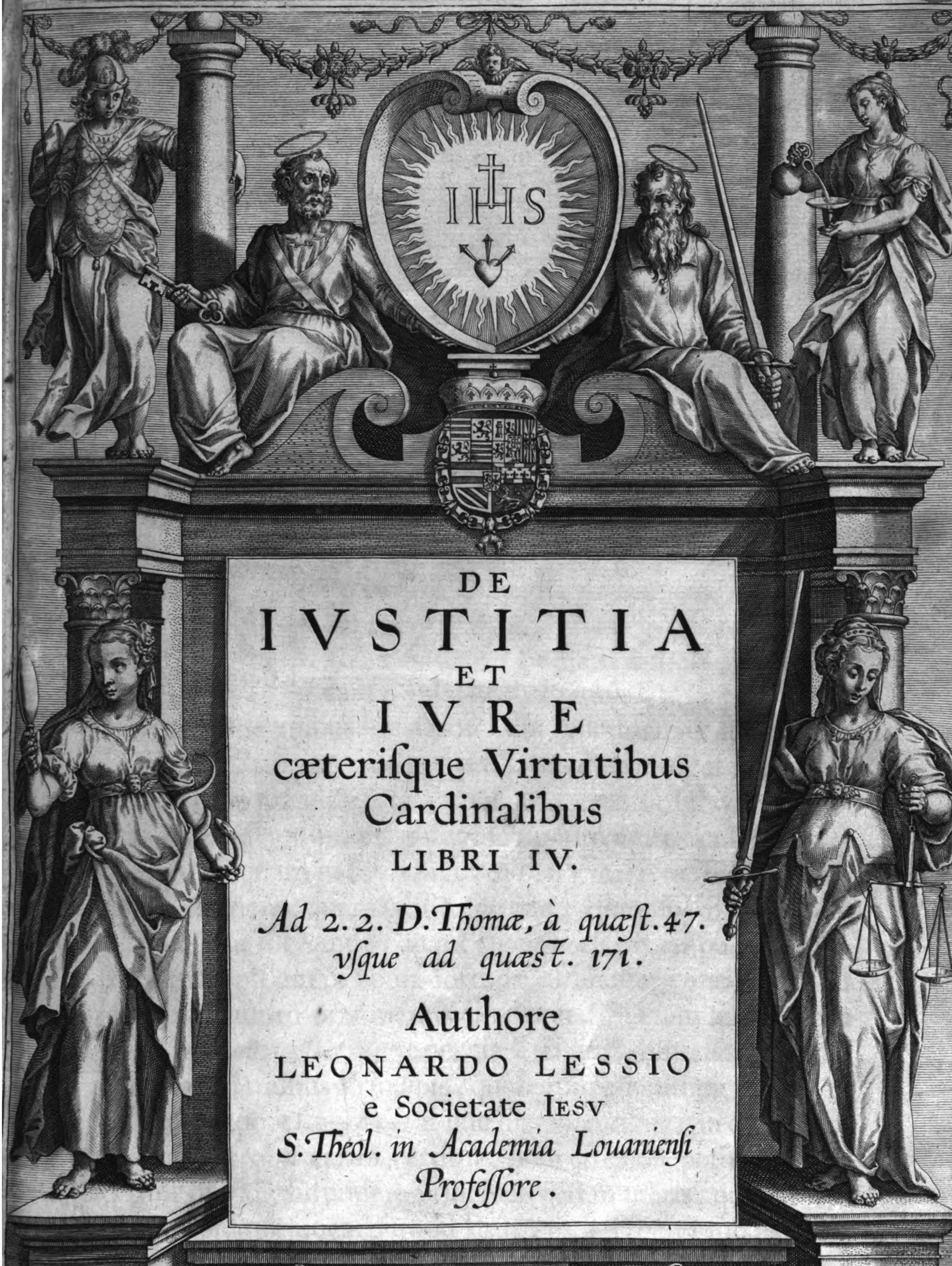

IHS
DE
IVSTITIA
ET
IVRE
cæterisque Virtutibus
Cardinalibus
LIBRI IV.
Ad 2. 2. D. Thomæ, à quæst. 47.
vsque ad quæst. 171.
Authore
LEONARDO LESSIO
è Societate IESV
S. Theol. in Academia Louaniensi
Professore.
LOVANII,
Ex officina Ioannis Masij, Typ. Iur.
ANNO M. DCV.
CVM PRIVILEGIO.

SERENISSIMO
ET
POTENTISSIMO PRINCIPI
ALBERTO AVSTRIACO,
ARCHIDVCI AVSTRIÆ,
DVCI BVRGVNDIÆ,
BRABANTIÆ, GELDRIÆ,
ET TOTIVS BELGICÆ
DYNASTÆ, &c.

NON erat magnopere ambigendum, SERENISSIME PRINCEPS, cui potiſsimùm hoc opus irem dedicatum. Tuæ enim Serenitatis ſtatim ſe menti offerebat imago, cui id iure quodam deberi, multis de cauſis videbatur. Primùm, quia principum virtutum, de quibus hîc agitur, ἴνδαλμα quoddam & ſpecies, in te magno Principe, celſoque illo tuo ſtatu, fulget illuſtriùs; tanquam in paradigmate Principibus viris, & ſubditis omnibus ad æmulandum propoſito. Omnium enim oculi in Principem, tanquam in ſupremi numinis Vicarium, ſunt intenti, & ad normam, quam in illo cernunt, vitam ſuam moreſque componunt. Deinde, quia Principis eſt, Rempub. non ſolùm tranquillam & bonis fortunæ affluentem præſtare, ſed etiam virtutum ornamentis illuſtrem. Si enim finis legum eſt *Ciues bonos efficere*, vt præclarè dixit Ariſtoteles; idipſum quoque eſt munus Principis, qui legum eſt author, cuſtos, & anima, vtpote ἔμψυχον δίκαιον. at ſine iſtis virtutibus, in quibus totius vitæ probæ cardo vertitur, boni eſſe non poſſunt. Has igitur in illos diffundere principalis eſt muneris, quod etiam ex eo conſtare queat, quòd Princeps in Regno ſuo ſit inſtar capitis, Reſpub. vt corpus, ciuitates membra, ciues ſinguli veluti artus, ex quibus membra & totum Reipub. corpus coaleſcit. Vt igitur à capite in corpus, in membra, in artus, ſenſus ac motus influit: ita à Principe in Rempub. & ciues ſingu-

singulos Prudentiâ, Iustitiâ, & suâ cuiusque proba functio. Vnde & hæ virtutes in Principe primariò & ἀρχιτεκτονικῶς à Philosopho locantur, cùm ab illo in cæteros sint deriuandæ. His accedit, ad eiusdem officium pertinere, inter suos Ius dicere, iniuriam depellere, controuersias dirimere, officia & onera communia congrua proportione distribuere, omnia ad æquitatem & æqualitatem quandam geometricam, in qua tum pulchritudo Reipub. tum Iustitiæ decus consistit, reuocare. Qua verò ratione in plerisque causarum generibus id fieri debeat, siue de contractibus agatur, siue de delictis, siue de officijs, beneficijs, vectigalibus; hisce libris breuiter & ex primis naturæ principijs declaratur. Aperiuntur enim ipsa Iuris fundamenta, ratione ἐκ τοῦ διότι, quantum fas est, & res ipsa patitur, deprompta. Ex quibus deinde longa quæstionum inde nascentium series, facili negotio dissoluitur & explicatur. Denique beneficentia & fauor, quem Ser.[ma] familia Austriaca, & nobilis eius ramus Ser.[tas] vestra, Societati nostræ tum alibi, tum in Belgio impendit, hoc gratitudinis & venerationis symbolum à nobis poscere videbatur. Accipe igitur SERENISSIME PRINCEPS tot nominibus obnoxium tibi atque debitum opus fronte serena, velut ab animo obseruantiæ & studij in te plenissimo profectum: & hoc Seminarium nostrum Louaniense, ex quo illud prodijt, cum cæteris Belgicæ tuæ Soc.[tis] nostræ Collegijs tuæ benignitatis aura fouere ne desinas. Diuinitatem oro Ser.[ti] vestræ & Ser.[mæ] pariter coniugi, præter cælestia bona sua, prosperitatem & longæuitatem impertiat. Louanij ex Collegio Societatis IESV. 28. Augusti, ipso die S. Augustini, 1605.

SER. V.

Humillimus in Christo seruus

LEONARDVS LESSIVS.

IN LIBROS DE QVATTVOR VIRTVTIBVS R. P. LEONARDI LESSII.

OLim fertur in igneis quadrigis
Vates raptus ad aetherem fuisse:
Vis rapi quoque, Lector? has quadrigas
Virtutum cape, scande: sponsor adsum,
In caelum rapieris hisce libris.

I. LIPSIVS pangebat.

IN AVTHOREM EIVSDEM OPERIS.

LESSI Theologa potens palæstrâ,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessas ingenito pudore, cessas?
Nec doctorum hominum volas per ora,
Qui buccis patulis, hiante labro
Illud grande sophos, sophos recantent?
Victuros animi tui labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteis, & vngue roso
Dudum peruigiles olent lucernas?
Iam, LESSI, satis est, sat est morarum!
Ex vmbra liber euocatus adsit,
Ardua liber expeditus arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venustus liber elegansque totus,
Extremis liber auctus vmbilicis
Extemplo in mediam ruat coronam,
Et longas hominum esuritiones
Sua lautitia, famemque pascat.
Cessas ingenito pudore, cessas?
Et manus fugis eruditiores?

† ij Nobis

Nobisque immerito Iouis cerebrum,
Et cibos nimis inuides Deorum,
Quós docta simul explicas papyro?
Sic squallore, situque aráneoso
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretiosa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidalijs priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & seris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugatæ
Solem bis geminæ petent sorores;
Et qualis Philomela lenta ramis
Dulci personat hinc & hinc susurro,
Vocem murmure molliore frangent;
Ac secum facili pioque nexu
Longam post se hominum trahent cathenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex polisti,
Ad sedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum seueram,
Censoremque oculum reduce tandem;
Parce tam bona scripta, parce quæso
Infestis obelis necare LESSI,
LESSI Theologa potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessa, deposito pudore, cessa!

IACOBVS BONFRERIVS.

ΘΛΕΟΝΑΡΔΩ ΛΕΣΣΙΩ,
Θεολογικὰν. Ἀρετῶν Τετραορίαν
ἐκτυπουμένῳ,
Εἶδος.

Στροφὴ ά. κώλων ιδ΄.

Ἀνωφελὲς, καὶ παρ᾽ αἶσαν,
Λάθεος ἐν κνέφᾳ ἄγλαν
Θέμεναι ζάθεον ἐργμάτων.
Ὡς χρυσὸν εἰ Γρὺψ νέμοι
Κρυφαῖον, οὐ σέλβει.
Δραπών γε Σοφιᾶν
Θευμόρων σὺ κορυφὰς,
Δῖον φρεσὶν Ἀλαθέος
φάος Ἰδρείας λάβες.
Τί ὧν καὶ τόγε κλέπτεις;
Προφάται παρ᾽ ἀ-
γλαοῖς, ὡς Φάρος, Μοι-
σᾶν ἱρᾶν ἔβαλες ἀ-
στραπὰν πάλαι Γρυδίοις.

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ΄.

Σοφᾷ τε χειρῶν βοαθεί-
ᾳ ἄκρον εἰς Ἰδρείας χαύ-
νᾳ ἄγων φρενὶ παλαιμονοῦν-
τας. Δαρὸν αὐτὰρ τάδε
Πρὶν ἔσχε. Νῦν δὲ ἄλλοις
Σέλας, καὶ καλῶς,
Ἐκτυποῖς διὰ βίβλου,
Ἄστη τε μεγάλου χρέους
Τυχέμεν ἐγκωμίων.
Ἔχει ῥῆμα, τετελε-
σμένον μὴ χαμαὶ
Σιωπᾷ καλύψαι
Ἐστίν. Πρόσωπα δὲ θέμεν
Χρὴ ἔργου ἀρχομένου

Ἐπῳδὸς κώ. ή.

Τηλαυγῆ. Ὀφθαλμὲ Σοφῶν μέγας,
Γαρύει σε θυμὸς ἐμ᾽ ὀτρύ-
νει, εἰ κ᾽ δύ ῥα κάρυ-
κος ἰδοῦ, ὥς σοι πύλας
Ἀνοιγέμεν ἐπῶν. Τεκτόνων
Ἔργοις ἐπ᾽ ἄλλοισιν ἄλλοι μεγάλοι· Ἔχε-
σον, οἷα βάσανος καλά,
Χρῆμα τεκμαίρει. Ἁρμόσαις δίφρου

LEONARDO LESSIO
Theologicam Virtutum Quadrigam edenti.

Ode Pindarica numeris adseruatis.

Strophe 1. versuum 14.

NEC vtiles, nec decoræ,
Latebra quas tegit, luces,
Operúm-ve iubar entheüm.
Ceu nullus auro color
Quod occulit Picus.
Per alta rapuit
Artis vt iuga Sacræ,
LESSI, sapida Veritas
Face suâ te replet:
Et hanc haud benè premes?
Diu quâ, Pharos
Facem vt clara lucens,
Musæq; scita Grudijs
Sacræ dedisti, & opes,

Antistropha versuum 14.

MAnu adiuuâ dùm cacumen
Catus ad Artium ductas
Animi priùs Inertiæ
Depræliantes. Sed hæc
Fuere quondam. Nunc
In orbem Omnibus
(Factum & id benè!) iubar
Per scripta iaculas tua,
Tibique laudem occupas.
Humi ingloria tegi
Negant nam bona,
Taceriq; facta.
Mos verò fulgida Operi
Præire vestibula.

Epodus versuum 8.

PRimo. Te, Ocelle ô Sapientiûm,
Vt tuapte laude clueas;
Tamen mens & ardet
Canere, portasq; ad hoc
Recludere melos. Disparat
Hunc Ars ab illo. Sed Artē, bona velut cos,
Probátque, reprobátque res,
Si quis artitus est. Tot inter Artes,

Στροφὴ β'. κώ. ιδ'.

Ἐλέφαντι Μυρμακίδας βραχὺ ζυγὸν, εὖ ἀκούει χειριαρᾶν. Σὺ δὲ ὄχον Ἀρετᾶν συζυγεῖς. Θειολογία ἕπει τὰν ἀνία ἀσφαλεῖ·
Ἔνδ' ἄκρᾳ ὑπερέχει
Τιμά. Μάκαρ ὅτις τὸν ἐπέβα ἀκάμπλοις ὁδοῖς
Ἵκέσθαι ἐπὶ μόρᾳ
Ὀλύμπου πρὸς ὀροφὰς, ἔνθα εὐζωᾶς ἄμερον δραπεῖ ἄωτον εὐσαθοῦς, γλυκερόν

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ'.

Τε τρέψει αἰῶνα. Μή μοι
Χρόμιον, ἢ κρατήσιππον
Ἱέρωνα, Κύκνε ὦ λύρας,
Πλάκτρῳ γεγώνει. Ἄμειον ἅρμα νικαφορίας ῥυσιδίφρῳ σὺ, Λέσσιε, βίβλῳ
Νωμᾷς, ἅτε τροχηλατεῖ
Νύχα Βοώτας. Ἐφ' ᾧ
Ἀερθέντα ὄχῳ ἐπὶ Τιμᾶς κλυταῖς
Ἀμοιβαῖσι Φάμα
Πανδοξίᾳ σὲ ἀναγεῖ·
Λίθῳ τε μή σε τραχεῖ

Ἐπῳδὸς κώ. η'.

Βαλλήσει ἀργὸς φθόνος. Οἶδα καὶ ὧν
Ἀσαθῆ πέσαι ὄχεῖ Φαέθονθ' Ἁλίῳ. Εὖ
Σὺ δὲ διδάσκεις διφρηλατεῖν ποτὶ ναὼς Οὐρανοῦ,
Γεύεσθ' ἀέθλων τι τετραορίᾳ εἰν Ἀρετᾶν. Ἄγε, πρόσαπτε γῶν
Σεῦ τέτρωρον. Κέλευμα δὴν γὰρ ἦλθε.

Πέτρος Βοόλλιος.

Stropha 2. verſ. 14.

QVadriga Myrmecidæ, arctum
Vt ebur, audit excellens.
At & Ipſe iuga ſub ſua
Virtutem adaptas: quibus.
Dei-Sophia frenos
Inerrans regit:
Summa Honos habet. Iter
Felix ter ô & amplius,
Facere qui iſtis potens
Lacunaria Poli
Ad alti aurea!
Vbi & ſoſpitata
Vitæ optimas leget opes,
Et æuiternus aget

Antiſtropha verſuum 14.

NEci ſuperſtes. Quid? & nunc
Chronicum, equiſque victorem
Hierona mi, Olor ô Lyræ,
Plectro adtones? Penſior
Quadriga mihi, Libras
Libro quam tuo,
LESSI; *vt Arctica Polo*
Flectit regere doctior
Iuga Bootes. Vicem boſtiens, te ſed enim aget
Honoris bona inclyto Fama curru:
Mactumq́ gloriâ, & adorea appetet lapide.

Epodus verſuum 8.

NEc Liuor acri. Phaethon ruit.
(Nota res) vt haud benè Patris
Habenas perurget.
Quatere ſed cautius
Suprema ſapiens tu doces
Ad templa Celi; vtq́ Virtus ſtata triumphet.
Quadrigam igitur hanc tuam
Ede: mappâ ſat Imperator vrſit.

Petrus Bouillius.

APPROBATIO SVPERIORVM.

EGO *Oliuerius Manareus, Visitator Societatis* IESV *per Belgiū, potestate ad hoc mihi facta à R^do. admodum P. N. Claudio Aquauiua Generali Præposito, facultatem concedo, vt opus de* IVSTITIA ET IVRE, *cæterisque virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Lessio, Societatis nostræ Theologo compositum, ac grauium Theologorum eiusdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini* 1603. 15. *Decembris.*

Oliuerius Manareus.

APPROBATIO CENSORIS.

OPus eruditum ac prælo dignissimum, vt quod aptissima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, & Iustitiam & Virtutem, quibus nihil est vtilius in vita hominibus.* **Sapient. 8.**

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apostolicus & Archiducalis librorum censor.

PRIVILEGII CÆSAREI

SVMMA.

RVDOLPHI II. electi Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti edicto publico cautum & ſancitum eſt, ne quis præter Ioannem Maſium typographum, LEONARDI LESSII Societatis IESV Theologi, libros quatuor de Virtutibus Cardinalibus, toto ſexennio, per totum Romanum Imperium, aut Regna ac Prouincias Imperio ſubiectas, imprimat, vel imprimi faciat, aut alibi impreſſos adducat vel diuendat, per ſe vel alios; ſub pœna amiſsionis omnium librorum & decem marcharum auri mulcta; prout latiùs in originali habetur, dato Pragæ die tertia menſis Martij anno Domini 1605.

Subſcriptum

Rudolphus

Ad mandatum S. Cæſ. Maieſt. proprium,

Io. Baruitius.

Rud. Coraducius.

ARCHIDVCALIS

PRIVILEGII SVMMA.

ALBERTI ET ISABELLÆ Archiducum Auſtriæ, Ducum Burgundiæ, Brabantiæ, &c. priuilegio Ioanni Maſio conceſſo, omnibus alijs typographis & bibliopolis interdicitur, ne quis libros quatuor de Virtutibus Cardinalibus Leonardi Leſſij, Societatis IESV Theologi, intra ſexennium typis excudat, aut alibi impreſſos venales habeat. Qui ſecus fecerit, librorum amiſſione & decem florenorum pro quolibet libro mulcta plectetur: vt pluribus autographo priuilegij explicatur, dato Bruxellis die vigeſimaſexta Martij, ANNO M. D. C. V.

Signat.

N. Lombaerts.

PRAEFATIO
AD LECTOREM.

Habes, studiose Lector, de Iustitia & Iure tractationem, quam annos abhinc vndecim vel duodecim publicè Louanij dictaui, recognitam illam & auctam: cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentiæ, Fortitudinis & Temperantiæ explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quòd viderem satis multa à viris doctissimis de huiusmodi materijs, præsertim de Iustitia & Iure, in lucem edi; sed crebra multorum & diuturna flagitatio extorsit; quam non assentatoriam, sed seriam fuisse vel ex eo facilè conieci, quòd à plurimis illa dictata (sicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decursu hîc docueram) scirem magno vel labore, vel sumptu exscribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes subieci. Deum precor, tuo sit & publico bono, cui omnis nostra seruit industria.

Seriem quæstionum D. Thomæ non omnino seruaui, præsertim in ijs, quæ ad Iustitiam pertinent; eò quòd ipse plurima vel non attigit, vel breuiter tantùm aut obiter, prout occasio soluendæ alicuius obiectiunculæ ferebat. Vnde sæpe 20. vel 30. dubitationes circa vnum articulum, aut vnam responsionem inducendæ fuissent, magna totius materiæ, & operis confusione. Quare visum fuit alium ordinem lectori commodiorem instituere, & totum opus in quatuor libros partiri; cuique virtuti Cardinali suo libro attributo: qui tamen de Iustitia, longè cæteros sua mole superat, ob argumenti, in quo hæc versatur, copiam, & necessariam notitiam. quamobrem eundem in septem sectiones, seu partes principales distribui: sectiones in capita, & capita in dubitationes; quas etiam, quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptaui.

Secta-

Sectatus sum breuitatem plerisq; amicam, selectiora persequens, quæ vel ad vsum, vel ad speculationem visa sunt illustriora, & ex quibus alia haud ita magno negotio possunt à bonis ingenijs exsculpi. Sententias authorum obsoletas vel prætermisi, vel obiter tantùm attigi. In rebus claris authores multos adducere superuacaneum duxi, & Lectori molestum; in ambiguis non prætermisi, quantum opus visum, celebrioribus aliquot expressè adductis, cæteris compendio, indicato nimirum authore & loco, vbi particulatim citantur. Multitudinem textuum de industria vitaui, satius esse ducens paucos firmos, & ad rem pertinentes, quàm dubios, vel παρέργως in medium proferre, & lectoris studium eludere. Perspicuitatem vbique præstare sum conatus, declinatis persæpe obscurioribus loquendi formulis, quæ studiosis tenebras possent offundere. Sententiam veriorem in singulis indagare, & omni ope firmare studui, allata, quantum licuit, ratione aliqua fundamentali; insinuata tamen sententiæ diuersæ probabilitate, si quam fortè habere videbatur. Hæc enim contrariarum sententiarum cognitio commodissima, & ferè necessaria conscientiæ foro. Denique quid re ipsa præstitum sit, eruditi & candidi Lectores iudicabunt. Hoc sanè ingenuè fateri possum, magno mihi labore stetisse; & faciliùs tres tomos à me de istis argumentis, si quæ passim obuia corradere, & authorum sententijs, citationibus, ac rationibus persequendis me diffundere libuisset, conscribi potuisse, quàm hunc vnicum. Verùm consulere volui studiosorum commoditati pariter & fructui; quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni consulant, & quidquid in eo reperient à præceptis opinationibus suis discrepans, benignè interpretentur.

BREVIS EXPLICATIO ET DIVISIO VIRTVTVM TOTI OPERI SVPPOSITA.

1. Subiectum virtutis. *2. Virtus immediatè ad perficiendas supremas animæ functiones ordinatur.*

SVPPONO Primò, *Virtutem* propriè tantùm esse ponendam in supremis animæ potentijs, intellectu & voluntate; & ad supremas eius operationes (quæ sunt intelligere & velle) perficiendas. Est enim *Virtus* propria perfectio naturæ rationalis, quà rationalis est. Rationalis autem est, quatenus est principium intellectionis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio consistit in attingendo *vero* & *bono*. Honestum bonum intelligo: hoc enim est proprium naturæ rationalis. Tunc enim intelligentia perfecta est, quando in qualibet re veritatem clarè & certò quantum fas est, assequitur; & voluntas, quando bono honesto firmiter inhæret: sic enim suum finem & veluti formam, ad quam instituta est, vtraque potentia, & vtriusque potentiæ operatio consequitur.

3. Mediatè ad inferiores. *Habitus partis inferioris non est virtus.*

Porro ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis, & appetitus inferioris, & potentiæ executiuæ. Et quamuis in imaginatrice, & appetitu inferiori sint aliqui habitus, quibus perficiantur ad suas functiones; (assuescunt enim ab intrinseco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles, promptique redduntur & determinantur) tamen probabilius est hos habitus non esse virtutes, sed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀπηχήματα quædam, (vt Dionysij verbo vtar) quæ ita virtutes intellectus & voluntatis imitentur, eisq; subseruiant, sicut vis imaginatrix, & appetitus inferior deseruiunt intellectui & voluntati, eosque in suis functionibus imitantur. Quòd ex eo confirmari potest, quòd in illis potentijs inferioribus non sit libertas; vnde earum opus nec per se liberum est, nec laude dignum, sed solùm vt subest motioni rationis & voluntatis. atqui opus, cui per se competit ratio virtutis, per se quoque maximè est laude dignum. Hoc enim est propria virtutis nota, præsertim eius, quæ est in parte appetente. Ratio à priori est, quia sicut vis imaginatrix non potest attingere rationem veri, solido iudicio discernendo verum à falso, honestum à turpi; ita nec appetitus inferior rationem honesti, amando præcisè quia honestum, rationique consentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi dissonum. Non enim potest ferri extra proprium obiectum, quod est esse delectabile sensibus, vel commodum naturæ, præscindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his disputatio pertinet ad 1.2.q.56. Vide D. Bonauent. in 3.d.33.q.3. & ibidem Scotum.

4. Quid virtus.

Rectè igitur Aristoteles 7. phys. c. 3. dicit *Virtutem esse dispositionem perfecti ad optimum*; quia perficit intellectum, & voluntatem ad optimam operationem circa sua obiecta & propriam materiam.

Duplex virtus.

Hinc sequitur esse duplex *Virtutum genus*; alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ sunt supremæ potentiæ, & supremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis *vero* & *bono* coniungitur & informatur.

5. Virtus intellectus & voluntatis quid. *Honestum quid.*

Virtus intellectus est dispositio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognosci.

Virtus autem *voluntatis* est dispositio perficiens voluntatem ad affectum honesti.

Honestum voco, quod Græci τὸ πρέπον dicunt, id est, decens, decorum. Decorum est quòd congruit cuique iuxta præscriptum rectæ rationis: seu quod congruit naturæ rationali, quà rationalis est, vel absolutè, vel supposito tali statu, aut conditione rerum: idque vel per modum operationis, vel per modum obiecti, circa quod versetur. Aliud enim decet virum, aliud fœminam; aliud Regem, aliud subditum; aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoque est affectus erga id, quòd cuique congruens, & decens agere, vel appetere.

6.

Suppono Secundò, Ex his virtutibus quasdam absolutè & simpliciter dicendas esse virtutes, quasdam solùm ex parte; vt D. Thomas ex Aristotele docet 1.2. q. 61. art. 3.

Virtus absolutè quid.

Absolutè dicuntur virtutes, quæ non solùm præbent facultatem boni operis, sed etiam bonum vsum sui, id est, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, vt nõ possit illis malè vti tanquam principio operationis. Tales sunt omnes illæ, quæ vel inhærent voluntati, vel ad sui vsum postulant rectam voluntatem, vt prudentia, & fides catholica.

Ex par-

Virtus ſecũdum quid, ſeu ex parte

Ex parte, ſeu *ſecundum quid virtutes* dicuntur, quæ ſolùm præbent facultatem boni operis;(id eſt,vt opus in ſuo genere perfectum fiat) non autem bonum ſui vſum: vt ſunt virtutes intellectuales huius vitæ, præter prudentiam & fidem. *Sapientia* enim, *intellectus*, *ſcientia*, & *ars*, etſi mentem perficiant vt cognitionem veritatis aſſequatur, & ars etiam dirigat potentiam executricem,vt opus artificiale perfectum reddat; tamen non faciunt vt voluntas ipſis bene,honeſtè,& laudabiliter vtatur:(poſſunt enim ad prauum finem adhiberi:) & ideo tantùm ex parte ſunt virtutes, non abſolutè & ſimpliciter; quatenus tantùm præſtant vt rei cognitio,vel opus externum in ſuo genere ſit perfectum: non autem vt proueniat ex bono affectu, & ad finem honeſtum tendat.

7. *Theologicæ.* Suppono Tertiò,Inter eas,quæ abſolutè dicuntur virtutes,alias eſſe *Theologicas*,alias *Morales*. *Theologicæ* vocantur, quæ immediatè circa Deum, ſeu diuinam aliquam perfectionem tanquam obiectum formale verſantur, vt *Fides, Spes, Charitas.*

Morales. Morales autem, quæ in cæteris rebus mores hominum ſecundum præſcriptum rectæ rationis componunt. Inter has, quatuor ſunt quæ dicuntur CARDINALES, *Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia*; quibus cæteræ omnes ſunt annexæ; tanquam partes quædam poteſtatiuæ, iuxta D. Thomam.

Cardinales Vocantur autem *Cardinales & principales*,non ſolùm à DD. ſcholaſticis,ſed etiam à Patribus. Ambroſius in illud Luc. 6. *Beati pauperes*, dicit B.Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum eſſe *quatuor virtutes veluti cardinales*. Et infrà: *Scimus virtutes eſſe quatuor cardinales,Temperantiam,Iuſtitiam,Prudentiam,Fortitudinem.* Lib. 1.Offi.c.14.vocat eas *principales.* Eodem nomine vocat eas Proſper lib.3.de vita contemplatiua c.18. Et Gregorius lib.2. moral. cap.36. & alij paſſim.

8. *Cur ſic appellata.* Vt autem intelligatur ratio huius appellationis,Notãdum eſt, nomine Prudentiæ, Iuſtitiæ,Fortitudinis,& Temperãtiæ interdum intelligi generales quaſdam rectitudines,quæ in omni virtute reperiri debent.Omnis enim virtus debet eſſe *prudens* in operãdo,ne erret per inconſiderationem, vel negligentiam: *iuſta*, vt præſtet quod debet Deo, proximo,vel ſibi ipſi,& vt neminem lædat: *fortis*,vt fortiter in bono perſiſtat,non ſinendo ſe ob vllas difficultates à recto dimoueri: *temperans*,vt modum à ratione præſcriptum non excedat.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes *Cardinales*; quia ſunt generales, & principales quædam rectitudines, quibus tota vita noſtra dirigi, & in quibus veluti quibuſdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus ſpeciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur *Cardinales*. *Prudentia* quidem ,quia eſt cæterarum virtutum fundamentum, & veluti cardo. *Iuſtitia particularis*, non quòd excellentior ſit cæteris, quæ alteri debitum reddunt; (ſic enim potiùs Religio eſſet dicenda virtus Cardinalis) ſed quia perfectiſſimè ea,quæ iuſtitiæ ſunt propria, (nempe *reſpicere alterum*, & *reddere debitum ad æqualitatem*) in *iuſtitia particulari*, quæ eſt hominum inter ſe, reperiuntur. *Fortitudo*, quia verſatur in maximis & difficillimis vel ſuperandis, vel tolerandis. *Temperantia*, quia verſatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres ſunt *principales*, tum quia ſingulæ ſibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipſis reſplendeat; tum quia verſantur in materia principali,quæ potiſſimùm illam rectitudinem poſtulat: de quibus infrà ſuis locis plura dicentur.

9. Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (ſapientia) *& iuſtitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus.* Vbi nomine *Sobrietatis* intelligitur temperantia; *Virtutis*, fortitudo; vt docet D.Auguſt.lib.1.retract.c.7. & patet clarè ex textu græco, vbi ponuntur nomina harum virtutum philoſophis vſitata; σωφροσύνην γὰρ καὶ φρόνησιν ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρίαν. Vide Ambroſ. lib.de paradiſo.c.3. & Auguſt.lib.de Geneſi contra Manichæos cap.10. vbi tropologicè has virtutes volunt ſignificari per quatuor flumina paradiſi.

De iſtis igitur quatuor virtutibus, & iis, quæ his ſunt annexæ, oppoſitiſque vitijs & peccatis, nobis hoc opere quatuor libris diſtincto tractandum eſt. De quibus agit D.Thomas 2.2. à q.47. vſque ad 171. cùm antea virtutes theologicas explicaſſet. Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundo, de Iuſtitia. Tertio, de Fortitudine. Quarto, de Temperantia.

LIBER

LIBER PRIMVS.
DE PRVDENTIA,
PRIMA VIRTVTE CARDINALI.

HIC LIBER CONTINET DVO CAPITA.

PRIMVM est, *De Prudentia secundum se spectata.*

SECVNDVM, *De partibus Prudentiæ, & vitijs oppositis.*

CAPVT PRIMVM.
De Prudentia in se spectata. habet dubitat. 4.

DVBITATIO PRIMA.
Quid sit Prudentia. *D. Thomas q. 47.*

1 *Prudentia vnde dicta.*

PRVDENTIAE nomen dictum videtur à porrò videndo, teste Isidoro lib. 10. etymol. cap. 15. *Prudens*, inquit, *dicitur quasi porrò videns. Perspicax enim est, & incertorum videt casus.* Græci vocant φρόνησιν, παρὰ τοῦ φρονεῖν, quod sapere, intelligere, cogitare significat, cum affectu quodam ad rem cogitatam. Hoc autem ἀπὸ τῆς φρενός, quod mentem denotat, deriuatur. Accipitur autem dupliciter. primò generatim, pro omni notitia veri, præsertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. Hoc modo Ambrosius lib. 1. de officijs cap. 24. dixit, *Prudentiam in veri inuestigatione versari, & scientiæ plenioris infundere cupiditatem*, vt notauit D. Thomas q. 47. a. 2. ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuersam Theologiam, & sæpe in Scripturis vocatur *Sapientia*, vt Ecclesiastici 3. & 33. Prouerb. 3. & 8. Sapient. 6. & alibi. Secundò, speciatim & propriè, pro virtute intellectus proximè morum directrice. Hoc modo est virtus cardinalis, de qua hic tractamus. Hanc D. Antonius, teste Cassiano colla. 2. cap. 2. omnibus alijs virtutibus præferebat, tanquam directricem cæterarum, quæ non sinat eas à recto ad dextram, vel sinistram deflectere. Cæteras enim virtutes, si discretio absit, necessariò impingere, vel nimio feruore, vel torpore, & remissione: hanc solam efficere vt regia via incedant. Item hanc esse, quæ in Euangelio vocetur oculus, & lucerna corporis nostri, à qua totum virtutum veluti corpus sit illustrandum, &c. D. Ambrosius lib. 1. de officijs cap. 27. dicit prudentiam esse *primum officij* (id est, boni operis) *fontem.* Sine hac nec iustitiam, nec aliam virtutem esse posse. Idem docet D. Augustinus lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 24. Ex quibus constat, quanti hæc virtus sit momenti, quantoque studio comparanda. Varijs modis definiri potest.

Prudentia nomen dupliciter accipitur.

Definitiones.

D. Augustinus lib. 1. de lib. arb. cap. 13. definit *Prudentiam esse rerum appetendarum, & fugiendarum scientiam.* lib. 83. qq. q. 30. *Esse rerum bonarum & malarum, & neutrarum scientiam.* Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 5. *Prudentia est habitus cum ratione vera circa bona humana actiuus.* Vbi quidam legunt, est *habitus verus.* alij ex eodem Aristotele sic: *Prudentia est recta ratio agendorum.* Hæ omnes definitiones bonæ sunt: clarius tamen sic definiri potest. *Prudentia est virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honestum sit, quid turpe.* Hæc definitio habet tres partes. 1. *Virtus intellectus.* ad intellectum pertinere per se notum est, & indicat ipsum nomen, vt dictum est. Deinde fun-

Explicatur definitio postrema.

ctiones quæ ipsi tribuuntur, vt consultare, iudicare, & imperare, quæ sunt rationis, esse virtutē docet Aristot. loco citato, & omnes Philosophi, atque Theologi, & colligitur innumeris sacræ scripturæ locis, quibus Prudentia commendatur, imprudentia reprehenditur, & damnatur.

2 Probatur ratione. Primò, quia est mensura & regula virtutum, quæ sunt in voluntate; à qua ratio virtutis in ipsas descendit, vnde ipsa non potest non esse virtus. Secundò, quia est certa notitia honesti, & turpis; Ita enim Prudentia fertur in suum obiectum, vt ex modo iudicandi falli non possit circa proprium obiectum; quia euidenter cognoscit esse honestum, vel turpe. Cuius signum est, quòd is qui iudicat sibi aliquid esse honestum, vel licitum, de quo dubitat, vel formidat, an in eo non peccet, fit imprudens, & imprudenter iudicet: nempe quia iudicium Prudentiæ debet esse euidens, & certum, excludens omnem rationabilem formidinem. Dico rationabilem; quia non semper excludit scrupulum. Hic enim sæpe perseuerat cum iudicio Prudentiæ; tamen vt tunc iudicium sit prudens, debet reputari scrupulus: & sic etiam scrupulum quodammodo excludit Prudentia. etsi enim imaginatio peccati perseueret cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur vmbra, non veritas.

Prudentia falli nequit circa proprium obiectum.

Ex his sequitur, opinionem honesti, non esse iudicium prudentiæ; quia non ita fertur in suum obiectum, vt non possit esse falsa: quam ob causam non est virtus, vt rectè Aristot. *6. Ethic. cap. 3.*

Nec obstat, quòd interdum opinio sit vera; quia id non habet ex intrinseco modo tendendi in suum obiectum: sed per accidens & fortuitò. Nam sicut est vera, ita poterat esse falsa, nulla facta in ipsa variatione.

3 DICES Primò. Etiam Prudentia falli potest, vt patet in Iacob, qui iudicabat honestum, accedere ad hanc mulierem Liam; cùm tamen non esset honestum; quia Lia non erat eius vxor: de quo *Genesis 29.*

RESPONDEO. Prudentiam in proprio suo iudicio falli non posse. ratio est, quia iudicium Prudentiæ supponit diligentem, & iuxta capacitatem humanam sufficientem rei considerationem: qua posita, etiamsi opus fortasse in se non sit absolutè honestum, tamen respectu huius hominis sic affecti, est honestum, & ita iudicatur cum his circūstantijs prudenter & absque errore, esse honestum. Sicut enim potest aliquid esse iucundum alicui in certa dispositione & affectione, vt potus aquæ sitienti, quod extra talem dispositionem esset molestū: ita etiam potest aliquid cuipiam in certa dispositione esse honestū quod extra eam non esset. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc esse suam vxorem; vel accedere ad hanc esse absolutè honestum, (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neq; imprudentiæ, sed inculpati erroris in homine prudente) sed esse sibi honestum, spectatis circumstantijs, quæ tunc se offerrebant. hoc enim iudicium immediatè erat directiuum operationis. Erat etiam hoc iudicium verum; quia spectato illo errore inculpato, & cæteris circumstantijs, erat illi verè honestum, ad hanc accedere, vt fusiùs ostensum est *1. 2. q. 6.*

DICES Secundò. Prudentia versatur circa operationes singulas, de quibus ob summam mutabilitatem, nulla potest esse certitudo; possunt enim secundùm innumeras circumstantias variari: vnde Philosophi dicunt, de rebus singularibus non esse scientiam. ergo Prudentiæ iudicium, non potest esse certum.

4 RESP. Etsi demonstrationes non fiant de singularibus immediatè, sed de vniuersalibus, sub quibus multa singularia continētur, & hac ratione dicatur de singularibus non esse scientia: tamen de singularibus certa notitia haberi potest, qualia sint, vel esse debeant; vt, hanc domum esse rectè factam, vel non rectè; &, vt rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium, ex regulis vniuersalibus, & notitia vniuersalium pendet. Sic potest esse certa notitia de actionibus singulis, sintne honestæ, nec ne; & quid requiratur, vt honestæ fiant. Iudicium enim semper fit ex certis, & determinatis circumstantijs, cum quibus singulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principijs, quæ in rebus singulis sunt consideranda.

De rebus singulis potest esse notitia certa.

DICES Tertiò. Multi prudenter agunt, & tamen postea dubitant, vel formidant se malè fecisse: aiunt enim, si malè feci, DEVS ignoscat. ergo Prudentiæ iudicium non est certum.

5 RESP. Si ante actionem, vel actione iam inchoata dubites, vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id esse agendum; quia teneris abstinere, ne pecces. Nisi fortè in abstinendo, videretur tibi esse maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter, & certò potes iudicare esse faciendum, & reipsa facere, absque peccato. Nec refert, quòd tunc putes te peccare; quia iste error per accidens ex imbecillitate intellectus interuenit: nec impedit, quo minùs illud iudicium quo iudicas opus esse faciendum, sit prudens, eò quòd nulla suppetat ratio in præsenti negotio melius iudicandi. Nec obstat, quod videaris agere contra conscientiam, ac proinde imprudenter, & culpabiliter: quia revera non agis contra conscientiam: non enim dictat tibi, opus esse omittendum; sed solùm speculatiuè videtur tibi esse peccatum. Cum qua peccati imagine, vel opinione, stare potest iudicium practicum, hoc opus hîc, & nunc, secundùm rectam rationem est mihi faciendum; quod iudicium est certum, euidens, & prudens, & ex eo sequitur bona actio. Si verò post actionem formides esse peccatum, hæc formido non impedit, quo minus iudicium præcedens, ex quo secuta est actio, fuerit certum, & euidens. Nam facilè fit, vt actio, quæ antea se offerebat vt honesta, postea ob considerationem nouæ circumstantiæ, vel obliuionem alicuius quæ adfuit, se offerat vt ambigua: quo modo nasci sæpe solent infiniti bonarū mentium scrupuli.

Quæ formido possit consistere cū iudicio Prudentiæ.

6

7 SECVNDA PARS. *Quæ nouimus in quouis negotio occurrente.* quia Prudentia versatur circa actiones singulas. Non enim est prudens, qui nouit in genere, quidnam ad quamque virtutem requiratur; & in singulis actionibus obeundis, non nouit determinare circumstātias necessarias ad honestatem. v.g. locum, tempus, modum, &c. quod scire debet non in vno tantùm genere actionum, sed in omni: alioquin non est absolutè prudens, sed solùm in certa materia & secūdùm quid.

Itaque

Itaque Prudentia in ijs, qui perfectum rationis vsum habent, extendit se ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas considerans & dirigens.

8 TERTIA PARS. *Quid honestum sit, id est, quid deceat agere.* Hîc explicatur obiectum, & effectus, & finis Prudentiæ. Agere enim honestè, est obiectum Prudentiæ (sicut ædificare domum est obiectum artis) quod obiectũ prius naturâ quàm existat, consideratur à Prudentia per modum obiecti. Est etiam opus, seu effectus Prudentiæ (sicut ædificare est effectus artis) quatenus Prudentia dirigit voluntatem in eligendo, & potentias executrices in exequendo. Denique est etiam finis Prudentiæ, quia Prudentia non est ob cognitionem honesti, sed ob actionem. vide *Arist. 6. Ethic. cap. 6.*

Idē est obiectum, effectus & finis prudentiæ.

Nota Prudentiam scire quid honestum & quomodo honestè agendum, quatenus nouit in particulari determinare, quæ circumstantiæ sint necessariæ, vt opus fiat honestum: nempe vt temperatè comedas, vt iustè iudices, vt iniuriam patienter feras, & similia.

9 QVARTA PARS. *Et quid turpe.* Sicut enim virtutis est facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ est, nosse bonum vt agatur, & malum, vt vitetur. Vnde D. Aug. *Prudentiam* dicit *esse scientiam rerum appetendarum, & vitandarum.* Et Aristot. dicit *Prudentiam versari circa ea quæ bona, vel mala sunt homini*; nempe iudicando in particulari, quid homini amplectendum, & quid vitādum in agendo. Ratio est; quia contrariorum eadem est scientia: nemo enim perfectè potest scire quomodo rectè viuere debeat, nisi sciat quidnam in moribus sit vitandum.

10 Ex his facilè intelligi possunt reliquæ definitiones. Prima enim, quæ est D. Aug. intelligenda est de scientia, seu notitia rerum appetēdarum, & vitandarum in particulari, seu in singulis actionibus. In Secunda verò, quæ Aristotelis est, primò dicitur esse *habitus verus*, id est, qui per se, & naturâ sua verus est; non autem per accidens dumtaxat, vt opinio. Secundò dicitur, *cum ratione actiuus*, id est, per iudicium rationis; iudicium enim rationis est proprius actus Prudentiæ, per quem actum, prudentia operatur actus aliarum virtutum, illas in suis actibus dirigendo. Quòd autem illud, *Cum ratione* ita intelligendum sit, vt sit idem, quòd per rationem, tanquam per proprium actũ, probatur; quia alioqui Iustitia, Fortitudo, Temperantia, dicentur virtutes cum ratione actiuæ; vt quæ nō possint agere sine iudicio rationis. Hoc tamen est contra mentem Aristotelis; qui illa parte, vult excludere alias virtutes à definitione Prudentiæ. Tertiò dicitur *circa ea &c.* id est, circa honestum, & turpe, nempe vt honestum agatur, turpe fugiatur. In Tertia dicitur. *Est recta ratio agendorum.* i. notitia rectè, seu honestè agendi; seu, est notitia, quâ rectè dirigātur humanæ operationes.

Explicātur reliquæ definitiones.

DVBITATIO 2.

Quomodo Prudentia ab alijs Virtutibus distinguatur? D. Th. q. 47.

11 RESPONDEO. Dico Primò, à Virtutibus moralibus distinguitur, Primò, quòd prudentia sit in intellectu, eiusque actus elicitus, sit essentialiter notitia; Virtutes autem morales sint in voluntate, earumque actus elicitus sit essentialiter volitio; vel nolitio. Secundò, hinc sequitur alia differentia; quòd Prudentia sit veluti mensura, & regula, quâ Virtutes morales regulentur, & dirigantur: quia actus voluntatis diriguntur per intellectum. Tertiò, Quòd Prudentia respiciat honestas actiones, sub ratione veri. Nam eius est considerare, quænam verè sint honestæ, quæ autem solùm videantur tales, & quæ apertè inhonestæ. Virtutes autem morales respiciunt eas sub ratione boni; quia inclinant in eas, tanquā in proprium bonum naturæ rationalis.

A moralibus.

DICES. *D. Th. 2. 2. q. 47. a. 4. in corp.* dicit, Prudentiam respicere bonum non solùm materialiter, sed etiam formaliter, id est, inquit, sub ratione boni. ergo non sub ratione veri; quia fieri nequit, vt eadem virtus, vel etiam eadem potentia, respiciat suum obiectum, sub duplici ratione formali.

Obiectio.

Omissa solutione Caiet. RESPONDEO. prudentiam respicere opus honestũ dupliciter. Primò tanquam obiectum cognoscibile, & sic respicit illud sub ratione veri. Secundò, vt finem operabilem; & sic respicit illud sub ratione boni. Nō enim Prudentia considerat quid honestum, vt in illa veritate cognita sistat, sed vt per virtutes morales illud operetur, quia bonum.

Prudentia dup. respicit opus honestum.

12 Aduerte tamen, etiamsi Prudentia sit essentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ, & finis, meritò ponenda est inter virtutes morales: vt rectè docet D. Th. *1. 2. q. 58. a. 3. ad 1.* quia tota versatur in consideratione, & directione morum. Dicitur itaque moralis: nō quòd sit elicitiua morum (sicut Iustitia, Fortitudo, Temperantia) sed quia morum directiua.

Prudentia quo modo est Virtus moralis.

13 DICO Secundò. A virtutibus Intellectus distinguitur; à *Sapientia* quidem, quia Sapientia est merè speculatiua, & versatur circa res diuinas, & iudicat per causas supremas, nec postulat rectum affectum. Prudentia verò, est omninò practica, versatur circa actiones humanas, iudicat sæpe per causas inferiores, & postulat affectum ordinatum. vide Aristotelem *lib. 6. cap. 7. ethic.*

A Virtutib. intellectus. a Sapiētia.

Ab *Intellectu*; quia intellectus est tantùm habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia ducitur. Prudentia propriè versatur circa particularia, quæ ex principijs cognoscūtur. Vnde supponit tanquam fundamentum, Intellectum principiorum moralium, qui dicitur συντήρησις secundùm Theologos.

Ab intellectu.

Synteresis.

A scientia, quòd scientia sit vniuersalium, nec postulet rectum appetitum. *Ab Arte.* *1.* quòd Ars sit recta ratio faciendorum, (τῶν ποιητῶν); Prudentia verò, agendorum (τῶν πρακτῶν) iuxta Aristotelem *6. ethic. cap. 5.*

A Scientia.

Ab Arte.

14 Vbi nota differentiā inter facere, & agere (Græci dicūt ποιεῖν & πράττειν) *facere*, est edere operationem transeuntem in externam materiam, vt fiat aliquod opus. v. g. domus, nauis. *Agere*, est edere actionem immanentem vnde homo fiat bonus, vel malus. Secundò. Prudentia imprimit actioni formam honesti. Ars verò imprimit non actioni, seu praxi, sed operi producto formam artificialem, vsibus humanis accommodam; vt patet, non solùm in artibus quæ externam materiam adhibent; sed etiam in ijs, quæ opus hominis; vt ars canendi; saltandi: cantus enim, & saltus per se non sunt πρᾶξις, sed opus, ποίημα. Tertiò. Hinc sequitur alia differentia, vt Prudentia postulet appetitum rectum, ars minimè.

15 *A fide.* *A fide* distinguitur, quòd fides versetur immediatè circa mysteria diuina,& alia quæ non sunt in nostra potestate; sitq; magna ex parte speculatiua: neque dirigat immediatè nostras actiones: neque postulet rectum affectum, nisi circa authoritatem primæ veritatis. Prudentia tamen Christiana necessariò supponit fidem: sicut sciẽtia cognitionem principiorum v.g. beatitudinem nostram consistere in visione Dei: hanc operibus bonis promerendam: sacramentis vtendum, &c.

16 *à Theologia.* Denique *à Theologia* distinguitur; quòd Theologia, magna ex parte sit speculatiua: & non versetur immediatè circa actiones nostras: neque postulet rectum affectum nisi eo modo, quo fides. Prudentia tamen supernaturalis conuenit cum Theologia, quòd sicut Theologia supponit expressam fidem mysteriorum, & cognitionem multarum veritatum naturalium: ita Prudentia supernaturalis, supponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium, & cognitionem naturalem non reuelatorum.

DVBITATIO 3.

Quænam sunt functiones Prudentiæ?

D. Th. q. 47. art. 6. 7. 8. 9.

17 *Functiones prudentiæ.* *Modus functionum.* RESPONDEO. Generatim ab Aristotele & D. Th. numerari tres, nempe *benè consultare: benè iudicare, & præcipere executionem*. Debent autem hi actus, vt benè fiant, fieri certo modo; nempe cum *sollicitudine*, & *diligentia:* vt D. Th. *art. 9.* docet. Prudentia enim in suis functionibus postulat diligentiam; scilicet prout conditio personæ, & negotij momentum, requirit. Cuius signum est quòd nemo dicatur prudens, qui vel in consultando, vel in iudicando, vel in exequendo, non adhibet diligentiam debitã. Ratio est, quia prudentiæ est, præscribere, & adhibere omnia necessaria ad finem intentum, quantum fert conditio personæ: inter quæ vnum est diligentia. Dico, *quantum fert conditio personæ*; quia si quis adhibuit, quod potuit, vt rectè iudicaret, iudicium erit prudens, etiamsi speculatiuè erret: vt supra dictum est.

1. Munus consultare. Primum igitur prudentiæ munus est bene consultare, inquirendo, quæ media, & quæ circumstantiæ necessariæ sint, vt opus fiat honestè, & secundùm virtutem. Operari enim secundùm virtutem, est finis Prudentiæ. Ad hunc finem, quærit in singulis negocijs idonea media per consultationem. Vnde Aristoteles *6. ethic. cap. 7. Prudentis maximè opus est, rectè consultare.* plura de consilio diximus *1. 2. q. 14.*

2. iudicare. Secundum munus est, *rectè iudicare* post consultationem. Hoc autem fit, quando post diligentem inquisitionem, & considerationem rei, concluditur quid, quóve modo, loco, tempore, quibusque alijs circumstãtijs sit agendum, vt opus secundùm virtutẽ fiat. Ad hoc iudicium, maximè expedit in promptu habere sententias Sapientũm, & in primis quæ in Prouerbijs Salomonis, & Ecclesiastico. Hæ enim, ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant. Vnde consultum esset, eas memoria tenere.

18 *Præscribit mediũ virtutibus, & quo modo.* Per hosce duos actus, Prudentia dicitur *inuenire, & præscribere medium virtutibus moralibus*, id est, quidnam in singulis functionibus, mensuræ rationis sit commensum, non exorbitans per excessum aut defectum. v.g. in Iustitia, quid, quantũ, vbi, quando, cui sit restituendum; In Temperantia, quantũ, quo modo, vbi, quando vtendum cibo, vel vxore. Præscribit autem medium, iudicando id esse medium, seu honestum, & per hoc iudicium, ostendendo, seu obijciendo illud voluntati, vt per virtutem moralem amplectatur.

19 *Vtrum finẽ præscribat.* Vtrum autem Prudentia, etiam præscribat finẽ virtutibus moralibus, disputatur inter Scotum, & Thomistas. Scotus enim, in *3. d. 36. q. vnica a. 2.* affirmat. Caiet. *q. 47. a. 6.* negat. Sed respondendum cum distinctione. Si enim loquamur de fine vniuersali, & abstracto, quem virtus moralis per se adæquatè respicit, sic prudentia per se non præscribit illi finem. Non enim per se dictat Prudentia in genere esse temperatè viuendum: esse fortiter agendum, & patienter ferendum: quæ sunt fines vniuersales adæquati virtutum moralium. Et hoc est quod vult D. Th. *a. 6.* cùm ex mente Aristotelis ait: *Prudentiæ non esse præstituere finem virtutibus moralibus: sed solùm, disponere de his quæ sunt ad finem.*

20 Dixi *Per se*, quia etsi prudentia per se non præscribat in genere fines virtutum: tamen præscribit eos per suum fundamentum, & principium ex quo pendet; nempe per habitum *synteresis* (vt rectè D. Th. *a. 6. ad. 1.*) qui est notitia principiorum moralium: vt patet ex *1. p. q. 79.* Hic enim, dictat esse temperatè, & iustè viuendum, quæ in moralibus sunt principia. Et hoc sensu, dici potest prudentia præstituere finem virtutibus moralibus, quia cùm ipsa includat habitum συνηρήσεως, tanquam suum fundamentum, & radicem; quod per hunc fit, rectè dicitur per prudentiam fieri, & hoc probant argumenta Scoti. Nam si virtus moralis secundùm

21 suam essentiam consideretur, non supponit necessariò aliud dictamen prudentiæ, quam dictamen *Synteresis*; cognita enim honestate, quæ est in temperatè viuendo, potest homo in genere illi affici, & firmiter proponere temperatè viuere: quod propositum permanens habitu, erit essentialiter virtus. Si verò loquamur de fine particulari, quem virtus moralis in singulis actionibus intẽdit, hunc finem per seipsam præscribit Prudẽtia, vt expressè docet D. Th. *1. 2. q. 66. a. 3. ad 3.* Quia virtus moralis in singulis actionibus intẽdit honestè operari, seu attingere medium, vt per se constat; hoc enim est finis intrinsecus in quaque actione virtutis. Quid autem in singulis honestum, seu medium; & quænam ad hoc necessaria, ostendit prudentia. His

22 adde, Prudentiam dici etiam præscribere ea quæ sunt ad finem (vt docet D. Th. *art. 6.* ex Aristotele *lib. 6. ethic. cap. 12. & 13.*) Tùm quia posito affectu generali alicuius finis per virtutem moralem, v.g. per intentionem viuendi temperatè; Prudentia præscribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tùm quia in singulis actionibus, posito affectu rectè operandi, præscribit circumstantias ad hoc necessarias.

23 *3. rectè imperare.* Tertium munus est. *Rectè imperare*. Hoc imperium multi Thomistæ putant esse actum omninò distinctum à iudicio, qui semper sit necessarius, vt voluntas interius, vel exterius liberè operetur; etsi enim intellectus iudicet bonũ esse hoc facere; tamen voluntatem nõ posse moueri, nisi intellectus imperet voluntati, interius dicendo, fac hoc: quo imperio posito, voluntatem non posse detrectare, sed necessariò obedire. Sed *1. 2. q. 17. a. 1. dub. 2.* ostensum est, tale imperium non esse necessarium, imò euertere libertatem.

Itaque

24 *Quo modo Prudentia imperet.* Itaque quando ab Aristotele *6. ethic. cap. 10. & D. Th. a. 8.* dicitur *Prudentia esse imperare vel præcipere*, non intelligitur imperium propriè dictum (nisi loquamur de œconomica, vel politica quæ respicit interiorem) nemo enim sibi ipsi propriè imperat, dum aliquid facit: sed dicitur *imperare*; quia Prudentiæ est, præscribere quid, & quomodo agendum, & mouere voluntatem ad consensum & ad opus. Præcipuus enim effectus, atque adeò finis Prudentiæ est, vt opus fiat, vt docet Aristoteles *cap. 10.* distinguens Prudentiam à Synesi, id est perspicacia. Perspicaciæ enim solum est iudicare: sed Prudentia non sistit in iudicando; verum vlterius imperat, seu mouet voluntatem, vt opus faciat. Vnde quantumuis aliquis rectè iudicet; si tamen non ita iudicat in particulari vt reipsa voluntatem moueat opusue faciat, non dicitur prudens, sed imprudens, & imprudenter agere. Non quod aliquis actus elicitus Prudentiæ illi desit, vel etiam quòd interueniat aliquod iudicium imprudēs (etsi enim plerumque, & ferè semper tale iudicium interueniat, quando non sequimur iudicium Prudentiæ in agendo; tamen absolutè non est necessariū: vt patet ex dictis *1. 2. q. 9. a. 1.*) sed quia vltimus effectus, & finis Prudentiæ deest: & consequenter, quia aliquid fit, vel omittitur contra iudicium prudentiæ.

25 Quod autem rectè dicatur Prudentia imperare, & præcipere ratione huius motionis, patet: tum quia præscribere quid agēdum, & ita mouere, est munus imperantis, & superioris: Tū quia ideò dicitur ratio imperare appetitui inferiori, & anima corpori; nempe quia aliquo modo mouet, (non autē ratione imperij propriè dicti) ergo cum Prudentiæ munus sit, instar superioris suo modo mouere voluntatem, eamque in executione operis dirigere, rectè dicitur eius esse imperare.

26 *Imperium Prudentiæ fit formaliter per actū iudicij.* Hinc sequitur, hoc imperium non fieri per aliquem actum distinctum a iudicio, sed formaliter per actum iudicij, quo prudens iudicat, hoc opus cum talibus circumstantijs esse faciendum. Nam hoc iudicium omnino sufficit ex parte intellectus, ad mouendam voluntatem: non tamen habet rationem imperij efficacis, nisi reipsa moueat voluntatem. Consistit igitur hoc imperium in causalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus *1. 2. q. 9. a. 1.*

27 *Quo modo Prudentia præcipiat, disponendo de medijs.* Ex his facilè intelligi potest, quomodo prudētia præcipiat virtuti morali, non præstituendo illi finem, sed disponendo de his quæ sunt ad finē. vt ait *D. Th. a. 6.* & obscurè explicat Caiet. Nempe, quia prudentia per se mouet virtutem moralem, non quidē ad affectum honesti in genere (ad hoc enim mouet *synteresis* vt dictum est) sed ad affectum honesti, in singulis actionibus, ostendendo, cum quibus circumstantijs debeat operari, vt honestè operetur.

DICES. Virtus moralis potius debet præcipere Prudentiæ, quàm Prudentia ipsi; quia Virtus moralis versatur circa finem; Prudentia autē circa ea quæ sunt ad finem, vt dictum est; Atqui virtus quæ versatur circa finem imperat virtutibus quæ circa media; ars enim militaris imperat artibus quæ conficiunt arma. ergo. Respondet Caiet. Virtutem moralem non versari circa finem authoritatiuè, & ideo non posse imperare Prudentiæ. Quòd non versetur authoritatiuè, probat; quia virtus moralis non perficit primò intentionem finis, sed electionem mediorum. Sed hæc solutio non videtur vera.

28 *Virtus moralis perficit primo intētionem finis.* primò, quia Virtus moralis per se primò est affectus habitualis honesti, v.g. temperatè viuendi: quia est affectus boni per se amabilis: ergo primò perficiet intētionem finis. Antecedens probatur ex D. August. lib. de moribus Ecclesiæ cap. 15. vbi docet, *omnem virtutem esse amorem boni*: amor autem per se primò, tendit in finem, non in media. Secundò, quia propositum seu intentio temperatè viuendi est actus virtutis, cùm sit difficilis, rectæ rationi consentaneus & laude dignus. Atqui non potest esse actus secundarius Virtutis: tum quia est adæquatus virtuti temperantiæ, tum quia nō supponit vllum alium actum seu affectum, vnde sequatur: est ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò, Voluntas primò & immediate inclinatur in affectū boni in genere. ergo Virtus moralis inclinatur primò & immediate in affectum honesti sui generis sibi adæquati; quia omnis potentia & habitus primò & per se respicit obiectum sibi adæquatum. Quartò, Si virtus moralis, v.g. Temperantia non facit per se primò intentionē rectam circa finem, id est, circa vitam temperatam; quid est, quod illam rectam facit? Non enim natura sua est recta. debet ergo fieri recta ab aliquo habitu accessorio: qui habitus sine dubio est virtus, neq; alia quàm Temperantiæ. & quamuis valdè probabile sit, alium esse habitum circa finem abstractè consideratū, alium circa media; sicut in scientijs, alius ponitur habitus circa principia, alius circa conclusiones, (nulla enim est ratio, quæ cōtrarium conuincat, & proportio quæ est inter finem & principia, inter cōclusiones & media id videtur postulare) *Probabile est esse distinctum habitum circa finē, & circa media, in virtutibus moralibus.* Tamen habitus circa finem non est ponēdus distincta virtus ab habitu circa media: sed vterque iunctus est vna integra & completa virtus moralis tendens in vnum finem adæquatum, qui est honesta vita. Sicut etiam habitus principiorum & cōclusionum sunt vna integra & completa virtus intellectus, tendens ad vnum finem, qui est perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus & duæ virtutes intellectuales, sed partiales, & essentialiter incompletæ.

29 Omissa ergo sententia Caiet. *Respondeo.* Virtutes morales etiam quodam modo præcipere seu imperare Prudentiæ: sed aliter quàm Prudentia præcipiat ipsis. Ratio est; quia intellectus mouet voluntatem, & vicissim voluntas Intellectum, vt ostensum est *1. 2. q. 9. a. 1.* Prudentia igitur præcipit Virtutibus moralibus, ostendendo, & præscribendo, quomodo, & in quid ferri debeant; & ita mouendo ex parte obiecti ad speciem actus. *Quo modo etiā Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.* Virtus Moralis præcipit Prudentiæ, volendo vt prudentia hoc, vel illud consideret, & ita, applicando ex parte subiecti ad exercitium actus. Hoc tamen non potest facere, nisi ante mota sit à Prudentia, vel certè à Synteresi. Itaque potiùs Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quàm hæ Virtutes Prudentiæ: tùm quia omnis motio incipit à Prudentia (non enim voluntas potest mouere nisi ante mota per Intellectum) tum quia motio Prudentiæ est sublimior. mouet enim per modum finis & specificantis actum voluntatis: Voluntas solum per modum applicantis extrinsecus: vnde eius motio sæpè non est necessaria.

DVBITATIO 4.

Vtrum Prudentia pendeat à Virtutibus moralibus, & quomodo?

30 RESPON. Prudentiam in suis functionibus pendere ordinariè à virtutibus moralibus. Colligitur ex Aristot. *6. ethic. cap. 5. & 13.* Probatur, quia Prudentiæ est, id, quod in singulis actionibus est honestum, apprehendere, seu iudicare tanquam hîc & nunc conueniens. Atqui virtus moralis in voluntate existens, facit vt id quod est honestũ videatur intellectui conueniens, & hîc & nunc acceptandum. Quisq; enim iudicat prout est affectus: Iracundus enim apprehendit intellectu vindictam tanquam conuenientem: & intemperans voluptatem: auarus, habere copiam pecuniarum: seruare autem in his modum rationis, non apprehendunt vt conueniens sibi hîc & nunc, sed vt summum, vt conueniens in genere, vel pro alio tẽpore & statu rerum. Sicut enim in animalibus varij instinctus & propẽsiones naturæ faciunt, vt phantasia apprehendat varias res tanquam conuenientes vel repugnantes: ita in hominibus varij affectus siue voluntatis, siue appetitus inferioris, siue habitu sint, siue actu, sunt causa cur phantasia & intellectus aliquid apprehendat vt conueniens vel disconueniens. Morales itaque Virtutes in voluntate latentes faciunt, vt intellectus bonum honestum in actionibus iudicet esse conueniens hîc & nunc fieri: idque præstant, partim quia cõprimunt passiones, quæ rationem perturbant in consideratione honesti, & bonum delectabile ostentant: partim quia subiectum ita disponunt, vt opus honestum sit ei quàm maximè congruũ, sicut sitienti potus, esurienti cibus. Vnde mirum non est intellectui statim ita videri. Consensio enim illa, quæ est inter obiectum & affectum, causa est ex parte obiecti, vt apprehendatur per modum conuenientis. Sicut è contrario dissonantia est causa, cur Intellectus apprehendat vt dissentaneum.

31 *Quo modo affectus mutet iudiciũ.*

Vnde apparet, quantam vim habeat affectus in omnibus iudicijs practicis nostrarum actionum directiuis. Idque experientia quotidiana comprobat. vide *1. 2. q. 9. a. 2. & 5.* Dixi, *ordinariè*, quia aliquando (etsi rariùs) fit, vt aliquis de honesto hîc & nunc prudenter iudicet; quamuis voluntas sit praué ad illud affecta. ebriosus enim interdum iudicat bonum esse, vt hoc tempore & loco, in hoc conuiuio, rationis mensuram seruet; etsi affectus ad hoc non inclinet: & mœchus, vt se hîc & nunc contineat: quãuis affectus in contrarium tendat. ratio est; quia vt intellectus possit cõprehẽdere honestum sub ratione conuenientis hîc & nunc, sufficit consensio, quam illud habet cum natura rationali, in qua veluti in radice omnes virtutes morales continẽtur. praui enim affectus non possunt illam consensionem & cõgruentiam tollere; quamuis eam multum obscurent, & obuoluant. Vnde moraliter fieri nequit, vt quis crebrò prudẽter iudicet in particulari, sine virtute morali.

32 *Cum prauo affectu potest interdũ esse rectum iudicium in particulari.*

33 DICES. Virtutes morales supponunt prudentiam; quia sunt habitus electiui secundùm dictamen prudentiæ. ergò prudentia nõ supponit Virtutes morales: essent enim seipsis priores, ac posteriores, & sibi ipsis causæ, & effectus.

RESPONDEO. Virtutes morales completas, supponere prudentiam completam tanquam magistram, & directricem, quæ in singulis functionibus ostendat quid, & quomodo agendum. Inchoatas verò (nempe vt solùm sunt affectus honesti in genere, v. g. temperatè viuendi: cuique, quod suum est, reddendi) supponere prudentiam inchoatam per *synteresin*; quæ est rudimentũ quoddam, inchoatio, & principium prudentiæ: sicut affectus ille honesti est inchoatio virtutis moralis. At prudentia secùdùm illam suam inchoationem non supponit vllo modo virtutem moralem; sed est causa virtutis moralis inchoatæ: secũdùm verò suum complementum, quod habet vt se extendit ad actiones singulas; supponit virtutem moralem, saltem inchoatam.

Virtus moralis inchoata supponit inchoatã prudentiam, quæ consistit in Synteresi.

34 *Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.*

Aduerte tamen prudentiam posse dici dupliciter completam; primò essentialiter, cùm se nõ tantùm extendit ad principia moralia, & cõclusiones generales, sed etiam ad plerasque actiones indiuiduas alicuius virtutis. Secũdò extensiuè; cùm potest facilè in omni casu occurrente iudicare. Simili modo virtus moralis potest dupliciter dici completa; essentialiter & extensiuè. Essentialiter, cùm extendit se ad aliquas functiones suę materiæ prõptè obeundas. Extensiuè, cùm ad omnes. Priore modo, Prudentia non supponit Virtutes morales, nisi inchoatas; neq; omnes, sed eas tantùm, in quarum materiâ versatur. Altero modo, supponit omnes virtutes morales etiam completas. Quia nemo potest in omni casu prudenter iudicare, v. g. in materia temperantiæ, nisi alijs quoque virtutibus sit instructus; si enim careat fortitudine, non rectè iudicabit de honesto temperantiæ, mortem intentante tyranno; si Iustitia, non rectè iudicabit dum ius alterius per temperantiam violatur. Itaq; perfecta Prudentia requirit omnes virtutes morales; singulæ quoque virtutes morales si perfectæ sint, supponunt prudentiam; ita tamen, vt prudentia priùs se extendat ad quamuis actionem in indiuiduo, quàm Virtus moralis se ad illam proferat. Nam iudicium prudentiæ semper præit affectum virtutis moralis circa vnum eundemque actum indiuiduum. Sed de his plura *1. 2. q. 58.*

35 *In quibus sit.*

Ex his intelligi potest, in quibus sit prudentia, (*de quo D. Tho. a. 13.*) perfecta enim prudentia non potest esse nisi in viris probis, qui affectũ in omni materia virtutis rectè dispositum habẽt. Hi enim soli rectè iudicare in omni negocio occurrente possunt. In hominibus improbis, vel alicui vitio deditis, non potest esse nisi imperfecta prudentia. quia prauus affectus, quo laborant, non sinit eos prudenter in materia virtutis oppositæ iudicare.

CAP. 2. De partibus Prudentiæ & Vitijs oppositis. habet 4. dubit.

DVBITATIO 1.

Quæ sint partes subiectæ Prudentiæ, id est, In quas species diuidatur.

De quo D. Th. q. 48. & 50.

1 NOtandum est, *D. Th. q. 48.* constituere triplices partes Prudentiæ; nempe subiectiuas, potentiales, & integrales. *Subiectiuas* vocat species seu inferiora. quo modo homo & brutum dicuntur partes animalis. *Potentiales* vocat virtutes quasdam adiunctas, quæ ordinantur ad aliquos

aliquos secundarios actus vel materias; ita vt non habeant totam vim principalis virtutis. quo modo potentiæ animæ dicuntur animæ partes apud Philosophos. *Integrantes* vel quasi integrãtes, vocat: ea quæ necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis. Hic quærimus de partibus subiectis, in quas tanquam in inferiora diuiditur.

2 RESPONDEO igitur Prudentiam posse rectè diuidi, primò in naturalem, & supernaturalem, siue in acquisitam, & infusam. *Naturalem* voco, quæ non excedit limites rationis naturalis. Hanc solam Philosophi agnouerunt. Pendet ex *synteresi*, quæ est notitia principiorum practicorum, vt Decalogi & similium; & ex virtutibus moralibus sui ordinis: comparaturque vsu; nascitur enim ex actibus. *Supernaturalis* est, quæ limites notitiæ naturalis excedit. pendet ex fide & ex virtutibus moralibus sui ordinis. Sicut enim sunt aliquæ virtutes morales commensæ prudentiæ naturali, & tendentes ad honestum naturale; quod est consentaneum naturę rationali quà talis est: ita etiam videntur esse quædam virtutes morales commensæ dictamini prudentiæ infusæ, tendentes in honestum supernaturale, quod est consentaneum statui hominis supernaturali; de quo plura *1.2.q.58.*

Prudentia alia Naturalis, alia Supernaturalis.

3 Secundò diuiditur immediatè in prudentiam *personalem, seu solitariam*, & in *gubernatricem. Gubernatrix* diuiditur in quatuor species; *OEconomicam, Ciuilem, Legislatricem, & Militarem.* Itaque in vniuersum ponuntur quinque species Prudentiæ. Ex quibus quatuor priores ponit Aristoteles *6.eth.c.8.* & vocat partes Prudentiæ. quintam addit D. Th. *quæst.50.art.4.*

Prudentia 5. species.

Solitaria seu personalis est, qua quis in singulis actionibus spectat, quid agere deceat, proprium intendens bonum.

OEconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius bonum solùm spectans.

Ciuilis seu politica est, qua quis rectè administrat ciuitatem, legesque seruari curat.

Legislatrix seu nomothetica est, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè administratur.

4 Ratio harum specierum est, quia Prudentiæ generatim acceptæ est, procurare bonum hominis operationum directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, scilicet amoliendo mala, quæ bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hostes bonum publicum, & priuatum perturbantes, auertuntur. Si directè, vel procuratur bonũ proprium, vel communitatis: si proprium, erit prudentia personalis. Si verò communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intendatur, erit *OEconomica.* Si Reipub., id fiet vel ferendo leges (quod proprium est supremi Principis) & sic erit Legislatrix: vel curando proximè, vt mandentur executioni (quod fit per magistratus immediatos) & sic erit Prudentia ciuilis. Per ciuilem enim non intelligit Aristoteles virtutem subditorum, qua legibus parent (vt D. Th. videtur accipere) sed magistratuũ, qua curant leges seruari, & totam Rempub. gubernant, vt rectè Eustratius exponit. Nam Aristoteles ponit duas huius partes, Consultricem & Iudicatricem: Illa præbet in dubijs consilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad personã publicam. adde non esse opus peculiari prudentia in Ciuę vt legibus communibus pareat, sicut nec domesticis, vt præceptis patrisfamilias.

5 Hic tamen Notandum est primò, solam *Prudentiam personalem* absolutè dici Prudentiam, & hominem facere absolutè, & simpliciter prudentem, vt docet Aristoteles c. 8. Quia is solus absolutè prudens est dicendus, qui sua præ cæteris omnibus curat, seipsum omni virtuţe exornans. Prudentia enim per se primò, curat bonum suum, id est, sui subiecti. Cæteræ verò prudentiæ species non vocantur absolutè nomine Prudentiæ; sed secundùm quid, seu cum adiuncto, vt prudentia OEconomica, vel Ciuilis, vel Legislatrix, vel Militaris. quia non spectant bonum suum, sed alienum; Vnde neque necessariò postulant, neque faciunt affectum habentis rectum; sed potius affectum alienum, præsertim OEconomica, Ciuilis, & Legislatrix; quia intendunt bonum cõmunitatis; nempe vt familia vel Respublica secundùm virtutem degat. Nam militaris, potius videtur esse ars quædam disponendi exercitum ad prælium, quàm species Prudentiæ: sicut ars Nautica, ars Negotiandi, & similes. Vnde quidam de Arte Militari scripserunt. Potest tamen poni species Prudentiæ, quatenus disponit & curat, vt milites fortiter, & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris. Vnde supponit artem militarem, eiq; addit rationem dirigendi milites secundùm virtutem.

Prudentia personalis est absolutè Prudentia, reliqua cũ adiuncto.

6 Notandum secũdò, singulas species dictas, posse rursus in multas alias vel species, vel potius in partes integrantes diuidi. Probabile enim Prudentiam personalem tot habere partes specie distinctas, quot sunt species Virtutum. Non enim qui prudens est in functionibus Iustitiæ, statim est prudens in functionibus Temperantiæ, vel Fortitudinis: quamuis vt absolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis passim occurrente prudens esse. Idem dicẽdum de Prudentia Ciuili, OEconomica, Legislatrice, & Militari. Varia enim sunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis, & domesticæ, ratione variarum circũstantiarum, tum loci, tum personarum, tum finium adiunctorum (vt commodorum vel incommodorum) quæ diuersissimam rationem agendi postulant, vt bonum exitum habeant.

Quęuis species Prudentia varijs partibus cõstat, quasi integrantibus.

7 Notandum tertiò, Prudentiam personalẽ quodammodo complecti omnes alias prudentiæ species; quia potest se extendere ad omnes illarum functiones, dictãdo de ijsdem actionibus, de quibus ipsæ; sed sub alia ratione. Quidquid enim ordinat vel iubet paterfamilias per prudentiam œconomicam, spectans bonum familiæ, potest ordinare, & iubere per prudentiam personalem, spectando bonum honestum suæ actionis; nempe vt officio suo satisfaciat. Quatenus enim in agendo spectat vt familia rectè sit disposita, dirigit suam actionem prudentia œconomica; vt verò intendit satisfacere suo officio, vel agere id quod decet suã personam, dirigit eam prudentia personali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legislatrice. Itaque Prudentia personalis omninò cõpleta, qua quis in omni statu, seu officio potest se gerere vt decet; includit illas prudentias tanquam partes, superaddens illis respectum ad proprium bonum, quod est honestè agere. Neque enim Rex potest habere prudentiam suæ personæ necessariam, & facere omne id quod se decet, nisi norit leges vtiles fer-

Prudentia personalis omninò cõpleta complectitur cæteras.

les ferre; & ita requirit prudentiam Legislatricē. Neque Magistratus officio suo satisfacit, qui non nouit Remp. administrare, iudicia exercere, bono ciuium consulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc est quod vult Aristoteles c. 8. in principio, cùm ait; *Prudentiam & Ciuilem* (πολιτικὴν) *esse eundem habitum, sed non habere eandem rationem seu idem esse.* Prudentia enim completa includit Ciuilem & reliquas tanquam sui partes: refert tamen illarum materiam ad suum finem; & ita distinguitur ratione formali. vide Giraldum *in lib. 6. Ethic. q. 14.* Si tamē Prudentia personalis accipiatur vt dirigit hominem constitutū extra publicum officium; sic non includit illas: sed est species omnino distincta à cæteris.

8

DVBITATIO 2.

Quænam sunt partes integrantes Prudentiæ? D. Th. q. 49.

9 NOtandum est Partes integrantes prudentiæ posse dupliciter poni; Primò vt partes integrantes dicantur illæ ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè constat. Non enim Prudentia est simplex aliquis habitus, sicut neq; scientiæ speculatiuæ, sed constat multis partibus instar totius Heterogenei, respiciētibus diuersam rationem honesti, quæ est in diuersis virtutibus. Alijs enim regulis & notionibus diriguntur functiones Iustitiæ, alijs temperantiæ, alijs fortitudinis & patientiæ. quæ tamen omnes necessariæ sunt ad integram & absolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, sicut Theologia & Physica dicitur vna scientia: nempe quia respicit vnū obiectum generale, quod est, viuere secundum virtutem; idq; sub vno eodemq; modo tendendi, qui est considerare singulas actiones cum omnibus circunstantijs, de quo plura *1. 2. q. 57.* Verum D. Th. non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundo vt partes integrantes Prudentiæ dicantur quædam functiones, sine quibus nō habetur perfectus vsus prudentiæ. Hoc modo ponit octo partes prudētiæ, *memoriam, intelligentiam, docilitatem, solertiam, prouidentiam, rationē, circumspectionem, cautionem,* è quibus *solertia* & *docilitas* maximè iuuant ad acquirendam prudentiam. *Memoria, intelligentia, prouidentia, ratio* potissimum iuuant ad vsum prudentiæ in consultando & iudicando. *Cautio* & *circumspectio* ad executionem operis; quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ. *Memoriam* vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti sumus. Ex his enim sæpenumerò facilè colligimus, quid in præsenti negotio expediat; plurimum enim valent tum exempla aliorum, tum experientia ipsa ad Prudentiam. *Intelligentiam* vocat notitiam præsentium: vt enim prudenter iudices, necesse est, præsentem statum rei tibi esse probè perspectum. Potest etiam hoc nomine significari notitia principiorum moralium.

10 *Octo partes integrantes Prudentiæ.*

Prouidentia dicitur consideratio futurorum euētuum, qui possent sequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad discendum.

Solertia (quam Arist. vocat ἀγχίνοιαν, & melius Latinè diceretur sagacitas) est species bonæ coniectationis (quæ ipsi dicitur εὐστοχία) est enim solertia, seu sagacitas medij (id est rationis alicuius cur res sit probanda, vel improbanda) inuentio tēpore breuissimo, vt idem Aristoteles docet *lib. 2. prior. analyt.*

Circumspectio est consideratio circumstantiarum, ne qua desit in opere.

Cautio est cura, vt vitentur incommoda, quibus res est exposita, v. g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduersam valetudinem. poterat hæc sub circumspectione comprehendi.

11 Notandum est, non omnes hos actus à diuersis habitibus proficisci, Cautio enim, Circumspectio, Prouidentia, & Intelligētia, sunt actus Prudentiæ; quia intrinsecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & docilitas tantùm requiruntur ad acquirēdam Prudentiam, vel ad acquisitæ perfectiorem vsum.

Non sunt tot habitus

DVBITATIO 3.

Quæ sint partes potentiales Prudentiæ? D. Th. q. 51.

12 RESPON. Valdè ingeniosè à D. Th. poni tres partes potentiales Prudentiæ, *Eubuliam, Synesin,* & *Gnomen*. Per *Eubuliam* intelligit habitum quendam, qui præbet facultatem rectè cōsultandi: id est, inueniendi bonum cōsilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *synesin* habitum rectè iudicandi de cōsultatis, idque ex consideratione communiū principiorum practicorū, scilicet legum naturalium & positiuarū, & finium illarū, quos fines legislator spectauit. Per *Gnomen*, habitum rectè iudicandi ex principijs quibusdam altioribus contra tenorem verborum legis, iuxta tamen mentē legislatoris. *vide Caiet. q. 120. a. 1. & 2.* Vocat autē has partes potentiales Prudentiæ; quia Prudentia his vtitur ad suum finem, veluti membris quibusdam suis; vel vt anima vtitur suis potentijs ad suum finem. Sicut enim in singulis animæ potentijs elucet vis, & conditio animæ, etsi nō plenè: ita in istis facultatibus, earumq; functionibus elucet natura, & conditio Prudentiæ, & si non adæquatè.

Tres partes potentiales Prudentiæ.

13 Vtrum sint habitus distincti ab habitu Prudentiæ dubitari potest. Probabilius est, non esse ab illa distinctos realiter, sed esse ipsam Prudentiam inadæquatè consideratam; nempe vt se ad hanc, vel illam functionem extendit. vt probat Giraldus *lib. 6. q. 15.* Probatur, quia Prudentiæ proprium est, inquirere media ad finem idonea: Atqui hoc fit bona consultatione, ergo bona cōsultatio est actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Aristoteles ait *cap. 7. lib. 6. Prudentiæ maximè opus esse dicimus, rectè consultare.* Neque satisfacit, si dicatur Prudentiæ propriū esse benè consultare, quòd imperet illā; Nam consultatio de medijs non imperatur propriè à Prudētia, sed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis nō tam cernitur Prudentia quàm synteresis. Cernitur autem primò in consultatione, si benè fiat: ergo bona consultatio est prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare siue ex ipsis legibus, & earū finibus, quod facit *synesis*, siue ex altiori consideratione, quod facit *gnome*, sit actus Prudentiæ elicitus, patet; quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati, eamque & potentias inferiores in executione dirigit; vt supra ostensum est.

Non distinguūtur re ipsa a Prudentia habitu.

14 Dices Aristotelem per synesim non videri significare partem aliquam Prudentiæ, seu iudicium Prudentiæ, præcedens executionem: sed perspicaciam quandam ingenij in alio, qui de iudicio & facto prudētis acutè iudicat, vt exponit Eustratius in *Cap. 10. lib. 6.* dicitur enim συνετὸς, καὶ εὐσύνετος teste Aristotele ibidem, qui altero aliquid dicente, vel faciente statim potest percipere, rectène an secus dictum, factúmve sit: sicut discipulus dicitur ξυνιέναι & εὐσύνετος, qui statim percipit quod magister docet. Vnde apud Græcos ξυνιέναι sæpe vsurpatur pro μανθάνειν, quod est percipere quod alius dicit.

σύνεσις.

Respondeo verum esse, Aristotelem quidē hoc pacto synesim ibi accipere. Non tamen negat, quin similis facultas in prudēte requiratur circa inuenta per consultationem. Vnde rectè D. Th. posuit partem Prudentiæ. Imò ipsemet Aristoteles *lib. 1. magnor. moral. cap. 35.* expressè docet Synesin esse Prudentiæ partem: quamuis interdum esse possit in eo qui non est prudēs.

15 Per γνώμην idē intelligit Aristoteles, quod D. Thomas, nam *lib. 6. ethic. cap. 11.* dicit Gnomen esse Rectum iudicium æqui & boni. Æquum, & bonum (quod Græcis dicitur τὸ ἐπιεικές) est, quod cùm sit contra verba legis, (etsi non contra mētem Legislatoris) iudicio prudentis definitur, vel vt Aristot. *lib. 5. cap. 10.* definit, est *correctio legis, quatenus deficit ob vniuersalem locutionem.* Eodem pertinet sententia D. Thomæ, cùm ait, Gnomen iudicare ex principijs extraordinarijs contra verba legis. idem enim valent, corrigere legem vbi deficit ob vniuersalem locutionem (quod propriè ad gnomen pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem cur interdum opus sit hac correctione legis, & cōsideratione altioris principij, quàm sit finis proximus legis, est, quia leges vniuersaliter latæ sunt, vt Legislator finem proximum quem per illam intendit vt plurimùm assequatur: quo fit vt multi casus occurrant, in quibus nō expedit eas seruari, quia aliquid fieret contra aliam legislatoris intentionem, & cōtra bonum publicum, vel priuatum. Vniuersales enim Regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehendi non poterant, relictæ sunt iudicio prudentum, & vocantur τὸ ἐπιεικές. id est, æquum & bonum. Iudicium verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam sententiam possumus nominare, hoc autem peti debet ex altiori consideratione, ob quam verba legis non sunt seruanda. In legibus pœnalibus dicitur συγγνώμη, id est, venia, vel pœnæ mitigatio. Exempli gratia, lex vniuersè præcipit, qui occidit, occidatur. Tu tamen inuasus ab alio occidisti: Vir æquus, per γνώμην iudicat verba legis hîc non esse seruanda, téque non esse morte puniendum: quod iudicium pendet ex alia cōsideratione, quàm præceptum legis illius. Virtus verò quæ in voluntate respondet huic iudicio, dicitur ἐπιείκεια. Vnde sicut ἐπιείκεια se habet ad iustitiam, ita γνώμη se habet ad prudentiam. Est igitur pars potentialis Prudentiæ, siue Prudentia ipsa, vt versatur circa æquum, & bonum: sicut ἐπιείκεια est pars iustitiæ, & iustitia quædam, vt rectè Aristoteles *cap.* illo 10. docet, quod quomòdo verum sit dicetur infra *cap. 47. dub. 9.*

Quid gnome Aristot.

συγγνώμη.

ἐπιείκεια.

DVBITATIO 4.

Quot & quibus modis peccatur contra Prudentiam? D. Th. q. 53. 54. 55.

16 Dico 1°. Generatim loquēdo, omne peccatum est cōtra prudentiam; patet, quia omne peccatum est contra iudicium prudentiæ, sicut omne opus bonum est secundùm iudicium Prudentiæ.

Omne peccatū est contra prudentiam.

Aduerte tamen, non esse necessarium, vt sicut omne opus bonum sequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malum sequatur ex iudicio imprudenti; potest enim sequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem esse honestum, vel turpe, sed esse delectabile, vel molestum. Hoc enim iudicium sufficit vt voluntas possit illud opus velle, aut nolle, vt ostensum est *1. 2. q. 9. art. 1. dubit. 4. & 5.*

Non tamen ex imprudentia.

Dices, Omnis peccans est imprudens, imò & ignorans, teste Aristotele: ergò omne peccatum sequitur ex errore, vel ignorantia.

17 Resp. Negandam consequentiam. Dicitur imprudens, non quòd semper imprudenter iudicet, sed quia imprudenter (id est, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, nō quòd necesse sit vt ignoret rem esse turpem, vel noxiam saluti: sed quia vel ignorat, vel non satis considerat illam turpitudinem, quam si cōsideraret, vt par est, non faceret. Et quamuis fieri possit, vt aliquis plenissimè rei turpitudinem considerans, eam nihilominus faciat, propter voluntatis libertatem, quæ sicut bonum honestum etiam clarè propositum, non necessariò amplectitur, sed potest repudiare, ob molestiam annexam: ita obiectum turpe clarè propositum non necessariò repudiat, sed potest amplecti, ob voluptatem annexam: tamē hoc rarissimè fit. Vnde vniuersè dici potest, omnē peccantem esse ignorantem.

18 Dico 2°. Si magis speciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D. Th. per excessum, & per defectum. Probatur, quia sicut obiecta aliarum virtutum consistunt in medio, ita etiam obiectum Prudentiæ (idem enim est obiectum circa quod versatur Prudentia consultando, & iudicādo, ac aliæ virtutes inclinando) ergò sicut contra alias virtutes potest peccari per excessum, & defectum; ita contra prudentiam.

Contra Prudentiā peccatur excessu & defectu.

19 Dico 3°. Per defectum contra prudentiam peccatur quadrupliciter *præcipitatione, inconsideratione, inconstantia, & negligentia.* Probatur, quia ea peccata sunt propriè contra prudentiam, quæ sunt contra regulas prudētiæ, quas ipsa in suis functionibus seruare debet, Item quæ sunt cōtra functiones proprias prudentiæ. Atqui hæc peccata sunt talia, ergo. Minor patet. Prima enim regula Prudentiæ est, vt priusquam opus aggrediaris, vel Iudicium feras, deliberes de medijs, de modo, & ordine exequendi, de cauendis impedimentis, &c. contra hanc regulam est *præcipitatio*, quæ proposito aliquo fine, statim opus aggreditur, vel certè iudicat de medijs, & modo exequendi, omissa deliberatione. Secunda est, vt rem de qua iudicandum est, eiusque circumstantias diligenter inspicias: contra hanc, est *inconsideratio*, quæ iudicat, omissa diligenti inspectione. Tertia est, vt rebus deliberatis, & rectè iudicatis inhæreas, neque te sinas ob leues ratiunculas diuelli. contra hanc est *inconstantia* qua sine vlla, vel certè sine iusta causa mutas sententiam.

Defectu, quatuor modis.

tiam. Quarta est, vt rem deliberatam & iudicatam, opportuno tempore mãdes executioni. contra hãc est *negligentia*. Hæc tamen dupliciter potest considerari: primò vt est omisio diligentię requisitæ in ipso opere externo, & sic non est directè contra prudentiam, sed contra virtutem, in cuius materia versatur; vt negligẽtia in orando, est contra Religionem; in soluendo debito, contra iustitiam. Secundò, vt est omisio diligentiæ requisitæ in actu intellectus excitantis & dirigentis voluntatem & vires externas ad executionem, & sic est contra prudentiam. *præcipitatio* igitur est directè contra *consilium*; *inconsideratio* contra *iudicium*; *inconstantia* contra *Iudicij firmitatem*: *negligentia* contra *rationis vigilantiam* in exequendo. Est enim omisio actuum rationis, qui necessarij sunt, vt opus suo tempore fiat.

20 *Qualia sint peccata.* Notandum est primò, *præcipitationem & inconsiderationem* non esse peccatum mortale, nisi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui se homo exponit, præcipitanter, vel inconsideratè iudicando vel agendo: quia sicuti in actibus prudentiæ non quæritur rectitudo propter ipsos actus, sed propter opus quod illis actibus est dirigendum (quia in regula non quæritur rectitudo propter ipsam regulam, sed propter id, quod regulæ est conformandum) ita prauitas imprudentiæ æstimanda est ex opere, quod inde sequitur.

Inconstantia nunquam est peccatum mortale, nisi quis ex voto, vel præcepto teneatur persistere in sententia, vel ob aliquam causam extrinsecam, vt ad vitandum scandalum, &c.

Idem dico de *negligentia*. Hæc enim non est peccatum mortale; nisi negligas id, ad quod sub peccato mortali teneris, vel ita sis animo remisso ad ea quæ salutis sunt, vt euidenti periculo, aliquid tale negligendi, te exponas.

Notandum Secundò. Ad prædicta peccata reduci alia quædam, quæ non sunt tam directè contra prudentiam, vt *obliuiositatem*, *indocilitatem*, & *defectum ratiocinandi*, ad *præcipitationem*. *defectum intelligentiæ*, *cautelæ*, & *circumspectionis*, ad *inconsiderationem*. ad eandem referri potest *improuidentia*, & *defectus solertiæ*: etsi D.Th. referat ad *inconstantiam*, & *negligentiam*. sed res est parui momenti.

21 *Prudentia imagine peccatur sex modis. Prudentia carnis.* DICO Quarto. Per excessum, vel potiùs quadam specie & imagine prudentiæ, peccatur contra Prudentiam sex modis, iuxta D.Th. *Prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, solicitudine temporalium, & solicitudine futurorum. Prudentia carnis* dicitur, qua quis viuit secundùm carnem. vt colligitur ex Apostolo ad *Rom.8.* vbi opponit prudentiam carnis, prudentiæ spiritus; Et sapere secundùm carnem, ei quod est sapere secundùm spiritum. Nam finis prudentiæ carnis, est viuere secundùm carnem, sicut finis prudentiæ spiritus, est viuere secundùm spiritum. *Viuere secũdùm carnẽ.* *Viuere autem secundùm* carnem, est sequi instinctus, & motus naturæ corruptæ; seu, est facere opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, & cætera quæ Apostolus recẽset *cap.5. ad Galat.* Itaque *prudentia carnis est*, quæ excogitat idonea media ad opera carnis complenda. Sicut *prudentia spiritus* est, quæ excogitat idonea media ad opera, seu fructus spiritus. de quibus Apostolus agit eodẽ capite. Sicut enim omnis virtus habet suam prudentiam, qua tanquam regula in suis functionibus dirigatur, vt opus suum honestum reddat (quod est eius finis intrinsecus) Ita omne vitium habet suam quandam falsam prudentiam, qua dirigatur ad obtinendum bonum delectabile, quod est eius finis; hæc dicitur prudentia carnis.

22 Notandum autem est Primò. Sicut prudentia vera supponit, & includit appetitum honesti, sine quo appetitu, nuda illa notitia intellectus non habet rationem prudentiæ: ita prudentia carnis, quæ est falsa prudentia, supponit, & includit affectum operum carnis, sine quo affectu non dicetur prudentia carnis. Supponit quidem; quia iudicium omnis prudentiæ siue veræ, siue falsæ, plurimùm pendet ex affectu. *qualis enim quisque est, ita iudicat*, vt Aristoteles ait, id est, quisque iudicat conuenienter suis affectibus. *Prudentia supponit affectum finis alicuius.* Includit verò; quia prudentia non significat qualemcunque notitiam mediorum, sed directam & ordinatam ad opus: itaque includit affectum operis. Vnde Apostolus nomen prudentiæ seu φρονήσεως vel φρονήματος, passim vsurpat pro affectu alicuius boni honesti, aut delectabilis mouente intellectum ad excogitationem mediorum, quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus, quæ ab affectu, seu intentione ad illud bonum ordinatur. Sic *cap.8.* ad *Rom. sapere secundùm carnem mors est* φρονεῖν κατὰ σάρκα, id est, habere affectum, & cogitationes intentas ad opera carnis. Simili modo accipit, cùm ait; *Prudentia Spiritus vita, & pax.* Et ad *Philipp.2. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.* Græcè, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, id est, talis sit in vobis affectus, vel talis cogitatio, ex affectu procedens.

23 Notandum Secundò. Prudentiam carnis imitari veram prudentiam; quia sicut hæc quærit, & inuenit media verè idonea ad finem honestum, ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finem delectabilem, ad honores, &c. *Prudentia carnis imitatur verã prudẽtiam.* Vnde non est necessarium in iudicio huius prudẽtiæ esse errorem, seu falsitatem; quia non est necesse, vt media non sint idonea ad finem, vel vt iudicet illa esse absolutè bona: sed satis est, si iudicet esse conuenientia ad finem propositum, ad quem verè idonea sunt. Potest tamen tale iudicium dici practicè falsum, quia est causa prauæ electionis; siue quia non est consentaneum appetitui recto.

Notandum Tertiò. Prudentiam carnis non esse peccatũ, nisi ratione affectus praui, cui subest. Vnde si hic sit peccatum mortale, erit peccatum mortale; si veniale, erit veniale. vt patet ex dictis *1.2.q.17.a.vlt.* Consilium enim, & iudicium sunt actus imperati ab intẽtione. Vnde accipiunt suam bonitatem, vel prauitatem ab intentione. 24 *Astutia quid.* Astutia generatim, est ratio aliquid agendi modo occulto. Dicuntur enim astuti in contractibus, & negotijs, qui norunt modos agendi non passim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Aristotele vocari δεινότης (*solertiam* quidam interpretantur) quam ipse etiam in malis ponit, vt patet *lib.1.* magnorum Moralium *cap. vlt.* vbi dicit *omnem prudentem esse* δεινόν. i. *astutum vel solertem, sed non contrà: quia malus etiam,* δεινός, *solers est. sicut Mentor qui videbatur quidẽ* δεινός (*solers*) *non tamen erat prudens.* itaque astutia generatim accepta, est quid communius, quàm prudentia. Verùm hic accipitur magis speciatim, nempè pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncta. Hoc modo accipit D. Augustinus *lib.4.* contra Iulianum *cap.3.* cùm ait, *omnibus virtutibus quadam vitia esse similia; sicut astutia Prudentiæ similis est, qua tamen est vitium.* Et Apostolus

lus 2. *ad Corint.* 4. *Non ambulantes in astutia*, *Græcè ἐν πανουργίᾳ*. quo nomine propriè significatur hæc vitiosa *astutia*: quia astuti omnia tentant, in omnem partem se vertunt, vt rem conficiant. Continet artem simulandi, & dissimulandi. Habet locum in ijs functionibus quæ proximum respiciunt. nemo enim sibi ipse aliquid occultat, vel in modo agendi sibi aliquid occultum optat; sed tantùm proximo.

Videtur hæc *astutia* species quædam prudentiæ carnis. Hi enim maximè videntur prudentes secundùm carnem, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Quale peccatum. Est peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui subest, & nocumenti, quod proximo sequitur: si enim expressè, vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: sicut mendacium perniciosum. Item si graue malum sequatur, idq; aduerteris vel facilè aduertere potueris. tunc enim est intentio tacita, seu interpretatiua. Si autem nullum sit nocumentum vel modicum, erit veniale: sicut mendacium officiosum, & iocosum. Vide Caietanum in Summa, verbo *Astutia*.

25 *Dolus.* *Dolus*, est astutiæ executio siue verbis, siue factis: est enim hoc nomen generale. Tantùm habet locum erga proximum, & potissimùm in materia Iustitiæ, vt in contractibus, & distributionibus. Duobus modis, secundùm Iurisperitos dolus venit in contractum. *Dolus venit in contractum dupliciter.* Primò, dando causam contractui. Dicitur autem *dare causam contractui*, quando, si dolus abfuisset, alter nullo modo voluisset contrahere. Secundò, non dando causam; sed solùm incidendo in contractum: vt quando contractus fuisset quidem initus, sed non eo pretio, verùm maiori aut minori. Vtrum autem, & quando dolus cõtractum, vel aliam dispositionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib. 2. cap. 17. dubit. 5.

Ignorantia à dolo excusat. Porrò ignorantia iuris, etsi crassa sit, semper excusat à dolo, & consequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam, lex requirit dolum seu præsumptionem: quia ignorantia crassa, dolus non est.

Quando culpa æquiparetur dolo. Nec obstat, quòd culpa lata dicatur æquiparari dolo; hoc enim solùm est verum, quando lex non requirit dolum, præsumptionem, aut scientiam; sed simpliciter loquitur: & in actionibus descendentibus ex contractu, vel quasi contractu. vt notat Syluester ver. Culpa. q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & alijs.

26 *Fraus.* *Fraus*, est executio astutiæ per facta, vt cùm mensura est minor iusto: cùm moneta est adulterina. vnde est quid contractius & minùs commune quàm dolus. Itaque dolus & fraus se habent ad astutiam, sicut pactiones & actiones iustæ ad Prudentiam. Sicut enim hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ; ita illa iudicio & regulis astutiæ. Quare hi modi agendi contra prudentiam, non sunt distincti ab astutia, sed executiones tantùm, seu actus externi astutiæ. De his duobus dici solet, *Fraus, & dolus nemini debet patrocinari*. Habetur cap. Ex tenore. de Rescriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui scit & consentit*. L. Nemo. ff. de regulis iuris.

27 Dicitur etiam fraus fieri, vel *contra legem*, vel *ipsi legi. contra legem*, quando fit contra id quod lege præcipitur vel vetatur, absque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi verò*, quando artificio quodam, ita agitur contra mentem legis, vt videamur illi non repugnare. *Agere in fraudem legis.* hoc autem fit potissimùm tribus modis, vel iuxta Sylu. v. Fraus, quatuor. Primò supponendo personam pro persona. vt si coniunx volens donationem facere coniugi (quod non potest per leges) supponat aliam personã cui donet, cum onere transferendi in coniugem. Si tutor volens emere rem pupilli (quod per leges non potest) interponat aliam personam quæ emat. Secundò, supponendo rem pro re. vt si filiosfamilias volens dare mutuum, loco mutui, des triticum vendendum, vt pretio fruatur; nimirũ vt hac arte eludas vim L. 1. ff. de Senatusconsul. Macedon. vbi statuitur, vt filiusfamilias, ex mutuo non teneatur. Tertiò contractum pro cõtractu. vt si vxor in speciem vendat viro, quod intendit donare. Si beneficiarius specie mutui accepti vel etiam gratitudinis, soluat centum aureos ei à quo beneficium accepit. Si mulier, quæ fidejubere non potest (per L. 2. ff. ad S. C. Velleianum) faciat se principalem debitricem. qui his & similibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excusantur coram Deo à præuaricatione legis, etsi coram hominibus videantur legem seruare.

28 *Solicitudo temporalium.* *Solicitudo temporalium*, est nimia mentis occupatio, in illis conquirendis, vel conseruandis, proueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: primò, nimius affectus ad bona temporalia: secundò, timor & anxietas quædam, ne vel conatus nostri, in iis corradendis, non satis benè succedant, vel damnum aliquod interueniat: tertiò, nimia occupatio mentis in illis cogitandis, & tractandis.

Solicitudo futurorum. *Solicitudo futurorum*, est nimia animi occupatio circa futura, maximè vt vitæ necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ prouidentiæ. vt cùm quis plus quàm par est, solicitus est de victu, vestitu, alijsque rebus necessarijs, in futurum annum, mensem, vel diem. est species solicitudinis temporalium.

29 *Est valde perniciosa ob tres causas.* Hæ solicitudines, si modum iustum excedant, maximè sunt noxiæ saluti. Primò, quia includunt cupiditatem rerum temporalium, quam Apostolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum*. *Radix*, inquit, *omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes, errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis*. de qua infrà lib. 2. cap. 47. Secundò quia impedit animum à seria cogitatione rerum ad salutem pertinentium: quo nihil potest esse magis perniciosum. bona enim spiritalia, nisi attentè & crebrò cogitentur, non cognoscitur eorum dignitas & pulchritudo. quod autem non cognoscitur, non æstimatur. quod non æstimatur, non amatur, non quæritur, facilè negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorum malignitas, & damna immensa, nisi attenta consideratione, non cognoscuntur; quo fit, vt etiam non horreantur, nec vitentur, vt par est. Et sanè, si quis diligenter aduertat animum, deprehendet omnes ferè lapsus, & peccata hominum, ex defectu considerationis prouenire; vt meritò dixerit Aristoteles, *Omnem peccantem esse quodammodo ignorantem*.

Nam

Nam omnes, vel fere omnes ideò peccant, quòd malitiam peccati, & pœnam ipsi debitam, vel non considerent, vel non satis considerent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc scriptura vocat peccatores, stultos, fatuos, insensatos, insipientes. non tamen hinc inferas, omne peccatū esse ex ignorantia: hoc enim postulat vt nesciatur esse peccatum. Tertiò quia bonas inspirationes impedit, ne fructum pariant. Vnde Matth. 13. Dicitur solicitudines seculi, tanquam spinas quasdā, semē verbi diuini suffocare. Itaque cùm huius in considerando defectus causa sit, maxima ex parte temporalium solicitudo; perspicuum est illam esse valde perniciosam, & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Ideò, inquit, dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini.* idque confirmat primò, quia qui animam dedit, quę longè est præstantior, quàm esca, dabit etiam escam: & qui corpus dedit, dabit vestimentum. Secundò, Si Deus, qui est Pater vester, pascit aues cæli, quæ neque serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; quantò magis pascet vos suos filios? Tertiò. Si pulcherrimè vestit lilia & fœnum agri, quomodò patietur vobis vestes necessarias deesse? Ex his concludit, rursus repetens quod antè dixerat: *Nolite ergo soliciti esse, Dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*

30 *Prohibetur in Scripturis.*

Deinde addit nouas rationes. Prima est, quòd Gētium sit, diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantium, hæc anxiè inquirere. Secunda, quòd Pater noster cælestis, sciat, nos his omnibus indigere: ac proinde, si ante omnia quæramus regnum Dei, & iustitiam eius (quòd ipse à nobis requirit) hęc omnia tanquam vilia & parui momenti, nobis adijcienda; sicut in emptione rerum pretiosarum, vilia quædam mancissæ loco adijci solēt. Tertia, quòd crastinus dies, cùm præsens fuerit, solicitus erit sibiipsi. sufficere enim diei suam malitiam, id est afflictionem & solicitudinem ipsi congruentem; nec oportere eam, ex futuris diebus accersere & præcipere.

Ex his colligas, quanti hæc res sit momenti. vide Chrysost. hom. 22. in Matth. Eandem vetat Lucæ 21. *Attendite, ne fortè grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; & superueniat in vos, repentina illa dies.* Omitto alia scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo sit peccatum mortiferum?

31 *Quale peccatum?*

Resp. Non semper esse peccatum mortiferum; sed tunc solùm, quando quis propter tēporalia reipsa violat, vel paratus est violare, aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: aliàs solùm est veniale. tamen, ob causam supradictam, summoperè cauenda. vide D. Thomam ar. 6. q. 55.

Aduerte tamen, moderatam solicitudinem temporalium, & futurorum nō vetari, sed commendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam, ò piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.* Prouerb. 10. *Qui congregat in messe, filius sapiens est, qui autem stertit æstate filius confusionis.*

Ratio est, quia nō vult Dominus vt omnia vitæ huic necessaria homini sponte, absque vlla cura ipsius & solicitudine proueniāt: id enim ipsi esset occasio otij & desidiæ, quæ maximorū malorum est origo, & meritò puluinar Diaboli à quodā esse dicitur: sed vult ab eo laborem & solicitudinem adhiberi; vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, alijsq; peccatis, quæ otium parit. Verùm hæc solicitudo debet esse moderata, & commensa rebus cui impenditur: vt non sit nimis anxia, quasi Deo non essemus curæ: nec maior tribuatur corpori, quàm spiritui; rebus temporalibus, quàm æternis; humanis quàm diuinis: vel saltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia sufficiant.

LIBER SECVNDVS.

DE IVSTITIA, ET IVRE, ET VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ, VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuisio libri, & series Capitum.

EXplicata PRVDENTIA, *sequitur* IVSTITIA *cum suis partibus, virtus latissimè patens: vt quæ in omnibus hominum negotijs, quibus inter se communicant, cernatur. Itaque huius virtutis in quouis negotij genere leges, & rationes necessariò cognoscendæ sunt, maximè ijs qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.*

Vt autem in his omnibus compendiosiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de IVSTITIA, *quam secundo libro comprehendemus, in septem Sectiones principales, & in capita 47.*

SECTIO PRIMA.

DE IVSTITIA, IVRE, ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim. habet 4. Dubitationes.

D. Th. q. 57. & 58.

Quid sit Iustitia.

D. Thom. q. 58. multis articulis.

Iustitia duæ acceptiones.

Notandum nomen *Iustitiæ* tribus potissimùm modis accipi; vt colligitur ex *Arist. 5. eth. c. 1.* Primò pro complexione omnium virtutum: *Iustum* enim dicitur quod est adæquatum, & commensum suæ regulæ, cui debet commensurari (includit enim debitum & adæquationem. vt docet D. Tho. *q. 80. a.* vnico & alibi) Vnde *Iustitia* dicitur ea affectio quæ efficit hanc adæquationem & commensionem. Quare cùm collectio omnium virtutum, siue actu, siue habitu, formaliter conformet, & veluti commensam reddat voluntatem suæ regulæ, legi diuinæ; rectè vocatur *Iustitia*, & quæuis virtus pars *Iustitiæ*: præsertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum (quod etiam notio Iustitiæ postulat, vt idem D. Thomas cum Aristotele docet) nempe ad Deum, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui esuriunt & sitiunt Iustitiam: qui faciunt iustitiam.* Sic Chrysost. hom. 12. in Matth. ait: *Iustitia nihil aliud est, quàm omnium mandatorum plena custodia.* & Anselmus dialogo de veritate *c. 13. Iustitia est rectitudo voluntatis, seruata propter seipsam.* Hinc fit vt nomen Iustitiæ accipiatur etiam pro ipsa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ; vt quæ omnium virtutum complexio-

plexionem quodammodo contineat, iuxta illud Apostoli, *Vinculum perfectionis dilectio*. Vnde D. Aug. lib. de natura & gratia c.38. *charitas Dei qua vna iustus est quicumque iustus est*, & c. vlt. *charitas inchoata, inchoata Iustitia est; charitas magna, magna Iustitia est; charitas perfecta, perfecta Iustitia est.* Secundò accipitur pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius suum ad æqualitatem: quo modo hîc de ea disputamus, & quærimus quid sit.

2 Definitur ab Vlpiano L. Iustitia. ff. de Iustitia & Iure, hoc modo. *Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuiq; tribuendi*. Sensus est, Iustitia est virtus inclinans, & firmans voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum ius suum; idque ad æqualitatem. Dicitur Primò, *constans voluntas*, quia est propositum habituale deliberatũ & firmum. Secundò, *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantùm semel, aut bis, non autem semper & in omni euentu vellet cuique Ius suum reddere, non esset verè iustus, nec haberet hanc virtutem. Tertiò, *Ius suum*, id est, quod cuique stricta obligatione est debitum. debet autem reddi hoc ius ad æqualitatem, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iustitia: quia Iustitia æqualitas quædam est, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomen insinuat. Simili penè modo definitur Iustitia à D. Aug. *lib. 19.* de Ciuit. *c. 21.* & Ambros. *l. 1.* de officijs *c.24. Iustitia est virtus quæ sua cuique distribuit.*

3 Hinc patet Primò. Iustitiam esse virtutem; nam reddere cuique ius suum, & constituere vbique in actionibus quibus homines inter se communicãt debitam proportionem & æqualitatem, est per se honestum & rectæ rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus.

Patet Secundò. Hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinat vt velit cuique reddere quod debet. est enim propositum & inclinatio voluntaria ad id quod iustum est.

4 *Ad alterũ disponit.* Patet Tertiò. Hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus & commutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præstes quod alteri debes, & iuri eius ex æquo respondeat. Nec obstat, quòd Iustitiæ sit velle etiam vt alter tibi ius reddat, ideoque non solùm te disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solum subiectum suum disponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad se disponere potest. omnis enim virtus honestum sui obiecti amat in omnibus, illudque procurat quantum commodè potest.

5 *Distinctio iustitiæ à ceteris.* Patet Quartò. Distinctio huius virtutis à reliquis. Ab ijs quæ sunt in intellectu; quia est virtus voluntatis. A ceteris quæ sunt voluntatis, differt obiecto: à *Theologicis*, quòd earum obiectum sit Deus; Iustitiæ, debitum proximo. *A religione*, quòd religio spectet debitũ Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non potest; Iustitia, debitum proximo, cui potest rependi æquale. à *pietate*, quia pietas spectat solùm debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam satisfieri ex æquo non potest. *ab obseruantia*, quia hæc spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. *ab alijs Iustitiæ partibus*, quia debitum quod spectant, est minus debito Iustitiæ. à *Temperantia*, quia hæc non disponit meam functionem ad alterum, sed ad meipsum; vt mihi sit commensa, inclinando me. v.g. vt comedam, & bibam, sicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi, & corporis, sine vllo ad alterum intuitu: à *Fortitudine*, quia hæc non respicit quid alteri debeatur, sed quid se deceat sustinere, & quantum, &c.

6 *Inter filiũ & patrem.* Patet Quintò. Cùm *Iustitia* sit ad alterum; hominis ad seipsum non esse propriè iustitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Aristotelem, & D. Thomam: quod intellige quoad Iura & debita quæ sunt inter ipsos, quà tales sunt. quod enim filius vt filius debet patri, debet ei lege pietatis non Iustitiæ. debet enim ei, non vt alieno & prorsus distincto, sed vt principio sui esse. similiter quod pater filio: debet enim ei tanquam sibi ipsi. est enim filius aliquid patris, scilicet fructus eius & veluti pars ab illo abscissa, iuxta Aristotelem *8. Eth. cap.12.* in qua natura paterna conseruetur. quare cùm tanta inter ipsos sit vnio, maius est debitum, quàm Iustitiæ vulgaris.

Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccet contra Iustitiam, & teneatur hæredibus ad restitutionem; quia non peccat contra Iustitiam præcisè, quatenus facit contra debitum filij & Ius paternum (sic enim solùm peccat cõtra pietatem) sed quatenus sine legitima authoritate interimit hominem. Est enim in hoc facto duplex malitia, altera contra Iustitiam, ratione substantiæ personę quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumstantiæ eiusdem personæ.

Inter dominum & seruum. Pari modo inter dominum & seruum quà tales sunt propriè non est iustitia. Ius enim domini in seruum, non est Iustitiæ, sed despoticum, quo potest illi imperare, illoque vti in suum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim est domini instrumentum & possessio. Seruus verò obstringitur domino, debito obseruantiæ, seu duliæ, & debito obedientiæ. si tamen spectentur, vt sunt homines distincti & in multis rebus liberi, suique Iuris, diuersa Iura habentes, sic potest inter eos esse Iustitia & Iniuria. vt si dominus seruum occidat, vel mutilet. nam in his tuendis & conseruandis seruus non subest domino, sed est sui Iuris. si seruus furetur vel damnum domino inferat. si fugam contra Ius & fas capessat; hoc enim furti genus est.

DVBITATIO 2.

Vtrum Iustitia tantùm versetur circa actiones, an etiam circa passiones.

D. Thom. a. 9.

7 *Obiectum iustitiæ.* RESPONDEO. Dico Primò, Iustitiam primariò versari circa solas actiones ritè ad alterum disponendas, & circa res vt sunt actionum materia, non autem circa passiones, vt temperantia, & fortitudo.

Probatur. quia proprium officium Iustitiæ, non est curare vt homo non nimiùm irascatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quàm par est; sed vt cuique præstet quod ei debitum. & quamuis ab hoc impediri possit per iram, timorem, pecuniæ, vel voluptatum amorem; tamen eius

Virtutes omnes se inuicem iuuant.

eius non est hæc impedimenta per seipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio. omnes enim virtutes se mutuò iuuant, dum quæuis tollit quædam aliarum impedimenta. Mansuetudo enim temperat iram; vnde iuuat illas virtutes, quarum functiones per iram impediri possent; vt Iustitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas pecuniarum amorem: idem de ceteris esto iudicium.

8 DICO secundò. Potest tamen Iustitia secundariò moderari passiones, quatenus illa moderatio est medium necessarium ad finem ipsius intrinsecum, qui est reddere cuique ius suum.

Quomodo Iustitia possit esse causa moderationis passionum.

Probatur primò, quia possum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam; & ex vi huius intentionis sequetur moderatio illarum passionum, absque interuentu intentionis quæ sit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem lædendi est actus Iustitiæ: ergo Iustitia etiam moderatur passiones.

Secundò. Quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare; vt ostensum est *1.2.q.17.a.5.* atqui moderatio passionum est medium idoneum & sæpe necessarium ad finem intrinsecum Iustitiæ, estque actus externus virtutis, cùm non sit in voluntate: ergo Iustitia potest illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iustitiæ: non autem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis; quia immediatè sequitur ex affectu Iustitiæ. vt ostensum est *1.2.q.18.a.6.dub.1.*

9 Hinc colligi potest, quo modo Iustitia dicatur attingere *medium rei*; reliquæ virtutes, *medium rationis*. de quo D.Thom. a. 10. Iustitia enim non spectat quidnam sit commensuratum suo subiecto, secundùm rectæ rationis regulam; sed quid sit commensum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præstetur, sed æquale: Temperantia autem & Fortitudo spectant medium rationis; id est, quidnam iuxta rationis dictamẽ sit commensum subiecto, nõ excedens, aut deficiens modum subiecti. vnde medium in his est variabile pro varietate subiectorum: quod enim respectu vnius est medium & æquale, ad alterum est nimium, ad tertium est parum. itaque rationis examine inuestigandum & ex consensu cum regula rationis statuendum. In Iustitia autem semper est idem medium, qualecumque tandem sit subiectum, quod ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad rem (vt pretij ad rem venditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis sit proportio inter munera & onera communia; qualis est inter personas quibus hæc distribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad Ius alterius.

Iustitia attingit medium rei: aliæ Virtutes medium rationis.

DVBITATIO 3.

Vtrum præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa sit.

D.Tho.q.58.a.5,6.7.

RESPOND. Esse quandam Iustitiam legalem, seu generalem. Ita docet hic D. Thom. *a.5.* & Aristoteles *l.5.c.1.*

10 Ratio est, quia omnis pars Reipub. dupliciter potest ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem, ciuis ad ciuem; & sic est Iustitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secũdò vt pars ad totum: scilicet ad ipsam Rempub. sic est Iustitia generalis, quę hominem in habitudine ad Rempub. perficit.

Pars Reipub. bifariã comparatur.

Sed tota difficultas est, quid sit hæc Iustitia; quod eius officium, & quomodo ab alijs distinguatur. nam D.Thom. hìc, & Soto *l.3.* de Iustitia *q.2.a.3.* existimant quandam esse virtutem particularem distinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verùm Andreas Vega *l.5.* in Conc. Trid. *c.4.* & multi alij putant esse complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de reipsa, vel de mẽte Aristótelis, qui primus Iustitiæ legalis nomine videtur vsus. Si de reipsa loquamur.

11 DICO primò. Non videri dubitandum, quin sit aliqua particularis virtus bonum commune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen Iustitiæ possit accommodari. Probat hoc satis D.Tho. *a.6.*

Ratio est, quia velle & procurare bonum Reipub. habet specialem rationem honesti & laudabilis, quæ non inuenitur in functionib. aliarum virtutum: multò enim id est laudabilius, quàm curare priuata: ergo ad specialem virtutem pertinet: quæ rectè dicetur *Iustitia legalis*. *Iustitia*, quia respicit quodammodo alterum, id est, Rempub. *Legalis*, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Iustitiã legalem esse quãdã ratione virtutem specialem.

Secundò. Quisque ciuium quà est pars Societatis ciuilis, eiusque fruitur commodis, speciali debito obstrictus est, ad procurandum bonum illius Societatis (nam pars est propter totum, & bonum partis propter bonum totius) sed vbi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis; & quidem Iustitiæ, cùm sit ad alterum, & etiam de ijs quæ legibus sunt præcepta.

Tertiò, si quis negligat bonum commune quãdo versatur in periculo, vel præponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iustitiam: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat huius boni conseruatio: quod signum est, hanc esse virtutem specialem distinctam à Iustitia particulari.

12 DICO Secundò. Probabile est hanc virtutem non distingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem patriæ, vel Reipub. in qua viuimus, debitum cultum obsequiumque præstamus.

Videtur nõ distingui à pietate.

Probatur, quia secundùm D.Thom. *Iustitia legalis* est procurare bonum commune Reipub. & ceteras virtutum functiones ad hoc destinare, quando opus est. v. g. si Respub. versetur in periculo; Iustitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari, vt excogitet modos defensionis; pericula contemnit, sumptus annonæ restringit; thesauros effundit: denique nihil non molitur ex affectu erga Rempub. Sed hæc omnia videntur esse officia *pietatis* in patriam, vel Rempub. neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quam D. Thõ. Iustitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea distinguitur.

13 Dices. *Pietas* æquè est in subditis ac in Principe: atqui *Iustitia legalis* non est æquè in vtroque. in Principe

Principe enim est principaliter, & architectonicès; in subditis secundariò & veluti in administris, vt docet D. Thom. a. 6. ergo sunt diuersæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non esse veram. *pietatis* enim virtus quo ad suas functiones externas (quæ sunt Reipub. bonum procurare & conseruare) principaliùs, & excellentiùs est in Principe; idque ob duas causas. Prior est, quia Princeps si consideretur vt priuata persona, est nobilissima pars Reipub. pollens opibus, authoritate, scientia rei militaris, alijsq; præsidijs, quibus respub. defenditur. & sic lege pietatis tenetur pro suis viribus Remp. tueri; ac proinde alios dirigere; sicut membrũ nobilius dirigit ignobiliora. Altera est, quia est Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege Iustitiæ: hîc enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totum, sed vt pars ad partem. nam tota Respub. se habet ad Principem, sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio, ad se tuendum & custodiendum conduxit: & ob hanc causam maximè, procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij est in illo authoritas iubendi & alijs præscribendi.

14 *Verius est distingui à pietate.* Dico Tertiò, etsi hæc sententia probabilis sit: verius tamen est *Iustitiam legalem* à *pietate* distingui, si nomine Iustitiæ legalis cum D. Thoma & multis alijs intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti probatur: quia vbi est diuersa ratio debiti, ibi sunt diuersæ virtutes. Sed hic sunt diuersæ rationes debitorum. nam longè strictiori, & altiori debito pars obstringitur toti, & Ciuis Reipub. quatenus ipsa est vnum corpus in quo ipse membrum; quàm effectus causæ suæ secundariæ, & homo suę patrię, ratione auxilij quod ipsa ad eius ortum contulit, obligetur. cuius signum est, quòd quisque suam Remp. cuius est membrũ, teneatur præferre parenti, & vitæ suæ: cùm tamen parens magis sit principium ortus quã patria. atqui pietatis est curare bonum patriæ, quia hoc officium est illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accepimus: Iustitiæ autem legalis est, idem bonũ siue patriæ, siue alteri Reipub. cuius sumus Ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui est partis ad totum, & membri ad corpus. ergo sunt distinctæ virtutes.

15 *Aristotelis videtur esse Complexio omniũ virtutum.* Dico Quartò, Si verò de mente Aristotelis *l. 5. Eth. c. 1.* & 2. vbi de Iustitia legali agit, sit quæstio; videtur Iustitia legalis in subdito, nihil esse aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in superiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum vt curet leges seruari.

Prior pars est Eustratij in illum locum: Burid. *q. 4.* Giraldi *q. 5.* in *lib. 5. Ethic.* & aliorum.

Probatur Primò, quia Aristoteles c. 1. dicit, *Iustitiam legalem non esse partem virtutis* (.i. speciem aliquam) *sed vniuersam virtutem: sicut iniustitia, inquit, legalis non est species malitiæ, sed vniuersa malitia.* Addit, *virtutem in genere, & Iustitiam legalem esse idem re, sed differre solùm τῷ εἶναι*: id est, notione & ratione, vt rectè Eustratius interpretatur. atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) nõ esse speciem virtutis, sed vniuersam virtutem; non differre à virtute in genere, nisi ratione.

Secundò. Ita se habet Iustitia legalis ad virtutem in genere, sicut iniustitia legalis (quam ipse *παρανομίαν*.i. legis violationem vocat) ad malitiam in genere; vt idem Aristoteles docet. atqui violatio legis, & malitia sunt idem, etsi ratione differant. ergo similiter Iustitia legalis, & virtus.

Tertiò. Iustitia legalis nihil aliud est Aristoteli, quàm virtus vt legibus paret, sicut Iniustitia est legum violatio, seu *παρανομία*: atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum est Iustitia legalis.

Quartò. Aristoteles dicit legalem Iustitiam esse in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali versu dici; *In Iustitia summatim est omnis virtus*: qui sumptus est ex Theognide. atqui hoc propriè conuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristoteles per *Iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non vt est virtus specialis, quæ affectu præcepti facit opus; sed vt est virtus generalis. 16 omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptum est; est obedientia legis, etiamsi id faciat non affectu obedientiæ, sed propriæ honestatis. quicunque enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipsa prohibet; legi obedit, & legem implet.

17 Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in suum bonum eo modo quo potest. Temperantia enim non solùm inclinat hominem, vt ipse leges temperantiæ seruet, sed etiam vt ab alijs seruari curet, si commodè potest. ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum vt omnium virtutum leges à subditis seruari curet.

18 *Vt cures seruari leges ex varijs causis potest esse debitum.* Aduerte tamen, Superiorem posse multis modis inclinari, vt curet seruari leges. Potest enim hæc cura considerari Primò, vt debita ex officio; & sic ad eam inclinat Iustitia particularis. Secundò vt debita ex eo quod sis præcipuum membrum Reipub. & sic ad eam impellit virtus quam D. Thomas vocat Iustitiam legalem. Tertiò vt debita patriæ quæ genuit & sic ad eam inclinat pietas. Quartò vt debita ex honestate singularum virtutum, de quibus sunt leges; & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam, quæuis enim virtus si potest, curat vt alius quoque sit virtute præditus, vt dictum est: Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines; & sic ad eam inclinat charitas naturalis, quę etiam vocatur Iustitia: de qua Cicero de finib. l. 5. *In omni honesto nihil est tàm illustre, quàm ipsa charitas generis humani; quæ animi affectio suum cuique tribuens, & Societatem coniunctionis humanæ æquè ac mirificè tuens, dicitur Iustitia.* Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempub. potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari.

19 *Ratio iustitiæ legalis videtur maximè conuenire obedientiæ.* Dico Quintò. Si qua virtus particularis vocanda sit Iustitia legalis; videtur hoc nomen maximè conuenire virtuti *obedientiæ*. probatur. Nam ea quæ Aristoteles hîc tribuit *Iustitiæ legali*, magis conueniunt obedientiæ, quàm vlli alteri virtuti particulari.

Primò, quia Iustitiæ legalis obiectum secundùm Aristotelem est id quod lege sancitum est, quod ille τὸ νομιμὸν vocat. atqui id ipsum est obiectum obedientiæ.

Secundò, quia *obedientiæ* competit, esse in magna admiratione apud homines; esse instar Hesperi inter virtutes, & omnes virtutes complecti (quæ Aristoteles tribuit Iustitiæ legali) quia omnes virtutes inserit, insertasque custodit.

Tertiò. Rectè dici potest virtus vniuersa; quatenus inclinat ad omnium virtutum functionem & materiam.

Quartò. Hæc virtus respicit alterum, id est, Superiorem cuius legibus obedit, & bonum commune, quod consistit in legum custodia.

Denique Aristoteles nusquam alibi de obedientia agit: quasi eam hic satis insinuauerit. In eandem sententiam aperte inclinat D. Thomas *q. 120. a. 2. ad. 1.*

DVBITATIO 4.

Vtrum Iustitia particularis rectè diuidatur in Distributiuam & Commutatiuam. D. Tho. q. 61. a. 1.

RESPOND. Dico Primò. Rectè ita diuidi. Probatur ex Aristotele *5. Ethic. cap. 2.* vbi duas ponit Iustitiæ partes, quarum altera dirigimur in distributionibus, altera in commutationibus. Eadem est sententia communis Theologorum & Philosophorum. Sed difficultas est quomodo hæ species distinguantur.

20

Ex triplici habitudine in Repub. Triplex virtus iustitia.

DICO Secundò. Rectè distingui tali consideratione. In Republica est triplex habitudo. 1. partis ad partem. 2. totius ad partes. 3. partium ad totum. Nunc, virtus quæ singulas partes disponit ad bonum totius Reipub. est Iustitia legalis, de qua dictum est. quæ verò disponit ad partem, est Iustitia particularis. Porro ad partem est duplex habitudo, nempe totius ad partem, & partis ad partem. virtus quæ dirigit partem ad partem (scilicet ciuem ad ciuem) vt constituatur æqualitas inter ciues in actionibus, quibus inter se communicat; dicitur Iustitia commutatiua. quæ verò dirigit totũ seu congregationẽ ad partes, in distribuendis per ciues rebus cõmunibus, officijs, & oneribus, iuxta proportionem inter ipsos repertam; dicitur Iustitia distributiua. Hæc propriè & principaliter residet in Principe vel Magistratu, ad quem pertinent huiusmodi distributiones; in priuatis secundariò; quatenus eos disponit vt iustam distributionem ament, eaque legitimè facta, acquiescant. Colliguntur hæc ex D. Thoma *q. 61. a. 1.*

21

Distinctio iustitiæ cõmut. & distributiuæ.

Itaque distinguuntur hæ duæ species, Primò quòd Iustitia commutatiua disponat priuatum hominem ad priuatum, vel eos qui se instar priuatorum habent. Iustitia distributiua, communitatem vel eum qui communitatem repræsentat, ad priuatum. Secundò, quòd illa dirigat commutationes, hæc distributiones. Tertiò, quòd illa spectet conditionem rei alterius, vt ei reddat æquale: hæc conditionem personæ (vt sitne diues an pauper: nobilis an ignobilis: doctus an indoctus: idoneus ad officium, an ineptus) vt secundùm proportionem illarum conditionum fiat distributio. Quartò, finis intrinsecus illius est, constituere æqualitatem inter datũ & acceptum: huius finis est constituere æqualitatẽ inter proportionẽ & proportionẽ, vt eadem sit proportio inter res quæ distribuuntur, quæ est inter conditiones personarum quibus fit distributio. v. g. est aliquid distribuendum secũdùm dignitatem personarum: si is cuius dignitas est vt duo, accipiat 3. aureos; is cuius dignitas est vt quatuor, accipiet 6. cuius vt octo, accipiet 12. &c. Vide Aristotelem *lib 5. Ethic. cap 3. & 4.* Hinc patet, quando militi datur stipendium, vel operarijs publicis merces à Repub. pro cuiusque merito; non dari per *Iustitiam distributiuam*, sed per *commutatiuam*: quia non spectatur conditio personarum, sed operarum quas præstiterunt; & nihil aliud intenditur, quàm vt in singulis constituatur æqualitas rei ad rem, scilicet mercedis ad operas. Vnde Respub. non comparatur tunc ad illos vt totum ad partem: sed vt pars ad partem, vt ciuis ad ciuem: subit enim rationem vnius personæ conducentis operas singulorum.

22

Respub. soluens stipendia militi, vtitur iustitia commutatiua.

DICES. Cùm sit distributio bonorum cõmunium secundùm cõditiones personarum, videtur etiam fieri per Iustitiam commutatiuam, & solùm per accidens videtur resultare illa proportionum similitudo inter multos. cuius signũ est, quòd si distributor aliquem fraudauerit minus dando quàm postulabat eius conditio, faciet ei iniuriam; quam tenetur sarcire per legem Iustitiæ commutatiuæ. vt docet D. Thomas *q. 62. a. 1. ad. 3.* Hæc ergo erat violata.

23

Omissis varijs solutionibus RESPONDEO, Proportionum similitudinem, seu æqualitatem non resultare per accidens, sed esse primariò intentam à Iustitia distributiua, tanquam finem intrinsecum: sicut æquatio rerum primariò intenta est à Iustitia commutatiua. Tamen interdum Iustitia distributiua in sua functione includit commutatiuam, nempe quando fit distributio rerum, quæ stricto iure debentur, iuxta personarum conditionem. vt si quis relinquat centum aureos distribuendos studiosis alicuius collegij pro cuiusque inopia, vel eruditione: Præses distributor, lege Iustitiæ commutatiuæ obligatur erga singulos; quamuis erga omnes teneatur seruare formam Iustitiæ distributiuæ, vt sit ea proportio eleemosynæ ad eleemosynam, quæ est inopiæ ad inopiam. vnde si alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex Iustitia commutatiua ei restituere ad iustam proportionem, non secus ac si donator ei in particulari reliquisset, v. g. *10.* aureos, & Præses solùm dedisset *5.* hoc ipso enim quo donator vult talem proportionem strictè seruari, singulis implicitè assignat certam summam, iuxta proportionem inopiæ, quæ singulis debetur lege Iustitiæ commutatiuæ.

Iustitia distribut. interdum includit commutatiuã.

CONFIR. Quia si pro vno solo fuisset facta assignatio, deberetur illi ex Iustitia commutatiua: ergo etiam debetur, quando fit pro pluribus secundùm proportionem paupertatis, vel doctrinæ. nam æquè multùm iuris quisque acquirit, ac si ipsi soli assignatio facta esset. Eadem ratio locum habet, quando distribuitur ærarium commune alicuius vniuersitatis vel collegij in singulos pro cuiusque dignitate, vel ordine, iuxta leges & consuetudines receptas. Itaque quando diuiditur aliquid stricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iustitia commutatiua & distributiua: distributiua, quatenus respicitur vt

cuique

cuique detur secũdùm proportionem suæ dignitatis: commutatiua, quatenus respicitur vt cuique detur æquale iuri quod habet; quod ius ortum est ex lege vel consuetudine, vel donantis dispositione, supposita certa proportione dignitatis ipsius ad dignitatem aliorum, & quod alijs tantum vel tantum datum sit. Quare minus dando quàm oportet, simul violatur Iustitia vtraque: distributiua, quia non datur secundum proportionem dignitatis quam habet ad alios: commutatiua, quatenus non datur æquale iuri quod ipsi acquisitum est. Quando verò fit distributio rerum quæ stricto iure non debentur secundùm conditionem personarum; tunc Iustitia distributiua non includit commutatiuam; vt fit in distributione beneficiorum, & officiorum: quæ debent quidem conferri dignioribus, non tamen ita vt ipsi Ius strictum ad illa habeant. Vnde non fit ipsis iniuria, quæ ad restitutionem obliget, etsi alijs conferantur: peccat tamen distributor contra Iustitiam distributiuam. de quo plura infra *cap. 32. dub. 2. & 3. & cap. 34. dub. 13.*

Interdum non includit.

CAPVT II.

De ipso iure in genere. habet 2. dubit.

DVBITATIO I.

Quid sit Ius, & quódnam sit Iustitiæ obiectum.

1 *Ius potissimũ dicitur tripliciter. 1. vt sit idẽ quod iustũ.*

NOtandum est, nomen *Iuris* potissimum accipi tripliciter. Primò, vt sit idem quod *Iustum*. *Iustum* autem dupliciter accipitur, secundum Aristotelem *lib. 5. Ethicor. cap. 1.* nempe generatim pro *legitimo* (& sic, omne opus virtutis quatenus consentaneum legi, dicitur *Ius*, & *Iustum*) & Speciatim, pro eo quod est *æquale, & alteri debitum*. hæc enim tria inuoluit *Iustum* strictè acceptum (vt colligitur ex D. Th. *q. 80.*) *æqualitatem, debitum, & esse ad alterũ.* sic dicimur reddere ius alteri. Secundò vt sit idem quod *lex*, quæ est regula *Iusti* in genere: cumque sententia Iudicis sit etiam veluti quædam lex (est enim lex priuata non publica) etiam ipsa, *Ius* dicitur. hoc modo Iudex dicitur dictare Ius, & præesse iuri dicundo: quamuis tunc possit accipi pro iusto, & æquo. Tertiò accipitur ius pro *legitima potestate*. Sic acceptum potest hoc modo describi: *Ius* est potestas legitima ad rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem; cuius violatio iniuriam constituit.

Iustum, generale, speciale.

2. Ius est lex.

3. Ius est potestas legitima.

2 *Ius pro potestate legitima quid.*

Primò. *Est potestas*, id est, habitudo quædam ad aliquid, vnde dicimur aliquid posse. hæc autem se habet vel in modum potentiæ actiuæ, vt quando est ius ad aliquid agendum vel retinendum: vel potentiæ passiuæ, vt in iure quod habes vt alaris, vt custodiaris, vt tibi seruiatur: vel potentiæ resistendi, vt in iure quod habes ne quis ædificet tali loco, ne aperiat fenestram in tuum hortum, vel aream; ne altiùs attollat murum; ne officiat tuis luminibus.

3 Secundò. *Legitima*. i. à lege cõcessa: quia facultas quæ secundum legem non competit, nõn est ius, sed vis & iniuria. lex autem hanc potestatem concedens, vel est diuina positiua, vt ad sacramenta percipienda: vel est naturalis, vt ad vsum membrorum, ad vitam per cibum & potum sustentandam, ad matrimonium ineundum, ad vim vi propulsandam, & similia. Vel est humana; vt ad successionem hæreditatis, ad præscribendam vel vsucapiendam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, possidendum, retinendum, alienandum per varia contractuum genera. Tot enim sunt genera iurium, quot sunt genera legum, quæ ius tribuunt: quamuis hæc diuersitas non faciat diuersitatem in ipso Iustitiæ habitu.

Hinc sequitur, hanc potestatem non esse quid physicum, sed morale duntaxat, competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione vel deputatione, vel concessione; sicut esse magistrum, doctorem, regem, militem.

Tertiò. *Ad rem aliquam*. vt ad obtinendum rem aliquam per successionem hæreditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quartò. *Ad functionem*. vt ad liberum vsum membrorum, & rerum suarum.

Quintò, *Quasi functionem*. vt, ad possessionem ciuilem & naturalem, ad retinendum Dominiũ, statum, & conditionem, in qua est.

Sextò. *Cuius violatio, &c.* quia iniuria nihil est aliud, quam alieni Iuris violatio. Dicitur autem violari, non quando aliquis priuatur suo Iure: sed quando iure manente, contra illud agitur. Non enim agi potest contra ius, quod non est. Vnde quando quis priuatur officio, quod est Ius quoddam; non fit ei iniuria, nisi in ipso aliud Ius maneat respiciens illud officium: potest enim esse Ius ad Ius, & dominium Iuris. His positis,

Iniuria.

DICO PRIMO. Si *Ius* accipiatur pro *Iusto in genere, est formaliter obiectum obedientiæ.* Probatur, quia sit idem est quod *legitimum*, seu lege statutum: atqui hoc est obiectum formale obedientiæ, quæ ideo vult & facit, quia est præceptum.

4 *Iustum in genere.*

Dixi *formaliter*; quia si *legitimum* accipiatur materialiter, pro eo quod est lege statutum, est obiectum omnis virtutis: quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit, vt supra *cap. 1. n. 15.* dictum est.

DICO SECVNDO. Si *Ius* accipiatur pro *Iusto speciali*, quod est æquale, debitum alteri; sic est obiectum formale Iustitiæ particularis. probatur, quia is peculiari ratione dicitur Iustus, qui hãc æqualitatem debitam amat, intendit & seruat: Iniustus, qui eam non seruat, vt patet in contractibus. ergo hæc æqualitas quatenus debita, est obiectum formale Iustitiæ. patet consequentia; quia obiectum formale cuiusque virtutis est

5 *Iustum speciale.*

tis est illud bonum honestum, quod per illam virtutem in opere intenditur.

Æqualitas duplex. Hæc autem æqualitas est duplex, vt suprà *cap. 1. n. 21.* dictum est; altera *rei ad rem* (vt pretij ad merces; rei reddendæ ad rem sublatam, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur esse secundùm *proportionem arithmeticam*, estque obiectum Iustitiæ commutatiuæ. Altera, *proportionis ad proportionem*, (vt cùm est æqualitas inter proportionem rerum quæ distribuuntur & dignitatem secundùm quas distribuuntur) quæ æqualitas dicitur esse secundùm *geometricam proportionem*, estque obiectum Iustitiæ distributiuæ. ratio istius appellationis est, quod Arithmetica, præsertim vulgaris, spectet propriè proportionem numerorum & quantitatum: Geometria proportionum.

6 *Ius pro lege* DICO TERTIÒ, *Ius secundo modo*, scilicet pro lege, non est obiectum, sed regula Iustitiæ & ceterarum virtutum. Ratio est, quia virtutes in suis functionibus debent dirigi secundùm præceptum legum: nisi enim legibus sint conformes, non erunt studiosæ nec laudabiles.

7 *Ius pro potestate.* DICO QVARTÒ, *Ius pro potestate legitima*, non est *obiectum, quod* Iustitia intendit: est tamen aliquid, vnde obiectum Iustitiæ quodammodo pendet & ad quod intrinsecum ordinem habet, quod formale *obiectum cui* dici potest.

Probatur. quia etsi Iustitia in opere suo non intendat Ius alterius, intendit tamen id, quod Iuri alterius est debitum, ac proinde id quod intrinsecum ordinem habet ad Ius alterius. quod confirmatur, quia obiectum quod Iustitia intendit, includit esse debitum alteri ad æqualitatem; debitum autem non potest esse sine Iure in altero; Nam est correlatiuum eius: Debitum enim, Iuri est debitum. ergo obiectum Iustitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit vt nullum sit propriè opus Iustitiæ, sine Iure in altero: quia opus Iustitiæ est, reddere quod Iuri alterius est debitum. Vnde in altero postulat ius, in altero debitum.

Obiectum quod & cui. Quod autem hoc Ius, rectè dicatur *obiectum formale cui*, patet, quia est ratio cur alteri aliquid sit debitum. Pro quo Notandum est, in Iustitia, sicut & in omni virtute, quæ est ad alterum, posse distingui *obiectum quod*, & *obiectũ cui*. *Obiectum quod*, est illud, quod ipsa virtus intendit, & præstat exterius. Hoc in proposito, est redditio rei æqualis, quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius.

Obiectum cui, est is cui præstatur. hoc in proposito est proximus noster, quatenus Ius habet ratione cuius, illi aliquid est debitum. ex iure enim ipsius in me vel mea, nascitur in me debitum præstandi, quod illud Ius impleat & exhauriat. quo posito Iustitia inclinat, vt id velim affectu & præstem effectu: itaque ius est ratio obiectiua in *obiecto cui*, vnde tota ratio Iustitiæ pendet. vide infrà c. 36. dubit. 2. & cap. 46. dubit. 1.

Nec obstat, quòd *Vindicatio* non respondeat Iuri alterius, sed ipsius vindicantis: quia hæc virtus non est species Iustitiæ particularis, sed pars potentialis, vt infrà ostendetur cap. 47. dubit. 4.

Ex his patet, hanc Iuris acceptionem maximè seruire nostro proposito, quia tota Iustitiæ ratio ex ea oritur. Nam ipsa ratio debiti & obligationis nostræ ex ea pendet.

DVBITATIO 2.

Quomodo Ius secundùm varias acceptiones diuidatur.

8 *Diuisio Iuris pro Iusto.* RESPONDEO, Dico Primò. Si *Ius* accipiatur primo modo, id est, vt idem sit quod *Iustum alteri debitum*; diuiditur in Iustum per æqualitatem rerum, & in Iustum per æqualitatem proportionum, vt dictum est n. 5.

9 *Diuisio Iuris pro lege.* DICO Secundò, Si accipiatur secundo modo, pro lege, diuiditur sicuti lex. Itaque *Ius*, aliud est naturale, aliud positiuum: *Ius positiuum*, aliud est diuinum, aliud humanum. *Ius diuinum*, aliud est vetus, aliud nouum. *Ius humanum*, aliud est Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile.

Ius naturale. *Ius naturale* dicitur, quod ex ipsis rerum naturis oritur. scilicet ex natura rationali, & naturali conditione operum, de quibus hoc ius disponit. Vnde eius rectitudo, supposita existentia naturæ humanæ, non pendet ex aliqua libera ordinatione Dei, vel hominis; sed ex ipsa rerum natura. Itaque sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis, manẽtibus ijsdem circumstantijs rerum. vt bonum faciendum, malum vitandum: Deum colendum, & cetera quæ cõtinentur in decalogo, vel euidẽter ex eo ducuntur.

Ius positiuum. *Ius positiuum* est, quod pendet ex libera Dei vel hominum voluntate; vnde mutari potest, etiamsi omnes circumstantiæ, cum quibus antea obligabat, eædem maneant. *Ius diuinum vetus* est, quod Deus in veteri testamento tulit, de cerimonijs & politia. *Nouum* quod in nouo, vt sunt ea quæ de sacramentis. *Ius humanum* est, quod authoritate humana seu puri hominis est conditum. *Ius gentium* est, quod passim apud omnes gentes seruatur. *Ciuile*, quod authoritate Principum secularium est conditum. *Canonicum*, quod authoritate Pontificis, vel concilij conditum est. Sed de his plura 1. 2. tractatu de legib. q. 96.

10 *Ius pro potestate legitima.* DICO Tertiò, Si ius accipiatur tertio modo. s. pro *potestate legitima*, diuidi potest, Primò ex parte principij, nempe secundùm diuisionem legum à quibus oritur. Vnde aliud est *naturale*, quod lege vel concessu naturæ competit: aliud positiuum, quod lege positiua, vel concessione libera Dei, vel hominum competit: & sic deinceps in alijs membris. Secundò diuidi potest ex parte termini quẽ respicit, & sic diuiditur in *Ius ad rem*, & *Ius in re*.

11 *Ius ad rem.* *Ius ad rem* dicitur quod non tribuit actionem in rem, sed tantùm in personam. tale ius est, quod tibi competit per stipulationem, per donationem, per emptionem, aliósve contractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vendatur, & reipsa tradatur, manet illi; nec potes illam vindicare: quia res non erat tibi obligata; sed tantùm habes actionem personalem in eum qui te fraudauit; vt infra *cap. 3. num. 12. & 13. dicetur.* Tale etiam ius est, quod habes per electionem, postulationem, præsentationem ad beneficium. Imo tale etiam est, quod habes per collationem beneficij, ante acceptationem: & per successionem hæreditatis, ante illius acceptationem.

12 *Ius in re.* *Ius in re* dicitur, quod tribuit actionem realem, seu quod rem obligatam habet. Tale est quod habetur per emptionem, & alios contractus, secuta rei traditione; per collationem beneficij, secuta

secuta acceptatione: per testamentum, vel successionem ab intestato, secuta acceptatione: Tale etiam Ius est dominium rei, & vsus, & vsusfructus, id est, Ius vtendi & fruendi, respectu rei quæ subest illis Iuribus; Item Iura quæ dicuntur *seruitutes*, Ius etiam hypothecæ & pignoris; Denique omne Ius, quod rem aliquam siue corporalem (vt sunt agri, domus, supellex) siue incorporalem (vt sunt officia, beneficia, reditus, seruitutes, & similia) ita nobis obstrictam tenent, vt ex ea possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re. quocunque autem res talis transeat, potest vindicari tanquam nobis obstricta; quia res omnis transit cum suo onere, quo est affecta.

CAPVT III.

De speciebus Iuris realis; vt sunt dominium, vsusfructus, vsus, possessio, & alia quædam. *habet 13. dubit.*

DVBITATIO I.

Quid sit dominium in genere, & quænam eius species.

1 RESPOND. *Dominium* in genere, duo includit, nempe potentiam quandam, & authoritatem in rem vel personam (vt colligitur ex D. Tho. de Potentia *q. 7. a. 10.*) & subiectionem rei, vel personæ, talem, vt inde dicatur ipsa esse alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid suum, de quo possit disponere, vel in quod authoritatem exercere. qui autem nihil habet suum, in quod exerat potestatem, non dicitur Dominus.

Dominium generatim. Itaque *dominium in genere*, nihil videtur esse aliud quàm Ius gubernandi, vel disponendi de re aliqua, tanquam sua. *Suum* autem dicitur, quod ita subiectum & astrictum illi, cuius esse dicitur, vt possit de eo disponere proprio Iure, non ex cõmissione alterius. *Dominium Dei.* Sic Ius quod Deus habet in vniuersam creaturam tanquam rem suam, quo potest de illa statuere quod placuerit, est dominium Dei, & quidem perfectissimum, cùm creatura perfectissimè sit eius, vtpote ei summè subiecta & obstricta ratione creationis, conseruationis, gubernationis, & summe ab eo dependentiæ omnium quæ in ipsa sunt. Similiter Ius quod Rex habet in suum regnum: Dux in suum ducatum: & quiuis in suas possessiones, dominium vocatur.

2 *Dominium Iurisdictionis.* Hoc modo, Dominium diuidi potest in dominium Iurisdictionis, & proprietatis. *Dominium Iurisdictionis* est potestas gubernandi suos subditos. Gubernandi actus sunt, præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, præmiare. *Dominium proprietatis.* *Dominium proprietatis* est ius disponendi de re aliqua tanquam sua in suum commodum. ab hoc dominio quisque dicitur rei suæ dominus; siue ille sit persona priuata, siue publica, siue communitas. nam persona publica, & Respub. potest possidere bona iure priuato, instar priuatæ personæ. 3 *Dominium seculare ecclesiasticum.* *Dominium Iurisdictionis* diuiditur eo modo, quo Iurisdictio ordinaria, quia ab hac non videtur distingui. vnde aliud est *seculare*, aliud *ecclesiasticum*. *Seculare* est potestas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitalis, Marchionalis, & similes, respectu prouinciarum, oppidorum, & pagorum, quæ ipsis proprio iure in negotijs secularibus subsunt. *Ecclesiasticum Dominium*, est potestas Papalis, Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis & aliæ inferiores, respectu subditorum, qui ipsis in spiritualibus subsunt. 4 *Dominium proprietatis Perfectum, Imperfectum.* *Dominium proprietatis* diuidi potest in perfectum, & imperfectum. *perfectum* dicitur, quod continet proprietatem rei & commodorum eius. *Imperfectum*, quod tantùm habet, vel proprietatem rei absque emolumentis, vel emolumenta absque rei proprietate. Vnde hoc dominium est duplex, aliud enim dicitur *directum*, aliud *vtile*. *Directum Vtile.* *directum* continet solam rei proprietatem: vnde habens hoc dominium solet dici proprietarius. Tale dominium est, quod habet filiusfamilias in peculio quod dicitur aduentitium; & Princeps in feudis; & qui dedit agrum ad emphyteusim, in agro: & omnis is qui dicitur dominus eorum, quorum alteri concessus est vsusfructus. *Dominium vtile* continet solam rei commoditatem & vtilitatem. Tale est quod habet vsufructuarius, feudatarius, emphyteuta. 5 Hic tamen aduertendum est, ne dominium directum esset omninò inutile, Iure statutum est, vt certis quibusdam casibus dominium vtile redeat ad dominum directum. vt patet Institut. de vsufr. §. 1. Vide Syluestrum, verbo Dominium, *q. 1.* & *2.* Omisso dominio Iurisdictionis (de quo *1. 2. q. 95.* tractandum) explicandæ nobis sunt præcipuæ species dominij proprietatis, & quædam Iura affinia.

DVBITATIO 2.

Quid sit dominium perfectum, seu plenum.

6 *mancipii.* NOtandum est, Dominium veteribus latinis dici *mancipium*, quòd potissimùm apprehensione manuum hoc Ius acquiratur. vnde *res mancipi* dicebantur, quæ dominio erant subiectæ; & *homo sui mancipij* qui sui iuris erat *dari & accipi mancipio*, cuius transferebatur dominium. postea hoc Ius cœpit vocari dominium, quo nomine passim vtuntur authores digestorum. vt patet tit. de acquirendo rerum dominio & alibi.

7 Nunc Resp. Hoc Dominium sic posse definiri; Dominium est ius in re, extẽdens se ad omnẽ eius vsum seu dispositionem, nisi lege prohibeatur. *Quid dominiũ perfectum.* Definitur hîc Dominium plenum, continens in se dominium directum & vtile. definitio habet tres partes: prima est *Ius in re*; hoc enim est loco generis: omne enim dominium est Ius in re: non

contrà

contrà, vt patet in hypotheca & pignore, in vsu & vsufructu; & in Iure quod coniuges habent in mutua corpora: sunt enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hîc omnia iura ad rem. Dico *in re* generatim; quia etsi Iurisperiti tantùm rerum corporalium velint esse dominium; incorporalia autem (vt officia, iura) possideri *quasi dominio*: tamen hæc differentia passim non seruatur, neque vulgò, neque à Theologis, neque à Iurisperitis. dicimur enim passim domini redituum, & similium Iurium. Vnde quotidie emuntur & venduntur etiam chirographa, & actiones personales, & seruitutes. Secunda, *Extendens se ad omnem eius vsum*: quæ pars est loco differentiæ. nam proprium est perfecti dominij, vt possis re tua vti pro tuo arbitratu, eam vel tibi seruando, vel vendendo, vel donando, vel vastando. Hîc excluduntur Primò, omnia ea iura, quæ etsi dicantur dominia, non sunt tamen dominia plena; vt *dominium directum*, quod est dominium proprietatis nudæ sine vsufructu: & *dominium vtile*, quod est solius vsusfructus, vel vsus: & dominium Iurisdictionis, quale habet rex in regnum, & omnis superior in subditos. Secundò excluditur ius pignoris, & hypothecæ, & similia. quamuis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum & vsum, non tamen ad omnem vsum: quia res, in quibus hæc iura habentur, non possunt vendi, donari, destrui. Sic religiosus, non habet dominium in vestes & libros, quia non habet ius ad omnem eorum vsum, sed solùm ad determinatum.

Dominium iurium.

Ad omnem vsum.

Quæ exclusa.

8

9 Tertia est, *nisi lege prohibeatur*. quia etsi dominium ex natura sua tale sit, vt tribuat potestatem ad vsum seu dispositionem rei qualemcunque; tamen interdum lege impediente fit, vt hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi, impeditur interdum, ne possit ea vti ad videndum; quo impedimento sublato, statim sine accessione noui auxilij, potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam vsque ad certum tempus, cùm tamen sit verus dominus, vt Apostolus ait ad Gal. 4. Sic maioratus, fideicommissa, & alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari ex legum dispositione non possunt; cùm tamen vero dominio possideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut Ius in re, sed solùm impedit eius Iuris vsum aliquem & executionem; quo impedimento per lapsum temporis, vel aliter cessante, sine collatione noui Iuris, potes illa alienare. Simili modo potest impediri per votum & Iuramentum, vt infrà patebit.

Lex interdum impedit vsum.

10 Ex his facilè intelligi potest illa Iurisperitorum definitio, *Dominium est Ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*. vbi *Corporali*, melius omittitur, vt dictum est. Hæc tamen definitio, non explicat hoc Ius esse in re fundatum; quod tamen ad rationem dominij est necessarium.

DICES. Dominium videtur quid prius Iure; ideo enim habes ius in re illa ad omnem vsum & dispositionem, quia es eius dominus; non contrà: ergo dominium non est formaliter Ius.

11 RESP. Perfecta ratio dominij non est prior Iure & potestate disponendi de re; sed hanc essentialiter includit. esse enim dominum rei, est rem illam ita habere sibi subiectam & astrictam per aliquem actum, v.g. per emptionem & apprehensionem, vt ex vi illius subiectionis, possis de ea liberè disponere. Itaque *dominium* ex parte rei, dicit subiectionem rei, & veluti seruitutem, qua domino est obstricta, & dicitur formaliter esse res mea, tua, sua: ex parte domini, dicit non tantùm nudam illam habitudinem, qua dicitur rem habere per emptionem & traditionem; sed etiam potestatem & ius quæ ex vi modi illius habendi sequuntur. Ad rationem in oppositum.

Dominium essentialiter includit potestatem & Ius.

Resp. Etiam hominem posse intelligere, quia habet intellectum; & tamen intellectus essentialiter est potentia intelligendi. Itaque iste modus loquendi, non est sufficiens signum, rationem dominij esse priorem, quàm sit ratio Iuris; potentia enim omnis considerata in se & ad se, concipitur vt prior seipsa considerata in ordine ad actum; cùm tamen reuera prior non sit.

DVBITATIO 3.

Quænam requirantur ad dominij Acquisitionem.

12 RESPONDEO. Dico Primò, Quando dominium ab vno in alium transferendum est, ad acquisitionem dominij, ordinariè duo requiruntur, *titulus* & *traditio*: ita docet Couar. l. 2. var. c. 19. Colligitur apertè L. Traditionibus. C. de pactis. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*. iuncta simul lege Nunquam. ff. de acquir. rer. dom. *Nunquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur*. Ex his duabus legibus apertè habetur, vtrumque requiri & sufficere. Ratio est, ipsa legum dispositio: Nam iure naturæ non est necessaria traditio: est tamen rationi consona. quia sicut, vt possim re aliqua vti naturaliter, requiritur in me vis vtendi, & in re conueniens applicatio: ita vt possim re aliqua vti moraliter tanquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel similem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem vel apprehensionem. Accedit quòd hac ratione euitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium seminarium.

13 *Titulus* est id, in quo totum ius primitus fundatur, vt emptio, donatio, successio hæreditaria, & similia. per hæc tamen nondum habetur dominium, aut Ius in re; sed solùm ad rem: nisi accedat certa quædam traditio, quæ est veluti conditio necessaria, vt ex vi prioris donationis, vel emptionis resultet dominium. Vnde si Petrus tibi vendidisset prædium, domum, pannum, equum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri & traderet; secundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, sed solùm haberes actionem damni in venditorē: vt patet ex L. Quoties. C. de rei vindicatione. Nisi fortè alteri esset tradita titulo gratuito; tunc enim posses illam vindicare. similiter, si alteri esset quidem tradita titulo oneroso, sed scienti eam tibi antea venditam. de quo Vide Couar. *l. 2. variarum c. 19. n. 5.*

14 Notādum est, Ex eo, quòd per solum titulum, vel con-

vel contractum non consequimur dominium, vel aliquod ius in re ante traditionem; sed solùm actionem personalem (præterquã in pignore & hypotheca) resultare multos effectus, vt benè ostendit Antonius Gomez. de seruit. *n. 23.* & *24.* Primò, promisisti alicui vel vendidisti seruitutem in prædio (v.g. ius eundi, vel currũ ducendi per tuum prædium) & nondum tradidisti eo modo, quo tradi debet; si alteri vendis prædium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in prædium, sed in te. Secundò, Si vendidisti prædium cum pacto de retrouendendo & ille vendat alteri; non habebis actionem in illum secundum emptorem, aut in prædium, sed in primum; quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in re, sed actionem contra emptorem. Tertiò, si alienasti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium; creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, sed tantùm in secundum, si fuit conscius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. suprà.

15

16 Dixi *ordinariè*, quia in quibusdam casibus non est traditio necessaria ad dominium acquirendum. Primò, *In beneficijs*: nam in his acquiritur ius in re, & quasi dominium per collationem & acceptationem. vt patet ex c. Si tibi absenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in *hæreditate*: vt enim quis fiat dominus hæreditatis, siue per testamentum, siue ab intestato, nõ requiritur aliud, quàm vt hæreditas adeatur. vt patet ex L. Cum hæredes. *ff.* de acquirenda vel amittenda, possessione. vbi sic, dicitur; *Cùm hæredes instituti sumus, adita hæreditate omnia quidem iura ad nos transeunt, possessio autem, nisi naturaliter apprehensa sit, ad nos non pertinet.* Aditur autem hæreditas, dum acceptatur verbo, vel facto, vt habetur Instit. de hæredum qualitate. §. vlt. Tertiò in *legato*; Si enim tibi res certa legata sit, statim hoc ipso quo hæres acceptat hæreditatem, efficeris eius dominus. vt colligitur ex L. A Titio. *ff.* de furtis, vbi dicitur, *quòd res legata rectà via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata est, transeat.* Quartò. Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, ecclesijs, aut alijs pijs locis, aut in redemptionem captiuorum. vt colligitur ex L. vltima C. de sacrosanctis Ecclesijs. Quintò. In contractu Societatis omnium bonorum per matrimonium. de quo vide Couar. *lib. 3.* variar. *c. 19. n. 1.* & *2.* Sextò. Si donasti & tradidisti alteri domum, fundum, vel quid simile, sub ea conditione, vt tibi alimenta præbeat; illo non præbente, vt debet, statim recipis dominium & possessionem illius rei, absque vlla traditione. L. 1. C. de donat. quę sub modo. Septimò. Si Princeps cõtrahat cum aliquo, vel donet, & intendat transferre dominium, erit translatum absque alia traditione. vt docet Couar. *l. 2.* variar. *c. 19. n. 3.* Ratio est quia sicut ex voluntate Principis est, quòd requiratur traditio; ita etiam ipsius arbitrio potest omitti. Præter hos, vix inuenias alios casus, in quibus ad comparandum dominium siue plenum, siue non plenum, non requiratur traditio iure communi Cæsareo. nam de iuribus proprijs variorum regnorum, vel dominiorum non est nobis hic sermo.

Quãdo traditio nõ sit necessaria.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ, vel pignoris, talem traditionem, aut apprehensionem non esse necessariam, sed nudam conuentionem, vel legis dispositionem sufficere. vt patet L. 1. *ff.* de pignoribus.

Dico Secundò, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquisitionem eius sufficit apprehensio: sic enim acquirũtur dominia earum rerum, quæ nullius sunt; vt infrà dicetur *cap. 5.*

DVBITATIO 4.

Quidnam sit vsusfructus.

17

Respondeo, *Est ius rebus alienis vtendi fruendi, salua rerum substantia.* Ita habetur Instit. de vsufructu, in principio. Habet hæc definitio 5. partes. Prima, *est ius*, quia non loquimur hîc de vsu actuali, quem Iurisperiti vocant vsum facti, sed de ipso iure vtendi fruendi. Secunda est, *vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignore, vel hypotheca, vel depositarius in deposito; hi enim non possunt vti rebus illis; quòd si vtantur inuito domino, tenentur ei restituere æstimationem vsus. Tertia *fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod non extendit se ad eius fructus percipiendos: sicut facit hoc ius, quo non solùm datur potestas vtendi re illa, in qua constitutum est (v.g. equo, domo, agro, silua) sed etiam fruendi, id est, percipiendi omnes fructus; Ita vt hoc ipso quo eos colligit, acquirat in eis plenum dominium. Si tamen fructuarius, priusquam eos collegerit moriatur, (etiamsi iam sint maturi) acquiruntur domino proprietatis: non hæredibus fructuarij. vt habemus Instit. de rerum diuisione. §. Is verò. Ratio est, quia quãdiu adhærent fundo, censentur vnum cum solo, vnde pertinent ad dominum soli, donec fructuarius eos colligendo, comparauerit sibi eorum dominium. quare si durante suo iure non collegerit, manebunt domino fundi. *Fructus* autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, fœtus: in fundo, fœnum, segetes, virgulta, salices, & omnes arbores cæduæ: fructiferæ autem non censentur in fructu. proles ancillæ non censetur in fructu, ob dignitatem naturæ. Vide de his omnibus lib. 7. *ff.* tit. 1. potissimùm l. 8. & 59. & 68. Quarta, *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi & fruendi, quod quisque habet in re sua, Quinta, *Salua rerum substantia*, quia fructuarius debet rem integram proprietario reseruare. Hinc fit vt vsusfructus propriè dictus non possit constitui in rebus quæ vsu consumuntur, vt in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen causa, in his constitui potest quasi vsusfructus. tunc autem transfertur dominium in fructuarium; sed hic debet dare cautionem, se finito tempore præscripto restituturum pecuniam, vel rei æstimationem. Vide Instit. suprà §. Constituitur.

Explicatur definitio.

Fructus qui

Quasi vsusfructus.

18

Obligatur ad 4.

Notandum autem est Primò, ob hanc vltimam particulam, *vt salua maneat rei substantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vsumfructum gregis, vel armenti, quamuis possit vtifrui lacte, lana, & fœtu; tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debet è fœtu substituere alia capita: quæ postquam substituerit, cedent in dominium proprietarij: vnde si pereant, ipsi peribunt. Ita habemus Instit. de rerum diuisione. §. Sed si gregis. hoc tamen non habet locum quando conceditur vsus, non gregis collecti-

collectiuè, sed animalium, seu singulorum capitum; tunc enim non tenetur substituere. Ita habemus L. quid ergo. ff. de vsufructu. Ratio est, quia grex est æternus; sed singula capita seorsim pereunt.

Secundò. Si vsusfructus sit constitutus in silua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum, alias serere; nisi vi tempestatis vel simili casu essent euersæ. quod enim fortuitò perit absque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò. Si in ædibus sit constitutus vsusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu vt integræ permaneant; non tamen tenetur ad magnos sumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò. Tenetur ad dandam cautionem proprietario, se boni viri arbitratu vsurum fruiturum re ipsius, eamque restituturum finito tempore præscripto: vide plura apud Sylu. sed minoris momenti.

19 Notandum Secundò. Vsum fructum acquiri dupliciter, Primò, legis ordinatione. Hic dicitur legalis, vt is, quem Pater habet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius est sub patria potestate, & quem habet mater transiens ad secunda vota in bonis prioris Tori.

Secundò, Priuata dispositione, vt testamento, pactionibus, stipulationibus. vt habetur Instit. de vsufructu. §. 1. Hic dicitur conuentionalis. vide Gomezium. de seruitutibus. n. primo.

DVBITATIO 5.

Quomodo vsusfructus amittatur.

20 RESPONDEO. Amitti multis modis. Primò, Si moriatur vsufructuarius. Secundò, si res ipsa pereat: vt, si domus incendio consumpta sit. Tertiò, si tanto tempore non vtatur suo iure, quanto opus est, vt dominus directus contra eum præscribat. Hoc autem tempus est 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes; vt colligitur C. de vsufructu, L. penult. Quartò, per maximam capitis deminutionem. Dicebatur autem maxima capitis deminutio, cùm ciuitas simul & libertas amittebatur: hoc autem fiebat tribus casibus. Primus est, per condemnationem ad metalla, vel ad bestias, vel generatim ad mortem. Sæpe enim condemnatio ad mortem, longo tempore antecedebat executionem. Hi dicebantur effecti serui pœnæ. quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet L. qui vltimo ff. de pœnis. & clarius L. quod ad statum. ibidem. vbi dicitur, *eos in quos animaduerti iubetur, statim seruos pœnæ fieri*. eodem pertinent damnati perpetuò ad triremes; vt docet Gomezius ad L. 4. Tauri. n. 1. Et quamuis per authent. primam de nuptijs *c. 8.* ablata sit seruitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamen est ablata, qua parte faciebat amitti vsumfructum, eumque reuerti ad proprietarium; vt eruditè ostendit Molina disput. 9. Secundus est, quãdo libertus ingratitudinis in patronum condemnabatur, ideoque rursus in seruitutem reuocabatur. Tertius, quando se patiebatur vendi, vt esset particeps pretij. Hi tres casus habentur

21 *Capitis deminutio maxima tribus casibus.*

Instit. de *cap. demin.* §. 2. Quintò per mediam capitis deminutionem; quæ est, cùm ciuitas amittitur, sed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus casibus: Primò, cùm quis deportabatur in Insulam. Secundò, cùm aliquis proscribebatur interdictus aqua & igni: vt habetur Instit. sup. vbi,

22 *Media cap. diminutio.*

23 Aduerte, hæc debere esse perpetua, & cum amissione omnium bonorum; quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuiliter, quia testari non poterant, & respectu bonorum perinde se habebant, ac si mortui fuissent. vide Sylu. v. Testamentum. *1. q. 4.* eodem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem sententiam Doctorum. Per professionem verò, non redit vsusfructus ad proprietarium, sed transit ad monasterium, si est capax successionis; vt rectè Nauar. commentario secundo de Regular. *n. 70.* & sequent. colligitur authent. Ingressi. C. de Sacrosanct. Eccl. de quo infrà *cap. 41. dub. 10.*

Sextò. Si vsufructuarius cedat iure suo ipsi proprietario.

Septimò. Si acquirat rei proprietatem: quod consolidatio dicitur. Vide Instit. de Vsufructu. §. finitur. & Syluestrum verbo vsus. *q. 11.*

Octauò. Si Pater fiat hæreticus, hoc ipso amittit vsumfructum in bonis aduentitijs filij; isque statim coalescit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Institutionum catholicarum tit. *9. n. 81.* & noster Molina disp. *9.* Ratio est, quia propter crimen hæresis paternum, filius omninò exit patriam potestatem, efficiturque sui iuris, adeo vt nulla alia emancipatione egeat. vt expressè habetur *c. 2.* de hæreticis in *6. Alex. 4.*

Si parens hæreticus.

DVBITATIO 6.

Quid sit vsus.

24 RESPONDEO. Vsus est ius vtendi re aliena, salua ipsius substantia. De hoc agunt Institutiones, & Digesta, post titulum de Vsufructu. Patet ex dictis de vsufructu. Additur *salua rei substantia*, vt excludatur ius ad vsum, quo res consumitur, vel alienatur; qui etiam dicitur vsus, sed non ita propriè. Quid autem concedatur in vsu fundi, ædium, serui, pecoris, eleganter explicatur in Instit. tit. de vsu, & habitatione.

25 Solùm hic duo Notanda. Primum. Eum, cui concessus est vsus alicuius rei, non posse illam alteri locare, vel gratis concedere: Secus est, de eo, qui habet vsumfructum. hic enim potest rem illam alteri locare, & percipere pretium elocationis, vel gratis concedere. Instit. de vsu. §. 1. non tamen ita, vt alter fiat vsufructuarius: sed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus dependens à Iure vsufructuarij.

Discrimen vsus & vsusfructus.

26 Secundùm. In omnibus rebus alienis, quibus aliquo modo vti, vel etiam frui possumus, considerari quandam relationem subiectionis, & obligationis respondentem iuri nostro, quod in illis habemus: quæ subiectio seu obligatio vocatur *seruitus* à Iurisperitis. Instit. tit. de seruitutibus rusticorum prædiorum, & vrbanorum. & ff. eodem tit. Dico in omnibus rebus alienis; quia *nemini res sua*

Seruitus.

res sua seruire dicitur, secundùm Iurisperitos, sed aliena tantùm. vt habetur L. Vti frui. ff. Si vsusfructus petatur: idque distinctionis causa à dominio; quia Ius seruitutis formaliter minus est, quàm Ius dominij. Vnde Iurisperiti subiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant seruitutem formalem, sed causalem. vide Gomezium de Seruitutibus in principio.

DVBITATIO 7.

Quid sit seruitus apud Iurisperitos.

28 NOtandum est, hoc nomen dupliciter accipi apud Iurisperitos; Primò pro subiectione, & obligatione, quæ est in re alterius, vt ipsa quodammodo seruiat alteri. Secundò pro iure, quod respondet illi obligationi.

Quid seruitus pro Iure. Si accipiatur pro *Iure*, sic nihil aliud est, quàm ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo est quid generalius, quàm Vsus & Vsusfructus. omne namque ius vtendi, vel fruendi est seruitus: vt docet Gomezius de Seruitutibus, n. 1. & 2. non contrà: nam Ius impediendi ne altiùs attollas murum, est seruitus; non tamen est vsus vel vsusfructus.

Quid pro obligatione. Si autem pro *subiectione rei*, sic nihil est aliud, quàm obligatio realis, qua res alteri est obstricta, vt possit ex ipsa percipere fructum, vel ea aliquo modo vti, vel circa eam aliquid impedire.

29 *Seruitus triplex.* Diuiditur autem in tres species, secundùm Gomezium, & alios; Alia enim *seruitus est merè personalis*, vt ea, quæ à persona debetur personæ: vt si mihi vsum serui tui ad tempus, vel ad vitam meam concesseris; Alia est *merè realis*: vt ea, quæ à re debetur immediatè alteri rei. talis est, quæ respondet iuri agrorum, vel domorum, & similium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc seruitus etiam debetur à re, personæ; sed mediatè tantùm, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel conductor, v. g. ager meus habet ius, vt per agrum tuum possit iri, vel iumentum duci in meum; ager tuus seruit meo; estque hæc seruitus realis; quia à re debetur immediatè rei; & consequenter hoc ius transit ad eum, ad quem transit meus ager. Alia *est mixta*, quæ à re debetur immediatè personæ. hæc extinguitur cum persona, cui debetur. talis est in re, qua possumus vti, vel frui immediatè.

30 *Seruitus realis.* *Seruitus autem Realis* diuiditur in *Rusticam*, & *Vrbanam*, id est, in eam, quæ prædio rustico, & quæ vrbano debetur. *Prædium vrbanum* in iure vocatur omne habitaculum, etiamsi in villa sit, & hortus annexus, causa amœnitatis. *Rusticum* quoduis aliud; vt stabulum, horreum, ager. *Seruitutes igitur Vrbanæ* sunt, v. g. vt ædes tuæ non possint altiùs attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum parietem possit immitti tignum à vicino, & similia. *Rusticæ*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquam ducere, & similia; quæ optimè explicantur Instit. de Seruitutibus. & lib. 8. Digestorum tit. 1. 2. 3. 4. qui sunt de Seruitutib. Hæc enim non magnopere pertinent ad nostrum institutum. Vide plura apud Gomezium de Seruitutibus.

DVBITATIO 8.

Vtrum distinguatur vsus à Dominio in rebus, quæ ipso vsu consumuntur?

SVnt duæ sententiæ admodum celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem; sed nudum duntaxat vsum. Prior est 31 Ioannis 22. Extrau. quæ incipit, *Ad conditorem.* §. *Quod autem.* & duabus seq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipso vsu consumuntur vel alienātur, nō distingui à dominio earū; ac proinde Fratres Minores habere verū dominium in hisce rebus. Hanc sententiā sequitur Frācīscus Sarmiento, de redit. parte 1. c. 1. & 1. parte defensionum contra Nauar. pag. 11. & Syl. verbo Dominium. §. 3. & Turrecremata lib. 2. summæ cap. 112. ad 10. argumentum.

Altera sententia est omnino contraria: nempe in hisce rebus hæc duo distingui, & proinde Minores, etsi vsum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, sed hoc esse penes Sedem Apostolicam. Ita declarauit Nicolaus III. Extrau. *Exijt qui seminat.* de verborū significatione in Sexto. & postea Clemens V. in Clementina. *Exiui de Paradiso.* eodem tit. Ante Nicolaum in eadem sentētia fuere Innocent. IIII. & Alex. IIII. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia q. 1. a. 1. Nauar. commentario 2. de Regular. n. 3. & plerique alij. pro qua

32 Dico Primò, Ius vtendi potest esse separatum à dominio, etiam in ijs rebus, quæ vnico actu vtendi consumuntur, vel alienantur. explicatur simul, & probatur.

Vsus concedi potest dupliciter. Dupliciter enim potest alicui concedi vsus, & Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter*: & tunc non videtur multùm differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento possit reuocari sine vlla iniuria vsuarij: & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio. quia dominium est ius in re absolutum, & firmum, nō dependens ex alterius nutu, & arbitrio: hoc autem est conditionatum, & debilissimum. habeo enim illud, si velis; non habeo, si nolis me habere. Tale est, quod singuli Religiosi in vestes, libros, cibos, & similia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari possit. Nam ratio religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

33 Notandum autē est *Vsum irreuocabilem*, à Nicolao III. extrau. *Exijt.* vocari *Vsum Iuris*; tum quia in eo habetur Ius absolutum; tum quia iura de eo loquūtur. *Vsum* autem *reuocabilē* vocat *Vsum facti*, non quòd in eo nihil sit iuris (sic. n. iniustus esset, vt rectè Ioannes argumentatur) sed quia non est ius absolutum & solidum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

34 Dico Secundò, Verius est Conuentus, totumque Ordinem Minorum, nō solùm in rebus alijs; sed etiam ijs, quæ vnico actu vtendi consumuntur, habere nudum vsum seu ius vtendi separatum ab omni dominio. *Minores nō habent dominium in communi.*

Patet ex decretis Pontificum Nicolai & Clementis, quibus tres alij Pontifices consentiunt: estque communior sententia DD.

Probatur Primò, quia cùm hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò. Certum est, religiosos singulos tantummodo habere talem vsum, absque omni dominio. nam quidquid habent, potest illis ad nutum Superioris auferri, sine vlla iniuria. quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ, negant, vel negare possunt: nam hoc est de essentia paupertatis euangelicæ; ergo nihil est incommodi, si idipsum in aliqua communitate constituatur; ita vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine omni proprietate dominij.

Obijcies Primò, Ioannes 22. extrau. Ad conditorem, dicit *se abdicare à se & à Sede Apostolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores prætendant illud esse apud Sedem Apostolicam*. ergo, vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores.

RESP. Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reseruare earum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intendunt, transit ad Sedem Apostolicam; nam post renunciationem illam, alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in priuilegijs Minorum, verbo Paupertas. Itaque Sedes Apostolica habet dominium, non solùm rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus absolutè donatorum, ita vt posit Ordinem hisce priuare, sine iniuria.

Obijcitur Secundò. Vsus distinctus à dominio est, qui competit alicui in re aliena salua rei substantia. vt habetur Instit. de vsu, & habitatione, & patet ex dictis. ergo ille vsus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

36 RESP. Negando consequentiã: nam solùm sequitur, hunc vsum, quo quis potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille, de quo iura loquuntur; qui propriè & strictè dicitur vsus. est autem magna differentia inter hos duos vsus: etsi enim vterque sit ius quoddam vtendi; tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus (quique *Vsus facti* vocari solet) est ius ad nutum reuocabile. vnde si dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis iniuriam. ille verò de quo iura (quem *Vsum Iuris* vocant) non est reuocabilis: vnde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium; ille verò solùm ad vsum, in quo salua manet domino rei substantia. Vnde hic vsus ratione iuris, est minor altero; ratione tamẽ functionum ad quas se extendit, est maior.

Differunt hic vsus & ille de quo Iura.

Obijcitur 3. D.Tho.q.78.a.1. docet in illis rebus, quæ vsu consumuntur, cuicumque conceditur vsus, concedi etiam rem ipsam eiusque *dominium*. vnde colligitur in mutuo talium rerum, non posse exigi vsuram. i. pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit *ius vtendi* distingui in his à dominio.

37 RESP. D.Tho. loquitur de vsu, seu iure vtendi absolutè & indepẽdẽter ab alio; quod sanè nihil, vel parum distinguitur à dominio in talib. rebus, quæ vnico actu consumuntur. nos verò loquimur de Iure vtendi dependenter ab alio; quod distinguitur à dominio rei.

Interes: ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo; & alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram vsuris.

RESP. Concedo, absolutè posse vendi hoc Ius seu hunc vsum; sed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tanti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius quod conceditur solùm ad vsum determinatum, quanti illud, quod ad indeterminatum. Quòd si quis alio contractu velit vendere dominium directum; non potest pluris vendi, quàm per se valeat seorsim ab illo vsu; & ita pretium vsus & pretium dominij illius directi non superabunt iustam rei æstimationem: sed hic modus contrahendi non est vsitatus; nam facilè palliaret vsuras; quamuis per se non sit illicitus.

An iste vsus possit vendi seorsim à dominio.

38 Obijcitur 4. Si vsus distinguitur à dominio: ergo Ioannes 22. errauit.

Respondeo Primò. Esto: quia non in quæstione pertinente ad fidem; neque ipse asseruit suam sententiam tanquam ad fidem pertinentem; neque alios obligare ad ita sentiendum voluit: sed solùm quid sibi videretur vt vir doctus explicuit.

RESP. Secundò. Si quis benè rem totam introspiciat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi. non enim negâsset Ioannes, Fratres Minores sine consensu Superioris, non posse vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores posse illis auferre sine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, nõ loquitur de dominio propriè dicto; sed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium; quia ita liberè consumunt, ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de redditibus parte 1.c.1.

DVBITATIO 9.

Quid sit Possessio.

39 Notandum est, *possessionem* dici à *pedum positione*. vt habetur L.1. ff. de acquir. vel amit. possess. nam per *pedum positionem* super bona immobilia, quæ sunt potissima; vt super agrum, vel fundum, solet acquiri possessio. tribuitur autem hoc nomẽ interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur possessio facti. Ius possidendi dicitur possessio iuris. Vtraque nobis est explicanda.

40 Dico Primò, *Possessio facti est detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo*. Ita Syl. verbo Dominium q.2. ex Hostiensi. eam explicat ex parte Couar. ad regulam Possessor p.2.n.2. in principio.

Possessio facti quid.

Prima pars, *est detentio rei*; vbi rem accipio in genere, quia non solùm res corporales, sed etiam incorporeæ, vt census, beneficium, seruitus & similia dicuntur possideri à Theologis; quæ à Iurisperitis dicuntur quasi possideri. vt notat Couar. suprà. Nomine autem *detentionis*, intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, & acquisitio; vt notat Couar.

Secunda

Secunda, *Corporis adminiculo*; quia vt res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi, manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo censeatur contineri; vt statim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*; quia debet eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi.

Quarta, *Iuris adminiculo*, non quòd omnis possessio facti, sit iusta, (nam fur verè possidet rem furtiuam) sed quia ius facit vt talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit, ne detentio rei sacræ, vt loci religiosi, facta à laico censeatur possessio; vt patet L. Qui vniuersas. ff. De acquir. & amit. possessione.

41 *Possessio iuris.* Dico Secundò, *Possessio iuris est ius insistendi alicui rei, tanquam suæ, non prohibita possideri.* Ita Bartol. in L. 1. De. acquir. vel amit. poss. & Couar. suprà n. 3.

Prima pars, *est Ius*, vt excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur; si iusta fuerit. quòd si illa detentio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in consciẽtia. vnde solùm dicetur possessio facti: quamuis Iurisperiti omnem possessionem Ius appellent, respicientes forum externum.

Secunda, *Insistendi rei*, vt excludatur dominium quod per se & formaliter, tantùm est ius disponendi de re. Hoc verò ius in eo situm est, quòd possessor possit rem pacificè tenere, & iuris remedijs, & interdum etiam armis tueri aduersus perturbantes; quod hîc dicitur *insistere rei.*

Tertia, *Tanquam sua*. si quis insistat rei, nomine alterius, non erit vera possessio. vnde tutor non est possessor bonorum pupilli; quia illa non detinet vt sua, sed nomine pupilli: nam pupillus possidet per tutorem. Sic etiam possum aliquid possidere per seruum, & per filium.

42 *Per alium possidere.* *vt autem possideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi pro me. si enim intendat pro se detinere, id est, tanquam suam, non possideo per illum: quia non meo nomine, sed suo, detinet. Excipio tamen seruum & filium nondum emancipatum. hi enim, cùm sint eius conditionis, vt non acquirant sibi; acquirunt nobis; etsi hunc animum non habeant: vt docet Couar. suprà: quod intellige, si iustè acquirant. si enim acquisitio esset iniusta, nec sibi nec nobis acquirerent; sed possessio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Instit. Per quas personas nobis acquir. §. Item placet, in fine. & L. Quod seruus. ff. de acquir. possess.

Seruus & filiusfamil. non acquirunt nec possident sibi.

Quarta, *Non prohibita possideri*. quia nemo potest habere ius possidendi contra iuris dispositionem, seu iure resistente; vt rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO 10.

Quomodo diuidatur Possessio.

43 RESP. Etsi varijs modis diuidi possit; nimirum vel pro diuersitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei; vsitatissima tamen est ea diuisio qua in *Ciuilem* & *Naturalem* diuiditur.

Ciuilis possessio quid. *Ciuilis est quæ sola animo retinetur*, quamuis enim initiò vt incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter & corporis; vt dictum est; tamen postea vt retineas & continues possessionem, sufficit animus retinendi rem, nec desistendi à possessione: vt habetur Instit. de Interdictis. §. Possidere. Hoc modo possidet is qui abest à rebus suis. Dicitur autem hæc *possessio ciuilis*, tum quia magis constat iure ciuili, quàm naturali, cùm naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam: tum quia parit effectus ciuiles, scilicet vsucapionem rei, & dominium fructuum.

44 *Naturalis possessio.* *Naturalis est, quæ corpore simul & animo retinetur*; vt quando quis occupat rem vt suam. potest hæc *naturalis* cõiungi cum *ciuili*; vt quãdo quis est præsens per se, vel alium, rebus quas ciuiliter possidet: diciturque tunc possessor ciuiliter & naturaliter possidere: quæ possessio est firmissima. Potest etiam esse separata à *ciuili*: vt si inuasor occupet rem meam immobilem; ego ciuiliter, ille naturaliter eam possidet. hæc possessio infirmior est quàm ciuilis. Ad hoc tamen valet, ne possessor possit ab extraneo deturbari; & interdum, ne ab ipso quidem domino, sine authoritate publica.

45 Sed Aduerte, hæc duo nomina interdum aliter accipi; nempe, vt *possessio Ciuilis* dicatur, qua res possidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua possidetur secundùm vsumfructum, vel vsum, vel habitationem, vel alia iura, diuersa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Possessor p. 2. n. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad vsumfructum; quamuis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Item possidet vsumfructum (seu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis, à quibusdam DD. addi solet tertia, quam vocant *Ciuilissimam*, quæ sola legis ordinatione constat. de qua infrà n. 48.

DVBITATIO II.

Quibus modis acquiratur possessio.

46 RESP. Tribus modis acquiri, *Apprehensione vera: apprehensione ficta: legis dispositione.*

Vera apprehẽsio vbi sit necessaria. *Apprehensio vera est*, quæ fit manibus vel pedibus. hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio earum rerum quæ dominum non habent; vt ferarum, gemmarum, thesaurorum, Insularum, fluminum. Item hæreditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat. quando quis etiam clàm, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio. denique si alius rem possideat, qui tibi nolit possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, vt possideas. Nisi fortè authoritate Iudicis ea tibi eminus ostendatur & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri n. 55.

47 *Ficta vbi locum habeat.* *Apprehensio ficta* locum habet, quando res habet possessorem à quo tradatur; vel quando loco possessoris authoritate Iudicis traditur. huius sunt varij modi: Vsitatiores sunt isti.

1. Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessione cedere, claues domus, in qua sunt merces tradendæ; idque apud ipsam domum, seu in præ-

in præsentia domus. vt probat Couar. l. 3. variarum c. 16. n. 11. Ratio est, quia dum emptor apprehendit claues, censetur res ipsas intus conditas apprehendere.

2. Si tradat alteri scripturam, seu instrumentum, quo constet de titulo & iure, quo rem possidebat. Nam in tali instrumento, res ipsa contineri videtur.

3. Si antiquus possessor eminus vel cominus ostendat mihi fundum, dicatque se tradere illius possessionem; & ego significem me acceptare: oculi enim sunt veluti longæ quædam manus, quibus res visas, quasi contrectamus.

4. Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius ad quem res transfertur: siue res sit *mobilis*, vt pecora, triticum, vel aliæ *merces*: siue immobilis, vt fundus, castrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem absentem, & constituam me tuo nomine, eius rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere; nec opus est alia apprehensione. Hoc Iurisperiti vocant tradere & acquirere possessionem per *clausulam constituti*.

6. Si re tibi vendita vel donata, constituam me conductorem eius, vel reseruem mihi vsumfructum: nam hoc ipso censeris per me accepisse possessionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à numero 45. & deinceps. & Molinam disp. 14.

48 Dispositio legis.

Legum dispositione interdum transfertur possessio absque vlla vera, vel ficta apprehensione, si leges ita statuant. vt optimè probat Couar. l. 3. variarũ c. 5. n. 6. Ratio est; quia modus acquirẽdæ & amittendæ possessionis, iuri humano subiacet, quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuersitate rerum & prouinciarum. In regno Castellæ, Maioratus possessio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, sine vlla vera, vel ficta apprehensione. vt habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos possessio defuncti transit in eius hæredem, etiam extraneum, sine vllo apprehensionis actu; teste Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi Doctores vocant *Ciuilissimam possessionem*: quia fit sola legis ciuilis potestate, absque vllo animi, vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo qui incipit possidere.

Ciuilissima possessio.

49 Possessio iurium quo modo apprehenditur.

Possessio autem *Iurium* & *seruitutum* apprehẽditur dupliciter. Primò. Si mittam te in agrum, in quo volo tibi seruitutem constituere, tuque illuc eodem animo eas. Secundò. Si vtaris aliquo iure tanquam ad te pertinente, sciente & ferente eo, cuius intererat concedere, vel prohibere: qui modus est generalis; & extendit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliqua constituta; vt ad ius eligendi, præsentandi, & similia. de quo vide Couar. reg. Possessor 2. p. initio, à §. 8. Quomodo autem beneficij possessio acquiratur, idem l. 3. variarum c. 16. n. 10. vbi vide multa alia, ad hanc quæstionem de acquirenda possessione variarum rerum & iurium, pertinentia. Verùm in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum & prouinciarum, quæ admodum sunt variæ.

Possessio beneficij.

DVBITATIO 12.

Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium.

50 Possessio mobilium amittitur quatuor modis.

RESP. Et Dico Primò, *Possessio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis amittitur Primò, sola voluntate possessoris nolentis eam ampliùs possidere. Secundò, Per furtum aut rapinam alterius. Tertiò, si alterius custodiæ subsit, qui eam incipiat detinere tanquam suam. ad quod requiritur, vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam sibi retinendi. L. Possideri. ff. De acquir. possess. Quartò, per amisionem rei, v.g. bursæ, annuli: vel per fugam, *si sint animalia*; vt si pecus aberrauerit à grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ & similes aues domesticæ auolarunt, nec habeant consuetudinẽ per se redeundi: secus verò si habeant consuetudinem redeundi. De quibus & alijs animalibus, vt piscibus, feris, columbis, vide plura, L. Possideri. ff. De acquir. & amit. possessione. Dixi *si sint animalia*; quia possessio serui & ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, vt patet L. Pomponius. ff. ibidẽ.

51 Possessio immobilium amittitur multis modis.

Dico Secundò, *Rerum immobilium possessio ciuilis & naturalis* amittitur primò, Si possessor sit longo tempore absens; nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem: quòd si non diu absit, vel protestetur; amittit solùm naturalem non ciuilem. 2. Si rem sciat ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuersus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4. Si timens repulsam, non audeat repetere, aut inuadere possessionem. 5. Si nesciat rem esse suam, & ideo nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. 6. Si res ita sit occupata, vt non sit probabilis eius recuperatio. vt si vir valde sit potens, qui illam occupet; vel mare aut flumen assiduè inundet: quamdiu verò possessor est in ipsa re, vt in domo, vel fundo; aut in conspectu eius; aut saltem prope, ita vt præstò possit adesse cùm opus fuerit; retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium suprà; & ff. tit. De acquir. & amitt. possess.

DVBITATIO 13.

Quid priuilegij conferat possessio.

52 Quos effectus pariat.

RESP. Primò. *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit præscriptionem; id est, facit, vt res quæ non est tua, elapso certo tempore, fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio; & adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium vtrius sit; melior est conditio possidentis. Tertiò, in iudicio parit præsumptionem dominij. vnde possessor non debet probare rem esse suam; sed alter, qui eam repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quartò, Possessor potest armis suam possessionem nõ solùm naturalem, sed etiã ciuilem tueri, L. 3. ff. De vi & vi armata. & L. 1. C. Vnde vi, & cap. Olim, De restitut. spoliatorum. vt si foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inuasore occupatum; potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxilijs necessarijs:

Seruato

Seruato tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc non est inuadere alium, sed suam possessionem tueri. sicut enim non teneor pati, vt quis me deijciat à possessione naturali domus, vel agri; ita neque à ciuili: deijcior autem, si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modò id fiat confestim & non ex interuallo; inquit Vlpianus L.3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulsus es ab iniquo inuasore. *Dicitur autem fieri confestim, vel ex continenti*, quod fit quamprimùm commodè fieri potest; spectata rei difficultate & ceteris circumstantijs: vt si auxilia contrahenda essent. vide Syl. Bellum 2.n.3. Sextò, Si Dominus rei, expellat iniustè possessorē à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionē expulso, & insuper æstimationem eius; vt habemus L. Si quis in tantam, Cod. Vnde vi. sed hæc lex, præterquam quòd pœnalis sit, ac proinde non obliget ad hanc restitutionem ante sententiam; non videtur ampliùs in vsu. vt docet Couar. l. 3. variarum c.16.n.7.

CAPVT IIII.

Quibus & in quæ Dominium competat. *constat* 11. *dubit.*

DVBITATIO I.

Vtrum soli naturæ rationali dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; scilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio est; quia fundamentū omnis dominij, est intellectus & libera volūtas; quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur Primò; quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatē disponendi de rebus: hanc autē habet per intellectum & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus; & per suos actus in res externas. Secundò; quia ratio dominij includit potestatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui solius rationis & voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò confir. ex Script. Gen.1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, bestijs terræ, &c.* vbi tribuitur homini præfectura & dominiū in bestias terræ & pisces maris, ratione imaginis diuinæ; quæ consistit in intellectu & voluntate libera. Vide Franciscum Victoria, relect. de Indis. 1.p.n.20.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis & conseruationis, per quam tota creatura & secundùm substantiam & secundùm omnes suas perfectiones, est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: seposita tamen ipsius liberali promissione & ordinatione, quæ quandam obligationem inducit, non quidem *Iustitiæ* propriè, sed *Fidelitatis*, *seu Veritatis*; quæ virtus passim in scriptura *Iustitia* vocatur. de quo plura 1.2.q.114. Cumque sit immutabilis; inducit etiam quandam necessitatem, ita vt aliter disponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque vlli creaturæ communicare, Neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic autem titulus est creatio & assidua conseruatio causæ supremæ & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus; & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem subordinatum, ab eoque dependens.

3 *Angelorum quale.* Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium: quia magnam habent authoritatem illas administrandi; quæ authoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modò loquimur. Non enim administrant illas vt suas, neque in suum commodum; sed sicut Præfecti Regij Prouincias & Vrbes, Regis nomine. Secus est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt sint ipsius. de quo 3.p.q.8.

4 *Hominum.* Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nā his solis res externæ concessæ sunt, vt de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maximè verum est de omnibus rebus sublunaribus. Vnde Psal.8. dicitur, *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues, &c.* 5 Cælestia corpora, etsi condita sint ad hominis ministerium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus; quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

DVBITATIO 2.

Vtrum paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.

6 RESP. Habere verum dominium. vt patet ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium.* vbi Apostolus illi tribuit verum dominium hæreditatis relictæ. Nec refert, quòd careat vsu rationis, & libero arbitrio: quia etsi ad vsum dominij requiratur vsus rationis; non tamen ad dominium ipsum habituale; quod immediatè fundatur in potentijs. quòd autem non possint habere vsum istarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinseco; scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis. n. 21. & 22.

DVBITATIO 3.

Vtrum filijfamilias sub patria potestate constituti, habeant dominium, & quarum rerum.

MAGNI refert hæc nosse; vt sciamus, de quibus validè, absq; Patris consensu, possint disponere.

7 Suppono quadruplex genus *peculij* filijsfamilias posse competere *castrense*, *quasi castrense*, *aduentitium*, *profectitium*: Est communis sententia DD. Vide Syl. verbo Peculiũ.& Nau.c.17. n.142. *Castrense* dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, vt stipendia militum, & aliorum qui castra sequuntur; prædæ ex hostibus; donatiua Ducum, vel commilitonum; testamenta & legata occasione militiæ; mobilia, à parentibus, vel alijs data eunti ad militiam, vel obsequium principis, vel in illis versanti; item quæ in obsequio Principis in palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra quæ mediante aliquo contractu, ex talibus bonis proueniunt.

Quadruplex genus Peculij. *Castrense.*

Quasi castrense, dicitur omne id quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur. Imò quidquid acquiritur post clericatum, etiamsi aliàs esset aduentitium, vt expresè habetur Auth. Presbyteros. C. de Episcopis & clericis: quod valde notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, nõ mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis; vel professione alicuius artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente vel alio ei, qui artem professurus liberalem; & quod liberalitate Principis. denique quod ab aliquo datur filiofamilias, vt sit tanquam castrense; seu vt ipse tantùm, non Pater, habeat vsumfructũm. vocãtur hæc quasi castrensia, quia habent priuilegium castrensium, etsi verè castrensia non sint: & quia clerici sunt milites spirituales.

Quasi castrense.

Aduentitium, quod non prouenit à parente, respectu cuius dicitur aduẽtitium; neque eius causa vel intuitu principaliter datur; sed successione, vel donatione alio intuitu facta, vel industria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non sit castrense, aut quasi castrense: vt si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuo accepta; tunc enim lucrum est Peculium aduentitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinarijs operis ad quas tenetur; si plus lucretur quàm consumit, & insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amori parentis. de quo vide infra *cap. 12. n. 81.* Mortua matre ante Patrem, bona materna sunt aduentitia filio respectu Patris: Si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris. Vide Nau. & Syl. suprà, & Molinam disput. 9. & 232.

Aduentitium.

Profectitium est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter & proximè eius causa datur; nec est castrense, aut quasi castrense, vt sunt ea quæ à parentib. conceduntur filijs, vt ea administrent; & quæ dantur filio ab alijs ob amicitiam, vel obsequium parentum: secus si ob amicitiam, vel obsequium filij.

Profectitiũ

8 His positis, Dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio castrensi & quasi castrensi; ita vt tota proprietas, & vsusfructus, & administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Syl. suprà. sunt. n. aperta iura. ff. & C. De castrensi peculio.

De Castrẽsi & quasi Castr. potest disponere.

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere, nõ secus ac si esset paterfamilias, per donationes vel contractus, imò etiam per testamẽtum & vltimas voluntates: si tamen sit pubes. i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus, testari nequit. L. Qua ætate. ff. de testamentis. qua de re infrà *cap. 19. dubit. 4.*

Sequitur Secundò, Parentem ex his bonis non posse sibi quidquam vsurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij cum illum ex suis alit: alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quod si filius non speret futurum, vt parens restituat; potest vti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à cohæredibus: quod est Notandum.

9 Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius est dominus directus, seu proprietarius: non tamen habet vsumfructum, seu vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate; exceptis aliquot casibus. Primus est, si Pater filio cõdonet vsumfructum. hoc enim nõ est donare de suis (quod facere non potest) sed non vsurpare de bonis filij. vnde filius non tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hæreditatem paternam. Secundus est, si aliquid donetur filio, ea lege vt parens vsumfructum non habeat: tunc enim filius habebit etiam vsumfructum. vt Nau. suprà. Tertius, si aliquid ei donetur patre contradicente. non enim est æquum, vt parens ex eo commodum reportet. Quartus, Si vsusfructus alicuius rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil habebit. Ratio est, quia super vsumfructum non potest statui alius vsusfructus. nam vsusfructus est ipsa commoditas & vtilitas rei. vnde dicunt Iurisperiti *seruitutis non esse seruitutem.* Quintus, si filius vnà cum patre succedat in hæreditate fratris vel sororis. Vide Syl. verbo Peculiũ. 1. q. 3. His adde 6. casum; Si parens fiat hæreticus. Nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. c. 2. §. fi. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitijs filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. n. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; sicut bonorũ castrensium & quasi castrensiũ; & coalescit vsusfructus cum Dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum consuetudines & propria Iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere; quia administratio & vtilitas est penes patrem; potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente: vt expresè habetur L. tam is. ff. de mortis causa donat. Non tamen de his testari, etiamsi pater consentiat, nisi ad pias causas. vt patet ex cap. Licet pater, de sepulturis in 6. Potest tamen de castrensibus & quasi castrensibus absolutè testari. vt ibidem dicitur.

De aduentitio an disponat.

10 *Quibus euentis Vsusfructus pertineat ad filium.*

11

12 Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium; quia dominium directum & vtile est apud parentes: neque filius habet authoritatem administrandi nisi in eorum vtilitatem. vnde non potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem

vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit vt ob crimen filij, hæc bona non possint fisco addici.

DVBITATIO 4.

Vtrum serui habeant dominium aliquarum rerum.

13 RESPONDEO & Dico Primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omnino perfectum & independens à potestate dominorum. Probatur Primò, quia Iura expresse dicunt *seruos quicquid acquirunt quauis causa, vel occasione, dominis acquirere*, vt patet Instit. per quas personas nobis acquir. §. Item nobis. & L. id vestimentum. ff. de peculio. vbi dicitur, *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani; quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.*

Seruorum dominium nō est independens.

Secundò, quia Innoc. 4. in c. cùm olim. 2. De priuilegijs, dicit *Seruum, & Monachum in eo esse pares, quod neuter alicuius rei dominium habeat*. quam sententiam Nau. de Redd. q. 1. monito 10. in praxi & theoria receptam ait.

Tertiò, quia, si seruus secundum se totum quidquid est, domini est; multò magis ea quæ habet, domini sunt: accessorium enim sequitur suum principale.

14 Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat; sicut faceret, si ab alio acciperet: quia Ius, omnia serui subiecit potestati domini. peccaret tamen dominus, si id quod concessit ei vt proprium, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacitè ei datam. nam dum sic concedit, concedit absolutè & in perpetuum, taciteque promittit non reuocare.

15 Dico Secundò, Possunt tamen serui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis suis tradere; quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare.

Probatur Primò, quia etsi iura cōcesserint dominis potestatem, res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcirco fecerunt seruos incapaces omnis iuris & dominij, instar religiosorum; nempe vt non possint ea quæ acquirunt occultare, & teneantur ea dominis exhibere. imò credibile est, id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus est inflicta) tum quia non est consentaneum humanæ imbecillitati, vt tale onus imponatur inuito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò, quia serui possunt seipsos redimere. vt patet L. vix. ff. de Iudicijs. vbi seruis datur actio contra dominos, *si dicant se suis nummis redemtos, & non manumissos contra placiti fidem.* Casus autem præcipui, in quibus

Lex non potest seruos ita reddere incapaces vt sunt professi.

16 potest seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti.

Quibus euentis seruus sibi acquirat.

1. Si Dominus expressè vel tacitè consentiat, vt possit aliquod peculium habere.

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc ipso amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolutè & sine conditione, non tamen intuitu domini. v. g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari, vt non sit domini, sed tantùm serui.

4. Si ei aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ. compensatio enim fit, vt ex ea solatium capiat, loco doloris quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset, hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si filius lucretur peculio castrensi vel quasi castrensi. lucrum enim subit eandem rationem quam sors, quando quis nomine suo eam exponit.

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere vel expendere; aut præter opera præscripta quædam alia faciat, ex quibus quæstum colligat.

17 Ex his patet multum interesse inter Monachos, & seruos quoad Dominij rationem. etsi enim in eo conueniant quod neutri habeant dominium omnino perfectum; tamē monachi nullum omnino in particulari habent, vt statim dicemus, & præterea sunt omnino incapaces; serui verò sunt capaces, & præterea habent aliquod dominium imperfectū, ratione cuius possunt sua authoritate rebus suis vti & frui, easq; alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas & abusio quædam herilis authoritatis, si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de redditib. q. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. l. 3. de restit. c. 1. n. 217.

Notandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum & perfectum Dominium in plerisque casibus suprà dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si Dominus res ipsis concessas auferat. Iura autē quæ tradunt seruos quidquid acquirunt Domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina Disput. 38. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si Dominus ei res suas abstulisset.

Sententia mitior.

DVBITATIO 5.

Vtrum Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

18 NAuarrus commentario 2. de regularibus. n. 3. 34. & alibi, docet ne ipsis quidem congregationibus religiosorum, quæ possunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè taliū bonorum; sed solùm administrationem: dominium autē consistere apud solum Christum dominum. Idem docet de omnibus clericis respectu bonorum ecclesiasticorū, in apol. q. 1. monito 24. & sequentib. In eadem sententia est Maior in *4. d. 24. q. 6.* Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi*. Sed contraria sententia est communis DD. pro qua,

19 Dico Primo, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa congregatio vero dominio illa possideat.

Conuentus Religiosorū habet dominium.

Probatur Primò ex Conc. Trid. sess. 25. c. 3. de regularibus, vbi conceditur *omnibus monasterijs & domibus*

domibus tam virorum quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciscanis (nempe Capucinis & Minoribus de obseruantia) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat. atqui non propriè dicitur possessor, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò. Quia Nicolaus 3. Extra. Exijt, docet *dominium rerum quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem*; vbi insinuat in alijs religionibus quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauar. comm. 2. n. 3. per *dominium*, ibi intelligi *Ius administrandi.*

Contrà; quia sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quàm sit Ius administrãdi, habere videtur. nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre & dare alijs absque iniuria; quod non potest in ea bona quorum tantùm habet administrationem. Non enim potest vnius monasterij bona sine iusta causa, dare alteri monasterio, vel ecclesiæ absque peccato iniustitiæ; cuius ratio non est alia, quàm quòd non habeat illorum dominium, sed solùm Ius administrationis.

Tertiò. Quia communis sententia DD. est, *Monachum quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed monasterio*: Vt docet Innocent. communiter receptus in c. cùm olim. 2. de priuilegijs. atqui hoc improprijssimè diceretur, si solùm ius administrandi, non autem dominium, monasterio acquireretur.

Quartò. Si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id proueniret ex Ecclesię ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donãtium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesiæ, quæ communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut professionem excludant dominium à communitate; sed tantùm à singulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, est trãsferre dominium illorum, in quemquam alium, quàm in ipsos ordinum conuentus; sicut qui dat pauperi eleemosynam, non intendit transferre dominium in alium quàm in pauperem. vide Franciscum Sarmẽtum de Redditibus Eccl. p. 1. cap. 1. n. 21. & 22.

20 *Hoc dominium est limitatum, & affectũ.*

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutum & independens vt secularium: Primò, quia annexum habet onus vt non possit alienari (saltem quoad bona immobilia & mobilia pretiosa quæ seruando seruari possunt) nisi in commodum religionis; sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum conuentui donatum est; vt religio perseuerare possit. qua in re est simile maioratib. qui etsi alienari non possint, tamen vero dominio possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium ecclesiasticorum bonorum) potest ipsis adimi, & aliò transferri, relictis tamẽ ad vitam necessarijs: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus censentur donata monasterijs: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesiæ dispensatorem, melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infrà.

21 Dico Secundò, Religiosi professi solenniter, sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium; ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tanquam proprium, tenere possit. Est certa, & communis Doctorum.

Probatur Primò, ex cap. Nõ dicatis. 12. q. 1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.* Desumptum est ex regula D. Augustini. Scripsit in illud Nauar. commentarium secundum de regularibus.

Secundò. Ex capitulo, Cùm ad monasterium; de statu monachorum. vbi Innocentius III. sic ait, *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicij, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat.* Et infrà dicit. *nec Papam in eo dispensare posse.* & cap. Monachi. eodem tit. Concil. Lateran. ait. *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à communione remoueatur altaris, &c.*

Tertiò. Ex Conc. Trid. sess. 25. c. 2. *Nemini regularium, tam virorum quàm mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita, tanquam propria, aut etiam nomine conuentus possidere, vel tenere: sed statim ea superiori tradantur, conuentuiq; incorporentur.* Ratio est; quia Religiosus per solennem professionem non solùm spoliauit se omni dominio; sed etiam se incapacem omnis dominij & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis non amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solenni amittis, & incapax redderis.

22 *Votum Solenne reddit incapacem ex vi ordinationis Ecclesiæ*

Vnde autem votum solenne paupertatis hanc vim habeat, quæri potest. de quo infrà cap. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter *Dico*, Ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere. quod ex eo constat; quia nõ habet eam præcisè ex natura voti; vt patet in voto simplici, quod nõ minùs est efficax in ratione voti, quàm solenne; & tamen nunquam potest inducere hãc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: si enim voueas in religione non approbata à sede Apostolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij: tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. vnde non relinquitur aliud, quàm ordinatio Ecclesię statuentis, vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonij, per solenne votum castitatis inducta. Nec obstat, quòd supra n. 21. dictum est, Papam non posse concedere vt monachus *proprium* habeat: quia id est intelligendum de *proprio*, quatenus eo nomine significatur dominium & vsus independens ab arbitrio superioris: hoc enim essentiæ status Regularis repugnat. Vnde eo constante, nullo modo potest concedi. nos verò hìc loquimur de dominio, quod assiduè à superioris nutu dependeat: quod dominium statui religioso non repugnat, vt infrà cap. 41. dub. 9. ostendetur; neque *proprij* nomine comprehendi solet, quando dicimus Religiosum non posse *proprium* habere.

Quomodo non potest habere Proprium.

23 Addo, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacẽ dominij, & matrimonij reddere; vt videre est in ijs, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum

votorum

votorum redduntur incapaces & dominij & matrimonij; ita statuente Sede Apostolica. Simili modo, qui in gradum Scholasticorum vel Coadiutorum post biennium admittuntur, fiunt inhabiles ad matrimoniũ, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex supradicta propositione infert Nauar. lib. de redditibus. q.1. monito.10. & 12. & commẽtario 2. n.2. Religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem, qua induitur, aut panis quo vescitur; sed quidquid habet esse penitùs subiectum administrationi superioris; sine cuius consensu nihil omnino habere possit.

24

25 *Cõsectaria. Peccat religiosus peccato proprietatis.* Vnde Sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momenti recipiat & retineat, sine tacito vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu, & eum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tanquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tanquam iniuria affectus dum ei adimitur. Ratio est; quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt; sunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij; qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum & professio violetur.

26 *Non sunt incapaces Iurium spiritualium.* Dixi, *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*; quia iurium & bonorum spiritualium possunt habere dominium vel quasi dominium, Nam regulares beneficiarij habẽt dominium, vel quasi dominium & possessionem suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum & recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum, & iure manendi in tali vel tali monasterio. de quo Vide Nauar. q.1. de redditibus, monito 9. & commẽtario 2. de regularib. Ratio est; quia religiosi per votum paupertatis non renunciant bonis spiritualibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; sed tantùm temporalibus; vt docet D.Th. 2.2. q.186. a.7. ad 4. & Caietan. ibid.

27 *Religiosi nõ professi.* Dico Tertiò, Quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè religiosi, non sunt incapaces dominij: sed retinent illud quamdiu superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorum, vel aliorum, sine Superioris consensu. Patet ex constitutione Greg.13. edita hac de re anno 84. quæ incipit, *Ascendente domino &c.* Tales sunt Scholastici approbati, & Coadiutores, emissis votis post biennium probationis, in Societate.

Essentia Paupertatis religiosæ. Vbi Notandum est, non esse de essentia Paupertatis religiosæ, vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantùm vt priuet potestate vtendi, ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vti, vel de vlla disponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio est; quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus & dependens, & alienatio sic obstricta & debita. dominium enim rerum non æstimatur, nisi propter vsum & potestatem disponendi: vnde, si potestas vtendi & disponendi ita impediatur in aliquo per votum, ac si non esset dominium; sanè talis meritò religiosæ paupertatis cultor est censendus. nihil enim ampliùs habet in rebus temporalibus potestatis, quæ in actum possit exire, quàm is, qui dominio caret.

28 *Cõsectaria.* Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiamsi sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito vel expresso, peccare mortiferè, si res sit notabilis momenti; quia non secus est priuatus potestate vtendi, quàm si sua non esset. Secundò, Si de ea disponat in alium per donationem, testamentum, vel aliter absque consensu Superioris, non solùm peccare mortaliter; sed etiam dispositionem esse irritam. Cuius ratio est; quia per votum paupertatis à legitimo Superiore acceptatum, priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solumque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multo maiori ratione, quàm dispositio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris. etsi enim totum dominium sit in pupillo; tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominiũ talis religiosi est impeditum, ita vt non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas: nec Superior potest illum ad hanc vel illam restringere; vt ex constitut. constat. vide infra cap.41. dub.8. & 10.

Dispositio est inualida absque Superioris consensu.

29 *Religiosi Beneficiarij* Dico Quartò, Religiosi beneficiarij vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatores, & similes habentes beneficia regularia vel secularia, etsi nullum habeant dominium; habẽt tamen ius administrandi & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruam sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim iure & consuetudine est eis concessum, quamdiu illa beneficia obtinent; vt probat Nauar. comment. 2. De Regular. n.10. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 11. contrarium teneat. de quo plura infrà cap.41. dubit.10.

Quomodo religiosi possint expendere. Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expendere in vsus proprios necessarios & decentes, & ad pias causas; non tamen posse expendere in res vanas, aut ditare suos amicos; & si fecerit teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus; sed solùm administrator & dispensator, habens tantummodo ius ad expendendum illa bona iuxta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni, vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Nauar. q.3. de redditibus, monito 17. & 33.

30 *Concessio bonorum stabilium.* Dico Quintò, Superiores religionum non possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum duntaxat vel administrationem. colligitur ex Trid. sess. 25. c.2. de regularibus, vbi sic habetur. *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsumfructum,*

vel vsum,

vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum vel conuentuum, ad solos officiales eorundem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat. Nauar. comment. 2. de regular. n. 15. & 18. putat hoc decretum solùm continere ius commune, esseque declarationem capituli *Cùm ad monasterium*: ac proinde solùm prohiberi concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam prophanos. sed longè verius est, hîc nouum ius contineri, & introduci; idque, tum ad tollendos abusus, qui ex hisce cõcessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprietatis, dum regulares talia bona tanquam sua videntur administrare & fructus in quosuis vsus exponere. Itaque etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum administrationem & vsum ad quasuis pias causas; tamen Concil. id in posterum prohibet, & vult ad solos officiales horum administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præsunt dubijs circa decreta Concil. Tridentini oborientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti.

31 *Censuũ vitalium administratio*

Hinc sequitur, etsi census vitales possint permitti pro alimentis & vsibus necessarijs eorum, qui monasterium ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi; sed solis officialibus; quamuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus relicti sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modò tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamen cuiuis religioso potest talium bonorum liberam administrationem & vsum concedere, modò tamen id fiat ad causas pias: quia cùm sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo 2.2. q. 1. a. 10.

32 *An teneantur sponte cedere.*

Aduerte tamen, si alicubi talis administratio rerum mobilium vel immobilium ad vsus necessarios concederetur, non teneri religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione, ex communi penu, (vt fit vbi perfecta vitæ communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum; plerumque necessarijs rebus destituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in commendam, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa institueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum; non possent huic reformationi resistere, etiamsi illam priorem rationem in ingressu inuenissent.

33 *Aliqua mobilia possũt cõcedi, etiã pecunia.*

Dico Sextò, Possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v.g. vestes, libros, & similem supellectilem, (hæc tamen debet esse statui paupertatis accõmodata, omni carens superfluo, vt Conc. inquit) & etiam aliqua pecunia, præsertim ad vsus certos & determinatos. Vtrum ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllo iure vetatur.

34 Dices, Conc. Trid. etiam mobilium possessionem hisce religiosis prohibere videtur.

RESP. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nõdum erant incorporata monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à religiosis obtinebantur: nam immediatè pòst, tantùm vetat, ne Superiores concedant stabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen, ob periculum proprietatis & abusus, talia non concedi, nisi ad vsus omnino definitos.

DVBITATIO 6.

Vtrum Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum?

35 *Tria genera bonorum clericis.*

NOtandum ex Nau. q. 1. de redditibus monito 19. *Beneficiarios sæculares tria genera bonorum habere posse*; *Patrimonialia*, qualia sunt quæ ipsi hæreditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, quo laici solent, sibi acquirunt. *quasi patrimonialia*; quæ ipsi acquirunt vt Clerici, ministerijs Clericorum absque beneficio; vt celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ assignantur alicui ad honestam sustẽtationem ab Episcopo vel Pontifice. *merè ecclesiastica*: vt sunt ea quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo. His positis

36 Respondeo & Dico Primò, Clerici non religiosi, habent verum dominium bonorum patrimonialium, & de illis vt laici possunt disponere. est cõmunis DD. Ratio est; quia per Clericatum vel Ordinem, neque fiunt incapaces dominij, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expẽdenda.

37 *Possunt liberè disponere de bonis quasi patrimonialibus.*

Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium; neque tenentur ea magis in vsus pios expendere quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officijs. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur vt stipendium quoddam sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti; vt de ijs disponãt pro arbitrio: non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; sed permittũt liberrimæ illorum dispositioni; sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis, quam ei persoluunt. Nec refert quòd hæc stipendia interdum longè excedant operam; quia liberè à fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno sacro dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus, quàm is, cui datur vnus duntaxat regalis; si enim pauper fit absolutè dominus eleemosynæ, quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit; cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere constituitur? Vide Nauar. q. 1. de redditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentium, hæc bona æquari patrimonialibus; ac proinde clericos de illis liberè disponere.

Vnde sequitur si de his viuant, vel expendant in pias causas; posse tantundem accipere ex redditibus beneficij, deque eo tanquam de patrimonialibus disponere; quia cùm habeant ius accipiendi

piendi totam sustentationem ex beneficio; non tenentur viuere ex alijs suis bonis. vnde si ex alijs viuant, possunt vti compensatione, accipiendo tantundem ex beneficio. Rursus cùm alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere; si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuissent; vt docet Nauarr. monito 32. nisi fortasse intenderint non vti compensatione: quod non est præsumendum; nisi id expresse intenderint, & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens.

39 *Pars sustentationi necessaria.*

Dico Tertiò, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quòd ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita fiunt domini; vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonij. est ferè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiant. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere, sicut de bonis secularibus: quia nullam habent obligationem particularem, cur hæc potiùs quàm secularia bona sua in pauperes vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docet Couar. in c. Cùm in officijs n. 2. Nauar. de reddit. q. 1. monito 30. Sotus l. 10. q. 4. a. 3. concl. 6. Si enim liberè poterant hæc in suos vsus conuertere; cur, si seipsos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vti patrimonialibus; non possint eos fructus cuiuis alteri donare? Idem sentit Couar. de his redditibus quos dignissima, inquit, mercede Iustitiæ, & laboris impensi in regimine Ecclesiæ, recipit is, qui Ecclesiæ curam gessit, vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis & similes: quod etiam ex proposit. 2. satis cõstat. est enim iusta laboris merces, iustumque stipendium.

40 DICES, Concil. Trid. sessio. 25. cap. 1. omnino interdicit, ne Ecclesiastici consanguineos ditare studeant de redditibus ecclesiasticis.

RESP. Concilium non loquitur de ijs, quæ quis sibi hoc modo subtraxit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit, (hæc enim non censentur fructus beneficij, sed propriæ industriæ; vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de iis, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt; & sustentationi redundant.

In cõgruẽti sustentatione possunt dari tres gradus.

Notandum hic ex Nauarro monito 45. sicut iustum pretium rerum, non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinẽ: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet. quare sicut quiuis iustè potest rem vendere pretio summo seu rigido; ita potest insumere, quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium: ac proinde, si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. v. g. infimum congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti infimo, & expendere tantùm 500. in se suamq; familiam alendã; poterit 200. condere, vt liberè de eis disponat.

41 Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria; sed superflua: vt si percipis 1000. florenos ex tuo canonicatu, è quibus 500. omnino sufficiunt, ita vt facilè 500. quotannis recondas; quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt nõ tenearis ex iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiæ. prior est Nauarri, qui lib. de redditibus ecclesiasticis summis viribus nititur ostendere, Clericos non esse dominos illius portionis redundantis; sed solùm dispensatores; ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas. si secus fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex aliis bonis, quę pleno iure retinent: sicut œconomus bona Domini sui contra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi, Alexander Hallensis 3. p. q. 36. nu. 5. a. 2. Richardus in 4. d. 45. q. 1. circa 3. principale. Henricus quodlib. 8. q. 27. Hi expressè dicunt clericos fructuum ecclesiasticorum solùm habere vsum, non proprietatem, Maior in 4. d. 24. q. 6. vbi etiam dicit nullum doctorem ante ipsius ætatem contrarium tenuisse: In quo tamen fallitur. Gabriel in 4. d. 15. q. 8. a. 2. & Paludanus dist. 24. q. 3. sub finem, inclinant in hanc sententiam tanquam probabiliorem & dictis Sanctorum conformiorem: etsi fateantur alteram esse probabilem. Thomas Waldensis tom. 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor sequẽtibus. Petrus Soto de Instruct. Sacerdotum, p. 2. lect. 3. vbi dicit: *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cùm Christi sint, meritò etiam pauperũ esse: nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licitè in alios vsus, quàm ecclesiasticos, & pauperum, expendi possint.* & infrà: *Contrarium credimus errorẽ esse grauissimum; saltem contra bonos mores, & Iustitiam: & quidni etiam contra scripturam?*

De parte quæ excedit latitud. cõgruæ sustẽt.

Sententia Nauarri.

In eadem sententia sunt plerique Canonistæ, vt ostendit Nauar. Tract. 2. de Reditibus, monito 7. & Sarmiento p. 2. de Reditibus cap. 1. & seq. etsi in quibusdam minutis inter se discrepent. Eandem tenet Franciscus Turrianus in quadam Epist. ad Episcopum Laodicensem, quam refert Nauar. Tract. de Redit. q. 3. monito 35.

Altera sententia huic ex diametro aduersatur; Clericos beneficiarios esse absolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficijs percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent passim recentiores.

42 *Sententia Nauarr. est valde probabilis.*

Dico Quartò, Sententia Nauar. qua parte tenet beneficiarios non ita esse dominos partis superfluæ, quin ex iustitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt si in alia insumpserint, obligentur ad restitutionem; est valde probabilis, sacris canonibus & rationi valdè cõsentanea. Primò, quia est multorum Theologorum & omnium pene Canonistarum, vt Nauarr. ostendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ sumptibus necessarijs superest, esse pauperum; & ex bonis Ecclesiæ vnam quartam deberi pauperibus; vt patet 12. q. 2. Tertiò; quia fideles non contulerunt tantas opes in Ecclesiam, vt Ecclesiastici soli illis fruerentur: sed vt ex illis caperent quod decenti sustẽtationi necessarium; & reliqua in pauperes aliaque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etsi dominium omnium fructuum accipiant; tamen accipiunt cum hoc onere, vt, quod superest, in pauperes expendant.

Hanc

Hanc sententiam tanquam tutiorem, iudico in praxi beneficiarijs consulendam. Nihilominus

43 *Altera verior.* Dico Quintò, Veriùs videri, post erecta beneficia, certosque prouentus singulis Titulis assignatos, Beneficiarios effici absolutè dominos omnium illorum prouentuum; ita vt quamuis partem superfluam profanè expenderint; tamen ad restitutionem pauperibus vel alijs pijs causis non teneantur: peccare tamen mortiferè, si hanc partem in opera pia non expenderint. ita passim DD. huius temporis. Tradit hanc sententiam Sotus li.10. de Iustitia q.4.a.3.& 4.& videtur esse sententia D.Thomæ q.185.a.7.vt conatur ostendere Sotus & Sarmiento, quãuis Nau. illum à se stare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Restit. §. pro clariori conclu.2.& 4. Couar. in cap. Cùm in officijs. de Testam. Franciscus Sarmiento de Reditibus p.2.cap.1.& 2.& p.4. & alij multi recentiores. Dixi *post erecta beneficia*; quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata; alia erat ratio, tunc enim omnes oblationes & redituum prouentus erant bona communia: nam Clerici viuebant in communi sicut modò Religiosi; & singulis dabatur ab Episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vsus: vt colligitur ex Canonibus 12.q.2. Vnde tunc nemo habebat dominium, nisi eius partis, quam in singulos dies consumẽdam accipiebat. Verùm processu temporis, refrigescente caritate, multa exorta sunt incommoda: vel quòd non possent ita communiter pacificè inter se viuere; vel quòd plerique maiores commoditates expeterent; vel quòd nollent se statui ecclesiastico sub tanta disciplina, tamque tenui diæta mancipare. Itaque sensim beneficia & præbendæ institutæ, certique prouentus annui singulis annexi, ex quibus copiosè, seorsim, & pro suo arbitratu possent viuere.

Fieri dominos prouentuum. Nunc probatur prior pars; *Ipsos fieri absolutè dominos omnium prouentuum.* Primò; quia Canones id satis apertè indicant: nam cap. vnico, de Clerico non residente, dicitur; *Qui diuinis officijs non intersunt (nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens Ecclesiæ vtilitas releuet) non sunt domini quotidianarum distributionum; neque faciunt eas suas; sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur.* Supponunt ergo alios, qui intersunt, fieri dominos: quòd si isti fiunt domini quotidianarũ distributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præsertim cùm omnes dentur propter diuinum officium, siue publicè, siue priuatim dicendum?

Respondet Nauarrus & Canonistę, *esse dominos* quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam Abbates essent *domini* suorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Conc. Trid. ses.22.c.3. De reformatione *statuit vt in omnibus Ecclesijs cathedralibus & collegiatis tertia pars prouentuum omnium dignitatum, personatuum, & officiorum, in distributiones diuidatur; vt scilicet qui eas obtinent, si personaliter competens ibi seruitium quolibet die statuto nõ impleuerint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant; sed fabricæ vel alteri loco applicetur.* Tertiò, Idẽ sess.23.c.1. De reformatione *statuit, vt Episcopi, qui vltra tres menses (nisi vrgente necessitate) absunt à suis Ecclesijs, fructus non faciant suos pro rata temporis absentiæ: sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare.* Idem statuit de alijs curam animarum habentibus. His & alijs locis apertè insinuat Conc. beneficiarios, si præstent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum prouentuum.

44 *Non teneri ad restitutionem.* Altera pars, *quòd non teneantur ad restitutionem, etsi profanè expendant*; videtur sequi ex dictis. Si enim absolutè sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator & arbiter. Idem sentire videtur D.Tho.q.185.a.7. vbi, cùm ex can. De reditibus.12.q.2. ostendisset, reditus Ecclesiæ & oblationes fidelium in quatuor portiones esse diuidendas, ex quibus prima danda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis; subdit, *Si ergo distincta sint bona, quæ debent in vsum Episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui Ecclesiæ eroganda, & aliquid sibi retinuerit Episcopus de his, quæ sunt pauperibus eroganda, vel in vsum ministrorum, aut in cultum diuinum expendenda; non est dubium, quin contra fidem dispensatoris agat, & mortaliter peccet, & ad restitutionem teneatur. De his autem, quæ sunt specialiter suo vsui deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de proprijs bonis; vt scilicet propter immoderatum affectum & vsum, peccet quidem, si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat, sicut requirit debitum charitatis.* hæc ille. *Probatur ex D.Tho.* vbi videntur deesse hæc verba, *non tamen ad restitutionem teneatur*, vt notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud, *quidem*; alioquin est oratio imperfecta & ἀνανταπόδοτος. idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius vsui specialiter deputatam, & inter portiones alijs deputatas, quarum solùm est dispensator. deinde, etiamsi illa verba non addantur; tamen satis manifestè res ipsa videtur insinuari, dum ait, eandem esse rationem de bonis specialiter ipsius vsui deputatis, & de proprijs seu patrimonialibus. quod nõ est ita intelligendum, quasi Episcopus possit vtraque eodem modo expendere, dum superflua sunt & honestæ sustentationi redundant: id enim falsum est, & contra Conc. Trident. sess.25.cap.1. De reform. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Ecclesiastici, quæ ipsis superant in causas pias erogare. denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum milia redundant ex fructibus ecclesiasticis, eum posse de illis ita liberè disponere, vt de secularibus? Itaque illud accipiendum, quoad dominium & immunitatem à restitutione in vtroque bonorum genere; vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd non teneatur illa, nisi necessitate vrgente, in pauperes erogare: quia non vrgente, liberum ei sit in alia pia opera insumere. In his igitur, est eadem ratio bonorum patrimonialium & fructuum ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum. non tamen negat D.Thomas quin absolutè teneatur superflua bonorum ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem strictiori Iure, quàm superflua bonorum secularium; vt colligitur ex resp. ad 2. Vbi solùm permittit de illis bonis dari consanguineis, quantum necesse est, vt non egeant. aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus: sed meo iudicio non rectè; quia sequeretur Episcopum vanè insumendo 50. milia aureorum superflua

superflua ex reditibus Ecclesiæ, non plus peccare quàm tantundem insumendo ex secularibus.

45 Idē Probatur ratione. Primò, Nemo cogendus est ad restitutionē alicuius rei, nisi cōstet esse alienā, vel lege iustitiæ alteri debitā: atqui nulla ratione, vel authoritate cōstat beneficiarios vel nō habere dominiū omnium suorū prouētuum, vel aliquā partem horum, lege iustitiæ alteri deberi: ergo nō sunt ad restitutionē cogēdi. Maior patet ex Reg. Iuris, *In dubio, nemo spoliādus est iure, quod possidet*. &, *In pari causa, potior est cōditio possidentis*. Minor probatur, quia hoc, neque potest conuinci ex modo donationis Fideliū, quo hęc bona ad Ecclesiam trāslata sunt; neq; ex Ecclesiæ præcepto, aut dispositione. non ex modo donationis; quia non cōstat Fideles, qui hæc bona cōtulerunt, sub hoc modo & hac conditione donasse, vt Ecclesia lege iustitiæ teneretur, ex ijs, quæ ministrorū honestæ sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuersa opinio supponit. quāuis enim fideles intēderint vel desiderauerint, vt hoc fieret, tamē valde credibile est eos Ecclesię talem obligationē non imposuisse: tum quia nō dubitabant quin Episcopi & Prælati qui illa administabant, id sponte sua essent abundè facturi, quod eos passim tā solicitè facere videbant: tum quia modestiores, & in suos Superiores reuerentiores erant, quàm vt illis auderent huiusmodi obligationem imponere; præsertim cùm hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel vt seruorum Dei preces & suffragia consequerētur, vel ad cultus diuini amplificationem.

Probatur ratione.

Non ex modo donationis.

Confirmatur. Quia bona Ecclesiæ à Fidelibus relicta, vel sunt decimæ, vel prædia, vel cēsus, vel dominia pagorū, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullū genus horum videtur relictū cum tali onere: nisi fortè in particulari aliqua donatione, id expressum fit: ergo generatim nō est putandū tale onus esse impositū. Minor probatur, Nā quod ad Ius decimarū attinet; Fideles ratione illius nō potuerūt Ecclesiæ vllam obligationē erga pauperes imponere: decimæ enim debētur illi lege iustitię, ratione administrationis spiritaliū; vt cōmuniter Doctores tradunt, & docet D.Th.q.77.a.1. Ratio est, quia tenetur populus lege Iustitiæ, eos qui ipsi spiritalia administrant, pro dignitate sustentare: idq; lumine naturali constat, etiā apud Ethnicos. porrò ad hāc sustentationē, Ecclesia ab initio determinauit decimā fructuum partē, exēplo legis veteris: vbi etsi longè pauciores essent Leuitæ & Sacerdotes, alijq; sacrorū ministri; minor quoq; esset eorū dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus; tamen decima pars fructuū, præter primitias & oblationes, à Deo cōstituta & præcepta fuit: neq; ipsis vlla obligatio Iustitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaq; decimæ (de quibus tamen maximè est quæstio) post illam determinationem nō dantur libera Fidelium voluntate, sed soluuntur lege Iustitiæ; sicut tributa Principibus: quare non potuerunt Fideles vllam obligationē Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendendi superfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infrà, cap.39. dubi.1. & 2.

Diuersa bona Ecclesiæ.

Decimæ.

Dominia, prædia, & census prouenīunt quidē ex libera Fideliū donatione; non tamen videntur donata cum tali onere; dominia enim data sunt Ecclesiæ ad splendorem & authoritatē: prædia & census, ad fundationē Ecclesiarum vel Monasteriorum, eorumque conseruationē, ad augmētum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesiæ, & aliorum in communi viuere volentium; vt constat ex multis can.12.q.1.

Sed neque ex dispositione Ecclesiæ constare potest, Beneficiarios ad restitutionem malè expensorum teneri. Primò, quia nusquam id in canonibus clarè explicatur; cùm tamen sit res maximi momenti; vt quæ ad omnes Beneficiarios pertineat, & summopere ad publicam ædificationem, & pauperum subuentionem faciat. sanè si vel ex natura rei, vel ex Ecclesiæ præcepto obligantur; id clarè debuisset per Summos Pōtifices, vel Concilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tāta iniquitas tolerari: cùm in rebus multò minoribus & per se clarioribus id fecerint; ne quis prætextu ignorantiæ, se posset excusare. v.g. Eum teneri ad restitutionē, qui diuino officio nō interesset, vel preces canonicas, aut partē earum aliquādo prætermitteret, aut à sua residentia supra tres menses emaneret; & alia id genus: vt videre est in Cōc. Lateran. sub Leone X. Cōc. Trident. & varijs Canonibus 12.q.1. & q.2. & alibi.

Non ex ordinatione Ecclesiæ.

46 Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendunt: quod tamen omnino facere deberet, si putaret eos pauperibus stricto iure deberi. Hanc enim prouidentiam & curam, ipsa pauperū causis debet; vt si quid lege Iustitiæ eis debitū sit, præstari curet, & debitores, si opus sit, cōpellat; sicut in testamētis & pijs legatis facere consueuit. Eandem debet suis subditis, Clericis & laicis: vt nec illis permittat, quod pauperum est, alienare; nec his retinere. & sanè mirum esset, Ecclesiam permittere tantā iniustitiam, & non cōpellere ad restitutionē; sicut administratores alienorū cōpelli solent, si illa in suos vsus conuerterint; vel malè expenderint: maximè cùm causa pauperum sit in primis fauorabilis. Hæ sunt præcipuæ rationes pro hac sentētia. qui plures desiderat, videat Frāciscum Sarmiento de Reditibus p.4. ca.1. vbi 12. rationes adfert: sed ferè, iam dictis continentur.

47 Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, si expendant illam portionem redundantem in vsus profanos, vel ad ditandos amicos*; est communis sentētia DD. vt fatetur Sarmiēto. & Probatur Primò; quia est contra districtū Ecclesiæ præceptum. Nam Concil. Trid. sess.25. c.1. de reformatione, sic ait. *omninò enim eis interdicit* (Episcopis sancta Synodus) *ne ex reditibus Ecclesiæ, consanguineos familiaresve suos augere studeant; cùm & Apostolorum canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, eis vt pauperibus distribuant*. & infrà. *Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscunque ecclesiastica beneficia, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis obseruari; sed etiam ad S.E.R. Cardinales pertinere decernit.*

Esse peccatū lethale.

Conc. Trid.

Vbi Notanda primò sunt illa verba, *omninò interdicit*, quibus apertè insinuatur strictū pręceptū.

Notand. secundò. Non solùm ipsos reditus, sed etiam redituum fructus *res ecclesiasticas*, & *res Dei* vocari. quod ex eo liquet, quòd Episcopi, non reditibus ipsis, sed fructibus eorum, consanguineos locupletare soleant: Fructus quoque non

reditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptum extenditur ad omnes minores beneficiarios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum; qui si reditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Vnde etiam constat Concilium loqui non solùm de fructibus alienis, quorum habent solùm administrationem; sed etiam de iis qui mensæ Episcopali sunt applicati.

Cur dicantur esse res Dei.

Dicuntur isti fructus esse *res Dei*; quia sunt destinati, tum ab Ecclesia, tū à donatoribus; vt ad honorē & cultum Dei impendantur: quo modo etiam decimæ dicuntur esse Dei. quæ causa sufficiens est, vt Ecclesia singulis possit imponere præceptum, ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis Can. quibus præcipitur, vt portio fructuum & oblationum, quæ Episcopo, Clericis & Fabricæ nō esset necessaria, distribueretur pauperibus; quod à temporibus Apostolorum multis sæculis seruatum est, & à varijs Pontificibus & Concilijs confirmatum: cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, & per hoc, quòd singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit: sed potiùs voluit ei per singulos, pro cuiusque facultate, satisfieri. quare sicut Episcopi, cùm illa administrarent, tenebantur portionem ceteris non necessariam, pauperibus seponere: ita beneficiarij, qui in illam administrationem ex parte successerunt, tenentur ea, quæ sibi redundant, in vsus pauperum, vel saltem in pias causas, quādo graues necessitates nō occurrūt, seponere.

Secundò probatur. Nisi Ecclesiastici obligarentur superflua in pios vsus impēdere, valdè improuidè faceret Ecclesia, tantam affluentiam fructuum illis permittendo. quid enim hoc aliud esset, quàm dare illis ansam & instrumentum luxus, libidinum, superbiæ; & frustrari pia fidelium vota? deberet potiùs bonam partem illis detrahere, & inde alia bona opera instituere.

Tertiò. Clerici ratione gradus, quem obtinent in Ecclesia, sunt veluti patres, & tutores pauperū & orphanorum: ergo peculiari nexu charitatis & misericordiæ tenentur illis opem ferre. Confirmatur. quia eleemosyna sæpe est necessaria ad bonum spirituale in subditis conseruandum; vt quando pudicitia Virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia se conuertunt. Ergo Ecclesiastici, (maximè Episcopi & parochi) qui ex officio bonum spiritale subditorum procurare debent, partem prouentuum suorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur. vide Sotum lib. 10. q. 4. a. 4. conclus. 2. & 3. Verùm hæc ratio non probat extra tales casus, teneri illos sub peccato mortali præcisè ratione superflui. Itaque præcipua ratio, cur tam strictè, extra necessitatem grauem corporalem vel spiritalem proximi, teneantur superflua illa in pauperes, vel opera pia impendere, est Ecclesiæ præceptum: quo semoto, etsi nonnulla sit inordinatio; tamen non videtur mortifera.

Obiectiones

Contra 1. & 2. partem propositionis quintæ, qua parte astruit dominium absolutum Beneficiariorum, eósque à restitutione liberat, sunt multa argumēta ex Canonibus & Patribus, vt videre est apud Nauar. q. 1. De redit. Monito 21. 22. 23. vbi habet 17. rationes: quarū præcipuas attingemus.

Obijcitur Primò. Multi Patres & Pontifices in suis Canonibus dicunt bona Ecclesiæ *esse patrimonium Christi, Res dei, bona pauperum: & Clericos tantùm esse dispensatores & procuratores bonorum Ecclesiæ*: vt videre est 12. q. 1. & 2. RESP. Dicuntur *patrimonium Christi*: quia propter Christum, & ad cultum Christi sunt donata. Dicuntur autem *bona pauperum*; tum quia omnia superflua dicuntur esse pauperum, vtpote pauperibus eroganda (qua ratione Hieron. etiam de sæcularibus dicit. *aliena rapere conuincitur, qui vltra necessaria retinere probatur*, vt habemus d. 42. can. Hospitale) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus subuenire debent: tum denique, quia hæ sententiæ referendæ sunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant diuisim erecta, sed viuebatur in communi: tunc enim verè erant bona pauperum, nō laicorum propriè, sed Clericorum, qui tunc pauperes erant, & in particulari nullum habebant dominium, sed communiter omnia possidebant; & aliqui ex illis erant bonorum communium administratores, sicut in Monasterijs. Nos autem agimus de tempore post erecta beneficia & bona diuisa.

48 Patrimonium Christi & bona pauperum quomodo dicantur.

49 Obijcitur Secundò, Multi canones iubent fructus redituum ecclesiasticorum, & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnam tribui Episcopo, alteram Clericis, tertiā fabricæ, quartā pauperibus. Ita habemus Can. De reditib. qui est Simplicij. & can. Vobis. can. Cōcesso & can. Quatuor; qui sunt Gelasij, item can. Cognouimus, can. Mos est, qui sunt Gregorij primi & habentur 12. q. 2. atqui in plerisque locis non videtur quidquam assignatum pauperibus; sed solùm Episcopo, Clericis & Fabricæ: ergo portio pauperum permixta est prouentibus Clericorum & Episcoporum: ac proinde tenentur ex Iustitia illam in pauperes conferre. ea autem portio censebitur esse pauperum, quæ ipsorum statui non est necessaria. Nec satisfacit, si dicas, canones illos intelgendos de bonis vsque ad illud tempus donatis; non autem de donandis in posterum: quia Gregorius expressè iubet; *vt siue de præteritis redditibus, siue de his quæ in posterum obuenient; quarta secundùm distributionem canonicam dispensentur.*

RESP. ex istis canonibus satis cōuinci, Clericos teneri præcepto Ecclesiæ ijs locis, vbi pauperibus sua quarta non est assignata, quæ sibi redundant, erogare: nōn quòd ex Iustitia hæc pauperibus debeantur; sed quia sacri canones iubent, vt ipsis ex Ecclesiæ redditibus, quarta portio detur: vt habetur can. mos est, 12. q. 2. Vnde cùm passim in bonorum ecclesiasticorū diuisione & beneficiorum erectione, nihil pauperibus videatur assignatū; dubitandum nō est quin obligentur beneficiarij singuli pro sua parte. diuisis enim bonis, simul diuisa est obligatio his bonis ordinatione Ecclesiæ imposita. Non enim Ecclesia voluit (sicut ante diximus) per erectionē beneficiorū & bonorū diuisionem, hanc obligationē extinguere; vt satis ex Conc. Tridēt. sess. 25. cap. 1. de Reform. cōstat.

DICES, Hospitalia ex his bonis videntur cōstituta: ergo pauperibus sua quarta est assignata.

RESP. Negando antecedēs; pleraque enim alia ratione sunt erecta, ita vt bonis Ecclesiasticorum nihil sit detractum. & quamuis constaret alicubi ex hisce bonis erecta esse, nihilominus superflua

perflua tenentur in pauperes vel alias pias caussas, quæ nunquam desunt, impendere; quia hæc est mens Canonum, & intentio Fidelium.

50 Obijcitur tertiò, Clerici non possunt de bonis ecclesiasticis testari: ergo non sunt domini. antecedens patet Cap. Relatum. & cap. Ad hæc. tit. de testamentis. & Confirmatur; quia agri, domus & similia, acquisita bonis Ecclesiasticorum pertinent ad Ecclesiam, non ad ipsos Clericos; vt patet ex cap. Placuit. 12. q. 3. qui est Concilij Carthaginensis tertij, & ca. Sacerdos. 12. q. 4. ex Concilio Toletano ix. item ex toto tit. de peculio clericorum. ergo pecunia, qua acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

RESP. Hinc tantùm sequi, vsum dominij in certis actibus impediri; sicut in impubere. meritò autem in condendo testamento impeditur, tum quia par est, vt quod ipsis superest, relinquatur Ecclesiæ: tum quia hac ratione auocantur à studio accumulandi, & incitantur vt in vita ad pios vsus erogent. Nunc tamen consuetudine tandem obtentum, vt testari possint. de qua infrà cap. 19. dub. 4. Ad Confirmat.

RESP. Neg. consequent. quia Ecclesia potuit statuere, vt si aliqua immobilia comparentur pecunia Ecclesiastica, ea cedant in dominium Ecclesiæ; nimirum ne Clerici opibus congerendis instar secularium inhiarent; sed potiùs suam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. suprà, & Sarmiento 3. p. de reditibus Ecclesiasticis cap. 2. quæ quia difficultatem non habent, omitto.

DVBITATIO 7.

Vtrum Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesiæ & Supellectilis sacræ?

51 RESP. Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilium Ecclesiæ, vel supellectilis sacræ, sed cœtus Ecclesiasticorum cuiusq; Ecclesiæ habet dominium bonorum suæ Ecclesiæ; sicut Conuentus monachorum habet dominium bonorum monasterij: cum his tamen limitationibus. Primò, vt Pontifex tanquam caput omnium Ecclesiarum & conuentuum Ecclesiasticorum, habeat supremam omnium administrationem: de quo vide Nauarr. in cap. Non liceat, De spolijs Clericorum. §. 3. Secundò, vt si sit necessarium, vel valdè expediens ad commune bonum Ecclesiæ, possit Pontifex ea ad alios vsus, & etiam ad alias diœceses transferre. Sic videmus interdum bona ecclesiastica Principibus sæcularibus concedi ad Ecclesiæ vtilitatem. absque tamen iusta causa id facere non potest: quia non est dominus: sed administrator; ac proinde leges fidelis dispensatoris seruare debet. prima autem lex est, publica Ecclesiæ vtilitas. Tertiò, vt cõuentus ecclesiasticus cuiusque diœcesis teneatur illa ad posteros transmittere, nec possit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit, partim ex decreto Ecclesiæ, partim ex donatorum dispositione, qui voluerunt ea perpetuò esse cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Restit. §. pro clariori. & Turrecrem. lib. 2 de Ecclesia c. 113.

Pontifex administrator vniuersalis bonorũ ecclesiasticorum.

DVBITATIO 8.

Vtrum omnia homine inferiora cadant sub eius dominium?

52 RESP. Res omnes externas vsibus humanis subiectas, cadere sub dominium hominis, idque iure naturæ; vt agros, montes, flumina, plantas, bestias, metalla; & similia. Cælorum autem & astrorum propriè non sumus domini: etsi enim propter nos condita sint, vt nostris vsibus famulentur; tamen non sunt nobis ita subiecta, vt de illis possimus disponere; sicut res inferiores, quas contrectamus, & aptamus ad nostra commoda. Sumus tamen domini effectuum, vt luminis, caloris, auræ salubritatis; quia his vtimur quodammodo, sicut alijs rebus externis. Alio tamen modo possumus dici domini cælorum & astrorum, quia in obsequium nostrum facta sunt. Vide D. Tho. 1. p. q. 96. a. 2.

53 Aduerte tamen, cùm dicitur hominem iure naturæ habere dominium in res inferiores; non esse id ita intelligendum quasi singuli habeant completum dominium à natura; sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique à natura concessum in rem quamlibet, vt eam occupare, sibique vindicare possit, si ab alio ante occupata non fuerit.

DVBITATIO 9.

Vtrum homo cadat sub dominium alterius hominis.

54 RESPONDEO, Et Dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominem. Ratio est, quia omnes homines naturæ conditione sunt pares; cùm sint eiusdem naturæ, ex eodem parente, & ad eundem finem conditi. & quamuis quidam à natura sint magis apti ad imperandum, alij ad seruiendum (qua ratione Aristoteles 1. lib. Polit. c. 1. & 3. dixit *quosdam natura seruos, quosdam dominos*) nemo tamen natura est *seruum* propriè. cuius signum est, quòd in statu naturæ integræ nulla futura fuerit seruitus, vt communiter docent Patres, Aug. lib. 19. de ciuit. c. 15. & Gregorius lib. 21. Moral. cap. 11. quia seruitus est pœna peccati.

Quo modo quidam natura serui, quidam domini. Nulla seruitus in statu innocentiæ.

55 Dico Secundò, Iure tamen gentium, & ciuili, potest quis effici seruus; idque multis modis, vt statim dicemus. Patet ex scriptura, Exodi 21. Leuit 25. Deuter. 20. & 21. vbi variæ leges præscribuntur de varijs seruitutum generibus. & Apostolus 1. Corin. 7. *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ.* Vnde constat etiam Christianos posse esse seruos, non solùm gentilium; sed etiam Christianorum; de quo vide Gratianum dist. 54. vbi habet multa decreta de seruis Christianis.

Dices, Seruitus est contra naturam; ergo. Respondeo. Non est ita contra naturam, vt sit contra rectam rationem vel præceptum naturale; sed dicitur esse contra naturam; quia est contra primæuam naturæ conditionem, secundum quam, cùm omnes essent recti & sine peccato, iniquum fuisset, si alter alterum seruituti subiecisset. nunc autem, supposito peccato,

Seruitus quo modo contra naturam.

peccato, est secundùm rationem: sicut vti pharmacis, & cruciatibus afficere homines, est contra primam naturæ constitutionem; non autem est contra rationem, supposito morbo vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15. *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari; non hominem homini; sed hominem pecori. conditio quippe seruitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noë Iustus peccatum filij vindicaret. nomen itaque istud culpa meruit, non natura, &c.*

DVBITATIO 10.

Vtrum homo sit dominus vitæ suæ & membrorum?

57 RESP. Et Dico Primò; Hominem non esse dominum, sed solùm custodem vitæ suæ membrorumque, & quasi vsuarium: dominium verò horum esse apud solum Deum. Ita passim DD. D. Th. q. 64. a. 1. Caie. in summa verbo Homicidium. Victoria relect. de homicidio n. 21. Sotus l. 4. de Iustitia q. 2. a. 3.

Homo vitæ vsuarius eã tenens precariò.

Probatur ex scriptura, Deuter. 32. vbi insinuatur diuinę potestatis esse, posse occidere, & vitam concedere, *Videte quòd ego sim solus Deus, & nõ est alius præter me: ego occidam & ego viuere faciã.* i. habeo ius & potestatem occidendi. Sapientiæ 16. *Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Idem docuerunt non solùm Doctores Christiani; sed etiam Philosophi. Cicero de senectute, refert, Pythagoram dixisse, *Nemini fas esse iniussu Imperatoris summi Dei, de præsidio & statione vitæ discedere.* Eadẽ est sententia Aristotelis l. 5. Eth. c. 10.

Cur homo non sit vitæ suæ dominus.

Ratio est, Primò; quia dominium non est, nisi in res eas, quas nostra industria nobis possumus adsciscere: has enim sicuti possumus acquirere; ita etiam relinquere: atqui vitam nemo sua industria potest acquirere. Secundò, quia vita est fundamentum omnis dominij humani: antequam enim vitam accipiat, nullius dominij est capax; quia non est: ergo par non est, vt ipsa sub dominium cadat: sicut fundamentum omnium accidentium nõ potest esse quid accidentarium. Tertiò, quia dominium non est nisi in res distinctas: vita autem & membra non sunt quid distinctum à nobis; sed pars nostri vel substantia.

58 Dico Secundò, Neque Princeps, neque etiam Respublica est dominus vitæ suorum subditorum, vel seruorum. Sequitur ex dictis. & Confir. 1. Exodi 21. *Qui percusserit virga seruũ vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit: nempe homicidij.* Secundò, proprium veri dominij est, rem pro arbitratu suo posse perimere, etiã voluptatis causa: atqui solus Deus pro arbitrio potest interficere etiam innocentes; non autem Respublica. ergo Respub. non habet dominium in vitam hominis. Tertiò, quia Resp. non habet potestatem nisi à singulis: ergo cùm nemo habeat vitæ mortisque suæ potestatem, neque Resp. habere potest.

Nec obstat quòd Principes possint interficere malefactores & exponere subditorum vitam in bello: quia id faciunt non vt illorum domini; sed vt custodes tranquillitatis & boni publici: sicut homo vt custos vitæ suæ, resecat membrum putridum, & exponit partem pro salute totius.

DVBITATIO 11.

Vtrum homo sit dominus suæ famæ, & honoris?

59 CAiet. infrà q. 73. a. 2. negat. cùm enim fama sit bonum medium inter vitam & res externas; potiùs censet eam collocandam cum vita, cuius domini non sumus; quàm cum rebus externis, quarum domini sumus. Idem videtur sentire Syl. ver. Detractio q. 3.

Homo famæ suæ Dominus.

Sed dicendum est, hominem esse verè dominum famæ suæ, sicut rerum externarum. colligitur ex D. Th. infrà q. 64. a. 5. ad 3. vbi docet *Hominem licitè posse disponere de seipso, quantùm ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; sed transitum de hac vita ad aliam, non subiacere libero eius arbitrio.* & clariùs q. 73. a. 4. ad 1. vbi docet *In cuiusque arbitrio esse, pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus l. 4. de Iustitia q. 2. a. 3. & Adrian. in 4. quęst. de restitutione, circa finem. Couar. l. 2. variarum c. 2. n. 8. & alij recentiores.

Probatur Primò, Quia homo famam & honorem, post vitam diuinitùs acceptam, sibi acquirit & auget, sicut res cæteras: ergo est illius dominus, vt cæterarũ. 2. quia nisi esset dominus, non posset eius restitutionem condonare: (nemo enim condonare potest quod non est suum) atqui certum est posse condonare eius restitutionem.

Potest homo interdum se infamare.

Nec obstat (quod contra hanc rationem obijcit Adrian.) quòd possimus condonare mutilationem membri, cuius tamen non sumus domini: quia si membrum posset restitui sicut fama; non possemus condonare: quòd igitur condonemus, est satisfactio pro illata iniuria, & restitutio pecuniaria pro damno secuto: Non autem propriè restitutio membri. Tertiò, quia in multis casibus possumus nos infamare. Primò, ad petendum consilium. Secundò, ad nostri humiliationem; sicut latro ille apud Climacum gradu 4. qui publicè grauissima crimina confessus est. Tertiò, ad vitandum peccatum superbiæ vel aliud. Quartò, quando iniustè aliquem infamauimus, tenemur restituere ipsi famã, etiam cum nostra infamia, si opus est; atqui si non essemus famæ domini, nihil horum liceret: sicut non licet seipsum occidere, mutilare, vulnerare, ob horum finium aliquem.

Contra Obijcitur Primò, Eccles. 41. *Curam habe de bono nomine, &c.* ergo non licet famam negligere. RESP. Non licet eam negligere sine iusta ratione: hinc tamen non sequitur hominem non esse eius dominum: quia etiam pecuniæ sine iusta causa profundi non debent.

Obijcitur 2. D. Aug. lib. de bono viduitatis c. 22. dicit. *Conscientiam nostram esse necessariam nobis, famã proximis; ac proinde crudelem esse qui famam negligit.*

60 RESPON. Fama nostra tripliciter potest esse proximis necessaria. Primò, quando ex nostra fama ita pendet fama proximi, vt ex nostra infamia illius infamia sequatur: sicuti ex infamia Monachi sequitur infamia quædam monasterij. Secundò, quando fama nostra est necessaria, vt proximo præstemus officiũ ei stricto iure debitũ, sicut fama personæ publicæ Episcopi, Parochi, Abbatis, necessaria est, vt benè regat subditos. & in his duobus euentis, multorum iudicio contra Iu-

Tripliciter fama nostra proximis necessaria.

tra Iustitiam peccat, qui se infamat: non quia præcisè seipsum fama priuat; sed quia ex consequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam vel se reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium. Tertiò, quando non ex officio, sed solùm ex charitate proximo prodesse tenemur, & per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc solùm contra charitatem peccat, qui se infamat: sicut contra charitatem peccat, qui pecuniam, qua pauperibus prodesse poterat, abijcit. Hæc de dominio vitæ & famæ; cætera dicentur infrà cap.9. de Homicidio. & cap.11. de Detract.

CAPVT V.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipijs, venatione, piscatione, aucupio, thesauris. *Constat dubitat.* 18.

DVBITATIO I.

Quomodo facta sit prima rerum diuisio seu distinctio dominiorum.

1 *Occupatio.* *Sortitio.*

RESPONDEO. Hæc distinctio facta est partim *occupatione*, partim *sortitione*. hi enim sunt primi modi acquirendi dominij. Nam posteri Adæ in hunc mundum veluti in amplissimam domum opibus refertam venientes; vt quisque prior aliquid occupasset, ita quoque dominus illius efficiebatur. quòd si dubium erat, vter prior occupasset, vel si ante occupationem plures ad idem aspirabant, sorte decidebatur. Similiter post diluuiũ, filij Noë alij aliam terræ partẽ, maximè post linguarum confusionẽ, occupauere; vel sorte diuisere: vt patet Gen.10. & 11. Deinde crescẽte genere humano, illæ partes multipliciter rursus, & propè in infinitũ sectæ, diuisæ & distractæ sunt.

DVBITATIO 2.

Vtrum hæc diuisio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi?

D. Tho.q.66.a.1.2.

2 RESP. Post peccatum hæc dominiorum diuisio non solùm fuit licita; sed etiam salutaris generi humano.

Quòd licita fuerit, est certò tenendum. Nam ex multis scripturæ locis constat, licitè aliquid tanquam proprium possideri: & contrarium est hæresis quorundam, qui vocati sunt Apostolici, vt refert D.Aug. hæresi 40. & Epiphanius hæresi 61. *qui asserebant hominem non posse saluari, nisi viueret instar Apostolorum, nudus ab omni diuitiarum proprietate.* Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex Augustino epistola 106. quæ est ad Paulinum.

Apostolici & Pelagius fas non esse possidere proprium.

3 *Fuisse vtilẽ diuisionem rerum.*

Quòd etiam commoda generi humano, Probatur Primò. Si possessiones mansissent communes, relictæ fuissent incultæ: tum quia homines facilè negligunt communia, tanquam parum ad se pertinentia; maximè autem curant propria, iuxta illud Aristotelis, *Amabile bonum, cuique autem proprium*; tum quia quisque fugit labores, præsertim abiectos & graues (quales sunt in agricultura, & rebus mechanicis) sectaturque otium & dignitatem. quamobrem quisque alteri talium rerum curam & procurationem reliquisset.

Secundò, Si mansissent communes, mundus arderet perpetuis contentionibus & bellis: quia plerumque plures concurrerent ad eandem rem occupandam, qui se mutuò conarentur impedire: & potentiores plerumque omnia raperent. nec meum & tuum (quæ dicuntur esse potissima causa dissentionum) tunc minùs fuissent quàm modò: quisque enim conatus fuisset rem communem, dum ea vtendum esset, facere suam; sicque assiduò rixæ & pugnæ inter homines extitissent. his incommodis per diuisionem vtcumque occursum est: multò enim pauciores & rariores sunt nunc occasiones, quàm tunc fuissent: vnde Gen. 13. cùm essent iurgia coorta inter familiam Abrahæ & Loth communiter pascentes; diuisione regionis conciliati sunt: quamuis ob hominum prauitatem, non omnia incommoda vitari potuerint. Denique id ipsum Aristoteles lumine naturæ ductus docuit lib.2. Polit.c.2. & 3.

Maior esset perturbatio si res mansissent communes.

Obijcitur Primò. *Iure naturæ omnia sunt communia*, vt habetur cap. Ius naturale, d.1. ergo etiam post peccatum omnia debent esse communia.

Respondent quidam, in statu innocẽtiæ *omnia* iure naturæ debuisse esse communia, sed hoc ius post lapsum esse reuocatum; & ideo potuisse fieri diuisionem. Colligitur ex Scoto in 4.d.15.q.2. a.1. conclus.1. & 2. Sed contrà Primò, quia etsi cõmunitas rerum valdè fuerit consona statui innocentiæ; nullo tamen præcepto diuino vel naturali vetabatur inducere diuisionem: quia Deus res istas inferiores hominum dispositioni subiecit, & ex hac diuisione nihil incommodi secutum fuisset. nam singulis relictũ fuisset, quod abundè sufficeret: & quiuis cum altero libentissimè ex rebus suis communicasset. Secundò, non rectè dicitur Ius naturæ abrogatũ: tum quia est immutabile & perpetuũ, vtpote immutabilem rectitudinẽ continens: tum quia ius nõ dicitur reuocari, ex eo quòd cesset eius obligatio in aliquo ratione alicuius circũstantiæ mutatæ: (alioquin Ius naturale, quo teneor opitulari in extrema necessitate constituto, reuocaretur eo ipso, quo cessat illa necessitas, quod est absurdum; semper enim manet illud ius & illud dictamẽ etiamsi defectu materiæ, hîc & nunc non me obliget actu) sed quia cessat voluntate legislatoris, qui manentibus ijsdem circumstantijs materiæ, potest illud tollere. hoc enim interest inter Ius naturale & positiuũ, quòd Ius naturale semper vim habeat manentibus ijsdem circumstantijs materiæ: Ius positiuum possit tolli, etiãsi nulla mutatio fiat circa materiã.

Sententia Scoti.

In statu innocentiæ cõmunitas rerũ non fuit præcepta.

Ius naturæ non potest abrogari.

4 Respondeo igitur non fuisse aliquod præceptum naturale iubens rerum communitatem & vetans diuisionem: sed omnia dicuntur *iure naturæ communia*, partim negatiuè, quia *ius naturæ* diuisionem nō fecit, aut præcepit: partim positiuè, quia omnibus potestatem fecit vtendi quauis re, & dominij capiendi priusquam ab aliquo sit occupata, quod ius etiamnum durat.

Quo modo omnia dicātur iure naturæ communia.

5 Obijcitur 2. Cap. Dilectissimis, 12. q. 1. dicit Clemens I. *Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse debuit; sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, & alius istud, & sic inter mortales facta est diuisio.* Respondeo, omissis varijs expositionibus, sensum esse; per iniquitatem hominum fuisse occasionem datam, cur recta ratio dictarit esse faciendam diuisionem, cùm ante iniquitatem omnia essent communia. Canon enim iste acceptus est ex epistola 5. S. Clementis, qua hortatur Fideles, qui erant Hierosolymis ad vitam cōmunem, ex eo quòd sit consentanea statui innocentiæ, vbi non erat *meum* & *tuum*: Rerum autem diuisio orta sit occasione peccati.

6 Obijcitur 3. Patres dicunt neminem debere dicere, *hoc est meum, hoc est proprium; eò quod omnia sint communia*: ita Ambr. in c. 12. Lucæ. Chrysost. hom. 10. in Epist. 1. ad Cor. in morali. & orat. in S. Philogonium, &c. Respondeo, Tantùm volunt, neminem ita sibi rem aliquam debere vindicare, quin paratus sit eam, quando necesse erit cum altero communicare: eò quòd in necessitate omnia sint communia. de quo plura supra, de eleemosyna. q. 32.

DVBITATIO 3.

Quo Iure facta sit hæc diuisio?

7 RESP. & Dico 1. non esse factam iure diuino. Deus enim neq; fecit diuisionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Israëlitis spolia AEgyptiorum, & regna Canaitarum; hoc tamen factum est præter vsitatum morem. Denique Deus nusquam in scripturis reuelauit hanc diuisionem esse faciendam.

Non iure diuino facta est.

8 Dico 2. non est etiam facta propriè iure naturali. Probatur, quia ius naturæ neque fecit hanc diuisionem; cùm omnia reliquerit communia: neque etiam præcepit eam fieri; neque natura secundum se ad eam inclinat: nō enim illam quærit, nisi in vita ciuili, vbi viuendum cum alijs, & suppositis incommodis ex hominum prauitate prouenientibus. Hac ratione matrimonium dicitur esse Iuris naturæ; nimirum quia natura secundum se, id est, extra vitam politicam, & sepositis externis incommodis cœlibatus, ad illud inclinat.

Nec Iure naturæ.

9 Dico 3. Hæc diuisio facta est iure gentium, vt habetur d. 1. cap. *Ius gentium est, sedium occupatio.* & ff. de Iustitia & iure L. *Ex hoc iure dominia distincta*, &c. Hoc tamen non est ita intelligendum; quasi sit aliquod præceptum apud omnes; sed quia cōmune omnium iudicium est, diuisionem rerum expedire, tum ad pacem, tum ad meliorem rerum administrationem; idque spectata mortalium conditione, quæ sui est amans, & alieni negligens; quæ cupiditati & ambitioni miserè est subiecta. Itaque hoc *Ius gentium* nihil est aliud quam commune hominum iudicium, & gētium consensus: vel est concessio & ius ex communi iudicio & consensu prouenienѕ. Et quia hæc vitia plerumque in genere humano regnant apud omnes nationes; ideo expedientissimū fuit apud omnes fieri diuisionē. Vnde sequitur, si in aliquo cœtu, dono supernaturali hæc vitia possint tolli, vel comprimi, vt non dominentur; Ius gentium ibidem non postulare, aut magis expedientē censere, rerum diuisionem, sed potiùs earūdem communitatem, qualis erat in statu innocentiæ: præsertim cùm multa alia ex hac sequantur commoda; temperantia, modestia, tranquillitas animi, vacuitas solicitudinis rerum temporalium, mentis ad res diuinas, & ad studium sapientiæ expeditio: Hoc modo Fideles, Ecclesiæ primordio, omnia habuere communia, maximè Hierosolymis & Alexādriæ. Idem seruatur, & quidem perfectiùs, in monasterijs & cœtibus religiosorum; qui cùm ex multitudine sint selecti, & toti rebus diuinis mancipati, faciliùs illa vitia, quæ diuisionem rerum postulant, deuitare queunt. quare meritò inter eos, vt omnia sint communia, statuitur.

Quo modo dicatur facta Iure Gētium.

Quid intelligitur per ius Gentiū.

Communitas rerum vbi sit expediens.

10 Obijcitur primò. Instit. de rerum diuisione. §. Feræ, dicitur, *Id quod antè nullius est, naturali ratione conceditur occupanti.* ergo diuisio est facta iure naturali. Respondeo 1. *Ius gentium* interdum vocari *Ius naturale*, vt dicitur §. præcedenti eodem tit. 2. aliud est, res esse diuidendas, aliud rem fieri occupātis. quòd enim res, quæ nullius est (præsertim fera vel gemma, cuius possessio alteri non adfert incommodum) fiat occupātis, est iuris naturæ. nam etiam in statu innocentiæ locum habuisset. quòd verò facienda sit rerum diuisio, est iuris gentium.

Dicitur aliquando ius naturale.

Obijcitur secundò. Furtum est contra ius naturæ: ergo dominium rei competit alteri iure naturæ. Resp. negando conseq. quia Ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocunque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediēdum, etiamsi illa potestas ei nisi iure humano, non competat.

Obijcitur tertiò. Id est Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omnino necessarium ad pacem generis humani: sed diuisio rerum est huiusmodi: ergo est iuris naturæ. Resp. 1. concedo posse illam hac ratione esse iuris naturæ; quamuis alio modo negetur esse Iuris naturæ. 2. naturalis ratio nō dictat id esse omnino necessarium: posset enim in singulis communitatibus institui politia, secundum quam penè omnia manerent communia; vt fit apud Anabaptistas in Morauia. excipe tamen vxores, quas illi fœdè nimis contra omnia iura, communes faciunt.

Obijcitur quartò. *Quòd hæc villa sit mea, & illa tua, est ex iure Imperatorum*, vt inquit Augustinus tractatu 6. in Ioannem, ergo non Iure gentium. Respondeo. Diuisio rerum in genere est iuris gentium, non autem huius vel illius rei varijs personis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit vel ex prima occupatione, vel ex varijs contractibus, alijsve modis iure Ciuili approbatis.

DVBITATIO 4.

Quibus modis acquiritur dominium in homines seu mancipia.

11 RESP. quatuor modis seu titulis, *Iure belli, natiuitate, iusta condemnatione*, & *emptione*; vt rectè docet Syluester verbo Seruitus q.3.

12 Primus Titulus est *ius belli.* i.in bellis seruari consuetum, & communi gentium consuetudine receptum; quo non quidem præcipitur, sed datur potestas ei, qui aliquem in bello iusto capit, vt vindicet illum sibi in seruum. vt patet L.Hostes. π. de captiuis. cuius iuris institutio profecta est ex naturali quadam commiseratione; ne capti occiderentur (cùm tamen meritò possent occidi) sed seruarentur, morte in seruitutem commutata. vnde & *serui* dicti sunt. Instit. de Iure personarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos hostium & innocentes; qui etsi non peccarint, tamen seruituti possunt addici tanquam hostilis Reipub. membra, quæ vti commodis, ita & incommodis sui corporis participant, in bonis præsertim externis. Vnde cùm in his etiam censeatur libertas, hac spoliari possunt. accedit quod hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in suis puniantur. sed de his plura 2.2.q.40. Apud Christianos tamen consuetudine introductum, vt Christiani capti à Christianis non fiant serui; idque in honorem libertatis, quam per Christum sumus consecuti. si tamen bellum iniustum gerant contra Infideles & capiantur, fiunt eorum serui iure gentium. Vide Couar.in Reg.Peccatum 2.p.§.11.n.6.

Vnde serui tus iure belli.

Innocentes in seruitutem rapi possunt.

Aduerte tamen, eum, qui in bello ex parte sua iusto capitur, non contrahere veram seruitutem. quòd si vtrimque iustitia belli sit ambigua ob probabile ius vtriusque partis, capti vtrimque fiunt serui; vt rectè Couar. ex lege supradicta. vbi tamen constare cœperit vtri parti faueat iustitia; tunc ea pars, quæ iniustè cepit, debet captum in libertatem sine pretio restituere.

13 Secundus Titulus est *Natiuitas*: ratione cuius efficitur seruus, qui ex ancilla natus est: *nam partus sequitur ventrem*. L.Partum. Cod.de rei vindicatione. idque meritò, quia mater est certior: & plus cōfert materiæ corpulentæ quàm pater: seruitus autem secundum corpus conuenit.

Notandum tamen, si mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptū & partum (etsi vel ad momentū) proles Iure Cæsareo non cōtrahit seruitutem; vt expressè habemus Instit. de Ingenuis. §.Sed & si quis. Ratio est; quia hoc ipso momēto, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati est restituta. vnde calamitas matri superueniens, non debet nocere proli libertatem assequutæ: præsertim cùm causa libertatis sit maximè fauorabilis.

Proles quādo non contrahat seruitutem.

Vbi tamen nulla est lex, vel consuetudo disponens de seruitute prolis, sufficit vt mater in partu sit ancilla: quia proles in partu est fructus ancillæ, non liberæ. Ita seruari dicitur apud plerasque gentes, quæ iure communi Cæsareo non vtuntur.

14 Tertius Titulus est *Iusta condemnatio*, qua quis fit seruus, si ad hoc propter crimen à legitimo iudice cōdemnetur. Sicut enim potest quis morte damnari; ita etiam seruitute, quæ mors est ciuilis. Sic qui deferunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, fiunt serui Christianorum eos capientium. c. Ita quorundam, tit. de Iudæis & Saracenis. Raptor puellæ in seruitutem deditur 36.q.1.cap. De raptoribus. Fœmina quæ sciens contraxerit matrimonium cum eo, qui sacro ordine initiatus est, potest à Principe in seruitutem rapi.cap.Eos qui.d.32.filij autem ex tali coniugio suscepti efficiuntur serui Ecclesiæ, cui parens inscriptus erat, 15.q.8.c.Cùm multæ. Quæ omnia intellige post sententiam Iudicis: ante enim illam pœna seruitutis legibus statuta, non incurritur. Vide Syl.suprà q.3.

Pœna seruitutis.

15 Quartus Titulus est *emptionis & venditionis*. loquor de illa emptione, qua quis primò fit seruus ex libero; vt quando quis vel seipsum vendit, vel à parentibus venditur.

Quòd autem homo liber possit seipsum vendere, probatur: quia est dominus suæ libertatis, sicut famæ & pecuniæ: ergo eam potest liberè abdicare. quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui se vendi in seruum voluit, vt filium viduæ redimeret: tum eorum, qui Religionē ingrediuntur, qui non solùm bona externa; sed etiam libertatem suam abdicant propter Christum: quamuis hi non efficiantur serui; eo quòd hoc non faciant in commodum Prælati temporale, sed suum spiritale. Idem apertè colligitur Exodi 21.& Deut.15. vbi cōceditur Hebræo, vt se sponte possit alteri in perpetuum seruum tradere.

Potest quis seipsum vendere.

Vnde patet, Iure naturæ hominem liberum posse suam libertatem vendere vel donare. vt tamen id fiat sine peccato, debet adesse iusta aliqua causa: alioquin esset profusio libertatis, quæ bonis fortunæ & famæ est præstantior.

16 Aduerte tamen Iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones, vt hæc venditio sit rata. 1. vt is qui se patitur vendi, sit maior viginti annis. 2. vt intendat esse particeps pretij. 3. vt reipsa sit particeps. 4. vt emptor credat ipsum esse seruum. Vnde non permittit ius, vt quis seipsum per se vendat; sed vt id per alium fiat. 5. vt sciat se esse liberum ante venditionem. 6. vt venditor sciat ipsum esse liberum. His omnibus conditionibus simul concurrentibus, venditio est valida: si vel vna desit, iure cōmuni est irrita. Vide Syl. verbo Seruitus q.3. vbi tamē Iure Cæsareo nō vtuntur, potest quis seipsum liberè vendere, nulla habita ratione istarum conditionum.

Cōditiones vt venditio iure Cæsareo sit rata.

17 Quòd verò etiam parentes possint iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod.21.v.7. Ratio est; quia proles est veluti pars & fructus parentis, trahens ab ipso esse & vitam. Vnde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta quæ ipsa de se, si sui iuris esset, percipere posset. atqui ipsa si esset sui iuris, posset se vendere: ergo &c.

Potest & parens filium.

Ius tamen ciuile requirit certas conditiones, vt patet L.2. C.de patribus qui filios distraxerūt. 1. vt id fiat *per nimiam paupertatem & victus causa*, vt illa lex ait. quòd si ob aliam causam pretio filij egeat v.g. ad se redimendum à morte vel seruitute, vel perpetua captiuitate, non poterit filium vendere, nec obsidem dare, vt docet Couar.l.3. variar.c.14.n.4. ex Accursio, Dyno & Alciato; quia

Cōditiones requisitæ vt parens possit vendere filium.

quia lex illa 2. id tantùm concedit *victus causa*. Si tamen nudum ius naturæ spectemus, poterit ob quamuis grauem necessitatem. Secundò, vt soli Patri hoc liceat: tamen iure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, vt solùm possit vendere filium nondum emancipatum, qui enim sui Iuris est effectus, non subest amplius patriæ potestati. Quartò, vt filius ita venditus possit recuperare libertatem, soluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac si nunquam fuisset seruus; ita habetur L. 2. suprà. Vide Couar. loco citato.

DVBITATIO 5.

Vtrum serui ita transeant in dominorum potestatem, vt non possint fugere.

18 *Iniustè addicti seruituti.* RESP. & Dico Primò, Certum est, posse fugere si nō sint iustè in seruitutem tracti; nec solùm fugere, sed etiam vi repellere impedientes, & surripere à suis dominis quantum satis ad compensationem iniuriæ, & operæ præstitæ; imò quantum possunt, si adhuc duret bellum quod ex parte capientium sit iniustum. quia tunc possunt hoc modo nocere hosti, ex tacito Principis iustum bellum gerentis consensu, vt rectè notat Molina. Sic Christiani à Turcis capti, possunt eos spoliare & fugam capessere.

19 *Quādo serui possunt fugere.* Dico Secundò, Si à domino incitentur ad aliquod peccatum, qui rogatus nolit desistere; vel si inhumaniter tractentur, fugere possunt. Prior pars constat; quia non tenentur cum periculo animæ suæ (ob quod etiam maximè coniuncti deserendi, iuxta illud, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proijce abs te*) domino suo seruire.

Altera probatur; quia inhumaniter tractando (vt si fame, siti, frigore, verberibus sine causa affligat) facit eis iniuriam, à qua se possunt eripere per fugam; cùm alia ratio non suppetit. Cessantibus tamen his causis, tenentur reuerti: si in posterum non est periculum: sicut coniunx, quæ ob similem causam toro maritali se subduxit. Nisi fortè iniuria tanta fuerit, vt meritò libertate sit compensanda.

20 Dico Tertiò, Si Dominus sit Iudæus aut Paganus Iurisdictioni Principis Christiani subiectus; vel si sit hæreticus; seruus Christianus hoc ipso fit liber, ac proinde potest dominū deserere.

Probatur. L. Deo nobis. C. de Episcopis & Clericis: vbi Iustinianus ait, *His ita dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus vel Paganus vel Hæreticus seruos Christianos habeat; quòd si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos omnibus modis liberos esse, secundum antiquiorem nostrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex c. vlt. De hæreticis, & c. 2. & vlt. De Iudæis & Saracenis.

Adde seruos infideles istorum posse etiam fugere ad Ecclesiam vt fiant Christiani, & factos Christianos statim esse liberos; vt habetur L. Deo nobis. suprà.

21 Dico Quartò, Qui à se vel à parentibus legitimè sunt venditi, fugere non possunt.

Ratio est; quia cùm sint facti serui per legitimum contractum, in quem ipsi vel parentes eorum loco, iustè consenserunt; tenentur contractu stare, nec possunt illum violare absque iniustitia; sicut nec alias venditiones.

22 Dico Quintò, Qui in pœnam criminum iustè ad seruitutem sunt condemnati, non videntur posse fugere. est communis ferè DD. sententia.

Ratio est, quia reus tenetur exequi iustam sententiam, si pœna talis sit, vt non possit nisi per reum executioni mandari. atqui seruitus est talis pœna. ergo. sed de hoc plura infrà. nam si seruitus illa sit valdè calamitosa, probabile est fugere posse oblata commoda occasione. contrarium enim est nimis durum & superās humanam conditionem, præsertim talium hominum.

Dico Sextò, Proles eandem conditionē subit, quam mater. Vnde si mater se vendidit, vel à parentibus iustè vendita est, vel ob crimen seruituti addicta, proles non potest fugere.

23 Hinc sequitur, eum, qui huiusmodi seruis consilium vel auxilium ad fugam præbet, peccare, & ad restitutionem teneri totius damni inde secuti. vt si fugit & abstulit simul 100. aureos, is qui fugam suasit, tenetur domino restituere, nō solùm pretium serui, sed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni causa censetur, vt rectè notauit Nauar. c. 17. n. 103.

24 *Serui bello capti fugere possunt.* Dico Septimò, Serui bello capti licitè possunt fugere ad suos; non possunt tamen dominis persequentibus vi resistere. Est contra Nauarr. c. 17. n. 103. & multos alios. sed ita sentiunt D. Soto li. 4. de Iustitia. q. 2. a. 2. Bannes 2. 2. q. 40. a. 1. dub. 13. Couar. ad regulam Peccatum, 2. p. §. 11. n. 6. & l. 1. variar. c. 2. n. 10. & aliqui alij.

Probatur prior pars. §. Item ea. Instit. de rerum diuisione: vbi de seruis bello captis sic dicitur: *Qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt.* Idem insinuatur L. Nihil. ff. De captiuis & postliminio reuersis. *Nihil interest*, inquit, *quomodo captiuus reuersus sit, vtrùm dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium euaserit; ita tamen, si ea mente venerit, vt non illò reuerteretur.*

Probatur secundò ratione, primò, quia cùm hæc seruitus communi consensu gentium sit introducta, non debet eius conditio magis onerari, quàm consuetudine totius orbis sit receptum. atqui consuetudo habet vt tales serui sine consciētiæ scrupulo possint ad suos fugere. neque hoc censetur illicitum, nisi fortè dedissent fidem de non fugiendo, & ea lege vita eis esset condonata; tunc enim tenentur stare promissis. Secūdò, quia hæc seruitus cæteris est nobilior, minusque probrosa: vnde etiam in viros nobiles cadere potest. ergo non est cogenda in eas angustias, in quas aliæ seruitutes. Tertiò, Si non possent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in termino, esset inutile; quia non possent illud consequi nisi per peccatum: vnde esset illecebra ad peccandum.

Quousque fuga sit illis concessa. Dixi, *posse fugere ad suos*; quia non licet eis fugere ad euagandum extra potestatem dominorū: sed solùm animo contendendi ad suos. hæc enim sola fuga iure & consuetudine seruis concessa est, vt per eam possint libertatem in termino recuperare: nempe cùm ad suos, vel ad amicam ciuitatem, vbi publico nomine tuti sint, peruenerint: vt habetur L. Postliminio. ff. De captiuis. quòd si in via intercipiantur, possunt reduci: quia antequam perueniant ad suos, non recuperant libertatem. postquam autem peruenerint ita sunt liberi,

beri, vt etiamsi redeant causâ mercaturæ, vel similî; non possint à priore domino retrahi in seruitutem. Si autem fugiant non animo redeundi ad suos; peccant, & tenentur redire, vt rectè Couarr. suprà. quia priuant dominum vsu sui, dum adhuc continentur sub eiusdem dominio; nec sunt in via subtrahendi se ab eo per fugam iure permissam.

Non possunt fugere animo vagādi.

25 Altera pars, *quòd dominis persequentibus vi resistere non possint*, Probatur; nam domini habent Ius illos intercipiendi & detinendi, quamdiu ad suos non peruenerint; alioqui inutilis esset seruitus. quare cùm non possit esse bellum vtrimque iustum, non possunt se vi tueri. Simile est in Reo, qui etsi fugere possit, non tamen ministris Iustitiæ persequentibus resistere.

Potest quis cooperari ad fugam.

Ex his sequitur Primò, Licitum esse cooperari huiusmodi seruo ad fugam; modò scandalum & aliæ indebitæ circumstantiæ absint. Secundò, Idem esse iudicium de prole; quia non est deterioris conditionis suo parente. Tertiò, Idem Ius permanere, etiamsi decies quis vendatur. nam iure belli seruus censetur, cuius primæua seruitus sic est constituta, etiamsi decies vænierit.

Obiectiones

26 Obijcitur Primò à Nauar. cap. Si quis seruum 17. q. 4. vbi Concilium Gangrense sub anathemate prohibet, *ne quis alieno seruo suadeat ministerium domini sui destituere*. Idem prohibetur cap. sequenti, quod est Cōcilij Romani sub Martino I. Et confirmatur. L. 1. C. de seruis fugitiuis. vbi dicitur, *fugitiuus seruus furtum sui facere domino*. Et L. 3. si in fuga deprehendatur, grauis ei pœna decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla.

Resp. Illis canonibus solùm prohiberi, ne quis prætextu religionis seu libertatis Christianę doceat seruum contemnere dominum suum & deserere eius ministerium; vnde nihil ad nostrum propositum. Ad Confirmationē; lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum. lex autē tertia loquitur indistinctè de seruis, qui fugiūt ad barbaros, hostes Romani Imperij; vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad suum populum, vt colligitur ex alijs iuribus allatis.

Obijcitur 2. qui damnatus est exilio ad certum locum, non potest ex eo loco fugere: ergo cum seruus iure gentium damnatus sit seruitute, non potest fugere.

Resp. Negando conseq. quia hi serui non damnantur, vt malefactores in iudicio; sed nobiliori quodam modo, & minùs ignominiosa seruitute, cui ex more gentium hoc priuilegium est relictum.

27 Obijcitur 3. Serui à dominis solent grauiter puniri si contingat eos fugere, & à fuga retrahi. ergo non licet eis fugere: quia alioqui iniustè punirentur. Resp. Primò, Fortè illos dominos sequi alteram sententiam, quæ censet fugam esse illicitam; quæ etiam est probabilis, etsi nostra sit probabilior. Secundò, Probabile est, etiamsi dominus putet fugam licitam, nihilominus seruum posse castigari; nō quòd peccauerit, sed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere concessum in gratiam domini; sicuti custodia publica inclusi licitè fugiunt vt infrà dicetur; & tamen deprehensi puniuntur. L. 1. ff. de effractor. & alibi. quod magis locum habere potest in seruis; quia cùm caperentur in bello, poterant iustè occidi: sed mors illis ita commutatur in seruitutem, vt si fugiant, nolentes in ea persistere, prior pœna ex parte possit reuocari, irrogato graui supplicio.

Quo modo iustè possint puniri si fugerint.

Dubitatio 6.

Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio?

28 Notandum est, animalium quædam naturali indole esse mansueta, vt sunt oues, boues, equi, sues, gallinæ domesticæ, anates domesticæ & similes: alia esse fera seu syluestria: & horum alia vsu sunt mansuefacta, vt cuniculi, cerui, quos domi nutrimus, pauones, columbæ domesticæ: alia retinent indolem syluestrem.

Mansueta restituenda.

Nunc Resp. & Dico Primò, Animalia natura mansueta & domestica, etiamsi dominorum potestatem longiùs euaserint, non licet capere. patet §. Gallinarum; Instit. de rerum diuisione, vbi dicitur, *Furtum committere qui hæc animalia cùm effugerint detinet*. Ratio est; quia hæc, licet fugerint; non tamen ideo recuperant libertatem; cùm naturali sua indole sint domestica; vnde adhuc manent in dominio prioris domini. quare vbicunque hæc inuenta fuerint oberrātia, dominis sunt restituenda. Imò etiam si capta à lupo vel à vulpe fuerint; qui ea exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuerit.

Dico secundò, Animalia fera, seu syluestria vsu mansuefacta, quæ consuetudinem habent ex libera vagatione redeūdi in potestatem domini, non licet occupare. Instit. suprà §. Pauonum. Vnde qui in suo columbario appositis illecebris, aliorum columbas eò traducit, tenetur ad restitutionem: secus si id sine fraude accidat, v.g. quia meliùs eas alit, vel commodiorem stationem aptauit. consuetudo tamen est consideranda. nam quibusdam locis dicitur esse moris, vt omni arte alienas columbas liceat accersere.

29 Dubitant Doctores, an columbaria sint licita. Sed dicēdum est, ordinariè licita esse, nisi lege aliqua sint prohibita. Ita Nauar. c. 17. n. 126. Caiet. ver. Columbariū. Syl. Restitutio 3. q. 4. Sotus lib. 4. q. 6. a. 4. Molina disp. 48. primò, quia passim est consuetudo. secundò, quia nō sentitur ordinariè damnum notabile: non enim minùs vescuntur seminibus prauis, quæ sata suffocant & strangulant, vt lolio, melanthio, orobāche, quàm bonis: vnde Astensis dicit quosdam tenere, tantùm prodesse quantùm nocent. tertiò, quia potissimùm vescuntur granis prolapsis è spica, nec scalpendo detegunt semina terræ mandata; vt ferūt harum rerum curiosi. quartò, nisi haberentur columbaria, esset maior numerus syluestrium; quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent satis. Denique quia cedunt in cibum Reipub. Curare tamen debent qui eas fouent, vt pabulum in cōlumbarijs non desit, sic enim minùs nocere possunt.

Columbaria permissa.

30 Dico Tertiò, Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licet occupare, & fiunt occupantis. vt habemus expressè Instit. loco citato. Ratio est, quia tunc censentur se recepisse in naturalem libertatem, & non ampliùs esse in potestate prioris domini. vnde columbæ tuæ si se aggre-

Fera vsu cicurata.

aggregarint columbis alterius columbarij; & consuetudinem redeundi deseruerint, fiunt alterius. Dicuntur autem consuetudinem redeundi deseruisse, si bis, térve tempore consueto non redeant, vt docet Nauar. c.17.n.128. & Syl. verbo Inuentum q.2. quod de columbis est verum; non tamen de ceruis & alijs, quæ interdum vagantur iuxta domum & sponte non redeunt, tamen facilè patiuntur se reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum est, quando censeantur consuetudinem redeundi deseruisse.

31 *Omnino fera.* Dico Quartò, Animalia omninò fera & syluestria, si potestatem domini euaserint, & in libertatem naturalem se vindicauerint, vbicunque reperta fuerint, licet prosequi & capere, & fiunt occupantis. Ratio est eadem quæ suprà, quia iam nullius sunt.

Vbi Aduerte, eum qui ceperit aliquod animal ferum seu syluestre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu cēseri dominum, quamdiu illud sua custodia coërcet. quòd si eius custodiam euaserit, rursus fiet primò occupantis. vt si ceruus ex sylua vel prato concluso euaserit. Dicuntur autem recuperasse naturalem libertatem quando ita euaserūt vt difficilè possint comprehendi. tunc enim sunt extra domini potestatem. quòd si facilè; nō censentur esse extra dominium.

32 *Examen apum.* Vnde patet, examen apum, cùm syluestris sit naturæ, si ita euolet vt sit difficilis eius prosequutio, posse à quolibet capi, etiamsi ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non ideo fit tua, quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum, quia ex tua arbore pendet, tuum est; potes tamen alium re adhuc integra prohibere, ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conscendat, vt illum præuenias. quòd si in tuum alueare inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expressè habentur Instit. de rerum diuisione. & fusiùs in Pandectis L.3.4.5.ꝟ.de acquirendo rerum dominio. & L.3. §. Item feras. ꝟ. de acquirenda possessione. Vide etiam Nauar. c.17.n.128.

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam esse rationem consuetudinis locorum & prouinciarum.

DVBITATIO 7.

Vtrum Principes possint iustè prohibere venationem, piscationem & aucupium in locis publici iuris?

33 COuar. ad regulam Peccatum p.2.§.8. refert multos Doctores, qui tenent Principes non posse id prohibere; eo quòd iure naturæ vel gentium licitum sit animalia libera capere: quod ius Princeps tollere non potest. Ita Hostiensis, Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, & plures alij, & Iason dicit hanc sententiam esse communem. Sed Couar. tenet contrarium; adductis pro se multis Iurisperitis, & conciliatis illis, qui aliter sentire videbantur. Idem ex Theologis tenent Caiet. tom.1. opuscul. tract.17. cap. 12. & Ioannes Medina Cod. de restit. q.12. Sotus lib.4. de Iustitia q.6.a.4. & alij passim. Pro qua sententia.

34 Dico Primò, Principes possunt prohibere hanc venationem seu captionem animalium in locis publici iuris, ex consensu populi, siue gratis, siue per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere iure suo.

Dico Secundò, Possunt etiam eam prohibere, si iudicetur id necessarium ad Reipub. onera sustinenda; nempe vt inde conflетur maxima vis pecuniæ, officio & administrationi Principis necessaria. Quo titulo quidam Principes reseruant sibi ius piscandi certa genera piscium; vt apud Hispanos reseruant sibi ius piscandi Thynnos, vt inquit Couar. n.10.

Sed difficultas est, Vtrùm ad solam recreationem possint sibi absque populi consensu tale ius reseruare?

35 *Princeps potest ad suā recreationē reseruare ius venādi.* RESP. Et Dico Tertiò, Principes etiam ad solam recreationem possunt absque consensu populi Ius venandi in quibusdam locis sibi reseruare. Ita Couar. Sotus, & Medina suprà.

Ratio est; quia Princeps cùm laboret pro Repub. potest etiam aliqua loca communia suæ recreationi reseruare; præsertim cùm id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Non tamen vbique. Dico *in quibusdam*; quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere, & sibi totam venationem reseruare; nisi forte eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est; quia est nimis inhumanum & tyrannidem sapiens (vt rectè docet Medina) tantummodo sui commodi & oblectationis gratia, vniuersum populum omni recreatione & vtilitate venationis, quæ iure naturali & gentium eis est concessa, priuare.

36 *Potest quibusdam concedere.* Notandum Primò, Posse Principem personis de Repub. benè meritis Ius venandi vel piscandi in loco communi attribuere cæteris exclusis; modò tamen id absque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibusdam monasterijs & nobilibus varia priuilegia in hoc genere concessa.

Notandum Secundò, etiam consuetudine legitimè præscripta posse huiusmodi ius acquiri, tum Principi, tū alijs: vt docet Caiet. Medina, & Couar. suprà. Ratio est, quia consuetudo habet vim legis & priuilegij: & sicut alia Iura præscriptione acquiri possunt, ita & istud. Videndum tamen ne huiusmodi consuetudo malo titulo, vel tyrannicè sit vsurpata, vt monet Couar. n.10.

37 *Obligatur ad damna.* Notandum Tertiò, Principes qui sibi tale ius reseruāt, obligari ad cauēda dāna quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorū inferre; & si quæ inferāt, teneri ipsos ad restitutionem. ita Couar. suprà n.10. ex Caiet. Neque satis est si dicant, se velle sarcire damna quæ inferentur; sed etiam debent cauere quantùm opus est ne inferantur; vt rectè notat Nauar. c.17.n.125. aliud enim peccatum est inferre damnum, aliud nolle compensare illatum. quamuis si verè paratus esset totum damnum absque mora compensare, & diligenter de eo subinde inquireret; non putarem peccare mortiferè: quia non inferret notabilem iniuriam. Verùm hoc in praxi rarum est. Excipiuntur tamē duo casus, quibus Princeps ad neutrum tenetur. *Duobus euentis non tenetur.* Primus, Si consensu Reipub. & eorum qui possident agros vicinos, hoc ius haberet: quiuis enim potest cedere Iure suo. Secundus, Si in terra hostili à se occupata, tale ius in aliquo saltu instituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc

enim

enim agri illi transeunt cum hoc onere seu seruitute ad suos possessores.

38 *Prohibens iniustè venationem.* Notandum Quartò, Eum, qui iniustè prohibet alium à venatione, piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod ille, deductis expensis & laboribus, facturus erat, vt rectè notat Couar. n.11. & 12. Nauar. c.17. n.120. non tamen ad restitutionem animalium, quæ capta non sunt: quia illa nondum fuerunt in potestate eius qui prohibitus est. Vnde etiam secundum quosdam non tenetur Ecclesiæ compensare decimas, quas venatores de rebus captis in quibusdam locis soluere solent (etsi Couar. contra sentiat:) quia decimæ, nisi de rebus iam perceptis, non debentur. idem iudiciũ esto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infrà.

DVBITATIO 8.

Vtrum quis possit venari in prædio vel saltu alieno?

39 RESP. Absolutè posse, modò illa loca non sint ita conclusa, vt feræ non possint egredi. cauendum tamẽ ne quid damni inferatur. Quisque tamen potest ius venandi in suis prædijs sibi reseruare, & alijs prohibere ne ibi venentur; vt habemus. §. Feræ. Instit. de rerũ diuisione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda, si ipse dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damna inferant. imò talis dominus tenebitur tunc ad restitutionem damnorum; quia censetur illorum causa per suam prohibitionem, vt notat Couar. n.11. *Prohibitio aliquando parum curanda.*

DVBITATIO 9.

Quomodo peccet & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur.

40 *Quadrup. ratione potest esse venatio prohibita.* NOtandum ex Couar. venationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò, *ratione status personæ*. Ita prohibetur Clericis, & multò magis monachis; præsertim ea venatio, quæ fit magno strepitu canum & armorum vt patet c.1. de Clerico venatore: quod sumptum est ex Cõcil. Aurelianẽsi: vbi *Episcopus qui crebrò talibus venationibus dat operam, iubetur suspẽdi tribus mensibus à communione: presbyter verò duobus: diaconus ab officio*: vnde videtur frequentatio talium venationum esse peccatum mortale. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modò rarò fiat, non est omnino prohibita Ecclesiasticis; vt notat Medina q.12. C. de restitut. & Syl. verbo Venatio; siue fiat causa necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, vt notat Panor. in illud c.1. citatum.

Venatio & aucupium non est opus seruile. Secundò *Ratione temporis*. Sic videri possit prohibita venatio diebus festis & ieiunij, ex cap. Andputatis d.86. sed hoc intelligendum est, quando ratione venationis omitteretur sacrum, vel violaretur ieiunium. alioquin absolutè non est prohibita, cùm non sit opus seruile; vt notat Nauar. c.13. n.11. quamuis in magnis festis & quibusdam ieiunijs, sit valdè indecora, ob nimiam animi effusionem, & corporis agitationem.

Tertiò *Ratione publicæ vtilitatis*, ne videlicet soboles ferina extinguatur: sic prohibetur interdũ venatio illis mensibus, quibus feræ sunt grauidæ; & quãdo sunt niues; quia tunc facilè capiuntur; & vsus certorum instrumentorum, vt bombardarum, retium tenuium, & similium, quibus facilè magno numero concluduntur.

Quartò, *ratione loci*; vt si in aliquo loco à Principe statuta sit immunitas, ne quis ibi venari possit; vel si locus sit alienus. His positis

41 *Quale peccatum.* Dico Primò, Quando venatio solùm est prohibita ratione status vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale; modò scandalum absit, & periculum occisionis vel mutilationis: Et animal captum non est necessariò restituendum.

Prior pars patet ex dictis, estque Medinæ, Syl. & aliorum.

Altera probatur. quia conditio personæ vel temporis, non facit illum actum iniustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

42 Dico Secundò, Etsi venatio prohibita sit ratione vtilitatis publicæ, tamen non est peccatum mortale, nisi quando modus venandi censetur notabiliter perniciosus Reipub. & ideirco sub graui pœna est prohibitus; vel quando reipsa notabile damnum bono publico infertur (vt si sobolem ferinam notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta, non sunt in foro conscientiæ restituenda. Ita Couar. ad reg. Peccatum p.2. §.8. & alij. Ratio est; quia leges in hisce casibus non prohibent ipsam acquisitionem ferarum, sed vsum venationis: vti autem venatione contra legis mandatum, non censetur notabilis iniuria vel læsio Reipub. cùm Iure gentium liceat occupare, quæ nullius sunt. Vnde fit, vt venator non teneatur ad restitutionem ferarum captarum, etiamsi instrumentis vetitis ceperit; quia feræ non sunt res Reipub.

Restitutio quando necessaria. Aduerte tamen, si quis aquas inficeret, vnde contingeret magnam vim piscium mori, vel aliò modo graue damnum inferret; teneretur ad restitutionem Reipub. quæ habebat ius venandi; quatenus censetur illud ius grauiter læsisse & spem lucri & oblectationis eripuisse. ipsa tamen animalia non tenetur restituere: sed solùm quantùm illa spes, seu ius venandi censebatur valere.

DICES, ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etiamsi vnam dumtaxat vel alteram feram ceperit; nam iniquè priuauit Rempub. iure illius venandi, & sic censetur læsisse.

RESP. neg. consequentiam, quia illud ius venandi non censetur notabiliter læsum propter vnam atque alteram feram subtractam: quamuis enim duæ vel tres feræ sint magni momenti, ius tamen venandi respectu earum, in magno saltu est parui momenti.

43 *Qui venatur in fundo personæ priuatæ.* Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel sylua, inuito domino, non tenetur ad restitutionem eius quod cepit; peccat tamen pro ratione iniuriæ, & damni illati (si quod inferat) & tenetur ad eius compensationem. Docet hoc Couar. suprà n.4. Medina q.12. & alij.

Feræ nõ sunt fructus fundorum. Prior pars probatur. quia animal syluestre non erat domini illius fundi, sed nullius: ergo transit in dominium primò occupantis. Ratio est quia animantia non sunt fructus agrorum vel

syluarum vel fluuiorum, sicuti arbores quæ solo hærent; sed alia ex alijs procreantur. Vnde sequitur; etiamsi ager vel possessio talis sit, vt eius fructus in venatione consistant, ipsaque venatio sit alteri elocata; non tamen ideo animalia fiunt conductoris, vel vsumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; sed conductor & vsufructuarius solùm ius venandi in tali fundo habent, quod ius cẽsetur ad fructus agri vel syluæ pertinere. Vide Couar. n.9.& 11.

Altera pars probatur. quia is, qui venatur in aliena possessione, inuito domino, facit illi iniuriã. Dominus enim Ius habet, vt nemo ibi se nolente, venetur, vt habemus. §. Feræ. Instit. de rerũ diuisione. & L. Itẽ si fundi. §. Aucupiorũ. ff. de vsufructu, vbi dicitur, *Reditus aucupiorum, sicut & venationum, ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari.* Vnde vlterius patet, si damnum aliquod inferat, teneri ad restitutionem; vt si segetes proculcet, si sepimenta dissipet: item, si dominus illam feram venari volebat, & probabiliter erat capturus; spectanda est æstimatio illius spei. Denique si Ius venandi alteri vendere, vel elocare statuerat; & tu crebra venatione effeceris, vt parui æstimetur. quòd si nullum damnum sit illatum (vt si dominus ipse nolebat venari, nec ius illud elocare) nõ tenetur venator ad vllam restitutionem, etiamsi inuito domino venatus sit; quia notabile damnum non irrogauit. vetatio quoque illa parũ erat rationi consentanea, cùm ipse eo iure vti nollet.

Aduertẽdum autem est, eandem esse rationem extranei venantis in loco publico, atque ciuis venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim sarcire damnum, si quod illatum fuerit, tenetur; non ipsas feras.

44 *Qui in fundo Principi tributo.*

Dico Quartò, Qui venatur in loco publico venationi Principum vel aliarum personarum iustè assignato, peccat venialiter: & si notabile damnum infert, mortaliter; teneturque ad compensationem damni, non autem ad restitutionem animalis capti.

Probatur prior pars; nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamsi pœnam appositam habet, communi tamen hominum iudicio non censetur grauem inducere obligationem; quamuis ipsi domini ibi venari soleant; nam feræ sunt nullius, & syluæ sunt communes: & aliàs non est notabilis læsio. Vnde rationi consonum est, vt reseruatio illa Iuris venandi facta per Principem, non adeo strictè accipiatur.

Dices; Si est peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ, potest esse mortale.

Respondeo. Ipsa materia, secluso damno, ex genere suo est parua, & ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit.

Altera pars constat; nam ratione damni potest censeri peccatum mortale: vt si animalia capta, essent magni pretij, & multa; ideoque Princeps non posset tam multa capere, quàm aliàs solet. Item si feræ sint redditæ fugaces, vt difficillimè postea capiantur. Denique si aliqua ratione damnum sit notabile. Potest tamen venator excusari à restitutione (vt notat Medina) quia Principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit illis vt deprehensi pœnam luant.

45 *Pœna qualis.*

Hæc autem pœna non debet esse corporalis; vt mutilatio, vel flagellatio (vt rectè notauit Syl. verbo Venatio. Nauarr. cap. 17. n. 121.; & alij DD. communiter) sed pecuniaria; quia non censetur graue crimen, etiamsi graue damnum intulerit. Vnde si sit statuta pœna corporalis, non est mandanda executioni; nisi quis valdè sæpe esset deprehensus, & minoribus pœnis non emendatus; tunc enim posset aliqua corporalis, v.g. flagellatio adhiberi.

Vltima pars, *quòd non teneatur ad restitutionem animalis capti*, patet ex dictis. Notandum est, hoc etiam locum habere, etsi quis arte magica vel alia praua machinatione feras elicuerit, & ita extra syluas ceperit: vt notat Couar. n. 14. Nam modus iste capiendi, etsi sit graue peccatum; non tamen facit, vt ipsa captio sit contra Iustitiam. Quamuis iste puniri possit, sicut is, qui intra syluam venatur: Qui tamen feras extra locum suum, absque vlla fraude egressas caperet, non solùm ad nihil tenetur: sed neque ideo puniri debet; vt ibidem Medina & Couar. quia ipsæ feræ, cùm sint nullius, iure gentium permittuntur occupari extra saltum prohibitum. Adde; Idem dicendum, si quis venetur feram in saltu concluso, sed ita vasto, vt in eo difficillimè capiantur; nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali, quàm si captæ non essent. Quod Confir. quia animalia quæ sunt in Insula duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & fiunt primò occupantis: ergo idem dicendum de saltu amplissimo clauso. Ita Couarr. suprà n. 15.

46 *Saltus conclusus, si vastissimus sit, non tollit feris libertatem naturalem.*

Vtrùm autem feræ, quæ naturali libertate fruuntur, possint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico seruari, vt non transeat in dominium capientis, dubitari potest. Veriùs est posse, modò legitima causa subsit: vt si alia ratione non posset commodè sumptibus quibusdam necessarijs prouideri. hoc tamen rarò in praxi vsu venit. Ratio est, quia lex ob iustam causam potest alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum; vt fusè ostendit Couarr. suprà n. 6. & sequent.

DVBITATIO 10.

Vtrùm fera à me vulnerata, & postea ab alio capta, sit mea, an capientis.

47 *Tria requiruntur vt fera icta fiat percussoris.*

RESpondent communiter DD. esse capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 8. n. 13. & alij. quod patet. §. Illud quæsitum, Instit. de rerum diuisione. Sed hoc intelligendum est; nisi ita vulnerata sit, vt percussor insequens eam certò esset capturus. Vnde, tria requiruntur, vt fiat percussoris. Primò, vt læserit eam, quantùm satis ad capiendum. Secundò, vt læsam insequatur. Tertiò, vt moraliter certum sit, quòd eam sit apprehensurus. Ratio est; quia tunc habet illam quodammodo in sua potestate: censetur enim quasi capta: vnde alius non potest illum præuertere. secus est quãdo dubium erat, vtrùm fera esset euasura: tunc enim fit occupantis; quia adhuc videtur habere suam naturalem libertatem, vt colligitur ex L. Naturalem. ff. de acquir. rerum dominio. vbi dicitur, *feram recepisse naturalem libertatem, quando difficilis est eius prosecutio.*

DVBI-

DVBITATIO 11.

Vtrum fera meo laqueo capta sit mea, an eius, qui fortè superueniens laqueo exemit & abstulit?

48 COuarr. suprà n.13. & Nauar.c.17.n.176. adiudicant illam eximenti; nisi contraria sit consuetudo in aliquo loco particulari. Idem sentiunt plerique Doctores, ob L. In laqueum. ff. de acquir. domin. vbi insinuatur esse eximentis. Confir. quia non acquiritur dominium feræ, nisi per apprehensionem: is autem qui laqueum posuit, nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc sententia est probabilis.

49 Verius tamen videtur, & rationi naturali magis consentaneum, vt sit eius, qui laqueum posuit. Ratio est; quia hic eam apprehendit & occupauit per suum instrumentum, adempta ei libertate naturali: quæ apprehensio sufficiens videtur, vt debeat illius censeri. sicut enim manibus, ita instrumentis aliquid apprehendere possumus, & in nostram potestatem redigere. Fauet dicta lex. In laqueum. ff. de acq. dominio, vbi hic casus ponitur, & respondetur; *Feram meam esse, si in potestatem deuenerit*; atqui venit in meam potestatem per meum laqueum. Vnde ad argument. contrar. sententiæ respondeo, Illam legem, si benè expendatur, videri facere à nobis. in alio sensu non puto receptam. Nemo enim est, qui non putet sibi iniuriam fieri, si fera sic capta, tollatur. Ad Confir. ille apprehendit per suum instrumentum. quòd si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandum dominium, (quod tamen probari non potest) nihilominus satis est ad comparandum Ius ad rem, quòd tu, exclusis alijs, possis illam apprehendere, ita vt si alius præueniat, & te impediat à consecutione illius rei, teneatur ad restitutionem. ita Molina disput. 42.

50 *Si erat eluctatura.* Hîc tamen aduertendum est primò, Si fera se erat extricatura, potuisse ab alio occupari; quia tunc non peruenerat omnino in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamē putat tunc æstimandam spem tuam, & ab altero compensandam: quod est satis æquum.

DICES, Si auem cauea conclusam teneam, parumque absit quin erumpat, & tu superueniens eam eximas, mihi est restituenda; quia necdum effugerat: ergo similiter fera laqueo meo capta.

RESP. neg. consequentiam; quia hæc fera nondum facta est mea, cùm nondum eam omnino occupauerim: illa autem auis, iam ante erat mea; vnde nisi reipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

Si in tuum laqueum adigam. Secundò, Si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandi; tu, quia laqueo tuo capta; ego, quia mea industria incidit. nisi enim excitassem, non incidisset, itaque erit alterutrius, qui prior illam occupauerit.

Nassa mea ab alio inuenta. Tertiò, Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis; pisces captos meos esse; eadem enim est ratio, quæ laquei. quòd si tu, vbi plena fuerit, exemptis piscibus, eam eodem loco vel alibi reponas; quod secundo loco captū erit, tuum erit, si prior occupaueris. quia, etsi meo instrumēto, tamen hoc factum tua industria, qui nassam ibi tuo nomine posuisti: meum verò, si ego prior, quia meo instrumento captum. Hoc maximè æquitati congruit.

DVBITATIO 12.

Vtrum venæ metallicæ auri & argenti, censeri debeant in nullius dominio, sicut feræ; & fiant primò occupantis?

NOtandum est, præter feras, in nullius dominio esse lapillos, gemmas, ambarum, coralium, & similia, quæ in littore maris, vel promontorijs, vel fluminibus inueniuntur. vnde hæc omnia fiunt primò occupantis. vt patet Instit. de rerum diuisione. §. Feræ. & §. Lapillorum. Sed difficultas est, de venis metallicis. *Quæ in nullius dominio.*

51 RESP. Et Dico Primò, Valde probabile esse, has in nullius dominio censeri. Sotus l.5.q.3.a.3. & alij.

Probatur, quia Principes passim sibi vindicant Ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea inquirendi vbilibet, etiam in agro alieno; & bonam partem sibi reseruandi, compensato duntaxat damno, quod infertur loco: quod non facerent, si ista metalla essent in dominio eius, cuius est ager. *Metalla auri & argēti in nullius dominio.*

Vnde sequitur, si quis eruisset aurum vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad restitutionem auri, domino agri; sed solùm ad æstimationem damni illati: in quo spectanda etiam est spes illa & verisimilitudo, qua dominus putabatur auro illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti, per regni leges esset attributa Principi, ea esset persoluenda.

52 Dico Secundò, Etsi tales venæ nullius sint, & res eruta fiat occupantis; tamen seclusa omni lege & consuetudine particulari, potestas & Ius effodiendi, tantùm competit ei, qui est dominus loci: vnde si locus est hominis priuati, Ius etiam est priuati; si est publicus, competit Reipub. *Ius effodiendi cui competat.*

Ratio patet ex dictis de venatione; præsertim cùm metalla sint fundo permixta & inhærentia: animalia autem sint vaga; ergo si cuique competit Ius venandi in suo fundo, multò magis Ius ibidem effodiendi metalli.

Vnde sequitur Indos Occidentales, iure potuisse prohibere Hispanos, ab occupatione talium venarum in sua regione: vt rectè docet Sotus. lib. 5.q.3.a.3. ad 2. (quamuis contrarium senserit Victoria relect. de Indis p.3.n.4.) quod intellige antequā illæ Prouinciæ Hispanico imperio essent subiectæ. Nam quæque Respub. potest prohibere extraneum à venatione in sylua publici iuris; & quisque priuatus, alium à venatione in suo fundo; vt suprà dictum est. ergo multò magis ab eruendis metallis. *Possunt exteri prohiberi.*

53 DICES, Lapidicina, quæ est in meo fundo, mea est, & non tantùm Ius cædendi ibi lapides; vt ostendit Couar. qq. practicarum. cap.37. n.3. & colligitur ex L. Vir in fundo. ff. de fundo dotali. Idem sentiendum est de fodina carbonaria, cretaria: ergo similiter vena auri & argenti, stanni, cupri, &c. *Aliæ venæ cedunt fundo.*

RESPON. Neg. consequ. Primò, quia venæ metallicæ sunt maximæ æstimationis; quare non est æquum illas cedere vilissimo fundo. qua ratione. §. Litteræ. Instit. de rerum diuisione dicitur, *Ridiculum esse, picturam Apellis vel Parasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Secundò, quia venæ istæ ab ipsa natura in Ius publicum, non autem priuatis vsibus institutæ videntur, vt rectè Sotus lib.6.q.3.art.3.ait, súntque difficillimæ inuentionis, & rarissimæ.

DVBITATIO 13.

Vtrum iustè probiberi possit pastio, & lignatio, in pascuo, vel sylua Reipublicæ?

54 *Lignatio in sylua communi.*

RESPONDEO, Rempublicam posse id iustè prohibere, etiam suis ciuibus, saltem secundum certum modum & mensuram, v.g. ne tali loco, tali tempore pascant, ne talem exscindant stirpem, ne maiorem molem lignorum auferant. Ratio est; quia id potest esse multùm expediens bono publico. atqui potestas Reipub. vel Principis (in quem Respub. suam transtulit authoritatem) extendit se ad omnia, quæ bono publico conducibilia censentur. Non videtur tamen omnino, & in totum posse prohibere; quia singuli ius habent inde necessaria sumendi: quo iure absque suo consensu non possunt spoliari, nisi fortè aliunde sibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Couar. pract. qq. c.37.

DVBITATIO 14.

Quale peccatum sit, contra iustam prohibitionem pascere, vel ligna cedere?

55 *Lignatio peccatum veniale.*

RESPONDEO, & Dico primò, Si ciuis in loco publico communitatis, cuius ipse est pars, id faciat, solùm venialiter peccat; nec ad restitutionem tenetur; nisi magnum detrimentum communitati censeatur illatum. Ita Sotus lib.4. quæst.6. art.4. & alij.

Ratio est, quia in hisce rebus communibus, non censetur notabilis iniuria committi per eos, qui aliàs ius habent; nisi fortè enorme damnum inferatur; vt si stirpes multæ notabiles incidantur, si grandiores arbores ædificijs idoneæ sternantur.

Dico Secundò, Idem dicendum de incolis duorum oppidorum vel pagorum habētium loca compascua vel syluas cæduas, si alteri in alterorum syluis, hinc inde lignentur.

Ratio est; quia etsi incolæ huius loci non habeant ius lignandi in sylua communi alterius loci, nec vicissim: tamen quia passim scitur contrarium ab vtraq; parte fieri, censentur communitates vicissim condonare quod ereptum fuerit, contenti mulcta, si qui in furto capiantur.

56 *Si locus sit alteri elocatus vel alienus.*

Dico Tertiò, Si pascas vel ligneris in loco alicuius priuati, vel Reipub. alienæ, cuius ciues non possunt idem facere in loco Reipub. tuæ; vel si id facias in loco communi, elocato alteri; peccas pro ratione rei ablatæ vel damni illati (quod sæpe multo pluris est, quàm res succisa valeat) & teneris ad restitutionem. Ita Sotus suprà: vbi tamen illud de restitutione intellige, si persona vel Respub. possidens locum, solet curare recuperationem talium. alioquin si non solet curare, sed satis ei fit, vt comprehensi mulctam luant, non erit necessaria restitutio. Vide plura de iure pascendi apud Couarr. pract. qq. c.37. quæ ideo non adfero, quia variantur pro diuersitate locorum: vnde consuetudo & leges municipales in his seruandæ.

Quādo hic non sit opus restitutione.

DVBITATIO 15.

Quomodo acquiratur dominium in thesauros.

TRactat hoc Couarr. regula Peccatum. p.3. §.2.

57

Notandum est, thesaurum esse dictum quasi θέμενον εἰς αὔριον, quòd in crastinum, seu futurum reponatur, vt docet Couarr. ex Alciato. Definitur autem. ff. de acq. rerum dominio L. Nunquam, hoc modo; *thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Vbi nomine *pecuniæ* intelliguntur quæuis opes mobiles, vt cathenæ, gemmæ, vasa, nummi aurei, & argentei. quòd si non sit vetus, non censebitur thesaurus; vnde non fiet inuentoris; sed si dominus inueniri nequit, expendi conuenit in pios vsus, sicut alia bona incerti domini. His positis

Thesaurus quid.

58

Dico Primò, Iure naturali & gentium, thesaurus transit in dominium inuentoris occupantis. est communis sententia DD. quæ enim nullius sunt, fiunt primò occupantis. at thesaurus in nullius dominio censetur: ergo, &c.

DICES, quid si possit sciri à quorum maioribus sit conditus?

RESP. non refert; quia quod tanto temporis spatio desijt possideri, desijt etiam esse in dominio cuiusquam.

Notandum tamen, Ius commune multa circa inuentionem thesaurorum disposuisse, vt patet §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione. & L. vnica C. De thesauris. quare hoc ius sequendo

In proprio fundo.

Dico Secundò, Thesaurus inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris. Instit. suprà, vbi dicitur. *thesauros, quos quis in loco suo inuenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenerit.* & L. vnica C. De thesauris, idem habetur, addita ratione, *ne Dei beneficium, inuidiosa calumnia prosequatur.*

59 *In fundo alieno.*

Dico Tertiò, Inuentus in fundo alieno (etiamsi is fundus Principis fuerit) si quidem fortuitò sit repertus; dimidium erit inuentoris & dimidium domini fundi; si autem de industria quæsitus, sine consensu domini; totus erit domini.

Prior pars, apertè habetur vtroque loco citato; estque seruanda in foro conscientiæ, etiam ante omnem Iudicis sententiam.

Ratio est; quia hæc dispositio Iuris, non est pœnalis; sed definitiua proprietatis rerum; vt rectè docet Nauarr. c.17. n.175. & Caiet. infra q. 66. a.5. & alij passim.

Secunda

Secunda pars; *vt totus sit domini, si de industria quæsiuisti*; non videtur obligare in conscientia, ante sententiam Iudicis; sed sufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte altera dimidia retenta. Ratio est, quia ista dispositio est pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intulisse videtur, quærendo absque eius consensu, in eius fundo. Confirmat. ex L. vnica C. De thesauris. vbi sic dicitur. *In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, id est, nec volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas suo nomine perscrutari. quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem, in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit; totum hoc locorum domino reddere compellatur*. Vbi expende verbum *compellatur*, quòd indicat legem esse pœnalem, & compulsionem Iudicis esse expectandam.

Dispositio pœnalis.

60 Dico Quartò, Si dominus consensit, vt quæreret, sciens quid ille quæreret, standum est pacto, si quod initum est; si autem nullum sit pactum, totus thesaurus erit inuentoris. Nauarr. c. 17. n. 172. & alij. Ratio est, quia tunc videtur illi partem suam condonasse: nisi fortè inuentor certò sciuerit ibi latere thesaurum, & simulauerit se nihil scire; tunc enim dominus ita deceptus, non censetur condonasse, vt rectè Syl. verbo Inuentum q. 3.

Quando dominus fundi consensit.

Sed difficultas est, si fundus habeat duos dominos, nimirum directum & vtilem; vtri domino dimidium sit restituendum.

61 RESP. & Dico Quintò, Quando fundus hoc modo, duobus dominis subest; dimidium erit inuentoris, & alterum dimidium inter illos ex æquo est diuidendum, tanquam inter dominos loci.

Quid si fundus sit duorum dominorum.

Ex quo sequitur, si dominus vtilis (vt Feudatarius, vel emphyteuta) inueniat thesaurum, reddet domino directo tantummodo quartam partem, & sibi reseruabit alteram quartam partem, quatenus est eius loci dominus; dimidium verò, quatenus est inuentor. quod est contra Nauarr. nu. 172. & quosdam alios.

Ratio est, quia idem est inuentor, & sic debetur illi dimidium; & est etiam dominus loci ex parte, vnde ei debetur altera quarta. conductoris autem & vsuarij nulla habetur ratio; quia nullo modo sunt domini. idem dicendum de pigneratore. vide Molinam disput. 56.

De Vsufructuario nudo quæri potest, vtrùm censeatur hic esse dominus loci; communis sententia est, non censeri. colligitur ex L. Fructus. ꝫ. soluto matrimonio, vbi dicitur; *thesaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vsumfructum, non deberi viro sed vxori, cuius est fundus; quia thesaurus non est fructus fundi*. Nauarrus tamen n. 174. & quidam alij, putant hunc censendum dominum; & eum quoque, qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi, est verius.

Vsufructuarius.

62 Dico Sextò, Qui scit alicubi thesaurum latere, & emit locum antequàm eruat, efficitur dominus totius thesauri. Ita Nauarrus n. 175. & Sotus lib. 5. de Iustitia. q. 3. a. 3. ad 2. & indicat D. Th. infrà q. 66. ar. 5. Idem insinuatur in parabola Domini Matth. 13.

Emi potest fundus.

Ratio est, quia eruit illum ex loco proprio; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat vti sua scientia, emendo agrum illum secundùm communem æstimationem; ad quam æstimationem nihil facit thesaurus absconditus; cuius nulla habetur suspicio.

Petes, quid si thesaurus conditus fuerit in re mobili, v. g. in saccis lana plenis, vtrùm is, qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus thesauri?

RESP. Non videri hoc ipso effici dominum thesauri; quia non intendit illum occupare. Habet tamen ius, illum thesaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excussit hosti saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarum; cùm illos vendiderit antequam sciret quid lateret.

DVBITATIO 16.

Cui cedat, si in loco publico, vel sacro inueniatur?

63 RESPONDEO & dico Primò, Si in loco publico, v. g. in flumine, in platea effossa, in via publica inueniatur, totus videtur esse inuentoris; non Principis vel Reipub. Ita Couar. regula Peccatum. p. 3. §. 2. n. 3. citans pro se Baldum, Cynum, & alios quosdam.

In loco publico.

Ratio est; quia Respub. vel Princeps non est dominus talis loci iure dominij specialis, de quo Leges loquuntur; sed dominio iurisdictionis, & authoritate disponendi.

DICES. §. Thesauros, Instit. de rerum diuisione dicitur: *Si quis in fiscali loco, vel publico, vel ciuitatis thesaurum inuenerit; dimidium esse fisci, vel ciuitatis*.

RESP. Per *locum publicum* non intelligi forum, plateam, vel similem locum, qui propriè nullius est, omnium vsibus deputatus; sed de loco, quem Respublica, specialis dominij iure possidet; vt sylua, pascuum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati, vt ibi dicitur, sed potius Principi.

Fateor tamen contrarium esse probabile, quia plerique Iurisperiti ita sentiunt, teste Couarr. suprà.

Probabile est dimidiũ esse Principis.

Aduerte, quandò agitur de loco publico, nihil interesse, vtrùm fortuitò ibi repertus sit, an de industria quæsitus. Ratio est; quia locus publicus non censetur alienus, sed communis; distinctio autem illa, solùm locum habet in loco alieno.

64 Dico Secundò, si inueniatur in loco sacro, vel religioso, casu fortuito, totus est inuentoris, vt patet. §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione. Idem habet Glossa ad cap. Si quid inuenisti. 14. quæst. 5. & summa Rosella verbo Furtum n. 11. Contrarium tamen etiam est probabile, quod tenet Couar. & multi alij: qui docent dimidium deberi Ecclesiæ, vel Prælato; quia Ecclesia & Prælatus habentur pro domino loci sacri. Veriùs tamen puto quod dixi; quia Iustinianus, etsi optimè nouerat conditionem locorum sacrorum apud Christianos; tamen in suis Institutionibus confirmauit Legem Adriani, cuius hæc est dispositio. vnde cùm Ius Canonicum ei non derogauerit, videtur seruanda. Intelligo autem hæc, de locis sacris & religiosis omninò publicis, quæ in Iure dicuntur esse nullius; secus de monasteriis &

In loco sacro casu inuentus.

rijs & similibus, quæ specialis dominij iure possidentur.

Inuentus studio.

Dico tertiò, Si data opera inuentus sit in tali loco, dimidium cedet Ecclesiæ.

Probatur, quia Ecclesia censetur dominus talis loci. vnde secundum Legem vnicam. C.De thesauris, debetur ei dimidium.

DICES: ergo etiam debetur dimidium, si fortuitò.

RESP. neg. conseq. quia obstat aliud ius particulare, quod aliter in eo casu disposuit.

DVBITATIO 17.

Quid si per magiam repertus sit.

65 RESP. In eo casu pertinere ad fiscum. Ita communiter DD. ex L. vnica C. De thesauris.

Arte magica repertus.

Notandum tamen, inuentorem non teneri illum tradere, antequam à Iudice compellatur; vt rectè Nauar. n.175. Ratio est; quia lex illa pœnalis est, & quidem sententiæ ferendæ, non latæ. Nihil enim aliud dicit Imperator, quàm, *se cuique in suis locis tribuere facultatem quærendi thesaurum, & inuento fruendi; dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificijs aut alia qualibet arte legibus odiosa quærat.* hîc nullum verbum habet, quo illum reipsa priuet inuentis.

66 Porrò hic Aduertendum est, Primò. Si hic thesaurus quæsitus sit in loco alieno arte magica; solùm eam partem adiudicandam per sententiam fisco, quæ fuisset inuentoris; quia dominus loci ob maleficium alterius non debet suo iure priuari.

Secundò, Ea quæ hactenus dicta sunt de thesauris, procedere secundum Ius commune. quòd si in aliqua Prouincia sint aliquæ leges particulares, vel consuetudines hac de re iustæ; sunt seruãdæ. Quòd autem quidam dicunt, consuetudinem habere, vt thesaurus vbiuis inuentus sit Principis; hoc multi censent non obligare in conscientia vt Syl. verbo Inuenta n.13. Sotus l.5. de Iustitia q.3.a.3.ad 2. quem vide. Sæpe tamẽ potest iusta subesse causa, vt pars aliqua Principi assignetur: vt si tale subsidium iudicaretur necessarium ad onera Reipublicæ sustinenda: vt autem totus applicetur, durum videtur; quia valde difficile est & dissonum iuri naturali. Fateor tamen contrarium non esse improbabile, quod tenet Couarr. supra n.4. quamuis rationes ipsius non conuincant.

An Principi totus seruandus.

DVBITATIO 18.

Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primò occupanti?

67 RESP. & Dico Primò, *Pro derelicto haberi*, quod dominus ea mente abiecit, vt id in numero rerum suarum esse nolit; vt patet. §. penult. Instit. de rerum diuisi.

Vnde sequitur, ea quæ in tempestate proijciuntur, leuandæ nauis causa, non haberi pro derelicto; vt dicitur. §. vlt. suprà. quia ea libentissimè dominus seruaret, si posset; & postquàm proiecit & in portum euasit, summè desiderat ea recuperare. Vnde iniqua est consuetudo quæ in quibusdam locis seruatur, vt dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum tanquam *ἀδέσποτα*. i. quæ possessore careant, occupet. Nam præterquam quòd sit contra ius naturale, vtpote alieni occupatio & magna in miseros crudelitas; est etiam contra Ius Cæsareum, Auth. Nauigia C. de Furtis. Et si sint bona Christianorum, occupantes ea, incurrunt excommunicationem Bullæ Cœnæ Domini. de quo vide Nauar. c.27. n.60. & 118. & Couar. ad reg. Peccatum p.3. §.1. n.5.

Pro derelicto.

Bona naufragorum.

DICES, quid si ea res certò fuerit peritura, nisi ego eripuissem (vt saccarum, frumentum, farina, papyrus) possumne retinere? RESP. non potes; quia (vt habetur ex L. Pomponius. ff. de acquirendo dominio) quælibet res nostra, quantumcunque periclitetur, manet nostra, quamdiu non est consumpta; nempe si cupimus eam nostram manere. Vt si ouis nostra ex faucib. lupi eripiatur, aut domus ab incendio, nostra manet. Vnde, quod ait Nauarr. c.17. n.99. posse nos talia retinere, si cum aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, nõ est absolutè verum; nisi quando rationabiliter credi potest, dominum permittere res huiusmodi, siue eiectas, siue ex naufragio periclitantes, ei, qui se periculo voluerit exponere; vt quando res illæ statim essent perituræ, & non sine discrimine possent recuperari, ita vt periculum ferè tanti æstimetur, quanti res ipsæ: tunc enim etsi dominus ius habet rei vindicandæ: tamen recuperator potest exigere æstimationem sui laboris & periculi. Vnde si dominus nihil dicat, poterit retinere tanquam ratione periculi concessam.

Dico Secundò, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta est, & dominus sciens vbi sit quærenda, non curat eam recuperare; vel quia eam parui facit, vel quia essent magnæ expensæ faciendæ.

Quãdo res potest recuperari, sed dominus nõ vult.

Probatur, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis suis, ob incommodum coniunctum. secus est quando omnino vellet eam recuperare, si aliquo modo posset.

Addunt quidam, rem etiam haberi *pro derelicto*; quando dominus ita eam proijcit vel relinquit, vt nulla ei spes supersit, industria aliqua, vel aliquo casu eam recuperandi. Itaque tunc, si ego extraordinaria industria eripiam vel saluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauar. l.4.c.1.n.58. sed non existimo id esse verum; nisi dominus significauerit, se eam concedere occupanti; vel æstimatio industriæ sit ferè par illi rei.

Quãdo nulla est spes recuperandi.

CAPVT

CAPVT VI.

De modó acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit præscriptione.

1 HActenus diximus de modo acquirendi dominij in res quæ nullius sunt vel communes: sequitur, vt explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominum habent, seu, quo modo dominia ab alio in alium transferantur. Generatim autẽ transferũtur vel volente priore domino, vel inuito. *Volente*, transferũtur tripliciter; donatione, vltima volũtate, cõtractu, de quibus infrà. *Inuito*, totidem modis. Primò, Iure gentium; sic res bello captæ fiunt capientis, de quo suprà, 2.2.q.40. quæ est de Bello. Secundò, authoritate alicuius legis particularis; idque vel sine culpa domini, vt lege præscriptionis: vel ob culpam eius, vt ob crimen hæresis, læsæ maiestatis, incœstas nuptias: de quo 1.2.q.96. Tertiò, sententia Iudicis; vt si fur damnetur in quadruplum; qui modus etiam obligat in conscientia, quãdo sententia non nititur falsa præsumptione. de quo infrà, sect. 4. Itaque ad præsentem locum solùm pertinet tractatio de præscriptione.

DVBITATIO I.

Quid sit Præscriptio & Vsucapio?

2 *Præscriptio tripliciter dicitur.* NOtandum est nomen *præscriptionis* tripliciter accipi apud Iureconsultos, (vt colligitur ex Couar. ad reg. Possessor in principio, &c. §. vnico, relectione 1.) 1. generatim; vt idem sit quod *exceptio*, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore; Vnde cùm exceptio sit vel *dilatoria* (vt si opponas, Iudicem non esse competentem, testes infames, actorem excommunicatum) *vel peremptoria* (vt si opponas, te mandato Principis fecisse; iam ante soluisse, quod petitur) etiam præscriptio erit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo, De exceptionibus, & præscriptionibus. lib. 44. Digestorum. Simili modo accepit Tertullianus, inscribens librum suum, *De præscriptionibus aduersus hæreticos*: agit enim de illis, quæ hæreticis, per suam doctrinam, veluti litem intentantibus, opponi possunt à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Secundò, Accipitur specialiùs pro *exceptione peremptoria* proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel iure aliquo vsi sumus, vel quòd alius tali tempore ab vsu alicuius Iuris cessauerit, vt docet Couar. suprà. §. vnico. n. 4. & patet ex titulis C. De præscriptione longi temporis. & de præscript. 30. & 40. annorum.

Tertiò, accipitur pro *dominij acquisitione, vel iuris alieni elisione*, ex tempore legibus definito prouenienté. Hoc modo dicimur præscribere domum, vineam, agrum, id est, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verùm sic non accipitur in Iure ciuili, sed in Iure Pontificio, & passim ab Interpretibus vtriusque Iuris; vt docet Couarr. n. 6. Ratio, cur sic acceperint, est; quia qui dominium alicuius rei per continuatam eius possessionem comparauerat; si impetebatur à priore domino, præscribebat. i. excipiebat & opponebat certi temporis possessionem, per quam fecerat rem suam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipsa *vsucapio* & *dominij acquisitio* cœpta est vocari *præscriptio*; cùm tamen præscriptio ex vsucapione oriatur, vt patet L. Emptor. C. de præscriptionibus.

3 *Quid præscriptio.* Ex his patet, quid sit *præscriptio*. Nam si primo modo capiatur, nihil est aliud quàm exceptio, seu oppositio aduersus actionem actoris.

Si secundo modo; est exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, est dominij acquisitio, vel alieni iuris, siue realis, siue personalis peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Vbi Aduerte, si acquisitionem dominij paulò latiùs accipiamus, non opus est addere illam partem (*vel alieni iuris peremptio*) quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium suæ libertatis; liberatur enim obligatione, qua alteri erat obstrictus. rectè tamen additur causa claritatis.

Vsucapio. *Vsucapio verò, est acquisitio dominij per continuationem temporis lege definiti.* Ita habetur L. 3. ff. de Vsucapion. quæ definitio causaliter est intelligenda. Vsucapio enim est causa acquisitionis dominij. formaliter autem videtur *esse possessio* quædam rei alienæ. Vnde dicimus Vsucapionem interrumpi. Potest tamen etiam accipi pro ipsa acquisitione formali dominij. nemo enim dicitur res vsu cepisse, nisi iam dominium acquisierit.

Differentia inter Vsucap. & præscrip. Ex his colligi potest, quomodo præscriptio ab vsucapione differat: si enim primo vel secundo modo sumatur, res est clara: quia præscriptio his modis est oppositio contra actorem. si tertio modo, sic est magis commune quàm vsucapio. omnis enim vsucapio est præscriptio, non contrà. Nam præscriptio, qua extinguitur actio personalis vel realis alterius, non est propriè vsucapio, tamen est præscriptio. Generaliter tamen posset dici vsucapio; quatenus Ius & libertas ab aliqua obligatione potest dici vsucapi; & sic æquè latè paterent præscriptio & vsucapio.

4 Aduertendum tamen, Iuris Interpretes passim distinguere præscriptionem ab vsucapione; quòd vsucapio sit mobilium, præscriptio verò immobilium. verùm hæc differentia non est fundata in Iure. Nam vsucapio etiam est immobilium. vt patet Instit. de vsucapionibus, in principio; vbi non semel ad res immobiles refertur. & L. vnica C. De vsucapione transformanda. Similiter præscriptio in rebus mobilibus locum habet: nam quando eas vsucepimus, vtimur præscriptione, seu exceptione erga priorem dominum. Itaque hisce nominibus vtemur tanquam sinonymis.

DVBITATIO 2.

Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem seu vsucapionem?

Quatuor conditiones. 5 RESPONDEO, Ordinarie requiri quatuor, ex communi DD. sententia, vt testatur Syl. verbo Præscriptio n.1. *possessio, titulus probabiliter præsumptus, bona fides, & continuatio possessionis cum bona fide, per tempus lege præscriptum.*

Possessio. Primò, requiritur *possessio*; quia, vt habet regula iuris in 6. *sine possessione præscriptio non procedit.* oritur enim hoc totum ius ex possesione. debet autem hæc possesio esse, qua quis nomine suo posidet, non autem nomine alieno: quia hic verè non est possessor, sed alter, qui per illum posidet. *Ciuilis sufficit, non autem naturalis.* cùm autem possesio, alia sit *ciuilis tantùm*, alia *naturalis tantùm*, alia *ciuilis & naturalis simul*; hæc vltima est aptisima gignendæ præscriptioni. *naturalis tantùm*, non sufficit. *Ciuilis tantùm*, qua solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus, sufficit; vt probat Couar. Reg. Possessor. p.1. §. vnico. n.7. hæc enim etiam ideo *ciuilis* dicitur, quòd hunc ciuilem effectum pariat.

6 Ob defectum huius conditionis non possunt præscribi, primò loca sacra, & Ius decimarum à laico; nam non est capax possesionis ciuilis talium; cùm ius ei resistat, vt patet ex dictis suprà c.3. dub.9. *Religiosus.* Secundò, Religiosus professus non potest quicquam præscribere, seu vsucapere; quia nihil potest nòmine suo posidere. *Fructuarius.* Tertiò, Fructuarius, feudatarius, emphyteuta, non possunt rei proprietatem præscribere; quia hanc non possident nisi naturaliter: dominus enim directus posidet eam ciuiliter. deinde non posident eam nomine suo, sed directi domini. Possunt tamen præscribere Ius vtilitatis; non quia naturaliter posident rem, (vt quidam volunt) sed quia hoc ius ciuiliter posident, vtpote suo nomine; vt rectè Couarr. suprà n.7. *Colonus.* Quartò, Si colonus vel quiuis fructuarius venderet domum vel agrum absente domino & ignorante; emptor non posset præscribere; quia non haberet possesionem ciuilem, sed solùm naturalem; ciuilis enim manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum posidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, & sciens non audeat eum depellere: vt dictum est c.3. dub.12. Quintò, Nemo potest præscribere, quamdiu apud ipsum non est possesio ciuilis, sed apud alium. *Quãdo incipit præscriptio.* nam præscriptio incipit ab eo die, quo dominus prior amittit possesionem ciuilẽ, vt omnes DD. tradunt, teste Couarr. n.7. tunc enim primùm incipit detentor ciuiliter posidere.

7 *Præscriptio cõtra actionem.* Petes vtrùm hæc conditio requiratur etiam in præscriptione, quæ fit per debitorẽ vel reum contra actionem personalem vel realem creditoris vel actoris? quidam negant; eò quòd reus vel debitor qui sic præscribit, nihil videatur posidere: cùm hæc præscriptio ex eo oriatur, quòd creditor, vel actor aliquid omittat. Sed conformiùs dicitur, etiam hîc necessariam esse quãdam possesionem, nempe libertatis suæ, quæ certo duret tempore; vt infrà dubit.11. patebit.

8 *Titulus.* Secundò requiritur, *Titulus probabiliter præsumptus*, id est, qui bona fide putetur validus; vt donationis, testamenti, vel succesionis ab intestato, emptionis, permutationis, &c. Non est autem necessariũ, vt ille titulus sit verus .i. validus: nam hic sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium; sed satis est, vt probabiliter putetur verus, quamuis reuera inualidus sit, (vt quia vẽditor non habuit potestatem vendendi) tunc enim ius facit vt res aliena, exacto tempore definito, fiat tua. Aduertendum est, non semper requiri titulum ad præscriptionem; vt docet Couar. 2.p.§.8. quia sæpe fit, vt tituli obliuiscamur; multa enim habemus in rebus nostris, quę vtrùm emptione, donatione, testamento, an aliter accepimus, ignoramus. Requiritur tamen vt breuiore vel ordinario tempore fiat præscriptio.

9 *Bona fides.* Tertiò, Requiritur *bona fides*, vt patet ex regula Iuris in Sexto. *Possessor malæ fidei non præscribit*, in quam regulam Couar. doctisimum commentariũ scripsit, quem sæpe hic citamus.) Idem habetur in c. finali. de præscriptionibus (quod sumptum est ex Concil. Magno Lateranensi, vbi dicitur: *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali iudicio definimus, vt nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica quàm ciuilis; cùm generaliter sit omni constitutioni & consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest obseruari. Vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ex quibus verbis, hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in proposito esse credulitatem, qua quis sibi prudenter persuadet rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. *Quid bona fides.* Dico, *prudenter*, quia si ex ignorantia crassa, vel inordinata cupiditate, illa persuasio procedat, non erit bona fides.

Continuata possessio. Quartò, Requiritur certi temporis continuata possesio: quod tempus varium est, pro varietate rerum præscribendarum, vt infrà dicetur.

Circa prædictas conditiones, præsertim circa 3. & 4. sunt aliquot dubitationes. Vnde sit

DVBITATIO 3.

Vtrum dubitans an res sit sua, censeatur bona fide eam posidere?

10 TRactat hoc Couar. ad Regul. Possessor. p.2. §.7. n.3. & sequent.

RESP. & Dico Primò, Qui dubitat, non censetur habere bonam fidem ad inchoandam possesionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couar. suprà, Ioannes Medina Cod. de restitutione q.17. & est communis sententia Doctorum.

Ratio est; quia vt rem quam antea non habebam, incipiam mihi vindicare & vsurpare, requiritur, vt determinatè iudicem eam vel esse nullius (& ita fieri meam per occupationem) vel certè esse meam, quamuis id antea non aduerterim. Quòd si dubitem an sit mea, an aliena, iniquè ago eam mihi arrogans; cùm non sit melior mea conditio, quàm alterius. *Si sit dubiũ quãdo neuter possidet.* In hoc casu, si dubium versetur inter duos, quorum neuter bona fide posidebat, res est diuidenda: quia par est Ius vtriusque; neque est vlla ratio, cur alteri potiùs quàm alteri adiudicetur. vt dictum est 1.2.q.19.

11 Dico Secundò, Qui dubitat, censetur habere bonam fidem sufficientẽ ad continuandam possesionem bona fide initam. vnde quãdo dubium superuenit ei, qui bona fide cœpit posidere, non violat,

Dubitatio non interpellat præscriptionẽ.

violat, nec interrumpit eam. Ita Couar. suprà. §. 7. n. 3. & sequentib. vbi multos citat pro hac sententia. Idem docet Medina loco citato. Est contra Adrianum in 4. q. de præscriptione. & Sotum l. 4. de Iustitia q. 5. a. 4. & quosdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere præscriptionem. Sed probatur nostra sententia ex cap. Si virgo. 34. q. 1. vbi dicitur, *In iure prædiorum, tamdiu vnusquisque possessor bonæ fidei dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienum.* Idem indicatur c. finali de præscriptione, cùm dicitur, *Vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam*, atqui dubius non est sibi conscius rem esse alienam, & ignorat se possidere alienum: ergo manet possessor bonæ fidei, & procedit præscriptio. loquuntur autem hæc capit. de continuatione possessionis, non autem de inchoatione.

Secundò, Probatur ratione; quia in pari dubio, melior est conditio possidentis, quàm non possidentis: ergo cùm is, qui incipit dubitare, iam possideat, melior est eius cõditio, quàm nõ possidẽtis; ac proinde potest rem retinere, etsi adhibita diligẽtia, adhuc maneat dubitatio. quòd si potest rem retinere; etiam potest continuare possessionem perseuerante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere præscriptionem. nam sola illa possessio est inutilis ad præscribendum, quæ non est sine peccato, vt patet ex dicto c. finali.

Obijcitur contra, Bona fides est existimatio, qua quis prudenter existimat rem, quam retinet, esse suam; atqui dubitans nõ existimat esse suam, ergo non habet bonam fidem.

RESP. Non tantùm est bona fides, cùm quis positiuè credit rem esse suam; sed etiam cùm nescit esse alienam; vt colligitur ex cap. finali suprà. Vnde cùm dubitãs nesciat esse alienam, censetur habere bonam fidem, talem qualis quidem non sufficit ad inchoandam præscriptionem; tamen ad continuandam sufficiens est.

12 Ex his potest colligi resolutio cuiusdam dubitatiunculæ, quam Couarr. tractat n. 2. suprà: Vtrùm detur medium inter bonam & malam fidem? Dicendum est dari medium, si hæc speculatiuè considerentur: non autẽ si in ordine ad praxim. dubitans enim speculatiuè, nec bonam nec malam fidem habet, quia nec credit positiuè rem esse suam, nec alienã; sed hæret in medio. In ordine autẽ ad praxim habet vel bonam fidem vel malam: bonam, si agatur de continuatione possessionis benè inchoatæ; malam verò, si agatur de possessione primùm ineunda.

An detur mediũ inter bonam & malam fidem.

DVBITATIO 4.

Si quis dubitans, an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrum bona fide continuet possessionem, an mala?

13 RESP. Mala fide continuat possessionem; vnde non procedit ei præscriptio; vt expressè habetur L. Si fur. ff. de vsucapionibus. vbi dicitur, *Si quis id quod possidet non putet sibi licere per leges vsucapere, dicendum est, etsi erret, non procedere tamen eius vsucapionem, vel quia non bona fide videatur possidere, vel quia in iure erranti non procedat vsucapio.* Sed occasione huius legis, occurrit dubium de quo fusè Couar. Reg. Poss. p. 2. §. 7. n. 5. & sequent.

DVBITATIO 5.

Vtrum si quis ex ignorantia Iuris rem vsurpet vt suam, suámque esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum:

VErbi gratia, comparasti rem aliquam contractu vsurario, quem putabas iustũ; quòd existimares vsuras mediocres iustè exigi: accepisti à Religioso vestem, equũ, &c. nesciens Religiosum non posse donare; vtrùm cum tali errore currat præscriptio? Ioannes Medina q. 17. docet quamuis ignorantiam inculpatã tam iuris, quàm facti, sufficere ad præscribendum in foro conscientiæ. Sed contrarium est verius. pro quo

14 Dico Primò, Iuris clari ignorantia non sufficit ad præscriptionem rei, etiamsi sit omnino inculpata. Est communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. Poss. p. 2. §. 7. n. 6.

Probatur L. Nunquam. ff. de vsucapionibus, vbi dicitur, *Nũquam in vsucapionibus, Iuris error possessoribus prodest.* & L. Iuris, de Iuris & facti ignor. *Iuris ignorantia in vsucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat.* & L. Error. ff. eod. tit. *Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendijs obest. Iuris autem error, nec fœminis in compendijs prodest. cæterùm omnibus, iuris error in damnis amittendæ rei suæ non nocet.* Idem habetur L. sequenti. Quare cùm leges nolint hunc errorem prodesse, nõ procedet cum eo præscriptio; sicut enim præscriptio iure humano constat, ita ab eodem potest circumscribi.

Error iuris impedit præscriptionẽ, maximè si vincibilis.

15 Dico Secundò, Huius tamen Iuris ignorantia seu error inculpatus sufficit, ad præscribendos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar. lib. 1. consil. 6. tit. de officio Iudicis.

Sufficit ad fructuum vsucapionẽ.

Probatur ex L. Sed etsi. §. Scire. ff. de petitio. hæred. Idem tenere ait Glossam, Dynum, multosque alios, & à multis poni tanquam regulam. Idem tenet Couar. §. 7. n. 6. & l. 1. variarũ. c. 3. n. 8. Ratio esse potest; quia error circa fructus videtur esse error facti; putat enim possessor se eos percipere ex re sua.

16 Dico Tertiò, Ignorantia vel error Iuris valdè dubij, & etiam verè dubij sufficit, ad præscriptionem ipsius rei. Ita Nauarr. suprà. *Error* (inquit) *iuris dubij, perinde prodest ad hoc* (vsucapionem) *sicut error facti.* Probat ex glossa, Panor. Felino & alijs in cap. De quarta, de præscriptionibus. Idem tenet Couar. §. 7. n. 12. & Syl. verbo Præscriptio. §. 4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirant vt hoc ius sit valde dubium; quia sufficit esse verè dubium, vt Nauar. & Syl. Ratio est; quia quando Ius aliquod est verè dubium (id est, de quo vtrimque sint multorum sententiæ) prudenter possumus in praxi vtramlibet sequi, perinde ac si ius planum esset.

Error Iuris dubij.

Hinc sequitur, posse vsucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo, de quo vtrimque sunt opiniones Doctorum, comparauit.

17 Sed difficultas est vtrùm sententia Medinæ sit aliquo

aliquo modo probabilis. Quidam negant, propter iura citata, & quia in foro externo talis condemnaretur. Mihi tamen videtur hæc sententia non improbabilis, Primò, quia Couar. suprà. §. 7. n. 6. docet, quamuis error iuris non sufficiat ad præscriptionem requirentem titulum, eundem tamen sufficere ad eam præscriptionem, quæ titulum minimè requirit, sed sola bona fide procedit. Probat id ex plurimis Doctoribus. Ratio est; quia præscriptio non necessariò requirit titulum; sed tantùm possessionē bonæ fidei certo tempore continuatam. atqui is qui errat in iure, potest habere bonam fidem, & cum ea possidere tempore definito. ergo potest præscribere; quamuis non tam citò, quam cum titulo; vt infrà patebit.

Sententia Medina videtur probabilis.

Secundò, quia Molina Iurisperitus lib. 2. de primogenijs c. 7. n. 69. cum quibusdam alijs affirmat, etiam præscriptionē eam, quæ titulum requirit, procedere cum iuris ignorantia, in iis, in quibus error iuris toleratur, vt in muliere, rustico, minore, milite, & similibus. Tertiò, quia Ius canonicum non videtur aliud requirere, quàm bonam fidem, qua quis sine peccato possideat toto tempore legibus præscripto; vt colligitur ex locis suprà n. 9. allatis. atqui hæc bona fides potest esse cum ignorantia iuris. Quartò, ideo leges videntur iuris ignorantiam reijcere à præscriptione, quòd is, qui ius ignorat in contractibus, præsumatur non bona fide inchoasse possessionē; quia tenebatur adhibere diligentiam (si volebat rem comparare) vt sciret leges illius contractus; vt notat Couar. n. 10. ergo si in conscientiæ foro (vbi cessat præsumptio) nulla fuerit negligentia aut culpa, videbitur posse vsucapere. Antecedens probatur ex regula Iuris in Sexto, vbi dicitur; *Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere.* & L. Quemadmodum. C. De agricolis & censitis. vbi dicitur, *eum qui emit adscriptitium sine gleba, non posse vsucapere,* quia, inquit, *malæ fidei possessorē esse nullus ambigit, qui aliquid contra legē interdicta mercatur.* vbi aduerte, quosdā existimare *malam fidem* non accipi pro mala conscientia, sed pro fide habente vitium ex lege, & insufficiente ad præscriptionem. Sed verius est, accipi pro mala conscientia. Sic enim accipitur in regula illa Iuris, quæ sumpta est ex hac lege Iustiniani, eamque explicat. vnde *mala fides* vtrobique eodem modo sumitur, & agitur de præsumptione. Iura enim non præsumunt ignorantiam iuris (etiamsi reuera subsit) quando quis ratione contractus, quē facit, tenebatur Ius nosse. Ob has rationes, non cogerem ad restitutionē eum, qui sic præscripsisset, præsertim spatio longissimi temporis, vbi nō requiritur titulus, nempe 30. annorū: Cum Couar. n. 11. approbet sententiam Medinæ in foro animæ, vt procedat etiam tempore ordinario.

18 Dico Quartò, Error inducens bonam fidem omnino sufficientem ad vsucapionem, regulariter est error facti.

Sequitur ex dictis; vt si rē acceperis à fure, nesciens esse furem, tenes illam bona fide, orta ex errore facti. Similiter si emptione vel donatione, habeas à pupillo, nesciens esse pupillum; vt patet L. Pro emptore. ff. Pro emptore. Pari modo si emas à Prælato rem Ecclesiæ, putans Capitulum consensisse, est error facti, & potes præscribere etiamsi Capitulum non consenserit. Si autem emeris à Prælato, putans non requiri consensum Capituli, est error iuris; nec potes præscribere, nisi fructus rei, non autem rem ipsam. vt docet Couar. n. 6.

DVBITATIO 6.

Vtrum aliquando cum mala fide procedat præscriptio?

Vide Couarr. ad reg. Possessor. p. 2. §. 11.

19 RESP. Propriè loquendo nunquam procedit præscriptio cum mala fide. Nam leges ciuiles statuentes præscriptionem 30. aut 40. annorum, etiam cum mala fide procedere; sunt abrogatæ Iure canonico. vt patet c. finali, de præscriptionibus. Vnde omnes leges particularium locorum, statuentes præscriptionem, post certum aliquod tempus, siue in rebus corporalib. siue in spiritualibus (.i. iuribus seu actionibus realibus & personalibus) requirunt suo modo bonam fidem. vt fusè docet Couarr. §. 11.

Vnde infertur Primò, vt præscribam contra debitum pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non sufficit, vt Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit; sed requiritur vt ego certo temporis spatio bona fide existimem, me nihil debere Petro; v.g. vt putem esse condonatum, vel solutum, vel vt omnino memoria exciderit. Ratio est; quia aliàs non censebor bona fide possidere ius non soluendi. etsi enim creditor me non interpellet; tamen terminus elapsus ipsaque dies interpellat & monet solutionis. quare cùm peccem non soluendo, non potest mihi procedere præscriptio: iuxta cap. finale suprà. Similiter, etsi famulus intra biennium, ex quo desijt famulari, non petat stipendium à domino; non tamen potest dominus præscribere contra debitum illud, nisi bona fide putet solutum. Vide Couar. ad reg. Poss. p. 2. q. 11. n. 4.

Præscriptio contra debitum pecuniarium, vel actionem.

20 Aduerte tamen, non esse improbabile, cum mala fide posse præscribi contra actionem personalem; ita vt si certo tempore creditor non exigat debitum, postea non possit illud petere in iudicio, eique denegetur actio; vt docet Adrianus quodlib. 6. a. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ statuit, vt famuli mercedem pactam petant à dominis intra biennium, à die quo seruire cessauerint: alioquin non possint eam petere in Iudicio, nisi scripturam producant. non tamen per hoc liberatur dominus in conscientia, si mala fide retinet: sicut non liberatur is, qui rem emit minoris iusto, etsi non infra dimidium: neque is, qui nudo pacto promisit aliquid; etsi contra hos non detur actio in foro externo. contrarium tamen est verius, vt ostendit Couarr. si enim constaret debitorē mala fide non soluisse, condemnaretur. hoc autem constare vix potest, nisi ex ipsius confessione.

Potest denegari actio in iudicio.

Infertur 2. Vt quis præscribat Ius eligendi, præsentandi, pascendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius seruitutis; requiri, vt bona fide vtatur tali iure, tempore lege constituto; si enim mala fide vtitur, sciens se non rectè facere, non currit præscriptio.

Ius eligendi, præsentandi, &c.

Obijcitur Primò, Is cuius bona per legem pœnalem addicta sunt fisco, eiusque hæredes, præscribunt

Contra actionē fisci. scribunt contra fisci actionem, cùm tamen sciant bona sua fisco deberi. ergo aliquando cum mala fide currit præscriptio.

RESP. Iurisperiti hoc passim vocant malam fidem: sed rectiùs dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidem: non quidem qua sibi persuadeant hæc bona absolutè & pleno iure esse sua: sed qua iudicent licere sibi ea retinere, donec per fiscum auferantur: & se non teneri fisco ea offerre. de quo Vide Couar. ad 4. Decretal. p.2. c. 6. §.8. à numero 5.

Obijcitur Secundò. Possum præscribere contra eum, qui habet ius seruitutis rusticæ in meo prædio, etiamsi sciam ipsum hoc ius verè habere: ergo cum mala fide.

Contra seruitutem rusticam.

RESP. Nego conseq. aliud enim est, acquirere ius, aliquid agendi in re alterius; aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij rustici in re mea. hoc denique nihil aliud est, quàm præscribere libertatem rerum mearum: quod fieri potest, etiamsi sciam alterum ius habuisse. Itaque altero habēte ius seruitutis in prædijs meis, (v.g. vt possit transire per meum hortum vel agrum; vt possit pascere in meis prædijs) cùm non requiratur vllus actus in me, vt ego contra ius illud præscribam; sed sufficiat vt ipse iure suo certo tempore non vtatur (vt habetur L. Hæc autem iura. ff. De seruitutib. vrbanor. prædior.) non sum in mala fide, etsi sciam illum ius habere. nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto, quod debeo. non enim teneor illum monere, vt iure suo vtatur. Itaque sum in bona fide vt rectè Medina q. 17. C. de restitutione: quia bona fide sino illum iure suo non vti, & mihi libertatem creari. secus verò est quando alter habet ius, non quidem aliquid faciendi circa rem meam; sed vt ego aliquid non faciam; v.g. ne altiùs ædificem, ne fenestras in hortum ipsius aperiam, & similia. Tunc enim, vt ego extinguam illud ius, requiritur, vt bona fide faciam contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

DVBITATIO 7.

Quantum temporis requiritur ad vsucapionem rerum mobilium?

NOtandum est, ante tempora Iustiniani, res mobiles in Italia potuisse vsucapi annali possessione bona fide continuata: Immobiles biennio. Verùm ipse hoc ius tanquā parum consentaneum æquitati, plenumque litigiorum, reformauit, vt videre est Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda. & Tit. de Vsuca. transfor. cuius reformationem amplexum est Ius canonicum. Iuxta hanc igitur

22 *Res mobiles* Respondeo & dico primo, Ad vsucapionem rerum mobilium priuati hominis, vel etiam cuiusuis Ecclesiæ, cum titulo requiritur & sufficit possessio per triennium bona fide continuata. Est communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. Posses. p.2. §.2. n.5. De *rebus priuatorum*, habetur C. de vsucapione transformanda. L. vnica. & Instit. de vsucapionibus. §.1.

De *rebus Ecclesiæ* habetur authent. Quas actiones. C. de Sacrosanctis Eccl. *Quas actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit; hæ, si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur: Vsucapione triennij, vel quadriennij præscriptione in suo robore durantibus: sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio vel priuilegio.* Quæ authent. recepta est ab Ecclesia, vt patet ex Decret. 16. q.3. cap. vlt. & penult. Ex qua constat, in rebus & actionibus, quæ minore tēpore, quàm decennio vsucapiuntur vel præscribūtur, par esse ius priuati & Ecclesiæ. Idem docet Couar. suprà. talis est actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & similes.

Petes, vtrùm hoc etiam habeat locum contra Ecclesiam Romanam? Videtur non habere; nam post illa verba *Vsucap. triennij, &c.* subiungitur, *sola Ecclesia Romana.* quasi sit exceptio ab vtraque sententia præcedente.

Ecclesia Romana.

RESP. Habere locum. Illa enim exceptio solùm intelligenda est ab illis verbis, *Hæ si religioso loco competant, &c.* & illa. *Vsucapione triennij, &c.* veluti per parenthesin interiecta. Id apertè indicant DD. in periocha huius authent. Confir. quia aliàs non rectè diceretur, *Vsucapionem triennij, &c. in suo robore durare*; hoc enim significat nihil in illa mutari: at aliquid in ea mutaretur, si statim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc authent. ex tribus diuersis Iustiniani nouellis contexta est. Prima pars est ex nouella 131. cap.6. pro temporalibus præscriptionibus, &c. Secunda, *vsucap. triennij*, ex nouella 111. cap.1. Tertia, *sola Romana*, ex parte est ex nouella 9. vbi solùm in præscriptione longissimi temporis, quale est spatium 30. annorum, concedit Ecclesiæ 100. annos. Vnde hoc non est extendendum ad vsucapionem triennalem & quadriennalem.

Dico Secundò, Ad vsucapionem rerum mobilium sine titulo, requiruntur anni 30. siue priuati eæ sint, siue Ecclesiæ. est communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C. de præscript. 30. vel 40. annorum; vbi res immobiles contra priuatum præscribuntur 30. annis, sine titulo. Idem ergo censendum de mobilibus; cùm nihil aliud de his sit statutum, absente titulo.

Altera probatur; quia cùm Ecclesia in mobilibus non habeat priuilegium, sed solùm in immobilibus; eodem iure censeri debet, quo priuatus. de quo Vide Couarr. §.5. n.2.

DVBITATIO 8.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præscriptionem, siue contra priuatum, siue contra Ecclesiam, vel piam causam.

DICO Primò, Ad præscribendā bona immobilia priuatorum, cum titulo requiritur spatium 10. annorum inter præsentes; 20. inter absentes: sine titulo requiruntur anni 30. Est communis sententia DD. in cap. Sanctorum. de præscript. & alibi.

23 *Immobilia priuatorū.*

Prior pars habetur. Instit. de vsucap. §.1. & L. Cùm in longi, C. de præscription. longi temporis. vbi tria notanda sunt, Primum est, Longum tēpus in materia vsucapionis vocari spatium 10. annorum inter præsentes. 20. inter absentes. Longissimum autem spatium 30. vel 40. annorum. Patet ex dicta L. Cùm in longi.

Lōgum tēpus. *Longissimum.*

Secun-

Præsentes. Secundum, *Præsentes dici*, qui in eodem territorio habitant; vt sunt omnes qui in territorio Louaniensi, etiamsi non in ciuitate: *absentes*, qui in diuersis territorijs, vt docet Panor. in cap. De quarta. de præscriptione. n. 30.

Tertium, Si præsens fueris 7. annis, & postea egrediaris territorium habitaturus alibi, opus est adhuc sex annis, vt res immobilis contra te præscribatur. Ratio est; quia supererant tres anni ad complendam præscriptionem contra præsentem, qui debent duplicari ratione absentiæ: vt habetur expressè L. Quòd si quis. C. de præscriptione longi temporis. vnus enim annus præsentiæ, æquiualet duobus annis absentiæ. Syl. verbo Præscriptio. 1. q. 7. & reliqui DD.

Vnus annus præsentiæ æquiualet duobus absentiæ.

Altera pars, *Sine titulo requiri annos 30.* patet ex cap. Sanctorum. de præscriptione. Idem colligitur ex L. Si quis emptionis. §. 2. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum.

Vbi non requiratur titulus. Vbi aduerte, quando agitur de præscriptione 30 vel 40. annorum, *ordinariè*, neque Iure Pontificio neque Cæsareo, requiri titulum; sed sufficere bonam fidem cum possessione tanti temporis: vt docet Couarr. reg. Poss. §. 5. n. 2. ex communi Doctorum sententia. Dixi *ordinariè*; quia interdum exigitur tituli probatio; nempe quādo præsumptio Iuris est contra præscribentem, vt docet Couar. l. 1. variarum c. 17. n. 7. vt fit quando Episcopus vnius diœcesis vult præscribere decimas sitas in alia diœcesi, vt habemus c. 1. de præscriptione in 6. Hîc enim ex possessione 40. annorum, non præsumitur titulus; sed requiritur tituli probatio; vel certè, vt à tempore, cuius initij memoria non extat, possederit.

Tituli probatio.

24 *Contra pupillum & minorem.* Dico Secundò, Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum quamdiu est in ea ætate, datur præscriptio, siue mobilium siue immobilium: si autem nō sit pupillus, sed minor (id est, nondum habens 25. annos expletos) requiruntur 30. anni.

Prior pars patet L. Sicut in rem. C. de præscriptione 30. annorum. factum id est in fauorem pupillaris ætatis, & status.

Altera pars habetur L. vltima. C. in quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. Ratio est; quia minores non ita rebus suis possunt inuigilare, vt maiores, præsertim cùm administrationem non habeant.

25 *Contra Ecclesiam & pias causas.* Dico tertiò, Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanā requirūtur anni 100. cōtra aliam Ecclesiam, vel Hospitale, vel Monasterium, vel contra pias causas, requiruntur anni 40. est communis DD. De Ecclesia Romana habetur Authentica, Quas actiones. C. de sacrosanctis Ecclesiis; vbi præscriptionis tempus contra reliquas Ecclesias & pia loca restringitur ad annos 40. (cùm antea esset annorum 100. vt patet ex L. Vt inter diuinum, quæ immediatè præcedit) & soli Ecclesiæ Romanæ inter loca pia reseruatur priuilegium 100. annorum. Dico *inter loca pia*, quia hîc nō reuocatur priuilegium, quod in dicta lege, Vt inter diuinum. erat concessum ciuitatib. vt contra eas non possit præscribi, nisi 100. annorum spatio, si quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel si quid donatum vel venditum fuisset; vt rectè Couarr. §. 2. n. 15. Idem de *Ecclesia Romana* habetur in multis canonib. tit. de præscriptione. De *alijs Ecclesijs* habetur tum alibi, tum cap. De quarta, de præscriptione. De *alijs pijs locis & causis*, habetur Authent. quas actiones; & probat Couar. reg. Possessor. §. 2. n. 3. vbi etiam refutat quosdam, qui putabant contra pauperes non præscribi.

Priuilegiū quorūdam Regulariū. Hîc tamen Notandum est Primò, Quibusdam Monasterijs & Collegijs Regularium concessum esse, vt res immobiles non possint contra ipsos præscribi, nisi annis 60. Concessit hoc Eugenius IIII. de plenitudine potestatis, ordini S. Benedicti, & Iulius II. congregationi S. Saluatoris, vt ex eorum priuilegijs manu scriptis constat. Idem concessum ordinibus illis, qui horum priuilegijs participant; vt Societati nostræ, & quibusdam alijs.

Secundò, Si res priuati incipiat esse Ecclesiæ, & contra priuatum præsentem anni quinque sint exacti, non requiri vlterius spatium 35. annorum ad complendam præscriptionem contra Ecclesiam; sed sufficiunt 20. quia quinque priores contra priuatum, continent dimidium tempus necessarium. vt docet Syl. verbo Præscriptio q. 7. §. sextum. consentiunt alij DD.

Bona immobilia quæ. Tertiò, nomine *bonorum immobilium* hîc etiam intelligi Iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, census, reditus, Ius patronatus, vsusfructus, & seruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & instar immobilium fructum vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propositiones supradictas. Maioris tamen lucis causa, & quia interdum in his est aliqua diuersitas, breuiter agemus de singulis.

DVBITATIO 9.

Quanto tempore præscribantur seruitutes, & quanto amittantur.

De hac re fusè agit Gomezius, tractatu de seruitutib. tomo 2. c. 15.

26 *Seruitus personalis, vt acquiratur.* Dico Primò, Seruitus merè personalis, quæ debetur personæ à persona, nullo tempore præscribi potest. i. vsucapione acquiri. L. finali C. De longi temporis præscriptione. idque verum est, etiamsi bona fide putans esse seruum, emeris. ratio est, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri seruum ex errore opinionis.

Dico Secundò, Seruus tamen præscribit libertatem contra dominum, si per 20. annos bona fide putauerit se liberum; etiamsi titulum libertatis non habeat L. 2. C. De longi temporis præscript. quæ pro libert. Gomez. n. 26. hoc constitutum est in fauorem seruorum.

27 *Seruitus mixta.* Dico Tertiò, Seruitus mixta, quæ à re debetur personæ, vt est vsusfructus, præscribitur cum titulo 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes: sine titulo annis 30. L. fin. C. De longi temporis præscript. & Gomezius suprà, v. g. aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat potestatem, constituit tibi vsumfructum in agro, sylua, vel alia re simili; tuque inde possedisti bona fide hoc ius per 10. annos præsente eo, ad quem pertinebat: etiamsi postea constet illum non potuisse constituere, tamen tu retinebis ad vitam, vel ad tempus constitutum: quia hoc ius effectum est tuum, lege præscriptionis. quòd si dominus, ad quem pertinebat, sit absens, requiruntur anni 20. Si

20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit (vt si dictum tibi fuit ad te pertinere, nescias autem qua ratione) sicque bona fide per 30. annos possideas; tuus erit ad vitam. Idem dicendum est de feudo, & emphyteusi; præscribuntur enim, vt vsusfructus; cùm sint species quædam illius.

Vbi tamen aduerte, vsumfructum non præscribi, ratione possessionis rei fructiferæ; vt agri, syluæ, vel alterius; (quia vsufructuarius nō possidet hanc rem suo nomine, nec possessione ciuili, sed tantùm naturali & nomine alterius) verùm ratione possessionis ipsius Iuris, quod vocatur vsusfructus: vt benè Gomezius suprà; qui citat alios; debes enim hoc Ius possidere tanquam tuum.

28 *Seruitus merè realis cum titulo.* Dico Quartò, Seruitus merè realis, siue sit continua vel quasi cōtinua; (vt tigni immittendi, oneris ferendi, stillicidij, aquæductus) siue discōtinua; (vt eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præscribitur 10. annis, præsente eo, contra quem agitur; 20. verò eo absente. est communis DD. ex L. finali C. De præscriptione longi temporis. vt si is qui verè non erat dominus rei, tamen putabatur esse, tibi concessit ius immittendi tignum in murum, vel stillicidium in aream, vel ducendi aquam per hortum, vel iumentum, aut plaustrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decennium possideas, præsente eo, cuius interest, verè efficeris dominus talis iuris, lege præscriptionis. neque hîc requiritur scientia & patientia illius, contra quem præscribitur; quando titulus adest. vt communiter DD. tradunt.

Sine titulo. Dico Quintò, Seruitus merè realis, si sit continua vel quasi continua absque titulo, cum scientia & patientia aduersarij præscribitur decennio inter præsentes, vicennio inter absentes; discontinua verò absque titulo, non præscribitur nisi tempore immemorabili, id est, cuius initij non extet memoria. Prior pars est communis DD. ex L. 1. & 2. C. De seruitutibus & aqua; eamque tradit Gomezius tomo 2. c. 15. n. 27. Si enim dominus, vel is, cuius interest, scit & permittit tanto tempore; censetur hoc ius sponte concedere. *Tempus immemorabile.* Altera est etiam communis, ex L. Seruitutes 4. ff. de seruitutibus. Itaque non præscribis ius agendi iumentum, vel ducendi currum per agrum alterius absque titulo, nisi ab hominum memoria fuerit consuetudo. quod ideo leges statuerunt; tum quia non facilè potuit à domino aduerti possessio huius iuris, vt posset eam impedire, cùm sit valde interrupta; tum quia nō potest assignari tempus quo possessio cœperit. Itaq; hîc non tam præscriptio, quàm præsumptio iuris antiqui & veri tituli locū habet; sicut etiam in alijs, quæ tempore immemorabili nituntur: secus est in seruitute continua, cuius vsus cùm sit continuus vel quasi continuus, facilè aduertitur. vide Gomezium n. 28.

29 *Initiū possessionis considerādum.* Notandum est, cùm tota præscriptio nascatur ex continua possessione, quæ certo tempore duret, diligenter aduertendum initium possessionis, quod aliter accipitur in seruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis; vt docet Gomezius suprà. In *affirmatiuis* enim (vt sunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum circa rem alterius; vt sunt tigni immittendi, stillicidia, aquæductus & similes) incipit possessio ab eo die, quo quis tali iure vtitur bona fide. *In negatiuis* (vt sunt in quibus datur Ius ad impediendum ne aliquid agas; vt, ne altiùs attollas domum, ne propiùs ædifices, ne intersis electioni, ne veneris in tali sylua, &c.) possessio incipit ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His positis, videndum quomodo seruitutes extinguantur præscriptione.

30 *Quo modo amittatur.* Dico Sextò, Vsusfructus & omnis seruitus, quæ non vsu amittitur, extinguitur 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes: habetur expressè L. penult. C. de seruitutibus.

Differentia inter seruitutes rusticas & vrbanas. Aduerte tamen esse differentiam inter seruitutes rusticas & vrbanas. Nam *rusticæ seruitutes*, sicut & vsusfructus extinguuntur per solum non vsum: nec requiritur vt dominus prædij aliquid faciat, quo incipiat vsucapere suam libertatem; (vt habetur L. Hæc item iura. ff. de seruit. vrban. prædiorum) vel vt nesciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumenti, ducendi plaustri, deriuandæ aquæ per prædium alterius, pascendi pecoris, aquandi, arenæ fodiendæ, & similia, amittis solo non vsu per decennium, si præsens sis: si absens, per vicennium. *Vrbana* autem non amittuntur solo non vsu; sed requiritur vt possessor loci debētis seruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vsucapere suam libertatem; vt habetur L. Hæc autem iura. v.g. habes ius immittendi tigni in murum alterius; si eximas tignum, & possessor nihil faciat, quo impediat ne rursus immittas, non perdis vnquam ius tuum: sed si ille foramen obstruat, & tu per 10. annos non vtaris tuo iure, perdis ius tuum. Similiter si habes ius, ne ille altiùs attollat, vel propiùs ædificet, non amittis ius, nisi ille contra faciat; & tu post illud factum, 10. annis præsens sileas. requiritur autem, vt ille nesciat ius tuum & bona fide agat. Habentur hæc omnia expressè. L. Hæc autem Iura. ff. de seruit. vrban. prædiorum. Vide Syl. verbo Præscriptio 1. q. 7. §. vndecimò. Molinam disp. 70. Couarr. lib. 1. variar. cap. 17.

DVBITATIO 10.

Quanto tempore præscribatur ius Patronatus (i. ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum.

De hoc Couarr. reg. Possessor. p. 2. §. 10.

31 Dico Primò, Si constet Ecclesiam olim fuisse liberam, ius Patronatus à laico præscribi nequit. Est communis sententia DD.

Ratio est; quia hoc ius est spirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cùm enim laicus sit capax huius iuris, cur ex possessione à tempore immemorabili, non debet præsumi iusto titulo concessum? sed benè probat, non præscribi absque titulo, nisi tempore immemorabili: quia præsumptio Iuris illi resistit. ampliùs conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Ecclesia parochiali, de qua dubium est an olim libera fuerit, potest præscribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, absque titulo.

Prior pars patet; quia cum titulo colorato vel

præsum-

præsumpto possunt præscribi à laico bona immobilia & iura (vt feudum & emphyteusis) contra Ecclesiam; cur non etiam ius Patronatus, quod est minoris momenti? Nec præsumptio Iuris est contra ipsos; cùm credibile sit, ipsos esse fundatores illius Ecclesiæ, quando de alio non constat. Altera probatur; quia ex possessione huius iuris per tempus immemorabile, præsumitur iustus titulus in parochianis.

32 Dico Tertiò, Ius præsentandi Rectorem in Ecclesia collegiata, simili modo & tempore præscribi potest à laico; & multò magis ius præsentandi ad simplicia beneficia.

Probatur eadem ratione; talis enim Ecclesia præsumitur à laico fundata; ac proinde putatur sibi hoc ius præsentandi Prælatum cum consensu Episcopi reseruasse. cuius sufficiens signum est; quòd à tãto tempore hoc ius possideat. & quamuis ex hoc, quòd quis sit fundator talis Ecclesiæ, non competat ei ius præsentandi Prælatum, eò quòd eius electio iure cõmuni pertineat ad Capitulum, (secus est de alijs beneficijs) tamen si in fundatione hoc Ius sibi reseruet cum consensu Episcopi, verè obtinebit hoc Ius: & ita præsumitur fecisse. Vide Couar. suprà.

33 *Ius patronatus contra priuatũ præscribitur.* Dico Quartò, In Ecclesia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præscribi potest cum titulo colorato decem annis inter præsentes. 20. inter absentes: sine titulo annis 30. Est sententia communis DD. teste Couar. Patet; quia est eadem ratio, quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; vt feudi, emphyteusis, quæ simili modo præscriptione acquiritur. Non enim hîc agitur contra Ecclesiam, sed contra priuatum.

34 *Beneficium* Dico Quintò, Beneficium ecclesiasticum cum titulo colorato præscribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præsentes, vicennio inter absentes; sicut alia iura, quæ bonis immobilibus annumerantur. est communis sententia. Sine titulo non potest præscribi, quia non potest nisi institutione canonica acquiri eius possessio.

Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficium absque simoniaco ingressu triennium possedit, præscribit contra actionem cuiusuis impetitoris. patet ex regula Cancellariæ 33.

35 Sed difficultas est, vtrùm hæc possessio bona fide cum titulo colorato & absque Simonia per triennium continuata, præscribat proprietatem beneficij, ita vt possessor postea non teneatur illud resignare? Couar. tenet non præscribere: itaque beneficium in foro conscientiæ esse dimittendum, simul atque constiterit collationem non fuisse validam.

Verùm Nauar. l. 3. consil. 40. & 42. de præbendis, post Couar. & alios, tenet contrarium, cum glossa antiqua in regulas Cancell. & Rebuffo, qui affirmat ita iudicari in Parlamentis Galliæ. estque rationi valde consentaneum; cùm enim Pontifex post triennium memini ampliùs concedat actionem ad illud beneficium, videtur possessorem reddere etiam securum in conscientia, si bona fide cum titulo possedit: tanquam qui triennali vsucapione fecerit suum: in qua sententia etiam est Emanuel Sà, & alij quidam recentiores.

DVBITATIO II.

Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fidei commissa, & maioratus.

36 *Debita.* DICO Primò, Debita rerum mobilium & immobilium præscribuntur cum bona fide annis 30. contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. est communis sententia ex L. Sicut in rem. C. de præscript. 30. & 40. annorum. Vide Couarr. ad Reg. Poss. §. 11. n. 4.

37 *Hypothecæ.* Dico Secundò, Si res hypothecata possideatur à debitore vel hæredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40. annis. requiritur autem in debitore bona fides, se non debere, & vt tanto tempore post diem solutioni assignatum creditor nõ exegerit. Si verò possideatur ab eo, qui non est debitor, nec hæres eius, (vt si fuit vẽdita ei, qui ignorabat hypothecatam) extinguitur decennio inter præsentes & vicennio inter absentes: habentur hæc L. Cùm notissimi. C. de præscriptione 30. annorum & L. 1. & 2. C. Si aduersus creditorem. Vide Couarr. ad reg. Poss. 3. p. §. 3.

38 *Contra fisci actionem.* Dico Tertiò, Quando bona alicuius ob non solutum vectigal, vel ob similem causam ipso facto sunt commissa (.i. fisco addicta) præscribuntur à reo, & ab hæredibus eius contra actionem fisci quinquennio: ita vt si quinque annis à die commissi non petantur, expiret ius fisci. L. 2. C. de vectigalibus & commissis. vbi dicitur, *Commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, nisi lite res anticipata sit, vindicari non posse.*

Cõmissum ob crimen. Dico Quartò, Quando ob aliud crimen sunt commissa (v.g. ob crimen perduellionis, ob incestas nuptias) reus quamdiu puniri potest, non potest ea præscribere; alij tamen (siue hæredes sint, siue non) ad quos ea deueniunt, præscribunt ea quinquennio contra fiscum, præterquam in casu hæresis.

Prior pars, quòd *reus non possit ea præscribere, quamdiu potest puniri*, per se patet. quamdiu enim potest puniri, fiscus ius habet ea sibi vindicandi.

Altera probatur ex L. 2. supradicta, quæ generaliter loquitur. Excipio casum *hæresis*; quia bona hæretici & consequẽter bona apostatæ nunquam possunt præscribi contra actionẽ fisci, nec ab ipso, nec ab hæredibus eius, neque ab alijs, ad quos ea deuenerint, nisi ipsi ignorauerint illum hæreticum esse, & 40. annis cùm hac ignorantia ea possederint. *Bona hæretici 40. annis.* Colligitur ex cap. 2. de præscrip. in 6. De quo Vide Couarr. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. §. 8. quia hæc res merè est fori externi. non enim in conscientia tenentur ea tradere, nisi post sententiam cogantur.

39 *Legata. Fideicommissa.* Dico Quintò, Legata & fideicommissa non possunt præscribi cõtra legatarium & fidei commissarium nisi spatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia, de legatis. vbi dicitur, *Nec vsucapionem, nec longi temporis, (id est, 10. vel 20. annorum) præscriptionem, contra legatarium & fideicommissarium procedere.* quòd autem 30. anni sufficiant, est communis sententia DD. vt docet Couarr. regula Possessor 3. p. §. 3. n. 6.

Ratio est; quia defectus tituli, & mala fides eius

eius, qui rem transfert, non nocet in præscriptione tricenaria. tantum enim spatium temporis supplet defectum tituli in possessore bonæ fidei.

40 Vtrùm autem fideicommissum possit etiam præscribi contra eos, quibus post 30. vel 40. annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore præscriptionis, disputat Couarr. & ostendit multis rationibus probabile esse absolutè præscribi; ita vt successoribus non sit vnquam restituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio.

Traditum mala fide requirit annos 30. non si bona. Aduerte, hanc tricenariam præscriptionem requiri, si legatum vel fideicommissum vel Maioratus, qui ad alium peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quæ est in authore, non potes præscribere ante 30. annos, vt infrà dicetur. Secus si à tertio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes præscribere tempore ordinario: vt notat Couarr.

DVBITATIO 12.

Quanto tempore possit præscribi aduersus Principem.

Notandum est quinque genera bonorum Principis posse considerari: vt docet Couarr. Reg. Possessor. p. 2. §. 2. n. 7.

41 *Fisco illata* In primò, sunt ea, quę per sententiam fisco sunt tradita: Hæc non possunt præscribi nisi 40. annorum spatio. L. Omnes. C. de præscript. 30. vel 40. annorum. nec obstat. §. Res fisci. Institut. de Vsucapionib. Vbi dicitur: *Res fisci vsucapi non potest*: hoc enim est intelligendum, tempore ordinario, quo res priuati potest; vt tribus. 10. 20. annis. Secus autem extraordinario; vt ibidem notat glossa.

Quando autem res nondum fisco est incorporata, sed manet apud reum vel hæredes, potest præscribi quinquennio: vt dictum est suprà num. 38.

Tributa. In secundo, sunt ea, quæ quis debet Principi in recognitionem subiectionis suæ & supremæ potestatis ipsius; vt sunt census & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo potest pręscribere. Panor. in cap. Cùm nobis, & cap. Ad audientiam, & alij. Secus est de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ non in recognitionem supremæ potestatis, sed pro expensis alicuius belli vel simili aliqua publica necessitate soluuntur: hæc enim potest præscribi contra ciuitates annis 40. vt ostendit Couar. ibidem, n. 10. Idem dicendum aduersus Principem, vt colligitur ex L. Omnes. C. de præscript. 30. vel 40. annorum, nisi aliud particulari lege statutum sit, vt ex alijs docet Couarr. suprà num. 15.

Obedientia Simili modo præscribi à subditis nequit immunitas ab obedientia Principis, vel ab ipsius correctione, vel vt ad eum non possit appellari; quia potestas præcipiendi, iudicandi, & castigandi, omnino intrinseca est authoritati Principis respectu subditorum. Potest tamen subditus præscribere exemptionem & libertatem, per quam desinat esse subditus, & non agnoscat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes antea subditi Imperio Romano fecere. ad hoc autem sufficiunt 40. anni cum titulo, & sine titulo, tempus immemorabile: vt ex iis, quæ nunc dicentur colligi potest. Exemptio tamen à potestate spiritali Summi Pontificis nullo modo præscribi potest, sicut nec ipse Pontifex potest aliquem à sua Iurisdictione eximere: quia hæc iure diuino annexa est Pontificatui in omnes Christianos, illis verbis Domini, Pasce oues meas, Ioannis 21.

Principi reseruata. In tertio, sunt ea, quæ etsi dignitati Principis non sunt intrinseca, tamen ei propriè conueniunt & reseruantur. vt, posse indicere vectigal, instituere Tabelliones, legitimare, & similia. Hæc acquiri possunt præscriptione ab inferiore, spatio 40. annorum cum titulo: sine titulo per tempus, cuius initij nō extet memoria. Panor. in C. Cùm nobis, de præscript. estque communis opinio, teste Couar. Ratio cur hæc acquiri possint ab inferiore, est; quia possunt hæc per Principem communicari subdito. Vnde si subditus (v. g. Comes aliquis eiusque maiores) à tempore immemorabili hoc vsurpauerit; præsumitur à Principibus concessum.

40. anni nō sufficiunt absq. titulo. Quadraginta anni non sufficiunt sine titulo; quia nisi titulum ostendat (v. g. concessionem alicuius, qui fuerit Princeps vel pro Principe habitus) præsumptio est contra eum, quòd mala fide vsurpauerit; vt patet in simili cap. 1. de Præscriptione in 6. vbi Episcopus sine titulo, non potest præscribere decimas alterius diœcesis; eò quòd præsumptio iuris sit contra illum; cùm decimæ iure communi pertineant ad Ecclesias diœcesis. Simili modo, cùm hæc Iura, Principum sint propria; præsumptio malæ fidei est contra subditum. tollitur autem præsumptio illa, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis. idem dicendum de præscriptione meri & misti imperij: vt docet Couarr. §. 3. num. 3.

Coronæ annexa. In quarto, sunt bona Principatus, quæ coronæ sunt annexa; vt prata, saltus, viuaria, prædia rustica & vrbana, Vrbes, Castra. hæc præscribi non possunt contra Principem, nisi 100. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum. C. de sacro sanctis Ecclesijs, vbi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, cōtra ciuitates requiruntur 100. anni; ergo multo magis contra Regnum vel Prouinciam. Hæc enim sunt bona Regni vel Prouincię. Est communis sententia Doctorum. Secus est de fisco Principis. hic enim non fruitur priuilegio præscriptionis centenariæ, sed tantùm 40. annorum: sicut neque ciuitates, contra quas etiam 40. annis præscribitur; Exceptis ijs quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ sunt hæreditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum: vt enim hæc cōtra ciuitatem aliquam præscribas, requiruntur 100. anni. In cæteris sufficiunt 40. vt passim docent DD. *Ius ciuitatum in quibusdā, quæ ipsis relicta.*

Priuata Principis. In quinto, sunt ea, quæ Princeps possidet vt priuatus. In his quiuis præscribit contra Principem, sicut contra priuatum. Ita Couar. suprà nu. 16. ex Baldo & alijs: Nam & res patrimoniales Clericorum præscribuntur contra eos, sicut contra alios. Neque vllum Ius extat, quo Principibus hac in parte aliquod Priuilegiū præ cæteris, maximè Ecclesiasticis tribuatur.

DVBITATIO 13.

Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo, qui mala fide tradidit.

RESP. & Dico primò, Is qui accepit eam vt 42 hæres immediatus, nullo tẽpore potest eam præscribere, etiamsi bona fide acceperit & possederit. Est communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. Possess. §. 9. in principio. Colligitur ex L. Cùm hæres. ff. de diuersis temporal. præscript. & L. vltima. C. Communia, de Vsucapion. Ratio est; quia hæres reputatur veluti vna, eademque persona cum defuncto: vnde cùm defunctus non potuerit illam præscribere, nec hæres poterit.

Hæres authoris malæ fidei nõ præscribit.

Aduerte tamen, non videri omnino improbabile, hæredem posse præscribere spatio 30. annorum: quia hîc non requiritur titulus, sed solùm possessio bonæ fidei. quod tenent multi DD. apud Couar. n. 5. & ipse multùm inclinat. tamen quod diximus est Iuri conformius, vt etiam docet Syl. Præscriptio 1. q. 8.

Dixi, *vt hæres immediatus*; quia hæres mediatus, id est, hæres huius hæredis potest eam tempore ordinario præscribere, si bona fide prior hæres possederit: ratio est; quia hic habet dominium distinctum à priore hærede. Vnde etsi prior hæres non poterat præscribere, qui immediatè succedebat authori malæ fidei; hic tamen poterit. Quod intellige; nisi hic mediatus, sit hæres, qui *suus* in Iure vocatur. Hic enim non potest præscribere rem illam nisi spatio 30. annorum. Ita habetur L. Nihil pro hærede. C. de vsucapion. pro hærede, & L. 2. ff. pro hærede. vide Cou. reg. Poss. p. 2. §. 5. n. 3. Gomes. tom. 1. c. 9. n. 19. Molinam disp. 65. 179. & 180.

Qui accepit ab herede.

Dico secundò, Qui bona fide accepit eam alio 43 titulo (vt legati, donati, empti, &c.) à possessore malæ fidei; potest eam præscribere tempore ordinario: præterquam in duobus casibus. Primus est, si res sit immobilis, & is, contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri. Secundus est, si illa res sit *furtiua*, vel *vi possessa*: tunc enim requiruntur 30. anni. Est communis DD. ex L. An vitium. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus, vbi dicitur, *vitium authoris non obesse emptori vel legatario.*

Qui accepit alio titulo ab authore malæ fidei.

Prior exceptio apertè colligitur ex Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis præscriptione. Altera verò probatur, quia *res furtiuæ* & quæ vi occupatæ (etiamsi postea ab aliquo bona fide emptæ fuerint) non possunt præscribi spatio longi temporis, id est 10. vel 20. annorum: vt expressè habetur. §. Furtiuæ, Instit. de Vsucap. Quare fallitur Sotus lib. 4. de Iustitia. q. 5. a. 4. post secũdam conclusionem, vbi docet, latronis filium, si bona fide paternam hæreditatem adiuit, & toto tempore præscriptionis illa fide possedit, esse tutum in conscientia, etiamsi postea innotescat fuisse alienam. Idem docet de emptore, qui bona fide emit à latrone. Sed est apertè contra Ius; hæres enim nunquam præscribit: vt ostensum est, & omnes docent: emptor verò non præscribit tempore ordinario.

Res furtiua 30. annis.

Nec obstat L. Si aliena. ff. de vsucapionibus, quam Sotus pro se citat; nam ex eadem lege in fine, constat rem furtiuam non posse vsucapi, ne à possessore quidem bonæ fidei.

Aduerte tamen, emptorem talis rei posse præscribere tempore longissimo, nempe 30. annis: vt communiter DD. docent & colligitur ex L. Omnis. C. de præscription. 30. vel 40. annorum. Vnde si breuiarium emeris à fure, & 29. annis bona fide possederis, & tunc intelligas fuisse furto ablatum, non potes retinere: vt ait Sylu. secus si 30. expleueris. quòd si vbi 20. annis possedisti, alteri tradas; potest ille vti accessione temporis tui, & ita præscribere 10. annis. 10. enim & 20. efficiũt 30. annos præscriptionis: idq; semper fieri potest, quando alter alteri in possessione succedit: si tamen vterque poterat rem vsucapere. Si enim prior non poterat vsucapere, eò quòd mala fide possideret, vel quia est hæres eius, qui mala fide possidebat; non potes vti accessione temporis quo ille rem possedit, sed debes ipse integrum tempus possidendo, explere.

DVBITATIO 14.

Quantum temporis requiratur vt consuetudo præscribat contra legem.

MVlti DD. putant requiri 10. annos, vt consuetudo legem ciuilem aboleat: 40. vt le- 44 gem ecclesiasticam: Ita Panormit. in cap. vlt. de consuetudinibus, n. 11. Angelus verbo Consuetudo, n. 8. & 9. Syl. eodem verbo, n. 6. Nauar. l. 1. consil. 1. tit. de cõsuet. Ratio est; quia ad introducendam consuetudinẽ, Ius Ciuile requirit longũ tempus. C. Quæ sit longa cõsuetudo. atqui longũ tempus est tempus 10. annorum. C. de præscript. longi temporis. ergo contra legem ciuilem requiruntur 10. anni.

Requiri 10 annos.

Quòd verò contra legem ecclesiasticam requirantur 40. videtur ex eo probari, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio, nisi quadraginta annis.

RESPOND. & dico primò, Verius esse non 45 requiri certum tempus, vt consuetudo possit legem tollere. Insinuat Sotus lib. 1. de Iustitia. q. 7. a. 2. Ratio est; quia vt consuetudo tollat legem, solùm requiritur vt passim agatur contra legem, seu vt lex non seruetur, quando occurrit seruanda, sciente Principe & non se opponente: vt docent passim Theologi & Canonistæ. Panor. suprà. Glossa in C. 1. de Treuga & Pace, & alij. dum enim scit suam legem non seruari & silet, censetur consentire vt non seruetur, ne Respub. perturbetur; ac proinde censetur tollere obligationem legis. & hoc modo consuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens consuetudinem, implicitè detrahit suæ legi vim obligandi. Confirmat. quia consuetudo populi habentis Principem, non potest per se tollere vim legis, quam Princeps imposuit (cùm singuli seorsim, & omnes simul ei subsint) sed hanc vim tantùm habere potest à consensu tacito, vel expresso Principis. censetur autem tacitus consensus, dum consuetudini non se opponit, etiamsi id fiat metu difficultatum.

Nõ requiri certum tempus.

Vnde cõsuetudo habet vim tollendi legis.

Hinc sequitur sæpe fieri, vt paucis annis lex abrogetur per consuetudinem, etiamsi ante recepta

cepta fuerit: quia vt dicatur esse consuetudo cōtraria, sufficit bis, térve contra actum esse: vt docet Syl. verbo Consuetudo. n. 6. Panorm. suprà, & alij passim: quam consuetudinem si constaret Principem scire & dissimulare, desineret lex obligare.

Longum tempus. Nec obstat quòd Ius ciuile ad consuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus est decennij; tantùm enim in materia vsucapionis ita definitur. Secundò, quia vt consuetudo tollat legem, non requiritur vt sit longior, quàm necesse est vt Princeps censeatur eam permittere.

Dices, cap. vlt. de consuetudine dicitur; *licet longæua consuetudinis non sit vilis authoritas; non tamen est vsque adeò valitura, vt vel Iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi fuerit rationabilis & legitimè præscripta.*

RESP. hoc intelligendum de consuetudine, quando aliàs non putatur ei Princeps consensisse; tunc enim requirit longius tempus. Sed de hoc plura 1.2.q.97.

46 Dico Secundò, quando non constat breuiori tempore consuetudinem Principi innotuisse, probabile est requiri 10. annos, & hos sufficere, vt consuetudo possit legem tollere.

Decem annos requiri, est communior sententia DD. Itemque contra legem ciuilem sufficere. quòd etiam sufficiant contra legem Canonicam nondum receptam moribus vtentium, docet Nauarr. suprà & alij DD.

An verò etiam sufficiant contra receptam, maior est difficultas. Non videtur improbabile sufficere; primò quia, nusquam Ius aliquod distinguit inter legem Ecclesiasticam & ciuilem *Contra legem Ecclesiasticam.* hac in parte: ergo si contra legem ciuilem sufficiunt decem anni, etiam contra Ecclesiasticam.

Nec obstat, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio nisi annis 40. quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, & Iuribus Ecclesiæ, quæ sunt instar bonorum immobilium. obligatio autem subditorum ad legem seruandam, non potest censeri inter bona, vel iura Ecclesiastica: itaque illæ leges præscriptionum, non sunt huc traducendæ. Secundò, Si 10. anni sufficiunt vt Princeps sæcularis censeatur tacito quodam consensu remittere vim suæ legis; cur non sufficiant Principi Ecclesiastico? præsertim cùm eius sit curare, ne subditi peccent, néve assiduis angantur scrupulis, qui ex huiusmodi interminatis obligationibus nasci solent. Itaque cùm Ecclesia contrarium non expresserit; probabiliter existimari potest, eam sequi, vt in alijs multis solet, Iuris ciuilis morem. Tutius tamen est, sententiam communem amplecti. Porrò aduertendum est requiri, vt per illud tempus subditi bona fide legem non seruauerint, ita vt non seruando non peccauerint: alioquin contra eam non præscribent, vt rectè Syl. & alij docent.

Dices, si currente illo tempore non peccant, quomodo ergo possunt puniri propter legis violationem?

RESP. quia præsumuntur peccasse. non enim præsumitur legum communium ignorantia, nisi probetur. deinde quia hac veluti conditione tacita conceditur Ius præscriptionis; vt si intra illud tempus deprehensi fuerint agere contra legem, possint plecti: vt hac ratione lex non exarmetur, dum adhuc viuit, sed habeat quo se possit tueri.

47 Dico tertiò, Si consuetudo sit aliquo modo contra Ius Ecclesiæ, requiruntur anni 40. Patet ex dictis dubit. 8.

DVBITATIO 15.

Quæ res non possint præscribi.

48 Notandum est, quædam in Iure dici non posse præscribi seu vsucapi; quia ordinario tempore non vsucapiuntur. sic res furtiuæ, & res fisci, dicuntur non posse vsucapi; cùm tamen possint, hæ 40, illæ 30. annis. Simili modo dicuntur non posse vsucapi ea, quorum alienatio est prohibita; vt, fundi dotalis, maioratus, legati, fideicommissi: quæ tamen possunt præscribi tempore ordinario, ab eo, qui bona fide illa possidebat, & iam vsucapionem inchoauerat, antequam illa bona contraherent hæc onera, seu obligationes reales. Vbi verò iam contraxerunt, non potest inchoari præscriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab authore malæ fidei (secus de eo qui accepit à tertio:) bene tamen tricenaria: vt patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis aduentitijs filijfamilias, si pater ea alienet. Vbi enim cœperint esse bona eius aduentitia, non potest inchoari in illis præscriptio contra filium, quamdiu est sub potestate patris; sed inchoabitur solùm postquam desierit esse sub illa; & ab illo tempore debet continuari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide L. 1. C. De bonis maternis, & Syluest. Præscriptio secundò, num. 13.

Nō præscribuntur tēpore ordinario. *Legatum. Fideicommissum.* *Vsucapio inchoata antequam bona fierent obnoxia.* *Bona aduentitia.*

Nullo autem modo præscribi possunt, primò, exemptio ab obedientia Superioris, & alia, de quibus dubitat. 12. Secundò, res vsibus publicis deputatæ; vt forum, via publica, [illegible]: hæc, nec in totum, nec in partem præscribi [illegible]sunt. Tertiò, Ius decimarum, à laicis post Concilium magnum Lateranense præscribi nequit. Quartò, Limites Prouinciarum, Episcopatuum, & parœciarum: quod intellige, si de his constet; si autem non constet, præscribi possunt. Quintò, Res indiuisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præscribi potest; quia ille nomine aliorum possidet. Colligitur L. Si communem. ff. Quemadmodum seruitus amittatur. Vide plura apud Syl. Præscriptio secundò.

Nullo modo præscribuntur.

DVBITATIO 16.

Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi?

49 RESP. & Dico Primò, *Præscriptio* dicitur *non procedere*, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Ita Couarr. reg. Poss. §. 12. Hoc fit potissimùm ob 4. causas. Primò, si desit possessio ciuilis. Secundò, si desit titulus, non potest incipere præscriptio triennalis, decennalis, aut vicennalis: potest tamen tricennalis; vt dictum est dubit. 8. Tertiò, si desit bona fides. Quartò, si res non possit alienari, lege resistente; vt dictum est de fundo dotali, de bonis aduen-

Non procedit ob 4. causas.

aduentitijs filijfamilias, de legato, fideicommisso, Maioratu.

Dormire dicitur. Dico Secundò, Præscriptio dicitur *dormire*, quando iam inchoata aliquanto tempore cessat; ita tamen, vt illo exacto, rursus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire. Primò, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore pestis. Secundò, quando Ecclesia caret Rectore, cessat contra Ecclesiam. Tertiò, quando is contra quem præscribitur non potest agere; vt est filiusfamilias, pupillus durãte ætate pupillari, (nempe vsque ad annum 14. exactum in mare; in fœmina vsque ad 12. exactum,) vxor viuente marito. Vide Syl. Præscriptio 1.n.9.

Dicitur interrumpi. Dico Tertiò, Præscriptio dicitur *interrumpi*, quando inchoata ita cessat, vt si rursus reuiuiscat, non continuetur cum tempore priore; sed de nouo debeat inchoari.

Interruptio fit dupliciter. Hæc *interruptio* generatim fit dupliciter: primò, naturaliter. secundò, ciuiliter. *naturaliter* interrumpitur, quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturam præscriptionis; vt, possesio, vel bona fides. *ciuiliter* interrumpitur, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur; vt, per litis cõtestationem, vel citationem: vt docet Couarr. §.12. ex Panor. & alijs. *Triennalis* vsucapio non interrumpitur litis contestatione. Si tamen is, qui volebat ita vsucapere condemnetur, debet rem restituere: Si non condemnetur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam poterit retinere. *Decennalis* tamen, *vicennalis* & *tricennalis*, interrumpitur litis contestatione facta coram Iudice competente. Si tamen actor succubuerit in lite; vel si litem sponte deseruerit, non interrumpitur. Similiter si animo tantùm interrumpendi præscriptionem, litem mouerit. His addo, præscriptionem contra actionem [illegible] interrumpi sola citatione. De his plura apud [illegible]rr. & Syl. sed parum vtilia Theologo.

DVBITATIO 17.

Vtrum qui legitimè præscripsit rem aliquam, si termino præscriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere?

50 MVlti existimant, talem teneri ad restitutionem, nisi intercesserit negligentia domini in re sua inquirenda: ita Adria. in 4.q.2. de Præscript. pag.166. Ioannes Med. C. De Restit. q. 18. eiusdem sent. videtur Scotus in 4.d.15.q.2.§. De secundo: nam eodem fundamento nititur: & Gabr. ibidem q.14.a.1. in fine, & alij nonnulli: fundamentum huius sententiæ est, Quòd leges præscriptionis videantur solùm vel potissimùm institutæ in pœnam negligentiæ domini: vbi ergo negligentia non interuenerit, ibi locum non habere. quare is qui vsucepit, vel præscripsit, ad restitutionem obstrictus erit, vbi constiterit nullam negligentiam intercessisse. Sed contrarium est verius.

Vnde, Dico Primò, non solùm quando domini prioris intercessit negligentia; sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitimè præscriptæ transeunt in dominium noui possessoris; ita vt non teneatur eas restituere, nisi prior dominus per iudicem restituatur in integrum. Ita Couarr. ad reg. Possessor p.3.§.2.n.3. vbi multos alios refert. & Sotus lib.4. de Iustitia q.5.a.4. & passim DD.

Præscriptio trãsfert dominiũ, etsi absit negligentia.

Probatur; quia L.3.ff. De vsucapionibus, definitur *vsucapio esse dominij acquisitio per continuationem temporis lege definiti*: ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui vsucepit, ad restitutionem; cùm dominium acquisierit. Secundò, Leges præscriptionis nunquam meminerunt, eam statui in pœnam negligentiæ dominorum: sed ob bonum publicum, nam L.1.ff. de vsucapionibus dicitur, *bono publico introducta est vsucapio, ne diu & ferè semper incerta essent rerum dominia.* & L. vltima. ff. Pro suo. *concessa dicitur vt aliquando litium esset finis*. Similiter canones indistinctè & absque restrictione negligentiæ, approbant præscriptiones bonæ fidei: atqui Princeps per suas leges potest priuare subditum re sua, etiam absque eius culpa; si ratio boni communis ita postulat. ergo cùm ratio boni id exigat, (nempe ne semper incerta sint dominia, & ne infinita quædam litium seges suboriatur) non est dubitandum quin hisce legibus dominium transferatur.

Tertiò, quia lege pœnali non amittitur dominium ante sententiam; atqui præscriptio simul atque peracta est, dominium adimit & in nouum possessorem omnino transfert: ergo leges præscriptionis non sunt pœnales duntaxat, punientes dominorum negligentiam. Confir. quia ista negligentia rei suæ, non est nisi venialis, quæ non meretur ablatione rerum puniri. Vnde Adrian. requirit in ea culpam mortalem. sed hæc vel nunquam vel rarissimè accidit; & ita ferè nunquam præscriptio habebit effectum.

Denique non potest sciri quanta negligentia à domino priore sit commissa: itaque hæc res tota erit plena scrupulis & inutilis ad praxim.

51 *Non solùm vtile, sed etiam directum.* Dico Secundò, Præscriptio non solùm transfert dominium vtile, sed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quàm in mobilibus. Ita Couarr. suprà. §.1. in fine & passim Theologi. Leges enim & canones indistinctè loquuntur de dominio; nec restringunt ad dominium vtile, vt patet cap.3.4.6. de præscript. & ex cap. Clerici, 26.q.3. vbi dominium acquisitũ per præscriptionem vocatur *proprietas*. Denique ex c. Placuit. 1.& 2.16.q.3. Idem colligi potest ex legibus citatis, & ex toto tit. C. de præscript. 30. annorũ. Fundamentum Iurisperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falsum esse ostendit Couar. suprà. §.1.n.1.

Obiectiones Obijcitur primò, nemo sine culpa debet priuari re sua. ergo debet intercessisse culpa.

RESP. Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet; vt fit in proposito.

Interdũ priuatur quis re sua sine culpa. Obijcitur secundò, fundamentum præscriptionis est bona fides. ergo postquam constiterit rem fuisse alterius, subuertitur præscriptio; quia subuertitur eius fundamentum.

RESP. Non subuerti bonã fidem ex eo quòd peracta prę̨scriptione constet rem fuisse alienam: quia tunc verè potest iudicare rem esse suam; quamuis antea alterius fuerit.

Obijci-

Obijcitur Tertiò, Cui res est adiudicata per sententiam nitentem falsa præsumptione, tenetur ad restitutionem: atqui leges præscriptionis nituntur falsa præsumptione: ergo is, cui res est adiudicata per talem legem, tenetur ad restitutionem.

RESP. primò, negando conseq. quia Iudex per sententiam non intendit transferre dominium, sed solùm declarare vtrius sit: vnde si fundamentum est falsum, quo sententia nititur, ipsa quoque corruit, nec est seruanda in conscientia. At verò Princeps per legem præscriptionis intendit transferre dominium absolutè: & quamuis fortè falsa præsumptione ex parte nitatur, tamen iustam causam habet ita statuendi absolutè.

Secundò Respondeo, negan. minor. quia verum non est, leges præscriptionis potissimùm præsumptione negligentiæ nixas esse; vt ex dictis constat.

DVBITATIO 18.

Quibusnam aduersus Præscriptionem restitutio in integrum concedatur?

52 NOtandum est, *Restitutionem in integrum* esse quoddam remedium, quod, finita præscriptione, relinquitur priori domino, qui rem suam amisit; nempe vt authoritate Iudicis possit restitui in dominium & possessionem rei amissæ.

Quo posito Respondeo, Hoc remedium concedi, Primò, minoribus ætate, id est qui nondum 25. annos expleuerunt. Secundò, Pijs locis & Ecclesijs, etiamsi præscriptio sit 40. annorum. Ita docent Glossa, & DD. in Auth. Quas action. C. de sacros. Eccl. verb. *Excluduntur*: estque communis opinio, teste Panor. in cap. 1. de Præscript. & in cap. Auditis, eodem. Ecclesiæ enim concessum est priuilegium minorum, estque ipsa instar minoris, vel etiam pupilli; vt tradunt DD. in cap. 1. & 2. de restit. in integrum lib. 6. quibus locis etiam expressè, Ecclesijs hoc beneficium restitutionis conceditur. Vbi aduerte Ecclesijs & minoribus hoc concedi, quamuis ipsis scientibus & resistere valentibus præscriptio facta sit; vt docet Couar. ad reg. Possessor. p. 3. §. 3. n. 3. conceditur verò per quatuor annos postquam sciuerint completam contra se præscriptionem. L. fin. C. de tem. in integrum restit. Tertiò, maioribus ætate conceditur in præscriptione 10. & 20. annorum; modò tamen probet cum iusta & probabili ignorantia sua, aut omnino sine sua negligentia præscriptionem fuisse peractam. L. 1. §. fin. ff. Ex quibus causis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti, de præscript. & alij. estque sententia communis, teste Couar. suprà n. 1. Habent & hi quatuor annos postquam sciuerint completam præscriptionem. In præscriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus restitutio, iuxta Couar. n. 1. quamuis alij aliter sentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. vide infrà cap. 17. dubit. 9.

Minoribus. *Ecclesiæ.* *Maioribus.*

SECTIO SECVNDA.

DE INIVRIIS ET DAMNIS IN OMNIBVS HVMANORVM BONORVM GENERIBVS, ET NECESSARIA RESTITVTIONE.

EXplicuimus superiori sectione, per quinque capita quid Iustitia, *quid* Ius, *quænam eius species, & in primis quid* dominium, *quibus & in quæ competat, quibusve modis comparetur. Sequitur nunc vt tractemus de* Iniurijs & damnis *quibus Iustitia & Ius violatur, &* Restitutione, *quæ est principalis actus Iustitiæ commutatiuæ, per quem ius violatum instauratur.*

Primùm igitur dicemus de Iniuria & Restitutione in genere. 2. de Iniuria in bonis spiritualibus 3. De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem. 4. De Iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum. 5. De Iniurijs famæ & honoris per detractionem & contumeliam. 6. De Iniurijs fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum. 7. De Cooperantibus ad hæc. 8. De Restitutione ratione rei acceptæ. 9. De Ordine seruando in restitutione, deque eius expensis. 10. De Excusantibus à Restitutione.

CAPVT VII.

De Iniuria & Restitutione in genere.

Habet 10. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid sit iniustitia & iniuria. D. Thomas q. 59.

1 NOTANDVM est, sicut nomen *Iustitia* dupliciter accipitur (vt suprà cap. 1. dub. 1. ostensum est) Primò, pro omni virtute, quatenus est quædam legis obediẽtia. Secũdò, pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus & distributionibus: ita etiam nomen *Iniustitia* dupliciter accipitur, vt expressè docet Aristoteles 5. Ethic. ca. 1. Primò pro *omni legis violatione*, quam ipse ἀνομίαν vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est *Iniustitia* quædam: quia est violatio æqualitatis seu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc *peccatum* definitur, *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti*. Vnde passim in scripturis omne peccatum vocatur *iniustitia*, & peccatores *iniusti*. Ioannis 7. *Iniustitia in illo non est*. Ad Rom. 1. *Reuelatur ira Dei contra iniustitiam hominum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent*. Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas*, seu ἀνομία. E contrario omne opus bonum vocatur *iustitia*.

Iniustitia dupliciter dicitur.

2 Hinc patet hanc rationem *Iniustitia* esse generalem, & communem omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distingui à ratione generali inobedientiæ: quia hæc *iniustitia* consistit in hoc, quòd conformitas legi debita violetur; quæ violatio nihil est aliud, quàm legis inobedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem prauitatẽ ex hac malitia (quia generalis est, essentialiter omni peccato conueniens) nisi ipsa in illo peccato, speciali modo sit volita; vt cùm quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt ostendat se eam nihili pendere, generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, nisi speciali modo sit volita; vt cùm quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt ostendat se eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, nisi speciali modo sit volita: quia malitia formalis in actu voluntatis sumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto volito: vt ostensum est 1. 2. q. 18. a. 1.

Ratio Iniustitia cõmunis omni peccato.

3 *Peccatũ ex contemptu.*

4 Secundo modo accipitur *Iniustitia* vt opponitur Iustitiæ particulari; idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, sic nihil est aliud, quàm alieni iuris violatio; neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iustitiæ cuique ius suum tribuitur; ita Iniustitiæ hoc ius violatur: in qua violatione sita est *iniuria* ratio. Si verò accipiatur vt habitus, habitui Iustitiæ oppositus; sic nihil est aliud, quàm praua voluntatis dispositio ex iniustis actibus orta, & ad similes inclinans. Quanquam si theologicè magis, quàm philosophicè loquamur, *habitualis iniustitia* non tantùm consistit in praua dispositione reali; sed etiam morali & imputatiua. quod vt intelligatur,

Iniuria ratio.

5 Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam, *commissione* & *omissione*; neque minùs omissione reddi hominem iniustum, quàm commissione. Omissio nuda non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem; relinquit tamen hominem iniustum habitualiter, donec restituat, vel satisfaciat. En habitualem iniustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamuis rarò fiat, vt quis debitum officium omittat absque positiua voluntatis complacentia & assensu; tamen fieri potest, & interdum fortasse fit. Idem in alijs vitijs locum habet, vbi omissione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitijs, si ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatitium ex actu relictum, sufficeret ad denominandum hominem iustum, vel iniustum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1. 2. q. 49. a. 1.

Dupliciter fit iniuria.

6 Hinc patet *Iniustitiam habitualem* generatim non tantùm consistere in reali dispositione; sed etiam in morali, seu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omissionis, per quam illa omissio fuit voluntaria, censetur manere secundum moralem æstimationem, & imputatur vt præsens, donec fiat restitutio.

Iniustitia habitualis.

DVBITATIO 2.

Vtrum aliquis dicatur iniustus, eo ipso quod faciat aliquid iniustum?

D. Thom. a. 2.

7 RESPONDEO, & Dico Primò, Qui sciens aliquid esse *iniustum*, sponte illud facit, eo ipso est *iniustus*. probatur; qui vult liberè id, quod nouit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde meritò dicitur iniustus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniustum; quia intendit id, quod scit esse iniustum, & ita intentio fit formaliter iniusta: quamuis ipsam iniustitiam per se non intendat.

Qui sciens facit.

8 Dico Secundò, Qui ignorantia inculpata nescit esse iniustum, vel si scit, nõ consentit in opus, sed vi externa impulsus facit; non est dicendus iniustus. Ratio est; quia malitia annexa operi, nullo modo est volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Qui ex ignorantia probabili.

Dico Tertiò, si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua incitatur, talis sit, vt ei

vt ei posit resisti, verè erit iniustus, si faciat opus iniustum; licet minus, quàm si sciens & volens. Ratio est; quia hæc non impediunt quin ille absolutè censeatur velle & voluntariè facere quod iniustum est, vt ostensum est 1.2.q.6.a.7.&8.

9 Notandum tamen, Aristotelem lib. 5. Ethic. cap. 8. vbi hanc quæstionem tractat, docere, eum qui ex ignorãtia vel passione quippiam iniustum designat, non esse dicendum iniustum: quia non operatur iniustè, id est, ex habitu & affectu directè inclinante ad id, quod iniustum est; sed solùm per accidens & indirectè. Verùm hoc intelligendum est, non tam perfectè dici iniustum, quàm eum, qui sciens & sua sponte facit: alioqui talis absolutè est iniustus: indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in speciem voluntarij directi: vt constat ex 1.2.q.6.

10 Notandum Secundò, circa Respons. D. Thomæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpatam facit opus iniustum, hoc opus non dici formaliter *iniustum*; quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus est instar formæ) iniusta. dicitur tamen iniustum materialiter; quia cõstituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, vt Iacob; vel plus comedit quàm natura postulet, facit opus materialiter intemperatũ; (quamuis formaliter, vt subest voluntatis affectui possit esse temperatum) etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti; tamen est ei incongruens secundum se & absque illo errore considerato. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolutè consideratam.

Formaliter iniustum quid.

DVBITATIO 3.

Vtrum aliquis possit pati iniustum volens. D. Thomas a. 3.

11 RESP. Dico Primò, Sicut nemo potest facere *iniustum* propriè, vel iniuriam, nisi volens; ita nemo potest propriè pati *iniuriam* nisi nolens. ita D. Thomas art. 3. ex Aristotele 5. Ethic. cap. 9. & 11.

Prior pars patet; quia iniustum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etsi lædat. sufficit autem siue directè, siue interpretatiuè sit voluntarium.

Altera pars probatur; quia nemo potest pati *iniuriam*, nisi ius eius violetur: non potest autem violari Ius alterius, nisi ipso nolente, (vel expressè, si sciat; vel implicitè, si nesciat; & ita sit

12 affectus, vt, si sciret, expressè nollet.) Cuius ratio est; quia si velit, vel certè positiuè permittat se lædi; iam cedit iure suo, illudque abdicat; vel certe in arbitrio lædentis ponit: ac proinde etsi ipse lædatur, Ius tamen ipsius (quà ipsius est) non violatur: sicut si concedam tibi vt vestem meam auferas, pono dominium rei meæ in tuo arbitrio. vnde si auferas, non violas ius meum.

Si cõsentit, cedit iure suo.

Dixi; *quà ipsius est*; quia etsi non violetur præcisè quà ipsius est, tamen potest violari, quatenus ad alium pertinet. qui enim se interficit, etsi iniuriam sibi ipse non faciat, facit tamen iniuriam Reipub. cuius ipse est pars; & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui solus est vitæ humanæ dominus. Vnde meritò in vtroque foro punitur; vt notat D. Thom. ad 2. de quo vide Iulium Clarum lib. 5. sententiarum. §. fin. nu. 37. Simile est in eo, qui alium volentem interficit. etsi enim ipsi iniuriam nõ faciat; eò quòd abdicauerit ius suũ, quà suum; ac proinde interfector nõ teneatur ad vllã restitutionem hæredibus; tamen facit iniuriam Reipub. & peccat contra Iustitiam legalem. vnde Dauid puniuit Amalechiten tanquam homicidam, qui se occidisse Saülem volentem, fatebatur. 2. Reg. 1. Idem dicendum, quando coniunx consentiente coniuge adulterium committit: non enim facit iniuriam propriè coniugi consentienti, sed peccat contra Matrimonij legem.

Facit iniuriam Deo.

Notandum est, non censeri quempiam, cedere iure suo, si aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo, qui læsurus est. Sicut enim donatio debet omnino esse libera; ita etiam cessiò iuris, quæ tollit iniuriam. Vnde qui soluit vsuras, non cedit iure suo: quia non cupit vt vsurarius has exigat, nec intendit se vllo iure priuare, aut donare; sed soluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ est 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti & consentienti, non fit iniuria, neque dolus.*

Cessio iuris.

13 Aduerte tamen, quosdam DD. hanc regulam limitare ad ea, in quibus iure nostro cedere possumus; vt in fama, honore & alijs bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti & volenti non fieri iniuriam: quia cùm hæc subsint nostræ dispositioni, hoc ipso, quo volumus his spoliari, iure nostro nos priuamus, & illud in alterius collocamus arbitrio; secus esse in alijs, quorum non sumus domini, sed custodes duntaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & similibus, in quibus iure nostro cedere non possumus. In his enim propriè iniuriam ei, cui ipsa commissa sunt, vel obnoxia, fieri, si perimantur, vel lædantur; etsi id ipso volente fiat.

Sententia quorũdam Doctorum.

Verùm id, quod diximus est magis consentaneum vsitato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore læsus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandam dederit, dicet sibi iniuriam factam, aut de iniuria cõqueri poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib. 5. Ethic. cap. 9. vbi ostendit *neminem sponte pati iniuriam; etiamsi possit sponte lædi, & damno affici*: quia ad illud requiritur vt inuitus patiatur. Neque id intelligit solùm in ijs, quæ subsunt nostræ dispositioni; vt in fama & diuitijs; sed etiam in alijs, in quibus iure nostro cedere non possumus; vt in vita, & membris: quod ex initio capitis constat; vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem, & rogantem interfecit. Confirm. nam idcirco nemo sibi ipsi iniuriam facere, aut à se iniuriam accipere potest; quia non potest à se inuitus pati: nõ enim fieri potest, vt quis sibi damnum velit inferre, & simul nolit illud à se pati. Idem docet D. Thom. a. 3. q. 59.

Contrariũ verius.

Nec obstat, quòd quis in illis iure suo cedere non possit, ac proinde ius illud, quod habet, vt in illis non lædatur, permaneat: quia permanet solùm materialiter; cùm ipse nolit eo vti, eoque,

Est iniuria materialis.

quantum in se est, cedat. Vnde non censetur iniuria in illum nisi materialiter: sicut enim potest esse iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur. potest tamen esse formalis iniuria, respectu tertij, qui non consensit.

14 Dico Secundò, fieri potest, vt quis ex parte sua iniuriam inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiatur: & è contrariò fieri potest, vt quis iniuriam vel potiùs iniustum patiatur, & alter propriè iniuriam non inferat. ita D. Thom. ad 3. ex Aristotele suprà. prioris exemplum est; si detrahas famæ alterius, vt illi noceas; & ille cedat iure suo optans haberi infamis propter Christum. posterioris est; si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

Vtrùm Christus & Sancti sint passi iniuriam.

Dices, ergo Christus & Sancti propriè non sunt passi iniuriam; cùm libenter passi sint, & pati desiderauerint.

RESP. nego conseq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non satis est quòd ob aliquam causam libēter patiatur, seu quòd gaudeat illo malo; sed oportet vt etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo, quantum in se est, iure suo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem, & Sancti non cupiebant sibi ab impijs illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius, vel authoritatem tribuebant; sed solùm permissiuè se habebant non repugnando, & se non subtrahendo illorum potestati; vt sic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos, coram tribunali diuino; vt patet Sapientiæ 5. *Stabunt iusti in magna constantia, aduersus eos, qui se angustiauerunt.*

DVBITATIO 4.

Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus? D. Thom. q. 62. a. 1.

15 NOtandum est, *Restitutionem* propriè significare positionem rei in pristinum statum. & quia dum res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideo significat *redditionē rei ablatæ, siue iure, siue iniuria ablata sit*; quod aliter latinis dicitur *Redhibitio*, & redhibere. sic depositum & commodatum dicitur restitui, & etiam mutuum; quia saltem secundum speciem est idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur *restituere*, sed *soluere*: & qui damnum intulit, *compensat*, non *restituit*.

Restitutio quid.

Apud Theologos tamen, hoc nomen accipitur generaliùs; vt etiam comprehendat omnem illati damni compensationem; & sic nihil est aliud, quàm *rei acceptæ redditio, vel damni illati compensatio*. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, & æquiualens rependit. posset etiam hoc modo emptor soluens pretium, dici facere restitutionem, quia reddit rem in æquiualenti; quamuis non ita vsitatè.

16 Hinc patet Restitutionem esse opus externum Iustitiæ commutatiuæ; quia huius virtutis est constituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem; quod fit restitutione.

Est actus iustitiæ commutatiuæ.

Nec obstat quòd etiam error contra Iustitiam distributiuam commissus, sarciatur restitutione, & ita videatur etiam esse opus Iustitiæ distributiuæ, quia sæpe in actu distributionis continetur debitum Iustitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua distributione: sicque non est mirum, si opere iustitiæ commutatiuæ instaurari debeat: vt ostensum est c. 1. dub. 4.

17 Petes, quo modo differt restitutio à solutione, & satisfactione?

Differt à solutione et satisfactione.

Respondeo, *A solutione* differt, quòd non omnis solutio propriè sit restitutio, nec contrà. dicimur enim *soluere* quod ex voto, iuramento, charitate aut misericordia debitum est (nam & ex his virtutibus debitū & obligatio aliquid dandi in proximum nascitur) non tamen propriè dicimur *restituere*, aut facere restitutionem. & è contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen soluit. *Restitutio* enim postulat vt res quodammodo sit eadem vel in se, vel in æquiualenti: *Solutio* vt sit diuersa.

18 A *Satisfactione* verò, Primò, Quòd satisfactio sit quiddam generalius: omnis enim restitutio est satisfactio, non contrà. Secundò, Quòd satisfactio respiciat personam, dum præstat id, quod alteri satis est, etsi non sit æquiualens debito. Restitutio autem respicit rem, dum præstat æquiualens, vel rem ipsam exhibet. Tertiò, Satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quamuis nihil damni illatum sit. Restitutio verò propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil propriè restituere possumus, cùm omnia perfectissimè sint ipsius. Quartò, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili; restitutio solùm pro reparabili.

DVBITATIO 5.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis?

19 RESPONDEO, eam ex duplici capite nasci; nempe ex *iniusta acceptione, vel ex re accepta* siue iustè, siue iniustè. colligitur ex D. Tho. q. 62. a. 6. & 7. docet Caiet. ibidem, & Couarru. ad reg. Peccatum 2. p. in principio.

Per *Iniustam acceptionem*, intelligo non solùm furtum, sed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo iniquè illatum. quicunque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & sic dicitur teneri ratione iniustæ acceptionis.

Quid iniusta acceptio.

Per *Rem acceptam*, intelligo non solùm eam, quæ à domino ablata est; vt equus, vestis, pecunia; sed etiam eam, quæ ex iustitia alteri debita est, & apud me retinetur; vt legatum alteri, aut venditum, quod apud me est.

Res accepta.

Quòd autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis probatur; quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poscit iustitia commutatiua: ergo vt æqualitatem illam sarciat, tenetur lege iustitiæ ad restitutionem, etiamsi nihil emolumenti acceperit.

Quòd etiam ex secundo capite, patet; quia qui habet rem alterius, etsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quàm suum; & verus dominus tātundem habet minùs quàm suum. Vnde

vt fiat

vt fiat æqualitas iustitiæ, per quam cuique tribuitur suum; debet domino restitui. Vide D. Thom. art. 6. & 7. q. 62. quamuis hæc duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices, Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non sufficiunt.

Responderi potest, talem non propriè teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in seipsa vel in æquiualenti, sic assignanda sunt *tria capita omnis restitutionis.* Primum, *Ex iniusta acceptione*, seu damno illato. Secundum, *Ex re accepta* iustè vel iniustè. Tertium, *Ex cōtractu.* Nam mutuum & pretium rei emptæ & similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri potest vt hæc non extet, sed ex contractu.

20 *Tria generatim capita restit.*

21 *Discrimen inter illa.*

Notandum est, inter hæc capita esse magnum discrimen. quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex contractu, manet obligatio restitutionis, etiamsi res debita pereat, sine nostra culpa: quando verò debetur tantùm ratione rei acceptæ, non manet obligatio, re absq; culpa nostra pereunte, vt patet in deposito.

Ex his plurima possunt deduci, vt patebit ex sequentibus.

DVBITATIO 6.

Vtrum nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum?

22 NOtandum primò, tripliciter fieri posse vt damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, Si tenear ex officio impedire, & negligam. Secundò, Si ex contractu. Tertiò, Extra officiū & contractum, de quo modo hîc agimus.

Culpa dupliciter dicitur.

Notandum secundò, Ex Adriano in 4. De restitut. §. Vtrùm in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud Iurisperitos, aliter apud Theologos: Apud Theologos enim *culpa* idem est, quod peccatum, siue mortiferum, siue veniale. apud Iurisperitos verò est idem, quod omissio alicuius diligentiæ, vnde sequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam, latiorem, latissimam, leuem, & leuissimam. *Culpa latissima est dolus apertus, latior, est dolus præsumptus.* Est autem *dolus quæuis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum.* ita tradit Glossa. *ff.* de dolo. L. 1. Sequūtur passim Doctores.

Culpa quintuplex.

23 *Culpa latissima. Latior. Dolus.*

Culpa lata

Culpa lata est omissio eius diligentiæ & circumspectionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent: vt si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium.

Leuis.

Culpa leuis est omissio eius diligentiæ & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere.

Leuissima.

Culpa leuissima est omissio diligentiæ, quam diligētissimi & prudentissimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. n. 177. & sequentibus. & Syluest. verbo Culpa, in principio.

His positis; Angelus, verbo Culpa. n. 6. sentit, ex quauis culpa, etiam leuissima nasci obligationem restitutionis: idem tenet Adrianus suprà. Probant ex quibusdam Canonibus. sed contraria sententia est tenenda; pro qua

24 *Solùm tenemur ex culpa lata, extra contractum.*

Dico primò, Quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientiæ) nisi ex culpa lata; non autem ex leui, vel leuissima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. d. 15. q. 14. art. 3. dub. 2. Syluest. verbo Culpa. n. 6. vbi citat Panor. & alios. & verbo Restitutio secundò. §. 12. & 17. Sotus lib. 4. de Iustitia. q. 7. a. 2. & lib. 5. q. 1. a. 9.

Probatur primò; Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quàm eiusdem conditionis homines passim in similibus adhibere solent (nemo enim tenetur esse prudentior & circumspectior hominibus suæ sortis) ergo damnum eueniens nō debet illi imputari, sed censebitur inuoluntarium.

Secundò, Talis neque tenetur ratione contractus; (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitiosam) neque ratione rei acceptæ; cùm ea non extet: neque etiam ratione iniustæ acceptionis; cùm sine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione iniustæ acceptionis, nisi quando in ea est peccatum; (alioqui teneretur quis ex casu fortuito & præstitâ summâ diligētiâ; quod tamen nemo dixerit) ergo cùm hîc nō fuerit peccatum, non tenetur. Quòd autem ratione culpæ leuis, vel leuissimæ non interuenerit peccatum, patet; quia non tenebatur diligentiam & circunspectionem adhibere, quam prudentiores & prudentissimi solent adhibere; sed solùm eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò, *ex culpa lata*, constat; quia quisque in actionibus periculosis tenetur præstare diligentiam, quam homines eiusdem conditionis communiter præstare solent: ergo si hanc non adhibuerit, censebitur damnum illi voluntariū; quia non fecit quod potuit & debuit, vt constat ex dictis 1. 2. q. 6. a. 3.

25

Notandum est, quosdam limitare hanc propositionem hoc modo. Nō teneri ex culpa leui, &c. *nisi quis aduerterit damnum sequuturum, vel illud intenderit.* Sed si quis bene consideret, non est necessaria hæc limitatio; quia qui *aduertit* ex sua actione sequuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Vt autem quis *intendat* damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circunspectionem vix vnquam contingit. si enim facit aliquid vt noceat, quo modo adhibet sufficientem circumspectionem ne noceat? Fieri tamen absolutè potest: vt si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & veniat in mentem fieri posse, vt sit hostis, ideoque telo petat.

Potest intendi damnum per actionē, cui sufficiēs cautio adhibetur.

Vtrùm autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium. videtur teneri; cùm directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, non teneri: quia damnum respectu illius actionis censetur fortuitum; actio enim illa, facta cum tali circūspectione, non censetur vllo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, vt vitari debeat.

debeat. nec refert, quòd ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tanquam in effectum fortuitum; sicut si quis iaculetur in altum eo fine, vt cadat in caput inimici, eò quod cogitet id esse possibile; quamuis credat inimicum longè abesse. Simile ferè est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam prçstet, ne noceat; optet tamen casu obuenire damnum vel mortem, (vt posset cõtingere in medico vel chirurgo) & ideo non adhibeat circumspectionem diligentioris aut diligentissimi: Hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhibere: adhibuit enim totum, quod ex iustitia debuit: vnde omittendo illam maiorem diligentiam, non fecit ei iniuriam; ac proinde, si æger moriatur, non illi imputabitur homicidium: quanquam coram Deo sit reus, quòd optauerit; & vt casu moreretur, omiserit maiorem diligentiam; quæ omissio fuit contra charitatem: sicut quando quis omittit pauperi succurrere in necessitate.

Potest fieri vt quis omittat diligentiam indebitam, vt damnum eueniat.

26 Ex his infero, Si ex facto tuo vel omissione sequutum est alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconsiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad restitutionẽ; quamuis in foro externo, hoc lata culpa commissum diceretur: quia neque ratione rei acceptæ teneris; vt quæ non extet: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm non peccaueris: neque ratione contractus; cùm nullus interuenerit, vti suppono. ita Sotus suprà. v.g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clausisti ostium; hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculosum; & quamuis solicitè proposueris extinguere, tamen aliquid interuenit, quo absque culpa obliuisceris; vel in somnum incidis, & excitatur incendium. Aperuisti puteum & casu oblitus es tegere vel sepire, ne quis incidat: censetur enim huiusmodi euentis damnum fortuitò datum. tales casus solent sæpe contingere inter homines, sine vllo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permittente.

Si non aduertis damnum posse sequi.

Sed difficultas est, Vtrùm in culpa lata, vt quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

27 Respondeo & dico secundò, debere esse peccatum mortiferum commissum, in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad restitutionem: ordinariè autem quando damnum est graue, culpa, seu negligentia, qua commissum est, cẽsetur mortalis; nisi aliunde constet non esse. Prior pars est ex mente Syluestri locis citatis, & auctorũ, quos ipse citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorum, vt constat per exempla ipsorum. Soti lib. 4. de Iustitia. q. 7. a. 2. ante solutionem primi argumenti, vbi, ne in commodato quidem, putat esse obligationem restitutionis damni, nisi intercesserit culpa mortalis: *Quia à venialibus*, inquit, *homines liberi esse nequeunt*: sed de hoc infra. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus. idem tenent multi recentiores, vt Petrus Nauarr. l. 2. c. 1. n. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate c. 15. vbi citat alios, Emmanuel Sà V. Restitutio. Ratio est; quia quando solùm culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione iniuriæ, sed imperfectus: ergo non inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, qua astringat sub peccato mortali. non enim potest obligatio maior esse in suo ordine, quàm fuerit iniuria, ex qua nascitur, in suo.

Culpa lata obligans ad restitutionẽ debet esse mortifera.

Culpa venialis, non est perfecta iniuria.

Petes, Vtrùm saltem sub veniali sit obligatio?

28 Quidam affirmant: Sicut enim cùm nulla est culpa, nulla est obligatio; cùm est lethalis, est obligatio sub peccato lethali: ita etiam cùm est culpa venialis, videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur, nullam esse obligationem restituendi; quod satis indicat Syluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non potest esse nisi sub graui peccato, pendet enim obligatio ex materiæ grauitate, posito præcepto naturali vel positiuo: mirum enim esset, hominẽ sub veniali duntaxat obligari ad restitutionem decem millium aureorum; nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est; quia cùm solùm venialis culpa in damno inferendo intercessit; vt cùm ex quadam inconsideratione & animi ἀπροσεξία prouenit, censetur quasi fortuitò obuenisse. quis enim in huiusmodi rebus periculosis non aliquando aliquam negligentiam admittit? rarissimè tamen hinc talia damna accidunt. quare meritò quasi fortuita videri debent.

Nõ tenetur sub veniali.

Ex dictis sequitur, Eum, qui subitâ irâ correptus aliquem interimit, ita vt fuerit solùm motus secundo primus; non teneri sub mortali ad restitutionem; vt rectè colligit Petrus Nauar.

Subita ira occidens.

Altera pars probatur; quia quando opus est periculosum, vel aduertis periculum, vel non aduertis: si omnino non aduertis, naturali quadam mentis distractione; vel quia nihil occurrit, quod mentem excitet ad periculi cõsiderationem, non peccas, etiamsi non adhibeas diligentiam. si autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: raro enim in operibus externis contingit incõsideratio imperfecta, quæ sit venialis; quæ tamen frequens est in subreptitijs cogitationibus & internis animi motibus. Ratio est; tum quia opera externa statim periculum suum ingerunt & excitãt mentem ad considerationem: tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, nisi per rationem superiorem; vt docet D. Thomas 1. 2. q. 74. a. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam considerationis esse venialem, quamuis exteriùs iudicetur esse lata culpa; quia non adhibuit eam omnem circumspectionem, quam homines communiter adhibere solent. & tunc verius est, non esse obligationem restituendi.

29 *Incõsideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quàm circa actiones externas.*

Sed contra has duas propositiones Obijcitur primò, ex cap. vltimo, de Iniurijs, vbi Greg. IX. dicit, *non excusari eum, cuius imperitia, vel negligentia damnum est datum, sed solùm eum, qui vt non occideret, de contingentibus nihil omisit.*

Respondeo, Loquitur de culpa lata, quæ est peccatum: nomine enim negligentiæ & imperitiæ intelligitur peccatum; vnde subdit, *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo, iniuriam verisimiliter posse contingere.* Quòd autem ait, *Illum non teneri, qui de contingentibus nihil omisit*, intelligendum est de *ijs contingentibus*, quæ prudens prouideret: non autem de omnibus; nam certum est neminem ex casu fortuito teneri.

Obijcitur Secundò, Ex Can. Consuluisti 2. q. 4. vbi Stephanus V. scribit, *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet proueniente suffocentur vel opprimantur,*

tantur, vnde ipsi rei homicidij inueniantur.

Respondeo, loquitur de negligentia quæ sit peccatum, quæ facilè committitur in re tam periculosa & tam crebra; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Obijcitur Tertiò, Ex L. Qui occidit. ff. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuera illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpam; & subdit exemplum eius, qui in stipulas ignē immisit die ventoso; deinde addit, *At si obseruauit omnia, quæ oportuit, & subita vi venti longiùs ignem produxit, caret culpa.* Aduertendum tamen est, in foro externo, tam Ecclesiastico, quàm ciuili, interdum puniri culpam leuissimam, præsertim in committendo positam; partim ob præsumptionem fraudis, quæ potiùs locum habet in cōmissione; partim ne detur locus negligentiæ vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præsumptio non habet locum.

30 *In foro externo punitur.*

DVBITATIO 7.

Vtrum nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando, commissa.

31 *Solùm ex culpa graui tenetur.*

RESP. & Dico Primò, Neminem teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima in officio; sed solùm ex graui. Docent hoc auctores suprà allati dubit. 6. Ratio est eadem; quia nemo tenetur in officio vel artificio esse prudentior & diligentior, quàm passim homines eiusdem conditionis esse solent: v.g. aduocatus non tenetur esse diligētior aut prudentior, quàm passim boni aduocati esse solent. vnde si contingat te cadere causa, eo quòd non præstitit quod doctissimus & diligentissimus præstitisset; tamen bona fide præstitit quod solent diligētes, & docti in similibus causis; nō tenetur ad restitutionem. Idem dico de medico, architecto, Prætore, Magistratu, Principe & alijs officium vel artificium aliquod factitantibus. Vnde sequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima, sed solùm ex lata, quicquid dicat Syluest. Restitutio 3. q. 8. §. 3. cuius sententia in foro exteriori videtur seruari.

32 *Nisi promiserit operā maiorem.*

Aduerte tamen, hæc intelligenda; nisi quis profiteretur se diligentiorem aut peritiorem alijs, aut etiam diligētissimum, peritissimumque: & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad se pertraxisset: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuissima; vt rectè Syluest. verbo Culpa. q. 4. Ratio est; quia tunc promittit saltem implicitè, ampliùs quàm alij passim præstent, & alter hanc ob causam cessat meliorem quærere; ergo, nisi hanc diligentiam præstet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni; sed quanti iudicabitur spes illa valere, qua spectabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam quærebat, se voti compotem fore.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa leui, quia pro ea re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti cōtractus quidam in vtilitatem vtriusque: atqui cùm contractus est in vtilitatem vtriusque, tenetur ex culpa leui, vt infrà dicetur.

33 Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpa leui; quia debet maiorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet maiorem diligentiam, quàm communiter debēt homines eiusdem officij; ideo commodiùs dicitur, eum nō teneri nisi ex culpa graui; nempe quæ grauis est inter homines eiusdem officij.

Quomodo dicitur teneri ex culpa leui.

Dico Secundò, Qui præbet consilium, tenetur ad restitutionem damni sequuti ratione ignorantiæ crassæ, vel culpæ latæ, si erat parochus, confessarius, concionator, theologus, Iurisconsultus, vel eius professionis, ad quam talis consultatio spectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de restit. q. 7. vt si confessarius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur; vel non teneri, qui tenetur; vel contractum quempiam esse licitum, qui est illicitus; si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit grauis, tenetur ad restitutionem damni sequuti. Probatur Primò; quia talis ex officio & professione tenebatur hoc scire, & in respondendo, hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo censetur causa damni sequuti. Secundò, Quia ratione suæ professionis vel officij, habetur sufficiens ab eo, qui consilium petit: ergo si non sit sufficiens, & tamen respondeat, decipit alterum.

Aduerte tamen Primò, Nunquam teneri eum, qui consultus respondet iuxta opinionem verè probabilem: vt ostensum est 1. 2. q. 19. Secundò, Neque eum, qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri; non autem suadet vt alter sequatur. Tertiò, Nec eum qui indicat se dubitare; tunc enim si alter sequatur, suæ temeritati asscribat: quicunque enim dat alteri consilium, suadens vt hoc faciat, aut absolutè asserēs illum posse facere, tenetur habere euidētiam moralem, illud cum his circumstantijs huic esse licitum; alioquin committit culpam latam; vt patet ex dictis de prudentia dub. 1. Ratio est; quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali iudicio; ergo neque alteri esse author.

Qui non tenentur.

Dico Tertiò, Si is, qui præbet consilium, erat illarum rerum parum peritus (v.g. quia non pertinebat ad eius professionem) & alter sciens eius insufficientiam petat consilium; consultor non tenebitur illi ad restitutionem. Ratio est; quia sibi debet imputare, si damnum ex illo consilio capiat; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij; tunc talis tenebitur illi tertio: vt si suades alicui certum contractum iniustum, vel vt non restituat, &c. Ratio est; quia tuo malo consilio illi tertio inuito damnum infers. Nec refert, quòd tu consultor, inculpabiliter ignorabas veritatem; quia nemo potest se miscere dandis consilijs in rebus, quas non intelligit.

34 *Si sciatur eius ineptitudo.*

DVBITATIO 8.

Vtrum nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.

35 SOtus l. 4. de Iustitia q. 7. a. 2. existimat etiam tunc requiri culpam mortiferam; ita vt si is

cui res

cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa, eius negligentia pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tãta, vt sit peccatum mortiferum coram Deo: *Nam*, inquit, *à venialibus homo vix liberari potest; vnde ob illas negligentias, non est tanta pœna plectendus*. Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sà V. Commodatum, Henriquez de Irreg. c. 15. vbi citat alios, addens eos, qui contrarium tenent, *esse limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori*. Verùm contraria sententia est ferè communis.

36 Respondeo igitur, & Dico Primò, Si res apud commodatarium, vel conductorem pereat fortuitò, ad nullam ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expressè sit conuentũ. Ita habetur c. vnico de Cõmodato. Probatur; quia res quæque domino suo perit, si nulla intercessit culpa, vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum sarciendum.

Si pereat fortuitò, nõ tenetur.

Aduerte tamen, in tribus casibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, Si intercessit pactum de restituendo quomodocumque periret. quod pactum is, qui commodat semper potest exigere, quando gratis commodat; secus autem quando iusto pretio; quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio æstimabile. Secundò, Si sit in mora restituendi; vt si tempore statuto non restituat, & postea pereat; si enim restituisset, fortè non perijsset: est autem in mora, qui potest restituere & non restituit, cùm tamen teneatur. Si tamen diutius retinuit, putans id domino non displicere, & postea deprehendat non displicuisse, non tenetur, etiamsi ea occasione perierit: secus si displicuit: non tamen peccauit; quia bona fide & cum animo compensandi, in euentum, quo domino displicuisset retentio, & res peritura esset. Tertiò, Si ex culpa, data sit occasio casui fortuito; vt si non sis re illa vsus eo loco, quo conuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsaque perijt. v. g. accepisti vtendum vas argenteum domi tuæ, & foras extulisti. vide Instit. Quibus modis re contrah. obligatio. §. Item is.

37 *Excipe tres casus.*

Dices, Quid si bona fide putauit se facere volente domino?

Respondeo, Si verè domino placebat vt sic vteretur, vel vt retineret vltra terminum, non tenetur. secus verò si deprehendat domino displicuisse. Ratio est; quia non potest id facere, nisi animo compensandi, si domino displicuerit.

Si sub ratihabitione vtatur vltra terminum, vel alio modo.

38 Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his casibus non teneri ad restitutionem, vt docet Couarr. reg. Peccatum p. 2. §. 6. n. 1. & multi alij, de fure & omni iniusto detentore: quia tunc non censetur domino causa damni: de quo plura infrà. c. 12. dub. 15.

Si eodẽ modo peritura apud dominum.

Dico Secundò, Si consistamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu; nisi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Syluest. & alijs dub. 6. citatis; qui generatim loquuntur.

39 Probatur Primò, Quia Iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ, &c. quàm in re propria, & quàm ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset: ergo si hæc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniustè datum sit: ergo cùm hic nulla sit iniustitia commissa, non obligabitur in conscientia. Confirmatur; quia quando quis præstitit omnem diligentiam, quam tenebatur præstare, res censetur casu perijsse: ergo, &c. probatur; quia Iure naturæ non minorem postulat custodiam *precarium* quàm *commodatum* (cùm precarium nihil sit aliud quàm commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini) atqui *precarium* non requirit nisi custodiam communem, ita vt solùm præstare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L. Contractus. ff. de regulis Iuris. & L. Quæsitum est. §. Eum quoque. ff. de precario. ergo, &c.

Iure naturæ solùm tenemur ex culpa lata.

40 Dico Tertiò, Positis tamen legibus humanis, de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius vtilitatem tendat; teneris non solùm ex lata culpa, sed etiam ex leui & leuissima. v. g. Si gratis tibi commodaui librum, equum, vestem tua causa, teneris in ea re custodienda adhibere non solùm eam diligentiam, quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solent; sed etiam quam diligentiores & diligentissimi: vnde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, & egrediens ostium attraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatur hæc sententia ex cap. vnico, de commodato, vbi dicitur. *Cum gratia sui tantùm, quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur*; quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta; quamuis Sotus velit eam theologicè accipi pro vera culpa in conscientia. Idem colligitur ex L. In rebus commodatis. ff. Commodati vel contra. & Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio. §. Item is. Ratio est; quia æquitas postulat, vt is, qui gratis re alterius vtitur in suam vtilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat; id enim iure naturæ ex gratitudine rependere debet; vnde sufficiens subfuit fundamentum, ad hoc lege sanciendum, & inducendum strictam obligationem.

Iure positiuo, si cõtractus in tuã solius vtilitatẽ, teneris ex leuissima.

Dico Quartò, Si contractus tantùm cedat in commodum domini, cuius ipsa res est; teneris solùm ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuissima vel leui. Patet Instit. suprà. §. Interea & is, vbi dicitur, *depositarium* (nempe qui gratis rem depositam custodit) *teneri solùm ex dolo*. vbi nomine *doli* etiam *lata culpa* continetur, vt ibidem insinuat glossa. Vnde si tibi commodaui librum, arma, vestem, in meum duntaxat commodum; teneris solùm ex culpa lata. Ratio est; quia æquitas postulat, vt tunc non maiorem tenearis custodiam præstare, quàm passim homines in suis rebus solent; cùm tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum spectetur, sed domini.

Si in vtilitatẽ domini, ex lata. 41

Dico Quintò, Si contractus cedat in vtilitatem vtriusque, teneris ex culpa lata, & leui; non autem ex leuissima. Patet hoc ex L. Contractus. ff. de regulis Iuris, & Instit. suprà. §. Creditor. talis est contractus pignoris; pignus enim datur vtriusque gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is, qui pignus accepit, non tenetur nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, vt habetur In-

Si in vtilitatẽ vtriusque, ex leui. 42

tur Instit. suprà: non tamen ad exactissimam, vt ibidem probat glossa. talis etiam est contractus conducti & locati; & cõtractus depositi, quando datur pretium pro rei custodia: secus si gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriusque causa fit. Ratio est; quia cùm res aliena tibi concedatur in tuam vtilitatem, æquitas postulare videtur: vt valde diligenter eam custodias: non tamen diligentissimè; quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas est, vtrùm hæ leges obligent in conscientia ante sententiam Iudicis, ad dãni ex culpa leui vel leuissima dati reparationẽ.

43 *Probabile est illas leges non obligare ante sententiam.*

Sotus putat ante sententiam non obligare; esse enim pœnales, & procedere ex præsumptione culpæ interioris. Idem videntur sentire ceteri suprà citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis; non quòd hæ leges pœnales sint, propriè loquendo, tùm restitutio non sit pœna: sed quòd in foro conscientiæ nõ videantur receptæ: Nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se maiorẽ custodiam debere ex iustitia, quàm dominus ipse adhibere solet. idem videtur de cõmodato: etsi enim maiore cura hoc custodiat, quàm dominus; non tamen id facit, quòd putet se teneri lege iustitiæ, sed ex gratitudine: id enim gratitudo postulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit, nec minùs putant homines se teneri ad custodiam precarij, quàm commodati: Vnde etiam plerumque fit restitutio, non solùm si commodatum perijt; sed etiam si precarium, quamuis absque omni culpa perierit.

44 Dices, Si non tenetur: ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

RESP. negando consequentiam: potuit enim hoc lege statui propter bonum commune; tum vt vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiusmodi; tum vt omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali est consentanea, etsi ex iustitia non sit debita. Sicut enim qui deflorauit virginem volentem, ante sententiam nihil ei ex iustitia debet; tamen in foro externo cogitur eam dotare; lege sic statuente propter bonum commune: ita etiam qui amisit commodatum absque culpa, etsi nihil ex iustitia debeat ante sententiam; tamen potest cogi ad restitutionem, ex vi legis, ob bonum commune, ita statuentis. Neque hoc mirum videri debet; quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa leuissima spectatur, vt patet L. In lege, ff. ad legem Aquiliam: tamen in foro conscientiæ hæc non obligat; vt ostensum est dubit. 6.

45 *Contraria cõmunior.* *Ratio, cur obligare videantur.*

Fateor tamen contrariam sententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante sententiam) esse communiorem, ac proinde ordinariè in praxi seruandam. Ratio est; quia istæ leges sanciunt id, quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) præstare. qua sanctione posita, qui facit talem contractum, (accipiendo commodatum, conductum, depositum, pignus) implicitè se obligat ad præstandam eam diligentiam, quam leges requirunt. quare si hanc diligentiam non præstet, (quamuis id naturali obliuione, sine omni culpa factum sit) tenebitur ad restitutionem. Vide Couarr. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. §. 6. n. 15. & Nauarr. c. 17. n. 184.

DVBITATIO 9.

Vtrùm oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorãtia comitante.

46 RESPONDEO, Minimè oriri, (quicquid aliqui dixerint) si ignorantia fuit inculpata. vt patet ex dictis 1. 2. q. 6. a. 8. Vt, si putans esse feram, & telo petens interficias, deinde deprehendas fuisse inimicum, quem ad necem quærebas. Ratio est; quia occisio illa inimici, vel hominis, nullo modo est voluntaria; ac proinde absque omni culpa: & consequenter nõ inducit obligationem restitutionis. Nec refert, quòd illum æquè voluisses occidere, si sciuisses esse inimicum, & quòd gaudeas occidisse; quia illa voluntas non est causa operis; cùm non sit, nec fuerit; sed solùm esset, posita conditione, quæ non ponitur: gaudium verò sequitur opus. Vnde non magis obligat ad restitutionem, quàm si gauderes ab alio factum.

DVBITATIO 10.

Vtrum restitutio sit necessaria ad salutem. D. Thom. q. 62. a. 2.

47 GVido Carmelita assignat Græcis hunc errorem, Restitutionẽ iniquè ablatorum non esse necessariam ad salutem; sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuisse; cùm scriptores antiqui nõ meminerint. quamuis credibile sit, eorum sacerdotes ex auaritia, hoc in absoluendis pœnitentibus obseruasse, vt partem obtinerent. *Græcorum sacerdotes.*

RESP. igitur, Ipsam restitutionem externam, esse necessariam ad salutem, si facultas suppetit: Si autẽ non suppetit, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria, propositum tamen restituendi est necessarium. Docet hoc D. August. epist. 54. quæ est ad Macedonium. *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest & non redditur, pœnitentia non agitur: sed simulatur. si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

Prior pars probatur; quia non restituere, cùm possis, est voluntariè nocere, & facere iniuriam proximo: (non restituendo enim, noces proximo; nam impedis illum à possessione & vsu rei suæ vel debitæ) atqui necessarium est ad salutem vt nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus; vt ex multis scripturis constat. ergo necessaria est restitutio. Vide plura apud Alphonsum Castrium v. Restitutio.

Dices, Lucæ 11. Cùm Dominus dixisset Pharisæo, *quod intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate,* subdit; *Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* ergo sufficit eleemosyna ad expianda peccata iniustitiæ.

RESP. Si hoc argumẽtum valeret, etiam probaret pœnitentiam non esse necessariam furibus. Itaque nõ vult Dominus eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi. q. d. Date eleemosynam pro vestra facultate (id enim videtur significari in Græco, cùm dicitur, τὰ ἐνόντα, id est, κατὰ τὸ ἐνόν) & facilè mundabimini; quia disponetur animus ad veram pœnitentiam & restitutionem. Vide Ambros. & Theoph. in hunc locum.

48 *Propositum restituendi est necessarium.*

Altera pars probatur; quia nemo obligatur ad impossibile. quòd tamen propositum restituendi tunc sit necessarium, patet; quia ad remissionem peccati, necessaria est contritio, vel saltem attritio cum sacramento: hæc autem continent propositum restituendi; tum quia cõtinent dolorem de peccato iniustæ ablationis, in quo dolore continetur implicitè propositũ restituendi; tum quia continent propositũ emendationis, & seruãdi diuina pręcepta, inter quæ est præceptũ restituendi.

Præceptum restitutionis est affirmatiuum.

Petes, Quale est præceptum restitutionis, affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt esse negatiuum; quia idem est dicere, *Restitue*, &, *Ne detine alienum*. Sed verius est, esse affirmatiuum. Primò,

49 Quia præcipitur actus positiuus; in negatiuo solùm præcipitur abstinentia ab aliquo opere positiuo. Nec obstat, quòd interdum videatur fieri restitutio sola cessatione detinẽdi: vt si deseras domum vel agrum, quem vi occupasti: quia hæc cessatio eò dirigitur, vt alter rem suam consequatur, fiatque æqualitas: & ita habet terminum positiuum. Vnde est instar actionis positiuæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. Secundò, Quia non obligat pro omni tempore, sed solùm quando est oportunitas restituẽdi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*; in re potiùs est affirmatiuum, quàm negatiuum; quia non potest seruari, nisi per actum positiuum; neque obligat pro omni tempore.

50 *Oritur ex negatiuo.*

Aduerte tamen, præceptum restituendi, nasci ex præcepto negatiuo, *Non furtum facies*. Eiusdem enim rationis est furari, & detinere alienum, cùm potes reddere. Vnde hoc ipso, quo præcipitur, *Nõ furaberis*, præcipitur etiam, *vt non detineas*, si potes reddere: & consequenter, *vt restituas*; quia actus restitutionis est necessarius ad non detinendum alienum.

CAPVT VIII.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione. *complectitur dubit. 3.*

DVBITATIO I.

Vtrum is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel vsu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.

SOTVS lib.4.q.6.a.3. in solut.1. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcisè consideratis esse faciẽdam restitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

1 *Priuatio mentis, vel sensus nõ potest pecunia rependi.*

RESP. breuiter, Verius videri; talem nõ teneri ad restitutionem præcisè pro ipso damno sensuũ, vel vsus rationis; sed tantùm pro damno temporali, quod inde sequitur: vt si non possit eam artem vel functionẽ obire, quã lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom.3.c.6.n.12. vbi probat cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non posse æstimari à Iudice vel offenso; *quia sicut liber homo nullam recipit æstimationẽ; ita nec cicatrix vel deformitas eius.* quod expressè habetur L.fin.ff.de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauarr.c.15.n.19.& 20. multique alij infrà citandi. Ratio est, quia hæc damna nullo

2 pretio sunt æstimabilia; sunt enim in bonis, quæ supremum locum inter bona humana tenẽt; nec quicquam est in hominum potestate, quod his cẽseatur æquiualens: vnde per pecuniam nõ potest fieri compensatio. Itaq; pro his, satis est pœnitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, quando scitur author. sed de hoc infrà c.9. dubit. 23.

DVBITATIO 2.

Vtrùm is, qui alterum grauiter læsit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.

3 RESP. & dico primò. Qui alterum metu, vel fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iustitia ipsum suæ libertati restituere, & vim fraudemque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet. est communis sententia DD. probatur; quia minari, aut vim inferre est contra iustitiam, si sine iusta authoritate fiat: quæ nũquam iusta esse potest, dum quis ad peccatum cogitur: Similiter decipere alterum falsa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. sicut enim quisque habet Ius iustitiæ, ne ab alio lædatur in corpore; ita etiã ne in anima lædatur inuitus, errore: Sed is, qui aliquid facit contra iustitiam, tenetur lege iustitiæ cessare, & quantum in se est, illud retractare, & irritum, infectumq; reddere: ergo ex iustitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudemque patefacere. Vnde non est verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, si ille error non versetur in materia iustitiæ (v.g. circa contractum vel restitutionem) sed in materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iustitiæ, sed solùm lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorum est; quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem sciens facere; eodem tenetur nihil contra illam suadere; aut docere: tam enim est contra rationem malum scientem consulere, quàm facere. Sed etsi hæc ratio optimè probet eum, qui suadet falsum sciens, in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes; tamen non probat, eum nõ peccare etiam contra iustitiam. Nam etsi non inuitum, & sine fraude induceret, peccaret contra has virtutes: ergo quãdo fraude vtitur (id est, quando scit vel dubitat se malè docere, vel consulere, & alterum ex simplicitate decipi inuitum) peccat contra iustitiam.

4 *Duplex malitia in coactione, & in deceptione ad peccatum.*

Aduerte

5 Aduerte tamen, si quis putaretur non inuitus, sed voluntariè deceptus (quo modo multi iam ad hæreses pertrahuntur auidi nouitatum, & auribus prurientes) non nasci obligationem ex iustitiæ lege ad errorem dedocendum; sed tantùm ex lege illius virtutis, contra quam fuit alteri author peccandi, & ex lege correptionis fraternæ: Idem dicendum, si deceptus cognoscat aliunde veritatem; tunc enim deceptor non tenetur ex iustitia contrarium suadere. Ratio est; quia ablatus est error intellectus, ratione cuius deceptor censebatur causa operis mali: vnde si alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorantia; sed propria malitia; ac proinde non potest imputari ei, qui antè deceperat: nisi fortè variis suasionibus animum ipsius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, quantum in se est, suadere contrarium; quamuis ille sciat aliunde veritatem. Ratio est; quia non solùm veritatis ignoratione; sed etiam tua suasione fuit inclinatus in malum: ergo nisi contrarium suaseris, censeberis adhuc causa operis, ratione effectus relicti in animo ipsius; nempe ratione inclinationis prauæ & propositi, tua suasione excitati. Sed de hoc plura infrà cap. 13. dubit. 3.

Si voluntariè deceptus

Si aliunde veritatem recognoscat

6

7 Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatū, siue prece vel pretio, siue vi vel fraude, non tenetur ex iustitia curare vt conuertatur; tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quàm alij. docet Sotus lib. 4. de Iustitia, q. 6. art. 3. ad primum. Syl. Restitutio 3. q. 1. Petrus Nauarr. cap. 2. n. 1. & alij recentiores. Videtur esse contra Scotum in 4. d. 15. q. 3. a. 1. & Adrianum q. de Restit. §. Ex causa, & quosdam alios, qui sentire videntur, omnes istos, & etiam qui exemplo suo fuerunt alijs causa peccandi, teneri ex iustitia: sed rationes eorū solùm probant teneri ex charitate.

Nō tenetur ex Iustitia facere vt cōuertatur.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit, sine vi & fraude. Nam qui ita induxit, nō abstulit aliquid ab inuito, cùm iste inductus, sciēs & prudēs peccauerit: ergo nō est ei illata iniuria.

Dices cum Adriano; etiamsi ille actu elicito nō fuerit inuitus; (liberè enim consensit) tamen actu secundum legem diuinam debito, fuit inuitus: (nam debebat ei displicere) Sicut si quis te roget vt sibi manum abscindas, etsi ipse sponte hoc damnū patiatur; tamen quia actu secundum legē debito patitur inuitus, peccas contra iustitiā.

8 RESP. Si sufficeret ad peccatum iniustitiæ, vt quis actu debito sit inuitus, semper esset contra iustitiam inducere alium ad quoduis peccatum; quia deberet ille inuitus induci & facere; id est, deberet nolle tibi obsequi. Vnde si alicui suasisses, vt pecuniam suam profunderet in lusum vel conuiuia; tenereris ad restitutionem; quod nemo dixerit. Neque illa abscisio manus est iniuria in eum, qui consentit; sed in Rempub. & Deum; qui non consentit: quia fit inuita Repub. Deóque nolente. Vt igitur ipsi non fiat iniuria, sufficit vt reipsa non sit inuitus.

Ad iniuriā non sufficit, vt quis actu debito sit inuitus.

9 Secundò, Probatur generatim de omni eo, qui inductus est ad peccatum etiam vi & fraude, & scit se esse in peccato, & posse resurgere: Quia nemo tenetur ex iustitia ad resarciendum damnum ei, qui censetur illud condonare; sed is, qui à te inductus est in peccatum, postquam scit se esse in peccato, & posse ope diuina resurgere, & tamen non vult; censetur tibi damnum spirituale condonare; nam vult in eo permanere, & gratiam amissam veluti ante oculos positam, non vult recuperare. Sicut si res ablata Petro, esset in eius conspectu, ita vt eam facilè posset recuperare, & tamen nollet; censeretur eam habere pro derelicto, & restitutionem condonare.

Qui scit se esse in peccato & vult permanere, censetur cōdonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis & directa causa damni spiritalis, non tenetur ex iustitia; nempe is, qui fecit opus malum; eò quòd is, qui passus est censeatur condonare; nempe idem sibiipsi: ergo nec is, qui est causa remota, consilio, prece, vel etiam vi, tenetur, cùm alter condonet.

10 Quòd tamen lege charitatis præ ceteris teneatur, patet; quia æquitas postulat, vt is, qui est author mali præ ceteris, laboret vt emendetur. & hoc bene probant argumenta Adriani: maius enim ille attulit nocumentum, quàm si abstulisset pecunias: imò multi peruertendo alios exemplo, consilio, vel praua doctrina, plus mali faciunt, quàm tota vita omni diligentia sua poterunt compensare. Itaque æquitas postulat, vt omnem operam per se & alios nauent, vt illi emendentur. Puto tamē hanc obligationem, quatenus præ ceteris obligantur, nō esse sub mortali; vt docet Nauar. l. 5. consil. tit. 3. consil. 2. n. 4. Probatur ijsdem rationibus, quibus ostensum est non esse contra iustitiam: charitas enim non obligat ad correptionem sub mortali, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur. vnde præ ceteris non tenetur sub peccato mortali.

Teneri ex charitate.

11 Dico Tertiò, Si is, qui fraude inductus est in errorem faciat opus malum, priusquā veritatem cognouerit, imputatur consultori, qui decepit: quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatā non peccârit. Ratio est; quia consultori hoc opus est voluntarium, cùm sciat esse prauum: ei autē qui facit, est prorsus inuoluntarium quà malum; quia omnino eius prauitatem ignorat. Vnde si est homicidium vel mutilatio, consultor irregularitatē incurret, non executor. Adeo verū illud Hesiodi, *Malum consiliū cōsultori pessimū.* Vide 1. 2. q. 6. a. 3. & 8.

DVBITATIO 3.

Vtrū is, qui auertit aliquē à Religione, quā volebat ingredi, vel ingressum extraxit; teneatur ad aliquam restitutionem.

DVpliciter potest quis abduci à Religione. 1. Vi, vel fraude. 2. Solis precibus aut suasionibus. Item potest esse quæstio de restitutione vel personæ, vel cōmodi temporalis: quibus notatis,

12 RESP. & Dico primò, Qui nouitium sine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iustitia Religioni aliquid restituere, etiamsi malo animo fecerit, & grauissimè peccârit. Est cōtra Adrianum suprà. Ita Sotus li. 4. de Iust. q. 6. a. 3. & Petrus Nauar. li. 2. de Restitut. c. 2. n. 15. Ratio est; quia Religioni nō est facta propriè iniuria: Nam ante votorum acceptationem (quæ in alijs Religionibus fit in professione, In nostra verò, dum post bienniū probationis, emittuntur vota simplicia Scholasticorum) Religio non habet ius ad personas, quamuis ipsæ voto se astrinxissent; vt in votis realibus; & in omni promissione accidit. Hinc patet illum etiam nō teneri ad compensandum vtilitatem

Qui nouitiū sine vi & fraude abducit.

litatem temporalem, quam Religio sperabat à nouitio; quia nō habebat ius ad eam, nisi mediāte libera voluntate nouitij, quam ille in sua libertate reliquit, dum nullā vim, vel fraudē adhibuit.

Ex decētia tenetur. Dixi, *non teneri ex Iustitia*; quia ex æquitate quadam seu decētia tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum; vt reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius destruxit, Spiritum Dei extinguens.

Qui vi vel fraude abducit. Dico Secundò, Is qui vi aut fraude abduxit à Religione siue professum siue nouitium, non tenetur ex Iustitia vel alio præcepto ipse ingredi; 13 sed tenetur vim tollere & fraudem aperire, suadereque reditū. quòd si ille redire nolit, vel procul absit, vt conueniri non possit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere, si commodè potest; non tamen ex iustitia.

Nō tenetur ingredi. Prima pars, *quòd non teneatur ipse seductor ingredi*, probatur; Tum quia ipse fortè nō est aptus; tum quia status Religionis debet liberrimè acceptari: est enim status perfectionis, quæ non nisi liberis, minimeque coactis functionibus acquiritur: vnde par est, vt eius obligatio non nascatur ex vllo 14 delicto; sed tantùm ex spontaneo voto. quo fit, vt etsi ob delictum possit quis concludi in monasterio ad agendam pœnitentiam, tamen non possit cogi, vt Religionem profiteatur. *Obligatio Religionis ingredienda, nō potest nasci ex delicto.*

Secunda pars, *quod teneatur vim & fraudem tollere*, patet ex dubit. 2.

Tertia verò pars, *quòd ex æquitate teneatur alium inducere*, patet ex dictis. Cùm enim Deo & Religioni subtraxerit obsequium illud, quod ille præstabat, par est vt compenset eo modo, quo potest: quòd tamen *non teneatur ex iustitia*, docet Sotus; & probatur. Primò, Quia nec ipse Religiosus ex Iustitia tenetur redire, sed solùm ex voto Religionis, vt quidam volunt. Secundò, etiamsi teneretur redire ex iustitia, (quod verius videtur) tamen author non tenetur ex iustitia, nisi vim & fraudem tollere, & suadere reditum: nam aliter non potest personam restituere. vt autem aliam huius loco restituat, nec moribus receptum est, nec Iustitia postulat; quia capessere Religionem, non est persuasionis humanę, sed pendet ex inspiratione diuina. Tertiò, Quia monasterium non possidet Religiosum tanquam mancipium, propter quod, si abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud restitui: sed tanquam filium, propter quem abductum vel occisum non restituitur alius. Quartò, Qui Religiosum occidit, non tenetur ex iustitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriore id ei iniungeret; quod signum est non teneri ex iustitia. *Non ex iustitia aliū inducere.*

15 Dico Tertiò, Qui nouitium vi vel fraude seduxit, auertitque à Religione profitenda, tenetur ex Iustitia monasterio compensare, quāti spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hæreditate, donatione, vel industria expectabatur, valebat.

Tenetur damnū cōpensare. Probatur generali ratione; Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum, hæreditatem, aut ne tibi conferat beneficium, quod proposuerat conferre; tenetur tibi ad restitutionem, quanti illa spes, iudicio prudentum, æstimatur. Etsi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatū istud; habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum. pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui statuit ingredi, auertas. Vnde qui ita auertit, violat ius Religionis; ac proinde tenetur ad restitutionem damni consequentis, qua parte pretio illud est æstimabile.

Hic tamen aduerte, si restituit illum suæ libertati, fraudemque aperuit interea temporis, dum adhuc illi est integrum redire, probabile esse non ampliùs teneri: quia in posterum non censebitur causa damni monasterio; sed nouitius solus spōte nō rediens. idem dicendū, si nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egressio tunc nō fuit inuoluntaria. quòd si nō ampliùs sit ei integrum redire; vt, si interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus est; tenebitur deceptor, quanti spes illa monasterij æstimabitur: quia censetur causa damni in posterum. dixi, *esse probabile*, quia etiamsi nouitio sit integrum redire; tamen si occasione fraudis, vel vis illatæ mutet seriò animum, deceptor videtur causa damni, quia iniustè eius occasionem dedit.

Sed difficultas est, si quis professum seducat, maximè sine vi, vel fraude. Quidam putant talem teneri ad restitutionem commodi temporalis, quāuis sine vi vel fraude abduxerit. Ratio est; quia Religio ius habet ad percipienda commoda tēporalia ex eius functionibus; (vt si erat cōcionator, vel Doctor, à quo magnus prouentus, vel eleemosynæ) atqui hoc ius impedit is, qui suadet egressum: ergo peccat contra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius; Vnde

16 Dico Quartò, Qui vi vel fraude abduxit à Religione professum, tenetur monasterio compensare, quanti emolumentum temporale, ex ipso proueniens, æstimabitur: Non tamen, si precibus vel consilio absque vi & fraude id fecit. *Qui professum abducit.*

Docent hoc quidā recētiores, inter quos Petrus Nauar. suprà n. 23. & Michael Salonius. q. 62. a. 2.

Prior pars patet; quia est efficax causa damni, modo iniusto; idque multo magis, quàm qui nouitium abducit. qui enim professum vi vel fraude abducit, non potest id ita facere, vt non censeatur velle nocere Religioni; cùm ipse iam sit astrictus Religioni, & teneatur (saltē ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat volūtatem laborandi; ex quo labore prouenit emolumētum. itaque censetur causa propinqua damni, idque modo iniurioso.

17 Hic tamen aduertendum est primò, An reuera damnum sit acceptum: Si enim ille tantundem consumebat; vel si alius absque notabili incommodo in eius locum substitui potest, qui parem vtilitatem adferat; non est opus restitutione.

Secundò, Postquā Religiosus suæ libertati restitutus est, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in posterum; sed solùm pro eo damno, quod datū est interim dum vis vel fraus durabat. Ratio est; quia in posterum nō censetur causa damni, sed ipse Religiosus nolens redire.

18 Altera pars probatur; Quia Religiosus non tenetur ex Iustitia procurare illa emolumenta; sed solùm ex virtute obedientiæ & religionis; vt docet Bannes q. 62. a. 2. dubit. 6. & alij. Vnde etsi nolit laborare, & commoda monasterij conquirere, non peccat contra Iustitiam. Ergo is, qui illi suadet absque vi & fraude vt non procuret, non peccat peccato iniuriæ in monasterium, sed peccato irreligiositatis. Si enim ipse Religiosus non *Religiosus non tenetur laborare ex iustitia, sed ex virtute religionis.*

facit

facit propriè iniuriam nolendo laborare, cùm tamen sit principalis author damni; ergo neque consultor, cùm solùm teneatur secundariò.

Dices primò, Iste facit iniuriam Religioni, dum suadet egressionem, & ex hac iniuria sequitur damnum: ergo tenetur de damno.

RESP. primò, Non esse iniuriam, quæ sit contrà Ius Iustitiæ, sed contra virtutem religionis; cuius violatio non obligat ad restitutionem.

19 RESP. secundò, & meliùs; etsi sit iniuria in Religionem, suadere Religioso egressum; non tamen est iniuria suadere otium, vt illa commoda non procuret. Ac proinde suasor iste non tenetur ad illius damni, vel incommodi sartionem.

Confirm. ex facto ipsius Religiosi; hic enim etsi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria sequatur damnum: tamen ad compensationem damni illius non tenetur. Ratio est; quia etsi egredi sit iniuria; non tamen nolle procurare vtilitatem temporalem est iniuria: eò quòd non teneatur ad hoc ex iustitia, sed solùm ex obedientia. Vnde non omne damnum sequēs ex iniuria obligat ad restitutionem; sed solùm illud, quod ita sequitur, vt per ipsam actionem iniuriosam inferatur; quod hic non cernitur. quia quamuis suadere egressionem sit iniuria, quatenus est causa egressionis; non tamen respectu damni secuti, eò quòd hoc damnum immediatè ex libera voluntate Religiosi, non ex suasione illa dependeat.

Damnum per acciđēs ex iniuria sequens.

Dices secundò, Si quis seruo suaderet ne laboraret, teneretur ad restitutionem domino: Similiter si seruo emptitio suaderet fugam. ergo etiam qui monacho suadet fugam vel otium.

20 RESP. Qui tali seruo suadet fugam, effectu secuto, tenetur ad æstimationem serui; in quam veniunt etiam commoda ab illo sperata. Ratio est; quia seruus est principaliter ad commodum domini: imò quatenus est vtilis ad temporalia, est possessio domini, sicut iumentum. Vnde si seipsum domino subtrahat, furtum sui committit, & tenetur ad sui restitutionem: vt suprà cap. 4. dubit. 9. dictū est. Secus est in Religioso, quia Religiosus non est principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis; sed ob suum bonum spiritale: propter hoc enim se Religioni sponte mancipauit: vnde non possidetur à Prælato tanquam seruus; sed subest tanquam filius in suum commodum; vt ad suam salutem rectè dirigatur. Quòd si quis seruo suaderet, non quidem fugam, sed otium & cessationem ab operibus iniunctis; etsi grauiter peccaret, non videretur tamen peccare contra Iustitiam, nec teneri ad restitutionem: quia nec ipse seruus dedens se otio, videtur contra iustitiam peccare; sed contra obedientiam domino suo debitam. Non enim actiones serui sunt debitæ domino lege iustitiæ, sicut mercenarij, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conscientiæ compensare, etsi negligentiùs laborauit: sed eo Iure debentur, quo seruus tenetur obedire domino. Itaq; cùm principalis author & executor non teneatur; etiam non tenebitur suasor. Posset tamen talis tanquam corruptor serui puniri.

Suadens seruo otium.

CAPVT IX.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione. *habet dubit. 26.*

DVBITATIO I.

Vtrum liceat occidere aliquid viuens. D. Tho. q. 64. a. 1.

1 Respondetur affirmatiuè. Notandum, Manichæos negasse animantia aut plantas interimi posse; quòd omnes animas putarent esse quasdam Dei particulas, vt refert D. August. lib. 1. de ciuitate, cap. 20. & lib. de hæres. c. 46. Sed fide tenendum est, homines in suos vsus animantia & plantas posse interimere. Probatur Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam adferentem semen super terrā, vt sit vobis in escam* & Gen. 9. post diluuium conceduntur animantia, & omnia viuentia in cibum. 1. ad Corinth. 10. *Quicquid venit in macellum, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Denique ipse Dominus manducauit agnum paschalem, quem antea oportuit occidere. Idem definitum est in Concilio Bracarensi 1. c. 14. vbi hæc hæresis damnatur. Ratio est; quia homo naturaliter est dominus omnium rerum inferiorum, iuxta illud Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis bestijs terræ:* ergo potest eas in suum vsum conuertere. Confirmatur; quia non potest homo ali elementis simplicibus, vt terra, aqua, &c. ergo cōpositis, qualia sunt animalia & plantæ, quæ sine anima non possunt conseruari, sed mox corrumpuntur: vnde anima est ipsis data instar salis conseruantis à putredine, (vt rectè dixit Philo) vt homo possit illis vti, cùm libuerit.

Manichæorum error.

2 Aduerte tamen, etsi liceat animantia occidere; abstinendum tamen à crudelitate, ne sine causa doloribus conficiantur: vnde Prouerb. 12. *Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia.* & Exodi 23. *Deus præcipit diem sabbathi, etiam propter quietem iumentorum.* Ionæ vlt. *Parcit Niniue, tum ob homines, tum ob iumenta.* Deuteron. 22. *Non arabis simul in boue & asino*; ne videlicet totum iugum in asinum decidat; cùm sit minor. & ca. 25. *Non alligabis os boui trituranti.* Nec obstat quòd Apostolus hunc locum adferens dicat; *Nunquid de bobus cura est Deo?* vult enim dicere; hoc non esse principaliter scriptum propter boues; sed ob rem significatam: secundariò tamen, etiam vt animantia cum ratione tractentur.

Abstinendū à crudelitate.

Hinc patet primò, posse in hac re esse peccatum, saltem veniale. est enim abusus quidam potestatis herilis, & dominij. Secundò, quanta sit suauitas diuini spiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DVBITATIO 2.

Vtrum liceat occidere peccatores.

D. Thom.a.2.

RESpondetur affirmatiuè; Ratio est; quia pars est propter totum: quare ob totius conseruationem potest exscindi: ergo cùm singuli peccatores sint pars Reipub. ob eius incolumitatem possunt occidi.

3 Notandum est, Scotum in 4.d.15.q.3.a.2. docere, non quosuis peccatores posse à potestate publica occidi: sed eos duntaxat, quos Deus in veteri testamento expressit. Ratio est; quia Deus Exodi 20. & Matthæi 5. absolutè & generatim prohibet hominis occisionem; *Non occides*. ergo non licet quemquam occidere, quamtumuis ille malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto. atqui Deus non dispensauit nisi circa quosdam peccatores, quos excepit Exodi 22. & alibi. Hinc vlteriùs infert, fures non posse occidi; quia non sunt excepti.

Scoti sententia fures occidi non posse.

4 Sed hæc sententia defendi nequit Primò, Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reipub. noxijs; quæuis enim pars est propter totum; ergo ob totius incolumitatem potest rescindi. Secundò, Quia si illos solos licebat occidere in veteri Testaměto, quos Deus excepit, nempe maleficos, blasphemos, adulteros, sabbathum violantes, & paucos alios; ergo in nouo testaměto nullos licebit occidere; quia illæ leges, quibus hi iubebantur occidi, erant Iudiciales, accommodatæ statui illius populi; ac proinde iam cessarunt: & in Scriptura noui Testamenti nihil de his, vel alijs occidendis habemus. Hoc Iulianus Apostata prætexens, Christianos priuabat Magistratu; vt habet Socrates lib.3. histor.c. 11. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores: (qui tamen Scripturam non legerant, vt possent scire, quos Deus excepisset) vt patet ad Rom.13. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram illi, qui malè agit*. Vide D. August. lib.1. de ciuitate cap. 21.

Cötrarium probatur.

5 Denique Scoti sententia infirmo nititur fundamento: Nam præceptum *Non occides*, intelligitur tantùm de innocentibus, iuxta illud, *Iustum & innocentem non interficies*; & de occisione, quæ fit priuata auctoritate, aut non seruato ordine Iuris.

Praeceptum Nö occides, quomodo intelligitur

DVBITATIO 3.

Vtrum priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thom.a.3.

RESPOND. Non licere priuata, sed duntaxat publica authoritate. quod intellige de occisione ad punitionem; non ad necessariam sui defensionem. Ratio est; quia non licet interficere peccatores, nisi ob bonum Reipub. sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis: atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem, quæ est in Principe, vel Magistratu: ergo ad solum Principem pertinet, malefactores è medio tollere: sicut ad solum suppositum, membrum secare. Vide D. August. l.1. de ciuit. c.17.21.26. & Gratianum 23.q.5.

6 Nec obstat, quòd interdum permittatur, vt quiuis possit occidere publicos hostes Reipub. vt latrones & proscriptos; quos Bannitos vocant; quia tunc non occiduntur authoritate priuata, sed publica, concessa à Principe, qui illam dare potest; primò, quãdo alia via malum impendens auerti nequit: vt sæpe accidit in coniurationibus. secundò, quando criminosus alia ratione castigari non potest; tamen illum castigari omnino expedit, vel ad terrorem aliorum, vel ne plura scelera patret; vt fit in Bannitis. vide infrà nu.15. dubit. 5.

DVBITATIO 4.

Vtrum homini priuato liceat interficere tyrannum.

ALphonsus à Castro lib. de hæresibus v. Tyrannus, sentire videtur nullum tyrannum ab homine priuato posse interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm distinctione vtendum.

7 Respondeo igitur, dupliciter fieri posse, vt quis sit *Tyrannus*. Primò, ratione *tituli*, nempe si absque vllo Iure, armis principatum inuadat, vel occupet; sicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis potest à quouis de regno interfici. est communis sententia DD. D. Thomæ 2. sententiarum d. vltima q.2.a.2. ad 5. vbi pro hac sententia adducit Ciceronem laudantem eos, qui Cæsarem, quamuis familiarem & amicum occiderũt; eúmque explicans ait: *Tullius loquitur in eo casu, quando aliquis dominium sibi per violentiam surripit, nolentibus subditis; vel etiam ad consensum coactis; & quando non est recursus ad Superiorem, per quem Iudicium de inuasore fieri possit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur & præmium accipit*. Idem eruditè docet Caiet. q.64.a.3. Sotus l.4. de Iustitia q.1.a.3. & alij passim. Ratio est; quia talis non est Princeps; sed iniquus inuasor & oppressor Reipub. & singulorum: Atqui quiuis potest iniquum oppressorem Reipub. (quando aliud non est remedium) è medio tollere sicut enim priuata persona, si iniquè ab aliquo opprimitur, potest vim vi repellere, & inuasorem è medio tollere, quando alius modus liberationis non suppetit; ita Respub. si iniustè inuaditur, potest per quemuis suorum, vim repellere, &, si opus est, inuasorem è medio tollere. sic Aod sustulit è medio Eglon Regem Moabitarum, qui oppresserat tyrannicè Israëlitas, Iudicum 3. & Iudith Holofernem, Brutus, Cassius, & alij, Iulium Cæsarem. denique apud omnes Gentes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, qui tales tyrannos occiderunt. vide Herodotum lib.3. Xiphilinum in Augusto, & Alexandrum ab Alex. lib.3. cap.26.

Tyrannus duplex. 1. ratione tituli.

8 Potest autem id fieri duplici iure. Primò, Iure defensionis innocentis: & hoc iure posset etiam is, qui non est pars Reipub. oppressæ. mens enim Reipub. est, vt à quouis defendatur, si aliter liberari non potest. Secundò, Iure vindictæ: quia Respub. vel eius Princeps, (si Principem habet) potest vindicare iniurias illatas; ita tamen, vt iniuriam vindicta non superet. Hoc iure non potest vti, nisi authoratus, vt miles; quia vindicta requirit authoritatem. Vnde in pace non infertur, nisi per Iudicem sententia interueniente; in bello, nisi per milites.

Duplici Iure potest è medio tolli.

9 In his tamen obseruandum Primò, Necessa-rium

Triplex cautio necessaria.

rium esse, vt constet illum esse iniustum inuasorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non censetur tyrannus. vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cùm omnes quibuscum bella gerebant, haberent pro legitimis hostibus, qui iure cum ipsis pugnare possent, noluerunt permittere vt priuatus quispiam ducem eorum insidiosè interimeret: vnde transfugam, qui promittebat se Pyrrhum veneno necaturũ, Pyrrho tradiderunt; vt testatur Cicero 3. officiorum. Secundò, Vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertiò, vt non sit contra expressam Reipub. voluntatem. Huius enim est, auctoritatem istam vel certè cõsensum dare. censetur autem consentire, quando passim ciues optant illum sublatum; imò quando non constat de contraria voluntate: nam tunc præsumitur velle, quod iustè velle potest vt liberetur: atqui hoc iustè velle potest, cùm alia ratio non suppetat. ergo, &c.

10 *2. Ratione administrationis.*

Secundò, Potest quis esse *tyrannus* ratione duntaxat *administrationis*; vt si is, qui est verus Princeps, regni administrationem flectat non ad bonum publicum, sed ad sua priuata compendia; onerando illud iniustis exactionibus, vendendo officia Iudicum, condendo leges sibi commodas, publico parum vtiles. Talis non potest à priuatis interimi, quamdiu manet Princeps. Hoc tantùm probant rationes à Castro adductæ.

Probari id solet, Primò, ex 1. Petri 2. *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis.* verùm hic locus non agit de subditis Principum, sed de mancipijs; & continet potiùs consilium, quàm præceptum. hortatur enim vt obediant, etiamsi ob fidem multas patiantur iniurias à suis dominis: cùm tamen in hoc casu possint fugere, si scandalum absit.

Secundò, Probatur ex Concil. Constantiensi sess. 15. Vbi damnatur hic articulus. *Quilibet tyrannus potest & debet licitè & meritoriè occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum; etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocunque præstito Iuramento seu confœderatione factis cum eo; non expectata sententia vel mandato Iudicis cuiuscunque.* In quo articulo sunt multi errores. Primò, Quemlibet tyrãnum posse occidi; nempe tam eum, qui tyrãnicè administrat, quàm qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, debere occidi per quemuis subditum: cùm tamen ex his plerique excusentur. Tertiò, Idque etiam contra Iuramentum, & fœdus iuratum: cùm omne Iuramentum licitum, sit seruandum. Quartò, Nulla sententia Iudicis expectata: cùm, si superiorem habet ad eum primò sit confugiendum.

11 *Non potest in defensionem fortunarum interfici.*

Tertiò, Probatur; Quia Princeps, etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior (vnde Scriptura iubet nos, in rebus licitis, parere Principibus Ethnicis tanquam Superioribus, ad Rom. 13. 1. Petri 2. & alibi; etsi maximi essent tyranni, vtpote qui Ecclesiam persequerentur, & ad impietatem cogerent:) ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam vitæ suæ defensionem; de quo infrà. etsi enim auferat bona; hæc tamen non sunt tanti momenti, vt ob eorum tutelam possit interfici, vim vi repellendo, sicut priuatus quispiam; tum quia hæc multis modis possunt per ipsum, vel Rempub. restitui: tum quia habenda est ratio maiestatis principalis, quæ omnibus sacrosancta esse debet, cùm nobis auctoritatem diuinam repræsentet: præsertim cùm bona externa administrationi Principis sint subiecta. Adde, si tantùm excrescat tyrannis, vt nõ videatur ampliùs tolerabilis, nec vllum aliud remedium supersit, primùm à Repub. vel comitijs regni, vel alio habente authoritatem, esse deponendum, & hostem declarandum; vt in ipsius personãm liceat quidquam attentare. Tunc enim desinit esse Princeps. Vide Caietanum & Sotum suprà.

12 *Est primò deponendus*

DVBITATIO 5.

Vtrum licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.

13 *Sententia quorũdam, esse id licitum.*

QVidam putant, primò, fas esse parenti, si filiam in adulterio deprehenderit, ipsam cum adultero occidere; modò adsint illæ conditiones, de quibus in L. Patri. & sequentibus. ff. de adulterijs. quarum prima est, vt filia sit iuncta matrimonio. Secunda, Vt sit in patris potestate. Tertia, Vt eodem impetu occidat filiam & adulterum, si possit. Quarta, Vt id faciat in domo patris vel generi. Quinta, Vt deprehendat eos in opere turpi.

Secundò, Putant idem licitum marito in domo propria, in adulterum vxoris, si adulter sit persona vilis. ex L. Marito. ff. de adulterijs. & L. Gracchus C. eodem titulo. Ita sentit Iulius Clarus L. 5. sententiarum. §. Homicidium. nu. 48. & sequentibus. & alij quidam recentiores. Probari potest hæc sententia, Primò, Quia leges ciuiles non solùm hoc permittunt, quatenus volunt esse impune (vt communiter responderi solet) sed etiam expressè dant ius & potestatem. Nam L. 20 ff. de Adulterijs dicitur, *patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet.* L. 22. *Ius occidendi, patri conceditur domi suæ, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi.* L. 23. *Voluit lex ita demùm hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam deprehendat.* & C. eodem tit. L. Gracchus. *permittitur marito vt occidat adulterum, si vilis sit: & hunc*, dicit, *legitimè interfici.* Idem patet ex L. duodecim tabularum, *Mœchum in adulterio deprehẽsum, necato.* vt refert ex alijs Couarr. de matrimonio 2. p. c. 7. § 7. quæ lex etiam multò ante Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teste Plutarcho in Solone.

14

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem & constituere parentem & maritum veluti executores iustæ punitionis. vnde non faciunt authoritate priuata, sed publica.

Responsio quorũdam.

Respondent quidam, has leges esse iniustas. Ita Fortunius tractatu de vltimo fine, illatione 11. Sed contrà primò, Mirum est tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniustitiam tot seculis non vidisse, eamque legibus & moribus à tempore Solonis probasse. Secundò, Eædem leges redactæ sunt in Codicem Iustiniani Principis Christiani, & à reliquis Principibus, & Iureconsultis Christianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis potest facere potestatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod cri-

men: nam passim in Italia extant statuta, per quæ licet impunè tales occidere, vt refert Clarus suprà n.52. Item transfugas, qui ad hostes fugere tentant. L.3. §. Transfugas. ff. ad L. Corneliam, de Sicarijs: cur non etiam possit dare potestatem occidendi adulterum & filiam in scelere deprehensos? cùm enim tales mortem mereantur, cur non potest ea, concessu legis, per patrem, vel maritum inferri? Adde, olim apud Germanos pœnam adulterarum, maritis permissam sine omni iudicio: vt refert Tacitus, de moribus Germanorum. Hîc tamen aduerte, Iure Cæsareo non permitti maritis vt occidant vxores adulteras, vt quidam Theologi recentiores putant: sed tantùm vt occidant adulterum: & tunc vxorem accusent in iudicio vt puniatur, vt docet Couarr. suprà. & colligitur ex L.2. ff. de adulterijs. olim quidem aliquamdiu licuit; sed Augustus sustulit: vt refert Suetonius in Augusto. patri tamen permittitur vt occidat filiam simul & adulterum.

15 *Non conceditur marito occidere coniugem.*

16 Ob has rationes videri possit hæc sententia non improbabilis.

RESP. tamen, & dico Primò, contrarium (nempe in foro animæ non esse licitum ante sententiam) esse tenendum. Primò, Quia est communis sententia DD. vt affirmat Couarr. suprà n. 15. à qua, in quæstione practica tanti momenti; non est facilè recedendum. Secundò, Quia istæ leges videntur improbatæ per Canones. Nam 33. q.2. cap. Inter hæc, Nicolaus Papa consultus, Vtrùm marito liceat secundum *legem mundanam* (nempe Lōgobardorum, vt ait Glossa, quæ tunc in Italia seruabatur) vxorem, quæ adulterium perpetrauit interficere: respondit; *Sancta dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritalem, quo non occidit, sed viuificat.* vbi occultè insinuat Ecclesiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci solet caput Admonere; ibidem. sed si bene examinetur, nihil probat. Confirmari potest ex D. August. l.2. de adulterinis coniugijs c.15. *Postremò quæro abs te, an marito Christiano liceat, vel secundum veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere*; (alij legunt *abijcere*, sed malè) & post pauca, *Si, quod verius dicitur, non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantùm dimittere; quis dicat tibi, fac quod non licet, vt tibi liceat, quod non licet? cùm enim vtrumque secundum legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere; ab vtroque abstinendum est.* idem credibile est Augustinum dicturum de parente & filia, marito & adultero.

Verius, non licere.

17 Ratio autem potissima, cur illa potestas non sit concedenda, est; quia exponitur manifesto periculo salus animæ eorum, qui sic interficiuntur; idque absque vlla necessitate: nam possunt capi, accusari, & per sententiam puniri: secus est de Banditis, qui capi non possunt. deinde quia datur occasio occidendi impunè quem velis, domi tuæ; fingendo quòd cum vxore vel filia voluerit habere commercium.

Non subest causa sufficiens ad id cōcedendū.

18 Dico Secundò, Post sententiam legitimè latam, potest parens occidere filiam, & maritus vxorem, si per Iudicem ei occidenda tradatur; vt fit in quibusdam Regnis: tunc enim committitur executio iustæ sententiæ, quæ sicut cuiuis alteri, ita etiam ipsis concedi potest.

DVBITATIO 6.

Vtrum liceat seipsum interficere.

D. Thom. a. 5.

19 NOtandum est, Donatistas, qui dicti sunt Circumcelliones, censuisse esse genus martyrij seipsum interimere: vnde passim se varijs modis perimebant: vt August. refert hæresi 69. & alibi. contra hos disputat toto ferè lib.2. quē scripsit contra epistolam Gaudentij. & lib.1. de Ciuitate, à cap.17. vsque ad 28. & alibi.

Donatistarum error.

20 RESP. igitur & Dico Primò, Absque diuina authoritate non esse licitum seipsum directè seu ex intentione perimere; est communis sententia DD. Probatur Primò; Quia est contra illud Exodi 20. *Non occides.* vbi prohibetur occisio cuiusuis hominis sine legitima authoritate: vt docet August. cap.17. suprà: Atqui nemo habet auctoritatem in seipsum; cùm non sit seipso superior: ergo, &c. Secundò, Quia est contra illud præceptum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; vbi dilectio nostri constituitur mensura dilectionis proximi: atqui nō licet occidere proximum sine authoritate in ipsum; ergo nec seipsum: nam hoc est summi odij signum.

Absq. diuina authoritate non est licitum.

Dices, Optare sibi mortem si causa subsit, non est signū odij, imò nec illicitū: ergo nec irrogare.

RESP. negando conseq. multa enim sunt, quæ nobis alijsque optare possumus, nimirum vt inculpato modo obueniant, quæ tamen inferre non possumus. exemplum DD. multi adferunt in pollutione. sic possum malefico imprecari commeritum supplicium, non tamen inferre: possum optare multa pati pro Christo, quæ non possum inferre aut procurare, &c.

21 Tertiò, Qui se occidit, Reipub. iniuriam facit: nam illa inuita, veluti quoddam ipsius membrum abscindit. etsi enim Respub. non habeat dominium in suos ciues, sicut dominus in seruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus necessarijs.

Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. sed tantùm generali ratione, quatenus est contra legem Reipub. si qua talis lex vel consuetudo id prohibens in Repub. sit. quod confirmatur, tum quia Respub. non putat se ob id iniuria affectam; sicut si quis ærarium expilaret: tum quia quiuis potest se subtrahere à Repub. & conferre se ad exteras Prouincias; & tunc non plus commodi ex ipso constabit in Rempub. quàm si mortuus esset: tum quia fieri potest vt is, qui se interficit sit Reipub. inutilis, vel etiam molestus: tum denique quia fieri potest vt sit solitarius, nulli Reipublicæ insitus.

An sit iniuria in Rempub.

RESP. quicquid sit de istis rationibus, saltem est contra Iustitiam legalem, quæ non est minoris, sed potiùs maioris momenti, quàm commutatiua: vera ratio est, quia deest authoritas.

22 Quartò, Qui se interimit, iniuriam quandam Deo facit, rem eam, quæ ipsi soli subiecta est, absque authoritate destruens; nam *ipse solus vitæ & necis potestatem habet*, vt Sapientiæ 16. dicitur. ordo enim rerum naturalis postulat, vt ea, quæ homine sunt inferiora, ipsius potestati sint subiecta, ita vt ea possit in vsum suum interimere: ipsa verò humana vita, non sit subiecta nisi Deo; & in certis

casibus

casibus (nempe quando vita alicuius, Reipub. est noxia) ipsi Reipub. loco Dei: non enim par est vt illud donum, quod nulla sua industria homo potest sibi comparare, nulloque modo ab ipsius consensu pendet, in ipsius sit potestate, sicut res inferiores.

Quo modo sit iniuria in Deum.

Dices, Si est iniuria in Deum; ergo est contra virtutem religionis.

RESP. negando consequentiam propriè loquendo. dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quæ tantùm generali modo est in dominio solius Dei; idque sine auctoritate à Deo concessa: tunc autem est propriè contra religionem, quando speciali modo est res Deo consecrata, & violatur absque authoritate. denique hanc sententiam multis locis docet D. Aug. lib. 1. de ciuit. cap. 26. sic ait. *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales; ne incidat in perpetuas. neminem propter aliena peccata; ne hoc ipso incipiat habere grauissimum proprium, quem non polluebat alienum. neminem propter sua peccata præterita; propter quæ magis hac vita opus est, vt possint pœnitendo sanari. neminem velut desiderio melioris vitæ, quæ post mortem speratur: quia reos suæ mortis, melior post mortem vita non suscipit.*

Obiectiones

Martyres se occidẽtes.

Sed contra Obijcitur Primò, Quidam coluntur vt martyres. qui tamen directè seipsos occiderunt; vt fœminæ illæ, quæ cùm ad tyrannum essent adducendæ, se in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent; de quibus Eusebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambros. lib. 3. de Virginibus ante medium: & S. Appollonia seipsam in rogum coniecit, vt refert idem Eusebius l. 6. c. 31. Palladius etiam, historiæ Lausiacæ c. 150. aliam quandam fœminam laudat, quæ cùm accerseretur à tyranno seipsam interfecit.

RESP. has & similes, dupliciter posse excusari. Primò, Quòd id fecerint diuina inspiratione. ita excusat eas D. August loco citato. Simili modo etiam excusat Sampsonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facilè possit excusari: vt infrà n. 33. dicetur. Secundò, Possunt excusari per ignorantiam inculpatam. Nam se occidere ob patriæ salutem aut pudicitiæ custodiam, non est ita euidens esse malum, quin inculpatè possit ignorari, & putari licitum: cùm non solùm ethnici, (præsertim Stoici, quorũ sententiam eleganter explicat Iustus Lipsius cent. 2. epist. 26.) sed etiã multi Christiani, etsi doctissimi ita videntur sensisse. D. Hieronymus in cap. 1. Ionæ, versùs finem. *Vnde in persecutionibus nõ licet propria perire manu, absq; eo, vbi castitas periclitatur*; vbi apertè insinuat in periculo castitatis id licere. Scio glossam & alios quosdam, hunc locum Hieronymi in cõtrarium sensum explicare; sed violentè. Ambros. & Eusebius suprà, laudant mulieres illas, quòd se occidissent, ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inspirationi; sed laudant factum, tanquam honestum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit vllius reuelationis. Simili modo excusat Sotus S. Apolloniam: & excusari potest Razias, de quo 2. Machab. 14.

24 Dices, Quomodo coluntur vt martyres. si se illicito modo occiderunt; cùm martyr ab alio debeat occidi?

RESP. Quia propter fidem Christi ad hoc fuerunt quodammodo compulsæ. Vnde cùm ipsæ in eo facto non peccauerint; secundum moralem æstimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, & sic sunt martyres.

Quo modo sint martyres.

25 Obijcitur Secundò, Quando aliquis legitimè condemnatus est ad mortem, potest cuiuis à Iudice committi executio; ergo etiam ipsi reo: ergo saltem in hoc casu poterit seipsum directè occidere. Confirmatur; quia tunc omnes rationes supradictæ cessant: non enim tunc agit contra charitatem sui, neque contra præceptum, *Non occides*, quia non occidit innocentem, neque propria authoritate, neque absque Iuris ordine. Denique nulla videtur posse adferri ratio, cur tunc non liceat, saltem absque peccato mortali. Si dicas, esse cõtra naturalem inclinationem, esseque nimium crudele. Hoc quidem probat, reum non teneri in se exequi, neque Iudicem id posse præcipere, ita vt obliget in conscientia; non tamen conuincit, reum sponte non posse hanc commissionem suscipere: præsertim si permittatur illi mors facilis; vt vena abrupta, veneno hausto, corde transfixo; alioquin subituro acerbissimam. Sanè multò leuius est, minúsque natura horret sibi consciscere lethum suaue; quàm ab alio perpeti dirissimum. Adde, nemině sine causa & iusta authoritate posse in seipsum esse crudelẽ, tamen ex causa, & cum tali authoritate nõ videtur esse peccatum, saltem graue, si in seipsum crudelis sit. Secus tamen si tyrannus iuberet, vel is, qui non potest iustè condemnare: quia sicut tunc non potest alteri committi executio, ita nec reo. deest enim iusta authoritas. qua in re multum errarunt Stoici, non intelligentes veram causam, cur homo non possit se interficere.

An reo possit committi executio in seipsum.

Ob has rationes hæc sententia videri possit alicui non improbabilis, eamque insinuat Franciscus Victoria relect. de homicidio n. 30. vbi docet *eum, qui damnatus est vt veneno pereat, posse illud haurire; imò posse ad hoc obligari.* Idem docet Arragon. q. 69. a. 4. & Corduba l. 1. q. 36. addens esse eandem rationem aliarum pœnarum. Et sanè dubitandum non videtur, quin possit os aperire vt infundatur. parum autem videtur referre an ipse infundat, an alius; quãdo nulla datur ampliùs dilatio vel tergiuersatio: item si serpentis ictu pereundum; an ipse reus applicet, an alius eum præstò habens. Quòd autem talis se directè occidat (quidquid Arragon. excuset) patet; quia intrò sumit rem, quæ non minùs directè extinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur esse alia differentia; quàm quòd haustus veneni minùs habeat horroris. nec possit commodè vel decorè per alium inferri; sicut supplicium ignis & gladij.

Haustus veneni.

26 Verùm mihi placet contraria sententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facilè recedendũ: tum quia sicut nemo est idoneus executor sententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam illi, qui est principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionem; ita multò minùs in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ; nulla enim res seipsam vllo casu perimere intendit. Ex quo fundamento soluas argumenta alterius sententiæ.

27 Dico Secundò, Etsi non liceat seipsum directè occidere,

Indirectè et per accidens se occidere.

occidere, licitum tamen est quando iusta causa subest, aliquid facere vel omittere, vnde certò scitur secuturus interitus indirectè. Ita passim DD. infrà citandi. Ratio est; quia non est prohibitum homini ne vitam suam periculis vnquam exponat, aut vt eam conetur semper seruare; sed tantùm ne ex intentione illam quasi exosam auferat; & ne absque causa illam exponat, aut conseruare omittat: tunc enim censeretur illam ex intentione perdere. sicut prohibitum est, ne se ex intentione polluat, aut absque iusta causa, eius periculo se exponat. explicari autem hoc potest multis casibus.

Primò, Miles potest & tenetur non deserere stationem in periculo communi, etsi certus sit se occidendum.

28 *Potest se sistere Iudici plectendum.*

Secundò, Reus potest non fugere ex carcere, etsi certò sciat se morte plectendum, vt multi martyres fecere. imò potest malefactor zelo Iustitiæ & exempli publici, se offerre Iudici puniendum, vt docet Petrus Nauarr. l.2.c.3.n.73: quia ob iustam causam potest quis desiderare mortem; & etiam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita & sibi.

29 *Recusare cibum oblatũ*

Tertiò, Condemnatus ad mortem per famem, potest abstinere à cibo clanculum oblato, vt rectè docet Henricus quodl.5.q.31. Sotus l.5. q.6.a.4. Lopez c.63. Instruct. quod mirum est negari ab Arrago. & Victoria, cùm doceant reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnetur. qui enim haurit venenum, positiuè sibi infert aliquid, directè interimens: qui non comedit, nihil sibi infert, sed permittit calore interno vitam absumi; itaque solùm non conseruat vitam: ad quod satis grauem causam habet, nempe vt se iustæ sententiæ conformet. Confirmatur; quia si quis tantùm haberet idolothyta in extrema necessitate, posset ijs non vesci, & præoptare mortẽ; vt docet August. epist.54. in fine, & Henricus suprà. Idem dico, si solùm haberet carnes humanas. quãuis etiã eo euentu talibus posset vesci, vt docet Caiet. q.148.a.2.ad 2.argumentum Martini.

Quartò, Si duo in extrema necessitate constituti sint, potest alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tueri poterat, & sinere se emori: habet enim iustam causam non comedendi, officium charitatis in proximum. Victoria n.26. suprà, Toletus l.5, c.6. & alij.

30 *Offerre se pro amico.*

Quintò, Potest quis se obijcere telo ad conseruandam vitam Principis, & etiam ad conseruandam vitam amici: imò si amicus sit condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendũ, inquit Toletus, intellige, si iniustè: si enim iustè, alliceret alterum ad peccatum.

31 *Concedere tabulam.*

Sextò, In naufragio potes alteri permittere tabulam nondum à te occupatam (imò etiam occupatam) & committere te vndis, etsi non sit spes euadendi, vt docet Victoria n.26. suprà, & Petrus Nauarr. hoc enim non est directè se interimere, sed exponere se periculo, vt ab vndis, deprimente corporis pondere, vincatur. Vbi aduerte, eum, qui prior rem occupauit in tali euẽtu, nõ teneri alterum admittere, sed posse impedire; nisi vtrique sufficiat: si simul occuparunt, sorte dirimendum; nisi alter alteri sponte cedere velit.

Septimò, Potes seruire infectis peste, etsi putes te inficiendum.

32 *Accendere puluerem.*

Octauò, Potes inijcere ignem in puluerem tormentarium, ad euertendam turrim hostilem, etsi certum sit momento te dissipandum. neque enim tu te interimis propriè, sed ignis impetus, vel turris ruina; quibus te ob iustissimam causam exponis: non secus ac is, qui se obijcit telo vt corpus Principis saluet. sic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat se opprimendum; qui laudatur lib.2. Machab. cap.6. Sic Sampson Iudicum 16. vt interficeret hostes populi, euertit domum, cuius ruina est & ipse obrutus. Nec obstat quòd D. Aug. l.1. de ciuitate c.21. dicat Sampsonem non excusari, nisi quia Spiritus latenter hoc iusserat; quia alij hîc nullam talem iussionem censent necessariam. vide Caietanum, in illum locum, & Ambros. l.1. officiorum cap.40. vbi factum Eleazari, quod est omnino simile, valde laudat. Idem tenet Lopez 1.p.cap.65. in fine, & multi recentiores; estque res in bellis penè quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vitæ suffodere turres & mœnia. Hoc modo excusari possunt nostri milites & socij nauales, qui sæpe fortissimè cum hæreticis prælio nauali dimicantes, cùm iam vident nauem in potestatem hostium venturam, communi consensu ignem pulueri inijciunt, & se mari committunt, ne ipsi & nauis veniant in hostium potestatem: non enim intendunt sui interitum, sed ne hostis naui cum publico damno potiatur, & vt se ipsi (si qua ratione possint) morti certissimæ ab hoste inferendæ eripiant: si enim quis potest desilire in mare vt saluet amicum, cur non vt euadat hostis crudelitatem?

35 *Vt vitetur incendium.*

Nonò, Grassante incendio, si non suppetat alia ratio tam horrendæ mortis euadendæ, potes te è sublimi per fenestram demittere, etiam cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, sed dirum illud tormentum fuga euadere. quin etiam animantia instinctu naturæ, modis talibus se saluare nituntur.

DVBITATIO 7.

Vtrum aliquo euentu liceat interficere innocentem. D. Thom. a.6.

V.G. Si tyrannus persequeretur innocentem, vt olim Constantius Athanasium, & minaretur vrbi excidium nisi illum interimat.

36 RESPONDEO & Dico Primò, Non posse interfici. probatur, Exodi 23. *Insontem & iustum non occides; quia auersor impium.* est ergo impietas hoc facere. ratio est; quia cùm nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo potest eam tollere, nisi vel ad necessariam defensionem, vel ad criminum punitionem. Vnde D. August. lib.1. de ciuitate c.17. & 19. docet grauius esse peccatum occidere innocentem, quàm peccatorem.

Obiectiones

Dices Primò, Respublica potest exponere vitam suorum ciuium, ob communem salutem: ergo etiam potest vitam alicui eripere, quando id necessarium est ad commune bonũ. Secundò, Potest quis ad obtinendam victoriam dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocentes: quod nihil est aliud, quàm eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderunt 70. filios Achab timore

timore belli quod Iehu illis minabatur, vt patet 4. Regum c. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocetes.

37 *Quo modo possit exponere vitam subditorum*

Ad primum, Respondeo, Rempub. posse suorum ciuium vitam exponere imperando iustam defensionem, necessariam ad patriæ salutem, ad quam defensionem iure naturæ obligantur: quod longè aliud est, quàm ipsam vitam directè eripere, seu inferre mortem; eripere enim vitam innocenti, nihil per se confert ad auertendam Reipub. calamitatem; sed solùm ex malitia tyranni. Itaque cùm per se malum sit, non fit licitum ex eo, quòd referatur ad talem finem; alioquin licitum esset sacramenta prophanare & hæreticas cærimonias inducere, si tyrannus id præciperet, excidium interminans.

Dirigere tormēta eò, vbi innocentes.

Ad secundum, Hoc non est directè & ex intentione occidere innocentes; sed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licitè potest ad obtinendam vrbem. Neque tenetur abstinere, quòd hostes ibidem pueros & turbam imbecillem collocent; (alioquin nunquam victoria posset obtineri) sed cœpta prosequi potest, quatenus ad victoriam necesse, etiamsi inde sequatur illorum interitus. Si tamen illi essent in castris obsidentium, non possent interfici, vt ciuitas cogatur ad deditionem.

38

Ad tertium, Valde verisimile est Iehu indicasse ipsis, volūtatem Domini esse, vt progeniem Achab deleret: alioquin peccasset inducendo eos ad peccatum. fuisse autem Dei voluntatem, qui vitæ, necisque in omnes potestatem habet, patet 2. Paralipo. c. 22. vbi dicitur, Deum vnxisse Iehu, vt deleret domum Achab.

39 *Potest illū tradere.*

Dico Secundò, Potest tamen Respub. cogere innocentem vt tyrannum accedat, &, si ire nolit, potest illum tyranno tradere. Ita docet Lopez 1. p. c. 60. Instruct. & Adrianus, quem ibidem citat, & Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. n. 120. quamuis Sotus lib. 5. q. 1. a. 7. & quidam alij negent. Probatur Primò; quia ille innocens tunc ex charitate & pietate in patriam & ex Iustitia legali tenetur egredi, & se morti exponere, si certum sit calamitatem communē auersum iri: ergo etiam ad hoc potest cogi.

Respondet Sotus, eum non teneri ex Iustitia particulari, ac proinde non posse cogi. Sed in hoc fallitur; nam ad multa cogi possumus per Magistratum, ad quæ ex iustitia non obligamur: vt, ad dandam eleemosynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitandos sumptus immodicos in vestes, & conuiuia; ad vitandam ebrietatem, fornicationem, incestū, sodomiam, blasphemiam, certos ludos & similia; ad quæ tamen ex Iustitia non obligamur. ergo similiter poterit iste innocens cogi vt tyrannum accedat, etiamsi certissimè sit interficiendus: sicut cogi potest vt stationem suam tempore belli obeat, etiamsi constet esse interficiendum. quod si nollet ire, iam verè non esset innocens: vnde posset à Repub. tyranno tradi. similiter si timeretur fuga elapsurus cum pernicie Reipub.

Secundò, Si Principe in extrema necessitate constituto nō suppeteret nisi vnus panis hominis priuati, posset ille cogi ad cedendum eo Principi, & etiam vi spoliari, etiamsi esset moriturus fame: ergo etiam potest cogi vt accedat tyrannum, quando id necessariū est ad salutem Respub. Consequentia patet; quia qui aufert illi panem, non minùs videtur ad mortem cooperari, quàm qui cogit adire tyrannum, vel qui illum tradit.

Tertiò, Si in hoc esset aliqua iniuria, id proueniret ex eo, quòd iste tradatur inuitus: atqui hoc non obstat: quia panis etiam aufertur ab inuito; & tamen non fit ei iniuria; eò quòd ex charitate obligetur illum sponte dare: ergo cùm hîc sit obligatio sponte accedendi ad tyrannum; si cogatur, non fiet iniuria. potest enim legitimus Superior cogere ad ea, ad quæ iure naturali obstringimur.

40 *Obiectiones*

Dices Primò, Tradere innocētem tyranno in hoc casu, est ipsi cooperari ad necem innocentis: atqui hoc est illicitum. ergo, &c. Antecedens probatur; quia si satellites ipsius caperent & traderent illum, verè cooperarentur; ergo similiter si Respub. id faceret.

Secundò, Si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandum, non posset Respub. illam inuitam tradere: Similiter si peteret codices sacros ad comburendum, vel sacramenta ad temerandum: ergo nec innocens poterit tradi, qui ad mortem quæritur.

Ad primum, Respondeo negando id esse propriè cooperari ad necem. Ad probationem, est dispar ratio inter satellites tyranni & Rempub. Nam illi nullam authoritatem habent in innocentem: vnde inferunt ei iniuriam. Respub. verò habet authoritatem; est enim iure naturæ Superior singulorum: vnde potest cogere ad id, ad quod ille iure naturæ erat obstrictus; vtitur enim iure suo.

Ad secundum, Nego consequentiam: est enim ratio dissimilis: virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; vnde nec Respub. potest eam cogere vel tradere. potest tamen vrbe excludere, & non tueri: non enim cum tanto suo damno tenetur illam protegere, vel apud se retinere.

Quòd ad codices sacros & sacramenta attinet, dici potest esse disparem rationem; quia neque in rebus ipsis est obligatio vt tradi debeant; neque Deus tenetur sustinere illam iniuriam, vt homines non occidantur. Accedit, quòd in huiusmodi tradendis ad imperium tyranni, ferè semper fit periculum scandali publici; videtur enim proditio quædam rerum sacrarum. vnde Veteres illud semper pro magno crimine habuerunt; vt patet ex D. Augustino epistola 64. & 71. & Hæresi 69.

DVBITATIO 8.

Vtrum liceat alterum occidere inuitæ suæ defensionem. *D. Thom. a. 7.*

Respondet D. Thomas licere, quando id necesse, modò tamen non intendatur mors inuasoris.

41

Notandum est, Augustinum de Ancona tract. de potestate Ecclesiæ q. 52. a. 3. docuisse, *occidere inuasorem non esse licitum, sed solùm permissum.* Idem videtur sensisse Gerson tractat. de Eucharistia. Ratio eorum est; quia tenemur potiùs corporalem mortem oppetere; quàm vt proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria sententia est communis; pro qua

Dico

Dico Primò, Fas esse occidere iniustum inuasorem, ob defensionem vitæ suæ, & integritatis membrorum, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio num. 17. Gomez. tom. 3. cap. 3. num. 22. & sequent. Couarr. relect. in Clement. Si furiosus 3. p. §. vnico. n. 6. Sotus lib. 5. de Iustitia q. 1. a. 8. & alij. Probatur Primò, Quia Exodi 22. dicitur, *eum, qui furem nocturnum occiderit, non esse reum homicidij*; nempe quia discerni nequit, an venerit animo occidendi, an furandi tantùm: vt D. August. q. 84. in Exodum exponit. Secundò, Quia *vim vi repellere, leges, omniaq; iura permittunt*, vt ait Alexander III. cap. Si verò. 1. de sententia excommunicationis. & Innocent. III. cap. Significasti. 2. de homicidio. Quare etiam Clericis, & Monachis hoc concessum, sicut & laicis: idque contra quoscumque, etiam contra Superiores; vt monacho contra Abbatem; filio contra parentem, seruo cōtra dominum, vasallo contra Principem: & in quocumque officio sit quis occupatus; vt si celebret & inuadatur, potest se tueri, & occidere inuasorem, si necesse sit, & postea sacrum continuare; vt docet D. Anton. 3. p. tit. 4. ca. 3. §. 1. Syluest. Bellum 2. §. 7. & 5. & alij.

Defensio sui contra quēquis concessa

Vnde quòd Sotus ait, si inuasor sit Princeps vel persona admodum vtilis Reipub. ego verò parum vtilis, teneri me perpeti mortem; tantùm verum est eo euentu, quo ex interitu alterius, sequeretur magnum Reipub. damnum; vt, bella ciuilia ob successionem, &c. Idem Ius suo modo locum habet in bestijs: Si enim bos tuus inuasus à boue alterius, occidat inuadentem, non teneris dedere eum noxæ, domino bouis occisi; vt colligitur ex L. 1. §. Cùm arietes. ff. Si quadrupes pauper. fecisse dicatur. Eodem Iure, furiosi & amentes occidi possunt quando inuadunt; si aliter elabi nequeas.

42

43 *Defensio inculpata quæ?*

Dixi *Cum moderamine inculpatæ tutelæ*, (sic enim loquitur Alexan. III. suprà) id est, cum ea moderatione, sine qua, iniuria depelli non potest: quia in defensione non potes vti maiori vi, quàm sit necesse ad iniuriam arcendam: alioqui non est defensio, sed vltio. vnde teneberis ad restitutionem. itaque eum, qui percussit, & iam fugit, vel certè destitit, & amplius non metuitur; non potes occidere vel repercutere; (nisi fortè interdum ad defensionem honoris; de quo infrà) quia illa repercussio non est necessaria ad vitam tuendam ab iniuria; vt quæ iam illata sit. si tamen paret se percussor ad feriendum secundò, vel putetur aliter non destiturus, potest statim repercuti: si alioquin vis eius declinari nequeat.

Vt autem meliùs intelligatur, quo modo quisque vitam suā tueri possit, & in quibus periculis, Notandum est, vitam multis modis impeti posse & inuadi.

Primò, Si reipsa me ferias armis. De hoc nullum est dubium.

44 *Accedēs ad occidēdum.*

Secundò, Si accedas ad feriendum, nec possim euadere, nisi vel fugiam, vel te præueniā. Et quidem si possim absque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate; vt graue damnū in me vel in proximo caueam. Vnde Religiosi & Ecclesiastici tenentur fugere; quia id illis non probro, sed laudi datur: non enim illorum laus est in armis & audacia, sed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iustitiā, etiamsi inuasorem occidant, iusta moderatione seruata, vt docet Iulius Clarus de homicidio n. 32. addens hanc esse communem sententiam; incurrent tamen irregularitatem. Si absque periculo, vel nota ignominiæ non possim fugere, possum te præuenire: non enim teneor expectare donec percusseris. Ita Couarr. Sotus, Gomez. & alij, estque communis sententia DD. teste Iulio Claro n. 33.

45 *Instructus armis.*

Tertiò, Si nondum accedis, tamen instructus es ad inuadendum, nec possim euadere nisi præueniam: tunc enim possum præuenire, vt ijdem Doctores docēt, & Nauar. c. 15. n. 3. vbi ponit exemplum de marito, qui pugionem condidit sub ceruicali vt vxorem interficiat; quē vxor id certò sciens, si aliud remedium non superest, potest præuertere. Ratio est; quia etsi nondum actu inuadat, parat tamen inuadere, & ita illam tenet cōclusam & obsessam, vt aliter euadere nequeat. Idem docet Corduba lib. 1. q. 38. de eo, qui alteri parauit venenum: posse enim illud industria conuerti in authorem, si alia ratio euadendi non supersit.

46 *Per sicariū inuadens.*

Quartò, Si per famulum vel sicarium me statueris occidere, nec alia sit spes euadendi. Hoc etiam casu videtur licitum præuenire, si periculum sit præsens: vt, si actu mandes vel suadeas. videtur enim eadem ratio, quæ in tertio. parum enim refert, an per te, an per alium inuadas & coneris interficere. quòd si periculum adhuc esset longinquum, vt si coniurauerisin meam necem, iamque cum sicarijs egeris, vt oportunitatem quærant exequendi; maior est difficultas. Sed videtur eadem ratio, si nulla alia supersit via euadendi; quia ita vitæ meæ insidiatur, vt alia ratione non possim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exteras regiones concedere. esset tamen insidiator ille aliquoties ante monendus vt desistat. Ita docet Bannes q. 64. art. 7. dubit. 4. & quidam alij recentiores.

Mihi tamen hic modus in praxi non probatur, tum ob alias causas: tum ob periculum abusus: tum quia perrarum est, vt non suppetat alia ratio mortis euitandæ.

47

Quintò, Si falsis criminationibus, testibusque subornatis (verbi gratia, imponēdo sacrilegium, vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia sit ratio effugij. quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; vbi dicit licitum esse occidere eum, qui vadit ad Iudicem vt imponat falsum testimonium, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amissurus bona temporalia. ratio ipsius est; quia hoc non est inuasio, sed iusta defensio. Idem extendit ad eum, qui contra Iustitiam legalem pandit crimen occultum.

Calumniator.

Petrus Nauarra lib. 2. c. 3. n. 361. sentit esse probabile. Fauet Caietanus infrà q. 95. a. 8. ad 3. Probari potest Primò, Quia nihil refert vtrùm inuadas me gladio tuo, an alieno, vt ait Caietanus: atqui calumniator ille inuadit gladio alieno, nēpe Iudicis. vnde Nathan ad Dauid ait, *Interfecisti Vriam, gladio filiorū Ammon*. & Iudæi, iuxta D. August. occiderunt Dominum *gladio linguæ*. Secundò, Si dominus vocaret famulos vt me occiderent, possem præuenire, occidendo dominum,

vt famulos in meam necem concitare desinat, si aliter saluus esse nequeam: vt docet Bannes loco citato. Atqui eadē videtur ratio cùm calūniator conatur per Iudicē: cogit enim illū vt me occidat. Tertiò, Quia in hoc casu licitū est mihi acceptare duellum, vt docet Caietanus suprà. Et in Summa, verbo Duellum, & alij Doctores passim. Atqui tunc possum occidere in pugna, si aliter euadere nequeo iniuriam: cur nō etiam sine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, sed solùm facit, vt honestiore modo videar me tueri. Imò Bānes apertè indicat, in eo casu licitum esse non solùm acceptare, sed etiam prouocare calumniatorem ad duellum; citans in eam sententiam Caietanum: quamuis ego id apud Caietanum non inueniam. Sed & hæc sententia, etsi fortasse speculatiuè probabilis videri queat, non tamen in praxi est admittenda; ob incommoda, quæ ex ea sequi possunt. Facilè enim homines sibi persuadent, se per calumniam accusari, & nō esse effugium, nisi morte accusatoris: sicq; multæ cædes iniustæ patrarentur. denique talis in Repub. benè constituta, vt homicida plecteretur.

48 *Malefica.* Sextò, Si malefica positis certis signis magicis assiduè per dæmonem noceat. Hoc casu si aliud remedium non suppeditet, vti poterimus Iure defensionis, cogendo eam verberibus, vt ab iniuria cesset: si tamen certò cōstet, eam esse mali authorem, & putetur sine nouo maleficio, prius maleficium tollere posse. Ratio est; quia illa perinde facit, atque si tyrānus aliquis per suos satellites torqueret: vtitur enim dæmone tanquā instrumento, eum assiduè instigans signis illis, quibus se dæmon obstrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem interest per te, an per ministros tuos noceas.

49 *Duellum.* His adde, quando necesse est ad vitæ defensionem, nec alia patet ratio contra iniustum inuasorem posse acceptari duellum; imò etiam offerri: vt si inimicus armatus te inermem inueniēs, permittat tibi arma, vt militariter te occidat, vel si roges vt arma tibi permittat: tunc enim est vera defensio. Caiet. suprà. Nauarrus c.11.n.39. & c.15. n.9. Angelus v. Duellum n.2. Lyranus in c.17. li.1. Regum, & alij. Eadem videtur ratio in inuasione fortunarum; vt colligitur ex ijsdem authoribus; traduntque in specie Angelus & Bannes. Nam fortunæ sunt necessarium vitæ instrumentum, subsidium, & ornamentum.

Obiectiones Contra hāc propositionem Obijcitur primò, Matth.26. vbi Dominus Petro volēti se & ipsum defendere, dicit; *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et confirmatur ad Roman.12. *Non vos defendentes charissimi.*

50 *Cur Petro prohibetur defensio.* RESPONDEO, Petrus reprehēditur, primò, Quia defensio illa habebat potiùs speciem vindictæ quàm defensionis: non enim erat probabile tantam turbam tali modo posse repelli. Secundò, Quia erat contra Domini voluntatem, cuius responsum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defensore; nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat vt Filius, illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. August. tract.112. in Ioannem.

Ad confirmationē, *Defendere*, ibi accipitur pro *vlcisci*, vt patet ex Græco σὐκ ὑμᾶς ἐκδικοῦντες. Simili modo Iudith cap.1. & 2. accipitur.

Obijcitur secundò, Plus tenemur diligere salutem animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem: ergo ad hanc seruandam non licet proximū occidere; quia si occidatur, anima peribit.

51 *Quādo vita exponenda.* RESP. Negando consequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere salutem corporis pro salute animæ alterius, nisi quando ea est in extremo discrimine, ex quo non potest se nisi mea ope vindicare: vt si infans esset moriturus sine baptismo. Hic autem sponte & mera malitia conijcit se in discrimen salutis, & potest liberrimè se eximere. Deinde qui inuaditur, non est certus suæ salutis, si se permittat occidi: inuasor etiam iam vulneratus, potest pœnitere, & saluari.

Quæ sit mens SS. Patrum. Tertiò, Possent multa obijci ex Patribus, qui insinuant hoc esse illicitū. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta, vt Cyprianus lib.1. epistola 1. & Cyrillus Alexandr. lib.11. in Ioannem cap.35. Vel de defensione non necessaria, vt Ambros. l.3. Officiorum ca.4. Vel de aggressione, vt August. epist.154. quæ est ad Publicolam: Vel denique loquuntur de periculo excessus odij, iræ, & debitæ moderationis, vt idem Augustinus lib.1. de libero arbitrio cap.5.

Obijcitur Quartò, Clerici olim, ante Clemēt. Si furiosus, fiebant irregulares, si aliquem, se defendendo, occiderent: ergo non erat illis licitum.

52 *An irregularis.* RESP. Verius est non fuisse irregulares, vt colligitur ex cap. Si verò, & cap. Significasti, suprà citatis & cap. De his Clericis. d.50. Neque D. Thom. hoc art. ad 3. contrarium sentit: quia loquitur de illo, qui in defensione sui, modum excessit. Citat enim cap. De his Clericis, quod agit de illis, qui debitum modum non seruarunt, vt exponit glossa: quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. nunquam autem pœnitentia imponenda fuit, quādo defensio cum debito moderamine facta est; vt apertè ex Alexandro III. & Innocentio III. locis suprà citatis colligi potest. sed de hoc plura suo loco.

Sed difficultas est, Vtrùm liceat occisionem intendere; an solùm ipsam defensionem; ita vt occisio solùm per accidens inde sequatur: vt videtur docere D. Tho. hîc, Caiet. & plerique Thomistæ. Alij videntur aliter sentire, sed in re non est discrepantia, vnde

53 *Licitum est intendere mortem in causa.* Dico Secundò, Licitum est in actu defensionis intendere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorumque defensionem necessariū: ac proinde interdum etiam læsionem mortiferam, & consequenter ipsam mortem; nempe in causa. Ita docet Sotus suprà, & Victoria relect. de homicidio nu. 17. & Nau. c.15. n.3. D. Antoninus 3.p. tit.4. c.3. §.1. Ratio est; quia nisi liceret eam sic intendere, defensio sui sæpe redderetur impossibilis: sæpe ēnim fieri nequit vt te defendas, nisi inuasori vulnus lethale infligas, vt sclopo, vel hasta. Quòd autem D. Tho. insinuat, priuatæ personæ non licere occidere inuasorem nisi per accidens: omissa Soti solutione, sensus est, personæ priuatæ non esse licitum, absolutè desiderare vt inuasor moriatur. hoc enim nō est necessarium ad sui defensionem; sufficit enim vt concidat viribus destitutus, ne ampliùs lædere possit. Non tamen vult negare; quin modis omnibus possit se tueri, & intendere quicquid ad hoc prudēter iudicatur necessarium. Vnde in periculoso conflictu non debet esse scru-

pulosè anxius ne hostem lethaliter vulneret; sed potest eum ferire eo modo, quo commodius fuerit, vt vim ipsius comprimat; etiamsi caput vel pectus traijciendum foret. quòd si mors sequatur, id ei displicet: non enim id directè & secundum se intendebat: & hoc est quod vult Caietanus, & alij.

54 *Priuata authoritate constat defensio.*

Petes, Qua authoritate id facit, publica, an priuata?

RESP. priuata; quia non facit vt Iudex, vel Princeps repręsentans Rempub. vel publico nomine, seu vt custos boni publici: sed eo Iure, quod quisque habet, vt est custos rei suæ: quo iure noxia retundere, & vim vi repellere potest: quo etiam omnia animantia vtuntur. Si publica authoritate faceret; posset illum occidere animo vindictæ; sicut facit Iudex.

55 Dico Tertiò, Etsi licitum sit occidere inuasorem, quando aliter nos tueri nequimus; tamen *sæpe* est salutare consilium permittere se potiùs occidi, quàm occidere. Ita D. Antoninus suprà, & Syluest. verbo Bellum 2. §. 7. & patet exemplo Christi & multorum Sanctorum. Idem colligitur ex D. August. l. 1. De libero arbitrio c. 5. *legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones inuadentes) *permittit interfici, sed quomodo istos, qui interficiunt defendam, non inuenio*. nempe quia facilè excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D. Ambros. l. 10. in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22. *Emat gladium*, dicit *licitum esse se defendere vsque ad Euangelium, non autem postea*; non quòd absolutè non liceat, sed quòd non ita deceat; quod insinuat cùm ait, *Vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio*. Ratio est Primò; Quia periculum est, ne ira, vel odium se admisceat, néve modum excedamus: & sic dum volumus seruare vitam corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, Quia hoc modo magis conformamur Christo, eiusque Apostolis, & Martyribus.

Tertiò, Quia charitas, etsi non obliget; tamen ad hoc magis inclinat; ne proximus in æternum pereat.

Est salutare consiliũ.

Ob has rationes, sentio hoc consilium magni faciendum, & omnibus Clericis, maximè viris Religiosis amplectendum; vt malint mortem perpeti, quàm iniquum inuasorem occidere.

56 Dixi *Sæpe*; Quia si quis putaret se esse in peccato, & valde timeret damnari, si tunc occideretur; teneretur se tunc omnibus modis tueri: quia magis tenetur diligere salutem animæ suæ, quàm proximi. Ita docet D. Anton. suprà.

DVBITATIO 9.

Si is, qui inuaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo inuasor se protegit, Vtrum ei liceat se cum illo periculo defendere.

57 RESP. Probabilius est posse. ita Corduba q. 33. lib. 1. & Petrus Nauar. l. 2. c. 3. n. 147.

Probatur Primò, Quia qui inuaditur, Ius habet se defendendi, quo iure nõ priuatur ex illa innocentis interpositione, vt quæ ipso inuito facta sit. Secundò, A simili; qui vrbem iustè obsidet, potest dirigere tormẽtum in turrim vel mœnia, prout necessarium ad victoriam, etiamsi hostes ibi ligauerint aliquos innocentes; vt communiter sentiunt DD. ergo similiter ad necessariam vitæ defensionem, potes petere aduersariũ, quamuis ille innocentem obijciat.

58 Aduerte tamen Primò, Si potes fugere, teneris, saltem ex charitate, ne innocentem interficias. Secundò, Non potes directè impetere innocentem, vt illo sublato faciliùs superes aduersarium. potes tamen petere aduersarium, etiamsi ipse innocentem ante se teneat: vt notauit Corduba.

Petes, Quid si fugiens hostem, non possit euadere nisi per angustũ iter, vbi proteret infantem, vel claudum; poteritne illac fugere, vt se saluet?

59 *Si periculũ claudo vel infanti.*

RESP. Petrus Nauarra negat; nisi sit aliqua probabilis spes non interficiendi. Sed re vera videtur eadem ratio, quæ in casu superiori. ita Corduba l. 1. q. 38. dub. 2. & colligitur apertè ex Caietano q. 67. a. 2. vbi dicit, *occidere innocentem per accidens, dando operam rei licitæ & necessariæ, non est contra Ius naturale, diuinum, vel humanum.*

Probatur; Nam iste Ius habet ad fugam via publica; quo iure non potest priuari in tanto discrimine, ratione infantis, vel claudi ibi fortè cõstituti: sicut si fugienti amens quispiam vel ebrius se obijceret, non teneretur cum certo vitæ periculo aliò deflectere. sufficit igitur in tali casu, vt eam circumspectionem adhibeat, quam pro tempore & loco potest, ne noceat. quòd si læsio vel mors secuta fuerit; nõ censebitur ab ipso intenta, sed solùm permissa. Nã vtitur iure suo, extremè sibi necessario, ea circumspectione, qua potest.

60 Si tamen infans sine baptismo esset moriturus; eo euentu, lege charitatis teneretur potiùs se permittere occidi: quia salutem proximi spiritualem, suæ corporali tenetur anteponere.

DVBITATIO 10.

Vtrum ad conseruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.

61 *Non licet directè procurare abortum.*

RESP. & Dico Primò, Non licet ei præbere pharmacum eo animo vt faciat prolis abortionem, siue ante, siue post animationem. Ita Couarru. Clement. Si furiosus p. 2. §. 3. n. 1. & ceteri Doctores; est enim communis omnium sententia, vt inquit Petrus Nauar. l. 2. c. 3. n. 140. Probatur: Non licet post animationem; quia non potes directè occidere innocentẽ vt alium serues. vnde ei, qui hoc fecerit constituitur pœna mortis L. penul. C. de sicarijs. & L. Diuus. ff. de Extraord. crimin. Neque etiam antè; quia procurare aborsum propter sanitatem est illicitum; sicut procurare pollutionem ob eundem finem. vtrumque enim est contra naturam generationis; neque est medium per se necessariũ ad sanitatem. Confirmat Couarruuias ex Tertul. in Apol. c. 9. *Nobis homicidio semper interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. Homicidij festinatio est prohibere nasci. nec refert natam quis eripiat animam, an disturbet nascentem. Homo est qui futurus est: nam fructus in semine est.* Item cap. Si aliquis, de homicidio, dicitur; *eum qui fecerit vt mulier non possit concipere, vel generare, vel vt proles non possit nasci, vt homicidam tenendum.* quia tamen verè non est ho-

est homicida, non punitur morte, sed exilio, si est nobilis: ad metalla, si ignobilis, vt expresse habetur L. Si quis aliquid. §. Abortionis.

Dices, Quid si certa sit mors vtriusque, nisi adhibeatur tale pharmacum; & probabile sit matrem posse saluam conseruari illo adhibito?

RESP. Non refert; nunquam enim licet ista directè procurare; vt patet in simili de pollutione, & de acceleratione mortis infirmi; quæ nullo casu procurari possunt.

62 Dico Secundò, Si mater periculosè laboret & non supersit aliud remedium, potest ei præberi pharmacum directè tendens in curationem, etiamsi putetur inde abortio secutura; modò proles nondum sit animata. Est communis sententia DD. Syluestri v. Medicus q.4. Anton.3.p.t.7.c.2. §.2. Nauarr. cap.25.nu.62.

Licitum indirectè.

Probatur Primò, Quia mater ante prolem conceptam ius habebat vtendi remedijs necessarijs ad vitæ suæ conseruationem, quod ius superuentu prolis non est ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc censetur solùm permissa, non procurata; quia præter intentionem superuenit, matre suo Iure vtente: sicut si valetudinis causa vtendum sit medicamento, vel certo cibi, potúsve genere, vnde pollutio sequutura putetur, quam nullo modo intendis, censebitur solùm permissa, & per accidens eueniens.

Iuxta hanc doctrinam intelligenda sunt ea, quæ D. Anton. Syluester & alij citant ex Ioanne de Neapolis: non enim est mens illorum, licere directè procurare aborsum, vt quidam visi sunt intelligere; sed duntaxat indirectè.

63 Dico Tertiò, Si proles iam sit animata, non est licitum præbere matri medicamentum directè curatiuum, cum notabili periculo prolis; si certum erat, vel valde probabile prolem sine illo vitam edendam. est contra Cordubam q.38. dub. 2. & Ludouicum Lopez c.63. Sed nostram sententiam docent D. Anton. Nauarr. & alij suprà. Ratio est; quia quilibet tenetur præferre salutem æternam proximi, suæ vitæ corporali & hanc pro illa exponere: ergo si matre à medicaméto abstinente, proles ad baptismum seruari potest, alioquin ante baptismum moritura; tenetur mater abstinere, quamuis cum certo vitæ discrimine id futurum esset. Adde tamen, si valde probabile

64 esset, non adhibito remedio vtrumque moriturum; eo verò adhibito saltem matrem posse seruari, eo casu licitè posse hæc remedia adhiberi.

Petes, Quando proles animatur anima rationali?

65 RESP. Couarruuias suprà, putat mares animari die 40. à conceptu, fœminas 80. & ita communiter sentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta sit discrepantia inter marem ac fœminam. Itaque verius est, vtrumq; fœtum animari, simul atque fuerit formatus. Nam Exodi 21 iuxta versionem 70. dicitur. *Qui percusserit mulierem prægnantem, & illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima: si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* vbi apertè insinuatur fœtum habere animam, simulatque formatus fuerit. idem docent Medici. Quoto autem die formatio absoluatur, docet Hippocrates lib. de natura fœtus, vbi dicit *maris formationem absolui aliquando die 30. aliquando 35. aliquando 40. aliquando 45. Fœmina verò, nunc 35. nunc 40. nunc 45. nunc 50.*

Animatio prolis.

DVBITATIO II.

Vtrum liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.

Couarruuias in Clement. Si furiosus, p.3. §. vnico. n.6. putat id esse licitum Primò, Si sit fur nocturnus; eò quòd præsumatur animo occidendi venisse. Secundò, Si sit fur diurnus & telo se defendat, dum possessor vult impedire, ne rem auferat. Ratio est; quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ cum periculo rei familiaris. Tertiò, non esse licitum, si cum re fugiat; quia non miscetur periculum personæ.

Alij putant id absolutè esse licitum laicis, non tamen Clericis.

66 RESP. & Dico Primò, Laicis id esse licitum, si illæ facultates sint magni momenti; nec sit probabilis spes aliter illas recuperandi. est communior sententia DD. Antonini 3.p.tit.4.c.3.§.2. (vbi docet non solùm pro rebus suis quemque posse defensionem suscipere, vim vi repellendo; sicut pro sua persona: sed etiam pro rebus apud se depositis, vel commodatis & pro rebus amicorum, eos adiuuando) Caietani q.67.a.7. Syluest. Homicidium 1.n.5. Ioannis Medinæ, de Restitut. q.45.n.5. Soti lib.5.q.1.a.8. Idem tenent plerique Iurisperiti, teste Syluestro & Couarr.

Laicis licere.

Probatur Primò, Ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur *non fore reum sanguinis, qui furem nocturnum occiderit, sed qui diurnum.* quod non ideo tantùm dicitur; quòd nocturnus præsumatur venire ad occidendum; diurnus minimè: sed potissimùm ideo, quòd ea, quæ noctu surripiuntur, ordinariè non possint recuperari, fure ignoto. vt rectè docet Ioannes Medina Cod. de Restitut. q.4. Ea verò, quæ interdiu, plerumque possunt. Hinc qui furem diurnum, non se telo defendentem interficeret, non excusaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conscientiæ excusaretur, si non erat probabilis spes recuperandi; vel si recuperatio non erat certa, sed dubia, vt Sotus ait: quia non tenetur res suas perdere, aut probabili periculo exponere, vt fur saluus sit.

Secundò, probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex cap. Interfecisti, de Homicidio; vbi ex pœnitentiali Romano dicitur, *Si autem sine odij meditatione, te tuaq; liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti; si aliquid ieiunare volueris, bonum est tibi, & eleemosynas fac largiter.* Vbi indicat, non esse necessariam pœnitentiam, ac proinde hoc licitum fuisse; hortatur tamen ad eleemosynas, ad cautelam, ne fortè modum excesserit.

Secundò, Ex cap. Olim 11. de restitut. spoliatorum. vbi Innocentius III. approbat, quòd Episcopus Tridonensis, Templarios, qui ipso ignorante possessionem occupauerat, vim vi repellendo eiecerit.

67 Tertiò, Ex cap. Dilecto, de sententia excom. in 6. *Cùm omnes leges, omniaq; iura, vim vi repellere, cunctisq; sese defendere permittant, licuit vtique ipsi Decano (si prædictus Balliuus eum bonis suis mundanis iniuriosè spoliare, vel ea violenter occupare præsumpserit) contra illius violentiam, iniuriamq; se tueri.*

Tertiò probatur, Ex Iure ciuili L. Furem ff. ad L. Cornel. de sicarijs. & L. 4. ff. ad L. Aquiliam.

Quartò, Ratione. 1. Quia bona temporalia sunt ad vitam seruandam necessaria: ergo sicut licet vitam tueri; ita etiam hæc, quæ vitæ sunt necessaria, non solùm præcisè vt viuamus; sed etiam vt conuenienter & honestè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occasio furibus & latronibus viros probos spoliandi; nihil enim ab illis esset tutum, si defensio necessaria nō posset obijci. concessa autem defensione, etiam cōcessa censetur occisio, sine qua sæpe nō potest esse defensio.

68 Dixi in propositione, *Si res illæ sint magni momēti*; quia pro re minima, non videtur concessum Ius defensionis cum tanto alterius malo. est enim valde iniquum, vt pro pomo, vel etiam vno aureo seruando, alicui vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, nisi rem furi extorqueas, posses conari, & si opus esset etiā occidere, iuxta Sotum; tūc enim non tā rei, quàm honoris esset defensio.

69 Dixi, *Nec sit probabilis spes aliter recuperandi*; quia si possit aliter recuperari, (v.g. per Iudicem) sæpe erit saltem contra charitatem, pro illius defensione occidere: Vt si fur re ablata fugiat. quòd si nō fugiat, sed vi se velit tueri contra eum, qui nititur furtum impedire, poterit vicissim illa vis, vi repelli, quantum necesse est, vt res salua sit; (vt fatetur Couarr. & alij) etiamsi res per Iudicem recuperari possit: quia non dictat charitas, vt patiar res meas in mea præsentia capi, vtque tantæ furis improbitati non resistam, ratio est; quia hoc faciendo, magnam contumeliam infert, quæ vi repelli potest. Confirmatur ex cap. Olim. suprà, vbi Innocentius III. docet, licitum fuisse Episcopo, vi eijcere iniustum occupatorem possessionis; & tamen facilè Iudicio potuisset recuperari. Idem docet Syluester, verbo Bellum 2.n.3. vbi dicit, *quando res per viam Iudicij potest rehaberi, non licet eam defendere, nisi dum est in ipso rapi*; intellige, dum raptor adhuc præsens est, nitens alterū possessione naturali ipsius rei spoliare, etsi eum præsentem videat; hoc enim est magna contumelia.

Si fur se velit tueri.

70 Idem dicendum, quando in Iudicio non potest nisi magnis molestijs recuperari.

Petes, An sit contra Iustitiam, si furem procul fugientem conficias, quando res Iudicio est recuperabilis?

Si fugiat.

71 RESP. verius videri, non esse, vt docet Caietanus a.7. & colligitur ex dictis: quia quisque Ius habet defendendæ suæ possessionis, etiam ciuilis; quam retines, quamdiu furem habes in cōspectu. vnde potes eam tueri. erit tamen contra charitatem, quæ postulat vt cum quàm minimo malo proximi, rem tuam salues.

72 Dico Secundò, Idem licitum Clericis pro defensione rerum suarū. ita expressè D. Antoninus suprà: vbi docet omnibus concessam esse defensionem rerum, quibus cōcessa defensio vitæ. idem tenet reliqui suprà. & colligitur euidenter ex cap. Olim. & ca. Dilecto, suprà. Nā ibi cōceditur Episcopo & Decano. Ratio est; quia Iure naturæ id illis est concessum, neq; Iure humano illis est prohibitum sub peccato; ergo, &c. Vnde idem Ius extenditur ad Religiosos, secundum prædictos DD. Neque obstat ca. Suscepimus, de homicidio; quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccasse, & esse irregulares, quòd res suas moderatè defenderint; sed quòd occasionem dederint homicidio, latrones captos ligando, & cùm se soluere vellent, occidendo; cùm sine occisione, se suaque salua habere possent.

Idem concessum clericis

& Religiosis.

73 Vtrùm autem Clericus vel laicus sit irregularis, qui ob defensionem rerum suarum occiderit, alibi dictum est. Nunc breuiter dico laicum non esse. Idem probabile est de Clerico, si id fecerit cum debito moderamine. vide Sotum suprà, a.8. & Couarr. Clement. Si furiosus 3. p.4. vltimo.

Sed difficultas est, quousque se extendat hæc defensio. quare Notandum est, varijs modis posse rem meam inuadi.

Varij modi inuadendi rem alienā.

Primò, Si per te nitaris auferre, teque defendas contra impedientem. In hoc casu est communis sententia posse interfici. & fatetur Couarr.

74 Secundò, Si re accepta fugias. Tunc possum insequi, & ferire; vel si necesse sit, eminus telo petere: vt si quis equo meo fugiat. ita Sotus suprà a.8. Syluester v. Bellum 2.n.3. & 10. & alij passim.

Probatur Primò, quia inuasio rei durat, donec se in tutū receperit, vbi quietè possidere incipiat.

Secundò, Quia nisi id esset licitum, defensio rerum, maxima ex parte esset inutilis; possent enim fures quidlibet rapere, & statim fuga se proripere: in fuga enim essent tuti.

75 Tertiò, Si re certo loco deposita, volentem ingredi in eum locum, vi impedias. Tunc videtur concessum vt vim vi repellam, meamque rem vi recuperem: si tamen desit Iudex, cuius ope id possim consequi. ita Syluester v. Bellum 2.n.13. & Panormit. in cap. Sicut. 3. de Iureiurando. Idem sentiunt multi DD. fieri posse quando quis nulla mora interposita rem suam persequitur. D. Ant. suprà. Syluest. v. Bellum 2.n.10. Ioannes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Syluest. Fumo, & alijs, quibus docet, *si vi possideas rem meam, posse me eam recuperare in continenti, nec posse te mihi resistere; secus si id tentem ex interuallo. Si possideas precario, & ego eam velim mihi restitui; si deneges restitutionem, posse me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegādo, videris spoliare. Si possideas rem meam clandestinè, posse me domum tuam ingredi; quòd si me nolis admittere, posse me vim tuam repellere.* Verùm, puto hæc non concedenda, si res per Iudicem possit recuperari, vel si maior perturbatio metuenda.

Si intrare volentem impedias.

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem, nec alia ratione, quàm nece tua, possit impediri.

Quintò, Si coniuraueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditores, ne mihi satisfaciant.

Septimò, Si falsa accusatione, vel falso testimonio, me fortunis coneris euertere; nec alia ratio impediendi suppetat.

Sed de his modis, satis constat ex dubit. 8. & rursum aliquid dicetur dubit. 12.

DVBITATIO 12.

Vtrū pro defensione pudicitiæ & honoris, liceat occidere eum, qui tentat violare.

76 RESPONDEO & Dico Primò, Licitum est mulieri, adolescenti, & cuiuis alteri, pro defensione pudicitiæ occidere inuasorem. Est communis sententia DD. Quamuis D. August. l.1. de libero arbitrio c.5. videatur dubitare. Ratio est; quia pudicitia pluris meritò æstimatur, quàm multæ opes: præterquamquòd in hac re sit periculum

Pro pudicitia.

culum peccati. Idem Ethnici senserunt. Nam vt scribit Cicero, oratione pro Milone, Adolescens, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitiæ, à Mario exercitus Imperatore absolutus fuit.

77 *Pro vitāda ignominia.* Dico Secundò, Fas etiam est viro honorato occidere inuasorem, qui fustem vel alapam nititur impingere, vt ignominiam inferat; si aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expressè Sotus a. 8. Nauarr. cap. 15. n. 3. & Syluester, verbo Homicidium 1. q. 5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez. tom. 3. c. 3. n. 23. Iulius Clarus. §. Homicidium, n. 26. vbi dicit *periculum famæ æquiparari periculo vitæ*. Ratio est; quia hic conatur auferre honorem, qui meritò pluris apud homines æstimatur, quàm damnum multarum pecuniarum: ergo si potest occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, potest etiam ne hanc ignominiam cogatur sustinere.

78 *Varij modi impetendi honoru.* Notandum est, varijs modis honorem alterius posse impeti & auferri, in quibus videtur concessa defensio.

Primò, Si baculum, vel alapam nitaris impingere. de quo iam dictum est.

Ad depellendam contumeliam. Secundò, Si contumelijs afficias, siue per verba siue per signa. hîc etiam est Ius defensionis. Nam, ex sententia omnium, licet contumeliosum occidere, quando aliter ea iniuria arceri nequit, (quanquam ipse armis non inuadat) ait Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 376. Etsi autem id non inueniam apud authores expressum, tamē videtur ex illis posse colligi; (præciso scandalo, & alijs grauibus incommodis) quando contumeliæ sunt atroces, & alia ratione vitari nequeūt. ratio enim naturalis dictat licitam esse eam defensionem, quæ necessaria sit ad contumeliam depellendam & comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quosque contumelijs vexandi: quæ tamen multò quàm damna rei familiaris sunt acerbiores, magisque mordent animos. Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata authoritate contumeliam vindicare, sed tantùm compescere. quod etiam in vitę & rerum defensione seruandum: Tanti interest quo animo quid agas. Verùm hæc sententia non est sequenda. Satis enim esse debet in Repub. vt iniuriæ verbales, verbis repelli & legitima vindicta comprimi & castigari possint.

79 *Ad alapam vitandam.* Tertiò, Si illata alicui alapa, cesses, vel etiam fugias, multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis vel honoratus huiusmodi iniuria sit affectus, posse statim repercutere, vel fugientem insequi, & tantū infligere verberū, vel vulnerum, quantum putatur necessarium ad honorem recuperandum. ita tenet Nauarrus c. 15. n. 4. Henriquez de Irregularitate cap. 10. vbi citat multos pro hac sententia: inter ceteros Iasonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarum, Caietanum & Antoninum. eandem docet Petrus Nauar. l. 2. c. 3. n. 380. & citat pro hac sententia Mercatum. idem tenet Victoria, relect. de Iure belli n. 5. vbi dicit *eum, qui colaphum accepit, posse statim repercutere, etiam gladio; non ad sumendam vindictam, sed ad vitandam infamiam & ignominiam, etiamsi inuasor non esset vlterius progressurus.* Vnde sequitur, si ille fugiat, posse læsum statim insequi & percutere. si enim potest repercutere manentem, cur non fugientem?

Probari potest hæc sententia. Primò, Qui rem meā accepit & cum ea fugit, potest à me percuti, vt eam relinquat, vel reddat, si aliter nequit recuperari: atqui is, qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodam modo secum defert: nā in potestate illius est eum mihi restituere, offerēdo satisfactionem: ergo possum illum percutere, vt honorem meum restituat, vel saltem vt eum sic recuperem.

Dices, est dispar ratio; nam res adhuc extat, & manet tua; sed contumelia illata, honor iam perijt: ergo hîc non est defensio.

RESP. In eo est paritas, quod sicut res potest recuperari; ita etiam honor, qui in signis excellentiæ & hominum æstimatione consistit.

Secundò probatur; quia si damnum à te rebus meis illatum, nō posset alia ratione sarciri, quàm tui percussione, posses statim percuti, vt illo modo fiat damni reparatio: ergo si violato honore, non potest fieri aliter reparatio, quàm si feriatur is, qui eum læsit, poterit feriri. debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc læsio honoris veluti pendet, suspensis hominum de tua fortitudine & generositate iudicijs.

Tertiò, quia aliàs dabitur licentia improbis, quoduis genus cōtumeliæ in quemuis ingerendi. Nam sola fuga vel cessatione tuti erunt; præsertim quando desunt testes, qui eos norint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hîc tamen aduerte, si læsor veniam petat, offendi non posse; quia quantum in se est honorem restituit. vnde si alter velit ipsum impetere, poterit se tueri; vt rectè notat Petrus Nauarra.

80 Ob has rationes hæc sententia est speculatiuè probabilis; tamē in praxi non videtur facilè permittenda. Primò, ob periculum odij, vindictæ & excessus: si enim D. Aug. ob has causas ægrè admittit, vt quis pro vita tuenda alterum possit occidere; quanto minùs in tali casu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui tali casu, occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez. suprà n. 24. etsi mitiùs; tum quia alter dedit causam; tum quia homo intensō dolore permotus, non est omnino sui compos.

81 *Ad vitandam infamiam.* Quartus Modus est, si nomini meo falsis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione possim illud damnum famæ auertere, nisi te occultè interficiam. Petrus Nauarra n. 375. inclinat, licitum esse, talem è medio tollere. Eandem tanquam probabiliorem defendit Bannes q. 64. a. 7. dub. 4. addens, idem dicendum, etiamsi crimen sit verum; si tamē est occultum, ita vt secundum iustitiam legalem non possis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. probari potest,

Primò, quia si baculo vel alapa impacta velis meum honorem vel famam violare, possum armis prohibere: ergo etiam, si id coneris lingua. nam parum videtur referre, quo instrumēto quis nitatur inferre noxā, si æquè efficaciter nocebit.

Secundò, Quia contumeliæ possunt armis impediri; ergo etiam detractiones.

Tertiò, *Periculum famæ æquiparatur periculo vitæ.* quod est commune pronunciatum Iurisperitorum, inquit Clarus n. 26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere; ergo, &c.

Quartò, Quia Ius defensionis videtur se extendere ad omne id, quod necessarium est, vt te ab omni iniuria serues immunem. monendus tamen detractor priùs esset, vt desisteret.

82 Verùm hæc quoque sentētia mihi in praxi non probatur; quia multis occultis cædibus cum magna Reipub. perturbatione præberet occasionē. In Iure enim defensionis semper considerandum, ne eius vsus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non est permittendus. Accedit, quòd etsi speculatiuè vera esset, tamen vix in praxi posset habere locum. Nam infamia vel est illata, vel non est. Si est illata; non extinguetur per mortem infamantis. si non est illata; plerumque non satis constat, aliter non posse eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defensionis vti.

83 *Si prouocer ad duellum.* Quintus Modus est, Si aliqua occasione me prouoces ad duellum, & nisi acceptem, censebor ignauus, & meticulosus; nec potero ampliùs in aula cōparere, vel vllam promotionē militarem sperare; vt in quibusdam aulis Principum dicitur vsitatum. Cur enim tali euentu non possim duellum acceptare; nō equidem animo illum interficiendi, sed comparendi in loco condicto, ne famam & opinionem strenuitatis (quæ nobilibus æquè est chara atque ipsa vita) amittam? ita tamen vt si me inuaseris, statuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primò, quia si quis mihi velit adimere vitam vel bona, nec possim aliter ea tueri nisi acceptando duellū, possem acceptare: vt patet dubit. 8. cur non etiam vt seruem meum honorem & famam?

Dices, recusare duellum non est dedecus apud sapientes, sed tantùm apud stultos: ergo, &c. Respondetur, quicquid sit; est tantum dedecus, vt passim apud nobiles pluris æstimetur quàm omnium bonorum amissio; imò sæpe quàm mors ipsa: ergo Iure naturæ possunt hoc dedecus à se depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellum, & comparere tali loco, non est intrinsecè malum, sed quiddam adiaphorum, quod bene & malè fieri potest: ergo si iusta causa subsit, poterit licitè fieri. at conseruatio honoris, qui tanti æstimatur, est iusta causa: ergo, &c.

84 Hæ rationes videri possint alicui probabiles. Nihilominus, in praxi contrarium sequendum sentio, tum ob alias causas: tum etiam quia Ecclesia sub grauissimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino sess. 25. c. 19. de reformat. quod meritò potuit, ob maxima mala, quæ alioquin sequerentur: tum denique quia is, qui duellum offert, non nititur me spoliare meo honore: sed si honoris amissio sequi videtur, id solùm est per accidens & ex consequenti; aliaque ratione impediri potest. Primò, Si dicat se paratum fore, si per Ecclesiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum, qui cum negotium habeat, si palàm & non proditoriè aggressus fuerit.

85 *Nō tenetur fugere, si fuga sit dedecori.* Dico Tertiò, Qui fuste vel pugno inuaditur, non tenetur fugere, si fuga illi esset ignominiosa; sed potest sistere gradum, cum animo se defendendi, & ignominiam impediendi. ita communiter DD. Ratio est; quia non tenetur sustinere illam ignominiam, (quæ pluris æstimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuasorē. Idem dicendum, quando vita vel fortunæ inuaduntur. Quòd si fuga non sit illi ignominiosa; tenetur fugere, vel alapam sustinere, (saltem lege charitatis) vt tantum malum euitetur. *Tenetur si non sit.* Vnde, Ecclesiastico vel Religioso, nō liceret se tueri cum morte alterius, ad alapam vitandam; maximè quando fugere posset; quia fuga illis non est ignominiæ.

86 *Non tamen peccabit cōtra iustitiā.* Vtrùm verò si Religiosus nolit fugere, sed se tueri, peccet contra Iustitiam, lædendo vel occidendo inuasorem, quæri potest. Puto non peccare contra Iustitiam; maximè si vita, vel fortunæ inuadantur. non enim ex iustitia tenetur fugere: & hæc bona, talia sunt, vt possit ea defendere. Idem dicendum, si graues ictus baculi vel pugni inferendi; quia vt hos auertat, potest se tueri. Ita Iulius Clarus, de homicidio n. 32. vbi generatim docet, inuasum non teneri fugere, etiamsi possit: siue fuga sit dedecori, siue non; dicitque esse communem opinionem Iurisperitorum. quod intellige; non ita teneri, vt peccet contra Iustitiam, si se defendat. videtur tamen peccare contra Iustitiam, si ob leuem alapam vitandam, occidat: quia res, quam defendit, magni momenti nō censetur: ac proinde non videtur ei esse Ius, causa illius retinendæ, tantum malum irrogandi.

DVBITATIO 13.

Vtrum pro defensione alterius, liceat occidere inuasorē, & an ad hoc teneamur.

87 *Pro defensione proximi.* Dico Primò, Posse nos vitam proximi, quæ ab alio priuata authoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuasoris, si aliter defendi nequit. est communis DD. vt docet Clarus §. Homicidiū. n. 27. & 28. Probatur primò. Quia sicut quisque potest tueri vitam suam; ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipsi est coniunctus. Secundò, quia talis censetur innocens, etsi fortè inuasioni causam dederit; nam iniustè inuaditur: atqui licitum est defendere causam innocentis: imò charitas ad hoc obligat, quādo sine graui incommodo nostro vel alterius id fieri potest. idque verum est, etiamsi ille nollet defendi, sed vellet se pati occidi: quia cùm non sit dominus suæ vitæ, non potest eam alteri donare; ac proinde non potest alijs Ius defensionis adimere.

88 *Etsi velit occidi.*

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi, si sit sanguine iunctus, vel opem nostram flagitet: vt docet D. Antoninus, 3. p. tit. 4. c. 3. §. 2. & alij passim. Iniuria enim, quæ fit personæ nobis coniunctę, in nos redundat. Vnde, pater potest tueri pudicitiam, honoremque filiæ; & maritus vxoris, etiamsi ipsæ nolint; & occidere inuasorem; quia iniuria in ipsum redundat.

89 *Maritus vxorem.* Dices, Ergo maritus etiam vxorem volentem adulterari, poterit occidere, si aliter tantam iniuriam prohibere nequit. Respondeo neg. consequentiam: dum enim occidit inuasorem pudicitiæ vxoris, defendit rem suam, nēpe corpus vxoris, vt illud sibi saluum conseruet: occidendo autem vxorem, non defendit rem suam; sed eam interimit.

Dices, defendit honorem; Vxor enim marito magnam facit contumeliam, si in eius conspectu, tantum nefas tentare audeat.

RESP. id minore damno prohiberi posse, feriendo

riendo illam pugno vel baculo; vel ipsum adulterum armis abigendo.

90 *Non tenetur cum periculo vitæ.* Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis priuati, cum probabili periculo vitæ suæ, etsi iure possit, si velit. Ratio est; quia non teneor exponere vitã meam pro vita corporali proximi: possum enim vitã meã diligere præ vita cuiusuis alterius priuati. Vnde neq; pro defensione parentis, quãuis id esset valde laudabile. Secus est, si persona Principis, vnde pendet boni publici conseruatio, periclitetur.

Dices; Quid si ex officio teneatur defendere, vt Prætor, Magistratus, Princeps? Syluester, Homicidium 1. q.6. indicat, tunc cum periculo vitæ teneri. Sed contrarium est verius. non enim officium obligat, vt pro homine priuato vitam exponat, sed tãtùm vt pro bono publico, cuius propriè & directè est custos. vnde cum periculo vitę, tenetur hostes Reipub. & latrones è medio tollere: non autem causam priuati cum eodem discrimine persequi.

91 *Obligatus ex officio defendere.*

92 *Nõ tenetur priuatus cũ morte inuasoris tueri alterum.* Dico Tertiò, Priuatus nõ tenetur tueri vitam alterius priuati, quando non potest sine occisione inuasoris. ratio est; quia vbi mala sunt paria, nemo tenetur alterum inferre, vt excludat alterum: præsertim cùm id fieri nequeat, nisi horrendo illo modo occisionis proximi. Vnde etiam nemo tenetur tueri vitam suam per mortem alterius. Adde, si inuasor sit parens tuus, non potes illum occidere, vt defendas alterum: id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem, & potiori ratione, si Princeps; præsertim si aliàs in gubernatione Reipub. bene se gerat. Sed difficultas est, An teneamur vitam proximi tueri, vel liberare, cum iactura facultatum, & quousque. qua de re dictum est q.32.a.5. dubit.1. de eleemosyna.

93 *Omittens defensionẽ.* Dico Quartò, Qui nõ defendit vitam vel fortunas proximi, dum commodè potest, peccat quidem mortiferè contra charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex Iustitia teneatur defendere. Prior pars per se patet. Altera probatur; quia peccata, quæ solùm sunt contra charitatem, non obligant ad restitutionem. Tertia probatur; quia qui lege Iustitiæ tenetur, si omittat, peccat contra Iustitiam; & consequenter tenetur ad damnum ex omissione illa secutum. Sicut enim dum quis commissione peccat contra Iustitiam, tenetur ad damnum ex commissione illa secutum: ita etiam dum omissione, tenetur ad damnum secutum ex omissione.

94 *Lege iustitiæ qui defendere tenentur.* Petes, Quinam tenentur lege Iustitiæ alios defendere? Nauarrus ca.24.n.18. putat omnes Superiores ad hoc teneri erga inferiores, & inferiores erga Superiores. Sed verius est, ad hoc obligari, primò, omnes Superiores publica authoritate ad aliorum gubernationem præditos, idque iuxta modum & finẽ gubernationis cuiusque; vt sunt Principes, Prætores, Magistratus: item Episcopi, Prælati, Parochi. Nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur secundum modum suæ potestatis, & media suæ gubernationis: sed in ordine duntaxat ad spiritalia. Secundò, qui ad hoc potestate Magistratuum, vel Principum sunt constituti: vt tutores, & curatores. Tertiò, qui ad hoc specialiter conducti, vt milites. Quartò, qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligarunt, vt feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ex Iustitia. Nam parens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorum lege Iustitiæ, sed pietatis & officij paterni. similiter filij non tenentur parentum vitam defendere lege Iustitiæ, sed pietatis filialis. Vnde si non faciunt, peccant contra præceptum, *Honora patrem*. Pari ratione parochiani non tenentur Episcopum & Parochum lege Iustitiæ defendere (quia hoc officium non susceperunt) sed lege obseruantiæ. Et subditi, qui neque sunt feudatarij, neque stipendiarij, non tenentur Magistratum, vel Principem defendere lege Iustitiæ particularis, sed legalis & etiam obseruantiæ; quamuis Princeps & Magistratus eos ex Iustitia defendere teneatur. 95

DVBITATIO 14.

Vtrum aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis. D.Thom.q.65.a.1.

96 SVppono Primò, Potestati pulicæ licitum esse mutilare malefactores, sicut & occidere.

Secundò, licitum esse se mutilare, quando id necessarium est ad corporis salutem; vt si cancer membrum occupet; si vipera vel aspis momordit, nec aliud remedium præstò sit. Ratio est; quia membra sunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, Ius naturæ dictat posse secari.

Secare membrum. Vbi aduerte, hominem teneri permittere sibi membrum secari, si medici id iudicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi: vt docet Sotus l.5.q.2.a.1. Ratio est; quia tenetur vitæ suæ periclitanti, medijs ordinarijs nõ admodum difficilibus opitulari. si tamen ingentes essent cruciatus tolerandi; non tenetur permittere, neque etiam potest ad hoc cogi. Ratio est; quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatu vitam incerto euentu conseruare. Vnde Marius, cùm ei crus aperiretur, ait, *Non est tanto dolore digna salus.* Excipio tamen duos casus. Primò, Quando vita alicuius cẽsetur bono communi necessaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur; & posset cogi à Republica. Secundò, Si esset Religiosus, qui se totum constituit in potestate sui Superioris. quamuis de hoc dubitari possit; quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare posse. Ita docet Salonius in hunc articulũ. & hoc videtur probabilius. Nisi fortè ille Religiosus esset necessarius Reipub. vel communitati, & salus esset omnino certa (quod rarum est) & dolores non nimis diuturni.

97 *An possit imperari Religioso.*

De duobus euentis. Difficultas superest de duobus casibus: prior est, Vtrùm ob animæ salutem. v.g. ad carnis tentationes vitandas aut superandas liceat se mutilare. alter est,

Vtrùm iubente tyranno possis tibi manum abscindere, si alioquin mox esses interficiendus.

98 *An ob salutem animæ possit se mutilare.* Ad priorem Respondeo, Id nunquam licere, vt patet can.22. Apostolorum. & can.1. Concilij Nicæni: vbi id expressè cauetur. Ratio est; quia id nunquam est medium necessarium ad animæ salutem. non enim membra adferunt homini perniciem, (alioquin Deus prauè naturam instituisset) sed malitia & negligentia liberæ voluntatis; Vnde qui ob hanc causam membrum aliquod secant, tacitam quandam iniuriam & blas-

phemiam Deo irrogant. Adde neque etiam esse conueniens remedium vel vtile. quia abscisio, seu castratio (de qua præcipuè est quæstio) nō tollit tentationes carnis, sed solùm impedit generationem: quin potius illi, qui castrantur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine; vt docent Patres, Basilius lib. de Virginitate, circa finem; vbi id probat rationibus & exemplis. & Chrysostomus homil. 63. in Matthæum. & August. lib. 6. contra Iulianum. c. 5. Vnde passim reprehenditur Origenes. de quo vide Euseb. lib. 6. histor. c. 6. & fusè apud Baronium tomo 2. Annalium, ad annum Domini 208.

Origenes.

99 Dices, D. Marcus dicitur sibi pollicem præscidisse ex humilitate, ne cogeretur sacris initiari: ergo ob similem casum licebit. *Resp.* Hunc non fuisse Marcum Euangelistam; vt rectè docet Baronius tomo 1. ad annum 45. sed alium quendam Marcum anachoretā; qui nisi diuina inspiratione id fecerit, vel ignorātia probabili excusetur, laudandus in eo non est. Tali inspiratione putatur fecisse adolescens ille, qui linguam mordicus sibi præscidit, & in faciem meretricis, vt se ab eius impuro contactu tueretur, (cùm aliter non posset) expuit: de quo Hieronymus in vita Pauli, in principio. quamuis etiam sine peculiari inspiratione eam cruentare, vel exigua particula, ob hunc finem mutilare potuerit; cùm alia ratio defendendi non suppeteret. Sic miles in extrema necessitate posset sibi dētes excutere, iisque loco plumbeæ glandis vti; quod aliquando factum à Lusitanis, in historijs Indicis legimus.

D. Marcus.

100

An iubente tyranno vel casu vrgēte

De secundo casu, Sotus suprà dicit, quando necessitas abscindendi membri venit ab intrinseco, vt à morbo, vel saltē quando id per se est necessariū ad salutem corporis (vt si esses manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoste) posse te manum tuam præscindere: quia id per se est necessarium vt vita sit salua: nō autem, quando prouenit ex alterius imperio.

101 Sed probabilius & verius videtur, etiam tunc licere; vt quando tyrannus, vel Iudex hoc imperaret. Sicut Iosephus, Clitoni authori rebellionis cuiusdam imperauit, vt mox sibi manū abscinderet, vt refert ipse Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, c. vltimo. ita Toletus lib. 5. cap. 6.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter est propter totum: ergo ad conseruationem totius licitum est authoritatem habenti, partem è medio tollere: atqui quisque habet hanc authoritatem respectu suorum membrorum; quia est gubernator & custos eorum, potestque de illis disponere vt expedit saluti totius. ergo, &c.

Secundò, Ideo nullo casu licitum est priuata authoritate se interficere; quòd occisio sui nunquam possit esse medium necessarium ad saluandum aliquid in ipso homine præstantius vita: atqui in homine, est aliquid præstantius membro, propter quod, ipsum membrum est, & ad quod conseruandum aliquando est necessarium amputare membrum: ergo est licitum. Nec refert, illam necessitatem prouenire ab extrinseco; quia necessitas est in ipso homine; siue proueniat à natura, siue ab ipso tyranno. itaque licet peccet is, qui hanc necessitatem imponit; non tamen peccat, qui tanta necessitate pressus, eo medio ad finem suum naturalem vtitur.

DVBITATIO 15.

Quando homicidium casuale sit peccatum, & quando non. D. Thom. q. 64. a. 8.

RESPOND. & Dico Primò, Homicidium, quod omnino casu fit, non est peccatum; vnde nec propriè *Homicidium* vocatur; sed occisio simplex. dicitur autem casu fieri, quod nec in se, nec in causa sua est voluntarium.

102

Homicidiū fortuitum.

1. Si causa non erat efficax.

Tale est Primò, Quando causa non erat efficax, ita vt ex ea non soleat vt plurimùm talis effectus sequi; sed aliunde: nempe ex eo, quod per accidens contingitur: vt si alicui inflixisti vulnus non lethale; sed mors secuta est vel malitia medici, qui noxia apposuit, vel negligentia eiusdem, vel temeritate læsi, qui remedia oportuna adhibere noluit; Hæc occisio censebitur tibi fortuita: vnde non eris reus homicidij, nec teneberis ad restitutionem vt homicida, sed solùm vt vulnerans: vt rectè Sotus Lib. 5. q. 1. a. 9. & Antonius Gomez. tomo 3. ca. 3. n. 25. estque communis sententia Iurisperitorum, ex L. Qui occidit. §. finali. ff. ad L. Aquiliam. Et probari potest ex cap. Significasti. 2. de Homicidio. vbi Innocentius III. dicit. *Si percussio, medicorum iudicio lethalis non fuit, percussor post pœnitentiam, ad cautelam iniunctam, poterit in officio sacerdotali ministrare:* apertè indicans non esse irregularem. Ratio est; quia etsi vulnus sit aliqua occasio; tamen re vera non est causa mortis; sed negligentia medici, vel ipsius læsi: tenebatur enim vterque diligentiā adhibere. Vnde illi, qui neglexit imputandus effectus. Secus tamen, si eo loco non erant, qui possent vulnus curare; & læsus debitam diligentiam præstitit: tali enim tempore & loco vulnus censeretur lethale.

103

Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ, adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc enim etiamsi fortè secuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in se, nec in causa erit volita. Nec obstat, quòd causa fuerit periculosa, ac proinde videatur mors volita in causa: quia diligentia absterserit periculum. Ita sentiunt passim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurri irregularitatem. Si enim nulla est hîc culpa occisionis, cur sit irregularitas? nam hæc, cùm in pœnam statuta est, (vt in præsenti casu) sine culpa non contrahitur. Sed quicquid sit de Irregularitate, (de qua alibi) certū videtur, hîc nullam esse culpam homicidij, vel obligationem restitutionis: eò quòd mors sit verè fortuita: vt docet Caietanus a. 8. quod declaratur exemplis.

2. Si diligētia periculū exclusit.

104

1. Clerici venatoris.

1. Clericus dans operam venationi cum armis, (quod ipsi est vetitū) casu hominem interficit: nempe quia crepuit fistula, vel hominem ferina pelle tectum putauit feram. etsi enim sic venando, peccet contra dignitatem status ecclesiastici, & consequenter cōtra virtutem Religionis; nullo tamen modo peccato iniustitiæ, vel homicidij.

2. Clerici chirurgi.

2. Clericus peritus chirurgiæ, incidit strumam vel apostema ex artis præscripto; monet ægrum, ne se vento committat. ille neglectis monitis, confert se ad messem, corripitur febri, moritur. hæc mors non potest Clerico imputari, (quamuis operam rei illicitæ dederit) sicut nec laico.

laico, si laicus chirurgus incisionem fecisset. habetur iste casus cap. Tua nos. de Homicidio; vbi etiam satis significatur non esse irregularem, si id causa pietatis fecit, & sufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medinam 1. 2. quæst.73. art.8.

105

3. Accedit quis ad vxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterum: adulter se debito moderamine defendens, maritum interficit: non est reus homicidij, sed occisio illa cēsetur fortuita. Ratio est; quia neq; est culpabilis in causa. Nam adulterium est causa remota, & occasio dūtaxat. non enim est via ad occisionem mariti, sed potiùs adulteri: rariùs enim mors mariti ex eo sequi solet. Neque etiam est culpabilis in defensione: quia positus in illis angustijs poterat se defendere, (non enim tenebatur se pati interfici) cum debito moderamine. vnde etiam non contrahit irregularitatem, iuxta probabilem multorum sententiam: quam tenet Petrus Nauar. lib. 2. cap.3. n.362. vbi pro eadem adducit Mercatum & Syl. Idem tenet Medina suprà. Idem dicendum quando aliquis alterum conuitio incitauit ad se inuadendum; conuitium enim non est via ad occisionem læsi; sed conuitiatoris potiùs. Contrarium docet Nauarrus cap.15. n.7. citat pro se Antoninum: sed hic nihil tale ibidem docet. & Caietanum q.64. a.8. sed Caiet. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura sua ad occisionem tendit. Nec obstant ca. Dilectus. cap. Ex literis.2. & cap. Ioannes, de Homicidio; quibus insinuatur dantem operam rei illicitæ esse irregularem, si inde sequatur mors; quia id intelligēdum de re illicita, quæ ideo illicita est, quia periculosa ex se; eò quòd plerumque ex ea mors sequatur: vt authores citati docent. & optimè Bannes qu. 74. art. 8.

3 Adulteri se defendētis.

106

107

Aduerte tamen, Si suspicabatur talia incommoda ex adulterio secutura, tenebatur ex charitate abstinere. Vnde volendo adulterium committere, peccat non solùm peccato adulterij, sed etiam contra charitatem proximi, quatenus per adulterium cōstituit se in necessitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non solùm habet rationem adulterij, sed etiam periculi alterius; quamuis indirectè & per accidens, ratione inuasionis alterius. Quando tamen constitutus est in tali periculo, non peccat, etiamsi se defendendo, occidat alterum; quia ius habet se tuendi. Idem dicendum, si imminente marito poterat fugere: tenebatur enim ex charitate, si videbat inde marito periculum. vnde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, si postquam non potest ampliùs fugere, se defendendo, occidat inuasorem. occisio enim illa non est peccatum, (quia non censetur voluntaria) sed effectus per accidens secutus ex peccato. Simile est in eo, qui post votum castitatis contrahit matrimonium: peccat enim cōtrahendo, quia exponit se periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: cùm tamen post contractū petitur debitum, nō peccat reddendo; quia negare non potest. si tamen commodè posset auertere petitionem, peccaret reddendo.

108

Dico Secundò, Si occisio nō omnino casu fiat; eo quòd in opere periculoso non sit præstita cautio necessaria, erit peccatum iniustitiæ & homicidij, mortale vel veniale, pro ratione negligentiæ. ita Caietanus a.8. & alij. probatur; quia erit voluntarium in causa, nempe in omissione cautionis, & diligentiæ debitæ; sicut submersio nauis est voluntaria in negligentia gubernatoris. vnde nō censebitur omnino casualis. Quòd tamē non sit maius peccatum, quàm illa negligentia, probatur; quia non est voluntaria, nisi ratione illius negligentiæ: vnde non potest nisi ratione illius, imputari ad culpam. si ergo negligentia sit grauis, erit culpa mortalis: si leuis, erit venialis: si nulla, culpa quoque erit nulla.

Homicidiū mortale aut veniale.

109

DVBITATIO 16.

Vtrum mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

EXemplum sit: Occidisti occultè Petrū; imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat simultates; capitur Paulus, afficitur supplicio.

Resp. & Dico Primò, Si nec ea intentione occidisti Petrum, vt Paulo inde damnum eueniret, nec aduertisti euenturum; non censeris causa mortis vel damni Paulo: vnde nec teneris ad restitutionem.

110

Probatur primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occisio Petri erat directa via ad nocendum Paulo) per se autem & directè prouenit ex malitia accusatoris, vel testium: ergo non potest tibi imputari.

Damnū tertio prater intētionem prouenienti.

Secundò; quia tale damnum non prouenit vt plurimùm tertio, ex huiusmodi actione, sed raro: ergo non tenebaris aduertere illud secuturū: ergo si non aduertisti, non teneris ad restitutionem; quia nihil omisisti considerare, vel cauere in tua actione, quod ratione tertij considerare, vel cauere tenebaris.

Tertiò, Illud damnum nec in se, nec in causa est volitum: ergo censetur fortuitum. consequentia patet ex dubit. superiore. Antecedens probatur; Non in se volitum est; quia ignoratur euenturum, nec de eo cogitatur. Non in causa; quia effectus non censetur volitus in causa, nisi probabiliter ex ea proueniat. qui enim raró prouenit, non censetur magis in illa causa contineri, quàm non contineri; sed potiùs minùs.

Sed quid si aduertas damnum secuturum tertio? Multi Doctores videntur sentire, tunc committi peccatum iniustitiæ respectu tertij.

111

Resp. & Dico secundò, Probabilius videri, etiamsi putes inde damnum tertio obuenturum, te non peccare peccato iniuriæ in tertiū: ac proinde non teneri ad restitutionem. colligitur ex dictis dubit. 15. ita docet Sotus lib.4. q.6. a.3. ad quartū argumentum. Lopez tom.1. c.63. & multi alij. Probatur; quia quando ex aliqua actione sequitur damnum tertio, non ex natura actionis, vel vt plurimùm; sed ex malitia vel ignorantia aliorum, quæ se immiscet; nō censetur illa actio iniuriosa tertio; vt patet ex supradictis. atqui hæc occisio Petri est talis: ergo non censetur iniuriosa Paulo.

Si scias euenturum.

Dices; Qui aduertit ex opere suo secuturum damnum

damnum alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne sequatur: omnis enim prudens hoc faceret. atqui iste non adhibuit debitam cautionē: ergo omissione istius censetur causa damni.

112 RESP. Quando damnum sequitur ex opere, non natura operis, sed per accidens, non tenetur ex Iustitia cauere, ne sequatur; sed solùm ex charitate: (vnde quando habet grauem causam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum, non peccat contra iustitiam, sed solùm contra charitatem; quæ non obligat ad restitutionem.

Confirmatur aliquot exemplis. Primum, Si fureris Petri thesaurum, vnde putes illum dolore moriturum. non censeris homicida, nec es irregularis; quia hoc damnum non ex illo furto directè; sed ex animi voluntario affectu secutum: poterat enim, & tenebatur dolorem mitigare. si non fecit, sibi mortem suam imputet. Secūdum, Vendis arma militi, quibus malè vsurū putas; nō tamen ideo censeris author illorum malorum: quamuis pecces contra charitatem, si ipse alioqui illa mala non fuisset facturus. Vendis Iudæo agnum, quem putas sacrificaturum; non tamen es causa sacrilegi sacrificij.

Sed quid si intendas, vt tertio damnum sic eueniat? Quidam putant te tunc teneri. ita Sotus suprà, & Cordub. l. 1. q. 31. a. 3. Sed contrarium verius videtur, vnde

113 *Si intendas* Dico Tertiò, Etiamsi intendas damnū tertij; si tamen actio exterior cum circūstantijs, talis sit, vt ex ea non sequatur damnum vt plurimùm, seu ex conditione actionis, sed aliunde; non erit peccatum iniustitiæ. Probatur; quia secūdum communiorem opinionem Theologorum, intentio non facit vt opus sit iniustum, nisi alias ex natura sua & circumstantijs tale sit. ergo cum hæ actiones, de quibus agimus, non sint iniustæ respectu tertij, ex natura & circumstantijs, non fient iniustæ ex intentione. Ratio est; quia intentio accipit speciem suam ab obiecto; ergo si obiectum non est iniustum respectu intendentis, neque intentio iniusta erit, sed solùm contra charitatem. Obiectum autem intentum, nō esse iniustum respectu intendentis, patet; quia quod intenditur, est, vt mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hîc nulla est actio iniusta, quæ ab intendente in tertiū dirigatur. Etsi enim illatio mortis sit iniusta respectu eorum, à quibus procedit; non tamen respectu illius, à quo non procedit, quamuis illam optet fieri. quare nulla etiam est iniustitia in illa intentione; ac proinde illa intentio non potest eam communicare operi externo. Deinde, intentio non facit, vt opus externum magis sit damnosum aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo si per se non est iniustum; intentio nocendi non facit iniustum; suppono enim alias esse satis voluntariū. vide plura infra ca. 12. dubit. 18. n. 129.

Ex his innumeræ quæstiones solui possunt, quibus quæritur; Vtrùm sit peccatum contra Iustitiam, an tantùm contra charitatem.

114 Dico Quartò, Si actio exterior talis sit, vt ex ea plerumque tale damnum tertio sequi soleat, erit peccatū iniustitiæ, etiamsi illud damnum non intendas: nisi fortè in ea actione iure tuo vtaris.

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur; quia qui vtitur Iure suo, nemini facit iniuriam: quamuis possit peccare contra charitatem; si parum ipsius intersit illo vti: vt si venas aquarum per tuum prædium currentes, è quibus aqua in puteum vicini influebat, prætextu alicuius operis intercipias: si cloacam in prædium alienum aperias, &c.

DVBITATIO 17.

Vtrum homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid si per filium.

RESPONDEO, & Dico Primò, Si tua *culpa lata* id factum est, tibi imputatur, & teneris ad restitutionem totius damni; vt, si iusseris, suaseris, impuleris, vel si negligens fuisti in præcauendo. Neque tunc sufficit seruum, vel animal noxæ dedere, id est, ad noxam seu damnum sarciendum: sed totum damnum compensandum: vt habetur L. Si seruus. ff. de noxalibus action. & cap. Si culpa, de Iniurijs & damno dato. dixi *culpa lata*: quia de *leui* & *leuissima* extra contractum & officium, non teneris: vt suprà cap. 7. dubit. 6. 115 *Si tua culpa.*

Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenerit, non teneris ad totum damnum; sed sufficit, mancipium, vel animal noxæ dedere: liberum tamen tibi est vel damnum compensare, vel rem, quæ nocuit dedere. Est communis sententia DD. & habetur expressè locis citatis. Vide Syluestrum Restitutio 2. versùs finem. & Restitutio 3. qu. 4. Ratio est; quia dominus non tenetur hîc ratione sui; sed ratione rei suæ, quæ restitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ: (si enim non peccauit, nō manet obnoxium) animal verò ratione legis ita disponentis. Cúmque mancipium & brutum nihil habeant à se distinctum, quod pro damno accipi possit, concessum est ei, qui damnum accepit, vt ex ipsorū corporibus, sibi compensēt: vtrumque enim pretio est æstimabile. Hinc fit, vt dominus subeat obligationē restituendi pro damno, vel corpora ipsorum, vel damni pretium. *Si absque culpa damnum datū.* 116

Sed dubium est, Vtrùm in conscientia tenearis ante Iudicis sententiam.

RESP. & Dico Tertiò, Seposito Iure positiuo, nō tenetur dare corpora, vel pretium damni, ante sententiam. Probatur primò; 117 *Nō tenetur iure naturæ*

Quia nec tenetur ratione rei acceptæ; cùm hæc non extet; nec ratione iniustæ acceptionis vel damnificationis; quia absque omni eius culpa commissum. Secundò, Quia seruus iure naturæ non manet obnoxius restitutioni, ita vt ipse se debeat tradere læso in compensationem; quin imò potest se abscondere & fugere: ergo nec dominus iure naturæ tenetur illum tradere; sed potest iuuare ad latebras & ad fugam. Si enim est aliqua obligatio in domino ad eum tradendum, ea est secundaria, orta ex obligatione serui, qui est author damni. itaque cùm seruus non teneatur se tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali; non enim animal iure naturæ manet obnoxium læso, quia non peccauit; sicut neque statua ænea, quæ casu lapsa, aliquem læsit, obnoxia manet.

Dices

Obiectio. Dices, Is, qui læsus est, iure naturæ potest compensare sibi damnum, ex re, quæ læsit, si præter seipsam illa nihil habeat: ergo; &c.

RESP. Primò, Antecedens non esse verum; vt patet in statua: non enim statuam illam sibi vindicare potest. Secundò, Etiamsi verum esset, non tamen inde sequeretur dominum teneri tradere, nec posse abscondere. Nam illud Ius læsi, solùm est conditionatum, nempe si posit animal, vel seruum capere. Seruus enim potest fugere, & se abscondere. Itaque dominus vt sibi vel seruo consulat, potest ad hoc iuuare; nisi aliunde prohibeatur.

118 Dico Quartò, Probabile est, neque Iure positiuo ad id teneri ante sententiam. Petrus Nauar. l.2.c.1.n.38. putat id esse verius; quia istæ leges videntur esse pœnales. Sed non propriè possunt dici pœnales, cùm apertè excludant omnem culpam domini, vt patet L. Si seruus. & cap. Si culpa, suprà; sed constituunt id, quod est consentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex authoritate legis, potest decernere per sententiam, aliquam restitutionem, quæ ante sententiam non erat debita. sicut enim in pœnam potest iniungere aliquam solutionem; ita etiam ob pacem publicam, dum æquitati est consonum.

Non teneri ante sententiam.

119 Ratio igitur, cur istæ leges ante sententiam, non obligent, est; quia videntur solùm pertinere ad forum externum, neque aliter vsu receptæ. Nam homines passim ignorant has leges.

Obiectio. Dices; Gregorius IX. cap. vlt. de Iniurijs, sic ait. *Quòd si animalia tua nocuisse proponas; nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum.* vbi apertè insinuat obligationem ante sententiam.

Contrarium tamen non minùs probabile. RESP. Ob hoc argumentum, est satis probabile contrarium, idque multi DD. tenent. Responderi tamen potest; illa verba posse intelligi de obligatione in foro externo; quod insinuant illa verba, *Nisi velis liberare teipsum*, nempè ab impetitione actoris: vel certè, non est vsu receptum.

120 Notandum est; Si seruus vel animal cœperint esse extra potestatem domini, desinit erga illum actio; vt habetur. §. Omnis autem, Instit. de Noxal. action. Si in alterius potestatem venerit, erit actio contra illius dominum: si fuerit manumissus; conuenietur vt liber. poterit quidem dominus vẽdere; sed tenetur emptori indicare vitium, id est, esse obnoxium. Hæc & alia vide Institut. & ff. de noxalibus actionibus, pertinent enim ad forum externum.

Sed quid si Filiusfamilias occiderit, vel damnum dederit?

121 *Si filiusfamilias damnũ dederit.* RESP. & Dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij, vel damnum sarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum. Institut. suprà. §. vltimo. Ratio est; Primò; Quia iniquum est, vt nequitia filij, vel filiæ, parenti, vltra ipsorum corpora, damnosa sit, vt de seruis dicitur Instit. suprà. §. 1. Cumque ex alia parte parens non sit dominus corporum horum, (sunt enim libera) non etiam ratione horum, actio contra parentem potest institui. Confirmatur; quia nimis asperum est, vt parens cogatur corpora liberorum suorum noxæ dedere. Secundò, Quia filiusfamilias cùm sit liber, pro suis delictis conueniri potest; vt habetur. §. vltimo, suprà. manet enim ex suo delicto obligatus tanquam liber, & capax dominij. Vide Syluest. Restitutio 2. versus finem.

DVBITATIO 18.

Vtrùm homicidia & damna, quæ inferũtur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita vt peccent contra Iustitiam, vel saltem contra charitatem.

NAVARRVS ca.27.n.63. docet eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Christianos agitur; potiusque debere oppetere mortem: non tamen explicat, vtrùm contra Iustitiam, an contra charitatem.

122 *Non peccãt remiges.* Sed verius est, non peccare, quando flagris & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iustitiam; quia remigatio non est actio natura sua perniciosa Christianis, sed indifferens; sicut aurigatio. est enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores bene & malè vti possunt: quòd autem cedat in perniciem Christianorum, est ex malitia Turcarum: ergo quando graui supplicio vrgentur, non censentur cooperari voluntariè ad damna Christianorum: sicut qui timore mortis reddit depositum furioso, non censetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico; & auriga, qui dominam suam vehit ad locum adulterij, non censetur ei cooperari: vt fatetur Nauarrus. Secus de ijs, qui tormenta in Christianos dirigunt, ignemque applicant; quia directè damnum inferunt.

123 Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam suam exponere; nisi probabile sit illi, damnum auersum iri: atqui id non est probabile illis remigibus: etsi enim vnus vel alter cesset à remigando, non ideo alij cessabunt, sicque damnum æquè eueniet. Si tamen aliquis esset, qui suo exẽplo, vel exhortatione putaret reliquos cessaturos, & ita, graue damnum impediendum: (v.g. ne classis Christiana superetur) teneretur ille ex charitate, etiã cum certo mortis periculo, id præstare: secus si damnum non sit tanti momenti.

DE RESTITVTIONE, ad quam tenetur homicida.

EXplicata ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti; sequitur vt dicamus de restitutione seu compensatione necessaria.

DVBITATIO 19.

Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.

124 RESPONDEO & Dico Primò, Teneri soluere integras expensas, factas in curationem læsi; nam earum ipse causa efficax fuit.

Detrahẽda ipsius expensa. Dico Secundò, Teneri etiam restituere, non quidem quantum ipse erat lucraturus, sed quantum illa

tum illa spes lucri valebat, si quæstu aliquo officio, vel artificio faciebat; ijs tamen detractis, quæ ipse cōsumere solebat, si obijt. quæ enim ipse cōsumebat, non possunt censeri in lucris ad hæredes peruenientibus. v. g. Spes lucri æstimetur 1000. id quod consumpturus erat æstimetur 500. supersunt tantùm 500. restituendi. quod valde notandum. Vide Couarru. l. 2. variarum resolut. c. 10. n. 7. & Sotum l. 4. de iustit. q. 6. a. 3. ad. 3.

Sed difficultas est, Vtrùm ex hac summa etiam detrahi debeat æstimatio laboris. Ioannes Maior in 4. d. 15. q. 19. affirmat.

125 Sed contraria sententia est communis: Istius laboris non esse rationem habendam, sed integrè restituendum, quantum spes lucri, omnibus perpensis æstimabitur. Ita Couarru. suprà n. 7. vltra medium & alij passim. Probatur Primò; Quia si æstimationem laboris detrahamus, vix aliquid supererit; nam sæpe lucrum nō est maius, quàm æstimatio laboris; vt patet in ijs artificijs, in quibus est parum ingeniosæ industriæ. Secundò, Quia qui alium iniustè impediuit à labore diurno, tenetur integrè lucrum illius diei sarcire, nulla parte detracta, ratione laboris non obiti: Nam alter cupiebat laborem subire: ergo, &c. Sententia tamē Maioris, videtur satis æqua, si hoc modo temperetur; vt tantum detrahatur lucro, quantum ille artifex libēter pro laboris redemptione daturus fuisset: sic enim non videtur fieri vlla inæqualitas. quòd si ille laborem nullo modo voluisset redimi cum lucri imminutione; tunc integrè restitutio erit facienda, iuxta communem DD. sententiam.

Æstimatio laboris non detrahenda.

126 *Nisi ipse maluisset illum redimere.*

127 Dico Tertiò, Si homicida, vel qui damnum intulit moriatur, tenētur hæredes ex eius bonis. Ratio est; quia hæredes succedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona, & iura: vnde etiam in omnes eius obligationes, quibus ex iustitia obligabatur.

Nec obstat L. Ex Iudiciorum. ff. De accusationibus, vbi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto non transire ad hæredes, lite non contestata:* quia vel intelligitur de pœna propriè dicta, qua puniendus erat per sententiam is, qui crimen cōtraxerat; quæ pœna non debetur ante sententiam, nec ab homicida, nec ab eius hæredibus. ita eam intelligit Couarru.. Vel certè lex ista, solùm negat hæredibus occisi, actionē de damno in foro externo in hæredes occisoris; nisi ante mortem eius, lis contestata fuerit. ita Anton. Gomezius tom. 3. c. 3. n. 37. nō tamen liberat eos in foro conscientiæ. nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quòd lis ante mortem contestata, vel non contestata fuerit.

DVBITATIO 20.

Quomodo æstimatio lucri futuri facienda est, cum ignoretur quamdiu fuisset victurus.

ANGELVS, Restitutio 1. §. Homicida, dicit eam faciendam iuxta dipositionem legis, Computationi. ff. ad legem Falcidiam. Idem docet Couar. lib. 2. variarum c. 10. n. 7. circa medium. In hac lege certum tempus constituitur futuræ ætatis æstimandæ; ita vt si quis sit annorum 30. vel infra, is putetur adhuc victurus 30. si sit 35. putetur victurus 25. si 40. adhuc 20. si 50. adhuc decem, semper diminuendo vsque ad 60. sicut ibi expressè habetur.

128 Sed cùm hæc lex tantùm loquatur de alimentis alicui ad vitam legatis, nō videtur extendenda ad nostrum casum. Deinde in foro conscientiæ, spectandæ quoque sunt multæ aliæ circumstantiæ, ex quibus æstimandum est futuræ ætatis tempus & lucrum: Denique qui occideret senem 59. annorum, non teneretur nisi restituere lucrum vnius anni. qui sexagenarium, nihil. quod est contra omnem æquitatem. fieri enim potest vt sit validus, & putetur adhuc 20. annos victurus.

Æstimatio ætatis, in alimentis legatis.

129 RESP. igitur, Non posse commodiorem regulam præscribi, quàm vt illud restituatur, quod probi, prudentesque viri, spectatis omnibus circumstantijs, ratione lucri cessantis vel damni, ex occisione mutilatione, aut etiam vitæ abbreuiatione emergentis, iudicauerint esse æquum. Nam si vita alicuius accisa, breuiorque effecta est ex percussione iniusta, æstimandum tempus, quo vlterius putabatur eam producturus.

Hic fit arbitrio prudentum.

130 Hîc tamen aduertendum est, Si quis vel naturali, vel *aliàs iusta morte* erat è medio tollendus; qui iniustè præueniret, non teneretur ad restitutionem; quamuis injustitiam committeret: vt rectè docet Petrus Nauar. l. 4. c. 1. n. 78. qui pro eadem sententia citat Nauarr. & Syluest. Ratio est; quia non infert damnum pecuniarium; tam breui enim tempore non erat ille lucraturus quidquam.

Si aliàs erat periturus absque culpa.

Dixi, *vel aliàs iusta morte.* quia si iniustè erat interficiēdus, vel à latrone, vel etiam à Magistratu, & ego præueniam; omnino teneor restituere. Ratio est; quia alter, qui eum interfecturus erat, fuisset obligatus: ergo si ego præueniam, similiter obligabor. non enim aliquid iuris ideo amittit vel viuendi, vel lucri faciendi in vita, quia alius eum iniustè statuerat interimere: sicut amittit, quando vel naturaliter, vel iustè per Magistratum perire debet.

131 Idem dico de quouis alio damno iniustè illato, si res illa apud dominum certò erat peritura, vel iusta pœna, vel casu fortuito. si enim tunc culpa mea, vel etiam dolo perijt, sub eius dominio manens, nō tenebor ad restitutionem. v. g. si incendi segetes, quas eluuio fluminum certò erat euersura. Sed de hoc plura infrà. c. 12. dub. 15.

Si res peritura apud dominum.

132 Petes, Vtrùm id, quod restituendum est pro lucro probabili hæredibus occisi, æstimatum sit 50. aureis: vt docet Nauar. cap. 15. n. 24. in quam sententiam adducit Hostiensem.

RESP. Legem, quam citat Nauar. illis verbis non agere de restitutione damni; (hæc enim debetur etiam ante cōdemnationem) sed de pœna, seu mulcta, quæ per sententiam debetur; sic enim habet edictum prætorium. *Si eo ictu homo liber perijsse dicatur, 50. aureorum Iudicium dabo:* & immediatè ante dixerat, *se in duplum daturum Iudicium, si ex eiecto, vel effuso damnum datum esset.* vnde manifestè patet, legem loqui de pœna homicidij, non cuiusuis, sed fortuiti; non autem de damno sarciendo. Idem docet Glossa in cap. 1. de Iniurijs, dicens. *Si liber homo perijt, 50. aureorum fit condemnatio.*

50. aureorū pœna.

DVBI-

DVBITATIO 21.

Quantum teneatur restituere, qui modum iustæ defensionis excessit.

133 *Prouocatus non tenetur*

RESPONDEO, & Dico Primò, Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam, etiamsi modum fortè excessit, non tenetur ad restitutionem. ita multi recentiores. Ratio est; quia prouocans videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, vt contra se agat quod poterit. Idem docet Bannes q.62.a.2.dub.6. vbi dicit, eum, qui voluntariè se exponit periculo, prouocãdo alterum ad certamen, si occidatur, non esse iniustam occisionem respectu illius, sed solùm respectu Reip. vel Dei, qui est Dominus specialis vitæ. & paulò antè, dicit talem renuntiare iuri suo, etiamsi in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum, quando duo prouocant se vicissim, & pari consensu pugnam aggrediuntur.

134 Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero sine prouocatione, si iustam moderationem notabiliter excedat, ita vt mortiferè peccet occidendo suum inuasorem, tenetur integrè damna compensare. Ita docet Nauarr. c.15.n.27. & plerique hoc tempore. Ratio est; quia qui ita occidit, facit alteri iniuriam, & est causa totius damni: sicut is, qui dolo vel lata culpa est alteri causa damni.

Dices, Qui alterum iniustè aggreditur aperta vi, vel ex insidiis, & occidit, maiorem infert iniuriam, quàm qui aggressus, & rei indignitate commotus, occidit aggressorem: ergo ad maiorem tenetur restitutionem.

RESP. negando conseq. Non enim quantitas restitutionis, ex iniuriæ quantitate æstimanda est, sed ex quãtitate damni per iniuriam mortiferam illati. itaque cùm hic interuenerit iniuria, quæ sit peccatum mortiferum, integrè damnum sarciendum est. Secus est in pœna; hæc enim respondet iniuriæ non damno: vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque pœna est irroganda.

135 *Probabile inuasum nõ teneri ad restitutionẽ integram.*

Aduerte tamen quosdam DD. ob argumentum prædictũ docere, eum, qui modum iustæ defensionis excedit, nõ teneri tantũdem restituere, quantum aggressorem, qui ex insidijs vel aperta vi occidit; sed multò minus. Ita Angelus, Restitutio 1. §. Homicida, Syluest. Restitut. 3. q.2. & Gomezius tom.3.cap.3.nu.38. Idem docet Sotus lib. 4. de Iustit. q.6. art.3. ad tertium. Vbi notandum est, Syluestrum non loqui de pœna propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit) sed de restitutione damnorum, quam vult fieri iudicio boni viri: de qua etiam apertè Gomezius & Angelus. Quæ sententia mihi videtur probabilis, & consentanea æquitati naturali, etsi enim damnum illud par sit, siue hoc, siue illo modo illatum sit; & compensatio non sit æstimanda ex indignitate rei, vel magnitudine iniuriæ; tamen is, qui alterum inuadit, videtur ex parte amittere ius ad compensationem damni: nam sibiipsi est causa mali, alterum iniustè inuadendo. quare si occidatur vel lædatur, sibi ex parte debet imputare. Deinde difficillimum est, iustum temperare dolorem, vt ait Angelus. Quare æquitas naturalis videtur postulare, vt nõ tam seuerè teneatur omnia damna rependere; idque communis humani generis sensus approbare videtur.

136 *Qui potest fugere.*

Dico Tertiò, Qui inuasus ab altero, potest fugere, vel aliter declinare, etsi id non faciat, sed debita moderatione, se, vel sua defendens occidat iuuasorem; non tenetur ad restitutionem.

Probatur; Quia non peccauit contra Iustitiam, sed solùm contra charitatem, vt ostensum est suprà dubit.15. & 16. non enim ex iustitia tenebatur fugere, vel à via declinare.

Confirmatur, quia nemo ex sua malitia, qui vult alterum inuadere, acquirit Ius in illum, quo illum obliget ad fugam, ita vt nisi fugiat, vel patiatur se interfici, censeatur ipsi facere iniuriam: sed solùm tenetur fugere ex charitate, si sine honoris dispendio possit: & Ecclesiasticus tenetur etiam lege religionis; ne videlicet non fugiendo, aliquid committat, quod sanctitatem status ipsius dedeceat, Lege tamen Iustitiæ non magis tenetur, quàm secularis.

137 *Qui inuaditur ob contumeliam illatam.*

Dico Quartò, Idem omnino dicendum de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria affecit; si ab illo inuasus, iusta ratione se tueatur, & illum occidat, non tenetur ad homicidij compensationem. est contra Nauarrum c.15.nu.7. ita tenet Nauarra l.2.c.3.n.362. ex Syluestro & Mercato. colligitur ex dictis suprà dubit.15.

Probatur, quia is, qui iniuriam alteri intulit, si armis ab eo inuadatur, potest se cum iusta moderatione tueri; præsertim venia petita, vel satisfactione oblata: quia alter tunc nullum ius habet sic inuadendi priuata authoritate. ergo si eum occidat, non facit ei in hoc iniuriam. Confirmatur; quia inuasor non habet ius iustitiæ in alterum, vt ille se non defendat; neque etiam vt fugam capessat: sed solùm vt satisfactionem pro iniuria offerat. ergo si moderatione debita se defendens occidat inuasorem, non facit contra ius ipsius: ac proinde non peccat cõtra iustitiam: sed habet se illa occisio tanquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniẽs, occasione operis iniuriosi. vt si quis seipsum occideret præ impatientia, quia domum eius succendi, nõ censerer ego idcirco homicida: nam ista actio iniuriosa, nõ est verè iniuriosa, respectu occisionis, per accidens ex ea prouenientis, sed solùm est contra charitatem, vt suprà dub.16.n.112. ostensum. vnde nec obligat ad restitutionem, causa mortis illatæ.

DVBITATIO 22.

Vtrum quando homicida sustinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorũ cõpensatio.

138 SVmma Rosella, Restitutio 3. & quidam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compensationem; quod etiam videtur sentire Scotus dist.15. q.3.a.2. Gabriel ibidem q.15. a.2. Angelus Restit.1. §. Homicida; Adrianus q.vlt. de Restit.

RESPONDEO, Verius est, in rigore omnia damna ex homicidio secuta, ex bonis homicidæ sarcienda. Ita Nauarr. cap.15. nu.25. Couarr. l.2. Variar. c.10.n.7. circa medium. Gomezius tom.3. ca.3.n.37. & alij. Ratio est, quia pœna infligitur à Iudice, non vt damnum parti læsæ compensetur, sed vt iniuria Reip. & legibus illata vindicetur, alijsq; terror incutiatur. Vnde etiam ea crimina, quæ nemini damnum inferunt, pœna mortis puniuntur. Vt sodomia, grauis blasphemia, hæresis.

139 *Cōtrarium probabile.* Quamuis hæc sententia in rigore sit vera, tamen contraria est probabilis, & consentanea æquitati, præsertim cum hac limitatione: vt hæredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit, in conscientia non teneantur quidquam soluere, nisi hæredes occisi id exigant: ita enim ferè habet vsus, vt pœnæ talionis censeantur acquiescere, & iniuria illata videatur sic esse compensata: Sic docet Michael Salonius qu.62.art.2. Si hæredes occisi exigant aliam compensationem, præter pœnam homicidæ, (quod tamen honesti non solent) tunc hæredes homicidæ videntur teneri, quia damnum iniustè datum, non est per pœnam talionis reparatum. Certum tamen est, hæredibus occisi nihil deberi pro ipsa vita ablata, etiamsi aliàs pro ea restitutio deberetur. Ratio est; quia damnum vitæ censetur pœna talionis abundè compensatum. Ita docet Scotus in 4. dist.15. quæst.3. art.2. Gabriel ibidem q.15. art.2. & alij.

DVBITATIO 23.

Vtrum sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice.

140 MVlti Doctores censent, non solùm pro damnis pecuniarijs ex læsione, vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi; sed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D.Thomas, q.62. art.2. ad primum. Sotus lib.4. de Iustit. q.6. art.3. ad tertium. Syluest. Restitutio 3. q.2. & quidam alij. Ratio est; quia qui non potest damnum totum integrè compensare, tenetur eo modo, quo licet, iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur; quia alioqui sequeretur, teneri quempiam restituere pro vita bouis occisi, & non pro vita hominis: quod tamen videtur absurdum, eò quòd hæc sit multò pretiosior. Sed contrarium videtur verius.

141 *Pro vita serui, non autē hominis liberi restituendū.* Respondeo igitur; Etsi pro vita serui, vel animalis necessariò restitutio pecuniaria sit facienda; tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conscientia necessariò deberi.

Prior pars patet; quia vita serui & animalis pretio æstimantur, quod ad æqualitatem rependi potest: vnde pro horum vita tantum soluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quanti pluris venderentur, si illæsa fuissent.

Secunda pars, est Nauarri ca.15.n.22. vbi id egregiè probat: & glossæ in cap.1. de Iniurijs & damno dato: Ledesmæ in 4.d.24.q.25.a.2.dub. 7. Petri Nauarr. lib.4. de Restitut. cap.1. num.80. Eandem tenet Couarr. lib.2. variarum resolut. cap.10. nu.7. circa medium, & Gomezius tom. 3. c.6. nu.12. vbi dicunt *cicatricem hominis liberi, pecunia compensari non posse:* vnde idem multò magis (si consequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò, Ex L. vltima. ff. De His, qui effud. vel deiec. *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effusúmve quid erit, læsum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præstitas, cæteraq; impendia, quæ in curatione facta sunt; præterea operarū, quibus caruit, aut cariturus est ob id, quòd inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Idem habetur L. Ex hac lege. ff. Si quadrup. paup. fecisse dicatur.

142 Dices, Has leges solùm negare actionem in foro externo. Contrà; Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eo quòd natura sua sint supra omne pretium; ac proinde non possint conferri cum iis rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & sanè ratio nulla est, cur neganda sit actio, si in conscientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cùm reliquorum damnorum fiat, ipséque meliùs quàm alius quiuis, eam facere possit.

Hæredes nō tenentur. Probatur Secundò, Hæredes non tenentur compensare damnum vitæ, aut iniuriam illatam, vt Scotus fatetur: ergo nec ipse occisor. si enim occisor ex Iustitia tenebatur ex suis bonis, cur non hæredes ex ijsdem teneantur; cùm succedant in eius obligationes, sicut in iura?

143 Tertiò, Quando homicida punitur pœna talionis, satisfacit illa pœna pro damno vitæ: vti praxis omnium tribunalium habet, & DD. supradicti sentiunt: neque enim iustum videretur ad amplius sontem obligare. Atqui per hanc pœnam corporalem nulla fit læso pro vita compēsatio; sed solùm fit vindicatio, quæ à reo non debetur ex Iustitia commutatiua, sed à Magistratu. ergo cùm post hanc pœnam censeatur in conscientia liber ab illa compensatione, quæ pro ipsa vita sit facienda; signum euidens est, ipsum antea etiam liberum fuisse, nec Iustitiæ lege damnum vitæ debuisse compensari; sicut alia damna, à quibus non est liber post pœnam.

Nihil certi potest determinari. Quartò, Quia non potest statui, quantum pro vita, vel membro ex iustitia sit restituendum; neque vir prudens certum quid arbitrari potest. si enim dixerit mille deberi pro vita; cur nō duo millia, vel tria, & sic deinceps? etsi enim homicida non teneatur ita se exhaurire restituendo, vt in extremam aut grauem necessitatem incidat; tamen si opibus abundet, nunquam poterit ab arbitris tantum taxari, quin dici possit ampliùs deberi.

Vitæ æquales. Quintò, Quia vitæ omnium hominum sunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus restitutio; quod est absurdum.

144 Sextò, restitutio, quæ debetur ex iustitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem: ergo vbi damnum natura sua irreparabile est, non debetur restitutio lege iustitiæ.

Septimò, quia nemo obligatur damnum sarcire ex bonis diuersi ordinis, sed tantùm eiusdem; Hæc enim sola inter se sunt commensurabilia: ergo quando non potest fieri commensuratio, non est obligatio iustitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læsisset in vita, deberet restituere in honore, vel potiùs in bonis spiritalibus, si pecunia non posset; quod tamen neque moribus gentium est receptum, neque vllo modo necessarium: vt passim Doctores tradunt.

145 *Solū damnum pecuniariū compensandum.* Ex quibus patet Primò, Solùm damnum pecuniarium, secutum ex homicidio, esse ex iustitia compensandum: pro damno autem vitæ, & pro iniuria, solùm deberi satisfactionem quandam, signis doloris & petitione veniæ. Fieri tamen potest, vt obligetur ex charitate ad aliquam pecunia-

cuniariam satisfactionem, si hæredes sint paupe-res, & non putentur mœrorem aliter deposituri; & ipse eam sine graui incommodo possit præstare: tunc enim videtur saltem ex charitate, & quadam æquitate naturali teneri. fortè hoc voluit D. Thomas.

Secundò, Si vir nobilis aut alius occisus sit, qui nihil lucri faciebat, nihil restituendum, præter expensas in medicos, si quæ factæ sint.

Tertiò, Patet responsio ad contrariam rationem: non enim omne damnum, ex iustitia est compensandum: vt patet de damno spirituali; quod tamen maximum est. Neque mirum videri debet si pro vita animalis fiat restitutio, non autem pro vita hominis liberi; quia vita hominis liberi est supra omne pretium pecuniarium & humanum, sicut & bona spiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non sequitur, minus esse peccatum occidere hominem, quàm bestiam.

146 Dices, L. Prætor edixit. ff. de Iniurijs dicitur. *Posse hodie de omni iniuria, sed & de atroci ciuiliter agi, Imperator rescripsit*: ergo potest agi in Iudicio de damno vitæ sarciendo.

RESPONDEO, Negando consequentiam: Aliud enim est agere de iniuria vindicanda, aliud de damno sarciendo. iniuriæ enim non debetur restitutio sed vindicatio & mulcta etiam pecuniaria, quæ fit opera Iudicis: satisfactio etiam debetur, sed non pecuniaria ante sententiam. itaque potest ciuiliter agi, quia potest exigi aliqua satisfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

DVBITATIO 24.

Vtrum aliquid restituendum pro expensis funeris.

147 *Pro expensis funeris.*

RESPONDEO, Ordinariè nihil pro his expensis restituendum; quamuis contrarium affirmet Nauarrus cap. 15. nu. 22. Ratio est; quia etiamsi naturali morte obijsset, nihilominus hæ expensæ fieri debuissent. vnde per occisionem nihil damni ex hac parte illatum; nisi fortè ex acceleratione, eo quòd citiùs isti sumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuisset: sed hoc sub lucro cessante comprehenditur. Vel nisi extra patriam, aut alieno loco occisus sit, vbi maiores sumptus, quàm domi fieri debuerunt; quod pertinet ad damnum emergens.

DVBITATIO 25.

Vtrum animæ occisi aliquid restituendum ex Iustitia.

148 SCOTVS d. 15. qu. 3. art. 2. Gabriel, Adrianus, & Angelus suprà, docent, Si homicida subeat pœnam talionis, nihil ampliùs deberi pro vita occisi: si non subeat, debere satisfacere pro vita illius, bonis spiritualibus, per eleemosynas, orationes, missas, &c.

Non ex iustitia.

Sed communior sententia est, non obligari ex Iustitia ad hanc restitutionem; quamuis sit saluberrimum consilium, & æquitas naturalis videatur quodammodo postulare: Vnde meritò pro satisfactione sacramentali, ipsi à sacerdote potest iniungi. ita docet Sotus lib. 4. qu. 6. a. 3. ad tertium. Syluest. suprà & alij.

149 Ratio est; quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis: ergo non potest ex Iustitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur; quia sunt res diuersi ordinis; & vita per hoc non restituitur nec in se, nec in æquiualenti, quod apud homines habeat parem æstimationem.

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, sed quia illum priuauit facultate merendi, & satisfaciendi.

150 *Facultas merendi.*

RESPONDEO, Facultas merendi est irreparabilis; similiter meritum amissum est irreparabile: quia meum meritum non potest alteri donari, ita vt fiat ipsius. Deinde priuatio huius facultatis, non potest vllo opere nostro compensari, sicut nec vita. Et quamuis satisfactio vnius alteri prodesse possit; non tamen constat, an alter aliqua satisfactione sit priuatus, nec vtrùm ei profutura sit. Denique non potest in his certa mensura constitui, quæ lege Iustitiæ debeatur.

DVBITATIO 26.

Vtrum tantummodo vxori & liberis, an etiam alijs restituere teneatur, vt creditoribus, & ijs, quos occisus alebat.

MVLTI DD. sentiunt, His omnibus faciendam restitutionem, quia per iniuriam impediti. Verùm hæc sententia est valde difficilis in praxi, & fortè in rigore non vera. vnde

151 *Creditoribus.*

RESPONDEO & Dico Primò, Probabile est homicidam non teneri creditoribus defuncti: Colligitur hoc ex dictis suprà. dub. 15. & 16. Tenent Sotus, Salonius, Lopez, & alij ibi citati.

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occisionis ex natura sua, vel vt plurimùm est ipsis damnosa: ergo non est iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erat habiturus: ergo cum homicida restituit hæredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quæ ipse putabatur lucraturus, non facit iniuriam creditoribus: possunt enim ab hæredibus solutionem petere.

Tertiò, Creditor non est ita coniunctus debitori, vt damnum, quod huic fit, debeat censeri fieri creditori: Nam solùm per accidens, seu ciuili modo ei cohæret; qua ratione innumeri possunt cum ipso coniungi. Absurdum autem videtur omnes eos, qui cum ipso contrahunt, habere ius Iustitiæ in ipsius inimicum, ne ipsum occidat. Confirmatur; quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat sufficientia bona, vel certè curare, vt det sufficientem cautionem: quod si non fecerint, sibi imputent; non enim tenetur inimicus ex iustitia tam procul respicere.

Quartò, Non videtur hæc obligatio vsu recepta, imò communi hominum iudicio, non censetur homicida creditoribus obligatus, nisi fortè ea intentione occiderit, vt eis obesset.

152 *Filij.* Dices Primò, Homicida tenetur filijs occisi, quia parens illis ex iustitia obligabatur: ergo cùm etiam obligetur ex iustitia creditori, tenebitur ei occisor.

RESP. Negando antecedens. Ideo enim tenetur filijs occisi, quia videntur vna persona cum parente, ita vt censeantur damnum passi in bonis proprijs, quæ per parentem possidebant. Neque verum est, parentem debere ex iustitia filijs, cùm solùm teneatur lege pietatis.

Dices Secundò, Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem, qui ratione obligationis personalis, est instar hypothecæ.

153 *Hypotheca.* RESPONDEO Primò, negando antecedens; Nam satisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; vt, si erat domus, ædificando domum similem; vel dando æstimationem; & compensando fructus pro tempore, quo eos impediuit.

Secundò, Negando consequentiam: quia debitor non obligatur secundum se, vt hypotheca; (non enim potest vendi) sed ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat; quæ compensantur ab homicida, ipsius hæredibus, quorum est, defuncti debita soluere.

154 *Pauperes.* Dico Secundò, Etiam probabile est, non teneri illis, quos occisus alebat ex liberalitate. Ita docet Sotus, Lopez, & Salonius suprà.

Probatur primò; Quia hoc damnum merè per accidens illis obuenire censetur. Secundò, Quia interfectus non tenebatur: ergo nec interfector; cùm ipsi non censeantur vna persona cum interfecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere omnes famulos eius & pauperes, quos ipse sustentabat, quod tamen non est vsquam receptum.

Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri benefaciat, tenetur illi de damno illius commodi sperati: at homicida per vim impedit. ergo, &c.

RESP. maior vera est, si eo modo vis adferatur, vt censeatur his velle nocere: hic autem non eo modo, neque eo fine vim infert; sed quia est inimicus, cui per accidens coniunctum est damnum aliorum. Adde, quòd si ille pauperes alebat, fortè hæredes facti ditiores, alent multò plures: nam singuli aliquas eleemosynas dabunt.

155 *Parens, vxor, filij.* Dico Tertiò, Occisor solùm videtur obligari parentibus occisi, filiis, & vxori. Ita Sotus suprà l.4.q.6.a.3.ad tertium.& Lopez c.62.& Salonius q.62. a.2. Bannes ibidem. q.6. Idem tenent multi alij. Ratio est; non quia hæres succedit in iura defuncti; nam defunctus nunquam ius habuit ad illam restitutionem, vtpote cuius obligatio per mortem eius orta sit: sed quia parens & filius censentur vna persona, similiter maritus & vxor. quare qui interficit Petrum, ille vxori, liberis, & parenti eius damnum infert, eosque in re sua lædit. Nam veluti partem quandam abscindit, à qua illis strictissimo nexu proueniebat vtilitas. Itaque si filius interfectus sit, & parens debeat succedere, eò quòd interfectus careat prole, ipsi restitutio facienda. Similiter eo casu, quo filius debuisset parentem alere, occisor tenebitur. Idem dico de vxore: ea enim commoda filijs, parentibus, & vxori eius rependenda, quæ ipse interfectus præstare debuisset.

156 *Frater.* Quòd si tantummodo habet fratrem, qui fratri succedat, probabile est ei nihil deberi, nisi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquisiuit; quod totum in hæredem etiam extraneum transit. Ita Bannes, Sotus & alij suprà.

Primò, Quia nec est hæres necessarius, nec censetur vna persona cum eo; vnde non censetur læsus in re sua.

Secundò, Quia communi hominum iudicio non dicitur ei damnum illatum, sed potiùs commodum. citiùs enim fruitur eius bonis; & si vixisset, fortè alios hæredes instituisset.

157 Aduerte etiam, probabile esse, homicidam non teneri vxori, si illa nullum notabile detrimentum accepit, vel si æquè commodè potest nubere, vt ijdem Doctores tradunt. Tunc enim non censetur in rebus, pecunia æstimabilibus læsa. Neque parenti occisi, nisi fortè sit hæres, vel filius occisus illum alebat, & aliunde ei non sit prospectum. Quia alioquin non censetur in re sua læsus, ita vt damnum pecuniarium acceperit.

158 *Si condonet.* Dico Quartò, Si læsus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur; sicut qui volentem interficit. est communior sententia DD. Bannes q.62.a.2.dubit.6. Soti; Salon. & aliorum supra. Ratio est; quia filijs non fit iniuria per homicidam in bonis fortunæ, nisi quatenus læduntur in parente, contra ipsius voluntatem: ergo quando parens condonat omne damnum, nullum ius eis remanet. Sicut enim per eum Ius acquirunt, ita etiam amittunt.

159 Nihilominus, non rectè faciet læsus, si filijs valdè egentibus, condonet occisori omnem restitutionem: valebit tamen in conscientia. nisi fortasse, lege positiua, non permittatur ei, nisi alicuius certæ portionis bonorum dispositio, v.g. tertiæ, quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remissio, nisi iuxta hanc moderationem; vt quidã volunt. Alij tamen non addunt hanc limitationem. quia tale debitum, cùm ab honestissimis viris plerumque condonari soleat, non videtur censeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionem legitimam præscribentes. nemo enim cogitur huiusmodi actiones ex delicto vel iniuria nascentes in censu suo numerare.

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, deque congrua restitutione. *constat dubit. 7.*

NOTANDVM, esse varias luxuriæ species: vt docet D. Thomas infrà, qu. 154. ar. 1. inter quas duæ sunt, quibus potissimùm iniuria fit proximo, *stuprum* & *adulterium*. Quare de hisce duabus dicendum, & de restitutione huc pertinente. de ceteris infrà lib. 4. cap. 3.

DVBITATIO I.

Vtrum stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem, vel iniuriam supra simplicem fornicationem.

1 *Stuprum.* CAIETANVS 2.2. quæst. 154. art. 6. fusè nititur probare, *stuprum* (seu deflorationem virginis) per se continere specialem deformitatem, atque adeo specialem iniuriam in ipsam puellam, & in parentem eius, sub cuius custodia manet; eò quòd per illud violetur & reseretur claustrum virginale, cui per se debetur parentis custodia.

Dico Primò, Si puella non est sub potestate parentum, vel tutorum, vel si illis consentientibus se patiatur violari; illud stuprum non continet specialem malitiam mortalem supra fornicationem. Ita Sotus in 4. d. 18. qu. 2. ar. 4. post septimam conclusionem, & Petrus Nauarra lib. 2. de restitution. cap. 3. num. 433. Probatur; quia in stupro non est speciale peccatum, nisi sit specialis iniuria; quod etsi quidam negent, tamen ceteri cum Caiet. fatentur: sed hic nulla est iniuria; quia consentienti non fit iniuria: ergo, &c.

2 *Violatio virginitatis.*

Dices ex Caietano, Nec ipsa, nec parentes poterant consentire: sicut nemo potest consentire, vt sibi abscindatur manus: atqui per stuprum fit scissio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria, etiamsi consentiant.

3 RESPONDEO Primò, Verius esse, nullam fieri rupturam, vt peritissimi medici docent. Deinde, etiamsi esset aliqua ruptura, illa per se non est illicita; nam potest fieri per actum matrimonij: & in se considerata, est parui momenti; cùm non lædat naturam.

Tertiò, si alicui volenti abscinderetur manus, non fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex D. Thomas in 4. qu. 64. art. 5. in fine; & constat ex dictis suprà ca. 7. dubit. 3. multò ergo minùs, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipsa est domina sui corporis, & habet ius vtendi eo, etiam ad hoc opus; ita vt nemini faciat propriè iniuriam: Sicut corrupta, nemini facit iniuriam, si suo corpore abutatur.

Dices Secundò, ex Caietano. Si stuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella consentiunt: ergo neq; adulterium, si maritus & vxor consentiant.

RESP. Negando consequentiam: violatur enim indissolubile illud vinculũ, quod matrimonij contractus induxit, quod nõ est in mariti potestate. Vnde etsi vterque consentiat, adhuc duplex in adulterio malitia remanet. Primò, quia est commercium earum personarum, inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedit: sic enim habet turpitudinem fornicationis, estq; contra castitatem. Secundò, quòd per illud violetur insolubile vinculum, quo naturæ author alterum alteri obstrinxit, quodque Sacramẽti sanctitas confirmauit. hac ratione habet malignitatem adulterij, estque quodammodo contra Iustitiam, vt multi DD. volunt; quia coniunx iure illo cedere non potest. non tamen propriè est iniuria in coniugem: vt ex dictis suprà c. 7. dub. 3. constat. de hoc infrà lib. 4. c. 3. dub. 4. plura.

4 *Adulterij coniuge consentiente.*

Notandum tamen est, Bannes suprà, constituere maliciã propriam stupri in quadam deformitate, non contra Iustitiam, sed contra castitatem; quia natura ordinauit illam integritatem ad placẽdum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parui momenti; nam potest abstinere à nuptijs: potest etiam ita agere, vt vir non percipiat fuisse corruptam. denique potest ante matrimonium cum illo pacisci, vel esse parata perferre ipsius molestias. Vnde etiam ipse non multùm huic sententiæ inhæret.

Dico Secundò, Si puella potestati parentum subiecta, absque illorum consensu, patiatur se violari; illa violatio non continet specialem culpam mortiferam, ratione resignationis claustri virginei: quamuis ratione mœroris & infamiæ, quam adfert parentibus, possit interdum specialem & grauem culpam continere. Prior pars sequitur ex dictis; quia ipsa est domina sui corporis; nec parens maius habet ius in corpus filiæ inuiolatæ, quàm violatæ. Secunda pars patet; quia ingens mœror parentibus inde solet obuenire, ob dedecoratam familiam, & spes frustratas. Sed hæc incõmoda per accidens coniuncta sunt violationi virginitatis; nempe ratione euulgationis: si enim occulta maneret, nihil tale sequeretur. Adde, eadẽ sequi posse ex fornicatione filiæ corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non constituere propriam speciem stupri. Est tamen valde ponderanda; quia potest esse mortifera, vtpote quæ fit contra charitatem proximorum, & pietatem seu reuerentiam, parenti & familiæ debitã. & sæpe ex ea grauissima mala, vt inimicitiæ & cædes, sequuntur.

5 *Si parẽs nõ consentit.*

Potest addere malitiam mortiferam ratione mœroris & dedecoris familiæ.

Dico Tertiò, Si puella consensit liberè in sui violationem, non est propriè *stuprum* à fornicatione specie distinctum, sed tunc demum propriè est tale, quando violatio fit ipsa omnino inuita. Vbi aduerte, *stuprum* aliquando accipi pro omni coitu lege prohibito. sic, etiam adulterium & sodomia, & incestus, *stuprum* vocantur: vt patet L. Inter liberas. *ff.* de adulterijs. aliquando accipitur stri-

6 *Si consensit ipsa sola.*

tur strictiùs: & sic in virginem & viduam committitur: vt habetur eadē lege. Sed proprijssimè accipitur pro violenta virginis corruptione; quæ græcis propriè dicitur φθορὰ id est, corruptio: vnde *stupratores* & *corruptores* virginū propriè dicuntur, qui vim inferunt: & sic propria ratio *stupri* consistit in hoc, quòd virginitati seu claustro virginali vis adferatur. Quare supra fornicationem, addit iniuriam in puellam, qua per vim integritas corporis (quæ maximi fieri solet) ei adimitur. vnde est grauissimum peccatum, pœna mortis plectendum.

Stuprū proprijssimè.

Differt autem à *raptu*, quòd *raptus* vim includat, qua puella abripitur à domo sua, vel paterna, & locum habere potest in corrupta: *stuprum* autem tantùm in integra, & potest fieri sine omni raptu: sicut & raptus potest fieri sine violatione.

7 *Raptus.*

Ex his sequitur, cogitationes seu delectationes morosas in virgine, & in adolescente circa virginem, etsi sint peccata mortifera, non habere tamen specialem malitiam mortiferam supra alias delectationes morosas, nisi coniunctæ sint cum voluntate inferendæ violentiæ.

8 *Delectationes morosæ in virgine, vel circa virginem.*

DVBITATIO 2.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit ei coniugium.

9 *Si sponte consensit.*

RESPONDEO, & Dico Primò, Si puella liberè consensit, ipse ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc est propriè stuprum. Addo cum Soto lib.4.q.7.ar.1.ad 2.neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio est; quia nec illi fit iniuria, nisi fortè quatenus censetur lædi honor & dedecorari familia. puella enim est domina sui corporis. Neque D.Thom.q.62.ar.6.ad 3.contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, si puella remisit damni compensationem. potest enim cedere iure suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum sarcienda, præsertim cùm liberum ei sit à nuptijs abstinere.

10 *Si vi vel fraude inducta.*

Dico Secundò, Si vi aut fraude vsuram corporis extorsit, etsi absque promissione, tenetur tamen vel eam sibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar.c.16.n.16.& sequentibus, Syl. ver. Luxuria q.5. Anton.2.p.t.5.c.6.§.1.& alij. Probatur; quia damnū tunc per iniuriam illatum est, ergo debet rependi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æstimatione.

Sed contrà: c.1.de adulterijs, dicitur, *Si quis seduxerit virginem nondum desponsatam, dotabit eam & habebit vxorem*. quod desumptum est ex cap.22. Exodi. & c.2. *Disponimus, vt quam stuprauerit, vxorem habeat; ac si renuendum putauerit, corporaliter castigatus & excommunicatus, retrudatur in monasterium*. hic non solùm ad alterum, sed ad vtrumque teneri dicitur: nec solùm ad æstimationem damni, sed ad integram dotem.

11 RESP. Hæc intelligenda esse, post sententiam Iudicis, vt rectè docet Syluest. suprà. ante enim sententiam non tenetur, nisi ad alterum. neque ad integram dotem, sed solùm quanti pluris valebat spes nuptiarum, quam adhuc integra habebat: nam iure naturæ ad ampliùs non tenetur. ita Couarru.2.p.de Sponsal. cap.8.§.8.num.19.

Dixi, *absque promissione*, quia si intercessit promissio, implenda est, vt statim dicemus.

12 *Si parens nolit admittere matrimonium.*

Petes, Quid si parens vel puella nolit admittere matrimonium, vtrùm ipse damnum teneatur reparare pecunia? Respondeo, Si vi deflorata fuit, potest recusare ipsius matrimonium, & exigere quanti pluris eget ad alteri liberè pro sua conditione nubendum. Idem dico, si fallaciter inducta fuit; vt si adolescens fingebat se nobilem vel diuitem, vt eam deciperet. qui enim fingit aliquid, ob quod ipsa consentit, & cupit gratificari, sine quo nullo modo consensisset; iniuriam ei facit: ac proinde tenetur de damno secuto. Couar. tamen p.2.de sponsalibus, c.6.§.8.nu.19.existimat puellam, in hoc casu, admittere debere matrimonium, si ipsius conditio ei respondeat. quæ sententia nititur quadam æquitate. Sed verius putamus eam in rigore non teneri acceptare: quia circa ipsum decepta fuit per iniuriam; vt existimaret esse alterius conditionis quàm re vera sit; quæ deceptio causa fuit damni: vnde potest iustam compensationem exigere.

13 *Si ipsa velit.*

Sed, Quid si ipsa velit matrimonium, tenetúrne corruptor? Respondeo, si nec tacitè nec expressè promisit, (vt si vi aut minis extorsit) non tenetur ante sententiam, sed sufficit in foro conscientiæ, damni illati compensationem præstare, siue vi, siue fraude & mendacijs illam induxerit; modò promissio non interuenerit.

14 *Si precibus inducta.*

Petes, vtrùm adolescens teneatur ad alterum prædictorum, si precibus importunis vsuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, nisi coniunctæ fuerint minæ, aut metus reuerentialis; vt, si erat illius dominus, aut superior, aut magnæ authoritatis, cui ipsa nihil audeat recusare: ita Petrus Nauarr.lib.2.cap.3. n.444. & quidam alij recentiores: quæ sententia est satis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen potest, vt importunitas tanta sit, vt ratione illius solius teneatur: vt si adeo importunè eā solicitet, vt ipsa malit graue illud virginitatis detrimentū pati, quàm assiduè tam improba solicitatione enecari. Tales erant preces Dalilæ, quibus expugnauit Sampsonem. Sed hoc rarum est: quia molestiam illam plerumque aliter excutere possunt, concepta ira, qualem in hac causa decet. deinde quamuis initiò videantur multùm repugnare; postea tamen sæpe libenter consentiunt. Promissa verò vim non adferunt, sed blandè alliciunt: multoque magis munera. alioquin qui promissis, vel muneribus impetrasset officium, vel legatum, teneretur ad restitutionem, quod non est probabile. vide plura infrà, cap.17. dubit.6.

Promissa & munera.

15 *Si æquè commodè nupsit.*

Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè postea æquè commodis potita est nuptijs, ita vt nihil detrimenti acceperit, non debet ei quidquam necessariò restitui. Ita docet Nauarr.ca.16. nu.17.& 19.multique recentiores. Probatur; quia neque pro ipsa defloratione pudicitiæ; vt quæ irreparabilis sit, & pretio non æstimanda: neque pro damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit.

16 *Periculum damni.*

Dices, Stuprator constituit eam in periculo non inueniendi commodas nuptias; quod periculum est pretio æstimabile: ergo debet rependi.

Respondeo. Inferre alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad restitutionem,

nem, nisi damnum reipsa sequatur. huic tamen non obstat, quin aliqua compensatio possit in pactum deduci, antequam se periculo quis exponat. v.g. possum iustè exigere 100. vt me exponam vitæ periculo; tamen si alius me iniustè adducat in tale periculum sine pacto, non tenetur ad vllam restitutionem, si fortè damnum secutum non fuerit. quia periculum etsi magni æstimetur ob damnum, quod potest sequi; si tamen non sequatur reipsa; nihil pro illo restituendum, (nisi pactum interuenerit) nam periculum damni, non est damnum.

17 *Si æquè bene nupsit.* Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. acceperat pro defloratione, tenebitur restituere, si postea æquè bene nupsit, & nihil incommodi est perpessa. Resp. negando consequ. Primò enim, poterit retinere pro ipso pudicitiæ damno: iuxta alteram sententiam, quæ probabiliter sentit, illud esse pecunia reparandum. Secundò, Etiam iuxta nostram sententiam non tenebitur: ratio est; quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiæ est constitutus, potest pacisci cum eo, qui ipsum per iniuriam in tale periculum coniecit, de damno, quod probabiliter timetur. & quamuis postea non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & si nondum solutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere; eò quòd illud periculum, quod alter præstare debebat, in se susceperit. quòd enim damnum non euenerit, vel suæ industriæ, vel benignæ Dei prouidentiæ adscribat. Confirmatur, quia potest quis pacisci de lucro cessante, vel damno emergente, antequam eueniant: (nempe, certo pretio periculum horum in se recipiendo) nec tenetur restituere pretium conuentum, etiamsi non eueniant; quando alterius causa hoc periculum suscepit: ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus est; quia tunc ille tenetur periculum præstare. debet tamen hoc pactum iniri, dum periculum adhuc durat: nam si

18 nullum sit ampliùs, non est pretio æstimabilis eius præstatio: itaque tunc pro ea nõ poterit quidquam exigere. Similiter, nec hæredes puellæ poterunt exigere, si ipsa ante tempus nubendi obierit; & ante obitum pacta non fuerit: quia damnum non est secutum. Denique si postquam pacta est, condonauerit: potest enim hanc condonationem facere, etiamsi sub parentum cura fuerit; quia non parentibus, sed ipsi debetur.

Potest condonare. 19

DVBITATIO 3.

Ad quid teneatur corruptor, si eam decepit promissione coniugij.

20 *Tenetur eã ducere.* RESPONDEO, Si promisit coniugium, & ea spe seu conditione vsuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiamsi fictè promisisset. Est communis sententia DD. Probatur, quia hæc promissio facta est in modum contractus; vnde cùm ipsa ex parte sua compleuerit contractum, tenetur etiam ipse complere, prout exterius iudicio prudentum sonat. alioquin si tali artificio vti liceret, infinitis fraudibus humana cõmercia paterent. Confirmatur, quia ipsa, consentiendo bona fide in copulam pro matrimonio futuro, Ius Iustitiæ acquisiuit ad ipsius matrimonium, cui Iuri non potest ipse satisfacere, nisi cõsentiendo in matrimoniũ. Vnde sequitur, nõ satis esse eam dotare, vel largis donationibus damnũ sarcire, si ipsa nolit acquiescere. Idem dicendum, si animo ficto cũ ea per verba de præsenti cõtraxit, eo tãtùm fine, vt ea potiretur: vt docet Sotus in 4. d.29.q.1.a.3.& Adria.q.2. de matrimonio & alij. Etsi enim matrimonium illo casu sit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione iniuriæ, & damni secuti. 21

Quibus cãsibus nõ teneatur ducere. Aduerte tamen, excipi aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere; sed sufficiet aliter damnum sarcire. Primò, Si ipse longè sit nobilior vel opulentior, idque ipsa sciuerit; tunc enim facilè potuit suspicari, ipsum simulatè nuptias promittere, vt ea frueretur. 22 *1. Si nobilior fuerit.*

Dico, *si ipsa id sciuerit*; quia si omnino ignorauit ipsius conditionem, & exterius nõ habuit vllam causam suspicandæ fraudis, tenebitur eã ducere, si ipsa velit. ita Petrus Nauarra supra & multi alij DD. Ratio est, quia tenetur ex parte sua contractum complere, ne ipsa detrimentum patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promissum; quia pacta fuit corpus pro corpore, bona fide. reliqua, vt diuitiæ, nobilitas, per accidens se habent ad hunc contractum. Quidam tamen dicunt posse eum pecunia satisfacere arbitrio prudentum: quod est probabile. insinuat D.Thom. in 4. d.28.art.2.ad.4. ait enim, *quòd teneatur eam ducere, si sint æqualis conditionis, vel si ipsa est melioris conditionis*; indicans non teneri, si ipse sit melioris. Idem tanquam valde probabile tenet Corduba lib.1. sui quæstion.q.13. Ratio est; quia qui in contractu fictè aliquid promittit, quod est longè melius, non tenetur illud dare: sed sufficit vt det aliud, quod iudicio prudentis sit æquale. sufficit enim ad Iustitiam, vt contractus reducatur ad æqualitatem. 23 *An pecunia compensari.*

2. Si aduertat non sincerè agere. Secundò, Si ex alijs coniecturis facile deprehendi poterat, ipsum non sincerè agere. (vt verbis ambiguis vti, inconstanter loqui, nimijs vti exaggerationibus,) Ratio est; quia in his casibus, puella facilè potest aduertere vel suspicari, ipsum reuera nihil seriò promittere, sed se ludificari: Vtrùm verò teneatur tunc damnum, si quod secutum fuerit rependere, dubium est: quidam putant teneri, quia per iniuriam causam damni dedit; fraude enim & mendacio eam decepit. Sed verius videtur non teneri. si enim fraudem facilè potuit aduertere, non præsumitur decepta, sed fingere deceptionem, vt ait D.Tho. suprà & Syl. Matrimonium quartò qu. 8. Tabi. v. Matrimonium 2.q.7.& Fumus v. Restitutio n.22. citatque D.Thom. & Vercellensem. 24 25

3. Si impedimentum. Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimum interuenerit; vt si fiat eius affinis, si ducat aliam per verba de præsenti, si sacros ordines suscipiat, si graue aliquod damnum vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur: denique, si pater nolit eam dare. In his casibus sufficiet damnum sarcire. De hoc tamen vltimo est difficultas. nam si corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promissorum fidem præstare; cur in conscientia teneatur alio modo damnum sarcire? Quidam distinguũt; si ex animo promisisset, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intulisset. si autem 26

animo fallaci promisisset, tunc à parente & à puella posse repudiari tanquam impostorem & pudicitiæ insidiatorem, & tamen ratione iniuriæ teneri nihilominus damnum sarcire. Sed verius puto, in conscientia ad aliud non teneri, quàm ad implendum promissum, ducendo eam in vxorem; sic enim abundè videtur satisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex alijs contractibus: si enim fictè tibi promittam mutuum, eoque nomine tu emas merces; facio tibi iniuriam & teneor sarcire damnum, nisi seruem promissum: si tamen seruare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum secutum compensare.

27 *Nō tenetur compensare pecunia.*

28 *4. Si fornicata fuerit.*

Quartò, Si illam contingat postea cum alio fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio est; quia in promissione sponsalium, hæc conditio tacitè subintelligitur. Sed difficultas est, Vtrùm tunc teneatur illi aliter satisfacere? Respondeo non teneri, nisi ante fuerit conuentum. nam ex vi promissionis, solùm tenetur eam ducere. quæ obligatio extinguitur per superuenientem fornicationem. vnde nisi antea fuerit mutata in obligationem pecuniariam, nihil ei ex iustitia debebitur.

5. Si ipsum decepit.

29 Quintò, Si dicenti se virginem, promisit nuptias, vt ea potiretur, & postea deprehendat, non esse virginem, non tenebitur stare promissis: ita Lopez 1. p. cap. 76. citans pro se Armillam. idem tenet Corduba lib. 1. q. 13. sui quæstionarij dicto 3. Ratio est; quia sicut eam decepit, ita vicissim ab ea deceptus est: itaque est compensatio iniuriæ. Vnde nec videtur pecunia cōpensare debere. cur enim teneatur, cùm ab ea deceptus sit? Confirmatur; quia si seriò promisisset, nō teneretur propter illam deceptionem: ergo neque dum fictè.

30 *6. Si nō erat virgo.*

Sextò, Si putabat illam esse virginem, & in coniunctione deprehendat re vera non fuisse; quamuis ex verbis eius deceptus non fuerit. quo casu non tenebitur illam ducere: vt docet Corduba suprà lib. 1. q. 13. quia illa causa sufficiens est ad soluenda sponsalia. tenebitur tamen, iuxta prædictum authorem, pecunia compensare; quia ipsa illum nō decepit fraude aliqua. Contrarium tamen, fortè non improbabile. quia si seriò promisisset, nō solùm non teneretur eam ducere: sed neque dotare. Nam ex vi promissionis, solùm obligatur ad eam ducendam; quæ obligatio cessat ex eo, quòd deprehendat non esse virginem; vt alibi dictum est. quam sententiam inuenio probatam doctissimo viro Thomæ Sancio lib. 1. de matrimonio disput. 10. nu. 12.

31 *Si sciebat nō esse virginem.*

Aduerte tamen, si sciebat eam non esse virginem, & promisit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, ea secuta, tenebitur illam ducere, si ipsa velit; quia ipse deceptus non fuit, & illa, ex parte sua, præstitit conditionem contractus. Ita docet Syluest. verb. Matrimonium 4. q. 8. Palud. d. 28. q. 1. a. 2. concl. 4. Contrarium tamen esse verius, si non timetur infamia, docet Thomas Sancius, citans Lopezium, Veracruz & reliq. quare sufficiet compensare pecunia. Ratio est, quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis sui vsura, nimiùm exigit. Non enim tanti æstimatur copula cum corrupta, vt matrimonio eius debeat compensari. Vnde cùm non teneatur ad matrimonium ratione promissionis, (vt quæ nulla fuerit) nec ratione damni; cùm nullum secutum sit, vt suppono: solùm tenetur iudicio prudentis compensare copulam, per talem iniuriam obtentam. secus tamen si esset honesta vidua & impenderet infamia.

DVBITATIO 4.

Vtrum is, qui ante vouerat ingredi Religionē, si postea puellam sub promissione vera vel ficta deceperit, possit ingredi.

32 *Non potest intrare Religionem.*

RESPONDEO, Non posse intrare, sed teneri eam ducere: vt passim DD. tradunt: si tamē ipsa votum eius omnino ignorauit, & recuset omnem aliam satisfactionem. Probatur: Quia ingressus Religionis iam factus est ei illicitus; nō enim potest ingredi, nisi grauem iniuriam irrogando puellæ; ergo, &c.

Secundò, à simili. Si ego vouissem 100. dare in eleemosynam, & postea inferrem alteri damnum tanti æstimatum, nec haberem aliunde, quo illud compensarem; tenerer dare illa 100. Deo vota, nec possem persoluere votū, omissa damni compensatione; quia obligatio strictæ Iustitiæ præponderat obligationi religionis: ergo similiter hîc, cùm ratione contractus & damni pudicitiæ, corpus illius sit obnoxium puellæ, nec aliter possit ex æquo sarciri; nisi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere, & etiā consummare matrimonium: nam contrahendo & non consummando, non censebitur reparatum damnum pudicitiæ, nec occurretur efficaciter infamiæ imminenti.

Tertiò, Quia puella bona fide ex parte sua compleuit contractum, cum damno suæ pudicitiæ: ergo alter tenetur complere ex parte sua. Neque puella tenetur admittere aliam cōpensationem, tum quia pudicitia non est pecunia æstimabilis, tum quia non tenetur subire infamiam amissæ virginitatis, vt ille votum suum impleat.

33 *Si sciuit eius votū.*

Aduerte tamen, si puella sciuit eum habere votum castitatis vel Religionis, nō potest vrgere ipsius nuptias; quia non bona fide contraxit, cùm videret ipsum non posse nuptias promittere: sicut ea, quæ matrimonium contraxit cum eo, quem sciebat habere votum castitatis, nō potest petere debitum. Sed, tenetúrne tunc aliter compensare?

34 *An aliter compensare teneatur.*

Certè non videtur teneri; (nisi fortè persuaserit puellæ se facilè obtenturum dispensationē) quia non fuit ab ipso decepta. sciuit enim, quod promissum est, non posse ab ipso licitè præstari.

35 *Dispensatio*

Petes, Vtrùm in his casibus impetrari debeat dispensatio voti? Respondeo, non videri necessarium; quia executio voti facta est illi illicita. consulendum vt petatur; quia aliàs tenebitur ex parte sua seruare castitatem, si eam vouit, vnde non poterit debitum petere, sed tantummodo reddere, ea implicitè vel explicitè petente.

DVBITATIO 5.

Vtrum adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro iniuria, si partus non sit secutus.

36 RESPONDEO & Dico Primò, Si nullum aliud damnūm secutum est, non teneri quidquam

quam pro hac iniuria marito illata rependere. Ratio est; quia iniuriæ ab omni damno separatæ; non debetur ex iustitia, nisi satisfactio, per signa doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur, vnde nisi maritus rescifcat, non tenetur adulter ad talem satisfactionem, hæc enim satisfactio non fit, nisi sentienti se iniuria affectum, cùm consistat in placatione animi exacerbati. quòd si rescifcat, & putetur cupere, tenetur: aliàs minimè.

37 Dico Secundò, Si maritus exigat satisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præstare. Ratio est; tum quia tale damnum non est illatum; tum quia hæc conuentio seu transactio pro iniuria adulterij, Iure est interdicta. L. Trāsigere. C. de transactionibus, vbi dicitur. *Transigere vel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non est.* Idem vetatur L. Miles. *x.* ad legem Iuliā, de adulterijs. quod idcirco ius vetuit, ne maritus videatur suę vxoris lenocinium facere, eiusque corpus ad quæstum tanquam leno prostituere.

38 *Occulta transactio non est illicita.* Si tamen maritus occultè transigeret cum adultero sine scandalo, non videretur peccare, nec ad restitutionē teneri; quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præsumptionem lenocinij; quàm ad mores priuatos.

DVBITATIO 6.

Vtrum si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna, quæ consequuntur marito vel hæredibus legitimis, ex sustentatione eius & hæreditatis partitione.

39 RESPONDEO & Dico Primò, Adulter non tenetur ad vllam damni compensationem, nisi ei moraliter certum sit, esse suam prolem. Vbi aduerte, non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario: vt dictum est 1.2. qu.19. ar.6. *Quid certum.* Id enim moraliter certum censetur, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur probabile: talia enim passim humano more certa dicuntur.

40 Nunc probatur; quia in dubio, melior est conditio possidentis: nemo enim tenetur aliquid soluere, & re sua se spoliare, nisi ei constet se debere. consentiunt ferè in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem; hoc tamen nō est ita generatim intelligendum; sed quādo ita credit, vt non habeat probabilem rationem dubitandi de contrario. Fieri enim potest, vt quis probabiliter credat esse suam prolem, & etiam probabilitatem habeat non esse: quo casu certum est non teneri. vide Sotum lib.4. de Iust. q.7. ar.2. Nauar. c.16. n.48. & 49.

41 *Si suasit, tenetur.* Dico Secundò, Si vllo modo suasit vel procurauit, vt adultera prolem susceptam marito supponeret, fingeretque esse eius prolem, tenetur de damno secuto; nempe de alimentis & hæreditate, vnà cum adultera. Ratio est; quia vterque est causa totius damni.

Vbi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè primò; adulterum, quia vtriusque nomine suasit; adulteram, quia vtriusque nomine fecit. *Consultor & executor.* Quando enim consilium est in commodum consultoris; ipse tenetur primo loco, executor solùm in defectum. si tantùm est in commodum executoris, executor tenetur primò, consultor solùm secūdariò in defectum. si in commodum vtriusque, vterque tenetur æquè primò, pro rata: in solidum verò, ex defectu alterutrius, vt infrà cap.13. dub.5. dicetur.

42 *Alimenta.* Dico Tertiò, Si adulter agnoscat esse suam prolem, vel certè nullam habeat iustam rationem dubitandi, tenetur restituere saltem ea, quæ impensa in alimenta prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamuis non suaserit suppositionem. Est communis sententia DD. contra Sotum suprà. Probatur; quia pater à tertio anno tenetur alere filium & deinceps, donec sibi de alimentis prouidere possit: à partu autem ad tertium annum inclusiuè, tenetur mater: colligitur ex cap.2. De conuersione infidelium. & probat ibidem glossa. Et ex L. Nec filium. C. de patria potestate.

43 Sed præcipua difficultas est, de restitutione hæreditatis, quam nothus ille cum alijs filijs, tanquam vnus ex legitimis prolibus cernit.

Sententia Soti & quorundam aliorum. Quidam docent, etiamsi adulter agnoscat esse suam prolem, tamen non teneri sarcire damnum legitimis filijs, ex illegitimi successione obueniens; modò non fuerit author suppositionis. docet hoc Sotus suprà, & Henriquez lib.1. De matrimonio cap.21. vbi pro eadem sententia citat Pennam. Alij quidam recentiores, etsi cōtrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti sententiam non esse improbabilem.

Probari potest Primò, Quia iste adulter, non est verè causa huius damni: neque enim illud intendit, neque sua actione attingit, sed aliena actione prouenit: nempe matris suppositione, & fictione, quæ illum, tanquam legitimum marito suo supponit; cuius fraudis adulter non est author, nec consultor, vti ponimus.

Secundò, Si adultera procuraret sibi abortionem, non censeretur adulter causa homicidij: nisi fortè suasisset vel adiuuisset: ergo similiter non censebitur causa suppositionis, & consequenter neque damni ex suppositione secuti; non enim videtur esse magis causa suppositionis quàm abortionis, cùm neutrum cōsuluerit, & vtrumque ex sola voluntate adulteræ secutum sit: ipso materiam, circa quam vtrumque fit duntaxat suppeditante, id est, prolem.

44 Dices, censeri authorem huius suppositionis, quia matrem in eam necessitatem cōiecit, vt necessariò deberet prolem supponere, alioquin debuisset seipsam prodere. Respondetur, non ideo censeri authorē; quia non coniecit illam nolentem & inuitam in eam necessitatē, sed volētem: vnde ipsa sibi debet imputare, quòd in ea necessitate sit constituta.

45 Addi potest, probabile videri, quòd etsi per iniuriam, illam in hanc necessitatem coniecisset, (quamuis teneretur illi de damno, quod ipsa pateretur) non tamen obligatum iri hæredibus, quibuscum illegitimus opera matris hæreditatem diuidit; vt si constituam aliquem in necessitate accipiendi mutui aut vendendæ supellectilis, & ille ratione istius inopiæ faciat iniuriam tertio, non tenebor tertio, cui ille

iniuriam

iniuriam, occasione inopiæ, fecit; sed illi, cui ego iniuriam intuli.

Contraria placet. Verùm contraria sententia mihi placet, Primò, quia communis, à qua proinde in re tanti momenti non est facilè recedendum. Secundò, quia nō expedit in re tā nefaria fauere adulteris. Tertiò, quia etiamsi adulter non suasit suppositionem, tamen est causa cur nothus ille credatur esse legitimus filius mariti, idque iniquo modo; videlicet commercio cum vxore aliena.

46 Vnde cùm ex iniurioso facto ipsius sequatur hæc falsa credulitas; censetur etiam causa damni, quod ex illa credulitate nascitur.

Neque dici potest, hoc damnum inde nasci per accidens; quia sicut ille error vt plurimùm sequitur ex tali facto iniquo; ita ex errore damnum: idque facilè erat præuidere. Et hæc videtur ratio fundamentalis, ex qua soluas argumenta allata.

DVBITATIO 7.

Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.

47 RESPONDEO, & Dico Primò, Tenetur quantum fieri potest, sine famæ dispendio & vitæ periculo procurare, ne legitimi hæredes, ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. Ita communiter DD. Vnde si habet paraphernа, tenetur ea relinquere legitimis in compensationem. *Tenetur cō-pensare.* Similiter, si quid ex labore capiat lucri; ad quod ei etiam diligentia præstanda. Debet etiam solitos sumptus imminuere, quantum commodè potest, spectata conditione status, valetudinis, &c. Quòd si hisce modis non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capessendam Religionem, si ad eam videatur idoneus. Ratio est; quia omnibus modis debet cauere damnum hæredibus.

48 Dico Secundò, Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur ad aliud; sed potest permittere, vt illegitimus succedat. Ratio est; quia nullum tunc sequitur damnum legitimis hæredibus.

Dices, Illegitimus per leges ciuiles, est incapax hæreditariæ successionis: atqui hæ leges obligant in conscientia.

49 *Potest tunc cū alijs succedere.* Respondeo Primò; non esse incapacem, quando eo nomine illa portio cæteris est compensata; & res omnino est occulta: neque in hoc casu leges illas accipiendas.

Secundò, etiamsi sit incapax, tamen potest permitti vt succedat, ne ipsa infametur; præsertim quando alij inde damnum non sentiunt, ob compensationem.

50 Dico Tertiò, Etiamsi nullo modo possit mater compensare damnum; non tenetur tamen prodere suum crimen marito aut proli, nisi moraliter certa sit damni auertendi. Est communis DD. præter Adrian. q. 1. de restitut. §. Sed restat, & Palud. in 4. d. 27. qu. 2. ar. 1. qui putant eam teneri sese prodere, quamuis existimet se nihil effecturam; quia, inquiunt, fieri potest, vt filius ei credat, & fortè credet.

Nō tenetur, si dubitet an proderit Probatur nostra sententia; quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam suam, crimen occultum pandendo, prodigere, multoque minùs, quando parum est credibile profuturum. Imò id magnæ esset imprudentiæ; redderet enim se infamem & exosam apud filium, & ipsum conijceret in magnos æstus animorum; quod non est faciendum absque certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

51 Vbi aduerte primò, rarò accidere, vt adultera non habeat iustam rationem dubitandi an reuelatio proderit.

Filius non tenetur matri habere fidem. Primò, Quia filius matri dicenti ipsum spurium non tenetur credere, etsi sciat ipsam adulteram fuisse; vt docet glossa in cap. Officij, de pœnitent. & remissionib. & fatentur omnes Canonistæ in cap. Per tuas, de Probationibus, & Iurisperiti in L. Si posthumus, ff. de liber. & posthumis. Ratio est; tum quia alleganti suam turpitudinem, nulla debetur fides: vt in regulis Iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio, vt in præsenti casu accidit: Tū quia, cùm ipse & sua, & publica opinione sit legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se reputare illegitimum, nisi conuincatur: Itaque quamdiu subest aliqua ratio suspicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum est, alios præter modum amare, alios odisse.

Secundò, Quia mater potest sibi persuadere, filium, etiamsi credat animo, tamen verbis negaturum; nec ideò cessurum hæreditate, sed potiùs omnia litibus & tumultibus misturum.

52 *Si cōuincatur esse illegitimus.* Aduerte Secundò, Si filius omnino conuincatur, (vt, quia mater testibus probat, parentem toto illo tempore abfuisse) tenetur non adire hæreditatem.

Dices, Qui alterum infamauit tenetur reuocare, quamuis non putet aliquem crediturum: ergo mulier tenetur se filio aperire, &c. Ita Adria.

Respondeo, Si infamator certus sit nihil profuturum, non tenetur: si dubius, tenetur; quia ipse damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ dispendio debet sarciri. mulier autem ipsa damnum non intulit, sed solùm causam dedit, ex qua damnum sequetur, non famæ sed pecuniæ: vnde tenetur impedire, si potest, etiam cum dispendio pecuniæ; non tamen cum dispendio vel periculo famæ.

53 *Nō tenetur cum vitæ periculo.* Dico quartò, Quamuis certa spes esset per reuelationem criminis, damnis hęredum occursum iri; non tamen tenetur crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ vel famæ sibi impendere putaret.

De periculo vitæ, est communis sententia DD. *De periculo famæ*, docet Scotus d. 15. q. 2. sub finem. Gabr. ibidem q. 2. Caiet. q. 62. a. 6. & opusculo 31. responsione 14. & Nauar. cap. 16. nu. 44. & ca. 17. nu. 89. vbi fusè & doctè id probat, & cap. 18. nu. 47. Couarruuias regula Peccatum, 1. p. nu. 7. Innocent. Panorm. & alij Canonistæ in cap. Officij, de pœnit. & remiss. Castro lib. 2. de potestate legis pœn. c. 11. Medina C. de restitut. qu. 3. Et quidem *de periculo vitæ*, patet primò; quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter rei pecuniariæ restitutionem, non tenetur quis vnquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, Quia in periculo vitæ cessat dominiorum distinctio, ita vt licitè re aliena tanquam tua vti possis: nec tenearis eam restituere, quamdiu pe-

diu periculum durat; vt si in fuga alienum equum conscenderis & ille perierit: ergo, &c. Hinc fit, vt etiamsi amplissima hæreditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad spurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat. nunquam enim potest esse tanta externorum bonorum copia, vt ipsam per se solam præferri vitæ oporteat. Si tamē spurius esset perditis moribus, ita vt ex dominatu eius timeretur mala Reipublicæ administratio; legitimus autem esset optimæ spei, teneretur adultera, etiā cum vitæ periculo impedire spurij successionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi hæredis, sed malum Reipublicæ: estque hæc obligatio potiùs ex lege charitatis vel Iustitiæ legalis, quàm iustitiæ commutatiuæ.

54 *Si maiora mala im pendeant.*

55 *Neque cum periculo famæ.*

Altera pars, quòd *neque cum famæ periculo*,

Probatur Primò, ex cap. Officij, de pœnitent. & remissionibus, vbi Pontifex consultus de quadam muliere, quæ partum sibi insigni artificio supposuerat, essétne absoluenda, cùm crimen suum timeret marito detegere; respondet, *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adultero prolem suscepit, quamuis id timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda, ita nec illi; sed competens satisfactio debet iniungi per discretum sacerdotem.* Hîc, Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iustam causam timet marito detegere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offensionis.

56 *Res superioris ordinis.*

Secundò, Quia fama est res superioris ordinis, quæ iuxta regulam Caiet. & Nauarri nunquam est necessariò exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, vt homo etiam infimæ sortis, non teneatur vitam exponere pro maximis thesauris restituendis, vel fama, etiam illustris hominis, reparanda.

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia nō solet æstimari: & si quis eam sic æstimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt habetur Prouerb.22. quo fit, vt etiamsi ad perfectionem pertineat, pecuniarum renuntiatio: non tamen famæ & boni nominis; cùm hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij administrationem pertineant.

Quartò, Quia quòd soli succedant legitimi, legibus humanis est introductum; quæ non videntur obligare, sed omnino cessare, quando imminet tale dispendium.

57

Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere honestæ conditionis, & quæ pro tali passim habetur: hæc enim propriè est bonæ famæ. Nam si suspecta sit, vel adeo vilis, vt ipsius fama prudentum iudicio parui sit pretij; putarem locum habere posse sententiam Soti, famam iudicio prudentum esse componendam cum æstimatione hæreditatis: quod tamen non admiserim de vera fama, qualem honestæ conditionis & vitæ matrona possidet.

58

Secundò, Si maritus sit vir valde bonus & prudens, & pariter filius, ipsique rem silentio sint compressuri, neque idcirco mulierem osuri, aut probris vexaturi; non censebitur se infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde si hæ circumstantiæ adsint, & simul sit certa spes damni auertendi, (quod sane rarissimum est) tenebitur se ipsa prodere.

CAPVT XI.

De iniurijs famæ, & honoris, per detractionem & contumeliam, deque necessaria restitutione.

Complectitur dubit. 27.

DVBITATIO I.

Quid sit fama & honor, & quomodo distinguantur.

1 *Fama.*

RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt. *Fama est illæsa dignitatis status, vita & moribus comprobatus.* Ita habetur L. In legem. §. Existimatio. ff. de varijs & extraord. cognit. sed hîc, tantùm bona fama describitur. In genere sic describi potest. *Fama est multorum existimatio de vita & moribus alterius.* Sermo etiam de hisce & rumor, fama dici solet, nēpe à *fando*. sed potissimùm consistit in ipsa opinione & iudicio interno, estque duplex; *Bona, Mala.* Nos hîc solùm de bona agimus, quæ potissimùm consistit in opinione virtutis & sapientiæ: (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes) hæc enim duo sunt propria hominis bona, ob quæ sola, est laude dignus. secundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & similium; quæ etiam magni æstimantur apud homines, qui & famam ex hisce quærunt.

In quibus fama bona sita sit.

2 *Honor.*

Honor autem nihil est aliud, quàm testificatio quædam excellentiæ alterius: vt docet D. Thom. q.103. art.1. ad.2. immediatè tamen, est testificatio nostræ opinionis, de excellentia alterius, cum quadam nostri submissione; & mediatè, ipsius excellentiæ: nam signa externa immediatè significant nostros conceptus & affectus; mediatè res ipsas. Hoc autem fit, vel verbis, vel signis. Verbis, vt quando quis alterum honorificè compellat, vt sapientem, eximium, magnificum, clarissimum, &c. Signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, cessione primi loci, erectione statuæ, &c. qui enim cupiunt honorari, nihil aliud optant, quàm talia signa suæ excellentiæ exhiberi.

Dupliciter exhibetur.

3 *Excellentia in quibus consistat.*

Excellentia autem, quam respicit honor, potissimùm consistit in sapientia & virtute: (quæ etiam sanctitas dicitur) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etiam in alijs perfectioni-

fectionibus & dignitatibus vel moralibus, vel realibus, à Deo communicatis, siue mediante ratione naturali, siue supernaturaliter. Sic potestas, quæ est in Principibus Ecclesiasticis & sæcularibus,& quę in sacerdotibus,est honoranda; quia est communicatio quædam diuinæ potestatis: dignitas quoque principij, seu causæ, quæ est in parentibus: denique omnis perfectio rationalis naturæ; quia est participatio quædam perfectionis diuinæ, est aliquo modo ratio honorãdi, si nihil aliud impediat. Quod addo, propter *dæmones* & *damnatos*, qui quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore sunt afficiendi. 4 Denique id quod singularem quendam ordinem, vel vt effectus, vel vt instrumentum ad hasce perfectiones habet, etiam est ratio honorandi. Sic nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclarè gestis orta est: diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, suntque virtutis instrumentum.

5 *Discrimen honoru & famæ.* Ex his patet differentia honoris & famæ; nam fama est opinio virtutis, sapientiæ, & rerum præclarè gestarum alterius: honor autem, est testimonium excellentiæ. Fama igitur consistit in interna opinione; & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio. Honor autem consistit in externa significatione nostræ æstimationis de excellentia alterius, & submissionis nostri. vnde supponit opinionem excellentiæ, & intentionem exteriùs per aliquod signum eam testandi, (in quo signo cõsistit honor) idque ideo; quia hoc excellentiæ est debitum. Hinc fit vt honor sit excellentius quid, quàm fama: nam includit famam, seu opinionem excellentiæ, & præterea eius testificationem & manifestationem. Vnde meritò Aristoteles l.4. Ethic. c.3. docet *honorem esse maximum inter bona externa*; cuius signum est, quia, vt ipse ait *Principatus & diuitiæ, propter honorem sunt optabilia*. sed de his plura infrà.

DVBITATIO 2.

Quid sit Detractio. D. Thomas q.73. art.1.

6 *Detractio.* RESPONDEO, *est aliena famæ occulta & iniusta denigratio seu violatio*. Ita ab omnibus passim DD. definiri solet. Vbi aduerte, duo requiri ad *detractionem*. Primò, vt aliquid dicatur; vel eo modo dicatur, vt alicuius famam & existimationem, quam possidet in animo alterius, extinguere aut minuere valeat. Secundò, vt fiat occultè, saltem iuxta intentionem dicentis: si enim quis in præsentia alterius, famæ detrahere intendat, iam non erit simplex detractio, sed *contumelia*, quæ dictis vel alijs signis incoràm violat alterius honorem: vt patet ex D. Thoma q. 72. a.1. 7 *Differt à contumelia.* Vnde dupliciter differt *detractio* à *contumelia*. Primò, quòd detractio directè lædat famam; contumelia autem honorem. Secundò, quòd detractio fiat occultè, seu in absentia, sicut furtum; iuxta illud Ecclesiastæ 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit*: contumelia autem potissimùm fit incoràm, sicut enim honor nõ exhibetur nisi præsenti, vel absenti, tãquam præsenti; (desiderat enim is, qui honorat, vt honorato innotescat & opinio, quam de illius excellentia habet & testimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit nisi præsenti, vel absenti tanquam præsenti. Vnde patet, detractionem cæteris paribus esse minus peccatum quàm contumeliam; tum quia minus bonum aufert; tum quia est minùs contra alterius voluntatem. nam occultè & altero nesciente aufert famam: sicut fur pecunias; quod est signum, ipsum reuereri eum, cui nocet. sed contumelia, quasi vi illata, honorem aufert scienti & actu renitenti, sicut raptor pecunias.

8 *Fit octo modis.* Notandum est, Detractionem fieri octo modis, vt colligitur ex D. Thoma: quatuor directè, & quatuor indirectè. Directè; Primò, imponendo crimen falsum. Secundò, amplificando crimen verum. Tertiò, pandendo crimen occultum. Quartò, sinistrè interpretando alterius factum: qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædis bonam opinionē, quam ipse de proximo conceperat, vel ingeneras prauam; pertinet ad detractionem: Vt verò in animo tuo sic iudicando temerè, proximo iniuriam facis; ad temerarium iudicium. Indirectè; Primò, negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundò, ea extenuando. Tertiò, tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum silentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quartò, simulatè vel frigidè laudando; vt quando quis simulat se velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum. Nam vt Phauorinus apud Gellium lib.19. noctium attica. cap.3. ait, *Peius est frigidè laudare, quàm apertè reprehendere.*

DVBITATIO 3.

Quale peccatum sit detractio.

D. Thomas art.2. & 3.

9 NOtandum est, Non esse detractionem, si quis seruato ordine correptionis fraternæ, patefaciat testibus vel Superiori crimē fratris vt emēdetur; quia non est iniusta famæ læsio. Nam pro bonis superioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora; vt pecunia pro vita corporali, & fama pro salute spiritali. Vt autem sit detractio, requiritur, vt iniustè fama lædatur; quod dupliciter fieri potest. Primò, directa intentione. Secundò, indirecta.

10 *Est peccatũ mortiferũ.* Nunc, Dico Primò, Si directè intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio; ex genere suo peccatum mortiferum, grauius quidem furto, (quia lædit proximum in bono, quod pecunia est præstantius) sed leuius homicidio (quia illud bonum est minùs præstãs quàm vita) & leuius adulterio; quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis; contra sanctitatem matrimonij; & contra ius coniugis: vt suprà ostensum est.

11 Dixi, *ex genere suo*, quia ratione exiguitatis materiæ, in qua quis intendit famam alterius lædere, potest esse veniale; vt si de industria aliquam paruam imperfectionem alterius narres.

Similiter, ratione materiæ, vel circumstantiarum fieri potest, vt aliquod furtum sit grauius aliqua detractione, & aliqua detractio adulterio: infamare enim grauiter aliquem Ordinem Religiosum, vel Prælatum Ecclesiasticum, peius est peccato adulterij. *Libelli famosi.* Inter omnes detractiones ea est pessima, quæ fit per libellos famosos; tum quia

quia ad plurimos permanat; tum quia ægerrimè potest aboleri, cùm author nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famosum sparserit, & qui inuentum vulgauerit; vt patet L. vnica. C. de famosis libellis.

12 Dico Secundò, Quòd si non intendas lædere famam: sed ex quadam loquacitate narres peccata, vel defectus alterius, est detractio materialis; quia læsio alteriùs, non est directè volita: est tamẽ peccatum mortiferum, si id, quod narratur, grauiter proximi famam lædat. Ratio est; quia etsi expressè non intendas lædere; tamen intendis implicitè, dum vis illud vnde per se læsio sequitur.

13 *Defectus veniales narrare.* Dico Tertiò, Si id, quod narratur, parũ lædat, erit veniale. hinc fit primò, vt narrare defectus veniales proximorum, non sit nisi veniale: vt docet D. Anton. p.2. tit.8. c.4. & Syl. ver. Detractio, nu.2. Ratio est; quia cùm nemo ferè ab his sit liber, non notabiliter lædunt famam; nisi fortè

14 conditio personæ talis esset, vt in ea huiusmodi defectus censeantur magni momenti; vt si quis diceret de viro graui & religioso esse mendacem, id est, crebrò mentiri: nam dicere illum semel vel bis mentitum, non esset mortale; quia non ideò amitteret famam. Secundò; ob eandem causam ordinariè non est peccatum mortiferum, reuelare defectus naturales; (nisi inde aliquod notabile damnum sequatur) siue illi defectus sint animi; vt si dicas quempiam esse ignarum, parui iudicij, parui ingenij: siue corporis; vt esse cœcum, gibbosum, &c. Idem locum habet in defectibus natalium, vt si quis dicat esse filium Clerici, na-

Defectus naturales.

Natalium defectus.

15 tum ex adulterio, & similia: vt docet Pet. Nauar. lib.2. c.4. nu. 307. & insinuat Nau. c.18. n.24. nisi fortè propterea putaretur valde in animo eorũ, quibus dicitur, contemnendus. Ratio est; quia ob

16 hæc non censetur quis infamis. Si tamen in faciem hæc & similia, præsertim viro honorato dicantur conuitiandi causa, erit peccatum mortale; quia censetur notabilis contumelia; secus si vilis sit conditio; nisi fortè grauem mœrorem inde putetur concepturus. Tertiò, Quando ratione

17 conditionis personæ, peccata, etiam mortifera, non censentur notabiliter lædere famam; non est peccatum mortale, horum reuelatio: vt si quis dicat, militem commisisse duellum; habere concubinam, decepisse puellam: vel, adolescentem esse

18 prodigum, deditum amoribus. Quartò, Idem dicendum, si generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames; vt si dicas, esse superbum, auarum, iracundum; vt docet Sylu. Detractio nu.2. ex D. Anton. suprà. Ratio est; quia hæc nomina ordinariè non ita accipiuntur, vt sonent peccata mortalia; sed vt naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen potest, vt ratione dignitatis personæ, de qua dicuntur, vel quia putantur accipienda pro grauibus vitijs, sit in his peccatum mortiferum. Vide Nauar. cap.18. nu.24.

Generalia vitiorum nomina.

DVBITATIO 4.

Vtrum auditor detractoris peccet mortaliter. D. Thomas ar.4.

19 *Inducẽs detractorem.* RESP. Et Dico Primò, Qui ita audit vt inducat vel excitet ad detrahendum, non minùs peccat quàm ipse detractor, sed potiùs magis: similiter qui detrahentem, verbis vel gestibus animat ad prosequendum. Ita D. Thom. a.4. & alij. Quòd magis peccet, probatur; quia non solùm ipse in se peccat affectu detractionis, sicut detractor; sed etiam alteri est causa detrahendi. detractor enim solùm est author sui peccati; ille verò & sui, & alterius: vnde tenetur ad restitutionem; nisi detractor ipse restituat. In hoc casu locum habet quod ait Bernardus lib.2. de consid. sub finem, *Detrahere vel detrahentem audire, vtrum horum detestabilius sit, non facilè dixerim.*

20 *Qui lætatur audiẽs.* Dico Secundò, Qui audiendo detractorem, lætatur, non tamen inducit nec animat ad continuandum, peccat mortiferè contra charitatem (vt qui alieno malo lætetur) & etiam contra Iustitiam, quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniustè damnum datur: non tamen tenetur ad restitutionem; quia non est causa damni.

Dices, Tenebatur impedire, & non impediuit: ergo est causa. Respondeo; Non tenebatur obligatione Iustitiæ, sed solùm charitatis. vnde saltem non est causa per iniuriam.

Ex curiositate audiẽs. Aduerte tamen, Si quis solùm delectetur eloquentia detractoris, vel curiosa cognitione factorum proximi; non tamen desideret, vt ille detrahat, non esse peccatũ mortale: sed tunc solùm, quando vel delectatur damno proximi, (quod non potest prouenire nisi ex aliquo odio) vel ita delectatur eloquentia vel curiosa cognitione, vt placeat ei quòd alter detrahat. Nam vt Apostolus ad Rom.1. ait, *Qui talia agunt, digni sunt morte, nõ solùm qui ea faciunt, sed etiã qui consentiunt facientibus.*

21 *Non resistẽs.* Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec resistit, cùm possit; aliquando peccat venialiter, aliquando mortiferè. Mortiferè peccat, si infamia sit grauis & facilè possit eam impedire, nec putet eam alia ratione auertendam, vel breui recuperãdam. Ratio est; quia charitas obligat, vt graue damnum proximi, quod ipse inuitus patitur, impediamus; si cõmodè possumus. Vnde si sit Superior, qui ex officio tenebatur impedire proximi infamiam, obligabitur ad

22 *Quandò sit venialis.* restitutionem, in defectum inferioris. Venialiter peccat Primò, si detractio est leuis. Secundò, si est quidem de re graui, tamẽ solùm fit apud vnũ, vel vt summum duos, qui rem omnino silebunt; tunc enim nõ censetur notabilis infamia. ita Caiet. 2.2. q.73. a.2. du.1. Cordub. q.2. conclus.5. Pet. Nau. lib.2. ca.4. nu.334. sed hæc sententia non est ita vniuersè amplectenda, vt infrà du.11. dicetur. Tertiò, si nimia verecundia vel animi pusillitate nõ audeat resistere. ratio est; quia tunc valde difficile est efficaciter impedire. vnde tunc nõ tenetur, saltẽ sub peccato mortali: Nisi fortè infamia esset valde atrox, vel grauia incommoda putaretur paritura. tunc enim deberet sibi vim facere, excussa verecundia, & modestè contradicere. Quartò, Si putet detractorẽ sponte reuocaturum vel emẽdaturum quod dixit, idque breui & efficaciter: quod vt faciat, adhibenda correptio fraterna, si opus sit. Quintò, Si putet auditores non credere. Nullo autem modo peccas, si vel non putes profuturam tuam monitionem, vel metuas aliquod magnum damnum; vt contumelias, verbera; vel si rationabilis verecũdia obstet; vt si sis famulus, vel nullius authoritatis. debes tamen 23

K tunc,

tunc, si commodè posis, vel discedere, vel faciem tristiorem ostendere, vel sermonem aliò diuertere: nam hac ratione impeditur, vel saltem minuitur detractoris feruor, iuxta illud Prouerb. 25. *Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguas detrahentium*. vide Chrysost. hom. 3. ad populum, à medio vsque ad finem: Bernard. sermo. 24. in Cantica, & serm. de triplici custodia, manus, linguæ, cordis.

DVBITATIO 5.

Vtrum audita, vel alia qualibet referens absq; asseueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur restituere.

RESP. Dico primò, Non esse peccatum mortiferum si ita referat, vt ei probabile non sit vllam inde infamiam orituram, eò quòd alij non sint credituri. Ita Scotus d. 15. q. 4. Nau. c. 18. n. 50. & multi alij DD. Ratio est; quia tunc nō est probabile periculum damni proximo.

24

Notandum tamen, si crimen esset valde graue vt, hæresis, proditio, præpostera libido; & verisimile esset ex narratione, auditoribus malā suspicionem suborituram, posse esse peccatum mortiferum; quia talis suspicio videtur esse magnum malum, respectu honestæ personæ.

25 *Si ex leuitate putentur credituri.*

Dico Secūdò, Si quis audita referat coram ijs, quos probabile est ex sua leuitate credituros, etiāsi ipse sufficientem occasionē ad id minimè dederit, peccat mortiferè contra charitatē, non tamen contra iustitiam; ac proinde nō tenetur ad restitutionem. Quòd *mortiferè peccet*, probatur; quia qui aduertit ex suis dictis, vel factis, alium grauiter lædēdum, siue in fortunis, siue in fama, siue in corpore; tenetur ex charitate abstinere, si cōmodè posit; quamuis id ex alterius culpa prouēturum videat. Quisque enim tenetur impedire notabile damnū proximi, quātum commodè potest; & maximè quod sui occasione proueniret. Quòd autem non *teneatur ad restitutionem*, docet expressè Caiet. q. 73. a. 3. cùm ait, *Eum, qui audita refert, non teneri ad restitutionem*. & Nau. c. 18. n. 48. vbi dicit, *non teneri, qui non dedit iustam causam credendi*. Adrianus in 4. q. de Restit. famæ, in fine. Syl. v. Detractio, q. 4. & aliquot alij DD. Ratio est; quia nō est causa efficax dāni; sed merè per accidens ex ipsius narratione sequitur: non enim eius narratio est talis, vt idonea sit fidē facere; sed quòd illi credāt, id prouenit ex illorum leuitate vel malitia. Vnde is, qui narrat audita ab hominibus parum fide dignis, indicatis suis authoribus, non tenetur ad restitutionem, etiamsi auditores ex sua leuitate credant: Imò etiamsi id malo animo faceret: quia intentio nocendi, non obligat ad restitutionem, quando opus ex se non est damnosum: vt suprà cap. 7. dubit. 2. dictum est.

26 *Non teneri ad restitutionem.*

27

Dico Tertiò, Qui refert audita eo modo, vel nominatis iis authoribus, vt audiētes meritò possint induci ad opinandum malū de proximo, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Ita Sotus li. 4. de Iust. q. 6. a. 3. circa quartum argumentum. Probatur; quia dat sufficientē causam alijs male opinandi, ex qua, mala opinio reipsa sequitur; ergo, &c. Antecedens probatur Primò, Quia si absolutè diceret Petrum cōmisisse adulterium, & alij crederent, peccaret cōtra iustitiam, & teneretur ad restitutionem: atqui quando eo modo narrat, vel eo authore, cui meritò æquè sit credendum atque ipsi, non minùs efficaciter inducit audientes ad sic opinandum, quàm si ipse ex se asseueraret: ergo, &c. Secundò, Quia inducere alterius testimonium, est adferre argumentum non exigui ponderis ad persuadendum: ergo, &c.

28

DVBITATIO 6.

Vtrum sit peccatum mortale, infamare seipsum.

29

CAIETANVS q. 73. ar. 2. & in summa v. *Detractio*, existimat esse peccatum mortiferum cōtra iustitiam, se infamare; quia censet hominē nō esse dominū suæ famæ. Vnde colligit Primò, esse grauius peccatū se infamare quàm proximū; sicut grauius est se occidere, quàm proximum: in qua sententia videtur etiam esse D. Aug. l. 1. de ciuit. c. 20. Secundò, hominē teneri ad restituendum sibi famam. Sed communis sententia est in contrarium; pro qua

30 *Non esse cōtra iustitiā, nec peccatū mortiferū ex suo genere.*

Dico Primò, Seipsum infamare ex genere suo non est peccatum mortiferum. neque contra iustitiam, neq; contra sui charitatē. Ita Sotus lib. 5. q. 10. a. 2. Nau. c. 18. nu. 27. & 61. & alij passim. Probatur *non esse cōtra iustitiam*; quia homo est dominus suæ famæ, sicut suarum opum: vt suprà ca. 4. dubit. 11. dictum est: ergo illam dissipando nulli facit iniuriam; (sicut neque dissipando alia bona) siue id fiat reuelando crimen verum, siue crimen falsum sibi imponendo. quæ enim lex iustitiæ obligat illum, vt retineat bonam existimationem in mentibus hominum? *Non esse etiam contra charitatem*,

Probatur Primò, quia charitas nō obligat hominem ad bona huius vitæ, quæ extra nos sunt, comparanda vel conseruanda; nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia vel nostra vel proximorum: ergo non obligat ad famam conseruādam, si ipsa secundum se consideretur.

Secundò, Quia prodigalitas, quæ versatur in bonis externis, ex genere suo non est peccatum mortiferum, aut cōtra charitatem: sed solùm veniale contra liberalitatem: ergo cùm fama sit etiam quoddam bonum externum, eius profusio non erit contra charitatem, sed solùm erit quædam prodigalitas.

31 *Potest esse peccatum mortale ex adiuncto.*

Dico Secundo, Ratione tamen alicuius circūstantiæ, nempe damni, quod nobis vel alijs contingit ex nostra infamia, potest esse peccatum mortale, se infamare. Est communis DD. Primò, Si ex mea infamia sequatur notabile scandalum, vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, vt si ex infamia redderer effrænatior ad peccandum. Sed existimo rarò fieri, vt ex hoc capite infamare se, sit peccatum mortale; quia ordinariè est occasio remota. Proximo verò; vt si ille sciens me aliquādo tale peccatū admisisse, inde occasionē acciperet idem patrandi: quamuis & hoc fortasis rarò vsu veniat; præsertim si cum dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, Si inde mihi immineat periculum vitæ, vt si dicam me occidisse parētem Petri, vel violasse eius

torum;

torum: hoc enim non solū est famæ, sed etiā vitæ profusio; & est alteri dare occasionem peccandi. Tertiò, Si mea fama sit necessaria muneri, quod gero; vt si sim Episcopus, Parochus, Abbas, Prior: tunc enim peccabo contra iustitiam.

32 Aduerte tamen, in hoc casu se infamare, aut famam suam negligere, non esse per se contra iustitiā: sed velle munus Prælati cum hac infamia, qua factus est ineptus, retinere. Vnde si quis vellet deponere officiū, aut nouis virtutū exercitiis infamiā vincere, vt muneri non obsit; nō erit hac ex parte cōtra iustitiam se infamare, aut famā negligere: vt docet Sotus li.4.q.6.a.3.ad 4. Quartò, Si mea infamia redundat in alios. v.g. in liberos, in familiā, in ordinē religiosum. est enim magna infamia liberis, (præsertim in Hispania & Italia) habuisse parētem hæreticum; præterquam quòd fiant inhabiles ad officia, & beneficia: & familiæ honestæ infamia est, esse aliquem in ea proditorem patriæ, sodomitam, latronem, vel qui publico supplicio sit affectus: Ordini religioso, habere Religiosum impuræ vitæ, ebriosum. In his igitur & similibus casibus, plerumque erit peccatum mortale seipsum infamare; tum quia notabiliter existimatio aliorū læditur, tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrùm autem sit contra iustitiam, dicendum infrà dubit.23.

33 *Si infamia redundet in alios.*

DVBITATIO 7.

Vtrum possit quis sibi falsò crimen impōnere, ad vitāda tormenta; præsertim si ob id, esset extremo supplicio afficiēdus.

34 Caietanus ver. Detractio, & quidam alij, negant id licere, etiamsi hoc modo posset mortem euadere; eò quòd homo non sit suæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum, neque verum est, vt supra ostensum; neque si verum esset, quidquam efficeret: quia etiamsi non esset dominus suæ famæ, tamen ad vitæ suæ, vel proximi conseruationem, posset sine omni peccato crimen occultum, quod verè commisit pandere; & sine peccato mortali, crimē, quod non commisit, sibi falsò imponere. Ratio est; quia rectus ordo habet, vt bona minoris momenti exponantur conseruandis maioribus: (sic enim naturæ impulsu, pars exponitur ad conseruationem totius) ergo pro conseruatione vitæ tuæ, potes famam perdere, etiamsi famæ non sis dominus. Idem dico de vita proximi; quia licitum est pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam; præsertim cùm fama sit bonum recuperabile. Vnde respondeo &

35 Dico Primò, Ad vitanda tormenta leuia, falsò sibi crimen imponere, ob quod morte sit plectendus, est peccatum mortiferum. Ita Sotus lib.5.de iustit.q.10.ar.2. estque communis sententia DD.

Ob leuia tormēta nō licet imponere sibi falsum.

Probatur Primò; quia quisque tenetur suam vitam conseruare & tueri; etiam cum aliquo dolore & incommodo, maximè quando mortem non est commeritus. Secundò; Quia in hoc casu censeretur sibi spōte mortem immeritam accersere, & seipsum quodammodo occidere; sine causa dando occasionem suæ mortis.

36 Dico Secundò, Non tamen erit peccatum mortiferum, si ob huiusmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum, etsi ob id morte sis plectēdus. colligitur ex Scoto d.15.q.3. vbi dicit, *Expediret animæ homicidæ vt solueret per passiones voluntarias vel patienter susceptas; vt scilicet occideretur pro homicidio*. Vbi indicat expedire, vt se offerat Magistratui puniēdum. Idem tenet Pet. Nauarra lib.2.ca.4.nu.134. Probatur; quia iste meritus est mortem: ergo potest eam sibi optare & procurare, si bonum finem propositū habeat, nempe vindictam suorum scelerum, exemplum publicum, & vt abrumpat peccandi consuetudinem, quam alia ratione sibi non videtur posse deserere: Denique vt bene se disponat ad mortem. nam alioquin est in periculo ne subitò pereat imparatus. Ob has causas, sine omni peccato videtur se posse iudicio sistere, & crimen aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neq; dici potest eum hic peccare contra charitatem; tum quia maius bonum sibi propositum habet, quàm sit vita, ob quod vitam optat deserere; tum quia si alius, qui criminis esset conscius, illum accusaret ob bonum publicum, eiusque salutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipse.

Pandere verum.

37 *Sibi procurare mortē commeritam.*

Notandum tamen, si quis mollitie quadam animi; quòd parua tormēta nequeat perferre, crimina sua occulta proderet, non excusari à peccato; quamuis putem non fore mortiferum. Nisi fortè per accidens, ratione alicuius magni damni inde secuturi; vt est infamia familiæ, scandalum publicum, & similia.

38 *Si animi mollitie.*

Dico Tertiò, Ad vitanda leuia tormenta, confiteri crimen suum occultū, vel imponere sibi falsum, non est peccatū mortiferum, si nullum aliud grauius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis; quia quisq; famæ suæ est dominus: ergo sicut eā sine causa prodigere, ex genere suo nō est mortale; ita multò minus mortale erit, si ob aliquā causam, licet nō omnino iustam & parem, eam prodigat.

39 *Si nō sequatur graue incōmodum.*

Dico Quartò, Ad parentem, vel amicū à morte, vel tormentis magnis eripiendum, non est per se peccatum mortiferum, absque iuramento, sibi crimen falsò impingere, quādo in quæstione non proceditur iuridice. Probatur; quia possum sine peccato mortifero mihi crimē talium imponere, ad vitanda tormenta, si nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquiualet magnis doloribus; ergo, &c. Imò si parens vel amicus sit omnino inculpatus, nec sit alia via mortis illorum auertendæ, videtur non esse peccatum, etiam se morti offerre illorum loco: quia nemini fit iniuria; & alias licitum est, vitam pro parente & amico exponere, vt docet Toletus li.5. cap.6.& Sotus lib.5.de Iust.q.1.art.6.

40 *Ad liberādum amicum.*

Dixi, *Si iniustè procedatur*; quia si iustè procederetur, peruerterem iustum iudicium, & facerem iniuriam Iudici & accusatoribus & Reipub. vnde sine dubio esset graue peccatum mortiferum.

Dico Quintò, Ad vitāda tormenta valde grauia, quibus meritò possis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè, si crimen falsum tibi imponas, quāuis certò ob id sis morte plectendus. Est contra Nauarrum & quosdam alios. sed ita tenet Angelus v. Detractio. nu.6. Sylu. eodem q.3. Sotus suprà. Toletus lib.5.c.66.& multi recētiores hoc tempore. vnde hæc sententia est tenenda; fauet enim multis miseris, qui alioquin non solùm corpore, sed etiam anima perirent, confitendo crimina falsò contra conscientiā, quæ non audent reuocare metu tormentorum.

41 *Si mors inde impendeat.*

Probatur primò; quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, ne alius eam eripiat; sicut non tenetur permittere sibi tibiam abscindi, cum tanto dolore; non enim (ait ille) tanto dolore digna est salus.

Secundò, Quia si tūc fateri crimē, de quo falsò accusatur vel interrogatur, esset peccatum mortiferum, vel id ideo esset, quòd sit mēdacium perniciosum; vel quòd sit peruersio iudicij: atqui non est perniciosum, quia neque alteri adfert aliquod malum, quod tāti sit, vt ille ex charitate aut iustitia teneatur illud cum tanto incōmodo suo auertere, vti suppono. Neq; etiam sibi infert malum, quod notabiliter præponderet ipsis tormentis; nā crimen fatendo, breui morte longā mortem redimit, vel potiùs multas mortes vnica simplici cōmutat: talia enim tormēta pati, est longa quadam & multiplici morte mori. Neq; etiā est peruersio iudicij propriè; quia nec peruertit Iudicē vt faciat cōtra officium, nec accusatorem, nec testes. mendacium enim in iudicio, si cum nullius sit iniuria, nō est peccatum mortiferū; vt si Petrus à me exigat in iudicio 100. aureos, & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè; imò ne venialiter quidē, si commoda ratione me à mēdacio vindicē. Neq; etiam facit iniuriam Iudici aut Reip. quia non ducerent hoc sibi iniuriæ: (sicut si negaret crimen verum) sed potiùs commiseratione mouerētur, si scirent.

42

Tertiò, Vel interrogatur secundum Iuris ordinem per tales torturas, vel cōtra illum ordinem; si contra, non ipse Iudici, sed Iudex ipsi iniuriā facit. Si secundum ordinem iuris; adhuc Iudici non facit iniuriam, fatendo crimen falsum; quia non tenetur Iudici cum tantis tormentis suā innocentiam probare.

43

44 Dices primò, ex Nauarro ca. 18. n. 19. Talis homo moraliter loquendo se interficit: ergo peccat.

Non se interficit.

RESP. nego illum se interficere: nō enim physicè, vt patet, neque etiam moraliter; (sicut is, qui sine iusta causa se cōijcit in certum periculū mortis, dicitur sibi causa mortis) quia iustam causam habet, ob quam se interficiendum exponit; sicut si quis se exponeret hostium telis, vt grauissima tormenta ab illis inferenda euaderet, nō se occideret. Imò si honesta persona rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti, vt ipsam potiùs interficeret, nō censeretur homicida sui, quāuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic est homicida sui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur; quia si rogaret Iudicem, vt se interficiat potiùs, quàm ita torqueat, non censeretur homicida sui.

45

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri sine peccato mortifero falsum crimen imponere, vt tormentis se eximat.

Alteri falsum crimen impingens.

RESP. Negando consequentiam; quia nō est dominus, nec eam habet potestatē in famam alterius, quam in suam, præsertim contra veritatē: vnde faciet illi grauem iniuriam, si inuito falsum crimen impingat; quæ iniuria non habet locum, dum sibi impingit. Admitto tamē, non fore mortiferum, si illi constet, id non esse contra alterius voluntatem; vt si procul abesset, nec quidquam illi periculi immineret, esserque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non sit dubium, quin æquo animo sit laturus.

47

Dico Sextò, Qui hoc modo vi tormentorum fassus est crimen falsum, ob quod erit morte plectendus, nō tenetur illud postea reuocare, quāuis antea periurio illud cōfirmasset, si prudenter metuit se rursum ad tormenta raptum iri; (vti ordinariè fieri solet) sed potest sine peccato mortifero in eo persistere & mori. Ita Angelus, Sotus, & alij. Patet ex dictis, præterquam illud de periurio, quod nunc probatur; quia etsi peccauerit mortiferè, quando periurio confirmauit, tamen postea non tenetur retractare. Ratio est; quia periurium iam transiit; & non retractando, nemini facit iniuriam: retractando autem, culpā periurij delere non potest, sed coram Deo pœnitēdo, quod potest facere absq; externa reuocatione, secus est de periurio, quod in detrimentum alterius cedit; hoc enim debet reuocari.

48

Nō tenetur reuocare, si sibi imposuit.

Petes, Vtrùm teneatur ea, quæ sibi imposuit retractare, saltem in extremo vitæ, cùm iam iam est occidendus? Ita enim docet Syluester suprà ex Panormitano. Sed verius est nō teneri, si ea reuocatio nihil prodesset, sicut ordinariè nihil prodest.

49

Dico Septimò, Si Religioni vel familiæ, ex cōfessione falsi criminis, sequeretur grauis infamia, prudenter expēdendum, vtrùm tormenta ipsi infamiæ præponderent, an contrà: nam fieri potest, vt tanta sit illa infamia, vt potiùs tenearis quæuis tormenta perpeti, quàm illam tibi cum tanto aliorum damno irrogare. v. g. si inde bonum publicum notabiliter læderetur; si aliqui ideo in hæresim lapsuri, &c.

50

DVBITATIO 8.

Vtrum ad vitanda grauia tormenta, possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors immineat.

RESPONDEO & Dico Primò, posse te ob hanc causam illud aperire, si nullum aliud incommodum alteri, quàm infamiæ impendeat. Ita docet Nauar. c. 18. nu. 54. & alij passim. Probatur; quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo seruare, sicut nec alterius pecunias, si eas apud me occultatas habeam.

51

Dices, Hoc non solùm est non conseruare famam, sed etiam positiuè auferre; quod non licet. Respondeo, Id eo casu non esse positiuè auferre; quia non intendo auferre opinionem bonā, quam de ipso habent, sed solùm id, quod latebat occultum in mente mea, profero per signa in lucem, ad quod ius habeo; eò quòd ille reuera hoc crimen fecerit, & ego illius cognitionem sine ipsius iniuria sim assecutus. Sicut enim, si epistola, quædam secreta tua continens, apud me recondita foret, possem eam proferre ad vitāda grauia tormenta; ita etiam si tua secreta in mea cognitione recondita sint, possum ea proferre in lucem, vt aliquod graue incommodum euitem, etiamsi inde sequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant, & bonam è mentibus suis excludant; ad hoc enim permissiuè solùm me habeo, dum iure meo vtor. Hinc fit, vt ad vitanda grauia tormenta, possim aperire quoduis secretum alterius, mihi cognitum; modò non sit vel ex confessione sacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel nisi inde grauissima incommoda timean-

Aperire occulta.

52

53

dimeantur; vt si esset secretum Principis vel Reipublicæ vel exercitus; vt rectè docet Sotus lib.5. de Iust.q.10.a.2. & Nauar.c.18.nu.54. Ratio est; quia illud secretũ,est veluti quoddam depositum, apud me occultatum, quod ego non teneor seruare occultum cum tanto meo incommodo, etiamsi certum sit,alteri inde damnum obuenturum; si tamen sine causa proderem,esset iniuria, & tenerer ad restitutionem; quia voluntariè essem causa damni.

54 *Si alteri mortis inde sit periculũ* Dico Secundò, Ob eandem causam potes illud aperire, etiamsi inde alteri esset periculum mortis: modò illud sine vi & fraude,& extra cõfessionem acceperis. Ita Sotus & Nauarr. suprà & alij. Ratio est; quia nõ teneor cum tanto meo incõmodo seruare famam, aut etiam vitam proximi. Non negamus tamen, quin sæpè laudabilius sit, etiam quæuis tormenta perferre; quàm secreta, vel etiam crimina occulta priuati hominis patefacere: qui tamen patefecit,non peccauit. tenetur tamen postea extra tormenta reuocare confessionem, qua parte cedit in damnum proximi, seruata veritate commodo aliquo sensu, si potest; nisi rursus tormenta, vel aliud graue incommodum metuat.

Sed dubium hîc est, Si vi aut fraude extorsisti. Sotus putat tunc te non posse reuelare, etiamsi tormentis esses necandus. Nauarrus autem distinguit: si damnum, inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione,non potes; si autem reparabile, potes.

55 *Quid si iniuria extorseru.* RESP. & Dico Tertiò, Probabile est absolutè, etiam in hoc casu posse tale secretum, vel crimen alterius aperiri ad vitanda grauia tormenta, etsi ipsi inde sit vitæ periculum. docet Petrus Nauarra lib.2.ca.4.nu.131. Ratio est; quia iuxta Sotum & alios, possum aperire secretum tali casu; quamuis stipulatus sim alteri silentium: ergo etiam licet iniuria extorserim. Nam qui ex contractu aliquid debet,nõ minùs tenetur,quàm qui ex delicto,vt infrà dicetur.

Secundò, Quia etsi antea iniuriam feci extorquendo secretum,vel fraude expiscando: iam tamen postquam scio,ius habeo vtendi & reuelandi in tanta necessitate; sicut si quis furatus esset equum,posset eo in necessitate vti,etiam cum interitu equi.

Tertiò, Quia in hoc casu reuera non infero damnum; sed si quod sequatur, ex alterius malitia sequitur,qui me iniustè torquet; nam mea cõfessio tormentis expressa,non est alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides: vt patet ex cap.1. causa 15.q.6. Alexandri PP. Quæ ratio bene probat, confessionem non esse per se causam damni, sed solùm per accidens; & damnum illud prouenire non ex mea confessione, sed ex malitia Iudicis torquentis & consequenter non censeri me causam illius damni, nisi permissiuè.

56 Dices, Si talis confessio non censetur causa damni: ergo si vi tormentorum,de altero crimen falsò confitearis,non peccas mortifere, nec teneris ad compensationem damni,

An aliquo casu, possim falsum alteri imponere RESP. Syluester v.Detractio, q.3. fatetur totum; modò tamen post tormenta reuoces. Idem docet Pet.Nauarra lib.2.c.4. nu.131. quæ sententia videtur probabilis, si nihil aliud quàm infamia metuatur. quia talis confessio, verè non inducit infamiam,quando postea reuocatur. Si tamen inde mors vel aliud graue damnum illi impenderet, omnino mortiferè peccares: quamuis enim, si Iudex legitimè procedat, talis confessio nihil mali inferre possit; secus tamen res habet, si captet occasionem illi nocendi. Sicut si latro minetur mihi mortem,nisi dixero quis se accusarit,non possum falsò id imponere ei,quem ille ob id esset interfecturus. Ratio est;quia cum talibus circumstantijs falsum imponere,est per iniuriam dare causam magni damni. Meritò enim potest is queri de iniuria, cui cum tanto damno falsum imponitur.

DVBITATIO 9.

Vtrum possim manifestare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57 RESPONDEO & Dico Primò, Si illud damnum est alicuius momenti, siue sit temporale,siue spiritale, posse crimen proximi manifestari ad illud impediendum, quatenus id ad illud est necessarium. Ita Sotus lib.5.de Iustitia q.7.ar.1.& Nauar.cap.18.nu.31.& alij.v.g.noui Petrum esse furem, possum monere eos, quibuscum habitat, vt sibi caueant: si gerit se pro medico, & ego noui eius imperitiam, possum monere quibus impendet periculum: homicidium à Petro commissum imponitur innocenti, qui ob id erit plectendus, possum aperire Petrum authorem.

58 *Sæpe teneor manifestare.* Imò in huiusmodi casibus sæpe fit, vt non solùm possim, sed vt etiam tenear ex charitate, crimen alterius manifestare, nempe si graue damnum ex eo alijs immineat, & damnum,quod ex manifestatione sequitur, non sit tanti, vt eius ratio præ altero haberi debeat. In dubio autẽ, vtrùm præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum est; quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri iniustè obueniret. Item quisque habet ius ad proferendum in lucem, id quod in sua cognitione abditum tenet, si ex occultatione alijs damnũ proueniret; si enim quisque id potest ad sua damna auertenda; cur non etiam possit ad damna proximorum,cùm debeat diligere proximum sicut seipsum? hinc fit, vt

59 quando agitur de officio, beneficioque conferendo; de matrimonio contrahendo; de Religione suscipiẽda,si ego sciam aliquod iustum impedimentum, vnde aliquod notabile incommodum meritò timeri debeat, possim eius occulta pandere.

60 Dico Secundò, Si ad auertendum illud damnum, non est necesse crimen alterius patefacere, sed superest alia via commodior, seu minùs noxia v.g.per fraternam correptionem; nõ possum aperire: similiter, si nihil iuuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet; quia esset contra charitatem:tenemur enim minimùm lædere proximum,quantum fieri potest, tum in illo curãdo, tum in malis ab illo prouenientibus auertendis.

61 *An sit contra iustitiã* Sed difficultas est, An sit contra iustitiam,crimen tunc aperire? Videri possit non esse; quia nemo habet ius ad famam,per quam alijs nocere parat; seu per quam tribuitur ei probitas vel peritia,

ritia, cuius simulatione alijs esset nociturus. Vnde etiam nemo potest conqueri sibi factam iniuriam, quòd illis sui defectus sint patefacti, sed sibi id imputare debet; vt qui per hanc famam alijs nocebat. Deinde quia potest quis interdum habere ius in famam & vitam alterius, etiamsi malum aliter auerti possit; vt si inuadaris & possis fugere: non enim ex iustitia teneris fugere, vt suprà ostensum est. Sic si accuseris iniustè, & possis euadere vel apellatione, vel exceptione contra accusatorem, pandendo crimina eius occulta; nō facis illi iniuriam, si pandas. Nihilominus altera sententia est communior, præsertim si ille alioquin erat bonæ famæ. vide infra nu. 132.

62 *Ius in vitã & famam alterius, dũ alia via suppeditat.*

Altera pars probatur; quia si reuelatio illa non videtur profutura, frustrà fiet: in dubio tamen est licita.

DVBITATIO 10.

Vtrum liceat infamare eum qui fictis virtutibus sibi famam parauit.

63 *Si fictio cedat in damnum alicui.*

RESPONDEO & Dico Primò, Licitum est aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicuius detrimentum; vt si quis simulet se peritum aduocatum, medicum, confessarium, pharmacopolam, & constet mihi non esse talem. Ratio est; quia ille Ius non habet famam suam retinendi cum aliorum periculo vel incommodo; præsertim cùm ea sit indignus, & tota in errore fundetur.

64 *Si nemini sit damno.*

Dico Secundò, Si hæc simulatio nemini noceat, non licet eam patefacere. Probatur; quia est saltem contra charitatem. v. g. est paupercula, quæ simulat pietatem, vt eleemosynas conquirat, non possum eius occulta peccata manifestare, nisi ex illa hypocrisi damnum alicui proueniat. cùm enim sit verè pauper, est capax eleemosynarum. Idem dicendum de ijs, qui simulant nobilitatem, eruditionem, & quamuis peritiam, sine periculo alicuius damni.

65 *An sit contra iustitiã.*

Sed Dubium est, Vtrùm sit contra iustitiam hanc fictionem aperire: videtur enim non esse; tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cùm fraude, & factorum mendacijs illam compararit; tum quia iste nititur decipere & ingenerare falsam opinionem mentibus aliorum, non secus atque is, qui verbis mentitur: potest ergo veritas aperiri. Ita sentit Adria. quodlibeto 11. qu. 1.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocrisim: Responderi potest, hoc esse proprium hypocrisis, vt eam patefacere non sit contra iustitiam, quia intendit decipere, in falsam opinionem alios pertrahendo. Sed verius est, esse contra Iustitiam; quia quamdiu ipsius malitia est occulta, Ius habet, non quidem vt positiuè iudicetur esse probus, sed vt non iudicetur esse malus; quia palàm nihil improbè gessit: qui autem aperit hypocrisim, facit, vt positiuè iudicetur malus: ergo facit ei iniuriam. Nec obstat, quòd intendat falsam opinionem suæ virtutis ingenerare: tum quia per hoc non efficaciter lædit: nam alij non tenentur positiuè credere esse talem: (sufficit enim vt non iudicent contrarium; an autem talis sit, Deo committant) tum quia illud incommodũ, per se est parui momenti. Fateor tamen contrarium esse probabile.

66

67

DVBITATIO 11.

Vtrum reuelare crimem proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatũ mortiferum.

68 *Sententia Caiet. & quorundam recentiorũ.*

CAietanus qu. 73. art. 2. dub. 1. putat non esse mortiferum. Idem docet Petrus Nauarra lib. 2. ca. 4. num. 335. & Corduba tract. de Detractione qu. 2. conclus. 5. Idem tenent quidam alij huius ætatis DD. Fundamentum est; quia illud censetur esse leue detrimentum in fama, si nō est periculum euulgationis, aut alterius incommodi.

Quod probatur Primò; Quia qui confitetur sua peccata sacerdoti, non censetur sibi notabile detrimentum famæ irrogare: (præceptum enim confessionis non obligat, cum notabili iactura famæ, sicut nec cum notabili iactura fortunarum) ergo hæc infamatio, quæ fit apud vnum vel alterum, qui perinde se habebunt erga infamatum, ac si nihil scirent, non censetur notabilis, & consequenter nec mortifera.

69 *Circumstãtia cõplicis explicanda.*

Secundò, Quia si illud detrimentum famæ esset notabile, non liceret explicare in confessione eam circunstantiam, ex qua sacerdos cognosceret socium criminis; (quod tamen licitum esse docent penè omnes Doctores, exceptis paucis recentioribus) quia non est licitum in confessione alterum notabiliter infamare. Quare cùm ex communi sententia DD. id licitũ, imò præceptum sit; euidens signum est, non censeri notabilem famæ læsionem. Verùm hæc sententia non videtur ita vniuersè affirmanda: Nam fieri potest, vt quis malit sua crimina multis externis & plebeis esse nota, quàm Prælato, vel alicui viro graui, cum quo assiduè versatur, vel à quo dependet: vt rectè Sotus l. 4. de Iustitia q. 6. a. 3. & l. 5. q. 10. a. 2. conclus. 4. Nec obstant rationes allatæ; præceptum enim confessionis etsi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura sit extrinseca confessioni; (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem, etiamsi fidelissimus sit, nec sacerdoti, qui timetur reuelaturus alteri) obligat tamen cum iactura famæ confessioni ipsi intrinseca: siue pœnitens illam magni faciat, siue non. fructus enim confessionis hoc incommodum abundè compensat; vt meritò eius non debeat haberi ratio. vnde etiam circumstantia complicis explicanda; quia ad integritatem confessionis spectat. Fateor tamen, viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauatè ferre, crimen suum innotescere Prælato, vel alteri, à quo potiùs auxilium expectant, quàm incommodum. Neque hoc est vera infamia. hæc enim est plurium opinio & sermo. Secus est, quando metuit, ne ille aliter erga se afficiatur, & ne exteriùs ab illo malè tractetur. etsi enim neque tunc sit propriè infamia, meritò tamen magni æstimatur.

70 *Limitatur hæc sententia.*

71 *Temerariũ iudicium.*

Dices, Temerarium iudicium de proximo in re graui, est peccatum mortiferum; vt communiter docent DD. & tamen hîc solùm apud vnum fama amittitur: ergo vel vni aperire crimen, est peccatum mortale.

Respondeo, negando consequentiam, Nam teme-

temerarium iudicium non est peccatum mortale præcisè propter damnum, quod infert; sed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indicijs, ei graue crimen impingit, & in corde suo contemnit. hoc enim perinde est, ac si falsum imponeret; quod est peccatum mortale; etiamsi apud vnum duntaxat fieret. Secus est quando aperitur crimen verum: multò enim maior iniuria est falsum imponere, quàm verum aperire.

DVBITATIO 12.

Vtrum iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet.

72 RESPONDEO, Si faciat intentione detrahendi, vt se hoc modo vindicet, sine dubio est peccatū; & fieri potest, vt sit mortale. Si autē vt consolationem accipiat ab amico, siue vt querela exposita dolor mitigetur; non est peccatum, saltem mortiferum; quia iure suo vti videtur. Ita Petrus Nauarra lib.2.ca.4.nu.345. Nimis enim graue est & præter humanam consuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas solus in silentio concoquere, nec possit eas cum amico communicare; nam hac ratione magnam partem earum veluti pondere quodam leuatur. Vnde si inde aliqua infamia authori iniuriæ proueniat. non ipsi sed authori imputandum. adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quàm ad consilium & solatium sit necesse, nec nominanda persona, nisi ad consilium sit opus, vel ad necessariam consolationem valde expediens.

Referens amico solatij causa.

DVBITATIO 13.

Vtrum crimē proximi, quod publicum est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur.

73 NOtandum est, in proposito crimen tripliciter dici publicum; Primò, si sit notorium Iure. Secundò, si facto. Tertiò, si famosum.

Publicum tripliciter.

Notorium Iure dicitur, de quo constat per iuridicam sententiam; vel per confessionem rei in Iudicio; vel per legitimam testium depositionem.

Notorium iuris.

Notorium facto dicitur, quod in præsentia multorum est perpetratum; vt, in aliquo cōuentu, vel in loco publico, v.g. in foro, vel celebri platea, eo tempore, quo multis innotescere potuit: vel quod maiori parti viciniæ passim ob oculos versatur; vt si quis in publica platea pugnet vel iurgia cum clamore misceat: si quis publicè concubinam habeat, & domi filios alat.

Notorium facti.

Famosum dicitur, cuius fama ex sufficientibus indicijs orta, ad multos peruenit, ita vt maior pars ciuitatis vel pagi, vel parœciæ, vel viciniæ illud norit. Addit Nauar.c.25.Enchir.nu.73. etiam dici *notorium*: quod euidenter notū est maiori parti alicuius congregationis seu collegij, vbi non sint pauciores quàm decem; Itaque si 6. aut 7. in congregatione, vbi 10. vel 11. sint, factum sciant; dicetur esse *notorium*. quod verum est respectu illius congregationis, non autem absolutè: quidquid enim notum est maiori parti alicuius collegij vel congregationis, est notorium in illa congregatione, non autem absolutè respectu totius vrbis vel parœciæ. Vnde etiam talia, non possunt absolutè dici publica. sed illa dūtaxat absolutè publica dicuntur, quæ eo loco, & cum illis circumstantijs sunt gesta vel propalata, vt cuiuis innotescere potuerint: v.g. in foro, vel publica platea; quia non curauit author, quis videret vel non videret: His positis;

Famosum.

74

75 Dico Primò, Reuelare alicuius crimen, quod aliquo istorum trium modorum sit publicum, eo loco, vbi ignoratur, non est contra iustitiam. Docet hoc Caieta. opusc.31. Respō.9. & Nauar. c.18. nu.26. Ratio est; quia quando hoc modo crimen est publicum, author amisit Ius ad famam: nam ipsa facti euidentia; & iusti Iudicij ratio ei repugnat, ne possit queri sibi fieri iniuriā narrationē factorum, quæ iam in propatulo sunt posita. & quidem si per sententiam sit publicum, non potest esse dubitatio: Nam vna ex pœnis, qua Iudices afficiunt reos, est, quòd eo loco & tempore Iudicia exerceant, & pœnas infligant, quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant; ergo non est contra iustitiam, ea quouis loco diuulgare. Si verò sit publicum euidentia facti vel indiciorum, iam sponte videtur cessisse Iure suo, quod ad famam habebat: nam hoc ipso, quo non est veritus in publico crimen admittere, vel eius indicia manifesta dare; non videtur curasse quis sciat, vel non sciat: eo enim loco & modo fecit, vt quiuis videre posset. quòd si reipsa multi non viderint, id per accidens est; quia accidit, ibi tunc non adesse. Secus de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic censetur abijcere suam famam, nisi respectu domesticorum, qui ad talem locum conuenire solent. Idem confirmatur ex consuetudine totius orbis. nusquam enim homines putant se iniuriam facere, si publica crimina alibi referant, vel literis perscribant, historijs commendent, vel historijs commendata legant vel referant.

Qui in publico peccat, videtur cedere Iure famæ.

76 Dices, Is, qui hic amisit famam, non ideo alibi est infamis: ergo cùm ibi adhuc retineat bonum nomen, non potest eo spoliari.

RESP. Petrus Nauarra & alij quidam, putant eum retinere Ius ad famam in locis remotis; vnde si quis crimen, quod hic publicum est ibi referat, peccaturum cōtra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius: Vnde dicendum est, retinere quidem alijs locis famam re ipsa & facto, non tamen Iure: postquam enim crimen publicum factum est, amisit Ius famæ, ita vt nemo ex iustitia teneatur ampliùs priorem existimationem de illo retinere, vt ex Caiet. & Nau. suprà, colligitur.

77 Sed quid si per iniuriam factum sit publicum? Respondeo, non refert: (etsi quidam aliter sentiant) nam hoc ipso, quo factum est verè publicum, Ius amisit vt homines aliter de se sentiant; vt si confessus fuit crimina sua occulta, per tormenta.

Etiamsi per iniuriā factum sit.

Dices, Per iniuriam nemo amittit Ius: ergo.

Respondeo, non amittit Ius præcisè per iniuriam, sed per id, quod ex iniuria sequitur, quod est esse publicum, & in propatulo. Nunc videndum, an hoc sit contra charitatem.

78 Dico Secundò, Detegere crimen eo loco, quo fama communis illud breui erat perlatura, non est peccatum contra charitatem saltem mortiferum: quòd si fama non erat eò perlatura, vel saltem non nisi post longum tempus, sæpe erit peccatum mortiferum, si ille ibi erat bonæ famæ.

Si breui fama perlatura erat crimen.

Prior pars probatur; quia tunc non censeor aliquod notabile damnum inferre, cùm iam sit paratum in fama & rumore communi, ex quo, necessitate quadam eueniet, spectata hominum conditione & communi consuetudine; idque sine peccato, saltem mortali eorum. Idem docet Nauar. suprà, ex D. Thoma in 4.d.19.q.2.a.3.

79 Secunda pars videtur esse cōtra Nauarrum & Caietanum; insinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid sit de horum sententia, est ferè communis aliorum, esse mortiferum: quod probatur; quia tunc lædo proximum in re magni momēti, quod meritò ægerrimè ferrē mihi fieri. Nec refert, quòd ille Ius ad famam nō habuerit; quia sine cuiusquā iniuria & absq; fraude eam possidebat, eaq; adhuc diu fuisset fruitus: ergo cōtra charitatē est, illū spoliare bono nomine; præsertim si nihil cōmodi proueniat detractori.

80 Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale, Primò, si ille parum curet se alibi infamari; quod sæpe fieri solet, præsertim si procul absit. Secundò, Si quis ob graue crimen fuerit publicè punitus: tunc enim sæpe expedit ista ad aliorū exemplum narrari. Et in his casibus, potest intelligi Nauarrus & Caietanus.

81 *Quid si damnum sequatur.* Petes, Quid si damnum aliquod in corpore vel fortunis inde proueniat; (vt si subtrahatur pensio, vel conijciatur in vincula) tenebiturne is, qui diuulgauit? Respondeo, Quidam putant teneri; sed verius credo non teneri. ratio est; quia hæc infamatio non fuit contra iustitiam, sed solùm contra charitatem: vt ostensum est: ergo etiamsi inde illi damnum obueniat, nō tenebor; quia non censebor causa iniusta illius: quamuis peccatum contra charitatem tunc sit grandius. Confirmatur; quia si actio ipsa non est iniuriosa, neque id, quod ex illa sequitur; vt patet in eo, qui absque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre: si enim actio, qua impedit, nō est tibi iniuriosa, non inducit obligationem restitutionis; quamuis ex ea tibi damnum proueniat.

82 *Si nunc famam recuperauit.* Dico Tertiò, Si is, qui olim ob sua crimina fuit infamis, nunc famam honestè viuendo recuperauit, est peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos, qui ignorabant commemorare; non tamen videtur esse contra iustitiam, modò non detur occasio opinandi illum adhuc improbum esse. Esse *contra charitatem*, patet ex dictis. Non esse tamen *contra iustitiam* probatur; quia etsi Ius habeat ad famam, quam ex eo tempore bene viuendo comparauit, non tamen vnquam acquirit ius, vt dicatur, vel æstimetur fuisse probus, illo tempore, quo crimina sua publica fecit, ergo qui narrat eum olim illa fecisse, non facit ei iniuriam; modò id non ea forma narret, vt indicet eum etiamnum improbum esse. Quòd si alij inde acciperent occasionem dubitandi de præsenti probitate, teneretur saltem ex charitate illam suspicionem amoliri.

DVBITATIO 14.

Vtrum eum, qui vno aut altero crimine infamis est, liceat de alijs infamare.

83 Respondeo, & Dico Primò, Si illa alia sint valde affinia & ordinariè coniuncta grauiori crimini, quod iam publicum sit, non erit peccatum, saltem mortiferum, illud aperire apud eos, qui principale norunt; vt si narres de adultero, cuius crimen sit publicum, scripsisse literas amatorias, misisse munera, &c. si de ebrioso, non rectè curare familiam, rixari cum vxore: si de illo, qui insigne furtum commisit, referas alia minora fecisse. Ratio est; quia non censetur noua infamia. Opus tamen hic est magna circumspectione, an crimen ita sit annexum alteri, vt non censeatur notabiliter infamiam augere. *Si crimina connexa.*

84 *Si disparata.* Dico Secundò, Si crimina illa non sint ita connexa, non solùm est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam illa patefacere, præsertim si sint alterius generis. Est communis sententia DD. contra Paludanum in 4.d.19. in fine, quem refutat Adrianus quodlib.11.ar.1.

Probatur Primò; Quia qui est infamis in vno genere vitij, non ideo amisit Ius ad famam, quam habet in alijs virtutibus: (potest enim quis haberi ebriosus & tamen esse & haberi iustus in contractibus, fidelis vxori, catholicus) ergo non potest infamari de alijs occultis.

Secundò, Sicut diuersarum virtutum diuersa laus est, alia maior, alia minor; ita etiam diuersorum criminum diuersa est infamia, & alia pluris, alia minoris æstimatur. multi enim parum curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amisit Ius famæ in vna virtute, censetur amisisse in alijs; sicut qui læsus est in vno membro, non amisit idcirco integritatē in alijs. Ratio à priori est; quia fama non est quid simplex, sed constat varijs quasi partibus, quarum vna sicut non pendet vllo modo ab alia, sic sine alia haberi potest, & à diuersis, diuersæ partes famæ possidentur. rarum autem est, vt quis in omni virtute, fama sit clarus, omnesque bonæ famæ partes sit consecutus.

85 *Fama non est quid simplex.*

Sequitur altera pars huius capitis.

De famæ restitutione, quomodo, quibus, & à quibus facienda.

DVBITATIO 15.

Vtrum fama cum periculo vitæ sit restituenda.

Dominicus Sotus lib.4.q.6.ar.3. & quidam alij affirmant; si fama sit illustris familiæ.

86 *Non cū periculo vitæ.* Respondeo & Dico Primò, Quando ex infamia, quam intulisti, non euenit alteri damnum in bonis superioris ordinis, (nempe in spiritalibus, aut in vita corporali) non teneris cum vitæ periculo famam illi restituere. Ita Caietan. suprà, q.62.ar.3.& opusc.31.respon.14. vbi generatim docet *rem inferioris ordinis, nunquam esse restituendam ex iustitia, cum iactura rei superioris.* Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib.2. c.4.nu.405. Idem eruditè probat Nauar.cap.17. nu.89.90.91.contra Sotum. Idem breuiter repetit cap.18.nu.47. *Quatuor*, inquit, *sunt bonorum ordines, videlicet animæ, corporis, famæ* (cui annexus honor) *& pecuniæ: & nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorum ordinis superioris.* *Nō iacturā rei superioris ordinis.*

In ea-

In eadem sententia est Corduba li. 1. q. 31. & Sylu. ver. Detractio q. 4. casu 2.

Probatur Primò; quia nullum temporale bonum, siue pecunia, siue fama, siue vita, exponendum vel restituendum, cum damno boni spiritalis; idque ideo, quia bonum spiritale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiore; ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ; cùm vita sit bonum præstantius.

Secundò, Nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium, iactura suæ libertatis, seipsum vendendo, aut tradendo in seruitutem, vt passim omnes docent; idque ideo, quia libertas est superioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia iustitia commutatiua solùm postulat, vt fiat restitutio in bonis, in quibus iniustè alterum læsisti; nempe vt vitam exponas pro vita proximi, (si eam in periculum per iniuriam coniecisti) famam pro fama, pecuniam pro pecunia; quia duntaxat per illa fit æqualitas. Quòd si hæc æqualitas per te fieri nequeat sine iactura boni superioris, censetur impossibilis; ac proinde non te obligat iustitia, vt restitutionem exequaris: sed tribuit Ius læso, vt per Iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari potest ex ijs, quæ suprà cap. 10. dub. 7. diximus de adultera, quæ sibi partum supposuit, quæ cum periculo vitæ vel famæ, non tenetur se aperire; etiamsi maxima hæreditate legitimi hæredes essent priuandi; vt plurimi DD. tenent.

An possint commensurari.

Dices, Res inferioris ordinis potest sumi tanta quantitate, vt prudenti iudicio præponderet rei superiori. v. g. tanta potest assignari vis pecuniæ, vt præstantior censeatur quàm fama; & tam illustris potest esse fama, vt præstantior habeatur quàm vita: ergo tunc debebit fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur; quia qui latrocinio sibi amplum statum adsciuit, tenetur facere restitutionem, etiam cum amissione illius status & honoris: ergo, &c.

88 Respondeo, etsi fieri possit, vt prudenter præferas ingentem pecuniæ tuæ summam famæ vel vitæ alterius conseruandæ; non tamen prudenter eam præferes famæ aut vitæ tuæ; nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eliget mori, vel pro maxima vi pecuniæ suscipiet infamiam; quia fama omnibus thesauris melior, Ecclesiastici 41. Itaque vita & fama propria non possunt pecunia æstimari. Vnde non sequitur, ego possum pluris facere mille aureos, quos habeo, quàm vitam huius rustici ex latronibus redimendam: ergo si rusticus mihi eos abstulerit, tenebitur reddere cum vitæ periculo; potest enim ille vitam suam pluris facere, quàm centum millia aureorum.

89 Ad confirmationem; Qui furtis sibi honorificum statum parauit, non habet ius ad illum statum, cùm per iniuriam eum obtineat; vnde non est mirum, si teneatur restitutionem facere cum amissione illius status & famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde, amissione status, non amitti famam: potest enim status sine culpa amitti.

90 Aduerte tamen, licitum esse vitam pro fama restituenda exponere; non quòd fama pluris æstimetur quàm vita, sed quòd pro virtute licitum sit vitam periclitari.

91 Dico Secundò, Si ex infamia, periculum vitæ vni vel pluribus impendeat, vel mala Reipublicæ administratio, vel aliud grande malum, teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Est communis DD. Quia tunc obligaris non ratione solius infamiæ sed ratione damni, quod ex ea sequitur; quod contingere potest in infamia Principis, Papæ, Prælati, Religiosi ordinis, & similium, vnde magna in Republica damna.

Si periculū vitæ impendeat.

DVBITATIO 16.

Vtrum si fama restitui nequeat, debeat pecunia compensari.

RESPONDEO & Dico Primò, Probabilius videtur, Iustitiā minimè postulare, vt infamia compenssetur pecunia, si reuocatione dictorum tolli nequit. Colligitur ex Nauarro cap. 17. nu. 90. vbi ait, *Quando fama restitui nequit, aliquam pecuniam dari; non quidem pro fama, quæ nullum pretium habet, sed pro damni compensatione, quod ob eius iacturam quis incurrit.* Idem docet Sylu. v. Detractio q. 4. casu 2. & Franciscus Victoria, vt refert Salonius, Pet. Nauarra suprà n. 417. multique recentiores. quod probari potest illis rationibus, quibus suprà ostendimus, pro ipsa vita ablata, nō esse necessariò faciendam restitutionem pecuniariam. Ratio est; quia Iustitia commutatiua tantùm postulat, vt restituatur quod ablatum est, vel quod communi hominum æstimatione est æquiualens; quòd si neutrū fieri possit, cessat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecunia, non tenetur illud compensare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi, aut hæredibus pecuniam rependere.

92

Non necessariò est cōpensanda pecuniā.

93

94

Dices, Pecunia est mensura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia potest dari æquiualens. Deinde etiamsi non detur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quàm proximè ad hoc accedatur. sicut is, qui intulit damnum mille aureorum, si non potest reddere æquiualens, tenetur tamen dare quantum potest, vt quàm proximè accedat ad æqualitatem.

Respondeo, Pecunia secundum communem vsum hominum, non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines solent pecunia commutare; fama autem neque natura sua, neque gentium consuetudine pecunia solet æstimari. Quod etiam patet ex scripturis. Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni;* & Prouerb. 22. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, id est, infinitæ. Quamuis interdum ex quorundam animi vilitate accidat; vt famam pretio exponant: sed hoc æstimationi famæ non officit.

95 Ad confirmationem, Is, qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum damnum sarcire ex æquo si potest; vel si non potest, tenetur partem ex æquo; quod si nec totum nec partem, cessat obligatio iustitiæ commutatiuæ; atqui hic nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo. quod confirmatur Primò; quia alioqui infamator posset eam pecunia compēsare, etiam nolente infamato; sufficit enim vt restituat id, quod æstimatione æquale est. Confirmatur Secundò,

cundò, Si vir diues pro cõpensatione infamiæ acceptæ pecuniã exigat, ridiculus erit, eò quòd exigat id, in quo nullum damnum accepit, quodque non solet pretium vel totius vel partis famæ censeri. Vnde sequitur eandem esse rationem pauperis. nam status eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius, seu rationem institiæ commutatiuæ.

96 *Aliquando ex charitate tenemur.* Fieri tamen potest vt ex quadam æquitate, & etiam ex charitate tenearis infamã pecunia compensare: nimirum, si infamatus sit pauper, qui talem satisfactionem desideret, nec aliter mœrorem videatur depositurus; & is, qui infamauit sit diues. Sicuti enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficij accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc, quàm erga istum; ita etiam ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit; vt si aliquem induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illum emendare, quàm alius; & quàm alium, cæteris paribus; vt patet ex dictis cap. 8. dub. 1.

97 Dico Secundò, Si infamator per Iudicem condemnetur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cum eo, quem infamauit certa pecuniæ summa, tenetur ex Iustitia eam numerare. Probatur; quia supposita tali iniuria, potest Iudex in pœnam criminis talem satisfactionem imponere, & ille ex Iustitia tenetur eam exequi, quia iustæ sententiæ tenetur ex iustitia parere. Idem posset Iudex, etiamsi fama iam esset recuperata, idque in pœnam prioris delicti, quia potest iusta pœna punire delicta, etiam post damna sarta. Similiter pacta & conuentiones iustæ obligant: atqui hoc pactum potest esse iustum; quia infamatus habet Ius accusandi infamatorem, & etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis: vnde vt hoc Iure cedat & omne debitum condonet, potest certa pecunia pacisci.

DVBITATIO 17.

Vtrum si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere, v. g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vitæ penitus absterserit infamiam.

98 *Si fama recõciliata.* RESPONDEO, Tunc non teneri ad famę restitutionem, quia iam restituta est; sicut si dominus recuperauerit vel sua vel aliorum opera equum, quem sustulisti, non teneris ad restitutionem; quia non potest bis eandem rem accipere. Si tamen interea ratione infamiæ aliquid damni accepisset, v. g. si impeditus fuisset à consecutione beneficij, officij, vel legati, tenereris ad illius cõpensationem; quia hoc damnum ex iniusta tua infamatione illi obuenit.

99 *Pro infamia medij temporis.* Vtrùm autem aliquid sit restituendum pro ipsa infamia, quam ille medio tempore, vsque ad illam recuperatam subijt, quæri potest. Sed respondendum est, deberi aliquam satisfactionẽ, si putetur illam velle: (quod addo, quia alioquin censetur cõdonata, nec consuetum est aliàs offerre) nempe significatione doloris & veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta conditionem personarum: vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. ca. 4. nu. 421. & Nauarrus cap. 18. nu. 47.

DVBITATIO 18.

Vtrum si infamia iam penitus abierit in obliuionem sit restituenda. v. g. infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliuiscuntur.

100 RESPONDEO, Teneri restituere etiam post viginti annos, si periculum est, ne aliquando illa infamia reuiuiscat (quod facilè fieri potest, nam homines data occasione facilè recordantur eorum, quæ antea exciderant; quod maximè locum habet, quãdo falsum impositum fuit. Vt docet Caiet. q. 62. ar. 2. si enim verum fuit, non facilè memoria renouanda, nisi periculum sit euidens.) quòd si putetur nullum esse periculum, non tenebitur, vt docet Nauarrus c. 18. nu. 47. contra Caietanum; quia fama iam censetur restituta, vel certè damnum illatum omnino euanuisse; idque verum est, siue crimen fuerit verum, siue falsum, vt ibidem Nauarrus.

DVBITATIO 19.

Vtrum totum damnum, quod sequitur ex infamia sit compensandum.

101 *Damnum ex infamia falsa.* RESPONDEO, & Dico Primò, Damnum, quod sequitur ex infamia falsa, est integrè reparandum. Est communis sententia DD. Ratio est; quia hæc infamia est penitus iniuriosa. impositio enim falsi criminis, duplicem continet iniuriam. Primò, calumniam, eò quòd crimen impingatur ei, qui scitur innocens. Secundò, infamationem, quòd hoc alijs persuadeatur. itaque hæc actio omnino est iniuriosa: atqui omne damnũ, quod alicui sequitur ex actione in ipsum iniuriosa est restituendum: ergo, &c.

Dices, Hoc damnum per accidens sequitur. v. g. Infamasti Petrum adulterij: vnde præter intentionem tuam factum est, vt exciderit officio vel beneficio, quod ambiebat.

102 RESP. Hoc non censeri per accidens sequi; quia etsi non intendebas, tamen labes infamiæ, quam intulisti, est quædam veluti praua dispositio, moraliter apta impedire varia commoda & accersere incommoda, ita vt hæc crebrò ex ea sequantur. qui ergo hanc per iniuriam infert, censetur esse causa iniusta damnorum, quæ inde sequuntur.

103 *Quantum restituendũ.* Aduerte tamen, non esse tantundem restituendum, quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (nisi fortè obtento priuatus fuisset) sed quanti spes illa obtinendi valebat.

Quid si de crimine vero. Sed maior difficultas est, de patefactione criminis veri. Nam Sotus lib. 4. de Iusti. q. 6. ar. 3. ad 4. sentit, damnum, quod hinc sequitur, non esse integrè compensandum, sed partem duntaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio est; quia si ille priuetur officio, vel impediatur ab eo consequendo, id non tam prouenit ob criminis manifestationem, quæ est iniuriosa, quàm ob ipsum crimen, quod verè commissum est; manifestatio autem est solùm conditio quædam veluti applicans & adducens crimen occultum tanquam causam principalem in cognitionem. hæc sententia non

tia non est improbabilis, præsertim cùm multi recentiores illam sequantur. contraria tamen est communior, pro qua

104 *Damnum ex infamia vera.* Dico Secundò, Verius videri eum, qui patefacto crimine occulto alteri fuit causa damni, teneri ad integram restitutionem, sicut qui imposuit falsum. Vt, si impediuit à beneficio, ab opimo matrimonio, ab eleemosynis, cùm esset probè dignus. Ita Nauar. c.18. nu.45. & alij passim, qui in genere dicunt infamatorem teneri ad restitutionem omnium damnorum; nec distinguũt inter crimen falsum & verum. Ratio est; quia est

105 *Est causa principalis.* causa principalis (moraliter) illius damni; sicut is, qui ignem occultum cineribus detegit, & applicat straminibus, vnde vento flante accenditur domus. Deinde ipsum crimen non potest esse causa damni, nisi accedente cognitione; vnde quamdiu crimen manet occultum, non potest inferre damnum, & ita se habet ac si non esset: ergo qui illud manifestat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo censetur causa principalis damni sequuti.

DVBITATIO 20.

Quo modo fama est restituenda.

RESPONDEO & Dico Primò, Si crimen falsum disseminasti, debes adhibere omnem industriam, vt falsa illa opinio animis hominum eximatur: vnde teneris illis significare, te deceptum fuisse, aut falsum dixisse, aut etiam mentitum esse, sicut videris opus esse vt credant; adhibito etiam iuramento, si aliter non putentur credituri, & rei grauitas postulet. Ratio est; quia reuocatio efficax debet adhiberi.

106 *Aliquando iuramentũ adhibendũ, aliquando etiã testes.*

Sed quid si auditores ne iuranti quidem credere velint, teneberísne testibus confirmare?

107 RESP. Fieri posse vt tenearis. vt docet Sotus li.4.q.6.a.3. præsertim si id sine magno tuo incõmodo facere possis; tũc enim vel charitas ad hoc obligaret; imò interdum etiã Iustitia: vt si alij haberent aliquas probabiles causas suspicandi, te nõ ex animo, sed pretio inductum reuocare. Ratio est; quia Iustitia obligat, vt efficaciter reuoces, id est, eo modo, vt auditores meritò possint, debeantque tibi credere, nec habeant occasionem suspicandi rem fictè geri; rarò tamen accidit, vt

108 hoc vsu veniat. Nauarro tamen ca.18. nu.45. videtur durum, vt quis aliquando ad testes obligegetur. Ratio ipsius est; quia, si ne iuranti quidem contra seipsum credere velint, id ex malitia eorum proueniet; Itaque mala opinio, quam retinent, censetur non ampliùs prouenire ex dicto tuo, qui illud satis efficaciter reuocasti, sed ex sua ipsorum malitia, qui sine vlla causa volunt male de proximo sentire. Idem sentit Pet. Nauarra lib. 2.c.4.nu.378. Sed quod diximus verius est, ob rationem allatam.

109 Aduerte tamen, si auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi siue iuranti, siue testes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari; quia non ampliùs censeris causa istius prauæ opinionis, sed illorum peruersitas.

Quatuor modis fama potest restitui. Dico Secundò, Qui crimen occultum alterius manifestauit, quatuor modis potest famam restituere. Primò, Si dicat se quidem tale quid nar-

110 rasse, sed in eo fuisse mentitum, aut dixisse falsum. Hoc modo restitui posse probatur; quia etsi vno sensu dictum tuum falsum non fuerit; nempe quia erat conforme rei: (verè enim commiserat crimẽ, quod eum commisisse dixeras) alio tamen sensu falsum fuit; idque dupliciter. Primò, quia non fuit conforme legi diuinæ, vtpote peccatum, quod in scripturis vocatur mendacium, & falsitas: sicut omne opus bonum, quia conforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundò, Quia non fuit verum veritate publica, licet veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen est occultum, potest negare se fecisse, quia non fecit publicè, vel ita vt teneatur fateri; & Iudex aliquem condemnans ex allegatis & probatis contra suam priuatam scientiam, pronunciat illum reum & criminosum, quamuis verè non sit; quia secundum publicam probationem talis est. pari modo potest iste dicere, se dixisse falsum, vel mendacium, quia non est verum, secundum publicam scientiam: vt rectè Pet. Nauarra l.2.cap.4. n.381. Verùm, etsi hic modus sit valde bonus & efficax, tamen ad illum nõ teneris; tum quia non teneris te infamare, tanquam qui falsum crimen imposueris, cùm verum dixeris, tum quia multi putant hunc modum illicitum, vt qui continere videatur mendacium: quorum sententia est probabilis, quamuis contraria sit probabilior.

Secundò, Si dicat deprehendisse, se fuisse deceptum, vel errasse: qui modus est etiam bonus; sed non tenetur eo vti; quia etsi fortasse hoc modo se non infamet, tamẽ videtur decipere auditores specie quadam mendacij: quod non tenetur facere, imò non potest, secundum Caietanum & Sotum.

Tertiò, Si dicat se male vel iniquè locutum esse de proximo, rogetque vt talem opinionem deponant; verùm hic modus parum est vtilis apud ingeniosos; inde enim magis confirmabuntur, illum crimen commisisse. apud simplices tamen sæpe est vtilis & vsurpandus.

Quartò, Laudando infamatum & honorificè de eo loquendo, vbi datur occasio. hic modus necessarius est, dum quis non vult vti primo, vel secũdo, & tertius esset inutilis vel noxius; sic enim sensim ex vna parte tantundem famam eius illustrare poterit, quantum ex altera obscurauit. Hunc tradunt Sotus lib.4. de Iust.q.6.ar.3.ad 4. Caiet.q.62.ar.2.& 72.ar.3. Nauar.ca.18.nu.45.& multi alij.

Petes, Tenetúrne infamator reuocare apud eos, quibus ipse non dixit, sed alij, qui ab ipso acceperant, v.g. narrasti tribus, illi verò narrãt alijs.

111 RESP. Si ab illis tribus stipulatus est silentium, vel putauit omnino rem tacitam fore, non tenetur nisi apud eos reuocare; quia infamia per illos irrogata, censetur quasi fortuita respectu ipsius. Secus verò si aduertit probabile periculum vlterioris infamiæ; & maximè si crimen sit falsum, tunc enim si isti non restituant, tenetur tanquam causa: vt rectè Pet. Nauarra l.2.c.4.nu.443.

DVBITATIO 21.

Vtrum hæredes infamatoris teneantur ad famæ restitutionẽ, si ipse eã non restituit.

112 RESP. Et Dico Primò, hæredes, loco defuncti non teneri ad famæ restitutionem. Ratio est;

Hæredes nō tenētur, nisi ad damna secuta. tio est; quia hæc obligatio est merè personalis; (non enim est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum) vt obligatio voti personalis, & restitutionis honoris, orta ex contumelia, quæ non transit ad hæredes; cùm nullo modo afficiat vel respiciat bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam.

113 Dico Secundò, Tenentur tamen ad reparationem damnorum, quæ ex infamia illa secuta sunt. Ita Nauar. c. 18. nu. 45. Et Adria. quodlib. 11. Ratio est; quia hæc obligatio, non est purè personalis; sed afficit quodammodo bona infamatoris. vnde cum ea affectione seu obligatione perueniunt ad hæredes: veluti si defunctus domum alterius per iniuriam incendisset, hæredes tenerentur damnum, ex bonis illius rependere.

Dices, Quid si is, qui ratione infamiæ damnum passus est, iam obierit?

RESP. Tunc restitutio facienda est hæredibus ipsius, quia hi succedunt in omnia iura defuncti; sunt enim hæc veluti partes hæreditatis.

114 Petes, Vtrùm defuncto sit fama restituenda?

Etiā mortuo restituenda. RESP. Affirmatiuè; quia fama est bonum, quod homo etiam post mortem censetur possidere. per hanc enim viuit quodammodo in memoria hominum: vnde maximè solent homines appetere famam post mortem, quasi per hanc consequantur quandam immortalitatem.

DVBITATIO 22.

Vtrum is teneatur ad restitutionem famæ, qui bona fide existimans esse verum & publicum, narrauit & infamauit proximum: Item quid si auditores de alio intellexerint?

115 RESPOND. Et Dico Primò, Qui hoc modo proximum infamauit apud Superiorem vel alium, etiamsi fraternæ correptionis causa id fecerit, simul atque cognouerit errorem, tenetur ad restitutionem.

Probatur; quia is, qui detinet alienum inuito domino, tenetur ad restitutionem, simulatque cognouerit alienum esse; atqui hic detinet quodammodo alienam famam, dum in mente alterius prauam opinionem, bona exclusa relinquit: ergo simul ac cognoscit se deceptum fuisse, tenetur eam restituere.

116 Dico Secundò, Non tenetur eam restituere cum graui suo incommodo: vt, cum propria infamia, vel magno damno fortunarum. Probatur; quia sine culpa eam abstulit: ergo non tenetur cum suo graui damno eam restituere; sicut si deprehendas equum vel librum alterius apud te, sine tua culpa, non teneris remittere, magnis tuis expensis.

Nō tenetur cum graui suo incommodo.

117 Vbi Aduerte differentiam inter eum, qui infamauit proximum cum culpa iniustitiæ, & eum, qui sine culpa; quòd ille teneatur famam restituere, etiam cum detrimento famæ suæ; sicut qui iniustè damnum intulit, tenetur, etiam cum æquali damno suo sarcire; hic verò non teneatur cum notabili damno, sed solùm cum modico, vti prudentia & charitas dictabit.

118 Dico Tertiò, Si is, qui ita infamatus est sine culpa infamatoris, interim aliquid damni patiatur, impediatur ab officio, beneficio, aut etiam priuetur, non tenetur alter ad restitutionem. Ratio est; quia non censetur eius damni causa iniusta, cùm non censeatur causa iniusta infamiæ, vnde damnum ortum est; quod intellige, antequam resciscat suum errorem. si enim postquam eum deprehenderit, fuerit in mora faciendæ restitutionis, & interea damnum eueniat; tenebitur; quia ex illo tempore, quo resciuit & potuit commodè restituere, censetur esse iniusta causa infamiæ seu detentionis famæ, si non restituat. *Neq. de damno secuto.*

119 Dico Quartò, Si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant, quàm tu velis, sicque illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si commodè potes, non tamen ex iustitia.

Prior pars patet; quia charitas postulat, vt damnum proximi auertamus & tollamus, si absque notabili incommodo possumus.

Altera probatur; quia tua narratio non est causa directa illius infamiæ, sed illorum praua intelligentia.

DVBITATIO 23.

Vtrum Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad restitutionem.

RESP. Et Dico Primò, Prælatus, seu Superior non impediens externum, à quo videt infamari suum subditum, non tenetur, saltem ratione famæ, suo subdito ad restitutionem. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia q. 10. ar. 4. Ratio est; quia ex officio nō suscepit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam. 120

121 Dixi, non teneri *saltem ratione ipsius famæ*; quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ, salutisque spiritalis, subditi. Nempe si bona fama putaretur necessaria, vel valde commoda, ne ille licentiùs viuat: Multi enim amissa fama fiunt impudentes ad peccandum, tanquam fræno honestatis, quo coercebantur sublato. Itaque cùm Superior ex officio teneatur impedire ea, quæ subditorum saluti aduersantur, tenebitur etiam impedire subditorum infamiam & si neglexerit, bonam famam restituere.

122 Dico Secundò, Si non impediat subditum, alteri non subdito detrahentem, cùm facilè potest, tenebitur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Probatur; quia ex officio incumbit illi subditum suum corrigere & impedire, ne alteri iniustè noceat: ergo si non impediat cùm facilè possit, censebitur causa moralis damni: sicut si Prætor non impediat furta & latrocinia in ciuitate, tenebitur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa.

Dico Tertiò, Si tamen subditus in absentia Superioris famam alterius violauerit, nō tenetur Superior eam restituere, subdito non restituente; modò quantum in se est compellat subditum vt restituat. Prior pars patet; quia nō censetur tunc causa damni, cùm absens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur; quia Superior ex officio tenetur compellere inferiorem, ne persistat in iniuria alteri inferenda, sicut ne primò illam inferat; atqui is, qui infamauit & non restituit famam cùm possit, persistit in iniuria, eámque continuat; sicut is, qui rem alienam detinet inuito domino: ergo Prælatus tenetur eum compellere.

Petes,

Petes, Qui Superiores hîc intelliguntur obligari?

123 *Superiores quinam.* RESP. Parentes respectu liberorum, quamdiu eorum regimini subsint; domini respectu seruorum; Superiores Regularium, Episcopi, & ex parte Parochi, quia hi etiam possunt suos subditos compellere: Denique Principes & Magistratus: sicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita & detractiones, maximè per libellos famosos, qui capitali sententia vindicantur. *Libelli famosi.* vt patet L. vnica. C. de famosis libellis. Non tamen tenentur cogere ad restitutionem famæ, nisi parte id iuridicè petente; nisi fuerint aliquo modo infamiæ causa. sic enim vsus habet: ratio est; quia parte non petente, præsumi potest condonata.

DVBITATIO 24.

Vtrum restitutio famæ possit condonari, præsertim à Prælato.

124 RESPONDEO, Restitutionem famæ, sicut & aliorum bonorum externorum, posse cōdonari, nisi fortè nobis sit necessaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum scandalum; vel ad officium, quo proximo obstringimur ritè obeundum. Vnde Infero primò, Priuatum *Priuatus potest cōdonare.* posse condonare hanc restitutionem, nisi fortè esset infamatus de crimine, vnde timeretur scandalum; (vt de hæresi) vel eius infamia redundaret in familiam; tunc enim eam condonare, esset contra charitatem, condonatio tamen esset valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quàm quòd ille infamis homo, dicatur esse illius familiæ, illorum frater, cognatus, &c.

125 Secundò, Si vir valde vtilis bono publico, qui suis concionibus vel doctrina multùm prodesset Reipublicæ, condonaret restitutionem famæ, vnde postea impediretur fructus consuetus, peccaret contra charitatem: infamator tamen non ampliùs teneretur ex iustitia; ex charitate tamen teneretur, si commodè posset; quia tenetur ex charitate istud damnum Reipublicæ, cuius ipse causam dedit, auertere, tollendo causam.

126 Tertiò, Si fama tua videtur necessaria ad rectam muneris tui administrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos casus. Primò, Si possis & velis officium deponere: tunc enim posses condonare sine peccato mortifero; vt patet ex dictis suprà, & docet Sotus lib.4. de Iust. q.6.art.3.ad quartum.

Secundò, Si humilitate & aliis virtutum officiis, facilè hanc iacturam possis apud subditos sarcire.

127 *Superior cōdonans infamiam.* Sed quid si condonet reipsa, nolens officium deponere, vel aliter suæ authoritati consulere; eritne condonatio valida?

RESPON. cum Soto suprà, validam videri; quia ipse verè est dominus suæ famæ, non subditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam subditis; (nisi fortè infamia in ipsos redundaret) quia non habent Ius, vt ipse suam famam conseruet, nisi supposito quòd velit manere Superior, & aliis modis eam recuperare nolit: quorum vtrumque in ipsius arbitrio positum est. vnde non tam condonando restitutionem, quàm volendo cum illa ineptitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

128 DICES, Parens non potest condonare restitutionem bonorum, quæ sunt necessaria alendæ proli: ergo nec Superior restitutionem famæ necessariæ ad gubernandum subditos.

RESP. Primò, Negando consequentiam; quia parens non potest cedere officio parentis, sicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (si consistamus precisè in iure naturæ) quia potest mendicatò illis victum conquirere si velit; quòd si nolit, sibi imputet; non enim manet illa condonatione absolutè impotens ad prolem alendam.

129 *Si infamia tua in alios redundat.* Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita vt ipsi inde maneant infamati vel suspecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis est infamia Religiosi, quæ redūdat in Monasterium. valde enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere sceleratum monachum. nam tota communitas quodammodo redditur plebi suspecta. Vnde etiam sæpe ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obstat quòd Religiosus videatur dominus suæ famæ, vt dictum est cap.4.dub.5. (non enim per votum paupertatis renuntiat famæ & honori suo) quia non est dominus famæ Cōuentus, quæ per ipsius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præsertim de crimine hæresis, proditionis vel alio simili, quæ redundat in liberos. Habentur enim viles, & inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filiæ, si adhuc sub cura parentum existant. imò etiamsi non existant: si tamen infamia illorum, parentes suspectos reddat. eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam sine meo consensu condonare. Secus si tua infamia non aliter redundet in me, quàm quòd dicar habere fratrem vel cognatum sceleratum; vt dictum est nu.124.

DVBITATIO 25.

Vtrum in restitutione famæ fieri possit compensatio.

Cōpensatio. RESPONDEO & Dico Primò, Non potest ita fieri compensatio infamiæ, vt si alius te infamarit, tu vicissim illum possis infamare. Ratio est; quia est manifesta vindicta, quam nemo priuata authoritate potest facere: reddere enim malum pro malo vt fiat æqualitas, solius est publicæ potestatis. 130

Potes aperire alioru peccata. Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu possis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipsi fides adhibeatur. Ita Sotus suprà & alij passim, v.g. potes dicere, isti fidem nō esse habendam, eò quòd aliàs in mendacio vel periurio sit deprehensus. 131

Probatur Primò; Quia quisque habet Ius tuendæ non solùm vitæ, sed etiam famæ, cum iusta moderatione: (id est, sine qua, iniuria prohiberi nequit) ergo cùm infamiam, quam ille per iniuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, nisi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò; quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi;

ximi: vt patet ex dubit. 8. & 9. ergo multò magis ad auertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat inferre. nam ratione iniuriæ amittit Ius, quod habet, ne crimen eius occultum pandas.

132 Aduerte tamen Primò, Si criminis detectio non est vtilis ad famæ tuæ defensionem, est iniqua; quia non est defensio, sed vindicta: vnde si tibi restituat, teneris illi vicissim ad restitutioné.

Cōtra charitatem. Secundò, Si alia via famam tuam possis tueri, v.g. interposito iuramento, vel adhibitis testibus; erit contra charitatem aperire crimen occultum ad fidem ei detrahendam; quia lædis illius nomen plusquam est necesse. videri tamen possit non esse contra Iustitiam; quia non teneris ex iustitia confugere ad istos modos. non enim ille Ius habet, vt parcas nomini ipsius in defensione tui, cùm ipse famam tuam iniustè oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quàm necesse sit vt ei fides non habeatur. communior tamé sententia DD. id vult esse contra Iustitiam, quam & ego probo, authoritate illorum ductus.

133 *Potes vti cōpensatione, non restituendo.* Dico Tertiò, Si tu alium iniustè infamasti, qui te antea infamauerat; non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit; sed potes vti compensatione, seruata tamen æqualitate, quantum fieri potest. Est contra Nauarrum cap. 18. nu. 47. & Caiet. q. 62. ar. 2. & Petrum Nauarra cap. 4. nu. 395. Sed nostra sententia est verior, eamque docet Adrian. in 4. qu. penul. de restitut. §. Circa prædicta. Sotus lib. 4. qu. 6. art. 3. ad 4. Iosephus Angles in 4. de restit. famæ, dubio 3. Toletus li. 5. cap. 70. & alij.

134 Dixi, *seruata æqualitate*; quia si tu intulisti ei multò grauiorem infamiam, diuisibilem tamen, detegendo plura crimina, teneris ad restitutionem, donec damnum à te illatū, sit æquale damno, quod ipse tibi intulit. Probatur; quia in rebus temporalibus, quando iura sunt paria, si alter non vult tibi seruare Ius & soluere debitum, nec tu teneris illi seruare & satisfacere: vt patet in debitis pecuniarijs. atqui fama est bonum temporale, cuius sumus domini: ergo est eadem ratio. Idem videtur dicendum, quamuis iura non sint paria, si infamia, quam intulisti non posset per partes restitui: (vt si illum de grauiori crimine infamasti, quàm ille te) tunc enim eam instar pignoris detinere potes, vt eum ad restitutionem compellas; & ipse sibi imputet quòd nō restituas. sicut si annulum aureum habeas ab eo, qui tibi debet tres philippicos; potes retinere instar pignoris, vt cogas ad solutionem.

135 *Obiect. Nauarri.* Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum non tollitur, sicut debitum pecuniarium vnius, tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo est dispar ratio.

RESP. Etsi damnnm à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam, tamen tollitur debitum sarciendi illius damni; si alter sarcire nolit quod à se illatum est: quod etiam vsu venit in damnis fortunarum. si enim tu incendisti ædes Petri, & Petrus vicissim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro; sed tollitur debitum satisfaciendi Petro, propter compensationem.

Hinc patet, compensationem hanc fieri posse etiam altero inuito, si ipse nolit restituere: multò ergo magis mutuo consensu, contra Caietanum. Quæ omnia intellligenda sunt de ijs, qui possint facere condonationem infamiæ sibi irrogatæ; nempe quorum infamia non pertinet ad subditos vel socios: vt patet ex dictis dub. 24. inter tales enim non potest fieri compensatio, propter iniuriam, quæ subditis vel socijs fieret.

Petes, Vtrùm possit fieri compensatio infamiæ cum damno fortunarum, v.g. intulisti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iustitiam infamauit; vtrùm possis illi denegare damnorum restitutionem, si ipse nolit tibi famam restituere.

136 *Cum dāno fortunarū.* RESP. Probabile est hanc compensationem fieri posse; quia probabilis est ea sententia, quæ asserit infamiam pecunia esse compensandam, quando in suo genere non restituitur. Itaque si ille non velit, vel non possit eam in suo genere compensare, possit tamen pecunia, licitum tibi est pro ea, pecuniæ certam summam, iudicio prudentis arbitrãdam, exigere; ac proinde denegare debita vsque ad illam summam. Idem etiam in altera sententia locum habet, quando famæ restitutio est possibilis, & infamator non vult eam restituere; tunc enim iure pro ea pecuniam exigere potes, seu potiùs pro redemptione obligationis restituendi. Secus tamen in hac sententia, si restitutio famæ esset impossibilis; tunc enim nihil pro ea exigere posses. nisi fortè competeret tibi actio iniuriarum, pro cuius cessione aliquid pacisci potes.

DVBITATIO 26.

Quænam excusent famæ restitutionem.

RESPONDEO. Primò, Iusta condonatio, id est, quæ ab eo facta est, cuius infamia non redundat in alios. vt patet dubit. 24.

137 *Excusantia restit. famæ.* Secundò, Iusta compensatio: vt si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus. vt patet dubit. 25.

Tertiò, Si fama, alia ratione iam sit recuperata. dubit. 17.

Quartò, Si infamia prudenter existimatur abijsse in obliuionem; tunc enim non teneris, siue falsum imposueris, siue verum. dubit. 18.

Quintò, Si crimen occultum, quod aliquibus dixisti, alia ratione fiat publicum. tunc enim amisit Ius restitutionis. dubit. 13.

Sextò, Si restitutio sit impossibilis. dubit. 15. & 16.

Septimò, Si non possit fieri sine periculo vitæ. dubit. 15.

138 *Si amittenda fama maioris momenti.* Octauò, Si non possit fieri sine amissione famæ, quæ sit longè maioris momenti; vt si Prælatus, vel vir illustris infamauit plebeium, non tenetur cum iactura sui nominis reuocare; sed sufficit vt illum laudet in eo genere virtutis, vbi infamauit. quòd si sic videatur non satis restituta, reliquum poterit pecunia compensare arbitrio prudentum, vel potiùs remissionem restitutionis pecunia impetrare; si tamen cōmodè possit, alioquin non tenetur. Ratio est; quia ille plebeius non potest cum ratione exigere, vt ille famam suam tanti mométi amittat; sed debet esse contentus laude, humanitate & muneribus pecuniariis ex arbitrio prudentum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum. Toletus lib. 5. cap. 70. Corduba

duba lib.1.q.33. art.2. Couarr. ad regulam Peccatum, 1.p.nu.8. §.Tertiò, adultera. & alij.

Nonò, Si bona fide persuasus esse verum & publicum, narrasti, nec possis sine damno famæ tuæ restituere. dubit.22.

Decimò, Si reuera nulla fuit infamia secuta, eò quòd infamator esset nullius fidei, (quod sæpe accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, sciebant similia; ita vt infamia non fuerit notabiliter aucta.

DVBITATIO 27.

Vtrum honor sit restituendus, & quo modo.

139 *Honor læditur.*

NOTANDVM est, Honorem lædi contumeliis, irrisione, sannis, alapa inflicta, alijsque similibus modis. sicut enim honoramus aliquem edito signo, quo testemur eius excellentiam, nosque eam magnifacere, cum quadam nostri submissione: ita honorem lædimus edito aliquo signo, quo testemur eius vilitatem, nósque illum contemnere, quod fit modis enumeratis.

Dico Primò, Qui iniustè alterius honorem læsit, tenetur ad restitutionẽ seu satisfactionem, siue id publicè coram alijs, siue priuatim fecerit coram illo solo. Est cõmunis DD. Prior pars patet; quia fecit veram iniuriam contra iustitiam commutatiuam.

140

DICES, Alter nullum accepit damnum ex contumelia, præsertim si nemo alius id aduertit; ergo nihil restituendum.

RESP. Esto, non acceperit damnum, tamen illata est ei verè iniuria; vnde teneris saltem ad satisfactionem, si nolis hoc vocare restitutionem. quod confirmatur illa sentẽtia Domini, Matth.5. *Qui dixerit fratri suo fatue,* (id est, graue conuitiũ) *reus erit gehennæ ignis*; & subijcit Dominus, *Si ergo offers munus tuum ad altare & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo.* vbi manifestè Dominus exigit satisfactionem, etiam pro contumelia priuata.

141 *Damnum dignitatis.*

RESPON. Secundò, Inferri etiam damnum quoddam hominum æstimatione, non fortunarum, sed dignitatis. dum enim contumelia afficis, veluti labem quandam dignitati irrogas, eamque quãtum in te est viliorem reddis. Vnde contumelia affecti, dicunt honorem & dignitatem suam læsam & imminutam. Hanc autem læsionem tanti æstimant, vt sæpe damna fortunarum grauissima præoptent; vnde etiam solent maxima indignatione ob hanc iniuriam commoueri.

142 *Omissio honoris.*

Dico Secundò, Omissio honoris debiti superioribus vel æqualibus, non est contra iustitiam commutatiuam, sed cõtra virtutem obseruantiæ: vnde per se non obligat ad restitutionem. Patet; quia aliud est non honorare, aliud contumeliam irrogare.

Dixi *per se*; quia fieri potest, vt ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quæ illi omissioni coniuncta est, obligeris; vt si alijs honorantibus Episcopum, vel Pastorem prætereuntem, tu illum sine vllo honoris signo impudenter aspicias.

143

Dico Tertiò, Qui in alterius absentia aliquid fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eosdem restitutionem facere, si probabile est aliquid honori ipsius apud eos detractum. Patet ex ijs, quæ sunt dicta de fama. si enim in animis eorum, dignitas ipsius imminuta est, ibi quoque instauranda est.

Modi restituendi honoris.

Dico Quartò, Varij sunt modi honoris restituendi: ex quibus is tantummodo est necessariò adhibendus, quo, iudicio prudentis satisfit honori violato. Hæc propositio per se patet; & docet eam Caiet. opusc.31. resp.13. dub.5.

144

Primò, Restitui potest honor amica & honorifica salutatione aut compellatione; & hic ferè sufficit Prælatis & Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeos, vt rectè Caiet. q. 72. ar.3. non enim tenentur ij adeò sese demittere, vt veniam petant; quod expressè D. Augustinus docet in sua regula, de Superioribus.

Secundò, Adhibendo ad mensam, dando locum honorificum, propinando, &c. qui modus sæpe sufficit, etiam inter eos, qui sunt paris conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus est efficacissimus; quo debent vti inferiores erga Superiores, & sæpe etiam æquales inter se; nam si læsus hanc satisfactionem iustè exigat, (vt si graui contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, si sit inferior vel æqualis.

145 *Si iniuria atrox.*

Notandum Primò, fieri posse, vt non sufficiat veniæ petitio; vt si atrox iniuria viro nobili illata sit; tunc enim potest exigi maior humiliatio, v.g. vt flexis genibus cum fune in collo veniam petas. sed qui iniuriam intulit, non tenetur eam præstare ante sententiam Iudicis. sic enim moribus Gentium est receptum, vt etiam pro summis iniurijs, non teneatur quisquam sponte maiorem satisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum signis doloris. Quòd si alter maiorem exigat, eam per Iudicem curet imponi vel infligi.

Dices, Satisfactio exhibẽda est ad æqualitatẽ.

RESP. Satisfactio pro iniuria dupliciter potest esse æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita vt gratiam non habeat admixtam. & hæc quia valde difficilis est, infligenda est per Iudicem. Secundò, quadam proportione, sic vt tota ferè nitatur gratia condonantis: & hæc consistit in humili veniæ petitione, signisque doloris, estque præstanda, etiam ante sententiam.

146

Notandum Secundò, Si petas veniam omniũ iniuriarum & alter eam concedat, non censeri condonatas, nisi eas iniurias, quas verisimiliter intendit condonare. Itaque si aliqua illum latet, quam si nosset, nollet sine satisfactione condonare, non censetur eam condonasse; quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam.

CAPVT XII.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc causam. *Constat dubit. 20.*

DVBITATIO I.

Quid sit furtum. *D. Thomas q. 66. art. 3.*

RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt, *Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei vel etiam vsus, possessionisve.* Ita habetur L. 1. §. Furtum. ff. de Furtis. & Institut. de obligationibus, quæ ex delicto. §. 1. quam supplet & explicat Nauarr. cap. 17. nu. 1. Clariùs & breuiùs Theologi, *Furtum est occulta rei alienæ acceptio inuito domino.* Hæc definitio habet tres partes. Prima est, *occulta*, vt distinguatur à rapina & aliis iniustis acceptionibus, per iniquos contractus; occulta enim acceptio est, quæ fit domino nesciente, vel quam quis intēdit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente, quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iniustitiam.

1 *Furtū quid*

2 Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

RESP. Si sciat dominum videre & non curet, potiùs committit rapinam quàm furtum: si autem ignoret dominū videre, est furtum; quia intendit ipso nesciente accipere, ita vt aliter nollet.

Dices Secūdò, Detētio rei alienæ habet rationē furti: ergo non tantùm consistit in acceptione.

RESP. Detentio est instar acceptionis; quia acceptio & accepti detentio moraliter censetur eadem actio. quòd si quis id, quod iustè accepit, postea iniquè retineat, perinde facit, ac si primò tunc iniustè acciperet. vide D. Thomam in respons. ad 2. & Caiet. ibidem.

3 *Occultū & manifestū.* Dices Tertiò, Crimen non accipit speciem ex eo quòd sit occultum: ergo de ratione furti non est vt occultè fiat.

RESP. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occulto, tanquam medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto; quia tunc occultum & manifestum continent diuersas iniurias. Hac ratione furtum differt specie à rapina, & dolosa inuasio à manifesta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

4 Secunda est, *Rei alienæ*; quia acceptio rei suæ, quæ est apud alium, non est furtum, saltem quà suæ; quamuis possit esse furtum quatenus illa res est alteri cōmodata vel oppignorata; tunc enim aufertur illi vsus, vel securitas, quam per illam rem habebat.

Tertia est, *Inuito domino*; Si quis enim putaret domino non displicere, non esset furtum, quamuis occultè illud acciperet; eò quòd per verecundiam vereatur petere; debet autem esse cum ratione inuitus. vnde qui occultè accipit in extrema necessitate, non est fur: Item qui compensandi causa, quando aliter quod suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, *rei corporalis & mobilis*; sed meliùs omittuntur: nam potest quis etiam furari Iura; vt, census & seruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino absente.

5 *Plagium.* Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberum, v.g. vxorem vel prolem alicuius, non committere *furtum*; quia homo liber non habet dominum à quo possideatur: sed dicitur cōmittere *plagium*, seu *crimen plagiatus*, si fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium; si verò fiat ad fruendum, dicetur *raptus*: quæ propriè non sunt species furti. *Raptus.* Quòd si quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit verum furtum; quia est acceptio rei alienæ, quà aliena; intendit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ est domini. si autem furetur, vt ad tempus abutatur, non dicetur furtum; quia illa ancilla secundum illū actum non subest dominio alterius, nec ipse quærit in ea id, quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidem damnum domino, dum priuat ancillæ obsequio; sed non omnis damnificatio est furtum. Quamuis enim furtum non sit peccatum, nisi quia infert alteri damnum, priuando eum re sua, contra ipsius rationabilem voluntatem: (si enim vna eademque res in duobus locis esset vel à duobus possideri integrè & vsurpari posset, nullum peccatum committeretur) tamen non omnis damnificatio est furtum; sed differunt hæc saltem materialiter. furtum enim postulat acceptionem seu vsurpationem, qua quis rem sibi vindicet; etsi ad breue tempus, & animo eam paulò post abijciendi: quo modo Augustinus furabatur poma. vnde qui incendit alterius segetes, non est fur, tamen damnum infert; nec minùs peccat, quàm si eas auferret.

6 *Differunt furtum & dānificatio.*

7 *Sacrilegiū.* Patet Secundò, Eum, qui rem sacram accipit, aut prophanam in loco sacro, tanquam in asylo depositam, committere peccatum furti; quia accipit alienum inuito domino; quamuis huic furto coniuncta sit malitia sacrilegij, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duæ malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes.

DVBITATIO 2.

Vtrum furtum & rapina differant specie.

D. Thomas art. 4.

8 RESPONDEO, specie differre in ratione iniuriæ. ita D. Thomas & Caietanus. Ratio est;

Rapina. tio est; quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino scienti; quam *furtum* excludit. Itaque nouam rationem iniuriæ continet; quia nouam rationem inuoluntarij. aliter enim est inuoluntarium, quod quis ignorans patitur; aliter quod sciens & renitens. quamuis enim vtrumque sit absolutè inuoluntarium, tamen alterum est longè magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet rapinam esse grauius peccatum quàm furtum, cæteris paribus: vt docet D. Thomas art. 9. & ibidem Caietanus.

Petes, Quo modo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

9 *Per contractus iniquos* RESP. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnum omninò inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: In contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtim, si sciat iniquitatem contractus, id est, partim voluntariè partim inuoluntariè, mauult enim hoc damnum iniustè pati, quàm contractum omittere. si autem ignoret contractus iniquitatem, & ideò contrahat, erit furtum, seu eiusdem, ac furtum, rationis. Ex his constat, rationem genericam communem furto & rapinæ, esse *iniustam ablationem rei alienæ, absolutè inuoluntariam*. vt autem contineat etiam iniustitiam contractuum dicetur *iniusta ablatio rei alienæ*, vide Ioannem Medinam qu.4. Cod. de rebus restituendis.

Aduertendum tamen est, aliquando omnẽ iniustam acceptionem vocari furtum, & rapinam:

10 *Furtum generat im acceptum.* vt patet cap. Si quid, 14. q. 5. ex D. Augustino, *Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.* Sic Exodi 20. dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, vt docet D. Augustinus lib. 2. quæst. 72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, vt dictum est.

DVBITATIO 3.

Vtrum fur & raptor continuo peccent donec restituant.

CAIETANVS qu. 66. art. 3. circa solutionem tertij argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuare peccatum actuale furti, eò quòd non sit actio, sed effectus actionis: vnde vult detentorem esse solùm in peccato habituali. Sed contrarium est verius, vnde

11 *Continuò peccat detentor.* RESP. Et Dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cùm posit non restituit. colligitur ex Gabriele in 4. d. 15. q. 2. art. 2. conclus. 2. & Soto lib. 4. qu. 7. art. 4.

Probatur Primò; quia non restituendo lædit continenter proximum, ipsum impediens à possessione & vsu rei suæ vel debitæ: quæ læsio quo diutius durat, eo censetur maior: atqui hæc læsio assiduè pendet vel à voluntate libera non restituendi, vel à libera voluntatis omissione: ergo est peccatum actuale, eo saltem modo, quo in omissione operis externi, qua alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, Qui non restituit cùm posit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi non sit propriè actio, est tamen instar actionis, sicut possessio: ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet à voluntate, est actuale peccatum, actu nocens proximo.

12 Tertiò, Qui conijcit proximum iniustè in vincula & ibi relinquit, continuò peccat actu; quia continuò nocet: perinde enim est siue manibus siue vinculis eum assiduè tenendo affligat, cùm vtrumque æquè liberè continuetur. ergo etiam qui assiduè rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit.

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus inflixit, continuò peccat, quia continuò nocet.

13 *Obiectiones. Vulnerans.* RESP. Neg. consequ. non enim propriè continuè nocet, sed semel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps secutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita vt non dependeat ampliùs à præsenti ipsius voluntate, vt sit vel non sit; sed solùm à præterita, in qua semel cēsetur volitum. Quòd si esset in ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere prouenientem; & non faceret; continuò noceret præsenti voluntate, & sic continuò peccaret: sicut is, qui præsenti voluntate continuò nocet, constrictum tenendo, quem singulis momentis posset soluere. Simile videmus in ty-

14 *Iniquã legem ferensi* ranno, qui Idolum erigit, vel iniquam legem sancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud Idolum vel illa lex assiduè ex ipsius libertate dependens, manet: nã ex parte sua tamdiu actu nocet; quod nocumentum quouis momento potest & debet tollere.

Nec refert, quòd erecto Idolo vel lege data nihil ampliùs agat; quia illa libera dependentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit, potest auferre; si non auferat, continenter nocet & peccat.

15 Dices Secundò, Ergo singulis momentis peccat.

RESP. verum est, non quidem nouum peccatum addendo, sed prius actu continuando: sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eò cæteris paribus, est grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè restitui potest, est vnum peccatum continuum actuale, quod singulis momentis crescit, idque dupliciter.

16 *Quomodo crescat hoc peccatum.* Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. si enim inde dominus continuò crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hęc detentio fit continuè peior, idque intrinsecè quodammodo: sicut si ignem segetibus immissum singulis momentis posis extinguere, & omittas, assiduè crescit peccatum, ratione maioris damni: & si proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cùm singulis momentis posis, assiduè crescit illa omissio, ratione maioris incommodi. quòd si inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re sua, solùm augebitur priore modo: sicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumstantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinseca non crescat. vt ostensum est 1. 2. quæst. 74.

Dices Tertiò, Si hæc detentio est vnum continuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cùm dormit, tunc enim detinet.

17 *An, cùm dormit, peccet.* RESP. Primò, Quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; nō quidem quòd tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequitur, vel in executione cœpta perseuerat: quo modo ipse somnus peccatum esse potest; vt si dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipse somnus est peccatum externum seu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum antea inceptum. vt si innocentem duris vinculis constrictum relinquas, & ita cubes.

18 RESPON. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo actu non peccat, vero & formali peccato; quia neque somnus, neque id, quod fit in somno dependet ab aliqua voluntate libera, tanquam actio, quæ assiduè liberè fit & continuatur; sed tanquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cùm cœperit, non sit in nostra potestate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opinione, neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, vt

19 quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare: sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiuè; quia effectus eius antea præuisus & præuolitus continuatur; qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, antea per malam voluntatem, inchoatæ. Vt *Peccatū vt formaliter cōtinuetur.* autem formaliter continuetur, requiritur vt assiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium, vt continenter actu formali nolit tollere: sufficit vt non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, liberè omittit; habetque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi seu non restituendi; vt patet ex dictis 1.2.q.6.ar.3.

20 *Non fit nouum peccatum moraliter.* Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commodè potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; sed continuari antiquum, quod antea per acceptionem erat inchoatum. nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiuè censetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore non restituendi, non censeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physica ratione; sed vnum peccatum grauius: quia omnes illæ internæ voluntates referuntur ad vnum, idemque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt, sicut cùm quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occisioni, sunt vnum numero peccatum; quia omnia interna desideria tendunt ad eundem conatum.

DVBITATIO 4.

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

21 RESP. Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primò, ratione ipsius propositi: vt dum quis propositum detinendi mutat, constituens prima opportunitate restituere, & hæc est perfecta interruptio. Secundò, Ratione *Tripliciter interpellatur peccatū detentionis.* detentionis externæ, quando illa in se incipit non ampliùs esse iniuriosa, eò quòd restitutio eo tempore facta sit impossibilis: vt si procul absit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non est ampliùs peccatum. vnde etiamsi ferretur excommunicatio in eum, qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamsi animum nunquam restituendi haberet. quia etsi illa voluntas interna peccatum sit; detentio tamen externa peccatum non est. non enim est voluntaria, seu à voluntate dependens, etiamsi fortè sit volita. Incideret tamen, simulatque offerret se opportunitas restituendi & eam negligeret, quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria, ac proinde peccatum externum.

22 Dices, Quid si detentor non aduertat se tali tempore non teneri ad restitutionem, putetque se teneri? Respondeo, Tunc, externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio re vera in se non est iniusta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter; quia ipse putat eam esse iniustam & vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meam, nesciēs esse meam; acceptio illa esset iniusta formaliter, (id est, vt subest illi iniquæ voluntati) non tamen in se & materialiter; quia est actio in se iusta, quæ iustè potest appeti & fieri.

23 Tertiò, Ratione somni vel alterius distractionis, per quam fit, vt homo non habeat tunc in sua potestate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio sit libera, necesse est, vt in potestate hominis sit aduertere se detinere: alioquin pro illo tempore non est libera, ac proinde nō est peccatum formaliter, sed materialiter tantùm vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatum detentionis formaliter; quia iste homo formaliter tunc non peccat, cùm illa detentio ab illo liberè nō pendeat, continuatur tamen effectiuè; quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus, est peccatum in sua causa, à qua dependet; nempe in voluntate, quæ præcessit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non sit maius vel minus, siue ea diutius duret, siue breuiùs, nisi quatenus id est præuisum & præuolitum; & consequenter, solùm ratione voluntatis præcedentis.

24 *Quo modo explicanda in cōfessione.* Petes, Vtrùm interruptio huius peccati debeat explicari in confessione? Quidam putant id non esse necessarium; sed sufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue dānum vel afflictionem magnam senserit. Primum requiri, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secundum, Vt intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum.

ctum. Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia: Non requiri verò vt explicet, quoties resilijt à proposito restituendi: tum quia is, qui decies mutauit propositum, non magis peccauit, quàm qui permansit continuè in voluntate retinendi, si cetera sint paria: tum quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter censentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per se sunt distincti actus: puta, si potest meminisse.

DVBITATIO 5.

Vtrum dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotiescunque id facit.

RESP. Quidam putant id esse nouũ peccatũ. Ita Nauarr. c.17.n.54. & Caiet. qu.66. ar.3.

25 *Vsus rei non est nouum peccatum.* Sed verius est, non esse nouum, sed vnum idemque continuatum: colligitur ex Gabr. & Soto suprà cit. n.11. Ratio est; quia rem alienam accipere, retinere, vti, & destruere, cẽsentur eiusdem rationis & speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt, est vnum peccatum continuatum.

Hîc tamen duo Aduertenda. Primò, Si domino perinde sit, vtarisne re sua, an eam apud te detineas otiosam, nõ magis crescere culpam vsu, quàm nuda detentione; vt, si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile, quod vsu nõ fit deterius: si sit pecunia, eamque alienes, modò ea alienatione non fias ad restituendum impotentior. quòd si dominus longè ferret ægriùs vsum, quàm otiosam detentionem, eò quòd res vsu atteratur, vel periculo exponatur, tũc peccatum magis vsu augesceret quàm detentione: (semper tamen intra eandem speciem) vt si sit vestis, vel equus, &c. 26

Secundò Notandum. Si res ita apud te facta sit deterior, vt verisimile sit dominum eam non ampliùs velle, sed pretium eius; non est peccatum ea vti, aut etiam destruere; quia hoc non fit ampliùs inuito domino, cùm eam nolit sibi restitui: peccatum tamen esset non restituere eius pretiũ, si commodè posses. quòd si etiam id tunc commodè non posses, neque hoc peccatum esset.

DVBITATIO 6.

Quale peccatum sit furtum.

RESPONDEO & Dico Primò, Ex genere suo esse peccatum mortiferum. Ratio est; quia infert proximo nocumentum: atqui hoc est contra charitatem: ergo.

27 Aduerte tamen, Furtum ex genere suo esse minimum peccatum, quod in proximum committitur; quia bona fortunæ sunt infima. ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, posset esse maius alijs.

Dico Secundò, Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione, vel ex materiæ paruitate, sit tantùm peccatum veniale. Est certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet; quia in furto tali, nõ est notabilis læsio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale difficilius est; nam opus illud externũ videtur vix fieri posse absque plena consideratione. Sed quidquid sit de opere externo, saltem voluntas furandi potest carere plena & sufficienti aduertẽtia: vt patet, dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatum veniale erit. Puto tamen etiam fieri posse, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam sine plena animaduersione: Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priusquam perfectè aduertant quid agant: Idem fieri potest ex vehementia tentationis, præsertim in festinatione, vbi non conceditur deliberatio. 28 *Furtum indeliberatū.*

Dico Tertiò, Vt furtum sit peccatum mortale, requiritur, vt materiæ quantitas notabilis sit. patet; quia nõ cuiusuis rei ablatio potest esse culpa mortifera. v. g. pomi vel oboli. 29

Sed difficultas est, quænam censenda sit quantitas notabilis. Nauarrus ca.17. nu.4. putat dimidium regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum. Toletus li.5. c.16. vnum regalem, vel duos; etiam respectu ditissimi. Barpt. Medina 1.2. qu.88. art.4. duos regales. Sotus lib.5. q.3. art.3. ad tertium, vnum vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alij vero docent non posse in genere taxari, quæ quantitas sit notabilis; sed hanc statuendam arbitrio prudentum, pro varia personarum & locorum conditione. Ita Ioannes Medina C. de restit. q.10. & Petrus Nauarra lib.3. c.1. n.35. Ratio est; quia quod respectu vnius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale; sed modicum & parui momenti. iuxta quam sententiam dici potest, Primò, respectu omnium, etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile. vnde furtum vnius aurei, erit mortiferũ. Ita Pet. Nauarra, & Sotus suprà. *Quantitas notabilis.*

Nec obstat, quòd hæc quantitas respectu Regis modica videatur: quia etsi modica sit ad donationes pro regia magnificentia faciendas; non tamen est modica, spectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ subleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cùm militi soluendum est, qui per mensem vnum, pro duobus aureis vitam exponit. Deinde censetur notabilis, cùm agitur de iniuria subeunda: non enim minùs Rex se suaq; omnia tuta esse vult ab iniuria, quàm alius quilibet. Secundò, Respectu mediocriter diuitum, quatuor regales, siue vnum florenum cẽseri quid notabile, iuxta Petrum Nauarram: quia sufficit illis ad victum vnius diei. addit ille, minorem quantitatem non censeri notabilem. Tertiò, Respectu mechanicorum, duos regales; iuxta sententiam Medinæ. inde enim commodè victitant, & hæc summa ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen & Petrus negant duos sufficere. Quartò, Respectu pauperis, vnum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis laxa, nec satis consentanea scripturæ, quia dicitur, *Fures regnum Dei non possidebunt*. pauciores enim sunt, qui tantas summas surripiant. 30 31

Nihilominus, etsi hæc vltima sententia satis probabilis videatur; placet tamen sententia Bartholomæi Medinæ, & Toleti, qui duos Regales absolutè quantitatem notabilem statuunt. quamuis etiam minor summa talis censeri possit, si no-

tabilem læsionem secum trahat; vt si pauperi surrepta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari potest ex Nauarro, qui dicit, In quibusdam Episcopatibus solitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen, modò post Concilium Tridentinū fieri non debet: imò per se res satis indigna videtur, nisi in casu aliquo particulari, circumstantiæ tale remedium postulent. Vide Concil. Trident. sess. 25. cap. 3. de refor. vbi statuitur vt huiusmodi excommunicationes non ferantur, nisi ob rem nō vulgarem, causa diligenter per Episcopum examinata. Vnde non facilè excusauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commissum, est peccatum mortiferum, nō infrà; ergo si quis auferat duos regales, minùs vno obolo, non peccabit mortiferè.

RESP. Non posse hanc quantitatem mathematicè statui, sed moraliter, sicut iusta rerum pretia, quæ non consistunt in indiuisibili termino. Itaque censebitur etiam peccare mortiferè, qui saltem vno vel altero asse non abest ab hac quantitate. quæ enim parum distant, nihil distare videntur.

33 Dico Quintò, Quamuis ipsa res, quæ surripitur, non sit notabilis pretij, tamen si auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, est peccatum mortiferum; quamuis non mortiferum in specie furti. Prior pars, *esse peccatum mortale*, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur; vt si sutori surripias setas, vel sartori acum; nec possint aliunde habere: sic si auferas cuipiam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valde perturbabitur vel diras imprecabitur, vt ait Sotus suprà.

Si notabile incommodum ex re parua.

34 Secunda pars, *Non esse peccatum mortiferum* in specie furti, optimè probatur à Nauarro suprà, ca. 17. nu. 2. quia res, quæ surripitur, non est notabilis pretij: ergo non est materia furti mortiferi. Vnde sequitur, si talis ferretur excommunicatio, Quicunque rem notabilem furatus fuerit ipso facto sit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum, quà est mortiferum?

RESP. Si sequatur damnum, v. g. lucrum cessans, erit in specie damnificationis iniustæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni causam iniustè dedit: si autem sciat fur, talem solere peierare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scandali, pertinens ad eam peccati speciem, cuius sciebat, suo furto etsi exiguo, se fore causam.

35 Ex his sequitur, eum, qui surripit minima, cum animo maiora furandi si posset, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic coniuncto: talis enim habet duos actus volūtatis, vnum absolutum, quo vult hanc rem paruam furari: & hæc voluntas exit in actum externum, estque solùm peccatum veniale: alterum cōditionatum, scilicet vellem auferre maiora si possem: & hæc velleitas est peccatum mortiferum, sed non exit in actum externum. Vnde talis fur non inuolueretur sententia excommunicationis, latæ in eos qui rem notabilem furati essent.

Animus furandi maiora.

DVBITATIO 7.

Vtrum is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

36 RESPONDEO, Qui per furta minima intendit ditescere, aut conquirere notabilem pecuniæ quātitatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Est communis DD. sententia. Prior pars patet; quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino.

DICES, Intendit accipere à diuersis & nemini cupit facere notabilem iniuriam: ergo non est peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangesto ca. 9. moralium pag. 130. admittit hoc non esse peccatum mortale, nec teneri ad restitutionem. Sed hanc sententiam non facilè concesserim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel mensuris iusto minoribus: quod videtur esse contra illud Prouerb. 11. *Statera dolosa, abominatio est apud Deum.* & Deuter. 25. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus,* &c. *abominatur enim Deus eum, qui facit hoc.* vbi satis insinuatur esse peccatum mortale. Secundò, quia præbet occasionē hominibus, vt ex alieno ditescere studeant. Tertiò, quia est contra communem DD. sententiam. Ioannes Medina C. de restitut. qu. 10. in fine putat *non esse peccatum mortale, si ille id in fraudem legis de non furando, non faciat; sed quia fortè non habet aliàs, vnde ipse & familia sua viuat.* quæ sententia teneri potest, primò, si illius hominis conditio sit talis, vt alij teneantur ei succurrere: vt docet Angelus v. Furtum nu. 37. Fumus eodem verbo nu. 10. & alij. Secundò, quando constat illos, à quibus accipit, si nossent hominis statum, non fore inuitos circa rei substantiam, etsi circa modum inuiti sint; dum displicet occulta surreptio vel fraus. aliàs non est tuta.

Surripientes minima. 37

38 Vnde ad obiectionem Respondeo negando consequentiam; nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intēdit à multis parum accipere. Ratio est; quia multis inferre paruum damnum, perinde est ac si vni inferas magnum. nam omnia illa parua simul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod est illius communitatis.

Respondetur.

Nec refert, quòd singuli vix sentiant aliquid incommodi; quia etsi nemo in particulari sentiat: tamen respectu communitatis est notabile incommodum; quia tali summa potest Respublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum dissoluere. sicut suprà dictū est de Rege; qui etsi in sua persona ex furto duorum aureorum nihil sentiat incommodi; tamen censetur ei quid notabile, spectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenso tritici numero, ad Rempublicam pertinente duos modios auferret, parum incommodi singulis inferret: tamen peccaret mortiferè; quia respectu Reipublicæ id censetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque suam augendi, valde repugnare societati humanæ, & in omni Republica bene instituta valde exosam; ac proinde tāquam rem valde noxiam hominum societati, censeri prohibitam sub peccato mortifero, sicut fornicatio

catio prohibita est sub peccato mortali; quia per se noxia est educationi prolis.

39 Altera pars probatur; quia singula externa furta procedunt ex intentione mortifera, suntque eius executio: ideo enim furta ista parua committit, vt sensim ad magnam quantitatem perueniat: vnde singulæ acceptiones, sunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ & consequenter in illis est peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in singulis non committi nouum peccatum mortale, sed continuari iam cœptum: omnes enim istæ acceptiones & detentiones acceptorum censentur vna continua executio illius prauæ voluntatis. Sed committitur nouum peccatum veniale in singulis; & simul continuatur executio mortiferæ intentionis. Itaque quæque voluntaria acceptio est intrinsecè peccatum veniale; denominatione autem extrinseca est mortale. Vnde fieri potest, vt is, qui sic furatur, non magis peccet, quàm si vno actu eandem quantitatem furaretur, sed potiùs minùs, si cætera sint paria.

Idē peccatū veniale & mortale.

41 Petes, Vtrùm iste, qui sic à plurimis corrasit, teneatur ad restitutionem, & cui?

Cui restituet.

RESP. Teneri ad restitutionem iis, à quibus accepit, si tamen commodè possit; quòd si nō possit, vel quòd ignorètur, vel quia executio est difficilior, quàm res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiæ; iniungendum illi à confessario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè cōsentaneum iustæ voluntati dominorum, à quibus subtractum. Sed de hoc plura infrà cap. 14. dub. 6.

DVBITATIO 8.

Vtrum is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea cōmittit, peccet mortiferè.

42 RESP. Et Dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, nō peccat mortiferè; tamen simulatque ad eam pertingit, mortiferè peccat, nisi per inaduertentiam excusetur. Prior pars est manifesta. Secunda etiam est communis DD. & probatur; quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, Vtrùm illud vltimum furtum, complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli causa; accepit quis nouem furtis paruis, nouem asses: tandem ex occasione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per se non est nisi veniale; sed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, est peccatum mortiferum. Prior pars est Nauarri c. 17. nu. 139. Altera patet ex supradictis.

43 DICES, Hoc decimo furto infert iam notabile damnum: ergo peccat per illud mortiferè.

Furtum cōplens summam notabilem.

RESPOND. Damnum illatum incipere tunc quidem esse notabilis pretij; tamen hoc non infertur per decimum furtum; sed per hoc & præcedentia collectim sumpta, quorum vnumquodque est solùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur aduertat se iam habere quantitatem notabilem & non proponat restituere; cùm tamen commodè possit. tunc enim saltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum assem, sed voluntate illa, qua hunc decimum cum aliis ante acceptis (qui simul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret se iam habere alienum quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter si aduerteret quidem, sed non haberet commoditatem restituendi, proponeretque prima oportunitate restituere. Ratio est; quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licitè enim potest adhuc nolle restituere priores nouem) & acceptio decimi non est peccatum mortiferum, sed solùm veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

DICES, Quid si post quantitatem notabilem per minima furta sublatam, addat quis furta alia parua, erúntne mortifera?

44 RESP. Per se non fore mortifera, sed mortifera erit voluntas retinēdi illa minuta cum alijs; & hoc peccatū voluntatis & externæ retētionis sensim crescet, prout plus & plus detinebitur. vt si post 10. illos accipiat alios duos, & alia occasione tres, & postea vnum, sicque sæpius, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit; modò concipiatur propositum restituendi prima oportunitate: sed tunc quando illa noua furta rursus ad quantitatem notabilem ascendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum supradictum.

45 Ex his patet, fieri posse, vt quis commiserit tantùm furta venialia, & tamen sub peccato mortali teneatur restituere; quia velle retinere illam quantitatem sic partam per furta venialia, est peccatum mortale.

46 Aduerte tamen, ad peccatum mortale maiorem quantitatem requiri, quādo quis eidem magnis temporum interuallis subtrahit paruis furtis & non ex industria, sed per occasionem, quàm dum breui tempore vel de industria vel simul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio est; quia homines minùs ægrè ferunt sibi auferri longo interuallo & casu, quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eandem quantitatem simul vel per partes, de industria. Vnde si is mortiferè peccat & ad restitutionem tenetur, qui ab eodem aufert 10. simul, vel per partes de industria; requirentur 15. vel 16. aut etiam viginti, vt quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita; præsertim si longis interuallis sint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus non videtur firma. ex illa enim sequeretur, nunquam peccari retentione sic ablatorum, etiamsi essent 10. scuta: Ita enim argumentatur Nauarrus, Minùs peccat qui retinet, quàm qui capit, cæteris paribus: at capiendo illa parua sine animo perueniendi ad quantitatem notabilem non peccat plus quàm venialiter: ergo nec retinendo. Etsi enim minùs quis peccet retinendo, quàm capiendo cæteris paribus, hic tamen

Maior quātitas requiritur vt sit notabilis.

men non sunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem, tanquam ad vnum obiectum; vnde potest esse mortifera; sed acceptiones singulæ comparantur ad res non notabiles; vnde non possunt esse nisi veniales. hæc tamen ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt ostendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè sola retentione; quàm acceptione, quæ simul fit.

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diuersis minuta furatur, quàm quando ab vno; quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant, rerum minutarum casu surreptarum, restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parētibus, quàm famulorum à dominis; & in furtis famulorum, quàm externorum.

Furta famulorum. Vbi Aduerte, furta esculentorum, & poculentorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, 48 etiamsi sensim perueniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, vt ipsimet consumant, (secus verò si vt vendant) sintque ordinaria, quæ non solent accuratè concludi. de quo vide Nauarrum cap.17.nu.138. Ratio est; quia dominis non omnino displicet, vt hæc capiantur: cuius signum est, quòd etsi sciant ista passim fieri, tamen non impediunt; & si rogarentur, facilè concederent. Vnde potiùs displicet modus accipiēdi quàm ipsa acceptio seu consumptio. atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occultè ab eo, cui non displiceret

49 *Si modus accipiendi displicet, nō acceptio.* acceptio, si res ab eo peteretur; quamuis modus accipiendi displiceat; vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum. & Nauar. c.17.n.138. & comment.2. de Regular. nu.20. quia dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis, sed solùm circa modum. quod valde notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & similium, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

50 Si tamen surripias ad eum vsum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, vt, ad compotationes, ludos, &c. erit verum furtum: quia non vult rem esse tuam ad talem vsum; & ita acceptio secundum substantiam censebitur fieri inuito domino. id enim maximè ex vsu & fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infrà cap.41.nu.80.

DVBITATIO 9.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cum multi vineam prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrum singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionē.

RESP. Et Dico Primò, Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè & tenentur ad restitutionem in solidum, iuxta multorum sententiam, de qua infrà.cap.13.dub.2.

Si casu fiat. Dico Secundò, Si casu id fiat, ita vt alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad restitutionem. Ita Nauarr.cap.17.nu.130.& alij. Ratio est; quia nemo est causa notabilis damni.

51 Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum?

RESPON. Multi DD. affirmant, tunc singulos mortiferè peccare & ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Couar.lib.1.variarum.cap.3.nu.12. Medina C.de restitutione qu.10. Petrus Nauarra l.3.c.1.nu.48. & alij. Ratio est; quia si aduertas magnum damnum à pluribus per minuta furta dari, & ipse nihilominus fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale: Vnde vlteriùs sequitur, teneri te ad restitutionem tuæ partis sub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum alijs ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta, non fuerit ampliùs notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde

52 *Si alteri nō sis causa furandi.* Dico Tertiò, Is, qui alteri nullo modo suo exemplo, vel hortatione est causa accipiēdi, etiamsi sciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo; neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4.d.22.q.1.ar.2.casu 3. Probatur; quia iste infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi; vt suppono: ergo ex eo, quòd alij furētur, peccatum ipsius non aggrauatur. sicuti is, qui nouit alios furari à Rege & parum furatur, non peccat mortiferè, quādo suo exemplo alijs nō est causa.

Nec obstat, quòd talis cooperetur magno damno; quia solùm in parua parte cooperatur & præter ipsius intentionem est, quòd illa cum alijs iungatur & magnum damnum constituat. vnde non est verum, quòd consentiat in totum damnum: quia displicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

53 Dices Primò, Iste est causa cur damnum, quod alioquin nō fuisset notabile, sit factum notabile: (v.g. alij abstulerunt 9. asses, quod damnum suppono nōdum esse notabile, sed fit tale ablato decimo, quem iste furatur) ergo peccat mortiferè.

Complens damnum. RESP. Negando consequ. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: Quòd autem hoc furto posito, iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est, & præter ipsius intentionem, neque vllo modo sequitur ex conditione illius furti; sed ex eo, quòd accidit alios ante abstulisse nouem. itaque complere hoc modo damnum & efficere, vt ex non notabili, fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; sed totum illud, quod est notabile, accipere vel retinere; quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, non est causa longæ lineæ: & qui complet summam 100. florenorum, dando vnum florenum, non dat summam 100. florenorum; ita qui auferēdo vnum, complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quòd etiam inde confirmatur; quia alioquin si sciens alium abstulisse nouem, auferas vnum, infinitè ampliùs peccabis auferendo vnum, quàm ille auferendo nouem, quod per se est absurdum. Vnde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariæ sententiæ, parum esse firmum.

54 *Possūt cōpelli.* Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vineæ intulerunt, possunt sub pœna excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c.

RESP.

RESP. Negando consequentiam; potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur; vt v. g. venire ad supplicationem, soluere mulctam lege impositam. ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi; etiamsi hæc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandum. Itaque cùm hic sit iusta causa præcipiendi sub pœna excommunicationis, vt singuli suam partem restituant; nempe vt ille graue damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamē causa non sufficit, vt singuli iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali; quia quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quòd alij non restituent.

55 Dices Tertiò, Ergo fieri potest, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

RESP. concedendo totum: neque enim hoc absurdum videri debet, quando à multis datum est: cùm etiam locum habeat, quando ab vno absque culpa lethali irrogatum; vt suprà ostensum, cap. 7. dubit. 6.

DVBITATIO 10.

Vtrum occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam; surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

56 *Si iusto titulo extet apud alterum.* RESP. & Dico Primò, Si res tua iusto titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eamque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est communis DD. Ratio est; quia iniquè spolias alterū suo iure, quod in illam rem habebat; quod si magni sit momēti, necessariò est restituendum; hoc tamē intellige, si probabile erat, te rem tuam iure alterius finito, commodè recuperaturum.

57 *Si iniusto.* Dico Secundò, Si iniusto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiamsi eam occultè receperis: peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint.
Prior pars patet; quia nulla fit inæqualitas; neq; alter iusta ratione est inuitus. teneris tamen tunc monere, si commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille sentiat se non ampliùs obligatum; tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum; tum ne secundò tibi satisfiat, vt rectè Sotus lib. 5. de Iustit. q. 3. art. 3. Caiet. q. 66. art. 5. Nauarr. cap. 17. nu. 113. & alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur; quia fit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc cōstituta, vt singulis ius suum tribuat; vt rectè D. Thomas q. 66. art. 5. ad tertium.

58 *Certæ conditiones necessariæ.* DIXI, *Nisi certæ conditiones adsint*; his enim positis, licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis, compensatione vti.

Prima est, Vt moraliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubium, nō posses eam accipere; nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex iustitia, sed solùm ex gratitudine.

59 Secunda est, Vt non possis eam alia ratione redipisci, vel certè non absque notabili molestia vel expēsis vel amissione beneuolētiæ & fauoris.

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris; nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius sunt dominio.

Quarta, Vt absit periculum scandali vel infamiæ, ne tanquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones si adsint, licitè potes vti compensatione.

60 *Depositum.* Quidam addunt, *ne compensatio fiat in deposito*: Ita enim expressè docet Grego. IX. cap. Bona fides, de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depositum, ob præsumptionem perfidiæ, vt ibi insinuatur. quod video etiam placuisse Emmanueli Sà.

61 *Excommunicatio.* Ex dictis Sequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos, qui surripuerunt; non comprehendi eum, qui in compensationem accepit, etiamsi alia via recuperare potuerit: (quod est cōtra Ioannem Medin. q. 11. nisi in hisce tribus casibus. Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter vltra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus, est verum furtū. Tertiò, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus, non ligatur hac excommunicatione. Ratio est; quia etsi peccauerit sic accipiendo, non tamē peccat retinendo; quia solùm peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret; quia ille non tenetur restituere: vnde excommunicatio esset inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præterijt, vnde propter illud non potest excommunicari: vlteriùs autem detinendo, nō peccat; vnde neque ob hanc causam.

62 Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc restitutionē ob peccatum præteritum.

RESP. Negando posse; quia Iudex non potest aliquem punire pœna pecuniaria vel simili ob delictum, nisi priùs iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Si rogetur à Iudice. Sequitur Secundò, Si is, qui iustè accepit rogaretur à Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse nō acceperit, posse negare se scire, etiam cum iuramento; mente intelligendo se nescire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniustè. quòd si non rectè accepisset; (eò quòd via iuris facilè potuisset recuperare) quamuis nunc iustè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur fateri; quia Iudex tunc habet ius interrogandi, sicut de alijs criminibus. vnde non potest vti artificio prædicto. vide Nauarr. cap. 17. nu. 114. & duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile; quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniustè, non quoad modum tantùm, sed quoad substantiam acceptionis.

63 *Famuli.* Sequitur Tertiò, Famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis dominorū, dum queruntur stipendia sua esse iusto minora; nisi reuera iudicio prudentis ita sit; nec solùm lege gratitudinis, sed etiam iustitiæ plus debeatur; quod potest fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem sit conuentum, ea tamen mente, vt dominus, seruitio diligenter præstito esset suppleturus, & hāc mentem famuli, dominus satis aduerterit; tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere: quia

hoc ta-

hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si pressus necessitate, exiguo conuenit; quia dominus amplius dare noluit. tunc enim quòd operam suam multò pluris valentem tam paruo locet, non sponte facit; sed necessitate compulsus: (sicut si quis necessitate pressus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quòd si non egebat, sed solùm ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, meritò potest minus offerre ac dare, *merces enim vltronea*, vt dici solet, *vilescunt*; vide Nauarr. cap. 17. n. 109. & sequentib.

DVBITATIO 11.

Vtrum aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuã obtinere.

64 RESPONDET Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, vt nemo ius suum obtinere valeat, modò tamen sine armis & moderatè fiat. Sed vtendum distinctione. Si res tua extet apud alterũ in sua specie, 65 (v.g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Reipublicæ perturbationem, non est improbabile, posse te domum ingredi & eã auferre: & si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hîc videtur propriè aggressio, sed defensio; vt suprà dictum est, ex D. Antonino & Syluestro. Si tamen res non extet, sed ille tantùm sit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare; quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: vnde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre nitaris, & tu censeris aggressor, non ille; quia ipse non detinet rem tuam, sed tu inuadis rem ipsius.

Vim adferre, quando liceat.

DVBITATIO 12.

Vtrum in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. Thom. q. 66. art. 7.

66 NOtandum est, Eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi ante petierit iuuari, explicata sua miseria; vel nisi certò sibi persuadeat, se nihil obtenturum. si enim probabilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestæ conditionis ostiatim mendicare) consequi vt sit tuum, nõ videris redactus ad eam necessitatem, vt cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum Iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno, quando potest ex proprio; efficiendo vt res aliena fiat sua per donationem vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur; modò scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere. est enim duntaxat inordinatio in modo.

Primò debet peti.

67 Nunc, Dico Primò, Quemuis in extrema necessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extremè indiget ad vitæ suæ conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur; quia in extrema necessitate *omnia sunt communia*, vt habet receptum axioma. non quòd per illam statim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. nu. 61.) sed quia quoad Ius vtendi, communia sunt, ita vt licitè quiuis illis angustijs pressus, possit occupare, sibiq; vindicare rem quamlibet, adeo sibi necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opitulari. Cuius ratio est; quia finis rerum inferiorum est, vt hominibus in necessitate sint subsidio, & vt homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri: ac proinde omnibus à natura hoc Ius competit. Neque diuisio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gentium, supponit, non euertit, Ius naturale; præsertim quod tantopere necessarium ad vitæ conseruationem. censeri itaque debet diuisio esse facta, reseruato cuique Iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta.

In extrema licitũ surripere.

68

69 Hinc sequitur Primò, Si quis in tali necessitate constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei prohiberi; quia Iure suo vtitur. quare poterit se tueri, tanquam qui iniustè ab altero inuadatur: & si necesse sit, seruato iustæ defensionis moderamine, impedientem occidere.

Non potest impediri.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non esse furtum aut rapinam; quia non fit domino iure inuito; tenetur enim consentire, cùm tu iure tuo vtaris.

70 Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessitate, te non posse ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari causa, melior est conditio possidentis. Vtrùm autem tenearis restituere, dicetur infra cap. 16. dub. 1.

Si domini sit par necessitas.

Sed difficultas est, Vtrùm idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extremæ necessitati reseruatum. Ita Caiet. q. 66. ar. 7. Sotus l. 5. q. 3. a. 4. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. nu. 3. & multi alij. Alijs placet contrarium.

71 Dico Secundò, Probabile est, nõ solùm in extrema, sed etiam in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te clanculùm surripere ab opulentis, si aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v. Furtum. §. 37. Syl. eodem q. 5. Nauar. c. 17. nu. 5. Ioan. Medina C. de eleemosyna. qu. 7. Couarruuias suprà, sentit esse probabile. Petrus Nauar. l. 3. c. 1. nu. 375. Per grauem intelligo, non quouis modo grauem, sed valde grauem, etsi non extremam.

In graui necessitate.

Probatur Primò, quia sicuti à natura omnibus concessa est potestas succurrendi extremæ necessitati ex rebus humanis, ita & valde graui. cur enim hæc potestas restricta sit ad extremam? Secundò, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremam: ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodo ad grauem. Tertiò, Sicut diuisio rerum non debuit, nec Iure potuit efficere, quin extrema in necessitate haberes Ius surripiendi ab ijs, qui non sunt in simili necessitate, nempe superflua naturæ, quamuis essent aliquo modo necessaria statui; ita neque potuit efficere, quin dum grauis necessitas premit, quando aliud remedium non suppetit, liceat

liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. In diuisione & attributione rerum, qua factum est, vt nemini ius sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi, *nisi extrema vel certè valde grauis necessitas postulet*. alioquin contra rationem & æquitatem facta esset. Secus de necessitatibus communibus, & non admodum grauibus, quæ creberrimæ sunt; & non sic vrgent, vt diuisio & attributio Iure gentium facta debeat violari. alioquin omnia furtis plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

72 *Non est furtum.* Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum; quia dominus tenetur consentire: nec potest cum ratione esse inuitus circa substantiam acceptionis; quamuis modus displicere possit, si accipias priùs quam petieris, tuamque inopiam aperueris. Si tamen ipse sit in pari necessitate,

73 *Si status læderetur.* vel status ipsius notabiliter læderetur; posset recusare, sicque esset furtum; quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

74 DICES Primò, Cap. Si quis, de furtis, dicitur; *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus, pœniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hic imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

RESP. Primò, Ibi fortè agi de necessitate non ita graui, vt docet Glossa ibidem & D. Thomas q. 66. art. 7. ad primum. *Decretalis*, inquit, *illa, loquitur in casu, quo non erat vrgens necessitas*. vbi tamen Aduerte, istud cap. non esse ex decretalibus Pontificum, sed ex Pœnitentiali Theodori.

75 RESP. Secundò, Fortasse agi de iis, qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt, surripiendo clanculùm, cùm facilè potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

DICES Secundò, Si in graui necessitate posses surripere; posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: sed non potes cogere: ergo nec surripere. Minor probatur; quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia, ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare: ergo. Ita Sotus.

RESPONDEO, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, sed solùm ex charitate, vt Sotus fatetur. Itaque neganda est minor. potest enim diues cogi per legitimam potestatem ad succurrendum pauperi; & si te volentem occupare rem tibi sic necessariam conetur impedire, potes te tueri, si scandalum absit. *Potest cogi quis ad eleemosynam.*

Ad probationem Respondeo, negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex Iustitia non obligamur, vt ad non se inebriandum, ad non forniandum, non blasphemandum, imò ad dandam eleemosynam. vt enim quis cogi possit, satis est eum obligari alicuius virtutis præcepto; & necessarium esse vel valde expediens ad bonum publicum, vt huiusmodi opera fiant.

DVBITATIO 13.

Quando filius peccet mortiferè accipiendo, vel expendendo bona paterna, & quando non.

RESPONDEO, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel vsusfructus est parentum) ipsis meritò inuitis, & tenetur ad restitutionem. est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in materia notabili: vnde Prouerb. 28. dicitur; *Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre; & dicit, hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* vbi satis indicatur esse mortiferum. 76 *Ex bonis parentum accipiens.*

Sed aduertendum est, Non idem censeri *notabile* in furtis filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorum, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib. 3. p. 2. cap. 1. sed maiorem quantitatem requiri, neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status, ætatis, personarum, locorum & aliarum circumstantiarum, prout prudens iudicabit. vnde si filius subtraxit duos vel tres aureos parenti prædiuiti: non statim putandum est mortale, præsertim cùm parens talis, sæpe non sit multùm inuitus: secus si parenti mechanico, vel cui res angusta. *Quid hic notabile.*

Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum, in compotationes, in fœminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecunijs, quas parens ei ad honestos vsus dedit, v. g. ad emendos libros, vestes; ad soluendum didactra magistris: vt rectè Nauarr. cap. 17. nu. 164. Ratio est; quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus, sed ad alios. neq; intendit illas simpliciter donare, & dominiũ earum in filium absolutè transferre, iuncto solùm mandato vt honestè, vel in hos vsus impendat: sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solùm contra paternam obedientiam fecisse. Sed intendit donare cum restrictione ad vsus determinatos; v. g. ad emendos libros: ita vt filius non accipiat earum dominium, nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita vt nõ plus iuris conferat, quàm ipse conferre intendit. quare si filius aliter expenderit, tenebitur ad restitutionem, cùm ad alium vsum ius non habuerit. Hoc tamẽ intellige, si parens inde damnum acceperit, ita vt ei idcirco plus causa filij expendendum fuerit: secus si in solius filij incommodum cesserit. quòd si non possit restituere, tenetur adducere in diuisionem: Nisi fortè constet alios tantundem expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facilè condonaturus, si filius auderet rogare: qua ratione multi excusantur ab hac restitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infrà cap. 18. dubit. 12. dicetur; tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parens potest disponere. Vide Nauarrum cap. 17. num. 158. 77 *Expendens cõtra voluntatem parentum.* 78

79 *Excusatur à peccato mortifero multis casibus.* Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione sta-

tus & personarum non censeatur iudicio prudentum notabilis.

Secundò, Si putet parentem rogatum, facilè concessurum; tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantùm circa modum, vt dictum est dubitat.8.nu.49.

Tertiò, Si dum versatur in studijs, vel extra domum paternam, expendat more aliorum suæ conditionis, in eleemosynas, ludum, & honestas recreationes: præsumitur enim parens id permittere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus num.157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad eleemosynam: tunc enim parens non potest esse cum ratione inuitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex partis occasione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap.4. dubitat.3.

Sextò, Si parens sibi vendicet bona castrensia, vel quasi castrensia filij, vltra id, quod expendit in eius alimenta, filius potest tantundem repetere. quòd si non audeat, potest occultè vti compensatione, vel repetere à cohæredibus. Quod valde notandum confessarijs, ne facilè cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens sit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum redeunt ad filium, & vsusfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap.3. dubit.5. vnde filius potest ea sibi vindicare. quòd si non audeat vel non possit, potest occulta compensatione, ex alijs bonis paternis, sibi consulere.

81 *Si gerit negotia paterna.* Octauò, Si filius gerit negotia patris, potest, deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & industria tantundem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauar. cap.17. nu.144. Angelus v. Peculium, num.11. & alij.

Hic tamen sunt tria necessaria, Primò, vt filius protestetur se velle lucrari; qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maximè quando alter est præsens: nam hic fortè nolet, rebúsque suis aliter consulet: quòd si ob reuerentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vsumfructum istius lucri non sibi vendicet ante mortem patris, vel suam emancipationem; quia pertinet ad patrem. censetur enim hoc lucrum in bonis aduentitijs, vt dictum est cap.4. dubit.3.

DICES, Filius iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

RESP. Negando antecedens; nisi pater egeat, vel nisi alij filij etiam lucrentur patri. nulla enim æquitas dictat, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, alijs otiantibus.

DVBITATIO 14.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

82 *Quando peccet.* RESPONDEO, Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est; quia accipit illud, cuius dominium vel certè administratio & vsusfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiamsi ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiamsi tota dos & dimidia pars communium bonorum ad ipsam pertineat, quòd ad proprietatem attinet; tamen administratio & dimidia pars emolumentorum, seu vsusfructus inde proueniens, sunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secus de pupillo, qui clam surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona vxoris. si tamen putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio, debet adducere in partitionem cum hæredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in alijs casibus, quando non habet vnde restituat.

83 *Si maritus nō administrat vtiliter.*

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4. dist.15. quæst.3. art.6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio. sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap.17. num.155. & Ad tertium.

84 *Quādo excusetur.* Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & cæteris, non sit notabilis.

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui necessitate proximi; in extrema enim quisque tenetur ex eo, quod superest naturæ: in graui, ex eo, quod statui.

Quartò, Si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suæ industriæ; (præsertim si attulit dotē sufficientem ad se alendum) vt docent Nauarrus, Syl. & alij: quod intellige iure cōmuni Cæsareo; nam quibusdam locis hæc lucra cēsentur communia.

Quintò, Potest facere donationes & eleemosynas secundum consuetudinem aliarum suæ conditionis mulierum. quòd si maritus vetet, videtur vetare excessum. Ita passim DD. Paludanus suprà, Sylu. v. Eleemosyna, quæst.5. Angelus ibidem nu.7. & alij. Si tamen constet illum omnino vetare; Nauarrus & alij quidam, dicunt illam non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet Molina disput.274. & Petrus Nauar. lib.3. c.1. nu.83. & colligitur ex ratione, quam Syl. Ang. Paludanus & alij DD. adferunt; quia *consuetudo tribuit Ius, non secus ac priuilegium vel lex*; quo iure maritus illam priuare nequit; præsertim cùm Ius positiuum magnam vim habeat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet.

85 *Potest vti priuilegio consuetudinis, in donationibus.*

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori præstare

præstare decentem sustentationem, spectata eius conditione, suisque opibus: atqui in hac sustentatione continetur non solùm victus, vestitus, ornamenta, & famulatus; sed etiam alia, quæ fœminæ similis conditionis, illis locis habere & facere consueuerunt, ad recreationes, eleemosynas & largitiones. ergo tenetur ei hoc concedere. Secundò, quia vxor non est mancipium viri, sed socia, habens etiam authoritatem administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Potest dare ad impediendum damnum mariti, siue temporale, sicut fecit Abigail 1. Reg. 25. (hoc enim damnum redundat in vxorem) siue spirituale; largiendo eleemosynas, ne Deus illũ ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Syl. suprà, Nauar. nu. 154. & alij. hîc enim vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest cum ratione esse inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel sibi necessarijs accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest iustè recusare.

Octauò, Si maritus est amens vel fatuus; tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à Magistratu sit prouisum.

86 Nonò, Si maritus est absens; nam tunc etiam pertinet ad eam administratio, nisi aliud à marito sit præscriptum. Nauarrus tamen putat eam in his duobus casibus non posse amplius dare, quàm maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est, eam posse dare, prout ratio dictabit: quia potest secundum suam prudentiam administrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Palud. Syluester, Angelus.

87 *Si maritus dissipator.* Decimò, Si maritus est dissipator, rem communem in compotationes, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine ipsius consensu profundens. nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquisitorum, est vxoris, & dos tota. vnde soluto matrimonio, tenetur maritus vel eius hæredes ad restitutionem vxori vel eius hæredibus. quare si vxor difficultates metuit, potest occultè vti compensatione, accipiendo ex bonis mariti vt sibi vel liberis consulat, quantum opus est, vt sua pars salua sit. vt rectè docet Petrus Nauar. l. 3. c. 1. nu. 114. contra Nauarrum cap. 17. nu. 155. qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est; quia non censentur lucra, nisi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non est vera. *Lucra statim fiunt communia.* Primò, Nam vxor reuera acquirit dominium & possessionem istorum lucrorum, simulatque percipiuntur. sicut in omni societate, singuli socij acquirunt dominium & possessionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quàm Ius administrandi in suum & vxoris commodum. Debet autem hæc administratio fieri secundum dictamen rationis; sicut & omnium bonorum communium: alioquin non est administratio sed dissipatio, quæ non debet obesse sociæ, sed soli authori. Secundò, Quia alioquin maritus, si faceret notabiles donationes absque consensu vxoris, non teneretur computare in suam partem; (quod tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de ijs, quæ nondum cesserant in rationem lucrorum communium.

88 *Si ludo perdidit.* Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, damnum censeri commune; quia ludus est contractus fortuitus, quo potuit perdere & lucrari. vnde communia hîc esse debent & lucra & dispendia; sicut & in alijs contractibus. Nisi fortè ordinariè amitteret, & vxor nollet consentire; non enim tenetur, cùm videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere.

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris sint pauperes, ita vt miserè secundum statum suum viuant: tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idem dicendum, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeant. Ita Petrus Nauarra nu. 159. & Cordub. q. 125. Ratio est; quia iure naturæ tenetur istis succurrere, si potest; & isti Ius habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non potest iure id iniquè ferre. Tenetur tamen vxor hæc omnia, quæ sic dederit, referre in suam partem, cùm ad partitionem cum hæredibus viri, ventum erit.

Probabile tamen est, quod docet Molina disp. 274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, posse huiusmodi necessitati succurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in suam partem referre. Similiter si matrimonium sit celebratum contractu arrharum & dotis; (vt solet iure communi) & extent aliqua lucra communia; posse de his lucris sumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

89 Duodecimò, Si frater vel soror vxoris, simili paupertate conflictentur, probabile est, vxorem posse illis, simili ratione succurrere. Ita Petrus Nauarra n. 161. Probatur; quia maritus iure communi tenetur fratribus suis subuenire. (vt docet communiter DD. cum glossa in L. Qui filium. ff. Vbi pupillus educari debeat) cur vxor id nõ possit? Confirmatur ex lege Mutus. ff. De Iure dotium, *Manente matrimonio, non perditura vxori ob has causas dos reddi potest: vt se suosq́; alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in Insulam relegato parenti præstet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, sororémve sustineat.*

DVBITATIO 15.

Vtrum si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.

90 *Etsi casu pereat, tenetur.* RESPONDEO & Dico Primò, Si res furto vel aliter iniquè parta, casu pereat, nihilominus is, qui sustulit, tenetur ad pretij restitutionem, si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis DD. D. Thomæ qu. 62. art. 6. Couar. ad regulam Peccatum p. 2. §. 6. nu. 1. & aliorum. Probatur Primò, quia qui eam iniustè accepit, non solùm obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis: ergo siue res extet, siue non, tenetur sarcire damnum. consequentia patet; quia iniusta acceptione est causa interitus; nam credibile est, si non accepisset, non perituram: ergo, &c. Secundò, qui iniustè detinet, semper est in mora: ei autem, qui est in mora, etiam casus fortuitus imputatur,

 vt pa-

91 vt patet ex cap. Decimæ. 16. qu. 1. Si tamen purgasset moram, rem offerens domino, & is noluisset tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ex casu fortuito; quia non esset ampliùs in mora.

Sed controuersia est inter Doctores, Vtrùm fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v. g. Abstulisti vestes, frumentum, pecuniam ex domo alterius, quæ paulò post incendio vel hostili incursione peritura erant apud dominum, Incendisti segetes, quas inundatio postridie erat euersura. Paludanus in 4. d. 15. q. 2. art. 1. conclus. 5. docet, etiam in hoc casu teneri iniquum detentorem. Ratio eius est; *quia semper est in mora: mora autem trahit ad se periculum, vt iura determinant.* Hæc ille. Idem tenent plerique Iurisperiti; vt refert Couarruuias loco citato.

92 *Si apud dominum erat peritura, nō tenetur.* Dico Secundò, Si res casu, vel iusta hostium incursione, certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similiter perijt. Ita Couarruuias supra, & Ioan. Medina. C. de restitut. quæst. 6. conclus. 6. Syluester Restitutio 7. qu. 5. §. Tertium. Petrus Nauar. lib. 4. c. 1. nu. 17. Nauarrus cap. 17. num. 8. Dixi, *casu vel iusta hostium incursione*; quia si non erat peritura apud dominum, nisi per iniuriam, tenebitur; qui enim eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo si tu præuenias, teneberis; nam obligatio, quam alius subiisset, in te, ratione damni transfusa est.

Dixi, *Si certò erat peritura apud dominum*, quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus, vel alienaturus ante illud tempus, teneberis; quia in dubio, *melior est conditio innocentis.*

Nunc probatur propositio, Primò, Quia si res certò erat apud dominum peritura, ita vt nihil Iuris vel commodi inde ad eum rediturum esset, nihil quoque noui detrimenti est illi illatum, dum apud te periit: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum iam erat præparatum in causa; ita vt non posset impediri à domino, ac proinde secundum æstimationem moralem perinde se habebat, ac si iam illatum esset: ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse.
Secundò, Quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cùm ad hunc non cooperetur, vti suppono; neque ratione iniquæ acceptionis; cùm similiter interitura fuerit apud dominum, etiamsi non fuisset accepta. quid enim dominus potest queri de damno per acceptionem illato, cùm res illa etiam non accepta, esset peritura?
Tertiò, Quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationem, nisi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis: ergo. Quartò, Probatur ex L. Si plures. §. Siue autem, ff. Depositi vel contrà. vbi dicitur *Eum, contra quem agitur, vt reddat depositum*, (qui sane habet instar furis) *si sua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti, si homo mortuus fuerit, absolui debere*, (id est, liberari à restitutione pretij) Ratio subditur, *quòd æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere; vtique cùm interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.* Hæc ibi. Quintò, Probatur ex L. fin. §. finali, ff. De lege Rhodia, de Iactu; vbi dicitur, *Si ea conditione nauem conduxisti, vt ea merces tua deportarentur, easq́ merces nauta, nulla necessitate coactus, cùm id sciret te fieri nolle, transtulit in nauem deteriorem & merces cum ea naue perierunt; habes ex conducto locato cum priore nauta actionem: imò contra, inquit Paulus, si modò ea nauigatione vtraque nauis perijt.* vbi clarè constat, nautam non teneri, si etiam melior nauis periit; quia ex eò quòd merces translatæ sint in deteriorem contra pacta, non censetur datum damnum. vnde patet hanc sententiam, etiam foro externo esse conformem. vide Couarruuiam & Syluest. supra. Sed quid si res periit culpa furis?

93 *Si culpa furis perit.* Dico Tertiò, Probabile esse, furem non teneri, etsi culpa ipsius res talis perierit, v.g. si eam negligentia perdiderit, vel etiam vastarit aut consumpserit; modò eam peremerit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum periisset. Probatur; quia illa res in eo statu considerata, domino nullius est pretij; nam eo loco certò est peritura, absque vllo domini commodo: ergo etiamsi fur illam perimat, non censetur irrogare damnum alicuius momenti: vt si incendas segetes, quas vides mox eluuione euertendas; si absumas annonam, quæ proijcienda est in mare, vel naufragio peritura; si interficias equum, quem iustus hostis erat abducturus. quamuis enim in his & similibus casibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen censeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eandem rationem, si occidas eum, qui certissimè paulò post moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia Magistratus, etsi grauiter pecces, non teneris tamen damni secuti.

94 Dices, Si res mea, quam pretio tradidi custodiendam, pereat culpa depositarij, tenetur ipse ad restitutionem, etsi apud me peritura fuisset; atqui fur non minùs tenetur rem custodire quàm depositarius: ergo si culpa ipsius periit, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Nauarra lib. 4. ca. 1. nu. 17. qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat.

Depositarius quomodo tenetur. Respondeo, Non quouis euentu furem æquè teneri ad custodiam ac depositarium. nam depositarius, quando vllo modo verisimile est rem saluari posse, si aliò transferatur vel abscondatur, tenetur ex iustitia id præstare; nam ad hoc conducitur, vt omni ratione rem saluam præstet. si tamen constet interitum rei caueri non potuisse, non tenebitur depositarius, etiamsi negligens in ea custodienda fuerit, vel eam consumpserit. Fur verò non tenetur ex iustitia eam aliò transferre, si videt eam apud dominum, & eo loco vbi nunc est perituram esse; vnde etiamsi eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata, domino nullius est pretij.

95 Dices, Hoc ipso, quo est apud furem, qui potest cauere ne pereat, res incipit domino esse maioris æstimationis, quia tenetur eam domino custodire, sicut ex eo quòd est apud depositarium, qui potest eam saluare, est pluris, quam si apud dominum esset: ergo.

Respondeo, Si custodia non est ei commissa, non tenetur hoc casu ex iustitia eam custodire, sed solùm ex charitate: (sicut tenetur ignem

ignem auertere à domo proximi, qui casu ibi accensus est) vnde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud ipsum. (secus apud depositarium) quare si rem perimat, non censetur causa noui damni.

96 *Si alio loco vel tempore destruas, vbi nō periisset.* Dixi, *Modò eam perimat eo loco, &c.* Quia si eam perimat alio loco, vel postea, vbi non periisset, tenebitur ad eius compensationem. Exemplum, Si furatus es vestem, vel equum è domo alterius, quæ paulò post casu cum tota supellectile conflagrauit, (in qua etiam res illæ periissent, nisi apud te seruatæ fuissent) & hæ res postea apud te pereant, vel casu surripiantur; teneris. Ratio est; quia quando periculum transiit, si res extet, rursus incipit domino valere; quia ipsius mansit: ergo etsi casu pereat, fur tenetur, cùm fuerit in mora; si enim restituisset quando debebat, dominus eam saluam recepisset; neque apud eum periisset. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur. iam enim incipiunt domino valere: secus erat ante naufragium, cùm iam tempestas sæuiret. Idem dicendum, si alio loco, v. g. Detulisti annonam in alium locum, vbi non periisset: si eam ibi consumas, teneris. Ratio est; quia res illo loco constituta, iam incipit domino rursus valere, & consequenter debet ei restitui.

97 DICES, Si eam restituisset, peritura erat apud dominũ; ergo non censetur domino valere.

RESP. Negando consequentiam; quia reipsa restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

98 *Si factus locupletior.* Dico Quartò, Si fur rem vendidit, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem, quatenus factus est locupletior, etiamsi apud dominum fuisset peritura. Probatur; quia pretium & illud augmentum fortunarum furis, successit in locum rei; ita vt res censeatur extare veluti in altero se & æquipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatur, nam pretium est instar rei, eiusque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quòd dominus non habeat actionem realem in pretium, sufficit enim personalis, vt ei debeat restitui.

DVBITATIO 16.

Vtrum fur & quiuis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere iuxta summam æstimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 QVidam affirmant. v.g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem excreuit ad quinque, deinde sensim remisit ad tres: dicunt te teneri ad quinque. Ita Nauarrus cap.17. num.26. Idem videtur sentire Gabriel d.15.q.2. art.3. dubio 1. conclus.3. Ratio est; quia quidquid incrementi accessit, est domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed vtendum est distinctione cum Ioanne Medina, Cod. de restit. q.6. & Couar. ad reg. Peccatum p.2. §.6. nu.2. Vnde

100 *Si effecta melior, extet.* Dico Primò, Si res effecta sit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio est; quia res semper mansit in dominio prioris domini: vnde ad eundem pertinet eius incrementum & status melior. vt, si abstuleris pullum equinum, aut vitulum, qui postea apud te adolescat.

Nec refert, quòd apud dominum non fuisset effecta melior vel forte periisset; quia hoc ipso quo extat, domini est: vnde ratione rei acceptæ & extantis, debes restituere. Hinc sequitur eum, qui accepit frumentum vel pecuniam & retinuit donec excreuit æstimatio, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit, vel illam æstimationem, si adhuc durat.

101 *Expensæ detrahendæ.* Notandum tamen ex Couarruuia nu.3. expensas esse deducendas, (saltem in foro interiori) quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt si ex argento furtiuo, pateram confeceris, vel equum magnis expensis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo, leges non patiuntur expensas æstimari, sed in pœnam, fur illis priuatur. Verùm, cùm hoc pœnale sit, non obligat ante sententiam Iudicis, teste Couarr. ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectam, tenetur in foro conscientiæ, æstimationem expensarum facere, non solùm necessariarum, sed etiam vtilium; industriæ item & laboris, à fure adhibiti, vt docent Couarr. & Medina suprà, & Petrus Nauarra lib.4. cap.1. nu.32. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset vsu vel fructu rei suæ; hoc etiam æstimare potest: vt omnibus consideratis, fiat æqualitas.

102 Dico Secundò, Si res permanserit in eodem statu, sufficit eam vti est restituere, lucrum tamen cessans & damnum emergens ex detentione, domino sarciendum est. Quare si industria domini res futura erat multò melior, hoc est æstimandum; (deductis laboribus & expensis eius) nam hoc ad lucrum cessans pertinet.

103 *Si apud dominum deterior futura.* Dico Tertiò, Si res effecta sit deterior, vel minoris pretij quàm erat antea; sed idem euenturum erat apud dominum, qui eam vsque ad hoc tempus erat seruaturus; satis est illam reddere vti modò est. vt si pretium frumenti vel pecuniæ rursus decrescat, si equus, ante sanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dubit.15. Idem docent Couarr. & Medina suprà. Itaque in casu illo tritici, teneris solùm ad tres aureos: (nisi forte eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tũc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinque) Ratio est; quia licet incrementum illud, quod res habuit, siue in se, siue in æstimatione, totum fuerit domini; tamen dum ponimus eam tunc nō vendendam, sed seruandam in aliud tempus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretij, censetur illud incrementum domino prorsus inutile, ac nullius pretij. vnde si res sic effecta deterior, illi restituatur, nullum damnum superest: tantum enim habet, quãtum si ablata nunquam fuisset; & aliàs de illo incremento nihil ampliùs extat.

 Hinc

104 Hinc patet responsio ad argumentum pro sententia Nauarri suprà allatum. Fur enim soluitur obligatione sarciendi illius incrementi, per hoc quòd non ampliùs extet, & simili modo apud dominum erat desiturum. In hoc enim casu, tenebatur solùm ad illud incrementum ratione rei acceptæ; non autem ratione damni illati; quia non censetur domino damnum ex omissione restitutionis illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incrementum nullius vtilitatis domino est futurum.

PETES, Quid si fur illam vendidit in optimo statu?

105 *Si vendita à fure in optimo statu* RESP. & Dico Quartò, Si res intrinseco augmento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furem, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu, (detractis tamen impensis) etiamsi apud dominum non erat melior futura: si autem solùm extrinseca æstimatione aucta est, eamque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur solùm ad æstimationem, quam tūc apud dominum habitura fuisset. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipsam, neque similem paris bonitatis potest restituere.

Prior pars patet; nam totum illud incrementum intrinsecum, statusq; optimus, rei inhærens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipsa res pluris valet: ergo sicut æstimatio substantiæ rei est domino restituenda, ita etiam æstimatio huius augmenti. vt, si abstulisti pullum equinum; & adultum vendidisti: quidquid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini; ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solùm pulli, sed etiam illius accessionis: nam in vtroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etiamsi ipse ita vendidit. quia non censetur domino in hac damnū illatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur restituere mediam, vel etiam infimam.

106 Altera pars probatur; quia quando sola æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cuius pluris valeret, quàm ante vel post; sed incrementum pretij prouenit ob causam extrinsecam, v. g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exemplo tritici & pecuniæ, suprà. ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illam non erat tunc venditurus. Ratio est; quia hoc ipso, quo dominus eam rem non erat venditurus, sed seruaturus donec pretium decresceret; non censetur accepisse damnum, quoad illud incrementum. vnde fur potest illud retinere; quia censetur fructus industriæ. sicut enim industriæ est rem efferre in locum vbi pluris valet, ita etiam eam scire vendere eo tempore, quo pluris valet. quare qui accepit modium frumenti, cùm valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur restituere domino, nisi tres; si rursus pretium eousque decreuit, & dominus vsque ad hoc tempus erat seruaturus; vel si erat venditurus aut consumpturus, antequam pretium intenderetur.

107 DICES, Dominus habet Ius ad pretium rei suæ: ergo est ei totum restituendum: confirmatur; quia nemo potest ditescere ex alieno.

RESP. Dominus non habet ius ad pretium rei per furem venditæ, nisi quatenus id est necessarium ad sarciendum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium est furis, vt patet ex L. Qui vas. §. vltimo. ff. De furtis. Vnde solùm potest à fure repetere æstimationem damni. quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque, non potest exigere quinque.

Ad confirmationem. Non potest quis ditescere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum, sed bene potest ex ea, tanquam ex causa, ditescere absque damno alterius; sicut cùm quis pecunia furtiua negotiatur.

108 *Si dominus erat venditurus.* Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo statu, vel summa æstimatione, tenetur fur præter rem ipsam, restituere æstimationem illius incrementi, vel pretium rei, quo dominus eam vendidisset; etiamsi ipse inde commodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Nauarri. Ratio est; quia tunc est verè causa huius damni per suam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat.

Nec refert, vtrùm res, casu, an culpa furis perierit, deteriórve facta sit; quia mora sua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsecè melior effecta apud furem. deinde facta est deterior vel periit; quæ si suo tempore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset. quo casu, etiam vera est Nauarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum. Si ergo non restituit, est in mora; & consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

109 Dico Sextò, Si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio facienda secundum optimum statum & summam æstimationem, quam interea habuit. Ita passim DD. Ratio est; quia in eo statu vendi poterat, & in dubio melior est conditio innocentis, in eiusque fauorem inclinandum.

DICES, Non constat, an verè damnum illud optimi status intulerim; ergo non teneor. nemo enim tenetur plus restituere, quàm constet abstulisse.

Æstimāda incertitudo Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere restitui secundum optimum statum in foro conscientiæ; sed posse detrahi æstimationem illius incerti. cur enim tantum teneatur restituere, quando est incertum, quantum dum est certū? illud enim esse incertum, minuit æstimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens est puniendus & quando non suppetit melior ratio constituendæ æqualitatis.

DVBITATIO 17.

Vtrum fur & quiuis alius malæ fidei possessor, fructus perceptos, & eos, qui percipi poterant, teneatur restituere.

NOtandum est, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bona fide; (vt si putet esse suam, vel legitimè concessam) & hic dicitur possessor

sessor bonæ fidei, de quo infrà agendum. vel malæ fide; (vt si sciat vel putet, se non legitime detinere) hic dicitur possessor malæ fidei, qualis est fur, raptor.

110 *Fructus reales & industria.* Notandum Secundò, Fructus esse duplices; quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsa re proueniunt, quamuis intercedat humana industria; vt sunt fructus agrorum, arborum, ædium & earum rerum, quæ habent vsum locabilem. pretium enim locationis est fructus earum, quem mediante vsu sui, qui pretio est æstimabilis, pariunt. Alij sunt fructus industriæ, vt quæstus, qui percipitur negotiatione, vt emendo vili, vendendo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non censetur fructus rei, sed succedit in locum rei, tanquam altera res. Item quæstus, qui ex vsu artificioso alieni instrumenti; vt si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

111 *Restituit fructus reales.* Nunc sit Prima Propositio, Possessor malæ fidei tenetur restituere non solùm rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nudæ industriæ. est communis sententia DD. Ratio est; quia fructus rei hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominium eius, qui est dominus rei. §. Is verò. Instit. de rerum diuisione: ergo non minùs sunt restituendi, quàm res ipsa. deducendæ tamen sunt expensæ, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: vt si fur agrum coluit alterius; si equum furtiuum aluit. quod non solùm intellige de impensis necessarijs, sed etiam vtilibus, quibus res effecta est melior & fructuosior. Item de opera & labore non solùm cōductitio, sed etiam quem fur per se præstitit. horum omnium æstimatio detrahi potest, si dominus tantundem impendere debuisset. Secus si ipsemet sine impensis, vel certè minoribus, æquè multùm erat præstiturus.

112 *Expensæ detrahenda.* Dices, Si expensæ possunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus nō tenetur illud damnum æstimare, sed fur sibi imputet, quod fecit: ergo.

RESP. Non præcisè ratione damni furis, expensæ deducuntur; sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus sine pari sumptu non fecisset.

113 De impensis in ea, quæ solùm ad ornamentum & voluptatem pertinet, distinguendum est: Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; si nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre; vt si horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi *fructus rei, non autem nudæ industriæ*; quia *fructus nudæ industriæ* non sunt restituendi: vt si aliena pecunia es negotiatus, nō teneris lucrum dare; sed duntaxat summam surreptam, compensato simul damno emergente, si quod ratione inopiæ pecuniæ interuenerit: si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentum eiusdem pretij; nisi dominus illud cariùs interim erat venditurus.

114 *Torques locatus.* Ex his Sequitur Primò, Eum, qui torquē aureum, furto surreptū aliquoties pretio locauit, teneri non solùm ad restitutionē torquis, sed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non consueuerit, quod est contra Nauarrum ca. 17. n. 25. Ratio est; quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu vsus; qui vsus est instar fructus rei, ac proinde eius vtilitas est domini. Idem dicendum de equis & mulis surreptis & elocatis, quamuis dominus elocare non sit solitus. Nauarri tamen sententia locum habet, quando dominus est vir diues, qui tale pretium non putaretur velle.

115 *Ager sterilis excultus* Sequitur Secundò, Eum, qui agrum sterilem sibi oppignoratum, quem dominus coli non curabat, excoluit, & aliquos inde fructus percepit teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6. qu. 1. art. 2. vt rectè docet Nauarrus cap. 17. nu. 117. deducenda tamen sumptuum, laboris & industriæ æstimatio.

116 *Fructus percipiendi diligentiâ domini.* Dico Secundò, Non solùm fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est; quia sua detentione iniqua, est causa illius lucri cessantis. Vbi Notandum, perinde esse vtrùm illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini, (vt ex agro per diligentissimam culturam) an ex nuda industria, vt ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei possessor omne lucrum cessans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. nam huius totius censetur causa iniusta.

Petes, Quid si fur rem meliorem fecit, sed postea sua negligentia exiguos fructus percepit, quam si dominus cum illo incremento recepisset, longè plus fructuum collegisset, tamen apud ipsum, res illud augmentum habitura non fuisset?

117 *Si dominus erat percepturus fructus, rē tamen non effecturus meliorem.* RESP. Quidam tenent, furem tunc non teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset, Ita Couar. lib. 1. varia. c. 8. n. 4. Ratio est; quia in his nōn intulit domino damnum: nam si illa res apud dominum mansisset, non fuisset melior reddita, ac proinde, nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis; quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino cessat. Confirmatur; quia fur non restituendo illud melioramentum, est in mora; ac proinde tenetur de casu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione sequitur; quod alias, si suo tempore restituisset, non erat secuturum. quamuis enim non sit causa damni prima acceptione, est tamen causa damni detentione rei, postquam facta est melior; quod Couarruuias non videtur aduertisse.

118 *Si fur singulari industria percepit.* Dico Tertiò, Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamuis dominus eos percepturus nō fuisset. Probatur; omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo ipso quo extant, vt patet Instit. De rerum diuisione. §. Si Titius, & duob. sequentibus, vbi dicitur, *Plantas, quæ terra coaluerint & frumenta, quæ sata sunt, solo cedere.* ergo si fructus extent, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

119 *Si fur non est factus locupletior.* Sed difficultas est, Si neque extent, neque illis fur factus sit locupletior, eò quòd consumpserit cum socijs, an sint restituendi, quādo dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent in hoc euentu non esse restituendos. Primò, quia fur nec tenetur causa rei acceptæ, cùm non extet;

neque causa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum secundum æstimationem moralem; quia etiamsi rem alterius non accepisset, vel detinuisset, dominus non ideo esset locupletior; ponimus enim rem ei futuram infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & industria alterius effectum est vt fructificaret, adscribendum videtur industriæ, non rei: ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p.2.§.6.nu.4.& Ioannes Medina q.6.de restit. & Sylu.v.Restit.3.n.9.in principio. Petrus Nauarra l.4.c.1.nu.44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quadam æquitate; & iuxta eam posset etiam defendi, quod Nauarrus docet de torque & equo furtiuo elocato, si à domino elocari non solent, vt colligitur ex Syluestro.

120 *Sunt restituendi.* Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est; quia fructus hoc ipso quo extant, quomodocunque proueniant, (etiamsi casu vel sponte) domino cedunt, vt patet ex Iure citato: ergo statim debent domino restitui, cùm sint in specie debiti. ergo eos consumere est domino verum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius, quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominum non perijsset. Item cùm debeant restitui statim, si fur eos tunc non restituit, est in mora; ac proinde etiamsi fortuitò pereant, tenebitur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuitò, vel etiam culpa leui, priusquam commodè possent restitui, non tenebitur; quia non censetur fuisse in mora. etsi enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus.

121 Hinc patet solutio rationis prioris, contrariæ sententiæ; etsi enim non censeatur intulisse damnum iniqua detentione rei; (quia apud dominum fuisset infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit; qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Secus est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura.

Ad Secundum, Respondeo, Non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei supposita industria. vnde solùm sequitur pretium industriæ deducendum.

DVBITATIO 18.

Vtrum is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione, teneatur ad restitutionē.

OMissis opinionibus, Notandum est ex Nauarro cap.17.num.69.

122 *Dupliciter aliquid debitum.* Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem, (de quibus suprà ca.2.dubit.2.) ita vt res ei ex iustitia sit debita, scilicet per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectatiuam, regressum, accessum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talem impediret, etiam solùm suadendo, sine vi & fraude, ne res, ad quam Ius habet, ei detur, teneretur ad restitutionem; non quidem quanti illa res valebat, sed quanti illud Ius, illaque spes iudicio boni viri, consideratis omnibus circumstantijs, æstimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in Iudicio; sed solùm remotum, quia dignus est, vel bene meritus: & de hoc est tota difficultas.

123 *Vi vel fraude impediens tenetur.* Nunc Dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituatur hæres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis DD. Probatur; quia fraus & vis vel exercentur circa eum, qui beneficium sperat: (vt si quis illum vi detineat; vel minetur ei ne solicitet, vel literas intercipiat, vel fraude auertat à re prosequenda) & sic manifestè fit ei iniuria; ex qua sequitur damnum. nam contra voluntatem suam modo iniusto impeditur a prosecutione, ad quam Ius habet: (etsi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen Ius ad illud prosequendum, rogando, solicitando) ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per iniuriam datum. Vel exercetur circa ipsum collatorem, (vt minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignum, ignarum, &c. idque falsò) & sic etiam fit iniuria petenti. Ratio est; quia violatur Ius ipsius, quod habet ad illud bonum; quod Ius non est quidem absolutum, sed conditionatum; quia in libera voluntate collatoris positū: si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Vnde si quis voluntatem eius, qui proposuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediat, aliòve inflectat; veram tibi iniuriam facit, nam Ius tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

124 *Si crimē occultum aperiam.* DICES, Ergo si crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non tenebor; quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulsus) sed voluntariè statuit tibi non conferre.

RESP. Vel ita pando, vt sequatur infamia apud plures; vel soli collatori & ijs, quorum interest, patefacio. Si priore modo; & illa infamia sit causa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad restitutionē; quia per iniuriā sum damni causa. Si secūdo modo, non teneor: quia Ius est, quādo de officijs vel beneficijs agitur, patefacere ea, quæ hominē minùs habilem, vel collationem minùs decoram reddunt. Vnde solent capi occultè informationes. Quare fortasse etiam in priore casu non tenebor, si nō tam ob infamiam, quàm ob crimē occultè cōmissum, nolit cōferre. Confirmatur; quia non est iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam; ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, nō est iniusta; etiamsi apud alios, iniusta sit. Secus est, quando falsa dedecora impinguntur. tunc enim collator decipitur: eiusque libertas impeditur, & inuoluntariè sententiam mutat.

Petes, Quid si is, qui falsò collatorem informauit, sua dicta reuocet, tenebitúrne adhuc ad restitutionem?

RESP.

Si calũnia reuocata. RESP. Si reuocet dum res non est integra, tenebitur; quia ex vi prioris iniuriæ damnum est secutum: nec est ampliùs in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est planè integra, non tenebitur; quia non censebitur causa damni in posterum, sed libera voluntas collatoris. Ratio est; quia quamdiu res est integra, infamator non censetur intulisse damnum, sed solùm posuisse causam vnde damnum timetur. Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod antea volebat; quod *nolle* erit causa damni, videlicet *Non collationis*. at sublata falsa informatione, si collator perstet in proposito, & nolit cõferre, non ampliùs huius *nolle* causa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) sed libertas collatoris; qui pro suo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam sunt aduertenda.

125 Primò, Si is, qui petit, nullo modo est dignus seu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei restituere pro illo incommodo; etiamsi vi aut fraude impediuisti. Ratio est; quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate positum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ restitutionem; nisi, ratione mali impediendi, potueris eius crimen detegere; vt ex suprà dictis constat.

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore conferẽdum: tunc etsi vi aut fraude nisus fueris impedire, non teneris ad restitutionem. Ratio est; quia tuus conatus est inefficax; nam ex eo nullum reipsa damnum obueniet: æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quòd fuerit dignus; quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur iniustè ablatum. si tamen aliquam ei spem tribuebat, quamuis paruam, hæc iudicio boni viri æstimanda est & compensanda.

126 *Si impediuisti vt cõferretur digniori.* Tertiò, Si erat dignus & spem habebat, sed eam impediuisti, vt conferretur digniori vel aptiori; quidam putant te teneri ad restitutionem, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modò non disputamus. Ratio est; quia officia & beneficia secundum rectam rationem & Reipublicæ, Ecclesiæque intentionem, debent cõferri dignioribus; & contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is, qui dignus tãtùm est, Ius habet, vt collator non cogatur cõferre digniori. Vnde etsi fiat iniuria collatori, si ab eo, qui potestate caret vis ei inferatur; tamẽ petenti officium, non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 7. nu. 8. & Michaël Salonius q. 62. ar. 2. cõtrouers. 25. Secus est, si procurasti vt æquè digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem iniustè impediuisti, nam respectu alterius æquè digni, Ius habebat, vt collatori sua libertas relinqueretur.

127 *Si impediuisti dignũ vt daretur indigno.* Quartò, Si iniquè impediuisti dignum, vt daretur indigno, teneris nõ solùm digno, sed etiam Ecclesiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur; idque iuxta damni æstimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet; quia es causa vtriusque damni. Pari ratione teneris Ecclesiæ, si dignior quærebatur, tuque, vi aut fraude impediuisti ne id fieret, vt conferretur ei, qui erat minùs dignus: quia Ecclesia Ius habet quærendi optimos ministros, quod Ius tu iniquè impediuisti. Sicut si quis optimum operarium quærens, per te deciperetur, vt acciperet minùs idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æstimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediuisti; teneris singulis, quanti cuique sua spes, iudicio prudentis æstimabitur.

128 *Impediens sine vi & fraude.* Dico Secundò, Qui sine vi aut fraude, precibus, blanditijs, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio & similibus, non tenetur illis ad vllam restitutionem, etiamsi illud malo animo & ex odio faciat. Est contra Caietanum qu. 62. art. 2. & Couarruuiam suprà, qui putant eum, qui quouis modo impedit digniorem vt detur digno, teneri ad restitutionem digniori, quia secundùm iustitiam distributiuam ei erat debitum. Est etiam contra Maiorem, in 4. d. 15. qu. 16. qui docet eum, qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri, si id faciat ex odio, secus si vt sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet & probat Nauarrus cap. 17. nu. 69. & sequentibus, & Sotus l. 4. de Iust. q. 6. ar. 3. versùs finem, & alij passim. Ratio est; quia iste dignus & dignior Ius non habent, nisi in libera voluntate collatoris; ergo si relinquas collatorem in sua libertate, nec aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non censeris hoc Ius violare. ergo cùm preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè censetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo infers illis iniuriam.

129 *Malus animus nõ obligat ad restitut.* Nec obstat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed contra charitatem: non enim est contra aliquod Ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, Quia generatim loquendo verius est, malum animum seu intentionem, nunquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundum se sit iniustum, etiamsi Scotus & Richardus d. 15. & Caiet. q. 62. ar. 2. contrarium sentire videantur. Ratio est; quia nisi opus externum secundum se sit iniustum exteriùs, nulla committitur iniustitia; ac proinde damnum, quod fit opere externo, non censetur illatum contra Iustitiam. Sicut si quis animo hæretico aliquid dicat, quod exteriùs nullam habet speciem hæresis, non est hæreticus exteriùs, nec excommunicatus, vt dictum est 2. 2. q. 11. Neque D. Tho. qu. 62. ar. 2. ad. 4. contrarium sentit; quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniusto.

Dices, Lege 2. ff. de aqua, & aquæ pluuiæ arcẽdæ. §. Idem Labeo, dicitur, *Qui auertit torrẽtem, ne sibi noceat, vnde factũ sit vt vicino noceatur, cum eo aquæ pluuiæ arcendæ agi non posse à vicino; si modò non hoc animo fecit vt vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idem habetur L. 1. Vnde sequi videtur, si id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obsit, non vt sibi vel alteri prosit, est illi iniurius; quamuis sine vi & fraude id faciat.

130 RESP. Omissa solutione Nauarri, quam habet nu. 71. illa exceptione indicari, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo duntaxat nocendi id factum.

potest

poteſt enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem ſtatum reſtitutionem. hinc tamen non ſequitur, illum obligari ante ſententiam.

131 *Procurâs vt detur indigno.* Notandum Primò, Si abſque vi & fraude procuraſti vt beneficium daretur indigno, non teneris quidem alijs competitoribus dignis, (quia nihil contra ius illorum feciſti) ſed teneris Eccleſiæ vel Reipublicæ, cuius Iura violaſti, procurando ei miniſtrum ineptum: Sicut is, qui ad opus publicum operarios ineptos curauit, ad reſtitutionem tenetur. Vbi hic ſeruandus eſt ordo; vt primo loco teneatur is, qui officium adminiſtrauit & ſtipendia accepit: hic enim primò tenetur reſtituere ſtipendia, quæ ei data pro officio; quia id vel non præſtitit, vel non vt oportet: deinde ſarcire damna, quæ ipſius negligentia vel imperitia ſunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio ſuaſor.

Hinc patet, Quanti oneris ſit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen Ius plerique tantopere expetunt.

132 *Si minùs digno.* Notandum Secundò, Si abſque vi & fraude impediuiſti digniorem vt daretur minùs digno; peccaſti quidem, non tamen teneris ad reſtitutionem. non enim digniori; quia contra ius eius nihil eſt actum: non etiam Eccleſiæ; quia nullum damnum per iniuriam illi illatum: nam in poteſtate Prælati erat eligere dignum, relicto digniore, quamuis in eo non ſit fidelis diſpenſator. hinc peccat contra fidelitatem diſpenſandi, & quidem ſæpe mortiferè, vt infrà dicetur. Etſi enim Eccleſia non ita obliget Prælatum, aut Reſpublica Principem, vt ſemper teneatur lege Iuſtitiæ, reſtitutionis vinculum inducente, cõferre dignioribus; obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis.

DICES, Ergo nunquam poterit petere beneficium vel officium, qui ſuos competitores videt eſſe digniores & aptiores.

RESP. Si certò illi conſtaret alios multo meliùs & fructuoſiùs obituros officium, peccaret ſolicitando, ſicut & collator conferendo; quia debet bonum commune præferre priuato. Si tamen hoc illi non conſtet, (vt ferè ſemper fit: non enim qui maximè videtur idoneus, ſemper optimè præſtat officium) & ope diuina confidat ſe tam bene functurum munere quàm alios; non peccat, ſi bona fide ſe collatori offerat: quia miniſtros eligere non eſt ipſius, ſed collatoris.

133 *Si ſolùm eſt occaſio.* Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non cenſeatur verè cauſa damni ſecundum æſtimationem moralem, ſed occaſio duntaxat; non tenetur ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia tunc damnum non ſequitur ex vi actionis iniurioſæ, ſed aliunde. explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciſcendi, te vult interficere, à quo non potes te expedire, niſi ipſum interimas: non teneris de damno ſecuto, vt ſuprà oſtenſum cap. 9. dubit. 8. Scripſiſti falsò literas, & ſparſiſti per viam, magnam eſſe in Hiſpania frumenti inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno ſuo: non teneris de damno, etſi grauiter contra charitatem peccaſti; quia ſuæ leuitati aſsignare debet, quòd huiuſmodi literis fidem adhibuerit. Secus ſi ad ipſum eas ſcripſiſſes & miſiſſes. ita Lopez 1. p. cap. 124.

DVBITATIO 19.

Vtrum ſi quis damnum intulerit in re adhuc indies creſcente, teneatur integrè, perinde ac ſi adulta eſſet, rependere.

134 DOMINICVS Sotus l. 4. q. 6. a. 5. & Michael Salonius q. 62. ar. 4. affirmant, ſi ex malitia rem illam peremit; non autem ſi ex negligentia. vt ſi conculcaſti ſegetem, nunc æſtimatam 100. in meſſe 200. Si interemiſti pullum equinum, nunc valentem 20. intra biennium 100. Ratio illorum eſt; quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, ſed poteſt eam retinere, præſtando omnes caſus, eoſque non æſtimando.

Tenetur ſolùm ad rei æſtimationem. RESP. Contrarium eſſe verius. Ratio eſt; quia reſtitutio damni illati non eſt vnquam facienda niſi ſecundum æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus ſegetibus non eſt amplius reſtituendum, quàm illæ iudicio prudentum ſpectatis circumſtantijs tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & ſimilibus.

135 *Eſt maior iniuria.* Nec obſtat, quòd ille eo pretio vendere noluiſſet; hinc enim non ſequitur damnum eſſe maius quam ipſa res nunc valeat, ſed iniuriam eſſe maiorem; quia hinc fit vt damnum ſit magis contra domini voluntatem; quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria, non pecunia, ſed veniæ petitio, vel quid ſimile præſtari ſolet. vnde illa diſtinctio damni ex malitia & negligentia, ſententiam Soti non iuuat. etſi enim maiorẽ faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quàm qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum; vnde neque ad maiorem tenetur reſtitutionem.

DVBITATIO 20.

Vtrum qui in tempeſtate eijcit merces alienas, teneatur ad ſarciendum damnum.

136 RESPONDEO & Dico Primò, Si is, qui eijcit alienas, habet ſuas, tenetur illi pro ſua parte ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia cùm etiam propriæ merces cooperentur ad nauis depreſsionem, iniquum eſt totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc caſu, omnes tenentur pro ſua parte, qui ibidem merces habent; vt patet L. 2. & 4. ff. de lege Rhodia, de Iactu.

Omnes tenetur pro ratione mercium. Sed tenetúrne pro mercium ſuarum æſtimatione, an pondere? Quid ſi tantùm habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant?

137 RESP. Sepoſita lege poſitiua, videtur tantùm habenda ratio ponderis; quia pondus affert naui periculum, non æſtimatio vel pretioſitas. Lege tamen poſitiua ſtatutum eſt, vt habeatur ratio æſtimationis, vt quiſque pro mercium pretio conferat ad compenſandum ei, cuius merces ſunt eiectæ. Cuius ratio eſſe videtur, quia quò merces tuæ ſunt magis pretioſæ, eò pluris intereſt tua, vt nauis ſalua ſit; ac proinde eò amplius te in collationem dare par eſt. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam poſsit lege ſanciri: ſi tamen lex abſit, alterũ videtur ſeruandum.

138 *Eijciens alienas.* Dico Secundò, Si is, qui alienas eijcit, nullas habeat, non tenetur ad vllam reſtitutionem. Colligi-

Colligitur ex L. secunda, vbi dicitur, *Liberi corporis, non oportere fieri æstimationem*; nempe ad sarciendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C. de restit. q.3. causa prima, & Petrus Nauar. l.3. c.1. nu.381. Probatur; quia id potest duplici Iure, *Vsus* & *defensionis*. Iure Vsus, quia quando alicuius rei vsus mihi est extremè necessarius ad vitam conseruandam, possum eam rem licitè consumere; & si inde non sum factus ditior, non teneor ad restitutionem; vt si hostem fugiens insiliam in equum alienum, qui in fuga perimitur: non enim ratione acceptionis, vt quæ sit concessa; neque rei acceptæ, vt quæ non extet in se vel in sui pretio: neque contractus, cùm nullus intercesserit, vti suppono. Hæc tamen ratio non habet locum, nisi in paupere; & fortè contrarium huius fundamenti est verius: vt infrà ca.16. dub.1. dicetur. Altera tamen ratio est solida; nempe ex Iure defensionis; quia iure naturæ quiuis potest à se repellere, quidquid ei adfert interitum, vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo saluare: atqui merces illæ adferent interitum, deprimendo nauem, cui insideo. Idem dicendum, si quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet segetes, aliter se saluare non valens, vt rectè Petrus Nauarra.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur dubit. 11.

NOTANDVM est, Dupliciter furtum vel damnum inferri posse. Primò, immediatè exequendo; & de hoc dictum est cap.12. Secundò, mediatè cooperando: vt consulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum est: sic enim plenè intelligetur quis ad restitutionem teneatur.

DVBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

RESPONDEO, Passim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hisce versibus:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus;
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Et sic vniuersim sunt 9. genera personarum, quæ tenentur ad restitutionem, præter executorem. De quibus modis vide D. Tho. q.62. ar.7. & Gabrielem in 4. q.2. d.15. ar.3. Syluest. Restit.3. q.6. Adrianum in 4. trac. de restit. q.1. §. Circa prædicta. Ioannem Medi. C. de restit. q.7. & 8. Sotum lib.4. q.7. art.3. Couarr. ad reg. Peccatum p.2. §.12. Denique Nauarrum c.17. nu.17. & sequentib.

Aduertendum est, sex prioribus modis, positiuè cooperari, tribus posterioribus, priuatiuè.

DVBITATIO 2.

Vtrum ij, qui positiuè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solum quando sunt causa, sine qua damnum non fieret.

1 QVidam DD. sentire videntur, hosce cooperatores solum teneri ad restitutionem, quando ita cooperantur mandando, consulendo, consentiendo, &c. vt sine ipsis damnum non fieret: quando verò sine ipsis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docet D. Anton. p.2. c.1. tit.32. §.12. ex Paludano & Richardo. Syluester Restitutio 3. q.6. §.3. vbi dicit hanc esse communem sententiam. Adrianus in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nauar. c.17. nu.17. & sequentibus: denique ipse D. Thomas in 4. d.15. q.1. ar.5. ad 3. quæstiunculam. quæ sententia quodam sensu est apertè falsa, quodam certa, quodam probabilis. vt autem res intelligatur.

2 *Nemo excusatur ex eo quòd alius erat id iniquè facturus.* Dico Primò, Qui iubet, consulit, consentit, laudat vel refugium præbet executori, ita vt ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideo excusatur à restitutione, quòd alius non defuisset, qui iussisset, consuluisset, &c. Ita docet Caiet. q.62. ar.6. Ioannes Medina qu.7. Sotus l.4. q.7. ar.3. & alij. Est certa, nec credibile est, auctores prioris sententiæ id negaturos. quòd si eorum sententia sic accipiatur, vt huic repugnet, est apertè falsa. Probatur; quia talis ita est causa damni in hoc casu vt si ipse vel alius similis non moueret executorem, damnum non fieret; ergo verè est causa sine qua non fieret. Patet consequentia, Nam causa sine qua nō, est ea, quæ ita cooperatur, vt sine ipsa vel simili superueniente, non fieret effectus à causa executrice; non autem illa duntaxat, quæ si absit, effectus non fiet: nam alioquin is, qui suadet vel præcipit homicidium, non esset causa, si alius erat suasurus, vel præcepturus: imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus: quæ apertè sunt falsa. sicut enim ille iniquè erat facturus & restitutionis obligationem incursurus, si suasisset vel præcepisset maleficium, ita etiam is, qui in eius locū succedit.

3 DICES, Illa duntaxat est vera causa, qua posita sequitur effectus, & qua non posita nō sequitur: ergo, si tuo consilio non posito, effectus nihilominus sequeretur, tuum consilium non potest censeri causa.

RESP. Non esse de ratione causæ, vt illa non posita, effectus non ponatur; sed tantùm vt illa posita, effectus ponatur: idem enim effectus potest poni per multas causas. pari modo, causa sine qua non, est ex cuius cooperatione sequitur effectus, ita vt nisi ipsa vel similis superueniens cooperetur, non sequatur effectus.

4 *Si eodē modo malū erat patrādum.* Dico Secundò, Si executor absque illo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio, æquè bene & eodem modo damnum erat illaturus, quamuis nulla alia similis causa esset superuentura; tunc illi non tenentur ad restitutionem. Est communis sententia DD. vt si consilio, mandato,

mandato, laude, inuites eum, qui ante ad facinus paratissimus erat, quique non ideo celeriùs, atrociùs, aut ampliùs inferet mali, nec firmabitur in proposito, non teneris ad restitutionem. Ratio 5 est; quia etsi grauiter pecces, etiam contra Iustitiam, tamen consilium & mandatum tuum inefficax est; quia damnum ex ipso tanquam ex causa non sequitur, ipsumque duntaxat vt quid concomitans se habet. hoc modo Petrus Nauarra l. 3. c. 4. nu. 48. & quidam alij putant explicari posse sententiam illorum Doctorum. quo sanè sensu est certa.

6 Sed si quis eorum verba perpendat; illi non requirunt, vt damnum eodem modo sit inferendum ab executore; sed tantùm vt absolutè sit inferendum, siue cum ijsdem circumstantijs, siue cum diuersis. Sententia igitur illorum Doctorum est, hos non teneri, etiamsi executorem mouerint vt citiùs vel animosiùs, vel alio loco faceret, si ipse iam ita erat comparatus, vt sine ipsis vel similibus superuenientibus absolutè esset facturus. pari modo si causam dederint, vt plus damni inferret, quàm alioquin illaturus erat, non tenentur nisi ad illud amplius. Probatur; quia

Doctores nō requirūt vt eodem modo absque cooperatione sit inferēdum.

7 D. Thomas suprà, vt consulens teneatur ad restitutionem, duo requirit, nempe, *vt probabiliter credat, consilium suum fuisse efficax, & quòd sine eo iniusta ablatio commissa non fuisset*. vbi satis insinuat, etsi consilium sit efficax, ita vt moueat executorem, vt citiùs vel expeditiùs faciat, tamen non inducere obligationem restituendi, si executor absque consilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano. *Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa est additum, non tenentur; nisi quantum ad eos de rapina peruenit: si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenetur in solidum.* hìc solùm requirunt, vt ipsa damni substantia absque consilio fuerit inferenda; non autem vt eodem modo vel tempore. Idem disertè docet Nauarrus n. 20. & ceteri suprà citati & Gabriel in. 4. d. 15. qu. 2. ar. 3. dub. 2.

8 Hæc sententia est probabilis. Primò, propter Doctorum authoritatem. Secundò, propter rationem: quia isti tunc non tam sunt causa substantiæ damni, quàm modi vel circumstantiæ, cum qua mandatur executioni; vt quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc instrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur substantiam damni rependere.

Si damnum æquè absque tali cooperatiōe erat inferēdum, non teneri.

9 DICES; Sunt causa totius actionis, vt hìc & nunc fit: ergo tenentur. Confirmatur, quia non potest quis esse causa istorum accidentium & circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis.

Obiectio.

RESP. Ob hoc argumentum altera sententia (hos obligari in solidum) est valde probabilis: quam tenent Caietanus, Medina, Sotus & Petrus Nauarra suprà. Responderi tamen potest; etiamsi sint causa totius actionis indiuiduæ, vt hìc & nunc fit; tamen quia illa actio, quatenus damnosa, secundum suam speciem iam erat parata in causa exequente, & omnino secutura, non videntur circa eam quicquam efficaciter operari, nisi inducendo nouas circumstantias; quod non est magni momenti ad substantiam damni. quando enim aliqua causa est exitura per se in actum; parum refert vtrùm hoc celeriùs fiat an tardiùs, hìc an alibi, hac an illa actione indiuidua, hoc an illo instrumeto. Ad confirmationē, Concedo esse causam substātiæ illius actionis in indiuiduo, nempe quòd potiùs sit hæc indiuidua actio quàm illa: sed hoc parum facit ad obligationem restitutionis.

Responsio.

Primò, Quia qui est causa vt differatur damnum in crastinum, est causa cur sit alia actio indiuidua damnificans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidat, vbi minus erit scandali.

Secundò, Qui volenti furari 10. suadet vt furetur 20. est causa illius indiuiduæ actionis, quæ vult 20. & illius, qua accipit 20. & tamen non tenetur nisi ad 10. eò quòd furti duntaxat horum, censeatur causa, vt docet Medina, Couarr. Petrus Nauarr. & alij: ergo vt quis teneatur in solidum, non sufficit vt sit causa totius actionis vt hìc & nunc fit, sed vlteriùs requiritur, vt actio illa secundum suam speciem, sine tali cooperatione à tali executore non sit processura. Ex his patet, 10 hanc sententiam esse probabilem, etsi altera quoque probabilis sit, & hoc tempore in scholis receptior. vnde sentio in praxi ordinariè sequendam; id enim isti iniqui cooperatores merentur, vt in posterum sibi caueant.

DVBITATIO 3.

Quomodo oporteat positiuè cooperari, nempe consilio, iussione, consensu, palpatione, receptione, & participatione, vt censearis causa damni.

RESPON. Primò, De *Iussione*. Qui ita iubet, 11 vt alterius animum ad maleficium moueat, censetur damni causa; imò inter causas præcipua: quia non est efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quàm per mandatum. mandans enim, quandam obligationem & necessitatem imprimit alteri. Dupliciter autem potest quis mandare, Primò, Expressè; vt si dicas famulo, occide, volo occidas. Secundò, Implicitè; vt si dicas, vtinam mihi hoc obsequium quis præstet, carus mihi erit qui hoc fecerit.

Iussio.

12 Aduerte tamen Primò, Si reuoces mandatum ante maleficium patratum, idq; mandatario innotescat, non teneris; quia iam tollis causam: qua de re sunt multa Iura, ff. mandati.

13 Secundò, Eum, qui ratum dūtaxat habet maleficium nomine suo factum, non obligari in foro conscientiæ ad reparationem damni, vt rectè Medina q. 7. ad quartum argum. quod est contra Nauarrum cap. 27. nu. 233. qui putat ratihabitionem obligare instar mandati, si dum mādare poteras, damnum tuo nomine sit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est; quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipsum factum, per quod damnum illatum est, nullo modo pendet, tanquam ex causa mouente. Nec refert, quòd nomine tuo factum sit; quia inde tantùm sequitur voluntatem tuam fuisse causam finalem, & ideo illum fecisse, vt tibi gratificaretur, quia putabat tibi gratum futurum: sed hoc non sufficit, vt tu censearis causa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè, sed naturaliter, ex parte sua.

Ratum habens.

DICES,

DICES, Cap. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in Sexto, dicitur, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari.*

RESPONDEO, Comparatur mandato, non respectu operis patrati, & obligationis restituendi, sed respectu contractuum. (quia sola voluntate foris expressa firmari possunt cõtractus præteriti, non autem causari damnum præteritum) Item respectu pœnæ in foro externo: quia qui ratum habet maleficiũ, punitur sicut qui mandauit.

14 *Consilium.* Secundò, *De Consilio.* Hoc similiter est causa, dum quis ex eo permouetur ad faciendum opus. Huc etiam pertinent preces & promisiones. Ex qua verò culpa in dando consilio quis teneatur, explicatum est suprà cap.7. dub.7. Modò satis sit, eum teneri, qui fraude vel culpa lata iniquum consilium dedit.

Sed difficultas est Primò, Si consultor ante perpetratum maleficium reuocet consilium, vtrùm nihilominus teneatur?

15 *Reuocans consilii an teneatur.* RESP. Et Dico Primò, Si dedisti consilium falsum vel falso fundamento subnixum, (v.g. dicendo contractum esse licitum; bellum esse iustum, & similia) sufficit vt postea retractes sententiam, dicendo te deceptum, & sincerè veritatem explices, eo modo, ijsque rationibus, vt is, cui consilium dedisti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui: sic enim prius consilium satis eliditur. vnde si ille nihilominus in concepto facinore persistat, iam non tuo consilio, sed sua duntaxat malitia, vel priuata opinione videbitur moueri; ac proinde tibi nõ imputabitur.

16 *Cõsiliũ assiduè volũtati in malo retinens.* Dico Secundò, Si dedisti consilium verum, ostendendo vtilitatem vel honorem, qui ex opere iniquo consequetur, vel machinanti malum, occultam nocendi rationem aperuisti, non sufficit reuocare ostendendo rem esse illicitam, suadereque contrarium; sed oportet persuadere. si enim ipse permotus ista vtilitate, vel commoditate exequendi, quam aperuisti, facinus perficiat, teneberis. Ratio est; quia ostensione commodi vel honoris, voluntatem ipsius ad damnum inferendum permouisti, & hæc motio manet, quamdiu ipse eodem motiuo incitatus, conceptum facinus vult prosequi: ergo cùm sis causa istius voluntatis, etiam es causa effectus eius, scilicet damni secuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxilijs instruxisti vt noceat, sine quibus non potuisset nocere, & per quæ in proposito nocendi fuit confirmatus: sicut qui furenti præbet arma vt inimicum occidat, tenetur, nisi re ipsa abstulerit, ne illis occidat. Confirmatur; quia cùm prauum consilium dares, debebas cogitare mala, quæ inde sequi poterant, & non fore postea in tua potestate impedire, quin consilium illud exeat in opus.

17 *Discrimen iubentis & suadentis.* Hinc intelligi potest distinctio inter *mandantem & consulentem:* cùm enim mandatarius agat nomine mandantis, vt ipsius voluntati morem gerat, hoc ipso, quo mandans reuocat mandatum & reuocatio innotescit mandatario ante operis executionem, cessat omnis ratio agendi, à mandante proposita; ac proinde omnis motio, ab ipso proueniens: non secus ac si vis telo impressa, subitò cohibeatur & extinguatur. Dixi, *Si reuocatio innotescat mandatario*, quia si non innotescat, tenetur mandator effectu secuto, nõ minus quàm si non reuocasset; quia ex vi mandati damnum datum est. Vnde etiam incurrit censuras & irregularitatem, si fortè mandanti, (vt v.g. in percussione clerici) posita sit. nec refert quòd modò sit in statu gratiæ; quia etsi censura talis non contrahatur nisi propter peccatum mortiferum, non tamen est opus, vt illius peccati culpa tunc cõmittatur, sed sufficit cõmissam esse, & effectum eius, seu opus externum ex vi illius tunc fieri: sicut in proposito accidit. Nam opus externum imputatur mandanti tanquam authori principali, qui altero sit vsus vt instrumento. Qui verò consilium accipit, agit nomine suo, id est, vt rebus suis consulat, vnde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa, nisi contrarium persuadeatur, vel certè nisi ostẽdatur, illam rationẽ, ob quam motus fuit, nõ subesse. vnde effectu secuto, cẽsuras incurret.

Quando verò quispiam precibus, blanditijs, promisis induxit alterum ad conflandum maleficium; sufficit, vt quantum in se est, ostendat sibi displicere, seque propositum mutasse, & promissa rescindere. nam alter nomine ipsius acturus erat, seu vt ipsi gratificaretur.

18 Aduerte tamen, non esse improbabile, consultorem non teneri, si consilium, quantum in se est reuocet & contrarium persuadere nitatur, quamuis reipsa non persuadeat. Ita Petrus Nauarra l.3.c.4.nu.27. citans pro se Ioannem Medinam. Idem docet Salonius q.62.ar.7.controuers. 6. Neque ponunt in hoc discrimen inter mandantem & consultorem. Ratio esse potest, quia quando fecit, quod potest vt consilium prius euertat, vel ostendit, omnibus consideratis, esse iniquum & non sequendum, non videtur executor ipsius consilio moueri, sed sua malitia. Sed quod diximus videtur verius.

19 *Suadẽs minus malũ.* Secundò, Difficultas est, Vtrùm consulens minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad restitutionem?

RESP. Si consulas inferri alicui damnum minus, ne eidem inferatur maius, non teneris. Ratio est; quia vtiliter negotium illius geris, & meritò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas suadendo minus, etsi ille de eo non cogitasset, (vt putat Petrus Nauarra suprà num.29.) quia non suades absolutè, (hoc enim est illicitum, sicut & facere) sed sub conditione, nempe si alterum omnino velit facere, vel si aliter à maiore abduci non potest: quæ conditio intelligitur, quando suadetur ei, cuius animus putatur obfirmatus. 20 Si autem suadeas latroni, vt alteri, de quo non cogitabat, damnum minus inferat, teneris: quia iniuriam illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, obijcis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc sequitur, Peccasse Loth Genes. 19. dum Sodomitis in hospites irruere conantibus, suasit stuprum filiarum; quia suasit iniuriam in eas, de quibus ipsi non cogitabant: vt omittam, quòd ex officio paterno, earum pudicitiam tenebatur tueri. quamuis fortè excusari posit, quòd vel ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandam sceleris, quod attentabant immanitatem: quo modo dicere solemus, me potiùs interfice quàm illi noceas. vide Caietanum in illum locum & Lipomani catenam.

Aduerte tamen Primò, Si Paulus esset vir

opulentus, qui non putaretur grauatè suscepturus minus damnum ad auertendum damnum Petri multò grauius, liceret illud consulere. Idem videtur, si Petrus illud minus damnum Paulo esset repensurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

21 *Si latro sit anceps de duobus.* Secundò, Si latro de vtroque cogitaret & anceps esset vtri vellet damnum inferre, constituisset tamen firmiter inferre alterutri, posses suadere in genere quod minus est, malum enim minus, respectu maioris non censetur malum. Neque per hoc consilium fit iniuria ei, cui minus damnum infertur; quia non reuocas malefico in mentem aliquid, quod non cogitabat, sed tantùm in genere doces, minus malum potiùs esse faciendum, quàm maius, si necesse sit alterum fieri, (quæ doctrina vera est & vtilis) & indicas vtrum ex duobus sit minus; in quo etiam veritatem, quam nosse expedit, ostendis. Vnde non potest alter queri sibi factam à te iniuriam: non enim dicis, fac huic potiùs iniuriam quàm isti; sed tantùm proponis veritatem speculatiuam; quod vt facias, iustam causam habes. Iuxta hæc intelligendus est Sotus lib. 4. de Iustitia, quæst. 7. art. 3. sub finem. Contrarium videtur sentire Petrus Nauarra suprà nu. 30. Sed nihil aliud eius ratio concludit, quàm in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando vt huic potiùs quàm illi noceat. Nos autem tantùm dicimus, posse in genere suadere, vt faciat id, quod minus est, & indicare vtrum sit minus; relinquendo ipsius iudicio, vtrum malit amplecti.

22 *Consentiēs.* Tertio loco est *Consensus*, hic est causa, quando ab alicuius consensu pendet, vt res fiat, vel non fiat, v.g. vt huic inferatur bellum; vt iste eligatur in Prælatum. Quòd si id à consensu tuo non pendeat, eò quòd authoritatem nullam habeas, vel si absque tuo consensu iam antea æquè erant parati, neque illum expectarint; non censetur causa damni. Hinc fit vt quando plures

23 *Dans suffragium.* ferunt suffragia, vel subscribunt in causam iniquam, si tu etiam consentias, postquam sufficiens numerus suffragatus est, non tenearis ad restitutionem damni secuturi: (etsi mortiferè peccaueris consentiendo) nisi spes fuerit, te contrario suffragio posse malum impedire. Ita Nauarrus cap. 17. nu. 21. & Caietanus v. Restitutio, cap. 1. §. Consensus. Ratio est; quia iam causa damni ita est disposita, vt æquè & eodem modo damnum sit secuturum absque tuo suffragio, atque cum illo. quare tuum suffragium accedens, non est vllo modo causa damni. Si tamen tuum suffragium ante contulisti, quàm sufficiens numerus esset causæ iniquæ suffragatus; teneris ad restitutionem: etsi certò scieris, sequentes in eandem partem concessuros, vt rectè Caietanus. Ratio est, quia suffragium tuum causæ damnosæ aliquid contulit, eiusque pars in effectum influens est effecta.

24 DICES, Hoc suffragium non fuit causa sine qua non: ergo, &c.

RESP. Negando antecedens, fuit enim causa sine qua non fieret damnum, nulla alia simili causa accedente: nam quando se adiunxit causæ damnosæ, (suffragantium numero) nondum ipsa erat ita disposita & valida, vt sufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem suffragium accedens, illam compleuit. Similiter teneris, si spes erat te alios ab iniquo suffragio posse reuocare; quià ex officio quisque suffragantium tenetur damnum impedire, si potest.

25 *Laudās malefactorem.* Quarto loco est *Palpo*, id est, adulator, qui laudat malefactorem, aut scelus patrandum commendat. Quò etiam pertinet exprobratio ignauiæ; vt quòd iniuriam, quam accepisti, non sis vltus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio est; quia est instar consilij, proponit enim laudem, gloriam, decus, vel ignominiæ absterfionem, quæ ex maleficio videntur consecutura.

26 *Præbens refugium.* Quinto loco est *Recursus*, seu recursum præbens. hic tenetur, quando eo modo præbet recursum vt moraliter censeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum. v. g. si illum recipiat & non alios passim, si illum aut eius instrumenta occultet, ita vt hinc animetur ad damnum inferendum.

DICES, Ergo qui occultat furem, dum quæritur à lictoribus, tenebitur ad restitutionem, si postea ille damnum intulerit.

27 RESPONDEO, Verum est, si id ita faciat vt in posterum det spem similis opitulationis, & fur illa fidens, rursum damnum inferat. alioquin si non det illi spem refugij in posterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abscondit, vt moraliter censeatur causa damni: sed tunc merè per accidens ex illo opere damnum sequitur. Dicitur etiam *receptator*, qui rem furtiuam in custodiam accipit, vt furi seruet. hic tenetur domino, si eam furi reddiderit; (si tamen absque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori statu constituere, quàm apud se erat. Item quia censetur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. vide Syluestrum Restit. 3. q. 6.

28 *Participās.* Sexto loco est *Participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps*, Primò, Qui particeps est prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte, quæ ei obuenit. Secundò, Dicitur participans, qui particeps est iniquæ operationis, præbendo auxilium & adiuuando ad executionem, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui instrumenta suppeditat, qui furem comitatur defendendi causa; qui iuuat effringere, asportare, &c. qui remos in triremibus hostium impellunt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hostilia pertrahunt, & similes. Hi semper tenentur ad restitutionem hoc ipso, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint; si id sponte & sine compulsione fecerunt; & maximè quando aliàs damnum non fuisset secuturum.

29 *Iusto metu compulsus.* DIXI, *Si id sponte fecerunt*; quia si quis iusto metu coactus fecerit, non tenetur; modò id, quod facit, non sit per se malum. Itaque hoc metu compulsus, potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, iuuare conscendere murum; hæc enim per se sunt indifferentia. neque lædunt dominum, nisi ex iniqua intentione & vsu furis, qui his auxiliis vtitur ad malum finem. pari modo potest iuuare in re, postquam sublata est, asportanda, & in pecore abigendo

gendo. in his enim non est iniuria in dominum, si ex graui metu fiant, postquam res sublata est. sicut enim fur ipse iusto metu vrgente, non tenetur rem ablatam restituere, ita potest eam ob similem metum de loco in locum transferre. quare multò magis id poterit innocens, qui rem non surripuit.

30 Hinc sæpe excusantur rustici qui prædas militum iniustas coguntur auehere, vel pecora sublata deducere. Non tamen hoc metu potest quis domũ alienam perfringere vel per fenestram penetrare, & res foras proijcere; vel pecora è stabulo abigere, nam hoc est esse causam principalem & directam furti & iniuriæ. quicunque enim res meas primò aufert vel damnificat, iniuriam mihi facit, quocunq; metu id faciat. Nisi fortè id faciat cum animo compensandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter grauissimum malum incurrat.

Obiectio. DICES, Isti cooperatores, qui functionet illas ad malum præuias obeunt, possunt interfici ab iis, qui iniustè oppugnantur, vel impetuntur, si malum alia ratione nequit auerti: ergo iniquè agunt. Consequentia patet, quia alioquin daretur bellum vtrinque iustum, sepposita ignorantia. Confirmatur; quia etsi illud, quod faciunt, in abstracto & per se consideratum non sit malum, sed adiaphorum; tamen vt hîc & nunc fit, est vera cooperatio iniustæ inuasionis.

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro remiges Christianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excusari.

Sed Responderi potest, posse interfici, non iure vindictæ tanquam reos criminis, sed iure necessariæ defensionis: (alioquin enim impossibilis esset defensio) quo modo etiam pueri, & amentes, interfici possent. etsi enim illi Ius habeant ad illam actionem, quatenus est necessaria vt mortem euitent; qui tamen impugnantur, aduersùs quos hostis vtitur illorum opera, ius habent vt se defendant, & victoriam persequantur; & consequenter vt faciant ea, quæ ad hunc finem necessaria sunt. Ad probat. consequentiæ, Concedo posse dari speciem quandam belli vtrinque iusti, maximè vbi ex altera parte non est propinqua vel directa oppugnatio. *Belli vtrinque iusti.* Sic seruo bello capto, licitum est fugere, tamen si fugerit, dominus potest eum castigare; vt dictum est suprà cap. 5. dubit. 5. & reus potest effracto carcere erumpere, tamen si fecerit, potest puniri, vt infrà cap. 31. dubit. 5. ostendetur. idem alijs exemplis posset ostendi. secus tamen, si vtrinque sit propinqua impugnatio. vnde illi dum causa defensionis impetuntur, non possunt se defendere, lædendo iustos defensores vel inuasores, sed tenentur desistere; quia cessat coactio; vel si adhuc durat, illi parendo, mortem non vitabunt, sed aliunde incurrent.

Ad confirmationem, Dicendum est, illud opus non esse malum vt procedit à voluntate eius, qui coactè agit; sed solùm vt subest directioni cogentis, & vtentis eo ad malum finem: quæ malitia non est imputanda illi misero; nec actionem, vt ab ipso est, contaminat: sicut cùm quis restituit gladium ardenti in cædem hostis sui, metu mortis adactus.

31 PETES, Vtrùm is, qui vendit arma properanti ad bellum iniustum vel venenum, machinanti mortem alterius, censeatur cooperari, ita vt teneatur ad restitutionem? *Vendis arma ad bellum iniquum [illegible]*

Respondeo Primò, Si vendas arma soli parti iniquæ, & recuses alteri, teneris: quia ita vẽdis vt censearis cooperari. Secundò, Si vendas passim omnibus petentibus, non teneris; quia externo actu venditionis non censeris magis cooperari parti iniquæ, quàm alteri. Deinde quia damnum omnino remotè & per accidens sequitur ex huiusmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandam iniuriam, quàm ad depellendam. Tertiò, Si vendas, iam contracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè comparatus est ad iniuriam inferendam, censeris ei propinquè cooperari; sicut qui furenti in cædem inimici, præbet gladium. Quartò, Si vendas venenum ei, qui dicit se petere ad interimenda noxia animalia, non teneris; etiamsi putes eum malo fine petere. Ratio est; quia eo modo vendis, quo alijs vendi solet. Confirmatur; nam qui vendit agnum Iudæo, quem putat sacrificij causa emere, non censetur ei cooperari ad superstitionem: quia ista venditio cum his circumstantijs facta, est indifferens ad vsum bonum & malum, & ex modo, quo fit, non videtur fieri ad vsum malum, quem alter occultè intendit, sed ad bonum, quem ex natura sua vel iusta institutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, si eo modo vendat, quo passim alijs consueuit. *Agnum Iudæo.*

DVBITATIO 4.

Vtrum is, qui aliquo horum sex modorum cooperatur, teneatur in solidum.

32 RESPONDEO, Quod ad quinque priores modos attinet, *consulens, mandans, consentiens, laudans* & *receptans*, tenentur ad reparationem totius damni, si totius causa fuere; partis verò, si solùm partis damni, causam dedere. patet ex dictis. Sed quid, si volenti furari 10. suaseris vt acciperes 20. teneberísne ad 20.

RESP. Si volenti furari 10. suasisti vt præterea alios 10. furaretur, non teneris nisi ad 10. quia non fuisti causa prioris volitionis, quâ cepit hæc 10. sed posterioris tantùm, quæ ad alia 10. pertinet. Si verò suasisti vt furetur 20. putat Adrian. qu. 1. de resti. §. Iam dicam, eum teneri ad 20. quia est causa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20. *Qui volenti furari 10. suadet furari 20.*

33 Sed contrarium est verius, vt docet Medina C. de restit. q. 8. & Couarr. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 12. nu. 4. nempe solùm teneri ad 10. Ratio est; quia suo consilio non fuit causa, nisi ablationis 10. nisi fortè suo consilio reddiderit ipsum in proposito firmiorem vel causa fuerit vt citiùs ageret, quàm alioquin erat facturus: tunc enim censetur causa totius iniquæ damnificationis, quatenus hîc & nunc peragitur, iuxta Caietanum, Sotum & Medinam, de quo dubit. 2.

Vtrùm autem aliquis, alterius consilio sit firmior redditus, non potest facilè deprehendi, nisi exterius aliqua cernatur in opere variatio; vt si citiùs, audaciùs, ardentiùs solito, faciat; vel indicet se ambiguum antè fuisse.

Sed præcipua difficultas est de sexto modo:

nempe

34 *De militibus spoliantibus urbẽ.* nempe de *participante* vel *adiuuante*, vt quãdo milites spoliant vrbem: quidam enim videntur existimare, singulos damni socios teneri in solidum; alij negant. Sed vtendum est distinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum, vel ad diuersum: quo posito

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, tenetur in solidum, etiamsi socius constituerat solus inferre; iuxta sententiam Caietani, Soti & Medinæ suprà: vt si iuues ad eandem domum incendendam, ad idem pondus auferendum, ad eundem gregem abigendum, ad eandem domum effringendam. Et de tali cooperante intelligendi sunt prædicti Doctores, dum dicunt eum, qui cooperatur ad idem damnum, teneri in solidum: hoc enim limitandum est ad idem indiuiduum damnum, quod à pluribus, tanquam partibus vnius integræ causæ, infertur. quisq; enim tunc est causa partialis totius damni, vt hìc & nũc fit, & in totum vim confert, licet partialem: sicut dum plures vnam nauem trahunt, vnum pondus gestant. Nec refert, quòd sine te fieret; quia non fieret, nisi tu vel alius tuo loco similem vim conferret. nam per solã illam vim, quam nunc socius adhibet, executio non fieret; vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit faciliùs, celeriùs, animosiùs.

Cooperãtes ad idẽ indiuiduum damnum.

35 *Hoc maximè locũ habet in executoribus.* Hic tamen Aduerte, hanc sententiam, maximè habere locum, quando quis cooperatur immediate exequendo maleficium cum alio, tanquam causa partialis: tũc enim proximè est causa damni, ita vt sine ipso, vel alio similem opem conferente non fieret; vt patet in eo, qui iuuat rem auferre. Si verò solùm cooperetur mediate, præbendo instrumenta, iuuando conscendere, ligando vinctum; probabilis est sentẽtia Nauarri, Sylu. & aliorum, non teneri: si damnum æquè per executorem erat inferendum, iuxta ea, quæ diximus dubit. 2.

36 *Si damnum sit diuisum.* Dico Secundò, Si verò nõ concurrat ad idem damnum indiuiduum, sed distinctum irroget, nõ tenetur in solidum, sed duntaxat pro sua parte. Ita docet Adrianus q. 1. de restit. Sylu. Restitut. 3. q. 6. §. Quartum, Nauarrus cap. 17. nu. 21. & alij. Ratio est; quia tunc quisque solùm est causa partis damni, quam ipse per se dedit, non autem totius, aut partis, quam alius fecit. nisi fortè alium impulerit, vt citiùs aut alacriùs faceret, aut nisi se vicissim permouerint vel animarint: sicut quãdo tres vel quatuor milites se mutuò excitant ad alicui damnum inferendum: tunc enim singuli censentur causa totius damni. hoc tamen ordinariè non accidit, nisi inter paucos.

37 *Miles gregarius.* Hinc fit, vt miles gregarius non teneatur nisi de damno, quod ipse per se in bello iniquo dedit: non autem ad totum illius belli; (quod est contra Couar. reg. Peccatum 2. p. §. 12. nu. 2. & Iosephum Angles in 4. difficultate 10. de restitut. ex bello) quia totius damni causa non fuit, sed duntaxat suæ partis, vt rectè Syluest. v. Bellũ 1. q. 10. §. Sexta, & Nauar. n. 22. Nec obstat, quòd singuli iuuerint ad iniquam expugnationẽ, & ingressum in vrbem; quia solùm iuuerunt faciendo partem suam; non autem procurando vt alij suam in illo damno facerent, aut vt vrbem expugnarent. vnde sicut iste non est causa damni, nisi ratione partis, quam ipse intulit; ita non tenetur ad restitutionem, nisi pro sua parte. Sicut enim totus exercitus est causa totius damni, ita singuli suæ tantùm partis, nisi alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux tamen tenetur ad totum, quod per milites illatum est; quia vel eos ad hoc direxit, vel si non direxit, saltem tenebatur ex officio impedire.

PETES, Quid si dubium sit, an alios tuo consilio vel laude permoueris?

38 RESP. Te in dubio non teneri, quia melior est conditio possidentis; cur enim tantum onus in te suscipias, si dubitas an causa damni fueris? debet igitur moraliter esse certum. Idque locum habet in omni casu, quo dubitatur an causa damni fueris; si enim post diligentem inquisitionem dubium manet, non teneris; vt ostensum est 1. 2. q. 19. ar. 6. Idem docet Syluester suprà q. 6. in principio, vbi dicit esse communem sententiam, & Petrus Nauar. lib. 3. c. 4. nu. 58.

DVBITATIO 5.

Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere.

39 *Is ad quem res peruenit.* Omissis varijs sententijs, RESPONDEO, Si aliquid ablatum sit, Primo loco & ante omnes tenetur is, ad quem res furtiua peruenit; siue extet in specie, siue non extet, si tamen inde factus sit ditior. Ratio est; quia hic obligatur ratione rei acceptæ, quæ obligatio est summa: nam res aliena, quamdiu extat in specie, per se debetur, semperque clamat, vt dici solet. Si consumpta sit; vel consumpta est bona fide ab eo, qui ignorabat esse furtiuã, & sic non tenetur, nisi quantum ex ea factus est ditior; vel consumpsit mala fide, sciens esse alienam vel certè dubitans; & sic tenetur restituere pretium; quia quòd consumpserit eam mala fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perinde ac si extaret. alioquin [illegible] illa iniuria liberaret eũ à restitutione. cùm enim ipse ex ea re commodum, sciens & volens perceperit præ reliquis; par etiam est, vt præ alijs quoque veniat in onus restitutionis.

40 Si aliquis ex socijs damnum compensauerit, illi restituenda est res illa vel pretium eius, non domino: quia in Ius domini successit. vide Caietanum q. 62. ar. 6. & Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 12.

41 *Qui bona fide emit à fure.* Dubium tamen est, An is, qui bona fide rem furtiuam emit, possit eam furi restituere; vt pretium redipiscatur, etiamsi dominus eam non esset recuperaturus; de quo infrà cap. 14. dubit. 3.

Ratione dãni dati, qui primò tenentur. Si verò nihil ablatum sit, sed tantummodo damnum irrogatum, primo loco tenetur is, qui coëgit, vel fraude induxit, vel qui imperauit; cui alter non fuit ausus cõtradicere: vt si Dux imperet militi vt occidat, incendat, spoliet: si quis persuadeat id esse licitũ, si conuitijs impellat. Ratio est; quia hic iniustè cõiecit alterum in obligationem restitutionis. Vnde si hic restituit, executor, vel is, qui hoc modo inductus est in maleficij societatem, non tenetur quidquã ei refundere; quia hic inductor totũ debet cõpensare.

Qui coëgit

42 *Qui sua causa fit.* Pari modo tenetur primo loco, qui suo nomine fecit, vel rogauit fieri, vel suasit. Primò, quia is, cuius nomine fit, est causa principalis, quæ instar finis & efficientis moralis mouet cæteras: ergo tenetur ante cæteras.

Secundò,

Secundò, quia qui commodi vel honoris, vel oblectamenti sui causa cupit fieri maleficium, implicitè hoc ipso censetur in se totum onus restitutionis suscipere. par enim non est, vt onus & obligationem maleficij in alios reijciat, qui sua causa illud fieri postulat, vt si roges Petrum vt interficiat tuum inimicum. in hoc casu vera est sententia Caietani, Soti & Bannezij, qua affirmant, eum, qui alios induxit, teneri primo loco; & inductos non teneri illi quicquam refundere.

43 Aduerte tamen, esse quandam sententiam, quam Petrus Nauarra l.3.c.4.nu.101. & sequentibus, multis rationibus confirmare nititur: nempe hunc non ita teneri primo loco, quin executor & alij teneantur suas partes conferre, etsi minores, v.g. damnum sit 6. aureorum; is qui iussit suo nomine fieri, tenebitur in restitutionem conferre 3. executor 2. laudator 1. Ratio præcipua est; quia omnes isti verè concurrunt ad damnum inferendum: ergo etiam concurrere debent ad restitutionem. Quæ sententia non est improbabilis, maximè quando executor mercedem habuit pro maleficio. tunc enim etiam suo nomine fecisse videtur. Contrarium tamen puto esse verius; quia qui maleficium sua causa fieri cupit, censetur etiam onus restitutionis in se recipere.

Si executor mercedem accepit.

44 Secundo loco tenetur executor, quatenus est executor.

Executor, secũdo loco. cæteri post hunc.

Tertio loco, cæteri, qui consilium dederunt, qui consenserunt, qui laudauerunt, vel animauerunt, qui præbuere recursum, & qui præstiterunt obsequium, instrumenta, comitatum. Probatur; quia executor, post eum, qui iussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis; cæteri verò sunt causæ accessoriæ & secũdariæ, fulcientes, & quodammodo seruientes executori. quod enim faciunt, non sua causa faciunt, sed vt ipsum instruant & arment. alius enim ostendit viam perficiendi, alius vtilitatem, alius laudem promittit, alius securitatem, alius obsequium & instrumenta præbet.

45 Vnde sequitur Primò, Si executor restituerit, hos nihil teneri ipsi refundere; quia tenentur solùm in eius defectum. quamuis vt ante insinuaui, non sit improbabile, quòd cæteri teneantur illi ad aliquid refundendum, si ipsum induxerunt, aliàs non facturum, & ipse non sua causa executus est. Ita enim tenet Caietanus qu.62.art.6. ad tertium argum. Bannes ibidem art.7. & Sotus lib.4.qu.7.art.3. vbi etiam dicit, Si author non intentaret malum, nisi comitatus sociis, socij tenentur ei restituere. Ratio illorum est; quia qui inducunt aliquem ad maleficium, sunt causa cur ille incurrat obligationem restitutionis: similiter qui comitantur eum, qui aliàs non auderet. Sed quod diximus est verius. quamuis enim sint executori causa vel occasio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipsi, ratione huius inductionis, neque censentur obligationem in se recipere; quia non sua causâ fieri volunt.

Si executor restituerit.

46 Sequitur Secundò, Si executor noluerit, vel non potuerit restituere, teneri istos: quia succedunt in defectum executoris; sicut executor in defectum iubentis.

Quid si noluerit vel non valuerit?

Sequitur Tertiò, Si isti soluerint, executorem (secundum veriorem sententiam) teneri illis refundere totum. Ratio est; quia soluendo successerunt in Ius, quod dominus habebat in executorem, qui priùs tenebatur. vnde sicut executor debuisset soluere domino ante ipsos; ita tenebitur ipsis soluere, qui Ius domini in se transtulerunt, soluendo loco executoris: sicut si fideiussor, qui secundo loco tenetur, soluat, transfert in se actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, si executor soluerit, tenebitur ei iussor, vel is, qui causa sua fieri voluit. vide de his Syluestrum Restit.3.q.6. §. Quintum, vbi pro hac sententia citat D. Thomam, Rosellam, & supplem. Idem docet Couarr. ad regulam Peccatum, p.2. §.12. nu.3.

47 Sequitur Quartò, Si executor nomine omniũ executus est facinus, omnes simul teneri primo loco; quia illorum causa factum est, & illi, in hoc consentiendo vt sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem. executor autem, quà executor, tenetur secundo loco; quamuis vt vnus illorum, quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidum, reliqui tenentur ei conferre suas partes: ita tamen vt ipse quoque pro sua parte in compensationem veniat; non vt executor, sed vt vnus illorum, quorum nomine factum est. v.g. totum damnum sit 100. aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenso executore, sint 10. reliqui nouem debent ei singuli 10. aureos.

Si omnium nomine factum est.

DVBITATIO 6.

Vtrum inter causas secundarias, quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, cõsentientem, animantem, receptatorem, & subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo.

48 PETRVS Nauarra lib.3. cap.4. nu.81. ponit inter has causas ordinem aliquem. Ratio ipsius est, nam, illa prior tenetur, quæ priùs & immediatiùs effectũ attingit: atqui inter has alia priùs & magis attingit, alia posteriùs & minùs. aliter enim attingit cõsultor, aliter laudator, aliter receptator. Idem docet Alcoçer in Summa cap.21. vbi Primo loco dicit teneri imperantem & cõsulentem. Secundo, executorẽ. Tertio, receptatorem. Quarto, qui nõ impediunt, cùm ex officio teneãtur. Quinto, custodem specialiter deputatũ. Sexto, qui tacuerunt; vt testes iuridicè interrogati.

49 Sed verius est, non esse inter has causas secundarias, ordinẽ talem, qualis est inter principalem & secundariam, ita vt vna soluente, reliquæ maneant liberæ: sed in defectum principalis, omnes hæ causæ videntur teneri æquè primò, sic tamen vt alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio est; quia vna non est operata ad damnũ, tanquam instrumentũ alterius, vel alterius nomine, sed quæque per se in suo ordine. laudans enim non seruit consentienti vel cõsulenti, nec eius nomine agit, neq; cõtra, vt suppono. (si enim ponamus aliquẽ ex his, alterius nomine agere, non tenebitur ille æquè primò, sed secundariò & in defectum illius, cuius causa egit, vt dictũ est, quia ille in se suscipit obligationẽ) Itaq; æquissimũ videtur, si executor nõ restituat, vt isti omnes in locũ eius immediatè succedant, & teneantur pro rata portione

Nõ est ordo inter has causas.

Qui plus mouit, tenetur ad amplius, qui minùs ad minus.

conferre maiorem quidem is, qui magis videtur executorē mouisse; minorem, qui minùs. vnde is, qui est causa sine qua damnū non fieret absolutè, plus tenetur cōferre quàm is, qui solùm est causa sine qua non fieret tali modo; id est, ita celeriter, 50 audacter vel atrociter. Ex quo vlteriùs sequitur, quòd plus interdum teneatur conferre cōsulens, quàm receptans vel consentiens; & interdum contrà; prout executor magis vel minùs ab hac vel illa causa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarra. nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & secūdariò attingūt effectum; (non vna mediante altera, vt instrumentum alterius) quamuis alia efficaciùs aliâ. Vnde solùm sequitur, aliam plus debere in restitutione, aliam minùs, non autem priùs vel posteriùs. alioquin si receptator restitueret, cæteri nihil tene- 51 rentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Alcoçer, non probatur, quia nulla est ratio, cur receptator teneatur prior, quàm Superior consentiens; aut consultor, prior, quàm receptator. Imò si quis ordo ponendus sit; post executorem, prior teneri videbitur Superior cōsentiens, quàm consultor vel receptator; quia ille tenebatur etiam ex officio impedire. vnde duplici ex causa tenetur; & quia consensit, & quia non impediuit.

DVBITATIO 7.

Quando plures sunt causæ damni æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur.

52 *Causæ æquè principales.*

RESPONDEO, Primò, Tenentur æquas portiones ad restitutionem damni conferre. Secundò, In defectum reliquorum, quisque tenetur in solidum. Tertiò, Ei, qui priùs soluit, tenentur reliqui, singuli pro sua parte. v. g. tres communi cōsilio incenderunt domum valentē 3000. aureorum, quisque tenetur conferre 1000. pro sua parte: si duo nolint, tertius tenetur in solidum; sed tunc habet Ius exigendi 1000. ab vtroque sociorum. Primum patet; quia cùm eodem modo & æquè principaliter ad damnum sint cooperati, æqualiter tenentur ad eius reparationem; ac proinde æquis partibus. Secundum patet; quia quisque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum sociorum tenetur ad reparatio- 53 nem totius. Tertium patet; quia Ius, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui pro socijs satisfecit; non enim pro eis satisfecit, vt essent omnino liberi, sed quia illis nolentibus, tenebatur domino restitutionem procurare: ergo potest ab illis repetere, quod nomine illorum domino dedit, quodque ipsi dare debuissent. Confirmatur Primò, Quia in hoc, rectè eorum negotium gessit, ac proinde ipsi ratum habere tenentur. Secundò, Quia dum nolunt soluere; non solùm creditori, sed etiam socio iniuriam faciunt, cogentes eum soluere pro ipsis. ergo potest ab illis repetere. Tertiò, Quia aliàs peior esse conditio eius, quem priùs pœnitet. Nec 54 obstat, quòd ipse alios induxerit ad damnum inferendum; quia si non imperauit, nec coëgit, nec induxit in sui gratiam, vt facerent, sed ob communem vtilitatem; omnes censentur eodem gra-

Qui alios induxit.

du & loco cooperati: nec quisquam videtur totum onus damni in se recipere. vnde singuli ad suas portiones conferendas eodem gradu tenentur. ac proinde qui totum soluit, potest à cæteris suas partes exigere. Contrarium tenent Caieta- 55 nus, Sotus, & Bannez suprà; nempe eum, qui induxit alios, non posse exigere ab illis vt partes conferant, eò quòd ipsis sit causa damni, inducendo in societatem maleficij. Sed quod diximus est verius: quia non fecit illis iniuriam, sed volentes & consentientes induxit.

Ex his sequitur, non esse vniuersè verum, 56 quod docet Angelus v. Furtum, nu. 16. *Vno soluente, cæteros non teneri illi refundere, nisi fuerint causa, sine qua ille, qui soluit, non fuisset inductus in crimen.* etsi enim hoc sit verum in principali authore soluente, respectu executoris, & in executore respectu reliquorum, vt dictum est; non tamen est verum in duobus executoribus, vel cōsultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter nō induxit alterum in crimen: neque in laudante, consentiente, consultore, &c. quorum alius alium non induxit, sed tantùm induxerunt executorem. Fateor tamen in foro externo non dari actionem in socios, propter commissum crimen; & hoc est, quod significatur L. Si plures, ff. de dolo, quam citat Angelus.

DVBITATIO 8.

Vtrum si is, qui damnum accepit, vni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi.

RESPONDEO & Dico Primò, Si condonet 57 authori principali; qui secundo loco tenebantur, manent liberi. Est communis sententia DD. Patet; quia hæc remissio est instar solutionis: (vnde solet à Iurisperitis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam solutio) atqui soluēte eo, qui primo loco tenebatur, cæteri manent liberi, vt patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub. 3. & Sotum li. 4. q. 7. ar. 3, in fine.

Condonatio facta authori principali liberat cæteros.

Dico Secundò, Si remittat ei, qui secundo lo- 58 co tenebatur, nō ideo liberatur is, qui primo loco. Ratio est; quia obligatio principalis authoris, non pendet ex obligatione secundarij, sed contrà. quo fit, vt secundario soluente, teneatur ei principalis ex integro; soluente autem principali authore, secūdarius nihil teneatur ei rependere.

Condonatio facta secundario.

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu te- 59 nentur, (id est, æquè primò, vel æquè secundariò) etsi vni perfecta fiat remissio, non ideo cæteri sunt liberi à suarum partium restitutione. Ratio est; quia obligatio vnius non pendet ab altero, sed omnes æquè mediatè vel immediatè se habent ad damnum.

Sed difficultas est, quantum quisque debeat, si id, quod superest, in solidum sit compensandum, v. g. Titius, Stichus & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caio sit remissio.

RESP. Stichum & Titium debere suas partes, 60 nempe vtrumque seorsim 100. Quod si Titius nolit restituere, vel non possit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, sed solùm ad dimidiā, nempe ad 50. vnde in vniuersum vt restitutionem faciat, non tenebitur, nisi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio est; quia alterum

Si vni facta sit condonatio.

dimidium

dimidium portionis Stichi, qui non volebat vel non poterat restituere, ferre debet Caius, cui facta est remissio; nam eam ferre debuisset, si nulla remissio facta fuisset: atqui per remissionem non possunt socij grauari, sicut nec per solutionem. Itaque dum Caio fit remissio; triplex remissio ei fieri intelligenda est. Primò, Eius partis, quam deberet, cæteris cōspirantibus ad restitutionem, nempe 100. aureorum. Secundò, Partis, quam deberet, vno recusante restitutionem; nempe 150. si enim Stichus noluisset restituere, tunc Caius cum Titio debuisset restituere in solidum, collatis vtrimque 150. Tertiò, Totius, quod debuisset soluere, vtroque socio solutionem recusante, nempe 300.

61

DVBITATIO 9.

Quomodo censeatur quis causa damni negatiue.

Causa negligendo.

62

RESPONDEO, Si non impediat damnum, dum ex officio tenetur. hoc fit tribus modis, qui notantur his verbis, *mutus, non obstans, non manifestans. Mutus* dicitur, qui omittit præcipere: si erat Superior; consulere, si consultor; clamare aut strepitum edere, si erat custos rei, ad damnum impediendum. *Non obstans* dicitur, qui omittit opem vel operam, qua poterat damnum impedire, & quam ex officio tenebatur nauare, vt Principes, Magistratus, Præpositi viarum & similes. *Non manifestans* dicitur, qui cùm ex officio teneatur, omittit manifestare malefactorem, siue ante factum, quando damnum erat impediendum, siue post factum, quando sarciendum; vt custos rei custodiendæ deputatus. ita passim has causas explicant Sotus, Caiet. Syluest. Medina, & Nauarrus suprà.

DVBITATIO 10.

Vtrum qui hoc modo causa damni fuere, semper teneantur ad restitutionem.

63

CAIETANVS v. Restitutio cap. 1. §. Aduerte quòd in his tribus; putat etiam eos teneri ad restitutionem, qui etsi ex officio non tenerentur, tamen tenebantur ratione articuli necessitatis, & facilè poterant sine suo incommodo damnum impedire; vt si scias aliquos statuisse spoliare domum, vel occidere, & nisi indices, sequetur damnum. Ratio est; quia talis censetur causa illius damni, saltem indirectè; quod sufficit. Idem tenent Angelus v. Furtum, nu. 26. & Richar. d. 15. ar. 5. qu. 4. & quidam alii, cum hac limitatione, si, quod non impedias, ex malo animo facias. Sed contraria sententia est communis, pro qua

Solus is, qui obligatur ex officio, tenetur ad restitut.

Dico Primò, Neminem ratione damni non impediti teneri ad restitutionem, nisi ad hoc obligatus fuerit ex officio. colligitur hoc ex D. Thoma q. 62. ar. 7. ad 3. & docet Medina q. 9. Nauar. c. 17. nu. 18. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 3. nu. 5. qui dicunt hanc sententiam esse ferè communē. Ratio est; quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, solùm obligatur ex charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege nascentis, non inducit necessitatem sarciendi damni; id enim proprium est vinculi Iustitiæ, vt omnes tradunt.

64

Obiectiones

Dices Primò, cap. Quantæ, de sent. excommunic. Innocent. III. dicit *Eos, qui consentiunt injicientibus violentas manus in Clericos, & eos, qui injiciunt, pari pœna condemnari ab Ecclesia*; nempe pœna excommunicationis. Secundò, cap. Sicut dignum, de homicidio, Alexander III. ait, *Qui potuit hominem liberare à morte, & non liberauit, occidit.* Tertiò, Qui suadet alteri, ne impediat furem vel latronem aggredientē aliquem, tenetur ad restitutionem: ergo etiam is, qui non impedit, dum facilè potest.

65

Solutio.

RESP. Ad Primum. Innocentius ibi loquitur de iis, qui consentiunt vel non impediunt, cùm ex officio teneantur impedire, vt exponit glossa: quanquam non negauerim posse excommunicationem ferri etiam in talem, qui non tenetur ex officio. Inde tamen non sequitur, eum obligari ad restitutionem: nam propter peccatum mortale potest quis excommunicari, non tamen obligari ad restitutionem.

Ad Secundum. Dicitur *occidere*; sicut is, qui non pascit fame morientem; nempe culpa homicidij, vt est contra charitatem, non vt contra Iustitiam. cap. Pasce, d. 87. ex Ambrosio.

66

Impedientis defensionis

Ad Tertium. Medina, concesso antecedente, negat cōsequentiam, & conatur ostendere, eum, qui remotior est, interdum teneri, quando propinquior non tenetur. Sed ex dictis cap. 12. dubit. 18. colligitur, antecedens esse distinguendum: si enim is, qui suadet tibi ne latronem, qui inuadit innocentem impedias, id faciat sine vi aut fraude, non tenetur ad restitutionem; quamuis grauissimè peccet contra charitatem. Ratio est; quia non fecit contra aliquod Ius iustitiæ, quod alter habeat, sed solùm contra charitatis debitum: ille enim innocens non habet Ius iustitiæ ad tuum auxilium, nisi quatenus in tua libera voluntate illud positum est. Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei iniuriam irrogaret.

67

Ad rationem initio allatam pro sententia Caietani, Respondeo, Eum, qui tali modo est causa damni, solùm esse causam priuatiuam; quæ cùm nullo modo influat in effectum, non tenetur ad restitutionem, nisi ex officio obligata fuerit ad impediendum. si enim solùm ex charitate teneatur, solùm contra charitatem peccabit.

Sed quid si fur det tibi aliquid, ne impedias ipsius furtum, clamando vel manifestando, teneberisne ad restitutionem?

68

Si fur det pecuniam, ne impedias

RESP. Primò, Te non teneri ad restitutionem pretij, nisi fortè sit pars furti. hanc enim teneris restituere, ratione rei acceptæ.

Secundò, Quòd ad compensationem damni attinet, Sotus l. 4. q. 7. ar. 3. putat te etiam non teneri: quod probatur Primò, Quia non ideo magis obligaris ad impediendum, quòd pretium acceperis vt non impedias. Secundò, Quia recipiendo illud pretium, non facis iniuriam ei, quem fur parat inuadere: sicut non facis iniuriam, dum precibus tibi persuaderi sinis, ne maleficium impedias.

Contrarium videtur verius; quod tenet Petrus Nauarra l. 3. c. 4. nu. 132. & Salonius pag. 273. Ratio est; quia hic non solùm est non impeditio, sed etiam actus positiuus, quo animat furem: sine quo vel non fecisset, vel non tam audacter &

securè fecisset. Aliud enim est, non impedire, aliud externo aliquo signo animare & securiorem reddere: accipiendo autem pretium, videtur spódere securitatem. Quòd si solùm non impediret, non teneretur, etiamsi pretium accepisset, vt bene probant argumenta.

69 *Omnes qui ex officio tenentur.*

Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, si id ex culpa graui negligant, tenentur ad restitutionem. Est communis sentẽtia DD. probatur; quia illi ex iustitia debent illum actum impeditionis damni: ergo omissio eius est contra Iustitiam: ergo si ex illa omissione sequatur damnum, omittens est causa illius damni contra Iustitiam. Consequentia patet, quia sicut damnum, quod sequitur ex iniusta commissione est iniustum: ita etiam quod sequitur ex iniusta omissione. Vnde sicut teneris ad reparationem damni, quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipsius facto, seu contra Iustitiæ debitum commisso; ita etiam teneris ad illud, quod datur ex omissione, quæ fit contra Ius ipsius, seu contra debitum, quo ipsi obligaris, quo modo debitor tenetur creditori ad interesse, quod sequitur ex non præstita solutione debita, vt rectè Medina q.9.

70 *Magistratus &c.*

Ex his infertur Primò, Principes, Magistratus, Prætores & Duces belli, teneri ad restitutionem, si omittant impedire furta, latrocinia, iniusta monopolia, & similia damna, cùm possint sine suo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris, aut rei familiaris. Ita Syluester Rest.3.q.5.& alij DD. Ratio est; quia ex officio, ac proinde lege iustitiæ commutatiuæ tenentur, tanquam ad hoc conducti: ideo enim stipendia & honores à Republica accipiunt. Dico, *Sine notabili detrimento:* quia non tenentur impedire damnum minus, cum suo maiori vel æquali: ita enim censentur Reipublicæ operam suam veluti locasse, vt grauia communitatis damna (vt sunt latrocinia, hæreses & similia) teneantur impedire, etiam cum vitæ periculo; quia talia longè præponderant damno priuato: damna verò priuatorum; quando id facere possunt sine pari damno suo.

71 Infertur Secundò, Idem dicendum de omnibus illis, qui per modum contractus sese ad alicuius rei custodiam obligarunt, stipendia ob eam causam accepturi. nam lege iustitiæ tenentur custodiam præstare; vnde si omittant, tenentur damni secuti, siue ab hominibus inferatur, siue à feris; vt custodes hortorum, vinearum, saltuum, stagnorum, &c. Debet tamen damnum istud esse magni momenti, & dominus iusta ratione inuitus: vnde si custos permittat aliquid pauperi, non ideo statim tenebitur. vide Nauarrum cap.17. num.122.& 123.

72 *Si pœnã nõ curãt solui.*

Sed difficultas est, Vtrùm, si pœna sit constituta in eos, qui certo loco venantur, lignantur, pascunt; aut certas merces exportant aut important, aut vectigal non soluunt; custodes dissimulantes aut non accusantes teneantur eam compensare? Quidam putant teneri, ita Petrus Nauarra l.3.c.4.nu.142. Salonius q.62.ar.7.controuers.5. colligitur ex Soto lib.1.qu.6.art.6.in fine quartæ solutionis. Ratio est; quia non accusando, vel non apprehendendo, sunt causa damni suis dominis, à quibus stipendia accipiunt, quorum tenetur commoda procurare. cùm enim domini, hoc ipso, quo quis contra legem huiusmodi pœnalem delinquit, Ius acquirant ad mulctam pecuniariam; tenentur ipsi hoc Ius non negligere: quòd si negligant, peccant contra Iustitiam, ac proinde tenentur de damno secuto. Hæc sententia est probabilis.

73 *Verius est non teneri.*

Contrarium tamen videtur verius: Hos custodes non teneri mulctam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Nauarrus cap. 25.nu.34. Syluester Restit.3.qu.5. Idem tenuit S. Bernardinus, teste Syluestro & Nauarro. Ratio est; non quòd pœna non debeatur ante sententiam, vt videtur velle Nauarrus, (non enim hîc agitur de solutione pœnæ, sed de damno dato, vel commodo contra officium neglecto) sed quia custodes huiusmodi, non tenentur ex iustitia accusare, vt dominus vel Respublica ditetur mulctis; sed solùm vt damna impediantur, & vectigalia soluantur; officium enim illorum non est mulctas procurare, sed vectigalia recipere, & res suæ custodiæ creditas, indemnes præstare. Leges quoque pœnales & commissoriæ non sunt factæ, vt Respublica ex pœnis locupletetur, sed vt leges seruentur, & subditi officium præstent. Vnde neque Procurator fiscalis non accusans, neque Iudex non condemnans in tali casu, tenentur ad pœnæ illius compensationem.

74 *Tutores.*

Infertur Tertiò, Etiam teneri tutores & curatores, qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum; nam ex iustitia ad hoc obligantur. Etsi enim stipendia non recipiant, tamen potestas publica, siue lege, siue imperio, potest hanc obligationem imponere, & ipsi tenentur admittere & vbi admiserint, lege Iustitiæ sunt obstricti. Similem obligationem contrahit famulus, quando ei domus vel rerum custodia à domino demandatur; secus est si non demandetur: Nam non hoc ipso, quo quis alteri famulatur, tenetur iustitiæ lege res ipsius custodire, saltem contra domesticos: ad hoc enim non censetur se obligasse, nisi is, cui inter famulos ea cura speciatim est commissa. Vnde si alium famulum videat aliquid surripientem, non tenetur lege iustitiæ impedire; & consequẽter nec damnum restituere. Contra externos tamen tenetur; nam ratione famulatus censetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuendas, vt rectè docet Sotus l.4.qu.7.ar.3. & ita ferè habet communis gentium sensus. Cui verò domus cura commissa, tenetur ex officio custodire, etiam cõtra domesticos.

75 *Famuli.*

76 *Testis.*

Simili modo, multorum sententia tenetur testis, si iuridicè interrogatus, veritatem non manifestarit; vnde fiat vt alteri damnum detur, vel antea datum non rependatur. Ratio est; quia testis tunc ex imperio Iudicis accipit obligationem & quasi officium manifestandæ veritatis. Secus si interrogetur non iuridicè, v.g. tanquam amicus aut familiaris, aut si res sit occulta. Si tamen periculum vitæ, famæ vel rei familiaris inde illi impenderet, non teneretur, quamuis iuridicè interrogatus; sicut nec Iudex cum pari discrimine tenetur damna priuata impedire. Illud tamen de obligatione testis non est certum; imò contrarium videri possit verius: de quo infrà cap. 30. dubit.8. dicetur.

PETES, Vtrùm confessarij teneantur, si pœnitentem non cogant ad restitutionem, vel non moneant?

moneant? Multi DD. docent teneri. Rosella Restit.2.nu.5. Angelus Restit. vltimò n.5. Nau.cap. 17.nu.22. Petrus Nau.l.3.cap.4.nu.125. quam sententiam puto valde probabilem, si loquamur de iis, qui ex officio habent curam animarum, vt sunt Episcopi & Parochi. Ratio est; quia cùm isti sint Superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire, ne alijs damnum inferant: (Ideo enim decimas à populo & stipendia ecclesiastica percipiunt; sicut Principes & Magistratus sæculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, si commodè possint, vt restitutionem faciant. eiusdem enim rationis est damnum inferre, & illatum nolle sarcire. quare cùm in hoc Sacramento administrando, id commodè possint procurare; si negligant, tenentur de damno ex omissione secuto. Sufficit autem vt ex culpa lata vel etiam leui negligant, vt rectè Petrus Nauar. *leui* inquam, non quæ ipsis leuis sit, sed quæ leuis esset in eo, qui non tenetur ex officio, nec stipendia recipit. quæ enim culpa est leuis in eo, qui facit non ex officio, est grauis in eo, qui ratione officij & stipendij tenetur; quia maiorem diligentiam præstare debet. Si verò loquamur de illis, qui ex officio ad curam animarum non tenentur, vt sunt Religiosi; verius est hos non teneri de damno secuto, etiamsi ex ignorantia vel negligentia pœnitentem non monuerint. Ratio est; quia administratio sacramenti pœnitétiæ, præcisè non obligat confessarium ad impediendum damnum tertij, sed solùm ad curandum bonum pœnitentis. & quamuis ex præsenti munere teneatur pœnitentem monere & instruere: non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium; (sicut Superior tenetur) sed ex obligatione erga pœnitentem, qua tenetur eius salutem spiritalem procurare. vnde si omittat, peccat contra debitum iustitiæ, quo obstrictus est pœnitenti, non quo tertio.

77 *Confessarij. Habentes curam animarum.*

78

Religiosi & Capellani.

His addo, idem probabiliter dici posse de Episcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege Iustitiæ obstricti sunt populo, solùm videtur esse in ordine ad spiritalia, vt supra cap. 9. dubitat.13. dictum est.

DVBITATIO II.

Vtrum hi teneantur in solidū, & quo ordine.

RESPONDEO & Dico Primò, Qui fuit causa damni, nō impediendo, aliquo horum trium modorum, cùm ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Est communis DD. Ratio est; quia fuit causa sine qua non, totius damni; quod sufficit in causa permissiua. tunc enim causa permissiua dicitur verè causa, quando sine eius permissu, damnum non fuisset illatum, & ipsa, lege iustitiæ tenebatur impedire: de quo plura 1.2.q.6.a.3.

79

Vtrùm autem inter has causas sit aliquis ordo, non ita constat. Petrus Nauarra num.147. putat, Primo loco teneri Superiorem, qui non impedit damna, vt Principes, Magistratus, Prælatos: sicut enim in illis est primaria potestas impediēdi, ita negligentia illorum censetur primaria causa damni. Secundo loco, custodem rei. Tertio, testem, qui rogatus, non aperit veritatem; & eum, qui tenetur ex officio dare consilium, rectaque monita, & negligit. Quæ sententia videtur vera, si sint causæ damni æquè propinquæ. Alioquin custos rei particularis, videtur priùs teneri, quàm Magistratus, qui solùm est custos vniuersalis; quia hic adhibetur, vt illius defectum suppleat, eiusque negligentia, est causa propinquior damni, quàm negligentia Magistratus.

80 *Quo ordine.*

Dico Secundò, Hæ causæ non impedientes, tenentur post omnes causas positiuas, & in defectum earum succedunt. Ratio est; quia sicut causa positiua est potior, magisque influit, quàm permissiua; ita etiam priorem locum habet in restitutione. Confirmatur, quia causa positiua animat aliquo modo malefactorem, ac proinde positiuè mouet, & inclinat ad damnum inferendum; causa autem permissiua nullo modo inclinat, sed solùm non impedit. Quòd si contingeret malefactorem, considerata Superiorum, vel custodum præterita negligentia animari, alia esset ratio; tunc enim causa permissiua, esset instar causæ positiuæ; ac proinde teneretur simul conferre in restitutionem cum positiuis, non post illas.

Causæ priuatiuæ tenentur post positiuas. 81

82 *Nisi fortè animetur inde malefactor.*

CAPVT XIIII.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

Habet dubitationes 9.

EXplicuimus duobus capitibus, quisnam teneatur restituere ratione iniustæ acceptionis, eam immediatè exequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breuiter dicendum de ijs, qui tenentur ratione rei acceptæ; quales sunt, qui bona fide rem alienam apud se habent.

DVBITATIO I.

Vtrum is, qui bona fide rem cōsumpsit, vel alienauit, teneatur postea ad restitutionē.

RESPONDEO & Dico Primò, Quicunque habet rem alienam, quamuis optima fide illam hactenus tenuerit, putans esse suam, simul atque tamen cognouerit esse alienam, tenetur ad eius restitutionem prima opportunitate, idque tantummodo ratione rei acceptæ. Ratio est; quia non potest retinere rem alienam inuito domino. Hinc lex ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei suæ, vbicunque ea fuerit. L. Si debitor, C. de rei vindicatione. Neque pretium, quod pro ea dedisti, exigere à domino potes; quia par non est, vt ipse rem suam emat; sed illud tibi à venditore repetendum. Quòd si eam, postquam scieueris esse alienam, vlteriùs detineas, habita restituēdi opportunitate: incipis esse possessor malæ fidei, & obligari nō solùm ratione rei acceptæ; sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualet iniquæ acceptioni. vnde si interim pereat, quamuis

1

2 *Non potest exigere pretium rei.*

quamuis casu, teneris ad restitutionem; quia censeris esse in mora,

3 *Si consumpta vel alienata bona fide.* Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide possidebat, eam interim consumpsit, vel alienauit, solùm tenetur restituere id, quo inde factus est locupletior. Est communis DD. vide Caietanum q.62.a.6. Medinam q.10. de restitut. & Sylu. Restitutio 3.q.7. Nauar.c.17.nu.7. & sequentibus. Ratio est, quia solùm tenetur ratione rei acceptæ; quæ cùm non ampliùs apud illum extet, cessat quoque cum ea, eius obligatio.

4 *Si bona fide vendidit.* Hinc sequitur Primò; Si eam bona fide emit, & deinde eodẽ pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. si verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, tenetur solùm restituere illud auctarium.

5 *Si factus locupletior.* Secundò, Si eam dono accepit & vendidit, tenetur restituere pretium; nisi fortè illud insumpserit in lusum, vel largitiones, ita vt ex eo non sit factus locupletior. quod intellige, si alioquin talia impendia facere non constituerat. si enim iam decreuerat, vel si necessarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigisset; iam pepercit rebus suis, quas impendisset: & sic censetur factus locupletior. vnde tenetur, quatenus rebus suis, insumendo aliena, pepercit: vt si insumpsit decẽ aureos ex re aliena, solumque pepercit quinque ex suis, eò quòd non consumpsisset nisi quinque, nõ tenetur nisi ad quinque; quia his tantummodo videtur locupletior.

6 Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam similem vel dissimilem, si hanc non habuisset, non tenetur ad quidquam; quia non est factus ditior. Secus est, si aliam ex suis erat donaturus: quia tunc pepercit rei suæ, donando alienam, & ita, compendium ex re aliena fecit.

7 *Si perijt ex culpa.* Quartò, Si res perijt durante bona fide, ad nihil tenetur, siue fortuitò, siue culpa parua aut magna perierit: quamuis Nauarrus c.17.nu.7. contrarium insinuet, dum ait, *Si absque ipsius culpa periit*. & Sotus l.4. de Iust.q.7.ar.2. *Si absque magna culpa periit*. Ratio est, quia non tenetur ratione damnificationis, seu iniustæ acceptionis; (nam consumptio illius rei vel negligens custodia, non est actio iniusta, cùm bona fide se gerat erga illam, tanquam erga rem suam) sed solùm tenetur ratione rei: ergo si res non extet, nec in se, nec in pretio, quomodocunque id factum sit, non tenetur. vide Syluestrum suprà.

DVBITATIO 2.

Vtrum possessor bonæ fidei, teneatur etiam fructus perceptos restituere.

8 *Fructus extantes.* RESPONDEO & Dico Primò, Tenetur restituere omnes fructus, qui apud illum extant, modò non sint fructus meræ industriæ. Ratio est; quia fructus hoc ipso, quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt constat Instit. de rerum diuisione. §. Si Titius, & sequenti. Tales sunt qui sine vllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, nuces, &c. & etiam qui interueniente labore, vt segetes, vuæ. In his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nudæ industriæ non sunt restituendi, ne quidem à malæ fidei possessore: vt si quis aliena pecunia negotiatus sit; vt suprà dictum est.

9 *Non extantes.* Dico Secundò, Si fructus quidem non extent, tamen illis factus sit locupletior, tenetur quatenus locupletior: siue illi fructus fuerint merè naturales, siue mixti; id est, ex re, mediante industria, prouenientes. Ita Gabriel d.15.q.3.ar.3. dubio 5. Ioannes Medina C. de restit.q.10. Couarr. l.1. varia.cap.3.nu.6. & alij passim. Ratio est; quia fructus debentur domino, detractis expensis; in locum autem fructuum, succedit eorum pretium, qua parte eo factus est ditior: idque seruandum esse in foro conscientiæ docet Syluester v. Fructus quæst.1.

10 *Fructus mixti.* Aduerte tamen, in quibusdam tribunalibus, fructus mixtos non extantes (etsi inde factus sis ditior) iudicari non esse restituendos, vt refert Couarruuias li.1. varia.cap.3.nu.6. quæ etiam est multorum Iurisperitorum sententia, vt ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis; nam quædam Iura huic videntur fauere. Institut. de rerum diuisione. §. Si quis à non domino. L. Quæsitum, ff. de acquirendo rerum dominio.

Contrarium tamen, quod diximus puto verius; quia est communis sententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L. Si me & Titium, ff. Si certum petatur. Ad Iura illa, responderi potest esse intelligenda eo casu, quo non sis factus locupletior.

11 DICES, L. Qui scit, §. vlt. ff. de vsuris, dicitur, *Bonæ fidei emptorem, qui priùs quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienum esse, censeri adhuc bonam fidem habere, vt fructus suos efficiat, donec fundus euictus sit:* ergo etiamsi extent, potest retinere.

RESP. Hanc legem non videri æquam seu veram: certum enim est, simulatque quis nouit rem esse alienam, non posse fructus eius suos facere, vt apertè colligitur L. Qui bona fide & L. Bonæ fidei, ff. de acquirendo rerum dominio; quia fructus cedunt solo, vt suprà ostensum est. Neque mirum, interdum in pandectis huiusmodi antinomias reperiri, quas frustra nituntur interpretes conciliare: quia hoc opus collectum est ex plurimorum Iurisconsultorum responsis, qui sæpe contraria sentiebant; & collectores non poterant in tanta voluminum & sententiarum multitudine semper meminisse quid alibi posuissent. vide Couarruuiam suprà nu.7.

12 *Qui non percepti per negligentiam.* Dico Tertiò, Possessor bonæ fidei, non tenetur ad restitutionem fructuum, quos ratione negligentiæ suæ non percepit, sicut tenetur possessor malæ fidei. Probatur; quia cùm non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ; & cùm non fuerit causa iniusta damni, domino obuenientis, (sicut possessor malæ fidei, iniusta detentione) non tenetur ratione iniustæ acceptionis.

DVBITATIO 3.

Vtrum si emeris rem furtiuã bona fide, tenearis eã domino reddere; an verò possis dissoluere contractum, recepto pretio.

13 *Si gratis accepta.* RESPONDEO & Dico Primò, Si gratis eam accepisti, teneris, vbi cognoueris alienam, domino restituere: nec potes reddere furi, nisi moraliter sis certus, furem restituturum. Ratio est; quia teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te est: non furi, cùm non sit eius; ergo vero domino.

Nam

Nam restitutio, quæ facienda est ratione rei acceptæ, debet fieri illi, cuius res est.

14 *Si empta fide bona, potest restitui furi.* Dico Secundò, Si bona fide eam emisti, vbi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contractum, & reddere furi, à quo accepisti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino restituere. Ita docet Nauarrus c. 17. nu. 9. Syluester v. Restit. 3. q. 7. Angelus Restitutio 1. nu. 1. Gabriel in 4. d. 15. q. 3. a. 3. dub. 5. vbi citat Hostiẽsem. Alex. Hallensis 4. p. q. 86. membro 3. ar. 5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriam intulisti domino hanc rem emendo & apud te detinendo, cùm bona fide egeris: ergo non potest dominus meritò ægrè ferre, tanquam iniuria affectus; si eam, ne pretium amittas, in eo statu, in quo erat antea, constituas.

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit causam contractui; nam si sciuisses esse alienam, noluisses eam emere: aut certè fuit non voluntarius, ita vt non voluntariè habeas rem alienam: ergo potes contractum rescindere & rem acceptam restituere, vt pretium recuperes. consequentia probatur, quia talis contractus vel natura sua est nullus, propter defectum voluntarij, vel certè in irritum reuocari potest, pro arbitrio eius, qui deceptus est, vt infra cap. 17. dubit. 5. dicetur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis, sibi assumeret, & postea aduerteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco: nec teneretur eam cum suo damno seruare, vt domino restituatur: ergo, &c.

15 *Contrarium probabile.* Aduerte tamen, contrariam sententiam esse probabilem; quam tenet Caietanus 2. 2. q. 62. ar. 6. Sotus l. 4. q. 7. ar. 2. & Couar. ad reg. Peccatum 3. p. in initio. & lib. 1. varia. cap. 3. nu. 6. quorum hæc sunt præcipua argumenta.

Primò, Si talis emptor rei alienæ potest eã furi reddere, vt pretium recuperet; ergo, si fur non inueniretur, vel si obijsset, posset eam alteri vendere, ne damnum patiatur.

16 *Argumẽta contraria sententia.* RESP. Negando consequentiam; quia si non inueniatur à quo illam emit, iam non potest contractum rescindere, nec rem in eodem statu constituere; vnde tenetur eam domino reddere: quia neque potest eam retinere, cùm sit aliena: neque potest eam vendere, cùm eius dominium transferre non queat. Neque etiam potest à domino pretium exigere; quia nullum Ius habet in dominum, cùm sine domini culpa ad ipsum peruenerit; sed tantùm Ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc solo potest damnum suum sarcire, & non ab alio.

17 Secundò, Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipsius iniquæ detentioni: ergo, &c.

RESP. Negando antecedens; vtitur enim iure suo, vt se indemnem præstet, relinquens furem suæ conscientiæ. non enim suadet vt non restituat; quin potiùs illi præbet restituendi exemplum: neque etiam dat occasionem noui peccati, quia fur iam ante non constituerat restituere.

18 Tertiò, Si dominus rei posset conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad restitutionem: ergo etiam antea tenebatur restituere.

RESP. Negando consequentiam; ideo enim condemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur. Iudex enim statim inquirit à quo eam emerit: qui si potest inueniri, iubet, non vt illi restituat; (quia non vult dominum rei per istas ambages ducere) sed vt restituat domino, cuius est, & ipse si velit pretium ab illo recuperet: Iudices enim, id quod est expeditissimum sequi solent. si ille inueniri nequit, iam æquè tenebitur domino. quòd si furẽ sciens, nolit ipsum detegere, meritò à Iudice in pœnam condemnatur, vt rem domino, non furi, restituat.

19 *Si empta fide mala.* Dico Tertiò, Si mala fide rem emisti, vt tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtiuam; teneris eam domino restituere. Ita docet Nauarrus, Caiet. Sotus & Couar. suprà. Ratio est; quia iste tenetur non solùm ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis. accepit enim rẽ alienam inuito domino, sciens vel dubitans esse alienam. ergo etiamsi periret, teneretur de damno: ac proinde, tenebitur eã domino reddere, etiamsi oporteat pretium amittere. Confirmatur; quia cùm sciuerit esse alienam, & nihilominus voluerit emere; censetur damnum in se voluisse suscipere, & iure suo cedere, quod habuisset ad contractum dissoluendum, si alienam esse ignorasset. Itaque sibi imputet, quòd pretium dederit pro ea re, quam sciebat restitutioni obnoxiam.

An pretiũ à domino possis exigere. PETES, Vtrùm saltem possis repetere pretium, quod pro ea dedisti?

20 RESP. Si eam sciens esse alienam paruo pretio emisti, vt domino inuento restitueres; pretium repetere potes, & dominus in conscientia tenebitur reddere, & in foro externo, etiam cogetur, vt colligitur Instit. de obligationibus, quæ quasi ex contractu. §. 1. & L. 2. Si quis alienum, ff. de negotiis gestis. Ratio est; quia vtiliter gessisti negotium domini: non enim dedisti pretium, vt rem tibi retineres, sed vt eam periculo, in quo erat eximeres, ne domino periret. Vide Conarruuiam ad reg. Peccatum 3. p. in initio nu. 5. Si magno vel penè æquali in eundem finem cõparasti, non tenetur dominus totum refundere; (nisi fortè prudenter putaueris eam longè pluris valere) quia nihil vtilitatis tali emptione domino attulisti, nec vtiliter eius negotium egisti. tenebibitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipsius, impendere potuisti. colligitur d. L. Si quis aliena, ff. de negot. gestis. Si verò eam tibi emisti, non potes pretium repetere: quia neque nomine venditionis, (non enim domino rem suam vendere potes) neque nomine gestionis negotij; quia non eius causa emisti. colligitur ex L. si Pupilli, 4. Si quis negotia, ff. suprà. vide Gabrielem & Syluest. suprà.

21 *Contraria non improbabilis.* Circa hanc Tertiam propositionem, Notandum Primò, Contrariam sententiam, Nempe, etiam eum, qui mala fide emit, posse contractum cum fure initum rescindere, vt pretium redipiscatur, non videri improbabilem, eam enim tenent Alexander Hallensis, Gabriel, Angelus & Sylu. suprà. Ratio illorum est, quia sibi quisque consulere potest præ altero: præsertim cùm rescindendo contractum non constituat rem peiori loco, quàm erat ante. Hæc sententia videtur valde rationi consentanea, quando rescinditur ex continenti, vel non ita diu post quàm est initus: quia nõ censetur notabilem iniuriam domino fecisse, rem ipsius tantisper contrectando.

Notan-

22 *Res alijs permixta.* Notandum Secundò, Ea, quæ hisce tribus dubitationibus dicta sunt, potissimùm esse intelligenda de rebus alienis, quæ proprijs non sunt ita permixtæ vt discerni nequeant. quæ enim ita permiscentur vt non possint discerni, transeunt in dominium eius, cuius rebus permixtæ sunt, & perit obligatio realis, solumque manet personalis, iuxta Syluestrum Vsura 6. q. 1. Ioan. Medinam q. 10. de restitutione & Angelum v. Vsura 2. n. 18. quorum sententia est probabilis & consentanea legi, Si alieni nummi, ff. de solutionibus, vbi de alienis nummis dicitur, *Si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri, qui accepit, in libris Caij scriptum est: ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* *Si res aliena proprijs sint permixta.* Ratio est; quia in talibus non est causa, cur potiùs hæc pars, quàm illa censeatur aliena. Itaque si emeris frumentum, oleum & similia, quæ furto sublata fuere, & rebus venditoris eiusdem generis permixta, non teneris ad restitutionem, etiamsi id scias & res apud te adhuc extet. vt docet expressè Medina qu. 10. Verùm de hoc plura infrà cap. 20. dubit. 18. num. 156. & sequent.

DVBITATIO 4.

Vtrum si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare.

23 *Si dubiũ supernueniat.* RESPONDEO & Dico Primò; Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, si postea incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio post inquisitionem, non tenetur restituere; sed manet in possessione bonæ fidei. Ita Ioannes Medina q. 10. & Sylu. Restitutio 3. q. 7. 4. Tertium, Gabriel suprà, & alij. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: vnde nisi moraliter certus esse incipiat, alienam esse, non tenetur ea se priuare. vide cap. 6. dub. 3. de præscriptione. Hinc sequitur, Si rem illam, domino post diligentem inquisitionem non inuento, vendat, non teneri postea illo comparente; vt rectè Syluester, Gabriel, & alij. Ratio est; quia neque tenetur ratione iniustę acceptionis, cùm bona fide illam habuerit, & vendiderit; neque ratione rei acceptæ, vt quæ nec per se ipsam, nec per aliquid sui, quod vicem eius suppleat, apud ipsum extet. Quod addo, quia si ipse ex ea factus est locupletior, eatenus tenetur. res enim ratione illius accessionis, quæ ex ea rebus illius facta est, censetur adhuc extare.

DICES, Quid si occurrente dubio, non instituit inquisitionem, & postea certò deprehendat rem fuisse Titij?

RESP. Tunc tenetur Titio restituere, non solùm rem illam, sed etiam fructus consumptos ex eo tempore, quo dubitare cœpit. ratio est; quia ex quo exorta dubitatione, an esset aliena, cœpit negligere inquisitionem, non fuit ampliùs possessor bonæ fidei, sed mala fide & cõtra conscientiam suam rem illam, cum ea animi dispositione possedit. Deinde ex iustitia tenebatur veritatem inquirere; vnde omissio illa, seu negligentia fuit contra iustitiæ legem. quare tenetur damni, quod ex ea omissione vero domino obuenit.

24 *Si ab initio dubitet.* Dico Secundò, Qui dubitat, vtrùm res sit aliena, potest nihilominus eam accipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modò eo animo accipiat, vt eam domino, si post diligentem inquisitionem inuenerit, restituat. Ratio est; quia in hoc nullam facit domino iniuriam, sed beneficium; nam alioquin fortasis nunquam fuisset restituenda.

25 Dico Tertiò, Quòd si non eo animo eam accipiat, sed potiùs vt sibi retineat, peccat quidem, vt suprà dictum est, non tamen tenetur eam statim restituere, sed mutato animo, debet diligenter an aliena sit inquirere, & vbi moraliter certus fuerit alienam esse, integrè restituere cum fructibus etiam consumptis: si autem aliquid dubij remanserit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere; plus vel minus pro ratione dubij & inclinationis animi illi assignando: qui si sit persona nota, ei sua pars tribuenda, si verò sit ignota, pauperibus. Ita Caietanus q. 62. ar. 5. Sotus l. 4. qu. 7. ar. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Med. quæst. 17.

Ex dictis sequitur, Si accipias rem aliquam ab eo, qui bona fide possidebat, neque moraliter certus sis, tuam esse; non posse te retinere, sed totam debere restituere: quia in dubio possessio illi fauet, ita vt nisi moraliter certum sit eius non esse, non possit ea spoliari: & ita in omnibus tribunalibus, apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter possidebat, vel alter non bona fide possidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, sed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, restitutio ex ea facienda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium: si probabilius putes esse alienam, ei maior pars reddenda: si tuam, tu maiorem retinebis; idque secundum varios gradus, qui in hoc assensu esse possunt. cùm enim neutri possessio suffragetur, res ex coniectura & opinione Iuris vtriusque partis, statuenda est.

DVBITATIO 5.

Vtrum qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori, cui vendidit: an sufficiat cedere ei sua actione.

26 NAVARRVS cap. 17. num. 8. existimat satis esse, vt cedat ei sua actione v.g. emi equum à Petro, & vendo eum Paulo bona fide; deinde rescitur esse Ioannis, eique restituitur: dicit Nauarrus me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Ioannes recuperat equum, sed sufficere vt ei cedam actione, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium est tenendum; *Tenetur restituere pretium.* nempe vbi constiterit rem esse alienam, & Paulus voluerit idcirco contractum rescindere, debere me esse paratum rescindere & pretium restituere. Ita docet Sotus l. 4. qu. 7. ar. 2. & colligitur ex D. Thoma q. 77. ar. 2. Probatur; quia qui vendit alteri rem vitiosam tanquam bonam, vbi constiterit de vitio, tenetur se paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad rescindendum contractum: Sicut si quis daret bona fide monetam adulterinam, teneretur postea dare bonam vel rescindere contractum: atqui hæc conditio esse alienum, est quoddam vitium rei; ergo, &c.

Respon-

Respondet Nauarrus, esse solùm vitium extrinsecum, rem verò intrinsecè non esse defectuosam: secus esse in falsa moneta & similibus, quæ intrinsecum vitium habent. Sed hæc responsio non satisfacit: nam nihil videtur referre, sitne vitium intrinsecum an extrinsecum, quando reuera tale est, vt emptor meritò sit inuitus, faciatque eius ignoratio emptionem inuoluntariam. tunc enim emptio est inualida, ac proinde rescindenda, (si velit emptor) reddito pretio. vt infrà cap.17.dubit.5.dicetur. Secundò, Quia venditor tenetur emptori de euictione: nec potest illũ ad aliũ ablegare, cum quo illi negotiũ non fuit; sed ipsemet tenetur illi satisfacere. vt cõstat ex L.1.& multis alijs Iuribus, ff.de euict.& C.eodẽ. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominium in emptorem, cùm res fuerit aliena: ergo etiam ex hac parte contractus est inualidus: ac proinde tenetur ei pretium restituere, si ipse velit.

27

DICES Primò, Quid si Paulus eam mox restituat, antequam mihi exhibeat, tenebórne ei reddere pretium?

28 *Si præproperè restituat.*

RESP. Non tenebor; si videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuissem recuperare, si rem illam mihi à Paulo redditam, ei restituissem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illam restituere, vt ego me indemnem seruarem: iuxta ea, quæ diximus dubit. 3. Quòd si illa accelerata restitutio non sit causa, cur ego nequeam pretium à me datum Petro, redipisci, tenebor pretium, quod accepi à Paulo, eidem refundere; quia vendendo ipsi rem alienã ei causam damni dedi; & ipse, sua restitutione mihi vicissim damnũ non intulit; sicut fecit, quando poterã me indemnẽ præstare.

DICES Secundò, Quid si domino comparente, Paulus, qui rem habet, non inueniatur?

29 *Si possessor nõ inueniatur.*

RESP. Tunc ad nihil teneor, nisi ex venditione factus sim ditior: quia neque ratione rei acceptæ, cùm illam non habeam, & ex ea factus non sim ditior: neque etiam ratione iniusti damni; quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnũ ex rei emptione, quã à me habet incurrit; cùm bona fide illã retineat.

DICES Tertiò, Quid si mihi innotescat post venditionem, fuisse alienam, tenebórne monere dominum vel indicare Paulo, esse alienam?

30 *Si post alienationem scias esse alienam.*

RESP. Non teneberis, si inde tibi damnum impenderet; vt si non posses recuperare pretium, quod bona fide dedisti. Ratio est; quia cùm rem alienam non habeas, nec alicui sis causa damni iniusta, non teneris cum magno tuo damno curare, vt dominus rem suam redipiscatur, si tamen absque tuo dãno posis, teneris ex charitate.

DVBITATIO 6.

Vtrum bona, & debita incerta, (id est, quorum ignotus est dominus vel creditor) sint pauperibus restituenda.

31 *Incerta.*

SVppono Primò, Bona non censeri *incerta*, nisi post eam inquisitionẽ, quæ iudicio prudentis, pro rei qualitate videatur sufficiens; maior enim diligentia, & in pluribus locis, & longiori tẽpore adhibenda, quãdo res est magni pretij, quàm dum parui. Quòd si quis ante debitam diligentiã præstitam, talia conuertat in pia opera; postea domino comparente, tenebitur ei ad integram restitutionem, vt communiter docent DD.

Suppono Secundò, Non censeri *incerta*, quãdo constat ea deberi certæ alicui cõmunitati, vel toti, vel maiori eius parti. etsi enim in particulari non constet quid, cui debeatur; tamen cõstat hæc esse illius cõmunitatis, ita vt ipsa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & singuli vel plerique censeãtur habere aliquid in illo cumulo: vt quando exercitus expilat iniustè pagũ vel oppidũ. tunc enim restitutio facienda cõmunitati, opera Magistratus, Episcopi vel Parochi, vt hi distribuant iis, qui in eo hominum cœtu maius damnũ accepisse iudicabuntur. Nec potest fieri in pauperes, aut in alia pia opera; quia hæc bona non censentur esse incerta. Item quando pauciores quidem ex illo conuentu damno affecti sunt; tamen per aliquam industriã cognosci potest qui sint; videlicet opera Parochi vel Magistratus euocatis generatim vt cõpareant, qui spoliati fuere; & examinatis vbi, quãdo, quibus & qualibus rebus spoliati, &c. quod faciendũ est in rebus magni momẽti; non tamen id necessariũ in paruis, vt cùm quis minutis venditionibus fraudauit. Quando tali industria sciri nequit quibus debeantur, conferẽda sunt in pauperes, siue illius loci, siue alterius. His positis

32 *Debita cõmunitati.*

RESP. Et Dico Primò, Bona *incerta* (id est habentia dominum ignotũ), & incerta debita, siue ex contractu, siue ex delicto, restituenda sunt in pauperes, saltem iure positiuo vel consuetudine. Est communis DD. sentẽtia, præterquam de bonis inuentis. vide Couarruuiam ad reg. Peccatum p.3. §.1. nu.3. Ioan. Med. C. De restit. q. 3. causa 10. Nauar. c.17. nu.92. & 93. & alios.

33 *Incerta in pauperes cõferenda.*

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cùm tu, de Vsuris. Vbi Alexander III. iubet, *vt ea, quæ vsuris iniquè acquisita sunt, si non supersunt illi, quibus debentur, aut eorum hæredes, dentur pauperibus: & vsurarij, eorumq; hæredes ecclesiasticis pœnis ad hoc cogantur.* quod DD. communiter extendunt ad *incerta* ex alijs delictis debita, (vt ex furto, rapina, damno dato & iniquis contractibus) idque meritò; quia eadem vel etiam maior est in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum sit, ex iniquitate & iniurijs ditescere. Nomine autem *pauperum* intelliguntur nõ solùm mendici, sed etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, & etiam quæuis opera pia; vt inter cæteros docet Nauarrus c.17. nu.93.

34 *Pauperes qui.*

De debitis *ex contractu*, v.g. ex deposito, commodato, mutuo, venditione, &c. probatur; quia etsi de his non extet Canon, tamen vbique est consuetudo piorum, vt hæc in pias causas expendantur, quando dominus inueniri nequit, vt animæ eius prosit.

Sed difficultas est, Vtrùm etiam iure naturæ pauperibus piisue operibus hæc sint eroganda. Ferè omnes DD. ita sentire videntur: id enim sequi videtur ex ratione, qua vtuntur. aiunt enim hæc in pauperes esse restituenda; quia debitor Iure naturæ tenetur hæc restituere eo modo, quo potest, nempe vt vel ipsæ res, vel vtilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet si dentur pauperibus ad salutem domini viui vel mortui; ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda.

35 *Quo iure pauperibus*

O Verùm

36 Verùm hæc ratio, etsi rectè probet, iuri naturali, suppositа fide, consentaneum esse vt sic erogentur; non tamen probat, id lege iustitiæ esse debitum. Primò, Quia fieri potest vt dominus in hæresi vel alio peccato mortifero obierit: quo euentu nihil potest ei prodesse. Secundò, Quia in quibusdam locis, fiscus Principis, occupat bona eorum, qui intestati moriuntur, & nullum hæredem intra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberrantia, si domini post diligentem inquisitioné inuenti non fuerint, applicantur in Hispania quibusdam Magnatibus. Idem fit de cæteris inuentis in Gallia, teste Couarruuia suprà nu. 5. quæ omnia iniquissima essent, si iure naturæ pauperibus deberentur. Quòd si hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cùm omnia æquè sint dominorum incertorum? nec minùs hæc quàm illa in dominorũ vtilitatem sint expendenda? Tertiò, Quia fieri potest compositio cum Pótifice super incertis, etiam iniustè acquisitis, vt ea liceat retinere: quod signum est, nõ esse Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex restitutionis est lex naturæ; atqui ratio naturalis non dictat hæc bona pauperibus esse debita: alioquin etiam apud Ethnicos id dictaret; quod cõstat non esse verum.

Non teneri iure naturæ.

37 Quintò, Omnis restitutio Iure naturali debita, debetur certæ personæ vel certæ communitati; sicut etiam omne damnum & omnis iniuria fit certæ personæ vel communitati: sed hæc incerta non debentur certæ personæ vel communitati: ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen positiuo vel arbitrio humano, potest aliquid deberi in incertum; vt si tradam tibi aliquid distribuendum in pauperes vel alias pias causas, in quas volueris, ex Iustitia teneris; & nisi distribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines; tum pauperibus in confuso.

38 Ex his satis patet, hęc Iure naturali pauperibus vel pijs causis non deberi. Vnde cessante lege positiua, vel consuetudine vim legis habente, bona incerta, non necessariò sunt in pauperes eroganda. Itaque cùm solùm lex inueniatur de ijs, quæ ex delicto debentur, nempe de vsuris, putat Petrus Nauarra l. 4. c. 2. nu. 47. ea, quæ ex contractu debentur, posse tanquam adespota, post diligentem inquisitionem retineri: quæ sententia nõ est improbabilis, præsertim cùm nõ constet consuetudinem esse in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tanquam magis pium & communi Doctorum sententiæ conformius, ordinariè iudico sequendum.

Incerta ex cõtractu debita, quasi adespota.

39 Ad rationem pro contraria sententia allatam,

Resp. ad rationẽ contrariam.

RESP. Teneri quidem debitorem iure naturæ restituere rem eo modo, quo ipsa, vel vtilitas temporalis ex ea, seu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturæ tenetur curare, vt si vtilitas temporalis, ad eum peruenire nequeat, proueniat illi vtilitas spiritalis; quia lege Iustitiæ non tenetur damna temporalia compensare bonis spiritalibus, vt suprà ostensum est. Fateor tamen valde esse æquitati consentaneum, vt ita fiat; maximè quòd hæc etiam videatur esse tacita dominorum voluntas.

40 PETES, Quo Iure potest Pontifex de bonis incertis disponere?

Ius Pontificu.

RESP. Primò, Quia est supremus Princeps in spiritalibus; cuius est de temporalibus suorum subditorum disponere, prout expedit ad bonum spiritale. quod maximè locum habet, quando ipsi domini de illis disponere nequeunt. Itaque potest hæc in pias causas ad salutem dominorum incertorum destinare. Secundò, Quia potest debitores talium bonorũ in pœnam iniustitiæ vel etiam in fauorem pauperum reddere incapaces, ne possint illorum dominium acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in causas pias eroganda. Vnde cùm Pontifex sit communis parens pauperum & causarum piarũ, maximè ad ipsum pertinet sua lege curare, vt ita fiat. Hinc patet potuisse Pontificé dispositionem talium bonorum Principibus sæcularibus subtrahere & sibi reseruare; sua lege statuendo, vt in causas pias conferantur. quod nisi fecisset, possent Principes de his, sicut de thesauris & alijs bonis, domino carentibus, statuere. Ratio est; quia bona hæc incertorum dominorum, post diligentem inquisitionem censentur tanquam adespota; (id est, quæ domino carent) quia non magis illis prodesse possunt, quàm si illorum non essent, & omnino domino carerent. vnde si leges de his disponant, nulla fit dominis iniuria.

41 DICO Secundò, Si is, qui hæc bona habet, verè pauper est, poterit ea tanquam vnus è numero pauperum sibi retinere. Ita docet Scotus d. 15. q. 3. Caiet. q. 62. ar. 5. & alij. Ratio est, quia non debet esse peioris conditionis, quàm alij pauperes, præsertim si non intercesit ipsius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quòd si culpa intercessit, meretur quidem ea re priuari; tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium, vel etiam propria sua authoritate applicari. non enim est necesse, vt detur pauperiori vel sanctiori; (quamuis id expediat) sed satis est, vt detur pauperi, nomine paupertatis.

Si possessor sit pauper.

42 Vbi autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur postea copiosior effectus, alijs pauperibus restituere; quia sibi eam causa paupertatis vindicando, bene eam distribuit; iuxta generalem intentionem eius, cuius est, de bonorũ incertorum distributione statuere, scilicet Pontificis & domini incerti.

43 PETES, Quid si dominus postea cõparuerit?

Si dominus cõparuerit.

RESP. Primò, Si aliis pauperibus post debitam diligentiam distribuisti, ad nihil ampliùs teneris. neque enim ratione rei, vt quæ in tua potestate non sit ampliùs; neq; ratione iniustæ acceptionis, quia etiamsi iniustè acceperis, tamen hæc culpa iam est abstersa per restitutioné factam iis & eo modo, quo potuit & debuit in tali casu fieri.

Secundò, Si eam tibi tanquam pauperi assignasti, teneris domino cognito, modò adhuc extet in se vel in pretio; idque quãuis sine tua culpa illam habueris. Ratio est; quia teneris ratione rei: nec es in tanta necessitate, vt eam tibi possis reseruare.

Tertiò, Si verò ipsa nec in se, nec in pretio extet, ad nihil teneris: præsertim si sine culpa illã acquisiueras: quia qui bona fide rem alienã consumpsit, non tenetur, nisi quatenus factus est ditior.

Quartò, Si per culpam acquisiueras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino comparente, si post debitam inquisitioné, animo restituendi factã, tibi tanquã pauperi applicasti, eamq; sic con-

sic consumpsisti, ita vt nec in se, nec in pretio apud te extet. Ratio est; quia neque ratione rei acceptæ teneris, (vt quæ neque in se, neque in pretio extet) nec ratione iniustæ acceptionis; quia culpa absterfa est per voluntatem restituendi, & diligentiam præstitā vt domino restitueres & per restitutionē, quam tibi tanquam pauperi, fecisti.

44 *Quorundã sententia.* Aduerte tamen, quosdã Doctores tenere, Rem semel debito modo pauperi applicatam, (etiamsi tibi ipse applicueris) non debere domino postea cōparenti restitui, etiamsi in sua specie extet. Insinuat Petrus Nauarra l.4.c.2.n.57. & docet apertè Henriquez, de Indulgentiis ca.34.nu.8. Ratio esse potest Primò, Quia dum applicata est pauperi, censetur in vtilitatem domini restituta; & dominus tenetur hanc restitutionem ratam habere. Secundò, Quia per hanc applicationem transfertur dominium. Sed facilè ad has rationes responderi potest. Ad primã, Non tenetur dominus habere ratum, nisi donec rem suam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet, vt si dominus compareat, ei restituatur.

45 Ad secundam, Negatur transferri dominium, nisi postea possideatur tempore necessario ad vsucapionē, vt rectè Couarruuias: Iura enim hūc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen in aliqua Prouincia esset aliqua constitutio, ordinans vt sic dominiū transferatur, non esset damnanda: quia dispositio talium bonorum subest authoritati Principum, nisi quatenus Pontifex eam sibi reseruat.

46 Dixi in Secunda propositione, *Si is, qui hæc bona habet, verè est pauper*; quia si solùm est pauper pro loco vel tempore, tenebitur postea, iuxta cōmunem sentētiam, veris pauperibus ad restitutionē. nam ex ordinatione Ecclesiæ & cōsuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. *Pro loco* pauper est, qui alibi bona habet. *Pro tempore*, qui nouit artem vel industriam, qua facilè sibi necessaria ad statum comparare potest, vel aliunde ea proximè expectat.

47 *Per quẽ facienda distributio.* Aduertendum autē est, expedire, vt quis in hac distributione (& præsertim quando sibi rem alienam reseruat) vtatur consilio Episcopi vel Parochi, vel prudentis cōfessarij; quia facilè amor proprius in hoc negotio decipit. absolutè tamen non est necessariū; nam sufficit, vt prudenter fiat. vide Syluestrum v. Restitutio 8. q.5. & Medinam q.3. causa 10. & Nauar. n.92. qui notat, in quatuor casibus Episcopum se posse interponere.

DVBITATIO 7.

Cui facienda restitutio inuētorum, habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere.

48 *Inuẽta posse retineri nõ est improbabile.* DOMINICVS Sotus li.5. de iustitia q.3. ar.3. ad 2. putat, inuentorē, si post diligentem inquisitionem dominus inuentus non fuerit, posse hæc sibi retinere; neque obstare vllum Ius positiuum ecclesiasticum aut diuinum, quo hæc necessariò sint pauperibus eroganda.

Probatur Primò, Quia talia bona, hoc ipso, quo per sedulam inquisitionem tempusq; ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censentur adespota: ac proinde iure naturæ fiunt occupātis, sicut thesauri, & alia, quæ nullius sunt: nisi quod tacita quædam obligatio illis annexa sit, vt si dominus compareat, restituantur.

Secundò, Quia super huiusmodi bonis nunquam solet fieri compositio cum Pontifice, vt testatur Petrus Nauarra l.4.c.2.n.71. quod signū est ea nō esse necessariò in pios vsus eroganda. Eandem sententiam sequitur Petrus Nauarra l.4.c.2.n.75. qui pro eadem citat Ledesmam, Mercatum, & Bartol. Medinã. Hęc sententia est probabilis.

49 *Esse conferenda in pios vsus, est communior sententia DD.* Contraria tamen est ferè communis DD. nempe hæc pauperibus vel aliis piis operibus esse impendenda; eamque tenet D. Thomas q.62. ar.5. ad 3. & passim Theologi in 4. d.15. Sylu. v. Inuentum, nu.2. vbi dicit, *omnes Canonistas ita sentire.* Nauarrus c.17.n.170. Couar. ad reg. Peccatū, 3.p.§.1.n.1. & seqq. qui etiam nō probat consuetudinē illam applicãdi hæc Magnatibus. Hanc sententiã ordinariè in praxi iudico sequēdam. Primò, Quia est ferè cōmunis. Secundò, Quia magis fauet pietati. Tertiò, Quia passim apud pios est consuetudo, vt piis operibus hæc impendantur: quæ consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis sententiæ, quæ vsque ad Sotum viguit. vnde magnum scrupulum plerique si hæc sibi retinuerint, cōcipiunt. Quartò, Quia est magis consentanea iuri communi. Nam Authent. Omnes peregrini, C. Communia, de succeβ. statuitur, *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perueniet, sed bona ipsius per manus Episcopi loci, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in causas pias erogentur, &c.* quæ cōstitutio magis pia est, quàm quæ huiusmodi fisco applicat. Quintò, Quia hæc videtur esse domini voluntas, vt sic ei res sua aliquo modo prosit; & quisque de rebus suis perditis, ita fieri cuperet.

50 Aduertendum est, nullo modo tolerabilem esse consuetudinem, quæ in quibusdam locis dicitur esse, vt bona naufragorū in litus eiecta, habeantur tanquam adespota; & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couarruuiã suprà) sunt enim excōmunicati per Bullam cœnæ Domini: & meritò, quia est afflictionem addere afflictis, & maximo damno affectis, modicum, quod benigna sors ad solatium extremæ miseriæ indulserit, eripere.

DVBITATIO 8.

Vtrum acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, & cui.

51 PRIMA sententia est, Pro nullo opere, quod per se turpe seu peccatū sit, (vt est fornicatio, adulterium, homicidium) posse aliquid accipi; & si quid sit acceptum, id esse necessariò restituendum; nisi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Medina C. de restit. q.20. & 28. Idem aliquando sensit Nauarrus ca.17.n.38. & seqq. Fundamentū est, quia peccatum, est nullius pretij, vtpote nihil, teste Augustino; ac proinde prorsus inuendibile.

Secunda sententia est, Pretium acceptum pro opere turpi, quod non sit contra iustitiam, nō esse restituendum; secus verò si sit contra Iustitiã. Ita Sotus lib.4.q.7.ar.1. ad secundum. Fundamētum ipsius est, quia acceptum pro opere debito ex Iustitia, necessariò est restituendum: ergo etiã quod acceptum fuerit pro opere iniusto.

Tertia est, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, esse restituendum: secus verò de accepto pro opere, quod leges non puniunt. Ita ferè omnes vtriusque Iuris DD. quos refert Couarruuias ad regulā Peccatum p. 2. §. 2. Probatur, L. Generaliter, ff. de verb. obligat. *Generaliter nouimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. velut si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat. sed & officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* Et L. Pacta, C. de Pactis. *Pacta, quæ contra leges constitutionesq́; , vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris est.* Si nullam vim habent, nulliusque sunt momenti; ergo id, quod ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis, ac proinde est restituendum. Pro resolutione,

52 *Nō iure naturæ restituendū est.* Dico Primò, Si solùm Ius naturæ spectetur, acceptum ob turpem causam, seu propter opus, quod est peccatum, opere impleto non necessariò est restituendum, siue illud opus sit contra Iustitiam, siue non. colligitur ex D. Thoma q. 32. ar. 7. in corp. & q. 62. ar. 5. ad 2. vbi docet, *posse retineri id, quod propter opus malum est acceptum.* Nec distinguit, sitne opus illud contra iustitiam an non. Idem docet Caietanus ibidem & Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 2. Probatur Primò, Quia si Iure naturę esset restituendum, deberet restitui ei, qui dedit; atqui huic non debet restitui; quia in accipiendo nulla huic facta est iniuria. libenter enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere non tenebaris. Secundò, Quia etsi opus malum, pro quo dedit, non sit æstimabile pretio quà malum, tamen quà delectabile vel vtile vni, & alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum, inter homines pretio æstimatur: ergo quod hac ratione pro eo est acceptum, non est restituendum; nisi

53 fortè quis commnnem æstimationem excesserit: vt si meretrix, quæ vsuram sui concedere solet vno aureo; ab aliquo iuuene extorserit 50. tanquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quæ putatur honesta: vt si matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro vsura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere potest; nam tanti & pluris potest suam pudicitiam æstimare. Res enim, quæ certum pretium non habent, nec ad vitam sunt necessariæ, sed voluptatis causa quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, vt probabiliter docet Petrus Nauarra & alij.

54 *Pro iniusta sententia.* Notandum tamen est, Couarruuiam & Caietanum excipere id, quod acceptum est à Iudice, vt iniustam sententiam ferat; hoc enim putant iure naturæ esse restituendum; quia iniusta sententia & peruersio iudicij non est res vendibilis. Sed hæc ratio non est firma; nulla enim est causa, cur magis debeat Iure naturæ restitui, quod acceptum fuerit pro iniqua sententia, quàm quod pro iniqua occisione. quod tamen etiam illorum iudicio non est necessariò restituendum.

55 DICES, D. Augustinus epist. 54. ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro sententia iniusta, quàm pro iusta, pro testimonio falso, quàm pro testimonio vero:* atqui pecunia accepta pro sententia iusta, est restituenda: ergo & pro sententia iniusta. Ita Sotus.

RESP. Negando consequ. non enim quia aliquid est sceleratius, ideo magis vel æquè obligat ad restitutionem. Hæc enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro sententia iniusta, nullam infert iniuriam danti; sicut is, qui pro iusta. porro illud est sceleratius quàm hoc, tum quia peius est ferre sententiam iniustam, (ad quam ferendam iam habet animum, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quàm accipere pecuniam pro sententia iusta ferenda: tum quia (vt ibidem Augustinus ait) sceleratiùs datur pro iniusta, quàm pro iusta, quamuis detur voluntariè & libenter. loquitur enim de sententia ferenda. Adde, ibidem Augustinum significare, pecuniam istam etsi sceleratiùs acceptam, non esse opere impleto restituendam; dum dicit *datam à volentibus*. Volenti enim non fit iniuria. secus si data sit pro sententia iusta; quia censetur data coactè, metu sententiæ iniustæ.

DIXI, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet restitui, eò quòd opus, propter quod datur, debet omitti. vide infrà cap. 18. dubit. 3.

56 *Neque iure positiuo restituendum est.* Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque Iure positiuo, id necessariò restituendum. Ita D. Anton. 2. p. tit. 2. cap. 5. in principio, Angelus v. Concussio nu. 2. & v. Restitutio, §. Turpe. Syl. Restit. 2. & v. Eleemosyna q. 4. Nauar. c. 17. nu. 30. & 36. Idem tenent Couarr. & Caietanus suprà. qui tamen excipiunt id, *quod acceptum est à Iudice pro sententia iniqua ferenda*, innixi non Iuri positiuo, sed naturali, quod iam refutatum est. Idem tenet ex parte Sotus, sed excipit id, *quod acceptum est ob maleficium commissum contra Iustitiam.* verùm non sibi constat. nam ibidem docet, acceptum ab adultera non esse restituendum; cùm tamē adulterium sit maleficium contra Iustitiam. Deinde ex eius sententia sequeretur, militem debere restituere stipendium acceptum in bello iniusto; & fabrum pretium instrumenti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia sunt contra communem hominum sensum, vt rectè Couarruuias suprà. Ratio est, quia

57 *Leges pacta turpia irritantes.* leges istæ suprà citatæ & similes, quæ pacta turpia & iniqua rescindunt, non ideo reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causa; nec faciunt accipientem inhabilem ad comparandum eius rei dominium: sed tantùm videntur decernere, vt ante opus patratum, habeantur illa pacta inualida, & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis, id est, ob quam posit in Iudicio peti promissum, vt docet Couarruuias suprà nu. 6. & Nauarrus suprà. Confirmatur, Quia credibile est, his legibus non rescindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo nascitur. ita enim leges positiuæ sunt interpretandæ, si fieri potest, vt dispositioni Iuris naturalis consonent.

58 *Priuilegiū militum.* DICES Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & vxorem, *iubetur restitui ancilla militi, quam ipse donauerat concubinæ*; ergo tenebatur restituere.

RESP. Ibi tantùm concedi militibus ius repetendi in iudicio, quod meretricibus donarunt, vt docet Adrianus, tractatu De restitut. §. Oritur alia quæstio, an meretrix, &c. in fine. Hinc tamē non sequitur debere restitui ante sententiam: deinde id non conceditur alijs: imò alij in foro externo coguntur soluere pretium turpitudinis meretrici, vt probat Couarruuias nu. 2. Denique id non conceditur in aliis delictis. nam L. 3. ff. de condict.

condict. ob turpem causam dicitur. *Vbi dantis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus, veluti si pecunia datur vt malè iudicetur*. Et L. 8. dicitur *Solutum ob turpem causam, non posse repeti*. idem patet ex L. 2. & 5. C. eodem, ex quibus legibus satis probabiliter colligitur, posse ista retineri in conscientia. Mens enim legum est, vt is, qui dedit, in pœnam criminis, non possit recuperare.

DICES Secundò, Is, qui accipit aliquid ob maleficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non potest accipere: ergo nec retinere.

59 *Accipere pretiū ante maleficium est peccatū, non autem accipere post.*

RESP. Accipere pretium ante maleficium patratum, est peccatum, similiter & dare, ratio est, quia tunc dare, est inducere ad maleficium, & accipere, est spondere & promittere maleficium; nam sub tali conditione datur & accipitur. Verùm accipere post maleficium, non est peccatum, sicut nec dare; non enim tunc accipitur vel datur, quòd maleficium placeat; sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti; vel ratione pacti onerosi & fidei obligatæ, quod fieri potest cum perfecta criminis detestatione, & animo nunquam committendi.

60 Dico Tertiò, Etsi hæc sententia verior sit, contraria tamen, quæ censet id, quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (nisi censeatur donatum) esse restituendum, non est improbabilis. Patet, quia est ferè communis omnium Iurisperitorum, vt docet Couarr. suprà nu. 6. Item Medinæ & Nauarri olim, (licet hic postea mutarit) & aliorum; habetque rationes ex Legibus petitas, vtcunque probabiles.

61 *Cui facienda restitutio.*

Sed tunc difficultas est, cui restitutio sit faciēda. Communior sententia est, esse restituendum pauperibus, vt ibidem Couarr. docet. Cùm enim leges non velint illud restitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque possit retineri iuxta hanc sententiam, (eò quòd pactum fuerit irritū) consequens esse videtur, vt in pias causas sit expendendum. Sed reuera hoc potiùs est salutare consilium, quàm præceptum, vt rectè docent Antoninus, Nauarr. & alij. Meritò tamen id poterit iniungi in pœnitentiam à confessario, quando ei videbitur expedire; præsertim cùm tot DD. dicāt, absolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couarr. putant si restituendum est, esse potiùs restituendum ei, qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipsum mansit: quia non intendit aliter rem à se alienare, quàm vt in hūc transferretur. ex qua ratione confirmatur prior sententia. absurdum enim est, vt illi fiat restitutio, & contra mentem legum, quæ intendunt illum punire, negata cōdictione seu actione repetendi: ergo nulli debet necessariò restitui ante sententiā.

DVBITATIO 9.

Vtrum acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligabaris, (v.g. vt facias vel omittas, quod tenebaris facere vel omittere) debeat restitui.

62 QVidam putant, generatim id esse restituendum. Ita Medina q. 26. Nauar. ca. 17. nu. 34. Couarr. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 3. vnde si alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blasphemet, ne peieret, id esse restituendum. Sed verius est non esse restituendum; nisi actio vel omissio debita fuerit ex Iustitia, vel nisi debita fuerit ex charitate erga proximū, & sine vllo sumptu vel labore possit præstari, quod vt distinctè explicetur,

63 *Si lege Iustitia debitum.*

Dico Primò, Si opus vel omissio ex iustitia sint debita proximo, non potest pro illis quidquā exigi; & quod acceptum fuerit est restituendum. est communis DD. vide Couarr. & Medinā suprà, & Sotum l. 4. q. 7. ar. 2. Probatur primò, Quia manifestè violatur æqualitas, si pro eo, quod iam ex iustitia absolutè est debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. Secūdò, quia id, quod datur pro iustitia obtinēda, vel iniuria vitanda, nō censetur dari sponte, sed coactè & ex metu iniuriæ, prouenienti ab eo, cui datur: ergo necessariò est restituendum; quia censetur per tacitam quandā iniuriā extortū. hec est vera ratio, cur sit restituēdum.

64 *Iudex.*

Hinc sequitur Primò, Iudicem teneri restituere id, quod accepit, vt iustam sententiam ferret: intellige, si datum est timore iniuriæ, aliàs non dandum: secus, si instar muneris liberalis, vt maiorem quàm solet, quámque tenetur, diligentiam in causa adhibeat.

65 *Testis.*

Secundò, Testē teneri restituere quod accepit, vt verū testimonium diceret. etsi enim non semper ex iustitia teneatur testari, tamen si testari velit, tenetur ex iustitia testari veritatem. Si tamen veritatis testimonium esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur.

66 *Pro deposito, commodato, &c. reddēdo.*

Tertiò, Nihil posse exigi pro reddēdo deposito vel commodato, vel inuēto, vel pro soluendo debito. quod intellige de ipsa nuda redditione, nihil habente laboris aut molestiæ. secus si coniunctus sit labor, vel aliquid aliud pretio æstimabile.

Pro omissione iniuria.

Quartò, Neq; etiam vt non fureris, non occidas, non detrahas. quia hæ omissiones ex iustitia sunt debitæ absque vllo pretio, & nihil sumptus vel laboris habent. vnde L. 2. ff. de condict. ob turpem causam dicitur, *Iulianus dicit, si dedero tibi ne hominem occidas, condici posse*, id est, posse repeti.

67 DICES, Etsi talis omissio est debita, nō tamen est debita in tui gratiam: ergo si quis tua causa abstineat ab his alteri inferendis, qui te non contingit, poterit ratione huius obsequij aliquid exigere & accipere.

RESP. Sotus suprà, ob hoc argumentum concedit posse sic aliquid accipi. Sed communis sententia est in contrarium. ratio est; quia quando opus vel omissio secundum se est inuendibilis, etiam est inuendibile obsequium, quo fit in tui gratiam. alioquin vsurarius posset aliquid exigere, quòd in tui gratiam det mutuum alteri; & collator beneficij, quòd tua causa huic conferat, & Iudex, quòd tua causa iustam sententiam ferat. tale enim obsequium, quando opus est absolutè debitum, non censetur dignum pretio apud homines, sed vt summum amicitiā. Si quid tamen ex liberalitate ob hanc causam esset datum, posset retineri; quia non censetur donatum inuitè, neq; ob causam, quæ sit nullius pretij, sed sponte & ex causa virtutis. vnde promissio facta sub tali conditione, non magis obligat, quàm promissio liberalis absoluta.

68 DICES, Miles ex iustitia tenetur militare, & tamen potest exigere stipendium; ergo pro opere debito ex iustitia potest pretium exigi.

RESP. Miles non tenetur ex iustitia, nisi ei iam constitutum sit stipendium. præter hoc autem non potest amplius exigere. Idem dicendum de Iudice, aliisque officiis, quæ non sunt debita ex iustitia, nisi post contractum, quo illis stipendium iustum est promissum.

Debitū ex charitate proximo.

69 Dico Secundo, Si opus debitum sit proximo ex charitate, non potest pro eo pretium exigi, nisi fortè sit laboriosum, vel sumptuosum. Ita Couar. & Medina suprà. Probatur primò, quia cōmuni hominum iudicio hæc non sunt pretio æstimabilia. Secundò, quia cùm valde intersit proximi, vt hæc fiant; si quid pro eo det, censebitur coactè datum, (non gratis) pro re nullius pretij. Sic nihil potes exigere, vt ex animo deponas odium mei, vel vt mihi indices furem, qui res meas surripuit, vel locum vbi deposuit; si id sine labore, sumptu, periculo facere possis, vt rectè Couarr. suprà. Denique vt in extrema necessitate des tenuem eleemosynam pauperi.

Debitū auntaxat in bonū operantis, vel in honorē Dei

70 Dico Tertiò, Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quæ solùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessariò est restituendum, sed potest retineri. Ita Petrus Nauarr. lib. 4. c. 2. nu. 100. & ex parte Sotus suprà. Ratio est; quia tunc censetur esse liberaliter donatum ex causa, vel sub conditione: nemo enim ab alio emit actiones vel omissiones liberas, illi soli commodas vel Deo honorificas, ad quas tenetur; sed si quid pro illis offerat vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

71 Hinc sequitur, Eum, qui aliquid accepit ab altero, vt fieret Christianus, vt confiteretur in Paschate, vt non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere; nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio. Nec obstat L. 2. ff. de condictione ob turpem causam, vbi dicitur; *Si tibi dedit ne sacrilegium faceres, condici posse*, id est, repeti: quia solùm conceditur repetitio in iudicio, idque quando datum est, ne crimen fieret, quod legibus punitur; hinc tamen non sequitur, ante sententiam esse restituendum. Puto tamen id, quod pro huiusmodi causa promissum fuerit, impleta causa, non esse debitum, nisi ex virtute fidei; sicut si absque huiusmodi conditione promissum esset. Ratio est; quia reuera hæc opera non sunt pretio æstimabilia; sicut nec alia supradicta: Sed discrimen inter hæc opera, & illa est, quòd datum pro his non censeatur extortum ab inuito, sed liberaliter donatum, eò quòd is, qui dat, nulla necessitate compellatur. secus de dato pro illis, quæ ex iustitia vel charitate proximo sunt debita.

72 Aduertendum tamen est, Quando constat vel prudēter præsumitur aliquid datum per modum muneris liberalis, ad inclinandum eum, qui accipit, ad bonum opus ex iustitia vel charitate debitum, vel ad eum à malo auertendum; non esse restituendum, nisi lex positiua in aliquo casu expressè inhabilem reddat ad dominiū eius rei capessendum, sicut videtur fecisse Iudices L. Plebiscito, ff. de officio Præsidis, & L. Solet, §. finali, ff. de officio Proconsulis. de quo plura infrà suo loco. vide Syluestrum v. Iudex 1. q. 8.

Si putetur datum liberaliter.

CAPVT XV.

De ordine in restitutione seruando, deque loco & expensis. *Complectitur dubitat.* 8.

1 NOtandum est, Quando bona debitoris, in solutione omnibus creditoribus sufficiunt, non esse opus vllo ordine: nam omnibus integrè est satisfaciendum: sed tum demum certus ordo seruandus est, quando non sufficiunt.

DVBITATIO I.

Vtrum debita certa sint priùs soluenda quàm incerta.

Debitū incertum tripliciter.

SVPPONO, Debitum variis modis dici *incertum*. Primò, Si non satis constat, vtrùm debeas, necne: & tunc non est necessaria restitutio; quia melior est conditio possidentis. Secundò, Si constat quidem rem deberi, sed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu 2 si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos diuidenda, vel ex illorum consensu sorte applicanda: sic enim seruatur iustitia. quòd si postea constiterit, vter sit verus creditor, alter tenetur ei restituere suam partem, nisi eam legitimè vsuceperit. si noluerit restituere, tu tamen liber manes; quia restituisti eo modo, quo potuisti & debuisti; nec in eo incerto, amplius à te potuit exigi. Si dubium non fuit æquale, ei debetur maior pars, de quo minus est dubium; alteri verò minor, iudicio prudentis. vide suprà cap. 14. dubit. 4. Tertiò, Dicitur incertum debitum, quando constat quidem deberi; sed nescitur cui vel quibus ex tota multitudine: siue res ipsa in specie sua sit aliena, (vt equus, vestis, torquis, & similia, siue tantùm sit debita confusè; vt quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His positis,

Si aliena in specie.

3 Dico Primò, Si res incertum habens dominum, in specie sua est aliena, primo loco est restituenda, non certis creditoribus, sed ijs, quibus incerta restitui solent; iuxta ea, quæ cap. 14. dubit. 6. & 7. dicta sunt: quamuis nihil aliud supersit, quod certis creditoribus dari possit. Est communis DD. Ratio est; quia creditoribus debet satisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Itaque hæc ante omnia sunt segreganda à bonis debitoris, & in pios vsus eroganda.

Si non sint aliena in specie.

4 Dico Secundò, Si res ipsæ non sunt in sua specie alienæ; tunc ex eis priùs facienda est restitutio certorum debitorum, quàm incertorum. Est communis DD. Antonini 2. p. tit. 2. cap. 3. in principio, Caiet. v. restit. cap. 8. Sylu. restit. 6. qu. 5. Medinæ, C. de restit. qu. 2. §. Ad aliud, quod quinto loco, & Nauarri cap. 17. nu. 47. & aliorum.

Sed difficultas est, quænam sit huius ratio. DD. qui censent incerta iure naturæ pauperibus esse danda,

danda, valde laborant in assignanda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino satisfaciat. Sed iuxta sententiam, quam suprà cap. 14. dubit. 6. & 7. secuti sumus, non est difficile. Ratio igitur, cur certis creditoribus priùs sit soluendum quàm incertis, est; quia Iure naturæ tenetur debitor ex iustitia soluere creditoribus certis, etiamsi nulla lex positiua id iuberet; idque de bonis suis, quorum dominium habet. Non tamen Iure naturæ de his bonis tenetur soluere creditoribus incertis; quia his ipsis solutio fieri non potest. quòd autem loco eorum teneatur pauperibus; id solùm iure positiuo constitutum est: quod Ius locum non habet, quando certi creditores extant. neque mens legislatoris fuit, nec verò potuit esse, eo casu obligare: quia quod debitum est Iure naturæ, non potest tolli per legem positiuam.

5 *Cur certis creditoribus priùs soluẽdum.*

Adde, non soluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam; secus verò si non soluantur certa.

DICES, Quando res est in specie aliena, & dominus reperiri nequit, non debetur Iure naturæ pauperibus, & seposita lege positiua potest retineri: ergo etiam ex ea debet satisfieri creditoribus certis.

6 RESP. Negando consequentiam; quia etsi seposita lege positiua posset debitor ex ea satisfacere, non tamen teneatur; eò quòd non teneatur, nisi de rebus suis soluere. Vnde Iure positiuo statui potuit, vt hæc darentur pauperibus, etiamsi creditores certi, nihil essent habituri. quòd si debitori vt pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus esse soluendum; quia non ampliùs aliena censetur: nisi fortè paupertas illum excuset.

DVBITATIO 2.

Vtrum inter debitores certos, priùs soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita extante.

7 *Res Ecclesiæ & minoru.*

RESPONDEO, Dico Primò, Si res sit Ecclesiæ vel fisci vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris; ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certè res ipsa est restituenda. Probatur; quia talis rei non est translatum dominium per conuentionem mutuam, & secutam traditionem; nisi reipsa persoluatur pretium, vt docet Angelus v. Emptio nu. 4. Sylu. eodem verbo nu. 2. & notat Bartholus in L. A diuo Pio, §. Sed si emptor, ff. de re iudicata & Panor. in cap. Cùm olim, de officio deleg. & colligitur ex L. Si curator, ff. de iure fisci, iuncta glossa. vnde sequitur talem rem, vbicunque extiterit etiamsi alijs vendita fuerit, posse vindicari.

8 *Res aliorũ venditæ.*

Dico Secundò, Si res alterius vendita fuerit tali debitori, & ille nec pignus aut fideiussorem dederit, nec pretiũ in præsenti obtulerit, nec venditor illud pro soluto habuerit fidens emptori; tunc vel pretium ante omnia soluendum, vel res restituenda venditori. Probatur; quia iure communi in hoc casu nondum censetur translatum dominium, etiamsi res tradita fuerit, vt expressè habetur Instit. de rerum diuisione. §. Venditæ, vbi dicitur, *Venditæ verò res & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit, velati ex promissore aut pignore dato: quod quanquam cauetur ex L. duodecim tabularum, tamen rectè dicitur & Iure gentium, id est, Iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidi, ff. de contrahenda emptione. Vnde sequitur, rem talem, vbicunque extiterit, vindicari posse, nisi pretium solutum fuerit, vt dicitur L. Procuratoris, §. Sed si dedi. ff. de tributoria actione. Sed hîc difficultatem parit, quod in eodem. §. Instit. suprà, additur his verbis, *Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emptoris fieri.* semper enim videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fideiussore vel pignore. Vnde tunc semper transfertur dominium.

9 RESP. Tunc tantùm censetur sequi *fidem emptoris*, quando ipsius nuda promissione est contentus, perinde ac si pretium esset solutum: quod Vlpianus in L. Procuratoris ait, *In creditum abire*, & Pomponius in L. Quod vendidi, *Fidem habere emptori sine vlla satisdatione.*

10 *Non habere venditorem ius prælationis.*

PETES, An ergo tunc venditor non habeat Ius prælationis? Couarruuias l. 1. varia. cap. 7. n. 3. putat nõ habere. pro qua sententia adfert multos Iurisperitos, qui dicunt hanc esse communem. Idem sentit Petrus Nauar. l. 4. cap. 4. n. 39. & Molina disput. 536. Probatur Primò, quia illa res non est ampliùs venditoris, cùm translatum sit dominium, vti suppono; neque manet illi obnoxia Iure hypothecæ. Nam neque Iure naturæ, neque Iure positiuo constituta est in tali re hypotheca. Non Iure naturæ, quia hoc Iure nulla inducitur tacita hypotheca: si enim contrahentes pacto expresso non obligant rem solutioni, non est cur illa iure naturæ debeat priori domino censeri obligata; cùm eius dominium perfectè in alium transierit, non secus ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam Iure positiuo; quia nullum Ius positiuum inducens in tali re hypothecam in iure Cæsareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo non erat ipsi hypothecata. Tertiò, Quia neque expressa hypotheca ex conuentione contrahentium potest in emptione sic constitui, vt venditor habeat Ius prælationis præ alijs hypothecis iure positiuo cõstitutis. nam contrahentes non possunt suo consensu efficere, vt is, qui iure ciuili vel municipali habet ius prælationis, debeat postponi. vt si emi à te domum vel nauim, & postea ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam; hic tibi præferetur in solutione; quia iure positiuo habet Ius prælationis, etiam respectu præcedentium hypothecarum; vt infrà dicetur. Ex quibus sequi videtur, venditorem esse numerandum inter creditores hypotheca carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus postponendum. Hæc sententia est valde probabilis. Contraria magis videtur æquitati consona, vnde

Rationes adferũtur.

11 *Probabile est, venditorem in re vẽdita esse præferendũ.*

Dico Tertiò, Probabile est, venditorem si ab emptore fideiussorem vel pignus non accepit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea re cæteris esse præferendum; ita vt vel pretium ei soluendum sit, vel res ipsa restituenda. Ita tenet Caietanus, v. Restitutio cap. 8. Sylu. Restitutio 6. qu. 5. Fumus, eodem verbo nu. 36. Medina C. de restitutione qu. 2. §. Tertium dictum. Nauar. c. 17. nu. 49. Idem tenet Archidiaconus, Baldus & alij,

teste Syluestro. Probatur Primò, quia valde durum est, & ab æquitate naturali alienum, vt res mea, quam à me emisti, non soluto pretio, extans in sua specie alijs assignetur, & ego re mea simul & pretio frauder. seposito enim omni Iure positiuo, statim iudicio naturali quiuis censeret, æquius esse vt venditori res sua restituatur, si emptor soluendo non sit, quàm vt detur alteri. Secundò, Si tibi locaui meam domum, inuecta & illata in eam manent obligata pignori pro pensionibus annuis, & damnis in domum datis, vt habetur L.2. ff. Ex quibus causis pig. vel hypoth. tacita contrahatur. ergo argumento à fortiori etiam res vendita manet obligata pro pretio. Tertiò, Quia Iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante solutum pretium, nisi datum fuerit pignus vel fideiussor: vel nisi venditor secutus fuerit fidem emptoris, vt habetur. §. Venditæ, suprà: idque quia non censetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori, etiamsi intendat transferre dominium, non tamen intendit se priuare omni Iure & recursu ad rem suam, nisi reipsa solutum fuerit pretium, vt patet ex vsu & communi hominum sensu: ergo saltem quamdiu extat apud emptorem, censetur quasi hypothecata pro pretio.

12 *Resp. ad rationes.* Vnde, ad primam rationem in contrarium Respondeo, Etsi Iure naturæ seu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta, qualis Iure positiuo, nempe in quam retineatur Ius apud quemcunque extet; bene tamen potest contrahi imperfecta & inchoata, in quam retineatur Ius, quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empta, vt dictum est. Si tamen emptor alteri vendat, non manet ampliùs obligata, sicut nec pretium pro ea acceptum; vt rectè Nauarrus.

Ad secundam, Inde tantùm sequitur, non esse hypothecam perfectam, quales sunt omnes hypothecæ speciales Iure positiuo introductæ.

Ad tertiam, Inde solùm probatur, aliquam hypothecam huic præferendam, nempe eam, quæ constituta est ratione mutui accepti ad rei instaurationem; secus de alijs. Idem ob easdem rationes videtur dicendum, de omni alia re, titulo

13 oneroso alienata, vt suprà docet Nauarrus: vt de re mutuata, permutata, &c. quod intellige, si res illa in sua specie adhuc extet in bonis debitoris; maximè si alijs permixta nondum sit. Imò etiamsi permixta sit, si certò constet illam ibi contineri. quia æquissimum est, vt ante omnes, illi, qui eam tradidit restituatur, vel ipsa, vel pretium eius; nec alij creditores possunt id meritò ægrè ferre, cùm debitor, eius redditione non fiat impotentior ad ipsis soluendum, quàm fuisset, si eam non accepisset.

DVBITATIO 3.

Vtrum debita ex delicto, præferenda sint debitis ex iusto contractu.

14 *1. Priùs quæ ex delicto.* SVnt tres sententiæ. Prima est, Debita ex delicto esse priùs restituenda, quàm ex contractu (nisi fortè in contractu interuenerit hypotheca) & quo delictum fuit maius, eò quoque priorem deberi restitutionē. Ita Ioannes Medina quæst.2. de restitut. dub.5. Vnde post hypothecas Primò, restituendum debitum ex rapina. Secundò, ex furto. Tertiò, ex vsuris. Quartò, ex contractu oneroso; vt ex mutuo, emptione, &c. Quintò, ex contractu gratuito; vt ex legato, promissione non completa, &c. Probatur Primò, Authoritate D. Bonauenturæ. Secundò, Quia illa debita sunt priùs soluenda, quæ cum maiori iniuria & peccato sunt contracta; eò quòd quando non potest simul ab omnibus peccatis recedi, consentaneum sit, vt priùs à grauioribus, deinde à leuioribus recedatur. atqui maius peccatum, maiorque iniuria, ceteris paribus, est in rapina, quàm in furto, & in furto, quàm in vsura: ergo priùs soluendum pro rapto, quàm furto, & priùs pro furto, quàm pro vsura, & priùs pro vsura, quàm pro contractu, in quo nulla commissa iniuria. inter contractus autem, magis obligat is, qui est onerosus, quàm qui gratuitus; idque meritò; quia per onerosum, homo non fit impotentior ad soluendum alijs; nam vna res supponitur loco alterius, ex natura contractus: per gratuitum verò secus. Idem sentit D. Thomas opusculo 73. c.18. *Cùm necessaria ad salutem, præcedant ea, quæ sunt deuotionis, iustè soluuntur debita ante legata. sed maiori iustitia restituenda sunt ablata, quàm debita soluenda: cùm in hoc impleatur Iustitia, & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In solutione autem debitorum, nulla tollitur iniuria, sed solùm impletur Iustitia.* Idem tenet Michaël Salonius q.62. ar.8. in fine. & videtur tenere Angelus Restitut.2. nu.18. Hæc sententia non est improbabilis.

15 *2. Priùs quæ ex contractu.* Secunda Sententia est, Priùs soluenda esse debita ex contractu iusto oneroso, non gratuito; quàm ex delicto: nisi fortè res ex delicto parta, in specie sit aliena. Ita Caietanus v. Restitutio c. 8. Nauar. cap.17. num.52. Bartholom. Medina l.1. Summæ c.14. §.33. Denique D. Anton. p.2. tit.2. c.7. §.1. & 2. qui etsi assentiatur primæ sententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe priùs restituendum, quod ex rapina debitum, quàm quod ex furto, & priùs ex furto, quàm ex vsura; addit tamen, priùs esse restituenda, quæ ex contractu iusto debita. hæc sententia probabilis est, si res ex contractu accepta, extet apud debitorem, iuxta ea, quæ diximus dubit.2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi; nisi fortè in vsuris.

16 *3. Non esse inter hæc ordinem.* Tertia Sententia, quam veriorem iudico, est, Inter hæc debita nullum esse ordinem; sed ea pari iure censeri. esseque debita personalia, sine iure prælationis: præsertim si res ex contractu accepta, apud debitorem non extet. Ita docet Syluester, Restitutio 6. qu.5. puncto 5. Petrus Nauarra l.4. ca.4. nu.41. & alij recentiores. Probatur Primò, Quia neque iure positiuo aliquid hac de re cautum est, neque vlla ratio sufficiens adferri potest, qua probetur, Ius naturæ postulare, vt alterum debitum alteri præponatur. ergo sunt paria. Secūdò, Quia etsi maior fiat iniuria per rapinam quàm per furtum, & per furtum fortè quàm per vsuram: tamen postea, dum quis non vult restituere, est eadem iniustitia in ipsa rei detentione. eiusdem enim speciei peccatum est, non soluere debitum ex contractu post elapsum terminum, inuito creditore; & non soluere debitum ex rapina aut furto: quia æquè fit inuito domino.

quamuis

quamuis enim in rapina sit maior iniuria, eò quòd sit maior contemptus domini, & ipse magis inuoluntariè patiatur; tamen postea non est maior obligatio restituendi; nam pro excessu iniuriæ, qui est in primo aggressu, non est facienda restitutio pecuniæ, de qua hic agimus, sed alia satisfactio.

17 *Raptor.* DICES Primò, Quamdiu raptor non restituit, non recedit ab iniuria, quam intulit personæ, vi rapiendo; atqui ab hac maximè tenetur recedere: ergo ante reliquos, &c.

RESP. Primò, Negando maiorem, nam hoc ipso, quo desinit vim inferre, iniuria personalis non continuatur, sicut detentio rei; sed transit, vnde etiamsi non restituat rapta, tamē non censetur continuare actualem rapinam, sed solùm rei alienæ detentionem.

RESP. Secundò, Negando subsumptum. non enim magis tenetur ad sarciendam iniuriam illatam personæ, quàm ad faciendam restitutionem rei detentæ: præsertim cùm in rei detentione, etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam, damnum. Itaque cùm is, qui debet ex contractu, æquè obligetur elapso termino, atque is, qui ex vsura, furto vel rapina: non est cur naturali iure vllum ordinem inter ista debita constitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur; quia alioquin contra Ius naturæ faceret Iudex, qui iuberet pro rata talibus creditoribus restitui; & teneretur ipse de suo supplere. quod nemo dixerit.

18 DICES Secundò, Detentio vsurarum non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiuæ, vel raptæ, vel ex contractu oneroso debitæ: ergo in vsuris, non est tanta obligatio restituendi, quanta in cæteris. Antecedens patet, ex communi hominum sensu; nemo enim de illis magnopere queritur, neque conatur recuperare. vnde etiam non est tam detestabilis vsurarius, quàm fur vel raptor, vel debitor ex contractu, qui post elapsum terminum non vult soluere, cùm possit. Ob hoc argumentum, non vi-

19 *Debita ex vsuris.* detur improbabile, debita ex contractu oneroso, ex furto & rapina, posse præponi debitis ex vsura. Quia tamen contrarium puto verius,

20 RESP. Omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri; ita vt si possent, curarent sibi restitui: quod sufficit, vt æquè iniustè, seu contra eandem iustitiæ speciem retineantur. Et quamuis detentio vsurarum, nō tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex contractu vel furto, id non refert; quia hoc non prouenit ex eo, quod intendat vsurario eas donare, vel aliquid Iuris concedere: sed ex eo, quòd spem non habeat recuperandi; sitque malum necessarium sponte subeundum. Sicut qui sponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (nisi inefficaciter) illi detentioni; & tamen non minùs iniustè ille detinet, quàm fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit vt detentio rei sit magis contra Iustitiam, quàm aliàs esset; sed facere potest, vt magis sit contra charitatem: vt si quis vehementer se inde cruciaret.

DVBITATIO 4.

Quis ordo sit seruandus in solutione certorum debitorum.

21 *Ordo restitutionis.* RESPON. Primò restituenda ea, quorum dominium non fuit translatum in debitorem. Secundò, Soluendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penultima. ff. de Religiosis, & sumptibus funeris. Huc etiam pertinent ea, quæ necessaria sunt ad cōscribendum testamentum, ad faciendum inuentarium, ad custodiam supellectilis, & similia opportuna, vt fiat restitutio. Vnde si quis fecerit has expensas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor sepelire debuisset; (vt pro funere vxoris, filij, vel mancipij) ei iure naturali, primò restitutio facienda est.

22 Tertiò, Soluendum ijs, qui habent hypothecam, (quātum ea se extendit) ante alios, qui non habent. vt habetur L. Eos, C. Qui potiores in pignore. Ratio est; quia hypotheca datur creditori ad securitatem, vt in omni euentu possit ex ea curare sibi satisfieri.

Qui prior tempore. Quartò, Inter hypothecarios creditores, primò soluendum ijs, qui tempore sunt priores; hæc enim regula Iuris, *Qui prior est tempore, potior est iure;* intelligenda est de ijs, qui in eadem re habent hypothecam, vt docet Syluester v. Restitutio 6. q. 5. & colligitur L. 2. 4. 5. 6. 7. 8. C. Qui potior. in pign. hab. (vtrùm etiam vera sit in creditoribus personalibus, dicetur dub. 6.) estque generaliter vera, siue hypotheca sit tacita, siue expressa, siue generalis, siue specialis, siue sit conuentionalis, siue iudicialis, siue Prætoria. Exceptis quibusdam casibus, in quibus posterior præfertur priori, vt statim dicemus. Neque solùm expressa prior, præ-

23 fertur expressæ posteriori; sed etiam tacita prior, præfertur expressæ posteriori, vt patet in hypotheca dotali, quæ etsi tacita sit, præfertur tamen expressæ posteriori. vt docet Couar. l. 1. var. c. 7. nu. 2. & colligitur ex L. Hac edictali. §. His illud adiungimus, C. de secundis nuptijs. Similiter generalis prior, præfertur etiam speciali posteriori: vt colligitur ex L. 2. ff. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur.

24 *Nauarrus.* Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap. 17. n. 50. & 51. & Syluestrum Restitutio 6. q. 5. Dum dicunt eos, qui expressas habent hypothecas, præferri iis, qui habent tacitas. hoc enim verum non est, nisi illa expressa sit tempore prior; exceptis quibusdam casibus iure declaratis.

25 *Syluester.* Patet Secundò, Falli Syluestrum, quando vult eum, qui habet specialem hypothecam posteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, & præterea specialem in aliqua re, quæ distincta sit ab hypotheca speciali alterius. Nec obstat L. 2. C. de pignoribus & hypothecis, quam ipse pro se adducit; nihil enim aliud ibi dicitur, quàm tuum pignus posterius, debere tibi saluum esse, si priori creditori, habenti generalem hypothecam, & etiam specialem in alia re, quæ a tuo pignore distincta sit, possit integrè satisfieri ex illa speciali. tunc enim non potest impedire tuam specialem, ratione suæ generalis prioris. qui enim præter generalem hypothecam, etiam capit specialem. id facit, quòd primò velit vindicare specialem; & non attingere generalem, nisi in euentu, quo specialis non sufficiat. Vnde sequitur, tuum pignus nō fore tibi saluum, si alteri ex speciali illa hypotheca non possit integrè solui. & consequenter generalis prior, præfertur

retur speciali posteriori. vide Couarru.l.3. variarum cap.18.

26 Aduerte tamen, Esse aliquos casus, in quibus posterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expressam vel tacitam.

Posterior tẽpore aliquãdo præfertur priori.

Primus habetur L.5.ff.Qui potiores in pign. Si tibi credidi, seu mutuaui pecuniam, ad refectionem vel conseruationem alicuius rei, alteri ante obligatæ; vt ad reficiendam vel armandam nauem: tunc enim præferri debeo alijs, habentibus in eadem re hypothecam generalem vel specialem etiam expressam. cuius ratio est; quia sine tali mutuo, pignus illud vel non extitisset, vel certè perijsset; ac proinde prior creditor parum vel nihil ex eo habuisset commodi. vnde non potest ægrè ferre, quòd is, cuius pecunia saluum est, prior ex eo solutionem illius pecuniæ accipiat.

1. Mutuans pro re conseruanda.

Secundus habetur L.6.suprà. Si tibi mutuaui, v.g.100. vt satisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ædium, in quibus asseruarentur; manent mihi merces istæ obligatæ, ita vt primus solutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel specialem, tacitam vel expressam hypothecam habentes.

2. Mutuans pro re custodienda.

Tertius est, In hypotheca dotali, per quam bona mariti sunt obligata vxori, eiusque descendentibus, ita vt ipsa & ipsius filij ex illis suam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, possint deducere; vt patet L.Assiduis, C. Qui potiores in pignore.

3. In hypotheca dotali.

27 Notandum tamen est Primò, Dotẽ non præferri hypothecæ expressæ priori. Ratio est; quia lex non intendit doti dare priuilegiũ cum iniuria priorum creditorum, qui ex speciali conuentione iam Ius habebant in bonis debitoris. valde enim durum esset, per nuptias viri superuenientes, omnes priores amittere Ius, quod expressè pacti erant. Secus est de ijs, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; (his enim dos præfertur: nisi etiam priuilegium prælationis habeant, vt in casu primo & secundo,) quia lex potuit suum beneficium, quod concedit prioribus, ita restringere, vt postponatur priuilegio mulieris in causa dotis, vt docet Syluester v.Dos, nu.14.

28 Hinc patet, Non sequi; expressa hypotheca prior, præfertur doti posteriori: & hæc dos præfertur mutuo posteriori pro refectione, ergo expressa hypotheca prior, præfertur illi mutuo posteriori, vide Couarr.l.1. varia.c.7. vbi ostendit in ijs, quæ iure humano constant, non esse necessarium, vt si a. vincat b. & b. vincat c. a. vincat c. Idem Syluester suprà.

29 Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is, qui mutuauit pecuniam iuxta primum & secundum casum; nisi tempore dos sit prior; vt rectè docet Syluester suprà. Neque contrarium colligitur ex Nouell.97.c.3. (vt quidam putant) quia ibi solùm dicitur, *Eum, qui mutuauit ad ædificationẽ vel refectionem domus vel nauis non præferri doti priori, sicut præfertur alijs non priuilegiatis.* Hinc tamen non sequitur dotem posteriorem, illi præferri, aut illum doti posteriori non præferri.

30 Quartus casus est, Quando ex pecunia pupilli empta est res aliqua; illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita vt si ea alteri sit hypothecata, ipse sit præferendus, vt possit recuperare pretium. Idem colligitur ex L.penult. C.De furto pign. dato.

4. Emptum pecunia pupilli.

Quintus est, Si tibi dem mutuam pecuniam ad emendam domum vel prædium vel rem aliam, cum pacto expresso, vt ea res mihi maneat hypothecata pro debito; præferar alijs creditoribus, habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis, quamuis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura & consequenter hanc ipsam domum, Ita habetur L.Licet.C. Qui potiores in pign. vide Couar.sup.nu.3.

5. Mutuans ad aliquid emẽdũ, &c.

31 Sextus est, Quando quis contraxit cum fisco, manent ipsius bona fisco obligata cum priuilegio prælationis. Idem Ius habet fiscus ratione tributi nondum soluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigalium, sunt fisco hypothecata, L.2.C.de priuil.fisci. dos autem & fiscus pari iure censentur. L.Dotis tuæ, C.de Iure dotium. vide Couarr. suprà.

6. Cõtrahẽs cum fisco.

32 Septimus est, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v.g. vt emat equum, arma, vel vt se in militia sustentet; habet hypothecam iure prælationis, etiam ante dotem, etsi dos sit posterior. vt patet ex nouella Iustiniani 97.ca.4. Vnde huic ex bonis mariti integrè soluendum, quamuis vxoris dos esset peritura. In his casibus

7. Credens ad militiã.

33 non est seruanda illa regula, *Qui prior est tempore, potior est Iure:* nam habent priuilegium, vt præferantur, etiamsi tempore sint posteriores; non quidem semper omnibus, sed quibusdam. In cæteris autem hypothecis, tale priuilegium non habentibus, & in his, quæ æquale priuilegium habent, est seruanda; ita vt integrè satisfieri debeat ei, qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio, est Iurisperitorum. vide doctissimum tractatum de pignore Antonij Negusantij.

34 Quintò, Post eos, qui habent hypothecam, si quid supersit, soluendum creditoribus personalibus, id est, qui non habent vllam rem debitoris sibi immediatè in genere vel in specie obligatam, sed solam personam. Inter hos Primo loco soluendum iis, qui habent personale priuilegium prælationis, absque hypotheca; quale habet sponsa de futuro, in bonis sponsi, ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio, vt docet Glossa in L. Eos.C. Qui potior in pig. &, Qui deposuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde vsuras, vt patet L.Si hominem.§.fin.ff. depositi, vel contra. quod quidem DD. extendunt ad omnia deposita, & ad commodatum & ad pignus, si dolo vel culpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depositam in societate mercatorum ad negotiationem. Si tamen hæc extaret, etsi mixta esset, ante hypothecas restituenda esset, quia in specie est aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiscentur, singulæ partes fiunt communes; vt habetur.§.Si duorum. Insti.de rerum diuisione, & L.Marcellus.§.Pomponius.ff. de rei vindicat. Secundo loco soluendum cæteris creditoribus chirographiarijs ex titulo oneroso, cuique pro rata; non habita ratione temporis prioris vel posterioris, quo debitum est contractum. Ita Syluester suprà & Nau. cap.17.num.51. Tertio loco soluendum creditoribus ex titulo gratuito; vt si defunctus alicui piæ causæ aliquid vouerat. Quarto, reliqua erunt pro hæredibus & legata.

Creditores personales.

Habentes priuilegiũ personale.

Depositum, commodatũ, pignus.

35 *Chirographiarij.*

legatarijs; ita tamen vt hæredes præcedant legatarios ad suam legitimam obtinendam, si sunt hæredes necessarij: vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) si non necessarij.

36 *Obligăt in conscientia.*

Quæ hactenus dicta, iure communi Cæsareo seruanda sunt, vbi & quatenus illud est receptum. Quòd si in aliquibus locis sint hac de re aliæ aliquæ leges, vel consuetudines rationi consentaneæ, eæ sunt seruandæ; & quidem in foro conscientiæ; vt docent communiter DD. Vnde fallitur Gabriel in 4.d.15.q.2.dub.vlt.vbi dicit, quæ Canonistæ disputant, quínam Iure potiores sint in restitutione, potiùs ad Iudicij quàm ad conscientiæ forum spectare. Nam hæ leges non nituntur præsumptione, sed æquitate naturali; ex qua propter bonum commune statuunt hunc ordinem: quod non minus potuerunt facere, quàm transferre dominia vsucapione. omnis autem lex humana rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, seruanda est in conscientiæ foro.

37 *Lex humana.*

DVBITATIO 5.

Vtrum priùs petenti liceat priùs soluere.

38 *Soluens posteriori.*

DICO Primò, Si debitor vel eius hæres soluat posteriori, omisso eo, qui habet hypothecam priorē, vel priuilegiatam, sciens id fieri cū damno prioris, tenetur priori de dāno; & potest prior recuperare à posteriore quod solutū est. Patet L.Scim°.§.Etsi præfatā, C.de Iure deliberādi.

39 *Prior petēs.*

DICO Secundò, Si sint plures creditores personales, inter quos nullum sit priuilegium prælationis, & aliquis ex illis exigat ante alios solutionem debiti, siue in iudicio, siue extra; potest & tenetur debitor ei integrè soluere, etiamsi tempore esset posterior. Ita docet Nauarrus cap.17. nu.52.& Sylu.Restitutio 6.qu.8. & colligitur ex L.Pupillus,ff.Quæ in fraudem creditorum. Ratio est; quia diligentia posterioris creditoris fecit eum potiorem, sicut hypotheca vel priuilegium, vt dicitur in prædicta lege. vnde sequitur, creditorem posse petere integrum debitum, quando timet debitorem non fore omnibus soluendo; & retinere, vbi acceperit.

PETES, Vtrùm non petenti, possit debitor sciens statum suum labantem integrè satisfacere, vt ei gratificetur?

40 *Offerēs non exigenti.*

RESP. Non posse; quia Ius hoc non concedit. Cùm enim iste par sit alijs iure, neque diligentia in petendo faciat eum potiorem; non potest ei fieri integra restitutio cum damno aliorum: sed pro rata: vt rectè docet Nauar.suprà. Addo tamen eum, qui in hoc euentu solutionem accepit, non teneri in conscientia restituere; quia non accepit rem alteri obligatam. Et colligitur ex L. Quod autem.§.2.& 3.ff.Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum, etiamsi alij creditores habeant priuilegium personale prælationis absque hypotheca; vt colligitur ex L.dicta, vbi dicitur. *Qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris poßideantur,* (id est, authoritate Iudicis occupentur ab alijs creditoribus) *quamuis sciens prudensq́ soluendo non esse, recipiat; non timet hoc edictum;* nempe quo reuocantur ea, quæ in fraudem creditorum alienata sunt. Idem docet Molina dispu.536.etiamsi Syluester & alij contrarium sentire videantur.

41 *Potest solutū retinere.*

Nec refert, quòd ad hoc induxeris debitorem: quia Iura id concedunt, teste Molina. Nec obstat L.Pupillus.ff.eodem tit.quia est alius casus, in quo tutores sponte gratificati sunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidem, *tale debitum reuocandum:* quod intellige, *per Iudicem*. quare nisi sic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

DVBITATIO 6.

Vtrum regula illa Iuris Qui prior est tempore, potior est Iure, *poßit extendi ad creditores personales.*

MVlti Doctores affirmant, illam locum habere in omnibus creditoribus eiusdem ordinis, id est, quorum alter non habet aliunde priuilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel.d.15.q.2.dub.vltimo. Medina C.de restitut. q.2.dub.5.Salon.q.62.ar.8.in fine. Valentia disp. 5.q.6.puncto 10. Toletus lib.5.c.25. Emanuel Sà v.Restitut.nu.63. Idem videtur sentire Nauarr. cap.17.nu.53.in fine. Probatur Primò, Quia quo diutiùs creditor caruit suo, eo strictiùs ei debetur; & eo citiùs est ei restituendū. Secundò, Quia maiori incommodo priùs est occurrendum; atqui is, qui diutiùs caruit suo, plus accepit incommodi. ergo. Hæc sententia, ob authoritatem horum DD. non est improbabilis & est satis rationi consentanea: nam quando prius debitum contrahitur, debitor est magis soluendo, quàm postea quando noua debita accedunt. vnde par esse videtur, vt primus creditor non fraudetur propter debita posteriora. non enim debent ipsi esse fraudi posteriora debita ex contractu vel delicto, cùm eo tempore, quo cum illo contraxit, illa non habuerit. Accedit, quòd illa regula, *Qui prior est tempore, potior est Iure*, non solùm intelligenda sit in habentibus eandem rem sibi hypothecatam, sed etiam in ordine cōsessus Canonicorum in Capitulo, In ordine subscribēdi Instrumentis actuum capitularium, In habentibus gratias expectatiuas in eadem Ecclesia; vt notat glossa in illam regulam. Imò eadem glossa, dicit eam seruandam inter plures creditores, quando venduntur res debitoris, vt illis satisfiat. quare non obscurè est in hac sententia.

42

Est probabilis.

43

Contrarium tamen puto verius, nempe non esse seruandam inter creditores chirographiarios seu personales carentes hypotheca vel alio iure prælationis; sed tantùm inter creditores habentes eandem rem sibi hypothecatam. Ita expressè docet Syluester, Restit.6.q.5.& D.Anton.p.2.tit. 2.c.7.§.3.ex Baldo; & alij passim. colligitur ex L. 1.ff.de separationibus, vbi dicitur *Licet alicui, adijciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem facere conditionem*, &c. & ex multis legibus C.Qui potiores in pign. vbi tantùm hypothecis applicatur hæc regula.

44 *Cōtrarium verius.*

DVBITATIO 7.

Vtrum inter chirographiarios carentes priuilegio prælationis, poßit satisfieri pauperi, omißis ditioribus:

MVlti DD. affirmant id fieri posse. Medina suprà, *Si debitor posterior, est longè pauperior priori,*

45 *Solutēs pauperiori.*

priore, tunc debitum posterioris videtur præferendum, quia maiori damno priùs occurrendum. Idem tenet Salon. ob eandem causam. Idem expressè docet D.Thomas opusc.73.c.18.& probat; *quia plus læsus est pauper ablatione suorum, & plus indiget*. Emmanuel suprà, ait, *excusari eum, qui soluit priùs petenti vel valde indigenti*. Sylu.Restit.6. in fine, dicit *talem excusari iure poli, non tamen fori*.

46 *Verius non licere.* Sed contrarium videtur verius. Probatur; quia pauper neque Iure positiuo habet Ius prælationis, vt patet: neque Iure naturali, nisi fortè sit in extrema vel graui necessitate, ita vt charitas obliget illi subuenire. tunc enim creditor diues, meritò pati debet debitum suum differri vel nunquam solui, vt alteri, par Ius habenti, in tanta afflictione consulatur. Quòd si pauper non tanta prematur inopia, non potest alter penitus priuari, vt illi integrè satisfiat. Nec refert, quòd pauper plus incommodi sentiat ex dilatione vel priuatione partis rei debitæ; hinc enim non sequitur, illũ habere Ius prælationis, sed vt summum, cæteris paribus amplius posse ei solui, quàm diuiti, qui tale incommodum non sentit. sicut plus restituendum ei, cui debentur 100. quàm cui 50. quando secundum proportionem fit solutio.

47 *Cõtrarium non est omnino improbabile.* Nihilominus fateor sententiam alteram non esse omnino improbabilem, præsertim cùm D. Thomas tam expressè illam teneat.

DVBITATIO 8.

Quo loco & cuius expensis facienda est restitutio.

Notandum est, Obligationem restitutionis nasci vel ex iniusta acceptione, vel ex re accepta, vel ex contractu, vt explicatum est suprà cap.7.dub.5. Nunc

48 *Si ex delicto debita, expensis debitoris restit.* Dico Primò, Si debitum ortum sit ex iniusta acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris, idque eo loco, vbi dominus illam possessurus erat, si ablata non fuisset. Ita Caietanus 2.2.q. 62.ar.5. circa solutionem tertij argumenti, Sotus l.4.de Iust.q.7.ar.1. circa solutionem tertij argumenti. Couarr. ad reg. Peccatum 1.p.nu.9. Ioannes Medina C.de restitut.qu.2.dub.3. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem suam amiserit debitoris iniquitate, non debet vllum damnum sentire; sed lege Iustitiæ debet ita fieri restitutio, vt in pristinum statum restituatur, perinde ac si res ablata non fuisset: ergo restitutio non debet fieri ipsius expensis, sed debitoris, qui sibi imputet, quòd eas subire cogatur.

49 Dices Primò, Ergo tenetur ad amplius, quàm ad rei ablatæ seu damni illati compensationem.

RESP. Verum est, teneri ad amplius, quàm damnum secundum se consideratum æstimetur; non quidem vt dominus inde amplius accipiat commodi, quàm accepit detrimenti: sed quia, id est necessarium tanquam medium, vt fiat restitutio. qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium necessarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quòd creditor in alium locum migrauit: ergo tunc illius sumptibus non erit mittenda.

RESP. Negando consequentiam; quia creditor non debet amittere libertatem transferendi se quò libuerit, ob iniustitiam debitoris; qui sibi imputet, quòd sumptus illos in restitutione facere cogatur. debebat enim rem relinquere in bonis creditoris; sic enim cum aliis paruo vel nullo sumptu translata fuisset. si tamen creditor facturus erat sumptus in re illa asportanda, possunt deduci. non enim teneris illi cum lucro restituere; sed satis est vt ex ablatione nihil damni sentiat, de quo vide Couarr. suprà.

50 *Si magni sumptus.* Notandum tamen est, Si res non potest sine magnis sumptibus restitui, posse ex quadam æquitate naturali differri restitutionem, modò inde dominus vel nihil vel parum damni capiat. Si tamen ea est rerum constitutio, vt nisi modò restituas, postea nec ipsi, nec hæredibus restituere possis, omnino nunc restituenda vel res ipsa, vel iustum rei pretium, quamuis magnæ expensæ essent faciendæ; quia dominus non ideo potest re sua in perpetuum priuari, quòd debitor tantundem in sumptum impendere cogatur. nisi probabile esset, domino in hoc casu non displiciturum, vt amicis eius vel pauperibus detur: quod per literas ab eo peti debet, si res est ambigua. si verò spes sit, fore vt aliquando restituatur sine tanto sumptu, poterit restitutio differri. si res sit parui momenti & sine duplo vel triplo sumptu restitui nequit, probabile est, pauperibus dari posset; præsumi enim potest id domino non displicere.

51 *Si nõ ex delicto.* Dico Secundò, Quæ debentur solùm ratione rei acceptæ, restituenda sunt in loco vbi habentur; nec teneris ea mittere domino expensis tuis, sed mittes expensis domini: vt, si bona fide emeris rem à fure. Ratio est; quia cum tuo damno, non teneris dominum in pristinum statum restituere, cùm eum per iniuriam non deturbaueris, sed solùm teneris ad rei custodiam; monito interim domino vt significet, quo modo velit eam sibi transmitti. qua in re non teneris vllos sumptus ferre. imò si contingat te in alium locum migrare, nec possis eam commodè apud aliquem, qui restituat deponere, sed cogaris auehere, potes expensas à domino repetere: qui tenetur ad omnes expensas, rei suæ custodiendæ necessarias, in vtilitatem ipsius factas; vt habetur expressè L.2. ff. de negotiis gestis.

52 *Si ex contractu.* Quod attinet ad ea, quæ ex contractu debentur, hæc sunt triplicia. vel enim debet restitui idem numero, vt depositum, commodatum, pignus; vel debet restitui quid distinctum, quod pro alio commutatur, vt in mutuo, venditione, locatione, &c. vel debet restitui id, pro quo nihil accipitur, ita vt solùm ex altera parte sit obligatio; vt in promissione, donatione, testamento, legato. His positis,

53 *Si res eadẽ numero reddenda.* Dico Tertiò, Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero est restituenda, si in alterius tantùm partis vtilitatem accepta sint, debent eius expensis restitui: idque eo loco, vbi sunt tradita: nisi aliter iusta aliqua pactione conuentum sit. Prior pars patet; quia par non est, vt eius expensis restituatur, cuius commodum in contractu non quæritur: ergo. Altera probatur; quia in huiusmodi cõtractibus tacitè censentur pacisci de eodem loco; nisi ob aliquam causam extrinsecam aliter expressè inter illos sit conuentum. æqualitas enim postulat, vt sicut idem restituendum, quod acceptum est, ita etiam eodem loco. Hinc fit, vt si tua causa equum commodatum acceperis,

acceperis, tenearis eum tuis expensis restituere in eum locum, in quo tibi traditus est. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigrauit; quia ibi commodatum non accepisti, nec illius longinquitatis es causa, sed dominus sibi imputet, quòd commodatum ante discessum non repetierit.

Depositum. E contrario, si depositum gratis custodiendum accepisti, restituendum est expensis deponentis; quia par non est, vt depositarius, cùm nihil commodi ex deposito perceperit, suis expensis illud ad dominum remittere cogatur; siue dominus in eodē loco manserit, siue aliò commigrauerit; Secus est, si depositarius in alium locum remotiorem commigraret: quia tenetur rem depositam repræsentare in eo loco, vbi eam custodiendam accepit, vt inde expensis domini restituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia solius commodantis acceptum est.

Sed quid, si depositum surripiatur & transferatur in alium locum; cuius expensis remittendum erit ad depositarium?

55 *Si depositū translatum fuerit.* RESP. Si sine culpa lata depositarij translatum est, debet quæri & referri expensis domini deponentis, non autem depositarij; quia vitium & incommodum, quod obuenit deposito sine culpa lata depositarij, non est ei præstandum, sed authori: si verò ex culpa depositarij lata factum sit, tenetur suis expensis; imò si pretio illam custodiat, tenebitur etiam ex culpa leui, iuxta ea, quæ diximus cap. 7. dub. 6.

56 *Si alia reddenda.* Dico Quartò, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta est reddenda alia, restitutio ex natura contractus, non quouis loco fieri potest, sed ibi facienda est, vbi res, pro qua datur est accepta, secūdum quem locum, etiam res, quæ datur, est æstimanda. Prior pars, *non quouis loco fieri posse restitutionem*, probatur, quia hoc sæpe alteri parti esset magno damno; vt si emens Antuerpiæ, vellet soluere in Hispania; vel contrà. ergo debet esse certus aliquis locus, in quo ex natura contractus fiat solutio. is autem est, vbi res vendita, mutuata vel permutata, fuit tradita & accepta. nullus enim magis iustitiæ congruit: eò quòd in omnibus istis contractibus, vna res in locum alterius quasi substituitur; quod perfecto modo fieri nequit, nisi idem locus seruetur. Hinc fit vt nemo ex vi mutui possit obligari vt alibi reddat: aut ex contractu venditionis vel locationis, vt alibi pretium soluat. 57 *Mutuum.* Nam hi contractus vt iusti sint, reducendi sunt ad æqualitatem respectu certi loci, in quo res prior traditur. Idem dicendum de emptione censuum. *Census reales.* hi enim ex natura contractus, non sunt soluendi in loco vbi est creditor, sed vbi ipse census est constitutus, seu vbi est res illa, in qua obligatio est constituta, v. g. domus, ager, pratum, &c. nam pensio annua est veluti fructus hypothecæ, qui non est alibi, ex natura contractus, tradendus, quàm vbi nascitur. 58 *Personalis.* Quòd si census sit omnino personalis, nullam habens hypothecam, soluendus est vbi iusta pactione constitutus fuerit. Si in pactum non est deductum, soluendus est in loco, vbi debitor commoratur; quia immediatè in ipso debitore constitutus est. quod intellige, si debitor non abeat valde procul. si enim tam procul discedat, vt emptori inde graue incommodum oriatur in pensione exigenda, ita vt si de eo cogitasset, noluisset censum emere; tenebitur debitor mittere ad locum priorem. His tamen non obstat, quin contrahentes possint de alio loco solutionis pacisci, modò hoc onus iusta mercede compensetur.

59 *Donata, legata, &c.* Dico Quintò, quæ debentur ratione donationis, legationis, testamenti, reddenda sunt in loco, vbi erant cùm donarentur; nisi aliud in ipsa dispositione expressum fuerit: ac proinde expensis eius, cui donata sunt. Patet, quia qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare; sed permittit eam alteri, vt, si velit, suo sumptu illam auferat; si nolit, relinquat. si tamen hæres aliò transferret, teneretur suo sumptu illam mittere, vbi erat priùs.

60 Circa prædicta, Nota, Quando res est restituenda expensis creditoris, eas ex ipsa re deduci posse, quando alia commodior via non suppetit: vnde si opus fuerit, poterit ea vendi, vel ex parte, vt residuum ad creditorem mittatur; vel tota, si est indiuisibilis, (vt equus) vt ei pretium mittatur. *Si magnæ expensæ.* Quòd si tantæ essent in remittenda re vel pretio expensæ, quanti valet, non est restituenda, sed monendus dominus: vel si id fieri nequit, danda pauperibus, si putetur dominus nunquam ad viciniora loca venturus.

CAPVT XVI.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Constat dubitat. 12.

1 IOANNES Medina, C. de rebus restituendis, qu. 3. enumerat 12. causas à restitutione excusantes, quas ordine prosequitur. Prima est, Inopia debitoris. 2. Remissio creditoris. 3. Cessio bonorum. 4. Damnum, quod verisimiliter putatur creditori vel Reipub. vel alicui tertio obuenturum. 5. Solutio facta creditori tui crediroris. 6. Rei debitæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis authoritas. 8. Religionis ingressus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Dispensatio vel compositio cum Papa. 12. Compensatio. De quibus breuiter dicendum.

DVBITATIO I.

Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

1 *Extrema necessitas.* RESPONDEO, Dico Primò, Extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter

aliter ſubuenire nequis, niſi rem alienam, vel alteri debitam impendendo, excuſat à reſtitutione, quamdiu ea durat. Eſt communis DD. Ratio eſt, quia in tali euentu omnia ſunt communia, ſaltem quoad vſum, ita vt licitè quiuis poſsit occupare, ſibique vindicare rem adeo neceſſariam, & ex eius vſu, ſibi & proximo opitulari, vt oſtenſum eſt ca.12. dubit.12.

Sed difficultas eſt, Vtrùm tranſacta neceſsitate tenearis ad reſtitutionem?

3 *Ea tranſacta, an reſtituẽdum.* RESP. Certum eſt, in quibuſdam euentis, ſi res ſit magni momenti, nec cenſeatur donata, te teneri, dum ſuppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet; tunc enim teneris ratione rei acceptæ, vt ſi eguiſti vſu rei, quo res non conſumitur, vt equi, veſtis, nauis, &c. non enim extrema neceſsitas Ius tribuit ad amplius, quàm opus ſit, vt ex periculo te eripias. Si quid ergo ſuperſit, reſtituendum.

4 *Si debitum ex contractu.* Secundò, Si interceſsit contractus, ſiue ante neceſsitatem, ſiue in ipſa neceſsitate, per quem tranſlatum ſit dominium: vt ſi acceperis mutuum vel emeris. ſi enim ante neceſsitatem accepiſti, & per illam rem te in extrema neceſsitate potes iuuare, non incidis in extremam neceſsitatem reſpectu opis alienæ, (de qua hîc agimus) id eſt, qua res aliena tibi ſit neceſſaria. nam per rem tuam, quam emiſti antea, vel mutuam accepiſti, quæ in tuum dominium ceſsit, potes tibi conſulere. vnde manifeſtum eſt, non eſſe tibi Ius accipiendi & conſumendi rem alienam. manet ergo obligatio per contractum inducta.

5 *Si non erat tranſlatum dominium.* Si tamen per contractum non ſit tranſlatum dominium, vt in commodato, precario, conducto; & in extrema neceſsitate rem conſumpſeris, probabile eſt, te non teneri; niſi re, vel ſpe ſeu facultate propinqua diues ſis. Ita Petrus Nauarra lib.4. cap.4. num.26. Ratio eſt; quia non teneris ratione rei, vt quæ nec in ſe, nec in pretio extet: neque ratione acceptionis, cùm eam iure tuo conſumpſeris: neque ratione contractus, quia iſti contractus non obligant re pereunte, niſi culpa tua perierit. Hîc autem abſque culpa perijt. colligitur ex Syluestro Reſtitutio 5. num.2.

6 *Si debitum ex delicto, teneris.* Tertiò, Si habes ex delicto, (vt ſi furatus ſis ante neceſsitatem) teneris, etiamſi poſtea in neceſsitate conſumas. quia obligatio, iam ante contracta, per neceſsitatem ſuperuenientem non eſt extincta, ſed conſopita: quare tranſacta illa neceſsitate reuiuiſcit. Ita Scotus d.15. qu.2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus & Sylu. Reſtitut.5. num.2. qui hos citat. Hæc ſententia mihi videtur vera.

7 *Contrariũ probabile.* Contrarium tamen eſt probabile, Scilicet, te non teneri; vt docet Petrus Nauarra lib.4. cap.4. num.24. & quidam alij. quia licitè potuiſſet accipere, ſi non habuiſſet antea, & conſumere. Addunt ijdem Doctores:

Si abſq; peccato accepiſti. Si accepiſti rem abſq; peccato, nempe in ipſa neceſsitate conſtitutus, te non teneri reſtituere, quia vſus es iure tuo, illam accipiendo & conſumendo.

8 *Si res ſit magni pretij, verius eſt te teneri.* Sed contrarium puto eſſe veriùs. Nempe, ſi res, quam conſumpſiſti ſit magni pretij, nec putetur donata, te ſemper ad reſtitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docet Nauarrus cap.17. num.61. & 62. Adrianus in 4. tract. de reſtitut. §. Quia dictum, pag.159. Couarru. ad regul. Peccatum p.2. §.1. num.3. & 4. Medina q.3. in principio, Toletus lib.5. ca.24. Ratio eſt; quia extrema tua neceſsitas, non transfert in te dominium rei alienæ; ſed tantùm tribuit Ius vtendi, idque prout opus eſt, vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem reſtitutionis faciendæ, ſi copioſior euaſeris. Confirmatur; quia alter non tenetur eam dare, niſi quatenus opus eſt vt conſulas tuæ neceſsitati: ſed ad hoc ſufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione reſtituendi, cùm veneris ad lautiorem fortunam: ergo. Quòd ſi res ſit parui pretij, non teneris poſtea reſtituere; maximè ſi re & ſpe ſeu proxima facultate pauper eras: quia talia non ſolent pauperibus ſub onere reſtituendi dari, ſed abſolutè. ridiculus enim eſſet diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veſte, talem obligationem exigeret.

PETES, Quo Iure tenebitur reſtituere rem talem, ſi non interceſsit contractus, quo ſe ad hoc obligarit, neque delictum.

9 *Quo iure tenetur.* RESP. Tenetur ratione cuiuſdam tacitæ obligationis iure gentium introductæ, qua quis rem alterius in neceſsitate conſumens, ſe tacitè obligat ad rependendum, quando ſuppetet copia. etſi enim diuiſio rerum non potuit impedire vſum rei alienæ, tibi neceſſariæ; fecit tamen, vt tenearis ad reſtitutionem, quando commodè poteris. rationi enim conſentaneum eſt, vt conſulatur tuæ neceſsitati abſque notabili alterius damno. Alioquin ſi exercitus extrema inopia laborans, abſumeret bona multorum agricolarum, non teneretur ad reſtitutionem; quod planè falſum eſt. Tacitè ergo ſe obligant iure gentium ad reſtitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

DICES, Si quis in extremo periculo, dum fugit hoſtem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad reſtitutionem, vt multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex vſu rei alienæ.

10 *Si equus quo fugit pereat.* RESPOND. Si non ſit probabile periculum interitus equi, non tenetur ſoluere pretium; quia interitus cenſetur fortuitus. ſed ſolùm tenetur pro vſu, ſi ille ſit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo, neque conductor tenetur ad pretium; quia res domino ſuo perit; niſi interueniat pactum vel mora, vel culpa. Si autem ſit periculum; veriùs puto, teneri ſoluere pretium ſi intereat: etiamſi aliqui DD. indiſtinctè loquentes, contrarium ſentire videantur. quia ſicut dominus in hoc caſu non tenebatur abſque illo onere concedere, ita non videtur ipſe ſine tali onere accepiſſe; cùm æquitas naturalis & Ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus Iuris poteſt ſibi in re alterius vindicare, quàm alter tenebatur concedere. vide Nauarrum & Couarr. ſuprà.

11 *Præceptum eleemoſynæ.* Hinc tamen non ſequitur, præcepto eleemoſynæ ſatisfieri mutuando, ſed donando ſub conditione, quando res eſt magni pretij. nemo enim poteſt iure queri ſibi 20. vel 30. aureos non dari abſolutè, ſed cum onere vt teneatur refundere, ſi locuples aliquando euaſerit.

12 *Si creditor in pari neceſsitate.* PETES, Quid ſi creditor ſit in pari neceſsitate?

RESP. Primò, Si creditor ſubtractione illius rei con-

rei coniectus est in illas angustias, teneris illi restituere. Primò, quia subtrahere alicui rem, qua ille extremè indiget, est perinde atque occidere. Secundò, quia in pari causa melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita passim DD. Scotus, Syluester & alij suprà. Secundò, Si verò creditor subtractione illius rei non est coniectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine; quamuis simul inciderit, (etiamsi Scotus, Richardus & Paludan. contrarium teneant) idque non solùm quando res est sub dominio debitoris; sed etiam quando in specie est debita creditori: etsi Nauarrus nu. 60. cap. 17. tunc contra sentiat. Ita docet Caietanus qu. 62. art. 5. Sotus lib. 4. qu. 7. art. 1. ad quartum argumentum, Toletus, de peccatis mortalibus cap. 39. Ratio est; quia pro eo tempore cessat vis & potestas dominij, iure gentium introducta; & perinde se res habent, ac si diuisæ nunquam fuissent. etsi enim dominium rei maneat apud priorem dominum, quasi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac si non esset. Itaque manent intra limites Iuris naturæ. quare cùm seposito Iure gentium, quo facta est diuisio, possit quisque sibi consulere ex re, quam occupat & possidet; non tenetur eam tunc restituere domino. Vnde si ante occupaui tuum panem in solitudine, vel tuam sarcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc restituere, etiamsi simul in extremum periculum inciderimus; quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum: neque in periculo constitutus, hanc rem occupaueras, vt per eam te saluares. Si eodem momento res sit occupata in extrema necessitate à duobus, tunc vel diuidenda est, si potest diuidi, vel sorte tribuenda.

14 Idem licitum esse non solùm pro se, sed etiam pro parente, vxore & liberis (hos enim in extrema necessitate præferri posse creditori) docet Sotus suprà, Lopez 1. p. cap. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 39. reuocans id, quod dixerat lib. 5. cap. 24. addens, etiam fratres in hac necessitate, posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile: etsi Couarru. & alij id non concedant, nisi cuique pro se.

15 *Grauis necessitas excusat.*

Dico Secũdò, Non solùm extrema, sed etiam grauis necessitas tua & proximi excusat, quamdiu durat; nisi creditor sit in pari necessitate. est communis sententia Doctorũ, & patet ex dictis cap. 12. dubit. 12. vbi ostensum est, probabile esse, licere in hoc casu clanculùm surripere: ergo multò magis licitum est non restituere, etiamsi res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis & similis afflictionis, quam aliter nequis auertere, nisi rem alteri debitam impendendo, potest differri restitutio. hæ enim dicuntur graues necessitates.

16 *Non extinguit debitũ*

DIXI *quamdiu durat*, quia verius est, per hanc necessitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ; quando commodè fieri poterit, vt patet ex supradictis.

17 Non tenetur tamen de lucro cessante vel damno emergente ex dilatione; quia non censetur esse in mora, neque tacitè videtur ad hoc se obligasse, cùm solùm per accidens eueniant ex dilatione.

18 Aduerte tamen, non esse improbabile, si is, qui consumpsit rem alienam in graui necessitate re & spe pauper erat, non teneri postea ad restitutionem. Ita Syluester v. Furtum quæst. 5. Angel. eodem nu. 37. vbi dicit, *Posset etiam dici, quòd licet aliquis non sit in extrema necessitate, sine peccato & obligatione restituendi, possit occultè & bono modo accipere rem alterius. quando scilicet ille ita abundat, & iste ita eget, vt ex præcepto teneatur huic subuenire.* Idem tenet Petrus Nauarr. suprà num. 26. vbi etiam docet, Si quid ante necessitatem abstulisti iniustè, & in necessitate consumpsisti, debitum extingui; sicut ante dixerat de necessitate extrema. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translatum est dominium in debitorem; iuxta ea, quæ diximus circa primam propositionem.

19 DIXI, *Nisi creditor sit in pari necessitate*; quia tunc tenereris ei restituere, iuxta communiorem DD. sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremam) potior est conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus, Richardus, Paludanus apud Syluestrum Restitutio 5. quæst. 2. tenent, etiam in pari necessitate extrema, esse restituendum. Sed contrarium est probabile, & fortè verius.

20 *Si creditor inciderit in grauem necessitatem.*

vt si debitor sit in graui necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere, etiamsi creditorem contingat in parem incidere; modò debitor illum in eam non coniecerit; idque siue ex furto debitum sit ortum, siue ex contractu. Ratio est; quia non solùm in extrema necessitate, sed etiam in graui, videtur esse melior conditio possidentis, vt colligitur ex dictis cap. 12. dubit. 12. Ideo enim melior est conditio possidentis in extrema necessitate; quia tunc omnia sunt communia; ita vt ius habeas occupandi ea, quæ sunt apud alterum, non similiter egentem. & postquam occupasti, non teneris restituere, durante illa necessitate; quamuis alter casu in parem necessitatem inciderit, modò tu illum in eam non conieceris. atqui simile Ius occupandi ex rebus alterius, ipsi nec ad personam, nec ad statum necessarijs, videtur concessum in graui necessitate; vt ibidem probabiliter est ostensum: ergo etiamsi alter postea incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere.

21 *Periculum salutis, vel familiaris, vel status excusat.*

Dico Tertiò, Excusat etiam à restitutione statim facienda, Primò, magnum periculum salutis animæ tuæ, vel tuorum. Secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertiò, notabilis iactura decentiæ status. Primum docet D. Anton. 2. p. tit. 2. cap. 8. ex Scoto d. 15. qu. 2. §. vlt. & Henrico quodlib. 6. qu. 24. Idem tenet Nauarr. cap. 17. nu. 57. vt si periculum sit, ne vxor vel filiæ præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne ipse in desperationem præ impatientia incidas: vt rectè D. Antoninus. Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci possunt. Ratio est; quia quisque magis tenetur saluti animæ suæ & suorum consulere, quàm debita soluere. Debet autem hoc periculum esse *notabile*, ita vt non suppetat alia commoda ratio eius auertendi, nisi differendo solutionem. Secundum, & Tertium docent ijdem authores & Couar. ad reg. Peccatum p. 1. nu. 2. Medina qu. 2. dub. 4. & alij. Ratio est; quia in hisce casibus, creditor

 secun-

ſecundum rectam rationem tenetur conſentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, ſi vellet ſibi cum tanto alterius incommodo ſtatim ſatisfieri. ergo non peccas contra iuſtitiam, etiamſi differas. Patet conſequentia, quia cùm omnis iniuſtitia ſit contra rectam rationem; vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iuſtitiam, vt docet Scotus ſuprà. Confirmatur, quia nemo tenetur reſtituere, quamdiu dominus non poteſt iure eſſe inuitus circa detentionem: atqui hic non poteſt iure eſſe inuitus: ergo.

22 *Si res parno pretio eſſet vẽdeda.* Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, ſi non poteſt ſtatim ſoluere, niſi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat; non teneri ſtatim, ſed poſſe differre. Idque verum eſt, nõ ſolùm quando debet ex contractu, ſed etiam quando ex delicto, vt Nauar. ſuprà ex D. Anton. docet. Etſi Caietanus v. Reſtitut. q.6. & Sotus l.4. q.7. ar.4. contrarium ſentiat. Ratio eſt, quia etſi creditor, quando debitum eſt ex furto, nõ teneatur ex iuſtitia dilationem concedere; tenetur tamen ex æquitate & charitate. æquum enim eſt, vt creditor permittat differri reſtitutionem, quæ ſuo debitori tam eſt damnoſa, cùm id ſine ſuo notabili incommodo facere poſsit.

23 Itaque quando is eſt rerum mearum ſtatus, vt non poſsim debitum præſtare ſtatim, ſine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum eſt mihi ex quadam æquitate Iuri naturalis, differre. niſi fortè creditor ſimile detrimentum accepturus putetur. Secus eſt, quando tales ſunt circumſtantiæ, vt niſi modò reſtitutio fiat, nunquam ſit futura: tunc enim ſi res iniuſtè ablata eſt, ſtatim reſtitui debet; etiamſi magni ſumptus eſſent faciendi, vt dictum eſt cap.15. dubit.8.

24 DIXI, *Aliarum rerum mearum*. quia ſi non paterer iacturam niſi in rebus debitis, quibus me ſpolio dum ſoluo, non poſſem idcirco differre reſtitutionem. hoc enim non eſt propriè damnum pati in rebus ſuis, ſed relinquere alienas & debitas.

Si ſolùm deſino lucrari Similiter, ſi ex reſtitutione, non paterer quidem damnum in rebus meis, quas poſsideo, ſed ſolùm in lucro, quod intendo conſequi; non poſſem idcirco differre, vt rectè Nauarrus nu.59. & Caiet. v. Reſtit. cap.6. quia tunc nihil amitto de meo, ſed ſolùm deſino lucrum facere de alieno, ſeu alteri debito. atqui æquitas non dictat, alteri carendum eſſe rebus ſibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam. quod tamen intelligendum eſt, niſi illud lucrum quæram, vt etiam aliis creditoribus meis ſatisfaciam; quibus alioquin ſoluere non potero. tunc enim charitas poſtulat, vt creditor permittat dilationem, ſi commodè poſsit. quia contra rationem eſt, vt velis tibi ſtatim reſtitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata ſolutione poſſet vitari. Ita Petrus Nauarra lib.4. ca.4. n.52. ex Corduba & Medina.

25 *Non teneri ſtatim cum amiſſione decẽtia ſtatus.* Infertur Secundò, Si vir nobilis non poſſet ſtatim ſoluere niſi priuet ſe omni obſequio famulorum & equorum, cogaturque abſtinere à conſortio ſui ſimilium: & ſi ciuis primarius, non poſſit ſtatim, niſi ita ſe priuet, vt cogatur obire artem mechanicam ſibi inſuetam; poſſe differre reſtitutionem, donec abſque iactura ſtatus ſui poſsint reſtituere. Quod intellige, *ſi ſtatum ſuum iuſtè obtinent*. debent tamen ſibi detrahere quantum poſſunt intra limites decentiæ ſtatus, quæ nõ conſiſtit in indiuiſibili) vt ſenſim reſtituant, vt notat Anton. ſuprà.

26 Et quãuis, ſi debita ſint ex delicto, plerique exiſtiment ſtatim eſſe ſoluenda, etiam cum amiſsione ſtatus: Verius tamẽ & æquius videtur, poſſe differri reſtitutionem, ſi ſtatum illum iuſtè obtinent, & ex improuiſo calamitas incidens, ad eas anguſtias redegerit, vt debita olim ex delicto conflata, non poſsint diſſoluere, ſine ſui ſtatus amiſsione. Ita Nauarrus cap.17. nũ.63. & Sylu. Reſtit.5. qu.1.3. & 4. vbi dicit hanc ſententiam eſſe veriorẽ & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiaco. & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non ſint in pari anguſtia.

DICES, Ob hanc cauſam non licet accipere alienum: ergo nec retinere; cùm hæc eiuſdem rationis videantur.

27 RESP. Negando conſequ. minùs enim eſt retinere per aliquod tempus dum poſsides, quàm primùm à domino auferre, eumque poſſeſsione ſpoliare; ſicut minùs eſt non curare vulnus inflictum, quàm illud infligere. idque confirmat communis hominum ſenſus; qui minùs curant, rem ſuam per aliquod tempus non reſtitui, quàm primò auferri.

28 *Si tua culpa eò redactus, nõ excuſaris.* Sed quid ſi ad eas anguſtias tua culpa ſis redactus, v.g. ludis, comeſſationibus, ſuperfluis ſumptibus?

RESP. Tunc non mereris dilationem, neque debitorum ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim imputare debes, quòd iam ſine ſtatus amiſſione non poſsis ſatisfacere. Secus eſt, quando infortunium fuit improuiſum. Ita docet Sotus l.4. de Iuſt. qu.7. ar.4. & Pet. Nauarra ſuprà num.44. Quod eſt notandum pro quibuſdam nobilibus, qui debita ſine fine contrahunt, vt ſupra conditionem ſui ſtatus expendant.

29 *Si ſtatus inique partus, non excuſatur.* DIXI, *Si ſtatum illum iuſtè obtinent*; Quia ſi quis rapinis, vſuris, & ſimilibus fraudibus ad aliquem honorabilem ſtatum perueniſſet, teneretur etiam cum eius amiſsione confeſtim reſtituere. vt communiter docent DD. Ratio eſt; quia hoc non eſt tam ſtatum ſuum amittere, quàm alienum dimittere, & ad ſuum reuerti. Quod eſt valde notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repente diuites & magni euadunt. non enim poſſunt differre reſtitutionem vſque ad mortem; ſed tenentur ſtatim reſtituere, etiam cum dimiſsione ſtatus malè acquiſiti. Hoc tamen intelligendum, niſi debitor iſte paſsim habeatur vir probus & honeſtus, & non poſsit ſubitò ſtatum mutare, niſi de ſuis fraudibus ſe infamet: tunc enim ſenſim poſſet reſtituere; quia periculum infamiæ excuſaret, ne ſtatim teneatur.

DICES, Dimittere ſtatum, ſemper eſt quædam infamia: ergo qui reſtituendo deberet eum dimittere, nunquam debet reſtituere.

30 RESP. Negando antecedens; quando enim paſsim ſcitur ſtatum illum fraudibus comparatum, nulla eſt infamia illum deponere, ſed hoc potiùs bonam famam conciliat, malamque abſtergit: Quando verò putatur iuſtè acquiſitus, tunc interdum dimiſsio ſtatus infamiam parit. nempe ſi homines inde ſuſpicentur iniuſtè conquiſitum fuiſſe.

31 PETES, Quid ſi creditor ex dilatione par damnum

damnum accepturus sit in re familiari, vel statu?

Si creditor simile damnum patiatur.

RESPON. Tunc teneris statim restituere, vt communiter docent Doctores; quia iactura rei familiaris vel status, non tribuit tantum Iuris, quantum extrema vel grauis necessitas, nec facit vsum rerum communem. Itaque in causa paris damni, potior est conditio creditoris.

32 *Discrimen inter debita ex delicto, & ex contractu.*

Notanda est quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iusto, & debitorum ex delicto: quando enim licitè differo solutionem eorum, quæ ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quæ interim eueniant creditori, & lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est; quia iniustè fui causa, dum accepi rem illam lucri cessantis vel damni emergentis; debebam enim aduertere, facilè hoc incommodum ex tali acceptione euenire. Quando autem licitè differo solutionem debitorum ex contractu iusto, tunc probabile est, me non teneri compensare damna, si quæ fortè ille interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarr. nu.56. Ratio est; quia talis (inquit) non est in mora. Quod existimo verum esse, si debitor inciderit in grauem necessitatem, vel in eam inopiam, vt non possit sine amissione status restituere: non autem si duntaxat damnum aliquod pecuniarium esset passurus, quale creditor patitur. tunc enim si solutionem differat, vt damnum vitet, debebit creditorem reddere indemnem, quamuis ex contractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi; vt videlicet post terminum tenearis soluere, vel damna emergentia cōpensare; nisi fortè interim in grauem necessitatem incideris, aut in eam inopiam, vt si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas. Fortè tamen in censibus soluendis, illa sententia locum habere possit. nemo enim in his cogitur ad præstandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei cessans compensandum, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis soluere. Addo, Quando debitum est ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro cessante pro eo tempore, quo non poterat restituere, nisi conijciendo se in grauem necessitatem, vt ex suprà dictis colligitur.

33 *Grauis necessitas, & amissio status excusāt à compēsatione dāni emergētis.*

DVBITATIO 2.

Vtrum remissio creditoris excuset.

34 *Cōdonatio creditoris.*

RESP. Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne statim tenearis; ita *remissio*, ne vnquam tenearis; Est communis DD. Caietani v. Restit. c.7. Couar. ad reg. Peccatum p.2. nu.1. Soti l.4. q.7. a.4. Nauar. c.17. n.45. &c. Ratio est; quia sicut creditor potest ius suum, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipsi debitori; quod est remittere: quia remissio est quædam donatio. Nec refert, etiamsi debitor non haberet animum restituendi; quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur, si alter liberè remittat. Hîc tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. sententia.

35 *Primò, debet esse libera.*

Prima est, Vt hæc remissio sit *omnino libera*, id est, non extorta metu vel fraude; iuxta ea, quæ dicta sunt c.17. dub.5. & 6. tunc enim etsi fortè aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est reuocabilis; & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorē in suam libertatem restituere, vt ratum habeat vel irritum; quod deceptus vel cōpulsus fecit. *Metu extorta* censeretur, si expressè vel implicitè debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eum subire multas molestias in solicitando, sæpe venire frustrà, diu expectare, &c. *Fraus esset*, si fingeret, se longè pauperiorem, quàm reuera sit. Blanditiæ autem & preces non obsunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam; nisi fortè præter modum essent importunæ, ita vt quis mallet sua pecunia priuari, quàm tāta importunitate solicitari. tunc enim remissio non valeret in conscientia; quia causa redimendæ iniustæ vexationis fieret. Non tamen hîc opus est præsentem exhibere pecuniam, vt quidam putant. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remissionem; quia fortè præsentia rei moueretur ad nō condonandum, vel certè esset difficilior. faciliùs enim remittimus non habita, quàm ea, quæ iam habemus in potestate. quandocunque tamen creditor ex signis præsumitur non liberè condonasse, debitor non liberatur.

36 *Secundò, vt possit condonare.*

Secunda conditio est, *Vt possit condonare*. nemo autem potest condonare, nisi qui donare. vnde paterna debita non potest filiusfamilias remittere, sicut nec vxor mariti.

37 *Tertiò, vt Ius non resistat condonationi.*

Tertia, Vt condonatio *non fiat in casibus Iure exceptis*, qui tres inueniuntur. Primus casus est, Si Episcopus vel Archiepiscopus visitans Ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus, qui necessarij sunt ad victum illis diebus, quibus visitat: tunc enim tenetur ad eius restitutionem intra mensem; & quidem in duplum, etiamsi libera eis fiat remissio à dantibus. Quòd si intra mensem duplū non restituerint, Archiepiscopis & Episcopis interdictus est ingressus Ecclesiæ: inferiores autem, ab officio & beneficio sunt suspensi, quousque grauatis Ecclesijs, de duplo huiusmodi, satisfactionē impendant. Ita habetur cap. Exigit, de censibus & exactionibus, quod est Grego. X. in Concilio Lugdun. & cap. sequenti, quod est Bonifacij VIII. quod nonnihil moderatur caput præcedens; quia permittit, vt sumptus necessarios recipiant in pecunia, cùm Gregorius solùm esculenta permitteret. Notandum hîc est, legem pœnalem de duplo, obligare ante sententiam; quod perrarum est, nec vnquam præsumitur, nisi ex modo loquendi sit euidens. Secundus casus est, Si Iudex delegatus aliquid receperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi: vel si, dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas expensas; vel denique si aliquid acceperit, quādo partes sunt notabiliter pauperes; tenetur ad restitutionem, non obstante quauis remissione. Patet ex cap. Statutum. §. Insuper, iuncto. §. Si quid, de rescriptis, in 6. Tertius casus. Si inquisitores prætextu officij Inquisitionis, pecunias extorserint, tenentur restituere, nullis priuilegiis, pactis vel remissionibus, super hoc valituris. Clement. Nolentes, de hæret. in 6.

Episcopi visitantes

38 *Lex pœnalis obligans ante sententiam.*

39 *Iudices delegati.*

40 *Inquisitores.*

41 *Canonicus*

His adde Quartum, Si Canonicus, qui officio non interest, accipiat distributiones, tenetur ad restitu-

restitutionem. nec prodest remisio cæterorum, quibus ille accrescunt. vt habetur in Conci. Trident. sess. 24. cap. 12. de reformat.

DVBITATIO 3.

Vtrum cesio bonorũ excuset à restitutione.

42 *Cesio.* RESP. Dico Primò, *Cesio bonorum* in foro conscientiæ non magis excusat, quàm necessitas sine cesione excusaret, vt rectè Nauarrus cap. 17. nu. 86. Probatur; quia in hac cesione tantùm conceduntur alimenta; idque ex quadam misericordia: neq; semper, sed quando casus id videtur mereri; vt patet L. Qui bonis, ff. de cessione bonorum: atqui hæc etiam absq; cesione, cõsistendo in lege naturæ & gentiũ, retineri possunt. Nõ enim tenetur debitor se spoliare necessarijs alimẽtis, ita vt cogatur mẽdicare: sed potest retinere ea, quæ spectata cõditione suæ personæ, & eorum, quos alere tenetur, iudicio prudentis censentur necessaria; vt patet ex dictis dub. 1.

43 Idque verum est, etiamsi debeat ex delicto, vt idem Nauarrus docet. quamuis si delictum sit notorium, (vt si sciatur illum iniquis modis opes collegisse) non tantum retinere posit, quantum si ex contractu deberet, & casu aliquo in grande infortunium incidisset; vt suprà ostẽsum est. quantum autem quisque in tali euentu posit retinere, iudicio prudentis est definiendum.

44 Dico Secundò, In foro tamen exteriori, cesio ad hoc iuuat, ne debitor posit conijci in carcerem; vt patet L. 1. C. Qui bonis cedere possunt: & ne, si post cesionem aliquid acquirat, ei posit auferri, quandò est necessarium ad suam vel suorum sustentationem, vt patet ex L. Is, qui bonis, & L. Qui bonis, ff. de cesione bonorum. & §. vltimo Instit. de actionibus.

45 *Absque sua culpa cedẽs.* Hinc sequitur, Eum, qui absque culpa cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis eius per creditores, posse abscondere quantum necessarium est, vt tenuiter viuat secundum suum statum; vt docet Petrus Nauar. l. 4. c. 4. nu. 60. & Sylu. Restit. 7. q. 6. & alij, qui admittunt, eum posse retinere vt *non egeat*; id est, (vt expresè Syluester ait) *ne aliquatenus indecenter viuat*. Idem colligitur apertè ex Iuribus citatis, maximè quoad ea bona, quæ post cesionem acquirit: de quibus etiam is, qui debitor est ex delicto, potest retinere quantum necessarium est, vt pro sua conditione non indecorè viuat; nam leges generatim loquuntur.

46 PETES, An leges id permittant de bonis, quæ tempore instantis cesionis habebat?

RESP. Ita videtur colligi ex L. Qui bonis, ff. De cesione bonorum, vbi dicitur, *Eum, qui bonis cesit, non esse fraudandum quotidianis alimentis:* quod est æquitati consentaneum in debitore, qui absque sua culpa, non est soluendo.

47 *Postea tenetur.* Dico Tertiò, Si illi, qui hoc modo bonis cessere, postea ad lautiorem fortunam peruenerint, tenentur integrè satisfacere: Est communis DD. & patet; nam idẽ Ius, quod cesionis priuilegium induxit, hoc expresè statuit, vt patet ex L. Cùm & filijfamilias, C. Qui bonis cedere possunt. vbi dicitur, *Apertissimi iuris est; si quid pinguius accesserit debitoribus, hoc iterum vsq; ad modum debiti, posse à creditoribus legitimo modo auelli.* *Quæ postea acquirit.* & L. 4. ff. De cesione bonorum dicitur, *Is, qui bonis cesit, si quid postea acquisierit, in quantum facere potest conuenitur.* Idem habetur §. vlt. Instit. de actionibus. Ratio est; quia per cesionem, debitum non fuit extinctum, sed cõsopitum; donec ad pinguiorem fortunam perueniret.

48 Quod tamen intelligendum est, si acquisierit plusquam sibi est necessarium ad decentiam status, nam si non amplius acquisierit, non tenetur. vt colligitur ex d. L. Qui bonis. & §. vlt. Instit. suprà, iuncta glossa, quæ dicit *illum teneri soluere, deducto tamen semper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione, ff. De regulis Iuris.

49 *Qui actu ignominioso cessit.* Notandum tamen est Primò, Quosdam Doctores sentire, eum, qui cesit bonis, quibusdam actibus iuxta consuetudinem loci ignominiosis, (v.g. sedendo in loco publico, cum corbe capiti imposito) non teneri soluere debitum, etiamsi postea pinguiorem nactus fuerit fortunam: quia ea ignominia satis videtur punitus; videturque hæc pœna esse loco solutionis; sicut qui punitus est pœna corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopia soluere non potuit. Sed contrarium est verius, vt docet Couarr. 2. varia. cap. 1. nu. 6. quia hæc pœna non imponitur vt liberetur à solutione, sed vt plectatur culpa, quæ præsumitur ab eo admissa, accipiendo mutuũ & contrahendo, cùm esset impotens solutionis. Accedit, quòd per cesionem bonorum, non tollatur obligatio naturalis, restitutionis; sed solùm competat exceptio, impediens litis contestationem; iuxta cõmunem sententiam DD. de qua vide Couarr. suprà.

50 *Clerici non tenentur cedere.* Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec posse tamen ob debita in carcerem conijci, vt notant Abbas, Imola, Ancharanus & alij in cap. Odoardus, de solutionibus; quia Clericus non potest cõueniri, nisi quatenus facere posit, deductis necessarijs alimentis; vt colligitur ex d. cap. Odoardus, & tenent communiter Doctores, secuti glossam in cap. Miles, ff. De re Iudic. & gloss. in cap. Studeat, d. 50. Ratio est; ne in opprobrium status ecclesiastici cogatur mẽdicare. vnde nec potest Clericus huic priuilegio renuntiare.

51 *Ad quos clericos pertineat cap. Odoardus.* Couarruuias supra n. 9. intelligit hæc de Clerico sacrorum ordinum, vel qui proprio ministerio Ecclesiæ inseruit; de tali enim intelligendum esse caput Odoardus. Rebuffus tamen extendit ad omnes. ne conueniantur vltra id, quod facere possunt: id est, vt necessaria alimenta illis sint relinquenda, iuxta L. In condemnatione, ff. De regul. Iuris. Puto extendendum ad omnes & solos Clericos, qui iuxta Concil. Trident, sess. 25. c. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis coniugatis; vt sunt, Primò, Omnes initiati sacris. Secundò, Habẽtes beneficium ecclesiasticum. Tertiò, Qui clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiunt. Quartò, Qui in seminario Clericorum, aut in aliqua schola vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines versantur, & habitum cum tonsura gestant.

52 Excipio *Clericos coniugatos*, qui si cum virgine contraxerũt, & alicuius Ecclesiæ seruitio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ seruiunt, & clericali habitu & tonsura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamen cæteris Clericorum priuilegijs, vt expresè habetur cap. vnico, de Clerico coniugato, in 6. ac proinde nec isto.

DVBI-

DVBITATIO 4.

Vtrum si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri.

53 *Si putetur nocitura.*

RESPONDEO, Posse differri; & interdum debere, vel lege charitatis vel etiam Iustitię. Prior pars patet; quia qui differt solutionem, vt creditorem à malo, in quod alioquin incurret, anocet, vtiliter & salubriter negotium eius gerit. ergo ille non potest iure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: vt si dominus repetat rem suam, v.g. depositum vel mutuum, vt insumat in libidines, vel vt emat beneficium; & dilata solutione spes sit, malum illud fore impediendum. tunc enim lege charitatis teneor differre, nisi inde aliquod notabile incommodum metuam. Ita Sotus l.4.q.7.art.1. & Nauarr. cap.17. nu.62. & 63. Ratio est; quia teneor impedire malum proximi spiritale, etiam cum aliquo ipsius incómodo temporali, vt patet in correptione fraterna, dum adhibentur testes; & in denuntiatione, tendente ad emendationem, vbi læditur fama proximi: ergo si differendo restitutionem, possim tale malum impedire, teneor ex charitate.

DICES, Ille habet Ius petendi rem suam: ergo nisi restituo, facio ei iniuriam. Confirmatur; quia nemo potest inuitus impediri ne se inebriet, ne scortetur, ne per aleam decoquat.

54 *Agere contra ius alterius, ex causa.*

RESP. Habet quidem Ius petendi, si illud per se spectes; sed quando vult re illa, ad quam Ius habet in suum vel alterius damnum abuti; ex charitate teneor obsistere, si commodè possim: & quamdiu est spes eum impediendi, non facio iniuriam; quia salubriter eius negotium ago. non enim quouis modo agere contra Ius alterius est iniuria; (vt patet in eo, qui negat depositum furenti) sed sine iusta causa vel debito modo agere: quamuis propriè & formaliter, quando iusta causa subest, non agatur quippiam cõtra Ius alterius, (cùm ille Ius non habeat, vt id non agatur) sed solùm materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam, præcisa illa praua intentione, Ius habet. Ad confirmationem; Non potest ita impediri, vt vis ei à priuato afferatur, sed alijs modis bene potest.

Dices Secundò, Parochus tenetur subdito petenti in Paschate Eucharistiam porrigere, quamuis sciat eum esse in peccato occulto, eò quòd subditus Ius habeat ad eam; etsi petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem.

55 *Petens Eucharistiam in peccato occulto.*

RESP. Propriè loquendo, iste subditus non habet Ius petendi Eucharistiam, sed habet Ius, ne à Parocho infametur; aut ne confessio ipsius reueletur: quod tamen ex publica Eucharistiæ denegatione sequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere Ius ad eam, nempe quia sine iniuria non potest ei negari; quæ iniuria in hoc consistit, quòd ille infametur, vel secretum confessionis violetur. secus est in nostro casu: ex dilatione enim non sequitur nouum incommodum.

56 *Maritus vouens castitatem.*

Dices Tertiò, Maritus, qui vouit castitatem, habet Ius petendi debitum, & vxor tenetur reddere, (de quo cap.40. dubit.10) quamuis ille petendo peccet. ergo similiter in nostro casu.

RESP. Etsi Ius habeat; tamen quando vult illo iure abuti, potest vxor debitum negare, si commodè potest; & speret hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præsertim in posterum. Quod addiderim; quia maiori tergiuersatione vtendum, quando agitur de impediendis nouis peccatis, in quæ vel ille incideret, vel alium induceret; quàm cùm agitur de impediendo opere externo, cuius iam culpa est interiùs commissa.

57 *Si sit periculum paris mali.*

Aduerte tamen, Si ex dilatione solutionis est periculum maioris vel paris incommodi, non possumus illam differre; quia non est Ius differendi, nisi quatenus est spes mali impediendi. Item quando tergiuersatio parum prodesset; vt si te vocaret in Ius. Denique si tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, non teneris: vt si idcirco vel illius amicitiam, vel aliqua emolumenta amitteres. non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incómodo impedire. Adde, quosdam putare, quando creditor vult abuti rebus suis, tantummodo in suum damnum, vt in aleam, compotationes, libidines; debitorem non obligari ad solutionem differendam; quia non est ipsius curare, quo modo ille res suas sit impensurus. Itaque cùm ex iustitia debeat, non esse differendum. Ita Petrus Nauarr. l.4.c.2.n.34. Puto tamen esse verius, quod diximus; quamuis rarò obligetur sub peccato mortali. tum quia creditor potest illum Iure cogere; tum quia passim apud homines hæc ratio differendæ solutionis parum est in vsu, & sæpe parum efficax ad malum creditoris impediendum, & cum molestijs & calumnijs coniuncta.

58 *Ordinariè non tenetur differre.*

59

Tertia pars, *Quòd interdum tenearis ex iustitia differre restitutionem,* patet; vt si furens ira in inimicum, reposcat depositum gladium. tunc enim reddere, censeretur esse propinqua cooperatio, vide Nauarrum suprà & L. Si pignore, ff. de furtis. vbi dicitur, *Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium: vel scalam sciens cõmodauerit ad ascendendum, licet nullum eius consilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur.* quod intellige, nisi ex recusatione graue malum tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non censeretur cooperatio; quia est actio per se indifferens.

DVBITATIO 5.

Vtrum si id, quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberer à restitutione tibi facienda.

60 *Solutio facta creditori, creditoru mei.*

RESPONDEO, Hæc solutio me liberat in foro conscientiæ, si mihi constet te illi debere. Ita Angelus v. Solutio nu.13. ex glossa Instit. Quibus modis tollatur obligat. Sylu. v. Solutio nu.4. Medina qu.3. causa.5. vt si tibi debeam 100. & tu tantundem debeas meo fratri; si soluam fratri, tibi non ampliùs obligor. Ratio est; quia dum soluo tuo creditori 100. cui debes tantundem, transfero in me Ius, quod ille in te habebat ad exigendum à te 100. vnde si tibi tantundem debeam, possum vti compensatione. nam Ius, quod ego in te tunc habebo, tãti valet, quanti illud, quod tu in me. Itaque in conscientia tibi

 non am-

61 non ampliùs obligor. Dico *in conscientia*, quia secundum Bartolum in L. Solutum, ff. de pignora. actio. cogar in foro externo tibi soluere; nisi res debita, quam restituo tuo creditori, sit illi obligata; vt si conduxi à te domum, quam tu conduxisti ab illo; vel nisi mea causa factus sis debitor illi; vt si gerens mea negotia mutuum acceperis. Verùm in foro conscientiæ, hæc minimè sunt necessaria; sed sufficit, vt tu verè ex lege Iustitiæ alteri debeas, vt Angelus & Syluest. suprà, docent.

DVBITATIO 6.

Vtrum rei debitæ interitus excuset.

62 *Rei interitus.* RESPONDEO, Dico Primò, Si res, quam debes restituere, sit in specie aliena, excusaris eius interitu, si non intercesit tua culpa, vel mora vel pactum. Secus verò si aliquid horum intercesit, nisi similiter fuisset peritura apud dominum, vt patet ex dictis cap.7. dubit.6.&.8. & cap. vnico, de commodato.

63 *Si consũpta in necessitate.* Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema necessitate tua consumpsisti, verius est, te non excusari à restitutione, dum pinguior fortuna obtigerit; sed teneri tacito quodam pacto, quod censetur iure gentiũ interuenisse: etsi contrarium sit probabile. patet ex dictis dubit. prima huius capitis.

64 *Pecunia tradita cõfessario vt restituat.* Dico Tertiò, Si res non sit in specie aliena, sed tua, eius interitus non te excusat. Ratio est; quia res domino suo perit. vt si pecunia destinata solutioni, surripiatur; vel à confessario, cui executionem commisisti, retineatur. Vbi Notandum est, quosdã existimare in hoc casu, quo negotium confessario vel Parocho commissum est, tradita ei pecunia vt restituat, (eò quòd debitor sine sui infamia non possit per se exequi) si eam retineat, debitorem excusari. ratio illorũ est, Primò, quia hic restitutionem quantum in se est fecit, vt debuit & potuit: ergo ab eo non est amplius exigendum. non enim tenebatur per se restituere, cùm id sine suspicione criminis facere non posset; (vbi supponimus) neque poterat inuenire cõmodiorem & tutiorem viam, quàm per Parochũ, vel confessorem. Secundò, Quia si creditor actu expresso consensisset, vt fieret hoc modo restitutio, debitor nõ teneretur ad amplius: sed in hoc casu creditor implicitè & actu debito censetur consensisse, (quia tenebatur consentire) qui consensus implicitus & debitus eandem vim habet, quam expressus: ergo excusatur.

65 *Si non exequatur, nõ liberaris.* Sed contrarium est longè verius, vt docet Nauarrus c.17.nu. 67.& D. Anton. p.2. tit.2. c.4. §.1. idq; siue res in specie sit aliena, siue nõn. Si enim non est in specie aliena; vt si mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, & non tradatur, tibi perit, etiamsi debeas ex contractu. Nisi fortè creditor miserit vel assignauerit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorẽ. Vnde si retineat, creditoris est damnum. vt docet Syluester Restitut. 4. q. vlt.

Si verò est aliena in specie, v.g. torquis, vestis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, si iniustè accepisti. Ratio est; quia intercesit culpa,

66 per quam dedisti occasionem damni domino obuenientis. si enim non surripuisses, ille rem suam non amisisset. Confirmatur, quia qui rem surripuit, tenetur de casu fortuito, eò quòd apud Dominum non sic perijsset, vt patet ex cap.7. dubit.8. & cap.12. dubit.15. ergo &c. debebat enim, cùm acciperet, cogitare, similes casus ex surreptione posse euenire.

67 *Ad rationes in contrarium.* Ad primam rationem, Respondeo, Fecit quidem quod debuit & potuit pro illo tempore, sed cum tacita obligatione, vt si res non succederet, teneretur inire aliam viam, donec damnum reipsa sit compensatum.

Ad secundam, Dominus non tenebatur consentire, vt per Parochum restitueret; nisi cum onere iterum restituendi, si reipsa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen, contrariam sententiam non videri omnino improbabilem; ob rationes allatas, & quorundam doctorum virorum, qui illam tenent, authoritatem.

DVBITATIO 7.

Vtrum iuris vel Iudicis authoritas excuset à restitutione.

68 RESPONDEO, Quibusdam casibus excusare. Primò, Quando res legitimo modo est vsucapta: tunc enim authoritas legis transfert dominium in eum, qui vsucepit; de quo suprà cap.6. Secundò, Quando Iudex in pœnam delicti, per sententiam imponit alicui mulctam in fauorem eius, qui iniuriam passus est. oportet tamen sententiam niti veritate, non falsa præsumptione, de quo infrà. Tertiò, Quando Iudex authoritatem legum & naturalem æquitatem secutus, aliquid alicui adiudicat, quod aliàs non deberetur ex rigore iustitiæ; is, qui hoc percepit, non tenetur restituere. de quo vide cap.7. dubit.8. Quartò, Quando aliquis per sententiam ordine Iuris latam, priuatus est officio, beneficio vel hæreditate. Is, qui hæc postea obtinet, non tenetur restituere, etiamsi priuatim sciat condemnatum esse innocentem; modò ille causa falsæ illius sententiæ non fuerit. vide infrà cap.29. dubit.10.

DVBITATIO 8.

Vtrum ingressus in Religionem liberet à restitutione.

69 MEdina q.3. causa 8. docet, debitorem, qui manendo in sæculo poterat soluere, & ingrediendo se reddit impotetem, non posse ingredi Religionem, nisi ante soluerit. quòd si ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore suo vel arte, si quam nouit, debere conari soluere. ratio est; quia iure naturæ tenetur satisfacere. Contrarium tenet D. Thomas q. vltima huius partis ar. 6. ad 3. & ibidem Caiet. Sylu. Religio. 2. q.4. & alij Summistæ omnes. docet enim non teneri manere in sæculo, sed sufficere si bonis cedat suis creditoribus.

70 *Valet professio.* Pro resolutione, Dico Primò, Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit professio, nec poterit reuerti ad statum sæcularem. In hoc conueniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamsi sit pecuniæ debitor, tamen eius persona est libera. vnde etiamsi concederemus il-

mus illum malè facere, dum se Religioni mancipat, debitis non solutis; tamen illa traditio est valida: sicut si facultates ad soluendum creditori necessarias alteri donares, donatio iure naturæ valeret; (quamuis in ea peccares) quia res illæ tuæ erant. Secus est si seruus profiteatur: quia cùm persona ipsius libera non sit, sed domino ex iustitia addicta, non potest validè se alteri donare; ac proinde nec profiteri sine domini consensu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam consummato. non enim est sui iuris. secus est ante consummationem.

71 *Si res in specie extet.* Dico Secundò, Qui debet aliquid extans in specie, non potest omissa restitutione Religionē ingredi. Ratio est; quia hîc nulla est iusta ratio non restituendi. Idem dicendum, si quis sit obnoxius reddendis rationibus, vt ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet; id enim breui tempore fieri potest. Similiter si alicui sint parentes in graui necessitate constituti, aut proles adhuc teneræ alendæ; de quo infrà.

72 *Si facili negotio possit.* Dico Tertiò, Si debitor possit breui tempore, vt paucis annis & consuetis laboribus satisfacere creditoribus, tenetur aliquantisper differre ingressum, vt illis satisfaciat. Ita Petrus Nauarra l.4.c.4.n.94. & Lopes 1.p.c.129. Idem sentit Medina suprà, & Doctores Parisienses, quos ipse citat; quia tunc creditores meritò sunt inuiti, si illis antea non satisfaciat; cùm facili negotio possit. neque tunc beneficio cessionis se poterit liberare. quia hoc non est introductum, nisi in fauorem eorū, qui aliter se à debitis eripere nequeunt.

73 *Si difficulter possit.* Dico quartò, Si opus esset longo tempore, (vt multis annis, vel insolitis laboribus) non teneretur expectare, sed relinquēdo omnia sua creditoribus, poterit Religionē ingredi. Ita P. Nauarra nu.95. idem dicent omnes, qui D. Tho. sequūtur. Ratio est; quia qui actu bona non habet, nec est in propinqua potentia ad ea habenda, absolute censetur impotens ad soluendum, ac proinde ab obligatione restitutionis est excusatus. Neque obligandus ad insolitum aut longum laborem, quando dedit quidquid habuit; quia ne Iudices quidem in foro externo ad hoc obligant, vt ex praxi tribunalium satis constat. sufficit enim eis si viderint debitorem, omnia, quæ actu habebat, dedisse, nec breui tempore posse reliqua conquirere. Vnde etiam colligitur, non esse hoc priuilegium Religionis, sed ex natura rei obligationem cessare vel potiùs sopiri ratione impotentiæ. idque non solùm locum habet, quando ex contractu, sed etiam quando ex delicto est debitum, vt ex furto, vsuris, rapinis. sufficiet enim dare omnia, & non posse breui aut facilè, iudicio prudentis, reliqua soluere.

74 *Liberatur relictis omnibus.*

75 Non est tamen negandum, quin status Religionis aliquid peculiaris fauoris hac in re mereatur, vt etiam propter illum, creditores non debeant plus exigere, quàm possit actu & sine longa mora præstare; præsertim cùm in longa mora, sit periculum salutis, vel damni spiritalis. Adde, cùm quis est debitor ex iusto contractu, potest facilè beneficio cessionis liberari, retentis etiam necessariis alimentis, vt suprà ostensum est.

76 Ex his sequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, est vir honoratus, quem dedeceat seruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes descendere, sed posse statim ingredi; quia talis, vbi omnia dederit, quæ actu habet, ad nihil ampliùs tenetur, cùm nulla ratio lucrandi, quæ ipsum deceat, suppetat. si autem est talis, cui aliqua lucrandi ratio honesta & statui ipsius consentanea suppeditet: tunc videndum, an breui tempore sine animæ periculo possit se expedire, an non. & iuxta ea, quæ dicta sunt, statuendum. Fatendum tamen D. Thomæ sententiam esse probabilem. vide Sylu. Religio 2.q.4.

DVBITATIO 9.

Vtrum excommunicatio creditoris liberet à restitutione.

77 *Excommunicatio.* Respondeo, Non esse improbabile posse differri, donec Ecclesiæ reconcilietur. Hoc enim tenet Adrian.q.3.de clauibus.§.Si petas, an. & Felinus in cap. Inter alia, de sententia excommunicationis. Panormit. in d. cap. Inter alia, & cap. Intelleximus, de Iudicijs. Glossa in caput Absolutos, de hæreticis. & quidam alij apud Couarr. ad regul. Peccatum 1.p.nu.8. Probatur Primò ex cap. Nos sanctorum, 15.q.6. vbi Gregorius VII. sic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica authoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omni ratione prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* & ca. seq. *Iuratos milites* (inquit Vrbanus II.) *Hugoni Comiti, ne ipsi, quamdiu excommunicatus est, seruiant, prohibeto.* Qui Canones etsi tantùm videantur intelligi de debito fidelitatis, quod subditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur esse eadem ratio de debito pecuniario. vnde glossa in d. cap. Nos sanctorum, probat multis, hanc sententiam esse probabilem. Secūdò probatur, Cap. Quòd in dubijs, & sequenti dicitur, *Nullus scienter nominatim excommunicato communicare tenetur, nisi quadam personæ, quæ per illud Gregorij Papæ caput Quoniam multos, specialiter excusantur.* sed illo cap. Gregorij, non excusantur debitores. ergo non tenentur. Vnde Glossa & Adrianus colligunt non teneri, etiamsi iuramento promisissent soluere; quia Iuramentum habet tacitam conditionem, si talis permanserit, cui communicare liceat.

78 Aduerte tamen, Etsi quidam Canonistæ, idem videantur sentire de debitore excommunicato, videlicet eum non teneri ad soluendum, quamdiu est in excommunicatione; id tamē omni ratione & probabilitate carere; quia non debet ei excommunicatio tanto esse commodo, vt rectè notat glossa in can. Nos sanctorum: alioquin multi essent, qui cuperent excommunicari.

79 *Verius nō liberare.* Dico Secundò, Verius tamen videri, etiamsi creditor nominatim sit excommunicatus, non ideo differri posse restitutionē. Ita tenet Couar. suprà. Syl. excommunicatio 5.q.12. Ioannes Medina q.3. causa 9. & plerique alij. Ratio est; quia neque Iure diuino, neque etiam iure humano debitor liberatur à tali debito statim soluendo, post elapsum terminum. *Non iure diuino*, quia nullum tale ius reperitur, præsertim cùm etiam ethnicis & publicanis debita soluenda sint. vt colligitur ad Roman. 13. nisi fortè spes esset, tua dilatione ipsum conuersum iri, & reconciliandum Ecclesiæ, quod interdum vsu venit, quando debitor est magnæ

magnæ authoritatis; & recusat soluere creditori, nisi redeat ad Ecclesiam. *Non etiam Iure humano*, quia Iura citata non loquuntur de debito pecuniario, sed de debito fidelitatis & obsequij. leges enim pœnales sunt strictè interpretandæ. quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promissione & stipulatione iuramento confirmata sit contractum, & de omni alio debito solis verbis conflato; quod est probabile.

Debitum fidelitatis & obsequij.

80 DICES, Excommunicati sunt vitandi in omni conuictu humano, atqui soluere creditori est habere cum eo humanum commercium. ergo hoc non licet.

RESP. Hoc esse vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: Sed dicendum cum Couarruuia, istam cõmunionem esse valde paruam & breuem; & cùm sit in re necessaria, (vtpote in debito iustitiæ, quod creditor potest exigere, saltem extra Iudicium) non debet talis communicatio videri prohibita. sicut eleemosyna potest & debet dari excommunicato, quando eleemosynæ præceptum erga proximum obligat.

81 Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debitum in Iudicio, posse eum à debitore repelli, vt expressè habetur cap. Pia, de exceptionibus in Sexto.

DVBITATIO 10.

Vtrum creditorum incertitudo excuset à restitutione.

82 RESPONDEO, Creditorũ incertitudo non omnino excusat: tunc enim restitutio facienda est in pauperes, iuxta communem sententiam, ordinariè in praxi seruandam. vide supra cap.14. dub.6. & 7.

DVBITATIO 11.

Vtrum dispẽsatio vel compositio cum Prælato excuset.

83 RESPONDEO, Dico Primò, Quando incertum est quinam sint creditores, tunc excusat compositio cum Pontifice, siue debitum sit ex delicto, vt in vsuris, furtisque minutis; siue absque delicto, vt in debitis ex contractu, & inuentis. Ratio est; quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc restituenda sunt in vsus pios, non iure naturæ, sed iure positiuo; (vt suprà cap.14. dub.6. & 7. ostensum est) in quo iure, potest Pontifex dispensare. sublata autem illa obligatione restituendi, possunt hæc retineri.

Compositio.

Dico Secundò, Si creditores sint noti, non potest Pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa subsit: ea tamen supposita, potest. Prior pars patet; quia non potest Pontifex aut Princeps, absque iusta causa res vnius alteri donare; neque enim est dominus bonorum suorum subditorum, neque dispensator; sed tantùm defensor iuris cuiusque, & Iudex, vindexque criminum.

84 Altera pars patet; quia Pontifex habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorum, licet indirectam; nempe quatenus opus est ad regimen spiritale. vnde posita iusta causa, potest de rebus illorum disponere. Itaque potest imponere mulctas pecuniarias, & confiscationem bonorum pro criminibus: & consequenter condonare restitutiones, huiusmodi hominibus faciendas. quod notandum propter ea, quæ debentur hæreticis, siue ex delicto, siue ex contractu: cauendum tamẽ scandalum. vide cap. Cùm secundum leges, de hæret. in 6. Syluestrum Restitut.7. q.2. §. Quintum, & Innocẽtium IIII. in cap. Quæ in Ecclesiarum, de constitutio. Idem potest Princeps sæcularis respectu suorum subditorum. Iam enim iusta lege illorum bona fisco addicta sunt. sed ob potentiam non potest fieri executio.

Potestas Pontificis.

DVBITATIO 12.

Vtrum compensatio excuset.

85 RESPONDEO, Excusare tum eum, qui compensatione vsus est, ne cogatur restituere id, quod compensationis causa alteri subtraxit: tum eum contra quem vsus est, ne rursus cogatur soluere. vide suprà cap. 12. dub. 10.

SECTIO TERTIA.

DE CONTRACTIBVS.

SVPERIORI *Sectione, diximus de iniurijs in bonis animi & corporis, & generatim de Iniustitia in bonis externis, necessariaque restitutione; sequitur nunc vt agamus de quibusdam specialibus modis iniustitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primùm igitur dicemus de contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.*

CAPVT XVII.

De Contractibus in genere.

Constat dubitationibus 10.

DVBITATIO I.

Quid sit contractus, quid pactum.

1 *Definitio contractus strictè accepti.*

CONTRACTVS *est vltro citroq; obligatio: quod Græci συνάλλαγμα vocant.* Ita habetur L.19. Labeo, ff. de verb.signific. quæ definitio non sic est intelligenda, quasi contractus sit formaliter obligatio, (obligatio enim est effectus per contractum productus in contrahentibus) sed quòd sit causa obligationis: est enim formaliter locutio, vel scriptura, vel aliud externum signum, quo homines exprimunt mentem suam, & sese vicissim alter alteri obligant, & iura commutant. Itaque *contractus* est signum externum practicum, vltro citroque obligationem ex consensu contrahentium pariens: quod nomine Græco clariùs indicatur. 2

3 *Donatio, promissio.*

Hinc sequitur, donationem & promissionem, non esse propriè contractus; quia non pariunt obligationem, nisi in altera parte.

DICES, Mutuatio non inducit obligationem nisi in mutuatario; ergo nō est contractus.

Mutuatio.

RESP. Negando antecedens; nam mutuator tenetur nō repetere statim; sed debet ad aliquod tempus permittere, vt alter mutuo fruatur: & sic etiam in ipso nascitur obligatio ex mutuo.

4 *Contractus latè.*

Aduertendum tamen est, sæpe in Iure, nomen *contractus* accipi paulò laxiùs, vt etiam comprehendat *donationem* & *promissionem acceptatam*, vt patet L.Contractus, C.de fide Instrument. & alibi, vbi *donatio* vocatur contractus. & sic, *contractus est conuentio duorum, obligationem saltem in alterutro pariens*. quo modo non distinguitur à *Pacto*,

5 *Pactum.*

quod definitur esse *duorum consensus atque conuentio.* vt enim fiat pactum, necesse est vt duæ voluntates in idem conueniant reciproco consensu. dico *reciproco consensu*: quia non sufficit vt quouis modo in idem conueniant; sed requiritur vt consensus suos in se mutuò dirigant. Vnde donatio & promissio, etiamsi à duobus communi consensu fiant, antequam sint acceptatæ & accedat consensus reciprocus eius, in quem diriguntur, non habent rationem pacti. sed per acceptationem transeunt in *pactum*. vide Gomezium tom.2.c.9. nu.2. Nos nomine *contractus* vtimur hic amplè, vt idem sit quod *pactum* & comprehendat contractus gratuitos.

DVBITATIO 2.

Quot modis perficiantur contractus.

6 *Duplex perfectio contractus.*

NOtandum est, *Contractum* dici dupliciter perfectum. Primò, Quando res, circa quam versatur, est tradita. sic emptio dicitur perfecta, quando res est tradita & pretium solutum. verùm hæc perfectio non est intrinseca rationi contractus: sed sæpe est effectus contractum consequens, atque adeo finis, ob quem contractus fit. Nam contractus emptionis & venditionis est perfectus in ratione contractus ante traditionem rei. dicitur enim propriè res empta & vendita, simulatque inter emptorem & venditorem conuenit de pretio. Secundò, Quando ipse contractus habet omnia necessaria, quæ secundum suam speciem requirit, vt tale nomen mereatur, siue traditio rei ad hoc sit necessaria, siue non. de qua perfectione hic loquimur.

7 *Perficitur quadrupliciter.*

RESP. Igitur, contractum quadrupliciter perfici, nempe *re, scriptura, verbis, consensu.* Ita Syluester v. Contractus, nu.6. & colligitur Instit. de obligat. in fine. Re perficiuntur, qui non consi-

stunt in

stunt in conuentione sola, sed requirunt rei traditionem; vt *depositum, commodatum, mutuum, permutatio, pignus, donatio.* nō enim contractus hi censentur celebrati, nisi re tradita, vt ipsa nomina indicant, quibus significatur rei traditio. vnde ante traditionem, dum in solis verbis consistunt, dicuntur pacta nuda, quæ non pariunt obligationem ciuilem, nisi ex aliquo Iuris priuilegio.

Pactū nudum.

8 *Scriptura* perficiuntur, qui ante scripturam rati non habentur. vt *emphyteusis*, & omnis cōtractus, quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram notario, qui Instrumentum conficiat.

9 *Verbis* dicuntur perfici, qui requirunt certam verborum formulam. tales sunt omnes *stipulationes*. Hæ sunt formulæ quædam, quæ constant interrogatione præuia vnius & responsione subsequa alterius, v.g. spondes dare tantum? spondeo. promittis 100? promitto. dabis 1000. pro domo mea? dabo. facies? faciam. fideiubes? fideiubeo. & similes: infinitum est enim omnes stipulationum formulas persequi, teste Cicerone in Topicis. vide Instit. de verborum obligationibus. Hæ autem formulæ possunt adhiberi in omnibus contractibus, eisque maiorem firmitatem in foro externo tribuunt. de quibus vide plurima apud Gomezium to.2. ca.9. quæ quia solùm ad forum externum pertinent, (in quo etiam paruum vsum nunc habent) omitto.

Stipulationes.

10

11 *Consensu* perficiuntur, qui nōn requirunt certam verborum formam, sed sufficit consensus, quouis modo exteriùs vtrinque explicatus, vt emptio, venditio, locatio, conductio.

DVBITATIO 3.

Quomodo diuiditur cōtractus & pactum.

12 RESPONDEO, Multas assignari à DD. diuisiones, vt videre est apud Syluestrum v. Contractus & verb. Pactum. Primò, Contractus diuiditur in *nominatum, & innominatum. contractus nominatus est*, qui habet speciale & proprium nomen, quo ab alijs distinguatur; vt emptio, venditio, mutuum, locatio, societas, commodatum, pignus, depositum, & similes. *Innominatus est*, qui non habet nomen speciale, sed genericum tantùm. Huius sunt quatuor species, *do vt des, do vt facias, facio, vt des, facio vt facias.* vt si Petro des panem pro vino, erit contractus innominatus, *do vt des*, non enim est emptio aut venditio; quia non datur pretium pro merce: nec est mutuum; quia non recipitur res eiusdem speciei post certum tempus: nec locatio aut conductio; quia non datur pretium pro vsu vel opera: sed datur vna res pro alia, quarum neutra est pretium alterius: qui contractus proprium nomen non habet.

Prima diuisio.

13 *Contractus innominatus.*

DICES, Est *permutatio*. Respondeo, Verum est, sed hoc nomen est generale, non specificum; conuenit enim emptioni & mutuo. vnde non constituit contractum nominatum. simili modo, si Petro des panem, vestem, &c. vt pro te laboret, vel scribat, erit contractus *do vt facias*. si autem des pecuniam, erit conductio. Si scribas vel seruias alicui, vt det panem, vestem, libros; erit contractus *facio vt des*. si illi seruias vt te doceat; erit contractus facio vt facias.

14 Aduertendum est, Etsi ex his contractibus innominatis oriatur statim obligatio naturalis; non tamen oritur obligatio ciuilis, (id est, quæ Iure ciuili tribuat actionē in foro externo) nisi ex altera parte sit impletus, vel nisi vestiatur formula stipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium to.2. cap.8. & Syluestrum v. Pactum qu.5. & 6.

Obligatio naturalis ex cōtract. innominatis, non ciuilis.

15 Secundò, Diuiditur in contractum *bonæ fidei*, & *stricti Iuris*. *Contractus bonæ fidei* sunt, in quibus Iudex multa potest ex æquo & bono arbitrari, vt sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio & similes. *Contractus stricti Iuris* sunt, in quibus Iudex ad verba adstringitur; vt in stipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico. vide plurima de hac diuisione apud Couarruuiam ad reg. Possessor p.2. §.6. solùm enim pertinent ad forum externum, in quo etiam non magnum vsum habent.

Secūda diuisio.

16 Tertiò, Diuiditur in *lucratiuum*, & *onerosum*. *Lucratiuus est*, in quo nihil rependitur; vt promissio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri possunt *testamentum* & *legatum*, quæ sunt donationes quædam in diem. vnde testamentum apud Græcos & Hebræos vocatur *pactum*, & inter pacta numeratur: Berith enim & διαθήκη, (quæ idem valent, quod testamentum) passim in scripturis pro pacto accipiuntur. *Onerosus est*, in quo aliquid loco eius, quod datur, debet reddi, vel præstari. hic autem vel transfert dominium integrum, vt mutuum, emptio, &c. vel vtile tantùm, vt feudum & emphyteusis: vel vsumfructum aut vsum; vt locatio, conductio: vel securitatem confert; vt pignus, hypotheca, fideiussio. cæteri contractus ad hos reducuntur; vt contractus censualis, ad emptionem; depositi ad locationem, &c.

Tertia diuisio.

17 Quartò, Contractus seu pactum, diuiditur in *pactum nudum & vestitum*. *Pactum nudum* dicitur, quod in meris finibus conuentionis consistit, omni alio firmamento carens. talis est omnis contractus innominatus, antequam ex altera parte sit impletus; nisi accedat ei formula stipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus, qui re perficitur, est pactum nudum ante rei traditionem; vt donatio, mutuum, &c. *Pactum vestitum est*, quod habet aliquid amplius, vnde iure ciuili robur obtineat. vestitur autem sex modis. Primò, Reipsa; vt si ex altera saltem parte sit impletus. Secundò, Verbis; vt si accedat formula stipulationis. Tertio, Literis; vt si literis fatearis tibi esse satisfactum, etiamsi satisfactum non sit; quod vocatur *acceptilatio*. Quartò, Specifico nomine contractus. sic omnes contractus nominati, qui consensu perficiuntur, (vt emptio, venditio, locatio & similes) sunt contractus vestiti. Imò omnes contractus nominati, sunt vestiti, si in suo genere sint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu vestito; vt si vendam tibi domum 1000. aureis, cum pacto vt illam adhuc inhabitem; & tu pro inhabitatione habeas hanc vestem. Pactum enim istud accessorium, per se est pactum nudum; tamen quia cohæret cum venditione, quæ est pactum vestitum, censetur etiam vestitum: nam accessorium sequitur naturam principalis. Sextò, Iuramento; nam iuramentum non minùs confirmat pactum nudum, quàm quiduis aliud. vide Syluestrum v. Pactum num.2.

Quarta diuisio. Pactū nudum.

18 *Pactū vestitur 6. modis.*

DVBI-

DVBITATIO 4.

Vtrum omnis contractus pariat obligationem in foro conscientiæ & externo.

19 *Parit obligationē naturalem.* DICO Primò, Omnis contractus etiam nudus, sponte liberéque factus, si contrahentes sint habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiæ, ita vt parte inuita non possis rescindere; nisi iure positiuo sit irritus, vel detur irritandi potestas. est communis sententia Doctorum, vt docet Gomezius to.2. cap.9. num.2. & Couarru. in cap. Quamuis pactum, p.2. §.4. num.23. Probatur Primò, Quia iure tenetur quisque præstare quod promisit, altero acceptante; siue promiserit titulo gratuito, siue oneroso. Nec refert an pacto nudo an vestito promiserit; quia iure naturæ & gentium, nulla est inter hæc distinctio; sed solo iure ciuili; quæ etiam solum forum externum respicit. Secundò, Quia ad obligandum sese, sufficit animus verbis expressus, & acceptatus; vt communiter docent Theologi. vide Syluestrum v. Pactum. nu. 4.

20 DIXI, *Nisi iure positiuo sit irritus, &c.* quia ius humanum potestatem habet, vel irritandi omnino pactum alias validum, ita vt nullam pariat obligationem; vel tribuendi facultatem & Ius alteri contrahentium, cuius interest, obligationem elidendi; vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contractu parentis cum filio vel filia, vt pro certa summa cedat legitima portione; aliisque innumeris, qui iure naturali & gentium essent validi, nisi Ius positiuum eis resisteret. Ratio est; quia sicut duo homines priuati, seposito omni iure positiuo, possunt inter se statuere certas formulas & conditiones, sine quibus contractus eorum in posterum non censeantur validi, nec obligationem naturalem possint inducere: ita Respublica, quæ naturaliter est Superior singulorum, seu cui naturaliter competit potestas in singulos, potest constituere huiusmodi conditiones: & consequenter Principes seculares, in quos suam potestatem Respublica transtulit: multoque magis Principes Ecclesiæ in iis, quæ ipsorum gubernationi subsunt, id possunt; quatenus necesse est, vel expedit ad bonum spirituale subditorum. hanc enim potestatem habent à Christo, qui naturaliter supremus est omnium Dominus.

21 *Pactū nudum.* Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur *Pactum nudum*, non parit obligationem in foro ciuili. est communis sententia Doctorum, vt docent Couarruuias & Gomezius suprà: & patet clarè L. Iuris gentium. §.fin. ff. de Pactis. vbi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem.* & L. Ex placito. C. de Rerum permut. *Ex placito permutationis, nulla re secuta, constat nemini actionem competere. Nulla re secuta*, id est, neutra ex parte contractu completo per rei traditionem. si enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo in fauorem, eius qui impleuit. L.1. ff. de Rerum permut. & alibi. tunc enim vestitur reipsa, vt dictum est suprà num. 18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat, est, quia etsi ius ciuile non resistat talibus contractibus, eos irritando; tamen noluit etiam illis assistere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur. imò permittit illos rescindi causa pœnitentiæ, etiam altera parte nolente, quamdiu pactum nudum neutra ex parte est impletum: vel, si ex altera parte impletum est, liberum est huic pœnitere, vel cogere partem ad complendum, vt constat ex L. Si pecuniam. ff. de Condict. causa data. & L.1. ff. de Rerum permut. *Ius ciuile ei non assistit.*

22 Verùm, hoc non est licitum in foro conscientiæ; quia vtraque pars tenetur seruare promissum, & exoluere fidem altera volente & perstante: vnde in foro ecclesiastico, & vbi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur stare contractu, & implere promissum; vt docet Couarruuias suprà nu.24. & Syluest. v. Pactum. nu.3. & patet ex cap. 1. de pactis. vbi id passim notant Doctores. Ratio est, quia Ius Canonicum, cùm sit conditum ad salutem animarum, respicit obligationem conscientiæ, eamque iubet impleri; nisi fortè præsumat errorem vel fraudem. quam ob causam non concedit actionem ad exigendum promissum, nisi exprimatur causa, cur sit promissum. Syluester suprà. *Secus de Iure Canonico.*

23 Notandum tamen est Primò, Talia pacta, ratione obligationis naturalis habere alios quosdā notabiles effectus, etiam in foro externo, Primò, Pariunt exceptionem. vt habetur d.L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt soluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt Ius compensandi in foro conscientiæ. Quartò, Potest eis accedere fideiussor, & efficaciter obligari. Quintò, Potest retineri pignus. quæ omnia satis in iure sunt nota, & infra magis patebunt.

24 Secundò, Quædam pacta nuda, priuilegio Iuris dare actionem ciuilem. vt patet ex glossa in §. De constituto, Instit. de actionibus; vbi enumerat septem casus. tale pactum est, *donatio verbalis acceptata, promissio dotis, promissio soluendi pro se, vel pro alio, &c.* sunt enim parui momenti.

25 *Iuramētū.* Dico Tertiò, Si tamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in vtroque foro. est communis sententia Doctorum, inquit Couarruuias suprà num.26. Probatur; nam si contractus, qui iure ciuili est irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem iure ciuili, modò non sit contra bonos mores; vt patet Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduersùs vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non est irritus, dabitur actio iure ciuili. sed de hoc infra dubit.7. Idem putat Couarruuias esse dicendum de pollicitatione iuramento confirmata, quæ tamen non est pactum. *Pollicitatio iuramentō cōfirmata.* Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id est, ex promissione nondum acceptata) nullum ius acquiritur ei, cui fit: nam requiritur acceptatio, vt infrà dicetur. ergo etiamsi fortè implenda sit, (de quo infra numero 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in testem falsi; non tamen ob vllum Ius, quod acquisitum sit illi, in cuius fauorem facta est: Secus de pactis

iure ciuili irritis; quia hæc pacta non irritantur, nisi dum sola sunt, & sine iuramento fiunt.

26 Dum autem fiunt cum iuramento, Ius ciuile non intendit ea irritare, sed relinquit in suo vigore, quem habent, præciso iure positiuo. atqui hoc iure præciso, sunt valida & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento in lucunt suam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iustitiæ & religionis. vnde mirum non est si iure ciuili detur actio ex tali pacto. quòd si ius intenderet ea irrita reddere etiam cum iuramento, omnino irrita essent. Sicut enim potest impedire ne ex pacto simplici obligatio nascatur; ita etiam ne ex iurato.

DVBITATIO 5.

Vtrum contractus, cui error vel dolus causam dederit sit validus.

27 *Dolus multis modis in contractu.* Notandum est, *Dolum* vel errorem posse contingere, vel circa substantiam rei, vel circa accidentia & extrinseca, quæ alliciunt, aut auertunt à contrahendo. Rursus, potest hic *dolus dare causam contractui*, ita vt sine illo non velles contrahere: aut non dare causam, sed solùm *incidere in contractum*; vt si velles quidem contrahere, sed non tanto pretio. Denique hic *error* seu *dolus* potest prouenire vel à parte, quæ tecum contrahit, vel à tertio, ita vt pars non sit vllo modo illius particeps, vel ex propria tua opinione. His positis,

Error circa substantiã. Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentium esse errorem circa substantiam rei, contractus iure naturæ est irritus. est communis sententia Doctorum. ratio est; quia deest substantialis consensus: nam non consentit in illam rem, sed in aliam, quam putat subesse istis accidentibus. vt si venditor, gemmam putet esse vitrum, & pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad restitutionem gemmæ, vel ad iustum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit; quia venditor non consentit in alienationem gemmæ, *sed vitri*. Similiter si venditor vitrum vendat pro gemma; quia emptor non consensit in emptionem vitri, sed gemmæ, quam putabat esse sub illa specie. Idem patet ex contractu matrimonij.

28 *Si dolus nõ det causam contractui.* Dico Secundò, Si non sit error circa substantiam, contractus est validus, modò dolus non det causam contractui. est communis sententia Doctorum, D. Antonin. p. 2. tit. 1. cap. 17. §. 6. Caietani quæst. 77. art. 3. Soti, lib. 6. qu. 3. art. 2. & aliorum. probatur, quia iste verè consentit, v. g. in emptionem istius rei sciens & volens, absque metu & fraude: qui consensus sufficiens est ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus circa qualitatem rei; tum quia non requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes consentiat; tum quia non habet expressè vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etsi enim sciret rei qualitatem; tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio.

Hinc sequitur, Contractum esse validum, etiamsi quis deceptus sit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit causam contractui, sed solùm est causa maioris vel minoris pretij. vnde ipse contractus non potest rescindi, nolente emptore, sed ad æqualitatem reduci. Ita docet glossa in cap. Cùm dilecti, de emptione & venditione; & expressè habetur eodem cap. & C. de rescind. vendit. L. 2.

29 *Si dolus det causam contractui.* Dico Tertiò, Si dolus det causam contractui, & proueniat ab altera parte, vel saltem illa sit particeps doli, contractus adhuc iure naturæ non est omnino irritus, tamen pro arbitrio eius, qui deceptus est, (si solubilis sit) irritari potest. *Nõ esse omnino irritũ.* Quòd non sit omnino irritus, Probatur Primò, ex contractu matrimonij, qui dolo initus, validus est; & quia natura sua insolubilis est, validus perseuerat, nec ob iniuriam acceptam irritari potest. Secundò, Quia dolus iste versatur, non circa substantiam contractus aut materiæ; sed circa causam contrahendi, quæ rei est extrinseca & accessoria: ac proinde non tollit consensum, qui aliquo modo sit sufficiens ad naturam contractus. Tertiò, Si deceptus velit contractum constare, deceptor non potest resilire, ne ex dolo commodum reportet, vt colligitur ex cap. 1. de eo, qui duxit in matrimonium, & docet plurimi Doctores. quod est signum contractum non fuisse omnino inualidum. Quartò, Quia communis sententia Doctorum est, contractum stricti iuris, etiamsi dolus vel metus ei causam dederit, validum esse; doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L. Dolo. C. De inutilibus stipulationibus, & apertiùs Instit. de exceptionibus, initio. hoc autem falsum esset, si iure naturæ esset omnino irritus. quia quod iure naturæ est irritum, iure ciuili non potest esse validum, & tribuere actionem.

Posse irritari. Quòd autem possit irritari pro arbitrio decepti, patet: quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit; ac proinde tenetur illum restituere in integrum & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

30 *Deceptor tenetur ad restitutionẽ.* Hinc sequitur, Deceptorem teneri ad restitutionem rei & fructuum, etiamsi dominium translatum fuerit; quia per iniuriam fuit causa alienationis: & deceptum posse vti occulta compensatione, si aliter quod suum est, recuperare nequit.

31 *An iure positiuo sint irriti. Contractus bonæ fidei & strictĩ iuris.* Sed difficultas est, Vtrùm tales contractus sint omnino irriti iure positiuo? Iurisperiti hic distinguunt; omnes contractus *bonæ fidei*, quibus dolus partis, causam dederit irritos esse: eos autem, qui vocantur *stricti iuris* (vt sunt omnes, qui fiunt per formulam stipulationis & quidam alij) esse validos, & tribuere actionem in foro externo, sed posse exceptione doli mali elidi. de quo vide Couarruuiam ad regulam Possessor. 2. p. §. 6. num. 6.

Verùm, quidam hanc distinctionem reijciunt, tanquam non satis in iure fundatam; & docent eandem esse rationem contractuum bonæ fidei & stricti iuris: omnes enim aliquo modo validos esse, & posse exceptione doli elidi. Ita Ioannes Ignæus in L. Contractus, ff. de reg. iur. nu. 150. Faber & Bellapertica apud Couarru. suprà. Hæc sententia non est improbabilis. Primò,

Quia

Quia sicut L. Dolo, C. de inutilibus stipulationibus dicitur de contractu stricti iuris: *dolo vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli mali tamen, vel metus exceptionem submoueri petitio debet*: ita L. Si dolo, C. De rescindenda venditione dicitur de contractu bonæ fidei, *si dolo aduersarij deceptum, venditionem prædij te fecisse Præses Prouinciæ aditus animaduerterit, sciens contrarium esse dolum bonæ fidei, (quæ in huiusmodi contractibus maximè exigitur) rescindi venditionem iubebit*. itaque insinuat contractum *bonæ fidei* non esse omnino nullum, sed posse rescindi. Nec obstat L. 7. Et eleganter, ff. De dolo. vbi dicitur *nullam esse emptionem, si in hoc ipso vt venderet circumscriptus est*: tum quia ibi agitur de minore per dolum decepto vt venderet seruum, cuius contractus, quo talem rem absque decreto Iudicis alienat, est planè nullus, vt patet L. 16. In causæ cognitione. §. Item relatum, ff. De minoribus: de quo infra dubit. 8. tum quia ibi agitur de emptione, cui causam dederat dolus tertij: quo casu emptio in alijs non est irrita, etsi sit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat, talem contractum esse planè nullum.

Probatur Secundò, Quia quando metus dat causam contractui, non est omnino irritus, sed in irritum reuocandus, vt dicemus dubit. 6. atqui metus & dolus in iure censentur paria L. Si dolo, ff. De inutilib. stipul. & cap. Cùm contingat, de iureiurando. Tertiò, Quia id magis consentaneum est Iuri naturę, per quod tales contractus non sunt omnino irriti, quamuis etiam non omnino validi. Quartò, Est magis expediens bono publico, ad coërcendos huiusmodi deceptores, qui interdum hac ratione capi possunt in astutia sua, si is, qui deceptus fuerit, velit contractum valere, quando est ipsi vtilis.

Nec obstat, quòd talis contractus dicatur aliquando *irritus* vel *nullus*, vel *nullam vim habere*. rectè enim dicitur *irritus*, tum quia deceptor ex eo nihil solidi iuris acquirit, nisi alter illum ratificet; nam tenetur ad restitutionem in integrum, ante omnem sententiam. tum quia in fauorem decepti est irritus. potest enim hic, vbi resciuerit deceptionem, illum irritum reddere, & petere restitutionem rei traditæ: tum denique, quia in iure sæpe dicitur irritum, quod est irritandum, & contrà. Potest etiam dici *validus* non simpliciter, sed secundum quid, nempe in fauorem decepti; quia potest illum ratificare.

Quo modo dicatur irritus.

Ex hac sententia sequitur, Eum, qui deceptus est, posse cogere deceptorem ad implendum contractum; nec opus esse nouo consensu deceptoris; quia ex primo consensu manet obligatio: (obligauit enim se deceptor quantum potuit ex parte sua) quæ non perit, nisi deceptus, cognita deceptione, resiliat à contractu. Vnde si deceptor reuocet suum consensum, antequam alter resiliat, non valet.

Deceptor potest cogi ad implendum cōtractum.

32 *An teneatur ratificare, volente decepto.*

PETES, Vtrùm in altera sententia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus causam dederit, iure positiuo esse omnino nullos; obligetur deceptor in conscientia contractum ratificare & implere, si deceptus velit? Multi Doctores docent, in conscientia teneri ante sententiam Iudicis. Primò, Quia, etsi contractus validus non fuit, tamen ex parte sua fidem dedit, quam debet seruare. Secundò, Quia iura ita statuerunt, non in pœnam dolosæ machinationis; sed ob naturalem æquitatem; quia bono communi ita expedit. quæ sententia est valde probabilis, eamque tenent Richardus in 4. dist. 36. circa 3. principale, q. 1. Syluest. Matrimonium. 8. q. 2. §. Nonum. Nauar. cap. 22. nu. 33. Molina disput. 352. & alij.

Sed habet difficultatem: si enim non tenetur implere ratione contractus; ergo solùm ratione pœnæ: at nemo tenetur ad pœnam nisi post sententiam. Suppono non interuenisse damnum decepto, quod non sit aliter reparabile. si enim tale interuenisset, tunc ratione damni sarciendi teneretur contractum ratificare & implere; vt si sponsam cognouisset.

DICES, Tenetur ratione iniuriæ. Contrà; Illa iniuria, si absit damnum, non est tanti; & facilè alia ratione ei satisfieri potest. Confirmatur, quia qui fictè contraxit, non tenetur, saltem sub peccato mortali, ratificare contractum, si nullum incommodum secutum sit, vt infrà c. 18. nu. 61. dicetur: ergo neque qui dolo. Vnde valde probabile videtur, posita illa sententia, non teneri ratificare contractum, saltem sub peccato mortali, nisi ratione damni secuti, vel ratione sententiæ Iudicis. Ita sentit Conradus, de contractibus q. 57. Ioannes Medina. C. de restit. q. 33. Sotus in 4. d. 35. q. vnica. a. 2.

33 *Si pars non sit particeps doli.*

Superest, vt dicamus de illo euentu, quo is, quicum contrahis, non est particeps doli; sed deceptus es à tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant tunc adhuc contractum esse irritum. Ita Conradus & Medina supra. Ratio illorum est, quia deest consensus liber. nam quòd consentis, est ex errore inuincibili, qui facit inuoluntarium. Sed contrarium est verius, Vnde

Est validus

Dico Quartò, Talem contractum absolutè validum esse. Ita glossa in cap. Cùm dilecti, de empt. & vendit. Bartolus in L. Et eleganter, ff. de dolo, in principio. Couarr. reg. Possessor, p. 2. §. 6. nu. 6. & alij. Ratio est, quia non est error circa substantiam rei, sed solùm circa extrinseca; vt circa causas, quæ alliciunt vel auocant à contractu. vt Bartolus ait. & aliàs nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quòd nullum ius talem contractum irritum reddat. Vnde sequitur, eum, qui tali contractu aliquid consecutus est, non teneri ad restitutionem, nisi contractus in irritum reuocetur; quia nullam iniuriam intulit.

PETES, An hic contractus, detecto errore possit in irritum reuocari arbitrio eius, qui deceptus est?

Potest in irritum reuocari.

RESP. Si sit contractus gratuitus, vt promissio vel donatio liberalis, potest pro arbitrio reuocari, si dolus vel error circa motiuum ei causam dederit; quia in his spectanda est etiam intentio tacita & habitualis: nam ex sola intentione legem accipiunt, cum omnino sint gratuita. Idem dicendum de voto, quod est promissio quædam. Si verò sit onerosus, maior est difficultas; quia hic contractus pendet etiam ex consensu alterius, qui talem conditionem nollet admittere. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es, & sic tibi ipse imputare debes, quòd rem meliùs non

examinaueris: vel dolo tertij; & sic in illum actionem habes, vt expressè habetur L. Et eleganter, ff. De dolo, & L. Si proxeneta, ff. De proxeneticis.

Nõ tenetur implere, si res sit integra. Verius tamen puto, quandocunque error inuincibilis dedit causam contractui, & res adhuc est integra, eum, qui deceptus est, vbi sciuerit veritatem, in conscientia non teneri implere contractum; nisi fortè per sententiam Iudicis cogatur. Patet hoc, Primò, in contractu sponsalium, quem non tenetur deceptus implere, simulatque cognouerit aliquid subesse, quod si ab initio sciuisset, noluisset contrahere. Secundò, Quia si tale quid post contractum eueniret, non teneretur illum implere, eò quòd status rerum sit notabiliter mutatus: ergo etiam non tenebitur, si id, quod ab initio latebat, postea se aperiat. nam paria sunt, superuenire de nouo, & proferri in lucem, seu incipere cognosci. Tertiò, Quia alter non potest conqueri de iniuria, cùm tacita mens contrahentium sit, non obligare se ad implendum contractum, si se deceptos deprehendant: idque confirmat consuetudo passim recepta. *Si damnum parti obueniret.* Si tamen inde alteri damnum obueniret, deberet alter compensare. Quando autem res non est integra, vt si contractus sit vtrinque vel altera ex parte completus; tunc est distinguendum; vel enim alter erat conscius vitij seu defectus, vel non erat: si non erat conscius, iura non concedunt rescisionem, sed solùm actionem quanti minoris, id est, vt tanto minùs soluas, quanti minoris, detecto vitio rem esses empturus, vt habetur L. 13. ff. de actionibus empti, in principio; vt si *oues morbidas emisti, vel ligna cariosa*, vt ibidem dicitur. quod non solùm in contractu emptionis, & venditionis, sed etiam in aliis permutationibus locum habet, vt constat L. 18. in fine, ff. de ædilitio edicto. Seposito tamen iure positiuo, puto posse rescindi, si deceptio est causa contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non censetur voluisse consentire. Vide Syluestrum, Iuramentum 3. q. 1. & Nauarrum cap. 12. nu. 13. de quo infrà cap. 42. dubit. 7.

Si conscius vitij. Si autem is, qui tecum contrahit, conscius est vitij, contractus est irritus in tuum fauorem, ita vt pro arbitrio tuo, detecto vitio possis illum irritare, vel confirmare. colligitur ex dicta L. 13. Ratio est, quia tunc censetur particeps doli. nam tenebatur quasi ex officio, saltem iure positiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim statuitur L. 1. ff. de ædilitio edicto; & colligitur etiam d. L. 13. de actionibus empt. itaque si non fecit, contra iustitiam peccauit. vide Medinam, C. de restitutione q. 34. Puto tamen, seposito illo iure positiuo, illum ex iustitia ad hoc non teneri, nisi rogatum, vt infrà cap. 21. dubit. 11. dicetur.

34 *Libertas sufficiẽs ad cõtractum.* Ad rationem Conradi & Medinæ, Respondeo; Illum consensum habere libertatem sufficientem ad essentiam contractus, vt patet in matrimonio, quod validum est, etiamsi decipiaris circa causas contractus. Ratio est, quia consentis hic & nunc in rem, quam nosti: error enim est circa aliquid extrinsecum. dicitur inuoluntarius solùm secundum quid, ratione taciti dissensus, qui esset actu, si error abesset. quia tamen nec actu est, nec virtute, sed solùm habitu, non reddit irritum contractum. imò neque si actu esset, irritaret. quia solùm est simplex displicentia; nollem si scirem.

DVBITATIO 6.

Vtrum contractus, cui metus causam dederit, sit validus.

35 *Metus grauis seu cadens in cõstantem virum.* Notandum est, *Metum*, alium esse *grauem*, alium *leuem*. *grauis*, alius est *grauis absolutè*, alius *respectiuè*. *Metus absolutè grauis* est, qui cadit in constantem virum. Dicitur autem metus *cadere in constantẽ virum*, qui est alicuius mali, quod viro constanti est formidabile; eumque meritò commouere queat. *Quorũ malorum sit.* talis est, Primò, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diuturni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Stupri in viro vel fœmina. Octauò, Amissionis honorifici status. hæc omnia habentur ff. Quod metus causa, & C. Eodem. Et in 1. decretal. eod. titulo. Nonò, Amissionis omnium bonorum, vel certè notabilis partis; nam sine his non potest commodè & honoratè viuere. Decimò, Infamiæ iuris, vel etiam facti, quę difficulter possit abstergi; fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prouerb. 22. *melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Vndecimò, Excommunicationis iniustæ. secus si iusta sit. hæc enim facilè potest caueri, sublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, si hæc mala liberis nostris timeamus, *quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur*. vt habetur L. Isti quidem. ff. Quod metus causa. Idem dicendum, si parenti vel vxori impendeat: quia hi etiam præ liberis diligendi. Imò idem videtur, si fratri, sorori, vel alteri, arctissimo amicitię vinculo nobis copulato: quia horum mala, nostra reputamus. *Metus reuerentialis.* Decimotertiò, Ad metum quoque grauem pertinet, metus reuerentialis, quo filius timet offensionem parentum, pupillus tutorum, subditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Episcopi; nimirum si hæc offensio putetur fore magna & diuturna, cum asperitate vultus vel verborum, vel alia mala tractatione. Item si parens vel alius, cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & assiduè petat. Vnde non quiuis metus reuerentialis censetur grauis; sed ingens; vel si coniunctæ sint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id est, vehementes & sæpius repetitæ: hæc enim, dum iunguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri solet, æquiualent metui graui. Vide de his Couarruuiam in epitome 4. decretal. p. 2. c. 3. §. 4. & Henriquez l. 1. de matrimonio cap. 9. & nouissimè Sanches l. 4. de matrimonio, disput. 5. 6. 7.

Respectiuè grauis. *Respectiuè grauis* dicitur, qui est alicuius mali, quod etsi viro constanti non sit formidabile, tamen fœminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso, formidandum meritò videtur: quod iudicio prudentum relinquitur. nam secundum rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quàm viri robusti & constantes, maioribus.

Respectiuè etiam grauis dici potest; quando malum, quod timetur, maius est, quàm damnum,

num, quod per contractum incurritur, vt si minaris auferre equum, nisi vendam tibi vestem: hic tamen absolutè leuis est. His positis,

Non est omnino irritus iure naturæ.

36 Dico Primò, Contractus metu graui celebratus, neque iure naturæ, neque etiam iure positiuo est omnino irritus, sed est aliquo modo validus. Prima pars, *quòd non sit irritus iure naturæ*, est communis ferè Doctorum sententia, Soti in 4. d. 29. q. 1. a. 3. Richardi, eadem dist. circa 1. princ. q. 2. Palud. d. 15. q. 2. a. 5. & aliorum, qui tenent, tales contractus non esse irritos, sed irritandos. Probatur, si est omnino irritus iure naturæ, id prouenit vel defectu consensus, vel quia interuenit iniuria. non defectu consensus, quia qui metu coactus consentit, absolutè consentit voluntariè: omnibus enim consideratis, vult. Nec obstat, quòd illi volitioni iungatur nolitio: quia est solùm nolleitas, vt ita dicam; qua nollet, si timor mali abesset; quæ proinde est omnino inefficax, cùm conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iustè cogitur, valet contractus; & tamen est simile inuoluntarium, & simile nolle.

Non etiam ratione iniuriæ: tum quia iniuria non est immediata causa contractus, sed consensus contrahentis, tum quia etsi iniuria possit esse sufficiens causa ad reuocandum consensum & contractum irritandum, non tamen est sufficiens, vt ipsum reddat omnino irritum, vt patet in contractu, cui dolus causam dedit, qui, etsi iniuria interueniat, non tamen est iure naturæ irritus, sed irritandus, vt dictum est dubit. 5. n. 29. & 31. Item cùm quis decipitur citra vel vltra dimidium iusti pretij.

Nec Iure positiuo.

Altera pars, *quòd non sit omnino irritus iure positiuo*, est etiam ferè communis sententia Doctorum, vt docet Nauarrus, in cap. Accepta, opposit. 5. n. 7.

Probatur Primò, Instit. de exceptionibus in princ. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palàm est, iure ciuili te obligatum esse; & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est.* Vbi glossa, *obligatum esse: scilicet inspecto iuris rigore: & efficax est, scilicet in sui substantia.* Secundò, Probatur L. Si mulier, §. fin. ff. Quod metus causa. *Si metu coactus adiui hæreditatem, puto me hæredem effici; quia quamuis, si liberum esset, noluissem, tamen coactus volui, sed per Prætorem restituendus sum vt abstinendi mihi potestas tribuatur.* Tertiò, Ex L. vlt. C. De his, quæ vi. *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari*: ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari potest ex L. 3. 5. 7. C. De his, quæ vi. & ex cap. 2. & 4. de his, quæ vi.

Excipiuntur aliquot casus.

37 Excipit tamen Glossa in cap. 2. de his, quæ vi. sex casus, in quibus metu facta sunt omnino irrita. Primus, Contractus matrimonij, etiamsi iuramentum accedat. vt communiter Doctores in cap. Cùm locum, & cap. Veniens. 2. de sponsalib. non tamen probo, quod glossa addit, matrimonium ex metu esse irritum, qualiscunque metus ille sit, ex culpa, an sine causa. Verius enim est, non esse irritum, si metus iure incutiatur. Secundus, Si dos promissa vel soluta sit per metum; quia est accessoria ad matrimoniū, ff. Quod metus causa, L. Si mulier, §. Si dos. Tertius, In rebus Ecclesiæ non tenet promissio vel traditio ex metu. 15. q. 6. c. 1. & cap. Peruenit, de iureiurando. quia iure requiritur certa solenitas in rerum Ecclesiæ alienatione, de qua cap. Sine exceptione. 12. q. 2. & nos infrà cap. 24. dubitat. 10. Quartus, Si votum ex metu emissum; cap. 1. De his quæ vi. Quintus, Iurisdictio per metum extorta non valet, L. 2. ff. de Iudicijs. Sed contrarium est verius, Talem iurisdictionem validam esse, & ea, quæ ex ipsa sunt secuta. Colligitur ex Glossa in cap. Abbas. De his quæ vi. vbi dicit; *quia generaliter ea, quæ metu gesta sunt valent, nisi ius speciatim irritet.* Nec obstat d. L. 2. de Iudicijs, quia loquitur in casu speciali, quando iurisdictio conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus, Iudici alicui, cui aliàs non sunt subiectæ, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iurisdictionis collatio & prorogatio est irrita; & gesta ex illa, non valent. Sextus, Authoritas tutoris per metum extorta, ff. de authorit. tuto. L. 1. §. vlt.

Iurisdictio metu extorta.

His addunt aliqui alios casus. Septimus ergo sit, Si sponsalia metu sint extorta. Sed verius videtur, ea non esse omnino nulla, sed more aliorum contractuum irritanda. caput enim Ex literis, de desponsat. impuberum, quo illi nituntur, solùm probat, ea posse irritari.

DICES, Ergo ex illis oritur impedimentum publicæ honestatis.

Sponsalia metu extorta.

RESPONDEO, Id posse concedi; nihil enim incommodi. potest etiam negari, quia quod ab initio est ita debile, vt pro arbitrio partis possit in irritum reuocari, censetur iure quasi irritum. Octauus, Promissio & donatio metu facta; quia hi actus debent omnino esse liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Promissio metu extorta.

Sed verius est, hos actus non esse omnino irritos: non enim ad illorum substantiam requiritur maior libertas, quàm ad contractus onerosos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, sed donatio onerosa. Confirmatur L. vltima. C. de his, quæ vi; vbi donationes cum contractibus onerosis dicuntur infirmandæ: non sunt ergo per se omnino irritæ.

Renunciatio beneficij.

Nonus, Renunciatio beneficij metu facta. Sed probabilius est, illam non esse omnino irritam, sed irritandam, vt docet Nauarrus in cap. Accepta, opposit. 5. art. 7. Vnde ipse infert, Primò, Renunciantem non teneri ad horas, sed eum, cui beneficium ex renunciatione collatum est. Secundò, Renunciantem non posse ad titulum illius beneficij ordinari; quia non est ampliùs ipsius. Contrarium tamen in vtroque dicendum esset, si renunciatio illa esset omnino irrita. quæ sententia etiam est valde probabilis, vt ex eodem Nauarro patet.

Possunt rescindi.

38 Dico Secundò, Etsi hi contractus non sint omnino irriti, possunt tamen in foro conscientiæ rescindi, & in irritum reuocari pro arbitrio eius, qui metum passus est, si metus iniustè incussus fuit ad contractum extorquendum. Est communis sententia Doctorum. Hinc passim in iure dicitur; *quæ vi & metu fiunt, debere in irritum reuocari, debere robore firmitatis carere.* cap. 2. & 4. de his quæ vi. Ratio est, quia qui metum iniustè incussit, iniuriam alteri intulit; vnde tenetur illum in priorem statum restituere: & alter ius habet exigendi hanc restitutionem.

39 *Si à tertio incussus.*

DICES, Hæc ratio benè probat, si metus tibi incussus sit à parte, cum qua contrahis; non autem si à tertio, ita vt pars non sit iniuriæ particeps: tunc enim non videris posse rescindere contractum, sed solùm habere actionem in tertium.

RESP. Etiam tunc potes rescindere, & rem tuam recuperare, vt patet L. Item si cum exceptione, §. In hac actione, ff. Quod metus causa, vbi dicitur, *in hac actione non quæritur vtrùm is, qui conuenitur an alius metum fecit. sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim.* Idem colligitur ex cap. 1. 3. & 4. de his quæ vi. nam agitur de specie facti, in qua metus à tertio illatus est. Vtrùm autem id ex iure naturæ proueniat, an ex positiuo, non satis constat. Plerique Doctores videntur sentire, ex iure naturæ. ratione enim iniuriæ, rem manere obligatam priori domino; & consequenter, cum illo onere transire ad quosuis. consensum enim per iniuriam extortum non transferre rem solidè & irreuocabiliter: sed eo modo, vt maneat ius in rem, & non tantùm in personam, quæ iniuriam intulit. par enim non esse, vt quis per iniuriam alterius, ius omne in rem suam amittat. Confirmatur, quia ratione iniuriæ eadem res in pristinum statum est restituenda: ergo est obnoxia restitutioni, vbicunque fuerit. Hæc sententia est valde probabilis; & etiam in eo, quod metu leui extortum est, locum habebit, vt statim dicemus: & quando dolus tertij dedit causam contractui; quia vtrobique interuenit iniuria. nisi ius ob bonum commune aliter disponat; sicut fecit, quando neuter contrahentium est conscius vitij occulti; vt superiore dubit. dictum est. Crediderim tamen, eum, qui bona fide rem talem emit, ignarus iniuriæ, quæ intercessit, non teneri ad restitutionem, nisi quando is, qui iniuriam passus est, in rem agere cœperit: quia consecutus est dominium rei, & ipse nullã iniuriam intulit.

Vtrum iure naturæ, possit irritari.

Si ignarus sit iniuriæ tertij.

40 *Si ob illum finẽ incussus metus.*

DIXI *si incussus fuit ad contractum eliciendum.* quia si ob alium finem incussus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus, non potest rescindi. vt si captus à latrone promittas tertio, qui iniuriæ nõ est particeps 100. vt te liberet. tunc enim metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio; nec potest dici metu extortus, sed cùm iam metus ob aliam causam est iniectus, adhibetur contractus tanquam medium ad illum pellendum. itaque qui contractum tecum init, non infert metum, sed aliunde illatum aufert. vnde non meretur vt contractus ei rescindatur.

41 *Si iustè.*

DIXI *iniustè*; quia si iustè incussus fuerit, etiam ad eliciendum contractum, non potest irritari. Iustè incutitur, quando malum, quod minamur, iure inferre possumus. Sic qui contraxit sponsalia, metu excommunicationis, potest compelli contrahere matrimonium. cap. ex litteris. 2. de sponsalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promisit aliquid, ne accusaretur de crimine, de quo iure poterat, tenetur. Ratio est, quia hi contractus non possunt irritari, nisi ratione iniuriæ, quæ abest, quando metus iustè incuti poterat. Syluester v. Metus. q. 6. Angelus ibidem num. 10. & alij.

42 *Si non erat animus inferẽdi mali, sed terrẽdi tantùm.*

PETES, Quid si ei, qui minabatur accusationem, non erat animus accusandi, sed solùm terrendi; poteritne id, quod sic extorsit, retinere? Videtur non posse; quia dolus dedit causam contractui. noluisset enim alter dare, nisi fuisset deceptus. Deinde quia dedit, vt deponas animum, quem non habes; itaque titulus non subsistit. Vnde Molina disput. 514. docet, eum, qui poterat in iudicio repetere amissa ludo prohibito, posse quidem seriò comminari repetitionem; & ne vtatur hoc iure, pacisci cum illo, vt partem lucri restituat; tamen si fictè minatus fuerit, non posse retinere, quod extorsit. Hæc sententia est probabilis.

Contrariam tamen credo veriorem, quam tenet Sanches lib. 4. de matrimonio, disput. 9. Ratio est; quia etsi non habeat animum, habet tamen ius accusandi, eoque iure vti potest; quod ius est pretio æstimabile, siue habeat animum eo vtendi, siue non. Itaque si aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec obstat, quòd dolus dederit causam contractui, ac proinde ille contractus videatur irritus; iuxta ea, quæ dub. 5. diximus: quia non est dolus malus seu iniustus, de quo illa sunt intelligenda; sed iustus. nam iustè poterat minari accusationem, siue haberet animum, siue non. Neque tu præcisè dedisti vt deponat animum, sed vt reipsa non accuset, & iure accusandi cedat: quorum vtrumque ille præstat: potest ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicendum, cùm quis minatur tibi repetitionem eorum, quæ perdidit. siue enim ex animo minetur, siue ficte, potest retinere quod tu hac de causa dederis. quia das vt cedat iure repetendi, & vt reipsa non repetat.

Verius posse retinere.

43 *Qui iustè cogitur, censetur volũtarius moraliter.*

DICES, Multi Doctores docent, supradictos contractus esse inualidos, defectu consensus & voluntarij: atqui dum metus iustè incutitur sæpe non minùs inuoluntariè consentit, quàm dum iniustè: ergo.

RESP. Si physicè res consideretur, non minùs inuoluntariè consentit, qui iustè cogitur, quàm qui iniustè. vterque enim consentit repugnante voluntate, tum per simplicem affectum nolitionis, tum per dolorem animi. moraliter tamen loquendo, is qui iustè cogitur, non censetur inuoluntariè consentire: quia voluntariè causam metus & coactionis dedit: vnde timor ille mali non censetur extrinsecùs inferri, sed ab illomet nasci: ac proinde consensus inde secutus non censetur inuoluntarius; cùm sit omnino voluntarius in sua causa. Qui verò iniustè cogitur, censetur inuoluntariè consentire; quia causa metus non est illi voluntaria, nec ab ipso ortum habuit; sed solùm à causa extrinseca. Vnde consensus inde secutus, quatenus à causa extrinseca oritur, censetur inuoluntarius. Hoc modo intellige, quando Doctores dicunt, ad contractus requiri *consensum liberum*: *& coactionem* repugnare libertati contractuum: loquuntur enim de contractibus firmis, qui non possunt pro arbitrio partis irritari, & de *coactione* à causa extrinseca, non habente ortum ab intrinseco. *Liberum* vocant, non coactum à causa extrinseca, seu per metum iniustum, & dolo non inductum. si enim cogaris ex causa iusta, id non officit libertati contractuum. Simili modo intellige cap. Cùm locum, de sponsal. vbi dicitur, *Ibi locum non habet consensus, vbi metus & coactio intercedit.* loquitur enim de consensu, qualis solet requiri in contractibus, vt firmi sint; & de *coactione iniusta*. Et illud in regulis

Liberum.

Coactum.

Consensus.

gulis Iuris. *Nihil consensui tam contrarium, quàm vis & metus.*

44 *Consectaria 5.* Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, transactiones, concessiones, promissiones, donationes, contractus, & distractus, seu contractuum rescissiones, & generaliter omnes consensus, per metum grauem iniustè extortos, posse in irritum reuocari, & quicquid ex illis est secutum.

Secundò, Eum, qui ex huiusmodi contractu, vel consensu aliquid est consecutus; teneri ad restitutionem; siue ipse, siue alius metum intulerit. Ratio est, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in pristinum statum restituere; ac proinde reddere, quod consecutus est. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur saltem ratione iuris positiui, quo non solùm datur actio in personam, quæ iniuriam intulit, sed etiam in rem, apud quemcunque existat; vt expressè habetur L. 8. §. Sed quod. & §. Volenti, ff. Quod metus causa. Imò valde probabile est, teneri etiam iure naturali, vt suprà nu. 39. ostensum est; quamuis fortè non ante rescissionem contractus, si bona fide processit.

Occulta compensatio. Tertiò, Si non pateret alia via illius recuperandæ, priorem dominum posse eam occultè surripere; vel si id non daretur, vti occulta compensatione, sicut in alijs debitis. quo modo etiam dum res aliqua mihi promissa est, si illam aliter consequi nequeo, possum iuxta probabilem sententiam, mihi occulte consulere.

Quartò, Non posse in irritum reuocari id, quod ex metu iustè illato actum est; quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hæc potestas rescissionis competat.

45 *Si nimis grauis obligatio exigatur.* Aduerte tamen, si nimis grauis sit obligatio, vel res, quam metum inferens exigit, & non habeat proportionem cum iure, quo ipse cedit, malum intentatum remittens, vel cum opera, quam præstat, malum aliunde impendens auertens; posse consensum reuocari, quo ad illum excessum, vt contractus ad æqualitatem reducatur. vt si, ne accusem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; si dum hostem fugis, vt concedam latebras, petam à te aliquem contractum valde damnosum. In his enim aliqua proportio & æqualitas seruanda est: prout prudentia determinabit; quæ si excedatur, committitur iniustitia: ac proinde tenetur alter ad restitutionem; quam si non fecerit, potest læsus vti occulta compensatione; aliâ via recuperandi non suppetente.

Si falsò putasti malũ impendere. Quintò, Nihil referre in foro conscientiæ, vtrùm alter reuera malum inferre cogitauerit, an non; si tu seriò apprehendisti periculum tibi impendere, & ideo consensisti animo repugnante; id est, nullo modo consensurus, nisi tale malum apprehenderes. Ratio est; quia malum non causat metum, nisi quatenus apprehensum. vnde siue reuera impendeat, siue non impendeat; si eodem modo concipiatur, eundem metum concitabit, easdemque vires habebit ad consensum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hæc exceptio metus, nec datur actio ad rescindendum, nisi iusta ratione conceptus fuerit; quia aliàs non præsumitur fuisse causa consensus; imò non putatur fuisse verus metus, sed simulatus.

Quæ hactenus dicta sunt, intelligenda de metu graui, qui vocatur metus cadens in constantem virum. Item de metu reuerentiali, cui coniunctæ sunt minæ tacitæ vel expressæ, aut timor diuturnæ aut grauis offensionis; hic enim meritò grauis à Doctoribus censetur, vt suprà diximus.

46 *De metu leui.* Nunc difficultas superest de metu leui, quo vir constans permoueri non solet; quia L. Metus, ff. quod metus causa, dicitur, *metum vani hominis non esse spectandum, sed eum, qui in constantissimum cadit.* & ff. de reg. Iuris, *Vani timoris nulla est excusatio.* Vnde etiam in foro externo non datur rescissio actus, qui per metum leuem extortus est.

Acta per metũ leuẽ iniuriosũ, possunt rescindi. Respondeo & Dico Tertiò, Etsi ea, quæ per metum leuẽ acta sunt, sint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad rescindendum contractum; tamen in foro conscientiæ possunt in irritum reuocari, & quæ tradita sunt repeti, & qui ea obtinet, tenetur restituere; si metus ille per iniuriam ad illa extorquenda sit incussus. Ita Syluester v. Restitutio 2. dicto. 7. Nauarr. cap. 17. nu. 15. vbi dicit, *in foro conscientiæ idem esse, siue iusto metu consentias, siue minore; dummodo coram Deo ille fuerit causa principalis, consensus.* *Causam principalem* vocat, quæ sola, vel præcipuè impellit, & mouet animum ad consensum. & cap. 22. nu. 51. §. Septimum, *Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, sufficit quilibet timor, etiam minor iusto; modò sit causa sine qua non, saltem principalis, eius.* vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle esse inualidum. de quo infrà cap. 40. dubit. 1. Adrianus tract. de restitut. dubit. 5. in fine, vbi loquitur de omnibus transactionibus. Sotus in 4. d. 29. qu. 1. art. 3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quocunque metu notabili factos, rescindi. Idem tenet Couarruuias reg. Peccatum 2. p. §. 3. num. 7. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia sæpe metus leuis, id est, minoris mali, non minùs perturbat hominem, & impellit nolentem ad consensum, quàm metus mali grandis, cadens in virum constantem: ergo si hic tribuit potestatem rescindendi cõtractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriam obtinetur; atqui id, quod per iniuriam comparatum est, obnoxium est restitutioni: vt enim fiat æqualitas, debet restitui ei, à quo ablatum est. Tertiò, Qui metu cogitur, priuatur per iniuriam sua libertate: ergo debet in pristinum statum restitui, vt liberè probet vel improbet contractum; & ipse ius habet hunc statum sibi assumendi, & quæ gesta sunt confirmandi vel irritandi.

47 *Matrimoniũ ex metu leui.* Hic tamen, Primò, Excipe contractum matrimonij; qui per metum leuem, iuxta veriorem sententiam, non est irritus; vnde nec irritari potest, cùm semel validè initus, sit insolubilis.

Altera tamen sententia, coram Deo tale matrimonium irritum esse, est probabilis, eamque tenet Nauarrus suprà, & aliqui recentiores, quam esse satis probabilem affirmat Thomas Sanches lib. 4. de matrimonio, disput. 17. num. 4. Imò coguntur eam tenere, si sibi constare velint, omnes qui sentiunt metum grauem iure naturæ matrimonium irritum reddere, vt Couar-

ruuias in 4.p.2.c.3.§.5.n.6.D.Bonauent. in 4.d.29.q.1. Scotus ibid. q. vnica. Gabriel. in supplem. eadem dist.q.2.a.2. D. Antonin.3.p.tit.1.c.7. in princip. & alij multi, quorum sententia est valde probabilis. Si enim metus grauis iure naturæ matrimonium irritum reddit, id prouenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui necessariam: atqui sæpe metus leuis non minùs adimit: ergo similiter irritabit. Sed quia contrarium fundamentum est probabilius, & verius: nempe solo iure positiuo id fieri; verius etiam est, matrimonium metu leui non reddi inualidum.

Probabile est metum iure naturæ inualidũ reddere actum.

Secundò, Excipe votum, Etsi enim probabile sit, votum metu iniurioso factum, iure naturæ esse inualidum; tamen contrarium est verius, vt infrà c.40.dub.5. dicemus.

48 Ex dictis sequitur Primò, Ea, quæ solo metu reuerentiali acta sunt, posse rescindi; & eum, qui inde commodum percepit teneri ad restitutionem. Ita Syluester Restitutio 2.dicto 7. & v.Metus.q.12. Nauar. suprà, & c.17. n.152. Petrus Nauar. l.3. de restit. c.1. n.332. & alij. quia hic metus, etsi non sit grauis, tamen est iniuriosus & causa actus. vt si filius non audens vllo modo contradicere patri, aliquid promittat, donet, vel alicui iuri renuntiet, animo repugnante; quamuis aliud malum non timeat. parens enim, qui sua authoritate filij libertatem veluti oppressam tenet, obligatur ex iustitia, in huiusmodi actibus eam laxare, vt pro suo arbitrio eligat quod placuerit: vnde si non fecerit, iniuriam infert; & tenetur ad restitutionem eius, quod per talem consensum consecutus est.

Consectaria. *Ex metu reuerentiali acta.*

Secundò, Si vxor consentiat in aliquem contractum mariti, vel promittat aliquid vel fideiubeat, quia non audet contradicere marito, timens iurgia & austerum conuictum; posse illam reuocare consensum, & eos, qui inde aliquid acceperunt ad restitutionem teneri. Patet ex iisdem authoribus. Ratio est, quia iniuriam patitur, dum eius libertas sic impeditur, & cogitur.

Tertiò, Ea, quæ per preces importunas ab aliquo obtenta sunt, voluntate illius repugnante, & solùm ad repellendam molestiam illam concedente, restituenda esse. Syluester suprà, dicto nono. Nauarr. cap.16.num.17. Thomas Sanches lib.4.de Matrimonio disp.10. vbi citat plurimos authores pro hac sententia. Ratio est, quia iniuriam facit, qui tali modo aliquem affligit. *Preces* enim *importunæ* dicuntur, quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti molestia eius, qui rogatur. Si ergo hic, vt illam molestiam depellat, & ille finem vexandi faciat, consentiat; consensus iste per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari potest.

Preces importunæ.

Hoc tamen dupliciter sentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiusmodi precibus vrgetur, non possit illam importunitatem alia ratione, minore incommodo repellere. si enim posset facilè aliter repellere, non videretur concessisse inuitus, nec per iniuriam quasi coactus. vt cùm officia vel beneficia aliquando à Principibus vel Prælatis improba solicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia si vellent, facilè petentes coërcerent) sed ex parte tantùm. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is, à quo sic extortum est, maneat inuitus & putetur cupere vt fiat restitutio. multi enim etsi inuiti concedant, vbi tamen semel concessere, vel non cupiunt fieri restitutionem, vel facillimè cōdonant. Ad rationem ex iure allatam,

Duplex limitatio.

49 RESP. Illis legibus non approbari contractus metu leui initos, nec vllum robur illis dari; sed solùm actionem in foro externo denegari ad eos rescindendos, idq; meritò. Primò, ne lites in immensum excrescant; facilè enim talis metus incidere & probari potest. ob quam causam non conceditur actio ex dolo, nisi dederit causam contractui, vel nisi deceptus sis vltra dimidium iusti pretij. Secundò, quia quando metus leuis est, non præsumitur causa actus, sed liber consensus. Si quis tamen enormiter læsus esset, posset officium Iudicis implorare, etiamsi metus grauis non fuerit.

Leges solùm denegāt actionem.

DVBITATIO 7.

Vtrum contractus per se inualidi confirmentur iuramento.

HÆc quæstio est valde perplexa apud Iureconsultos; de qua tractat fusè Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p.2.

50 Notandum est, non esse idem, *Iuramentum esse validum*, & *iuramentum confirmare contractum*: sed habent se vt magis & minùs commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocunque est seruandum ob honorem diuini numinis, etiamsi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Confirmat contractum*, quando non solùm seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit, & contractum in sua specie validum efficit. Hinc fit, vt etiamsi iuramentum relaxetur, maneat tamen obligatio iustitiæ ex contractu, quæ transit ad hæredes; sicut & Ius alterius ad hæredes transmittitur.

Quid sit iuramentũ esse validũ. *Quãdo cõfirmare cõtractum.*

His positis, vt sciamus quando iuramentum est validum, quando non; Notandæ sunt duæ regulæ.

Prima est, Quando id, quod iuramento alicui promittitur, sine vllo promittentis peccato seruari potest; iuramentum est validum & seruandum. intellige, si ille, in cuius fauorem factum est, illud seruari velit, & aliàs legitimè nō relaxetur.

Quãdo sit validum 1. regula.

2. Secunda est, Quando id, quod promittitur, sine peccato promittentis seruari nequit, iuramentum est inualidum & irritum. vtraque apertè colligitur cap. Cùm contingat, de Iureiur. vbi dicitur, *seruari debere huiusmodi iuramenta*, (quæ fiunt super contractu iure ciuili non obligante) *sine vi & dolo sponte præstita; cùm in alterius præiudicium non redundent, nec obseruata vergant in dispendium salutis æternæ*. Idem habetur cap.2. de pactis in.6. Vnde à contrario sensu colligitur, non esse seruanda, si obseruatio vergat in dispendium salutis. vergit autem, si est peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Non est obligatorium iuramentum, contra bonos mores præstitum*. Quod intellige de *bonis moribus naturalibus*, vnde homo dicitur bonus; & quorum contrarium est peccatum: non de *ciuilibus*, quos tantùm expedit esse in Republica, vt bene sit ordinata politicè. Ratio prioris regulæ est; quia honor & reuerentia diuinæ maiestatis (quam iuramento in testem adduximus) postulat, vt efficiamus verum esse, quod

Contra bonos mores.

quod promisimus; (si modò id licitè fieri potest) ne illam testem falsi faciamus. Posterioris ratio est; quia nemo obligari potest ad peccatum; id enim contradictionem implicat.

51 Petes, Quid si vi, vel alia iniuria extortum sit?

RESP. Adhuc esse validum, si plenus consensus adfuit: quia etsi alter nullum ius ex eo consequatur; tamen honor Dei postulat, vt seruetur quod promissum est, quando sine peccato seruari potest. Confirmatur ex cap. Debitores, de Iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promisit soluere vsuras, teneri. vide plura infrà c.42.d.7.& 8. Potest tamen hoc euentu peti relaxatio iuramenti: (quam Episcopus, vel alius habens priuilegium dispensandi in iuramentis absque præiudicio tertij, dare potest) & tunc non solui, vt patet. d. cap. Debitores. & cap. Si verò, de iureiur. ad quod insinuandum in d. cap. Cùm contingat, dicitur, *iuramenta sine vi & dolo sponte præstita*, esse seruanda; quia si vi vel dolo præstita sint, potest peti relaxatio. & tunc possunt non seruari. Si autem sine vi vel dolo; non potest; & ita *omnino seruanda sunt*, (vt notanter dicitur d. cap. 2. de pactis) id est, ita vt non posit dari dispensatio. quod intellige, nisi culpa fuerit in promissario; ad hanc enim puniendam potest Superior Iuramentum promissoris relaxare. item nisi præstitum ab impubere; tunc enim potest irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, satisfacere momentanea solutione. quandocunque enim habes ius repetendi, si iurasti soluere, teneris quidem soluere, vt impleas, quod iurasti: sed potes mox repetere; quia ius repetendi habes, & contrarium, iuramento non promisisti. Potes etiam ab Episcopo petere relaxationem vt nō soluas; quia hoc non censetur in præiudicium tertij, dum est animus repetendi.

Quādo intercessit iniuria, potest peti relaxatio.

Momentanea solutio.

52 Aduerte tamen, excipi duos casus, quibus iuramentum de re alioquin licita, non obligat. Primus est, Quando Ius irritum reddit nō solùm contractum, sed etiam iuramentum appositum. sicut Concilium Trident. sess.25.cap.16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & dispositionem nouitij, etiam iuratam; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij, intra duos menses proximos ante professionem: & statuit vt etiam tunc non posit effectum sortiri, nisi secuta professione. Secundus est, Quando iuramentum factum est in fauorem tertij; sed nemo acceptauit, vel saltem non validè acceptauit; nec alias factum est in modum voti. Ratio est; quia Iuramentum sequitur naturam & qualitatem actus, super quem cadit; vt communi consensu Doctores docent. *Accessorium enim sequitur naturam principalis.* Hinc fit, vt quando actus alicuius, vel ex iuris dispositione, vel ex recepta consuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit; eandem quoque includat iuramentum actui appositum; nisi agens contrarium intendat. Itaque cùm promissio facta absenti non obliget, nisi ab ipso vel ab alio eius nomine validè acceptetur, & sub hac conditione semper fieri censeatur; etiam iuramentum huic promissioni appositum non obligabit ante acceptationem; nam eandem conditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi DD. quos refert & sequitur Sancius lib.1. de matrimon. disput.7. num.24.

Iuramentū irritum de re permissa

Iuramentū sequitur naturā actus.

DICES, Deus acceptauit Iuramentum: ergo non potest reuocari.

53 RESP. Negando antecedens. Deus enim iuramentum promissorium, factum in fauorem hominis, non acceptat, nisi quatenus homo illud acceptat. vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit, *Si acceptetur, si non remittatur*, &c. Dixi, nec *aliàs factum sit in modum voti*; quia tunc obligat instar voti, etiamsi ab homine promissio non acceptetur: acceptatur enim à Deo; vt si iures te non lusurum alea aut ingressurū Religionē, &c. tunc enim promissio censetur dirigi in Deū, & præterea confirmari iuramento: vnde est votum iuramento confirmatum. Ex prædictis regulis sequitur Primò, Inualidum esse iuramentum Clerici, quo renuntiat priuilegio fori, promittens se compariturum coram Iudice sæculari. Ratio est, quia sine peccato id exequi non potest; cùm sit illi prohibitum, vt apertè habetur cap. Si diligenti, de foro competenti. Vbi aduerte, non ideo hoc iuramentum esse irritum, quia priuilegium hoc non est personale, sed totius ordinis; (vt quidam volunt) sed quia est de re illicita. ipsa tamen renuntiatio nuda, est irrita, quia est priuilegium totius ordinis. Secundò, Inualidum esse iuramentum, quo vir iurat vxori, se non accusaturam illam de vllo crimine: quia fieri potest vt teneatur illam accusare. vnde cap. Quemadmodum, de iureiur. dicitur, tale iuramentum *esse temerarium*; nempe quia iuratur id, in quo potest esse peccatum.

Quomodo Deus acceptet Iuramentum.

54 *Cōsectaria duo.*

Priuilegij fori renuntiatio facta à Clerico.

Iuramentū de non accusando.

PETES, An iuramentum hoc valeat, saltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accusare?

RESP. Non valere; quia propositum non accusandi de vllo crimine, & ipsum non accusare, etsi bonum publicum id postulet; est peccatum. hoc autem est id, quod primò & per se sub illud votum cadit. Simili modo votum Iephte, quo vouit offerre, quicquid primò occurreret, erat irritum; si tamen intendit nihil excipere: nec ex vi illius tenebatur offerre animal idoneum, etiamsi occurrisset. Puto tamen non ita votum ipsius fuisse interpretandum; quia bona mente vouit. omitto alia exempla.

Votum Iephte.

55 Nunc, vt sciamus quando contractum confirmet, quando non, Iurisperiti aliquot regulas assignant; vt videre est apud Bartolum in L. Si quis, ff. de fideiussoribus, quæ ad duas reduci possunt.

Quādo confirmet contractum.

Prior est, Quando actus aliquis principaliter prohibetur, vel inualidus decernitur iure ciuili ob priuatam vtilitatem, confirmatur iuramento; nisi vis aut dolus interuenerit.

Regula duæ

Altera est, Quando actus prohibetur primò & principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento, imò iuramentum est inualidum.

Verùm, in his regulis est magna obscuritas. nam obscurum est quando actus prohibeatur principaliter ob fauorem publicum, quando ob priuatum: vnde etiam hac de re magna est inter Doctores dissensio. Deinde vnde constat Iuramentum esse inualidum, si actus, super quem cadit, irritus sit ob fauorem publicum, quando non est pec-

est peccatum? nullo enim iure, nulla ratione id firmiter probari potest. quin potiùs, contrarium rationi conformius est. Denique ex his regulis deducunt Doctores multa exempla, quæ secundum Ius Canonicum, & veram Theologiam videntur falsa. Vnde aliæ nobis assignandæ sunt.

56 *Aliæ regulæ* *1. regula.* Prima sit, Quando actus iure naturæ est irritus, vel irritari potest, nō confirmatur iuramento: quāuis iuramentum sit seruandū, si id, quod promittitur non est illicitum. Prior pars est cōmunis Doctorum. Omnes enim fatentur, teste Couarruuia, contractum iure uaturæ irritum non confirmari iuramento; vt quando vi vel dolo extortus est. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extortor ad restitutionem. vnde nullum solidum ius acquirit; & qui iurauit, ratione iniuriæ potest petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio positis, ex iure Canonico.

2. regula. Secunda regula sit, Quando actus talis est, vt ipse vel promissio illius ratificandi, vel non reuocandi, inducat obligationem naturalem, confirmatur iuramento; etiamsi aliàs iure ciuili sit irritus, vel in irritum reuocabilis, modò vis vel fraus non intercesserit: Si verò nec ipse, nec promissio illa inducat obligationem vllam, ne naturalem quidem vel si vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento; est tamen hoc iuramentum seruandum, nisi relaxetur. Hæc regula constat duabus partibus; quæ vt intelligantur,

Dupliciter iuramentū potest addi contractui. Notandum est, Dupliciter posse iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum, nec vllum ei robur tribuit: quia non est iuramentum promissorium, sed assertorium tantùm eius, quod fit. vnde non minùs potest contractus reuocari, quàm si tale iuramentum additum non esset. Secundò, Si iures te semper contractum ratum habiturum, nec vnquam reuocaturum. & hoc modo intelligi debet iuramentum, vt confirmet contractum. *Probatur & explicatur prior pars.* Ratio prioris partis est, Si enim ipse contractus inducit obligationem naturalem; manifestum est confirmari iuramento: quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti, quibus illa obligatio poterat elidi; & sic manet omnino firma, & irreuocabilis. Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda, & omnia alia, quibus ius neque assistit neque resistit; de quibus suprà hoc eodem cap. n. 14. 17. 21. & 25. *Pacta inducentia obligationē naturalem.* Denique omnes illi contractus, qui iure ciuili non sunt omnino irriti, sed datur solùm potestas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus sit omnino irritus, promissio tamen non reuocandi, potest inducere obligationem naturalem, cùm hæc iure non sit irrita. vnde si huic promissioni accedat iuramentum, confirmat illam: & consequenter contractus ille reuocari nequit sine iniuria. nam promissio non reuocādi, ius tribuit alteri vt contractus non reuocetur: quod ius fit omnino firmum iuramento. Aliam rationem attuli suprà, num. 26. sed hæc est solidior.

Exempla in varijs contractibus. Exempla, vbi contractus inducit obligationem naturalem, sunt; Primò, Contractus minoris, præsertim de re mobili, sine authoritate curatoris. *Contractus minoru.* de quo infrà nu. 65. Secundò, Donatio inter patrem & filium nondum emancipatum; *Donatio inter cōiuges.* inter maritum & vxorem; de quibus cap. 18. n. 88. & 90. Tertiò, Promissio soluendi & non repetendi quod credito vel ludo vetito ludens amiseris. *Promissio in ludo.* De quo infrà cap. 26. nu. 26. & 27. Quartò, Fideiussio mulieris facta etiam instrumento publico. infrà cap. 28. num. 17. *Fideiussio mulieris.*

Vbi non inducit obligationem naturalem; Primò, Contractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem, quæ seruando seruari poterat, absque authoritate Iudicis. *Contractus minoru de re immobili.* hunc enim irritum esse, nec naturaliter obligare, colligitur ex L. 7. 11. & 15. C. de prædijs minorum: iuramento tamen confirmari, patet L. 1. C. Si aduersùs venditionem. Secundò, fideiussio mulieris sine iuris solemnitate. de quo infrà cap. 28. n. 17. His adde exempla sequentia, siue contractus sit irritus siue non: nam ea res valde est perplexa apud Iurisconsultos; & probabile est, quando contrahentes sunt habiles, & adest vtrinque plenus consensus, contractum inducere obligationem naturalem, etiamsi solemnitas iuris non seruetur; de quo infrà cap. 19. n. 33. Itaque Tertium sit. *Renūtiatio successionis.* Renuntiatio futuræ successionis in paterna hæreditate, cap. 2. de pactis in 6. de qua vide multa apud Couarr. de pactis p. 3. §. 3. & 4. Quartò, Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias, facta absque Iudicis authoritate. *Alienatio fundi dotalis.* cap. Cùm contingat, de Iureiur. Quintò, Promissio instituendi hunc hæredem. Sextò, Promissio non reuocandi testamentum. Septimò, Promissio soluendi 100. in pœnam, si testamentum mutetur. *Promissio nō mutādi testamenti &c.* De quibus tribus promissionibus infrà cap. 19. nu. 95. Octauò. Donatio facta absque insinuatione vltra 500. solidos. Nonò, Donatio omnium bonorum, præsentium & futurorum, de quibus cap. 18. nu. 96. *Donatio omniū bonorum.* Decimò, Promissio pœnæ, sponsalibus adiectæ, soluendæ ab eo, qui resilierit. etsi enim hæc promissio fortassis sit prohibita, (vt videtur colligi posse ex cap. Gemma, de sponsalibus. vbi dicitur *huiusmodi pactio meritò improbanda*) tamen solutio seu impletio promissionis, prohibita nō est; sicut nec receptio rei, quæ soluitur. *Promissio pœnæ in sponsalibus.* imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is, cui hæc mulcta soluta fuerit, non tenetur ad restitutionem ante sententiam Iudicis; vt post alios docet Sanches lib. 1. de matrimonio disp. 33. n. 21. quod signum est aliquod ius per talem promissionem acquiri: ergo accedente iuramento confirmatur.

Aduerte tamen si solùm iurauit soluere, non intendens sibi adimere ius repetendi, quod ei per leges concessum est; tenebitur quidem soluere. *Si habens Ius repetēdi, iurauit soluere.* poterit tamen postea vti iure suo in repetendo: imò si habet animum repetendi; poterit petere dispensationem, ne teneatur soluere; quia hoc casu solutio est parui momenti; ac proinde non soluere, non censetur esse in præiudicium tertij, vt suprà num. 51. dictum est.

Contraria tamen sententia, hanc promissionem pœnæ non confirmari iuramento, imò hoc iuramētum esse irritum, est probabilis; quia plurimorū Doctorum, quos refert & sequitur Sanches lib. 1. de matrimonio disput. 32. nu. 21. Ratio tamen, qua id probant, non videtur solida. putant enim non solùm promissionem esse peccatum; (quod tamen certum non est) sed etiam solutionem; eò quòd promissor dum soluit, videatur promissionem suam approbare. Sed hoc necessarium

cessarium non est. promissor enim soluendo non magis approbat promissionem, quàm promissarius, solutum acceptando. hic tamen acceptando & retinendo non peccat; vt ipsi fatentur. Deinde si per solutionem approbatur promissio, nunquam potest quis teneri ex promissione prohibita; quod constat esse falsum. dixi, *modò vis aut fraus non intercesserit*: quia tunc non confirmatur iuramento; siue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali, siue non; vt patet ex dictis num. 51. & 56.

Posterior pars regulæ

Ex dictis patet posterior pars regulæ assignatæ. quando enim actui nulla prorsus subest obligatio, non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, nisi quod aliquam vim habet, etsi ea debilis sit & infirma. Deinde vbi nulla est obligatio, ibi nullum est ius in altera parte: atqui vbi nullum est ius, nulla fit iniuria, etsi actus rescindatur. itaque laxari potest vinculum iuramenti; (quia per hoc nulla iniuria irrogatur tertio) & tunc actus rescindi. Ante tamen illius relaxationem, omnino seruandum est, propter honorem diuinum; quia absque salutis dispendio seruari potest.

Contractus pupilli.

Exempla sunt; Primò, Contractus pupilli, etiamsi pubertati sit proximus: vt cùm habet decem annos cum dimidio, si sit mas; vel nouem cum medio si fœmina. hic enim contractus, quamuis sit de bonis castrensibus vel quasi castrensibus, iure est irritus; iuxta multorum sententiam, quam sequitur Couarruuias de matrimonio p. 1. cap. 5. §. 1. nu. 4. & Molina disp. 130. & 161. & multi alij; estq; valde probabilis, ob multa iura, quibus significatur pupillum non contrahere obligationem. Vide. §. Nunc admonendi. Instit. quib. alien. licet. Promissio quoque non reuocandi talem contractum irrita est ob eandem causam: vnde per eam nulla inducitur obligatio; quæ accedente iuramento possit confirmari. itaque poterit tale iuramentum relaxari vel irritari: quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruuias loco citato, docet posse iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis; quia præsumitur deceptus.

Aduerte tamen, contrariam sententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & consequenter eius contractum iuramento confirmari) esse probabiliorem, vt eruditè ostendit Sanches lib. 6. de matrimonio disput. 38. qu. 2. de quo plura infrà dubit. 8.

Contractus prodigi.

Secundò, Contractus prodigi, cui datus est curator. *hic enim non potest promittendo obligari, & ideo nec fideiussor interuenire potest pro eo*; vt expressè dicitur L. Is, cui bonis, ff. de verborum obligat.

Promissio irrita.

Tertiò, Omnis promissio, quæ prorsus est irrita, ita vt nullam obligationem pariat; vt est omnis promissio de re prohibita, aut quæ non est in potestate promittentis. quare cùm de multis promissionibus sit quæstio, vtrùm inducant obligationem naturalem; vt de promissione instituendi hunc hæredem, non reuocandi testamentum, soluendi certam summam, si testamentum mutatum fuerit, & similes; probabiliter teneri poterit, licitum esse petere dispensationem iuramenti, quod tali promissioni apponitur. Idem dicendum de promissione metu vel fraude extorta.

57 *Actus contra prius Iuramentum.*

PETES Primò, Vtrùm actus, qui fit contra iuramentum antea præstitum, sit validus, maximè si iuramento muniatur; Siue, Vtrùm iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? Dè hac re agit Couarruuias in cap. Quamuis pactum p. 2. §. 2.

Respondeo, & Dico Primò, Si actus ille, qui fit contra iuramentum, talis sit, vt per se sine iuramento factus, sit validus; manet validus, etiamsi in eo committatur periurium. Ita Couarruuias suprà nu. 5. & alij Doctores passim. Ratio est, quia iuramentum prius, contra quod agitur, solùm facit vt non possit contra fieri absque periurio; non autem transfert dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium per se validum, qui suum robur à iuramento non debet accipere. Patet exemplis: Qui sponsalia contraxit cum aliqua, eaque iuramento confirmauit, validè postea contrahit matrimonium cum alia. cap. Sicut, de sponsalib. Qui aliquid cum iuramento vendidit Caio absque traditione; si postea vendat & tradat Titio, hic actus est validus. vt colligitur L. Traditionibus, C. de pactis. & L. Quoties, C. de rei vindicatione. Qui iurauit non reuocare testamentum, non reuocare procuratorem, validè postea reuocat. Qui iurauit tibi conferre beneficium, validè alteri confert. Si Canonici iurarunt, edito statuto, se non aucturos numerum Canonicorum, si postea auxerint, valet. Nec contrarium dicitur cap. Dilecto, de præbendis, quia solùm dicitur eos id non posse facere, nempe licitè; quia contra Iuramentum: non autem esse irritum si faciant; vt notat Panormitanus ibidem. non enim hoc iuramento se priuarunt iure augendi.

58 *Actus irriti inualidus nō cōfirmatur iuramēto contra prius iuramentum.*

Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramentum fit, per se absque iuramento sit inualidus, non potest confirmari iuramento contra prius iuramentum. Couarruuias suprà, & alij, quos ibi citat. Ratio est; quia iuramentum, in quo est periurium, non potest firmare contractum per se inualidum. Item iuramentum posterius non potest obligare contra iuramentum prius. Exemplum: Si mulier iurauit se non alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & postea alienet, non valet alienatio, etiamsi eam iuramento confirmet, vt docet glossa in cap. Licet, de iureiur. in 6. quia per se iure est irrita, nisi fiat authoritate Iudicis, vt patet L. Iulianus, ff. de fundo dotali. & Authēt. Siue à me. C. ad S.C. Velleianum: & periurio non potest confirmari. Si maritus iurauit se non donaturum vxori, & postea donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio; quia donatio per se inualida, non potest robur accipere à periurio.

59

DICES, In iuramento non reuocandi illam donationem, non est periurium; quia ante non iurauit se donationem (si contingeret eam facere) reuocaturum.

RESP. Non iurauit id expressè; censetur tamen id tacitè iurasse, dum iurauit non alienare. ex vi enim huius iuramenti, tenetur reuocare alienationem, si potest. vnde si postea iuret se eam non reuocaturum, cùm tamen potestatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum; & ita committet periurium, non solùm donando

contra

contra prius iuramentum; sed etiam iurando non reuocare. Secus quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per se est validus, nec potest reuocari. tunc enim etsi contrahendo fiat periurus; non tamen iurando non reuocare. Denique quando actus contrarij sunt eiusdem rationis, si prior est validus, secundus huic contrarius est inualidus, etiamsi iuramento muniatur: vt si promittam tibi rem, quam antea alteri promisi, vel Deo voui. Sic sponsalia iurata cum secunda, non obligant contra prima simplicia. Ratio est, quia promissio posterior non potest mandari executioni sine peccato; fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta est. vnde etiam est inualida per se, etsi non sit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de venditione secunda, facta contra primam; nisi in secunda facta sit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione; vt constat ex dictis suprà cap.3.dub.3.

Contractus eiusdem rationis.

DVBITATIO 8.

Quinam possint contrahere.

RESPONDEO, Generatim omnes, qui habent administrationem bonorum, posse contrahere, quatenus illa administratio se extendit: nam administratio magna ex parte in contractibus consistit. qui verò carent administratione, non possunt; nisi ex consensu eorum, quibus subsunt. Sed præcipua difficultas est de pupillo & minore.

60 *Minor & pupillus.* Dico Primò, Minor, & pupillus pubertati proximus possunt sine authoritate curatoris, vel tutoris validè contrahere in suum commodum, non tamen in suum incommodum: non enim possunt sine authoritate eorum, quibus subsunt, alijs validè & efficaciter obligari, quamuis possint alios sibi obligare. est communis sententia Doctorum, & habetur expressè Instit. de author. tutor. initio; vbi post pauca dicitur, *Placuit, meliorem quidem suam conditionem (pupillum) facere posse, etiam sine tutoris authoritate: deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris authoritate. Vnde in his causis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depositis; si authoritas tutoris non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, at in vicem pupilli non obligantur.* Idem habetur Instit. de inutil. stipulat. §. Pupillus. vbi etiam additur, hoc intelligendum de *pupillo pubertati proximo*, id est, qui habet ætatis decem annos cum medio, si mas est: vel nouem cum medio, si fœmina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantiæ proximus*; nec præsumitur Iure satis habere iudicij ad cõtrahendum. *Infantia* durat vsq; ad annum ætatis septimum completum. *Pubertas* verò incipit masculis in termino quartidecimi; fœminis duodecimi. Vnde intra hos terminos constituti, quando sunt propinquiores termino, in quo incipit pubertas, quàm in quo desinit infantia, dicuntur proximi pubertati; & præsumuntur Iure habere sufficiens iudicium ad alterum sibi per contractum obligandum. ita docet glossa in d. §. Pupillus. v. Infantiæ proximus. Inchoata pubertate, desinit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes* & *minores* vsque ad annum vigesimumquintum expletum: post quod tempus vocantur *maiores*.

Pubertati proximus quis dicatur.

Infantia.

Pubertas.

Idem intelligendum de contractu *pupilli vel minoris cum maiore.* Si enim minor cum minore, vel habente priuilegium minoris, contrahat, non illum sibi obstringit; quia eodem priuilegio vtitur. Secus de maiore. Vnde dici solet, contractum maioris cum minore claudicare; quia *solùm ex altero latere est obligatio*, vt Iureconsultus ait L. Iulianus. §. Si quis à pupillo, ff. de actionib. emph. Porro statuerunt hoc Iura in fauorem illius ætatis: *vt minoribus, ætas in damnis subueniret, & in prosperè gestis non obesset*, vt habetur L. Non eò minùs, C. de procurat.

PETES, Vtrùm nullo modo, & in nullo contractu obligentur?

61 Respondeo & Dico Secundò, In contractu, quo alienant vel oppignerant propria authoritate, rem aliquam immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruando seruari queat, nullo modo obligantur: in alijs verò probabilius est obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuiliter; possunt tamen hanc obligationem beneficio restitutionis in integrum elidere, & ita non obligantur validè seu efficaciter.

In quibus cõtractibus non obligentur naturaliter. Prior pars, est ferè communis sententia Doctorum; nam ad alienationem rei immobilis, vel mobilis pretiosæ pupilli vel minoris, requiritur non solùm authoritas tutoris vel curatoris, sed etiam decretum Iudicis; alioquin est irrita, vt patet ex multis Iuribus, ff. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis. & L.7.11.15. C. de prædijs minorum. Itaque si tale aliquid alienauit sua authoritate, nullo modo obligatur: ac proinde potest non implere contractum: & si impleuit, rem suam repetere, absque beneficio restitutionis. hoc enim beneficium non est necessarium, nisi quando contractus fuit validus, saltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante sententiam, rem acceptam restituere volente minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquisiuit.

Requiritur decretum.

An maior teneatur restituere. Vbi tamen aduertendum est, maiorem non teneri restituere ante sententiam Iudicis, nisi minor restituat pretium, quod accepit. si enim nolit pretium restituere, poterit maior iure retentionis, aut compensationis rem retinere, vt docet Sarmiento, de reditibus. p.1.cap.2.nu.6. nam Iure naturali tenetur alter pretium restituere. imò ad hoc quoque tenetur Iure ciuili, quatenus ex eo factus est locupletior; vt patet ex L.1. ff. de author. tutor. Quòd si non sit factus locupletior; vt quia amisit vel consumpsit, Iure ciuili non tenebitur, sed solùm obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, vtendo beneficio restitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad restitutionem rei venditæ per sententiam Iudicis; qua sententia posita, tenebitur eam reddere, amisso pretio; vt omnes Doctores docent. de quo infrà dubit.9. Si tamen dolo pupilli, res perijt, datur actio aduersùs illum vt soluat: quia cùm sit doli capax, tenetur de dolo. habetur expressè L. vnica C. de reputationibus, quæ fiunt in iud. &c.

In quibus naturaliter. Altera pars, *In alijs contractibus, priuata authoritate factis, probabilius esse, minorem obligari naturaliter*, est plurimorũ Doctorum, Bartoli, Pauli, Angeli, Saliceti,

Saliceti, Fulgosij, Azonis, Alexandri, Decij, Cornei, & aliorum, quos citat & sequitur noster Sanches lib.6. de matrim. disput.38. nu.21. Item Ant. Gomezij, de restit. minorum, nu.1. Nauarri lib.4. Consil.39. n.11. de sponsalibus. Lopez, 1.p. ca.124. & Molinæ disput.224. Cordubæ in Summa, q.155. Primò, Quia fideiussor minoris obligatur etiam ciuiliter, vt colligitur L.fin. ff. de Iureiur. & L. Marcellus, ff. de fideiussoribus. ergo obligatur ipse minor, saltè obligatione naturali. Consequentia patet, quia communis sententia Iurisperitorum est, principali nullo modo obligato, non obligari fideiussorem: deficiente enim principali obligatione non valet accessoria. vnde vt fideiussor teneatur, requiritur vt principalis saltem naturaliter obligetur. L. Cùm lex, ff. de fideiussoribus & mandatoribus. & L. Naturaliter, ff. de condict. indebiti. Secundò, L. Si pupillus, ff. ad L. Falcidiã apertè indicatur, pupillum ex mutuo accepto, cõtrahere *obligationem naturalem* reddendi. & L.1. ff. de Nouat. *illum obligari naturaliter*, si sine tutoris authoritate promiserit. similia habentur multis alijs textibus. vide Sancium suprà.

Fideiussor.

Mutuum.

Hac sententia tanquam probabiliore supposita; etsi minor non possit resilire à contractu Iure ordinario, seu spectata conditione contractus: potest tamen Iure extraordinario, seu priuilegio restitutionis in integrum, & hac ratione dicitur non obligari ex tali contractu: quia non obligatur efficaciter, sicut maior, cùm possit hanc obligationem naturalem, beneficio Iuris ciuilis elidere. Hoc modo intelligenda sunt alia Iura, dum habent, pupillum & minorem sine authoritate tutoris vel curatoris non obligari, vt fusè ostendit Sancius ex multis Iurisperitis. Potest tamen tutor vel curator pro suo arbitratu rescindere cõtractum: quia ipsi commissa est administratio.

Habens à minore.

Ex his sequitur, Eum, qui à pupillo vel minore habet aliquid per contractum vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretum, non teneri ad restitutionem ante sententiam Iudicis. etsi enim pupillus & minor non possint trãsferre dominium per talem actum, secuta traditione; id impediente iure ciuili: vt apertè habetur, §. Nunc admonẽdi, & §. fin. Instit. Quibus alien. licet. tamen obligatione naturali tenentur stare contractu, & rem illam alteri tradere, & traditam permittere possidere: vnde alter Ius habens, vt hoc sibi fiat, poterit eam retinere, donec per remedium restitutionis iubeatur restituere. ita Sanches suprà, & Molina disput.224. & seqq. Denique omnes authores, qui admittunt in minore obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori Ius retinendi & compensandi, vt Iurisperiti docent ex L.3. §. Pupillus, ff. de negot. gest. & L. Etiam quod, ff. de compensat.

Contraria sententia est probabilis.

Aduerte tamen, Alteram quoque sententiam esse valde probabilem, nimirum, ex nullo contractu pupilli vel minoris vllam obligationem nasci. & iuxta illam poterunt rem traditam mero iure absque beneficio restitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem sententiam restituere. in hanc propendent plerique Theologi. Si tamen accesserit minoris iuramentum, nec ipse poterit repetere, nec alter tenebitur restituere, vt constat ex dictis suprà dubitat.7.

Circa prædicta, sunt Notanda tria. Primò, Eum, qui contraxit cum minore, etsi non possit resilire, potest tamen nolle implere contractum, nisi minor ante procuret consensum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud est necessarium; vel nisi iureiurando confirmet contractum: quia alioquin exponeret se periculo damni; & minor, si hæc recuset, non videtur agere bona fide.

62 Si iuramento confirmetur.

Secundò, Prædicta intelligenda de bonis minorum, quorum etsi habeant dominium, non tamen habent administrationem, vt sunt hæreditaria, & alia, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt. nam de castrensibus & quasi castrensibus possunt omnino validè contrahere absque authoritate eorum, quibus subsunt: quia horum non solùm habent dominium, sed etiam administrationem. Si tamen grauem læsionem senserint, possunt vti beneficio restitutionis, vt infrà dicetur.

Castrensia: Quasi castrensia.

Etiam alijs quibusdam euētis claudicat contractus.

Tertiò, quod dictum est suprà, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibusdam alijs casibus. Primò, In contractu Ecclesiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruari poterat, sine debita solemnitate alienauit. Ecclesia enim est instar minoris. hic enim contractus est irritus ex parte Ecclesiæ, vnde ipsa potest resilire si velit; alter tamen, cum quo contraxit, non potest, si Ecclesia nolit, & curet eum debito modo ratificari, supplendo solemnitatem omissam, vt docet Sarmiento, de reditibus p.1. cap.2. nu.18. Secundò, In contractu prodigi, cui datus est curator. L. Is, cui bonis, ff. de verb. obligat. est enim hic instar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, vt patet ex dicta L. Is cui bonis: sicut nec ex contractu Ecclesiæ, cui deest solemnitas requisita. Tertiò, In contractu Religiosi, absque expressa vel tacita sui Superioris facultate contrahentis. potest enim Prælatus hunc contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libitum fuerit; idque siue suo, siue monasterij nomine Religiosus ille contraxerit, vt docet Nauarrus comment.2. de Regul. nu.30. & 65. in fine. Quartò, In contractu fraude vel metu iniquè extorto. qui enim fraudem aut vim passus est, potest perstare, vel resilire, vt docet Sarmiento suprà n.18. & colligitur L. Iulianus, §. Si quis à colludente, ff. de action. empti. de quo suprà nu.32. & 38. Probabile tamen est, in huiusmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, nisi per sententiam cogatur; iuxta ea, quæ dicta sunt nu.32. De cæteris, qui contrahere possint, vide infrà cap.18. dubit.11.

DVBITATIO 9.

Quibus concedatur restitutio in integrũ, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOtandum est, Hoc beneficium propriè non habere locum, quando contractus fuit omnino irritus: tunc enim *cõmuni auxilio & mero iure munitus es*, vt habetur L. In causæ cognit. ff. De minori-

minoribus. vbi in fine additur, *generaliter probandum est, vbi contractus non valet, pro certo Prætorem se non debere interponere*. Quo posito,

63 *Minoribus*

RESP. Hoc beneficium concedi, Primò, Minoribus, id est, qui nondum 25. annum expleuerunt, si interea in aliquo contractu non satis prudenter & circumspectè facto, damnum acceperint; L.3. & 5. C. De in integrum restit. etiamsi iste contractus sit factus de consensu tutoris, vel curatoris, & authoritate Iudicis, vt patet ex L.1. & sequentibus, ff. de minoribus & ff. De in integrum restitutione. Ratio est; quia consensus tutoris & decretum Iudicis solùm faciunt vt actus mero Iure valeat; non autem excludunt beneficium restitutionis.

Si læsus ex venditione.

Vnde sequitur Primò, Si læsus est ex venditione, quòd rem vendiderit minoris iusto; poterit agere ad iustum pretium. si oportebat rem non vendi; poterit agere contra quemuis possessorem ad eam recuperandam. vt rectè Gomezius tom. 2. cap. 14. n.7. Secundò, Si læsus est ex mutuo accepto; vt quia pecuniam illam amisit, vel malè consumpsit; potest vti beneficio restitutionis in integrum, & solùm soluere id, quo factus est locupletior. quod est notandum pro ijs, qui minoribus dant mutuum sine fideiussore, (cùm enim naturaliter obligentur, potest eis accedere fideiussor, vt suprà n. 61. ostensum est) vel sine authoritate parentis, tutoris, vel curatoris: vide L.2. C. De filiofamilias. Tertiò, Si læsus est in solutione pecuniæ sibi facta, potest restitui. si enim debitor ei soluit sine authoritate tutoris vel curatoris, solutio ipso Iure est nulla. Vnde debitor nõ manet liber, nisi pecunia sit salua vel conuersa in vtilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo. non enim tenetur sponte soluere secundò: sed potest expectare sententiam Iudicis; quia solutio valuit naturaliter. si verò soluit ei cum authoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipso Iure: sed restituitur minor, si pecunia sit deperdita vel cõsumpta facilitate vel culpa ipsius. Hoc tamen casu, credo debitorem habere actionem in eos, quorum authoritate & mandato soluit. quòd si etiam Iudicis authoritas accesserit, qui compulit illum soluere minori; tunc perfectè manet liberatus, nec potest aduersùs eum restitutio in integrum peti. habetur hæc omnia §. At ex contrario, Instit. Quibus alienare licet, iuncta glossa. Quartò, Si donauit rem notabilem, censetur læsus, & potest restitui. si tamẽ ex rationabili causa donauerit, verbi gratia, propter obsequia ab altero accepta, quæ decuit, sic remunerari; vel propter nuptias, vel sponsalitiam largitatem, spectata qualitate personarum & consuetudine regionis; non restituitur: non enim per talem donationem censetur læsus; quia prudenter & secundum rectam rationẽ facta est. L.1. C. Si aduersus donationem. Quintò, Si læsus est ex quasi contractu; vt quia damnosam hæreditatem sibi testamento delatam acceptauit, etiamsi cum authoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatarijs: vel si lucrosam repudiauit. Gomezius nu.4. pari modo si læsus sit in electione, eligendo partem deteriorem. Gomezius nu.5. Sextò, Si læsus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficij, multi censent esse restituendum. vt Couarruuias lib.1. variar. c.5. nu.3. & alij, quos ibi citat. in eandẽ sententiam propendet Molina disp.573. idque verum esse censent, etiamsi beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarruuiam suprà, cap.5. nu.1.2.3. puto tamen non esse in vsu, vt detur restitutio.

Si ex mutuo — *Si ex eo, quòd debitor ei soluit* — *Ex donatione.* — *Ex quasi contractu.* — *Ex resignatione beneficij.*

64 *Quanto tempore.*

PETES, Quanto tempore competat hoc priuilegium minoribus? Respondeo, Vsque ad annum 29. completum. nam durat quatuor annis integris post expletum annum 25. ætatis, quo desinunt esse minores. L. fin. C. De tempore in integrum restit. estque communis sententia DD.

65 *Obstat ratificatio.*

Aduerte tamen, Etsi minor possit restitui aduersùs omnes contractus, in quibus est læsus, durante minori ætate factos, si nihil aliud accessit: non tamen, si maior factus (id est, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. Et quidem si contractus, in quo minor fuit læsus, mero Iure valuit; vt quia cum debita Iuris solemnitate celebratus fuit; ratificatio tollit beneficium restitutionis, quod illi ratione minoris ætatis competebat, vt patet ex L.1. & 2. C. Si maior factus ratum habuerit. Si verò non valuit ipso Iure; vt quia aberat decretum in casu, quo requirebatur; ratificatio quidem confirmat contractum, & tollit beneficium restitutionis, cõpetens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium seu Ius cõpetens maioribus; vt est remedium legis 2. C. De rescindenda venditione, quod datur illi, qui deceptus est vltra dimidium iusti pretij, vel aliud simile, vt docet Gomezius suprà nu.11. & habetur expressè L.1. C. Si maior factus alienationem factam sine decreto, ratam habuit.

Iuramentũ

Similiter non datur restitutio, si contractum in minore ætate iuramento confirmauit; quamuis alioquin per se irritus & nullus esset. Auth. Sacramenta puberum, C. Si aduersùs venditionem. vbi generatim dicitur, *iuramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiantur*. Idem patet ex L.1. eiusdem tit. Ex quibus constat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipsum fieri instar maioris. Si tamen commissa fuisset iniustitia, vt si fraude vel metu fuisset inductus ad contrahendũm, obtenta iuramenti absolutione, quam tunc petere poterit, fas ei erit restitutionis remedium implorare. Idem dicendum, si adhuc erat impubes, dum iurauit. impubertas enim est sufficiens causa relaxandi iuramenti, sicut metus; vt docet Couarruuias in cap. Quamuis, de pactis, p.3. §.1. nu. 4. quia iudicium adhuc est valde infirmum. addo etiam à tutore in irritum reuocari posse, vt infrà cap. 42. dubit. 12. dicetur.

Impuberis iuramẽtũ.

66 *Conceditur pijs locis.*

Secundò, Conceditur hoc beneficium Ecclesijs, alijsque pijs locis. Hæc enim instar minorum habent quadriennium à celebrato contractu, vel quasi contractu, vt communiter tradunt DD. ex c.1. & 2. de restitutione in integrum lib. 6. vide ibidem glossam & Couarr. lib. 1. variar. cap. 3. nu. 10. & 11. Vbi nota, Ecclesiæ, si valde enormiter sit læsa ex contractu, concedi amplius quàm quadriennium, vt ibidem docet Couarr. ecclesiastici tamen in suis contractibus, quos priuato nomine faciunt, non fruuntur hoc priuilegio. Couarruuias c.4. n.3.

Tertiò,

67 *Reipub.* Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiusuis oppidi L. 4. C. Quibus ex causis maiores in integrum restituantur. vbi dicitur, *Respublica minorum iure vti solet; ideoq; auxilium restitutionis implorare potest.*

Principibus supremis. Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata. quia hæc ad Rempub. pertinent.

Academia. Quintò, Vniuersitati studiorum, iuxta Panormitanum, in cap. 1. De in integrum restit. & alios multos.

Rudibus. Sextò, Interdum conceditur rudibus, vt rusticis & mulieribus, qui ignorant Iura, vt ex Maranta, qui alios citat, refert noster Molina, disput. 574. §. Militibus.

De restitutione in integrum contra præscriptionem, dictum est cap. 6. dubit. vlt.

68 *Quo modo petatur restitutio.* Circa prædicta, duo sunt notanda. Primum est, Dupliciter posse peti restitutionem in integrum. Primò, Implorando officium Iudicis, citata parte; vt quando solutio facta est, vel res ab altero possidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit solutionem, vel rem tradi, se læsum eo contractu vel actu fuisse; vt docet ex communi sententia Doctorum Gomezius nu. 8. Confir. ex reg. Iuris 71. in Sexto. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus.* & reg. 156, ff. eodem, *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere, multò magis quis dixerit.* Hæc exceptio semper durat, quamdiu solutio facta non est. Postquam facta est, opus est sententia Iudicis vt recuperetur: nec licita est occulta compensatio. quia lex solùm concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis sententia. colligitur. L. Si curatorem, C. de in integrum restit.

69 *Quis dicatur læsus.* Secundum est, Non ex eo censeri quempiam læsum, quòd re ipsius vendita, præsentet se alius, qui plus offerat: vt multi DD. affirmant. si enim iusto pretio vendita est, eoque tempore & modo, quo prudens venderet, non potest minor petere restitutionem, vt colligitur ex L. Verùm, §. Sciendum, ff. de minoribus. si verò vendita est infra iustum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumstantijs; tunc potest petere restitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, alijsque contractibus. vide plura apud Gomezium tom. 2. cap. 14. Sed quæ diximus abundè satis sint Theologo.

DVBITATIO 10.

Vtrum in hac in integrũ restitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

70 *Si contractu gratuito.* Dico Primò, Si res minoris contractu gratuito sit alienata, possunt repeti etiam fructus ex ea percepti; deductis tamen expensis, quæ in illis colligendis sunt factæ. vt si prædium vel domus ipsius, alteri sit donata: ratio est, quia non tantùm censetur tunc minor esse læsus alienatione rei, sed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Ecclesiæ & Reipub.

71 Dico Secundò, Si sit alienata contractu oneroso, vt si prædium sit venditum; Couarruuias l. 1. varia. cap. 3. num. 1. multique alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti posse; Sed verius est, in foro conscientiæ non posse repeti fructus, *si res iusto pretio fuit vendita.* *Si iusto pretio alienata.* Probatur Primò, Quia in alienatione horum fructuum non censetur fuisse læsus: nam sicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit; ita potuit venditor ex pretio lucrum facere; quòd si non fecit, suæ negligentiæ assignet. Secundò, Quando iustum pretium persoluitur, non censetur contractus damnosus minori; nisi quia expediebat rem illam non vendi; non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in restitutione non potest repeti, nisi res ipsa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur esse ratio, cur iure ciuili id possit statui. cùm enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide sint percepti ex re propria, & non censeatur fuisse facta læsio ratione fructuum, sed solùm ratione rei venditæ; non videtur subesse legitima causa, cur hi fructus iubeantur restitui; præsertim cùm talis lex potiùs in damnum, quam in commodum minorum sit cessura: nemo enim tam iniqua conditione volet cum ipsis contrahere: nam donec minor annum 25. ætatis expleuerit, emptor erit in periculo restituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis.

Nec obstat Lex, Quòd si minor. §. Restitutio, ff. de minoribus, & aliæ quædam citatæ à Couarruuia, quibus expressè dicitur *rem esse reddendam cum fructibus, quando conceditur restitutio in integrum*; quia explicari possunt de fructibus perceptis postquam contractus beneficio restitutionis est rescissus. alioquin illæ leges non sunt consentaneæ rationi, vt docet Molina disputatione 575.

Si infra iustum. Dixi, *Si res iusto pretio vendita fuit*; quia si infra iustum, repeti potest per hoc remedium restitutionis ea fructuum pars, quæ respondet rei, quatenus res excedit pretium datum: vt si res valeat 1200. & tu emeris 600. cogeris per sententiam restituere dimidiam partem fructuum: quia hæc respondet rei, qua parte superat pretium datum: superat enim parte dimidia. Si emisti 900. cogeris restituere quartam partem fructuum, quia res, quarta sui parte superat illud pretium. Si 800. tertiam. Ratio est, quia venditor non solùm in rei venditione, sed etiam in hac portione fructuum censetur læsus; Vnde si sit minor vel Ecclesia, competit illi restitutio quoad illam partem. Vtrùm autem absque beneficio restitutionis debeantur venditori fructus illi, vt multi Iurisperiti volunt, dicemus infra cap. 21. dubitatione 13.

CAPVT XVIII.

De Promissione, & Donatione.

Habet dubitationes 17.

DVBITATIO I.

Quid sit Promissio.

1 NOTANDVM est, Nomen *promissionis* esse generale, posseque extendi ad omnes contractus, sicut & nomē stipulationis: possum enim promittere rem aliquam sub aliquo onere, (v.g. vt detur pretium aut res alia) vel gratis. Verùm hîc loquimur de *promissione gratuita*, qua aliquid promittitur gratis ex liberalitate, vel gratitudine, quæ sic describi potest. *Promissio simplex*, est deliberata & spontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona & possibili. Dico *deliberata*, nempe plena deliberatione seu attentione, qualis requiritur ad peccatū mortiferum, ad meritum, & ad votum validum. vt rectè Nauarrus cap. 18. nu. 7. Vnde si quis promittat aliquid cum semiplena deliberatione, non satis aduertens quid faciat; non obligatur ad implēdum, ne sub veniali quidem. Ratio est, quia cùm hæc obligatio sit onus quoddam, quod sponte suscipitur, non debet censeri cuiquam impositum, nisi perfectè in illud consenserit. quod non fit absque perfecta deliberatione seu animaduersione quid agas. deinde quia alioquin non est actus perfectè humanus. vnde sequitur, etiam votum Deo factum cum imperfecta deliberatione, non obligare ne sub veniali quidem. quamuis violatio voti validi, facta ex imperfecta deliberatione, venialis sit. de quo infrà cap. 40. dubit. 1.

2 Quid promissio. Debet esse deliberata.

3

4 DICO *Spontanea*, vt excludatur promissio metu aut fraude extorta; hæc enim non est valida promissio. vnde eam non tenemur implere nisi sit iurata, vt docet D. Thomas q. 89. ar. 7. Nec refert, (saltem in foro conscientiæ) etiamsi metus ille leuis fuerit, iuxta Syluestrum v. Restitutio 2. §. Septimò. & Nauar. c. 17. nu. 30. ratio est, quia qui metu etiam leui vel fraude extorquet promissionem, iniuriam facit; vnde ratione iniuriæ potest promissor nō soluere promissum. de quo plura diximus cap. 17. dubit. 6.

Spontanea. Metus leuis

5 DICO *obligatio fidei*; quia non sufficit dicere, ego faciam, significando solùm voluntatem faciendi; sed oportet vt fides detur & obligetur, id est, vt homo se obliget alteri ex virtute fidei, seu fidelitatis. vt rectè Sotus l. 7. de iustit. q. 1. ar. 2. vnde etiam non est satis dicere, ego promitto me hoc facturum, si solùm intendat significare animi sui propositum; non autem dare fidem, vt sæpe fit. Si tamen ex tali modo loquendi alter deciperetur cum notabili suo detrimento; teneretur ille sub peccato mortali implere, quod verborum specie promisit. vt docet Nauarrus cap. 18. nu. 6. quia non implendo, daret causam damni. Similiter non sufficit dicere, ego promitto me facturum quidquid iusseris; si id dicas vt affectū tuum & animi promptitudinem ad alteri placendum testeris; non autem vt te illi obliges. quod etiam frequens est inter homines. Ratio est, quia hæ & similes formulæ loquendi, sæpe vsurpantur voluntatis, vel testandi animi causa, non autem ex intentione se absolutè obligandi. vnde tunc absolutè non obligant. cùm enim omnis vis obligandi promissionis, sit ab intētione; non possunt vltra intentionem obligare. vide Nauar. cōment. de datis & promissis pro iustitia, &c. nu. 22. & 23.

Promissio sola specie verborum.

6

DICES, Quid si promissor sit dubius, quo animo verbis promissorijs vsus sit?

7 RESP. In vtroque foro inclinandum esse in eius fauorem. quia in dubio non est imponēdum onus, quod, nisi sponte, non suscipitur.

In dubio.

8 DICO, *De re quapiam bona*, vt excludatur promissio operis, quod sine peccato præstari nequit; quia nulla potest contrahi obligatio ad id, quod sine peccato præstari non potest. vt patet ex cap. vlt. de pactis. id enim contradictionem implicat. sic enim fieret vt idem esset peccatum & virtus, bonum & malum; & vt homo peccaret non minùs omittendo peccatum, quàm faciendo.

DICES, Ergo promissio prodiga non obligat; cùm profusio rerum suarum sit opus malum.

9 RESP. Plerique DD. expressè cōcedunt, promissionem, qua parte prodiga est, non obligare; idque verum esse quidam aiunt, etiamsi iuramento confirmata sit. Ita enim docet Sotus lib. 4. de Iust. q. 7. a. 1. ad 2. & Bannes q. 62. a. 5. dubit. 5. Quam sententiam quibusdam euentis veram censeo. Primò, Quando ita est prodiga, vt eius executio absolutè sit illicita. hanc enim rationem in probanda sententia sua prædicti DD. adferunt. Secundò, Quando aliquid est promissum in modum pretij, nec promissor aliter intendit dare. tunc enim non tenetur ad excessum, nisi iuramentum interuenerit. vt patet in promissione vsurarum & pretij enormis. Denique quando meritò præsumi potest, promissorem fuisse deceptum, aut promissionem non fuisse omnino liberam. alioquin si nihil horum intercedat, & executio sine peccato fieri possit, non video, cur promissio prodiga non obliget, maximè iureiurando accedente; etiamsi ipsa imprudenter & cum peccato facta fuerit. multa enim imprudenter & cū peccato fiunt, quæ tamē facta tenēt, nec facilè rescindi possunt: vt si puella nobilis, contra voluntatem parentum, & cum familiæ indignatione promittat nuptias ignobili & pauperi, peccat quidem promittendo; tamen verè obligatur. pari modo etiamsi promissio aliquando peccatum sit ob circumstantias, vel quia prodiga; tamen fieri potest, vt impletio eius peccatum non sit. suppono enim rem esse in plena potestate promittentis, neque illam alteri priori debitam. ratio est, quia etsi prodiga largitio, quæ est executio promissionis, peccatum sit, dum adhuc liber es, & nondum obstrictus; tamen postquam te obligasti promissione vel iuramēto,

Promissio prodiga.

10 Executio non est peccatum.

non est

non est peccatum, sed actus iustitiæ vel fidei, vel religionis, prout te intendisti obligare; neque amplius habet immediatè rationem donationis; sed solutionis debiti. sicut enim prodiga donatio, incipiens à traditione, dominium transfert; ita prodiga promissio ius tribuit, quo iure in altero iam posito, teneris promissum soluere, si nihil prædictorum impediat. In hanc sententiam intelligo Sancium lib.1. de matrimonio disput.14. & Molinam disput.271. & quosdam alios DD.

DVBITATIO 2.

Quid sit donatio, & quomodo differant donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio.

NOtandum est, nos hîc loqui de *donatione gratuita*, quę fit vel ex mera liberalitate, vel etiã ex gratitudine. Hæc definiri solet, *Datio liberalis*. Per *dationem* intelligitur actio donãtis, natura sua sufficiens ad dominium transferẽdum, quæ fit vel traditione rei, vel verborum officio. Est enim duplex *donatio*; alia incipit à reali traditione; vt quãdo res ipsa simul traditur: & hæc est completa donatio, transferens dominium. alia incipit à promissione, vel à verbali traditione; vt cùm dico, do tibi meum equum, qui absens est. hæc donatio verbalis natura sua sufficiens est ad dominium transferendum; tamen iure positiuo impeditur, ne dominium trãsferat, nisi secuta reali traditione. vt dictum est cap.3. dub.3. vnde si quis rem sic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo & eidẽ traderet; Paulus acquireret illius rei dominium, & Petrus solùm haberet actionẽ personalem in donatorẽ, vt compenset rei æstimationem, quia per donationem verbalem, non secuta reali traditione, nõ fuit translatum dominium in Petrum, sed solùm concessum Ius ad rem, tribuens actionem personalem. in Paulum autem per traditionem realem translatum est dominium. vide infrà cap.21. dubit.19.

11 — *Duplex donatio.*

12

13 — *Liberalis.*

Dicitur *liberalis* datio. quia neque fit tanquam iure debita, neque vt aliquid reddatur tanquã iure debitum. vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationẽ solutionis debiti, vel permutationis; neutra enim est liberalis.

Dico *tanquam iure debita*; quia bene fieri potest tanquã debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat aliquid dari ex liberalitate, & ex gratitudine; cùm liberalitas sit dispositio necessaria ad gratitudinẽ. nemo enim potest esse gratus in benefactores, nisi sit liberalis. Imò eadem donatio simul ex affectu liberalitatis & gratitudinis sequi potest. Potest enim quis in donãdo vtriusq; virtutis bonũ & laudem spectare. vt ergo dicatur *liberalis*, sufficit vt non sit debita ex iustitia, neq; ad tale debitũ alteri imponendũ ordinetur. quæ tamẽ merè liberalis est, nõ fit ex gratitudine, sed affectu solius liberalitatis.

14

15 — *Discrimen promissionis & donationis.*

Ex his patet, quomodo distinguantur *promissio & donatio*. *Promissio* enim natura sua (id est, seposito iure positiuo) nõ habet vim transferendi dominij: *donatio* verò, etsi tantùm verbis fiat, habet. Ratio est, quia promissio respicit donationem futuram: donatio verò est translatio rei in alterum in præsenti. posito tamen iure, quo impeditur translatio dominij per donationem verbalem, parum videtur interesse inter hanc donationem & promissionem.

16 — *Pollicitatio.*

Pollicitatio est offerentis solius promissum; L.3. ff. de pollicit. seu est nuda promissio, nondum secuta acceptatione. vnde omnis pollicitatio est promissio, non contrà.

Pactum.

Pactum est duorum consensus atq; conuentio. d.L.3. ff. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur consensus duorum: ad rationem pollicitationis, solùm vnius. Transit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta est, eam acceptat.

Stipulatio.

Stipulatio autem est contractus verborum, vel formula cõtrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & secuta responsione debitoris. vt supra cap.17. dubit.2. explicatum est. vide Gomezium to.2. c.9. nu.1.2.3. & Syluestrum V. Pollicitatio.

DVBITATIO 3.

Vtrum promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v.g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

17 — *Ante opus præstitũ nõ obligat.*

RESPONDEO & Dico Primò, Promissio, omnisque pactio ante patrationem operis praui, cuius causa ipsa est facta, est inualida, & vltro citroq; nullius roboris. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatum; hoc enim contradictionem implicat: vnde promissor operis nõ tenetur: quare nec promissor pecuniæ, opere nondum præstito, tenetur; cùm eius promissio respectiua fuerit, vtpote solo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tanquam iniquam, & ad malum directè allicientem.

18 — *Opere patrato obligat.*

Dico Secundò, Patrato opere malo, verius est promissorem obligari soluere promissum. colligitur ex Couarruuia ad reg. Peccatum, p.2. §.2. nu.1. Caiet. q.32. ar.7. Medina C. de restitutione, q.28. etsi enim hic putet solutum debere restitui, eò quòd opus turpe sit inuendibile; tamen dicit promissum debere solui, vt fidem suam promissor liberet. Verùm, non tantùm ex virtute fidei, vt vult Medina, sed etiam ex iustitia videtur teneri. Probatur, quia non fuit promissio gratuita, sed onerosa, nempe locatio & conductio operarum, vel contractus innominatus, do vt facias: (vt si promittas annulum vel catenam pro maleficio) ergo si opera iudicio humano tanti valet, quanti res promissa; vbi præstita fuerit, nascetur obligatio iustitiæ in promissore. quãdo enim altera pars impleuit contractum; tenetur altera lege iustitię. quòd autem in huiusmodi contractu possit esse æqualitas, patet; quia in opere præstito, non solùm est malitia consideranda, sed etiam labor, periculum, detrimentum fortunarum & similia, quæ executor tua causa subijt. Item fidelitas, quam tibi præstitit, & voluptas aut vtilitas, quæ tibi inde prouenit: atqui hæc apud homines digna pretio æstimantur, vt rectè docet Caietanus. Nec refert, quòd malitia illis sit connexa, quia possunt hæc seorsim à malitia operis considerari: sicut in bonis operibus labor, periculum, damnum, possunt considerari per se, & præcisa ab operis sanctitatẽ, ita vt non cõmittatur simonia; vt si quis paciscatur dare sacerdoti 100. aureos,

19 — *Quæ in opere æstimãtur pretio.*

vt in loco, vbi est periculum capitis, semel faciat sacrum; hic, periculum abstrahitur ab operis sanctitate & pretio æstimatur absque simoniæ culpa: ergo similiter in malis, poterit periculum abstractim pretio æstimari absque malitia.

Discrimen solutionis ante opus & post opus

Hinc sequitur, Mercedem opere præstito accipi & exigi posse; quia debetur iure naturali: & eam accipiendo non obstringit se ad aliquid, quod sit peccatum, nec approbat facinus commissum. potest enim illud detestari quà peccatum, & dolere se fecisse: tamen quia factum est, potest persequi commodum & ius, quod ex eo obuenit. Secus si accipiat mercedem ante opus: quia non potest accipere nisi obligando se & promittendo tacitè operis executionem. qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat se in contractu, & spondet opus, vt ex parte sua contractum impleat. cumque antea solùm esset promissio conditionata, seu respectiua, *si solues mercedem*, iam fit absoluta; quia impletur conditio sub qua promiserat opus.

20 Aduerte tamen, probabile esse, eum, qui aliquid promisit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, & similibus; non teneri ad implendum promissum, etiam opere secuto: quia est communis sententia DD. vtriusque Iuris. vt docet Couarruuias supra nu.6. Et confirmatur ex L. Si plagij. ff. de verborum obligationibus. vbi dicitur; *Si plagij faciendi, furtive causa, concepta sit stipulatio, ab initio nō valet.* & L. Generaliter, ff. eodem. *Generaliter nouimus, turpes stipulationes esse nullius momenti*. quibus locis lex reddit irritas tales cōuentiones.

Contraria est probabilis.

21 Quamuis responderi posit, leges illas, & similes ita accipiendas esse, vt significent non valere tales stipulationes ante factum, neque etiam post factum dari Ius petendi promissum in foro externo: nō autem earum mentem esse, tollere obligationem naturalem, quæ ex huiusmodi promissionibus onerosis oritur. vide supra cap.14. dubit.8.

Mens istarū legum.

DVBITATIO 4.

Quænam promissiones sunt irritæ iure positiuo.

22 SVppono, Iure naturæ irritas esse omnes promissiones, quarum impletio est illicita: quia nemo potest obligari ad peccatum. Iure autem positiuo probabile est esse irritas, Primò, Omnes eas promissiones, quæ factæ sunt ob turpem causam, quæ legibus punitur, etiamsi earum impletio illicita non sit: quamuis contrarium verius videatur; vt iam dictum est.

23 Secundò, Irritæ sunt omnes promissiones, quæ præbent occasionem peccandi, vt si promittas alicui, quòd non tenebitur in posterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto. vt patet L.27. ff. de Pactis. si tamen post iniuriam commissam, liberè eam condones, valet condonatio. non enim leges impediunt condonationem; sed volunt, ne ex vi promissionis aut pacti præcedentis, tenearis condonare.

24 Tertiò, Irritæ sunt, quæ adimunt libertatem disponendi de rebus suis. vt si promittas alicui, quòd illum instituas hæredem, quòd non reuocabis testamentum, quòd dabis tantum, v.g. 100. si non instituas hæredem. Hæc omnia comprehenduntur L. Pacta, C. de pactis, vbi sic dicitur; *Pacta, quæ contra leges, constitutionesq́ue, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati iuris est.* Idem colligitur ex L. Stipulatio hoc modo, ff. de verb. obligat. *contra leges* ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. *contra bonos mores* fiunt, per quæ datur occasio iniquè agendi, vt in exemplis n.23. vel impediuntur illi mores, quos expedit esse in Repub. bene instituta. vide Syluestrum v. Pactū. n.8. & 11. & Molinam disput.271.

25 Aduerte tamen, promissiones, omniaque pacta, quorum executio non est illicita, si iuramentum accesserit, esse seruanda in foro conscientiæ, vt docet Syluester num.11. & apertè colligitur ex cap. Quamuis pactum, de pactis in Sexto. quia, vt ibi dicitur, *eius iuramenti obseruatio non vergit in æternæ salutis dispendium*; de quo plura suprà cap.17. dubit.7. Nec obstat, quòd hæc pacta dicatur esse contra bonos mores: iuramentum autem contra bonos mores præstitum nō sit obligatorium, vt habetur cap. Non est obligat. de regulis Iuris in 6. quia vt Syluester ait, non sunt contra *bonos mores naturales*, (de quibus intelligenda est ista regula) *sed ciuiles*; id est, non sunt contra virtutem, ita vt res promissa sit peccatum, sed possunt incōmodare moribus, quos expedit esse in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init, vt dote contenta, nullum ad bona paterna regressum habeat, est contra bonos mores, & irritum iure ciuili; tamen iuramento confirmatur, vt constat d. cap. Quamuis pactum. & promissio vsurarum est contra bonos mores; quia occasionem præbet exigendi vsuras; tamen impleri debet, si iuramentum accedat. cap. Debitores, De Iureiurando.

Iuramento confirmata sunt valida.

26 *Contra bonos mores.*

27 Potest tamen in huiusmodi pactis peti dispensatio iuramenti ab Episcopo, si in illis aliqua iniuria intercessit, & tunc promissum non seruari. vt suprà cap.17. dubit.7. dictum est.

DVBITATIO 5.

Vtrum promissio vel donatio interna obliget nos homini.

28 RESPONDEO, & Dico Primò, Etsi promissio vel donatio purè interna facta Deo, obliget nos Deo cordium inspectori; non tamen facta homini, obligat homini. est communis sententia DD.

Non obligat nos homini.

29 Sed difficultas est, Vtrum id proueniat ex solo iure positiuo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire ex solo iure positiuo. consistendo enim intra limites iuris naturalis, talem actum inducere veram obligationem. Ita Ledesma in 4. p.2. qu.18. ar.1. dubit.13. & inclinat Sotus lib.7. qu.1. ar.2. Molina disput.266. Probari potest Primò, Quia promissio interna addit aliquid supra nudum propositum: ergo magis obligat. Secundò, Actu interno, quo quis non vult amplius rem habere in bonis suis, potest amitti possessio & dominium: ergo etiam causari obligatio erga alterum. Tertiò, Tota vis obligandi promissionis & donationis est à voluntate interna: ergo hæc sufficiens est ad obligandum. confirmatur, quia

quia expressio exterior non est necessaria, nisi vt possit cognosci & acceptari ab altero: atqui hæc acceptatio iure naturæ non est necessaria. Hæc sententia est probabilis.

Est probabilis.

30 Dico Secundò, Probabilius tamen videtur, promissionem, donationemque internam iure naturæ esse insufficientem & inualidam ad obligandum, colligitur ex D. Thoma quæst.88. ar.1. vbi dicit, promissionem vnius hominis non posse alteri fieri, nisi per signa externa; Deo autem posse fieri per internam cogitationem. Idem tenent passim Thomistæ. ratio est; quia promissio & donatio sunt signa quædam practica, efficientia id ipsum, quod significant. qui enim dicit promitto tibi, do tibi, non solùm significat internam cogitationem & affectum dandi; sed etiam ipsum actum donationis & promissionis, qui in hisce verbis sub tali intentione prolatis, formaliter consistit; & effectum eius, scilicet obligationem, quæ nascitur in promittente, & Ius, quod nascitur in promissario. quare cùm actus interni nō sint idonea signa ad alteri significandum, non sunt etiam idonea instrumenta ad se alteri obligandum: nam hæc aptitudo fundatur in significatione ad alterum.

Promissio interna iure naturæ videtur inualida ad obligandum se homini.

31

32 Si tamen alter posset cognoscere internas cogitationes, sicut possunt Angeli, quando ad eas diriguntur; tunc per actum internum optimè posset donatio & promissio fieri. Accedit, quòd talis promissio non sit acceptata; quod tamen necessarium est ad obligationem, vt statim dicetur. sub hac enim tacita conditione fieri censetur.

Ad primum Respondeo, Interna promissio addit supra propositum aliquam inchoationem promissionis; quæ tamen adhuc est insufficiens ad causandam obligationem.

Ad argumenta.

Ad secundum, Etsi possessio & dominium possint amitti actu interno, vt cùm res habetur pro derelicto; non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim est aliquid desinere, quàm incipere esse, aut in altero produci. vnde nec Ius alteri dari per internam promissionem potest.

33 Ad tertium, Etsi tota vis obligandi sit à voluntate, tamen voluntas non potest eam immediate in homine causare absque actu externo, tanquam instrumento. alioquin hoc ipso, quo interiùs vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec possem ea alteri dare vel retinere. hinc fit, vt etiam Iurisdictio sine actu externo dari nequeat, vt communiter Theologi docent. Ad confirmationem, Non tantùm ideo requiruntur externa signa, vt alteri significetur voluntas donandi, sed etiam vt ipsa donatio & promissio per illa fiat. vt dictum est.

DVBITATIO 6.

Vtrum promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum sit absenti.

34 RESPONDEO & Dico Primò, Promissionem ante acceptationem ordinariè nullam parere obligationem naturalem aut ciuilem. est cōmunis sententia DD. teste Gomezio to.2. c.9. n.1. & seqq. & patet L.1. ff. de pollicitationibus. Idem dicendum de donatione, vt ex communi sententia DD. docet idem Gomez. tom.2. cap.4. num.3. & colligitur apertè ex L. Absenti, ff. de donat. & L. Nec ambigi C. eodem. Vnde sequitur, ante acceptationem semper reuocari posse: quod tum ex prædictis iuribus, tum ex alijs clarè deducitur. vt L. Multùm interest. C. Si quis alteri, vel sibi. & L. Si pater, ff. de manumissis vindictâ.

Potest reuocari.

Idem in omnibus alijs contractibus locum habet. L. Contractus, C. de fide Instrumentorum. & alibi. Ratio est, quia obligatio non nascitur nisi mutuo duorum consensu. L.1. ff. de pactis. quare priusquam alterius consensus accedat, prior potest pœnitere, & suam oblationem reuocare.

35 Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam esse donationem: quia ampliùs acceptari nequit.

An valeat mortuo donatario.

DICES, Poterit acceptari ab hæredibus.

RESP. Ex rigore Iuris non posse; quia ad illos directa non fuit. videtur tamen posse ex quadam æquitate, quia hæredes personam defuncti repræsentant: & præsumendum est, eam esse mentem donatoris, vt si defunctus beneficio eius frui non posset, hæredibus illius prodesset; nisi de contrario constet. quod intellige, si illi hæredes sint liberi: secus si extranei.

Secundò, Quando donatio defertur per nuntium, si contingat illum mori ante insinuationem vel traditionem, censetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij soluitur mandatum. L.57. Mandatum. ff. mandati. vnde consensus donatoris, qui illi commissus & per illum deferendus erat ad donatarium, quasi euanescit: quo fit vt duorum consensus non possint concurrere.

An mortuo nuntio.

Hoc tamen intellige, si nuntio commissum erat vt verbis, & traditione reali rem perageret: secus si solùm literas deferendas habuit: hæ enim si ad manus donatarij peruenerint, sufficiunt ad donationem insinuandam vel deferendam. vnde ipse vicissim per literas poterit eam acceptare.

36 DIXI *ordinariè*, quia à DD. excipiuntur quædam pollicitationes, quæ obligant ante acceptationem; nempe quæ fiunt ciuitati, vel Vniuersitati vel Ecclesiæ vel hospitali. In iure tamen non inuenitur expressè, nisi de promissione facta ciuitati ad instaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, si hoc opus iam sit inchoatum. de quibus, ff. de pollicitationibus, per totum. Verùm DD. id extendunt ad promissiones iam dictas: quia promissiones & donationes ad pias causas, videntur æquari donationibus & promissionibus factis ciuitatibus, si priuilegia spectemus. vt patet L. Illud, & L. Vt inter, C. de sacrosanctis Ecclesijs.

Quædam pollicitationes obligant.

37 Sed difficultas est, vnde proueniat, quòd ex promissione & donatione, ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id prouenire ex solius iuris positiui dispositione; nam consistendo intra limites iuris naturalis sufficere consensum ad obligationem. Ita Couarruuias in caput Quamuis pactum, p.2. §.2. nu.vlt. Molina disput.263. Probatur Primò, Quia ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio: ergo hic

An iure naturæ requiratur acceptatio.

Couar. sententia, non requiritur.

 actus

actus natura sua ad hoc est sufficiens. consequentia patet; quia ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim, quàm natura sua habeant; quamuis interdum ob bonum commune, illis vim, quam per se habent, adimat. Secundò, Quia in gratuitis promissionibus acceptatis, obligatio non oritur ex acceptatione, sed ex gratuita promissione, quæ non expectat obligationem reciprocam.

38 *Donationes ad causas pias.* Hæc sententia est probabilis; & ex ea sequitur, promissiones & donationes ad pias causas esse validas ante omnem acceptationem. quod tenet Felinus in cap.1. de pactis nu.7. citatque pro se Bartolum, Baldum, Panorm. & alios. ratio est; quia iure naturali sunt validæ; & iure ciuili non sunt redditæ inualidæ: nam leges ciuiles, quæ irritas reddunt tales promissiones & donationes, non habent vim in piis causis, eò quòd iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ. Sed contraria sententia videtur esse communior Doctorum, vnde

39 *Verius est, Iure gentiũ requiri acceptationẽ.* Dico Secundò, Verius videri, quòd promissio & donatio non habeant vim obligandi ante acceptationem, id prouenire non tantùm ex iure ciuili, sed etiam ex iure naturali, vel iure gentium. vnde vt habeant vim absolutè obligandi, iure gentium requiri acceptationem. Probatur Primò, Quia in contractibus onerosis, ante acceptationem licitum est vbique gentium pœnitere & reuocare suam oblationem; vt patet in contractu emptionis, sponsaliũ, matrimonij & alijs: nec opus est expectare donec alter acceptet vel reijciat: ergo idem licitum erit in promissionibus, & donationibus gratuitis, nisi lex positiua adimat hanc potestatem. Secundò, Sicut promissio vel oblatio onerosa, qua quis se obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter vicissim se velit obligare*; ita etiam promissio & donatio habent tacitam cõditionẽ, *si acceptentur*: Nam vt L. Qui absenti, ff. de acquirenda possess. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animum se obligandi habere, donec alter acceptet. ergo sicuti ibi conditione nondum impleta, potest reuocare oblationem; ita & hîc. Tertiò, Quia ex contraria sententia sequitur, eum, qui apud se, nemine audiente, diceret, promitto vel do Ioanni 100. teneri manifestare hanc suam donationem Ioanni, an velit acceptare; nec posse pœnitere. quod tamen videtur durum, & credibile nusquam gentium vsitatum.

40 *Ius ciuile impedit reuocationẽ.* Ad primam rationem Respondeo, Ius ciuile non efficere vt pollicitatio facta ciuitati vim habeat absolutam ante acceptationem; (nihil enim tale colligi potest ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) sed ne possit reuocari pro libito, sicut ex natura rei posset: vt patet ex L.3. eodẽ tit. vnde fit, vt talis promissio semper possit acceptari, & promissum peti: quæ petitio videtur necessaria vt tenearis soluere, vt ijsdem legibus indicatur. Nec tenetur promissor eam ciuitati insinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad causas pias: nisi ex intentione promittentis vim habeant voti: nam tunc sponte solui debent. Itaque ex pollicitatione omni, nascitur quædam obligatio veluti conditionata & suspensa, donec acceptetur, vel reuocetur; quã reuocationem Ius positiuum potest impedire. vnde tunc ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam iure naturali vel gentium non habet, sed impedit ne possit reuocari.

41 Ad secundum, Obligatio non oritur ex acceptatione tanquam ex causa directa, sed tanquam ex conditione sine qua non. sicut enim ignis est sufficiens causa calefactionis aquæ, tamen non potest ex eo nasci calefactio, nisi aqua debito modo applicetur; ita promissio est sufficiens causa obligationis, & iuris in altero, si alter eam acceptet: quæ acceptatio est veluti conditio necessaria, vt promissio vim exerat, Iusque tribuat.

42 *Altera pars De modo acceptãdi, quando factã absenti.* Quòd ad alteram partem huius dubitationis, quæ est de modo acceptandi, seu quid requiratur, vt donatio facta absenti, validè possit acceptari, attinet; dicendum est, Primò requiri, vt donator, absenti per epistolam, vel nuntium, cui id commiserit, eam deferat, vel insinuet. id enim necessarium est, vt duorum voluntates in vnum concurrant; vt colligitur L. Absenti, ff. de donationib. & L.1. ff. de contrahenda emptione. Vnde si alius quispiam præcurrens, cui id mandatum non fuit, donationem illi insinuet, non sufficit vt validè acceptari possit; quæ est communis sententia DD. vt refert Clarus li.4. §. Donatio, q.12. & colligitur ex glossa in L. Necambigi, C. de donationibus. Ratio est; quia cùm promissor non intendat per hunc hominem, suum consensum & obligationem in alterum dirigere, non potest alter, acceptando, aliquid Iuris acquirere. nam cui nihil validè offertur, nihil etiam potest validè acceptare. Cùm autem ipse nuntium mittit, tunc in verbis nuntij suum consensum & obligationem ponit, vt per eum ad absentem deferatur: & sic dum absens coram nuntio acceptat, duorum consensus concurrunt; quod ad rationem pacti est necessarium. vt dictum est dubit.1.

Debet insinuari per nuntiũ vel epistolam.

43 *Debet acceptari corã nuntio, si per nuntiũ offeratur.* Secundò, Si donatio per nuntium deferenda, vel facienda est absenti; requiritur vt hic eam coram nuntio acceptet: nec sufficit eam acceptare coram alijs; vt ex multis authoribus ostendit Sancius lib.1. de matrimo. disput.7. num.35. Ratio est; quia alioquin duorum consensus non concurrunt, nec vicissim innotescunt. Quam ob rem, acceptatio debet exprimi illi, qui eam offert; id est, ipsi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum supplet. Hoc ipso enim, quo aliquis destinatur ad absentem, vt offerat ei promissionem alterius; constituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem: vel, si promissio sit onerosa, eius repromissionem.

Vnde sequitur, Non videri veram sententiam Syluestri ver. Matrimonium 5. qu.12. & quorundam aliorum, qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel literas, sufficere vt absens exprimat consensum suum alijs. debet enim consensus absentis exprimi illi, qui eum petit, & qui sub conditione illius sibi rependendi, in alterum consentit; nisi constet, aliam esse promittentis mentem. Quod addo; quia non est de essentia contractus, vt consensus absentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit. Si enim mens tua est, vt statim contractus valeat posito alterius consensu, etiam antequam tibi innotescat, statim valebit. hoc tamen non præsumitur, nisi clarè sit expressum.

Si verò

Si offeratur per literas. Si verò per literas promiſsionem tuam abſenti obtuleris; vt acceptatio eius ſit valida, ita vt retrocedere nequeas, requiri, vt ea tibi viciſsim per literas, vel per nuntium ad te miſſum, innoteſcat. Ita Sancius ſuprà. Probatur Primò, Quia requiritur acceptatio exteriùs expreſſa, ita vt promiſſor eam poſsit intelligere. Deinde, quia alioquin non concurrunt conſenſus duorum in vnum. Denique, quia antequam tibi innoteſcat conſenſus alterius, poteſt ille ſuum conſenſum reuocare: ergo & tu potes tuum. quod maximè locum habet in promiſsionib. reſpectiuis, quæ requirunt repromiſsionem. hæ enim omnes, hanc tacitam conditionem habent; ſi is, cui promittis, viciſsim repromittat, ſeſeque obliget: quod fit ſigno externo, ad promiſſorem directo. In gratuitis tamen promiſsionibus, vel donationibus, non puto neceſſarium vt literæ acceptationis, vel nuntius ad donatorem peruenerint: quia non tanti intereſt eum, qui gratis donat, ſcire ſuam donationem acceptari, quàm eum, qui ſub onere aliquid offert, & repromiſsionem expectat, noſſe, alterum repromittere. cuius ſignum eſt, quòd donator non ſit multùm de eo cognoſcendo ſolicitus. Secus verò in eo, qui contractum oneroſum init. Denique qui gratis donat, non videtur beneficium ſuum ad hoc velle reſtringere, vt nō habeat vim, niſi literas de acceptatione acceperit: ſed potiùs cupit illud, ſimulatque debito modo acceptatum fuerit, efficax eſſe.

44 *Si reuoces conſenſum, miſſo nuntio.* Tertiò, Requiritur vt non reuoces donationem ante acceptationem. ſi enim reuoces, & nuntio, quem miſiſti, id innoteſcat; non poteſt quidquam efficere. L. Si verò, §. Si mandauero, ff. Mandati. *quia extinctum eſt mandatum*, vt ibidem dicitur; ac proinde omnis poteſtas inſinuandi, vel tradendi, ei adempta. Si autem non innoteſcat ante executionem, tunc diſtinguendum eſt: vel enim ille ſe habet ſolùm inſtar nuntij, referentis alterius donationem, aut rem tradentis; vel habet mandatum faciendi donationem. Si priore modo ſe habeat; facta reuocatione, nihil fit: quia deeſt omnino conſenſus ex parte donantis. ille enim nuntius ſolùm habet officium nuntiandi vel tradendi; non autem tribuendi aliquid Iuris. Si ſecundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium; ſed ad tribuendum donatario Ius ad rem, & donatori inijciendam obligationem ad conſenſum. Colligitur L. 16. Si mandaſſem, & L. 26. Inter cauſas, ff. Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati, bona fide, eius nomine geſtum eſt. Vide Gomez. tomo 2. cap. 4. num. 3.

An poſt mortem donatoris poſſit acceptari. PETES, Vtrùm poſt mortem donatoris, poſsit donatio validè acceptari.

45 *Si facta erat ex parte donatoris, poteſt acceptari.* RESPON. Primò, Quando ipſa donatio ante mortem facta eſt ex parte donatoris, & miſſa epiſtola vel nuntius, qui illam abſenti inſinuet, vel rem tradat; ſi cōtingat donatorem mori ante inſinuationem, verius eſt illam nihilominus validè acceptari poſſe. Ita docet Sancius lib. 1. de matrimo. diſp. 6. num. 5. & Molina Iureconſultus lib. 4. de primogen. cap. 2. num. 77. Ratio eſt; quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida, etſi reuocabilis; vt expreſsè habetur L. Nec ambigi, C. de donat. & manet virtute impreſſa literis vel nuntio, vt ad donatarium tranſeat. Vnde perſeuerat poſt mortem; ac proinde poteſt tunc acceptari. Confirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non poteſt reuocari per hæredem, etiamſi nondum ſit acceptata, vt paſsim docent DD. Couarruuias lib. 3. var. cap. 14. num. 17. Iulius Clarus. §. Donatio, qu. 13. in fine & alij. quod eſt ſignum illam poſſe validè acceptari poſt mortem. quorſum enim adempta hæredi poteſtas reuocandi, ſi non poteſt acceptari? Confirmatur Secundò, Quia donatio eſt gratia quædam: quando autem gratia facta eſt ex parte concedentis, poteſtas executoris nō expirat morte concedentis, vt expreſsè dicitur cap. Si ſuper gratiam, de offic. delegati, in 6. Contraria tamen ſententia eſt plurimorum DD. vt oſtendit Sancius: quorum fundamentum eſt, quia mandatum morte mandantis ſoluitur. Verùm hîc non eſt propriè mandatum donandi, ſed donatio ipſa, vt dictum eſt. Itaque illa ratio ad alium caſum pertinet. Vnde

46 *Si ſolùm ſit mandata, non poteſt.* Dico Secundò, Quando donatio ante mortem donatoris non eſt facta ex parte ipſius, ſed ſolùm mandata fieri; vt ſi miſit rem per nuntium vel procuratorem, cum mandato vt ſuo nomine det abſenti: tunc ſi antè quàm ille munere ſuo fungatur, contingat donatorem mori, non poteſt donatio validè acceptari. vnde res illa reſtituenda eſt hæredibus donatoris. Ratio eſt; quia ante mortem donatio facta non fuit, ſed ſolùm datum fuit mandatum donādi. mandatum autem, morte mandantis expirat, vt habetur L. 26. Inter cauſas, ff. Mandati. vnde procurator ille non poteſt donationem nomine ſui mandatoris facere; & ſi fecerit, erit nullius momenti: ac proinde etiam acceptatio. Hoc tamen intelligendum eſt, niſi mandatum fuerit in fauorem piæ cauſæ; quia iſtud morte mandantis non expirat, vt notat Molina ex Couarr. lib. 1. vari. cap. 14. nu. 16. vnde etiam poſt mortem eſt exequendum. cuius ratio eſt; quia quiſque præſumitur ita tacitè voluiſſe in vita: cùm opera pietatis tunc maximè homini ſint neceſſaria. Confirmatur ex L. Si pater, ff. de manu. vind. vbi mandatum de manumittendo ſeruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis: ergo multò magis idem dicendum fauore piæ cauſæ, & ſalutis animæ.

Hinc ſequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempeſtiuè ante mortem donantis facta, ipſum teneri ad duplicem reſtitutionem: nam hæredibus defuncti tenetur ratione rei, quæ tunc illorum eſt; donatario ratione damni, quod eius culpa contraxit, vt rectè notauit Molina diſput. 263. poſito enim tali mandato, tenebatur nuntius lege Iuſtitiæ adhibere diligentiam, & mandatum ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

DVBITATIO 7.

Qui poßint promißionem vel donationem abſenti factam acceptare: ſiue, vt Iuriſperiti loquuntur, Qui poßint pro abſente ſtipulari.

RESPONDEO, Primò, Id poteſt omnis, qui ab altero generalem vel ſpecialem habet commiſsionem.

47 Secundò, Is qui eſt ſub alterius poteſtate, ita vt non

vt non sit sui Iuris. vt filiusfamilias pro patre, seruus pro domino, Religiosus pro Prælato. Ratio est, quia censetur vna persona. non tamen famulus mercenarius pro suo domino, aut subditus pro Principe, quia sunt sui Iuris. vnde Instit. de inutilibus stipulationibus. §. Si quis alij, dicitur, *Si quis alij, quàm ei, cuius iuri subiectus sit, stipuletur, nihil agit.*

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioso. Item Princeps pro subdito: quia cùm hic alteri posit facultatem facere stipulandi pro altero, multò magis ipse eam habet. Item Notarius publicus, præsertim si de eo conficiat Instrumentum. de quo vide Couarruuiam lib.1.varia.ca.14.num.11. & deinceps. Hoc tamen de notario solùm in Iudicio locum habere multis testimonijs ostendit noster Sancius lib.1.disput.7.num.11.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promissione facta absenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur. vt patet. §. Sed & si quis, Institut. de inutilibus stipulationibus: vt creditor pro debitore, socius pro socio, vxor pro marito: vel si pœna sit adiecta in fauorem præsentis; de quo vide Couarr. in cap. Quamuis pactum, p.2. §.4. num.5.

48 Quintò, Quiuis priuatus potest stipulari & acquirere Ecclesiæ, pijsue causis, iuxta glossam, communiter receptam in cap. Quoties cordis, 1. qu.7. de quo Couarruuias suprà.nu.14. Ad hos reduci possunt omnes, quos refert glossa in §. Si quis alij, Institut. suprà. Præter hos autem nemo potest iure communi validè pro absente stipulari seu acceptare promissionem in fauorem absentis factam, ita vt inde nascatur aliqua stricta obligatio. Ratio est; tum quia Iura resistunt tali stipulationi, eamque irritam reddunt. vt patet. d. §. Si quis alij. & L.6. Si quis ita stipulatus. §. Chrysogonus, ff. de verb. oblig. Tum quia promissio facta alicui, cuius nihil interest eam impleri, censetur solùm verbis facta illi; reipsa autem solùm facta est tertio, in quem est exequenda. Nihilominus secundum communem vsum hominum, amicus pro amico ita stipulari solet, vt aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non solùm in foro conscientiæ obligat, sed etiam in foro ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis dubit.4. Secus verò quando stipulatio nihil valet: quia iuramentum secundum naturam actus, in quem cadit accipiendum est. atqui actus habet tacitam conditionem, puta, si validè acceptetur: ergo donec validè acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiamsi iuramentũ intercesserit. vide suprà. cap.17. dubit.7. num.52. Circa prædicta

49 *Verba promissionis ad præsentem dirigenda.* Notandum Primò, Vt is, qui præsens est, possit pro absente stipulari, (id est, promissionem in absentis commodum petere & validè acceptare) requiri vt verba obligationis dirigantur expressè vel implicitè ad præsentem, v.g. promitto tibi me daturum Petro 100. &c. Si enim dirigantur ad absentem, is qui præsens est, non potest promissionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi sententia DD. in cap. Quamuis pactum, p.2. §.4. num.13. vnde si dicat, Promitto Petro absenti 100. nemo potest validè acceptare talem promissionem nomine Petri. Ratio est, quia vt fiat pactum, necessarius est consensus reciprocus duorum in idem, vt patet ex pacti definitione dub.1. hîc autem non est consensus reciprocus, quia non adest consensus eius, in quem tuus consensus & verba tuæ promissionis diriguntur. Itaque talis promissio, semper potest reuocari, quamdiu ab eo, qui absens est, acceptata non fuerit.

DIXI *Expressè vel implicitè*, quia dupliciter verba promissionis censentur ad præsentem dirigi. Primò, Quando exprimitur persona præsens, vt promitto tibi, &c. Secundò, Quando persona, cui fit promissio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimatur. vt si dicas, promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicitè censetur fieri præsenti: sic enim vsus hominum consueuit; & in dubio is sensus verbis contractus est tribuendus, qui faciat valere. L. Quoties in stipulat, ff. de verb. obligat. quare si præsens acceptet, valet.

50 *Stipulator nõ potest ea condonare.* Notandum Secundò, Eum, qui validè nomine alterius promissionem acceptauit, non posse eam condonare, quia iam tertio ex dispositione legum est Ius quæsitum, quo illum priuare non potest. obligatio tamen, qua obstringitur promissor tertio, adhuc pẽdet, donec à tertio acceptata fuerit: vnde ante eius acceptationem non tenetur eam exequi. ratio est; quia præsens non acceptauit eam nomine suo, sed nomine tertij & sub eius beneplacito. vnde si ille eam repudiet, tota est irrita; quamuis id in damnum præsentis verteret. secus est, quando is, qui acceptat promissionem pro tertio, vicissim aliquid repromittit: tunc enim potest condonare promissionem in fauorem tertij factam. ratio est, quia potest seipsum obligatione soluere, consentiente promissore, cui se obstrinxit. Confirmatur ex reg.35. ff. de Reg. Iuris. *Nihil tam naturale est, quàm eo genere quidque dissoluere, quo colligatum est.* itaque cùm hoc vinculum ortum sit ex acceptatione stipulantis, poterit eiusdem remissione dissolui.

DICES, Hoc argumentum videtur probare, etiã posse condonare, etsi nihil repromiserit: quia ijsdem causis res dissoluitur, quibus ab initio cõstitit. Nec obstat, quòd tertio videatur Ius acquisitum; quia dici potest, ita esse acquisitum, vt pendeat ex arbitrio stipulãtis, sicut quando stipulans vicissim aliquid repromisit. Confirmatur, quia consistendo intra limites legis naturæ potest remittere; atqui nullum est Ius positiuum, quòd sciam, quod hanc remissionem irritam reddat; præsertim cùm verba promissionis non ad absentem, sed ad stipulantem directa fuerint. Denique stipulans non tenetur absenti indicare se in fauorem ipsius stipulatũ esse; præsertim quãdo ex officio vel mandato non tenebatur res ipsius curare: ac proinde inutilis ei erit illa stipulatio.

Ob has rationes illa sententia non videtur improbabilis: eamque tenet collector decisionum pedemontan. in 70. & fauent authores, qui tenent, donationem in fauorem absentis factam & acceptatam, reuocari ex consensu donatarij posse. de quo vide Couarr. lib.1. var. cap.14. n.13. & infrà dubit.9. num.64. & 65.

51 *Promissio onerosa facta absenti.* Notandum Tertiò, Ea, quæ diximus de acceptatione promissionis pro absente, intelligenda esse tantummodo de promissione gratuita seu lucrati-

lucratiua. Si enim promisſio ſit onerosa, ſeu reſpectiua, (vt cùm promitto tibi me ducturum tuam filiam, ſi ipſa viciſsim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, ſi pro ea mille dare velit) non ſufficit vt tu pro abſente acceptes; ſed requiritur vt abſens eam acceptet, & repromittat. vnde ante eius repromisſionem, quæ viciſsim priori promittenti nota ſit, ſemper reuocari poteſt. Ita Sancius ſuprà nu. 12. Molina diſp. 164. & quidam Iuriſperiti. Probatur Primò, Quia ante vtriuſque partis obligationem, non poteſt effici perfectus contractus: contractus enim reſpectiuus, habet tacitam conditionē, ſi alter repromittat; qua non impleta, potes reſilire: quia promiſsio non eſt plenè acceptata. Secundò, Quia abſens poteſt nolle acceptare cum illo onere: ergo ſimiliter contrahens cum abſente, poteſt retrocedere. patet conſeq. quia contractus onerosi non debent claudicare. Tertiò, Qui acceptat pro abſente, non poteſt acceptare, niſi quatenus ei poteſt eſſe commoda: ſed hæc nullo modo ſufficit; quia etiamſi fieret per ipſum abſentem, & coràm, non ſufficeret: debet enim ſimul adeſſe repromiſsio; vt ex vſu communi omnium gentium patet.

DICES, Omnis promiſsio ſeriò facta & acceptata ab eo, cuius intereſt eam impleri, ſeruanda eſt lege naturæ, ſiue ſit abſoluta, ſiue cōditionata. ſi enim eſt cōditionata, expectandus eſt euentus cōditionis, vt mandetur executioni. Cōfirmatur Primò, Quia talis promiſsio facta præſenti in fauorē abſentis, eſt abſoluta promiſsio; cōditio autē, quę additur vel ſubintelligitur, nō afficit ipſam promiſsionē, ſed eius executionē; ergo hoc ipſo, quo acceptatur ab eo, cui immediatè fit, obligat abſolutè; quamuis ad executionem non teneatur, niſi poſita conditione. Confirmatur Secundò, Quia qui tale quid promittit, ſimul cenſetur promittere ſe expectaturum vt conſenſus alterius inquiri poſſit. alioquin videretur deluſoriè promittere præſenti.

RESP. Si illa promiſsio eſt reſpectiua, poſtulans repromiſsionem, poteſt reuocari ante repromiſsionem: neque huius conditionis euentus eſt expectandus lege Iuſtitiæ, ſed ſolùm lege conſtantiæ, (ſi res interea non mutentur) quæ tamen non obligat, niſi fortè ad veniale. Ad Primam confirmationem. Illa promiſsio non eſt abſoluta, quia promiſſor non intendit ſe obligare, niſi alter repromittat. Ad Secundam confirmat. Non promittit ſe expectaturum: alioquin præter promiſsionem reſpectiuam, eſſet alia, quæ ſit gratuita; quod eſt contra ſuppoſitum. agimus enim de eo caſu, in quo ſolùm eſt reſpectiua. neque ideo eſt deluſoria promiſsio; quia ſeriò promiſit, neque ab initio habebat in animo reuocare.

DVBITATIO 8.

Quantum obliget promiſsio externa legitimè acceptata.

52 *Sententia Caiet. ſolùm obligare ſub ven.*

SVnt tres ſententiæ, Prima eſt Caietani infrà qu. 113. ar. 1. ſub finem, vbi docet, promiſsionem per ſe, ſolùm obligare ſub peccato veniali; per accidens tamen, nempe ratione damni, quod promiſſarius ea non impleta incurreret, poſſe obligare ſub mortali. Ratio ipſius eſt; quia ſolùm ex quadam honeſtate morali fidelitatis ſeu veritatis tenemur promiſſa implere. ſicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum, & facere vt verba reſpondeant menti; ita ex eadem virtute obligamur, vt opera reſpondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat ſub peccato mortali: ergo, &c. Sed quidquid ſit de veritate huius ſententiæ, hoc fundamentum Caietani non eſt verum. Primò, Quia promittere, non tantùm eſt affirmare ſe daturum vel facturum, ſed vlteriùs eſt ſe obligare alteri, & conſequenter ius illi tribuere ad exigendum. vnde dici ſolet, *promiſsione parere debitum*. Secundò, Quia inde ſequeretur eum, qui promittit, non magis obligari, quàm eum, qui abſque promiſsione affirmat ſe facturum; quod conſtat eſſe falſum communi hominum vſu & ſenſu. Hoc ſequi patet, quia qui tantùm affirmat ſe facturum, tenetur ex virtute veritatis ſuum dictum verificare, ne lædat honeſtatem huius virtutis. atqui ſecundum Caietanum hæc eſt tota ratio, cur teneatur promittens: ergo non magis obligatur.

Refutatur fund. Caiet.

53 *Veritas obligat ad duo.*

Vbi Aduerte, Virtutem *veritatis* nos obligare ad duo; nempe vt dicta noſtra conformemus menti, ne committamus mendacium; & vt facta conformemus dictis, ne dicamus falſum. vtrumque enim requiritur vt quis ſit verax in dictis. magis tamen obligat ad nō mentiendum, quàm ad non dicendum materialiter falſum. Itaque ſi promiſsio ſolùm obligaret lege veritatis, minus peccatum eſſet violare promiſſum, quàm mentiri mendacio officioſo; (quod tamen manifeſtè falſum eſt) quia minus peccatum eſt nō facere quod affirmaſti te facturum, quàm mentiri. certum igitur videtur, promiſsionem non tantùm obligare ex virtute veritatis; (etſi hæc obligatio in ea inueniatur) ſed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam *fidelitatem* & *fidem* promiſſorum vocamus.

Alia tamen ratione hæc ſententia probari poteſt. Primò, Quia liberalis promiſsio ſolùm obligat lege fidelitatis; ſed fidelitas non videtur obligare ſub peccato mortali, ſi alia incommoda abſint. violatio enim fidei, ſolùm continet quandam deceptionem proximi abſque damno. Secundò, Quia homines parum ſolent æſtimare violationem talium promiſſorum, nec ideo ſolent haberi iniuſti, ſicut fures, aut qui debita iuſtitiæ non ſoluunt; ſed leues, inconſtantes, non ſatis fidi. Tertiò, Quia plerique promiſſores, ſi rogarentur an velint ſuam promiſsionem chirographo firmare, dicerent ſe nolle tam ſtrictè obligari. Itaque hæc ſententia eſt probabilis; ſi tamen promiſſor non intendat amplius ſe obligare, quàm ex fidelitate, eamque tenent multi docti viri, vt Henriquez de excommunicatione ca. 17. Franciſcus Garçia de contract. 1. p cap. 3. Fumus verb. Perfidia, & ex parte Molina diſputat. 362.

54 *Eſt probabilis.*

Secunda ſententia eſt, Obligationem promiſsionis, pendere ex intentione promittentis. ſi enim promiſſor intendat ſe ſolùm obligare ex honeſtate morali; ſolùm tenebitur ſub peccato veniali. ſi verò intendat ſe obligare ſtrictè & ex iuſtitia; tūc tenebitur ſub peccato mortali. Ita Molina ſuprà, eſtque probabilis, ſed non ſatis explicat vim promiſsionis, quantum ipſa per ſe, præciſa intentione extrinſeca, obliget.

Tertia

55 Tertia sententia est communior DD. Promissionem, si materia notabilis sit, obligare sub peccato mortali. Pro qua

Obligare sub p. m.

Dico Primò, Omnis promissio seriò facta animo promittendi, in re magni momenti, vbi acceptata fuerit, obligat sub peccato mortali ad sui impletionem. Tenet Nauar. c. 18. nu. 6. Sotus l. 7. qu. 2. ar. 1. ad 1. Richardus in 4. d. 38. circa tertium principal. qu. 3. Antoninus 2. p. tit. 10. ca. 1. §. 4. vbi fusè agit de hac re, & videtur esse communis Canonistarum. vide Couarruuiam in caput Quamuis pactum, §. 4. vbi citat multos.

Probatur Primò, Quia omnis promissio, si fiat per formulam stipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur eam implere, vt omnes DD. tradunt: ergo inducit strictam obligationem; nempe lege Iustitiæ, vel virtutis Iustitiæ valde affinis, quę proinde iustitia dici possit.

DICES, Hinc solùm sequi, promissionem inducere talem obligationem, si fiat interueniente formula stipulationis, non autē si fiat simpliciter.

RESP. Formula stipulationis non reddit promissionem firmiorem in foro conscientiæ, sed solùm in foro externo; quia præsumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etsi Iure Digestorum, requisita fuerit stipulatio, vt promissio simplex tribueret actionem in foro externo; tamen Iure Codicis non videtur requiri; vt colligi potest ex L. 1. Si quis argentum, C. de donationibus. Adde, quidquid sit de Iure ciuili, tamen Iure Canonico cōceditur actio ex promissione acceptata, etiamsi formula stipulationis non interuenerit. vt patet ex cap. 1. de pactis. estque communis sententia DD. teste Gomezio. tom. 2. cap. 9. nu. 2. & Couarruuia in caput Quamuis pactum, p. 2. §. 4. nu. 24. & 25. Nec refert, quòd Ius Canonicum requirat expressionem causæ, quia dum causam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere: quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientiæ. vide Syluestrum v. Pactum. num. 3.

Iure Can. datur actio ex promiss.

Probatur Secundò, Promissio onerosa acceptata obligat lege Iustitiæ, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. consequentia probatur; quia etsi in onerosa sit perfectior obligatio, eò quòd pro obligatione rependatur æqualis obligatio; tamen hoc non facit obligationem promittentis esse alterius generis, aut non pertinere etiam suo modo ad virtutem Iustitiæ.

DICES, Qui facit promissionem gratuitam, non videtur se tam strictè velle obligare, sed solùm ex virtute fidei, ita vt si non seruet, faciat contra fidem seu fidelitatem, non tamen contra Iustitiam.

Fides.

RESP. Virtutē fidei esse eam, qua quis seruat promissum, quia promisit, & se verbis obstrinxit. vnde quantum obliget promissio, non est spectandum ex virtute fidei; sed contrà, quantum fides obliget, dijudicandum est ex natura promissionis: atqui promissio ex natura sua obligat supra simplicem assertionem, vt ostensum est: ergo fides, cuius est implere promissum, obligat plusquam virtus veritatis, cuius est verificare assertum. neque intelligi potest, quæ sit hæc maior obligatio nisi sit Iustitiæ, vel virtutis, Iustitiæ valde affinis.

Promissione datur Ius ad rem.

Tertiò probatur, Quia promissione, datur ius ad rem, quod etiam ad hæredes promissarij transit: sicut & obligatio promissoris ad ipsius hæredes traijcitur: atqui huiusmodi Iuri respondet obligatio Iustitiæ. Confirmatur; quia promissarius dicit sibi rem deberi: potestque debitum exigere, vel condonare; quod signum est esse debitum Iustitiæ, vel virtutis affinis.

Quartò, Omnis obligatio contractuum est obligatio Iustitiæ, & non oritur nisi promissione: ergo promissio inducit obligationem Iustitiæ.

Quintò, Quia homines queri solent, iniuriam sibi fieri, si promissio violetur. ergo fit contra obligationem Iustitiæ.

Sextò, Homines non solent acquiescere simplici assertioni, sed solent exigere promissionem, quasi tunc demum sint securi: sentiunt ergo inducere obligationem Iustitiæ.

Septimò, Quia Cicero lib. 1. officio. dicit, *Fundamentum iustitiæ est fides, id est, dictorum, conuentorumq; constantia & veritas.* vocat *fidem, Iustitiæ fundamentum*; quia est causa operum iustorum, seu cur impleantur promissa & seruentur contractus. nam *fides* nihil est aliud, quàm affectus voluntatis, inclinans ad seruāda promissa, non tantùm gratuita, sed etiam onerosa; idque non tantùm ad verificandum quod dictum est, sed propriè ad satisfaciendum obligationi, quæ ex promissione est orta. vnde videtur esse pars Iustitiæ.

PETES, Quanti momenti debet esse res promissa, vt violatio promissionis censeatur esse mortifera?

56 RESP. Nauarrus ca. 18. nu. 6. insinuat sufficere vt res sit notabilis. rem autem *notabilem* explicat esse eam, quæ in furto notabilis censetur. Sed certum est in promissione longè maiorem requiri; vt docet Lopez lib. 2. de contract. cap. vltimo & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. vnde si furtum vnius aurei est peccatum mortale; requiruntur plures aurei, vt promissio sub mortali obliget. Ratio est, quia promissum longè imperfectiori modo est debitū. nam per promissionem solùm datur Ius ad rem; & multis modis potest reuocari, vel impediri. Deinde censetur maior iniuria, si vnum aureum surripias, vel ex contractu oneroso debitum, non soluas, quàm si quatuor vel quinque ex liberali promissione debitos, non soluas.

Quanti res promissa esse debeat.

57 DICES, Debitum ex Iustitia, & debitum ex fidelitate distinguuntur: atqui obligatio promissionis est fidelitatis: ergo non est Iustitiæ. maior patet ex communi modo loquendi Doctorum, qui solent dicere, deberi quippiam ex fidelitate non ex iustitia. Sic œconomus & omnis, qui officium aliquod nomine alterius administrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex Iustitia.

De virtute fidei.

RESP. Si nomen *iustitiæ* omnino strictè sumatur, videtur debitum fidelitatis à debito Iustitiæ, & fidelitas à iustitia distingui. Debitum enim fidelitatis, quod ex liberali promissione oritur, est multò imperfectius, quàm id, quod debetur lege Iustitiæ, ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promissio solùm tribuit Ius ad rem, & remotum. Secundò, Multis modis potest reuocari. Tertiò, Quia pendet ex liberalitate promittentis; non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non ita adstringit, vt si violes, tenearis ad com-

Debitum fidelitatis & Iustitiæ.

ad compensationem lucri cessantis. nemo enim sua liberali promissione censetur se ad hoc velle obligare, nisi id exprimatur. Quintò, Quia non necessariò respicit eum, qui est sui iuris, vt patet in promissione domini ad seruũ, patris ad filium, & Dei ad hominem. Denique quia promissio nõ impedit, quo minùs res dicatur postea gratis dari. debitum autem *perfectæ iustitiæ* longè maius est; & si non soluatur, obligat ad lucrum cessans refundendũ: & solùm est ad eum, qui est sui iuris, & omnino distinctus; & impedit donationem gratuitam. Itaq; hæc debita sunt distincta. Vnde cùm virtus *fidei*, seu fidelitas respiciat solum debitum promissionis; Iustitia autem debitũ perfectum, (restituit enim cuique quod ei perfecto iure debetur; vt si damnum datum, si contractus initus, si res aliena ablata) sequitur has quoque virtutes distinctas esse. quãuis si *Iustitia*, non tam arctè sumatur, etiã *fidelitatem* sub se comprehendat. & sic fidelitas nihil erit aliud, quàm iustitia inadæquatè cõcepta; nempe quatenus reddit cuique Ius suum ex promissione debitũ. & hoc modo debitum promissionis, à multis Doctoribus dicitur debitum Iustitiæ. Verùm meliùs dicitur hæc distingui sicut diximus.

Oeconomus

Hinc patet Primò, Qua ratione oeconomus teneatur ex *fidelitate* in contractibus & negotiis gerendis spectare maxima cõmoda sui domini; & nõ ex Iustitia: quia etsi ad hoc principaliter ex officio suo non teneatur, tenetur tamen secũdariò ex tacita quadam promissione, qua dum officium suscepit, censetur se adstringere ad curandam summam vtilitatem domini, quãtum commodè seu communi diligentia poterit. de quo plura infrà cap.32.

Deus nõ tenetur ex Iustitia propriâ.

Patet Secundò, Deum, etsi ex sua promissione debeat pœnitentibus ignoscere, nõ tamen teneri ex iustitia, sed solùm ex fidelitate; tum quia promissioni satisfacit fidelitas propriè; non iustitia strictè accepta; tum quia Deus nõ potest creaturæ lege perfectæ iustitiæ obstringi; eò quòd semper sit in eius dominio, multò magis quàm seruus in potestate domini.

58 Dico Secũdò, Si quis vtatur verbis promissoriis, nõ quidẽ animo seriò promittẽdi, sed tantùm ad significandũ firmum propositũ, vel ad firmiùs asseuerandum, vt ei credatur, nõ obligabitur sub peccato mortali ad implendũ quod ita promisit: nisi ratione dãni inde secuti. Probatur; quia talis nõ obligatur nisi lege veritatis, qua tenetur dicta sua efficere vera, & cauere ne dixerit falsum: atqui ad hoc non obligatur sub peccato mortali, vt rectè Caiet. docet. Hoc modo multorũ promissiones, qui leuiter solent multa promittere, sunt intelligendæ. nõ enim mens illorũ est seriò se obligare, aut ius aliis tribuere exigendi, sed duntaxat firmiter asserere. Idẽ de illis, qui non intendunt se obligare absolutè, sed cũ conditione circa executionẽ, v.g. nisi fuerit incõmodum aliquod, vel nisi aliud melius occurrerit.

59 Si tamẽ promissarius putaret alterũ seriò promisisse, & inde postea cõtingeret illũ damno affici; (vt quia nõ potest soluere ad diem condictũ) promissor tenetur implere sub peccato mortali: quia illo modo promittendi illũ decepit, eaq; deceptio est causa sine qua nõ, damni secuti. quod vt euitetur, debet promissũ præstare,

60 Pari modo si promissio facta sit in modũ contractus onerosi, & altera pars impleuerit onus seu conditionẽ impositam; tenetur implere promissum, etiamsi animo nõ se obligandi, sed decipiẽdi promiserit. ratio est, quia tenetur euitare dãnum promissarij, & grauẽ deceptionẽ, cui causam dedit fictè promittendo. Deinde quia in contractibus huiusmodi, ex iustitia tenebatur internũ consensum adhibere; alioquin decipit alterũ, & non rependit æquale. Adde, nullam fore fidem contractuum inter homines, si hac ratione se possent expedire, dicendo se fictè promisisse.

Si altera pars cõtractum impleuit.

61 Si tamen res adhuc sit integra, & nihil incommodi timeatur, non videtur peccatum mortale non seruare tale promissum: (quãuis potuerit esse peccatum mortiferũ in promittendo, propter animũ decipiendi) vt si quis animo decipiendi promiserit puellæ nuptias: quia reuera nihil promisit, sed simulauit se promittere, ex qua simulatione nihil incommodi puellæ obuenit. quòd si talis à Iudice rogetur an promiserit, poterit negare etiam cum iuramẽto; quia re vera nõ promisit. quòd si per sententiam Iudicis iubeatur promissum implere, debet parere; si non parendo timeretur scandalum: alioquin non tenebitur. quare potest vertere solum, ne cogatur sententiæ, in falsa præsumptione fundatæ, morẽ gerere. vt in simili docet Sotus l.7.q.1.ar.2.

Ficta promissio.

DVBITATIO 9.

Vtrum promissioni vel donationi iam acceptatæ possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli.

62 Dico Primò, Ante acceptationem promissionis vel donationis, potest onus imponi. vt si dem tibi domũ vel agrũ sine onere; priusquã acceptes, possũ imponere onus, vt mihi vel alteri tenearis inde soluere aliquã pensiũculam annuã, vel post certũ tẽpus restituere. ratio est, quia potest tota reuocari: ergo multò magis onus imponi.

63 Dico Secundò, Post acceptationem, non potest vllum onus imponi, absque consensu promissarij. Ita Couarruuias l.1. variar. ca.14. nu.1. ratio est; quia iam consecutus est ius ad rem sine onere; ac proinde sine onere est ei debita.

64 Dico Tertiò, Si acceptes donationem cum onere in fauorem tertij apposito, ille tertius hoc ipso acquirit Ius vt illud onus ei præstes. quod Ius transit ad ipsius hæredes: est tamen hoc Ius reuocabile à donatore vsque ad tempus, quo onus est implendum; nisi fuerit à tertio acceptatum. Ita docet Couarruuias n.3. & 11. Iulius Clarus. §. Donatio qu.13. nu.5. Prior pars colligitur apertè ex L. Quoties, C. de donatione sub modo. Altera colligitur ex L. Eũ qui, ff. Qui sine manumissione ad libertatẽ perueniũt. vbi significatur à contrario sensu, in potestate vẽditoris, qui grauamen in fauorem tertij apposuit, esse, illud reuocare ante tempus, quo erat implendum. Idem colligitur ex L.1. & vltima C. Si mancipium ita fuerit alienatum, &c.

Onus impositũ in fauorẽ tertij.

65 Sed dubium est, Vtrùm sit reuocabile à donatore, postquam tempus aduenit. v.g. dedi tibi domum cum onere vt post quinquennium ea cedas Petro: transactum est quinquennium; nondum cessisti, nec Petro quidquam significatum: vtrùm possim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere, vt mihi seruem.

S RESP.

Potest onus illud tolli ante acceptationem tertij.

Respondeo & Dico Quartò, Etsi probabile valde sit tunc non posse ampliùs reuocari; tamen contrarium quoq; est probabile, nempe posse reuocari à donatore, donec ipse vel alius nomine ipsius acceptauerit quod in ipsius fauorẽ est constitutum: vel donec cœperit impleri. Priorẽ partem tenet Clarus nu. 5. multique alij, quos ipse refert. & videtur colligi ex L. Quoties, C. De donationibus sub modo, vbi corrigitur Ius vetus, quo post tempus elapsum, si onus appositum in fauorem tertij non erat præstitum à donatario, concedebatur vt à donatore & ab hæredibus eius posset reuocari.

66 Alteram partem tenet Couarruuias nu. 13. & Bartol. in L. Qui Romæ, §. Flauius nu. 1. 2. De verborum obligationibus. ratio est, quia donatio ante acceptationem non est valida: ergo cùm tertius ille non acceptauerit eam per se vel alium, poterit reuocari. Nec obstat. L. Quoties: quia ad eius interpretationem satis est vt hæredes donatoris non possint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem donatore nolente & reuocante onus impositum.

67 Aduerte tamen, Si tertius ille, in cuius fauorem onus impositum est donationi, sit ciuitas vel causa pia, statim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit ius irreuocabile, & actionem in rem: vt patet ex L. Vt inter, C. De sacrosanctis Ecclesijs. & docet Couarruuias nu. 14.

Ciuitas. Causa pia.

68 Dixi, *Posse reuocari à donatore*; quia ipsius hæredes non possunt reuocare onus impositum, etiamsi nõdum sit impletum, nec tempus implendi aduenerit. vt patet ex L. Quoties & docet Couarr. nu. 17. estq; sententia communis. Ratio est; quia eius est reuocare, qui donationem liberè fecit. vnde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando cœperit impleri; quia tunc censetur ille tertius acceptasse. qui enim rem donatam acceptat, satis acceptat ipsam donationem.

DVBITATIO 10.

Quibus euentis promissio acceptata & antea valida desinat obligare.

69 QVidam dicunt, eam desinere obligare, quando ita mutatur status rerũ vel personarum, vt si promissor hanc mutationem præcogitasset, noluisset promittere vel donare. Ita Nauarrus cap. 18. nu. 7. & quidam alij. quæ regula in multis casibus est idonea; præsertim quando promissio vel donatio facta est homini. In quibusdã tamen factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent castitatẽ vel Religionis ingressum, non præcogitantes difficultates obuẽturas, quas si præuidissent, noluissent promittere; vt ipsimet testantur: tamẽ omnium iudicio manent obligati; nam debebant hæc omnia præcogitare, & iuxta monitum Saluatoris, sedere & computare sumptus, qui ad turrim euangelicam extruendam sunt necessarij. vnde si non fecerint, sibi imputent. reuerentia enim diuinæ maiestati debita, postulat, vt promissio impleatur secũdum eum sensum, eamque mentem, quam promissor reipsa habuit explicitè vel implicitè, dum promitteret; non autẽ secundũ eam, quam habuisset, si hæc vel illa præsciuisset. Id tamen in promissionibus homini factis nõ est necessariũ, quia hæ faciliùs reuocãtur.

Promissio facta Deo.

70 RESP. igitur, Faciliori modo hanc rem explicari posse, si dicamus promissionem desinere obligare, Primò, Si res promissa fiat illicita, vel inutilis, vel impossibilis. Ita Caietanus q. 113. ar. 1. sub finem, & alij DD. communiter.

Quibus euentis desinit obligare.

71 Secundò, Si status rerum vel personarum ita mutetur, vt promissor secundum iudicium prudentum nõ videatur illum euẽtum voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissæ, promissionis, & promissarij dispositione, cæterisque circumstantijs iudicandum est; vt rectè Caietanus suprà. Ratio est; quia promissio non habet vim nisi ex voluntate & intẽtione promittentis, quam expresè vel implicitè habet dũ promittit: ergo vltra hanc intentionẽ expressam vel prudenter interpretatam, non potest obligare. Confirmatur; quia lex, quæ absolutè lata est, non obligat in illis casibus, quos legislator expressè vel interpretatiuè voluit exceptos: atqui promissio est lex quædã particularis, quam sibi quis spõte imponit: ergo non obligabit in illis casibus, quos expressè vel tacitè ex prudentum interpretatione cẽsetur excepisse: vt si promisisti operam tuam alteri certo tempore; & filius tuus in morbum incidat, vt non possis eum deserere, non teneris præstare promissum: vt inquit Caietanus.

72 Si puellæ promisisti nuptias, putãs esse virginem, alioquin non promissurus, & postea constet non fuisse virginem; non teneris eam ducere; quia secundum affectum & intentionem, quam habebas promittendo, nõn censeris te voluisse obligare ad implendam promissionem, si talem defectum in ea deprehenderes. Nec refert, etiamsi iuramento promissionem confirmaueris;

Sponsalia.

73 quia iuramentum non dat vim promissioni, nisi secundũ eam mentem, qua ipsa cẽsetur facta. vnde si promissio habet tacitam cõditionem siue ex iuris interpretatione aut dispositione, siue ex mente promittẽtis, iuramentum accedens non tollit eam conditionem, sed solùm secundum eam cõfirmat promissionem. vide infrà ca. 42. dub. 4. Nec obstat caput Quemadmodum, de iureiurando; vbi dicitur, *Qui iurauit se ducturum aliquam in vxorem, nõ posse ei postea obijcere fornicationem præcedentem:* quia intelligitur de fornicatione sibi nota, vt colligitur ex glossa, §. *Præcedentem.*

74 Aduertendum est, Eum, qui tempore constituto nõ impleuit promissum, cùm facilè posset, non solui obligatione, si postea incidat in paupertatẽ; sed obligationem pro eo tempore sopiri: vnde cùm fuerit soluendo, tenebitur implere promissum. ratio est, quia iam nõ est tantùm debitor ex promissione, sed ex delicto, eò quòd fuerit in mora; per quam morã fuit promissario causa damni. itaq; ratione damni, ex mora prouenientis, tenetur. in quo damno continetur & id, quod promissum est, & si quid occasione promissionis non impletæ, præterea incommodi incurrit.

Sopitur obligatio promissionis.

75 Tertiò, Definit obligare, vel potiùs consopitur, quãdo duo vicissim sibi aliquid promiserunt, & alter non vult implere promissum: tunc enim alter non tenetur, sed potest vti compensatione. Nauarrus cap. 18. nu. 7. citato, putat id solùm esse concessum, quando posterior promissio facta est intuitu prioris, veluti in remunerationem; tunc enim

Compensatio in promissis.

enim si is, qui prior promisit non impleat, alterum non teneri: non autem quādo secunda promissio alio fine est facta. Sed verius est, siue hoc respectu, siue alio facta sit secunda promissio; si prior non impleat, alterum non teneri. Primò, Quia hæc iura & debita sunt eiusdem rationis; ergo in illis potest fieri compensatio. Secundò, Quia secundus promissor non censetur se voluisse obligare ad præstandum promissum, eo euentu, quo contingeret promissarium, qui prior promiserat, fieri ingratum & fidem violare. hæc tamen ingratitudo nō est sufficiens ad reuocandam donationē iam completam. etiamsi id quidam affirment, de quo intrà dub.14. quamuis donator possit vti compensatione occulta, tantundem subtrahendo, quantum ille promiserat, si alia via rem promissam consequi nequit.

76

Quartò, Quando aliquid promissum est ob causam, quæ non subest: vt si promiseris, quòd putes te accepisse ab ipso aliquod beneficium, cùm non acceperis. tunc enim non teneris implere.

DVBITATIO II.

Quinam possint donare, qui non.

77 RESPONDEO, Eos solos donare liberè posse, qui habent dominium & administrationem, cum facultate alienandi. Qui tantùm habent dominium, non possunt donare; quia donatio pertinet ad regimen & dispositionem bonorum. Qui tantùm administrationem, non possunt, nisi secundum mentem domini, vel in eius commodum. Qui carent facultate alienandi, nō possunt; nisi prout ius vel Superior id eis permittunt.

Primò igitur, Donare non potest is, qui caret rationis vsu ad id sufficiente: qui talis esse debet, qualis in contractibus, & votis.

Secundò, *Prodigus*, qui à Magistratu positus est sub curatore; quia adempta est ei administratio: vnde qui aliquid à tali acceperit, tenetur restituere.

78 Tertiò, *Impubes*; talis est masculus, qui nōdum expleuit annum 14. & fœmina, quæ nondum 12. vt patet L.finali, C. Quando tutores vel curatores esse desinant, estque communis sententia DD. hunc donare non posse. colligunt id ex L. finali, C. de testamento militis, vbi tribuno impuberi denegatur potestas testandi, etiam de bonis castrensibus: *eò quòd stabilem mentem nondum sit adeptus*, quæ ratio etiam locū habere videtur in donationibus. ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad causas pias; sed solùm extraneis. idem colligitur L.2. ff.de pollicit.

79

80 Quartò, *Filiusfamilias*, etiamsi pubes sit, non potest donare sine consensu expresso vel tacito patris, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia. iuxta ea, quæ dicta sunt cap.4. dubit.3. & cap.12. dubit.13. Si tamen de his bonis donauerit profusè, ita vt sentiat damnum notabile, potest petere restitutionem in integrum; vt dictum est cap.17. dubit.9.

81 Quintò, *Minor 25. annis*, si curatori subsit, donare nequit de bonis suis, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt, absque consensu expresso vel tacito, vel debito sui curatoris. censetur autem consensus eius tacitus vel certè debitus, vt possit donare, & expendere pro sua conditione & facultate, prout aliis paris cōditionis passim permitti solet: qua in re spectandus est natalium splendor, magnitudo patrimonij, causa donandi, & mos receptus, vt rectè Sarmiēto 1. parte de reditibus. cap.2. nu.5. Si profusè donet vel expendat, peccat; quia contra præscriptum eius, cui tenetur obedire. rarò tamen ob hanc causam erit peccatum mortale; quia nemini fit iniuria. vnde illi, quibus donatio est facta, non videntur teneri ad restitutionem, donec donatum, à curatore repetatur, vel ipse donator petat restitutionē in integrum, vt docet Molina disput.224. 261. & 277.

Profusa donatio minoris.

Sextò, *Vxor* non potest donare absq; consensu mariti, nisi prout explicatum est cap.12. dub.14.

Septimò, *Ecclesiastici* non possunt de iis, quæ ex fructibus beneficiorum decenti sustentationi supersunt, donare ad vsus prophanos: alioquin peccant mortiferè si summa est magna: nisi fortè id faciāt cum animo ex alijs, quorum liberam habēt dispositionē, tantundem in causas pias refundēdi. est cōmunis sententia DD. vt ostensum est cap.4. dub.6. qui tamen acceperint, non tenentur ad restitutionem; iuxta probabilem multorum DD. sententiam. quamuis contrarium quoque non minùs videatur probabile. vt ibidem dictum.

82

Octauò, *Superiores Regularium* non possunt donare ad vsus prophanos; (v.g. ad locupletandos suos consanguineos) & qui acceperint, tenentur ad restitutionem. ratio est; quia non sunt domini bonorum Monasterij, sed tantùm administratores: ergo non possunt ea conferre quibus voluerint; sed tenentur in illis tractandis leges boni administratoris, & œconomi seruare, & secundum præscriptum & intentionem Ecclesiæ impendere. Confirmatur, quia Conuentus, qui est dominus istorum bonorum non consentit in tales donationes; imò nec potest consentire, eò quòd per Canones hæc potestas sit illi adempta, qui non permittunt donationes, nisi ad pias causas. etsi enim Conuentus habeat dominium istorum bonorum; tamen hoc dominium per votum paupertatis & Ecclesiæ constitutiones est restrictum & limitatum ad pios vsus: & subest dispositioni Summi Pontificis, qui est supremus istorum bonorum administrator. Vnde Prælati Regularium, qui solùm sunt administratores subordinati, non possunt ab eo præscripto recedere. Vide constitut. Clementis VIII. contra prophanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum comment.2. de Regular. nu.9. & sequentibus.

83 *Regulares.*

84

Nonò, Subditi Regulares non possunt donare, ne quidem ad causas pias, nisi ex cōsensu Prælatorum expresso vel tacito. vnde qui versantur extra Monasteriū in studijs, possunt facere eleemosynas, aliasque expensas minutas, quas vsus receptus habet: quia censetur Superioris adesse consensus, nisi constet de contrario: nullo tamen modo ad res illicitas; v.g. ad turpes voluptates: & quod hoc modo acceptum fuerit, est restituendum; quia non potuit transferri ob eam causam dominium; nec valet ad hoc consensus Superioris. vide Syl. Religio.6. q.7. dicto 2. & supra ca.4. dubit.5. & infrà cap.41. dubit.9.

85

Ad res illicitas.

DVBITATIO 12.

Vtrum donatio inter coniuges & inter liberos & parentes sit valida.

86 *Donationes inter coniuges sunt inualidæ.*

DICO Primò, Donationes coniugum inter se, iure communi sunt inualidæ, ita vt ad arbitrium donātis sint reuocabiles; exceptis quibusdam casibus. est communis sententia DD. ex L. 32. Cùm hic status, De donat. inter virum & vxorem, & cap.fin. eodem tit. hoc autē ideo iure statutum est, ne coniuges mutuo amore se bonis suis spoliarent. Itaq; etiamsi maritus aliquid dederit vxori, potest tamen illud vendere, & pretiū in commune cōferre; per hoc enim tacitè donatio reuocata censetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt venditio, mutuum, permutatio. L.5. Si sponsus, ff. De donat. inter vir. & vxor.

87 *Confirmatur dupliciter.*

Notandū tamen est Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, modò hæc præcedat mortē donatarij; sicut legatum & donatū causa mortis confirmatur morte, vt patet ex d. L. Cùm hic status. vt tamen morte confirmetur, requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius possessionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarruuias Rubri. de testamentis p.3. nu.3. & Gomezius tom. 2.c.4.n.23. secuta autem morte, retrotrahitur confirmatio vsque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tempore collecti cedant donatario. vt ibidem docet nu.7. & Iulius Clarus lib.4. §. Donatio q.9.nu.7.

DIXI, Si mors donatoris præcedat: nàm si mors donatarij præcedat, irrita erit donatio, vt patet ex d.L. Cùm hic status, ff. suprà.

88 Secundò, Confirmatur iuramento; vt si coniunx iuret se eam non reuocaturum. vt patet ex dictis suprà dubit. 4. & c.17. dub.7.

Notandum Secundò, Esse quosdam casus, quibus hæc donatio statim valet, neq; expectāda est mors donatoris. de quibus Syl.v.Donatio 2.q.4.

89 *Statim valet in hisce euentis.*

Primus est, Si Imperator donet Augustæ, vel contrà. L.26. C. De donat. inter vir. & vxo. Idem dicendum de quouis Principe supremo, eiusque vxore. Ratio est, quia Iure naturæ valet; lege autem positiua non redduntur inhabiles, vel certè Princeps dispensat. vnde in illorū contractibus, nō requiruntur solēnitates Iure ciuili præscriptæ.

Secundus, Si coniunx coniugi det ad instaurationem ædium succensarum. L.14. ff. eodem.

Tertius, Si donans ex donatione non fiat pauperior; id est, si nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iam quæsitis, vt bene explicat Gomezius to.2. cap.4. nu.23. & 24. vt si maritus repudiet hæreditatem vel legatum vel fideicommissum sibi delatum & nondum acceptatum, & perueniat ad vxorem, statim valet. d.L. Si spōsus. §. Si maritus. ff. De donat. inter vir. & vxo.

Quartus, Si donatarius nō fiat ditior: vt si maritus det vxori ad fucos, ad vnguenta, ad dandas eleemosynas. Denique si ipsa ita expendat, vt locupletior non fiat. L.7. ff. eodem. quamdiu tamē inde aliquid extat nō expensum, potest id repeti.

Quintus, Si alter det alteri vt aliquam dignitatē assequatur, v.g. vt fiat Doctor. L.40. Quod adipiscendæ, ff. eodem.

Sextus, Si fiat causa remunerationis, vt si maritus senex donet vxori iuueni: vel ignobilis nobili, statim valet, vt ex communi sententia docet Gomezius nu. 23. quia potiùs est remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quàm simplex donatio. colligitur ex d. L.7. Quod autem. §. Si vir. ff. eodem. Idē dicendum, si maritus ex certa scientia fateatur se dotem accepisse, quam non accepit. censetur enim eam donare vxori in remunerationem.

90 *Patris in filium.*

Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emācipatum est inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari possit. L.2. C. de inoffi. legat. & L. Cùm de bonis. C. de donat. & alibi. confirmatur tamen tum morte donantis; (si res antea fuerit tradita) tum iuramento, sicut donatio inter coniuges; vt habet communis sententia DD. Ratio, cur Iura voluerint esse inualidā, est, quia quādiu filius est sub potestate patris, censetur veluti vna persona ciuilis cum patre, & ita videtur pater sibi donare. confirmatur tamen morte, quia tunc filius desinit esse in potestate patris. Hinc infert Gomezius suprà nu.25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatum, quia in hunc cessat patria potestas. Secundò, Donationem matris in filium esse validam, quia filius nō est in potestate matris, sed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimū valere, quia iure Cæsareo non est sub patria potestate. Quartò, Validam esse donationē filij in patrem & matrem, si det de castrensibus vel quasi castrensibus.

91 *Valet in his casibus.*

Sunt tamē aliqui casus, in quibus donatio patris in filium sub patria potestate constitutū statim valet. Primò, Si aliquid detur in dotē, vel ad matrimoniū. Secundò, Cùm donat bona mobilia proficiscenti ad bellum. Tertiò, Si professuro aliquam disciplinam libros donet; hæc enim duo genera efficiuntur statim castrensia, vel quasi castrensia bona. Quartò, Si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitijs filij condonet filio. Quintò, Si in remuneratione obsequiorum. Denique in omnibus pene casibus, in quibus donatio inter coniuges valet statim, valet etiam parentis in filium, teste Nauarro c.17. nu.147. quem vide ibidem cum Syluestro Donatio 2. q.7.

92 Aduerte tamen, In his omnibus, si donatio excedat illam quantitatem, de qua parens potest liberè disponere, eam secundum hunc excessum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat.

DVBITATIO 13.

Quantum possit quis validè donare.

93 *Donatio omnium bonorū.*

RESP. & Dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona tam futura quàm præsentia, iure communi est inualida. est cōmunis sententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo, ff. de verb. oblig. vt docet Clarus q.19.n.1. & Couar. Rub. de testamētis p.2.n.8. & li.3. var.c.12. Ratio est; quia per hanc donationē homo aufert sibi potestatem testandi: quod leges improbant, tanquā cōtra bonos mores, quos in Rep. bene instituta esse decet.

94 Vnde sequitur, Validā fore donationē omnium bonorum præsentium; quia non adimit sibi potestatem testandi de futuris, vt rectè infert Clarus n.2. & Couar. l.3. variar. c.12. n.4. Similiter si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltē vsumfructū, vt idem Clarus n.8. & 9. quia de hoc testari poterit. Denique si donet omnia bona sua præsen-

præsentia & futura, donatione causa mortis, (sicut sæpe fit inter coniuges, cùm paciscūtur vt superstites habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio non aufert potestatem testandi. potest enim donator non obstante tali donatione, alium hæredem instituere; qui etsi teneatur postea donatario dare iuxta conuenta in donatione, tamē potest detrahere Falcidiā (vt inquit Clarus n.7.) id est, quartam partem, eamque sibi retinere.

95 *Donatio omnium bonorum ad causam piam.*

Notandum tamen est, Esse duos casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsentium & futurorum valet. Prior est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquā piam causam. Ita Clarus q.20. nu.3. & Couarr. Rubri. de testamentis p.2. nu.13. vbi citat multos, qui dicunt hanc cōmunem esse DD. sententiam. Probatur Primò, Quia talis donatio non potest censeri contra bonos mores. si enim possum personā meam tradere Ecclesiæ vel Monasterio, cur non etiā omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non potest impedire officia pietatis & consilia Euangelica; atqui talis donatio est officium pietatis & consilium Christi: ergo

96 *Si iuramento confirmetur, valet.*

Posterior est, Si iuramento confirmetur. Ita Couarruuias nu.14. etsi plerique Iurisperiti contrarium sentiant. sed illorū ratio est infirma: non enim donatio omnium bonorū est contra bonos mores, sicut id, quod est illicitum, sed solùm quia expedit in Repub. passim esse libertatē testandi. quare cùm absque vllo peccato possit quis omnia sua donare; si iuramento promittat se non reuocaturū, valet donatio. vt apertè colligitur ex cap. Quamuis pactum. de pactis in Sexto.

97 Dico Secundò, Potest quis validè donare vsq; ad 500. solidos: vltra verò hāc summam donatio est inualida, quoad excessum; nisi fiat cū insinuatione. Habetur expressè L. penul. C. de donationibus, sub finem. quod ideo statutū est, ne homines, metu vel fraude, vel inconsulta temeritate impulsi, se donationibus exhaurirent. Valent autē 500. solidi, teste Claro quæst.15. n. in scutis Hispanicis 700. vel vt alij volunt 750. *Insinuatio* est simplex suæ mentis declaratio, qua quis declarat Iudici, se liberè donare huic tantum vel tantum. nec requiritur causæ cognitio, vel facultas à Iudice, sed sufficit eius præsentia, vt docet Clarus nu.5. Iudicis autem est inquirere, an donatio sit omnino libera, an coacta.

Insinuatio.

Hinc sequitur Primò, Si quis donet pluribus, & excedat prædictā summam, donationē quoad excessum esse inualidā; modò donatio illa simul, & quasi vno animi impetu fiat, detrahēdum autem tunc singulis secundum proportionē. Si tamen diuersis tēporibus, animiq; motibus fiat, erit valida. vt patet ex L. Sancimus, C. de donat. §.4.

98 *Debitorum condonatio.*

Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem; quia remissio est instar donationis. Ita Clarus q.16. n.2.

99 *Potest retineri donec repetatur.*

Aduerte tamen, Eum, cui vltra hanc summam donatū est, posse retinere, nisi à donatore vel eius hæredibus repetatur; quia leges non intendunt obligare donatarios, vt sponte restituant, (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) sed vt restituāt, si donator vel eius hæredes velint. non enim reddunt donatariū inhabilem, sed tribuunt donatori potestatē pro arbitrio repetendi. quamdiu ergo non repetit, possunt retinere. scienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert, etiamsi donator ignoret se posse repetere; quia donatarius non tenetur id illi dicere cum suo incommodo; sed potest retinere rem, donec aliunde rescissat & repetat.

100 *In quibus euentis sit valida absque insinuatione.*

Excipiuntur tamen aliquot euētus, quibus donatio absq; insinuatione est valida, etiamsi 500. solidos excedat. Primò, Si iuramēto confirmetur. Ita Clarus q.18. qui dicit vtramque scholam tam Legistarum quàm Canonistarum ita sentire hoc tempore; etsi olim plurimi contrarium senserint. ratio est euidens; quia donare supra illam summam nullo iure est prohibitum; ergo si iuramēto confirmetur, est omnino seruandum: patet conseq. ex cap. Quamuis pactum, de pactis in Sexto. vide supra dubitat. 4. & cap.17. dubitat.7. Secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina destructarū. Quartò, Cum magister militum dat militi mobilia, quantumuis ea sint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur L. vltima, C. de donationibus. Quintò, Quando donatio est remuneratoria obsequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus q.16. nu.6. ex L. Aquilius, ff. de donationibus. Sextò, Cùm quis renuntiat bonis vel iuribus speratis nondum obtentis; vt si filius vel filia renuntiet hæreditati vel legato, quod sperat ratione substitutionis. Ita Gomezius c.4. n.10. quiuis enim potest renuntiare iuri, quod illi offertur eo modo, vt depēdeat ab ipsius arbitrio acceptare vel recusare. Sed hîc propriè non est donatio; quia non datur aliquid, quod sit suum, sed recusatur alienū quòd futurū erat suū.

101

Sed difficultas est, Vtrùm donatio ad pias causas sit inualida, si fiat absque insinuatione, supra dictam summam.

102 *Donatio ad pias causas sine insinuatione.*

RESP. Absolutè validam esse talē donationē in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus qu.17. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Syluester v. Donatio 1. q.4. & Angelus Donatio 1. n.26. Tabiena ibid. n.14. etsi Gomezius suprà n.10. contrarium sentiat. Probatur Primò, Quia etsi fortè Ius ciuile non permittat nisi 500. solidos validè donari: tamen hoc non est seruandum in præiudicium piarum causarū, vt rectè ait Clarus. ratio est, quia Principes sæculares non possunt aliquid statuere in præiudiciū bonorū operum & salutis animarum. solùm enim ita possunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, vt ea gubernatio nō impediat studium pietatis & media ad finem supernaturalem; sed potiùs subseruiat & iuuet: atqui si talis insinuatio esset necessaria in causis piis, sæpe bona opera impedirentur; idque cum magno boni spiritualis damno.

Potestas Principis secularis.

Secundò, Capite Relatum. 1. de testamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas septē vel quinque testium iure ciuili definita, sed sufficiant duo vel tres, sicut iure gentiū satis est.* vnde Panormit. ibidē nu.4. deducit, donationem ad pias causas valere absq; insinuatione, in quātauis magna summā, quidquid leges ea de re disponant; addens se ita sæpe respondisse. si enim Pontifex sustulit illum numerum testium, ne pia legata impediantur; quis dubitet, quin eius mens sit, ne donationes piæ implicētur, aut circumscribātur legibus insinuationis, sed vt omnino liberum & expeditū relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorem militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites; quantò magis idem priuilegium debetur donationibus pijs in fauorem diuini cultus, salutis animarum & sustentationis pauperum?

Quartò, Donatio quantumuis magna ad redemptionem captiuorum est valida; cur non etiam ad alias causas non minùs Deo gratas & salutares?

DVBITATIO 14.

Quibus euentis donatio possit reuocari.

103 *Duplex donatio.* SVppono duplicem esse donationem; *Inter viuos & mortis causa*. *Donatio inter viuos* est, cùm quis sic donat, vt etiam se viuo velit rem absolutè esse alterius. *Donatio mortis causa* est, cùm sic donat, vt rem non velit absolutè & irreuocabiliter esse alterius, nisi post suam mortem: vt si dicam, dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo nunc mori, vide Syluestrum v. Donatio 1. nu. 1. & Gomezium nu. 19. Nunc

104 *Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.* Dico Primò, Donatio inter viuos, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, generatim triplici ex causa potest reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secundò, Ob prolẽ susceptam. Tertiò, Si sit inofficiosa. Ita Iulius Clarus q. 21. nu. 1. Gomezius to. 2. cap. 4. nu. 11.

Ratione ingratitudinis. Primò, *Ratione ingratitudinis*. huius ponuntur quinque casus L. fin. C. De reuocandis donat. Primus est, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius attulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si conditionem donationi appositã non impleuerit. His addunt DD. Sextum; si inopia pressum non aluerit. quod est notãdum pro simplicibus, qui omnia donant suis liberis & postea negliguntur; vt rectè Syluester Donatio 1. nu. 17. Idẽ docet Clarus nu. 3. & Gomezius n. 14.

105 Notanda tamen hîc sunt tria: Primum est, Hæc non habere locum, quando donatio est ob causam; vt propter obsequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Ecclesiæ vel Monasterio; quia censetur facta Deo & ob grauem causam. vt notat Clarus.

106 *Nõ tenetur ante sententiam.* Secundum est, Donatariũ non teneri ad restitutionem ante sentẽtiam; quia est pœna, vt apertè colligitur ex L. Citata. vnde debet interponi querela & ingratitudo probari. Si tamen res nõdum sit tradita, potest nõ tradere, & petentẽ, exceptione ingratitudinis repellere: cui enim datur repetitio post solutionem seu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt non teneatur soluere, vt suprà cap. 17. n. 68. ostensum est. Quòd si re tradita, donatarius per iniuriã impediat querelam; potest donator via compẽsationis occultè sibi cõsulere; quia per iniuriam patitur damnum.

107 *Quãdo hæredes possint reuocare.* Tertiũ est, Si donator non reuocauit in vita ob hanc causam, nec hæredes eius posse. Ita expressè habetur d. L. fin. C. De reuocat. donat. quod intellige nisi fortè donator per ignorantiam ingratitudinis in se commissæ, eam non reuocauerit; tunc enim hæredes eam reuocare possunt; sicut etiam possunt alium hæredem ab hæreditate repellere, vt docet Gomezius suprà nu. 14. Syluest. Donatio 1. n. 18. ratio est, quia etsi ignoretur ingratitudo, tamen tacitè censetur reuocata donatio, hæreditas, legatũ & fideicommissum factum ingrato; vnde hæredes donatoris possunt eam reuocationem post mortem eius exequi, etiam contra hæredes eius, qui ingratus extitit.

108 *Ratione prolis.* Secundò, Reuocatur ratione prolis susceptæ; vt si quis prole carens, magnam partem bonorum suorum donauit, & postea nascatur ei proles. L. Si vnquam, C. De reuocandis donat. ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita conditione, nisi nascerentur ei liberi. Et quidem

109 si donatio facta sit extraneo, reuocatur tota; si facta sit alicui ascendentium, v. g. patri vel auo, reuocatur solùm quoad legitimas filiorum postea susceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam; solùm enim reuocatur, quantum necesse est vt filij, qui post nascuntur, habeant legitimam. vt communiter docent DD. vide Gomezium nu. 11. & Clarum q. 23. nu. 2. Syl. Donatio 1. n. 22. Probatur Primò, Quia quod datum est priori filio, non reuocatur nisi quoad legitimas aliorum post susceptorum; atqui Ecclesia est instar filij, vt Panormitanus & alij docent. Secundò, Quod datur in piam causam, datur propter salutem animæ, cuius causa non est minùs fauorabilis, quàm causa filiorum, vt colligitur Authen. Si qua mulier, C. de Sacros. Eccles. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id, quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est ante liberos natos, Prælatus, ijs postea susceptis, totum restituat; sicut fecit Aurelius Carthaginensis Episcopus, vt refertur cap. fin. 17. q. 4. ex D. Augustino sermo. 52. ad fratres in eremo. *Donatio ad piã causam quousque reuocetur.*

110 *Debet repeti.* Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, potest præsumere donatorem non cupere restitutionem, & cedere suo iure.

Si renũciet priuilegio. Secundò, Si donator expressè & in specie renuntiet priuilegio legis *Si vnquam*, dum donat; non posse reuocare dum viuit, etsi ei nascantur liberi; poterũt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus fuit eis inofficiosa; id est quatenus legitimam eorum læsit; quia renuntiatio patris non potest tollere ius filiorum, quod post mortem patris habent ad suas legitimas. vide Clarum q. 22. nu. 4.

111 *Si iuramẽto confirmauit.* Tertiò, Si iurauit, se non reuocaturum donationem, nihilominus potest reuocare suscepta prole. ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest illi donationi. vnde ille tantùm censetur iurare se non reuocaturum; sub hac conditione, si nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus q. 23. nu. 1. Gomezius nu. 11. & alij. si tamen ille expressè excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamsi filij nascerentur, eamque iuramento confirmaret; non posset eam reuocare, vt idem Clarus q. 22. nu. 4. docet. ratio est, quia quando iuratur id, quod non est malum, iuramentum est seruandum, vt suprà cap. 17. dubit. 7. ostensum est. Atqui non reuocare talem donationem est nõ malum. ergo &c. poterunt tamen liberi eam reuocare post mortem patris, ob rationem paulò ante allatam.

Tertiò,

112 *Ratione inoffi. iosi.*

Tertiò, Reuocatur si sit inofficiosa, id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios; vt cùm tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, L.1.& seq. C. de inofficiosa donat. Primò; Si facta est alicui ex filijs, reuocatur solùm vsque ad legitimam aliorum. L.5.& 8. C. eodem. Secundo, Si facta est extraneo, animo fraudandi liberos, reuocatur tota. si tamen aliquid liberis relictum est, probabile est non reuocari, nisi quoad legitimas filiorum; idque tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panorm. quos citat Couar. lib. 1. var. ca. 19. versùs finem. Idem tenet Clarus q.24. nu.4. Tertiò, Si non eo animo facta est, reuocatur solùm quoad legitimas filiorum. vide Couarr. suprà, Gomezium num.13. Clarum qu.24. Quartò, Si facta est Ecclesiæ vel piæ causæ, solùm reuocatur vsque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iason consil.141. & Decius consil. 247. quia Ecclesia est instar filij, & donatio est facta in fauorem animæ. Imò secundum Nauarrum, possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus onerosos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad causas pias. quia donatio talis non est vera donatio, sed donatio ob causam. ita Nauarrus cap.26. nu.39. ex Alberico: nec vllo iure contrarium probari.

113 *Quãdo reuocetur, si parẽs habet liberos.*

Circa prædicta duo sunt Notanda; Primò, Donationem inofficiosam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, nisi post mortem parentis; nam tunc primùm debetur filijs sua legitima; ac proinde tunc primùm incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Secundò, Donationem inofficiosam, etsi valida sit vsque ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato; quia fit in damnum liberorum, quod post mortem donantis sentient. vnde etsi quis promittat aliquid inofficiosè, eámque promissionem iuramento confirmet, non tamen tenetur implere; quia sine peccato implere nequit: vt colligitur ex multis Iuribus, C. de Inofficiosis donat.

114 *Donatio mortis causa, reuocatur tripliciter.*

Dico Secundò, Donatio, quæ mortis causa facta est, reuocari potest ob tres causas. Primò, Si pœniteat donatorem. sicut enim testamẽtum & legatum, vsque ad mortem pro arbitrio testatoris reuocari potest; ita etiam donatio, quæ mortis causa fit. Nec refert, vtrùm expressè pœniteat, an implicitè; vt si rẽ illam alteri donet. colligitur L. Qui mortis causa, ff. de mortis causa donat.

115

Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere; hoc ipso, quo periculum euaserit, censetur tacitè reuocata donatio. vt si quis det in graui morbo, vel instante prælio. vt patet L.3. & sequentibus. ff. de mortis causa donationibus. vide Gomezium num.19.

116 *Promissio & donatio inter viuos non extinguitur.*

Tertiò, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso iure est reuocata. idem vsuvenit in testamentis & legatis. Secus est in promissione & donatione inter viuos, quæ non extinguitur morte donatarij, si sit acceptata, sed transit ad hæredes; quamuis sit donatio conditionata, vel in diem. Quòd si donator, in donatione promittat se eam non reuocaturum, transit in donationem inter viuos. vt docet Gomezius nu.19. & alij. de quo vide etiam Couarr. Rubri. de testam. p.2. num.37. & sequentibus.

DVBITATIO 15.

Vtrum promissio vel donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.

117 *Præsentis, præteriti & certò futuri.*

RESPONDEO & Dico Primò, Cõditio præsentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri dispositioni, non suspendit eam; sed si conditio existit, valet dispositio; si non existit, non valet, etiamsi ignoretur: vt do tibi hanc vestem, si fuisti Romæ; si es meus cognatus. habetur L. Cùm ad præsens & 2. sequent. ff. si certum petetur. & L. conditio in præteritum, ff. de Verb. obligat. Idem dicendum, si conditio est de eo, quod necessariò vel omnino certò futurum est; quia quòd hoc futurum sit, iam in præsenti est verum, ac proinde conditio censetur præsens. futuritio enim (vt sic loquar) iam inest rei: vt promitto, do, vendo tibi, si es moriturus, si iudicium est futurum, L. Si pupillus, ff. de nouat. estque communis sententia DD. vt testatur Gomezius cap.12. de legatis num.63.

118 *Cõditio futuri incerti.*

Dico Secundò, Conditio futuri incerti suspendit donationem & alias dispositiones, vsque ad euentum conditionis; v.g. promitto tibi 100. si nubes, vel si fies sacerdos. ratio est, quia ante euentum conditionis non potest certò constare an extabit. vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, nisi conditio euenerit. Gomez. suprà num.64.

Inducit obligationem pendentem.

Aduerte tamen, Ex huiusmodi promissione vel donatione acceptata, statim nasci obligationem in donatore, & ius in donatario, (pendens tamen à futuro quoad sui impletionem) quod non potest reuocari à donatore, nisi in casibus dubit.14. positis, nec nouo aliquo onere grauari inuito donatario, vt rectè Syluester Donatio 1. quæst.15.

119

Nec obstat, quòd donatio mortis causa possit reuocari; quia ex dispositione iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat si non reuocetur. L. Qui mortis causa. ff. eod. tit.

120

Dico Tertiò, Si conditio, sub qua donatio facta est, suo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, sed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia dispositione, sub conditione futuri facta. Ratio est; quia dispositio pendens ex hominis libertate non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare potest, quàm disponens intendit: atqui non intendit se obligare conditione non impleta: ergo

121 *Cõditio impossibilis irritum reddit contractum.*

Dico Quartò, Conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei possit accedere fideiussor: (non loquor modò de contractu matrimonij, & dispositione vltimæ voluntatis) Ita Gomezius tractatu de legatis tomo 1. cap.12. nu.67. colligitur ex L. Impossibiles, ff. de verborum obligat. & L. Non solùm, ff. de actionibus & obligat. Vbi etiam ratio insinuatur; *quia omnium ea cogitatio est, vt nihil agi existiment apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem.* est enim talis conditio signum dissensus, nisi aliunde præsumatur ioco adiecta.

Reipsa impossibilis.

Notandum est, Conditionem dici dupliciter impos-

Reipsa impossibilis.

impossibilem, reipsa & iure. *Reipsa impossibilis est*, quæ fieri nequit, siue id ex natura rei proueniat, vt si lunam detraxeris; siue ex impotentia illius, cui imponitur, vt si pauper millionem aureorum dederis.

Iure impossibilis.

Iure impossibilis dicitur, quæ stante iure, eoque inuiolato fieri nequit; vt est omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento: qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, si eleemosynam non dederis; si amicitiam illius deserueris, &c. Igitur si conditio sit priore modo impossibilis, irritum reddit contractum; siue sit de futuro, siue de præsenti vel præterito; quia talis conditio est signum non adesse consensum serium in contractum, sed dissensum potiùs. dum enim consensus suspenditur ab eo, quod est impossibile; sicut hoc eo tempore, in quod refertur, non extat, ita nec consensus absolutus extat. Vnde etiam non refert, vtrùm putetur possibilis an impossibilis. Si enim putatur impossibilis, signum est, ab initio deesse serium consensum, & ita nihil agitur. Si possibilis, adest quidem serius consensus, sed seriò suspenditur à conditione, quæ nunquam extitit nec extabit. & ita expectandus est euentus, donec sciant esse impossibilem. simul autem atque id resciscunt, cessat omnis obligatio, quæ esse poterat ratione conscientiæ errantis, quamdiu putabatur possibilis. nam ex parte rei nulla ab initio subfuit obligatio, cùm conditio ab initio fuerit determinata ad non esse.

Cōditio iure impossib. irritū reddit contractum de futuro.

Si secundo modo dicatur impossibilis, nimirum quia turpis, non irritat contractum, nisi sit conditio de futuro, non autem si de præsenti vel præterito. Ratio est; quia quando est de futuro, obstringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum; atqui nemo potest obligari ad seruandam promissionem, qua alius obstringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v.g. promitto vel do tibi 100. si illum occideris: vendo tibi meam domum, si fœnus in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam, omnes huiusmodi promissiones & donationes sunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant; quia non ampliùs ad peccatum obstringunt. & aliàs potest opera alterius, omnibus spectatis tanti æstimari; de quo vide suprà dubit.3. Vnde etiamsi talis conditio sit de præterito vel præsenti, non infirmat promissionem, quia ad peccatum non allicit.

122 *Excipitur contractus matrimonij in foro externo.*

Excepi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appositis. Vbi Gregorius IX. statuit *conditiones impossibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis haberi; ac proinde non irritare contractum: exceptis ijs, quæ sunt contra substantiam coniugij*. de qua constitutione, etsi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hic etiam aliquid dicendum. Difficile enim est intelligere, quomodo conditio impossibilis possit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cùm sit potiùs signum, consensum deesse, quàm adesse; & Ecclesia non possit defectum consensus in matrimonio supplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potiùs contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiam suspendat sæpe consensum in futurum.

RESP. breuiter, (cùm res non sit huius loci) Conditionem, quæ reipsa impossibilis est, haberi in foro externo pro non adiecta in contractu matrimonij, & illum non reddere irritum in tribus casibus.

Quo modo conditio impossibilis in cōtractu matrimonij habetur pro nō adiecta.

Primò, Quando aliunde constat illam à contrahentibus ioco adiectam, nec illi voluisse inhærere, aut suum consensum ab illa suspendere: vt si vir dicat, accipio filiam tuam in vxorem, sed debes pro dote numerare vnum millionem aureorum. Ita communiter DD. Medina C. de restitut. q.23. Couar. in 4. decret. ca.3. §.2. Lopez p.2. cap.44. & alij.

Secundò, Quando vterque contrahentium scit conditionem esse impossibilem, & Iure statutum esse, vt habeatur pro nō adiecta. hac enim cognitione stante, si volunt contrahere addita tali conditione, præsumūtur illam ioco addere, & velle vt ex parte rei habeatur pro non adiecta, sicut sciunt illam à iure haberi. Medina & Couarr. suprà, Adrian. de sponsalibus dub.11. & alij.

Tertiò, Quando non constat vtrùm seriò an ioco adiecerint talem conditionem. In dubio enim iudicandum est in fauorem matrimonij. cap. finali, de sententia & re iudicata. idque propter periculum animæ, ne videlicet separati & alijs iuncti, in adulterio viuant, si ex parte rei prior contractus validus fuit.

Idem iudicium de turpibus quæ non sunt contra substantiam.

Quod attinet ad conditiones turpes, quæ non repugnant substantiæ; vt si mecum furari volueris: hæ etiam pro non adiectis habendæ sunt in foro externo, sicut impossibiles; & ijsdem casibus; nimirum si vel constet ioco adiectas, vel dubium sit vtrùm ioco an seriò. vel denique, si contrahentes sciant esse turpes & à Iure reijci. quia Pontifex eodem modo de istis & de impossibilibus loquitur. hoc tamen intelligendum est, si istæ conditiones turpes sint de futuro. si enim sunt de præterito vel præsenti, non habentur pro non adiectis; quia sic non inducunt ad peccatum, sed supponunt factum. Ita Adrianus in 4. de sponsalib. dub.9. Lopes p.2. cap.42. Syluester Matrimonium 3. q.1. D. Thomas in 4. d.29. q. vnica a.3. & alij. Porro sicut istæ conditiones habentur pro non adiectis in contractu matrimonij, ita etiam in contractu sponsalium, vt communiter DD. tradunt, quia sunt via ad matrimonium.

Hæc exceptio solùm pertinet ad forum externum.

Circa prædicta Notandum est, etsi illa procedant in foro externo, & quoad præsumptionem illius fori; tamen si vterque vel alter contrahentium animum habuit conditioni impossibili affixum, non intendens præbere consensum absolutum, nisi eueniente conditione, certum est nihil effici coram Deo, nec vllam induci obligationem; quia reuera nullus est consensus. Vnde quoad hoc, est eadem ratio contractus matrimonij & cæterorum. Idem dico, si conditio erat turpis & de futuro, & animus similiter illi erat affixus; tunc enim suspenditur consensus vsque ad euentum cōditionis. Quare cùm talis contractus alliciat ad peccatum, nullam inducit obligationem ante euentum. Vbi autem posita fuerit conditio, ex vi prioris contractus oritur obligatio vel matrimonij vel sponsalium, iuxta diuersas hac de re sententias, sicut in reliquis contractibus. Vnde etiam ex hac parte est eadem ratio contractus matrimonij & cæterorum. quarè solùm est

solùm est discrepantia quoad præsumptionem fori externi.

Cõditiones quæ contra substãtiam matrimonij.

Cæterum, conditiones quæ sunt contra matrimonij substantiam (vt sunt illę, quæ sunt contra bonum prolis, vel fidei, vel sacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, sed absolutè reddunt contractum irritum. vt si alter dicat alteri, contraho tecum, si generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel si corpore quæstum facies. Ità expressè habetur dicto capite finali. Quod intellige si sint de futuro: sic enim solùm imponunt obligationem contrariam obligationi substantiali matrimonij. vide lib.5. de matrimonio Thomæ Sancij, vbi de his omnibus fusè & eruditè disputat.

123 *Vltimæ voluntates.*

Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt sunt institutio hæredis, fideicommissum, legatum, & donatio mortis causa; nam conditio impossibilis vel turpis illis apposita, non reddit dispositionem irritam, sed habetur pro non adiecta. vt constat L.1.4.6.8.9.ff.de conditionibus institutionum. & §. Impossibilis, Instit. de hæredibus instituendis. vide Gomezium de legatis nu.67. Neque id tantùm in foro externo & quoad præsumptionem, sicut in matrimonio & sponsalibus; sed etiam in conscientia. ratio est; quia etsi Ius non possit supplere consensum in sponsalibus & matrimonio, eò quòd in his quisque sit sui Iuris, nec vlla potestas humana possit alteri dare potestatem mei corporis ad vsum matrimonij absque meo consensu; potest tamen illum supplere in vltimis voluntatibus; quia res externæ subsunt dispositioni Iuris humani, suppetente iusta causa. Idem potuisset in alijs contractibus si voluisset, sed iustas ob causas non fecit. Causa verò, cur in vltimis voluntatibus, non in alijs ita statuerit, est, quia mortuo testatore, non superest qui possit eius mentem interpretari, quomodo conditionem intellexerit, seriò ne, an ioco adiecerit, an satis aduerterit qualis conditio esset: vnde nasci potuissent plurimæ lites. Deinde si conditio sit turpis, meritò reijcitur, in pœnam testatoris: si impossibilis, reijcitur tanquam impertinens. In alijs contractibus non reijcitur, sed reddit contractum irritum; quia contrahentes rursus contrahere possunt, si velint. Si tamen testator putabat conditionem possibilem & honestam, non reijcitur, sed irritam reddit dispositionem. vt docet Gomezius suprà num.65. & alij, ex L. Seruo manumisso, ff. de condictione indebiti.

Cõditio nubẽdi vel nõ nubendi.

Conditio *Si non nupseris, si vxorem non duxeris*, apposita vltimæ voluntati habetur Iure Digestorum pro non adiecta. L. Titiæ, ff. de conditionibus & demonstrat. idque fauore matrimonij, vt Respub. augeatur. postea tamen Iure Codicis hoc restrictum est ad primas nuptias; & constitutum vt in secundis hæc conditio vim haberet, ita vt si contra facias, legatum amittas; Authentica, Cui relictum, C. de indicta viduitate tollenda. Pari modo vim habet conditio *Si Religionem ingrediaris*. Ita Gomezius suprà nu.78. & alij. Si dicatur Lego tibi 200. *si nupseris*, nihil addendo de ingressu Religionis, consequeris 200. etiamsi Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes DD. teste Molina disputat.207. & habetur apertè Authentica, de Sanctissimis Episcopis, §. Sed & hæc. & Authentica, Nisi rogati, C. ad S.C. Trebellian. ratio est; quia non censetur de Religione cogitasse, cùm id non expresserit; ac proinde noluisse eam excludere. Si autem dicatur, Lego 200. si nupseris, 100. si Religionem ingrediaris, est dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamsi Religionem ingrediaris, quia illa conditio, si nupseris, quatenus retrahere potest à Religione, habenda pro nõ adiecta. Syluester verbo Hæreditas 4. qu. vlt. Medina qu.23. Panorm. in c. In præsentia, de probationibus, estque communior sententia Iurisperitorum. colligitur ex Authenticis proximè citatis. Contrarium tenet Couarruuias lib.1. varia. cap.19. n.7. & sequentibus, cum alijs, quos citat. Eadem placet Molinæ disput.207. etsi contrariam fateatur probabilem. Ratio est; quia testator expressè contrarium statuit, & potuit ad hoc iusta ratione moueri. hoc tamen ex circumstantijs iudicandum est.

DVBITATIO 16.

Vtrum donatio facta ad certum vsum vel finem, vel sub certo onere; si illud onus, vel ille finis non præstetur, sit valida.

124 Dico Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum finem obligare, sed solùm allicere animum, vel præbere media ad illum consequendum, si placuerit; non est irrita donatio, etiamsi finis non sequatur. v.g. Petrus legauit puellæ 100. vt nubat, nec aliud expressit; illa verò ante nuptias obijt; legatum non est restituendum, sed transit ad hæredes puellæ. imò etiamsi manens in vita coleret cœlibatum in seculo, vel ingrederetur Religionem, non teneretur restituere. vt docet Molina disput. 208. quia non censetur legato maius bonum voluisse impedire, nisi aliunde de contrario constet.

125 *Donatio ad alliciẽdum animum.*

Ob hanc causam valida est donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipsius animum, vt beneficium conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad consensum flectatur, quamuis finis non sequatur. quia non est donatio conditionata. sed absoluta, facta non animo obligandi, sed tantùm alliciendi ad liberum consensum. vnde potest acceptare, etiamsi non intendat præstare quod donator exoptat.

126 *Donatio ad certũ vsũ vel finem.*

Dico Secundò, Si intendat donatarium ad illum finem vel vsum obligare, donatio erit irrita, fine non præstito, si ille sit principalis finis donationis: si verò sit secundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritũ reuocari, si donatarius nolit præstare. Ita docet Ioannes Medina C. de restitut. qu.24. Prior pars patet ex multis textibus, ff. de condictione causa data non secuta. & C. de condictione ob causam. quibus conceditur repetitio causa non secuta.

Probatur, quia quando dat ad certum vsum, tanquam ad finem principalem, limitat suam donationem ad illum vsum, nec habet aliam causam, cur velit rem esse ipsius. sicut enim est in potestate ipsius donare, ita etiam limitare suam donationem ad certum finem & vsum, prout placuerit; nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt si parens det filio pecuniam,

niam, eo duntaxat fine, vt emat libros; si filius non emerit, tenetur ad restitutionem; quia donator limitauit donationem suam ad certum vsum, nec aliam causam donandi habuit. si tamen filius bona fide conatus fuisset emere, & aliunde fuisset impeditus; vel si insumpsisset in res alias æquè vtiles, non esset obligandus ad restitutionem; quia parens posset præsumi id ratū habere. Idem dicendum de similibus donationibus.

127 *Si finis secundarius non præstetur.* Altera pars probatur; quia etsi finis secundarius non præstetur, tamen subest finis principalis, ob quem donatio est facta; & ita non censetur irrita, nisi ex circumstantijs constet aliam donatoris mentem fuisse. vt si des Monasterio 100. aureos sub aliquo onere, est valida donatio, etiamsi Monasterium onus nō præstiterit. *Donans sub certo onere* quia non censetur ille principalis finis donationis, sed salus animæ, ob quam Monasterio videtur absolutè donatum, etsi cum onere. imò nec reuocari potest, nisi id additum sit in donatione, vel nisi aliunde constet, eam donatoris mentem fuisse. vt docet Medina suprà. & colligitur ex cap. Verùm, de condit. appositis. potest tamen compelli Monasterium, vt onus impleat; quòd si nolit, per sententiam Iudicis potest priuari. 128 Si tamen impletio oneris non est in ipsius potestate, (vt quia alij impediunt vel pendet à consensu aliorum, qui nolunt consentire) nō potest compelli. sufficit enim vt sit paratum facere quantum in se est, vt onus impleat. non enim donator censetur aliud intendisse, nisi expresserit; cùm recta ratio non plus exigat, quàm homo possit præstare. Idē dicēdum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finē principalem fiunt, cum aliquo onere annexo.

DVBITATIO 17.

Vtrum donatio ob causam præteritam vel præsentem sit valida, si causa non subsit.

129 *Si causa nō subsit.* RESPONDEO, Talem donationem esse inualidam, nisi donator actu vel habitu ita sit affectus, vt illam censeatur velle valere, quamuis causa non subsit. colligitur ex Medina qu.24. Probatur Primò, Quia talis donatio est inuoluntaria: procedit enim ex errore, qui si non esset, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida sit, debet esse plenè voluntaria, cùm ex liberalitate pendeat. Secundò, Quando error dat causam contractui vel alteri dispositioni; actus est irritus vel saltem in irritum reuocabilis, vt ostensum est suprà cap.17. dubitat.5. atqui hic dat causam actui: ergo. Tertiò, Cùm quis exprimit se donare ob causam, videtur donatio fieri sub conditione, *si causa subsit*: ergo si illa conditio non subsistit, donatio est nulla. Hoc tamen argumentum non est firmum; quia expressio causæ non habet vim conditionis; vt patet in contractu matrimonij, si quis ita dicat, accipio te in vxorem, quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis enim contractus est validus, siue causa illa extet in re, siue non. solùm enim exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio consensui.

Circa hanc assertionē Aduertendum est, si res absolute donetur, & error non sit circa substantiam rei donandæ, vel personam donatarij, sed solùm circa conditionem accidentariam, donationem non esse omnino irritam: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari potest, errore cognito. *Discrimen erroris circa substantiā, & circa cōditionē accidentariam.* & quidem si donatarius est causa deceptionis, tenetur errorē detegere, & ponere rem totā in arbitrio donatoris, vt donationē ratificet vel reuocet. si verò non est causa, nō videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea, quæ d. dub.5. cap.17. diximus.

130 Dixi, *Nisi actu vel habitu*, &c. quia sæpe fit, quempiam ita esse affectum, vt si sciret causam esse falsam, nollet donare; tamen quia dedit, non vult donationem esse irritam. vt si donasti aliquid amico, quia putas illum curasse aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua causa fecit, ob quæ velles donationē confirmare.

Petes, Quando causa, ob quam aliquid datur non subest; quomodo scietur vtrùm velit donationem valere, an non?

RESP. Quando id non exprimitur, esse colligendum ex conditione dantis & accipientis, & rei donatæ, & ex conditione causæ. 131 *Causa principalis & secundaria dandi.* si enim causa ob quam datur nō est principalis, sed secundaria, ob quam hic & nūc solùm se applicat ad donandum, & extat aliqua causa principalior; tunc donatio non est cēsenda irrita, etiamsi illa causa secundaria non extet, vt patet exemplo allato. item cùm datur eleemosyna pauperi simulanti fidē catholicā, vel sanctitatē; nam principalis causa dandi est paupertas. posset tamen talis donatio reuocari: si error ei causā dedit. deinde etsi causa principalis ob quam datur nō extet; si tamen conditio donantis, vel rei donatæ est talis, vt putetur nolle obligare ad restitut. poterit donatarius retinere.

Hinc sæpe fit, vt qui simulatione sanctitatis, paupertatis vel infirmitatis, vel obsequiorum aliquid impetrarunt, non teneantur ad restitutionem; 132 *Paupertatis simulatione obtentum.* quia donatores non censentur id onus velle imponere; idque vel ob liberalitatem, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerum paruitatem, vel quia res est consumpta, & difficilis esset donatario restitutio. Si tamen putetur donator velle, vt sic per fraudem obtentum restituatur, est restituendum, maximè si quantitas est notabilis. Imò etiam in dubio est restituendum; saltem pars aliqua, pro ratione dubij; quia cùm non incepit bona fide possidere, non potest ratione possessionis, ipsius conditio melior censeri: vel certè debet fraudem aperire & rem in libero arbitrio donantis constituere.

133 *Cui restituendum.* Dubium tamen est inter DD. cui sit restituendū id, quod simulatione paupertatis obtentum est, si donator putetur illum velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id esse conferēdum in alios pauperes, vel in alios pios vsus. quia donator illud iam à se alienauit, & Christo donauit, accepturus pro eo mercedem, non secus ac si verè pauperi dedisset. ita Nauarrus cap.17. nu.107. Scotus in 4. d.15. qu.2. art.3. Adrianus in 4. tract. de restitut. q.5. & Medina suprà. Sotus tamen lib.9. de Iustit. q.7. art.3. ad 4. putat esse restituendum donatori; quia hic non intendit donare Christo, nisi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed possunt conciliari, si dicamus esse restituendum donatori, si is sit notus, & res sit notabilis, & ipse putetur velle vt sibi restituatur. alioqui si res sint minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel si putētur velle illud alijs pauperibus dari, alijs dandum est.

CAPVT

CAPVT XIX.

De testamento & legatis.

Constat dubitationibus 8.

DVBITATIO I.

Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 RESPONDEO, *Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult.* Ita definitur L.1.ff. de testam. Verùm quia hæc definitio conuenit etiam alijs vltimis voluntatibus, nempe codicillo, legato, fideicommisso & donationi causa mortis; addunt Doctores, *cum directa hæredis institutione*. per quam particulam testamentum discernitur ab illis: quia nulla alia vltima voluntas continet hæredis institutionem. vnde propriè loquendo *Testamentum est hæredis institutio.* Ideo enim instrumentum illud dicitur *testamentum* iure ciuili, quia continet hæredis institutionem; non autem quia continet legata vel fideicommissa. nam quòd hæc in eodem Instrumento scribantur, est extrinsecum & accessorium rationi testamenti: possent enim omitti. Differt autem à *codicillo*, Primò, Quòd codicillus non fiat ad instituendum hæredem, (nisi interdum ex priuilegio, quale concessum militi, vt patet L. Militis codicillis, ff. de milit. testam.) sed ad aliquid in testamento explicandum vel mutandum, addendum vel detrahendum; vt ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicomissariam faciendam, &c. Secundò, Quòd in codicillo sufficiant 5. testes, etiamsi non sint rogati; inter quos possunt etiam esse mulieres. In testamento requiruntur 7. testes rogati masculi & puberes. vide Syluestrum v. Testamentum 1. nu.2. Hinc fit vt *clausula codicillaris* testamento addita (qua significat testator se velle suam dispositionem valere per modum vel testamenti, vel codicilli; vel generatim se velle illam valere meliore modo, quo potest) eam vim habeat, vt etiamsi testamentum ob defectum solemnitatis non valeat quà testamentum (id est, quoad institutionem hæredis directam) valeat tamen quà codicillus. Vnde efficitur Primò, Vt legata tali testamento relicta, sint soluenda. Secundò, Si testator non habens liberos instituat extraneum hæredem; institutio illa directa habebit vim substitutionis fideicommissariæ. nam frater vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hæreditatem, retenta solùm quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam. Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebunt solùm legitimam; extraneus verò sic institutus habebit reliqua. vide Sylu. suprà nu.11. & Molinam disput. 132. & Iulium Clarum. §. Testamentum qu.46.

[margin: 2 Codicillus. 3 Clausula codicillaris.]

DVBITATIO 2.

Vtrum testamentum factum ad piam causam sit validum; si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile.

VErbi gratia, si non adsint 7. testes, vel non omnes sint masculi, & puberes; vel non omnes sint rogati, vel si non omnes subscripserint, &c. quæ habentur L. Hac consultissima, C. de testamentis. dicitur autem factum ad piam causam, quando hæres instituitur pia causa, vt Ecclesia, Monasterium, pauperes.

4 Respondeo, Vt testamentum ad pias causas sit validum, etiam in foro externo, non requiruntur solemnitates Iuris ciuilis; sed sufficiunt eæ, quæ sunt Iuris gentium; nempe vt duo testes adsint. Ita Couarruuias cap.11. de testament. n.9. & Iulius Clarus. §. Testamentũ. qu.6. n.1. & colligitur apertè ex cap. Relatum. 1. de testamentis. Vbi Alexander III. mandat vt Iudex, causas, in quibus agitur de ijs, quæ relicta sunt Ecclesijs, tractet non secundum leges, sed secundum Canones, duobus vel tribus duntaxat legitimis testibus requisitis. quod etiam in foro ciuili seruandum esse docet Clarus suprà & alij DD. Neque 5 requiritur præsentia Parochi, vt quidam volunt. nam Pontifex dicit non nisi duos legitimos testes requirendos. potuit autem Summus Pontifex 6 hac in re legibus ciuilibus derogare; quia potestatis ecclesiasticæ (cuius plenitudo est in Pontifice) est, ordinare hominum actiones ad finem supernaturalem, qui est salus animæ: & consequenter potest submouere & tollere omnia, quæ studium & cursum bonorum operum ad salutem animæ pertinentium impediunt: atqui istæ leges, in causis piis impedirent studium bonorum operum: ergo.

[margin: Testamentũ ad piã causam. Duo testes sufficiunt.]

Petes, Vtrùm necessarij sint duo testes, vt tale testamentum sit validum in foro conscientiæ?

7 RESP. Non esse necessarios: sufficit enim in his testamentis id, quod Iure naturali est sufficiens, nempe vt sit potestas in disponente, capacitas in eo, in cuius fauorem disponitur, & libertas in dispositione. quod probatur, quia nulla solemnitas Iuris ciuilis in his testamentis est necessaria. vt patet ex cap. Relatum. 1. de testam. neque etiam necessarij sunt duo testes Iure Canonico; quia Ius Canonicum non requirit eos vt dispositio sit valida in foro conscientiæ; sed vt possit probari in foro externo, quantum satis est, vt Iudex pro ea sententiam ferat. vt colligitur ex d. cap. Relatum.

[margin: Non sunt necessarij in foro conscientia.]

8 Hinc sequitur Primò, In tali testamento, vt validum sit, non requiri hæredis institutionem. ratio est, quia hæc necessaria tantùm est iure ciuili: atqui vt testamẽtum ad pias causas validum sit nihil requiritur solo Iure ciuili introductum. Ita Iulius Clarus quæst.6. num.8.

9 Secundò, Etsi testamentum aliquod ad causas prophanas, defectu solẽnitatis sit inualidum; tamen legata pia in eo contenta, valida esse. Ita Couarr. c.11. nu.4. ratio est, quia caput Relatum, loquitur

[margin: Legata pia.]

loquitur generatim de omnibus ad piam causam relictis; vnde etiam comprehendit legata.

Legata prophana. Tertiò, Legata prophana posita in testamento ad pias causas minùs solemni, valere, esseque soluenda. est sententia communis DD. vt refert Clarus. §. Testamentum qu. 6. nu. 9. ratio est, quia solemnitas, quæ sufficit ad institutionem hæredis, etiam sufficit ad legata illi apposita. accessorium enim sequitur naturam principalis.

10 Quartò, Etsi regulariter non valeat dispositio vltimæ volūtatis captatoria; (id est, quæ confertur in alterius arbitrium) tamen valere in dispositione ad pias causas. Ita Clarus qu. 6. nu. 5. citat Bartolum & alios, qui dicunt hanc esse sententiam communem. Ratio est, quia Iure gentium talis dispositio est valida. & satis apertè colligitur ex cap. Cùm tibi, de testamentis, vbi dicit Innoc. III. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus*. quod multi DD. intelligunt in causis pijs, & ita exponitur in summario illius capitis.

DVBITATIO 3.

Vtrum testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiæ, si ei desint solemnitates iure positiuo requisitæ.

11 *Sententia Couarr.* COVARRVVIAS cap. 10. de testamentis nu. 12. docet tale testamentum etiam in foro conscientiæ inualidum esse; ita vt hæres tali testamento institutus, & legatarius teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato. citat pro hac sentētia Baldum & Fortunium. eandem tenent quidam recentiores. nihilominus

12 *Contraria verior.* RESP. Contrariam sententiam omnino veriorem videri, Tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, & licitè retineri quod ex tali testamento possidetur, siue titulo hæreditatis, siue legati. Probatur Primò, Quia communis sententia DD. vtriusque Iuris est, ex testamento minùs solemni oriri obligationem naturalem, vt testatur Iulius Clarus. §. Testamentum, q. 90. n. 1. & Iason in L. Cùm quis, C. de Iuris & facti ignorantia nu. 13. & fatetur Couarruuias nu. 10. atqui *Obligatio naturalis.* hoc nihil aliud est, quàm testamentum tale in foro conscientiæ esse validum, ita vt hæres ab intestato teneatur ei satisfacere; & institutus possit relictum petere & retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionem non tribuat. sicut simplex promissio in foro conscientiæ est implenda, etiamsi Ius ciuile ex ea non concedat actionem. *Res. Couar.* Respondet Couarruuias, Illam sententiam Iurisperitorum intelligendam de obligatione naturali; non stricta; ratione cuius hæres ab intestato teneatur ex iustitia; sed laxa, qua teneatur solùm ex honestate morali: vnde eum, qui sic institutus est, non posse retinere hæreditatem vel legatum, eò quòd Ius Iustitiæ non habeat. Verùm

13 *Reijcitur.* hæc responsio non satisfacit, Primò, Quia obligatio naturalis apud Iurisperitos vocatur ea, quæ præciso omni Iure positiuo oritur ex natura actus, & à iure positiuo superueniente non irritatur: atqui seposito iure positiuo, oritur obligatio iustitiæ ex tali testamento: ergo loquuntur de obligatione iustitiæ. Secundò, Si oritur ex tali testamento obligatio honestatis: ergo hæres ab intestato tenebitur saltem sub peccato veniali illi satisfacere, nam alioquin faceret contra honestatem virtutis. similiter hæres tali testamento institutus poterit retinere quod ipsi sic datum fuerit. sicut quod datur ex vi promissionis, verè debitum est & retineri potest; quamuis non sit debitum nisi ex honestate morali; vt multi DD. docent. Denique quòd Iurisperiti hanc sententiam intelligant de obligatione stricta, patet ex eo, quòd inde concludant hæredem ab intestato teneri in foro animæ restituere hæreditatem ei, qui sic est institutus; & institutum posse retinere, vide Angelum v. Hæres nu. 5. & alios infrà.

14 Probatur Secundò, Quia plerique Theologi, qui hanc quæstionem attigerunt, apertè docent tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, Adrianus quodlib. 6. ar. 1. illatione 2. Angelus v. Hæres nu. 5. Tabien. ibidem n. 4. Sylu. v. Testamentum 1. qu. 5. §. Quartum, secundum archidia. & v. Hæreditas 3. qu. 7. Ioannes Med. C. de restitut. qu. 23. in fine, Lopez 2. p. cap. 14. Idem ex parte tenet Sotus l. 4. de Iustitia. q. 5. ar. 3. Bannes qu. 62. disput. 5. quatenus docent, id quod ex tali testamento possidetur non esse restituendum, donec per sententiam hæredi ab intestato adiudicetur. denique noster Molina disp. 81.

15 Tertiò, Ex L. Etsi inutiliter, C. de fideicommissis, vbi Antoninus sanxit, *Non posse per te repeti fideicommissum relictum à defuncto inutiliter*, (id est, in scriptura minùs solemni) *si tu sciens voluntatem defuncti, cuius es hæres, illud præstitisti*. rationem subdit, *Quia non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi, defuncti voluntati satisfactum esse videtur*. Hic apertè supponit, voluntatem defuncti, de qua constet per confessionem hæredis, cuius interest, validam esse debere etiam in foro externo; etsi per scripturam minùs solemnem nō satis probetur. Vnde colligunt Iurisperiti, legata, quæ in

16 testamento minùs solemni tibi sunt relicta, si à te possideantur, non solùm posse in foro conscientiæ retineri; sed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem, quam sententiam Iason dicit esse communem, vt refert Couarr. nu. 19.

17 Quartò, Probatur ex. §. vltimo, Instit. de fidei commissarijs hæreditatibus, vbi Iustinianus statuit, vt si testator fidei hæredis sui commisit, vt hæreditatem vel speciale fideicommissum tibi restituat; & postea nec ex scriptura, nec ex quinque testium numero possit probari hanc fuisse eius voluntatem; possis ei offerre iuramentum; & si iurare noluerit, vel si fassus fuerit, cogatur tibi restituere: nec liceat ei ad subtilitatem iuris confugere; (id est, non liceat ei opponere, testamento defuisse debitam solemnitatem) rationem subdit, *Ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei hæredis commissa*. Idem habetur L. Quæstionem, C. de fideicommiss.

18 Quintò, Quia numerus testium & similes solemnitates solùm requiruntur in testamentis, vt fidem faciant in foro externo, seu vt falsitas & omnis deceptio euitetur; vt expressè dicitur d. L. Quæstionem, C. de fideicomm. vbi sic habemus, *Cùm enim per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. Lex enim, ne quid falsitatis incurrat per duos fortè testes compositum testamentum, maiorem numerum testium expostu-*

expostulat; vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur. Cùm autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maximè ipse hæres, cui summa authoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem; qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? Cùm & in leges respeximus, quæ iustis dispositionibus testatorum omnino hæredes obedire compellunt; & sic strictiùs causam exigunt, vt etiam amittere lucrum hæreditatis sanciant eos, qui testatoribus suis minimè paruerint.

Ex quibus clarè patet, non fuisse mentem legislatorum reddere irrita talia testaméta in foro conscientiæ; sed tantùm in foro externo non assistere, seu non dare actionem: sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formula stipulationis, vel simili modo sit vestita.

19 Sextò, *Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi*; vt habetur §. Per traditionem, Institut. de rerũ diuisione: ergo non est conueniens naturali æquitati, vt omissio talium solemnitatũ (præsertim si per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat) hanc voluntatem reddat inualidam. valde enim durum est, ut non possim testari, vel aliquid legare in fauorem amici, eo quòd desit vnus testis, vel notarius; & ob hanc causam amicus teneatur in conscientia restituere fratribus meis, vel sororibus, vel cognatis, quibus, ob iustas causas, nihil volui relictum.

20 Septimò, Ideo introductæ sunt istæ solemnitates, vt voluntati testatoris certiùs satisfieret, nec posset varijs hominũ artibus interverti. homines enim maximè desiderant vltimæ voluntatis suæ dispositionem seruari: vnde Auth. de nuptijs coll. 4. c. 46. Imperator ait, *Vbique custodire volumus morientium voluntates.* ergo non intenderunt legislatores ob defectum illarũ irritas reddere vltimas voluntates; si aliunde cõstet de mente testatoris. hoc enim esset euertere finem, vt seruẽtur media. Denique hanc sententiam tanquam maximè rationi consentaneã tenet Plinius secundus l. 2. ep. ad Annianum, *Ego, inquit, propriam legem mihi dixi, vt defunctorum voluntates, etiamsi deficerent, quasi perfectas tuerer.* Et lib. 5. ep. ad Caluisium, *Hoc enim si ius aspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum accipiant) antiquior iure est.*

21 *Consectaria 5.* Ex his Sequitur Primò, Hæredẽ ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, teneri restituere hæreditatem & soluere legata eis, quibus testaméto minùs solemni debentur.

Secundò, Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione dubij. Ita Molina disput. 81. ratio est, quia cùm nec ipse nec alij cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio.

22 *Si Iudex adiudicet hæredi ab intestato.* Tertiò, Si hæres ab intestato retineat hæreditatem & legata; possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, vti occulta compensatione; nam reuera res illæ erant ipsorum. Syluester v. Hæreditas 3. q. 7.

23 *Si hæres fatetur.* Quartò, Si hæres ab intestato fateatur mentem testatoris fuisse, vt hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solueret; aut si oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus est etiam in foro externo hæreditatem tradere, (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & soluere legatum. vt patet ex quarta & quinta probatione.

24 Quintò, Idem ob eandem causam dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, vt hæreditas non vt fideicommissum, sed immediatè perueniret ad institutum. non enim recurrendum est ad fidem testium, vel ad iuris subtilitatẽ, quando is cuius interest, cõfitetur testatoris voluntatem; vt habetur L. Quæstionem, C. de fideicommissis.

Sed contra obijcitur ex Couarruuia, Primò, Ex L. Hac consultissima, C. de testamentis. *Non subscriptum à testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* & subdit, *Ex imperfecto testamento voluntatem tenere defuncti (nisi inter solos liberos habeatur) non volumus.* & §. Ex eo. Instit. Quibus modis testa. infir. *Imperfectum testamentum nullum est.*

25 Respõdent quidã, has leges niti præsumptione fraudis, quæ præsumitur commissa in talibus testamentis, quãdo præscriptæ solemnitates desunt. vnde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram & liberam voluntatem testatoris, leges hasce non habere locum. Sed solutio non videtur vera. Primò, Quia non potest prudenter præsumi fraus, ex eo, quòd vnus vel alter testis, vel subscriptio alicuius desit. nam multis modis fieri potest, vt aliquid horum sit omissum. *Non nituntur præsumptione fraudis.* Secundò, Quia quatuor testes possunt sufficere, vt constet nõ subesse fraudem; sufficiũt enim in rebus maioribus, vt in causa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamsi Iudices sciant nullam subesse fraudem, tamen non adiudicabunt ex tali testamento hæreditatem, nisi hæres ab intestato fateatur hanc fuisse mentem testatoris, vel nisi recusauerit oblatum iuramentum.

26 *Est nullum in foro externo.* Vnde aliter respõdetur, Illas leges loqui de nullitate iu foro externo; quia in foro externo non datur actio ex tali testamento. lex enim Ciuilis ei non assistit: non tamen ei resistit, vt rectè docet Franciscus Sarmiento de reditibus p. 1. ca. 2. nu. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito,* & *nullo* in foro externo; quia non conceditur actio ex tali testaméto, perinde ac si nullum omnino extaret. cum hoc tamẽ consistit, quòd ex eo nascatur obligatio naturalis in hærede ab intestato ad res illas tradendas; & ius in iis, quibus sic aliquid est relictum, ad exigendum: sicut patet in pactis nudis, ex quibus etsi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamẽ obligatio naturalis. vt dictum est ca. 17. dub. 4.

27 *Cur deneget actionem.* Potuit autem ius Ciuile actionẽ ex huiusmodi testamentis denegare ob iustas causas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortæ fuissent, si licuisset hæredi instituto & legatariis probare, hanc fuisse mentem testatoris. quam etiam ob causam factum est, vt certas solemnitates requireret, quæ nisi seruatæ essent, aliæ probationes non admitterentur, præter confessionem hæredis ab intestato, cuius interest. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuissent vltimas voluntates interuertere, si satis fuisset probationibus iure gentium requisitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in

causa testamentaria, desperant de successu, & cessant à fraudibus. Tertiò, Ne hæredes ab intestato, quibus non constat de voluntate testatoris, gemino dolore afficerentur, si priuati solatio defuncti, cogerentur extraneis dare hæreditatem. quòd si illis de voluntate defuncti constet, non possunt queri, quia par est vt satisfaciant voluntati defuncti, quam ipsimet agnoscunt.

28 Obijcitur Secundò; Si illa testamenta in foro cõscientiæ essent valida, iniquè Iudices adiudicarent hæredibus ab intestato; fouerent enim apertam iniustitiam; præberet etiam occasionẽ hæredibus illis, iniquè petendi, quod alijs relictum est.

RESP. Non adiudicari hæredibus hæreditatem illam, tanquam absolutè ad illos pertineat; sed non concedi actionem ijs, qui nituntur tali testamento; quia repelluntur tanquam destituti probatione, quam leges requirunt. quòd si contingat hos esse possessores; datur quidem hæredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec scire aliam esse defuncti voluntatem: non tamen intendit Iudex decernere rem absolutè illorum esse; sed esse illorum, quantum apparet ex probationibus, quæ iure admittuntur, interim relinquens eos suæ conscientiæ. quòd autem hæredes inde occasionem accipiant petendi quod alijs relictum est, ipsorum malitiæ imputandum, non legum dispositioni, quæ iustis causis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etsi aliquid debitum sit in conscientia; Ius tamen ciuile Cæsareum non concedit actionem. imò concedit repetitionem, si alter aliquid hoc nomine absque voluntate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 4. vbi docet dari repetitionem hæredi, si ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit testamentum esse solemne) soluerit legatum, vel fideicommissum. non autem si ex ignorantia Iuris; id est, si soluerit, quòd putaret testamẽtum minùs solemne esse validum. sed hoc ad forum externum pertinet: nam in conscientia non licet repetere, si putat illam fuisse defuncti voluntatem.

29 Obijcitur Tertiò, Si tale testamentum in foro conscientiæ est validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui est hæres ab intestato) ad rescissionem testamenti minùs solemnis in fauorem alterius conditi, si sciat voluntatẽ testatoris fuisse vt alius esset hæres: quod est graue incommodum. si enim agat, peccabit mortaliter: si non agat, condẽnabitur vt pupillũ præstet indemnem.

RESP. Non posse agere. si autem ideo cogatur pupillo compensare damnum, pupillus tenetur ei in conscientia ad restitutionem, & ipse potest occultè tantundem detrahere ex illius bonis.

30 *Sententia opposita est probabilis.* Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarruuiæ esse probabilem, & securam in conscientia, etsi nostra sit verior & probabilior: potuissent enim legislatores ita statuere; quamuis non ita consentaneè naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti, & sic agere contra tale testamentum. Iuxta hanc sententiam Primò, Is, cui sic quid relictum est, non potest illud petere tanquam ex iustitia debitum. Secundò, Si possidet, non potest retinere: nisi fortè sit fideicõmissum, quod testator fidei sui hæredis commiserit: vel legatũ, quod hæres iam soluerit, sciens testamẽtum non fuisse solemne; iuxta ea, quæ dicta sunt in 3. 4. & 5. probatione. Tertiò, Hæres ab intestato potest illud retinere; &, si alter possidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod si non possit ob potẽtiam aduersarij, vti potest occulta compensatione.

31 *Sententia Soti.* Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bannes suprà, tenere quandam sententiam mediam; sentiunt enim testamẽtum minùs solemne, quadam ratione esse validum, quadam inualidum. Validum; quia institutus potest capere hæreditatem, si nemo ei se opponat & retinere, donec Iudex illi eam abiudicet. Inualidum; quia hæres ab intestato potest eam capere & retinere, etiamsi sciat voluntatem defuncti aliam fuisse; quòd si alter eam occupauerit, potest in iudicio eam petere, & cùm adiudicata fuerit, retinere. Hæc sententia non est improbabilis. nec dubitandum est, quin legislatores ita potuerint statuere; nempe vt tale testamentum non esset irritum in conscientia, ante sententiam Iudicis; & per eam irritaretur vel declararetur irritũ ex vi legis, &c. Verùm, non videtur illa fuisse mens illorum: nam si hæres fateatur voluntatem testatoris fuisse vt alteri traderet fideicommissum vel legatum, cogetur vi legum soluere. vt suprà dictum est.

32 *Aliorũ cõtractuũ solemnitates.* Aduerte Tertiò, Ea, quæ dicta sunt de solemnitate testamentorum, à quibusdam extendi ad contractus, donationes, beneficiorum & officiorum collationes, electiones, præsentationes & similes actus, qui ex dispositione Iuris Ciuilis vel Canonici requirunt varias solemnitates. v. g. vt celebrentur certis verbis, certo loco vel tempore, per tres tractatus, coram certo numero testium. si enim hi actus solo defectu solẽnitatis laborent, ob quem iure positiuo decernantur irriti, nõ ideo desinere valere in foro conscientiæ: ita enim docent omnes DD. Iuris, qui tenent, testamentum minùs solemne valere; vt fatetur Couarruuias nu. 10. & omnes Theologi citati in 2. argumento. Vnde si contrahentes sint per se habiles,

33 & adsit plenus eorum consensus, contractus erit validus in foro conscientiæ. Nec obstat, quòd contractus matrimonij sit irritus sine Parocho & testibus; quia Conc. Tridentinum sess. 24. cap. 1. de refor. expressè reddit illos inhabiles ad sic contrahendum: & præterea satis significat se omnino irritum reddere in foro conscientiæ. Simili modo, si electioni ad Prælaturam adsit legitimũ suffragium eorum, qui habent ius eligendi; & alienationi rei Ecclesiæ authoritas personarum, quæ illam facere possunt: hi actus erunt validi in foro conscientiæ, quamuis aliquæ solẽnitates per Canones requisitæ desint. Pro quo facit Lex Cùm amplius solutum, ff. De regul. Iuris, vbi dicitur, *In natura debet, quem Iure gẽtium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.* Hanc sententiam tanquam probabi-

34 *Bannes.* liorẽ amplectitur Bannes disput. 3. ad q. 62. p. 100. vbi docet, eum, qui per contractum solẽnem possidet, iustè possidere, donec à Iudice spolietur; nec teneri vitiũ contractus alteri parti indicare. ratio ipsius est, quia leges positiuæ tã ecclesiasticæ quàm ciuiles, quæ irritos faciunt contractus minùs solemnes, non sunt nisi iuxta hanc moderationem receptæ; nimirũ vt nemo teneatur rem, quam sic habet, ante sententiã dimittere. itaque per huiusmodi contractus transferri quidem dominium, *Dominium reuocabile.* sed infirmum & reuocabile. excipit tamen electionem Prelatorum, hanc enim, si ei desit solemnitas

nitas necessaria, esse irritam, propter rei momentum: quia Iurisdictio spiritualis per eam conferri debet: alij tamen Doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hæc sententia satis probabilis, maximè spectato vsu, qui passim est receptus. non enim consuetum est, vt quis ea, quæ per tales contractus habet, restituat, nisi cogatur per sententiam. Durum enim est, vt qui rem habet ex consensu eius, qui poterat illam tradere, cogatur sponte ea cedere; quòd non eo loco vel tempore, vel coram illis testibus, quos lex præscribit; tradita fuerit.

35 *Cõtrarium verius.* Nihilominus contrarium est Iuri conformius & verius; nimirum huiusmodi actus & contractus, quibus deest solemnitas, sine qua lex illos absolutè irritos decernit, non inducere obligationem naturalem; nisi fortè alibi explicetur in Iure, illam solemnitatem solùm requiri ad probationem in Iudicio, sicut in testamentis. Ita ferè tenent reliqui DD. & Couarr. in cap. Quamuis pactum. p.2. §.4. nu.7. & Sarmiento de reditibus p.1. cap.2. nu.3. & alij. Probatur Primò, Quia non est dubitandum quin potestas ciuilis & ecclesiastica possint talem irritationem & nullitatem actibus inducere, vt nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum est eas reipsa id facere, quando claris verbis actum irritum & nullum decernunt, nec indicant vsquam id ad forum externum restringendum. Secundò, Quia L. In causæ cognitione, ff. De minoribus, apertè insinuatur, multos esse contractus, qui defectu solemnitatis à lege requisitæ, ita sint irriti, vt ad eos rescindendos nõ opus sit beneficio restitutionis; sed mero Iure possint dissolui: ergo tales contractus etiam ante sententiam Iudicis omni robore carent, ita vt ne naturalem quidẽ obligationem inducant. obligatio enim naturalis non potest elidi, nisi beneficio restitutionis, vt patet ex dictis cap.17. dub. 8. & 9. Tertiò, Quando contractus inducit obligationem naturalem, potest illi accedere fideiussor; vt colligitur ex L. Fideiussor. 16. ff. De fideiuss. & mandat. sed multi contractus defectu solemnitatis ita sunt irriti, vt non possit illis accedere fideiussor. L. Qui contra. 11. ff. De fideiussor. ergo. Denique ratio est, quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum solemnitatis, facit hanc pertinere ad formam essentialem contractus, & adimit contrahentibus potestatem aliter se inuicem obligandi. Vide dicta suprà cap.17. dub.8. nu.61. & dub.7. nu.56. vbi attulimus aliquot exempla.

36 *Potest rescindi.* Hinc sequitur, etiam completo tali contractu, alterum posse resilire inuito altero, & rem suam repetere, offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri restituere, etiam ante sententiam, nisi fortè causas probabiles habeat, quibus se possit tueri. non tamen tenetur, quamdiu alter rem traditam non repetit, vel acceptam non restituit. Nec obstat contraria consuetudo; quia negari potest esse talem consuetudinem, nisi quando is, qui conuenitur putat se habere causas iustæ defensionis; vel qui repetit, non potest rem acceptam restituere. Fieri tamen potest, vt dissoluere talem contractum sit contra charitatem; vt si bona fide erat initus, & alter sine graui incommodo non possit rem acceptam restituere.

DVBITATIO 4.

Quinam non possint testari.

RESPONDEO, Eos non posse testari, qui vel sufficienti rationis vsu carent, vel Iuris dispositione prohibentur. Inter hos, Primò est impubes, id est masculus ante 14. annum expletũ, & fœmina ante annũ duodecimum expletum. vt apertè habetur L. A qua ætate, ff. Qui testamẽta; vbi dicitur illud tempus debere esse completum, ita tamen vt sufficiat vltimũ diem esse inchoatũ. *37 Impubes.*

Secundò, Filiusfamilias. hic tamen si pubes sit, potest testari de bonis castrensibus & quasi castrensibus; L. Nemo. C. Qui testamenta. De bonis aduentitijs, si quidem ea ante clericatum ei obuenerint, non potest testari ad causas prophanas, etiãsi pater consentiat, vt docet Clarus q.18. ex communi DD. sententia; quia est contra aperta iura. L. Qui in potestate, ff. Qui testamenta. & L. Nemo, C. eodem. Potest tamen ad causas pias cum patris consensu. vt idem Clarus docet q.5. nu.7. & apertè colligitur ex cap. Licet, de sepulturis in 6. estque communis sententia DD. De bonis verò aduẽtitijs, quæ post clericatũ consecutus est, testari potest absolutè absque patris consensu; quia illa sunt quasi castrensia. vnde eorũ commoditas & dispositio ad ipsum pertinet, vt patet ex dictis suprà cap.4. dub.3. & expressè habetur Authent. Presbyteros. 1. C. de Episcopis & Clericis. *38 Filiusfamilias.*

Tertiò, Testari non possunt, qui cõmiserunt aliquod crimen, cui iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles, L. Is cui. 18. & L. Cùm lege. 26. ff. Qui testam. vt sunt illi, qui insecuti sunt hostiliter Cardinalem; vel eum ceperunt, aut percusserunt, & qui ad hoc fuerunt cooperati. vt habetur cap. Fœlicis, de pœnis lib.6. Tales etiã sunt hæretici, vt patet L. Manichæos, C. De hæret. Item credentes, receptatores, defensores, & fautores eorum, si intra annum non satisfecerint; vt patet Authentica Credentes, C. De hæreticis, quæ est Frederici Imperatoris. & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes. ex Cõcilio Lateran. magno. vbi dicitur, *Sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionem accedat.* Simili modo testari non potest, qui damnatus est ob libellum famosum, vt habetur d. L. Is cui. §. Si quis. *39 Criminosi.*

Quartò, Religiosi testari non possunt, nisi ex concessione Summi Põtificis: qui sicuti potest facere potestatẽ donandi ad pias causas inter viuos; ita etiam cõdendi testamenti: sed tantùm ad pias causas. vide Couarruuiam de testam. cap.2. nu.17. & 18. hæc autem facultas concedi non solet, nisi Religiosis habentibus beneficium aliquod regulare vel seculare, vel degentibus extra Monasterium & sua industria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monasterio assignari solet, vt se inde sustentent. vt docet Nauar. comment. 2. de Regularibus nu. 58. *40 Religiosi.*

Sed præcipua difficultas est de Clericis beneficiarijs, Vtrùm de prouentibus suorum beneficiorum testari possint, etiam in suos consanguineos.

RESP. & Dico Primò, Omnes Clericos qui non sunt Religiosi posse testari, etiam ad causas prophanas de patrimonio & de alijs, quæ suo labore & industria congregarunt. denique de ijs *41 Beneficiarij.*

quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti sustentationi subtraxerunt. patet ex dictis cap.4. dub. 6. vide Nauarrum tractatu de Reddit. eccles. q. 3.

42 Dico Secundò, De ijs verò, quæ ex beneficiorum prouentibus congruenti sustentationi superant, si ius scriptum spectemus, testari nequeunt, ne ad pias quidem causas: ex cõsuetudine tamen multis locis recepta, possunt de his ad opera pia testari. Prior pars patet ex cap. Quia nos, & cap. Relatum. 2. & cap. Cùm in officijs, de testamentis. quæ capita explicantur à Couarruuia tract. de testamentis. estque communis sententia Doctorum. vt docet Couarr. in cap. Cùm in officijs (quod est cap.7. de testamentis) nu.16. hoc autem ideo iure statutum est, vt ecclesiastici non studerent opibus accumulandis; sed eas in vita liberaliter in pios vsus expenderent.

43 Alteram partem docet Couarruuias nu.23. vbi dicit, *moribus receptum esse, vt solis Episcopis testandi licentia sit necessaria; Clericos enim cæteros omnes liberè testari de ijs, quæ ex reditibus ecclesiasticis adepti sunt; atque in ijsdem parentes, fratres, cognatos succedere intestatis*. vnde patet, multis locis consuetudine hæc iura esse abrogata. hæc enim consuetudo non est per se mala, neq; corruptela dici potest, si ad pias causas referatur. Vnde etiam in Episcopis locum habere potest, quos videmus multis locis testari; quod Pontifex non ignorat. quare potest consuetudo etiam in illis abrogare ius illud positiuum.

44 *Peccãt mortiferè si ad prophana.* Dico Tertiò, Peccant tamen mortiferè beneficarij, siue sint Episcopi siue Canonici, qui de parte illa prouentuum disponunt ad causas prophanas, relinquendo eam consanguineis diuitibus, vel sponte sinunt eos succedere ab intestato. dispositio tamen huiusmodi & successio est valida; vbi consuetudo inualuit. *Quòd peccent mortiferè* est communis sententia Doctorum. si enim peccant mortiferè disponendo de his prophanè inter viuos; (vt ostensum est cap.4. dubit.6. & sentiunt omnes Doctores) multò magis disponendo per vltimam volũtatem. nam semper minùs concessum fuit beneficiarijs condere testamentum, quàm donare inter viuos. cõfirmari potest ex multis Canonibus, quibus grauiter prohibetur, ne de ijs, quæ ex bonis Ecclesiæ acquisita sunt, testentur, præsertim Episcopi; vt patet ex cap. Cùm in officijs. de testamentis. & 12. q. 5. per totam. & quamuis istis Canonibus sit derogatum plerisque locis quoad causas pias; minimè tamen quoad prophanas, & portionem bonorum congruæ sustentationi superfluã: viri enim boni valde ab eo semper abhorruerunt. & sanè mirum est in quibusdam ecclesiasticis tãtam esse salutis suæ incuriam & futurorum securitatem, vt etiamsi mox ad Christi tribunal rapiendi sint; ea tamen negligant, quibus facilè salutem cõsequi possent; & insuper rem adeo periculosam, vt amicos suos locupletent, audeant attentare. Verùm hæc est huius seculi fascinatio, & Principis huius mundi; corda mortalium excœcantis, potestas.

45 Nec obstat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat alicui Episcopo vel Clerico facultatem testandi: hoc enim solùm est intelligendum ad pias causas; vt monet Nauarrus in Apolog. q. 3. monito 6. & alibi.

46 *Est valida dispositio.* Altera pars, *Quòd dispositio sit valida*, non est quidem certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum Nauarro, vt suprà cap.4. dubit. 6. ostensum est: est tamen probabilis. ratio est; quia beneficiarij sunt domini omnium fructuum, etsi cũ onere & obligatione vt superflua in pios vsus expendant: ergo validè transferunt illorum dominium, siue donatione inter viuos, siue per vltimam voluntatem. supponimus enim eos ex consuetudine esse habiles ad testandum.

47 Nec refert, quòd peccent mortiferè; quia aliud est dispositionem esse illicitam, aliud esse irritam. etsi enim ex præcepto Ecclesiæ & fundatorum intentione teneantur expendere in pios vsus; non tamen decernitur irritum, si contrarium fecerint: sicut cùm quis de superfluis suis disponit in vsus prophanos, cùm ea in eleemosynam, vrgente graui necessitate proximorum, conferre tenetur; dispositio valet, etiamsi ipse mortiferè peccet. Hinc

48 etiam patet, hæredes validè succedere; accipiunt enim ab illo, qui validè poterat disponere. neque illa per se sunt obligata pijs vsibus; sed omnis obligatio erat personalis, ad solum testatorem pertinens, quæ non transit ad hæredes. quo fit vt hæredes non peccent ea accipiendo iure hæreditario; sed solus testator, ita expresśe vel tacitè disponendo, & qui ipsum ad hoc induxit.

49 *Damnati.* Postremò, Damnati ad mortem naturalem vel ciuilem: (vt eiecti in exilium perpetuum) Itẽ damnati ad perpetuos carceres testari non possunt, nisi ad pias causas. de quibus & aliis quibusdam minutioribus vide Syluestrum, Testamentum 1. q. 3. & 4. nam in varijs locis sunt variæ leges & consuetudines; nec vbique seruatur ius Codicis vel Digestorum.

DVBITATIO 5.

Quinam non possint testamento institui hæredes vel legatatij.

50 *Hæretici.* RESPONDEO, Inter eos, qui hæredes, vel legatarij institui non possunt, numerantur Primò, Hæretici & apostatæ. L. Fin. C. De hæreticis. & L. Hi, qui sanctam, C. De apostatis. *Credentes &c.* Secundò, Credentes. Tertiò, Receptores. Quartò, Defensores. Quintò, Fautores hæreticorum, si tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex Authent. Frederici Imperatoris, C. De hæreticis. & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes.

51 Hinc sequitur, hæredes catholicos posse tales hæredes excludere; &, si impediantur, vti aduersùs eos occulta compensatione: quia Ius non habent. Vtrùm verò illi teneantur ad restitutionem eorum, quæ tali successione acquisiuerunt, dubitari potest. videntur enim in conscientia teneri, quia facti sunt inhabiles ad succedendum, ac proinde debentur illa bona hæredibus ab intestato, catholicis. Sed probabile est non teneri

52 *Non tenentur ante sententiam.* ri ante sententiam, vel certè antequam catholici hæredes sese opponant. quamuis enim ex rigore Iuris videantur teneri, tamen hoc Ius cum illo rigore non est vsu receptum. est enim valde durum & parum consentaneum conditioni talium hominum, vt obligentur talia commoda sponte restituere.

Sextò, Qui persequuntur Cardinales, eosque percutiũt vel capiunt. cap. Fœlicis. de pœnis, in 6.

Septimò,

53 *Criminosi.* Septimò, Quicunq; ob crimen aliquod est intestabilis actiue, (id est, ita vt non possit cõdere testamentum) est etiam intestabilis passiuè, (id est, eo modo vt non possit capere ex testamento) vt docet glossa in cap. Is cui. ff. Qui testam. quam communiter approbant DD. vt docet Clarus. q. 34. de testam. ex Aretino.

54 Octauò, Fratres Minores non possunt hæredes institui, vt patet Clement. Exiui, de verborũ signific. §. Quia igitur. Hoc tamẽ intelligendum, vt exponit glossa, non posse absolutè institui hæredes, ita vt ipsi acquirant Ius ad bona immobilia, & teneantur ad onera defuncti, vt hæredes. potest tamen in eorum fauorem hæreditas relinqui, vt per executores vendatur & detur eis pretium. vide cætera apud Syluestrum, Hæreditas. 2. q. 2. non tamen placet, quòd putet excommunicatum non posse esse hæredem, cùm id nullo iure probetur.

DVBITATIO 6.

Vtrum illegitimus possit institui hæres.

55 *Illegitimi duplices. Naturales.* Notandum est, *Illegitimorum* generatim duas esse species; quidam vocantur *naturales*, quidam *spurij*: *naturales* sunt, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat impedimentũ dirimens. vt docet Couarr. de matrimonio p. 2. cap. 8. §. 4. nu. 4. etsi enim Iure Cæsareo solùm dicebatur naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta; tamen iure Canonico omnes illi vocantur naturales, qui ex parentibus solutis geniti; omnesque eodem iure gaudent. quod etiam cõsuetudine receptum est in foro ciuili, vt docet Panorm. in cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi. potiùs enim fauendum est ei, qui natus est absque concubinatu, quàm ei, qui ex concubina domi retenta, cùm hoc sit deterius, vt idem Panormitanus ait.

56 *Spurij.* *Spurij* dicuntur, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tẽpore conceptionis & natiuitatis erat impedimentum dirimens, vt docet Couarr. §. 5. n. 1. 2. 3. Sub his duabus speciebus cõprehenduntur nothi & manzeres appellati: quæ nomina variè ab authoribus vsurpantur; nec quidquam ad rem explicandam faciunt. vide Couarruuiam §. 4. nu. 1. & 11.

57 Ex his patet, Eum, qui natus est ex fœmina foris habitante, esse naturalem, si nullum erat impedimentum inter eam & virũ, etiamsi ipsa esset meretrix; cuius filius in iure vocatur nothus. Item eum, qui natus est ex virgine vi compressa; quia etsi talis cõiunctio lege puniatur, id non fit, quòd ipsæ personæ sint inhabiles; sed ob vim illatam. Item eum, qui natus ex Clerico beneficiario in sacris non existente & ex soluta. quia beneficium non est impedimentum dirimens. neq; illa coniunctio in iure vocatur coitus damnatus. Idẽ dicendum de eo, qui natus est ex parentibus votum simplex castitatis habentibus. Denique de eo, qui natus est ex parẽtibus, inter quos erat impedimẽtum; sed illud omnino erat ignotum, saltem alteri parti: quia talis coniunctio formaliter non est nisi simplex fornicatio. Qui verò natus est ex soluta & coniugato, ex soluta & sacerdote, est *spurius*. His positis

58 *Spurius nõ succedit patri.* Respondeo & Dico Primò, *Spurius* nõ potest aliquid à patre capere, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex contractu inter viuos. Ita Couarruuias de matrimonio p. 2. c. 8. §. 5. n. 5. & Clarus q. 31. de testam. patet L. Licet, C. de naturalibus liberis, in fine; vbi dicitur, *Qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secludantur*, & Nouella 74. cap. 6. dicitur: *Nulla eis participanda clementia est: sed sit supplicium etiam hoc patrum vt agnoscant eos nihil habituros*. Quòd si pater illi aliquid in testamento præter alimenta relinquat, nihil per hoc iuris illi acquiritur; sed tenetur in conscientia legitimis hæredibus. vt docet Couarruuias nu. 11. ratio est, quia ipse per leges factus est incapax. *Tenetur in conscientia restituere.*

59 Hinc sequitur Primò, *Spurium* à patre nõ posse substitui, nec vulgari, nec fideicõmissaria substitutione, vt idem docet num. 7. quia perinde est, capiátne à patre immediatè, an ab alio ex patris ordinatione. Potest tamen substitui substitutione pupillari, non quidem ita vt bona paterna per pupillum ad ipsum perueniant; sed vt in alia bona pupilli succedat. hæc enim non habebit à patre, sed à fratre, cui succedere potest; vt docet Couar. nu. 6. vide infrà n. 79. dub. 7.

60 Sequitur Secundò, Si pater hæredẽ instituens, roget eum vt hæreditatem restituat spurio, & ille promittat se id facturum; non teneri illum hæredem implere promissum; quia promissio fuit nulla, vtpote contra legem: vnde potest hæreditatem sibi retinere: tanquam verus hæres à testatore institutus. conditio enim seu grauamen appositum à testatore, cùm sit contra legem, censetur tanquam non appositum in vltimis voluntatibus, vt patet ex L. Impossibilis, ff. de verb. oblig. Vide Gomez. tom. 1. cap. 12. n. 67. & suprà ca. 18. nu. 123. dubit. 15.

Dices, Tenetur restituere fisco; quia bona illa hoc ipso, quo hæres promittit, sunt confiscata, vt ex multis legibus patet L. penult. ff. de Iure fisci. L. Prædonis, ff. de petitione hæreditatis.

61 *Nõ tenetur fisco ante sententiam.* RESP. Non teneri ante sententiam; quia est pœna (vt rectè Couarr. nu. 13.) constituta hæredi à legibus in punitionẽ illius promissionis iure prohibitæ; pœna autem nõ debetur ante sententiam condemnatoriam. vnde si à Iudice interrogetur, an tale quid promiserit testatori; non tenetur fateri, nisi præcesserit infamia: vt rectè idẽ Couarru. nu. 14. quia agitur de crimine occulto, ob quod grauiter, si verum fateatur, mulctabitur; nempe confiscatione, nõ solùm illius hæreditatis, sed etiam omnium bonorum, & deportatione in Insulam, eò quòd sponte non reuelauerit, vt patet C. de iis, qui se deferũt, L. vnica. quo fit vt nec testis teneatur testari, nisi præcesserit infamia, vel probatio semiplena, sicut in alijs delictis. Si tamẽ sponte reuelasset antequam interrogaretur, concessa fuisset ei tertia pars bonorum in præmium. Si spurius reuelasset, data ei fuisset pars dimidia. vt patet L. vnica, C. suprà citato.

62 *Si hæres promisit se traditurum.* Sequitur Tertiò, Si hæres institutus nihil promisit testatori de hæreditate restituenda spurio, potest eam restituere ex sua liberalitate; & spurius potest eam accipere; quia accipit illam voluntate veri domini, nulla lege vetante. si verò tacitè vel expressè promisit testatori id petenti; peccauit quidem mortiferè promittendo, sicut & testator ita dis-

ita disponendo; si tamen illa bona tradat, potest ea spurius retinere. Ita Couarruuias nu. 11. *Quòd mortiferè peccarit promittẽdo*, patet; quia leges talem promissionem sub grauissima pœna vetant. *quòd tamen traditio valeat*, probatur; quia fit ab eo, qui est dominus bonorum, & lex, etsi prohibet promissionem factam testatori, non tamen prohibet quin hæres, qui est verus dominus illorum bonorum possit ea dare hæredi & tradere.

63 Dices, Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo spurius est incapax illius per legem.

RESP. Cùm hæres sciat se neque sua promissione, neque ex dispositione testatoris obligari, non censetur eą dare ex vi illius dispositionis, sed ex sua liberalitate. quòd si putaret se obligari, & idcirco ea daret spurio; spurius non efficeretur illorum dominus: quia donatio non esset voluntaria; procederet enim ex ignorantia. vnde teneretur ea ipsi restituere. si tamen ipse re intellecta permitteret ea spurio, posset retinere. colligitur ex Couarr. nu. 11.

64 *Non succedit matri.* Dico Secundò, *Spurius* etiam non potest succedere matri, etiamsi nulla proles alia supersit. Couarruuias §.5.nu.20. Molina disp.167. dicit esse omnium DD. sententiam. probatur; quia illegitimus, qui non potest succedere patri, non potest etiam succedere matri, nisi aliquo iure sit de hoc exceptio; vt colligitur ex L. Licet, suprà & ex Nouella 74. c.6. atqui nulla de successione spurij in bonis maternis extat in Iure exceptio; sicut de alijs illegitimis, vt patet Instit. ad S.C. Orficianum. §. Nouissimè. & L. Si qua illustris, C. eodẽ.

65 Aduerte tamen Primò, Quosdam existimare filium coniugati ex soluta, succedere posse matri: similiter filium sacerdotis, ex soluta vno vel altero concubitu susceptum; eò quòd tales coniunctiones legibus non vindicentur. Hæc sententia non videtur improbabilis; nam in praxi plerumque est recepta, teste Couarruia nu.20. Contraria tamen est verior; quia reuera isti concubitus legibus damnantur, etsi rariùs puniantur.

66 *Sententia probabilis.* Aduerte Secundò, Quosdam sentire (quibus accedit Emmanuel Sà, verbo Hæreditas, & Hẽriquez lib. 1. de matrimo. cap. 21. nu. 1.) *spurium* posse retinere ea, quæ mater ipsi reliquit, donec per Iudicem priuetur. modò notabiliter non noceat legitimis liberis. Quæ sententia mihi videtur nõ improbabilis; præsertim de matre non illustri. nam si quis bene expendat iura, quibus Doctores probent matrem non posse aliquid ei relinquere, nõ omnino vrgent. Authentica enim Licet, & Nouella 74. loquuntur apertè de patre. similiter Authentica, Ex complexu, C. De incestis nuptijs, vbi dicitur, *ex complexu nefario aut incesto, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni beneficio, ita vt nec alantur à patre:* cur hoc extẽdamus ad substantiam maternam, cùm odia sint restringenda? In L. Si qua illustris, C. Ad S. C. Orficianum, solùm dicitur, mulierem illustrem, si proles habet legitimas, non posse quidquam dare vel testamento relinquere suo spurio. Hinc tamen non sequitur, quin mulier non illustris id posit, etiamsi alias proles habeat. Item non sequitur illustrem non posse, si alijs liberis careat.

67 *Alimenta debentur.* Aduerte Tertiò, Etiam spurijs deberi alimenta, si aliunde non se possunt sustentare, vt patet ex cap. Cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, &c. estque communis sententia DD. teste Couarruuia §. 6. nu. 9. ratio est, quia parens iure naturali tenetur alere prolem, si possit. Nec obstat, quòd Iure ciuili fuerit vetitum, ne proles ex damnato concubitu à patre alerentur, vt patet L. Ex complexu, suprà: quia Ius Canonicum illud sustulit, tanquam minùs consentaneum naturali pietati. & ita nunc seruatur etiam in foro seculari, vt idem Couarruuias docet. Nomine autem *alimentorum* intelliguntur omnia, quæ pro condictione personę sunt necessaria; vt victus, vestitus, habitatio, medicinæ, &c. hæc autem præstanda sunt, spectata conditione parentis & prolis, prout prudens arbitrabitur, vt colligitur ex dicto cap. Cùm haberet. Vnde sequitur, filiæ spuriæ deberi dotem; quia hæc succedit in locum alimentorum, etiamsi parens esset sacerdos; vt docet Nauar. in cap. Non liceat, §.19. nu.11. & colligitur ex Couarr. nu. 15. Neque satisfacit pater huic obligationi, si filium ponat in aliquo hospitali pauperum, vt rectè Couarruuias nu. 13. nisi fortè ipse pauper sit; vel nisi res sit occulta, & aliàs timeatur infamia. tunc enim ad tempus posset exponi ad aliquod hospitale, vitandæ infamiæ causa. nam etiam ad similes casus hospitalia quædam sunt fundata. teneretur tamen tunc parens hospitali illi compensare sumptus, etsi non ex rigore iustitiæ; (nisi fortè pro solis pauperibus sit institutum) tamen ex decentia & gratitudine. Possunt autem hęc alimenta secundum quosdam relinqui, (præsertim si eorum quantitas lege sit definita) etiamsi filius nõ egeat, quamuis Couarruuias nu.14. de hoc dubitet. cur enim parens nõ possit dare filio spurio, quod potest extraneo? Ita sentit Henriques l.1. de matrimo. cap. 20. nu. 4. Sed contraria sentẽtia est communis, & ex mente legum.

68 *Alimenta.*

Dos spuriæ.

69

70 *Mater quãdo tenetur alere.* His adde, Matrem teneri alere prolem primo triennio, vel suis sumptibus curare ali, si possit: post hoc triennium tenetur pater, donec filius sua industria se possit iuuare, vt docet Couarr. nu.19. & alij DD. & patet ex L. Nec filium, C. de patria potestate, vbi id expressè habetur. Idem insinuat Gregorius IX. ca. fin. de conuersione infidelium, dum ait, *Pueri post triennium apud patrem ali debent*; vide Molinam disp.169. §. Mater.

71 *Filius naturalis, an patri succedat.* Dico Tertiò, Filius *naturalis* potest institui hæres vniuersalis à suis parentibus, si ipsi legitimas proles non habeant. patet ex L. Licet, C. De filijs naturalibus.

72 Aduerte tamen, Si aliquis carens prole legitima, habeat ascendentes, ijs iure communi Cæsareo deberi portionem legitimam. vt patet Authent. de hæredibus ab intestato, Nouella 118. Couarr. §. 4. nu. 20. hoc tamen plerisque locis non est in vsu. vnde ibi totum potest dari filio naturali. Similiter totum relinqui potest nepotibus, siue ex filio naturali sint nati, siue ex spurio; quia nulla lex id vetat. 73 quòd si filius naturalis non instituatur hæres, non succedet patri ab intestato, nisi in duabus vncijs, id est, in sexta parte bonorũ. vt habetur eadem lege Licet. 74 Si pater habet liberos legitimos, non succedet cum illis ab intestato; potest tamen ei relinqui vncia, id est, pars duodecima bonorum. vide Couarr. nu. 19.

75 Dico Quartò, Filius *naturalis* succedit matri carenti

Succedit matri. carenti legitimis, etiam intestatæ, vt hæres ex asse. habenti autem legitimos, succedit ex æquo cum illis. L. Si qua illustris, C. ad S.C. Orficianum. sed exactior horum tractatio pertinet ad Iurisperitos.

DVBITATIO 7.

Quibus modis potest aliquis hæredi substitui.

De his agit Gomezius to.1.cap.3. vsque ad 8. & Couarruuias toto cap.16. de testamentis.

76 Respondetur, generatim sex modis, vt docet Gomezius cap.3.nu.1.& alij passim, nempe *substitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommissaria; reciproca & compendiosa*. quatuor priores sunt simplices. duæ reliquæ sunt compositæ ex pluribus.

77 *Vulgaris.* *Substitutio vulgaris est*, qua quiuis iure non prohibitus, potest substitui à quouis testatore. nam per hanc substitutionẽ testator solùm substituit sub conditione; nempe si is, qui ipsi ex testamento vel ab intestato successurus erat, nolit aut non possit esse hæres: vt si moriatur ante testatorem, si propter crimen fiat incapax, si repudiet hæreditatem. his euentis succedet substitutus. Hæc autem conditio in omni substitutione vulgari vel exprimitur, vel saltem tacitè subintelligitur.

78 *Fit tripliciter.* fit enim vel *verbis generalibus*; vt si testator dicat, Titium instituo hæredem, & Sempronium ei substituo. & tunc non exprimitur vlla conditio, sed subintelligitur: vel *verbis specialibus*, vt, Titium instituo hæredem, & si is hæres non erit, substituo ei Sempronium. hic exprimitur conditio, sed verbis specialibus, sub quibus continentur diuersæ conditiones singulares. vel denique *verbis singularibus*; vt quando exprimitur conditio specialissimè. vide Couarruuiam de testamentis cap.16.§.4.nu.3.4.5.& plurima de varijs formulis huius substitutionis apud Gomezium to.1.c.3.

79 *Pupillaris.* *Substitutio pupillaris est*, qua quis proli impuberi in sua potestate constitutæ aliquem substituit. cùm enim nemo ante pubertatem possit condere testamentum; Iura concesserunt vt pater impuberis possit loco illius quodammodo testari in suo testamento, directè substituendo ei hæredem, si ante pubertatem decesserit; per quam substitutionem fit, vt non solùm bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit, sed etiam alia ad substitutum perueniant, perinde ac si ipsemet testamentum fecisset; vt docet Gomezius cap.4. nu.13. Nam vt §. Igitur. Instit. de pupill. substit. dicitur, *In pupillari substitutione, duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum filij, tanquam si ipse filius sibi hæredem instituisset.*

80 *Duo requiruntur.* Vbi tria notanda sunt, Primum est, Vt hæc substitutio sit valida duo requiri, Primò, Vt testator eum, cui substituit, habeat in sua potestate. vnde mater non potest pupillariter substituere, vt docet Couarr. §.5.nu.18. quia liberi non sunt in potestate matris. neq; pater filio illegitimo, ob eandem causam. Secundò, Vt pupillus, cui substitutio fit, non recidat per mortem testatoris in alterius potestatem. vnde auus non potest nepotem pupillariter substituere, si pater viuit; quia nepos post mortem aui recidit in potestatẽ patris. Nec pater filium, si auus adhuc viuit; quia nepos est in potestate aui iure cõmuni. vide Gomez. c.4.n.2.

81 Secundum est, In hac substitutione semper exprimi, vel certè subintelligi conditionem, *si in ætate pupillari*, (id est, ante pubertatem) *decesserit*. nam ratione huius dicitur substitutio pupillaris, vt DD. tradunt. Intelliguntur etiam aliæ conditiones, ratione quarum continentur tacitè aliæ substitutiones. Nam in omni formula substitutionis continetur omnis substitutio, cuius persona, cui substituitur, est capax; seu quæ verbis illius formulæ significari potest. nisi constet de contraria mente testatoris.

82 *Potest fieri tripliciter.* Tertium est, Substitutionem pupillarem expressam posse fieri tripliciter, vt ante dictum est de vulgari. Primò, Verbis generalibus; vt si testator loquens de filio suo impubere, non tamen exprimens specificè quòd sit impubes, dicat, Instituo filium meum hæredem, & ei Titium substituo. Secundò, Verbis specialibus; vt si mẽtionem faciat pupillaris ætatis. Tertiò, Verbis specialissimis; vt si exprimat conditionem, Instituo filium meum impuberem hæredem, & si in pupillari ætate post mortem meam decesserit, substituo ei Titium. quandocunque autem vno ex his tribus modis facta est substitutio, tunc substitutus pupillaris excludit matrem pupilli, si ille pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit: vt docet Gomezius cap.4.nu.7.& Couarr. §.5.nu.20.

83 *Exemplaris.* *Exemplaris est*, cùm filio amenti, vel surdo simul & muto, vel prodigo, cui bonorum administratio interdicta (qui duo posteriores testari non possunt, nisi ad pias causas) fit substitutio; vt si testator habens talem filium dicat; Instituo filium meum, & ei substituo Titium. Si hic filius nondum fuerit pubes, eadem substitutio etiam erit pupillaris. in eadem etiam semper continetur vulgaris. si enim contingat filium mori ante testatorem, substitutus succedet ex vulgari. In eadem continetur etiam fideicommissaria, nempe si post pubertatem redeat ad mentem. tunc enim substitutus succedet ex tacito fideicommisso. ratio est, quia illa formula omnes has substitutiones complectitur. Dicitur hæc substitutio exemplaris, quia ad exemplum pupillaris substitutionis est inuenta.

84 Vbi Notandum Primò, Posse hanc substitutionem fieri non solùm à patre, sed etiam à matre, idque in diuersos substitutos: & patris substitutio valebit in bonis prouenientibus à patre & linea paterna: matris verò valebit in ijs, quæ à matre & linea materna. vt docet Gomezius cap. 6.num.13.

Secundò, Si ille, cui fit substitutio, habet liberos vel fratres, debet vnus vel plures ex his substitui, relicta legitima eis, quibus iure debetur. vt idem Gomezius num.6.

85 *Fideicommissaria.* *Substitutio fideicommissaria est* substitutio indirecta seu obliqua, qua hæres grauatur, vt hæreditatem totam vel partẽ eius aliquotam (v.g. dimidiam, tertiam, quartam, &c.) restituat alteri, qui fideicommissarius dicitur; vt ait Gomezius cap.5. num.1. vbi

Tria notanda occurrunt. Primò, Cæteras omnes substitutiones esse *directas*, quia per eas hæreditas directè & immediatè à testatore defertur substituto, absque ministerio alterius. Hæc autem est *indirecta* seu obliqua; quia per eã defertur *Est indirecta.* hæreditas ministerio alterius, vt docet Gomezius su-

zius supra, & Couarruuias cap.16. §.4.num.2.

86 *Sola potest fieri codicillo.* Vnde sequitur, hanc substitutionem posse fieri codicillo; cæteras minimè. ratio est, quia per codicillum bene potest hæredi imponi onus vt hæreditatem alteri restituat; (vt fit in hac substitutione) non tamen per codicillum potest aliquis directè institui hæres; quod fit in cæteris substitutionibus. nam in illis instituitur hæres sub certa conditione, nempe si prior institutus non fiat hæres, vel si hæres factus, moriatur in pupillari ætate, vel in amentia, &c. Si tamen aliquis codicillo faciat substitutionem vulgarem, vel pupillarem, vel exemplarem, vel reciprocam, vel compendiosam; ex benigna Iuris interpretatione habebit vim substitutionis fideicommissariæ; ita Glossa communiter recepta, Instit. de vulg. subst. in principio.

87 *Potest detrahere quartã Trebellianam.* Secundò, Hæredem sic institutum & grauatum restituere, posse detrahere quartam partem eius, in quo institutus est; idque, tum ne vana sit hæredis institutio, tum vt alliciatur ad acceptandum & præstandum quod testator cupit; vt si est institutus in tota hæreditate, cum onere eam restituendi alteri, detrahet quartam totius: si in dimidia cum simili onere, detrahet quartam illius dimidij: si in decima, detrahet quartam illius decimæ. quòd si testator aliquid ei certi assignet, & reliquum iubeat restitui; si illud certum non adæquat quartam partem totius, in quo institutus est, poterit detrahere de reliquo, donec compleat quartam. hæc patent. §. Sed quia stipulationes, Institut. de fideicommissarijs hæreditatibus L.1. & sequent. C. ad S.C. Trebellianum. Vocatur autem hæc quarta *Trebellianica*, à Senatusconsulto Trebelliano, per quod est constitutum vt detraheretur. vt colligitur ex dicto. §. A legatis non

88 *Nõ detrahitur à legatis nec à piis causis.* detrahitur hæc quarta, vt docet Couarr. c.16. §.1. nu.10. similiter cùm fideicommissum est ad piam causam, seu cùm substitutus, est pia causa; vt docet Gomezius cap.5. nu.11. & Couarr. de testam. cap.18. n.13. sicut enim fauore piæ causæ in legatis piis cessat Falcidia, vt patet Authent. Similiter, C. ad L. Falcidiam; ita in fideicommissis piis cessat Trebellianica. nisi fortè etiam hæres, qui grauatur, sit causa pia; tunc enim detrahet; quia vna causa pia contra aliam non habet priuilegium; sed iure communi censentur. Syluester v. Legitima, num.9.

Petes, Vtrùm testator possit prohibere ne hæres detrahat Trebellianam?

89 *Potest prohiberi hæc quarta.* Respondeo posse, vt docet Gomezius suprà. quia potest prohibere ne hæres detrahat Falcidiam à legatis, Authent. Sed cùm testator, C. ad L. Falcidiam: ergo etiam ne detrahat Trebellianam à fideicommissis. consequentia probatur, quia in Iure Trebelliana & Falcidia æquiparantur, ita vt ipsa nomina sæpe confundantur. Idem docet Couarr. cap.18. num.10.

90 *Hæres primi gradus detrahit duas portiones.* Tertiò, Si is, cui imponitur fideicommissum sit hæres primi gradus, (id est, filius vel parens, cui debetur legitima) hunc ante omnia posse detrahere suam legitimam; hæc enim fideicommisso grauari non potest. deinde de reliquo, quando illud erit restituendum, potest detrahere quartam Trebellianam; vt docet Couarr. cap.16. §.11. nu. 10. ex cap. Rainutius, & ex cap. Rainaldus, de testamentis, vbi id expresè habetur. nisi fortè iussus sit statim post mortem testatoris restituere fideicommissum; tunc enim non posset quartam illam deducere; sed deberet esse contentus legitima, vel illa quarta, prout maluerit; vt ibidem docet Couar. A legatis tamen, habita legitima, non potest vlteriùs detrahere Falcidiam. *Si statim sit restituendum, nõ detrahit Trebell.* Vocatur autem *Falcidia* ea pars, quam detrahit hæres à legatis, vel donationibus causa mortis factis. & quidem si sit hæres primi gradus, (id est, cui debita sit legitima) & testator tam multa fecerit legata, vt non reliquerit illi integram legitimam, detrahit à legatis, spectata singulorum proportione, donec compleat legitimam. Si autem sit hæres, cui iure non sit debita legitima, detrahit solùm vsque ad quartam bonorum; quam sibi potest seruare, sicut in fideicommissis. vide Syluestrum v. Legitima, nu.9. & Molinam disputat.213.

91 *Falcidia.*

92 *Reciproca.* *Plures continet.* *Substitutio reciproca* (quæ & *breuiloqua* dicitur) est, qua instituti, sibi vicissim substituuntur. hæc complectitur plures substitutiones quoad personas. vt si dicas, Instituo Seium & Caium meos hæredes, & eos inuicem substituo. hic, vt minimum sunt duæ substitutiones vulgares. si vterq; est impubes; sunt duæ vulgares & duæ pupillares. si alter est impubes, alter puber; sunt tantùm duæ vulgares: quia hæc substitutio solùm complectitur eas, quæ vtrique substituto pariter conueniunt, vt docet Couarr. cap.16. §.7. nu.4. Potest etiam continere duas fideicommissarias; vt si fiat per codicillum; vel si fiat in testamento verbis obliquis, id est, quibus iubeantur, vel rogentur hæredes, vt is, qui prior moritur, restituat alijs hæreditatem; Couarruuias nu.3. vide etiam Gomezium cap.8.

93 *Cõpendiosa.* *Plures continet.* *Substitutio compendiosa est*, quæ plures complectitur substitutiones, quoad diuersa tempora. comprehendere enim potest omnes hæredes & omnes ætates eorum, vt ait Gomezius c.7. nu.1. vt si testator dicat, Instituo filium meum hæredem; & quandocunque ex vita decesserit, substituo ei Titium. hic enim si filius moriatur ante patrem, vel alia de causa non fiat hæres, Titius substitutus succedet ex vulgari. si verò filius fiat hæres & moriatur in ætate pupillari, succedet Titius ex pupillari. Si verò filius moriatur post pupillarem ætatem, succedet ex fideicommissaria, detracta legitima, & quarta Trebellianica. si verò filius sit amens, succedet ei ex exemplari. Gomezius num.2.

DVBITATIO 8.

Vtrum testamẽtum possit semper reuocari.

94 RESPONDEO, Testamentum per se consideratum, semper vsque ad mortem potest reuocari & mutari. nam *primùm in mortuis confirmatur*, vt ait Apostolus ad Hebr.9. idem omnia Iura & gentium mores docet. vide Couar. Rubr. de testam. p.2. in principio.

95 Sed difficultas est Primò, Vtrùm reuocari possit, si testator iurauerit se nõ reuocaturum. Multi enim Iurisperiti, vt refert Couarr. suprà, nu.48. docent liberè reuocari posse absque vllo peccato. Sed omnino tenendum est, absque peccato mortali reuocari non posse. Ratio est; quia iuramentum, quod absque salutis præiudicio seruari potest, implendum est, vt apertè habetur cap.

Quamuis

Si iuramēto confirmetur, non potest reuocari.

Quamuis pactum, de pactis in 6. de quo suprà ca. 17. dub. 4. atqui hoc iuramentum tale est: nam nō reuocare testamentum & relinquere eum hæredem, quem instituisti, est res licita, quæ absque salutis incommodo possit seruari. imò fieri potest vt sit multò meliùs quàm oppositum; vt si testamentum factum sit ad piam causam. tunc igitur nullo modo absq; sacrilegij scelere potest reuocari: est enim instar voti. Nec obstat, quòd testamentū natura sua sit reuocabile; hoc enim intelligendum de testamento per se & nude considerato, absque iuramento: sicut donatio inter coniuges & donatio mortis causa est reuocabilis per se considerata; si tamen confirmetur iuramento, non potest absque peccato mortifero reuocari. imò promissiones & contractus, qui iure positiuo vel naturali sunt irriti, iuramento ita confirmantur, vt omnino impleri debeant, si eorum impletio licita est; vt patet in promissione solutionis vsurarum, quæ iure naturæ est irrita; & alienatione fundi dotalis, quæ iure ciuili est irrita. Quæ etiam vera sunt, etsi prohibitum esset iuramentum apponere. etsi enim tunc peccaret iurando, eò quòd faceret contra iustam prohibitionem; tamen non peccaret iuramentum implendo; nam hoc non est prohibitum. vide suprà cap. 17. dubitat. 7.

96

Aduerte tamen, Si quis metu vel fraude inductus esset ad iurandum, posset petere dispensationem in iuramento, & tunc reuocare. sed de hoc infrà cap. 42. dubit. 12.

97 *An reuocatio valeat.*

Secundò, An, si testator reuocet tale testamentum iuramento confirmatum, confecto alio, reuocatio sit valida, ita vt prius testamentum reddatur irritum? Couarruuias nu. 46. cum plurimis Iurisperitis affirmat secundum testamentum esse præferendum priori: ac proinde prius esse irritum, etiamsi id conditum esset ad pias causas. Probatur; quia si constituam te meum procuratorem, & iurem me non reuocaturum; si tamen reuoco, valet reuocatio, & desinis esse meus procurator. similiter si iurem me ducturum hanc in vxorem; si postea duco aliam, valet actus secundus. ratio esse potest, quia iuramentum non aufert potestatem ad testandum, quam Ius gentium & ciuile concedit; sed solùm facit vt sis periurus si aliud condas. Hæc sententia bene probat prius testamentum non habere vim testamenti; sed secundum. verùm non probat ex priori non esse acquisitum ius ad bona testatoris, ratione iuramenti. si enim testator promitteret tibi se daturum sua bona vel partem illorum & hanc promissionem iuramento confirmaret; acquireres Ius ad illa in vtroque foro; quod Ius transiret ad tuos hæredes, & ipse contraheret obligationem, quæ transiret ad ipsius hæredes; vt constat ex dictis suprà cap. 17. dubit. 7. vnde hæredes defuncti tenerentur satisfacere huic obligationi, ante impletionem testamenti, sicut alijs debitis in vita contractis; quia succedunt in omnia onera realia defuncti. Idem dicendum de testamento, iureiurando confirmato. vt docet Molina disput. 149. & 152. hoc tamen intelligendum est, si is, in cuius fauorem testamentum illud fuit conditum, sciuit & acceptauit. si enim nesciuit, ex iuramento illo non est orta obligatio realis, quæ ad hæredes transeat, sed personalis tantùm, quæ mansit in solo testatore. nam vt suprà cap 18. dubit. 6. dictum est, ex promissione non acceptata, non oritur obligatio. itaque hæredes non tenebuntur. Hæc sufficiant de testamentis. nam cætera ferè ad Iurisperitos pertinent, & diuersissimæ sunt de hisce rebus, diuersorum locorum leges & consuetudines.

98 99 100 *Restrictio illius sententiæ.*

CAPVT XX.

De mutuo & vsura. *D. Thomas qu. 78.*

Constat dubitationibus 24.

1 *Vnde vsura dicta.*

NOTANDVM est, lucrum vsurarium vocari *vsuram*, eò quòd ex *vsura*, id est, *vsu* pecuniæ alteri mutuatæ proueniat. *vsura* enim idem valet quod *vsus*: dicimus enim latinè, habere vsuram huius lucis, vsuram breuissimi temporis. & Cicero, *Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ.* Hinc factum est vt lucrum ex vsura seu vsu pecuniæ proueniens, *vsura* vocetur. Idem lucrum vocatur etiam fœnus, quasi quidam fœtus pecuniarium, & græcè *τόκος*, id est, partus. de quo vide pulchra apud Ambros. l. de Tobia cap. 12. & 13. & Basil. hom. 2. in Psalmum 14. qui dicunt vsuram vocari fœnus & *τόκον*, quòd cùm pecunia sit natura sua maximè sterilis; tamen industria auarorum, vincat fœcunditate omnia viuentia.

Τόκος.

2 Notandum Secundò, hæc nomina non semper accipi in malum; vt Deutero. 29. *Fœnerabis gentibus multis, & à nullo fœnus accipies*, id est, mutuabis. Ecclesiastici 29. *Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis.* Similiter apud prophanos scriptores sæpe pro iusto lucro seu interesse accipiuntur.

DVBITATIO I.

Quid mutuum.

NOtandum est, nomen *mutuum*, aliquando accipi pro reipsa, quæ cadit in contractum mutuationis; vt cùm dicimus dari vel reddi *mutuum*: aliquando pro ipsa mutuatione: quo modo hîc loquimur de mutuo; & potest sic describi. *Mutuum est traditio rei numero, pondere vel mensura constantis, facta eo animo, vt statim fiat accipientis, cum obligatione vt similis specie & bonitate restituatur.* colligitur ex Instit. tit. Quibus modis re contrah. oblig. & ff. Si certum petetur L. 2.

3 *Mutuum quid.*

Explico singula. *Est traditio*; quia mutuum perficitur traditione, sicut donatio, commodatum. depositum. hinc excluduntur contractus, qui verbis perficiuntur; vt emptio, venditio, locatio, conductio, & similes.

4 *Rei, numero, pondere vel mensura constantis*; quia mutui obligatio in his rebus consistit, quæ numero, pondere, mensuráve constant; vt in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; vt habetur Instit. Quibus modis re contr. oblig.

oblig. in principio & d. L. 2. ff. Si certum petetur. Non dico *vsu consumptibilis*; quia si tibi mutuem libram æris vel argenti, est verum mutuum, vt patet ex locis citatis; non tamen rei istius vsus, est consumptio vel alienatio. Vnde non est verum, quod ait Nauarrus cap. 17. nu. 206. mutuum reperiri in solis rebus, quæ vsu consumuntur; etsi verum sit, vt plurimum in his reperiri. Dicuntur autem *vsu consumi*, quarum vsus est consumptio; (vt oleum, vinum) vel alienatio (vt pecunia) Hæ res dicuntur à Iurisperitis *accipere functionem* (vt patet L. 2. ff. Si certum pet.) quia vna potest fungi vice alterius, vt frumentum, frumenti; pecunia, pecuniæ; vt colligitur ex eadem lege. Similiter non est propriè mutuum si quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouem. quia hæc non constant pondere, numero vel mensura. vnde etiam non solemus dicere, mutua mihi vnam ouem. sed potiùs est contractus innominatus, dabo vt des. sicut si quis det sacculum pecuniæ vt alium recipiat similem; non est mutuum, sed contractus innominatus; vt inquit glossa Instit. suprà in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur quasi ex meo tuum; ita enim à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat; vt habetur Instit. suprà & d. L. 2. suprà.

Cum obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, nisi cum obligatione fiat: hinc excluditur donatio.

5 *Vt similis in specie*; si enim reddenda sit res alterius speciei, non erit mutuum, sed permutatio: si verò eadem numero, nō erit etiam mutuum; sed commodatum, vel depositum. Itaque ad rationem mutui requiritur vt mutuatarius obligetur reddere rem similem secundum speciem: vt autem seruetur æqualitas, debet esse paris bonitatis.

DVBITATIO 2.

Vtrum aliqui ex mutuo non obligentur.

6 RESPONDEO, Omnes, qui possunt contrahere, iure naturæ ex mutuo obligari; nisi priuilegio Iuris positiui eis concessum sit vt in certis casibus non obligentur, vel certè obligationem possint elidere exceptione. Tale autem priuilegium concessum est *filiosfamilias, Ecclesiæ, ciuitatibus & minoribus.*

Filiusfamilias. Ac Primò quidē *filiusfamilias*, qui est sub patria potestate, si mutuam pecuniam absque consensu patris acceperit, non tenetur in effectu ad restitutionem; ne post mortē quidem patris: quia potest opponere mutuatori exceptionē Senatusconsulti Macedoniani, quo cōcessum est ei, vt nō teneatur soluere. vt docet Gomezius tom. 2. cap. 6. num. 2.

7 *S.C. Macedonianum.* Vbi notandum Primò, Huius Senatusconsulti occasionem dedisse quendam Macedonem fœneratorem. hic Romæ filijsfamilias petentibus pecuniam mutuabat; qui postea oppressi ære alieno, vitæ parentum insidiabantur, vt hæreditate potiti, possent soluere. quam ob causam Senatusconsulto cautum fuit, vt si quis filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, ei non daretur actio, petitioque, ne quidem post mortem patris, vt habetur L. 1. ff. de S.C. Macedoniano.

8 *Etiam naturalis obligatio tollitur.* Notandum Secundò, Quamuis verbis huius Senatusconsulti solùm videatur tolli obligatio ciuilis; tamen etiam tollitur obligatio naturalis, ita vt in foro conscientiæ non teneatur vnquam tale mutuum restituere, si velit hoc priuilegio vti. vt docet Gomezius suprà, ex Innocentio in cap. Quia plerique, de immunitate Ecclesiarum, & ex communi sententia DD. & Molina disput. 301. idque statuit lex, tum in pœnam eorum, qui talibus mutuarent; tum vt omnis occasio machinationis prauæ contra parentes, filijs præscinderetur. vnde etiam huic priuilegio non potest filius renunciare; quia magis est in fauorem parentum, quàm ipsius. Si tamen filius iurauit se 9 soluturum, tenebitur soluere, saltem post mortem patris, quando commodè poterit. quia semper iuramentum in alterius fauorem factum seruandum est, quando absque peccato seruari potest. vt patet ex dictis suprà cap. 17. dubit. 7. potest tamen huius iuramenti peti relaxatio à Prælato: quia in fraudem legis appositum est; & aliàs lex facilè redderetur inutilis: eaque obtenta poterit non soluere. *Si iurauit soluere.*

10 Notandum Tertiò, Hanc exceptionem competere, non solùm filiofamilias sed etiam filiæfamilias, & parentibus eorum, & hæredibus, & fideiussoribus eorum. vt patet L. 7. & 9. ff. de S.C. Macedon. Gomezius suprà.

11 *Exceptiones, quibus filius tenetur.* Aduerte tamen, esse multos casus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona castrensia vel quasi castrensia. Secundò, Si publicè putabatur sui iuris. Tertiò, Si accepit mutuo non pecuniam sed rem aliam, vt triticum, vinum & similia; (nam lex solùm loquitur de mutuo pecuniario) nisi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quartò, Si pecunia versa sit in vtilitatem patris. Quintò, Si pater debuisset eam secundum rectam rationem suppeditare: vt si filius absens causa studiorum, accipiat mutuum necessarium vt viuat, vt emat libros necessarios, vt soluat didactra. vide Gomezium suprà.

12 *Ecclesiæ.* Secundò, Si *Ecclesiæ vel causæ piæ* mutuum datum sit, & dubitetur postea, num pecunia illa versa sit in eius vtilitatem; non tenetur Ecclesia vel locus pius soluere, nisi creditor probet in vtilitatem eius pecuniam illam versam esse. Ita habetur in Authent. Hoc Ius porrectum, C. de sacrosanctis Ecclesijs, quæ translata est in Ius Canonicum, 10. qu. 2. Idem dicendum, si mutuum datum sit *oppido*; vt patet L. Ciuitas, ff. Si certum petetur. *Oppidum.*

13 Aduerte tamen, si Prælatus cum consensu Capituli, mutuum nomine Ecclesiæ accepit, & possit solui absque alienatione rerum immobilium Ecclesiæ, solui debere, etiamsi creditor non probet pecuniam in Ecclesiæ vtilitatem versam fuisse. Ratio est; quia ad alienationem rerum mobilium, non est opus vt constet illam Ecclesiæ esse vtilem. quare cùm Prælatus cum Capitulo habeant plenam administrationem, possunt hæc in hoc casu alienare. Si verò solui non possit absque alienatione bonorum immobilium; tunc creditor debet probare: quia hæc alienatio non est valida, nisi constet illam esse necessariam vel vtilem Ecclesiæ: & in hoc casu intelligenda est ista Authentica.

14 Si particularis aliquis administrationi Ecclesiæ vel pij loci deputatus, mutuum nomine illius loci acceperit, debet creditor probare esse conuersum in illius vtilitatem; nisi tali administratori concessum fuerit tantam summam accipere

Vide

vide hac de re fusè apud Panormit. in cap. Quòd quibusdam, de fideiussionibus & Molinam disputat.300.

15 *Minor.* Tertiò, Si tutor nomine pupilli, vel curator nomine minoris mutuum acceperit, non tenetur ille postea etiam maior factus soluere, nisi creditor probarit id in eius vtilitatem esse conuersum. Ita communiter DD. ex L.3.C. Quando ex facto tutoris.

16 In his tamē casibus, datur actio aduersùs eum, qui nomine alterius mutuum petierit.

17 *Restitutio conceditur.* Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit & inde se læsum deprehenderit, vt quia pecuniam inutiliter consumpsit; potest petere restitutionem in integrum. vt non teneatur, nisi quatenus inde factus est locupletior. vt dictum est cap.17. dub.9. & docet Gomezius tom.2. cap.14. num.2.

DVBITATIO 3.

Quid sit vsura.

18 NOtandum est, hoc nomen in præsenti negotio accipi tripliciter, Primò, pro lucro vsurario. Secundò, Pro contractu vsurario vnde hoc lucrum. Tertiò, Pro voluntate sic contrahendi. Si accipiatur primo modo, sic definiri potest, *Vsura est lucrum immediatè ex mutuo proueniens.* *Vsura. Lucrum.* *Lucrum* vocatur acquisitio rei supra sortem pecunia æstimabilis, & aliàs indebitæ. vnde si mutuem tibi mille, vt desinas iniquè nocere, vt soluas debitum, vt reddas depositum, nō erit vsura; quia nihil acquiro supra sortem, nisi quod alio titulo mihi erat debitum. si mutuem vt consequar amicitiam vel fauorem, non erit vsura, quia amicitia non æstimatur pecuniâ. & quamuis fauor magni æstimetur in electionibus & suffragijs; si tamen non intendas obligare, sed solùm allicere, nulla erit vsura, vt statim constabit.

19 *Immediatè*, quia debet hoc lucrum prouenire ex vi pacti mutuationis. si enim immediatè proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ex spe alliciendi mutuantē ad continuandum mutuum, *Ex vi mutui.* non erit vsura: vt autem censeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione stricta seu iustitiæ, qualis per pacta induci solet; vel certè vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuisse mentem.

20 *Ex mutuo proueniens.* si enim vendas rem tuam supra iustum pretium, lucraris quidem, sed hoc lucrum non est vsura, quia prouenit non ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Idem dicendum de locatione, conductione & similibus contractibus. vnde talis non incurrit pœnas vsurariorum.

21 *Mutuū expressum. Implicitū.* Aduerte tamen, nihil referre, sitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit supra sortem, expressum, (vt cùm aliquis expressè mutuauit) an implicitum; vt cùm vendit rem pluris iusto, ob dilationem solutionis; aut emit minoris iusto, ob anticipationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicitè illi mutuat pretium vsque ad tempus solutionis: & dum emptor anticipat solutionem, implicitè mutuat vsque ad tempus traditionis rei emptæ. vnde lucrum hinc proueniens est vsurarium.

22 Ex his facilè intelligitur quid vsura pro contractu & pro volūtate. *vsura* enim pro contractu nihil est aliud, quàm mutuatio expressa vel implicita, cum pacto reddendi aliquid supra sortem ratione mutui. *Vsura pro contractu & voluntate.* *Pro voluntate*, est voluntas capiendi lucri supra sortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couarr. lib.3. varia. cap.1. nu.2.

DVBITATIO 4.

Quo iure sint prohibitæ vsuræ.

D. Thomas qu.78. art.1.

23 SVppono, *vsuras* (id est contractus vsurarios & acquisitionem lucri ex his contractibus) esse prohibitas: imò hæresim esse dicere vsuram non esse peccatum; vt definitum est in Concilio Viennensi, & habetur Clement. vnica, tit. de vsuris, §. vlt. & colligitur ex multis scripturæ locis. Est contra Carolum Molinæum, qui in tractatu de commercijs n.7.11. & alibi, probat vsuras moderatas, quas Ius Ciuile permittit. vide Nauarr. comment. de vsuris. num.11.

24 Sed difficultas est, quo Iure sint prohibitæ. Quidam enim existimarunt solo iure positiuo interdictas esse. Ita Abul. in cap.25. Matth. qu.171. & 172. Sed dicendum est, non solùm iure positiuo; (diuino & humano) sed etiam naturali illicitas esse. est communis sententia Theolog. & Canonistarum, vt videre est apud apud Couarr. l.3. varia. ca.1. *Iure diuino vetita.* Quòd *iure diuino*, patet Psalmo 14. vbi dicitur, *eum, qui pecuniam suam non dederit ad vsuram, habitaturū in monte sancto Domini*, vbi indicatur eum qui dederit ad vsuram, non habitaturum. Exechiel.18. dicitur de eo, qui dedit ad vsuram, quòd *non viuet*. denique Lucæ 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes*, nempe vltra sortem vt plerique DD. Scholastici & Vrbanus III. cap. Consuluit, de vsuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere consilium perfectionis Christianæ, vt benefaciamus proximo, eiq; mutuum demus, etsi nullum simile beneficium ab ipso speremus: tamen ille etiam sensus est probabilis, & colligi potest ex illis verbis, argumento à maiori; vt inquit Sotus lib.6. quæst.1. art.1.

25 *Iure Canonico.* Quòd etiam *iure Canonico*, patet ex Decreto causa 14. q.3. & 4. & ex Decretalibus toto titulo de vsuris. & ex 6. Decretalium eodem titulo. & Clement. de vsuris.

26 *Iure naturali.* Denique quòd etiam *iure naturali* sint illicitæ, probatur; quia est contra ius naturæ vt idem bis, seu duplici pretio vendatur. Item vt vendatur id, quod non est vendentis: atqui is, qui vsuras accipit, vendit idem bis, & vendit id, quod non est suum: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui vsuras accipit; vel accipit eas pro sorte, & sic pro eadem re duplex pretium accipit, nempe summam sorti æqualem, & præterea vsuram; vel accipit eas pro vsu sortis, & sic vendit alteri vsum rei non suæ sed ipsius. nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & consequenter etiam vsus rei. Item vsus rei illius non distinguitur à substantia rei, si æstimationem spectes: nam vsus illius est alienatio, & quasi consumptio substantiæ: ergo pro vsu rei, & pro substantia rei non potest distinctum pretium accipi. vide Couar. suprà nu.5. vbi adfert testimonium Aristotelis, Plauti, Catonis, Ciceronis & Aristophanis contra vsuras.

27 Dices, Non desunt alij tituli vsurarijs, ratione

quorum

Qui tituli possint obtendi. quorum videntur posse accipere supra sortem; vt ratione temporis, quo alter pecunia vtitur: ratione obligationis, qua se obligat ad non repetendam sortem intra certum terminum: ratione caretiæ pecuniæ, quia interim priuat se facultate ea vtendi. denique ratione laboris mutuandi, scribendi, numerandi.

RESP. Titulum, quo vsura accipitur, propriè esse vsum pecuniæ ad certum tempus concessum: cæteri tituli propriè & per se non sunt vsurarij, sed tantùm quatenus implicitè in illū recidunt. quod fit, dum exceditur in æstimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi potest, quia hoc nihil esset aliud quàm accipere ratione vsus tanti temporis. Ratione laboris scribendi & numerandi dum datur & restituitur mutuum, aliquid exigi potest, vt docet Syluester ex Hostiēsi v. Vsura 1. nu.32. & Nauarr.cap.17. nu.209. ratio est; quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, estque nauatio operæ pretio æstimabilis. si tamen iusta æstimatio excedatur, præsumetur vsura.

28 *Labor numerandi.*

Ratione obligationis non repetendi, & ratione carentiæ pecuniæ, quæ duo parum differunt, an aliquid accipi posit, dicemus infrà.

29 *Sunt intrinsecè mala.* Ex his patet, vsuram eodem iure vetitam, quo furtum. ac proinde esse intrinsecè malam, si formaliter consideretur. sicut enim intrinsecè malū est accipere rem alienam inuito iusta ratione domino: ita etiam intrinsecè malum est exigere lucrū supra sortē ex pacto mutui seu titulo mutui. *Indispensabiles.* vnde nulla dispensatione possunt fieri licitæ. Potest quidem Deus tibi concedere, vt vltra sortem posis exigere, sed tunc tanquam Dominus omnium hoc tibi donabit; & sic non exiges præcisè ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, sed ex donatione Dei, qui est Dominus omnium. sic Israelitæ spoliantes Ægyptum nō commiserunt furtum, aut aliam iniuriam.

30 *Obiectiones* Sed contra Obijcitur Primò, Deuteronomij 23. *nō fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem; sed alieno.* & ca.28. *fœnerabis gentibus multis & ipse à nullo fœnus accipies*: ergo licitum est saltem ab infidelibus exigere vsuras.

Respondeo negando consequentiam. nam in priore testimonio ilis verbis (*sed alieno*) vel significatur tantùm permisio vsurarum erga infideles, maioris mali vitandi causa, ne videlicet suos fratres vsuris exhaurirent, sicut exponit D. Thomas q.78. art.1. ad 2. vel conceduntur vsuræ erga infideles, qui erant hostes Iudæorum; quos iure poterant rebus suis siue artificio, siue vi spoliare; Ita Ambros.l. de Tobia cap.8. In secundo non dicitur *fœnerabis ad vsuram* sed *fœnerabis*, id est, mutuum dabis; & significatur benedictio custodientium legem: videlicet, tantas fore eorum opes, vt multis gentibus posint dare mutuum. vide D. Thomam suprà, & Couarr.lib.3.var.cap.1.nu.7.

31 Obijcitur Secundò, Ius ciuile permitit vsuras, & ad eas exigendas concedit actionem; si tamen per stipulationem de eis conuenerit, vt patet L. 1.2. & alijs, C. de vsuris. atqui si iure naturali essent vetitæ, id non latuisset acutissimos illos Iureconsultos. Ob hoc argumētum Car. Molinæus lib. de commercijs.n.6. & sequent. concedit vsuras moderatas esse licitas, quales præscribuntur L. Eos qui, C. de vsuris. sed hoc iam satis refutatum est. vnde

Respondeo, Vsuras ob bonum Reipublicæ posse permitti, sicut & prostibula. qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tanquam licitas, & cogit ad solutionem, eatenus est abrogatum per Ius Canonicum; dum Canones damnant illas tanquam illicitas, vt patet ex plurimis Canonibus; & insuper excommunicant Iudices cogentes ad earum solutionē; vt patet Clement. vnica, de vsuris. Quod ad Iurisconsultos attinet, puto eos facilè intellexisse vsuras formaliter esse illicitas; tamen concesisse quasdam moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia sæpe aliqui iusti tituli intercedunt. quamuis in eo sententia illorum non sit admittenda, quòd generatim tales vsuras tanquam licitas & iustas concedant.

Possunt permitti. 32

Vbi aduerte, Iure Cæsareo non quasuis vsuras concedi; sed has tantùm, Primò, Si illustres erant personæ, tantùm poterant stipulari seu exigere tertiam centesimæ; id est, pro centum aureis, singulis mensibus tertiam partem aurei. Secundò, Si erant negotiatores, vel præerant ergasterijs, tantùm bessem centesimæ, id est, duas partes vnius aurei per mensem pro 100. Tertiò, In traiectitio contractu (.i. cùm pecunia dabatur mercatori traijcienti mare) vnam centesimam, id est, vnum pro centū in singulos menses. Quartò, Cæteri non poterant stipulari nisi dimidiam centesimæ, id est dimidium aureum pro centū, in singulos menses, hæc omnia habentur L. Eos qui, C. de vsuris. & L. vltima, eodem titulo, tollit Iustinianus omnem anatocismum .i. omnes vsuras vsurarum: quæ nascuntur ex eo quòd vsuræ nondum solutæ annumerentur sorti, & pariant similiter lucrum; quod lucrum rursus adijcitur & parit; & sic in infinitum.

33 *Vsura quænā Iure Ciuili cōcessa.* *Vsura vsurarum sublata.* 34

Hinc patet, in maximis vsuris non fuisse permissum exigere nisi 12. in centum, idque tantùm in fœnore nautico, vbi periculum sortis, erat mutuantis, vt patet ex omnibus legibus, ff. de fœnore nautico. In secundis, octo pro centum: in tertijs sex pro 100. in minimis 4. pro cētum. Nunc passim permittuntur 33. in centum; magno miserorum hominum malō; cui magna ex parte occurri posset per montem pietatis; vt infrà dubitat.23. dicetur.

DVBITATIO 5.

Vtrum licitū sit sperare lucrum ex mutuo.

Omisis varijs sententijs, quæ non tam re, quàm verbis differunt, 35

Dico Primò, Nec principaliter nec minus principaliter licet sperare lucrum, quod detur tāquam ex obligatione iustitiæ propter mutuum. Ita Sotus lib.6. qu.1. art.1. & Ioan. Medina qu.1. C. de vsuris restituendis. §. Tertiò inquirendum. Probatur Primò, Quia velle accipere & retinere tale lucrum, est iniquum; est enim velle accipere alienum: nam dando tali modo non transfertur dominium, vt infrà dub.18. dicetur: ergo tale lucrum non licet sperare; non enim licet sperare, quod non licet accipere. Secundò, Per mutuum tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obligationem iustitiæ contrahit ad illud dandum: ergo iniquum est illud desiderare tanquam ex obligatione iustitiæ per mutuum inducta. Hoc sensu verum est, nō licere sperare lucrum ex mutuo, nempe tanquam ex pacto mutui, obligatione iustitiæ

36 *Sperare lucrū ex mutuo.*

iustitiæ debitū. Et hoc est, quod ait Vrbanus III. cap. Consuluit. tit. de vsuris, *Qui mutuat, alias non mutuo daturus, eo proposito, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat; pro huiusmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus est malè agere.* Loquitur enim de eo, qui sine externa conuentione intendit lucrum tanquam debitum ex iustitia, siue principaliter, siue minùs principaliter. Neque hic est facienda distinctio inter lucri spem & lucri intentionem, quasi hæc non liceat, illa sit licita; vt facit Medina suprà: quia spes & intentio non sunt actus distincti.

Cap. Consuluit.

37 Dico Secundò, Non est iniquum etiam principaliter sperare lucrum ex mutuo, mediante amicitia vel gratitudine; ita vt non speretur immediatè ex ipso mutuo, tanquam pretium eius. Colligitur ex Soto suprà, & tenet Petrus Nauarra l. 3. de restit. cap. 2. nu. 198. Probatur, quia accipere tale lucrum sic datum, nō est iniquum; non enim accipitur inuito domino, cùm illum ad hoc non obliges; sed ipse omnino liberè, ratione amicitiæ vel gratitudinis illud det: ergo intendere accipere, iniquum non est; siue principaliter, siue minùs principaliter intendas per mutuationem tale lucrum adipisci; hoc enim nihil facit ad iniustitiam. quamuis fieri possit, vt sit signum auaritiæ, si principalis finis mutuationis in tali lucro constituatur.

Principaliter sperans lucrum.

38 Fieri tamen potest vt licitè lucrum principaliter intendas; vt si mutues alicui Principi, intēdens principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel priuilegiū quæstuosum ad bonum finem referendum. licitum enim est aliquando amicitiam alicuius ambire propter aliquod commodum temporale, ita vt eam desideres tantummodo vt medium ad illud; vt si talis amicitia tibi alioquin esset grauis: sic multi captant fauorem aulicorum.

39 Dico Tertiò, Licitum etiam est ex mutuo sperare amicitiā tam principaliter quàm minùs principaliter; & ex amicitia lucrum. Quòd licitum sit sperare amicitiam principaliter, seu vt finē principalem, & secundariò lucrum ex amicitia, satis manifestum est. possum enim desiderare amicitiā alicuius, propter eius virtutem vel sapientiā, & ad eam mihi conciliandam dare illi mutuū cum spe, quòd ex amicitia illa etiam aliquid cōmodi mihi proueniet.

40 Quòd *etiam liceat sperare amicitiā minùs principaliter*, nempe tanquam medium ad lucrum principaliter speratum, (etsi Nauarrus cōtra sentire videatur) patet ex dictis: quāuis enim amicitia absolutè sit bonū præstātius quàm pecunia, ac propterea nō debeat tota eius dignitas æstimari ex vtilitate ad lucrum temporale; (valde enim inordinatū esset, nullam appetere amicitiam, nisi ob cōmodum temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel illius amicitiam in particulari, fieri potest etiā propter solam pecuniā, idq; absq; omni inordinatione. quod enim ad multa vtile est, potest desiderari ob hanc vel illam vtilitatem, nulla habita ratione aliarū vtilitatum, quæ illi rei insunt; modò illa res secundum se nō æstimetur tantūmodo ex illa vna vtilitate. hoc enim non est facere cōmodum temporale finem illius rei, sed finē huius desiderij, quo hîc & nunc magis desideratur hoc cōmodum, quàm illa amicitia; quia magis necessarium. vt cùm is, qui statuerat manere cœlebs, mutat sententiam, eò quòd offeratur pulchra & opulenta vxor, decernitque hanc ducere; hic non facit pulchritudinem finem matrimonij propriè, sed suæ applicationis seu electionis, qua hic & nunc mutat animum, & se ad matrimonium applicat, vt bene explicat Caietanus to. 1. opusc. 12. q. 3. Idem dicendum de eo, qui amicitiam alicuius affectat, eam duntaxat ob causam, vt inde aliquid commodi temporalis percipiat.

Amicitia minùs principaliter intenta.

DVBITATIO 6.

Vtrum qui animo vsurario aliquid accepit pro mutuo, sine vllo externo pacto, teneatur ad restitutionem.

Notandum, hunc à DD. vocari *vsurarium mentalē*, quia sine vllo externo pacto mēte vsuraria aliquid accipit, siue alter det gratis, siue non.

Vsurarius mentalis.

41 Respondeo & Dico primò; Si mutuans intēdat aliquid accipere tāquam pretium mutui, seu tanquam debitū ex pacto mutui, & mutuatarius eo modo det, (quod interdum accidit, quando indoles mutuātis ei est perspecta) tunc iudicio omniū, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia mutuatarius non intendit donare gratis, sed solùm tanquam debitum ex pacto mutui; atqui nō erat debitum: ergo nihil dat. Iuxta hunc casum videtur intelligendum cap. Consuluit, de vsuris, vbi Pontifex dicit, eum, qui ex proposito mutuam pecuniam credit, vt plus sorte recipiat, (nempe tanquā debitum ex mutuo) inducēdum efficaciter ad restitutionem: quamuis sine omni conuentione id fecerit. vide Couar. ad regulam Peccatum p. 2. in principio nu. 4.

42 Dico Secundò, Si mutuatarius det gratis seu ex amicitia, & mutuator id ignorās accipiat tanquam datum ex obligatione ratione mutui; tunc non tenetur ad restitutionem ex parte rei, sed solùm ratione conscientiæ erroneæ, quādiu illa durat. docet hoc Caieta. to. 2. opusc. 8. q. 3. Couarr. suprà. Gabr. d. 15. q. 11. dub. penultimo. Scotus eadem dist. q. 2. ar. 2. Quòd *ex parte rei non teneatur*, Probatur Primò, Quia alter verè & reipsa donauit, & transtulit dominium in mutuantem: (non enim dedit tanquam pretium mutui, sed ex gratitudine, vti supponimus) ergo quocunque animo alter acceperit, non tenetur ad restitutionem. Secundò, Quia nemo tenetur ad restitutionē, nisi qui habet alienum, vel qui iniustè læsit: atqui hic non habet alienum nec iniustè læsit. etsi enim habuerit intentionē lædendi dum accepit tanquam debitū ex obligatione; tamen in re læsio non fuit secuta; nam alter nō dedit ex illa obligatione iniusta, quam mutuator intendebat, sed ex amicitia: ergo læsus non fuit. sicut si accipiendo librum à Petro, putares te furto accipere & cōsentires in furtum: si liber reuera sit tuus, (quamuis id ignores) ex parte rei non tenereris ad restitutionem; quia in re non læsisses illum, vt rectè notat Sotus l. 6. q. 1. a. 2. Similiter si quis liberam condonationem obtineat à creditore, liber est à debito, quamuis habuisset propositum nūquam restituendi, & eo animo remissionem petijsset. Tertiò Probatur ex L. Inter omnes, ff. de vsuris. §. Rectè, vbi sic dicitur, *Contrectans rem, credens inuitum dominum, committit furtum; sed furto non est obligatus, si dominus erat volens.*

Si nesciat dari gratis

V Dices,

43 Dices, Quamuis mutuatarius det gratis, tamen mutuator non acceptat illud vt donum, sed vt debitum: ergo donatio hæc non est valida, cùm non sit acceptata vt donatio; quod tamen requiri docent Iurisperiti.

Quomodo acceptetur hæc donatio

RESP. Donationem non esse validam, quando acceptans non vult eam acceptare titulo donationis, sed debiti duntaxat. quòd si velit eam acceptare omni titulo, seu modo, quo potest, (quod semper censetur facere dum contrarium non exprimit) valida est donatio. confirmatur, quia cùm hìc mutuator nihil quærat nisi lucrum; nulla subest ratio cur non censeatur acceptare illud omni modo, quo potest. 44 Adde quamuis non acceptasset tunc implicitè vt donum, postea tamen semper poterit acceptare quãdo volet, nempe quamdiu alter in eodem proposito donandi permanere censetur, seu quamdiu non reuocat donationem. vnde non tenebitur ad restitutionem. Itaque hæc obligatio restituendi nulla est, vel certè nullius momenti, cùm ex libertate debitoris pendeat.

Petes, Quid si mutuatarius det aliquid mutuanti, dum ei restituit sortem, & ille dubitet quo animo detur, vtrùm possit retinere.

45 Respondeo. Caietanus supra, videtur sentire, posse retinere. Sed dicendum est non posse cum vero dubio, siue negatiuo, (vt quando non habet signa, vnde probabiliter coniiciat dedisse, sed omnino nescit dederítne gratis, an vt pretiũ mutui) siue positiuo, (vt cùm vtrinque paria sunt motiua) retinere. Ratio est, quia cum tali dubio non potest rei alicuius possessionem inchoare. vt ergo possit retinere, requiruntur tales circumstantiæ, vt omnibus perpensis, moraliter quasi certum sit gratis donari. quod ordinariè censendum est, quando mutuans non dedit vllum signum se aliquid petere; & mutuatarius non præfefert tristitiam in dãdo, aut aliquam molestiam, aut metum seu coactionem, nec est auarus; vt insinuant Caietanus & Couarr. supra. 46 Quòd si bona fide putauerit aliquid gratis donatum, & post deprehenderit contrarium, tenebitur ad restitutionem; si tamen extet vel factus sit ex eo locupletior. secus si bona fidè consumptum, nec quidquam inde emolumenti supersit. vt patet ex dictis cap. 14. dubit. 1. & 2.

Si accipiens dubitet.

DVBITATIO 7.

Vtrum licitum sit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honorísve violati restitutionem condonet.

47 RESPOND. & Dico Primò, Licitum est tibi mutuare alteri cum pacto vt priuatam vindictam tibi condonet. Probatur, quia sic nihil lucraris, sed solùm redimis iniustam vexationem tibi impendentem. nullum enim Ius habet ad talem vindictam. Idem dicendum, si exigat iniustam aliquam satisfactionem pro fama, vel honore violato.

Vt priuatã vindictam condonet.

48 Dico Secundò, Si iustam vindictam vel satisfactionem exigat, non potes eum ratione mutui obligare pacto iustitiæ vt condonet; potes tamen pacto amicitiæ.

Pactũ Iustitiæ & amicitiæ.

Vbi Aduerte, Pactum iustitiæ esse, quo quis intendit alteri iniicere vinculum & obligationem iustitiæ. Pactum amicitiæ, quo solùm intendit eam obligationem, quam amicitia vel virtus gratitudinis inducit.

Nunc probatur Prior pars, (quæ est communior sententia DD. Angeli v. Vsura 1. nu. 3. Conradi q. 37. concl. 2. & passim recentiorum. Primò, Quia ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi ad æquale; atqui sors est æqualis rei, quæ traditur in mutuo, & redditio sortis est æqualis actui mutuationis: ergo ex vi huius cõtractus nõ licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem sortis. Secundò, Condonatio vindictæ & restitutionis famæ & honoris est res magno pretio æstimabilis: (plerique enim ingenti summa pecuniæ vix hæc condonent) ergo vsura est, si ratione mutui, pacto ciuili, seu iustitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor, quæ mutuator iste debet restituere, non æstimantur pretio: ergo per condonationem illam non lucratur aliquid pretio æstimabile.

49 RESP. Dicuntur non æstimari pretio, non quasi nullo pretio sint digna, sed quia superant omne pretium pecuniarium: & ideo maximi æstimantur apud homines. deinde etsi fama non æstimetur pretio, onus tamen & obligatio restituendæ famæ pretio æstimatur; est enim opus valde molestum, plenum verecundiæ, quod homines sæpe magno redimunt. huius autem oneris remissionem tanquam debitam ex iustitia; vel potiùs obligationem ciuilem ad remittendum hoc onus lucratur vltra sortem.

Fama & honor.

Dices Secundò, Pœna non est debita ante sententiam: ergo saltem non erit vsura, si mutues cum pacto vt vindictam condonet, quam per Iudicem poterat exigere. Ob hoc argumẽtum Nauar. cap. 17. nu. 238. putat hoc non esse vsuram.

50 RESP. Etsi pœna non sit ante sententiam proximè debita, est tamen debita remotè, quatenus potes accusari. huius autem debiti remissionem lucraris supra sortem, quæ remissio magni apud homines æstimatur. vnde cùm supra sortem ad hanc obliges alterum obligatione ciuili, vsuram committis.

51 Altera pars, *quòd pacto amicitiæ possit quis obligare alterum vt hæc condonet*, probatur; quia tunc condonatio ista non exigitur vt pretium mutui, neque immediatè ex pacto & obligatione mutui; sed vt officium amicitiæ, præstandum non ex obligatione iustitiæ, sed ex amicitia, pro obsequio ex amicitia præstito vel præstando. Si enim petis à me aliquod amicitiæ officium; possum respondere me esse paratum tale officium præstare, si tu vicissim aliud præstare velis, quod etiam ex amicitia exhiberi solet. Imò possum exigere vt prior præstes. si tamen ego prior mutuum dedero, non obligaberis ex iustitia præstare quod promisisti, sed tantùm ex gratitudine. non enim intendisti aliter te illa promissione obligare, cùm ego aliam obligationem non potuerim exigere. 52 Iuxta hunc modum defendi facilè potest sententia Soti, quam habet lib. 6. qu. 1. art. 2. cùm dicit non esse vsuram si mutues alteri, cum pacto vt læsionem famæ vel honoris condonet; quia natura sua iure amicitiæ condonari solet. vnde patet eum loqui tantùm de pacto amicitiæ.

Potes pacto amicitiæ obligare.

DVBITATIO 8.

Vtrum sit vsura, si tibi mutuem, vt mihi vicissim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molendino molas.

53 *Vt statim remutues aliá speciē.*

RESPONDEO & Dico Primò, Si tibi mutuē pecuniam ea lege, vt statim mihi remutues frumentum vel vinum, non est vsura; modò tibi hoc non sit magis damnosum, quàm illud mihi. colligitur ex D. Thomâ ar. 2. ad quartū, cùm ait; *licet simul mutuanti vnū, aliquod alud mutuum recipere. non autem licet eum obligare ad mutuandum in posterū.* Probatur Primò, Quia qui à me petit officium amicitiæ, potest vicissim à me rogari simile officiū, & si nolit præstare, tanquam ingratus repelli.

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuas, respōdet ex æquo redditio sortis: ergo non potes pro eo aliud officium (v.g. mutuationē vini vel olei) cum quo tua functio permutetur, exigere.

54 *Actioni mutuādi duo actus respōdent diuerso modo.*

RESP. Actionem illam mutuandi dupliciter posse considerari. Primò, Vt est contractus quidam, quo traditur certa summa pecuniæ, & sic respondet ei redditio sortis, vt officium iustitiæ; nec quicquam amplius tanquam ex iustitia debitum, potest exigi. Secundò, Vt est officium amicitiæ, quod ab amico in commodum amici præstari solet: & sic debetur ei cōpensatio per aliud officium amicitiæ; eaq; potest exigi in præsenti.

55 Probatur Secūdò, Quia nihil hîc deducitur in pactum, quod sit pretio æstimabile. si enim mea mutuatio non est pretio æstimabilis, neque etiam ipsius. Tertiò, Quia non exigitur vt pretiū mutuationis, sed vt cōditio quædam in mutuatario, quæ ipsi non est grauior, quàm mihi mutuatio. Secus esset si esset illi longè grauior; tunc enim videretur pretium: nam talia gratis rependi non solent. Hinc patet, non esse periculum, ne hac ratione pallietur vsura.

Dices, Omne onus à mutuo debet abesse.

RESP. Id verum esse de onere, quod maius sit quàm onus mutuantis. item de onere in futurū, non de officio amicitiæ in præsenti.

56 *Vt remutues cùm opus habebo.*

Dico Secundò, Non est etiā vsura si mutuem, vt mihi vicissim in posterum cùm opus habebo, & tibi cōmodum erit remutues, aut vt iusto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrum meum iusto pretio colas; modò tamen ad hoc te non obligem obligatione ciuili, sed solùm gratitudinis. Ita docet Angelus v. Vsura primò nu. 4. cùm ait; *non esse vsuram, cùm naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quàm ex ipsa naturali obligatione.* Idē tenet Hostiensis & Gregor. Ariminensis citati ab Angelo. Adrianus in 4. tract. de restitut. §. Dico igitur ad quæsitum. Gabriel in 4. d. 15. qu. 3. art. 3. dubio 1. Ratio est clara; quia si nulla imponitur maior obligatio in futurum quàm ex ipsa beneficij natura oriatur, non potest esse vlla iniustitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidoralis seu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo absque vlla iniustitia potest imponi & exigi.

Petes, Vtrùm possim statuere mutuatario terminum, vt quando desierit meam apothecā frequentare, cogatur reddere mutuum?

57 *Statuere terminum mutui.*

Respondeo cum Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè. quia quilibet mutuans potest cōstituere terminum, quem voluerit, præsertim si alterum non obliget lege iustitiæ ad id, quod solùm lege gratitudinis facere tenebatur, v.g. vt apothecam frequentet. potest tamen illum obligare lege iustitiæ ad reddendum mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere desierit. vt si tibi mutuem 100. toto eo tempore, quo meam apothecam frequentabis; ita vt cogaris restituere, quando illam deserueris. possum enim meum beneficium desinere, quando tu desines tuum.

Obligatio in posterū. 58

Sed difficultas est, Vtrum mutuans possit mutuatario imponere obligationem ciuilem ad ista rependenda in posterum, quando absque notabili suo incommodo poterit. Plerīq; DD. sentiunt id esse vsuram. indicat D. Thomas suprà. Anton. p. 2. titulo 1. cap. 7. §. 8. Gabriel suprà. Sotus l. 6. q. 1. ar. 2. Caietanus, in Summa v. Vsura exterior, casu 8. Probatur, quia ista obligatio est pretio æstimabilis; vnde mutuās ex vi mutui lucratur aliquid supra sortem pretio æstimabile: atqui hoc est vsura. Hinc inferunt DD. mutuantē teneri relaxare illam obligationem & compensare pecunia arbitrio prudentis, non tamē teneri ad restitutionem eorū, quæ sic lucratus est; vt si mutuatarius multa ab ipso emit eo pretio, quo apud alios emere debuisset: vel si ea occasione multi alij ad ipsius officinam confluxerint. qua in re falluntur quidam, dum putant ea pauperibus eroganda. Hæc sentētia est tenenda in praxi, præterquam quòd putem non esse necessarium, vt obligatio illa pecuniâ compensetur, si nullum ex ea damnum est secutū. quia iniuria nuda non æstimatur pecunia, vt ostensum est cap. 11. dub. 16. & cap. 9. dub. 23.

59 Contraria tamen quibusdam videtur non improbabilis, quam apertè tenet Adrianus suprà. §. *Sed contrà*, cùm ait, *licere mutuando pacisci & inducere obligationem ciuilem, si per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quàm ad quod priùs erat obligatus naturaliter.* Idem tenet D. Anton. sup. §. 10. de eo, qui mutuat rustico, cum pacto vt colat iusto pretio ipsius agrum, idque probat ex Gregorio Ariminensi. Probari potest Primò, Quia non videtur esse notabile onus, quòd obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali ex gratitudine, ita vt sine ingratitudine nō posses recusare. Secundò, Amicitiæ officiū, quod præstatur mutuādo, videtur mereri, vt mutuatarius se obliget ad gratificandum, quando locus & tempus id postulabunt: ergo talem obligationem seu promissionem exigere, nō est quidquam exigere extra debitū amicitiæ & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille se obligat ciuiliter ad rependendum beneficium, v.g. ad molendum in mola mutuantis, ita vicissim, mutuans se ciuiliter obligat ad nō repetendam sortem vsque ad certum terminum; non tamen ad hoc tenebatur; cur ergo illa obligatio poterit pro hac exigi? Quartò, Si tibi debeam 2000. in fine huius anni soluenda, possum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. non soluam ante biennium; vt Doctores fatentur. atqui hoc est dare nunc mutuum implicitum cum pacto vt vicissim implicitè remutues in fine anni. Quintò, Licitum est mutuare ea lege, vt mox vicissim aliam speciem remutues,

atqui hoc non est minùs graue quàm obligatio ciuilis mutuandi in posterùm, quando gratitudo id postulabit. imò multi mallent hanc obligationem, quàm mutuare statim; quia incertum est an alter indigebit; & non teneris nisi cōmodè possis. Denique quando quis tenetur ex charitate aliquid facere, licitum est ei mutuare cum pacto imponēte obligationem ciuilem, vt id faciat, v.g. vt medicus mihi vel alteri in necessitate constituto curationem iusto pretio adhibeat, vt aduocatus patrocinium necessarium præstet, vt docet Medina, de vsura quæst. 4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. vtrobique enim supra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen non esse omnino eandem in hisce duobus rationem. Neque huic sententiæ obstare videtur D. Thomas, qui a loquitur de obligatione absoluta ad vicissim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit. quod posset cedere in magnum damnum. eodem modo intelligendi reliqui DD. Hæc autem sententia loquitur de obligatione conditionata, nempe si commodè possit. Verùm sentētia prior est tenenda; nisi eo euentu, quo onus carēdi pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi ciuili: licitum enim est par onus exigere. vnde etiā pro obligatione ciuili, quam subeo, dum tibi mutuum promitto (vt fit inter mercatores) possum vicissim parem à te obligationem exigere. etsi enim pro actu mutuandi non possit exigi obligatio ad aliquid reddendum vltra sortem; pro obligatione tamen mutuandi possum vicissim exigere obligationem. Hinc ad prædicta argumenta responderis: debet enim esse onerum paritas, vt iusta sit conuentio.

60

61

DVBITATIO 9.

Vtrum liceat mutuare cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

PEtrus Nauarra lib. 3. cap. 2. nu. 267. & Adrianus suprà, §. Ex his suboritur, distinguunt, si officium sit seculare & fructus nō excedant operas, non esse vsuram cum tali pacto mutuare vt statim conferatur. secus verò si fructus excedant. Verùm

62 RESP. & Dico Primò, Siue fructus excedant operas, siue non excedant; si officium sit tale, vt ex amicitia bene idoneis conferri soleat, non esse vsuram mutuare cum pacto vt tale officium conferatur, modò illud pactum sit tantùm amicitiæ. Idem dicendum, si agatur de collatione in futurum, vt patet ex dictis dubit. 6. & 7. sola enim obligatio iustitiæ ad aliquid supra sortem reddendum repugnat mutuo. non autem obligatio amicitiæ vel gratitudinis. quòd si ille nō conferat ex amicitia, sed veluti coactus ex obligatione sibi imposita pactione mutui, collatio non est valida. vnde qui sic accepit non potest retinere; vt docet D. Thomas opusculo ad Ducissam Brabantiæ: quia nullo titulo possidet. non enim titulo liberalis collationis, vt suppono; nec etiam titulo mutui, quia ex isto titulo non debetur aliquid vltra sortem. si tamen præsumeretur collator nolle illum obligare ad relinquendum officium, vt regulariter fit, posset retinere.

Si ex amicitia.

63 Dico Secundò, Si autem illud pactum sit iustitiæ, erit vsura. ita expressè docet D. Thomas opusc. cit. ratio est, quia exigitur aliquid suprà sortem tanquā ex iustitia debitū, ratione mutui.

64 Dico Tertiò, Si mutues alteri cum pacto vt conferat beneficium ecclesiasticum, siue in præsenti, siue tempore futuro, partim est vsura, partim simonia: modò illud pactum sit iustitiæ: secus si amicitiæ. *Quòd sit vsura*, probatur, quia supra sortem exigit obligationē iustitiæ, quam alter libens pretio redimeret; nā hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio est æstimabilis. *Quòd etiam sit simonia* probatur, quia datur temporale pro spirituali.

Si pro beneficio, est simonia & vsura.

65 Dices, Illud temporale non est pretio æstimabile, quia mutuatio non est pretio æstimabilis, cùm nullum pretium pro ea liceat accipere, vt quæ omnino gratis sit præstanda: ergo non est simonia, etiamsi fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præsentatione, electione, &c.

RESP. Etsi non sit pretio æstimabilis, est tamen quid merè temporale, ac proinde non potest dari vel permutari cum spirituali: non enim minor fit iniuria rei spirituali si commutetur cum re temporali, quæ pretio non est digna, quàm quæ est digna: sed potiùs maior. quòd si pactum sit solùm amicitiæ, nec erit vsura, vt patet ex dictis, nec simonia; quia simonia requirit obligationem iustitiæ, vt infrà dicetur.

66 Aduerte tamen, in praxi non esse facilè concedendum pactum amicitiæ in huiusmodi; nam facilè sic palliaretur vsura & simonia. vnde in foro externo condemnarentur huiusmodi pactiones tanquam vsurariæ vel simoniacæ.

67 Ex superioribus dubitat. satis cōstat, nihil posse exigi, ratione ipsius mutuationis, supra sortem. Sed quia mutuationi multi alij tituli possunt esse connexi, videndum est, vtrùm ratione horū possit aliquid exigi. Præcipui sunt isti. Primò, Damnum inde emergens. Secundò, Lucrum inde cessans. Tertiò, Periculum sortis & molestiarum in ea recuperanda. Quartò, Carētia pecuniæ vel obligatio non repetēdi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Pœna conuentionalis.

Varij tituli mutuatii.

DVBITATIO 10.

Vtrum ratione damni emergentis ex mutuo, possit mutuator aliquid supra sortem exigere.

68 NOtandum est, *damnum emergens & lucrum cessans communiter vocari Interesse. Damnum emergens* dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipsi debentur: vt cùm quis ratione mutui, quod alteri præstitit, cogitur ipse pecuniam fœnori accipere, & vsuram soluere, vel res suas minoris iusto vēdere, &c. *Lucrum cessans* dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, seu à lucro, quod illi non erat debitum. His positis, Scotus in 4. d. 15. q. 2. §. De tertio, sentit esse illicitum exigere aliquid ratione *damni emergentis*. ratio ipsius est, quia lex diuina præcipit vt nihil exigatur supra sortem: *quòd si quis ex mutuo* (inquit) *metuit damnificari, reseruet pecuniam suam, quia non cogitur facere misericordiam.* Sed contrarium tenendum cum cæteris Doctoribus.

Damnum emergens.

Lucrū cessans.

RESP.

69 RESP. igitur & Dico Primò, Quando mutuatarius est in mora, si inde damnum aliquod eueniat mutuāti; tenetur mutuator ad illius compensationem. dicitur autem mutuatarius & quiuis alius debitor *esse in mora*, dum elapso iam termino non soluit, cùm tamen posit; aduertens explicitè vel implicitè creditorem sibi velle solui. Neque necesse est vt creditor eum interpellet de solutione: quia ipsa dies satis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quòd igitur teneatur de damno hinc emerso, Patet Primò, Quia per omissionem solutionis, est causa damni. quare cùm hæc omissio fit contra iustitiam, etiam erit causa damni contra iustitiam; ac proinde tenebitur ad compensationē. Secundò, Quando in contractibus constituitur terminus solutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum pactum, vt non soluens teneatur ad interesse, defectu solutionis obueniens, vt colligitur ex L. 2. §. Non vtiq;, & §. Nūc de officio. & L. 4. ff. De eo, quod certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum est, nisi absq; omni culpa sua redditus sit impotens solutionis; vt si incendio res eius sint absumptæ, si ipse abreptus sit in captiuitatem; vel inciderit in tantam paupertatem, vt non posit soluere, quin se conijciat in extremam vel grauem necessitatem. His enim casibus non videtur obligandus ad interesse. nam præter quàm quòd omni culpa vacet tunc non soluere; non videtur etiam tacitum illud pactum se ad hos casus extendere, eò quòd hoc sit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secus verò est, si potest soluere, quamuis non sine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur soluere ad diem constitutum, vel certè in animo esse paratus compensare interesse. vide supra cap. 16. dubit. 1.

Esse in mora.

70 *Si absque culpa reddi tus impotēs*

71 Aduerte tamen, si bona fide putaret creditorem consentire in dilationem, nō censeretur esse in mora, nec teneretur in foro conscientiæ ad restitutionem damni, nisi antea de eo esset conuentum.

72 Dico Secundò, Licitum etiam est à principio pacisci de aliqua pecunia vltra sortem reddenda, vel ratione periculi damni ex mutuatione impendentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij; vel ratione ipsius damni, si quod euenerit. D. Thomas art. 2. ad 1. & alij. ratio est; quia illa pecunia, quæ mihi necessaria est ad aliquod damnum impediendum, non solùm mihi valet quanti ipsa nudè cōsiderata æstimatur; sed etiam quanti est carere tali damno. non enim tantummodo æstimatur res secundum seipsam, sed etiam quatenus domino est causa certi boni consequendi, vel mali vitandi. vnde licitè potest vendi pluris quàm per se valeat, cùm in ipsa illud etiam commodum vendi censeatur. confirmatur, quia nulla æquitas postulat vt quis ex beneficio mutui damnum reportet: ergo damnum illud, & periculum illius à mutuante æstimari potest.

Potest à principio pacisci.

Requiruntur tamen ad hoc tres conditiones. 73 Prima est, Vt mutuum sit causa damni, sine qua non eueniret; vt si per mutuum efficeris impotēs illius impediendi. Secūda, Vt mutuatarium illius damni admoneas, ne illum decipias. nam fortè nollet mutuum cum tanto onere.

Tres cōditiones necessariæ.

74 Aduerte tamen, si re vera ex mutuo tibi damnū impendeat, v. g. si ex mutuo 100. aureorū, certò sis accepturus detrimentum aureorum 10; non erit vsuræ peccatum, etiamsi nō monito mutuatario de hoc damno, pacisearis tibi reddi 110. ratio est; quia in re nulla est inæqualitas, quamuis ipse hoc ignoret, & existimet te ratione mutui exigere, ac proinde des ei occasionem scandali. Neque ipsum decipis contra iustitiā; quia per hoc non datur ei occasio vt putet pecuniam illā pluris valere, quàm valeat, aut vt acceptet contractum, quem aliàs non erat acceptaturus; vti suppono.

Dices, In venditione venditor debet emptori vitium rei vel onus, si quod habet aperire; alioquin facit ei iniuriam: ergo similiter si mutues alteri non significans onus tuæ pecuniæ annexum, facis iniuriam.

75 RESP. Est dispar ratio, Primò, Nam quòd hæc pecunia damnum emersurum sit impeditura, nō est vitium eius, seu onus illi annexum; sed est bona quædam conditio, & veluti vis quædam insita, ratione cuius mihi pluris valet, quàm alteri. vnde plus possum exigere, quàm ipsa per se valeat: sicuti venditor potest pluris æstimare rem quampiam sibi peculiariter commodam, quàm ipsa per se considerata valeat. Secundò, Quia si rem pluris æstimet propter suum commodum, quàm ipsa per se valeat, neque id significet emptori; fortasse illum decipit, dando occasionē vt putet eam esse meliorem, quàm sit; secus in pecunia. quòd si certò sciat illam non ideo esse meliorem, non video quam iniuriā faciat emptori, æstimando eam pluris quàm per se valeat, ratione damni, quod eius alienatione incurrit; quamuis id non expresserit. Idem dico in pecunia: suppono autem, quòd æquè illam erat accepturus, siuè causa illius æstimationis illi aperiretur, siue non.

76 Tertia conditio est, Vt non cogas illum pacisci de periculo damni potiùs quàm de damno; sed relinquas ipsius arbitrio: etsi enim periculum illud damni probabiliter euenturi, sit ab initio æstimabile pretio; (quamuis minori, quàm ipsum damnum) non potes tamen alterū cogere vt pro ipso periculo aliquid promittat. nam si mutuatarius paratus est sarcire damnum omne, quod euentus patefecerit; mutuator seruatur indemnis. si tamen ipsi sit indifferens vtro modo paciscatur; vel malit pro periculo, certo pretio pacisci, quàm pro incerto damno manere in ancipiti; potes acceptare pactum: & quamuis damnum postea non euenerit, poteris tamen conuentum exigere; nam periculum, quod subiisti, pretio erat æstimabile.

77 Aduerte tamen, si neque damnum ipsum, neq; periculum damni deduxisti in pactum, mutuatarius nō tenetur quidquam pro eo soluere, etiamsi postea eueniat: modò ipse nō fuerit in mora soluendi. quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ; sed mutuans hoc ipso, quo non deduxit in pactum, censetur illud in se recepisse. secus est si fuerit in mora. tūc enim damnum ex culpa ipsius euenit. similiter si per vim coactus fuit mutuare, hîc enim est causa damni per iniuriam. vide Nauarrum cap. 17. nu. 211.

Si nō est deductum in pactum.

Petes, Vtrum ratione damni emergentis possis exigere supra sortem, quantum tu supra sortem coactus fuisti soluere vsurario, v. g. accepisti 1000. aureos ab vsurario. Petrus à te petit mutuum; vtrum posis tantum exigere, quantum tu soluis vsurario?

78 *Si mutuans ipse vsuram soluerit.*

RESP. Non ideo te posse exigere supra sortem: sicut nō quia tu carè emisti, potes carè vendere; sed spectandum est, quantum ea res tibi commodet. si enim ita tibi sit commoda, vt non pœniteat te tantum vsuræ nomine pro ea soluisse, potes à mutuatario tantundem exigere: tanti enim æstimas illud commodum, quo te causa alterius priuas. imò si pluris æstimares, plus posses exigere. si verò hoc commodum æstimes minoris, ita vt pœniteat te tantum soluisse nomine vsuræ, non tamen pœniteret soluisse dimidium; solùm potes exigere dimidium, seu tantū, quantum ipse te velles dedisse. denique si res illa tibi non sit ita commoda vt velles pro ea aliquid dare supra sortē, nihil etiam potes exigere supra sortem; quia ex eius mutuatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur. Iuxta hæc intellige Molinam disput. 314.

DVBITATIO II.

Vtrum ratione lucri cessantis liceat vltra sortem exigere.

79 *Si metu vel fraude impulsus ad mutuandū.*

SVppono, si quis metu vel fraude, vel Principis iussu compulsus sit mutuare, & inde ei lucrum cesset; posse ab authore exigere huius lucri compensationem; vt rectè Sotus ar. 3. & alij DD. quia talis est ei causa damni. Idem dicendum, si ex eo, quòd mutuatarius nō soluat ad diem præfixum, lucrum aliquod amittat. neq; in his euentis opus est vt fuerit hoc deductum in pactum.

Sed difficultas est, si absit omnis coactio, vtrum liceat de hoc lucro pacisci? Quidam Doctores docent id esse illicitum. Ita Durandus in 3. d. 17. q. 2. ad primum. Sotus l. 6. de Iustit. q. 1. ar. 3. (etsi fateatur contrarium esse probabile) Idem insinuat D. Thomas ar. 2. ad primum. Idem tenent multi Canonistæ, vt Ioannes Andreas, & Inno. III I. in cap. Nauiganti, de vsuris, & quidam alij. Sed contraria sententia est ferè communis. vide Couarr. lib. 3. variarum cap. 4. & Nauar. cap. 17. nu. 211. & in comment. de vsuris nu. 43. qui alios citant. Vnde

80 *Pro lucro cessante pacisci.*

RESP. Licitum esse pacisci ab initio de lucro cessante cum mutuatario, quamuis ab eo vi vel fraude non sis inductus; seruatis tamen quibusdam conditionibus. Probatur Primò, Quia pecunia illa, quam mutuas alteri, quatenus subest industriæ tuæ ad lucrum ex ea faciendum, pluris tibi valet, quàm ipsa per se considerata; est enim veluti semen fœcundum lucri per industriam, in quo lucrum ipsum virtute continetur: ergo plus pro ea exigi potest, quàm ipsa per se valeat. patet consequentia, quia dum illam tradis, etiam lucrum in illa latens tradere censeris; eo enim te spolias. sicut si triticum destinatum sationi (quo si careas, carebis fructu) mutuum des; plus potes pro eo exigere, quàm per se valeat: quia in illo virtute continetur fructus, & dum illud das, simul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum priuas te hac pecunia lucro destinata, non solùm illa te priuas, sed etiam spe lucri, quam ex illa per tuam industriam conceperas. atqui hæc spes est pretio æstimabilis: (potest enim spes lucri, seu lucrum speratum vendi) ergo pro ea potest aliquid exigi. Tertiò, Hæc spes lucri non est minoris æstimanda, quàm metus damni: atqui dum metuitur damnum ex mutuatione, licitum est de eo pacisci: ergo etiam dum speratur lucrum. Confirmatur, quia amissio rei speratæ computatur inter damna; quod enim spe possidemus, aliquo modo censemur habere.

81 *Non refert an spōte mutues, an coactè.*

Ex his patet, nihil referre siue sponte mutues, siue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulsus; quod est contra Sotum suprà. si enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro cessante pacisci potest, etiam poterit qui non cogitur. nam iniuria non facit vt centum quæ alteri mutuas sint æqualia centum & decem quæ ab illo exigis; sed lucrum speratum per 100. id facit. alioquin si ratione iniuriæ esset illa æqualitas, darentur 10. illa, pro iniuria illata, non pro lucro cessante; & ita lucrum cessans esset impertinens. Item, non possent mercatores exigere pro lucro cessante, quando coguntur à Principe vel Republica ad mutuandum; (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla fit illis iniuria.

Obiectiones.

Obijcitur Primò, ex D. Thoma q. 78. ar. 2. ad primum, vbi dicit *compensationem damni, quod consideratur in hoc, quòd de pecunia non lucretur, non posse in pactum deduci, quia non potes vendere id, quod nondum habes, & à quo potes multipliciter impediri.*

82 Respondeo, D. Tho. loquitur ibi de lucro remoto; nempe quando pecunia nondum erat negotiationi destinata: vel certè solùm vult non posse tantum exigi, quantum erat lucrum possibile. non tamen negat, quin spes illa lucri, quæ minoris valet, quàm ipsa res sperata, possit in pactum deduci. vt colligitur ex q. 62. ar. 4. ad 1. & docet Caietanus q. 78. ar. 2. ad primum.

Obijcitur Secundò, Mutuum debet fieri gratis: ergo cùm non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

Quo modo mutuū debeat gratis fieri.

RESP. Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipso mutuo præcisè spectato nihil potest exigi supra sortem: bene tamen potest exigi pro spe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua spe simul te priuas, dum illam pecuniam tradis. quo modo licitum est aliquid accipere ratione damni emergentis.

Obijcitur Tertiò, Lucrum tibi cessare, est te à lucrando prohiberi & impediri; atqui preces non cogunt, præsertim si te ad mutuandum offeras: ergo nō potest iure videri lucrum cessans, quando vel ipse te offers, vel precibus cedis. ita Sotus.

83 *Quādo lucrum dicatur cessare.*

RESP. Non tantùm dicitur alicui *cessare lucrum*, quando inuitus priuatur vel impeditur; sed etiam quando ipse se priuat, siue id faciat sponte, siue ad preces alterius. hoc enim est pretio æstimabile. sicut si quis me roget, vt non laborem, vel vt instrumenta artis meæ ipsi commodem; possum pacisci de lucro cessante. non enim teneor me priuare meo emolumento gratis.

84 *Cōditiones requisitæ. 1. conditio. Mutuatio debet esse causa lucri cessantis.*

Aduerte tamen, vt hæc pactio sit licita, requiri tres conditiones. Prima est, Vt hæc mutuatio sit causa lucri cessantis: vt si pecuniam destinatam negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, subtraham illi destinationi, vt tibi mutuem; & ita amittam spem illius lucri.

85 Hinc sequitur, si quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conferat se ad aliam rationem lucrandi per artificium vel aliam industriam, & ita compenset totum lucrum negotia-

gotiationis; non posse ratione lucri cessantis quidquam exigere; quia per mutuum non cessat illi lucrum absolutè: datur enim ei occasio lucrandi alia via, quam non habuisset, si in negotiatione perstitisset. si tamen illa ratio lucrandi est molestior, potest illam molestiā æstimare, & pro ea exigere compensationem. similiter si minùs ista alia via lucretur, quàm lucratus fuisset prosequendo negotiationem. potest enim tantum exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumstantijs perpensis.

86 *Tripliciter potest pecunia negotiationi destinata, ab ea auelli.*

Vt autem meliùs intelligatur quando mutuatio fit causa lucri cessantis, Notandum est, Pecuniam varijs modis posse esse lucro destinatam, & ab ea destinatione causā mutui auelli. Primus est, Si absolutè sit destinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (vt census, agri, domus) & vt tibi petenti mutuem, eam inde auellam. tunc enim possum pacisci de lucro, quod tua causā mihi perit. Idem dico, si erat destinata negotiationi in genere; vt fit à quibusdam, qui in omnem lucrandi occasionem sunt intenti. nihil enim refert, sitne certæ, an incertæ negotiationi destinata, modò æquè lucrum speretur. Hîc tamen requiritur (vt notant DD.) vt nō habeam aliam pecuniam otiosam, quam cōmodè in mutuatæ locū possim supponere, & eidē lucro destinare. Dixi, *cōmodè*, quia (vt rectè notauit Nauar. nu.212.) etsi habeam aliam repositam in alios euentus, (vt ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad solandam senectutem, vel ne statum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod discrimen conijcere; tamen possum pro lucro cessante pacisci; quia reuera illa mutuatio est causa cur lucrum illud mihi pereat, quod per illam pecuniam sperabam. Nec refert, quòd mani timore non audeam illam exponere; quia ex quo absolutè decreui non amplius impendere negotiationi, quàm hanc certam summam; si ex ea mutuem, verè lucrum mihi cessat, quod aliunde non compensatur, vt etiam notauit Molina disputat. 316. vnde absolutè loquendo, sufficit vt nolim aliam loco mutuatæ impendere.

1. Si te petente eam auellam, vt tibi mutuē.

87

88 *2. Si abstraxi pecuniā, antè quàm petas.*

Secundus modus est, Si antequam mutuum petas, ego pecuniam meam negotiationi subtraxerim, vt tibi, quem scio petiturum, possim mutuare. Hoc euentu etiam possum pacisci de lucro cessante, etsi non eodem prorsus modo, quo priùs. ibi enim pecunia, quam do mutuam, pluris mihi valebat vt subest illi destinationi, quàm ipsa per se valeat; (per hanc enim facta erat veluti semen lucri futuri) & ideo plus poteram exigere, vt fieret æqualitas; vt pro 100. 110. quia 100. destinata negotiationi, valebant 110. hîc verò quod do non pluris mihi nunc valet, quàm per se æstimetur; cùm iam desierit esse semen lucri, eò quòd priùs subtraxerim negotiationi, quàm mutuum peteretur. vnde dum mutuum rogor, non possum exigere supra sortem quòd illa mihi nunc pluris valeat, sed ob aliam causam; nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex statu fœcundo ad statum sterilem reduxi, idque vt mutuarem tibi, prudenter coniectans te id cupere, & ratum habiturum. vnde ratione huius possum exigere, quanti istud lucrum, quo tua causā me priuaui, æstimabitur. Etsi enim mutuum hic nō sit immediata causa lucri cessantis; est tamen causa mediata: nam subtractio pecuniæ à negotiatione est causa immediata. Hæc autem subtractio fit propter mutuum, estque præparatio & dispositio ad mutuum; quæ subtractio etiam censetur fieri voluntate eius, qui mutuum est petiturus.

89 Hac ratione excusari videntur mercatores, qui præscientes Regem petiturum, pecuniam suam à negotiatione subducunt, vel ea abstinent, vt ingentes summas paratas habeant: non enim id faciunt sine magno lucri detrimento; & alia ratio non suppetit ad tantam vim numeratæ pecuniæ simul repræsentandam.

90 *3. Si nō fuerit destinata, nisi sub conditione.*

Tertius modus est, Si pecuniam destinarim negotiationi, nō absolutè sed duntaxat sub conditione; vt si dicam, vellem negotiari, nisi multi mutuum peterent. de quo modo est difficultas. Quidam enim doctissimi viri putant, etiam tunc posse aliquid exigi ratione lucri cessantis.

Probari potest Primò, Quia si abstineas negotiatione, vt paratam habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potes exigere interesse, dum ille mutuum petet: ergo similiter, si id facias vt mutues ijs, qui è Repub. sunt petituri.

Dices, Esse disparem rationem; quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi est facienda) est causa lucri cessantis; & sic potest à Principe exigi compensatio: dum verò id facis vt mutues iis, qui passim se offerent; nulla certa mutuatio est causa lucri cessantis. (quamuis enim non mutuares huic vel isti in particulari, non tamen ideo lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compensationem exigere.

91 Respondeo, Etsi nulla particularis mutuatio seorsim spectata sit causa; tamen omnes collectim sumptæ sunt causa totius lucri cessantis. nam vt mutues passim occurrentibus, abstines à negotiatione, & subis detrimentum lucri inde prouenturi. quare cùm omnes collectim sint causa, potest onus compensandi hoc lucrum distribui in singulas mutuationes secundum cuiusq; proportionē. sicut quando multi collectim sunt causa alicuius damni; onus restitutionis debet distribui in singulos, prout quisque ad illud damnum est cooperatus. Simile videmus in monte pietatis (de quo infrà dubit. 23.) vbi onus distribuitur in singulos mutuatarios.

92 Secundò, Si Respublica, boni communis causa aliquem mercatorem cogeret abstinere à mercatura, vt passim daret mutuum ijs, qui sunt petituri; posset iste mercator exigere à singulis interesse: non enim tenetur gratis abijcere spem illam quæstus, vt alijs commodet: ergo etiam poterit, quamuis spōte ob eam causam abstineat. consequentia patet, quia quòd coactus vel sponte abstineat, non mutat rationem Iustitiæ & æqualitatis; nec tribuit Ius exigendi interesse: sed quòd lucrum ei cesset, vel non cesset.

93 Tertiò, Si quis præsciret in particulari, quinam essent petituri, posset abstinere à mercatura, vt pecuniam habeat paratam, & quando peterent, exigere interesse. tunc enim certæ & determinatę mutuationes essent causa lucri cessantis: ergo idem licitum erit, etiamsi nesciantur in particulari. quid enim refert ad iustitiam, vtrùm scias in particulari qui sint, an in genere esse aliquos

quos? hinc enim non pendet ratio æqualitatis, de qua sola nunc quærimus.

Quartò, Mutuatarij in hoc casu non putant sibi fieri iniuriam; imò æquum censent, vt ei compensetur, quantum spes lucri per negotiationem (quam causa mutui reliquit) consequendi, valebat.

94 Quintò, Si quis venderet aliquod instrumentum artis suæ, quo multùm poterat lucrari, & quo vellet vti nisi sciret à multis desiderari, posset exigere ab emptore interesse lucri cessantis: atqui pecunia est instrumentum mercatorum, quo possunt multùm lucrari, & quo vellent vti negotiando, nisi scirent illud à multis alijs expeti: ergo si illud à se alienent, possunt exigere interesse.

95 *Videtur probabilis.* Ob has rationes, hæc sententia mihi olim visa est probabilis & etiam nunc videtur, præsertim speculatiuè considerata; modò ille non exigat amplius quàm spes illa lucri, detracta laborum & expensarum æstimatione valebat; & semper retineat animum negotiádi illa pecunia, si mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vsuras, non est facilè admittenda. post factum tamen, non ausim cogere ad restitutionem.

96 *2. Cõditio, Spes sola æstimanda.* Secunda conditio est, Vt non tantum exigas, quantum est lucrum, quod sperabas, sed minùs. deducenda enim est æstimatio laborum, expensarum, & quanti pluris valet id, quod certum est & præsens, quàm quod futurum & incertum; vt DD. passim docent. Itaque solùm potes deducere in pactum, quanti valet illa spes lucri deductis laboribus & expensis: vt si paratus sis spem illam lucri vendere 10. aureis & labores expensasque ob illud subeundas redimere tribus; nõ potes exigere nomine lucri cessantis nisi aureos septem. si amplius petas, iniustitiam committis, pro lucro cessante plus exigens, quàm ipse illud æstimes. non tamen id esset propriè vsura; quia non peteretur nomine mutui, sed amissionis lucri.

97 *Lucri cessãtis compensatio dupliciter deducitur in pactum.* Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrum posse in pactum deduci. Primò, *Indeterminatè*; nempe vt mutuatarius teneatur tantum soluere pro interesse, quantum euentus declarauerit lucri fuisse futurum: ita vt si postea ex euentu deprehensum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuisse 100. aureorum; teneatur pro eo soluere 100. (deductis tamen deducendis) si 50. solùm quinquaginta, si nullum, nihil. id autem sciri poterit vel ex euentu, quem idem mercator in alia pecunia negotiationi exposita experitur, vel quem alij mercatores in simili mercimonij genere versantes, sortiuntur.

Secundò, *Determinatè*, nempe stipulãdo à principio à mutuatario vt aliquid determinati promittat pro spe lucri, qua se mutuãs per mutuũ priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiamsi euentus declaret nullum lucrum fuisse obuenturum, & sortem ipsam cum naui perituram: quia spes illa, cùm mutuum daret, pretio erat æstimabilis, eamque censetur vendidisse.

98 *An labor deducẽdus sit.* Notandum Secundò, Sotum l. 6. qu. 1. ar. 3. tenere, laboris & molestiarum æstimationem non necessariò esse deducẽdam mercatori. quod probatur, quia si petas à mechanico vt tibi sua commodet instrumenta, vel vt te comitetur, potest tecum pacisci de toto lucro sarciendo, quod eo tempore amittet, nec tenetur laboris æstimationem deducere; ergo nec mercator tenetur æstimationem laboris & molestiarum negotiationis detrahere. Quæ sententia mihi placet, quando iste labor talis est, vt mercator non optet illum pecunia redimere; quia vel cupit illum subire, vt otium aliámve molestiam vitet; vel facili conatu cum cæteris negotijs eum præstabit.

99 *3. Cõditio. Non statim exigenda cõpensatio.* Tertia conditio est, Vt lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo; sed conuenienti interuallo. vt si ex mutuo 100. aureorum, debeantur tibi 10. nomine lucri cessantis, non potes pacisci decem statim dari; vt rectè docet Medina de vsuris q. 3. §. Septima conditio. ratio est, quia si statim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. sed solùm 90. solùm enim 90. retinet dum decem tibi restituit. vnde hac ratione fiet vt tantundem exigas pro lucro cessante ex nonaginta, quantum ex centum; quod apertè est iniquum. cùm enim non cesset tibi lucrum nisi ex 90. nõ est æquum vt velis compensationem, quasi cessantis ex 100.

100 *Si statim exigat cõpensationẽ.* Aduerte tamen, si mutues 100. aureos ea lege vt statim reddat 9. (ratione lucri cessantis ex 91. quæ ipse retinet) non esse vsuram: ratio est, quia hoc nihil est aliud quàm mutuare 91. cum interesse; & alia noue sine interesse: quæ tamen statim sint reddenda ad soluẽdum interesse ex 91. prouenienс. in quo contractu non magis grauatur mutuatarius, quàm si differretur solutio interesse.

101 Petes, Vtrum vt pactio lucri cessantis sit licita, necessarium sit vt mutuans se non offerat ad mutuandum, sed alterius precibus compulsus mutuet?

An nõ possit se offerre. RESP. Id necessarium non esse: (etsi Conradus qu. 30. & quidam alij id existiment) vt rectè Nauarr. nu. 212. & Sotus supra ar. 3. ratio est, quia æqualitas & iustitia contractus nõ pendet ex eo, quòd desideres vel non desideres illum fieri: sicut possum offerre alteri equum meum, qui mihi valde est commodus, venalem; æstimato commodo, quo me priuo, in hoc tamen casu teneor patefacere emptori, me ratione commodi, quo priuor, amplius petere; ne decipiatur putando equum esse meliorem quàm sit, & ita emat meum commodum nesciens, loco bonitatis equi.

DVBITATIO 12.

Vtrum qui bona fide fecit contractum vsurarium, vel aliàs iniquum, quem si talem sciuisset, fecisset alium iustum; possit ratione lucri cessantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iusto lucraturus fuisset.

102 *Quidam affirmant.* QVidam viri sanè docti affirmant, & dicunt in tali casu contractum illum iniquum bona fide initum, reducendum esse ad limites contractus iusti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. Probatur hæc sententia Primò, Quia iste contractus est causa cur relinquat alium contractum, quo iustè lucratus fuisset: ergo poterit exigere interesse lucri cessantis.

Dices, Ergo etiamsi mala fide contraxisset, posset exigere interesse.

Respon-

Responderi potest negando consequentiam; quia dum mala fide cōtrahit iudicans cōtractum esse iniustum; tunc in contrahendo non censetur habere rationem lucri cessantis per alios contractus iustos. si enim illius rationem habere vellet, facilè in suo contractu posset constituere iustitiam & æqualitatem, & ita nō esset iniquus. Qui autem putat contractum esse iustum, non intendens nisi iustè contrahere; implicitè videtur in subsidium accersere omnes titulos iustos, qui in tali contractu possunt reperiri: & consequenter etiam titulum lucri, quod cessat ex alio contractu, quem fecisset, nisi hunc contractum probum putasset.

103 Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahentis seruatur æqualitas: & etiam est æqualitas ex parte materiæ; nam potest in ea materia inueniri titulus iustus; etiāsi à contrahente non consideretur: ergo talis contractus etsi secundum se sit iniquus, tamen ratione intentionis & tituli latentis potest iustificari.

Tertiò, Quia nemo per talem contractum putabit sibi factam iniuriam; non enim facta est iniuria formalis, cùm mutuator non intenderit nisi iustè contrahere; nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iustus, quem ille implicitè censetur voluisse: nō enim est necesse vt expresè cogitarit, si hic contractus esset iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compensationem lucri cessantis: quia sufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occasionem intentus. si enim rogaretur, diceret hanc esse mentem suam in omni contractu. Verùm hæc sententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primò, Quia si emisti rem minoris iusto, bona fide; postea tamen intellecta veritate teneris complere pretium; nec potes confugere ad alium contractum, quem cum alio iniuisses, & quo plus lucratus fuisses. ratio est, quia venditor non consensit in illum titulum; non enim mens eius est rem suam minoris iusto vendere propter interesse emptoris.

104 *Refutatio sententiæ generatim acceptæ.*

Secundò, Si vendas aliquid bona fide supra iustum, teneris postea comperta veritate restituere excessum, nec potes confugere ad lucrum cessans. ratio est, quia emptor non consentit in illum titulum, non enim intendit compensare interesse venditoris; sed tantùm emere rem iusto pretio. vnde quòd amplius soluat, est quia decipitur, putátque rem pluris valere, quàm reuera valeat. si enim sciuisset rei pretium, noluisset dare quantum dedit. quòd si illum excessum volebas ratione tui interesse, hoc ei debebas explicare, nam fortasse noluisset rem emere supra iustum, ob tuum incommodum sarciendum. Idem dicendum de locato & conducto, de cambijs & censibus.

105 *Limitatio sententiæ.*

Si tamen limitetur hæc sententia ad contractus eos, in quibus vterque contrahentium censetur consentire in eosdem titulos; ita vt is, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, vt fit in mutuo; sic non videtur improbabilis. & potest habere locum in quatuor casibus.

1. Si expressè intendas omni titulo lucrari.

Primò, Si quis dum alteri tradit, v.g. 100. intendat expresè omni titulo, quo potest, lucrari sex; hic poterit postea exigere sex; si reuera lucrū cessans, deductis deducendis, tanti æstimetur, etiamsi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, si alio iusto titulo salua sorte tantum poterat peti, vt per tres contractus cum mercatore; (de quibus infrà) aut per contractum census vtrinque redimibilis, aut alium: quia satis est vt intendat omni iusto titulo id lucrari à tali; vt eruditè docet Gregorius à Valentia disput. 5. qu. 25. pu. 2. ratio est, quia ad iustitiam, seu æqualitatem, perinde est siue titulus sit cognitus & volitus in genere, siue in specie; modò reuera extet & propter illum exigatur æquiualens.

106 *2. Si implicitè. Id fit tripliciter.*

Secundò, Si quis implicitè & virtute aliquem titulum iustum intendat; quod potest fieri tripliciter, Primò, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo consueuit passim à mercatoribus v.g. in Bursa accipi. tunc enim implicitè spectat illum titulum, ex quo illa consuetudo est orta, etiamsi illum in particulari ignoret. vnde si ille titulus sit in se iustus & reuera hîc & nunc subsit; potest iustè illud lucrum accipere. Orta autem videtur hæc consuetudo ex interesse, quod incurrunt mutuando: vnde si interesse lucri cessantis subsit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere; quia implicitè hoc interesse spectauit.

107 *Pecunia pupillorum.*

Simili modo, si consuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depositum (vt vocant) & exigendi 5. vel 6. pro centum, orta sit ex iusto titulo: (v.g. triplicis contractus cum mercatore, aut veri interesse) qui sic contrahunt iuxta morem receptum, implicitè spectant titulum illum vnde consuetudo illa est orta. vnde si subsit interesse, vel si ille cum quo cōtrahitur est talis, vt per tres contractus ab eo tantum peti queat, possunt illud exigere.

108 *Ex vi præcedētis propositi contrahens.*

Secundò, Censetur implicitè intendere iustum titulum, si ex vi præcedentis propositi, quo statuit in hoc contractu exigere lucrum omni titulo, quo potest, sese applicet postea ad hunc contractum celebrandum: tunc enim etiamsi actu id non cogitet, tamen implicitè censetur velle ita contrahere, & reipsa sic exequi, sicut ante proposuit. quo modo fortè excusari possent aliqui, qui initio cùm ad Bursam darent, expresè sæpius intenderunt illud lucrum omni titulo iusto accipere; & inde consuetudine contracta, non ampliùs postea id actu cogitant. nam censentur semper contrahere ex vi illius consuetudinis & habitus inducti per priores illos actus, in quibus erat expressa intentio omnium iustorum titulorum; quæ intentio censetur manere in habitu, & consequenter in omnibus actibus ex illo habitu seu consuetudine secutis.

109 Tertiò, Videri potest implicitè intendere iustum titulum, qui cupit iusto modo lucrari, & nō aliter. Hic enim intendit formaliter iustum titulum & ita est affectus, vt si sciret titulum huius contractus non esse iustum, nollet contrahere, sed faceret alium contractum; vel statim titulum iustum inueniret (vt lucri cessantis) & deduceret in pactum: vnde videtur iste virtute intendere titulum omnem iustum, qui subest; neque se alligare ad hanc formam contractus, v.g. mutui: nam ita est actu dispositus, vt si rogaretur quo titulo, quáve forma contractus velit lucrari illa sex pro 100. responderet, omni modo meliore, quo possum: quam clausulam notarij plerum-

plerumque solent addere Instrumentis,quia censetur ea esse mens contrahentium.

110 Hoc animo viri iusti, Deumque timentes solent contrahere, dum res est obscura. Iuxta hanc rationem excusari possent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines industrios vel mercatores deponere solebant. hi enim non intendunt nisi licito modo hoc lucrum percipere: & si rogarentur, ex vi suæ consuetudinis & præsentis affectus idipsum responderent. Itaque non ausim hos cogere ad restitutionem. quanquam putem non permittendum, vt quis in posterum sic contrahat absque expresso titulo ob quem lucrum petat: quia cùm tituli non considerantur expresè, non constat an ex parte rei seruetur æqualitas. deinde non satis liquet, an iste tertius modus implicitæ intẽtionis sit sufficiens. videtur enim potiùs intẽtio habitualis quàm virtualis: & si sit sufficiens, an reipsa interuenerit. quare hunc modum non probauerim in formali pacto mutui. nisi expresseris te velle contrahere meliore modo, quo potes.

DVBITATIO 13.

Vtrum ratione periculi sortis, vel difficultatum aut expensarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra sortem exigere.

111 *Ratione periculi.* QVidam putant id esse illicitum. Ita Nauarrus c.23.nu.81. Sotus lib.6.qu.4.ar.1.ad 1.& quidam alij, ob rationes infrà ponendas.

Respondeo tamen, Absolutè id esse licitum, vt docet Angelus Vsura 1.n.38. Syl. Vsura 1.q.35. Ioan. Medina C.de restitut.qu.38. §. Ad tertiam causam, Corduba in Summa qu.78. Petrus Nauarra lib.3.c.2.nu.343.& alij recentiores. Probatur Primò, Quòd me conijciam in tale periculum est pretio æstimabile; vt si mutuem homini non satis noto, aut decoctori, aut dubię fidei: aut si timeam probabiliter magnas molestias in recuperanda sorte: (quos casus ponunt Ioan. Medina & Pet.Nauarr.) ergo possum pro eo pretium exigere. iustissimum enim est, si pro eo, quod pretio æstimabile est, pretium exigatur.

Secundò, Quia fideiussor potest ratione periculi, quod fideiubendo subit, aliquid exigere: atqui fideiubere est quoddam mutuare.

Dices, Fideiussor accipit ratione obligationis, quam subit.

Respondeo, Non tantùm ratione obligationis, sed etiam & maximè ratione periculi. etsi enim possit ratione solius obligationis aliquid exigere; cùm omnis obligatio ciuilis sit pretio æstimabilis: tamen multò magis potest ratione periculi; vt patet in eo, qui fideiubet vbi periculum est nullum; & in eo, qui idem facit vbi magnum: hic enim longè amplius exigere potest, nec alius ei titulus in hoc suffragatur, quàm periculi.

Tertiò, Qui vendit ad diem, seu creditò, potest ratione periculi, quod subit dilata solutione, aliquid exigere supra iustum rei nudæ pretium, vt infrà cap.21.dubit.6.dicemus: atqui dilatio solutionis est tacitum quoddam mutuum: ergo si licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expresso.

Quartò, Si tibi cõmodem vel elocem equum, domum, vestem, possum aliquid exigere ratione periculi, quod tua causa subeo, si prudenter metuo ne apud te res pereat, vel deterior efficiatur; vt quia te noui negligentem aut non probæ fidei: (quod etiã Sotus fatetur) ergo etiam quando mutuo pecuniam. Nec satisfacit quod ait Sotus, esse discrimen, quòd ibi non transferatur dominium, hîc verò transferatur: hoc enim parum ad rem facit. nam sicut tu obligaris reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum; & sicut mea res tibi locata, est in periculo, ita summa mihi debita, est in periculo.

Quintò, Mutuator potest exigere vt mutuatarius ei caueat, dato fideiussore aut pignore: ergo potest etiam ipse aliquid accipere cùm periculum fideiussoris subit.

112 *Tria requiruntur.* Notandum tamen, Vt hoc iustè fiat tria requiri. Primò, Vt non cogas mutuatarium vt te adhibeat loco fideiussoris, sed liberum ei facias pignore vel fideiussore cauere: quia obligatio illa, quòd teneatur te loco fideiussoris accipere potiùs quàm alium, est onus quoddam pecunia æstimabile. Itaque non potes id ei imponere, nisi fortè ratione lucri cessantis, vt sic illud compenses.

113 Secundò, Vt non plus exigas ratione huius periculi, quàm ipse alteri velles dare pro talis periculi redemptione, si pecuniam tuam in illud conijcere cogereris. hoc enim est signum, te iustam æstimationem non excedere.

Tertiò, Vt sit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert etsi postea fortè damnum nullum euenerit: quia non pro ipso damno futuro, sed pro periculo damni pactus es.

114 *Obiectiones.* Sed cõtrà obijcitur ex Nauarro, Primò, Quòd hæc sententia sit contra communem sententiam Theologorum & Canonistarum.

Respondeo, Est contra communem sententiam, licitum esse cogere mutuatarium vt vtatur mutuante loco fideiussoris; non autem inire cum illo talem contractum, si sponte consentiat.

Secundò, *Ecclesia, inquit, determinauit cõtrarium, cap. In ciuitate, de vsuris. ex quo colligere licet Ecclesiam determinasse, talia pericula non esse considerabilia.*

115 *Cap. In ciuitate.* Respondeo, Falli Nauarrum; nam in illo cap. nihil aliud definitur ab Alexandro III. quàm ratione solutionis dilatæ non licere merces pluris vendere, quàm modò valeant; nisi dubium sit, illas plus, minúsve tempore solutionis valituras.

Vbi Aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui sors per dilationem solutionis exponitur; de hoc enim nulla fit ibi mentio; imò tacitè insinuatur id esse licitum. si enim tibi Ius est, rem quæ nunc valet 5. vendere 6. dilata solutione, quando dubium est, vtrùm ea tempore solutionis sit plus minúsve quàm sex valitura, vt docet Pontifex; multò magis Ius erit exigere aliquid supra rei præsentem æstimationem, ratione periculi totius sortis. si enim illud licet quia exponis te periculo amissionis lucri, multò magis hoc licebit; cùm te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, sed totius sortis amittendæ.

116 Tertiò, Ex cap. Nauiganti, de vsuris, vbi Gregorius IX. sic ait, *Nauiganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quãtitatem, pro eo, quòd suscipit in se pe-*

in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.

Expositio cap. Nauiganti. Respondeo, Vel Pontifex loquitur de eo, qui ita mutuat vt alterum cogat inire secum contractum præstandæ securitatis mercium aut pecuniæ: qui videlicet non vult mutuare, nisi alter alium contractum secum ineat, quo ipse certo pretio in se periculum pecuniæ vel mercium recipiat; & hoc est illicitum, & ex parte vsurarium, vt dictum est: quia hoc onus est pretio æstimabile, & fortè alia ratione, minore detrimento securitas præstari potuisset, dato pignore vel fideiussore. Ita docent Angelus & Sylu. suprà, & Ioann. Medina suprà, ad 4. & alij DD. ferè omnes; vel certè solùm intendit damnare vsuras centesimas, quæ in traiectitia pecunia iure ciuili permittebantur; de quibus dubit. 1.

117 Quartò, Ex Soto, Quamuis inquit periculum, quod subis mutuando vel vendendo creditò sit pretio æstimabile; tamen non potes pro eo quidquam exigere, nisi inuoluntariè hoc patiaris. atqui is, qui se offert vel rogatus mutuat, non patitur hoc periculum inuoluntariè: ergo non potest quidquam pro eò exigere.

Respondeo, Ad hoc suprà dub. 10. responsum est; nam eodem argumēto probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro cessante, nisi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non esse, quod assumitur. si enim pretio æstimabile est exponere pecuniam tali periculo; nihil refert vtrùm voluntariè aut inuoluntariè id facias. etsi enim dum res sponte offertur, eius pretium minuatur; (nam vt dici solet, *merces vltroneæ vilescūt*) & ideo minùs exigere debeas dum te loco fideiussoris offers, quam si ad hoc rogatus esses; tamen iudicio prudentis spectatis circumstantijs, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si posset aliquid exigi ratione metus & periculi; is, qui magis est meticulosus, posset plus exigere; quod est absurdum.

118 Respondeo, Metus debet niti iusta ratione; debet enim esse verum periculum, ob quod prudenter metuitur. vel tale vt ipsemet libenter tanti illud redimeret, si cogeretur subire.

DVBITATIO 14.

Vtrum ratione carentiæ pecuniæ, seu obligationis non repetendi ante certum tempus, possit aliquid exigi: vt si mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non solùm pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus.

119 *Quorundã sententia.* QVidam, vt refert Molina disput. 308. putant hoc titulo posse aliquid exigi, in qua sententia videtur esse Ioannes Medina C. de restitut. qu. 32. §. Inde infertur. vbi dicit, *Inde infertur posse mutuantē aliquid supra sortē recipere sine vitio vsuræ aut iniustitiæ: ratione grauaminis, quod ex carentia mutuatæ pecuniæ patitur; si inde non daretur occasio infamiæ aut scandali: quia ob illam causam licitum est vendenti, supra iustum pretium accipere.* hæc ille. quæ sententia probari potest Primò, Quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta summa, est pretio æstimabile, etiamsi nullum sit periculum in debitore: ergo etiam mutuare cum obligatione non repetendi. consequentia probatur, quia hoc est difficilius quàm illud. plures enim inuenias, qui nomine tuo fideiubeant pro tanta summa, quàm qui eam tibi velint ad tantum tempus mutuare, vt experientia constat. & ratio est; quia qui fideiubet in hoc casu, moraliter certus est se nullam pecuniam numeraturum; & si fortasse contigerit eam esse numerandam, certus est se eam recuperaturum: imò potest eam statim repetere, & omne interesse. qui verò mutuat, iam reipsa numerat, & quidquid euenerit, non potest ante annum repetere. si quoque interim ei obuenerit interesse, nō compensabitur, nisi expressè de eo fuerit conuentum.

Secundò, Licitum est aliquid exigere pro obligatione mutuandi 1000. suscepta per vnum annum: ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam mutuatam tanto tempore.

120 *Solutio quorundam.* Dices, Esse disparem rationem: nam omnis obligatio est pretio æstimabilis. vnde licet aliquid stipulari pro fideiussione & obligatione mutuandi, quamuis nihil sit periculi vel damni in illis. at verò quòd quis non possit mutuatam pecuniam repetere ante annum elapsum, non est obligatio aliqua, sed liberalis concessio suæ pecuniæ, (sicut fit in donatione, vbi donator nullam subit obligationem) quæ satis compensatur redditione æquiualentis in fine anni.

Refutatio. Sed contra Primò, Non solùm dantur obligationes ad actus positiuos sed etiam ad priuationes actuum. sicut enim me obligo ad aliquid faciendum; ita etiam me possum obligare ad non faciendum: vt si promittam alicui non vti via vel actu per agrum ipsius, non vrgere solutionem ante certum tempus, non vocare in Ius, non egredi vrbe. in quibus constat induci veram obligationem ad aliquid non faciendum: contra quam si fecero, Ius alterius violabo, & tenebor de damno secuto. Nec refert, quòd is, qui donat, nullam dicatur subire obligationem; quia plus oneris subit, quàm si obligationem solùm aliquam susciperet; cùm rem penitus à se alienet, non retento iure repetendi; quod omne est pretio æstimabile. *Obligatio ad nō agendum.* 121

122 Secundò, Etiamsi concederetur, non dici obligationem, tamen negari non potest, quin sit onus quoddam indebitum; tale autem onus subire est pretio æstimabile. sicut enim fieri potest vt is, qui fideiubet pro eo, qui maximè est soluendo, incommodum aliquod subeat; ita etiam fieri potest, vt is, qui mutuat cum tali onere, incommodum aliquod inde reportet, etiamsi modò non appareat; vt experientia docet. sæpe enim fit vt qui ditissimi videntur, nō sint; vel si sint, repentè fiant pauperes, & non sint soluendo per infortunium.

123 *Carētia pecuniæ an possit pretiū imponi.* Tertiò Probatur hæc sentētia; quia sicut alijs rebus & oneribus potest aliquod pretium imponi; ita etiam oneri carendi sua pecunia tanto vel tanto tempore. cùm enim pecunia sit instrumentum negotiandi, & priuare se instrumento suæ artis sit pecuniæ æstimabile; cur non etiam mercatores poterunt carentiæ pecuniæ pretium aliquod communi consensu imponere; præsertim si ratio boni communis id postulet? Quòd autem bonum commune postulet vt id faciant, probatur; quia cùm plurimi pecunia præsenti egeant, nec fa-

nec facilè possit inueniri qui gratis mutuare velit, (partim ratione periculi sortis, vel difficultatis in ea recuperanda; partim ne priuet se commoditate varijs modis negotiandi maximè per cambia, quæ hoc tempore vigent) ratio postulabat, vt mercatores communi consensu constituerent veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, spectatis omnibus illis circumstantijs, ex quibus ea carentia posset pro tempore pluris vel minoris æstimari; idque vt passim omnibus constaret quanti pecunia haberi possit, & ne singuli pro suo arbitratu suum interesse, suaque incommoda, cum magno mutuatariorum damno taxare possent.

124 Et hic videtur esse vsus Bursæ seu Peristylij Antuerpiensis, quò mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiæ vel inopiæ pecuniæ, multitudinis cambiorum, mercimoniorum, omniumq; lucrādi rationum, (in quibus opus est pecunia præsenti) statuunt tum per se, tū per suos proxenetas pretium carētiæ pecuniæ, quod mercatores mutuantes, pro eo quòd tanto tēpore sua pecunia careant, nec ante terminum constitutum liceat repetere, possint exigere. Hoc pretium interdum est sex pro 100. in annum; aliquando 7. 8. 9. 10. 11. 12. amplius quam 12. vetantur exigere

125 constitutione Caroli V. edita Bruxellæ anno 1540. 4. Octob. quę habetur pag. 767. diuersarum ordinat. vbi si ampliùs exigatur, declaratur vsurarium. Porro hoc pretium videtur posse ibidem exigere quiuis mercator, etiamsi nullum ei lucrum cesset. Primò, Quia est iustum pretium carentiæ pecuniæ inter mercatores. nam iustum pretium rei vel oneris in aliqua communitate, est, quod bona fide, causa boni communis, ab illa communitate spectatis omnibus circumstantijs imponitur. atqui hoc pretium sic imponitur: ergo est iustum. Secundò, Quando alicui rei vel obligationi ob iustas causas, quæ communiter adsint, est pretium impositum, possum illud exigere, etiamsi mihi talis obligatio non sit oneri, imò etiamsi sit commoda; eò quòd communiter tanti æstimetur: ergo etiamsi ex carentia pecuniæ per annum, non cesset mihi lucrum, nec sit periculum sortis; tamen quia huic carentiæ ob iustas causas tale pretium est impositum, possum illud exigere sicut cæteri: sicut pro fideiussione possum exigere pretium communiter taxatum, si quod sit, etiamsi nullū mihi sit periculum, imò etiamsi mihi sit percommoda: cùm tamen fideiussio potissimùm ex periculo incommodi æstimetur.

126 Hæ rationes videri possint alicui probabiles, potissimùm tertia; & iuxta eas consuetudo Bursæ Antuerpiensis excusabilis; quam præstaret seruari, quàm illam, quæ modò introducta est: qua multi nolunt cuiquam mutuare secundum morem Bursæ; sed tantùm dare ad cambium. vnde fit vt qui mutuando solùm lucrarentur 7. 8. vel 10. in 100. facilè extorqueant 20. vel 30. in 100. per varia cambia & recābia intra vnum annum.

Nihilominus sentio non esse tam laxas habenas mercatoribus dandas; nec illis concedendum vt quidquam supra sortem exigant, si illis ex carentia pecuniæ nullum lucrum cessat, nullum periculum impendet, nullum incommodum metuitur.

127 Primò, Quia sententia illa videtur noua nec illam apud authores reperio: ac proinde in re morali tanti momenti non facilè admittenda. Deinde quia carentia pecuniæ & obligatio non repetendi ante aliquod tempus, est quid intrinsecum rationi mutui: alioquin mutuum nō differret à precario) vnde si mutuum debet gratis fieri (vt constat ex supradictis) nihil pro hac carentia vel obligatione petendum est.

Ex hoc fundamento elicienda est responsio ad 1. & 2. argumentum.

Ad Tertium Responderi potest, tale pretium imponi à mercatoribus non posse; quia carentia pecuniæ non est pretio æstimabilis, nisi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

DVBITATIO 15.

Vtrum in mutuo pœna conuentionalis locum habeat; siue, vtrum licitū sit pacisci, vt mutuatarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnam suæ moræ vltra sortem.

128 RESPONDEO, Id esse licitum, Ita Scotus d. 15. q. 2. & ex Scoto, Gabriel q. 11. ar. 1. columna 4. Syluester, Vsura 1. num. 28. Ioannes Medina qu. 3. de vsura. §. Quarta causa, & Nauarr. cap. 17. nu. 215. & alij. Ratio est, quia debitor, qui est in mora, peccat contra iustitiam retinendo alienum seu alteri debitum; ac proinde dignus est pœna: ergo ex conuentione partium potest illi aliqua pœna constitui; sicut illi solet pœna imponi, qui à contractu resilierit: & hæc pœna poterit exigi etiamsi mutuans nihil incommodi sit passus. *Pœna conuentionalis.*

129 Dices, Nemo potest alteri imponere pœnam, quam teneatur subire, nisi Superior: ergo, &c.

Respōdeo, Solus Superior potest inuitum obligare ad pœnam; sed priuatus potest alterum obligare consentientē; tunc enim ille per suum consensum seipsum obligat, sicut in alijs pactis.

Notandum tamen, hìc requiri 4. conditiones. *4. Cōditiones requisitæ.* Prima est, Vt non fiat in fraudem vsurariam, vt notant Scotus, Gabriel & alij: vt si non cures vtrùm soluat ante talem terminum, an non; sed

130 vt possis lucrari ex mutuo, terminum illi cum pacto pœnali constituis. tunc enim non ex culpa, quæ nulla esset in non soluendo; sed ex vi mutui censeretur illud lucrum expectari. *1. Conditio vt absit fraus vsuraria.* eodem pertinet si vt lucreris, breuem nimis terminum, intra quem scis illum soluere non posse, constituas. Necesse igitur est vt dum mutuas, velis tibi ad talem terminum restitui, siue tua intersit, siue non; & vt is iusta temporis intercapedine, vt intra eum soluere queat mutuatarius, distet. tunc enim non restituendo peccabit; ac proinde potes pacisci de pœna; vt si contra hanc tuam voluntatem restituere omiserit, eam teneatur soluere. quòd si constituta iam pœna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen contra iustitiam; nec inde fit vt exactio pœnæ sit iniusta: (etsi contrarium sentire videatur Nauarrus suprà) quia omissio solutionis non ideo desinit esse peccatum.

131 Secunda est, Vt debitor verè sit in culpa non soluendo. *2. Vt sit culpa.* nam sine culpa non potest imponi pœna; siue ea sit iudicialis, quam Iudex imponit per sententiam; siue legalis, quæ lege est constituta; siue con-

siue conuētionalis, quæ constituitur ex cōuentione partium. vnde si factus sit impotens, non potest exigi, vt rectè notat Nauarrus suprà. Pari modo si contractus, cui apposita est pœna, iure sit irritus: quia absque peccato talis contractus potest non seruari. si tamen huiusmodi contractus iuramento esset confirmatus, pœna peti posset; quia tunc obligaret; ac proinde eius violatio esset peccatum, quod pœnam meretur.

132 *Si contractus erat irritus.*

Sed quid, si culpa sua factus sit quispiam impotens?

RESP. Si aduertit vel facilè aduertere potuit ex negligentia vel actione sua culpabili secuturam impotentiam, tenebitur ad pœnam. ratio est; quia tunc non soluere est culpabile, volitū in causa culpabili. vnde meretur pœnam. vt si alea vel commessatione decoxit rem familiarem. Secus si id ita factum sit, vt nullo modo aduerterit.

133 *3. Vt sit pœna moderata.*

Tertia est, Vt pœna sit moderata iuxta mensuram culpæ: quod etiam in pœna iudiciali & legali requiritur. quando enim pœna est immoderata, iniquè cogitur mutuatarius in eam consentire: ac proinde non potest peti, qua parte iustum modum excedit. Hinc pactum legis commissoriæ in pignoribus (id est, vt pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non soluerit) est iure prohibitum cap. Significante, de pignoribus, & L.1. & 2. de pactis pigno. Hinc sequitur, si pars debiti soluta fuerit, non posse totam pœnam exigi, sed partem tantùm; eam nimirum, quæ parti debiti proportione respondeat.

134 *4. Vt mora notabilis.*

Quarta, Vt mora sit notabilis. non enim vnius diei, vel etiam hebdomadæ interuallū ordinariè sufficiens dici debet ad pœnam incurrendam. hîc tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ spectādus est. Nam si concessum est spatium sufficiens, & intra illud solutio facta non sit, poterit peti, etiamsi vel vnum diem excesserit, si iuris rigore vti velit mutuator.

Petes, Vtrùm hæc pœna post moram sit debita in foro conscientiæ ante Iudicis sententiam?

135

RESP. Valde probabile est ante omnem sententiam deberi. Ita Syluester v. Pœna, nu.14. & Couarr. in epitome 4. Decret. 2. p.c.6. §.8. nu.11. & alij. ratio est; quia debetur ex vi pacti inter contrahētes initi. & sic communis sensus hominum eas accipit. vnde multùm differt hæc pœna à pœna legali & iudiciali, quæ non debentur ante sententiam; quia non ex vi pacti & promissionis rei; sed Iudicis præcepto, delictum punientis.

136 *Nō debetur ante quàm exigatur.*

Aduerte tamen, sicut legalis & iudicialis non debentur ante sententiam Iudicis, ita conuentionalis nō debetur ante exactionem partis, quæ hîc Iudicis vicem supplet: est enim nimis durum & moribus hominum non satis accommodatum, vt solutio debeatur ante exactionem: æquum verò, vt parte exigente; quia debetur ex pacto. quare sicut Iudici iubenti non licet resistere, ita neque parti exigenti pœnam conuentam, denegare. ita Couarr. loco citato. Molina disp.97. & multi Iurisperiti.

Dixi esse *valde probabile*; quia non est certum. Imò cōtrarium etiam probabile est; videlicet pœnam conuentionalem nō esse necessariò soluendam in foro conscientiæ antequam debitor illius per sententiam Iudicis cogatur. ita enim sentit Adrianus quodlib.6. a.1. cōcl.2. illatione 3. vbi generaliter docet, nullam pœnā esse soluendā ante condemnationem. Lopes l.1. de contract. c.31. & li.2. ca.34. Victoria, vt refert Lopes. insinuat Nauar. c.23. n.68. eandem tenet noster Sanches li.1. de matr. disput.37. & dicit multos neotericos doctissimos ita sentire. Ratio est; quia illa videtur esse mens contrahentiū & pœnam apponētium; nisi aliud exprimant. ideo enim apponunt pœnam vt cogant secum contrahentem ad seruandam fidem; & vt ius habeat compellendi ad eius solutionē, si fefellerit. confirmatur, quia cùm pœna sit contra voluntatem; eius conditio naturalis postulat, vt non sit debita solutio, nisi quis cogatur. hæc tamen ratio non omnino conuincit; quia quod ex pacto debetur, non requirit sententiam Iudicis. Itaque verius puto spectandam consuetudinem; quæ nisi requirat condemnationem Iudicis, credo teneri ante sententiam, ad solam partis requisitionem. In dubio tamen de consuetudine, censeo alteram sētētiam probabilem.

DVBITATIO 16.

Vtrum is, qui pignus ab alio habet, si fructus ex eo perceperit, teneatur eos in sortem putare.

137

DICO Primò, Si pignus creditori datum sit tantummodo in securitatem debitorū, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in sortem computare; nisi ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel periculi sortis, vel pœnæ conuentionalis, (iuxta ea, quæ suprà diximus) vel ratione expensarum in pignore custodiendo factarū, posset eos retinere. est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap.1. & 2. de vsuris. ratio est; quia nullū ius habet ad fructus illos ratione mutui. vnde etiamsi agrum sterilem, quem mutuator non colebat, acceperit in pignus; si sua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos, deductis expensis in colendo factis, referre in sortem. vt rectè Nauarrus cap.17. nu.216. contra Sotum: quia fructus hoc ipso, quo nascūtur ex re alterius, pertinēt ad dominum illius rei. vide suprà ca.12. dub.17. Quòd si quis vellet accipere fructus rei, quæ in pignus offertur, & nihilominus postea recipere sortem; deberet illam rem emere cū pacto de retrouēdendo. tunc enim posset percipere fructus, donec venditor rem suam redimeret; vt rectè Caietanus q.78. ar.2. circa resp. D. Thomę ad sextum. nam tempore illo medio res ipsius esset, & rei periculum; vnde etiam fructus. posset autem hæc emptio fieri etiam post contractum mutui & pignoris, si vtriusque consensu rescisso contractu mutui, iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo; de quo infrà cap.21.

138 *Quo modo possint fructus pignorū percipi.*

139 *Duæ exceptiones; in feudo, & in emphyteusi.*

Excipiuntur duo casus, in quibus creditor non tenetur fructus pignoris in sortem computare. vt docet Nauarrus cap.17. nu.217. & Gabriel d.15. q.11. ar.2. concl.4. & alij. Prior est, si feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum: tunc enim dominus directus feudi potest eius fructus percipere, sorte manente integra; vt patet ex cap.1. de feudis, quod est Innocentij III. & cap. Cōquestus, de vsuris, quod est Alexandri III.

Posterior est, si emphyteuta oppigneret domino directo rem emphyteuticam: tunc enim dominus directus, etiamsi laicus sit, potest fructus rei illius percipere. ratio horum est; quia contractus feudi & emphyteusis habent tacitas quasdam conditiones, cum quibus semper censentur celebrari, nisi contrarium exprimatur. inter has vna est, vt si dentur in pignus domino directo, possit ipse percipere eorum fructus, sorte non imminuta; idque ne res apud dominum directum existens fructificet alteri, quod non videtur consonum rationi. Ex similibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis casibus reuertatur ad dominum directum. vt docet Syluester v. Feudum nu. 17.

140 Requiruntur tamē tres conditiones vt dominus possit fructus istos percipere. Primò, Vt non exigat obsequium vel pensionem solitam. Secundò, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte est melior effecta per industriam emphyteutæ. Tertiò, Vt feudum vel emphyteusis non sit comparata magna pecuniæ summa, vel magnis obsequijs antecedētibus; sed bona ex parte gratis concessa: aliàs iniquum esset pactum illud de fructibus horum (cùm oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiendis. vide Syluestrum suprà nu. 29. & 30. Nauar. & Gabrielem suprà.

141 Dico Secundò, Si pignus datum sit non solùm ad debiti securitatem, sed etiam vt creditor interim eo fruatur, loco rei debitæ; tunc non tenetur eos in sortem conferre. Hoc modo intelligendū est caput Salubriter, de vsuris, vt rectè ostendit Molina disput. 321. & colligitur ex Caietano loco cit. sic enim ait Innocentius III. illo cap. *Sanè generum, ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligata, computandos in sortem non credimus compellendum: cùm frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.* q.d. ideo fructus talis pignoris non sunt computandi in sortem; (in diminutionem dotis) quia tale pignus non consueuit dari vt dos minuatur; cùm fructus dotis integræ frequenter non sufficiant oneribus matrimonij sustentādis; in quem tamen finem dos datur. non ergo mens soceri est, vt ratione horum fructuum dos minuatur; sed vt gener fruatur illis, donec ei dos repræsentata fuerit. hæc videtur esse mens Pontificis: non enim intendit aliquid statuere præter ius commune, aut aliquod priuilegium cōcedere genero ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione cōtractus non habeat; (vt ex ipso modo loquendi satis patet) sed tantùm explicat generum non teneri, supposita cōsuetudine, quæ passim viget.

cap. Salubriter, de vsuris.

142 Hinc sequitur Primò, Generum hos fructus posse seruare, etiamsi ex dilatione dotis nullum ei lucrum cesset; quia non conceduntur hi fructus ratione lucri cessantis: (vt plerique DD. putant, teste Couarr. l.3. variar. c.1. nu.3.) sed vt onera matrimonij, donec dos soluatur, sustententur; nisi de contraria soceri intentione constet. Idem dicendum, etiamsi is, qui dedit dotem, sit extraneus.

Nō requiritur vt genero lucrū cesset.

Secundò, Si constet socerum pignus non dedisse, nisi in securitatem dotis, non potest gener fructus retinere, nisi ratione lucri cessantis: (vt si socer sit in mora, non soluens tempore constituto) ratio est, quia tunc isti fructus pertinent ad socerum; neque genero alia ratione sunt debiti, vti suppono. Vnde gener in hoc casu non potest obligare socerum, vt socer ei illos fructus concedat, aut vt nouum contractum, quo illos possit percipere donec dos soluatur, secum ineat. Posset tamen lege constitui, vt etiam in hoc casu, gener ad onera matrimonij sustinenda, possit percipere fructus pignoris, donec dos soluatur: imò vt possit petere à socero pensionem annuam, donec dotem soluerit; idque non tantùm ratione interesse, sed etiam tanquam pretium onerum matrimonij. hoc enim æquitati est consentaneum, & pertinet ad Reipub. bonam ordinationem & tranquillitatem.

Potest lege statui, vt percipiat fructus pignoris.

143 Tertiò Sequitur, Viduam non posse soluto matrimonio percipere fructus pignoris, ei pro securitate dotis assignati; nisi ratione lucri cessantis vel damni emergentis: quia tale pignus non solet dari nisi ad securitatem. Contrarium tamen tenent multi DD. Bannes q.78. a.2. sub finem. Petrus Arragon. ibidem. Lopez, & quidam alij. vnde sententia illa non est improbabilis. Sed puto spectandam consuetudinem, vel mentem oppignerantis.

DVBITATIO 17.

Vtrum licitum semper sit in mutuo pacisci, vt res restituatur in eadem mensura, etiamsi pretium eius, tempore restitutionis creuerit:

VT si mutues mihi 10. modios tritici, valētes nunc 20. aureis, vtrùm possis exigere totidem modios, etiamsi pretiū crescat ad 25. aureos.

144 Sotus lib. 6. q. 1. ar. 2. putat in mutuo semper posse exigi eandem mensuram, seu idem pondus rerum. ratio ipsius est, quia in mutuo spectatur proportio seu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. si enim pretiorum æqualitas spectaretur, esset potiùs emptio & venditio, quàm mutuum. Sed vtendum distinctione, vnde

145 Dico Primò, Si sit dubium vtrùm res tempore restitutionis valebit pluris an minoris, potest mutuator exigere parem mensuram rei æquè in se bonæ, eamque suo tempore accipere, etiamsi interim pretium eius valde creuerit. ratio est, quia tunc par est vtriusque cōditio. sicut enim mutuator potest lucrari, ita & amittere. vnde si lucretur, non prouenit id ex obligatione mutui; (quasi illud lucrum supra sortem exigatur ex pacto) sed per accidens, & casu fortuito, eò quòd res tempore redditionis, facta sit maioris æstimationis. In hoc casu vera est sententia Soti.

Si dubium an pluris minorisve valebit.

146 Dico Secundò, Si certū sit vel saltem probabilius rem valituram minoris, potest mutuator maiorem quàm dederit mensuram exigere, (prout id magis vel minùs certum fuerit) vt fiat æqualitas; idque siue rem illam esset nunc venditurus aut in familia consumpturus, siue seruaturus. Probatur; quia qui dat mutuum, potest spectare in re sua non solùm naturalem bonitatem, sed etiam pretiū; & exigere vt restituatur æquale non solùm bonitate, sed etiam pretio. si enim in omnibus alijs cōtractibus potest exigi æquale in pretio; cur non etiam in mutuo? ergo si tibi mutuo 10. modios

Si certum valituram minoris.

modios dum valent 25. aureis, possum pacisci, vt restituas mihi 12. modios & dimidium, si tempore restitutionis singuli modij non valebunt nisi duobus aureis; quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æstimatione meis decem.

147 Dico, *Si tempore restitutionis non valebunt nisi duobus*: quia non possum te obligare, vt ad illud tempus differas restitutionem; possum tamen obligare vt non differas vltra certum terminum, & intra illum soluas, ea mensura, quæ adæquet pretium mensuræ, quam tibi nunc trado.

Dices, Iste contractus non est mutui, sed venditionis frumenti tui & emptionis alterius: nam implicitè exigis pretium frumenti tui, (quod est 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi suo tempore reddendum.

Sed contrà, Si esset contractus emptionis & venditionis, non possem exigere vt reddas mihi rem eiusdem speciei. si enim pretium frumenti mei est 25. aureorum, debeo illo in vēditione esse contentus: nec possum vlteriùs obligare emptorem vt vendat mihi vicissim frumentum vsque ad illam summam, pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur supra iustum pretium. Est igitur formalis contractus mutui, etsi implicitè venditionem & emptionem contineat.

148 *Non refert, quòd eā nō eras seruaturus.* Dices, Si rem illam eras seruaturus in illud vsque tempus, quo minoris erat valitura, non censetur tibi pluris nunc valere, quàm tunc valebit: ergo non potes nunc pro ea amplius exigere, quàm tunc valebit. Quidam concedunt totum.

Sed neganda est consequentia; quia etsi totò eo tempore, quo manebas in proposito illam seruandi non pluris valeret; tamen hoc ipso, quo mutasti illud propositum, statuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æstimare secundum præsentem valorem, quem modò habet, ac proinde huic æquale exigere.

149 *Si nō est cōuentum de maiore mēsura.* Petes, Quid si in contractu non fuerit conuentum de restituenda maiore mensura, vel de exæquando pretio, sed tantùm de restituendo mutuo, tenebitúrne mutuatarius postea cùm pretium decreuerit, maiorem mensuram restituere? Petrus Nauarra l. 3. c. 2. n. 252. & sequentib. putat eum teneri. Primò, Quia alioquin non seruatur æqualitas pretiorum, quæ in cæteris omnibus permutationibus seruari solet. Secundò, Si mutuo tibi 100. aureos dum singuli valent 12. regalibus, & postea decrescat pretium eorum vsque ad 11. non satisfacis si mihi restituas idem pondus auri; sed maius dare debes: ergo similiter in aliis, vbi materia distinguitur à pretio. Hæc sententia est probabilis.

150 *Nō tenetur reddere maiorem.* Contraria tamen videtur vsu recepta: quam tenet Sotus supra. ratio est; quia in mutuo ita vsu receptum est, vt mutuatarius non censeatur obligatus, nisi ad reddendam rem similem specie, & parem bonitate & mensura; nisi ratione mutationis pretij aliter sit conuentum. hæc enim est conditio puri mutui, cui nulla implicitè miscetur emptio aut venditio.

151 Ad primum responderi potest, In mutuo nudo, non spectari æqualitatem pretiorum, sed bonitatis naturalis & mensuræ. quamuis si mutuās velit, possit etiam habere rationem pretij: sed si non fecit, sibi imputet.

Ad secundum: Alia est ratio nummorum, alia frumenti & rerum similium. in nummis enim non spectatur nisi pretium: vnde non debet restitui nisi pretium æquale. in alijs rebus primariò spectatur ipsa materia. nemo enim petit mutuū frumentū propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus & substantiam eius.

152 *Si valituria pluris, non potes exigere mensuram parem.* Dico Tertiò, Si certum est, vel probabilius rem tempore traditionis valituram pluris, quàm modò valeat, nō potes ad parem mensuram reddendam obligare; sed tantùm ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei à te traditæ. vt si 10. modij, qui nunc valent 20. aureis, restituendi sint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere vt restituantur 10. ratio est, quia non potest pacisci vt aliquid reddatur vltra id, quod æquiualet rei tuæ. 10. autem modij tēpore redditionis pluris valebunt quàm res tua, quam modo tradis. excipe, nisi rem tuam vsque ad illud tempus consti-153 tuisses seruare; tunc enim ratione lucri cessantis posses amplius exigere quàm res valeat. hìc tamē detrahēda esset æstimatio custodiæ vsque ad illud tempus faciēdæ, & æstimatio periculi corruptionis; tantoque minùs exigendum.

154 *Posse exigi mensuram parem, est probabile.* Aduerte tamen, Sotū supra & Molinam dispu. 311. putare nō esse contra iustitiam, etiamsi exigat in hoc casu parem mensuram; modò nō obliget illum vt differat solutionem vsque ad illud tempus, sed solùm obliget vt soluat dum mutuans repetet. ratio est, quia tunc mutuatarius sibi imputare debet quòd expectauerit donec pretium creuit. Hæc sententia etiam probabilis est, si non erat certum, pretiū fore augendum; vel si mutuans constituerat rem seruare, aut erat adhuc anceps. alioquin si constabat pretium augendum, & constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus, nō video quo iure possit æqualem mensuram repetere: hoc enim est manifestè aliquid lucrari supra æstimationem sortis; ex pactione mutui.

DVBITATIO 18.

Vtrum dominium vsurarum transferatur in vsurarium.

155 *Sententia quorūdam, transferri dominium.* MVlti putant vsurarium acquirere dominiū vsurarum, (id est, earum rerum, quas ratione mutui supra sortē accepit) siue illæ sint vsu consumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia; siue non, vt vestes, annuli. Ita docet Scotus in 4. d. 15. q. 2. ar. 3. ad secundū. Palud. ibidem q. 2. ar. 5. Nauar. c. 17. nu. 265. Fundamentum præcipuū est, quia volūtas illa mutuatarij, qua illas soluit, sufficiens est ad dominium transferendum. nam absolutè voluntariè soluit; & solùm inuoluntariè secundum quid. Sed contraria sententia est communior, pro qua

156 *Si misceantur.* RESP. & Dico Primò, Si res illę nomine vsuræ acceptæ, ita misceantur rebus vsurarij similibus, vt non possint ab eis distingui, tunc earum dominium censetur translatum. est cōmunis sententia DD. colligitur ex §. Si duorum, Instit. de rerum diuisione. & L. Si alieni, ff. de solutionibus, vbi dicitur; *Si alieni nummi inscio vel inuito domino soluti sunt, manent eius, cuius fuerunt. si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri qui accepit in libris Cassij scriptum est; ita vt actio domino cum eo,* qui de-

Dominus habet Ius in re, quãdiu manet eadem.

qui dedisset, furti competeret. valde tamen credibile est, quamdiu cumulus iste extat, aliquo modo idem permanens, siue apud vsurarium, siue apud alium; eum, cuius res ibi permixta est, habere ius in re, vt ante alios omnes ei ex illo satisfiat:

157 Imò eum posse sibi ex illo occultè accipere, quantum è re sua ibi permixtum esse nouit. ratio est, quia etsi quando misceo v. g. frumentum alterius, frumento meo absque voluntate domini, aceruus ille ex vtroque resultans non fiat communis ac proinde nec singula grana communicētur, sicut cùm vtriusque cõsensu miscetur: tamen cõpetit illi actio in rem, quamdiu aceruus extat totus. vt habetur Instit. suprà. quod est valde consentaneum iuri naturali. cur enim cùm certò mihi constat rem meam esse huic permixtam, non possim mihi vindicare ex mixto illo, quantum de meo inest? Confirmatur ex L. Marcellus, §. Pomponius, π. De rei vindicatione, vbi dicitur, *si quid, quod eiusdem naturæ est, ita confusum & mixtum est, vt separari nequeat, pro parte vindicandum, vt puta, meum argentum & tuum in massam redactum est.*

158 *Non transfertur dominium vsurarum.* Dico Secundò, Si non ita permisceantur, non transfertur earum dominium in vsurarium; ac proinde nunquam transfertur ex vi solutionis seu traditionis factæ ratione contractus mutui. Est communior sententia DD. D. Thomæ ar. 3. Caiet. to. 2. opusc. 8. cap. 1. Medinæ q. 4. de vsura, §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. ar. 4. Couar. l. 3. variarum c. 3. nu. 6. & aliorum. ratio est; quia per illam solutionem mutuatarius non intendit donare gratis, vti suppono, nec plus iuris dare vsurario quàm habeat, aut quam ei debeatur ratione mutuationis: atqui ratione mutuationis nihil debetur præter sortem: ergo non intendit transferre dominium, sed solùm externam traditionem facere, quæ necessaria est vt fidem suam liberet, & pecuniam mutuam impetret. confirmatur ex L. Nunquam, π. De acquir. rerum domin. Vbi dicitur, *Nunquam nuda traditio dominium transfert, nisi præcesserit venditio, aut iusta aliqua causa*; atqui hîc non præcessit iusta causa, id est, iustus titulus: ergo. Addo, etiamsi quis fateri vellet, transferri dominium, hoc tamen est adeo debile, vt nullius sit momenti: quia tenetur sponte restituere propter iniuriam: & mutuatarius retinet Ius in re; sicut quando aliquid metu extortum est. de quo suprà cap. 17. dub. 6.

159 Hinc patet responsio ad fundamentum diuersæ sententiæ, Illam voluntatem non esse sufficientem, non defectu voluntarij propriè; quia est absolutè libera; sed quia per eam non est volitum vt istæ vsuræ absolutè cedant in dominium vsurarij, sed solùm vt sint ipsius, quatenus ei debentur, non aliter.

160 *Si sit res fructifera, etiã fructus deberi.* Ex his sequitur, si res nomine vsuræ accepta, sit fructifera, non solùm rem illam, sed etiam fructus perceptos restituẽdos esse. vt docet D. Thomas suprà. quod etiam admittunt illi, qui putant dominium vsurarum transferri in vsurarium. vide Couarruuiam l. 3. varia. c. 3. nu. 6.

161 *Res pecunia vsuraria parta, est vsurarij.* Dico Tertiò, Res tamen lucrifactæ pecunia vsuraria, statim ac ipsi traditæ fuerint, transeunt in ipsius dominium: est communis sententia DD. D. Thomæ ar. 3. Adriani in 4. tract. de restitut. q. De vsura. §. Occurrunt, Medinæ, de vsura q. 4. §. Ad quartum principale, Couarr. lib. 3. var. c. 3. nu. 6. & aliorum. & colligitur apertè ex L. 1. C. Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. vbi significatur eum effici dominum, cuius nomine alienâ pecuniâ res empta fuerit, si ei tradatur possessio, & L. 8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerint, sed sibi tam actionem empti, quàm dominium, si ei tradita fuerit possessio, quærit.* Item L. Si ex ea, C. De rei vindicat. ratio est; quia talis res est fructus industriæ, non pecuniæ. vt quæ per se sit sterilis.

162 Dices, Talis contractus est inuoluntarius ex parte emptoris: (si enim sciret rem esse alienam, nollet emere) ergo est irritus. confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, nisi venditor transferat vicissim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non potest vllo modo facere: ergo, &c.

RESP. Eum quidem aliquo modo esse inuoluntarium, cùm ex errore procedat: quia tamen hic error non est circa rei substantiam, sed circa conditionem quandam extrinsecam, non est ipso iure contractus irritus. potest tamen emptor illum rescindere vbi sciuerit, & pretium repetere, vt constat ex cap. 17. dubit. 5. sed quamdiu hoc non facit, pretium est venditoris. Ad confirmationem: Non intendit pretium transferre sub conditione illa; sed transfert illud absolutè cum onere vt venditor rem quoque transferat in ipsum. vnde venditor statim fit dominus pretij traditi; sed manet obligatus vt rem faciat emptoris; teneturque de euictione.

163 *Si vendat res alienas.* Dico Quartò, Si vsurarius res alienas loco vsurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij; licet dominium istarum rerum non transferat in emptores. Prior pars patet ex L. Qui vas, in fine, π. De furtis, vbi dicitur, *Nummus, qui redactus est ex pretio rei furtiuæ, nõ est furtiuus.* & paulò ante. *Cùm fur rem furtiuam vendidisset, eiq́; nummos pretij dominus rei per vim extorsit: furtum eum nummorum fecisse, rectè responsum est.* potest tamen dominus pretium capere in compensationem, quando timet se rem suam non recuperaturum.

164 Aduerte tamen, hîc requiri vt emptor bona fide res illas emerit nesciens esse alienas. si enim id sciuit, contractus est irritus. vnde tunc vsurarius non acquirit dominium pretij. vt patet L. Si in emptione, π. De contrahenda emptione.

Altera pars probatur; quia qui non est dominus rei, nõ potest illius dominium in alium transferre. vt colligitur L. Ex empto, π. De actionibus empti. hinc vbicunque reperta fuerit, poterit à priore domino vindicari.

DVBITATIO 19.

Quænam possimus ab vsurarijs titulo gratuito vel oneroso accipere.

HÆc quæstio locum habet in omnibus debitoribus, qui non sunt soluendo.

165 *Si res sint alienæ.* RESP. & Dico Primò, Non potes ab vsurario vel fure accipere vllo titulo res alienas, quæ in specie extãt, vt vestes, catenas, lectos; etiamsi ipsi eas alienando, non fierent impotentiores ad soluendum. ratio est; quia cùm ipsi talium rerum non habeant dominium, non possunt illud in

lud in alium transferre. Hinc sequitur eas non posse emi. & si quis eas sciens esse alienas emeret, teneretur ad restitutionem earum, & etiam fructuum omnium.

166 Notandum tamen est, hæc esse intelligenda, quando inuito domino emerentur. secus verò si ex consensu eius, saltem tacito & præsumpto. vnde excusandi videntur, qui emunt pignora & alia, quæ vsurarij passim in oppidis publicè vendunt. Primò, Quia non constat an hæc sint aliena; talia enim solent sponte à mutuatarijs relinqui per modum venditionis pro sorte & vsuris. & ita dominium eorum transit in vsurarium, quamuis teneatur pretium supplere. Secundò, Quia mutuatarij postquam ea reliquerunt pro vsuris, non solent curare ad quos perueniant; & si rogarentur, libenter facerent potestatem emendi.

Emptio pignorum ab vsurarijs.

167 Dico Secundò, Potes ab vsurario & à fure accipere etiam titulo gratuito res eas, quarum ipse dominium habet. ratio est; quia hæ res non sunt alienæ, sed ipsius vsurarij: neque alijs sunt vlla reali obligatione obnoxiæ. non enim res vsurarij sunt tacitè hypothecatæ pro vsuris, vt quidam olim putarunt. nusquam enim in Iure positiuo talis hypotheca constituta inuenitur: Iure autem naturali nulla est tacita hypotheca. Accedit quòd ne furis quidem bona pro furtis hypothecata sint, vt communiter DD. docent. vide Nauar. c. 17. nu. 265. Syluestrum Vsura 6. nu. 5. Couar. l. 3. varia. c. 3. nu. 6. & alios: ergo potest earum dominium validè in alios transferre. consequentia patet, quia dominus rei alteri non obligatæ, habens liberam administrationem, potest eius dominium transferre in alium.

Si vsurarij propria.

Petes, Quid si per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad soluendum?

168 RESP. Multi DD. in hoc casu docent, eum, qui aliquid accepit, teneri ad restitutionem: quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniustè.

Si res alienetur in fraudē creditorum.

Sed vtendum est distinctione. Primò, Si non inducis illum ad donandum vel ad alienandum, sed ipse sponte tibi donat, vel vendit, aut emit; non teneris ad restitutionem in foro conscientiæ, etiamsi scias ipsum per hoc fieri impotentem ad soluendum. Ita Petrus Nauar. l. 3. cap. 4. nu. 218. & Molina disput. 327. colligitur apertè ex L. vltima. §. 4. ff. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata; quia illæ res nemini sunt obstrictæ, & ipse est earum dominus; & nulla lege est inhabilis ad transferendum earum dominium: ergo transfert reipsa. Nec obstat, quòd ille peccet donando, quatenus per hoc reddit se impotentem ad soluendum creditoribus: quia tu non es causa cur velit donare; sed supposito quòd ipse sponte velit, tu acceptas, vtens iure tuo. nec enim vel iustitia, vel charitas postulat, vt negligas tuum commodum, etiamsi inde per accidens sequatur alteri tantundem damni.

Si nō induxisti ad donādū, potes accipere.

169 Aduerte tamen, si titulo gratuito accepisti, iure ciuili concedi creditoribus actionem, qua possint illud à te repetere. & quidem si sciuisti illum ea donatione fieri impotentem, cogeris restituere, etiamsi neque res extet, neque ex ea factus sis locupletior. si verò nesciuisti, solùm teneberis quatenus extat, vel ex ea factus es locupletior. vt patet ex L. Quòd autem, ff. Quæ in fraudem creditorum. Quòd si titulo oneroso accepisti; si quidem sciuisti illum sic reddi impotentem (vt si venderet domum vel agrum, vt insumat in conuiuia, in ludum) cogeris reddere non restituto pretio, nisi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, vt patet L. 7. 8. & vltima, ff. Quæ in fraudem creditorum. Si verò nesciuisti, non datur actio creditoribus ad rescindendum; vt expressè habetur L. Quòd autem, vbi dicitur; *Si quid in fraudem creditorum factum sit, si tamen is, qui cepit, ignorauit, cessare videntur verba edicti.*

Conceditur actio iure Ciuili.

170 Notandum est, hanc actionem concedi creditoribus solùm per vnum annum, qui computandus est ab eo die, quo primùm sciuerunt alienationem esse factam; vt patet ex iuribus citatis.

Secundò, Si verò illum induxisti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem, teneris ad restitutionem, si hæc impotentia sit causa non soluendi. ratio est, quia qui causam damni dat, damnum dedisse videtur. Si tamen hæc impotentia non sit causa cur non soluat, non teneris; vt si ipse eâ esset industria vt facilè posset tantundem lucrifacere: tunc enim non impotentia, sed negligentia esset causa non soluendi. Pari modo si iam ante statuerat non soluere: (vt fit in multis occultis vsurarijs) tunc enim etsi tua inductione fiat impotens, tamē non teneris ad restitutionem; quia hæc inopia non est causa non soluendi, sed propositum illud prauum: confirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non censent sibi fieri iniuriam, si quis à talibus aliquid sibi donari vel condonari petat.

Si induxisti eum.

171 Notandum tamen est, eum, qui induxit alium ad donandum, aduertens eum sic reddi impotentem solutionis, debere esse paratum ad restituendum, quandocunque viderit illum cupere soluere suis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipse sua inductione est causa) impediri. ratio est, quia in eo casu ipse est causa non soluendi, cùm sit causa impotentiæ, propter quam debitor non soluit. Idem dicendum, si creditores putentur bona illius publica authoritate occupaturi: quia tunc esset causa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent.

Debes esse paratus restituere.

172 Dico Tertiò, Si vsurarius vel alius debitor nō est soluendo, nihil potest ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per testamentum, codicillum, fideicommissum, vel donationem causa mortis; sed totum in conscientiæ foro restituendum creditoribus. colligitur ex L. Quòd autem, §. 9. ff. Quæ in fraudem creditorum. & L. vltima. §. 2. C. de iure deliberandi. ratio est, quia nemo post mortem suam habet potestatem lucrandi & compensandi creditoribus, si quid ex bonis ipsius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit. ergo par non est, vt de rebus suis possit pro eo tempore cum damno creditorum disponere. confirmatur; quia ideo potest res suas alienare dum viuit; quia quamdiu viuit, manet ipsius persona obligata, quæ adhuc lucrari potest: ergo cùm post mortem non possit ipsius persona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde soluatur creditoribus; non potest etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare.

Per vltimā voluntatē nō licet accipere.

DVBITATIO 20.

Vtrum hæredes vsurarij teneantur in solidum.

173 NAuarrus cap.17. nu. 278. sentire videtur, singulos hæredes in solidum teneri: ait enim, *Si quis hæredum non habeat vnde restituat, alius ad id pro sua hæreditatis parte, quantum feret obligabitur.* Probat per cap. Tua nos, de vsuris, vbi dicitur, *Quòd filij ad restituendas vsuras, ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si viuerent, cogerentur.* Idem censet de donatario & legatario, deficientibus hæredibus. Eandem tenet glossa in illud caput. Sed contraria est verior, pro qua

174 *Si res aliena in specie extet.* Dico Primò, Si res aliqua in specie extet apud vsurarium, quam nomine vsurarū acceptam esse constet, ea ad quemcunque hæredem deuenerit, est restituenda. Patet ex dictis; quia est aliena. secus est de ijs, quæ pecunia vsuraria sunt coëmpta; nam horum dominium est penes vsurarium, vt dictum est suprà dub.18.

175 Dico Secundò, Hæredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero; sed singuli tantummodo pro sua parte iuxta vires hæreditatis. Ita Caietanus tomo 2. opusc.8. quod est de vsura q. 5. Syluest. Vsura. 6. qu.10. Couarru. l. 3. variar. cap.3. Sotus lib. 6. q.1. ar.4. Medina q.4. de vsuris. §. Ad quintum principale. ratio est, quia in successione hæreditatis sicut bona defuncti diuiduntur in hæredes, ita etiam eius obligationes personales & debita. rationi enim consentaneum est, vt qui tantummodo ex parte commodum percipit, onus quoque ex parte duntaxat sentiat. dico *personales*, quia si aliquid obligatione reali sit obstrictum, illud in totum conueniri potest.

Ad cap. Tua nos, Respondeo, Ibi tantùm significari totam obligationem restituendi transire ad hæredes simul iunctos; ita tamen vt singuli non teneantur, nisi ex parte.

176 *Legatarij nō tenētur.* Dico Tertiò; Etiamsi omnes hæredes deficiāt, tamen legatarij & donatarij non tenentur ad restitutionem, si illa, quæ hæredibus relicta sunt, sufficiunt ad soluenda debita, & ad portionem hæredibus iure debitam. Ita docet Ioannes Medina suprà. Probatur, quia onera debitorum testatoris non transeunt ad legatarios, sed ad hæredes: hoc enim ratio hæreditatis includit, hæres enim dicitur, qui succedit in vniuersum Ius defuncti. L. Hæreditas, ff. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiusdem; substituitur enim in locum defuncti.

177 *Si bona relicta hæredibus nō sufficiant ad onera.* Aduerte tamen, si bona hæredibus titulo hæreditatis cum oneribus defuncti relicta, non sufficiunt vt ipsi solutis debitis habeant suam legitimam, vel quartam iure debitam; tunc legatarios & donatarios, quibus aliquid causa mortis donatum est, teneri contribuere, seruata proportione, vt solutis debitis legitimā vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur, obtineant; vt patet ex dictis cap.19. dub.7. *Falcidiam detrahunt.*

DVBITATIO 21.

Quinam ex cooperantibus ad vsuras teneantur ad restitutionem.

178 RESPONDEO & Dico Primò, Omnes eos teneri, qui agunt partes vsurarij, & sunt causa efficax cur vsuræ soluantur, vel solutæ non repetantur. Tales sunt Primò, Qui persuadent alicui vt fiat vsurarius & vsuras exigat; vt rectè Nauar. cap.17. nu. 265. & Sotus l. 6. q.1. ar.4. sub finem. sicut qui suadet alteri vt fiat fur, tenetur de damno inde secuto; nisi fortè putauerit, mutuatarijs, qui aliter mutuū obtinere nequeūt, id gratum fore. tunc enim quodammodo illorum partes agit, ipsisque tacitè consentientibus & ratum habentibus, suadet. *Qui agūt partes vsurarij, tenētur.*

179 Secundò, Omnes Iudices, qui statuto vel sententia compellunt soluere vsuras, vel decernunt vt solutæ non repetantur, tenentur in solidum ijs, qui eas ob hanc causam soluunt, vel solutas non audent repetere. sunt etiam hi ipso facto excommunicati, vt patet Clementina vnica, de vsuris. Secus est, si vsurarios solùm in Repub. permittant, ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non censerentur vsurarum causa: nisi fortè ingentes summas pro licentia fœnerandi exigant, vnde fiat vt ipsi vsuras augeant & pauperes magis exhauriant. Tenentur tamen solùm secundo loco, nempe in defectum vsurariorum, quando fuerunt causa. *Excōmunicantur Iudices.* *Pretiū pro licentia fœnoris.*

180 *Notarij.* Tertiò, Notarius, qui Instrumentum vsurarium ita conficit inuito mutuatario, vt ex eo reipsa cogatur soluere vsuras: vt si contractui vsurario prætendat honestum nomē mutui vel venditionis. Notandum tamen, qualecunque Instrumentum conficiat, si id faciat volente mutuatario, non teneri ad restitutionem; quia non lædit inuitum. similiter non tenetur, si exprimat contractum, qualis est. nam ex vi talis Instrumenti non possunt vsuræ exigi. nisi fortè alicubi esset iniquum statutum, quo cogerentur mutuatarij eas soluere. rarò tamen vsu venit vt Notarius teneatur; quia non facit Instrumentum nisi volente mutuatario. peccat tamen semper mortiferè talia Instrumenta conficiendo; quia facit contra suum iuramentum, quod Notarij, dum munus illud suscipiunt, facere solent.

181 *Famuli.* Quartò, Famuli & factores vsurariorum, qui faciunt ipsos contractus iniquos.

Aduerte tamen, Syluestrum v. Vsura 7. q.4. cum Monaldo docere, non teneri famulum, qui ex speciali mandato domini dicentis, *mutua Petro decem libras ad vsuram meo nomine*, mutuum dedit. quæ sententia vera est, si contractus iam cum domino sit initus; ita vt famulus tantummodo pecuniam numerare debeat. Secus verò si ipse contractus per famulum sit ineundus. tunc enim videtur efficax causa damni, imponendo illi obligationem iniustam, ob quam postea vsuras soluit. si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eò quòd dominus esset præsens; non videtur teneri; quia mutuatarius non censet sibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest; sed à domino. & hoc videtur velle Syluester suprà.

182 *Si famulus non poterat aliter dare.*

183 *Qui cogūt ad solutionem.* Quintò, Famuli qui cogunt ad solutionem vsurarum. quòd si non vrgeant, & mutuatarij alioquin sponte erant soluturi, putat Sotus li.6. de Iust. q.1. a.4. in fine, illos non teneri: quia mutuatarij non putant sibi ab illis fieri iniuriam, & consentiunt vt dominis suis vsuras acceptas tradant.

sed ve-

sed verius est hoc ipso quo exigunt iniuriam fieri: quia iure dominorum suorum, quod nullum est, exigũt, & directè spoliant alterum re sua. Verùm quia id sponte non faciunt, sed iussu dominorum, nec ipsis inde emolumentũ prouenit, nõ censent debitores sibi tantam iniuriam fieri, vt velint per ipsos fieri restitutionem; vel saltem quin libenter sint condonaturi si rogentur.

184 *Non efficaciter cõcurrentes.* Dico Secundò, Qui verò agunt partes mutuatarij, vel certè non efficaciter concurrunt, non tenetur ad restitutionem, etiamsi videantur cooperari. Tales sunt Primò, Famuli, qui recipiunt pignora, eaque asseruant. Secundò, Qui numerant pecuniam. Tertiò, Qui referunt omnia in libros rationum. Quartò, Proxenetæ, qui quærunt eos, qui pecunia egent & adducunt ad vsurarium. hi enim potiùs beneficiũ præstant, quàm iniuriam inferunt. vide Syluestrum v. Vsura 7. q.3. non est in potestate illorum vt vsurarius det pecuniam suam sine vsura. *Deponẽs pecuniã apud vsurarium* Quintò, Qui pecuniam suam apud vsurarium deposuerunt: modò tamen non suaserint vt vsuras exigeret, nec sint earum participes; vt docet Caietanus q.78.ar.4. Ratio est, quia nemo mutuatarius censet sibi per hoc fieri iniuriam, aut id ægrè fert. quid enim illis obest quòd vsurarius pecunijs abundet? fieri tamen potest vt is, qui deponit, peccet; quatenus ei præbet materiam plurium iniquorum contractuum: sic intellige D.Thomam qu.78.ar.4. ad vltimum, vbi Caietanus non videtur assecutus eius mentem.

DVBITATIO 22.

Quænam pœnæ sint vsurarijs constitutæ.

Notandum est, multas pœnas tum iure Ciuili, tum maximè iure Canonico in vsurarios manifestos esse constitutas; vt patet cap. Quanquam, de vsuris li.6.& alibi. de quibus fusè Couarruuias lib.3.varia.cap.3. & Syluester Vsura 9.quæst.4.

185 *Manifesti vsurarij qui dicãtur* Dicuntur autem manifesti vsurarij, qui facto vel iure manifestè sunt tales. Facto quidem manifestè tales dicuntur, qui palàm, ita vt nulla tergiuersatione negari possit, ad vsuram dant. Iure verò, qui Iudicis sententia de hoc crimine sunt condemnati, vel qui de seipsis legitimo Iuris ordine hoc crimen coram Iudice sunt confessi, vel denique de quibus id per idoneos testes in iudicio est plenè probatum, vt docet Couarr. suprà n.4. & 5. Infamia, aut semiplena probatio non sufficit, teste Couarruuia. Imò nec confessio extra iudicium, corã Parocho & testibus; vt docet Molina disput.333. quia confessio extraiudicialis non inducit notorium Iuris. vide Glossam cap. Manifesta, 2.quæst.1.

186 *Infamia.* Prima pœna est, Infamia Iuris. L.Improbum, C.Ex quibus causis irrog. infam. vnde si frater meus illum hæredem instituat, possum agere cõtra illum actione inofficiosi testamenti, vt docet Syluester ex Bartolo; & patet ex L.Fratres, C. de inofficioso testamento, Item si est Clericus, beneficij obtinẽdi est incapax; vtpote irregularis.

Secunda est, Quòd non sint admittendi ad communionem altaris: cap.In omnibus, de vsuris. quibus verbis non significatur, vt quidam volunt, eos esse excludendos ab officio diuino tanquam excommunicatos, sed solùm à perceptione Eucharistiæ; hæc enim communio altaris dici solet. Addo, ipsos iure communi non esse excommunicatos; & pœnas esse restringendas.

187 Tertia, Nec ad oblationes offerendas; dicto cap.In omnibus. qui oblationes eorum acceperit, ipso facto est suspensus ab officio, donec ad arbitrium sui Episcopi satisfecerit: & compellitur reddere; vt ibidem habetur.

Quarta, Nec ad confessionem peccatorum, donec satisfecerint reipsa pro sua facultate; vel idoneam cautionem dederint; (nempe pignoratitiam vel fideiussoriam) idque vel creditoribus ipsis (si sint præsentes) vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram testibus fide dignis, vel Notario publico, habenti mandatum ab Ordinario; vt patet ex d.cap. Quanquam, suprà. Si talem cautionem præstare non possunt, debent iurare se non posse, & se facturos quidquid poterunt, vt fiat restitutio. si periculum non patiatur moram, statim absoluendi sunt, & postea cautio exigenda.

188 Quinta, Nec ad sepulturam ecclesiasticam, d. cap.In omnibus. Imò qui eos scienter sepelire præsumpserit, ipso facto est excommunicatus; nec est absoluendus donec arbitrio Episcopi satisfecerit; Clementina 1. de sepulturis. Vbi non solùm vespillonem seu sandapilarium, qui corpus in sepulchrum demittit, puto comprehendi, contra Nauarr. cap.27.n.137.& Caiet.v.Excom. cap.46.in hos enim rarissimè competit illud, *qui propriè temeritatis audacia præsumpserint sepelire*; quod tamen hic requiritur. Vnde ridicula foret hæc constitutio, vt rectè docet Glossa in hanc Clement. sed etiam & in primis Parochũ, qui funeri præest: hic enim propriè dicitur sepelire. comitantes tamen non comprehenduntur; quia hi nõ propriè sepeliunt, sed funus honoris causa deducunt, & adstant. Vtrùm autem hæc censura & illa, de qua §.3. modò incurrantur ante sententiam condemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipsos vsurarios specialiter latam, dubitari potest. Sanè in extrau. Ad euitanda, quam refert Nau.cap.27.nu.35. videtur requiri sententia specialis: nec generalem Iuris prohibitionem sufficere. sed de hoc alibi.

Sexta, Testamenta ipsorum sunt irrita, nisi ante mortem soluerint vel cautionem legitimam dederint. d.cap.Quanquam.

Septima, Ecclesiastici non possunt vsurarijs exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare, imò tenentur eos expellere ex suis terris intra tres menses: alioquin ipso facto incurrunt pœnam suspensionis, si sint Episcopi: excommunicationis, si sint minores Episcopis; Interdicti, si sit Collegium vel Vniuersitas ecclesiasticorum. vt patet cap.1. de vsuris in Sexto. vide plura apud Syluestrum & Couarr. suprà.

DVBITATIO 23.

Vtrum montes, qui dicuntur pietatis, excusentur ab vsura, & qua ratione.

189 Notandum est, in multis christiani orbis locis, iam à 160. & amplius annis, fuisse à pijs viris ingentes pecuniæ summas ad mutuandum pauperibus deputatas, quæ summæ solent vocari

montes pietatis. constituti autem sunt hi montes cum hisce conditionibus.

190 *Cōditiones montis.* Prima, Vt ex illis detur mutuum ad certam summā pauperibus loci, nō exteris, aut diuitibus.

Secunda, Vt ad certum tempus, v.g. ad annum, vel paulò amplius id eis permittatur.

Tertia, Vt mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facilè exhauriretur, multis postea non soluentibus.

Quarta, Singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessarijs ad montis conseruationem; vt pro stipendio ministrorum, qui montem custodiunt, & administrant; semperque parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, custodienda, reddenda; pro conductione domus, pro libris rationum, cæterisque necessarijs instrumentis.

Quinta, Si tempore præscripto non soluerint, vendatur pignus; & quod ex pretio, detracta sorte & menstruis detrimentis superfuerit, illis restituatur. Patent hæc ex Medina, de vsuris qu.10. & Nauarro tract. de vsuris n.59. & sequentibus.

191 *Sētētia Caiet. & Soti.* His positis, Caietanus to.2. opusc.6. censet hūc montem & hanc mutuandi rationem illicitam esse. Idem docet Sotus li.6. qu.1. ar.6. In eandem sententiam inclinat Syluester Vsura 5. quæst.4. Verùm dicendum est, certum esse hanc rationem mutuandi & hosce montes licitos esse & pios. Ita Nauarr. & Medina loco cit. & alij passim. *Montes esse licitos.*

Probatur Primò, Quia Leo X. in Concilio Latera. sess.10. vnà cum ipso Concilio approbat hosce montes, tanquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expositis; concedens Indulgentias ijs, qui manus adiutrices ad huiusmodi erigendos porrexerint: denique excommunicationis sententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel cōcionari præsumpserint; vt patet ex Bulla eiusdem, quæ tota extat apud Medinam, & in tomo 4. Conciliorum. vnde videtur hæc doctrina fide tenenda.

Sot. u. Respondet Sotus Primò, Caietanum, qui Concilio interfuit, non obstante hac determinatione, integro opusculo cōtrarium docuisse, idque esse signum eam non esse validam.

192 Respondeo, Caietanum scripsisse illud opusculum ante Concilium, nempe anno 1498. vt patet ex fine opusculi; Concilium autem, hoc definiuit anno 1515. vt patet ex fine Bullæ.

Secundò Respondet Sotus, hoc Concilium non esse receptum in ijs, quæ statuit de eiusmodi montibus. Sed hæc responsio nihil valet: nam vt definitio alicuius veritatis rata sit, non eget receptione populorum; sed hoc tantummodo locum habet in legum obligatione. non enim veritas, quæ definitur, pendet à receptione aut censura subditorum, sed obligatio legis, quæ imponitur.

Tertiò Respondet, Concilium solùm approbasse hosce montes, quatenus non sunt contrarij sacris Canonibus; atqui conditiones positæ, sunt illis contrariæ, præsertim ea, qua pauperes iubentur aliquid soluere in singulos menses.

Verùm Sotus non videtur expendisse Bullam, quam Concilium approbauit: nam in ea expressè habetur & approbatur illa conditio his verbis, *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum, ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate duntaxat vltra sortem, absque lucro eorundem montium recipitur, nec mali speciem præferre, nec vllo pacto improbari.* Id autem, quod ipse dicit, scilicet montem approbari quatenus eius capitula non sunt contraria sacris Canonibus, non habetur in illo Concilio; sed Pontifices, qui fuerant ante Concilium, conditionem illam in suis Bullis adiecerant, vt patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuersias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, sublatis illis verbis ambiguis.

Denique dicit Sotus non pertinere ad Concilium, huiusmodi quæstiones, quæ magis ex philosophia, quàm sacris literis pendent, definire. Sed hæc responsio parum digna est tanto viro. Nam ad Cōcilium pertinet, definire omnia ex quibus pendet salus animarum; vt, vtrùm hoc licitum, an illicitum, peccatum an meritum. hoc enim nosse non minùs necessarium est, quam quæ merè speculatiua: nam proximè pertinent ad hominum mores. & sanè Ecclesiæ auctoritas esset valde imperfecta, si de his certò & infallibiliter statuere non posset. Neque opus est, dum non agitur de veritate aliqua supernaturali, vt decisio ex sacris literis vel traditionibus immediatè colligatur; sed satis est ex illis mediatè seu remotè aliqua adiumenta peti; ex quibus vnà cum ratione naturali iunctis, veritas illa firmiter deducatur. quo modo etiam ab Ecclesia definitum est, *animam rationalem, esse corporis formam.* 192 *Conciliorū definitio.*

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino, hoc enim Conciliū sess.22. c.8.9.11. enumerans loca pia, quæ ab Episcopo visitari debent, ponit etiam hosce *montes*; supponit ergo esse pia opera, vt xenodochia, &c.

193 Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil exigitur à mutuatarijs ratione mutuationis; sed solùm ratione expensarum, quæ necessariæ sunt ad montis cōseruationem & administrationem; vt patet ex Bulla Leonis: atqui licitum est aliquid pro his expensis exigere: ergo quod in istis montibus datur, iustè exigitur. Minor probatur, quia expensæ ille fiunt in gratiam & commodum eorum, qui mutuum petituri sunt, nempe vt maius damnum euitent, nec cogantur vsurarios accedere; ergo si quis cupiat frui commodis montis, potest cum eo iniri pactum, vt pro sua parte ad illas expensas contribuat. par enim est, vt qui commodis alicuius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei necessariam conseruationem. Secundò, Nulla æquitas postulat, vt quis cum damno suo mutuet: ergo tantum exigere potest, quantum est necessariū ad damnum vitandum: & consequenter quantum opus est pro domo conducenda, pro stipendijs ministrorum, pro libris, &c. atqui hæc non possunt commodiùs exigi, quàm si singuli pro ratione mutui contribuant. cùm enim ad eos simul sumptos hoc onus pertineat, debet distribui in singulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo potest aliquid exigi vt mons augeatur, vel vt dominus illius ditior fiat. vt rectè Medina quæst.10.

194 Hinc sequitur, etiam hominem priuatum posse huiusmodi montem instituere, etiamsi pecuniam illam sub onere alicuius census accepisset; & exige-

& exigere à mutuatarijs quantum opus est, vt se indemnem præstet, etiamsi 8. vel 10. in 100. ab illis soluenda essent. dum enim hoc totum in commodum illorum agit, & veluti negotium illorum vtiliter gerit, potest exigere quantum opus est vt se indemnem præstet. Negotium eorum vtiliter geri, patet; quia tunc non soluerent nisi 8. vel 10. cùm iam soluant 33. & in quibusdam locis 44. vel. 45. Nec obstat, quòd eò amplius exigatur, quo diutius sortem retinent; quia par est vt illi plus ad onera montis contribuant qui diutius illius commodis fruuntur, quorumque pignora diutius custodiuntur. Denique non obstat, quòd illi, qui dant pignora, in quibus nihil molestiæ (vt catenam auream vel annulum) tantum soluant, quantum qui dant molestiora, vt vestes: quia debuit certa quædã & æquabilis ratio erga omnes constitui. quando enim ob varias circumstantias non potest vbique seruari æqualitas, sufficit aliquid generatim determinari, quod maximè videatur accedere. Ex his patet responsio ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valde optandum & adlaborandum esse, vt passim per oppida huiusmodi montes, sublatis vsurarijs, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, excitentur. Inde enim multiplex vtilitas in Rempub. proueniret. Primò, Impediretur peccatum vsuræ, Deo & hominibus valde detestabile. Secundò, Pecunia remaneret in patria, cùm iam aliò exportetur: quia vsurarij ferè sunt exteri, qui sedem sæpe mutant, & vbi euaserint opulenti, in suas regiones redeunt. Tertiò, Incolæ pecunia affluentes haberent locum vbi securè & fructuosè eã possent collocare, emendo census super monte fundatos: tales enim census essent optimi & securissimi. vnde nunquam deessent qui pecuniam copiosè conferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad sua negotia possent statim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, soluendo 6. 7. 8. 9. vel 10. in 100. aut etiam multò minùs. nam credibile est successu temporis multos fore, qui hosce census sint condonaturi, vel testamento relicturi, aut alias summas legaturi: sicque sensim montem ad magnas opes peruenturum, vt tandem seipsum, sine notabili contributione mutuatariorum, possit sustentare; sicut in multis Italiæ locis accidisse videmus. Quintò, Venditis pignoribus, restitueretur quod sortem & detrimenta excedit: cùm vsurarij totum pretium pignoris, etiamsi multò pluris valeat, sibi reseruent.

DVBITATIO 24.

Vtrum si vsurarius, qui mihi sit debitor 100. librarum, assignet mihi solutionem petendam ab eo, qui vsuræ nomine ei debet tantundem, possim acceptare & exigere.

QVòd possim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & passim per orbem dantur & acceptantur tales assignationes, nec quisquam sibi facit scrupulum: Itaque videtur hoc vsu gentium receptum. Secundò, Quia nullam facio iniuriam debitori vsurarij; si enim mihi non soluisset, debuisset soluere vsurario. Tertiò, Si iste velit repetere vsuras, quas mihi soluit, semper habebit recursum ad vsurarium, cui eas primò debebat: & ita nihil ego ei damni intulisse censebor.

RESP. tamen & Dico Primò, Me non posse à tali hanc adsignationem exigere, si mihi certò constet illam vsurario nullo modo deberi.

195 Non possum exigere.

Probatur Primò, Quia communis sententia DD. est, famulum vsurarij non posse exigere vsuras nomine sui domini, eò quòd non debeantur: ergo neque creditor vsurarij potest eas exigere: non enim hic minùs exequitur iniquam exactionem, nec minùs exigit indebitum, quàm famulus.

Secundò, Ipse vsurarius non potest eas exigere; & si exigat, peccat contra Iustitiam & tenetur ad restitutionem, vt omnes fatentur: ergo nec creditor vsurarij potest. patet consequentia, quia creditor vsurarij non habet plus iuris in illum, quàm ipse vsurarius: cùm non exigat illas nisi ex vi chirographi, & Iuris, quod vsurarius in illum transtulit; quod ius nullum fuit, sicut & chirographum iniquum.

Tertiò, Creditor vsurarij eodem titulo illas exigit, quo ipse vsurarius exigeret, nempe tanquam debitas pro vsu pecuniæ ab vsurario mutuatæ: (sicut si tibi sint debita 100. à Petro causâ venditionis, & mihi soluas chirographo Petri, exigam *illa* 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo, quo exigit vsurarius, est iniquum: ergo creditor vsurarij iniustè exigit.

Quartò, Si tyrannus, qui Rempublicam vi oppressit, debeat tibi 1000. & det assignationem super subditos, quibus iniusta tributa imposuit, non potes ab eis solutionem exigere: cuius non est alia ratio, quàm quòd tyrannus nullum Ius ad illa habeat, ac proinde nec alteri dare possit: ergo similiter si vsurarius vel alius iniquus opressor adsignet solutionem super eos, qui nihil ei iure debent, non potes illos conuenire.

Quintò, Qui soluit vsuras creditori vsurarij, potest solutum repetere; & si alia ratio ei non suppetat, vti occulta compensatione: quod signum est, ei factã iniuriam, nõ solùm ab vsurario, sed etiam à creditore. Antecedens patet, tum quia si soluisset vsurario, posset repetere, & vti compensatione erga illum: ergo etiam dum soluit creditori vsurarij, qui eodem iure sciens & prudens ab illo exegit, potest repetere & vti compensatione: tum quia non est translatum dominium illa solutione: sicut enim non transfertur dominium vsurarum in vsurarium, qui proprio nomine illas exigit, ita neque in illum, qui nomine & iure vsurarij; præsertim cùm hic etiam sciat non subesse titulum.

Ex dictis sequitur Primò, Eum, qui ex vi talis chirographi solutionem accepit à debitore vsurarij, teneri ad restitutionem primo loco; quia tenetur ratione rei acceptæ, quamdiu pecuniam eius apud se habet: ea autem alienata tenetur solùm secundo loco, nempe si vsurarius, qui principalis est author damni per contractum vsurarium, & in cuius commodum facta est solutio ipsius creditori, non restituerit.

196 Tenetur ad restit. primo loco.

Secundò, Posse vtrumque conueniri & cogi per Iudicem ad restitutionem, ratione iniustæ

actionis,

actionis, per quam damnum alter accepit. qui enim damnum à pluribus per iniuriam accepit, ita vt singuli in solidum sint obstricti, potest à quolibet eorum compensationem exigere, prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem seruare, quamuis ipsi inter se ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriæ habet immediatè Ius in singulos. Neque potest Magistratus impedire ne vsuræ solutæ repetantur, quia Clemens V. approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & Magistratus, qui statuunt vel iudicant, vt vsuræ, cùm repetuntur, non restituantur, vt patet Clement. vnica, de vsuris.

Ad argumenta.

197 Ad primum Respondeo, Apud Christianos, vbi vsuræ puniuntur, non acceptari à viris probis tales assignationes, quādo constat eas non deberi. Sed quia plerumque præsumuntur iustæ, eò quòd non constet de contrario, ideo passim illis fit solutio. vbi autem vsuræ communiter fiunt, non est mirum eas acceptari. sed hæc consuetudo non facit illud licitum, cùm sit corruptela contra Ius naturæ.

Exigere illas est iniuria.

Ad secundum, Nego nullam fieri iniuriam dum exiguntur illæ vsuræ: exigere enim id, quod nullo titulo est debitum, idque non gratia soluentis, vt ei commodetur, sed gratia exigentis, est vera iniuria; & solutio non minùs fit inuitè, quàm si fieret ipsi vsurario, cùm eodem titulo fiat. Accedit, quòd si iste non exigeret, posset adhuc pecuniam retinere. Denique quia exigūtur à creditore vsurarij tanquam iustum debitū: qua etiam in re fit iniuria, cùm vsurarij titulus approbetur.

Ad tertium, Etiamsi idem damnum accepturus erat per vsurarium, tamen hoc non excusat alterum; tum quia fortè non tam citò; tum quia sicut vsurarius illud iniustè intulisset, & fuisset obligatus ad restituendum, ita qui loco illius infert, iniustè agit & tenetur ad restitutionem.

198 Dico Secundò, Si mihi non constat illam iniusto titulo exigendam, eò quòd proximus non sit condemnandus vsuræ, nisi res sit euidens; possum tali assignatione vti, & exigere solutionem. Probatur Primò, quia quando res non est euidens, possum inducere in animum subesse causas, ob quas iustè possit exigi per meum debitorem, ac proinde me etiam posse exigere. Secundò, Quia cùm inter mercatores plerumq; fiat solutio per assignationes; si propter aliquod leue dubiū vel suspicionem deberent recusare assignationes, non possent inter se tractare. si tamen iustæ rationes dubitandi occurrant, inquirenda primùm est veritas, vel assignatio recusanda. manente tamen dubio post debitam inquisitionem, potes eam suscipere, quia in dubio, proximus non est censendus vsurarius, sed iustus negotiator: ac proinde eius assignatio putanda est iusta. si tamen postea contrarium detectum fuerit, debeo esse paratus restituere, illo non restituente; nisi tempus vsucapioni necessarium effluxerit. Simile est in emptione rei, de qua dubito an sit furtiua, seu an venditor eam iure possideat. de quo vide suprà cap.14. dubit.4.

199 Petes, Quid si ipse vsurarius vel alius iniquus possessor pecuniam ab aliquo iniustè acceperit, & eā mihi soluat, teneórne eam restituere ei, cui scio iniustè extortam vel surreptam?

RESP. Si mihi constat hanc pecuniam materialem alienā esse, in rigore Iuris teneor eam restituere. Primò, Quia dominium non est translatum in vsurarium, vti suppono; neque etiam in me, quia non potest vsurarius rei alienæ in me dominium transferre, ac proinde nullum Ius habeo ad eam retinendam. Secundò, Dominus illius pecuniæ potest eam sibi vindicare, vbicunque eam inuenerit, etiam per occultam compensationem, accipiendo æquiualens à possessore illius. quod signum est me teneri ad eius restitutionem; præsertim si sciam eum, qui eam dedit, non restituturum æquiualens. Tertiò, Si equum, vestem, vel aliam rem, quam in specie scio esse Petri non possum retinere inuito Petro, cur possim retinere pecuniam, quam in specie ipsius esse scio? Quartò, Non habeo vllum alium titulum ad eam retinendam, quàm illum, quem habebat iniquus possessor, à quo eam accepi; sed ille non habebat iustum titulum ad eam retinendam; supposito quòd non voluerit domino reddere aliam æquiualentem: ergo nec ego habeo vllum titulum iustum illius retinendæ, supposito quòd nec ego nec ille habeat voluntatem restituendi domino æquipollentem. Quintò, Acceptum à fure, vel alio iniquo possessore, restituendum est vero domino, omnium DD. sententia; nisi vel contractum cum fure mox dissoluas, ne amittas pretium rei: vel certò scias furem domino restituturum æquiualens, quod ipsi æquè placeat ac res sua. Neque hîc excipienda pecunia; quia omnes generatim loquuntur de re aliena, & eadem est ratio pecuniæ, & aliarum rerum, quæ functionem recipiunt, seu quæ in numero, pondere & mensura consistunt.

Si scio hanc pecuniā esse alienā, teneor eam restituere.

200 *Obiectio.*

Dices, Dominus huius pecuniæ parum curat cui hi materiales nummi dentur; quia non ideo redditur ipsius conditio peior, quamdiu prior iniquus possessor est soluendo; nam æquè facilè potest recuperare rem suam: ergo non censet sibi vllam à me fieri iniuriam, si ego hanc pecuniam, mihi à priore iniquo possessore numeratam acceptem.

RESP. Illum parum curare cui illa pecunia numeretur; quia ille, cui numeratur, manet similiter obligatus ad eam restituendam, saltem ratione rei acceptæ. non enim per hoc quòd permittit eam alteri numerari & ratam habet illam numerationem, intendit cedere Iure suo, quod in rem ipsam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienæ vsurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus; nam si quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroso ab iniquo possessore, sciēs esse alienas, tenetur ratione rei acceptæ vero domino; etiamsi domino perinde sit in quem hæc res fuerit alienata. Vnde patet, si is, cui hæc pecunia numeratur, eam acceptet cum animo non restituendi, etiam eo euentu, quo prior possessor nollet restituere; eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim potest eam acceptare, nisi cum animo restituendi, in euentum quo prior nollet restituere. Idem dicendum de ijs, qui emunt pignora, quæ sciunt esse in specie aliena, vt pote pro solis vsuris accepta; sed hoc vix vnquam constare potest: putantur enim vendita pro sorte & vsuris; quæ venditio satis est ad transferendum dominium in vsurarium, etsi teneatur pretium supplere.

CAPVT

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione. *D.Thomas qu.77.*

Habet 20. dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita.

1 RESPONDEO, *Emptio* definiri potest, *pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio*. colligitur ex L.1. ff. de contrahenda emptione. vbi tria requiruntur pro forma, seu substantia huius contractus, merx, pretium, & mutuus consensus.

Merx *Merx* vocatur quæuis res vendibilis. tales sunt res omnes mobiles & immobiles, actiones & iura, quæ pecunia æstimari & comparari solent. Item omnia bona præsentia & futura, simul sumpta. hæc enim vno actu vendi possunt, etiamsi non possint donari, vt colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta, ff. de verb. obligat. quia per talem venditionem non impeditur libera facultas testandi; cùm possit de pretio testari: impeditur verò per gratuitã donationem. Pari modo merx & res vendibilis est hæreditas iam delata. non tamen ea, quæ nondum delata est; vt quæ expectatur ab homine viuente. huius enim venditio est irrita; vtpote contra bonos mores, vt patet ex L.1. de hæreditate vel actio. vendita.

Pretium. *Pretium* verò est nummus seu pecunia: hæc enim inuenta est vt sit mensura & pretium omnium, quæ in contractus humanos veniunt; vt docet Aristotel. lib.5. ethic. cap.5. Neque hæc per se merx esse potest, aut instar mercis vendi; nisi ratione materiæ, vel circumstantiæ, quæ ipsius rationi sit extrinseca: vt quia vetus, quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia absens, quia difficilis recuperatu, &c. Ante vsum nummi non erat emptio, vel venditio, sed solùm permutatio, vt d.L.1. ff. de contrahenda emptione, habetur, sed quia ea res erat incommoda, inuentus est nummus.

Est pactio. hoc ponitur loco generis, quia emptio & venditio sunt species pactionis: vel potiùs partes vnius integræ pactionis, quæ sit species pactionis in genere. nam ex emptione & venditione fit integrum pactum; quod consensum duorum intrinsecè includit. istæ autem partes, etsi distinctæ sint, tamẽ se mutuò respiciunt, adeo vt altera sine altera non possit intelligi: sicut in alijs relatis accidit.

Perficitur consensu. Porro consistit hic contractus in nuda pactione, seu conuentione partium: nec requirit ad sui substantiam traditionem rei aut pretij; quia solo consensu perficitur, vt dictum est supra cap.17. dubit.2. & habetur d.L.1. ff. de cõtrahenda empt. in fine. vnde inter absentes contrahi potest, & per nuntium, & per literas, vt ibidem dicitur. vt tamen transferatur dominium per hunc contractum, requiritur traditio, vt constat ex cap.3. dubit.3. vnde non secuta vtrinque traditione, censetur adhuc incompletus; quia etsi secundum substantiam perfectus sit, non tamen habet vltimum suum complementum, ad quod contrahentes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni pœna aliqua apponitur, ea intelligenda est de actibus vtrinque per traditionem completis, nisi expressè legislator aliud intendat. Pari modo, non requiritur stipulatio; quia est contractus bonæ fidei: nec scriptura; nisi partes ante vel in cõtractu ita velint ad maiorem securitatem: & tunc censentur suspendere suum consensum extremum, donec conuentio scripto sit consignata & relecta, vt docet Gomezius to.2. cap.2. num.17.

Est contractus reciprocus. Cùm dicitur *pretij pro merce*, & *mercis pro pretio* indicatur apertè, hunc contractum esse reciprocum, & requirere repromissionem, seu mutuum consensum. hac parte distinguitur tum à donatione & promissione liberali; tum ab omnibus alijs contractibus, in quibus fit commutatio inter alia, quàm inter mercem & pretium: vt est permutatio, mutuum, & omnes contractus innominati. item locatio, & conductio: res enim, quæ dicitur locari vel conduci, non datur pro pretio; sed solùm conceditur ad vsum: quamuis vsus ipse quodammodo vendi videatur; quia pro pretio conceditur. sed propriè non dicitur vendi; quia non tam vsus ipse, quàm res vtenda, proponitur in contractu. *Distinguitur ab alijs.*

Petes, Quid si pro re aliqua detur pecunia & res, (vt pro domo, alia domus & 100. aurei) eritne emptio vel venditio?

2 *Si detur pecunia & res, pro re.* RESP. Si res illa, quæ datur, sit multò maioris valoris, quàm pecunia, erit permutatio: si verò pecunia sit multò maioris valoris, censebitur emptio & venditio; nam à maiori parte fit denominatio. quòd si sint paris valoris, vel ferè paris, censebitur talis contractus, qualem ipsi intenderunt. de quo vide Gomezium num.10.

3 *Tributũ ex contractu emptionis.* Ex his sequitur, quando tributum aliquod soluendum est ex contractu emptionis & venditionis, hoc tributum statim post conuentionem partium incipere deberi, etiamsi res nondum sit tradita, aut pretium solutum; quia debetur ex contractu perfecto: hic autem perficitur statim per consensum mutuum verbis expressum. quod intellige si consensus sit absolutus, & pretium sit determinatum. si enim consensus sit *conditionalis*, suspendit contractum vsque ad euentum conditionis: qua posita contractus perficitur; sed eo modo, vt eius effectus, qui est obligatio absoluta, Iuris fictione retrotrahatur ad tempus initi contractus, perinde ac si ab initio consensus absolutus fuisset, vt constat ex L. Qui balneum, & L. Qui potior, ff. Qui potiores in pignore. & alijs iuribus. Et ratio est, libera conuentio contrahentiũ, qui volunt vt si conditio euenerit, omnia agantur, *Si consensus conditionalis.* *Quomodo retrotractio intelligenda.*

agantur, perinde ac si consensus ab initio absolutus, & contractus perfectus fuisset: quamuis reuera talis non fuerit. & in hoc consistit illa retrotractio.

Hinc fit, vt etiam debitum vectigalis retroagatur, & debeat solui redemptori, qui erat tempore contractus; non autem qui est dum impletur conditio.

Si requirat ratihabitionem. Simili modo, quando contractus requirit *ratihabitionem* alterius, etiamsi absolutè initus videatur, non censetur perfectus, nisi accesserit ratihabitio: quia talis contractus ex dispositione Iuris continet tacitam conditionem, quæ illi vim dare debet, eúmque perficere. quæ vbi accesserit, perficitur quidem contractus; sed eo modo, vt fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam sequens retrotrahatur, perinde ac si hæc omnia ab initio fuissent: nam perinde omnia sunt agenda. Colligitur ex regu. Ratihabitionem, de regulis Iuris in 6. & L.fin. C.ad S.C. Macedoni. vbi id eleganter explicatur: & ex multis alijs Iuribus, quæ citat Gomezius to.2.cap.11. nu.30. vbi hanc rem fusè tractat.

Si pretium indeterminatum. Denique non est perfectus contractus emptionis, si pretium non sit *determinatum*; vt si contrahentes conferant illud in arbitrium tertij. est quidem validus contractus priusquam ille definiat, ita vt non possint retrocedere absque mutuo consensu; non tamen est perfectus, vt patet §.Pretium, Institut. de emptione & vendit. vnde non debetur vectigal ante definitionem. hîc tamen non habet locum retrotractio; quia contractus fuit absolutus, non conditionatus, aut requirens ratihabitionem; sed ob solam pretij indeterminationem imperfectus. videre de his est plura apud Gomezium suprà & nostrum Molinam disput.337.

4 *Negotiatio.* *Negotiatio est cùm quis rem aliquam comparat eo animo vt integram & non mutatam vendendo, lucretur*; vt ait Chrysost. ho.38. in Matth. & habetur cap. Eijciens, d.88. vbi illud *vendendo* accipitur generatim vt etiam *permutationem* contineat; nam apud barbaros negotiatio fit permutatione: & campsores permutatione pecuniæ negotiantur. Hæc res per se non est illicita, sed indifferens; quia ad bonum, malum, vel indifferentem finem referri potest; vt ostendit D.Thomas qu.77. art.4.

Obijcies verba Chrysostomi, *Eijciens* (inquit) *Dominus vendentes & ementes de templo, significauit, quòd mercator nunquam potest Deo placere: & ideo nullus Christianus debet esse mercator.* Respondet D.Thomas Chrysostomum loqui de eo, qui finem vltimum in lucro constituit, paratus offendere Deum mortiferè vt lucretur: quod plerique faciunt. vel (quod in idem redit) loquitur de eo, qui fraudibus & periurijs negotiationem exercet.

Aduerte tamen Primò, Eam esse prohibitam Clericis, vt patet cap. Consequens, d.88. vbi Gelasius ait, *Clericis ab indignis quæstibus abstinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio cessandum, aut in quocunque gradu sint positi, mox à clericalibus officijs cogantur abstinere.* *Clericis prohibita.* Idem patet cap. Negotiatorem, ex Hieronymo & cap. Fornicari, ex August. & cap. finali, de vita & honestate Clericorum. & ca. Secundum, Ne Clerici vel Monachi; vbi Pontifex ait, *Sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur.* Ex his patet esse peccatum mortale, si multùm negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui sacris initiati; de Monachis verò generatim, vt notat Medina C. de restitut. qu.30. Causa secunda, in fine. *Ratio vetandi.* Ratio cur Ecclesia id tam seuerè prohibuerit, est, tum quia valde indecorum est, Clericos lucris captandis incumbere; tum quia mirè occupat animum & à spiritualibus auocat; tum quia plena est periculis periurij, fraudum & iniustitiæ. vnde Ecclesiastici 26. *Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt; difficile exuitur negotians à negligentia* (intellige rerum ad salutem pertinentium) *& non iustificabitur caupo à peccatis.* Idem apertiùs Apostolus 1. ad Timotheum 6. *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus*, rationem subdit, *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorũ est cupiditas.*

5 *Quid illis permissum.* Aduerte Secundò, posse Clericos cõparare rem aliquam, vt sit materia ex qua aliam conficiant, quam vendant; quia id non est negotiari; vt expressè Chrysostomus suprà docet. sic olim Religiosi sportas, storeas, & similia faciebant vt venderent & ex pretio se sustentarent: & Apostolus artem scenofactoriam faciebat. Similiter possunt agros proprios colere, vt fructus vendant; lapides vel metalla ex suis fundis cedere vel eruere, siue ea mutent in aliam speciem, siue non; greges in suis prædijs alere, vt ex fœtu, lacte, lana, pecuniam conficiant, aut vt ipsa animalia adulta & saginata vendant, vt rectè docet Medina C. de restit. qu.30. Causa secunda, & Molina dispu.342. hæc enim omnia sunt fructus vel quasi fructus agrorum.

6 *Conductio alieni prædij.* Tertiò, Non posse tamen conducere aliena prædia, vel similes res fructiferas, vt fructus vendant, & ita quæstum faciant. etsi enim hoc non sit negotiatio, est tamen expressè prohibitum 21.q.3.c.1.2.& 3. ex Concil. Carthagin.1.& 4. secus si pro sua necessaria sustentatione. Ibidem prohibetur ne suscipiant administrationem vel procurationem domus secularis.

Quartò, Non esse peccatum si Clerici vel Religiosi per alios negotientur, qui totã industriam præstent; vt si pecuniam in societate mercatorum depositam habeant; quia tunc cessat ratio prohibitionis, & quia solùm prohibitum est, ne per se negotientur, vt probat Medina suprà. videtur tamen parum decorum statui ecclesiastico. vnde non putarem faciendum, nisi iusta aliqua causa excuset.

DVBITATIO 2.

Quodnam censendum sit æquale, seu iustum pretium rerum venalium.

7 *Iustum pretium.* Respondeo *Iustum pretium* censeri, quod vel à potestate publica ob bonum commune est taxatum, vel communi hominum æstimatione determinatum.

Imponitur dupliciter 1. Per Principem. Dupliciter enim solet pretium imponi. Primò, Per Principem vel Magistratum, qui consideratis circumstantijs, ex quibus æstimatio rerum pendet, statuunt quanti vendi debeat; idque potissimùm ne emptores decipiantur, vel cogantur soluere pro libidine venditorum. Hoc vocant DD. pretium

pretium legitimum, quasi lege definitum. Quòd autẽ hoc iustum censeri debeat, (nisi fortè constet spe munerum vel odio venditorum, vel crassa ignorãtia taxatũ esse) patet; quia quod potestas publica ex officio statuit, nõ potest à subditis in dubiũ vocari. atqui hoc pretium statuit ex officio. sicut enim cæteris in rebus bonum commune curare ad potestatem publicam pertinet, ita etiam in negotiatione; ad auertendas fraudes & pauperum expilationes. Accedit quòd Superiores possunt meliùs cæteris omnes nosse circũstantias, ex quibus æstimatio rerũ crescit vel decrescit: quarum quædam spectantur circa merces ipsas, vt copia, inopia, necessitas, & vtilitas earum: quædã circa venditores, vt labores, expẽsæ, pericula, damna in illis comparandis, adducendis & conseruandis. item modus vendẽdi, nempe an vltro offerant, an rogati vendant: quædam circa emptores, sintne multi an pauci, sitne pecuniæ copia an inopia.

8 *Circumstãtia consideráda in taxatione.*

9 *2. Cõmuni hominũ æstimatione.*

Secundò, Imponi solet communi hominum intelligentium æstimatione, vnde dicitur *vulgare*: à quibusdam verò *naturale*, tanquam à naturali prudentia constitutum, cerniturque in ijs rebus, quibus à publica potestate pretium non est impositum. quòd autem hoc iustum cẽseri debeat, patet ex L. Pretia, ff. ad L. Falcidiam. vbi dicitur, *Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur*, id est, definiuntur & taxantur; nisi fortè legẽdum sit *finguntur*. ratio est; quia iudicium priuatum est fallax, & facilè lucri cupiditate peruertitur. iudicium verò commune est minùs errori obnoxium. quare cùm hic certior regula non suppetat, hoc sequendum est. Fit autem hæc communis æstimatio consideratis prædictis circumstantijs. vide Nauar. cap. 23. nu. 78. & sequentibus. Medinam C. de restitut. q. 31. Couarr. l. 2. varia. c. 3. in principio.

10 *Differunt pretium legitimum & vulgare.*

Notandum autẽ, esse discrimen inter hæc duo pretia; quòd *pretium legitimum* consistat in indiuisibili; *vulgare* non item; sed habeat quandam latitudinem, vt docet Scotus d. 15. q. 2. & alij DD. ratio est, quia legitimũ taxatur ab vno vel à multis in vnum conuenientibus: vulgare autẽ à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant. quod enim aliqui æstimant 9. alij æstimant 10. alij 11. Hinc fit, vt *pretium vulgare* sit triplex aut cõmuniter docent DD. *Infimum* seu pium, *medium*, *summum*, quod & *rigorosum* dicitur. v. g. pretium medium sit 10. infimum erit 9. plus minus, summum 11. rursus medium sit 100. infimum 95. summum 105. vt ait Couarr. suprà nu. 1. ipsum quoque medium suam habet latitudinem, similiter infimum & summum.

11 *Pretiũ vulgare triplex.*

12 Hinc vlteriùs sequitur, quando pretium lege taxatum est, nõ licere amplius accipere; sed restituendũ, si quid supra exigatur. quando autẽ pendet ex vulgari æstimatione, licere eandẽ rem triplici illo pretio vendere, prout occasio tulerit.

Quãdo pretiũ vulgare & legitimũ discrepant.

Petes, Quid si pretium legitimum discrepet à vulgari, v. g. tritici legitimũ pretiũ sit 10. regaliũ, vulgare autẽ propter abundantiam vel raritatem emptorũ sit 8. licebitne vendere pretio legitimo?

13 *Si legitimũ sit maius.*

RESP. & Dico Primò, Si pretium legitimum maius sit quàm vulgare, ordinariè non esse licitum exigere pretium legitimum. ratio est, quia ordinariè pretium taxatur in gratiam emptorũ, vt non excedatur; non autem vt infra non descendatur, si circumstãtiæ varientur & communis æstimatio minoris faciat. Dixi *ordinariè*, quia interdum taxatur in gratiam venditorũ, vt non minuatur: (vt fit in venditione censuum perpetuorũ & vitalium & similium iurium, quę homines nõ nisi coacti penuria vendunt) & tunc licebit totũ pretium legitimum exigere. Imò si quis minoris emeret, nõ esset tutus in cõscientia. ratio est, quia iudiciũ Magistratus præferendũ est iudicio populari: nã Magistratus auctoritate publica & boni cõmunis intuitu tale pretium constituit.

14 *Si minus.*

Dico Secundò, Si pretium legitimum sit minus, vulgare maius; non licebit exigere vulgare, sed solùm legitimum. ratio est, quia hoc censendum est verũ rei pretium à Magistratu definitũ, ne excedatur. Aduerte tamen, si mutatis circumstantiis copiæ, inopiæ, & similibus; Magistratus esset notabiliter negligẽs in pretio legitimo mutando, posset res vẽdi pretio vulgari; nam lex cẽseretur iniqua, vt rectè Ioã. Medina q. 36. Sed hoc non est priuatorũ iudicare, nisi moraliter sit euidens, (semper enim in dubio pro Superioribus est præsumendum) vt si constaret Magistratum corruptum muneribus, aut male instructum de circumstantiis mercium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxasse.

DVBITATIO 3.

Vtrum res eæ, quæ non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt sunt quædam gemmæ, insignes canes, falcones, aues indicæ, picturæ veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus.

15 *Sententia quorũdam.*

QVIDAM affirmant; Ita Sotus l. 6. q. 2. ar. 3. & Petrus Nauarra l. 3. c. 2. nu. 11. Probatur Primò, quia cùm nõ sint necessariæ vitę humanę, si quis velit eas emere, sponte censebitur velle dare quod alter exigit: (alioquin non emeret, cùm nulla necessitas eum ad hoc compellat) quare venditor poterit accipere.

Secundò, Quia *quisque in rebus suis est moderator & arbiter*, vt habemus L. In re mandata, C. mandati. & cõmune proloquium est, *rem valere quanti vẽdi potest*. L. 2. §. Si hæres, ff. ad Trebellianũ S.C.

16 *Contraria verior.*

Respondeo tamen, contrarium veriùs videri, nempe res tales nõ posse vendi pro arbitrio venditoris, sed iuxta æstimationem intelligentiũ, vel certè iuxta æstimationem ipsius venditoris, bona fide spectatis circũstantiis supradictis, inita. colligitur ex Nauarro c. 23. n. 78. & Caiet. in art. 1. q. 77. Probatur Primò, Quia iustum pretiũ earum rerum, quæ nec lege, nec cõmuni æstimatione taxatæ sunt, sumendum est ex iudicio intelligentis mercatoris, qui spectatis circũstantijs, ad rei valorẽ facientibus, eam æstimet. atqui res quælibet debet vendi iusto pretio: ergo non est licitũ tanti vendere, quanti vendi potest. Maior probatur: quia hic certior regula haberi nequit, quàm iudicium intelligentis. Secundò, Non ideo res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere; sed quia prudentum iudicio omnibus consideratis tanti æstimatur: ergo non potest eam vendere quanti lubet. Confirmatur: quia iudicium, quo iudicatur tanti valere, debet esse prudens; atqui nemo potest prudenter iudicare eam va-

eam valere tanti ex eo, quòd venditor tanti velit vendere. Tertiò, Quia alioquin venditor rē eam, quam bona fide æstimat 10. posset vendere 100. vel 1000. si videret Principem aliquem ea delectari, eamque velle emere.

17 *Affectus æstimari potest.* Aduerte tamen, si venditor ei valde afficiatur, posse hunc suum affectum æstimare; (vt docet Nauar. ca. 23. nu. 83.) sed id bona fide fieri debet.

18 *Ad rationes* Ad primum Respondeo, Illum emptorem non censeri sponte donare excessum pretij, quia non intēdit donare, sed emere, & soluere dūtaxat pretium rei. vnde cùm in re nihil respondeat incremento pretij, non potest hoc incrementum instar pretij retineri. Nec refert, quòd ei nulla vis aut necessitas emēdi inferatur, quia alioquin possent vsuræ peti ab eo, qui nulla necessitate coactus, sed in lusum, vel in alias oblectationes mutuū petit.

Dices, Si nō intendit donare excessum pretij, cur illum dat, cùm sciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

RESP. Quia rem illam desiderat, & mauult facere iacturā illius incrementi, quàm re illa carere: sicut qui promittit vsuras vt habeat pecuniam præsentem ad lusum.

19 Ad secundum, Lex illa nihil ad rem facit, nam non loquitur de æstimatione rebus imponenda; sed tantùm significat quemq; de rebus suis posse disponere pro suo arbitratu, etiam in suum incōmodum; mandatarium autē non posse. Cōmune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi potest*; intelligendum est intra limites iustæ æstimationis; quia iustitia pretij non consistit in indiuiduo.

DVBITATIO 4.

Vtrum liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.

D. Thomas q. 77. art. 1.

20 *Deceptio vltra vel citra dimidium iusti pretij.* NOtandum Primò, In foro externo nō dari actionē ei, qui emendo cariùs vel vendendo viliùs nō est deceptus vltra dimidium iusti pretij. v. g. si agrum tuum valentē nunc 100. libris, vendas 70. vel 60. vel etiam 50. libris, nō potes intentare actionem ad rescindendam venditionē, aut ad supplendum pretiū; quia non es deceptus vltra dimidium iusti pretij; secus autē si vendidisses 48. vel 49. vel minoris. Pari modo, si agrū valentem 100. libris, emas 152. vel pluris; potes agere vt vel restituatur excessus ille, vel emptio rescindatur: non tamen si emeris 140. vel etiā 150. colliguntur hæc apertè ex L. 2. C. de rescindenda venditione, & L. 8. ibidem. & ex cap. Cùm dilecti. & ca. Cùm causa, de emptione & vēditione. vide Gomezium tomo 2. cap. 2. nu. 22. & Couarr. l. 2. var. ca. 3. Permittit autem Ius vtrinque deceptionem, quę non est vltra dimidium iusti pretij, ad vitandas innumeras lites quæ sequerentur, si ex qualibet fraude daretur actio.

21 *Tenetur in foro conscientia.* Notādum Secundò, Fraudatorē, qui citra dimidium decepit, non ideo excusari à restitutione eius, in quo alterum circūuenit, siue emendo, siue vendendo; vt cōmunis sententia DD. habet. D. Thomas hoc articulo. D. Anton. 2. p. ti. 1. c. 16. §. 3. Io. Medina. q. 32. Couar. 2. var. cap. 4. nu. 11. & alij, quos ipse citat. ratio est, quia illud, quod excedit, non censetur liberaliter donatū, sed solùm quatenus debitū est titulo emptionis vel vēditionis, nempe tanquā iustum pretiū, vel tanquam æquiualens & debitum pretio oblato. si ergo non est debitum, eò quòd superet æqualitatem; nō potest retineri, nisi cōuenienti modo compensetur, supplendo defectum pretij vel rei. vide Nauar. in ca. Nouit, de Iudicijs notab. 6. nu. 54. & sequentibus.

22 *Opinio Gersonis.* Hinc patet falli Ioannē Gerson opusc. de contractib. p. 2. proposit. 11. (habetur in to. 2. alph. 35.) dū putat talem nō teneri ad restitutionē; (quamuis peccarit & confiteri teneatur) eò quòd scienti & volenti non fiat iniuria: quia ille non est absolutè volēs, sed solùm modo explicato; sicut is, qui soluit vsuras. Adde, sententiā illam includere repugnantiam. si enim talis fraudatio est peccatum, certè est peccatū contra iustitiā: ac proinde obligat ad restitutionem. Neque leges approbāt hoc, tanquam licitum, sed permittunt, nō cogendo restituere, aut cōtractum rescindere, ad maiora incommoda vitanda; vt docet D. Thomas hoc ar. 1. & Bartolus in legem illam 2. & 8.

23 Nec obstat Lex, In causæ cognitione, in fine, ff. de minoribus, vbi dicitur; *Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire.* nam hoc intelligendum est de circumuentione intra latitudinem iusti pretij, vt ait Couar. l. 2. var. c. 3. nu. 2. vel dicitur *licere naturaliter*, quia Iure gentiū permittitur. His positis,

Causæ vendēdi pluris. Respōdeo & Dico Primò, Esse aliquas causas, ob quas licitum est interdum pluris rem vendere, quàm per se ipsa alioquin valeret aut venderetur.

24 *1. Ratione officij mercandi.* Prima est Ratione officij mercādi; sic mercatores possunt paulò pluris vendere, quàm ab aliis vendi soleat, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Ioan. Medina C. de restitu. q. 3. §. Secundum erat. & Caiet. ar. 1. ratio est, quia pretio est æstimabile, quòd curas & cogitationes suas in rebus conquirendis, conseruandis & distrahendis assiduè impendant, aliasque multas lucrandi rationes omittere cogantur. Hinc fit vt multò pluris æstimetur res, dum vendenda est à mercatore, cui ex officio competit eam vendere, quàm dum venditur à milite vel mechanico, qui fortuitò illam obtinet & vendit.

Aduerte tamen Primò, Non ideo posse mercatorem pluris vendere, quàm lege vel communi æstimatione sit præscriptum; quia in taxatione pretiorum habita est ratio officij mercandi.

25 *Potest vēdi pretio vsitato.* Secundò, Si ille, qui vendit aliquid ex occasione, tantum exigat, quantū solent mercatores, non facere iniuriam emptori, modò res sit æquè bona; quia potest eam vendere pretio currenti, etiamsi ipse eas curas & impensas nō habuerit, quas mercator. non enim necesse est ipsum subiisse omnia incommoda, ex quibus æstimatio creuit, vt illam æstimationē petere possit. Nec obstat, quòd minoris in manibus eius æstimetur; quia non ideo minoris æstimatur, quòd reuera minoris valeat, supposita voluntate eam opportunè vēdendi; sed quia tales nolunt vel nesciunt opportunitatem expectare, & vltro emptoribus ingerunt.

26 *2. Ratione lucri cessantis, &c.* Secunda, Ratione lucri cessantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis, qua se priuat, potest eam pluris vendere, quàm per se valeat, iuxta æstimationē ipsius lucri vel damni, oblectationis, vel affectus. ratio est, quia hîc nō tantùm vendit rem il-

rem illam nudam, sed etiam suum commodum vel oblectationem vel affectum: ergo etiam horum æstimationem exigere potest, etiamsi res habeat pretium legitimum. vt rectè docet Petrus Nau.l.3.c.2.nu.23.

27 Hic tamen tria notãda sunt, Primò, Venditorem debere emptori significare causam cur tãtum exigat, ne putet rem pluris valere, quia fortè nõ cupit illius incommodum redimere.

Ob affectũ. Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur, eam pluris æstimet; affectum illum debere aliqua iusta ratione niti, ob quam prudẽter possit tanti æstimari: vt si gemmam valde rarã, vel statuam valde antiquam habeas.

Sed quid, si affectus ille ratione non nitatur, & nihilominus verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretium, quod exigis? vt si domum valentem 1000. aureis æstimes bis mille, quia accepta longo ordine à maioribus. Quidam admittunt; quia sua incõmoda quiuis æstimare potest. Equidem nõ omnino probauerim; quia affectus à ratione alienus corrigendus est, non enormi pretio redimendus vel solandus.

28 *Si constitueras rem seruare.* Tertiò, Titulo lucri cessantis, rem posse pluris vendi, si eam constitueras seruare, donec pluris esset valitura, & iã se aliquis emptor offerat. potest autẽ tunc pacisci dupliciter. *Dupliciter potest pacisci.* Primò, De pretio determinato: & quidem si certũ sit rem illo tempore valituram v.g. 30. aureos, potes eam nũc vendere 30. detracta tamen æstimatione custodiæ & periculi corruptionis vel interitus rei. vnde si custodiã & periculũ æstimes solùm duobus aureis, potes vendere 28. si vno tantùm, 29. Si autẽ sit dubium an valebit 30. tamen certũ sit valiturã inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod sit medium inter 24. & 30. idq; maius vel minus pro ratione dubij. & in hoc casu intelligendum est cap. In ciuitate, de vsuris. loquitur enim de eo, qui rẽ seruaturus erat vsq; ad tempus solutioni destinatũ, & dicit eum nunc posse illam vendere eo pretio, quo plus minúsve illo tẽpore putatur valitura; id est pretio medio inter summũ & infimum illius temporis. vide Couar.2.var.c.3.nu.6. Secundò, Potest pacisci de pretio indeterminato, nempe vt emptor soluat quantum euentus ostendet cõmuniter valere eo tẽpore, quo venditor statuerat vẽdere; detracta tamen æstimatione custodiæ & periculorum. non potest tamen pacisci vt soluat ei summum pretium, quo tunc valebit; quia non est certus se eo venditurũ, si rem asseruet; & ita non cessat ei certò hoc lucrũ. detrahẽda ergo æstimatio illius certitudinis, id est, quanti æstimatur, esse certum de summo pretio.

29 *Ratione laborũ & expensarum.* Tertia causa, cur possis pluris vendere, est ratione laborum & expensarum, quas subijsti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conseruandis: hoc tamen intelligendum est, si res istæ non habebant pretium statutum; tunc enim, cùm pretium primò sit imponendum, potest venditor habere rationẽ expensarũ extraordinariarum in eo taxando. vt videmus in mercibus, quæ deferũtur per loca periculosa, vbi opus est comitatu manus militaris aduersùs volones. non tamen hoc intelligo de expensis ratione infortunij vel per imprudentiã factis. secus verò est si res illæ iam pretium suum, quo passim vendãtur, habent: quia semper tenetur eas vendere pretio currẽte, vel sibi reseruare; vt docet Medina q.31. & Couar.l.2.var.c.3. nu.3. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita est ratio laborum & expensarũ, quæ ordinariè fieri solent: quòd si ab aliquo plures factæ sint, ipsius est infortunium, nec ideo pretium cõmune augere potest; sicut nec tenetur minuere, etiamsi nullas expensas fecerit. hæc enim est conditio mercatorum, vt sicut possunt lucrari, si merces habuerint expensis exiguis, ita perdere, si ingentibus & extraordinarijs.

30 *Ratione copia emptorum, &c.* Quartò, Ratione copiæ emptorum & pecuniarum, & penuriæ mercium, possunt res pluris vẽdi, quàm alioquin venderentur, si emptorum vel pecuniarum esset raritas, vel mercium abundantia: ratio est, quia ex his crescit æstimatio communis mercium. id enim pluris æstimatur, quod à pluribus quæritur, quodque difficiliùs vel minore copia inuenitur. minoris verò, cuius maior est copia, vel quod minùs quæritur. Hac ratione interdum fit vt repente rerum pretia valde augescant, superueniente magna emptorum, qui opulẽti sunt, & auidi ad emendum, copia; & statim illis abeuntibus ad priorem statum redeant: vt cùm Princeps cum aula subitò ad aliquod oppidum venit, vel classis Indica appellitur, vt rectè docet Molina disput.346. quo casu nõ censet damnandum, *An cariùs exteris vẽdere liceat.* quòd res cariùs vendantur externis illis, quàm indigenis; si pro vtrisque sit satis magna copia: nam respectu externorum illorum, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res istæ censentur pluris valere, quàm respectu indigenarum. Si tamen res non sufficerent pro vtrisque, accresceret pretium absolutè respectu omnium: neque venditores permittẽdi essent vendere cariùs exteris, vt viliùs dent indigenis. Vel dici potest, vtroque casu accrescere pretium respectu omnium; neque vẽditores teneri minoris vẽdere indigenis, quàm aduenis: tamen consuetudine receptum esse, vt indigenis fiat gratia, eò quòd incrementum illud sit fortuitum & transiens. non enim est illicitum vendere cariùs exteris, quàm incolis; modò limites pretij rigorosi nõ excedantur cum exteris.

31 *Si in gratiam emptoris.* Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, aliàs non venditurus, potes aliquanto pluris æstimare, quàm si venderes spõte. ratio est, quia æstimabile pretio est, quòd rem tuam, quæ venalis non erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim, si aliquid inde incommodi vel molestiæ sentias.

Vtilitas emptoris. Aduerte tamẽ, non posse rem pluris vendi ob singularem aliquam vtilitatem vel necessitatem emptoris. (vt multi absq; vlla conscientia faciũt) Ita D.Thomas hoc ar. & communiter DD. ratio est, quia nemo potest alteri vendere id, quod est ipsius; illa autem vtilitas est ipsius emptoris, non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumstãtia, cuius venditor non est causa.

Causa emẽdi minoris. Dico secundò, Sunt etiã aliquæ causæ ob quas emptor potest interdũ emere rem minoris quàm alias valeret. 32 *Si emptori parũ vtilis.* Primò, Si emptori parum est vtilis, eamq; in gratiam venditoris emat. Ita Medina q.32. Nauarrus cap.23.nu.84. & alij. pretium enim vilescit, tum ex eo, quòd emptores nõ inueniantur, tum ex eo, quòd ipsis res parum sit commoda. 33 *Ratione modi vẽdendi.* Secundò, Ratione modi vendendi; vt si vendantur auctione publica, vel si quærantur aut rogentur emptores. nã vt prouerbio dici solet (teste Caietano) *merces vltroneæ vilescũt pro tertia parte.*

Ita Caiet.ar.1.Medina suprà §.Similiter, Couar. suprà,nu.5. Nauar.cap.23.nu.78. & alij. ratio est, quia iste modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere; quæ duo faciunt rem minoris æstimari. sic spolia militum paruo veneunt. Similiter si res sit inutilis vel incommoda venditori, minoris æstimatur.

34 *Census.* Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, statutum in gratiam venditoris (vt fit in censibus, præsertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copiæ. quia hoc pretium non statim mutatur ob aliquarum circumstantiarum variationem, si ordinatio eadem perseueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei vnius, aureis 12. si emptor rogaretur; quod est falsum: quia est contra legem receptā. secus est in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias causas circa hos, consuetudine est abolitum, præsertim in Belgio.

35 *Si in auctione pretium sit maius.* Notādum Secundò, In auctionibus interdum excedi pretium cōmune ex emptorum contralicitatione: & tunc probabile est venditorem non teneri ad restitutionem; vt docet Petrus Nauar. suprà & Mercatus. ratio est, quia ibi res subsunt fortuito & incerto pretio; vt sicut plerūque venduntur minoris quàm sit pretium mercatorū, ob ementium raritatē & frigus; ita vendantur interdum pluris ob ementium multitudinē vel feruorem. quare sicut illud ad malam, ita hoc ad bonam fortunā ipsius censebitur pertinere. confirmatur, quia iustum pretium illius fori est, quod absque fraude potest illo modo vendendi obtineri: sic enim passim habet hominum doctorum & piorum vsus.

36 *Ratione copiæ merciū &c.* Tertiò, Si multæ sint merces & pauci emptores: vt fieri solet in fine nundinarum; maximè cùm tūc accedat etiam inopia pecuniæ: hæc enim valde minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico *vulgare*, quia *legitimum pretium* non tam facilè variatur: quare non licet statim ab eo recedere.

37 *Ratione donationis.* Quartò, Ratione donationis potest res emi minoris quàm sit pretium cōmune, quando venditor censetur defectum pretij condonare: sicut è contrario potest pluris vendi, quando emptor censetur excessum pretij donare. Ita Conradus q.57. & 58.de contract. Medina q.32. hæc tamen donatio non præsumitur interuenire, quando vel ignorantia iusti pretij, vel necessitas emendi, aut vendendi interuenit; sed requiritur vt contrahentes sciant rerū pretia, & omnino liberè contrahant, absque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc sufficere, nisi coniunctio aliqua sanguinis, vel amicitia intercedat. nam inter extraneos non præsumitur donatio, nisi huius euidentia signa appareant. vide Caiet.ar.1.& Couarr.l.2.varia. cap. 4. nu. 9.

38 *Si simul multa emas.* Quintò, Ratione copiæ mercium, quas simul emis, potes emere minoris, quàm si paucas emeres. ratio est, quia venditorem exoneras multis curis & occupationibus, quas circa illas merces habuisset, eumque reddis expeditiorem, vt statim alias comparet. quod magis cedit illi in lucrum, quàm si eas pretio ordinario sensim vendidisset. vnde hic modus emendi, facit vt venditor pretium accidat, & minuat.

DVBITATIO 5.

Vtrum si sciam pretium mercis mox minuendum, possim eam vendere pretio currente.

VErbi gratia, accepi literis magnam copiam aliunde aduehi, vel breui in lucē proferendam, quæ hactenus suppressa fuit; vtrùm possim id dissimulare & vendere pretio vsitato.

39 Disputatur hæc quæstio apud Cicer. li.3. offic. inter Antipatrum & Diogenē Babylonium. Antipater vult id esse contra officiū boni viri; Diogenes negat. vtrùm autem sit contra iustitiā non clarè exprimunt. Cicero tamē id clarè affirmat. Idem tenet Medina C.de restitut. q.35. & Conradus quæst.62. & 63. de contractibus. Sed contrarium est verius. vnde

40 *Potest vēdi pretio currente.* Respondeo, Etiamsi vēditor sciat futuram pretij remissionem, emptorque nesciat, nihilominus potest res suas absq; iniustitia vendere pretio currente. Ita D.Thomas q.77.a.3.ad quartū.& Caiet.ibidem, Syluester v.Emptio,q.15. Sotus l.6.q.3.ar.2.ad tertium. Couar.ad regu.Peccatum p.2. §.4.nu.5.& 6,& alij. ratio est, quia res iustè vēdi potest iuxta communem æstimationem pro tempore vigētem. nam iustum pretium est, quod vel Principis lege, vel communi æstimatione cōstat. Confirmatur, quia priuata scientia venditoris cōmunem sensum & æstimationem nō mutat, sicut nec priuata scientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non posset emere pretio currente, si sciret pretium postea valde augendum, quod tamen falsum esse constat exemplo Ioseph, Genesis 41. qui sciens postea fore maximam caritatem, omne frumentum Ægypti pretio currente comparabat.

Obiectiones Dices Ex Medina Primò, Illa communis æstimatio non est prudens: non enim facta est ex omnibus circumstantijs ad valorem rei facientibus.

41 RESP. Negando illam non esse prudentem: sufficit enim vt sit facta ex circūstantijs, quæ cōmuniter sciri possunt. euentus enim futuri non possunt vulgo cognosci; vnde ex illis sumi non debet æstimatio rei. alioquin semper iniquo pretio res venderetur, quando imminet maior copia mercium, vel ratione fertilitatis vel ratione nauium aliunde aduehentium, vel alio casu, quamuis vterque contrahentium id ignoraret.

Dices Secūdò, Merces iam aduectę & præsentes faciunt decrescere pretium; quia abundantia merciū minuit pretium: ergo etiā illæ, quæ breui erunt præsentes: quia quæ parum distant, non videntur abesse, & habentur quasi præsentia.

42 RESP. Abundantia præsens vel imminēs facit decrescere pretium, si passim sciatur; secus si ignoretur. vnde etiamsi merces sint in portu, vel in oppido, si id vulgò ignoretur, non decrescit pretium. vnde potes tuas pretio antiquo eatenus vsitato, vendere.

43 *Potest esse contra charitatem.* Dixi *absque iniustitia posse sic vendi*; quia interdum fieri potest vt sit contra charitatē; vt si vni ingentem copiam talium merciū vendas, qui inde graue damnū incurret, statu & fortunis euertendus. regulariter tamen non est contra charitatem; (vt apertè indicat D.Thomas cùm ait, *abundantioris fore vir-*

fore virtutis, si pretium minuat vel futuram copiam exponat) quia potest quis rebus suis cōsulere, etiamsi inde par damnum proximo obueniat. Cauēdum tamen hic est, ne emptorem fraudibus vel mendacijs alliciat ad emendum. quia sic iniusto modo esset illi causa damni: ac proinde teneretur ad restitutionem. vt si subornaret aliquem, qui emptoribus persuaderet pretium breui augendū. Si tamen ipse rogatus, an non expectentur naues, vel an non sit futura maior copia, diceret se nescire; putarem non teneri ad restitutionem; quia non tenetur veritatem aperire cum tanto suo incommodo. Imò quidam putant non teneri, etiamsi diceret non fore copiam. hoc enim mendacium censeri officiosum, ad vitandum damnum proprium. sicut si pauper astans ostio diuitis, & expectans eleemosynam, diceret alteri pauperi accedenti, iam esse datam, nō teneretur. secus si alius, cuius nihil interest, sic mentiretur: censeretur enim causa nocendi esse mentitus. Ita Petrus Arragon q.77.ar.3. Quæ sententia probabilis est, si ille in hoc non sit censendus fide dignus: tunc enim qui credit, suæ leuitati imputet, si quid inde incommodi sentiat.

44 Ex his patet, quid dicēdum sit de casibus, quos Medina proponit, Primò, Si scias obsidionem futuram, posse te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio currente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Posse te elocare domum tuam pretio solito, etiamsi scias pretia elocationum minuenda, ob aulæ recessum. Tertiò, Posse te vendere triticum tuum pretio currente, etiamsi scias Magistratum condidisse decretum de illo minuendo. si tamen hoc nondum est promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione, & alienatione.

45 In hoc tamen tertio casu quidam putant non posse te plus tritici, vel alterius mercis (cuius pretium per Magistratū scis esse minuendum) vendere, quàm venditurus eras, si id non sciuisses: alioquin si ratione huius scientiæ amplius vendas, teneri te ad restitutionem. Ita Molina disp. 354. & quidam Iurisperiti, quos ibi citat. ratio est, quia si Magistratus alicui aperiret suum decretum ante promulgationem, qui occasione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur, teneretur ad restitutionem, quia dedit occasionem damni: ergo etiam ille tenebitur, qui hac occasionē ditatus est, quomodocunque tandem ea scientia ad ipsum deuenerit.

46 Sed contrarium videtur verius, nempe nō esse contra iustitiam, etiamsi occasione illius scientiæ plus mercium vendas: quod expresse tenet Couarruuias loco citato. Probatur, quia etiamsi sciam decretum à Principe vel Magistratu conditum circa merces vel monetam; tamen quamdiu illud non est promulgatum, non obligat, nec vllam vim habet; ac proinde antiquum pretium adhuc durat: sicut prior lex vim habet, etiamsi alia, qua hæc abrogetur, iam sit conscripta; modò tamen non sit promulgata: ergo possum vendere pretio antiquo.

47 Dices, Posse me vendere pretio antiquo bona fide, vt alij vendunt, qui decretum nesciunt, donec illud decretū promulgetur; non tamen posse me ratione notitiæ huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quàm alioquin eram venditurus, quia nō possum priuatim cum aliorū dispendio vti lege, quæ omnibus debet esse cōmunis. Sed hæc responsio non satisfacit; Primò, Quia nulla lex vetat ne vtar notitia illius decreti in meum cōmodum. Secundò, Quòd vendam aliquid permotus notitia illius decreti, vel ob aliam causam, nihil facit ad æqualitatem vel inæqualitatem, quæ seruanda est in contractibus: atqui si vendam modium frumenti pretio currente, nihil sciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium, iustaque venditio; nec tenebor ad restitutionē, etiamsi pretium paulò post per decretum minuatur: ergo etiam erit æqualitas & iusta venditio, etiamsi sciam illud decretum. Tertiò, Intētio interior non potest facere vt actio exterior aliàs iusta, fiat iniusta, & obliget ad restitutionem: vt ostensum est cap.12.nu.129.

Quædam resp. reiicitur.

48 *Ad rationē contrar.* Ad rationem in contrariū, Respondeo negando consequentiam; Magistratus enim ex officio tenetur dare operam quantum fieri potest, ne ex huiusmodi decretis, quibus pretia mutantur, aliquibus præ alijs damnum obueniat: Hinc tamen non sequitur, illū, qui notitia tali vsus est, teneri; quia non tenetur ex officio ciuium cōmoda curare, vel damna auertere. sicut si Magistratus sine causa excluderet alios venditores, & ita mercium tuarum pretium valde excresceret; teneretur ille ciuibus compensare damnum illius incrementi: quia contra officij sui debitum est causa cur pretium ita creuerit. tu tamen non teneris; quia res tua tanti valuit, supposita aliorum exclusione.

49 Si tamen fuisti causa, cur Magistratus alios excluderet iniustè, teneris de dāno, tum exclusis, tū Reip. Idem videtur dicendum si muneribus corruptum induxisti, vt tibi decretum suum ante promulgationē patefaceret, & hac ratione merces tuas cum graui aliquorū damno, magno pretio distraxisti: His tamen casibus nō teneris, nisi in supplementum principalis authoris.

DVBITATIO 6.

Vtrum liceat carius vendere dilata solutione, seu credito, quàm vendi soleat præsenti pecunia.

50 *Venditio credito.* RESP. & Dico Primò, Intra limites iusti pretij licitum est vendere rem cariùs dilata solutione: vt si præsenti pecunia vendebas infimo vel mediocri; potes credito vēdere pretio summo: quia omne illud pretium censetur iustum.

51 *Supra rigorosum.* Dico Secundò, Supra pretium rigorosum, quo res poterat vēdi pecunia numerata, non licet eam vendere ob solam dilationem solutionis. est cōmunis sententia DD. ratio est; quia dilatio solutionis est implicitū quoddam mutuū (dùm enim creditor differt solutionē, perinde facit, ac si acceptam à debitore pecuniā eidem mutuet) atqui pro mutuo nihil licet accipere supra sortem: ergo nec pro dilatione solutionis, vltra iustū pretium.

52 *Si dubium an pluris valebit.* Aduerte tamen, si rēs, quæ nunc valet 10. tempore solutionis creditur valitura plus, minúsve quàm 12. posse nunc vendi duodecim credito; si tamen eam rem venditor vsque ad illud tempus constituerat seruare, vt patet ex cap. In ciuitate, de vsuris; de quo suprà dubit. 4. tunc enim non ratione dilatæ solutionis, sed ratione lucri cessantis

ſantis tanti vendit. vnde etiam præſenti pecunia poſſet tantidem vendere. ſecus tamen ſi nō conſtituerat ſeruare. Qua in re fallitur Caietanus qu.78.art.2.ad ſeptimum, vbi docet, quando quis vendit credito, & res tempore ſolutionis erit maioris pretij, poſſe nunc de illo pretio paciſci, etiamſi rem non conſtituiſſet ſeruare in illud tempus. ratio ipſius eſt, quia tempore traditionis pretij complẽtur contractus ex parte ementis: atqui tunc res valet pluris, quàm tempore conuentionis: ergo poſtulat æqualitas vt detur maius pretium.

Sed contrarium eſt communis ſententia DD. vide Couar. lib.2. variarum cap. 3. nu.6. & Medinam q.38. Cauſa 5. ratio eſt, quia hoc ipſo, quo venditor rem tradit, amittit eius dominium, fitque emptoris: vnde ſi creſcat eius pretium, creſcit emptori; ac proinde venditor non poteſt quidquam pro eo incremento exigere: niſi ipſe eam rem fuiſſet ſeruaturus. Nec obſtat cap. In ciuitate, de vſuris, quia loquitur de eo, qui merces erat ſeruaturus, vt exponit Gloſſa & DD. communiter. & colligitur ex cap. Nauiganti, ibidem. vbi ſimilis ſpecies facti expeditur.

Ad rationem Caietani Reſpondeo, Contractum emptionis & venditionis eſſentialiter compleri mutuo conſenſu verbis expreſſo, & pretium rei eſſe ſpectandum ſecũdum valorem rei, quem habet tempore traditionis, quando transfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri ſolutione pretij, quia eſt finis & terminus contractus; vt dictum eſt dubit. 1.

53 *Ratione lucri ceſſantis ex dilatione.* Dico Tertiò, Licitum eſt tamen augere pretium ratione lucri ceſſantis vel damni ex illa dilatione, ſeu credito venditione emergentis. patet ex dictis cap. 20. dub. 11. ſicut enim in mutuo ob hanc cauſam licet vltra ſortẽ exigere, ita in venditione ſupra iuſtum pretium: quia dilatio ſolutionis eſt quoddam mutuum implicitum.

54 *Ratione periculi ſortis et moleſtiarum ſolutionis.* Dico Quartò, Etiam licitum eſt aliquid exigere ſupra iuſtum pretium ratione periculi ſortis, cui mercator credito vendens exponitur. Item ratione expenſarum & moleſtiarum, quas timet in recuperanda ſorte. Ioan. Medina C. De reſtit. q.38.4. Ad tertiam cauſam. Corduba q.78. Petrus Nauarra l.3. ca.2. nu.110. conſentiunt Sotus l.6. q.4. ar.1. ad 2. & Nauar. cap.23. nu.81. quoad ſecundam partem; primam tamen negant.

Sed probatur Primò, Quia exponere ſe tali periculo eſt pretio æſtimabile, omnium iudicio: ergo pro eo poteſt aliquid exigi.

Secundò, Quia venditor poteſt petere fideiuſſorem, qui vt periculum illud præſtet, ſeu in ſe ſuſcipiat, poteſt iuſtum pretium ſtipulari: ergo ſi emptor cupiat venditorem illud in ſe ſuſcipere, poterit & ipſe iuſtum eius pretium exigere. vide dicta ſupra c. 20. dub. 13. vbi id pluribus confirmauimus, & ad rationes Soti & Nauarri reſpondimus: nam eadem vtrobique eſt ratio.

55 *Conditiones requiſitæ.* Aduerte tamen Primò, Debere eſſe verum periculum, non fictum. Secundò, Venditorem non poſſe cogere emptorem vt ſe potiùs, quàm alium pro periculo præſtando accipiat. Tertiò, Non poſſe plus exigere, quàm ipſe libenter alteri daret ad ſimile periculum redimendum, ſi neceſſe foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigat; præſertim ſi dubium ſit an illi placeat: fortè enim nolet eo titulo quidquam dare.

56 *Solita vẽdi credito, poſſunt pluris vendi.* Dico Quintò, Licitum etiam eſt eas merces, quæ communiter non niſi credito ſeu ad terminum (vt aiunt) vendi ſolent, pluris vendere, quàm venderentur, ſi ſolùm numerata pecunia diſtraherẽtur: colligitur ex Soto l.6. q.4. ar.1. ad quartum. Et Couarr. lib.2. variar. c.3. nu.6. ſentit eſſe probabilem, citatque pro ea Salicetum & Decium. Tales ſunt, quæ ingenti copia ex India aliiſve locis in magna emporia deferũtur, & mox diſtrahuntur in varios mercatores, qui ad diuerſa loca eas deſtinant, vt ibi ſenſim præſenti pecunia vendantur. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam venduntur ad terminum 10. menſium, quædam ad 8. Florentinæ ad 10. Lucenſium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenſes ad 6. vel 8.

Denique merces cuiuſuis generis venduntur vt plurimum ad terminum 6. 8. 9. 10. 12. menſium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, vt emptor elapſo medio tempore numeret dimidium pretij, reliquum in fine.

57 Ratio autem, cur ſic poſſint pluris vendi, eſt, quia cùm iſtæ merces non poſſint ea copia, qua expedit Reipub. & emptores deſiderant, præſenti pecunia vendi; neceſſarium fuit inſtituere modum eas vendendi credito, ſeu ad terminum; qui modus facit vt mox plurimi emptores ſeſe offerant, quorum copia pretium incendit, facitque creſcere. & ſic non venduntur pluris præcisè ob dilationem ſolutionis; ſed quia iſte modus vendendi, per accidens facit pretium creſcere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cùm pretium non conſiſtat in indiuiſibili, ſæpe fit vt pretium, quo venduntur credito, non excedat pretium rigoroſum, quo numerato vendi poſſent. deniq; ferè ſemper mercatoribus eſt incommoda illa dilatio ſolutionis: nam ſæpe videmus poſtquam credito vendiderunt, eos agere cum emptoribus de anticipando termino; remittendo 8. vel 9. in 100. per annum, vel plus minúſve, ſecundum numerum menſium. Itaque in taxando illo pretio potuit haberi etiam ratio illius incommodi. Nec refert, quòd aliquis in particulari hoc

58 *Iuſtum pretium rerũ, quæ credito venduntur.* incommodum non ſentiat, quia non ideo ceſſat pretium commune, vt ſuprà oſtenſum eſt.

Ex quibus patet, non eſſe illa pretia, quibus merces credito pluris vendi conſueuerunt facilè condemnanda; niſi aliunde conſtet eſſe iniuſta. Nam meritò præſumi poteſt illud eſſe verum pretium talium mercium in tali modo vendendi, quod à mercatoribus, ſpectatis circumſtantijs omnibus ad rem facientibus, impoſitum eſt. Si tamen Magiſtratus pretium imponat, hoc ſeruandum.

DVBITATIO 7.

Vtrum liceat minoris emere ob anticipatam ſolutionem.

59 *Anticipata ſolutio.* Respondeo, Infra pretium infimum non licet emere preciſè ratione anticipatæ ſolutionis. eſt communis ſententia DD. ratio eſt, quia hoc eſſet lucrari aliquid ſupra ſortem ex vi impliciti mutui. Qui enim ſolutionem anticipat, implicitè mutuat; & poſtea dum ei res empta pluris valens traditur, implicitè fit ei reſtitutio cum v-

cum vsura. nam illud incrementum, quo res pluris valet quàm pretium, datur ex vi pacti præcedentis propter anticipatam solutionem, id est, propter vsum pecuniæ tanti temporis.

60

Causa cur sic liceat emere minoris.

Aduerte tamen, interdum per accidens licere minoris emere ratione anticipatæ solutionis; vt si per illam anticipationem emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam: vel si esset periculum fraudis in venditore, quòd vel merces non traderet, vel non sinceras, vel non stato tempore: hæc enim omnia æstimabilia sunt. Denique quia modus hic vendendi inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum; ac proinde facit pretium decrescere. Hinc patet non esse facilè condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in Hispania & alibi fieri solent; in quibus arroba lanæ (est pondus 25. librarũ) videtur multò minoris emi anticipata solutione, quàm valeat tempore traditionis: quas emptiones defendi posse docet Sotus l.6.qu.4.ar.1.ad 4.& fusè Corduba qu.85.in Summa & nouissimè Molina disput.360.qui praxim earum fusè explicat.

61

Lanæ anticipatè minoris empta.

1. Ratione lucri cessantis.

Probatur Primò, Quia mercatores, qui eas anticipata solutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iacturam lucri: nam aliquot mensibus ante traditionem mercis, carent sua pecunia, qua interim per cambia lucrari potuissent. cuius signum est, quòd libenter soluant vnum vel duos regales in singulas arrobas amplius, si venditor patiatur extrahi solutionem in tempus traditionis mercis, vel in duos, tresve menses post. vnde sequitur, posse tanto minoris emi, quàm valeat tempore traditionis, quanti æstimatur spes lucri, qua se per anticipatam solutionem priuant.

2. Ratione metus perfidiæ.

Secundò, Quia sæpe metuunt defectum ex parte venditorum; vt quòd non præstabunt totum pondus, vel non sinceram mercem, sed infectam & sordidam, aut infimæ notæ: cuius signum est, quòd libenter emant pluris solito, medio regali singulas arrobas, si sperent venditorem præbiturum sinceram: & quòd eo plus dent in singulas tales mensuras, quo venditor maiorem copiam habiturus est; quia tunc minùs timent defectum in contractu implendo. atqui hic metus pretio est æstimabilis: vnde facit mercium æstimationem decrescere.

3. Ratione paucitatis emptorum, &c.

Tertiò, Sicut modus vendendi credito facit pretium crescere, quatenus inducit multitudinem emptorum; ita è contrario modus vendendi solutione anticipata facit pretium decrescere; quia inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum, nam pauci sunt, qui hoc modo lanam emant, & plurimi qui vendant. quo fit vt iustum pretium in hoc modo vendendi minus sit, quàm pretium in venditione rei præsentis.

4. Quia ementi, res minùs commoda.

Quartò, Res, quæ emptori primùm tradenda est post aliquot menses, minoris illi valet, quàm si statim ei tradenda esset; multas enim opportunitates habet res præsens, eiusque præsens dominium, quas non habet res futura. ergo si eam nunc emat & soluat, potest minoris emere, quàm tempore traditionis emenda foret.

62

5. Alia ratione non emerentur pluris.

Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius lanæ, (vt si edicto esset prohibita; vel si mercatores nollent eam emere ante tempus traditionis) non venderetur tunc pluris quàm nunc anticipata solutione vendatur; sed potius minoris, vt periti mercatores affirmant, & ratio ipsa probat: nam tunc pretium valde decresceret, tum ratione copiæ, quæ summa est tempore tonsionis: tum quia venditores eam passim emptoribus ingererent; idque partim ad vitandos sumptus in ea conseruanda subeundos; partim ad obtinendam pecuniam, qua tunc summè ad debita soluenda, & pabulum in hyemem comparandum egent. vnde sequitur, per has anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditoribus, cùm tanti emantur, quanti si nulla anticipata emptio fieret.

Obiectio.

Dices, Res tempore traditionis valet pluris, quàm pro ea soluatur anticipatè: ergo non emitur iusto pretio. probatur consequentia, quia iustum pretium rei est, quanti ipsa res valet tempore traditionis; non autem tempore conuentionis. Si enim dum triticum valet 10. regalibus, emam illud anticipata solutione 10. sed tradendum post 4. menses dum valebit 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram; eò quòd res tempore traditionis pluris valet: ergo similiter si pondus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regalibus, emam 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram. nam excessus rei est lucrum proueniens ex anticipata solutione.

63

Solutio.

Quando nõ sumitur pretium rei ex tempore traditionis.

Respondeo, negando consequentiam. Ad probationem, dico Iustum pretium rei esse, quanti ipsa valet tempore traditionis; nisi ex causis extrinsecis tempore contractus minoris æstimetur: vt si ex modo vendendi tali tẽpore, contingat esse paucos emptores & multos venditores, si ex tali modo emendi cesset lucrum vel timeatur fraus, aut defectus aliquis in venditore; tunc enim etsi res ipsa nudè & secundum se considerata pluris valeat, non tamen pluris valet cum illis circumstantijs. His adde, iustum pretium rei tempore contractus non esse æstimandum ex pretio, quod erit tempore traditionis, quando hoc pretium pendet ex præcedentibus contractibus, nempe quando per illas emptiones anticipatas inducta est raritas mercium (ac proinde caritas) tempore traditionis. cùm enim ista raritas pendeat ex præcedentibus contractibus, non potest pretium in præcedentibus contractibus, quando non erat raritas, sumi ab æstimatione, quam merces habent in raritate. alioquin qui emit, dum offertur magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo valebunt dum erit raritas, si venditor non posset antea tradere; quod est absurdum.

64

Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore traditionis, aliunde proueniat quàm ex emptionibus anticipatis; ita vt etiamsi tales emptiones non præcessissent, nihilominus tanti res illa tempore, quo tradenda est, sit valitura: quod hîc locum non habet. nam si lana multis huiusmodi anticipatis contractibus vendita non fuisset, non esset carior tempore traditionis, quàm fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non est eadem lana, quæ carior est tempore traditionis, & quæ venditur anticipata solutione, sed alia, nempe ea, quæ tunc adhuc vendenda superest, quæ ob raritatem carior est. alioquin si tota lana anticipatè vendita, ponatur tempore traditionis non vendita, non erit carior. hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ, debeat sumi ex tempore traditionis.

DVBITATIO 8.

An chirographa, seu credita possint emi minoris quàm contineant. v.g. vtrum Ius ad 100. aureos soluendos intra annum, possit modo emi minoris, vt 96. vel 97.

65 SVppono, talia posse minoris emi si difficilis vel ambigua sit solutio, vel cum molestijs obtinenda. Item ratione lucri cessantis aut damni emergentis ex emptione.

Sed tota difficultas est, Si nihil horum subsit, an secundum se minoris emi possint? Sunt duæ sententiæ. Prior est, Posse talia iura minoris emi, ita Panormitanus & Inno. in cap. In ciuitate, de vsuris, Caietanus v. Vsura, sub finem, Nauarr. c. 17. nu. 230. Idem docuit olim doctissimus Cardinalis Bellarminus Louanij, & Petrus Parra Romæ. Probatur Primò, Quia talia iura, dum proponuntur venalia instar mercis, communi hominum iudicio, minoris æstimantur, quàm pecunia præsens, vt experientia patet: eò quòd hæc multarum rerum facultatem præbeat, quam iura illa non tribuunt: ergo minoris emi possunt. patet consequentia; quia illud censetur iustum cuiusque rei venalis pretium, quod communis hominum æstimatio statuit. si enim in cæteris rebus censetur iustum pretium, quod ex communi æstimatione statuitur, cur non etiam in his chirographis?

66 *Sententia quorūdam posse minoris emi.*

67 Dices, Quòd homines communiter hæc chirographa minoris faciant, hoc fit ob inopiam eorum, qui magis egent numerata: ergo hæc æstimatio non est prudens; ac proinde non licet ea vti. alioquin quando quis ob inopiam esset paratus dare duplum, liceret exigere duplum.

Responderi poterit, negando conseq. nam omnium ferè rerum æstimatio pendet ex necessitate, cui subiecti sunt homines, & nihili æstimarentur, si ea necessitas abesset; vt patet in medicamentis, in cibis, in ædificijs, & eorum materia. Neque requiritur vt ea necessitas sit omnium; sufficit vt sit multorum, vel ferè omnium, ita vt ratione eius, res illa tanti æstimetur. Itaque cùm illa iura minùs sint necessaria, quàm pecunia numerata, & non præbeant eam facultatem lucrorum & aliorum commodorum, prudenter minoris æstimantur.

Nec refert, quòd tibi in particulari perinde sit, vtrùm habeas pecuniam præsentem, an tale chirographum; quia id per accidens est. non enim ex tua æstimatione pretium rei pendet, sed ex communi: sicuti etsi nullis vnquam egeres medicamētis, posses nihilominus ea pretio communi vendere.

68 *Census personales.* Secundò Probatur, Si talia Iura non valent minoris quàm pecunia præsens: ergo iniustæ erunt emptiones censuum personalium, quæ in plurimis locis sunt receptæ. Sequela patet; quia in his nihil emitur aliud, quàm Ius ad recipiendam quotannis, v.g. sextamdecimam partem sortis, ita vt sextodecimo anno tota sors sit exhausta. nihil autem refert ad iustitiam, siue diuisam quotannis, siue totam summam in fine totius illius temporis recipias. ergo si Ius. v.g. ad 96. recipienda diuisim 16. portionibus ad annos 16. tanti valet quanti pecunia præsens 96. non licebit emptori census, post annum 16. quidquam ampliùs accipere; neque licebit recipere totam sortem, si venditor interim voluerit censum redimere; sed pensiones annis elapsis solutæ, erunt in sortem computandæ: quorum vtrumque est contra praxim multarum Prouinciarum, in quibus Bulla Pij V. de censibus non est recepta: quam praxim vt iniquam damnare, valde durum est.

69 Tertiò Probatur, L. Minùs. ff. de Reg. Iuris, vbi dicitur, *minùs est actionem habere, quàm rem.* ergo minoris valet & minoris emi potest. Addunt aliqui ob periculum palliandi vsuras, hanc sententiam non esse passim vsurpandam, sed tantùm in censibus, in quibus lege publica vel communi æstimatione pretium est taxatum, & in alijs iuribus iam ante constitutis. v.g. Petrus ex mutuo vel empto debet mihi 100. aureos soluendos post biennium; si tibi velim Ius meum vendere, poteris illud minoris emere. v.g. 97. vel 98.

Si petas, vtrùm ipse debitor possit illud emere, vt ita se obligatione liberet?

70 *Debitor potest emere.* Respondetur, Si creditor illud offerat venale, non videri cur debitor non possit illud emere, eo modo, quo quiuis alius; vt docet Nauar. loco citato. non enim ipse debet esse peioris conditionis in emptione illius iuris, quàm alij. nisi fortè ipse sit causa cur creditor velit vendere; vt si se præberet difficilem ad soluendum. tunc enim non posse eo pretio emere, quo alij. ratio est, quia tenetur illam difficultatem tollere, & præseferre solutionem fore facilem & securam termino elapso. vnde ob illam difficultatem non potest debitum minoris æstimare. alij tamen possunt, quia non sunt causa illius difficultatis, nec tenentur eam tollere.

Nisi sit causa difficultatis.

Contraria sententia. Altera sententia, Talia Iura non posse minoris emi, est communis aliorum DD. Medinæ, C. de restitut. q. 38. Soti lib. 6. qu. 4. ar. 1. ad 3. Syluestri, Vsura 2. q. 14. Gabrielis d. 15. qu. 11. dub. 4. ad 3. & aliorum; quæ & mihi probatur. Primò, Quia est communior & securior. Secundò, Quia debitor 100. aureorum soluens minùs, quàm debet (v.g. 96.) ob anticipationem, committit vsuram: implicitè enim mutuat 96. vsque ad terminum solutioni destinatum, vt tunc pro illis recipiat 100. nam debitum 100. aureorum extinguitur. atqui hoc iste facit, qui emit chirographum 100. aureorum pro 96. ergo.

Probatur altera sententia. 71

Dices fortè, Maiorem esse veram, si ideo præcisè minùs det, quia terminum solutionis præuenit: secus autem si minùs det, non gerens se vt solutorem debiti, sed vt emptorem Iuris alieni, quod per modum mercis expositum venale, non pluris æstimatur, nec pluris vendi in tota ciuitate posset. tanti interest, quo titulo, quáve forma quis contrahat. Sed hæc diuersitas videri possit magis esse in mente quàm in reipsa: vnde

72 Probatur Tertiò, Nam hac ratione poterunt vsuræ multæ palliari. vsurarius enim dicere poterit se nolle mutuare, sed esse paratum emere Ius, v.g. ad 100. vel 200. aureos, quod quisque sibi potest imponere.

Dices forsan, Nō fore vsuram palliatam, si tale Ius vel actio non minoris ematur ab vsurario, quàm publicè vendi posset, addita pignoris securitate.

ritate. Sed hoc suprà cap.20. dubit.14. discussum est, & in praxi improbatum.

Nec satisfacis, si dicas hanc sententiam non esse admittendam in nouo iure, quod quis sibi è vestigio imponit vt vendat: (nisi sit census annuus) eò quòd iste modus contrahendi non sit receptus, cùm planior sit via per mutuum; ac proinde meritò censeri vsurarium, qui eo vteretur. Secus esse de chirographis seu iuribus, iam ante, aliam ob causam constitutis: hæc enim frequentissimè in emporijs vendi solere, & semper minoris, quàm contineant: hoc, inquam, non satisfacit. nam saltem in re non erit inæqualitas: si enim non est in antiquis, cur sit in nouis? non ergo censendus est vsurarius, sed potiùs auarus, & durus in proximum.

73 Quartò, Si ius ad 100. aureos in fine anni recipiendos, minoris valet quàm 100. præsentes; ergo si quis exigeret 100. præsentes, peccaret cōtra iustitiam, & teneretur ad restitutionem.

Fateor tamen hoc argumentum non conuincere. nam poterit negari consequentia. Primò, Quia 100. præsentes non omnino excedunt limites iusti pretij, sed pertinent ad pretium rigorosum; vnde si quis velit illud dare, poterit accipi. Secundò, Quia venditor non tenetur in huiusmodi iuribus vendendis quidquam remittere de pretio, etiamsi solutio sit difficilis; sed potest totum exigere, non æstimando difficultatem vel dilationem solutionis: vsu enim receptum est, vt quisque vendat talia iura quanti potest, intra tamen limites summæ debitæ. Idem videmus in censibus antiquis. Vnde si inueniatur emptor, qui sciens rei conditionem, tantum velit dare, iustè potest accipi.

Ad argumenta. Ad primam rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Chirographa minoris æstimari, vel propter aliquod periculum, aut difficultatem annexam; vel quia qui dat pecuniam præsentem, priuat se aliqua potestate aut cōmoditate, quam non habet per chirographum.

Ad Secundam, In reditibus personalibus semper est aliquod periculum ob temporis diuturnitatem. deinde non ipsæ pensiones, sed Ius ad illas emitur, vt infrà cap.22. dub.5. dicetur.

DVBITATIO 9.

Vtrum chirographa, seu librancia, vt vocant, possint interdum emi dimidio pretio, si difficilis vel ambigua sit solutio.

74 RESPONDEO, Id sæpe iustè fieri posse, nempe si solutio tam sit difficilis obtentu, vel tam incerta, vt ob hanc circumstantiam coniunctam, prudenter æstimetur dimidio minoris: vt si chirographum per se consideratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo annexa sit tanta, vt passim quiuis eam libenter redimeret 50. tunc potest emi 50. & paulò minoris. imò fieri potest vt licitè ematur 40. vel 30. prout difficultas & incertitudo solutionis maior fuerit.

Si tibi non sit difficilis obtentu. Dices, Etsi alijs solutio difficilis sit impetratu, Petro tamē, eiusque sodalibus ob fauorem Principis vel officialiū, vel ob contractus, quos cū illo

75 ineunt, nō est difficilis, nec incerta: ergo ipsi non poterunt illud tam modico pretio emere: nam ratio illa detrahendi de pretio, in illis cessat. Ob hoc argumentum quidam putant non posse librancias militares à mercatoribus, qui cum Rege contrahunt, minoris emi (saltem notabiliter) quàm contineant; quia certi sunt integræ solutionis, idque absque difficultate.

76 Sed contraria sententia est probabilis, & verior, posse emi tali pretio absque iniustitia. in qua præter alios est etiam doctissimus vir Ludouicus Molina disput.361. ratio est; quia dum hæ librancia offeruntur venales, earum pretium non pendet ex commodo vnius vel paucorum, sed ex publica æstimatione, qua æstimarentur si publicè in foro, sub voce præconis, concurrente tota ciuitate, proponerentur. Confirmatur, quia cùm non habeat pretium lege præscriptum, illud assignandum est ex communi æstimatione. vnde si Princeps Turcarum tibi debeat 1000. aureos, nullaque vel parua sit spes obtinendæ solutionis, vel non nisi magnis sumptibus aut laboribus, fas est hoc debitum emere paruo pretio. v.g. 100. vel 50. aureis; etiamsi emptor peculiarem aliquam rationem norit, qua facilè integram solutionem obtinere queat. hoc enim ad bonam ipsius fortunam pertinere existimandum est. *Libranciarum æstimatio est iudicij publici.* Sæpe tamen fit vt mercatores illi peccent contra charitatē, si miseris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolint; cùm ipsi tam ingens lucrum inde reportent. *Peccant sæpè contra charitatem.*

77 Aduerte tamen Primò, Integrum esse ijs, qui talia chirographa habent, non æstimare difficultatem vel incertitudinem solutionis debitæ, ac proinde nolle vendere nisi integrè numeretur tota summa. vsu enim receptum est, vt hæc vendantur quanti vendi possunt absque fraude & ignorantia, intra limites summæ contentæ. *Possunt vendi quanti continent.*

78 Secundò, Huiusmodi chirographa non posse emi tali pretio à debitore vel eius ministris, quorum officium est ea soluere: vt dictum est dub.8. quia ipsi sunt causa malignæ solutionis: qua in re interdum grauiter peccatur à Receptoribus & Quæstoribus Principum. secus tamen si Quæstor causa non sit, & scandalum absit. *Receptores & Pagadores.*

DVBITATIO 10.

Vtrum si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim ijs, qui id nesciunt, vendere illud debitum pretio ordinario.

79 ISte casus est frequens inter mercatores. Videri possit non esse contra Iustitiam; modò mendacijs vel fraudibus non alliciam emptorem. Primò, Quia qui vendit rem quanti communiter æstimatur, nō facit emptori iniuriam: (nam hoc censetur iustum rei pretium) atqui iste sic vendit: ergo, &c. Nec refert, quòd ista æstimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem esse soluendo, eò quòd passim pro opulento habeatur: quia iste error non versatur circa rei substantiam; (qualis esset, si quis emeret chirographū fictum, putans illud esse verum; vel vitrum, putans esse gemmam) sed circa aliquid extrinsecum, nempe circa conditionem quandam non rei, quæ venditur, sed eius, qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit contractum iniquum, nec tollit *Chirographa, quorū debitor non est soluēdo.*

pretium

Vendēs rem difficilē recuperatu. pretiũ vulgare; vt si rem meã, quę est in potestate alterius, qui passim habetur vir bonus, vendã tibi cum onere illam recuperandi, & ego sciam, non sine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit hanc venditionem esse iniustam: non enim venditoris est, explicare conditiones illas extrinsecas rei, nisi rogetur, sed emptoris est de illis inquirere, & omnia circumspicere.

80 Secundò, Qui vendit merces suas pretio currente, sciens maximam copiam breui proferendam in lucem, non peccat contra iustitiam; vt dictum est dubit. 5. & tamen æstimatio illa nititur errore vel ignorantia: ergo similiter nec iste contra iustitiam peccabit, qui vendit tale debitum pretio, quo vulgò æstimatur inter mercatores, etiamsi illa æstimatio ex errore vel ignorantia procedat. sicut enim illæ merces ob communem æstimationem tanti valent; ita etiam istud debitum, seu obligatio chirographica.

Tertiò, Si sciam segetem delendam vel domum incendendam ab hoste, possum nihilominus eam vendere ijs, qui id nesciunt, pretio ordinario; & tamen nemo vellet emere, si id sciret: ergo, &c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non potest soluere; ergo etiam quando non vult soluere; nec ob potentiam potest cogi: (hæc enim idem valent, secundum communem hominum æstimationem) ac proinde non possem tunc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui sua industria posset solutionem obtinere: quod tamen falsum esse constat ex dictis supra dubitat. 9.

81 *Cõtrarium verius.* Verùm quidquid sit de ratione Iustitiæ, mihi videtur absolutè illicitum; quia saltem est contra charitatem, maximè quando alicui tenuiori esset occasio grauis damni. deinde videtur esse contra Iustitiam. sicut enim Ius fructuum agri sterilis, in se est parui momenti, nec potest vendi eo pretio, quo Ius in agro fertili: ita Ius in illum, qui non est soluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinsecum rei, ac proinde manifestandum. quod si non fiat, saltem contractus poterit rescindi, cùm dolus ei causam dederit; iuxta dicta cap. 17. dub. 5. secus est in casibus, qui in argumentis proponuntur: res enim ibi non est intrinsecè deterior, aut minoris momenti; sed per accidens, ratione alicuius extrinseci, minoris æstimata. Ex quibus patet responsio ad argumenta.

DVBITATIO II.

Vtrum venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D. Thomas art. 2. & 3.

82 *Defectus mercu.* SVppono iniquum esse vendere rem habentem vitium in quantitate, (id est, cui non est iustum pondus, aut numerus, aut mensura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur, si omni defectu careret; vt docet D. Thomas art. 12. ratio est, quia in tali contractu deest æqualitas debita. sic peccant œnopolæ, qui vino miscent aquam, & frumentarij, qui tritico miscent secalę aliáve semina, vel quisquilias: sicut illi, qui Amos 8. dicunt, *quisquilias frumenti vendamus.* Item qui sericum tincturæ, mangonio multò faciunt ponderosius, & tamen non multò minoris vendunt, quàm si fucatum non esset. qua ratione multi Antuerpiæ & alibi, facti sunt ditissimi. decipiuntur enim emptores & nollent tanti libram emere, si fraudem scirent. Denique omnes, qui mensuras adhibent dolosas, contra illud Prouerb. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Deum.*

83 *Admixtio.* Si tamen res ex illa admixtione non esset minùs bona, quàm ea, quæ ab alijs venditur; non esset condemnandus iniustitiæ, qui eodem pretio venderet: quia illa fraude nullum damnũ infert emptori. Cur enim rem suã non posit ad eum statũ reducere, in quo sunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio, quo alij? fit hoc interdum in vino, tritico, & similibus speciebus; dum vino valde præstanti miscetur aliud tenue, vel aqua; aut tritico valde puro, secale; ea tamen moderatione vt non sint deteriora quàm quæ ab alijs passim venduntur. docet hoc aperte Lopez p. 2. cap. 42. sui Instruct. etiam in eo casu, quo pretium à Repub. est taxatum. Crediderim tamen, talem posse puniri, tanquam specierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem. tales enim mixtiones sunt in Republica valde odiosæ, & authores infames.

84 *Emens rem pretiosam pro vili.* Pari modo iniquum est emere rem vitio carentem pro vitiosa; & pretiosam pro vili, vt gemmam loco vitri; etiamsi venditor ob ignorantiam, eam non pluris indicet, quàm si vitiosa aut vilis esset. ratio est, quia non seruatur æqualitas. non enim venditor intendit rem donare, qua parte excedit, sed totam vti est, vendere, & iusto pretio commutare. Si tamen in aliqua regione res illa passim parui æstimaretur, eò quòd

85 ignorent, alibi eam magni fieri; posset ibi paruo emi. Sic apud Indos licitum erat contra aurum aliasque res pretiosissimas commutare specula, tintinnabula, cultellos, & similia crepundia.

Item si aliquæ gemmæ pretiosissimæ in aliquo oppido, paruo æstimarentur à gemmarijs illius loci, posset alius, qui earum præstantiam nosset, eas paruo emere: quia illo loco non pluris censentur valere. Denique fascis herbarum, qui venditur ad pabulum animalium, potest emi pretio, quo talia vulgò vendi solent, etiamsi emptor sciat ibi pretiosas quasdam herbas contineri. ratio est, quia tota illa res ad eum vsum, quo vendi solet, non pluris æstimatur. His positis

86 *Si venditor rogetur, tenetur aperire.* RESP. Et Dico Primò, Si emptor roget venditorem, an res sit bona, an careat vitio, vel si petat ad certum vsum; tenetur venditor ex iustitia aperire rei vitia, maximè occulta, vel talem, qualem ille desiderat offerre. est communis sententia DD. Probatur, quia tenetur ex officio explicare conditionem rei suæ, quam vendendam exponit, præsertim si rogetur ab emptore; alioquin maximæ contingerent fraudes, quæ non possent ab emptoribus vitari. ordinariè enim nemo nouit melius rei conditiones, quàm ipse venditor. Itaque si venditor affirmet rem vitio carere, eamque laudet, cùm tamen occultum vitium habeat, iniuriam facit emptori; & quidem si hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluisset; contractus est inualidus: quia dolus dat causam contractui, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 17. dubit. 5.

87 Si autem voluisset quidem emere, sed non tanti, quanti nunc emit, eò quòd facilè reperisset illo pretio meliorem; non est quidem inualidus contractus,

tractus, quia dolus non dedit causam contractui, sed solùm cur pluris emeret; tenetur tamen restituere ex pretio, quanti minoris emenda fuerat; quia eatenus eum decepit.

Pari modo, si petenti ad certum vsum, offerat rem inutilem vel parum vtilem: vt si pannũ adustum vẽdat pro firmo; aromata euanida pro recentibus, semina corrupta pro sanis. Item si mãgonio artis ita tegat rei vitia, vt non possint facilè deprehendi; & sic vendat eam tanquam integram. tunc enim etiamsi nihil dicat; tamen facto suo mentitur rei bonitatem: vt si quis guttulam argenti viui infundat in aures equi, vt excutiat segnitiem, & præseferat generositatem. In his & similibus casibus, in quibus dolus verborum vel factorum dat causam contractui, tenetur venditor ad omnia damna inde secuta; nisi tempestiuè emptorem admoneat. quod intellige de damnis, quæ probabiliter ex tali deceptione præuideri poterant euentura: vt si oues morbidas vendidit pro sanis, per quas totus grex est infectus: si tigna vitiosa, vnde domus ruinam est passa. Ita expressè habetur L. Iulianus, ff. de actionibus empti & venditi.

88 *Tenetur dãni secuti.*

Petes, Vtrùm teneatur rescindere contractum & restituere pretium?

89 *An rescindendus cõtractus.*

RESP. Si res adhuc est integra, tenetur monere emptorem vt rescindatur contractus, si velit: si tamen nullum incommodum notabile inde timetur emptori & res alioquin ipsi sit vtilis pro ratione pretij, non tenetur, saltem sub peccato mortali: quia etsi peccauit; nullum tamen notabile damnum intulit. sic sæpe possunt excusari, qui vinum mosellanum pro rhenano vendiderunt, modo iustum pretium non excesserint. Si autem res nõ sit integra, vt si est consumpta, nec aliquid detrimenti inde emptor accepit, non tenetur; quia non fuit excessus in pretio, vti suppono. quòd si fuit aliquis excessus, reuocandus est cõtractus ad æqualitatem per occultam compensationem. vide Lopez p.2.ca.42. vbi pro hac sententia multos citat.

Dixi, *Maximè occulta vitia aperienda*; quia potest existimare, manifesta facilè ab emptore esse deprehendenda: si tamen putaret non deprehendi, teneretur etiam illa aperire: quia generatim rogatur de omnibus.

90 *Si venditor laudet rem supra meritum.*

Notandum tamen, etiamsi venditor laudet rem suam supra meritum, vel celet vitium, quod illam non reddat notabiliter minùs vtilem ad vsum, cui expetitur, non censeri irritum contractum, nec teneri ad restitutionem; etiamsi fortè emptor alioquin non fuisset empturus. Ratio est, tum quia hæc ferè est consuetudo mercatorum, quæ passim ab emptoribus scitur: tum quia emptor non incurrit per hoc notabilem aliquam læsionem: tum denique quia nimis durum esset tale genus hominũ tam strictè obligare ad omnium vitiorum detectionem. quod maximè verum est, quando emptor expressè non rogat de vitijs, sed petit rem bonam & vtilem sibi exhiberi. Ita Lopez suprà, Victoria & alij, quos ibidem citat.

91 *Si emptor suo iudicio fidat.*

Dico Secundò, Si emptor suo iudicio fidens, rem aliquam ex multis deligat, nihil interrogans, præterquam de pretio, non peccat venditor contra iustitiam, etiamsi occultum vitium non aperiat; modò non vendat supra iustum, sed detrahat de pretio, pro ratione vitij. colligitur apertè ex D. Thoma art.3. solùm enim requirit vt defectus indicetur, ne emptor inde periculum incurrat; quod satis post contractum præstari potest. Idem apertè docet Quodlib.2.ar.10. consentiunt Sotus lib.6.q.3.ar.2.& D. Anton.2.p.tit.1.cap.17. §.6. Lopez & Victoria suprà. Probatur, quia hîc nullam iniuriam facit in ipso contractu, nam vendit rem nam iusto pretio; neque per iniuriam allicit illum ad contrahendum: non enim vllo mendacio vel fraude est causa cur emptor emat: ergo nullam hîc committit iniustitiam. si enim neque in contractu est iniustitia, neque in modo alliciendi ad contractum, absolutè nulla est hîc iniustitia. Nec obstat quòd non indicet vitium, quia ad id non tenetur ex iustitia, nisi emptor petat; nam exploratio rei ad emptorem pertinet. nec enim emptor meritò queri potest de iniuria sibi facta per venditorem, qui vitium non aperuit; sed si deceptus est, sibi imputet, eò quòd iudicio suo præfisus, non petita sententia venditoris, rem emerit. Nec obstat Lex Iulianus, 13. ff. de action. empti. & L.1. ff. de ædilitio edicto, vbi statuitur vt *venditor aperiat omnia vitia occulta emptori; alioquin concedi actionem redhibitoriam.* quia vel illa lex est positiua, nec locum habet nisi vbi moribus recepta: vel intelligenda quando emptor id petit: vel solùm datur actio ad rescindendum, & redhibendum per sententiam Iudicis.

92 Aduerte tamen Primò, Si venditor quodam ingenio artis, vitium texit, nõ excusari; quia dolus dedit causam contractui, vt dictum est. Idem dicendum, si rem illam ponat cum alijs vitio carentibus, vt distingui ab emptoribus non possit.

93 Secundò, Etiamsi non sit contra iustitiam non monere emptorem dum suo iudicio fidit, tamen potest esse contra charitatem; vt si videat emptorem ex simplicitate decipi & putet rem ei fore inutilem, quamuis alijs inutilis non sit. Quòd si etiam putatur fore noxia, ratione occulti defectus, videtur quoque ex iustitia teneri aperire defectum, saltem post contractum; vt DD. communiter docent: nam hoc ipso, quo rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur officij sui lege cauere ex parte sua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat; alioquin videtur causam nocumenti dedisse: vt si vendat equum sternacem, oues interno morbo laborantes, tigna vitiosa. colligitur ex d.L. Iulianus, ff. de actionib. empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor suo iudicio rem emit, vt dictum est; modò illa post contractum monitione, omnia damna & incommoda possint caueri. colligitur ex Soto & Lopezio suprà.

Si putatur fore noxia. 94

DVBITATIO 12.

Vtrum si res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.

95 *Si post traditionẽ pereat.*

RESPONDEO & Dico Primò, Si res vendita pereat vel deterior fiat post traditionem, perit emptori, etiamsi pretium nondum sit solutum. ratio est, quia per traditionem translatum est dominium in emptorem; res autem domino perit. vide suprà c.3.dub.3.& infrà dub.19.

96 Dico Secundò, Si pereat ante traditionem, sitque res certa & determinata, (v.g. hic equus, hæc do-

Si res sit certa, perit emptori.

hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; vnde non tenetur venditor, eius pretium restituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. Ita Syluester v. Emptio, nu.3. & Couarr. practic. quæstionum ca.3. nu.5. patet ex L. Quòd sæpe, §. In his, ꝟ. de contrahenda empt. & ex L.1. & sequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. ratio est, quia contractus venditionis rei determinatæ, absolutè celebratus, sufficiens est iure gentium ad transferendum dominium: quòd autem reipsa dominium non transferat ante traditionem, est ex dispositione Iuris ciuilis, quod ob certas causas ita statuit, vt dictum est ca.3. dub.3. noluit tamen hoc Ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertinerent, perinde ac si dominium translatum esset. itaque etsi impediat dominium, non tamen impedit effectum, qui ex dominio sequi solet. Idque meritò, quia mens contrahentium est, vt statim res cum sequētibus eius euentis ad emptorem pertineat, nisi aliter expressè sit conuentū. Si tamen culpa venditoris, qui ex officio tenetur rem custodire, donec eam tradat emptori, deterior fiat, vel pereat; ipse tenetur. Similiter si sit in mora tradendi, & interim pereat vel deterior fiat; nisi similiter deterior futura fuisset apud emptorem; vt rectè docet Syluester suprà.

97 *Si res sit indeterminata vel ad mensuram vendita.*

Dico Tertiò, Si autem res sit indeterminata, (vt si quis emat 10. modios tritici ex messe vel granario, 10. oues ex grege) vel si emat rem determinatam, sed ad mensuram, (v.g. totum aceruum tritici, vno floreno in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem vel mensurationem, periculum interitus pertinet ad venditorem. Ita Syluest. suprà, Couarr. nu.7. & expressè habetur L. Quòd sæpè, §. In his, ꝟ. de contrahenda emptione. ratio est, quia quando fit emptio rei indeterminatæ, vel ad mensuram, intelligitur tacita cōditio, si res tradatur, vt dicitur in illa lege. Vnde nisi sequatur traditio vel mensuratio (in qua continetur quædam traditio, cùm coram emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non censetur perfecta venditio, cùm conditio non sit impleta.

98 *Si interim fiat melior vel deterior*

Aduerte tamen, si res fiat interim melior, vel deterior absque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. ratio est, quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens se fortuitis euentibus. vide Syluestrum & Couarr. suprà.

DVBITATIO 13.

Vtrum venditor possit percipere fructus vel vtilitates rei à se vendita, donec soluatur pretium.

99 *Sententia Couarr. & Iurisperitorum.*

COVARRVVIAS lib.3. variarum cap.4. n.1. & sequentibus, affirmat, fructus post venditionem natos, deberi venditori, donec emptor pretium soluerit: quòd si res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipsum teneri eos compensare pecunia, quia re vera ad venditorem pertinent; etiamsi emptor non fuerit in mora, vt dum ei concessus est terminus ad soluendū. probat ex L. Curabit, C. de action. empti, vbi dicitur, *Curabit Præses Prouinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionem, fructus percipit, partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licet nulla mora intercesserit, generauit*. quod intelligit Couarruuias & alij doctissimi Iurisperiti de vsuris non lucratorijs, quæ illicitæ sunt, sed compensatorijs fructuum, quos venditor percipere debuisset. Item, L. *Iulianus*, §. *Ex vendito*, ꝟ. *de actio. empti*. vbi dicitur. *Nam cùm re emptor fruatur, æquissimum est, eum vsuras pretij dependere*. Hanc sententiam vt omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra l.3. c.2. nu.157. Syluester Vsura 2. q.11. & alij multi.

Pro solutione Notandum est, nos posse loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus, vel de alijs post natis. Nunc

100 *Fructus pendentes.*

Dico Primò, Si loquamur de fructibus pendentibus, certum est hos quoad valorem, quem tunc habent, deberi emptori, nisi aliter conuentum fuerit. habetur expressè L. Iulianus, §. Si fructibus, ꝟ. de actionibus empti: estque communis sententia DD. vt docet Gomezius to.2. cap.2. nu.11. & Couar. l.1. varia. c.15. nu.1. ratio est, quia fructus actu existentes tempore contractus, reique cohærentes, censentur pars rei emptæ; ac proinde simul cum re empti sunt pretio conuento. Itaque debentur emptori, quandocunque pretium soluerit, sicut res ipsa. Dixi, *quoad valorem, quem tunc habent*: quia non censentur pars rei emptæ, si considerentur secundum valorem, qui crescendo ipsis accedit. vt si emas vineam, dum primùm floret; valor florum ad te pertinet, tanquam pars rei emptæ; non sic incrementum, quod crescendo capiunt. hoc enim est effectus & fructus rei emptæ, non pars.

101 *Fructus post contractum nati.* *Si emptor obtulit pretiū, & venditor sit in mora.*

Dico Secūdò, Si verò loquamur de fructibus, qui post contractū nascuntur, vel de incremento, quod postea prouenit, distinguendum est: vel enim emptor soluit, aut certè obtulit pretium, vel nō obtulit; si soluit, aut obtulit pretium venditori, & venditor sit in mora rei tradendæ; omnes isti fructus debentur emptori. imò venditor tenetur illi ad omne interesse intrinsecum; vt si plus fructuum ex re fuisset percepturus; si res deterior est facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & venditor si eam habuisset, opportunè & cum lucro alienasset, vel non esset apud eum reddita deterior. ratio est, quia huius totius damni venditor est ei causa ex iniusta rei detentione. Dixi, *Ad omne interesse intrinsecum*; quia venditor non tenetur emptori ad interesse *extrinsecum*, id est, quod per accidens emptori euenit. v.g. ex eo, quòd rem in alium locum, vbi pluris valebat nō potuit transferre, vel ex eo, quòd mācipia fame mortua sunt, ob rem nō traditam. Ita expressè habetur L. Si sterilis, §. Cùm per venditorem, ꝟ. de actionibus empti. E contrario, emptor, si in mora fuerit soluendi pretij, non tenetur venditori, nisi ad vsuras pretij; non autem ad interesse lucri cessantis ex eo, quòd pretio non sit negotiatus; vt expressè habetur L. finali, ꝟ. de periculis & commod. rei emptæ.

102

Sed Aduerte, hæc intelligēda in foro externo: nam in foro conscientiæ non distinguitur interesse *intrinsecum* & *extrinsecum*; neque interesse vsurarum & lucri cessantis. quicunque enim per

iniuriam

iniuriam est causa damni, tenetur ad totum interesse, quod probabiliter poterat præuideri; vt communiter Theologi docent: & patet ex dictis suprà cap. 7. dub. 6 & 8. & cap. 20. dub. 11. & 12.

103 *Si nec emptor obtulit pretiũ, nec venditor ei fidẽ habuit.* Dico Tertiò, Si pretium non soluit, aut obtulit, nec venditor ei fidem de pretio habuit, tunc iure communi Cæsareo hi fructus debetur venditori. quòd si res tradita sit emptori, & ipse fructus eius percipiat, tenetur venditori eodem iure soluere vsuras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couarr. suprà, & colligitur ex Legibus citatis. vt si domum tuam vendideris simpliciter 1000. aureis, & emptor contractu celebrato non soluat, cùm tamen ei terminum non concesseris: vel si dixit se statim soluturum, & nõ soluat. Ratio est Primò, Quia tunc dominium non est translatum, etiamsi res sit tradita, (vt patet §. Venditæ, Instit. de rerum diuisione) idque factum culpa emptoris. vnde meritò fructificat venditori, apud quẽ dominium mãsit iuris dispositione. Secundò, Quia æquitas non patitur, vt emptor percipiat fructus ex re empta, & venditor non possit frui pretio, (quamuis desideret) idq; proueniat culpa emptoris. vt colligitur ex L. Iulianus, §. Ex vendito. π. suprà.

104 *Vsura compensatoria, & lucratoria.* Dices, Vsuræ sunt prohibitæ. Respondet Couarruuias lib. 3. variar. ca. 4. nu. 1. vsuras lucratorias esse prohibitas, non autem compensatorias: nempe quibus compensantur fructus, qui venditori debebantur. non enim soluit vsuras, quia pretium quasi mutuum tenet; sed quia fructus percipit, qui ad venditorem adhuc pertinent: vnde sequitur, si nullos fructus emptor percipiat, & venditor etiam nullos percepturus fuisset; emptorem ad nullas vsuras teneri. si multos percipiat, teneri ad multas, nempe quæ exæquent fructus perceptos. v. g. emisti domum 1000. aureis; cuius elocatio valet 50. si nihil ex pretio soluisti, & domum inhabites, vel eloces; teneris venditori compensare totum vsum domus; (hic enim est fructus eius) ac proinde soluere 50. si solùm pretij dimidium soluisti, teneris soluere dimidium æstimationis fructuum nempe 25. si tertiam partẽ pretij soluisti, teneris soluere duas tertias æstimationis fructuum: & sic deinceps, seruata proportione inter partes pretij fructuum soluendorum, & partes pretij, quæ restant soluendæ.

105 *Si venditor rem tradidit & concessit dilationem.* Dico Quartò, Si venditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio & concessa dilatione ad soluendum; fructus omnes debentur emptori, nec tenetur ad vsuras pretij nõ soluti. Ita Couarruuias suprà nu. 5. ratio est; quia quando venditor sponte rem tradit & concedit dilationem absque alia pactione, censetur renuntiare constitutioni Cæsareæ, dictæ legis, Curabit.

Notandum tamen, venditorem in hoc casu iuxta Couarruuiam & multos Iurisperitos, quos adducit, posse stipulari vsuras, vel interesse, donec pretium solutum fuerit. Ratio ipsorum est, quia si noluisset ei rem tradere, nec habere fidem de pretio, potuisset sibi reseruare fructus. Item si rem tradidisset & noluisset habere fidẽ de pretio, potuisset exigere vsuras pretij, iuxta L. Curabit. atqui per hoc; quòd rem tradat emptori, habeatque ei fidem de pretio, non onerat illum; sed beneficium potius & commodum præstat. ergo ratione huius non amittit ius exigendi vsuras pretij pro ratione fructuum, donec pretium solutum fuerit.

106 *Consectaria illius sententiæ.* Ex hac sententia Sequitur Primò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, habita fide de pretio; eamque tibi tradam, posse me stipulari, vt soluas pretium elocationis, donec solueris pretium domus.

107 Secundò, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam; teneberis soluere vsuras pretij ex Iuris dispositione, etiamsi id in pactum non sit deductum, quia censeris esse in mora.

108 Tertiò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, posse me stipulari, vt percipiam fructum locationis, donec inuenta fuerit alia res frugifera, quæ pretio comparetur, relicto interim pretio in deposito, vel apud emptorem, prout emptori placuerit. possum enim vendere ea lege, vt non fiat traditio antequam alia res frugifera inuenta fuerit, quæ pretio comparetur, quo contractu inito, possum adijcere alium, quo faciam traditionem, & transferam dominium domus, & ius percipiendi fructus, vsque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro pensione annua, quæ exæquet fructus, vt docet Molina disput. 368.

Contraria sententia verior. Circa prædicta Aduertendum est, ea, quæ ad 3. & 4. assertionem, & in consectariis de fructibus à venditore percipiendis, & vsuris ab emptore soluendis dicta sunt, procedere secundum ius Cæsareum: contrariam tamen sententiam esse veriorem & naturali æquitati conformiorem; nempe, omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, nisi aliter conuentum expressè fuerit: quòd si conuentum fuerit, vt certo tempore maneant venditoris; tunc etiam periculum rei, debere esse venditoris. deinde emptorem, si sit in mora soluendi, solùm teneri ad interesse. Ita tenet Syluester Vsura 2. qu. 11. citans pro hac sententia Franciscum Mayronium in 4. d. 15. Sanctum Bernardinum Senensem, Rosellam & Archidiaconum. eadem est communis Theologorũ, teste Archidiacono.

109 Probatur Primò, Quia contractu celebrato, res statim censetur ita pertinere ad emptorẽ, vt si pereat, ipsi pereat; non venditori; vt suprà dub. 12. de iis rebus, quæ venduntur non ad mensuram, sed ad corpus, (id est, prout corpus rei obijcitur sensibus) dictum est: atqui non est æquitati consentaneum, vt totum periculum rei sit emptoris, & vẽditor interim fructus omnes percipiat. nam inæqualis esset contrahentium conditio. venditor enim, nihil nisi commodum ex venditione perciperet, positusque esset extra omne periculum incommodi: & emptor solum periculum & incommodum. quare si venditor fructus percipere velit, oportet vt etiam toto eo tempore res periculo ipsius constet.

110 Secundò, Quia contractus talis videtur implicitam continere vsuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationem solutionis pretij; non enim percipit illos ratione lucri cessantis, vt Couarruuias fatetur: (alioquin si nullum lucrum ei cessaret, non posset percipere, quod tamen ipse negat) neque ratione alicuius periculi, quod ipse in se suscipiat; quia totum periculum reijcitur in emptorem: ergo ratione dilationis pretij.

Tertiò, Venditor vel patitur interesse ex dilatione solutionis, vel non patitur. si patitur interesse, potest illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo sibi satis cauere. si non patitur, non est æquum vt exigat fructus, vel eorum compensationem, reiecto periculo rei in emptorem. eodem modo, si emptor est in mora soluendi, & venditor inde patiatur interesse, abundè ei satisfit, si illud æstimetur. quare non est ratio, cur fructus percipiat, nisi simul periculum rei præstare velit; idque ab initio in pactum deducat.

111 *Ad argumentum Couarr.*

Ad legem, *Curabit*, responderi potest, illam legem, qua parte concedit vsuras, esse abolitam iure Canonico; vnde reuocandam esse ad æquitatem naturalem, nempe vt emptor cogatur compensare interesse, si vel sit in mora, vel si ab initio est deductum in pactum. Eodem modo respondetur ad legem, *Iulianus*. certum est enim illas leges loqui de vsuris pretij absolutè, siue fructus sint magni, siue parui. eæ autem vsuræ erant iure Cæsareo 6. in 100. vt patet L. *Eos*, C. *de vsuris*. Quod autem Couarruuias ex Carolo Molinæo docet, leges illas loqui de vsuris compensatoriis fructuum, non videtur verum. Primò, Quia fructus re vera pertinent ad emptorem, maximè in casu legis, Curabit. vbi emptor non erat in mora. Secundò, Quia alioquin leges non dicerent esse soluendas vsuras pretij, sed esse fructus compensandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertiò Quia alioquin non semper eædem vsuræ essent soluendæ.

Dices, Cùm re emptor fruatur, æquissimum est eum vsuras pretij dependere, vt habet dicta Lex, *Iulianus*, suprà.

112 RESP. Id non esse æquum, nisi venditor patiatur tantundem incommodi ex dilatione pretij; vel nisi præstet periculũ rei, & fructus æquiualeant illis vsuris, idque ab initio deductum sit in pactum. Cùm enim venditor suscipit in se periculum rei, potest deducere in pactum vt recipiat fructus, donec pretium sit solutum; & proinde potest emptori fructus illos pro certa pensione relinquere, quæ vsuræ nomine vocari potest.

DVBITATIO 14.

Vtrum licita sit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

113 RESPONDEO, Esse licitam, modò iusto pretio fiat. Et quidem licitam esse *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, est communis sententia DD. & patet in censibus, qui ferè semper cum tali pacto, saltem implicito venduntur. nam ex dispositione Iuris hoc pactum subintelligitur. Idem cõfirmari potest ex cap. 25. Leuitici, vbi Dominus filijs Israël vult esse potestatem redimendi possessiones omnes venditas, præter domos intra vrbem constitutas. Ratio est, quia quisque est arbiter rei suæ, eique modum, quem vult, imponere potest.

De *emptione* cum pacto retrouenditionis in gratiam emptoris, est maior difficultas. sed verius est, non esse illicitam, modò iusto pretio fiat. Ita Couarr. l. 3. variar. c. 9. nu. 3. vbi etiam pro hac sententia citat Ioannem Medinam q. de censu redimibili, quæ est vlt. de Vsura, & Ioannem Maiorem in 4. d. 15. q. 34. denique Imolensem & Alexandrũ. ratio est, quia sicut iusto pretio compensari potest onus, quod venditor imponit emptori, nempe tantundem detrahendo de pretio: ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compensari potest, tantundem augendo pretium in prima venditione. Vt autem sciatur an iustum sit pretium,

114 *Pactum retrouenditionis in fauorem venditoris.*

Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redemptionis in fauorem solius venditoris apposito, (id est, quo fiat ei potestas redimendi, si velit) debere eam minoris vẽdi, quàm per se nuda æstimetur: ratio est, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æstimabile, nempe vt ipsi volenti teneatur rem reuendere, seu restituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum est, quanti hoc onus æstimabitur; vt rectè Maior suprà q. 34. in fine.

115 *Redimere eodem pretio.*

Vbi Aduerte Primò, Non esse iniquum, si venditor vendat cum pacto, vt eodem pretio possit redimere: hoc enim non est aliud, quàm vendere cum pacto, vt liceat post aliquod tempus contractum dissoluere. non enim tunc in redemptione est nouus contractus, sed solùm est dissolutio prioris contractus, facta ex vi pacti appositi. quare non est necesse vt venditor tantum det pro re, quanti ea absolutè tunc valet, cùm tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non est iniquum, vt venditor vendat ad certũ tempus, cum pacto vt post illud rem suam absque vllo pretio recipiat. & si ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in sortem. quo modo vendebant Iudæi suas possessiones, vt patet Leuitici 25.

In eo tamen casu, quo venditor cupit sibi seruare ius redimendi, posset emptor, qui rem iusto pretio emit, ab ipso exigere, vt quando volet redimere, soluat quanti tunc æstimabitur; & consequenter vt plus soluat, quàm pro illa re accepit, si valde probabile est tempore redemptionis pluris valituram; vel si eam aliò delaturus erat maiore quæstu. ratio est, quia emptor non tenetur consentire in pactum, quo venditio est dissoluenda; sed potest exigere, vt quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu; & consequenter eo pretio, quo tunc æstimabitur. tanti interest quem contractum ineas. Imò etiamsi non esset pluris tunc valitura, posset tamen exigere plus quàm dedit: quia emit rem cum onere in fauorem venditoris apposito; ac proinde minùs debuit pro ea dare, quàm si absque onere emisset. cogitur autem eam reuendere absque onere: ac proinde potest exigere pretium rei per se consideratæ; quod maius est, quàm pretium rei cum onere spectatæ.

116 Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditionem cum pacto redimendi eodem pretio, si magni sumptus in re faciendi essent, & exigui fructus percipiendi, ita vt onus sumptuum, & præstatio periculi non compensetur fructibus: tunc enim non seruatur æqualitas: nam emptor plus debet restituere, quàm accepit. Similiter est iniqua, si paciscatur vt minoris redimere possit, quàm vendidit; vt patet ex dictis: nisi fortè constet illam minoris valituram.

Dico

117 *In fauorem emptoris.* Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauoré emptoris tantùm, (id est, vt véditor teneatur redimere, si placuerit emptori) tunc emptor debet illam pluris emere, quàm ipsa per se valeat, & consequenter, quàm possit illam reuendere. ratio est, quia talis emptor consequitur rem in perpetuum, quantum est ex parte ipsius, perinde ac alius quiuis, qui absque vllo pacto apposito rem emeret; vlteriùs autem imponit grauamen venditori: ergo etiá illud compensare debet; cùm sit pretio æstimabile.

118 Hinc sequitur, iniquum esse, si paciscatur vt venditor teneatur eam eodé pretio, quo vendidit recipere. etsi enim talis contractus propriè nō sit vsurarius, quia nullum hîc est mutuum, sed vera emptio & venditio, (modò tamé animus emendi, non autem palliandi hac specie vsuras, adsit) & dominium rei transfertur in emptorem, ac proinde percipit fructus ex re sua, quæ ipsius stat periculo; tamen est iniustus, non seruans in pretio æqualitatem; & gignit vsuræ suspicionem. vnde contractus ille, quo quidam emit prædium ab eo,

119 *Casus cap. Illo vos, de Pignoribus.* qui egebat pecunia, 23. libris, ea lege, vt si intra biennium emptori displiceret emptio, teneretur venditor intra annum post displicentiam, redimere 26. libris, fructibus in sortem computatis; *Præsumptio vsurarum de Iure.* de iure præsumitur vsurarius, ex tribus indiciis simul iunctis; vt patet cap. Illo vos, de pignoribus. Primum est, Quòd fructus computentur in sortem: quod non solet fieri, quando res verè fuit empta; nam tunc pertinent ad emptorem. signum ergo est non fuisse veram emptionem, sed oppignerationem pro mutuo. Secundum est, Quòd exigat tres libras amplius quàm dederit. Tertium est, Quòd emptor ille solitus sit vsuras exercere. Itaque quádo hæc tria signa simul conueniunt, oportet contractum vsurarium in foro externo pronuntiare. Vtrùm autem tale pactum in fauorem emptoris sit licitum in censibus, dicemus cap. 22. dub. 10.

120 *In fauoré vtriusque.* Dico Tertiò, Si hoc pactum appositum sit cōtractui venditionis in fauorem vtriusque, ita vt in potestate venditoris sit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit; tunc res debet minoris vendi quàm per se valeat; pluris tamen, quàm si cum pacto redimendi in fauorem solius venditoris venderetur. Itaque si res per se valeret 100. cum pacto autem in fauorem solius venditoris 80. dum apponitur pactum in fauorem vtriusque, valebit fortè 88. vel 90. prout prudens arbitrabitur circumstantiis consideratis. Ita docet Medina qu. vltima, de vsura.

Limitatio. Notandum Primò, Hæc omnia intelligenda esse seposito interesse ementis & vendentis. nam si emens incurrat interesse ratione emptionis, poterit minùs dare pro re & pacisci vt non redimatur, nisi post certum tempus, vt interim ex fructibus sarciat lucri iacturam. item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

121 *An detur actio in rem ex hoc pacto.* Notandum Secundò, Etsi probabile sit ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem; ac proinde posse eam vindicari vbicunq; reperta fuerit; (quod tenet Couarruuias l. 3. var. c. 8. nu. 2. & 3.) tamen contrarium videri verius, nempe venditori, solùm in factum, seu in personam actioné competere. vnde si emptor domum, quam ei cum tali pacto vendidisti, vendat tertio, & tradat; tu nō poteris domum illam tertio eripere, sed tantùm agere contra eum, qui vendidit, vt damnū tibi inde proueniens sarciat. Ita tenent Alexander, Iason, Curtius, & alij apud Couarr. & Gomezius c. 2. n. 29. & Molina disp. 374. ratio est; quia illud pactum non habet maiorem vim, nec tribuit maius ius, quàm simplex venditio; atqui simplex venditio absq; traditione nō tribuit ius in rem, sed solùm in personam, vt patet ex ca. 3. dub. 3. ergo neque illud pactum. sed de hoc plura infrá dub. 19.

DVBITATIO 15.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus dissoluitur.

122 *Quinque modis dissoluitur.* SVppono contractum posse dissolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomeziū to. 2. c. 2. nu. 21. & seqq. Primò, Per *nouum pactum*, vt si postquá absolute est initus, interposito iusto interuallo temporis, pœniteat, & mutuo cōsensū contrahentium rescindatur. & tunc est noua véditio & emptio, siue fiat eodem pretio, siue diuerso. hoc casu, omnes fructus, quos res protulit eo tempore, quo perseueratum est in contractu, pertinét ad primum emptorem; iuxta ea, quæ dicta sunt dubit. 13. quia ad eum pertinuit periculū rei. Nec refert, etiamsi cōtractus dissoluatur remedio legis 2. C. de rescindenda venditione; nimirum quòd véditor deceptus fuerit vltra dimidium iusti pretij, & emptor nolit pretiū supplere; sed malit dissoluere cōtractum: quia fructus percipiendi, & etiam pendentes, secundum æstimationem, quam rescissionis tempore habét, ad emptorem pertinent, vt docet Gomezius suprà nu. 24. ratio est; quia etsi iustum pretium non dederit; emptio tamen valida fuit, & sufficiens ad dominium, secuta traditione, transferendum: & ita percepit fructus ex re sua; & qui adhuc ex re illà pendent, ad ipsum pertinent. Confirmatur, quia nullam iniuriam fecit venditori, quòd rem possederit, & fructus ex illa perceperit; sed quia iustum pretium non dedit. vnde in foro conscientiæ solùm tenetur quanti intererat venditoris, supplementum illud pretij ab initio fuisse solutum. vnde si bona fide actum est, nihil debet.

123 *Si resoluantur ex pacto retrouenditionis.* Secundò, Ex vi *pacti retrovenditionis*, in prima venditione appositi; quo euentu si eodé pretio res debet redimi, quo védita fuit, omnes fructus, qui à tempore véditionis vsq; ad tempus redemptionis producti sunt, secundum valorem, quem tunc habent, ad emptoré pertinét; vt docet Couar. l. 1. var. c. 15. n. 6. & 7. cum multis alijs DD. nisi aliter conuentum tacitè vel expresè fuerit. Secundum valorem auté, quem acquirūt post tempus retrouenditionis, aut postquam emptor cœperit esse in mora: nolendo rem redimi; pertinét ad priorem venditoré, cui res debet restitui. Si verò diuerso pretio fieri debet redemptio, nempe pretio tunc currente, fructus omnes pendentes pertinent ad primū venditorem, qui rem redimit, sicut in alijs venditionibus. ratio est; quia hîc est nouus contractus emptionis & venditionis, & ita reuenditor potest pretium augere, ratione fructuum pēdentium; ibi verò non est nouus contractus, sed tan-

sed tantùm resolutio prioris contractus; vnde nō potest pretium augere, nec exigere fructuum compensationem: atqui contra æquitatem est, vt cogatur rem cum suis fructibus restituere, si illam sine fructibus accepit. vide Couarruuiam suprà, & Molinam disput. 374.

124 *Si ex pacto legis commissoria.* Tertiò, Ex *pacto legis commissoria.* dicitur autem venditio resolui *ex pacto legis commissoria*, quando res alicui est vendita ea lege, vt nisi intra certum tempus pretium eius soluat, res sit inempta, & contractus irritus; & postea emptor intra illud tempus non soluit. tunc enim ipso facto contractus est nullus; si tamen venditor velit: quia in eius fauorem appositum fuit. vnde hæc conditio subintelligitur; vt apertè colligitur ex L. 2. & 3. ff. de lege commissoria. In hoc casu, si hoc pactum conceptum fuit verbis directis, (id est, quibus significetur vt contractus ab initio censeatur irritus, vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorem. ratio est; quia etsi venditio fuit pura, seu absoluta, non conditionalis; & per eam translatum fuerit dominium in emptorem, si res ei tradita fuerit: (vt docet Gomezius to. 2. cap. 2. nu 30. & Couarr. lib. 3. variarum cap. 8. nu. 1.) tamen ex vi pacti ita dissoluitur ac si nunquam fuisset; ac proinde omnes fructus sunt restituendi. quamuis enim venditio non fuerit pendens ab aliqua conditione; tamen effectus venditionis, id est, dominium rei & fructuum translatum in emptorem ita fuit pendens, vt conditione non impleta penitus euanescat ac si nunquam fuisset: irritatio enim retrotrahitur ad tempus contractus. Si verò hoc pactum conceptum fuit verbis obliquis seu indirectis; (id est, quibus significetur contractum esse rescindendum in posterum, vel rem redituram ad venditorem) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem. ratio est; quia tunc irritatio cōtractus non censetur retrotrahi vsque ad tēpus celebrationis, sed fieri solùm in posterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorem. In his tamen non tam formula verborum inspicienda, (quæ sæpe ambigua est) quàm mens contrahentium; si in foro conscientiæ agatur.

125 *Si ex pacto addictionis in diem resoluatur.* Quartò, Resoluitur *ex pacto addictionis in diem.* dicitur autem venditio ex *pacto addictionis in diem resolui*, quando res alicui est vendita ea lege, vt si intra certum tempus, (v.g. intra mensem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit, res sit inempta; & interim alius meliorem conditionem affert, offerendo maius pretium vel commodiorem solutionem, vel minori cum onere; vt explicat Couarruuias suprà. & patet ex L. 1. & 4. ff. de addictione in diem. In hoc casu idem dicendum, quod in tertio; nàm eadem vtriusque est ratio vt ostendit d. loco Couarruuias.

126 *Dominium quo modo redeat ad vēditorem.* Aduertendum est autem Primò, In vtroque casu, si pactum conceptum sit verbis directis, dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit. Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem: iuxta communem sententiam DD. quamuis probabile sit, in quarto casu dominium redire ante traditionē, etiamsi verbis obliquis pactum fuerit conceptum, vt docet Couarr. suprà.

127 *Vectigal.* Secūdò, In neutro casu deberi vectigal ex venditione solui cōsuetum, si pactum verbis directis initum fuit. ratio est, quia ex vi pacti ita dissoluitur, ac si nunquam fuisset. retrotrahitur enim irritatio ad tēpus contractus. Nec refert, quòd venditio fuit absoluta, non conditionalis; quia dominium, & omne ius acquisitum ex illa venditione, fuit quasi conditionatum, & depēdens ex euentu futuro. si autē cōceptum fuis verbis obliquis, debetur; quia tunc non retrotrahitur irritatio. sed solùm valet in posterum. vnde venditio vim habuit absolutam vsque ad tempus, quo incipit esse irritum. ac proinde ex ea est ius acquisitum Principi; sicut ex venditione, quæ resoluitur per pactū de retrouendendo. vide Gomezium c. 2. n. 31. vbi hanc rem clarè & fusè prosequitur.

128 *Si sit conditionalis.* Quintò, *Si venditio sit conditionalis*, & conditio impleta non fuerit: tunc enim venditio est irrita. In hoc casu, fructus omnes ante conditionē impletam percepti, pertinent ad venditorē. Nec refert, quòd res tradita fuerit, & pretium solutum; quia venditio non fuit perfecta, (nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nullam vim habuit ad transferendum absolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico *absolutum*, quia transfert aliquale dominium & Ius in re, vt colligitur ex L. Sub conditione, de solutionibus; & notant ibidem DD. cum Bartolo; sed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eaque non eueniente euanescit, quasi ab initio non fuisset.

Si tamen emptor ex solutione pretij pateretur iacturam lucri, posset eius æstimationem ab initio deducere in pactū, vt si conditio impleta non fuerit, ei fiat compensatio. Si verò conditio impleta fuerit, tunc omnes isti fructus pertinent ad emptorem, sicut & res ipsa. ratio est, quia ea est natura cōtractus conditionalis, vt impleta cōditione, eius vis retrotrahatur ad tēpus contractus; quasi tunc purè celebratus fuisset, & quasi conditio tunc fuisset præsens, vt suprà dubit. 1. dictū est. & docet Gomezius to. 2. cap. 2. nu. 30. ex multis iuribus, & fusiùs cap. 11. n. 30. nisi sit conditio potestatiua, (vt aiunt Iurisperiti) id est, cuius tota impletio est in potestate eius, cui imponitur. hæc enim non retrotrahit contractum; vt ibidem docet Gomezius. quod intellige, nisi alia sit mens contrahentium, quæ maximè in foro conscientiæ spectanda.

129 *Cōditio potestatiua.*

DVBITATIO 16.

Vtrum venditiones & emptiones reciprocæ eiusdem rei diuerso pretio, quas Hispani vocant Baratas & Mohatras, sint licitæ.

EXemplum sit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuare, sed paratus est vendere illi merces credito, summo pretio. v. g. 105. vel 106. aureis, vt eas vendat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui easdem emit vel potiùs redimit pecunia numerata, sed minoris, pretio nimirum medio vel infimo; v. g. 100. aureis, & ille manet debitor 105.

130 *Mohatra seu Barata.* Quidam DD. existimant id esse iniustum, & palliatam vsuram, quādo idem redimit, qui vendidit. Sed verius est non esse iniustum, etiamsi redimat

dimat ipse vẽditor, modò intra limites iusti pretij consistat; ita vt quando vendit credito, non excedat pretium rigorosum, & quando redimit numerato, non descendat infra iustum infimum. Ita Nauarrus 23. nu. 91. & Petrus Nauarra l. 3. c. 2. nu. 170. & alij recẽtiores. Ratio est; quia & venditio prima iusta est, cùm fiat iusto pretio, quàuis summo; & secunda etiam est iusta, qua eædem merces reuenduntur. Nec refert, quòd hæc reuenditio fiat pretio infimo; tum quia pretium infimum etiam est iustum, præsertim in numerata pecunia; tum quia merces, quæ à venditore ingeruntur, vilescunt. Nec etiã refert, quòd idem sit emptor, qui ante erat venditor; quia si alius quiuis poterat illo pretio emere, cur non ille, qui vendidit? Imò beneficium alteri in hoc præstari videtur, dum ille liberatur à quærendis alijs emptoribus & sumptibus in proxenetas faciendis. non tamen potest illum ad hoc cogere, sed debet omnino liberum relinquere.

131 *Sæpe peccat cõtra charitatem.* Aduerte tamen, hunc modũ contrahendi sæpe non carere culpa in mercatore, qui ex composito ita vendit, vt pretio infimo redimat. nam Primò peccare potest contra charitatem; vt si cogat miserum aliquem hominem emere merces, quibus non eget, magno illius dispendio; cùm possit illi facilè, & absque suo incommodo mutuum dare. Secundò peccare potest præbendo malum exemplum; nam contractus ille habet speciẽ mali, & suspicionem vsuræ. Tertiò seipsum & suos infamando. 132 non tamen tenetur ad restitutionem: (vt inquit Nauarrus) quod intellige non teneri ex iustitia, sed fieri potest vt teneatur ex charitate; vt si alter sit pauper, & graue sit illi tale detrimentum: cùm enim ipse sit causa illius grauis incommodi, tenetur illud amouere ex charitate, si commodè potest. cessante tamen paupertate alterius, non teneretur; quia nec charitas nec iustitia illum obligat. Quòd si vendidisset bona fide, nihil de redemptione cogitans, & postea rogatus redimeret præsenti pecunia, non peccaret, vt rectè docet Angelus Vsura 1. nu. 60. idem dicendum si ipse iustam aliquam rationem habeat sic contrahendi cum aliquo diuite, & scandalum absit.

DVBITATIO 17.

Vtrum is, qui vendidit rem alienam, possit retinere pretium.

HAnc dubitationem attigimus cap. 14. dub. 1. & 5. & cap. 20. dubit. 18. nu. 163.

Notandum est, quòd ille, vel bona fide vendidit, nesciens esse alienam, vel mala: rursus vel ditior factus est, vel non est.

133 *Si bona fide vendidit.* Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non est factus locupletior, non tenetur domino ad pretij restitutionem. Probatur, quia neque ratione rei acceptæ; cùm hæc apud ipsum non extet, nec vllum ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm nullam iniustitiam commiserit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet; quia contractus fuit validus, & emptor nullum ex illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino restituatur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem esse alienam, si casu contigerit id eum rescíscere; quia non tenetur cum pari suo damno curare, vt alteri fiat restitutio eius, quod nulla eius culpa perijt, vel alienatum est. vide suprà cap. 14. dubit. 1. & 5.

134 Dico Secundò, Si factus est locupletior ex venditione, tenetur illud lucrum restituere domino: quia illud lucrum supplet vicem rei alienæ. vnde etsi non sit alienum, tamen quia in locum eius successit, & ex ea prouenit, debet restitui, veluti fructus rei. par enim non est, vt quis ex re aliena ditescat absque sua industria. Secus si illud lucrum ex industria proueniat; vt si rem detulit in alium locum, vbi pluris vendidit: tunc enim non tenebitur illud restituere, quia est fructus industriæ; vt suprà loco citato ostensum est.

135 *Si mala fide vendidit.* Dico Tertiò, Si mala fide vendidit, & non est factus locupletior, eò quòd tantidem emerit, distinguendum est; vel enim poterat rem domino restituere, vel non poterat; si poterat rem domino restituere & eam alienauit, communis ferè DD. sententia est, teneri ad restitutionem pretij seu æstimationis. ratio est, quia eam alienando, damnum infert; sicut si eam perimeret. & alias nullum ius ad illam alienandam habebat. Secus est, dum res empta à fure, eidem restituitur: hoc enim non est alienare, aut in alium transferre; sed contractum priorem resoluere: quod iuxta probabilem sententiam poterat facere, ad vitandum damnum pretij, si alia ratione caueri non poterat; vt dictum est cap. 14. dub. 3. Verùm extra hunc casum, tenebatur etiam cum damno pretij, rem domino restituere, vnde si non fecerit, tenebitur compensare æstimationem. *Si non poterat domino restitui.* Si verò non poterat eam domino restituere, & per alienationem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri; nisi quatenus ex illa alienatione factus est ditior. Ratio est, quia per illam alienationem nihil damni intulit domino. Itaque non tenetur ratione rei acceptæ; neque ratione iniustę acceptionis. suppono enim, quòd ipse domino eam non eripuerit; neque sit causa cur ei restitui nõ possit. Confirmatur, quia ob hanc causam multi DD. tradunt, emptum à fure etiam mala fide, posse eidem restitui, ad pretium recuperandum; etiamsi domino restitui possit, vt suprà cap. 14. dubit. 3. ostensum est: ergo multò magis, quando non potest restitui, poterit absque iniuria alteri vendi.

Qui bona ecclesiastica vẽdiderunt. Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona ecclesiastica immobilia ab alijs empta, alijs postea vendiderunt, excusari possunt à restitutione. per hanc enim venditionem nihil damni Ecclesiæ, cui illa bona, hoc statu rerum, restitui non possunt, intulerunt. Vnde non tenentur Ecclesiæ restituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti sint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus sunt Ecclesiæ, hoc ipso, quo in re Ecclesiæ nascuntur: & lucrum ex venditione, etsi Ecclesiæ non sit, est tamen ei debitum, tanquam id, quod succedit in locum rei; nisi ex industria prouenerit.

Neque etiam hi tenentur emptoribus, qui ab ipsis ea bona emerunt; quia etsi contractus fuerit irritus, & consequenter non fuerit translatum dominium pretij, vt patet ex dictis cap. 20. dub. 18. tamen quia venditor illud volente emptore accepit & retinet, & emptor nollet dissoluere contra-

contractum & restituere emptum; non tenetur venditor illi pretium restituere, sed potest retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet dissoluere contractum & emptum restituere, deberet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DVBITATIO 18.

Vtrum is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio retinere, si pluris vendiderit, quàm ei est præscriptum.

136 *Retinere ex pretio.* RESPONDEO non posse, si vel mercedem pro suo labore accipiet, vel erat in famulatu; vel si gratis hoc officium præstandum suscepit. ratio est, quia non habet vllum legitimum titulum, quo possit sibi aliquid ex pretio vsurpare. non enim ratione rei venditæ, cùm hæc non sit ipsius; nec ratione industriæ vel ministerij, quia pro ea mercedem accipit; vel si erat in ministerio, tenebatur sine mercede. Ita Syluester ex Archidiacono ver. Emptio, q.24. & alij. Nec obstat, quòd dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id solùm videtur fecisse ne venderetur infra, non autem ne supra, si fortè occasio ita ferret. Vnde eo ipso, quo pluris fuit vendita, totum illud cessit domino.

137 Aduerte tamen, si talis famulus rem illam pretio à domino indicato sibi compararet, & postea suo nomine pluris venderet, non facturum contra iustitiam; ac proinde ad restitutionem obligatum non iri: quia eam iusto pretio à domino comparauit, & postea iusto pretio suo nomine vendidit. Nisi fortè dominus ei mandasset vt venderet quanti intra latitudinem iusti pretij vendi posset. quo casu tenetur illam diligentiam præstare. quo facto, posset eam sibi vindicare eo pretio, quod alij obtulerunt.

DVBITATIO 19.

Quando res in solidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.

HANC quæstioné tractat Couarruuias li.2. variarum resolut.cap.19. ad quam breuiter

138 *Si neutri facta sit traditio.* Respondeo & Dico Primò, Si neutri sit tradita, debetur priori emptori. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia res illa non poterat vendi secundo emptori, cùm iam esset vendita: vnde nec potest ei tradi sine iniuria prioris: ergo ne fiat iniuria, tradenda est priori.

Dico Secundò, Si tradita sit secundo emptori, priori autem solùm vendita; debita est secundo.

139 *Si tradita secúdo emptori.* Est communis sentétia Doctorum, vt docet Couarr. suprà, num.1. & constat ex L. Quoties, C. de rei vindicatione, in principio, & in fine, & L. Traditionibus, C. de pactis. Ratio est, quia solo contractu absque traditione non transfertur dominium, nec acquiritur Ius in re; (exceptis quibusdam casibus) sed præter contractum requiritur traditio, vt constat ex dictis legibus. qua de re vide suprà. cap.3. dubit.3. quod non solùm locum habet in contractu emptionis; sed etiam in *Habet locũ in alijs contractibus.* promissione, donatione & similibus contractibus, imò etiam in locatione, vt docet idem Couar. nu.8. quia etsi conductor per traditionem rei conductæ non habeat dominium; habet tamen rei detentionem, à qua si expelleretur, ante omnia Iudicis officio restituendus esset. sicut is, qui possessione fuit spoliatus. Vnde iure detentionis se defendet contra primum conductorem, qui solùm habet actionem personalem in locatorem. Nec refert, quòd contractus cum priore fuerit fortasse iuramento confirmatus; quia hoc quidem efficiet vt sit periurus, si alteri eam tradat; non tamen impediet dominij translationem, vt docet idem Couar. epitome de sponf. p.1.c.5.n.9.

140 *In quibus euentis hoc locum non habeat.* Notandum tamen Primò, Hoc non procedere in ijs euentis, quibus peculiari iure ex solo contractu absque alia traditione transfertur dominium: vt si aliquid venditum aut donatum sit Ecclesijs, locis pijs, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C. de Sacrosf. Ecclesijs. tunc enim dominium transfertur per solum contractum: vnde non poterit secundus emptor vel donatarius, per traditionem dominium acquirere: secus si res solùm sit promissa; quia promissio facta pio loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re: Vnde si res Ecclesiæ promissa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit.

141 *Si res hypothecata priori.* Secundò, Non habere etiam locum, quando priori emptori in securitatem contractus res fuit hypothecæ nomine subiecta: tunc enim secundus emptor per traditionem non poterit eius dominium comparare, vt docet Couarr. suprà, n.7. ex L. Si creditor, §. fin. ff. de distract. pignorum: & ratio est, quia qui habet pignus, est simplici creditori præferendus, maximè in ipso pignore.

142 *Si mala fide egit.* Tertiò, Si secundus emptor mala fide egit, conscius nimirum prioris contractus, prior poterit ab eo rem euincere, tanquam in fraudem ipsius alienatam. Ita Glossa communiter recepta in cap. Si tibi absenti, in 6. Sponte tamen eam priori tradere non tenetur: nisi fortè induxerit emptorem, vt eam sibi venderet; quo casu est causa damni iniusta, quod prior per illam venditionem incurrit, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap.20. dubit.19. Si autem non fuit conscius, non poterit ab eo euinci, nisi fortè prior titulum emptionis vel alium onerosum habeat; secundus verò titulum donationis: tunc enim etsi secundus inscius fuerit prioris cótractus, tamen prior poterit illam euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignoti, C. de reuocandis his, quæ in fraudem creditorum. vide Couarruuiam nu.5. Donatarius tamen non tenetur illam sponte tradere, sed solùm si emptor illam intra tépus iure constitutũ exigat, iuxta ea, quæ c. illo 20. dub.19. diximus.

143 *Si dubiũ sit vtri priori tradita.* Dico Tertiò, Si vterque emptor affirmet rem sibi traditam fuisse, nec liquere possit vtri priori tradita fuerit; adiudicanda est priori. Ratio est; quia seclusa traditione, ius prioris est potius: ergo in dubio huic fauendum. Nisi fortè posterior numerauerit pretium, prior verò nihil: tunc enim præsumptio est, posteriori factam traditionem. Ita Couarruuias n.6. ex Baldo & alijs.

DVBITATIO 20.

Vtrum omnia monopolia sint iniqua.

144 *Monopolium.* NOtandum est, *Monopolium* propriè dici cùm vnus vel pauci efficiunt, vt ipsi soli aliquod mercium

mercium genus vendant eo pretio, quo ipsis libuerit. generatim autem accipitur à Doctoribus pro omni machinatione & industria mercatorũ, qua efficiunt, vt ipsi soli vel aliquid vendant vel certo pretio vendant. Hoc autẽ fieri potest quatuor modis: vel enim *conspirant* inter se de pretio, vt nemo vendat minoris: vel agunt vt ipsi soli certas quasdam merces vendant; idque vel *priuilegio Principis*, vel *industria*, coëmẽdo omnes merces, easque supprimẽdo, donec creuerit pretium: vel *impediendo* ne aliunde importentur ab aliis. Si primo modo fiat,

Potest fieri 4. modis.

145 Dico Primò, Si venditores *conspirent in pretiũ*, modò id non sit supra legitimum, vel supra vulgare summum, non peccant contra iustitiam. (quamuis bene contra charitatem) Similiter nec emptores, si conspirent in pretium infimum; aut rogẽt alios, ne pluris emant, quàm tanti vel tanti; modò id non sit infra iustum. Hoc interdum fieri solet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris licitetur, vt ipse rem illam minoris emere possit, non tamen infra latitudinem iusti pretij illius fori.

1. Cõspiratione in pretium.

146 Aduerte tamen, si aliqui mercatores fraude vel minis impedirent alios ne minoris venderẽt, tenerentur ad restitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent; iuxta ea, quæ dicta sunt cap.12. dubit.18.

147 Dico Secundò, Si pretium, in quod venditores conspirant sit supra legitimũ, vel supra summum vulgare, peccant cõtra iustitiam, & tenentur ad restitutionem illius auctarij, quod emptores soluere coacti sunt, atque adeo totius damni inde secuti. ratio est, quia pretia rerum non pendent ex libidine mercatorum; sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi æstimatione, bona fide, absque cõspiratione, & dolo inita, spectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & cæteris circumstantijs. quare is, qui suo consilio vel consensu causa est, cur aliquis supra illud pretiũ soluat, est illi causa damni iniusta; ac proinde tenetur ad restitutionem.

Si supra legitimum.

Aduerte tamen, Primo loco teneri eum, qui pretium accepit. Secundo loco, seu in subsidium huius, cæteros conspiratores, idque vel in totum vel in partem, prout ad illam conspirationẽ sunt cooperati; iuxta ea, quæ diximus cap.13. dubit.4.

Dico Tertiò, Pari modo emptores contra iustitiam peccant, quando conspirant vel rogant alios, vt non liceantur rem iusto pretio, sed minoris. ratio est, quia venditores ius habent ad pretium maius; nempe ad illud, quo bona fide res æstimatur: vnde per talem conspirationem fit illis iniuria.

Emptores.

148 Si secundo modo, nempe *priuilegio Principis* fiat monopolium, vt cùm aliquis à Principe impetrat priuilegiũ, vt sibi soli liceat aliquod genus mercium inuehere & vendere; tunc distinguendum est: vel enim illud priuilegium iusta aliqua ratione concessum est, vel non; si iusta ratione concessum est: (v.g. quia aliter nemo tales merces sufficienti copia vellet inuehere ob sumptus, quos non facilè potest recuperare, nisi ad tempus aliquod priuilegium habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam conflandam tale priuilegium aliquibus vendit) tunc tale monopoliũ est licitum: modò iustũ pretium à Principe taxatum, vel prudentum iudicio spectatis circumstantijs omnibus, taxandum, non excedant.

2. Priuilegio Principis.

149 Vbi Aduerte, quando Princeps tale priuilegium concedit in mercibus communiter Reipub. ad politicam vitam necessarijs, debere simul pretium taxare. quòd si id eorum arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale priuilegium; nam datur illis occasio vendendi iniquo pretio cum notabili damno Reipub. quod ipse tenebatur pro officio suo impedire, vt rectè notat Nauarrus cap.23. nu.92. secus tamen si id concedat in mercibus, quæ solùm ad delitias & luxum pertinent, quas nemo cogitur emere. vt sunt picturæ, varia genera tapetium, sericorum pannorum, & holosericorum, aleæ, fritilli, chartulæ lusoriæ, latrunculi & similia. cùm enim in his nemo grauetur, nisi qui sponte vult, (nisi fortè pauci aliqui diuites) facilè potest Princeps habere iustam causam non impediendi ne iustum pretium excedant. si verò priuilegium sine iusta ratione concessum fuerit, est iniquum; fitque iniuria & subditis, tales merces vendere volentibus, qui iniustè impediuntur; & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent. vnde vtrisque tenentur ad restitutionem, Primo loco qui absque ratione priuilegium impetrarunt. (sunt enim causa principalis, cùm in suum cõmodum Principem ad concedendum pertraxerint) Secundo loco qui concesserunt.

150 Si tertio modo fiat, vt quando vnus vel pauci *coëmunt omnes merces* certi generis, (v.g. frumentum tempore messis, vel ante, aut post) vt ipsi postea pro suo arbitratu vendant: Doctores passim tenent hos peccare contra iustitiam, & obligari ad restitutionem. Ita Gabriel d.15. q.10. ar.3. dub.2. Ioannes Medina C. de restitut. quæst.36. & alij. Probatur Primò, Quia iniuriam faciunt Reipub. inducendo caritatem, interim dum tantam copiam apud se retinent. quamdiu enim illa copia ibi manet, Respublica Ius habet vt pretium non augeatur. Secundò, Iniuriam faciunt, postea carè vendendo; nam illud pretium respectu ipsorum non est iustum, cùm per fraudem sint ipsius causa. Hæc sententia est valde probabilis.

3. Si pauci coëmãt omnia.

151 Contraria tamen semper mihi visa est non improbabilis; nempe hos nõ teneri ex rigore iustitiæ, ad restitutionem, neque peccasse contra Iustitiam particularem; sed tantùm cõtra charitatem proximorum & contra iustitiam legalem, seu publicam vtilitatem. quam video etiam placuisse doctissimo viro Ludouico Molinæ disput. 345. in fine. Probatur, quia non peccarunt contra iustitiam emendo; emerunt enim pretio currente, vti suppono. Nec refert quòd hac ratione inducta sit caritas: quia etiam multitudo emptorum inducit caritatem; non tamen ideo illi emendo peccant contra iustitiam; quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non est contra iustitiam. Neque etiam supprimendo, seu non vendendo; quia non tenebantur ex iustitia tunc vendere, cùm nullo pacto se ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliud tempus seruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vastare absque iniuria cuiusquam: quia perfectum dominium earum habebant. Neque ciues habebant ius iustitiæ ad eas emendas, nisi ipsis vendere volentibus. alioquin dicendum esset ipsos peccaturos fuisse contra iustitiam,

Cõtrarium non est improbabile.

stitiam, si res suas in flumen proiecissent. Nec obstat quòd possint cogi à Magistratu, vt sua proferant & opportunè vendant, & grauiter puniri ob talem compressionem; quia multa crimina per publicam potestatem puniri possunt, quæ tamen non sunt cõtra iustitiam particularẽ: sufficit enim vt aliquo modo sint contra bonũ publicũ.

152 Hinc patet responsio ad rationes allatas. Respub. enim non habet Ius iustitiæ vt pretium non augeatur, si copia mercium, quæ est in vrbe sit suppressa & ignota. vt patet ex dub. 5. nam pretium pendet ex communi æstimatione: alioquin alij, qui bona fide tunc carè vendiderunt, tenerentur postea ad restitutionem. vnde etiam hoc pretium respectu eorum, qui suppresserunt non est iniustum; quia nulla iniusta actione illud procurarunt. Ad argumentum alterius sententiæ,

Respondeo, hoc solùm probare, illos peccasse contra Iustitiam particularem, si arbitratio pretij, spectatis circumstãtijs temporis, quo vendunt fuerit irrationabilis: quo modo intelligenda est illa sententia.

153 *Quartus modus.* Si Quarto modo fiat; si quidem vi aut fraude *impediat*, ne maior copia aliunde importetur, vt maneat caritas in Republica, tenetur ad restitutionem, tum Reipublicæ, quatenus iniustè ei causa fuit maioris pretij; tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Syluester v. Emptio. qu. 13. Si verò sine vi aut fraude impediuit, non tenetur. Quo modo monopolia factitantes puniantur in foro externo, vide apud Syluestrum v. Emptio. d. qu. 13. & 18.

CAPVT XXII.

De Censibus seu Reditibus annuis.

Complectitur dubitationes 15.

POST contractum venditionis & emptionis, agendum nobis est de censibus, quorum contractus, est species venditionis & emptionis.

DVBITATIO I.

Quid sit census.

1 *Census varia acceptio* NOTANDVM, nomen *census*, variè accipi, vt docet Couarruuias lib. 3. var. cap. 7. nu. 1. Primò, Pro æstimatione fortunarum cuiusque, quæ fieri solet, vt sciatur quantùm quisque Principi tributi nomine soluere debeat: censere enim est æstimare. Secundò, Pro ipsis fortunis, quæ censentur, iuxta illud, *dat census honores, census amicitias.* Tertiò, Pro ipso tributo, siue capitatim, siue ratione fortunarum imposito. sic Matthæi 22. *Licet censum dare Cæsari, an non?* Quartò, Pro omni eo, quod annuatim alicui solui solet in signum subiectionis vel dominij. Quintò, Accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ solui solet; sed pro re spirituali, nempe pro iure quodam in re alterius, vt ex ea quotannis aliquid soluatur, potestq; sic describi:

2 *Census quid.* *Census est ius* percipiendi annuam pensionem ex re vel persona alterius. Dico *Est ius*, quia census in proposito nõ est ipsa pensio soluenda; (quamuis sæpe hoc nomen sic vsurpetur) sed ius quoddam ad exigẽdum quotannis certam pensionem ab alio; cui iuri respõdet in altero obligatio soluendi. Hinc fit, vt qui vendit censum, non vendat pecuniam aut fructus aliquos annuos, vt quidam putarunt, sed ius quoddam exigendi certam pecuniæ summam, vel certos fructus: quæ sanè

3 plurimùm differunt. *Ex re alterius*; quia nemo super re sua propriè dicitur censum vel reditum habere; (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) sed tantùm super re alterius, in quam ipse ratione census nullum ius habet, nisi ad exigendam ex ea pensionem; cùm dominium vtile & directum sit penes alterum. *Vel persona alterius*; quia etiam super persona nuda hoc ius constitui potest, vt infrà dicemus.

DVBITATIO 2.

Quotuplex sit census; seu de varijs censuum generibus.

RESPONDEO & Dico Primò; Censum generatim diuidi in reseruatiuum & cõsignatiuum. *Reseruatiuus* dicitur, quando quis trans-

4 *Reseruatiuus.* fert rem suam in alterum quoad dominium directum & vtile, donando, legando, vendendo, aut permutando, seruata sibi pensione annua super eadem re. Talem censum constituit Ioseph in omnibus terris Ægyptiorum, præterquam sacerdotum, cùm eas emptas & subiectas dominio Pharaonis, Ægyptiis restituit, vt patet Genes. 47. v. 24. De tali non agit Constitutio Pij V. vt notat Thomas Boninsignius tractatu de censibus & alii. vnde in huius contractu posset apponi pactum legis commissoriæ, id est, vt res, super qua constituitur, cadat in commissum & redeat ad eum, qui illam contulit, si biennio vel triennio non fuerit pensio soluta, vt docet Couarruuias lib. 3. variarum ca. 7. nu. 1. Distinguitur autem hic contractus ab emphyteusi, teste Couarr. suprà.

5 *Differt ab emphyteusi* Primò, Quia in emphyteusi non transfertur nisi dominium vtile: hic autem vtrumque, directum & vtile. Secundò, Si in emphyteusi non soluatur pensio intra biennium, dum est Ecclesiæ, vel intra triennium, dum est secularis; dominium vtile cadit in cõmissum, & ipso iure coalescit cum dominio directo. hoc autem non fit in censu, nisi de hoc expressè sit pactum inter partes. Tertiò, Emphyteuta non potest rem vendere, domino directo non monito, aliàs cadit in commissum; & ex pretio tenetur ei soluere certam partem, quam vocant laudemium: ad neutrum tenetur debitor census.

Consignatiuus. *Consignatiuus* dicitur, quando quis super bonis suis, quorum dominium directum & vtile retinet, vel etiam super persona sua, alteri ius pensionis annuæ consignat. de hoc est tota disputatio apud Doctores.

6 *Diuisio.* Dico Secundò, Consignatiuus census variè diuiditur. Primò, Ratione materiæ, in realem, persona-

personalem, & mixtum. *Realis* est, qui super re aliqua fundatur, ita vt ex ea re pensio debeatur. Huic respondet Primò, In reipsa obligatio realis, quæ rem perpetuò comitatur, etiamsi alteri vendatur, tanquam onus quoddam, seu grauamen illi annexum, donec legitimè redimatur. Secundò, Obligatio personalis in eo, cuius illa res est: nam onus rei redundat in dominum. Tertiò, Relatio debiti in pensione. vnde patet, censui reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam respondere.

7 *Personalis.* *Personalis* est, qui immediatè super personam, quæ seipsam obligat ad pensionis solutionem, constituitur. huic respondet tantùm obligatio in persona, & debitum in pẽsione. Nec obstat, quòd *Hypotheca in personali* hîc interdum interueniat hypotheca: quia hæc non interuenit ex vi contractus censualis; sed superuenit per alium contractum: nam hypotheca solùm exigitur ad securitatem contractus alterius. vnde ex ea non est soluenda pensio, nisi eo euentu, quo aliter solutio à persona debitore nequiret obtineri.

8 *Mixtus.* *Mixtus* est, qui constituitur super re & super persona immediatè: ita vt etiamsi res pereat, persona tamen maneat obligata. secus in merè reali, vbi re ex parte vel in totum pereunte, perit similiter census, vt infrà dicetur.

9 *Fructuarius. Pecuniarius.* Secundò, Diuiditur ratione pensionis; scilicet in *fructuarium*, ex quo debentur fructus; vt frumentũ, vinum, &c. & *pecuniariũ*, ex quo pecunia.

10 *Certus. Incertus.* Tertiò, In censum certum & incertum. *Certus* est, cùm determinata pecuniæ summa vel fructuum mensura, in pensionem constituta est. *Incertus*, cùm indeterminata, v. g. tertia vel quinta pars fructuum constituitur soluenda. sicut fecit Ioseph in Ægypto. hic enim modus nõ est licitus, nisi in censu reseruatiuo.

11 *Perpetuus Redimibilis, & Irredimibilis. Tẽporalis.* Quartò, Ratione temporis futuri, in *perpetuum* & *temporalem*. *Perpetuus* diuiditur in *Redimibilem* & *Irredimibilem*. *Temporalis* verò in eum, qui extenditur in tempus certum, v. g. 10. vel 20. annorum; & in eum, qui in incertum, vt ad vitam vnius, duorum, vel trium hominum, qui vitalitius dicitur. vide Ioannem Maiorem in 4. d. 15. quæst. 34.

DVBITATIO 3.

Vtrum emptio census noui sit licita.

12 *Sententia Henrici de nouis censibus.* QVidam DD. olim putarunt emptionem censuum nouiorum, (i. qui tũc primùm constituuntur quando vendendi sunt) illicitam esse, etiamsi in re aliqua fructifera constituantur; si pensiones recipiendæ putẽtur tandem superaturæ pretium. Secus tamen esse de antiquis, hos enim licitè emi posse pretio communiter taxato. Ita sentit Henricus quodlib. 8. qu. 23. ratio ipsius est, quia emptio reditus noui, non emptio, sed purum mutuum est: sed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quàm datum sit: ergo, &c. Maior probatur, quia extrema huius contractus (inquit) sunt, pecunia simul data & pecunia per quotas recipienda; pecunia autem vendi non potest, sed mutuo datur. Nec refert, quòd in re aliqua fructifera videatur constitui, quia hæc solùm se habet per modum hypothecæ. Idem sentire videntur Innocent. & Ioannes Andreas in cap. In ciuitate, de vsuris.

13 *Emptiò censuum concessa, etiam nouorum.* Verùm contraria sententia est communis & certa, Non minùs licitè emi nouos reditus, quàm antiquos. Ita Conradus q. 79. vbi 12. rationibus, Henrici sententiam refutat. Sotus l. 6. qu. 5. ar. 1. Medina de vsura q. 12. Couarr. lib. 3. varia. cap. 7. nu. 2. Nauarr. comment. de vsuris num. 69. & sequentib. & alij. Probatur Primò, Quia Martinus V. & Calixtus III. in suis extrauagantibus; quæ habentur inter communes, titulo de emptione & venditione, auctoritate Apostolica declararunt, *census eos, qui conditiones ibidem positas haberent, esse iustos & licitos, & debitores ad solutionem obligari.* Nec distinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos; sed in genere de omnibus loquũtur. Secundò, Quisque potest de nouo constituere ius percipiendæ pensionis in suis bonis, titulo donationis, vt ipsi fatentur: ergo etiam titulo emptionis; nõ enim minoris valet quod emitur, quam quod donatur. Tertiò, Quia antiqui aliquando fuerunt noui, & lapsus temporis non fecit eos esse iustos: ergo sicuti antiqui vendi possunt, ita & noui. Quartò, Potest quis alteri vendere Ius seruitutis in suo agro, de nouo constituendum: ergo etiam Ius percipiendæ pensionis annuæ. patet consequentia; quia sicut Ius seruitutis est particula quædam decerpta ex Iure integro, quod dominus habet in re sua; ita & census, seu Ius pensionis annuæ, est pars quædam Iuris, quam dominus habet in re sua. si ergo illa vendi potest, etiam hæc.

14 *Ad ratio: sententiæ contrariæ.* Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondeo, Verum non esse, nullam hîc interuenire mercem præter pecuniam, seu pensiones annuas: nam id, quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu, non est pecunia aut pensio annua; sed Ius ad pensionem annuam exigendam: quod ius multùm distinctum est à re ipsa, vt ostendit Conradus. deinde etiam pecunia absens & periculis exposita vendi potest pro præsente, vt infrà dicetur, cap. 23. dubit. 4.

Dices, Illud Ius nõ extat: ergo nõ potest vendi.

Respondeo Primò, Etsi nunc non extet, tamen paulò post extabit; vnde potest vendi, sicut hæreditas futura, & iactus retis futurus vẽdi potest, vt rectè Medina quæst. 12.

Respondeo Secundò, Falsum esse, hoc Ius non extare antequam vendatur: extat enim in ipso vendente; nam hic Ius habet percipiendi pensionem ex re sua, (quanquam tunc non vocetur census) quod ius sicuti alteri donare potest, ita etiam vendere, tanquam rem modò extantem.

DVBITATIO 4.

Vtrum iure naturæ emptio census personalis sit licita.

15 *Emptiò census realis.* SVppono, emptionem census realis redimibilis licitã esse; quod expressè habetur in Bulla Pij V, anno 1568. de cẽsibus edita, & in extrauag. Martini V. & Calixti III. titulo de empt. & vendit. ratio est; quia sicuti emptio prædij licita est cum pacto de retrouendendo, ita etiam emptio iuris percipiendi fructus ex illo prædio; quod Ius est pars quædam Iuris existentis in domino prædij. vt enim dominus potest vendere totum Ius suum, quod habet in prædio, ita etiam potest vendere

vendere partem Iuris, quæ nihil est aliud quàm census realis. vide Couarruuiam l.3.var.ca.7.n.5.

16 *Personalis.* *Quidā putant illicitam empt. personalis.* Sed difficultas est de personali. Multi DD. negant, quos citat & sequitur Nauarrus comment. de vsuris, nu.81. Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, Ancharanus, Antonius de Butrio, Cardinalis Zabarella, Panorm.& Anani.in cap. In ciuitate, de vsuris, D.Antoninus 2.p.tit.1. c.8. Angelus v.Vsura, §.78. & quidam recentiores. Probat hanc sententiam Nauarrus, Primò, Quia census personalis est inuentio noua & nunquam in Repub. Romana post susceptam religionem christianam vsurpata. Secundò, Pensio non potest in libera persona constitui, eo modo, quo in prædio constituitur. Tertiò, Liber homo non potest pignori dari, cap.2.de pignoribus: atqui Ius cēsus maius est Iure pignoris: ergo. Quartò, Quia liber homo non potest in seruitutē rapi ob debita.

17 *De quali cēsu personali loquantur.* Verùm ex his rationibus satis constat, hos authores non loqui de censu personali, qui passim est in vsu; sed de eo, qui ita cōstituitur in persona, sicut constitui solet in prædio; adeo vt si non sit soluendo, creditor possit debitorem vendere, aut trahere in seruitutem, sicut prædium vendi aut vindicari in dominium potest. Nos autem non loquimur de tali censu personali, sed de eo, qui in creditore solùm ponit Ius pensionis annuæ; (cui interdum ad securitatem accedit Ius hypothecæ in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantùm obligationem personalem illius soluendæ, (& in bonis obligationem hypothecariam) quæ transeat ad hæredes; ita tamen vt non obliget illos, nisi secundum vires hæreditatis. quo fit vt sæpe tales census pereant, etiamsi omnia bona pro illis hypothecata fuerint.

18 *Esse licitā.* Respondeo igitur & Dico Primò, Census personalis emptionem licitam esse. docet hoc Conradus q.74.& 79. Maior in 4.d.15.q.34. Gab.ibidem q.12.ar.1.conclus.1. Sotus l.6.qu.5. ar.1.conclus.4. Ioannes Medina, de vsura q.11. §.Sed quæret aliquis. Couar.l.3.varia.cap.7.nu.5. Thomas Boninsignius c.4.nu.7. denique puto fore paucos ex authoribus, quos Nauar.citat, qui talium censuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus, citatus à Nauarro qu.5. apertè eam admittit esse licitam. Probatur Primò, Quia olim etiam Ecclesiæ debebantur decimæ personales, scilicet ex labore manuum; & ex negotiatione; vt patet cap.Decimæ, 16.q.1. & cap.Apostolicæ, & cap.Pastoralis, de decimis, quæ etiam nunc, quibusdam locis soluuntur. Item Esdræ lib.2.cap.10. fideles constituerunt annuum reditum tertiæ partis sicli pro fabrica templi, panibus propositionis & sacrificijs, idque tantùm super personas suas: atqui talis obligatio vel sponte suscepta, vel à Superiore legitimè imposita, est certo pretio æstimabilis: ergo vendibilis. quare etiam census personalis vendibilis erit, cùm talis obligatio sit verè census personalis.

19 Secundò, Si ad censum res aliqua distincta à persona vēditoris requireretur, super qua census dicatur constitui, id esset vel quia illa res deberet emptori census vendi, vel certè quia fructus eius, illi vendi deberent; atqui neutrum est verum. Non enim res illi venditur; quia dominium rei directum & vtile manet apud venditorem census, qui liberè eam potest alienare in quem voluerit, vt patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur; quia sæpe fit vt sit census pecuniarius, qui super agro constituitur. Deinde etiamsi concederemus fructus rei vendi; simili modo vendi possunt fructus, & lucra personæ. Si dicas rem fructiferam requiri, vt ius percipiendi ex ea fructus (quod ius est penes dominum rei) possit alteri vendi, in quo iure alteri collato consistit ratio census: cur non similiter potest vendi Ius illud, quod quisque habet, percipiendi lucri ex sua industria, suisque bonis; obligando se & posteros suos ad eam diligentiam, quæ ad solutionem sufficiat? sicut enim fertilitas agri est naturalis, ita fertilitas (vt ita dixerim) hominis, qua potest acquirere lucrum, est voluntaria; ac proinde potest se homo ad eam obligare. quòd si etiam agri fertilitas esset in hominis potestate, posset similiter homo obligari ad eam procurandam: Imò hoc ipso, quo census super agro cōstitutus est, homo, fine alio pacto, tenetur ad eum bona fide & diligenter colendum. non ergo mirum esse debet, si possit obligari censu personali ad eam industriam, qua tantum acquirat, quantum necesse est ad pensionis solutionem. Nec obstat, quòd posteri quoque obligentur; quia sicut obligationes aliæ personales ex alijs contractibus ortæ, transeunt ad hæredes, eosque obligant lege iustitiæ: ita etiam hæc obligatio soluendæ pensionis, etiamsi merè sit personalis, ad hæredes transire potest. omitto alias rationes minoris momenti.

20 *Si pensiones superēt sortem.* Dico Secundò, Hanc emptionem esse licitam, etiamsi pensiones sperentur excessuræ pretium. colligitur ex authoribus citatis. qui enim admittunt hunc censum, admittunt eo modo, quo passim est in vsu: atqui nemo huiusmodi censum emit, nisi verisimile ei sit, pensiones cum tempore excessuras pretium: est enim census perpetuus, etsi redimibilis, ex parte venditoris. vnde semper sperat emptor se plus accepturum, quàm dedit: nam sperat se accepturum pensiones aliquot, & postea si venditor voluerit post aliquot annos se liberare, totam sortem. Probatur Primò, Quia per hanc emptionem non emuntur propriè pensiones futuræ, sed ius quoddam illas exigendi, quod in omni Repub. longè minoris valet, quàm pensiones speratæ, si essent præsentes, valerent. Secundò, Census realis perpetuus licitè emi potest minoris quàm sint pensiones speratæ: ergo etiam personalis. conseq. probatur à paritate rationis: sicut enim ibi non violatur æqualitas, eò quòd non emantur propriè fructus, qui longè superant pretium, sed ius ad illos, quod censetur æquale pretio; ita etiam hîc non emuntur pensiones, sed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æstimatione non pluris valet. Confirmatur, quia communi hominum iudicio pluris æstimatur census realis super amplissimo agro vel copiosis decimis fundatus, quàm census personalis cum hypotheca: ergo si ille minoris emi potest, quàm sint pensiones, etiam hic potest.

Tertiò, Nisi liceret tales census emere minore pretio, quàm sint pensiones speratæ, condemnandi essent plerique census in Belgio, Germania & Gallia, nam plerique ante quàm certo modo realizentur coram Magistratu, (quod sæpe non fit, vel non nisi post longum tempus) sunt merè personales,

sonales cum hypotheca speciali, vel generali omnium bonorum; & emuntur senis denis in singula annua, seu pretio decuplo sextuplo. atqui non est facilè damnandum quod tot viri docti & religiosi in tot Prouincijs faciunt.

21 Dico Tertiò, Persona, in qua census constituitur, debet esse vel fructifera; (id est, talis vt aliquem fructum sua opera vel industria pariat, vnde soluat) vel vt aliqua bona in re vel in spe habeat. Ita Medina qu. 11. ratio est, quia alioquin ius illud nullius esset momenti; & ita non esset pretio æstimabile.

22 *Licita est hypotheca in cēsu personali.* Dico Quartò, Licitum etiam est in emptione census personalis, exigere hypothecam generalem, vel specialem securitatis causa. colligitur ex ijsdem auctoribus. Probatur Primò, Quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, vt in mutuo, in venditione ad terminum, & similibus; cur non etiam in emptione census? si enim contractus est validus, meritò potest exigere is, cuius interest, securitatem, vt firmus maneat & non violetur. ad hoc autem pertinet hypotheca.

23 *Cēsus mixti liciti.* Dico Quintò, Licita etiam est emptio census mixti, id est, qui partim sit personalis, partim realis. probatur, quia si emptio vtriusque seorsim est licita; cur non etiam iunctim? exemplum sit, Si emas censum super prædium, ea lege, vt etiamsi prædium, nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominus venditor totam pensionem soluere. quo casu si prædium vendatur tertio, poteris pensionem exigere, & à venditore census, ratione obligationis personalis; & à tertio, ratione obligationis realis, quæ est in prædio. Item si emas censum in prædio vel domo, ea lege vt venditor obligetur, si res omnino pereat. quamuis dici possit, pactum illud accessorium, esse pactum assecurationis pensionum ex prædio soluendarum. Denique si emas censum in prædio, cuius fructus non sufficiunt, ea lege vt tota pensio soluatur: quo casu est realis: quatenus se extendit ad fructus prædij; personalis, vt ad reliquam partem.

24 *Obiectiones.* Sed contra Obijcitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in suis extrauag. titul. de empt. & vendit. solùm reales census licitos esse declararunt: ergo personales sunt illiciti.

Respondeo, Non declararunt solos reales esse licitos, quamuis de illis solis declarationem fecerint; eò quòd de his solis essent consulti.

25 Obijcitur Secundò, Si tibi darem 1000. aureos, ea lege vt quotannis pro vsu mihi persolueres 50. vsuram committerem; eò quòd vsum pecuniæ seorsim venderem; sed ita fit in emptione census personalis: ergo, &c. Hoc argumentum ait Lopes Sotum nunquam potuisse soluere.

Respondeo, In censu personali non vendi ab emptore vsum pecuniæ; sed emi ius super alterum, qui sibi obligationem personalem potest imponere.

26 *Emptio Iuris, & rei differunt.* Dices, Qui emit Ius exigendi pecuniam, emit ipsam pecuniam; atqui pecunia non est vendibilis; cùm ipsa sit pretium & mensura rerum aliarum, iuxta Aristotelem: ergo hîc non est vera emptio sed mutuum. Maior probatur, quia qui emit Ius alicuius possessionis, principaliter censetur emere possessionem: ergo, &c. Confirmatur; propter quod vnumquodque tale; illud magis tale, atqui illud Ius emitur propter pecuniam: ergo ipsa pecunia magis emitur.

Respondeo ad maiorem, Verum non esse, eum, qui emit Ius ad pecuniam, emere propriè ipsam pecuniam; nam hæc multùm differunt, vt ex communi vsu hominum patet, qui quotidie Iura sua & actiones pecuniarias vendunt.

27 Ad probationem maioris Dico verum non esse, eum, qui emit solùm Ius ad possessionem, emere propriè ipsam possessionem, vt patet dum Ius ligitiosum emitur: tunc enim non dicitur emi ipsa possessio, sed ius & actio alterius. deinde etiamsi ius sit liquidum; qui habet ius ad possessionem, non ideo habet ipsam possessionem; ac proinde qui vendit ius suum, non propriè vendit possessionem. sic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præsentationem, non transfert in illum beneficium.

Ad minorem Respondeo Verum non esse, pecuniam vendi non posse: si enim distet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi potest, sicut aliæ merces, vt cap. 23. dicetur. quamuis in censu personali non ipsa propriè, sed ius ad illam vendatur, vt dictum est.

28 Ad confirmationem, Etiamsi illud ius ematur propter pensiones, ipsæ tamen pensiones nō sunt propriè id, quod emitur in contractu censuali; sed sunt ratio emendi. Sicut qui emit agrum, non dicitur emere fructus, quos singulis annis ager feret, quamuis propter fructus emat. quare pensiones nō habent se propriè instar mercis in hoc contractu; sed ius ad illas.

Illud autem axioma non sic est intelligendum, quasi quæuis denominatio alicui cōueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter vsum, non tamē vsus; emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipsa valetudo.

29 Obijcitur Tertiò, Qui emunt prædium vel equos ab ijs, qui ijs carent, eaque rursus pro annua pensione ijsdem fictis venditoribus locant, censendi sunt vsurarij: atqui non essent vsurarij, si ius ad personales annuas pensiones possent emere: ergo tales pensiones non possint emi.

RESP. negando minorem, Primò, Quia non intendunt emere aliquem censum; sed accipere pretium fictæ locationis. quare cùm titulus sit planè confictus, ob quem expressè intendunt lucrū, nullo modo possunt illud lucrum percipere. Secundò, Quia intendunt repetere sortem, quam dederunt, quod non fit in censibus.

Obijcitur Quartò, Emptio census personalis non est aliud quàm emptio personalis debiti, successiuè soluendi, & Iuris personalis, ad illud exigendum; sed tale debitum & ius, si nullum timeatur periculum, non minùs valet quam res ipsa: ergo non potest emi minoris, quàm sint omnes pensiones speratæ.

30 Respondeo Primò Negando minorem; longè enim pluris cōmuni hominum æstimatione censetur valere pecunia præsens, quàm actio personalis, seu ius ad illam sic per partes & per tanta interualla exigendam. cuius signum est, quòd nusquam inueniretur, qui tantum vellet pro tali iure soluere, si illud per modum mercis venale proponeretur. quòd si fortè aliquis inueniretur, cui perinde sit habere tale ius ac pecuniam præsentem;

sentem; id non refert; quia communis hominum æstimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quòd tale ius non pluris valeat, quàm ius reale in optimo & securissimo agro; quod tamen minoris æstimatur, quàm omnes pensiones, quæ inde sperantur, si simul essent.

31 *Potest Iuribus imponi commune pretiū, ratione circūstantiarū, quæ ordinariò adsunt.*

Respondeo Secundò, Cùm ius personale ferè semper cum aliquibus periculis & difficultatibus sit coniunctum, & pecunia præsenti res fructiferæ possint emi vel negotiatio cum magno lucro instrui, meritò potuit communi hominum æstimatione vel Principis decreto, isti iuri certum pretium imponi, omnibus istis circumstantijs probè expensis; quod pretium à quouis exigi possit, etiamsi fortè illæ circumstantiæ in ipso locum non habeant. non enim necesse est, vt omnes illæ causæ, ex quibus crescit communis æstimatio rei, in quouis locum habeant, vt suprà cap.20.dubit.14.dictum est.

Obijcitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm pensiones speratæ: ergo qui dat mutuos 1600.aureos, potest exigere 1700.per partes reddendos, ita vt quotannis soluantur 100. (nam mutuans solùm acquirit ius ad 1700. sic soluendos, quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600.) atqui constat id esse vsurarium, seposito lucro cessante, damno emergente, & omni periculo: ergo illud ius non valet minoris quàm pensiones.

32 Respondeo negando sequelam maioris: quia qui dat mutuo, non intendit emere aliquod ius, nec mutuatarius intendit aliquod ius vendere; (non enim proponitur hîc aliquod ius per modum mercis vendibile) sed vterque tantùm intendit celebrare contractum mutui, ex cuius vi, solùm potest exigi res eiusdem speciei & valoris; nec habetur ratio distantiæ temporis, si nullum inde fit periculum vel incommodum. pensiones autem 17.centenûm aureorum, seposita temporis distantia pluris valent quàm 1600.aurei. secus est, quando ius aliquod per modum mercis exponitur venale. nam æstimatio mercium & rerum, quæ subijciuntur contractui emptionis & venditionis pendet ex varijs circumstantijs, quæ communiter adsunt. & quamuis contingat aliquas respectu huius vel illius abesse, non ideo mutatur pretium lege vel communi æstimatione impositum. quare hoc ius emi potest pretio taxato. tanti refert quo modo quis contrahat.

33 Cuius ratio est, quia vna eademq; res secundum varios contractus variam æstimationẽ recipit; vt si illam vẽdas in auctione publica, minoris censetur valere, quàm si per manũ periti mercatoris. simili modo si mutues operario 30.aureos, ea lege, vt iusto pretio pro te laboret, erit vsura, vt pleriq; DD. fatentur; si verò anticipato pretio eadem pecunia conducas ipsius operas, non erit; & tamen idem consequeris, etsi nõ plus pecuniæ exponas, si mutues 1000. aureos accepto agro in pignus, non potes fructus percipere nisi velis eos computare in sortem: si autem eadem pecunia agrum emas cum pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & postea pretium totum repetere. neque metuendum hoc modo vsuras palliatum iri; tum quia in censu non licet repetere sortem; tum quia nemo libenter in tot annos alteri credit.

DVBITATIO 5.

Vtrum emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ.

34 *Census irredimibilis licitus.*

RESPONDEO & Dico Primò, Emptio census realis perpetui & irredimibilis licita est minori pretio, quàm sint pensiones speratæ. est communis sententia DD. Ioan. Medinæ qu.12. & 15. de vsura, Soti l.6.q.5.ar.2. Couarr.l.3.variarum cap.7.& aliorum. probatur quia res ipsa, seu dominium rei, in qua census iste fundatur, est minoris pretij quàm fructus ex ea sperati: nam fructus, qui temporis successu percipiuntur, decuplo pluris valent, quàm res communiter æstimetur. atqui census realis nihil est aliud quàm pars illius iuris, quod in dominio continetur: ergo multò magis emi potest minore pretio quàm fructus. minus enim est habere censum super re, quàm eius dominium.

Pereunte re, perit census realis.

Notandum tamen Primò, si res illa casu pereat, censum quoque concidere; id enim commune est omni censui merè reali. quia sicut pereunte re, dominum eius perit; ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. vnde patet falli Couarr. suprà nu.5. & 6.& Sotum suprà ar.1.dum putant re perempta, non perire censum realem; (nisi contrarium in contractu sit expressum) sed venditorem manere obligatum. ratio ipsorum est, quia putant rem censui subiectam, à qua dicitur census realis, esse veram hypothecam pro censu. atqui hypotheca pereunte vel in alium translata, adhuc manet obligatio personalis in priore debitore. ergo,&c. Sed hoc fundamentum non est verum, neque id, quod ex eo infertur. nam census realis nihil est aliud, quàm ius percipiendi fructum vel pensionem ex re fructifera alterius. vnde se habet sicut ius seruitutis, quod quis habet in re alterius. v.g. ius eundi per prædium alterius, venandi, piscandi, colligendi glandes & similia, ratione cuius iuris res nõ dicitur hypothecata pro illo iure. si enim res pereat, perit ius; si ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione soluitur. quando autem res aliqua est hypothecata, tunc etiamsi pereat, vel in alium transferatur, manet tamen obligatio personalis; quia hypotheca datur in securitatem alterius debiti, maximè personalis. Itaque dicere rem subiectam censui esse hypothecam pro censu, est omnes census facere personales. Quod cõfirmatur ex constitutione Pij V. Martini V.& Calixti III. de quibus infrà dub.12. vbi expressè requiritur hæc cõditio tanquam intrinseca censui reali, vt pereunte re, pereat etiam pro rata ipse census.

Couarr. & Sotus.

35 *Res subiecta censui reali non est propriè hypotheca.*

36 *Vsus hypothecæ in censu reali.*

Notandum Secundò, In census realis irredimibilis emptione posse hypothecam exigi. sed hæc hypotheca nullum habebit vsum, si res censui subiecta pereat; solumque ad hoc seruiet, vt si fortè debitor census nolit (re censui subiecta permanente salua) soluere pensiones, possit vendi hypotheca, vt ex ea solutio petatur.

Census pecuniarius irredimibilis.

Notandum Tertiò, non solum fructuarium sed etiam pecuniarium censum irredimibilem, posse in re fructifera fundari. ratio est, quia non tantùm res illa, quam ager profert censetur fructus eius,

ctus eius, sed etiam pecunia illi æquiualens. sicut fructus domus, non solùm est vsus & habitatio, sed etiam pretium vsus. vnde sicut dominus agri nō solùm ius habet ad agri segetem, sed etiam ad pretium ex segete capiendum; ita hoc ius vendere alteri in perpetuum potest.

37 *Censu person. irredimibilis licitus.* Dico Secundò, Etiam emptiò reditus personalis irredimibilis est licita, etsi pretium sit minus quàm pensiones speratæ. colligitur ex Medina,& Soto suprà. Probatur Primò, Quia minor est species vsuræ in hac emptione, quàm in emptione census personalis redimibilis: cùm nulla sit spes recuperandæ sortis. ergo si hic emi potest pretio minore quàm sint omnes pensiones speratæ, etiam ille potest. Secundò, Quia certum est hominem sibi posse talem obligationem imponere, quæ ad hæredes transeat secundum hæreditatis facultates: atqui hæc obligatio communi hominum iudicio est certo pretio æstimabilis, v.g. 30. aureis in singulos; cùm tamen plures sperentur recipiendi intra annos 40. Confirmatur, quia si vir aliquis opulentissimus tale onus sibi suisque posteris in perpetuum imponeret, illudque publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nec tanti illud æstimaret, quanti omnes pensiones, si præsentes essent; sed longè minoris: atqui pretia rerum & iurium ex communi hominum æstimatione pendent. Tertiò, census realis irredimibilis pretium minus est, quàm sint pensiones speratæ: atqui sæpe fit vt census reales sint multò meliores & securiores quàm personales: ergo etiam pretium iustum personalis irredimibilis minus est, quàm omnes pensiones speratæ.

38 Nec obstat, quòd pretium census personalis irredimibilis maius esse debeat, quàm pretium census realis irredimibilis nudè considerati, eò quòd venditor ibi maius onus sustineat; (etsi enim omnia eius bona pereant, non tamen perit obligatio huius census, cùm sit personalis; sed tantùm consopitur, donec melior fortuna obtigerit) quia si census realis annexum habeat pactum assecurationis, non est minore pretio dignus, quàm census personalis perpetuus: atqui pretium eius tunc est minus, quàm pensiones speratæ: ergo etiam pretium census personalis.

Census realis cum pacto assecurationis nō est minoris pretij, quàm personalis irredimibilis.

39 *Obiectio.* Dices, Nullum potest dari pretium censui irredimibili æquale: ergo eius emptio est iniqua. Antecedens probatur, quia si des 24. vel 25. vel etiam 30. in singula, intra totidem annos habebis sortem, & reliqua supra sortem accipies. Imò quantumuis sors sit magna, decursu annorum superabitur pensionibus.

Resp. Non emi ipsas pensiones, sed ius ad pensiones, quod communi hominum æstimatione æquiualet certæ summæ pecuniæ præsentis. vnde non refert quòd pensiones superent; quia hæ sunt instar fructuum illius iuris, quod primò & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel communi hominum æstimatione statuitur: alioquin non liceret emere agrum certo pretio; quia fructus agri intra aliquot annos pretium superabunt. neque censum realem irredimibilem, ob eandem causam: nam aliquot annis pensiones superabunt pretium. id tamen est contra praxim orbis, & communem sententiam DD.

DVBITATIO 6.

Vtrum census tēporalis possit emi minoris, quàm sint omnes pēsiones simul iunctæ.

Notandum est, temporalem dici, qui ad certum vel incertum tempus cōstitutus est, in cuius termino spōte extinguitur, sorte nō refusa.

40 *Vitalitius census licitus.* Resp. & Dico Primò, Qui ad incertū tempus constitutus est, (vt est omnis vitalitius) emi potest pretio, quod minus sit, quàm pēsiones speratæ. est cōmunis sententia DD. Gab. in 4. d.15. q.12.ar.3.dub.2. Maioris ibid. q.34.concl.2. Medinę de vsura, q.14. Couar.l.3.var.c.7.n.3.& 4.& aliorum. Probatur Primò, Quia quòd pensiones simul iunctæ superent sortem, id est fortuitum. sicut enim possunt superare, ita etiam superari, esseque minores sorte; cùm valde incertum sit, an tot annos sit victurus is, super quem constitutus est. Nec obstat, quòd interdum multò probabilius sit esse diutius victurum, ac proinde plures pensiones persoluturum: quia non emuntur pensiones; sed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longè valet, quàm pensiones præsentes; tum ob commoditatem pecuniæ præsentis, tum quia multis mòdis tanto tempore fieri potest vt nihil ex eo possit percipi. Secundò, Quia census vitalitius est res quædam æstimabilis communi hominum iudicio, certo pretio; quod ferè semper minus est, quàm pensiones speratæ: (nemo enim emeret censum, nisi id speraret) atqui res omnis vendibilis, iustè emi potest pretio, quo communiter æstimatur: ergo.

41 Notandum autē, hoc pretium, si census sit ad vitā vnius ætate florētis, alibi esse octonum, alibi septenum nummū in singulos: si ad vitam duorū, denum. quod enim in quauis Prouincia lege vel cōmuni æstimatione est taxatum, præsumendum est esse iustum pretiū, nisi contrarium sit euidens.

42 *Census ad certū tempus.* Dico Secundò, Probabile etiam est, eum, qui ad certum tempus constitutus est, v.g. ad 10. vel 20. annos, posse minoris emi. v.g. si quis vellet vendere pensionem 10. aureorum in decennium, probabile est licere emere 90. Tenet hoc Conradus qu.79. & 80. Couarr.cap.illo 7.nu.4. Caiet.v.Vsura, sub finem. Nauar.ca.17. nu.230. & commentario de vsuris nu.71. vbi indicat, 100. aureis posse emi pensionem annuam 10. aureorum ad annos 15. & quidem si sit census realis, non videtur dubium. sicut enim emi potest ius percipiendi fructus seu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuum; ita etiam ad certum annorum numerum. quod ius semper æstimatur minoris, quàm emolumentum speratum, si præsens esset. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret census temporalis quàm perpetuus. nam census perpetuus redimibilis emi potest denis senis nummis in singulos: hoc autem pretio non posset emi census temporalis ad 20. annos. Item census irredimibilis emi potest 30. nummis in singulos. atqui hoc pretio emi non posset census temporalis ad annos 33. quæ omnia per se absurda sunt.

43 *Personalis certi temporis.* Si autem loquamur de censu personali ad certum tempus, maius est dubium. tamen probabile est licitè emi minoris; ita enim docent authores citati. Probatur Primò, Quia alioquin

pluris valeret census personalis ad annos 17. vel 20. quàm reditus personalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quàm perpetuus irredimibilis. vt ostensum est.

Secundò, Quia non potest dari sufficiens ratio cur cõmuni hominum æstimatione vel Principum lege non posit iuribus personalibus aliquod certum pretium imponi, spectatis omnibus circumstantijs, quæ communiter solent interuenire, quod pretium minus sit quàm res, quæ in futurũ expectatur. vt enim hoc fiat, commune bonum videtur postulare. vt suprà ostensum est.

Obiectio. Dices, Ergo licitus est hic contractus, do tibi 180. aureos ea lege, vt per 20. annos mihi soluas quotannis 10. hoc autem est absurdum: nam seposito lucro cessante & damno emergente, est aperta vsura: ergo.

44 *Alia ratio emptionis, alia mutui.* RESP. Si iste intendat emere censum, non erit iste contractus illicitus: quia intendit emere actionem personalem, quæ non pluris æstimatur in illa Repub. vti suppono. Si autem intendat solùm dare mutuum, erit illicitus: quia mutuum non datur pro iure; sed pro alia re simili in specie, eiusdem valoris. Simile erit si dicat, do tibi 180. aureos, vt per 20. annos soluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minùs poterit hoc modo palliari vsura, quàm illo altero. verùm non est magnopere timendum, ne hac ratione vsuræ inualescant, quia non desunt alij modi multò vtiliores. quanquam censeam omnino dissuadendum, si quis hoc modo vellet contrahere.

DVBITATIO 7.

Vtrum census licitè posit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio constitutus.

45 *Si habeat pretium à lege.* RESPONDEO & Dico Primò, Si census ille habeat pretium legitimum à Principe constitutum, non videtur posse emi minore pretio, quàm initio fuerit creatus: potest tamen vendi maiore. ratio est, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miseri venditores, qui propter inopiam coguntur censum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogantur esse contenti: non autem ne maiore possint vendere, si emptorem inueniant. quare cùm pretium legitimum consistat in indiuisibili, non potest minùs dari. vnde videmus in Belgio puniri eos, qui census, dum primò creantur, emunt minore pretio quàm 16. in singula: non autem eos, qui vendunt maiore, v.g. 18. vel 20. in singula.

Dices, Principis decretum tantùm est intelligendum de prima census emptione & constitutione, non autem de emptione secunda vel tertia.

RESP. Negando assumptum, nisi id exprimatur: dum enim in genere taxat census pretium, iubendo ne minoris emantur, videtur loqui de omnibus; sicut dum taxatum est pretium frumenti, non solùm in prima emptione seruandum est, sed etiam in sequentibus.

46 Aduerte tamen, in Belgio hoc non seruari: nam passim videmus antiquos census emptos ad rationẽ 16. in singula: multò minore pretio vendi, Principe sciente nec contradicente: vnde videtur hac in parte cõsuetudo legi derogasse. Imò quibusdam locis ne in prima quidem constitutione pretium legitimum seruatur. emunt enim ad rationem 15. vel 14. vel etiam 12. in singula. quod quia permittitur à Principe, seu Concilio, non ausim condemnare; meritò tamen deberet prohiberi. sed non multi inueniuntur emptores, quia solutio maligna.

47 *Si caret pretio legitimo.* Dico Secundò, Si census non habeat pretium legitimum, vel si illud passim non seruetur, potest emi minore pretio, quàm initio fuerit constitutus. ratio est, quia pretium vulgare non consistit in indiuisibili. vnde quod primò emptũ est pretio summo, sæpe postea venditur pretio infimo. Accedit, quòd quando multi sunt emptores, qui quærunt census, pretium possit augeri; sicut è contrario, quando multi sunt venditores, & pauci emptores, minuitur, vt experientia in Belgio ab anno 1585. vsque ad præsentem, qui est 95. docuit.

48 *Pactum vt redimatur pretio maiore.* Hinc sequitur, seposita lege positiua, posse ab initio iniri pactum, vt si venditor velit redimere, teneatur redimere eo pretio, quo tempore redemptionis æstimabitur, & quo alijs tunc vendi posset. quòd si moraliter certum sit pluris valiturum, eò quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, potest etiam pacisci vt pluris redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege positiua prohibetur, & Pius V. in sua constitutione illud prohibuit, statuens vt venditor eodem pretio posit redimere, quo primùm vendidit. Idem sanxit Carolus V. non solùm de censibus, qui ab origine sua fuerunt redimibiles, sed etiam de omnibus irredimibilibus; exceptis censibus reseruatiuis, & piorum locorum, qui ante fuerunt irredimibiles; vt patet ex ordinatione ipsius, facta Bruxellæ anno 1528. die 21. Februarij.

DVBITATIO 8.

Vtrum licitum sit emere censum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta:

VErbi gratia, Si emptus sit 100. coronatis in specie, vt teneatur totidem in specie vel quanti tunc in specie valebunt, refundere.

49 *Redimere eadem moneta.* RESP. & Dico Primò, Id quibusdam euentis esse licitum. Primò, Si certum erat æstimationem monetæ non esse mutandam. Secundò, Si vtrinque par erat dubium an esset augenda an minuenda. Tertiò, Si certum erat æstimationem augẽdam, & emptor statuerat pecuniam suam in illud tempus seruare: tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, potest tale pactum apponere. Quartò, Si tanti emerem quanti emi solent irredimibiles; tunc enim non teneor reuendere. vnde possum exigere vt eadem moneta redimat, si redimere voluerit. hoc tamen non habet locum in Belgio. nam Carolus V. in sua ordinatione, qua census irredimibiles vult posse redimi eodẽ pretio, quo primùm venditi sunt, statuit vt id fiat ea moneta, & secundum eum valorem accepta, quem ipse vltimò impo-

imposuerat: non autem secundum valorem antiquum. Vbi tamen non vetat, quin si monetam valde excrescere contigerit, possit redimi, secundum eum valorem monetæ, quem pro tempore habuerit: non enim intendit venditores grauare, sed illis consulere.

50 Dico Secundò, Extra hos casus tale pactum non esse licitum. vnde si census redimibilis ematur pretio ordinario, & addatur pactum, vt venditor quando redimere voluerit, eadem moneta redimat, hoc pactum est iniquum, nec obligat in conscientia. Probatur, quia emptor non dat nisi pretium census absolutè considerati, v.g. 16. in singula, & præterea imponit venditori graue onus, magno pretio æstimabile; pro quo onere, neque dat quidquam, neque ipse vicissim aliquod incommodum æquale in se suscipit. ergo non est æqualitas inter emptorem & venditorem. Confirmatur, quia quando emptori, vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; potest emptor exigere compensationem: ergo similiter quando ab emptore venditori onus imponitur, potest venditor præter iustum pretium census, compẽsationem illius oneris exigere, vt sit æqualitas.

DVBITATIO 9.

Vtrum emptio census, cum pacto, vt non possit redimi, nisi ante vel post certum tempus, sit licita.

51 *Vt nō possit redimi, nisi ante certũ tempus.*

RESPONDEO & Dico Primò, Absolutè licitum est emere censum cum pacto vt non possit redimi nisi intra certum tempus; (v.g. intra decennium) ita vt si intra illud tempus non redimatur à venditore, fiat irredimibilis. Ita Gabriel d. 15. qu. 12. art. 2. concl. 4. Sotus suprà art. 3. Couarr. l. 3. var. c. 8. nu. 7. Medina de vsura q. 15. dub. 1. §. Aduerte tamen. Probatur Primò, Quia talis emptionis exemplum habemus Leuitici 25. v. 29. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus. si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam & posteri eius in perpetuum; & redimi non poterit, etiam in Iubilæo.* Secundò, Tale ius est certo pretio æstimabile: ergo iustè poterit eo vendi. Tertiò, Licitum est emere censum irredimibilem absolutè; ergo etiam licitum emere perpetuum irredimibilem sub illa conditione: nam illa conditio est in fauorem venditoris.

Quartò, Quia sæpe potest esse iusta occasio tale pactum apponendi; vt si intra illud tempus occursuræ essent occasiones emendi res frugiferas, vel census irredimibiles, quæ putarentur non habendæ postea: tunc enim ratione lucri cessantis, posset tale pactum apponere.

52 *Pretiũ huius census.*

Notandum tamen, pretium talis census debere esse maius, quàm si semper maneret redimibilis; & minus, quàm si absolutè esset irredimibilis, vt per se patet. Item quò tempus illud, quo libertas relinquitur est longius, eò debet pretium esse minus; & quò tempus illud est breuius, eò debet esse maius; vt rectè notauit Medina.

53 *Vt nō possit redimi nisi post certum tempus.*

Dico Secundò, Licitum etiam est emere censum cum pacto vt possit redimi post certum tempus, v.g. post decennium, ita vt ante redimi nequeat. Patet ex iisdem authoribus: ratio ferè est eadem; quia licitum est emere censum cum pacto vt perpetuò redimi possit, & cum pacto vt nunquam redimi possit: ergo etiam cum pacto, vt ante certum tempus non possit; post autem illud tempus, possit. hîc autem, pretium eò maius esse debet, quò tempus est longius, quo redimere non licet: & eò minus, quò hoc tempus est breuius. quòd si tempus, quo non possit redimi sit paucorum annorum; hoc onus plerumque est parui momenti.

54 *Pretium.*

DVBITATIO 10.

Vtrum licita sit emptio census vtrinque redimibilis.

55 SVpponο licitam esse emptionem census redimibilis ex parte vẽditoris: (id est, cum pacto, vt venditor possit redimere quando voluerit) tales enim sunt census, quos approbant Pontifices, vt infrà dicemus. Sed difficultas est, Vtrùm emptioni talis census possit adijci pactum in fauorem emptoris, nempe vt emptor possit illum reuendere, quando voluerit, vel resoluere contractum, recepto, quod dedit.

Redimibilis ex parte emptoris.

Sotus l. 6. q. 5. ar. 3. concl. 1. censet tale pactum esse vsurarium. ratio ipsius est, quia vbicunque datur pecunia cum pacto eandem rursus recipiendi & aliquid vltra sortem, illic vsura vel patet, vel latet: atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege vt quotannis recipias 50. donec refundat sortem, & vt reddat illam, quando petes: ergo.

56 *Pactum venditioni census variè apponi potest.*

RESP. tamen contrariam sententiam esse probabilem, & speculatiuè veriorem, hanc enim tenet Gabriel d. 15. q. 12. ar. 2. concl. 4. Conradus q. 84. post 5. conclus. §. Circa enim solutionem, & corollario primo, vbi docet, venditioni census posse apponi pactum multis modis, Primò, Vt neuter habeat potestatem resoluendi contractũ. Secundò, Vt solus venditor habeat. Tertiò, Vt solus emptor. Quartò, Vt vterque, fructibus minimè in sortem computatis. Ita Ioannes Medina q. 15. de Vsura dub. 5. Petrus Arragon. q. 78. ar. 4. & optimè Gregorius à Valentia 2. 2. disput. 15. q. 22. puncto 6. & q. 25. puncto 2. vbi etiam refert eandẽ sententiam à multis doctissimis Theologis Romæ in quadam consultatione, cui ipse interfuerit anno 1581. probabilem esse iudicatam; etsi ob periculum vsurarum minimè suadendam. Probatur Primò, Venditor potest vendere censum cum pacto vt possit redimere quando voluerit, & vt emptor teneatur tunc censum seu literas census reddere, vt omnes fatentur: ergo similiter emptor potest emere censum cum pacto, vt possit illum reuendere & reddere venditori, & vt tunc venditor teneatur illum redimere. consequentia patet à paritate rationis; si enim venditor potest sibi tale ius reseruare & talem obligationem emptori imponere, ad rem, quam alienat recuperandam; cur emptor non possit sibi simile ius reseruare, & similem obligationem imponere venditori, ad recuperandam pecuniam, quam alienat?

57 Dices, Esse disparitatem rationis; quia dare pecuniam cum obligatione ad eam reddendam, est mutuare, non emere: dare tamen rem aliam vendibilem pro pretio, cum obligatione ad illam

restituendam, non est mutuare sed vendere cum pacto redimendi: ergo est dispar ratio.

Dupliciter datur pecunia cum obligatione reddendi.

RESP. Dupliciter posse dari pecuniam cum obligatione ad eam reddendam. Primò, si detur immediatè pro simili pecunia eiusdem valoris, cum obligatione vt illa post aliquod tempus reddatur; & tunc est mutuum. Secundò, Si detur immediatè pro re aliqua vendibili, cum obligatione vt venditor illam rem post aliquod tempus redimat, & pro ea pretium restituat: & tunc est vera emptio. hoc modo fit in proposito; non enim emptor census dat pecuniam immediatè pro pecunia refundenda in redemptione, sed pro censu; neque obligat alterũ vt reddat pecuniam pro pecunia accepta, sed vt recipiat rem, seu ius, quod vendidit, & reddat pro ea iustum pretium.

58 *Obligatio illa potest compensari*

Secundò Probatur, Ideo venditor iustè potest emptori imponere obligationem reuendendi; quia hoc onus potest compensari, tantò minoris rem vendendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimendam, potest similiter compensari ad æqualitatem, tantò pluris emendo: (non enim est infiniti pretij) ergo similiter potest imponi. Confirmatur, quia emptor census potest pacisci cum tertio, vt ille teneatur censum à se emere quando placuerit: ergo simile pactum potest inire cum venditore.

Pro obligatione potest peti mutua obligatio.

Tertiò, Si petas à me vt emam à te censum, possum vicissim à te petere vt emas post aliquod tempus à me domum, idque in pactum deducere: (nam pro obligatione licita, potest peti mutua obligatio) ergo similiter possum petere vt post aliquod tempus eundem censum redimas. si enim possum in pactum deducere, teque obligare vt emas à me rem aliam; cur non etiam vt eandem, quam mihi vendidisti, redimas?

Quartò, Hoc pactum potest addi emptioni aliarum rerum v. g. agrorum, domorum, animalium, vt dictum est cap. 21. dub. 14. cur non etiam emptioni censuum? vnde Couarruuias, dum lib.3. var. cap.9. nu. 3. admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & nu. 4. negat in emptione censuum, ἀσύϛατα docet.

59 Quintò, Pacta, quæ seorsim fieri possunt, ita vt neutrum destruat alterum, etiam fieri possunt iunctim: (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam simul iuncta sunt iusta) atqui hæc pacta seorsim fieri possunt. qui enim emit censum, redimibilem ex parte solius venditoris, 100. aureis, ei debentur quotannis 6. aurei & quadrans; sed hic potest inire pactum cum venditore vt quotannis non soluat nisi 5. aureos, & vt pro reliqua parte se obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur satis compensari, si quotannis condonetur pro ea vnus aureus, & tres regales.

Pretiũ huius census.

60 Hæ rationes satis probant, probabile esse, hoc pactum emptioni census realis apponi posse. nam sicut totum rei dominium emi potest cum pacto redimendi in fauorem vtriusque apposito; ita etiam ius fructuum, quod est veluti pars dominij. Si verò agatur de emptione census personalis, maior est difficultas. Sed authores citati etiam de hac intelligẽdi sunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel, Medina, & Valentia expressè de hac agunt: & iisdem rationibus probatur: nam sicut cẽsus realis est ius quoddam certo pretio vendibile, ita & census personalis: vnde eadem rationes vtrobique locum habent.

61 *Pretium in Belgio talis census.*

Ex his sequitur, cùm in Belgio ematur communiter census personalis, redimibilis ex parte solius venditoris, 16. in singula, non fore illicitum (vbi lex positiua non obstaret) emere censum personalem vtrinque redimibilem 20. in singula. nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quando placuerit emptori, satis videtur compensari dum tanto pluris emitur. Confirmatur, quia non magis grauatur tali censu, quàm censu personali ordinario; imò minùs. qui enim vendidit talem censum, v.g. 100. aureis, quotannis non soluit nisi 5. aureos, & quando cogetur redimere, facilè inueniet pretium, vendendo alteri censum ordinarium 100. aureis, qui pendet sex aureos & quadrantẽ. itaque singulis annis vnum aureum & quadrantẽ minùs dedit in censu vtrinq; redimibili, quàm debuisset dare si fuisset census ordinarius.

62 *Pecunia pupillorum & Vsura pupillares.*

Hoc modo videntur posse excusari contractus quidam valde vsitati; quibus solet pecunia pupillorum tradi mercatori vel alteri pro vsura quinquunce, id est, pro quinque in 100. & quamuis contrahentes non cogitent expressè de censu vtrinque redimibili; tamen videntur implicitè in illum consentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo, quo iustè id fieri potest, & alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare. qua de re aliquid dictum est suprà cap.20. dubit. 12. vide plura apud Valentiam disput. 5. q.25. puncto 2. Verùm hic modus contrahendi meritò in posterum deberet vbique prohiberi.

63 *Redimibile pro solius emptoris arbitrio.*

Petes, Vtrùm licita sit emptio census cum pacto vt non possit redimi nisi velit emptor, & ipso volente debeat redimi?

RESP. Ex natura rei esse licitam, modò iusto pretio fiat; quod sanè deberet esse maius, quàm pretium census absolutè irredimibilis. ratio est, quia ex parte venditoris est absolutè irredimibilis; & præterea imponitur obligatio venditori, vt eum redimat, quando emptor voluerit, quæ etiam est pretio æstimabilis. Potest tamen emptor pacisci, vt si redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo emptio facta est: quia potest pacisci vt resoluatur contractus. sicut enim dum emitur talis census, acquirit emptor censum, & illam obligationem à venditore: ita etiam dum emptio resoluitur, restituit vẽditori censum & illam obligationem: ac proinde potest exigere pretium pro vtroque datum.

64 *Redemptio eodem pretio.*

DVBITATIO II.

Vtrum alia quædam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueta, sint licita.

65 *1. Pactum, etsi res pereat, soluendam pensionem.*

PRimum est, vt venditor semper teneatur ad pensionem, etiamsi res censui subiecta casu pereat. Quidam putant hoc pactũ esse iniquum. Primò, Quia est contra naturam contractus censualis, qui postulat vt re pereunte, census pereat. Secundò, Iniquus esset contractus, si emerem à te agrum, annuè reddentem 10. mensuras, cum pacto vt si ager pereat, vel minùs reddat, tenearis in

ris in perpetuum supplere ex tuis bonis vsque ad 10. mensuras: atqui talis est emptio census cum illo pacto: ergo.

66 *Non est iniquum.* Sed verius est, hoc pactum iniquum non esse, si iusto pretio compensetur; iustum autem pretium est, quanti illa obligatio conditionalis iudicio probi & intelligentis viri, considerato periculo euentus, æstimabitur. si enim paruum vel nullum sit periculum, paruo æstimabitur; si magnum, magno. Probatur Primò, Quia hîc sunt duo pacta, quæ seorsim iustè fieri possunt; vt si primò ematur iusto pretio census absolutè: deinde iusto pretio fiat pactum illud soluendæ pensionis in quouis euentu: ergo etiam possunt simul fieri; quæcunque enim seorsim sunt iusta, etiam iunctim iusta sunt. non enim ex vi vnius contractus, vltra iustum pretiū obligat emptor venditorem ad alium; quod est illicitum: (vt dictum est ca. 20. dubit. 7. & 8.) sed non vult celebrare vnum contractum sine alio: quod potest licitè facere. potest enim se nolle obligare, vel applicare ad vnum cōtractum, nisi alter se obliget, vel paratus sit applicare ad alterum.

Secundò, Pactum illud accessorium, est pactum assecurationis: atqui pactum assecurationis alijs contractibus addi potest; ergo etiam contractui census.

Tertiò, Istud pactum habet vim pacti census personalis: atqui census personalis est licitus, vt ostensum est dubit. 5. ergo etiam illud pactum. quo fit vt totus census emptus tali contractu, sit census mixtus ex reali & personali; vel certè, vt sit census realis cum pacto assecurationis. vt suprà dictum est dubit. 4.

67 *Ad rationes.* Ad primum Respondeo, Pactum non est ita contra naturam contractus censualis, quasi destruat naturam contractus censualis; sed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus census realis; idque inducendo nouum cōtractum, nempe assecurationis vel census personalis. sic pactum retrouenditionis est contra naturam contractus emptionis, & tamen licitè ei additur.

Ad Secundum, Ille contractus non est per se illicitus, quia est emptio agri cum pacto assecurationis fructuum in perpetuum: quod pactum est licitum. si enim fieri potest pactum assecurationis fructuum ad tempus, cur non etiam in perpetuū? item, si fieri potest tale pactum cum tertio, cur non etiam cum venditore agri?

68 *2. Pactum, legis commissoria.* Secundum pactum addi solitum, est, Vt si per biennium vel triennium pensio soluta nō fuerit, res censui subiecta cadat in cōmissum, & in pœnam negligentiæ efficiatur domini census. Hoc pactum continetur implicitè in cōtractu emphyteusis, cui contractus censualis est aliqua ex parte similis. vnde huic etiam addi posset; præsertim contractui census reseruatiui. In contractu verò consignatiuo addi non potest, nisi ex æquo compensetur, aucto pretio census arbitrio prudentis: quia sicut in pignoribus pœna commissi est excessiua, (non enim par est vt ob non solutum tempore præfixo paruum debitum, amittas pignus aliquod pretiosissimum) & ideo iure prohibita, cap. Significante, de pignoribus: ita etiam in rebus censui subiectis (quæ sunt instar pignoris & hypothecæ) excedit iustum modum, nisi pretio compensetur. tunc enim poterit esse iusta.

69 *Quomodo possit apponi.* Posset tamen absque pretij augmento apponi pactum vt si per biennium non soluerit, contractus resoluatur & censuarius cogatur restituere pretium, vt notat Medina q. 15. de vsura dub. vltimo; quia pactum legis commissoriæ tali modo in contractibus est licitum, vt suprà cap. 21. dub. 15. ostensum est.

70 Aduerte tamen, si absque culpa factum sit, vt debitor non soluerit pensionem, rem non debere censeri commissam: nam vbi non est culpa, locum non habet pœna.

71 *3. Pactum, vt res non vendatur irrequisito domino census.* Tertium pactum est, vt debitor census non possit rem illam vendere, nō requisito priùs illo, qui in ea censum habet, sicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etsi sit præter naturam contractus censualis, tamen non est iniquum. nam si res vendatur viro potenti, vel multis priuilegijs instructo, difficulter obtinebitur solutio pensionum. Vnde puto emptorem posse hoc pactum apponere absque augmento pretij: præsertim cùm Pius V. illud inter cæteras conditiones numeret, vt dubit. 12. dicetur.

72 *4. Pactū, de soluendo laudemio.* Quartum est, Vt si debitor rem vendat, teneatur decimam partem pretij dare emptori census. hoc iniquum est, nisi ex æquo compensetur; quia est valde onerosum, & præter naturam contractus censualis. Possent tamen hæc tria vltima pacta locum habere, si prædium illud, vel rem aliam fructiferam (super quam alter censum cupit vendere) iusto pretio emeres, & reseruato tibi dominio directo & censu annuo, dominium vtile in eundem venditorem transferres cum obligatione pensionis annuæ & decimæ partis soluendæ, si dominium vtile vendi contingeret, cæterisque pactis; sicut fit in contractu emphiteutico. quia tunc hic esset verè contractus emphyteuticus post emptionem rei. Possent autem hi contractus volente venditore simul fieri.

73 *5. Pactū, Nē redimendū per partes.* Quintum pactum est, Vt non possit redimi per partes. hoc non est illicitum, imò est consentaneum naturæ contractus. nam in cæteris rebus, dum aliquid venditur cum pacto vt liceat eodem pretio redimere, non censetur venditor habere ius redimendi per partes. id enim posset cedere in graue incommodum emptoris: ergo neque in censibus. vnde nisi expressè conuenerit vt liceat per partes redimere, vel nisi iura aut consuetudines id concedant, (omnis enim contractus censetur celebrari secūdum consuetudinem loci, nisi aliud exprimatur) non poterit venditor nolente emptore sic redimere; sed tenebitur redimere totum simul, sicut totum simul vendidit.

DVBITATIO 12.

Quæ conditiones iure positiuo requirantur in emptione censuum.

74 *Quid iure naturæ necessarium.* HActenus explicuimus quænam iure naturæ sint necessaria vt emptio census sit iusta; & ex omnibus hactenus dictis sequitur, nihil aliud esse necessarium, quàm vt sit æqualitas secundum æstimationem inter censum & pretium; & si aliqua grauamina hinc inde præter naturam contractus per pacta accessoria imponantur, ea prudentis arbitrio debitè compensentur.

Conditiones Iuris positiui.

Restat igitur vt breuiter explicemus conditiones, quas requirit Ius positiuum, maximè Canonicum, seu Pōtificium. cùm enim ex hoc contractu (propter procliuē ex eo lapsum ad vsuras) facilè possit animarum saluti periculum creari, pertinuit ad Summum Pontificem huic occurrere & statuere quæ cōditiones sint in eo seruādæ.

75 Igitur Martinus V. anno 1423. & Calixtus III. anno 1455. in suis extrauagantibus, tit. de emptione, varias referunt conditiones obseruari solitas in Polonia & Germania, quas ad octo reducit Nauarrus comment. de Vsuris nu. 72. quas tamen hi Pontifices non requirunt vt necessarias ad iustitiam cēsus; (vt quidam opinati sunt) sed duntaxat affirmāt, census eos, qui hasce conditiones haberent, iustos esse & licitos: de hoc enim consulti erant. vnde ex hisce extrauagantibus statui nequit quæ conditiones ad iustitiam censuum sint necessariæ. Imò Sotus l. 6. q. 5. ar. 1. censet nullam illarum esse necessariam, præter illam iusti pretij, & vt venditor ad census redemptionem non cogatur.

Cōditiones censuum Mart. V. & Calixti III.

Conditiones autem positæ ab his Pontificibus sunt istæ. Prima est, Vt certam rem immobilem & fructiferam designet venditor, cui censum imponat. Secunda, Vt illa sola maneat obligata solutioni census; non autem ipsius persona, aut alia bona. Tertia, Vt pretium iustum soluatur, quod possit esse 10. 11. 13. vel 14. in singula annua; vel plus aut minùs secundum temporum qualitatem. Quarta, Vt pretium statim soluatur pecunia præsenti. Quinta, Vt venditori liberum sit censum eodem pretio redimere, siue totū simul, siue per partes. Sexta, Vt venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Vt re, super qua census est constitutus, pereunte; ipse quoque pereat. Octaua, Vt pensiones non superent æstimationem fructuum rei, in qua census est constitutus. Sed cùm Pontifices non dicant has esse necessarias, non potest hinc ad propositam dubitationem responderi. Itaque Pius V. anno 1569.

76 *Conditiones Pij V.*

edita constitutione, multas conditiones requirit, & iubet seruari in contractu censuario, sine quibus decernit ipsum contractum irritum & fœneratitium habendum. hanc refert & explicat Nauarrus comment. de Vsuris nu. 84. & sequentibus, & Thomas Boninsignius, tract. de censibus c. 4. & sequentibus. Sunt autem vniuersim conditiones 14.

77 *1. Cōditio, super re immobili.*

Prima est, Vt census constituatur super re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, naturâ sua fructifera, & certis finibus designata, & nullo modo aliter.

Vbi Notandum Primò, Tales res censeri agros, domos, flumina, syluas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas, & similes, ex quibus emolumentum percipitur. Item censum ipsum; habetur enim pro re immobili, (vt expresè dicitur Extrauag. Exiui, §. Cumque annui reditus, de verbo. signific.) & fructifera. vnde super ipsum alius census fundari potest, vti videmus supra census regios & Iura vectigalium, alios constitui. debet autem ille census, super quo alius fundatur, esse irredimibilis: si enim esset redimibilis, eo redempto periret census in eo fundatus, vel maneret personalis. si tamen in hoc euentu, venditor, qui secundum in primo fundauit, paratus esset eum in alia re fructifera collocare; putarem non esse illicitum in cēsu redimibili alium censum fundare.

In alio censu.

Notandum Secundò, Illam rem debere esse certis finibus designatam, ne super omnia bona præsentia & futura census cōstituatur. talis enim videtur esse personalis, eiusque totum periculum reijci in venditorem, quem Pontifex hîc intendit prohibere.

Ex his patet, hîc excludi omnes census personales & etiam mixtos, siue hypothecam habeant, siue non; quia obligatur implicitè persona. vide Nauarrum à nu. 85. & deinceps.

Petes, Quid si res censui supposita, non possit obligari, vt si sit primogenij vinculo obstricta, vel aliena.

79 *Res aliena, vel vinculata.*

RESP. Si emptor ignorabat rem esse talem, potest exigere pensiones, pro eo tempore, quo ignorauit. ratio est; quia venditor celans vitia rei venditæ, tenetur emptori ad interesse, L. Iulianus, ff. De actione empti. Ita Nauarrus nu. 118. Postquam autem sciuerit, nō potest in posterum eas exigere, quia census in re non subsistit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut vinculatam, Ius alteri vendere potest) potest tamen eum cogere vt censum in alia re æquè bona constituat, vel vt pretium restituat. si autem sciebat vel suspicabatur rem esse alienam, nō potest pensiones exigere. Ita Nauarrus nu. 119. ratio est, quia neque ratione contractus censualis, vt qui non subsistat: (sicut qui emit boues ab aliquo, sciens non esse ipsius, & eosdem illi locat, nō potest exigere pretium locationis; quia locatio non subsistit) neque ratione interesse; nam venditor non tenetur ei de euictione: (cùm emptor sciens & volens eam emat) ac proinde non est ei causa vllius interesse, vt patet ex L. Si fundum, C. De euictione.

80 *2. Vt pecunia numeretur.*

Secunda conditio est, Vt non fiat nisi numerato, & accepto iusto pretio, idque tempore contractus & corā Notario, & testibus. Notandum ex Nauarro nu. 88. in foro conscientiæ posse anticipari solutionem pretij; (vt si venditor cupiat debitum, quod mihi debet, computare in partem sortis, vel etiam in totam sortem) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter suspicionem fraudis vsurariæ. Idem docet Boninsignius cap. 5. nu. 5.

81 *3. Vt pensio non anticipetur.*

Tertia est, Vt non fiat, nec in pactum deducatur anticipata solutio, id est, vt venditor non cogatur soluere pensionem, nisi pro rata temporis elapsi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non posse ex eo detrahere pensionem primi anni, per modum anticipatæ solutionis, aut elapsa parte temporis exigere amplius quàm pensionem illi parti respondentem. hæc conditio etiam Iure naturæ est necessaria; nisi hoc onus alia ratione compensetur.

82 *4. Pacta de casu fortuito.*

Quarta est, Vt conuentiones directè vel indirectè obligantes ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur, non valeant. vt si emptor obliget venditorem, vt ipse (etsi casu rem subiectam vel fructus contingeret perire) nihilominus teneatur soluere. cùm enim in censu reali solùm vendatur Ius ad fructus rei; si casu nulli fructus sint, nihil ex vi contractus debetur. si tamen sint aliqui fructus, hi debentur emptori

emptori census: nec dominus rei quidquam ex illis percipere potest, nisi integrè emptori sit satisfactum.

83 — 5. Pactū de nō alienādo & de laudemio soluendo.

Quinta est, Vt non fiat pactum restringens libertatem alienandi rem censui suppositam, neque vẽditor cogatur emptori census soluere laudemium; id est, quinquagesimam, vel trigesimam partem pretij illius rei alienatæ. ratio est, quia cùm emptor nō habeat dominium directum rei, sed solùm Ius quoddam ex ea percipiendi aliquos fructus, vel aliquid fructibus illis æquiualens, non postulat natura huius contractus, vt res non possit liberè vendi. nam obligatio census semper illam comitatur, & cum ea transit ad alium dominum, sicut obligatio hypothecæ transit cum re hypothecata. vnde sicut res hypothecata liberè vendi potest à domino, ita & res censui subiecta. Laudemium autem non debetur nisi domino directo, in huius dominij recognitionem, vt infrà cap. 24. dubit. 8. dicetur.

84 — 6. Vt offerat rē domino census, &c.

Sexta est, Vt dominus rei censuariæ, si illam vendere velit, indicet domino census pretium & conditiones, quibus res est vendenda; & per mensem expectet, num ipse velit emere, eumque alijs præferat; nempe ijs, qui antea non habebant ius prælationis, vt notat Nauarrus nu. 127. Hæc conditio poterat omitti; quia non pertinet ad contractum censuarium, sed ad emphyteuticum, vt idem testatur nu. 92. non tamen deest causa cur meritò possit exigi, vt dictum est dubit. 1.

85 — 7. Pœna cōmissi, aut interesse.

Septima conditio, Vt non fiat pactum, quo venditor census incidat in vllam pœnam ob moram solutionis pensionum; vt in pœnam commissi seu amissionis rei censuariæ, aut interesse lucri cessantis, aut aliquarum expensarum.

Notandum tamen, si ex dilatione solutionis damnum emptori, seu domino census obuenerit, iure naturali debitorem teneri; sed hoc non potest in pactum deduci ob fraudem vsurariam: potest tamen postea exigi tanquam debitum. Idem dicendum, si emptor aliquas expensas in solutione adipiscenda coactus fuerit subire, idque ex culpa debitoris. Similiter si ex mora lucrum ei cesset. Hoc tamen iuxta quosdam, quos sequitur Molina disput. 390. intelligendum de lucro intrinseco; vt si tenebatur soluere triticum, dum valebat duos aureos, & tanti erat à creditore vendendum. Sicut enim in emptione & venditione, qui est in mora, vel rei tradendæ, vel pretij soluendi, non tenetur nisi ad interesse lucri intrinseci, non autem extrinseci; (quale est, quod per industriam negotiationis; vt transportatione in alium locum, perciperetur) vt colligitur L. Si sterilis, §. Per venditorem, ff. de actionibus empti; ita nec in contractu censuali; quia hîc est emptio quædam & venditio: & solutio pensionum est veluti partialis traditio rei emptæ. de quo vide Nauar. nu. 93. 116. & 138.

86 — Interesse intrinsecum & extrinsecum.

Verùm etsi hoc in foro externo locum habere possit; tamen in foro conscientiæ videtur etiam ad interesse extrinsecum, cuius ipse per moram iniquam est vera causa, teneri. si enim ex eo, quòd statuto tempore mihi non soluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione succurrere non potui; cur nōn tenearis ad eorum æstimationem? & tamen hoc est interesse extrinsecum, vt patet ex d. L. Si sterilis. vide suprà cap. 21. nu. 102.

87 — 8. Nō augeatur pensionibus.

Octáua conditio est, Vt ex pensionibus cessis non augeatur census iam constitutus. quod intellige, antequam illæ re ipsa solutæ fuerint; secus cùm fuerint solutæ: nam ex pecuniæ numeratæ additione augeri potest: sic enim ab initio est constitutus. Nauarrus nu. 94.

9. Pacta oneris extrinseci.

Nona est, Vt non fiant pacta, quibus cogatur onera aliqua soluere is, qui ex natura contractus ad ea non tenebatur: vt si consuetudo sit, vt emptor aliquid soluat fisco; non potest obligari venditor, nec contrà. vide Nauarrum nu. 94. & 132.

88 — 10. Re pereunte, perit census.

Decima est, Vt re in totū, vel in parte perempta vel effecta infructuosa, pro rata pereat cẽsus.

Vbi Notandum est Primò, Hanc conditionem intelligendam esse de re, quæ in perpetuum perijt vel infrugifera est reddita; siue tota, siue ex parte: tunc enim tantummodo, census perit pro rata. si enim ad tempus pars aliqua rei pereat vel infrugifera sit reddita (vt si eam flumen, ripis perfossis, occupauit) non perit census ex parte, sed totus manet. vnde si reliqua pars aliquid ferat, ex ea debetur solutio integra. etsi enim cẽsus totus ita fundatus sit in agro toto, & pars in parte agri, vt pereunte parte vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat census pro rata: hoc tamen non est ita accipiendum, quasi re manente salua & ad tempus ex parte infrugifera, non debeat pars pensionis illi respondens solui: quia si res secundum nullam sui partem sit absolutè in perpetuum infrugifera effecta, manet secundum se totam, & secundum omnes sui partes obligata pro tota pensione: quod omnium confessione verum est, quamdiu tota res censui subiecta, manet in dominio vnius.

Si ad tēpus solùm perit vel infrugifera reddatur.

89 — Res diuisa non diuidit censum, seu obligationē.

Sed dubium est, Si res diuidatur in plures hæredes, vel vendatur pluribus per partes, vtrùm à singulis possit dominus census exigere totam pensionem? Couarruuias l. 3. varia. c. 7. nu. 7. negat; quia istæ obligationes sunt in rebus; diuisis igitur rebus, diuiduntur obligationes.

Sed contrarium est verius, vt docet Nauarrus nu. 114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris cōditionis ex hæredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione censum emere. quare dicendum est obligationem non diuidi, quamdiu res salua manet; sed totam manere in tota re, & quodammodo in singulis partibus; ita vt ex quauis, totam solutionem possit accipere. & hoc vsus ipse satis comprobat.

90 — Pactum vt pensio semper sit integra, licitū.

Notãdum Secundò, Non esse illicitum pacisci, vt semper pensio integra soluatur; re salua manente, etiamsi interdum ob sterilitatem vel casu minùs ferat; modò tamen talis sit, vt aliàs tantundem amplius ferat, ita vt illud alio anno compensetur.

91 — Res noua, non est subiecta.

Notandum Tertiò, Si dolo aut culpa censuarij res destruatur, teneri eum reddere pretium census, aut illum super alia re immobili constituere. quòd si res destructa (v. g. domus, molendinum) instauretur, non est ipsa censui subiecta, nisi de nouo ei supponatur; quia est distincta à priore. Ita Nauarrus n. 118. In hoc tamen est spectanda consuetudo loci; quia multis locis vsus est cõtrarius.

92 — 11. Redimendus eodem pretio.

Vndecima conditio est, Vt semper eodem pretio, quo emptus est, possit redimi, nec fiant vlla

pacta, quibus directè, vel indirectè talis facultas adimatur.

Notandum est Primò, Hîc reijci census irredimibiles, non quidem omnes; (iuxta Nauarrum num.98) sed eos, qui non emuntur multò pluris quàm redimibiles; hi enim sunt iniqui. qui verò iusto pretio emuntur, cùm per totum orbem christianum sint receptissimi, per iustam ἐπιείκειαν possunt excipi; vt ibidem rectè docet Nauarrus. non enim credibile est Pontificem tam generalibus verbis, tam obiter, census tam receptos velle tollere, præsertim cùm in illis cesset omnis præsumptio vsuræ. Reijciuntur etiam census temporales, (v.g. ad decennium) quibus adijcitur pactum, vt si intra certum tempus non redimantur, fiant irredimibiles. Ita Boninsignius cap.14.num.9.

Non prohibetur irredimibiles.

93 Notandum Secundò, Non teneri emptorem permittere venditori, vt censum per minutas partes redimat, quamuis id in censibus Martini V. & Calixti III. concessum esset. hoc enim Pontifex non requirit hoc loco, & meritò: quia id posset esse valde incommodum emptori: qui si integram summam perciperet, vel bonam eius partem, posset prædium vel aliam rem fructiferam comparare. Ita Thomas Boninsignius cap. 14.num.11. quare posset in pactum deduci vt non redimat, nisi totum simul, vel notabilem partem.

Nō per partes, præsertim minutas.

Duodecima est, Vt venditor volens redimere censum, moneat emptorem ante bimestre, & post denuntiationem poterit cogi intra annum vt redimat; elapso anno non poterit cogi.

12. Vt moneat emptorem, &c.

94 Decimatertia est, Vt emptor non possit ab inuito venditore pretium repetere. ex hac conditione sequitur, omnes census esse perpetuos, seu irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex parte vendentis semper sit libera redimendi facultas: nisi sit census irredimibilis iusto pretio comparatus, vt dictum est conditione 11.

13. Nō posse repeti sortem.

95 Decimaquarta conditio est, Vt pretium census semel constitutum non possit augeri vel minui ob temporis vel contrahentinm qualitatem, aut ob aliud accidens. hoc intellige, non posse fieri in grauamen vendentis. hic enim semper eodem pretio potest cēsum extinguere, quo vendidit. Vtrùm autem alteri, maiori vel minori pretio, quàm initio emptus fuerit, possit vendi, dictum est suprà dubitat.7.

14. Vt pretium non augeatur.

96 Circa has conditiones Notandum Primò, Eas non extendi ad cōtractus ante Bullam factos, sed solùm post illam faciendos. Secundò, Solùm extendi ad eos contractus, qui fiunt per modum emptionis & venditionis, in quibus dato pretio, census constituitur; non autem ad eos, qui fiunt per contractum donationis, aut dotis constituendæ, aut per viam legati, fideicommissi, vel alterius vltimæ voluntatis. vt notant Boninsignius suprà cap.18. & Nauarr. nu.98.

Circa Bullam obseruanda.

97 Tertiò, Contractus sub alia forma in posterum celebrandos, à Pontifice iudicari fœneratitios. quod intellige, saltem quoad præsumptionem fori externi: nam ex parte rei fieri potest vt non sint fœneratitij. Quidam ex illis verbis colligunt, dari vsuram Iuris humani, vt datur simonia Iuris humani. Ita Boninsignius, cap.17. ratio est; quia potest Pontifex absolutè prohibere formam aliquam contractus, in qua est species quædam seu similitudo vsuræ, & efficere vt ille contractus sit necessariò vitandus ob periculum vsuræ; ita vt si quis post talem prohibitionem non vitet, committat peccatum vsuræ. Sed contrarium est verius. ratio est, quia vsura non est, nisi vbi ex parte rei est inæqualitas contra Iustitiam: sed fieri potest, vt in contractibus aliter celebratis, quàm hæc Bulla postulat, nulla sit inæqualitas iustitiæ contraria, (vt si debitum aliquod conuertatur in censum: si non fiat coram notario, & testibus, &c.) ac proinde vt nulla sit vsura. De simonia est alia ratio; quia dum aliquis contractus prohibetur ob reuerentiam rerum sacrarum, committitur peccatum irreligiositatis, si quis illum attentet. sed de hoc alibi.

Vsura Iuris humani nō datur.

Quartò, Quidquid expressè vel tacitè contra has conditiones dari, remitti, aut dimitti contigerit, à fisco vindicari posse. Ita habet Bulla.

DVBITATIO 13.

Vtrum hæ conditiones obligent vbique.

98 RESPONDEO & Dico Primò, Has conditiones vi Bullæ non obligare, vbi illa nō est promulgata vel recepta. Probatur Primò, Quia probabile est non solùm leges Imperatorias, sed etiam Pontificias non obligare, nec vim irritandi habere, nisi sint promulgatæ in Prouincia, vt ostensum est 1.2. qu.90. ar.4. Secundò, Quidquid sit de alijs quibusdam constitutionibus Pontificijs, non est credibile suam Sanctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas & iure naturali minimè requisitas conditiones continet, circa contractum ciuilem obseruandas, in alijs Prouincijs vim habeat ante promulgationem in ijsdem factam; nam ex contrario sequerentur grauissima incommoda: infiniti enim contractus bona fide celebrati, essent irriti, cum maximo plurimorum damno. tenerentur enim plurimi, omnes pensiones receptas computare in sortem; & multi amissa sorte deberent etiam aliquas pensiones refundere: (idque absque vlla sua culpa) qui tamē cum pari vel maiore lucro eam in rem fructiferam vel negotiationem impendissent, si contractum censualem irritum esse putassent. neque enim ex sola promulgatione Romæ facta passim potuit innotescere noua illa ordinatio; sed paucissimis tantùm: atqui ratio postulat legem eo modo promulgari, vt commodè & humano more possit innotescere omnibus, ne (quantum est ex parte legislatoris) subditi damnum incurrant ex ignorantia; neque se iustè possint excusare, si non obseruent. Tertiò, Quia etiamsi lex sit promulgata, si tamen ipso vsu & moribus vtentium non recipiatur, nec Superiores instent, & curent executioni mandari, non obligat. vt docet Nauarr. l.1. consil.5. tit. de constitutionibus & in Enchirid. cap.23. nu.41. & Couar. l.2. variarum ca.16. nu.6. vel certè desinit post decennium obligare. decreta enim Cōcilij generalis, quæ per decennium in aliqua Prouincia non sunt recepta, amittunt vim suam, & desinunt obligare, vt idem docet lib.3. consil.83. titulo de Regularib. Sed de his plura suo loco.

Nō obligat, vbi non est promulgata.

99 Ex his sequitur, has conditiones non obligare in Belgio; tum quia nunquam hîc promulgatæ: tum quia contrarius vsus semper perseuerauit.

Nō obligat in Belgio.

Idem

Nec in Sicilia. Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec in Regno Siciliæ vim habere. ibi enim concessum est primùm à Nicolao V. deinde à Gregor. XIII. vt cum tribus conditionibus possint census emere. quarum Prima est; vt constituatur super re aliqua certa, vna vel pluribus & posset addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda est, vt venditor possit redimere quãdo voluerit. Tertia, vt census nõ excedat decimam partem sortis, seu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Grego. XIII. vnde patet non vbique censendos esse vsurarios omnes census aliter constitutos, quàm in Bulla Pij V. præscribitur.

100 Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. est promulgata & recepta, est omnino seruanda in foro conscientiæ; idque eatenus quatenus recepta est. omnis enim lex iusta & recepta obligat in conscientia. hæc autem talis est: ergo. quòd si ex parte solùm recepta sit, prout visum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte duntaxat vim obligandi habet. sed de hoc vide Nauarr. De Vsuris nu. 106. & 107.

101 *Vbi nulla est certa lex vel consuetudo.* Dico Tertiò, Vbi hæc Bulla non est recepta, seruandæ sunt leges & consuetudines ibidem vsitatæ, quæ tamen legi diuinæ vel naturali non repugnent. vbi autem nulla esset certa consuetudo habens vim legis, satis est seruare legem naturalem, quæ tantummodo requirit æqualitatem inter censum & pretium.

DVBITATIO 14.

Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum?

102 *Iustũ pretium.* RESPOND. Illud optimè constitui ex proportione pretij rerum fructiferarum, vt agrorum, domorum, syluarum & similium. quo enim pretio emi potest res frugifera, quæ deductis expensis quotannis reddat 100. aureos; eodem, & etiam minore, iustè potest comparari census realis irredimibilis, tantundem pendens. ratio est, quia amplius est habere plenum rei dominium, quàm solum ius percipiendi tantundem fructuum, quantum res illa solita est ferre. quòd si census irredimibilis eo pretio emi potest; multò minore poterit census redimibilis, etiam personalis quia longè minoris æstimatur quàm irredimibilis realis; Imò sæpè non pluris quàm redimibilis realis, in bono fundo constitutus. Considerandum etiam est, vtrum in ea Prouincia multùm vigeat negotiatio. hæc enim facit pecuniam præsentem pluris æstimari, & census minoris, denique sitne copia an inopia pecuniæ. nam inopia pecuniæ facit census vilescere; vt experientia superiorum annorum in Belgio docuit.

103 *Pretiũ Irredimibilis.* Ex his fit vt pretia censuum pro varietate temporum & locorum sint varia. nam pretium census irredimibilis in Hispania est 28. 29. vel 30. aureorum in singulos, vt testantur Medina & Nauarrus. cùm enim pretium huius non sit lege præscriptum, est varium: sicut & aliarum rerum, quæ pretio vulgari venduntur. vnde fit, vt nunc infimo, nunc medio, nunc summo vendantur.

104 *Pretiũ Redimibilis.* Pretium verò cẽsus realis redimibilis est lege taxatum, estque 14. in singula. In Sicilia tamen, huius pretium est solùm 10. in singula, quod approbauit Nicolaus V. & Greg. XIII. pro Sicilia. Calixtus quoq; III. & Martinus V. idem approbarunt in censibus realibus pro Polonia & Germania, quãdo pro varia temporũ conditione talis est consuetudo vel æstimatio; vt patet ex illorum extrauag. Aliquando est 11. vel 13. vt patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem censuum personalium cum hypotheca, pretio 16. aureorum in singulos. nam hi census, vt experientia docet, ordinariè non sunt securiores quàm census reales, qui tamen multò minoris emi possunt. Deinde eo pretio, ferè potest emi prædium, quod tantundem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, vt multi parum curent census personales. nam facilè tantundem & amplius lucrari possunt per tres contractus in societate mercatorum, idque absque vlla molestia.

105 *Pretium in Belgio.* Census irredimibiles in Belgio non habent pretium legitimum, nec possunt de nouo creari, vt patet ex constitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reseruatiui tamen vendi possunt pretio 25. in singula, vel etiam minoris.

DVBITATIO 15.

Vtrum si census emptus fuerit minoris iusto, pensiones sint restituendæ, quatenus superant pretium datum.

106 QVidam docent pensiones restituendas: vt si censum valentem 15. aureis in singulos, emeris 10. restituendam esse tertiam pensionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 21. dubit. 13.

Si pretiũ cõstitutũ cum clausula irritãte. Sed vtendum est distinctione, si enim pretium census est lege constitutum, cum clausula irritante contractum; tunc necessariò sunt restituendæ pensiones, qua parte excedunt iustum pretium. ratio est, quia contractus, qua parte census superat pretium est irritus; ac proinde non subest vllus titulus, quo recipiatur ille excessus pensionum. itaque qui censum valentem 15. emit 10. debet restituere trientem, id est, tertiam pensionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia respectu illarum pretium est iustum; ac proinde contractus validus. non enim lex irritare intendit contractum illum, nisi qua parte pensiones superant pretium iustum. si verò pretium non sit lege constitutum, vel saltem non cum clausula irritante, tunc dubium est.

107 Quidam enim putant nihilominus excessum illum pensionum restituendum; iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 21. dub. 13. de fructibus restituendis; quæ sententia est probabilis, ob rationes ibi allatas. Contrariam tamen puto veriorem, Nempe nihil ex pensionibus esse restituendum: sed tantùm pretium esse

Supplẽdũ pretium & interesse. supplendum, & interesse (si quod ex carentia iusti pretij obuenit venditori) compensandum. Ita Ioannes Medina qu. 15. dubit. 4. §. Sed pone. Probatur, quia venditor non est fraudatus ex eo, quòd emptor pensiones perceperit (vt quæ ipsi erant debitæ ex valido contractu) sed quòd iustum pretium non fuerit ei persolutum. confirmatur, si quis emeret agrum minoris iusto, non teneretur fructus agri reddere, sed pretium supplere & sarcire damnum, si quod ex defectu iusti

pretij

pretij secutum sit: atqui pensiones sunt veluti fructus census. ergo, &c.

Dices, Qui emit censum valentem 15 pro 10. non efficitur dominus nisi dodrantis, id est, duarum tertiarum census, cum pro reliqua tertia nullum pretiũ dederit, vel promiserit: ergo pensiones illius tertiæ retinere non potest.

Respondeo negando antecedens. fit enim dominus totius census, nam venditor totum intendit in emptorem transferre, & emptor totum emere & pro toto pretium dare: sed quia pretium non fuit æquale tribus triẽtibus, sed duobus tantùm; manet obligatus vt suppleat quod deest pretio, pro reliquo.

CAPVT XXIII.

De Cambijs.

Habet dubitationes 11.

CAmbium magnam habet affinitatem cum contractu emptionis, ideo proximè post emptionem & venditionem, & post contractum censuarium (qui est species emptionis) dicendum est de cambijs.

DVBITATIO I.

Quid sit cambium & quotuplex.

NOTANDVM est, *Cambium* generatim idem esse quod permutationem: *cambire* enim est permutare. sed ex vsu vulgato solùm accipitur pro permutatione numismatum. & hoc modo hîc loquimur de cambio. soletque sic definiri *Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia.* Nomine *permutationis* generatim significatur omnis contractus onerosus. nam in his omnibus est quædam commutatio, vt patet in emptione, mutuo, locatione & similibus. verùm in proposito *permutatio* accipitur propriè, vt distinguitur à contractibus nominatis; vt nihil sit aliud quàm vltro citroque datio rei pro re, vel pecuniæ pro pecunia. hoc modo est genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

1 *Cambium quid.*

Permutatio.

2 *Mutuũ differt à cambio.*

Per hanc partem excluditur mutuum à ratione cambij, *mutuum* enim propriè non est permutatio, quia non est vltro citroque datio seu traditio; perficitur enim traditione solius rei, quæ mutuo datur: nec includit redditionem æquiualentis, sed solùm obligationem, vt post temporis interuallum reddatur æquiualẽs eiusdem speciei: *permutatio* verò vtrinque requirit traditionem; neque censetur perfecta secundum suam propriam rationem, nisi vtrinque secuta sit traditio. vnde non solùm res, quæ prior datur, sed etiam quæ rependitur, dicitur permutari. Deinde non postulat vt vllum intercedat temporis interuallum inter dationem & redditionem, sicut mutuum: nisi interdum per accidens ratione rerum, quæ permutantur. nam fieri potest vt permutetur res præsens cnm ea, quæ multùm distat, cuius non potest statim fieri traditio. Imò res, quæ existit, potest permutari cum futura, vt triticum præsens cum eo, quod in messe fuerit collectum; vt rectè docet Nauarrus c. 17. nu. 287. si enim talia possunt emi & vendi, cur non etiam permutari? cùm cõtractus permutationis similis sit emptioni & venditioni; vt habetur L. 1. & 2. ff. de rerum permutatione. vnde non rectè dixit Sotus lib. 6. q. 12. ar. 2. & alibi, ad rationem permutationis requiri vtriusque rei existentiam, & vt is, qui recipit, in promptu habeat vt reddat. id enim nullo Iure, nullâve ratione requiritur; vt contra eundem docet Nauar. suprà. verum tamen est contractum permutationis non fore completum in sua ratione, nisi res, quæ reddenda est, existat, & præterea nisi sit tradita. licitum tamen est facere pactum & inchoare ipsam permutationem, tradendo rem præsentẽ, etiamsi altera nondum sit. Si tamen neutra existat, non potest quidem inchoari permutatio, cùm nulla possit fieri traditio. potest tamen fieri conuentio de permutando, vt patet ex L. 1. ff. de rerum permutatione; hæc enim perficitur consensu.

3 *Res existẽs, cum nõ existente & futura potest permutari.*

Petes, Ad quam speciem contractus pertinet *cambium?*

4 *Cãbium refertur ad varios contractus.*

Respondeo, Posse referri ad varios. Primò, enim ex vi nominis pertinet ad contractum *permutationis*, tanquam eius species, vt dictum est; siue permutentur pecuniæ diuersorum generum, siue diuersorum locorum, nempe præsens cum absente. Secundò, Pertinere potest ad contractum *emptionis & venditionis*. Ita Caietanus opusc. de cambijs c. 7. quod habetur t. 2. tract. 7. Syluest. Vsura 4. q. 8. Boninsig. tract. de cambijs cap. 6. nu. 7. quod maximè consentaneum est vsui mercatorum; qui pecuniam absentem spectant tanquam mercem, eamque præsenti pecunia tanquam pretio emunt & vendunt: nam pecunia non solùm est pretium & mensura rerum venalium; sed etiam potest esse merx venalis: tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior est: tum ratione commoditatis conseruandi, deferendi, numerandi: tum ratione distantiæ localis, vt infrà patebit. Tertiò, Ad contractum *locationis & conductionis operarum*; præsertim si loquamur de cambio, in quo campsor accipit prior, vt alibi reddat: tunc enim censetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traijcere; quæ opera est pretio digna. dum verò hîc dat vt alibi accipiat; non ita propriè traijcit alterius pecuniam, sed permutat præsentem cum absente, quæ minoris æstimatur; quia vt præsens fiat, traijci debet. Quartò, Referri potest ad contractum *innominatum* do vt des. Ita Nauarrus c. 17. nu. 294. sed parum refert ad quod genus contractus pertineat, modò seruetur æqualitas inter datum & acceptum. vt rectè docet idem Nauarrus.

Pecunia vt est merx.

5 *Diuisio cãbij.*

Siccum.

Diuiditur autem à DD. *cambium* in *reale*, & *siccum*. *Cambium siccum* vocatur, quod non est verum cambium, sed fingitur esse, eò quòd imaginem quandam cambij præseferat; vt quando habetur sola ratio temporis; aut quando fingitur alibi solutio fa-

lutio facienda, & fit eodem loco cum vsura. dicitur *siccum*, quia caret humore, seu iusto titulo ad pariendum lucrum.

6 *Reale.* *Reale* est legitima permutatio pecuniarum, ex qua iustè aliquid lucri capi potest. Hoc subdiuitur in *minutum* & *locale*. *Minutum.* *Minutum* est permutatio numismatum diuersæ rationis & speciei, vt aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arrosorum cum integris, vetitorum cum legitimis, antiquorum cum nouis, patriorum cum externis.

Locale. *Locale cambium* (quod etiam vocatur *cambium per literas*) est quando permutatur pecunia præsens cum absente.

DVBITATIO 2.

Vtrum in cambio minuto liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum?

7 *Varij tituli lucrandi in cambio minuto.* Vt si aureus nummus lege taxatus sit 120. grossis; vtrùm liceat exigere 122. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis?

RESPONDEO, Posse interuenire varias causas, ob quas id fit licitum.

1. Lucri cessantis causa. Primò, Ratione lucri cessantis tantum potes exigere supra valorem legitimum, quanti æstimabitur illa spes lucri, qua te per cambium priuas: vt si constitueras nummos aureos aliò deferre, vbi pluris valent; vel alibi merces emere, vbi sine damno alia moneta emere nequis. Nec obstat quòd pretium lege taxatum consistat in indiuisibili; quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipso præcisè considerato, sed pro lucro ex eo sperato. Eodem modo licitum est accipere supra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, si aliò, vbi pluris valent delaturus eras. vt suprà dictum est.

8 *2. Ratione officij cambiendi.* Secundò, Ratione officij cambiendi, præsertim si id alicui à Repub. vel Principe sit concessum. hoc enim officium includit obligationem cambiendi, & multa onera, (vt paratam habere pecuniam varij generis in gratiam aliorum, numerare cùm aliquis petierit, custodire assiduè cum solicitudine) quæ sunt pretio æstimabilia. Itaque pro hac obligatione & his obsequijs, quæ in commodum aliorum præstat, potest à singulis aliquid exigere; (si aliunde stipendium non habet, nempe quantum necesse est vt tale officium ex æquo compensetur; sicut dictum est de monte pietatis cap. 20. dubit. penult. vide Conradum qu. 99. concl. 4. Ratione huius tituli non solùm potest aliquid lucrari, dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea; sed etiam dum minutam pro magna, siue aurea, siue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius, qui permutationem petit, & ob vtrumque officium suscipitur & varia pecunia procuratur.

9 *An sine authoritate Principis.* Dixi, *Præsertim si à Principe hoc officium sit concessum*; quia quidam putat nihil posse accipere eum, qui sponte sua absque tali authoritate hoc officium sumit. Verùm si hic eadem obsequia præstet, non video cur non possit aliquid exigere; etsi non tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obsequia illa in gratiam eorum, qui petituri sunt, præstita, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauarrus cap. 17. nu. 288.

10 *Ratione laboris numerandi.* Tertiò, Ratione laboris numerandi pecuniam. Caietanus tract. de cambijs cap. 1. putat ratione huius tituli nihil posse accipi; tum quia non est pretio æstimabilis: tum quia si pretio æstimare quis velit, compensatur labore alterius, qui pecuniam etiam numerare debet.

Verùm communis sententia DD. est, ob hunc titulum posse aliquid exigi, etsi parum. Ita Conradus qu. 99. conclus. 5. Nauarrus suprà. Sotus lib. 6. qu. 9. art. vnico. ratio est, quia hic labor est pretio æstimabilis, etsi interdum gratis præstari soleat: quare cùm fiat ad petitionem alterius, poterit pro eo exigi compensatio. ab eo enim, qui petit aliquid in suum commodum præstari, potest merces repeti. vnde etiam in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi potest. Neque verum est, numerationem vnius compensari per numerationem alterius; quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit; sicut in mutuo. nam secunda est propter primam; prima autem est propter petentem: ergo & secunda censetur esse propter eundem.

11 *Ratione materiæ.* Quartò, Ratione puritatis materiæ. Medina qu. 7. de vsura, negat hoc titulo posse aliquid accipi à campsoribus. ratio ipsius est, quia in taxando pretio Princeps habuit rationem puritatis materiæ, ac proinde non potest ob hanc causam pluris æstimari.

Sed contrarium tenent Caietanus de cambijs cap. 6. Sotus & Nauarr. suprà, & alij. Probatur, Quia scutum auri purissimi, cui nihil alieni metalli est admixtū, etsi non sit maioris taxæ legalis, quàm scutum auri impurioris; est tamen maioris pretij vulgaris, ratione materiæ; communi enim hominum iudicio pluris æstimatur, quia materiæ æstimabilis (nempe auri) plus habet: ergo instar mercis pluris potest vendi, & commutari. sic antiqui ducati duplices pluris æstimantur quàm noui, etiamsi lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto est plus auri in illis quàm in his.

Resp. ad rationē Medinæ. Ad rationem Medinæ Respondeo, Principis mentem non esse, quin huiusmodi nummi puriores, si tanquam res commutentur cum impurioribus, possint ratione materiæ pluris æstimari; (id enim esset irrationabile, ac proinde non obligaret subditos in conscientia) sed tantùm præscribere pretium eorum, quatenus sunt mensura rerum venalium & solutionis debitorum; vt infrà magis declarabitur.

12 *Ratione variarū commoditatū.* Quintò, Ratione commoditatis conseruandi, transferendi, numerandi, & vbique negotiandi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando, huius commoditatis rationem habuit. Secundò, Sicut moneta magna & aurea habet sua commoda, ita etiam minuta.

Sed contrarium tenent Doctores citati; & meritò; quis enim non pluris estimet 1000. coronatos in auro, quàm in pecunia minuta argentea? itaque in his permutandis potest hæc commoditas, qua se quis priuat, æstimari. nihil tamen amplius peti potest ratione commodi, quod alteri inde prouenit; vt rectè notat Caietanus.

Ad pri-

13 *Resp. ad rationes Medina.*

Ad primam rationẽ Respondeo Primò, Principem eatenus habuisse rationem huius commoditatis, quatenus maius pretium illis nummis imposuit, quàm tantundem auri in minutissimas partes distributum haberet. eo tamen pretio imposito, adhuc pluris æstimatur, quàm pretium illud in minuta pecunia. neque id Princeps tollere potest, (quamuis possit prohibere commutationem) quia est conditio consequens rei naturam.

14 *Quo modo taxatio Principis sit intelligenda.*

Respondeo Secundò, Principem non intendere illos nummos taxare secundum omnem rationem; & ad omnem vsum, quem habere possunt; sed solùm, vt sunt mensura rerum venalium, & solutionis debitorum. dupliciter enim nummi considerari possunt. Primò, Formaliter vt nummi, seu vt sunt mensura rerum venalium; qui est vsus earum primarius. sic non pluris valent quàm lege Principis sunt taxati, vel saltem quàm vulgò in emptionibus & solutionibus debitorum solent exponi. quod addo, quia sæpe fit vt formalis æstimatio nummorum crescat supra taxam legalem, ex appretiatione & vsu vulgi, Principe non contradicente; idque ob materiæ puritatem vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æstimantur: & tunc possunt passim in contractibus eo pretio exponi; quia illud censetur legitimum. Secundò, Materialiter, seu ratione conditionum, quas habent ex materia vel figura; vt ratione puritatis vel copiæ materiæ, vel raritatis, vel antiquitatis, vel commoditatis; hæc enim omnia censentur conditiones materiales. nam etiam ipsa imago est quid materiale in nummo, quà nummus est. secundum hanc rationem habent vsum secundarium, & fiunt res vendibiles & permutabiles cum alijs nummis. nec sunt taxati lege; sed habent vulgarem æstimationem, quæ non consistit in indiuisibili sicut legitima; sed constat suis gradibus pretij infimi, medij, summi. vnde possunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorum consuetudinem. ita docent Caietanus cap.1.&.6. Conradus, Sotus, & Nau. suprà, & alij passim. Nemo tamen in solutionem debitorum tenetur eos acceptare, nisi secundum æstimationem legalem, seu eam, quam habent vt nummi ad vsum primarium.

Nũmi dupliciter cõsiderantur.

Pretiũ pecuniæ interdum crescit vulgi æstimatione.

Ad secundam rationem, Monetæ paruæ etiam sua commoda habent; sed exigua copia cuique sufficit, quæ facillimè potest haberi; nemo enim quærit ingẽtes aceruos mitarum vel stuferorum. secus de magna, cuius summa copia quæritur.

15 *Ratione raritatis.*

Sextò, Ratione antiquitatis vel raritatis. hæc enim conditio facit nummos pluris æstimari, quàm alioquin valerent.

16

Septimò, Ratione vsus seu expendibilitatis, vt ait Caietanus, vt si in aliquo loco commutes nummos, qui possunt ibi expendi, cum ijs, qui non possunt. cùm enim non habeant ibidem pretium vt nummi, sed solùm vt aurum vel argentum; possunt notabiliter minoris emi, quàm valeant in sua Prouincia.

17 *Campsores publici, & priuati.*

Petes, Quid si lege publica cautum sit ne quis præter publicos campsores tale cambium factitet: tenebitúrne ad restitutionem qui contra fecerit? Sotus suprà putat teneri.

Sed verius est non teneri; non enim tenetur Reipub. cùm nihil damni huic sit illatum: neque etiam ei, quicum cambium fecit, quia nulla ei facta est iniuria, cùm non plus ab eo sit acceptum, quàm communi campsorum iudicio nummi in tali permutatione soleant æstimari.

18 *Famulus pecuniã soluendã cum alia cõmutans.*

Ex dictis sequitur, si tradam famulo vel negotiorum gestori mille aureos in auro, vt soluat meo creditori, non curans qua specie id fiat, & ille eam commutet contra monetam argenteam cum lucro, eaque soluat creditori retento lucro; non teneri ad restitutionem illius lucri. ratio est, quia illud lucrum est fructus industriæ, proueniens ex negotiatione pecuniaria, famuli industria & periculo facta; ac proinde nec mihi domino pecuniæ debetur; (sicut dum fur vel vsurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur domino pecuniæ ad lucri restitutionem) nec etiam meo creditori; quia hæc species illi non erat debita, & illi integrè alia specie est satisfactum. Si tamen mens mea erat, vt illam pecuniæ speciem meo creditori traderet, eò quòd cuperem illi gratificari, & dare occasionem illâ lucrandi; tunc distinguendum est. vel enim creditor illa specie erat lucraturus, vel non erat. si erat lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro cessante, quanti illa spes lucri æstimabitur, quia hæc species ei erat debita, quam non soluendo, est ei causa iniusta amissionis lucri. si autem non erat lucraturus, sed pretio communi expositurus, ad nihil tenetur; quia etsi iniuriam fecit, speciem debitam non soluens; tamen nihil damni intulit. Sed de his plura suprà cap.20. dubit.18.& 19.

DVBITATIO 3.

Vtrum in cambio locali, quando campsor prior accipit, vt alibi restituat, possit aliquid lucrari, & quo titulo.

19

RESPONDEO, Posse aliquid lucrari, idque varijs titulis. est communis sententia DD. Gabrielis d.15.qu.11.ar.3.dub.12. Conradi qu.99. Caiet.c.6. Medinæ q.9. de vsura. Nau.c.17.n.289. Soti l.6.q.10.ar.1.& aliorum.

1. Titulus, Translatio.

Primò, Titulo translationis pecuniæ. traijcit enim pecuniam, quam hîc habes, in locum, vbi optas eam esse, v.g. Antuerpiâ Hispalim; quæ opera in gratiam alterius præstita, est pretio æstimabilis. Nec obstat, quòd reipsa non transferat; quia eam quasi transfert, faciendo id, quod æquiualet reali translationi. vnde etiam vsus communis loquendi habet, vt talis pecunia dicatur traijci & transponi. itaque cùm æquiualenter eam traijciat, ita vt tibi tantum commodi præstet, quantum si reipsa transferret, meritò potest pro illo obsequio pretium exigere. sicut nuntius, qui certo pretio pactus est 100. aureos in locum remotum transferre; etsi inueniat hominem, qui accepta hîc illa pecunia, paratus sit tantundem ibi gratis numerare; nihilominus potest accipere pretium translationis, perinde ac si reipsa transtulisset: quia sua industria præstitit id, quod æquipollet translationi. Nec refert, quòd sine incommodo vllo vel labore hoc fecerit; quia id ipsius industriæ vel bonæ fortunæ assignandum. Idem dicendum de campsoribus.

20

21 *Quãtũ hoc nomine possint exigere*

Notandum tamẽ, campsores nõ posse tantum exigere pro hac virtuali translatione, quantum si reipsa transferrent; sed solùm quantum inter ipsos

ipsos bona fide pro tali obsequio est constitutum: quod ordinariè est multò minus. quia facilitas operæ & commoditas, quam percipit is, qui eam præstat, multùm detrahit de pretio, secundum communem hominum æstimationem: sicut enim aliarum rerum pretium ex communi peritorum æstimatione, consideratis omnibus circumstantijs pendet; ita etiam huius operæ, quam ipsi præstant.

Obiectio. Dices Primò, Is, qui dat hîc suam pecuniam campsori vt eam recipiat Hispali, non intendit conducere operam campsoris, sed solùm permutare pecuniam, quam hic habet, cùm ea, quam campsor habet Hispali: ergo iste titulus est fictitius. Confirmatur, quia transfert dominium suæ pecuniæ in campsorem: ergo non conducit operam campsoris ad illius traiectionem. non enim conducit operam campsoris ad illiusmet pecuniam transferendam.

22 *Responsio.* RESP. Primò, Negando antecedens: quòd enim intendat operam eius conducere, patet ex forma loquendi; petit enim pecuniã suam, quam campsori tradit, transponi seu traijci Hispalim: deinde etsi fortè non semper expressè intendat operam conducere; tamen id implicitè & virtute facit, cùm tradit pecuniam campsori, cum obligatione vt Hispali tantundem reddat. hoc enim campsor non potest facere, nisi per realem vel æquipollentem translationem. procurare enim vt reddantur Hispali centum aurei accepti Antuerpiæ, secundum communem hominum æstimationem, est eos virtute & æquiualenter transferre; quia idem commodum præstatur. Denique etiamsi concederemus illum solùm intendere permutare; tamen campsor poterit suam pecuniam, quam Hispali habet, pluris æstimare; quatenus per illam virtute potest transferre pecuniam, quæ alijs locis est, Hispalim: seu quatenus illi pecuniæ inest ea conditio, quæ pecunijs, quas hîc accipit, non inest; nempe esse Hispali; pro qua conditione vt insit, dari pretium solet. nam pretio æstimabile est, quòd pecuniam, quam habes Antuerpiæ, possis recipere Hispali, vbi eam optas esse. Et ita si quis attentè consideret, semper implicitè videtur contineri in hoc contractu, operarum locatio ad pecuniam transferendam.

23 *Transfertur dominium permissiuè.* Ad confirmationem. Non transfertur dominium præcisè ex vi huius contractus; sed tantùm permissiuè: quia potest campsor illud nolle admittere, integro permanente campsorio contractu. quia tamen is, qui pecuniam tradit, permittit illi dominium, potest campsor illud admittere & vti illa pecunia tanquam sua: nam alteri perinde est, siue vtatur, siue non; modò aliam æquiualentem in loco destinato repræsentet. sicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam in alium locum transferendam, conducit ipsius operam: tamen permittit illi pecuniæ dominium: nam perinde est ei, siue eandem numero realiter transferat, siue æquiualenter; quod fit ibidem numerando æquiualentem.

Obiectio 2. Dices Secundò, Pecunia præsens pluris valet quàm absens: ergo si alter intendat commutare præsentem cum absente, non poterit campsor lucrari hoc titulo.

24 RESP. negando consequentiam: quia quòd pluris valeat, id prouenit ratione commoditatis, quam adfert vtenti, quam non tenetur campsor æstimare; quia non cupit alterius operam, vt pro absente detur ei præsens: sed alter ipsius operam flagitat, vt pro præsente det ei absentem. vnde potest absentiam suæ pecuniæ æstimare. quia per eam præstat id, quod pretio est æstimabile, leuando illum onere transferendi, eiusque pecuniam æquiualenter traijciendo.

25 *2 Titulus, Præstatio periculi seu assecuratio.* Secundus titulus, quo lucrari potest campsor in hoc cambio, est assecuratio. Ita Lopez tract. de cambijs cap. 4. quam sententiam, dicit esse inter omnes receptissimam. Probatur, quia campsor accipiens hîc pecuniam aliò traijciendam, non solùm suscipit onus transferendi, sed etiam periculum, vt si pereat, non danti, sed ipsi pereat. atqui præstare periculum traiectionis est pretio æstimabile; vt patet quando cum nuntio paciscimur vt pecuniam suo periculo transferat. Nec refert, quòd campsori in pecunia transferenda nullum sit periculum, cùm ipse alibi eam paratam habeat; id enim ipsius industriæ vel fortunæ assignandum. nam satis est, illam obligationem, qua se obligat alteri, vt rem ipsius saluam loco condicto repræsentet, esse pretio æstimabilem; etiamsi eam facillimè possit implere.

Ex his sequitur, quò longius est iter, & quò maiora sunt pericula, eò amplius ratione assecurationis & translationis posse stipulari: quia eò traiectio pecuniæ, si reipsa fieri deberet, esset difficilior & periculosior.

3. Diuersitas pretij. Tertius titulus esse potest, si pecunia sit minoris pretij in loco, vbi campsor accipit, quàm vbi restituit. de quo plura dubit. sequenti.

26 *Obseruatiuncula.* Circa prædicta Notandum est, assecurationem implicitè contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur: hoc ipso enim, quo campsor accipit pecuniã vt alibi restituat, censetur eam assecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minùs se obligat, quàm si eam assecuraret. quare videtur non minùs posse exigere pretium, quàm si duplici obligatione se obstringeret, traiectionis, & assecurationis. Verùm non ita est in praxi; quia enim dominium præsentis pecuniæ, quam hîc accipiunt, est valde commodum campsoribus, ideo communiter parui æstimant illã implicitam assecurationem & traiectionem: neque multùm curant, an locus procul absit, an sit propinquus; sintne pericula itinerum, an non. quo fit vt sæpe is, qui petit pecuniam suam aliò traijci, prior tradens, vt postea alibi recipiat, lucretur à campsoribus, tanquam ipsemet campsoris munus exerceret: qua in re campsores ostendunt se non satis intelligere iustos titulos, ob quos in reali cambio possent lucrari, & sæpe alia quædam spectare, in quibus est magna suspicio vsuræ; quamuis sibi aliqui ex his persuadeant, hoc negotium cambiorum, & iustos titulos, meliùs à se quàm à Doctoribus intellectos. In eo tamen quòd in pretio constituendo non omnes titulos congerant, quos alioquin possent, ostendunt se satis sincerè procedere; nec facilè eorum contractus tanquam vsurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio vt passim fit, sunt constituta.

DVBITATIO 4.

Vtrum quando campsor dat prior, vt alibi recipiat, possit lucrari, & quo titulo.

27 QVidam existimant campsorem non posse tunc quidquam lucrari: quia tunc non traijcit alterius pecuniam, sed solùm dat suam mutuo, vt alibi cum incremento recipiat, quod est vsurarium.

Sed contrarium tenendum est cum communi sententia DD. Ita Conradus suprà, Caiet. tractatu de cambiis, c. 6. Sotus lib. 6. de Iustit. q. 10. ar. 1. Nauarr. cap. 17. nu. 289. Probari id potest, explicando titulos, quibus videtur iustè aliquid lucri in tali cambio exigere.

28 *1. Tit. Virtualis trãslatio.* Primus titulus est virtualis trãslatio, vel (quod in idem redit) maior æstimatio pecuniæ præsentis quàm absentis. Probatur Primò, Quia numerando hîc pecuniam præsentem ei, qui habet absentem, tantum obsequij illi prestat, quantum si pecuniam absentem huc transferret. atqui obsequium translationis est pretio æstimabile: ergo etiam numeratio pecuniæ præsentis pro absente est pretio æstimabilis, quia æquiualet translationi. Secundò, Quia qui petit pecuniam præsentem pro absente, petit leuari onere translationis suæ pecuniæ in hunc locum; atqui hoc onere leuat illum campsor, numerando præsentem, & illud in se suscipit: hoc autem est pretio æstimabile: ergo, &c.

29 *Quomodo transferre censeatur.* Aduerte tamen, quosdam DD. non admittere hunc titulum in hoc cambio. Primò, quia is, qui prior accipit à campsore vt alibi restituat, videtur potiùs pecuniã campsoris aliò traijcere, quàm campsor ipsius: ergo illi potiùs mercedẽ debebit campsor, quàm ipse campsori. Secundò, Campsor nõ potest aliunde huc transferre pecuniã alterius, nisi antea eam acceperit; atqui nondũ accepit: ergo, &c. Verùm qua ratione campsor censeri possit transferre pecuniã alterius, iam satis est explicatũ: ideo enim censetur transferre, quia præstat operam æquiualentem; & quia liberat illum onere transferendi. & quamuis alia ratione campsarius videatur traijcere pecuniam campsoris; non tamen ideo campsor ei debet mercedem; quia hanc eius operam non implorauit. Hinc patet responsio ad primum. Ad alterum Respondeo, Non potest eam trãsferre realiter ante quàm acceperit; potest tamẽ æquiualenter. facit enim id, quod æstimatione æquè valet ac si pecuniã alibi acceptam huc transferret. sicut si petam Louanij vt tabellarius mihi 100. aureos Antuerpiã huc transferat, & ille mihi numeret eos Louanij antequam Antuerpiæ acceperit, æquiualenter eos

30 *Pecunia absens minoris æstimatur.* transtulit. Sed etiamsi concederemus, campsorem non traijcere pecuniam alterius in hoc cambio; tamen ex ratione permutationis aliquid lucrari potest: quia pecunia procul absens à loco contrahentium, minoris æstimatur quàm præsens: ergo præsens potest cum lucro contra absentem permutari. Antecedens probatur, tũ quia absens non præbet ex natura rei eam facilitatem & commoditatem, quam præsens: tum quia absens (quantum est ex natura rei) sine sumptu & periculis non potest effici præsens. Hinc fit vt etiam merces absentes minoris valeant quàm præsentes. Ita docet Syluester Vsura 4. quæst. 4. versùs finem, Caietanus cap. 7. de cambijs. Nauarrus cap. 17. num. 295. & in cap. fin. de vsuris, num. 62. & 63.

31 Nec obstat Primò, Quòd campsor eam sine periculo & sumptu possit efficere præsentem: tum quia id nõ semper verum est. nam sæpe magnos sumptus & pericula ob id perferunt, & suos factores, quos alibi habent, magna mercede conducunt; tum quia si id ita est, hoc ipsius industriæ aut bonæ fortunæ est acceptum ferendum. satis enim est pecuniam absentem loco, ex ipsa rei conditione minoris æstimari, eò quòd communiter non sine periculis & sumptibus præsens haberi queat.

32 Non obstat Secundò, Quòd interdum campsori commodum sit pecuniam habere absentem; quia hoc non prouenit ex ipsa conditione absentiæ per se consideratæ; sed ex industria campsoris, qui pecuniam absentem nouit vtiliter impendere. vnde non tenetur idcirco eam secundum se pluris æstimare. Sicut enim is, cui commodum est reducere equum Louanio Parisios, non tenetur illud commodum æstimare, aut minùs pro reductione equi stipulari, si aliquis eius operâ in equo reducendo vti velit: ita campsor, cui vtile est, pecuniam, quam dat Hispali, recipere Antuerpiæ, non tenetur illud compendium æstimare, aut minùs pro sua opera exigere, quando aliquis flagitat ad hoc eius industriam.

33 Ex his patet Primò, Campsorem lucrari posse, etiamsi vtrobique sit idem pretium monetæ, & eadem copia vel inopia; vt docet Nauarrus in cap. fin. de vsuris nu. 21. & sequentibus.

Intra idem regnum. Secundò, Posse lucrari, etiamsi det ad locum intra idem regnum, vt docet idem Nauarrus cap. 17. nu. 290. & Boninsignius cap. 7. num. 27. quod est contrà Sotum qu. 10. art. 1. & qu. 13. ar. 1. Ratio est, quia sicuti opera, quam præstat transferendo eam de vna Prouincia in aliam, est pretio æstimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam in eadem Prouincia, vt Antuerpiâ Insulas, & contrà.

34 *2. Titulus, Maior æstimatio pecuniæ.* Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari potest, est maior æstimatio pecuniæ in loco, vbi datur, quàm vbi redditur, siue ea æstimatio sit intrinseca, siue extrinseca.

Duplex pecuniæ æstimatio Intrinseca, extrinseca. Vbi Aduerte, duplicem esse pecuniæ valorem, seu æstimationem; altera prouenit à lege vel communi consuetudine, qua pecunia taxatur vt valeat tot vel tot nummos minutos in eodem loco. sic in Belgio regalis æstimatur 10. grossis: philippicus 100. scutum aureum 130. hæc potest dici legitima & intrinseca, quia lege constitui solet, (etsi consuetudo interdum eam nõnihil augeat) & accipitur ex causis intrinsecis; nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera est extrinseca & fortuita, prouueniens ex causis extrinsecis & fortuitis; ratione cuius non censetur pecunia maior pluris valere respectu minutarum in eodem loco; sed tota pecunia simul pluris vel minoris valet, tum respectu rerum venalium in eodem loco, tum respectu pecuniarum, quæ sunt in alio loco.

Prouenit

35 *Prouenit æstimatio extrinseca ex 4. causis.* Prouenit autem hæc æstimatio ex quatuor causis. Primò, Ratione copiæ & inopiæ pecuniæ. quò enim in aliquo loco apud mercatores est maior copia pecuniæ, eò ipsa est minoris valoris ad res venales præsentes, & etiam ad pecunias dissitas (quæ tunc rerum venalium rationem subeunt) comparandas: & consequenter pro iisdem mercibus plus pecuniæ dandum est, quàm dum est inopia; copia enim pecuniæ facit pretia mercium crescere: quia pecunia, quæ pro illis datur, minoris æstimatur. Pari modo, quò minor est copia pecuniæ, eò ipsa est maioris valoris respectu mercium; quia plus mercium eadem pecunia comparari potest. hinc pecuniæ inopia facit pretia mercium decrescere; quia pecunia, quæ datur, pluris æstimatur. sic ob copiam, in Indiis pecunia minoris æstimatur quàm in Hispania, etiamsi idem sit pretium legitimum, & in Hispania minoris, quàm in Belgio. sicut enim pretia mercium ob copiam decrescunt, & ob inopiam crescunt; ita etiam valor pecuniarum omnium. Secundò, Prouenit hæc æstimatio ratione maioris vel minoris multitudinis petentium ad cambium. sicut enim multitudo emptorum facit vt crescat pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit vt crescat valor pecuniæ campsoris, siue ea sit præsens, siue absens. Tertiò, Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium; quò enim sunt pauciores, qui velint dare ad cambium, eò pecunia campsoris pluris æstimatur. sicut quò pauciores sunt venditores, eò merces pluris æstimantur. Quartò, Ex necessitate pecuniæ: vt si Principi ingentes summæ pro bello vel alia causa publica sint corrogandæ vel ingens copia merciũ offeratur venalis. quò enim pecunia est magis necessaria ad quosdam vsus magni momenti, eò pluris æstimatur respectu aliarũ rerum venalium.

36 *Ob vtramque æstimationẽ potest lucrari.* His positis, Dico ratione vtriusque æstimationis posse campsorem aliquid lucrari. Primò, Ratione æstimationis intrinsecæ: vt si det 100. aureos Antuerpiæ, vt recipiat Hispali, debet Hispali accipere plus quàm 100; quia Antuerpiæ habent maiorem æstimationem legalem: plus enim est Antuerpiæ habere 100. aureos quàm Hispali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hispali plus recipi quàm 100. quòd si det Hispali vt recipiat Antuerpiæ, non poterit Antuerpiæ accipere tantundem pecuniæ, sed minùs, seposito pretio traiectionis, & carentiæ suæ pecuniæ: quia alioquin non esset dati & accepti æqualitas in æstimatione, quæ in omni contractu est seruanda; addito tamen pretio cambij & carentiæ pecuniæ, rarò fit vt minùs accipiat. 37 Secundò, Ratione æstimationis extrinsecæ seu fortuitæ lucrari posse. Patet; quia sicuti merces ratione paucitatis & necessitatis, ratione multitudinis petentium & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quàm aliàs emerentur; ita etiam pecuniæ præsentes ob hasce quatuor causas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias absentes comparandas, quàm si istæ causæ abessent. *Pecunia absens est mercis instar.* nam pecuniæ absentes se habent instar mercis respectu præsentium, vt rectè docet Caietanus c. 7. & Nauar. nu. 291. Sylu. Vsura 4. q. 8. 38 4.1. & alij. non enim habent pretium legitimum, nisi respectu monetarum eiusdem loci: Princeps enim sua lege & populus communi consuetudine non intẽdit eis imponere pretium respectu monetarum, quæ sunt in alijs locis; sed tantùm respectu monetarum eiusdem loci. quare respectu pecuniarum dissitarum, relinquitur pretium imponendum iudicio mercatorum & eorum, qui sic negotiantur. quod cùm sit vulgare, non consistit in indiuisibili; sed habet latitudinem pretij infimi, medij & summi. itaque possunt emi & vendi sicut aliæ merces, secundum hanc triplicem æstimationem, quam periti illius negotiationis bona fide imponunt.

39 *Ratione triplicis tituli.* Ex his patet, campsores interdum simul lucrari triplici titulo; videlicet traiectionis & duplicis valoris explicati: tamen potissimùm solent respicere ad valorẽ extrinsecum, & ratione huius lucrari. vnde semper inquirunt, vbi sit futura penuria vel necessitas pecuniæ, vt ibi dare possint, & recipere vbi est vilitas & copia.

40 *An possit lucrari ratione vtriusque tituli.* Dices, Si campsor velit lucrari ratione traiectionis pecuniæ, non videtur posse simul lucrari ratione maioris valoris; & contrà, si velit ratione valoris, non potest propter traiectionem; cùm enim dat tibi 100. aureos Antuerpiæ, recipiendos Hispali, traijcit pecuniam tuam Hispali Antuerpiam, vbi pluris incipit valere: atqui hoc incrementum est tuum non campsoris: ergo non debes ei aliquid ratione maioris valoris: vel si des ratione valoris, eò quòd pecunia, quam ipse dat, pluris valet, quàm tua; non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traijcit pecuniam tuam.

41 Ob hoc argumentum Sotus q. 12. ar. 2. docet, campsorem dum lucratur ratione maioris valoris, non posse simul lucrari ratione traiectionis.

Sed contrarium docent reliqui DD. & Probatur Primò, Quia sunt distincti tituli pretio æstimabiles. Secundò, Si pecuniæ vtrobique haberent æqualem valorẽ, nihilominus posset aliquid lucrari ratione traiectionis; seu quia pecunia absens minoris valet quàm præsens, vt suprà ostẽsum est.

Quare Respondeo ad argumentum, Campsorem nõ transferre realiter pecuniam tuam in specie; (tunc enim non posset petere nisi pretium translationis & assecurationis; sicut baiulus) sed transferre illam secũdum æquiualentiam, dando tantundem de suo. vnde debes ei reddere æquiualens alibi, & pretium translationis.

42 *3. Titulus lucrum cessans.* Tertius titulus est, ratione lucri cessantis, vt si pecunia, quam tradit ad cambium erat destinata maiori lucro, ita vt (deducta æstimatione laboris, expensæ, & periculi) illa spes lucri maioris, pluris valeret, quàm commune lucrum cambij; tunc enim posset illud incrementum exigi. nam sicut in alijs cõtractibus potest haberi ratio lucri cessantis, vt te indemnem serues: ita etiã in contractu cambij. Pius V. tamen vetuit, ne illud ab initio definiatur, & in pactum deducatur; sed solùm ex euentu secuto constituatur.

43 *4. Carentia pecuniæ.* Quartus titulus esse potest Carentia pecuniæ suæ, & id, quod huic carentiæ est coniunctum, nempe periculum ne non restituatur, & priuatio commoditatis eã pecunia negotiandi: magni enim æstimant omnes mercatores & campsores, quòd ad vnum, duos, vel tres menses cogantur carere sua pecunia; idque tum ob periculum, cui exponitur; tum quia interim priuantur commoditate per illam aliter negotiandi.

vnde in omnibus cambiis, quò longius est tempus, in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eò minùs. Atque hic est potissimus titulus, quem mercatores in cambiis hoc tempore spectant, vt ipsimet disertè fatentur: addentes, omnia cambia huius temporis iniqua esse, si hic titulus non sit iustus. parui autem æstimant traiectionem, quantũuis locus distet. qua in re non videntur prudenter facere; nam reuera hic titulus est præcipuus in cambio reali; ob hanc enim causam sunt cambia introducta: Secundo loco æstimant valorem pecuniæ extrinsecum, qui ex copia & inopia pecuniæ, & similibus causis prouenit. vtrùm autẽ titulus iste quartus excusari posit, dicemus dubit. 6.

Quë titulum potissimùm spectent campsores & mercatores

44 Ex dictis patet, quid dicendum sit ad speciem facti, quam Sotus l.6.q.12.ar.2. proponit, cuius æquitatem se ignorare fatetur. Tempore enim Soti, si campsor Metinæ accipiebat prior, restiturus in Flandria; lucrabatur in singulos aureos 50. dupondia, seu marauedinos: si verò prior dabat in Flandria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. vel 75. cùm tamen videatur non debuisse lucrari nisi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini, quanti Metinæ 400. vnde prior accipiens Metinæ, vt in Flãdria restitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis; & præterea 10. in pretium traiectionis. & ita lucrabatur 50. Verùm non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. posit Metinæ recipere 430. cùm non posit Metinæ plus accipere, quàm ipse ibidem solet dare pro 360. flandricis.

Species facti à Soto proposita.

45 Sed dicendum est, quòd quando accipit prior Metinæ, tunc solùm lucratur ratione diuersæ æstimationis pecuniæ & ratione traiectionis. ratione diuersæ æstimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ, pro 360. in Flandria. nam hæ duæ summæ sunt valore æquales, ad diuersa ista loca comparatæ. ratione autem traiectionis accipit adhuc 10. & sic lucratur 50. accipit enim 410. marauedinos, & reddit solùm 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit, quàm dederit; etiamsi illud plus, non pluris æstimetur illo loco, quàm istud minùs hoc loco.

46 Si verò prior det, idque in Flandria, tunc solùm dat 360. marauedinos, & Metinæ recipit post duos menses 430. vel 435. sicque lucratur 70. vel 75. 400. enim accipit ratione diuersi valoris; cùm 400. Metinæ non pluris valeant quàm 360. in Flandria. præterea accipit 10. ratione traiectionis, & 20. reliquos ratione carentiæ pecuniæ, eò quòd prior det, & debeat per duos menses sua pecunia carere: hunc enim titulum maximè æstimant. Sed hoc lucrum re vera est nimium, & excedere videtur metas iustitiæ; nec quisquam est, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim mensibus lucratur 20. in centum; nam in singula scuta lucratur 75. marauedinos. Quòd si prior det Metinæ 410. marauedinos, non recipiet in Flandria solùm 360. vt quidam putant; (sic enim nemo vnquam campsor vellet pecuniam suam dare; nam amitteret 50. marauedinos in singulos aureos) sed tanti æstimabit carentiam pecuniæ duorum mensium, vt ei in Flandria sint restituendi 410. vel circiter.

DVBITATIO 5.

De praxi cambiorũ, quæ hoc tẽpore viget.

47 VT hæc praxis intelligatur, tria potissimùm sunt consideranda: personæ, quæ ad cambium concurrunt: nummi, secundum quos cambia ad varia loca reguntur: & variatio pretiorum, secundum longius vel breuius tempus.

48 Quòd ad primum attinet, regulariter quatuor personæ requiruntur vt contractus cambij sit perfectus, campsor, campsarius, respondens campsoris, & respondens campsarij. dum enim campsor alicui pecuniam numerat, accipit vicissim ab illo obligationem de pecunia illa alibi soluenda: & hanc transmittit ad suum respondentem, vt ibi eam recipiat: & campsarius similiter scribit ad suum respondentem, vt ibidem soluat. si hic acceptet, & soluat respondenti campsoris, iam perfectum censetur primum cambium. sæpe

4. Personæ requisitæ.

49 tamen fit, vt respondens campsarij non soluat respondenti campsoris; sed tradit illi obligationem tanquam ab eo accepisset ad cambium, quam ille remittat ad campsorem; & simul scribit ad campsarium, vt soluat campsori recambium. quòd si respondens campsarij soluat reipsa; tunc respondens campsoris dat eandem pecuniam alicui alteri ad cambium, & acceptam ab eo obligationem mittit ad primum campsorem. & sic semper redit cum lucro. campsor tamen ordinariè scire non potest quantum lucretur, nisi dum pecunia per secundum vel tertium cambium, tandem ad ipsum redit.

50 Interdum fit vt campsarius non habeat respondentem in loco, vbi pecunia est restituenda: sed campsor assignat ei suum respondentem, qui acceptet debitum, & sibi soluat, quatenus diuersas personas repræsentat, seu diuersa officia subit. hic rursus obligationem scribit, tanquam ipse ad cambium acceperit, eamque transmittit ad primum campsorem, vt à campsario solutionem accipiat, cum pretio cambij & recambij. quotiescunque autem fit solutio, respondens campsoris detrahit ex tota summa suas prouisiones, (quas vocant) id est, mercedẽ sui laboris, quæ sunt bini vel terni aurei in singulos millenarios. Vtrùm autẽ hæc sint iusta, patebit ex dub. 7. & 8.

51 De secundo, Vario nummorum genere cambia reguntur ad varia loca; quod vt intelligatur, explicabo quo modo id fiat Antuerpiæ ad loca præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loca reguntur grossis: nam campsor pecuniam Antuerpiæ numerans, certo numero grossorum flandricorum intendit emere ducatum, qui est in Italia vel Hispania; aut coronatum, qui in Gallia; aut florenum, qui in Germania, &c. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris cursus cambiorum Antuerpiæ erat talis, Antuerpiã Venetias dabat campsor 91. grossos & tres quartas, vt Venetijs reciperet vnum ducatum intra mensem à contractu inito; qui ducatus Venetijs æstimatur in Banco, id est, apud trapezitas 124. solidis seu piccolis venetis. hoc enim intelligunt Venetijs per ducatum, dum agitur de soluendis cambijs. Antuerpiã Mediolanum dabat 105. grossos & medium, vt Mediolani reciperet ducatum post vnum mensem. hic ducatus æstimatur 5. libris & 16. solidis. Florentiam dabat 110. grossos & me-

Quo genere nummorum regãtur.

& medium, vt ibi reciperet ducatum intra mensem. Madritum dabat 106. grossos, vt Madriti vnum ducatum intra duos menses reciperet. Hispalim 105. grossos & medium, vt Hispali intra duos menses ducatum reciperet.

Vlisiponem 101. grossos, recepturus ducatum. Vbi aduerte, in Lusitania per ducatũ intelligi 10. regales, quando de cambijs agitur; in Castella & reliquis Hispaniæ locis 11. regales.

Antuerpiâ Vesuntium, cambium agitur grossis & coronatis. campsor enim Antuerpiæ dabat 120. grossos & mediũ, recepturus Vesuntij in proximis nundinis vnum coronatum francicum, vel eius valorem. celebrantur hîc nundinæ quotannis quater, etsi exiguo cõcursu; nempe circa Pascha, in Augusto, circa festum omnium Sanctorum, & circa festum Epiphaniæ.

Lugdunum 117. grossis, pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. aguntur & hîc quater nundinæ, quæ 14. diebus nundinas Vesuntinas præcedunt.

Parisios & Rotomagũ 119. grossis & medio, pro coronato illis locis intra mensem recipiendo.

Antuerpiâ Francofurtum regitur grossis, & florenis germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. grossi pro floreno germanico, Francofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hîc binæ nundinæ celeberrimæ, in Septembri & circa Pascha. Florenus germanicus Francofurti in solutione cambiorum valet 65. critseros; ad rationẽ monetæ Belgicæ, pene grossos 80. Antuerpiâ Hãburgum agitur grossis & daleris. Londinum scellingis & libris anglicanis. Coloniam libris flandricis. dantur enim Antuerpiæ 100. libræ vt Coloniæ recipiantur 102. libræ monetæ ibidem vsitatæ, idque intra duos, 3, 4, 6, 8, 10, 12. vel 20. dies post literas exhibitas, prout conuentum fuerit.

52 *Pretium cambiorũ.* Quod ad tertium attinet, Quandocũque mercatores cambia sua dirigunt secũdum nundinas, tunc quò longiùs absunt nundinæ, eò maius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minùs dant pro pecunia, quàm alibi sunt accepturi: quò verò propiùs absunt, eò minus est pretium; ac proinde eò plus dant pro pecunia, quam alibi sunt accepturi; ita vt sæpe non lucrentur, si nundinæ sint valde vicinæ: quod an iustè fieri possit, dicemus dubit. sequ. Hæc de praxi.

DVBITATIO 6.

Vtrum cambium Francofurtense & similia, in quibus pretium variatur pro maiore, vel minore temporis intercapedine, sint licita.

53 *Nundinæ francofurtenses.* NOtandum est, Francofurti binas quotannis agi nundinas, alteras circa Pascha, alteras in Septembri: in quibus fiunt solutiones cambiorum. reguntur autem hæc cambia florenis germanicis & grossis flandricis, vt dictum est. Nam qui dant Antuerpiæ ad cambium, vt recipiant Francofurti, certo numero grossorum emunt florenum germanicũ, & contrà qui Francofurti dant, vt Antuerpiæ recipiant, floreno germanico emunt certum numerum grossorum. In pretio autem ferè seruatur hæc ratio. Si Antuerpiæ campsor quinto mense ante nundinas pecuniam numerat, solùm dat, v.g. 73. grossos pro floreno germanico: si quarto mense numerat, solùm dat 74. si tertio 75. si secundo 76. si vno duntaxat ante nundinas, 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt florenum germanicum, æstimatum ibidem 79. vel 80. grossis; vel Antuerpiæ suas obligationes seu literas cambij alijs vendunt, ita vt 4. 5. vel 6. grossos in singulos florenos germanicos lucrentur. Similis ferè ratio seruatur, quotiescunque datur cambium ad loca, vbi celebrantur nundinæ; quò enim longiùs absunt nundinæ; eò campsores minùs dant, & plus recipiunt: & contra quò sunt propinquiores, eò plus dant & minùs lucrantur.

54 *Ratione temporis.* Respondeo & Dico Primò, Pretium cambij nõ posse variari ratione solius temporis longioris vel breuioris. ratio est, quia in cambio nõ requiritur temporis interuallum, nisi quatenus id necessarium ad translationem literarum, & ad præparationem solutionis, vt ea commodè in loco distanti fieri possit: ergo si plus temporis concedatur ad solutionem, id non fiet ex vi contractus cambij, sed taciti cuiusdam mutui: atqui in mutuo aliquid exigere ratione temporis longioris est vsura. ergo.

55 *Aliæ causæ probabiles.* Dico Secundò, Posse hoc pretium ob alias causas iustè variari, quas cùm valde probabile sit in casu proposito subesse, probabile etiam est hanc variationem pretij iustè à mercatoribus constitui; ac proinde tale cambium licitum esse. Prior pars patet ex dictis dub. 3. & 4. Altera verò, quòd hæ causæ reperiantur in hoc cambio,

56 Probatur Primò, Quia ordinariè campsores pluris æstimant carere pecunia sua quinque mensibus, quàm quatuor, & carere quatuor, quàm tribus; idque partim quia interim carent facultate lucrandi illâ pecunia; partim quia diutius versatur sors in periculo. vnde hæc æstimatio non est irrationalis; nititur enim iusta ratione, idque ex communi mercatorum & campsorum iudicio. Secundò, Quia quò plures sunt mẽses ante nundinas, eò plures petunt pecuniam à campsoribus, vt diu pretio frui possint: atqui quò plures sunt petentes, eò magis crescunt pretia cambiorum. Hæc causa quibusdam videtur sufficiens ad inducendam tantam pretij variationem. Tertiò, Si non concederetur plus temporis, quàm natura vnius cambij postulet; qui pluribus mensibus egent pecunia, deberent sæpius ad cambium petere, cum magno suo damno & incommodo: quod considerantes campsores concedunt longum tempus, vt in vno cambio, virtute comprehendant plura cambia, quæ ipsi interim facerent cum iisdem campsarijs, si solum tempus præcisè necessarium ad translationem concederetur: & hoc cedit in commodũ campsariorum, qui longè minùs soluunt, quàm si tot cambia cogerentur facere. causa igitur, cur quò tempus longius est, eò maius pretium statuant, est, quia eò plura cambia vitute censentur fecisse. Hac ratione vir quidam doctissimus illam pretij variationem excusabat; mihique probatur: præsertim accedente etiam prima & secunda causa.

57 *Iustum pretium.* Confirmatur, quia iustum pretium censetur in quoque foro, quod periti illius negotiationis, bona fide consideratis omnibus circumstantijs

 impo-

imponunt, & quo inter se contrahendo vtuntur nemine contradicente vel conquerente. atqui periti campsores & mercatores, omnibus consideratis sic pretia variant, & sic inter se contrahunt, nemine conquerente. ergo hæc variatio non est censenda iniusta.

Ex his patet, talia cambia non esse damnanda; præsertim cùm omnes passim illis vtantur: inter quos multi viri probi & cōscientiæ religiosæ; qui si iuberentur abstinere, soli laxiores illis vterentur. quo fieret vt pretia cambiorum istorum cum magno Reipublicæ incommodo valde incenderentur. neque enim vnquam obtineri poterit, vt mercatores non pluris æstiment concessionem longi temporis, quàm breuis.

58 *Si alij contractus misceantur.* Ex hoc & supradictis dubijs facilè intelligi potest, quid dicendum sit de cambio, quando ei miscetur alia species contractus, & nominatim de quodam contractu, quem mercatores Antuerpienses sæpe cum Rege inierunt, de quo abhinc 18. annos ab eis consultus fui. *Contractus mercatorū cum Rege.* Dabant Regi Antuerpiæ ad bellicos vsus cētum millia aureorum, octoginta duo millia in pecunia & 18. millia in pannis, dimidio tamen supra iustum, æstimatis. Nam quod valebat duobus, æstimabant tribus. vnde cùm pannus totus valeret solùm 12000. aureorum, æstimabant 18000. Porro ipsi in Hispania intra duos menses accepturi erant 100000. aureorum in pecunia.

Respondi Primò, Hunc contractum videri sic conceptum, vt fraus fieret militibus: ideo enim totum onus cambij videri reuolui in pretium panni, vt in solutione stipendiorum, militi pannus æstimetur quasi re vera tanti valeret. Verùm quia solutio ista non fit à mercatoribus, sed ab officialibus regijs, non est hæc iniuria mercatorib. imputanda, si huius consilij causa non sint. Si tamen possent eam absque suo incommodo impedire, ineundo aliam speciem contractus, tenerentur ex charitate.

Secundò, Hunc contractum non videri illicitum, nisi fortè sit excessus in lucro. continet enim tres contractus; per quos si seorsim ad tantum lucrum perueniri potest, potest etiam per eosdem vnitos. dantur enim 82000. ad cambium, & venditur pannus valens 12000. & hoc pretium implicitè datur ad cambium in locum dissitum. nam pretium soluendum est in Hispania post bimestre. Itaque si cambio 82000. millium Antuerpia in Hispaniam, & venditione illius panni, & cambio pretij illius, tantùm à Rege lucrari potuissent, contractus est iustus. (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam iunctim.) Nec obstat, quòd videantur pannum vendere supra iustum pretium; quia in eo pretio comprehendunt pretium cambij expressi 82000. & taciti 12000. Neque propriè est venditio; sed contractus innominatus, do vt des, comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuissent tantum exigere seorsim, contractus est iniquus, & tenentur ad restitutionem excessus. Et sanè lucrum videri possit excessiuum: nam in effectu non dant nisi 94000. aureorum, & recipiunt. 100000. vnde intra bimestre lucrātur sex in 100. & cōsequenter, dum illum contractū singulis mensibus repetunt, lucrantur 36. in centum intra vnum annum. Accedit, quòd hac ratione vēdant magnam vim mercium, quod commodum etiam est pretio æstimabile. Ad hæc respondent ipsi, se tantam vim pecuniæ sine magnis sumptibus, laboribus & periculis non posse conquirere; cùm eam vel ab aliis cum graui interesse debeant accipere, vel etiam ex Italia & Hispania per mulos cum magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum Regibus magna esse pericula; soluere enim quando volunt, & facilè antiquos contractus, si per eos læsi videantur, reuocare. Quòd ad pannum attinet, ideo se hunc inserere summæ, quòd id fiat sine vllo Regis incommodo: & quòd ipsi tantam vim numeratæ pecuniæ, non possint assiduè habere paratam. Quòd autem lucrum videatur magnum, id fieri ob crebram eiusdem contractus repetitionem. Verùm vtrum lucrum sit moderatum, an modum excedens; non est Doctorum determinare, sed proborum virorum in arte illa peritorum. Hoc tantùm affirmo, hunc contractum ex forma sua iniquum non esse.

DVBITATIO 7.

Vtrum cambium Besuntinum sit licitum.

59 NOtandum, nomine cambij *Besuntini* intelligi propriè quod ad vrbem Besançon traijcitur, vbi non est frequentia mercatorum aut mercium. quidam nunc vocant *Placentinum*, quòd ad eam quoque vrbem frequens detur. generatim tamen intelligi potest omne cambium, quod dirigitur ad locum, vbi campsarius nec vllam pecuniam, nec vllum respondentem, nec fidem habet; sed rogat campsorem, vt ipse nomine eius aliquem, qui respondeat, procuret, vel ipse per suum factorem respondeat; qui postea eandem pecuniam per recambium remittit, vt ita fiat solutio cambij & recambij, in loco, vbi fuit primò accepta. tale est cambium, quod maximè in illas vrbes à Genuensibus & alijs dicitur celebrari.

60 *Sententia quorūdam.* Quidam DD. sentiunt tale cambium non esse contra iustitiam, si bona fide iustum pretium, quantum fieri potest, constituatur. Ita responderunt in quadam consultatione sex viri doctissimi in Lusitania. & tenet Syluester v. Vsura 4. qu. 9. dicto. 6. & Nauar. l. 5. consilio 1. titulo de vsuris. & in Enchiridio c. 17. n. 289. & 301. & Thomas Boninsignius c. 7. de cambijs nu. 7. 8. 9. 61 *1. Probatio.* Quæ sententia probari potest Primò, Quia si hoc cambium esset iniustum, id ideo esset, quòd campsarius non habeat pecunias eo loco, vbi soluendum est: atqui hoc non obstat: quia non requiritur vt actu ibi habeat; sed sufficit vt habeat in credito apud amicum, vel vt facilè possit habere correspondentem, qui eas ibi det mutuo, vel ad cambium; vt rectè docet Nauarrus in enchirid. c. 17. nu. 289. & 301. & in consilijs, loco citato: hoc enim sufficit vt fiat cambium verum & reale, non siccum: atqui iste hoc pacto facilè potest ibi habere pecuniam & respondentem: ergo ex hac parte non est iniustum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ, quam campsarius ibi habet, vel habiturus est per mutuum, vel per aliud cambium reale.

62 *Obiectiones.* Dices Primò, Non habet ibi alium respondentem, cui debitum traijciat, præter respondentem

dentem campsoris: atqui hoc perinde est ac si ipse campsor responderet: quod videtur fieri in fraudem vsurariam.

RESP. Si campsor illum cogeret vt suo respõdenti traijceret debitum, id iniquum foret; (quia præter naturam contractus nemo potest obligari) sed campsor id ei relinquit liberum. quòd si ipse sponte petat à campsore sibi aliquem respondentem dari, certè nulla fit ei iniuria. sicut enim quiuis alius (qui condicto tempore ibi potest soluere) potest ei respondere, debitumque acceptare; ita etiam is, quo ipse campsor vtitur, ibi potest hoc munere fungi.

63 Dices Secundò, Saltem hoc non licebit, quando respondens campsoris, cui creditum transmittitur, est famulus, vel merus executor campsoris: nam tunc censetur vna persona cũ campsore; ac proinde dum ipsi debitum traijcitur, ipse sibi solueret; quæ solutio videtur fictitia & imaginaria.

RESP. Non esse imaginariam solutionem; potest enim vnus, idemque, quatenus subit diuersas personas, seu officia, sibi ipsi soluere, sibique esse creditor & debitor.

Vbi Aduerte, campsorem hic subire duas personas, nempe campsoris, quatenus hic dat ad cambium, & transmittit creditum ad suum respondentem: & campsarij, quatenus nomine eius traijcit debitum in eundem suum respondentem: hoc enim ad officium campsarij pertinebat. Similiter respondens duplex officium præstat. Primò, Quo creditum acceptat, estque respondens campsoris. Secundò, Quo debitum acceptat, estque respondens campsarij; soluturus sibiipsi, tanquam respondenti campsoris. nihil enim refert ad iustitiam contractus, siue hæ personæ sint diuersæ, siue eædem; modò id in arbitrio eius, cuius interest, relinquatur. nam etiam in mutuo, ipse mutuans potest esse fideiussor, seu assecurator, ita volente mutuatario. vt ostensum est cap. 20. dub. 11. vnde fieri potest, vt campsor subeat officia quatuor personarum, si videlicet respondens sit eius famulus, vel collega in societate; nam socij omnes sunt instar vnius personæ.

64 *2. Probatio.* Secundò, Probari potest, quia si tu à mercatore petas mutuum, & ille dicat se non dare mutuum; sed esse paratum vendere pannum credito, quem ipse præsenti pecunia illi, vel alteri reuendas, non peccat contra iustitiam; quamuis interdum contra charitatem, vt ostensum est cap. 21. dub. 16. Similiter si dicat se esse paratum emere præsenti pecunia si quid habeas hic vel alibi venale; & si nihil habeas, offerat tibi merces (quas alibi habet vẽdendas) credito, iuxta communem æstimationem; quas paratus est, si velis, præsenti pecunia redimere. Atqui hic contractus est similis illi, de quo agimus, in quo dicit campsor se nolle mutuare; sed esse paratum emere pecunia præsenti tuam pecuniam absentẽ, quam habes v.g. Besuntij: & si ibi non habes, nec potes habere per alios; paratus est tibi credito ibi vendere, & præsenti pecunia eandem emere.

65 *Obiectiones* Dices Primò, Iste nõ liberè, sed coactè accipit tale cambium: atqui coactio, seu inuoluntarium irritat contractum: ergo hoc cãbium est iniquũ.

RESP. Esse hic sufficientem libertatem vt validus sit contractus; quia absolutè liberè & voluntariè contrahit. & quamuis ex parte faciat inuoluntariè; (quia mallet alia ratione pecuniam consequi) tamen quia per iniuriam ad hunc modum contrahendi non compellitur, non obest hoc inuoluntarium. multi enim valde inuoluntariè res suas vendunt; quia tamen per iniuriam ad hoc non coguntur, venditio est valida. Idem dicendum de alijs contractibus. Pactio autem vsurarum non ideo est irrita, quia inuoluntaria; sed quia mutuatarius non intendit transferre vsuras, nisi quatenus eas iure debet pro vsu pecuniæ: vt dictum est cap. 20. dubit. 18.

66 Dices Secundò, Pretium in hoc cambio semper est iniustum: ergo & ipse contractus iniquus est. Antecedens probatur, quia pecunia, quam campsarius vẽdit, campsori pluris valet, ob sumptus, quibus eam comparare debet. sicut merces maioribus laboribus & sumptibus comparatæ, pluris valent; v.g. frumentum aduectum ex Sicilia Romam, quàm in agro romano natum.

RESP. Quando merces secundum se, habent communem æstimationem, non ideo pluris valent, quòd maioribus sumptibus sint comparatæ, vt dictum est suprà cap. 21. dubit. 4. atqui pecunia illa habet suam æstimationem communem in illo loco, ad quem cambium mittitur, vt patet; alioqui sequeretur, si aliquis comparasset 100. vlnas panni maiori pretio, non posse eas emi pretio infimo currente; quod est contra communem sententiam. nec est simile de frumento: quia siculum melius est romano. quòd si non esset melius, possem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur romanum.

67 Dices Tertiò, Hoc cambium videri siccum, & verum mutuum: quia literæ remittuntur inanes: vnde eodem loco, vbi pecunia accepta est, redditur campsori cum lucro, quod lucrum non videtur exigi, nisi ratione dilationis.

RESP. Non esse siccum; nam literæ, per quas fit, verè mittuntur, & virtute earum fit vera solutio in loco destinato; non enim est necesse pecuniam reipsa ibi numerari; sed sufficit ipsam ibi esse, & debita creditaque per chirographa transferri: (qui modus solutionis est vsitatissimus inter mercatores) ita vt sit aliquis, qui acceptet debitum, & aliquis, qui acceptet creditũ; siue vnus idemque vtramque obligationem & functionem subeat, siue diuersi. hoc enim non mutat rei iustitiam. vnde verum nõ est literas redire inanes; nam aliæ remittuntur, quibus fit recambium.

68 *Quid sentiendum in hac quæst.* Vt explicem quid de hac sententia sentiam, Dico Primò, Si is, qui petit à campsore, non sit habiturus pecunias alibi actu vel potestate, seu in credito, idque campsor norit; contra iustitiam peccat, si ei ad illum locum cambiat. est cõmunis sententia DD. Syluestri, Vsura 4. q. 9. Nauarri c. 17. nu. 289. & 299. Thom. Boninsignij c. 7. Ratio est, quia dare ad cambium, vel est permutare pecuniam præsentem cum absente, vel est pecuniam absentem emere, aut transferre: atqui hic non est vlla res, quæ possit emi vel transferri à campsore, vel permutari cum pecunia præsente: est ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde proueniens caret iusto titulo. sicut si quis emeret boues ab aliquo, qui nullos habet, eosque illi certo pretio locaret, lucrum illud esset iniustum; quia nulla hic est locatio, sed solùm fictio locationis. *Si alibi non habet pecuniã re ipsa vel fidem.*

69 *Si bona fide dedit campsor.* Aduerte tamen, si campsor bona fide ad cambium dederit in certum locum, putans alterum ibidem habere pecuniam, aut habiturum; potest, vbi resciuerit fraudem, illum cogere vt contractum impleat, & ibi soluat: quòd si alter nolit illic soluere, poterit campsor repetere sortem & pretium cambij in loco, vbi dedit; & interesse, quod patitur ex eo, quòd loco constituto solutum non sit. ratio est, quia cùm ipse bona fide contractũ ex parte sua impleuerit, tenetur alter quoque ex parte sua implere quantum potest; vel soluere quantum intererat campsoris eum impleri. alioquin cõtractus semper paterent fraudibus; & cõtrahentes possent cũ magno suo incõmodo eludi.

70 *Si alibi habet per amicum.* Dico Secundò, Si is, qui petit, possit alibi habere pecuniam per amicum vel alium, qui non sit in ministerio vel societate campsoris, non peccabit contra iustitiam campsor, si nolit ei dare nisi ad cambium in talem locum. fieri tamen potest vt peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet; quia ex iustitia non tenetur ei dare mutuum; sed potest nolle ei dare pecuniam, nisi aliquid emendo iusto pretio: atqui pecunia illa, quam iste habere potest alibi, est pretio æstimabilis: ergo etsi campsor nolit ei dare pecuniam, nisi emendo talem pecuniam absentem, non peccabit contra iustitiam. sicuti si nolit ei dare pecuniam, nisi emendo domum, vel agrum, vel equum, non facit ei iniuriam.

Altera pars patet; vt si proximus sit pauper, & in aliqua graui necessitate constitutus: nam contra charitatem est, compellere hominem tenuem hic egentem pecunia præsenti, vt alibi, vbi non eget, cum magno suo damno eam procuret. vt enim campsarius ei, qui alibi pro se respondit, satisfaciat, cogitur ibi facere recambium, & sic in loco, vbi accepit, soluere pretium cambij & recambij, grauissimo suo incommodo.

71 *Probabile est non esse contra Iustitiam.* Dico Tertiò, Si is, qui petit à campsore, non possit habere alium, qui ipsius nomine satisfaciat in loco condicto, quàm ipsum campsorem, vel socium eius, cui pecunia in loco illo est numeranda; probabile est, esse contra iustitiam tunc ad cambium dare. Contraria tamen sententia non est improbabilis, & speculatiuè verior; tamen omnino dissuadenda, nec facilè permittenda. Prior pars probatur, quia ita tenent multi DD. videtur enim esse mutuum palliatum. intentio enim non videtur esse alia, quàm dare pecuniam cum obligatione, vt in eodem loco restituatur; cætera videntur agi non seriò, sed tegendi mutui causa. Secunda pars probatur rationibus suprà allatis. suppono autem seriò agi, ita vt si factor campsoris, qui respondet pro campsario, fugeret vel decoqueret, campsor non sit habiturus directam & nomine suo actionem in campsarium. nam hoc ipso, quo acceptata est obligatio respondentis, liberatur campsarius; ita vt campsor in illum agere saltem suo nomine non possit: quod maximè locum habere debet, quando factor campsoris respondet. potest tamen ei competere actio indirecta, nomine sui debitoris.

72 Tertia pars patet; tum quia sæpe est contra charitatem; tum quia inducit præsumptionem Iuris & de Iure, vsurarum. vt patet ex Bulla Pij V. de cambijs. vnde talis in foro externo posset plecti tanquam vsurarius.

DVBITATIO 8.

Vtrum prouisiones, quas solent campsores & bancarij accipere, iustè accipiantur.

73 *Prouisiones.* Notandum est, nomine *prouisionum* significari mercedem & lucrum, quod campsores & bancarij detrahunt pecuniæ numerandæ, ratione operæ, quam præstant scribendo, numerando pecuniam, soluendo pro alio, literas mittendo, pecuniam depositam custodiendo, pro alio se obligando, alterius negotia expediendo. Itaque possunt hîc interuenire varij tituli, de quibus seorsim dicendum.

74 *Pro custodia.* Dico Primò, Campsor vel nummularius, qui pecuniam mercatorum, vel aliorum accipit custodiendam, cum obligatione eam reddendi quando, & cui voluerint depositores, potest accipere iustam mercedem pro hac custodia & obligatione, si de ea ante stipulatus fuerit; vel si ex consuetudine dari soleat. ratio est, quia tale obsequium in gratiam alterius præstitum, per se est pretio æstimabile.

Dixi, *Si ante stipulatus fuerit*, &c. quia alioquin non censebitur locasse operam suam pretio; sed gratis, vt vsu pecuniæ frueretur: vel accepisse eam mutuo. nam depositores ordinariè nihil dare solent, cùm bancarij libentissimè gratis hoc onus suscipiant, ob cõmodum, quod illis inde prouenit.

75 *Quãdo lucrentur bancarij, & quando depositores.* Vbi Aduerte, fieri interdum posse, vt bancarij lucrentur; vt si nolint pecuniam suscipere custodiendam, nisi certo pretio operam suam ad hoc elocando: quod possunt facere, etiamsi ex vsu pecuniæ interim magnum quæstum capiant: etsi enim permittatur illis vsus pecuniæ, tamen pretio æstimabile est, quòd obligent se ad pecuniæ custodiam, & ad eam restituendam, quando alteri placuerit: quòd autem interim quæstum vsu pecuniæ faciant, industriæ fructus est, non pecuniæ: vnde hoc non impedit, quin pro obsequio, quod præstant depositori, possint mercedem pacisci. Interdum fieri potest, vt deponentes lucrentur; vt si nolint pecuniam suam tradere, nisi in societatem negotiationis per tres contractus, de quibus infrà. Hoc modo in Hispania & Gallia fortasse accipiunt depositores 6. vel 7. in 100. à bancarijs, quamuis Nauar. c. 17. n. 293. putet eos cõmittere vsuram, si ex pacto tacito vel expresso accipiant. Sed hoc intellige, nisi talis, vel similis contractus interuenerit. Interdum fieri potest, vt neuter lucretur: vt si depositores nolint eam tra-

76 dere titulo depositi, sed mutui vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione custodiæ, quia alter custodit rem suam, non alterius; cùm ex vi mutui transferatur dominium in mutuatarium. neque ratione obligationis soluendi; quia hæc obligatio tali mutuo est intrinsecè connexa. Deinde etiamsi non cogitent de mutuo, sed simpliciter apud bancarium deponant, tamen non tenentur soluere mercedem; quia cùm magnum bancario beneficium præstent, quòd apud ipsum potiùs, quàm apud alium pecuniam suam deponant; vicissim intendunt ab ipso beneficium accipere, (videlicet custodiam suæ pecuniæ) ad quod ex gratitudine tenetur. si enim indicaret se nolle id gratis præstare; facilè alij inuenirentur, qui id libentissimè susciperent.

Dico

77 *Quibus casibus campsor à campsario prouisiones possit accipere.*

Dico Secundò, Campsor non potest aliquid exigere nomine prouisionis seu mercedis à campsario. Primò, Si periculum sortis, volente campsario, in se suscipiat. sicut enim mutuans vel emens anticipata solutione, vel credito vendens, potest exigere pignus vel fideiussorem, vt sibi cautum sit de sorte: ita etiam cambiens; vt rectè docet Boninsignius cap. 7. num. 23. vnde si campsarius non habeat pignus vel fideiussorem; vel si petat vt ipse campsor id periculi subeat; poterit campsor aliquid pro eo onere bona fide æstimatum accipere. Secundò, Si fideiubeat pro campsario apud eum, cui debitum trahitur vel traijcitur, id est, apud respondentem campsarij; præsertim si ille non sit famulus, seu factor campsoris. ratio est, quia obligat se pro campsario ad soluendum illi, si contigerit campsarium illi non soluere: quæ obligatio est aliquo pretio æstimabilis, quamuis exiguo; præsertim quando campsor aliunde est securus suæ sortis. est tamen alicuius momenti; quia si alius fideiussisset, campsor non posset conueniri à respondente campsarij; atqui nunc conueniri potest, si campsarius tempore constituto, suo respondenti non soluat. Quòd si ille sit famulus, vel factor campsoris; non potest campsor quidquam pro fideiussione exigere: tum quia verè non fideiubet; (non enim obligat se alteri pro campsario, nec vllum nouum periculum subit) tum quia hoc ipso securus est famulus de solutione sibi facienda pro debito traiecto, quo dominus eius securus est de sorte & lucro sortis: (nam censetur vna, eademque persona) atqui dominus est securus, si iam antea pignus vel aliam sufficientem cautionem acceperit: ergo non potest hic esse vera fideiussio pretio æstimabilis. Dico, *si cautionem sufficientem acceperit*: quia si nullam cautionem accepit, nec campsarius eam dare potest, aut non cupit, potest æstimare periculum, cui suam pecuniam, prior numerando, exponit: non tamen fideiussionem, qua apud suum famulum videtur fideiubere.

78 *Si famulus vel factor, seu gestor negotiorũ.*

79 *Qui pecuniam nomine alterius numerant.*

Dico Tertiò, Exigere etiam potest prouisionem is, cui debitum traijcitur, id est, respondens campsarij, vel campsoris, qui pecuniam in loco disfito numerare debet: huic tamen satisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (isti enim ille operam suam locatam habet, & obsequium præstat) non autem ille, cui numeratur: vnde iniqua est consuetudo quorundam, qui cùm debeant v.g. 1000. aureos, mittunt chirographũ ad suum respondentem, vel ad bancarium, quo iubent solui tantùm 1000. cùm sciant ipsum nomine prouisionum detracturum 5. vel 6. de tota illa summa: debet enim curare vt integra solutio fiat. vnde tenetur illud supplere, quod ille detraxit; quamuis ille detrahendo, iniuriam nõ fecerit.

80 Dico Quartò, Campsor & respondens, nihil possunt exigere à campsario, ratione laboris numerandę pecuniæ, vel scribẽdi literas & mittendi ad suos respondentes. ratio est, quia ex natura contractus hunc illi laborem debent. sicut emptor numerans pecuniam venditori, vel scribens ad amicum vt ei soluat, non potest aliquid pro eo labore à venditore petere. similiter nec amicus pecuniam ipsi numerans, quamuis huic merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

DVBITATIO 9.

Vtrum possit fieri pactum de eo, quod interest campsoris, vel de recambio, si campsarius fuerit in mora.

81 *Pactum de interesse.*

RESPONDEO & Dico Primò, Iustè posse fieri pactum de interesse, sicut in alijs contractibus: vt si campsor ob hanc moram debuerit accipere pecuniam sub vsura, aut lucris per eam speratis exciderit. Potest autem à principio dupliciter pacisci. Primò, De incerto, vt campsarius cogatur omne damnum emergens & lucrum cessans, quod postea ratione dilationis obuenisse fuerit deprehensum, sarcire. Secundò, De certo aliquo; vt si exigat certum quid pro periculo, cui se exponit, concedendo dilationem vltra terminum ordinarium: sed hoc secundum non est licitum, vbi Bulla Pij V. de cambijs seruatur: aliàs verò per se non est illicitum, cum ea moderatione, qua dictum est cap. 20. dub. 13. posse id in mutuo permitti. hæc enim concessio dilationis, est tacitum mutuum.

82 *De recambio.*

Dico Secundò, Campsor non potest pacisci cum campsario, vt si elapso termino non soluerit, teneatur eandem summam accipere ad recambium: nisi certò constet tantum lucri illum ex illa mora amissurum, quantum ex recambio perciperet. ratio est, quia non potest plus exigere ratione moræ, quàm æstimationem lucri cessantis & periculi sortis. itaque cùm detrimenta recambiorum sæpe sint maiora, non potest illum ad hæc obligare. si tamen campsor moraliter certus esset, se eandem pecuniam, si termino constituto soluta fuerit, statim ad cambium æquè vel magis lucrosum dare posse; posset stipulari vt campsarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad singulos terminos accipere, donec tandem soluerit sortem: quia hoc nihil est aliud quàm illum obligare ad interesse lucri cessantis.

83

84 *Prouisiones.*

Petes, Vtrum tunc ipse campsor & eius respondens possint consuetas prouisiones exigere? Videntur enim non posse: tum quia campsarius non petit illas scriptitationes & gyrationes vltro citroque; sed illæ fiunt gratia campsoris, vt videatur semper verum cambium factitare; tum quia non fit noua pecuniæ numeratio.

Respondeo, Posse in rigore exigere; (quamuis id sit satis inhumanũ, ac proinde apud honestos non vsitatum) idque titulo lucri cessantis. nam ponimus campsorem, eiusque respondentem percepturos eas ab alijs, si campsarius condicto tempore soluisset. Adde has scriptiones non posse omitti; quia alioqui campsor censeretur vsurarius apud suos: inter quos vsu receptum est vt nisi literarum missio appareat, censeatur cambium ad eundem locum, & condemnetur tanquam vsurarium. vnde etiam ratione indemnitatis, necessaria est literarum missio.

Petes, Vtrum id, quod campsoribus debetur ratione prouisionum & interesse, possit ab ipsis continenter adijci sorti, vt cambium augeant?

85 *An sorti possit adijci.*

RESP. Id fieri non posse, nisi moraliter certi sint se illud potuisse alijs statim ad cambium dare, & per illud lucrari; tunc enim ratione lucri cessantis possunt illud sorti vnire ad cambij augmentum.

DVBITA-

DVBITATIO 10.

Vtrum campsor, quando post multa cambia & recambia, debitor ei soluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in sortem, antequam sit satisfactum detrimentis cambij.

86 *Cõsuetudo campsorum*

NOtandum est, esse consuetudinem campsorum, vt non acceptent solutionem sortis, nisi simul soluantur cambiorum detrimenta, seu lucra & interesse. Quidam putát id esse iniquum. Primò, Quia quando quis est debitor ex pluribus causis eidem creditori, in potestate debitoris est, soluere priùs vtri debito maluerit; quia debitor potest legem dicere rei suæ, nempe vt sit pro debito, quod ipsi placuerit; vt habetur L. 1. ff. de solutionibus. Secundò, Quando quis est debitor ex pluribus causis, si aliquid soluat, id censetur solutum pro debito, quod magis grauat: nisi debitor contrarium exprimat; vt habetur L. 3. 4. & 5. ff. eodem titulo. atqui magis grauat debitum sortis quàm vsurarum, seu detrimentorum, quando hæc non sunt vnita sorti: ergo prima solutio censetur facta pro sorte.

87 *Non est iniqua.*

Respondeo tamen, verius esse, illam consuetudinem non esse iniquam; sed Iuri consentaneam. probatur, quia quando ex debito aliquo principali, tanquam ex radice, nascitur alia debita tanquam fructus; tunc si fiat solutio, primò censetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde si quid superfit, computatur in sortem; vt expresse habetur L. 1. C. de solutionibus & L. Si vsuras, C. de vsuris. Idque consentaneum est praxi in similibus debitis: vt in debito censuum, & in debito ex contractu societatis. leges autem illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuersis causis. hæc autem non nascuntur ex diuersis; sed ex vna, eademque radice: nam alterum ex altero, tanquam fructus à re fructifera, pendet. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione interesse prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura passim vocant vsuras, quas volunt intelligi solutas ante sortem; vt patet L. Si vsuras, suprà.

DVBITATIO 11.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in sua Bulla de cambijs, & an omnes obligent.

88 *Cãbia sicca damnãtur.*

HAnc Bullam refert Nauarrus c. 17. nu. 300. Respondeo Primò, Damnat Pontifex tanquam vsuraria omnia cambia sicca; qualia sunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit solutio in eodem loco, eò quòd alter alibi pecuniam non habeat.

Cõditiones requisitæ à Pio V.

Secundò, Iubet seruari quasdam conditiones in cambio reali.

Prima est, Ne campsor ratione dilationis, vltra terminum præstitutum concessæ, paciscatur de aliquo lucro; id enim esse vsurarium.

Secunda est, Ne ab initio vel postea, paciscatur de certo interesse, etiam in euentu, quo non fieret solutio debito tempore.

89 Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo interesse futuro ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactum de interesse incerto, quod postea ex mora campsarij deprehensum fuerit. Item non prohibetur ne pœna moderata adijciatur, si ex negligentia tempore conuento non fuerit facta solutio.

90 *Pactum de certo interesse, non est irritum.*

Notandum Secundò, Nauarrum existimare hanc prohibitionem fundari in præsumptione fraudis vsurariæ: itaque in foro conscientiæ, vbi cessant præsumptiones, valere pactum de certo interesse; si moraliter constet illud iustum esse; idque etiam in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet cap. 17. enchiridij num. 301. versiculo Nota quartò. quæ sententia videtur vera. præsertim cùm Pontifex non irritet tale pactum; mens tamen ipsius est, absolutè tale pactum vetare. vnde erit illicitum, vbi Bulla est recepta, quamuis non irritum.

91 *Ad proximas nundinas.*

Tertia Cõditio, Ne realia cambia aliter quàm ad proximas nundinas fiant; vel si nundinæ non agantur, proximis terminis, iuxta receptum locorum vsum. Vbi Nota Primò, Non licere ad secundas nundinas dare cum maiori lucro quàm ad proximas; cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri interesse plus exigeret quando ad secundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium profert, peccaret contra hanc Bullam, vbi est ea recepta, & puniretur in foro exteriori tanquam vsurarius; non tamen teneretur ad restitutionem ante sententiam Iudicis. ratio est, quia in re, nulla est facta inæqualitas.

92 *Termini solutionum.*

Quarta est, Vt in terminis solutionum constituendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur; ne dum longiores præfiguntur, quàm loca destinata solutioni desiderant, fœnerandi detur occasio.

Vbi Notandum est, non improbari hic terminos solutionum in nundinis, qui sæpe triplo vel sextuplo sunt longiores, quàm locorum intercapedo postulet; quia non possunt illis locis commodè alij termini constitui: sed de terminis extra nundinas. videtur autem tacitè improbari consuetudo illa, qua campsores eò amplius lucrantur, quò longius est tempus ante nundinas. Verùm probabile est eam non improbari, quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio; idque ob causas, quæ communiter ipsis videantur æquæ, vt suprà dictum est. Quòd ad obligationem eius attinet, puto paucis locis, & fortè nusquam (saltem quoad omnes eius conditiones) esse receptam.

93 *An recepta.*

CAPVT

CAPVT XXIIII.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

Constat dubitationibus 10.

HI contractus sunt inter se valde similes; nam in his vtilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua pensione vel obsequio, retento dominio, saltem directo. quare de his breuiter, vno eodemque capite tractabimus.

DVBITATIO I.

Quid locatio, conductio, emphyteusis, feudum, & liuellus.

1 *Locatio.*

RESPONDEO, *Locatio* est contractus, quo persona, vel res aliqua, ad vsum, vel fructum pretio conceditur. Dico *persona*, quia potest quis seipsum, & seruum suum locare alteri. Dico *Res*, in genere, siue mobilis sit, siue immobilis. *Ad vsum vel fructum*; quædam enim locantur solùm ad vsum, vt seruus, equus, domus & similia, quorum fructus nõ est alius quàm vsus ipsorum. quædam ad fructum, vt agri & pascua. Item Iura, vt reditus, vectigalia. *Pretio*, id est, pro pecunia: sicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin si fiat pro alia re, vel obsequio; erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Syluestrum v. Locatio num. 1.

2 *Conductio.*

Conductio est contractus, quo persona vel res ad vsum vel fructum comparatur pretio. sicut enim vnus, idemque contractus ex parte vnius vocatur emptio, ex parte alterius vẽditio: ita etiam vnus, idemque contractus, ex parte vnius est locatio, quæ est similis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ est similis emptioni: nam emit operas, vel fructus rei aut personæ.

3 *Emphyteusis.*

Emphyteusis, idem est propriè quod ἐμφυτεία, id est, implantatio, insitio. vnde dicitur ager dari εἰς ἐμφύτευσιν, quando datur vt conseratur arboribus, vel segetibus. Hinc accõmodatum est hoc nomen ad significandum contractum, quo res datur ad emphyteusim: quo significatu nunc de emphyteusi loquimur. *Emphyteusis* igitur sic accepta (non rectè quidam vocant emphyteosim) est concessio rei immobilis cum translatione dominij vtilis, retento directo, sub onere certæ pensionis proprietario soluendæ; idque vel in perpetuum, vel ad vnius aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. *Emphyteuta* autem dicitur, qui dominium vtile rei immobilis sic accipit.

4 *Differt à locatione.*

Differt à contractu locationis. Primò, Quòd emphyteusis solùm constitui possit in re immobili, quæ cultura potest effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente solo dominio directo apud priorem dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tempus, quàm decennij: quorum nullum cernitur in locatione strictè accepta: si enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vlterius, vel ad vitam conductoris, quæ censeatur decennio futura prolixior; transfertur iure communi vtile

Res immobilis locata ad decennium.

dominium & ius in re in conductorem; ita vt ei competat actio in rem contra quemuis, vt communiter docent Iurisperiti, teste Couarruuia l. 2. varia. cap. 16. & colligitur ex L. 1. ff. de Superficiebus. Quare tunc non tam est locatio quam contractus emphyteuticus; nam omnes definitionis partes illi conueniunt. secus est, si locetur breuiore tempore quàm decennio; aut si sit res mobilis, vel Ius aliquod incorporale; hæc enim in emphyteusim non dantur.

5 *Feudum.*

Feudum dictum est à fide seu fidelitate, vt communiter docet Doctores, & accipitur tum pro re, quæ datur in feudum, id est, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu sic definitur, *Feudum* est concessio rei immobilis vel æquipollentis, cum translatione vtilis dominij, proprietate retenta, sub onere fidelitatis & obsequij personalis exhibendi. vide Iulium Clarum, de feudo q. 4. & 5. Differt ab emphyteusi potissimùm, quòd in puro feudo non soluatur pensio vt in emphyteusi; sed solùm obsequium personale. Interdum tamen etiã in feudo aliquid soluitur in recognitionem dominij directi; sed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteusis. In cæteris hi contractus sunt valde similes, adeo vt sæpe nomina confundantur.

6 *Libellus.*

Notandum est, emphyteusim vulgò vocari *liuellum* vel *libellum* & contractum libellaticum, vt notat Clarus, de emphyteusi qu. 1. & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteusim vel feudum, dicitur dari ad liuellum. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius, rem eam, quam in feudum vel emphyteusim accepit, simili contractu tradit tertio, vt fit veluti subfeudum, & subemphyteusis, vt docet Antonius Negusantius, de pign. parte 2. membro 2. num. 51.

DVBITATIO 2.

Vtrum si conductor impediatur ab vsu vel cultura rei, absque sua culpa, teneatur soluere pensionem:

Verbi gratia, conduxit aliquis domum, & viciniam inuadit pestis; vel incipiunt ibi grassari milites, qui omnia vastant, vel est infesta spiritibus; conduxit famulum, qui incidit in morbum.

7 *Si impedimentum proueniat ex parte rei conductæ.*

REspõdeo & Dico Primò, Si superueniat aliquod impedimentum ex parte rei conductæ absque culpa conductoris, ob quod meritò rem deserat, vel ea non vtatur, aut non colat, non tenetur ad pensionẽ pro illo tempore; Ita Nauarrus c. 17. nu. 187. & Couar. l. 3. varia. ca. 13. nu. 8. de famulo ægrotante. & practica. qq. quæst. 30. nu. 3. de peste & quauis causa iusta. & colligitur ex L. Habitatores, ff. Locati. vbi dicitur, *Si causa iusta fuisset, cur periculum timeret, quamuis periculum verè non fuisset, tamen non debere mercedem*: ratio est, quia conductor

conductor non censetur promittere pensionem, nisi quatenus re illa poterit vti aut frui. atqui quando aliquid tale rei superuenit, vt iusto timore impediatur, non censetur posse vti vel frui: ergo &c. Puto tamen nō esse vsu receptum, vt si quis propter pestem domum deserat, aliquid de pensione ei debeat remitti. Itaque seruanda est in his consuetudo & Ius cuiusque loci.

8 *Si culpa conductoris.* Dico Secundò, Si illud impedimentum proueniat culpa conductoris, vel etiam sine culpa ab illo originem trahat, (vt si sui commodi causa vel damni vitandi cogatur aliò proficisci) non potest quidquam de pensione detrahere, nisi quatenus cum domino rei conductæ conuenerit. Ita Nauarrus c.17.nu.197. de eo, qui conducto operario non est vsus eius opera, ob impedimentum ex persona sua obueniens. hic enim cōductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac si operam præstitisset; & nu.198. de eo, qui alia re conducta, ob simile impedimentum, non est vsus. colligitur ex L. Qui operas, & L. Si vno, ff. Locati.

9 *Quid si res alteri non erat locanda?* Petes, An conductor teneatur ad integram pensionem vel mercedem, si æquè bene res alteri locanda non fuisset? Syluester v. Locatio, q. 12. sentit non teneri; quia contra æquitatem videtur, vt cogaris operario, cuius opera non potes vti, soluere mercedem; qui si à te conductus non fuisset, æquè nihil lucraturus erat; aut integram pensionem domus, qua vti non potes, soluere; si alteri ea locanda non erat.

10 Respondeo, In eo casu non esse summo Iure agendum; sed rem ex æquitate transigendam: ita vt non tota merces soluatur; sed tamen aliquid arbitrio prudentis, prout conditio rei postulauerit: quia conductor potestatem facit locatori, vt rem vel operam suam alteri elocet; quod est pretio æstimabile. si tamen conductio illa causa est, cur alteri, qui integram mercedem soluisset, locata non sit, aut cur reliquo tempore, quod superest, locari non possit, tunc meritò integra merces soluenda est; quia conductor est causa lucri cessantis.

11 *Si opera alteri elocata.* Aduerte tamen, quando conductor, re, vel opera conducta non est vsus, si ea res vel opera alteri pro mercede aliqua elocata fuerit, tantundem de pretio prioris conductionis detrahendum. v.g. conduxeram operam tuam in 10. dies; postea impeditus, non sum ea vsus per 5. dies; si illis quinque diebus eam alteri locasti eo pretio, quo à me conducta fuerat; non teneor tibi soluere pro illis quinque diebus: si minoris locasti, non teneor nisi de incremento. ratio est, quia opera illa, ratione conductionis mihi erat debita; vnde si illam alteri pretio eloces, mihi debetur pretium. sicut si rem eam, quam à te emi, & nondum solui, alteri vendas, mihi debetur pretium, posito quòd priorem emptionē velis esse ratam.

DVBITATIO 3.

Vtrum locator rei fructiferæ teneatur remittere de pensione conuenta, si sterilitas, vel calamitas, absque culpa conductoris obuenerit.

12 RESPONDEO & Dico Primò, Si pacti sint à principio, vt conductor quouis euentu teneatur ad integram pensionem, non tenetur locator quidquam remittere. posse autem hoc in pactum deduci, patet; tum quia potest conductor renuntiare omnibus casibus fortuitis & dispositioni fauorabili legis vel consuetudinis, quæ in euentibus fortuitis concedunt remissionem; vt docet Gomezius to.2.ca.3.nu.19. tum etiam quia tale pactum est consentaneum naturæ contractus locati, & conducti. est enim hic contractus valde affinis emptioni & venditioni, vt habetur L.2. ff. Locati. locator enim agri videtur vendere colono fructus, quos ipse suo cultu & diligentia *Si pacti sint in casum fortuitum.*

13 poterit percipere; & locator domus, vsum domus. vnde sicut rei emptæ periculum est emptoris, ita etiam ex natura huius contractus, periculum fructuum est conductoris, qui est veluti emptor illorum. Nec obstat, quòd fructus successiuè nascantur; (vt obiicit Gomezius) quia etiam id, quod successiuè fit, simul vendi potest; qua venditione facta, totum periculum est emptoris. vnde nisi Ius vel consuetudo habeat vt fiat remissio, non est necessariò facienda. hoc tamen casu pensio deberet esse minor, quàm vbi conceditur remissio, idque quanti æstimabitur illud onus, seu illa renuntiatio casus fortuiti.

14 *Partiarius colonus.* Dico Secundò, Non tenetur etiam quidquam remittere, quando est partiarius, seu quando pensio consistit in parte aliquota fructuum, v.g. in dimidia vel tertia; Nauarrus ca.17.nu.190. ratio est, quia partiarius colonus quasi societatis iure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L. Si merces, ff. locati.

15 *Si nihil percipiatur.* Dico Tertiò, Si sterilitas vel calamitas anni sit tanta, vt conductor nihil ex re conducta percipiat, tota pensio remittenda est, nisi aliter sit conuentum: est communis DD. L. ex conducto, ff. locati, vt si eluuione, vel hostium incursione, vel grandine vel brucho vastentur segetes; si molendini elocati aditus intercipiantur, ita vt nemo ampliùs illud accedat molendi causa.

16 *Si parum.* Dico Quartò, Si non sit tanta vt nihil percipiatur, tamen re vera sit magna, facienda est remissio pensionis pro rata. habetur expressè cap. Propter sterilitatem, de locato & conducto, vbi Greg. IX. ait, *Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesia tua pro rata, pensionis remissio est facienda: nisi cum vbertate præcedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari.* & colligitur ex L. Si merces, §. Vis maior, ff. locati: estque communis sententia DD. teste Gomezio num.18. Hoc autem ex quadam æquitate constitutum est, ne solus conductor sit semper in periculo damnorum, locatore securo. natura tamen huius contractus id non postulat, (etiamsi contrarium sentire videatur Gomezius) vt suprà dictum est.

Quæ magna sterilitas. Sed difficultas est, quando censeatur *sterilitas magna*, ob quam sit facienda remissio pro rata. Gomezius suprà nu.18. & Couar. pract. quæstionum cap.30. recensent multas opiniones Doctorum, quarum tres sunt maximè probabiles. Prima est, *Magnam sterilitatem*, vulgi iudicio definiendam. Secunda est, Eam censeri magnam, quando res conducta non dat dimidiam partē fructuum, quos dare consueuit. Tertia, Quando detracto seminis & expensarum æstimatione, non superest

17 quod

quod sufficiat saltem dimidiæ pensionis solutioni. si autem id, quod superest, sufficiat dimidiæ pensioni, tunc nulla remissio est facienda; quia non censetur sterilitas magna, sed modica. sicut si quis sit deceptus, non tamen vltra dimidium iusti pretij, non censetur læsio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda est remissio reliquæ partis, quæ semper maior est, quàm dimidia pensio.

18 *Si fructus collecti pereant.* Notandum est, ea, quæ dicta sunt de sterilitate, etiam intelligenda esse, quando fructus iam collecti, positi in fundo, vel in area, pereunt casu fortuito, antequam commodè potuerint in domum recondi; tunc enim perinde facienda est remissio, ac si sterilitas fuisset, vt patet L. Ex conducto, §. 1, ff. Locati. vide Gomezium suprà. Idem puto dicendum, si conditis in horreo, fulmen, vel hostis ex improuiso superueniens calamitatem inferat; nam eadem videtur ratio.

19 *Si fertilitas compenset.* Dico Quintò, Si præcedentium annorum fertilitas compenset præsentem sterilitatem, non tenetur quidquam remittere: quòd si præcedentes anni eam non compensent, tamen sequentes id præstent, tunc id, quod remisit annis præcedentibus, potest inde repetere. est communis DD. & habetur L. Ex conducto, ff. Locati. & cap. Propter sterilitatem, suprà. ratio est, quia æquitas id postulare videtur; si enim ob sterilitatem fit remissio, par est vt ob fertilitatem id compensetur.

Petes Primò, Quanta debet esse *fertilitas*, vt per eam censeatur compensari sterilitas?

20 *Qua censeatur talis fertilitas.* RESP. Si anni præcedentes & sequentes simul collati, tantum attulerint colono commodi supra consuetum modum, quantum annus sterilitatis damni: ita vt omnibus inter se collatis, non censeatur esse in damno. Ita Gomezius suprà.

Petes Secundò, Vtrum si aliquo anno sit extraordinaria vbertas, locator possit pensionem augere.

21 *Si vbertas extraordinaria.* RESP. Posse, si ea proueniat ex cæli clementia, non autem duntaxat ex coloni industria. Ita Gomezius suprà ex communi sententia DD. qui id colligunt ex L. Si merces, §. Vis maior, ff. Locati, & similibus iuribus, à paritate rationis. vnde infert Bartolus in d. §. Vis maior, *Si quis conduxit molendinum & alia vicina impetu aquarum sint destructa, debere augeri pensionem.* ratio est, quia si pensioni aliquid est detrahendum ob sterilitatem, etiam postulat æquitas, vt ob insolitam vbertatem aliquid ei addatur; vt sicut locator sentit onus ex sterilitate, ita etiam commodum ex vbertate reportet. Sed hoc intelligendum est, quando ratione

22 istius vbertatis, non multùm minuitur pretium; ita vt longè maiorem pecuniam tunc possit conflare quàm ordinariè solet. si enim ratione abundantiæ pretium ita decreuit, vt magna illa fructuum copia, non multò pluris valeat, quàm consueta messis, par non est pensionem augeri. Quæ diximus seruanda sunt secundum Ius commune Cæsareum, & nisi aliud deductum sit in pactum. secus si alicubi hisce de rebus sint propriæ leges, vel consuetudines.

DVBITATIO 4.

Quodnam censeatur iustum stipendium operarij, famuli, & eius, qui aliquod officium habet.

23 *Stipendium iustum.* RESPONDEO, Illud *stipendium* censeri iustum, quod passim eo loco huiusmodi operarijs, officialibus, & famulis, tali ministerio occupatis dari solet; ita vt non sit minus infimo, nec maius summo, quod dari consueuit. sicut enim pretium rerum venalium, quod non est aliqua lege taxatum, non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem summi, medij & infimi; ita etiam pretium operarum, & obsequiorum. vnde si locator suæ operæ mercedem exigat maiorē quàm sit summa, vel si conductor det minorem, quàm sit infima dari consueta; facit iniuriam & tenetur ad restitutionem, reducendo mercedem ad proximos limites pretij iusti. locator enim detrahet quod accepit supra summum: & conductor addet quod deest vsque ad infimum. sicut is, qui vendidit aliquid supra iustum, tenetur solùm restituere quod accepit supra summum pretium iustum: & qui emit aliquid infra iustum, tenetur solùm restituere quod deest vsque ad pretium infimum iustum. sufficit enim ad iustitiam vt contractus iniustus reducatur ad proximos iustitiæ limites; qui sunt pretium summum & infimum. summum est proximus limes respectu eius, qui supra iustum accepit: infimum, respectu eius, qui infra iustum dedit.

24 *Si dubium sit.* Hinc sequitur Primò, Quando famulo, vel operario, vel cuiuis alteri officiali non omnino constat, stipendium, seu pensionē, quæ ipsi constituta est, esse infra infimum iustæ mercedis gradum, non posse vti compensatione, subtrahendo de rebus domini: quia in dubio vtrum aliquid sit iustitiæ lege debitum, non habet locum compensatio; vt dictum est cap. 12. dub. 10. non esse autem infra infimū ex eo constare potest, si multi alij non deerunt, qui libenter tale munus, officium, vel obsequiū pro tali stipendio sint præstituri; hoc enim manifestum est signum, talem mercedem spectatis omnibus circumstantijs non esse indignam tali functione: etsi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat; tamen si honores vel emolumenta alia ei coniuncta sint, stipendium poterit esse paruum; nam honor & commoda coniuncta, sunt veluti pars stipendij.

25 *Si mercedis modus relictus arbitrio domini.* Sequitur Secūdò, Etiamsi nulla facta sit conuentio de certo stipendio, & res tota relicta sit arbitrio domini; nihilominus dominum teneri saltem ad infimum mercedis iustæ. non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini, vt ei totum obsequium, vel partem intendat præstare gratis, si ille nihil velit dare; sed mens eius est, vt soluat quod æquum & iustum ei visum fuerit.

26 *Excipiuntur duo casus.* Aduerte tamen, in duobus casibus non esse necessarium vt stipendium attingat infimum iustæ mercedis modum. Primò, Si conductor nō egeat opera alterius, sed solùm ex misericordia, ad preces ipsius, ipsum conducit. tunc enim satis est ei dare alimenta. si tamen opera eius multò maiorē

vtilitatem conductori adferret; ita vt illa longè amplius illi valeret, quàm alimenta, teneretur illam compensare, saltem infimo iustæ mercedis modo. ratio est, quia ille non intendit operã suam donare, sed vendere. quare cùm notabiliter pluris valeat conductori, quàm alimẽta, aliquid amplius pro ea dare debet. Secundò, Si famulus sponte non petat iustum stipendium, vt hac ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officium: tunc enim censetur obsequium suum, qua parte pluris valet, donare: sicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipsius ad beneuolentiam, vt ex beneuolentia & gratitudine concedat quod ab ipso sunt petituri. Si tamen tacitè intenderet dominũ suum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium ecclesiasticum, esset simonia; & dominus hanc mentem aduertens, cùm non possit talem obligationem suscipere, teneretur ei iustam obsequij mercedem rependere. non enim ille intendit obsequium suum donare gratis, sed cum eo onere, quod dominus non potest admittere. Itaque si illius obsequio velit vti, tenetur illud alia ratione iustè compensare, soluendo illi quantũ meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium seculare, tunc dominus id aduertens, vel teneretur obligationẽ illam in se suscipere, & quantum in se est facere vt id consequatur; (modò tamen sit idoneus) vel si hoc nollet, teneretur ei iustam mercedem constituere. Si dominus fecerit quantum in se est vt illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quãuis non sit consecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluisse obligare, nisi id expresserit, & quamuis opera illa, quam impendit in solicitando, non tanti valeat quanti obsequium, quod famulus præstitit, tamen id non re ert; nam famulus sponte & omnino liberè obsequium suum pro tali solicitatione obtulit contractu innominato, faciam vt facias: vnde qua parte obsequium eius pluris valet, censetur liberaliter donatum. secus esset, si à domino ad hoc compelleretur.

27

28 *Simonia.*

DVBITATIO 5.

Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.

29 *Conductor quando tenetur.*

RESPONDEO, Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui; non autem de leuissima, nec de casu fortuito: eò quòd cõtractus sit in commodum vtriusque. de quo plura diximus cap. 7. dub. 8. conductor quidẽ tenetur, si res, quam conduxit ad suum vsum, vel ad fructum ex ea capiendum, ipsius negligentia perijt, vel deterior facta est. similiter si conduxit, vel redemit aliquod opus faciendum, vel aliquam rem transferendam, aut transuehendam; eaque res ipsius negligentia vel imperitia perijt, vel surrepta est, vel aliquo modo vitiata. Nunquam tamen tenetur, (nisi aliud deductum sit in pactum) si eam diligentiam & circumspectionem in re custodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiusmodi conductoribus adhiberi solet. non enim amplius præstare tenetur, quàm passim ab alijs in huiusmodi rebus præstari solet.

30 E contrario locator tenetur conductori, si locet illi rem vitiosam, (v. g. vasa vitiosa, vel prauo liquore imbuta) indeque fiat vt conductor damnum capiat: vt si liquores infusi corrumpantur, vel effundantur. hic tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in conductore. si enim præstet id, quod passim solet ab ijs, qui res huiusmodi locant, ad nihil tenetur. pari modo, si locator operæ suæ, non præstet operam promissam (quod sæpe faciunt operarij negligentes) tenetur partem mercedis, quam non est promeritus, restituere, & si quid inde damni acceperit conductor, sarcire. Domini quoq;, & alij conductores, qui non permittunt suis famulis & operarijs, aut non præstant ea, quæ in contractu tacitè vel expressè promiserunt, tenẽtur ad compensationem damni & incommodi secuti. si maiorem operam exigant quàm conuentum sit, tenentur ad maius stipendium: quod est animaduersione dignum. nisi fortè stipendium sit ita largum, vt meritò plus ab ipso exigi possit.

Locator quando.

31 *Non præstantes promissa.*

DVBITATIO 6.

Quas ob causas licitum sit conductorem expellere, vel priuare conducto.

32

RESPONDEO, Doctores ex Iure Cæsareo passim recensent quatuor causas, quæ etiam breuiter insinuantur & approbantur Iure Canonico cap. Propter sterilitatem, §. Verùm. Prima est, Si conductor tempore constituto pensionem non soluerit. colligunt id ex L. Æde, C. de locato.

1. causa expulsionis.

Dices, Ius Canonicum, §. Verùm, videtur requirere vt per biennium non soluerit: & tunc adhuc concedit vt possit purgare moram, celeriter offerendo satisfactionem: ergo non potest statim expelli.

Respondet Glossa in illum §. & Nauarrus c. 17. nu. 193. & multi alij, Illud esse intelligendum, quando res fuit locata in decem vel plures annos, aut saltem in quinque vel sex; non autem quando in pauciores; vt tres, vel quatuor: tunc enim posse statim expelli.

33 *Esse biennium expectandum.*

Sed verius videtur, semper esse bienniũ expectandum, quando res vltra biennium est conducta. Primò, Quia ius Canonicum apertè insinuat biennium esse necessarium. Neque verum est, Pontificem ibi loqui de re locata in decem, vel plures annos; tum quia talis locatio non est propriè locatio; sed emphyteusis, cùm transferat dominium vtile rei in conductorem, vt dictum est dubit. 1. Vt autem quis possit expelli ex re emphyteutica propter pensionem non solutam, requiritur triennium, si emphyteusis sit secularis, vt infrà dicetur: tum quia reliquæ causæ, quas Pontifex ibi enumerat, conueniũt in res locatas breuiori tempore. Secundò, Quia ius ciuile nusquam apertè dicit posse conductorem statim expelli; sed Doctores id colligũt à contrario sensu, (nempe ex eo quòd lex dicit, ædes non posse expelli eum, qui soluit pensionem) quod argumentum sæpe non est firmum. Tertiò, Idem ius ciuile alibi insinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro, §. Inter locatorem, ff. locati. Denique quia Pontifex Gregorius IX. ita videtur ius Ciuile interpretari; nam ponit

eafdem

easdem causas, quæ recensentur L. Æde, 3. locati. vnde puto iuri esse conformius vt non expellatur, nisi biennio pensionem non soluerit.

34 *Secunda causa.* Secunda est, Casus improuisus, per quem domus, quam elocasti, tibi incipit esse necessaria ad habitandum. vt si prior, quam inhabitabas, corruat, vel comburatur; vel cogaris migrare propter hostes.

Notandum est, hanc causam tantùm locum habere in domibus causa habitandi necessarijs; non autem in prædijs rusticis, seu agris; vt rectè notat Gomezius tomo 2. c. 3. nu. 6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi: idque meritò; tum quia in alijs locator sibi faciliùs potest prospicere; tum quia alioquin cum magno incommodo cōductorum, sæpissime res cōductæ eis auferrentur: semper enim locator posset causari, rem esse sibi necessariam.

Tertia. Tertia est, Si domus vel alia res elocata necessariò egeat refectione vel instauratione, quæ non possit fieri inhabitante conductore. illâ tamen peracta, domus est conductori restituenda.

Quarta. Quarta est, Si conductor re conducta abutatur, siue damnum inferendo, siue infames personas introducendo, siue alia ratione cum scandalo vtendo.

35 Insinuantur hæ causæ breuiter L. Æde, 3. locati. vbi dicitur, *Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum soluisti, inuitam te expelli non oportet, nisi proprijs vsibus dominus eam necessariam esse probauerit, aut corrigere domum maluerit, aut tu male in re locata versata es.*

36 *Prima & quarta causa.* Circa prædicta Notandum Primò, Primam & quartam causam habere locum non solùm in ædibus & prædijs vrbanis; sed etiam in prædijs rusticis; imò etiam in mobilibus. si enim harum conductor pensionem suo tempore non soluat, aut re conducta abutatur, poterit ea priuari. ratio est, quia non præstat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam stare contractu.

37 Notandum Secundò, Si cōuenerit, vt locator conductorem non expelleret; si quidem locator intendit renuntiare iuri suo, quod leges ei concedunt, non poterit eum expellere: nisi fortè conductor ita se gerat, vt locator ad scandalum impediendum teneatur eum expellere. si autem non intendit renuntiare suo iuri, poterit illum *Si iuramento cōfirmata.* ob causas supradictas expellere, etiamsi iuramento illa conuentio fuisset confirmata, quia in pactis non censentur comprehendi casus illi, qui iure sunt excepti; nisi contrahentes intenderint illos comprehendere.

38 *An remissio facienda.* Notandum Tertiò, Quando conductor priuatur re conducta, quia locator illâ eget, vel quia ipsa eget reparatione; condonandam esse pensionem pro rata temporis. quando verò priuatur, quia re abutitur, si quidem possit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum sentiat, facienda etiam est condonatio: si autem non possit sine damno, tenetur conductor illud compensare, quia censetur causa iniusta illius damni. Si autem priuetur ob non solutam pensionem, videtur facienda remissio pro rata; quia si quod damnum inde proueniat, censetur locatori voluntarium: nam nihil est quod ipsum cogat vt conductorem priuet.

DVBITATIO 7.

Vtrum licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusurus ad peccatum mortiferum.

NAVARRVS c. 17. n. 195. in principio, generatim sentire videtur id esse illicitum. Sed vtendum est distinctione, vnde

39 *Si elocator teneatur impedire.* Dico Primò, Id esse illicitum, si vel fiat elocatio in illum finem; vel elocator possit & teneatur peccatum alterius impedire. vt si eloces domum furi, vel latroni, quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuibus: si loces, aut vendas arma ei, qui contracto litigio parat inuadere. Imò in hisce duobus casibus, locans censetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad restitutionem damni secuti: si loces domum meretricibus vel vsurarijs, qui alibi domum commodam non inuenirent; idq; eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti.

40 *Si nō teneatur impedire.* Dico Secundò, Si locatio fiat ob finem indifferentem, (v.g. ad cōmodandum duntaxat de habitatione) & locator non possit, aut non teneatur impedire illa peccata, quæ ibi committentur, non peccat talibus elocando, seposito scandalo. ita tandem sentit Nauarrus suprà, citans Maiorem, & totius orbis consuetudinem. ratio est, quia illa elocatio per se est indifferens; nec vitiatur malo fine, aut vlla praua circumstantia. Vnde sequitur non esse peccatum (si aliàs absit scandalum) elocare domum meretrici; si vel multæ aliæ domus æquè commodæ non sint ei defuturæ; vel si expedit vrbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non possum vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum de vsurarijs. Confirmatur; quia cùm hæc duo hominum genera permittantur in Respub. nullus priuatus tenetur eos eijcere, aut illorum peccata impedire; & consequenter potest quiuis eis domos elocare, & alia necessaria vendere, absque intentione aut cooperatione peccati. Iure tamen Canonico vetitum est, ne quis 41 vsurariis alienigenis domum elocet. vt patet cap. 1. de vsuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis seruari; nam passim à Principibus & Rebuspublicis admittuntur, Episcopis minimè contradicentibus.

DVBITATIO 8.

Quænam conditiones iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

42 *Emphyteuseos conditiones.* RESPONDEO, Varias conditiones posse apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legē, magis quàm vlli alteri; vt patet ex L. 1. & 3. C. de iure emphyteut. Hinc fit, vt in varijs Prouincijs diuersæ admodum sint de hoc contractu leges & consuetudines. Iure tamen communi Cæsareo, potissimùm sequentes (quæ habentur L. 1. 2. & 3. C. de iure emphyteut.) locum habent, nisi aliter inter contrahentes conuenerit.

Prima est, Vt constituatur in rebus immobili-

43 bus & fructiferis; vt in agris, domibus, pascuis, syluis, stagnis, & similibus, quæ cultu & industria possunt fieri meliora. Institutus enim est initio hic contractus ad terras steriles fœcundandas. deinde successu temporis extensus est etiam ad fœcũdas, & ad alia corporalia, quæ fructum vel emolumentum annuum reddunt.

Secunda est, Vt dominium directum & possessio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominũ, qui rem dat in emphyteusim: dominium autẽ vtile eiusdem rei transferatur in emphyteutã. Ius enim, vtrumque dominum vocat.

44 *Præscriptio emphyteusis.* Ex hac conditione sequitur Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directũ, non posse ab emphyteuta præscribi; (vt patet L. Malè, C. de præscriptio. 30. annorũ) quia prior dominus manet in possessione ciuili. etsi enim emphyteuta vellet illos incipere possidere tanquã suos; quamdiu tamen non eijcit dominũ, manet dominus in possessione: atqui cõtra possidentem ciuiliter nõ est præscriptio, cùm hæc ipsa possessio ad præscriptionẽ sit sufficiens. vt dictũ est suprà ca. 6. dub. 2. vide Syluestrũ v. Emphyteusis, n. 19. potest tamen emphyteuta contra dominum directum præscribere dominium vtile & ius emphyteuticũ; quia hoc, nomine suo possidet: idque tempore 30. annorum contra secularem; 40. contra Ecclesiã priuatam; 100. contra Ecclesiam Romanam, iuxta dicta cap. 6. dub. 8. & 11.

Secundò Sequitur, Laicum habentẽ agros Ecclesiæ in Emphyteusim, teneri ex illis soluere tributa, quæ laicis imponuntur; quia dominium vtile, ratione cuius tributum debetur, non est Ecclesiæ, sed laici.

Tertiò Sequitur, Emphyteutã posse rem illam alteri donare, locare, vendere, & dare in emphyteusim quandam secundariam; quia est res ipsius quoad ius & dominium vtile. itaque potest illam secundum illud ius in alium transferre; modò tamen id faciat absque domini directi incommodo, & vt iura præscribunt. Syluester num. 20. Simili modo vsusfructus quiuis vendi & elocari potest, vt dictum est cap. 3. dub. 6. emphyteusis autem est quidam vsusfructus.

45 *Solutio pensionis.* Tertia conditio est, Vt emphyteuta teneatur ad certam pensionem quotannis soluendam. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinariè minorem esse, quàm fructus detractis expensis valeant. nihil tamen vetat quin possit illis esse adæquata, sicut in locatione. Secũdò, Eam solui posse vel in pecunia, vel in fructibus, prout fuerit cõuentum.

Quarta est, Vt si hanc pensionem intra certum tempus nõ soluerit, amittat rem emphyteuticam, cum omnibus meliorationibus & emponematibus, seu operibus, quæ in ea fecit, eaque redeat ad priorem dominum, & dominium vtile consolidetur cum directo. est communis sententia DD. & colligitur L. 2. & 3. C. De Iure emphyteut.

46 Vbi Notandum Primò, Si emphyteusis sit ecclesiastica, (id est, si res, quæ data est in emphyteusim, sit res Ecclesiæ, vel pij loci) tunc si per duos annos non soluerit pensionem constitutam, amittit eam; nisi celeri satisfactione sibi consulere studuerit, moramque purgauerit. Ita habetur cap. Potuit, de locato & conducto. Si verò sit emphyteusis communis, seu secularis; requiritur vt triennio non soluerit; Sed non conceditur moræ purgatio per celerem satisfactionem: sicut elapso biennio in emphyteusi ecclesiastica. Syluester v. Emphyteusis n. 9. Vt autem tunc res censeatur cõmissa, non requiritur vt debitor fuerit interpellatus de pensione soluenda; quia dies ipsa interpellat pro creditore; aut vt sententia Iudicis interueniat; quia ipso iure cadit in commissum. Non tamẽ tenetur se illa spoliare, antequam dominus directus declaret, se velle pœnam illam commissi mandare executioni; vt docet Clarus q. 9. & Syluester nu. 7. post tamen illam declarationem, tenetur cedere; sicut fit in pœna conuentionali; (ad hoc enim tacitè se obligauit ex vi contractus) nisi iure possit excipere, opponendo aliquid, cur in commissum non videatur cecidisse. Verius autem est pœnam non esse retrotrahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commissum; (quia censetur solùm cecidisse sub conditione si dominus directus declarauerit se ita velle) sed tantùm incipiendam à tempore, quo dominus voluntatẽ suam declarauerit. deinde quia pœna non retrotrahitur, nisi vbi id lege est statutum, vel stylo fori receptum. ex natura enim rei, nulla est in pœnis retrotractio.

47 *Si alia pœna adiuncta sit.* Notandũ Secundò, Si præter pœnam cõmissi, apposita sit alia in contractu, v. g. vt si non soluerit, teneatur ad duplum pensionum non solutarum; non potest vtraque simul exigi, sed altera tantùm, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteusis q. 8. nu. 12. & alij: quia vtraque simul iuncta, excedit iustam moderationem.

48 *Restitutio in integrum.* Notandum Tertiò, Si Ecclesia, vel pius locus rem secularis in emphyteusim acceperit, & Rector loci ex negligentia pensionem intra tempus constitutum non soluerit, cadit in commissum, sicut quiuis priuatus; tamen conceditur ei restitutio in integrum, sicut minori; ne negligentia Prælati tantò sit ei detrimento; iuxta ea, quæ dicta sunt c. 17. dubit. vltima. Idem dicẽdum quando emphyteuta ex ignorantia non soluit pensionem, (vt si ignorabat rem esse emphyteuticã) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Syluester num. 10. & Clarus q. 8. nu. 9.

49 *Si res pereat.* Quinta cõditio est, Vt si res sine culpa emphyteutæ omnino pereat, aut absq; spe recuperãdi occupetur à mari vel ab hoste; emphyteuta liberetur à solutione pensionis: nisi obligauerit se ad casus fortuitos. Ita habetur L. 1. C. de iure emphyt. estq; communis sententia DD. ratio est; quia res emphyteutica perit proprietario. si tamẽ aliqua pars rei supersit, tenetur ad integram pensionẽ; vt ex eadem lege colligitur. ratio est; quia pensio soluitur potiùs in recognitionem dominij directi, quàm ad compensandos fructus, vt inquit Clarus q. 8. nu. 8. Si tamen pensio esset magna, ita vt ferè respõderet fructibus; tunc ex æquitate esset remissio facienda pro rata. similiter si pensio solueretur ad mensuram rei fructiferæ: vt si pro singulis iugeribus solueretur vnus aureus, & ex viginti iugeribus perirent 10. solùm esset obligandus ad pensionem decem aureorum; Ita Iulius Clarus suprà: idque potiùs ex æquitate, quàm ex rigore iuris. Ratione autem sterilitatis dicunt Doctores nihil de pensione minuendum, 50 (quia emphyteuta manet in possessione rei, & saltem aliquid percipit) nisi fortè pensio sit magna: tunc enim æquitatem postulare remissionem.

nem. Ratione autem belli, si res coli non potuit, dicunt esse faciendam remissionem. vide Clarum suprà nu. 7. & 8. Sed hæc omnia potiùs pendent ex quadam æquitate, & iudicio τῆς ἐπιεικείας, quàm ex iuris dispositione.

51 *Si deterior efficiatur.* Sexta est, Vt si rem notabiliter deteriorē reddat, eam amittat, eique possit auferri. Vbi Nota, ita expressè statutum esse de emphyteusi ecclesiastica, Authent. Qui rem, C. de sacrosanctis Ecclesiis. & Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteusim secularem. Ratio est; quia cùm emphyteusis instituta sit ad rē meliorandam, meritò ea priuari potest, si reddiderit deteriorem: vt si arbores inciderit, si vineam nō putauerit, vt notat Syluester v. Emphyt. nu. 11. & Clarus qu. 26.

52 *Si eam vēdat.* Septima est, Vt emphyteuta ius emphyteuticū & melioramenta à se facta non vendat, nisi domino directo ante admonito, vt ipse ante alios emere possit, si velit: quòd si contra fecerit, totum sit commissum, & redeat ad dominum directum. colligitur ex L. 3. C. de iure emphyteut. & ca. Potuit, de locato, estq; cōmunis sententia DD.

53 *Requiritur traditio.* Vbi Nota Primò, Si emphyteuta hæc vendat quidem, sed nō tradat, nisi domino ante interrogato an ipse eodem pretio emere velit, nō cadere in commissum, vt rectè notat Syluester nu. 11. & Clarus q. 13. nu. 3. ratio est; quia ante traditionem venditio non est omnino perfecta: dominium enim non est translatum. vnde res nō censetur adhuc alienata, quod tamē lex requirit. Idem dicendum, si solùm sub hac conditione (si dominus directus emere nolet) vendat & tradat: quia ipse contractus venditionis non est perfectus; vt patet ex dictis cap. 21. dubit. 1.

54 Nota Secundò, Posse eum illa donare, domino non interrogato; hoc enim iure non est prohibitum. non tamen potest donatarium inuestire seu in possessionē immittere; (alioquin suo iure excideret) sed debet rogare dominum directū, vt id faciat; qui non tenetur id facere, nisi sit persona idonea, (à qua facilè possit obtineri solutio pēsionis) & solēni stipulatione promittat, se annuam pensionem soluturū. Ita Syluester nu. 23. ex Baldo. Simili modo potest eam legare, permutare, & oppignerare; vt idem docet n. 24. ex eodē Baldo. si tamen sit res Ecclesiæ, non potest oppignerari. per Authēt. Hoc ius, &, Qui rē, C. de sacros. Eccl.

55 *Duo menses ad deliberandum.* Nota Tertiò, Postquam significauerit domino directo pretium, quod ab alijs pro iure emphyteuseos, & melioramētis offertur, domino cōcedi duos menses ad deliberandū; post quos, si eo pretio non acceptauerit, potest emphyteuta aliis liberè, eodē vel maiori pretio vendere, modò non sint personæ iure prohibitæ. patet ex L. 3. C. de iure emphyt. & cap. Potuit. Idem tēpus conceditur ei, vt deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inuestire; vt docent communiter DD.

56 *Locatio ad decēnium.* Nota Quartò, Emphyteutam non posse rem locare alteri ad decennium, vel vltra, domino minimè requisito; (nisi alicubi sit contraria consuetudo) posse tamē ad breuius tempus. Ita Clarus qu. 19. ratio est; quia locatio ad decennium vel vltra, est vera alienatio rei, quoad dominiū vtile, pro pretio; vt dictū est dub. 1. non potest autē rem alienare pretio, nisi eam domino ante eodem pretio obtulerit, vt patet L. 3. C. de iure emphyt. Simili modo non potest eam subemphyteuticare, seu alteri dare in emphyteusim, (quod passim dicitur *dare ad libellum*,) domino minimè requisito; idq; ob eandē causam, vt docet Clarus q. 20.

57 *Laudemium.* Octaua conditio est, Vt quoties res venditur, vel donatione aut permutatione alienatur, is, qui eam accipit, soluat domino directo laudemium, idque pro inuestitura, seu possessione, quam ab ipso accipit. vt patet L. 3. C. de iure emphyt. vbi Nota Primò, *laudemium* vocari certā partem pretij, seu æstimationis rei vēditæ, quæ iure communi est quinquagesima, consuetudine verò trigesima. vt docet Syluester ex Hostiensi nu. 28. Nota Secundò, Hoc non deberi quando hæres necessarius accipit rem illam titulo hæreditatis, vel filia titulo dotis, vel quando res redit ad venditorem resoluto contractu, ex pacto de redimendo; vel quando plures hæredes eam inter se diuidunt; vt ostendit Syluester suprà. Hæc ferè iure cōmuni de emphyteusi sunt sancita, de quibus plurima disputāt Iurisperiti; sed inspicienda est locorum cōsuetudo, quæ admodum est varia.

DVBITATIO 9.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

58 *Cōditiones contractus feudalis.* RESPONDEO, Ferè easdem requiri, quæ in emphyteusi, à qua non multùm differt. Nam Primò, Constitui debet in re immobili: vt in regno, Prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò, Dominium directum & possessio ciuilis ipsius rei manet apud dominum; vtile transfertur in vassallum, illudque vassallus ciuiliter & naturaliter possidet. Tertiò, Non tenetur ad vllam pensionem; (si est feudum purum) sed loco pensionis debet obsequium, idque tantùm, quando de hoc interpellabitur. Quartò, Si obsequium constitutum non præstiterit, amittit feudum; sicut emphyteuta non soluens pensionem. Quintò, Sine domini voluntate illud alienare non potest, alioquin amittitur. Sextò, A domino debet inuestiri & mitti in possessionem; & tunc iurare domino fidelitatem. Septimò, Non potest sine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere sine domini voluntate. vide plura apud Syluestrū & Iulium Clarū v. Feudum & alios: nam variæ sunt locorum cōsuetudines, & varia feudorū genera.

DVBITATIO 10.

Vtrum res Ecclesiæ possint in feudum, vel emphyteusim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.

59 *Si antea in feudū datæ.* RESP. Et Dico Primò, Si res illæ proximè ante datæ fuerant in feudum vel emphyteusim, possunt iterum sic dari; idque absque solemnitate, quam Ius Canonicum præscribit: modò tamen id fiat ad Ecclesiæ euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesiæ incorporentur, id est, eius vsibus à Prælato applicentur. est communis sententia DD. vt refert Clarus, de emphyteusi q. 6. & de feudo q. 13. & Couar. lib. 2. varia. ca. 17. nu. 4. Ratio est; quia id non censetur noua alienatio; (quæ iure prohibetur) sed continuatio alienationis ante factæ.

60 Dico Secundò, Si res Ecclesiæ antea non fuerant sic traditæ, vel si post traditionem expirante contractu fuerant rursus quoad fructus, Ecclesiæ incorporatæ; nō possunt de nouo dari in feudum vel emphyteusim, vel alia ratione alienari, nisi ex iusta causa, & seruatis solemnitatibus iure præscriptis. est etiam communis Doctorum. Probatur Primò, Ex cap. Nulli, de rebus Eccles. aliena. vel non alienandis, Vbi dicitur: *Nulli liceat alienare rem Ecclesiæ suæ immobilem, siue agrum, siue rusticum mancipium: neque specialis hypotheca titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem,* (aliàs conductionem, nempe ad longum tempus) *donationē, venditionem, permutationē & emphyteuticum perpetuum contractum,* Secundò, Probatur Extrauag. Ambitiosæ, titulo de emptione & vēditione. vbi Paulus II. *Prohibet omnem bonorum ecclesiasticorum, immobilium & mobilium pretiosorum, quæ seruando seruari possunt, alienationem, omneq; pactum, per quod dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem & conductionem vltra triennium, infeudationem & contractum emphyteuticum; præterquam in casibus iure expressis. & omnem talem contractum irritum reddit, inflicta excommunicationis sententia ijs, qui contra prædictam prohibitionem alienare præsumpserint.* Tertiò, Probatur ex cap. Sine exceptione, 12. q. 2. *Sine exceptione decernimus* (inquit Leo I.) *ne quis Episcopus de rebus Ecclesiæ suæ quidquam donare, vel commutare, vel vendere audeat, nisi fortè aliquid horum faciat, vt meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum.* & infrà, requirit subscriptionem Clericorum. Idem habetur cap. 1. & 8. de ijs, quæ fiunt à Prælato absque consensu Capituli. Eadem habentur Authent. Hoc Ius porrectum, C. de sacrosanctis Eccles. circa quos Canones

Si non fuerant ante data in feudum.

61 *Extr. Ambitiosæ.*

Alienatio immobiliū & mobiliū pretiosorū.

62 Notandum est Primò, Non solùm res immobiles Ecclesiæ non posse alienari vel impignorari absque præscripta forma; sed neque etiam mobiles, si sint pretiosæ & seruando seruari possint, vt sunt vasa aurea, argentea, gemmæ, casulæ pretiosæ, tapetes; item quæcunque triennio non corrumpuntur, & simul fructificant, vt ouium grex, teste Syluestro, v. Alienatio, nu. 7. Secus de ijs, quæ ipso vsu consumuntur, vt vinum, oleum, frumentum, pecunia: nisi hæc rei immobili cōparandæ, voto, iuramento, vel præcepto Superioris sit destinata. tunc enim inter immobilia numeranda est.

63 Notandum Secundò, Vt valida sit alienatio rei Ecclesiæ immobilis vel mobilis pretiosæ, ex dispositione horū Canonum, duo requiri. Primò, Iustam causam: ea autem est quadruplex, vt docet Syluester v. Alienatio, nu. 2. ex Panormitano. Prima est, Necessitas, cui aliter occurri nequit. Secūda est, Vtilitas manifesta. Tertia est, Pietas, v. g. ad redimendos captiuos, ad succurrendum graui proximorum necessitati. Quarta est, Incommoditas, vt si res sit Ecclesiæ sumptuosa, & parum vtilis. Secundò, Requiritur certa forma, quæ consistit in quatuor.

Solemnitas requisita ad alienationē rei Ecclesiæ.

Quadruplex causa iusta alienandi.

Forma.

Primò, Vt fiat super ea re tractatus, vt inquit Leo: id est, vt in Capitulo discutiatur, allatis vtrinque rationibus, an expediat alienari. sufficit autem vnus tractatus diligens; vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Syluester nu. 10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, sed tantùm per Superiorem & consultores, sufficit tractatus cum consultoribus, iuxta priuilegia Instituti, vt in nostra Societate, vt rectè notauit Molina, disput. 468.

Secundò, Vt Capitulum expressè consentiat, Hic consensus sequitur tractatum, & est eius veluti conclusio. Sufficit autem vt maior pars Capituli præsentis consentiat; vt notat Panormitanus in ca. primū, de ijs, quæ fiunt à Prælatis. n. 5.

Tertiò, Vt Capitulum subscribat. hoc tamen non est necessarium, nisi in vēditione, donatione, & permutatione; vt docet Panormitanus suprà & colligitur ex decreto Leonis, imò iam cōsuetudine receptū est, vt sufficiat subscriptio Notarij.

Quartò, Vt adsit authoritas Superioris: qui in non exemptis est Episcopus; in exemptis autem Prælatus, cui Ecclesia vel Monasterium immediatè pleno iure subest, vt Abbas in Ecclesiis sibi subiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & aliis, qui eorum fruuntur priuilegijs: quòd si Prælatus procul absit, & res non patiatur moram, puto sufficere consensum præsumptum; vt si sit periculum ne ab hæreticis confiscetur: ita Panormitanus in cap. fin. de reb. Eccles. non alien. & Fumus v. Alienatio, nu. 18. Syluester nu. 16.

64 Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauag. Ambitiosæ, etiam præcipi sub grauibus pœnis, *vt non fiat alienatio bonorum Ecclesiæ, Monasterij aut pij loci, inconsulto Romano Pontifice, & si facta fuerit, sit inualida.* quæ dispositio etsi non videatur recepta quoad pœnas; (vt docet Nauarrus c. 27. nu. 149.) tamen id, quod in ea ordinatur, seruatur passim ab Episcopis, & Abbatibus ijs, qui vigore literarum Apostolicarum consecrantur. nam id ipsum in formula iuramēti fidelitatis, quod præstant Summo Pontifici, quando sunt consecrandi, insertum est. In formula enim Episcoporum sub finem sic habetur, *Possessiones verò ad mensam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiæ meæ, inconsulto Romano Pontifice. & si ad aliquam alienationem deuenero, pœnas in quadam super hoc edita constitutione contentas, eo ipso incurrere volo.* Formula Abbatum, qui à Pontifice confirmantur, sic habet, *Possessiones verò ad Monasterium meum pertinentes, non vendam, nec donabo, neque impignorabo, &c.* sicut in priore. Constitutio verò, cuius hic fit mentio, est illa Pauli II. quæ incipit, Ambitiosæ, vbi inter cætera dicitur, *Alienāti verò bona Ecclesiarum, Monasteriorum, locorumq; piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, aut contra præsentis constitutionis tenorem, si Pontificali vel Abbatiali præfulgeat dignitate, ingressus Ecclesiæ sit penitus interdictus. & si per sex menses immediatè sequentes sub interdicto huiusmodi perseuerauerit, à regimine Ecclesiæ vel Monasterij, cui præsidet in spiritalibus & temporalibus, sit eo ipso suspensus.* Deinde inferiores Prælati & Rectores Ecclesiarum sic alienantes, priuantur omnibus beneficiis & officijs, ita vt hæc vacent absque alia declaratione, & liberè possint alijs conferri. Hoc tamen postremum non videtur in eo rigore receptum, vt infrà cap. 29. dubit. 8. dicetur. Porro Legatus à latere non potest dare licentiam alienandi contra prædictum iuramentum, vt docet Syluester v. Alienatio n. 16. in fine, ex Panormitan. &

Ne fiat inconsulto Rom. Pont.

Formula iuramenti Episcoporum & Abbatū

Specula-

Speculatore. & meritò, quia id esset in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obstringit.

Vbi non sit necessaria illa consultatio.

Aduerte tamen, in rebus parui momenti non opus esse hac consultatione. idem dicendum, si alienationem constet esse necessariam; vel si res non patiatur moram, vt docet Panormitanus in cap. Vt super, de reb. Eccl. non alien. sed solùm in rebus maioris momenti, in quibus possit esse aliqua ambiguitas: in his enim duntaxat locum habet consultatio. Pari modo, non est necessaria (sicut nec aliæ supradictæ Iuris solemnitates) in alienatione summæ pecuniariæ ad pium vsum, quantumuis ea magna sit, si ad mensam Prælati pertineat: quia non est res Ecclesiæ, sed Prælati, de qua ad causas pias liberè disponere potest. quòd si Prælatus sit Regularis, etsi non habeat dominium; habet tamen ad causas pias administrationem. vide Syluestrum v. Alienatio. nu. 7.

65 *Renuntiatio legati, &c.*

Petes, Vtrum sine prædicta solemnitate Prælatus validè repudiet legatum vel hæreditatem delatam Ecclesiæ.

RESP. Valde probabilem esse partem affirmantem: quia hæc repudiatio seu renuntiatio, non est alienatio rei Ecclesiæ; sed solùm non acquisitio. illa enim res non pertinet ad Ecclesiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiamsi Prælatus non possit res Ecclesiæ alienare absque forma supradicta, hinc tamen non sequitur, quin possit nolle acceptare quod Ecclesiæ offertur. non enim paria sunt lucra non capere, & quæsita perdere. L. Si sponsus, §. Si maritus, ff. de donat. inter vir. & vxor. de quo vide Syluestrum suprà nu. 18. Potest tamen in hoc euentu Ecclesia implorare beneficium restitutionis in integrum: id enim ei concessum est, quando negligentia vel facilitate Prælati læsa est, non solùm damno accepto, sed etiam lucro amisso, vt docet Glossa cap. Auditis. v. Restituimus, De in integrum restit. vide suprà cap. 17. dubit. 9. Potest etiam agere contra Prælatum; quia ex officio tenebatur rem Ecclesiæ agere, eiusque vtilitatibus consulere. cap. Quicunque, 12. qu. 4.

Addo tamen, contrariam sententiam etiam esse valde probabilem; nimirum talem renuntiationem non valere. etsi enim Ecclesia nondum acquisiuerit dominium rei; tamen acquisiuit Ius ad rem, quo Iure Prælatus per suam renuntiationem non potest eam priuare. de quo videri potest Syluester suprà.

66 *Quo modo possint dari in feudum vel emphyteusim.*

Dico Tertiò, Seruata supradicta forma & posita iusta causa, possunt res ecclesiasticæ validè in emphyteusim & feudũ dari, & specialiter oppignerari. patet ex dictis: quia licitum est eas sic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteusim. Quinimò si alicubi longa consuetudine forma supradicta seruata non sit, non est alienatio censenda inualida; modò consensus eorum, qui ex natura rei debent consentire adfuerit. ratio est, quia cùm forma illa sit iure positiuo humano introducta, potest contraria consuetudine aboleri; etsi aliqui Canonistæ contrarium sentire videantur. Adde, multorum sententia eum, qui aliquid per supradictos contractus, non seruata forma præscripta ab Ecclesia, habet, non teneri in conscientia ad restitutionem, aut rescindere contractum; modò consensus eorum, qui necessariò debebant consentire, in contractu adfuerit; vt docet Syluester ex Antonio de Butrio, & Panormitano verb. Alienatio, nu. 12. & 13. & Nauarrus com. de alien. rerum Eccl. nu. 17. & sequentibus. & ratio illorum est; quia in foro animæ sufficit contractum tenere secundum limites Iuris naturalis seu gentium: ad quod sufficit adesse prædictum consensum. Sed quid de hoc dicendum sit vide suprà cap. 19. dubit. 3.

67 *Elocatio ad vitam.*

Dico Quartò, Res Ecclesiarum non possunt etiam elocari ad vitam, aut ad longum tempus; imò neque vltra triennium. Prior pars est communis DD. teste Couarr. lib. 2. varia. cap. 16. nu. 1. & colligitur apertè ex Clement. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis; vbi Prælato Regulari contra facienti ponitur pœna suspensionis ab officio. Idem colligitur ex cap. Nulli, eodem titulo. Altera pars expressè habetur in constit. Pauli II. suprà citata.

68 *Longũ tempus.*

Notandum autem est, *longum tempus* hìc vocari 10. annorum, & quidquid est vltra. *modicum* seu breue, quod intra decennium, vt notant Couarruuias & Nauarr. suprà. vnde ante Pauli II. extrauag. poterant res Ecclesiæ locari ad nouem annos, non seruata Iuris solemnitate. post tamen illam, non possunt nisi ad triennium. si ad plures annos fiat elocatio, est irrita; vt patet ex verbis illius constitut. nu. 61. adductis. Vbi intellige esse irritam non solùm quoad annos illos, qui triennium superant; sed absolutè quoad omnes, vt docet Couarr. contra multorum sententiam, suprà nu. 5. ratio est, quia ex vi contractus, contrahentes non consentiunt nisi in locationem & conductionem plurium annorum: non enim conductio triennalis ita commoda est, sicut nouennalis; imò potest esse detrimentosa. Si tamen ipsi contrahentes tacitè consentirent in triennium, tunc ex hac parte valeret; quia implicitè esset duplex contractus scilicet in nouennium, & (si hic non subsisteret) in triennium.

Elocatio vltra triennium est irrita absolutè.

69

Aduerte tamen Primò, d. extrau. loqui de rebus, quæ quotannis dant fructum: vnde si aliqua res solùm alternis fructificet, poterit locari ad sexennium; si tertio quoque anno duntaxat, poterit ad nouennium; vt notat Couarr. nu. 6.

Non videri receptam.

Secundò, sicut pœnæ istius extrauag. non sunt receptæ, teste Nauarro cap. 27. nu. 150. ita etiam multis locis hanc dispositionem non esse receptam, vt Couarruuias nu. 6. notat, & Syl. v. Alienatio qu. 13. itaque ibi poterit fieri elocatio ad 9. annos absque forma Iuris supradicta.

Non tamen est tolerabile, quod quibusdam locis fit, vbi beneficiarij prædia Ecclesiæ ad multos annos exigua pensione elocant, ea lege vt statim conductor soluat poculum vini (vt vocant) 1000. florenorum. fraudant enim hoc modo successores, (si fortè interea mori contingat) percipientes partem pensionis successoribus debitam. Vnde tenentur eorum hæredes ad restitutionem ex illa pecunia anticipata, pro numero annorum, qui post mortem beneficiarij supersunt.

70 *Fructus beneficiorum elocari possunt, &c.*

Tertiò, Nõ videri hìc prohiberi, quin fructus beneficiorum & bonorum ecclesiasticorum possint elocari aut vendi in plures annos; (modò ipsi fundi non elocentur) quia hi non sunt res Eccle-

 siæ, sed

siæ, sed priuatorum: & locatio expirat morte locantis, & beneficij amisione. nam conductor nullum acquirit Ius in fundum, sed solùm in fructus ad locatorem pertinentes. Secus est, quando fundus elocatur. hæc enim elocatio ipsum fundum immediatè attingit, & manet, etiamsi locans, beneficium amittat. vide Panorm. in cap. Continebatur, de his, quæ fiunt à Prælatis, nu.7.

71 Petes, An Prælatus successor teneatur stare locatione rei Ecclesiæ, quam eius decessor fecit?

Respondeo, Teneri, si legitimè facta fuit; sicut tutor pupilli, qui alteri tutori succedit, tenetur stare contractibus à suo decessore legitimè factis. secus si non fuerit legitimè facta. vide Couarruuiam lib.2. var. cap.15. sub finem. Si tamen successor deprehendat Ecclesiam enormiter læsam ex illo contractu, poterit vti beneficio restitutionis.

CAPVT XXV.

De contractu Societatis.

Complectitur dubitationes 4.

DVBITATIO I.

Quid sit societas; & quibus modis contrahatur.

1 *Societas.* RESPONDEO & Dico Primò, *Societas* in proposito, est conuentio duorum, pluriúmve, ad conferendum aliquid in vsum vel quæstum communem, contracta. hic contractus perficitur solo consensu exteriùs expresso, absque vlla alia Iuris solemnitate; vt docet Gomezius to.2. cap.5. nu.1. vnde collatio bonorum vel operarum in commune, non est contractus societatis, sed effectus eius.

2 *Quatuor requiruntur ad societatis cōtractū.* Vt autem hæc definitio intelligatur, Notandum est, quatuor potissimùm ad hunc contractum requiri. Primum est, Vt singuli socij aliquid in commune conferant, siue pecuniam, siue operam & industriam, siue instrumenta, (v.g. nauem, equos) siue animalia, siue alia bona, prout conuentum fuerit. nisi enim aliquid præstent, vel cooperentur ad lucrum vel commodum, non possunt eius esse participes; vt qui titulo careant.

3 Secundum, Vt id, quòd à singulis socijs collatum fuerit eo animo vt sit commune, statim cedat in dominium singulorum, ita vt singuli efficiantur domini totius sortis partialiter, seu partiali dominio. colligitur ex L.1. & seq. ff. pro socio. Idem dicendum de ijs, quæ socius nomine communi comparat; non autem quæ nomine proprio, vt docet Couarruuias l.3. varia. c.19. n.1. Dixi, *Eo animo vt sit commune*, quia alioquin non cedet in dominium sociorum; vt patet quando non fit communio in capitali, sed solùm in lucro; vt quando alter pecuniam, alter industriam confert.

Tertium, Vt lucrum & damnum sit commune. colligitur ex ijsdem legibus suprà, & L.1. & sequentibus, C. pro socio.

Quartum, Vt fiat diuisio lucri, secundum proportionem sortis à singulis collatæ, L. Si non fuerint, & L. Verùm, ff. pro socio. hæc tamē tertia & quarta cōditio intelligēda est, nisi aliter expressè fuerit conuentum, & onus, quod præter naturam huius contractus alteri parti imponitur, debitè compensetur. Ex his facilè intelligi potest, quomodo hic contractus differat à cæteris.

4 Dico Secundò, Societatem varijs modis contrahi posse. Primò, Ex parte finis; possunt enim esse varij fines proximi huius contractus. sic aliquando contrahitur ad vsum tantùm; vt quando libri, vel alia supellex, vel pecunia, in vsum & victum communem conferuntur. aliquando ad lucrum tantùm, vt in negotiatione. aliquando ad vtrumque, vt in matrimonio, vbi vir & mulier conferunt bona & operas ad perpetuum conuictum & lucrum. *Varijs modis contrahi potest.*

Secundò, Ex parte materiæ; sic vel contrahitur societas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod celebratur contractu medietatis bonorum. hîc omnia bona, quomodocunque obuenientia, sunt communia, & facto diuortio æqualiter diuidenda. similiter damna sunt cōmunia, præter ea, quæ culpa socij obueniunt, præsertim lata, (hæc enim soli authori sunt imputanda) & ea, quæ socius malè expēdit, v.g. in meretrices & comessationes. Vel contrahitur societas lucrorum duntaxat; vt quando bona hæredum manent indiuisa. hic solùm communicantur lucra ex hæreditate illa prouenientia & damna circa eam absque culpa sociorum obuenientia. Vel denique contrahitur societas certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiationis. vide Syluestrum v. Peculium 2. num.2. Aliquando ita contrahitur societas, vt alter conferat pecuniam, vel gregem animalium, alter industriam & operam necessariam: vel vterque partim pecuniam, partim industriam.

5 Tertiò, Ex parte temporis; alia enim contrahitur ad vitam, alia ad certum tempus, alia vsque ad finem certi negotij. Ad hæredes autem hic contractus non transit, etiamsi expressè conuentum sit vt hæres in eandem societatem succedat. vt patet L. Adeo, L. Verùm, §. Hæredem, ff. pro socio: quia in hoc contractu industria personæ eligitur, vt habetur d.L. Adeo. Si tamen socij iuramento promiserunt se continuaturos contractum cum hærede, valet pactum, & tenentur eum admittere, quidquid aliqui in contrarium senserint. Ratio est, quia iuramentum seruandum est, quando absque salutis dispendio seruari potest: imò eam vim habet, vt contractum iure humano aliàs irritum, reddat in sua specie validum; vt dictum est suprà cap.17. dubitat.7. 6 *Iuramentum.*

DVBITA-

DVBITATIO 2.

Quomodo contractus societatis iniri debeat, quando alter confert sortem, alter operam; & quomodo diuisio in fine facienda.

7 *Primus modus in quo pars lucri est loco mercedis.*

OMissis sententijs DD. qui valde perplexè loquuntur.

Respondeo, Varijs modis iniri posse. Primò, Vt is, qui operas & instrumenta, (v.g. nauem vel currum) præbet, habeat aliquotam partem lucri, quam ipsius opera meretur, & reliquum totum cum sorte pertineat ad eum, qui sortem contulit. Verùm hic potius est conductio operarum, quàm contractus societatis; vt rectè Nauarrus cap. 17. nu. 252. docet. Talem contractum plerumque ineunt mercatores cum suis factoribus. non enim volunt eos admittere in societatem, dum nullam pecuniam conferunt; sed vt diligentiores fiant, dant eis in mercedem partem lucri, quo fit, vt si res bene succedat, longè plus accipiant, quàm opera illa mereatur; si malè, longè minùs. debet enim esse talis pars aliquota, vt tanta sit illis spes accipiendi amplius quàm opera præcisè meretur, quantum est periculum accipiendi minùs: aliàs non est iusta merces.

8 *Secundus modus, in quo est particeps lucri secūdum æstimationē operarum.*

Secundò, Vt is, qui operas confert, admittatur vt verus socius, & solùm sit particeps lucri secundum æstimationem operarum, quasi tantum pecuniæ in societatem contulisset, quanti valent operæ. vt si cōferas 1000. aureos, & opera socij æstimetur 100. aureis; sitque particeps lucri quasi contulisset solùm 100. aureos. Hic contractus, etsi à quibusdam Doctoribus probari videatur, est tamen omnino iniquus. ratio est; quia socius id, quod confert, certò amittit; (perit enim opera illius) tu verò quod confers non amittis; sed manet tibi saluum: vnde est dispar conditio sociorum; quod repugnat contractui societatis; nisi aliunde fiat compensatio. Deinde hoc pacto, socius, qui confert operam, nūquam aliquid lucrabitur, sed certò semper amittet; nisi lucrum sit plusquam 1100. aureorum, quod vix vnquam cōtinget. cùm enim solùm vndecima pars lucri ei sit assignata; nisi hæc excedat 100. aureos, quibus opera eius æstimabatur, nihil habebit supra id, quod contulit. si autem vndecima pars lucri sit infra 100. aureos, necessariò amittet, vt patet. Itaque talis societas ferè est leonina, in qua alter sociorum solum habet damnum, alter solum lucrum; de qua vide L. Qui non fuerit, §. fin. ff. pro socio. *Est iniquus*

9 *Tertius modus, cùm particeps sortis & lucri.*

Tertiò, Vt is, qui operas confert, nō solùm sit particeps lucri, sed etiam sortis, secundum æstimationem operarum; ita vt negotijs peractis, ex tota summa, quæ ex lucro & sorte conflata erit, tantum extrahat, quantum si loco operarum pecuniam æquiualentem contulisset: vt si tu conferas 1000. aureos, socius autem operam valentem 100. aureis; & lucrum sit 500. aureorum, socius extrahet vndecimam partem, non solùm è lucro, sed etiam ex sorte; id est, ex 1000. & 500. aureis. vnde ille habebit 136. aureos & vnam tertiam. tu verò habebis reliquas decem partes. hic contractus est iustus. probatur, quia qui confert operas, nō minùs debet esse particeps tum lucri, tum sortis, quàm qui ponit tantundem pecuniæ. non enim ipsi soli opera perire debet; cùm non minùs conferat ad negotiationem, quam is, qui contulit tantundem pecuniæ: atqui is, qui in casu proposito contulit 100. aureos, extrahit vndecimam partem non solùm lucri, sed etiam sortis: ergo etiam is, qui contulit operam eiusdem æstimationis. Itaque in hoc contractu opera socij æstimanda est pecuniâ; eaque æstimatio sorti addenda, vt fiat veluti vna sors communis, v.g. 1100. aureorum, in qua socius habeat partem vndecimam; perinde ac si tantundem pecuniæ contulisset: vnde postea in diuisione competit ei vndecima pars sortis & lucri, seu totius summæ. Si opera ipsius valebat quanti sors alterius; debetur ei dimidium totius summæ. si erat æqualis tertiæ, quartæ, quintæ, vel sextæ parti pecuniæ; debetur ei tertia, quarta, quinta, vel sexta pars totius summæ, quæ reperietur finitis negotijs. Iuxta hunc modum intellige quæ habet Couarruuias lib. 3. varia. cap. 2. & Nauar. cap. 17. num. 251. etsi non satis clarè explicent an socius operam conferens, debeat esse solùm particeps lucri, an etiam sortis. 10

11 *Si sors pereat.*

Notandum est, quando hoc modo inita est societas, si sors pereat ante præstitam totam operam; socium, qui eam conferre debebat, teneri soluere alteri (cuius sors perijt) partem æstimationis operarum, quæ conferēdæ restabant. sicut enim salua sorte & operâ exhibita, debetur socio conferenti operam certa pars sortis, vt dictum est; ita pereunte sorte, & operâ salua, (id est, nondum exhibita) debetur socio, qui sortem posuit, pars æstimationis operæ restantis, iuxta modum supradictum.

12 *Quartus modus.*

Quartò, Fieri potest pactum, vt is, qui operam confert, non sit particeps sortis, sed tantùm lucri; ita vt si peracta negotiatione nihil supersit præter sortem, nihil habeat. hoc potest esse iustum. Verùm tunc non est comparanda pecuniæ quantitas, quam alter confert, cum pretio operarum, vt in secundo modo: neque est conflanda vna sors ex illa pecunia, & pretio operarum, vt in tertio: sed consideranda sunt ea, quæ vtrique pereunt, & hæc inter se comparanda, vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. nu. 452. Ei igitur, qui pecuniam cōfert, duo pereunt. Primò, Æstimatio periculi, seu pretium assecurationis capitalis, siue illud periculum in se suscipiat, siue alteri persoluat eius pretium: hæc enim paria censentur. Secundò, Perit illi æstimatio lucri, illa pecunia sperati; seu pretium, quo alteri vendi poterat spes lucri illâ pecunia percipiendi, detractis operis & expensis. qui enim exponit 1000. aureos negotiationi, facilè inueniet multos, qui libenter pro lucro sperato dabunt 100. 200. vel 300. aureos, iuxta conditionem mercimonij, operis solutis. itaque hoc totum perit ei, qui sortem confert. *Considerāda quæ vtrique pereunt.* 13

14 Vnde non rectè Sotus lib. 6. qu. 6. ar. 1. docuit, solum pretium periculi sortis hîc esse considerandum, quasi illud solum periret conferenti sortem: nam etiam perit pretium lucri sperati. & sanè si sententia Soti vera esset, is, qui confert decem millia aureorum ad negotiationem valde securam, vbi periculum non æstimatur nisi centum aureis, non posset plus ex lucro accipere, quàm

alter,

alter, qui posuit operam centum aureorũ: etiamsi lucrũ sit quatuor millium aureorum; quod omnino absurdum est, & nusquam vsurpatum, vt rectè Naua. suprà, hanc sententiam refutans, ait: etsi enim pecunia per se sit sterilis; tamen vt subest industriæ alicuius, fit fœcũda, eiusque fœcunditas magni æstimatur. Patet igitur hæc duo perire ei, qui pecuniam confert.

15 Ei verò, qui confert operam, solùm perit æstimatio operæ. hæc igitur inter se sunt comparanda, & secundum horum proportionem lucrum est diuidendum; detracta primùm sorte pro eo, qui illam posuit. vt si contuleris 1000. aureos, quorum periculum æstimetur 100. spes autem lucri, detractis expensis, æstimetur 200. censeris contulisse 300. aureos, qui omnino tibi pereunt; opera verò alterius æstimetur centum: censetur itaque contulisse 100. aureos, qui ipsi pereunt. lucrum autem sit 800. qui operam posuit, habebit quadrantem lucri, nempe 200. quia quartam partem contulit respectu alterius. qui pecuniam posuit, habebit 600. videlicet dodrantem lucri, seu tres quadrantes; quia tres quadrantes contulit respectu alterius. quòd si lucrum sit 400. aureorum tantùm, neuter quidquam lucrabitur, aut amittet; nam vterque solùm accipiet quantum contulit ex eo, quod necessariò periturum erat. Si lucrum sit nullum, vterque amittet, eadem proportione. is enim, qui pecuniam contulit, amittet 300. aureos, videlicet pretium periculi sortis, & pretium lucri sperati. is, qui operam, amittet 100. id est, pretium operæ.

16 *Obiectio.* Dices, Sæpe fit vt etiam sors pereat: ergo hoc etiam est æstimandum, ac proinde ratione huius, debebitur ei amplius ex lucro, quàm dictum est: qui enim præstat operam, nõ potest amittere nisi æstimationem operæ, v.g. 100. aureorum: qui pecuniam confert, potest totam sortem 1000. aureorum amittere.

Responsio. Respondeo, Periculum sortis incertum debet reduci ad certum pretium, quod in casu proposito est centum aureorum, vti supponimus exempli causa; nec alia æstimatio huius periculi est facienda. Nec refert quòd possit amittere 1000. quia hoc periculum non æstimatur nisi 100. quos si alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in potestate enim ipsius est vel subire periculum amittendi mille, vel dando centum, efficere vt mille securos habeat. Itaque ratione periculi non pereunt ei nisi 100. aurei.

17 *Si sors pereat.* Ex his patet, si sors pereat, perire illi, qui illam posuit, nec quidquam ei ab altero compensandum. si verò aliquid supersit, hoc eidem deberi. si præter æstimationem sortis aliquid supersit, id diuidendum secundum proportionem dictam; ita vt vterq; ex eo ea proportione capiat, qua contulit ad id, quod necessariò vtrique periturum erat.

18 *Si opera pluris valeat quàm sors.* Petes, Quid si opera socij pluris valeat quàm pecunia alterius; & tantùm sors sit salua, tenebiturne is, qui illam posuit, socio aliquid compensare? Quidam putant teneri; quia socius certò amittit totam æstimationem operæ, quæ pluris valet quàm sors alterius, quæ non perit necessariò. Sed dicendum est, si contractus initus est secundum hunc quartum modum, nihil teneri ei compensare; quia dominia eorum, quæ conferuntur, non fuerunt communicata; sed manserunt diuisa: (in hoc enim modo contrahendi solùm fit communicatio lucrorum, quæ deducta sorte supersunt) quæque autem res domino suo perit. itaque sicut quando sors longè superat operas, nihil compensare debet qui contulit operas, etsi sors pereat: (quia tota perit ei, qui illam posuit) ita vicissim quando operæ superant sortem, nihil compensare debet qui sortem posuit, etiamsi sola supersit. Nec refert quòd socius certò amittat totam æstimationem operarum, & quòd hæ operę pluris valeant, quàm sors alterius; quia ideo longè amplius lucri capiet, si extiterit.

19 Si autem initus fuit secundum tertium modum, sic debet fieri compensatio; nam totum debet diuidi certa proportione, vt dictum est; eò quòd dominium eorum, quæ conferuntur, fiat commune, tanquam vnius massæ seu sortis, ex diuersorum collatione conflatæ.

20 *Si alter pecuniam, alter operam conferat.* Ex his patet, quid dicendum sit, si alter conferat solùm pecuniam, alter pecuniam & operam: item si vterque conferat pecuniam & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modum, omnia reuocanda sunt ad æstimationem pecuniariam, vnaque summa conflanda, quæ socijs sit communis; & finita negotiatione, diuisio totius, quod inuentum fuerit, facienda secundum proportionem eorum, quæ singuli contulerunt. Iuxta quartum modum, æstimandum est periculum sortis, & spes lucri per talem sortem obtinendi, deductis operis & expensis. Deinde æstimandæ sunt operæ singulorum, & hac æstimatione iuncta cum pretio periculi sortis, & lucri sperati, duæ summæ vtrinque conflandæ, & iuxta harum proportionem facienda est diuisio lucri.

Petes, Vtrùm hi tres modi contrahendi, etiam locum habeant in societate circa greges ouium vel similium animalium?

21 *Societas circa greges.* Respondeo Habere. De Primo patet; quia potest alicui tradi grex 100. ouium, vt eas pascat pro dimidia parte fructuum; (id est, fœtus, lanę, lactis) siue illi copiosi fuerint, siue exigui. Secundò probatur; quia potest iniri æstimatio pasturæ & ipsius gregis, vt ex vtroque confletur vna res cõmunis: & finita pastura aliquot annorum, fiat diuisio totius, iuxta æstimationẽ eorum, quæ singuli cõtulerunt. Tertiò probatur; quia periculũ gregis, & spes lucri ex eo percipiendi, possunt æstimari ex vna parte; (hæc enim pereunt ei, qui gregem tradit) & cura pascendi ex altera parte; (hæc enim perit ei, qui gregem suscipit) & iuxta horum proportionem, poterit fieri diuisio fructuum.

DVBITATIO 3.

Vtrum in societate licitum sit pactum cum socijs, vt saluam præstent sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

22 *Caietani sententia.* CAIETANVS tom. 1. opusc. vltimo, responsione vndecima, putat formam hanc contractus, quam ei proposuerat Conradus, esse illicitam; Petrus consignat centum florenos apud Paulum mercatorem, vt ei pro parte lucri, capitali saluo, assignet per annum quinque florenos, *Contractus triplex cum mercatore.* residuo lucri sibi reseruato. Primò, quia est contractus

tractus societatis, in qua socius obligatur ad assecurandum capitale, cùm nihil ei pro hac assecuratione detur; & ad reddendum certum lucrum, cùm tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium, quod exigitur à socio. Secundò, Quia nõ est licitum illos tres cõtractus simul cum vno eodemque celebrare, etiamsi in singulis daretur iustum pretium: non enim licitum est in contractibus obligare & grauare alterum vltra naturam contractus: sicut dum quis dat mutuum, non est licitum obligare mutuatarium ad remutuandum. Pari modo, qui contrahit societatem cum aliquo, non potest eum obligare ad contractum assecurandi capitale, & emendi lucrum incertum certo pretio; nisi alter id ipsum cupiat, sic vt fiat communi consensu & condicto. Addit tamen Caietanus posse hæc pacta cum eodem fieri successiuè; modò in singulis seruetur æqualitas.

23 *Sententia Soti.* Sotus verò lib. 6. qu. 6. ar. 2. & quidam alij putant hæc pacta esse illicita, siue simul fiant, siue successiuè. ratio præcipua est, quia qui ita pecuniam suam tradit, vt periculum eius transferat in accipientem, censetur eam dare mutuo, non ad societatem: atqui ex mutuo non potest peti lucrum: ergo talis contractus est iniustus. Maior probatur, quia dum transfert periculum in socium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in socium. is enim est dominus, cui res perit: cuius signum est, quòd illâ pecunia possit emere prædium, vel dotare filiam.

24 *Esse hæc pacta licita.* Respondeo, Hæc pacta in societatis contractu esse licita, siue simul fiant cum socijs, siue successiuè, modò seruetur arbitrio prudentis æqualitas. est communior sententia DD. Tenet Maior in 4. d. 15. qu. 48. & 49. Angelus v. Societas, §. 7. Sylu. Societas 1. q. 2. Nauar. c. 17. nu. 254. Couarr. l. 3. variar. c. 2. nu. 4. & scriptores huius temporis. Probatur Primò contra Sotum; quia ista pacta possunt iniri cum diuersis, vt fatetur Sotus: possum enim cum Paulo mercatore inire contractum societatis conferendo 1000. aureos. deinde contractum assecurationis cum Petro, vt præstet periculum sortis, relinquendo ei tertiam vel quartam partem lucri incerti. Denique contractum venditionis lucri incerti cum Ioanne, vt pro reliquis partibus lucri sperati, certum aliquid mihi soluat. cur ergo non possint fieri cum eodem? quæ enim inita cum diuersis iusta sunt, etiam cum eodem iusta sunt; iustitia enim consistit in æqualitate rei ad rem; non in habitudine ad personam, seu subiectum.

25 *Non amitti dominium sortis.* Neque verum est quod ait Sotus, amitti dominium pecuniæ, & fieri mutuum, si cum eodem, cui illa traditur, pactum assecurationis ineatur; non enim magis amittis dominium, quàm si cum tertio hoc pactum inires, cuius signum est: Primò, Quòd mercator non possit illam in alios vsus, quàm in mercaturam impendere: sin aliter fecerit, iniuriam tibi facit, & tenetur quanti tua interest fuisse mercimonio impensam. vnde verum non est, quòd illâ pecunia possit emere prædium, vel dotare filiam; (quia non est ei data nisi ad mercaturæ societatẽ, vti suppono,) nisi id faciat cum intentione eius loco mox aliam supponendi: quo modo etiam deposito vti licet, cuius tamen dominium nõ amittitur. Secundò, Quòd tu (si mercatorem illum contingat non esse soluendo) ante omnes, qui habent in bonis eius hypothecam, possis pecuniam tuam extrahere. Tertiò, Quòd si illa pecunia surrepta fuerit, possis eã vindicare actione in rem: quæ omnia sunt aperta indicia retenti dominij, saltem partialis, nec locum habent in mutuo. vnde patet, fundamenmentum Soti non esse verum. Confirmantur hæc omnia, quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec desinunt esse contractus locati aut commodati, etiamsi conductor & commodatarius suscipiat in se periculum rei: ergo nec in societate.

26 Secundò, Probatur contra Caietanum. hæc pacta possunt fieri successiuè cum eodem: ergo etiam simul. Antecedens fatetur Caietanus, & per se patet: sunt enim pacta iusta. primum enim est pactum societatis. secundum est assecurationis sortis. tertium est venditionis lucri incerti maioris, pro certo pretio minore. Consequentia patet, quia simul vel successiuè fieri, non mutat iustitiam pactorum, modò semper seruetur æqualitas. quæ enim seorsim iusta sunt, etiam simul sumpta iusta sunt: quamuis si successiuè fiant, minor videatur esse species mutui, aut præsumptio fraudis vsurariæ. sed hæc etiam satis vitatur, dum simul fiunt, modò exprimatur eam dari in societatem negotiandi; & nos hîc loquimur de ipsa rei veritate, nõ de externa specie.

27 *Nõ obligatur vltra naturã contractus.* Neque verum est, dum hæc pacta simul fiunt, obligari mercatorem ex contractu societatis ad aliquid vltra naturam contractus. qui enim pecuniam ei tradit, non obligat illum ad eam assecurandam ex nudo pacto societatis; sed ex alio pacto, (in quo exhibetur iusta compensatio) sine quo non vult inire pactum societatis: liberum enim cuique est nolle inire vnum contractum sine alio; v. g. contractum venditionis, sine contractu redimendi: contractum mutui in vna specie, sine contractu mutui in alia specie; vt patet ex dictis cap. 20. dubit. 8. & 9. Pari igitur modo, potest quis nolle inire contractum societatis, sine contractu assecurationis sortis & venditionis lucri incerti maioris, pro minore certo: habet enim iustam causam id faciendi.

28 *Pretiũ assecurationis.* Accedit, quòd mercatores ipsi sic malint, quàm aliter: maius enim lucrum sic percipiunt. assecurationem enim sortis sæpe non magni æstimant; quia norunt eam securè impendere: vel si exponunt eam periculis, & res malè cesserit, cogitant se non fore soluendo; ac proinde socium fore damni participem, quod crebrò fieri videmus. multi enim, qui hoc modo cum mercatoribus agunt, non obstante omni pacto assecurationis, vnà cum mercatoribus euertuntur fortunis: quod signum est illam assecurationem non esse valde securam; & consequenter minoris pretij. lucrum autem incertum, quod illis offertur, libenter certo pretio redimunt; quia sperant se multò plus lucraturos: & tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum, inter eos sunt creberrimæ.

29 Ex his patet, contractum illum supradictum, quẽ Conradus proposuit Caietano, eã forma, qua proponitur, non esse iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. Neque verum est pro assecuratione nihil dari; quia datur pro eã pars lu-

pars lucri incerti; quæ iudicio prudentis,spectatis circumstantijs censeatur illi æquiualere. pro reliquo lucri incerti maioris,exigitur aliquid certi,quod minus sit,quod iudicio prudentis spectata conditione negotiationis & reliquis circumstantijs, censeatur spei illius æquiualens; vel certè non pluris æstimetur.

30 Nec obstat, quòd fortè tertius nollet illud lucrum incertum eo pretio certo emere; tum quia contrarium sæpe est verum: tum quia id prouenit ex eo, quòd tertius non possit certò scire, quantum lucri prouenerit. nam. potest ei fraus magna fieri, cùm non sit conscius eorum, quæ geruntur. secus est de socijs.

Petes, Vtrùm hi contractus debeant semper expressè fieri?

31 *An debeant fieri expressè.* Respondeo, Id non esse necessarium; vt rectè Nauarrus suprà ex Maiore: sufficit enim vt contrahentes, implicitè illos intendant per vnicum contractum expressum, modò seruetur æqualitas; ita vt per tres expressos contractus, iustè ad id,quòd ex vnico quæritur,possit perueniri. idem enim operatur consensus implicitus & expressus: *Forma compendiosa.* vnde potest quis vti hac forma cū mercatore; confero 1000. ad societatem, vt quotannis soluas 5. vel 6. salua sorte, eo modo, quo Doctores docent id esse licitum. satis enim per hoc indicantur isti contractus; satisque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præstandæ sortis, & soluendæ certæ pensionis. quò autem negotiatio est magis lucrosa, eò plus exigi potest. vnde si campsori detur vel negotianti apud Indos, nō damnarem, etiamsi 8. vel 10. in 100. exigantur.

32 *Debent esse intenti.* Notandum tamen est Primò, Necessarium esse vt hi contractus saltem implicitè intendantur, iuxta aliquem istorum modorum, quos suprà cap.20. dub.11. & 12. explicuimus; quia requiritur iustus titulus exigendi certum lucrum vltra sortem. nullus autem apparet præter contractus prædictos: (nisi quis fortè intendat emere censum vtrinque redimibilem, de quo modò non agimus) vnde si quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad restitutionem. similiter si putet mercatorem non velle vti ea pecunia aut alia eius loco, ad negotiationem: quia tunc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti, non habent locum. itaque censetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid supra sortem, quod est illicitum. Si tamen bona fide dedisset, putans illum velle vti ad negotiationem, posset exigere pretium conuentum; quia contractum ex parte sua bona fide impleuit; ac proinde potest alterum cogere vt etiam impleat, aut soluat quanti sua intererat ipsum pacta conuenta præstitisse.

33 *Circa greges.* Notandum Secundò, Hoc pactum assecurationis etiam esse licitum in societate circa greges animalium. potest enim tradi grex 100. ouium pascendus, ea lege vt pastor præstet illum saluum, supplendo si quid etiam fortuitò perierit; & præterea quotannis soluat aliquid certi pro fructibus. vt tamen hic contractus sit iustus, necesse est vt spes fructuum ex illo grege sit tanta, vt iudicio prudentis æquiualeat oneribus, quæ pastori imponuntur; nempe obligationi præstandi integrum numerum, & soluendi quotannis certam pensionem.

DVBITATIO 4.

Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non.

34 RESPONDEO Primò, Si quid hac de re inter eos iusta pactione est conuentum, id est seruandum. Secundò, Si nihil est conuentum, seruanda est consuetudo loci; nam contractus censentur celebrati secundum consuetudinem loci, quando aliud non est expressum.

35 *Regula generalis.* Tertiò, Si non constet de aliqua recepta consuetudine loci, qua res possit decidi, sequenda est hæc regula; Vt impendia & damna, quæ causa negotiorum societatis sunt accepta, sint communia; vt si ad merces coëmendas profectus, in latrones incideris, pecuniamque tuam, vel res alias perdideris; si tu vel serui tui ab ijs fuerunt vulnerati, & impensæ in medicos sint factæ. Ita habemus L. Cum duobus, §. Venit, ff. pro socio. Similiter si captus ab hoste, te redemeris. Vtrū autem expensis itinerum detrahendum sit quod domi manens insumpsisses, dubium est. Syluester nu.12. ex Baldo & alijs affirmat. Nauarrus ca.17. nu.283. negat; nisi contrarium sit deductum in pactum. Vtrumque est probabile. Sententia tamen Nauarri est cōformior Iuri & praxi. Ad expensas etiam pertinet, si quid de suo socius impendit ad conseruationem mercium communium, ne perirent vel deteriores redderentur.

36 Vtrùm autem ex iustitia teneatur de suo ad hoc impendere, quærunt aliqui. Dicendum est teneri, si alia ratione non possit damnum commune auertere. ratio est; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quisque proprijs adhibere solet: atqui ad res suas conseruandas quisque de suo impēdit: ergo idem præstare debet ad conseruationem rerum communium. Confirmatur, quia talis tenetur petere mutuum, si aliter non potest damnum commune auertere: ergo si id nolit, vel non possit ab alijs petere, tenetur accipere à seipso nomine societatis. Ita Molina disput.418.

37 *Si culpa tua vel odio tui damnū illatum sit.* Aduerte tamen, si aliquid damni eueniat culpa socij, illud non fore commune: vt si res furto sint ablatæ defectu debitæ custodiæ, vt patet L.cit. tenetur autem non ad exactissimam diligentiam; sed ad talem, qualem rebus proprijs adhibere solet. vt habetur L. Socius, ff. pro socio. vel potiùs qualem socij communiter præstare solent. Pari modo, si priuato tui odio vel amore damnum vel commodum tibi quis adferat, etiamsi societas sit eius occasio, non erit commune: vt si inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiscentem vulnerauerit: si absentem amicus hæredem non scripserit. vide Syluestrum, Societas 1. num.9.

Denique si alter sociorum prodigè administret ex lucris, tenetur alteri compensare. Vnde sequitur in contractu societatis inter maritum & vxorem, vbi lucra sunt communia, si maritus, cui commissa est administratio, prodigè agat; soluto matrimonio, illius hæredes teneri vxori: quia prodiga administratio, non est administratio, sed profusio: & aliàs, hoc ipso, quo lucra aliqua extant, dimidia pars est vxoris; sicut in alio societatis contractu, ad commune lucrum inito.

quare

quare tenetur sicut socius, cui concessa administratio ad bonum commune. Vnde in hoc casu, vxor, si alia ratio sibi consulendi non suppetat, poterit vti occulta compensatione, quantum ex prodigè donatis, vel consumptis à marito ad eam pertinebat; vt rectè Petrus Nauar. lib.3. de restitut. cap.1. n.114.

Contrarium tamen docet Nauar.cap.17.n.155. vbi dicit, maritũ non teneri restituere vxori, quæ de lucris cõmunibus malè impendit. ratio ipsius est; quia, inquit, illa sola, quę tempore diuortij inueniuntur lucrifacta, censentur lucra: reliqua enim, licet pro dimidio lucrifiant vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus bene vel malè administrando, potuerit illa sibi & vxori reuocare. Sed hæc ratio non est solida: Nam reuera vxor habet dominium & possessionem talium bonorum ab initio, quo sunt acquisita, nõ minùs quam maritus, etsi partiale; sicut quando res indiuisa, est communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, nisi administrationis: ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & si maritus malè administret, non potest hoc Iuri vxoris officere, sicut nec in paraphernis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus. *Habet 5. dubitationes.*

DVBITATIO I.

Quid ludus, quid sponsio, & vtrum hi contractus sint liciti.

1 LVdus propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi destinatis. vt colligitur ex D. Thoma 2.2. q.168. ar.2. hic verò accipimus pro *contractu, quo ludentes inter se paciscũtur, vt victori cedat, quod vterq; deposuit.* Itaque ludus propriè est veluti certamen quoddam duorũ, ad animi oblectationem pertinens. *contractus autẽ ludi* est pactũ, vt victori certaminis, res ab vtroq; exposita tribuatur.

Contractus ludi.

2 *Sponsio* est contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contendentes, sibi vicissim aliquid spondent, vt id eius sit, qui veritatem fuerit assecutus.

Sponsio.

3 Vterque contractus iure naturæ est licitus, modò debitæ conditiones adsint. sicut enim in potestate cuiusq; est rem suam alteri donare absolutè; ita etiam transferre in alterum sub aliqua conditione; siue ea fortuita sit, siue ex industria pẽdeat. Vnde non est verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferũ peccatum, vt vult Syluester v. Ludus q.4. & alij, quos ibi citat: nisi affectus lucri sit immoderatus. non tamen erit ob hanc causam peccatũ mortiferum; nisi affectus ille, ex quo procedit, tantus sit, vt quis ex illo paratus sit facere notabilẽ iniuriã proximo, vel aliquod præceptũ sub peccato mortifero obligans violare, vt si amore lucrãdi per ludũ, die festo omittat sacrũ.

Esse Iure naturæ licitos.

4 Aduerte tamen Primò, Quosdam ludos Iure ciuili esse prohibitos, etiam laicis; vt sunt omnes ludi, qui magis fortuna quàm arte reguntur, qui communiter nomine *alearum* significatur in Iure; vt patet L.1. & 3. C: De aleatoribus; vbi etiam quinque duntaxat ludi permittuntur, *cursus, saltus, vibratio quintiana*, (id est, hastiludium absque spiculo) *lucta* & *hippodromius*; & conceditur ditioribus vt in singulas commissiones, vnum solidũ (nummus erat aureus) tantummodo possint deponere. *si in plus lusum fuerit*, (inquit) *neque repetitio detur, & solutum repetatur*. Causa huius prohibitionis est triplex. Prima, quòd ex hoc genere ludi sæpe iræ & blasphemiæ in Deum (cui euentus fortuiti solent assignari) concitetur. Secunda, quòd inter ludentes sæpe oriantur lites & pugnæ. Tertia, quòd facilè tota substantia per illud exhauriatur: vnde fit vt ad furta & latrocinia se conferant. insinuantur hæc d. L. Alearum, suprà. Iure Digestorum etiã prohibitus erat aleæ lusus; præsertim si quis in pecuniam luderet; vt habetur L. Solent, ff. de aleatoribus: vbi tamen permittuntur quinque illi ludi supradicti, virtutis exercendæ causâ. vetitum etiam erat cõmodare illis locum ad ludendum, L.1. ibidem. Ex quibus apparet quãtò meliores fuerint in hac causa mores illius æui quàm huius.

Quidam Iure ciuili prohibiti.

Causa vetandi.

5 Aduerte Secundò, Iure Canonico, Clericis esse prohibitum ludum alearum, vt patet cano.41. Apostolico, *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus alea, atq; ebrietati vacans, aut desinat, aut deponatur.* & can.42. *Subdiaconus, aut cantor, aut lector similia faciens, aut desinat, aut separetur*; (id est communione priuetur) *similiter & Laici*. Et cap. Clerici, de vita & honestate Clericorum, ex Concilio magno Lateran. *Ad aleas & taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint.* Et cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidam Clerico irritatur, quia erat publicus aleator, & vsurarius. Denique Conc. Trid. sess. 22. cap.1. de reform. *Statuit sancta Synodus, vt quæ aliàs à Summis Pontificibus, & à sacris Concilijs de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaq; retinenda; ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus, necnon secularibus negotijs fugiendis sancita fuerunt; eadem in posterũ ijsdem pœnis, vel maioribus, arbitrio Ordinarij imponendis obseruentur, &c.* Ex quibus sequi videtur esse peccatum mortiferum: non quidem si semel, bis, terve Clericus sic luserit; sed si huic ludo vacauerit, id est, crebrò & per lõgum tempus luserit: his enim solis pœnæ imponuntur. Itaque si ad breue tempus recreationis causa, etsi crebrò, sic luserit, non damnandus peccati mortiferi, si absit scandalum; præsertim cùm hoc tempore isti Canones nõ videantur recepti; (nisi quatenus prohibent id fieri cum periculo scandali) neque per Superiores curentur executioni mandari.

Clericis prohibetur.

6 Laicis tamen non est pecocatum mortiferum, nisi alicubi aliqua lex politica, sub graui pœna id prohibens, sit in vigore; quia Iure Canonico non est illis vetitum, nisi canone illo Apostolorum 42. cuius hac in parte obligatio per contrariam consuetudinem iam olim cessauit; sicut & obligatio illius Authent. Iustiniani. vnde id per se in illis non est modò vllum peccatũ; quamuis ratione circumstantiarum plerumque cum peccato fiat.

DVBITATIO 2.

Quæ conditiones requirantur ad iustitiam huius contractus.

7 *Prima conditio.* RESPONDEO, Tres potissimùm requiri. Prima est, Vt ludentes habeant liberam dispositionem rei, quam in ludum deponunt: non enim possunt res alienas, vel quas alienare non possunt, periculo exponere.

Secunda. Secunda est, Vt alter alterum per iniuriam (vt minis, fraude, conuitijs) ad ludum non pertraxerit; quia si ille sic pertractus perdat, alter est ei causa damni per iniuriam, ac proinde tenetur ei ad restitutionem. Ita Caietanus 2.2.q.32.art.7. ad secundum. Gouarr. ad reg. Peccatum, p.2. §.4. nu.7. Sotus lib.4.qu.5.art.2. & alij. adeo vt hæc sententia ferè sit communis DD. vt si simulet se parum peritum, vt alterum alliciat, qui alioquin ludere noluisset; si conuitiis lacessat; ad quæ vitanda alter consensit in ludum, aliàs non consensurus.

8 Aduerte tamen, quosdam putare, dum quis minis vel conuitijs coactus lusit & perdidit, victorem non teneri ad restitutionem. Ita Molina disput. 516. & Franciscus Garçia de contractib. p.2. c.19. Probari potest Primò, Quia talis absolutè voluntariè lusit, & solùm secundum quid inuoluntariè: atqui tale voluntarium est sufficiens ad transferendum dominium; præsertim contractu oneroso: vt patet cùm quis inuitus vẽdit domum suam iusto pretio: ergo, &c.

Si dicas talem contractum posse rescindi, & alterum teneri ad restitutionem: Respondebo id fieri posse, quando ea, quæ commutata sunt, possunt restitui; non autem quando sunt aliquid transiens; sicut hìc, vbi proximè fit commutatio iuris lucrandi cum iure lucrandi; quæ non possunt restitui, quia ipso actu pereunt.

Secundò, Si ille sic inductus vincat, poterit retinere lucrum: ergo etiam inductor poterit, si lucretur: debet enim esse par vtriusque conditio.

Tertiò, Hoc ipso, quo intendis lucrari ab altero, censeris ei concedere liberè ius lucrandi à te: alioquin debebas habere animum restituendi in euentum lucri; nam aliàs non esset æqualitas: ergo non tenetur.

9 *Contrariũ verius.* Hæc sententia est probabilis, Contraria tamen, quæ est communis, videtur verior. Primò, Quia est contractus per iniuriam extortus: ergo ratione iniuriæ tenetur ad restitutionem damni ex illo secuti. Confirmatur, quia abstulit illi libertatem, & arbitrium animi per iniuriam: ergo tenetur illam ei restituere. Secundò, Si per vim cogam te ludere cum tertio & periculo dare rem tuam, tenebor ad restitutionem, si inde damnum tibi proueniat: ergo etiam collusor tenebitur, si te cogat: nam vtrobique eadem est iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractum societatis mercaturæ, tenebor ad restitutionem, si nauis pereat, vel si alia damna accidant; quia sum causa sine qua damnum non incurrisses: ergo similiter hìc. Quartò, Denique non est dubitandum quin collusor teneatur ad restitutionem, si tu non habebas animum lucrandi: atqui animus lucrandi ex contractu, supposita coactione iniusta, non admittit Ius sarciendi damni, si quod fortè ex tali contractu secutum fuerit; nam in potestate ipsius est, contractum confirmare vel rescindere. ergo, &c.

10 *Ad rationes. Voluntariũ mixtum.* Ad Primum, Etsi tale voluntarium mixtum absolutè sufficiens sit ad validum aliquatenus efficiendum contractũ, & ad dominium secuta traditione transferendum; tamen si illud vi vel fraude fuit extortum; potes acta rescindere, & rem alienatam recuperare. nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in personam. vt dictum est cap.17. dubit.6. Nec refert, quòd ea, quæ per se primò in contractu ludi commutantur non possint restitui; id enim est per accidens, nempe quia non extant: satis est damnum inde secutum rependi posse; qui enim coactus lusit, non sponte sua, sed metu compulsus, alteri spem lucrandi concessit, & ludum executus est: vnde illi damnum obuenit.

Quomodo debet esse par cõditio ludentium. Ad Secundum, Neganda est consequentia; tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua damnum alteri obuenit; quia debet esse par conditio ludentium, si præcisè contractum ludi spectes: Secus si intercedat iniuria. si enim mihi iniuriam facis in numero punctorum, vel calculorum, non potes lucrari: ego tamen possum. Item debet esse par conditio, nisi alter tacitè iure suo cedat: sicut cùm quis exponit præsentem pecuniam contra creditam: nam qui ludit credito, ei à iure datur potestas non soluendi, & solutum repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriam cogitur; sponte subit hoc onus: vnde sibi ipse imputare debet, si commodum non possit reportare ex ludo.

11 Ad Tertium, Qui compulsus ludit, non liberè, sed coactè dat alteri ius lucrandi; sicut qui coactus init societatem, vel alium contractum: vnde potest reuocare. nec est necesse vt habeat animũ restituendi, si ipsum lucrari contigerit; quia quando quis coactus per iniuriam contractum fecit, est in potestate ipsius postea illum ratificare, vel in irritum reuocare, prout illi commodius fuerit, vt ostensum est cap.17. dub.6.

12 *Importunæ preces.* Importunæ preces, quibus aliquis te ad lusum attraxit, non sufficiunt vt teneatur ad restitutionem, nisi tanta sit importunitas, vt tu malis rem tuam periclitari, quàm tantis molestijs affici; quod rarum est. Iuxta hæc intelligendum, & limitandum quod habet D. Thomas 2.2. q.32. art.7. ad secundum, de trahente ad lusum ex lucri cupiditate.

13 *Ne fraudibus vtantur.* Tertia conditio est, Vt non vtantur fraudibus contra leges ludi; alioquin tenentur tum ad restitutionem eius, quod sic lucrati sunt; tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tantùm tenetur restituere id, quod ab altero accepit; sed etiam quod alter iustè lucraturus erat, nisi fraude impeditus fuisset: quia est huius damni causa iniustè, si tamen erat dubium an esset lucraturus, non tenetur ei rem suam, quam exposuerat, dare; quia in dubio melior est conditio possidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo sic lucratus est, restituere, ob eandem causam; quia in dubio non possum mihi rem alterius attribuere, eò quòd in dubio melior sit conditio prioris

14 prioris domini possidentis. Leges autem ludi sunt, quas vel ipsi ludentes communi consensu inter se statuere, vel si nihil hac de re egerint, quæ eo loco, vel apud eam gentem, cuius more ludere statuerunt, sunt receptæ: nam contractus, nisi aliud exprimatur, censentur celebrari secundum consuetudines loci; quamuis forte alter contrahentium, vel vterque aliquas earum ignoret. Fraudes tamen, seu astutiæ communi consuetudine receptæ, vel in quas expressè aut tacitè ludentes consentiunt, sunt licitæ; nec reddunt obnoxium restitutioni: vt si quis aduertens se certò lucraturum, roget aduersarium, velitne deponere duplum: aut si videat errantem in numerandis signis, & non moneat: quisque enim suas tantummodo partes agit; neque censetur ludenti prodesse, quod per negligētiam non aduertit. hoc tamen non est vniuersè verum, sed tantùm vbi consuetudine id est receptum.

15 *Astutia.*

DVBITATIO 3.

Vtrum is, qui ludo vetito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionem.

16 *Sententia DD. antiquorum.*

QVidam Doctores docent, acquisita ludo vetito, nullo modo retineri posse, eò quòd dominium per talem ludum non transferatur; sed esse restituenda vel pauperibus, si victus victorem induxit ad lusum; vel ipsi victo, si illum victor induxit. Ita D. Bonauentura in 4. d. 15. nu. 67. expressè docet de aleatoribus, idemque sentit de omnibus ludis illicitis: nam ratio ipsius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem dist. q. 2. ar. 4. quæstiuncula vlt. ad secundum. Richard. eadem distinct. in fine. Palud. eadē dist. q. 3. art. 5. & alij quidam.

17 *Non esse obnoxia restitutioni.*

RESP. & Dico Primò, Omnino verius esse, acquisita ludo vetito retineri posse, nec esse obnoxia restitutioni ante sentētiam Iudicis iubentis restituere; Est communis sententia Doctorū aliorū, Alexandri Hallensis 4. p. q. 86. mēb. 3. a. 6. Adriani in 4. tracta. de restit. 4. Quia in superioribus. Ioannis Medinæ, C. de restit. qu. 22. Castro l. 2. de lege pœnali, c. 2. Soti l. 4. de Iust. q. 5. art. 2. Couarr. suprà nu. 2. & 3. & aliorum. Idem tenent passim Canonistæ in cap. penult. de vita & honest. Clericorū, teste Couarruuia. Probatur, quia contractus ludi iure naturæ habet vim transferendi dominij: ex eo autem, quòd talis ludus est prohibitus, neque iure naturæ, neque iure positiuo impeditur dominij translatio: ergo acquisita tali ludo, non sunt obnoxia restitutioni. Maior patet ex dubitat. prima. Minor probatur; non enim impeditur iure naturæ; quia etsi contractus aliquis sit prohibitus, vel etiam iure naturæ illicitus, non ideo naturalis ratio dictat esse irritum; vt patet in matrimonio contracto post votum castitatis, vel post sponsalia cum alio inita; in venditione rei, quam Deo vouisti: in promissione facta meretrici pro vsura corporis. aliud enim est, contractum esse illicitum, aliud esse irritum, seu carere vi obligandi; multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta, tenent. Sed neque iure positiuo Cæsareo; (de quo illi Doctores loquuntur) quia ius illud nusquam irritum reddit talis ludi contractum: sic enim habetur L. Alearum, C. de aleatoribus, de quibus maximè posset dubitari. *Nulli liceat in publicis vel priuatis domibus, vel locis ludere, neque in genere, neque in specie: & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio*; (id est, victus non cogatur soluere) *sed solutum reddatur & competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint, vel eorum hæredibus, aut his negligentibus, à patre, aut defensoribus illius ciuitatis, vel recipiat fiscus, non obstante quinquaginta annorum præscriptione.* In græco textu sic habetur; *Victum in alea lusu non posse conueniri, & si soluerit, habere repetitionem tam ipsum, quàm hæredes eius, aduersùs victorem & eius hæredes; idq; perpetuò, etiam post triginta annos.*

18 *Ius Cæsareum.*

Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum; sed solùm concedunt perdenti repetitionē: quod Doctores passim intelligunt de repetitione in Iudicio, vt per sententiam Iudicis recuperetur amissum. vnde inferunt, non sufficere vt repetitio priuatim fiat, aut etiam vt fiat in iudicio, nisi sequatur condemnatio, qua victor iubeatur restituere; ante hanc enim, victorem non teneri. Ita Couarruuias suprà nu. 8. Castro l. 2. de potest. legis pœnal. cap. 2. corol. 3. Medina q. 22. & alij. ratio est, quia hæc lex, qua parte iubet solutum reddi, est pœnalis; ac proinde non obligat ad id præstandum, quod in pœnam statutum est, ante sententiam; vel si non est pœnalis, saltem est dispositiua modi, quo res perdita debet recuperari; sicut cùm concedit restitutionem in integrum contra præscriptionem, vel contractum vtrinque impletum; iuxta ea, quæ diximus suprà cap. 6. dub. 18. & cap. 17. dubitat. 9. quod etiam satis colligi potest ex illis verbis, *Competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint, &c.* vbi solùm conceditur ius repetendi per ministerium Iudicis. Adde, non esse consentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante sententiam: quia rari futuri sunt, qui sponte restituent; & ita conscientiæ hominum implicarentur absque fructu. Denique consuetudine receptum est, vt nemo putet se teneri hæc lucra reddere, nisi per sententiam Iudicis compellatur.

19 *Debet repeti in Iudicio.*

Dices, In græca editione dicitur, *Data super aleæ lusu cautio sit irrita & condici possit*: ergo contractus ludi est irritus, ac proinde solutum debet restitui, etiam ante sententiam.

20 *Cautio interueniens.*

RESP. *Cautionem* distingui ab ipso contractu, ad cuius securitatem datur: vnde etsi cautio sit irrita, non ideo contractus ludi est irritus. dicitur autem irrita *cautio*, quia ex vi ipsius non potest victus cogi ad solutionem: & si quis ex ea coactus fuerit soluere, eò quòd non potuerit probare illam esse datam super aleæ lusu, potest vti occulta compensatione; quia coactus est soluere ex vi cautionis; quæ nullam vim habebat.

21 *Si victor impediat sententiam.*

Petes Primò, Quid si victor impediat ne Iudex illum condemnet ad restitutionem lucrorum, tenebitúrne adhuc restituere?

RESP. Si impediat per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus possit recuperare id, ad quod leges ei ius tribuunt. si autem absque vi vel fraude impediat, non tenebitur; quia vtitur iure suo, ne condemnetur. vt si neget se quidquam ludo lucratum, eò quòd res sit omnino occulta, nec victus habeat vllum testem quo id

quo id probet. cùm enim hîc examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in pœnam criminis; non tenetur fateri, etiamsi sub iuramento rogetur, antequam sit semiplenè probatum per vnum testem omni exceptione maiorem; vt docet Molina disput. 514. Hæc sententia probabilis est. Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim ista lex videtur esse pœnalis, sed dispositiua æqui & boni, ne homines rebus suis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub. incommodo, vt dictum est dubit. 1. sicut illæ leges, quæ certis casibus concedunt in integrum restitutionem. Confirmatur, quia si victor in pœnam delicti condemnaretur ad restitutionem lucri, non deberet fieri restitutio victo, qui fuit particeps delicti, sed fisco; sicut cùm aliquid datum est pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, sed ciuiliter; sicut cùm petitur restitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiamsi res occulta sit.

22 *Si victus nō audet repetere.*

Petes Secundò, Quid si victus non audeat repetere in iudicio, metu dedecoris, poterítne vti occulta compensatione aduersùs victorem?

RESP. Non posse. Ita Castro & Medina suprà. Idem tenet Sotus, etsi dubitanter. in eadem sententia est Adrianus q. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etsi Sotus & Medina contrariam sententiam ei tribuant. ratio est, quia victus non habet ius ad recuperandum amissum, nisi per Iudicis sentētiam: aliud enim ei leges nō concedunt. potest tamen minari accusationem & repetitionem in iudicio; & si victor, vt hoc declinet, restituat ei lucrum, poterit victus illud accipere; modò tamen verè animum haberet in iudicio repetendi; quia tunc tanti valet repetere, quanti est id, quod

23

accipit vt non repetat. Secus si non habebat animum repetendi, sed solùm fingebat, iuxta Molinam loco cit. Quamuis etiam in hoc casu verius putem, posse accipere; quia habet Ius repetendi: quo iure cedit. vide suprà. c. 17. dub. 6.

DVBITATIO 4.

Vtrum is, qui ludo vetito perdidit, teneatur soluere in foro conscientiæ.

24

QVIDAM Doctores dicunt teneri soluere, quamuis solutū posſit postea in iudicio repetere. Ita Castro & Medina suprà. ratio est, quia iure naturali, quisque tenetur implere promissa.

Nō tenetur soluere, si velit.

Respondeo tamen, iure communi Cæsareo, non teneri soluere quod sic amisit. Ita Adrianus suprà, Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 4. nu. 8. Insinuat Nauarrus c. 20. nu. 17. videtur enim probare sentētiam Adriani & Couarruuiæ.

Probatur Primò, Quia iure Cæsareo sancitur, *vt victus non cogatur soluere*: atqui parum est nō cogi in foro externo, si interim cogitur in foro conscientiæ. deinde cur vult illum non cogi, nisi quia mens eius est, vt non soluat, & rebus suis se non exuat, & victor non fruatur lucro?

Secundò, Ibidem conceditur, vt victus & eius hæredes posſint solutum repetere: atqui hoc ipso videtur concedi, vt non teneatur soluere: cur enim non eximat illum obligatione soluendi, cui concedit ius, si soluerit, repetendi? Confirmatur; quia *qui ad agendum admittitur, est multò magis ad excipiendum admittendus*, vt habetur cap. Qui ad agendum, de reg. Iuris in 6. ergo cùm victo detur actio ad recuperandum pretium solutum, conceditur eidem etiam ius excipiendi contra victorem, vt ei non soluat. quorsum enim per inutiles ambages ducatur, vt rem suam recuperet, cùm ab initio posſit non soluere?

25

Tertiò, In lege græca redditur *irrita omnis cautio data super aleæ lusu*. vult ergo ex aleæ lusu non nasci obligationem soluēdi, cur enim vellet cautionem, quæ contractum confirmet, esse irritam, si ex contractu vellet aliquam obligationē nasci?

Obiectio.

Nec obstat, quòd iure naturæ teneamur promissa liberè facta implere: hoc enim verum est, nisi maior potestas reddat ea irrita, & inualida; aut nisi faciat potestatem non implendi; quod ob iustam causam facere potest. Idem dicendum de quouis alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat propriè irritum; (victor enim potest exigere à victo solutionem rei, quam lucratus est; & cùm ei tradita fuerit, acquirit eius dominium, nec tenetur eam restituere victo ante sententiam: quod est signum, contractum non fuisse irritum) tamen concedit victo potestatem liberandi se & excutiendi obligationem per contractum inductam, si velit. Itaque etsi victor posſit solutionem exigere, tamen non potest eam extorquere, si victus beneficio legis vti volens, nolit soluere.

Lex dat potestatem excutiendi onus soluendi.

26 *Renūtiatio beneficij legis.*

Petes Primò, Quid si vterque renuntiarit beneficio legis, cesseritque iure suo; poterítne victus adhuc denegare solutionem?

Respondeo, Si solùm renuntiauit simplici verbo absque iuramento, poterit non soluere; & si soluerit, repetere: simplex enim cesſio non priuat hominem Iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis. alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & frustratoria. Si verò renuntiauit cum iuramento, iurando se non vsurum beneficio legis, tenetur soluere, & solutum non potest repetere; si tamen de ea re liberè poterat disponere. quia iuramentum de re licita, alteri factum, necessariò est seruandum, vt patet cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. Si iurauit tantùm se soluturum, tenetur quidem soluere, sed poterit solutum repetere; quia nō iurauit se non repetiturum: nisi fortè mens eius fuerit etiam ad hoc se obligare; iuramentum enim secundum mentem iurantis astringit.

27 *An hoc iuramentum posſit relaxari.*

Petes Secundò, Vtrum iste in hoc euentu posſit petere iuramenti relaxationem à Prælato, & tunc non soluere, vel si soluit, repetere? Molina putat tale iuramentum non posse relaxari absq; consensu eius, cui factū est; quia factū est in illius commodum, absque vi & fraude: ac proinde per illud acquisitum est illi ius, quo nō potest spoliari inuitus. Alij verò putant, absolutè relaxari posse, sicut iuramentum de soluendis vsuris. Verùm dicendum est tale iuramentum posse relaxari, si solùm iurauit soluere, seu tradere rem, absq; intentione non repetendi; quia tale iuramentum non confirmat contractum; cùm non excludat priuilegium legis, quo conceditur repetitio. Si autem iurauit soluere, & non repetere, vel saltem ea mens eius fuit, etsi non expresserit; non potest relaxari inuito eo, cui præstitum est; nisi vis aut fraus interuenerit.

Secus

Secus est de iuramento soluendi vsuras: hoc enim est per iniuriam extortum, & vsurarius per hoc nullum Ius acquirit; sed solùm est implẽdum ne Deus videatur fuisse assumptus in testem falsi. vide cap.17.dubit.7.

DVBITATIO 5.

Vtrum per ludum & sponsiones possit lucrari is, qui non potest perdere.

28 *Si alter sit certus lucrandi.* Notandum est, Esse potissimùm dubium in tribus casibus. Primus est, Si alter sit ita peritus ludi, vt moraliter certum sit ipsum lucraturum; aut si ita sit certus de re super qua fit sponsio, vt non possit amittere. Videri possit alicui hos posse lucrari, si nihil simulatè aut fraudulenter agant, quo alios ad ludum vel spõsionem pertrahant, sed simpliciter se offerãt: quod expressè docet Toletus l.5.cap.6. de faciente sponsionem, eademque videtur ratio ludentis; quia non tenetur ex iustitia suam peritiam declarare aduersario ne ille amittat: quisque enim hîc suas partes agit. ille verò suæ temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi se exposuerit, non examinata eius qualitate. 29 Nec obstare videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde pari ratione eum, qui ludit, teneri suam peritiam patefacere: Responderi enim poterit. Primò, Venditorem ad hoc ex iustitia nõ teneri, si emptor id non postulet, sed suo iudicio rem explorare velit; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap.21.dub.11. Secundò, Quidquid sit de venditore, aliam esse rationem in ludo; quia in venditione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij: In ludo verò & sponsionibus, quæritur victoria, vel fortunæ, vel industriæ, vel scientiæ. vnde etiamsi tua industria vel scientia sit maior, non teneris eam aduersario patefacere. satis est vt eam non tegas aliqua simulatione, qua alter decipiatur.

30 Verùm contraria sententia est communis, vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius est, non quod quidam ponunt, quia debet esse par conditio ludentium; (id enim verum non est de paritate industriæ, vel notitiæ; sed de paritate in legibus seruandis, & iure lucrandi, vel perdendi; vnde ad rem non facit) sed quia error, seu dolus dat causam contractui. si enim hic alterius peritiam nosset, nollet suam cum ea committere: at quando error dat causam contractui, hic vel irritus est, vel in irritum reuocari potest; vt ostensum est cap.17.dubit.5.nu.29.& sequent. Vide, si placet, quæ ibi dicta: ex quibus rationi alterius sententiæ responderis.

31 *Si habet animum nõ soluendi.* Secundus casus est, Cùm is, qui ludit, habet animum non soluendi, vel solutum repetendi. Talis non potest lucrari. Primò, Quia decipit aduersarium; (hoc ipso enim, quo exponit rem suam, significat se esse paratum soluere & amittere, si ludo vincatur, cuius tamen contrarium mente gerit) quam deceptionem si aduersarius sciret, nollet ludere. Secundò, Quia debet esse par conditio ludentium; nempe vt vterque eodem modo paratus sit amittere rem depositam, si victus fuerit. qui tamen sincero animo lusit, non cogitans de non soluendo, vel de recuperando amisso, aut habens animum soluendi, & non recuperãdi; potest peracto lusu mutare animum & nolle soluere; vel si soluit, repetere solutum: quia hoc vtrique leges concedunt, & in eo sunt pares. idque locum habet, siue vterque ludat credito, siue vterque præsenti pecunia, siue alter credito, alter præsenti pecunia. sicut enim qui ludit credito, potest postea nolle soluere; ita etiam qui præsenti pecunia ludit, potest repetere solutum. vnde verum non est quod quidam docent, eum, qui ludit credito, non posse lucrari ab eo, qui exponit præsentem pecuniam, nisi iuret se soluturum. satis enim est vt ludẽs credito, bona fide intendat soluere, vtque aduersarius, eius fide sit contentus.

Petes, Quid si ludens credito nõ teneatur soluere, & ludenti pecuniâ numerata non detur repetitio; Vtrum tunc is, qui credito ludit, possit lucrari?

RESP. Posse, si cùm luderet animum habebat soluendi: quia alter censetur cedere iure suo, hoc ipso, quo sciens & volens cum tali ludit, præsentem pecuniam exponens. Talis lex lata est à Carolo V. in Hispania, de qua Couarruuias reg. Peccatũ, p.2.§.4.n.8. & Castro lib.2. de lege pœn.c.2.

32 *Si non possit alienare. Religiosus.* Tertius est, Cùm alter ludentium non potest rem depositam alienare; vt si sit Religiosus vel filiusfamilias. Religiosus absque consensu Superioris non potest quidquam ludo acquirere; quia sine eo nõ potest quidquam in ludum deponere. vnde si lucretur, tenetur ad restitutionem; sicut & ille tenetur, qui ab eo lucratus fuerit. 33 Cum cõsensu tamen Superioris potest lucrari & perdere, etiam notabilem summam; quia est contractus onerosus, qui potest Monasterio esse vtilis. quamuis peccet, res Monasterij sic exponendo: & quidem mortiferè, iuxta Nauarrum cap.20. nu.9. Si tamen contigerit Monasterium grauiter lædi ex ludo, datur ei restitutio in integrum, sicut in alijs contractibus. De pupillo & minore habente curatorem, dictum est suprà cap.17. dubitat.8.

34 *Filiusfamilias.* Filiusfamilias pubertatem ingressus, si habet castrensia vel quasi castrensia, vel alia à parente cõcessa ad animi oblectationem, vel ad liberam administrationem, potest lucrari & perdere; & qui ab eo lucratus fuerit, non tenetur ad restitutionem. si autem solùm habet aduentitia, quorum vsusfructus sit apud parentem, non potest quidem ea exponere in ludum absque parentis consensu; *Aduentitia filiorum.* si tamen fecerit, & perdiderit, probabile est eum, qui lucratus fuerit, non teneri ad restitutionem parenti aut filio, vt docet Molina disp.519. ratio est, quia etsi filius non potuerit dominium horum transferre in alterum; (eò quòd administratio pertineret ad parentem) tamen quia ad ipsum pertinet dominium directum, poterit victor hæc retinere iure retentionis, pro debito, quo filiusfamilias manet illi ex ludo, naturali iure, obstrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum, quo parens censeri possit condonare filio vsumfructum & cedere iure administrandi illa bona. vel quando per filium alia ratione compensari potest. 35 Alioquin si parẽs id, quod amissum est, repeteret, vel constaret ipsum velle sibi restitui, deberet reddi; sed filius teneretur de euictione ex rebus suis quamprimum commodè posset. Nisi fortè ludo vetito amiserit; (tunc enim sicut

 non te-

non tenetur soluere, ita neque compésare si fuerit euictum) vel nisi se posit eximere beneficio restitutionis in integrum, quod minori, si læsus fuerit, competit vsque ad 29. annum completum; vt dictum est suprà c. 17. dub. 8.

36 *Res aliena si deponatur in ludū.* Si filiusfamilias non habet quidquam proprij, sed tantùm aliena, quæ ipse non potest in alium transferre, & aduersarius id nouit, neuter potest lucrari: quia contractus est irritus, cùm vtrinque sit mala fides. Idem dicendum, si quis ludat cum eo, quem scit deponere rem furtiuam. colligitur ex L. Si in emptione, §. Item si emptor, ff. De contrahenda emptione. Si autem aduersarius bona fide putat esse rem ipsius, aut ipsi esse concessam liberam administrationem; tunc vterque potest lucrari, quia contractus est validus propter bonam fidem alterius contrahentium; vt colligi potest ex L. Rem alienam, ff. de contrahenda emptione. vide dicta cap. 20. dubit. 18. vbi tamen victor sciuerit rem, quam lucratus est, esse alienā, tenetur illam curare restitui; sed tunc filiusfamilias tenetur illi de euictione, manetque obligatus ad compensandum.

37 *Dū versatur in aula vel studijs.* Duo tamen hîc sunt Notanda: Alterum est, filiumfamilias, qui à parente sustentatur in aula vel Vniuersitate, posse particulam aliquam summæ sustentationi destinatæ, ludo honesto insumere, nempe 4. vel 5. in centum. vt docet Sotus l. 4. q. 5. ar. 2. & Nauar. cap. 20. nu. 12. ratio est, quia ad alimenta pertinet etiam honesta recreatio, ætati & statui conueniens, & æqualibus passim concessa, sine qua non posset decorè & liberè cum socijs versari. Idem sentit Nauarrus de Religioso, qui versatur in studijs, impensis sui Abbatis, vel in negotijs Monasterij foris; modò tamen id honestæ recreationis causa faciat.

38 *Potest quis plus lucrari quam perdere, & contrà.* Alterum est, Eum, qui solùm quatuor potest deponere in ludum, non posse singulis commissionibus ab vno eodemque lucrari plusquā quatuor; quia debet esse par conditio ludentium: nisi alter sciens conditionem socij, cedat iure suo. potest tamen amplius lucrari, si plures sint, in quos ludit; vt si quatuor ludant, & singuli deponant quatuor, poterit lucrari duodecim. diuersis etiam commissionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari, quàm potest perdere. cùm enim nō possit perdere nisi quatuor, potest lucrifacere centum. ratio est, quia satis est ad singulorum ludorum lucra, vt possit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde, posse etiam deponere quidquid lucratus fuerit; quia parens ad id tacitam facultatem date censetur. vide Nauarrum suprà.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

Constat 6. dubitationibus.

Expositis contractibus, quibus transfertur dominium, dicendum est de quibusdam alijs, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depositi & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid sit depositum, quid commodatum.

1 Respondeo & Dico Primò, *Depositum* vocatur & res ipsa, quæ alicui custodienda traditur, & contractus, quo aliquid traditur custodiendum, vt integrum restituatur; vt colligitur L. 1. ff. Depositi.

2 *Perficitur reipsa.* Dico Secūdò, Contractus hic re ipsa perficitur: nempe dum res traditur à deponente, & suscipitur à depositario: tradere enim vel deponere in domo non sufficit, nisi alter significet se eius custodiam suscipere: nisi fortè ex officio teneatur eam custodire; vt sunt caupones, stabularij, nautæ, & aurigæ; sufficit enim illis vidētibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teste Gomezio to. 2. c. 7. num. 2.

3 *Quæ res deponantur.* Dico Tertiò, Deponi ordinariè solent res mobiles aut se mouentes; non autem immobiles, nisi quando est de aliqua re immobili controuersia: tunc enim deponi solet apud sequestrum, vt custodiatur, & vt fructus eius seruetur ei, qui superior fuerit in lite. vide Syluestrum v. Depositum, nu. 1. Solet autem apud sequestrum fieri depositio, quando neuter litigantium est in possessione rei; aut alter contra iuris ordinem possessionem est ingressus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuastet; & in alijs quibusdam casibus.

4 *Commodatum.* Dico Quartò, *Commodatum* vocatur, tum res ipsa, cuius vsus alteri conceditur; tum contractus, qui nihil est aliud, quàm rei alicuius quoad solum vsum gratuita concessio; vt colligitur §. Item is, Instit. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet esse contractum, qui reipsa perficiatur.

5 *Differt à mutuo.* Dico Quintò, *Commodatum* differt à *mutuo*. quòd per illud non transferatur dominium, sitq; idem numero restituendum, posśitque esse tam rei immobilis, quàm mobilis: nam etiam domum nostram commodamus. mutuum verò, dominium transfert, & diuersum numero restituēdum est, solùmque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel mensura constant, cernitur. *A precario.* à *precario* verò, quòd commodatum sit certi temporis, expresśi, vel impliciti, ante quod nō posśit repeti. Expresśi, vt si commodem tibi librum ad mensem. Impliciti; vt si commodem tibi librum, vt eum transcribas: tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quantum necessarium est ad describendum commodè; L. 3. & 4. ff. commodati. vide Syluestrum v. Commodatum n. 4. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur. si inuito extorqueas, teneris illi de damno secuto. *Precarium* verò est reuocabile ad nutum concedentis.

DVBITATIO 2.

Vtrum depositarius posśit deposito vti.

5 Respondeo Non posse, alioquin censetur furtum committere; & si vsus sit pretio æsti-

tio æstimabilis, (vt est vsus equi, vestis, monilis) tenetur soluere pretium: si tamen putetur dominus illud velle. ratio est, quia vsus rei non est ei concessus, sed tantùm res ipsa, vt eam custodiat. Idem dicendum de pignore; & de commodato, si quis eo aliter vtatur quàm concessum sit; vt docet Couarruuias lib. 3. varia. c. 15. nu. vlt.

6 *Potest vti in tribus euentis.* Aduerte tamen, in tribus casibus posse deposito vti. Primò, Si id illi à deponente est concessum. per hanc enim concessionem, depositum transit in mutuum, vel in cōmodatum, hoc ipso, quo vti cœperit: in mutuum quidem, si est res vsu consumptibilis, vt pecunia, triticum, oleum: in commodatum, si non est vsu consumptibilis. vide Nauar. c. 17. nu. 181. & colligitur ex L. Certi condictio, §. vlt. ff. de rebus creditis.

7 Secundò, Si depositarius bona fide existimet domino id non displicere: tunc enim non peccaret vtendo, nec furti actione teneretur, quamuis postea constaret domino displicuisse, & deberet vsum, domino volente, compensare: quia fur censeri non potest, qui putat se domino non inuito rem contrectare. ita Couarruuias suprà.

8 *Si certus est se posse restituere.* Tertiò, Quando depositum est res vsu consumptibilis, v. g pecunia, triticum, vinum; & depositarius certus est, se, quando depositum repetetur, paratum habiturum tantundem eiusdem mensuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, saltem mortiferū, vti deposito, & illud alienare: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imò hoc cedit in eius commodum: quia etiamsi res casu, vel culpa leuissima depositarij periret, maneret deponenti salua; aliàs ipsi peritura. Ita Molina disputat. 524. Idem docet Syluester v. Depositum num. 10.

DVBITATIO 3.

Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum perijt, vel deterius effectum est.

9 *Si in commodum deponentis solius.* RESPONDEO & Dico Primò, Si depositio tantùm cedit in commodum deponentis, depositarius solùm tenetur ex dolo & culpa lata; non autem ex leui vel leuissima.

Si in commodum vtriusque. Dico Secundò, Si verò cedit in commodum vtriusque, tenetur etiam ex culpa leui; vt si pretium pro custodia accipiat; vt patet L. 1. ff. depositi. hinc sartores, molitores, & similes artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, aurigæ, caupones & similes, apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui: quia depositio etiam in ipsorum commodum cedit. 10 Imò L. 1. cit. nautæ, stabularij & caupones dicuntur teneri ex culpa leuissima: quod sanè probabile est, non solùm in foro externo; (vt vult Syluester v. Nauta, num. 1. & Angelus, eodem in princ.) sed etiam in foro conscientiæ; præsertim si quis rem aliquam ipsis expresse tradiderit custodiendam: id enim leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi solent excludendas, meritò potuerunt constituere. secus tamen, si quis rem suam, ipsis tantùm videntibus, in diuersorio vel naui deposuerit; (quamuis illa lege id significetur) quia nisi illis specialis cura committatur, censentur cuique rerum suarum custodiam relinquere; idque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipsi præstare nolunt. ita ferè nunc est consuetudo.

11 *Si in commodum solius depositarij.* Dico Tertiò, Si depositio fiat in commodum solius depositarij, tenetur de culpa leuissima: vt si quis deponat apud aliquem pecuniam eo fine, vt possit illa vti, si opus illi fuerit. colligitur ex L. 4. ff. de rebus creditis. sic intellige L. 1. §. Sæpe, ff. depositi, vbi dicitur: *Si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse; ita tamen vt non solùm dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet; non tamen casus fortuitos.* loquitur enim de eo, qui tantùm sui commodi causa se obtulit; non autem de illo, qui causâ vtriusque, vel deponentis duntaxat. hic enim non magis tenetur, quàm qui se non obtulit: nisi aliud expresse conuenerit; aut nisi diligentissimam custodiam promiserit. vide dicta suprà cap. 7. dubit. 8. vbi etiam diximus, non esse improbabile, neminem teneri in foro conscientiæ, nisi ex culpa graui; nisi aliud expresse sit conuentum.

12 Notandum est, si quid depositum sit apud Abbatem, vel Religiosum cum consensu Abbatis; idque culpa eius perierit, Monasterium non teneri depositi: quia non tenetur ex delicto Prælati, aut Religiosi. Idem dicendum de deposito apud Episcopum, vel Canonicum. patet ex cap. Delictum, de regul. Iuris, in 6. & cap. Episcopum, 16. qu. 6. *quia delictum personæ, non est in damnum Ecclesiæ conuertendum*, vt ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte versum esset in commodum Ecclesiæ vel Monasterij, teneretur quatenus inde commodum percepit.

Petes, Quid si dubium sit, Vtrùm depositum vel commodatum culpa depositarij, vel commodatarij perierit?

13 *Si dubium cuius culpa perierit.* RESP. Si adhibita diligenti inquisitione res dubia maneat, non tenetur; quia in dubio nemo præsumitur delictum facturus. colligitur ex L. Meritò, ff. Pro socio. quod maximè verum est in dubio vtrinque æquali: nam si indicia in alteram partem magis inclinent, potest fieri præsumptio in contrarium: de quo Couarruuias Clement. Si furiosus, p. 2. §. 2. n. 1. vbi ex eodem principio colligit, consultorem, damno secuto teneri ad restitutionem; quando dubium est, vtrùm ex vi consilij secutum sit, an verò author suopte nutu facturus fuerit; quia in dubio nō præsumitur quis commissurus delictum. Itaque author in illo casu non præsumitur absque consilio malè facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali censetur indeterminatus: ergo consilium accedens determinauit illum ad alteram partem. secus verò si dubium esset an consilium datum sit: vel si constaret ex ignorantia inculpata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eandem regulam, partim quia nō intercessit culpa; iuxta ea, quæ dicta suprà cap. 7. dubitat. 7.

DVBITATIO 4.

Quando depositori repetenti depositum possit non reddi.

14 RESPONDEO, Quatuor casibus. Primò, Si petat vt sibi vel alteri noceat; vt si furens repetat ensem.

Secundò, Si bona eius fisco sint addicta: tunc enim fisco tradenda. colligunt id DD. ex L. Bona fides, ff. depositi. Sed ex eo loco non colligitur id esse ne-

Si depositũ generatim confiscatũ. esse necessarium. Vnde nisi Iudex bona fisco addicens, vetuerit, puto illi posse restitui; quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cùm dominiũ nondum amiserit. Ita quidam recẽtiores, & Emmanuel Sà, v. Depositum. non tamen puto depositarium ad hoc obligari; sed posse, si velit, ad fiscum deferre, quia etiam fiscus Ius habet, vt eam rem sibi vindicet.

15 Tertiò, quando dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non est restituenda furi, qui deposuit. Idem dicendum, si constet rem furto esse sublatam per deponentem: tunc enim ipsi non est restituenda, sed domino; nisi putetur illam repetere vt restituat domino.

16 *Cõpensatio in deposito.* Quartò, Causâ compensationis: probabile enim est, etiam in deposito locum habere compensationem in foro conscientiæ, quando nulla alia ratio suppetit rei sibi debitæ obtinẽdæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarrus c. 17. nu. 115. Emmanuel Sà, & multi recentiores: Iure enim naturæ & gentium, potest quis sibi ex qualibet re alterius satisfacere, quando aliter solutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compensatio non admittitur, sicut nec in commodato: imò neque in rebus diuersæ speciei: in quibus cõstat ex communi DD. sententia posse fieri compensationem in foro conscientiæ. Syluester v. Compensatio nu. 3. cum Panormitano admittit compensationem indirectam in deposito, commodato, & cæteris omnibus. Indirectam compensationem vocant, qua res detinetur donec solutio fiat.

DVBITATIO 5.

Vtrum cõmodatum possit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendeat.

17 NAVARRVS c. 17. nu 182. negat, ratio ipsius est; quia commodans, sua voluntate propriæ rei vsum concessit, & suam fidem seruare tenetur. confirmatur ex c. vnico, de cõmodato: & ex L. In cõmodato §. Sicut, ff. commodati.

18 *Si vtrique par incommodum, potest repeti.* Respondeo tamen, verius esse, ob par incommodum vel damnum vitandum, posse repeti ante tempus; ita Angelus v. Commodatum n. 4. Syluester ibidem nu. 4. Lopez l. 2. de contractibus c. 34. Molina disput. 294. & alij. Probatur Primò, Quia commodator non censetur talem euentum voluisse comprehendere: si enim de eo rogatus fuisset, expressè negasset. Secundò, Quia locator potest repetere rem locatam ante tempus, si superuenerit euentus, quo res illa ipsi sit necessaria, vt suprà ca. 24. dub. 6. ostensum est: ergo multò magis poterit repeti commodatum, 19 quod gratis concessum est. Hæ rationes probant non solùm tunc posse repeti, quando commodatarius non potuisset sibi alia ratione prospicere quàm per commodatum, vt volunt Angelus, Sylu. & Lopez; sed etiam quando potuisset sibi alio modo consulere; & quamuis ita affectus fuisset vt si sciuisset fore repetendum, non voluisset illud acceptare, sed aliunde petere; vt rectè Molina: quia locator potest expellere conductorem, etiamsi conductor rem illam non fuisset conducturus, si id præsciuisset futurum. debet enim commodatarius ab initio, quando illud acceptat, cogitare, posse talem euentum superuenire: ac proinde paratus esse tunc ea repriuari cum suo incommodo & damno: vel pacisci expressè, vt quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus restituere.

20 *Promissio desinit obligare.* Ad rationem Nauarri: Etiamsi sua voluntate rem concesserit, id tamẽ intelligendum cum hac tacita conditione, Nisi interim contigerit eam commodanti esse necessariam. quisque tenetur seruare fidem promissorum, quamdiu manet idem status rerum, qui erat tempore promissionis: si res notabiliter mutentur, non tenetur; vt docet D. Thomas q. 110. ar. 3. ad 5. & alij Doctores: vt si quis promiserit alteri alimenta, & postea ipsemet incidat in egestatem. si promisisti operam tuam, & interueniat morbus vxoris. si promisisti puellæ nuptias, quòd putares illã esse virginem, & postea deprehendis non fuisse. his & similibus casibus reuocatur promissio, eò quòd promissor non censeatur eos voluisse comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, si quis alteri promiserit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus superuenerit, quem non intendebat complecti.

21 *Donatio.* Dices, Si tibi donem librum aut vestem, & postea contingat eius vsum mihi esse necessarium; non possum reuocare donationem: ergo neque commodatum; nam in commodato alienatur vsus rei.

Respondeo negando consequ. quia commodator retinet dominium rei & Ius ad repetendum vsum: donator verò non retinet dominium, sed rem omnino à se abdicat. vnde non est mirum si minus Iuris habeat, quàm commodator. deinde non censetur res donari sub hac tacita conditione, vt possit repeti, si donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex dispositione Iuris interuenit, etiam donatio reuocari potest, vt patet ex cap. 18. dubitat. 14.

DVBITATIO 6.

Vtrum commodatarius, & depositarius possint præferre res suas rebus commodatis & depositis, si vtrasque saluare nequeant.

22 QVidam sentiunt, deposita apud te, vel tibi commodata, causâ solius deponentis, in periculo posse postponi omnibus tuis; si causâ vtriusque, tuis æqualibus; si tuâ causâ solùm, tuis pretiosioribus. Ita Angelus v. Commodatum n. 10. Sylu. nu. 9. Fumus, nu. 11. & quidam alij. Sed prima pars huius sententiæ non videtur vera. si enim quis in stabulo tuo deposuerit equum 200. aureorum, contra omnem rationem facis, si orto incendio relinquas equum tanti pretij, vt salues tuum vitulum, vel vnam ouem.

Respondeo igitur cum distinctione; vel enim res tua, quæ cum altera confertur, est pretiosior re commodata, deposita, conducta, &c. vel est minus pretiosa, vel est æqualis pretij. Nunc

23 *Res pretiosior præferenda.* Dico Primò, Si tua res est pretiosior, potes eam in periculo incendij, naufragij, hostilis irruptionis, præferre rebus tibi commodatis, depositis, condu-

conductis, & oppigneratis. est communis DD. ratio est, quia nemo tenetur subire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus.

24 *Si in tuum solius commodum.* Aduerte tamen, si res aliena erat apud te, in tuum solius commodum; tunc teneris alteri interitum rei suæ compēsare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patitur vt alter damnum sustineat, quod tua solius occasione obuenit, rebus tuis saluis. postulat enim gratitudo, vt ipsum etiam cum æquali rerum tuarum iactura serues indemnem: quæ ratio non solùm de commodato, sed etiam de precario concludit, vt rectè Molina ostendit disput.296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum duntaxat commodum petis; nam tacitus te obligas ad diligentissimam custodiam; ac proinde teneris eam seruare præ rebus tuis. quòd si res tuæ sint magis pretiosæ, poteris quidem eas præferre, sed cum animo compensandi.

25 Mihi tamen non est improbabile, te non teneri ex iustitia compensare; quia res illa absque tua culpa perijt, ac proinde perijt domino. Ita Syluester, Angel. Fumus, suprà, & alij: quamuis ex decentia & quadam gratitudine tenearis. Certum tamen est, si rem alterius, periculo eripuisti, te non teneri ad expensas, ad eam curandam vel reparandam necessarias, si fortè læsionem aliquam ex incendio vel hoste contraxit: quia hanc impedire non potuisti.

26 *Si in commodum alterius vel vtriusque.* Si verò erat in cōmodum alterius tantùm, vel etiam vtriusque, vt in deposito, pignore, & conducto; tunc non teneris compensare. si enim non in tuum, sed in alterius duntaxat commodum concessa vel deposita fit, non teneris cum proprio damno illam conseruare: non enim tunc tuâ causa est in periculo, sed alterius. vnde par non est, vt tu ex ipsius conseruatione damnum reportes. Idem dicendum, si in vtriusque commodum: non enim tunc est ratio, cur alteri potiùs quàm tibi consulere debeas: in communi enim periculo, cæteris paribus, quisque potest sibi consulere præ alijs. Itaque tunc quæque res domino suo perit.

27 *Si res alterius est pretiosior.* Dico Secundò, Si res alterius est pretiosior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eamque saluare, tuis relictis. ratio est; quia deposito, commodato, pignori, locato, ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet: quisque autem saluaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus.

28 Hîc tamen Aduerte, si res illa erat apud te, tui duntaxat commodi causa, nō potes exigere compensationem pro rebus tuis: quia cum iactura rerum tuarum, quæ sint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præstare indemnem; cùm tantùm tui commodi occasione res eius in periculum istud inciderit. Si verò causâ solius alterius, vel vtriusque, apud te erat, potes exigere compensationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præstare incolumem. vnde etsi tenearis saluare rem alterius pretiosiorem, id tamen facis cum animo exigendi compensationem in rebus tuis, quas siuisti idcirco perire.

29 *Si æqualis.* Dico Tertiò, Quando res tua & alterius sunt æquales, potes præferre rem tuam, si res alterius est apud te in commodum solius alterius, vel in commodum commune. Si verò est in commodum tui solius, teneris præferre rem alienam, eamque tua relicta saluare. nec ille tibi debet compensare. est communis sententia: patet ex dictis. Cætera, quæ hîc dici possent, vide suprà cap.7. dubit.8.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur 7. dubitationes.

HI contractus sunt veluti subsidiarij reliquorum. ineuntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem saluandam: vnde meritò de his post cæteros agendum.

DVBITATIO I.

Quid sit fideiussio, & quas conditiones requirat.

1 *Fideiussio.* RESPONDEO & Dico Primò, *Fideiussio* est alienæ obligationis in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam, si debitor principalis non soluerit. vide Gomezium tom.2. cap.13. num.11.

Perficitur hic contractus iure ciuili verbis; quia sine formula stipulationis non parit actionem in foro externo, tanquam pactum nudum; vt colligitur ex L. Blanditus, C. de fideiussoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conscientiæ non requiritur formula stipulationis; sed sufficit consensus verbis expressus. iuxta ea, quæ dicta sunt cap.17. dubit.4.

2 *Cōditiones requisitæ.* *Est obligatio accessoria.* Dico Secundò, Requiruntur in hoc contractu ordinariè quatuor conditiones, quibus natura eius continetur. Prima est, Vt hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem & aliam obligationem principalem præsentem, vel futuram. Instit. de fideiussoribus. §.1. & 3. inde enim dicitur *fideiussor*, quòd alienum contractum, vel factum, vel debitum fide sua esse iubeat, hanc pro eo obstringens. Neque refert, vtrum fideiussor præcedat, an sequatur principalem obligationem; potest enim quis fideiubere in contractus amici futuros. Similiter non refert vtrum obligatio principalis orta sit ex contractu, an ex delicto, an ex sententia Iudicis: item vtrum sit obligatio ciuilis & naturalis simul, an naturalis tantùm. his enim omnibus potest accedere fideiussor. Instit. suprà. §.1. Gomezius cap.13. nu.4.

3 Ex his sequitur, non esse propriè fideiussionem, cùm quis constituit se pro alio debitorem principalem: quia non se obligat accessoriè, seu in defectum alterius; sed æquè primò: vnde potest statim conueniri.

Secunda

4 *Non in amplius obligari potest.* Secunda conditio est, Vt fideiussor non possit in plus obligari, (id est, vt amplius, alio loco, aut tempore soluat) quàm principalis debitor. Instit. suprà, §.6. Gomezius nu.1. est communis DD.

Potest arctius obligari. Aduerte tamen, posse fideiussorem arctiùs obligari, vt, cum iuramento, vel cum hypotheca, vel cum Instrumento publico, (quod Guarantigium vocant) quod habeat paratam executionem, etiamsi principalis debitor nō sit ita obligatus; vt ostendit Gomezius nu.2. estque per se satis manifestum.

5 *Si obligatio principalis sit nulla.* Tertia est, Vt si obligatio principalis debitoris est omnino inualida, etiam fideiussoria inualida sit, L.Cùm Lex, ff. de fideiussoribus: vt si quis fideiussit pro solutione vsurarū; vel pro solutione pretij promissi pro re sacra à laico vēdita.

6 *Obligatio naturalis.* Aduerte tamen, si ex contractu, vel facto aliquo debitoris principalis nascebatur saltem obligatio naturalis, & accesserit fideiussor; tenebitur hic non solùm naturaliter, sicut principalis debitor, sed etiam ciuiliter: poteritque conueniri hoc ipso, quo principalis non potest, vel non vult soluere, vt docet Gomezius num.2. & colligitur Instit. suprà, §.1. Vt si quis fideiusserit pro seruo, vel pro minore contrahente sine authoritate curatoris, vel pro Religioso contrahente sine authoritate Superioris, vel pro muliere cōtrahente sine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipsis est: ac proinde si adhibeant fideiussorem, is obligatur; etiamsi ipsi obligationem, beneficio restitutionis in integrum, elidant, aut illi, à quibus pendet ratificatio, contractum irritum reddant. Si

7 tamen minor vendat rem immobilem vel mobilem pretiosam absque decreto Iudicis & adhibeat fideiussorem; fideiussor non tenetur; quia ex hoc contractu nula oritur obligatio nec ciuilis, nec naturalis. L.2.C. de fideiusso. mino. Idem dicendum, si minor emat aliquid absque authoritate curatoris, supra dimidium iusti pretij, aut vendat infra dimidium: quia non obligatur naturaliter aut ciuiliter ad seruandum contractum, vt colligitur ex d.L.2.

Notandum tamen, quando nulla est in contractu iniustitia, si fideiussor adhibeatur ad securitatem contractus, ne rescindatur à Superiore, aut beneficio legis, tenebitur, etiamsi principalis non teneatur: quia obligauit se pro principali in euentum, quo ille nollet stare contractu. secus verò si adhibeatur solùm ad securitatem debiti soluendi. tunc enim non tenebitur, si contractus sit iure irritus: quia tunc solùm se obligauit in euentum, si principalis deberet, & non solueret.

8 *Excussio principalis.* Quarta est, Vt fideiussor non possit conueniri, nisi facta excussione principalis debitoris, constiterit ipsum non esse soluendo; Authent. Præsente, C. de fideiussoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excussionem principalis, vt docet Gomezius n.14. nisi esset fideiussor, qui dicitur *indemnitatis*. Sæpe enim fit vt creditor accepto vno vel pluribus fideiussoribus, non putet se satis securum, eò quòd nesciat, an satis habeant in bonis: vnde petit, vt aliquis pro his spondeat. hic vocatur *fideiussor indemnitatis*, quia spondet creditorem fore indemnem fideiussoribus istis, & se obligat in euentum, quo ipsi deprehensi fuerint insufficientes. hæc fideiussio natura sua postulat excussionem omnium fideiussorum priorum. hoc tamen non postulat fideiussio communis; sed id habet ex dispositione d. Authent. Præsente.

9 *Euētus quidā, in quibus non requiritur præuia excussio.* Aduerte tamen, esse aliquos casus, in quibus potest conueniri fideiussor communis, ante excussionem principalis. Primus est, si renuntiauit beneficio Authent. Præsente: quod facere potest; quia tantùm eius fauore est constitutum. Secundus, Si constet principalem non esse soluendo aut procul abesse, & non habere bona in eodem territorio. Tertius, Si fideiussor conuentus, negauit se fideiussorem: quia per hoc perdit beneficium excussionis. L. Si dubitetur, §.1. ff. de fideiuss. Quidam addunt etiam posse conueniri ante excussionem, si iuramento confirmauit suam fideiussionem. sed vt rectè Gomezius docet, hoc non est verum: nam iuramentum intelligendum est, secundum naturam contractus, neque plus se extendit, quàm ipsa simplex natura contractus, quem confirmat, ex intentione contrahentis vel Iuris dispositione extenditur. Itaque si communi modo intendit fideiubere, poterit opponere exceptionem præuiæ excussionis. Si tamen intendisset se obligare in euentum, quo principalis nollet soluere, & solutio ab ipso non posset impetrari via amicabili; (sicut fit, dum quis fideiubet pro aliquo valde potente) tunc teneretur ante excussionem. sic intellige cap. Ex rescripto, de Iureiurando. *Iuramentum.*

10 Si in aliquo horū casuum, in quibus requiritur excussio, fideiussor per ignorantiam non opposuit hanc exceptionem, ideoque fuit condemnatus soluere, vel iam soluit, valet solutio; nec creditor tenetur ei restituere; quia talis exceptio non inducitur à Iure cōtra substantiam actionis, & obligationem; sed solùm ratione ordinis procedendi. vnde oportet eam opponi ante litem contestatam, quia est exceptio dilatoria. vt docet Gomezius nu.14.

DVBITATIO 2.

Qui possint validè fideiubere, qui non.

11 RESPONDEO, Omnes eos fideiubere posse, qui possunt principaliter obligari, nisi per legem aliquam id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas est de mulieribus & de minoribus.

12 *Si mulier fideiubeat.* Dico Primò, Si mulier fideiubeat pro marito, est irrita fideiussio. Authent. Si qua mulier, C. ad S.C. Velleianum. vnde sequitur, si causâ huius fideiussionis soluit pro marito, creditor tenetur ei ad restitutionem, quia soluit indebitum, ac proinde nō transtulit dominium, cùm non subesset titulus. si tamen iuramento promisisset, teneretur; quia iuramentum seruandum est, si eius executio non est saluti noxia, cap. Quamuis pactum, de pactis in 6.

13 Dico Secundò, Si fideiubeat pro aliquo absque Instrumento publico; vel per Instrumentum absque tamen tribus testibus, est irritum, nec tenetur soluere. Ita habetur L. Antiquæ, §.fin. C. ad S.C. Velleianum, estque communis sententia DD. vnde creditor tenetur ei restituere quod sic ipsa soluit; nisi ipsa iuramento suam fideiussoriam obligationem confirmasset. In duobus casibus prædictis

prædictis non opus habet beneficio S. C. Velleiani, quia contractus per se irritus est.

14 *Requiritur Instrum. pub. & tres testes.* Dico Tertiò, Si ipsa pro aliquo fideiubeat Instrumento publico, adhibitis tribus testibus, tenetur ciuiliter & naturaliter; tamen competit ei exceptio S.C. Velleiani, per quam potest elidere hanc obligationem. Prior pars habetur expressè L. Antiquæ, §. fin. vbi etiam requiritur vt tres isti testes Instrumento subscribant. Sed nunc passim consuetudine receptum est, vt sufficiat Notarium publicum, præsentibus tribus testibus, subscribere.

15 Altera habetur L. 1. & multis sequentib. C. ad S.C. Velleianum, estque communis sententia DD. vt docet Gomezius num. 16. Vbi Aduerte, *Elidit omnem obligationem.* quando mulier priuilegio huius S.C. vti vult, ita elidere omnem obligationem, vt etiam in foro conscientiæ non teneatur soluere. quòd si per ignorantiam huius soluerit, valet quidem solutio, & creditor non tenetur sponte restituere: potest tamen ipsa postea, vbi suum priuilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & solutum repetere per condictionem indebiti; quia hæc exceptio est fauorabilis & minimè ad certum tempus limitata, vt idem docet: & tunc creditor tenebitur restituere. Potest autem hæc exceptio à muliere opponi, etiam post sententiam definitiuam, qua iubetur soluere: modò tamen id faciat ante executionem sententiæ. quod addo, quia post executionem sententiæ definitiuæ non datur repetitio, L. Iulianus, ff. de condictione indebiti. vnde tunc creditor non tenetur ei restituere; non enim illa habet ampliùs ius repetendi, cùm nimis diu expectauerit. Potest tamē opponere post executionem factam, si hæc facta sit non virtutē sententiæ definitiuæ, sed virtute Instrumenti Guarantigij, quod ipsa creditori concesserat; Gomezius suprà.

16 *Quādo nō potest vti beneficio Velleiani.* Aduerte tamen, mulierem non posse beneficio Velleiani se iuuare. Primò, Si expressè huic priuilegio renuntiauit. quisq; enim potest renūciare ijs, quæ in suū fauorem sunt inducta. Verùm non sufficit simplex renūciatio in Instrumēto; (eadem enim facilitate, qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci potest ad renuntiandum huic priuilegio; & sic esset nullius momenti, vt bene ostendit Gomezius nu. 17.) sed requiritur vt fiat coram Magistratu: quando enim ætas vel fragilitas personæ est causa priuilegij, non sufficit simplex renuntiatio, sed requiritur vt fiat coram Magistratu, vel cum iuramento, ne priuilegium reddatur vanum. Secundò, Si iuramento suam fide-

17 *Si iuramēto confirmauit.* iussionem confirmauit; tunc enim tenetur implere, etiamsi suum priuilegium ignorauit dum iuraret. Couarruuias tamen in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 3. n. 5. cum multis alijs putat eam hoc casu posse vti Velleiani S.C. beneficio; quia iuramentum non se extendit ad incognita. Sed contraria sententia est communis, vt ait Gomezius. ratio est, quia etiamsi sciuisset illud suum priuilegium, nihilominus iurasset. ideo enim iurauit, vt sibi omnes vias præcluderet non implendi promissionem: vnde implicitè renuntiat etiam huic priuilegio. Fatendum tamen etiam Couarruuiæ sententiam esse probabilem & securam in praxi; vt docet Sanches lib. 4. de matr. disputat. 9. nu. 15. quia altera non est ita communis, quin hæc quoque multos authores habeat. Tertiò, Si pretium pro fideiussione accepit. vide alios casus minoris momenti apud Syluestrum v. Fideiussor nu. 2. & Molinam disput. 540.

18 *Minores.* Quod ad minores attinet, Dico Primò, Si minor 25. annis pro aliquo fideiubeat, obligatur quidem naturaliter; tamen beneficio restitutionis in integrum potest obligationem elidere; quia semper præsumitur læsus. colligitur ex L. Ait prætor, §. Non solùm, ff. de minoribus, estque communis, teste Gomezio num. 19.

Dico Secundò, Si tamen minor fideiubeat pro patre incarcerato, efficaciter obligatur. ratio est, quia tenetur hoc facere; imò si non faceret, posset exhæredari, si sit masculus 18. annorum. colligunt DD. ex Authen. Si captiui, C. de Episcopis, & Clericis, & ex alijs iuribus.

19 *Clerici.* Quod ad Episcopos & Clericos attinet, etsi non possint fideiubere in præiudicium Ecclesiæ, possunt tamen in damnum proprium; ita enim habet consuetudo. Nec obstat cap. 1. de fideiussionibus, vbi dicitur, *Clericus fideiussionibus inseruiens abijciatur*; agit enim de eo, qui huic rei vacat; idque fortè ob quæstum. Clericus tamen non tenetur ex fideiussione, nisi quantùm ex patrimonio, vel fructibus beneficij potest; sic tamen vt nō remaneat in egestate. cap. Odoardus, de solut.

20 *Religiosi.* Religiosus non potest fideiubere, aut mutuum accipere sine consensu Prælati & maioris partis Capituli; si aliter factum sit, Conuentus non tenetur, nisi quatenus versum in eius vtilitatē; cap. Quod quibusdam, de fideiussoribus. similiter nec Prælatus, sine consensu maioris partis Capituli; nisi in re parua, de qua per se potest disponere; Syluester v. Fideiussor nu. 4.

DVBITATIO 3.

Vtrum singuli fideiussores teneantur in solidum.

21 RESPONDEO & Dico Primò, Quando sunt plures fideiussores pro eodem debito, singuli tenentur in solidum: qui tamen in solidum conuenitur, potest excipere, vt quilibet conueniatur *Exceptio, vt singuli pro sua virili conueniantur.* pro sua parte: v.g. tres fideiusserunt pro debitore 300. aureorum: si debitor non sit soluendo, & vnus fideiussorum conueniatur à creditore, non tenetur hic soluere nisi 100. aureos, sed potest illum remittere, vt reliquas partes à cæteris exigat. Ita habetur L. Inter fideiussores, & L. Non rectè, ff. de fideiuss. Cōcessum est illis hoc beneficium rescripto Adriani Imp. vt ibidem dicitur; sine quo singuli tenerentur totum soluere ex vi contractus fideiussorij.

22 Dico Secundò, Hæc exceptio debet opponi ante sententiam definitiuam, qua iubeatur soluere; vt docet Gomezius nu. 15. Post illam, (præsertim si executioni mandata sit, facta solutione) non potest opponi, iuxta supradicta de muliere. quòd si executio esset facta, non virtute sententiæ definitiuæ, sed vi Instrumenti Guarantigij, posset adhuc opponi. Vt ibidem Gomezius docet. similiter si post sententiam definitiuam fideiussor appellasset.

23 Dico Tertiò, Hæc tamen exceptio non competit fideiussori, si iam vel sponte, vel compulsus per sen-

per sententiam definitiuam, soluit; vel si fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius suprà. vnde minus est hoc priuilegium quàm mulieris, quæ post solutionem factam per ignorantiam sui priuilegij, potest solutum repetere. ex S.C. Velleiano.

Si totum soluit. Aduerte tamen, fideiussorem, si totum soluerit, posse compellere creditorem, vt sibi cedat actione, quam habebat in reliquos fideiussores, exigendi ab illis partes viriles, quas à singulis ex rescripto Adriani poterat petere, v.g. 100. aureos ab vnoquoque in proposito exemplo. à debitore autem principali potest petere eam partē, quę se propriè contingebat, v.g. 100. aureos; & sic recuperabit 300. aureos, quos soluit. reliqui verò fideiussores, solùm possunt repetere suas partes à debitore principali. potest etiam fideiussor, qui soluit pro debitore principali, & inde damnnm incurrit, repetere à debitore non solùm totum, quod soluit, sed etiam compensationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipsius.

DVBITATIO 4.

Quid sit contractus assecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur.

24 *Assecuratio* RESPONDEO & Dico Primò, *Assecuratio* est periculi alieni præstatio: seu est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit: obligando se vel gratis vel certo pretio ad eam compensandam, si perierit. si gratis hanc obligationem suscipiat, est promissio gratuita. si pretio, est contractus similis emptioni & venditioni; qui enim pretio assecurat, videtur vendere suam obligationem, qua se obligat ad soluendum rei æstimationem, in euentum quo perierit: & alter hanc videtur emere.

Similis est contractui vēditionis.

Dico Secundò, ad iustitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretium, quod assecuranti datur, & obligationem, quam in se suscipit, nempe vt tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti est pretium, quod pro ea datur. sicut enim in contractu emptionis & venditionis, debet seruari æqualitas inter pretium & rem venalem, ita hìc inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Si sciat rē esse salua. Hinc sequitur Primò, Si assecurator certus sit rem ante contractum peruenisse ad terminum, (v.g. in portum, in quem illam assecurat) non posse pretium exigere: quia obligatio, quam in se suscipit, nullius est pretij. conditio enim sub qua se obligat (nempe si pereat ante quàm perueniat in portum) est omnino impossibilis; idque ipse certò nouit. confirmatur, quia nulli periculo possibili se exponit: atqui obligatio illa non est æstimabilis pretio, nisi ratione alicuius periculi possibilis: ergo, quo fit, vt in hoc casu contractus sit nullus: tum quia venditur res nullius pretij & æstimationis; tum quia dolus dat causam contractui. vnde vlterius sequitur assecuratorem teneri non solùm ad restitutionem pretij, quod accepit, sed etiam ad expēsas contractus & damna secuta. si tamen nesciret certò illa esse in termino, posset exigere, quanti periculum, cui se exponit, æstimatur. quò enim periculum putatur esse maius, eò plus potest exigere; quò minus, eò potest minus petere, etiamsi in re nullum periculum subsit: nam periculum censetur tale, quale bona fide æstimatur.

25 *Si mercator sciat eam perijsse.* Sequitur Secundò, Si mercator, qui rem suam cupit assecurari, certò sciat eam perijsse, non posse pacisci de eius assecuratione: nec petere eius æstimationem sibi restitui. ratio est, quia obligatio, quam petit, est ad id, quod ipse nouit esse impossibile; impossibile enim est præstare periculum rei, vbi iam res perijt. præstatio enim periculi & assecuratio, supponit rem adhuc esse in periculo, vel certè esse posse: at si scitur perijsse, scitur non posse in periculo esse; ac proinde scitur non posse assecurari. Deinde quia dolus dat causam contractui: decipit enim assecuratorem, quia dum rem, quam nouit perijsse, petit assecurari, indicat eam non perijsse, vel certè se putare nondum perijsse. Itaque si assecurator soluit æstimationem rei, quæ perijt, tenetur mercator ipsi eam restituere; & præterea tenetur sarcire damna, si aliqua ex eo contractu sint secuta. assecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum; quia contractus fuit nullus. Si tamen non erat omnino certum rem perijsse, videtur mercator aliquid posse exigere ab assecuratore, vt notat Molina disput. 507. quia soluendo pretium, exponit se alicui periculo amittendi illius pretij absque incommodo assecuratoris. si enim forte non perierit, assecurator absque vllo damno retinebit pretium: ergo si perierit, poterit ab illo aliquid repetere supra pretium: quia si assecurator potest lucrari, æquitas postulat vt etiam possit perdere: at non posset perdere, nisi aliquid amplius, quàm sit pretium acceptum, possit ab eo repeti. Tantùm ergo poterit tunc repetere, quantum ipse oblaturus fuisset, si rei veritatem intellexisset; vel certè quantum prudens æstimabit in tali casu, spectatis omnibus circumstantijs, debuisse offerri. 26

27 *Si sciat non fore periculum.* Aduerte tamen, si ordinariè multùm detur pro assecuratione, (v.g. tria in 100.) ob magna pericula, quæ plerumque vel à tempestate, vel à piratis impendent, quamuis ego præsciam ex Astrologia vel aliunde non fore tempestatem; aut ex literis amici, non fore piratas, aut fore securum comitatum, possum nihilominus pretium ordinarium assecurationis accipere. quia illa obligatio passim tanti æstimatur, eò quòd pericula ordinariè occurrentia, sint magna. occultæ enim illæ causæ mihi duntaxat notæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem æstimationem; quia sunt ignotæ. sicut merces possunt vendi pretio, quo passim à peritis æstimantur, etiamsi ea æstimatio pendeat ex raritate, quæ exteriùs apparet, & tamen in re nō est; cùm sint adhuc multæ merces occultæ vel propinquæ. ita etiam obligatio ista potest vendi pretio, quo communiter æstimatur à peritis, etiamsi ea æstimatio pendeat ex opinione communi periculorum, quæ hìc & nunc scis esse impedienda.

28 *Quid si nullæ subsint merces.* Petes Primò, Quidam nullas habens merces in naui; sed fingens se habere, easque valere 10. millibus aureorum, petijt illas sibi assecurari Antuerpiâ Hispalim, datis quingentis aureis: Vtrùm tunc si nauis pereat, teneatur assecurator soluere 10000?

Respondeo breuiter, si assecurator sciebat vel suspicabatur nullas esse merces, vel non tanti valoris,

toris tenetur soluere: quia censetur esse contractus sponsionis, vt rectè docet Sotus lib.6.qu.7. art.1.nempe, vt si nauis salua venerit, lucretur 500. si perierit amittat 10000. Si autem bona fide putabat esse merces, vel esse tanti pretij; tunc est distinguendum, vel enim cum ea dispositione animi fecit contractum, vt etiamsi sciuisset nihil esse, nihilominus voluisset contrahere; & hoc euentu tenetur soluere: quia tacita mens erat, etiam in eo euentu se obligare, & lucro damnoque exponere. Si autem ita erat affectus, vt si sciuisset, noluisset contrahere, ob metum fraudis, vel aliam causam; non tenetur soluere. sed etiam tenebitur (quamprimum sciuerit illam fictionem) pretium restituere; quia non consensit in contractum. Verùm ordinariè qui assecurant, parum curant an merces tanti valeant; sed solùm curant æstimationem: hæc autem æstimatio mercibus illis, si quæ sint, secundum proportionem applicari debet: vnde si tota mercium quantitas pereat, tota æstimatio soluenda est, etsi merces illæ longè supra iustum æstimatæ fuerint. Si media pars earum pereat, media pars illius æstimationis est soluenda: si tertia, tertia, & sic deinceps.

29 *Æstimatio vt mercibus applicanda sit.*

Petes Secundò, Quid si plures sint assecuratores, quorum singuli solùm pro parte aliqua spondeant, & dimidium mercium pereat?

30 RESPONDEO, Si partes singulorum designatæ fuerint, illi tantùm tenentur, quorum partes pereunt: si autem non fuerint designatæ, tunc omnes tenentur contribuere pro rata ad partem, quæ periit. v.g. merces æstimetur 8000. aureorum & quatuor sint assecuratores, quorum singuli quartam partem (nempe æstimationem 2000.) assecurent: si dimidium perierit, singuli tenentur conferre 1000. aureos: si quarta pars, 500. & sic deinceps.

DVBITATIO 5.

Quid sit pignus & hypotheca.

31 NOtandum est, *Pignus* propriè dici rem, quæ traditur creditori. Hypothecam verò, quæ sine traditione, nuda conuentione continetur, vt habetur Instit. de actionibus, §. Item Seruiana. dicitur enim *pignus* à pugno; quòd manu tradatur, græcè ἐνέχυρον. vnde *pignus* propriè est rei mobilis, *hypotheca*, rei immobilis. hæc tamen distinctio non seruatur; nam hæc nomina passim in iure idem valent; vt patet Instit. suprà.

32 *Vsurpantur trifariam.*

Vsurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re ipsa: & sic pignus, seu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis, corporalis vel incorporalis, de qua inter debitorem & creditorem conuenit vt sit pro debito obligata, ita vt si debitor non soluerit, posśit creditor ex ea solutionem petere. Secundò, Pro contractu, seu conuentione illa, qua pignus constituitur. Tertiò, Pro obligatione, quæ ex contractu in re nascitur. Simili modo mutuum, commodatum, depositum vsurpantur pro re ipsa, pro contractu, & pro obligatione ex contractu orta.

DVBITATIO 6.

Quot modis contrahatur hypotheca.

33 RESPONDEO & Dico Primò, Generatim dupliciter contrahi. Primò, *Expreßè*. Secundò, *Tacitè*. *Expreßè* autem contrahitur dupliciter.

Primò, Conuentione partium. hæc vocatur *hypotheca conuentionalis*. ad hanc solùm opus est partium consensu; nec requiritur præsentia rei, aut traditio, vt patet L.1.ff.de pignor. de hac vide multa apud Negusantium in tract. de pignor. parte 3. membro 1.

Secundò, Decreto Iudicis; hæc vocatur *pignus prætorium*. ad hoc autem requiritur, vt quis mittatur in posseśsionem, seu detentionem rei authoritate Iudicis vel Magistratus; vt patet L. Non est mirum, ff. de pignorat. act. Quidam distinguunt pignus iudiciale à prætorio; sed non esse opus hac distinctione colligitur ex L.1.& 2. C. de prætorio pignore, vbi omne pignus authoritate Iudicis constitutum, vocatur prætorium, siue ante sententiam definitiuam, siue post eam sit constitutum. Idem colligitur ex d. L.Non est mirum, suprà: de hoc Negusantius part.3. membro 2.

34 Dico Secundò, *Tacitè* contrahitur, quando legis dispositione constituta est. id autem iure communi fit multis casibus, quos enumerat Syluester v.Pignus q.2. & Molina disput.526. & fusiśsimè Antonius Negusantius par.2. membro 4. ex quo hæc maximè decerpta.

Primò, Qui ratione cōtractus, vel tributi nomine aliquid debet fisco, seu Principi, eius bona omnia sunt tacitè illi hypothecata. Negusantius nu.113. Excipitur minor, qui si à fisco aliquid emerit, sola res empta manet hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipso facto sunt confiscata, non censentur hypothecata, sed debita fisco, si postea feratur sententia: de quo vide Negusantium nu.115.

35 Secūdò, Bona omnia mariti sunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis fideiussorum, si aliqui pro dote restituenda fideiussores à marito sint dati. hæc hypotheca, & fisci, habent priuilegium prælationis, vt alijs tacitis hypothecis tempore prioribus simili priuilegio non instructis præferantur: non tamen expreśsis prioribus; vt dictum est cap.15. dubitat.4. Negusantius num.108.

Tertiò, Qui dotem promisit, eius bona manent hypothecata donec soluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris sunt hypothecata minori pro administratione. Negusantius num.6.

Quintò, Bona Prælati & administratoris Ecclesiæ, pro administratione: quia Ecclesia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Negusantius num.120.

Sextò, Bona eorum, qui administrant res ciuitatum, pro administratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Negus. nu. 119.

Septimò, Bona patris administrantis aduentitia filij, sunt tacitè hypothecata filio pro administratione. nu.13.

Octauò, Omnia bona defuncti sunt hypothecata pro legatis. Idem nu.157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum est, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd si mulier illa transeat ad secundas nuptias, omnia eius bona, quæ à tempore donationis accesserunt, ma-

nent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, si marito aliquid donatum sit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem nu.20.& 22.

36 Decimò, Emptum pecuniâ pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio; idque cum priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis. num.163.164.

Vndecimò, Fructus rei conductæ sunt hypothecati domino fundi pro pensione. nu.150.

Duodecimò, Inuecta in prædium conductum sunt obligata domino prædij pro pensione soluenda, & pro damnis rei conductæ illatis; siue prædium sit vrbanum, siue rusticum. si tamen prædium rusticum sit, debent esse illata domino sciente. si enim ipso ignorante illata sint, non sunt ipsi obligata. num.128. & sequentibus.

Decimotertiò, Ædificium, ad quod restituendum vel reparandum pecunia mutuo data est, manet hypothecatum pro illa pecunia cum Iure prælationis ante alias hypothecas etiam expressas & priores, in eodem ædificio constitutas. excipe tamen hypothecam vxoris pro dote; quæ si prior fuerit, præfertur. nu.162.

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam, emendam, ornandam, vel rebus necessarijs instruendam, pecunia est mutuata, manet obligata pro ea pecunia, sicut de ædificio dictum est, num.162.

37 Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conseruationem pecunia mutuo data est, manet obligata pro ea pecunia, idque præ aliis habentibus in ea priorem hypothecam. vt si quis dedit pro reficienda naui vel ædificio, vel pro nautis necessarijs ad illam saluandam. Item si soluit pretium vecturæ mercium; si mercedem comitatûi eas deducenti, &c. vide plura apud Molinam disput. 438.& 536. & Antonium Negusantium tractatu de pignore. Quædam tamen ex his non sunt vbique recepta, & in diuersis Prouincijs sunt diuersæ leges & consuetudines: nam in quibusdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure specialis hypothecæ, ita vt nulla præscriptione posit hæc obligatio tolli; quæ consuetudo est valde exorbitans a iure communi.

38 Dico Tertiò, Vtraque hypotheca, id est, *tacita* & *expressa*, est duplex; alia enim est vniuersalis, alia particularis. *Vniuersalis* est in qua omnia bona obligantur; quod intellige, non solùm de præsentibus, sed de futuris, quæ pro tempore habuerit; vt patet L.fin.C. Quæ res pigno. obligari posint. hæc tamen non impedit quin res posit liberè vendi; quia in locum eius succedit pretium. *Particularis* est, quando res certa obligatur. hæc semper afficit rem, ad quemcunque perueniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatio condonata, vel præscriptione extincta.

DVBITATIO 7.

Quæ possint vel non possint esse pignori.

39 *Ius Patronatus.* RESPONDEO & Dico Primò, Ea non posse esse pignori, quæ non possunt vendi; vt Ecclesia, cœmeteriū, sepulchrum, L.1. §. vltimo, ff. Quæ res pign. vel hypoth. Ius etiam patronatus non potest oppignerari. cap. Bartholdus, de sententia & re iudicata. ratio est, quia non est res, per quam debitum pecuniarium posit compensari. vnde etiamsi castrum, aut villa, cui hoc ius est annexum, oppignoretur, ius tamen patronatus nō censetur oppigneratū; & præsentatio manet apud priorem patronum. Si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, simul etiam ius istud transfertur, & præsentatio incipit pertinere ad emptorem: quia accessorium sequitur principale. Mobilia pretiosa cultui diuino dicata, vt calices, casulæ: item immobilia, non possunt oppignerari, nisi ex causa necessaria, & cum debita solemnitate; vt si aliter vel debita solui nequeant, vel captiui Ecclesiæ liberari, vel fame oppressis subueniri: quia in his & similibus casibus etiam vendi possunt. vide suprà cap. 24. dub.10. Possunt tamen obligari tit. hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli, de rebus Ecclesiæ alienandis vel non alienandis. vide Syluestrum v. Pignus, nu.3. *Bona Ecclesiæ.*

40 *Homo liber.* Homo liber non potest oppignerari, vt patet cap.2. de pignor. si quis tamen sit captus, potest seipsum tradere in pignus pro pretio, quod alius nomine ipsius persoluit; idque donec pretium vel obsequio vel pecuniâ restituerit: potest tamē homo liber dari obses, præsertim in causa belli, vt stetur pactis. Quòd si Respublica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum absq; culpa obsidis; non potest idcirco interfici, (iuxta illud Exodi 23. *Insontem & iustum non interficies*) nec mutilari, nec flagellis cædi; quia hæc sine culpa directè irrogari non possunt. potest tamen spoliari bonis & detineri, & in seruitutem rapi, si christianus non sit. sicut alij innocētes in bello. de quo plura 2.2. qu.40. ar.1. dub.7. *Obses.*

41 *Fideiussor in causa criminali.* Pari modo, qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis vel mutilationis impendebat, vt à carcere ad tempus liberetur; si reus absque culpa illius fugam capessat, non potest loco rei pœna capitis, vel mutilationis, vel flagellorū plecti: quia hæc sunt supplicia criminum, non solutiones debitorum. Deinde quia non intendit se ad hoc obligare, sed solùm ad pœnam pecuniariam, ad quam condēnaretur à Iudice. Imò nec potuit se ad illa obligare, cùm non sit dominus vitæ & membrorum. est communis sententia DD. teste Iulio Claro l.5. sententiarum, §. fin. q.46. nu.18.

42 Dico Secūdò, Cæteræ res oppignerari possunt ab ijs, qui earum liberam habent administrationē, siue sint immobiles, siue mobiles; siue incorporales, (vt census, debita, vectigalia, imò etiam iurisdictio, quia hæc etiam sæpe magno pretio æstimatur) siue corporales.

43 *Fructus accessoriè oppignerati.* Notandum est Primò; Si agrum tuum vel aliam rem fructiferam oppignerasti, etiam fructus à te satos, vel eo tempore conceptos, oppigneratos esse, & manere; etiamsi interim rem illam vendideris & fructus sint ab emptore percepti; vt patet L. Quamuis, C. In quibus causis pignus vel hypot. tacitè contrahatur. & L. Potior, §. Si de futura, ff. Qui potior in pign. Fructus tamen, qui post alienationem vel electionē sati vel concepti sunt, non sunt oppignerati, nisi quamdiu sunt pendentes; seu quamdiu solo cohærent. tunc enim quia vnum censentur cum solo, oppignerati sunt;

sunt, possuntque à creditore vindicari, si opus sit; detractis tamen expensis, quas in re colenda conductor, vel emptor fecit, L. Si fundus, §. In vindicatione, ff. de pignor. postquam percepti sunt, desinunt esse oppignerati; nisi percepti sint ab hærede, ad quem res illa iure hæreditario deuenit. L. Paulus, §. Si mancipia, ff. de pignoribus. vide Molin. disput. 529. & Syluestr. v. Pignus, nu. 2. & 3.

44 *Pignus oppignerari potest.* Notandum Secundò, Creditorem, qui pignus ab aliquo accepit, posse illud alteri oppignerare, vt patet L. 1. & 2. C. Si pignus pignori datum sit. ratio est, quia potest Ius suum, quod in eo pignore habet, alteri in pignus dare: possunt enim Iura & actiones oppignerari. simulatque tamen ipse solutionem acceperit, desinit secunda oppigneratio, quia desinit prima, in qua fundabatur secunda. Plura de his dici possent, sed ea vel ex supradictis intelligi facilè possunt, vel ad forum externum pertinet; in quo magna in diuersis Prouincijs legum & consuetudinum est diuersitas. Itaque hæc de contractibus sufficiant.

SECTIO QVARTA.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

Sequitur vt dicamus de iniurijs, quæ in Iudicijs committi solent. In quibus tres personæ spectantur, Iudex, Accusator, & Reus; accusatori iungitur testis, reo aduocatus. Itaq; hanc sectionem diuidemus in tria capita: Primũ erit de Iudice. Secundum, de accusatore & teste. Tertiũ, de reo & aduocato.

CAPVT XXIX.

De Iudice. *Constat dubitat. 18.*

DVBITATIO I.

Vtrum Iudicium sit actus Iustitiæ. D. Tho. q. 60. ar. 1.

1 *Iudicium quid.* Notandum est, nomen *Iudicij* potissimùm duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro sententia animi vera vel falsa, de quacunque re ea fit. sic distinguitur contra *apprehensionem* nudam, in qua non est veritas vel falsitas. nec per se est actus virtutis, sed potentiæ intellectiuæ, componentis, vel diuidentis suos conceptus.

2 Secundò, Strictè, pro determinatione Iuris; facta per Iudicem, id est, pro sententia Iudicis exteriùs prolata, qua in controuersiis contractuum, delictorũ, aliisve iuris quæstionibus definit quid cui sit debitũ. hoc enim propriè vocatur *Iudicium*, quasi *iuris dictio*. Hinc extenditur ad significandũ totum illum actum & causæ discussionẽ, quæ in tribunalibus fieri solet, per quam Iudex disponitur, vt iustam sententiam ferre possit.

3 *Est actus scientiæ Iuris: & Iustitiæ, idq; dupliciter.* Hoc modo est quidem actus elicitus à scientia iuris; tamen est etiam actus iustitiæ, idq; duplici ratione. Primò, Tanquam causæ dispositiuæ; quia iustitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit sententiam iustam ferre, ac proinde incitat eum, vt quàm diligentissimè causam examinet; deinde occulta quadam cõsensione facit vt ea, quæ iusta sunt, etiam iusta illi videantur. quisque enim iudicat secundum suos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectenda. Itaque affectus iustitiæ facit, vt id, quod iustum est, intellectui Iudicis appareat bonum & amplectendum. Simili modo affectus temperantiæ facit opera temperata videri pulchra, & conuenientia homini; & fortitudo, opera fortia, siue illa exteriùs cernantur, siue sola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum, rectum iudicium de obiecto vel opere cuiusque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute. vide suprà lib. 1. cap. 1. dubit. 4.

4 Secundò, Est actus iustitiæ, tanquam causæ præcipientis & obligantis; Iustitia enim imperat actum iudicij, & Iudicem ad eum obligat; sicut debitorem obligat ad solutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus; ideo enim stipendia accipit. hoc modo iudicium propriè ad iustitiam pertinet, vt quoddam obiectum iustitiæ, & actus externus necessarius, sine quo iustitia in Iudice esse nequit; sicut reddere cuique suum, est actus iustitiæ in genere.

DVBITATIO 2.

Vtrum iudicium temerarium, sit peccatum mortiferum. D. Th. q. 60. ar. 3.

5 *Iudicium temerariũ.* Notandum est Primò, *Iudicium temerarium* dici, quod de alicuius peccato, aliòve infami malo ex leuibus indicijs cõcipitur. quod enim ex iustis seu sufficientibus causis concipitur, non est temera-

temerarium, sed rationi consonum. vt si iudices aliquem impurum, quòd in tenebris sæpius eum videris loca impura frequẽtantem; si hæreticum, quòd missæ sacrificium rideat; si iniustum, quòd vsuras exigat. Fit autẽ hoc iudiciũ vel de internis, vel de externis, quorum author est occultus; vel de futuris, vt hunc fore furem, vel nunquam emendandum, vt colligitur ex D. Augustino li. 2. de sermone Domini in monte, cap. 28. & S. Basilio in regul. breuior. interrog. 164.

6 Notandum Secundò, D. Thomam distinguere tres gradus suspicionis, vel iudicij temerarij.

Tres gradus suspicionis.

Primus est, *Cùm homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit.*

Secundus est, *Cùm pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs.*

Tertius est, *Cùm aliquis Iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum.* vbi rectè Caietanus sub primo gradu comprehendit etiam *opinionem*: quia D. Thomas, ex Cicerone vult *suspicionem esse opinionem mali, ex leuibus indicijs conceptam.* Propriè tamen *opinio* & *suspicio* differunt. Vnde si quis hos gradus exactè distinguere velit, erunt quinque. Primus, In dubitando. 2. In suspicando. 3. In opinando. 4. In firmiter iudicando. 5. In ferenda sententia. *Dubitatio* propriè est, cùm animus hæret in medio suspensus, neutram in partem inclinans. *Suspicio* est, quando in alteram partem inclinat; nondum tamen absolutè assentitur. non enim est assensus & determinatum iudicium, sed inclinatio vel concitatio animi ad assensum; quæ fit vel per motus quosdam assentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quòd species aliqua veri subluceat in hac parte, quæ non in altera. vnde & verbum latinum *suspicari*, & græcum ὑποπτεύειν ductum videtur, quasi aliquid subtus latens appareat. *Opinio* est assensus alterius partis, & iudicium determinatum, sed infirmum & vacillans, habens coniunctam formidinem de opposito. quamobrem opinantis animus quodammodo fluctuat & dicitur adhuc dubitare; quia etsi non maneat suspensus quoad assensum in genere, cùm alteri parti aliqualem assensum accommodet; manet tamen suspensus quoad assensum firmum, cùm neutri parti assentiatur firmiter. Et hoc modo nomen dubitationis sæpe accipitur. vulgò enim dicimus, nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi sumus: qua ratione tres priores gradus nomine dubitationis D. Thomas cõplecti videtur. *Iudicium firmum* est assensus sine formidine veritatis oppositæ. *Sententia* est iudicij interni patefactio exterior. Verùm ne sit discrepantia in vsu vocum, quæ sæpe rem obscurat, nomine *suspicionis* comprehendemus etiam *opinionem*, sicut D. Thomas, Caietanus, & alij, & nomen *dubitationis* sumemus propriè. Vide de his Nauarrum in cap. Si quis autem, de pœnit. dist. 6. num. 10. & sequent. & D. Antoninum 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 9. ex Alberto. vbi tamen suspicionem & scrupulum accipit pro eodem. nam in rebus agendis, scrupulus est tenuis suspicio mali circa rem bonam vel adiaphoram.

Possunt poni quinque gradus.

Dubitatio.

Suspicio.

Opinio.

Quomodo dicatur dubitare.

7 Porro hi gradus ita se habẽt, vt maiora indicia requirantur ad suspicionem, quàm ad simplicem dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quàm ad suspicionem. denique maiora ad sententiam quàm ad iudicium. vnde ex iisdem signis sententia seu iudicium externum sæpe est temerarium, ex quibus internum non est temerarium. vt enim possit ferri sententia condemnatoria exteriùs per Iudicem, requiruntur saltem duo testes, vel confessio rei vel euidentia facti; cùm ad iudicium internum sæpe vnus testis vel indicia, abundè satis sint. His positis,

8 Dico Primò, Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per sententiam, semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. est communis sententia DD. ratio est, quia grauem iniuriam & læsionem irrogat reo, idque contra obligationem sui officij, quo astringitur non iudicare, nisi ex iustis idoneisque probationibus, vel rei confessione; vnde tenetur ei ad restitutionem famæ, & damnorum secutorum.

9 Dico Secundò, Iudicium temerarium in animo tuo residens, non est peccatum, priusquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex signis insufficientibus iudicare: postquam autem cœperis id aduertere, erit saltem peccatum veniale, si in eo perseueres; nunquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduersionem.

Iudicium temer. internũ quale peccatum.

Prior pars probatur; quia priusquam animaduertas causas, ex quibus iudicas, non esse sufficientes, vel saltem priusquam de illis dubites, non est illud iudicium vllo modo voluntarium, saltem qua parte temerarium; sed censetur primus motus libertatem voluntatis præueniens, etiamsi longo tempore durasset. Idem dicendum de omnibus alijs motibus intellectus, voluntatis, imaginationis, & sensuum externorũ: nisi enim aduertatur turpitudo, vel saltẽ de ea dubitetur, non potest in illis esse vlla culpa, ne venialis quidem: quia turpitudo illis annexa, non censetur vllo modo volita, cùm sit omnino ignorata. vnde ibi solùm est turpitudo obiectiua; non formalis, quæ est in libero consensu expressè vel interpretatiuè adhibito, quæ sola animam coinquinat.

Animaduersio mali

10 Altera pars probatur; quia si quis, postquam aduertit aliquo modo hoc iudicium esse temerarium, vel de eo dubitare incepit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudo eius incipit esse voluntaria. qui enim voluntariè admittit in se aliquem motum vel actum, cui suspicatur inesse turpitudinem moralem; etiam ipsam turpitudinem velle, & in se admittere censetur, ac proinde peccat. Verùm quia imperfecta est illa animaduersio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas satis perspici potest, (eò quòd mens simul alijs rebus sit intenta, neque regulas morales possit tunc, nisi veluti per transennam, intueri) ideo est etiam imperfectus consensus in illam, ac proinde venialis tantùm. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus consensus, qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit. perfecta autem aduertentia grauitatis est, quando mens sui compos, non abrepta alijs cogitationibus, reflectit se super suum actum, & considerat illum in materia notabili diuinæ legi esse contrarium, vel saltem de eo dubitat. Verùm de hoc plura 1. 2. qu. 74. ar. 8. Hinc patet tertia pars propositionis.

Imperfecta aduertẽtia.

Dico

11 Dico Tertiò, Iudicium temerariū, quod cum plena animaduersione de graui malo proximi cōcipitur, ordinariè est peccatum mortiferum contra iustitiam. Ita communiter DD. & D. Thomas ar. 3. Probari potest Primò, Ex scripturis, Matth. 7. & Lucæ 6. *Nolite iudicare & non iudicabimini*, vel *vt non iudicemini*; *nolite condemnare & non condemnabimini*. Hic Dominus inter cætera prohibet iudicium temerarium, (quo quis ex leuibus signis de altero malè sentit, eumque prauum & supplicio dignum æstimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Basilius in reg. breuioribus, respons. 164. Ambros. in hunc locum Lucæ, August. l. 2. de sermo. Domini in monte c. 28. 29. & 30. & passim recentiores. etsi enim Dominus hanc sententiā maximè dicat propter eos, qui sua peccata grauiora dissimulant, & in minora aliorum sunt curiosi, temerarij & seueri Iudices; sententia tamen generalis est; & ad omnes pertinet. 1. Cor. 4. *Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscōdita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*. hîc apertè vetatur iudicium de occultis, non autem de ijs, quæ per sufficientia signa manifestantur. Iacobi 4. *Qui detrahit fratri suo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi & iudicat legem: si autem iudicas legem, non es factor legis, sed Iudex*. & infrà, *Tu autem quis es, qui iudicas proximum?* Ad Roman. 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit; &c.* dicitur *detrahere legi*, eamque *iudicare*; quia facto suo illā improbat, & condemnat, vt passim DD. exponūt. & ita gerit se erga legem, non vt illi subditus, sed vt Superior & Iudex.

12 Secundò, Probatur ratione, Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum sine causa habetur improbus: hoc enim perinde est ac si falsum crimen ei impingeretur. longè enim acerbior & grauior est falsa infamia, quàm vera. Itaque, etsi vera infamia apud vnum contracta, quorundam sententiā non sit tantum malum, vt peccet mortiferè qui eam infert; (de quo, quid sentire conueniat dictum est suprà c. 11. dub. 11.) tamen infamia falsa omnium iudicio censetur graue malum, etsi apud vnum tantùm resideat. cuius signum est, quòd homines molestissimè ferant, talem de se haberi existimationem. Secundò, Ex huiusmodi iudicijs grauia mala sequi solent, præsertim si in actum externum prodeant: & quamuis in animo maneant, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferūt prauam, pariunt magnum contemptū, & impediunt charitatem. Tertiò, Quia vsurpatur quodammodo iudicium Dei, cuius solius est de occultis iudicare. hæc ratio tangitur ad Rom. 14. 1. Cor. 4. & Iacobi 4.

13 *Si indicia sint probabilia.* Dixi *ordinariè*, quia interdum fieri potest vt iudicium temerarium non sit peccatum mortale; vt si indicia non sint quidem omnino sufficientia ad certum iudicium, tamen magnam habeant probabilitatem, ita vt efficiant rem valde verisimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etsi quis iudicet esse moraliter certum. nam nō est tanta distantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, vt censeatur notabilis irrogari iniuria, si quod valde probabile est, iudicetur esse certū; præsertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem de opposito. exemplum sit; si iuuenē inuenias solum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare turpia: si ex eo, quòd vides quempiam ebriū, iudices eum esse in malo statu.

14 *Quale malum.* Dixi *de graui malo*; quia si quis temerè iudicet de altero in re leuis momenti, vel quam ille parui æstimet, non erit peccatum mortiferum; sicut suprà cap. 11. dub. 3. de detractione dictum est. Idem dicendum de defectibus, qui sunt inculpabiles; vt si iudices alterum esse spurium, vel filium Iudæi: quia hæc carent omni vituperio apud sapientes, cùm non sint in hominis potestate; vt rectè Petrus Nauarra l. 2. cap. 4. nu. 450. Quod limitauerim, nisi fortè idcirco illum contemnas aut infames, aut ab aliquo officio, alióve bono consequendo iniquè impedias.

DVBITATIO 3.

Vtrum dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortiferum.

15 SVnt tres sententiæ, Prima est, Omnem suspicionem temerariam de graui malo proximi, si deliberata sit, esse peccatum mortiferum. Ita Bannes q. 60. ar. 3. Michael Salon. & Petrus Arragon. in hunc articulum. Secunda est, Nullam esse peccatum mortale. Ita Caietanus hoc loco, & Nauarr. in Rubric. de Iudicijs nu. 48. & Petrus Nauarra l. 2. c. 4. nu. 454. Tertia est, Suspicionem temerariam plerumque esse peccatū veniale; fieri tamen interdum ratione grauitatis materiæ, vt sit mortiferum; vt si suspiceris ex leui indicio virum Religiosum esse hæreticum, vel incestasse matrem. Ita Sotus l. 3. q. 4. ar. 3. & multi recentiores.

16 *Duplex suspicio.* Pro resolutione Notandum est Primò, Dupliciter posse aliquē malè suspicari de proximo. Primò, Ex errore quodam intellectus, quo apprehēdit illa signa, tanquā sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspicionem deponere, vbi rem meliùs considerarit. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu & maleuolentia erga illum de quo suspicatur; qua fit vt etiāsi aduertat signa illa non esse sufficientia, velit nihilominus pergere in sua suspicione.

17 *Suspicio dupliciter voluntaria.* Notandum Secundò, Suspicionem posse dici dupliciter voluntariam seu deliberatam. Primò, Secundum se, vt cùm quis aduertit se malè suspicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an causa sit sufficiens ad sic suspicandum, tamen neglecto eius examine non excludit suspicionem; paratus excludere si aduerteret causam non esse sufficientem. Secundò, Potest dici voluntaria, qua parte est temeraria; vt cùm quis aduertens causam suspicandi non esse quidem sufficientem, tamen ex malitia vult sic de proximo sentire. his positis,

18 *Si ex errore humano suspiceris.* Dico Primò, Si priore modo suspicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, sed tantùm veniale. Probatur Primò, Ex D. Augustino tract. 90. in Ioannem; vbi dicit, *Quòd de occultis hominum aliquando, imò assiduè non vera sentimus, id pertinere ad tentationem humanā, sine qua duci ista non potest vita, ac proinde esse ignoscendum nobis, modò de rebus ipsis rectè sentiamus, & amemus quod amandū est, & detestemur quod detestādum est.* & infrà:

Quanquam & in his rerum tenebris humanarum, id est, cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitiuas firmasq; sententias continere debemus, neque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus vt illuminet abscondita tenebrarum, &c.

Dices, D. Augustinus videtur loqui de suspicionibus non plenè deliberatis; has enim vitare non possumus, & ad humanam tentationem pertinent; deliberatæ enim facilè vitari possunt, nec pertinent ad tentationem humanam, quia consensum includunt.

19 RESP. D. Augustinum non loqui quidem de suspicionibus, quæ plenè volũtariæ sint secũdum rationem temeritatis, seu in quibus temeritas sit plenè volũtaria; (hæ enim ex malitia procedunt) sed tamẽ loquitur etiam de iis, quæ plenè voluntariæ sint secundum substantiam, (in quibus aduertit quis se malè suspicari) & non plenè secundum rationem temeritatis. duo enim sunt considerand in tali suspicione, nempe ipsa substantia suspicionis; vt quòd sit opinio talis de malo proximi, & hæc est plenè voluntaria. Secundò, Quòd sit temeraria; (id est, quòd concipiatur ex signis non idoneis) & hoc non est plenè voluntarium, nisi quis aduertat signa nõ esse sufficientia. Quòd autem D. Augustinus etiam de talibus loquatur, patet ex illis verbis, *Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutúmq; probatio, profectò si erratur in hominibus, venialis est humana tẽtatio.* vbi loquitur in genere de omni suspicione, quæ ex errore prouenit. Item ex hac suspicione dicit sæpe multa pio zelo fieri ab hominibus, quæ non fierent si veritas cognosceretur: atqui suspicio, ex qua multa fiunt est voluntaria. dicit autem illas pertinere ad *humanam tentationem*, quia ex errore humano & fragilitate iudicij proueniunt, ita vt non possint omnino vitari. quis enim est qui non aliquando suspicetur malum, aduertens se ita suspicari; & dubitans an habeat iustam causam suspicandi, nihilominus pergat in sua suspicione, absque examine causarum?

Quo modo pertineãt ad tentat. humanam.

20 Secundò, Ex D. Thoma, vbi ait; *primum gradum suspicionis esse, cùm homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius incipit dubitare: & hoc esse veniale & leue peccatum*; idque probat ex D. Augustino. vnde patet D. Thomam eodem modo esse intelligẽdum.

Non fit notabilis iniuria.

Tertiò, Probatur ratione, quia tali modo suspicandi non censetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, sed ex imbecillitate iudicij & humano errore sic suspicatur, paratus corrigere, vbi meliùs aduerterit; vnde talis suspicio non est perfectè voluntaria, qua parte est temeraria: tum quia signa, ex quibus suspicatur, non carent omni verisimilitudine & proportione ad talem suspicionem. quando enim suspicio non est ex maleuolentia, sed ex humano errore, indicia non carent omni ratione. longè enim pauciora indicia requiruntur ad suspicandum, quàm ad iudicandum pro certo. tum denique quia ipsa suspicio est iudicium imbecillum & vacillans, cui coniuncta est notabilis formido de opposito. qui enim suspicatur, simul putat actu tacito vel expresso se posse facilè falli. qua in re multò minus iniuriæ infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel ferè certam, ita vt vix falli possit.

21 Dico Secundò, Si secundo modo, nempe ex prauo affectu, & aduertens signa non esse sufficientia, suspicetur quis de proximo graue malum, (id est, quod illi sit magnæ infamiæ) peccat mortiferè. Probatur Primò, Quia talis suspicio non procedit ex errore humano aut fragilitate aliqua, sed ex malitia, qua quis vult ita suspicari, vt eum contemnat, & pro vili habeat, aut ne cogatur illum in corde suo sibi præponere; qua in re grauis est iniuria: nam præterquam quòd suspicio talis proficiscitur ex prauo affectu erga illum, etiam est pertinax. etsi enim suspicator ille, aduertat se iustam causam non habere; tamen vult in sua praua opinione persistere. Sic hæretici & politici solent malè suspicari de viris probis & Religiosis, eos esse impuros, auaros, quæstus & honoris causâ omnia facere, & similia; partim quia ipsi tales sunt, & ne cogantur eos sibi præponere, talia de ipsis pro sua libidine sibi confingunt; partim vt eos contemptui habeant. hinc libentissimè legunt & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent; quæ verò ad laudem, vel excusationem & defensionem, audire nolunt.

Si ex prauo affectu.

Probatur Secundò, Quia si illi merentur iudicium & condemnationem, qui neglectis suis vitijs grauioribus, minora fratrum suorum vitia acriter insectantur & condemnant, vt ipsi sanctiores videantur; (contra quos expressè Matth. 7. & Lucæ 6. agit Dominus) quantò magis merentur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ non sunt? cùm enim non possint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginãtur illos tales esse, vt possint eos pro talibus, affectu & interna æstimatione ducere. Nec refert, quòd fortasse non firmiter iudicent, putentque se posse falli, quia non minor iniuria est, pertinaciter suspicari malum grauius, quàm iudicare minus. deinde, etsi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri posse vt res aliter habeat; tamen ex parte subiecti, iudicium est firmum, quia pertinaciter in eo volunt persistere; qua in re non minor est iniuria, quàm si absque tali pertinacia iudicarent.

22

23 Petes, Vtrum suspicio temeraria ex genere suo, sit dicenda peccatum mortale, an veniale?

Quale peccatũ sit ex genere suo.

RESP. Posse dici ex genere mortale: quia si sit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, est peccatum mortale, solumque est veniale, vel quia non est de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error si non esset, homo nullo modo vellet ita suspicari. vnde etiam paratus est deponere suspicionem, si aduertat causam non esse sufficientem. potest etiam quodam sensu dici ex genere suo veniale, quia secũdum se & conditionem naturæ suæ habet, vt nascatur ex errore intellectus, & non sit planè voluntaria: cuius signum est, quòd sublato errore euanescat, quasi error, illius causa extiterit. hinc fit vt per se non censeatur grauis iniuria, sed solùm vt procedit ex maleuolentia. vnde etiam nũquam est peccatum mortale, nisi ex hac procedat.

24 Dices, Actus ex genere suo venialis, non potest fieri mortalis per hoc quòd fiat omnino voluntariè, & cum plenissima animaduersione: atqui suspicio, ex veniali potest fieri mortifera, ex eo quòd accedat

accedat plena animaduersio, ipsaque fiat omnino voluntariè; vt dictum est: ergo non est venialis ex genere.

Actus venialis ex genere.

Respondeo, Dupliciter potest actus dici venialis ex genere. Primò, Ratione materiæ, quæ toto genere suo in moralibus censetur leuis. & hic propriè dicitur talis ex genere; nam ex materia, seu obiecto sumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere suo venialis, non potest vnquam fieri mortalis, ratione solius animaduersionis. Tale est mendacium officiosum, verbum otiosum, &c. Suspicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere.

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; vt si connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur venialis ex genere. vnde non est mirum, si accedente pertinacia voluntatis, posit fieri mortalis. hæc autem pertinacia accedit, quando homo aduertens fundaméto carere suam suspicionem, nihilominus vult in ea perstare.

25 *De dubitatione.*

Dico Tertiò, De dubitatione ita ferè sentiendum sicut de suspicione. si enim quis etiam aduertens non esse iustam causam, velit tamen pertinaciter dubitare de probitate proximi, erit peccatum mortiferum: si autem solùm ex errore humano dubitet, erit tantùm peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia & contemptu alterius; ac proinde censetur grauis iniuria in materia graui. maior enim est iniuria dubitare pertinaciter de viro probo an sit proditor an Iudæus, quàm iudicare esse concubinariũ. vnde indignissimè homines ferunt ita de se dubitari. Altera pars satis patet ex supradictis; dubitare enim minùs est quàm suspicari: qui enim suspicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam assentitur, & determinatè opinatur esse improbum, etsi assensu imbecillo & ancipiti; qui autem tantùm dubitat, sustinet assensum veluti in æquilibrio, in neutram partem magis inclinando, & vtramque æquè ancipitem iudicando.

26 Dices Primò, Non tenemur positiuè opinari proximum esse probum; possumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari: ergo nulla est iniuria in actu dubitandi.

Dubitans facit iniuriam.

Respondeo negando cõsequentiam; qui enim dubitat non eo precisè facit iniuriam quòd assensum sustineat seu suspendat; sed ex eo, quòd absque iusta causa iudicet huius probitatem esse ambiguam, & eum non posse prudenter iudicari probum, aut pro tali reputari.

27 *Quæ restitutio facienda.*

Dices Secundò, Si temerè iudicare, suspicari, & dubitare de proximo est contra iustitiam: ergo obligat ad restitutionem: at cui, vel quomodo fiet ista restitutio, cùm nihil sit ablatum?

Respondeo, Si loquamur de restitutione propriè, vel compensatione alicuius damni exteriùs illati; sic non obligat ad restitutionem, nisi processerit in opus externum per sententiam, detractionem, vel contumeliam; quia nullum damnum externum illatum est: & hoc vult D. Thomas in respons. ad 3. Si verò loquamur de restitutione generatim, sic verum est obligare ad restitutionem: nam hæ prauæ opiniones de proximo, sunt damna quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, vbi vel bonam famam possidebat, vel saltem infamiæ malo non laborabat: itaque ex iustitia tenemur has opiniones, tanquam iniusta quædam damna famæ, depellere.

Nec obstat, quòd Iustitia dicatur versari circa actus externos; id enim pro maxima parte verum est, non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri potest, etiamsi nullo modo in actum externum prodeat. Adde, posse dici illam versari circa actus externos, vt hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis à voluntate, sed ab alijs potentijs.

28 *Varij gradus iudicij temerarij.*

Ex dictis patet, quando censendus sit quispiam iudicio temerario interno peccasse mortiferè; quando venialiter tantùm. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente sua impegit, non est peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, sed non perfectè aduertit se malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem se malè iudicare, tamen non aduertit signa esse insufficientia, nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si signa erãt sufficientia ad probabilem opinionem; tunc enim etsi quasi certò crediderit, non erit peccatum, nisi veniale. Quintò, Si tantùm suspicatus est, non erit peccatum mortiferum, nisi suspicio fuerit pertinax; vt cùm prouenit ex contemptu vel ex maleuolentia, non ex humano errore, sitque de graui malo. Vt autem sciatur vtrum fuerit suspicio, an iudicium firmum, præsertim quando formido de opposito non est expressè coniuncta, Notanda est hæc regula, Dum quis ita iudicat, vt rogatus an habeat pro certo, responsurus sit, sibi certum, aut ferè certum videri; tunc est iudicium firmum. si verò ita iudicet, vt responsurus sit se non esse moraliter certum, sed facilè posse ea in re falli; tunc solùm est suspicio. Ita ferè Caietanus. art. 3.

29

DVBITATIO 4.

Vtrum dubia in partem meliorem sint interpretanda. D. Thomas art. 4.

30

NOtandum est Primò, Vel esse *dubium* de rebus, v.g. sitne talis contractus licitus, an illicitus; vel de personis; nempe de probitate vel improbitate earum; aut quis hoc, vel illud crimen commiserit. Rursus, si sit dubium de personis, possumus nos habere quadrupliciter. Primò, Interpretando in partem peiorem. Secundò, In partem potiorem. Tertiò, Habendo rem in ancipiti, seu dubitando. Quartò, Suspendendo iudicium, seu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim est dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium suspendere tanquam de re ad se non pertinente.

Quadruplex interpretatio de personis.

Notandum Secundò, Dupliciter nos posse aliquid in peiorem partem interpretari; speculatiuè, & practicè. *Speculatiuè* quidem, vt quando opinamur partem deteriorem esse veriorem, non tamen ideo nos aliter erga ipsum hominem gerere debere, cùm res sit incerta. *Practicè* verò, quando censemus illum habendum interno affectu & æstimatione pro improbo. his positis,

Speculatiuè & practicè interpretari.

31 *Dubia de rebus.*

Dico Primò, Dubia de rebus, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis. ratio est, quia in iudicio rerum, tantùm agitur id vnum vt attingatur veritas; nec timetur, ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio perso-

personarum, ita quæritur veritas, vt maximè cauendum sit ne proximo iniuria irrogetur, & de possessione bonæ famæ in re dubia depellatur.

32 *Dubia de personis.* Dico Secundò, Dubia de personis, ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. Ita D. Thomas art. 4. & communiter DD. colligit hoc D. Augustinus, de sermo. Domini in monte li. 2. cap. 18. ex illis verbis Domini, *Nolite iudicare: Hoc loco*, inquit, *nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Idem docet, Bernardus ser. 40. in cantica, sub finem. *Etiamsi*, inquit, *perperam quid factum deprehendas, nec sic iudices proximum; magis autem excusa. excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum, &c.* Idem docet Seneca l. 2. de ira cap. 24. *Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione, vt nihil, nisi quod in oculos incurret, manifestúmque erit, credamus.* Confirmatur ex communi illo DD. dicto, *In dubio non esse præsumendum delictum*; quod colligitur ex L. Meritò, ff. Pro socio. de quo vide Couarruuiam, Clem. Si furiosus, p. 2. §. 2. num. 1.

Sed difficultas est, quomodo sint in potiorem partem interpretanda, vtrum negatiuè tantùm; id est, vt in dubio non putemus proximum improbum, vel authorem criminis, vel peccasse mortiferè; an etiam positiuè, id est, actu positiuo credendo illum esse probum, non peccasse, habuisse bonam intentionem, aut ex ignorantia fecisse. Respondeo, &

33 *Nō tenemur in dubio, speculatiuè iudicare esse probū, vel nō improbum.* Dico Tertiò, Certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu positiuo & speculatiuè, proximum re ipsa esse innocentem, non peccasse mortiferè, habuisse bonam intentionem, & similia. Ita Caietanus q. 60. a. 4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etsi l. 3. qu. 4. art. 4. generatim contra Caietanum doceat, dubia positiuè in bonam partem interpretanda. Probatur, quia nemo tenetur ad assensum, aut ad modum assentiendi, in quo exponit se notabili periculo errandi: talis enim assensus non est actus virtutis, neque ad actum virtutis necessarius; sed est quiddam errori obnoxium, quod perfecta prudentia deuitat, ex imperfectione nostri intellectus proueniens: vnde non fuisset in statu innocentiæ, neque fuit in Beatissima Virgine. Confirmatur Primò, Quia omnis modus assentiendi subiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus; quod sapienti est vitandum, quantum commodè fieri potest, etiamsi non magni sit momenti. Confirmatur Secundò, Quia nulla est necessitas talis iudicij; vt enim erga proximum me geram sicut oportet, sufficit, vt iudicem probabile aut verisimile, esse probum, non peccasse; aut vt suspendam iudicium speculatiuum, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re sit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim suspensione iudicij stare potest, vt habeam illum pro viro probo, & pro tali habendum sentiam.

34 *Nec semper practicè, & actu positiuo.* Dico Quartò, Non tenemur etiam semper occurrente dubio, actu positiuo practicè iudicare probum; (id est, hîc & nunc habendum & tractandum tanquam probum) sed possumus etiam hoc iudicium suspendere. Probatur, quia non semper, quando occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur positiuè statuere, illum habendum pro viro probo, puro à tali, vel tali crimine; sed sufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipsum concernẽtis fuerit operæ pretium; vt quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maximè patet, dum de illis agitur, de quibus neutram in partem habemus positiuam opinionem, eò quòd res illorum nobis penitus sint ignotæ. hos enim in dubio facile est Deo permittere, neutram in partem aliquid statuendo. Maior difficultas est, dum dubium occurrit de ijs, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicij suspensionem. sed absolutè fieri potest vt non minuatur; vt quando quis non vult causas dubij expendere, tanquam nihil ad se pertinentes, & mentem aliò deflectit.

35 Aduerte tamen, valde esse consentaneum charitati, vt semper hoc pacto dubia in bonã partem interpretemur, iudicãdo illum loco viri probi habendum, eò quòd de contrario non constet. nec ideo me expono periculo erroris; quia non iudico illum in re esse probum & innocentem; (hoc enim Deo permitto, tanquam mihi incertum) sed esse pro tali habendum & æstimandum; (id est, ita affectu interno, & externo modo agendi à nobis tractandum, ac si re ipsa probus esset) quod iudicium est verum. Adde, si velimus hic & nunc statuere apud nos, quo loco habendus sit apud animum nostrum, etiam tenemur actu positiuo dubium in potiorem partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum.

36 *Tenemur semper negatiuè & practicè interpretari.* Dico Quintò, Tenemur tamen lege Iustitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo vel authore criminis. sic potissimùm intellige testimonia suprà allata. (quamuis etiam insinuent, illum positiuè habendum loco probi; præsertim si iudicare velimus) ratio est; quia iustitia postulat, vt in dubio nemo condemnetur criminis, non solùm exteriùs, sed etiam ne interiùs quidem in animo: quisque enim Ius habet vt sibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia censeri pro improbo est notabile malum proximi, & veluti pœna quædam criminis: ergo non potest inferri sine iusta causa, de qua constet: sicut pœna irrogari non potest nisi constet de crimine.

37 *Negatiuè & speculatiuè nō tenemur ex Iustitia.* Dico Sextò, Non tenemur tamen lege iustitiæ, ea negatiuè & speculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur seu suspicemur ipsum in re esse improbum, quando dubium est positiuum. Probatur, quia quando dubium est positiuum, tunc vtrinque suppetunt argumenta ad probabiliter opinandũ vtramuis partem, cum formidine de opposito: (hoc enim vocatur dubium positiuum) ergo si tunc assentiaris parti deteriori, opinando esse improbum, non ei facis iniuriam; quia cùm argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam sufficiant, non habet Ius vt sic de ipso non suspiceris.

38 *Tenemur aliquo modo ex charitate.* Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem sic suspicari. ratio est, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam speculatiuam, quantum possumus, cùm sit aliquod malum eius: ergo cùm possimus

simus talem opinionem vitare, dum res est dubia, tenemur. Quòd possimus vitare, patet Primò, Quia nunquam cogimur ad aliquem assensum, nisi quando res est euidens. Secundò, Non magis cogimur assentiri huic parti quàm alteri, cùm vtraque sit dubia. Tertiò, Quia perfectissima prudentia postulat, vt in dubijs non assentiamur absolutè alteri parti, ne fortè erremus: talis enim assentiendi modus est fallax. vnde non fuisset in statu innocentiæ, nec est in Angelis, vt suprà diximus. expedit igitur in dubijs sustinere assensum, vel solùm iudicare rem esse probabilem, verique similem.

Dices, Si non est contra Iustitiam eo casu suspicari improbum; ergo etiam non est contra charitatem; nam in hac materia, si est peccatum, est contra Iustitiam.

Respondeo negando consequentiam. Ad confirmationem: Sæpe fit vt in materia Iustitiæ peccetur in proximum non violata lege Iustitiæ; vt cùm ille nullum Ius strictũ habet vt aliquid fiat, aut non fiat: & res alioquin ipsi est incommoda. vt si infames eum, cuius delictum alibi est notorium iuridicè: si occidas inuasorem inculpata defensione, quando aliter te poteras subtrahere, & alijs modis. Idem dicendum in exemplo proposito, vt mihi quidem ratio allata probare videtur. quamuis putem non esse nisi veniale.

39 *Si dubium sit negatiuum.* Dixi, *Quando dubium est positiuum:* quia si sit negatiuum, vbi in neutram partem suppetunt rationes, est contra iustitiam malè opinari. quisque enim Ius habet, vt non habeatur de se mala opinio, nisi indicia aliud suadeant.

40 Dices, Si non est contra iustitiam opinari deteriorem partem speculatiuè, dum dubium est positiuum: ergo etiam non est contra iustitiam opinari practicè; quia iudicium practicum sequitur ex speculatiuo.

Iudicium practicum non sequitur necessariò ex speculatiuo. Respondeo negando sequelam; quia iudicium practicum non sequitur necessariò ex speculatiuo; præsertim quando speculatiuum est incertum. Iudicium enim practicum in proposito est, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longè aliud est, quàm putare in re esse improbum. habere enim aliquem pro improbo, est æstimatione, affectu, & contemptu interno se gerere erga alterum ac si improbus esset. vnde fieri potest vt speculatiuè opiner Petrum esse improbum, vel furem; & practicè iudicem esse probum: quia etsi verisimile mihi sit, & opiner ipsum in re & coram Deo esse improbum; tamen quia mihi id certum non est, nolo hac opinione meum affectum & æstimationem internam erga illum regere; sed ea seposita quasi non esset vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

41 *Minor æstimatio ex dubio.* His addo, non videri contra iustitiam, si quis propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti antea; quia non tanti debet æstimari cuius incerta, seu dubia est virtus, quàm cuius certa. non tamen ideo potes æstimare improbum. charitas tamen suadet, vt propter dubium nihil de æstimatione & interna reuerẽtia detrahamus.

42 *Suspicio ad cautelam.* Dico Septimò, Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio; dubia sunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum esse furem vel improbum, vel habendum pro tali; sed iudicando ita exteriùs cauendum, & sibi illique consulendum, ac si dubia esset eius probitas. Ita D. Thomas hoc loco ad 3. & alij DD. qui dicunt tunc dubia in deteriùs interpretanda, non definitiuè iudicando, sed per quandam suppositionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas; nullo tamen modo habentes illum pro improbo. Sic Superiores ob indicia quædam dubia, interdum obiurgant suos subditos, pœnitentias imponunt, aliaque remedia illis corrigendis adhibent, tanquam si ipsos malos putent; quamuis eos pro malis non habeant, & eorum facta vel intentionem apud animum suum excusent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubijs in meliorem partem interpretandis, quoad internam affectionem & æstimationem seruare debent: quamuis in ordine ad emendationem, vel cautelam mali, exteriùs ita se gerere possint erga subditos, ac si mali aliquid perpetrassent, & meritò; non enim solùm ab omni malo, sed etiam ab omni mali specie abstinendum. Hîc tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos alijs suspectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur.

43 *Superiores.*

44 *Dubia interpretãda in potiorem partem, per quandam suppositionem.* Simili ferè modo dubia sunt in potiorem partem interpretanda, quando non agitur de vitando incommodo, sed solùm de interna æstimatione & reuerentia erga proximum. tunc enim etsi definitiuè non iudicemus ipsum in re bonum esse; tamen id iudicandum per quandam suppositionem, supponendo esse probum, & iudicando ita illum æstimandum & cum illo agendum interiùs & exteriùs, ac si re vera probus sit.

DVBITATIO 5.

Vtrum liceat alquando iudicare non secundum leges scriptas. D. Th. a. 5.

45 RESPONDEO, & Dico Primò, Si leges illæ scriptæ contineant Ius naturale, semper secundum eas iudicandum est. ratio est, quia nunquam licitum est à iure naturali recedere, cùm contrarium huius iuris semper sit iniquum.

46 Dico Secundò, Si leges scriptæ contineant Ius positiuum, ordinariè secundum eas iudicandum, præsertim Iudici inferiori. Ita D. Thomas & alij.

Dixi, *Præsertim inferiori*, quia supremus Princeps potest interdum dispensare in lege positiua, legisque rigorem, vel pœnam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non potest inferior, nisi ex tacita vel expressa Superioris concessione.

47 *Quãdo inferior contra verba legis facere possit. ἐπιείκεια.* Dixi *ordinariè*; quia interdum potest Iudex inferior recedere à lege scripta, iudicando contra verba legis. Primò, Quando constat mentem legislatoris esse aliam, nec voluisse hunc casum verbis legis esse comprehensum; tunc enim vtendum ἐπιείκεια: magis enim tenetur sequi mẽtem legislatoris, quæ legis est anima, quàm corticem verborum. alioquin summum Ius, summa iniuria. Neque in hoc casu tenetur legislatorem vel Superiorem consulere, vt quidam volunt; quia non opus est inquirere de mente, quando de ea constat. Confirmatur ex L. Nulla ratio, ff. de legibus & L. Non dubium, C. de legibus.

Secundò, Quando non quidem constat, sed probabi-

probabilius est aliam legislatoris esse mentem, & res non patitur moram, vt Superior consulatur. tunc quoque esset contra rectam rationem verba sequi: nam semper intentio legislatoris præferenda est verbis legis. Quòd si Superior facilè consuli possit, consulendus est: quia lex infringi non debet, ne quidem quoad verba, nisi constet aliam esse mentem legislatoris, si tamen de ea constare potest: quod si de ea constare non potest, tunc sequendum id, quod probabilius videtur.

Tertiò, Si vtrinque æquale sit dubiū & Princeps consuli nequeat, tenetur inferior Iudex secundum verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio est, quia lex est veluti in possessione suæ authoritatis: vnde in pari dubio non potest Iudex, cùm ex officio sit custos legis, eam sua authoritate priuare.

DVBITATIO 6.

Quinam peccent vsurpatione Iudicij.

D. Tho. qu. 60. ar. 6.

48 NOtandum est, tria requiri ad iustum iudicium; vt colligitur ex D. Thoma q. 60. a. 2.

Primò, Certitudinem in cognitione causæ: & defectu huius, iudicium dicitur *temerarium*, de quo dubitat. 2.

Secundò, Iustitiam in ipso actu iudicij, id est, vt seruetur æqualitas in iure suo cuique reddendo: ad hoc requiritur, tum vt iudicetur secundum leges, (de quo dubit. 5.) tum vt seruetur ordo iuris, (id est, ordinata ratio procedendi à iure Iudicibus præscripta) de quo infrà. huius defectu, iudicium dicitur *peruersum* & iniquum.

Tertiò, Authoritatem in iudicante: qui enim authoritate caret, siue in personas iudicādas, siue in causam, (vt si sit exempta) iniuriam facit, tum partibus, causæ illarum se ingerendo; tum legitimo Iudici, cuius potestatem & officium sibi assumit. huius defectu iudicium dicitur *vsurpatum*, vel præsumptum. His positis,

49 *Vsurpatione Iudicij peccant.* Respondeo & Dico Primò, Omnes eos peccare vsurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel absolutè non est ipsis subditus, vel non in ijs causis, in quibus eum iudicant; ac proinde sententia illorum est irrita. ratio est; quia in his iudicijs deest potestas in eum, qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur: quia Iudex debet habere authoritatem & obligandi conscientiam, (sententia enim est veluti lex quædam particularis imposita alteri, quam ille tenetur subire) & cogendi ad executionem eius, ad quod obligauit; alioquin sententia esset inefficax.

50 *Quinque modis subiectionis.* Vbi Notandum est, Quinque modis posse quempiam esse alteri subiectum, ita vt ab eo iudicari queat. Primò, Ratione potestatis ordinariæ: sic fideles Pontifici, & Episcopis suis; & ciues suo Regi sunt subiecti. Secundò, Ratione potestatis delegatæ. sic Legato Apostolico subsunt Prouinciæ, ad quas ipsius delegatio pertinet, & ciues Proregi vel Gubernatori. *Danielis Iudicium.* Sic Daniel iudicauit senes potestate sibi à Deo delegata, ca. 13. & iuxta probabiliorem sententiam, Moyses Ægyptium, Exo. 2. vt testatur D. Aug. l. quæstionum in Exod. q. 2. & apertè colligi videtur Acto. 7. vbi Stephanus ait, *Fecit vltionem ei, qui iniuriam sustinebat, percusso Ægyptio. existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis?* *Moysis in Ægyptium.*

Tertiò, Ex consensu partium, vt quando partes ex compromisso se alicui subijciunt, siue vt Iudici, (vt si ille aliàs authoritatem iudicandi habebat, etsi non in illos) siue vt arbitro. de quo vide Syl. v. Arbiter. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati: nam ratione delicti sortitur quis forum. cap. Postulasti, & cap. fin. de foro compet. vbi Glossa v. Ratione delicti. Simili modo sortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra possessorem causa mouetur, vt eodem cap. dicitur. Quintò, Ratione iniuriæ, subdito alterius Principis illatæ. si enim Superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus, nolit illam vindicare, poterit id facere Princeps eius, qui iniuriam accepit. Quicunque igitur iudicat aliquem, qui aliquo horum quinque modorum nō est ei subiectus, peccat vsurpatione iudicij; quia vsurpat sibi authoritatem iudiciariam in eum, in quem non habet. 51 *Iudicium Pilati vsurpatum.* Sic Pilatus iudicando Christum peccauit vsurpatione iudicij: (etsi contrà sentiat Caieta. q. 67. a. 1. & Sotus l. 5. q. 4. a. 1.) quia Christus non erat ei aut Cæsari re vera subditus, cùm esset filius Dei et omnium Dominus: (quam ob causam neque tributū debebat Cæsari, vt colligitur Matth. 17. ex illis verbis, *Ergo filij liberi sunt*) idque facilè poterat Pilato constare. Neque subiecit se Pilato dando authoritatem; sed solùm permisit se iudicari. *Iudicis secularis in Clericos.* Simili modo peccant Iudices seculares iudicantes Clericos; quia sunt exempti ab eorum iurisdictione, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus; vt patet tota distinct. 96. & 11. q. 1. per totā. & in decretalibus de immunitate Ecclesiarum, & in Concil. Trid. sess. 25. c. 20. de reforma. vbi renouantur omnes Canones, qui hac de re agunt. Idem patet Iure ciuili, Authentica, Vt Clerici proprios Iudices conueniant, collatione 6. 52 *Nō possunt renunciare exemptioni.* Adde nec posse Clericos huic exemptioni renuntiare, vt à Iudice seculari validè possint iudicari, etiam in ciuilibus; vt patet cap. Inolita, 11. qu. 1. & cap. Placuit, ibidem, & cap. Si diligenti, extra, de foro competenti: vbi etiam redditur hæc ratio, *quia non est beneficium hoc personale, cui renuntiari valeat, sed potiùs toti Collegio ecclesiastico publicè indultum, cui priuatorum pactio derogare non potest.* Possunt tamen in ciuilibus se subijcere Iudici seculari vt arbitro; qui tamen nolentem stare sententia, non potest per se cogere. Item potest Clericus vt actor, laicum pertrahere ad Iudicem secularem, non autem vt reus pertrahi. *Reconuentio.* In casu tamen reconuentionis potest à Iudice seculari iudicari: vt si dum laicum pertrahit ad Iudicem, laicus vicissim illum in causa ciuili reconueniat; vt expressè docet Glossa communiter recepta in cap. 2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo cap. tum ex 3. q. 8. cap. 1.

Confugiens ad Ecclesiam. Simili modo censetur vsurpatio Iudicij, & irrita est sententia, si eum, qui ad Ecclesiam tanquam ad asylum confugit, vi vel fraude extrahat, & ad mortem vel mutilationem cōdemnet: quia talis exemptus est à Iudicis potestate; saltem quoad hanc pœnam irrogandam, & Iudex tenetur eum Ecclesiæ restituere. vt colligitur ex cap. Inter alia, de immunit. Eccles. & ex multis Canon. 17. q. 4. de quo vide Clarum pract. criminal. q. 30. & Salonium q. 60. a. 4. controuersia. 2.

Dici etiam potest vsurpatio Iudicij, si Iudex Iudicium

Sententia lata in Ecclesia. dicium exerceat vel sententiam ferat in Ecclesia: nam eo loco id faciendi potestatē non habet, cùm quidquid ibi actum fuerit, sit irritum; vt statuitur cap. Decet, §. Ordinarij, de immunit. Eccl. in 6. vbi dicitur. *Processus Iudicum secularium, ac specialiter prolatæ sententiæ in eisdem locis*, (Ecclesiis) *omni careant robore firmitatis.*

Exemptorū causa. Denique vsurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum causas discutere præsumunt, in quibus Concilium Tridentinum eos non subiecit.

53 *Est peccatum mort.* Dico Secundò, Hoc peccatum vsurpationis iudicij ex genere suo est mortiferum. ratio est, quia fit iniuria, tum partibus, in quas ille potestatem non habet; tum etiam Superiori, cuius authoritatem sibi assumit. censetur autem hæc iniuria grauis, vt ex communi hominum sensu constat: nam authoritas publica violatur.

DVBITATIO 7.

Vtrum Iudex excommunicatus peccet vsurpatione iudicij, si iudicia exerceat.

54 *Sententia occultè excomm. est valida.* RESPONDEO & Dico Primò, Si excommunicatio est occulta, non peccat vsurpatione iudicij, & sententia, cæteraque eius acta publica, sunt valida. Ita Glossa in cap. Ad probandum, §. Innodatus, de sententia & re iudicata, & est communis sententia DD. Richardi in 4. d. 18. principali 7. q. 1. Palud. eadem dist. q. 4. & dist. 17. qu. 6. ar. 2. Sylu. Excomm. 3. nu. 3. & nu. 5. vbi dicit hanc esse communem opinionem: licet ipse contrariam v. Excōmunicatio 2. n. 1. putet veriorem. Couar. in cap. Alma 1. p. §. 7. n. 9. Sot. d. 22. q. 2. a. 1. & 4. Probatur Primò, Quia non est priuatus, nec suspensus ab officio: soli enim publicè excommunicati suspenduntur per Canones, vt colligūt DD. d. cap. Ad probandum, ex illis verbis, *Si pro eo, quòd vnus ex delegatis Iudicibus excommunicationis vinculo esset publicè innodatus.* vbi à contrario sensu insinuatur; secus esse si occultè. Secundò, Quia cùm eius excommunicatio ignoretur, sequerentur grauissima incommoda, tum in Ecclesia, tum in Repub. quæ nullo modo possent vitari: innumeræ enim sententiæ, præsentationes, electiones & collationes beneficiorum & officiorum deberent rescindi, cum magno damno & perturbatione innocentum.

55 Tertiò, Quando excommunicatio Iudicis est occulta, ipse non est publicè vitandus, sed solùm occultè, vt colligitur cap. Cùm non ab homine, de sent. excom. imò fieret ei iniuria, si quis in publico detrectaret eius communionem, propter infamiam, quæ inde sequeretur. ergo cum partes non possint ipsius Iudicium propter excommunicationem occultam recusare, (nisi fortè velint suscipere onus probandi ipsum esse excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipsius quoque sententia valida sit. absurdum enim est vt partes teneantur sese sistere tribunali Iudicis, à quo nisi irritam sententiam referre non possunt. denique idem probari potest ex L. 3. Barbarius, de officio Prætorum, & 3. qu. 7. cap. Infamis. vide infrà nu. 66.

Quæ diximus intellige non solùm in sententijs & actis fori externi, sed etiam interni & sacramentalis, vt infrà magis patebit: quia DD. generatim loquuntur, & rationes eædem vtrobique locum habent.

56 *Excōmunicatus publicè.* Dico Secundò, Si excommunicatio Iudicis sit publica seu notoria, ante quidem Concilium Constantiense, peccabat vsurpatione iudicij, iudicando, & sententia erat irrita: post tamen illud Concilium, verius est non peccare, nec sententiam, reliquáque eius acta publica esse irrita; nisi sit denuntiatus nominatim, vel notorius percussor Clerici.

Prior pars est communis DD. & colligitur apertè ex cap. Ad probandum, de sententia & re iudicata, vbi iubetur *cassari* (id est, cassa & irrita declarari, vt exponit glossa) *sententia lata à pluribus Iudicibus delegatis, eò quòd ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus*, vt ibidem dicitur. Hoc tamen intellige, quando certus numerus Iudicum ad causæ definitionem requiritur. *Si vnus ex Iudicibus excommunicatus.* tunc enim vnius excommunicatio sententiam reddit inualidam: quia Iudex excommunicatus est inhabilis; ac proinde numerus Iudicum necessariorum non est completus. secus si certus numerus ad sententiam non requiritur, sed solùm maior pars: tunc enim sententia erit valida, si maior pars Iudicum habilium consenserit. Idem probari potest ex cap. Audiuimus, 24. qu. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare non posse: quod de publicè excommunicato intelligendum est, vt ibidem Glossa v. Non potuit, annotat: vbi illud, *non potuit*, significat carentiam potestatis: ac proinde sententia talis Iudicis est irrita. vide Glossam ibidem v. Absoluendo. Idem confirmari potest ex cap. Decernimus, de sententia excommunicat. in 6. iuncta glossa. ratio est, quia tales, etsi non sint priuati officio; (retinent enim illud in habitu) sunt tamen priuati eius vsu, seu suspensi ab eius executione, ex dispositione Canonum. potestas autem suspensa & à functione sua impedita, perinde est ac si non esset: vnde non plus possunt, quàm si Iudices non essent. dum ergo iudicant, peccant vsurpatione iudicij, assumentes sibi potestatem iudicandi, quam non habent. etsi enim habeant potestatem in habitu, hæc tamen ita est impedita vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille Iudicij non ex hac procedere censetur; sed ex alia, quam temerè vsurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

57 *Acta excōmunicati valida esse.* Alteram partem, Scilicet *post Concilium Constantiense, acta talis excommunicati esse valida, quamdiu toleratur ab Ecclesia*, docet Nauarrus cap. 27. nu. 7. Sotus in 4. d. 22. q. 2. ar. 1. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & passim recentiores. éstque probabilior, etiamsi altera quoq; probabilis sit, & multorum DD. Probatur, quia Concilium Constantiense statuit tantùm vitādos esse nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percussores; & concessit vt fideles possint cum alijs in omnibus rebus tam diuinis quàm humanis, tam publicis, quàm priuatis habere communicationem; vt refert D. Antoninus 3. p. tit. 25. cap. 2. Sotus d. 22. qu. 1. ar. 4. & alij: ergo etiam tacitè vult eorum actus esse validos. nisi enim id vellet, nō deberet cōcedere in omnibus. quorsum enim concederet vt ab illis possimus Ius, & alios actus legitimos exigere, præsentationes, electiones, collationes, & confirmationes petere, si tales illorum

actus

actus sunt inualidi? sanè illusoria & noxia videretur talis concessio: nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hæc deberent rescindi vel retractari. videtur itaque Ecclesia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excommunicatis temperauit, tacitè etiam sustulisse illam suspensionem iurisdictionis, quam olim excommunicatio continebat. quod sanè erat expediens hoc statu rerum, quo sæpe Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæresim vel ob violatam libertatem ecclesiasticam, vel ob alias causas, manent.

58 Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum; potest enim contra illum excipere, quòd sit excommunicatus; vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum est, etiamsi eius excommunicatio hoc loco non sit manifesta; modò tamen alibi sit publica, vt colligitur ex eodem cap. iuncta Glossa v. Publicè, vel ipse possit illam probare. Ratio est, quia etsi Concilium concedat vt possis cum Iudice excommunicato habere communionem, & Ius ab ab illo petere, non tamen cogit. itaque sicut olim poterat recusari, ita & nunc. Si tamen partes in illum consenserint, & sententia debito modo lata fuerit, non potest propter excommunicationem rescindi; quia legitima potestate, cui partes se submiserunt, lata est: sicut cum sponte se alieno Iudici, permittente Iure subijciunt, sententia rescindi non potest.

Nec obstat, quod quidam Patres affirment hæreticos & schismaticos nullam habere potestatem, nec posse soluere & ligare, quia sunt extra Ecclesiam, & excommunicati: (ita Cyprianus epist. 76. ad Magnum, de Nouatiano, Ambro. li. 1. de pœnitentia cap. 2. Nicolaus I. epist. ad Michaëlem Imper. & alij, vt videre est 24. qu. 1.) ad hoc enim responderi potest, Primò, In his esse peculiarem rationem, quia ita ab Ecclesia se segregant, vt nullam ampliùs cum ea communionem retineant: alij vero excommunicati retinent fidem, & fidei confessionem, & solùm ex parte sunt extra Ecclesiam. Secundò, Hæc procedere iure antiquo, quo omnes hæretici publici ita erant excommunicati, vt non ampliùs essent tolerati ab Ecclesia.

59 *An sit peccatũ mortiferum.* Petes, An talis peccet mortiferè, iudicando?

Quidam recentiores putant esse solùm peccatum veniale. ratio est, quia cùm Concilium non suspendat illum ab officio, nec priuet vsu istius potestatis, solùm videtur illum actum prohibere, quatenus est communicatio quædam humana; non autem præcisè quatenus est actus iurisdictionis & potestatis iudiciariæ. cui sententiæ fauet Caietanus v. Excommunicato vetita: vbi docet, actus iudiciales excommunicati, si absit iniustitia, non esse nisi peccata venialia; quia solùm prohibentur secundariò. quæ sententia est probabilis, eamque sequitur Bartol. à Ledesma dubit. 9. de excommunicatio. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & quidam alij.

Esse mortiferum. Verius tamen videtur, esse peccatum mortiferum, nisi ignorantia vel inconsideratio, aut functionis breuitas excuset. est communior sententia DD. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam, nō solùm generali ratione communicationis humanæ; sed etiam vt est vsus Iurisdictionis & potestatis, dignitatem quandam continens. vnde cùm illa sit res grauis & magni momenti, non video cur præceptum non obliget sub peccato mortali.

Nec obstat, quòd Concilium non suspendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonum aliorum: non tamen idcirco intendit ipsos Iudices in aliquo releuare, vt expresè idem Concilium testatur. Si tamen partes iustitiam exigant, vel ratio postulet vt in aliquo casu ex officio procedat, non peccabit; quia Concilium concedit, vt in commodum aliorum, suo munere fungi possit.

60 *Denuntiati, & percussores Clericorum.* Tertia pars, scilicet *Iudicem nominatim denuntiatum & manifestum Clerici percussorem peccare vsurpatione iudicij, contra iustitiam, & omnia eius acta esse irrita*, est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap. Ad probandum, suprà cap. Audiuimus, & cap. Miramur, 24. qu. 1. hos enim excipit Concilium Constantiense. vnde manent suspensi ab officio, sicut erant ante Concilium.

Petes, Vtrùm hoc etiam locum habeat in Iudicibus secularibus.

61 *Locum habet etiam in secularibus.* Respondeo habere; ita enim tenent passim DD. & probatur Primò, cap. Exceptionem, de exceptionib. vbi in fine dicitur, *Excommunicatus autem publicè, etsi huiusmodi exceptio non opponitur, nihilominus est officio Iudicis repellendus*: vbi loquitur in genere de cuiusuis Iudicis officio; sicut in verbis prioribus de officio actoris & aduocati.

Secundò, Quia omnes excommunicati sunt priuati vsu Iurisdictionis in suos subditos, vt colligitur cap. Nos Sanctorum 15. qu. 6. vbi dicitur, *Nos sanctorum prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos; qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt; apostolica authoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus; quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Si subditi non tenentur eis obedire; ergo suspensa est eorum iurisdictio, ac proinde sententia non obligabit, sed erit irrita. Idem confirmatur cap. fin. ibidem.

Tertiò, Cap. Decernimus, de sentent. excommun. in 6. excluditur excommunicatus à munere actoris, patroni & testis: ergo multò magis censetur exclusus à functione Iudicis. absurdum enim esset Iudicis excommunicati acta valere, actoris verò, aduocati, & testis non valere.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice, nisi priuando eum vsu Iurisdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin si acta eius vtilia fuissent, subditi ad ipsum in suis causis recurrissent vt antea. Denique quia non poterat alia ratione commodiùs frangi talis hominis contumacia.

Iudex hæreticus vel defensor aut fautor hæretici. Idem peculiariter statuitur de hæreticis, receptatoribus, defensoribus, & fautoribus eorum; si intra annum satisfacere contempserint, cap. Excommunicamus. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranensi; vbi & alia quædam expresè in eosdem statuuntur, quæ tamen etiam alijs excommunicatis sunt communia: vt quòd nō possint esse aduocati, nec tabelliones, quòd sint repellendi à sacramentis, & ab ecclesiastica sepultura, & eorum oblationes non admittendæ. Idem statuit Cōcilium illud, *aduersùs Consules & Rectores ciuitatum, & alios, qui Ecclesias, & ecclesiasticos viros tallijs,*

Iudex grauans clerū exactionibus.

tallijs, seu collectis & exactionibus alijs, grauare nituntur: quos primùm excommunicat. Deinde subijcit. *quia verò nec sic quorundam malitia contra Dei Ecclesiam conquieuit; adijcimus vt constitutiones & sententia, quæ à talibus, vel de ipsorum mandato fuerint promulgatæ, inanes & irrita habeantur, nullo vnquam tempore valitura*. vbi glossa, *Sententia, vel constitutio per excommunicatum prolata, est nulla; nec tractu temporis conualescit*. & quamuis hic effectus sit communis excommunicatis, tamen specialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem; tum quia propriè Iudices attingunt.

62 *Si alibi sit vbi ignoratur.* Aduerte tamen, si aliquis sic excommunicatus conferret se in aliam vrbem vel Prouinciam, vbi eius censura sit ignota, fieretque Iudex; vel si in loco suæ Iurisdictionis non haberetur pro denuntiato, vel publico Clerici percussore, acta eius fore valida. Ratio est, quia eo loco verè est excommunicatus occultè, & ab Ecclesia censetur toleratus, eademque incommoda sequerentur, si eius acta essent irrita, quæ ex actis alterius, qui vbique occultus: vnde eodem modo de illo sentiendum: & iisdem rationibus probari potest.

Hic tamen grauius peccat, quàm alij occulti vel publici non denuntiati, actus iudiciarios & alios similes obeundo; quia reuera est suspensus; & quantum est ex parte sua, vsurpat sibi potestatem, quam non habet.

Dices, Si est suspensus, quomodo eius acta non sunt irrita?

Respondeo, Quia Ecclesia ob cõmunem vtilitatem vel tacitè hanc suspensionem ad singulos actus in hoc casu ei relaxat, etsi velit ipsum secũdum se manere suspensum: vel certè nouam ei potestatem ad singulos actus extraordinariè tribuit, supplendo defectum, qui ex parte ipsius erat, ne cum damno aliorum, actus sit irritus: qui duo modi parum in re differunt.

DVBITATIO 8.

Vtrum Iudex, qui propter crimen ipso iure est priuatus titulo, vel solum habet titulum putatiuum, peccet vsurpatione Iudicij iudicando, ita vt sententia eius sit irrita.

63 PRIOR pars huius dubitationis pendet ex alia, quæ 1.2.q.96.ar.4.dub.6. tractanda est, Vtrum leges humanæ, quæ statuunt priuationem beneficij, vel officij, aut bonorum confiscationem, eam vim habeant, vt commisso crimine, beneficium vel officium statim vacet, & bona ad fiscum pertineant, ita vt reus ipse teneatur ea dimittere ante sententiam.

Non vacat beneficiũ, aut officiũ. Ad quam nunc breuiter Respondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante sententiã: etiamsi in lege dicatur, *Ipso facto sit priuatus*; nisi apertè constet illam fuisse legislatoris mentem: vt si addat, *teneri in conscientia dimittere*, vel *non posse absolui, nisi dimittat*, vel *beneficium eo ipso vacare, ita vt alteri liberè possit conferri*. vt in casu cap. Dudum. 2. de electione; cùm quis accipit secundum beneficium incompatibile. colligitur apertè ex D. Thoma 2.2.q.62.ar.3. & Caietan. ibidem. Soto li.1. de Iust. q.6.a.6. Adriano quodlib.6.ar.1. Couarr. de matrim. p.2. ca.6. §.8. n.9. & 13. & passim recentioribus. Vtrum autem vacet quando dicitur in lege, *sit priuatus ipso facto absque alia declaratione*, dubium est. Couarruuias & Dominicus Soto suprà, & Henriquez de excõmuni. cap.56. multique alij recentiores tenent non vacare; sed requiri sententiam declaratoriam criminis. illam autem clausulam, *absque alia declaratione*, intelligendam de declaratione, qua declaretur pœnam esse incursam, non autem qua declaretur crimẽ commissum. quæ expositio etsi nonnihil videatur violenta, tamen vsus ipse eam confirmat. ita enim sunt vsu receptæ leges huiusmodi, vt ante declarationem criminis, possessores non teneantur resignare. imò vsus habet, vt nisi executio fiat per sententiam, ita vt per eam non solùm declaretur crimen, sed etiam reus ipse priuetur beneficio vel officio; non censeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarruuia suprà. vnde & leges illæ, quæ statuunt vt beneficium *ipso iure vacet*, vt in extrauagan. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis, non videntur receptæ in illo rigore, vt sponte teneatur se reus spoliare.

64 *Quã vim habeant.* Petes, Quam ergo vim habent huiusmodi constitutiones, quibus aliquis ipso iure priuatur officio vel beneficio, siue propter crimen, siue propter adeptionem alterius incompatibilis?

Priuant titulo, non possessione. Respondeo, Hoc efficere, vt statim amittat titulum ipsum, ita vt nõ sit ampliùs dominus beneficij, retinet tamen possessionem, qua priuari non potest, nisi causa cognita, vt docet glossa c. Licet Episcopus, de præbendis in 6. Et quamuis illud caput, solùm loquatur in casu adeptionis beneficij incompatibilis; tamen glossa & DD. quos ibi citat, volunt esse eãdem rationem in cæteris, vbi quis ipso iure priuatur. id enim ad publicam tranquillitatẽ est valde expediens. *Titulum* voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo aliàs non poterat inuitus priuari: quo amisso, adhuc retinet possessionem beneficij, & totius iurisdictionis, quam ante habebat. & quidem si iure permittente illam retineat, ita vt Ius non obliget ipsum ad eam deserendam, vocatur *possessio Iuris*: si verò Ius resistat illi possessioni, obstringens reum ad illam deserendam, dicitur *possessio facti*.

Confiscatio priuat dominio. Simili modo, quando bona ipso Iure confiscantur, vt in crimine hæresis, iuxta cap. Cùm secundum leges, de hæret. in 6. vel propter incestas nuptias, iuxta idem caput, & Authent. Incestas, C. de incestis nuptijs; vel propter specierum illicitarum transuectionem, aut rerum vetitarum omissam professionem; vt d. c. & alijs Iuribus habetur: in his, inquam, & similibus casibus, statim amittitur ipsa rerum, quæ dicuntur confiscari, vel in commissum cadere, proprietas, & illarũ proprietas fisco acquiritur, vt expressè d. cap. habetur. permittitur tamen possessio & vsus, donec secutã sẽtentia declaratoria, hæc quoque auferantur.

Hinc fit, vt executio retrotrahatur vsque ad tempus commissi criminis. nam ex illo tempore, dominium, seu proprietas in fiscum translata est,

lata est, & consequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipsum spectant. Sed de his plura 1.2. q. 96. art. 4.

Sententiæ nō sunt irritæ.

Ex his sequitur, sententiam, aliaque acta talis Iudicis non esse irrita, neque iudicium vsurpatum, cùm re vera adhuc iurisdictionem suam retineat, neque ab ea sit suspensus; etsi enim ius illud prius, quo illam Iurisdictionem obtinebat, amiserit; habet tamen adhuc Ius possidendi, & vtendi eadem, donec per sententiam auferatur. Confirmatur, quia cùm crimen sit occultum vel certè non constet eum per legem esse priuatum; si acta essent irrita, idem Reipub. obueniret incommodum, quod sequeretur si acta occultè excommunicati essent irrita: quod ex iis, quæ nunc dicturi sumus, magis constabit. Quod ad alteram partem dubitationis attinet, omissis opinionibus, quas recenset Paludanus in 4. d. 17. q. 6. ar. 2.

65 *Habētis titulum putatiuū acta valent.*

Respondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius sententiæ & alij actus iurisdictionis sunt validi. Ita passim DD. in cap. Nihil, de elect. & in L. Barbarius, ff. de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus suprà, Caietanus v. Absolutionis impedimenta, Nauar. in cap. Placuit, de pœnitentia d. 6. nu. 180. Medina C. de confessione qu. 22. Arragon. q. 60. ar. 6. & alij multi recentiores, qui id docent non solùm de sententia & actis fori externi; sed etiam fori sacramentalis, de quo tamen longè magis dubitari poterat. Probatur ex lege Barbarius Philippus, ff. de officio Prætorum; vbi expressè casus huius assertionis ponitur. cùm enim iste Barbarius esset alibi conditione seruus, Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus est ad præturā, cuius tamen ob illud occultum impedimentum erat incapax. nihilominus approbantur eius acta, quæ gessit quamdiu latuit; idque ob vtilitatem eorum, qui apud ipsum egerant: & ratio additur, quia *populus Romanus*, cuius authoritate hæc dignitas collata fuerat, *potuisset etiam seruo hanc potestatem decernere*. Idem probatur ex Synodo Romana, 3. qu. 7. cap. 1. vbi dicitur, *Si seruus, dum putaretur liber, ex delegatione sententiam daret; quamuis postea in seruitutem depulsus sit, sententia ab eo dicta, rei iudicatæ firmitatem tenet*. Ratio est; quia nisi huiusmodi acta essent valida, magna sequeretur in Repub. & populo christiano perturbatio; omnes enim sententiæ, collationes officiorum & beneficiorum, præsentationes, electiones, & alia huiusmodi, deberent rescindi tanquam inualida.

Duæ conditiones concurrere debent, Titulus & communis error

Notandum est ex Panormitano in d. cap. Nihil, Caietano suprà, & aliis Doctorib. duas conditiones debere concurrere, vt Iudicis putatiui acta valeant: Alteram ex parte ipsius Iudicis, nimirum vt habeat titulum. Alteram ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus Superior. vtrumque colligitur ex Iuribus citatis. quibus concurrentibus, ius ipsum confert iurisdictionem extraordinariè ad singulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc *titulum* habere à vero Superiore, vt saltem ab eo, qui aliàs poterat illum dare, vt insinuatur d. L. Barbarius. nam approbantur acta illius; quia populus, à quo habebat officium, potuisset ei hanc potestatem decernere. & confirmatur; quia si non accepit ab eo, qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri possit; imò non est titulus, cùm hic non nisi à Superiore dari possit. omnis enim iurisdictio à Superiore descendit. vnde Caietanus collationem Superioris titulum vocat.

Titulus est collatio Superioris.

Hinc fit, vt si beneficium habeas ab eo, qui non poterat dare: vel si solùm sis electus, aut præsentatus; non autem acceperis institutionem, aut confirmationem, (quæ sunt collatio potestatis) nihil agas, vt qui sis intrusus; vt Panormitanus, Nauarrus, & alij docent. sufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, vt eius collatio sit valida. sicut enim alia eius acta valida sunt, ita etiam collatio iurisdictionis.

66 *Accipiens Prælaturā in excommunicatione.*

Ex his sequitur Primò, Valida esse acta Prælati, qui accepit Prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occulto, ratione cuius collatio sit irrita; vel interuentu simoniæ realis completæ, aut confidentiæ; si communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit sententia excommunicationis ab eo lata, & absolutionis, & collatio beneficij, & delegatio iurisdictionis, &c.

Accipiens delegationem ad vniuersitatem causarum.

Secundò, Idem dicendum non solùm de eo, cui collata est potestas ordinaria, sed etiam cui delegata; præsertim si ad vniuersitatem aliquarum causarum, vt bene ostendit Paludanus suprà, vt sunt Commissarij, Vicarij foranei, Pœnitentiarij, &c. quia horum iurisdictio non minùs spectat communem vtilitatem, quàm Ordinariorum: imò plures ad ipsos causæ deferuntur. Vtrùm verò idem sit in Delegato ad causam particularem, dubium est. Quidam negant; quia non agitur de bono communi. Sed contrarium est verius; quod tenet Paludanus suprà, circa primam opinionem, & alij DD. Idem docent etiam de sacerdote delegato ad confessiones. Confirmatur, quia d. cap. Infamis, apertè agitur de Delegato; & quidem vt videtur, ad causam particularem. Et quamuis singuli tales non deputentur nisi ad causas certas, nec de quorumlibet quæstionibus cognoscere possint; tamen maximi interest publicæ vtilitatis vt horum acta valeant, cùm sæpe & variis casibus deputentur.

Delegatio ad causam particularem.

Nec obstat quod habetur L. fin. C. Si à non competente Iudice iudicatum esse dicatur; vbi dicitur, *Et in priuatorum causis huiusmodi forma seruetur, ne quemquam litigatorum sententia, non à suo Iudice dicta, constringat*. quia intelligitur quando non est occultum non esse verum Iudicem: quod generaliter in omnibus causis, etiam publicis, verum est.

Non refert an Superior sciat impedimentū.

Tertiò, Eadem locum habere, etiamsi Superior conferens officium vel iurisdictionem, sciat impedimentum alterius, aut collationem esse inualidam: modò ipse conferat quantum in se est, saltem actu externo, & communi errore populi putetur esse validum: quia si ipsius ignorantia non impedit iurisdictionem, multò minùs impediet scientia, quæ tollit inuoluntarium. Nec opus est vt ipse possit impedimentum auferre, vt rectè Paludanus suprà: vt cùm Episcopus confert illegitimo, vel occulto homicidæ beneficium paro-

Si impedimentum nõ possit auferri ab homine.

parochiale. requiritur tamen vt supremus Princeps possit illud tollere, & personam efficere capacem. Vnde si sit impedimentum Iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet. vt si sit fœmina, vel non sit sacerdos, cui potestas absoluendi commissa est, communis error nihil iuuabit: quia potestas humana hunc defectum supplere nequit, nec vllo modo talibus hanc potestatem concedere.

Non refert an litigatores sciãt.

Quartò Sequitur, Idem procedere, etiamsi litigatores, vel quorum causa agitur, impedimentum sciant: quia hæc iurisdictio concessa est generatim, propter errorem communem: vnde priuata scientia illam non impedit. Hinc absolutio data à Parocho, quem scis occultè simoniacum, valet, vt passim Doctores fatentur, nisi fortè tu alterius copiam haberes, vel extra necessitatem illum induxeris; & ita, illi confitendo pecces mortiferè: quia tunc, etsi non sit irrita defectu iurisdictionis, est tamen ratione indispositionis pœnitentis.

67

Si Iurisdictio occultè ablata.

Quintò, Idem dicendum esse, quando alicui Iurisdictio occultè est ablata, & ille nihilominus se pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Potest autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipso iure beneficium vacet. Secundò, Si per sententiam ei sit abrogatum, vel si potestas Delegati reuocata. Tertiò, Si Delegãs mortuus sit. Quartò, Si Iurisdictionem Delegantis contingat suspendi.

Si beneficiũ ipso iure vacet.

Quod ad primum modum attinet, ita tenet expressè Panormitanus in d. cap. Nihil, Nauar. in cap. Placuit, nu. 180. Arragon q. 60. art. 6. Paludanus suprà, Syluester v. Confessor 1. qu. 19. & passim Canonistæ. Ratio est, quia hîc duo illa concurrunt, titulus publici officij, (vt quia ab Episcopo institutus) & error facti. Nec refert, quòd titulus & possessio iuris ei sint adempta; quia id omnino occultum est; & non ita sunt adempta, quin adhuc aliquæ reliquiæ maneant. retinet enim possessionem facti, vt Nauarrus ait.

Resp. ad cap. Dudũ.

Nec obstat cap. Dudum. 2. de electione, vbi insinuatur, absolutiones datas ab eo, qui simul plures parochiales Ecclesias retinebat absque dispensatione, fuisse irritas, eò quòd obtenta secunda, vacet prior, iuxta dispositionem Concilij genera. cap. De multa, de præbendis: quia publicè notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantiæ fuisset, non fuissent irritæ; vt ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris: modò sit probabilis, & causet errorem facti.

Si per sententiam abrogatum, vel expressè reuocatũ.

De secundo modo, etsi multi aliter sentiant, est tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus suprà, circa primam opinionem; vbi id affirmat in eo, cuius commissio est occultè reuocata. & Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 6. vbi dicit valere absolutionem, si habet titulum coloratum, & non scitur de reuocatione. & lib. 2. cap. 4. valere confessiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. Idem tenet noster Sancius lib. 3. de matrimo. disputat. 20. nu. 58. citans pro ea Baldum, Iasonem, Corneum, Mascardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ. cap. 60. nu. 3. dicit valere confessiones Religiosis semel approbatis factas, quamuis occultè facultate audiendi sint priuati. Ratio est, quia duo illa supradicta hîc etiam concurrunt, titulus & error communis: institutus enim fuit ab habente potestatem, & ideo habetur adhuc verus Iudex, cùm ignoretur reuocatio.

Si mortè delegantis.

De Tertio, Verius etiam est valere; quia etsi morte vel priuatione officij delegantis expiret potestas delegati, re adhuc integra, vt patet L. More, ff. de Iurisdictione omnium Iudicum, & cap. Licet, cap. Gratum, cap. Relatum, de officio delegati: tamen quamdiu hoc communiter ignoratur, & ille se adhuc gerit pro Delegato; est eadem ratio, quæ in supradictis. non enim hîc magis est priuatus, quàm in primo & secundo casu: & tamen ibi valent acta, ob communem errorẽ: ergo & hîc valebunt. Ita tenet Thomas Sancius, & multos pro ea citat Doctores. Et confirmatur, quia potestas Vicarij generalis magis dependet à iurisdictione Episcopi, quàm potestas Delegati à Delegante: nam à Vicario ad Episcopum non est appellatio, eò quòd sit vnum eorum tribunal, vna Iurisdictio, & veluti vna persona, vt apertè colligitur ex cap. 2. de consuetud. in sexto. Vbi per Officialem Episcopi intelligitur Officialis generalis, vt glossa communiter recepta exponit, quem vocamus Vicarium generalem. At à Delegato ad Delegantem est appellatio, vt ibidem glossa affirmat: quia diuersum tribunal habent, & diuersi Iudices habentur. Hinc mortuo Episcopo expirat potestas Vicarij, etiam causâ integrâ, vt docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hostiensis in cap. 1. de officio Vicarij in Sexto. & tamen valent acta Vicarij, & literæ dimissoriæ ab eo datæ, si communiter mors Episcopi ignoretur, vt docet Henriquez lib. 3. de pœnit. cap. 13. neque desinunt istæ literæ valere, etiamsi postea, re integra, sciatur mortem fuisse priorem, vt idem docet de Ordine cap. 22. & consentit Sancius suprà.

Si delegans suspendatur.

De quarto non est difficultas. si enim suspensio primaria, quæ est in ipso Delegante, non inualidat actum ipsius, dum communiter ignoratur, multò minùs inualidabit acta Delegati, qui solùm secundariò suspensus est. quod intellige vt ante, si res vulgò ignoratur.

Sextò Sequitur, Supradicta locum habere, non solùm in foro contentioso, sed etiam in sacramentali, vt docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus suprà, & alij passim. quia eadem ratio boni communis id postulat: & Ecclesia defectum iurisdictionis non minùs hîc, quàm in foro externo supplere potest, & vult, concurrente titulo colorato, & communi errore. Nec obstat, quòd expressum ius hac de re non habeatur; quia quod iura disposuerunt in vno casu, id etiam intelligendum in aliis, vbi est par, vel maior ratio; vt est in proposito. quod confirmatur, quia supposita potestate Ordinis, in reliquis, vtriusque fori est paritas: nec plus requirit hoc forum quàm illud: sufficit enim vtrique eadem iurisdictio. vnde supposita ordinis potestate, quicunque potest soluere & ligare in foro externo, potest etiam in interno, vt rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in iis, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non

 sint

sint actus iurisdictionis; vt in Instrumento tabellionis: in electione & præsentatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, assistentis contractui matrimonij. hic enim actus non est iurisdictionis, sed exhibitionis præsentiæ sui, tanquam testis iure requisiti.

68 *Probabilis opinio DD.*

Adde, non solùm errorem communem, sed etiam probabilem DD. opinionem efficere vt Ecclesia det Iurisdictionem; etiamsi fortè opinio illa sit falsa. vt docet Henriquez lib. 2. de pœnit. c. 14. nu. 3. & 4. & optimè Sancius suprà nu. 65. vt si probabile sit talem posse absoluere à reseruatis, vel censuris, assistere matrimonio, excommunicare, eligere confessorem, priuilegium non esse reuocatum, & similia: & ille ex hac opinione operetur, validum erit, Ecclesia supplente defectum, si fortè subsit. cùm enim licitum sit operari ex opinione probabili; si omnia illa essent irrita, grauissima incommoda sequerentur. Imò vt ait Panormit. in cap. Nihil, de electione, quem refert & sequitur Rosella v. Cõfessor 3. in fine, & Syluester v. Confessor 1. q. 19. Sancius nu. 56. & sæpe indicat Henricus, valent acta, etiamsi populus dubitet, an Superior sit officio priuatus. Et ratio est, quia cùm ante fuerit habitus Superior, non debent propter dubium superueniens eum reijcere, cùm in officio perseueret. in dubio enim, nemo est suo Iure spoliandus; quia melior est conditio possidentis.

Ex his patet, Etsi illi, qui solùm habent titulum coloratum, possint generatim dici peccare vsurpatione Iudicij, quia quantum in ipsis est, vsurpant potestatem, quam non habent; non tamen sententia illorum est irrita; quia dum hoc attentant, Ecclesia iurisdictionem extraordinariè propter bonum commune, in ipso actu suppeditat.

DVBITATIO 9.

Vtrum tyrannus peccet vsurpatione iudicij, eiusq; sententiæ sint irritæ.

69 *Tyrannus duplex.*

NOtandum est, alium esse *tyrannum vsurpatione potestatis*, (qualis est, qui absque vllo iure Rempu. inuasit & opressam tenet) alium *vsu regiminis*; cùm aliàs sit verus Princeps, legitimam potestatem obtinens. Nos hîc loquimur de eo, qui vsurpatione potestatis tyrannus est, & iam in pace imperat, Repub. non ampliùs ei resistente, virium defectu. nam de vero Principe constat eum non peccare vsurpatione iudicij, modò secundum leges iudicet, etiamsi aliàs tyrannicè gubernet.

Sotus lib. 3. qu. 4. art. 6. docet, tyrannum, qui Rempub. inuasit, non posse ferre vllam legem, nec Ius dicere, quod obliget in conscientia; ac proinde sententias eius esse irritas. Contrarium docet Franciscus Victoria, relectione de potestate ciuili nu. 23. Pro solutione,

70 *Peccat vsurpatione Iudicij.*

Respondeo & Dico Primò, Tyrannus huiusmodi peccat vsurpatione iudicij ius dicendo; sententiæ tamen ipsius sunt validæ, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur.

Prior pars probatur, quia iudicando vsurpat sibi potestatem Principis, & gerit se vt verus Princeps, cùm tamen re vera non sit; ergo peccat vsurpatione iudicij: qui enim vsurpat sibi potestatem alienam & intendit ea vti in iudicando, peccat vsurpatione iudicij.

Dices, Ille quidem peccauit inuadendo principatum, & illam authoritatem sibi vsurpando; non tamen peccat postea, si ea debito modo, & vt Reipub. expedit, vtatur: quia ea censetur esse mens Reipubl. Imò si omitteret Ius dicere, peccaret.

Respondeo negando secundam partem assumpti; quia non solùm peccauit Rempub. inuadendo, sed etiam postea assiduè peccat tum ipse, tum eius hæres, eam oppressam, sibique subiectam seruando; donec tandem vel spontè à regno suscipiatur; (quod fieri potest, si illud sit sui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel longo temporum interuallo tandem nascatur præscriptio. ratio est, quia assiduè iniuriam infert, & opprimit; sicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantùm peccat in principio, sed etiam postea, idque assiduè, quamdiu voluntariè hanc calamitatem continuat. vt patet ex dictis cap. 12. dubitat. 3. & 4. Cùm igitur tyrannus continenter peccet Rempub. oppressam tenendo, & sibi vsurpando principatum, etiam peccat iudicando; quia in hoc actu sibi assumit authoritatem principalem, seque loco Principis gerit.

71 *Non est nouum peccatum.*

Aduerte tamen, hoc non esse nouum peccatum, sed continuationem quandam peccati antiqui; neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam supra vsurpationem tituli principatus: quia per hoc non fit noua iniuria, sed continuatur prior. imò magis peccaret, si, quando res postulat, Ius non diceret, retento principatu; quia magis ciuibus noceret, & maiorem iniuriam irrogaret. sicut qui rem alienam detinet & ea vtitur, peccat vtendo; tamen si iste vsus est rei vtilis vel necessarius, non addit nouam malitiam supra rei detentionem; & non vtendo magis peccaret.

Dices, Si peccat iudicando: ergo ciues non possunt ab eo Ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipse sine peccato præstare non potest.

72 *Licitum est ab eo Ius petere.*

Respondeo negando consequentiam; quia non petunt absolutè, sed sub tacita quadam conditione, Nempe si velit se gerere loco Principis; qua conditione posita, (sicut manifestum est eam poni) petitur id, ad quod ipse tenetur. quamuis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur nisi ex suppositione, & tanquam minus malum, quod eo modo petere est licitum. ita Caietanus in Summa v. Tyrannus, & alij.

73 *Sententias esse validas*

Altera pars, *Sententias eius esse validas*, probatur: quia eius sententiæ & iusta mandata, etsi non habeant vim à tyrannica potestate, habent tamen aliunde; primò & inchoatè à Iure naturali, quod, supposito tali rerum statu, dictat esse obtemperandum, propter bonum commune; alioquin omnia essent plena furtis & latrocinijs: secundò & completè à Repub. idque vel quia durante illo statu, tacito quodam consensu dat ei authoritatem, dum vult vt ille iustitiam administret, & officio vsurpato, debito modo fungatur; vel potiùs quia tacitè

approbat,

approbat eius mandata & acta, legibus & vtilitati communi consentanea, & vult sententias iustas, quibus lites ciuium dirimuntur, & sontes plectuntur esse validas & subditos obligari. nisi enim validæ essent & obligarēt, nemo nisi in speciem obtemperaret; sed quisque occultè faceret contrarium, cum magno Reipub. incommodo. Potest autem Respub. hanc vim sententijs & actis tyranni dare, quia est singulorum Superior, etiamsi tyrannide sit oppressa; & iustas tyranni sententias pro suis habere.

74 Secundò, Probant quidam, quia Romani oppresserant Iudæos per tyrannidem, & tamē Dominus Matth. 22. insinuat, Cæsari reddendum tributum. Verùm credo neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi fortè causâ scandali, vel maioris mali vitandi: neque enim ratio naturalis id dictat, neque Respub. censetur id velle; quia expedit illum non abundare, vt faciliùs eius iugum possit excuti. Sententia Domini est generalis, solùm significans, Principi reddendum, quod ei debetur. nō enim conueniebat, vt alterutram partem distinctè definiret.

75 *Inferiores Iudices.* Dico Secundò, Inferiores tamen Iudices à tyranno constituti, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuuent, non peccant ius dicendo, modò alioquin omnia iure agant. ratio est, quia nullam Reipub. faciunt iniuriam, & ipsa Respub. posito hoc rerum statu, tacitè in illos consentit, cùm illorum administratio in bonum commune cedat. Verùm rarò fit vt Iudices inferiores non cogātur multa iniqua mandata & sentētias dare & exequi: Vnde non facilè excusantur, qui huiusmodi officia suscipiunt. Hinc patet quid dicendum de ijs, qui in Hollandia tyrannidem occupant.

76 *An homicida.* Petes, Vtrùm tyrānus peccet peccato homicidij, & teneatur ad restitutionem, si sontes secundum ordinem iuris interficiat, aut bonis spoliet?

Respondeo negatiuè; quia Respub. tacitè ad hoc tribuit illi authoritatem, dum consentit & cupit vt ita faciat. Itaque solùm peccat in hoc actu, quatenus in eo se gerit vt Princeps, continuans authoritatem antea assumptam.

Dices, Etiamsi Respublica concedat illi tacitè ad hoc authoritatem, tamen hac non intendit vti, sed eâ tantùm, quam sibi assumpsit; quam re vera non habet: ergo occidit illum authoritate priuata; ac proinde est homicida; & tenetur ad restitutionem; sicut quiuis alius priuatus, sontem occidens.

RESP. Tyrannus non excludit eam authoritatem, quam Respublica ad huiusmodi actus illi concedit; sed intendit vti omni sua authoritate, quam habet: & ita occidit illum authoritate publica. vnde non est homicida, nec tenetur ad restitutionem.

DVBITATIO 10.

Vtrum Iudex possit condemnare reum, qui per testes legitimè est probatus criminosus, v.g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem.

D. Thomas q. 67. ar. 2.

77 SVppono, in tali casu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus possit eum liberare; vt impediendo accusationem, si potest, sæpe, & per interualla examinando testes, an nihil varient; extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, si commodè & sine scandalo fieri potest. Si his rationibus non potest eum iuuare, debet Iudex inferior causam remittere ad Superiorem, & deposita Iudicis persona assumere officium testis apud Superiorem, si putet eum hac ratione liberari posse; vt docet Caietanus q. 67. art. 2. & indicat D. Thomas qu. 64. art. 6. ad tertium. Sed difficultas est, si his modis non possit illum liberare, & pars aduersa vrgeat condemnationem. Multi Doctores docent Iudicem tunc posse illum condemnare secundum allegata & probata. Ita D. Thomas q. 67. art. 2. & eius discipuli, & plerique Theologi & Couarruuias lib. 1. varia. cap. 1. nu. 6. & alij multi, quos ipse citat. Fundamentum præcipuum est, quia Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica; ergo non debet sequi priuatam, sed publicam scientiam.

Dico Primò, Hæc sentētia est probabilis, quia plurimos authores, eosque doctissimos habet, quorum authoritas sententiam probabilem & securam reddit.

78 *Innocentem non posse cōdemnari.* Dico Secundò, Contraria nihilominus videtur verior, nempe Iudicem nullo modo posse talem innocentem ad mortem condemnare; sed potiùs debere officium dimittere, etiamsi hoc modo nihil esset reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Liranus in cap. 23. Exodi, explicans illud, *Innocentem & iustum.* Adrianus quodlib. 6. art. 3. Angelus v. Iudicare, num. 7. Petrus Nauarra cap. 3. nu. 161. Item Hostiensis, Calderinus, & Panormitanus in cap. Pastorali, de officio Delegati. & multi alij, quos citat Couarruuias suprà num. 3.

Probatur, quia humana authoritate directè & ex proposito occidere innocentem est intrinsecè malum, sicut cognoscere non suam: ergo sicut non potes reddere debitum huic mulieri, quam certò nosti non esse tuam coniugem, etiamsi millies probetur esse tua vxor; ita non potes hunc morte damnare, quem nosti vacare culpa. Nec obstat, quòd probetur esse in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentiæ, nec facit eum digniorem pœna: ergo ob id non potest puniri.

Quòd autem sit intrinsecè malū, probatur Primò, Quia per se malum est adimere alicui vitam sine authoritate; atqui Iudex nullam habet authoritatem in vitam innocentis, cùm hæc soli Deo sit subiecta: ergo Iudicem eam adimere, per se malum est. Secundò, Si Iudex habet hanc authoritatem condemnandi innocentem, id ei concessum est propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etsi in proximo periculo versetur, licet directè innocētem occidere; vt ostensum est suprà c. 9. dubit. 7. ergo multò minùs licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione potest obuiari.

79 Dices, Licitum est indirectè occidere innocentem; vt cùm in oppugnatione vrbis dirigitur tormentum in locum, vbi multi sunt innocentes: atqui hic innocens occiditur indirectè; quia non intendit illum occidere, sed procurare bonum publicum, seruando legum præscriptum. Ita quidam.

Discrimen. Respondeo esse valde disparem rationem: qui enim vrbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis, quæ ei visa fuerit; quo iure non potest priuari per hoc, quòd aliqui innocẽtes ibi constituantur. Deinde datur hîc actus distinctus ab occisione innocẽtis, quem actum ille directè intendit; cui solùm indirectè & per accidens coniuncta est occisio innocentis. qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi sententiam in hunc hominem, cùm hoc ipsum sit directè occidere hominẽ innocentem. neque intendit aliquem actum distinctum ab occisione innocentis, cui ipsa per accidens sit coniuncta; sed ipsammet occisionem.

Occisio innocentis per se intenditur.

Dices, Intendit seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta est occisio innocentis: sicut qui occidit alterum causâ defensionis sui, intendit conseruationem sui, cui per accidens & indirectè coniungitur occisio inuasoris. Ita Caietanus.

RESP. Seruare iudiciorũ ordinem, & bonum publicum in hoc casu, non est quid distinctum ab occisione huius hominis. nam directè per huius occisionem intenditur hæc conseruatio; imò cõdemnatio & occisio huius hominis putatur esse conseruatio ordinis iudiciorum, & consequenter boni publici. Illud autẽ exemplum ex parte nobis fauet; qui enim seipsum defendit, directè intendit saltem læsionem alterius grauem (si aliter non possit se expedire) tanquam medium necessarium ad sui conseruationem. vnde si Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non est dicendus eam solùm per accidens & indirectè intendere. Adde, minorem esse coniunctionem inter occisionẽ inuasoris & conseruationem vitæ defendentis, quàm inter occisionem innocẽtis & conseruationem ordinis iudiciarij; quia condemnatio & occisio innocentis putatur formaliter esse conseruatio boni publici. His adde, quando Iudex interficit sontem ex allegatis & probatis, de quo nescit contrarium, directè intendit illum priuare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum est: ergo similiter quando insontem interficit, intendit illum directè priuare vita, quia crimen de illo probatum est. Sanè non video, quo modo possit quis imaginari Iudicem, qui eum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere nisi per accidens. non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat; quia omnibus consideratis, absolutè vult & facit.

80 *Cur sequẽda notitia publica.* Tertiò probatur, quia ratio naturalis ideo dictat Iudicem debere sequi notitiam publicam per allegata & probata acceptam, ne facilè aberret aut discedat à veritate & iustitia in iudicando: hæc enim est ratio illius legis & obligationis: ergo quando ei est omnino euidens iudicium fore iniustum si sequatur probata & allegata, non debet nec potest ex illis iudicare: nulla enim lex seruari debet, quãdo ex eius obseruatione sequeretur id, quod est intentioni & fini legis contrarium.

Quartò, Si Iudex certò sciret se nõ habere authoritatẽ in reum, nõ posset eum iudicare, etiamsi multi testarentur illum habere, & ei mortem minarentur nisi faceret. similiter si sciret factum non mereri pœnam iuxta legẽ: ergo neque etiam poterit, quando certò scit reum esse penitus innocentem. Patet consequentia, quia ad condemnandum aliquem morte, non minùs requiritur veritas criminis in reo, quàm vera potestas in Iudice, & vera æquitas in lege, secundum quam debet iudicari.

81 Quintò, Fieri potest vt multorum conspiratione integrum Monasterium accusetur & testibus conuincatur de proditione Reipub. de Idololatria, de sodomia, & similibus grauissimis criminibus; & Iudex certò sciat illorum innocẽtiam: quis non horreat dicere, illum tũc posse & teneri viros innocentissimos equis discerpere vel flammis tradere, ob calumnias & minas perditorum?

Sextò, Fieri potest vt ipse Iudex accusatorem & falsos testes apposuerit, & postea non possit illorum impetitionem impedire; poterítne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua statueret, vt qui per calumniam oppressus est, condemnetur, etiamsi Iudex sciat illum innocẽtem esse, talis lex esset iniqua, & æquas aures offenderet: ergo illud ipsum opere exequi est iniquum.

Octauò, Denique hæc sententia probari potest ex illo Exodi 23. *Insontem & iustum non occides, quia auersor impium.* Respondent quidã, illum, qui conuictus est per testes, non esse insontẽ; quia publica opinione habetur sons & improbus. Sed contrà, Opinio & calumniæ aliorum non possunt me facere sontem aut dignum pœna; alioquin Susanna fuisset dicenda sons, quam tamen scriptura, Danielis 13. vocat innocentem.

82 *Cõsectaria.* Ex his sequitur Primò, Iudicem non posse innocentem illum condemnare ad mortem, etiamsi officium suum deberet amittere: imò etiamsi ipse alioquin occidendus à populo foret: quia est intrinsecè malum. Idem videtur dicẽdum de pœna mutilationis, vt præter alios (teste Syluestro v. Iudex 2.q.5.) etiã docet Raymundus in sua Glossa dicens: *debere Iudicem potiùs omnia mala tolerare, quàm condemnare talem ad mortem, aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris, vel exponere condemnandum.* quia etiam in hac pœna homo nõ est subiectus dispositioni Reipublicæ, ita vt Respub. possit eam innocẽti inferre, nisi ob verã culpam.

83 *Executor sententiæ.* Sequitur Secundò, Etiam ministrum iustitiæ non posse mandare executioni sentẽtiam mortis vel mutilationis, quam certò nouit esse iniquam. sicut enim intrinsecè malum est, te iubere occidi eum, quem scis innocẽtem; ita malum est, te hæc iussa exequi. Confirmatur, quia subditus, qui certò nouit bellum esse iniquum, nõ potest inscribi, & militare, (quod est sententiam Principis cõtra hostes exequi) etiamsi Princeps iubeat: ergo similiter si sciat certò hunc iniquè damnatum, non potest sententiam exequi. Secus tamen si nõ esset moraliter certus de innocentia, vel iniqua damnatione: tunc enim debet credere potiùs Superiori, quàm sibi. Caietanus tamen quæst.67.ar.2. in fine, & Couar.l.1.varia.ca.1.nu.10. putant ministrum posse exequi, si aliàs deberet officiũ suum amittere, nisi sententia sit notoriè iniqua: & probat ex c. Pastoralis, ad quod infrà respõdebimus.

84 Sed difficultas est, Vtrùm hæc etiam locum habeant in causis ciuilibus & in criminalibus, vbi non agitur nisi de pœna pecuniaria, vel exilij, vel priuationis officij aut beneficij? Liranus, Angelus, Panor. & quidã Canonistę putant idem in his causis

causis dicendum. Sed contrariũ est verius. vnde

De causis ciuilibus. Dico Tertiò, In causis ciuilibus & criminalibus minoribus, quando Iudex certò scit alteram partem falsis probationibus niti, tenetur quidem omni industria curare vt falsitas detegatur, vel vt processus impediatur; tamen si id non potest efficere, potest ex illis probationibus sententiam ferre. Ita ferè sentiunt cæteri DD.

Probatur Primò, Quia Respublica habet authoritatem disponendi de fortunis suorum ciuium, easque de vno in alium transferendi, prout bono publico expediens fuerit; vt patet ex legibus vsucapionum: atqui hîc videtur esse iusta causa; tum ne forma publicorum iudiciorum cum populi scandalo peruertatur; tum quia non suppetit ratio, incommodum huius hominis auertendi: ergo potest statuere, vt Iudex in tali casu formam publicam iudiciorum sequatur; etiamsi inde fiat, vt fortunis eum spoliare debeat, quem priuatim innocentem, vel bonam causam habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id meritò potest ægrè ferre, aut queri sibi iniuriam esse factam à Iudice per talem sententiam, cùm videat se ab illo iuuari non posse; neque par esse vt Iudex officium potiùs deserat, quàm sententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona possunt recuperari: nec ita per sententiam illis priuatur vt eorum dominium amittat. vt rectè docet Arragon. qu. 60. a. 5. in fine, & Sotus lib. 3. de Iustit. q. 4. a. 5. & alij DD. non enim ea est mens Reipub. nec esse iustè potest, cùm sententia falsis probationibus nititur: id enim esset absque necessitate calumniatoribus fauere. Itaq; potest ea occultis modis recuperare ab eo, cui sunt adiudicata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria; non autem de officijs & beneficijs. cùm enim aliquis per sententiam legitimo Iuris ordine datam, his priuatur, verè amittit dominiũ, & possunt alteri validè conferri, vt docet Sotus suprà de beneficijs. Panorm. in c. 1. de concessione præbendæ, Innocentius in cap. Quia plerique, de immunit. Eccles. & alij, etiam de officijs. nam eadem quoad hoc est ratio officiorum ac beneficiorum: hæc enim sunt bona publica, de quibus Ecclesia vel Respublica potest liberiùs disponere, quàm de bonis priuatorum. Itaque quando causa subest, potest non solùm eorum possessione, sed etiam dominio priuare. hîc autem iusta causa suppetit; tum ne dominia & Iurisdictiones sint incerta; quæ res sæpe perturbat hominum cœtus; tum quia is, qui spoliatus est, non potest ea recuperare clanculùm, sicut alia bona; sed debet à collatore accipere; qui nihil faciet, nisi publicè de eius innocentia constiterit. quòd si contingat de ea postea constare, potest Ecclesia ei aliter compensare, aliud beneficium ei conferendo. In bonis autẽ fortunæ, sufficit vt spoliet possessione. vide infrà c. 31. dub. 5.

85 Ex his patet Primò, Immeritò Couarruuiam suprà nu. 7. §. Secundum, dicere, Non posse dari congruam distinctionem in præsenti negotio inter causas ciuiles & criminales: cùm enim Respublica possit disponere de rebus, de quibus sunt causæ ciuiles, non autem de vita & membris, de quibus sunt potissimùm causæ criminales; mirum non est, si possit statuere in illis, vt seruetur forma iudiciorum contra priuatam scientiam, non autem id possit in his. Secundò, Si quis in iudicio peteret hæreditatem ex testamento, quod Iudex priuatim nouit esse suppositit ium, tamen id nullis indicijs probari potest, Iudicem posse secũdam ei hæreditatem adiudicare: imò ad hoc cogetur à Principe. Tertiò, Posse etiam condemnari ad pœnam infamiæ, si illa crimini statuta sit: nam hoc ipso, quo probatus est criminosus, nec vlla patet ampliùs ratio effugij, possessionem famæ amisit, & causam infamiæ contraxit. vnde Iudex proferendo sententiam, quam declinare non potest, non videtur aliquid noui irrogare, quod in causa non exstiterit: nam potiùs est declaratio eius, quod probatum est, quàm nouæ pœnæ inflictio.

86 *Obiectio.* Sed contra propositionem, Obijcitur Primò, Deut. 17. *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur*, & Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.*

Respondeo, Tantùm vult dicere, non sufficere vnum testem, sed requiri vt minimùm duos, vt quis possit interfici. non tamen mens Domini est, vt quandocunque adsunt duo testes, possit quis occidi, etiamsi Iudici constet illos calumniari, & reum esse innocentem; sed solùm vult declarare, quid regulariter fieri possit, nempe quando Iudex non nouit contrarium.

Obijcitur Secundò, Ex D. Ambrosio ser. 20. in Psal. 118. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & Iura pronuntiat, statutis Iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert; sed sicut audit ita iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit; obsequitur legibus, non aduersatur, examinat merita causæ, non mutat.*

87 Respondeo, Verba ista non habere difficultatem. *Nihil facit ex arbitrio suo*, Non quòd non debeat vti magna industria, testes examinando seorsim, minando, promittendo, differendo iudicium, mittendo ad Superiorem, quæ omnia ex priuata scientia facit; sed quia debet pronuntiare sententiam ex legum præscripto, non contrà: vt si lex irritat contractum, debet pronuntiare irritum; si iubet esse ratum, debet pronuntiare esse ratum; si constituit crimini certam pœnam, non potest eam mutare, præsertim in grauiorem. *Iudicat sicut audit*, nempe regulariter, quando non constat ei de contrario. Item, quia nunquam iudicat contra id, quod probatum est. *Nihil meditatum adfert*, quia non statuit de sententia, nisi omnibus auditis. nimis profectò rigidè interpretatur, qui hæc verba ita accipit, quasi Iudex in omni prorsus euentu nihil debeat agere, quàm iudicare secundum audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis, prout regulariter exerceri debet, sepositis extrinsecis circũstantijs, quæ rarissimè incidunt.

88 Obijcitur Tertiò, Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica: ergo non potest sequi priuatam scientiam; sed tenetur sequi publicam.

Respondeo, Hinc benè sequi, Iudicem ex priuata sententia non posse authoritate iudiciaria condemnare & absoluere; (nisi fortè in casu aliquo, de quo dubit. sequenti) non tamen hinc consequens est eum teneri sequi publicam scientiam in condemnando, quando certò nouit illam scientiam nihil esse aliud quàm iniquum errorem & eductiam; cum hac enim rationabili ex-

ceptione, intelligendæ sunt huiusmodi generales sententiæ, ne id, quod pro iustitia seruanda introductum est, detorqueatur ad iniuriam.

89 Obijcitur Quartò, Si nostra sententia vera est, facilè poterunt Iudices corrumpi pecunia, vt dicant se certò scire reum esse innocentem, & ita eum absoluant, vel certè non puniant: quod cedet in magnum Reipublicæ damnum.

Respondeo, Rarissimè vel nunquam accidet vt Iudices velint subire magnum illud discrimen, quod illis impendet, si verè criminosum, qui iuridicè probatus est talis, liberauerint. difficile enim est sustinere tam apertum mendacium, quod honorem accusatoris & testium tantopere attingit, quòd si id aliquando contingeret, non esset sanè tanti momenti, vt ad illud euitandum, etiam innocentes sint damnandi. meliùs enim est decem nocentes absolui, quàm vnum innocentem damnari.

90 *Non potest absoluere.* Adde, Iudicem, præsertim inferiorem, ex priuata scientia non posse absoluere vel damnare, vt dictum est. quamuis enim debeat non damnare, non tamen potest ex authoritate absoluere; sed potest illum detinere in carcere, donec habeat opportunitatem emittendi, aut certè remittere ad Superiorem. *Cautio scandali.* Quòd autem quidam obijciunt de scandalo populi, parum vrget; nam facilè caueri potest: vel certè curari vt careat iusta ratione, si reus vel detineatur ad tẽpus in carcere; vel remittatur ad Superiorem; vel si Iudex sit supremus Princeps, poterit interposito iureiurando apud populum, eius innocentiam testari. ferinum enim esset post tanta testimonia & innocẽtiæ signa, vitam miseri hominis persequi.

91 *Executio sententiæ, quam scit iniustam.* Obijcitur Quintò, cap. Pastoralis, §. Quia verò, de officio & potestate Iudicis delegati, Innocentius III. ait, *Attendentes, quòd non cognitio, sed executio tantùm, demandatur eidem, respondemus, quòd cùm Ordinarius teneatur obsequi Delegato, etsi sciat sententiam illam iniustam; exequi nihilominus tenetur eandem.*

Respondeo, Pontifex ibi loquitur de eo, qui merus est executor, & nullam habet causæ cognitionem. hic tenetur exequi sententiam Delegati, quam scit esse iniustam, id est, contra Ius litigatoris; quia cùm litigator non appellet, videtur cedere iure suo; vel agnoscere crimen. si enim putet sibi iniuriam fieri per sententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Non tamen potest eam exequi, si sciat esse nullam; vt si esset lata auctoritate falsarum literarum, vel per falsa Instrumenta, vel per dolum aduersarij: tunc enim debet supersedere executioni. Ita Glossa; quæ expositio fauet nostræ sententiæ. Adde, Pontificem hîc loqui de causis ecclesiasticis, in quibus agitur de ijs rebus, quæ subsunt Ecclesiæ dispositioni: vt de priuatione beneficij, officij, fructuum, &c. non de supplicio capitis vel mutilationis.

DVBITATIO II.

Vtrum Iudex possit aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

92 SVppono, inferiorem Iudicem nullo modo id posse: quia non potest dispensare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarum duæ sunt præcipuæ. *Inferior non potest.* Prior, Vt nemo condemnetur inauditus. Altera, Vt nemo condemnetur sine testibus; iuxta illud Deutero. 17. *In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficietur.* Imò nec in alijs minoribus, etsi merè sint Iuris positiui, dispensare potest, v. g. vt accusatio non fiat in scriptis, vt non detur certus terminus reo ad respondendum. Ratio est, quia inferior non potest dispensare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas est de supremo Principe. *Principem ex priuata scĩtia posse, quidam putant.* Quidam sentiunt, hunc posse ex priuata scientia, etiam cõtra fidem actorum, sententiam proferre tam condemnatoriam, quàm absolutoriam. Ita Couarruuias l.1. varia. c.1. nu.7. Idem docent Cynus, Bartolus & alij in L.1. C. Vt quæ desunt aduocatis partium, Iudex suppleat, Albericus in L. Illicitas, §. Veritas, ff. de officio Præsidis, & Felinus in cap. Pastoralis, §. Quia verò. 93 Probatur Primò, Quia supremus Princeps potest dispensare in illo iure, quo statuitur, vt ex allegatis & probatis sententia feratur, cùm non sit naturale, sed positiuum. Secundò, Quia Principi supremo non minùs credendum est, quàm duobus vel tribus testibus; ac proinde ipsius iudicium & scientia æquiualet scientiæ publicæ, quæ censetur esse in duobus vel tribus testibus.

Sed Contrarium est verius, vnde

94 *Contrarium verius est.* Respondeo & Dico Primò, Probabilius & verius est, supremum Principem non posse aliquem reum condemnare ex sola scientia sua priuata. Ita Caietanus v. Homicidium, in principio. Nauarrus cap.25. nu.9. Sotus l.5. de Iustitia q.1. ar.3. & colligitur ex D. Thoma q.67. ar.3. ad 3. vbi dicit *eundem hominem non posse esse simul Iudicem, accusatorem, & testem.* Probatur Primò, Quia quod solus Iudex vidit, censetur adhuc occultum in iudicijs humanis; vnde reus potest negare, (in sensu tamen vero) si de tali crimine rogetur: ad hoc enim ius habet, vt omnes passim fatentur: non enim tenetur ad mentem Iudicis respondere, nisi quando iuridicè interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria si de tali crimine puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iusta sui defensio: potest enim se defendere, quamdiu crimen non est probatum; & maximè si probari nequeat. Deinde, quia vsurpatur in illum potestas iudicandi, cùm solus Deus sit occultorum Iudex, vt passim Canones tradunt; cap. Erubescant, d.32. cap. Consuluisti, 2. q.4. & cap. Tua nos, de simonia: quibus locis est sermo de occulto, quod testibus probari nequit, etsi in opus externum prodijt.

Secundò, Quia Iudex, sicut ex potestate publica, ita etiam ex publica scientia iudicare debet; actus enim publicus debet à potestate, voluntate & notitia publica, tanquam à causa sibi commensurata procedere, vt rectè Caieta. suprà.

Potestas Principis à Repub. Tertiò, Princeps non habet maiorem potestatem quàm sit ea, quam Respub. in illum transtulit: nam omnis potestas Principis est à Repub. atqui Respublica nusquam gentium, vbi non est regimen tyrannicum, hanc potestatem Principi dedit, vt pro suo iudicio reos posset absoluere tanquam innocentes, vel damnare tanquam nocentes, contra publicas probationes: id enim esset ei licentiam exercendæ tyrannidis & omnia pro sua libidine exercendi, dare.

Quartò,

Quartò, Vt sententia feratur ex publicis probationibus, non est merè iuris positiui, in quo Princeps posit dispensare; sed est iuris gentium, quod apud omnes est receptum, & sub cuius onere & obligatione Respublica censetur suam potestatem in Principem transtulisse; ita vt si Princeps non obseruet, iam manifestè videatur declinare in tyrannidem. nihil enim videtur magis tyrannicum, quàm condemnare & absoluere contra publicas probationes iudiciorum. Hinc patet responsio ad priorem rationem.

95 *Principis assertio aequiualet pluribus testibus in cõtractibus, & testament.*

Ad alteram Respondeo, Etsi Principis assertio in testamentis & contractibus posit æquiualere pluribus testibus; non tamen in causis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando; maximè si probationes sunt in contrarium. & quamuis minùs incommodi sit, posse absoluere ex scientia priuata, quàm posse condemnare; tamen verius puto, nec absoluere posse authoritate publica; tum quia hæc potestas non est ei necessaria ad liberationem innocentis: (sufficit enim impedire progressum iudicij, vel testari apud populum sub iureiurando innocentiam accusati, eò quòd tali tempore illum viderit tali loco, cum talibus, &c.) tum quia absolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, secundum formam iuris apud omnes receptam. Potest tamen dici absoluere reum authoritate priuata, quia iudicat & testatur non esse condemnandum; & habenda est ei fides, vt qui fide sit dignisimus. sed hoc nihil est aliud, quàm priuata authoritate defendere innocentem; vnde etiam cuiuis priuato, qui id posset, liceret.

96 Aduerte tamen, sententiam contrariam non esse improbabilem, maximè si crimen sit atrox, ita vt valde expediat authorem puniri, & tamen non conueniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: vt si aliquis vim Reginæ vel filiæ Regis intulerit, solusque Rex id sciat; tali enim casu, videri posit Respublica consentire: quod vt meliùs intelligatur,

97 *Potest Respub. hanc potestatem dare.*

Dico Secundò, Respublica posset Principi concedere authoritatem, vt ex priuata scientia absoluere & condemnare posit. probatur, quia potest cedere iure suo, quod habet ad famam circa occulta: Item iure, quod habet vt de occultis non posit ab homine puniri, & hoc totum ius conferre in Principem: ergo tunc Princeps absque vlla iniuria poterit de occultis, de quibus ipsi certò constiterit, punire, & quamuis hæc cessio Iuris esset contra rectam gubernationem, eò quòd Princeps vel malitiâ vel ignorantia facilè posset peruersè iudicare, & hoc iure cum magno Reipub. damno abuti; tamen non esset contra iustitiam; nam quiuis iure suo cedere potest. Vnde nec Princeps peccaret sic puniendo ex priuata scientia, quando causa subesset digna tali pœna. Confirmatur, quia in quibusdam Religionibus ita iure suo cessere subditi, vt à Superioribus suis ex priuata scientia puniri posint, saltem pœnis modicis: cur non idem fieri posit in Republica, absolutum ius suo Principi concedente, etiam in magnis? imò si Princeps esset eius sanctitatis & sapientiæ, vt neque fallere, neque falli facilè posset; prudenter id ei à Republica concedi posset, vt si talis esset, qualis erat Moyses, vel Apostoli.

98 *Si malum sit auertendum.*

Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, sed de auertendo in posterum malo, quod Reipub. vel innocenti intentatur, potest Princeps ex priuata scientia, si alia ratio non suppetit, iubere interfici authorem. Patet, quia hîc non agit vt Iudex authoritate publica puniens, sed vt quiuis priuatus, se aut rem sibi commissam defendens.

99 *Condemnare nõ potest non auditũ.*

Dico Quartò, Princeps quantumuis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare, nisi citatum & auditum. est communis DD. ratio est, quia contrà facere, esset auferre arma reo, quibus se iure potest defendere, negando crimen, si est occultum: vel certè excusando eo modo, quo poterit. vnde iure gentium hoc receptum est. imò videtur esse iuris naturalis, nam Clement. Pastoralis, versùs finem, dicitur; *De crimine graui delato, facultas defensionis, quæ à iure naturali prouenit, adimi non valet, cùm illa tollere Imperatori non licuerit, quæ iuris naturalis existunt.* Sed sæpe in vtroque Iure, id quod propriè est iuris gentium, dicitur iuris naturalis, vt ostensum est cap. 5. dubit. 3.

100 *Quãdo possit condemnari reus nõ auditus.*

Dixi *Ordinariè*, quia in quibusdam casibus id non est necesse seruare. Primò, Si crimen est publicum, vt rectè Nauarrus cap. 25. nu. 10. sic latrones reperti in crimine, interdum è vestigio suspenduntur, sine vlla defensione aut processu. ratio est, quia factum notorium seu publicum, est loco accusatoris & testium, nec relinquit illi ius vllum defendendi sui in iudicio.

Secundò, Quando esset periculum rebellionis, vel alterius grauis turbationis, si iuridicè procederetur; vt idem Nauarrus docet, & Syluester v. Homicidium 1. qu. 2. ex Archidiacono; vt si esset valde potens. tunc tamen debet eius causa priuatim discuti; nisi sit omnino euidens.

Tertiò, Quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quæ aliter auerti nequit, vt ante dictũ est. Sed hoc non tam est punire crimen commissum, quàm impedire malum impendens.

101 Quartò, Si crimen soli Principi & tribus alijs notum sit, ita vt iuridicè probari posit: tunc enim posset occultè interfici reus, sine citatione & probationibus, si publicè absque graui aliquo incommodo puniri non posit. ratio est, quia quando crimen sic est probabile; manifestum est reum non habere iustam vllam defensionem in iudicio. Ita Petrus Nauarra nu. 192. & Aragon. q. 67. a. 2. qui pro eadem sententia citat Gregorium Lopez. Idem sentit Couarruuias l. 1. varia. cap. 1. nu. 7. & Iurisperiti suprà citati.

102 Notandum est, ea, quæ diximus de non condemnando ex priuata scientia, vel non auditum, potisimùm intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationem; tamen videntur etiam habere locum in priuatione bonorum, officiorum perpetuorum, carcere, exilio, vt notauit Nauarrus suprà: nam eædem ferè rationes accommodari possunt.

DVBITATIO 12.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina.

103 *Triplex via procedendi in Iudicijs.*

RESPONDEO, Communiter poni à DD. tres modos: vel enim procedit via *accusationis*, vel *denuntiationis*, vel *inquisitionis*; habetur expressè

cap. Qua-

cap. Qualiter & quando.2. de accusationibus. *Via accusationis* procedit, quando est aliquis actor, qui spondet se obiecta probaturum. *Denuntiationis* verò, quando aliquis detulit crimen, qui non vult suscipere onus probandi. hoc enim differunt accusator & simplex denuntiator, quòd accusatori incumbat onus probandi; denuntiatori minimè. Est autem duplex *denuntiatio*, quædam dicitur *euangelica*, quæ tendit ad emendationem fratris, & fit Superiori tanquam patri: de qua suprà qu.32. de correptione fraterna. Alia *Iudicialis*, quæ spectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certè mali, damnique impeditionem, & fit Superiori tanquam Iudici.

Via *Inquisitionis* proceditur, quando Iudex seu Superior ex officio procedit ad purgandum Prouinciam vel ad locum aliquem suæ iurisdictioni subiectum reformandum, vel ad inuestigandum criminis commissi authorem.

104 Dices, Iudex non potest aliquem condemnare sine accusatore, vt docet D. Thomas qu.67. ar.3. ex D. Ambrosio: ergo tantùm potest via accusationis procedere.

Vicem accusatoris supplentia. RESP. Iudicem non posse condemnare sine accusatore generatim accepto: nam semper requiritur accusator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id, quod vices accusatoris supplet. vicem eius supplet in criminibus contra bonum publicum, simplex denuntiatio: in priuatis si sint notoria, ipsa facti euidentia. Imò hæc in omnibus delictis supplet vicem accusatoris, testis, & totius processus iuridici, si etiam Iudici cum hac, ipsa persona sit notoria; vt docet Caietanus q.67. ar.3. Si autem non sint notoria, & per denuntiationem euangelicam procedatur, tunc ante contumaciam reus puniri non potest: vnde non opus est accusatore. post contumaciam potest iuridicè contra illum procedi: & tunc ipsa contumacia Iudici & alijs quibusdam nota, est loco accusatoris. Si autem procedatur per inquisitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius supplent. Ita Sotus de secreto, memb.2. q.6.

105 *Cõmodiùs ponitur duplex via.* Aduertendum tamen est, commodiùs poni tantùm duos modos procedendi contra criminosos; alterum *ex officio*; alterum *ad instantiam partis*. denuntiatio enim non est per se aliqua distincta via procedendi, sed est quiddam præuium vt Iudex procedat ex officio; vt rectè docet Iulius Clarus l.5. §. Practica criminalis qu.3.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia, vel denuntiatione, capit informationes, & format inquisitionem contra authorem, vt sic ad plenam probationem & sententiam perueniat.

Ad instantiam partis, quando pars offensa, vel alius, ad quem id Iure spectare potest, accusationem porrigit, & Iudex ea admissa, secundum eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquisitionem: dum ad instantiam partis, per accusationem.

106 *In quibus procedatur ex officio.* Modus procedendi ex officio, seu per inquisitionem, extendit se ex dispositione Iuris Canonici ad omnia crimina, secundum Archidiaconum in cap. Fœlicis, §. vlt. de pœnis in 6. In omni enim genere criminum possunt Iudices per inquisitionem procedere. Idem ex consuetudine seruatur in foro ciuili. vnde in quibusdam regnis, via inquisitionis adeo est ordinaria, vt altera, nempe accusationis, non admittatur, nisi in paucis causis. In regno enim Neapolitano, nemo admittitur ad accusandum, nisi suam vel suorum iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita est accusatio omnis ad vindictam publicam tendens; & solùm permittitur pro interesse ciuili. vnde in omnibus causis criminalibus proceditur per viam inquisitionis, vt docet Clarus suprà num.6. ex Guilelmo de Bened. & Practica Millæi.

DVBITATIO 13.

Quando procedit Iudex via inquisitionis generalis, vtrum debeat præcedere infamia personæ vel delicti.

107 *Triplex inquisitio.* NOtandum, esse triplicem inquisitionem. Prima est *Omnino generalis*, qua in genere inquiritur, an subditi seruent leges, an non committantur crimina, an de nullo sit fama vel suspicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in visitatione Prouinciæ; & locorum subiectorum.

Secunda est *Omnino specialis*, qua de certa persona & de certo crimine quæritur, v.g. an Petrus commiserit simoniam, furtum, &c.

Tertia est *Mixta*, quando vel solum crimen est speciale, vel sola persona: vt, quis fecerit istud homicidium, an Petrus seruet statuta vel ordinationes synodales. His positis,

108 *Inquisitio generalis.* Respondeo & Dico Primò, Vt Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, non est necesse vt aliqua infamia præcesserit. est communis DD. sententia. Probatur Primò, Quia in Iure præcipitur Prælatis ecclesiasticis, & Superioribus, vt suo tempore faciant visitationes & inquisitiones generales. vt patet cap. Perniciosam, de officio Iudicis ordinarij: *Habeant Episcopi singularum vrbium, in suis diœcesibus liberam potestatem adulteria & scelera inquirere, vlcisci & iudicare.* glossa tamen putat hìc agi de inquisitione speciali, quæ fit præcedente infamia: sed potest etiam intelligi de generali. Item cap. Romana, §. Sanè, de censibus, in 6. *Proposito verbo Dei quærat de vita & conuersatione ministrantium in Ecclesiis.* vbi apertè agitur de inquisitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquisitio est necessaria ad purgandam Rempub. moresque in cœtibus hominum reformandos. Tertiò, Per eam nulli fit iniuria, cùm de nemine in particulari fiat inquisitio. Nec refert, quòd hac ratione detegantur occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionem inquirentis contingit: & aliàs bonum commune huic incommodo anteponendum est. Denique nisi talis inquisitio fieret, multa crimina manerent impunita; (quæ tamen puniri omnino expedit, ne criminosi inualescant) nemo enim ea sponte deferret.

109 Dico Secundò, In hoc tamen casu interrogati subditi, non debent patefacere criminosos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. est communis sententia DD. D. Thomæ q.69. a.2. & Caietani in illum art. Soti, de tegendo & retegendo secreto, membro 2. q.6. Nauarri, c. Inter verba, concl.6. nu.21. & in Rubr. de iudicijs n.87.

& colli-

& colligitur ex ca. Qualiter & quādo, suprà. ratio est, quia id, de quo nulla adhuc est fama, censetur occultū, dum via inquisitionis proceditur: atqui Iudicis potestas non se extendit ad elicienda occulta; maxima enim inde incommoda in Repub. sequerentur. Itaque etiamsi sub iuramento, vel sub pœna excommunicationis præcipiat vt dicas veritatem de eo, quod nosti; tamen non teneris: sed potes cum restrictione mentali dicere, te nescire quicquam: intelligendo tacitè, te nescire eo modo vt tenearis patefacere. de quo suprà cap.11. dub. 20. & infrà cap.30. dub.6.

Occulta nō debēt pandi

110 Sed difficultas est, Vtrum etiam obligentur non manifestare, ita vt peccent contra iustitiam, si in hoc casu crimina occulta aperuerint. Videri possit alicui, saltem quando crimen probari potest in iudicio, non peccare contra iustitiam eos, qui illud in huiusmodi inquisitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accusandi vel denuntiandi authorem. Quicunque enim vel testibus vel alijs indicijs crimen probare potest, non peccat contra iustitiam, si illud Iudici denuntiet: expedit enim bono publico, vt omnibus hæc potestas detur. generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ priuato infertur, abundè compensari videtur exemplo publico & timore, qui alijs inijcitur, per quem sibi à peccando cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis; vbique enim consueuerunt tales deferri, non solùm quando generalis inquisitio instituitur, & subditi interrogantur, sed etiam sponte à non rogatis; vt docet Clarus qu.7.

Si potest probari.

111 Nihilominus communis ferè DD. sententia est id illicitum esse, quando ad solam punitionem tenditur: tunc enim debere præcedere infamiam, vt colligitur ex cap. Qualiter, suprà. Nec obstat praxis orbis contraria: nam multi hac in re peccant per ignorantiam; multi etiam non tam punitionem spectant criminosi, quàm emendationem, vel mali impeditionem & auersionem; quo casu denuntiatio est licita, etiamsi non præcesserit infamia, vt passim DD. tradunt.

His addo, Quando crimen nullo modo probari potest, apertè contra iustitiam peccari, si illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cùm enim non possit probari, non potest quoque puniri, ac proinde non potest ex eius reuelatione aliud sequi quàm infamia.

112 Excipe tamen duos casus, quibus potest Superiori patefieri, etsi omnino occultum sit. Prior est, quando id putatur esse necessarium ad ipsius emendationem: tunc enim aperiendum Superiori, non vt Iudici, sed vt patri; vt sua prudentia & authoritate illum emendet. Alter est, dum aliquod malum spiritale vel temporale impendet ab aliquo, quod commodè auerti non potest, nisi Superioris opera: tunc enim non est habenda ratio famæ; vt dictum est suprà cap.11. dubit.9.

Occultū potest aperiri duobus euentu.

DVBITATIO 14.

Vtrum quando crimen est publicum, sed author ignoratur, Iudex possit inquirere quis fecerit.

113 MVlti docent id non esse licitum: Caietanus qu.69. ar.1. & 2. & Sotus de secreto, membro 2. qu.6. dub.4. & quidam alij. Primò, Quia Canones vetant ne procedatur per inquisitionem, nisi de authore sit fama, vel certè indicia: cap. Cùm oporteat, de accusat. *Nisi super prædictis famam ipsius læsam esse noueritis, ad inquisitionem illorum non subitò procedatis.* Idem habetur cap. Inquisitionis, & cap. Qualiter & quando. 2. eodem titulo. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorem, sequeretur quòd ipse malefactor, si fortè interrogaretur teneretur seipsum prodere; quod nemo concedat. Sed contrarium videtur verius, vnde

Sententia Caiet. & Soti.

114 Respondeo & Dico Primò, Quando manifestum est crimen, Ius est Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari an Petrus fecerit, nisi de eo sit aliqua fama vel indicia. Ita Syluester v. Correptio nu.6. Nauar. in cap. Inter verba, concl.6. nu.15. in enchir. c.18. n.40. Innoc. in ca. Bonæ. 1. de electio. n.5. *Item nota*, inquit, *quòd sic seruat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio, statim inquirit Iudex generaliter, non contra certam personā: & facta inquisitione, vocat nominatos in Inquisitione de maleficio, vt se defendant: & quod longam interpretationem recipit ex iteratione factorum, mutari non debet.* Idem tenent Panormitanus & Imola ibid. & alij. Probatur Primò, Ex praxi communi Iudicum tam ecclesiasticorum quàm secularium, quam durum est condemnare. Secundò, Nisi tales inquisitiones fierent, duo grauissima mala in Repub. sequerentur: nam & populus grauiter offenderetur, videns Iudicem non inquirere authorem aperti criminis, putaretque eum maleficio fauere; & malefici spe impunitatis inualescerent. Tertiò, Quia nemo potest queri sibi factam iniuriam per hanc generalem inquisitionem, imò tota Respub. illam desiderat.

Si crimen sit publicū.

115 Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, In illis Canonibus agi de inquisitione speciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo; non autem de ea, qua in genere quæritur, quis fecerit; vt patet ex ipso textu.

Dices, Inquisitio illa, qua Iudex quærit in genere quis fecerit, non minùs præbet occasionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iustitiæ, quàm inquisitio specialis, qua quæritur an Petrus fecerit: ergo est iniqua.

Respondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non prouenit ex ipsa conditione interrogationis; sed ex imperitia eorum, qui interrogantur; qui nescientes iura, putant se teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proueniens, non debet omitti inquisitio, tantopere bono publico necessaria; cùm hæc secundum se talis sit vt nemini iniuriam irroget. Neque Iudex inquisitionem faciens tenetur instruere rudiores ne authorem detegāt, si fortè nulla infamia laboret; id enim redderet eum suspectum corruptelæ, vel fauoris in criminosum; sed potest simpliciter inquirere sicut videt bono publico expedire. quòd si occultus author detegatur, poterit cōtra eum procedere, nec damnum secutum, ei imputabitur, vt rectè Nauarrus in Rubri. de iudicijs nu.87. quia iure suo vtitur.

Non refert quòd occultum detegatur.

116 hoc ipso enim, quo criminis author est publicè detectus, (etiamsi id ab altero iniquè factum sit) potest contra eum informationes accipere & particularem inquisitionem facere, & conuictum

conuictum punire: modò tamen ipse per iniuriam non sit causa illius detectionis. atqui hîc non est causa detectionis per iniuriam; nam propter bonum commune potest talem inquisitionem instituere: nec tenetur cum offensione populi cauere, ne interrogati occultos authores patefaciant; sed potest illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, præsertim hominis noxij, & supplicio digni. Itaque illa iniusta detectio nec directè nec indirectè censetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminosum ita iniustè detectũ potest procedere. Simili modo, potest inquirere in eum, cuius crimen cùm antea esset occultum, iniustè per aliquem in sermones publicos est deductum: nisi fortè per reuelationem confessionis id factum esset, tunc enim nullo modo posset procedere. vide Sotum de secreto, memb. 3. qu. 1.

117 Ad secundum argument. Respondeo, Etsi Iudex posit interrogare, non tamen inde sequitur, reum si fortè interrogetur, teneri seipsum patefacere; certum enim est Iudicem in crimine læsæ Maiestatis posse interrogare, seu inquirere, reum tamen, ante infamiam vel semiplenam probationem non teneri seipsum prodere. Nec obstat, quòd D. Thomas in Capitulo generali Parisijs, dicitur respondisse, occultum authorem teneri se prodere ad præceptum Prælati, quando notorium est crimen, v. g. furtum esse commissum: quia tunc solùm erat Baccalaureus & cæteri Magistri ei contradixerunt, vt refert Syluester v. Correctio nu. 6. vnde

118 *Subditi nõ tenentur patefacere, si est occultum.* Dico Secundò, Etsi Superior in hoc casu, vt officio suo satisfaciat, posit sub iuramento generatim inquirere à subditis quis fecerit; subditi tamen non tenentur patefacere authorem, si nulla laboret infamia, & nihil mali in posterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera est communis sententia DD. & colligitur ex Canonibus supradictis. ratio est, quia Superior non potest obligare subditos vt reuelent occultos peccatores, sed solùm vt eos, qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur se ipse prodere. Nec obstat factum D. Gregorij epist. 30. lib. 5. qui sacra communione interdixit cuidam, qui libellum famosum sparserat, nisi se proderet. & excommunicat eundem, si se non prodens accedat sacram communionem; vt habetur 5. qu. 1. cap. Quidam maligni: Nam infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur, quorum neutrum sine sui patefactione fieri poterat. potest enim quis obligari ad se prodendum, quando id necessarium est ad falsæ infamiæ iniquè irrogatæ abstersionem; quamuis non sit necesse illam detectionem fieri coram Iudice.

119 Notandum tamen, si crimen adhuc esset perpetrandum, vel continuandum, vel si ex eo graue damnum alicui impenderet, quod alia ratione non posset commodè auerti: interrogatus, posset, & etiam deberet authorem patefacere, etsi omnino occultum & nulla infamia laborantem, & Iudex posset opportuna remedia adhibere. vt dictum est dubit. superiore.

120 Petes, Quid si Superior sub iuramento interroget, & absque vlla restrictione iuraueris te patefacturum quidquid nosti de facto & authore?

Respondeo, Eo casu non teneris patefacere, nisi quod absque iuramento licitè posses. vnde non teneris, si author penitus est occultus, & per occultam monitionem corrigi potest. Secus si de illo est rumor; vel si aliter non putatur emendandus. Pari modo, etsi sub pœna excommunicationis præceperit, non teneris; nisi de illo sit aliqua fama, vel nisi damnum alicui inde impendeat. de tali etiam est huiusmodi præceptum intelligendum. Ita Syluester suprà, & passim alij DD. Cui addiderim, vel nisi alia ratione non speretur emendandus; quia tunc tenetur etiam absque præcepto Superioris: ergo poterit ei præcipi sub pœna excommunicationis.

DVBITATIO 15.

Vtrum ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam præcedere.

121 *Inquisitio specialis.* RESPONDEO, Communis sententia DD. est, Vt Iudex posit contra aliquem instituere inquisitionem specialem tendentem ad punitionem criminum, debere præcedere aliquam infamiam authoris. Dico *Tendentem ad punitionem*: quia ad malum impediendum, vt quando agitur de beneficiorum & officiorum collatione, vel de matrimonio cõtrahendo, licitum est inquirere de impedimentis, vel delictis personarum particularium, etsi nullus de illis sit rumor. omnia enim alioquin erunt plena incestis, sacrilegis vel nefarijs coniugijs, & prauis rerum sacrarum & ciuilium ministris. debent tamen tunc crimina Superioribus aperiri secretò, & quàm minima fieri potest famæ læsione. Similiter, quando inquisitio fit ad maleficia impedienda & eorum occasiones tollendas, non requiritur infamia; vt ad auertenda homicidia, sacrilegia, furta, hæreses & similia. vide Nauarrum in Rubr. de Iudicijs n. 92.

122 *Infamia laborare debet.* Probatur hæc sententia ex cap. Inquisitionis, §. Tertiæ, de accusatio. vbi dicitur, *Ad hæc respondemus, nullum esse pro crimine, super quo non laboret infamia, seu clamosa insinuatio non præcesserit, puniendum. quinimo super hoc depositiones contra eum recipi non debere: cùm inquisitio fieri debeat solummodo super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.* & cap. Qualiter. 2. eodem titulo; *Sicut accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic & denuntiationem charitatiua monitio, & inquisitionem clamosa insinuatio præuenire.* idque probatur ibidem exemplo villici euangelici Luc. 16. qui primò infamatus est apud dominum suum, deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodomorum Genesis 18. de quibus Dominus ait, *Descendam & videbo vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* ratio est, quia Iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex scientia publica procedere: *Scientia publica.* scientia autem publica est, quæ habetur per accusationem vel confessionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conspectu Iudicis & aliorum. Confirmatur, quia meritò quisque posset queri sibi fieri iniuriam, si inuitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin est integra: nam per talem inquisitionem redditur suspectus.

123 *Quãta infamia.* Petes, Quanta debeat esse ista infamia?

Respondeo, Non sufficere vt duo vel plures etiam iurati affirment se vidisse illum crimen commit-

committentem, vt expresse habetur cap. Inquisitionis; quia adhuc res est occulta, ac proinde minimè per publicam inquisitionem prodenda: sed requiritur vt rumor de eo sparsus sit per maiorem partē viciniæ, vel Collegij, vel Vniuersitatis in qua commoratur, vt dicatur ibidem infamia laborare, vt rectè docet Sotus de secreto, membro 2. q. 6. §. Tertium dubium, ex Bartolo. Idem ferè Caietanus q. 69. ar. 2. vbi requirit vt sit vox publica & freques, per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur suspectus. quòd si costaret à maleuolis & maledicis ortā esse infamiam, non sufficeret; vt patet ex d. cap. In dubio tamen quibus authoribus orta sit, indicenda est purgatio, saltem propter scandalum; vt notat glossa in d. cap. Inquisitionis.

124 *Quando non requiritur infamia.* Notandum tamē est, excipi aliquot casus à DD. quibus nō requiritur ad specialem inquisitionem infamia præuia de illo crimine.

Si confessus in Iudicio. Primus est, Si quis confessus sit crimen occultum in iudicio, etiam coram paucis; vt coram solo Iudice & Notario; vt colligitur ex cap. 1. de accusat. in 6. nam talis confessio inducit notorium Iuris. Idem dicendum, etiamsi solùm incidenter illud confessus sit, vt communiter tradunt Iurisperiti cum Bartolo in L. 2. §. Si publica. ff. ad L. Iuliam, de adulterijs. Neque refert, vtrum illud, quod sic confessus est, sit circumstantia delicti, de quo agitur, an distinctum delictum: nam etiamsi sit omnino distinctum, Iudex contra illud procedere potest, vt rectè docet Nauar. in Rubr. de Iudicijs nu. 86. contra Sotum. Non tamen sufficit confessio extra iudicium, etiamsi coram multis facta sit, nisi ex ea orta sit infamia, vt vult Nauarrus suprà: etsi putem contrarium seruari in praxi. vt infrà patebit dub. 17. nu. 157. Neque ea, quæ facta est metu tormentorū, si postea tanquā metu facta reuocetur. Neque ea, quæ facta est coram Prælato incogitanter, aut in aliqua epistola secreta, quam Prælatus aperuit, vt vult Sotus de secreto, membro 2. quæst. 6. & consentit Nauarrus suprà.

125 *Si patefactum in generali inquisitione.* Secundus est, Quādo Iudici per generalem inquisitionē procedenti, patefactus est author: tunc enim potest contra eum procedere, vt docet Nauarrus suprà nu. 87. contra Sotum: estque communis sententia Iurisperitorū in L. 2. §. Si publico, ff. de adulter. Nec refert, quòd testis fortè peccauerit reuelando, eò quòd nulla esset infamia: quia ex quo crimē deductum est in publicam Iudicis notitiam siue bene, siue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquisitionem, & punire, vt idem contra Sotum docet, & patet ex dictis suprà. Cōfirmatur, quia si priuatus quispiam extorsisset crimē alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum, vel in Iudicium, Iudex deberet cōtra illud procedere, vt idem Sotus fatetur, mēbro 3. qu. 1. cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio?

126 Aduertē tamen, casus supradictos non esse propriè excipiendos à regula illa generali, qua dicitur, Absque infamia non esse speciatim inquirendum; quia notorium iuris vel facti plus est quàm infamia. vnde si præcedente infamia licet, etiam licet cùm res est notoria.

Si commissum in Iudicio. Tertius est, Quando delictum commissum est in Iudicio; vt si testis falsum deponat in iudicio, si accusator calumnietur, aut præuaricetur, aut tergiuersetur. Ita Nauarrus num. 88. ex Specul. Bart. & aliis. ratio est, quia hæc crimina censentur valdè noxia bono publico, eò quòd iustitiam iudiciorum publicorum vel euertant vel impediant. vnde meritò ex indiciis & vehementi suspicione contra ea procedi potest.

127 128 *Si contra bonum publicum.* Quartus est, In crimine hæresis & apostasiæ; in his enim sine accusatore vero vel ficto, (id est, qui vicem accusatoris suppleat) etiam sine infamia, inquiri potest. vt docet Nauarrus num. 93. & colligitur ex cap. Excommunicamus, §. Adijcimus, de hæreticis, & L. Apostatarum, C. de Apostatis. ratio est, quia hæc crimina sunt maximè noxia Reipub. ab his enim semper impendet alijs periculum euersionis. requiritur tamen aliqua suspicio orta ex indicijs non leuibus.

129 *Crimē læsæ maiestatis.* Quintus est, In omni crimine læsæ maiestatis humanæ, vt constat per Extrauag. Frederici Imperatoris, quæ incipit, Ad reprimendum, & habetur post librum feudorum. In hoc crimine ante illam extrauag. non poterat procedi sine infamia vel notorietate; post eam potest, vt ait Bartolus in dictam extrauagan. v. Inquisitionis, quod Nauarrus nu. 94. sic intelligit, ante illam non potuisse procedi ad inquisitionem illius criminis iam perpetrati, nisi quis de eo esset infamatus, vel manifestus: post illam, posse procedi etiam ex suspicione: vt si vnus vel plures suspicētur de aliquo, & id Iudici nuntient. tunc enim Iudicem posse procedere ad inquisitionem, seu informationem secretam, tendentem ad punitionem.

130 *Suspicio communis.* Sextus est, Quando inquiritur de morte domini contra seruos: vt si dominus inueniatur occisus & nesciatur author; iuxta L. 1. ff. ad S. C. Silanianum, & contra nautas nauis submersæ, iuxta L. Quoties, C. de naufrag. quia etsi nulla aliquorum hominum fama sit contra illos seruos vel nautas, tamen est quædam populi de illis suspicio. Idem dicendum quandocunq; est suspicio populi vel cōmunitatis contra aliquem; hæc enim supplet vicem infamiæ. vt docet Nauarrus ex Antonio de Butrio, Abbate, & Aretino n. 95.

131 *Præcipua difficultas de praxi Iudicum secularium.* Sed præcipua difficultas est, Vtrum in aliis casibus licitum sit Iudici ad inquisitionem specialem procedere; & consequenter, Vtrum probanda sit praxis Iudicum secularium, qui ex denuntiatione publici officialis ad id muneris deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offensæ, quæ tamen onus probandi in se suscipere non vult, procedunt ad capiendas informationes & indicia; quibus habitis formant libellum inquisitionis. Ex doctrina enim communi Theologorum & Canonistarum, videri possit alicui hæc praxis damnanda; qui docent sine præuia infamia vel æquipollenti, non posse procedi ad inquisitionem. quod probatur Primò, Ex Canonibus citat. Secundò, Probat Nauarrus, quia lege diuina & naturali prohibemur inordinatè detrahere proximo, aut dare causam detrahendi. Tertiò, Quia eadē lege prohibemur scandalizare proximum: at publicatio peccati occulti est proximi scandalizatio. Quartò, Quia licet regulariter vtilis sit Reip. criminum punitio, id tamen verum non est, quando crimina sunt occulta, & nō est accusator verus vel fictus. tunc enim vtilior est Reipub. quieta conseruatio famæ & *Eam esse damnādā, argumētis.*

 honoris

honoris subditorum, quàm punitio, qua turbatur Respub. & illi priuantur maximis suis bonis, honore & fama. Hinc infert, legem de non damnando sine infamia, vel alio æquipollenti, esse naturalem & diuinam, ac proinde nulla contraria consuetudine posse abrogari.

132 *Non esse damnandam.* Verius tamen existimo, illam praxim non esse damnandam, si circumspectè & secundum leges vel consuetudines in Prouincijs receptas, fiat; idque in grauibus causis; (vt in furtis, homicidiis, sacrilegiis, incestibus, aliisve criminibus Rempub. turbantibus) & nõ ad nudam punitionem, sed quia censetur necessarium bono Reipub.

Hæc sententia sic limitata & explicata probari potest Primò, Quia est praxis Iudicum secularium Deum timentium in omnibus penè Prouincijs & maximè per Italiam recepta; vt testatur Iulius Clarus q. 3. neque tamen à Summo Pontifice vel Episcopis idcirco reprehenduntur, aut censentur in malo statu.

Secũdò, Quia ita sentiunt doctissimi Iurisconsulti cum Bartolo in L. 2. §. Si publico, ff. ad L. Iuliam, de adult. Card. Alciatus in cap. 1. de officio Iudicis ordinarij, Angelus in L. Si vacantia, C. de bonis vacant. & alij.

Vt infamia præcedat, est Iuris positiui. Tertiò, Vt non fiat inquisitio sine infamia authoris præuia, non est iuris diuini aut naturalis: sed est iuris positiui humani, vt fatetur Sotus, de secreto, memb. 2. qu. 6. dub. 2. vnde infert, *Papam in Ecclesia, & Principem in suo foro posse ex causa rationabili in eo dispensare*: atqui ius humanum potest contraria consuetudine legitimè præscripta, (vel etiam absque præscriptione, Principe sciente & non contradicente) aboleri: ergo hoc ius meritò potest videri abolitum in secularibus tribunalibus, si tamen vnquam fuit ibi receptum.

133 Quartò, Si essent frequentissimi criminosi, à quibus Respubl. grauiter perturbaretur, posset fieri lex, vt quotiescunque fuerint duo vel tres testes contra aliquem, infligeretur ei pœna legis, absque alio accusatore vero vel ficto, vt docet Sotus suprà, & Nauar. in Rubri. de Iudicijs, nu. 89. cùm ait; *Papam & Imperatorem ex iusta causa posse inducere nouos casus, in quibus possit specialiter inquiri sine accusatore vero vel ficto*: ergo similiter potest lege vel consuetudine statui, vt Iudex possit inquirere testes, etiamsi non sit præuia infamia, & instituere fiscalem, qui accuset. nulla enim videtur ratio, cur si illud fieri potest, non possit etiam hoc, cùm vtrobique absque infamia procedatur.

134 Quintò, Etiamsi esset iuris naturalis vt non fiat inquisitio absque præuia infamia; id tamen esset intelligendum, nisi Respub. vel ipse inquirendus cesserit iure suo. quod enim illud sit illicitum, id prouenit ex Iure, quod quisque habet ad famam suam; quo iure si cesserit, non erit illicitum: atqui Respub. videtur cessisse iure suo, dum probat tales inquisitiones, easque cupit fieri: ergo non sunt illicitæ.

135 *Est necessarium ad bonum publicum.* Sextò, Hic modus videtur necessarius ad plurimas iniurias, maleficiaque prohibenda, & ad innocentiam illæsam præstãdam. cùm enim pauci sint, qui velint accusare, & sæpe ex maleficio non sequatur infamia; sine metu, improbi, viris probis, simplicibus & Religiosis iniurias & damna inferent: quam ob causam multis locis constituuntur publici officiales, qui denuntient Iudicibus ea, quæ viderunt, vel audiuerunt, & indicant à quibus pleniorem informationem habere possint: quæ res mirificè maleficos coërcet. etsi enim sibi persuadeant, eos, qui iniuria affecti sunt, aut alios, qui interfuerunt, non accusaturos; tamen valde metuunt, ne per hunc officialem ad Iudicem res deferatur; qui deinde pleniorem informationem à testibus oculatis accipiet.

136 *Iudex non potest ex se incipere.* Aduerte tamen Primò, Iudicem non posse vnquam ex seipso incipere inquisitionem; sed semper debere aliquid præcedere, quod inquisitioni viam aperiat, & Iudicem cogat vt ex officio procedat: vt notitia publica, infamia, suspicio communis, querela partis, denuntiatio officialis, vel alterius, aut simile quiddam; alioquin totus processus est iure nullus, vt docet Clarus q. 5. nu. 4. Vnde non potest procedere ex delatione facta ei non vt Iudici, sed vt priuato, vel incerto authore, vel suppresso nomine, etiamsi in schedula nominarentur testes, qui nossent factum, vt idem docet, & exemplis declarat. quod ideo statutum est, ne Iudices possint pro arbitrio impetere quos volent; & quia illis casibus idem est accusator & Iudex, quod Iure gentium reprobatur.

137 *Confessio sponte facta.* Nec obstat cap. Postquam, de accusat. in 6. vbi dicitur, puniendum reum ex confessione coram Delegato facta, etiamsi dicat se diffamatum non fuisse; quia ille Delegatus nõ processerat ad causam ex seipso, sed ad eam fuerat deputatus. vnde necesse est vt ibi præcesserint indicia. Deinde ille libere censebatur confessus corã suo Iudice; nihil enim erat, quod illum cogeret, cùm posset excipere; ex libera autẽ confessione dãnari quis potest.

138 *1. Debet cõstare delictum.* Secundò, Antequã Iudex inquirat de persona, priuatas informationes capiendo, debere aliquo modo ei constare de crimine, an sit cõmissum. vnde si crimen relinquat vestigium, vt incendium, homicidium, perfossio domus, debet ea priùs inspicere, vel curare inspici, prout fert rei conditio. si autem non relinquant, sufficit denuntiatio vel querela, ad capiendam informationẽ de authore.

139 Tertiò, Vbi iam constat de delicto commisso, si nihil sciatur de authore, potest de eo generatim inquirere; & habito aliquo indicio, vocare illum ad se defendendum, instituturus contra illum inquisitionem particularem. vt docet Clarus q. 5. ex Innocentio, & aliis. Neque prædictis obstat communis doctrina Theologorum & Canonistarum, (à qua in re tanti momenti non facilè recedendum) qui docent non esse procedendum ad inquisitionem specialem, nisi præuia infamia: quia id intelligendum est quando solùm intenditur punitio criminis, neque inquisitio putatur necessaria ad bonum Reipub. & mali compressionem: hoc autem prædicta sententia non negat. & hoc modo istæ sententiæ videntur posse conciliari.

Ad argumenta. Ad primum argumentum, qua parte prædictis aduersari videtur, Responderi potest Primò, Canones illos loqui de Iudice ecclesiastico: hic enim non debet procedere ad inquisitionẽ absque præuia infamia & clamosa insinuatione, qua sæpius ad aures ipsius res deferatur. In cap. enim Cùm oporteat, instruit Pontifex Archiepiscopũ Tarraconensem, quo modo debeat procedere contra Episcopum Vicent: In cap. Inquisitionis, instruit Episco-

Episcopum Gebennensem, quomodo in causa Episcopi & Canonicorum Valentinensium. Denique in caput Qualiter, Concilium generale instruit Prælatos, quomodo ad subditorum excessus inquirendos & puniendos debeant procedere. vbi etiam Concilium requirit, vt non semel tantùm, sed sæpe clamor Iudici rem insinuet. vnde videri queant hæc ad Iudices seculares non extendenda. Ideo enim absq; præuia infamia Prælati non debent inquisitionem instituere, præsertim contra personas ecclesiasticas: tum quia harum infamia plus scãdalizat seculares, quàm castigatio ædificet: tum quia faciliùs correptione fraterna emendari solent: tum denique quia Prælatorũ potiùs est in spiritu lenitatis subditos quosuis, etiam seculares corripere, quàm asperitate pœnarum sæuire. vnde Canones iubent vt non ad primam famæ insinuationem inquirant; sed tum demum, quando sæpius eorum aures pulsauerit: quod tamen minimè necessarium videtur in Iudicibus secularibus. Rursum iubent, vt depositiones contra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, etiamsi tres vel plures iurati affirment se vidisse illum crimen committẽtem; vt patet cap. Inquisitionis: quod etiam minimè locum habet in Iudice seculari. hic enim statim per suum fiscalem debet causam prosequi, etiamsi tantùm sint duo testes iurati; alioquin à Principe punietur. Denique iubent vt accusationem præcedat legitima inscriptio, & inquisitionem clamosa insinuatio: at si hoc in foro externo seruaretur, raro possent delicta puniri: rarissimi enim sunt, qui se velint inscribere; id est, sub pœna talionis suscipere onus probandi. Imò in multis regnis non permittitur, nisi in suis & suorum iniuriis; vel in causa ciuili, vt suprà dictum est.

140 *Modus Prælatorũ.*

Respondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices seculares extendi posse, quando inquisitio solùm tendit ad punitionem delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in Iudicijs secularibus, vel nunquam moribus fuisse receptos, vel contraria consuetudine abrogatos.

141 Ad Secundum, Prohibemur quidem iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare causam infamandi; sed negamus illos Iudices inordinatè id facere. sicut enim qui accusat aliquem de crimine occulto; quod testibus vel sufficientibus indicijs probare potest, non infamat illum inordinatè: sic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iustam causam id faciendi, nempe vt criminosi non inualescant, vt innocentia in Repub. sit tuta, vt omnes securè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem personarum, & donec videat an res probari possit; eo modo capere informationes, vt quàm minimùm fama lædatur. vnde si videt eam probari non posse, debet desistere. Idem dicendum de fiscali, qui grauiter peccat, si accusationem suscipiat, cuius probationem putat se defecturam.

Ad Tertium, Publicatio peccati alterius, maximè secularis, non est scandalizatio, quando sequitur punitio: sed cedit in exemplum toti populo. ideo crimina loco celeberrimo solent publicari, & castigari.

142 Ad Quartum, Patet ex dictis: neque deest hic accusator fictus, nam denuntiator iuridicè denũtiãs, habet vicem accusatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquisitionem aperit.

DVBITATIO 16.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præsertim seculari, ad inquisitionem.

143 *Modi quibus via inquisit. aperitur.*

RESPONDEO, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum est suprà.

Primus est, Si delictum sit notorium & author occultus. sed tunc solùm potest inquirere generatim quis fecerit, vt suprà dictum est.

Secundus, Si author sit notorius: Probatur autem aliquid esse notorium per duos testes; vt docet glossa in cap. Deus omnipotens, 2.q.1.

Tertius, Si sit fama de authore. In hoc tamen & secundo casu, Iudex primò debet capere informationes, an sit reuera notorius author vel an sit fama de illo. Ad probandum famam, sufficiũt duo testes, vt omnes fatentur. hi tamen non debent testari se audiuisse à maiori parte populi, (vt vult glossa in L.3. §.Eiusdem, ff. de probationibus, quam plerique Iurisperitorum sequuntur) sic enim vix vnquam posset fama probari, ac proinde modus iste procedendi esset inutilis: quis enim est, qui cum maiore parte oppidi aut viciniæ loquatur, aut aduertat se locutum? sed satis est vt testentur se ita publicè audiuisse, vel ita passim dici; vt docet Baldus in cap. Literas, nu.2. de præsumptionibus & alij, sicque passim seruatur, teste Claro qu.6. debent tamen nominare à quibus audiuerint; vt sciatur famam habuisse originem ab honestis & probis, & testes non fingere. vnde si non nominarent eos, non probarent in criminalibus. Habita informatione de infamia, si infamatus est præsens, debet illum Iudex interrogare de veritate criminis, vt si fateatur, illum puniat: sin minùs, vt inquisitionẽ contra eum formet. si est absens, debet illum citare, & significare se intendere contra illum de tali crimine, de quo est infamatus, inquisitionem facere.

144 *Quomodo probetur fama.*

145 Aduerte tamen, si Iudex absque informatione de infamia, processerit ad inquisitionẽ specialem, nihilominus valet processus, & potest reus condemnari: si tamen reus præsens non exceperit; vt colligitur ex cap.1. & 2. de accusat. in 6. & docet Nauarrus nu.91. in Rubric. de Iudicijs, quòd si statim exceperit, & Iudice volente prosequi, appellauerit, non valet processus: quia per appellationem, Iudicis potestas suspenditur.

Quartus est, Si sit communis suspicio de authore, de quo suprà nu.130.

Quintus, Quando de aliquo sunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cùm pariant quãdam Iuris notorietatem, possunt pro infamia & ficto accusatore haberi; vt ait Nauarrus suprà nu.78. & 96.

146 *Semiplena probatio.*

Sextus, Quando est semiplena probatio: vt si crimen ipsum sit notorium, & accedat vnus testis omni exceptione maior, de authore. non enim minus hæc semiplena probatio inducit authorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. est enim plus quàm infamia, cùm fama non probet, vt dici solet, sed tantùm accuset. vnde mirum est Sotum & Nauarrum conce-

concedere de Iudiciis, & negare de semiplena probatione. Confirmatur, quia nisi Iudices habita semiplena probatione possint inquirere testes, bona pars maleficiorum manebit impunita, cùm testes non se sponte offerant.

147 *Querela partis offensa.* Septimus, Si pars offensa querelam offerat, & indicia vel testes, à quibus informari possit, Iudici insinuet: tunc enim Iudex potest ab illis informationes de plano, vt dicitur, & absque strepitu accipere; quibus vbi satis instructus fuerit, poterit citare criminosum, & contra eum inquisitionis libellum formare. Ita Clarus q. 10.

Octauus, Si publicus officialis, vel alius denuntiet iudicialiter. & testes vel indicia significet. de quo vide Clarum q. 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare, nisi quod bona fide putat legitimè per testes vel indicia posse probari; vt suprà dictum est.

Nonus, Quando pars impingit crimen testi, vt contra illum excipiat & illud probat, etsi non omnino plenè; tunc enim Iudex de eo inquirere potest, si ad eius iurisdictionem pertinet, vt docet Clarus qu. 19. hoc enim est necessariũ ad causæ progressum: & aliàs illa probatio efficit illum publicè suspectum; vnde est instar infamiæ.

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt sibi damnum sarciatur ex delicto: vt, ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim potest Iudex etiam contra illud delictum procedere; quia iam factum quasi notorium. Idem Clarus quæst. 19.

Vndecimus, Si delictum sit commissum in iudicio, vt suprà dictum est.

Duodecimus, Si reus vel testis incidenter cõfessus sit in iudicio; Clarus q. 19.

148 *Fiscalis.* Duo tamen Notanda; Primum est, In omnibus casibus, quibus potest Iudex procedere ex officio, posse constituere fiscalem, qui partes accusatoris accipiat; vt docet Gomezius to. 3. ca. 1. nu. 10. quod intellige, si aduocatus fiscalis ordinarius non sit constitutus.

Alterum est, Non posse formari libellum inquisitionis contra reum, nisi legitima indicia præcedant, quæ sufficerent ad ipsum iuridicè interrogandum, si præsens esset: & è conuerso, dum præsens est, non potest iuridicè interrogari, nisi adsint indicia, quæ sufficiant ad faciendam inquisitionem contra absentem. non enim procedendum est ad inquisitionem formandam, nisi quando reus citatus vt respondeat, vel negat, vel non comparet, vt docet Clarus quæst. 20. nu. 3.

DVBITATIO 17.

Ex quibus indicijs possit Iudex reum subijcere torturæ.

149 NOTANDVM Primò, *Indicia* à Iurisperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus potest aliquo modo colligi quis sit author criminis; vt fama, suspicio publica, testimonium vnius vel plurium, confessio rei, & similia.

Indiciorũ sunt quinque gradus Notandum Secundò, Distingui quinque gradus indiciorum. In primo gradu sunt leuia, probabilia tamen, quæ probabilem suspicionem de authore criminis commouent. In secundo sunt leuia probabiliora, quæ faciunt præsumptionem, id est, valde probabilẽ suspicionem. In tertio sunt indicia grauia, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto est probatio semiplena. hæc enim amplius quid est, quam indicium legitimum. In quinto sunt indicia grauissima, quæ & indubitata dicuntur.

150 *Captura.* Indicia primi & secundi generis sufficiunt ad capiendas informationes & etiam ad capturam, spectata conditione personæ & causæ & cæteris circumstantijs. huiusmodi sunt, assertio vulnerati morientis: vt si dicat se à Petro vulneratum; grauis inimicitia præcedens; assertio socij, qua socium criminis detegit. hæc tamen indicia non sufficiunt ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia, & maximè ad torturam, quæ est graue malum, quod sine graui causa irrogari non potest.

151 *Tortura seu quæstio.* Notandum Tertiò, Torturam esse introductam non in pœnam criminis commissi; (hoc enim cùm nondum sit plenè probatum, non potest puniri) sed in subsidium probationis; vt quia sufficiens & plena probatio deest, ipse reus confitendo veritatem, suppleat quod ad plenam probationem requiritur: vt docet Couarr. practic. quæst. q. 23. ex communi sententia DD. & Clarus qu. 64. num. 6. Vnde sequitur, torturam adhiberi non posse, nisi quando crimen est semiprobatum, vel quando vehementia indicia vrgent, ita vt ferè moraliter certum sit, ipsum authorem esse. *Esse licitã.* In hoc autem casu, eam adhiberi posse ad confessionem, est consentaneum rationi naturali. si enim nõ posset, improbi audacter & impunè peccarent, damna & iniurias alijs inferrent, quando putarent se testibus, vel externis indicijs non conuincendos. cùm verò vident ex indiciis vel vno teste tormentis subijciendos, se continent. Accedit, quòd pleraq; maleficia grauissima non possent puniri; quia paucis vel nullis consciis committuntur, cùm tamen id ad bonum Reipublicæ sit necessarium: alioquin omnia sceleribus & sceleratis essent plena. Nec obstat, interdum fieri vt innocens torqueatur; quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari possunt. etiam interdum fit vt innocens damnetur: non ideo omne iudicium tollendum. satis est ea media, easque cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etsi iisdem interdum minora præter intentionem eueniant.

Notandum Quartò, Torturam tantummodo adhibendam in criminibus grauioribus, quæ pœna corporali, vt mortis, mutilationis, triremium castiganda sunt, non autem in ijs, quæ exilio vel pecunia; vt docet Gomezius to. 3. cap. 13. nu. 2. Ratio est, quia reo nondum conuicto non potest irrogari pœna, quæ sit maior quàm illa ad quam est condemnandus.

152 *Reus conuictus nõ torquetur.* Notandum Quintò, Iudicem non posse reum subijcere torturæ ad extorquẽdam criminis confessionem, quando legitimè est conuictus per testes, etiamsi nolit fateri crimen; vt rectè docet Nauarrus cap. 18. nu. 59. & Clarus qu. 64. nu. 8. ratio est, quia cùm tortura adhibenda sit in subsidium, ob defectum plenæ probationis, frustra inferretur reo conuicto: quia confessio non est necessaria ad condemnandum.

Excipe duos casus. Excipe tamen duos casus. Prior est, quando reus malitiosè appellat ad superius tribunal, vt executio-

executionem iustæ sententiæ impediat: quod in Italia & regno Castellæ permittitur, si non sint confessi crimen; vt testatur Nauarrus. tunc enim si crimen esset atrox, vt latrocinium, sacrilegium,&c. & expediret reum ibi puniri, posset torqueri ad eliciendam confessionem, vt iniqua appellatio impediatur.

Alter est, quando putatur habuisse socios, vel commisisse alia crimina; tunc enim etiam per torturam potest de his interrogari, moderatè tamen, pro ratione causæ & indiciorum. Ita seruat tota Italia & Francia, teste Claro qu.64. nu.8. debet tamen de illis esse semiplena probatio, vel indicia æquipollentia; vt ex supradictis colligitur. his positis.

153 *Sufficit probatio semiplena.*

Dico Primò, Ad torturam sufficere semiplenam probationem, si tamen persona talis sit, vt torqueri possit. est communis sententia DD. teste Claro qu.21. nu.2. & Gomezio cap.13. nu.7. tunc autem est *semiplena probatio*, quando vnus testis, contra quem nulla est exceptio, deponit se vidisse hũc tali loco & tempore occidentem, v.g. Petrum; auferentem hoc vel illud è tali domo. quòd si non viderit, sed audiuerit à fide dignis, aut si contra illum sit aliqua exceptio, vt si sit mulier, aut minor viginti annis, aut infamis, excommunicatus, inimicus, eius depositio non facit indicium sufficiens ad torturam. Vnde grauiter reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio absq; vllo alio probationis adminiculo torquent; quia Ius id illis non permittit: vnde iniuriam reo faciunt, & ad restitutionem damni secuti tenentur. sufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de authore criminis, vt habet praxis passim recepta.

154 *Quidam prohibentur torqueri.*

Dixi, *Si reus possit torqueri*: quia quidam Iure prohibentur torqueri, idque vel ob ætatem, vt impubes: (id est, qui nondum impleuit quatuordecim annos) vel ob debilitatem; vt senex; possunt tamen hi terreri & leuiter torqueri: vel ob periculum abortus, vt mulier prægnans; quæ etiam post puerperium differenda est, donec vires confirmatæ: vel ob priuilegium, vt vir illustris: aut in dignitate constitutus, eiusque filij: & Doctor, eiusque liberi: & miles; de quibus Gomezius cap.13. nu.3. & Clarus qu.64. hi ne leuiter quidem torqueri possunt, etiamsi sit semiplena probatio contra eos: nisi in hæresi vel proditione, vel simili crimine læsæ Maiestatis. Si in alijs

155

torti fuerint & confessi, quamuis postridie confessionem suam ratificent, non possunt tamen condemnari; quia confessio fuit irrita, vtpote per iniuriam extorta, & consequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur. colligitur ex L. penult. ff. de quæst. à paritate rationis, vbi dicitur, *confessionem factam in tormentis, non præcedentibus indicijs, esse nullam, etiamsi sequatur ratificatio.* & ex L. Non dubium, C. de Legibus; & ex alijs iuribus, quæ citat Gomezius nu.4. Adde, neque ex huiusmodi confessione posse inquisitionem institui, vt docet Nauarrus rubr. de iudicijs nu.86. possunt tamen secundum Gomezium & alios Iurisperitos, terreri verbis; & si confessi fuerint, valet, tanquam confessio spontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonem, §. Quæstionem, ff. de iniurijs *Quæstionem*, inquit, *intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem; nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum*. vbi Glossa & communiter Doctores ita tradunt.

Nec obstat, iure paria censeri torturam, & eius terrorem seu cõminationem, argumento L. Nouissimè, ff. Quod falso tutore authore: ac proinde talem confessionem, huiusmodi comminatione elicitam, non esse validam censendam: illud enim de terrore propinquo intelligendum est, vt cùm quis spoliatur & ligatur, vt patet ex d. L. Item apud Labeonem: non autem de remoto, qui in solis verbis & nuda machinæ ostensione sistit, vlterius nihil adhibens; quo casu iura præsumunt illam fuisse spontaneam, vt colligitur ex LL. allatis. Si tamen ex circumstantijs moraliter constet non fuisse reuera talem, sed extortam per metum, ita vt metus fuerit causa confessionis illius, non est sufficiens ad condemnandum, nisi secuta fuerit libera ratificatio.

156 *Alia indicia ad torturam.*

Dico Secundò, Præter semiplenam probationem, etiam alia quædam indicia minora quàm semiplena probatio, sufficiunt ad torturam: quorum præcipua sunt hæc.

Fama publica.

Primum est, Fama publica de authore criminis; præsertim si aliquibus alijs adminiculis iuncta sit; vt si ei accedat aliquis testis minùs idoneus: vt assertio socij, vel minoris, vel si appareat vestigium facinoris in veste, armis, &c. Quidam putant solam famã sufficere, per duos testes probatam. Ita Gomezius nu.10. Sed verius est, regulariter famam non sufficere absque alijs indicijs, vt docet Clarus q.21. nu.1. ratio est, quia fama in criminalibus non probat, sed se habet instar accusatoris: estque indicium remotum & fallax. deinde suppeditat Iudici aliam rationem cognoscendæ veritatis, nempe per inquisitionem.

Duplex fama sufficit.

Aduerte tamen, si quis iam esset malæ famæ de similibus delictis ante commissis, & etiam publica famã grauaretur in præsenti delicto, hic posset torqueri; quia fama prior adiuncta posteriori, facit vehementem præsumptionem, vt ibidem Clarus docet.

157 *Cõfessio Rei extraiudicialis.*

Secundum est, Confessio rei extra iudicium. vt si apud aliquos (saltem apud duos) se iactauerit de crimine, vel dixerit se authorem. est communis sententia DD. vt docet Felinus in cap. Olim, de rescriptis nu.5. & Gomezius suprà nu.8. debet hoc tamen probari per duos testes omni exceptione maiores, si neget se dixisse: quia debet omnino de tali indicio constare, vt docet idem Gomezius nu.18. & 19. cùm enim crimen ipsum non certò concludatur ex tali indicio, etsi de indicio constet; si ipsum quoque indicium dubium est, ita vt non constet an existat; æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciendam confessionem.

158 *Coram Iudice alieno.*

Idem dicendum de confessione facta coram Iudice incompetente: id est, qui non habet potestatem cognoscendi in causa, eò quòd vel reus non sit ipsi subditus, vel causa sit exempta: etsi enim ex tali confessione reus non possit condemnari à proprio Iudice; (vt patet ex cap. At si Clerici, de Iudicijs) potest tamen torqueri, tanquam ex indicio, quod maximam præsumptionem criminis ingerit. debet tamen illa confessio non esse extorta metu tormentorum, sed metu probationum, vel omnino esse spontanea.

159 *Cõfessio extraiud. iterata in tortura.* Quod autem multi Iurisperiti cum Bartolo in L. 1. §. Diuus Seuerus, ff. de quæstionibus, docent confeßionē extraiudicialem ita valere ad torturam, vt si reus in tortura idem confiteatur, poßit condemnari, etiamsi postea non ratificet confeßionem; verum non est, si de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur; quia confeßio in tormentis, præcedentibus indicijs facta, semper requirit perseuerantiam & ratificationem: alioquin est nullius momēti, cùm vi tormentorum censeatur expressa: quod cōfirmatur, quia confeßio illa non est efficacior, quàm semiplena probatio: atqui si quis torqueatur post semiplenam probationem & in tortura confiteatur, adhuc requiritur ratificatio post torturam: ergo etiam in hoc casu. poßet tamen ob huiusmodi confeßionem extraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria; quia in iniuriam alterius visus est se de crimine iactaſſe, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quàm sit graue, de exceßibus Prælatorum.

160 *Cōfessio facta sacerdoti.* Aduerte tamen, confeßionem factam sacerdoti, tanquam locum Dei tenenti, ad obtinēdam remißionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquisitionem, aut ad vllam informationem, etiamsi iniquus sacerdos eam patefaciat, & crimē deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo constet, vt cōmuniter docent omnes Theologi & Canonistæ, argumento cap. Si Sacerdos, de officio Ordinarij, & Baldus in L. Archigerontes, C. de episcopali audient. ratio est, quia quod pœnitens confitetur, nō dicit vt homini, sed tanquam Deo ipsi, & iudicium planè diuinum exercenti. vnde ita secretum manere par est, nec magis nocere debet, quàm si soli Deo dictum esset. patet consequentia, quia reuelatio eius & quidquid ex vi istius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale secretum commissum est. Adde quòd alioqui tantum sacramentum, omnibus qui crimen occultum cōmiserint, suspectum redderetur, cum magna Dei iniuria, (qui illud securum esse voluit tanquam suum tribunal) & animarum pernicie. vide Sotum de secreto, membro 3. q. 1. conclus. 5.

161 *Assertio sociorum.* Tertium indicium est, Assertio duorum vel trium sociorum. quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquem socium criminis, potest hic capi & torturæ subijci. Ita Clarus q. 21, nu. 10. dicitq; ita seruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cum iuramento deponere; quia agunt vt testes. hoc tamen intelligi debet, quando non est iusta suspicio id ex maleuolentia proficisci. Dictum vnius socij, etiamsi iuramento confirmetur, non facit indicium sufficiens ad torturam, nisi alter simul infamia vel graui suspicionē illius criminis laboret; quia per se est testis minùs idoneus; qui tamen cum fama, potest vehementem præsumptionem parere. Ita Clarus nu. 4.

162 *Quæstio exercita vt socij reuelentur.* Porro de socijs reus interrogari potest etiam per tormenta, quando constat vel fama est socios habuiſſe, aut quando crimen est tale, vt regulariter sine socijs non committatur. tunc enim ob famam sociorum Iudici fas est de sociis exquirere, postulat hoc etiam bonum publicum, vt sic crimina compescantur. est communis sententia, teste Gomezio cap. 12. nu. 16. *Consilium.* In hoc tamen casu, consultißimum esset, vt reus ante condemnetur, & post sententiam disponatur per confessarium, vt reuelet sponte omnes socios, quos putat à maleficiis non abstenturos. sic enim ad socios eliciendos non erit magnis tormentis opus.

163 *Affirmatio læsi.* Aſſertio vulnerati persistentis in ea vsque ad mortem, non facit indicium ad torturam, vt expreſsè habetur L. Si quis in graui, ff. ad S. C. Silanianum. & ratio est, tum quia non dixit iuratus, sicut debet testis dicere; tum quia præsumitur ex offensione aliqua vel errore dixiſſe. sufficit tamen ad capturam & ad informationes capiendas, idque non tam iure scripto, quàm consuetudine, teste Gomezio cap. 13. nu. 16.

164 *Fuga.* Quartum indicium est, Fuga statim patrato delicto inita. habetur expreſsè L. Lege Cornelia, ff. ad S.C. Silanianum. si tamen citatus compareat, abstergit omnem suspicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem suspicionem, vt ordinariè fit: alioquin fugam solam non sufficere, quod notatur in additionibus ad Clarum q. 21. nu. 18. quòd si quis fugiat, cùm videt de se capi informationes, vel dum citatur; talis fuga non est sufficiens ad torturam; vt tenet communis opinio, teste Claro n. 23. quia habet causam timendi, cùm se peti videt, etiamsi sit innocens.

Inimicitia. Quintum indicium est, Inimicitia grauis, non sola, sed cum aliis indiciis ex ea pendentibus; vt si ante minatus est, & minas suas solitus sit exequi; si parauit arma, & visus est circa illum locum eo tempore, quo homicidium putatur commiſſum. tenet Bartol. in L. final. ff. de quæstionib. & alij DD. paßim.

Inconstantia Rei. Sextum est, Inconstantia & titubatio rei, dum examinatur circa principalia causæ, iuncta alijs indicijs; vt docet Clarus nu. 39. sola tamen titubatio, vel solum mendacium non sufficit. Spectanda etiam est conditio personæ, & causæ: quidam enim ita perturbantur in illo examine, vt vix sciant quid dicant.

Septimum indicium est, Si quis visus sit exire ex aliqua domo vel loco cum ense stricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita Gomezius n. 11. & multi Iurisperiti, quos citat.

165 *Si res apud reum reperta sit.* Octauum indicium ad torturam est, Si res sublata, reperiatur apud reum; nisi docere poßit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teste Gomezio nu. 12. & Claro nu. 41. hoc tamen limitant DD. si est persona vilis, & de qua non sit bona opinio. secus si sit bonæ famæ: nam interdum fieri potest vt res aliena sit apud nos, nescientibus nobis, & sine nostra culpa.

166 *Repentinæ diuitiæ.* Nonum, Si commiſſo aliquo magno furto, cuius nescitur author, aliqua vilis persona, quæ ibi crebrò versari solet, apparet repente diues: illis enim circumstantiis cōcurrentibus nascitur maxima præsumptio contra eam, quæ sit sufficiens ad torturam; vt ex communi sententia DD. docet Gomezius nu. 13. Hæc ferè sunt præcipua indicia à Doctoribus explicata, ex quibus cætera prudenter æstimari poterunt. nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta, magna circumspectione procedere debet, ne proximo contra ius & fas torturam inferat, aut maiorem quàm par sit.

167 Petes Primò, Vtrum sit sufficiens indicium ad captu-

Emissio sanguinis è corpore occisi.

capturam,& torturam,quòd recès occisus,emittat sanguinem per vulnus ad præsentiam huius, & non ad præsentiam aliorum. Quidam affirmant: vnde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit.

Sed contrarium tenendum est cum Gomezio nu.15. quia hoc indicium est nobis incertum, vtpote ex causis nobis ignotis. non enim constat an id fiat operatione diuina in detestationem homicidij, & vt sic homicida occultus patefiat; an ex aliqua causa naturali,vt ex impressione aliqua affectuum animæ in sanguinem & spiritum, quæ ad præsentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Immersio veneficarũ in aquam

Idem dicendum sentio de probatione illa per aquã,qua Iudices aliqui fœminas sortilegij suspectas, solent in aquam certo modo ligatas inijcere: quæ si mergantur, absoluuntur; si mergi nequeant, adiudicantur torturæ, quasi hoc sit indicium sufficiens ad torturam: incertum enim est illud signum; nam si id opera dæmonis agitur, vti omnino agi videtur, incertum est an ille non permittatur aliquando hanc calumniam struere innocentibus. Itaque vsitatis,& iam olim probatis indicijs vtendum est,ne in re proximo tam detrimentosa erretur.

168 *An sæpius quæstioni subdendus.*

Petes Secundò, Vtrùm reus posit sæpius torqueri.

Respondeo Primò, Si nihil confessus est, non potest sæpius torqueri, nisi indicia sint grauissima: quia per illam constantiam videntur indicia elisa. Secundò, Si tamen noua indicia superueniant, repeti quæstio potest. vt habetur L. Vnius, ff. de quæstionibus,in principio. Tertiò, Si quæ confessus in quæstione est, postridie reuocet, verius est rursus subijci posse, etiamsi noua indicia non superuenerint: quia per talem reuocationem indicia non sunt elisa; imò illa variatio nouum indicium videtur fecisse. Adde,si non posset repeti, totum hoc remedium esset sine vllo effectu. nam nemo ratificaret suam confessionem, si putaret in se non posse ampliùs quæstionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu tam odioso procedatur absque termino, in hoc casu reum non debere subijci quæstionibus plusquam ter. Itaque si tertiò tortus, & in tormentis confessus, tertiò etiam ductus ad ratificandum, reuocauit, non potest condemnari,imò debet absolui,vt docet Gomezius nu.27.

Petes Tertiò, Vtrùm reus aliquando ex indicio posit condemnari?

169 *An ex indicio possit cõdemnari.*

Respondeo, Veriùs est non posse condemnari ad pœnam ordinariam criminis; quia etsi violentissima inde capiatur præsumptio, seu suspicio; (vt quando est indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamen non habetur certitudo; vt si quis visus sit facie pallida cum gladio cruento egredi è domo habente vnum tantùm aditum,& ibi reperiatur aliquis recens interfectus. fieri enim potest, vt alius fecerit: vel vt ipse quidem fecerit, sed causa defensionis. Item si constet aliquem decubuisse eodem lecto,& alia huiusmodi. In criminalibus enim debent esse probationes luce meridiana clariores, vt dici solet,& colligitur ex L. Absentem, ff. de pœnis. & docet Bartolus & alij in illam legem. Posset tamen in eiusmodi euentu condemnari ad pœnam extraordinariam minorem,prout Iudici videbitur,& causa postulabit: quod receptum esse testatur Clarus suprà nu. 40. vbi etiam dicit,in arbitrio Iudicis positum esse,talem vel graui quæstioni subijcere, vel pœna extraordinaria punire.

170 *Cõdemnatio ex indicijs ad pœnam ordinar. in 4. casibus.*

Excipiuntur tamen à DD. aliqui casus à legibus approbati, quos refert Gomezius cap.12.nu.25. in quibus Iudex potest aliquem ex indicijs pœna ordinaria plectere.

Primus est, Si alicui ter denuntiasti, ne tuam vxorem alloquatur, & postea reperiatur aliquo loco cum illa colloquẽs; puniri potest pœna ordinaria adulterij, vt habetur in nouell. constitut. 117. Iustiniani, cap.15.

Secundus est, Si Officialis fugit tempore syndicatus: habetur enim pro confesso. L. Consiliarios, C. de assessoribus.

Tertius est, Si quis sit infamatus de simonia, & non posit se purgare, debet condemnari perinde ac si crimen esset probatum. cap. De hoc, de simonia.

Quartus est, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæresis, punitur vt conuictus; & depositus ab officio & beneficio, detruditur in Monasterium ad pœnitentiam. cap. Inter solicitudines, de purgat. canonica, in fine.

DVBITATIO 18.

Vtrum Iudex teneatur ad restitutionem hæredibus rei, si postquam præter ordinem Iuris crimen vel extorsit, vel deprehendit, reum condemnet.

171 *Condemnãs non subditum vel in crimine exempto.*

RESPONDEO & Dico Primò, Certum est Iudicem teneri ad restitutionem si condemnet non subditum,aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifestã iniuriam: etsi enim iste dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat authoritatem illum puniendi: atqui ex iniuria nascitur obligatio restituendi, si ex ea damnum secutum sit: ergo, &c.

Proprius Iudex potest ratificare.

Notandum tamen, si proprius Iudex,qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat, seu approbet factum alterius, illum liberari obligatione restituendi. ratio est, quia hoc ipso,quo Iudex proprius ratum habet alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore censeri tanquam à se factum; ac proinde liberat illum obligatione restitutionis. sicut enim Iudex poterat reum per se condemnare, si ad eum missus fuisset; ita poterat etiam alteri cognitionem causæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare, quod ad substantiam operis attinet; & consequenter cõdonare obligationem restituendi, ortam ex defectu debitæ potestatis. confirmatur; quia qui habet potestatem confiscandi & auferendi omnia bona tua ob crimen à te commissum,potest liberare obligatione restituendi, eum, qui bona illa per iniuriam vastauerit: ergo similiter qui habet potestatem auferendi vitam propter crimen commissum, potest condonare obligationem restitutionis, ei,qui per iniuriam,illam abstulerit. hæc tamen intellige eo casu,quo Iudex

proprius erat satis instructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem committere. si enim ipse illum condemnare non poterat, non potest etiam condonare obligationem damni sarciendi, quod ab altero per iniquam damnationem est illatum.

172 *Condemnans ex priuata scientia, vel per iniuriā extorta.*

Dico Secundò, Etiam Iudex proprius, qui condemnat reum vel ex priuata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. Ita Sotus de secreto, membro 3. quæst. 1. concl. 5. Nauarr. cap. 18. nu. 59. & alij. ratio est, quia quando ex priuata scientia condemnat, facit iniuriam reo, tanquam Iudex minimè competens: nam non est ei concessa talis authoritas, nisi fortè rarissimo casu, vt dictum est suprà dubitat. 11. Quando autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniustè causam damni; vnde tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniustè parta sequitur. Sicut si quis occultum crimen alterius patefaceret, vnde contingeret illum condemnari, teneretur ad restitutionem, quia causam damni iniustè dedit.

173 *Crimen per iniuriam multis modis extorquetur.*

Potest autem multis modis fieri vt per iniuriam crimen à Iudice extorqueatur, & consequenter vt confessio sit nulla, nec possit sequi condemnatio.

Primò, Si Iudex à seipso inquisitionem inchoet nulla præcedente infamia, aut denuntiatione iuridica, quæ viam inquisitioni aperiat, vt dictum est dubit. 15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicuit confessionem, cùm tamen non essent indicia idonea ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata, quia hæc ratificatio est ex causa iniuriosa, ac proinde est nulla; L. Non dubium, C. de legibus, & L. penult. ff. de quæstion.

Tertiò, Si erant quidem indicia ad torturam, tamen persona non poterat torqueri, ob dignitatem, vel ætatem. Ratio est eadem; quia extorquet crimen occultum per iniuriam, de quo Gomez. cap. 13. nu. 4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, v.g. promittendo impunitatem. paria enim sunt confessionem esse factam dolo, & metu: vtraque enim per iniuriam elicita; vt probat Gomez. cap. 12. num. 6. & Clarus quæst. 55. v. Circa secundum.

Quintò, Si confugientem ad locum sacrum abstraxit contra Ius; tunc enim tenetur illum restituere in illum locum, nec potest vlteriùs progredi, nisi legitimè in eius potestatem deueniat. hoc tamen priuilegio non fruuntur latrones publici, agrorum nocturni populatores, & qui in loco sacro enormia committunt, fiducia immunitatis. vide Syluestrum, Immunitas 3. quæst. 2.

174 *Si alia ratione poterat reum damnare nō tenetur ad restitut.*

In his tamen & similibus casibus, Aduertendum est Primò, Si Iudici suppetebant aliæ rationes, ex quibus reum iuridicè damnaturus erat, vel damnare poterat, non teneri ad restitutionem: quia solùm in modo inferendi damni, iniuria commissa est, cùm idem damnum alia ratione iustè posset inferre. Itaque cùm ad ipsam substantiam damni inferendi Ius habeat, non censetur iniuriam fecisse, nisi quoad modum; & consequenter nō tenetur ad restitutionem damni quoad substantiam. Confirmatur, quia etiamsi restitueret illi vitam ademptam, posset tamen illam alia ratione auferre, & sic restitutio esset nullius momenti.

Secundò, Quando error à Iudice contra Iuris ordinem commissus est in aliquo puncto, in quo Princeps supremus poterat dispensare, ita vt ipsemet Princeps posset sic procedere, si de causa illa cognouisset: (vt si tortus est miles, vel vir in dignitate constitutus) tunc potest Iudici remittere restitutionem; quia potest eius factum approbare, vt suprà dictum est.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit crimen confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum sequatur; alioquin tenebitur ad restitutionem, nisi ratione supradicta excusetur.

175 *Si Princeps iubeat reū plecti.*

Dices, Quid si Princeps patefacto iam crimine, omnino iubeat illum condemnari, poteritne Iudex inferior obedire?

Respondeo Posse obedire; ratio est, quia hoc ipso, quo crimen patefactum est in iudicio absque iniuria, quæ à Principe processerit & excepto casu reuelatæ confessionis, habet Princeps Ius procedendi iuridicè contra criminosum confessum, maximè si bonum publicum id postulet; vt si crimen sit atrox. etsi enim ex tali confessione non posset reus immediatè condemnari, eò quòd non videatur satis constare de delicto: tamen est indicium ad inquirendum, si Princeps velit. quod confirmatur, quia si priuatus extorsisset ab aliquo confessionem criminis occulti, & illud patefaceret, posset Iudex contra talem procedere: etsi enim per iniuriam patefactum sit, non tamen id factum est per ipsum Iudicem, neque ipsius consensu: ergo similiter, si Iudex inferior extorsisset contra Iuris ordinem confessionem criminis atrocis in iudicio, posset Princeps, qui in hanc iniuriam non consensit, contra talem procedere. Si potest ipse procedere, potest etiam alteri causæ cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipsi Iudici, per quem est patefactum. In hoc tamen casu, Iudex, qui illud iniquè extorsit, tenebitur ad restitutionem, nisi vel alia ratione potuisset iustè contra illum procedere absque fundamento illius extortæ confessionis, vel Iudex supremus possit condonare, & condonet. quando autem condonare possit, ante explicatum est. *Tenetur ad restitut.*

176

Dices, Quomodo Iudex tenetur ad restitutionem, si potest illum condemnare mandato Principis?

Respondeo, Quia huic necessitati damnandi, causam dedit per iniuriam: sicut si ipse solus crimen sciens euulgaret, peccaret contra iustitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen euulgato, posset ex officio vt Iudex contra illum procedere. nihilominus teneretur de damno inde secuto, cui per iniuriam dedit causam.

CAPVT

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste. *Constat dubitat.* 8.

D.Tho. q.68. & 70.

DVBITATIO I.

Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates.

1 RESPONDEO & Dico Primò, *Accusatio* propriè est delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Syluester, ex Azone. Finis accusationis est vindicta publica ad exemplum populi, vt omnes ab huiusmodi criminibus sibi caueant.

2 *Requisita ad accusat.* Dico Secundò, Ad eam Iure communi requiruntur sex. Primò, Vt fiat in scriptis. Secundò, Vt exprimatur dies & annus, quo intentatur. Tertiò, Nomen accusatoris & accusati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus, & etiam tempus, nempe annus, & mensis, quo delictum commissum est. Sextò, Inscriptio accusantis. colligitur ex L. Libellorum, ff. de accusationibus, vbi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quòd si libelli inscriptionum legitimè ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas erit.* quibus verbis vult hæc ita pertinere ad formam accusationis, vt si omissa fuerint, totus processus sit irritus, & accusator damnandus sit in expensas: quamuis ius habeat rursus de nouo suam accusationem instituendi.

Ratio cur singula requirantur. Primum requiritur; tum vt constet quid præcisè accusatori sit probandum; tum vt in eo non possit quidquam mutare, si fortè viderit se probare non posse. consuetudine tamen receptum est, vt possit fieri verbaliter, modò Notarius eam statim in scriptum redigat; vt notat Clarus quæst.12. num.7.

Secundum modò non est necessarium, vt testantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium est necessarium, quia debet constare quis sit accusator & quis accusatus. si accusati nomen ignoretur, potest ex habitu, officio, vel alijs circumstantijs describi.

Quartum est etiam omnino necessarium, quia super hoc fundatur intentio accusantis.

3 Quintum etiam est necessarium, adeo vt si in accusatione criminali omittatur, ipsa sit nulla. vt colligitur ex L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita, C. de edendo. ratio est, quia alioquin accusatio redderetur incerta & lubrica, & reo eriperetur facultas se defendendi, probando negatiuam, & testes conuincendo falsi.

4 *Non debet exprimi dies.* Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem commissi delicti, sed solùm mensem; vt expressè habetur L. Libellorum, quia alioquin potestas accusandi & probandi nimis restringeretur. facilè enim fieri potest, vt quis diei, vel etiam hebdomadæ sit oblitus: quia non ita cadit sub sensum, vt locus.

Petes, Quid si reus petat exprimi diem & horam delicti, vt probet se eo die fuisse absentē, cogendúsne erit accusator vt exprimat? Gomezius cap.11. nu.4. negat. Primò, Quia L. Libellorum, dicitur, *Nec diem autem nec horam inuitus comprehendet.* Secundò, Quia alioquin reus facilè eluderet accusationem, subornando testes, qui deponerent, illum eo die & ea hora alibi fuisse.

5 *Si velit reus, tenetur exprimere.* Sed communis sentētia est, cogendum esse, vt fatetur ipse Gomezius. Idem tenet Clarus suprà nu.13. & Emmanuel Soarez in annot. in Gomezium. ratio est, quia hoc esset defensionem reo intercludere; cùm non aliter probare possit se non fecisse, quàm ostendendo se eo tempore non potuisse facere, eò quòd esset alibi, vel infirmus.

Ad primum Respondeo: Tantùm ibi significatur non esse per se necessarium vt ponatur dies & hora, sicut necessarium est vt ponatur mensis. hinc tamen non sequitur non esse necessarium, si reus velit.

Ad secundum: Non est præsumendum tam facilè testes subornari, cùm id magno illorum periculo futurum sit. Si tamen accusator non meminit diei & horæ, potest iurando se non recordari, defungi; vt Clarus notat. quòd si meminit, & edat diem, nō tamen tenetur probare, quia ad hoc se non obstrinxit.

6 *Etsi nō possit probare diem & horam, non refert.* Petes, Quid si sponte posuit diem & horam, & non possit probare illo tempore esse commissum, sed alio; peteritne sequi condemnatio? Cōmunis ferè DD. sententia est, non posse: quia non est probatum id, quod est positum in libello.

Sed hæc sententia non seruatur in praxi, vt docet Clarus nu.14. & Gomezius nu.6. neque est consentanea Iuri aut rationi: si enim apertè probatum est per testes omni exceptione maiores, delictum, v. g. sacrilegium vel furtum talis rei à te verè esse commissum tali tempore vel loco, quid refert quòd erratum sit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictum, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die commissum est; sed quia commissum est, & commissum esse constat. Nisi fortè ratio delicti ex circumstantia loci vel temporis pendeat; vt si quis loco vel tempore prohibito piscatus, venatus, vel pastus fuerit: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probandum in progressu, quatenus ad delicti substantiam opus est. Pari modo, si qualitas aliqua vel conditio delicti sit proposita in libello, tantùm aggrauans delictum & pœnam eius, (vt si accusetur, quòd occiderit proditoriè, vel quòd furatus sit bis, terue) etiamsi qualitas illa non possit probari; si tamen ipsum delictum simpliciter probatum fuerit, potest, & debet sequi condemnatio; quia interest boni publici, vt tale delictum etiam semel, vel absque tali conditione commissum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomezius nu.7. parum enim refert, quòd accusator non potuerit conditionem illam delicti probare,

7 *Sufficit probari substantiam delicti.*

probare, quando probauit delicti substantiam. Accedit quòd in libellis apponi solet clausula, qua accusator testatur se non velle obligari, nisi ad probandum id, quod est necessariū & principale.

8 *Inscriptio non est in vsu in foro seculari.* Sextum, Nempe inscriptio accusantis, qua accusator se obligat ad pœnam talionis, modò nō est necessaria in foro seculari; imò nec in vsu: tum quia id retraheret homines ab accusando; rari enim reperientur, qui velint suscipere onus probandi sub tanto periculo: tum quia hoc tēpore Iudex ex officio procedere potest, si accusator defecerit. In foro tamen ecclesiastico, vbi seruatur

9 Ius Canonicum, necessaria est, vt colligitur ex cap. Qualiter & quando. 2. de accusationibus. Verùm etiamsi in foro seculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis dispositione, præsertim si deprehensus fuerit accusator per calumniam accusasse. Patet ex L. Mulier, & L. Quæsitum, ff. ad S. C. Turpilian. Consuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, sed minore, pro arbitrio Iudicis; ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, vt docet Couarruuias lib. 2. var. cap. 9. num. 1.

DVBITATIO 2.

Vtrum accusationem debeat præcedere secreta monitio.

10 *Si crimen est probabile.* RESPONDEO & Dico Primò, Quandocunque crimen est probabile in iudicio, non tenetur accusator ex iustitia præmittere secretam monitionem, v. g. vt reus desistat, vt satisfaciat; sed potest sine iniuria accusationem instituere. ratio est, quia tunc propter bonum publicum concessa est accusatio, vel saltem denuntiatio, vt crimina in exemplum aliorum puniantur; sicque omnes à malo absterreantur. vnde reus non potest queri de iniuria sibi facta, quòd ante monitus non fuerit.

11 *Denuntiationē euāg. præcedit monitio.* Dices, Qui denuntiaturus est denuntiatione euangelica, tenetur priùs monere peccatorem, si putet eum emendatum iri, idque ex iustitia, vt multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accusat.

Respondeo Esse disparem rationem; quia qui vtitur denuntiatione euangelica, nullam habet causam denuntiandi, si proximus putetur priuatim emendandus; nam hæc non instituitur ad punitionem, seu ad exemplum publicum, cùm ex ea nemo puniri possit; sed solùm ad fratris emendationem; quæ cùm sine eius infamatione possit obtineri, nullum ius habere videris ad eius famam violandam. qui autem accusat vel iuridicè denuntiat, spectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiamsi esset priuatim emendandus, tamen subest iusta ratio illum deferendi, nempe vt eius punitione alij terreantur.

12 *Interdum est contra charitatē.* Dico Secundò, Fieri tamen sæpe potest, vt priusquam accuses vel denunties iuridice, tenearis lege charitatis proximum monere, vt desistat à crimine: vt si delictum sit occultum, & speretur priuatis monitis esse emendandus, & ad debitam satisfactionem inducendus; maximè si persona habeatur honesta; tunc enim contra charitatem esset, tantum malum illi irrogare.

13 Aduerte tamen, quando crimen est contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel continuandum putatur in futurum, charitatem ordinariè non postulare vt monitio secreta accusationem vel denuntiationem præcedat; sed debere statim deferri Iudici vt malo occurrat: vt si occultè hæreticus aliquis in vrbem irrepserit, si quis cum hoste occultè tractet, vel consilia Principis significet, si quis falsam monetam cudat, ratio est, quia periculum, quod impendet, est maioris momenti, quàm infamia & damnum omne, quod iste ex accusatione incurret. Neque hìc scrupulosè examinandum an fortè emendabitur priuata monitione; quia in re tanti momenti, eligendum est id, quod tutius est. facilè enim posset talis priuatim monitus simulare emendationem & pœnitentiam, ac interea occultè exequi quæ destinauerat. Itaque in huiusmodi, nisi certò constet periculum caueri posse priuata monitione, non est adhibenda. Secus est in alijs delictis, ex quibus non impendet incommodum, nisi ipsi peccatori, vel alteri priuato, vt dictum est cap. 11. dubitat. 9. vide D. Thomam qu. 68. art. 1. *Si crimen contra bonum publicum.*

DVBITATIO 3.

Vtrum accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.

14 RESPONDEO & Dico Primò, Certum est posse, & etiam debere desistere, si deprehendit se errasse, cùm putauit hunc esse authorem criminis; vel si res incipit ei esse dubia, perseuerante dubio post diligentem inquisitionem; vel denique si videt se probare non posse. tunc enim pergere in accusatione esset calumniari.

15 *Iudex accusationem rescindit, seu abolet in tribus euentib.* Dico Secundò, Certū est posse desistere, si Iudex accusationem refutet, nolendo eam admittere, vel si rescindat admissam: hoc autem Iudex facere potest, Primò, Si videt libellum habere aliquem defectum substantialem. Secundò, Si accusatur aliqua persona, quæ non potest sine magna Reipub. perturbatione puniri: tunc enim supremus Iudex seu Princeps potest accusationem inchoatam abolere, etiamsi accusator priuatâ causa, vt suas iniurias persequatur, accuset; vt docet Caietanus qu. 68. ar. 3. ratio est, quia Principis est, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipsius est cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior, ob eandem causam potest accusationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinario iure & potestate; sed ex tacita quadam Principis voluntate, seu ex epiikia vt ait Caietanus: admissam tamen non potest ex authoritate abolere; sed potest suspendere & dissimulare, & interim totum negotium Principi exponere.

16 Tertiò, Si persona illa bono publico censetur necessaria, vel valde conducibilis: tunc enim supremus Princeps potest accusationem abolere. Inferior autem Iudex potest eam non admittere, & admissam impedire ἐξ ἐπιεικείας si non agitur de iniuria partis. Si autem agitur de iniuria partis, non potest; non enim ad ipsum spectat principaliter boni publici promotio, sed officij iniuncti administratio. Itaque tenetur parti Ius dicere, nec potest se prætextu maioris boni publici eximere. alioqui sæpe hac arte Iudices liberarent quos vellent. potest tamen Principi scribere, quid iudicet expe-

cet expedire, & interim sententiam sustinere.

17 *In causa ciuili.* Dico Tertiò, In causa ciuili potest actor à lite recedere, siue per gratiam, siue per transactionem. Si tamen actio sit famosa, qualis est actio furti, non potest in ea transigere post litis contestationem, sine Iudicis authoritate: alioquin notatur infamia, vt patet L. Furti, §. Pactus, ff. de his qui notantur infamia. vide glossam in cap.1. de collusione detegenda.

18 *In causa criminali.* Dico Quartò, In causa criminali, ante litem inchoatam licitum est desistere per gratiam; (quod intellige in euentu, quo non tenetur accusare vel denuntiare) post litem inchoatam, non est licitum sine Iudicis authoritate; neque etiam sine consensu Rei, si fuit subiectus tormentis, vel ex accusatione infamatus; quòd si aliter destiterit, incurrit pœnam S.C. Turpiliani, quo (siquidem erat crimen publicum, quod accusauerat) punitur infamia, & quinque libris auri. vt patet L.1. C. ad Turpilianum. Si autem erat priuatum, punitur pœna extraordinaria arbitrio Iudicis. L. Si quis, ff. eodem. vide glossam suprà & Syluestrum v. Accusatio, num.8.

19 *Publicum crimen.* Petes, Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Respondeo, *Publicum* crimen dicitur, cuius accusatio cuilibet concessa est, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri. vt patet ex L.1. & sequent. ff. de public. iudic. Tale est Primò, Omne illud, quod directè fit contra Deũ, vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriam fieri censetur: vnde meritò quiuis illud accusare potest: vt hæresis, blasphemia, euersio Templorum & imaginum, & similia sacrilegia. Colligitur ex L.4. C. de hæreticis. Secundò, Tale etiam est, quod fit contra maiestatem Principis vel Reipub. vt omnia crimina læsæ maiestatis. Tertiò, Quod fit contra priuatam personam, ita demum censetur publicum, si lege statutum sit vt publicum habeatur; vt crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus, falsi, vis publicæ, vel priuatæ, ambitus, repetundarum, annonæ: vt patet dict. L.1. ff. de publicis Iudicijs.

Priuatum crimen. *Priuatum* dicitur, cuius accusatio solùm concessa est ei, qui iniuriam vel damnum passus est, vt crimen furti, iniuriarum, stellionatus, vt patet ex L. Si quis, ff. ad Turpilian. & L. fin. ff. de priuatis delictis.

20 *Transactio.* Dico Quintò, Licitum est transigere in crimine publico capitali, (id est, quod pœna capitis punitur) præterquam in crimine adulterij; quia hîc transactio est turpis. si autem est crimen publicum non capitale, non est licitum transigere, nisi in crimine falsi. vtrũque habetur L. Transigere, C. de transactionib. In criminibus priuatis, generatim transactio est licita. Ita glossa in cap.1. de

21 collus. insinuat. hæc tamen intelligenda sunt ante accusationem; nam post accusationem, non potest fieri sine authoritate Iudicis. Verùm in his videndæ sunt leges & consuetudines Prouinciarum: nam hæc, quæ ex Iure communi allata sunt, supponunt accusationem fieri cum inscriptione; vt patet. ff. & C. ad Turpilianum. quæ

22 tamen iam vix est in vsu. Adde si accusator aliter quàm par est desistat; posse Iudicem procedere per inquisitionem, vt communiter Doctores docent.

DVBITATIO 4.

Quot testes in causis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

23 Notandum est, neminem condemnari posse, nisi per publicam scientiam constet Iudici de crimine & criminis authore: quia cùm ex potestate publica, iudicia exerceat, sententia, præsertim condemnatoria, ex publica scientia proficisci debet. Tribus autem modis crimen per publicam scientiam constare potest. Primò, Si ipse Iudex cum tribus vel quatuor alijs deprehendat illum in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iudicio confiteatur crimen. Tertiò, Si testibus conuincatur. hic tertius modus est ferè ordinarius. itaque inquirendum est, quot & quales testes requirantur. *Tribus modis delicta patere potest.*

24 Dico Primò, Quando per testes veritas inquiritur in causis criminalibus, requiruntur & sufficiunt duo testes legitimi, fide digni, & omni exceptione maiores. est communis sententia DD. vtriusque Iuris, & Theologorum. & colligitur ex L. Vbi numerus, ff. de testibus. & cap. Licet vniuersis, de testibus. & cap. Cùm esses, de testam.

Duos testes requiri. *Duos* requiri, ita vt vnus non sufficiat ad condemnandum, Iure gentium receptum est: facilè enim vnus peruerti posset. duos autem peruertere & efficere vt conformiter loquantur, nec vsquam se falsitas prodat, est valde difficile. Nec

25 obstat, quòd quidam dicant id esse iuris naturæ; quia ius gentium passim vocatur Ius naturale, eò quòd ratio naturalis omnes gentes id docuit. propriè tamen loquendo, non est vniuersim Iuris naturæ. posset enim Respub. Principi sapienti & iusto dare potestatem condemnandi ex propria scientia cum vno teste, vel etiam sine teste: imò probabile est Principem in quibusdam casibus hanc potestatem habere. vt dictum est cap. 29. dub.11. Credo tamen Rempub. non posse dare potestatem Principi, vt etiam quando ipse alia ratione de crimine non est certus, ex dicto vnius testis condemnare possit: quia non habetur sufficiens certitudo ex vno teste, ad pœnam mortis, vel mutilationis inferendam; nisi fortè testis sit summæ authoritatis & fidei. & hac ratione est propriè Iuris naturæ vt sint duo testes, id est, non pauciores, quàm duo. *Quadam ratione esse Iuris naturalis; quadam gentium.*

26 *Duos sufficere.* *Duos* sufficere, similiter est iuris gentium; non quòd Ius gentium præcipiat vt duo sufficiant; sed quia non plures requirit, sed permittit reum ex duobus testibus condemnari. Huic tamen non obstat, quin Ius Ciuile, vel Canonicum in aliqua causa possit plures requirere. sic iure Canonico

27 *Plures requiruntur ad condemnandos ecclesiasticos.* ad condemnandum Episcopum Cardinalem requiruntur 72. testes: ad Presbyterum Cardinalem 64. ad Diaconum Cardinalem 27. ad reliquos Clericos 7. vt patet cap. Præsul, 2. qu.5. ex Syluestro Papa. ratio est, tum quia isti apud multos sæpe sunt in magna inuidia, eò quòd alios corripere debeant: tum quia ex eorum damnatione multùm detrahitur existimationi & reuerentiæ, quæ debetur ministris Ecclesiæ. Notat tamen Clarus qu.66. hunc numerum testium in praxi non seruari. Sic etiam Iure ciuili in testamentis clausis requiruntur 7. testes, in apertis quinque, in codicillis quinque. In criminalibus

tamen

tamen hoc Iure sufficiunt duo: quia in testamentis plures sunt insidiatores, & testator mortuus non potest suam mentem interpretari.

28 Petes Primò, Vtrum etiam Iure diuino positiuo hic numerus testium sit definitus.

Non est modò Iuris diuini positiui.

Respondeo, In lege veteri ita definitum fuisse, vt patet Deutero.17. *In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra se dicente testimonium.* & cap.19. *Non stabit vnus testis contra aliquem, quidquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* In noua tamen lege hoc ius non obligat, nisi quatenus continet id, quod est Iuris naturæ; quia omnia præcepta legis veteris, qua parte continent ius positiuum, cessarunt per mortem Christi. Nec obstat illud Matth.18. vbi Dominus iubet fratrem peccantem corripi coram vno vel duobus testibus, *vt*, inquit, *in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* Solùm enim vult ostendere id esse consentaneum legi veteri, & rationi naturali: optimè enim poterit per duos vel tres testes conuinci, si neget se malè fecisse.

Petes Secundò, Vtrum duo testes requirantur præter accusatorem?

29 Respondeo, Iure Ciuili & Canonico duos testes requiri præter accusatorem, vel id, quod vicem accusatoris supplet, vt patet ex dictis cap.29. dub.12. quia Iudex non potest procedere sine accusatore vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali, neque Iure diuino positiuo, neque Iure gentium esse necessarium. *Non Iure naturali aut gentium*, quia accusator non requiritur vt ipse ex se adferat vllam probationem, vel confirmationem delicti; sed solùm vt excitet & quodammodo cogat Iudicem ad causam cognoscendam, quam ipse illi probat tantummodo per testes. Itaque tota cognitio & certitudo criminis commissi est ex testibus: atqui Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde excitetur ad causæ cognitionem; sed hoc constitutum est iure positiuo ad coërcendam malignitatem, qua alioquin Iudices vti possent, si sponte sua, vel relatione alicuius priuati extraiudicialiter facta, possent causas inchoare, nulla infamia præcedente. Deinde quando crimen est manifestum & author omnino occultus, si accedant duo testes, potest condemnari, & tamen nullus hic est, qui hunc in particulari accuset: (nisi fortè fiscalis, qui tamen non scit aliunde quàm ex illis duobus testibus) quòd enim crimen notorium dicatur vicem accusatoris supplere, eatenus tantùm verum est, quòd instar accusatoris excitet Iudicem, vt procedat ex officio. *Non etiam Iure diuino* requiritur accusator à teste distinctus, quia Deut.17. & 19. solùm requiruntur duo testes, vt quis possit condemnari ad mortem. & Matth.18. is, qui corripit fratrem, & postea illum denuntiat Ecclesiæ, vocatur testis; vt patet ex verbis Domini, cùm ait, *Corripe eum inter te & ipsum solum. si te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* si enim vnum adhibes, iam estis duo testes: si duos, estis tres. ipse ergo, qui accusat vel denuntiat, testis est, si deponat eo modo, quo testis debet: & satis vnũ huic accedere. vnde patet Iure diuino nõ fuisse necessarios duos testes, præter accusatorẽ vel denuntiatorem; sed vnum fuisse satis, si ipse vt testis poterat deponere.

Accusator solo Iure positiuo requiritur præter duos testes.

30

Dices, Qui furantur fructus ex hortis, vel ligna ex syluis, puniri solent ex solius custodis testimonio: ergo non requiruntur duo testes; imò vnus sufficit, qui sit accusator pariter & testis. 31

Respondeo, Custodis testimonium non sufficere ad condemnationem absque alijs indicijs, si reus neget; sed tantùm ad inquirendum, examinandum, & minandum. Adde, ad leuem aliquam castigationem, quæ sit absque infamia, irrogandam, posse interdum vnum testem, qui simul sit accusator, sufficere; vt solet fieri in scholis inter studiosos: ad grauem autem pœnam, cui coniuncta infamia, requiruntur duo testes, præter id, quod supplet vicem accusatoris.

Dico Secundò, Vt duo testes plenè probent, requiritur Primò, Vt deponant iurati. Secundò, De eodem facto. Tertiò, Quòd sensu externo illud perceperint, (v.g. quòd viderint occidentem, furantem; audiuerint blasphemantem.) Quartò, Vt sint omni exceptione maiores. 32

Vt testes plenè probent.

Primum, Vt sint iurati, patet cap. Nuper, de testibus, vbi Honorius III ait, *Nullius testimonio, quantumuis religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præiudicium debet credi.* Idem patet cap. Tuis quæstio. eodem titulo. vbi Panor. ait, *Ne Episcopo quidem, vt testi credi in alterius præiudicium, nisi iurato.* ratio est, quia absque iuramento faciliùs est mentiri quàm cum iuramento; diuini enim numinis reuerentia prohibet mentiri iuratum. debet autem veritas in iudicijs certissimo modo inuestigari. Porro iurare debet se dicturum totam veritatem, quam in causa præsenti nouit, nulla falsitate adiecta, vt patet cap. Hortamur, 3. qu.9.

Secundum, Vt de eodem facto, patet; quia alioquin non erunt contestes, sed testes singulares, quorum alter alterius dictum non confirmat, sed vterque suum tantùm: & sic erit tantùm probatio per vnum testem. vnde debent conuenire in tempore, loco, & delicti specie: nam ex diuerso tempore & loco colligitur non esse idem factum, de quo deponunt. si tamen alter exprimat certum diem, alter dicat se non meminisse diei, valet. Secus tamen si alium diem exprimeret; tunc enim putaretur aliud factum: nisi ipsum sit tale vt non possit bis fieri. Vnde sequitur, si vnus testis deponat de vna propositione hæretica asserta à reo, & alius de alia, non plenè probari hunc esse hæreticum; quia neutra hæresis est plenè probata. sicut enim nemo potest probari esse homicida, aut adulter, aut fur, aut sacrilegus, nisi vnum, idemque factum externum per duos testes probetur; ita etiam nemo potest probari hæreticus, nisi vna, eademque hæresis asserta, per duos testes probetur. Quare fallitur Gomezius & Iurisperiti, quos ipse citat cap.12. nu.12. contrarium absque firma ratione vel textu tenentes. nam quòd ipsi dicunt hæresim continere multas species, ac proinde si vnus testis deponat de vna hæresi & alius de alia, plenè probari delictum in genere, quod ex speciebus resultat; idem dici potest de furto, & reliquis delictis; continent enim multas species seu facta, ex quibus resultat aliquem esse furem. Fatendum tamen est, huiusmodi probationem esse plus quàm semiplenam: nam vtraque est semiplena; sed quia sunt de factis diuersis, non possunt vnam plenam conficere. Altera tamen alteri addit nouum indicium, seu suspicionem. 33

Vna eademque hæresis per duos probanda.

nem.

nem. Quòd si duo de eadem hæresi asserta deponant, & solùm in tempore discrepent, plenè probant; quia in substantia delicti conueniunt: & quamuis non sit idem numero actus, tamen quia est idem numero significatum, habetur pro eodem actu: imò discrepantia temporis interdum facit ad maiorem fidem.

34 Tertium est, Vt sensu externo perceperint. L. Solam, C. de testibus, vbi glossa & communiter Doctores, & cap. Si testes, §. Solam, 4. q. 3. Ratio est, quia non possunt esse certi de facto externo, nisi per aliquem sensum. vnde si solùm ab aliis audiuerint, non probant plenè, sed solùm faciunt indicium ad inquirendum ab illis.

Quartum est, Vt sit omni exceptione maior, de quo dubit. sequenti.

DVBITATIO 5.

Quinam sint testes idonei; qui minùs idonei.

35 NOTANDVM est, quosdam dici *testes idoneos*, seu omni exceptione maiores, eos nimirum contra quos nihil potest iure opponi, cur minùs sit illis fides adhibenda, seu cur non sint ad testificandum admittendi. Minùs idonei sunt, quibus aliquid opponi potest, vel ex natura rei, vel ex iuris dispositione. & quia omnes habentes perfectum vsum rationis sunt idonei, nisi aliquid in illis sit, ob quod ius velit eos censeri minùs idoneos, videndum est quinam iure repellantur: sic enim intelligetur quinam sint omni exceptione maiores.

36 *Qui iure repellantur.* *Mulier.* Primùm igitur in causis criminalibus Iure Canonico repellitur mulier, ob fragilitatem sexus & ingenij mutabilitatem. Ita habetur cap. Forum, sub finem, de verb. significat. & cap. Mulierem, 33. qu. 5. Iure tamen ciuili in omni causa admittitur, L. Ex eo, ff. de testibus. præterquam in testamento, L. Qui testamento, §. Mulier, ff. de testamentis. Ita communiter tradunt DD. vt docet Gomezius cap. 12. nu. 13.

37 *Minor.* Secundò, Repellitur minor viginti annis, L. In testimonium, ff. de testibus. dictum tamen eius facit indicium sufficiens ad capiendam informationem; non tamen ad torturam, vt ibidem docet Gomezius. vnde non est verum, quod ait Syluester v. Testis, q. 1. dictum impuberis facere indicium ad torturam. Si tamen sit puber, (id est, quatuordecim annorum in masculo, duodecim in fœmina) admittitur in ciuilibus.

Inimicus. Tertiò, Inimicus eius, contra quem testimonium dicitur. hic repellitur etiam in criminibus exceptis, in quibus alij testes minùs idonei admittuntur, vt in probanda simonia, hæresi, & similibus. vt patet cap. Per tuas, de simonia. debet tamen esse inimicitia grauis; vt si præcessit inter eos iniuria, vel lis super causa capitali, vel magna parte bonorum. sed hoc relinquitur arbitrio Iudicis definiendum.

Sanguine iuncti. Quartò, Ascendentes & descendentes accusatoris; item collaterales: sed hi tantùm vsque ad quartum gradum. vt docet Gomezius nu. 15. Idem dicendum de affinibus.

38 Aduerte tamen, Consanguineos & affines Rei interdum admitti posse ad reum defendendum, eiusque innocentiam probandam: sic enim habet vsus, teste Claro q. 24. nu. 12.

Domestici. Quintò, Domesticus ipsius producentis.

Infamis. Sextò, Infamis infamiâ Iuris; qualis est omnis, qui de aliquo crimine est damnatus. Infamis autem facto, etiam regulariter repellitur. potest tamen interdum admitti in subsidium, quando aliter veritas cognosci nequit; sed cum tortura, vt docet Clarus nu. 13.

Periurus. Septimò, Periurus, qui in aliqua causa falsum cum iuramento deposuit: qui enim semel peierauit, putatur facilè secundò peieraturus.

39 *Socius criminis.* Octauò, Socius criminis, L. finali, C. de accusationibus, & capite Veniens. 1. de testibus. ratio est; hic enim facilè alium nominabit, vel quia illius priuilegio veniam sperat, vel quia odio cupit illum eodem supplicio perire, vt habetur L. final. dicta. In criminibus tamen exceptis, admittitur socius vt idoneus testis; vt in hæresi, crimine maiestatis, falsæ monetæ, maleficio seu sortilegio, sodomia, & furto famoso; Addit Gomezius nu. 16. idem dicendum in delictis, quæ non possunt sine socio committi. Itaque in huiusmodi, depositio socij non solùm erit sufficiens indicium ad torturam; sed etiam erit semiplena probatio, & accedente alio socio, qui idem deponat, erit plena probatio, & poterit reus condemnari. vt docet Cynus in L. vlt. C. de accusat. & Panor. in cap. 1. de confessis. debet tamen hæc depositio fieri tanquam à teste, nempe cum iuramento & citata parte: cui etiam danda est copia depositionis, vt possit se defendere.

Inops. Nonò, Persona vilis, & inops, de qua suspicio est, facilè posse pecunia corrumpi: secus si sit honesta. vide L. 3. & 4. ff. de testibus, vbi ferè hæc omnia habentur, & Syluestrum v. Testis q. 1.

40 *Testis minùs idoneus sæpe facit indicium.* Circa hæc Notandum Primò, Etsi testis minùs idoneus non probet semiplenè; facit tamen aliquod indicium, quod cum alijs coniunctum sufficiat ad torturam: nisi repellatur ob subiectionem vel reuerentiam, quam debet accusatori; vt si sit seruus, vel libertus, vel filius; tunc enim nullum facit indicium; similiter si ob inimicitiam. Denique si repellatur, eò quòd sit receptus ante litem contestatam, vel parte non citata: hoc enim casu attestationes non valent; (vt habetur cap. Quoniam, vt lite non contest. non procedatur) præterquam in casibus ibidem, & in glossa exceptis. Quidam tamen dicunt testes minùs idoneos non facere vllum indicium, si tempore depositionis pars opposuit exceptionem inhabilitatis; idque approbat Gomezius nu. 20. sed non puto receptum in praxi.

41 *Aliquando admittuntur.* Notandum Secundò, Testes minùs idoneos admitti tanquam idoneos, quando delictum est commissum eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit; vt in campo, sylua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore, vt patet capite finali, de testibus. Item si alter testium

42 *Si alter valde dignus fide.* sit valde dignus fide, potest supplere defectum, qui est in altero minùs idoneo, ita vt simul efficiant plenam probationem; vt tenet Baldus in L. Si quis ex argentarijs, §. 1. ff. de edendo, & alij Doctores ibidem.

DVBITATIO 6.

Vtrum semper teneatur quis testari vel denuntiare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

RESPONDEO & Dico Primò, Subditus tenetur denuntiare & testari, posito præcepto Iudicis.

43 *Tenetur testari posito præcepto, certis casibus.*

Primò, Si author laboret infamia delicti.

Secundò, Si nulla quidem laboret infamia, tamen ab eo impendet damnum bono publico in futurum, quod alia ratione quàm per Iudicem auerti nequit. hoc casu etiam absque præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malum impendeat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel testandum. In his tribus euentis Iudex habet authoritatem præcipiendi denuntiationem & testificationem: vnde si præceperit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ; qui non obedierit, incurret censuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauarrus cap.17. nu.34. & 35. & cap.25. nu.46. & 47.

Quartò, Si de authore delicti est semiplenè probatum. si enim vnquàm testem cogere potest, certè tunc potest; vnde delato iuramento, tenetur testis iurare de veritate dicenda. confirmatur, quia delictum iam incipit esse publicum, non minùs quàm per infamiam: ergo si positâ infamia Rei tenetur testari, etiam tenetur posita semiplena probatione. cessat enim ratio, cur possit excusari, nempe infamatio Rei de crimine occulto.

44 Quintò, Si procedatur via accusationis, & delictum plenè probari possit, testis citatus tenetur testari. colligitur ex L. Inuitus, priore & posteriore, ff. de testibus, vbi dicitur, quinâ non possint compelli ad testandum inuiti: vnde à contrario sensu intelligitur cæteros posse inuitos compelli, inter quos etiam est iste. Probatur, Nisi hoc casu testis possit cogi, nemo auderet accusare; quia non posset probare nolente teste; & sic videretur calumniator: hoc autem redundaret in damnum publicum. Adde quando quis accusauit vel denunciauit, eò quòd in conscientia ad hoc obligaretur; tunc testis tenetur sponte se offerre in testem; vt docet Nauarrus c.25. numero 47. quod intellige, si videt suum testimonium esse necessarium.

Spõte se offeret.

45 *Quãdo nõ tenetur. 1. casus.*

Dico Secundò, Multis tamen casibus non teneris denuntiare vel testari.

Primò, Si nosti ex confessione sacramentali: imò tunc nulla ratione potes; etiamsi inde Reipub. salus penderet: vt communiter Doctores tradunt.

2. casus. Si causâ cõsilij vel auxilij.

Secundò, Si tibi sub secreto patefactum est, consilij vel auxilij petendi causâ, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis: vt si sis medicus, aduocatus, obstetrix; tunc enim non potes denuntiare, nec testimonio tuo confirmare, etiamsi de authore esset infamia, vel semiplena probatio. Ita Corduba lib.1. qq. quæst.43. dub. 2. Nauarr. cap.25. nu.46. Petrus Nauarra lib.2. cap.4. nu.222. qui multos citat pro hac sententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & semiplenæ probationis. ratio est, quia non debet misero homini obesse, quòd consilij vel auxilij petendi causâ se alteri bona fide patefecerit. alioquin peccatores à consilio petendo auerterentur: vnde multa mala sequi possent.

46 Dices, Iudex habet ius inquirendi, dum est infamia vel semiplena probatio: ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiamsi sub iuramento promiserit seruare secretum; tua enim promissio & tuum iuramentum non potest iuri Iudicis præiudicare.

Ob hoc argumentum Sotus de secreto, membro 2. q.7. conclus.4. contrarium tenet. Sed neganda est consequentia; etsi enim Iudex legitimè inquirat, vt officio suo & Reipub. satisfaciat; ego tamen, qui sic cognoui, nec teneor, nec possum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiusmodi sileantur, quàm vt detegantur.

47 Aduerte tamē, si denuntiatio vel testificatio sit necessaria ad damnum aliquod publicum vel priuatum auertendum, promissionem secreti, etiam iuramento confirmatam, non obligare; quia nullum iuramentum promissorium cedens in damnum iniustum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non secus, ac si non promisisset.

3. Tertiò, Si author non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt si speretur emēdandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem, etiamsi tu cum duobus vel tribus alijs scias. est ferè communis sententia DD. qui docent, Iudicem nō posse tunc inquirere; vel si potest inquirere, id non esse ex eo, quòd iurisdictionem habeat in authorem occultum criminis; sed vt satisfaciat Reipub. quæ postulat vt fiat diligens inquisitio, vt malefactores timeant & cōpescantur: non tamen postulat vt in hoc casu reuelentur. Ita Syluester v. Inquisitio 1. nu.7. & v. Correptio nu.6. Fumus v. Inquisitio nu.10. Petrus Nauarra l.2. cap.4. nu.168. vnde hîc datur species quædam belli vtrinque iusti, dum Iudex iustè testem vrget, & testis iustè negat.

48 *Si possit probari, nō est contra Iustitiam denũtiatio.*

Putant tamen quidam in huiusmodi euentu non esse contra iustitiam, si denũties aut testeris; modò crimen non sit adeo occultum, quin aliquo modo probari possit. quia qui potest probare, ei concessum est propter bonum publicum, Ius accusandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coërcendos. verùm quousque id licitum sit, ostensum est suprà cap. 29. numero 111. & 112.

Neque cùm solus nosti authorem.

Addo, non esse contra iustitiam dum crimen est publicum & author occultus, si contra eum deponas cum iureiurando tanquam testis, etiamsi solus videris; quia efficies semiplenam probationem: quâ posita, Iudex potest procedere ex officio etiam ad torturam.

4. 49 *Aliquando potest testari, sed non tenetur.*

Quartò, Quando proceditur via accusationis, si testis videt rem probari non posse, eò quòd ipse solus & accusator sciant, nō tenetur testari, quia accusator non potest tunc accusare, nisi fortè id necessarium fuerit ad malum impediendum. potest tamen testari si velit; & efficiet semiplenam probationem; poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum subijciendo quæstionibus. nam generali consuetudine receptum est, vt nec

accusatio

accusatio impediat inquisitionem, nec inquisitio accusationem, & vt hæc duo remedia possint simul concurrere in principio, medio, & fine totius causæ, & alterũ alteri possit succedere, esseq; adminiculo; vt docet Clarus l. 5. §. Pract. criminal. q. 3. & Gomezius to. 3. cap. 13.

50 5. Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit; non tenetur subditus patefacere eum, qui quòd non posset aliter obtinere solutionẽ, accepit causâ iustæ compensationis; vt rectè Nauarrus c. 17. nu. 115. ratio est, quia præceptum Superioris procedit ex præsumptione alicuius iniustitiæ, quam subditus putat hîc non subesse.

6. Sextò, Si ex denuntiatione vel testificatione aliquod notabile damnum mihi meisve immineret: non teneor. non enim hæc officia præstare tenemur cùm nostro damno; nisi bonum publicum illud necessariò postulet. Ita Nauarrus ca. 25. nu. 50. & Couarruuias qq. practi. cap. 18.

7. Septimò, Si cognoui ab ijs, qui fide non sunt digni: hoc enim perinde est ac si nescirem: vnde non teneor testari aut denuntiare; vt rectè Nauarrus cap. 25. n. 46. neque expedit reuelare eos, qui dixerunt, si fide digni non sunt; quia reus exponeretur periculo iniustæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui nescit fidem eorum suspectam, fortasse eis credet, & ex eorũ testimonio pœnam inferet. Si non possum probare, (vt si solus noui) non teneor denuntiare, etiamsi Superior præcipiat; ita Nauarrus cap. 17. n. 136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tanquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de testando, satis est me scire; quia testis non tenetur probare.

51 *Iuramentũ testium.* Notandum autem est, in omnibus casibus, in quibus nõ tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum: modò iuramentum suum conuenienti modo intellexerit; nempe cum interna restrictione, quæ casum præsentem excludat: vt si dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam nosti, restringas mẽte, *quatenus iure teneor*: quando enim non tenetur testari Iudice præcipiente; non potest Iudex ei imponere obligationem vt secundum mentẽ suam iuret: quare potest iurare alio sensu sibi commodo; neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis ostendi potest: vide suprà ca. 11. dub. 20. Cauere tamen debet, ne deprehensa veritate, à Iudice putetur periurus, & pœna falsi plectatur. quòd si quis absque huiusmodi restrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia, quæ absque peccato reuelare potest, vt iuramento satisfaciat,

Iuramenti interna limitatio.

DVBITATIO 7.

Vtrum testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.

52 *Si ex graui culpa dixit falsum testimoniũ.* RESPONDEO & Dico Primò, Si vel sciens vel ex crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniustè damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnorum in solidum. ratio est, quia per iniuriam est causa efficax totius damni.

Si reus ante erat conuictus, non restituet. Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios testes conuictus; & tuum testimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud nõ est aucta, nec Iudex firmior redditus est ad eam irrogandam; te non teneri ad restitutionem: quia etsi iniuriam ei facias, non tamen es causa efficax damni, quod ex prioribus testimonijs iam censetur illatum. vide suprà cap. 13. dub. 2 & 3.

53 *Tenetur reuocare, vt malum auertatur.* Secundò, Qui hoc modo falsum testimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio est inferẽda, tenetur sua dicta retractare, si id profuturum putet, quamuis ipsi similis pœnæ periculum crearetur, vt communiter docent DD. quisque enim tenetur damnũ, quod alteri iniquè parauit, auertere, etiam cum pari damno suo; vt patet in restitutione famæ, pecuniæ, & honoris: nam in pari damno, melior censeri debet conditio innocentis. vide suprà cap. 11. dub. 20. & 22.

Dices, Quisque magis tenetur consulere vitæ suæ quàm alienæ: ergo non tenetur succurrere vitæ alienæ cum periculo suæ.

54 Respondeo, Antecedens solùm est verum in pari causa innocentiæ; vt si vita tua sine mea culpa sit in periculo, non teneor tibi consulere cum periculo meæ. secus est, si meâ culpa & iniuria periclitetur. Hinc fit, vt si alios ad falsum testimonium dicendum induxeris, ex iustitia tenearis eos monere vt retractent. quòd si noluerint, debes Iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur; quamuis inde tibi certa mors impenderet; vt rectè docet Petrus Nauarra l. 2. cap. 3. nu. 253. quod intellige, modò spes sit reuocationem illam profuturam.

55 *Si absque graui culpa dixit.* Dico Secundò, Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione, saltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquem damnari, non tenetur ad restitutionem. Ita Caietanus qu. 70. art. 4. & Petrus Nauarra suprà. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ; (cùm nihil inde habeat) neque ratione iniustæ damnificationis; quia non peccauit, saltem mortiferè, vti supponimus: atqui probabile est non teneri ad restitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt ostensum est suprà cap. 7. dubit. 6. censetur enim huiusmodi damnum quasi fortuitò illatum. Hinc etiam sequitur, illum non teneri cum vitæ periculo suum testimonium retractare; vt ibidem Caietanus.

DVBITATIO 8.

Vtrum testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet.

56 *Tenetur aliquando se offerre.* SVpponο Primò, Non teneri ad restitutionem ex eo, quòd se non obtulit; quia non tenetur ex iustitia se offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate; vt si suum testimoniũ videt esse necessarium ad liberandum innocentem, vel ad accusatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accusare) eripiendum periculo pœnæ talionis; vt docet Nauarrus c. 15. nu. 17.

Nõ tenetur cum graui damno. Secundò, Etiam non teneri ad restitutionem si nolit testari, quãdo graue damnum ei inde impenderet; quia non tenetur tunc testari: nec Superior potest eum ad hoc obligare, nisi ratio boni publici id postulet. vnde potest vel citatus non comparere, vel si compareat, aliquo artificio se eximere; vt docet Sotus de secreto, memb. 2. q. 7. dub. 3. & Nauar. c. 25. nu. 50. & alij.

57 *Si nullum impendeat damnum.*

Sed difficultas est, si nullum damnum immineat, & à Iudice citetur, vel iussus sit citari. Multi Doctores docent, si hoc casu fugiat vel se occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad restitutionem. Ita Nauarrus c. 25. nu. 41. Sotus l. 5. de Iustitia. q. 7. art. 1. Michaël Salon q. 70. ar. 1. dub. 3. & alij. Probatur Primò, Quia hoc ipso, quo citatus est, vel iussus citari, misso ad eum publico nuntio; tenetur ex iustitia testimonium dicere; sicut quando alicui munus tutoris imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas scripturam quandam, ad causam pertinentem, & tu eam occultares vel lacerares, tenereris ad restitutionem damni inde secuti: ergo similiter si præcipiat vt proferas tuum testimonium.

58 *Occultans se vel fugiens non tenetur restit.*

RESP. & Dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui se occultat vel fugit priusquam Iudicis præceptũ aut citatio ei legitimè denuntietur, non teneri ad restitutionem damni, defectu testificationis secuti: quãuis potuerit grauiter contra charitatem proximi peccasse. Ita tenet Salon, adducens pro hac sententia Petrum Soto & Ioan. à Penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priusquam id ei debito modo imponatur; sicut si inferior vitet conspectum Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat; non obligatur mandato, etsi malè faciat tali vtẽs artificio. Simili modo qui fugit vel se occultat, ne instituatur à Magistratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra Iustitiam, etiamsi norit se ad hoc quæri.

59 *Si iussio ei insinuata.*

Dico Secundò, Non videri quoque improbabile, Si postquã citatio Iudicis per ministrum publicum ei est insinuata, fuga vel fraude aliqua, testificandi actum declinauerit: vt si dicat reum sibi esse inimicum. Tenet Molina disputatione 83. promittẽs se probaturũ tract. 5. & multi viri docti huius Vniuersitatis à me consulti. Probatur Primò, Quia citatio illa & præceptũ non imponit illi obligationẽ Iustitiæ ad se sistẽdum & ad testandũ; sed solùm obedientiæ: non enim censetur iniustus si non compareat, sed inobediens vel contumax: sicut si quis iussus à Magistratu capessere tutelam, nollet obedire; vel falsis prætextibus se excusaret, non esset iniurius in Magistratum aut in pupillum; sed esset tantùm inobediens Magistratui, & in pupillum parum pius. Secundò, Quia obligatio, qua quis lege Iustitiæ tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non nascitur præcisè ex præcepto Superioris; sed ex acceptatione eius, qui illam obit: hic enim acceptando officium vel functionẽ, implicitè promittit; & ita se ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigẽdam. Nemo enim potest alteri dare ius ad functiones liberas alterius, nisi qui illarum est dominus. quare cùm nemo sit dominus mearum functionum præter me, nemo absque meo consensu alteri ius ad illas dare potest. Vnde vlteriùs sequi videtur, testẽ, etiamsi à Iudice præsente interrogetur, non teneri ex Iustitia respondere aut iurare de dicenda veritate; sed solùm ex obedientia: quia Iudex præcepto suo, non potest imponere illi obligationem iustitiæ ad iurãdum, vel ad respondendum. Quare si nolit iurare aut respondere, puniri quidem potest tanquam inobediens, sed non tenetur ad restitutionem damni secuti reo vel accusatori. Secus est si agatur de scripto proferendo in lucem; quia est res externa, de qua Respub. potest disponere, sicut de aliis bonis, quando causa subest.

Obligatio Iustitiæ vnde oriatur.

60 *Si iurauit.*

Petes, Quid si iurauerit se dicturum veritatẽ, nónne tũc tenebitur ex iustitia dicere veritatem? RESP. Probabile esse nõ teneri ex iustitia, sed solùm ex obediẽtia & virtute religionis; quia per hoc iuramentũ non intendit vllũ ius iustitiæ conferre in eũ, cuius causâ iurat, non enim intendit ei aliquid promittere, sed solùm iurare hoc futurũ; nẽpe quòd sit dicturus veritatẽ, quã nouit. Secus si promiserit. Hæc dixerim nõ asserẽdo, sed disputãdo, vt res ista à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi sententia magis recepta est cordi.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato. *Continet dubitat. 9.*

D. Tho. q. 69. & 71.

DVBITATIO I.

Vtrum licitum sit reo & aduocato, occulta crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.

1 *Non est contra Iustitiam.*

RESPONDEO & Dico Primò, Si illa crimina valeãt ad infirmandum testimonium, non est contra iustitiam ea aperire, maximè si alius modus illius repellendi sit incommodus. est communis Doctorum. vide Sotum lib. 5. de Iustitia, qu. 7. art. 3. Ratio est, quia quisque potest seipsum tueri cum iusto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter potest queri de iniuria, cùm sit inuasor, & sponte se huic periculo exponat, hoc ipso, quo testatur vel accusat. Talia crimina sunt, periurium, crimen falsi; & omnia, ob quæ incurritur ipso facto excommunicatio, si nondum est absolutus. denique omnia, ob quæ incurritur infamia iuris vel facti, vt si alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum q. 24.

2 *Potest tamẽ esse contra charitatẽ.*

Dico Secundò, Fieri tamen potest vt sit contra charitatem talia crimina patefacere. Primò, Si testis non se sponte ingessit, sed coactus à Iudice; & crimen, quod ei obijcitur esset graue, ob quod capite sit plectendus; causa verò Rei non sit magni momenti. quòd si sponte se obtulisset ad testificandum, non esset tanta ratio habenda istius incommodi; sibi enim imputare debet illud de-

lud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, si alia ratione minùs noxia possis eum repellere; vt si sit consanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia; si testis tibi inimicus, si pauper, si mente non firma, si impuber; & in causa criminali, si nondum est viginti annorum, de quibus suprà cap. 30. dub. 5.

3 Dices, Quando reus testem aliter repellere potest, videtur esse contra iustitiam, si occulta eius crimina pandat; quia si ratione minùs noxia se possit tueri, non habet Ius vtendi defensione nocentiore; sicut qui inuasorem minore incommodo potest repellere, non potest ei grauèm læsionem irrogare.

4 *Habet Ius repellendi testē omni modo magis idoneo.* Respondeo, Reum habere Ius repellendi testem quouis modo magis idoneo; cùm testis hoc ipso, quo vult testari, videatur cedere iure suo & permittere reo, vt omni modo, qui ipsi erit commodior, se tueatur. In illo tamen modo tenetur non excedere debitam moderationem. sicut is, qui inuaditur armis, non tenetur ex iustitia fugere, aut terrere inuasorem clamoribus; præsertim quando hæc decorè facere non potest; sed potest se armis tueri, faciendo id, quod necessarium est ad euasionem; quamuis aliquando ex charitate possit obligari vt alio modo vtatur.

DVBITATIO 2.

Vtrum reus, si impingat accusatori crimen mendacij seu calumniæ, peccet & teneatur ad restitutionem.

D. Thomas q. 69. art. 2.

5 *Debet quàm minimùm lædere.* RESPONDEO & Dico Primò, Reus saltem ex charitate ita tenetur respondere & se defendere, vt quàm minimùm accusatorē lædat: vt si de occulto accusetur, sufficit vt simpliciter neget. quare abstinēdum est ab illa verborum asperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accusatori ingeritur: nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quàm ad tui defensionem sit necessarium.

6 Dico Secundò, Reus accusatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iustitiam, etiamsi neget crimen, imò etiamsi dicat accusatorem mentiri & calumniari. Ita Syluester v. Restit. 3. q. 3. Nauar. cap. 18. nu. 49. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. nu. 348. Colligitur ex D. Thoma q. 69. ar. 2. vbi dicit, *reum se posse tueri quacunque via, modò non dicat mendacium:* atqui dum dicit talem accusatorem mentiri & calumniari, non dicit mendacium. Nam qui accusat de eo, quod probare non potest, calumniator præsumitur; vt docet glossa in cap. 2. de calumniatoribus; ac proinde etiam censetur mentiri; tum quia contra mentem, seu contra dictamen conscientiæ suæ loquitur; tum quia falsum præsumitur in iudicio, quod probari nequit. Idem dicendum esse docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat se dixisse aut fecisse quippiam, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offensio nasceretur: vt si sub secreto commisi quippiam, vel tanquam amico ex confidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offendetur. tunc enim si ille mecū de eo expostulet, possum negare me dixisse, conuenienti modo intelligendo, vt mendaciū vitetur: negando enim vtor iure meo; quisque enim ius habet sua occulta dicta & facta, vnde nasceretur offensio, tegendi quantum potest. quòd si iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipse sibi imputet, vt rectè Petrus Nauarra ca. 4. n. 348. Secus quando alter poterat licitè patefacere; tunc enim ei fieret iniuria, si negaretur: nam sine sua culpa infamaretur vt mendax.

Calumniator.

7 *Illicitè patefactum, negari quadam ratione potest.*

DVBITATIO 3.

Vtrum reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D. Thomas q. 69. art. 1.

8 *Iurare de calumnia.* RESPONDEO & Dico Primò, Reum nō teneri veritatē fateri, aut iurare de calumnia, (id est, se in omni parte litis veritatem dicturum) si Iudex non interroget iuridicè, seu iuris ordine seruato. colligitur ex cap. Qualiter & quando, & cap. Cùm oporteat, & cap. Inquisitionis, de accusationibus; estque communis sententia DD. vide Henricum quodlib. 1. q. 34. Syluest. & Angelum v. Confessio delicti q. 1. Petrum Nauar. l. 2. cap. 4. n. 136. ratio est, quia non potest tunc reo vllam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cùm Ius ei hāc potestatem non concedat. Vnde sequitur, reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare; sed artificio posse eludere.

Notandum est, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta glossam in ca. 1. de iuramento calumniæ. Primò, Putare se bonā causam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice, veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falsas probationes se non adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promisisse, vel deinceps promissurum alicui causā litis, nisi quod iura permittunt. Sed non sunt hæc omnia semper iuranda, maximè reo in criminalibus.

Petes, Quādo Iudex dicitur interrogare reum, non seruato ordine Iuris?

9 *Quandò nō seruetur ordo Iure præscriptus in reo interrogādo.* Respondeo, Quando de crimine occulto interrogat, de quo neque est fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio semiplena. vt enim reo possit imponi obligatio à Iudice ad fatendum crimen, requiritur vt iam aliquo modo deductum sit ad notitiam publicam, vel per idonea indicia, vel per semiplenam probationem, ita vt reo nō suppetat probabilis ratio celandi, seq; defendendi. quādiu enim delictum est ita occultum, vel incertū, vt ipse possit se probabiliter tueri & depellere obiecta; contra omnē rationem, atque adeo cōtra ius naturæ est, vt ipsi imponatur obligatio in foro conscientiæ ad illud in suam perniciē pandendum: tale enim præceptū est nimis durum & minùs consentaneum conditioni hominum, cùm nemo, vel nisi paucissimi illud sint seruaturi. cōfirmatur, quia nemo spoliādus est armis, quibus videtur iustè se, suaque tueri.

10 *Si dubitet an legitimè interroget.* Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè, (id est, ordine Iuris seruato) interroget. Idem dicendum de teste. Ita Caietanus qu. 69. art. 1. Sotus de secreto, memb. 3. qu. 2. conclus. 2. Adrianus quodlib. 2. Probatur Primò, Quia nemo tenetur

parere Superiori cum graui suo vel alterius incommodo, nisi constet eum legitimè præcipere & habere auctoritatem obligādi. cur enim tantum onus teneatur suscipere ab eo, de quo dubitat an posit imponere? Secundò, In dubio fauendum est reo, secus est, quando nullum inde notabile incommodum metuitur.

Hinc sequitur, Iudicem teneri aperire reo statum causæ, probationes, indicia, & testes, vt videat iuridicè contra se procedi, seque interrogari posse; & vt si quid contrà habeat, posit opponere & excipere; vt docet Caietanus q.69. ar.1. & alij.

11 *Si Iuridicè procedatur.* Sed difficultas superest, si iuridicè procedatur, idque reo satis constet. Sunt duæ sententiæ. Prior est, neque tunc reum teneri suum crimen fateri; si inde pœna temporali plectendus foret: secus verò si pœna spirituali, vt excōmunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panormitanus in cap. Cùm super, de confessis col. penult. Sylu. v. Confessio delicti q.1. Angelus eodem, nu.1. Fumus eodem, nu. 8. & alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro resolutione

12 *Cōmunior sententia DD est, illum teneri fateri.* Dico Tertiò, Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum sit, tenetur veritatē fateri, etiamsi capite plectendus esset: est communior sententia DD. D. Thomæ q. 69. ar.1. & Caiet. ibidem. Henrici quodlib.1. qu.33. Palud. d.19. q.4. versus finem, Gab. d.15. q.6. ar.2. concl.6. Soti de secreto, memb.2. qu.7. Nauar. cap.25. nu.53. Couar. qq. pract. q.23. Anton. Gomezij to.3. cap.12. nu.5. Hi authores generatim loquuntur, nec distinguunt inter pœnas. Probatur, quia quisque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti: atqui Superior legitimè præcipit, quando secundum ordinē iuris interrogat reum, aut iuramentum ei defert: ergo reus tenetur parere, dicendo veritatem. Secundò, In hoc casu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo si reus eam occultet, facit contra ius & authoritatem Superioris. Hinc colligūt Sotus & alij, reum non solùm teneri quando iurauit, sed etiam absq; iuramento ex vi solius præcepti Superioris.

13 Aduerte tamen Primò, In re parui momenti occultare veritatem, aut mentiri in iudicio, non esse peccatum mortiferum, si absit iuramentum: vt si mentiatur circa aliquam circumstantiam facti, vnde status causæ non pendet; quia materiæ tenuitas in præceptis excusat à mortali.

14 *Si factum absque culpa commissum.* Secundò, Si Iudex quærat de facto, quod absq; culpa, saltem lethali patratū est, testem & reum non teneri respondere ad mentem Iudicis, v.g. occidisti Petrum te inuadentem cum iusto moderamine, vel absque notabili excessu; non teneris fateri te occidisse, etiamsi de te sparsa sit infamia: nec testis tenetur illud testari: quia Iudex quærit de occisione criminosa: & si fatereris, nec posses probare te causâ necessariæ defensionis fecisse, cōdemnaret te homicidij, ex falsa præsumptione. pari modo si tu non es author criminis, non teneris fateri aliquas circumstantias, ex quibus orietur vehemens suspicio te esse authorem. v. g. hunc esse tuum pugionem, te eo loco fuisse, &c. *Si ex falsa præsumptione procedatur.* quia ipsius interrogatio etsi iuridica sit, tamen ex falsa præsumptione procedit, vt docet Salon q.69. ar.2. In his igitur euentis negare potest quod sibi detrimentosum foret, adhibita cōuenienti restrictione mentis; de qua vide Nauarr. in cap. Humanæ aures, 22. q. 5.

15 *Quando possit reo iuramentum deferri.* Notandum autem est, vt reo posit iuramentum deferri in causa criminali, requiri ea indicia seu probationes, quæ sufficiant ad torturam; vt docet Couar. & alij DD. quia iuramentū est spiritualis quædam tortura, cùm non pessimam mentem non minùs vrgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura. Idem dicendum videtur de obligatione confitendi criminis. nam non minùs est imponere hanc obligationem, quàm imponere necessitatem iurandi. vnde ex simplici infamia, si nullum aliud adsit indicium, non puto posse imponi obligationem fatendi: & meritò, quia infamia non facit semiplenam probationem, sed solùm supplet vicem accusatoris, vt suprà cap.29. dubit. 15. dictum est.

16 *Sententia probabilis.* Dico Quartò, Non est tamen improbabile, reum non peccare mortiferè negādo crimen, præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiamsi iuridicè interrogetur: colligitur ex authoribus prioris sententiæ. Idem tenet Petrus Nauarra suprà, Emmanuel Sà v. Reus, & quidam alij recētiores. Probatur Primò, quia quamdiu est spes euadendi, eò quòd nondum sit plenè probatum, præceptum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque satis accommodatum humanæ imbecillitati. vix enim è centum vnus reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortem, non sit crimen negaturus: atqui præcepta vt obligent, debent esse consentanea conditioni humanæ, sicut & leges. Secundò, Lex humana non potest obligare cum periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud postulet, vt verior sententia tenet, & plerique DD. docent. ergo nec præceptum humanum: eadem enim est vtriusque ratio, si cætera sint paria. atqui ex confessione criminis incurrit certissimū periculum mortis; non confitendo autem est ei spes euadendi: ergo non tenetur confiteri. Tertiò, Nemo potest cogi ad testificandū contra sanguine iunctum; vt patet ex L.4. ff. de testibus. nemo etiam tenetur testari, quando inde sibi graue damnum metuit; vt suprà cap.30. dub.6. ostensum est. atqui nemo cuiquam magis est sanguine iunctus, quàm ipse sibi; nec maius potest esse dānum quàm vitæ: ergo non tenetur contra se fateri. Quartò, L. Nimis graue, ff. de testibus, dicitur, *Neminem teneri contra se exhibere id, per quod sibi negotiū fiat.* ergo &c. confirmatur, durum enim nimis est, vt cogatur Iudici subministrare arma, quibus iuguletur, cùm aliàs spes sit euasionis.

17 *Cōsectaria.* Ex dictis sequitur Primò, non teneri iurare ad mentem Iudicis, sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. Secundò, Eandem sententiam non videri improbabilem, etiam in causis non capitalibus, in quibus valde grauis pœna imponitur; vt damnatio ad triremes, vel ad perpetuum carcerem, vel confiscatio bonorum. secus si solùm pœna excommunicationis, quia facilè tollitur.

18 *Ad rationē contrariæ sententiæ.* Ad rationem adductam in contrarium respondери potest, fieri posse vt Iudex habeat ius interrogandi causâ boni publici, vt officio suo fungatur; & tamen alter non teneatur respondere ad eius mentem; idque ob summum Ius vitæ suæ tuendæ, per quod licitum est ei contegere & abscondere

ſcondere ea, per quæ vita ipſi eripietur. ſicut qui eſt in periculo vitæ, poteſt fugere è carcere, etiáſi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus poteſt non comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & ſeruus bello captus poteſt fugere, quamuis dominus præceperit ne fugiat. nihil enim repugnant, Iudicem habere Ius inquirendi veritatem à reo, & reum habere ius celandi. quo caſu, etſi poſsit præcipere, præceptum tamen eius non obligat; neque fit ad obligandum, ſed ad inducendum vel terrendum reum vt veritatem fateatur. Ex his patet, ſententiam ſupradictam nō eſſe improbabilem: ac proinde ſacerdotem non debere cogere pœnitentem vt veritatem fateatur, quamdiu eſt ſpes euadendi.

19 *Si non eſt ſpes elabendi.* quod etiam notat Emmanuel Sà, ſuprà. Quando tamen non eſt ſpes euadendi, (vt ſi videt crimen facilè plenè probari poſſe) tunc tenetur veritatem fateri, quia ceſſat ratio celandi, & aliàs tenetur Superiori legitimè præcipienti obtemperare.

20 *Obiectio. Iuramentū Rei de calumnia.* Dices, L. 2. C. De Iureiurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc autem iuramētum quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum eſt, quòd putet ſe bonam fouere cauſam: alterum, quòd non negabit id, quod credit eſſe verum, ſeu quòd interrogatus dicet id, quod putat eſſe verum. vide gloſſam in cap. 1. de iuram. calumniæ.

21 *Reſponſio Prima. Expediret hoc iuramentum tolli.* Reſpondeo Primò, Quòd valde expediret, ſi Summus Pontifex præciperet, vel Principes ſupremi legem conderent, Ne Iudex in cauſis ingerentibus pœnam ſanguinis, poſſet à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occaſionem periurij, vt inquit Gomezius ſuprà. ſicut in cap. Clericos, de cohabit. Clericorum & mulierum dicitur, *Clericos, qui tenent concubinas, non eſſe compellendos ad eas abiurandas, propter periculum periurij, ſed cenſuris cogendos.* maius periculum eſt in Reis.

22 *Secunda.* Reſpondeo Secundò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, ſed de non agendo calumnioſè; ſeu quòd non committet calumniam in cauſa. ſi quis enim bene aduertat, in nullo paragrapho illius legis requiritur vt reus iuret ſe in omni parte litis veritatem dicturum, ſed tantùm, quòd *putans ſe bona inſtantia vti, ad reluctandum venerit; & quòd cauſâ patrocinij Iudicibus nihil dederit vel promiſerit.*

23 Nec obſtat L. Marcellus. §. 1. ff. Rerum amotarum, vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniunx, contra quem actio inſtituitur, iurare: quia id intelligitur de iuramento, quod parti à parte defertur ad litem terminandam & ad recuperandum ſuum, vel ſibi debitum, quod pars ex iuſtitia debet reſtituere. ſimili modo intelligendæ quædam aliæ leges, quas adducit Gomezius ſuprà. nos autem hîc agimus de iuramento, quod à Iudice defertur reo in cauſa criminali.

DVBITATIO 4.

Vtrum reus condemnatus ſecundum allegata & probata, teneatur obtemperare ſententiæ.

24 RESPONDEO & Dico Primò, Quando ſententia re ipſa eſt iniqua, vt quia nititur falſa præſumptione, aut falſis probationibus, non obligat in conſcientia, quamuis ſecundum ordinem Iuris ſit lata. Eſt communior ſententia DD. Ratio eſt, quia ſententia eſt veluti lex quædam alicui priuatim impoſita. at lex non obligat, quando ex eius obſeruatione ſequeretur id, quod eſt contrarium fini legis: quare cùm finis ſententiæ ſit vt cuique tribuatur quod ſuum eſt, ſi ex eius obſeruatione contrarium eueniret, non obligat. *Sententiā nitēs falſā præſumptione vel falſis probationibus.*

25 *Nō tenetur ſoluere.* Vnde ſequitur Primò, Eum, qui per talem ſententiam, aliqua re priuatus eſt, vt legato, vel hæreditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conſcientia ad ſolutionem; niſi non parendo ſententiæ, maius malum aut ſcandalum timeretur.

26 *Cui res applicata, tenetur reſtituere.* Sequitur Secundò, Eum, cui res talis eſt applicata; ſi ſciat ſententiam falſo fundamento niti, non poſſe eam retinere, ſed obligari reſtituere; quia illa res eſt alterius. Ita Sotus l. 3. qu. 4. ar. 5. & Innoc. in cap. Quia plerique, de immunitate Eccleſ. & alij.

Nec obſtat quòd Reſpub. & Princeps poſsit ex cauſa de bonis ſubditorum diſponere, eaque alijs tribuere, vt patet in præſcriptione; hîc autem videatur eſſe ſufficiens cauſa, nempe vt publica iudiciorum forma ſeruetur: quia etſi hæc cauſa fortè ſit ſufficiens vt Iudici tribuat authoritatem iudicandi ſecundum allegata & probata contra priuatam ſcientiam ſuam, & exequendi iudicatum; tamen non eſt ſufficiens, vt iſte amittat re vera rem ſuam, ita vt in foro conſcientiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata eſt, non teneatur eam reſtituere ſi poſsit, & ſciat ſententiam falſa præſumptione niti: hoc enim ad bonum publicum non eſt vllo modo neceſſarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reipub. vt ſi per calumniam probatum ſit me eſſe hæredem à Petro inſtitutum, poſsim hanc hæreditatem mihi arrogare, etſi certò ſciam me hæredem non eſſe? aut vt fiſcus poſsit ſibi vindicare bona eius, de quo illi certò conſtat, per falſos teſtes conuictum de hæreſi, vel inceſtis nuptijs? ſanè nulla æquitas hæc patitur.

27 *Inſtitutus in beneficiō quo alius iniuſtè priuatus.* Aduerte tamen, ſi quis eſſet priuatus beneficio vel officio per ſententiam ſecundum allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore eſſet collatum; probabile eſſe te non teneri ad reſtitutionem, etiamſi ſcires ſententiam falſis probationibus niti: id enim docet Inno. in cap. Quia plerique, de immunitate Eccleſ. & Panor. in cap. 1. de conceſsione præbendæ, gloſſa ibidem, & communiter Canoniſtæ. probant, quia hoc ipſo, quo condemnatus non appellauit, acquieuit ſententiæ, & ita tranſiuit in rem iudicatam, iuxta cap. Quod ad conſultat. de ſententia & re iudicata, & cap. Cùm dilectus, de electione.

28 Verùm hæc ratio non ſatisfacit: ſolùm enim probat, præſumendum in foro externo ſententiam fuiſſe iuſtam, eò quòd non appellauerit; & ideo poſtea illum non eſſe admittendum in iudicio, ſi repetat beneficium: non tamen probat beneficium iuſtè retineri, ſi ſciatur illum iniuſtè priuatum.

Vnde aliter probatur hæc ſententia, quia Eccleſia & Reſpub. eo caſu priuant reum abſolutè beneficio vel officio, & applicant ei, cui poſtea confertur: id enim facere poſſunt, cùm hæc ſint bona communia, in quibus multò maio-

rem habent potestatem, quàm in fortunis priuatorum, & aliàs subest iusta causa sic faciendi: tum ne Iurisdictiones sint incertæ, quæ res multò maioris est momenti, quàm vt nemo sine culpa iure suo priuetur: tum quia cùm constiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione consuli, conferendo ei aliud officium vel beneficium: tum quia quamdiu non constat publicè fuisse innocentem, restitutio est impossibilis: nam beneficium non potest restitui, nisi per collatorem: collator autem nolet restituere, vel quia de Rei innocentia illi non constat, vel quia nolet videri fecisse contra Iudicis sententian, vel quia ipsemet est Iudex, qui reũ priuauit. quare is, cui tale beneficium est collatum, poterit illud retinere, cùm resignando, nõ possit alteri prodesse. neque etiam tenetur illi restituere fructus: si enim titulum retinere potest, & præstare officium, etiam fructus potest seruare, cùm hi sequantur titulum, & debiti sint propter officium. neque tenetur alia ratione compensare; quia causa nõ est, cur alter sit priuatus. vnde hic queri non potest, sibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendũ de officijs secularibus.

29 *Non potest se per vim tueri.* Dico Secundò, Reus tamen in hoc casu non potest per vim se defendere contra Iudicem aut ministros, ne sententiam talem exequantur. Ita D.Thomas q.69.ar.4. Sotus l.5.qu.6.ar.4. estque ferè cõmunis sententia DD. Probatur Primò, quia Iudex habet Ius exequendi talẽ sententiam, imò authoritate Principis & Reipub. ad hoc compellitur. ergo reus non potest ei resistere: alioquin daretur bellum vtrinque iustum, absque ignorantia. Secũdò, Quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarent illum committere crimen maiestatis, & concurrerent ad eum opprimendum; & si bene illi cederet, nefarij homines imitarentur. Suppono Iudicem seruato Iuris ordine processisse.

30 *Sententia quorũdam.* Aduerte tamen, quosdam sentire, in hoc casu non esse illicitum vti mera defensione, si scandalum absit, & alioquin innocens plectendus esset morte. Ita etiam dicitur tenuisse Franciscus Victoria, & docent quidã Iurisperiti, quos citat Couar. l.1. varia. c.2. n.13. nempe Paris à puteo, Lucas Penna, & Hyppolitus. quæ sententia probari potest, quia Iudex & ministri in eo casu non habent verum ius inuadendi, cùm iste non sit dignus pœna; sed solùm præsumptum, seu in opinione: ergo potest aduersùs eos vti defensione: sicut qui inuaditur ab innocente furioso, potest se contra illum tueri, etiam cum ipsius læsione & morte, si aliter eius vim declinare nequit; eò quòd ille Ius inuadendi non habeat. similiter quando erratur in persona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, si Iudici de iniquitate causæ constaret. Verùm ego istam sententiam in vsum non facilè admiserim, maximè propter scandalum, quod vix abesse potest. Quòd si Iudex non processisset Iuris ordine seruato, tunc omnino posset reus se defendere, vt etiam D.Thomas fatetur.

DVBITATIO 5.

Vtrum reus possit fugere ex carcere, & vincula, carceremq; effringere.

31 RESPONDEO & Dico Primò, Ante sententiam fugere posse, nisi fortè iurauerit se permansurum. est communis sententia DD. (vide Couar. l.1. varia. cap.2. n.11.) quam vsus omnium gentium confirmat. *Ante sententiam potest fugere.* Ratio est; quia non conijcitur in carcerem vt ibi sponte maneat, (hoc enim nemo, vel certè perpauci facturi sunt) sed vt ibi detineatur interim dum causa eius excutitur. Nec refert, quòd ex fuga illa cõmentariensi damnum obueniat; quia iure suo vtitur, & ille suæ negligentiæ id assignet, vt qui non meliùs illum custodiuit. hîc tamen reus considerare debet, vtrum tanti sua intersit fugam capessere, vt damnum illud proximi secundum charitatis legem non sit curandum. 32

33 *Etiam post sententiam potest.* Dico Secundò, Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad pœnam mortis vel mutilationis; D.Thomas q.69. art.4. & Caietanus ibidem. Sotus lib.5. quæst.6. ar.4. Couarr. suprà. Ratio est, quia non potest ei præcipi cum obligatione vt cum tanto damno suo ibi maneat: hoc enim præceptum esset nimis difficile, inhumanum, & quodammodo superans humanam conditionem. confirmatur ex D.Thoma suprà, quia nemo potest condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors sequetur; adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui sponte manere in carcere in hoc casu est aliquid facere, vnde mors vel graue damnum sequetur, vt inquit D. Thomas: ergo, &c.

34 *Ius vitæ conseruandæ, quantum.* Vbi Nota, etsi possit quis aliquid facere, ex quo per accidens seu ab alio mors inferetur, vt manere in carcere, ascendere scalas, præbere iugulum & similia; nemo tamen potest ad hæc facienda ita condemnari, vt quouis euentu ad hæc obligetur. nam si ostenderetur spes euasionis, posset reus etiam sub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique Iuris est ad vitæ conseruationem, vt nulla potestas humana obligare possit ad eam non conseruandam, si eius conseruandæ spes & copia ostẽdatur; nisi bonum publicum aliud postulet; vt si vrbs in periculo versetur; nam pars pro toto exponenda est. vbi autem talis causa non subest, nimis durum & inhumanum esset tale præceptum. vnde patet non posse lege humana statui vt damnatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauem pœnam corporalem, non possit fugere: quod est contra Caietanum, qui existimat, etsi reipsa nulla talis lex sit; posse tamen statui, & tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis esset capite plectendus. sed nobiscum sentit Sotus & alij, ob rationem allatam.

35 *Effringere carcerem.* Sed difficultas est, vtrum possit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam DD. negant, Henricus quodlib.9. qu.25. Couarr. l.1. varia. c.2. nu.14. fauet Syluester v. Accusatio nu.12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauissimè à legibus puniuntur, nempe pœna capitali, vt probat Couar. ex quatuor legib. ciuilibus: ergo peccant sic fugiendo vel fugam moliendo: si enim non peccarent, tam grauis punitio esset iniusta.

Secundò, Si licuisset carcerem effringere, non tenerentur de damno inde secuto; atqui tenentur, vt etiam Caiet. & Sotus docent: ergo, &c.

Tertiò, Quia effringere carcerem est vim inferre publicæ potestati. Hæc sententia est probabilis. Contraria tamen est verior & probabilior, vnde

Dico Se-

36 *Potest effringere.* Dico Tertiò, Eum, qui licitè potest fugere, posse etiam vincula rumpere & carcerem pertundere. Ita Caietanus & Sotus suprà, Nau. ca. 17. n. 102. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus est finis, licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga, licitum etiam se ad eam expeditum reddere, eiusque impedimenta remouere. Neque hoc est vim inferre potestati publicæ; quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in Iudice & ministris, quibus non licet vim inferre, quando iusta est condemnatio. secus est de vinculis & carcere: sicut si quis obijceretur leoni deuorandus, posset se pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus non tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare vt vi maiore detineatur, ideo enim catenæ, compedes, numellæ sunt ferrea, & carceres firmissimi. alioquin si vinculis stupeis constrictus esset, non posset ea disrumpere, quod est ridiculum. Tertiò, Illud præceptum, oblata occasione euadendi, nimis esset durum, & humanis moribus minimè accommodum.

37 *Ad rationes.* Vnde ad primum Respondeo, Legislatores illos fortè secutos fuisse alteram sententiam, quæ etiam est probabilis; vel certè illos procedere ex præsumptione, quòd effractores vim custodibus intulerint, quod ipsa verba legis insinuant; præsertim lex penult. ff. de custodia & exhibit. & L. 1. ff. de effractoribus. Vel denique, etsi culpa in tali fuga non sit, tamen ob bonum Reipub. vt facilius Rei possent detineri, pœnam aliquam statui potuisse, non quidem capitis, (nisi fortè vis illata esset custodibus) sed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effracturæ est supplicium capitis, sed longè clementior, & arbitraria, vt docet Gomezius tom. 3. cap. 9. nu. 11.

Ad secundum: Quòd teneantur ad reparationem carceris, id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, sed ratione taciti contractus. cùm enim iustè detineantur, videntur tacitè consentire in compensationem, damni si quod fugiendo inferant directè: idque meritò Respub. potest ab illis exigere. non enim par est vt per fugam suam damnum Reipub. inferant. Puto tamen hanc restitutionem vix esse in vsu.

38 *Si alij quoque fugerint.* Notandum tamen, si occasione fugæ tuæ, carcere pertuso, etiam alij captiui fugiant, non ideo teneberis de dãno, quod inde actoribus vel Reipub. euenit; quia illorum fuga per accidens sequitur ex tuo facto, nec teneباris illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vti. vt rectè Michaël Salon q. 69. ar. 4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet, iniustè condemnatum, si carcerem perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri; quia cùm per iniuriam detineatur à Repub. seu Reipub. ministro, potest vti iure suo & erumpere absque animo compensandi incommodi, quod Respub. ex illa eruptione incurret, eò quòd ipsa non haberet ius illum sic detinendi: sicut si detinear à priuato, possum pertundere murum, nec teneor illud damnum rependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39 *Damnatus ad carcerē.* Dico Quartò, Damnatus ad pœnam carceris temporariam nõ potest fugere. Probabile tamen est, damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præsertim; item damnatum ad triremes, fugam capere posse.

Prior pars est communis, quia hæc pœna non est ita grauis, quin reus, qui ob sua crimina, iustè ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire; sicut soluere mulctam pecuniariam, concedere in exilium, seruire ad tempus in hospitali, manere ad tempus conclusus intra Monasterium, & similia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præsertim graui, est contra Caietanum q. 69. ar. 4. Sotum suprà, & Couarr. nu. 14. hi enim putant eum non posse fugere: quæ sententia etiam probabilis est. Crediderim tamen cum Michaële Salon, eum posse fugere, si carcer valde grauis esset: tum quia non tam condemnatur vt ibi sponte maneat, quàm vt detineatur; tum quia nimis graue esset, obligare in conscientia ad sponte manendum, quando esset euidens spes euadendi. secus si carcer esset laxus & commodus.

Triremes. Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*: non enim damnantur vt sponte ibi maneant, sed vt detineantur.

Exilium. De *exilio* alia est ratio; nam illa pœna non potest executioni mandari, nisi spontanea actione Rei. si tamen exilium esset grauissimum, fortè non esset illicitum fugere.

Seruitus. De pœna *seruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque si seruitus esset valde dura, posset fugere. secus si esset tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet, damnatum ad seruitutem, absolutè posse fugere, sicut seruos bello captos: quod non videtur improbabile; præsertim cùm seruitus sit mors ciuilis.

DVBITATIO 6.

Vtrum alij possint reo fugam è carcere consulere & auxilium ad eam præbere.

40 *Possunt qui non ministri iustitiæ.* RESPONDEO & Dico Primò, Cuicunque fas est fugere, ei possunt alij fugam & vinculorum diruptionem consulere, modò non sint potestatis publicæ ministri. Ita Caietanus & Sotus suprà, & alij passim. ratio est, quia quod tibi licitum est facere, id possum tibi esse suasor & author vt facias; nisi ratione officij prohibear: quo modo prohibentur ministri iustitiæ; qui cùm ex officio teneantur curare vt reus detineatur, contra iustitiam Reipubli. debitam facerent, si fugam suaderent.

41 *Præbere instrumenta captiuis.* Dico Secundò, Probabile etiam est, licitum esse eisdem captiuo porrigere instrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. est contra Sotum l. 5. qu. 6. ar. 4. sed ita expressè docent Caietanus & Michaël Salon suprà. Probatur Primò, Quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam porrigere media necessaria ad illum consequendum, præsertim cùm consilium non videatur aliud esse quàm spiritale quoddam instrumentum? Secundò, Licitum est ostendere illi viam & modum, quo possit elabi, vt etiam Sotus fatetur; (hoc enim ad consilium pertinet) atqui hoc non est minùs opitulari, quàm præbere instrumenta. Tertiò, Nulla est ratio, cur non possim præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob aliquam peculiarem causam id mihi sit prohibitum. Neque id est violare publicam custodiam, quia non illud effringere, neque porrigo instrumenta ei, qui illiustè vsurus sit.

Dices, Si

42 Dices, Si quis probaretur instrumenta præbuisse, grauiter puniretur: ergo est peccatum.

Respondeo, Etiam consultor effractionis & fugæ, & ipse reus fugiens punirentur, & tamen hæc consulere licet, & fugere, etiam sententiâ Soti.

43 Aduerte tamen, quamuis reo non possit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conscientia; tamen alijs potest prohiberi ne aut fugam suadeant aut instrumenta præbeant. non enim alij tantum Iuris ad hæc habent, quantum ipse reus; neque illis hoc præceptû ita est durum, sicut reo.

44 Dico Tertiò, Non tamen possumus iuuare reum effringendo exteriùs carceres & rumpendo vincula. est cõmunis DD. Probatur Primò, Quia solus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipsi imminet. Secundò, Alioquin nihil posset Iudicibus satis esse firmum & tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum.

Non possunt iuuare effringendo.

DVBITATIO 7.

Vtrum aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis. D. Thom. q. 71. ar. 1.

45 RESPONDEO & Dico Primò, In extrema necessitate pauperis, quando putatur nemo alius illi patrocinium præstiturus, quiuis aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita D. Thomas q. 71. ar. 1. & alij DD. dicitur autem esse in *extrema necessitate*, v.g. cùm imponitur illi crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis & in extremam conijciendus inopiam, nisi defendatur. ratio est, quia quisque tenetur extremè egenti illud impendere quo ipse instructus est, si ipse similiter non eget; vt si pauper extremè eget cibo, tenetur succurrere qui habet cibum; qui autem non habet cibum, sed pecuniam, non tenetur, nisi in defectum alterius; vt si aliter cibus obtineri non possit. si extremè eget pecuniâ, tenentur succurrere qui pecuniam habent; si opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam suam præstare; neque diuites tenentur pro eo soluere, nisi fortè illi ex sua malitia nollent aliter opitulari; tunc enim pecunia illi esset necessaria ad vitæ conseruationem. Idem dicendum de aduocato, cuius patrocinio pauper extremè eget. vide D. Gregorium homil. 9. in Euangelia, sub finem; *Habens*, inquit, *intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia largitate non torpescat: habens artem, qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur; habens loquendi vsum, apud diuitem, pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab vnoquoque nostrum venturus Iudex exiget, quantum dedit.*

In extrema necessitate tenetur.

46 Sed difficultas est, vtrùm idem dicendum sit de graui necessitate? Nauarrus cap. 25. nu. 20. putat non teneri nisi in extrema necessitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipsius vel ipsi coniunctorum, vt patris, matris, vxoris, prolis, pendet: quod intellige, non teneri sub peccato mortali: nam intolerabile esset dicere sub nullo peccato teneri. Idem sentit Caietanus in hunc artic. dicens tunc solùm obligari sub veniali. Sed contrarium longè verius, vnde

Vtrùm etiã in graui.

Dico Secundò, In graui necessitate pauperis (vt si iniustè damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel amissa lite iusta grauem morbum contracturus) tenetur aduocatus sub peccato mortali suum patrocinium exhibere, modò ipse aliquo modo superfluum suo statui habeat; id est, modò præter illam operam, quæ illi necessaria est ad statum suum sustentandum, aliquid temporis vel industriæ ei supersit. Ita Syluester v. Aduocatus nu. 11. Sotus l. 5. q. 8. ar. 1. & alij. ratio patet ex dictis de eleemosyna. q. 32. ar. 5. dub. 5. vbi ostensum est, eos, qui quoquomodo superfluum habent, teneri in graui necessitate proximi sub peccato mortali; quod ibidem sensit Caietanus. vnde parum sibi constat, dum hîc contrarium tradit. Communis necessitas vix locum habet in ista materia; quia causæ iudiciales sunt ordinariè magni momenti respectu pauperum, vel certè pauperes non sunt. vide suprà cap. 12. dubit. 12. & cap. 16. dubit. 1.

Etiã in graui tenetur.

DVBITATIO 8.

Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti.

47 RESPONDEO & Dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipsius, cliens iustâ causa excidit, tenetur de dãno, quod ipsi inde obuenit. ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo cliẽti pro causæ conditione diligẽtiam præstare: vt si sit difficilis, si magni momenti, tenetur magis laborare, quàm si facilis vel parui momenti. similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia, cùm pro idoneo aduocato se gerat, & vt talis stipendia exigat. vide suprà cap. 7. dub. 7.

Negligentia, imperitia aduocati.

48 Dico Secundò, Quando tuetur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt expensarum factarum, & eorum omnium, quæ per litem amisit: tenetur etiam suo clienti, si eum bona fide procedentem non monuit de causæ iniustitia; horum enim omnium est causa vel committendo, vel omittendo contra debitum officij.

Si aduertit causam esse iniquam.

49 Vbi Aduerte Primò, Si cliens monitus de causæ iniustitia, nolit desistere, aduocatum debere illum deserere; nõ tamen secreta causæ prodere parti, nisi id foret necessariũ ad graue aliquod damnum proximi impediendum: tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat. quiuis enim Iure charitatis tenetur proximi dãna impedire, quantum sine suo damno potest. Neque tunc potest inducere partem ad transactionem, si ea cum damno eius futura esset; quia solùm in causa dubia, transactio locum habet. vide D. Thomam q. 7. ar. 3. ad 2. Syluu. v. Aduocatus nu. 16. & Nauar. cap. 25. nu. 28. vnde grauiter peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt partem alteram tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem.

Cliens monendus.

Transactio non suadenda.

50 Aduerte Secundò, Aduocatum Rei, qui ipsum fraudibus defendit contra fiscum, non teneri ad compensandum emolumentum, quod fisco ex damnatione prouenisset, si illum non defendisset; sicut nec ipse reus tenetur. quia pœna non debetur, nisi secutâ sententia; ac proinde nec compensatio. & quamuis fraudibus istis faciat iniuriam Reipub. quatenus peruertit iudicium publicum;

Fraudibus contra fiscum defendens.

cum; hæc tamen iniuria non obligat ad restitutionem: quia non est contra Iustitiam particularem, sed legalem: qualis etiam est iniuria Rei falsum testem subornantis, vt pœnam euadat.

51 *Aduocatus fisci.* De aduocato fisci est maior dubitatio, multi enim DD. inter quos est Michaël Salon, putant hunc teneri ad compensandum fisco emolumentum talis pœnæ, si causam eius negligenter aut non fideliter egit: nam ex officio tenetur fisci commodis consulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento: quia officium eius non est curare vt fiscus mulctis & confiscationibus ditescat, sed vt leges seruentur & legum violatores puniantur. Itaque cùm ipse ex iustitia non teneatur causam prosequi vt fiscus bona rei acquirat, non tenetur ad restitutionem, etiamsi causæ prosecutionem omittat; præsertim cùm fiscus Ius propinquum ad bona illa non habeat, nisi secuta damnatione vel criminis declaratione: vide suprà cap. 13. dub. 10.

52 *Si accusator deficiat in probatione.* Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis, & aduocatus eum ita defendat vt accusator non potuerit conuincere, & ideo damnatus sit ad pœnam talionis, non teneri aduocatum ad restitutionem illius damni, nec effici irregularem: quod est contra Nauarrum cap. 27. nu. 209. sed ita docet Couarruuias in Clement. Si furiosus, p. 2. §. 5. num. 5. & Salonius quæst. 71. art. 3. controuers. 1. Ratio est, quia hoc damnum per accidens & præter ipsius intentionem accusatori obuenit, cuius ipse causam non tenenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione sequitur accusatori pœna.

DVBITATIO 9.

Vtrum aduocatus possit causam dubiam tueri.

52 *Si causa dubia.* RESPONDEO Primò, Si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere vtriusuis, id est, siue Rei, siue actoris patrocinium: tunc enim vterque Ius habet iudicio experiundi.

Dico Secundò, Si causa Rei minùs quidem sit probabilis quàm actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita Sotus l. 5. qu. 8. art. 3. Patet; quia reus tunc se potest tueri: ergo, &c.

53 *Si causa actoris sit minùs probabilis.* Sed difficultas est; si causa actoris sit minùs probabilis, quàm Rei? Sotus existimat aduocatum tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnum reo immineret; id enim fore contra charitatem. quod interdum locum habere potest, quando causa potiri, parum interest actoris. ordinariè tamen quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris, siue Rei: quia non semper id, quod videtur probabilius, est verius. imò sæpe id, quod minùs videtur, verius est. vnde etiamsi aduocato videatur causa Rei probabilior; potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit, & subijcere se Iudicis determinationi, allatis ijs, quæ pro illa faciunt.

54 *Obiectio 1.* Dices Primò, Ea pars est iure potior, cuius causa est probabilior: atqui iniquum est agere contra eum, qui maius Ius habet: ergo, &c.

Respondeo, Ille, cuius causa est probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen semper est reipsa: vnde is, cuius causa est probabilis, non tenetur eam deserere, quòd aduersæ partis videatur probabilior; sed potest adferre quæ pro sua faciunt; & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Obiectio 2. Dices Secundò, Cuius causa est minùs probabilis, non potest alteri bellum inferre; vt patet ex dictis qu. 40. art. 1. dubit. 4. ergo nec litem aduersùs eum suscipere.

Alia est ratio litis, alia belli. Respondeo negando consequentiam. Ratio est, quia per litem fit inquisitio veritatis, vtri reipsa plus Iuris conueniat, & decisio relinquitur Iudici, cuius est vtriusque partis momenta expendere. sed belli illatio est sententiæ executio: vnde supponit sententiam esse latam, vel debere ferri in fauorem eius, qui bellum infert. cuius autem Ius est minùs probabile, non debet sententia pro illo sed potiùs contra illum ferri; ac proinde non potest bellum mouere.

Vtrum autem Iudex teneatur sequi sententiam probabiliorem in Iudicijs, dictum est 1. 2. q. 19. art. 6. dubit. 7.

SECTIO

SECTIO QVINTA.

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

HACTENVS *dictum est de officijs Iustitiæ commutatiuæ, quæ potissimùm cernuntur in tribus, nempe in restitutione ob varias causas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudicijs, quibus puniuntur rei & absoluuntur innocentes. Sequitur vt breuiter agamus de functionibus Iustitiæ distributiuæ & iniurijs, quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè consistunt in distributione onerum & officiorum publicorum. Hæc onera publica potissimum sunt vectigalia, & tributa: officia autem publica sunt vel secularia vel ecclesiastica, quæ dicuntur beneficia, in quibus maximè committi solet simonia. Iniuria autem, quæ propriè Iustitiæ distributiuæ repugnat, vocari solet acceptio personarum. Quare hæc sectio constabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione personarum generatim, & speciatim in officiorum distributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficijs. Quartum, De simonia. etsi enim simonia propriè sit contra virtutem religionis; tamen quia maximè in beneficijs locum habet, de ea proximè post beneficia disputabimus.*

CAPVT XXXII.

De Acceptione personarum. *Habet 4. dubit.*

D. Thomas qu. 63.

DVBITATIO I.

Quid sit acceptio personarum & quale peccatum.

1 DICO Primò, *Acceptio personarum* (græcè προσωποληψία, quod nomen non minùs rectè potuisset verti *acceptio vultus*, vel *faciei*, vt passim ex Hebræo constat (נָשָׂא פָּנִים) generatim iuxta modum loquendi scripturæ dicitur, quando in aliqua distributione non respicitur causa, sed persona; id est, aliqua personæ conditio nihil ad prædictam distributionem faciens, ob quam is, qui minùs dignus est, præfertur digniori: vt si quis Prælatus beneficia, officia, vel ordines sacros, omissis dignioribus, conferat indignis, vel minùs dignis, quia amici, consanguinei, diuites. si Iudex sententiam ferat pro amico, non pro eo, qui Ius habet.

2 *Duo requiruntur.* Itaque duo propriè ad hoc vitium requiruntur. Primò, Vt bona, quæ distribuuntur, sint aliquo modo cõmunia, saltem destinatione eius, qui illa distribuit: vt si quis ludos institueret propositis præmijs, & ea distribueret postea non victoribus, sed amicis suis; diceretur acceptor personarum. Secundò, Vt in distribuendo spectetur aliqua conditio personæ, nihil ad distributionem faciens; ob quam indignior præfertur digniori.

3 *In Deo non est acceptio personarũ.* Hinc patet, apud Deum non esse acceptionem personarum, etsi dona sua neque omnibus, neque æqualiter inter homines distribuat. Primò, Quia acceptio personarum locum non habet, dum quis bona sua propria, ad quæ illi, quibus fit distributio, nullum Ius habent, distribuit. Secundò, Deus in hac distributione nõ præfert indignum digno, ob aliquam conditionem in homine existentem, quæ nihil ad distributionem faciat. etsi enim interdum minùs dignos maioribus auxilijs præueniat, id facit ob iustissimas causas, nempe vt ostendat se gratis dare, & nemini se esse debitorem horum donorum. Tertiò, Quia omnibus auxilia prima salutis impertit prout fert conditio cuiusque, & quemque iuuat ad vlteriora, saltem quatenus se ille per priora auxilia disponit & idoneum reddit. Hinc Act. 10. cùm Petrus cognouisset Cornelium gentilem cum familia ad fidem Christi vocari, dixit, *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi*; vbi insinuat potuisse videri acceptionem personarum apud Deum,

Deum, si solis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iustitiam operantibus, fidem in Christum contulisset. cùm enim Cornelius se per priora auxilia idoneum & dignum fecisset hoc dono, & Iudæi plerique essent indigni, debebat etiam ipsi conferri: alioquin visus fuisset Deus acceptor personarum: nam visus fuisset Iudæos minùs dignos præferre Gentibus dignis, idcirco tantùm quòd Iudæi essent; & pluris valuisset apud Deum in dono fidei conferendo esse Iudæum, quàm Deum timere & mandata eius obseruare in Gentibus. hæc tamen acceptio personarum non fuisset contra iustitiam: quia Gentes ad Christi fidem Ius non habebant, vt probat Apostolus ad Rom.15. Simili modo Apostolus ad Roma.2. dicit *apud Deum non esse acceptionem personarum*; eò quòd cuique siue Iudæo siue Græco reddet secundum opera sua. vnde insinuat, si Iudæis malè operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem malè operantibus non parceret: vel si Iudæos bene operantes remuneraret, Gentes non remuneraret; fore acceptionem personarum: etsi in parcendo his, non illis, non esset iniustitia.

4 *Quale peccatum.* Dico Secundò, Acceptio personarum ex genere suo est peccatum mortiferum, quia fit cum iniuria proximi: ratione tamen exiguitatis materiæ potest esse peccatum veniale: vt si in re parui momenti (v.g. in loco accumbendi ad mensam) præferatur minùs dignus digniori; vel si non sit magnum discrimen inter minùs dignum & digniorem.

DVBITATIO 2.

In quorum bonorum distributione potissimùm locum habeat acceptio personarum.

5 *1. In Iure dicendo.* RESPONDEO, Primò, In distributione Iuris, quam facit Iudex, dum partibus ius dicit; vt docet D.Thomas q.63. ar.4. etsi enim ius dicere sit actus iustitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio est debitū; tamen quatenus fit inter duos, habet modum iustitiæ distributiuæ. Ius enim suo modo est quoddam bonum cōmune distribuendum partibus. In huius igitur distributione, si Iudex aliquid respiciat præter causarū merita, committit hoc vitium acceptionis personarum: quod sæpe ei prohibetur in scripturis; Leuit.19. *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis, iustè iudica proximo tuo.* Item Prouerb.18. *Accipere personam in iudicio non est bonum,* id est, nihil habet boni, valde est malum.

Vbi Aduerte, non tantùm esse vitium acceptionis personarū, quando Iudex in ferenda sententia considerat personam potiùs quàm æquitatem causæ; sed etiam quando causas pauperum differt & extrahit; causas autem diuitum expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorem terminum ad probandum vel informandum quàm alteri, cùm tamen par sit vtriusque ratio.

6 *Obiectio.* Dices, Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum constituat: ergo non facit iniuriam parti, si amico concedat longiorem.

RESP. Relinquitur arbitrio eius vt constituat terminos longiores vel breuiores prout expediens visum fuerit & causa postulauerit: non autem vt pro sua libidine & gratificandi studio vni possit cōcedere terminum longiorem quàm alteri: maximè cum notabili incommodo partis: nam hoc concessum est Iudicibus in gratiam vtriusque partis.

7 *2. In conferendis beneficijs.* Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præsentatione ad illa. beneficia enim Iure naturali & positiuo debent conferri dignioribus, id est, qui optimè putantur officio functuri. vnde si consanguinitas, amicitia, vel simile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione, præsentatione vel collatione spectetur, omissis dignioribus, committitur vitium acceptionis personarum. vide D.Thomam ar.2. Sed de hoc plura infrà c.34. dubit.13.

3. In officijs secularibus. Tertiò, In conferendis officijs secularibus, vt in officio Consulis, Prætoris, Senatoris, Consiliarij, Quæstoris, & similibus: hæc enim sunt bona quædam communia Reipubl. instituta ad ipsius commodum, quorum distributio pertinet ad Principem. vnde tenetur iure naturæ ea maximè idoneis & Reipub. vtilibus conferre.

4. In vectigalibus. Quartò, Locum habet in oneribus distribuendis: hæc enim iusta proportione distribui debent, ne pauperes magis grauentur quàm diuites; vt cap.33. dicetur de vectigalibus.

8 *5. In honore.* Quintò, In exhibendo honore seu reuerētia: vt si quis in publico consessu aut in mensa alicui non assignet locum, qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa: alioquin non censetur iniuria.

9 *Cur honor debitus.* Notandum est, Titulum, ob quem alicui debetur honor, esse excellentiam naturæ rationali congruentem; quæ consistit in sapientia, virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones reddunt naturam rationalem excellentem & honore dignam.

Vnde maximè honorandi, Primò, Homines sapientia & sanctitate prædìti.

Secundò, Qui potentia præstant; vt Principes, quia diuinæ potentiæ sunt participes; & parentes, quia post Deum sunt nobis principium naturæ.

Tertiò, Senes, quia senium est signum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites, quatenus diuitiæ sunt instrumētum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbēt. Quòd si diuitiæ per se considerentur, nullo honore dignæ sunt; quia per se nullam excellentiam habent, qua naturā rationalem ornent, cùm ex rebus infimis constent. vnde si quis diuiti propter illas (quasi illæ per se aliquid magni sint) honorem, præ alijs virtute aut scientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis personarum: nam in honore distribuendo non spectabitur causa, sed persona, cum iniuria quadam probitatis & sapientiæ.

10 *Dupliciter diuites honorantur.* Aduerte tamen, dupliciter posse diuites ob diuitias præcisè consideratas honorari. Primò, Si solùm exteriùs honorentur ob receptam consuetudinem, sine tamen interiori æstimatione & reuerentia erga diuitias; & hoc modo non est peccatum, si fiat sine cuiusquam iniuria: quia externa illa consuetudo non est per se mala. Secun-

dò, Si fiat ex interiori quadam æstimatione, qua diuitiæ secundum se præferantur, vel exæquentur virtuti; & sic est peccatum acceptionis personarum, quod reprehendit D. Iacobus cap. 2. suæ epistolæ, cùm ait; *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri* IESV *Christi gloriæ. etenim si introierit in conuentum vestrũ vir annulum aureum habens, in veste candida, &c.* vbi docet esse peccatum acceptionis, talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias. & fieri potest vt sit mortale; vt si fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria: alioquin est solùm veniale.

11 *Obiectio 1.* Dices, Videtur semper esse mortale; quia præferre diuitias virtuti, easque pluris æstimare, videtur esse peccatum mortale; tum quia est magnus contemptus virtutis, tum quia talis videtur esse paratus deserere virtutem propter diuitias.

RESPONDEO, Si expressè & cum plena animaduersione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, sine dubio id erit peccatum mortale, ob rationem allatam; sed regulariter non ita fit; nam hæc comparatio non fit expressè & formaliter, seu vt dici solet in actu signato; sed solùm implicitè seu interpretatiuè ipso exercitio. solæ enim diuitiæ versantur ob oculos & magni æstimantur, & relicta virtutis consideratione honorantur.

12 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad obseruantiam, non ad iustitiam distributiuam: ergo acceptio personarum in ea locum non habet.

Respondeo Negando consequentiam; quia vbicunque est aliqua distributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi suo modo locum habet acceptio personarum, etiamsi talis distributio non sit propriè actus Iustitiæ distributiuæ; vt patet in Iure dicundo.

DVBITATIO 3.

Vtrum illi, qui conferunt officia secularia, peccent mortiferè peccato acceptionis personarum, si non eligant dignissimos quosque.

13 *Assumens indignum, tenetur.* RESPONDEO & Dicò Primò, Eos, qui assumunt ad officia secularia (v. g. ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis, Prætoris, Iudicis, Capitanei, Secretarij, Commissarij, Quæstoris & similia) ineptos, aut qui malè putantur administraturi, peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad sarcienda damna inde secuta. est communis sententia Doctorũ. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito sui officij, vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commissione. Si conferunt ex officij debito, tenentur lege iustitiæ procurare Reipub. ministros idoneos: nam officium ipsorum obligat ipsos lege iustitiæ erga Rempub. cùm propter illud stipendia & tributa accipiant. sicut œconomus, cui gubernatio domus commissa est, tenetur ex officio (ac proinde ex iustitia) conducere famulos & operarios idoneos. Si ex cõmissione, tenentur similiter ex iustitia: quia qui ex commissione facit, non minùs tenetur, quàm is, qui commissionem dedit: nam hoc ipso, quo commissionem, seu mandatum acceptat, seipsum obligat ad ritè exequendum. Secundò, Principes & Gubernatores tenentur ex iustitia Rempub. rectè administrare & quãtum commodè possunt eius damna impedire: atqui hoc facere non possunt, nisi idoneis ministris & officialibus vtatur: nam pleraque per hos exequenda sunt: ergo si ineptos adhibeant, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem damni secuti. qui enim causam damni dat, damnum dedisse videtur.

14 Dices, Etsi modò non sint idonei, speratur tamen aliquando valde idoneos fore: ergo saltem poterunt talibus conferri.

RESP. Id posse interdum locum habere tranquillâ Republica, dum officium per Vicarium administrari commodè potest, & aliæ iustæ causæ, cur ita fiat, adsunt. Secus est quando Respub. est turbata & præsentem opem virorum aptissimorum, tum in politia, tum in militia flagitat.

Hinc patet, eos, qui constituunt Quæstores seu Receptores, quos sciunt malignè soluere, & tergiuersando munera extorquere à creditoribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales Quæstores incurrunt; si ipsimet Quæstores (qui proxima causa sunt) non restituant.

15 *Assumens minùs idoneum.* Dico Secundò, Qui omissis aptioribus assumit minùs idoneos, peccat quidem & sæpe mortiferè, non tamen tenetur ad restitutionem, si isti verè idonei erant. Colligitur ex Soto l. 3. de Iustitia q. 6. ar. 4. & apertè docet Michaël Salon qu. 63. ar. 2. Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem sententia citat Didacum Perezium.

Quòd peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quandam facit digniori, præferendo ei minùs dignum: maius enim ius habet, qui est aptior. hæc tamen iniuria non est contra iustitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad restitutionem; sed tantùm contra iustitiam distributiuam, cuius ius consistit solùm in maiore aptitudine & proportione ad bonum distribuendum.

Secundò, Quia plerumque nascuntur graues offensiones & alienationes subditorum à Superioribus ob huiusmodi collationes, quæ interdum sunt causa multorum malorum: vt cùm vident negligi eos, qui in fide & obsequio Principis perstiterunt, & exilia sunt perpessi; promoueri autem, qui partis aduersæ fautores fuerunt.

Tertiò, Quia constituendo ministros minùs idoneos, quando aptiores non desunt, facit contra fidelitatem, quàm debet Reip. tenetur enim saltem ex fidelitate, procurare ministros quàm maximè idoneos, si potest: sicuti œconomus, si fideliter officium suum præstare velit, tenetur cõducere operarios & ministros domino suo quàm maximè idoneos, quantum commodè potest. vnde sicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino suo, si in conducendis operarijs solùm spectaret vt suos amicos promoueret, reiectis alijs, qui longè plus prodessent domino; ita illi, qui officia Reipubl. conferunt, grauiter peccant, si promoueant eos tãtùm, qui sanguine vel amicitia ipsis iuncti sunt, vel munera obtulerunt, vel priuatis ipsorum intentionibus meliùs seruient; præteritis alijs longè aptioribus: quia peccant in Rempubl. præferentes commoda priuata vtilitati communi, contra fidem Reipub. datam.

Vbi Ad-

16 *In officio duplex obligatio.*

Vbi Aduerte, eum, qui aliquam administrationem suscepit, videri se tacitè ad duo obligare, Primò, Ad curandum vt suâ negligentia nullum damnum detur; & ad hoc se obligat lege iustitiæ, ita vt teneatur ad restitutionem, si non præstiterit. Secundò, Quòd promouebit commoda eius, cui per officium seruit, in omnibus, quantum commodè poterit; seu quòd officium quàm optimè administrabit. etsi enim qui officium instituit, non obliget alterum ad diligentiam extraordinariam, sed solùm ad cōmunem, (qualem alij eiusdem cōditionis præstare solent) tamen mens eius est, vt officium, quantum commodè fieri poterit, quàm optimè administretur: & hoc ipsum censetur aliquo modo promittere qui officium acceptat. nemo enim vellet conducere operarium vel famulum, quem alia mente esse putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte se extendit ad optimum modum, non censetur esse ex iustitia, ita vt inducat necessitatem restitutionis, si non omnia optimè præstita fuerint; (modo damnum datum non sit, nec aliquid, quod ex officio erat necessariò faciendum, prætermissum) sed solùm ex fidelitate, absque obligatione restitutionis. Non enim satis fideliter dicitur officium peregisse, qui aliqua domini sui commoda, quæ facili negotio potuisset curare, prætermisit; sicut exemplo œconomi, qui prætermissis optimis operarijs, conducit mediocres, sibi amicitia deuinctos, ostensum est. Principes igitur & alij, qui vel ex officio vel ex commissione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate, quam Reip. debent, conferre ea maximè idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas in re magni momenti potest esse peccatum mortale, & meretur puniri in subditis priuatione officij & mulctâ pecuniaria.

17 *Tenetur ex fidelitate conferre dignissimis; ex iustitia, dignis.*

Confirmatur, Quia mens Reipub. & ipsius Principis est, vt officia conferantur dignissimis; & cum tali onere permittit quędam conferri à supremis suis officialibus, vel à Gubernatoribus oppidorum, vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis; id est, ijs, qui optimè putātur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam Principi & Reip. debent; & merentur puniri.

18 quia grauissima mala consequuntur, ex eo quòd non detur opera, vt officijs publicis applicentur aptissimi: dum enim satis est collatori, illū, cui vult conferre, videri vtcunque idoneum, sæpe fit vt fallatur, fitque ineptus, vel certè prauus & malè administraturus: quo fit vt peruertatur Iustitia, & omnia per munera & extorsiones gerantur. Itaque in re tanti momenti & periculi, tenentur Superiores dare operam sub peccato mortali, vt quàm maximè idoneis conferantur.

Denique, nisi in officijs conferendis summa cura adhibeatur, sensim Resp. impletur ministris atheis, politicis, ambitiosis, auaris; qui sua, & suos duntaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quasdam suas intentiones dirigant; qui Ius & fas, iustitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quàm euersio religionis & iustitiæ expectari possit.

19 Quales autem esse debeant, qui constituuntur officiales in Repub. breuiter insinuat Iethrô socer Moysis Exodi 18. *Prouide, inquit, de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* Vbi notantur quatuor conditiones, quas Principes in conferendis officijs debent habere præ oculis, teste Caiet. Primà est, Vt sint *potentes*, id est sapientia, industria, & strenuitate idonei, vt rectè Caietanus explicans illum locum. Secunda, *timentes Deum*, nihil enim ita compellit hominem iustè agere, vt timor Dei, vbiq; præsentis & omnia intuentis. vnde alibi scriptura ait, *Qui timet Deum faciet bona.* &, *Qui sine timore est, non poterit iustificari.* quare nec iuste agere. Tertia, In quibus sit *veritas*. id est, qui neminem decipiant, sed faciant quod promiserunt, & quod legibus præscriptum est. Quarta, *odientes auaritiam*, id est, qui non studeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiāt. hic est enim maximus Iustitiæ scopulus.

Quatuor conditiones requisitæ in ijs, qui præsunt.

20 *Præcipuum munus Principis.*

Ex his patet, præcipuum munus Principis esse, curare vt quàm maximè idoneos ministros habeat: hinc enim totum Reipub. bonum dependet, cùm per hos omnia administrentur. Itaque peccatum mortiferum erit si id negligat. Non tamen tenebitur ad restitutionem, nisi in particulari constet aliquem ineptum adhibitum: quia aliàs non censetur causam damni contra obligationem iustitiæ dedisse.

21 *Debent esse idonei pro statu præsenti.*

Notandum tamen Primò, Quando Princeps aduertit, sensim multos abusus irrepere, teneri lege iustitiæ obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis possint mederi. Itaque cùm ij, qui aliàs possent videri idonei, hoc statu rerum non sint idonei, non potest eos applicare: debent enim esse idonei pro statu præsenti.

22 *Officia maiora, & minora.*

Notandum Secundò, Ea, quæ diximus, maximè intelligenda esse de officiis maioris momenti, vt sunt omnia, quæ coniunctam habent iurisdictionem, vel à quibus multùm pendet in Repub. vt officium Præsidis, Secretarij, Consiliarij, Thesaurarij, & similia. Si autem officium non sit tale, non erit peccatum mortale, saltem in supremo Principe, conferre minùs digno; modò tamen verè sit idoneus. Idem dicendum, si non sit inter eos magnum discrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs benè functurus munere, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propositione, *sæpe* peccare mortiferè, non, *semper*. Verùm de his plura infrà cap. 34. De beneficiis.

23 *Sententia Caietani.*

Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non esse peccatum mortale prætermittere digniorem: quia, inquit, non video hîc acceptionem personarum, nec video hîc habere locum iustitiam distributiuam; cùm officium hoc non detur ciui, vt parti communitatis. Sed hæc ratio nullius est momenti; etsi enim nō peccetur mortiferè ob iniuriam factam digniori; (quia nullum ius strictū ad illud officium habet, sicut is, qui electus est aut præsentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Rempub. Deinde falsum est, iustitiam distributiuam hîc locum nō habere: quia pleraq; officia non possunt dari nisi subditis. Denique etsi possint interdum dari extraneo; tamen si velit dare subdito, debet

Refutatur.

dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in distributione; quamuis violatio huius Iuris non sit semper peccatum mortale, vt suprà diximus.

DVBITATIO 4.

Vtrum officia secularia possint vendi.

24 *Quinque in officio consideranda.*

NOtandum, In officio seculari quinque considerari posse. Primum est, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & est fundamentum cæterorum. Secundũ, Iustum stipendium, vel Ius ad tale stipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium est, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Repub. honoratur. Quartum, Occasio lucrandi. Quintum, Excessus stipendij supra debitum. Nunc

25 *Qua ratione possint vendi, qua non.*

RESPONDEO & Dico Primò, Officia secularia ratione primi & secundi vendi non possunt; ratione tamen reliquorum trium vendi possunt; ac proinde non est per se illicitum talia officia vendere. Prior pars patet; quia nemo potest mihi vendere onus, quod mihi ipsi subeundum est: hoc enim quisque potiùs optat redimere & excutere, quàm emere & accersere. neque etiam potest mihi vendere iustum stipendium illi oneri annexum; quia hoc ex iustitia debitum est ei, qui onus subit. Confirmatur vtrumque, quia nemo potest operario vendere obligationem laborandi in horto suo, aut iustum stipendium labori illius debitum.

26 *Eminentia seu dignitas, & occasio lucrãdi, pretio sunt æstimabiles.*

Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æstimatur apud homines, & pecuniâ comparari solet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. similiter occasio & cõmoditas lucrandi magni æstimatur, qualis est in officijs, quibus competit pars confiscationis vel iustæ prædæ, vt in quibusdam officijs Curiæ Romanæ. Denique si stipendium excedat operam & industriam officij, ille excessus æstimari potest, maximè ab ipso Principe, qui potest eum ab officio separare: si ergo relinquatur, potest exigi compensatio.

27 Probatur Secundò, Quia hæc omnia sunt res humanæ, non spiritales, & pretio æstimari solent: ergo nihil obstat quin per se vendi possint. secus est de beneficijs, quæ sunt res spiritales.

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces possunt vendere suos titulos & status; vt recepta consuetudo probat: ergo officiorum secularium venditio per se non est illicita.

28 *Plerumque est illicitũ.*

Dico Secundò, Etsi per se non sit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde sequi solent, plerumque est illicitum & etiam perniciosum, maximè si aliquam iustitiæ administrationem habeant. est communis DD. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum lib. 3. q. 6. art. 4. Nauarr. cap. 25. nu. 7.

Incõmoda subsequa.

Probatur, quia hinc plerumque solent sequi hæc incommoda. Primò, Quòd non conferantur dignioribus, imò neque dignis; sed indignis, qui pecunijs supplent quod meritis deest. digni enim vel tantis pecuniis carent, vel certè censent indecorum hac via ad officia irrepere. Secundò, Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad studium pecuniarum, quibus vident dignitates parari, quàm ad studium probitatis & bonarum disciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia sunt consecuti, non administrent ea prout Reipub. bonum postulat, sed pro suo compendio, vt & pretium recuperent, quod soluerunt, & præterea ditescant. vnde fit vt multa iniustè extorqueant, iustitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, causas pauperum negligant. Quare meritò hæc venditio censenda est pestis Rerumpublic. vnde rectè etiam in Iure prohibetur, collatione 2. titulo vt Iudices sine quoquo suffragio fiant, cap. 1. vbi præcipitur, vt personæ, quibus conferuntur officia publica, pro iis nihil soluant; & apud Sinenses omnia officia conferuntur gratis, & non nisi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Petes, Quibus circumstantijs licitè fieri possit hæc venditio?

29 *Cõditiones requisitæ vt possint vendi.*

RESP. & Dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò, Vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt vẽdantur quantum fieri potest digniori. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, vt id censeatur necessarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi est in solo Principe supremo, vel in Repub. libera. ratio est, quia hæc sunt bona Reipub. ac proinde eorum dispensatio est supremi Principis, aut ipsius Reipub. si sit sui Iuris. Inferiores itaque, etsi Magnates sint, non possunt, nisi vel Principis concessu vel legitima præscriptione seu vsucapione.

30 *2. conditio. Si vendit inepto.*

De secunda conditione ratio est; quia omnia officia dignioribus conferenda sunt. quare si Princeps vendiderit alicui inepto, debet rescindere contractum, & officium venditum resumere, & consequenter pretium pro eo acceptum restituere. Damnum secutum primo loco sarcire tenetur emptor, secundo loco Princeps. Si tamen particularis persona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur restituere pretium, etiamsi emptor ob indignitatem suam priuetur; quia venditor non rescindit contractum, nec priuat emptorem re vendita; sed emptor, qui suæ conditionis conscius ausus fuit emere, sibi imputet si officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit.

3. conditio.

De tertia, Nisi pretium sit moderatum, datur occasio emptori vt multa iniquè extorqueat; vt quotidiana docet experientia.

31 *Sarcire damnum secutum.*

Petes, Vtrum is, qui immodico pretio dedit occasionem emptori præter Ius & fas exigendi à subditis, teneatur ad restitutionem damni Reipub. si ille non restituerit?

RESPONDEO non teneri, nisi talis sit vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gubernator, Præses, &c. ratio est, quia illa venditione solùm est causa remota illius damni. non enim si tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt soluas, furtum committas, ego censeor causa furti. si tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum sarcire, non præcisè quia occasionem dedit, sed quia cùm teneretur impedire ex officio, non impediuit.

32 *4. conditio.*

Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non posse licitè fieri nisi ob Reipubl. neces-

necessitatem, vel vtilitatem; probatur; quia hæc officia non sunt bona Principis propria, vt tributa; sed Reipub. communia, quorum administrationem & collationem commisit Principi, communis vtilitatis causâ: atqui Reipub. mens non est vt hæc officia vendantur nisi id videatur expediens bono communi: vt si summa esset conflanda, quæ aliter commodè haberi nequiret. Nec potest alia esse iusta ratio ea vendendi; quia venditio est contra naturalem institutionem talium officiorum. Si tamen Princeps extra hunc casum venderet, non esset venditio irrita; peccaret tamen, præsertim si hoc officium haberet vllam iustitiæ administrationem. Ita Sotus & Caietanus suprà; & alij Doctores passim.

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

Constat dubitationibus ii.

1 NOTANDVM est, nomine *Tributi* generatim significari id, quod Principi vel Reipublicæ à priuatis solui solet, ad onera communia sustentanda: quod varijs nominibus appellari consueuit. vt videre est apud Syluestrum v. Gabella primò. Duo tamen sunt præcipua nomina latina huic rei accommodata, *tributum*, & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita, cui tributum,* (græcè φόρος) *tributum, cui vectigal,* (græcè τέλος) *vectigal*. vbi *tributum* (φόρος) accipitur strictè vt distinguatur contra *vectigal*, (τέλος): & hoc modo *Tributum*, nihil est aliud quàm pensio, quæ subditis soluenda imponitur iuxta cuiusque facultates, præsertim prædiales, ad Principis dignitatem vel cōmunia impendia sustinenda. Sed passim à DD. accipitur generaliùs.

Tributum.

2 *Vectigal* autem propriè significat, Primò, Pensionem, quæ soluitur pro rebus, quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel Prouinciam; vt ea, quæ soluuntur in portubus & regnorum confinijs. & olim quidem octaua pars debita erat, vt docet Couarruuias ad regu. Peccatum, par. 2. §. 5. nu. 1. & patet L. Ex præstatione, C. de vectigalibus. Sed hoc tempore istud vectigal varium est pro diuersitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur.

Vectigal varium.

Secundò, Id, quod soluitur pro transuectione mercium per pontes & flumina, quod solet vocari portorium; quamuis hoc nomen etiam generaliter vsurpetur pro quouis vectigali.

Portorium.

Tertiò, Quod soluitur à transeuntibus per aliquam viam seu locum, pro custodia viarum; quod pedagium seu guidagium dici solet.

Pedagium.

3 Quartò, Quod soluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hispani vocant alcauala, teste Medina qu. 13. vt si vendas domum 1000. aureis, quibusdam locis soluendi Principi 100. aurei, id est, decima pars pretij. ita fit in Hispania, teste Gouarruuia & Medina suprà; sed dimidium soluit emptor & dimidium venditor. si autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re soluitur decima pars, quasi duplex sit venditio.

Ex venditione vel permutatione.

4 Aliquando vectigal accipitur amplè, vt etiam tributum complectatur; & sic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couarruuias.

Præter hæc debita, sunt quædam onera subditorum, quæ à Iurisperitis *Munera* vocantur. eà autem sunt triplicia, realia, personalia, mixta. *Munera realia* sunt obsequia, quæ Principi præstantur rebus subditorum, vt iumentis, plaustris, canibus. *Personalia*, quæ per ipsas personas exhibentur: vt seruire certis temporibus Principi in aula vel foris; illum ad hæc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* sunt quæ vtroque exhibentur; vt cùm quis suis sumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His positis, sit

Munera triplicia.

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal seu tributum generatim acceptum censeatur iustum.

5 CAIETANVS in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones; nempe vt sit iustum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu.

Quinque conditiones iusti vectigalis iuxtà Caiet.

Ex agente iustum est, quando imponitur ab eo, qui habet legitimam authoritatem; & cōsequenter illis, qui non sunt exempti.

Ex fine, quando est iusta causa imponendi. hæc duplex est; Prima, Sustentatio dignitatis Principis: cùm enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace conseruando, & defendendo; Iustitia postulat vt vicissim Respublica eum pro dignitate sustētet: dignus enim est operarius mercede sua. Hac ratione tributum est iustum Principis stipendium. Secunda, Necessitas vel certè magna vtilitas boni publici, cui alia ratione subueniri nequit; vt si miles necessarius pro defensione patriæ, pro securitate viarum; si instauranda opera publica, &c.

6 *Ex forma*, quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiusque, & contractuum, quos quisque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim est si pauperiores amplius ad Principis statum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores; aut si alij præ alijs immodicè grauentur.

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis causâ deferuntur, & non illis, quæ ad vsus necessarios & inopiæ solatium emūtur & venduntur; vt sunt panis, potus communis ciuium, caro, & similia.

Ex vsu, quando insumuntur in causam publicam, ob quam sunt imposita, & non prorogantur vltra necessitatem.

7 Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caietanum, vt vectigal iustum censeatur: vnde etiam quinque modis fieri potest vt sit iniquum. Primò, *Ex authore*: vt si non habeat authoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, *Ex fine*: vt si non imponatur ob publicam necessitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, *Ex forma*: Vt si subditi onerentur absque proportione debita; vel si grauamen sit immodicum: vt si alicui speciei (v. g. cereuisiæ vel farinæ) tantum imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non possint ex lucro se sustentare: respectu enim horum est immodicum. Quartò, *Ex materia*: vt si imponatur rebus ad vitam omnino necessarijs. Quintò, *Ex vsu*: vt si non impendatur ad publicam vtilitatem.

Quinque modis potest esse iniquum.

8 Aduerte, illud de materia, non esse omnino necessarium, vt infrà dicemus. vnde Medina C. de restitutione qu. 13. solùm requirit tres conditiones ad iustitiam vectigalis. Prima est, Vt sit *auctoritas* in imponente. Secunda, Vt sit *iusta causa* ob quam imponitur. Tertia, Vt *conueniens forma* seu proportione imponatur. proportio enim est veluti forma vectigalium, cùm debeant imponi secundum rationem iustitiæ distributiuæ. His conditionibus concurrentibus vectigal iustum erit & iustè exigetur. quòd si postea non impendatur vt oportet, tunc cessat causa exigendi: non enim est iusta causa exigendi, nisi curetur vt in eam impendatur.

Medina requirit tres tantummodò.

DVBITATIO 2.

In quibus existit hæc potestas legitima vectigalis imponendi.

9 RESPONDEO, Existere tantùm in iis Principibus & Rebuspublicis, quæ in sua administratione Superiorem nō agnoscunt. Primùm igitur hæc potestas est in *Summo Pontifice*, qui in locis, quæ ipsi in temporalibus subsunt, potest tributa imponere, & ea alijs concedere. in aliis autem locis directè non potest; quia tributa debita sunt Principibus secularibus pro regimine ciuili seu temporali: pro spiritali autem nō dantur tributa, vel vectigalia, seu gabellæ; sed decimæ.

1. In Summo Pontifice.

10 Si tamen id esset necessarium ad bonum Ecclesiæ, (vt si Turcæ infinito numero se infunderent in orbem christianum, vel hæretici supra modum inualescerent, & Principes christiani essent negligentes, nec alia suppeteret ratio succurrendi) posset Papa extra ditionem suam temporalem, aliquod vectigal imponere, & subsidia necessaria imperare; quia habet plenam potestatem in temporalibus, prout necesse est ad defensionem Ecclesiæ & bonorum spiritualium. & omnes christiani non minùs tenentur obtemperare & succurrere Pontifici ad defensionem Reipublicæ spiritalis, quàm Principi seculari ad defensionem Reipub. ciuilis, cùm ipsi ad vtramque Rempub. pertineant. Posset etiam in tali casu Principem christianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium sufficere, qui tributa necessaria ad huiusmodi sumptus imponat, & Ecclesiam defendat. Denique posset ciuitati seu Reipub. dare ius absolutum & independens se administrandi, & non agnoscendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem suo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium est eadem ratio: quia supremam potestatem habet in temporalibus in ordine ad spiritalia, vt cōmuniter Theologi tradunt, de quo plura 2. 2. q. 1. art. 10. dicenda sunt.

Potest vbique indirectè.

11 Secundò, Hæc potestas est in *Concilio generali*, vt patet ex cap. Super quibusdam, §. Præterea, de verborum significat. vbi Innocent. III. sic ait, *Duximus declarandum illa esse pedagia, guidagia, salinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranensis largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc potestatem concedendi vectigalia, esse in quouis Concilio generali; quia omne Concilium generale parem auctoritatem habet. Secundò, Eam potestatem esse etiam in Pōtifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota potestas, quæ est in Concilio, est in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iurisdictionem quàm Pontifex solus, vt passim Theologi tradunt. Porro quando hæc potestas dicitur esse in Concilio, accipiendum est Concilium cum suo capite; quale fuit Concilium Lateranense: non enim est vlla ratio, cur hæc potestas debeat concedi Concilio acephalo, cùm hoc dici vix possit Concilium, & iure diuino teneatur caput, si desit, eligere.

2. In Concilio generali.

12 Aduerte tamen, hic non dici Concilium posse imponere, sed solùm insinuari posse concedere: quod potest fieri dupliciter. Primò, Concedendo tributa ex locis Ecclesiæ subiectis; quo modo regna & ducatus, Ecclesiæ temporaliter subiecta, Principibus secularibus conceduntur in feudum: & hæc sicut Concilium potest concedere, ita & imponere. Secundò, Tribuendo alicui domino vel communitati Ius supremi dominij, seu Imperij, quo ab alio in sua administratione non dependeat; & consequenter Ius exigendi vectigalia, quod ex illo sequitur. hæc tamen non potest ipsum Concilium immediatè & directè imponere: potest tamen indirectè, sicut dictum est de Pontifice.

Tertiò, Hæc potestas est in *Imperatore*, qui potest tributa imponere omnibus locis Imperio subiectis, si Principes inferiores, vel Respub. legitima vsurpatione hoc Ius contra ipsum non præscripserunt; quatenus enim præscripserunt, eatenus ipse non potest; de quo vide suprà cap. 6. dub. 12.

3. In Imperatore.

Quartò, Est in omnibus *Regibus* & in aliis potestatem quasi regalē habentibus, eò quòd in sua administratione Superiorem non recognoscant. qualis est Dux Florentinus, Mediolanensis, Brabantinus, & similes: Comes Flandriæ, Hannoniæ, Arthesiæ, & similes, & multæ Respub. vt Veneta, Genuensis.

4. In Regibus.

13 Petes, Quare hæc authoritas solùm est in illis, qui in suo regimine Superiorem non agnoscunt?

Cur in solis supremis.

Respondeo, Quia qui Superiorem non agnoscunt, immediatè habent auctoritatem à populo: vnde à populo accipere debent tum quæ necessaria ad sustentationem status & dignitatis; (id enim est

enim est iustum stipendium functionis, quam subeunt boni publici causâ) tum quæ necessaria ad rectam administrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus stipendia soluant, partim vt fines tueantur, hostes repellant, & iniurias vindicent. Itaque sicut operario Iure naturæ debetur merces, & omne id, quod necessarium est ad perficiendum opus prout expressè vel tacitè conuentum fuerit; ita Principi Iure naturæ debentur à populo, tum iusta stipendia ad sustentandam dignitatem, tum necessaria subsidia ad rectam administrationem. qui verò in sua administratione ab alio Superiore dependet, non à populo, sed ab eo, à quo constitutus est, & officium accepit, stipendia & necessarios sumptus accipere debet; nec vllum Ius habet quidquam exigendi à populo, nisi quod ei à suo Superiore concessum fuerit. ab eodem enim debetur stipendium, à quo imponitur administratio. Vnde patet Proreges, Gubernatores & quosuis alios Principum Vicarios non posse tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus absolutis cōstituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, qua statum suum sustentent: cùm enim in sua administratione Superiorem agnoscere debeant, non habent potestatem noua vectigalia imponendi.

14 *5. In ijs, qui præscriptione acquisiuerunt.*

Quintò, Hæc potestas est in omnibus dominis locorum, & Rebusp. quæ legitima præscriptione Ius illud quasi regium, seu liberæ administrationis obtinent: etsi enim Ius exigendi vectigalia, quæ à Rege imposita & concessa fuerint, præscribi seu vsucapi possit contra alium, qui prætenderet ea à Rege sibi concessa, idq; sine Iure illo quasi regio; tamen Ius imponendi & suo nomine exigendi vectigalia non potest vsucapi, nisi simul Ius illud liberæ iurisdictionis vsucapiatur: ex hoc enim illud dependet. Sicut Ius decimarum non potest à laico nomine proprio vsucapi; quia essentialiter dependet ex titulo ecclesiastico. Itaque cùm hoc Ius liberæ & independentis administrationis, quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, possit vsucapi absque titulo, tempore immemorabili, & cum titulo, tempore 40. annorum, vt suprà cap. 6. dub. 12. ostensum est, cum Couarruuia ad reg. Possessor, p. 2. §. 3. num. 3. etiam Ius imponendi vectigalia, quod ex illo sequitur, eodem tempore vsucapi potest. Vnde nōn rectè id negauit Alphonsus Castro l. 1. de lege pœnali cap. 11.

15 *Collecta.*

Notandum Primò, Ciuitates, etiam subiectas, posse suis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collecta*, vt docet Caietanus ver. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum; modò non imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quæ omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, possint conuenire. ratio est, quia hæ collectæ non debent esse coactæ, sed Respublica debet in eas liberè consentire, vel suffragijs maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro consuetudine locorum. Imò posset Episcopus cum consensu Capituli, in Ecclesijs sibi pleno Iure subiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Ecclesiarum & necessaria ministrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cùm sit Princeps sacrorum in sua diœcesi sicut Pontifex in tota Ecclesia, habet in temporalibus eam potestatem, quæ necessaria est ad bonum spirituale in sua Ecclesia conseruandum, & promouendum, nisi à Pontifice limitetur.

16 *Episcopus potest. collectam indicere.*

17 *Imponentes sine potestate; vel sic imposita exigens.*

Notandum Secundò, Eos, qui sine legitima potestate, in suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ sunt imponi vel augeri, exigunt, teneri ad restitutionem; quia rapinam committunt, extorquentes alienum sine legitima potestate; & insuper esse excommunicatos in Bulla Cœnę Domini, vt patet ex verbis Bullæ; in quam vide Nauarrum c. 27. nu. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi etiam hæredem imponentis, qui eas continuat; & publicanum seu conductorem, & famulos, qui iussu dominorum exigunt.

DVBITATIO 3.

An ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.

18 *Ecclesiastici exempti.*

RESPONDEO & Dico Primò, Certum est Ecclesias & ecclesiasticas personas & res illarum à vectigalibus soluendis exemptas esse. Probatur Primò, Ex Iure Canonico, cap. Quanquam, de censibus in 6. vbi Bonifacius VIII. inter cætera ait; *Cùm igitur Ecclesiæ, ecclesiasticæq; personæ ac res ipsarum, non solùm iure humano, quin imò & diuino à sęcularium personarum exactionibus sint immunes, &c.* & infrà, *Excommunicat personas priuatas ipso facto, quæ talia ab ecclesiasticis exigunt, & communitates subijcit interdicto, à quibus pœnis non possint absolui, nisi facta restitutione.* Ibidem contrariam consuetudinem dicit esse corruptelam. Vnde sequitur hoc Ius non posse contra ecclesiasticos vsucapi. Idem sanxit Clemens V. in Concilio Viennensi, Clement. Præsenti, de censibus, vbi præcipitur Episcopis vt eiusmodi censuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij, qui portoria vel vectigalia ab ecclesiasticis exigunt, publicent, & à suis publicari faciant. Idem ante statutum fuerat in Concilio magno Lateranensi, sub Innocentio III. vide cap. Aduersùs, & cap. Non minùs, de immu. Eccles. vbi statuitur vt post admonitionem, nisi destiterint, ipso Iure sint excommunicati.

Exigentes excommunicati.

Secundò, Probari potest ex Iure Ciuili, Nouella Friderici Imperat. quæ incipit, Item nulla, de Episcopis & Clericis, vbi sic dicitur, *Item nulla communitas vel persona publica, vel priuata collectas vel exactiones, angarias, vel parangarias Ecclesijs vel alijs pijs locis aut ecclesiasticis personis imponere præsumat*, &c. & L. Sancimus. 2. C. de Sacrosanctis Ecclesijs, omnibus pijs locis immunitas ista conceditur.

Petes, Vtrùm etiam bona patrimonialia & alia secularia, quæ ad ecclesiasticos vel ad Ecclesias, aut ad Monasteria deueniunt, sint immunia.

19 *Etiam patrimonialia ipsorum sunt exempta, &c.*

Respondeo & Dico Secundò, Hæc esse immunia à nouis tributis imponendis. est communis sententia DD. vide Syluestrum v. Immunitas 1. nu. 6. Probatur ex constitut. Bonifacij suprà, vbi dicitur, *personas ecclesiasticas, & res ipsarum exemptas esse*, vbi de omnibus ipsorum rebus loquitur: quas intellige esse exemptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu sunt ecclesiasticorum. Dico à *nouis*, quia si antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquem censum vel seruitutem Principi de-

bitam, vel onus reparandæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab ecclesiastica persona præstandum est; quia res quæque cum suo onere transit. cap. Constat, & cap. Cùm non sit, & cap. Pastoralis, de decimis; vide Syluestrum v. Immunitas 1. nu. 19. Secundò, Probatur ex Bulla Cœnæ Domini, vbi *excommunicantur omnes, qui absque speciali & expressa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas, talias, præstantias, aut alia onera personis ecclesiasticis, aut eorum bonis, siue Ecclesiarum aut Monasteriorum ipsorum; aut imposita exigunt, aut à sponte dantibus recipiunt, aut his actibus quoquomodo cooperantur.* Vbi distinguit Pontifex *bona Clericorum* à *bonis Ecclesiarum*; ac proinde loquitur non tantùm de bonis ecclesiasticis, quæ dicũtur bona Ecclesiarum; sed de quibusuis bonis ecclesiasticorum. quod est notandum contra Nauarrum cap. 27. nu. 128. qui tamen cap. 17. nu. 202. nobiscum sentit. nam expressè affirmat eos, qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere censuram Bullæ Cœnæ: etsi id, quod vehunt, important, vel asportant, sit de eorum patrimonijs vel ecclesiasticis prouentibus. quod autem dicitur de *sponte dantibus*, intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui ideo sponte dat, quia ecclesiasticis sunt imposita, siue ab eo, qui dat antequam exigatur.

Sponte dãtes.

Obiectio.

20 Dices, Princeps habebat Ius imponendi vectigal huic prædio antequam peruenisset ad Ecclesiam; hoc autem Iure non debet spoliari ex eo quòd fiat Ecclesiæ: ergo tale prædium non est immune. Secundò, Si ista res ad Ecclesiam non perueniret, sæpe venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum esset certum vectigal, v.g. decima pars pretij. dum autem transit ad Ecclesiam vel pium locum, nunquam ampliùs venditur; vnde Princeps nihil ampliùs inde commodi percipit; ac proinde meritò potest legibus suis cauere ne res immobiles ad Ecclesias vel Monasteria transferantur. Hæc argumenta valde mouent eos, qui rem politicè considerant; ideoque Principibus consilium sanciendi tales leges suggesserunt.

An cedat in damnũ Principis.

21 *Resp.* Respondeo tamẽ ad Primum, Principem non habere Ius imponẽdi vectigal prædio, nisi quamdiu illud pertinet ad personam carentem priuilegio immunitatis: vnde hoc ipso, quo transit ad Monasterium, vel ad Ecclesiam fruentem immunitate, amittit hoc Ius. neque hoc mirum videri debet, cùm Principes christiani iam à mille & amplius annis in hoc cõsenserint, (vt patet ex L. Sancimus, quæ est Iustiniani) & tot seculis seruauerint. neque vlla causa est, cur possint hoc priuilegium semel Ecclesiæ ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde esset atque si quis agrum, domum vel reditum Ecclesiæ semel donatum auferret. quod est manifestum sacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiusmodi prædia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes: tunc enim Principes amittunt Ius imponendi vectigalis, quod ante habebant.

22 Ad Secundum Respondeo, Nunquam Principem vllum esse factum pauperiorem ex eo quòd ipse vel subditi eius fuerint liberales in Ecclesiam; vt patet in Constantino & Carolo, vtroque verè magno, & alijs plurimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum administratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipsi seruis eius condonat, compensare potest; vel calamitates & seditiones auertendo, vel prosperos successus bellorum, noua regna, vbertatem terræ, & alia huiusmodi largiendo. Sæpe fit vt ob aliquam seditionem vel bellum, (quod fortasse pietas ista & religio Principis auertisset) vno anno plus ipse amittat, quàm mille annis ex huiusmodi vectigalibus percipi posset. quid tunc prodest illi politicorum istorum consilium?

23 Aduerte tamen, in quibusdam casibus Clericos non esse exemptos. Primò, Si negotiationem exerceant: tunc enim licitè ex eo, quod emunt, vendunt, aut deferunt negotiationis causâ, possunt vectigalia exigi. patet ex cap. Quanquam, suprà: quod Ecclesia concessit in odium negotiationis, quæ maximè ecclesiasticos dedecet: vnde etiam seuerè ipsis interdicitur. vide suprà cap. 21. dub. 1. & si ter moniti à Superiore nolint desistere à negotiatione, perdunt priuilegium clericale, quoad bona; vt patet ex cap. Ex literis, de vita & honestate Clericorum: ex quo cap. colligit glossa, Clericos ante trinam monitionem non teneri in conscientia soluere vectigal; quia gaudent priuilegio clericali vsque ad tertiam monitionem.

Quibus euentis Clerici nõ sint exempti.

Secundò, Si possessio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret ad Ius Ecclesiæ, vel ecclesiastici, vt suprà dictum est.

24 Tertiò, Quando contributio facienda est æquè primariò in vtilitatem Clericorum ac laicorum, v.g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros Clericorum & laicorum inundet. Non potest tamen potestas laica hoc casu Clericos recusantes compellere per se; sed per Superiorem ecclesiasticum. Quòd si id commodè fieri non posset, putant quidam non esse omnino improbandam realem executionem; quia in tali casu præsumi potest ratihabitio, seu tacita licentia Summi Pontificis. sed tutius censeo vt hæc expressè ad tales casus per Principes petatur.

25 Ad reparationem autem pontium, viarum publicarum, murorum vrbis & similium, quæ primò & principaliter spectant ad communitatem, non tenentur Clerici contribuere, vt communiter Canonistæ docent; quia non tangit illos principaliter, sed solùm secundariò vt sunt membra communitatis. alioquin nimis angustum & propè nullum esset in oneribus publicis priuilegium Clericorum.

Neque obstat L. Ad instructiones, C. de sacrosanctis Ecclesijs, *Ad instructiones itinerum, pontiumq́; etiam diuinas domos & venerabiles Ecclesias, libenter adscribimus*, &c. quia cùm sit cõtra immunitatem ecclesiasticam, vim non habet, nisi speciatim ab Ecclesia approbetur; vt communiter DD. Canonum & Theolog. docent. vide Syluestrum v. Immunitas 1. nu. 20. Multi tamen Doctores, præsertim Iuris ciuilis, ob legem citatam contrarium tenent. Item Innocentius, Hostiensis, Glossa, Cardinal. Anchara. in cap. Nõ minùs, de Eccles. immunitate. Sed prior sententia est verior, propter Iura supradicta.

Contraria sententia multis placet.

26 Quartò, Quando laicorum facultates non sufficiunt ad succurendum publicæ necessitati, potest etiam aliqua contributio imponi ecclesiasticis. Ad hoc tamen olim requirebatur consensus

Si laicorũ facultates non sufficiant.

Episcopi

Episcopi & cleri, vt patet ex cap. Non minùs, de immu. Ecclesiarum, ex Concilio Lateran. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini: quem consensum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduersùs, de immunitate Ecclesiarum: nisi fortè periculum esset in mora; tunc enim non deberet Papæ consensus expectari; sed sufficeret consensus Episcopi cum clero; vt notat Syluest. suprà. Consensus tamen Episcopi non potest obligare exemptos. Vnde necesse est vt hi quoque consentiant. posito autem consensu Prælatorum, quorum est consentire, tributum non exigitur auctoritate laica, sed ecclesiastica; & ita omnes inferiores illorum tenentur.

27 *Exempti debent consentire.*

DVBITATIO 4.

Quo Iure ecclesiastici sint exempti à vectigalibus.

28 *Iure diuino non sunt propriè exempti.*

RESPONDEO & Dico Primò, Non ita sunt exempti Iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus secularibus, sic vt Principes peccent contra Iustitiam, si de causis eorum temporalibus cognoscant, aut tributa ab illis exigant. est communis sententia Theologorum, præsertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio cap. 31. & 37. Francisci Victoriæ relect. de potestate Ecclesiæ sub finem, Ioannis Medinæ, C. de Restitut. q. 15. Soti in 4. d. 25. quæst. 2. ar. 2. Couar. qq. practic. cap. 31. nu. 2. Nauarri cap. 27. nu. 119. & aliorum.

Probatur Primò, Quia neque ex sacris literis, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque Patrum testimonio talis exemptio probari potest.

Secundò, Initio nascentis Ecclesiæ erant subiecti Principibus secularibus, vt colligitur ex Apostolo ad Roma 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* vbi etiam comprehenduntur Clerici; nam vt glossa ait, cùm dicitur, *omnis anima*, nullus excipitur. & Chrysostomus in illum locum, *Ostendens* inquit, *ista omnibus imperari & sacerdotibus & monachis, non solùm secularibus: quod declarat cùm dicit, omnis anima: etiamsi Apostolus sis, si Euangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fueris.* Theodoretus, *Siue est sacerdos quispiam, siue antistes, siue monachus, ijs cedat, quibus sunt mandati Magistratus.* Theophylactus, *Instituens omnem animam, siue sacerdos sit, vel monachus, vel Apostolus, subijci principatibus.* D. Thomas in illum locum, dicit exemptionem ecclesiasticorum à tributis, habere æquitatem, non tamen esse ex necessitate, quasi sit de Iure diuino. Neque dici potest id solùm scandali vitandi causâ præceptum esse: nam Apostolus causam refert in ordinationem diuinam; *quia*, inquit, *qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. additque *eos esse Dei ministros; & idcirco eis deberi tributa.* vnde colligitur etiam Clericos tributa debituros, nisi essent exempti.

29 Tertiò, Quia olim Ecclesia ex agris suis tributa soluit, etiam Imperatoribus christianis, vt constat ex testimonio Ambrosij, quod habetur cap. Si tributum, 11. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Ecclesiæ soluant tributum.* & ex Vrbano Papa, cap. Tributum, 23. qu. 8. *Quod in ore piscis inuenitur pro Petro & Domino dari iubetur; quia de exterioribus Ecclesiæ, quod constitutum antiquitus est, pro pace & quiete, qua nos defensare debent, Imperatoribus persoluendum est.* hoc autem Ecclesia non fecisset, si putasset se Iure diuino exemptam: sicut nunquam passa est se subijci Imperatoribus in Ecclesiarum administratione; quòd sciret se Iure diuino exemptam, vt patet ex testimonio Ambrosij & Vrbani: vide cap. Conuenior, & cap. Tributum, 23. qu. 8. vbi agnoscunt subiectionem in temporalibus, non autem in spiritualibus.

30 *Quadam ratione sūt Iure diuino exempti.*

Dico Secundò, Rectè tamen quadam ratione dici possunt Iure diuino exempti, quadam Iure Canonico & Ciuili. Prior pars probatur Primò, Quia Ius diuinum naturale etsi non efficiat illam exemptionem; (non enim Deus immediatè hanc exemptionem cōcedit) tamen dictat eam à Principibus esse concedendam & à Pontifice fieri posse; idque ob tres causas. Primò, Ob dignitatem status; per quem ecclesiastici peculiari modo sunt diuinis rebus mancipati & consecrati: atqui contra reuerentiam Deo debitam est, si id, quod semel Deo consecratum est, tractetur tanquam prophanum. Hinc Dauid ne defensionis quidem causâ vnquā fuit ausus lædere Saūlē, quia vnctus erat Domini; quæ tamen vnctio solùm erat vmbra vnctionis & sanctificationis ecclesiasticorū. Secundò, Ecclesiastici sunt Pastores & patres secularium, & Iudices eorundem loco Dei in causis summis, quæ salutem æternam contingunt, constituti: atqui contra decorum & reuerentiam debitam est, vt ouis iudicet suum pastorem & filius patrem; & qui ante fuit reus, suum Iudicem, qui illum auctoritatè diuina iudicauit & absoluit; maximè si alia commoda ratio iniri potest. Tertiò, Etsi Principes, Clericos ab iniuria defendant, & curent vt tranquillitate temporali fruantur; tamen Clerici vicissim Principibus longè maius & diuinius beneficium conferunt: ipsorum enim ministerio fiunt christiani, accipiunt doctrinam salutis, remissionem peccatorum, animæ sanitatem, panem cœlestem & vitam æternam; ipsorum orationibus & sacrificijs fulcitur regnum, auertūtur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & fœlix status rerum. Vnde Constantinus & Constans concedentes Clericis perpetuam securitatem, nempe ab oneribus personalibus, addunt, *Scientes, magis religionibus, quàm officijs ex labore corporis vel sudore nostram Rempub. contineri.* vt refertur cap. In qualibet, 23. q. 8. Itaque suis muneribus ecclesiasticis abundè compensant Principi & Reipublicæ; vt omnis æquitas postulet eos ad alia tributa adstringi non debere.

Tres causæ. 1. Quia rebus diuinis mancipati.

2. Quia patres & Iudices secularium.

3. Quia maiora beneficia rependunt.

31 Ex his patet, Principes lege religionis, obseruantiæ & gratitudinis obligari, vt ecclesiasticos exemptos habeant seu eximant: nō autem ipsam exemptionem immediatè à Deo factam.

Exemplis scriptura probatur.

Secundò, Probatur exemplis scripturæ sacræ; nam Ioseph Genes. 47. totam terram Egypti subiecit Regi, fecitque tributariam, vt penderet quintam partem fructuum, præter terram sacerdotum; quibus etiā ex publico cibaria dabantur. vnde colligit Vrbanus Papa cap. Tributum, 23. qu. 8. *agros Ecclesiæ non esse Imperatorum exactionibus subijciendos.* & 1. Esdræ 7. Artaxerxes vult sacerdotes, leuitas & alios templi ministros à vectigalibus esse immunes. Quòd si naturale lumen rationis dictabat illos sacerdotes eximendos esse; quantò

quantò magis dictat vt sacerdotes & ministri noui testamenti eximantur; quorum & dignitas & functio est incomparabiliter sublimior, & Reipub. fructuosior?

32 In hunc sensum accipiendi videntur Canones, dum dicunt, Clericos & eorum res, *non solùm Iure humano, sed etiam diuino exemptos* esse: quod expressè habetur cap. Quanquam, de censibus in 6. & insinuatur cap. Non minùs, de immunit. Eccles. cap. Si Imperator, d. 99. & Concil. Trident. sess. 25. de refor. cap. 20. vbi dicit *Personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione & canonicis sanctionibus constitutam esse.* quamuis dici possit, in hoc vltimo testimonio, illud, *Dei ordinatione*, referendum esse ad immunitatem in spiritalibus. hoc modo videntur Canonistæ posse cum Theologis conciliari.

Explicatio Canonum.

33 Altera pars, *Quòd Iure Canonico & Ciuili exempti sint reipsa*, probatur, quia quod Ius diuinum naturale dictabat esse faciendum, id Iure Canonico & Ciuili præstitum est, vt patet ex Canonibus citatis. Item ex cap. In qualibet, cap. Secundum Cano. & cap. Sancitum, 23. q. 8. & 11. qu. 1. per multa capita, Item cap. At si clerici, cap. Clerici, cap. Qualiter, de Iudicijs.

34 Vbi Aduerte; toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuisse illis subiectos sicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cùm eorum dignitatem non agnoscerent, neque etiam Pontifex Summus, eò quòd vel non posset, vel non expediret. Postquam autem cœperūt esse christiani, sensim eos cœperunt eximere. Primùm quidem Cōstantinus lege lata exemit eos ab oneribus personalibus; vt patet cap. Conuenior, 23. qu. 8. & à solutione publici census, vt testatur Sozomenus lib. 1. cap. 8. histor. in cæteris tamen manserunt subiecti. Deinde à Iustiniano fuerunt exempti in causis ciuilibus pro prima instantia solùm: in criminalibus tamen reliquit eos sub Iudice seculari, vt patet ex Nouella 83. & 123. multa tamen vsurparunt sibi isti Imperatores in causis ecclesiasticis, quæ Iure diuino sunt omnino exemptæ. Idem concessit immunitatem à quibusdam tributis, L. Sancimus. 2. C. de sacrosanctis Ecclesijs. Denique à posterioribus Principibus omnino exempti fuere; eaque exemptione multis seculis consensu totius orbis sunt potiti.

Quo modo Clerici sensim exempti.

35 Vnde sequitur, eam à successoribus reuocari non posse. Primò, Quia fuit absoluta & perpetua ex mente concedentium: omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum est irreuocabilis. Secundò, Fuit facta ad remuneranda beneficia spiritualia, quæ regna percipiunt ab Ecclesia. Tertiò, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit: sicut donatio agrorum aut villarum, quæ offeruntur Ecclesiæ, eiusque ministris. vnde sicut sacrilegium esset repetere agros Ecclesiæ donatos; ita sacrilegium erit infringere Clericorum immunitatem. Quartò, Orbis christianus, à quo Principes habent authoritatem, consensit in hanc exemptionem. vnde non est in Principis potestate eam reuocare: sicut quod semel consensu regni est alienatum, non potest repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui sunt supra ipsos Principes, eam confirmarunt.

Non potest hæc exemptio reuocari.

36 His adde, etiamsi Principes noluissent in hanc exemptionem consentire, Summi tamen Pontifices & Concilia œcumenica habebant authoritatem eam inducendi; vt communiter docent DD. & probat Couarruuias in pract. c. 31. n. 3. & 4. ratio est, quia habent potestatem à Christo, statuendi id, quod ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem videtur necessarium, aut valde expediens: atqui exemptio Clericorum à Iurisdictione secularium, est necessaria ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex causis suprà allatis; tum quia valde vilesceret status ecclesiasticus, & res diuinæ, quas tractant, si instar laicorum ad Iudices seculares traherentur: tum quia valde distraherentur à rebus diuinis; nam facilè à laicis possent vexari: tum quia periret libertas illa sacerdotalis, qua in laicis instruendis & corripiendis vti debent: tum denique, quia laici facilè etiam causas ecclesiasticas ad se pertraherent. Accedit quòd Principes sint subditi Pontifici sicut oues pastori: atqui Superior potest aliquem eximere à Iurisdictione sui subditi, præsertim quando recta gubernatio & honor Dei id postulat. Quòd si Pontifex potuit Clericos eximere à Iurisdictione seculariū Principum; consequens est vt etiam potuerit eximere à tributis; quia tributa ob Iurisdictionem penduntur; vt constat ex Apostolo ad Roma. 13. *Ideo necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed propter conscientiam: ideo enim & tributa præstatis.*

Pontifex potest hanc exemptionem facere.

DVBITATIO 5.

Quinam Clerici sint exempti.

37 Respondeo Primò, Omnes Clericos sacrorum ordinum, & beneficiarios & Religiosos & Religiosas exemptos esse; idque præcipuo quodam Iure. est communis sententia DD. teste Couar. in pract. c. 31. nu. 5. nam hi omnes vel firmiter ecclesiastico statui sunt addicti, vel actu Ecclesiæ deseruiunt.

Sacris initiati, beneficiarij, Religiosi.

38 Secundò, Clerici minorum ordinum, & primæ tonsuræ, si non sint coniugati, secundum Canones sunt etiam à tributis liberi; etsi neque beneficiarij sint, neque in aliqua Ecclesia deseruiāt. colligitur ex cap. finali. de vita & honest. Clericorum. cap. Quanquam, suprà. & ex L. Presbyteros, C. de Episcopis & Clericis.

Clerici minores.

Nec obstat Concilium Trident. ses. 23. cap. 6. de reformat. quia loquitur solùm de priuilegio fori, quo non possint ad tribunal seculare pertrahi: quod priuilegium Concilium non concedit, nisi illis Clericis primæ tonsuræ vel minorum ordinum, qui aut beneficium ecclesiasticum habent, aut clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi deseruiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua schola, vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines, versantur.

Qui priuilegio fori fruantur.

Tertiò, Longa tamen consuetudine contraria, Clerici primæ tonsuræ & minorū ordinum, qui nec beneficium habent, nec vlli Ecclesiæ deseruiunt, videntur hanc exemptionem amisisse, etiamsi coniugati non sint; quia iam à multò tempore vectigal soluunt sicut laici. Ita Couarruuias nu. 9. vbi in fine ait se vidisse literas regias in hoc decretas, vt Clerici primæ tonsuræ etiam non coniugati, cogantur soluere decimam partem

Consuetudo eos subijcit.

partem rei venditæ: quod tamen videtur esse contra Ius Pontificium, in cap. Quanquam, de censibus in 6.

39 *Præscriptio an contra valeat.* Dices, Non potest vnquam valere præscriptio aut consuetudo contra immunitatem & libertatem ecclesiasticam, vt expresse habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quæ incipit, Cassa & irrita, & colligitur ex cap. Causam, de præscriptionibus, & cap. Clerici, de Iudicijs: ergo consuetudine non potuit hoc introduci.

Respondeo, Non posse quidem eam valere inuito Pontifice, seu nō accedente libero eius consensu; sed præsumi posse hunc consensum propter commoda Principum interuenisse. nam hæc consuetudo non erat omnino à ratione aliena; præsertim ob multitudinem talium Clericorum; quorum plerique ideo duntaxat Clerici fiebant, vt à tributis eximerentur, absque vllo animo ad ecclesiasticum statum conscendendi.

Quod ad priuilegium fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, si in Seminario vel studijs versentur, nō est credibile Ecclesiam consentire aut consensisse vt possint eo per contrariam consuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas status ecclesiastici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

40 *Clerici coniugati.* Quartò, Clerici coniugati non sunt exempti à vectigalibus, neque Iure Canonico neque consuetudine; vt rectè Couarruuias; quia duo tantùm priuilegia hisce conceduntur, nempe fori & canonis. vt patet cap. vnico, de Clericis coniugatis in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur. Primò, Vt duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Vt deferant tonsuram & vestes clericales: quibus addit Concilium Tridentinum, *vt priuilegio fori non gaudeant, nisi ab Episcopo alicuius Ecclesiæ ministerio sint deputati.*

DVBITATIO 6.

Quæ sit legitima causa imponendi vectigalis.

41 *Causa vectigalis dua.* RESPONDEO, Causa iusta duplex est; Prior *necessitas publica*, cui aliter commodè succurri nequit; vt si necessarium sit ad stipendia militaria, ad reparationes vrbium, vel aliter ad bonum *1. Necessitas publica.* publicum valde expediens. huc etiam pertinet status principalis sustentatio: nam & hæc ad bonum publicum pertinet; ratio est, quia sicut Principis est populum regere, Ius dicere, hostes arcere; denique tranquillitatem & prosperitatem temporalem totis viribus procurare; ita vicissim populus tenetur sumptus necessarios ad hæc præbere. vnde etiam potest à Principe, si opus sit, ad hoc cogi. Sed quatuor hîc sunt requisitæ cōditiones. Prima, Vt cōstet causam esse iustam; vel

42 *Quatuor conditiones.* si de ea sint diuersæ opiniones, vt habeat probabiles rationes, ob quas possit prudenter statuere se hîc & nunc posse ob talem causam tributum imponere. si tales rationes non habeat, vel certè non consideret sitne iustum, quod agit, an non; sed cœco more progrediatur; non potest exigere; quia nescit an Ius exigendi habeat. vnde exigendo, iniuriam populo irrogat, & ad restitutionem tenetur; nisi postea constet causam iustam fuisse; quia mala fide acquisitum est restituendum.

Secunda, Vt causa sit vectigali proportionata; seu, vt vectigal non sit maius, quam causa postulet: qua parte enim excedit, est iniquum.

Tertia, Ne insumatur in alienos vsus; vt in prodigas largitiones & alias expensas inutiles publicas, vel priuatas, ad quas populus non tenetur contribuere: teste Caietano v. Vectigalia, & Petro Nauarra l.3. cap.1. nu.255.

43 Quarta, Ne diutius quàm causa postulat, contineatur: nisi fortè noua causa superuenerit, ob quam de nouo imponi potuisset; tunc enim licebit continuare; quia causa continuatur in simili, dum in locum prioris causæ, alia æquè iusta succedit.

Si causa sit permanens. Vbi tamen Aduerte ex Alphonso Castro l.1. de lege pœna. cap.11. si causa immediata tributi non sit negotium aliquod transitorium, sed obligatio quædam permanens, (v.g. ad vindicādum perpetuò mare à piratis, itinera à latronibus) non statim cessare tributum, si aliquo anno piratæ vel latrones non grassentur: quia pro ipsa obligatione exigitur, quæ continua est, semperque manet; tenetur enim Princeps semper esse paratus, & habere naues & milites expeditos. secus est quando immediatè pro aliqua necessitate transitoria indicitur, illa enim cessante tributum cessat.

44 Quòd si hæ conditiones seruatæ non fuerint, tenetur Princeps ad restitutionem, & ipso non restituente, tenetur exactor: est enim fraus & rapina; vt docet Caietanus v. Vectigalia iniqua; & consentiunt cæteri DD.

45 *Exactor, seu redemptor in dubio.* Circa tamen exactorem Notandum est ex Caietano, §. Occurrunt; si dubium sit an vectigal sit iustum, an iniustum, alijs affirmantibus, alijs negantibus; exactor, qui est subditus Principis, & obedientiâ compulsus exigit, non peccat, nec tenetur restituere; quia obedientia in dubio excusat. sicuti subditus, qui compellitur ire ad bellum, quod non constat ei esse iniustum, excusatur; etiamsi postea iniustum fuisse deprehendatur. ratio est, quia in dubio melior est conditio Superioris, qui ius imperandi possidet: meritò enim inferior in dubio iudicium suum Superiori debet submittere & obsequiū debitum non subtrahere. Secus tamen esset, si sciret Superiorem suum dubitare, & dubitanter imperare; quia sciret tunc illum non habere ius imperandi. Si verò

46 non est subditus, aut si non compellitur, non potest se sponte ad talia dubia vectigalia exigenda offerre; nisi tantā sciat esse Principis probitatem & prudentiam, vt meritò in eius iudicio possit acquiescere. alioqui mortiferè peccat exponēs se periculo cooperandi iniustitiæ; & tenetur ad restitutionem; nisi postea deprehensum fuerit iusta fuisse. ratio est, quia mala fide exegit & latâ culpa damnum intulit. sicut is, qui à suo debitore exigit aliquid, de quo ambigit an debeatur.

47 *An sit excommunicatus.* Vtrum autem talis exactor sit excommunicatus, quando dubitatio de iustitia vectigalis oritur ex dubitatione de potestate imponentis, quæri potest. Sed dicendum est non esse excommunicatum, nisi ex parte rei, is, qui imposuit, deprehendatur potestate caruisse. si enim ille verè caruit potestate, exactor cum tali dubio exigens, ab initio excommunicatus censeri debet: quia mala fide exegit quæ imponi non poterant, & ita accommodantur ei verba Bullæ Cœnæ. & cap. Quanquam,

Quanquam, de censibus. in 6. vide Nauarrum cap.27.nu.61.& 70.

48 *Si culpâ Principis exhaustum ærarium.* Petes, Quid si Rex sua culpa ærarium exhauserit; v.g. Indis, conuiuijs, profusis largitionibus, bellis inconsultis, poteritne vrgente necessitate, noua tributa imponere?

Respondeo posse, si alia ratione non possit publicum malum auertere; quia subditi in publica necessitate tenentur opem ferre. sed hoc casu deberet Princeps omnes sumptus parum necessarios accidere; & postea cùm res meliori loco fuerint, illud extraordinarium damnum, culpa sua conflatum, populo sarcire, vt rectè docet Medina quæst.13.

49 *2. Compensatio sumptuum.* Altera causa iusta imponendi vectigalis est compensatio sumptuum & damnorum acceptorum, & iusta vindicta. Tale tributum solet imponi tum subditis, qui iniquè rebellarunt contra suum Principem, eique causa multorum sumptuum & damnorum fuerunt; idque partim titulo iustæ punitionis, partim Iure sarciendorum damnorum: tum etiam hostibus externis iam deuictis, qui vel damnum intulerunt, vel iniquum bellum mouerunt; vt docet Victoria, relectio.4. de Iure belli nu.57.& probat ex cap.20. Deutero. ratio ferè est eadem, quæ in subditis rebellibus. fit enim partim iure vindictæ, quòd iniuriam irrogarint; partim iure compensationis damnorum & sumptuum, quorum causa extiterunt.

DVBITATIO 7.

Vtrum vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum necessarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, sint iusta.

50 *Sententia Caietani.* CAIETANVS v. Vectigal, circa principium, §. Ex forma, & circa finem, §. Quintum est, condemnat huiusmodi vectigalia, & solùm admittit ea, quæ imponuntur rebus causâ negotiationis aduectis. eiusdem ferè sententiæ est Driedo quoad pauperiores, lib.2. de libert. christiana cap.5. Probatur Primò, Quia in illis non seruatur iusta forma tributorum, quæ postulat vt pauperiores non magis onerentur quàm diuites; sed quisque proportione suarum facultatum & lucrorum. In hoc autem genere magis grauantur pauperes, quibus paruæ facultates & nihil lucri ex negotiatione: quod sanè videtur iniquum. Minor probatur, quia quò quis est pauperior, pluribusque liberis oppressus, eò plura de rebus suis debet vendere, & de rebus alienis emere ad necessarium vsum: diuites autem non coguntur sua vendere, & possunt ipsi alere pecora, & reliqua necessaria è suis villis parare; possunt etiam obseruare tempus, quo res sunt viliores, & tunc magno commodo coëmere: ergo hoc vectigali multò magis grauantur pauperes, quàm diuites. Cõfirmatur ex Driedone suprà, vbi dicit, *Iniusta esse vectigalia, si sic imponantur vt plus grauentur qui iusta ratione minùs sunt grauandi; vtpote si magis indigentes grauentur plus aut æqualiter cum ditioribus, minùsque egentibus. Iniquum est pauperem pro rebus, quas vsu suo consumendas defert, tantundem ad supportandum Reipub. onera soluere, quantum diues soluat pro similibus rebus æqualis ponderis, ad vsum suum delatis,* &c. & infrà dicit *non esse ingerendum scrupulum, huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Reipub. contribuere, sed solùm secundum proportionem suarum facultatum.*

Secundò, Probatur ex Iure ciuili, nam L. Vniuersi, C. de vectigalib. sub pœna capitis prohibetur, ne ex rebus, quæ ad vsum proprium inuehuntur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quanquam, de censibus in 6. vbi dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam iure Canonico, quàm Ciuili, regulariter meritò esse damnatas.* quod intellige de *pedagijs*, quæ imponuntur rebus, quas ad suum quisque vsum defert. Eandem sententiam tenet Toletus l.5. instruct. sacerd. cap.73. vbi dicit, non solùm peccare exactores huiusmodi vectigalium; sed etiam esse excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem sunt prohibita. vnde non minùs sunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagium n.3. & quidam recentiores.

51 *Quatuor casus, quibus possunt imponi.* Respondeo, Hanc sententiam ordinariè veram esse: sunt tamen quatuor casus, in quibus talia vectigalia possunt imponi. Primò, Si publica necessitas vrgeat; & vectigalia, quæ aliunde colligi possunt, non sufficiant: tunc enim hisce rebus imponi possunt; ita tamen vt non sint maiora, quàm illa grauis Reipub. necessitas postulet. Ita Diuus Antoninus 2.p. tit.1. cap.13. §.9. Medina q.15. Syluester v. Gabella 3. q.5. Nauar. cap.17. nu.202. Ratio est Primò, Quia membra Reipublicæ tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere si necesse sit: ergo multò magis ex rebus ad victum necessarijs aliquid soluere, si aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud, quod soluunt mercatores pro suis mercibus, tandem recumbit in pauperes, & eos, qui sibi necessaria parant; & tamen hæc censentur iusta: ergo illa alia nõ sunt condemnanda, quãdo alia ratio commodior non suppetit.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia esse maiora, quàm necessitas præcisè requirat, ex eo constat, quòd à iusta forma nonnihil exorbitent, à qua, quàm minimùm fieri potest, recedendum est: quam ob causam Iure Canonico & Ciuili regulariter sunt prohibita. Addo, multò æquiora esse quæ rebus non ita necessariis; vt ad delitias, elegantiam, vel luxum spectantibus imponuntur, v.g. panno pretioso, serico, holoserico, vndulato, tapetibus, vasis argenteis, pretiosis vinis, & edulijs, & similibus, sine quibus homines viuere possunt: tunc enim potissimùm onerantur ditiores, & qui commodè ferre possunt.

52 Secundò, Si ob aliquam causam publicam ex consensu totius populi statuatur; vt inquit Medina. ratio est, quia quisque potest sibi onus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen consensus debet esse liber & solùm consentientes constringere. quare qui non consenserunt vel coactè consenserunt, non obligabuntur.

Tertiò, Si pro securitate viarum, nempe personarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione consuli earum securitati nequit. satius enim est hoc onus sustinere, quàm omnia

omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Si cōsuetudo memoriam hominum vincat.

Quartò, Si sit consuetudo, quæ memoriam hominum excedat: hæc enim potest talia tributa excusare; modò tamen ratio pauperum habeatur. Adde, & modò non constet, causam ob quam imposita fuerunt, cessasse: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præscripta.

Crediderim tamen hanc limitationem nō habere locum, quando illa consuetudo tanto tempore absque murmure & oppositione plebis fuisset seruata: quia tunc potiùs præsumendum esset aliam causam legitimam in locum prioris successisse, quàm illa tributa iniquè tam longo tempore fuisse extorta. Vsus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniustitiæ præsumptionem, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 6. dubitat. 10. & 12.

DVBITATIO 8.

Vtrum qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vsum comparatis impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.

53 Sententia multorum DD. non esse peccatum mort. fraudare.

QVIDAM Doctores docent hos non peccare mortaliter: ac proinde non teneri ad restitutionem. Ita Angelus v. Pedagium num. 6. Nauar. ca. 23. nu. 55. & 60. Beja in suo libello casuum, casu 1. secundo Aprilis. Probari potest hæc sententia Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponuntur per statutum, nullum continens verbum præceptiuum, sed tantùm verbum *statuimus* vel *ordinamus* vt quilibet soluat tale quid sub pœna cadendi in commissum. qua forma non significatur obligatio sub peccato mortali, sed tantùm rem posse à fisco vindicari post sententiam, si vectigal solutum non fuerit. Confirmatur, quia lex purè pœnalis (qualis est ista) non obligat nisi ad pœnam, idque post sententiam, vt docet Henricus à Gandauo quodlib. 3. quæst. 22. Ita Angelus suprà, & v. Inobedientia, nu. 1. vbi addit: *statutum purè pœnale, ex forma statuti solùm obligare ad pœnam*; (nempe post sententiam). *ex intentione autem statuentis obligare ad culpam, si passim temerariè aut causa leui violetur*. Vnde sequitur non fore peccatum, si quis semel, bis, aut ter fraudet. secus verò si passim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiamsi verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præsertim quando apponunt pœnam in bonis temporalibus: tunc enim videntur satis habere, si illa pœna, iis, qui deprehensi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea sententia Matthæum Matthisium virum doctiss. & alios. Tertiò, Quia leges & statuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel similem speciem è regno efferat sub pœna commissi, (id est, sub pœna amissionis rei) non obligant sub peccato, vt multi DD. sentiunt; (pauci enim sunt, qui sibi inde scrupulum faciant, præsertim in efferendo auro & argento) sed solùm tribuunt ius Principi ad rem, si deprehensi fuerint, fisco vindicandam. quare idem dici non poterit de statutis vectigalium?

54 *55*

Ob has rationes videri possit alicui hæc sententia nōn improbabilis, præsertim in vectigalibus nouis & multùm onerosis: etsi enim per tales fraudationes aliquid Principi vel redemptori decedat; mulctæ tamen & confiscationes in deprehensos facilè compensant. Accedit quòd redemptores sciant talia fieri consueuisse, & ideo minoris conducant.

56 Contraria verius.

RESPONDEO tamen & Dico Primò, Verius esse, quando constat huiusmodi vectigal iustè impositum esse & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in summa notabili, mortiferè peccare & teneri ad restitutionem. Syluester Gabella tertiò, num. 21. & 22. vbi dicit omnes Summistas ita sentire, præter Angelum; Caietanus v. Vectigalia, Fumus v. Vectigal, num. 6. Ioannes Medina qu. 13. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 5. num. 5. & alij recentiores.

Probatur.

Probatur Primò, Ad Romanos 13. *Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes: Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal*. vbi apertè Apostolus docet, vectigal esse debitum Principi propter administrationem Reipublic. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*. vbi satis indicatur vectigalia iusta esse soluenda.

57

Secundò Probatur, Quia Respublica lege iustitiæ debet Principi iustum stipendium administrationis & subsidium necessarium ad conseruationem publicæ tranquillitatis: hoc enim tacitè promisit, dum eum sibi præposuit: ergo quando hæc obligatio est in singulas Reipublicæ partes distributa, assignata cuique sua portione, & determinatis rebus, ex quibus soluenda sit; singuli ex Iustitia tenentur illam soluere. Eadem enim obligatione, qua Respublica tenetur in genere ad sumptus necessarios, singuli in particulari tenentur ad suam partem ipsis debito modo assignatam: quare cùm singulis assignetur sua pars per tale vectigal, tenentur singuli lege iustitiæ tale vectigal soluere.

58 Decimæ.

Tertiò, Facta determinatione decimæ partis soluendæ ministris Ecclesiæ in stipendium sustentationis, singuli ex iustitia tenentur decimam illam soluere: ergo similiter, facta determinatione vectigalis, quantum, & ex quibus rebus sit soluendum Principi, singuli lege iustitiæ tenentur illud soluere. est enim par vtrobique ratio: sicut enim decimæ debentur Prælatis Ecclesiæ ob gubernationem spiritalem, ita vectigalia Principibus secularibus ob gubernationem temporalem.

59 Leges tributorum & vectigalium.

Ex his solui possunt argumenta sententiæ aduersæ. Nam leges tributorum non tantùm statuunt vel præcipiunt quid sit agendum; sed etiam determinant iustum stipendium Principis, vel subsidium ad onera publica ferenda necessarium. quare sicut aliæ leges, quibus pretia rerum determinantur, obligant in conscientia: etiamsi nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & statuta vectigalium. Adde, fundamentum illud Angeli & Nauarri de lege pœnali, non esse solidum: de quo prima secundæ quæst. 96. art. 4.

60 Dices, Has rationes solùm probare de vectigalibus antiquis, quæ iam olim statuta sunt Principi in stipendium, pro administratione Reipublicæ: non autem de iis, quæ recens instituuntur ob aliquam publicam necessitatem: quia Respublica non tenetur ex Iustitia talia admittere; sed solùm ex obedientia & amore boni communis: ac proinde non censentur singuli ciues in particulari obligari ex iustitia, sed solùm ex obedientia Principis, & sub pœna pecuniaria, quam ille statuerit: hoc enim sufficit ad finem propositum.

RESPONDEO, Cùm Respublica totam suam potestatem in Principem transtulerit, non apparet ratio, cur Princeps non possit obligare singulos, non solùm lege obedientiæ, sed etiam iustitiæ, ad vectigal soluendum: quia Respub. potuisset eos sic obstringere: quòd si potest, cur non censeatur facere; cùm hæc ratio sit efficacior ad finem consequendum?

61 *Vtrum debeat exigi.* Notandum tamen est Primò, Multos viros doctos sentire, vectigal pro rebus de loco in locum transuectis, (præsertim quando est graue) non debere solui, nisi exigatur; modò nihil fraude actum sit: vt si non absconderis, custodes non deceperis: nō enim teneris ipse exactorem quærere. Ita Tabiena v. Pedagium §. 8. Sotus l. 3. de Iustitia, q. 6. ar. 7. in fine. Henriquez de Indulgentiis cap. 36. Probabilius tamen est seruandam esse consuetudinem: hæc enim est optima legum & voluntatis Principis interpres.

62 *Si ob extremam vel grauem necessitatem aliquid ematur aut vendatur.* Notandum Secundò, Æquitati consentaneam esse multorum Doctorum sententiam, Eum, qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad solatium suæ extremæ, vel magnæ necessitatis, non debere in conscientia vectigal. Ita docet Petrus Nauarra l. 3. cap. 1. nu. 236. ex Caietano, Pedraza, Nauarro, D. Antonino, Soto, Fumo, Syluestro, Angelo. ratio est, quia respectu talis personæ censetur immodicum, ac proinde carens debita forma iusti vectigalis. vnde infert Petrus Nauarra, pauperes, qui aliquid vendunt ex propriis fructibus: vel ex supellectili, nihil debere; cùm id faciant ad suppléda necessaria vitæ, vltra quæ nihil vel parum habent. Puto tamen hic etiam esse considerandam consuetudinem: si enim consuetudo habet, vt tales etiam partem aliquam soluant, ea meritò seruari potest; præsertim si Princeps aliunde necessaria habere nequeat. Si tamen aliunde sibi posset consulere, cõsuetudo illa, corruptela censenda esset, teste Angelo, Caietano, Gabriele & Syluestro, vt docet Petrus Nauarra num. 237.

63 *Quid si dubia sit iustitia vectigalis.* Sed difficultas superest, Vtrum coram Deo sit obligatio soluendi, quando sunt probabiles rationes dubitandi de Iustitia vectigalis. *Sententia multorum DD. est debere constare de Iustitia nouorum.* Multi Doctores affirmant omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, (id est, quæ ab hominum memoria sunt instituta) nisi constet de eorum Iustitia, præsumi iniusta, ac proinde in conscientia non deberi, si scandalum absit. Ita Angelus v. Pedagium nu. 6. Gabr. in 4. dist. 15. qu. 5. concl. 7. Caietanus suprà, Syluester Gabella 3. qu. 3. versu secundo, & qu. 14. Fumus Gabella nu. 18. Arragon. q. 62. ar. 3. Driedo lib. 2. de libert. christiana cap. 5. §. Cæterum.

Fundamentum horum DD. est duplex, Primò, Quia præsumptio Iuris his vectigalibus obstat: dicitur enim cap. Quanquam, de Censibus in 6. *Pedagiorum exactiones tam iure Canonico quàm Ciuili, regulariter meritò sunt damnatæ.* cuius causa est, *quia tot conditiones requiruntur ad iustitiam vectigalis, vt difficile fortè sit iusta inuenire,* inquit Caietanus. Debent enim esse iusta ex causa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu, vt dictum dubit. 1. ergo nisi moraliter certum sit esse iusta, populus non tenetur. Secundò, Quia in dubio melior est conditio possidentis. atqui populus possidet suam pecuniam & immunitatem. ergo, &c.

64 *Contraria verius.* RESPONDEO tamen & Dico Secundò, Verius esse, vt subditi teneantur ad solutionem vectigalis noui, non esse necessarium vt ipsis constet esse iustum; sed satis est, vt non habeant probabiles rationes ob quas probabiliter possint iudicare esse iniustum. si tamen tales rationes habuerint, non tenebuntur in conscientia soluere. Ita Petrus Nauarr. lib. 3. cap. 1. nu. 263. Prior pars probatur Primò, quia subditus in dubio negatiuo, (id est, quando dubitat ex ignorantia, quòd in neutram partem rationes habeat) tenetur se conformare iudicio Superioris; nullam enim habet causam, cur contra sentiat. Secundò, Quia Princeps vt possit imponere vectigal, non necessariò debet esse certus speculatiuè de iustitia vectigalis; sufficit vt de ea rationes probabiles habeat. quiuis enim in actionibus suis sententiam probabilem sequi potest, adeo vt etiam in bello inferendo Princeps probabili sententiæ dictanti licitum esse inferre, se possit conformare: ergo subditus vt obligetur soluere, non debet esse certus, sed sufficit vt non habeat probabilem rationem credendi esse iniqua.

65 *Non debet esse certus specula.*

66 *Contra quæ sit præsumptio Iuris.* Ad primum fundamentum sententiæ contrariæ Respondeo, Præsumptionem Iuris non obstare vectigalibus nouis, quæ à supremis Principibus constat esse imposita: nusquam enim in Iure Canonico vel Ciuili hæc damnantur: imò apertè approbantur cap. Super quibusdam, de verbor. significatione. & L. Non solent, C. Vectigalia noua institui non posse; ad quas tamen duas sanctiones respicit Pontifex, cùm ait, *Iure Canonico & Ciuili esse damnata*; vt notat glossa. loquitur ergo de vectigalibus, de quibus non constat esse legitima auctoritate instituta vel concessa; vt ab Imperatore, Rege vel Concilio generali; aut antiqua consuetudine, quæ memoriam hominum superet, introducta. & quia tempore Bonifacij pleraque, quæ per Italiam vigebant, erant talia, dicit ea *regulariter* esse damnata, id est, ea, quæ regulariter sunt in vsu per Italiam; quia absque legitima authoritate introducta. Ad secundum patet ex prima probatione. In eo casu, vt summum, habet Ius differendi solutionem donec diligenter de tota re inquisiuerit.

67 *Si subditus probabiles rationes habeat.* Altera pars, *Subditum non teneri quando sunt probabiles rationes esse iniquum*, est communis Doctorum. D. Antoninus 2. par. tit. 1. cap. 14. §. 8. Petrus Nauar. suprà num. 263. & cæteri Doctores suprà citati. ratio est, tum quia possunt se conformare opinioni probabili: tum quia in tali dubio melior est conditio possidentis. Illud autem dictum commune, *In dubio præsumendum pro sen-*

68 *pro sententia Superioris*, intelligendum est quando non agitur de interesse seu damno inferioris. Nec obstat quòd Princeps iustè possit exigere; quia vtraque pars suo Iure vtitur, dum probabiles rationes sequitur. quo modo sæpe fit vt vtrinq; bellum sit iustum: ignorantia enim veritatis facit, vt vterque propter rationes speciem veritatis habentes, bona fide iustitiam à se stare putet. Cauendum tamen est scandalum & maior Reip. turbatio.

DVBITATIO 9.

Vtrum is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud soluere, principali non soluente.

69 RESPONDEO, Hoc vectigal posse esse vel partem aliquotam mercium. v. g. quintam, decimam, decimam quintam, vel vigesimam, vel pecuniam aliquam: & quidem si nō est certa pars mercium, sed pecunia per venditorem soluenda, certum est non teneri emptorem in conscientia illud soluere, quamuis norit venditorē fraudasse; modò tamen illi causa non fuerit. Ratio est, quia illud tributum non est onus affixum rei, quod simul cum re transeat in emptorem; sed est onus personale mercatoris, permanens in ipso, quamuis ex mercis deportatione contractum.

70 *Res est hypothecata.* Notandum tamen, cùm mercator ante venditionem dum adhuc res erat ipsius, vectigal deberet; rem illam contraxisse obligationem hypothecæ: quia omnia bona eius, qui tributum debet, sunt tacitè instar pignorum pro tributis obligata, vt expresè habetur L. 1. C. Quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur. quo fit vt cum hac obligatione ad emptorem transeat; ac proinde si fraudator vectigalis non sit soluendo, vel effugerit, potest super ea fieri executio: alioquin si ab ipso recuperari debitum potest, executio super re illa, postquàm in alterius dominiū cessit, fieri non potest, vt colligitur ex Authent. Hoc si debitor, C. de Pignoribus & hypothecis, vbi dicitur, *Si alius quàm debitor rem hypothecatam possideat, inhibetur hypothecaria actio; donec personaliter actum sit cum reo & intercessore*, id est, cum debitore & fideiussore. Putarem tamen hæc intelligenda quando emptor nesciebat has res esse hypothecatas: si enim sciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione personali agat contra debitorem, vel hypothecariâ contra possessorem. vt habemus L. Distractis, C. de pignoribus & hypothecis.

71 *Si vectigal est pars mercium.* Sed maior difficultas est, Si vectigal ex ipsis mercibus debitum, erat certa aliqua mercium portio: videtur enim tunc emptor in conscientia teneri, si sciat venditorem non soluisse. Primò, Quia illud debitum seu onus est reale & inhærens ipsis mercibus immediatè: atqui res transit cum suo onere, ad quemcunque perueniat possessorem. Secundò, Ex cap. Cùm non sit in homine, tit. de decimis, vbi dicitur, *Fructus nondum decimatos*, (id est, ex quibus decimæ nondum sunt extractæ) *non posse alienari absque onere decimarum.* & ratio additur, *quia res transit cum suo onere:* ergo idem censendum est de tributo, quando est aliquota pars ipsius mercis. Hæc sententia est probabilis: quam indicat Syluester Gabella 3. n. 18.

72 *Contraria verior.* Contraria tamen videtur verior, quam aduerto placuisse nostro Molinæ disput. 675. Probatur Primò, Quia onus soluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, sed ad venditorem, qui tales res adducit & vendit: hic enim iubetur quintam vel decimam partem mercium soluere, non emptor: ergo emptor non tenetur. *Est onus venditoris.*

Secundò, Illa pars mercium antequam sit separata & tradita, non magis pertinet ad Principem, cui vectigal soluendum est, quàm res vendita & nondum tradita pertinet ad emptorem. at si talis res secundo emptori vendatur & tradatur, hic acquirit eius dominium, & nō tenetur priori emptori ad restitutionem, vt patet ex L. Quoties, C. de rei vindicatione & L. Traditionibus, C. de pactis: estque communis sententia Doctorum. vt suprà cap. 21. dub. 19. ostensum est: ergo similiter si merces illæ, in quibus continetur hæc pars soluenda nomine vectigalis, vendantur, non tenebitur emptor ad illius restitutionem in foro conscientiæ. Maior patet, quia Princeps non habet dominium illarum mercium, aut alicuius partis earum, antequam ea sit separata ac tradita; sed solùm habet Ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipsi soluat; & præterea habet Ius hypothecæ in totas merces, vt vbicunque fuerint, possit ex illis partem suam decerpere; & in cætera omnia bona venditoris, vt ex dictis constat. 73

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, quia emit à vero domino; & nō fuit causa cur ille non solueret, vt suppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acquisiuit dominium rei per emptionem & apprehensionem. neque ratione oneris impositi illi rei; quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorem, vt dictum est: ergo non tenetur.

Respondetur ad argumenta. Ad primam rationem alterius sententiæ Respondeo, Illud onus soluendi tributi nō esse propriè reale, sed personale, solam personam vendentis afficiens. secundariò tamen potest dici reale, quatenus solutio non pecuniâ, sed ex rebus ipsis per venditorem fieri debet.

74 *Alia est ratio decimarum.* Ad secundam dici potest aliam esse rationem decimarum: has enim iubetur soluere non solum is, qui fructus colligit, sed quiuis ad quem fructus indecimati peruenerunt: vt colligitur ex d. cap. Cùm non sit, de decimis; vbi sic habetur, *Statuimus vt in prærogatiuam dominij generalis, exactionem tributorum & censuum præcedat solutio decimarum: vel saltem hi ad quos census vel tributa indecimata peruenerint, (quoniā res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesiis, quibus de Iure debentur.* Idem insinuat D. Thomas q. 87. a. 2. ad 4. Imò valde probabile est hoc ipso, quo fructus extant, decimam partem indeterminatè ad Ecclesiam pertinere, in eiusq; dominium cedere, vt infrà cap. 39. dubit. 3. dicemus. Et quamuis Ecclesia dominium non haberet; tamen facile statuere potest, vt ad quēcunque dominium rei non decimatæ peruenerit, is hoc ipso obligationem soluendi contrahat. sicut enim hypotheca, etsi non sit vel tota vel ex parte in dominio creditoris; tamen hoc habet onus, vt apud quemcunq; reperta fuerit, possit ex ea petere solutionem, si

opus sit; ita etiam res non decimata potest immediatè habere hoc onus, vt in cuiuscunque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Ecclesiæ dare. Simile statui potuisset in illis tributis, vbi pars rei loco tributi soluitur; sed reipsa non videtur ita statutum: ac propterea non eadem in vtrisque ratio.

DVBITATIO 10.

Vtrum is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudatione vectigalium sibi compensare.

SVppono non esse dubium, si vectigal non sit venditum vel locatum alteri, sed Princeps ipse per suos Quæstores illud immediatè recipiat: tunc enim manifestum est compensationem licitam esse.

Sed difficultas est, si alteri sit elocatum, qui certam summam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in se transferat.

75 *Licita est compensatio.* Respondeo, Etiam in hoc casu licitam esse cōpensationem, vt rectè docet Syluester, Gabella 3. q. 9. & Petrus Nauarra l. 3. c. 1. nu. 247. Primò, Quia Redemptores verè damnum non accipiūt, cùm ob plurimas subditorum fraudes (quas ipsi norunt interuenire) longè minoris rediment, quàm valeant: vnde & in ipso contractu censentur esse parati talia incommoda subire. Secundò, Totum Ius, quod acquirit conductor, assiduè dependet à Iure Principis: nihil enim est aliud quàm facultas quædam exequēdi illud Ius, quod ipse Princeps decursu totius anni habet; ac proinde non potest esse maius, quàm Ius illud, quod Princeps singulis mométis per annū habet: effectus enim assiduè ab aliqua causa dependens non potest vllo temporis momento habere maiorem vim, quàm ipsa causa illo momento habeat: ergo conductor non potest habere maius Ius ad exigendum à me vectigal, quàm ipse Princeps eo tempore in me habeat. quare cùm ratione Iuris, quod ego vicissim habeo in Principem, Ius Principis elidatur compensatione; consequens est vt in conductorem Ius vllum exigendi à me vectigal transferre non possit.

76 Idem vsu venit in censibus, decimis & similibus Iuribus, quæ elocari possunt: conductor enim cùm Ius habeat assiduè pendens à Iure domini elocantis, non plus potest, quàm ipse dominus posset, si ipsemet suo Iure exigeret. quare si is, cui ego debeo decimas vel pensionē annui census, mihi vicissim alio nomine sit debitor, nec possim obtinere solutionem, licitum mihi est vti compensatione, non soluendo decimas vel pensionem. Quòd si conductor damnum incurrat, repetat à locatore: non enim potest creditor elocare Ius, quod habet in debitorem, cum damno debitoris.

Si totum Ius translatū fuit; aut contractum debitum. Secus tamen esset, si totum Ius vectigalis seu decimarum, vel census in alterum transferretur, non retento dominio directo: tunc enim si prior dominus mihi ex aliqua causa fieret debitor post illam alienationem, non possem vti compensatione, non soluendo; quia solutio census nullo modo esset debita priori domino, & ille nullum Ius ad illam haberet. 77 Si tamen ante alienationem mihi debitor fuisset, possem vti compensatione, alia via non suppetente; quia non potuit transferre alteri Ius in me, si ipsemet erat mihi debitor: hoc enim esset vendere rem meam; vt rectè Syluester ait: nam Ius, quod ille habet in me, per compensationem fit quasi meum: ita enim extinguitur in Principe ratione debiti, quod ipse mihi debet; seu ratione iuris, quod ego in ipsum vicissim habeo, ac si meum fieret. 78 Pari modo, si ego debeam tibi censum annuum 100. aureorum, & tu mihi intuleris damnum iniustum pluris vel minoris æstimatum, non potes illum censum ita vendere vt ego compensatione vti non possim, si aliter mihi debitum à te nequeam redipisci: hoc enim iniquum foret: nam ratione iuris, quod in te habeo, possum ius tuum, quod habes in me, secundum iustam proportionem extinguere. 79 Sicut enim debitor non potest debitum transferre in alium sine consensu creditoris; ita creditor ius suum, quod habet in debitorem, non potest in alium transferre, quando ipse vicissim est debitor: quia id fieret cum alterius iniuria.

Obiectio. Dices, Si tu mihi sis debitor, & gratis vel pretio concedas vsumfructum agri tui Petro, non possum ex eo clam mihi compēsationem facere: ergo neque ex censu, quem ego tibi debeo, si eius vsum alteri concesseris.

80 *Resp.* RESP. neg. consequentiam; quia concesso vsufructu agri tui fructus enati, eo ipso pertinent ad vsumfructuarium vel conductoré: sed si concedas vsumfructum census, quem ego tibi debeo, fructus illius census non efficiuntur vsufructuarij, sicut nec tui antequam consignentur; sed manent in meo dominio: vnde retinendo illos non vsurpo alienum, sed retineo meum, in quod tu quidem ius habebas, sed illud ius pari Iure compensatur & extinguitur.

DVBITATIO 11.

Vtrum actores mercatorum teneantur ad restitutionem suis dominis, si cum Gabellarijs transigant, & sibi vectigalia retineant.

81 FRequenter id fieri in Hispania ab iis, qui ibidem negotijs mercatorum alibi habitantium præsunt, narrant mercatores Antuerpienses.

RESP. itaque breuiter, id fieri posse quatuor modis: vel enim actor mandatū habet à domino vt transigat cum Gabellario pro mercibus, quas inuecturus est, vel nō habet: si habet mandatum, tenetur illud exequi si potest; alioquin tenebitur de damno, siue sibi retineat vectigal, siue non retineat: quia hoc ipso, quo mandatum acceptauit, se obligauit ad illud implendū; imò hoc ipso, quo suam operam ad negotia alterius gerenda locauit, tacitè se obligauit ad eius mandata implenda, quę ad negotia illa pertinerent; & proinde si omisit, tenetur.

82 Secundò, Si autē non habet mādatum, vt quia dominus nō cogitauit; tunc vel vnà cum Gabellario conducit gabellas; & sic potest accipere partem sibi obuenientem per societatem conductionis, tam ex mercibus sui domini, quàm ex alienis, quia est socius Gabellarij: sicut enim alius poterat hanc societatem cum Gabellario inire, ita etiam ipse. Nec refert quòd sit actor mercatoris,

toris, quia ideo non est factus inhabilis ad alios contractus suo nomine ineundos.

Tertiò, Vel non inita societate emit sibi totum Ius Gabellarij, quod Gabellarius in merces domini certo temporis spatio habiturus erat; & hoc modo non peccabit etiã contra iustitiam, etiamsi totum illud vectigal sibi retineat; quia non tenebatur ex Iustitia illud ius in vtilitatem sui domini redimere; cùm ad hoc mandatum nõ haberet: neque inhabilis erat ad illud sibi emendum. sicut enim quiuis alius potuisset illud à Gabellario emere, ita etiam iste actor.

Quartò, Vel denique intendit absolutè redimere vel extinguere obligationem vectigalis; & tunc non potest sibi illud vectigal retinere, quia non transtulit in se ius Gabellarij, sed illud extinxit, dominumque suum illa obligatione liberauit. hoc enim ipso quo quis intendit redimere aliquam obligationem, intendit eam extinguere, vt desinat esse obligatus, qui ante erat. Vnde longè aliud est transferre in se ius Gabellarij, aliud redimere obligationem sui domini; nam potest ius Gabellarij in actorem transferri, manente obligatione in domino: non tamen potest hæc obligatio redimi, aut ius Gabellarij extingui, nisi dominus liberetur. Itaque in hoc casu tenetur domino ad gabellarum redemptarum & acceptarum restitutionem.

CAPVT XXXIIII.

De Beneficiis.

Complectitur dubitationes 38.

IN hoc capite, Primò dicendum quid beneficium, & quibus modis acquiratur. Secundò, De conditionibus requisitis in beneficiarijs. Tertiò, De iis, ad quæ obligantur. Quartò, De amissione beneficiorum. Quintò, De pensionibus, quæ beneficijs imponuntur.

DVBITATIO I.

Quid sit beneficium.

1 OMissis varijs definitionibus, Respondeo Beneficium esse *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, propter aliquod officium spiritale, authoritate Ecclesiæ constitutum.* colligitur ex Innocentio, & Hostiensi in cap. Relatum, de præbend. Ioanne de Sylua, de beneficijs q.1. & alijs.

Tria in beneficio. Vbi Notandum Primò, Tria posse distingui in beneficio. Primum est, *Ipsum officium* seu obligationem, qua quis tenetur aliquam functionem spiritalem obire; vt legere preces canonicas, facere sacrum, administrare sacramenta, prædicare verbum Dei. hoc est omnino spiritale, nõ tamen est beneficium, sed fundamentum & causa beneficij.

2 Secundum est, *Ius percipiendi certos reditus* ex bonis ecclesiasticis, & hoc ius est propriè beneficium, nasciturque ex officio tanquam ex sua causa, dicique solet præbenda, peculiariter in canonicatibus. vnde patet beneficium esse quid spiritale; quia oritur ex re spiritali, nempe ex spiritali officio, in quo fundatur, & cui inseparabiliter est annexum; vt docent Hostiensis, & Ioannes à Sylua, supra.

Tertium, *Sunt ipsi fructus*, qui sunt quid temporale. hi percipiendi sunt ex bonis ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis & Ecclesiæ donatis; de quibus suprà cap.4. dubit.6. dictum est ea fuisse olim in quatuor portiones diuisa, & ex illis authoritate Ecclesiæ postea fuisse beneficia erecta, singulis titulis certa portione fructuum assignata.

3 *Quomodo debeat esse perpetuum.* Notandum Secundò, Hoc Ius debere esse *perpetuum*; quia si sit temporale tantùm, non est beneficium. Vnde Vicaria temporalis non est beneficium, de quo loquuntur Canones, vt rectè docet Nauarrus lib.3. consil.6. de præbendis. Secus est de Vicaria & capellania perpetua.

Dices, Ergo Prioratus non est beneficium; quia pro arbitrio Abbatis tolli potest. Similiter Abbatiæ quibusdam locis non obtinentur nisi triennio. Denique beneficia regularia, & omnia, quæ manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri possunt.

RESPONDEO Negando consequentiã, quia etsi tolli possint, id non habent ex sua institutione, sed ex eo quòd is, qui ea obtinet, subiectus sit Superiori quoad officia, habitationem, totamque vitæ directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine potestatis posse etiam seculares priuare suis beneficijs pro arbitrio, & aliis conferre: quod etsi non putem esse verum, nisi causa iusta subsit; (quia non est dominus beneficiorum, sed solùm supremus dispensator ad Ecclesiæ vtilitatem; & seculares nõ ita ei subsunt, vt Monachi suo Abbati) tamen etiamsi verum esset, rectè tamen beneficia dicerentur perpetua, quia ex sua institutione talia sunt, nec possunt per alium, quàm per Superiorẽ auferri. Adde, beneficia dici perpetua, quia instituta sunt vt semper durent, vtque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secus de pensionibus, quæ morte pensionarij extinguuntur.

4 *Authoritate eccles. institutũ.* Notandum Tertiò, Hoc ius authoritate ecclesiastica debere esse erectum vel confirmatum; alioquin non censebitur beneficium ecclesiasticum, vt colligunt Doctores ex cap. Nemo, & cap. Nullus, de consecrat. dist.1. vt si quis institueret aliquem capellanum perpetuum, vel daret prouentus Ecclesiæ pro instituendo canonicatu; nisi authoritas Prælati accedat non erit beneficium. Ratio est, quia solius Prælati est officia in Ecclesia instituere, eisque prouentus ecclesiasticos annectere; ipsius est dispicere quot & qualibus ministris Ecclesia opus habeat; & proinde nouos admittere vel excludere: aliquin magna sequeretur confusio.

DVBITATIO 2.

Quotuplex sit beneficium.

5 *Seculare beneficiū.* RESPONDEO, Beneficium aliud est seculare, aliud regulare. Item aliud est simplex, aliud duplex. Ita Rebuffus in praxi, pag. 5. & 6. & alij. *Seculare* est omne illud, quod non est pro Regularibus institutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc Regularibus sine dispensatione Papæ conferri non possunt; quia est regula generalis, *Beneficia secularia, secularibus; regularia, Regularibus conferenda esse*: quæ colligitur ex cap. Vt possessiones, de rebus Ecclesiæ non alienandis, &c. Cùm de beneficio, de præbendis in 6.

6 Excipe tamen beneficia curata: hæc enim etsi secularia sint, possunt Regularibus conferri absq; speciali dispensatione: nam vt habetur c. Quòd Dei timorem, de statu Monachorum, *Per antiquos Canones, etiam Monachi possunt ad Ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari.* estque communis sententia DD. teste Panormitano in d. cap. Quòd Dei timorem.

7 *Regulare.* *Regulare* beneficium est, quod pro Regularibus est institutum, vt Abbatia, Prioratus, Canonicatus Regularis; vel ita annexum vt per eos debeat administrari, vt sunt quædam parœciæ. hoc genus etiam non potest conferri secularibus sine dispensatione; exceptis curatis, quæ cum consensu Monasterij possunt secularibus conferri. hæc enim in commodum populi instituta sunt: vnde sufficit vt dentur maximè idoneo.

8 *Præsumitur seculare.* Notandum autem, omne beneficium præsumi seculare, nisi probetur esse regulare. Regulare autem esse probatur vel ex prima institutione, vel quia 40. annis possessum fuit à Regularibus absque dispensatione. nam per possessionē tanti temporis pacificam, ex regulari fit seculare, & contrà, ratione præscriptionis; vt docet glossa in cap. Cùm de beneficio, de præbend. in 6. & colligitur apertè ex illo cap. & ex c. De quarta, de præscriptione: tanto enim tempore completur legitima præscriptio contra Ecclesiam & Monasterium, vt patet ex dicto cap. De quarta, vide suprà cap. 6. dub. 8.

9 *Duplicia.* *Beneficia duplicia* vocantur omnia, quæ sunt cum administratione: inter quæ maximum est Papatus, cui nomen beneficij tribuitur cap. 1. de maledicis. Deinde Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, & Cardinalatus; cap. Cleros d. 21. & cap. Fœlicis, de pœnis in 6. Item beneficia, quæ dicuntur *Dignitates*, vt Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia secularis, quæ est in quibusdam Ecclesijs instar Decanatus, Abbatia regularis, Prioratus conuentualis, & claustralis. *Dignitas.* Est autem *Dignitas* præeminentia cum iurisdictione in foro externo, secundum Panormitanum in cap. De multa, de præbendis. vnde etiam Episcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen pressè accipiatur pro beneficijs infra Episcopatum eminentiam habentibus. Præter hæc sunt beneficia, quæ *Personatus.* dicuntur *Personatus*: hæc habent eminentiam in Ecclesia sine iurisdictione, vt honorificum locum in choro, in processionibus, in suffragijs dandis: vt Cantoriæ, & similes.

Aduerte tamen, spectandum esse vsum locorum; nam quibusdam locis Dignitates & beneficia curata vocantur Personatus; vt notat Syluester, v. Beneficium 1. nu. 2.

Huc etiam pertinent beneficia, quæ vocantur *Officia*, vt beneficium Sacristæ, seu Thesaurarij Ecclesiæ. hæc habent administrationem rerum ecclesiasticarum sine Iurisdictione.

Denique beneficia parochialia, seu curata. hæc omnia dicuntur duplicia; quia præter recitationem precum, quæ communis est omnibus, habent etiam administrationem, vel certè aliquam eminentiam.

10 *Simplicia.* *Beneficia simplicia* dicuntur reliqua omnia, quæ neque administrationem, neque eminentiam singularem habent; sed tantùm instituta sunt ad preces Deo persoluendas, aliaque diuina officia obeunda: tales sunt Canonicatus, etiam Ecclesiæ cathedralis, vt docet Nauarrus li. 3. consil. 45. de præbend. Item Canonicatus regulares, capellæ, sacella, altaria. Denique præstimonia, quæ sunt beneficia instituta vel pro studiosis, vt sua studia prosequi possint, habentque sæpe exiguum onus, verbi gratia, quinquies Pater & Aue Maria quotidie; vel in subsidium terræ sanctæ, vt ait Rebuffus, in praxi benefic. pag. 6. de quibus infrà nu. 166.

DVBITATIO 3.

Quibus modis beneficia acquirantur.

11 *Sex modi acquirendi beneficia.* OMissis modis illicitis, Respondeo acquiri sex modis. Primò, Præsentatione patroni præuia, & institutione subsequa. Secundò, Electione & confirmatione. Tertiò, Postulatione & confirmatione. Quartò, Collatione libera. Quintò, Permutatione. Sextò, Resignatione in fauorem, cum secuta collatione. Verùm quia his duobus postremis modis beneficium priùs amittitur quàm adquiratur, ideo de illis dicendum infrà, sub finem capitis.

12 *Præsentatio.* *Præsentatio*, secundum Panormitanum in cap. Ea noscitur, de his, quæ fiunt à Prælatis, est personæ per patronum Episcopo, vel alteri, ad quem institutio pertinet, legitimè facta exhibitio. *Institutio.* *Institutio* autem est beneficij & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: vnde institutio solùm fieri potest per ecclesiasticos; horum enim est beneficia ecclesiastica conferre, non laicorum. Præsentatio etiam per laicos fieri potest; (si Ius patronatus habeant) quia per eam non datur Ius in re; datur tamen ex dispositione Canonum Ius ad rem, ita vt beneficium alteri conferri non possit.

13 *Electio.* Differt *præsentatio* ab *electione*, quòd electio fiat à pluribus, vt à Capitulo, & à solis ecclesiasticis, & per suffragia, & potissimùm in Prælaturis locum habeat; præsentatio verò etiam ab vna persona, etsi laica, & in quouis beneficij genere.

Cõfirmatio. Similiter institutio & confirmatio differunt, quòd *institutio* sit eius, qui præsentatus est à patrono; *confirmatio*, eius, qui electus vel postulatus: vtrumque tamen est vera collatio beneficij, seu Iuris in re, & dominij; sed solùm connotant diuersum modum conferendi, & diuersam personæ, cui beneficium datur, præsentationem. *Postulatio.* *postulatur* autem is, qui eligi non poterat, vel quia non erat de Capitulo, vel quia Iure non erat capax.

Habet

Habet tantùm locum in Prælaturis. debent in postulatum consentire saltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochum, tractatu de Iure patron. in princ. qu. 4. & 5. & Syluestrum v. Electio, & v. Postulatio.

14 *Collatio* dicitur, quando beneficium solo Iure Prælati datur, nec subest Iuri patronatus.

Institutio Canonica. Notandum est, omni beneficio cõmune esse, vt sine institutione canonica liberè obtineri nequeat. vt habetur regula prima de regul. Iuris in 6. vbi nomen *institutionis* accipitur latè, vt comprehendat etiam collationem & confirmationem. Dicitur *Canonica*, quæ facta est secundum Canones, seu dispositionem Iuris Canonici; vt si facta sit à Prælato habente potestatem, absque simonia, &c. sic electio canonica dicitur, quæ secundum Canones facta est.

15 Tam autem canonica institutio est necessaria, vt si quis absque ea possessionem capiat, vel administrationi bonorum se immisceat, censeatur *Intrusus.* intrusus, & amittat Ius, quod per electionem canonicam erat consecutus; vt patet cap. Auaritiæ, de electione in 6. vnde confirmatio secuta non valebit, nisi Pontifex Ius amissum ei restituat; vt docet Rebuffus, §. de missione in possessionem, nu. 8. 9. 10. & colligitur ex cap. citato. Ratio est manifesta, quia confirmatio nititur electione vt fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui post præsentationem patroni, ante institutionem administrat; vt docet Rebuffus in reg. cancella. 29. ex Rocho, etsi alibi contrarium doceat; quia lex pœnalis non est extendenda vltra suum casum. vnde cùm loquatur solùm de electione, non est extendenda ad præsentationem.

16 *Intrusus nõ fit inhabilis.* Aduerte tamen, intrusum non effici inhabilem ad idem beneficium iterum impetrandum; vt docet Felinus in cap. Postulasti, in fine, de rescriptis; quia Iure nõ exprimitur nisi quòd amittat Ius prioris electionis.

DVBITATIO 4.

Quid & quotuplex est Ius patronatus.

17 *Ius patronatus.* Notandum est, *Ius patronatus* dupliciter accipi in Iure. Primò, Pro Iure, quod habent patroni in libertos ex manumissione: & sic accipitur lib. 37. ff. de Iure patronatus; nec pertinet ad nostrum institutum. Secundò, Accipitur pro Iure præsentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Ecclesiarum, quod etiam vocatur Ius aduocationis; vt patet cap. Quia Clerici, de Iure patronatus. hoc modo accipitur in proposito & à DD. cõmuniter sic definitur. *Quid Ius patron.* *Ius patronatus* est potestas præsentandi instituendum ad beneficium ecclesiasticum vacans. Dico *vacans*; quia si non vacet est irrita præsentatio, vt docent omnes DD. & meritò; quia est contra bonos mores, vtpote præbens occasionem captandæ mortis; cap. Nulla, de concess. probendæ.

18 *Patron. ecclesiasticus.* Est autem hoc Ius duplex; Aliud enim est Ius patronatus ecclesiastici, aliud laici. *Ius patronatus ecclesiastici* iuxta Couarruuiam in qq. practi. c. 36. nu. 2. dicitur, non quòd ecclesiasticus possidet; (is enim etiam laicum patronatum possidere potest) sed quod competit alicui ex eo, quòd ex bonis ecclesiasticis Ecclesiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Ecclesiæ, aut dignitatis ecclesiasticæ; vt si fundasti Ecclesiam, id est, si tribuisti fundum in quo ædificata est; si eam extruxisti, vel dotasti, si beneficium pecunia ex bonis ecclesiasticis percepta erexisti, habes Ius patronatus ecclesiastici, seu patronatum ecclesiasticum. Item si habes Ius præsentandi, quia Decanus, Præpositus, Abbas vel Episcopus, &c. hoc Ius est patronatus ecclesiastici; Ita glossa in Clement. 2. de Iure patron. & alij.

19 *Patronatus laicus.* *Ius patronatus laici* dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, seu secularibus Ecclesiam fundauit, vel construxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum causam habuit.

20 Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel testamento, vel alia ratione transferatur in Ecclesiam, Capitulum, vel Monasterium, vel annectatur alicui beneficio, v. g. Decanatui, Præposituræ, &c. tunc fieri patronatum ecclesiasticum, & de illo tanquam de ecclesiastico iudicandum; vt notauit Couarruuias suprà, & colligitur ex cap. vnico, §. vltimo, de Iure patronatus, in 6.

21 Secundò, Ius illud præsentandi, quod competit confraternitatibus vel sodalitatibus, quæ aliquam capellam vel beneficium collatis symbolis vel aliter instituerunt, esse patronatus laici; quia ipsi laici sunt, & ex bonis secularibus instituerunt: vnde de illo tanquam de laicorum patronatu iudicandum; quamuis ipsi in quibusdam locis Ecclesia vocentur. vide Couarruuiam suprà; & Glossam in d. cap. vnicum.

DVBITATIO 5.

Quibus modis acquiritur Ius patronatus, respectu Ecclesiæ vel beneficij.

22 *Quinque modi acquirendi patronatũ.* Respondeo, Primò acquiritur, si quis Ecclesiæ construendæ fundum concedat cap. Nobis, de iure patrona. & cap. Quicunque, cap. Decernimus, 16. qu. 7. Secundò, Si eam cum consensu Episcopi construat. Tertiò, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex ijsdem Canonibus & ex Concilio Trident. sess. 25. de reforma. ca. 9. Quartò, Multiplicatis præsentationibus per tempus, quod memoriam hominum excedat. Ita Concilium Trident. suprà. Quintò, Concessione Pontificis, vt si Ecclesia ab initio fuerit libera, nulli patronatui subiecta, & vt meliùs defendatur ab aliorum iniurijs, Pontifex adoptet illi patronum. hoc modo plerumque Prin-

23 *Ius patronatus Principis.* cipes seculares videntur consecuti Ius patronatus in Ecclesijs cathedralibus & dignitatibus: non enim ipsi vel eorum maiores, omnes illas Ecclesias vel dignitates fundarunt aut dotarunt: sed pleræque fundatæ & dotatæ sunt vel ex bonis ecclesiasticis, vt ex decimis & fructibus bonorum iam ante Ecclesiæ donatorum, vel ex symbolis & eleemosynis fidelium, vel ex opulentorum hominum patrimonijs, qui se, suaque omnia Ecclesiæ, vel Monasterio consecrabant. vnde illæ Ecclesiæ & dignitates ab initio erant liberæ, nulli patrono subiectæ. Similiter beneficia pleraque libera erant; nam ex bonis communibus Ecclesiæ erecta sunt. Itaque tunc Prælati non nominabantur à Principibus, sed eligebantur vel à clero si-

 mul &

mul & populo, vt primis seculis fieri consueuerat; vel à clero solo, vt medijs seculis factitatum fuit. Tandem posterioribus seculis, partim vsurpatione, partim Pontificum concessione hoc Ius nominandi plerisque locis obtentum est à Principibus, politicæ administrationis intuitu; qua in re concedenda vel permittenda Pontifices se faciliores præbuerunt; quòd sperarent Ecclesias per eos diligentiùs fore defendendas.

24 *Conc. Trident. de Iure patronorũ.* Notandum Primò, Concilium Trident. circa huius Iuris acquisitionem, possessionem & alienationem, multa constituisse: sessione enim 14. cap.12. statuit *vt nemo cuiusuis dignitatis, ecclesiastica vel secularis, quacunque ratione, nisi Ecclesiam, beneficium, aut capellam de nouo fundauerit & construxerit; seu iam erectam, (quæ tamen sine sufficienti dote fuerit) de suis proprijs & patrimonialibus bonis competenter dotauerit; Ius patronatus impetrare, aut obtinere possit, & vt institutio reseruetur Episcopo.* hæc tamen intelligenda sunt in futurum: similiter & caput sequens. sess. verò 25. cap.9. de reformatione, dat Episcopis *potestatem examinandi patronorum titulos*, & abrogat multorum Iura, quæ iuxta formam ibi præscriptam probata non fuerint. *Examinãdi præsentati omnes.* Item dat eisdem *potestatem examinandi præsentatos*, siue ab ipsis instituendi sint in beneficiis, siue ab inferiore. Denique vetat Ius patronatus vendi, sub pœna excommunicationis & interdicti ferenda; & sub pœna amissionis illius Iuris ipso facto incurrenda. puto tamen in hac amissione expectandam esse sententiam Iudicis, neque ante hanc teneri quenquam se hoc Iure spoliare, iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap.29. dubit.8. de quo plura 1.2.q.96. ar.4. Est tamen simonia vendere illud Ius per se; aut propter illud vendere pluris bona, quibus annexum est; quia est res spiritualis, vt infrà dicetur cap.35. dubitat.2.

25 Notandum est, quando plures concurrunt ad donationem fundi, vel dotationem Ecclesiæ vel beneficij, omnes fore patronos: ac proinde omnes debere præsentationem facere; vt colligitur ex Canonibus suprà. quomodo autem id fieri debeat, dicetur dubit.8.

DVBITATIO 6.

Intra quantum temporis teneatur patronus præsentare, beneficio vacante.

26 *Quatuor menses.* RESPONDEO Primò, Si patronatus sit laicus, patronus intra quatuor menses à vacatione beneficij vel Ecclesiæ tenetur præsentationem facere: si autem sit ecclesiasticus, intra sex. *Sex menses.* Ita habetur cap. vnico, de Iure patronatus in 6. spectanda enim est conditio patronatus, sitne ecclesiasticus an laicus. porro etiam ecclesiasticus est censendus, quando à laicis Ecclesiæ est datus, vt suprà, n.20. dictum est.

Secundò, Si patronatus partim sit laicus, (id est, laico Iure competens) partim ecclesiasticus; (vt sæpe fit, quando duo sunt patroni, quorum alter est laicus, alter Capitulum, Decanus, vel Pastor) tunc laicus propter societatem ecclesiastici, habebit sex menses, vt docent Ioannes Andreas & Archidiac. in d. cap. vnicum: hoc enim priuilegium ei conceditur ob communionem cum ecclesiastico; sicut qui habet rem communem cum pupillo, particeps est priuilegij pupilli, quo res illa non potest præscribi. L. Si communem, ✱. Quemadmodum seruit. amitt.

27 Tertiò, Si intra tempus constitutum scientes non præsentauerint, in Episcopi potestate est conferre beneficium cui voluerit, cap. Quoniam, de Iure patronatus; vbi Panormitanus & alij; quamuis id contingat ex eo quòd patroni de Iure patronatus inter se contendant, vt ibidem notat Panor. nam cap. illud generatim loquitur. quod ideo constitutum est ne Ecclesia diu ministris careat; quod propter patronorum lites fieri par non est. Secus est quando electio extrahitur propter contentionem super iure eligendi: quia electio est maioris momenti & magis necessaria ad bonam collationem, vide Syluestrum v. Ius patronatus. qu.5. patronis tamen vacationem beneficij ignorantibus non currit hoc tempus, sed incipit à tempore scientiæ cap. Quia, in fine, de conceß. præbendæ.

DVBITATIO 7.

Qualem teneatur patronus præsentare.

28 RESPONDEO Primò, Non potest seipsum præsentare, vt colligitur ex cap. Per vestras, de Iure patronatus: Episcopus tamen posset ipsi motu proprio conferre beneficium, modò ipse consentiat, vt patet ex cap. citato. potest etiam pater præsentare filium si idoneus sit. 29 Secundò, Tenetur præsentare idoneum; quòd si ineptum præsentet, si quidem sit patronus laicus, iubendus est alium præsentare, qui beneficio sit dignus. si autem sit ecclesiasticus vel Monasterium, vel Capitulum, priuatus est ea vice Iure præsentandi & collator liberè potest conferre, cap. Cùm in cunctis, de Iure patronatus. Laicus tamen non priuatur, quia laici non tenentur ita cognoscere qui sint digni & idonei, sicut ecclesiastici. 30 *Episcopus tenetur instituere præsentatum si est dignus.* Tertiò, Præsentato digno, Episcopus tenetur conferre, & potest compelli, cap. Pastoralis, de Iure patronatus.

DVBITATIO 8.

Si multi præsententur, quisnam ex illis sit instituendus.

31 *Vter præferendus.* RESPONDEO Primò, Si patronus, qui ante præsentauit Petrum, postea præsentet Ioannem, velitque hunc præferri; tunc, si quidem patronatus sit laicus, in arbitrio Prælati erit instituere vtrum maluerit, patet ex cap. Cùm autem, de Iure patronatus: quando enim patronatus est laicus, præsentatio secunda non reddit irritam primam, nec contrà. Quòd si patronatus sit ecclesiasticus, tunc qui prior est tempore, potior est Iure; vt habetur dicto cap. vnde prior præsentatus, est instituendus.

32 *An secundus possit præsentari.* Secundò, Si vnus idemque sit præsentatus à patrono laico & ecclesiastico, non potest laicus præsentare secundum, sed collatio debet fieri priori; quia hic à duobus est præsentatus. Panor. in d. cap. Cùm autem. Nec refert quòd secundus sit magis idoneus, quia sufficit priorem esse verè idoneum; modò beneficium non habeat curam animarum, vt docet Panorm. suprà. Crediderim tamen, si secundus sit notabiliter magis idoneus, posse huic conferri omisso priore: quod tenet

Ioannes

Ioannes Andreas in d. cap. Cùm autem: Prælatus enim huic fauere potest, tum ob præsentationem laici, qui mutare potest; tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione est spectanda.

33 *Si patroni dissentiāt.* Tertiò, Si duo sint patroni & alter præsentet Petrum, alter Ioannem, in arbitrio collatoris est conferre vtri maluerit. Addo probabile esse Episcopum tunc posse conferre alicui tertio: quia dum patroni inter se non conueniunt, Ius non cogit illum instituere alterutrum ex præsentatis. Ita Syluester suprà qu. 8. ex Panormitano.

Quartò, Quando multi sunt patroni, & non sunt inter se concordes, is instituendus est, in quem plures consentiunt, siue illi præsentent per modum vnius corporis, siue seorsim.

34 Vbi Aduerte, quando plures præsentant per modū Collegij, vel Capituli, debere omnes conuocari, qui commodè conuocari possunt: alioquin qui vocatus non fuerit, potest curare illam præsentationem per Iudicem irritari, etiamsi cæteri omnes in eam consenserint; argumento cap. Cùm in Ecclesijs, de præbendis in 6. vbi ita disponitur de electione & collatione, quæ à multis est facienda. Quando autem plures præsentant seorsim, non est necesse conuocare; sed satis est vt plures seorsim in aliquem consentiant. In his tamen habenda est ratio consuetudinis receptæ. vide Syluestrum quæst. 11. & 12.

DVBITATIO 9.

Vtrum Pontifex possit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præsentatis.

35 *Potest derogare.* RESPONDEO & Dico Primò, Pontificem posse derogare, siue patronatus sit ecclesiasticus, siue laicus. est communis sententia DD. in cap. Cùm dilectus, de Iure patronatus; vt docet Couarr. in pract. cap. 36. nu. 1. Ratio est, quia hoc Ius cōcessum est à Pontificibus principaliter propter bonum Ecclesiæ, vt Ecclesia haberet defensores: secundariò in honorem ipsorum fundatorum. ergo quando Summus Pontifex iudicat Ecclesiæ expedire vt nō expectet patronorum præsentationem, vel vt alteri conferat, poterit liberè conferre; quia semper maior debet haberi ratio finis principalis, quàm secundarij. Secundò, Quia ex eo quòd alijs hoc Ius præsentandi concesserit, non censetur seipsum in omni euentu voluisse spoliare suâ conferendi potestate; sed sufficit vt regulariter præsentationes aliorū admittat: quod maximè verum censuerim in Iure patronatus, quod ex nuda concessione absque fundatione ab aliquo obtinetur.

36 *Debet apponi clausula derogatoria, si patron. est laicus.* Notandum tamen ex Couar. suprà nu. 2. si patronatus sit laicus, non censeri ei derogatum, etiamsi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, nisi id disertè in literis per clausulam derogatoriam exprimatur. Ita communiter DD. in c. 2. de prębendis in 6. & colligitur ex cap. Super eo, de officio Delegati. Neque sufficit vt in literis collationis dicatur, conferimus Petro hoc beneficium ad cuiuscunque præsentationem vel collationem pertineat; sed expressè debet derogare patronatui laico, vt habet decisio rotæ. 331. test Couarruuia num. 2. Quòd si ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet idipsum exprimi, vt habetur in regul. cancella. 43. Si autem patronatus sit ecclesiasticus, potest ei Pontifex derogare per simplicem beneficij collationem, etiamsi nulla mentio eius derogationis in literis prouisionis fiat, vt ijdem Doctores in dictum caput 2. de præbendis, docent.

37 *Reseruationes beneficiorum quomodo intelligendæ.* Ex quibus infertur, reseruationes apostolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud sedem apostolicam, vel ob aliam rationem, ex Iuris communis, vel regularum cancellariæ dispositione non comprehendere beneficia Iuris patronatus laicorum, quoad eorum præsentationem tollendam; bene tamen quoad institutionem, quæ Prælatis competit: hæc enim tunc petenda est à Summo Pontifice; vt docet glossa in reg. 40. cancella. sub finem. hoc tamen Couarr. suprà, nu. 5. intelligit de Episcopatibus, Abbatijs, Prioratibus, Decanatibus & alijs dignitatibus, quæ Summo Pontifici per regulam 2. & 3. cancellariæ reseruantur: non autem de beneficijs minoribus, quorum præsentatio ad laicos pertinet: hæc enim eò quòd sint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reseruationibus esse exempta, etiam quoad institutionem à Prælatis faciendam.

38 *Legatus.* Dico Secundò, Legatum à latere, & consequenter Nuntium Apostolicum cum potestate Legati de latere, posse derogare patronatui ecclesiasticorum, non tamen laicorum: est communis sententia DD. in cap. Dilectus, de officio Delegati. & in cap. Cùm dilectus, de Iure patronatus, vbi vtrumque habetur.

39 *Episcopus.* Dico Tertiò, Episcopus tamen nec patroni ecclesiastici, nec laici Iuri derogare potest: si tamen præueniendo præsentationem patroni conferat beneficium, collatio non est irrita: verùm secuta præsentatione patroni intra tempus Iure præscriptum, collatio illa resoluetur & euanescet, vt patet cap. Decernimus 16. q. 7. Si autem intra illud tempus patronus neminem præsentauerit, vel se non opposuerit, collatio manebit valida; quia iam ad Episcopum est deuoluta; & prior collatio non fuit irrita nisi secuta præsentatione patroni intra tempus iure definitum: vbi ergo hæc non sequitur, confirmabitur, & manebit valida.

40 Petes, Quid si Ius patronatus partim sit laici, partim Ecclesiæ.

Si patronatus sit diuersorum, an valeat derogatio. Respondeo, Tunc nō censebitur ei facta derogatio absque expressa clausula, perinde ac si tantùm esset patronatus laicorum. Ita communiter DD. teste Couar. cap. 36. qq. pract. nu. 4. ratio est, quia par non est vt laicus ratione socij ecclesiastici incommodum in re indiuidua sentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tempus præsentationis sex mensium; non tamen debet pati incommodum derogationis ratione socij Clerici; ne fortè laici à fundatione & dotatione Ecclesiarū & beneficiorum huiusmodi offensiunculis auocentur: vnde etiam eorum patronatui maiora sunt concessa priuilegia, quàm patronatui Clericorum, vt rectè docet Couarr. suprà. Simili modo si duo patroni sint laici & totidem ecclesiastici, censebitur patronatus laicus quoad derogationem. Secus tamen si ecclesiastici sint plures 41 v. g. tres, & laici duo; tunc enim censebitur in derogatione

rogatione ecclesiasticum: nam Ecclesiastici, quorum consensus sufficit, cùm sint maior pars, tenentur admittere derogationem: quòd si omnes sint laici, v.g. quinque; non erit rata derogatio, nisi maior pars consentiat, nempe tres vt minimum; horum enim consensus sufficit, etiam in præsentando.

42 *Si priuilegio acquisitum, valet derogatio.*

Dico Quartò, Si Ius patronatus solùm priuilegio vel præscriptione acquisitum sit, potest Pontifex ei derogare, sine expressa clausula derogatoria, etiamsi sit laicorum; modò tamen non constet à laico esse fundatū; imò etiam Legatus poterit tale beneficium sine præsentatione cōferre. est communis sententia DD. vt ostendit Couarr. suprà, nu.5. ratio est, quia talis patronatus censeri potiùs debet Ecclesiasticorum, cùm originem ex Ecclesiasticis trahat. vide hac de re plura apud Couarr. pertinent enim hæc ad forum externum.

DVBITATIO 10.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

43 *Propriè & per se Episcopus est collator.*

RESPONDEO & Dico Primò, In quaque diœcesi Episcopum esse proprium collatorem omnium beneficiorum: hic enim in sua diœcesi est Princeps & moderator sacrorum; ac proinde ad ipsum pertinet omnes Ecclesiæ ministros constituere & officia sacra conferre. quod intellige, Nisi ex fundatione beneficij vel legitima pręscriptione hoc Ius alteri competat, v.g. Capitulo, Decano, Præposito, Abbati vel alteri Ecclesiastico.

44 *Pontifex per totum orbem confert.*

Dico Secundò, Summus Pontifex est generalis collator, habens generalem potestatem conferendi omnia beneficia in quauis diœcesi. ratio est, quia est supremus dispensator bonorum ecclesiasticorum, & Superior omnium Episcoporum & Ecclesiasticorum, atq; adeo Ordinarius Ordinariorum totius orbis; vt ait glossa in cap. Fœlicis, §. fin. de pœnis in 6. & cap. Per principalem 9. qu.3. vnde non minùs quàm particularis Episcopus potest Ecclesijs ministros dare, & ecclesiastica officia conferre; sicut vbique potest sacros ordines administrare. Porro tribus modis potest beneficia conferre, vt docet Rebuffus in sua praxi, §. de deuolutionibus n.46. Primò, Iure præuētionis, vt quando alicui confert gratiam expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; vt patet cap. Dudum, de præbendis in 6. Secundò, Cōcurrendo cum alijs collatoribus, cap. Quia, de concessione præbendæ, & Panor. ibidem n.5. quo modo semper potest conferre, quia concurrit cum quolibet Ordinario in potestate & Iurisdictione. Necesse tamen est vt in hoc casu reseruet vel conferat beneficium ante Ordinarium; alioquin collatio Ordinarij erit valida; arg. cap. Si eo tempore, de electione in 6. Hac ratione etiam Legatis à latere concedi solet vt beneficia conferant, cap. Si à sede, de prębendis in 6. & DD. ibidem. Tertiò, Confert Iure deuoluto; vt quādo ratione criminis, (v. g. ob simoniam confidentiæ) vel ratione negligentiæ collatoris, Ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex dispositione Canonum. eodem Iure semper confert Episcopus, quando inferiores collatores sunt negligentes.

45 *Tribus modis potest beneficia conferre.*

Vbi Notandum est Primò, Dignitates infra Episcopatum & Abbatiam, & alia beneficia, regulariter conferri debere intra sex menses; alioquin deuoluuntur ad Superiorem; cap. Nulla, de concessio. præbend. & alibi. Simili modo si patronus laicus non præsentet intra quatuor menses, & ecclesiasticus intra sex; beneficium efficitur liberum, eiusque dispositio deuoluitur ad eum, cuius est instituere præsentatum: vt patet ex dictis dubit. 6.

46 *Quando fiat deuolutio.*

47 *Quo modo & ordine.*

Notandum Secundò, Quod ad Episcopatum & Abbatiam attinet, si electores per tres menses absque legitimo impedimēto neglexerint eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum consilio Capituli sui Ecclesiæ prouidebit. Quòd si hic etiam per totidem menses neglexerit, puniendus est secundum Canones, & Summus Pontifex prouidebit, cap. Ne pro defectu, de electione. In inferioribus beneficijs, si ad Episcopū vel Capitulum spectet collatio siue coniunctim siue diuisim; tunc negligente Episcopo per sex menses, deuoluitur ad Capitulum, & contrà. singuli autē ad quos fit deuolutio, habent 6. menses in inferioribus beneficijs. vide plura apud Rebuffum, §. de deuolutionibus.

48 *Cur Pontifices fecerint reseruationes mensium, &c.*

Notandum Tertiò, Pontificem rariùs vti Iure præuentionis & concursus, vt confusio & lites vitentur, & ideo in multis Ecclesijs reseruasse sibi certos menses, quibus cōfert, reliquis relictis Ordinario. Porro causa cur sibi aliqua beneficia reseruauerit, suoque Iure interdum in conferendo vtatur, est vt Ecclesiasticorū & Ecclesiarum, quæ sunt per orbem, maior sit communicatio & coniunctio cum Ecclesia Romana matre sua, dum non solùm in spiritualibus; (quæ sæpe parum curantur) sed etiam in temporalibus & prouentibus ecclesiasticis ab ea dependent. quò enim in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eò magis eam reuerentur, amant, & in ijs, quæ ad fidem, mores & sacra ministeria pertinent, se illi submittunt. Quòd si in nullo ab ea dependerent, facilè vnio Ecclesiæ per schismata dissolueretur.

49 *Episcopi nō conferunt in curia.*

Notandum Quartò, Ex Couarr. l.3. variarum cap.20. n.9. consuetudine receptum esse vt Episcopi existētes in Curia Romana, nō possint vlla beneficia conferre etiamsi vacent in propria diœcesi; sed necessum esse vt Curiam exeant ad ea conferenda: possunt tamē in aliena diœcesi. Quæ autem in curia vacauerint, ea pertinent ad Pontificis dispositionem. Talia sunt eorum, qui sunt de curia Romana, & eorum qui Romæ moriuntur, aut propè Romam ad duas dietas, id est, 40. milliaria Italica. denique eorū, qui ibi resignant aut permutant; vt patet ex regulis Cancell.

50 *Capitulum sede vacante.*

Petes, Vtrum sede Episcopali vacante, vel Episcopo suspenso, Capitulum possit conferre beneficia, quæ ad liberam Episcopi collationem pertinebant.

Respondeo non posse conferre, cap. Illa, Ne sede vacante; nec ad ea præsentare; vt docet Ioannes Andreas in cap. vnicum, Ne sede vacante, in 6. potest tamē Capitulum tunc instituere præsentatos à patronis, quorum institutio ad Episcopum pertinebat, cap. primo de institut. in 6. Item potest conferre ea, quorum collatio communiter erat Episcopi & Capituli, cap. Si ad Episcopum, Ne sede vacante in 6. Secus tamen si collatio erat

solius

solius Episcopi, etsi ex consilio Capituli. vide Rebuffum suprà, §. de deuolutionibus n. 70. & seqq.

DVBITATIO 11.

Si Episcopus conferat beneficium absenti per literas aut nuntium, Vtrum possit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iste acceptauerit.

51 *Beneficium collatum absenti.*

RESPONDEO non posse, vt expressè habetur ca. Si tibi àbsenti, de præbendis in 6. Imò si alteri conferat antequam ille recusauerit acceptare, collatio viribus non subsistet, vt ibidem dicitur. quod ideo constitutum est, non quòd per talem collationem acquisitum sit dominium ante acceptationem; sed quia non decet Episcopum variare. secus est de donatione rei suæ, quæ non valet ante acceptationem: vnde liberè potest reuocari. imò quamdiu res tradita non est, si alteri donetur aut vendatur, valet secunda dispositio; vt suprà cap. 18. dub. 6. & ca. 21. dub. 19. dictum est. Potest tamen Episcopus illi præscribere tempus, intra quod teneatur acceptare. quo elapso, si non acceptauit, poterit alteri conferri. si tamen acceptes antequam alteri conferatur, tuum erit beneficium, quamuis terminus iam sit elapsus. patent hæc omnia ex d. cap. Si tibi absenti, de præbendis, in 6. & apud Couarruuiam lib. 3. varia. c. 16. nu. 4.

Sequitur nunc vt dicamus de conditione & qualitate eorum, quibus beneficia conferenda.

DVBITATIO 12.

Vtrum aliquando liceat conferre beneficium indignis.

52 *Indignus.*

NOtandum *indignum* dici, qui ad officium præstandum est ineptus ratione infamiæ, prauæ vitæ, ignorantiæ, morbi, vel similis impedimenti: vel putatur non futurus vtilis, nec satisfacturus officio. Potest enim quis cęteri indignus vel ratione conditionis præsentis, quæ non tolletur; vel futuræ. Dignissimus autem censetur, non qui doctissimus est aut sanctissimus; sed qui omnibus consideratis putatur optimè officio satisfacturus; Ecclesiæque futurus vtilissimus. His positis,

53 Respondeo & Dico Primò, Nunquam licere beneficium ecclesiasticū conferre indignis, modò aliqui reperiantur digni, quibus conferri possit. Probatur ex cap. Cùm in cunctis, de electione; vbi tria requiruntur vt quis censeatur dignus beneficio habente curam animarum, ætas conueniens, probitas morum, & scientia debita: & Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipso priuati sunt potestate eligendi pro illa vice, & triennio à suis beneficijs suspensi. Episcopus autem si contra fecerit aut consenserit fieri, amittit similiter potestatem conferendi. & cap. Graue nimis, de præbendis, vbi præcipitur vt beneficia non conferantur indignis; qui contrà fecerit, iubetur suspendi. ratio est, quia beneficium datur propter officium: ergo qui ineptus est ad officium præstandum, iure naturæ est arcendus à beneficio.

Tria requisita vt quis sit dignus beneficio.

Pœna in eligentes indignum ad curam animarum.

54 Confirmatur, quia omnes ferè hæreses & mala Ecclesiæ hinc orta sunt, quòd indignis beneficia fuerint collata: dum enim Episcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minùs quàm de munere Episcopali sunt soliciti, necesse est vt etiam Parochi similes instituantur. Tales enim Episcopi parum curant quales habeant Parochos. quòd si Parochi indocti, vel etiam improbi sint, necesse est christianam plebem in fide & moribus non rectè instrui: hæc autem nō rectè instructa, & malâ vitâ suorum Superiorum scandalizata, facilis est ad nouos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maximè cùm videat illos eloquentia, doctrina, & externâ vitæ probitate suis Parochis & Episcopis pręstantiores. Sanè si nascente hæresi Lutheri tales fuissent vbique Episcopi & Parochi quales esse debuissent, facilè illam in semine oppressissent. hoc optimè significatur in parabola Domini Matth. 13. *Dum dormirent homines venit inimicus homo & superseminauit zizania*; vt explicat D. August. lib. qq. in Matth. cap. 11. & Chrys. hom. 47. in Matth. Ex quo patet quanti momenti sit vt Principes quàm maximè idoneos ad Prælaturas promoueant.

Omnia penè Ecclesiæ mala ex promotione indignorum ministrorum.

55 Dixi *Modò aliqui reperiantur digni*; quia si nullus talis inueniatur, vel si inueniatur & non admittatur, (sicut interdum fit in locis septentrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala impedienda; nempe ne deueniat ad hæreticos, vel alios magis indignos: hic enim etsi absolutè non sit dignus, tamen respectu aliorū, qui haberi possunt, dignus censetur. Vbi tamen ei beneficiū collatum est, tenetur se præstare dignum & satisfacere officio, tum per se, tum per alios, quantum cōmodè potest: alioquin tenebitur ad fructuum restitutionem. ratio est, quia lege Iustitiæ obligatur ad præstandum munus sui officij, & consequenter ad se reddendum idoneum officio, quantum potest.

Quando possit conferri indigno.

56 Dico Secundò, Vt collator sit securus, non solùm requiritur vt nesciat illum, cui confert, esse indignum, sed debet etiam positiuè scire esse dignum; vt rectè Adrianus in 4. tract. de restitut. q. de dispensatione beneficiorum. ratio est, quia ex officio tenetur quantum in se est curare vt conferantur dignis. ergo debet positiuè iudicare esse dignum. quod intellige non dè certa scientia, sed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minùs certum esse debet. Idem dicendum de patronis, qui habent Ius præsentandi; grauiter enim peccant si aliquem præsentent, de cuius vita, moribus & doctrina non sint satis informati per viros probos & idoneos, ita vt meritò possint confidere esse idoneum; vt colligitur ex cap. Graue nimis, de præbendis. Tales enim patroni sunt causa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Ecclesiæ damno: nam Prælatus ecclesiasticus, qui instituit, non potest præsentatum repellere, nisi ferè sit euidēs esse indignum, cap. Decernimus 16. qu. 7. & alibi. hoc autem vt euidens fiat, valde est difficile. deinde vix audet rem exactiùs discutere, præsertim quando Patronus est Princeps secularis.

Debet scire esse dignū.

Idem dicendum de Patronis.

57 Dico Tertiò, Etsi omnis conditio, quæ reddit hominem indignum beneficio, sufficiat ad irritandam collationem vel electionem indigni, non tamen omnis reddit ipso facto collationem irritam, vt infrà dicetur. vide Nauar. in cap. Si quando, de rescriptis, exceptione 16. & 17.

DVBITA-

DVBITATIO 13.

Vtrum prætermissis dignioribus, liceat interdum conferre dignis.

58 *Dignior potest prætermitti quinque euentis.*

RESPONDEO, In quibusdam euentis licitum esse. Primò, si patronus præsentet dignum; huic enim debet conferri, etsi sint alij magis idonei. 16. qu. 7. cap. Monasterium, & cap. Decernimus, quod limita nisi sit beneficium cum cura animarum: hoc enim dandum est dignissimo, si patronus est ecclesiasticus, vt patet ex Côcil. Trident. sess. 24. cap. 18. Si tamen patronus sit laicus & præsentet dignum, hic ab Episcopo instituendus est, alijs omnibus prætermissis, vt ex eodem loco Concilij côstat. Pari modo, si fundator constituisset vt si quis ex sua familia idoneus repertus fuerit, ei detur; seruandum esset, etiam in cura animarum, alijs dignioribus præteritis. vt docet Couarr. reg. Peccatum p. 2. §. 7.

59 Secundò, Si beneficium ex sua institutione dandum sit alicui ex certa familia, vel oppido; (vt sunt ea, quę dicuntur patrimonialia) vel si decreto Canonû eligendus sit aliquis ex Clericis eiusdem Ecclesiæ; tunc aptissimo inter eos dandum est, non alijs, etsi aptioribus. vide cap. Nullus, & cap. Obitum d. 61. & cap. Metropolitano d. 63. ex quibus constat, olim ministros eligi debuisse ex Clericis eiusdem Ecclesiæ, si aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligendus est ex Collegio Cardinalium, modò aliquis inter eos sit idoneus. cap. Oportebat, & ca. Nullus dist. 79. ex Concilio sub Stephano Papa III.

Tertiò, Si aptiores reseruandi sint beneficijs parochialibus, eò quòd pauci bene idonei ibidem reperiantur; tunc enim illis prætermissis beneficia sine cura, quamuis opima, debent conferri minùs dignis, vt rectè notauit Adrian. suprà. ratio est, quia in dispensatione beneficiorum, magis spectáda est spiritualis vtilitas Ecclesiæ, quàm commodum temporale ministri.

60 *Si suffragium non esset profuturum digniori.*

Quartò, Si plures sint electores, & paucorum suffragia inclinent in dignissimum; tunc si meum suffragium nihil esset profuturum dignissimo, prodesset tamen ad vitandam electionem indigni, vel minùs digni, teneor omisso dignissimo, conferre illud in dignum vel digniorem. ratio est, quia in hoc casu si dem suffragium in dignissimum, ipsi non prodero, & Ecclesiæ obero: quod Ecclesiæ incommodum vitare possum si faueam digno. Neque hîc cum alijs ad opus malum concurro; quia eligere minùs dignum non est malum, nisi quando spes est posse obtineri digniorem.

61 *Resignans.*

Quintò, Si quis resignet beneficium suum in fauorem alterius, non est necesse vt quærat dignissimum. Ita Caietanus v. Beneficium, & alij: sic enim recepta consuetudo habet. ratio est, quia non incumbit illi ex officio præficere Ecclesiæ ministrum; & aliàs confert id, quod suum est, & propter quod, cùm possideret, non tenebatur plus facere, quàm mediocriter idoneus faceret: vnde non facit iniuriam Ecclesiæ, talem sibi substituendo. quamuis si multò dignior se offerat vel in promptu sit, charitas boni communis obliget vt hic præferatur.

DVBITATIO 14.

Vtrum extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignissimis.

62 *Dignissimi præficiendi.*

RESPONDEO & Dico Primò, Electores, Præsentatores, & Collatores semper tenentur quantum in ipsis est curare vt dignissimis beneficia côferantur. Est communis sentêtia DD. D. Thom. qu. 63. ar. 2. ad 3. *Vt electio non possit impugnari in foro iudiciali, sufficit eligere bonû, nec oportet eligere meliorem; quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 1. docet, *Prælatum posse eligere consanguineos suos, si æquè digni sint; non autem si alij sint digniores.* Idem docet infrà q. 185. ar. 3. Ioannes Maior in 4. d. 24. qu. 3. Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. *Simon Ioannis diligis me plus his?* D. Anto. 2. p. tit. 1. c. 20. §. 1. Angelus v. Electio nu. 20. & 21. Caiet. v. Acceptio personarum, & in locum D. Thomæ citatum. Adrian. in 4. q. citata, Syluester v. Electio. & v. Acceptio personarum, Nauarr. in cap. Si quando, de rescriptis, except. 16. nu. 10. Sotus l. 3. de Iustit. q. 6. ar. 2. & alij Theologi passim.

Alex. Hal. lensis opinio.

Et quamuis Alexan. Hallensis p. 2. qu. 136. §. 2. putet solùm in Episcopatibus esse peccatum prętermittere digniorem, non autem in minoribus beneficijs: alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum, docent. Accedunt multi Iurisperiti, quos refert & sequitur Couarruuias ad regul. Peccatum p. 2. §. 7. n. 4. vt Panorm. Rochus, Ludouicus Gomezius, Cæsar Lambertinus, & alij, & addit Couarruuias eam esse communem. Probatur Primò, Exemplis sacrę scripturæ; vt electione Aaronis Leuit. 8. vbi Dominus indicauit se velle præstantissimum eligi, dum omnibus Principibus ad ostium tabernaculi adductis, eius solius virgam florere fecit. in quem locum Origenes ho. 6. (habetur Cano. Licet, 8. q. 1.) sic ait, *Requiritur ergo in ordinãdo sacerdote, etiam populi præsentia, vt sciant omnes, quòd qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium.* Item electione Saülis 1. Reg. 10. vbi eligitur *qui cæteris eminebat, & quo non erat melior in Israël.* quod explicans Gregorius l. 4. ca. 4. in l. 1. Regum, fusè docet, *dignissimum eligendum.* Idem docet cap. 5. vbi multa pulchrè in hanc sententiam. Idem cernitur in electione Dauidis, & in electione Petri: cùm enim Dominus Ioan. 21. Petrum Ecclesiæ vellet præficere, non solùm rogat an ipsum diligeret, sed an plus cæteris diligeret, & ter rogat. Apostoli etiam Acto. 1. conati sunt optimum eligere.

1. Exemplis scrip. probatur.

63 *2. Ex Iure Can.*

Probatur Secundò, Ex Iure Canonico; nam cap. vnico. tit. vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur, Innoc. III. inter cætera sic ait, *Non ex affectu carnali, sed discreto iudicio debes illi ecclesiasticum officium in personam magis idoneam dispensare.*

3. Ex Patribus.

Tertiò, Probatur ex Patribus; vide Origenem suprà. Hieronymus in cap. 1. epist. ad Titum: *At nunc*, inquit, *cernimus plurimos hanc rem*, (id est, electionem) *beneficium facere, vt non quærant eos, qui possint plus Ecclesiæ prodesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequijs deliniti.* Chrysost. l. 3. de sacerdotio, parum ante medium, *Equidem non opinor*

aliunde

aliunde tam multas in Ecclesia turbas nasci, quàm ex Episcoporum & Antistitum electionibus, casu potiùs ac temerè, quàm diligentèr & accuratè factis: nam caput valentissimum esse oportet, &c. Augustinus epist.29. ad Hieronymum, nō procul à fine. *Quis ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore ac sanctiore?* Idem docet Leo epist.84.c.6. & Bernard. l.4. de considerat. ad Eugenium, & in declamatione *Ecce nos reliquimus omnia.*

Idem cōfirmatur ex quadam pragmatica sanctione Concilij Basileensis sess.12. vbi decernitur, *vt electores iurē: Deo & sancto Ecclesiæ patrono in qua est præbenda, se electuros quem nouerint digniorē.* Probatur Quartò ratione; Quia beneficia primariò sunt instituta ad cultū Dei & Ecclesię vtilitatē; secūdariò vt sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorētur & iuuentur: atqui cōtra vtrumque finē est si digniores & Ecclesiæ vtiliores omittātur, & in ijs conferēdis spectetur cōsanguinitas, aut priuata amicitia, aut comendatio potentium.

4. Ratione.

64 Est peccatum mort. omisso digniorem in maiorib. benef.

Dico Secūdò, Ad beneficia habentia curā animarum vel aliam functionē magni momenti in Ecclesia, eligere, postulare, aut præsentare dignū omisso digniore, qui in promptu est, est peccatum mortale. Idem dico de conferente, qui liberè confert. *Digniorē* voco, qui notabiliter dignior & aptior videtur, speraturq; multò meliùs functurus officio: nam si paruus vel dubius sit excessus, nō erit peccatum mortale. Colligitur ex DD. suprà allatis, probaturque ijsdem testimonijs; nam ea maximè agunt de talibus beneficijs. Idem colligitur ex Concil. Trident. sess.24. c.1. de reformat. vbi dicitur, *Omnes & singulos, qui ad promotionē præficiendorum quomodocunq; ius habent, mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis vtiles ipsi iudicauerint, non quidem precibus vel humano affectu aut ambientium suggestionibus, sed eorū exigentibus meritis præfici diligenter curauerint.* Et quamuis ibi loquatur de Episcopatibus, tamē idem sentire de parœcijs patet manifestè ex ca.18. de quo infrà dub.16. Eadem ratio locū habet in alijs omnibus magni momēti beneficijs. Talia sunt præter Cardinalatum, Episcopatum, Archidiaconatum & Parœciam; Decanatus, Præpositura cum Iurisdictione, Canonicatus affectus onere docendi vel concionandi, aut pœnitentiariæ. Denique Abbatia, Prioratus & similia. Ratio est, quia qui omittit digniorem, facit contra fidelitatem, quam Ecclesiæ ex officio debet, (iuxta illud Matth.24. *Quis, putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?*) idq; in re grauis momenti; nam inde contingit eam priuari ingenti bono, quod ipse tenebatur ei procurare eligendo dignissimū ministrum: atqui in re graui fidem debitam violare est peccatum mortiferū, vt suprà cap.32.n.16. & 17. in simili diximus: ergo qui præsentant vel eligūt vel beneficia liberè conferunt, grauiter peccant, si digniores prætermittāt, siue sit Papa, siue Episcopus, siue Princeps secularis: non enim sunt domini beneficiorum, sed œconomi: vnde tanquam œconomi tenentur rem domini sui, quantū commodè possunt, promouere. Confirmatur, quia in beneficijs est peculiaris ratio, quæ nō in alijs. nam totum ferè Ecclesiæ bonū in fide, moribus & ritibus sacris pēdet ex bona ministrorum electione: sicut è contrario totum ferè malum ex mala prouisione: atqui nisi quàm maximè idoneos eligere conemur, periculum est ne sæpe parum apti præficiantur; quia tam multa requiruntur, vt nōn rarò qui valde apti videntur, reipsa parum aptos esse, experientia & successus rerū demonstret: ergo nè in tales impingamus, tenemur in re tanta sub peccato mortali eligere aptissimos. quod non solùm verum est de electore & collatore libero, sed etiā de patrono, vt rectè Couarruuias suprà, cōtra Cæsare Lambertinū, qui sine iusta ratione id negat.

65

66 In quibus non sit peccatū mort.

Dico Tertiò, In cæteris beneficijs, vt in canonicatibus, capellis, &c. non videtur peccatum mortiferum semel vel bis prætermittere digniorem, modò conferantur ei, qui verè dignus sit: videtur tamen esse mortiferū si quis id passim faciat, aut si rarò curet vt digniores præferātur. Prior pars est Alex. Hallensis, & Soti suprà, Gabrielis in 4.d.15. q.ar.3.dub.1. vbi pro eadē citat Antoninū & alios. Idem docet Angelus suprà & sentire videtur D. Tho. quodlib.6. ar.9. licet obscurè, citantq; illum Angelus & Gabriel. Deniq; multi recētiores, vt Petrus Nauarr. l.2.c.2.n.148. Emmanuel Sa, verbo Beneficiū, Petrus Arrag. in q.63.ar.2. Ratio est, quia quòd semel vel iterum dignior prætermittatur in huiusmodi beneficijs, non censetur notabile incommodum, aut notabilis iniuria in Ecclesiam: paucorum enim mediocritas, aliorum virtute facilè compensatur.

Obiectio.

Dices, Fit iniuria digniori, qui postponitur; nam ei lege iustitiæ distributiuæ debetur. deinde est contra Ecclesiæ & ipsorū fundatorum intentionem; quorū mens est vt dignissimis conferantur.

Ob hæc argumenta multi DD. tenent esse peccatum mortale, præsertim si dignior sese offerat. Ita Couarr. ad regulam Peccatum, p.2. §.7. nu.4. Caiet. q.63. ar.2. Salonius ibidem. in eadē sententia videtur esse D. Antoninus suprà: quia violationem iustitiæ distributiuæ putat esse peccatum mortale, & Nauarr. de oratione miscella.38.

67 Resp. Non fit propriè iniuria digniori.

Sed responderi potest ad Primum, Non fieri propriè iniuriam digniori, quia nō est ei debitum stricto iure, sicuti debetur præsentato vel electo: sed solùm largo, quod consistit in maiore aptitudine & proportione: hoc autem ius violare non est per se peccatum mortiferum. neque violatio iustitiæ distributiuæ semper est peccatum mortiferum, nisi redundet in violationem iustitiæ commutatiuæ; vt rectè Sotus ait.

Ad Secundum, Est quidem contra Ecclesiæ & fundatorum intentionē; sed in re, quæ ad bonum Ecclesiæ non est tanti momenti. Fateor tamē rationes istas facere illā sentētiam valde probabilē: & ex illis confirmatur altera pars nostræ propositionis: qui enim sæpe hoc faceret vel nō curaret præponere digniores, censeretur grauiter peccare contra fidelitatē Ecclesiæ debitam, eiusq; magnū bonum negligere: magni enim interest ad bonum Ecclesiæ vt diuina officia quàm decentissimè & deuotissimè celebrentur, vt Canonici & alij sacrorum administri doctrina & probitate populo præluceāt. Deniq; vt spe beneficij obtinendi plurimi ad probitatem vitæ & studia literarum incitentur; sunt enim beneficia ex Ecclesiæ & fundatorum destinatione non solùm stipendia ministeriorum, sed etiam præmia virtutum: atqui hic stimulus tolletur, si dignioribus prætermissis, fauore & affectu carnali dispensentur.

Si sæpe fieret, esset m.

68

Ex his patet, semper esse peccatū, saltem veniale *digniorem* & *aptiorem* prætermittere. si autem id sæpe fiat, esse peccatū mortiferum. quod si ex sua

institutione habeat vt debeat dari digniori vel per oppositionem, tunc semper est peccatum mortale.

69 Contra secundam propositionem Obijcitur Primò, Iura antiqua & noua solùm requirunt vt beneficia conferantur *dignis*; nam Concil. Tridēt. sess. 7. c.3. de reformat. solùm requirit, vt etiam beneficia curata *dignis* conferantur, & citat constitutionē Alexandri III. & Gregorij X. in quibus idipsum statuitur.

Obiectiones contra secundum dictum.

RESP. Concilium hoc solùm requirit; non vt collatio sit sine peccato, sed vt non sit irritanda in foro externo, vt patet ex verbis sequentibus, *aliter facta collatio omnino irritetur*. Eodem modo intelligi possunt quidam Canonistæ, dum dicunt sufficere vt eligatur idoneus; vt notat Couarruuias suprà. Quòd autē Conciliū velit ad parœcias eligi dignissimos, patet sess.24.c.18.de refor.

Obijcitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non solent beneficia conferri nisi presbyteris & Clericis eiusdē Ecclesiæ, vt patet ex ca. Nullus, & can. Obitū.d.61.ergo nō sunt quærēdi dignissimi.

RESP. Idcirco hoc solet fieri, & in multis locis adhuc seruatur, quia plerūque hi solent esse vtiliores & fideliores suæ Ecclesiæ quàm extranei: magis enim ei afficiuntur, magisq; omnia norūt, cùm sint in ea educati: firmiùs quoque resident.

Obijcitur Tertiò, Apost. ad Tim.3. & ad Titū 1. enumerās cōditiones Episcopi, solùm requirit vt sit *sobrius, pudicus, Doctor, hospitalis, irreprehensibilis, &c.* non autē requirit vt sit cæteris omnibus dignior.

70 RESP. Tot cōditiones requirit Apost. vt rarissimi sint qui eas oēs habeāt. vnde etiā qui dignissimus visus fuerit, vix implebit Apostoli formulā.

Minùs idoneus potest se offerre.

Quartò, Si collator teneretur cōferre digniori: ergo is, qui se putat minùs dignū, non poterit se offerre, nec acceptare collationē; quia alioqui consentiret peccato alterius: petere enim aliquid sibi præstari, quod alter non potest sine peccato prę̄stare, est peccatum. similiter in illud cōsentire.

RESP. negando conseq. Etsi enim alius videatur aptior, potes tamē iudicium totum relinquere electori vel collatori, cuius est vtriusq; merita & dotes examinare. hoc enim iudicium non est eius, cui fit collaio; sed eius, qui cōfert aut eligit. vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem desiderādo & petendo absolutè vt tibi conferat, etiamsi alterū iudicet fore vtiliorem; (hoc enim peccatum esset) sed sub conditione, si bona fide iudicauerit te non minùs vtilē fore. & quamuis tu putes alterum esse magis idoneum, potes tamen tecū statuere diligentiā compensare quantum alijs dotibus videris superari. Quòd si certò existimes collatorem non iudicio sed fauore tē prætulisse, hoc tibi non imputabitur, si hoc neque petisti, neque animo desiderasti, sed bona fide solicitasti, vel non solicitanti tibi est oblatum.

DVBITATIO 15.

Vtrum is, qui sibi vel alteri minùs digno procurat beneficium omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere.

71 PALVDANVS in 4. d.15. q.2. ar.2. & Caietanus q.62. ar.2. dub.3. affirmant. ratio est, quia beneficium illud secundum iustitiam distributiuā debitū est digniori. addit tamē Caietanus eum non teneri qui sibi procurat, non intendens impedire dignioré: secus verò de eo, qui ita procurat sibi vt non curet de impedimēto dignioris.

RESP. & Dico Primò, Probabilius est talem beneficiarium non teneri ad restitutionęm, modò sit verè idoneus, & beneficium non fuerit per oppositionem conferendum. est sententia Scoti & Richardi in 4. d.15. vt fatetur Caietanus. Idē tenet Adrianus in 4.§. Quia iam determinatum, Sotus l.4. q.6. ar.3. ad 6. Couar. ad regul. Peccatum p.2.§.7.nu.7. Nauar.c.17.nu.72.& multi alij. Probatur, quia neque Ecclesiæ, neq; digniori tenetur: ergo nō tenetur. *Non digniori*, quia ille non habet ius strictū ad illud beneficium; sed largum dūtaxat, consistens solùm in maiori aptitudine, vt ante dictū est: vnde nō fit ei propriè dicta iniuria.

72 *Non tenetur digniori.*

Dices, Si distributor ex bonis communibus mihi debeat centum, & non det nisi quinquaginta, tenetur ad restitutionem quinquaginta; quia in illis violauit iustitiam commutatiuam; vt colligitur ex D. Thoma q.62.ar.1. ad 3. ergo cùm beneficia sint bona cōmunia debita dignioribus, & ego sim dignior, si mihi non contulerit, tenebitur ad restitutionē. Hoc argumento potissimùm commoti sunt Paludanus & Caietanus.

Obiectio. Distributio communiū.

RESP. Hoc tātùm esse verum in cōmunibus, quæ præcipuè ideo data sunt cōmunitati, vt pro dignitate cuiusque, vel inopia, vel eruditione, vel meritis distribuantur; vt rectè Sotus & Couarr. respondent: at beneficia non sunt talia bona cōmunia; non enim sunt principaliter præmia meritorum & dignitatis cuiusque; vt Paludanus & Caietanus velle videntur; sed stipēdia ministrorū Ecclesiæ: quia potissimùm & ferè ob vnicam hāc causam sunt instituta, vt sint stipendia eorum, qui Ecclesiæ deseruiunt: vnde dignissimi eligēdi, non quòd ipsis hæc propriè sint debita, sed quia Ecclesiæ debitum est, vt quàm optimi ministri, qui pro istis quasi stipēdijs haberi cōmodè possint, adsciscātur. Itaq; si quæ esset obligatio restitutionis, ea esset erga Ecclesiā, nō erga digniorē prætermissū.

73 *Resp.*

Sed quòd *n: q; Ecclesia* obligētur restituere, probatur; quia Ecclesia nō intendit collatores & patronos sub onere restitutionis obligare ad procurandum semper maius bonum, & digniores ministros; modò procurent eos, qui verè sint digni & vtiles: neque collatores censent se sub tali onere obligari; idque tum ob multas perplexitates, quæ inde quotidie orirentur; tum quia Ecclesia nō videtur damno affecta, quāuis maius bonum nō sit procuratū. Idem dico de œconomo Principis, qui non conduxit optimos operarios, sed mediocres.

74 *Nō obligari Ecclesiā.*

Dixi, *Modò beneficiarius sit idoneus*; si enim nō sit idoneus, tenebitur is, qui procurauit ad restitutionem, non quidē digno vel digniori, sed Ecclesiæ, quæ debito ministerio caruit, vel etiam damnum accepit, vt rectè Couar. suprà, n.2. & Sotus l.4.q. 6.ar.3.ad 6. vel certè pauperibus, vt quidā volunt, argumento ca.1.sess.23.Cōc.Trid.§. Si quis autē. de quò infra n.157. & sess.9.Cōc.Lateran. de quo n.175.& 177. quod intellige, nisi beneficiarius, qui primo loco tenebatur, restituat. Si Ecclesia nullum damnum passa est, & officium per alios præstitum, ad nihil tenebitur author.

Si non sit idoneus.

Si officium per alios præstitum.

Dixi, *Modò beneficium non fuerit dandum per oppositionem*: quando enim per oppositionem datur, tunc dignior ius strictum habet ex lege, vt rectè Nauarrus c.17.n.74. Itaque si non admittitur ad examē, vel examinatus & manifestè dignior aliis repertus reijcitur, fit ei propriè iniuria: vnde collator

75 *Si dandum per oppositionem.*

lator ei tenetur ad damnum sarciendum iudicio prudentis; si tamen manifestè & notabiliter dignior sit; nam si paruus tantummodo sit excessus, non tenebitur.

76 *Si putet se idoneum.* Dico Secundò, Qui institutus est, si verè se putet idoneum, non tenetur resignare, etiamsi alterum iudicet magis idoneum. ratio est, quia ipsi non incumbit Ecclesiæ ministros dare, sed satis est vt pro sua virili satisfaciat officio.

Obiectio. Dices, Hinc tantùm sequi, illum non teneri ex officio, seu lege Iustitiæ: poterit tamen ex charitate teneri.

Resp. Quando tenetur ex charitate. RESP. Id quidem fieri posse, sed rarò fieri: vt si quis certò sibi persuaderet alterũ Ecclesiæ longè fore vtiliorem, & ipse sine notabili incõmodo suo posset illo beneficio carere. Sed valde rarum est vt constet alterũ longè vtiliorẽ fore. In dubio autem non tenetur se tanto cõmodo suo priuare.

77 *Si induxit collatorem.* Dices, Quid si collatorem induxerit vt sibi conferret, cùm sciret se minùs idoneum altero?

RESP. Tunc quidem peccauit illum inducendo vt faceret contra fidelitatem; non tamen tenetur ad resignationem, modò sit verè idoneus: quia collatio fuit valida. vnde cùm ipsi non incumbat optimorum ministrorum procuratio, nõ tenetur beneficium deserere: tenetur tamen tunc (saltem ex decentia) quàm optimè muneri suo satisfacere, & diligentiâ supplere defectus, ratione quorum ab altero superatur.

DVBITATIO 16.

Quæ formula seruanda in conferendis Ecclesiis parochialibus.

RESPONDEO, Hæc describitur à Concilio Trident. sess. 24. cap. 18. vbi Notandum est, Ecclesiam parochialem vacare posse ratione obitus, vel resignationis simplicis, vel permutationis, vel delicti. Item Ius patronatus esse Ecclesiasticorum vel laicorum. Nunc

78 *1. Conuocandi multi.* Dico Primò, Si parœcia vacet per obitum vel crimen, & Ius patronatus sit Ecclesiasticorum, Episcopus, & patronus, intra certum tempus ab Episcopo præscribẽdum, debent aliquot Clericos, qui videantur idonei ad Ecclesiã illam regendam, nominare. Ita Conciliũ. vbi Nota, posse Episcopum, etiam per publicũ edictum conuocare omnes, qui volent se offerre; & quemuis posse suggerere si quos nouit idoneos: & hi omnes sunt describendi, vt ibidem dicitur.

79 *2. Examinandi.* Dico Secundò, Transacto tempore cõstituto, hi omnes (nempe qui voluerint & cõparuerint) debent examinari ab Episcopo, vel eius generali Vicario, & tribus saltẽ examinatoribus à Synodo diœcesana approbatis.

Vbi Notãdum, Quotannis in Synodo diœcesana ab Episcopo vel eius Vicario sex debere proponi examinatores, qui à Synodo probentur, & ex his ad quodque examẽ tres minimùm pro arbitrio Episcopi debent assumi.

Secũdò, Hi debẽt iurare se omni affectione humana postposita, fideliter munus suũ executuros.

Nihil pro examine accipiendum. Tertiò, Nihil ratione huius examinis possunt accipere: alioquin simoniæ vitium tam ipsi, quàm dantes incurrent, à quo absolui nequeant, nisi dimissis beneficijs, etiã ante obtentis, & ad alia redduntur inhabiles. vbi Nota, simoniam iuris humani pœna exorbitante puniri: quam tamẽ puto non esse receptam in beneficiis ante obtentis, ante sententiam Iudicis.

Simonia Iuris humani. Dico Tertiò, Peracto examine, examinatores debẽt renũtiare quoscunq; ex his idoneos iudicauerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis rebus ad vacantem Ecclesiã regendã opportunis.

80 *Episcopus eligit.* Dico Quartò, Ex his Episcopus eum eligere debet, quem cæteris magis idoneum iudicauerit, & huic, nõ alteri, collatio fiet ab eo, cuius est cõferre. *Si patronatus ecclesiastici.* Si verò Iurispatronatus ecclesiastici erit, tunc patronus debet ex his eligere quem digniorẽ iudicabit & hic ab Episcopo debet institui, si institutio ad eum pertineat. alioquin si ad alium pertinet, Episcopus solus eliget digniorẽ suo iudicio, & patronus hunc præsentabit ei ad quem pertinet instituere. vt si institutor vel collator sit Capitulum, Decanus, Archidiaconus: Episcopi enim est non solùm conuocare & habere Ius examinandi cum aliis examinatoribus, sed etiam eligendi digniorem, qui à patrono præsentetur instituendus.

81 *Si patronatus est laici.* Dico Quintò, Si Ius patronatus est laici, nõ est necesse vt fiat examen per cõcursum: præsentatus tamẽ à patrono, debet examinari à deputatis examinatorib', & si fuerit idoneus repertus, admitti.

Collatio alioquin irrita. Dico Sextò, Omnis collatio seu institutio facta præter supradictam formam, censetur subreptitia & nulla; & collatio si pertinebat ad Episcopum, deuoluitur ad Sedem Apostolicam. hoc postremũ statuit Pius V. qui etiam clariùs explicuit mẽtem Concilij in Bulla, quæ incipit, In conferendis Ecclesiis, edita anno 1567. cal. Aprilis.

82 *Examen quando necessarium.* Vbi Notandum Primò, Hoc examen adeo esse necessarium, vt etiã in Doctore Theologiæ aspirante ad parochialem Ecclesiam sit seruandum; vt respondit Congregatio Cardinalium. non tamen est necessariũ in Dignitate vel Canonicatu, qui parochialem Ecclesiam accessoriè, etiam perpetuò annexã habet; vt eadẽ Congregatio censuit.

83 *Appellare potest aptior.* Notandum Secundò, Si Episcopus minùs habilem postpositis magis idoneis post examen elegerit, possunt ij, qui reiecti fuerint, à mala electione huiusmodi ad Metropolitanum; vel si elector Metropolitanus aut exemptus fuerit, ad viciniorem Ordinarium, vt Apostolicæ Sedis Delegatum; aut aliàs ad Sedem Apostolicã appellare, & electum ad nouũ examen coram appellationis Iudice prouocare, vt digniori detur. Interea tamen electio prior executioni mandanda est, & prouisus non potest amoueri, nisi alteri debito modo collatum fuerit. Ita Pius V. suprà.

84 *Si vacet ratione resignationis.* Dico Septimò, Si Ecclesia vacet ratione resignationis factæ in manibus Papæ, in fauorẽ certæ personæ, & à Papa fuerit admissa resignatio, non debet fieri examen per concursum; sed sufficit eum examinari à deputatis examinatoribus cum Episcopo, & dignum iudicari. Ita respondit Congregat. Cardinalium. Ratio est, quia tunc Papa cẽsetur in hoc decreto dispensare. Secus verò si collator sit inferior Papa, vt Metropolitanus vel Episcopus, vel Capitulum; tũc enim resignatione in manibus eius facta, debet fieri examẽ per concursum, & nisi resignatarius iudicatus fuerit post examen aptior cæteris, vel certè non minùs aptus, non potest ei fieri collatio; vt colligitur ex Concilio. ratio est, quia inferior non potest in decretis Concilij œcumenici dispensare.

85 *Si causâ permutationis.* Dico Octauò, Si vacet permutationis causâ, debet nihilominus fieri examen, & quidem per concursum, nisi permutatio fiat cum alia parochiali ferè paris conditionis: tunc enim non est opus nouo examine, vt declarauit Congregatio: quia per examen antiquum vterq; censetur idoneus. Quòd si fiat permutatio cum simplici, vel cum alia parochiali, vbi maior requiritur industria, debet fieri examen per concursum, vt colligitur ex Concilio.

Vbi hæc non recepta. Aduerte tamen multa ex his passim non esse recepta; quamuis meritò omnia recipi deberent. vnde ibi non sunt irritæ collationes, quæ secundum hanc formam non sunt factæ.

DVBITATIO 17.

Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis censeatur idoneus ad beneficium.

RESPONDEO, Posse numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Ætas couenięns. Quarta, Cœlibatus. Quinta, Non esse irretitum censura vel irregularitate. Sexta, Morum probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ex parte corporis. Nona, Intẽtio status ecclesiastici. Decima, Vt non habeat aliud beneficium incompatibile.

DVBITATIO 18.

Quomodo requiratur legitimus torus.

86 RESPONDEO & Dico Primò, Qui est ex toro illegitimo, est incapax Episcopatus, & cuiusuis alterius beneficij habentis curam animarum, nisi per Pontificem cum eo dispensetur. Est etiam incapax simplicis beneficij: potest tamen ad hoc ei per Episcopum dispensatio dari, etiamsi sit ex incestu, vel sacrilego complexu natus. Ita habemus c. 1. de filijs presbyterorum in 6.

Episcopus dispensat cum illegitimo ad bene. simplex. Vbi Notandum Primò, Episcopum posse cum tali dispensare ad Canonicatum etiam Ecclesiæ cathedralis, vt ibidem docet glossa ex Archidiacono. Rebuffus tamen in praxi beneficiorum, §. de dispensatione super defectu natalium, pag. 269. tenet, Episcopum non posse dispensare in præbenda Ecclesiæ cathedralis cum illegitimo; dicitq; stylum Curiæ Romanæ ita seruare: cuius sententia videtur tenenda post Concil. Tridentinum, in quo statuitur, vt omnibus Canonicatibus Ecclesię cathedralis sit annexus ordo sacer, ad quem Episcopus non potest illegitimum habilitare, vt d. cap. 1. habetur. Iuri tamen conformius videtur, Episcopum posse ad talem Canonicatum habilitare eum, qui ante à sede Apostolica ad ordines sacros admissus esset.

Nõ ad Dignitatem. Notandum Secundò, Episcopum non posse dispensare cum illegitimo ad Dignitatẽ vel Personatum, etiam sine cura, secũdum glossam: quia quando Papa concedit vt alicui prouideatur de beneficio, intelligitur beneficium simplex, neque extendi debet ad Dignitatẽ, ca. vlt. de præbendis: ergo neq; hìc per beneficiũ sine cura intelligi poterit Dignitas sine cura, aut Personatus. Confirmatur, quia non est credibile Pontificẽ velle illegitimũ talibus honorari, cùm illum ab omni ordine sacro excludat. Glossam sequũtur passim DD.

87 Dices, Quid si Canonicatus habeat annexum accessoriè beneficium parochiale, poterítne Episcopus dispensare?

RESPONDEO posse, vt docet Syluester v. Beneficium 3. qu. 8. ex Archidiacono, quod limita cũ Lapo & Syluest. modò parœcia per Vicarium administrari soleat; aliàs non. Ratio est, quia accessoriũ sequitur suum principale. Hæc tamẽ omnia intelligenda sunt, nisi obstet aliquod particulare alicuius Ecclesiæ statutum iuratũ, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Ecclesiæ promoueatur.

88 Dico Secundò, Illegitimus, etiam cum dispensatione Episcopi, non potest habere vllum beneficiũ vbi pater est Præfectus; (v.g. Episcopus, Præpositus, Decanus, Parochus) aut etiã vbi Canonicus. habetur c. Ad Præsentiam, c. Cùm decorem, c. Ad abolendã, de filiis presbyterorum. Hoc autẽ idcirco Canones statuerunt; tum quia alioquin pleraque beneficia ad huiusmodi sobolem industriâ parentum peruenirent; tum quia fœdum est in eadem Ecclesia parentem & filium nothum residere, totique mundo exemplum incontinentiæ paternæ, veluti cum præmio & dignitate in prole assiduè ostentari.

89 Notandum est, Concil. Trid. sess. 25. cap. 15. de reformat. hisce canonibus aliquid noui Iuris adiecisse, Vt illegitimi beneficium habere nequeant, non solùm in Ecclesijs vbi parentes actu obtinent, sed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecunque illud sit, siue paruum, siue magnum. Nec possint habere pẽsiones super fructibus beneficiorum, quæ parentes obtinent vel aliquando obtinuerunt: nec reciprocæ resignationes in illorum fauorem à parentibus factæ, illis prosint.

90 *Filij legitimi presbyt.* Dico Tertiò, Quod ad legitimos presbyterorum filios attinet, hi possunt habere beneficia in Ecclesijs vbi eorum parentes præsident, non tamen illud ipsum, quod proximè parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc, de filijs presbyt. Altera verò cap. Ex transmissa, & cap. Conquerente, eodem. Ratio est, *Ne beneficia successione hæreditaria transmitti videantur: quam speciem hæreditariæ successionis, Canones semper in beneficijs valde exosam habuerunt*, vt ait Concil. Trident. sess. 25. cap. 7. de reformatione.

91 *Si alius intercessit, filius est capax.* Aduerte tamen, Si inter patrem & filium alius intercessit, censebitur species illa successionis hæreditariæ abstersa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere sine dispensatione. c. Ex transmissa, de filijs presbyterorum. Adde, patrẽ posse habere beneficiũ filij, quia hìc non est illa imago hæreditariæ successionis: similiter nepotẽ beneficium aui: quod intellige, si adhuc pater viuit; secus autem si pater obierit: tunc enim nepos nõ poterit aui beneficio frui. ratio est, quia si pater viuit, nepos nõ potest succedere auo: vnde cessat imago hæreditariæ successionis. Verùm si mortuus sit pater, nepos tunc succedit auo, vt notat Syluester Beneficium 3. ex Hostiensi. *Beneficum aui.*

DVBITATIO 19.

Quomodo requiratur clericatus seu ordo in singulis beneficijs.

92 *Clericatus necessarius.* RESPONDEO & Dico Primò, Ante omne beneficiũ requiritur præuius clericatus, seu prima

prima tonsura, ita vt sine hac sis inhabilis; colligitur ex cap. Cùm adeo, de rescriptis, & cap. Ex literis, de transaction. estque cõmunis sententia.

Prima tonsura. Vbi Notandum Primò, Primam tonsuram & ordines debere conferri à proprio Episcopo. *Proprius* autem *Episcopus* hoc loco est triplex, originis, domicilij, & beneficij, vt apertè habetur cap. Cùm nullus, de tempor. ordin. in 6. Episcopus domicilij dicitur Episcopus loci, vbi quis habet domicilium. Dicitur autem habere *domicilium, vbi quis larem, rerumq; ac fortunarũ suarum summã constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet; vnde cùm profectus est, peregrinari videtur; quòd si rediјt, peregrinari iam destitit*: vt habetur L. Ciues.7.C.de incolis. Vnde patet, vt quis dicatur habere alicubi domicilium, requiri vt ibidem sedem fixerit, animo perpetuò manẽdi, nisi quid auocet. Itaq; studiosi non habent domicilium in Vniuersitatibus, etiamsi ibi ad 8. vel 10. annos manere statuerint, si retinent animum in patriam redeundi. qui verò alicubi incipiũt habitare animo perpetuò manendi, statim ibidem domicilium contrahunt; nec opus est vt multos annos habitauerint, vt patet ex dicta descriptione domicilij. Porro domicilium semel acquisitum, solo animo migrandi non amittitur; sed opus est reali migratione, vt apertè colligitur, ex L. Domicilium. 20. ff. ad municipalem; vbi dicitur, *Domicilium re & facto transfertur, non nuda contestatione*: sicut enim solo animo non acquiritur, ita nec amittitur. vide Panormitanum in cap. vlt. de paroeciis, & Sylu. v. Domicilium.nu.2.

Proprius Episcopus. *Episcopus domicilij.*

Episcopus originis. Episcopus originis est Episcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius. dicitur autem ciuis ratione originis, non vbi fortuitò natus est, si parentes alibi habebant domicilium, sed vbi erat illorum domicilium; vt docet Panormitanus in cap. Rodolphus, de rescriptis. & Bartolus in L. Filios.3. C. de municipibus. & apertè ex eadem L. colligitur, & ex d. L. Ciues, C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio est, quia etsi ad tempus alicuius negotij causâ aliò recesserint, tamen censentur ibi semper mansisse; vt patet L. Retrò, de captiuis, vbi dicitur, *Retrò creditur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus aduenit.* vide Sylu. v. Ciuitas, quæst.4. & Panormitanum suprà.

Episcopus beneficij. Episcopus beneficij est Episcopus loci, vbi quis habet beneficiũ requirens residentiam: tale enim beneficiũ constituit domicilium. secus si non requirat residentiam, vel si cum eo dispensatum vt nõ teneatur residere; vt notant DD. in cap. Quia in tantum, de præbendis.

Ex his patet, quis dicatur proprius Episcopus in tonsuræ & ordinum collatione. Quòd si quis tonsuram ab alieno Episcopo sine literis dimissorijs, vel dispensatione Pontificis acceperit, non est capax beneficij: vt docet Rebuffus, §. Formula dimissoriarum. colligitur ex cap. Illud, & cap. Si quis ausus, d.71. vbi dicitur, *vt si quis alienũ sine consensu proprij Episcopi ordinauerit, irrita sit ordinatio.* intellige quoad vsum & priuilegium ordinis seu gradus accepti, quia caret priuilegio & vsu illius.

93 Sed difficultas est, quid tali sit faciendum vt capax fiat. Glossa in dictum c. Illud, putat sufficere vt proprius Episcopus postea ratum habeat; quod etiam tenet Decius & alij in cap.1. de tempor. ordinando. in 6. probat glossa ex cap. Salonitanæ, d.63. vbi Gregorius I. cùm Episcopus Salonitanus esset ordinatus ipso nesciente, scribit *se id ei ita ex animo relaxare, ac si ipso authore ordinatus fuisset.* vbi notat glossa, *Episcopum posse remittere quæ ad ipsum spectant*: quam sententiam puto veram, etsi Rebuffus, §. Formula dimissoriarum nu.12. & 29. contrarium teneat, velitque necessariò opus esse dispensatione Pontificis & literis, quæ vocantur *perinde valere*. Nec obstat, quòd ordinatio talis dicatur *irrita*; & quod ab initio est vitiosum, non possit tractu tẽporis conualescere: Item quòd *nemo potest ratum habere, quod suo nomine non est gestum* dicitur enim *irrita* non quasi nihil sit actum; sed quia suspenditur quoad vsum & priuilegium: quam suspensionem Episcopus tollere potest, cùm nusquam Summo Pontifici reseruetur. dicitur *habere ratam* talem collationem, quia consentit in illam; volendo illam valere ac si à se facta esset.

Probabile est Episcopum posse habilitare.

94 Forte quispiam putauerit talem non esse beneficij incapacem: nam Concilium Tridentinum sess.7. c.10. de reform. cùm ademisset Capitulis potestatem concedendi dimissorias intra primum annum sedis vacantis, subdit, *Capitulum contraueniens, ecclesiastico subiaceat interdicto; & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus, gaudeant.* vbi nihil illis adimit, nisi priuilegium fori in criminalibus. Sed verius est istum casum esse specialem, nec esse extendendum ad eum, qui ordinatus est ab alieno sede non vacante, aut absque vllis dimissoriis.

95 Notandum Secundò, Si quis acceperit tonsuram aut ordines minores in excommunicatione, suspensione, interdicto, non ideo esse incapacem beneficij post absolutionẽ illius censuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quosdam li.5. consil.28.n.14.pag.608. quia accipiẽdo tonsuram vel ordines minores in censura, non incurritur alia censura vel irregularitas, aut alia inhabilitas ad beneficia: vnde sublata priore censura, manet omnino habilis per ordinem susceptum. Secus est si quis ordinem sacrum in censura accipiat; quia incurrit suspensionem, cap. Cùm illorum, de sententia excommunicationis.

96 *Beneficium requirens certum ordinem.* Dico Secundò, Si beneficium ex institutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, est inhabilis ad illud beneficium. Ita Panorm. & alij in cap. Dudum.1. de elect. talia sunt beneficia illa, quæ ex literis suæ institutionis debent dari sacerdotibus, vel diaconis. ratio est, quia fundator potuit fundationi talem modum apponere, cùm rationi & Canonibus sit conformis.

97 *Consuetudo.* Aduerte tamen, longam consuetudinem potuisse illum rigorem mitigare: sicut enim potest derogare legi, ita etiam dispositioni fundatoris, quæ est instar legis. vnde si talia beneficia alicubi consueuerunt dari iis, qui nondum sunt sacerdotes, puto valere; præsertim si intra annum fiant sacerdotes, vel certè subdiaconi; vt absolutis studijs sacerdotium capessant: iuxta eam moderationem, quam ius concesit Parochis, qui tamen maximè deberent esse sacerdotes, dum parœciam acceptant. vnde eadem conuenienter applicatur huiusmodi beneficiis.

98 Dico Tertiò, In cæteris beneficijs non requiritur certus ordo præuius; sed sufficit prima tonsura, & habilitas ad suscipiendum intra annum ordinem beneficio conuenientem; patet ex Clement. Vt ij, de ætate, qualitate, & ordine præfic. excipio tamen Episcopatum, ad quem requiritur saltem subdiaconatus, cap. A multis, extr. eodem. Hæc vera sunt iure antiquo. Sed quia Concilium Trident. quædam nouo iure de his disposuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quãtum tempus ad singula beneficia requirantur.

Dispositio Conc. Tridentini.

99 Dico Quartò, Adeptus Episcopatum, si munus consecrationis intra tres menses non susceperit, ad fructuum perceptorum restitutionem tenetur. si totidem postea menses idem neglexerit, Episcopatu ipso iure est priuatus. Ita Tridentinum sess. 23. cap. 2. de reformatione.

Adeptus Episcopatum

100 Dico Quintò, Adeptus Ecclesiam parochialem, tenetur ordinari ad sacerdotium intra annum; quòd si intra hoc tẽpus promotus non fuerit, ipso iure, nulla etiam monitione præuia, suo beneficio est priuatus. habetur cap. Licet Canon, & cap. Commissa, de electione in 6.

Adeptus Parœciam.

Vbi Notandum Primò, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, esse illud, ex quo pacificã possessionem habere cœpit, cap. Commissa, suprà.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam cessante iusto impedimento: si enim illo tempore ægrotauit, vel in irregularitatem lapsus dispensationẽ obtinere nequiuit, vel Episcopus absens fuit; non censebitur priuatus, etiamsi intra tempus annuum non fuerit ordinatus; vt colligitur ex cap. Commissa, suprà. Ratio est, quia hæc priuatio constituta est in pœnam negligentiæ: pœna autem locum non habet vbi non est culpa. Item intelligenda est de Ecclesia parochiali cum cura in actu; id est, quam ipse beneficiarius per se obire debeat: secus verò si solùm habeat curam in habitu; id est, si per Vicarium perpetuũ vel temporalem sit administranda: hæc enim non necessariò requirit primo anno sacerdotium; vt docet Nauarrus l.3. consil.4. de præbendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit, mox eo elapso esse priuatum, ita vt in conscientia teneatur beneficiũ dimittere: nã in ca. Licet Canon, dicitur, *Nulla etiã præmissa monitione sit priuatus.*

101 Dices, Pœna temporalis non debetur in foro conscientiæ ante sententiam: atqui hæc est pœna temporalis: ergo.

Obiectio.

RESP. Maiorem esse veram quando est pœna propriè dicta, qua quis priuatur re aliqua, quæ omnino & absolutè sua erat; secus quando pœna se habet vt priuatio rei, quæ nondum absolutè erat sua, sed solùm sub certa conditione; tunc enim eâ non impleta, tenebitur rem illam restituere: quia solùm conditione impleta, absolutè erat futura sua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum possunt à legitima potestate sub hac conditione concedi, vt si hoc vel illud factum aut omissum fuerit, teneantur in conscientia restituere: Ita Nauarrus ca.25. nu.118. Lopez parte 2. Instructo. pag.668. qui dicit hanc esse communem DD. sententiam. Fortasse meliùs diceretur illud beneficium fuisse absolutè ipsius, cùm fructus eius absolutè suos fecerit, nec teneatur eos restituere conditione non impleta: esse tamen priuatum ipso facto, si promotus non fuerit; quia resoluitur contractus seu collatio ex vi cõditionis, quæ censetur fuisse apposita à principio, ex Iuris dispositione. potest enim quis rem suam transferre in alium, ita vt absolutè fiat ipsius; apposita tamen conditione, vt resoluatur contractus, si hæc vel illa conditio euenerit: vt patet ex dictis cap. 21. dub.14.15. & hoc credo velle Nauarrum.

Resp.

Resoluitur collatio ex vi cõditionis, quæ Iure censetur apposita.

102 Quartò, Eandem Ecclesiam non posse eidem ea vice iteratò conferri, cap. Commissa, suprà; alioquin frustra videretur disponi vt sit priuatus.

Quintò, Hunc non teneri restituere fructus illius primi anni, si cùm beneficiũ acciperet, verè intendebat promoueri, etsi postea ex negligentia, vel alio consilio promotus non fuerit: quia beneficium toto illo anno ipsius fuit: collatio enim non resoluitur, nisi in fine anni. Si tamen aliquid post illum annum accepit, tenetur restituere, vt colligitur ex iisdem Canonibus, & docet Nauarrus suprà. Si tamen cùm beneficium acciperet, animum non habebat sacerdotij suscipiendi, collatio nulla est ab initio; & tenetur restituere omnes fructus; nisi animo mutato sacerdotium susceperit, cap. Commissa, suprà.

Non tenetur restituere fructus.

Petes Primò, Vtrùm pœna imposita Episcopis, intra tres vel sex menses non consecratis, eodem modo sit intelligenda?

103 Respondeo, Probabile est similiter esse intelligendam, quia Concilium eodem modo loquitur, *Ad restitutionem* inquit *fructuum perceptorum teneantur, & ipso Iure sint priuati.* Verius tamen videtur, Episcopum in conscientia non esse priuatum titulo ex dilatione consecrationis, nisi post sententiam: non enim Concilium addit, *vt nulla præmissa monitione sit priuatus*, aut *vt teneatur deserere Episcopatum*, sed solùm ait, *Ipso Iure sit Episcopatu priuatus*: quam formam loquendi ita pasim in Iure consuetudo recepta interpretatur & mitigat, vt nemo teneatur officium vel beneficium, quo sic priuatus dicitur, dimittere ante sententiam; nisi alia clausula, quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim censetur priuatus, si iure illo perfecto, & quasi dominio, quo Episcopatum antea obtinebat, priuatus sit, retenta tamen eiusdem possessione; vt suprà cap.29. dub. 8. ostensum est.

Non tenentur titulũ dimittere ante sententiam.

104 Petes Secundò, Vtrum Episcopus non possit dispensare vt Parochus differat sacerdotium vltra annum?

Respondeo posse, idq; ob vnicam causam studiorum, & quidem ad septennium; modò tamen intra annũ, quo debebat fieri sacerdos, ordinetur subdiaconus; scilicet ne à statu ecclesiastico possit resilire. quòd si intra annum non fuerit factus subdiaconus, ipso facto est priuatus Ecclesia. similiter si expleto septennio studiorum non fuerit intra annum factus sacerdos. Ita habemus cap. Cùm ex eo, de electione in sexto. vbi Nota, hanc facultatem dispensandi videri Episcopis ademptã per Concil. Trident. sess. 22. c. 4. de reformat. vbi sic dicitur, *Nec alijs in posterum fiat prouisio, nisi ijs, qui iam ætatem & cæteras habilitates integrè habere dignoscantur; aliter irrita sit prouisio.* vnde videtur requirere præsentem eruditionem. Sed contrarium est probabile: ita censent Nauarrus & Lopez suprà, & quidam alij: quia quod ad scientiam attinet, non videtur velle inducere correctionem Iuris antiqui; (alioquin id clariùs explicare debuisset)

Episcopus potest Parocho concedere 7. annos studiorum.

buisset) sed solùm renouare id, quod Iure antiquo erat decretum, addita clausula irritante, in qua tacitè subintelligi potest exceptio iure antiquo concessa, nempe *Nisi Episcopus causâ studiorum dispensauerit*. Itaque non est cur dicamus illis hanc potestatem ademptam.

105 Dico Sextò, Qui Dignitates, Personatus, Officia, Præbendas, Portiones ac quælibet alia beneficia in Ecclesijs cathedralibus vel collegiatis vel regularibus obtinent, quibus varia onera sunt annexa, (v.g. vt alij missas, alij euangelium, alij epistolam dicant) tenentur intra annum iusto impedimẽto cessante, ordines suo officio conuenientes suscipere. Ita Cõc. Trident. sess.22. cap.4.

Qui negligunt ordinem suscipere. Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debitum intra annum suscipere, non ideo priuati sunt ipsis beneficijs; alia tamen incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo nõ solùm passiuam, sed etiam actiuam; vnde electiones per tales factæ possunt irritari. Secundò, Potest & debet illis subtrahi dimidia pars distributionum chori. Tertiò, Peccant mortiferè vbi Concilium est receptum; quia violant præceptum Ecclesiæ, vt patet ex verbo *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam iure naturæ obligantur, supposito tali beneficio; quia sine tali ordine non possunt præstare id, ad quod ex officio obligantur: per alios autem non possunt sine dispensatione; quia sunt onera personalia. Vnde patet non esse paruum abusum, quòd passim altaria & capellaniæ dentur pueris vel alijs, qui non sunt sacerdotes: neque enim hoc Ius cum suis pœnis est nouum; nam idem cõstitutum fuit in Concil. Viennensi, vt patet Clement. Vt ij, De ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Triden. illius Concilij decretum innouat.

106 *Præbenda Eccl. cathedralis.* Notandum Secundò, In Ecclesijs cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem sacrũ presbyterij, diaconatus, vel subdiaconatus, vt statuit Cõc. Trid. sess.24. c.12. de refor. Permittitur tamen Episcopis cum Capituli consilio vt designent quibus canonicatibus quis ordo annexus esse debeat; ita tamen vt saltem dimidia pars sint presbyteri. Ex quo sequi videtur, omnes tales Canonicos, etiamsi eorum Canonicatus ex primæua institutione sacrum ordinem annexum non haberent; tamen vbi Concilium seruatur, teneri sub peccato mortali & priuatione vocis in Capitulo, intra annum ad ordinem sacrum, saltem subdiaconatus promoueri; quamuis fortè ex negligentia Episcopi non esset facta distributio & designatio, quæ præbendæ quem ordinem habere debeant: nam ipsum Concilium sua authoritate annectit omnibus ordinem sacrum in genere; etsi velit ab Episcopo, cum cõsilio Capituli designari in particulari, quis cui connecti debeat.

Notandum Tertiò, Eos, qui post monitionem ordines debitos sumere recusant, ab Ordinario priuari debere suis beneficijs, vt Congregatio Cardinalium respondit.

DVBITATIO 20.

Quænam ætas ad singula beneficia sit necessaria.

107 RESPONDEO & Dico Primò, Ad Episcopatum requiritur ætas 30. annorum exactorum, habetur cap. Cùm in cunctis, de elect. ex Concil. Lateran. sub Alex. III.

Dico Secundò, Ad dignitatem ecclesiasticam inferiorem Episcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ætas 25. annorum saltem inchoatorum. habetur expressè d.c. Cùm in cunctis, §. Inferiora, & in Concilio Trident. sess.24. cap.12. vbi etiam d. cap. dispositio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Præposituras, ad Archidiaconatus & similes dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & sufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos. *Abbatia, Prioratus, Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus.*

Officium Abbatissæ. Aduerte tamen, hîc non esse sermonem de officio Abbatissæ, Priorissæ, vel Præfectæ Monialium; quia hæc non sunt beneficia ecclesiastica, de quibus hîc agimus; sed officia quædam cum Iurisdictione. Concilium Trident. sess.25. cap.7. de Regularib. in omnibus huiusmodi Præfecturis requirit vt præficienda non sit minor 40. annis, & vt octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. quòd si his qualitatibus non reperiatur in eodem Monasterio, ex alio eiusdem Ordinis eligi posse. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præest, videatur, ex ijs, quæ in eodem Monasterio annum trigesimum excesserint, & quinque saltem annis post professionem rectè vixerint, Episcopo, vel alio Superiore consentiente, eligendam.

108 Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Personatus, quibus non subest cura animarum, requiritur vt quis non sit minor annis 22. Ita Concilium Trid. sess.24. cap.12.

Vbi Notandum Primò, Illâ formulâ, *Vt non sit minor 22. annis*, insinuari annos 22. debere esse completos: qui enim nondum compleuit, est eis minor ætate. Secundò, Episcopum olim potuisse dispensare, vt hæ dignitates, quibus animarum cura non incumbit, conferrentur anno 20. completo, vt habetur cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6. Quod Syluester v. Beneficium 3. nu.3. sub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, vt oporteat esse sacerdotem. Verùm post Concilium, certum est non posse dispensare pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens vt minimùm 22. annos expletos. Addo Archidiaconatum videri computandum inter Dignitates, quibus animarum cura connexa est; nam cap. Cùm in cunctis, §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu: & requiruntur 25. anni. Idem insinuat Concilium Trid. suprà: vnde sententia Syluestri & Palud. non videtur vera. *Archidiaconatus.*

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 25. anni inchoati. cap. Licet Canon, de electio. in 6. Nec Episcopus in hoc dispensare potest; vt colligitur ex cap. Permittimus, eodem.

109 *14. anni in cæteris.* Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualiacunque ea sint, requiritur vt minimùm ætas 14. annorum inchoatorum. Ita statuit Concil. Tridentinum sess.23. c.6. *Nemo ante 14. annum beneficium possit obtinere.* Itaque etiamsi olim poterant quædam beneficia post annum ætatis septimum pueris dari; vt docet Syluester v. Ætas, §.2. nunc tamen non possunt, sed irrita est collatio.

Aduerte tamen, Canonicatus & similia, quæ

 maturi-

110 *Canonicatus nō dantur pueris.* maturitatem consilij requirunt, nunquam pueris dari potuisse sine dispensatione, vt ibidem Syluester. Imò Caietanus v. Beneficium, dicit esse intolerabile vt pueris ecclesiastica beneficia dentur. Potest tamen Pōtifex circa filios Principum & quandocunque iudicat Ecclesiæ expedire, dispensare. Dixi *Vt minimùm*, quia ætas hæc 14. annorum etsi per se sufficiat, tamen ratione ordinis & habilitatis ad ordines, quam Concilium Trident. requirit, sæpe exigitur maior ætas, vt patet ex dictis. Vnde sequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit subdiaconatum, (vt sunt omnes Canonicatus Ecclesiæ cathedralis) debere inchoasse annum 21. nam debet esse habilis vt intra annum fiat subdiaconus; subdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatum. Quòd si beneficium requirat diaconatum, debebit saltem inchoasse annum 22. vt in principio anni sequentis posit fieri diaconus. Si sacerdotium, debebit inchoasse annum 24. alioqui irrita erit collatio. vt colligitur sess. 22. cap. 4. & sess. 24. cap. 12.

Ætas in beneficijs Ordinem requirentibus.

Excusatio. In his tamen & similibus Iure nouo inductis, multi poterunt excusari, vel quia Ius illud non est receptum, vel quia bona fide per triennium fuerunt in possessione, absque simonia & intrusione: quæ possessio parit veluti vsucapionem & dominium, iuxta Nauarrum l. 3. consil. 42. de præbendis, de quo dictum suprà, cap. 6. dubit. 10.

DVBITATIO 21.

Quomodo requiratur cœlibatus ad beneficium.

111 *Beneficij collatio in coniugatum irrita.* RESPONDEO & Dico Primò, Omnis collatio beneficij facta ei, qui matrimonio est iunctus, irrrita est. colligitur hoc ex cap. 1. 2. & 8. de Clericis coniugatis, & ex Concilio Trident. sess. 22. cap. 4. Aduerte tamen, eum qui duxit virginem, si consentiente vxore castitatem voueret, posse ad beneficium admitti, vt habetur cap. 2. de Cleric. coniug. tunc tamen si vxor esset iuuenis, deberet ante Religionem ingredi; si prouectior, deberet saltem vouere castitatem in seculo, vt notat glossa ibid. ex cap. Cùm sis, & cap. Ad Apostolicam, de conuersione coniugat.

112 *Clericus minorum ordinum.* Dico Secundò, Si Clericus minorum ordinum, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipso iure illud amittit. Ita communiter DD. in cap. 1. de Clericis coniugatis; & docet Nauarrus cap. 25. nu. 120.

Obiectio. Dices, Capite illo primo solùm dicitur *esse compellendos vt beneficia relinquant*, & cap. 3. *debere beneficio spoliari*, & infrà, *esse beneficijs priuandos.* Idem dicitur cap. 5. *Resp.* Respondet glossa Canones istos loqui non de priuatione Iuris, sed facti seu possessionis. Nec obstat quòd cap. 5. dicitur, coniugatum non posse spoliari beneficio per eum, qui illud ipsi contulit; sed solùm per Superiorem: quia loquuntur de coniugato, cui Episcopus in coniugio existenti contulit, quem iubet priuari, non per Episcopum, (vt cōsulat eius honori, ne ille proprium factum rescindere cogatur) sed per Superiorem.

113 *Si matrimonium sit inualidè contractū.* Petes Primò, Quid si Clericus minorum ordinum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentum, vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modò non defuerit consensus; hunc sequuntur multi alij DD.

Verius tamen puto contrarium; quia Canones apertè loquuntur de matrimonio valido, vt patet cap. 1. 3. 5. quia fundant se in eo, quòd non posit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obsequijs vacare; quæ ratio cessat, si matrimonium sit irritum: Idem sentiunt multi docti viri in hac Vniuersitate à me consulti.

Si vxor ingrediatur Relig. Petes Secundò, Quid si vxor ante consummationem ingrediatur Religionem?

Respondeo, DD. plerique existimant beneficium nihilominus vacare, ita vt retineri non possit, idque ex d. cap. 1. probant. Contrarium tamen alicui verius videri posit ob rationem allatam; tunc enim cessat ratio cur debeat relinquere: vnde nisi per Iudicem priuetur, non tenetur in conscientia. & confirmatur, quia id magis consentaneum verbis illius Canonis & sequentium, si rectè ponderentur. Nihilominus non recesserim facilè à sententia communi DD. quæ in huiusmodi vim magnam obtinet.

114 *Sponsalia.* Dico Tertiò, Si contrahat solùm sponsalia, non amittit ipso iure; quamuis mereatur priuari. est communis DD. Primum patet; tum quia sponsalia solui possunt; tum quia Iura nihil de hoc statuerunt. Secundum patet; tum quia non potest retinere beneficium, si velit promissioni sponsalium satisfacere; tum quia dedecorat statum ecclesiasticum contrahendo sponsalia retento beneficio.

115 *Clericus sacrorum ordinum.* Dico Quartò, Si Clericus sacrorum ordinum contrahat matrimonium, non amittit ipso facto beneficium, sed est priuandus. colligitur ex dicto cap. 1. & ita docet ibidem glossa communiter recepta. Ratio est, quia matrimonium est irritum, & compellendus est manere in ordine suscepto, vnde non conueniebat vt ipso facto esset priuatus, ne fortè cogeretur mendicare.

Præbenda Laicorum. Notandum est, hæc esse intelligenda de beneficio propriè dicto, quod competit alicui ratione spiritualis tituli: nam præbendas quasdam temporales ratione paupertatis, vel temporalis administrationis, laici coniugati habere possunt, quales dicuntur esse in Ecclesia Carnotensi S. Martini; vt refert Syluester, Beneficium 3. qu. 4.

DVBITATIO 22.

Vtrum requiratur vt non sit vlla censura irretitus.

116 *Excommunicatus inhabilis.* RESPONDEO & Dico Primò, Hoc adeo requiri, vt collatio beneficij facta excommunicato excommunicatione maiore, aut suspenso, aut interdicto, sit nulla. Est communis DD. sententia. De *excommunicato*, habetur cap. Postulastis, de Clerico excommunicato. De *suspenso*, in cap. Cùm dilectus, de consuetudin. cap. Cùm inter R. seniorem, de elect. & cap. Cùm bonæ, de ætate & qualit. *De Interdicto*, colligitur ex cap. 1, de postulatione Prælatorum: quamuis ibi non dicatur inhabilis, qui est interdictus, sed qui interdictum violauit. non tamen est dubium quin mens Canonum sit, vt etiam ij, qui sua culpa interdictum personale incurrerunt, inhabiles sint: quia qui non possunt præstare officium publicè, vt in Ecclesia fieri solet, par est vt non sint capaces beneficiorum; vt colligitur ex Canonibus citatis. Dixi *Excommunicato excommunicatione maiore*; quia si minore

si minore tantùm erat excommunicatus, collatio non est ipso facto irrita, sed irritanda; vt patet ex cap. Si celebrat, de Clerico excommunicato. quamuis Glossa & multi alij, illud *irritanda* exponant *irrita declaranda*. sed in pœnis mitior interpretatio facienda: & odia restringenda, vt habet regula Iuris. vnde hæc sententia videtur verior.

Omnis prouisio beneficiaria tali facta, est irrita.

Notandum Primò, Non solùm *collationem*, sed etiam *electionem, præsentationem* & *postulationem*, excommunicati, suspensi, & interdicti, & resignationem in eius fauorem esse irritam; vt colligitur ex ijsdem locis, & alijs multis: & docent communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimissoriarum num. 24. Couarr. in cap. Alma, 1. p. §. 7. nu. 1. & 2. Glossa in cap. Si postquam, de elect. & alij.

Episcopatus.

Notandum Secundò, Hæc esse intelligenda in omnibus beneficijs, quæ potestate humana conferuntur, etiam in Episcopatu; quia canones generatim de beneficijs loquuntur; nec vllus DD. aliquam exceptionem facit: & meritò; quia qui minorum capax non est, quomodo maiorum capax erit? Dico, quæ *potestate humana conferuntur*, vt excludam Papatum, qui nō ab hominibus, sed ab ipso Christo Domino confertur ei, qui secundum formam in Ecclesia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiamsi ille excommunicatus, suspensus, aut irregularis sit; vt colligitur ex cap. Licet, vbi dicitur; *Ille absque vlla exceptione, ab vniuersali Ecclesia pro Romano Pontifice habeatur, qui à duobus partibus concordantibus electus fuerit & receptus.* vnde apertè sequitur, non obesse illi vllam censuram priorem, neque suam, neque eligentium. Idem de eligentibus statuitur Clement. Ne Romani, §. Cæterum. causa statuendi fuit vt vitentur occasiones schismatum, quæ maximè sunt Ecclesiæ perniciosa: cessat autem illo casu excommunicatio per seipsam: quia euectus in illam dignitatem non potest ampliùs lege excommunicationis, vtpote à pari constituta, constringi.

Papatus.

117 *Si ignoret censuram.*

Petes Primò, Quid si prouisus ignoret se excommunicatum ignorātia probabili, eritne tunc electio & collatio beneficij irrita? Nauarrus in cap. Fratres, de pœnit. dist. 5. nu. 45. absque hæsitatione docet validam esse: pro qua sententia citat glossam secundam in cap. Apostolicæ, de Clerico excommunicato ministrante, Felinum, & Cardinalem. Idem potiori ratione dici potest de suspenso & interdicto. Hæc sententia probabilis est.

Contrariam tamen puto veriorem cum glossa communi, Abbate & alijs in dictum cap. Apostolicæ; & ita seruatur in praxi: nam Papa ad cautelam solet absoluere à censuris, dum alicui de beneficio prouidet; scilicet ad effectum duntaxat præsentis collationis consequendum. ratio est, quia etsi ignorantia excommunicationis valeat ad nō incurrendam irregularitatem & alias pœnas, ijs, qui aliquid prohibitum in eo statu fecerint, statutas; non tamen ad habilitandum hominem ad ea, ad quæ per illam est inhabilis; vide Couarruuiam in cap. Alma mater, p. 1. §. 7. nu. 3.

118 *Acceptatio in excommunicat. est valida pro tempore absolut.*

Petes Secundò, Quid si alicui facta sit collatio ante excommunicationem, qui postea in excommunicatione acceptet, eritne valida acceptatio?

Respondeo, Communior sententia DD. est, illam acceptationem in excōmunicatione factam valere: quam refert Couarr. l. 3. variarum cap. 16. nu. 4. & in cap. Alma, suprà nu. 4. eique fauet praxis, vt ibidem ait. ratio est, quia iam ante excommunicationem censetur illi Ius quæsitum per collationem: acceptatio enim, seu consensus non tribuit nouum Ius, cùm fiat priuata authoritate; sed solùm declarat consensum beneficiarij cupientis collatum sibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma; quia etsi per talem collationem acquirat Ius ad rem, non tamen in re, nec facit illud suum; ad hoc enim requiritur acceptatio, vt ostensum cap. 18. dub. 6. de promissione & donatione: & apertè colligitur ex cap. Si tibi absenti, de præbendis, in 6. Itaque cùm illo tempore sit incapax noui Iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore esse valida, sed pro tempore, quo desinit esse excōmunicatus: tunc enim acceptatio prior, quæ adhuc censetur manere, cùm non sit reuocata, habebit effectum; nec opus erit noua acceptatione. Ita Couarruuias suprà. Fateor tamen contrarium esse probabile, præsertim cùm ei etiam consonet praxis, vt dictum est. nam vsus hæc positiua moderari potest.

119 *Si electio, præsent. vel collatio facta sit excommunic. & post absolut. acceptetur.*

Petes Tertiò, Vtrum è contrario, si is, qui in excommunicatione est electus aut præsentatus, fiat capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem vel præsentatione, acceptatio sit valida? Similiter si collatio facta sit existenti in censura; vtrum valida sit acceptatio facta post absolutionem? Quidam recentiores putant talem acceptationem validam esse. Ita Henriquez cap. 13. de excommunicatione. Ratio esse potest, quia acquiritur Ius absolutum, dum fit acceptatio; tunc autem est capax.

Sed contrarium videtur verius; nam Canones irritant electionem excommunicati, nec meminerunt acceptationis. Deinde electi, præsentati, vel prouisi in excommunicatione, facilè possent differre acceptationem, donec essent absoluti, & ita nihil illis ea excommunicatio obesset; quod est contra mentem Canonum. Neque verum est Couarruuiam in cap. Alma 1. p. §. 7. num. 4. illam sententiam docere. Crediderim tamen esse probabilem, si electores vel patroni perstent in eadem volūtate eo tempore, quo iam est absolutus: tunc enim videtur tacitè prior actus ratificari.

120 *Irregularis.*

Dico Secundò, Etiam requiritur vt non sit irregularis; alioquin collatio erit nulla. Est communis sententia, quam tenet & probat Nauarrus cap. 27. nu. 251. & Panor. in cap. Tanta, de excessibus Prælatorum. Ratio est, quia inhabilis ad vnum, est inhabilis ad ei annexum: at irregularis est inhabilis ad ordines & eorum vsum: ergo etiam ad beneficium ordini annexum. Deinde irregularis in Iure dicitur egere dispensatione, etiam ad beneficium simplex, vt patet Can. Studeat, d. 50. & c. 2. de Clerico pugnante in duello.

121 *Irregularis secundum quid.*

Notandum tamen Primò, Eum, qui sacro ordine diaconatus vel subdiaconatus est initiatus, posse fieri irregularem ad suscipiendum sacerdotium; ita tamen vt non sit irregularis ad functionem ordinis suscepti, v.g. ad canendum euangelium vel epistolam: & sacerdotē amissis aliquot digitis fieri posse inhabilem ad celebrandum; ita tamen vt maneat idoneus ad audiendas confessiones; quo euentu poterit ei conferri beneficium, quod non requirit aliud ministerium, quàm illud ad quod

ad quod ille aptus remansit, vt rectè Nauarrus suprà.

122 *Reualidatio tituli.* Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob censuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Episcopum tolli poterat, Episcopum, sublata illa inhabilitate, non posse titulum reualidare, si prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius est beneficium primò conferre. Si tamen iusta causa subsit, (vt si esset vir bene meritus, & pro ratione sui status indigens, & cui sine scandalo vix liceret beneficium deserere, quique ob paupertatem non posset commodè Romam confugere, posset Episcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis consensu, vt multi recentiores tenent, teste Henriquez ca.14. de excommunicatione. Idem dicendum putant aliqui ex potiori ratione, si iusta causa subsit, & collatio ad alium pertineat, apud quem iste infamaretur si se aperiret; id enim suadere æquitatem, (præsertim cùm prior quātum in se est, suam collationem iam ante in illum fecerit) & meritò posse præsumi hanc esse S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc casu titulum reualidare potest. quare si ille non potest Romam confugere, concedi Episcopo, sicut in casu priore.

123 *Hæretici & filij eorum.* Dico Tertiò, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defensores, & fautores, ipsorumque filij & nepotes per lineam masculam, sunt inhabiles ad omne beneficium ecclesiasticum & officium publicum: Item qui ad preces talium ecclesiasticum beneficium scientes obtinuerunt, sunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur cap. Quicunque, §. Hæretici, de hæreticis in 6. & extra, cap. Statutum. 2. eodem. Altera habetur cap. Quicunque, §. Ad hæc, eodem.

124 *Quorum hæreticorū filij.* Notandum Primò, Quòd hîc de filijs & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorum, &c. dicitur, esse intelligendum de filijs eorum, quos tales adhuc esse, vel in tali statu decessisse cōstat; non autem eorum, quos constat esse emendatos; vt expressè habetur cap. Statutum. Imò quidam recentiores requirunt vt parentes sint damnati de illo crimine; quia cap. Statutum, dicitur, *Qui tales esse, vel tales etiam decessisse probantur*. vbi videtur requiri vt id *probatum sit in iudicio*. quæ sententia non displicet quibusdam in ijs locis, vbi ob multitudinem hæreticorum non censetur infamia, esse filium vel nepotem hæretici. secus verò in alijs. Sed re vera non est ea mens Canonis: si enim ageretur de probatione in Iudicio, dicendum erat non qui tales esse vel decessisse *probantur*, sed *probati legitimè fuerint*; debuisset enim probatio præcessisse: idque non in solis defunctis, sed etiam in viuentibus. Vnde nec filij hæreticorum viuentium essent incapaces, nisi in Iudicio probatum sit parentes iam esse hæreticos, & fuisse tales ante filiorum procreationem. *probantur* ergo idem est quod *noscuntur*, seu ex certis signis probari possunt. quæ forma loquendi valde frequens est B. Gregorio, quem alij Pōtifices libenter sequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos passim constat vel adhuc tales esse, vel tales decessisse. Præterea illud intelligendum de filijs post hæresim natis, vt docet Simanchas in Enchir. ca. 36. & alij. hi enim soli labem, sui ortu à tali parente contrahere videntur. Qui autem ante nati sunt, non censentur per hæresim parentis superuenientem inquinari. Denique de ijs, quos constat filios esse talium; si enim res sit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etsi supradicti filij sint inhabiles ad beneficia, posse tamen ordinari; quia Iure non prohibentur. Sed credo stylum Curiæ obstare, qui seruari debet. *Posse ordinari.*

Notandum Secundò, Si mater sit hæretica, pater autem non sit, tunc nepotes non sunt inhabiles, sed filij soli. cap. Statuimus, suprà.

Notandum Tertiò, Hanc pœnam extendi ad eos, qui hostiliter insecuti sunt Cardinales vel Episcopos, & ad filios, nepotesque illorum, cap. Fœlicis, de pœnis in 6. & Clement. 1. de pœnis.

DVBITATIO 23.

Vtrum requiratur morum probitas.

RESPONDEO & Dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, scilicet vt non sit deditus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dictat, ministros Dei & Ecclesiæ maximè debere virtutibus esse ornatos, cùm monitis, exemplis, & pijs precibus alios debeant in pietate promouere. Dominus quoque Matth. 24. requirit vt sint *prudentes* & *fideles*: fidelitas autem in munere ecclesiastico, potissimùm in charitate fundatur; vnde cap. Cùm in cunctis, de electione, ex Concil. Lateran. *In cunctis sacris ordinibus & ecclesiasticis ministerijs, ætatis maturitas, grauitas morum, & literarum scientia sunt inquirenda*. & Concil. Tridentinum sess. 24. cap. 12. de reform. morum hanc probitatem strictè requirit. Et sanè huius conditionis in electionibus, præsentationibus, & collationibus potissima ratio est habenda; nam ex huius neglectu ferè pernicies Ecclesiæ manauit, vt sæpe queritur Rebuffus. Sicuti enim is, qui improbis est moribus maximè Ecclesiæ obest, etiāsi alioqui sit eruditus; ita valde probus, etsi aliquid sciētiæ vel habilitatis defuerit, plurimùm proderit: quod enim per se non poterit, curabit suppleri per alios. Ipse quoque cum suo exemplo plus proderit doctrinâ & concionandi gratia mediocri, quàm alij magnâ, bonis exemplis destitutâ. *125 Probitas requisita.*

Dico Secundò, Collatio tamen facta criminoso, non est ipso Iure irrita, nisi illud crimen annexam habeat censuram, vel aliquam Irregularitatem. Ita Nauarrus cap. 27. num. 251. & in cap. Si quando, exceptione 16. & 17. Est tamen irritanda ab eo, qui potestatem habet; vt patet ex cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum. *126 Criminoso.*

DVBITATIO 24.

Quænam scientia sit necessaria.

RESPONDEO, Eam scientiam ad quodque beneficium requiri, quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum est necessaria; vt patet ex Conc. Lateranensi, cap. Cùm in cunctis, de elect. estque ratione naturali per se euidens. Concil. Triden. sess. 22. cap. 2. requirit, vt is, qui futurus est Episcopus, *sit Doctor aut Licentiatus in Theologia, vel Iure Canonico; aut saltem publico alicuius Academiæ testimonio ad alios docendos idoneus ostendatur*. *127 Episcopus.*

Vbi Aduerte, ea omnia & singula, quæ Concilium Trident. constituit de Episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina, & cæteris qualitatibus,

Cardinalis tatibus, seruanda esse in creandis Cardinalibus; vt eadem Synodus sess. 24. ca. 1. de reform. decernit. vnde pari eruditione instructi esse debent; & meritò, cùm sint Summi Pontificis in causis fidei & morum intimi Consiliarij; & summus orbis terrarum Senatus. Eandem eruditionem cap. 12. requirit in Archidiaconis; quia, inquit, oculi Episcoporum dicuntur. in cæteris nihil certi præscribitur; sed quisque debet esse instructus scientia muneri suo necessaria, quæ vtrum adsit, iudicabit Episcopus & examinatores: quia nemo sine examine ad quodcunque demum beneficium admitti debet, vt statuit idem Concilium sess. 7. c. 13. & sess. 25. c. 9. vbi etiã reddit irritam institutionẽ factam ab eo, qui inferior est Episcopo, nisi institutus, fuerit antea ab Episcopo examinatus.

Archidiaconus.

128 *Examẽ necessarium vt benefi. possit obtineri.*

Qui eximantur. Excipiuntur tamen præsentati & nominati ab Vniuersitatibus ad beneficia non parochialia: hi enim non sunt examinandi; vt patet sess. 7. cap. 13.

Petes, Vtrum collatio facta ei, qui non habet scientiam requisitam sit irrita?

129 *Omnino illiteratus.* Respondeo, Si omnino est illiteratus, est irrita; vt docent plerique DD. cum Panorm. in cap. Dudum. 1. de electione, & Innoc. in cap. Cùm in cunctis, eodem titulo: quod fusè probatur à Nauarro in cap. Si quando, exceptione 16. & confirmatur ex Trident. Concilio sess. 22. cap. 4. vbi *irrita decernitur omnis prouisio facta ei, qui ætatem, & cæteras habilitates integrè non habuerit.* ratio est, quia planè illiteratus nullo modo officium præstare potest: de quo vide plura apud Nauarrum in dictum cap. Si quando. *Mediocris.* Si autem aliquam scientiam habeat, ita vt aliquo modo possit satisfacere officio, non est quidem irrita, posset tamen & omnino deberet irritari; nisi breui putaretur habiturus sufficientem. colligitur ex cap. Nisi, de renuntiatione: tenet Innocent. in ca. Cùm in cunctis, de electione, quem cæteri sequuntur.

DVBITATIO 25.

Quæ aptitudo ex parte corporis sit necessaria.

130 *Aptitudo corporis.* RESPONDEO, Eam aptitudinem requiri; quæ necessaria est ad decenter præstandum officium: hæc enim Iure naturæ necessaria est; (vt colligitur ex cap. Nisi, de renuntiatione) ita vt collatio facta ei, qui hac aptitudine caret, sit irrita; vt colligitur ex Conc. Trident. sess. 22. cap. 4. *Cæcus.* Hinc cœcus est incapax; quia preces canonicas recitare nequit.

Notandum tamen, si debilitas aliqua superueniat, per quam reddatur ineptus ad officium, non ideo priuari beneficio ante obtento, sed posse eo liberè frui. si tamẽ habeat curam animarum, prouidere debet vt per Vicarium bene administretur.

DVBITATIO 26.

Quæ & qualis intentio sit necessaria.

131 *Intentio status ecclesiast.* RESPONDEO & Dico Primò, Ad omne beneficium requiri determinatam intẽtionem status ecclesiastici, & ordinis muneri suo necessarij. Est communis DD. non enim par est vt ecclesiastica beneficia dentur ijs, qui nondum statuerunt se ministerio Ecclesiæ mancipare.

Sed dubium est, vtrum quis ita absolutè debeat sibi statum ecclesiasticum præfigere, vt non possit habere propositum deserendi, si lautior cõditio in seculo se obtulerit? Respondeo, &

Intentio determinata esse debet. Dico Secundò, Satis esse, si sincerè & bona fide proponat statum ecclesiasticum, nec velit ab eo proposito resilire, nisi causa aliqua iusta inciderit; v. g. nisi frater primogenitus moriatur; vel nisi opimũ matrimonium, ad conseruãdam magnam familiam vel ad lites extinguendas necessarium, oblatum fuerit. Ita Nauarrus cap. 25. num. 118. ratio est, quia non est mens Ecclesiæ per beneficium ita firmiter ad statum ecclesiasticum obligare, vt nullam ob causam possis deserere; hoc enim nimis durum esset, & sæpe rationi non satis consentaneum: nam maiora bona impedirentur.

132 Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantùm animo vt eius fructibus alatur donec studia absoluerit, vel opulẽtam vxorem inuenerit, cum animo tunc deserendi, peccat mortiferè, nec potest istud beneficium retinere. est communis sententia DD. vide Nauarrum de orat. miscell. 44. & l. 3. consilio 16. de præbendis.

Nõ tenetur fructus restituere. Aduerte tamen, hunc non teneri ad restitutionem fructuum, si muneri suo satisfecit; quod est contra Gabrielem d. 15. q. 18. a. 3. & Syluestrum, Beneficium 3. q. 5. nec esse ipso Iure priuatum, nisi sit beneficium parochiale; vt docet Nauarrus suprà, & Sotus l. 10. de Iustit. q. 5. ar. 6. quia nusquam id iure statutum.

133 *Benef. parochiale accipiens sine animo sacerdotij.* Dico Quartò, Qui accepit beneficium parochiale sine animo suscipiendi intra annum sacerdotij, vt fructus per annum ex eo percipiat, postea dimissurus, tenetur fructus perceptos restituere; nisi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; Ita expressè habetur ca. Commissa, §. Cæterum, de electione in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem sinceram & seriã, quamuis iustam aliquam conditionem annexam habeat, vt rectè Nauarrus suprà.

Secundò, Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, potest retinere fructus, non solùm post mutatam voluntatem, sed etiam ante illam perceptos: quod est contra Sotum. Ita docet glossa in dictum caput, & ipse textus indeterminatè loquens satis indicat. ratio est, quia collatio in hoc casu ab initio valida fuit, sed pendens à conditione; quæ si non fuerit secuta, resoluitur ab initio; sicut cùm res vẽditur ea lege, vt si melior conditio obtigerit, sit inempta; si autem secuta fuerit, maneat valida, & omnino irresolubilis, Idem dicendum de perceptione fructuum.

Tertiò, Si intra præscriptum tempus promotus non fuerit, amittit ipso iure beneficium, & efficitur inhabilis ad illud, vt habetur eodem capitulo.

134 *Accipiens cum animo sacerdotij.* *Non amittit fructus.* Dico Quintò, Qui tale beneficium cùm debita intentione suscipiendi sacerdotij acceperit, si postea mutata voluntate promotus nõ fuerit intra tempus statutum, non tenetur ad restitutionem fructuum perceptorũ ante voluntatem mutatam; sed neque etiam post illam, modò per idoneum Vicarium muneri suo satisfecerit; Ita docet glossa in cap. Commissa, Nauarrus cap. 25. nu. 118. & Lopez p. 2. c. 105. contra Sotum. ratio est, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium antè legitimè acceptatum; nec

vllum

vllum Ius statuit vt etiam fructus amittat: ergo cùm muneri suo satisfecerit, non est cur dicamus eum fructus amisisse: non enim Iure naturæ amisit, cùm muneri satisfecerit; nec Iure positiuo, cùm hoc non sit expressum.

135 Dices, Qui accipit curam sine intentione sacerdotij, tenetur ad restitutionem, si promotus non fuerit: ergo etiam is, qui accipit quidem cum intentione, sed postea eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus.

RESPONDEO negando cõsequentiam; tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepsit: vnde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis est, ac proinde non extendenda extra suum casum, etiamsi ibi esset par ratio, vt bene Nauarrus lib. 3. consil. 26. de præbendis. expleto tamen anno, si promotus non fuit, statim amittit beneficium & in posterum fructus suos non facit.

136 *Accipiens paroeciam animo permutandi.* Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non residendi, sed tantummodo permutandi vel renuntiandi, peccat quidem, non tamen est ipso facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum restitutionem. *Quòd peccet*, probatur; quia decipit Ecclesiam, quæ in talibus requirit animum seruiendi; & nisi putaret illum talem animum habere, nullo modo vellet ei conferre. Nauarrus tamen suprà, consilio 24. insinuat non esse peccatum mortiferum: quia non infertur notabile detrimentum. quod puto esse verum, nisi fortè resignet in fauorem eius, qui parum est idoneus, cui Prælatus aliàs nullo modo voluisset conferre. *Quòd non teneatur ad restitutionem fructuum,* patet; quia nullo Iure hoc est statutum. modò interim officio curet satisfieri & cætera adsint.

DVBITATIO 27.

Vtrum licitum sit habere plura beneficia, & qualia.

137 *Habere plura beneficia.* RESPONDEO & Dico Primò, Habere plura beneficia non est intrinsecè malum, nec omnino indifferens, sed speciem mali præseferens; ita tamen vt adhibitis debitis circumstantijs cohonestari possit. Docet hoc D. Thomas quodli. 9. ar. 15. quem alij sequuntur. ratio est, quia solitariè cõsideratum inordinationem quandam inuoluit. *Speciē mali habet.* Primò, Quia minuitur cultus diuinus. vnus enim habens tria beneficia, non recitat ter preces canonicas, nec tria facit sacra. Secundò, Ecclesia destituitur suis operarijs: vnus enim non potest in pluribus locis residere, nec plurium ministeria obire. Tertiò, Fundatores frustrantur sua pia intentione. Quartò, Quia frustrantur multi pauperes fortè magis idonei, magisque vtiles Ecclesiæ futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas; vt, nimiam solicitudinem temporalium, ambitionem, luxum, incõtinentiam, concubinatum, lites, scandala pusillorum & similia, vt meritò Concilium Triden. sess. 24. ca. 17. dixerit, *hanc pluralitatem esse peruersionem totius ordinis ecclesiastici.* *Mala pluralitatis beneficiorum.* & Alexander III. cap. Quia in tantum, de præbendis, *Pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum.* vide extrauagan. Ioann. XXII. quæ incipit, Execrabilis, vbi decem incommoda recensentur ex hac pluralitate promanantia. Cum certis tamē circumstantijs cohonestari poterit; quarum præcipua est, si id Ecclesiæ profuturum putetur.

138 *Plures Episcopatus.* Dico Secundò, Nemo quacunque dignitate præfulgens potest recipere & simul retinere plures Episcopatus in titulum aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Concilium Trident. sess. 7. cap. 2. de reform. Quod intellige, sine iusta dispensatione Papæ. huius enim potestati, decretum Concilij, etiam generalis, nõ potest præiudicare: & interdum potest iusta causa incidere.

Petes, Vtrum obtento secundo Episcopatu, vacet ipso iure prior, si absit dispensatio?

Vacat prior. Respondeo vacare, cap. De multa, de præbendis: quia Episcopatus est dignitas habens curam animarum. Sed de hac re non oportet nos esse multùm solicitos; quia Pontificis est Episcopos confirmare, qui censebitur dispensare, si habenti vnum, confirmet secundum.

Dico Tertiò, Electus ad Episcopatum, obtenta bonorum administratione & consecratione, vel saltem elapso tempore consecrationi præfixo, amittit ipso Iure omnia beneficia, quæ ante obtinebat. Ita habetur cap. Cùm in cunctis, §. Cùm verò, de electione.

139 *Episcopatum consecutus amittit priora.* Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem loqui de Episcopo titulari, non habente vllam administrationem bonorum ecclesiasticorum, quales sunt quidam Suffraganei.

Episcopo pauperi. Secūdò, Si Episcopus est pauper, probabile est, ei beneficium simplex posse cõferri, quo iuuetur; quia etsi amittat priora, non tamen extat ius, quo efficiatur inhabilis ad futura simplicia, vt docet Nauarrus l. 3. consil. 3. de concessione præbendæ.

140 Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarum, vel Dignitatem vel Personatum vel Officium, si secūdum huius generis acceperit, obtenta pacifica possessione secundi, vacat prius. Ita habetur cap. De multa, de præbendis. & multò distinctiùs Extrauag. Execrabilis, eodem.

Beneficia incompatibilia primi generis. Vbi Notandum Primò, Hæc beneficia vocari *incompatibilia primi generis*, quia ipso iure alterum excludit alterum, posterius prius. Eiusdem generis sunt præbendæ vniformes sub eodem tecto, vt patet cap. Literas, de concessione præbendæ, vt duo Canonicatus, vel duæ sacellaniæ ad eandem functionem concurrentes in eadem Ecclesia. Vnde si habens vnam, obtineat alteram in eadem Ecclesia, vacabit prior, vbi secundæ pacificam possessionem nactus fuerit.

Secundi generis. *Incompatibilia secundi generis* sunt, quæ simul quidem licitè retineri non possunt absque dispensatione, tamen non ita pugnant vt alterum vacet obtento altero.

141 *Si secundū sit litigiosum.* Notandum Secundò, Si beneficium secundum sit litigiosum, non vacabit prius, donec pacificus secundi possessor fueris. si autem secundum pacificè possederis, vacabit prius; etiamsi sit litigiosum. quòd si obtento titulo vnius talis beneficij absq; possessione, accipias secūdum litigiosum, & postea antequam incipias esse pacificus possessor secundi, accipias pacificam possessionē primi, non ideo amittis secundum litigiosum, vt quidam putarunt, quia id Iure statutum non est; vt docet Nauarrus lib. 3. consil. 31. de præbendis. Denique non satis est habere possessionem tituli secundi beneficij,

beneficij, sed requiritur vt etiam fructus percipere incipias. vnde si alteri reseruati sint, non amittis prius: quia inutilis est & sine effectu talis possessio. Ita expressè habetur ca. Si tibi concesso, de præbendis in 6.

142 *Retinēs simul plura incompatibilia.* Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia, de quibus Extrauag. Execrabilis, & cap. De multa, scilicet Dignitates, Personatus, Officia, & non statim resignant primum, esse ipso iure priuatos etiam secundo, & inhabiles ad sacros ordines, & ad quodcunque beneficium ecclesiasticum; & ipso iure beneficia illa esse dispositioni Sedis Apostolicæ reseruata; vt apertè habetur dicta Extrauag.

143 Quartò, Eum, qui vtrumque retinuerit, non ita esse priuatum secundo vt teneatur illud sponte dimittere; sed per sententiam Iudicis esse priuandum; vnde si nulla sententia sequatur, poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta sunt supra cap. 29. dubit. 8. hoc enim ita constitutum est in pœnam retentionis vtriusque. Primum verò obtento secundo ita amittitur, vt non opus sit sententia; nam expressè dicit extrauagans, *quòd vacet, & possit statim alteri conferri, sine vlla sententia.* nō ita loquitur de secundo. ratio est, quia eius priuatio non est pœna, sed resolutio primæ collationis. Vnde puto ipsum non facere fructus suos, quos in posterum ex illo recipiet; etsi aliqui contra sentiant.

144 *Incompatibilia secundi generis retinens.* Dico Quintò, Reliqua beneficia residentiā postulantia, non sunt incompatibilia primi generis, ita vt habito secundo vacet prius, tamen videntur incompatibilia secundi generis, ita vt sine graui peccato simul retineri nequeant. Prior pars est Nauarri l.3. consil.29. de præbendis; vbi docet, Dignitatem & Canonicatum in diuersis Ecclesijs non esse etiam post Concilium Trident. incompatibilia primi generis, sed secundi, si requirunt residentiam. Quòd si alicubi ex consuetudine non requirunt, non esse incōpatibilia, ne secundi quidem. In eadem autem Ecclesia dicit non esse vllo modo incompatibilia, eò quòd sint beneficia difformia, & vtrique simul seruiri possit: atqui difformia eiusdem Ecclesiæ sibi non repugnantia semper fuere compatibilia, vt idem affirmat. Et consilio 26. multis rationibus nititur probare *nullum beneficium simplex esse incompatibile primi generis cum altero, nisi sint vniformia sub eodem tecto.* Idem docet consilio 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus est Canon, quo statuatur vacare prius obtento secundo; aut ipso facto induci priuationem vtriusque, si simul retineantur, præterquam de beneficijs cum cura animarum, Dignitatibus, Personatibus & Officijs: ergo hoc non est ad alia beneficia extendendum.

Nec obstat Concilium Trident. sess. 7. cap. 4. de reformatione, vbi priuatur ipso facto qui plura curata vel aliàs incompatibilia beneficia recipere & retinere præsumpserit: quia loquitur expressè de illis, de quibus cap. De multa; quod non agit nisi de curatis, Dignitatibus & Personatibus.

145 Dices, Congregatio Illustriss. Cardinalium pro Concil. Trident. deputatorum, declarauit vacare beneficium simplex eius, qui obtinuit parœciam; eò quòd hæc duo beneficia sint incompatibilia, si vtrumque residentiam postulet. vnde sequi videtur, quandocunque duo beneficia sunt incompatibilia, eò quòd alterum sit sufficiens, vel vtrumq; residentiam poscat, semper adeptione secundi vacare primum.

Respondet Nauarrus l.3. consilio 24. de præbendis, si constaret Congregationem declarasse Concilium Trid. sess. 7. cap. 4. ita esse intelligendum, eaque declaratio à S. Sanctitate confirmata esset, ita fore tenendum; sed quia id non constat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari posse, (quod ipse conatur ostendere) non est quod ad hanc sententiam nos adstringat. Equidem hanc declarationem nunquam vidi. Si tamen facta est, iudico tenendam; & omnia huiusmodi beneficia in eo conuenire cum incompatibilibus primi generis.

146 *Omnia quæ requirunt residē. sunt incopatib. secundi generis.* Altera pars, *Quòd sint incompatibilia saltem secundi generis*, patet ex Concil. Tridentino; nam sess. 24. cap. 17. sic habetur, *Statuit sancta Synodus vt in posterum vnum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur; quod quidem si ad vitam eius honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo vtrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. hæcq; non modò ad cathedrales Ecclesias, sed etiam ad omnia alia beneficia tam secularia quàm regularia quæcunque, etiam commendata pertineant, cuiuscunque tituli aut qualitatis existant.* Vnde manifestè sequitur, omnia beneficia simplicia, quæ residentiam postulant, esse aliquo modo incompatibilia, nec absque dispensatione Pontificis posse huiusmodi plura obtineri, nec Episcopum posse in hoc dispensare: quia non potest dispensare in statuto Concilij generalis. si tamen absque dispensatione alicui conferantur, collatio erit valida; poterit tamen eo priuari, nisi quod ante habebat, dimiserit.

147 Dico Sextò, Sunt tamen aliquot casus, in quibus etiam post Concilium licet habere plura beneficia, etiam sine dispensatione.

Qualia possint haberi plura, absque dispensat. Primus est, Quando sunt beneficia simplicia, etiam Canonicatus, quorum neutrum sufficit ad honestum vitæ cultum, & alterum non requirit residentiam; siue ex sui institutione, siue ex præscripta consuetudine.

Secundus, Si Ecclesia cathedralis vel parochialis vel Dignitas sit insufficiens sustentationi, poterit simul cum ea obtineri beneficium simplex non requirens residentiam. vterque casus satis colligitur ex verbis Concilij Tridentini sess. 24. cap. 13. & 17.

Cura tenues. Vbi Aduerte, ante Concilium potuisse etiam plura curata possideri, si ita erant tenuia, vt non possent proprios sacerdotes alere, vt patet c. Eam te, in fine, de ætate & qualit. Nunc verò id minimè licet absque dispensatione Pontificis, vt patet sess. 24. cap. 17. vbi habens plures parœcias cogitur sub graui pœna alteram resignare; etiamsi neutra per se sufficiat.

148 Crediderim tamen, si essent valde vicinæ, ita vt vnus possit vtrique satisfacere, & non possent facilè inueniri qui vni soli velint deseruire, posse duas eidem committi, iuxta cap. Clericus, 21. quæst. 1.

Tertius, Si Dignitati vel Canonicatui accessorie

Parochialis annexa canonicatui. foriè annexa sit parochialis, quæ per Vicarium administrari solet. ratio est, quia beneficium alteri perpetuò vnitum, censetur vnum cum illo, & illius naturam induit. vnde parochiale annexum simplici, induit cōditionem simplicis: quod etiam post Concil. Tridentinum locum habet, vt docet Nauarrus.

Quartus, Si vnum beneficium detur in titulum, alterum in commendam ad sex menses, etiamsi esset parochiale, vt patet ex cap. Nemo, de electione in 6. saltem cum Ordinarij dispensatione. non tamen potest dari vnum in titulum & alterum in cōmendam perpetuam sine iusta causa & dispensatione Pontificis; quia commenda perpetua æquiualet titulo, vt probat Nauarrus cap. 25. num. 126.

DVBITATIO 28.

Vtrum per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirentia residentiam.

149 Respondeo & Dico Primò, Id licitum esse, modò adsint iustæ causæ dispensandi. ratio est, quia Concilium nec potuit nec voluit impedire quin ob legitimas causas Pontifex possit dispensare; nam Pontifex est supra Concilium: & ss. Pontifices olim dispensarunt; inter quos est Gregorius I. vt patet l. 2. epistolarum cap. 52. qui quendam Episcopum Agnellum nomine ob certam Ecclesiæ necessitatem duos Episcopatus habere voluit.

Causæ dispensandi in plurali. benef. Causæ iustæ dispensandi præcipuæ sunt duæ, ad quas reuocantur cæteræ. Prima est, Ecclesiæ necessitas vel magna vtilitas; vt si desint alij vel idonei, vel satis potentes. sic filijs Principum dantur interdum Episcopatus, etiam ante ætatem, vt Ecclesiæ aduersùs hæreticos defendantur. Item si quis putetur magis profuturus absens, quàm alius præsens.

Secunda, Si alicui viro præclaro vnum non sufficiat ad honestè viuendum iuxta suum statum, & alterum possit ei sine Ecclesiæ incommodo dari. hæc tamen causa reducitur ad primam. nam quòd personæ sublimes & literatæ pluribus beneficijs honorandæ sint quando vnum non est sufficiens, iuxta Conc. Lateran. cap. de Multa, id non debet fieri nisi propter Ecclesiæ vtilitatem. Quod cōfirmatur ex D. Bernardo epi. 271. ad Comitē Theobaldum; *Honores & dignitates ecclesiasticas non ignoro deberi his, qui eas dignè & secundum Deū administrare & velint & possint; porro eas acquiri paruulo filio vestro precibus meis vel vestris, nec vobis iustum, nec mihi tutum esse noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Ecclesiis habere licet, nisi dispensatoriè quidem ob magnam vel Ecclesiæ necessitatem, vel personarum vtilitatem.* hæc ille.

150 *Cur requiratur dispensatio.* Petes, Cur requiritur dispensatio Pontificis, si Episcopus videat Ecclesiæ suæ profuturum vt eidem plura beneficia dentur?

Resp. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius custodia nihil euidenter sequitur contra legislatoris intentionem: atqui nunquam aut rarissimè euenit aliquid contra intentionem Concilij ex eo quòd vni non dentur duo beneficia. nūquam enim euidens est id esse contra maius Ecclesiæ bonum & proximorum ædificationē; quæ duo Concilium per huiusce præcepti custodiam intendit.

Secundò, Quia potissimùm Summi Pontificis est procurare bonum Ecclesiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

151 *Si desit iusta causa, dispensatio nō sufficit.* Dico Secundò, Si non putetur subesse legitima causa dispensandi, is, qui obtinuit plura beneficia per dispensationem, non est tutus in conscientia, sed tenetur alterum resignare. Est ferè communis Theologorum. D. Thomæ quodlib. 9. art. 15. Maioris in 4. dist. 24. q. 4. Adriani in 4. qu. de pluralitate præbendarum, quæ incipit, Quia in præmissis, Caietani v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de Iustit. qu. 6. art. 3. Toleti lib. 5. cap. 71. Eandem docent multi Iurisperiti, & Canonistæ. Ratio est Primò, Quia Papa non est dominus beneficiorum, sed dispensator: atqui dispensator non potest pro suo arbitrio distribuere bona dispensanda, sed iuxta rationabilem voluntatem eorum, qui ea dispensanda reliquerunt, & eorum, in quorum vtilitatem relicta sunt, quæ in proposito est Ecclesia vniuersalis. Secundò, Quia est contra Ius diuinum naturale vt vnus habeat plura beneficia; nisi aliqua iusta ratio id excuset; vt docet Caietanus suprà: atqui Pontifex non potest dispensare in iis, quæ sunt Iuris diuini naturalis, nisi interueniat iusta causa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentijs, de quo vide Bernardum epist. ad Robertum nepotem, & epist. 7. ad Adam monachum.

152 *Collatio tamen est valida.* Aduerte tamen; collationem secundi beneficij, tertij, & cæterorum esse validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus: nam ad nullum eorum Iure naturæ est inhabilis. tenetur tamen resignare aliqua ex illis, quæ vel non sunt illi secundum suum statum necessaria, vel in quibus legitima causa non intercessit: fructus tamen interim perceptos non tenetur restituere, si muneri suo, saltem per Vicarium satisfecit. si non satisfecit, tenetur ad fructuum restitutionem, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas, vide infrà n. 159.

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

DVBITATIO 29.

Vtrum teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus.

153 *Iure diuino tenentur.* Respondeo & Dico Primò, Omnes, qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur iure diuino residere, & per se suum officium administrare. Probatur ex Concilio Tridentino sess. 23. cap. 1. de reform. *Cùm, inquit, præcepto diuino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oues suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbiq; Dei prædicatione, sacramentorum administratione, ac bonorum operum exemplo pascere, pauperum, aliarúmque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cætera omnia pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab ijs præstari & impleri possunt, qui gregi suo non inuigilant, & assistunt, sed mercenariorū more deseruiunt, &c.*

Ex qui-

Ex quibus verbis patet, Episcopos & alios habentes curam animarum iure diuino teneri ad personalem residentiam, ex Concilij Tridentini sententia. Ratio est, quia Iure diuino naturali tenentur ad præstandum ea, quæ sunt sui officij.

Dices, Sufficit vt faciant per alios.

154 *Non sufficit vt regāt per alios.*

RESP. Non sufficere, nisi causa maioris momenti cogat eos ad tempus abesse; nam contra rectam rationem est vt tu officium cum emolumentis habeas, & alius præstet onus; nisi maior aliqua ratio cogat te abesse. Confirmatur, quia quicunque accipit aliquod officium, obligat suam personam ad proprias illius officij functiones, taciteque promittit se illas obiturum quantum res feret; & nisi putaretur id facturus, non ei daretur. Nunquam enim Princeps constituet Gubernatores vrbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebrò futuri absentes & per alios administraturi.

155 *Episcopi tres menses abesse possunt.*

Dico Secundò, Episcopi possunt quotannis siue continuè siue interruptè, à suis Ecclesiis ex iusta causa ad summum tres menses abesse, sine alia Superioris approbatione, non tamen amplius; habetur dicto cap. 1. sess. 23.

Vbi Nota debere iustam causam subesse, & totum sine vllo detrimento gregis fieri; alioquin grauiter peccant, vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum conscientias ea in re, proposito Dei timore.

156 *Si amplius, causæ approbandæ à Superiore, &c.*

Dico Tertiò, Si præter hos tres oporteat ob aliquas causas amplius abesse, (vt si christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia, euidens Ecclesiæ vel Reipub. vtilitas amplius abesse postulent) debebunt hæ causæ approbari à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo absente ab antiquiore Suffraganeo, (qui etiam Metropolitani absentiam approbare debebit) *idq; in scriptis*. Ita Concilium ibidem. Vbi Nota, excipi debere vnum casum, nempe quando Episcopus abest ob munus vel officium Reipub. quod Episcopatui est annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: sicut quando in Belgio, & in Germania debent interesse comitijs ordinum, in quibus ipsi primum locum obtinent.

157 *Alioquin fructus non faciūt suos. Applicandi fabricæ vel pauperibus.*

Dico Quartò, Si præter tres menses supradictos aliquādiu abfuerint sine dicta approbatione; fructus pro rata tēporis absentiæ nō faciunt suos, sed tenētur in consciētia eos vel fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus loci erogare. Ita decernitur eodem cap. & additur, *Prohibita quacunque conuentione vel compositione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte eis remitterentur.* Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipsum Pontificem ne vllo modo eis hæc restitutio condonetur. His adde, si Episcopus aliquis amplius annum continuè à sua Ecclesia sine dicta approbatione abfuerit, Metropolitanus tenetur eum, sub pœna interdicti ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrenda, intra tres menses Romano Pontifici denuntiare. Ipsum autem Metropolitanum absentem, Suffraganeus antiquior residens denuntiare debet. Ita habetur sess. 6. c. 1. de reform. quòd autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni amittēda per absentiam sex mensium, auctum est sess. 23. cap. 1. vbi statuitur vt fructus omnes pro rata absentiæ amittat.

Si amplius annum abfuerit.

158 *Si non in scriptis approbata.*

Petes, Vtrum si causæ sint approbatæ, sed non in scriptis, ista pœna incurratur?

RESP. Si causæ legitimæ fuerunt, & approbatæ sunt ab eo à quo debebant, probabile est ob illam solemnitatem omissam, in foro conscientiæ fructus non amitti. insinuat Nauarrus lib. 3. consil. de præbendis, consil. 13. nu. 11. Ratio est, quia concessio Iure gentium & naturæ valida fuit. In foro tamen exteriori posset condemnari. vide suprà c. 19. dub. 3. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, vt patet ex Concilio suprà.

Vbi Aduerte, non astringi fabricæ aut Ecclesiæ; fortasse idcirco, quia nullum damnum in temporalibus Ecclesiæ per illam absentiam datum est; & aliàs illi fructus censentur quasi superflui, cùm Episcopus illorum sit incapax. Itaque permittitur vt in pauperes sicut alia superflua Ecclesiasticorum dentur; vt qui olim suam quartam in bonis ecclesiasticis habere solent.

159 *Si Parochi vltra duos menses absint.*

Dico Quintò, Parochi si vltra duos menses absque legitima causa per Episcopum cognita & approbata absint, præter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore absentiæ amittunt. colligitur ex eodem Concilio, d. cap. 1.

Vbi Notandum Primò, Dubium esse, vtrum sine tali approbatione possint abesse continuè vel diuisim vt Episcopi, saltem ad duos menses. Nauarrus cap. 25. nu. 121. probabiliter existimat posse, si iustam causam habeant. Ratio est, quia ante Concilium licebat, & Concilium hoc expressè non reuocauit. si tamen sine iusta causa absint, peccabunt mortiferè contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de residendo.

Nec obstat, quòd Concilium dicat, vt non obtineant licentiam ab Ordinario nisi ad bimestre, & ex graui causa; quia intelligendum est de alio bimestri. Interim tamen idoneus Vicarius cum debita mercede est substituendus. Verius tamen puto, mentem Concilij esse vt non absint primo bimestri absque facultate Episcopi; quia dicit, *quandocunque eos abesse contigerit, debere causam esse priùs cognitam & probatam per Episcopum.* quod facilè fieri potest, cùm Episcopus non procul absit. Credo tamen non esse receptum.

160 *Extenditur ad omnes habētes curam animarum.*

Notandum Secundò, Quod de Parochis dictum est, censendum esse de alijs, qui aliquod beneficium curam animarum habens obtinent, vt inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus est intelligendum, vt Congregatio Cardinalium dicitur explicuisse, & meritò; quia talis Coadiutoria est beneficium cum cura.

161 *Non tamen ad Abbates vel Priores.*

Petes, Vtrum prædictæ pœnæ pertineant ad Abbates & Priores habentes curam animarum suorum Religiosorum?

RESPONDEO Non pertinere, nisi habeant curam animarum secularium, per ipsosmet administrandam; de tali enim cura loquitur Concilium, vt Congregatio respondit. Regulares autem, in administratione suorum subditorum Regularium relinquit suis statutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

162 *Alij beneficiarij.*

Dico Sextò, Qui in Ecclesijs cathedralibus vel collegiatis obtinent Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non possunt quolibet anno abesse vltra tres menses; alioquin primo anno debent priuari dimidia parte fructuum, quos

ratione præbendæ suos fecerunt: secundo anno, omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita disponit Concilium Trident. sess. 24. cap. 12. de reform. continet autem hæc dispositio pœnam sententiæ ferendæ, non latæ.

Reuocantur contraria consuetudines.

Vbi Notandum Primò, Reuocari hîc omnia statuta & consuetudines, quibus antea licitū erat vltra tres menses abesse; non tamen reuocantur priuilegia, si quæ erant à Sede Apostolica cōcessa. vnde quod Nauarrus cap. 25. nu. 121. ait consuetudinem honestam, esse causam excusantem longiorem absentiam, verum quidem est Iure antiquo; non autem post Concilium, vbi hoc eius decretum est receptum. secus verò vbi non est receptum; nam ibi iure antiquo agitur. Consuetudo tamen absentandi se sine causâ nō valet, ex communi DD. sententia, teste Nauarro suprà.

163 *Causæ excusantes absentiam.*

Notandum Secundò, Esse aliquas causas excusantes à residentia.

Prima est, Audire Theologiam vel Ius Canonicum: hoc enim excusat à residentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum: hoc excusat quantumuis longo tempore. In his duobus casibus non requiritur licentia Episcopi vel Prælati; nam ad Theologiam audiendam & docendam, Pontifex facit copiam in cap. Super specula de Magistris. & hoc caput DD. extendunt ad Ius Canonicum, secuti Archidiaconum in cap. 2. de priuilegijs lib. 6. & Panormitanum in dictum cap. Super specula. Ad literas autem humaniores & philosophiam requiritur licentia Episcopi; nisi vbi contrâria consuetudo viget, vt notat Nauarrus cap. 25. nu. 21.

Tertia, Si duo Canonici sint in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ vtilitatem; cap. Ad audientiam, de Clericis non residentibus: quod Nauarrus l. 3. consil. 11. de præbendis, extendit ad obsequium Cardinalis non Episcopi, quem dicit posse habere saltem vnum Canonicū sui tituli in obsequium.

Quarta est, Obsequium Papæ ad Ecclesiæ vtilitatem. cap. Cùm dilectus, de Clericis non residentibus.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iusta causa, iuxta glossam in cap. Inter quatuor, de Clericis non residentibus.

Sexta, Honesta consuetudo; iuxta Innoc. Panormi. & alios DD. vt docet Nauarrus suprà. sed hoc intellige vbi Concilij dispositio non est recepta. quòd si quis absque iusta causa absit, peccat mortiferè: nō tamen tenetur ad fructuum restitutionem, si officio satisfecit, nisi ad eam cōdemnetur; vt docet Nauarrus ex Panormitano cap. 25. nu. 121. vel nisi id Iure sit expressum, iuxta ea, quæ suprà diximus de Episcopis & Parochis.

164 *Distributiones.*

Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones: quia Concilium illis solis vult eas dari, qui horis statutis interfuerint, quauis collusione & remissione exclusa. nisi aliquis cogatur abesse ad curanda Ecclesiæ negotia ex commissione Capituli, vel omnino inuoluntariè absit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniustam, &c.

165 *Professio fidei.*

Notandum Quartò, Eos, qui intra duos menses adepti beneficij, non fecerint fidei professionem, fructus non facere suos. & quidem prouisi de beneficijs curam animarum habentibus, tenentur intra duos menses adeptæ possessionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, seu Officiali, orthodoxæ fidei facere publicam professionem, & iurare se permansuros in Ecclesiæ Romanæ obedientia. Idem debent facere prouisi in Ecclesia cathedrali de Canonicatibus vel Dignitatibus, non solùm coram Ordinario, sed etiam coram Capitulo; alioquin non faciunt fructus suos, nec possessio ipsis suffragatur. Concilium dicta sess. 24. cap. 12.

DVBITATIO 30.

Vtrum beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.

166 *Obligantur ad preces canonicas.*

RESPONDEO, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari; est cōmunis sententia DD. in ca. 1. de celebr. missarum, & patet ex c. Quia per ambitiosam, de rescriptis in 6. vbi Pōtifex reprehendit quosdam beneficiarios, quòd officium precū, propter quod beneficium datur, omitterent: & ex Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 9. §. Statuimus; vbi priuantur fructibus, qui officium diuinum non dixerint. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur ad officium, propter quod beneficium datur: atqui omne beneficium ecclesiasticum datur propter officium, in quo regulariter comprehenduntur preces canonicæ; vt patet ex communi sententia DD. & praxi Ecclesiæ.

Dixi *regulariter*, quia sunt quædam beneficia, quæ ex sua institutione ad preces illas non adstringunt, sed ad aliquas alias; vt sunt quædam Præposituræ & aliqui Personatus & aliqua Præstimonia, quæ non requirunt quotidie nisi horas B. Virginis, vel 5. Pater noster & Aue Maria, vel semel psalmum Miserere. His tamen exceptis, omne beneficium Iure communi annexum habet onus horarum canonicarū. vide Nauarrum de oratione cap. 7. nu. 27. & 28. & in Enchirid. cap. 25. nu. 103.

167 *Quādo incipit hæc obligatio.*

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligari?

RESP. Certum est nō obligari à tempore præsentationis vel electionis; quia per hæc nondum habent dominium, seu ius in re. Nauarrus cap. 7. de orat. nu. 29. docet eos obligari ab eo tempore, quo per collationem & acceptationem, vel per institutionem, aut confirmationem incipiunt habere ius in re, & beneficium incipit esse ipsorum: ex illo enim tēpore debentur illis fructus, etiamsi nondum possessionem acceperint. Ibidem refellit sententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam possessionem. Hæc sentētia Nauarri est rationi & Iuri valde conformis.

Altera tamen, *quòd non teneantur ante captam possessionem*, est probabilis, eamque tradit Flaminius Parisius Romanus l. 1. de resignatione beneficiorum q. 9. n. 15. vbi dicit hanc opinionem esse veriorem, & crebriorem, & in praxi obseruari. Ratio esse videtur, quòd sæpe ante initam possessionem ius sit incertum, & multis modis possit impediri, qui primùm se produnt quando capienda est possessio: Crediderim tamen hanc sententiam non debere intelligi de ijs, qui per industriam differunt possessionem, vt horas non recitent; sed solùm de ijs, per quos non stat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

DVBI-

DVBITATIO 31.

Quæ excusent beneficiarium à precibus horarijs, & quæ non excusent.

Loquor de illis, qui non sunt in sacris ordinibus.

168 *Causæ excusantes à lectione horarum.*

RESPONDEO Primò, Excusari eos, qui nec per se, nec per suos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi sunt; si per eos tamen non steterit quò minùs sint percepturi; vt docet Nauarrus suprà, Caietanus v. Horarum canonicarum omissio, & alij DD. communiter. neque enim beneficiarij ex sua vel Ecclesiæ intentione se obligant ad officium, nisi persoluatur eis stipendia sustentationis, propter quæ illam obligationem susceperunt. cessante enim stipendio ministri, cessat obligatio ministerij.

169 *Parum recipientes.*

Secundò, Probabile etiam est excusari eos, qui valde parum recipiunt; vt si beneficium sit adeo tenue vt non habeat supra octo aureos. Ita tenet Sotus lib.10.q.5. ar.3. quem sequuntur multi recentiores, & fatetur Nauarrus suprà cap.7. nu. 27. multos viros pios & doctos ita sentire: quamuis ipse cum plerisque contrarium teneat. Probatur Primò, Quia *qui altari deseruit, de altari viuere debet*, iuxta Apostolum 1. Corint.9. ac proinde qui Ecclesiæ seruit, de eius prouentibus viuere debet: atqui beneficiarij Ecclesiæ seruiunt: ergo beneficium tribuere debet saltem bonam partem moderatæ sustentationis; alioquin non censetur viuere de Ecclesia. Hoc argumēto probat Pontifex cap. Cùm secundum Apostolum, de præbendis, eos, qui ordinantur, debere ali ab Ecclesia. Secundò, Isti beneficiarij non obligantur ratione ordinis, vt suppono; sed tantùm ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile vt is, qui solùm septem vel octo aureos accipit pro mercede, ad tantundem obligetur, ad quantum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur: ergo similiter qui parum, non tenebitur ad totum. Quartò, Quia vt ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficium adeo tenue vt nō sufficiat ad sustentandum ministrum, non est beneficium, nisi imperfectè; cùm non possit sana ratione institui vt vnum sit in vnius stipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui, de præbendis in 6. vbi beneficium insufficiens habetur quasi non esset beneficium. Vnde mihi videtur probabile, eum non teneri ad quotidianum pensum precum canonicarum, cuius beneficium est adeo tenue vt non suppeditet bonam partem tenuis sustentationis, v. g. 15. vel 16. aureos. Sentio tamen, omnes, qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, v. g. festis & dominicis, prout ratio dictauerit: non enim par est vt fructus aliquos percipiant, & nunquā officium recitent; neque etiam vt ob tam exiguos fructus obligētur quotidie; sed vtendum ἐπιεικείᾳ, & moderandū iuxta piam Ecclesiæ mentē.

170 *Pro anno fabricæ & domus mortuaria.*

Tertiò, Non excusari beneficiarium à precibus primo & secundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibusdam Ecclesijs debeantur fabricæ vel decessori mortuo, vt notat Nauarrus cap.7. nu. 30. tum quia debetur ei dimidia pars fructuum; prout Ioannes XXII. declarauit, extrau. Suscepti, Ne sede vacante; tum quia potest deseruire & sustentationem Vicario debitam percipere; tum quia alterius anni fructus recipiet post mortem; alterius verò recipiet per totam vitam, nempe in eo, quod alioquin cum cæteris debuisset in fabricam impēdere; quam ex fructibus suorum beneficiorum tenentur conseruare. nam quarta bonorum ecclesiasticorū, quæ ex Canonum dispositione fabricæ erat assignanda in illis Ecclesijs, Canonicorum præbendis incorporata fuit, cum onere vt ex fructibus suarū præbendarum fabricam conseruarent. vt autem se ab hoc onere liberarent, effecerunt vt quod tota vita per partes contribuendum erat, primo anno simul daretur: per quod non potuerunt efficere vt illo anno non diceretur officium. Neq; credibile est eam mentem S. Sanctitatis, si illud inuentū confirmauit, fuisse: non enim par est vt per talia compendia diuinum officium minuatur.

171 *Sententia non improbabilis.*

Aduerte tamen, etsi hæc sententia omnino vera videatur; non videri improbabile nouos Canonicos nō teneri pro anno fabricæ, si non est in eorum potestate vt aliquid ex eo recipiant. Ita enim in simili tenet Nauarrus de oratione cap. 7. nu.30. sicut enim à principio potuerunt beneficia cum hoc modo institui vt primo vel secūdo anno sint prouisis inutilia, fructibus eorum fabricæ applicatis; ita etiam longa consuetudine potuit id introduci: sic enim nō videtur illis refundi postea quod tunc amittunt; quia nunquam habuerunt obligationem pro fabrica contribuendi: sed illud est noua beneficentia.

172 *Adolescentes habentes altaria.*

Quartò, Non videri excusandos eos, qui habent altaria vel capellas, & cùm non sint sacerdotes, expendunt maiorem partem prouentuum in substitutum, qui sacra faciat: est enim nonnullus abusus meritò reformandus, quòd talia beneficia dentur adolescentibus. vnde non potest censeri mens Ecclesię vt excusentur. deinde illa beneficia per se sufficiunt ad bonam partem sustētationis. quòd autem illi maiorem partē prouentuum cogantur alijs dare, est ex eo quòd ipsi sint inepti ad beneficij primariam functionem; quod non debet eos excusare. quia tamen passim est consuetudo vt talia dentur adolescentibus, senserit aliquis non condemnandam, si quis cum illis aliqua moderatione causâ studiorum vtendum putet. supposita enim illa consuetudine, non plus censetur beneficium suo possessori valere, quàm quod deducto stipēdio sacerdotis superest. Sed hæc res non est amplianda; nec putarim faciendum absque expresso vel tacito Pontificis consensu.

173

Quintò, Eos, qui sunt in possessione, non excusari ex eo quòd beneficium sit litigiosum, aut quòd fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiātur. si tamē probabile sit ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obtenturos. quòd si non sperāt se pro illo tēpore quicquā habituros, nō tenentur.

Non residentes.

Sextò, Non excusantur qui ideo nihil recipiūt, quòd non resideant, cùm tamen possint: qui si residerent, essent recepturi saltem distributiones: quia per ipsos stat quòd non percipiant. secus si impediantur à residētia vel periculis hostium, vel aliâ causa, quam ipsi non possunt tollere.

174

Petes, Quid dicendum de adolescentibus, qui magna parentum authoritate coguntur acceptare beneficium, cùm tamen non habeant animum status ecclesiastici, & statim dimitterēt, si auderēt?

Adolescentes, qui coacti receperunt benef.

RESP. Teneri illos ad officium, si tanquam beneficiarij intendunt percipere commodum fructuum: quia tunc censentur satis consentire in acceptationem & retentionem beneficij & oneris annexi. si verò nolunt quidquam ex fructibus, non videntur teneri. ratio est, quia acceptatio illa, & retētio beneficij est omnino coacta per metum reuerentialem, coniunctum cum minis, vel importunitate parentum, qui in adolescentibus æquiparatur iusto & graui. hic autem sicut excusat à voto, etiam solemni explicitè vel implicitè facto, vt infrà cap. 40. dubit. 1. dicetur; ita etiam ab obligatione precum canonicarum. Confirmatur, quia non est æquitati consentaneum vt ille cogatur ad preces illas, qui non cupit frui stipendio, & solùm coactus recipit titulum beneficij. debet tamen iste habere animū resignandi quamprimum commodè poterit, & restituendi fructus perceptos: non tamē amplius quàm ad ipsum peruenit. Imò si pater nomine filij percepit, vt fieri solet, non videtur hic filius magis obligandus ad restitutionem, quàm cæteri hæredes, quos pater suis bonis aluit. Sed primo loco tenebitur pater; & eo mortuo omnes hæredes pro rata. ille enim est causa iniuriæ, non filius. nec emolumentum cēsetur magis ad filium peruenisse, quàm ad alios; cùm parens illum nō minùs teneretur alere quàm cæteros. non est ergo cur illi totum onus restitutionis imponatur. debet tamē filius cæteris illam obligationem patefacere.

Fructus à quo restituendi.

DVBITATIO 32.

Vtrum beneficiarij non recitantes preces canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum.

175 RESPONDEO, Omnes beneficiarios ad preces canonicas adstrictos, saltem ex dispositione Iuris canonici teneri ad restitutionem fructuum, si eas omiserint, idq; pro rata omissionis. Probatur ex Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 9. *Statuimus vt nemo beneficium curatum, aut simplex habens, qui elapsis sex mensibus ab eius consecutione, sine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiserit, pro tempore, quo non recitauit, fructus suos faciat; imò eos impendere tanquam rem iniustè captam in fabricam Ecclesiæ aut eleemosynas pauperū teneatur.* Verùm quia prædicta constitutio videtur quibusdam, inter quos Sotus l. 10. q. 5. ar. 6. non fuisse recepta, vel potiùs quia non fuit satis ad praxim reducta, nec satis distinctè rem cōplexa, ideo à Pio V. fuit renouata, declarata & suppleta per quādam Bullam, quam refert Nauarrus cap. 25. nu. 122. ex qua

176 Notandum Primò, Eum, qui habet beneficiū cum cura vel sine cura, si primis sex mensibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, nisi legitimo impedimento excusetur; non tamen ad restitutionem ex prædicto iure teneri; colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij statim accepta possessione incipere.

Primis sex mensib. non tenentur ad restitut. et si peccent lethiferè.

Secundò, Post sex primos menses elapsos, si omiserint, etiam tenentur ad restitutionem pro rata omissionis officij & temporis; quia fructus non faciunt suos. vnde qui per vnum diem officium omiserit, tenetur restituere omnes fructus illius diei: qui matutinum tantùm omiserit, dimidiam partem: qui reliquas omnes horas, alteram dimidiam: qui harum singulas (v.g. laudes, vel primam, vel tertiam, &c.) sextam partē fructuum illi diei respondentium; comprehensis etiam distributionibus, quas non lucrantur, etiamsi aliàs choro intersint; vt expressè habet d. Bulla.

Post, tenentur pro rata omissionis.

177 Tertiò, Hanc restitutionem faciendam fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus, siue illius loci, vbi beneficium situm est; siue alterius: nam Concilium & Bulla in genere loquuntur. vnde si beneficiarius est pauper, potest ipsi illa restitutio applicari: quod intellige, nisi ex consuetudine vel statuto, id quod alij amittunt, accrescat alijs, qui intersunt & recitant officium, vt distributiones, & interdum ipsum corpus fructuum; vt notat Nauarrus nu. 123. Credo tamen, quando res est occulta, & restituendo distributiones vel alios fructus, suum peccatum proderent, posse in alios vsus pios expendere.

Restitutio faciēda fabricæ vel pauperibus.

Quartò, Meritò tam seueram constitutionem esse editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudenter officium etiam per menses & annos omittunt: non tamen videtur passim cum eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè satis diligens est, posset fortasse aliquod moderamē adhiberi. Henriquez c. 13. de excommunicatione, refert praxim cum sapientum consilio ita hunc rigorem moderari, vt Parochus & Episcopus quintam partem pro rata restituant, reliquas quatuor, ratione tituli & onerum retineāt: Canonicus quartam partem restituat: alij beneficiarij tertiam. citat Barthol. Medinam, Lopezium, Peñam, Cueuos, Gallo, additque cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hispania receptā. Hæc tamen moderatio videtur iusto laxior, præsertim in Canonicis, & alijs, qui non habēt aliud onus quàm precum. Vnde eam limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem.

Moderatio quorūdam.

178 Sed dubium est, Vtrum solo Iure Canonico teneantur ad restitutionē, an etiam Iure naturali?

Quo iure teneantur ad restitut.

Sunt duæ sententiæ, Prior est, eos Iure naturali non teneri. Ita Syluest. v. Clericus 4. nu. 16. vbi pro hac sētētia citat Innoc. Ioan. Andream, Antonium de Butrio, & Panorm. in c. 1. de celebrat. missarum. Item Rosellam, Paludanum & alios multos: quam Couarruuias l. 3. variar. cap. 13. nu. 10. fatetur esse communem.

Altera est, Eos Iure naturæ ad restitutionem teneri; hanc tenet Calderinus, Dominicus, Decius & alij, quos citat Couarruuias, Adrianus in 4. q. An Clericus teneatur restituere, &c. Angelus v. Horæ Canonicæ nu. 11. Sotus l. 10. q. 5. ar. 6. Couarruuias suprà & alij.

179 Sed videtur distinguendum; si enim loquamur de beneficijs curatis, & capellis, certum est beneficiarios non teneri Iure naturæ ad restitutionem, etiamsi preces canonicas omiserint; quia hæc non sunt instituta ad illas preces, saltem vt ad finem præcipuum; sed ad alias functiones; vt ad offerendum sacrificium, ad ministranda sacramenta, prædicandum verbum Dei, &c. vnde qui hæc præstiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam restituere, vel saltem nō nisi parum, etiamsi horas omiserit. nam illa oratio est functio tantùm secundaria talis beneficij. Si verò loquamur de beneficijs, quorum tota vel præcipua functio est precatio canonica; subest quidem ex natura rei sufficiens

Beneficia, quorū alia est functio quàm precatio canonica.

Benef. quorum præcipua functio est precatio.

sufficiens ratio vt stipendium possit repeti, & beneficiarij cogi ad restitutionem; tamen non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle. Prior pars, *subesse sufficientem rationem* vt possint priuari, patet; quia beneficium datur propter officium, vt habetur cap. finali, de rescriptis in 6. & proinde si officium non fuerit præstitum, fructus beneficij possunt repeti: *datum enim ob causam, eâ non secuta iure repetitur*. hoc argumentum sibi obijcit Panormitanus in cap. de celeb. missarum. quod satis probat ipsum teneri, si Ecclesia declaret se velle vt restituat.

180 *Non tenentur restituere nisi Ecclesia significet se velle.*

Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateran. sub Leone X. nullus erat Canon, quo beneficiarij, qui officium omiserant, iuberentur restituere: quod signum est eos Iure non fuisse obligatos priusquam Ecclesia significaret se id velle.

Secundò, Concilium Lateran. & Pius V. in Bulla satis apertè insinuant eos non obligari primis sex mensibus à capta possessione: nempe quia Ecclesiæ placuit indulgentiùs agere pro tempore, quo incipiunt: quod signũ est eos Iure naturæ non obligari, nisi Ecclesia velit. si enim absolutè tenentur ad restitutionem Iure naturæ, sicut mercenarius diurnus omisso opere diurno, non minùs obligatur primis sex mensibus, quàm postea.

Fructus dantur non immediatè pro officio diurno vel annuo, sicut mercenario vel famulo.

Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediatè pro officio quotidiano, sicut mercenarijs pro opere diurno; neque etiam vt famulis pro obsequio annuo, sicut dominus solet constituere mercedem famulo pro ministerio annuo; (quia officium diuinum non est pretio æstimabile, sicut obsequium famuli) sed dantur immediatè ad sustentationem ministri Ecclesiæ, sub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo christiano, Deumque per illas laudandi. Vnde tenetur quidem lege Iustitiæ preces illas recitare, sicut Parochus lege Iustitiæ tenetur sacramenta administrare; si tamen omiserit, non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non censetur aliquid pretio æstimabile omisisse vel detraxisse, quod eo modo compensari debeat. non enim illi fructus dati sunt pro obsequio aliquo temporalem vtilitatem habente, sed absolutè in sustentationem, cum obligatione orandi. Vnde patet differẽtia inter famulum & beneficiarium; famulus enim etsi non teneatur ad restitutionem ob paucorum dierum negligentiam, sicut mercenarius diurnus; eò quòd stipendium ei detur immediatè pro obsequio annuo, in quo omisio paucorum dierum non censetur notabilis; tamen si multas hebdomadas omittat, tenebitur; quia subtraxit domino suo aliquid notabile, quod pretio æstimetur: ac proinde debet illud pretio vel aliquo obsequio compensare. beneficiarius autem non subtraxit aliquid pretio æstimabile, ac proinde nõ tenetur illud per restitutionem fructuum compensare; sed vel manet obligatus vt id quod omisit adhuc præstet per se vel per alium; (vt si omisit sacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit, eò quòd opus annexum esset tẽpori, & proinde per lapsum temporis factũ sit impossibile: & sic solùm tenetur dolere de peccato cum proposito emendationis; vt si officium precũ non soluit. quòd si illæ preces nõ essent singulis diebus addictæ, deberet eas postea recitare.

181 *Discrimen inter famulum & beneficiarium.*

Quartò, Si Iure naturæ esse debita hæc restitutio, esset debita Ecclesiæ: atqui huic non est ità debita: tum quia non tam Ecclesia censetur læsa per illam omissionem, quàm anima fundatoris: tum quia si Ecclesiæ Iure naturæ esset debita, non posset alijs pijs operibus applicari.

Quintò, Si Iure naturæ esset debita, deberetur etiam cùm absque culpa officium omissum est; sicut operarius tenetur restituere mercedem, si per morbum vel simile impedimentum ex parte sua prouenięns, opus non præstiterit: atqui Ecclesia nunquam tales obligauit.

182 *Potest Ecclesia restitut. præscribere duplici modo.*

Hinc patet, nisi Ecclesia constituat vt restitutio fiat, illam non esse necessariam. Potest autem id dupliciter constituere. Primò, Per modum legis pœnalis, priuando eos, qui omiserint, in vindictam peccati: hoc enim Ecclesia per absolutam potestatem suam facere potest. Verùm non sic videtur fecisse, quia ratio commodior suppetebat. Secundò, Per modum oneris, seu conditionis impositæ beneficijs: potest enim Ecclesia dare beneficia cum eo onere & sub ea lege & conditione, qua iudicat expedire. Itaque potest omnibus beneficijs, etiam curatis, imponere hanc legem, vt qui illa habet non possit fructus absolutè suos facere, si ex culpa preces omittat. Eandem legem posset imponere fundator. vnde propriè pœnalis non est, etsi in eos solos constituta sit, qui ex culpa omittunt, seu qui cessante legitimo impedimento non recitant.

183 *Quando acquirant absolutum dominium fructuum.*

Ex dictis sequitur Primò, Beneficiarios non habere absolutũ dominium fructuum, etiam ante perceptorum, nisi postquam officium tempori illi respondens dixerint; vel certè absque culpa prætermiserint: nam expresè dicit Põtifex & Concilium, *vt fructus non faciant suos, si cessante legitimo impedimento officium omiserint.*

Qui per ignorantiã omittunt.

Secundò, Eos, qui per ignorantiã inculpatam omiserunt, non teneri ad restitutionem; vt si eis persuasum fuit à viris doctis, quibus meritò poterãt credere, se nõ teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum versantur in studijs.

Quæ attentio sit necessaria, dicetur infrà cap. 37. dubit. 11. de oratione.

DVBITATIO 33.

Vtrum Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum.

184

Dico Primò, Vbi est consuetudo vt ipsi Canonici canant in choro, qui non canunt, non merentur distributiones, etiamsi domi preces recitent, aut submisè in Ecclesia dicant. Ita Sotus l. 10. qu. 5. ar. 4. & Nauarrus de orat. cap. 10. nu. 47. Probatur Primò, Quia distributiones non sunt cõstitutæ ob nudam præsentiam, sed vt cum alijs psallant, & diuinum officium decantent, vt rectè Sotus ait: Canonicorum enim officium est psallere in choro, vt habet Concil. Basileense sess. 21. §. 3. Secundò, Quia Caietanus opusc. 31. responsione 8. docet eum non satisfacere præcepto Ecclesiæ de dicendis horis, qui in Ecclesia alternantibus choris, suos versiculos submisè recitat, quamuis alios attentè audiat; eò quòd non communicet cum cæteris canendo, & sic per commu-

Dicens suũ versiculum submisè in choro; an satisfaciat.

nicationem non censeatur totum recitare: quod Nauarrus sic intelligit, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ita vt lucrari possit distributiones, quæ canentibus sunt constitutæ. Satisfacit tamen ita vt non peccet mortiferè, nec teneatur repetere; vt etiam docet Tabiena, §.vltimo: quia etsi non communicet cum eis quatenus canunt, communicat tamen quatenus recitant.

185 *Vbi per Vicarios canunt, non tenentur per se.*

Dico Secundò, Vbi est consuetudo vt Canonici per Vicarios officium peragant, probabile est eos posse distributiones lucrifacere, etsi officium in choro vel domi recitent; modò temporibus constitutis præsentes sint. colligitur ex Caietano V. Horæ canonicæ, sub finem; tenet Petrus Nauarra li.2. cap.2. nu.217. & Bernardinus Sandoualis de diuinis officijs cap.16.

Probatur Primò, Quia etsi veteri Iure, & prima institutione teneātur Canonici per se diuina officia canere; tamen consuetudine in multis locis introductum est vt per Vicarios canant, Prælatis scientibus & non contradicentibus: quæ consuetudo non est omnino contra rationem; nam sic diuinum officium magnificentiùs & suauiùs canitur, cùm Canonici sæpe voce, suauitate, vel peritia canendi careant: vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò, In multis locis vtuntur cantu figurato, cui non expedit Canonicos se admiscere: sufficiet ergo vt ipsi tanquam maiores Clerici suâ præsentia omnia moderentur, & quæ alij canunt, ipsi attentè meditentur, (vt suprà ait Caietanus) vel reuerenter assistant.

Tertiò, Quia Concilium Trident. sess.24.c.12. de reform. non videtur requirere aliud quàm decentem præsentiam; *distributiones* inquit, *qui statutis horis interfuerint, recipiant; reliqui, quauis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Idem habetur in cap.1. de Clerico non residente, Bonifacij VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex iste voluisset cantum esse necessarium, id expressisset.

186 *Superiores debent Canonicos cogere, &c.*

Dico Tertiò, Superiores Canonicorum, vt Episcopi, Decani, Præpositi habentes Iurisdictionem in Capitula, tenentur curare vt Canonici per se & non per substitutos diuina officia obeant. colligitur ex Cōcilio Trident. suprà, *Omnes verò diuina per se & non per substitutos cōpellantur obire officia, & Episcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercenti assistere & inseruire; atque in choro ad psallendum instituto, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, distinctè, deuoteq; laudare.* quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus; non enim illi cantui suas voces miscere tenentur.

Aduertendum autem, hoc præceptum dirigi non ad Canonicos, sed ad Prælatos, vt conuenientibus Iuris remedijs Canonicos cogant. vnde peccant Prælati, si id negligant; non autem Canonici sua consuetudine vtentes, quamdiu à Prælatis non vrgentur.

DVBITATIO 34.

Quibus modis beneficia amittantur.

Diximus de modis acquirendi beneficij, de conditionibus in beneficiario requisitis, & de ijs ad quæ beneficiarij obligantur: sequitur nunc vt dicamus de beneficiorū amissione; quod quarto loco nobis in hoc capite propositum erat.

187 Porro amitti beneficium ante possessum potest vel ex dispositione Iuris, vel per sententiam Iudicis, vel per liberam dimissionem, seu resignationem.

Ex dispositione Iuris.

Ex dispositione Iuris amittitur, Primò, Propter crimen aliquod, cui pœna amissionis ipso facto per Ius est annexa. Secūdò, Propter alterius beneficij incompatibilis consecutionem. Tertiò, Per professionē Religionis approbatæ. Quartò, Per matrimonium validè initum. de tribus postremis satis dictum est suprà suis locis: de primo aliquid dicendum. Multa sunt crimina, quibus hæc pœna annexa est.

Crimina, quibus annexa est amissio beneficij.

Primò, Hæresis, cap. Ad abolendam, de hæreticis, §.1. adeo vt hæretico non prosit regula de triennali pacifica possessione, vt docet Rebuffus pag.311.

Secundò, Schisma, cap. Nos consuetudinem, d.12. cap. Quia diligentia, de electione.

Tertiò, Sodomia sæpius exercita, ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap.27. nu.249.

Quartò, Percussio Cardinalis vel Episcopi. cap. Fœlicis, de pœnis in 6.

Quintò, Homicidium qualificatum; nempe per sicarium pretio conductum. cap.1. de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum consil.166.

Sextò, Falsificatio literarum Apostolicarum; cap. Ad falsariorum, de crimine falsi.

Septimò, Si quis per se vel alium occidat Rectorem vel alium Clericum suæ Ecclesiæ in qua beneficium habet, cap. In quibusdam, de pœnis.

Octauò, Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint; de quo suprà du.16.

Nonò, Ob simoniam confidentiæ, ex Bulla Pij IIII. & Pij V. apud Nauarrum cap.23. n.100. de quo infrà.

Decimò, Si obtinens Episcopatum, non accepit consecrationem intra sex menses à pacifica possessione; suprà dub.19.

Vndecimò, Si obtinens parochialem, non fuerit promotus ad sacerdotium intra annum; dub.19.

Duodecimò, Si quis duo incompatibilia primi generis simul retinere præsumpserit absque dispensatione, amittit etiam secundum, de quo suprà dub.27.

Decimotertiò, Si Prælatus vel administrator alienet bona Ecclesiæ vel Monasterij absque forma Iure præscripta, vel inconsulto Romano Pontifice, Extrauag. Ambitiosæ, de empt. & vendit.

Decimoquartò, Si quis vi possessionem sit ingressus, cap. Eum qui, de præbendis lib.6. vbi statuitur, vt *qui beneficium, cui animarum cura imminet vi occupat, seu se scienter iniustè intrudit in eo, sit ipso iure priuatus beneficio, quod cum cura simili primitus obtinebat.* item, vt qui vi & propria authoritate occupat aliquod beneficium, eo ipso amittat Ius, si quod ante ad illud vel in illo habebat, v.g. per electionem vel præsentationem, vel collationem.

188 *Beneficium tale potest ab alio impetrari.*

Notandum est, in his & similibus casibus (si tamen Iura illa quoad pœnas, non sint vsu abrogata) beneficium impetrari posse tanquam vacans; sed crimen est probandum. Ipse tamen beneficiarius non tenetur sponte sua dimittere ante sententiam, vt suprà cap.29. dubit.8. diximus, nisi

in casu

in casu vndecimo & fortè decimo; quia Iura non sunt cum eo rigore recepta. Quando autem non est quis Iure priuatus, sed solùm priuandus; tunc beneficium ab alio impetrari nō potest, nisi priùs feratur sententia priuatiua. Multa autem sunt crimina, ob quæ quis priuandus dicitur; vt homicidium non qualificatum, cap. Clericis, ne Clerici vel Monachi, &c. sacrilegium, periurium, adulterium, & similia grauia delicta depositione digna; vt docent DD. in cap. At si Clerici, &c. Cùm non ab homine, de Iudicijs.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

DVBITATIO 35.

Quid resignatio in beneficijs, & quæ ad illam requirantur.

189 Resignatio, hoc loco est Iuris sui libera dimissio seu cessio. *Libera*, inquam, non coacta, quia *coacta* per iniuriam, est nulla, vel certè annullanda cap. Super hoc, de renuntiatione. & Clement. Multorum, de pœnis. Hæc autem fit tacitè vel expressè. *tacitè* fit ex Iuris dispositione, absque verborum expressione; vt si quis matrimonium contrahat; si lite super beneficio mota cedat; si per tres annos eam non prosequatur; si in ordinibus constitutus, militiæ adscribatur; & alijs modis, quos vide apud Rebuffum, §. de tacita resignatione, & Flaminium Parisium lib. 1. de resignat. q. 1.

Expressè fit, quando disertis verbis agitur: hæc autem est duplex, alia *pura*, quæ fit sine conditione & pacto apposito; & tunc Ordinarius potest conferre beneficium cui libet. alia est *conditionalis* seu in fauorem: & hæc vel est *simplex* in fauorem, vt quando fit absque reseruatione; vel est *qualificata*, vt quando fit reseruato sibi iure regressus vel ingressus, vel pensione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infrà cap. 35. de simonia. vide Flaminium quæst. 2.

190 Circa quæ Notandum est, Vt *resignatio conditionalis* & id, quod ex vi illius secutum fuerit, sit validum, requiri Primò, Vt beneficium sit resignantis; quia resignatio est sui Iuris dimissio. vnde si ita sit priuatus, vt sponte ante sententiam teneatur dimittere, non potest hoc modo resignare. quòd si fecerit, collatio ex vi illius secuta, erit inualida. Si autem non tenetur dimittere ante sententiam, resignatio valida erit; quia adhuc beneficium est ipsius quoad Ius possidendi & fruendi. potest tamen postea per sententiam irritari: sicut contractus & alienationes eius, cuius bona ipso Iure sunt confiscata ob crimen hæresis, perduellionis, incestarū nuptiarum, &c. irritari possunt; etsi valeant donec sententia irritationis feratur: de quo vide suprà cap. 29. dubit. 8.

Vt resignatio sit valida quæ requirantur.

Secundò, Debet esse libera, non metu vel dolo extorta; alioquin est inualida, vt dictum est; quādo enim fraus vel metus dat causam contractui, nō obligat, præsertim si velit is, qui iniuriam passus est; nam saltem arbitrio eius potest rescindi; L. 1. ff. Quod metus causa gestum; de quo suprà cap. 17. dub. 5. quòd si quis spoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare, potest intentare remedium ca. Redintegranda, 3. qu. 1. Nec Iudex debet audire detentorem, nisi spoliato fuerit restituta possessio, cap. Super hoc, de renuntiat. vide glossam in cap. penult. de his quæ vi, metúsve causa fiunt.

191 Tertiò, Debet fieri in manibus eius, qui potest eam admittere. Hic autem est Summus Pontifex, respectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, respectu eorū, quæ ipsi subsunt. Tertiò, Collator vel institutor; præsertim si habeat Iurisdictionem, qua possit ex causa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet, de renuntiat. Quidam tamen insinuant apertè talem Iurisdictionem nō esse necessariam: nam solùm dicunt non esse improbabile eam requiri. Ita Innoc. in cap. Quod in dubijs, in fine. de renuntiat. & glossa Clement. 1. de renuntiat. v. Manibus.

Vbi aduerte, quando resignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, vt ad Decanum, Præpositum, vel Canonicum; non posse Ordinarium sine illius consensu conferre: nam non debet proprius collator vel institutor per hoc Iure suo priuari. Quòd si fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium resignantis, ita vt possit eo spoliari; non tamen ita vt vacet, nisi Superioris consensus accesserit; vt apertè colligitur ex d. cap. Quod in dubijs. Idem dicendum si fiat coram Notario, vel alio, qui non est Superior ecclesiasticus resignantis; cap. fin. de renuntiat. vide Flam. Parisium lib. 7. qu. 9. & Rebuffum de resignat. expressa, num. 11.

Porro Ordinarius non potest admittere resignationem cum regressu vel ingressu, quia continet simoniam confidentiæ, vt infrà dicetur. Potest tamen Pontifex eam admittere; cuius authoritate hæc labes potest tolli à resignatione, cùm solo Iure humano sit inuecta. De resignatione cum pensione & in fauorem tertij est dubium: plerique enim DD. tenent eam esse simoniacam, nisi fiat in manibus Pontificis. sed de hoc infrà cap. 35. de simonia. dubit. 14. & 15.

Resignatio cum reseruat. pensionis.

Quartò, Debet acceptari à Prælato, in cuius manibus fit; alioquin resignans non perdit Ius suum, cap. finali de renuntiat. & cap. Inter, de præbendis.

192 Quintò, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clausula consueta est resignatum; alioquin prouisio non valebit, etiamsi à Papa sit facta. vt docet Rebuffus §. de resignatione conditionali num. 16. & colligunt Doctores ex cap. vnico, de rerum permutatione in 6. non enim potest Ius meum mihi auferri & dari alteri me inuito, nisi in pœnam.

Sextò, Requiritur, vt is, cui confertur ex vi resignationis, illud acceptet; alioquin resignans non amittit suum beneficium, propter clausulam *non aliter*, &c. Vbi Aduerte, etiamsi beneficium iam sit collatum resignatario, tamen resignans manet in administratione sui beneficij, donec alter possessionē acceperit; quia ante nō amittit possessionem. Sicut Proconsul manet in administratione, donec successor aduenerit, & quasi Prouinciæ possessionem ceperit; L. Meminisse, ff. de officio Proconsulis.

Quandò amittat possessionē.

193 Septimò, Requiritur consensus patroni, si est beneficium Iuris patronatus; vel electorum, si est electiuum; alioquin resignatio in fauorem non valebit; sicut nec permutatio. Ita glossa in Clement. vnica, de rerum permutat. Felinus in cap. Cùm Bertoldus, col. 5. de sent. & re iudicata, Rochus de iure patronatus, v. Honorificum qu. 3. Gigas, de pensionibus q. 23. & 24.

Consensus patroni.

Si tamen

Si tamen resignatio illa putaretur Ecclesiæ vtilis, posset eam Superior approbare; (sicut dicemus de permutatione) & valeret absque consensu patroni. Hoc tamen casu si patronatus est laici, debet ei derogari in literis collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non est valida, vt docet Gigas qu. 24. nu. 5.

194 *20. dies ante mortem.* Octauò, Si resignans sit infirmus, debet superuiuere 20. dies post resignationem: alioquin censetur beneficium vacare per obitum, non per resignationem; ac proinde omnis collatio ex vi talis resignationis secuta, est irrita. Ita expressè habet regula cancellariæ, quam explicat Rebuffus, §. Regula de infirmis.

Publicatio resignationis. Nonò, Si resignatio fiat in curia Romana, debet intra sex menses, à die supplicationis oblatæ computãdos, publicari in loco beneficij: si autem fiat extra curiam, intra mensem publicari debet: alioquin si contingat resignantem mori antequã resignatarius ceperit possessionem, beneficium censebitur vacare per obitum & collatio facta resoluetur. Ita habet regula cancellariæ, quam idẽ Rebuffus explicat, §. Regula de publicandis.

DVBITATIO 36.

Quid permutatio, & quæ ad eam requisita.

195 *Requisita ad permutationem.* PErmutatio, *est certa rei ad alterã facta mutua præstatio.* vt habetur L. 1. ff. de rerum permutatione. quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc ferè omnia requiruntur, quæ ad resignationem in fauorem. Primò enim

1. Debent esse domini beneficij. Requiritur, vt permutantes sint domini suorum beneficiorum: nemo enim potest permutare cum alio nisi rem suam. Vnde qui iam accepit secundum beneficium incompatibile; non potest permutare primum cum alio simplici; quia vacat, ita vt non sit ampliùs ipsius. Secus si in pœnam delicti dicatur vacare, vt dictum est suprà nu. 190. pari modo si alter nihil Iuris habeat in beneficio, quod permutat, non valet permutatio; cap. Cùm venerabilis, de exceptionibus, & L. 1. ff. de rerum permut. & vterque redit ad suum beneficium, sine noua collatione, vt notat Ioannes Andr. in cap. vnicum de rerum permutatione in 6. quia nihil censetur actum defectu conditionis necessariæ. Si beneficium post permutationem deprehendatur subiectum liti, qui illud resignauit, debet litem prosequi; & si euictum fuerit, alter redibit ad suum; cap. Si beneficia, de præbendis in 6.

2. Libera. Secundò, Debet esse libera, id est, non fraude vel metu extorta, vt suprà nu. 190.

196 *3. In manus Ordinarij.* Tertiò, Requiritur vt vterque beneficiũ suum resignet in manus Ordinarij, cui beneficium subest, siue is sit vnus, idemque, siue alius & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Episcopo non posse recipere resignationes causa permutationis, & ex vi illius conferre: id enim solis Episcopis concessum videtur, cùm aliàs sit Iure prohibitum; vt patet cap. Quæsitum, de rerũ permutatione. vbi dicitur, *Generaliter teneas, quòd cõmutationes præbendarũ de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritalia vel connexa spiritalibus, labem semper continet simoniæ. Si autem Episcopus causam inspexerit necessariam, licitè poterit de vno loco ad alium transferre personas, &c.* confir. ex cap. Admonet, de renunciat. vbi dicitur, *Vniuersis personis tui Episcopatus sub districtione prohibeas, ne Ecclesias tuæ diœcesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque assensu tuo intrare audeant, aut detinere, aut te dimittere inconsulto.* Si tamẽ

Consuetudo alicubi sit consuetudo vt etiam inferior Episcopo, vt Abbas, Præpositus, Decanus, tales resignationes recipiant & beneficia conferant, valebit, vt docet glossa & DD. in Clem. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis. Quòd si Ecclesiæ sint exemptæ, earum permutatio à Summo Pontifice est approbanda.

197 *4. Collatio fiat in permutantes.* Quartò, Requiritur vt fiat collatio in permutantes. Vbi Aduerte, beneficium causa permutationis resignatum, nõ posse conferri nisi compermutanti: si alteri collatũ fuerit, irrita est collatio, vt expressè habetur Clem. vnica, de rerũ permutatione, vnde Ordinarius, si admiserit permutationẽ, astringitur ipsis conferre. Neque est necesse vt resignationes aut collationes fiant eodẽ tempore; possunt enim sæpe multi menses intercedere: quod maximè locum habet, quando beneficia sunt in diuersis diœcesibus; tunc enim debent resignari coram diuersis Episcopis, à quibus postea debent etiam conferri. Vnde sequitur, si Petrus & Paulus permutent sua beneficia, & Paulus resignet prior, factaque resignatione & collatione moriatur antequam Petrus resignationẽ sui beneficij faciat, Petrum habiturum vtrumque; vt etiam docet Rebuffus, §. de permutat.

198 *5. Consensus patronorum, &c.* Quintò, Requiritur cõsensus illorum, ad quos electio vel præsentatio spectat: alioquin non valebit permutatio; glossa, in Clement. dictam, cum Felino, & Rocho suprà nu. 193. citatis.

Aduerte tamen, si patronus requisitus nolit consentire, posse Episcopum (si iudicat permutationem expedientem Ecclesiæ) sua approbatione supplere consensum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Parisiensis, teste Rebuffo num. 22.

199 Sextò & Septimò, Requiruntur duæ vltimæ conditiones, dubitatione præcedenti positæ.

Ius ad rem an possit permutari. Petes Primò, Vtrum Ius ad rem possit permutari, v.g. Ius præsentationis, vel gratiæ expectatiuæ cum simili Iure, vel cum beneficio?

Communis sententia DD. est id fieri nõ posse. probant ex cap. fin. de rerum permutatio. Sed ibi tantùm dicitur *spiritalia cum temporalibus permutari non posse*, vt Ius decimarum cum pecuniæ summa: gratia autem expectatiua, & Ius nominationis non est quid temporale, sed spiritale. Nihilominus tenenda est communis sententia, præsertim de gratia expectatiua; quia gratię sunt personales, & non excedunt casum expressum; vnde nec personam, cui conceduntur. Ita Panormit. in cap. Cùm olim, de rerum permutat. quod probatur ex cap. Cui de non sacerdotali, de præbendis in 6. vbi dicitur, *Mandata de prouidendo, seu gratias expectatiuas non debere extendi vltra casus expressos.*

Non videntur irrita ipso facto. Puto tamen has permutationes non esse irritas, si Ordinarius illas admittat; quia nusquã hoc Iure expressum: & interueniente Superioris authoritate in huiusmodi non committitur simonia, cùm sint res spiritales. vnde si ob iustam causam, v.g. ad litem componendam fieret, nõ putarem damnandum.

200 *Permutatio ficta.* Petes Secundò, Si quis velit suum beneficium resignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem resignationem admittere, vt ipse possit beneficium

neficium alteri conferre; Vtrum ego possim vti permutatione ficta, resignando causâ permutationis beneficium, quod non habeo?

Rebuffus, §. de permutat. num. 14. & 15. putat talem permutationem validam esse. ratio est, quia non interest nisi partis, cui nulla hîc fit iniuria. vel enim est conscia, & sic consentit; vel si nõ est conscia, integrum illi manet aut redire ad suum beneficium, aut agere ad complementum permutationis. Confirmatur, quia si tibi dedi rem meam causâ permutationis, & postea nolim tuam, eamque tibi condonem, non irritatur permutatio.

Hæc sententia alicui vera videri queat, si tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideo resignasti coram Ordinario, qui mihi illud contulit: tunc enim transfertur dominium propter bonam fidem cõtrahentis; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 20. dub. 18. & 19. Potes tamen me cogere vt impleam contractum, vel vt acceptum restituam. Si autem sciebas me non habere beneficium, res est minùs verisimilis; quia tunc non poteras bona fide velle permutare, sed donare gratis, seu resignare in fauorem; quam resignationem Episcopus noluisset admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices fortè non esse irritam, quia Episcopus confert absolutè volente parte, cuius est beneficium: vnde hîc nulli fit iniuria. Nec refert quòd Episcopus conferat per errorem, quia hic error est extrinsecus, versatur enim circa causam collationis: putat enim se conferre causâ permutationis, cùm non sit permutatio.

Nihilominus hæc sententia mihi non probatur. Primò, Quia ianuam multis fraudibus aperit. Secundò, Quia ficta permutatio non est permutatio, & consequẽter nullã vim habet. vnde Lud. Gomez. q. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit permutationẽ cum beneficio, quod vocant *de pertica*, id est, cum beneficio ficto, non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione est per errorem & fraudem extorta. Nec refert quòd error sit circa aliquid extrinsecum: nam etiam talis error, quando est causa contractus vel alicuius dispositionis, reddit illam irritam, vel certè in irritum reuocabilem, vt dictum est cap. 17. dubit. 5.

DVBITATIO 37.

Quid & quotuplex sit pensio.

201 PEnsio hoc loco, *est Ius percipiendi fructus ex alieno beneficio.* Dico *Ex alieno*; quia nemo ex suo beneficio dicitur habere pensionem, cùm eius habeat proprietatem & fructus omnes; sicut nemo dicitur habere vsumfructum in suis bonis, sed solùm in alienis; est enim pensio similis vsufructui à proprietate separato.

202 *Pensio triplex.* Pensio est triplex, temporalis, spiritalis, media. *Temporalis* dicitur, quæ datur propter aliquod ministerium temporale præstitum vel præstandum; vt ea, quæ datur viro illustri vel Principi vt Ecclesiam defendat; quæ œconomo, vel alteri negotia Ecclesiæ agenti. Item quæ datur ob bonam operam Ecclesiæ nauatam, vel ob spem nauandæ.

Spiritalis est, quæ fundatur in titulo merè spiritali, vt ea, quæ datur concionatori, vel adiutori Episcopi aut Parochi.

Media est, quæ fundatur in solo statu spiritali, non tamen in officio spiritali præstando; vt ea, quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni, vt se sustentet; & quæ datur causâ resignationis vel litis componendæ. hæ duæ postremæ vocantur clericales, seu ecclesiasticæ pensiones, quia solis Ecclesiasticis dantur: prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO 38.

Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica possit obtineri.

203 *1. Capacitas, quæ requirit. Clericatum.* PRimò requiritur vt obtinens sit capax. vt autem sit capax, necesse est Primò, Vt sit Clericus, ac proinde vt habeat primam tonsuram, vt docet Gigas qu. 22. quod intellige si pensio reseruetur alicui tanquam Clerico: quia etsi Ius expressum hac de re non sit, tamen ita seruat stylus Curiæ Romanæ, qui pro lege seruatur; vt dicunt DD. *Ætas.* Ætas autem ea sufficit, quæ ad tonsuram, vt docet Gigas qu. 13. Néque Concilium Trident. quidquam hac in re mutauit: etsi credam magis secundum mentem Concilij esse vt adsit ætas necessaria beneficijs. *Legitimus.* Secundò, Vt non sit illegitimus: hic enim sine dispensatione non est capax pensionum, vti nec beneficiorum; vt probat Gigas qu. 16. neque Episcopus cum eo dispensare potest, nisi ad pensiones, quas ipse potest reseruare. *Nõ innodatus censura.* Tertiò, Vt non sit excommunicatus; hic enim sicut aliorum priuilegiorum impetrandorum est incapax, ita etiam pensionum, Vnde is, cui pensio reseruatur, solet in literis absolui ad cautelam, sicut in literis prouisionis beneficiariæ. Idem videtur dicendum de cæteris censuris & irregularitate; nam ab his omnibus ad cautelam absolui solet.

204 *2. Causa iusta.* Secundò, Requiritur vt subsit *iusta causa*: qui enim sine iusta causa pensiones obtinent, non sunt tuti in conscientia, etiamsi Pontifex cum eis dispensauerit; vt docet Toletus l. 5. c. 73. ex communi sententia Theologorum. Sicut qui accipit pecuniam ab œconomo, quem scit malè dispensare res domini sui, non potest retinere; præsertim si nullum officium pro ea præstiterit. hæc autem causa debet cedere in vtilitatem Ecclesiæ, vt propter aliquod ministerium temporale vel spiritale Ecclesiæ exhibitum vel exhibendum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam componendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

3. Potestas. Tertiò, Requiritur *potestas* in constituente seu reseruante. hæc autem est in Summo Pontifice, ad quem plenaria dispositio beneficiorum noscitur pertinere; vt habetur cap. 2. de præbendis in 6. & Clement. 1. in fine, Vt lite pendente.

An Episcopus pensionem reseruet. Sed dubium est, Vtrum Episcopus possit pensionem constituere?

205 Quidam docent posse, si causa iusta subsit. Ita Gigas q. 6. qui pro hac sententia citat Oldradum, Felinum, Antonium de Butrio, Innocent. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium & Caccialupum. *Causa iusta* censetur, Primò, Si assignetur seni Parocho, non valenti ampliùs seruire, vt alatur. Secundò, Si causâ transactionis in lite; vt patet cap. Nisi essent, de præbendis, & cap. Audiuimus, de collusione detegenda. Tertiò, Si causâ permutationis, ob inæqualitatem fructuum, cap.

Ad quæ-

Ad quæstiones, de rerum permutatione, vbi satis apertè id videtur concedi. causâ verò simplicis resignationis, Doctores Episcopo id non concedunt; nisi resignans esset senex, & ad præstandum officium ineptus; vel nisi alia rationabilis causa interueniret. In his casibus non potest eam constituere, nisi ad vitam eius, cui assignatur; vt docet Gigas ex Oldrado & Ancharano. Verùm quidam dicunt pensionum constitutionem per stylum Curiæ reseruari Summo Pontifici. Vnde Ordinarij non poterunt, nisi quatenus id eis priuilegio vel consuetudine est concessum. nam stylus Curiæ Ius facit: quod maximè in pensionibus verum est; quarum Ius vniuersum ferè constat consuetudine.

206

4. Moderata.

Quartò, Debet esse moderata, ita vt beneficiario relinquatur quantum satis est ad sustentationem; præsertim si sit beneficium cum cura animarum. Vnde inoleuit consuetudo vt non excedat tertiam partem fructuum, teste Caccialupo, tractat. de pensionib. q.7. & regulariter Legatis Apostolicis datur potestas reseruandi pensiones super fructibus beneficiorum ex causa resignationis vsque ad tertiam partem prouentuum; vt testatur Gigas qu.6. & 9. potest tamen Pontifex maiorem constituere.

207 Consensus patroni non est necessarius.

Quintò, Etsi beneficium, cui pensio imponitur, sit Iuris patronatus laicorum; non tamen est necessarius consensus patroni, vt quidam volût: quia id nullo iure cauetur; & aliàs nullum fit ei per impositionem pensionis præiudicium: patroni enim non est percipere aliquos fructus, nisi in necessitate, quando ab Ecclesia deberet ali: quæ necessitas, cùm non impendeat, non est considerabilis: sed tantùm eius est præsentare instituendum; quod ei per pensionem non adimitur. secus est in permutatione & resignatione, quæ fit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus suo Iure priuatur. vnde debet ordinariè eius consensus interuenire. debet tamen in literis pensionis fieri mentio, & derogatio patronatus, si sit laicorum, vt habet stylus Curiæ; teste Gigante quæst. 24. non tamen si sit Ecclesiasticorum; vt tradunt Doctores, in cap. Cùm dilectus, de Iure patronatus. difficiliùs enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quàm Ecclesiasticorum.

208 Recitat horas B. Virginis.

Sextò, Pensionarius etsi iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces; nunc tamen post constitutionem Pij V. vbi ea est recepta, tenetur recitare officium B. Virginis; vt patet ex Bulla eiusdem. quod si omiserit, non facit fructus suos; eodem prorsus modo, quo beneficiarius horas canonicas omittens. vide Bullam eius apud Nauarrum cap.25. nu.122.

Septimò, Pensio non est perpetua vt beneficium, sed morte pensionarij extinguitur, sicut vsusfructus morte vsufructuarij. Posset tamen Pontifex efficere vt sit perpetua instar beneficij, vtque de vno in alium transferatur. sed hoc ex plenitudine potestatis, non ex natura & conditione pensionis.

Vtrum pensio possit redimi, vel vendi, dicetur capite sequenti dubit.22.

CAPVT XXXV.
DE SIMONIA.

Constat dubitationibus 31.

*D.Thomas qu.*100.

Etsi simonia sit peccatum oppositum religioni, tamen visum est de ea proximè post beneficia tractare, eò quòd potissimùm in præsentationibus, electionibus, postulationibus, collationibus, resignationibus, & permutationibus beneficiorum locum habeat. Primùm dicemus de simonia secundum se. Deinde de præcipuis modis in particulari, quibus fieri solet; Tertiò, de pœnis eius.

DVBITATIO I.
Quid simonia.

D.Thomas ar.1.qu.100.

1 Dicta simonia à Simone mago ob tres causas.

Notandvm est *simonia* peccatum à *Simone* mago nomen accepisse, idque ob tres causas.

Primò, Quòd ille primus tẽpore noui testamẽti legatur hoc crimine infectus fuisse, Acto.8.

Secundò, Quòd grauissimè inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluit enim emere pecuniâ donum illud, & potestatem admirabilem visibiliter conferendi Spiritũ Sanctum, idque eo fine vt ipsum Spiritum Sanctum postea venderet; vt docet D. Augustinus tract. 10. in Ioannem, *volebat*, inquit, *emere Spiritum Sanctum, quia vendere volebat Spiritum Sanctum*; & colligi potest ex cap. 8. Actorum. Priores autem solùm rem spiritalem creatam vendiderunt; vt Balaam suam prophetiam, Num.22. & 23. Giezi minister Elizæi sanitatem diuinitus concessam, 4. Regum.5.

Tertiò, Quia Simon videtur etiam pertinaciter sensisse hoc ipsum esse licitum, ac proinde fuisse hæreticus hac in re: quod insinuat D. Ambrosius l.2. de pœnitentia cap.4. & habetur 1. qu. 1. can. Petrus. videtur autem hoc vitium maximè cœpisse vocari nomine simoniæ tẽpore Gregorij I. qui etiam vocat illud *hæresim simoniacam*, nempe quia est exterior quædam professio hæresis seu prauæ opinionis; (sicut imaginum deturbatio & conculcatio est professio heræsis internæ) præsertim si publicè & sine pudore fiat, sicut fiebat in Gallijs tempore Gregorij, vbi palàm pro collatione ordinum exigebatur pecunia, vt constat ex registro epist. 110. 113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud passim vitium Simonis, vt Chrysostomus, Ambrosius, & Nazianzenus. vide plura testimonia 1.q.1.

2 Est contra religionem.

Notandum Secundò. Simoniam esse vitium contra virtutem religionis, consistens in rerum

sacrarum

sacrarum indigna tractatione, non qualibet; (varijs enim modis indignè tractari possunt) sed qua res sacræ tanquam prophanæ æstimantur, & in contractus deducuntur: hæc enim est magna in Deum, à quo sanctitatem habent, irreuerentia; quæ vocatur simonia. Solet autẽ sic definiri.

3 *Definitio simoniæ.* *Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritali annexũ.* sic glossa in c. Qui studet, 1.q.1. passim à DD. recepta. solùm additur à DD. *pretio tẽporali*, maioris explicationis causâ. Hæc definitio habet quatuor partes.

Explicatur definitio. Prima, *Studiosa voluntas*, id est, deliberata; vt excludãtur motus voluntatis nõ plenè deliberati, vel procedentes ex ignorãtia inculpata. loquimur enim de peccato simoniæ in sua specie perfecto.

Secũda, *Emẽdi aut vẽdendi*; quibus verbis significatur omnis omnino cõtractus nõ gratuitus, siue sit vera emptio, siue locatio, siue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*; si enim detur spiritale pro spiritali, non erit propriè simonia, vt infrà dicetur. turpitudo enim huius peccati consistit in eo, quòd spiritalia æstimẽtur pretio humano vel re aliqua humana, quæ sit pretio æstimabilis.

4 *Triplex pretium.* Solet autem à DD. triplex pretium distingui, ex c. Saluator, 1.qu.3. *Pretium muneris*, vt pecunia, equus, bos, vestis, & similia vendi cõsueta. *Pretium linguæ*, vt laus & vituperatio, patrociniũ aduocati, cõmendatio apud Principem: hoc enim officium est pretio æstimabile. *Pretium obsequij*, vt ministerium aliquod in rebus temporalibus, vt est famuli, œconomi, &c.

Quarta, *Aliquid spiritale, vel spiritali annexũ*; quia res merè temporalis non est materia simoniæ; illius enim cõmutatio non est contra reuerentiam rebus sacris debitam. Hinc patet malitiam huius vitij in eo consistere, quòd iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus sacris, atque adeo ipsi Deo, dum tanquam res temporales pretio æstimantur & contractibus subijciuntur. *Malitia huius peccati.*

5 *Spiritale.* *Spiritale* hîc vocatur nõ omne aut solũ incorporeũ; sed quod est aliquo modo supernaturale, siue sit aliquid reale, siue morale tãtùm, siue in modũ actus, siue in modũ habitus: talia sunt virtutes supernaturales, gratiæ præuenientes, gratiæ gratis datæ, sacramẽta, consecrationes, benedictionesq́; Ecclesiæ, & omnis vsus potestatis supernaturalis.

Annexum spiritali. *Spiritali autem annexum*, est quod cum aliquo spiritali cõnexionem habet: quod tripliciter fieri potest; antecedendo, consequendo, comitando. *Antecedendo*; vt Ius patronatus; quia supponitur præsentationi beneficiorum. Itẽ secundum quosdam vestes & vasa sacra, tẽpla, altaria; quia referuntur ad sacrificiũ missæ. *Consequendo*; vt beneficia ecclesiastica, quia supponunt officium diuinũ. *Comitando*; vt labor in ministerio sacramentorũ.

6 Petes, Quare sola supernaturalia cẽseantur esse materia simoniæ?

Supernaturalia sunt simoniæ materia. RESP. Quia cùm hæc naturâ sua sint talia vt humana industria non possint comparari, sed solùm diuino munere gratis cõcedi, magna irreuerentia est, si pretio, sicut aliæ res humanæ æstimentur; quod locum non habet in iis, quæ naturaliter possunt haberi; etiamsi per accidens alicui supernaturaliter infusa sint, vel post amissionem restituta; vt si alicui sit infusa ars mechanica, vt Beseleel; vel oculi amissi diuinitus restituti.

7 Ex his sequitur Primò, Non esse simoniã vendere doctrinam vel notitiã cuiusuis veritatis naturali industria cõparabilis; vt rectè docet Sotus l.9.q.5.ar.1. Victoria, de simonia relect.1.nu.5. & Adrianus quodlib.9. ar.1t. Vbi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Est contrà Altisiodorensem 3.p.q.penult. de simonia, & Alex. Hallensem 2.p.q.185.num.3. qui dicunt scientiam vendi non posse, quia est inæstimabilis pretij; sed solùm laborẽ, qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali industria paratur, & ex causis naturalibus illa cognitio oritur. Secundò, Quò quis est doctior, eò maius stipendium potest exigere, & tamẽ minùs laborat: quod est signum æstimari scientiam ipsam. Tertiò, Idem patet ex eo, quòd pro sublimiori doctrina maiora solent peti stipendia; quod tamen non liceret, si vendere doctrinam esset simonia. *Vendere doctrinam licitum.*

Nec refert, quòd sapientia non possit auro æstimari; quia sapientia non solùm pendet ab alterius doctrina, sed etiã à lumine interno. Deinde etsi secundum naturam suam non possit auro conferri; tamen ratione quarũdam conditionum annexarum, quæ æstimantur apud homines, vt sunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, vtilitas temporalis inde proueniens, potest sine iniuria auro conferri. Simili modo, homo secundum naturam suam est prestantior toto mundo; tamen ratione vtilitatis tẽporalis ex illo prouenientis, potest pretio vendi.

8 *An apud Ethnicos, Iudæos, & in statu nudæ naturæ.* Sequitur Secundò, In statu nudæ naturæ non futuram fuisse simoniam propriè dictã; quia nihil ibi fuisset supernaturale. Similiter nec apud Iudæos modò, nec apud Infideles est vlla vera simonia in venditione rerum sacrarum; nisi ex conscientia erronea, qua existimant se vendere rem sacram, (sicut Ieroboam vendens sacerdotia excelsorum 3.Reg.13) cùm nihil sit apud ipsos verè sacrum aut supernaturale. In statu tamen nudæ naturæ potuisset esse aliquid affine simoniæ; nam fuisset ibi verus Dei cultus, veri sacerdotes, sacrificia & sacrificandi instrumenta, quæ nonnullam habuissent sanctitatem, in morali quadam deputatione constitutã, quam pecuniã æstimare, nonnulla videtur futura fuisse irreuerentia. Potest etiam ethnicus cõmittere veram simoniam in rebus christianorum, vt si vẽderet baptismum, aut vasa sacra propter consecrationem.

9 *An ob amorem vel timorem.* Sequitur Tertiò, Non esse simoniam dare alicui beneficium ob amorem humanũ; vt quia sanguine vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem; vt si des alicui beneficium ne tibi noceat; modò pactum non interueniat. Quòd si pactum interuenerit, dubium est, de quo infrà dub.21. Negari tamen non potest, quin nonnulla sit in sacrũ officium irreuerẽtia; si beneficium ob amicitiam humanam vel similem causam detur: magisque spectentur causæ priuatæ, quàm bonum Ecclesię.

10 *An ob lucrum.* Sequitur Quartò, Non esse simoniam quando sacerdos præstat ministeria sacra, etiã principaliter ob lucrum temporale; modò nullum pactum tacitum vel expressum interueniat: quia ratio simoniæ consistit in pactione & contractu, secundum communem sententiam DD.

Nec obstat, quòd D. Thomas quodlib. 8. ar. 10. contrarium sentire videtur in casu proposito; quia in Summa videtur mutasse sententiam, cùm

ad simoniam requirat pactum; vt patet ar. 1. ad 5. Potest tamen dici latè simonia; quia qui æstimat ministerium spiritale ex vtilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & facilè ad contractum descenderet.

11 *An si animo decipiendi promittas temporale?*

Sequitur Quintò, Non esse simoniam si quis animo non quidem verè emendi aut soluendi, sed decipiendi duntaxat, promittat aliquid tẽporale pro beneficio; vt rectè Caietanus opusc. 9. qu. 2. to. 2. & Sotus l. 9. qu. 8. ar. 1. Idem sentit Toletus l. 5. c. 90. ratio est, quia iste non habet voluntatẽ verè emendi, sed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad simoniam; tum quia externũ opus simoniacũ facit. Potest tamen beneficium sic obtentũ retinere, si à legitimo collatore sit collatum, vt iidem DD. tradunt, & fatetur etiam Nauarrus cap. 23. num. 106. quamuis velit esse simoniam conuentionalem.

DVBITATIO 2.

Vtrum omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia Iure diuino prohibita.

12 *Quatuor modis res dicitur spiritalis seu sacra.*

NOTANDVM est, rem aliquam in proposito posse dici *spiritalem* vel *sacram*, ita vt sit materia simoniæ, quatuor modis. Primò, Quia talis est naturâ suâ, vt sunt omnes supernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datæ, siue consistant in habitu aliquo, siue in quadam assistentia Spiritus Sancti. Secundò, Dicuntur sacræ, quia sunt causa sanctificationis, siue effectiua, vt sacramenta; siue dispositiua & excitatiua, vt sacramentalia, concio, preces, exorcismus. Tertiò, Quia sunt effectus vel vsus sacræ potestatis, vt excommunicatio, absolutio, benedictiones, & consecrationes, quas facit Ecclesia; quamuis hæc etiam possint dici sacra secundo modo. Item prophetare, miracula facere; quia sunt operationes potestatis supernaturalis. Quartò, Dicuntur sacræ solùm quia annexæ sunt rebus sacris, idque vel propriè, vt beneficia, Iuspatronatus, Ius eligendi: vel impropriè, vt officium sacristæ, officium œconomi Ecclesiæ.

13 Notandum Secundò, In quibusdam rebus spiritalibus esse aliquid temporale secundum se pretio æstimabile: vt in calice consecrato, in beneficijs; in quibusdam nihil esse tale; vel si quid sit, minimi est pretij; vt in Eucharistia, in baptismo.

14 *Simonia Iuru diuini.*

Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerum spiritalium cuiusuis generis pro pretio temporali, si in ea habeatur ratio consecrationis, vel eius, quod supra naturam est, est simonia iure diuino prohibita: vt si quis vendat sacramenta, vel sacramentalia, vel functiones potestatis spiritalis; vel si pluris vendat calicem consecratum, quàm non consecratum; globulos benedictos, quàm non benedictos, idque non ratione laboris vel sumptuum, quos fecit vt curaret benedici, sed ratione benedictionis: est cõmunis sententia DD. D. Thomæ q. 100. ar. 2. Durandi in 4. d. 15. q. 5. Richardi eadem distinctione circa tertium principale qu. 1. Adriani quodlib. 9. ar. 1. Victoriæ relect. de simonia nu. 15. Soti libro 9. q. 5. ar. 2. Nauarri cap 23. nu. 99. & 100. & aliorum.

Probatur Primò ex scripturis, 4. Reg. 5. Giezi diuinitus punitur lepra, quòd ausus fuerit pecuniam pro curatione lepræ per miraculũ facta exigere. Matthæi 10. *Gratis accepistis, gratis date*, hîc Apostoli iubentur functionẽ doni miraculorum & sanitatum gratis præstare, quia illud donũ gratis acceperant: atqui cætera omnia supernaturalia gratis accepta sunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, causam cur gratis dare debeant, non esse præcisè quia gratis acceperũt; (qui enim scientiam vel artem naturalẽ à Deo infusam haberet, posset eius vsum vendere) sed quia res talis est vt non possit humanâ industria, sed solo Dei munere haberi. & hoc vult Dominus significare illis verbis *gratis accepistis*, q. d. donũ illud tale est, vt vestrâ industria non potueritis assequi, sed gratis vobis concessum est: ac proinde etiam gratis eo vti debetis. Vnde patet hoc præceptum non esse positiuũ, sed cõtinere ius naturæ, maximè cùm in nouo testamento nulla sint præcepta diuina positiua, præterquam fidei & sacramentorũ, vt communior sententia DD. tenet, & docet D. Thomas 1. 2. qu. 100. ar. 2. in corpore & ar. 1. ad 2. Actor. octauo, *Pecunia tua tecum sit in perditionem*; (ait Petrus Simoni mago) rationem addit, *quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri*, id est, quia voluisti id, quod sola Dei donatione haberi potest, acquirere pecuniâ; vbi apertè insinuatur esse contra legẽ naturæ. ratio est, quia per talem contractum fit notabilis irreuerentia rei sacræ, & consequẽter Deo eius largitori, dum tanquã prophana & humanis viribus parabilis æstimatur pecuniâ; in qua irreuerentia consistit malignitas simoniæ.

15 *Non est positiuũ præceptũ illud Matth. 10. Gratis accep. &c.*

16 *An sit intrinsecè mala.*

Petes, Vtrum hæc simonia sit ita praua, vt mendacium, adulterium, & alia intrinsecè mala?

RESP. Nomen *simonia*, sonare id, quod intrinsecè malum est, non minùs quàm nomen *mendacium* vel *adulterium*. An autem venditio spiritualium ita sit mala, vt ne per absolutam Dei potentiam concedi possit, est dubium. Verius videtur non ita malam esse, quin aliquãdo per aliquas circũstantias eius malitia possit impediri. fieri enim potest vt interdum eiusmodi sint circumstãtiæ, vt prudentis iudicio non censeatur vlla iniuria fieri rei sacrę, etiamsi pecunia ad eam obtinendã detur vel exigatur, vt infrà dicetur dub. 7. modò tamen ipsa res sacra pecuniâ non æstimetur, quasi nõ pluris valeret: hoc enim nec per absolutã Dei authoritatem videtur posse cõcedi. etsi enim Deus sit absolutus omnium bonorũ spiritalium Dominus; tamen ipse statuere non potest vt non pluris æstimẽtur quàm pecunia; aut vt ex venditione illorum, sicut ex rebus humanis quæstum facias: hoc enim intrinsecã inordinationem continet, non minùs quàm loqui contra mentem, vel cognoscere alienam: ipsa enim conditio rerum, quam ex natura sua habent, postulat diuersam æstimationem. vnde id fieri non posset sine iudicio falso & affectu peruerso.

17 Sed dubium est, Vtrum ea in quibus est aliquid pretio æstimabile, possint ratione illius vendi? De quibusdam nulla est difficultas; vt de calicibus, vestibus sacris, chrismate & similibus, quorum materia magno constat antequam consecretur: non enim amittit suum pretium per consecrationem. Sed maxima controuersia est de beneficijs.

An beneficia Iure naturæ sint omnino inuendibilia.

Sunt duæ sententiæ; Prior est ferè communis Theologorum, Beneficia Iure diuino esse inuendibilia: quia Ius percipiendorum fructuum est spiritale.

spiritale. Ita Caietanus to.2. tract.9.q.1. Victoria, de simonia nu.42. Sotus l.9.q.7. ar.1.& alij.

18 *Resp. conciliando sententias.* Altera est Nauarri c.23. nu.108. vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi posse a Summo Pontifice, sicut vasa sacra. Eandem tenet ferè omnes Canonistæ, secuti glossam in cap. Ex parte. 1. de officio Delegati,& in cap.1. de simonia.

Resp. & Dico Secundò, Vtramque sententiam rectè explicatam veram videri: si enim beneficium consideretur planè formaliter, quatenus est ius fructuum, obtingens per officium sacrum, sic Iure diuino est inuendibile; quia non potest vendi officium sacrum, per quod hoc Ius habetur. Simili modo Ius decimarum dicitur esse inuendibile, quia nō potest vendi ministerium sacrum, per quod hoc Ius cōpetit: vendere enim hoc modo Ius fructuū, est vendere officium, in quo illud Ius consistit. neque Nauarrus id intendit negare.

19 *Qua ratione per Pontif. possit vendi benef. absque simonia.* Si verò beneficiū consideretur materialiter, nempe pro Iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi; sic beneficium vendi potest per Pontificē absque simonia Iuris diuini; quia in potestate ipsius est, Ius ad illos fructus separare ab officio,& alteri dare, vel relinquere officio annexum. sicut ergo si illud separaret & alteri venderet, nullam simoniam committeret, quia nō venderet aliquid spiritale; sic etiam si aliquam summam pecuniæ exigeret ab eo, qui beneficium sibi cupit conferri, vt ius illud titulo annexū relinquat, vel vt separatū illi vniat, nullam simoniam iuris diuini cōmitteret. hæc est mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlib.9. ad 5. principa. vbi dicit *Beneficia ratione Iuris fructuum posse vendi, si Papa intendat vendere Ius fructuum non mediante aliquo officio spiritali: secus autē si mediante tali officio.* Vnde sequitur idē posse facere Episcopos absque simonia, nisi Iure esset prohibitum: quia possunt ex causa Ius fructuum saltem secundum partē ab officio separare, & illud alteri attribuere. Imò idem aliqua ratione possent priuati, nisi Iura obstarent. seposito enim Iure positiuo, posset priuatus partē fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterum resignare: ac proinde posset etiam aliquid exigere vt beneficiū cum integris fructibus resignet; siue vt partem illam fructuum elocatā, sibi non reseruet. Verùm quia Iure statutū est vt nō possint vllo modo sine authoritate Superioris Ius fructuum in totum vel in partem ab officio seu titulo separare, (vt patet toto titulo Vt ecclesiastica benef. sine diminutione conferantur) necesse est vt si resignent titulum, simul etiam censeantur renuntiare omnibus fructibus, ita vt hoc ipso, quo alter accipit titulum, accipiat etiam Ius ad omnes fructus titulo annexos. Quare si exigat aliquid temporale pro Iure fructuum, censebitur illud pro ipso officio exegisse; quia Ius fructuum in alterum transferre non potest, nisi mediante titulo: & ita præsumitur commisisse simoniam Iuris diuini.

20 In re tamen non est necesse vt sit simonia Iuris diuini; quia etsi Iure non possit Ius fructuum separare à titulo,& transferre in alium absque interuentu tituli spiritualis, tamen potest illud facere facto vel tentare facere. sicut cùm elocat partem fructuum ad vitam, vel etiam absque elocatione sibi seruat,& resignat titulum cum reliqua parte prouentuum, resignatario non contradicente, nō committit simoniam Iuris diuini; neque etiam committet, etiamsi hoc Ius postea illi vēdat: quia iam ante titulus in eum translatus erat. erit tamē iniustitia,& tenebitur ad restitutionem; quia nō potuit Ius fructuum à titulo separare. Vnde vnà cum titulo in resignatarium est translatum; & consequenter ipsi fructus debentur, nisi eos condonet.

21 Ex his patet Primò, Hic non esse verè simoniam Iuris diuini, nisi quis intendat Ius fructuum vendere mediante officio, vt bene Adrianus dixit; licet præsumatur esse. quo modo autem sit simonia Iuris humani, statim dicetur.

Patet Secundò, Multò minùs esse simoniam Iuris diuini in venditione officij sacristæ & œconomi Ecclesiæ; quia multò minùs sunt spiritualia, quàm beneficia: sunt enim officia merè temporalia, etsi aliquem ordinem habeant ad supellectilem sacram, quàm tractant, vel ad Ecclesiæ ministros cultumque diuinum; quatenus horum prouentus, qui ad cultum diuinum sunt deputati, administrant.

DVBITATIO 3.

Vtrùm permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia Iuris diuini.

22 RESPONDEO non esse, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. Ita Victoria nu.17. qui pro hac sententia citat Innoc. in cap. Quæsitum, & D.Tho. in 4.d. 25.q.3.ar.3.ad 8. Eandē tenet Sotus l.9.q.5.ar.2. & Durandus d.25.q.5.nu.9.& alij. Est contra Richardum in 4.d.25. circa tertium princip.q.1.& contra Adrianum quodlib.9. ad quartam confirmationem litera E. *Cōtra Adri. & Richar.*

Probatur Primò, Quia omnes Theologi & Canonistæ tenent, licere cum authoritate Superioris permutare beneficium cum beneficio,& titulum cum titulo; idque etiam constat ex cap. Ad quæstiones, de rerum permut. & ex Clement. vnica, eodem titulo, vbi Ecclesiarū, beneficiorum, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur; & tamen plerique Theologi docent beneficia Iure diuino naturali esse inuendibilia; certumque est titulos ipsos omnino inuendibiles esse pretio temporali: atqui si talis permutatio esset iure naturæ prohibita, non posset fieri cum authoritate Superioris: hic enim à Iure naturæ eximere non potest, neque facere vt liceat, quod eo iure est nefas.

Secundò, Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiam continere; nihil enim indecori est, si paciscamur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam in audiendis confessionibus,& similibus officijs, vt Sotus ait. Similiter si globuli benedicti & rosaria inter se commutentur, etiam habita ratione sanctitatis & benedictionis: non enim iniuria est rei sacræ si cum alia sacra componatur; sed si cum temporali. Vnde etiam non erit simonia, si duo adulti paciscantur vt se mutuò baptizent; etsi contrarium doceat Richardus supra.

23 *Obiectiones.* Sed contra Obijcitur Primò, Matthæi 3. dicitur, *Gratis accepistis, gratis date*; sed is, qui permutat rem sacrā cum sacra, non dat gratis: ergo&c. Ita Adrianus.

Gratis dare. RESP. negando minorem, ad sensum verborum Domini: nam *gratis dare*, est dare sine mercede vel pretio temporali, vt colligitur ex verbis sequentibus, *Nolite possidere aurum*, &c. Ita Hieronymus, Chrysost. & glossa in hunc locum Matthæi, & alij Patres.

Obijcitur Secundò, Qui permutat hoc modo rem spiritalem pro spiritali, insinuat suo facto se eius habere dominiũ, cùm permutatio dominium transferat: ergo cõmittit irreuerentiam in illam.

Permutatio non necessariò requirit dominium. Respondeo Primò, Negando antecedens: sicut enim is, qui rem spiritalem confert absque permutatione, non testatur per hoc se eius habere dominium, quamuis in alterum eam conferat; sed solùm se habere potestatem illam conferendi: ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat se habere dominium, sed solùm Ius quoddam eam in alterum conferendi, & pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, sed simile Ius acquiritur.

Secundò, Concesso antecedente, nego consequentiam. certum enim est nos multarum rerum sacrarum habere dominium; vt earum, quæ in nostris actionibus sitæ sunt, & quarum materia nostra est, vt rosariorum, icuncularum, &c. non tamẽ idcirco illis quouis modo vti possumus, sed eo, qui non repugnet illarum sanctitati; vt cùm inter se commutantur. vnde tale dominium non est vllo modo contra reuerentiam ipsis debitam.

Obijcitur Tertiò, In cõmutatione, quæ ex pacto præuio nascitur, obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali cõmodo impedire potest, & onerosa censetur, est pretio æstimabilis: ergo si licet res spirituales interueniente pacto cõmutare, dabitur spiritale pro temporali.

RESP. negando consequentiam; si enim ex pacto sit obligatio reciproca, tunc obligatio compensatur cum obligatione. si autem obligatio solùm sit ex altera parte; (vt quando alter in præsenti rem tradit, altero se obligante) tunc nõ traditur res pro obligatione, sed pro re spiritali futura, quam quia alter non potest modò exhibere, obligat se ad eam in futurum; nunc autem nihil dat. Sicut si tibi sumptus aliqui essent faciendi ad rem debitam sistendam præsentem, hi non darentur in solutionem, neque pro re alterius; ita nec obligatio illa datur in solutionem.

DVBITATIO 4.

Vtrum sit aliqua simonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur.

24 *Sententia Durandi.* DVRANDVS in 4. dist. 25. q. 5. & quidam recentiores hunc secuti, existimãt nullam esse simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. Ratio ipsorum est Primò, Quia circa id, quod non ex se, sed solùm ex prohibitione Iuris est malum, tantummodo potest esse peccatum inobedientiæ, non autem irreligiositatis: nam tota ratio peccati est ex violatione præcepti humani: atqui violatio præcepti humani solùm constituit peccatum inobedientiæ. Secundò, Quia Ecclesia suâ prohibitione, id, quod non est sacrum, non potest facere sacrum; sed necesse est, si velit facere sacrum, vt adhibeat aliquã benedictionem; & tunc venditio eius erit simonia Iuris diuini; non humani. Addunt tamen dici simoniam, quia tali contractui constitutæ sunt pœnę simoniacorum.

25 *Simonia Iuris humani.* RESPONDEO & Dico Primò, Esse aliquam veram & propriè dictam simoniam solo Iure ecclesiastico introductam: est communior sententia Theologorum & Canonistarum in cap. Quæsitum, & cap. Cùm olim, de rerum permutatione. ratio est, quia Ecclesia, solâ sua lege & ordinatione potest facere vt id, quod naturâ sua ob partem temporalem non erat inuendibile, fiat inuendibile, seu inhabile ad venditionem, ob partem spiritalem, seu in reuerentiam rei spiritalis connexæ; non addendo tamen nouam aliquam sanctitatem, vel consecrationem: ergo si quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram simoniam, violando rei illius sanctitatem per contractum. Confirmatur à simili, quia locũ sacrum ratione sanctitatis potest suo decreto reddere immunem, ita vt Iudex secularis non possit reum inde vi abstrahere; adeo vt si contrà faciat, peccet non solùm contra obedientiam, sed etiam contra virtutem religionis & loci sanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonsuram, potest reddere immunem à potestate Iudicis secularis, ita vt peccet contra religionem, si eum ad suum tribunal pertraxerit: ergo etiam rem sacram potest reddere immunem à venditione, ita vt si vendita pretio fuerit, peccetur contra rei sanctitatem, & nõ tantùm contra obedientiã. *Immunitas loci & personæ est à lege positiua.*

26 *In quibus locum habeat.* Dico Secundò, Hæc simonia iuris humani, Primò, Locum habet in venditione beneficiorum secundum partem temporalem.

Secundò, In venditione quorundam minùs spiritualium, vt officij sacristæ, œconomi Ecclesiæ, aduocati Eccles. & similium; & fortè etiam in venditone pensionum.

Tertiò, In permutatione beneficiorum, facta sine authoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in simonia confidentiæ, & similibus.

Venditio beneficiorum. Prior pars, *de venditione beneficiorum*, probatur; quia omnium sententia constat hanc esse simoniam; id enim plurimi Canones expresse habẽt; atqui non est simonia iuris diuini, si non intendant aliud emere & vendere quàm ius fructuum, & ipsam dignitatem seu officium absque pretio transferant: ergo est simonia iuris humani. sicut iuris humani sacrilegium est capere rem in Ecclesia, percutere Clericum.

Venditio officiorum. Altera pars, nempe *de venditione officiorum* illorum, probatur cap. Saluator, 1. qu. 3. vbi ad eandem rem adducitur authoritas Concilij Chalcedonensis, quæ verbatim refertur can. Si quis Episcopus 1. q. 1. his locis dicitur esse simonia vendere officium *œconomi, vicedomini, aduocati, Sacristæ, Castaldi*: atqui non est simonia Iuris diuini; quia sunt officia tẽporalia, ordinata solùm ad temporalium administrationem; nec est in illis vlla sanctitas per consecrationem vel benedictionem: nam *œconomus* est, qui res Ecclesiæ & Canonicorum gubernat. *Vicedominus*, est œconomus rerum Episcopi. *Aduocatus*, qui causis Ecclesiæ tractandis præest, *Castaldus* est, qui aliàs dicitur maior domus. vt glossa explicat: ergo solùm est simonia Iure ecclesiastico.

Obiectio. 27 Dices vocari simoniam, quia pœna simoniæ tali venditioni constituta est. Sed hoc non satisfacit; ideo enim pœnæ simoniacorum statuuntur, quòd

tur, quòd simonia commissa sit; non autem ideo dicitur commissa simonia, quòd pœnæ illæ sint contractæ, vt patet ex Canone Saluator, vbi sic dicitur: *Cur sancta Synodus Chalcedonensis, procuratorem vel defensorem Ecclesiæ, vel quemlibet regulæ subiectum; adeo per pecuniam ordinari prohibet, vt interuentores quoque tanti sceleris anathematizet; nisi quòd eosdem simoniacos iudicet?* Ratio est, quia in his officiis est quædam dignitas ob coniunctionem, quam habent cum supellectili sacra, vel cum rebus & ministris Ecclesiæ, ob quam dignitatem Ecclesia potuit statuere vt essent inuendibilia & immunia à contractibus humanis; quæ immunitas non potest violari absque violatione illius dignitatis, à qua mediante Ecclesiæ statuto prouenit: sicut immunitas, & Ius asyli concessum locis sacris, non potest violari absque sacrilegio & violatione sanctitatis, à qua illa immunitas mediante lege Ecclesiæ dependet. sicut enim Ecclesia per suam legem, qua prohibet à loco sacro (ob eius reuerentiam & sanctitatem) hominem auelli, constituit actum illum, quo legi obeditur in specie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in specie sacrilegij, & ipsum locum sacrum facit materiam religionis & sacrilegij quoad hunc actum; ita hæc officia facit materiam religionis & simoniæ per suam legem; & actum venditionis & non venditionis facit actum simoniæ & religionis.

Quomodo sit in hu simonia.

28 Hinc patet responsio ad prius argumentum Durandi: negandum enim est, Id, quod tantùm est malum ex iuris prohibitione, esse solùm contra obedientiam: esse enim contra obedientiam est solùm ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ speciei contra aliquam virtutem particularē, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur: sic vesci carne in quadragesima, feria sexta, vel sabbato, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra temperantiam, & omittere missam die festo non solùm est contra obedientiam Ecclesiæ debitam, sed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furem è loco sacro, est sacrilegium contra reuerentiam sanctitati loci debitam. Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Ecclesiæ, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra religionis virtutem. quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, potest intuitu motiui illius virtutis, id, quod non erat materia necessaria, facere materiam necessariam; & actum, qui non erat necessarius, facere necessarium, ita vt virtus sine illo, vel certè cum eius contrario consistere nequeat, v.g. temperantia nequit consistere sine abstinentia carnium tempore ieiunij: religio sine auditione sacri die festo, &c. Ratio à priori est, quia in his cōcurrit duplex ratio obligandi: altera generica, altera specifica. Generica est, quæ præcisè prouenit ex præcepto Superioris, abstrahendo ab hac vel ab illa materia virtutis. Specifica est, quæ supposito præcepto resultat ex conditione materiæ, & particulari honestate obiecti formalis seu motiui, quod Superior in illa materia respicit, & ob quod præceptum imponit.

Ad argumentum Durandi.

Lex facit materiam necessariā virtutis, quæ per se talis non erat.

29 Ad secundum argumentum, Etsi Ecclesia per suam prohibitionem ex re prophana non faciat sacram, sicut per suam benedictionem, & consecrationem; tamen facit vt illa res, propter ordinem, quem habet ad rem sacram, fiat inuendibilis; & hoc sufficit ad obiectum simoniæ.

30 Tertia pars, de *beneficiorum permutatione*, probatur ex cap. Quæsitum, de rerum permutatione, vbi Vrbanus III. ait, *Generaliter teneas, quòd commutationes præbendarum de Iure fieri nō possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia vel spiritualibus annexa, labem semper continet simoniæ*, & cap. Cùm olim, eodem titulo iubentur priuari suis beneficijs, qui ea propria authoritate permutant. Ratio est, quia Ecclesia ob sanctitatem sacri ministerij potuit ea facere impermutabilia.

Permutatio beneficiorum.

Aduerte tamen, hanc permutationem non dici propriè simoniam, sed tantùm generali ratione & imitatione quadam; nam propriè simonia est, cùm datur tēporale pro spirituali; vt suprà dictum est, & docet Sotus l.9. q.5. ar.1. & q.7. ar.2. Petrus Nauarra l.2. cap.2. num.436. Arragon. qu. 100. ar.1. & alij: idque patet ex facto Simonis, vnde nomen traxit. Confirmatur, quia aliud genus irreuerentiæ est dum datur temporale pro spirituali, aliud dum spirituale pro spirituali contra præceptum Superioris.

Dicitur simonia generali ratione.

31 Dices, Cap. Quæsitum, dicitur, *Pactio circa spiritualia vel spiritualibus connexa labem semper continet simoniæ*, & c. vlt. de pactis; *Pactiones factæ pro quibusdam spiritualibus obtinendis; cùm in huiusmodi omnis pactio, omnisque conuentio debeat omnino cessare, nullius sunt momenti*: ergo etiam commutationes aliarum rerum spiritualium erunt simoniacæ censendæ.

De permutatione aliarum rerum, an simoniaca.

Resp. Canones loqui vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod detur pro spirituali. vt cap. vlt. de pactis, & cap. Quam pio, 1. q. 2. vel de beneficijs, quorum permutatio propria authoritate facta, peculiariter est prohibita; vt cap. Quæsitum & cap. Cùm olim suprà: aliarum enim rerum spiritualium cōmutatio nusquam inuenitur prohibita: quod etiam Toletus fatetur l.5. cap.78. & Sotus l.9. q.5. in fine.

Adde, in quibusdam rebus contraria consuetudine hisce Canonibus esse derogatum, ita vt etiam temporale aliquid liceat pacisci; vt infrà dubitatione 8. dicetur.

De renuntiatione reciproca, & simonia confidentiæ infrà dubit. 14. & 16.

DVBITATIO 5.

Vtrum Papa possit esse simoniacus.

32 Respondeo & Dico Primò, Papam non posse incurrere pœnas simoniæ iure ecclesiastico statutas; vt excōmunicationem, suspensionem, inhabilitatem, &c. est communis DD. Ratio est, quia Princeps non subest suis legibus, quoad vim cogendi per pœnas, cùm nemo iurisdictionem in seipsum habeat; sicut nec par in parem. vnde etiam sequi videtur, eum, qui contrahit cum Papa, non incurrere hasce pœnas; etsi contrarium sentiat Adrianus quodlib. 9. & Ioannes Andreas ab ipso citatus, & multi alij: ratio est, quia hoc ipso, quo cupit aliquem secum sic contrahere, censetur illum eximere à lege quantum potest: non enim credibile est quòd velit illum punire pro opere ad quod inuitat, vel certè in quod consentit; sic enim seipsum condemna-

Nō contrahit pœnas iuris.

Nec qui cum illo paciscitur.

demnaret. Idem dicendum de Episcopo, qui ludum aleæ sub pœna excommunicationis vetuit, & postea alium ad ludendum secum inuitat. Huius sententiæ est Sotus lib. 9. qu. 5. ar. 2. Syluester v. Simonia qu. 4. Palud. dist. 25. q. 4. art. 1. conclus. 3. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 8. num. 9. Vnde sequitur talem non teneri renuntiare.

Dico Secundò, Papa potest contrahere culpam simoniæ Iuris diuini. ratio est, quia æquè ac alij subiectus est legi diuinæ & naturali.

Sed tota difficultas est de simonia Iuris humani. Sotus putat Papam non posse huius simoniæ labem contrahere: Idem sentit Syluester q. 4.

33 *An labem simoniæ Iuris positiui contrahat.*

Respondeo & Dico Tertiò, Verius esse Papam incurrere culpam simoniæ Iuris humani exigendo pecuniam pro officijs Iure vendi prohibitis, vel pro beneficijs; nisi rationabilis causa subsit, ob quam illa lege censeatur exemptus. Patet ex ijs, quæ 1. 2. qu. 96. ar. 5. tradi solent, & docet Victoria relect. de simonia nu. 39. ratio est, quia obligatio, qua Princeps tenetur seruare legem suam, non oritur immediatè à voluntate & potestate Principis volentis se obligare, sicut ea obligatio, quæ est in subdito; (nam Princeps non est sibi Superior, vt seipsum posit immediatè suo præcepto obstringere) sed oritur ex ipsa rei natura. i. ex cõditione Principis & Reipublicæ, ex qua prouenit vt Ius naturale dictet Principem debere pati legem, quam ipse subditis imponit: L. 1. ti. Quod quisque Iuris, & cap. Cùm omnes, de constitutionibus: quod intellige si ratio legis æquè in vtrisque locum habeat. Vnde sequitur Principem non posse seipsum pro arbitrio lege sua eximere, cùm iure naturali teneatur se suis subditis conformare. quare si contrà fecerit, peccabit pro conditione materiæ & virtutis præceptæ; vt si non ieiunet tempore quadragesimæ, peccabit cõtra temperantiam: si non seruet diem festum, contra religionem. Vnde si vendat officia Ecclesiæ vel beneficia, peccabit simoniâ. obligatio enim illa, qua tenetur se conformare subditis, est generalis, quæ contrahitur secundum variam materiam, & species virtutum, ad quas subditi obligantur. Quòd si iusta causa subsit, quidam dicunt posse tunc secum dispensare, sicut cum subdito. Sed verius est dispensationem hìc locum non habere; quia non obligatur ex imperio suæ voluntatis, sed iure naturali, in quo non potest dispensare. Neque verò ea est opus, quia positâ causâ, cessat illa obligatio per se; eò quòd desinat illa ratio, ob quam se subditis debebat conformare.

Obligatur Princeps suis legibus, quo modo.

Positâ causa non est opus dispẽsatione.

34 *Non peccat mortiferè.*

Aduerte tamen, si absque iusta causa fecerit contra suam legem, non peccaturum mortiferè, modò scandalum absit; quia non tenetur illam seruare, nisi illo Iure, quo se tenetur conformare subditis. Sed de his plura 1. 2. q. 96. ar. 5.

DVBITATIO 6.

Quotuplex sit simonia.

35 *Simonia triplex.*

RESPONDEO, Duæ sunt præcipuæ diuisiones simoniæ. Prior est, qua diuiditur *simonia* in eam, quæ est *Iuris diuini*, & in eam, quæ *Iuris humani*, de qua satis dictum est dub. 2. 3. 4. 5. Altera est, qua simonia diuiditur in *mentalem*, *conuentionalem*, & *realem*. vide Nauarr. cap. 23. nu. 102. & Caiet. v. Simonia, & alios.

Mentalis.

Simoniam mentalem vocamus propriè hoc loco, non quidem internum propositum, quo quis vult exteriùs simoniacè contrahere; (quamuis hoc etiam sic appellari posit) sed propositum internum, quo quis, dum confert alteri spiritale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contrà, quando confert temporale, intendit illum obligare ad reddendum spiritale, sine vllo pacto externo: vt si quis seruiat Episcopo hac intentione vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exteriùs verbis aut nutibus facta conuentione, erit simoniacus mentalis.

36 *Conuentionalis.*

Simonia conuentionalis est, quando non solùm est internum propositum obligandi, sed etiam proceditur ad externam conuentionem, sine tamen executione, saltem vtrinque facta. Et hæc conuentio non tantùm fit verbis expressis & directis, sed etiam obliquis & obscuris. interdum nutibus, vel sola pretij oblatione in speciem donationis; tamen ex circumstantiis aduerti potest. Est autem hæc conuentionalis duplex. Alia enim est *purè conuentionalis*, vtpote neutrâ ex parte completa. Alia est *conuentionalis mixta*, quæ completa est ex altera tantùm parte, ita vt quodammodo constet reali & conuentionali: vt si pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum soluente pretium; vel contrà, si soluatur pretium nondum collato beneficio. huius species est simonia, quæ dicitur *confidentiæ*, qua quis paciscitur cum eo, cui confert vel renuntiat beneficium, vt eo cum suis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v. g. nepoti, fratri, &c.

Realis.

Realis est, quando pactio ex vtraq; parte completa est, saltem inchoatè; vt si collatio beneficij facta sit, & pretij pars soluta. hæc peior est quàm conuentionalis; excepta ea, quæ est confidentiæ, vt infrà dicetur.

Sequitur nunc vt explicemus modos particulares, quibus simonia videtur posse committi.

DVBITATIO 7.

Vtrum in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro sacramentis.

Pro baptismo.

Exemplum sit, habes infantem baptizandum morti vicinum, & sacerdos recusat eum baptizare, nisi 10. aureos numeres, nec alia tibi ratio procurandi baptismi suppetit. Item tu ipse nondum es baptizatus, & morte instante, alia ratione baptismum obtinere nequis.

37 *1. Sententia.*

PRima sentẽtia est, In hoc casu nõ esse licitum dare pecuniam pro baptismo, etiamsi infans sine baptismo esset moriturus. Ita D. Thomas in 4. d. 5. qu. 2. ar. 2 & d. 25. qu. 3. ar. 2. & insinuat qu. 100. ar. 2. ad 1. Alexand. Hallensis 2. p. q. 187. nu. 3. ar. 1. §. 1. Rich. d. 25. ar. 3. q. 1. Palud. eadem distinc. qu. 8. & glossa in cap. Baptizandis, 1. qu. 1. vbi dicit, in hoc casu potiùs permittendum infantem mori: addens, ego tamẽ potiùs darem pecuniam, quàm permitterem eum sic mori, licet non deberem sic facere: quod sanè absurdè satis dictum est, etsi fortè benignè posit explicari. Ratio horum est,

-itum est, quia emere sacramentum est intrinsecè malum, sicut & vendere: ergo nullo casu licitum; non enim sunt facienda mala vt eueniant bona.

2. Sententia. Altera sententia est, In eo casu licere dare pecuniam, non quidem pro sacramento propriè, sed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerson tract. de simonia, ad sextam rationem: Panorm. in cap. Cùm in Ecclesiæ corpore, de simonia, Caiet. qu. 100. ar. 2. sed hi duo tantùm id concedunt in casu infantis, non adulti; quia hic potest sibi alia ratione consulere. Eandem sententiam probabilem esse insinuat Richardus.

3. Sententia. Tertia est, Absolutè licitum esse in eo casu dare pro ipso sacramento obtinendo. Indicat Sotus l. 9. q. 6. a. 1. & dicitur Franciscus Victoria ita sensisse, & Thomistæ dicunt esse probabile, & apertè tenet Adrianus suprà.

38 Dico Primò, Non potest dari pecunia pro baptismo, tanquam pretium æquiualens: id enim intrinsecè malum est, vt dictum est suprà nu. 16. & iuxta hunc sensum prima sententia est vera.

Vt deponat prauā voluntatem. Dico Secundò, Si sacerdos aliquis nollet hoc vel aliud sacramentum administrare nisi pro pecunia, possem ei dare pecuniam, vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrianus suprà. ratio est, quia hoc non est emere sacramentum, sed inducere vt malum propositum commutet, & iniuriam rebus sacris non inferat; sicut enim potest induci pecuniâ vt ab alijs peccatis abstineat, ita etiam vt à simonia.

39 *Licitū dare pecuniam pro baptismo obtinendo in necessitate.* Dico Tertiò, Valde probabile est, in casu prædicto licitum esse offerre pecuniam, non quidem tanquam pretium sacramenti propriè, sed tanquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum sacramentum. tenet Altisiodorensis 3. p. Summæ q. 3. de simonia. vbi dicit, *in illo casu possunt paruulum baptizare; si non habent aquam, licet eis pecuniam dare sacerdoti, non pro baptismo*; (intellige vt pretium baptismi) *sed pro remouenda furia siue obstaculo quò minus habeant quod puero debetur*. Adrianus suprà, *Sicut liceret sacerdotem illum inducere minis & precibus, ita etiam pecuniâ.* Idem credo velle authores secundæ sententiæ, dum dicunt licere ad redimendā vexationem; & Sotum loco citato.

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euentu, non censetur vllam irreuerentiam irrogare sacramento, sed potiùs magnam reuerentiam, dum suo facto testatur esse necessarium ad salutem. non enim æstimat illud pecuniâ, neque intendit pecuniam dare tanquam pretium; sed solùm intendit inducere illum vt velit id, quod debet velle, & explere insanam cupiditatem, quæ illum impedit quò minùs det quod alteri ad salutem necessarium.

Necessitas multa excusat. Secundò, Extrema necessitas multa alia excusat à peccato sacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, intemperantiæ & similibus, in quibus si abesset necessitas, esset malitia talis peccati; vt patet in absolutione data in extremis ob signa contritionis, in occisione ob defensionem, in surreptione rei alienæ ob famem extremam, &c. cur non etiā excuset in hoc casu hanc pecuniæ dationem ab irreuerentia? necessitas enim facit vt id, quod aliàs censeretur esse irreuerētia, hîc & nunc non censeatur; vt patet in Dauide & socijs, cùm sumerent panes propositionis, quibus solis sacerdotibus vesci licebat. 1. Reg. 21. & Matth. 12. Eodem modo necessitas poterit facere vt oblatio pecuniæ, causâ obtinendi sacramenti, non censeatur irreuerentia aut sacrilegium, aut propriè emptio sacramenti; quæ tamen aliàs talis haberetur.

Tertiò, Si alius sacerdotem impediret ne sacramentum conferret, posset ei dari pecunia vt cesset impedire: cur non etiam potest dari ipsi sacerdoti, vt tollat impedimentum, quod ipse sibi per auaritiam posuit?

Quartò, Licitum est illum inducere minis; cur non etiam muneribus & pecunijs?

Quintò, Omnia bona temporalia sunt homini concessa vt iuuent eum ad suum finem: ergo si spiritalia ad salutem necessaria non possis ob malitiam ministrorum, vel diuinam dispositionem aliter obtinere quàm dando pro eis tua temporalia, nihil inordinatum ea ratione cōmittes. Confirmatur, quia si mea salus esset in potestate tua, & tu nolles me saluare nisi dem pecuniam, possem omnem meam substantiam largiri vt mihi salutem impertias.

40 *In quo sita potissimùm turpitudo simoniæ.* Sextò, Simoniæ turpitudo non tam sita est in eo, quòd per temporalia compares spiritalia tibi salutifera, quàm quòd per spiritalia conquiras temporalia, ex illis quæstum faciendo: hoc enim cedit in magnam irreuerentiam spiritalium bonorum, quia ordinantur ad temporalia, tanquam media ad finem; ac proinde minoris videntur æstimari: & hoc est, quod passim in scripturis prohibetur; vt Matth. 10. Acto. 8. Simon enim volebat emere vt venderet: Giezi quoque ex spiritalibus temporalia captabat. Qui autem dat temporalia pro spiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non destinat spiritalia ad temporalia; sed contrà temporalia tanquam media destinat ad spiritalia tanquam ad finem; vnde pluris æstimat spiritalia: si tamen ex illis alia commoda temporalia (vt fit in beneficijs) non expectet. Itaque in hoc opere 41 nō videtur alia esse inordinatio, quàm quòd dando pecuniam videaris consentire venditioni spiritalium, & pretium temporale exæquare rei spiritali. sed neutrum obstat in nostro casu: non enim magis consentit venditioni, quàm petens mutuum consentit iniquæ voluntati vsurarij: & si consentiret, solùm consentiret tanquam in minus malum; minus enim malum est vt sacerdos vendat baptismum, quàm vt infantem perire sinat. vnde si aliter obtineri baptismus nequiret, posset sacerdos induci, vt saltem pro pecunia administret, vt rectè Adrianus ait. neque etiam censetur æquare pecuniam sacramento, quia nō dat illam vt pretium sacramenti, sed vt medium necessarium ad alliciendum animum & sacramentum obtinendum.

Obiectiones. Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem sacramenti in eo casu: ergo licebit aliquid etiam spiritale vendere, si iniquus ille sacerdos id postulet.

42 Respondeo negādo consequentiam, quia præterquam quòd venditio est longè deterior, vti dictum est; si vellet sibi rem spiritalem vendi, & non gratis dari, censeretur id velle in contemptum religionis, & per consequens videreris eius prauitati morem gerere. Vnde non probo quod ait Sotus l. 9. qu. 6. ar. 1. *Si sacerdos ita esset malus vt nollet prabere, nisi iures te dare pretium pro ipso sacramento, te posse iurare, & dare pro ipso sacramento,* quia

cùm ille peccat in contemptum religionis, non potes ei morem gerere.

Dices Secundò, Ille sacerdos non censetur vexare nisi negando vel non dando sacramentum, quod saltem ex charitate tenetur conferre: atqui hoc nõ tollitur nisi conferendo. negatio enim actus non tollitur nisi actu opposito: ergo dare pro redimenda vexatione in hoc casu, est dare pro ipsa collatione sacramenti.

Respondeo negando consequentiam propriè loquendo; collatio sacramenti est quidem finis cur detur pecunia; non autem id, cui pecunia vt pretium respondet.

43 *Quomodo censeatur esse redemptio vexationis.*

Dicitur autem dari pro redemptione vexationis, quia datur ad alliciendum animum vt prauam voluntatem non dandi deponat, & in bonam commutet; quod sanè licitum est. Quando enim praua alicuius voluntas est mihi causa mali; possum precibus, promissis & donis inducere vt illam mutet, & in beneuolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malum, quod occasione iniquitatis ipsius obueniret, auertendum, dicitur redemptio vexationis. Pari modo, si non electo Petro, secuturum esset vt hæretici occuparent Ecclesiam, possem dare pecuniam, non pro electione Petri propriè; sed ad alliciendos animos electorum ad fauorem, vt sic electo Petro tantum malum auertatur.

44 *Pro adulti baptismo.*

Ex dictis sequitur, non solùm pro infante, sed etiam pro adulto posse dari pecuniam ad alliciendum animum sacerdotis, si alioquin absque baptismo moriturus esset: quia illa necessitas sufficiens est ad tollendam irreuerentiam; & non minùs censetur dari ad redimendam vexationem, quàm in casu infantis: quia est iustus metus damnationis. *Pro absolutione.* Idem diceremus quando agitur de absolutione in extrema necessitate. Imò si esset aliqua regio, quæ non posset impetrare prædicatores Euangelij, vel sacerdotes, qui illis sacramenta administrent, hæc posset offerre Pontifici pecuniam, vt hoc medio illum alliciat ad eos mittendos: possumus enim temporalia nostra expendere ad ea consequēda, quæ saluti sunt opportuna; viderint illi, qui ea exigunt.

DVBITATIO 8.

Vtrum pro spiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere.

D. Thomas art. 3.

V.g. pro administratione sacramentorum, sacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, consecratione Ecclesiarum & similibus.

Quatuor in tali functione spectanda.

Notandum est, in tali functione quatuor spectari posse. Primò, Ipsam actionem, quà talis est. Secundò, Laborem intrinsecè coniunctum. Tertiò, Laborem extrinsecùs annexum. Quartò, Ministri sustentationem. Nunc

45 *Pro actione spiritali.*

RESPOND. & Dico Primò, Pro ipsis actionibus spiritalibus, quà spiritales sunt, aliquid accipere vel dare, est simonia. Patet ex dictis dub. 2. quia hoc est sanctitatem rei pretio æstimare, vt quando eò amplius exigitur, quò functio est sanctior. vide D. Thomam art. 3.

Pro labore per accidēs connexo.

Dico Secundò, Non est simonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinsecùs seu per accidens adiunctis, siue præuij sint actioni sacræ, siue comitentur. Est communis DD. ratio est, quia illi labores in se sunt quid temporale, per se pretio æstimabile; neque rei spiritali necessariò connexū. sic cantor aliquid potest exigere pro labore & artificio canendi voce aut instrumentis; hæc enim per accidens comitantur officia diuina, vt quæ sine cantu fieri possunt: nec ex coniunctione cum re sacra amittūt suam æstimationem, quam aliàs in re prophana haberent. similiter sacerdos pro obligatione faciendi sacri tali loco & tempore, & pro labore præuio in eundo ad locum dissitum: nam labor iste per accidens annexus est sacræ actioni, & per se pretio æstimabilis.

Hæc eadem obligatio etiam pretio æstimari potest, quatenus hominem sua libertate & facultate aliarum actionum vtilium, vel commoditatum priuat, quas alibi eo tempore percipere potuisset; vt rectè Caietanus 2.2. q.100. ar.3. & in Summa v. Simonia, regul.4. Pari modo Vicarij Prælatorum, & Parochorū possunt exigere mercedem pro obligatione, qua se ad annum, mensem, hebdomadam astringunt; vt rectè Nauarrus cap.23. nu.102. & Caiet. supra. Item pro laboribus subeundis in visitatione, in audiendis partibus, in examinandis causis: quia vel omnino, vel secundum præcipuam sui partē temporales sunt; vt docet Caietanus ver. Simonia, reg.6.

Sic etiam qui procurat alteri beneficium, aliquid pro suo labore accipere potest; non tamen quatenus is ordinem habet ad beneficium; sed quanti per se in alia re non sacra, vt in causa ciuili, æstimaretur: vt si literas scribat, si iter conficiat, si alias expensas rationi consonas faciat. non tamen licitum est hæc pluris æstimare propter fœlicem successum, vel beneficij opimitatem. vnde communiter docent DD. esse simoniam si aliquid des alteri vt procuret tibi beneficium. Ita Nauarrus l.3. cõsil.54. de præbendis, & in Enchirid. cap.23. nu.106. §. Ad quintum, Angelus verbo Simonia 1. nu.7. Fumus eodem nu.7. & 9. Sotus l.9. q.7. ar.3. Syluest. v. Simonia q.6. Ratio est, quia etsi labor ille procurandi (si quis sit) secundum se pretio aliquo possit æstimari, non tamen quatenus vtilis est ad obtinendum beneficium, ita vt ratione beneficij pluris æstimetur; sic enim haberet suam æstimationem, saltem ex parte, à re spiritali, & ita ipsa res spiritalis vendi censeretur. si enim medium, quatenus vtile ad finem, est vendibile, etiam finis vendibilis videtur. Hinc etiam est simonia si aliquid detur pro electione, præsentatione, postulatione, vel collatione; quia hæc æstimantur ex ordine ad beneficium; vt docet Nauarrus cap.23. nu.111. §. Nonò.

46 *Pro curando alteri beneficio.*

47 *Pro electione, &c.*

Pro sustentatione.

Dico Tertiò, Non est etiam simonia si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritalis; aut si minister aliquid pro sustentatione exigat; Ita D. Thomas ar.3. Caiet. ibidem & v. Simonia, reg.4. estque communis DD.

Ministris ex Iustitia debetur sustentatio.

Vbi Aduerte, eis, qui ministrant populo spiritalia, deberi ex iustitia sustentationem, sicut operario debetur merces; vt patet ex scripturis. vide caput 9. prioris ad Corinthios, vbi Apostolus id fusè probat, & satis insinuatur Matth.10. vbi Dominus ait, *Dignus est operarius cibo suo*: vnde à DD. vocatur *stipendium sustentationis*, quia verè debitum est

tum est vt stipendium. Ratio est, quia qui ministerijs spiritalibus incumbunt, priuant se facultate vacandi negotijs temporalibus, ex quibus lucrum capere & se sustentare (vt alij homines) possent; idque in commodum populi; ergo seculares ratione huius priuationis in ipsorũ commodum factæ, ipsisque necessariæ, tenentur ex iustitia eos sustentare, dum illis spiritalia administrant, sicut qui vtiliter negotia alicuius gerit, ei debetur sustentatio necessaria, quam ille aliunde cepisset, nisi per negotia illius impeditus fuisset: argumento L. Si ex duobus, ff. de negotijs gestis, & L. fin. C. eodem. Accedit, quòd nemo possit spiritalia decenter administrare, nisi sustentetur secundum suum statum: ergo qui aliquibus hæc administrat, potest ab eis sustentationem pro illo tempore exigere, non vt pretium rei spiritalis, sed vt adminiculum ex natura rei necessariũ ad spiritalium administrationem. quod enim aliunde habeat vnde possit ali, id per accidens est, nec impedire potest quin spectata præcisè rerum natura, seu officio, quod præstat, illi debeatur sustentatio. Idque etiam ratione naturali est euidens: vnde etiam apud Ægyptios publicis sumptibus sacerdotes alebantur, vt patet Gen. 47. Idem modò seruatur apud omnes gentes. Hoc titulo licitum est aliquid exigere pro missis, pro cõcionibus, pro Ecclesiarum consecratione, pro visitatione, iuxta consuetudinem in Ecclesia receptam, & Canonum dispositionem. Eodem titulo Episcopatibus, parœcijs, canonicatibus, alijsque ministerijs ecclesiasticis annexi sunt magni prouentus; non tanquam sacrarum functionum pretium, sed tanquam stipendia necessaria sustentandis ministris, iuxta suam ipsorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouẽtus ante ipsam annexionem non semper integrè debeantur; quia non omnibus Ecclesiæ ministris debetur integra sustentatio; (multi enim parum præstant & minimè sunt necessarij) post annexionem tamen debentur integri; quia à legitimo dispensatore assignati sunt eorum ministerio; & Ius ad eos percipiendos attributum. Cui autem prouentus sufficiunt, nihil amplius exigere potest, nisi ob iustam causam Ecclesia id permittat; quo modo Episcopis concessum vt in consecratione Ecclesiarum & in visitatione accipiant procurationes, id est, expensas seu alimenta, vt infrà n. 55. dicetur.

48 Petes Primò, Vtrum liceat ministris rerum spiritalium pacisci de certo stipendio ad sustentationem, v.g. pro missis & prædicationibus? Caietanus art. 3. putat id solùm ministris pauperibus licere, non autem ijs, qui aliunde se possunt sustentare.

An pacisci licitum sit stipendium sustentationis.

Verùm dicendum est, Iure naturæ non esse simoniam, siue sit pauper, siue diues. Primò, Quia ministris rerum spiritalium ex iustitia debetur sustentatio, siue sint diuites, siue pauperes: ergo possunt de eo pacisci: quiuis enim potest pacisci sibi dari, quod ipsi Iure naturæ debetur. Secundò, Si stipendium à Prælato sit taxatum, poterit illud exigere, etiamsi diues sit, vt etiam fatetur Caietanus: ergo etiam quando non est taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipsius Ius.

49 *Olim fuit illicitum pacisci.*

Notandum tamen, Iure antiquo fuisse simoniam sic pacisci, siue minister esset pauper, siue diues; vt patet ex cap. fin. de pactis, cap. Quæsitum, de rerum permutatione, cap. Tua nos, de simonia: & cap. Quàm pio, 1. q. 2. quibus locis prohibetur omne pactum in spiritalibus. Huic tamen Iuri per contrariam consuetudinem in quibusdam rebus & functionibus spiritalibus est derogatum, vt docet Sotus lib. 9. qu. 6. ar. 1. nam passim est ea consuetudo in Ecclesia, Prælatis sciẽtibus & conniuentibus; quæ potest facere vt id, quod olim erat simonia Iuris humani, iam non sit aut simonia, aut aliàs illicitum. Optandum tamen esset vt hæc consuetudo abrogaretur, quia speciem quandam negotiationis habet, præsertim apud imperitos: Qui tamen pacisci nunc volunt, debent expressè significare se non pro ipsa functione sacra, sed pro necessaria sustentatione exigere tantum, vt rectè Caietanus monet; ne alij offendantur; & vbi aliquid certi consuetudine vel statuto Prælati est præscriptum, id excedi in paciscendo non debet.

50 *An gratis ministrēt.*

Dices, Si Clerici possunt pacisci & exigere hoc stipendium tanquam ipsis ex iustitia debitum: ergo non gratis ministrant.

Respondeo negando consequentiam: dicuntur enim *gratis ministrare*, quia non exigunt quidquam tanquam ministerij pretium; hoc enim tanquam maius omni pretio gratis præstant: vt tamen hoc præstent gratis, requirunt necessariam sustentationem à populo.

51 *Quid si supra sustentationem.*

Petes Secundò, Quid si nimiùm exigant pro sustentatione, eritne simonia?

Respondeo non fore reuera, sed præsumetur in foro externo: cùm enim illud stipendium necessariam sustentationem vel communem taxationem superet, videbitur istud auctarium accipi non pro sustentatione, sed vt pretium operis spiritalis; vt insinuat D. Thomas ar. 3. ad 3. Tamen reuera solùm erit iniustitia; cùm enim lege iustitiæ solùm debeatur sustentatio, si amplius exigas, erit contra iustitiam.

52 *Labor intrinsecus actioni sacra.*

Sed difficultas superest de labore intrinsecùs sacræ actioni coniuncto, v.g. de labore in faciendo sacro, in baptizando, confirmando, ordinando, consecrando templo, orando, &c. Vtrum pro eo aliquid pacisci vel exigere liceat?

Quidam censent id licere. Ita Adrianus quodlib. 9. ar. 1. litera D. Idem expressè docet Altisiodorensis 3. p. qu. penultima de simonia, Bonauentura dist. 25. quæst. vltima de simonia, vbi dicit, *pro labore, qui est in celebratione missarum & similibus, posse pretium exigi*, Richardus eadem d. ar. 3. q. 2. dicit *Episcopum recipere procurationem, dum consecrat Ecclesias, tanquam debitam pro labore*: & *Clericos dicentes officium pro defunctis posse accipere mercedem pro suo labore*. quæstione tertia excipit laborem, qui in administratione sacramentorum: sed non loquitur consequenter. Armacanus l. 10. quæstionum Armen. cap. 10. probat ex scripturis, laboranti in ministrandis sacramentis, in officio prædicationis, & similibus, licitum esse pro labore huiusmodi per censum annuum, & oblationes, aliosque modos honestos necessaria vitæ sumere; imò exigere, si aliunde non habeat; quia Numerorum 18. legitur, *Filijs Leui dedi omnes decimas pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis*. & infrà, *Comedetis eas vos & familiæ vestræ; quia pretium est pro ministerio, quo seruietis in tabernaculo testimonij*. Glossa in cap. Significatum, de præbendis, dicit *sacerdotem posse recipere mercedem pro suo labore, si aliàs ratione*

ratione beneficij ad illum non teneatur. Idem confirmatur 1. quæstio.2. cap. finali ex Concilio Agathensi; vbi dicitur, *Clerici stipendia sanctis laboribus debita secundum seruitij sui meritum à sacerdotibus consequantur.*

Altera sententia.

Alij verò docent esse simoniam, si pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D.Thomas in 4.d.25.q.3.ar.2. & Durandus ibidem qu.3.num.10. Palud. ibidem qu.3.ar.3.Syluester v.Simonia q.9. Caiet. in ar.3.q.100.Sotus l.9.q.6.ar.1. Idem tenent Innocentius & Hostiensis in cap.Significatum, de præbendis, & passim Canonistæ. Probatur Primò, Quia hic labor ita coniunctus est actioni sacræ vt ipsa sine eo nullo modo fieri possit; est enim actio materialis, in qua consideratur inesse sanctitas, nempe locutio, motioque membrorum promanans ab intellectu & voluntate. vnde nihil est aliud quàm ipsa sacra actio: ergo nõ potest vendi sine iniuria sanctitatis intimè coniunctæ. Secundò, Quia hic labor nullam habet æstimationem inter homines, nisi ex ipsa sanctitate actionis. labor enim, qui obitur à sacerdote in muneribus sacris, non æstimatur, nisi ob gratiam spiritalem coniunctam, vel inde manantem. Pro resolutione, Respondeo &

53 *Vtraq; sententia suo sensu vera. Labor quid.*

Dico Quartò, vtramque sententiam rectè intellectam veram videri. Pro quo Aduerte, nomine *laboris* duo posse intelligi. Prius est fatigatio & omnis molestia, quæ percipitur ex contentione animi, vocis, & virium, dum in opus intenduntur. & hic quidem labor propriè est pretio æstimabilis, sed modico; nisi habeatur ratio dignitatis actionis ex qua prouenit. Verùm pro hac labore nihil potest exigere, qui nullam talem molestiam subit; vt si quis cum voluptate ista faciat.

Alterum, Ipsa actio sacra, v.g. oratio & pronuntiatio verborum sacrorum, motio membrorum, interna attentio & circumspectio vt omnia decorè fiant; ex quibus sæpe contingit fatigatio & molestia sensuum. hic labor, si propriè loquamur, non est vendibilis pretio; quia non habet æstimationem, nisi ex obiecto in quo versatur. si enim ponatur similis labor ab aduocato in causa ciuili, vel à medico in curando infirmo, magno pretio æstimabitur; si à pædagogo ad erudiendos pueros, paruo. Itaque non potest magni æstimari in rebus sacris, nisi ratione dignitatis illarum rerum; ac proinde simonia erit si pretium pro eo exigatur. seposita enim molestia & fatigatione, illæ actiones non habent æstimationem, nisi ex obiecto in quo versantur, vel ex bono, quod per illas confertur, quod in proposito est omninò spiritale; nempe sacramentum, sanctificatio hominis, consecratio, &c. Itaque hic labor vendi nequit aut pecuniâ æstimari, nisi etiam ipsa sanctitas, ob quam solam æstimatur, pecuniâ apprecietur. Hæc est mens D. Thomæ & aliorum secundæ sententiæ.

54 *Quo sensu dicatur dari stipendium pro labore sacro.*

Aliquo tamen sensu satis vsitato dici potest, pecuniam posse exigi pro hoc labore & molestia coniuncta, non tanquam pro re vendibili, cuius pretij mensura sit pecunia; sed quia iste labor & actio sacra est conditio sine qua non esset debita sustentatio; & qua posita, est debita: sicut enim mercenario debetur lege Iustitiæ merces opere præstito; ita etiam ministro rerum spiritalium debetur stipendium sustentationis lege Iustitiæ. sed in eo tantùm est diuersitas, quòd ibi detur merces tanquam æquiualens operi; hîc verò non detur vt æquiualens ad compensandum opus, sed solùm vt subsidium necessarium ad sustentationem, debitum propter opus in commodum spiritale illorum præstitum, tanquam propter conditionem sine qua non deberetur. Hoc sensu vocatur *merces* & *stipendium* laboris spiritualis; quia propter illum datur, non vt propter æquiualens, sed vt ob quiddam necessariò interueniens per modum conditionis. Itaque ob similitudinem mercedis operarij, & stipendij militaris, dicitur *merces laboris* & *stipendium*. Hoc modo intellige locum illum Scripturæ Leuit.19. suprà citatum, & ea, quæ scribit Apostolus 1.ad Corinth.9. hæc enim nomina non semper strictè accipiuntur, vt patet ex dicto cap.Num.v.15. vbi dicitur, *Pro hominis primogenito pretium accipies*. Sicut enim vita æterna dicitur merces bonorum operum, (etsi infinitis partibus sit præstantior) quia ex diuina ordinatione promissa est pro bonis operibus: ita è contrario sustentatio ministrorum potest dici merces laboris spiritalis, quia propter illum debetur, etsi infinitis partibus sit minor.

Discrimen inter debitum operario, & ministro sacrorum.

Merces & stipendium.

55 *Procurationes Episcoporum.*

Ex his patet, Episcopos & Archiepiscopos non committere simoniam quando exigunt procurationes, seu expensas *pro consecratione Ecclesiarum*, & *pro visitatione*: quia accipiunt in stipendium sustentationis, iure id concedente; vt patet ca. Cùm sit Romana, de simonia, vbi dicitur, *pro consecratione Ecclesiarum nihil posse capi præter procurationes*, & cap.Romana, §.Procurationes, de censibus in 6. vbi dicitur *procurationem pro visitatione debitam, non esse recipiendam in pecunia; sed in victualibus, idq; moderatè*. Ibidem & cap.sequenti, graues pœnæ contra facienti imponuntur, nempe vt intra mensem restituat duplum, (etiamsi muneris nomine datum sit) sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ: & vt nulla remissione vel condonatione possit hoc onere liberari. cap.tamen Fœlicis, proximo, permittitur vt possit recipere procurationem in pecunia, si offerant eam visitati; sed vno die, nõ posse recipere nisi vnam procurationem, etiamsi plura visitauerit loca: etsi nunc multis in locis consuetudo permittat tot accipi procurationes, quot loca visitantur; vt notat glossa. Pro ordinatione, confirmatione & similibus nihil possunt exigere: quia iure non permittitur, cùm decorè fieri nequeat, maximè cum largum stipendium sustentationis Episcopatui sit annexum.

Pœna contra excedentes.

DVBITATIO 9.

Vtrum Prælati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusuis legibus ecclesiasticis.

56 *Est simonia.*

RESPOND. & Dico Primò, Simoniam esse si pro huiusmodi dispensationibus aliquid exegerint.

Notandum est Primò, In his actibus nihil esse laboris vel molestiæ præuiæ, aut comitantis extrinsecùs annexæ, aut intrinsecùs coniunctæ: neque etiam per eos impediuntur alij actus, ex quibus lucrum capi queat. Itaque hi tituli hîc locum non habent vt in superiori quæstione.

Secundò,

Secundò, Certum est nihil accipi posse in pretium seu compensationem talis dispensationis; quia est vsus spiritalis potestatis, qui vendi non potest, sicut nec vsus gratiarum gratis datarum, vt doni prophetiæ, vel miraculorum.

57 *Pro dispensatione nihil possunt accipere Prælati.*

Tertiò, Certum est Prælatos inferiores nullo titulo quidquam accipere pro his actibus posse. Ita D. Thomas art. 3. ad 3. & communiter DD. Probatur; quia à Iure non permittuntur quidquam exigere, nisi procurationes pro consecratione Ecclesiarū & visitatione, vt iam dictum est. Deinde quia Concilium Trident. sess. 25. cap. 18. de reform. id expressè prohibet; *Si*, inquit, *vrgens, iustaq; ratio, & maior quandoque vtilitas postulauerint cum aliquibus dispensandum esse, id causâ cognita, ac summa maturitate atque gratis à quibuscunque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum; aliterq; facta dispensatio subreptitia censeatur.*

Aduerte tamen, posse Episcopum imponere onus largiendi eleemosynam pauperibus vel Monasterio: tantùm enim prohibet Concilium ne ipse inde commodum temporale captet.

58 *Pontifex potest.*

Quartò, Summus Pontifex potest à simonia excusari etiamsi causâ dispensationis aliquid accipiat, modò illud non in pretium dispensationis; sed veluti in quandam mulctam, per quam alter compenset recessum à cōmuni lege, exigat.

Exemptio à lege communi, alio opere compensanda.

Probatur, quia cupienti sibi cōcedi exemptionem à lege, licitum est imponere aliquod onus, quo compenset hanc deformitatem; v.g. vt soluat aliquam pecuniam ad piam causam, vt ieiunet, vt peregrinationem suscipiat: quod etiam Episcopi facere possunt. decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compensari & sarciri, & huiusmodi oneribus homines, veluti repagulis, intra leges cōmunes coërceri. potest autem Pontifex hanc pecuniam suis necessitatibus applicare; quia nemini est debita, nisi cui ipse eam attribuerit. Idem possent Episcopi, nisi ipsis Iure positiuo esset prohibitum. Vnde si alicubi esset contraria consuetudo iam legitimè præscripta, vel Pōtifice sciente & non contradicente per aliquot annos recepta, non esset damnandum simoniæ.

59 *Obiectio.*

Dices, Pontifex decreta Concilij confirmauit: ergo tenetur illorum vi directiua.

Respondeo, Hinc tantùm sequitur Pontificem non posse quidquam pro suis vsibus exigere; (nisi subsit iusta causa) alioquin peccabit, saltem venialiter, non conformans se in hoc decreto alijs Prælatis.

Fideles possunt excusari.

Notandum est, fideles obtinentes huiusmodi dispensationes, & aliquā pecuniæ summam Prælatis exigentibus persoluentes, excusari à simonia, partim ratione ignorantiæ inculpatæ; partim quia dant in sustentationem Prælatorum & officialium; vel saltem in quandam redemptionem vexationis, (præsertim si exigatur dispensatione iam obtenta) nullo modo volentes emere ipsam dispensationem. Hoc modo excusari possunt ante Concilium Tridentinum, qui soluebant aliquid Episcopo titulari in collatione ordinum; qui abusus iam in plerisque locis est sublatus. quamuis & ipsi Episcopi propter consuetudinem excusari potuerint. etsi enim sit abusus, eò quòd speciem mali habeat, tamen non est absolutè malum, sepofito Iure positiuo.

DVBITATIO 10.

Vtrum Episcopi vel eorum officiales possint aliquid exigere pro literis ordinis suscepti, vel dimissorijs vel sigillo.

60 *Soli Notarij possunt pro literis aliquid exigere.*

RESPONDEO & Dico Primò, Nec Episcopos nec eorum ministros (exceptis Notarijs) quidquam posse pro his, etiam sponte oblatum accipere: si contra fecerint, contrahent simoniam, saltem Iuris humani.

Prior pars est expressè Concilij Trident. ses. 21. c. 1. de reform. *Nihil*, inquit, *pro collatione quorumcunque ordinum, etiam clericalis tonsura, nec pro litteris dimissorijs, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacunque de causa, etiam sponte oblatum, Episcopi & alij ordinum collatores, aut eorum ministri quouis prætextu accipiant.* vnde patet ne expensas quidem exigere posse, sicut in consecratione Ecclesiarum & visitatione.

61

Altera verò, *fore simoniam*, colligitur ex eodem loco Concilij: quia prohibet hæc, eò quòd prauitati simoniacæ faueant; & infligit pœnam excommunicationis ipso facto, olim Iure statutam. Idem patet ex Concilio Bracar. 2. c. 3. vbi dicitur, *De ordinatione Clericorum Episcopi nulla munera accipiant, sed sicut scriptum est, Gratis accepistis, gratis date, &c. quia antiqua definitio Patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens; Anathema sit danti & accipienti.* vide cap. Placuit, 1. q. 1. Gregorius I. cap. Sicut Episcopum, 1. qu. 2. *Sicut Episcopum non decet manum, quam imponit vendere, ita minister vel Notarius non debet in eius ordinatione vocem suam vel calamum venundare.* Ibidem tamen permittit *sponte oblatum* accipi: quod tamen Concilium Tridentin. prohibet, & meritò; quia non censetur quid facilè tunc sponte dari, maximè ante ordinationem: & facilè persuaderet sibi cupiditas sponte dari quod coactè offertur. Non tamen erit simonia, si verè sponte detur, & vt tale accipiatur; quia cessat pactio & ratio debiti, quæ necessaria ad simoniam.

Sponte oblatum.

62 *Notarij.*

Excipiuntur à Concil. Tridentino *Notarij*; sed in ijs tantùm locis vbi est consuetudo aliquid accipiendi, & nullum salarium pro exercendo officio est constitutum. hic enim pro singulis dimissorijs & testimonialibus literis possunt accipere decimam partem aurei, non amplius, id est, sex asses; dummodo Episcopo nullum inde emolumentum obueniat. Quòd si eis salarium sit constitutum, simoniam committent aliquid accipiendo. Similiter si amplius acceperint. Nec potest eis suffragari contraria taxa, aut consuetudo, etiam immemorabilis; quam Concilium dicit esse corruptelam, prauitati simoniacæ fauentem; addens, *Qui secus fecerint, tam dantes, quàm accipientes, vltra diuinam vindictam, pœnas à Iure inflictas ipso facto incurrant.* Hæc pœna est excommunicatio, vt patet ex 2. Concilio Bracarensi cap. 3. Quod de dantibus dicitur, intellige de ijs, qui sponte dant; secus qui coactè, iam obtento ordine.

Dantes qui excusandi.

Aduerte tamen, his non obstantibus, multis locis amplius exigi: vbi sanè dantes omnino excusandi sunt; non enim est mens Concilij vt literis illis careat. fortè etiam accipientes excusari possunt consuetudine; quæ etsi corruptela videatur ob speciem mali, tamen per se mala non est; quamuis

quamuis meritò per Episcopos vt corruptela tolli deberet.

63 *Prælati tenentur dare stipendia suis ministris.* Dico Secundò, Prælati, qui habent reditus sufficientes, tenentur lege Iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare, ne cogantur pro hisce ministerijs à subditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l.9.qu.6.ar.1. Probatur, quia Prælatis non sunt assignati tanti prouentus tot millium aureorum, vt ipsi soli inde viuant; sed vt etiam ministros suos, qui ad pastoralia munia ipsis sunt necessarij, sustentet. Porro ministri, quibus salarium debitum est assignatum, peccant, etiam contra iustitiam, aliquid amplius exigendo. Verùm in his omnibus magnam vim habet consuetudo præscripta.

DVBITATIO 11.

Vtrùm pro omißione actus spiritalis, aliquid dare vel exigere sit simonia.

64 *Dare pro omissione, nō est simonia.* RESPONDEO & Dico Primò, Non esse id propriè simoniam. Huius sententiæ dicitur fuisse Melchior Canus & Franciscus Victoria. ratio est, quia nuda omissio actus spiritalis, non est quid sacrum & supernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re sacra: vt si aliquid accipias vt omittas sacrum, vt non ordines, non confirmes, non absoluas, non baptizes, non excommunices, non suspendas, non subijcias interdicto. Imò interdum potest quis pecuniâ induci vt hæc omittat, v.g. ne eligat eum, quem scio ineptum, vel hæreticum, ne absoluat impœnitentem, ne celebret dum est in statu peccati. quod si fiat vt alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè simonia.

Nec obstat cap. Nemo presbyterorum, de simonia, vbi dicitur *simoniacum esse pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pœnitentem, vel dignè pœnitentem à reconciliatione remouere*. quia nomen *simonia* ibi accipitur generatim & largè; quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdum simoniaca dicitur; vt patet ca. Ordinationes 1.q.1. Eodem modo collatio facta timore vocatur simoniaca à D. Thoma in 4. vt notauit Victoria n.25. certum enim est fauore celare peccatorem, seu non deferre, non esse propriè simoniam: imò neque si pretio fiat. quia deferre vel non deferre nō sunt actus spiritales, sed ciuiles. per accidens autem est quòd referantur ad correptionem fratris vel punitionem; modò non ideo pluris æstimentur, vt patet ex dub.8.

65 *Habet simonia imaginem.* Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omissione actus spiritalis, si fiat sine iusta causa; coniuncta est quædam turpitudo simoniæ affinis. ratio est; quia dum exigitur vel offertur pretium pro omissione actus spiritalis, tacitè insinuatur actum illum esse vendibilem; si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri. Quare committitur irreuerentia in rem sacram per hunc contractum. quia tamen contractus non fit de re ipsa sacra, non est propriè simonia: non enim est rei sacræ venditio, sed est contractus, quo insinuatur rem sacram esse vendibilem; quod in eius iniuriam cedit.

DVBITATIO 12.

Vtrum pro ingreßu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia.

66 *Si pro statu religioso detur, est simonia.* RESPONDEO & Dico Primò, Simonia est si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiatur. est certa & cōmunis DD. quia hic status est res omnino supernaturalis & cælestis.

Allicere ad Religionem muneribus. Petes, Vtrum idem dicendum sit, si donis & muneribus intendam te pertrahere ad religionem catholicam, vel ad meum Monasterium?

Respondeo, Si solùm intendam allicere animum, vt sponte hæc complectaris, certum est nō esse simoniam: licitum enim est beneficijs allicere ad salutem & salutaria omnia: modò tamen absit scandalum, ne videantur pretio fieri christiani vel Religiosi. Si verò intēdam absolutè obligare, *Quid si intendam obligare.* videtur esse simonia, vt insinuatur ca. Quàm pio, 1.qu.2. vbi dicitur, *Nusquam legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quempiam ad Dei cultum, muneris interuentu prouocasse.* Sed verius puto non esse propriè simoniam; quia pro temporali non obligo illum, vt mihi, vel alteri meo nomine, det aliquid spiritale; sed vt sibi ipsi consulat, & salutaria amplectatur. cauendum tamen est, tum propter scandalum, vt dictum est; tum quia Religionis professio debet esse libera. vnde non potest ita obligari quin possit resilire, si in probatione viderit sibi non conuenire.

67 Simili modo non potest Monasterium inops pacisci cum opulento, vt pro Prælato, quem illi suppeditat, certam pecuniam repēdat; qui est casus dicti capitis, Quàm pio: quia reuera hîc daretur spiritale pro temporali. Vnde etiam videtur simonia, si Monasterium sui commodi spiritalis vel temporalis causâ, muneribus aliquem absolutè ad ingressum obstringeret: daret enim temporale, vt ipse in gratiam & commodum ipsorum capesseret spiritale. secus si non absolutè: nā potest *Licitū obligare alternatiuè.* quis ali in studijs vel accipere cōmoda à Monasterio, ea lege vt postea ingrediatur, vel si noluerit, teneatur illos sumptus refundere; si autem ingressus fuerit, liber sit ab hac obligatione. Patet, quia licet mutuare sub conditione vt non tenearis restituere, si Religionem ingressus fueris; tenearis verò si non fueris: nihil enim hîc datur pro ingressu Religionis tanquam pretium, sed datur gratis, & ingressus Religionis requiritur tanquam conditio, vt donatio vim habeat: quo modo etiam legatum quoduis relinqui potest.

68 *Si Monasterium est opulentum, videtur simonia.* Dico Secūdò, Si Monasterium est opulentum, videtur esse simonia, saltem Iuris ecclesiastici, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. Docet hoc D. Thomas in 4.d.25.q.3.a.2.ad 7. vbi ait, *Si sine grauamine Monasterij possit recipi nouitius, simoniacum est aliquid exigere*. Adrianus quodlib.9. litera V. Victoria relect. de simonia p.2.nu.12. vbi dicit omnes DD. sentire hoc esse simoniam. Probatur Primò, Quia Ius viuendi de bonis Monasterij sic est annexum professioni sicut præbenda officio ecclesiastico: ergo sicuti pro præbenda non potest quidquam exigi, ita neque pro Iure sustentationis.

Quidam negant antecedens, quia, inquiunt, Monachi olim non habebant ius viuendi ex bonis communibus, sed solùm ex opere manuum.

Deinde

Deinde Monasterium non tenetur monachum alere lege iustitiæ; sed solùm ex misericordia.

Habent Ius ad alimenta.

Sed contra. Quia etsi olim non habebant ius; quãdo se omnes labore manuum sustentabant; tamen modò postquam Monasteria ad sustentationem fratrum sunt copiosè dotata, & authoritate Ecclesiæ sic instituta, non video cur singuli Religiosi Ius non habeant ad alimenta cæteraque necessaria, & cur Monasterium non teneatur lege iustitiæ singulos alere; cùm singuli sint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certè liberum vsum habet. Idem tenet Nauarr. commentar. 2. de Regular. nu. 29. 65. & alibi.

Secundò probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipso statu, vel pro Iure alimentorum: si pro statu, est expressa simonia Iuris diuini: si pro Iure alimentorum, cùm hoc Ius sit debitum ratione status, censetur velle vendere ipsum statum; ex quo hoc Ius prouenit, sicut dictum est de beneficio, dubit. 2. & 4.

69 *Quidam dicunt non esse simoniam.*

Notandum tamen quosdam sentire, hîc nullam esse veram simoniam, quando pecunia solùm pro sustentatione exigitur, sed solùm præsumi in foro externo. Ita Syluester v. simonia, quæst. 15. Toletus lib. 5. cap. 89. Sotus lib. 9. de Iust. quæst. 6. ar. 2. ad quartum, & multi alij recentiores. Confirmatur, quia non exigitur temporale pro spiritali tanquam pretium; sed solùm requiritur tanquam conditio vt Monasterium accessu aliorum non grauetur: cùm enim bona sint communia, neque certi prouentus singulis professis sint attributi, fit vt opes communitatis, respectu singulorum, minuantur aliorum ingressu, neque tam commodè possint recipi pauperes, qui aliàs bene idonei. ad hoc igitur cauendum, paciscuntur cum iis, qui opes habent, vt inferant alimenta: quæ ratio non habet locum in beneficiis. Itaque non exigunt pro Iure alimentorum propriè, sed damni vitandi causâ, & ne illorum accessu, pauciores alij possint admitti. hæc ratio bene ostendit non esse simoniam Iuris diuini. Quòd tamen aliquo modo sit simonia, videtur posse conuinci ex Canonibus, qui absolutè prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactum fieri, & puniunt tum dantes, tum accipientes: hos enim iubent suspendi ab executione ordinis & officij, illos verò ad aliud Monasterium transferri; vt patet cap. Veniens ad nos, & cap. Dilectus, secundo, de simonia, & extrauag. prima, de simonia, vbi suspenduntur Conuentus & Capitula, quæ pastus, vel prandia, vel similia in Religionis ingressu, etiam ex consuetudine, (quam dicit esse corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici potest Canones loqui ex præsumptione: quia potiùs præsumendum est illa exigi non pro statu spiritali, sed vel ad leuamen Monasterij, vel tanquam conditionem, vt recreetur Conuentus in illis veluti nuptijs spiritalibus; & vt tractentur amici. non enim arbitrandum est illos velle pessimo modo facere, quando minùs malus suppetit. Probabiliùs dici posset, olim fuisse simoniam Iuris humani, & adhuc esse, vbi illi Canones vigent; vbi verò longa consuetudine contrarium seruatur, illam simoniam desijsse.

70 *Videtur non esse simonia, vbi longa consuetudo cõtrarium seruat.*

Semper tamen speciem simoniæ retinet; & verum auaritiæ est signum.

71 Dico Tertiò, Si Monasterium inopia premitur, ita vt non possit plures sustentare, non est simonia pacisci cum ingredientibus de sustentatione. Ita D. Thomas q. 100. ar. 3. ad 4. & in 4. sentent. loco citato, Syluester supra q. 15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caiet. Nauarrus, Ioannes Medina, & alij plerique. Ratio est, quia hîc nihil spiritale vendi censetur; illa enim pecunia solùm requiritur vt conditio quædam necessaria vt alij Religiosi non grauentur: non enim par est vt maiorem inopiam subeant causâ eorum, qui petunt admitti, quando hi ipsi facilè possunt istud incommodum auertere. Nec obstat cap. Quoniam, de simonia; quia ibi agitur de Monasterio, quod falsò prætendebat paupertatem, vt notauit Syluester. Dici etiam potest Iura antiqua in Monasterijs tenuibus per contrariam consuetudinem esse abrogata.

72 *Dispositio Concil. de numero.*

Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Tridentinum sess. 25. c. 3. de reformatione Regul. statuisse, *vt in Monasterijs & domibus tam virorum quàm fœminarum, is tantùm numerus constituatur & conseruetur, qui ex proprijs reditibus Monasteriorum vel consuetis eleemosynis commodè possit sustentari.* Vnde Superiores & illis negligentibus, Ordinarij deberent hunc numerum constituere, & non permittere vt plures admittantur; & consequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (sic enim in Monasterijs fœminarum vocari solet) quamuis enim Concilium hoc expressè non prohibuerit, tamen sequitur ex illius decreto, estque iure antiquo vetitum.

73 Notandum Secundò, Non videri peccatum, saltem mortiferum, si plures admittantur vbi hic numerus nondum est constitutus, aut si paciscantur de dote, quando Monasterium est tenue: quia decretum illud nondum videtur receptum, & vsus contrarius non est contra rectam rationem, & Congregatio Cardinalium nihil ausa est hac de re definire, sed censuit ad Summum Pontificem deferendum.

Nec obstat cap. Periculoso, §. Sanè, de statu Regular. in 6. *Districtiùs*, inquit Pontifex, *prohibemus, ne in Monasterijs Ordinum non mendicantium aliqua recipiantur in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum Monasteriorum bonis, siue prouentibus absque penuria sustentari: si secus actum fuerit, irritum decernentes.* quia responderi potest, Illa, quæ inferuntur, hoc ipso fieri bona Monasterij, & sic eam, quæ admittitur, ali posse de bonis Monasterij. Deinde non videtur vsu receptum; quia passim ignoratur dispositio huius Canonis.

DVBITATIO 13.

Vtrum sit simonia exigere pretium pro doctrina theologica.

74 RESPONDEO & Dico Primò, Exigere aliquid pro doctrina theologiæ naturalis seu metaphysica, non est simonia. est ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non est res supernaturalis, sed est actus naturalis intellectus, voce explicatus, adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non est materia

teria simoniæ. Vnde potest æstimari non solùm ex labore, qui ponitur in studendo, sed etiam ex sublimitate rei & veritatis, ad quam mentem alterius eleuat; eoque amplius exigi, quò veritas illa est sublimior, magisque abdita, vt dictum est dub. 11 vnde videmus professionibus sublimioribus maiora esse constituta auctoramenta. Idem sequitur ex sententia Altisiodorensis, & Alexandri de Ales, qui dicunt scientiam vendi non posse, laborem docendi posse; quia hic labor non habet æstimationem notabilem, nisi ex re in qua versatur.

75 *Obiectiones*

Dices, Veritas illa est quid æternum & increatum: ergo sine iniuria vendi non potest. Secundò, Non est mea vel tua, sed solius Dei, teste D. Augustino in confessionibus. Denique omnis veritas seu cognitio veritatis est à Spiritu Sancto, teste D. Ambrosio.

Resp.

RESPONDEO, Veritatem esse quid increatum & æternum vt est in obiecto æterno, & vt est in mente diuina; & hac ratione vendi non posse. Vt autem est in mente & in intelligentia docentis & discentis, est quid creatum: non tamen propriè dici potest vendi; ea enim quæ est in docente vel in actu intellectus illius non venditur; quia docens, suam cognitionem & veritatem non transfert in discentem, sed sibi eam retinet. ea verò, quæ nascitur in discente, non oritur solâ docentis operâ, vt qui extrinsecùs tantummodo obiectum proponat, sed ex vi luminis intellectus. propriè tamen dici potest vendere suum docendi laborē, industriam, & vocem, quatenus vtilis est ad obiectum tam nobile proponendum; & consequenter concedi potest veritatem indirectè vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & industria docentis, in mente discipuli, & vtilis est ad conuictum humanum, ad dignitatem & nominis existimationem, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

Vendit laborem & vocem suā.

76

Nec obstat quòd veritas sit virtus intellectus, ac proinde bonum honestum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commensionem: quia non venditur quà honestum, sed quà vtile & delectabile.

Ad Secundum, Veritas, quæ est in obiecto, non est mea; ea tamen, quæ est in meo intellectu, quomdammodo mea est, per quam proponendo obiectum medio sermonis, aliam in mente alterius gigno, pro quo actu mercedem postulo.

Ad Tertium, Omnis veritas est à Spiritu Sancto, non tamen per supernaturale donum. etiam sanitas & vires & artes à Spiritu Sancto sunt.

77 *Pro catechismo.*

Dico Secundò, Exigere aliquid pro simplici catechismo seu doctrina & veritate fidei tradenda, tanquam pretium, est simonia. Ratio est, quia hæc doctrina non æstimatur, nisi quatenus disponit ad salutem. potest tamen exigi stipendium sustentationis, vt suprà dubit. 8. dictum est.

Pro vsu doni sapientia.

Dico Tertiò, Si theologia pro cognitione mysteriorum fidei & scripturarum diuinitus infusa (qualis erat in Apostolis) accipiatur, exigere aliquid pro eius vsu tanquam pretium, est simonia. ratio est, quia hæc theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc enim longè clariùs & certiùs sensus scripturarum & mysteria fidei penetrabant, quàm vllo studio quis possit assequi. neque solùm consistebat in habitu, sed bonam partem in assistentia Spiritus Sancti, pro tempore & loco illuminantis.

78 *Theologia schol.*

Dico Quartò, Si theologia accipiatur pro scientia, quæ ex principijs fidei per industriam rationis naturalis deducit conclusiones; pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non potest.

Quatuor functiones theolog.

Vbi notandum, hanc theologiam habere quatuor functiones. Prima, Ex principijs fidei deducere conclusiones, siue necessariò siue probabiliter. Secunda, Ex sacris DD. interpretari scripturas. Tertia, Docere doctrinam christianam, seu prædicare doctrinam euangelicam. Quarta, Dare responsa ad pacandas conscientias. Pro tertio & quarto actu pretium exigi non potest. Ratio est, quia hi duo actus immediatè referuntur ad excitandam fidem, spem, charitatem, pœnitentiam, aliosque actus supernaturales, & ad consolationem Spiritus Sancti percipiendam: nec aliam habent æstimationem apud christianos. vnde censentur res sacræ & supernaturales; quia immediatè ad supernaturalia ordinantur, & etiam quia fiunt ab homine, vt est instrumentum Spiritus Sancti.

Pro Catechismo, concione, responsis ad pacem conscientiæ.

79 *Pro labore præuio.*

Aduerte tamen nō fore simoniam, si pro labore præuio, qui in studendo, scribendoque ponitur vt se cōparet ad illos actus, aliquid accipiat; quia per accidens illis coniungitur: modò non pluris hunc laborem æstimet, eò quòd ad salutem vel conscientiæ tranquillitatem faciat. posset tamen eum æstimare, si idem ad commoda temporalia valeret; vt quando de contractibus respondetur: sicuti Iureconsultus eò pluris æstimat suum responsum & laborem, quò maior est causa ad quam iuuat.

De primo & secundo actu.

De primo & secundo actu theologiæ est difficultas. Quidam putant esse simoniam, si pro eis aliquid exigatur. Ita Syluester v. Simonia q. 10. & Paludan. quem Syluester refert. Addit tamen Syluester duas limitationes. Prima est, Si doceatur ex officio magisterij; quia sic est, inquit, actus spiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto.

80 *In primo & secundo actu non est simonia.*

Sed probabilius est non esse simoniam. Ita Adrianus quodlib. 9. ar. 1. Sotus l. 9. q. 5. ar. 1. & q. 6. ar. 2. Caiet. in ar. 3. D. Thomæ, Victoria num. 6. relect. 1. & alij. Ratio est, quia in actu docendi theologiam vel explicandi scripturas, non habetur ratio vtrum proueniat iste actus ex cognitione seu assensu supernaturali, neq; vtrum immediatè inducat ad assensum supernaturalem, vel ad alios pios motus; sed solùm laboris & sumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit; & laboris, quo illam tradit; & vtilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa prouenire solent.

81 *Obiectio 1.*

Dices Primò, Hæc doctrina versatur circa obiecta supernaturalia, & ad eam concurrit in docente habitus supernaturalis, nempe fides; & ingenerat auditoribus assensum supernaturalem, fide illorum cooperante. Denique dirigit virtutes supernaturales, spem, charitatem, religionem; & fidem ipsam stabiliorem reddit, & mysteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina est sacra in seipsa, ac proinde inuendibilis.

RESP.

Resp.

Qua ratione pro doctrina theol. aliquid possit exigi.

RESP. Non negamus quin multa sacra possint huic actui esse coniuncta, sed non ita coniuncta sunt, quin separari possint; vt patet in theologo, qui de aliquo articulo fidei voluntariè dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide supernaturali caret; tamen eruditè docere potest. Sicuti etiam cantui artificioso coniunctæ sunt preces sacræ, quæ canuntur; tamen pro ipso cantu pretium exigi potest; quia per accidens coniunctæ sunt. Itaque etsi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: sicut nec ratio habetur quòd fidem supernaturalem defendat, aut virtutes supernaturales dirigat; sed solùm quòd intellectum in cognitionem rerum abditissimarum, quæ sine magno labore nequit obtineri, adducat, quæque obtenta, magnam oblectationem, honorem & commoda conciliet. Ob has considerationes Doctor aliquid exigere potest in pretium suæ doctrinæ, æstimando pluris suas operas, quia in sublimiori materia versantur.

82 Nec obstat quòd obiectum sit supernaturale; quia non habetur ratio vtrum cognitio, qua illud attingitur sit supernaturalis, an non; sed solùm quòd labore & industria naturali attingatur.

Obiectio 2. Pro licentia docendi.

Dices Secundò, Titulo de Magistris, per multa capita prohibetur ne aliquid accipiatur pro licentia docendi: ergo docere est actus spiritalis.

Resp.

RESP. negando consequentiam; etsi enim nihil possit accipi pro huius licentiæ concessione, eò quòd ex potestate spiritali procedat; (est enim vsus potestatis spiritalis, sicut dispensatio cum sacerdote ad chirurgiam exercendam) tamen pro ipso actu docendi aliquid accipi potest; sicut pro actu medendi. Adde, non solùm de licentia docendæ theologiæ, sed etiam grammaticæ & dialecticæ ibi agi. Puto tamen non fore simoniam Iuris diuini, sed solùm humani, si aliquid pro licentia docendæ theologiæ vel alterius scientiæ exigeretur, habita ratione lucri, quod ex ea professor percipiet: etsi enim concessio huius licentiæ seu facultatis docendi sit vsus potestatis seu iurisdictionis spiritalis, id non refert; quia non est vsus spiritalis seu supernaturalis, sed politicus. Iurisdictio enim ecclesiastica ad multos actus politicos se extendit, ad quos etiam potestas politica; vt cùm punit crimina sui, vel mixti fori pœnis ciuilibus, v. g. carcere, inedia, mulcta pecuniaria: cùm priuilegia ad opera lucrosa, quæ ad Ecclesiæ bonum propriè pertinent, concedit.

Vsus politicus potestatis spiritalis.

83 *Obiectio 3.* Dices Tertiò, Docere ex potestate magisterij, seu doctoratus est vsus potestatis spiritualis supernaturalis, vt ait Syluester: ergo est actus spiritalis.

Resp. Magisterium seu doctoratus.

RESPONDEO, Magisterium non esse potestatem spiritalem seu supernaturalem, sed potius naturalem, vt insinuat D. Thomas quodlib. 3. art. 9. duo enim continet, titulum honorificum, seu Ius vt tali titulo compelletur, collatum in testimonium scientiæ; & Ius docendi: vtrumque autem est eiusdem ordinis, cuius est ipsa scientia. Itaque cùm ipsa scientia, quatenus studio & labore pariter, naturalis censeatur, etiam testimonium illud humanum & potestas docendi naturalis est; id est, non supernaturalis. Nec refert, quòd à Pontifice descendat; quia etiam potestas medendi in sacerdote est à potestate spiritali; non tamen ipsa ideo censetur spiritalis, & potestas regia potest conferri per potestatem supernaturalem Pontificis, tamen non est supernaturalis. potestas enim supernaturalis iurisdictionis, quæ est in Prælatis, & maximè in capite Ecclesiæ, extendit se ad multa, quæ sunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo potestas politica. nam potestas Ecclesiæ continet in se potestatem politicam eminenter.

His explicatis, dicendum est de quibusdam modis simoniæ circa annexa spiritalibus, vt circa beneficia & pensiones.

DVBITATIO 14.

Vtrum sit simonia resignare beneficium in fauorem tertij, idest, cum clausula, Non aliter nec aliàs.

84 *Sententia communior DD. esse simoniam.*

MVLTI Doctores censent id esse simoniam, si resignatio fiat in manus Ordinarij. ratio est, quia omnis pactio in spiritalibus simoniam continet, cap. fin. de pactis, & cap. Ex parte. 1. de officio Delegati. itaque debere hanc resignationem in manus Ordinarij fieri purè & absolutè; posse tamen offerri preces pro aliquo, sed illum non astringi huic conferre. secus verò si fiat in manibus Pontificis, cuius præsentia potest simoniam purgare, & veluti sol tenebras dispellere. Ita Rebuffus, de beneficijs, §. De pura resignatione; addens beneficium resignatum in fauorem coram Ordinario, & ab Ordinario collatum, posse impetrari à Papa, tanquam vacans per simoniam. Idem tenet Nauar. cap. 23. num. 107. & passim Canonistæ cum glossa in dictum cap. Ex parte, quam sequuntur aliqui theologi.

85 *Aliorum sententia, Non esse simoniam.*

Alij verò tenent, talem resignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere simoniam Iuris diuini vel humani; nec esse illicitam; modò is, in cuius fauorem fit, verè sit dignus. Ita Sotus lib. 9. qu. 7. art. 2. quem sequuntur multi Thomistæ, & Couarruuias lib. 1. varia. cap. 5. num. 5. & 6. vbi pro hac sententia citat D. Anton. & Syluestrum. Ratio est, quia qui ita renuntiat, nihil temporale dat vel accipit pro spiritali; sed solùm indicat se renuntiare, si collator velit conferre Petro; non renuntiare, si nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum est resignare in fauorem, etiam in manus Ordinarij, Clement. vnica, de rerum permutatione: cur non etiam in simplici cessione? Neque obstat, quòd Episcopus videatur obligari. Primò, Quia etiam obligatur in permutatione, si eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non est pretio æstimabilis, quando alter est verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio solùm quæritur vt conditio, nec vllo modo censetur pretium renuntiationis: alioquin etiam censeretur pretium, quando fit cum Pontifice.

86 RESPONDEO & Dico Primò, Hîc nullam esse simoniam Iuris diuini, vt patet ex rationibus allatis.

Dico Secundò, Non posse etiam ex Canonibus conuinci esse simoniam Iuris humani: quia nulla propriè hîc interuenit pactio: non enim requiritur promissio Prælati, sed solùm fit resignatio sub conditione, quam si Prælatus non acceptat, nihil actum est.

Aduerte tamen, plerosque DD. sentire, Episcopum posse acceptare talem resignationem, reiecto modo, & conferre cui voluerit: quia illa clausula habetur pro non adiecta; cùm resignatio in spiritalibus purè fieri debeat. Idem tenet Couarruuias supra, & dicit esse sententiam communem.

An Episcopus possit acceptare, reiecto modo.

Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, §. de resignatione conditionali nu. 7. & sequentibus. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione, non potest pars illius altera recipi, & altera reijci, sed debet totus recipi, vel totus reijci; L. Aurelius, §. Idem quæsijt, ff. de liberatione delegata: vbi vide Bartolum. Secundò, Quia apertè significatur resignationem esse nullam, nisi admittatur cum illo modo: vnde non potest ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò, Permutatio non valet, nisi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter resignatum sit; Clement. vnica, de rerum permutatione: ergo nec renuntiatio simplex valebit, nisi conferatur ei, in cuius fauorem resignatum est.

Verius non posse.

Aduerte tamen, Si resignans sciret suam resignationem inualidam esse, eò quòd sit cõtra stylum curiæ, posse Episcopum illam acceptare, reiecto modo; vt docet Flaminius l. 1. de resignat. q. 3. nu. 65. dicens ita resolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra stylum Curiæ adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiusmodi resignationes, ob imaginem simoniæ, iuxta stylum curiæ non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis. Ita Nauarrus, & Rebuffus supra, & Flaminius qu. 3. vnde sequitur non posse fieri coram Ordinario, saltem eo modo vt Ordinarius se possit obligare: nisi ex priuilegio vel consuetudine id ei sit concessum.

Vnde sequitur, resignationes seu cessiones reciprocas non posse coram illo fieri; v. g. resigno meum beneficium in fauorem tui nepotis, vt tu resignes tuum in fauorem mei nepotis; nam præterquã quòd hæc renuntiatio fit in fauorem, continet pactum resignationis reciprocæ, quod omnino extra casum permutationis est Iure vetitum; vt patet cap. Quæsitum, de rerum permutatione.

Cessiones reciprocæ.

88 Idem dicendum de resignatione triangulari, vt vocant; v. g. renuntio meo beneficio in fauorem Petri, vt Petrus suo cedat Paulo, & Paulus cedat suo mihi: fieri enim potest vt Pauli beneficium sit commodius mihi, Petri verò sit commodius Paulo, & meum Petro; quo posito cupiunt inire dictam resignationem. vide Flaminium lib. 14. q. 7. nu. 63. Potest tamen hæc resignatio fieri coram Summo Pontifice, quia non continet simoniam nisi Iuris humani, quam authoritas summi Pastoris dissipat. Coram Ordinario non potest fieri, ob causam dictam. posset tamẽ duplici permutatione coram ipso facta, ad eundem terminum perueniri; vt si ego permutem cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo; sic enim Paulus habebit beneficium Petri sibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Paulus meum, quod commodum ipsi.

Triangularis cessio.

DVBITATIO 15.

Vtrum licitum sit resignare beneficium reseruata pensione.

89 RESPONDEO, Id licitum esse, modò pensio sit moderata & legitima authoritate cõstituatur. est cõmunis sententia, & patet ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Idem confirmat vsus quotidianus. Ratio est, quia sicut Põtifex potest titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo potest fructuum portionem detrahere, & alteri Ius ad illos concedere, vel onus soluẽdi ex fructibus certam portionem ipsi titulo imponere, idque ad vitam resignantis; & tunc ad quem transibit beneficium, ad eundem transibit onus soluẽdæ pensionis. Itaque resignare beneficium reseruata pensione, nihil est aliud quàm resignare sub ea lege & modo vt Superior partem fructuum à beneficio separet, vel vt onus pensionis illi imponat: quod cùm Superior Iure facere possit, nihil exigitur, nisi quod Iure fieri potest.

Resignatio, quæ fit reseruata pensione.

Pensio potest imponi.

Dices, Prælatus hîc obligatur ex pacto.

90 RESP. Primò, Non obligari: non enim tenetur admittere resignationem sub tali modo. Secundò, Eâ admissa, non est opus vt se obliget; sufficit vt liberè constituat pẽsionem: quòd si nolit, iam resoluitur renuntiatio. Tertiò, Etiamsi se obligaret, nihil referret; quia pensio non exigitur vt pretium beneficij, aut resignationis, sed vt pars eius, quod dimittit: non enim paratus est renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus; sed cupit retinere partem. vnde nõn agit de lucro captando ex resignatione, sed de damno vitando; ac proinde non est simonia.

An Prælatus obligetur.

91 Sed difficultas est, qui possint pensionem causâ resignationis simplicis imponere.

Qui possint pensionem imponere.

RESP. Primò, Certum est Pontificem posse, cui plenaria dispositio beneficiorum competit. Secundò, Idem potest Legatus à latere, vt docet Rebuffus, §. de resignat. conditionali nu. 12. adeo vt nisi pẽsionem imposuerit, facta tali resignatione, collatio sit futura irrita. huic tamen non conceditur vt possit admittere resignationes in fauorem tertij, vt idem tradit. Tertiò, Vtrum Episcopus possit, dictum est suprà cap. 34. dub. 38. Verius iudico & stylo curiæ Romanæ, qui Ius facit, conformius, non posse; nisi priuilegium vel consuetudo præscripta id ei concesserit.

92 Notandum est Primò, Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis, posse illos inter se tractare; non tamen absolutè concludere, sed tantùm sub beneplacito Pontificis: si enim absolutè concluderent, esset simonia; quia pensio non potest solâ authoritate partium imponi. vnde non potest resignatarius Iure esse illius debitor; & consequenter obligatur per resignantem ad aliquid temporale, quod Iure non debet. Quando autem imponenda est per legitimam authoritatem, tunc Iure debebitur, ac proinde non obligatur nisi ad id, quod Iure inerit.

Possunt tractare.

Notan-

93 *An hypotheca, & fideiussor exigi possit pro pensione.*

Notandum Secundò, Interdum fieri resignationes in fauorem sub onere pensionis; & quia resignans metuit ne resignatarius malignè soluat, vult hypothecam secularem, vel fideiussorem, quem quauis difficultate suborta conuenire posit. Certum autem est, huiusmodi conditiones & onera pretio æstimabilia, quæ Iure non insunt, non solere nisi authoritate Summi Pontificis admitti; quia continent simoniam Iuris humani, & habent quandam speciem contractuum ciuilium. Vnde non dubito quin talis pensio ab Ordinario constituta, posit non solui, & beneficium tanquam vacans impetrari.

94 Petes, Vtrum si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio litigioso, posit eas repetere, si beneficium velit resignare?

Quidam putant posse, si non petat aliquid pro ipso beneficio; sed tantùm pro expensis litis, vt se indemnem seruet: hæ enim totæ redundant in vtilitatem resignatarij, quasi in eius gratiam factæ essent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria sententia, quæ est communis DD. vt docet Flaminius lib. 14. q. 7. nu. 1. quia omne pactum in spiritalibus de onere temporali, quod Iure non est annexum, reprobatur, si absque authoritate Superioris fiat; de quo vide suprà dubit. 2. & 4. Certè in foro externo non admittetur ista excusatio.

DVBITATIO. 16.

Vtrum licitum sit resignare vel conferre beneficium in confidentiam.

95 RESPONDEO & Dico Primò, Si resignes vel alio modo procures alicui beneficium, confidens ipsum aliquando illud nepoti vel amico tuo resignaturum; si nullam obligationem ipsi imponere intendas, non erit simonia; quamuis ob circumstantias posit esse illicitum. Docet hoc Nauarrus cap. 23. nu. 109. Viualdus, de simonia, nu. 28. Hugolinus tabula 1. cap. 22. ratio est, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: sine pacto autem non potest esse simonia, vt patet ex definitione. vnde quantumuis speret quis vel confidat, si nulla est occulta vel aperta conuentio, nulla intentio obligandi; nulla quoque est simonia.

96 *Simonia confidentiæ interna.*

Dico Secundò, Si resignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligãdi, vt post aliquod tempus nepoti vel alteri renuntiet, nullo tamen signo exteriùs hanc tuam intentionem insinues, erit simonia mentalis. Patet ex dictis dubit. 6. Hæc tamen non infert pœnas Iure constitutas.

Externa.

Dico Tertiò, Si alicui beneficium aliqua ratione procures, eligendo, præsentando, postulando, resignando in fauorem, conferendo, instituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto vt is, qui beneficium istud accepturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet, seu relinquat, aut vt pensionem ex eo vel fructus aliquos alteri præstet, erit simonia confidentiæ externa, quæ pœnas iuris infert. Patet ex Bulla Pij IIII. & maximè Pij V. quam refert Nauarrus cap. 23. nu. 110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præsumi posit & debeat hæc simonia esse commissa. Porro reipsa, & in foro cõscientiæ, solùm committitur duobus modis. Primò, Si procures alteri beneficium, vt illud tibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, vt fructus vel pensio ex eo alteri soluatur.

97 *Si resignãs sibi reseruet fructus vel pensionem, non est cõfidentia sim. sed simplex.*

Petes, Quid si procures beneficium cum pacto vt tibi reseruetur pensio, vel fructus aliqui?

RESP. Esse quidem simoniam, non tamen confidentiæ; vt docet Hugolinus tabu. 1. cap. 22. & Nauarrus consil. 76. tit. de simonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. vbi sic dicitur, *Si quis beneficium aliquo dimittente receperit, vt illud eidem dimittenti vel alteri postea conferatur, aut vt illius fructus alij vel alijs conferantur, vel pensiones soluantur ex eodem, confidentia censeatur.* hîc cùm de conuentione beneficij agitur, dicitur, *vt eidem dimittenti vel alteri conferatur*: cùm de pensione & fructibus, dicitur *alij*, vel *alijs*.

Altera sententia probabilis.

Altera tamen sententia est valde probabilis, nam in Bulla Pij V. censetur simonia confidentiæ, quando aliquis præsentat, vel beneficium resignat aut confert, vt prouisus, illius fructus, aut partem fructuum, ad vtilitatem conferentis vel cedentis relinquat; vel pensionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, persoluat. Idem colligitur ex Bulla Pij IIII. vers. *ac sibi propterea pensiones annuas.* & vers. *ac fructuum & pensionum reseruationes*; quibus locis apertè indicat esse simoniam confidentiæ, cùm quis sibi absque legitima authoritate pensionem reseruat. Crediderim tamen non esse in hac parte receptam.

98 *Retrocessiones prohibita.*

Ex iisdem Bullis patet, in beneficiorum resignatione, præsentatione & collatione, illicitas esse & simoniacas hac specie, quasdam retrocessiones, quas vocant *accessus*, *regressus*, & *ingressus*, quibus significatur ex vna parte Ius quoddam in dimittente, repetendi pristinum beneficium; ex altera onus & veluti seruitus quædam in beneficio.

Regressus.

Regressum dicar habere, si beneficio à me possesso cedam alteri, reseruato mihi Iure regrediendi ad illud beneficium, in euentum, quo resignatarius naturaliter, vel ciuiliter præmoriatur, aut fiat Episcopus, aut pensionem constitutam non soluerit.

Ingressus.

Ingressum, si beneficium mihi collatum, alteri, ante captam eius possesionem, resignem, seruato mihi Iure ingrediendi possesionem huius beneficij, si ille præmoriatur, vel fiat Episcopus, &c.

Accessus.

Accessum, si Prælatus mihi cupiat prouisum de beneficio; sed quia per ætatem vel alia de causa sum incapax, confert meo pædagogo, concesso mihi Iure, vt quamprimum iustam ætatem habuero, propria authoritate posim istud beneficium accipere vel accedere. Quicunque sibi vel alteri tale Ius reseruat sine expressa Pontificis authoritate, committit simoniam huius speciei.

99 Adde, etiam Concilium Trident. sess. 25. cap. 7. de reform. valde improbare istas retrocesiones, *veluti imaginem quandam successionis hæreditariæ referentes*; ac proinde, *vt sacris constitutionibus, Patrumq́ decretis contrarias.* Ob eandem causam improbat *Coadiutorias cum futura successione, nisi vrgens necessitas, aut euidens vtilitas aliud postulet: & tunc non nisi causa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.*

Coadiutoria cum futura successione.

DVBITATIO 17.

Vtrum licitum sit permutare beneficia, cõpensata fructuum inæqualitate.

RESPONDEO & Dico Primò, Permutatio beneficiorum facta sine authoritate Prælati, est illicita: non tamen est simonia Iuris diuini naturalis, sed ecclesiastici. patet ex dictis suprà, dubitatione 4.

100 *Possunt ad sua beneficia redire.*

Vbi Notandum est, Cùm ex dispositione Canonum, permutantes nullam habeant potestatem sua beneficia vicissim transferendi, actum eorum esse planè irritum; ac proinde sicut propria authoritate sua beneficia alienarunt, ita sua authoritate posse ad ea redire. possunt tamen à Superiore per sententiam priuari, in pœnam illius criminis; vt patet cap. Cùm olim, de rerum permut. non tamen amittunt ea ipso facto, nec incurrunt censuras.

Cuius authoritate permutatio facienda sit, dictum est cap. 34. dubit. 36.

Dico Secundò, Si alterum beneficium sit altero dignius, & paritas sit redituum, est simonia Iuris diuini, si pecuniâ vel pensione excessus ille dignitatis compensetur. Ratio est, quia illa dignitas est omnino spiritalis. vide dub. 2.

101 *Permutatio inæqualium.*

Dico Tertiò, Si beneficia habent prouētus inæquales, possunt nihilominus inter se commutari, excessu prouentuum alterius, pensione vel pecuniâ compensato. Ita Sotus li. 9. q. 7. ar. 2. Caiet. in arti. 4. q. 100. Syluester. v. Permutatio 2. q. 6. vbi citat Panorm. Angelus. v. Permutatio nu. 6. & alij. Probatur ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione, vbi Clemens III. approbat permutationem duarum Ecclesiarum parochialiũ, compensato excessu opulentioris, pecuniâ.

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib. 9. ar. 3. ad 5. quem sequitur Couarruuias l. 1. varia. cap. 5. nu. 8. & 9. Sed si quis bene aduertat, nihil aliud velle videntur, quàm illum excessum non posse pecuniâ compensari, si consideretur vt manens annexus suo titulo; quod verum est: quia sic est quid spiritale; qua ratione nihil pro eo dari potest.

102 *Compensatio hæc vt fiat.*

Notandum est, hanc compensationem posse tripliciter fieri. Primò, Si beneficium copiosius, non separatis prouentibus à titulo, commutetur cum tenui, & pro excessu prouentuum exigatur compensatio: & hoc non est licitum: quia iste excessus, hoc ipso, quo manet annexus titulo, est debitus isti titulo; & hoc ipso, quo titulus in alterum transfertur, simul transit iste excessus: ergo pro eo nihil potest exigi, quin id etiam pro ipso titulo exigi censeatur. & hoc est quod Adrianus & Couarr. velle videntur.

Secundò, Si compensatio exigatur, non pro excessu manente annexo, sed pro incommodo temporali, quod subeo, spoliando me istis prouentibus. hanc enim ob causam possum petere à Pontifice vt vel pēsionem nihil reseruet ex beneficio, quod relinquo, onere pensionis imposito eidem beneficio; & sic simpliciter transferam illud beneficium, hoc onere grauatum: vel beneficiario imponat obligationem, vt ex alio beneficio, vel ex suo patrimonio aliquid mihi pro mea indemnitate soluat. Id enim Pontifex potest, cùm hoc non sit pretium beneficij, aut prouentuum annexorum, sed conditio quædam necessaria vt me seruem indemnem, sine qua indemnitate nolo commutare.

Separantur prouētus à titulis.

Tertiò, Si Iura prouentuum separentur à titulis, & primò ipsi tituli nudi, simpliciter permutentur: Deinde alio contractu permutentur Iura prouentuum, compensato excessu opulentioris: iura enim prouentuum à suis titulis hoc modo separata, cùm non sint spiritalia, sed temporalia bona, possunt sub tali pacto commutari, vt incrementum alterius, pretio compensetur. Iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Hîc tamen cauendum ne hi contractus misceantur, vt ait Pontifex; quod fieret, si in permutatione titulorum apponeretur pactum de permutatione prouentuum, & compensatione.

Petes, Quo modo, qui permutant titulos suos, possunt retinere iura prouentuum, cùm hæc Iura tantummodo ratione titulorũ competant?

103 *Fit hoc iure dispositione.*

RESP. Retinere ex dispositione Iuris, idque tantisper donec illa inter se permutent, vt sic rursus coalescant cum suis primis titulis: nam solùm ad hunc finem & cum hoc onere cõceditur, vt sine omni specie simoniæ, permutatio fiat.

104 *Beneficium nullos habens fructus potest permutari.*

Dices, Iuxta hunc modum, sequetur posse permutari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus habente, compensatis fructibus pecuniâ, quod videtur falsum; quia sic tota præbenda, id est, totum Ius fructuum annexum titulo, posset pecuniâ emi.

Ad hoc respondet Caietanus ar. 4. dupliciter. Sed secunda responsio est tenẽda, nempe id fieri posse authoritate Pontificis, etsi non inferioris Prælati. non tamen hinc sequitur quòd tunc propriè præbenda vendetur pecuniâ; quia iam supponimus Ius prouentuum esse à titulo legitima authoritate separatum, factumque temporale, & desijsse esse propriè præbendam: quod per Pontificem posse fieri non est dubitandum, modò iusta causa subsit; vt rectè Sotus loco cit. q. 7. ar. 2. in fine; & ostensum est suprà dubit. 2. vbi plura de hac re diximus.

DVBITATIO 18.

Vtrum redemptio vexationis licita sit in beneficijs, & quousque.

105 *Ius in re & Ius ad rem.*

NOTANDVM est, Aliud esse ius ad rem, aliud ius in re. *Ad rem ius habet* in beneficijs, remotum quidē, qui dignus est: propinquum verò, qui electus, vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus, aut institutus. *Ius in re habet*, qui iam est confirmatus, vel institutus, vel collationem factam acceptauit, quamuis nondum possessionem ceperit. Quibus positis

106 *Habens Ius ad rem, nō potest.*

Respondeo & Dico Primò, Qui nondum habet ius in re, non potest oblato pretio vexationē redimere ab his, qui nō tãtùm possunt obesse, sed etiam prodesse. Ita communiter DD. & colligitur apertè cap. Matthæus, de simonia; vbi quidam electus à maiori parte Capituli, cùm pauci contradicerent, consensit vt vni ex electoribus contradicentibus daretur pecunia, vt conquiesceret; in quo facto Pōtifex iudicauit eum simoniam commisisse, & ideo debere beneficium dimittere, si

saluus

salvus esse velit. Ratio est, quia quando datur pecunia ei, qui potest prodesse, censetur illum inducere ad non opponendum quod Iure posset opponere, & ad præbendum consensum; & ita viam sibi sternere directè & propriè ad ipsum beneficium. sic si electus vel præsentatus reijcitur ab Episcopo, qui deberet illum confirmare vel instituere, non est licitum dare pecuniam vt ab hac iniuria cesset; quia hæc iniuria consistit in confirmationis negatione; negatio autem non tollitur nisi per affirmationem, quæ in proposito est ipsa confirmatio vel institutio; ac proinde dare vt cesset ab iniuria, est dare pro ipsa confirmatione.

107 *Si impediat modis iniquis.*

Notandum tamen, si ille modis iniquis conaretur impedire, v.g. infamando electum, vel corrumpendo alios pecuniâ, ne consentiant, non videri in foro conscientiæ simoniam, si electus vel alius ei pecuniam offerat; tantùm vt ab huiusmodi iniquo conatu desistat. si enim alteri dari potest pecunia ne iniquè noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut indirectè censetur dari pro electione, aut vt cesset ab actu, quem Iure poterat: quæ sola causa est, cur censeri possit simonia. Si tamen ille postea tali munere inductus, non solùm cesset ab iniuria, sed etiam suffragetur; si quidem id faciat tanquam sentiens se ob id obstrictum tacito pacto, propter acceptam pecuniam, suffragium erit nullum, vtpote simoniacè datum: non tamen vitiabit electionem, si alij suffragantes sufficiunt. Si verò non det suffragium nisi ex gratitudine, non erit irritum.

Si ob munus acceptum, det suffragiũ.

108 *Nondũ habens Ius in re potest redimere vexationem, &c.*

Dico Secundò, Qui nondum habet Ius in re, potest oblato pretio redimere vexationem ab his, qui solùm possunt obesse; siue vi & fraude obsint, siue muneribus & precibus, apud electores, vel collatorem.

Prior pars, id est, *si vi vel fraude obsint*, explicatur & probatur: detinet me quispiam per vim, ne me opponam in petitione beneficij, eius amico, vel postquam me opposui, cœpit me infamare apud Episcopum; possum ei offerre pecuniam vt desinat nocere. Ita tenet Sotus in duobus istis casibus lib.9.qu.6.ar.1. in responsione ad 5. Ratio est, quia hoc non est directè aditum sibi ad beneficium parare, sed iniquam machinationẽ alterius impedire: datur enim pretium pro cessatione nocumenti. Confirmatur, quia iste habet Ius acquisitum in sua libertate & fama: ergo si aliquid det ne ea iniquè violetur, verè redimit vexationem.

109 *Si precibus vel muneribus obsit.*

Posterior pars, *si precibus vel muneribus obsint*, est contra Sotum.

Sed probatur Primò, Quia etsi is, qui muneribus vel precibus peruertit electores in me propensos, non faciat mihi iniuriam, ita vt ad restitutionem teneatur; tamen graue infert nocumentũ absq; iusta causa: ergo possum illi aliquid offerre vt cesset ab hoc nocumento; præsertim cùm illa cessatio non sit aliquid spiritale, nec directè viam ad spiritale sternat.

Secundò, Quia si ei, qui solùm potest obesse, licitum est offerre pecuniam vt cesset à nocumento, quod est contra iustitiam, cur non etiam vt cesset à nocumento, quod est contra charitatem? non enim huius cessatio est magis spiritalis, aut viam sternens ad spiritale, quàm cessatio illius. Itaque tam ante quàm post electionem licitum est hanc vexationem redimere.

110 *Habens Ius in re potest redimere vexationẽ.*

Dico Tertiò, Qui habet Ius in re per confirmationem, vel institutionem, vel liberam collationem, potest pretio redimere vexationem, si fortè aliquis illum à possessione capienda impediat. Est communis DD. Diui Thomæ ar.2. q.100. Caietani tract. de simonia q.3. Soti suprà, Nauar. c.23. nu.102. & colligitur ex cap. Dilectus.1. de simonia. Idem docent Canonistæ in dictum cap. Dilectus, & in cap. Matthæus.

Sotus tamen dubitat num hic liceat redimere vexationem ab eo, cuius est in possessionem mittere. Ratio dubitandi est, quia dare aliquid tali ne impediat possessionem, est dare vt mittat in possessionem. non enim aliter definit impedire possessionem, quàm mittendo seu introducendo in eam: possessio autem est aliquid spiritale: vnde dare aliquid pro possessione, est aliquid dare pro re spiritali.

Possessio.

Sed communis sententia est in contrarium. Vnde dicendum est, possessionẽ secundum se non esse quid spiritale, sed id habere ex titulo, cuius vi capitur: quem titulum cùm ille plenè iam teneat, accedente noua possessione, non accedit noua ratio spiritalis; sed possessio ipsa per se adiaphora, fit spiritalis ex coniunctione cum titulo. vnde non dat pretium pro re spiritali.

111 *Exigentes aliquid dũ capitur possessio, &c. simonia pœnas incurrunt.*

Notãdum hic est ex Concilio Trident. sess.24. c.14. de reform. Capitulũ aut alios nihil omnino posse exigere ab ijs, qui sunt electi, præsentati, instituti, vel instituendi, confirmati, vel confirmandi, vel possessionem ingressuri, aut distributiones recepturi, &c. nisi ex antiqua consuetudine hæc in pios vsus solita sint conuerti; alioquin censebitur simonia, & incurrẽt pœnas simoniacorum, vt ibidem Concilium: quod est diligenter notandum contra communem abusum. Imò Pius V. declarauit, Episcopum, qui aliquid (etsi dulciaria duntaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, esse suspensum à Pontificalibus, & Capitulum talia exigens subiacere Interdicto: priuatas autem personas, sententiæ excommunicationis: Et eos, qui sic aliquid acceperint, ad restitutionem accepti teneri, vt patet ex Bulla Pij V. declaratoria huius decreti, edita anno 1570. pridie cal. Iunij. Video tamen passim non seruari, & omnino ignorari. Mandat tamen Concilium Episcopis, vt hæc in executionem deducant.

DVBITATIO 19.

Vtrum licitum sit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne talem eligant, sed quempiam idoneum.

112

RESPONDEO & Dico Primò, Pro electione particularis personæ, etiam dignissimæ, non est licitum pecuniam offerre. ratio est, quia hoc esset emere actionem spiritalem, nempe electionem, & ipsum beneficium, sine vlla necessitate; neque censeretur esse redemptio vexationis. Excipio tamen casum necessitatis, de quo statim.

Vt non eligatur ineptus.

Dico Secundò, Licitum tamen est offerre pecuniam vt non eligant ineptum. Est communior sententia. ratio est, tum quia hæc est mera redem-

ptio iniuriæ, seu læsionis iniustæ. Ecclesia enim habet Ius vt non detur ei minister ineptus: tum quia non eligere ineptum, non est quid spirituale, nec directè munit viam ad spirituale.

113 *Vt eligatur dignus generatim.* Dico Tertiò, Etsi non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis personæ, tamen licitum videtur offerre pro electione personæ idoneæ in genere. Ita Sotus l.9.q.6.a.1. & Caietanus tract. de simonia q.3. & alij.

Probatur Primò, quia vt rectè Caietanus, eiusdem rationis censetur offerre pretium ne eligant ineptum, & vt eligant aptum: si enim volunt eligere, hoc ipso, quo non eligunt ineptum, necesse est vt eligant idoneum: ergo si illud licet, etiam hoc.

Secundò, Ecclesia Ius habet vt ei minister idoneus detur, & talis est ei maximè necessarius; ne videlicet multæ animæ pereant: ergo si non potest obtineri nisi electoribus pecunia detur, non censebitur esse vlla irreuerentia eam offerre, vti suprà dub.7. dictum est de sacramento baptismi.

Tertiò, Si electores nollent eligere vllum, liceret pretio eos ad eligendum inducere, eò quòd Ecclesiæ sit perniciosum carere ministro: ergo etiam vt eligant dignum in genere; quia Ecclesiæ perniciosum est carere ministro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re sacra, necessaria ad grauissimum malum auertendum, censetur esse quædam redemptio vexationis: nam censetur dari pro malo auertendo; vti suprà dub. 7. ostensum est: ergo & hîc censebitur redemptio vexationis.

114 *Si solùm vnus sit idoneus.* Petes, Quid si vnus tantùm reperiatur idoneus, liceretne tunc offerre pretium vt eligatur, cùm electio eius sit necessaria ad malum Ecclesiæ auertendum?

Respondeo cum Soto suprà & Nauarro c.23. nu.102. id licere, quando nulla alia ratio obtinendi idonei suppetit: id enim rationes allatæ probant. Et quamuis hæc electio secundum Iura non prosit, tamen potest à Pontifice peti confirmatio, & ita malo imminenti occurretur.

DVBITATIO 20.

Vtrum licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spirituale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio.

D. Thomas art. 5. q. 100.

RESPONDEO non licere; quia omnia hæc sunt pretio æstimabilia. Vnde Vrbanus II. 1. qu. 3. cap. Saluator, *Quisquis res ecclesiasticas non ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra, munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur, simoniacus est*: quod sumptum est ex homil. quarta D. Gregorij in Euangelia.

115 *Munus à manu.* *Munus à manu*, teste D. Gregorio loco notato, est pecunia, & omne donum, quod datur collatori, electori, vel patrono, v.g. equus, torques, annulus, &c. De hoc munere

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam duntaxat, vt postea tui memor, tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante, similiter nec in collatore accipiente, si ea tanquam gratis donata accipiat, nec propter illa, quasi pacto obligatus, beneficium conferat. ratio est, quia tunc non interuenit pactum, sine quo non potest esse simonia. Dixi, *Quasi pacto obligatus*; quia etiamsi agnoscat se obligatione antidorali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) astrictum; & conferat vt huic obligationi satisfaciat, non erit simonia; vt rectè Nauarrus c.23. n.106. & Couar. l.1. varia. c.20. nu.4. quia simonia requirit vt ex obligatione iustitiæ, seu ex pacto detur.

116 Aduertendum est, quamuis hæc vera sint in foro conscientiæ, tamen satis esse periculosa in praxi: quia sæpe est magnum periculum simoniæ, vel certè non probæ electionis, vbi munera intercedũt. vnde etiam in scripturis & apud ethnicos authores δωροδοκία seu munerum acceptio passim reprehenditur. Exodi 23. *Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Ecclesiastici 20. *Xenia & dona excæcant oculos Iudicum, & quasi frænum in ore, auertunt correptiones eorum.* vide Platonem lib.3. de Repub. Notum est illud Iugurthæ apud Salustium, *ô venalem vrbem, si emptorem inueniret.*

117 Dico Secundò, Si ea des cum intentione obligandi vt te præsentet, eligat, vel instituat, erit simonia, saltem mentalis, ex parte tua; similiter ex parte alterius, si eadem mente accipiat, vel postea veluti ex pacto tacito beneficium conferat.

Munus ab obsequio. Quod dictum est de munere à manu, dicẽdum est de omni obsequio, Ecclesiæ, collatori, electori, patrono, vel amicis eorum præstito, quod *munus ab obsequio* vocari solet: si enim præstes obsequium Episcopo, cum tacito quodam pacto vt beneficio compensetur, erit simonia: si verò vt ipse tuam scientiam & dexteritatem perspectam habens, moueatur ad conferendum tibi beneficium, non erit simonia in foro cõscientiæ, etiamsi gratis vel exiguo pretio illi seruire velis, modò illum tacito aliquo pacto non intendas obstringere; nec ipse se obstrictum sentiat; non enim præstas obsequia vt Episcopum obliges, sed vt talenta tua ei innotescant. *Vt innotescat industria.* Idem videtur dicendum, si obsequium præstetur ad conciliandam eius amicitiam, modò intelligat se à te non obligari. Nec refert vtrum præstetur ipsi, an consanguineis eius; modò nihil aliud immediatè intendas, quàm eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita Victoria nu.37. ex Caietano art.5. quamuis hoc in praxi sit periculosum, & exteriùs speciem referat simoniæ. Ipse quoque collator inducitur saltem indirectè, vt in collatione, non tam dignitatem recipientis, quàm priuata cõmoda temporalia spectet: quam ob causam talis collatio dicitur interdum simonia, quamuis largè & impropriè. vt dictum est suprà dubit.4. Hæc de munere à manu & ab obsequio. *Munus à lingua.* *Per munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & similia. De his

118 Dico Tertiò, Si beneficium detur propter munus à lingua, (id est, propter preces, laudes, commendationes) non erit simonia: nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat; vt si collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel speratis inductus. Ita D. Thomas ar.5. & Victoria nu.30. & plerique alij: quamuis quidam, inter quos Durandus in 4. d. 25. qu.4. & Adrian. quodlib.9. existiment esse simoniam, si hæc habeant se instar causæ motiuæ principalis. Idem insinuat D. Thomas ad 3. Sed verius est, propriè non esse, nisi intercedat pactum, vt

Simonia latè.

ctum, vt patet ex definitione simoniæ. potest tamen dici simonia latè, quo modo videtur loqui D. Thomas ad 3.

Si interueniat pactũ.

Quòd si pactum aliquod expressum vel tacitum interueniat, iam erit simonia; quamuis Victoria nu.35 aliquantulum dubitet. Sed est communis sententia DD. ratio est, quia obligatio laudandi alterum vel cõmendandi apud Principem, vel rogandi pro illo, est pretio æstimabilis, & pro ea pretium accipi potest: quarè quando deducitur in pactum contra rem spiritalem, constituit simoniam. Deinde, etiamsi non esset pretio æstimabilis; (vt si esset commendatio ad Prælaturam) tamen si in pactum deduceretur pro beneficio, constitueret simoniam, vt patet ex dub.16. Neque refert, vtrum quis quærat laudẽ & commendationem propter seipsam, an propter aliquam vlteriorem vtilitatem, quam inde sperat; quia neutro modo in pactum deduci potest.

DVBITATIO 21.

Vtrum sit simonia conferre beneficium propter timorem.

119 Non est simonia si absit pactũ.

RESPONDEO & Dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactum, non est simonia. Est communis: sicut enim non est simonia spiritualia facere ex timore, v.g. confiteri, communicare, vt vites pœnam à Prælato constitutam; ita etiam non est simonia dare ex timore. Pro quo

Notandum, conferre beneficium ob timorem, est conferre ad euitandum aliquod malum: hoc autem malum potest esse, vel odium, quo alius te prosequitur; & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil est aliud quàm conferre vt alliciatur ad beneuolentiam: vel potest esse aliquod damnum externum in vita, fama, fortunis; & ad hoc vitandum conferre, si nulla intercedat obligatio, nihil etiam est aliud quàm allicere beneuolentiam, vt eâ conciliata non noceat.

Si pactum non nocendi intercedat.

120

Dico Secũdò, Si interueniat aliquod pactum, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendum, videtur esse simonia. Ita Sotus lib.9. q.7. ar 3. & Victo. nu.25. Et quidem si alter Iure poterat mihi nocere, vt qui erat Iudex vel accusator, & ego crimen commiseram, omnino videtur simonia, si dem beneficium ne noceat; quia cessio illius Iuris est pretio digna. Si verò non poterat Iure nocere, vt si erat latro; nihilominus videbitur simonia, si ratione beneficij, nouo modo illum obligem in posterum ad non nocendum. Primò, Quia illa obligatio est pretio æstimabilis; nam est vinculum nouum superadditum Iuri naturali, quo vinculo ille obstringitur lege Iustitiæ mihi non nocere. Secundò, Quia propter tales obligationes quotidie dãtur latronibus exactiones menstruæ, tanquam pretia securitatis. si tamen nõ tam spectetur noua illa obligatio, quàm nocumenti iniqui euasio, alia est fortasse ratio.

121 Si agatur solùm de præsenti euitatione, non est simonia.

Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obligatio in posterum, sed solùm agatur de præsenti euitatione mali, iniustè in eum finem intentati, nõ erit simonia, ad illud euadendum beneficium conferre vel renuntiare. Insinuat Victoria nu.25. & Sotus loco citato. Idem tenent multi recentiores, præsertim in metu amittendæ vitæ & famæ. Probatur, quia cap. Abbas, de ijs, quæ vi metusq; causa fiunt, iubet Alexander III. restitui Ecclesiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Ecclesiæ cum iuramento renuntiarat: ergo censet Pontifex eum non commisisse simoniam; alioquin potiùs priuasset eum. Simile habemus cap. Ad aures, & cap. Ad audientiam, eodem tit. vbi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentem in constantem virum, docetque, eum, qui resignauit beneficiũ ex tali metu, posse illud repetere. Ratio est Primò, Quia talis nihil censetur accipere, quod antea non haberet: hoc ipso enim quo me non occidis, non infamas, non spolias, non das quidquam pretio æstimabile, ac proinde nihil à te accipio. Secundò, Quia beneficij resignatio vel collatio non quæritur tanquam pretium, cum quo cessationem iniuriæ commutet; sed vtitur minis tanquam medio ad gratis obtinẽdam collationem vel resignationem. Itaque tu vteris resignatione tanquam conditione necessaria vt malum euadas. Dixi, *In eum finem intentati*; quia si ob alium intẽtetur, & tu, vt euadas, offeras beneficium, maior videbitur simoniæ species. Puto tamen re vera non esse; quia nihil accipis pretio æstimabile: vnde est contractus gratuitus ex tua parte: quamuis nonnulla videatur irreuerentia; nam ita vteris rè spiritali ad redimendam vexationem, sicut solemus vti pecunia. Neque refert vtrum malum nunc an paulò post sit inferendum: quia æquè est redemptio vexationis; nec quidquam noui acquiritur.

Si alio fine intentetur.

DVBITATIO 22.

Vtrum pensio possit vendi, aut redimi pecunia.

122

DICO Primò, Pensio, quæ datur ad officium aliquod spiritale, non potest pretio vendi absque vitio simoniæ; nec etiam potest redimi. Est communis DD. Talis est ea pensio, quæ datur adiutori Episcopi, vel concionatori. ratio *cur vendi nequeat* est, quia datur propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur; sicut in beneficijs, præbenda fundatur in officio spiritali. nec quidquam ei deest ad rationem beneficij, nisi quòd nõ sit perpetua. Vnde sicut pro præbenda non potest quidquam dari, ita nec pro tali pensione. *Non potest etiam redimi*, quia redemptione extingueretur obligatio pensionarij; supponitur autem debere hanc manere, vt officium spiritale præstetur: quòd si pensionarius retineret suam obligationem, possent redimi fructus triennij, sicut & elocari. sed hoc non esset redimere pensionem, sed fructus.

123

Dico Secundò, Pensio illa, quæ fundatur in titulo merè temporali, potest redimi, & etiam sine simonia vendi pretio; Victoria relectione 1. de simonia nu.54. Sotus l.9. qu.7. ar.2. & alij. Ratio est, quia nec in titulo spiritali fundatur, nec refertur ad functionem spiritalem.

Quatuor pensionum species.

Sed difficultas est de reliquis pensionibus, quæ sunt quadruplices. Prima, Quæ datur Parocho seni, nõ valenti ampliùs deseruire, vt se sustentet, beneficio eius alteri collato. Secunda, Quæ datur pauperi Clerico ad sustentationem. Tertia, Quæ ad litem componendam. Quarta, Quæ datur resignanti

resignanti in fauorem, vel commutanti cum altero. Nunc

124 *Licitum redimere.* Dico Tertiò, Nō est simonia, si is, qui aliquam ex his pensionibus debet, eam præsenti pecunia redimat. Ita docet Toletus lib.5.c.92. Caiet.to.1. opusc.31.respon.10.& passim DD. in Clement.vnicam, §. Eadem quoque authoritate, de supplendis neglıgent. Prælatorum: vbi vide Guilielmum Laudunensem, Anton.de Butrio, Zabar.& Imolam. Idem patet ex praxi recepta; qua huiusmodi pensiones solent redimi seu extingui, consentiente pensionario, quinque annatis. Neque ad hoc opus est alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio est, quia redimere talem pensionem non est emere aliquod Ius spiritale, sed extinguere onus temporale; scilicet debitum soluendi quotannis certam summam.

Notandum tamen est, dum quis resignat beneficium sub onere pensionis, non posse fieri pactum vt constituta pensio redimatur; id enim apertam continet simoniam, vt docent Caiet.& Toletus suprà, estque euidens ex dictis dubit.16. istud enim onus est pretio æstimabile. Pari modo, simonia est si pensionem redimas resignando vel conferendo beneficium; quia datur beneficium pro re temporali: eiusdem enim rationis est extinguere aliquod debitum seu onus temporale,& tantundem acquirere.

125 Dico Quartò, Probabilius est, si Ius antiquum spectemus, nō esse simoniam, aliquam ex his pensionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canonistæ suprà, de pensione, quæ datur Parocho seni; quæ tamen magis videtur annexa spiritalibus, quàm cæteræ. *Pensio Parochi senis.* Sotus tamen l.9.q.7.a.2. & Victo.nu.49. inclinant in contrariam sententiam de pensione Parochi, etsi nobiscum sentiant de cæteris. Sed probatur, quia illa pensio Parochi, non datur ad obeundum aliquod officium spiritale, sed solùm ad alimenta: ergo non est spiritalis, sed merè temporalis, ex gratitudine vel misericordia à dispensatore bonorum ecclesiasticorum concessa.

Obiectio. Dices, Datur propter officium spiritale præteritum: ergo censetur spiritalis, non minùs quàm si pro futuro daretur. Ita Victoria dubitando ratiocinatur.

Resp. 126 Respondeo Primò, Non datur propter officium præteritum, tanquam debita mediante officio; nam pro officio præterito mercedem sustentationis accepit; sed officium præteritum est conditio sine qua non daretur ei. datur autem ex misericordia seu gratitudine tanquam Ius merè temporale. sicut si daretur vsusfructus alicuius agri ad vitam, ob similem causam.

Ius ad prouentus præstito officio, non est spiritale. Respondeo Secundò, Ius ad certos prouentus non censeri spiritale, nisi quatenus habetur mediante officio spiritali præstando; nō autem dum habetur mediante officio iam præstito. v.g. Parochus non habet Ius ad fructus anni sequentis, nisi ratione officij præstandi, ac proinde non habet ius immediatum, sed mediante officio spiritali; vnde non potest illud Ius vendere, nisi simul vendat officium, quod est Ius fundamentale, ex quo nasci debet Ius immediatum in fructus. officio autem præstito habet Ius immediatum in illos; quod ius tunc est merè temporale, non ampliùs connexum rei spiritali, vt quæ iam transierit. ex officio enim spiritali potest nasci Ius merè temporale, sicut & dominium, & possessio. non enim est ratio cur magis Ius ad 100. aureos ob officium spiritale præstitum sit spiritale, quàm dominium & possessio eorundem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem sunt eiusdem ordinis: atqui certum est hoc dominium esse temporale sicut & possessionem: ergo & Ius ad illud est temporale.

127 Dices, Quomodo ergo Ius præbendarum dicitur esse spiritale?

Quomodò Ius præbendæ sit inuendibile. Respondeo, Quatenus continetur in officio tanquam in fundamento, & per officium possidetur. vnde sicut officium est spiritale, ita etiam Ius præbendæ, ratione officij competens: quare sicut officium vendi nō potest; ita nec illud. postquam autem functio officij est præstita, manet Ius formale merè temporale ad illos prouentus, quod per se immediatè & formaliter possidetur. vide suprà dub.2.& 4.

Quòd etiam ea pensio, quæ datur Clerico pauperi, non sit spiritalis, probatur, quia non datur propter officium spiritale, vti suppono, sed ad sola alimenta, ob paupertatem: titulus autem clericalis, solùm se habet concomitanter tanquam dispositio subiecti: sicut cùm quis relinquit legatum pauperibus Clericis, Ius ad illud legatum non efficitur spiritale ratione clericatus. Confirmatur, quia Ius fructuum datur personæ pauperi, non autem titulo clericali, quamuis hic sit causa sine qua non: quod etiam interdum accidit in bursis, vt vocant, Collegiorum.

Ius datur personæ vel titulo. Vbi Notandum, esse magnū discrimen vtrum Ius fructuum immediatè detur personæ, quamuis in ea requiratur certa conditio spiritalis; an verò detur ipsi, spiritali titulo: si enim titulo spiritali annectatur, ita vt qui illum titulum acquirit, simul acquirat Ius prouentuum, iam hoc Ius spiritale erit, nec vendi poterit; vt si statui clericali in tota Ecclesia, vel in aliqua diœcesi esset annexum Ius prouentuum ecclesiasticorum ad 100. florenos. Secus autem si immediatè detur personæ.

De reliquis probatur eadem ratione, quia non dantur ob vllum officium spiritale, nec ob vllum alium titulum spiritalem, ex quo illud ius assiduè dependeat.& de hisce pensionibus nobiscum sentit Sotus q.7.a.2. & confirmatur ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione, si quis illud bene expendat; nam possessiones, (id est, Iura possessionum) separatim ab officijs spiritalibus permittuntur redimi: eiusdem autem rationis est aliquid redimi & vendi.

Obiectio 1. Dices Primò, Beneficium potest commutari cum pensione: ergo pensio est quid spiritale. Antecedens probatur ex multorum vsu.

Resp. Respondeo, Si talis est vsus, (quem tamen alij negant) illi sequuntur alteram opinionem, quæ censet pensionem esse quid spiritale.

128 *Obiectio 2.* Dices Secūdò, Pensio est magis spiritalis, quàm Ius patronatus; quia requirit titulum clericalem, & prouenit ex potestate spiritali, & pensionarius debet manere in statu ecclesiastico: alioquin si in minoribus constitutus init matrimonium; amittit ipso facto pensionem, sicut suprà cap.34. dub. 21. diximus,& docet Couarruuias, de sponsalibus p.2.c.6.§.3.nu.6.

Respondeo, Ius patronatus per se vendi non posse:

Resp. Ius patronatus.

posse; quia suam æstimationem habet ex ordine ad officium spiritale: est enim Ius præsentandi: vnde est reuera spiritale, sicut officium; quamuis ex Iure temporali dependeat, cum quo tum venditione, tum successione hæreditaria transit. pensio autem est ius ad rem omnino temporalem. Nec refert, quod à potestate spirituali concedatur; quia alioquin eleemosynæ à Papa concessæ dominium esset spiritale. Status verò clericalis requiritur solùm vt conditio subiecti; sicut in bursis Collegiorum fieri potest. Vnde huiusmodi pensiones solent dici spiritales ratione subiecti.

129 Constitutio Pij V. de pensionibus

Notandum tamen, vbi Bulla Pij V. de pensionibus est recepta, ibi pensionem esse rem spiritalem. statuit enim Pius V. vt omnes pensionarij ratione pensionis teneantur recitare officium B. Virginis: qua ratione pensio reuera est quoddam beneficium; sed plerisque locis hæc Bulla non videtur recepta; quia à plurimis ignoratur, vel etsi sciatur, non est in praxim vnquam deducta.

Notandum Secundò, Etsi Bulla Pij V. recepta non sit, tamen huiusmodi pensiones vendi non posse absque Pontificis facultate; quia stylo curiæ est prohibitum, & vendens punitur vt simoniacus. permittuntur tamen redimi, teste Toleto suprà.

Sequitur tertia pars huius capitis, De pœnis simoniacorum.

DVBITATIO 23.

Quas pœnas inducat simonia commissa circa ingressum Religionis.

130 Pœna Iuris solùm contrahuntur ob simoniã in Ordine, beneficijs, & Religione.

NOTANDVM Primò, Nullam simoniam inducere pœnas Iuris ipso facto, nisi in *Ordine, beneficijs, & Religionis ingressu*, vt docet Nauarrus c.23. nu.111. & Syluester v. Simonia quæst.19. Vnde si quis in alijs sacramentis conferendis, vel accipiendis, in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensione vendenda, vel emenda, vel redimẽda, in vicaria temporali conferenda, simoniam committat, grauiter quidem peccabit; non tamen contrahet pœnam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis.

Simonia mentalis.

Notandum Secundò, Etiam simoniam mentalem, quæ absque externo aliquo contractu tacito vel expresso in Ordine, beneficijs & Religione peragitur, nullas pœnas Iuris inducere, vt communiter DD. docent: imò plerique DD. sentiunt, Ecclesiam non posse simoniam internam, quæ nullo modo in opere externo ex natura rei deprehendi potest, punire; eò quòd eius Iurisdictio solùm ad opera externa præcipienda & vetanda, & consequenter ad punienda se extendat. quod an verum sit, alibi examinandum. Interim satis constat mentem Ecclesiæ non esse vt hæ pœnæ ob simoniam mentalem irrogentur, vt patet extrauag. Cùm detestabile, de simonia & cap. fin. eodem tit. in decretalibus.

131 Realis simonia in Religione, pœna.

His positis, Respondeo, Simoniam realem circa Religionis ingressum, Primò, Singularibus personis, tam dantibus, quàm accipientibus inducere excommunicationem.

Secundò, Conuentui seu Capitulo, si consenserit in hanc simoniam, suspensionem. vtrumque patet extrauag. Vrbani IIII. quæ incipit, Sanè ne in vinea Domini, de simonia: vbi sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda præcipitur, *ne dentur, vel exigantur in Religionis ingressu, seu receptione personarum, pastus, prandia, pecunia, iocalia, aut res aliæ, etiam ad pium vsum deputandæ*, &c. vnde mirum est Nauarrum & Syluestrum suprà docere, solam simoniam in Ordine & beneficijs inducere excommunicationem. nisi fortè velint insinuare hanc extrauagan. non esse receptam; quod credo esse verum.

Aduerte tamen, hanc censuram non habere locum in dote, quæ datur Monasterijs fœminarum; ita enim statuit Martinus V. vt ex Archidiacono refert Syluester v. Simonia n.15. Idem concessit Clemens VII. vt refert Nauarrus cap.27. nu.106. Imò consuetudo illa exigendæ dotis, non pro ipso ingressu Religionis, sed pro alimentis Monialis, passim permittitur tanquam licita, maximè si Monasterium sit tenue. vide suprà dub.12.

132 Debent in aliud Monasterium detrudi.

Tertiò, Simoniacè admissi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monasterio, vbi sic recepti sunt: nam egent dispensatione Ordinarij vt in eo possint permanere; vt patet dicta extrauag. Secus est si ipsis ignorantibus simonia commissa est. hoc tamen non ita est intelligendum quasi professio eorum sit nulla, aut quasi per simoniacam professionem nõ fiant veri Religiosi: sed quia non acquirunt Ius præbendæ regularis, seu portionis ordinariæ, & vocis actiuæ & passiuæ, quod Ius est instar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent dispensatione. Ita Nauarrus comment.4. de Regular. nu.25.

Nõ tenetur se ipse spoliare.

Aduerte tamen, eum, qui sic receptus est, posse in Monasterio illo remanere & frui cæterorum commodis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi; cùm enim professio eius sit valida, & per eam ad professorum onera obligetur, nimis durum videtur vt seipsum professorum commodis spoliare teneatur.

DVBITATIO 24.

Quas pœnas inducat simonia realis in Ordinibus.

133 Conferens ordines simoniacè, incurrit has pœnas. 1. Excommunicationis.

DICO Primò, Conferens Ordines per simoniam realem, est excommunicatus: extrauag. Cùm detestabile, de simonia. Idem extendunt quidam ad eos, qui pro prima tonsura, vel pro literis dimissorijs, vel testimonialibus, vel sigillo, aliquid simoniacè accipiunt; idque probant ex Conc. Tridentino sess.21. cap.1. vbi cùm Concilium prohibuisset ne pro collatione quorumcunque ordinum, etiam clericalis tonsuræ, aut pro literis dimissorijs, vel testimonialibus, aut pro sigillo, aliave causa quidquam etiam sponte oblatum Episcopi aut eorum ministri, quouis prætextu acciperent, tandem subijcit; *si contra fecerint, tam dantes quàm accipientes, pœnas à Iure inflictas incurrant*.

An idem ad alia extendatur.

Sed hæc extensio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi consentaneum vt incurram excommunicationem quia soluo aliquid pro literis testimonialibus aut sigillo; cùm hoc sit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur vt Episcopus, aut ministri eandem censuram incurrant, si aliquid sponte oblatum acceperint.

Tertiò,

Tertiò, Nullo Iure pro his est pœna excommunicationis statuta. Concilium autem non videtur velle nouas pœnas inducere; (alioquin clariùs id explicuisset) sed solùm renouare quod olim Iure statutum erat. vnde illa verba, *Pœnas Iuris incurrant*, solùm referenda sunt ad eos, in quos Iure sunt statutæ, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Idem colligitur apertè ex Nauarro cap.23.nu.111.

134 *Hac intelligenda de reali vtrinque completa.* Notandum est, Concilium apertè loqui de simonia reali, (id est, quæ vtrinque completa est) vt patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes.* de eadem loquitur extrauagans, Cùm detestabile, vt patet ex verbis, *qui dando, vel recipiendo, simoniam commiserunt.* Vnde non est excommunicatus, qui per conuentionalem simoniam ordinem confert; nisi res promissa soluta fuerit, vt rectè docet Nauarrus cap.23.nu.104. de quo infrà dub.27.

2. Suspensionem. Secundò, Est suspensus à collatione cuiusuis Ordinis, etiam primæ tonsuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in malè promouentes & promotos verb. *Cæterùm si quis Antistes.* & quamuis hæc in cæteris punctis redacta sit ad terminos Iuris communis à Clemente VIII. tamen in hoc de simoniacè promouentibus & promotis, relicta est in suo vigore, & ab eodem confirmata.

Tertiò, Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium; ita Bulla Sixtina: vt à consecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione vestium sacrarum, &c. *Vtrùm iure antiquo sit suspensus.* Vtrum autem Iure antiquo, seposita dicta cōstitutione, suspensus sit, dubium est. Quidam affirmant, ob cap. penultimum de simonia, vbi per triennium Episcopus ab ordinum collatione suspenditur, qui ab ordinando exigit iusiurandum vel promissionem, qua promittat se non petiturum ab illo prouisionem. Sed cùm in hoc casu sit peculiaris ratio, non debet ad alios dissimiles extendi; vnde cùm nihil Iure sit expressum, verius puto non esse iure antiquo suspensum.

3. Interdictū ingressus Ecclesiæ. Quartò, Interdictus est illi ingressus Ecclesiæ; ibidem.

Quintò, Si contra suspensionem vel Interdictum istud fecerit, est suspensus ab administratione suæ Ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum; ibidem.

Sextò, Nemo potest illum absoluere, præter Romanum Pontificem; etiamsi delictum sit occultum: quia Pontifex id sibi reseruat, cum clausula derogatoria omnium priuilegiorum Regularibus datorum, & concessionis factæ Episcopis à Concilio Trident. sess.24.ca.6. Puto tamen hanc Sixtinam plerisque locis ignorari, ac proinde nō esse vsu receptam.

135 *Accipiens ordines simoniacè, incurrit has pœnas.* Dico Secundò, Qui ordinem aliquem per simoniam realem susceperit;

Primò, est excommunicatus ipso facto; extrau. Cùm detestabile.

Secundò, Est suspensus ab executione suorum ordinum. Nec refert, vtrum crimen sit occultum, an publicum, vt habetur dicta extrauag. Vtrum autem ab omnibus sit suspensus, an solùm ab eo, quem simoniacè suscepit; dubitari potest. Communior sententia DD. est, ab omnium ordinum executione suspensum esse. Ita tenet Syluester v. Suspensio nu. 7. & alij: nam supradicta extrauagante dicitur, *simoniacè ordinati, ab executione suorum ordinum sint suspensi.* Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia Iure non videtur satis expressum. verba enim illa commodè posse intelligi de ordinibus simoniacè susceptis; vt in quo quis peccauit, in eo puniatur. quare cùm pœnæ sint restringendæ, ita illa verba esse accipienda; alioquin dicendum fuisse, Ab omnium ordinum etiam ante susceptorum executione sint suspensi. Verùm quia authores non inuenio, placet sententia communis.

136 *Si alius te ignorante pecuniam dedit, non es suspensus.* Quòd si alius te ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum est te non fore suspensum ab alijs ordinibus ante susceptis. multi tamen putant te fore suspensum ab ordine sic suscepto; quam sententiam Felinus in cap. Per tuas, de simonia nu.3. dicit communem. eandem tenet Syluester v. suspensio nu.7.

Sed contrarium videtur verius; quod tenet Nauarrus cap.25.nu.68. vbi pro hac sententia citat Bellamerum & Cardinalem, Ratio est, quia id Iure non est expressum: & aliàs æquum videtur, vt cùm ordinatio sit valida, nec possit ei auferri, non prohibeatur eius vsu per iniquitatem alterius. cur enim cogetur manere cœlebs vt sacerdos, non concesso sacerdotij vsu? nihil enim commeruit cur ei hæc pœna irrogetur.

Addo nō incurrere excommunicationem aut suspēsionem, etiamsi post ordinationem, id, quod se inscio datum est ab amico pro ordinatione, eidem restituat, aut compenset: vt idem Nauarrus dicto nu.68. contra Syluestrum docet.

Tertiò, Si præsumpserit in illa suspensione ministrare, efficitur irregularis: (vt qui censuram violet) deinde per Bullam Sixtinam ipso facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficijs, officijs, & efficitur inhabilis ad omnia.

Quartò, Nemo præter Romanum Pontificem potest illum absoluere à censuris, aut cum eo dispensare; vt patet ex Bulla Sixti; vbi reuocat concessiones omnes & facultates per quas posset quis absolui. *Episcopus absoluit.* Seposita autem hac Bulla, potest Episcopus, si casus sit occultus, & necdum ad forum externum deductus, Concilium Trident. sess.24.c.6. quod verum est, etiamsi cum ipso hæc simonia commissa esset; quia per hoc non est sua potestate priuatus aut suspensus.

Quidam addunt, eum, qui per simoniam ordinatur, fieri irregularem, eò quòd accipiat ordines in excommunicatione. Ita Hugolinus tab.4. cap.4.

Ordinatus simoniacè an irregularis. Sed contrarium est verius, nam per susceptionem ordinis incurrit excommunicationem; ac proinde per eandem nō potest incurrere irregularitatem; debent enim esse distincti actus. ideo enim incurritur irregularitas, quia in excommunicatione iam ante existens, ausus est ordinem suscipere.

DVBITATIO 25.

Quas pœnas inducat simonia realis in beneficijs.

137 *Procurans alteri beneficium per simoniam realem.* Dico Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, præsentando, postulādo, instituendo, confirmando, commendando, est ipso facto excommunicatus; extrauag. Cùm detestabile. hoc tamen non

men nō habet locum in officijs ecclesiasticis, quæ non sunt beneficia, neque in pensionibus, vel vicarijs temporalibus, quia dicta extrauagans non loquitur de talibus. vide Nauarrum c.23.nu. 111.

Accipiens. Dico Secundò, Qui verò beneficium per talem simoniam acquirit,

Primò, Est ipso facto excōmunicatus, extrau.3.

Secundò, Omnis collatio & prouisio huiusmodi est nulla, nullumq; Ius tribuit, dicta extrauag. vbi decernitur, vt *electiones, præsentationes, collationes, & alia prouisiones beneficiorum per simoniam realem facta, sint irrita, & nullum ius tribuant, & vt prouisi fructus nō faciant suos; sed sub periculo anima sua ad eorum restitutionem teneantur.* Idem dicēdum, si tu quidem simoniam non fecisti, sed te sciente & non cōtradicente facta est ab alio pro te. cap. Nobis fuit, de simonia, iuncta glossa, & ca. Sicut tuis, eodem. vide Couarr. reg. Peccatum, p.2.§.8.nu.7.

138 *Electio non est irrita, si simonia pro institutio ne committatur.* Petes, Quid si legitimè electus vel præsentatus committat simoniam pro confirmatione, vel institutione obtinenda, eritne etiam ipsa electio & præsentatio irrita?

Quidam putāt esse irritam. Ita Hugolinus suprà cap.5. ex Felino in cap. Sicut tuis, de simonia.

Sed contrarium puto verius, quia Iure non reperitur expressum: imò contrariū insinuatur ca. Si confirmationem, de electione in 6. non enim si posterior actus est irritus, etiam prior irritus censeri debet. Vnde puto sufficere vt tollatur inhabilitas cōtracta per actum posteriorem; nec opus esse noua electione aut præsentatione. Si verò in priore actu simonia commissa sit, omnes sequētes sunt irriti; quia vano fundamēto nitūtur: procedūt enim ex suppositione validitatis prioris actus.

139 *Inhabilitas.* Tertiò, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, cap. Nobis fuit, de simonia, & cap. penult. de electione, vbi dicitur, Episcopū non posse dispensare vt habeas Prælaturam, quæ tibi per simoniam te ignorante commissam, collata fuit; secus verò si sit beneficium simplex. quòd si hic eget dispensatione, multò magis is, qui scivit, & non contradixit, vel per se commisit simoniam, dispensatione eget, ac proinde absque dispensatione inhabilis est. nemo enim eget dispensatione, id est, relaxatione Iuris, nisi qui Iure impeditur.

Petes, Quis possit hanc inhabilitatem tollere.

140 *Quis eam tollat.* RESP. Certum est, si simonia sit publica, vel deducta ad forum externum & consentiente beneficiario commissa, inhabilitatem ex ea contractam non posse tolli per Episcopum, sed per solum Papam. est communis sententia Doctorum: & satis colligitur ex iuribus citatis. Si verò sit omnino occulta, quidam putant per Episcopum tolli posse; tum quia nullo iure reseruatur Summo Pontifici; tum quia etiamsi reseruata esset, videretur tamen concessa per Concil. Trident. sess. 24.c.6. sub nomine suspensionis, vel irregularitatis, vel casus occulti. Ita Henriquez c.56. de excommunicatione & quidam alij. Quæ sententia etsi videatur satis probabilis; contraria tamen est communior DD. tutior & praxi conformior.

Regula de triennali possessore. Quartò, Regula de triennali possessore non prodest simoniacè ingressis in beneficiū, sicut nec intrusis, vt habetur in regul. cancellariæ, de triennali possessore. vide Gomeziū q.12 in illā regulā. vnde etiam post trienni possessionē potest eis lis intentari, & beneficium adimi, etiamsi solùm simoniam conuentionalē admiserint; vt idem Gomezius docet. Secus est de alijs, qui per tantū temporis spatium colorato aliquo titulo beneficium possederunt. hi enim, si bona fide possederint, nō solùm exceptione impetētes repellunt; sed etiam in foro conscientiæ beneficium retinere possunt, vt suprà cap.6.dub.10. probabiliter ostensum est. Prodest tamen hæc regula ei, quo ignorante simonia commissa est, vt idem Gomezius docet: quia hic non peccauit.

141 *Mediatores.* Quintò, Mediatores in simonia beneficij & Ordinis, incurrunt pœnā excōmunicationis ipso facto, si ad executionē vtrinq; ventum fuerit, vt patet dicta extrauag. Cùm detestabile; vt parentes, amici, procuratores, & omnes, qui suā operam interponūt vt beneficium simoniacè obtineatur.

Petes Primò, Vtrum qui sua authoritate beneficia permutant, has pœnas incurrant?

Commutantes sua authoritate. RESPONDEO, Communior sententia DD. est incurrere, quia hi in Iure dicuntur simoniaci, & suum contractum vtrinque complent.

Non incurrūt excommunicationem. Contraria tamē sententia est probabilis, quam tenet Petrus Nauarra l.2.c.2.n.435. Arragon. in fine operis, & quidam alij recētiores. fauet Couarruuias l.1.var.c.5.nu.3. in fine, & n.5. Ratio est, quia hîc non est propriè dicta simonia, cùm non detur temporale pro spirituali; sed generaliori modo simonia vocatur, vt suprà ostensum est: ergo quando Iura dicunt simoniacos esse ipso facto excommunicatos, non debet hoc extendi ad hanc simoniam; sed solùm ad eam, quæ propriè & strictè simonia dicitur, pœnæ enim sunt restringendæ. Confirmatur, quia Iura, quæ loquūtur de hac permutatione, non habent vllam pœnā ipso facto incurrendam, sed solùm loquuntur de pœna ferenda, vt patet cap. Cùm olim, de rerū permutatione. cap. Cùm pridem, de pactis, ca. Sicut tuis, c. Tanta, & cap. De hoc autem, de simonia. Nec obstat, quòd in extraua. Cùm detestabile, dicatur, *qui quomodolibet dando vel accipiendo simoniam cōmiserint, &c.* quia hoc intelligēdū est de simonia propriè dicta.

Petes Secundò, Quid si per ignorantiam inculpatam simonia sit commissa?

142 *Si per ignorantiam commissa.* RESP. Si ab alijs te ignorāte, tuā causa simonia commissa est, nō incurris quidem pœnam excōmunicationis; efficeris tamē inhabilis ad idem beneficium, ita vt absque dispensatione nō possit tibi illa vice conferri: idq; in pœnam illorum, qui simoniacè te promouere voluerunt; vt patet ex cap. Nobis fuit, & cap. Sicut tuis, iuncta glossa, de simonia. Quòd si illi laborassent ignorantia inculpata, tunc neque inhabilis efficereris; quia nulla culpa cōmissa est, ob quam illa inhabilitas est constituta. vnde posset illud beneficium tibi secundò conferri absq; vlla dispensatione. Idem videtur dicendum si contractus simoniacus ab ipso beneficiario per ignorantiam celebratus sit. In vtroq; tamē casu beneficium resignari debet, nisi secundò conferatur; quia prior collatio irrita fuit, vtpote per contractum irritum facta.

143 *Tres casus, quib. non debet resignari.* Notandi tamen sunt tres casus, quibus non teneris beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecutus sis.

Primus est, Si inimicus tuus occultè per fraudem pecuniam dedit, eo fine vt collatio tibi facta, sit inualida, & tu inhabilis; vt habemus cap. Nobis fuit, & cap. Sicut tuis literis, de simonia.

2. Casus.

Secundus est, Si tu metuens ne quis pecuniam pro beneficio tibi impetrãdo daret, expresse contradixisti. Ita habemus cap. Sicut tuis literis, eodem. quod non tantùm locum habet quando pecunia datur pro confirmatione eius, qui iam est electus; sed etiam quando datur pro ipsa electione, vel præsentatione, vel collatione; vt docet Nauarrus in cap. fin. de simonia, & Lopez p. 2. ca. 106. & colligitur ex D. Thoma q. 100. ar. 6. ad 3.

144 *An teneatur resignare si soluerit pecuniã ab alio promissam.*

In hoc tamen casu difficultas est, Vtrum si post obtentum beneficium consentias, soluendo pecuniam per alium promissam, vel refundendo solutam, tenearis resignare beneficium & restituere fructus perceptos.

Ad quam respondendum, Si non consentias in factum alterius, ratum habendo contractum, seu promissionem simoniacã amici, sed solùm ex amicitia soluas id, quod ipse amore tui dedit vel promisit, ne videlicet ipse tuâ causa damnum sentiat; non teneris restituere, imò nec peccas; vt rectè Nauarrus l. 5. consil. 10. de simonia, probat. illud enim soluere ex amicitia, ne amicus grauetur, non est malum, neque est approbare factum amici; sicut parens soluendo debita filij, quæ ipse malè contraxit, non approbat facta illa, quibus contraxit; sed id facit ex amore filij, ne ipse infamis habeatur. Si verò consentias approbando factum amici, iam incurris simoniam, & teneris resignare beneficium, & fructus restituere; iuxta D. Thomam art. 6. ad 3. qui id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem sentit Panormit. & insinuat Nauarrus suprà.

Nõ tenetur, si non approbat contractum.

Sententia Adriani.

Contrarium tamen, id est, quod non teneatur etiã in hoc casu resignare, docet Adrianus quodlib. 9. ar. 3. litera C. Ratio est, quia illa ratificatio, quæ fit post legitimã collationem & ius acquisitũ, non potest eam inficere, aut simoniacam efficere. *sicut*, inquit, *si quis pro beneficio sibi gratis collato, postea animo mercimoniali pecuniam solueret, non inficeretur, nec irrita redderetur prior collatio legitimè facta.* Idem tenet Tancredus, vt refert glossa in dictum cap. Sicut. Nec obstat, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari.* reg. 10. in 6. quia id intelligendum in ijs, quæ pendent à consensu ratificantis, non autem quæ antea absolutè & plenè peracta. Similiter non officit dictum cap. Sicut, vbi sic habetur, *Ex eo, quòd contra prohibitionem & voluntatem tuam (à qua postmodum minimè recessisti) aliquis te penitus ignorante, pecuniam promisit, & exoluit, nihil debet tibi ad pœnam vel culpam imputari, nisi postea consenseris pecuniam soluendo promissam, aut reddendo solutam.* quia hinc nihil aliud sequitur, quàm aliquid debere tibi in culpam vel pœnam imputari, si consenseris in factum alterius. *In pœnam vel culpam*, inquit, non autẽ *In pœnam & culpam*. & quamuis diceret *in pœnam & culpam*, non tamen inde sequitur collationem vel confirmationem priorem fuisse irritam, aut beneficium debere dimitti: potest enim intelligi de pœna ferẽda. Ego tamẽ non libenter recesserim à sententia cõmuni. sanè talis meretur priuari; & reipsa ita statutum colligunt DD. ex d. cap. Sicut. Addi potest

3. Casus.

145 *Pontifex simoniacè electus.*

Tertius casus, Si Papa ad Papatum per simoniam peruenisset, non teneretur resignare; modò à duabus partibus Cardinalium concorditer electus fuerit. Probari potest ex cap. Licet, de electione, vbi Alexander III. statuit, *vt ille absq; vlla exceptione ab vniuersali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus, electus fuerit & receptus.* Ratio est, quia si talis electio esset irrita, sæpe Ecclesia posset esse sine capite; saltem esset sæpe incerta. Hæc sententia est valde probabilis.

Contraria tamen, nempe quòd talis non sit verus Pontifex & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibusdam verior. Nam cap. Si quis pecuniâ, d. 79. Nicolaus II. statuit, *Si quis pecuniâ vel gratia humana, sine concordi & canonica electione, & Cardinalium, & sequentium religiosorum Clericorum fuerit Apostolicæ sedi inthronizatus; non Apostolicus, sed Apostaticus habeatur.* Glossa hoc intelligit de eo, qui per simoniam electus est ab illis, qui non habent potestatem eligendi, nõ à Cardinalib. Sed primò, Hæc Glossa est contra textũ, inquit Maior d. 25. dubit. 1. de pœna simoniacorũ. Deinde qui per simoniam electus est, etiam à Cardinalibus, non est canonicè electus; quod tamẽ requirit iste Canon. Idem probari potest ex Concilio Lateran. sub Iulio II. sess. 5. vbi *sacro approbante Concilio statuitur, vt electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat, & sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.*

146 *Deus illi assistet.*

Aduerte tamen, etiamsi fortè ex parte rei non esset verè Pontifex ob hos vel similes Canones; tamen hoc ipso, quo recipitur à duabus partibus Cardinalium, esse habendũ ab Ecclesia pro Pontifice, vt patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, concurrente cõmuni errore, in suis definitionibus habebit infallibilem authoritatem, Deo illi propter commune bonum Ecclesiæ assistente. Vnde Ecclesia non erit incerta de suo capite; quia sciet quis ex parte rei verè sit caput, vel quis pro tali sit habendus. Sed vtra harum sententiarum sit verior non est huius loci fusiùs examinare.

DVBITATIO 26.

Quas pœnas inducat simonia confidentiæ.

RESPONDEO, Infert Primò Excommunicationẽ Papalem vtrique parti contrahentĩ.

147 *Pœna, quas incurrunt confidentiarij.*

Secundò, Priuationem beneficij, in quo commissa est simonia.

Tertiò, Priuationem reliquorum beneficiorum ante obtentorum, & pensionum.

Aduerte tamen illum non teneri hæc beneficia vel pensiones dimittere ante sententiam: quia pœna, qua quis priuatur re sua iam possessa, non debetur ante sententiam, vt docet glossa cõmuniter recepta, in cap. Fraternitas, 12. q. 2. qua de re suprà cap. 34. dubit. 34. & cap. 29. dubit. 8.

Quartò, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cætera omnia.

Quintò, Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam, reseruata sunt Sedi Apostolicæ, ac proinde ordinarius collator non potest ea conferre.

Vnde sequitur, omnes illos, qui beneficia (in quibus antea à decessore commissa fuit simonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quàm Romani Pontificis collatione, non obtinere ea canonicè; quia non ab eo, qui poterat conferre: & consequenter posse priuari, nisi per triennium fuerint in pacifica possessione. vide tamen quæ hac de re dicta sunt sup. c. 34. dub. 9. & iuxta ea hæc limita.

Petes

148 Petes, Quid si solùm cõtractus huius simoniæ sit celebratus,& neutra ex parte completus?

Debet contractus esse ex altera parte completus.

RESP. Tunc dictas pœnas non contrahi, vt insinuat Nauar. suprà, & colligitur ex ipsa Bulla; nam significatur beneficium debere esse simoniacè receptum.

Priuatio omnium benef. in tribus euentis.

Notandum est, priuationem omnium beneficiorum & inhabilitatē ad omnia, incurri in tribus casibus.

Primò, In simonia confidentiæ, vt dictum est.

Secũdò, In simonia cõmissa in electione Papæ, vt habemus in Conc. Lateran. sub Iulio II. sess.5.

Tertiò, In simonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinandis, occasione examinis accipiunt; vt statuit Cõcil. Tridentinum sess.24.c.18.vt sup.c.34.dub.16. diximus. In his tamen omnibus videtur vsu receptum vt nõ teneatur quis sua beneficia dimittere ante sententiam, vt suprà dictum est.

DVBITATIO 27.

Vtrum simonia conuentionalis inducat pœnas iuris.

149 RESPONDEO & Dico Primò, Nulla simonia conuentionalis, excepta ea, quæ confidentiæ dicitur, inducit ipso facto vllas pœnas iuris positiui. Ita Nauarrus cap.23. nu.104. estque fere communis DD. præsertim recentiorum, si de ea conuentionali loquamur, quæ neutra ex parte completa est, vel de ea, in qua datum est quidem pretium, sed nondum tradita res spiritalis.

Conuentionalis non inducit pœnas.

Verùm non consentiunt DD. de ea, in qua res spiritalis est tradita, & pretium nondum persolutum. Nam Sotus li.9.q.8.ar.5. & Caietanus v. Simonia, existimant hanc inducere omnes pœnas iuris, perinde ac si vtrinque completa esset. Ratio est, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res est tradita, etiamsi pretium nondum sit persolutum.

Si res spiritalis tradita pretio nondum soluto.

Sed cõtrarium sine scrupulo teneri potest cum Nauarro, qui id bene probat, & soluit argumenta contraria. Eandem tenent Ludouicus Gomezius, & Cassiodorus apud Nauarrum, & Couarruuias in Clementinam, Si furiosus, p.1. §.1. nu. 7. & p.2. §.3. nu.4. Hugolinus tabula 4. cap.6. & alij recentiores. Probatur, quia etsi fortè ex rigore iuris videantur hæ pœnæ cõtrahi per simoniam conuentionalē, etiam neutra ex parte completam; (eò quòd ad substantiam contractus emptionis & venditionis sufficiat conuentio seu pactum; quia consensu perficitur) tamen iuxta stylum curiæ Romanæ non censentur incursæ nisi per simoniam realem vtrinque completam; vt testatur Nauarrus: non obstante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fuisse recepta. Cuius ratio esse videtur, quòd pœnæ (præsertim graues & quæ ipso facto incurrũtur) quantum fieri potest sunt restringendæ; ac proinde pœnæ constitutæ iis, qui spiritalia emũt aut vendunt, restringendæ sunt ad emptionem & venditionem completam; nisi expressè contrarium significetur. lex enim puniens aliquem actum, censenda est punire actum completum. Confirmatur extrauag. Cùm detestabile, de simonia, vbi hæ pœnæ non statuuntur nisi in eos, *qui conuentione facta, quomodolibet dando vel accipiendo, simoniam commiserunt.*

Pœna restringenda.

150 Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Non magis emptionem & venditionem censeri completam, quando res est tradita nondum soluto pretio, quàm dum pretium est solutũ re nondum tradita. quod confirmatur supradicta extrauagante, vbi hæ pœnæ statuuntur in eos, *qui dando vel accipiendo pretium in Ordine vel beneficio simoniam commiserint*: ergo non magis loquitur de eo casu, in quo beneficium est traditum, quàm in quo pretium est traditũ, imò magis de hoc loqui videtur.

151 Dico Secundò, Si tamen postea hæc simoniaca pactio vtrinque in totum vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnæ & retrotrahũtur ad tempus pactionis. v.g. collator conuenit cum Petro 100. aureis de dando illi beneficio, & statim illud contulit; sed Petrus nondum soluit pecuniam promissam; nondũ incurrerunt pœnas Iuris, nec collatio est irrita. si tamen postea etiam post menses vel annos Petrus soluerit, iam incursa censebitur excommunicatio ab vtroque, & inhabilitas à Petro ab initio contractus, & contractus censebitur ab initio nullus, & collatio inualida, vt ostendit Nauarrus cap.23. nu.104. Ita enim seruat stylus curiæ Romanæ, cui in hac re standum, inquit ille.

Pœna retrorsum āguntur.

152 Vbi Notandus est casus, in quo excommunicatio lata pendet ab euentu futuro, & posito euentu retroagitur ad præteritum, & collatio purè facta similiter est pendens, ita vt neque sit absolutè valida, neque inualida; sed medio quodam & indifferenti modo se habens: posito autem euentu retrotrahitur. si enim pecunia promissa soluta fuerit, collatio resoluetur, censebiturque ab initio irrita, & excõmunicatio & inhabilitas ab initio contracta. si autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla censura aut inhabilitas videbitur contracta.

Excommunicatio pendens ab euentu futuro. Collatio pēdens.

Hoc autem explicari potest aliquot exemplis, Primò, In amissione emphyteusis ipso Iure incursa; (vt si emphyteuta per triennium soluere pensionem omiserit) quæ amissio ita pendet, vt si dominus directus declaret se velle vt res illa sit amissa, iudicetur amissa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum est, quando res Iure in commissum cecidit. si autem non declaret se velle illam restitui, non censebitur amissa. vt dictum est cap.24. dub.8.

Explicatur exemplis. Amissio emphyteusis.

Secundò, In excõmunicatione lata contra eum, qui statuto tempore pensionem beneficiariā non soluerit: hæc enim excommunicatio, etiamsi sit latæ sententiæ, non censetur incursa, nisi pensionarius declaret se velle vt sit incursa. qua declaratione pósita, retrotrahitur, ita vt censeatur incursa iam inde ab initio, quo cœpit esse in mora; vt docet Nauar. suprà, & Gigas q.77. de pēsionib.

Excommunicatio.

Tertiò, In statu captiui. si enim is, qui captus est ab hostibus, post aliquod tempus mortuus fuerit, censebitur mortuus fuisse ab initio captiuitatis; si verò postliminio reuersus fuerit, perinde erit ac si semper fuisset in ciuitate. itaque status eius pendet. §. Eius, qui apud hostes, iuncta glossa, Institut. Quibus nõ est permissa facultas testandi.

Status captiui.

Quartò, In venditione legati: si enim legatum venditum fuerit ab hærede, & legatarius repudiet legatum, valet venditio; si autem acceptet illud & velit restitui, non valet ab initio; L. Quædam sunt, ff. de rebus dubijs. Idem videre est in omni-

Venditio legati.

omnibus actibus, qui ab alterius ratihabitione pendent; iuxta ea, quæ diximus suprà c. 21. dub. 1.

153 Simili modo, in proposito pendet collatio, excommunicatio, & inhabilitas vsque ad euentum cōditionis; qua posita retrotrahuntur hæc omnia.

Vnde inferunt DD. eum, qui per simoniam conuentionalem beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio non est absolutè irrita, sed aliquo modo valida, dependenter tamen ab euentu futuro: quo posito, resoluetur ab initio; (sic enim habere stylum curiæ Romanæ testatur Nauarrus nu. 104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere; eritque excommunicatus & inhabilis ab initio.

Dices, Si excommunicatio illa & inhabilitas retrotrahitur: ergo si quis post cōtractum simoniacum ante eius impletionem celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Fictio retrotractionis non inducit irregularitatē.

Respondeo negando sequelam; quia hęc fictio retrotractionis censuræ non sufficit ad inducendam irregularitatem: vt enim incurras irregularitatem ex violatione censuræ, requiritur vt iam ante censura absolutè sit incursa; alioquin nōn violas censuram: non enim potest violari quod nondum est. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitari potest an valeat, celebrando non fit irregularis; etiamsi postea iudicetur illa declaratio legitimè & verè facta; vt docet Felinus in cap. Rodulphus, col. vltimâ, de rescriptis. similiter ignorans suam excommunicationem, celebrando non fit irregularis, cap. Apostolicæ, de Clerico excommunicato: nempe quia bona fide egit, nec voluntariè censuram violauit: ergo multò minùs erit irregularis in casu nostro, in quo censura nondum est reipsa contracta. Hæc tamen retrotra-

154 *Inhabilitat tamen.*

ctio facit, vt si interim beneficium aliud collatū fuerit, collatio reddatur irrita, quasi tunc fuisset excommunicatus & inhabilis. Ratio diuersitatis est, quia irregularitas pertinet ad damnum, acquisitio beneficij ad lucrum: plus autem requiritur ad damnum incurrendum, quàm ad lucrum non captandum. Vnde etsi retrotractio illa non sufficiat ad damnum contrahendum; tamen ad lucrum non captandum sufficit. Simili modo ignorantia Iuris excusat ad vitandam pœnam, non tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia, & sequent. ff. de Iuris & facti ignorantia. Vnde collatio beneficij facta excommunicato ignoranti suam excommunicationem, est inualida; vt docet Glossa in dictum cap. Apostolicæ, & Couarruuias in cap. Alma, p. 1. §. 7. nu. 3. hic tamen celebrando non fit irregularis. Vide Hugolinum cap. 6. tab. 4.

155 *Quorundā sententia.*

Aduerte tamen, videri quibusdam hanc retrotractionem non habere locum in foro conscientiæ; quia Canones id non statuerunt, sed solùm in foro externo: nemo enim verè & coram Deo est excommunicatus ante contumaciam, verè autem non est contumax, nisi cùm fecerit illud, quod sub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde contumacia non retrotrahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam sequentes. Denique hæc retrotractio solùm fit per quandam fictionem Iuris, vt sic magis puniatur is, qui deliquit; & solùm per stylum curiæ Romanæ in quibusdā causis est introducta: quod est signum pertinere duntaxat ad forum externum. Vnde in foro conscientiæ pœnæ simoniæ nō censebuntur incursæ nisi à tempore completæ simoniæ, nec retrorsum trahentur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad restitutionem fructuum interim perceptorum, nec censebitur fuisse inhabilis ad alia beneficia. quam sententiam insinuat Nauarrus cap. 23. n. 104. §. Non ignoro, & docet Henriquez, de excommunicatione cap. 19. & mihi non displicet.

DVBITATIO 28.

Vtrum pretium simoniacè acceptum, Iure diuino sit restituendum.

156 SVppono, si is, qui accepit pretium pro re spirituali, tenebatur eam ex iustitia gratis conferre, illum Iure diuino ad restitutionē pretij obligari: quia accipiendo pretium, non solùm virtutem religionis, sed etiam iustitiam commutatiuam læsit: sicut si Iudex pro iusta sententia, aut testis pro testimonio veritatis, pretiū exigeret, teneretur ad restitutionem. Hinc Parochus, cui assignata est congrua sustentatio, tenetur ad restitutionem, si pro sacramentorum administratione mercedem contra Ecclesiæ consuetudinem exigat. Hoc posito sunt duæ sententiæ valde celebres.

157 *1. Sententia, non teneri ad restitutionem.*

Prior est, Eum, qui accipit pretium pro re spirituali, iure diuino nō teneri ad illius restitutionem. hanc tenet Nauarrus c. 23. nu. 103. & 104. & dicit eam esse communem Canonistarum & Theologorum vsque ad hoc tempus. eandem tenet Couarruuias ad regul. Peccatum p. 2. §. 8. nu. 8. & censet esse communem, & Petrus Nauarra l. 2. c. 2. nu. 400. Syluester v. Simonia q. 20. in principio. Victoria de simonia p. 2. n. 4. Caiet. ar. 6. & in Summa v. Simonia cap. 3. sub finem.

Cap. fin. de simonia.

Probatur Primò, Quia accepta per simoniam mentalem non sunt iure diuino restituenda: ergo neque accepta per simoniam externam. consequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit simoniacus externus, quo internus. parumque refert vtrum id verbis exprimant, an sola mente. Antecedens probatur ex cap. fin. de simonia, vbi Gregorius IX. à Legato suo consultus, Vtrum Monachi simoniacè recepti, qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad restitutionem, & resignationem sic acceptorum, respondet, *Ad resignationes spiritalium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi, vtrinque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentes sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia eiusmodi non teneri.* ex qua reponsione Pontificis euidenter colligi videtur, simoniacos internos non teneri ad restitutionem, nec temporalium acceptorum pro spiritalibus, nec spiritualium acceptorum pro temporalibus. Ideo autem Pontifex dicit eos non teneri, quia iure diuino naturali non obligantur; ecclesiasticum enim in hoc casu locum non habet: quia nō punit simoniam internam, nec irritam reddit talem conuentionem, sed solùm externam. Addit Caiet. v. Simonia cap. 3. responsum Pontificis vniuersè de omni simonia intelligendum.

Probatur Secundò, Si iure diuino deberet restitui, Pontifex non posset dispensare in retentione pretij, quod tamen est contra praxim, vt patet

patet extrauag. Sanè, in communibus de simonia, vbi Vrbanus IIII. dispensat vt accepta pro Religionis ingressu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re spirituali, quam ex officio ei præstare non tenebatur, non facit illi iniuriam; nam res, quæ datur, digna est pretio; & is, cui datur, non habebat ius exigendi illam gratis à tali, sed solùm fit iniuria Deo; & rei spirituali, vti dictum est, vide Victoriam suprà.

158 *2. Iure diuino teneri.* Altera sententia est, Simoniacum Iure diuino ad restitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlib.6. quæst.26. Adrianus quodlib.9. art.3. litera H. Sotus lib.9. q.8. art.1. Bartolom. Medina lib.2. Summæ, cap.14. §.21. Ioannes Medina q.4. de vsura restitu. §. Ideo videtur. Hæc sententia mihi probatur, adhibita tamen distinctione. vnde

Acceptum pro damno non tenetur restituere. Dico Primò, Si quis se priuet aliqua re spirituali in gratiam alterius, & pro eo damno pretium acceperit, non tenetur Iure diuino ad restitutionē: vt si quis pro reliquijs ablatis aliquid exigat. Probatur, quia nemo in me Ius habet vt suâ causa tenear talia damna gratis subire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compensationem temporalem; maximè cùm priuare se bonis spiritualibus sit magnum damnum subire. Confirmatur; quia is, qui causâ alterius subit damnum temporale, potest exigere compensationem: ergo etiam qui subit damnū spirituale, quod est maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit, saltem contra Iustitiam.

Dices, Ergo licebit reliquias vendere.

159 Resp. negando consequ. quia agitur contra reuerentiam sanctitati illarum debitam, dum pretio humano æstimantur. non tamen fit iniuria illi, à quo pretium exigitur; quia Ius non habet vt sibi gratis dentur. quare multò magis si tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, posses absque vlla iniuria exigere aliquam compensationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus est, potest exigere compensationem huiusmodi, qualem spes est posse obtinere, vel oblatam acceptare.

Vnde sequitur, Regem Burgundiæ non fuisse obligatum ad restituenda ea, quæ ipsi Imperator Henricus primus dedit pro lancea in qua clauus vnus Dominicæ crucis cōtinebatur, quam precibus & minis ab eo extorserat; vt scribit Sigebertus ad annum Domini 929.

160 *Si res spiritualis habet commodum temporale.* Dico Secundò, Conferens pretio aliquid spirituale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem: vt si quis Canonicatum, Decanatum, Episcopatum venderet, si ad Religionem pretio admitteret: & in hoc casu sentio priorem sententiam esse veram: Et satis probari potest ex cap. illo finali; de tali enim casu loquitur Pontifex; admissio enim in Religionem, coniunctum habet commodum alimētorum per totam vitam, quod sanè magno pretio apud homines æstimatur. si tamen hoc pretium esset iudicio prudentis excessiuum, ille excessus Iure naturæ esset restituendus; quod eo ferè modo in beneficiorum, quo in officiorum secularium venditione definiendum esset.

161 Dices, Collatores non sunt domini beneficiorum, sed solùm dispensatores: atqui dispensator tenetur gratis dispensare bona domini sui; præsertim quando pro officio suo stipendia assignata habet: alioquin pro eadem re duplex stipendium acciperet. collatores autem beneficiorum habent amplissima stipendia, ratione quorum tenentur munia ecclesiastica (inter quæ est collatio beneficiorum) obire: ergo si aliquid amplius acceperint, Iure diuino tenentur ad restitutionem. *Obiectio. Collatores sunt dispensatores.*

Resp. Respondeo, Tenetur quidem dispensator gratis dispensare vt non peccet; non tamen ita vt semper teneatur ad restitutionem, si gratis non fecerit: tum quia ordinariè stipendia illa non sunt ei assignata pro munere collationis, sed pro alijs functionibus ecclesiasticis; sicut Regi non dantur tributa pro munere distribuendi officia Reipub. sed pro regni administratione: tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis; sed veluti compensationem pro emolumento, quod tibi conferre non tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Hæc tamen intellige de supremo collatore, qui est Pontifex; & de inferioribus, hoc supposito, quòd eis per Superiorem non sit potestas alicuius compensationis & emolumenti exigendi adempta. si enim hæc adempta sit, tenebuntur iure diuino ad restitutionem. vide suprà dub.21. & 4.

162 *Si res non habet commoda temporalia annexa.* Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid spirituale absque suo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (vt sunt sacramenta & sacramentalia) iure diuino tenebitur ad restitutionem pretij, nisi vel putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile stipendium sustentationis. Hanc tenent authores secundæ sententiæ.

Probatur Primò, Quia tales res spirituales non habent aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi possint censeri tanti vel tanti valere; ac proinde naturâ sua postulant vt gratis dispensentur: & ex altera parte fideles habent ad illas ius diuinitus concessum, vt à ministris Ecclesiæ possint eas petere, nec ad aliud teneantur, quàm ad ministrorum sustentationem: ergo si ministri aliquid amplius exigant, tenentur iure diuino ad restitutionem. si enim ministri illas dispensantes non habent ius nisi ad alimenta, (eò quòd non sint domini, sed dispensatores tantùm) euidens est eos non tantùm rei spirituali vel Deo facere iniuriam; sed etiam in proximum committere iniustitiam, si amplius exigant; & consequenter teneri ad restitutionem eius, quod supra alimenta acceperint. Rursus, si fideles pro administratione omnium sacramentorum & sacramentalium iure naturæ non tenentur nisi ad ministrorum congruam sustentationem, iniuria illis fit, si amplius ab eis exigatur, ac proinde iure naturæ restitui debet. *Fideles solùm tenentur ad sustentationem.*

163 *Res spirituales superant omne pretium.* Secundò, Res spirituales superant omne pretium: ergo quantumuis magnum pretium quis exegerit, iure diuino non tenebitur ad restitutionem. non enim est ratio cur magis teneatur ad restitutionem si multùm exegerit, quàm si parum, si vtrumque superat congruentem sustentationem ministri, & vtrumque detur non liberaliter, sed quia aliter res spiritualis, quâ eget, obtineri nequit. Vnde si quis exegisset decem millia aureorum pro baptismo, absolutione, vel communione,

munione, non teneretur ad restitutionem: quod sanè absurdum est. quis enim non iudicet illum iniquè extorsisse tantam summam, eamque solùm datam quasi redimendæ vexationis causâ? Confirmatur, quia qui illam dedit, potest eam repetere tanquam iniustè exactam, & vti occulta compensatione, si alia ratio non suppetit recuperandi.

Obiectio 1. Dices, Iste minister non tenetur hoc sacramentum ex Iustitia huic administrare, cùm non sit eius Parochus, vti suppono: ergo non facit huic iniuriam, si pro eo pretium exigat, modò non amplius exigat, quàm res valeat: sicut si non teneor tibi ex iustitia dare panem in extrema necessitate, non facio tibi iniuriam, si pro eo pretium exigam, nisi si amplius exigam quàm valeat.

Solutio. RESP. Negando consequentiam: etsi enim non teneatur ex iustitia conferre; si tamen conferre velit, vel si contulit, tenetur ex iustitia non amplius exigere, quàm stipẽdium sustentationis: ad amplius enim Ius non habet. Neque simile est de pane; quia non teneor panem tibi dare gratis, si habes quo soluas; est enim res naturâ sua & recepto hominum vsu vendibilis.

164 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Qui soluit pretium pro sacramento, soluit illud voluntariè: ergo transfert dominium: etsi enim mallet habere gratis; tamen omnibus consideratis, absolutè vult illam pecuniam soluere: vnde cùm hoc sacramentum non sit ei ex iustitia debitum, & aliàs pluris valeat, censetur satis volũtariè dare ad dominium transferendum.

Resp. Non datur volũtariè, nisi voluntate per iniuriam extorta. RESP. Primò, Illud voluntarium esse extortum per iniuriam; (ideo enim vult dare, quia exigitur; in illa autem exactione est iniuria: sicut cùm quis exigit aliquid pro eo, quod gratis facere tenebatur) ac proinde non ita transfert dominium, quin possit repetere. imò alter sponte tenebitur restituere, propter iniuriam, qua extorsit. Secundò, Negari potest transferri dominium; quia non intendit donare, sed solùm soluere quatenus debet, seu quatenus alter iustè potest exigere; non enim intendit cedere Iure suo, quod habet, vel alteri dare amplius Iuris quàm habet: sicut qui soluit vsuras, non transfert dominium; quia non intendit vsurario plus Iuris dare, quàm ei debeatur: vt enim ibi deest titulus cur soluantur vsuræ, ita hîc deest Ius ad pretium exigendum.

165 *Ad argumenta initio allata.* Ex dictis facilè est soluere argumenta alterius sententiæ.

Ad Primum, Illud caput variè à DD. explicatur. Vide Sotum l. 9. q. 8. ar. 1. ad sextum, vbi aliquot expositiones refert, & refutat: deinde ponit suam nihilo meliorem, quam fusè refutat Petrus Nauarra; & meritò, quia omnino falsa. Sed dicendum breuiter, Pontificem loqui de admisso ad Religionem pro pecunia, & hanc pecuniam non esse necessariò restituendam, nempe quia retineri potest à Monasterio pro alimentis Religiosi: nulla autem erat ratio vniuersè de omni simonia respondendi, quidquid Caietanus & alij dicant: quia non nisi de certa specie rogabatur: cur enim Pontifex sine vlla necessitate de re tam obscura vniuersè definiat?

Ad Secũdum Respondeo, Pontificem nõ posse dispensare in retentione pretij, nisi quando res spiritualis aliquid temporale annexum habet pretio æstimabile, vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & secundam propositionem.

Ad Tertium: Satis constat ex dictis, eum, qui pretium exigit sustẽtationem superans, iniuriam facere; & quamuis alter non habeat Ius vt sibi conferatur omnino gratis, non tenetur tamen amplius dare, quàm quod ad conuenientem sustentationem pertineat.

DVBITATIO 29.

Vtrum res spiritualis per simoniam acquisita, sit Iure diuino dimittenda.

166 QVidam DD. sentiunt esse dimittendam. Ita Adrianus quodlib. 9. ar. 3. litera I. Armacanus l. 10. quæstionum Armeniacarum cap. 23. vbi generatim docet, quoties peccatum dat causam prouisioni, prouisum teneri beneficium sic acquisitum resignare; vt si ambitione, mendacio, hypocrisi, vel adulatione adeptus est.

Non tenetur Iure diuino resignare. Sed communis ferè sententia DD. est, nõ teneri Iure diuino resignare. vide Nauarrũ c. 23. nu. 103. & 104. & Couarr. reg. Peccatum p. 2. §. 8. Probatur de beneficio, de quo potissimùm est difficultas; huius enim collatio fuit valida: nam in collatore fuit potestas & voluntas transferendi beneficij, v. g. in Petrum, & Petrus fuit capax, & habuit voluntatem acceptãdi. hæc autem in quauis re sufficiunt ad transferendũ dominium, seu Ius in re. Nec obstat Primò, Quòd aliquid pro illa translatione sit datum; quia etsi hoc sit contra honorem diuinum, non tamen adimit collatori potestatem conferendi, nec collatarium reddit incapacem ad acceptandum, vt patet in sacramentis. Secundò, Per alia peccata homo non efficitur iure diuino incapax beneficij: ergo neque per peccatum simoniæ: ergo non tenetur resignare, modò pœniteat eum peccati. Tertiò, Si talis collatio esset irrita, sequeretur, eum, quo ignorante & prohibente simonia commissa est, teneri ad restitutionem, (quia obtinet per simoniam) quod tamen falsum esse constat ex cap. Sicut tuis literis, de simonia. Quartò, Professus per simoniam est verè Religiosus, vt omnes docent: ergo etiam cõsecutus beneficium per simoniam, est verè beneficiarius, secluso Iure positiuo. Quintò, Probatur allata ratione; Ideo tenetur venditor rei spiritualis restituere pretium, quia per iniuriam exegit: atqui hæc ratio non habet locum in emptore, quia emptor nullam iniuriam facit venditori si pretium offerat pro re spirituali: ergo non tenetur eam restituere.

Obiectio 1. Dices Primò, cap. Si quis, 1. q. 1. Gregorius I. significat, eum, qui simoniacè sacerdotium vel dignitatem acceperit, nisi sponte reliquerit, in æternum periturum.

Resp. Respondeo, Inde non sequitur eum Iure diuino teneri resignare beneficium, aut esse suspensum ab executione sacerdotij; sed Iure ecclesiastico valde antiquo, quod iam tempore Gregorij vigebat.

167 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Ille accepit contra voluntatem Domini, qui sicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non potest retinere.

RESP.

Nõ retinet contra Domini voluntatem. Resp.

RESP. Neg. consequentiam; etsi enim collatio & acceptio simoniaca sit contra Domini voluntatem; (quia cùm fit, absque debita reuerentia tractatur res spiritualis, dum instar rei prophanæ cum temporali commutatur) tamen postquam facta est, in retentione non est iniuria, nec agitur quidquã contra Domini voluntatem, modò debitè administretur. sicut qui ordinẽ sacrum accipit in peccato, accipit illum contra Domini voluntatem, tamen non fungitur eo contra Domini voluntatem, vbi peccatum illud pœnitentiã deleuerit.

DVBITATIO 30.

Vtrum omne id, quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.

168 Solum beneficium dimittendum.

RESPONDEO & Dico Primò, Si loquamur de re spiritali simoniacè accepta, non tenemur eam restituere; nisi sit beneficium ecclesiasticum: hoc enim debere dimitti Iure ecclesiastico, patet extrauag. Cùm detestabile, de simonia. Sub *beneficio* etiam pensionem spiritalem comprehendo, quia videtur eadem ratio; maximè vbi Bulla Pij V. recepta. Cætera autem spiritalia vel dimitti non possunt, vt sunt sacramenta; (nisi quoad vsum; quod solùm locum habet in Ordinibus, à quibus simoniacè ordinatus suspenditur) vel non sunt dimittenda ante sententiam, quia Canones aliud de illis non statuerunt. sic simoniacè admissus in Monasterium, non tenetur illud ante sententiam dimittere. Idem puto dicendum de reliquijs simoniacè comparatis.

Obiectio.

Dices, Omnis pactio in spiritalibus est irrita, & nullius momenti; vt habetur cap. fin. de pactis, & cap. Præterea, de transactionibus & alibi.

Respondeo, Inde tantùm sequi, rem spiritalem, quæ restitui potest, esse restituendam, si repetatur, & pretium pro ea datum restituatur; non autem altero non repetente, aut nolente pretium reddere: etsi enim pactum sit irritum, non tamen obligat ad mutuam restitutionem cum damno partis; nisi Superior in pœnam cogat.

169 Pretium restituendum.

Dico Secundò, Quod ad pretium attinet, illud Iure positiuo restituendum.

Primò, Si acceptum pro beneficio; vt patet ca. De hoc, de simonia. vbi Alexander III. Toletano Archiepiscopo scribens ait, *Regem & Principes eius debes inducere, vt si qua receperint à præfato Episcopo, vt eius electioni præstarent assensum, Ecclesiæ Exoniensi sine diminutione restituant, cùm ea sine graui sua salutis periculo retinere non possint.*

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum sacramentorum, aut sacramentalium; & notabiliter excedat id, quod pro sustẽtatione exigi poterat, iuxta ea, quæ diximus dubitat. 28.

Non tamen ante sententiam, si pro admissione ad Religionem.

Tertiò, Si acceptum pro admissione in Religionem; cap. Veniens, de simonia. vbi Pontifex mandat, vt Abbas & Monachi compellantur restituere id, quod acceperant à quodam, vt eum in Monachum admitterent. Puto tamen eos ad hoc non teneri ante sententiam, si admissus in eo Monasterio permaneat; quia ratione alimentorum videtur posse retineri. Quod cõfirmatur, quia restitutio ante sententiam esset facienda ei, qui admissus est, vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi consentiunt vt pro alimentis retineatur. Adde Vrbanum IIII. extrauag. Sanè, in communibus de simonia, permittere vt sic acceptum retineatur, modò non in priuatum vsum Abbatis vel Abbatissæ, sed in communem vsum Conuentus conuertatur.

DVBITATIO 31.

Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.

170 Datum pro spiritali nõ tradita, restituendum danti.

SVppono, si aliquid temporale acceptum sit pro conferendo beneficio, vel alia re spiritali, non secuta collatione, Iure naturæ restituendum ei, à quo acceptum est. Ita Victoria, relectione de simonia p. 2. nu. 6. Caiet. v. simonia c. 3. Sotus l. 9. q. 8. ar. 1. ratio est manifesta; quia deest titulus cur posit retineri, cùm illud, pro quo datum est, non præstetur, ac proinde debet reddi ei, à quo acceptum; cùm iura non iubeant alteri dari. Couarruuias tamen ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. nu. 7. in fine, putat restituendum in pios vsus. sed solùm probat non posse repeti in foro externo.

171

Si verò beneficium sit traditum, ita vt vtrinque simonia sit completa, sunt duæ sententiæ DD. Quidam enim putant pretium acceptum in hoc casu, ante sententiam Iudicis esse restituendum ei, qui dedit: post sententiam, cui Iudex addixerit. Ita Sotus l. 9. qu. 8. ar. 1. Bannes 2. 2. q. 32. ar. 7. & multi DD. huius ætatis. Ratio est, quia is, qui pretium dedit, non amisit pretij dominium. non enim transtulit eius dominium in venditorem rei spiritualis; cùm hic Iure sit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi: neque ille intendit à se abdicare dominium alia ratione, quàm transferendo in venditorem: ergo cùm in hunc non sit translatum, verè mansit apud emptorem: ergo illi restituendum. Si dicas Ecclesiam illum priuasse dominio; Respondent, talem priuationem non fieri nisi per legem pœnalem, quæ neminem ante sententiã ita re sua priuat vt eius dominium amittat. Hæc sententia non est improbabilis.

Sententia Soti, &c. Restituendum ei, qui dedit.

Altera verior, esse restituendum Ecclesiæ.

Contraria tamen, id est, etiam ante sententiam Iudicis pretium istud esse restituendum Ecclesiæ, est multò probabilior & verior. Tenet D. Thomas 2. 2. qu. 32. ar. 7. vbi dicit, *pretium simoniacũ non esse restituendum danti, sed in eleemosynas erogandum.* Idem expressè docet q. 62. ar. 5. ad secundum. neque intelligit post sententiam Iudicis, sed absolutè; explicat enim de quibus possit fieri eleemosyna. Syluester v. simonia, q. 20. dicit *esse dandum Ecclesiæ, in cuius iniuriam simonia est commissa; nisi Episcopus & Capitulum sit particeps simoniæ: tunc enim dandum pauperibus, vel alteri Ecclesiæ.* Couar. ad regul. Peccatum p. 2. §. 2. nu. 7. dicit hanc esse communem DD. sententiam. Idem tenent Victoria & Caiet. suprà. Denique DD. omnes, quod sciam, qui fuerunt ante Sotum; Canonistæ in cap. De hoc, & cap. Audiuimus, de simonia. Probatur ex dicto cap. De hoc, vbi Pontifex apertè dicit, *Regem & Principes inducendos vt restituant Ecclesiæ*; loquitur autem ante sententiam & in foro conscientiæ; & cap. Audiuimus, eodem tit. vbi præcipit vt Episcopi, *si aliquid exegerint vt permittant in Ecclesiis sibi subiectis Clericos institui, Monachos profiteri, mortuos sepeliri, restituant duplum, applicandum in vtilitatem loci, in cuius dispendium id factum:*

Intelligit *ante sententiam*, quia ordinariè non est Iudex, qui Episcopos de his condemnet. & ita parum vtilis esset illa constitutio. Tertiò, Contra mentem Ecclesiæ est vt restituatur danti; quia Ecclesia intendit vtrumque punire. Nec obstat, quòd pœna non dicatur deberi ante sententiam; quia quòd ille teneatur rem illam, quæ sua non est, dare Ecclesiæ, vel expendere in pios vsus, non est pœna, sed simplex præceptum: cùm enim non possit eam retinere, graue non est ei quòd debeat illam tali modo expendere. Similiter non obstat, quòd non sit vlla constitutio Ecclesiæ, qua dans, hoc ipso, quo dat, amittat dominium; quia id non est necesse: fateor enim manere dominium apud dantem; & ideo si ei restituatur, posse retinere; quia non ipse, sed qui accepit, iubetur in pios vsus expendere: vnde non priuatur dominio vi legis immediatè, sed actu & restitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim potest iubere, vt rem alienam, quæ apud te est, expendas in pauperes, quãdo iusta causa subest, & hoc ipso, quo datur pauperibus, prior dominus amittit dominium. hæc est mens Canonum citatorum.

172 *Ad argumenta.*

Dices, cap. Veniens, de simonia, pretium iubetur restitui illi, à quo acceptum; nempe Monacho simoniacè recepto, qui illud dederat.

173

Respondeo, Id ideo factum, quia ille absque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu consuetudinis exacta) & volebat se ab eo Monasterio expedire; vt rectè Couarruuias suprà; & Hugolinus cap.2.§.1.tabul.4. quòd si ipse peccasset, non fuisset ei restituta, sed fuisset conuertenda in vsus Ecclesiæ Monasterij, vel potiùs in eleemosynas pauperum.

Fructus cui restituendi.

Petes, Cui sunt restituendi fructus percepti ex beneficio simoniacè accepto?

Respondeo, Hi fructus restituendi sunt, etiam ante Iudicis condemnationem; quia ex re aliena non bona fide percepti. restituendi autem sunt vel ærario Apostolico; vnde super illis potest fieri compositio cum Pontifice; vel Ecclesiæ, vel in pios vsus. vt docet D. Thomas art.6. ad quartum: vel etiam successori; vt docet Nauarrus lib.5. consil. 62. de simonia. puta vbi est consuetudo vt fructus beneficij vacantis dentur successori.

174

SECTIO SEXTA.

DE RELIGIONE.

Religio prima pars Iustitiæ.

Explicatis ijs, quæ ad Iustitiam *strictè acceptam pertinent, sequitur vt agamus de* Religione, *quæ inter partes Iustitiæ primum locum obtinet. Est enim* Religio, *vt hic accipitur, Iustitia quædam creaturæ ad Deum, qua ipsa suo creatori debitum cultum & honorem persoluit. vnde ipsa primum & summum debitum, quod in homine nasci potest, respicit, hominemq́ inclinat, vt illud quantum fieri potest suo authori exsoluat. Aliquando accipitur pro statu eorum, qui certis votis obstricti sunt Deo, de quo infrà suo loco. Continebit ista sectio capita decem. Primum erit, De religione in genere. Secundum, De oratione & laude Dei. Tertium, De sacrificio & adoratione. Quartum, De decimis. Quintum, De Voto. Sextum, De statu religioso. Septimum, De iuramento & adiuratione. Octauum, De superstitione, eiusq́ speciebus. Nonum, De magia. Decimum, De irreligiositate.*

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

Constat dubitationibus 4.

DVBITATIO I.

Quid sit religio. *D.Thomas qu.81.*

1 *Religio vnde dicta.*

Religio græcis dicitur θρησκεία à Thracibus ducta origine, vt quidam volunt, apud quos plurimùm cæremoniæ viguere, (hinc ἐθελοθρησκεία apud Apostolum ad Colossenses 2. id est, arbitrarius cultus) & θεοσέβεια, id est, cultus Dei. Nomen *Religio* ductum est, vel à *relegendo*, quòd ea, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpe animo sint reuoluenda, & veluti relegenda, vt vult Isidorus lib.10. etymologiarum cap.17. ex Cicerone: vel à *reeligendo*, quòd per eam, Deum, quem per peccatum reiecimus, reeligamus, vt inquit Augustinus lib.10. de ciuitate cap.4. vel à *religando*, quòd Deo nos astringat & alliget; Ita Lactantius lib.4. diuin. Institut. c.28. D. August. li.1. retract. c.13. & D.

& Diuus Hieronymus in cap.9. Amos, quæ deriuatio maximè videtur nomini & rei consentanea.

2 Definitur à D. Augustino l.83. qq.q.31. ex Cicerone hoc modo, *Religio est virtus, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, cultum, cerimoniamq́; adfert.* Planiùs sic, *Religio est virtus, quæ debitum cultum Deo, tanquam primo rerum omnium principio exhibet*, vbi

Quid sit.

Cur debeatur cultus.

Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, & cuiusuis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor, quo illam eminentiam cum quadam nostri demissione testemur; ita Deo ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quàm habet vt Deus est, seu vt primum principium & supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & suam subiectionem & in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc honorem exhibendum inclinat *religio*.

3 Itaque obiectum religionis est omne testimonium, & signum siue internum, siue externum, quo diuinam excellentiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, *cum quadam nostri submissione*, quia non solùm Deo debitum est vt ipsius excellentiam testemur nudè & abstractè; sed etiam vt eam testemur respectu nostri, profitendo nostram subiectionem & dependentiam ab ipso; vt ait D. Thomas a.3. & hoc ipsum, nomen *cultus* insinuat, quod submissionem inuoluit. vnde *religio* vtrumque profitetur: ac proinde non potest esse nisi in creatura, & respectu sui principij.

Obiectum religionis.

Cui competat.

4 Dices, Se alteri submittere, & hanc submissionem aliquo signo profiteri, est officium humilitatis: ergò non pertinet ad religionem.

Actus humilitatis.

Respondeo negando consequentiam; quia diuersa ratione ad diuersas virtutes spectare potest. Est enim actus humilitatis, si fiat quia congruit nostræ vilitati, vt intra limites nostræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Est actus religionis, si fiat animo declarandi eminentiam diuinam, seu vt ipsam honoremus submissione nostri.

5 Ex his facilè potest intelligi definitio assignata. Est igitur religio *virtus*, quia habentem bonum efficit, eiusque opus bonum reddit & laudabile; laudabile enim Deum colere. In hoc autem consistit ratio virtutis, vt sæpe docet D. Thomas ex Aristot. 2. ethic. c.6. *Quæ cultum exhibet.* *cultus* idem est hoc loco, quod honor, non simpliciter, sed cum quadam submissione nostri exhibitus: quam submissionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. itaque honor est quid communius cultu. Porro *honor* generatim nihil est aliud, quàm testimonium excellentiæ alterius, siue id verbis fiat; vt cùm aliquis laudatur; siue gestu corporis; vt genuflexione, apertione capitis, submissione coporis: siue rebus externis; vt erectione statuæ, descriptione elogij, institutione festorum, ludorum, & similibus. hæc enim omnia sunt signa quædam, quibus alterius excellentiam significamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum*; cùm enim Deus, quà Deus, infinitâ excellentia in omni genere perfectionis simplicis & puræ sit præditus, peculiari honore supra omnes creaturas est dignus: cumque idem sit primum principium, à quo omnia habent esse, vitam, & omnia; nascitur in creatura rationali, quæ hoc potest apprehendere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, & in Deo ius vt illum exigat. Itaque hoc debitum fundatur in essentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. sicut enim Principi, quia ab eo quodammodo depēdet tranquillitas publica, & fœlix status Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius potestatem & beneficentiam, nostramque subiectionem profiteamur: Ita Deo, quia ab ipso dependet esse, vita, & bonum omne nostrum, debetur singularis honor, veluti quoddam tributum; quo hoc ipsum cum profunda nostri submissione testemur. Itaque illis verbis, *tanquam primo rerum omnium principio*, significatur simul causa cur Deus hoc cultu sit dignus, (ratio enim primi principij includit vel supponit omnem excellentiam perfectionis) & cur à creatura ei sit debitus.

Explicantur singulæ partes.

Cultus.

Debitum religionis.

6 Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum est, in officio religionis quatuor actus spectari posse, qui quò perfectiores sunt, eò pefectior est huius virtutis functio. Primus est, Consideratio infinitæ maiestatis Dei, & omnia ab ipsa pendere. Secundus est, Consideratio nostri nihili; id est, nos ex nobis nihil esse, nihil habere; sed quidquid sumus & habemus, Dei esse, & à Deo assiduè pendere. Tertius, Profunda mentis submissio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipsa interiùs testetur. Quartus, Eorundem professio exterior, verbis, gestu corporis, vel alijs modis.

Quatuor actus in officio religionis.

Primus & secundus supponuntur religioni tanquam fundamentum.

Tertius, nempe submissio illa, est actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus; alterum voluntatis, qui est affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio est volita; alterū intellectus, quo eadē præstatur & executioni mandatur. cùm enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum signis corporalibus, sed spiritalibus, quæ nō videntur esse alia quàm apprehensiones intellectus, aut locutiones spiritales: nulla enim in rebus spiritalibus possunt esse signa his meliora aut significantiora. sicut ergo homo alterum honorat, submittendo se illi gestu corporis; ita illi Deum honorant, submittendo se illi signis spiritalibus; nempe profitendo spiritali locutione ipsius maiestatem & suum nihilum respectu ipsius, & omne bonum ab ipso descendere, seque totos ad ipsius obsequium offerendo. idem facit homo interiùs implicitè vel explicitè, dum Deum honorat.

Actus internus religionis.

Quartus actus, scilicet exterior submissio in hominibus, immediatè est signum internæ submissionis. nam vt ait D. Augustinus l.10. de ciuitate cap.5. *sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij est sacramentum*, id est, *sacrum signum*. mediatè verò est signum diuinæ excellentiæ; & dependentiæ rerum ab ipsa. Sic voces immediatè sunt signa conceptuum & affectionum animi; mediatè verò ipsarum rerum.

DVBI-

DVBITATIO 2.

Vtrum religio à cæteris virtutibus distinguatur & quomodo.

D. Thomas qu.81. ar.3.4.5.

7 RESPONDEO & Dico Primò, Religionem distingui ab ijs virtutibus, quæ hominem rectè componunt in seipso, seu non ad alterum, vt à temperantia & fortitudine: nam religio disponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo, ad functiones, quę tantùm ipsum subiectum respiciunt.

A temperantia & fortitudine

8 Dico Secundò, Distinguitur etiam ab omnibus ijs, quæ hominem disponūt in officijs ad proximum; vt à misericordia & Iustitia particulari. quia religio disponit hominem ad Deum.

A Iustitia & misericordia.

Iacobi 1.

Dices, Iacobi 1. dicitur, *Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo*. hîc religio constituitur in operibus misericordiæ, quæ sunt ad proximum, & in custodia sui à peccatis, quæ per omnes virtutes agitur.

Respondeo, Esse locutionem causalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoque illorum nomen per metonymiam accipit. & hi effectus sunt signum veræ religionis: nemo enim hæc præstat, nisi vera religione imbutus. sic prioris ad Corinth.13. dicitur, *Charitas patiens est, benigna est*, &c. Adde, Apostolum non velle explicare quid sit religio, sed qualis religio constituat hominem mundum & immaculatum ante Deum; ea nimirum, quæ habet illos effectus.

9 Dico Tertiò, Distinguitur etiam à virtutibus theologicis. Ita D. Thomas ar.5. *A fide* quidem, quia fides est virtus intellectus, religio affectus. Sæpe tamen *fides* vocatur *religio*, quia est religionis fundamentum, & regula. sic vera fides dicitur vera religio, falsa fides, religio falsa. *A spe & charitate* distinguitur, quia hæ virtutes immediatè attingunt ipsum Deum, tanquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum vt ipse est bonum suum: vult enim ipsam diuinitatem, & omne bonum, ipsi Deo, vt ipsi in se bene sit: spes illum desiderat & sperat vt est bonum nostrum. Itaque inclinant in actum internum, qui proximè versetur circa ipsum Deum. Religio verò non versatur immediatè circa Deū, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur, & colitur.

A theologicis.

10 Dices Primò, Obiectum formale religionis est excellentia diuina: ergo versatur proximè circa Deum, ac proinde est virtus theologica. Antecedens probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & sicut Deo credimus per fidem, propter authoritatem diuinam. ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

Obiectio 1.

Respondeo, Excellentiam diuinam propriè non esse obiectum religionis; sed cultum diuinum, qui est actus externus religionis. illud enim est obiectum virtutis, in quod ipsa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, sed in eius cultum: est enim affectus quidam erga cultum diuinum, quatenus Deo debitus est & congruens. vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino spectata, est ratio formalis obiectiua religionis. cùm enim religio sit iustitiæ pars, necessariò respicit debitum alteri. Confirmatur à simili; nam ita se habet religio ad Deum, sicut Iustitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum Iustitiæ particularis non est proximus, sed res proximo debita: ergo similiter obiectum religionis non est Deus aut excellentia diuina; sed cultus Deo debitus; vt sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes cerimoniæ, quibus diuinitas honoratur. excellentia tamen diuina est obiectum formale cultus diuini: est enim ratio cur Deus sit colendus. Quare cùm cultus diuinus sit actus externus religionis, quem religio tanquam proximum obiectum respicit, sequitur Deum esse obiectum remotum religionis, quia est id, cui ob suam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus ar.5. & passim DD. distinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum. Propinquum vocant *obiectum quod*; id est, quod ipsa virtus appetit & affectat; & hoc est cultus diuinus. Remotum, *obiectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus, propter suam excellentiam.

Resp. Religionis obiectum.

Obiectum cultus diuini est excellentia diuina.

Obiectum quod, & obiectū cui.

At virtutes theologicæ proximè in Deum tendunt & ipsum immediatè per suum actum internum attingunt, vt ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*; Deus non solùm est *obiectum cui*, vt in religione; sed etiam *obiectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult, est potissimùm ipsa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit, est Deus ipse, consideratus vel in seipso, vel vt est principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *obiectum cui* esse ipsum hominem; quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis est creatum: quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Obiectum virt. theol.

Nec obstat, quòd charitas etiam bona extrinseca & creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc solùm sunt obiecta secundaria & materialia, à quibus virtus speciem nō accipit. Simili modo, quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Charitas.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis est ipse Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu vt ipse bene sit: fides credit omne verū, quod ipse reuelauit, propter ipsius authoritatem. at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti: ideo enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum, quod creatura debet suo creatori; sicut ante exemplo Iustitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in suo obiecto spectare: nam charitas non vult Deo bonum præcisè, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quàm vt huic debito fiat satis: hoc enim potiùs ad quandam Iustitiam erga Deum, quàm ad charitatem pertinet; vt exemplis humanis facilè ostendi potest. sed solùm spectat ipsum bene esse Dei: ideo enim omne bonum illi vult, vt ipsi bene sit; sicut amicus vult amico bonum vt ei bene sit, non spectans an hoc sit illi

sit illi debitum, an non: quamuis malit vt sit ei debitum quàm indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hæc paulò fusiùs, quia res nonnihil difficilis, & à plerisq; non satis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter suam diuinitatem, non sequitur immediatè versari circa Deum virtutem religionis, sed ipsum cultum, qui est obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio solùm mediatè circa Deum versetur, nō tanquam *obiectum quod*, sed *cui*, vt dictum est. religio enim non inclinat immediatè in Deum, sed in aliquid Deo exhibendum, quo ipsius maiestatem significet & testetur; sicut Iustitia particularis nō inclinat immediatè in proximū, sed in aliquid proximo reddendum. Cùm dico *Deum esse obiectum cultus*, non est ita intelligendum, quasi colere & honorare Deum, sit actu vitali ipsum tāquam obiectum materiale, vel formale attingere, aut circa ipsum per modum actus vitalis versari; (sicut Deum amare, Deo credere) sed est illum attingere aliquo signo, tanquam signatum; vel sicut attingitur is, cui aliquid offertur.

Quomodo Deus sit obiectum cultus.

11 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Oratio & laus attingunt Deum immediatè, tanquam obiectum, & tamen sunt actus religionis.

Resp. 1. Respondeo Primò, Non sunt actus interni immediatè à virtute religionis eliciti, sed externi ab ea imperati. externos voco respectu virtutis religionis, quæ est in voluntate; sunt enim obiecta illius, in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent sedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis, spectandum est ex actu interno, in quem virtus immediatè inclinat, qui in proposito est amor cultus diuini.

Resp. 2. Secundò Respondeo, Illos duos actus non attingere Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit signatum: sunt enim actus religionis vt signa & testimonia diuinæ excellentiæ & nostræ subiectionis. Hinc fit vt à varijs virtutibus imperari possint. oratio enim, quatenus per eam implicitè testamur Deum esse authorem omnium bonorum nostrorum, habere omnium scientiam, & prouidentiam, (hoc enim orando Deum, ipso facto insinuamus) est actus religionis. quatenus per eam petimus salutem, & ad salutem opportuna, est actus imperatus spei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, est actus imperatus à charitate. proximè autem semper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia sunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei resultantes. vt infrà cap. 40. n. 28. ex mente D. Thomæ ostendetur. Actus autem virtutum theologicarum longè aliter Deum attingūt, nempe vt obiectum cognitum & amatum propter semetipsum.

Quomodo actus externi relig. imperentur à varijs virtutibus.

12 *Obiectio 3.* Dices Tertiò, Augustinus in Enchiridio cap. 3. dicit *Deum coli fide, spe, & charitate*: ergo religio est virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Resp. 3. Respondetur Primò cum D. Thoma ar. 5. ad 1. Dictum S. Augustini intelligendum causaliter, quia virtutes theologicæ causant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, & actus eius imperant.

Deus colitur fide, spe, charitate.

Secundò, Responderi potest & meliùs, religionem & cultum interdum accipi generatim pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque instar sacrificij Deo est acceptum. Sic potest intelligi illud Iacobi 1. *Religio munda & immaculata*, &c. & passim in scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum*, & *seruire Deo*. *seruitus* autem (Græci λατρείαν vel δουλείαν vocant) est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis constat. psal. 2. 21. 99. Lucæ 2. Matth. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi à D. Augustino. & iuxta hanc rationem lib. 10. de ciuit. c. 6. describit sacrificium, vt *sit omne opus bonum, quod geritur, vt sancta societate Deo inhæreatur.* hoc modo passim accipitur in scripturis.

13 *Actus virt. theol. dupliciter considerantur.* Tertiò, Dici potest actus fidei, spei, & charitatis dupliciter spectari posse; Primò, Vt sunt signa, quibus implicitè diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipso, quo credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem: dum amamus supra omnia, significamus esse summum bonum, & hac ratione spectare posse tanquam actus externos seu obiecta ad virtutem religionis. Secūdò, Vt sunt actus vitales, quibus immediatè Deo inhæremus, & tanquam obiecto vnimur; & sic pertinere ad virtutes theologicas. Posse tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitum cultum continere. Nec obstat, quod ait D. Thomas ar. 5. ad 1. virtutes theologicas, eò quòd versentur circa finem vltimum, Deum, imperare actus religionis, & aliarum virtutum, quæ versantur circa media: quia etsi hoc virtutibus illis per se conueniat, eò quòd per se & ex natura sua circa finem vltimum versentur; tamen per accidens contrarium fieri potest; vt si quis velit vti actu virtutis theologicæ ad finem virtutis inferioris. omnis enim actus, qui potest esse medium ad consequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, potest ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo se applicet ad illum actum. Sic religio potest imperare actus fidei, spei, & charitatis; quia hi actus sunt idonei ad finem religionis, qui est honorare Deum. Eosdem imperare potest affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum sunt idonei: eadem est ratio in cæteris. nam perfectio & finis intrinsecus inferioris virtutis potest intendi vt finis acquirendus per actus superiorum virtutum, quotiescūque hi actus per modum meriti vel dispositionis aliquo modo ad illū valent.

Virtutes theologicæ posse ab alijs imperari.

Obiectio. Dices, Actus virtutum theologicarum ne vt signa quidem videntur ad religionis virtutem pertinere: quia etsi illis Deum eximiè honoremus, tamen non honoramus vt Superiorem, protestando nostram subiectionem; quod tamen virtus religionis postulat: vnde pater etsi honoret filium, non tamen illum colit, quia Superiorem in nulla re agnoscit.

Resp. Quomodo isti actus sint nota subiectionis. Respondeo, Illos actus vt à nobis fiunt, posse accipi vt signa subiectionis nostræ; quia credimus Deo tanquam Superiori & magistro, cui subijcimus omne iudicium nostrum: & amamus illum charitate, referendo & offerēdo nos ipsos & omnia nostra ad ipsius obsequium & gloriam; & speramus virtute ac omnipotentia ipsius summum bonum nostrum, id est, ipsummet. vnde patet in his acti-

his actibus contineri professionẽ excellentiæ ipsius,& nostræ subiectionis ac depẽdentiæ ab ipso.

14 Ex his patet religionem, etsi virtus theologica non sit, esse tamen virtutibus theologicis valde affinem,& post eas primum locum obtinere.nam post fidem, spem, & charitatem nihil laudabilius quàm Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eò enim virtus quæque est præstantior, quò viciniùs attingit Deum: atqui post virtutes theologicas religio viciniùs illum attingit; nempe tanquam obiectum, cui cultum defert: ergo,&c.

15 Dico Quartò, Religio non distinguitur à virtute *pietatis*, *obseruantiæ*, & *gratitudinis* in Deum. Colligitur ex D.Thoma qu.106. ar.1.ad 1. vbi dicit, *Sicut religio est quædam superexcellens pietas; ita est quædam superexcellens gratitudo*, & ex Caietano q. 107.ar.3.Probatur, quia *pietas* propriè est quæ debitum cultum reddit parentibus; *obseruantia* personis in dignitate constitutis; *gratitudo* benefactoribus. ratio autem parentis, & personæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentissimè: ergo etiam debitum erga illum vt parẽtem, personam sublimem, & benefactorem est summum: atqui hoc debitum non distinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ respicit hoc debitum, non distinguitur à virtute religionis,quæ respicit cultum,primo nostri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infrà q.107.ar.3.notat,has virtutes,pietatem,obseruantiam,& gratitudinem dupliciter existere. Primò, Formaliter in suis proprijs speciebus. Secundò,Eminenter,in superiore virtute, quæ est religio. ratio est,quia obiecta earum (quibus deferunt suas functiones) cõtinentur eminenter in obiecto, cui defert religio: & debita earũ,ob quæ deferunt,in debito religionis.

Virtus religionis colit Deum vt parentem, vt Principem & vt benefactorem.

Dupliciter existunt illæ virtutes.

Aduerte tamen esse valde probabile, *Gratitudinem* per se esse virtutem distinctam à religione; quia formaliter respicit debitum ortum ex beneficio; religio autem hoc non respicit vt obiectum formale, sed vt motiuum seu impulsiuum ad actum. vide infrà cap.47.dubit.1.

DVBITATIO 3.

Vtrum religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

16 QVidam putant non distingui. Ita Marsilius in 3.qu.8.ar.1.in fine. Probat tribus rationibus,sed nullius momenti: nam vel falsum assumunt, vel aperta æquiuocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò,Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturque Deus & proximus. Consequentia patet,quia sicut se habet bonitas supernaturalis, quæ est in proximo, ad bonitatem,quæ est in Deo; ita excellentia,quæ est in Sanctis,se habet ad excellentiam Dei; nempe tanquam participatio illius supernaturalis. Secundò, Cultus Sanctorum est religiosus, non ciuilis; ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipso, quo quis bene dispositus est ad cultum diuinum,etiam bene est dispositus ad cultum Sãctorum, qui sunt dij per participationem. Hæc sententia non est improbabilis.

Eodem virtutis habitu coli Deũ & Sanctos.

Sed contraria est verior, quam tenet D.Thomas q.81.ar.4.ad 3.& suprà q.25.ar.1.ad 2.& infrà qu.103.art.3.ad 2.& passim DD.in 3.di.9.Pro qua

17 Notandum,dupliciter posse Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinsecam & participatam. Secundò,Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei,ad quam ipsi aliquem respectum habent. quod potest rursus fieri dupliciter; vel enim eo modo coluntur vt ipsi sint integer terminus cultus; vel eo modo vt Deus sit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò secundarium.

Sancti tripliciter coli possunt.

18 Dico Primò,Si Sancti colantur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent; sic eadem virtute coluntur,qua colitur Deus. Probatur Primò, de eo cultu, qui nõ sistit in Sanctis,sed transit immediatè in Deũ; quia dum hoc modo coluntur,nõ tam ipsi coluntur quàm Deus in ipsis, tanquam in suis templis, tabernaculis,imaginibus. tunc enim Sancti considerantur nõ vt ipsi sunt cultus capaces,sed sicut res inanimæ spectari solent, per quas Deus nobis repræsentatur.vnde etsi externum signum cultus ad ipsos dirigatur; tamen ibi non sistit: nam interior submissio fit Deo,quem in ipsis spectamus: ac proinde exterior etiam cultus, vt subest interno,ad Deum transit. hic enim cultus omnino similis est cultui crucis & imaginis Christi,quæ nõ coluntur, nisi per accidẽs & cultu materiali, quatenus externum signum cultus ipsis fit; sed per illa colitur Deus, sicut dum res amici, v. g. equus bene tractatur propter amicum, hic actus non est formaliter beneuolentia aut beneficiũ in equum, sed in amicum,quamuis materialiter equo fiat;& sic etiam respectu illius, beneuolẽtiæ actus & beneficentia,& beneficium dici possit.Idem confirmari potest à simili in charitate; nam eadem est virtus, qua diligitur Deus propter se, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deũ; vt dũ proximo & omni creaturæ bene volumus, cuique pro sua conditione & capacitate, propter Dei gloriam: ergo etiam eadem est virtus, qua Deus colitur in seipso propter suam excellentiam increatam,& qua Sancti coluntur vt aliquid Dei, eius excellentiam nobis exhibẽtes: hoc enim nihil est aliud, quàm colere Deum in Sanctis, tanquam in suis templis & imaginibus. Sicut enim cùm volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio nõ est formaliter dilectio & beneuolentia in proximum, (eò quòd ipsius bonum non diligatur vt est ipsius) sed in Deum: ita hic honor, quo honoratur Sancti vt Deum nobis repræsentant, formaliter est honor Dei, & latria.

Si colantur ob excellentiã extrinsecam vt terminus secũdarius cultus.

Coluntur per accidẽs & materialiter.

Charitas quo modo diligit proximũ propter Deum.

Secundò, probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tanquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus est excellentia increata Dei, ad quam ipsi certum respectum & coniunctionem habent: ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tanquam rationem sui cultus spectat.omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuam seu motiuum principale, extendit se ad omne id,cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur, vel coniungitur, vt patet inductione.

Si colantur vt terminus primarius propter excellẽtiam diuinam.

19 Dices, Sancti non coluntur proximè propter excellentiam increatam Dei,sed propter dignitatem quandam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, vt filij, vt amici, vt hæredes, vt templa

Obiectio.

Quomodo colantur ob causam extrinsecam.

templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non est excellentia diuina; ac proinde non procedet à virtute religionis.

Resp. Dignitas moralis Sanctorum habet ordinē intrinsecū ad excellentiam diuinam.

RESP. Negando consequentiā, quia etsi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei; eò quòd ille respectus, quem habent ad Deum, includat in sua ratione formali excellentiam diuinam, saltem in obliquo, ita vt sine ea concipi nequeat: sicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde sicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & in media propter finem, eò quòd bonitas medij consistat in ordine ad finem; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia consistit in coniunctione & respectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinsecùs illis applicatam: sicut medium amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam; quamuis ille respectus, per quem fit ista applicatio, sit intrinsecus. Hoc modo plerumq; à nobis coluntur Sancti; quia meliùs hanc excellentiam quàm eorum perfectiones physicas & intrinsecas apprehendimus. neque solùm Sancti cum Christo regnantes, sed etiam interdum homines mortales. sic enim colitur Pontifex dum consideratur vt Vicarius Christi; & sacerdotes vt ministri Christi; homines sancti vt amici Dei, tabernacula Spiritus Sancti.

Imagines non sic possunt coli.

Imagines autem Christi & aliæ res inanimæ hoc modo coli nequeunt; quia non sunt capaces honoris formalis, sicut nec contumeliæ aut iniuriæ, cùm non possint hæc apprehendere, nec sint capaces vllius excellētiæ supra naturam rationalem. vnde nō potest quis se illis tanquam Superioribus subijcere, vt eruditè ostendit Gabriel Vasquez, tract. de adoratione. Itaque solùm possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris; qui vt ad illas terminatur non est honor formaliter, sed solùm materialis actus honoris; est autem formaliter honor vt terminatur ad exemplar, de quo plura in 3. parte.

20 *Distinguitur hic cultus à priore*

Notandum tamen est Primò, Hunc cultum multùm distingui à priore, etsi ab eadem virtute procedat, & ob eandem rationem formalem tribuatur: quia hic cultus non est latria, sicut prior; sed longè inferior, qui doulia à DD. vocatur; non enim submittimus nos Sanctis tanquam dijs, sed tanquam Dei amicis & domesticis, magna apud Deum gratia & authoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etsi ab eadem virtute procedant, multùm tamen distinguuntur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipse Deus, sed Sancti. altero verò colitur immediatè Deus, quāuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

21 *In hoc cultu tacitè magis colitur Deus.*

Notandum Secundò, Etsi hic cultus physicè terminetur ad ipsos Sanctos, tanquam ad integrum obiectum, quod colitur: tamen interpretatiuè & secūdum æstimationem moralem redundat in ipsum Deum; ita vt Deus magis censeatur honorari, quàm Sancti. Ratio est, quia tota ratio honorandi est Deus & excellentia diuina; atqui *propter quod vnumquodque, illud magis.* sicut cùm quis medicinam appetit propter sanitatem, magis ipsam sanitatem appetere censetur. Confirmatur ex Patribus. Athanasius lib. de virginitate sub finem, *Si homo iustus ades tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius; siquidem illum non adorabis;* (intellige principaliter) *sed Deum, qui illum mittit.* quamuis hoc possit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorantur materialiter vt res aliqua Deum nobis repræsentans. Leontius in dialogo, qui recitatus est in Synodo 7. act. 4. *Sanctos veneramur vt Dei amicos; & honor, qui Sanctis impenditur, in Deum recurrit. qui martyrem colit, Deum ipsum colit; qui matrem illius adorat, ipsi honorem assignat.* Idem docet Damascenus lib. 4. de fide cap. 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: sicut in eo cultu, quo quis colit sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio: quia ex vi illius affectus procedit, & assiduè pendet, & speciem accipit.

22 *Si colantur ob perfectionem intrinsecam.*

Dico Secundò, Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, vt propter visionem Dei, charitatem, sanctitatem, statumque beatum; sic non coluntur virtute religionis, sed distincta, quæ à DD. *doulia* vocatur. est D. Thomæ suprà & ferè communis DD.

Probatur; quia religio spectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert, vt docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiam creatam defertur, non est religionis, sed alterius virtutis. consequentia patet, quia vbi est diuersum genus excellentiæ per se honorabile, ibi est diuersum genus cultus, & consequenter diuersæ virtutes inclinantes ad illos cultus: atqui excellentia illa Sanctorum toto genere distinguitur ab excellentia diuina, estque per se honorabilis: ergo constituit obiectum diuersæ virtutis: sicut bona diuersi generis per se expetenda, constituunt obiecta diuersorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur à DD. *doulia*, quod nomen etsi generatim *seruitutem* significet, sicut & *latria*; tamen vsu scriptorum ecclesiasticorum, & DD. accommodatum est ad significandum omnem cultum Sanctorum, qui ipsis propriè impenditur, siue procedat à virtute religionis, siue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinsecas perfectiones coluntur. *Latria* ad significādum cultum diuinum & virtutem religionis, vt docet D. Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 1. & Isidorus li. 8 etymolog. cap. vltimo.

Dulia.

Ad argumenta initio allata.

Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, Proximum posse amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum supernaturale, vt ipsi bene sit, ibique sistendo. & hic amor non est actus charitatis, quæ est virtus theologica, qua Deus amatur propter se; sed beneuolentiæ seu amicitiæ supernaturalis proximi: neque video qua ratione id negari possit; cùm tota ratio amoris huius sit non bonum aliquod Dei, sed bonum proximi. hic amor respondet illi honori, qui exhibetur Sanctis ob intrinsecam & physicam excellentiam, absque vllo respectu ad excellentiam increatam Dei.

23 *Amor proximi duplex.*

Secundò, Potest amari proximus volendo illi bonum quoduis, siue naturale siue supernaturale,

turale, non sistendo in eo vt ipsi bene sit, sed vt Deo bene sit; nempe volendo hoc totum, quatenus est bonum quoddam Dei. sicut dum amamus mancipium, eique bene volumus, quatenus bonum mancipij est bonum domini. & hic amor est actus charitatis; quia formaliter est beneuolentia erga Deum; & bonum diuinum est tota ratio amandi: bonum autem proximi solùm se habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonum Dei. est enim obiectum illius amoris vt habet rationem concupiscentiæ, non autem vt rationem amicitiæ & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomam q. 81. art. 4. ad tertium, cùm ait; *charitatem, qua diligitur Deus, non esse virtutem distinctam à charitate, qua diligitur proximus.* Huic amori respondet ille honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellentiam diuinam nobis veluti imagines repræsentant. sicut enim charitate diligimus quidquid vllo modo cedit in bonum Dei; ita religione possumus venerari quidquid nobis excellentiam diuinam objicit.

24 *Cultus Sanctorum cur religiosus dicatur.* Ad Secundum, Cultus Sanctorum potest dici religiosus ob tres causas. Primò, Quia non est ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magistratibus, & viris magnis in Republica; sed est supernaturalis, ortum habens ex vera fide in Deum, quæ religio vocari solet. Secundò, Virtus, qua coluntur Sancti, vel est ipsa religio; vt quando immediatè propter Deum honorantur: vel à virtute religionis oritur; vt quando coluntur propter perfectiones absolutas intrinsecas. sicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, estque participatio quædam illius; ita etiam virtus illa, qua colũtur Sancti, oritur ex virtute religionis, eamque semper comitatur. Tertiò, Cultus Sanctorum semper in honorem Dei implicitè resultat: valde enim Deo honorificum est, quòd ministri ipsius, in quibus solùm est radius quidam ipsius excellentiæ, tantopere honorentur. quas ob causas Ecclesia cultum Sanctorum ita cultui diuino cõiunxit, vt ijsdem rebus, quibus colere consueuit Deũ, etiam honoret Sanctos. Sic templa, altaria, dies festi, ieiunia, vigiliæ, peregrinationes, instituuntur principaliter quidem ad cultum Dei; sed secundariò ad honorem Sanctorum.

Ad Tertium, Religio non disponit hominem proximè ad cultum Sanctorum, qui ob intrinsecam illorum excellentiam impenditur, sed remotè solùm, & ob affinitatem & subordinationem obiectorum. sicut virtus superior ad actus inferioris sibi subordinatæ; quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DVBITATIO 4.

Vtrum ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeatur ei cultus diuersæ speciei.

25 *Diuersa beneficia.* RESPONDEO & Dico Primò, Ratione diuersorum beneficiorum non debentur cultus diuersi, v. g. vt alius debeatur cultus ratione beneficij creationis, alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorũ temporalium, alius ratione spiritualium. est communis sententia DD. Ratio est, quia ratio formalis ob quam Deus est colendus cultu latriæ non est beneficium; sed est excellentia ipsius increata & immensa. beneficia autem solùm sunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tanquam ad nos pertinens, & à nobis adorãda: nam sine beneficijs & dependentia ab ipso non essemus obligati ad eam adorandam, sicut neque ad amandam supra omnia; vt dictum est tract. de charitate. *Dependentia, & beneficia inducunt obligationem cultus latriæ.* Vnde si per impossibile esset aliquod numen, à quo nobis nihil boni prouenisset, vt volebat Simon magus, non essemus obligati illud honorare cultu latriæ. Indicat hoc D. Petrus apud Clementem lib. 2. recognit. pag. 51. & 52. vbi dicit, *Ille verò, qui nihil nobiscum habet negotij, si vindicare velit in nos,* (scilicet quòd illum non adoramus) *quo modo bonus erit? &c.* Idem colligitur ex D. Thoma q. 81. ar. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum: ergo si aliquis ab eo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiam. Ratio est; quia omne debitum saltem strictum & legale, quo alteri obstringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipso, siue secundum esse, vt à Deo & parentibus; siue secundum gubernationem, vt à Superioribus; siue secundum alia quædam beneficia, vt à benefactoribus: vel certè ratione alicuius connexionis; vt erga liberos & consanguineos; vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullum potest esse strictum debitum. nihil enim possum debere illi, à quo nihil accepi, quicum nihil habeo communionis aut commercij. Confirmatur, quia *latriâ* significamus nostram subiectionem & dependentiam à primo principio: ergo si illud numen non est principium nostrum, non debemus ei latriam: sicut neque tributum debetur Principi alieno.

Nec obstat, quòd Sancti sæpe in Deo colendo non spectent beneficia accepta, sed solam Dei maiestatem; quia etsi ad illum honorem exhibendum non moueantur beneficiorum cõsideratione, tamen strictè ad hoc officium non obligarentur, nisi ab eo dependerent: imò neque latriæ cultum ei exhiberent, sed alterius rationis; vt ex D. Thoma dicto articulo 3. & alijs locis colligitur. Adde, in ratione diuinæ maiestatis quodam modo comprehendi essentialem dependentiam nostri esse, sicut in ratione primi principij & entis per essentiam: ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, non tamen excluditur, sed potiùs includitur hæc dependentia, tanquam causa sine qua talis cultus non exhiberetur.

26 *Diuersa attributa.* Dico Secundò, Ratione etiam diuersarum perfectionum seu attributorum non debentur adorationes diuersæ. Ita Hallensis 3. p. q. 30. nu. 1. ar. 3. Gabriel in cano. lect. 49. Colligitur ex D. Thoma qu. 81. ar. 3. ad primum. & qu. 84. ar. 1. ad 2. Probatur; ratio formalis cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse principium primum rerum omnium: atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum: nam id, quod est fons totius esse & omnis perfectionis, debet in se omnem rationem essendi continere: ergo pro diuersitate perfectionum non debetur diuersa latriæ adoratio: cùm ratio cur sit colendus latriâ, sit vnica, & simplex.

Dices,

27 *Obiectio.* DIces, Glossa in illud Psalmi 7. *Domine Deus meus, in te speraui*, ait, *Domine omnium per potentiam, cui debetur dulia, Deus omnium per creationem, cui debetur latria*; quod desumptum ex August.q.94. in Exodum: *doulia*, inquit, *debetur Deo tanquam Domino, latria vero non nisi Deo tanquam Deo*: ergo diuersus cultus debetur ratione diuersorum attributorum. Confirmatur, quia per sacrificium testamur illum habere vitæ & mortis potestatem; adoratione, esse Dominum omnium; oratione, esse liberalem & omnipotentē; iuramento assertorio, esse veracem; promissorio, fidelem; laude, omnia attributa celebramus.

Resp. Diuersitas in modis colendi est materialis. RESP. Non æquè expressè omnia attributa singulis colendi modis honorantur, sed quædam aliis significantiùs. Hinc fit, vt sit quædam materialis differentia inter hosce modos colendi. vnde quidam nulli nisi Deo conueniunt, vt sacrificia, templa, altaria. quidam etiam aliis accōmodari possunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamen hi modi, quatenus sunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus plenissimus est, omnesque illas testantur & insinuant. nam exhibentur illi quatenus est primum principium nostri & rerum omnium. Hinc patet responsio ad argumentum.

Dulia. Vbi tamen aduerte, *duliam* non accipi strictè, quatenus est actus obseruantiæ, debitus Sanctis; sed generatim pro cultu debito alicui, tanquam domino, qualecunque sit illud dominium. vnde sicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita dulia. latria autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo, quatenus Deus est, seu quatenus est primum principium nostrum: vnde non potest communicari creaturis. Vide Gabrielem Vasquez de adorat.lib.1. dub.2.

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda sint, in tertia parte quæst.25. exactiùs tractandum est.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis religionis, Deuotione, & Oratione. *Complectitur dubitationes 12.*

Actus religionis interni & externi. DIVVS Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos, *deuotionem*, & *orationem*. Externos facit reliquos, *adorationem, sacrificium, oblationem primitiarum & donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adiurationem, laudem*; quibus infrà adiungit *gratiarum actionem*. quæ duo postrema commodè sub oratione comprehendi & tractari possunt. nam secundum D.Thomam q.83.art.vlt. *gratiarum actio* est pars orationis; similiter laus, quæ ferè semper petitioni miscetur, ad orationem pertinet, tanquam pars vel species quædam illius.

DVBITATIO I.

Quid sit deuotio.

D.Thomas q.82.

1 *Quo modo sit actus peculiaris.* RESPONDEO, Hoc nomen dupliciter accipi. Primò, vt significet specialem actum religionis; & sic *deuotio* nihil est aliud, quàm interna quædam sui ad cultum diuinum oblatio & traditio. sicut enim qui alicuius Principis obsequio totum se tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini se totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis, qui dicitur absolutè deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto: si cum voto vel iuramento fiat, nascitur obligatio; eritque deuotio magis perfecta. si autem fiat absque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet solo proposito & huius propositi explicatione: sicut dum homo explicare volens suum affectum & animi propositum dicit Principi, Me totum trado tuo obsequio. vnde D.Thomas ar.1.ad primum, rectè dicit *deuotionem esse actum volantatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum*.

2 *Quomodo sit conditio actus religionis.* Secundò, Accipitur non pro actu peculiari, sed pro conditione quadam actus interni. sic *deuotio* nihil est aliud, quàm *promptitudo* quædam, & *feruor* affectus ad cultum diuinum, v.g. ad orationem, ad laudem, ad sacrificium, ad adorationem, ad soluenda vota, &c. vel affectus ad hæc promptus & feruens: quicunque enim promptè & feruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti; idque meritò, quia ostendunt se esse addictos & mancipatos diuino cultui. *Promptitudo* requiritur vt superentur omnes difficultates, timores, & perturbationes, quæ hominem ad cultum Dei lentum faciunt: & consistit in affectu absoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam, & tergiuersationem voluntatis; ita vt nihil ampliùs illam retardet ab executione, quando occasio se offert. quòd etiam feruor (qui nihil est aliud quàm intensio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione, cultuque diuino, deuotos dixerit; sed eos tantùm, qui feruenti affectu hoc præstant. vnde deuotè orare nihil videtur esse aliud, quàm cum feruenti affectu erga Deum, orationem fundere.

3 *Vnde nascatur.* Nascitur vtraque deuotio ex parte nostra, ex contemplatione, præsertim duplici. Primò, Ex consideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tanquam ex perenni fonte in nos assiduè ab illa promanant. hinc enim videmus ipsum omni cultu & obsequio esse dignissimum, ipsiusque beneficia à nobis hæc assiduè flagitare. Secundò, Ex consideratione inopiæ & miseriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis esse maximè congruum & expediens ipsi seruire: nam nemo præter illum nos iuuare & beare potest. vide D. Thomam qu.82.art.3.

DVBITATIO 2.

Quid sit oratio.

Oratio quid.

RESPONDEO, Omissis variis definitionibus, commodè sic definiri potest: *Oratio est desiderij coram Deo explicatio, vt aliquid ab ipso impetremus.* Colligitur hæc definitio ex artic. 1. & 3. & ex Patribus. Basilius orat. in Iulittam martyrem, *Oratio est boni cuiusdam petitio, quæ à piis ad Deum effunditur.* Damascenus l. 3. de fide ortho. c. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deū, siue decentiū à Deo petitio.*

4 *Tres actus in oratione.*

Vbi aduertè, in oratione tres actus spectari posse. Primus est, Desiderium nostrū, quo bonum aliquod nobis, aliisve conferri, aut malum auerti desideramus. Secundus, Huius desiderij practica quædam explicatio, qua Deum conamur inducere & permouere vt id præstet; quæ nihil aliud est quàm petitio quędam. cùm enim in potestate voluntatis nostræ non sit immediatè applicare diuinam virtutem, seu potentiam executiuam Dei ad operandum, sicuti vires animæ nostræ ad operandum applicamus: neque etiam mediatè & efficaciter, imponendo obligationem, sicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus; restat vt solùm id possimus mediatè & per modum deprecationis seu petitionis, quod fit explicando desiderium. Tertius, Collatio boni desiderati. ex hisce tribus oratio propriè est illa petitio, seu practica explicatio desiderij. per hanc enim conamur Deum promouere & inducere ad benefaciēdum. Hinc Patres dicunt *orationem esse colloquium cum Deo*, vt D. Gregorius Nyssenus orat. 1. de orat. dominica, & D. Chrysost. l. 1. de orando Deum.

5 *Oratio est locutio quædam & actus rationis practicæ.*

Ex his patet Primò, Orationē esse immediatè actum rationis: nam petitio est locutio quædam, qua desiderium nostrum explicamus; locutio autē interna est actus rationis; & consequēter etiā externa, quæ ab interna procedit, est rationis actus.

Patet Secundò, Esse actum rationis practicæ; quia hęc locutio nō fit vt Deus nostrū desiderium intelligat, sed vt eā permoueatur ad rem desideratā præstandam. vnde in ea cōsideratur quædam vis mouēdi & applicādi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione seipsum homo ad aliquā functionē ordinat & dirigit, ita etiā alium: nēpe imperando vel deprecando; quorū vtrumq; locutio quædam practica est.

6 Nec obstat, quòd à Damasceno dicatur *oratio, mentis in Deum eleuatio* & à D. Augustino ser. 230. de tempore, *ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium*; hæc enim causaliter vel cōcomitanter accipienda sunt. oratio enim ex natura sua oritur ex desiderio inuisibilium, & intrinsecè cōiuncta est cum eleuatione mentis ad Deum. vnde qui sine eleuatione mentis orat, solùm verbis orat: non enim possumus mente colloqui cum Deo, nisi mentē ad eum eleuemus, eumque quasi præsentem intueamur.

7 *Est actus religionis.*

Patet Tertiò, Orationem esse actum religionis; nam per illam testamur ipsum esse authorem bonorum nostrorum, & nos esse ipso inferiores, eoque egere; hoc enim includit petitio seu deprecatio. Hinc fit vt superbi ægrè orent. Deinde testamur ipsum omnia scire in particulari, omnium habere prouidentiam & dispositionem, omnia posse, omnium misereri, &c.

Obiectio 1.

Dices Primò, Oratio est actus spei: ergo nō religionis; nam idē actus nō potest esse duarū virtutū.

8 *Resp. 1. An sit actus spei.*

RESP. Primò, Idem actus non potest esse elicitus immediatè à duabus virtutibus distinctis; quia non potest habere duas rationes formales specificas, aut duplicem speciem intrinsecā essentialem: potest tamen à duabus imperari, quia in vno opere externo duplex ratio honesti considerari & appeti potest. potest enim quis dare eleemosynā, tum vt proximi miseriam leuet, qua ratione erit actus misericordiæ; tū vt votū persoluat; & sic erit opus religionis. Simili modo, potest quis orare vt Deū honoret, & vt gratiā impetret.

2.

RESP. Secundò, Orationem explicitè & formaliter esse actum spei, sed implicitè & interpretatiuè esse actum religionis: quia non fit expressè ad Deum honorādum, sed ad impetrandum: implicitè tamen redundat in honorem Dei. vnde ad orationem necesse est concurrere internū actum spei, non autem internum religionis, saltem explicitè; quia non est necesse habere expressam voluntatem Deum honorandi: quamuis debeat adesse voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit; quæ voluntas implicitè cēsetur esse voluntas honorandi Deum. Vnde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu numinis.

Obiectio 2.

Dices Secundò, Deus est immutabilis, ac proinde orationibus nostris permoueri nequit: frustra ergo funduntur. Confirmatur, quia ab æterno omnia sunt decreta, & immutabiliter constituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore nihil possunt mutare.

Resp. Immutabilitas Dei orationis efficaciæ nihil officit.

RESP. Deus non potest ita permoueri orationibus, quasi nunc incipiat velle quod antea nolebat, aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, sitque immutabiliter duratura in æternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuisis orationibus multa voluit & statuit ab æterno, quæ alioquin non voluisset; adeo vt oratio præuisa, sit suo modo causa cur Deus anticipata illa voluntate sic velit; non secus ac si modò nouam voluntatem conciperet.

Ad confirmationem: Omnia quidem sunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri, vel quo velit permittere fieri; sed hoc decretū non est factū de omnibus ante præuisionē nostrarum orationū; adeo vt orationes nostræ causa sint cur pleraq; ad salutē opportuna hoc modo Deus decreuerit. Sed de hoc plura 1. p. q. 14. 19. & 23.

DVBITATIO 3.

Vtrum oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget. D. Tho. ar. 2.

9 *Error Euchitarum.*

SVnt hìc duo errores. Prior est Messalianorum, qui dicti sunt Euchitæ. hi volebant orationem solam ad salutem sufficere, ita vt nec baptismum, nec Eucharistiæ sacræ communionem necessariam dicerent, vt habet Theodoretus l. 4. histo. c. 10. & Damasc. lib. de 100. hæresibus.

Error Pelagianorum.

Alter est Pelagianorum. Hi docebant, (saltem implicitè) orationem non esse necessariam ad salutem. hoc ipso enim, quo docebant gratiam diuinam nō esse necessariam, & hominem solis naturæ viribus posse salutem promereri, cogebātur

etiam

etiam fateri orationem non esse necessariam: cui enim opus non est auxilio, ei etiam petitione auxilij opus non est. vide D. Augustinum hæresi 88. non tamen negabat eam esse vtilem; nam etiam auxilium gratiæ vtile fatebantur. Eandem quoq; non esse necessariam fateri cogũtur hæretici nostri temporis; idque ob duas causas; tum quia omnia tribuũt fidei speciali, ita vt nec opera bona requirant; tum quia omnia fato euenire volunt. quod si verum est, superuacanea est orationis cura & studium: nam etsi non ores, omnia æquè euenient. quòd si Deus aliquid per orationem fieri velit; ipse etiam curabit vt & illa oratio fiat. vnde non oportet hominem de ea facienda esse solicitum. Vide Castro v. Oratio, hæresi 3.

10 *Oratio necessaria ad salutem.*

Sed fide tenendum est, orationem adultis ad salutem esse necessariam; (nisi fortè vitæ breuitas obstet) nec tamen sufficere.

Quòd non sufficiat, patet; requiritur enim baptismus, & mandatorum obseruatio, & pœnitentia in lapsis.

Quòd sit necessaria, colligitur ex multis scripturę locis, quibus monemur semper orare. Ecclesiastici 18. *Ne impediaris orare semper.* q. d. ne sinas te vllo modo impediri à tam necessario exercitio. & Dominus Lucæ 18. *Oportet semper orare & nunquam deficere.* nempe quantum pro humana fragilitate fieri potest. vel *semper*, id est, quotidie. 1. ad Thessal. vlt. *Sine intermissione orate*, id est, quantum fieri potest; vt Chrysostomus exponit. Ad Coloss. 4. *Orationi instate, vigilantes in ea.* & alibi sæpe. Non tam crebrò & seriò scriptura hoc ingeminaret, nisi res esset apprimè necessaria: non enim ita loqui solet de consilijs.

Cur necessaria.

Ratio huius necessitatis est, quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutẽ necessarium obtineri nequit. cùm enim etiam iustificati egeamus quotidiano auxilio ad vincendas tentationes, & ad perseuerandum; Deus non statuit hoc auxilium passim conferre, nisi orantibus & petentibus: idq; meritò; nempe vt intelligamus à quo nobis salus & omne bonũ proueniat, eique gratias agamus. vnde Dominus Matth. 7. *Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis, omnis enim, qui petit, accipit, &c.* insinuans absque petitione non accepturos. Idem insinuat Dominus Ioan. 6. *Nolite murmurare inuicẽ, nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.* q. d. nolite murmurare ob ea, quæ dixi, sed potiùs orate Deum vt vos illuminet; nemo enim potest credere in me, nisi quem pater traxerit. vide D. Augustinum tract. 26. in Ioannem.

11 *Quando obliget præceptum orandi.*

Sed dubium est quo tẽpore obliget. Durandus in 4. d. 15. q. 12. docet, orationem priuatam cadere sub præcepto in genere absq; determinatione loci, temporis, & modi orãdi. Iure enim naturæ nos solùm obligari vt aliquãdo Deum oremus & necessaria ad salutem ab eo petamus, idq; siue mẽte tantùm, siue etiam voce. quæ sententia vera est, si rectè intelligatur. nulla enim sunt certa tempora Iure naturæ determinata ad orandum; sicut Iure ecclesiastico sunt præscripta orationi publicæ. Verùm vlteriùs difficultas restat, An non sint certi aliqui euentus, quibus teneamur orare, & quinam illi sint.

RESPONDEO, Posse assignari aliquot euentus maximè probabiles.

Certi euentus, quibus tenemur orare.

Primus est, Quãdo peccator se ad gratiam disponere tenetur; vt quando ipse sacramentum aliquod administrare vel suscipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quod potissimùm locum habet si desit copia sacramenti.

Secundus, In euidenti periculo mortis, præsertim si quis sit in peccato mortifero. si enim vnquam petenda venia peccatorum & auxilium diuinum, tunc maximè.

Tertius, In vehementi tentatione, cui alia ratione putat se non posse resistere. Ita Medina C. de orat. q. 11. sub finem. Addit Nauarrus l. de orat. cap. 3. nu. 14. alium casum, quando quis aduertit se alterius exitium impedire nõ posse, nisi oratione; vt si videat duos ad duellũ properare, quibus non nisi oratione prodesse potest. quod verum est, si putet se hac ratione malum auertere posse; (quod rarum est) aliàs non tenetur. His addi potest, nos obligari vt nõ multo tempore oratione abstineamus, v. g. ad mensem vnum vel alterum, quia est signum magnæ negligentiæ suæ salutis. Porro in his casibus, quibus oratio ad aliquod malum auertendum videtur necessaria, eius omissio non est peccatũ, nisi quis aliquo modo aduertat suam obligationem: alioquin omissio non censebitur voluntaria vt est contra præceptum; vnde nec ad culpam imputabitur. Quando autẽ est culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato: nam solùm est mala, quia est interpretatiua volitio illius peccati.

12

DVBITATIO 4.

Quænam in oratione sint petenda.

RESPONDEO, Summam petendorum breuiter comprehensam esse oratione Dominica. Nam vt rectè D. Augustinus epist. 121. ad Probam ait, *Si per omnia sanctarum precationum verba discurras, quantum existimo nihil inuenies quod non ista contineat & concludat oratio.* non tamen omnia disertè continet, sed pręcipua tantùm, quæ maximè nobis præ oculis habẽda. decebat enim Christum vt ea doceret petere, quæ natura non suggerit, miniméque vulgaria sunt, ad quæ tamen reliqua facilè reduci possint.

Hanc diuinissimam orationem pulchrè explicat D. Thomas ar. 9. possunt tamen quædam petitiones paulò aliter, nec minùs accommodatè ad mentem Domini exponi.

13 *Breuis explicatio orationis Dominicæ. Pater noster.*

Constat hæc oratio cõpellatione Dei, ad quem dirigitur, septem petitionibus & clausula approbationis. Compellatio est, *Pater noster, qui es in cælis.* dicimus *pater noster*, potiùs quàm Deus noster, quia patris nomen magis est idoneum ad excitandum in nobis amorem filialem, & fiduciam impetrandi; & ad Deũ, intuitu adoptionis per Christum factæ, ad misericordiam flectendum.

Quid in cælis.

In cælis; quia tantùm in cælis seu cælorum ciuibus seipsum aperit & præsentem exhibet. alibi non videtur, sed ita manet absconditus, ac si illic non esset. Hoc additur vt mentem sursum erigamus, & intelligamus verum patrem & patriam & hæreditatem nostram illic esse.

Sequuntur petitiones, quarum tres primæ pertinent ad bonũ Dei, quatuor reliquæ ad nostrum.

14 *Sanctificare.* *Consistit in tribus.*

Prima est, *Sanctificetur nomen tuum*; id est, quidquid tu nominaris, quidquid es, id sancte vbique celebretur: *sanctificare* enim, phrasi Hebræa, est celebre facere & colere. hæc *sanctificatio* consistit in tribus. Primò, vt Deus, eiusque maiestas, potentia, sapientia, benignitas, prouidentia, iustitia, misericordia ab omnibus cognoscantur. Secundò, Vt Deus ab omnibus supra omnia timeatur & ametur. Tertiò, Vt ab omnibus dignè colatur & prædicetur.

15 *Regnū Dei.*

Secunda, *Adueniat regnum tuum*. petimus impleri numerum Sanctorum, & inchoari beatum illud regnum, quo Deus subiectis omnibus inimicis & cōpressis aduersarijs potestatibus solus regnabit, eritq; omnia in omnibus, iuxta Apostolum 1. ad Corinth. 15. Insinuat hāc expositionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hūc locum. Hoc regnum Deo maximè desiderare debemus, quia in eo gloria ipsius completa erit, nec aliquis ampliùs eam obscurabit, aut ei resistet, sicut modò fit, quādo peccatores illum contemnunt.

16 *Voluntas Dei.*

Tertia, *Fiat voluntas tua, &c.* Petimus vt sicut in cœlo fit omne id, quod Deo placitū est & gratum, nihil quod eius volūtati repugnet; ita etiam fiat in terris. Itaque petimus Primò, Exactam (quātum humana fert conditio) mandatorū obseruationē, non quidem nostrâ causâ vt est bonū nostrū, sed vt est quoddam bonum Dei, quo ipse delectatur. vnde etiam implicitè petimus auxiliū nobis & cæteris mortalibus ad hoc præstandū; & vt Tertullianus ait, *Petimus substantiam & facultatē voluntatis suæ subministret nobis, vt salui simus & in cœlis & in terris.* Deinde etiam in omnibus rebus alijs, diuinum beneplacitum præponimus nostris affectibus & cōmodis: vt si Deus velit nos esse pauperes, infirmos, inglorios, mori, viuere, si tollere vxorem, liberos, parentes, acquiescamus in eius sanctissima voluntate; & dicamus cum Christo, *Non mea, sed tua voluntas fiat*, & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in cœlo, sic fiat.* & cum Iob, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Cùm enim verba sint generalia, & faueat modus loquendi scripturæ, non sunt ad mandatorum obseruationem restringenda: sed generatim de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus*, ait, *non solùm vt voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis.* maioris enim momenti est etiam minimam voluntatem Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, quà est creaturæ. Hæc resignatio sui in diuinam voluntatem, est opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnæ perfectionis. nam per eam vincit omnes suos affectus, & perfectissimè conformat se voluntati diuinæ. indicat apertè hunc sensum Tertullianus.

17 *Panis quotidianus.*

Quarta, *Panem nostrum, &c.* Petimus hîc nobis quotidiana subsidia corporis & etiam animæ, vt plerique Doctores explicant, præsertim panem illum cælestem, quo alimur ad vitam æternam. Græcè est, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον. Hoc dupliciter verti potest, Primò, vt passim in oratione Dominica recitari solet, & Lucæ 11. habetur, *Panem nostrum quotidianum.* quo modo ante D. Hieronymum verterunt passim Latini, Tertullianus, Cyprianus & alij. Secūdò, Vt habetur Matthæi 6. *Panem nostrum supersubstantialem*, quo modo vertit S. Hieronymus. vtraq; versio bona est.

Sed aduerte, vocem *supersubstantialem*, non esse ita accipiendam, vt solùm significet id, quod est supra substantiam, quod Dionys. Areopagita passim ὑπερούσιον vocat; sic enim ea petitio solùm pertineret ad panem cælestem, vt Eucharistiæ & visionis diuinæ, nec peteretur subsidia temporalia, quod est contra communem fidelium sensum. Deinde Apostoli non potuissent tunc temporis intelligere quid Dominus istis verbis sibi vellet: nondum enim nouerant illum cælestem panem. quare vox ista est accipienda vt planè respondeat voci ἐπιούσιον, & *super* accipiatur non pro *suprà*, sed pro *ad*, seu *iuxta*, græcè ἐπὶ: & significetur omne alimentum substantiæ nostræ congruens: hoc enim propriè est ἐπιούσιον, vt rectè Suidas interpretatur: quasi dicas ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ἁρμόζον. vnde idē rectè dicitur *quotidianus*, nam natura nostra quotidie refici debet, & alimento congruenti sustentari. quamuis ἐπιούσιον, possit etiam deduci παρὰ τῆς ἐπιούσης, quod non solùm diem crastinum, sed etiam hodiernum, qua parte nōdum præsens est significat, à verbo ἐπιέναι, *accedere*, hinc ἐπιούσιον, quod ad diem accedentem pertinet. itaque ἄρτος ἐπιούσιος est qui diei accedenti est accommodatus & necessarius. Sic enim expressa est hæc petitio, ac si prima luce fundenda esset. quare optimè interpres mentem Euangelistæ spectans (qui per ἐπιούσιον non volebat significare τὸ αὔριον, diem crastinum, sed instantem) vertit quotidianum. additur *hodie*, tum vt significetur cauendam solicitudinem in crastinum; tum quia quotidie hæc oratio fundenda, & necessaria à Deo petenda; cùm assiduè ab ipsius beneficentia pendeamus.

18 *Duplex debitum.*

Quinta, *Dimitte nobis, &c.* Petimus nobis condonari delicta nostra: *nam debitum in scripturis delicti figura est*, vt ait Tertullianus, quia delicti effectus & germen. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpæ, & pœnæ. *Debitum culpæ* est obligatio compensandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum si ex peccato mortifero ortum sit, nullo modo ad æqualitatem solui potest à nobis, sed à solo Christo, vt in 3. p. q. 1. tradi solet. *Debitum pœnæ* est obligatio sustinendi pœnam æternam vel temporalem. vtrumque petimus nobis ignosci.

19 *Sicut.*

Sicut & nos dimittimus, &c. Illud *sicut* non significat regulam, quam Deus in condonandis peccatis sequatur, quasi petamus vt Deus non benigniùs & promptiùs, nec maiora condonet nobis quàm nos proximis nostris; sed causam inductiuam, vt patet ex Luca cap. 11. vbi sic dicitur, *Dimitte nobis debita nostra, siquidē & nos dimittimus omni debenti nobis.* est enim conditio quædam, quam Deus à nobis requirit. vnde apud Matth. immediatè post hanc orationē subdit Dominus, *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Itaque allegamus hîc à nobis impletam conditionem, non quòd nihil aliud ad remissionem peccatorum obtinendam requiratur; sed quia est dispositio maximè congrua, sine qua non est nobis venia speranda; & qua posita, omnino speranda est; nisi aliud quid impediat, vt defectus doloris, vel propositi emendationis.

Petes,

Petes, Quid tenemur debitoribus nostris dimittere?

Quid condonandum proximo.

RESP. Non pecuniam, non famæ & honoris restitutionem; sed iniuriam nobis illatam, ita vt propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum aut recta ratio aliud postulabit.

20 *Facere pro permittere.*

Sexta, *Et ne nos inducas in tentationem*. Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, sicque nos semper dirigat, vt nunquam succumbamus: hoc enim est induci, seu vt græcus textus habet, inferri in tentationem. μὴ εἰσενέγκῃς, ne inferas, id est, ne sinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri nisi ipso annuente & manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sic Matth. 26. Dominus monet, *vigilate & orate ne intretis in tentationem*, id est, ne tentationi cedatis. causam addit, *quia spiritus* (id est, diabolus) *promptus est*, ad tentandum & incitandum ad peccatum; *caro autem*, (id est, homo) *infirma* ad resistendum, sine ope diuina.

Septima, *Sed libera nos à malo*, Petimus hîc liberari ab omnibus diaboli, & consequenter etiam malorum hominum, qui sunt membra eius, insidijs. à malo græcè est ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, quo nomine diabolus significari solet in scripturis: vt 1. Ioan. 5. *Malignus* (ὁ πονηρός) *non tangit eum*. &, *Totus mundus in maligno positus est*; id est, sub diaboli potestate. & 1. Ioannis 2. *Vicistis malignum*. Matth. 5. *Quod his abundantius est, à malo est*, & alibi.

Malignus.

Amen.

Clausula *Amen*, quam Hieronymus vocat signaculum orationis Dominicæ, est approbantis & optantis vt ita fiat. græcis γένοιτο. Psal. 40. *Benedictus Dominus Deus Israël à seculo & in seculũ, fiat, fiat*. Græcè γένοιτο, γένοιτο. Idem habetur Psal. 71. vers. vlt. per se tamen idem valet, quod verè, teste Hieronymo.

21 *Duplicia sunt, quæ à Deo petuntur.*

Notandum est ex D. Thoma art. 5. Inter ea, quæ à Deo peti possunt, quædam absolutè petenda esse, vt ferè sunt ea, quæ oratione dominica continentur. alia solùm sub conditione tacita vel expressa; vt sunt diuitiæ, honores, longa vita, opulenta matrimonia, vxor speciosa, pulchræ proles, & similia. hæc enim, quia sæpissime hominibus sunt exitio, non sunt petenda absolutè, sed sub conditione, si nobis sint futura salutaria; quod soli Deo perspectum est. Vnde in istis optima orandi forma est rogare Deum vt nobiscum agat sicut nouit expedire ad suam gloriam & salutem nostram.

Petes, Vtrum sit peccatum ea secundum se desiderare & petere à Deo?

Si bona adiaphora per se petãtur.

Respondeo, Si quis hæc ita desideret, vt non curet, sintne ipsi futura salutaria an non, peccat; quia illa plus amat quàm suam salutem. Si tamẽ speret non obfutura saluti, non videtur desiderium, quo illa per se appetuntur, esse malum, modò eâ mensura appetantur, quæ non sit contra rectam rationem: quia sunt bona indifferentia. vnde si quis ea sic petat à Deo, non videtur peccare; nam Iudæi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri testamento promissiones pro legis obseruatione acceperunt. Si tamen desiderium & solicitudo modum excedant, peccatum est.

DVBITATIO 5.

Quibus conueniens sit orare.

D. Thomas art. 3.

22

RESPONDEO, Conuenire soli naturæ rationali Superiorem agnoscenti, à quo aliquid boni, sibi vel alteri expectare possit. Ratio est, quia oratio est petitio quædam ad Superiorem directa. petitio autem est actus rationis, quo desiderium exprimitur ad aliquid impetrandum.

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire personis diuinis; tum quia Superiorem non habent, à quo sibi vel alteri aliquid possint expectare; tum quia singulæ sua authoritate & potestate omnia possunt.

23 *Conuenit Angelis, animabus beatis, viatoribus, & defunctis, qui in purgatorio.*

Patet Secundò, Eam conuenire tum Angelis sanctis; quia etsi nihil supersit quod sibi peculiariter petant, nobis tamen bona spiritalia & salutem expetunt, & Deo aduentum regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea sibi petunt resurrectionem corporum: tum viatoribus, quibus & sibi & alijs multa petenda: tum defunctis, qui sunt in purgatorio, quos pro se orare vt à pœnis soluantur non videtur dubitandum. quicunque enim in graui afflictione constitutus scit esse aliqua remedia, quibus possit liberari, dubium non est quin roget ea sibi adhiberi. defuncti autem sciunt extare huiusmodi remedia, vt sacrificia, preces, ieiunia, eleemosynas fidelium, indulgentias, orationes Sanctorum: cur ergo non orent hæc sibi applicari, & vt Deus fideles ad hæc excitet? Vnde meritò Ecclesia illud Iob, *miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, applicat defunctis in purgatorio positis. An orent pro viuis, non satis constat. credibile est etiam pro illis orare; quia dubitandum non est quin pro suis sint soliciti: ad hoc enim charitas eos impellit. cur ergo illorum salutem Deo non commendent? nos tamen eos non inuocamus, quia preces nostras ordinariè nõ possunt cognoscere; & sunt in eo statu vt magis egeant auxilio nostro, quàm vt possint nobis auxilium adferre. vt ait D. Thomas q. 83. ar. 11. ad 3.

Defuncti orant pro nobis in purgatorio.

An damnatis.

Patet Tertiò, Damnatis orationem propriè non competere; tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, vt sit actus virtutis: tum quia nihil illis boni à Deo expectandum. quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperiatur; vt cùm Satan petijt tentare S. Iob; cùm diues petijt mitti Lazarum, &c.

24 *An humanitati Christi.*

Sed difficultas est, Vtrum Christo secundum humanam naturam in cœlo conueniat. Quidam negant, Primò, Quia Christus totum negotium salutis nostrę exactè & minutè cum patre in via composuit. Secundò, Quia aliàs liceret Christum rogare vt pro nobis oret.

Sed verius videtur, Christi animam etiam modò rogare diuinitatem pro hominibus. Primò, Quia id non dedecet ipsam, cùm in via sæpissimè id fecerit, & statui beatitudinis non repugnet; vt patet in alijs beatis. Secundò, Vtitur in Deum laude, gratiarum actione, adoratione. sicut enim summa charitate, ita etiã summa humilitate erga Deum est prædita. cur etiã non vtatur oratione? Tertiò, Etsi data sit illi animæ sanctissimæ omnis potestas in cœlo & in terra, Matth. 28. tamen executio huius potestatis non potest fieri virtute

animæ, sed diuinitatis, vt patet in iustificatione & glorificatione: ergo decet vt id petat à diuinitate, saltem actu interno. Quartò, Sicut hostiæ veteres immolabantur in sancto seculari, ita Christus semetipsum immolauit in hoc mundo: & sicut Pōtifex veteris legis, sanguinem hostiæ inferebat in sancta sanctorum ad deprecādum Deum pro populo; ita Christus corpus & sanguinem suum intulit in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, vt deducit Apostolus ad Hebræos.9. ergo Christus ibi apparet vt Pontifex, seu vt munere Pontificis post hostiæ sacrificium fungens; quod in eo consistit vt petatur sacrificij effectus; alioquin nō esset apta analogia inter Christum & Pōtificem veteris legis, quam intendit Apostolus. Quintò, Hæc sententia est magis consentanea scripturæ sacræ Ioannis 14. *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum*, q.d. nolite ob meum discessum ad patrem, esse mœsti; quia cùm ad patrem venero, rogabo eum vt aliū meo loco mittat, qui nunquam discedet. 1. Ioan. 2. *Sed etsi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem* IESVM *Christum iustum*: quod propriè dici nequit, nisi aliquid pro nobis à patre petat. Ad Roman. 8. *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Ad Heb. 7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* quibus verbis satis insinuatur, hanc interpellationem nō solùm fieri exhibitione & præsentia obiectiua humanitatis & vulnerum, sic enim non esset quid distinctum à sessione ad dexteram, nec requireretur vt sit viuēs; sed per actū animæ, quo nobis misericordiam & salutem petit, sic enim aliquid peculiare adfertur, quod nostram fiduciam erigat: hoc enim intendit Apostolus. Sextò, Eandem sententiam insinuant Patres, Iustinus q. 105. ad orthod. *Si enim superatis iam resurrectione, carnis infirmitatibus, vt Pontifex confessionis nostræ, interpellat pro nobis, nonne magis cùm adhuc subiaceret infirmitati carnis, egebat magno validoq́; clamore & lachrymis, cum quibus preces offerebat?* Ambrosius in illud ad Romanos 8. Qui etiam interpellat pro nobis, *Christus resurgens, semper causas nostras agit apud patrem, cuius postulatio contemni non potest, quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quod Deus est*. & infrà explicat quo modo interpellet pro nobis, nempe eo modo, quo rogauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. & infrà, *Interpellat pro nobis, ne inimicus aliquid violenter præsumat contra nos, vt arceatur insolentia eius.* In eadem sententia videtur esse Cyprianus epist. 8. & Augustinus præfat. in psal. 85. Idem apertè docet D. Thomas in cap. 7. ad Hebr. lecti. 4. D. Bonauentura, de vita Christi cap. 98. Toletus in cap. 16. Ioannis, annot. 35. & Suarez in 3. p. disput. 45. sectio. 2.

Ad Hebr. 9.

Ad argumenta. Ad primam rationem in contrarium adductam: Christus omnia cum patre composuit, quia exactè pro omnibus satisfecit, & meruit omne bonum, quod temporis successu hominibus confertur. Hinc tamen nō sequitur quin modò possit orare vt illis bona conferantur.

25 *Obiectio.* Dices, Christus adhuc in vita mortali præuidebat quidnam singulis hominibus expediens foret, & quid pro singulis esset petendum: ergo illud tunc poterat petere & pro singulis impetrare. Si poterat, credibile est fecisse. cur enim expectet tempus executionis? præsertim cùm hoc modo perfectius sit opus nostræ redemptionis, quod in hac vita est operatus.

Resp. Christus nō opus habet oratione. Respondeo, Hoc argumentum rectè probare non esse illi opus oratione, cùm iam omnia petierit & impetrauerit, quæ temporis successu mortalibus bona conferuntur. Hinc tamen nō sequitur quin reipsa oratione vtatur; non quia id necessarium, sed vt diuinitatem sic magis honoret, & omne bonum in illam, tanquam in primum fontem referat. nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit, & vt verisimile est, petijt & impetrauit; (id enim facilè ei erat) tamen sæpius in vita eadem rogauit, & impetrauit. nihil enim vetat quin idem sæpius possit rogari & obtineri ante executionem. Itaque potest etiam modò rogare vt fiat executio eorum, quæ ante meruit & impetrauit, quamuis nihil noui petat.

26 *An Christus rogandus vt pro nobis oret.* Ad Secundum Respondeo, Etsi per se non sit illicitum vt quis considerando Christum quà homo est, qui diuinitatem omni cultu veneratur, sic oret apud animum suum, Christe ora pro me, impetra mihi à patre veniam & salutem; tamen absolutè non est hoc modo orandū, saltem publicè. Primò, Quia est contra morem Ecclesiæ. Secundò, Facilè insinuaretur error Arij, faciētis filium creaturam, vel Nestorij, constituentis duas in Christo personas. Tertiò, Insinuaretur Christū, sicut alios, egere oratione, nec habere in sua potestate nos saluare sine oratione. nemo enim illum, qui per se potest dare salutem, rogat vt oret, sed vt ipse det. Quartò, Oratio dirigitur ad personam, quæ est Deus, & sua authoritate potest dare. Quintò, Decet vt qui aliquid ab altero petit, præsertim publicè, summo titulo honoris compellet, & supremam illius potestatem agnoscat; alioquin videbitur illum potiùs irridere, quàm honorare. Denique quia nihil noui impetrare potest, quod iam ante non impetrauerit. itaque solùm rogandus est vt illud sua potestate diuina cōferat. Si tamē ipsa Christi anima per se spectetur, non absurdè priuatim rogari poterit, vt virtutes & salutem impetret, id est, faciat nobis per diuinitatem conferri. etsi enim ipsa non egeat oratione, tamen ex humilitate ea libentissimè vtitur erga diuinitatē.

DVBITATIO 6.

Vtrum Sancti sint orandi seu inuocandi.

D. Thomas qu. 83. ar. 11.

27 NEgarunt hoc multi hæretici. Primò, Vigilantius; qui docebat mortuorum preces pro alijs non exaudiri, teste Hieronymo. Vnde apertè sequitur inanem esse Sanctorum inuocationem.

Secundò, Quidam hæretici tempore D. Bernardi, dicti Apostolici, qui vt refert Bernardus ser. 66. in cantica, ridebant catholicos quòd Sanctos inuocarent.

Tertiò, Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Patareni, qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos esse docebāt, teste Turrecremata l. 4. de Ecclesia p. 2. cap. 35.

Quartò, Waldenses, seu pauperes de Lugduno, qui paulò post orti, dicebant Sanctos nec audire, nec attendere ad preces nostras, teste Antonino 4. p. tit. 11. cap. 7. § 2.

Quintò, Wiclef, qui dicebat esse inutile Sanctos inuocare, teste Thoma Waldensi to. 3. c. 108.

Sextò,

Hæretici nostri sæculi. Sextò, Hæretici nostri temporis, qui duo docent. Primò, Id esse inutile; eò quòd Sancti preces nostras non cognoscant. Secundò, Esse impium; quia obscuratur officium mediatoris. Ita Caluinus l. 3. Instit. cap. 20. §. 20. & sequent. vsque ad 28. Idem docent cæteri.

Pro veritate Notandum est, Sanctos posse tripliciter inuocari.

28 Primò, Tanquam primarios authores vitæ & salutis, quasi sua ipsi authoritate & potestate possint remittere peccata, infundere virtutes, dare vitam æternam, &c.

Secundò, Tanquam adiutores, ad precandum Deum.

Tertiò, Tanquam administros quorundam beneficiorum, quæ ipsi per se nobis conferre possunt; qualia sunt salutaria suggerere, dæmonis machinationes impedire, varia mala auertere & similia. Nunc

Dico Primò, Nulla ratione licitum est Sanctos primo modo inuocare, nempe tanquam authores primarios salutis: id enim esset aperta idololatria; nec quisquam catholicorum ita vnquam illos inuocauit, aut inuocandos censuit, vt falsò illis imponit Caluinus nu. 22.

Nec obstant illæ formulæ precandi, quas Caluinus obijcit tanquam intolerabiles, *S. Medarde, S. Eligi, respice seruos tuos, iuua è cælo:* quia intelligendæ sunt de auxilio precum, vel simili, quod ipsis cōgruat: illā autē *vt Sancta Virgo iubeat filium facere quod petimus,* nullus catholicus vtitur; nemo enim nescit filium in cælo matri subditum non esse; ac proinde nihil ei propriè iuberi posse. Quòd si quis tamen pia mente sic loqueretur, nō esset magnopere reprehendendus: nam etiam scriptura dicit Deum voci hominis obediuisse, latiore vocabuli significatu: & amicis dicere solemus vt iubeant & imperent nobis. Similiter non obstat quòd Virgini dicamus, *vita, dulcedo, & spes nostra.* id enim verum est ratione filij, quem nobis peperit, per tropum, qui metonymia dicitur, vbi nomen effectus tribuitur ei, quod aliquo modo est causa; quod in scripturis est frequens. omitto Apostolos lucem mundi à Domino vocari Matth. 5.

29 *Probatur inuocatio Sanctorum* Dico Secundò, Pium tamen & salutare est eos inuocare secundo & tertio modo, tanquam amicos Dei charissimos, videlicet vt pro nobis orēt; suamque nobis opem porrigant. Est fide tenendum, & definitum in Concilio Trident. sess. 25. de inuocat. Sanctorum. Probatur Primò, Ex scripturis; Genesis 48. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* Hîc Iacob inuocat Angelum suum. Iob 5. *Voca, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* id est, ad aliquē Angelorum. Nec obstat, quòd hæc sint verba Eliphaz Themanitæ; quia Iob ea non reprehendit, cùm tamen alia minùs rectè dicta refutet. Exodi 32. *Recordare Abraham, Isaac, & Israël seruorum tuorum;* vbi per merita Patriarcharum postulat, & exauditur. vnde sequitur infra, *Placatus est Dominus, ne faceret malum,* &c. hic modus orandi erat frequentissimus apud Iudæos.

Obiectio. Dices, Nō orabant ipsos Patriarchas, sed Deū.

Resp. Respondeo, Verum est; quia nondum erant in statu beatitudinis, vt possent preces ad se directas cognoscere. sed quia allegabant eorum merita & obsequia vt propter illa Deus misereretur, satis insinuabant, ipsos, si per se orent, multò magis impetrare posse. Falsum est autem quod ait Caluinus, solùm allegari pactum, quod Deus habebat cum Patribus, vt patet psal. 131. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius;* vbi merita allegantur. Idem patet cùm dicitur, *seruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui,* Exodi 32. Daniel. 3. & alibi.

Secundò, Ex scripturis cōstat Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare: ergo rectè eos inuocamus, vt id crebrò & efficaciter præstent.

Orationum oblatio. De Angelis, Tobiæ 12. Angelus dicit se obtulisse Deo orationes Tobiæ; quæ oblatio non fiebat nuda tantùm exhibitione coram Deo, cùm ipsi omnia sint præsentissima; sed cum deprecatione vt Deus illas exaudiret: quo modo per aulicos nobiles cupiunt homines suas preces offerri Principi. Zachar. 1. Angelus orat Deum pro populo Iudaico, *Domine exercituum, vsquequo tu non misereberis Hierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.*

De alijs Sanctis patet 2. Machab. vltimo, vbi Onias apparuit Iudæ Machabæo, orans pro populo; & Ieremias, de quo Onias dicit, *hic est, qui multùm orat pro populo & sancta ciuitate Hierusalem:* & tamen nondum erant beati. quantò magis in statu beatitudinis orabunt, vbi charitas illorum longè feruentior?

30 Tertiò, Probatur ex Cōcilijs; Synodus 7. act. 6. *Cum timore Dei omnia agamus, postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ & semper Virginis Dominæ nostræ Mariæ. Item Sanctorum Angelorum, & omnium Sanctorum, salutantes venerādas illorum reliquias, &c.* Concilium Trid. sess. 25. in principio, mandat populum christianum doceri, *eos, qui negant Sanctos æterna fœlicitate fruentes inuocandos esse; & qui asserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam singulis orent, inuocationem esse idolatriam, vel pugnare cùm verbo Dei, impiè sentire, &c.*

Disputare contra Ecclesiæ vsum Quartò, Idem probari potest ex perpetuo Ecclesiæ vsu: atqui *de eo, quod tota per orbem frequentat Ecclesia disputare an ita faciendum sit, insolentissimæ insaniæ est,* vt ait Augustinus epist. 118. ad Ianuarium. Idem patet ex litanijs, quarum vsus in Ecclesia plusquam à mille annis viguit, vt patet ex Concilio Aurelianensi. 1. cap. 20. & Toletano. 5. cap. 1.

Locus Hieron. notandus. Quintò, Ex Patribus: solùm vnum locum adferam ex Hieronymo contra Vigilantium, *Si Apostoli & martyres adhuc in corpore cōstituti possunt orare pro cæteris, quando de se adhuc debent esse soliciti; quantò magis post victorias, coronas & triumphos? vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam; & Stephanus imitator Domini sui & primus martyr in Christo, persecutoribus veniam deprecatur: & postquam cum Domino esse cœperint, minùs valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est? &c.*

Probatur ratione. Sextò, Probatur ratione; Sancti possunt nobis multùm prodesse, tum pro nobis orando, tum per se nobis opem ferendo: ergo pium est & vtile illos inuocare. Antecedens probatur Primò, *Possunt orando prodesse.* Quòd orationibus suis nobis prodesse possint; quia si cùm adhuc essent mortales, exules, subiecti peccatis, soliciti & incerti suæ salutis, ita prodesse poterant, vt ex multis scripturæ locis constat, vt Iob 42. vbi Iob iussu Dei orat pro amicis & impetrat; 1. Regum 7. vbi populus rogat Sa-

muelem

muelem vt pro ipso orare non cesset; ad Roma. 15.2. ad Corinth.1. ad Eph.6. ad Hebr.13. Apostolus orationes fidelium pro suis negotijs flagitat: quantò magis nunc cum Christo regnantes, beati, securi, perfectissima charitate præditi, prodesse nobis suis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi est amicitiæ coniunctio, quæ inter Deum & ipsos nunc omnino est consummata.

31 *Et opem per se ferendo.* Quòd etiam per se multa nobis conferre possint, constat, Primò, ex officio Angelorum custodum, qui multa mortalibus beneficia præstant, vt scriptura multis locis docet; vt in historia Tobiæ, in Prophetia Danielis ca.3.10.14. Genesis 48. & alibi. Idem posse alios Sanctos post Christi mortem certissimum est: tum quia sunt similes Angelis, sapientia, charitate, potentia; neque sunt conclusi abditis quibusdam receptaculis, vt hæretici nostri cum Vigilantio somniant; sed possunt esse vbi vbi placuerit; vt docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, vbi sic ait: *Si agnus vbique, ergo hi, qui cum agno sunt, vbique,* (id est, vbicunque volunt) *esse credendi sunt: & cùm diabolus & dæmones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia vbique præsentes sint; martyres post effusionem sanguinis sui, arcâ operientur inclusi, & inde exire non poterunt?* *Sanctos vbiuis esse posse.* tum quia scriptura docet, Sanctos post hanc vitam regere mortales, Apoc.2. *Qui vicerit, dabo illi potestatem super gẽtes & reget eas in virga ferrea.* Item *esse columnas in templo Dei,* Apocal.3. id est, sustinere Ecclesiam. *Sedere cum Christo in throno,* eodem cap. id est, vnà cum ipso regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis constat quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit.

32 *Obiectio prima.* Sed contra Obijcitur Primò, Sancti ignorant preces nostras; *non enim eousque illis longa sunt aures vt ad voces nostras porrigantur,* inquit Caluinus suprà num.24.

Resp. Respondeo, Non ignorant, quantumuis occultè fiant. si enim Angeli eas norunt, vt qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Item si Angeli, qui in cœlo sunt, sciunt omnes peccatorum in terris existentium conuersiones, deque illis gaudent, Lucæ 15. cur non etiam Sancti, qui Angelis pares?

33 *Quomodo cognoscunt nostras preces.* Petes, Quomodo cognoscunt eas?

Respondeo, Vel in Verbo vt vult D.Thomas qu.83.ar.4.ad 2. & Caieta.ibidem: vel per nouas & quotidianas reuelationes, vt Cyrillus, catechesi 16. August.de cura pro mortuis c.15. sic enim multi Sancti etiam in hac vita, occultissima cognouerunt; Elizæus factum Giezi, 4.Reg.5. Petrus fraudem Ananiæ & Saphiræ Act. 5. Benedictus Totilæ simulationem & futuros euentus, l.2. dialog. Grego. cap.15. & totum mundum veluti sub vno solis radio collectum. lib.2.dialog.cap.35. Similia multa libro eodem recenset Gregorius. & plurimis Sanctorũ hoc donum collatum fuisse ex historijs constat. Denique familiare erat Prophetis occultissima nosse: quantò magis in gloria cognoscent huiusmodi secreta, quando Deus erit omnia in omnibus? Ita ratiocinatur D.August. lib.22.de ciuit.cap.29.

Vel denique cognoscunt nostras preces, dum ad ipsos diriguntur; eo modo, quo Angeli & animæ cognoscunt mutuas cogitationes, mediante locutione spiritali; præsertim cùm lumine supernaturali sint illustrati, nec corpus aut interuallum loci impediat. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vsque pertingat; quantò magis oculus mentis luce diuina perfusus poterit ad remotissima, absque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obstant loca scripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoscere res viuentium, Ecclesiastæ 9. *Mortui nihil cognoscunt amplius.* simile insinuatur Iob 14. & 4. Regum 22. hæc enim intelligenda sunt vel de cognitione naturali, vel de cognitione, quam habebant toto tempore veteris testamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conspectu Dei, nec habebant illud admirabile lumẽ, quod illis post Christi mortem communicatum, quo omnia lustrare possunt. vide D. Augustinum de cura pro mortuis cap.13.

34 *Obiectio 2.* Obijcitur Secundò, Christus est vnicus mediator noster, per quem habemus accessum ad patrem: ergo non est recurrendum ad Sanctos; imò id videtur Christo iniurium, tanquam ipsius reconciliatio sit insufficiens, aut egeat auxilio Sanctorum.

Resp. Christus quomodo vnicus mediator. Respondeo, Christus dicitur *vnicus mediator* noster, quia principalis, idque ob quatuor causas.

Primò, Quia non tantùm officio, sed etiam natura est mediator, seu medius inter Deum & hominem, vtpote vtriusque naturæ particeps; quam rationem adferunt Patres in illud 1.ad Timoth.2. *vnus est Deus, vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. & August.lib.9.de ciuit.cap.17. Secundò, Quia nos reconciliauit; non deprecando, sed condignum pretium exhibendo & satisfaciendo. Tertiò, Quia ex proprijs; habebat enim vim illam ex intrinseco, id est, ex natura sui suppositi. Quartò, Quia est mediator omnium: nam omnes, quantum ex parte ipsius, reconciliauit, & pro omnibus satisfecit. Sed hæ tres posteriores causæ pendent ex prima.

Sancti mediatores secundarij. Sancti duntaxat sunt *mediatores secundarij*; quia nec ex proprijs reconciliant nos Deo: (non enim ex ijs, quæ à seipsis habent, sed ex ijs, quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant; neque per modum solutionis, sed deprecationis. Rectè tamen dicuntur *mediatores*; quia verè intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moses dicitur sequester & medius inter Deum & populum, Deuter.5. quia pro populo ad Deum locutus est & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apostolos & Prophetas vocat mediatores lib.12.thesauri cap.10. quicunque enim interuenit inter duos vt alter alteri reconcilietur, vel aliquid alteri ab altero impetretur, vel vt pactum inter eos ineatur, rectè dicitur mediator inter illos.

35 *Non obscurari officiũ mediatoris, sed illustrari.* Neque hæc intercessio vllo modo obscurat officium mediatoris Christi. Primò, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imò etiam homines viui, vt ex scriptura constat; & tamen hæc intercessio nõ obscurat illud. Secundò, Quia Sancti adhibetur vt comprecatores, nimirum vt suas orationes nostris iungant: quod non potest vllo modo in iniuriam Christi cedere. Tertiò, Quia omnem vim interueniendi & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Christi, eiusque interces-

intercessione. vnde potius ad honorem ipsius cedit, quod possint esse secundarij mediatores; sicut ad honorem primæ causæ cedit, quod creaturæ sint causæ secundæ: nam ita efficax est Christi mediatio, vt non tantùm reconciliet, sed etiam reconciliatores sub se, qui virtute ab ipso accepta reconcilient, efficiat. in omni enim reconciliatione operatur Christi meritum vt prima causa moralis, sicut Deus in omni operatione creaturæ naturali. quod valde notandum est contra hæreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ sapientiæ, quæ inferiora per media disponit & ad perfectionem perducit. vide D. Thomam art.11.

Christi meritum operatur vt prima causa moralis.

36 Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, seu per quæ merita orant?

Quibus meritis nituntur.

Respondeo, Principaliter per merita Christi: quidquid enim nobis datur, principaliter datur propter merita Christi, vt colligitur ex cap.1. ad Ephes. *Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo.* Secundariò etiam per merita sua. etsi enim ex condigno compensata sint, ita vt nihil illis debeatur ex Iustitia; tamen ex amicitia multa eis deberi possunt: vt patet exemplis humanis. Itaque hæc merita sunt ratio secundaria beneficiorum Dei: nam Deus applicat se ad benefaciendum nobis propter merita Christi, orationibus Sanctorum inductus. etsi enim Christi merita semper sint ratio principalis ob quæ Deus sua beneficia confert; tamen merita & preces Sanctorũ sunt causa cur Deus hîc & nunc se applicet & determinet ad hæc vel illa beneficia danda ob Christi merita. Vnde etiam Sancti veteris testamenti solent orare per merita Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauid, &c. Exodi 32. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum.* Dan.3. *Ne auferas misericordiam tuam a nobis propter Abraham dilectum tuũ, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.* Psal.131. *Memento domine Dauid*, &c. nempe vt propter hæc Deus hîc & nunc se ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri testamento inuocari non solebãt vt in nouo; quia nondum erant in gloria vt possent nostras preces cognoscere; sicut neque illi, qui in purgatorio; quos ob hanc causam non solemus inuocare; vt colligitur ex D. Thoma ar.4.ad 3.

Merita Sanctorũ sunt ratio secundaria.

37 Obijcitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Christi meritis: ergo.

Obiectio 3.

Resp. Respondeo minimè diffidere; sicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat, nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. etsi enim sciamus Deum per se esse propensissimum ad benefaciendum, & Christi merita esse sufficientissima; tamen iudicamus nos indignos qui soli coram tanta maiestate compareamus; & non satis dispositos ad beneficia illius excipienda. vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, nostrisque precibus suas iungant. qua in re Primò, Honoramus Sãctos. Secũdò, Reueremur Dei maiestatem. Tertiò, Illa submissione nos disponimus ad faciliùs impetrãdum. etsi enim Deus sit benignissimus & Christi merita abundantissima, vt dictum est; tamen vult suam maiestatem & beneficia agnosci, nos ad ea disponi, & suos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipsum oremus tum per nos, tum per alios, & maximè per Sanctos; idq; vt ipsos honoret, & ostendat quanti eos faciat. Ex quo fit vt per diuersos Sanctos, ad illorum inuocationem, diuersa miracula operetur, & beneficia diuersa conferat. Simile cernimus in rebus humanis. gratissimũ enim est etiam clementissimis Principibus, vt rei, quibus parati sunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipsis sunt charissimi; & sæpe non aliter volunt ignoscere; & per diuersos diuersa concedunt.

Cur Deus velit nos vti Sanctorum suffragijs.

DVBITATIO 7.

Vtrum sit orandum pro omnibus.

D. Thomas art.7. & 8.

38 Respondeo, Esse orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, etiam inimicis nostris. ratio est, quia omnibus salutem desiderare, & quantum commodè possumus procurare debemus: ergo etiam à Deo petere. confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth.2. *Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus.* hoc tamen non ita intelligendum quasi orare debeamus vt absolutè omnes salui fiant, & nemo damnetur; hoc enim frustra & stultè oraretur; nam constat ex scripturis contrarium euenturum. deinde nemo potest orare quod non potest sperare; hoc autem sperari non potest; nam spes supponit fidem vel opinionem fieri posse vt res eueniat: nemo enim sperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Potest tamen id affectu simplici & inefficaci optari. Alio igitur sensu orandum pro omnibus. Primò, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus; vt si quis sic oret, Dimitte nobis debita nostra, præterquam Ioanni vel Petro: libera nos à malo, excepto hoc vel illo: hoc enim est contra charitatem: vnde est præcepti hoc modo pro omnibus orare. Nec obstant imprecationes, quæ habentur in scripturis, vt Psal.68. *deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur* & 108. multæ similes habentur, & alibi frequenter. hæ enim vel propheticè intelligendæ sunt, vt sint prædictiones, nõ imprecationes: vel in illis significatur conformatio voluntatis cum decreto iustitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D.Thom.art.8.

Quo modo orandum pro omnibus.

Secundò, Quia nullus est in toto genere humano, pro quo laudabile non sit speciatim orare; etsi enim in genere constet plurimos non saluandos, tamen id de nemine constat in particulari: vnde de nemine quamdiu viuit desperãdum. quo fit vt etiam pro inimicis orandum sit; precando illis non quidem temporalia, vt honores, opes, vitam; (quæ sæpe rogare possumus ipsis adimi, si per ea noceant, vt multis scripturæ exemplis cõstat) sed quæ ad salutem pertineant æternam. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in particulari pro inimico, nisi in extrema vel graui necessitate eius spirituali, quando præter orationem non se offert aliud remedium. tunc enim si aliqua probabilis spes sit per orationem subueniendi, tenemur. secus si moraliter spes sit nulla. tenemur tamen ab orationibus communibus eos non excludere.

39 Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, vt omnes illuminet & ad salutem perducat, quantum ratio diuinæ prouidentiæ patitur. sicut enim Deus secundum certum prouidentiæ modum,

Certā prouidentiæ mensuram adhibet Deus ad homines saluandos.

modum, quantum in se vult omnes homines saluos fieri, nemine excepto, idque etiam secundum illam prouidentiæ mensuram procurat; & Christus est mediator omnium: qui seipsum dedit redemptionem pro omnibus, excluso nemine; ita nos etiam omnium salutem optare, & pro omnibus orare debemus; videlicet vt neminem excludamus, & omnibus quantum statuta diuinæ prouidentiæ fert mensura, salutis auxilia conferri rogemus. etsi enim fieri nequeat vt secundum illam prouidentiæ ratione omnes simul salui fiant, hominum prauitate supposita; tamen multò plures, quàm reipsa saluentur, facilè salutem consequi possunt. Itaque vt quàm plurimi ex omnibus saluentur, rogandum est. & hoc sensu orandum pro omnibus. non tamen est præcepti vt sic pro omnibus ores; præterquam in liturgia, de qua Apostolus loco notato loquitur, testibus Chrysostomo, Theophyl. Oecumen.

40 Dixi *orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, tam viuis quàm defunctis*; quia hi omnes interdum auxilio egent & spes est nostris orationibus iuuandos vt ad terminum perueniant: cæteri vel non egent, vt beati, pro quibus si quis oraret, indicaret eos beatos non esse: vnde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*; quod intellige de eo, qui iudicio Ecclesiæ martyr habetur. Vel spes non est fore iuuandos, vt damnati. Idem dicendum si de aliquo constaret ipsum reprobum esse; non enim possemus pro illius salute vel perseuerantia rogare; vt insinuat D. Augustinus lib. de corrept. & gratia cap.15. quia spes non est illum adiutum iri.

Reprobus.

Cætera, quæ hîc dici possent, vide apud D. Thomam art.7.& 8.

DVBITATIO 8.

Vtrum forma precandi, quæ horæ canonicæ vocatur, sit vtilis & retinenda in Ecclesia.

41 *Horæ canonicæ.*

HOras canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præscripto Canonum ecclesiasticorum in Ecclesia certis horis diu, noctuque canuntur. eædem vocantur *officium ecclesiasticum*, quia Ecclesiasticorū munus est illas recitare.

Hæretici igitur huius temporis hanc formam reijciunt tanquam inutilem; sed ratione nulla, solo Ecclesiæ Romanæ odio, & cæco furore concitati. Idem olim fecerunt Waldenses, dicti pauperes de Lugduno, teste Æneа Syluio de orig. Bohemorum c.35. & Wicleff, teste Thoma Waldensi tomo 3. cap.21.

Esse piam precandi formam.

Sed fide tenendum est hanc formam precandi esse piam & salutarem, ac proinde in Ecclesia retinendam. Probatur Primò, Quia iam inde ab exordio Ecclesiæ semper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etsi non fuerit ita completa, & in ordinem digesta vt posterioribus seculis; tamē seruabat eandem ferè temporum distinctionem, & constabat iisdem partibus principalibus. Clemens lib.8. constitut. Apostolicarum cap.34. inter traditiones Apostolicas, Episcopo & Clero seruandas, refert hanc; *Precationes facite manè, hora tertia, ac sexta, & nona, & vespere, atque ad gallicantum. Manè gratias agentes, quòd illuminarit nos, nocte sublata & reddita die. Tertia, quòd eâ hora Pilatus Iudicium aduersùs Dominum pronuntiauerit: Sexta, quòd eâ hora in crucem actus sit. Nonâ, quòd tum omnia mota & tremefacta sint, Domino crucifixo; quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum & contumeliam Domini ferre non possent. Vespere, quòd noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus. Ad gallicantum, quòd ea hora nuntiet aduentum diei ad faciendum opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in singulis horis dicendis est spectanda. vide Franciscum Turrianum in hunc locum. Hieronymus epist.27. *Manè, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio, per ordinem psalterium cantabant*. loquitur de Monasterio Paulæ. Cassianus li.2. & 3. de Instit. cœnobiorum multa habet de canonico psallendi modo per distinctas horas, ostenditque per totum orientem & occidentem in vsu fuisse. Eiusdem consuetudinis meminit Basilius interrogat.37. in regulis fusiùs disputatis. Beda in ca.18. Lucæ, explicans quomodo oportet semper orare, sic ait; *dicendum eum semper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum ecclesiasticæ traditionis psalmodijs, precibusque consuetis Dominum rogare & laudare non desistit; & hoc esse, quod psalmista dicebat, Benedicā Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

Ratio singularum horarum ex D. Clemente.

42 *Quid contineat breuiarium.*

Secundò Probatur, quia hæc forma precandi nihil continet quod non sit summè pium & salutare. continet enim omnes psalmos, quibus nihil potest esse diuinius, vt qui dictati sint à Spiritu Sancto, & contineant breuiter omnia scripturæ mysteria per modum laudis, vt ait Dionysius lib. de eccles. hierar. c.3. p.3. Deinde selectissima quæque totius veteris & noui testamenti. Tertiò, Selecta Patrum documenta. Quartò, Præcipua quæque gesta Sanctorum. Quintò, Breues precationes, quas collectas vocant, quæ ferè à Summis Pontificibus compositæ fuere. Sextò, Hymnos aliquos à Patribus compositos. vnde meritò vocatur *breuiarium*, quia est compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non solùm singula per se pia & salutaria sunt; sed etiam tam aptè inter se connexa, suisque temporibus & festis accommodata, vt magnam sua varietate legentibus animi voluptatem & spiritalem consolationem adferant: vt vel hinc perspici queat, singulari Spiritus Sancti directione ita disposita fuisse. quod verum esse deprehendet, qui singula attentè considerauerit.

43 Tertiò, Quia Ecclesia recitando horas canonicas, quodammodo semper orat, semper Deum laudat, semper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, semper gratias agit; & sic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet semper orare & nunquam deficere*, & Apost. 1. ad Thessal.5. *Sine intermissione orate*. & ad Ephes.5. *Implemini Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritalibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini IESV Christi, Deo & patri.* Sic etiam imitatur regium Prophetam, qui de se dicit Psal.118. *Septies in die laudem dixi tibi*, &, *Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo.*

Quo modo semper oret.

Quòd *semper oret*, & *Deum laudet*, patet, quia cùm nox constet quatuor interuallis, quæ dicuntur *vigiliæ*, & dies similiter quatuor partibus, seu horis sacris, quarum crebra mentio est in scripturis; singula interualla suas preces habent: nam pro pri-

pro prima, secunda, & tertia vigilia noctis, sunt preces nocturnæ. hæ vel tribus partibus constant, quæ nocturna dicuntur, vt in festis; (sicut enim quæque vigilia continet tres horas ciuiles, ita quodq; nocturnum continet tres psalmos & tres lectiones; vt singulis horis singuli psalmi & singulæ lectiones respondeant) vel vno tantùm nocturno, sed duodecim psalmorum, & trium lectionum, ita vt ferè tribus nocturnis æquipolleat; vt in ferijs & festis simplicibus. Pro 4. vigilia sunt laudes matutinæ. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu solis vsque ad tertiam exclusiuè, sunt preces primæ. Pro tertia, quæ durat à tertia vsque ad sextam exclusiuè, sunt preces tertiæ. Pro sexta, quæ durat à sexta diei vsque ad nonam, sunt preces sextæ. Pro nona, sunt preces nonæ. Pro vespera appetente, sunt preces vespertinæ. Pro initio noctis est completorium. Non tamen est necesse vt præcisè istis temporibus illæ preces dicantur: sufficit haberi respectum ad illa; & officium publicum, quantum commodè fieri potest, illis temporibus accommodari. ita enim passim nunc habet recepta consuetudo; quæ rerum huiusmodi est moderatrix. meliùs tamen est hæc tempora præuenire in priuato officio, quàm vlteriùs differre; vt passim DD. notant. Imò si quis aduertat impedimentum occursurum, præsertim voluntarium, tenetur præuenire. si non sit voluntarium, (vt si febrim hora 10. antemeridiana expectes) quidam putant nō esse necesse præuenire: quod ego puto satis probabile; modò, si impedimentum cesset ante duodecimam noctis, prætermissa recites.

DVBITATIO 9.

Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta sit hæc obligatio.

44 RESPONDEO & Dico Primò, Tantùm tria hominum genera ad eas teneri, Clericos sacrorum ordinum, beneficiarios, & Religiosos ad chorum professos: est communis sententia DD. teste Nauarro, de horis canonicis cap. 7. nu. 1. De Clericis sacrorum ordinum probant DD. Primò ex cap. 1. de celebratione missarum, vbi dicitur, *Presbyter manè, matutinali officio expleto, pensum seruitutis suæ canendo primam, tertiam, sextam, nonam, vesperamq́, persoluat*. Verùm hic solùm agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Ecclesiæ; vnde nihil probat de diacono vel subdiacono: præsertim cùm obligationes sint strictè interpretandæ.

Clerici sacrorum ordinum teneri.

Secundò, Probant ex cap. Si quis presbyter, d. 32. Verùm ibi non tantùm agitur de Clericis ordinum sacrorum; sed etiam de alijs; nam loquitur de omnibus Clericis alicui Ecclesiæ deputatis, id est, qui habent beneficia in aliqua Ecclesia, ratione cuius ei debent seruire. Item loquitur de officio publico, quod fit in Ecclesia; iubetque *à Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium psallendi, matutinis & vespertinis horis non conuenerit*.

Tertiò, Probari potest ex cap. Dolentes, de celebr. missarum, vbi Innoc. III. cum Concilio generali præcipit *Prælatis & minoribus Clericis in virtute sanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, studiosè celebrent pariter & deuotè*. Sed hic nō exprimitur qui sint illi minores Clerici; & Concilium videtur loqui de officio publico.

45 Quartò, Probatur ex antiqua & generali totius Ecclesiæ consuetudine, qua non solùm presbyteri, sed etiam diaconi & subdiaconi censentur ad horas canonicas obligati. Itaque etsi nullus Canon scriptus extet, quo hi obligentur; (vt insinuat Nauarrus suprà) tamen hæc consuetudo cùm vim legis habeat, sufficit. & meritò hi obligantur; quia per ordinem sacrum accipiunt in Ecclesia statum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrandas est institutus; vnde ratione status obligantur præ cæteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ sunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente consuetudine inuecta est obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, suspensionis, interdicti, aut etiam realis degradationis; vt docet Nauarrus dicto cap. 7. nu. 17. & Syluester verbo Hora qu. 3. quia par non est vt ex delicto commodum referant, & soluantur vinculo obligationis præcedentis; præsertim cùm recitatio horarum illi pœnæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad triremes. sed puto vsum esse in contrarium: tum quia satis habent afflictionis, dum vi in illo supplicio detinentur; tum quia animus rarò talibus ad obsequendum est comparatus; tum quia id cederet in dedecus ordinis ecclesiastici, si in illa hominum colluuie ostenderent suum statum.

Diaconi & subdiaconi obligantur consuetudine.

Excommunicati & degradati.

46 Clerici verò minorum ordinum, ratione sui gradus ad horas canonicas non adstringuntur, quia nondum sortiti sunt statum inter Ecclesiæ ministros; possunt enim matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas B. Virginis, vel ad septem psalmos, vel ad canticum graduum: sed certum est neque Iure communi, neque consuetudine vniuersali eos ad aliquid horum teneri. Si tamen in aliqua diœcesi esset generalis consuetudo, quæ per modum legis sit recepta, ibi tenerentur; vt docet Medina C. de oratio. qu. 7. in fine. an autem sit alicubi talis consuetudo non constat. Sotus lib. 10. de Iustitia qu. 5. ar. 3. putat non esse. Imò nec Episcopum suo præcepto vel statuto posse introducere. Quod probari potest Primò, Quia quod Ecclesia vniuersalis relinquit liberum, non potest Episcopus particularis in sua Ecclesia facere præceptum, nisi in ea Ecclesia sit peculiaris ratio; quæ in proposito non occurrit. alioquin facilè fieret vt nimiùm grauarentur subditi, si non solùm Pontifex, sed etiam singuli Episcopi possent onera perpetua imponere. Secundò, Quia omnes Ordines descendunt à Summo Pontifice in totam Ecclesiam: ergo ad illum solum pertinet disponere de functionibus & obligationibus, quæ ratione Ordinis imponuntur. Tertiò, Quia alioquin non posset seruari vniformitas; quæ tamen multùm facit ad Ecclesiæ decus & vnionem. Hinc etiam fit vt Episcopus non possit statuere de ætate vel temporibus ordinandorum, &c.

Clerici minores ad quas preces obligentur.

An Episcopus possit imponere.

Verùm etsi non possit onus perpetuum imponere, potest tamen præcipere ordinato, vt bis, térve illas preces recitet; sicut ex causa potest aliquod ieiuniū bis, térve in sua diœcesi imponere: hoc enim neque graue censeri potest subdito, neq; per illud receditur à cōsuetudine vniuersali.

47 *An ad psalmum miserere.*

Petes, Vtrum Clericus primæ tonsuræ vel minorum ordinum teneatur saltem ad psalmum Miserere.

Resp. Probabile esse teneri, saltem sub peccato veniali, quia videtur esse consuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen sententia videtur verior; tum quia valde pueri accipiunt tonsuram, quos non videtur Ecclesia velle sub peccato ad hoc obligare; tum quia plerique non agnoscunt hîc vllam strictam obligationem, nec Doctores aut confessarij illam vrgere solent; tum denique quia si esset peccatum veniale semel omittere ob materiæ paruitatem, sequeretur esse peccatum mortale si quis semper omitteret; vel si vna volitione vellet omittere per hebdomadã, quia esset materia satis magna. Itaque etsi sit consuetudo vt dicatur, hæc tamen non est per modum legis obligantis, sed consilij, & ex decoro.

An iure naturali teneantur ad amplius.

Dices, Iure naturali tenentur amplius orare, quàm laici: tum quia diuino cultui sunt addicti; tum quia fruuntur priuilegio clericali: ergo saltem tenentur ad aliquid indeterminatum.

Respondeo, Ita sentiunt multi DD. inter quos Paludanus in 4. d. 15. q. 5. ar. 1. concl. 3. & Nauar. c. 7. de orat. nu. 14. vbi dicit *innumera peccata committi ab ordinatis prima tonsura, & quatuor minoribus, quia plerique non plus laudant Deum nec amplius orant pro populo, quàm si ordinati non essent.* quæ sententia est probabilis. Sotus tamen, quem multi sequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto; sed solùm ex decentia, quæ non obliget ad vllum peccatum: non enim Ius naturæ dictat illos obligari, sed solùm decens esse vt id faciant.

48 *Beneficiarij*

De *beneficiarijs* est communis sententia DD. vide Nauarrum, cap. 7. de orat. nu. 27. ratio est, quia beneficium datur propter officium spiritale, quod vel totùm vel magnam partem consistit in horis canonicis. sed de hoc dictum est supra cap. 34. dubit. 30.

49 *Professi ad chorum.*

De *Religiosis ad chorum professis* nondum ordinatis est communis sententia DD. Sed difficultas est, quo Iure teneantur: non enim Iure Canonico scripto, cùm nullus Canon ea de re extet, vt Caietanus ait: nec Iure naturæ, quia non pertinet ad essentiam Religionis. Neque ex vi voti aut professionis, quia voto se ad hoc non astringunt. Nec tenentur ratione eleemosynarũ, quibus viuunt; quia non dantur cum hoc onere, sed vt viuant secundum suum institutum. Quòd si sit aliqua talis fundatio, ea Conuẽtum obligat, non singulos. Itaque solùm videntur teneri præscripto regulæ, vel certè consuetudine vbique recepta, quæ vim legis habeat. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis; vt docet Nauarrus suprà nu. 21. Caietanus tamen ver. Horæ canonicæ, de consuetudine dubitat; *Nisi*, inquit, *consuetudo eos obliget, (de qua nihil scio) non tenetur ex professione.* Idem tenet Ioannes Medina q. 7. de oratione sub finem. vnde Petrus Arragon. q. 83. a. 11. putat nõ esse peccatum mortale, si bis térve priuatim officium omittant: quia hæc consuetudo orta est ex statuto regulari, quod ad peccatum mortale non solet obligare. Certum tamẽ est nouitios non teneri; quia nondum firmiter diuino obsequio mancipati. neque etiam illos, qui non ad chorum, sed ad militiam vel ad alias functiones laicorum profitentur; vt sunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Cõuersi; vt docet Nauarrus de horis canonicis cap. 7. nu. 22. & in Enchir. cap. 25. n. 97.

50 *Fugitiuus.*

Petes, Vtrum Monachus fugitiuus vel eiectus teneatur, cùm à Monasterio non alatur?

Eiectus.

Respondeo cum Nauarro nu. 20. fugitiuum teneri, quia potest redire; & par non est vt ex sua malitia, qua abest, commodum referat. eiectum tamen puto non teneri; (etsi Nauarro aliter videatur) quia suo arbitrio se non separauit, & non est in ipsius potestate redire. deinde videtur non esse consuetudo vt tales recitent horas, nisi sint in sacris. Ita Sotus.

51

Petes, Vtrum Superior possit in hac obligatione ex causa dispensare? v. g. ratione studiorum aut negotiorum.

Dispensatio.

Respondeo, Cùm hæc tota obligatio ex consuetudine pendeat, credo posse dispensare, quando causa subest; sicut in alijs statutis, etiam obligatorijs, potest. Imò si in aliquo Ordine vel Monasterio est consuetudo vt professi nondum ordinati, in studijs versantes, vel alijs negotijs occupati, propter quæ choro interesse nequeunt, non recitent officium; ibi non opus est dispensatione.

52 *An peccent lethaliter.*

Dico Secundò, Supradicti ita obligantur, vt mortiferè peccent, si horas, vel semel absque causa prætermittant. est communis sententia DD. vt docet Nauarrus cap. 7. nu. 5. Excipio Angelum ver. Hora §. 10. & Richardum, quem ille citat: hi dicunt non esse peccatum mortale eas omittere, nisi quis consuetudinem habeat omittendi, vel ex contemptu id faciat: quam sententiam non ausim dicere probabilem, quia est contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap. 7. de orat. nu. 6. & alij; docent esse peccatum mortiferum, si vel vna hora negligatur, v. g. tertia, sexta, nona, completorium. Quòd autem idem Nauarrus & quidam alij volunt omissionem tertiæ partis vnius horæ, v. g. vnius psalmi cum hymno, esse peccatum mortale, id sanè durum videtur. etsi enim vna hora sit materia grauis & sufficiens vt sub peccato mortali præcipiatur; non tamen inde sequitur tertiam eius partem talem esse; alioquin etiam tertia pars vnius psalmi talis dicenda esset. Itaque etsi omittere sextam vel nonam integram, sit peccatum mortiferum, quia multæ preces omittuntur, non tamen sequitur mortiferum esse, si tertia pars sextæ vel nonæ omittatur. Ita tenet Angelus ver. Hora n. 18. citans Palud. d. 15. q. 5.

Tertia pars vnius horæ.

Recitans cum socio.

Hîc tamen aduerte, si cum socio alternis recitetes, non censeri omitti quod per ipsum legitur; quia id communione socij fit tuum, modò illud audias: & Ecclesia hanc rationem in officiis diuinis permittit; quia sic minore fatigatione, & attentiùs, & plerumque iucundiùs leguntur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B. Virginis, alijsque precibus, vbi vel plurimi sunt versiculi, vel eadem sæpissime repetenda, adhiberi potest; etiamsi ex præcepto aut voto ad illas sis obstrictus: vt si septẽ psalmi pœnitenciales vel totum psalterium legere debeas; vt fusè probat Nauarrus tract. de orat. c. 10. nu. 27. & ratio est, quia non minùs hic excitatur deuotio, & obtinetur

netur finis orationis, & moraliter totum legi censetur. Hoc tamen intellige, nisi aliud expressè sit iniunctum; quod est rarissimum.

Vnde hic mos manauit.

Introduxit hunc modum alternatim psallendi in suam Ecclesiam, nimirum Antiochenam, primus B. Ignatius; vnde sensim in totum orientem dimanauit. Causam dedit visio quædam cælestis, in qua Angelos sanctam Trinitatem ἀντιφώνως, id est, alternis vocibus collaudantes audiuit, teste Socrate lib. 6. hist. cap. 8. In occidente verò primus S. Ambrosius eandem rationem in sua Ecclesia instituit, teste Isidoro lib. 1. de offic. eccles. cap. 7. quem reliquæ occidentis Ecclesiæ sunt secutæ. antea omnes simul canebant, nec erant in choros distincti.

Petes, Vtrũ omittere omnes horas vnius diei, sit vnum peccatum, an multa?

53 *An omissio omniũ horarum sit vnum peccatum.*

Nauarrus cap. 7. nu. 6. & multi alij docent esse vnum peccatum; quia septem horæ canonicæ vna tantùm sunt oratio, vnum officium diuinum.

Sed hæc ratio difficilis est, Primò, Nam singulæ horæ sunt distinctæ orationes, distincta officia, distinctis temporibus Deo soluenda, ad quorum singula obligamur sub peccato mortali: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortale.

Secundò, Singulorum recitatio est impletio præcepti, saltem virtute distincti: nam præceptum de dicendis horis implicitè cõtinet septem præcepta, quatenus septem opera distincta, & inter se minimè connexa præcipiuntur. hinc fit vt possim implere præceptum de precibus primæ, etiamsi non impleam præceptum de horis tertiæ. præcepta enim ex diuersis operibus præceptis multiplicantur: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortiferum.

Tertiò, Etiamsi sit vna volitio, qua volo omittere omnes horas; tamen virtute est septuplex; quia per eam septem distinctæ omissiones sunt volitæ, & ab ea procedunt: singulæ autem omissiones sunt distincta peccata externa. Vnde fit vt etiam in confessione explicandum sit quot horæ sint omissæ. Hanc sententiam insinuat Tabiena ver. Hora q. 18.

54 *Causa excusantes.*

Dixi, *Sine causa*, quia si causa iusta prætermittendi subsit, nullum erit peccatum; vt si absque notabili dolore capitis vel oculorum, vel simili molestia dicere nequeas; si periculum grauis mali incurreres, vt inter hæreticos; si concio vel alia functio publica prætermitti deberet, vel conuenienti modo fieri nequiret, nisi horæ omittantur. Item si ob cæcitatem vel debilitatem nequeas dicere saltem maiorem partem, ad nihil teneris. si maiorem partem potes, teneris illam recitare. Ita Nauarrus de orat. c. 11. nu. 13. & seq. Si ob infirmitatem non potes nisi ope socij, nec consueueris eo vti; non teneris: secus si consueueris. Non tamen excusatur quis, eò quòd in studiis versetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir. cap. 25. nu. 100. & sequentibus; & tract. de oratione cap. 11.

DVBITATIO 10.

Quo modo preces horariæ recitandæ.

55 RESPONDEO, Recitandas esse *studiosè, & deuotè*: ita enim præcipitur in Concilio generali sub Innoc. III. *Districtè præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Et quamuis ibi videatur esse sermo de officio publico, idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur; quia est eadem ratio.

Quid requiratur vt studiosè.

Vt studiosè celebretur, tria requiruntur. Primò, Vt absque syncopa, (vt ait glossa) id est, absque verborum omissione; vt fit, dum priora verba versiculi iunguntur vltimis, absorptis medijs. Secundò, Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, abscisis quibusdam syllabis, præsertim vltimis. Tertiò, Vt absque interruptione.

56 *Syncopatio.*

Quod ad primum attinet, si sit valde magna *syncopatio*, erit peccatum mortiferum, maximè in officio publico; quia contra strictum præceptum Concilij in re graui, nisi enim esset res grauis, non præciperet in virtute obedientiæ. In officio priuato non facilè erit mortale, nisi sit enormis excessus; quo casu tenebitur etiam repetere. Si autem non sit magnus excessus, erit peccatum veniale, modò id voluntariè fiat. Si autem inuoluntariè, v.g. ex linguæ præcipitantia, balbutie, inolita consuetudine, quæ corrigi nequeat, vel ob iustam festinationem; non erit peccatum.

De secundo, *Absorbere syllabas* non est nisi peccatum veniale; manet enim integra precum substantia, ita vt intelligi possit. Si inuoluntariè fiat, nullum peccatum est.

57 *Intermissio.*

De tertio, *Interruptio quæuis*, si fiat absque iusta causa, est peccatum; quia aliquam irreuerentiam continet: sed non videtur nisi veniale in officio priuato; manet enim substantia precum, etsi in medio cursu fiat aliqua intermissio. vnde etiamsi duret per vnam vel duas horas, non necessariò est repetendum quod ante recitatum est. Confirmatur, quia singuli psalmi, imò singuli penè versiculi per se suum habent pondus & completam significationem; suntque per se vel precatio quædam, vel laudatio, vel sententia non habens necessariam cum alijs connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa ver. Quando horæ, §. Quoad quartum, vbi dicit, *In huiusmodi circumstantijs non incurri peccatum mortale, sine contemptu; quia non spectant ad substantialia materiæ præcepta.* Idem censent multi viri docti ea de re consulti, & Peltanus lib. 3. de bonis operibus cap. 6. in fine quartæ assertionis, Lelius Zeccus in Summa cap. 83. de officio diuino num. 10. dicit esse probabile, & citat Arragon.

Interruptio non est peccatũ mort.

58 Dices, Quando est magna intermissio, priora & posteriora non efficiunt vnam orationem, vnum officium diuinum, ac proinde ex illis partibus non constituitur officium primæ vel tertiæ, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat. c. 16. nu. 75. putat esse peccatum mortale, nisi fiat cum animo repetẽdi priora. Idem insinuat Ioannes Medina C. de orat. qu. 16. ar. 3.

Sed verius videtur quod diximus, quia non est de substantia singularum precum vt continuentur. Secus est in formis sacramentorum, vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri, Resp. Ex partibus vnius longæ orationis tempore seiunctis posse constitui vnam orationem, vnum officium diui-

 num,

num; ficut ex omnibus horis conftituitur vnum officium diuinum, & ex multis confefsionibus vna confefsio, & ex multis difputationibus vna integra difputatio. Sicut enim declamatio, confefsio, vel difputatio non definit effe vna, eò quòd diuidatur in diuerfa tempora; ita nec officium primæ, vel tertiæ amittit fuam neceffariam vnitatem per hanc diuifionem: quia illa magis confiftit in integritate, quàm in continuatione.

Dixi, *Si fiat abfque iufta caufa*, quia fi iufta caufa fubfit, nullum eft peccatum; vt fi voceris à Superiore, fi ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non poteft commodè differri. Quando tamen huiufmodi impedimenta funt præuifa, debent vitari quantum commodè fieri poteft; idque vel illa opera anticipãdo, vel horas alio tempore dicendo.

59 *Si animo repetẽdi intermittat.* Petes, Vtrum fi quis interrumpat officium animo repetendi iam lecta, fatisfaciat, fi poftea non repetat, fed folùm fequentia adiungat? Medina qu.16. de oratione ar.3. & Nauar. fuprà nu. 73. docent illum non fatisfacere, nifi priora repetat. Idem cenfent quotiefcunque aliquis facit opus præceptum animo non fatisfaciendi obligationi præcepti. Probatur, quia is, qui debet mihi 100. non liberatur obligatione, fi donet mihi 100. gratis, & abfque animo foluendi debiti: ergo fimiliter qui debet aliquod opus ex præcepto, non liberatur obligatione, fi faciat illud animo non implendi præceptum.

Sed verius eft non teneri repetere; fufficit enim vt mutet propofitum & adiungat cætera. Simili modo, qui die fefto audiuit facrum animo non fatisfaciendi præcepto, & audiendi aliud, poteft mutare animum & non audire. Ratio eft, quia opus præceptum, non eft v. g. audire facrum animo implendi præceptum, fed fimpliciter audire facrum attentè & deuotè. hoc autẽ fit, etiamfi fiat animo non implendi præcepti. Itaque fatisfactum eft intentioni Ecclefiæ quoad rem præceptam: vnde nec incurret cenfuram non audienti pofitam. Ne tamen cenfeatur præceptum ipfum in animo contẽnere, debet explicitè vel implicitè intẽdere ei obedire & fatisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde fi exprefsè intendat non fatisfacere per hoc opus, debet habere animum fatisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra præceptum, non quidem omifsione operis externi; fed interno contemptu; quia non vult obedire præcepto; quamuis reipfa ei obediat, faciendo opus. illum autem animũ debet habere, quamdiu manet in priore propofito, quo vult non effe fatisfactum præcepto, opere præcedenti. Itaque fi mutet hoc propofitum, non eft neceffe vt permaneat in voluntate operis iterandi; nec tenetur iterare: quia non ampliùs cenfebitur præceptum contemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

60 *Difcrimen inter debitum obedientiæ & Iuftitiæ.* Alia eft ratio cùm aliquid debitum eft ex iuftitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in fuum commodum aliquid exigendi; quod Ius non extinguitur gratuita donatione. at cùm aliquid folùm eft debitum ex præcepto, nõ in commodum præcipiẽtis, fed folius fubditi, fatisfit huic debito, fi opus abfolutè fiat: quia eo ipfo, quo præftatur, obtinetur id, quod præcepto intenditur, nimirum bonum ipfius fubditi. fed de hoc plura tract. de legibus dicenda.

Deuotè. Altera conditio eft *Deuotè.* vt autem *deuotè* celebretur, duo requiruntur, *attentio*, & *reuerentia*; fola enim *attentio* non fufficit; nam oratio eft actus religionis, ac proinde requirit reuerentiam: aliud enim eft orare, aliud attentè aliquid legere. Verùm magna difficultas eft, qualis attentio, & qualis reuerentia requiratur. Vnde fit

DVBITATIO II.

Quæ & quanta attentio requiratur in horis canonicis.

D. Thomas ar. 13.

61 *Attentio. Externa.* NOTANDVM eft Primò, *Attentionem* in oratione poffe effe multiplicem: alia enim eft interna, alia externa. Externam voco, quæ eft circa externam pronuntiationem & totius corporis compofitionem; qua quis exteriùs fe gerit in fpeciem orantis, abftinetque ab operibus externis, cum quibus attentio interna confiftere nequit.

Interna. Interna eft, qua quis attendit animum ad Deum vel res diuinas, excitatque in fe erga Deum reuerentiam.

Attentio quadruplex. Rurfus, alia eft circa verba, vt rectè pronuntientur; alia circa verborum fenfum, vt mente percipiatur, & affectus illi applicetur: alia circa Deum, vt verba orationis ad ipfum dirigantur: alia ad id, quod petimus à Deo vel ad rem aliquampiam, per quam Deum laudari & affectum noftrum excitari cupimus. Denique quæuis ex his attentionibus poteft effe vel actualis vel virtualis: item vel confufa vel diftincta.

62 *Internã requiri.* Notandum Secundò, In omni oratione Iure diuino naturali requiri attentionem & reuerentiam internam: qui enim cum Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, conuenienti modo id facere debet; ficut qui hofpitẽ aliquem recipit, eum pro fua dignitate, quantum commodè poteft, tractare debet; alioquin non tam videtur illum honorare quàm contemnere. Itaque etfi nõ tenear nunc orare, fi tamen velim, & orem, teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit vt omnis voluntaria diftractio in propriè dicta oratione, fit aliquod peccatum; vt rectè docet Caietanus ar.13. & Nauarrus cap.25. nu.105. Hoc tamen peccatum non eft nifi veniale, quando oratio eft libera, vel faltem non obligatoria, nifi fub veniali. quòd fi quis non tam intendat orare, quàm pio exercitio, recitando precum verba, fe occupare; non peccabit, etiamfi fponte alia cogitet, & fæpe orationem interpellet.

Diftractio voluntaria quãdo peccatum veniale.

Quando Iure diuino ad orationem obligamur fub peccato mortali; tunc voluntaria diftractio erit peccatum mortiferum.

His pofitis, in quibus DD. conueniunt, quæftio eft, quando folùm præcepto Ecclefiæ obligamur ad orandum.

63 *Sententia quorundã, Non requiri attentionem internam.* Multi Doctores putant non requiri ex præcepto Ecclefiæ attentionem internam. vnde etfi quis interiùs fponte diftrahatur, non peccare mortiferè, nec teneri repetere, modò integrè omnia pronuntiet; & exteriùs, iis rebus, cum quibus interna attentio confiftere nequit, non fe occu-

se occupet. Fundamentum huius sententiæ est, quia Ecclesia non potest præcipere aut vetare actus internos, sed solùm externos. Itaque non præcipit internam attentionem, nec vetat internam distractionem, sed solùm externam: vt cùm quis exteriùs facit ea, quæ non patiuntur internam attentionem, vt si fabuletur, scribat, pingat, &c. Ita Durandus in 4. dist.15. qu.12. nu.6. *Si euagatio*, inquit, *sit solùm secundum actum interiorem, licet sit temeraria & grauis, cùm sit ex proposito; fortè tamen non est peccatum mortale; nisi esset contemptus: quia Ecclesia non habet iudicare de actibus merè interioribus; & ideo non potest eam ponere sub præcepto. Vnde minister Ecclesiæ, si dicendo horas scienter cogitat aliud, non videtur transgressor præcepti Ecclesiæ, quantum est ex natura facti. Si autem euagatio mentis sit ex eo, quòd occupet se in actu exteriore, qui non compatitur secum attentionem orationis, tunc videtur esse culpa mortalis, & directè contra præceptum Ecclesiæ, quod habetur cap. Dolentes.* Idem iisdem verbis docent Paludanus, eadem distinct.q.5.art.2. & D. Antoninus 3.p. titulo 13. cap.4.§.8. Idem §.7. pro hac sententia adfert Hostiensem, Vmbertum, Glossam, & Archidiaconum. Idem tenet Angelus verbo Hora nu.27. Rosella, & Tabiena ver. Hora, §.3. Syluester ver. Hora, q.11. Ioannes Medina. C. de oratione, q.15. & multi alij recentiores. Hæc sententia non est improbabilis; tum ob rationem, qua nititur; tum ob multos & graues Doctores, qui eam tenent, tum quia sic mitigatur nonnihil asperitas, quæ videtur esse in præcepto Ecclesiæ, dum dicitur sub peccato mortali ad singulas horas obligare.

64 *Verius est requiri attentionem internam ex præcepto Ecclesiæ.*

Contraria tamen sententia videtur verior & probabilior, videlicet requiri attentionem internam, adeo vt si quis interiùs sponte alienis cogitationibus se occupet, non satisfaciat præcepto Ecclesiæ de horis dicendis. hanc tenet Maior in 4.d.12.qu.7. Caiet. hac qu.83. ar.13. Sotus lib.10. de iustitia qu.5. ar.5. conclus.7. Nauar. tract. de oratio. cap.13. num.18.19.20. & plerique recentiores. Eadem videtur esse D. Thomæ in 4. d.15. q.4. ar.2. quæstiuncula 4. ad 2. vbi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.*

Probatur hæc sententia Primò, Quia Ecclesia in Concilio Lateran. districtè præcepit, *vt officium diuinum celebretur studiosè pariter & deuotè*, vt patet cap. Dolentes: atqui *deuotio* consistit in actu interno, & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde glossa, *Deuotè, quantum ad officium mentis.*

Dices, Solùm præcipi deuotionem externam, quæ sita est in eo vt quis se gerat in speciem orantis.

Contra Primò, Quia deuotio externa sine interna, non est deuotio, sed simulatio deuotionis; vnde qui sic orat, non potest dici deuotè orare.

Secundò, Quia vt satisfiat præcepto Ecclesiæ, non requiritur externa deuotio, v.g. externus habitus precantis, genuflexio, &c. præsertim cùm officium priuatim recitatur: nam sufficit deuotio interna.

Probatur Secundò, Quia Ecclesia præcipit Clericis verum actum orationis & laudis diuinæ: atqui ad talem actum requiritur interna attentio & reuerentia; ergo simul præcipit internam attentionem. Minor probatur, quia oratio potissimùm consistit in actu interno, vt docet D. Thomas; est enim colloquium cum Deo: vnde requirit attētionem & reuerentiam erga Deum. Confirmatur, quia qui exteriùs profert verba orationis absque animo orādi, verè non orat: sicut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

Tertiò, Probatur ex contrario fundamento; Ecclesia potest præcipere actus internos, præsertim si necessarij sunt vt actus externi sint actus virtutis: ergo potest præcipere internam attentionem & reuerentiam, sine qua actus exterior orationis non est virtutis opus.

65 *Ecclesia potest actū internum præcipere concomitāter.*

Antecedens probatur Primò, Quia alioquin omnibus Ecclesiæ præceptis posset satisfieri per meram simulationem & hypocrisim. sic enim satisfaceret præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui accederet animo carpendi vel irridendi diuina mysteria; & præcepto de annua confessione, qui confiteretur omnino fictè & absque consensu in absolutionem. quod sanè videtur absurdum.

Secundò, Potestas Ecclesiæ præceptiua non extenderet se nisi ad externam disciplinam sanciendam, nec posset aliquid præcipere cum ijs circumstantijs, quibus vtile est ad salutem; quod etiam absurdum videtur: tum quia valde parua esset Ecclesiæ potestas, contra illud Domini, Matth. 18. *Quidquid alligaueritis super terram, erit ligatum & in cælis*; tum quia omnis potestas gubernandi, si sit perfecta, potest præcipere vtilia ad suum finem: atqui finis, quem respicit potestas ecclesiastica, est salus animarum: sicut finis, quem intuetur potestas politica, est tranquillitas externa: ergo potest præcipere ea, quæ ad hunc finem sunt opportuna; sicut potestas politica potest præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem sunt conducibilia.

Tertiò, Sicut homo constat animo & corpore, & christianus, quà talis, fide interna & professione externa; ita opus vtriusque vt perfectum sit, debet constare actu interno veluti forma seu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum, sine bona voluntate interna, est veluti cadauer seu corpus priuatum vita, & nullius mōmēti ad finem christianit atqui Ecclesia potest præcipere actum completum, & vt ita dixerim, animatum hominis christiani: ergo potest præcipere actum internum ad hoc necessarium. Confirmatur; quia potestas præcipiendi debet habere iustam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur: sed horum conditio est vt constent virtute interna, veluti anima, & professione externa veluti corpore: ergo potestas Ecclesiæ non solùm ad externos actus, sed etiam ad internos, tanquam necessarios ad cōstituendum integrum opus hominis christiani, se extendit.

66 *Ad argumenta sententiæ diuersæ.*

Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondetur Primò, Probabile esse, Ecclesiam posse quosdam actus internos etiam per se præcipere & vetare. tenet Adrianus quodlib. 8. quæst.1. & Albertus Pighius lib. 6. de ecclesiastica hierarchia cap.16. quæ sententia multis rationibus probari posset: sed id ad 1. 2. quæst.96. pertinet.

Respondetur Secundò, Etiamsi Ecclesia non posit actus internos per se & solitariè acceptos

 præci-

Quo modo possit praecipere actus internos. praecipere; potest tamen eosdem praecipere quatenus sunt necessarij ad externos debito modo praestandos, videlicet vt sint actus virtutum & idonei ad finem supernaturalem, siue vt fiat opus completum hominis Christiani. Itaque cùm possit praecipere orationem & auditionem sacri, potest etiam praecipere eam attentionem & reuerentiam, sine qua oratio & auditio sacri non sunt actus religionis. sic cùm possit praecipere confessionem annuam, potest etiam praecipere examen conscientiae & internam contritionem, sine quibus confessio non est legitima.

67 *Consectaria duo.* Ex hac sententia sequitur, eum qui recitauerit non animo orandi, sed legendi tantùm aut ediscendi, non satisfacere praecepto Ecclesiae, ac proinde peccare mortiferè; quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei praeceptum erat. oratio enim sine animo orandi, non est oratio. *Recitans absque animo orandi vel non deuotè.* Similiter, si sponte distractus fuit, etsi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. Vnde vlteriùs sequi videtur, in vtroque casu teneri repetere, & nisi repetierit, non posse fructus percipere; quia opus praeceptum non praestitit: praeceptum enim erat vt deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores.

68 *Sententia quorundam probabilis.* Aduerte tamen, quosdam DD. huius sententiae non improbabiliter opinari, eum, qui recitauerit animo orãdi; etsi sponte distractus fuerit & mortiferè peccarit, non teneri repetere; quia substantiam operis praecepti praestitit: deuotionem enim solùm praecipi vt circumstantiam vt opus conuenienti modo fiat. sicut qui communicat indignè, satisfacit praecepto Ecclesiae de annua communione; & qui reddit debitum ex odio, satisfacit obligationi Iustitiae. multóque minùs teneri ad restitutionem fructuum; quia illi soli iubentur restituere, qui officium omiserunt; non qui negligenter vel distractè dixerunt. Ita Toletus lib 2. cap. 12. & Medina C. de orat. qu. 16.

Petes, Vtrum attentio ad verba sufficiat?

69 *Attentio ad verba an sufficiat.* Caietanus verbo Horae, §. Quoad tertium, enumeratis quatuor supradictis attentionibus, ait quamuis ex illis sufficere. Idem sentiunt ferè caeteri DD. Sed haec sententia nisi explicetur, non videtur differre à sententia eorũ, qui non requirũt attentionem, nisi externam: si enim attentio ad verba sufficit, non opus est attentione interna; nisi aliàs periculum sit in verbis errandi. Deinde videtur esse contra D. Thomam, qui hoc ar. 13. expressè ait *maximè necessariam esse attentionem circa finem orationis, id est, circa Deum & ea, quae à Deo petuntur.*

Responsio. RESP. Attentionem ad verba sufficere, supposito animo orandi & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quandam, saltem confusam ad Deum. qui enim vult orare, hoc ipso etiam censetur velle attentionem & reuerẽtiam debitam adhibere. Confirmatur, quia oratio est *colloquium cum Deo, & petitio decentium à Deo:* atqui colloquium & petitio postulat attentionem saltem confusam ad eum, quicum colloqueris, & à quo petis; & vt verba ad ipsum cum reuerentia dirigas. *Attentio confusa ad Deum & ad verba.* Sic intellige praedictos DD. Itaque requiritur attentio, saltem confusa ad Deum, & ad verba, eaque sufficit. Vnde si quis cum hac posset simul ad alia attendere, (sicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures simul epistolas dictant) satisfaceret praecepto Ecclesiae, nec peccaret mortiferè, vt docet Nauarrus de oratione c. 13. n. 23. peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam.

70 *Varij modi recitandi preces.* Perfectissimus tamen modus recitandi horas est, quo ita recitas, vt sensum verum psalmorum, & caeterorum percipias, illisque affectum vbique accommodes. Proximus est, vt dum sensum non assequeris, interea aliquid pij de diuinitate vel humanitate Christi mediteris: nam vt rectè Caietanus ar. 13. docet, licitum est dum sacra verba pronuntiantur aliquid pij meditari: non enim opus est circa verba attẽdere, nisi quantum opus vt in illis non erretur. Tertius & infimus est, quando nec sensum percipis, nec aliquid pij distinctè meditaris, sed solùm das operam vt sacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad sensum Ecclesiae; nẽpe intẽdendo singula accipere in eum sensum, quo Ecclesia intelligit, & ea à Deo petere, quae ipsa in illis petit, & ijs laudibus illum celebrare, quibus ipsa celebrat.

Facilè est praecepto Ecclesiae satisfacere. Hinc patet facilè esse praecepto Ecclesiae in hac re satisfacere; quia nihil aliud requirit, quàm vt animo orandi & laudandi Deum, illa sacra verba recitemus, ad ipsum ea dirigendo, nec quicquam profanum sponte voluamus animo; quod attentionem necessariam ad verba & reuerentiam in Deum excludat.

Dico *Sponte*, quia si quis distrahatur inuitus, seu non aduertens se distrahi, non peccat; quod enim non est voluntarium, non potest esse peccatum.

71 *Quo modo sit virtualis attentio, dum animus distrahitur.* Nec obstat, quòd tunc in illa oratione non videatur esse attentio; quia etsi non sit actualis attentio, est tamen virtualis, quae sicut in omni alio opere, ita etiam in oratione sufficit. Censetur autem ibi esse virtualis attentio, ratione propositi, ex quo illa oratio est inchoata & continuata. cùm enim ex intentione attentè & reuerenter orandi processerit, hoc propositum censetur manere per totam orationem, nisi expressè vel implicitè reuocatũ fuerit. Expressè reuocatur, si expressè nolis ampliùs attendere. Implicitè, si aduertens tuas distractiones, negligas mentem reuocare. tunc enim quod post hunc neglectum recitas, non ampliùs sequitur ex primo illo proposito attentè orandi; sed alio, negligenter. Si primum propositum nullo modo reuocetur, vel si reuocatum instauretur, manet per totam orationem, quae ex illo sequitur. quandocunque enim multae actiones longa serie ex aliqua intentione sequuntur, illa intentio virtute per omnes illas actiones manere censetur, vt 1.2. q. 1. ostensum est. vnde patet etiã attentionem virtute manere; si enim propositum attentè orandi manet; etiam attentio in illo proposito tanquam in sua causa manet. Vbi tamen aduertẽdum est, nõ esse necessarium vt quis semper initio officij distinctè proponat recitare attẽtè & reuerenter; sufficit vt in genere velit

72 *Sufficit vt cõfusè proponat.* dicere officium more consueto. sicut ad alias actiones, quas ex habitu & consuetudine obimus, inchoandas, sufficit confusa apprehensio & generale propositum faciendi opus consuetum: cùm enim haec consuetudo orta sit ex multis actibus distinctis & perfectis; id quod ex ea postea agitur, ex vi praecedentium actuum fieri videtur.

DVBI-

DVBITATIO 12.

Quæ formula in horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitandæ.

73 *Breuiariũ Romanum.*

RESPONDEO & Dico Primò, Omnes, qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præscriptum breuiarij Romani, iussu Pij V. editi: exceptis Capitulis & Conuentibus, qui iam à ducentis annis ante editionem illius alio vsi fuerunt. habetur expressè in Bulla breuiario præfixa, vbi id præcipitur; & additur, *eos nisi hac sola formula satisfacere non posse.*

Qui non tenentur acceptare breuiariũ Pij V.

Vbi Notandum est Primò, Eos, qui alio breuiario à ducentis annis sunt vsi, (vt sunt multæ illustres Ecclesiæ, & Ordines Regularium, vt Dominicani, Carmelitæ, Carthusiani, Benedictini) non teneri ad acceptandum breuiarium Pij V. qui verò minore tempore, teneri; etiamsi eorum formula à Sede Apostolica fuisset approbata; quia Pontifex absolutè omnia abrogat, quæ ducentos annos non habent.

74

Notandum Secundò, Permitti Capitulis, quorum breuiarium ducentos annos antecedit, vt cum Romano illud commutent; si tamen Episcopus & vniuersum Capitulum consentiat. In Monasterijs tamen exemptis non requiritur consensus Episcopi, sed sufficit Capituli, & Prælati. Hinc sequi videtur, beneficiarios & Regulares illius Ecclesiæ, quæ Romanum nondum admisit, & suum legitimè retinet, non posse etiam dum priuatim extra chorum recitant, sequi Romanum: quia quisque suæ Ecclesiæ se conformare debet. vt docet D. Thomas quodlib. 6. art. 8. & colligitur ex cap. De his, & cap. Placuit, d. 12. vbi statuitur *vt omnes Clerici & Ecclesiæ Prouinciales eundem in psallendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint.* Confirmatur ex Clementina Dignum, de celebrat. missarum, vbi Concilium Viennense indulget Clericis & Religiosis habitantibus cum Episcopis & Cardinalibus, vt loco sui officij recitent officium sui Prælati: ergo seposita dispensatione tenentur ad officium suæ Ecclesiæ.

An priuatim licitũ sit officium Pij V.

Probabile est licere.

Nihilominus contraria sententia est probabilis, videlicet posse priuatim Romanum breuiarium ab illis recitari. Primò, Quia nulla est necessitas, nec vllum Ius expressum, cur priuatim teneantur se magis conformare Ecclesiæ particulari, quàm Ecclesiæ Romanæ, quæ est mater omnium Ecclesiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundò, Quia Pius V. etsi insinuet in Bulla, nõ esse mutandum officium publicum ducentorum annorum absque consensu Episcopi, & Capituli; nihil tamen dicit de priuato: tacitè ergo permittit illud mutari. Tertiò, Quia iam passim dicitur esse talis consuetudo; idemque licitum esse docent multi recentiores. Nec obstant in contrarium adducta; nam cap. De ijs & cap. Placuit, loquuntur apertè de officio publico, non de eo, quod priuatim dicitur. Clement. Dignum, permittit non tantùm vt dicant Romanum, sed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis vel Episcopus, cui cohabitant, recitat; quod sine hac indulgentia non licuisset.

75

Tertiò, Qui nullum habent beneficium, sed titulo patrimonij sunt ordinati, secundum Nauarrum cap. 25. n. 107. quoduis breuiarium approbatum legere possunt; quia possunt se cuiuis Ecclesiæ conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V. non videntur excepti. non enim sunt insiti alicui Ecclesiæ particulari, cuius vsus sit ducentorum annorum.

76 *Horæ paruæ D. Virg. officium defunctorum, &c.*

Quartò, Eos, qui officium nouum Pij V. legunt, non obligari diebus in rubrica præscriptis ad horas paruas B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad psalmos pœnitentiales, aut graduales; vt expressè habetur in Bulla. si tamen in aliqua Ecclesia iam erat cõsuetudo vt officium B. Virginis in choro diceretur, vult Pontifex hanc consuetudinem in suo vigore permanere: quod intellige, quo ad illos dies, quibus secundum rubricas breuiarij noui est recitandum, non aliter, vt etiam notauit Petrus Arragon. q. 83. a. 11. decet enim vt rubricæ proprij breuiarij seruentur. Vnde si alicubi talis consuetudo erat recepta instar legis, sub peccato mortali obligantis, etiam nunc post nouum breuiarium obligabit. Secus de consuetudine officij defunctorum, &c. Quicunque tamen fidelium diebus in breuiario præscriptis legerit officium B. Virginis, vel defunctorum, consequetur indulgentiam 100. dierum de pœnitentijs iniunctis; qui psalmos pœnitentiales, vel graduales, 50. dierum, idque toties, quoties id præstiterit, vt ibidem habetur. quod valde notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij sub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex consuetudine, vt quidam DD. affirmant. Sed nõ puto hanc consuetudinem apud omnes tam strictè receptam: satis enim cõstat plurimis locis id non fuisse seruatum. vnde spectanda est consuetudo Ecclesiarum, & quo modo ea censeatur ibidem recepta; vt indicat Syluester ver. Horà qu. 5.

Indulgẽtia recitantibus.

77 *Mutatio officij non est p. mortale.*

Quintò, Mutationem officij etiam deditâ opera, non esse peccatum mortiferum; vt si loco officij de feria, dicatur de sanctissima Trinitate, vel de venerabili sacramento, vel de B. Virgine. aut contra loco officij de festo, dicatur de feria. Ita Caietanus ver. Horę cap. 2. Sylu. ver. Hora nu. 15. & alij passim. & Azorius lib. 10. Institut. moral. cap. 10. dub. 2. dicit hanc esse communem omnium sententiam. Nec refert etiamsi sit beneficiarius vel Religiosus; etsi Angelus hos excipiat. ratio est, quia id, quod Ecclesia primariò præcipit, est vt septem horæ canonicæ quotidie recitentur. vt autem dicatur de hoc vel illo festo, hac vel illa forma, solùm pertinet ad modum & circumstantiam secundariam officij, quæ non est tanti momenti. Itaque substantia præcepti seruatur, quodcunque officium breuiarij concessi dicatur. Vnde qui etiam prudens omisso proprio aliud recitauit, nõ tenetur repetere, vt rectè Syluester suprà. quia quæ ad substantiam legis pertinent, etsi cum peccato veniali, iam impleuit. multò minùs tenebitur, si per inaduertentiam mutauit.

Valde tamen laudabile est repetere vel totum officium, si aliud per errorem vel sponte recitatum est; vel saltem ea, quæ ad proprium officium pertinebant; etiamsi solùm esset hymnus, vel antiphona, vel lectio aliqua.

78 *Tempus.*

Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico seruanda est consuetudo recepta; in priuato, etsi laudabile sit vt singulæ horæ suis tempo-

temporibus & interuallis orentur; tamen ad vitandum peccatum mortiferum sufficit vt recitentur eo interuallo, quod est inter medium noctis præcedentis & sequentis: qui enim interea temporis horas recitauerit, siue initio, siue in medio, siue in fine, satisfacit substantiæ præcepti.

79 *Preces matutinæ & laudes vesperi.* Vbi Notandum est Primò, Ex consuetudine licitum esse recitare preces nocturnas & laudes pridie ad vesperam; vt Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imò etiam ante solis occasum, nempe post tempus vesperarum & completorij; vt docet D. Thomas quodlib 5. ar. 28. vnde vbi hæc absoluta sunt in Ecclesijs hora quarta pomeridiana, licitum erit priuatim nocturnũ officium sequentis diei inchoare. huic laudes adiungi vel seiungi & in alterum diem differri possunt. *Paruæ horæ, quando?* Paruæ horæ non possunt dici pridie, sed solùm post mediam noctem. possunt tamen omnes vsque ad vesperas exclusiuè ob aliquam honestam causam recitari manè, teste Nauarro; imò si causa iusta adsit, etiam vesperæ adiungi possunt, teste Caietano; quod apertè habetur cap. 1. de celebratione missarum, suprà citato; vt si instaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorũ interpellatio; imò maior quies & deuotio posset legitima causa censeri, vt notat Caietanus.

Est tamen peccatum veniale, si vltra iustum tempus absque causa differantur.

80 *Mutatio ordinis precum.* Notandum Secundò, Nõ esse peccatum mortiferum mutare ordinem horarum, vt si prima dicatur ante laudes, vel vesperæ ante primam; quia ordo horarum extra chorum nõ est sub præcepto, nisi secundariò & tanquam circumstantia minoris momenti. vnde etiam facilè datur iusta causa mutandi, vt si à viro graui inuiteris ad recitandas horas posteriores; vel si in choro dicantur, & tu priores nondum persolueris. Ita Toletus lib. 2. cap. 13.

81 *Sacrum ante preces matutinas.* Notandum Tertiò, Non esse etiam peccatum mortiferum, facere sacrum ante preces nocturnas, seu matutinum, iuxta Sotum lib. 10. quæst. 5. art. 4. quem sequuntur multi recentiores, Victoria, Canus, Mantius, Penna, Henriquez: vide ipsum lib. 9. de missa cap. 24. nu. 7. quia nihil Iure de hoc præceptum, nec consuetudo contraria est recepta sub peccato mortali. non enim est vlla necessaria connexio aut dependentia sacrificij ab illis precibus, vt idcirco debeant præcedere. & sanè mirum esset inuersionem illius ordinis esse peccatum mortiferum, cùm nec ipsæ horæ inter se tam necessarium ordinem habeant. Vnde ex causa rationabili poterunt interdùm postponi sacrificio absque omni peccato, vt docet Fumus v. Missa nu. 3. & Petrus Arrag. 2. 2. qu. 83. art. 12.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Constat 4. dubitationibus.

SEquuntur actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent *sacrificium* & *adoratio*; his enim manifestissimè cultus defertur: *sacrificio* per rem externam, *adoratione* per corporis gestum. *sacrificio* affines sunt *oblationes* & *primitiæ*, de quibus etiã breuiter aliquid dicemus.

DVBITATIO I.

Quid sit adoratio.

1 *προσκύνησις.* NOTANDVM Primò, *Adorationem* græcè dici προσκύνησιν quasi dicas adosculationem, à κυνέω, quod idem est quod κύω osculor, vt ex Homero constat. solent enim antiqui venerari homines & deos, osculando genua, vel caput vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbum הִשְׁתַּחֲוָה, quod se incuruare significat, à verbo שחה aliquando per abad, quod seruire. Hinc factum est vt 70. & scriptores sacri noui testamenti *adorationis* actum sæpe exprimant per verbum δουλεύειν & λατρεύειν, (quæ significant idem quod seruire) secuti hebraïsmum.

2 *Nomina cultum significantia sunt communia Deo & creaturis.* Notandum Secũdò, Omnia hæc nomina esse communia Deo & creaturis; & quemuis cultum honorarium, siue is religiosus sit siue politicus, significare. aliquando enim significant honorẽ, qui tribuitur hominibus vel Angelis: nam Genesis 18. Abraham *adorauit in terrã Angelos.* & Genes. 19. Loth *adorauit Angelos* pronus in terram. 3. Reg. 1. *inclinauit se Bethsabee & adorauit Regem.* & infrà, *Nathan adorauit Regem pronus in terram.* & alibi sæpe. quibus locis apud 70. est προσεκύνησε, hebra. וַיִּשְׁתַּחוּ. Eadem alibi significant honorẽ diuinum. Exodi 20. v. 5. *non adorabis ea.* 70. οὐ προσκυνήσεις. hebra. תִשְׁתַּחֲוֶה. Sic Matth. 4. *Adoratio* & προσκύνησις accipiuntur pro cultu diuino. Pari modo *δουλεία* δουλεία aliquando accipitur pro cultu diuino; ad Galat. 4. *ijs, qui non sunt naturã dij seruiebatis.* græcè ἐδουλεύσατε; aliquando pro cultu & obsequio humano; ad Galat. 5. *per charitatem seruite inuicem*; græcè δουλεύσατε. sic *λατρεύειν* λατρεύειν apud prophanos significat obsequia seruilia obire, famulari, & seruiliter aliquem colere; (vt ex Hesychio & Suida patet) tamen in nouo testamẽto, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri semper accipitur pro cultu, qui Deo debetur. Vide D. Augusti. l. 10. de ciuit. cap. 1. & Ludouicũ Viuem ibidẽ.

3 Ex his patet, quãdo in scripturis vel Patribus inuenitur nomen *adorationis* vel *cultus* vel *seruitutis*, vel aliud æquiualens, ex subiecta materia & circumstantijs iudicandum vtrum accipiatur pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipsa per se generalia sunt, & nunc sic, nunc aliter vsurpantur: quod est valde notandum contra hæreticos.

4 *Adoratio generatim.* His positis, *Adoratio* dupliciter accipitur, Primò, Generatim, vt complectatur etiam sacrificiũ & oblationem. Sic Ioannis 4. *Venit hora quando neque in mõte hoc neq; in Hierosolymis adorabitis patrẽ*; nempe per sacrificium. nam de loco, vbi Deo sacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo

de eo enim erat quæstio inter Iudæos & Samaritas. sic sæpissime accipitur in scripturis.

Speciatim. Secundò, Propriè; & sic nihil est aliud quàm *honor externo corporis gestu exhibitus*, vt genuflexione, capitis apertione, inclinatione, osculo manus & pedum, corporis in terram prostratione, &c. his enim & similibus modis alios honoramus; testamur enim nostram submissionem & alterius excellentiam. Itaque *adoratio* propriè consistit in externo illo gestu, quatenus est signum internæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis erga alterum, & consequenter illius quoque excellentiæ.

5 *Omnis externa adoratio per se adiaphora.* Notandum est, etiam omnem externam *adorationem* secundum se esse adiaphoram, & posse tam creaturis quàm Deo exhiberi: nam genuflexio, & totius corporis in terram prostratio, (quæ summæ videtur adorationes) etiã hominibus exhiberi solent; vt ex scripturis patet, Gen.43. & 50. 3.Reg.1.4.Reg.4. Act.10. Itaq; à sola intentione pendet, quòd per hæc, ista vel illa honoris species deferatur. si enim externâ illa submissionis nota intendas te alteri submittere tanquam Deo, & testari eius diuinitatem, erit cultus latriæ; si vt amico Dei, erit douliæ; si vt viro sapienti, potenti, erit obseruantia politica. Vnde idem actus externus, quatenus successiuè potest procedere à diuersa intentione, & accipi vt signum diuersæ excellentiæ in honoratis, & diuersæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis in honorante, potest successiuè esse actus latriæ, douliæ, & obseruantiæ politicæ.

DVBITATIO 2.

Quid sit sacrificium propriè dictum.

6 *Hæreticorũ sententia.* HÆretici vt excludant vnicum & verum Ecclesiæ sacrificium, ita rationem sacrificij explicant, vt vel omne opus bonum, vel saltem omne id, quod Deo offertur, velint esse propriè dictum sacrificium. vnde Philippus Melanchton in locis communibus tit. de sacrificio eucharistico, *sacrificium* dicit *esse omne opus, quod Deo reddimus, vt eum honore afficiamus.* & Caluinus lib.4. Instit. cap.18. §.13.16.17. omnem oblationem, etiamsi nulla fiat circa illam immolatio, vult esse verum sacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, vt refert Gregorius à Valentia apol. de sacrificio missæ, & Bellarm. lib.1. de missa cap.2.

7 *Non omne opus bonum est propriè sacrificiũ.* Sed certum est, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem esse verum & propriè dictum sacrificium.

Prior pars probatur Primò, Quia apud omnes gentes sacrificium est aliquod opus speciale, cuius laus in eo sita est, quòd per illud colatur diuinitas; nam vt D. Augustinus lib.10. de ciuit. cap.4. ait. *Nemo vnquam sacrificandum censuit, nisi ei, quem aut Deum sciuit, aut putauit, aut finxit.* hoc autem non conuenit cuiuis operi bono, vt ieiunio, eleemosynæ; hæc enim per se nullum cultum præ se ferunt, sed solùm castigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Ad sacrificium requiritur sacerdos & altare. Secundò, Quia ad sacrificium requiritur sacerdos, & altare. *Sacerdos* quidem, quia offerre sacrificium est proprium munus sacerdotis, vt constat ex Apostolo ad Hebr.5. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia*. Hinc Ozias Rex, cùm nõ esset sacerdos, & sacrificium offerre vellet, à Deo punitus fuit; quia officium sacerdotibus proprium vsurpauit. 2.Paralip.14. & Saül ob eandem causam à Deo reiectus & priuatus regno, 1.Reg.13. Idem Confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos sacrificus & sacerdos idem valent: & apud Græcos ἱερεύειν sacrificare, dicitur ab ἱερεὺς quod sacerdotem significat: vnde perspicuum est, sacrificare esse proprium sacerdotum.

Altare requiri constat, tum vsu omnium Gentium: tum ex scripturis, vbi altaria non leguntur erecta, nisi ad vsum vel ad significationẽ sacrificij. nam etiam illud filiorum Ruben & Gad, de quo Iosue 22. erectum fuit ad sacrificium, non quidem vt in illo offerretur; sed vt per illud posteritati significarent se habere ius offerendi sacrificij cum reliquis tribubus, quæ transierant Iordanem: tum denique quia altare nomen habet à sacrificio, apud Græcos & hebræos; græcè enim altare dicitur θυσιαστήριον à θυσία, quod sacrificium significat: Et hebraicè altare dicitur מִזְבֵּחַ à זבח quod sacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum esset sacrificium, omnis homo iure naturæ propriè esset sacerdos; quia iure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id est absurdum & contra commune iudicium generis humani: sic enim nascentur sacerdotes, nõ consecrabuntur, & fœminæ sacerdotes erunt.

Dices opus bonum esse sacrificium, non quidem per se, sed vt fit ad honorem Dei; sic enim est cultus Dei.

8 Respondeo Primò, Nihilominus sequitur omnem hominem iure naturæ esse propriè sacerdotem; quia Deum bonis operibus colere debet. Secundò, Hinc solùm conficitur, omne opus bonum à virtute religionis imperari posse, & ad finem sacrificij (qui est honorare Deum) dirigi: esse autem imperatum à tali virtute, nihil ponit in actu externo, sed tantùm insinuat ipsum ab affectu latriæ procedere: quod non sufficit vt fiat propriè actus religionis, (sicut adoratio, laus, votum, iusiurandum) cùm non ideo speciem cultus præseferat: multò minùs sufficit vt sit sacrificium, quod perfectissimum cultum continet.

9 *Obiectiones.* Nec obstat quòd contritio, eleemosyna & quoduis opus iustitiæ, in scripturis vocetur sacrificium; Psal.50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* & Psal.4. *sacrificate sacrificium iustitiæ.* Ad Heb.vlt. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur* (græcè εὐαρεστεῖται, placatur) *Deus*: quia nomen sacrificij ibi largè sumitur pro omni opere, quod instar sacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chrysostomũ in psal.95. vbi *Decem genera sacrificiorum.* decem genera talium sacrificiorum enumerat. Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, Deprecationis. Tertium, Iubilationis. Quartum, Iustitiæ. Quintum, Eleemosynæ. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Prædicationis. Decimum, Beneficentiæ in Sanctos. Quãdo strictè & propriè accipitur, à bonis operibus distinguitur, 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quàm victima.* Osex 6. *Misericordiam volo, & non sacrificium*; psal.50. *Si voluisses, sacrificium dedissem*. Vide Melchiorem Canum l.12. de locis, capite 13. Rursus non obstat illud Augustini

Omne opus boni quomodo sacrificium dicatur.

gustini lib.10. de ciuitat. cap.6. *sacrificium verum est omne opus bonum, quod agitur, vt sancta societate inhæreatur Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus*: quia accipit nomen *sacrificij* latè pro omni opere, quo assequimur sacrificij finem seu effectum, qui est adhærere Deo, eique placere. vocat tale opus *sacrificium verum*, vt distinguatur à sacrificio externo animalium; non quòd perfectiorem rationem sacrificij habeat; sed quia effectum sacrificij perfectiùs præstat: meliùs enim Deum placat quàm externum solum. Hanc esse mentem Augustini patet ex cap. præcedente. Simili modo Dominus Ioannis 15. dicit, *Ego sum vitis vera*; nimirum quia mysticè præstat excellenter ea, quæ vitis sunt. Sic tyrannus dicitur verus leo: abstinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiusmodi formæ loquendi crebræ sunt non solùm in scripturis, sed etiam in vsu quotidiano.

10 *Nō omnem oblationem esse sacrificium.*

Altera pars probatur Primò, Quia scriptura passim distinguit oblationes à sacrificijs. Psal.50. *Oblationes & holocausta*. Psal.39. *sacrificium & oblationem noluisti*. Ad Heb.5. *vt offerat dona & sacrificia*. Secundò, Quia multa in scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non possunt dici sacrificari; vt primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretiosi, byssus, & similia. Vide Exod.25. & 35. ergo sacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad sacrificium requiritur aliqua rei mutatio, vt statim ostendam: hoc autem non requiritur ad oblationem. Quartò, Sacrificare est proprium sacerdotum, oblationes facere quiuis potest. Quintò, Ad sacrificium requiritur altare; ad oblationes minimè.

11 *Quinque requiri ad perfectum sacrificiū.*

His refutatis, Notandum est ex scripturis colligi, quinque ad perfectum & propriè dictum sacrificium requiri. Primum, Ex parte ministri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci.

Minister.

Ex parte *ministri* requiritur vt sit sacerdos, vt ex Apostolo ad Heb.5. & ex alijs iam dictis n.7. constat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum sacrificium est deputatus. ratio est, quia cùm sacrificium sit præstantissimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par est vt non fiat passim à quouis, sed à personis selectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant; per quos & cæteri censeantur numen colere & sacrificare. Vnde apud omnes gentes sunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod sibi delegerunt, publico nomine colant & placent. Horum est offerre sacrificia. Idem patet ex veteri testamento, vbi sacrificia non nisi à sacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia sacrificium est præcipua cerimonia externa, qua populus in vnum nomen religionis conspirat. per illud enim omnes simul instar vnius corporis Deum colunt, & religionem suam testantur. oportet enim aliquas esse actiones ac cerimonias externas, quibus non solùm singuli seorsim, sed etiam tota Respub. iunctim, veluti vnum corpus politicum vna eademque religione imbutum, diuinum numen veneretur, eiusque summum principatū & suam subiectionem profiteatur; cùm etiam omnes simul Deo subiecti sint, & totum bonum commune ab ipso dependeat. Itaque cùm inter has primum locum teneat sacrificium, necesse est vt sint aliquæ personæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ sacerdotes dicuntur.

12 *Qui sacerdotes in lege natura fuerint.*

Nec obstat quòd in lege naturæ non videantur fuisse sacerdotes, cùm tamen fuerint sacrificia: quia tunc vel primogeniti erant sacerdotes, vt docet Hieronymus in quæstio. hebraicis agens de Melchisedech, vbi dicit esse traditionem Hebræorum, omnes primogenitos à Noë vsque ad Aaron fuisse sacerdotes: ijdem etiam habebant authoritatem quasi regiam & multas alias prærogatiuas, vt eruditè ostēdit noster Pererius to.2. in Genes. cap. vlt. In eadem sententia est Eucherius, Glossa, & Lipomanus in illud Genes.25. *Vende mihi primogenita tua*. Vel certè quiuis paterfamilias sicut habebat authoritatem quasi regiam in suos, ita etiam sacerdotalem; quod etiam est valde verisimile. illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis suis sacrificabat, eosque sanctificabat, vt habetur cap.1. lib. Iob. Adde, quosdam tunc etiam peculiari instinctu Dei fuisse ad sacrificādum impulsos, vt Abel, Abraham, Iacob & similes, qui hoc ipso fuere constituti sacerdotes, quo potestatem sacrificandi acceperunt. Similiter non obstat quòd in lege veteri agnus paschalis à singulis familijs immolabatur, vt constat Exodi 12. quia singuli patresfamilias ad hoc sacrificium erant sacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei; vel antiqua authoritate, quæ erat tempore legis naturæ, concessu Dei quoad hoc sacrificium perseuerante, in reliquis abolita; cuius signum est, quòd sacrificium agni paschalis institutum fuerit ante legem veterem, & ante huius legis sacerdotium. vnde in eo instituendo seruata est consuetudo, quæ erat tempore legis naturæ; nempe vt à singulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulò post in monte Sina quoad alia sacrificia est abolita, instituto sacerdotio Aaronico.

Sacerdos in sacrif. agni paschalis.

Res sensibilis.

Secundò, Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua sensibilis externa, viua vel inanima. omnia enim, quæ vsu gentium, vel in scripturis dicuntur propriè sacrificia, versantur in re huiusmodi.

13 *Mutatio.*

Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, vel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potissimùm differt sacrificium ab oblationibus. Probatur Primò, Nam omnia sacrificia legis naturæ & veteris, quantum ex scripturis colligi potest, fiebant non simplici oblatione ad altare Domini; nec sola eleuatione; sed rei destructione facta ad honorem Dei. quædam enim per occisionem sacrificabantur, vt viuentia; quædam per combustionem, vt carnes animalium occisorum, & res inanimæ solidæ, vt simila, sal, thus; quædam per effusionem, vt sanguis, vinum, aqua. vide cap.1. & 2. Leuit. Idem patet ex sacrificijs ethnicorum. Secundò, Idem colligitur ex ipsis nominibus; nam *sacrificare* Græcis est θύειν, Hebræis זָבַח quorum vtrumque significat occidere, mactare: & nomen sacrificandi etsi dicatur à re aliqua sacra facienda, tamen sæpissimè accipitur pro occidere; quod signum est sacrificium vel ipsa rei interemptione fieri, vel cum ea coniunctum esse. Ratio est, quia cùm res perimitur, eripitur vsibus humanis, & perfectiùs videtur tota in honorem Dei cedere, & significare supremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipso

ab ipso pendere. Nec obstat, quòd in sacrificio panis & vini, quod obtulit Melchisedech Gen. 14. non videatur ulla facta mutatio: quia etsi Scriptura non explicet quomodo obtulerit; non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ sacrificari solent, id fecerit, nimirum sistendo totum in altari coram Deo; deinde aliquam partem igne consumendo, vel libando: fruges enim in sacrificijs torreri, vel incendi solent, & liquida effundi.. Nec opus erat totum ita consumi quando non erat holocaustum, sed particulam aliquam; reliquis reseruatis sacerdoti, & alijs, qui sacrificij debebant esse participes: vt fieri solet in hostijs pacificis.

14 *An debeat perimi.* Aduertendum tamen, non esse necessarium ad rationem sacrificij vt res perimatur. sicut enim peremptione rei, ita etiam conuersione vnius in alteram, supremum dominium & suprema potestas Dei, nostraque subiectio & seruitus designari potest: *Sufficit conuersio* ac proinde talis cõuersio, à Deo in sacrificium institui potest; ipsius enim est constituere, quibus rebus & signis coli debeat, & supremum suum principatum significari velit. vnde potest quasuis res, & quasuis mutationes ad hoc idoneas assumere. Sic in noua lege sacrificium constituit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, per verba consecrationis; & simul potestatem ad sic offerendum dedit, sacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuisset instituere in conuersione aquæ in vinum, vel in sanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in serpentem, serpentis in ouem, &c. data hominibus potestate accommoda ad hæc per verba vel alia signa sensibilia efficienda.

Petes, Cùm in conuersione vnius in aliud, duo sint, id quod conuertitur (quod desinit esse secundum suam speciem) & id in quod conuertitur, quod incipit esse vel absolutè; (vt si ante non erat) vel secundum quandam sui replicationem; vtrum ex duobus censeatur hostia?

15 *Id in quod fit cõuersio est principalis hostia* Respondeo, Id in quod fit conuersio: id enim potissimùm intenditur per illam actionem; quia vt illud incipiat esse, alterum desinit; estque hoc illius veluti materia: vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem conuersiuam vt ponit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum à quo. Exemplum habemus extra mysterium Eucharistiæ in oblatione thuris, *Oblatio thuris.* quæ fit per conuersionem thuris in suffitum. hic enim potiùs sacrificatur suffitus, in quem thus conuertitur, quàm ipsum thus, quod est suffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocaustorum, & aliarum rerum, quæ per ignem offeruntur. Vnde non est mirandum in sacrificio Eucharistiæ hostiam esse corpus Christi, in quod fit conuersio; nõ panem, qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam offeratur panis secundariò & comitanter. totum enim, quod ibi fit, ad diuinum principatum, nostramque subiectionem testandam agitur. Quòd si in aliqua conuersione intenderet magis honorari desitione termini à quo; tunc terminus à quo esset hostia; & ratio sacrificij consisteret in actione conuersiua, quatenus illum tollit è medio. Exemplum dari posset in occisione animalium, si illa actio non solùm esset destructiua, sed etiam productiua formæ cadaueris: (vt multi volunt) tunc enim esset verè & propriè conuersiua; & sic daretur conuersio, quæ primariò haberet rationem sacrificij, quatenus est destructiua termini à quo, scilicet animalis; secundariò verò vt est productiua cadaueris; quod etiam eadem actione offerri censeretur.

16 *Ratio sacrificij in Eucharistia.* Hinc patet, in mysterio Eucharistiæ frustra rationẽ sacrificij quæri in alia actione, quam in consecratione: hæc enim abundè sufficit ad sacrificij rationẽ, siue sumptio dicenda sit pars illius sacrificij, vt à Christo est institutum, siue non. sicut enim sacrificium thymiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, cõsistit in conuersione illorum in suffitum, qui primariò ibi censetur offerri; ita sacrificium Eucharistiæ consistit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quæ ibi principaliter offeruntur. & sicut ibi ad rationẽ sacrificij non est opus dicere offero tibi hoc incensum, &c. aut materiam sursum eleuare; ita nec ad rationem sacrificij altaris opus est vlla verbali oblatione, siue materiæ, siue rei consecratæ, nec vlla eleuatione; *Nõ opus est verbali oblatione.* sed hæc adhibentur vt preces, & cerimoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & consequi fructum sacrificij; vel nos & alios excitamus ad considerationem eorum, quæ reipsa geruntur, & ad internam reuerentiam. ipsa enim realis conuersio, ad honorem Dei à legitimo ministro facta, est sufficiens oblatio.

Nec refert quod exteriùs non præ se ferat speciem aliquã oblationis; quia nec ipsum sacrificiũ crucis exteriùs præ se fert formã oblationis; sufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus subest intentioni offerentis, legitimam ad hoc potestatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum postulat.

Petes, Si ratio sacrificij consistit in peremptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in sacrificio crucis, cùm Christus seipsum non interemerit?

17 *De Sacrificio crucis.* Respondeo, Etiamsi Christus seipsum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera ex quibus mors secuta est, sibi irrogauit; (quod verbo occidendi significatur) tamen verè fuit causa voluntaria totius illius mutationis & mortis suæ: nam in potestate ipsius erat, vel tortorum vim infringere, vel eorum ictibus se subtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læsionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima non migraret. Itaque cùm sponte corpus flagellis & crucifixioni obiecerit & assiduè exposuerit, nec vim ictuum, qui inferebantur infringere, aut sæuitiam tortorum impedire voluerit; hæc perpessio & mors prorsus ei libera erat, & ab ipso, tanquam à causa passum applicante, procedebat. sicut enim qui admouet thus igni, est causa suffitus, quem ignis naturaliter causat; ita qui corpus suum obijcit tormentis, est causa dolorum & vulnerũ, quæ per tormenta inferuntur; quæ ratio causandi omnino sufficiens est ad rationem sacrificij, si alia adsint; vt patet in holocaustis.

Dices, Ergo passiones martyrum sunt vera sacrificia.

Martyrum mors non erat sacrificium. Respondeo negando cõsequentiam; tum quia non erant instituti à Deo sacerdotes ad huiusmodi sacrificium offerendum; tum quia perpessio & mors non erat in illorum potestate, nisi remotè; nempe quatenus poterant se tyrannis offerre,

ferre, vel fuga eripere. Secus in Christo Domino; qui à Deo erat institutus sacerdos ad seipsum in sacrificium offerendum, & omnem perpeßionem in sua potestate proximè constitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à meipso. & potestatem habeo ponendi eam & potestatem habeo iterum sumendi eam.*

18 *Finis intrinsecus sacrificij.* Quartò, Ex parte *finis* requiritur vt explicitè vel implicitè referatur ad honorē Dei; si alio fine fiat, non erit sacrificium. sicut qui caput aperit non causâ honorandi, sed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorum, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius & affectum seruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio & affectus desit, nō erit verum signum, sed vel non erit signum; (vt si nō fiat animo significandi) vel erit falsum & mendax; vt si quis interiùs non habeat pro Deo, cui exteriùs adulatione vel timore sacrificat.

Quintò, Ex parte *loci* requiritur vt locus sit huic muneri dedicatus; qualem *altare* & *aram* vocamus. dignitas enim operis requirit locum specialem, ab vsibus prophanis segregatum; vt mos omnium gentium confirmat; de quo satis dictum suprà nu. 7. Dixi ista quinque requiri ad sacrificium *perfectum*, prout scriptura de eo loquitur; quia ad imperfectum quendam sacrificij modum non videntur hæc omnia necessaria. tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant, priuato nomine & authoritate, & eo loco vbi placuisset: nam apud ethnicos simile quid videmus. sed talia non erant perfecta sacrificia; quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

19 *Descriptio sacrificij.* Ex dictis intelligi potest quid sit *sacrificium*, & posse hoc modo describi, *Sacrificium est oblatio rei sensibilis à legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium & nostram subiectionem. Est oblatio*; quia *oblatio* est genus sacrificij, vt docet D. Thomas qu. 85. art. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando strictè accipiatur pro oblatione, quæ solùm est oblatio, non sacrificium. *Rei sensibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens se, suaque omnia Deo subijcit & offert; quæ non est propriè sacrificium, etsi perfectiùs fructum sacrificii præstet, quàm sacrificia externa, & idcirco interdum sacrificium vocetur, vt paulò ante dictum est. *A legitimo ministro*; quia sacrificium habet relationem ad sacerdotem; cùm enim sit excellentißimus & publicus Dei cultus, par est vt non fiat nisi à persona ad hoc publica authoritate delecta. *Per realem immutationem*; tum quia est perfectißimus cultus; tum quia aliàs non distingueretur à simplici oblatione. *Ad testandum supremum*, &c. duo enim sacrificio significamus & testamur, diuinum principatum & nostram subiectionem. & hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quædam sacrificia habent significationem *Duo testamur sacrificio.* accessoriam, quæ mystica vel allegorica dici potest; vt, sacrificium sanctißimæ Eucharistiæ significat oblationem crucis; & sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistiæ. & omnia sacrificia veteris legis præsignabāt oblationem crucis vel Eucharistiæ. & valde credibile est nullum sacrificium instinctu diuino fuisse oblatum in lege naturæ, quod talem significationem allegoricam nō habuerit: omnia enim erant vmbræ Christum obscurè insinuantes, & mentes hominum ad illum excitantes. hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificij vt sacrificium est. Vnde non fuisset, si Adam innocentiam conseruasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificium, vt est propria huius vel illius status cerimonia. sed vberior horum tractatio alium locum postulat.

20 *Sacrificia dijs inferioribus oblata.* Dices, Ethnici etiam dijs inferioribus, à quibus certa duntaxat beneficia exspectabant, quiq; alijs subiecti erant, sacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & alijs huiusmodi: ergo non solùm supremum principatum sacrificio testamur.

Respondeo, Ethnici in sua religione, suoque cultu multa ἀσύςατα & pugnantia inuoluebant; putabant enim diuinitatem esse in multa partitam, easque partes non esse eiusdem dignitatis & gradus; in omnibus tamen sacrificio colendam: qua in re partim errabāt, partim verum iudicabant: etsi enim absurdißimum sit diuinitatem in partes secare, tamen generatim verum est omnem diuinitatem sacrificio esse dignam.

DVBITATIO 3.
De diuisione sacrificij.

21 *1. diuisio, ratione materiæ.* TRibus modis diuidi potest. Primò, Ratione *materiæ*; nam *materia* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima; eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hostia. Vnde hæc nomina ducta Grammaticos consule. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*; quamuis hoc nomen etiam ad omne sacrificiū extendatur. Oblatio rei liquidæ *libamen*.

Vbi aduerte, libamina & immolationes esse sacrificia imperfectiora, quàm victimas: vnde apud gentiles etiam dijs minutioribus fiebant; quibus tamen victimas non offerebant, sed ordinariè tantùm duodecim dijs maioribus. Porro in veteri lege victima solùm constabat animalibus *Quibus rebus constabat.* mundis istis, oue, capra, hœdo, boue, vitulo, columba, passere, turture: neque aliud genus licitum erat sacrificare. Res autem inanimæ solidæ, quæ offerebantur in sacrificium, erant panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentium, & triticum. patet Leuit. 2. & 6. Hęc leuabat sacerdos in altum, varieque conficiebat & immutabat; in qua immutatione consistebat ratio sacrificij: nam panis in frusta dissecabatur; simila sartagine, clibano, vel craticula coquebatur; sal vrebatur; thus adolebatur; manipulus spicarum torrebatur; triticum conterebatur. Liquidæ erant sanguis, vinum, oleum, aqua. hæc effusione offerebantur.

22 *2. diuisio, ratione formæ. Holocaustum.* Secundò, Diuidi potest partim ex *forma*, partim ex *fine*, in *holocaustum, sacrificium pro peccato*, & *hostiam pacificam*. *Holocaustum* erat sacrificium perfectißimum; quia in eo tota res in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat, nihilque ex eo vsibus cedebat humanis. vnde expreßiùs per hoc significabatur omnia ipsius esse, & ab ipso prouenire. quare potißimùm ad hunc finem fiebat; quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & sacerdotum.

Sacrificium

Pro peccato

Sacrificium pro peccato partim cremabatur, partim cedebat in vsum sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescebantur, offerebatur non pro peccatis internis, sed pro externis quibusdam; vt pro peccatis commissis per ignorantiam circa cerimonias; vt patet Leuit.4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ; vt patet ex cap.6.7.

23 Notandum autem est hoc genus sacrificij ab Hebręis vocari chattat, quæ vox etiam peccatum significat. Vnde Apostolus eleganter ad hebræam vocem respiciens dixit, ad Rom.8. *de peccato damnauit peccatum*; quasi dicat de chattat damnauit chattat, id est, per sacrificium crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2.ad Cor.5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*; id est, hostiam peccati constituit.

Hostia pacifica.

Hostia pacifica partim cremabatur, partim edebatur, tum à sacerdotibus, tum ab ijs, qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis, & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc differri poterat eius consumptio in diem posterum, non tamen vlterius.

Tertiò diuidi potest *ex fine* in λατρευτικὸν, εὐχαριστικὸν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuisio parum differt à priore. λατρευτικὸν dicitur quod solùm fit ad Deum colendum, eiusq; principatum & nostram seruitutem testandam. hoc potissimùm fit holocausto. εὐχαριστικὸν dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. Impetratorium pro beneficiis accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hostia pacifica*. Propitiatorium siue ἱλαστικὸν est quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem est quod hostia pro peccato.

DVBITATIO 4.

Vtrum hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.

24 VIdetur id esse licitum; nam offerre sacrificium est legis naturæ, vt docet D.Thomas cum Caiet. ar.1. & 4. vnde etiam iu statu nudæ naturæ fuissent sacerdotes & sacrificia. fuisset enim cultus externus, quo Deum tanquam totius naturæ conditorem & Dominum fuissent venerati; qui cultus potissimùm consistit in sacrificiò.

25 RESPONDEO & Dico Primò, Fore superstitionem si Christianus vel Iudæus huiusmodi sacrificium offerat.

De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc sacrificia continent in se protestationem Christi venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta, sic autem sunt signa Christi venturi, abolita per Christi mortem, & sacrificium nouæ legis.

26 *Non esse licitum christiano.*

De Christiano probatur Primò, Quia in Ecclesia tantùm est vnicum, verum, & propriè dictum sacrificium, quod omnibus veteribus sacrificijs successit, vt passim docent Patres. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, *Deus, qui legalium differentiam hostiarum, vnius sacrificij perfectione sanxisti.* Sic D. Augustinus lib.8.de ciuit.cap.vltimo probat, epulas illas, quæ à quibusdam sepulchris Martyrum solent imponi, non esse sacrificia Martyrum, eò quòd vnicum Ecclesiæ sit sacrificium; satis insinuans non posse aliud authoritate humana addi. Vide Chrysostomum in psal. 95. & Leonem serm.7. de passione cap.1. & 3.

Secundò, Sacrificium Ecclesiæ est infinitæ dignitatis, continens in se omnium sacrificiorum virtutem: ergo superstitiosum esset velle aliud addere, quasi illud non abundè sufficiat. ideo enim plura instituuntur, quia vnum ad omnia non sufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod est in Ecclesia, est supernaturale, institutum à Christo: ergo nõ respicit sacrificium iuris naturæ, sed solùm supernaturale ab eodem Christo institutum: sacerdotium enim & sacrificium sunt correlatiua eiusdem rationis, & ordinis: vt ex cap.8. & 9.ad Hebr. colligitur.

Quartò, Alia sacrificia ex institutione diuina sunt signa Christi venturi: ergo qui ea vsurpat id sciens vel aliquo modo aduertens, externo ritu iudaizat.

27 Quintò, Hoc ipso, quo Christus nostrum sacrificium & sacerdotium instituit, ademit potestatem Ecclesiæ alterius sacerdotij aut sacrificij instituendi. sicuti in veteri lege hoc ipso, quòd illorum sacerdotium & sacrificia præscripsit, ademit illis potestatem alia sacrificia adiungendi. Eodem modo si in lege naturæ Respublica institueret sacerdotium & sacrificia, eo ipso censeretur priuatos restringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad supremam potestatem propriè pertinet. Confirmatur, quia sacrificium ad fundamenta religionis spectat, non minùs quàm sacramenta: adeo vt Apostolus ad Hebr.7. dicat, *translato sacerdotio* (& consequenter etiam translato sacrificio, quod est cõnexum sacerdotio inseparabiliter) *necesse est vt & legis translatio fiat.* Vnde sicut Ecclesiæ non est relicta potestas instituendi alia sacramenta; ita nec alia sacrificia. Vide Concilium Tridentinum sess.2. cap.2.

Nec obstat, quòd in Ecclesia thus offeratur; quia non offertur in sacrificium; (intentio enim sacrificandi abest) sed adoletur ad odorem, & ad significationem; & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionem. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab ijs, qui nõ sunt sacerdotes. Latè tamen interdum sacrificium dicitur, vt notat Caietanus, ar.4.

28 *Nõ videtur illicitum ethnico.*

Dico Secundò, Probabile tamen est non fore superstitionem apud ethnicos, qui legem Christi ignorant. si vero Deo sacerdotes illorum talia sacrificia offerant: sic enim videtur sentire D. Augustinus, epist.49. q.3. cùm ait, *qui christianas literas vtriusque testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum quòd construant templa & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia; sed quòd hæc idolis & dæmonijs exhibeant.* sentit ergo non fore superstitionem, si offerantur vero Deo; alioquin id etiam culpandum esset.

Probatur, Quia offerre sacrificium est legis naturæ; vt docet D. Thomas quæst.85.ar.1. quod dupliciter intelligi potest, Primò, Vt sit naturalis ad hoc obligatio, vel in singulis, quod minùs est verisimile; vel saltem in communitate, vt D. Thomas & Caietanus indicat. Secundò, Vt non

sit quidem obligatio, sed ratio dictet id esse consentaneum, & suadeat. Lumen igitur naturale vel obstringit, vel suadet ethnicis sacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio sacrificandi, quæ sit conuenientior, quàm ea, qua offertur aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secundò, In statu nudæ naturæ huiusmodi sacrificia fuissent licita, quia non habuissent aptiora, aut congruentiora naturæ: cur nō etiam modò sint licita apud Indos & Iaponios, cùm alia diuinitus instituta non habeant?

29 Petes, Vnde illi haberent sacerdotes ad huiusmodi sacrificia idoneos?

RESP. Ex electione & dedicatione Reipubl. Sicut enim Respub. perfecta iure naturæ habet authoritatem constituendi Principem, qui illam iustis legibus regat in iis, quæ ad politicam consuetudinem, & contractus pertinent: ita etiam potest constituere sacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & sacra administret, iuxta modum & capacitatem illius status. Et hic eam haberet potestatem in spiritualibus illi statui accommodatis, quam Princeps in temporalibus; deberetq; Princeps ei subesse in ijs, quæ ad cultum diuinum pertinent: nisi fortè vnus idemq; esset Summus Pontifex & Princeps; sicut Imperatores Romanorum olim erant; vt ex historijs constat.

CAPVT XXXIX.

De Decimis. *Habet dubitat. 6.*

DVBITATIO I.

An populus christianus teneatur decimas soluere, & quo iure.

D. Thomas art. 1. q. 87.

1 *Sententia VVicles.* THomas Waldensis lib. 2. doctr. fidei antiquæ cap. 64. & 65. refert Wiclefum docuisse, Primò, Decimas non esse vllo iure sacerdotibus debitas; sed esse meras eleemosynas. Secundò, Populum ad libitum posse & debere eas negare sacerdotibus, propter eorum peccata.

2 *Decimæ nō sunt eleemosynæ.* Sed fide tenendum est decimas non esse eleemosynas, sed subsidium sacerdotibus debitū propter ministerium spiritualium. Vnde sentētia illa Wiclefi damnata est in Conc. Cōstantiensi sess. 8.

Probatur, Quia iure diuino, & naturali, ministrantibus populo spiritualia debetur sustentatio; vt ostendit D. Paulus. 1. ad Cor. 9. vbi inter cętera ait, *si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?* & 1. ad Timoth. 5. *qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim scriptura, nō infrenabis os boui trituranti.* Vbi Theophylactus, *Honorem vocat, necessariorum suppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum respectu, vel diaconorum, vel simpliciter duplici, pro multo;* Haymo; *Duplici honore,* quia reuerentia & sustentatione. Denique Dominus Lucæ 10. *dignus est operarius cibo suo.* His, & alijs locis apertè significatur esse debitum, non gratiam, ministros Ecclesiæ sustentari.

3 *Decimas deberi ex iustitia positâ taxatione Ecclesiæ.* Porrò hæc sustentatio præstatur per decimas. cùm enim aliquid certi à singulis de populo dari debeat, vt sustentatio ministrorum sit stabilis & sufficiens, Ecclesia imitatione diuina in veteri testamento proposita, constituit decimam partem fructuum terræ huic rei esse segregādam. qua taxatione semel facta, singuli lege iustitiæ decimas debent: sicut posita determinatione Principis, qua statuit quātum à singulis ad ipsius statum sustentandum, vel ad bellum gerendū, vel ad aliud opus necessarium contribuendum sit, singuli ex iustitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. q. 1. & in Decretalibus tit. de decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Trid. sess. 25. c. 12. iubet excommunicari eos, *qui decimas subtrahunt aut impediunt: neque ab hoc crimine,* inquit, *nisi plena restitutione secuta, absoluantur.* quod intelligit Nauarrus c. 21. n. 32. de ijs, qui restituere possunt ante mortem, vel ante tempus, quo tenetur sacrosanctum Domini corpus sumere. *Excommunicantur subtrahentes decimas*

4 Ex dictis patet, decimarum solutionem, si considerentur secundum suam substantiam, nempe vt sunt necessaria sustentatio ministrorum rerum spiritualium, iure diuino & naturali esse debitam, nec vlla consuetudine posse tolli: si verò spectentur secundum suam quotam vt sunt decima pars fructuum; esse debitum saltem iure ecclesiastico.

5 *An quota decimarū debita sit iure diuino. Canonistarum sententia.* Sed difficultas est, Vtrum nō etiam iure diuino hæc quota debeatur: in qua Canonistæ à Theologis dissentiūt. Illi enim ferè omnes docēt etiam iure diuino deberi. Ita Innocentius in cap. vlt. de parœcijs, Glossa in c. 1. de decimis in 6. Hostiensis in Summa, tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panorm. Antonius de Butrio, Petrus Ancharanus, & alij, quos Couarruuias lib. 1. variarum cap. 17. recenset.

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, *decimas constitutione diuina deberi.* cap. Tua, de decimis. Secūdò, *Deum præcepisse decimas sibi solui in signum vniuersalis dominij, ideoq; non posse minui.* cap. Tua nobis, eodem. Tertiò, *Decimas esse iuris diuini, esse Dei, deberi Deo,* 16. qu. 1. cap. fin. Quartò, Dominus Matth. 23. cùm dixisset. *decimatis mentham & anethum,* subiunxit; *oportuit hæc facere, & illa non omittere.* vbi illud *oportuit*, indicat obligationem iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, *nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum:* ergo si illi soluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas soluere debemus.

6 *Deberi solo iure ecclesiastico, vel præcepto Apostolico.* Contraria sententia est communis Theologorum, qui docent illam quotam tempore legis euangelicæ, solo iure ecclesiastico (etsi antiquissimo, vtpote à temporibus Apostolorum, vt patet ex constit. Clementis lib. 2. cap. 29. 38. 39. & lib. 8. ca. 36.) deberi. Ita D. Thomas qu. 87. art. 1. Halensis

lensis 3.p.q.51. nu.1. 2. & 3. Henricus quodlib.4. q.28. Antoninus 2.p.tit.4.cap.3. §.5. Sotus lib.9. de Iust.q.4.ar.1.& alij. Idem tenet Nauarrus cap. 21. Enchiridij, nu.28. & Couarruuias suprà.

Probatur Primò, Quia in lege euangelica nullum extat præceptum de hac quātitate fructuum soluenda: solùm enim dicitur, administris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem, vt patet 1. Cor. 9. & Matth. 10. Vtrum autem danda eis sit decima pars fructuum, an vigesima, nusquam habetur.

Secundò, Præceptum istud non est naturale, vt per se patet: ergo positiuum: atqui in lege noua non sunt vlla præcepta positiua, nisi de fide & sacramentis; vt docet D. Thomas 1.2.q.108.ar.2. & quodlib.4. ar.13. ergo &c.

Tertiò, Si esset iuris diuini, id esset maximè propter ea, quæ habentur Exod.22. Leuit. 27. & Num.18. vbi Deus præcipit vt decimæ soluantur: sed hæc præcepta non pertinent ad tempus noui testamenti: tum quia sunt iudicialia, ad politiam illius populi spectantia; quare cessante synagoga, & forma illius populi in aliam mutata, necessariò cessare debuerūt; tum quia ibi solùm præcipitur vt soluantur Leuitis & sacerdotibus Aaronicis, nempe ministris illius legis; non autem ministris legis nouæ. Neque dici potest esse eandem in his rationem: quia est alia lex, aliud sacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinētia ad illam, non sunt extēdenda ad nostram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem suā in diuisione terræ, sicut aliæ tribus: vnde meritò fuit illis cōstituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes cessant in ministris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota cōsuetudine potest tolli; cap. In aliquibus, §. fin. de decimis; & in quibusdam locis multorum fructuum decima est sublata: quod fieri non posset si iure diuino deberetur.

7 *Ad argumenta.* *Quomodo dicantur iure diuino deberi.* Ad primum argumentum Canonistarum Respondeo, Decimæ dicuntur deberi *constitutione diuina*; quia quòd debeantur, id ortū habet ex constitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcepit solui decimas in veteri testamento; ad cuius imitationem Ecclesia idem præcepit in nouo. Itaq; quòd decimæ nunc debeantur, est ex lege diuina non immediatè, sed mediatè.

Ad secundum, Eodem ferè modo respondendum: ideo nō possunt minui, quia Deus olim hāc quotam taxauit in veteri testamēto, quam postea Ecclesia confirmauit, Deum imitata. vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit, quamdiu Ecclesiæ lex viget. quia sicut Ecclesia in reuerentiam Dei illam sanxit, ita reuerentiâ Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicūtur esse *iuris diuini*, quia Deo consecratæ & dicatæ in ministris: sicut res sacræ dicuntur iuris diuini, quia peculiari modo ad Deū pertinent, in eiusque sunt dominio & iure.

Ad quartum, Quando Dominus Matth.23. ait, *oportuit hæc facere*, loquitur de tempore illius legis; tunc enim iure diuino decimæ erant soluendæ.

Iustitia nostra quomodo maior. Ad quintū, Iustitia nostra debet esse maior iustitiâ Pharisæorum & Scribarum, non in soluenda decima; (alioquin deberemus plusquam decimam soluere; nam illi accuratissimè decimam ex omnibus soluebant, vt patet Matth.23.) sed in reformandis affectibus internis: illorum enim iustitia solùm erat externa; nostra debet esse non tantùm externa, sed etiam interna. illi putabant sufficere si non occiderent, non mœcharentur exteriùs: at nos etiam iram & concupiscentiam internam resecare debemus; vt ibidem Dominus explicat.

8 *Est actus iustitiæ & religionis.* Ex dictis intelligi potest cuius virtutis actus sit solutio decimarum: si enim consideretur vt est debita sacerdotibus ob sacrū ministerium, sic immediatè est actus iustitiæ, mediatè religionis. si verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam protestamur Deum esse authorem frugum terræ & rerum omnium; quibus vita humana sustentatur, (soluuntur enim decimæ in signum vniuersalis dominij, vt habetur cap. Tua nobis, & cap. Cùm non sit in homine, de decimis) sic est solùm actus religionis. vtroque modo fit à fidelibus.

DVBITATIO 2.

Vtrum Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.

9 VIDERI possit excedere iustum modum. Quòd enim in veteri testamento constituta fuit decima, id factum tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi: tum quia in distributione terræ non acceperant suam partem; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo testamēto sacerdotes vix sunt sexagesima pars populi christiani, & habent suas possessiones hæreditarias vt cæteri; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus sacerdotibus debentur decimæ, sed solis Episcopis & Parochis.

10 *Rationes cur Ecclesia hanc quotam constituerit.* RESP. Ecclesiam iustissimis rationibus ad hanc portionem indicendam motam fuisse.

Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam constituisse; & sanctos Patriarchas diuino instinctu etiam ante legem decimas dedisse: nam Genesis 14. Abraham dedit Melchisedech decimas ex omnibus, & Genes. 28. Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secundò, Quia Synagoga, in qua erat consuetudo huius quotæ, mutata est in Ecclesiam; & sic quodammodo sua sponte hæc consuetudo est continuata, Apostolis & Ecclesiæ Prælatis eam confirmantibus. Tertiò, Quia cōueniebat vt non soli Episcopi & Parochi alerentur à populo; (quamuis illis ante cæteros id debeatur) sed etiam multi alij ministri sacrorum, qui officia diuina obeant, pro populo orent, & sacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Ecclesia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo posset esse satis. Quartò, In noua lege Episcopi, Parochi, & alij Ecclesiastici debent esse patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vnde non solùm debent habere quod ipsis sufficiat, sed etiam quo alijs subueniant. quod si non fecerint cùm possunt, grauiter peccant; de quo plura suprà cap.4. dubit.6. Hanc rationem Caietanus vult esse potissimam cur Ecclesia meritò potuerit decimam imponere. Quintò, Ministri noui testamenti sunt multò digniores; vnde pluribus egent ad dignitatem sui status in populo tuendam.

dam. Videmus enim sacerdotes iis locis, vbi egestate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius: quo fit vt vilissimis ministeriis inseruire cogantur, & parum boni præstare possint. Sextò, Multò plus laborant, eorumque functiones sunt longè grauiores & excellentiores. Septimò, Opus est illis magna eruditione, ad quam comparandā requiruntur magni sumptus; & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturam, & artes mechanicas, quas etiam non decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri solùm erat vnum templum, idque omni suo instrumento probè instructum. in noua lege sunt innumerabilia, quorum singula suis ornamentis, & sacra suppellectili instrui, & sarta tecta cōseruari debēt. Nonò, Sacerdotibus veteris legis maximū compendium erat ex innumeris sacrificijs, quæ offerebantur: nihil tale habēt in nouo testamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebant in familijs, quia transmittebantur ad posteros; vnde fiebant admodum diuites: secus in lege noua.

Denarius symbolum perfectionis

Vndecimò, Denarius significat perfectionem; est enim terminus numerorum simplicium, omnes illos continens: cæteri ex ipso semel vel sæpius repetito, & ex alio simplici, componuntur. Itaq; qui decimam Deo in ministris soluit, sibi nouem retinens, significat se esse imperfectum, & exspectare perfectionē à Deo per ipsius ministros. Ob hanc fortè causam in lege naturæ & apud ethnicos decimæ soluebātur. Vide Plinium lib.19.c.14. Plutarchum in Lucullo, & in problemat. c. 16. Denique hanc ipsam Ecclesiæ taxationem Deus ipse sæpe comprobauit, fertilitatē concedens soluentibus, non soluentibus sterilitatem inferens. Vnde D. Augustinus lib.50. homiliarū, homil.48. *Maiores*, inquit, *nostri, ideo omnibus copijs abundabāt, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant. modò autem quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci. noluimus cum Deo partiri decimas; modò autem totum tollitur; hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et serm. 219. de tempore, *Hac est Domini iustissima consuetudo, vt si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris.* vide totum illum sermonem.

11 *Ad argumentū initio positū.*

Ex dictis patet responsio ad rationem obiectā; si enim spectentur omnes ministri Ecclesiæ & fideles egeni, quos Ecclesia vult ali decimis, alijsq; prouentibus ecclesiasticis, sunt fortè plus quàm decima pars populi christiani. Etsi enim sacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habēt tamen pauperes, qui sunt illis loco filiorum, quos ex præcepto Ecclesiæ & lege misericordiæ tenentur, de eo, quod superest, sustentare.

DVBITATIO 3.

Ex quibus rebus decimæ soluendæ, & quo modo.

D. Thomas art. 2.

12 RESPONDEO, Quod ad priorem partem attinet, si Ius scriptum spectemus, decimæ sunt soluendæ ex omnibus rebus; quæ nobis diuino munere proueniunt; vt de fructibus, & quasi fructibus omnium rerum, quæ quodammodo nobis frugiferæ sunt, vt agrorum, arborum, animalium, domorum elocatarum, molendinorum, piscinarū, aucupiorum, omniumq; negotiorum lucrosorum.

De omni re, & opere frugifero.

patet ex cap. Non est, de decimis; vbi Cælestinus III. sic ait, *sicut sancti Patres in suis tradiderunt scriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, deq; ipsa etiam militia, de venatione, & de omnibus bonis, decimæ sunt ministris Ecclesiæ tribuendæ.* Et cap. Ex transmissa, idem Celestinus ait; *fidelis homo de omnibus, quæ licitè potest acquirere, decimas erogare tenetur.* vnde iubet solui etiam ex ijs, quæ proueniunt ex molendino, quod vēto agitur. Cap. Pastoralis, quod est Innoc. III. eodem tit. dicitur, *de molendinis, piscarijs, & lucro venditionis dandas decimas. neque deducendas expensas, quæ fiunt pro fructibus percipiendis.* D. Augustinus ser. 219. *Quòd si decimas non habes fructuum terrenorum, quodcunque te pascit ingenium Dei est, & inde decimas expetit, vnde viuis: de militia, de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vsura vitæ pensamus.*

Triplices decimæ.

Ex his Doctores collegēre triplices decimas, *Prædiales*, vt ex agris, piscinis, molendinis, ædium elocatione, & similibus: nomen enim *prædium* illa omnia comprehendit. *Personales*, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. *Mixtas*, ex animalibus; vt fœtus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædijs, partim ex industria hominis prouenit.

Spectanda consuetudo

Aduerte tamen multis locis solas prædiales ex prædijs rusticis, & quasdam mixtas in vsu esse; reliquis consuetudine, & tacita condonatione Ecclesiæ abolitis. vnde in his spectanda potiùs est locorum consuetudo, quàm ius scriptum.

13 *Cur de omnibus.*

Petes, Cur Ecclesia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cùm in lege veteri solùm datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, & animalibus, quæ transeunt sub virga pastoris? vt colligitur Leuit. vlt. in fine.

RESP. In veteri testamento singulæ familiæ habebant suos agros vnde decimas soluere possent, & ita nō erat necesse exigere personales. secus tempore noui testamenti, vbi non solùm familiæ multæ, sed etiam vrbes & Respublicæ quædam agris carent, vt Veneta, Genuensis, & similes. vnde oportuit decimas personales imperare: alioquin plerique nihil cōtribuissent, & vbi nulla sunt prædia rustica Clerus sustentari non potuisset. Deinde quia singuli nunc longè plura à sacerdotibus accipiunt beneficia, quam in veteri lege. Tertiò, Quia sacerdotes in nouo testamento longè pluribus egent, vt ante ostensum est. Quartò, Vt agnoscamus non solùm fructus terræ, sed etiam omnem alium quæstum licitum, Dei munere prouenire. *quodcunque enim te pascit, ingenium Dei est*, vt ait Augustinus, *& inde decimas exigit vnde viuis.*

Notandum est, etsi ex iniustè acquisitis, v. g. ex vsuris, præda, spolijs iniquis, furtis, decimæ dari non debeant; tamen si quis fructus non decimatos accepisset, deberet ex eis decimas soluere. Similiter si agrum alienum iniustè occupatum coluisset. Ratio est, quia hoc ipso, quo fructus extant, decima pars eorum debetur Ecclesiæ, vt ex varijs textibus constat, vt cap. Commissum, cap. Tua nobis, cap. Cùm non sit, de decimis.

14 *An Ecclesiā habeat dominiū decimarum.*

Vtrùm verò Ecclesia habeat dominium decimarum ante separationem, dubitari potest. Glossa in cap. Tua nobis, de decimis, & cap. Moderamine, 16. qu. 1. satis apertè indicat Ecclesiam non habere dominium. dicit enim verius esse decimas peti per Ecclesiam condictione ex Canone, vel offi-

vel officio Iudicis, quàm rei vindicatione. *condictio* autem ex Canone est actio personalis, vt patet §.Sic itaque, Instit. de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus cõsilio 74. vt testatur Panormitanus in d.cap. Tua nobis.

Panormitanus verò in cap. Commissum, & ca. Tua nobis, de decimis, tanquam probabilius docet Ecclesiam habere dominium decimarum, etiam ante quàm sint collectæ; idque probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit decimas & primitias esse *suas*. cap. Tua nobis: atqui *suum* indicat dominium. Item eum, qui eas retinet, dicit retinere *aliena* inuito domino; d.cap. Tua nobis. Secundò, Ecclesia dicitur posse decimas *vindicare*; cap. Moderamine, 16. q. 1. sed *vindicatio* datur domino in rem suam; L. In rem, ff. de rei vindicatione. Tertiò, Venditio fructuum non decimatorum non est valida: nam Ecclesia semper potest ex illis suam portionẽ extrahere, cap. Pastoralis, de decimis: atqui huius non potest esse alia ratio, quàm quia Ecclesia habet dominium decimæ partis in confuso: ergo &c.

Non requiri apprehensionem.

Neque obstat, quòd dominium non comparetur sine apprehensione: quia sicut Ecclesia habet priuilegium vt in rebus emptis, donatis, & legatis dominium acquirat sine apprehensione, vt habetur L. Vt inter Ius, C. de sacrosanctis Ecclesijs: ita etiam in decimis habere potest; & reipsa habere indicant Canones citati. Hæc sententia est valde probabilis.

15 *Habet Ius penè æquiualens dominio.*

Verùm, siue dicatur habere dominium, siue non; certum est Ecclesiam habere non solùm Ius ad rem, sed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali; quod habent illi, quorum frumentum mutuo cõsensu est permixtum; quod ita fit commune vtrique, vt singula grana communicentur, §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione. Probatur, quia apud quemcunque fructus non decimati extent, Ecclesia potest ex illis decimam partem detrahere; vt constat ex cap. Cùm non sit, de decimis, vbi dicitur, *Vel saltem hi, ad quos census vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesiis, quibus de Iure debẽtur.* Et cap. Pastoralis, eodem, *Fructus autem ipsos alienari posse non credimus, nisi cum onere decimarum.* Hoc autem ferè perinde est ac si habeas dominium decimæ partis pro indiuiso.

Nec obstat, quòd is, qui bello iusto incendit hostium segetes, non teneatur Ecclesiæ restituere decimam peremptam, vt docet Panormitanus in d.cap. Commissum, ex Ioanne Andrea: quia idem locũ haberet, etiamsi Ecclesia vero dominio decimam illam pro indiuiso cum laico possideret; nam quòd pereat, est per accidens, ratione commixtionis cum re alterius. Hostis Iure suo vtitur vt victoria tandem potiatur, à quo non debet impediri propter admixtionem tantillæ portionis ad Ecclesiam pertinentis.

Qua actione petat decimas.

Ex his patet Ecclesiam duplici actione posse decimas petere, vt docet Panormitanus suprà. Primò, Condictione ex Canone, id est, quia per Canones impositum est laicis onus & debitum illas soluendi. Secundò, Rei vindicatione, quæ est actio in rem, & conceditur domino, L. In rem, ff. de rei vindicatione. Prior actio est personalis, eaque priùs vti debet, tum ne debitores turbentur, si res apprehendatur antequam ipsi conuenti fuerint; tum quia diuisio est per debitorem facienda. Si tamen hac via nõ procedat, potest rem apprehendere, & sibi inde decimã separare. Hinc fit vt quando fructus nõdum decimati, sunt alienati, Ecclesia habeat actionem in venditorem & emptorem, vt apertè colligitur ex cap. Cùm non sit, de decimis, & D. Thoma q. 87. art. 2. ad 4. In emptorem; quia habet rem Ecclesiæ debitam: In venditorem; quia Ecclesiam fraudauit, vt ibi D. Thomas ait.

16 *Quomodo soluenda.*

Quod ad alteram partem dubit. attinet, Quomodo decimæ sint soluendæ; dicendum est

Primò, Integrè & sine diminutione soluendas, cap. Commissum, cap. Tua nobis, & alijs multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortiferè peccato iniustitiæ; quia retinet alienum, vel alteri debitum. Huic iniustitiæ annexa etiam est malitia quædam sacrilegij, quia decimæ debentur Deo, seu causâ Dei; tum in signum vniuersalis dominij; tum ad cultũ diuinum sustẽtandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarũ vocatur *sacrilegium*. Inter fraudatores cẽsendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum assignant. sicut enim non tenentur seligere meliora pro decimis, ita nec possunt deteriora, sed mediocria & bona fide, prout res se offerunt; vt passim Doctores tradunt.

Ex fructibus integris.

Secundò, Debent deduci ex fructibus integris, priusquã ex illis deducantur expensæ, vel tributa, vel census, aut vlla alia debita; vt habetur d.cap. Cùm non sit, & cap. Tua nobis, de decimis. Ratio est, quia decimæ debẽtur in recognitionẽ & professionem dominij generalis; (vt dictis capitibus dicitur) quod sicuti reliqua omnia dominia & Iura antecedit, & ad omnes fructus enatos se extẽdit; ita ex omnibus fructibus, & ante reliqua Iura sibi satisfieri postulat. Itaq; si tributa vel census, vel alia debita ante deducta & soluta sint, Ecclesia potest agere vel in dominum fructuum, qui ea deduxit, vt integram decimã omnium fructuum pendat; vel in eum, qui illa indecimata accepit, compellendo illum per censuras, vt decimã ex acceptis detrahat; vt d.cap. Cùm non sit, habetur. Simili modo, non possunt detrahi sumptus in colendo agro facti, nec seminis æstimatio. Et quando decimæ soluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piscinis, alijsve rebus, non possunt deduci expensæ factæ in reparationem aut meliorationem. habentur hæc omnia cap. Non est in potestate, cap. Tua nobis; & cap. Pastoralis, de decimis. Quando tamen soluuntur decimæ de negotiatione, tunc sunt deducendæ expensæ, vt dicto cap. Pastoralis, habetur. Ratio est, quia tunc, solùm soluuntur decimæ de lucro: atqui id solùm in lucro censetur, quod manet deductis expensis, quæ factæ sunt in re facienda vel cõparanda, conseruanda, reparanda, transferẽda.

Tertiò, Quo loco, vel tempore soluendæ sint, & vtrùm sponte, an cùm exactæ fuerint: & vtrùm ad certum locum deferendæ, seruanda est consuetudo, quæ in hac vel illa specie pro loco & tempore recepta fuerit. Regulariter tamen prædiales dantur statim perceptis fructibus; idque in loco vbi natæ: personales in fine anni: mixtæ sequuntur naturam prædialium, excepto fœtu, qui fouendus vsque ad statum vtibilem.

DVBITATIO 4.

Quibus sint decimæ soluendæ.

D. Thomas ar.3.

RESPONDEO, Decimas ex prima Ecclesiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere, qui populo spiritualia administrant, vel aliquo modo in hac administratione iuuant, vel pro illo orant, sic tamen vt distributio pertineret ad Prælatum, cuius authoritate singulis quantum opus erat, tum ex decimis, tum ex alijs fidelium oblationibus dabatur; vt ex more antiquo Ecclesiæ patet, de quo plura cap.4. dub.6. Postquam autem Ecclesia diuisionem fecit, erectis beneficiorum titulis, singulis ea portio debetur, quæ cuiusque titulo attributa & annexa est.

Dices, D. Thomas ar.3. insinuat solis illis deberi decimas, qui habent curam animarum: quia ius accipiendi decimas cõsequitur illud debitum, quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Idem expressè docet Caiet.

Quomodo Parochis debeantur, & alijs Clericis.

RESP. Solis ijs, qui habent curam animarum deberi ex iustitia decimas, quoad sustentationẽ, idque seposito omni Ecclesiæ præcepto & taxatione: non enim populus ex iustitia alios præter hos & horum necessarios adiutores alere tenetur, seposito Ecclesiæ præcepto: quamuis lege religionis & charitatis etiam ad aliorum Ecclesiæ ministrorum sustentationem contribuere teneatur. Posita autem Ecclesiæ taxatione & præcepto de decimis soluendis; decimæ secundum quotam debentur non solùm habentibus curam animarum, sed cœtui Ecclesiasticorum in genere, vt dictum est: quia Ecclesia hos omnes initio ex decimis ali voluit; & omnium intuitu eas imperauit, eò quòd ab his omnibus multa in populum spiritualia bona proueniant. quia tamen multò strictiore iure alimenta debentur ijs, qui curam animarum habent, ideo his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium contributionibus, vel ex alijs bonis ecclesiasticis est prouidendum.

18 *Ius decimarum est spiritale.*

Hinc patet Primò, Ius decimarum esse spiritale; nascitur enim ex illo debito, quo omnibus ministris rerum spiritualium à populo vicissim debetur sustentatio, præsertim accedente Ecclesiæ præcepto, & populi christiani acceptatione. quod addo, quia absque præcepto & acceptatione non est debitum iustitiæ, nisi ad alendos ministros verbi & sacramentorum necessarios; licet possit esse debitum religionis & misericordiæ respectu aliorum, vt dictum est.

Secundò, Causam decimarum ad Iudicem ecclesiasticum pertinere, sicut causæ beneficiariæ, & aliæ spirituales. Idem dicendum quando de aliquo iure, ex iure decimarum orto, controuersia est: nam fundamentum causæ est spirituale; & accessorium sequitur suum principale.

19 *An possit laicis conuenire.*

Petes, Vtrum ius decimarum possit laicis competere?

RESP. Primarium ius decimarum laicis competere non posse; quia est spiritale, fundatum in titulo spiritali, nempe in ministerio ecclesiastico, vt rectè D. Tho. & alij Doctores. De hoc intellige Canones, dum dicunt decimas nec detineri à laicis, nec vlla vsucapione vel præscriptione ab illis possideri posse; vt cap. Causam, de præscriptionibus, & cap. Ad hæc, de decimis, & similia. Potest tamen illis conuenire ius quoddam secundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etsi hoc ipsum non possit in laicum conferre; tamen ex eo potest illi aliud ius ad fructus tribuere, v.g. donatione fructuum, elocatione, venditione: quod Ius distinctum est à primario illo & fundamentali, quod remanet penes Clericum vel Ecclesiam: oritur enim ex contractu humano; vnde nec est spiritale. hoc modo ius decimarum à laico præscribi potest, cum titulo quidem spatio 40. annorum: sine titulo, tempore, quod memoriam hominum superet, vt patet ex dictis cap. 6. dub.10.

Primarium non potest, secundarium potest.

Præscriptio decimarum capienda rum.

Sic Põtifices interdum solent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum, ob merita illorum in Ecclesiam, & vt in posterum Ecclesiam defendant. Poterant id facere ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. celebratum, etiam Episcopi, vt Doctores testantur. Verùm hæc potestas illis per Concilium est sublata, vt colligitur ex cap. Quamuis, de decimis, vbi iubetur succidi, id est, suspendi, qui id fecerit.

An in feudum concedi. 20

Possunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipsis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Episcopis fuere concessæ; vel post Concilium à Summo Pontifice. Possunt etiam easdem alicui Monasterio vel pio loco donare, accedente duntaxat Episcopi, ad cuius Ecclesiam pertinebant, consensu: qui consensus etsi ad hoc necessarius sit, eò quòd Ecclesia illa amittat spem recuperandi; non tamen est necessarius cõsensus Capituli, aut tractatus, vt expressè habetur cap. Cùm Apostolica, de ijs, quæ fiunt à Prælato. Ratio est, quia non censetur fieri alienatio, sed reuocatio rei à laico detentæ, ad vsum ecclesiasticum; vt ibidem dicitur.

Laici possunt eas in piũ locum transferre cum consensu solius Episcopi.

Vtrum autem posset eas in alium laicum transferre cum Episcopi consensu dubium est. Glossa in cap. Prohibemus, ver. Laicos, de decimis, sentit posse; Idem tenet Syluester v. Decima. qu.10. Ratio est, quia tunc non dicitur Episcopus illas dare in feudũ; sed laicus, qui dat sicut eas habet. Nec obstat cap. Prohibemus; quia solùm ibi prohibetur *ne laici decimas cum periculo animarum suarum possidentes, in alios laicos transferant*. vnde non prohibentur qui legitimè eas possident.

21 *Non in laicum.*

Contraria sententia videtur verior, quam tenet Panormitanus in d.cap. Prohibemus, & alij Doctores ibidem, vt ipse testatur. Ratio est Primò, Quia id posset in maximum damnum Ecclesiæ cedere; vt si is, qui eas transfert, careat liberis; tunc enim necessariò deberent ad Ecclesiam redire. Secundò, Quia eo casu reuera Episcopus cẽsetur eas dare in feudũ; tantundẽ enim facit ac si daret in feudũ; cùm eius consensu fiat, sine quo nihil agi potest; & secundus in quem transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim feudatarius seu beneficiarius Ecclesiæ, non illius prioris laici: at prohibitum est Episcopis in Concilio ne bona Ecclesiæ laicis feudi iure cõcedant. Tertiò, Quia cap. Prohibemus, id absolutè videtur prohiberi: nam ordinariè laici, qui decimas detinent, etiamsi eas ex aliquo consensu Ecclesiæ habuerint, præsumuntur illas cum periculo animarum suarum detinere; vt colligitur ex cap. Cùm Aposto-

Apostolica, de ijs, quæ fiunt à Prælato. Ratio est, vel quia non prudenter nec in commodum Ecclesiæ sunt concessæ; aut quia in illis cócedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici postea nó ea præstant Ecclesiæ obsequia, quæ deberent.

DVBITATIO 5.

Qui teneantur decimas soluere.

D. Thomas art. 4.

22 *Omnes laici soluunt prædiales.* DICO Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non spiritali habent prędia alicui Ecclesiæ subiecta, tenentur has decimas soluere; idque illi Ecclesiæ, cui prædia illa subiacent; nisi consuetudo habeat vt alienæ Ecclesiæ soluantur: in hac enim re maximè consuetudo spectanda est, vt habet cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Vnde Primò, Tenentur has decimas soluere omnes laici, etiam Iudæi & Pagani; quia est onus annexum rei, quam possident. *Etiam Clerici.* Secundò, Etiam Clerici, si illa prædia titulo patrimonij vel alio, modò non spiritali, possident; Ita D. Thomas ad 1. Ratio est, quia illa prædia per se illi oneri subiecta sunt; res autem cum suo onere transit; præsertim cùm per accidens sit, quòd nunc à Clerico possideantur.

23 *Obiectio.* Dices, Cap. Nouum genus, de decimis, dicitur *nouum genus exactionis esse, vt Clerici à Clericis decimas exigant*: ergo Clericus non tenetur.

Resp. Respondeo, Ob hoc argumentum quidam sentiunt illum non teneri. & Syluester v. Decima, qu. 7. putat non teneri illi Ecclesiæ, cui inseruit. Tamen sententia D. Thomæ est verior; quam etiam tenet Glossa in illud cap. & probat ex cap. Si quis laicus, 16. qu. 1. vbi sanè id apertè supponitur. Idem confirmatur cap. Quicunque, ibidem. Ad illud, quod obijcitur, respondet glossa, hoc intelligendum esse de dote Ecclesiæ, id est, de prædijs ecclesiasticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem sentit D. Thomas suprà. Sed hoc non videtur vniuersè verum: si enim laicus agrum suum, qui pendebat decimas Ecclesiæ S. Petri, det Ecclesiæ S. Michaëlis; cur ob hanc donationem Ecclesia S. Petri amittat suas decimas, cùm nullus Canon id statuat?

Verius igitur est, prædium huius Ecclesiæ debere decimas alteri Ecclesiæ, si ante quàm esset huius Ecclesiæ, eas alteri debebat. secus si non debebat alteri Ecclesiæ, sed illi, cui postea donatum est: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormitanus in cap. Nouum genus, vbi in eãdem sententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiusdem Ecclesiæ, & prædijs ad eandem Ecclesiam pertinentibus. Nec obstat quòd in fine illius cap. dicitur, *Clericos illos, qui à Clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt, decimas eis debere*; quia hoc intelligendum vel de decimis personalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certè de Clericis coniugatis. Ita Glossa.

Monasteria. Tertiò, Tenentur ad has decimas etiam Monasteria & pia loca, nisi aliquo priuilegio vel præscriptione, vel compositione, vel transactione sint exempta. patet ex cap. Nuper, de decimis; vbi decernitur, vt Cistercienses de terris post Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum, acquirendis, soluant decimas Ecclesijs, quibus antea soluebantur; etsi eas proprijs manibus colant; nisi aliter cum Ecclesijs componant. Priuilegio tamen eximi posse colligitur ex eodem cap. & ex multis alijs eodem titulo, vt ca. Suggestum, & cap. Ex parte, vbi dicitur *Romanos Pontifices ante Innocentium III. ferè omnibus Religiosis decimas laborum suorum concessisse*; id est, vt non soluerent decimas de prædijs, quę ipsi colerent. Idem conceditur ibidem Cisterciensibus, Templarijs, & Hospitalarijs. Idem patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam, eodem. Denique postea quibusdam Ordinibus concessum est vt de nullis prædijs, aut alijs bonis ab ipsis possessis teneantur vllam decimam, etiam Papalem soluere. 24 *Priuilegiò possunt eximi.*

25 *Non fieri iniuriam.* Nec obstat quòd hoc videatur cedere in damnum Ecclesiarum, quæ antea ex illis agris decimas percipiebant: quia sicut authoritate sedis Apostolicæ factum est vt tale prædium teneretur ad solutionem decimæ; ita eadem authoritate ob iustam causam potest liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus est impositum, vt assiduè ab illa authoritate dependeat: & sic non fit iniuria illi Ecclesiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Ecclesiæ vt sibi adimeret potestatem illius remittendi vel laxandi. *Pótifex potest eximere à decimis.* Hinc fit vt Pontifex populum à soluendis decimis eximere possit, si ex alijs bonis ecclesiasticis, vel collationibus, quibus decimæ compensentur, clero sit satis prouisum; vt docet Couarruuias lib. 1. variar. cap. 17. nu. 9. Præscriptione quoque & consuetudine tum Religiosi, tum laici à decimis eximi possunt: quia hæc quota non iure diuino vel naturali; sed humano duntaxat debita est: quare (sicut alia, quæ legę humana constant) mutari & tolli contraria consuetudine potest. Imò si aliunde clero sit prospectum, fieri potest vt nulla pars fructuũ ei debeatur: quia iure naturali solùm debetur sustentatio. Nunquam tamen populus ita liberari à decimis potest, quin Summus Pontifex, quando opus fuerit, possit eas rursus imponere; quia hæc potestas ei conuenit quatenus est vniuersalis Pastor Ecclesiæ, quod ei iure diuino competit; contra quod Ius nulla præscriptio, aut lex humana valere potest.

26 *Præscriptio immunitatis decimarum.* Porro ad præscribendam decimarum immunitatem requiritur sine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens, quia Iuris præsumptio est in contrarium. ca. 1. de præscript. in 6. cum titulo verò, tempus 40. annorum. vt ibidem insinuatur. vt autem per consuetudinem non soluendi immunis fias, sufficit consuetudo 40. annorum: quia vt ipsa consuetudo sit legitimè præscripta, sufficit tempus 40. annorum. cap. fin. de consuet. nec ad eam requiritur titulus, etiamsi Iuris præsumptio ei aduersetur; imò nec bona fides ad eam inducendam requiritur. secus si agatur de Iure præscriptionis ipsius rei, seu Iuris non soluendi. vt docet Couarruuias lib. 1. variarum, cap. 17. nu. 8. §. Decimò his. & nu. 10.

27 *Personales à quibus soluendæ.* Dico Secundò, Personales decimæ soluendæ ab ijs solis, qui sacramenta percipiunt, & illi Ecclesiæ à qua recipiunt; idque iuxta consuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis personales decimas esse sublatas; quibusdam eas solui solùm in fine vitæ, vt Venetijs; alibi in fine anni.

Similili modo multæ prædiales & mixtæ varijs locis abolitæ sunt. factum id videtur plerumque permissu Ecclesiæ, cùm videret homines ægrè soluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum scandalum: vel quia tam multa fuerunt sensim Ecclesiæ à viris potentibus alijsque fidelibus relicta, vt putarentur vel sola, vel cum certo decimarum genere sufficere posse.

28 *Episcopi & cæteri ecclesiastici, Pontifici.* Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Episcopi tenentur soluere decimas de omnibus bonis ecclesiasticis Romano Pontifici, si eas exigat. Ita D.Thomas art.4. qui id probat exemplo veteris testamenti: nam Numer.18. Leuitis præcipitur vt summo sacerdoti decimam decimæ pendant. Ratio est Primò, Quia ipse est Pastor vniuersalis omnium, etiam Episcoporum: huic enim in Petro dictum *pasce oues meas.* quicunque ergo est ouis Christi, huic subest Pastori, ab eoque, verbo & sacramentis mediatè vel immediatè pascitur. Secundò, Quia est supremus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum: ergo quando bonum Ecclesiæ postulat, potest ex omnibus hisce bonis partem aliquam, prout iudicabitur conueniens, ad hunc finem applicare. neque restringitur ad vnam decimam, sed potest plures exigere pro rei grauitate. Tertiò, Quia est supremus Princeps in spiritualibus: ergo non solùm ab Ecclesiasticis, sed etiam ab omnibus Christianis potest exigere eam contributionem, quæ necessaria sit ad bonum spiritale Ecclesiæ tuendum: sicut supremus Princeps in temporalibus potest imponere tributa ad pacem publicam tuendam necessaria. non enim minùs potestatis habet Pontifex in omnes Christianos ad tuendum bonum spiritale Ecclesiæ, quàm Princeps secularis ad tuendum bonum temporale sui regni.

Triplici nomine potest Pōtifex decimas exigere.

29 Non solet tamen hanc decimam ab Ecclesiasticis exigere, nisi necessitas Ecclesiæ id postulet: sed loco decimæ quotannis pendendæ, in beneficijs maioribus solet exigere fructus vnius anni pro toto tempore vitæ; quos annatas vocant, quarum vsum esse valde antiquum affirmant Panormitanus & Ioannes Andreas, in cap. Inter cætera, de officio Iudicis ordinarij.

DVBITATIO 6.

De primitijs & oblationibus.

30 *Primitiæ.* PRimitiæ (quas Græci ἀπαρχὰς vocant) dicuntur primi fructus agrorum & arborum, vt patet Deuteron. 26. vbi iubentur dare primitias; *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias & pones in cartallo.* In pecoribus primitiua vocantur primogenita, vt constat Exodi 13. vbi *omnia primogenita masculini sexus consecrantur Domino.*

Hinc patet primitias distingui à decimis: *primitiæ* enim sunt primi fructus; decimæ sunt decima pars fructuum. illæ immediatè offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ; deinde cedunt in vsum ministrorum. hæ proximè sacerdotibus dantur in stipendium sustentationis ob ministerium spiritale.

Petes, Vtrum aliquo iure teneantur fideles ad primitias?

31 *An Iure naturæ debeantur.* Respondeo, Iure naturali non teneri, sicut nec ad quotam in decimis; sed solùm quatenus id necessarium est ad sustentationem ministrorum. Iure Canonico scripto videntur quidem teneri, vt colligi potest cap. Decimam, de decimis, & cap. Reuertimini, 16.qu.1.ex Hieronymo; quibus locis videnda glossa. sed consuetudine passim hoc ius est abolitum.

32 *Quantitas primitiarum.* De quantitate nihil videtur vnquam fuisse constitutum; sed ea relicta fuit libera. quamuis in veteri testamento ex consuetudine vel maiorum decreto soliti fuerint dare inter quadragesimam & sexagesimā partem; ita vt maximæ primitiæ essent pars quadragesima fructuum; minimæ pars sexagesima, vt colligitur cap. Decimam, suprà.

33 Aduerte tamen solutionem primitiarum iuri & rationi naturali esse valde consentaneam. ratio enim naturalis dictat decens esse vt Deo prima quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non gustabant nouas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent, vt ait Plinius lib.18.cap.2.

34 *Oblationes.* Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomine *oblationis* significentur omnia, quæ Deo & Ecclesiæ offeruntur, vt sunt agri, oppida, dominia, fructus, pecuniæ, monilia, ornamenta, instrumentum sacrum, & similia; *primitiæ* dicantur soli primi fructus Deo oblati.

Nemo tenetur ad vllas oblationes, nisi vel necessariæ sint ad sustentationem ministrorum, vel consuetudo ad eas alicubi obliget, vel legitimum Superioris præceptum accedat. Vide Syluestrum v.Decima.

CAPVT XL.

De Voto. *Habet dubitat. 15.*

DVBITATIO I.

Quid sit votum. *D.Thomas qu.88.ar.1.*

1 RESPONDEO, *Votum esse promissionem Deo factam*; *vouere* enim est aliquid Deo sanctè promittere; vt cōstat ex authoribus Latinis; vnde votum est promissio ipsa. Aliquandò *vouere* accipitur pro desiderare; & votum pro desiderio; id enim, cuius causâ vouemus, valde desideramus; sed primariò significat Deo aliquid promittere. Itaque omne votum est promissio quædam; non tamen contrà; nam promissio, quæ fit homini, non dicitur votum; sed ea tantùm quæ Deo.

Vt promissio sit valida quinque requiruntur. Primò, Vt sit deliberata. Secundò, Vt libera. Tertiò, Vt fiat cum intentione se obligandi. Quartò, Vt sit de re grata promissario. Quintò Vt promissor possit se obligare.

Quinque requisita ad validā promissionem.

Primò debet esse *deliberata*, non quòd opus sit longa

2 longa mentis agitatione, vt quidam volunt; sed quia requiritur perfecta quædam animaduersio eius; quod agis: *perfecta*, inquam, quæ talis sit, vt in materia praua sufficiat ad peccandum mortiferè, & in bona ad merendam salutem; vt communiter tradunt Doctores. Syluester v. Votum 2. nu. 13. Caietanus qu. 88. ar. 1. Sotus lib. 7. de Iustitia qu. 1. ar. 2. Nauar. cap. 12. num. 26. & alij. Ratio est, quia ea consideratio, quæ satis est ad obligandos nos diabolo, eiusque seruituti dedicandos, meritò sufficiens censeri debet ad obligandos Deo. hæc breuissimo tempore fieri potest; &, vt quidam volunt, in momento. quod etsi locum habere possit in Angelis; credo tamen vix fieri posse in mortalibus: quia vno momēto rem non satis considerare possumus, vt eam liberè eligamus vel refutemus; vnde ordinariè aliquod tempus requiritur, etsi breuissimum.

1. Deliberata.

An in momento.

Nec refert etiamsi paulò post pœniteat: id enim non est signum defuisse sufficientem deliberationem, vt vult Angelus v. Votum 1. num. 6. quia mutatis circumstantijs facilè hominem pœnitet, etiam eorum, quæ maturâ deliberatione fecit. quàm multi contrahunt matrimonium, aut ineunt contractus; quos statim pœnitet?

3 Ratio cur requiratur perfecta animaduersio, est quia promissio est lex quædam & onus, quod sibi quis sponte imponit: nemo autem censetur sibi aliquod onus velle assumere; nisi plenè aduertat quid agat, quale onus capessat, quibus vinculis se constringat. Vnde si quis ex subito animi motu vel consuetudine, lingua mentem præcurrente, voueat, non obligatur; sicut qui simili impetu malum alicui imprecantur, non peccant mortiferè. Idem dicendum si solùm semiplenè aduertat.

Vouēs indeliberatè.

4 Dices, Cum imperfecta, seu semiplena animaduersione potest quis contrahere peccatum veniale: ergo etiam obligationem, quæ sub veniali astringat; videtur enim par ratio.

Respondeo esse magnam hac in re disparitatem inter peccatum, & vinculum promissionis: promissio enim non inducit vinculum; vel si inducit, facilè eliditur, quando vi vel fraude extorquetur: at hæc non excusant peccatum. Deinde promissio debet esse directè volita & acceptata: ad peccatum sufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum contrahitur solâ negligentia in debito vsu potentiarum; cùm re oblata non satis attendimus animum; imò interdum sola omissione: at hæc non sufficiunt ad vinculum promissionis; sed requiritur actus positiuus & directus.

Simili modo, ad opus meritorium non sufficit imperfecta attentio: nam bonum debet esse directè volitum, & quia tale; malum verò minimè. Deinde modus iste operandi est imperfectus, & ex peccato proueniens; vnde per se potiùs vituperationem quàm laudem meretur: nam homo tenetur perfectè attendere qualis res sit, priusquam illam acceptet, ne aliquando contingat illum decipi. Verùm plenior horum tractatio pertinet ad 1. 2.

Itaque etsi ad violandam obligationem voti sufficiat imperfecta consideratio, non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta consideratio hoc loco censetur, cùm solùm confusè & tenuiter aduertis quid agas, alteri rei intentus; ita vt res non offerat se qualis est, nec absolutè vt grauis. Vnde si antequàm pleniùs eam introspicias, promittas, mirum non est te non obligari; quia videris quasi per ignorantiam promisisse, cùm rem promissam, formaliter non apprehenderis; nec aliquid occurrerit, quod te ad hoc satis excitauerit.

5 Secundò, Debet esse *spontanea*, id est, non metu vel dolo iniustè extorta: votum enim metu graui & iniurioso extortum, est irritum; vt patet cap. Perlatum, & cap. Abbas, de ijs, quæ vi, &c. estque communis sententia Doctorum. Idem dicendum, si dolo alterius, vel etiam errore proprio: vt si voueas peregrinationem Lauretum, eò quòd putes biduo vel triduo duntaxat abesse: si voueas ingressum certi Monasterij, falsò persuasus esse bene reformatum. Ratio est, quia in promissionibus gratuitis, non solùm mens expressa, sed etiam tacita & habitualis spectanda est: nam tota obligatio pendet ex sola intētione promittentis. Itaque quando subest error, qui sit causa vouendi, votum est irritum.

2. Spontanea.

Error.

6 Sed difficultas est quo iure metus votum irritum reddat. Multi censent id fieri iure naturali; insinuat Sotus lib. 7. qu. 2. ar. 1. Nauar. ca. 12. n. 52. Glossa in ca. Abbas, de ijs, quæ vi. Bonauent. in 3. dist. 39. art. 3. qu. 2. vbi dicit *vota coacta esse irrita, quia Deus vult sacrificia non coacta, sed voluntaria.* Denique idem sentire coguntur omnes, qui tenent metum iure naturæ irritum reddere matrimonium, vt D. Thomas, Scotus, Gabriel, Couarr. Turrecremata, Antonin. Richardus, & alij, quos citat Sanches lib. 4. de matrimonio disputat. 14. Probari potest Primò, Quia nullus est Canō, qui id statuat: omnes enim ita loquuntur vt videantur supponere tale votum per se irritum esse; vt patet d. cap. Perlatum, de ijs, quæ vi, & alijs Iuribus. Secundò, Quia Deus promissiones per iniuriam extortas non acceptat, ne socius iniquorum & approbator iniuriæ esse videatur. Confirmatur, quia nemo probus promissionem tali modo sibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea iuris prætenderet. Tertiò, Quia talis promissio homini facta est irrita, vel saltem pro arbitrio promittentis reuocari potest; vt ostensum est cap. 17. dubit. 6. quia non refert à quo metus illatus sit, quando constat metu factum: ergo etiam promissio facta Deo reuocari potest ob iniuriam, quæ intercessit.

Quo iure.

7 Hæc sententia est satis probabilis; eaque posita sequitur non solum metum grauem, sed etiam leuem, irritum reddere votum in foro conscientiæ, si per iniuriam incussus sit. Ratio est, quia iure naturæ non est distinctio metus grauis, & leuis, si eodem modo est causa consensus; sed hæc pertinet ad forum externum, vbi cùm metus est leuis, non præsumitur fuisse causa consensus, sed libertas animi: vnde non iudicatur actus inualidus. Confirmatur, quia metus grauis non reddit votum irritum quia grauis, (potest enim esse grauissimus & nō irritare; vt patet cùm quis metu mortis in naufragio vouet; ca. Sicut nobis, de Regular.) sed quia per iniuriam incussus, ad extorquendum consensum: ergo si metus leuis eodem modo sit incussus, & eodem modo impellat ad consensum, cur non similiter inualidum reddat?

Probabile est votum metu iniurioso extortum esse irritum iure naturæ.

Metus leuis.

reddat? Hanc sententiam de metu leui expressè tenet Nauarrus, non solùm de voto per talem metum extorto, sed etiam de matrimonio, in Enchirid. cap.22. nu.51. §. Septimum, & lib.1.consil. tit.39.consil.1.num.7. vbi pro hac sententia citat Hostiensem, Ioannem Andream, Adrianum, & Sotum. Eandem in casu matrimonij tenet Decius in cap.vltim. de appellationibus nu.3. & sequent. & aliqui recentiores, quos refert Sanches li.4. de matrimonio disp.17. eorumque sententiam satis probabilem iudicat. Si in matrimonio est probabilis, multò magis in voto & professione; quia plurimi Doctores tenent professionem irritam reddi metu reuerentiali, non tamen matrimonium: quos citat Couarruuias in 4.decretal. §.3. cap.6.nu.7. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Itaque metus, qui matrimonium reddit inualidum, etiam votum reddet.

Ex qua sequitur, votum & professionem solo metu reuerentiali, quo quis per pudorem & reuerentiam non audet contradicere parenti vel Superiori, etiamsi aliud malum non timeat, esse inualida. Item eum, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto castitatis, aut ad lectionem precum canonicarum.

8 *Verius iure positiuo irritum esse.* Contrariam tamen puto veriorem; nimirum metum solo iure positiuo irritum reddere votum. Syluester v.Metus, qu.8. Arragon.q.88.a.3. Henriq.lib.1.de matrimonio cap.9.num.1.& 3.& ferè quotquot sentiunt matrimonium metu contractum, solo iure positiuo irritum esse.

Probatur Primò, Quia metus iure naturæ non reddit irritos alios contractus aut promissiones, sed solùm dat potestatem irritandi propter iniuriam, quando contractus naturâ sua est solubilis, vt ostensum est cap.17.dub.6. ergo neque votum iure naturæ inualidum reddet. Neque dici potest, ei qui sic vouit, dari potestatem irritandi, sicut in alijs contractibus: quia votum est naturâ sua insolubile, sicut matrimonium. quare sicut matrimonium semel validè initum non potest solui arbitrio partis, etiamsi dolo vel alia iniuria extortum sit, eò quòd naturâ sua sit insolubile; ita nec votum. Confirmatur, quia per tale votum Deo ius absolutum & ab alio independens acquiritur; hoc autem Ius tolli nō potest, nisi per ipsius condonationem.

Coactio tertij non impedit. Secundò, Deus nullam iniuriam intulit: ergo ratione iniuriæ rescindi nequit. Nec obstat quòd iniuria illata sit à tertio, & alij contractus, si metus incussus sit à tertio, reuocari possint: id enim prouenit vel quia illi sunt solubiles; votum verò naturâ sua insolubile: vel quia homines non habent ius cogendi; Deus autem per se cogere poterat. Vnde mirum non est si ipsi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniustam alterius. Vel denique quia hæc reuerentia debetur diuinæ maiestati, vt quidquid illi quouis modo pleno iudicio promissum est, insolubiliter, nisi ipse condonauerit, seruandum sit; id enim ad honorem diuinum pertinet.

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum, solo iure naturæ spectato est validum, secundum veriorem sententiam; nec propria authoritate solui potest; similiter iuramentum: ergo etiam votum simili metu expressum, eodem iure validum erit.

Solus metus grauis irritat votum. Hinc sequitur, Cùm Ecclesia solùm statuerit de metu graui, metum leuem non irritare; nec tribuere potestatem irritandi: quamuis in alijs contractibus sufficiens sit, vt metum passus, in foro conscientiæ non obligetur, & inferens ad restitutionem teneatur; vt dictum est c.17.dub.6.

Quòd solus metus grauis hoc faciat, colligitur ex cap.1.de ijs, quæ vi; vbi requiritur *metus mortis* vt professio censeatur irrita. Sub *metu mortis* intellige quemuis alium grauem: fit enim ibi solùm mentio metus mortis, quia species facti aliud nō postulabat. Et cap.Cùm dilectus, eodem, requiritur *metus cadens in constantem virum*. Cap.de eo, qui duxit, &c. insinuatur *imperium parentum* non sufficere vt votum sit irritum. Idem dicit glossa ibidem de *imperio regio*. quia etsi hæc metum aliquem causent, non tamen grauem. Hoc intelligendum de simplici imperio, cùm nihil aliud mali timetur, quàm breuis aliqua offensio, vt colligitur ex eodem cap. alioquin si timeatur perpetua offensio, vel mala tractatio, vel simul adsint preces importunæ, sufficiet tale imperium ad votum irritandum; quia gignet metum grauem. Sic intellige cap.Puellæ, 20. qu.1. *Puellæ, quæ non coactæ parentum imperio habitum susceperunt, si postea nuptias elegerint, præuaricantur.* vbi à contrario sensu insinuatur non præuaricari, si *coactæ imperio parentum* fecerint.

Quis dicatur metus grauis, dictum est suprà cap.17.dubit.6.

Resp. ad argumenta. 9 Ad Primam rationem pro diuersa sententia: Nullus canon id expressè statuit; quia fortè intercidit. vel nunquam scripto editus est, sed sola consuetudine seruatus. sicut etiam nullus Canon extat, qui matrimonium metu contractum statuat esse irritum; cùm tamen probabilius sit hoc esse ex decreto Ecclesiæ: aut matrimonium fidelis cum infideli; de quo etiam non est dubitandum quin Ecclesia sic statuerit.

Ad Secundum: Non ideo Deus censetur approbare iniuriam quia acceptat tale votum; sicut nec approbat, dum acceptat iuramentum sic extortum.

Ad Tertium: Patet ex dictis.

Possunt facilè relaxari. Aduerte tamen, æquitatem naturalem postulare vt huiusmodi vota facilè per Prælatos Ecclesiæ, nomine Dei relaxentur; quamuis ob reuerentiam diuinæ maiestatis solui non possint propria authoritate. posito tamen Ecclesiæ statuto, quo authoritate diuinitus accepta talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat; & sic nullam obligationem inducunt.

Petes, An omnis metus grauis irritum reddat votum?

10 *Qualis metus. Debet esse iniustè incussus.* Respondeo, Non omnis; sed is tantùm, qui iniustè incussus fuerit, idque ad votum eliciendum. Est communior sententia Doctorum; Syluestri v.Metus, qu.6. Soti lib.7.q.2.ar.1.ad1.& aliorum. Idem cernitur in alijs contractibus.

Vnde sequitur Primò, Si iustè irrogatus fuerit, non irritare. Itaque si maritus vxori in adulterio deprehensæ minetur priuata authoritate mortem, nisi profiteatur Religionem; professio hinc secuta, erit irrita: quia metus iniustè illatus ad votum extorquendum: non enim poterat illam iure priuatim occidere. Si autem minetur accusationem, & mortem viâ iuris; professio erit valida;

lida; quia metus iustè incussus; poterat enim iure id facere. Simili modo si reo mortis detur potestas redimendi supplicij professione Religionis, vel matrimonio puellæ se offerētis; erit validum.

Quorundā sententia non improbabilis. Aduerte tamen, non deesse Doctores, qui putent metum grauem etiam iustè incussum irritam reddere professionem Religionis, & matrimonium. Ratio est, quia hæc duo requirunt summam libertatem, quæ non minùs aufertur cùm iustè incutitur, quàm cùm iniustè. Ita Couarruuias in 4. p. 2. cap. 3. §. 5. nu. 7. vbi citat Glossam in cap. Veniens. 2. de sponsalib. & in ca. 2. de ijs, quæ vi, Felinum, & alios. Pro qua sententia Sanches lib. 4. disp. 13. citat Goffredum, Hostiensem, Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos. dicitque esse probabilem. Alij existimant metum iustum irritare professionem & matrimonium, quando incutitur authoritate priuata, nō autem si incutiatur à lege vel Iudice, præscriptum legis exequente: vt si lex statuat vt violator virginis cogatur per Iudicem ad eam ducendam.

Metus iustus non irritat actū. Sed verius est metum nunquam irritare votum aut matrimonium, quando malum, quod proponitur, iustè inferri potest: ita ferè cęteri Doctores. Ratio est, quia quando metus irrogatur iustè ob crimen, non tam censetur inferri ab extrinseco, quàm prouenire ab intrinseco, nempe à propria voluntate, & natura delicti: & is, qui votum proponit, potiùs aufert quàm infert metum, ostendens viam euadendi mali. id autem quod ex propria voluntate oritur, non censetur moraliter libertati repugnare. Confirmatur, quia talis metus non rescindit cæteros contractus, vt omnes fatentur: ergo nec votum aut matrimonium: non enim maior libertas ad naturam professionis vel matrimonij requiritur, quàm ad alios contractus; quamuis vt illa conuenienti modo fiant, maior requiratur, ob vinculi insolubilitatem, & graue onus, quod secum adferunt. Hinc patet responsio ad primam partem rationis contrariæ sententiæ. Id autem quod subsumitur, falsum est, si res moraliter expendatur: nam metus iustus, cùm oriatur ab intrinseco, non censetur libertati officere. De quo vide suprà, c. 17. dub. 6.

Si non ad votum eliciendum incussus. Sequitur Secundò, Metum iniuriosum non irritare votum, si ob aliā causam incussus sit, v. g. ad vltionem iniuriæ vel tyrannico more; vt si fugiens inimicum voueas Religionem vt Deus te seruet: si iniquè damnando ad mortem ob crimen verum vel falsum, detur potestas redimendi supplicij professione Religionis: quo casu etiam matrimonium validum esset. Ratio est, quia tunc metus non est causa directè, sed solùm occasio: vtimur enim voto tanquam medio ad metum aliunde illatum depellendum.

Hinc infertur, si inimico persequēte fugias ad Monasterium, & Abbas nolit concedere latebras aut asylum, nisi voueas te fore Monachum; votum fore validum; quia Abbas non infert metum, sed hic iam illatus est ab inimico, & proponitur tibi ratio euadendi; neque tibi fit iniuria dum asylum denegatur.

11 *Si contra charitatem cōtinuetur.* Notandum tamen, in hoc casu contrariam sententiam esse probabilem; quia Abbas nolendo concedere asylum, censetur metum continuare. tenebatur enim concedere, etsi non ex iustitia, at certè ex charitate, & quidem gratis. Vnde iniquè recusando est causa continuationis metus; idque directè ad eliciendum votum. Sicut si alicui extrema inopia confecto nolim succurrere nisi Religionem voueat, censebor metu mortis votum extorsisse.

12 *3. Cum intentione se obligandi.* Tertiò, Requiritur vt fiat *cum intentione se obligandi*. actus enim agentium ex intentione, non operantur vltra intentionem; cùm ab ea omnem suam vim habeant; sicut enim lex non habet vim, nisi iuxta intentionem legislatoris; ita nec votum aliáve promissio (quæ est veluti lex quædam, quam quis sibi imponit) vim habet, nisi iuxta intentionem promittentis. & sicut potestas Superioris nō inducit obligationem subdito, nisi applicetur à voluntate, ad eam mediante præcepto causandam; sic ius, quod quis in seipsum habet, non infert obligationem mediante promissione, nisi quis intendat eam inferre. Vnde nec amplius, nec aliter, nec diutius quàm intendit. Non tamen est necesse vt formaliter hoc intendat; sufficit vt implicitè, vt dum sciens & volens vouet.

13 *Intendens vouere, non tamen se obligare. Sententia Soti.* Petes Primò, Quid si quis intendat vouere, tamen interiùs nolit se obligare, tenebitúrne voto? Sotus lib. 7. qu. 1. ar. 2. putat teneri. ratio est, quia obligatio oritur ex voto, sicut effectus necessarius a sua causa: ergo posito voto, nequit impediri.

Sed contrarium est longè probabilius: tenet Nauarrus cap. 12. nu. 27. Sylu. v. Metus, qu. 8. & v. Pactum, nu. 4. Angelus v. Votum 1. qu. 7. Glossa in cap. Literaturam, de voto & voti redempt. Richardus in. 4. d. 38. qu. 3. circa tertium principale. Probatur Primò, Quia quando actui apponitur aliqua conditio vel clausula, quæ est contra substantiam actus, ille actus est irritus. sicut si quis dicat se vendere vel donare rem; ita tamen vt nolit eam à se alienare; si contrahat matrimonium, ita vt nolit obligari ad reddendum debitum: at hîc apponitur talis clausula voto, saltem tacitè, & ipso animo: ergo votum est irritum. Secundò, Qui vouet cum expressa intentione se non obligandi, reuera non intendit vouere, sed fingere & simulare votum externa specie verborum, dicendo enim *voueo, promitto,* mentitur; quia contra mentem loquitur; cùm mens interiùs contradicat. Quòd si putet se posse vouere absque obligatione, fallitur; quia quid nomine voti significetur, non intelligit. vnde nec talis actus inducet obligationem; cùm procedat ex errore circa substantiam actus: & actus agentium non operentur vltra intentionem eorum.

14 *Verum votū parit obligationem, non fictum.* Ad argumentum Soti Respondeo, Obligationem nasci ex voto, si sit verum votum: at non est verum votum, sed simulatio voti, si mens interiùs nolit se obligare: ista enim interior voluntas est contra substantiam voti.

Dices, Hoc ipso, quo quis sciens naturam voti vult vouere, implicitè vult se obligare.

Respondeo Primò, Id verum esse si verè velit vouere: at is, qui habet animum non se obligandi, non vult verè vouere, sed simulat se vouere.

Respondeo Secundò, Id verū esse, quando animus interiùs obligationi non contradicit. secus quando expressè contradicit: non enim potest censeri implicita voluntas se obligandi, vbi adest expressa voluntas resistens oligationi.

Petes;

15 *Quid si nō intendat implere.* Petes Secundò, Quid si vouens intendat quidem vouere, non tamen implere votum? Quidam viri docti putant etiam in hoc casu non teneri voto. Probant Primò, Quia D.Thomas ar. 1. dicit, *Ad votum tria ex necessitate requiruntur, deliberatio, propositum voluntatis, & promissio.* *Quorundā sententia.* loquitur autem de proposito non tantùm se obligandi, vt quidam volunt, sed de proposito exequendi: quia dicit *promissionem sequi ex proposito faciendi.* Secundò, Promittere non solùm est se obligare, sed etiam significare se facturum quod promittitur: ergo qui habet animum non faciendi, non verè, sed fictè promittit; ac proinde non obligatur. Tertiò, Si quis promitteret & adderet se non habere animum implendi, videretur potiùs alteri illudere quàm promittere: ergo idem cēsendum si mente id ipsum addat.

16 *Contrariā verius.* Sed contraria sententia est communis Doctorum, Soti, Caiet. Nauar. Probatur Primò, Qui iurat se aliquid daturum, tenetur, etiamsi dum iurat non habeat animum dandi: ergo similiter qui promittit, tenetur, etiamsi dum promitteret, non haberet animum implendi promissum. Consequentia patet, quia in iuramento promissorio non minùs significas te habere animum implendi, quàm in simplici promissione: ergo si defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commissum nō tollit vim iuramenti, non tollet etiam vim promissionis. Secundò, Quando Superior aliquid præcipit, significat se velle vt ista res fiat, & tamen contingit interdum vt nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo potest quis etiam sibi ipsi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciendum; etiamsi careat animo exequendi. Tertiò, Possum aliquid alteri validè donare vel vendere absque animo tradendi: cur non possim etiam validè promittere? Quartò, Denique multi sunt fortassis in quibusdam Ordinibus, præsertim militaribus, qui profitentur castitatem vel paupertatem absque proposito eam seruādi: quis tamen audeat dicere tales coram Deo nō astringi suo voto? Quintò, Probatur allata ratione; quia sicut de ratione promissionis non est vt præstetur ipsa res, sed solùm vt detur aliquod ius remotum ad illam; ita neque de ratione ipsius est vt habeas animum rem promissam præstandi, sed solùm vt habeas animum conferendi ius aliquod ad illam exigendam, & ad obligationem aliquam tibi imponendam.

17 *Ad rationes.* Ad primum Respondeo, Illa tria requiri vt promissio legitimo modo, & absque peccato fiat.

Ad secundum, In promissione duo significantur. Primò, Quòd te ipsum obliges, ac proinde quòd habeas animum te obligandi. Secundò, Quòd sis facturus & habeas animum faciendi. Prior significatio pertinet ad essentiam promissionis. vnde vt promissio sit vera, debet quoque hæc significatio esse vera. Altera non pertinet ad rationē promissionis, vnde etiamsi vera non sit, non ideo promissio erit nulla.

Ad tertium, Qui suæ promissioni adderet se non habere animum implendi, putaretur non seriò, sed ioco promittere, nec velle obligari. alioquin si constaret illum seriò voluisse se obligare, posset cogi ad implendum quod promisit.

18 *Consectaria duo.* Ex supradicta tertia conditione sequitur Primò, Eum, qui aliquid vouit, si post votum aliquid se aperiat, quod ante latebat, vel quid noui eueniat, quod ille suo voto prudentum iudicio non videtur voluisse comprehendere, ad illud non teneri. Ita docet Sotus lib.7. qu.2. ar.1. ad 3. ex D.Thoma. Nauarrus cap.12. nu.50. Lopez ca.45. Fumus v.Religio, n.9. v.g. vouisti peregrinationem, & interea viæ sunt redditæ infestæ latronibus; vouisti ingressum asperæ Religionis, & interuenit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre; quibus euentis suspenditur executio.

19 *Votum non obligat vltra intentionem vouentis.* Sequitur Secundò, Nullum votum obligare vltra expressam vel tacitam intentionem vouentis. Vnde qui professus est in Religione, vbi non seruabantur nisi essentialia, non intendens se vltra receptam consuetudinem astringere, non obligatur ad arctiora, vt docent Fumus, Nauar. & Lopez suprà, & Sylu. ex Panormitano, Religio 3. qu.12. quod limita, Nisi fortè illa sint necessaria ad seruanda substantialia. talis tamen si nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monasterium, vel etiam aliam Religionem ingredi; quia propter tales non debet impediri reformatio.

4. Vt res sit grata. Quarta conditio est, vt res promissa *sit grata* promissario: promittere enim cuipiam, quod ei displicet, non est promittere, sed minari.

5. Vt possit se obligare. Quinta est, Vt promissor *possit se obligare*: quidam enim per leges non possunt se promissione aut voto obligare, vel saltem non ita validè quin possit in irritum reuocari. Sed de his infrà.

DVBITATIO 2.

Vtrum propositum aliquando habeat vim voti.

20 *Propositum perseuerandi.* PALVDANVS in 4.d.38.qu.1.conclu.3. dicit *propositum* æquipollere voto simplici in vno casu, nempe quando quis intrat Religionem cum proposito perseuerandi, & Deo perpetuò famulandi. Idem tenet D. Antoninus.2.p.tit.11.cap.2. in principio. In eadem sententia sunt ferè omnes Canonistæ: ex quibus plerique putant tale propositum cum susceptione habitus habere vim voti solemnis, vt refert Syluester v. Religio 1.q.8. & D. Anton. suprà.

Probatur Primò, Ex cap. Statuimus, de Regularibus, vbi Gregorius IX. ait, *Nouitios posse liberè ad priorem statum intra annum redire, nisi euidenter appareat, quòd tales absolutè voluerint vitam mutare & in Religione perpetuò Domino seruire.* & cap. Consulti, eodem titulo Innoc. III. consultus sic respondet, *Licet super hoc senserint diuersi diuersa; nos tamen credimus distinguendum, Vtrum is, qui conuertitur, proposuerit absolutè vitam mutare, vt sic in habitu regulari omnipotenti Deo de cætero famuletur; An conditionaliter experiri obseruantiam regularem, vt ita demum si intra annum ei placuerit, profiteatur ordinis disciplinam, aut fortè si non placuerit, moribus emendatis ad statum reuertatur pristinum. In primo casu debet, vt regulariter viuat, ad laxiorem saltem regulam pertransire.*

Secundò, Qui contra propositum tale facit, inconstans est in re magni momenti: ergo peccat, ac proinde tenebatur in proposito perseuerare.

Tertiò, Quòd habeat vim voti solemnis, probari vi-

bari videtur ex cap. Beneficium, de Regu. in Sexto, vbi dicitur, Beneficium eius, qui ingressus est annum probationis posse alteri dari, *si constet absolutè voluisse vitam mutare*: at non daretur alteri, nisi ipse putaretur professus.

21 *Præter propositum requiri promissionem.*

Verùm contraria sententia, scilicet non sufficere propositum, sed requiri vlteriùs promissionem, est ferè communis Theologorum, eamque tenet D. Thomas hoc loco art. 1. Bonauentura in 4. distin. 38. art. 1. quæst. 1. Richardus eadem distinct. quæst. 3. circa tertium princip. Abbas in cap. Literaturam, de voto & voti redempt. Angelus, Votum 1. qu. 7. Syluester, Votum 1. quæst. 2. & Religio 5. quæst. 8. Nauarrus cap. 12. num. 26. & passim recentiores.

Probatur Primò, Ex scripturis, quæ apertè indicant obligationem votorum nasci ex promissione; Deuteron. 23. *Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere. si nolueris polliceri, absque peccato eris.* Et infrà; *facies sicut promisisti.* Ecclesiastæ 5. *Si quid vouisti Deo ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio.* nusquam dicit *propositum* obligare, sed promissionem.

Secundò, Probatur ex cap. Literaturam, vbi dicitur, *eum, qui vltra propositum mutandæ vitæ non est progressus in voto, non teneri.*

Tertiò, Votum importat quandam obligationem sui erga alterum: atqui homo non solet se alteri obligare solo proposito, sed promissione: nisi enim ad propositum accesserit promissio, non putat se alteri obstrictum. Confirmatur, quia sicut imperando obligat quis alterum sibi, & ordinat quid ab ipso erga se fieri velit; ita promittendo obligat se erga alterum, & indicat quid à se alteri fieri velit.

Quartò, Nemo seipsum obligat nisi intendat seipsum obligare: quamuis nec intentio sufficiat: atqui solo proposito faciendi aliquid non me intendo obligare: ergo non habet vim voti.

Quintò, Quia Concilium Tridentinum sessione 25. cap. 15. & 16. concedit nouitijs annum probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, vt si putent disciplinam sibi non conuenire, liberè possint egredi: ergo solo proposito non censet hominem astringi.

22 *Ad argumenta. Intellectus Canonum.*

Ad primum Respondeo, Illos Canones intelligendos de proposito, quod fit animo vouendi, & se obligandi; etiamsi exteriùs verbis vel nullis, vel nullam voti speciem præ se ferentibus fuerit expressum: vt cùm quis dicit, Domine, Ego hîc perpetuò volo tibi seruire, intendens Deo se obligare. Colligi id potest ex illa distinctione, quæ habetur dicto cap. Consulti: nisi enim quis hoc modo proposuerit vt simul tacitè vouerit, non videtur omnino absolutè proposuisse; quia aliàs semper est aliqua saltem tacita conditio, nempe nisi animum mutare contigerit. Alij respondent (& eodem recidit) agi de proposito, quod promissione, seu voto firmatum est.

Propositum intentione vouendi expressum.

Inconstantia.

Ad secundum Respondeo, Esse aliquam inconstantiam, si absque vlla causa, sola animi leuitate propositum mutes: sed hæc inconstantia non est nisi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, vt quia sentis incommoda, &c. non est propriè inconstantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur persistere in bono, quantumuis illud magnum sit, ex solo proposito; sed vt teneatur, debet aliunde ad illud esse astrictus; v. g. præcepto, promissione, contractu. vide infrà lib. 3. cap. 6. dubit. 6.

23 Ad tertium, Ex eodem illo cap. colligi potest, illud propositum in nouitio non habere vim professionis; quia distinguitur à professione tacita & expressa; sic enim ait Pontifex, *Beneficium nouitij intra annum probationis non esse alteri conferendum, nisi ipsius accedat assensus, aut constet quòd vitam voluerit absolutè mutare, vel professionem expressam fecerit, vel scienter habitum receperit professorum.* Vnde dico cum Panormitano in cap. Literaturam, ibi agi de proposito, quod voto simplici firmatum est. qui enim cum tali proposito habitum suscipit, vel habitu suscepto tale propositum concipit, videtur beneficio renuntiare: & ita permittit Pontifex vt alteri conferatur.

24 *Mutatio boni propositi.*

Obijci etiam potest cap. Qui bona, 17. qu. 1. vbi dicitur, *Qui bona agunt, si meliora agere deliberant, & pòst deliberata non faciunt; licet in bonis prioribus perseuerent, in conspectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.*

Respondeo, Inde non sequi propositum melioris boni habere vim voti, sed vt summum inducere aliquam obligationem, etsi non grauem: non enim qui tale propositum deserit, idcirco dicitur cadere coram oculis Dei, quòd peccet mortiferè; nam etiam qui venialiter peccat, *cadere* dicitur, iuxta illud, *Septies in die cadit iustus*: &, *Iustus si ceciderit, non collidetur.* Addo etiam dici *cadere* vel *retrocedere* (de quo ibi propriè agitur) qui perfectiora exercitia deserit, quamuis id sine peccato faciat. vnde ex illo loco non potest colligi in ea re commissum esse vel peccatum veniale. vide Gregorium homilia 3. in Ezech. sub finem, vbi paulò aliter habetur quàm hîc à Gratiano refertur. nec dicit Gregorius tales *cadere* absolutè, sed *cadere in deliberatione*. *Hi*, inquit, *ante iudicia humana stare videntur in opere, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione*: nimirum quia recesserunt animo à perfectioribus, quæ proposuerant: qui recessus absque peccato fieri potest, quando aliqua causa subest.

Multa in voto concurrunt.

Ex dictis patet, cùm multa in voto reperiantur, videlicet deliberatio, propositum boni operis, propositum vouendi, promissio, obligatio; solam promissionem esse votum; propositum & deliberationem esse quid præuium; obligationem, effectum.

DVBITATIO 3.

Cuius virtutis actus sit votum.

D. Thomas art. 5.

25 Ratio dubitandi est, quia fiunt etiam vota Sanctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, sed duliæ vel obseruantiæ. Deinde votum est promissio quædam: promissio autem vel est gratuita vel remuneratoria. promissio gratuita est actus liberalitatis, remuneratoria verò est actus gratitudinis.

RESPONDEO, & Dico Primò, Votum esse actum religionis, quando fit Deo. Probatur, quia

Est actus religionis ob duas causas. non promittimus aliquid Deo, vt ipsi inde aliqua vtilitas proueniat, sicut promittimus homini: sed vt ipsum honoremus & vt nos ipsos reuerentiâ Dei in bono firmemus. vtrumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confirmatur, Quia omnis laus, quæ est in actu vouendi, ex hisce duabus causis pendet: ideo enim laudabile est vouere, quia laudabile est Deum honorare, & eius reuerentiâ se in bono proposito firmare.

Quo modo Deus honoretur voto. Sed obscurum est quomodo Deus voto honoretur, præsertim si id, quod vouetur, non sit cultus aliquis, v.g. sacrificium, hymnus, &c. sed aliquid ad alias virtutes pertinens, vt paupertas, castitas, obedientia, ieiunium, & similia, quæ nullum cultum præ se ferunt.

26 Respondeo, Honoratur Deus ipso actu vouendi, Primò, Quia vouens, suo facto significat ipsum habere cognitionem & prouidentiam rerum humanarum. Secundò, Testatur ipsum esse ad quem in angustiis sit confugiendum; & qui solus possit opem ferre. Tertiò, Quia vouens, illâ ipsa re, quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obsequium exhibere: etsi enim illa res non sit naturâ sua cultus aliquis, strictè accepto hoc nomine; eò quòd per se non significet diuinam excellentiam, & nostram subiectionem; tamen in cultum assumi à nobis potest: nam possumus eo animo facere vt testemur nostram seruitutem & diuinum principatum. Sic ieiunium etsi nullum cultum præ se ferat, tamen assumi potest ad honorandum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gentibus in hunc finem vsurpatur. Idem dicendum de paupertate, castitate, & obedientia: quidquid enim scitur esse gratum numini, potest fieri ad eius honorem, & ad suam testandam seruitutem. nam etsi facere aliquid præcisè quia gratum alteri, potiùs fit beneuolentiæ quàm honoris: tamen si facis hoc totum vt sic declares tuum obsequium & affectum seruitutis erga alterum, est honor & cultus. Vnde olim virgines Vestales in honorem Vestæ seruabant virginitatem; idque ea mente factum, erat idololatria. Quartò, Quia vouens intendit se reuerentiâ Dei in bono proposito confirmare. Inter cæteras enim causas, ideo vouemus Deo paupertatem, castitatem, & obedientiam perpetuam, vt memores cui promiserimus, eius reuerentiâ non deflectamus à proposito. continere autem se in bono reuerentiâ Dei, est religionis: eiusdem enim virtutis est facere aliquid affectu honorandi alterius, vel soluendi promissi, & abstinere à contrario, timore inhonorandi vel promissi violandi. quare cùm illud sit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

27 Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, est actus religionis.

Dupliciter vota Sanctis fiunt. Vbi Nota, dupliciter intelligi posse vota fieri Sanctis, vel Prælatis. Primò, Quia fiunt coram ipsis vel tanquam testibus ad maiorem reuerentiam, vel tanquam patronis, quibus cupimus ea cordi esse, vt gratiam ad exequenda promissa nobis impetrent. Sic intelligi potest formula illa multis Religionibus vsitata, *Promitto Deo, B. Virgini, B. Augustino, vel B. Francisco paupertatem, &c.* Hoc etiam modo est actus religionis; quia principaliter ad Deum dirigitur. quamuis quâ parte etiam Sancti honorantur, possit esse actus obseruantiæ, seu douliæ supernaturalis.

Secundò, Vt promissio ipsis facta cadat sub votũ materialiter; ita vt voueamus Deo, nos præstituros quod Sanctis vel Prælatis promisimus; Ita Diuus Thomas ar. 5. ad 3. Sic intelligendum votum, quo Prælato vouemus obedientiam: per illud enim vouemus Deo nos id præstituros, quod Prælato promittimus. vnde tale votum respectu Prælati non habet rationem voti, sed nudæ promissionis, quæ inducit erga illum obligationem fidelitatis; respectu autem Dei habet rationem voti. *Quo modo Prælatis voueatur obedientia.* Simili modo accipiendum videtur votum, quo calicem vel statuam vouemus B. Virgini, B. Benedicto, vel alteri Sanctorum: censemur enim vouere Deo (quem in Sanctis agnoscimus) nos præstituros quod ipsis promittimus. itaque respectu Dei est votum; respectu Sanctorum promissio honoraria, pertinens ad cultum douliæ. Sic cùm quis vouet Deo, B. Virgini, B. Francisco, &c. paupertatem, castitatem, obedientiam; respectu Dei propriè est votum; respectu Sanctorum potest esse honoraria promissio.

Posset addi tertius modus, vt dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: sed hic modus non differt à secundo.

28 *Est opus intellectus practici.* Petes, Cuius potentiæ actus est votum?

RESPONDEO esse actum intellectus practici, vt rectè D. Thomas ar. 1. quia est locutio quædam practica, qua quis seipsum alteri obligat. sicut enim præceptum & oratio sunt locutiones quædam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid; ita votum est locutio quædam interna vel externa, qua nos ipsos obligamus alteri. Confirmatur, Quia votum est promissio quædam: atqui promissio non est solùm volitio se obligandi, aut iudicium, sed locutio practica. cuius signum est, quòd quantumuis velit aliquis se obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus sistit: sed oportet vt vlteriùs locutione quadam in alterum directa promittat. Hæc tamen locutio supponit voluntatem se obligandi, estque veluti instrumentum voluntatis, sine quo non potest sibi obligationem imponere; sicut nec alteri absque præcepto. Simili modo non potest alteri aliquid donare absque locutione, vel simili signo practico.

DVBITATIO 4.

De diuisione votorum.

29 MVLTAE reperiuntur diuisiones voti apud Doctores.

1. In votum commune & singulare. Primò, Diuidunt in votum commune, & singulare. Ita Magister in 4. d. 38. D. Thomas, Duran. Richardus, & alij, eadem distinctione.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in baptismo profitetur se renunciare sathanæ, & adhærere Christo: hic enim est omnibus communis; & quia est de rebus necessarijs ad salutem, vocant etiam votum *necessitatis*. sed hic actus reuera non est propriè votum, vt iidem docent, & bene ostendit Caietanus art. 2. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promissio; solùm enim dicit, *abrenuntio, credo, volo.* *Sponsio quæ fit in baptismo non est verum votum.*

voto. tum quia alioquin omne peccatum Christiani esset sacrilegium, & duplicem malitiæ seu peccati speciem contineret; quod est contra communem hominum sensum. Denique verum votum de talibus rebus ne in sacramento quidem pœnitentiæ exigendum est; esset enim pœnitenti nouus laqueus, & causa grauioris lapsus absque necessitate. multò igitur minùs exigendum in baptismo.

Vocatur tamen interdum à Patribus & Doctoribus *votum, sponsio, promissio*; quia speciem promissionis habet. dum enim petitur à baptizando, abrenuntias sathanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? respondet, *abrenuntio*: vbi videtur promittere; verùm quia non intendit sibi nouam obligationem imponere, sed solùm declarat se acceptare eam, quæ iure diuino inest, non est propriè votum aut promissio. Sic dum rogamus pœnitentem an promittat emendationem, non exigimus votum, sed simplicem promissionis formam, (quæ non inducit nouum vinculum, saltem sub mortali obligans) vt eo modo firmius propositum concipiat, & meliùs declaret se acceptare, sibique cordi fore obligationem, quæ ante inerat.

Votum singulare vocant, quod quisque pro suo arbitratu de rebus non necessarijs concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis. quamuis reuera hoc genus voti etiam ad res præceptas pertinere possit, quatenus nostro arbitrio subsunt, vt dictum est.

30 *2. In pœnale & non pœnale.*

Secundò, Diuiditur votum in *conditionale, & absolutum*. rursus *conditionale* in *pœnale, & non pœnale*.

Pœnale est, quando quis vouet aliquid in pœnam delicti, si fortè in illud inciderit: quod potest fieri bifariam; Primò, Si solùm voueas pœnam delicti, non autem euitationem; vt, Voueo me daturum eleemosynam, vel ingressurum Religionem, &c. si inebriatus fuero. & hoc est simplex votum pœnale. vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem; sed purificabitur conditio, & absolutè ex voto tenebitur ad pœnam, quam si non præstiterit, tum demum votum violabit. Secundò, Si non solùm voueat pœnam in euentum delicti, sed etiam cautionem delicti; vt, Voueo non ampliùs inebriari, alioquin dabo largam eleemosynam. hoc votum non est simplex, sed duplex: quia duo vota continet, alterum absolutum de non inebriando; alterum conditionale, de eroganda eleemosyna. vnde si te inebries, peccabis contra votum absolutum, & purificabitur conditio voti pœnalis.

Votum non pœnale est, quando id, quod vouetur, non vouetur in pœnam delicti: vt, Voueo Religionem, si pater obierit, si consenserit, &c: hoc votũ impleta conditione æquatur absoluto.

31 *3. In simplex & solemne.*

Tertiò, In *simplex* & *solemne*. *Solemne* vocatur, quod susceptioni status immutabilis coniunctum est. quale est illud, quod annexum est ex Ecclesiæ decreto susceptioni ordinis sacri, per quem immutabiliter dedicatur quis statui ecclesiastico; & illud, quod continetur professione Religionis approbatæ. Ita habetur cap. vnico de voto & voti redempt. in Sexto. hæc enim duo, ordo sacer & professio Religionis, sunt solemnes quidam actus, à quibus votum solemne dicitur; & certam quandam vim seu qualitatem ex decreto Ecclesiæ obtinet; nempe quòd votum castitatis irritum reddat matrimonium, si attentetur; paupertatis, incapacem faciat dominij, vt infrà dicetur cap.41. dubit.8. Denique quòd ægerrimè possint laxari.

Simplex est omne aliud votum, etiamsi perpetuum sit; quale est etiam professio Religionis non approbatæ.

32 *4 In expressum & tacitum.*

Quartò, Diuiditur in *expressum* & *tacitum*. *Expressum* est, quod verbis discretis exprimitur. *Tacitum* est, quod censetur fieri eo ipso, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipsum connexum est, vel supponitur. tale est quod fit susceptione ordinis sacri; & gestatione habitus professorum expleto anno probationis; de quo infrà cap. proximo, dubit.7.

5. In personale, reale, mixtum.

Quintò, Diuiditur in *personale, reale, & mixtum*. *Personale* est, vbi promittitur quod personam solam attingit, vt actio aliqua vel omissio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtũ*, quo vtrumque, v.g. peregrinatio cum oblatione.

6. In perpetuum & temporale.

Sextò, In *perpetuum*, & *temporale*. Vbi aduerte, in quibusdam piis congregationibus emitti votum castitatis & obedientiæ, appellatum perpetuum; non quòd absolutè perpetuum sit; sed quia tale est pro tempore, quo in illa congregatione manserint. vnde tale votum non eget dispensatione; nam hoc ipso, quo egrediuntur, cessat. Vide de his diuisionibus Syluestrum, Votum 1.q.5. Angel. Votum 1. q.8. & alios.

DVBITATIO 5.

Quænam cadant sub votum.

D. Thomas art.2.

33 *Tria requiruntur ad materiam voti.*

RESPONDEO, Vt aliquid sub votum cadat, tria requiri. Primò, Vt sit in nostra potestate. Secundò, Vt sit bonum. Tertiò, Vt sit melius quàm oppositum.

1. Vt sit in nostra potestate.

Primò debet esse *in nostra potestate*: stultè enim quis promittit alteri, quod in eius potestate non est vt fiat vel non fiat; vt si quis voueat se moriturum, aut non moriturum. Hinc fit vt votum de nunquam peccando venialiter, non valeat; quia cum auxilio ordinario non est in nostra potestate omne peccatum veniale vitare. si tamen intenderes te obligare ad vitanda omnia non absolutè, sed quantum diuina gratia consequi posses, & humana infirmitas permittit, eatenus esset validum. sicut dum quis vouet ieiunare totum annum; tenetur omnibus diebus, quibus potest, etiamsi totum annum explere nequeat. Valet tamen votum de non peccando mortiferè; quia cum auxilio diuino possumus omne peccatum mortiferum per totam vitam cauere. Ob eandem causam valet votum de non mentiendo iocosè, de cauenda distractione voluntaria, & similibus, quæ auxilio diuino caueri possunt: quamuis ob rei difficultatem & periculum expediret huiusmodi vota commutari.

Votum non peccandi venialiter.

Nõ peccandi mortiferè.

34 *2. Vt sit opus bonum.*

Secundò, Debet esse *opus bonum*: nemo enim aliquid promittit alteri nisi quod ei gratum est: Deo autem nihil gratum, nisi quod bonum est, seu honestum. Per *opus* intelligo etiam operis abstinentiam; vt ieiunium, paupertatem, castitatem, in quibus abstinentia aliquorum operum

Tt ij vouetur.

uouetur. res enim externæ non cadunt sub votum, nisi quatenus subsunt liberis actionibus vel omissionibus nostris. itaque votum immediatè est de actionibus vel omissionibus nostris.

35 *1. Consect. de opere malo. Votũ Iephte.*

Hinc sequitur Primò, Opus, quod ex se malum est, non esse materiam voti, vt sacrificare hominem. tale fuit votum Iephte, saltem implicitè; dum vouit offerre in holocaustum quidquid primùm ei fieret obuiam reuertenti à victoria, vt habetur Iudicum 11. nam vi illius voti filiam obtulit in sacrificium, vt communiter docent Patres. quamuis Lyranus & quidam recentiores velint non obtulisse occisione corporali, sed ciuili duntaxat, eam ab hominum commercio secludendo. Idem dicendum de operibus, quæ ex aliqua circumstantia ita mala sunt, vt ea exequi sicut in voto proponuntur, sit peccatum: vt si voueas eleemosynam ad obtinendam vindictam; petere enim à Deo auxilium ad priuatam vindictam, est peccatum: item dare eleemosynam ob illum finem; est enim Deum facere fautorem & opitulatorem iniquitatis. eadem est ratio si quis in gratiarum actionem pro huiusmodi vindicta obtenta, vel sub conditione illius obtinendæ aliquid Deo voueat. nam non solùm ipso actu vouendi, sed etiam solutione significat Deum esse adiutorem operum iniquorum.

Simili modo si voueas dare eleemosynam ob vanam gloriam, irritum est votum; quia dare ob hunc finem, malum est. secus verò si voueas aliquid, quod non sit peccatum, eo modo, quo intendis illud exequi: quamuis enim ex prauo fine te ad illud applices, tamen validum erit votum. vt si quis ex ambitione seu cupiditate Prælaturæ voueat Religionem; vel ex affectu vanæ gloriæ voueat ædificare templum, Monasterium. vouet enim illa facere absolutè, non autem facere ob prauum finem; quamuis ex affectu praui finis motus fuerit ad hæc absolutè volenda & vouenda.

36 *Dupliciter voueri potest bonum opus ob malum finem. Si malum sit finis operis.*

Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum est, duobus modis fieri posse vt quis voueat opus bonum ob malum finem. Primò, Si ita voueat, vt prauus ille finis sit non solùm finis voti, sed etiam operis, quod vouetur: & tunc votum est irritum; vt si voueas eleemosynam ad obtinendam vindictam, aut illicitos amores. opus enim, quod vouetur, nempe datio eleemosynæ, proponitur exequendum ob prauum finem, nempe ad petendam à Deo opem ad malum; quæ petitio peccatum est, & blasphemiam continet. Idem dicendum, si voueas sub conditione mali finis obtinendi, vel in gratiarum actionem pro obtento, vt dictum est. Secundò, Si ita voueat vt malus ille finis solùm sit finis voti, vel potiùs applicationis voluntatis ad vouendum: vt si profitearis in Religione vt lautè viuas: lautè enim viuere non est finis castitatis, paupertatis, & obedientiæ vt in voto proponitur; (non enim voues te hæc seruaturum ad illum finem, sed absolutè) verùm est finis, cur hîc & nunc applices te ad actum vouendi & profitendi: sicut diuitiæ puellæ, & forma sunt finis cur te applices ad matrimonium. vnde huiusmodi professio est quidem peccatum, non tamen est irrita: etsi enim fiat ex causa impulsiua praua, tamen id, quod vouetur, absolutè est bonum, & executio sancta. Caietanus art. 2. qu. 88. distinguit hos duos modos in tres; sed si quis bene aduertat; primus & tertius eius modus non distinguuntur, quantum ad præsens negotium.

Si sit finis vouendi.

37 *Conditio turpis.*

Ex dictis patet, quid dicendum sit de quibusdam votis habentibus turpem conditionem: si enim opus bonum vouetur tanquam medium ad obtinendum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum: nam executio praua est, & blasphemiam continens. si autem voueatur non vt medium, sed vt quiddam, quod certo euentu malo posito sit consecuturum; sic erit validum; vt, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingressurum Religionem. non solent tamen homines sic vouere, vt rectè ait Caietanus: sæpe tamen sic vouemus in pœnam praui operis; vt, Si fornicatus fuero, voueo me ingressurum Religionem: quod votum est ratum, & posita conditione transit in absolutum.

38 *Si finis coniunctus operi prauo.*

Quòd si finis non sit prauus, etsi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiamsi voueas opus bonum tanquam medium ad illum finem impetrandum: vt si voueas eleemosynam te daturum, si ex concubina prolem susceperis, vel si ex duello saluus euaseris: etsi enim malum sit fornicari, & duellum inire; tamen supposita voluntate hæc faciendi, non est malum petere à Deo prolem, & salutem: vnde nec votum eo fine suscipere.

39 *Votum operis mali, peccatum.*

Petes, Quale peccatum sit vouere opus malum.

Respondeo, Si illud opus sit peccatum mortale, votum illius erit mortiferum, idque duplici ratione; tum propter affectum illius operis; tum ob irreuerentiam seu contumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus sit veniale tantùm, multi DD. sentiunt votum illius esse solùm veniale. Ita Syluester v. Iuramentum 2. q. 7. Sotus l. 7. de Iustitia q. 1. ar. 3. Nauarrus c. 12. n. 33. Primò, Quia materiæ paruitas videtur excusare. Secundò, Quia impletio talis voti solùm venialis est.

Videtur peccatum mort.

Sed contrarium videtur mihi verius cum Caietano in Summa v. Voti materia. si enim scias esse peccatum, & Deo id voueas, est grauis irreuerentia: nam vel est irrisio quædam; vt si promittas alicui tanquam gratum, quod scis esse ingratum: vel implicita blasphemia; quia dum seriò promittis Deo, quod scis esse malum, insinuas Deo placere peccatum, eoque coli & honorari. Similis irreuerentia erit, si eodem animo impleas. Confirmatur; Malachiæ 1. grauiter reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant: quantò magis reprehensibilis esset, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra consilia. si tamen non voueas vt Deo gratum, sed solùm vt te confirmes, sicut fit interdum absque plena mali animaduersione, sic erit solùm veniale; vt si dicas, Voueo Deo me nunquam te alloquuturum: me nunquam hanc domum ingressurum. Pari modo solùm veniale est si quis huiusmodi propositum iuramento confirmet, vt infrà dicemus.

Sequi-

40 *1. Cõsectar. de opere indifferente.* Sequitur Secundò, Opus indifferens, id est, quod neque habet rationem honesti, nec praui, non cadere sub votum: quia Deo non magis est acceptum illud fieri, quàm omitti. v. g. vouisti Deo te nunquam ingressurum domum Petri, eò quòd ibi suppetant occasiones peccandi, votum est ratum, quamdiu illæ durant; quia tamdiu abstinere domo illa est honestum & Deo gratum. sublatis occasionibus mali, desinit obligatio voti; quia tunc abstinere cœpit esse res adiaphora; quia ratio abstinendi sublata est. si postea rursus incipiat esse bonum, ratione illa priore reuiuiscente, rursus incipiet obligatio voti. Ratio est, quia votum illud respicit totum tempus vitæ: vnde incipit vel desinit eius obligatio pro mutatione materiæ.

41 *Si opus adiaphorum fiat bonum.* Petes, Quid si opus, quod antea, cùm vouerétur, erat adiaphorum, postea fiat bonum? verbi gratia, vouisti abstinere perpetuò fraternis ædibus, ob aliquam offensionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos, quorum consuetudo tibi foret noxia.

Respondeo, Tale votum nunquam obligare. Ratio est, quia ab initio irritum fuit; non enim hoc promisisti Deo quia bonum & ipsi gratum, sed vt te in vindictam fratris in proposito non bono confirmares: vnde etsi speciem voti habeat, tamen votum non est. Confirmatur ex regula Iuris 18. *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* *Quid si ratio boni mutetur.* Secus esset, si boni alicuius intuitu ab initio vouisses, & postea illa boni ratio mutetur in aliam. v.g. vouisti abstinere perpetuò tali domo, ob pericula impuritatis; postea sublatis illis periculis succedunt pericula societatis in furtis vel inimicitijs. hoc euentu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offensionis diuinæ & damnationis manet: & abstinere tali domo manet semper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius speciei bonitatem accipiat; quia vouetur absolutè quatenus Deo gratum; non autem præcisè quia huius vel illius speciei bonitatem obtinet.

42 *3. Requiritur vt sit melius opposito.* Tertiò, Requiritur vt id, quod vouetur, *sit melius* quàm eius oppositum, seu cõtradictorium. Ratio est, quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius esse nouit illud nõ fieri; & si tale quid promitti aliquando contigerit, non est seruandum; nam & ipse promissarius cupit non seruari. cuius ratio est clara, quia omnis promissio fit vt alteri gratificemur; ac proinde debet esse de eo, quod illi est gratius.

43 Hinc sequitur, votum de non mutuando, de non danda eleemosyna, de non ingredienda Religione, de non suscipiendis ordinibus sacris non valere: quia contrarium eius, quod vouetur, est ex se melius & Deo acceptius.

Votum matrimonij. Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. etsi enim possit se quisquam voto astringere ad hanc pauperculam propter Deum ducendam, supposita matrimonij constanti voluntate; (eò quòd perseuerante hac voluntate meliùs sit hanc ducere quàm aliam) si tamen eam voluntatem deponat, desinit obligatio voti, quia absolutè melius est nullam ducere. Eadem est ratio quorundam aliorum actuum, qui etsi sint actus virtutum, tamen non cadunt absolutè sub votum; quia meliùs est propter Deum illis abstinere, & melioribus incumbere. vt sunt ea, quæ multùm implicant mentem rebus inferioribus; v. g. capessere quæsturam Reipublicæ, militiam extra causam religionis, officium Iudicis, & similia.

44 Sed difficultas est de eo, qui non potest continere, Vtrum votum matrimonij ad vitandam fornicationem sit validum. Quidam docent validum esse. Ita Caieta. art.2. Nauarrus cap.12. num. 43.

Sed verius est non esse validum absolutè, ita vt non possit irritum reddi; sed solùm ex suppositione, nempe supposito quòd ipse nolit alia remedia aduersùs carnis tẽtationes adhibere: tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimonium suscipiendum. Quòd si torporem illum excutiat, & alia remedia capessere velit, iam cessabit illius voti vinculum: quia iam est ei melius non ducere vxorem, quàm ducere. Nec puto authores supradictos hoc velle negare.

45 *Votum non vouendi.* Pari modo irritum est votum, si voueas te non ampliùs voturum: melius enim absolutè est vouere, quàm non vouere. Si tamen aliquis facilior sit ad vouendum, is validè vouere poterit se in posterum non voturum, nisi re priùs cum prudente confessario communicata; melius enim est, præsertim tali homini, vouere ex matura deliberatione cum viro prudente, quàm vouere absque huiusmodi deliberatione: vnde hoc ipsum potest cadere sub aliud votum. *Consilium aduersùs leuitatẽ vouendi* Quare ad huiusmodi leuitatem comprimendum, aulicis quibusdam, qui mirè se votis intricabant, author interdum fui talis voti faciendi, optimo sanè successu: fassi enim sunt, post huiusmodi votum nunquam ampliùs aliquid leuiter vouisse; metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouendum, retundente. Si tamen post tale votum rursus ex animi leuitate voueret, valeret hoc votum; modò ea consideratio adsit, quæ in aliis rebus ad peccatum mortiferum vel meritum sufficeret. peccaret tamen sic vouendo; quia prius illud votum, quo promiserat Deo non ampliùs sic vouere, violaret. Fortasse tamen hæc violatio non esset mortifera; quia sæpe contingit, vt adhibere vel prætermittere illam maturam deliberationem, non censeatur res magni momenti, præsertim quando res, quæ vouetur, facilis est. Simili modo valet votum, quo quis ad scrupulos, qui de votis ipsi solent occurrere, arcendos, vouet se non voturum, nisi verbo vel scripto expresserit se vouere; vt docet Syluester ver. Votum 2. quæst. 7. Angelus, Votum 3. quæst. 4. Richardus dist. 38. q.3. circa secundum principale.

46 *Opera præcepta.* Petes, Vtrum opera præceptorum cadant sub votum?

Quidam Doctores videntur negare. Probari potest, Primò, Quia votum à DD. definitur *promissio melioris boni ex deliberatione firmata*, vt refert D.Thomas in 4. dist.39. q.1. art.1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus consilij, seu supererogationis, vt patet ex D.Thoma ar.2. q.88. Secundò, Quia D.Thomas ibidem & art.2. indicat huiusmodi vota esse solùm analogicè vota, vocatque ea vota communia, quasi non propriè, sed generali solùm ratione dicantur vota; sicut ea, quæ in baptismo fiunt. Idem docet Richardus eadẽ dist.

circa tertiũ princip.q.2. Tertiò, Ad opera præcepta iam ante obligamur, eaq; obligatio est sufficiens; frustra igitur homo sibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votũ inducit nouum vinculum supra vinculum præcepti; ergo etiã inducet nouum vinculum obligationi prioris voti: & ita si homo centies idem voueat, centuplici obligatione tenebitur, & violando votum centuplum peccabit; quod est absurdum. Hæc sententia à quibusdam tribuitur Gersoni, & Tabienæ in Summa v. Votum.

47 *Opera præcepti laudabiliter voueri.*

Sed contrarium est omnino certum, nempe laudabiliter posse voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel positiuo astringimur, & per tale votum nouum vinculum induci. Colligitur ex D. Thoma qu.88.ar.2. vbi dicit, *ea opera, sine quibus salutem consequi non possumus, cadere sub votum, quatenus voluntariè fiunt.* Idem expressè docet Durandus in.4.d.38.q.1.n.6. vbi sic ait, *bonum necessarium ad quod obligamur ex alterius authoritate, non pertinet propriè ad votum, cuius obligatio est ex mera voluntate. Veruntamen quia ad idem potest obligari pluribus obligationibus, ideo nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per præceptum ex alterius authoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. vnde firmiter tenendum est quòd vouens continentiam & committens fornicationem peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti.* Idem tenet Richardus suprà & cæteri DD. Probari potest Primò, Gen. 28. vbi Iacob vouit votum Domino, se illum solum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; id enim significant verba illa, *erit mihi Dominus in Deum.* Secundò, Ex perpetuo vsu Ecclesiæ: vbi non solùm vouetur abstinentia à nuptijs, quæ nõ est præcepta; sed etiam abstinentia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tertiò, Iuramento possumus nouum vinculum inducere ad seruanda ea, ad quæ aliàs tenebamur: cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, possum me rursus illi ad idem promissione obstringere: ergo similiter possum in ijs, quæ Deo debemus. Deniq; opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti, & hæc promissio nouum vinculum adferet. sicut enim creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore; ita debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere.

48 *Ad rationes.*

Ad primum Respondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quasi eo significetur promissio rei liberæ, quam aliàs non tenemur præstare: concedunt tamen induci nouam obligationem; & rem præceptam cadere sub votum, si consideretur nõ vt est iam debita, sed vt est in nostra potestate eam facere vel omittere.

Ad secundum: D. Thomas solùm vult dicere promissionem illam, quæ fit in baptismo esse analogicè votum. nam ipsius sententiã posse rem præceptam absolutè sub verum votum cadere, patet art.2.

Ad tertium: Etsi obligatio præcepti sit absolutè sufficiens ad nos inducẽdos in eius obsequium; sæpe tamen expedit vinculum voti superinduci; tum vt languidam voluntatem nostram magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus, tum vt plus mereamur, dum duplici de causa facimus, duplicemq́ue virtutis rationẽ intuemur.

Duplex obligatio eiusdem speciei.

Ad quartum Responderi potest Primò, Si is, qui secundò idem vouet, intendat se nouo modo obstringere, concedi potest fore nouam obligationem, etsi eiusdem speciei; vel certè priorem intra eandem speciem auctum iri: sicq; futurum vt duplùm peccet, si violet. Vnde probabile est Religiosum sacerdotem, si peccet contra votum castitatis, duplicem malitiam cõtra votum committere. Si tamen non intendat sibi nouam obligationem inducere, sed solùm renouare priorem, ad excitandum spiritum, sic non inducetur noua obligatio, nec crescet prior intra eãdem speciem; quia votum non operatur vltra intentionem vouentis.

Quando censeatur esse duplex obligatio.

Respondeo Secundò, Esse disparem rationem: aliud enim est vinculum præcepti aliud voti, & diuersa ratione vtrumque nititur: sicut aliud est esse debitorem ex præcepto Iudicis, aliud ex propria promissione, vel stipulatione. vnde obligationi præcepti facilè noua obligatio ex voto superuenire potest.

Cùm autem aliquid ex promissione cuipiam est debitum, si idem secundò illi promittatur, non nascitur nouum vinculum, aut nouum Ius; sicut neque cùm idem secundò alicui donatur vel venditur; nam primus actus omnem effectum, quem habere potest, iam posuit: ac proinde secundus non potest aliquid noui causare; sed solùm confirmat & approbat obligationem & Ius inductum per priorem. Vnde sequitur non esse duplex peccatum, neque ita augeri intra eandem speciem vt æquiualeat duabus voti violationibus. vide infrà lib.4.cap.3.dubit.12.

49 *Quæ cadãt sub votum.*

Ex dictis patet, omnia ea sub votum cadere, quæ gratiora sunt Deo, quàm ipsorum opposita; qualia sunt omnia opera consilij; siue consistant in actione positiua, siue in omissione aliqua. Similiter opera omnia præceptorum; quanquam hæc non dicantur ità propriè materia voti, sicut ea, quæ sunt consilij.

DVBITATIO 6.

Vtrum sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum sit bonum.

D. Thomas ar. 4. 5. 6.

50 *Sententia hæreticorũ.*

HÆretici huius temporis docent non esse bonum, sed impium vouere Deo, cum opinione cultus, aliquid quod non sit præceptum; posse tamen tale quid voueri ob alium finem; v.g. ad vitandum aliquod peccatum vel molestiam, vel ad alia vitæ negotia. Ratio illorum est, quia nihil vsurpandum ad cultum, nisi quod Deus præceperit: alioquin committetur ἐθελοθρησκεία, id est, voluntarius cultus & superstitio; quam reprehendit Apostolus ad Coloss.2. v.vltimo. Ita Caluinus lib. 4. Instit. cap. 13. n. 1. 2. 3. & sequentibus, & Lutherus de libertate christiana, &c. Vnde inferunt vota Religiosorum impia esse & irrita: & SS. Franciscum, Dominicum, Bernardum, damnatos esse; nisi fortè commoditatis causâ, nempe vt liberi essent ab vxoris, filiorum, & rerum temporalium molestijs, non autẽ studio cultus, & sic placendi Deo, ea vota susceperint. Sed est stolidus error. Vnde

Dico

51 *Vouere animo cultus.*

Dico Primò, Fide tenendum est bonum esse vouere Deo etiam opus non præceptum, animo deferendi cultum,& illi placendi. Probatur Primò, Ex scripturis,quæ ad hoc hortantur,Psal.75. *Vouete & reddite Domino Deo vestro,omnes,qui in circuitu eius affertis munera: terribili, & ei, qui aufert spiritum Principum, &c.* vbi etiam ponitur causa, cur ei meritò vouere & vota reddere debeamus, nẽpe quia *terribilis* est, & vitæ necisque in omnes summum Ius habet: Isaiæ 19. *Cognoscent Ægyptij,* (id est, gentes conuersæ) *Dominum & colent eum in hostijs & in muneribus,& vota vouebunt Domino, & soluent.* Secundò, Probatur,quia contradictionem implicat, fieri votum, & non animo colendi, saltem implicitè: cùm votum intrinsecè sit quidam Dei cultus; nulla enim Deo fit promissio vel oblatio causâ leuandę inopiæ,vel vtilitatis conferendæ, sed solùm causâ honorandi, & gratum deferendi obsequium, vt vsus omnium gentium testatur. Tertiò, Si ob aliam causam fieri potest, cur non etiam vt Deus honoretur, vtque Deo per hoc placeamus? nam & Apostolus hortatur vt omnia ad Dei gloriam faciamus; & ex scripturis constat vota Deo placere:cur ergo non possimus ea facere animo cultus, id est, vt Deo per hoc placeamus, vt ei gratum obsequium deferamus? sic enim ipsi cultum interpretantur. Quartò, Ratio naturalis dictat bonum esse, numini vota facere,illudque sic honorari.vnde omnes gentes dijs suis vota faciunt, & soluunt; putantque se hoc modo illos colere;& si ea non impleuerint, grauiter in illos delinquere.

52 *Soluere votum animo cultus.*

Dico Secundò, Fide quoque tenendum, non solùm bonum esse vouere,sed etiam vota animo colendi soluere. Probatur Primò, Ex scripturis allatis,vbi dicitur *Vouete & reddite: vouebunt & soluent:* & Deuter.23. *Si votum voueris,non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. si moratus fueris,reputabitur tibi in peccatum. si nolueris polliceri absque peccato eris.* vbi apertè loquitur de voto rei liberæ non præceptæ. Secundò, Quia eiusdem virtutis est vouere & votum reddere; etsi enim promittere homini, & promissa soluere, non sint eiusdem virtutis, cùm illud sit liberalitatis,hoc fidelitatis; tamen promittere Deo & promissa soluere ad eandem virtutem religionis pertinet: vtroq; enim actu Deum honoramus, & bonorum nostrorum authorem profitemur; quamuis vouere sit voluntatis,soluere necessitatis. Tertiò,Facere aliquid vt Deo seruemus fidem datam, est cultus Dei, & bonum: sed facere ex voto est facere vt Deo seruetur fides: ergo facere ex voto est cultus Dei & bonum. Quartò,Omne opus bonũ factum vt Deo placeamus, est cultus quidam Dei, iuxta modum loquendi scripturæ: nam *visitare viduas & pupillos, & immaculatum se custodire ab hoc seculo* (vbi omnes virtutes continentur) *est vera religio apud Deum,* Iacobi.1. *Beneficentia & eleemosyna* vocatur *hostia Deo acceptabilis,* Ad Philippen.4.& ad Hebræ.13. Ieiunium & obsecrationes vocantur *seruitus* & *latria* Lucæ 2. Castitas & corporis castigatio *hostia sancta, rationabile obsequium,* seu *rationalis latria,* ad Rom.12. atqui laudabile est hæc facere etiam dum non sunt præcepta: ergo possumus Deo cultum exhibere etiam quando non præcipit. Quintò,Iacob vouit Deo decimas,quas ipse non præceperat, Genes.28. nec dubium quin etiam soluerit. Dauid vouit ædificare templum, Psalm.131. Denique vota omnia,dequibus agitur Leuit.27.Deuter.12.23.& alibi,sunt de rebus non præceptis. Imò res præcepta non potest cadere sub votum, nisi quatenus consideratur vt subest nostræ libertati, vt infrà ostendetur. Sextò,Vouere Idolo & soluere est idololatria: ergo vouere Deo & soluere est cultus Dei.

Promittere & promissa soluere, an eiusdẽ virtutis.

Cultus Dei quid.

Ad argumentũ hæreticorum.

Ad rationem hæreticorum Respondeo, Absurdum esse nihil posse vsurpari ad colẽdum Deum, nisi quod est præceptum: contrarium enim constat exemplis scripturæ,& aperta ratione. Omne enim opus bonum fieri potest in honorem Dei. imò quò aliquid minùs est debitum, eò magis idoneum vt offeratur Deo, iuxta illud, *voluntariè sacrificabo tibi.* Neque illud est ἐθελοθρησκεία, de qua Apostolus; quia non quiuis cultus voluntariè assumptus vocatur ab Apostolo ἐθελοθρησκεία: sed is tantùm qui sola inuentione humana constat: quod fieri potest dupliciter:vel enim defertur numini falso, & ab hominibus inuento, qualis est cultus Angelorum, quem Platonici & Simon Magus eis deferebant, de quo ibi agit Apostolus, vt plerique interpretantur: vel exhibetur Deo vero; sed non est idonea cultus materia; vt si quis abstineat à cibis, quòd putet eos natura sua, vel legis veteris decreto, etiam in nouo testamento immundos: vel ponat vim in re aliqua vel circumstantia in qua nõ est ponenda,vt in numero, in situ,in colore,&c.

53 *Opus ex voto est melius, quàm sine voto.*

Dico Tertiò, Facere aliquid ex voto non solùm est bonũ, sed etiam meliùs quàm illud idem facere sine voto. est fide tenendum. Probatur Primò, Quia scriptura hortatur ad vouendum; quod non faceret,nisi opus ex voto præstitum esset Deo gratius. Secundò, Quando opus aliàs bonum fit ex voto, habet duplicem laudem; tum quia per se & secundum suam speciem bonum est,vt dare eleemosynam, ieiunare: tum quia fit ex affectu religionis in Deum, seu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò,Qui vouet,& votum soluit,non solùm offert Deo bonum opus,sed etiam boni operis facultatem; nam priuat se facultatẽ illius omittendi. Vnde similis est illi, qui donat non solùm fructus arboris, sed etiam ipsam arborem, vt ait Anselmns lib.de similitudinibus ca.84.qui autem solum opus præstat absque voto, non dat Deo operis illius facultatem. Quartò, Qui facit ex voto, operatur ex proposito firmiore, magisque immutabili: hoc autem est meliùs. vide D.Thomam ar.6.

54 *Obiectiones*

Dices Primò, Quod fit ex necessitate minùs gratum est Deo quàm quod liberè: id autem quod fit ex voto, fit ex necessitate: ergo quod fit ex voto minùs est gratum Deo, quàm quod sine voto. Maior probatur 2.ad Cor.9. *Non ex tristitia aut necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus.* Minor patet, tum quia votum inducit vinculum; tum quia Apostolus votum vocat *laqueum*, 1. ad Cor.7. *Non vt laqueum vobis iniyciam*; quasi dicat, hortor ad continentiam, nõ ad votum,ne sit vobis in laqueum.

Ex necessitate fieri tripliciter dicitur.

Respondeo, Tribus modis dicitur aliquid fieri ex necessitate. Primò, Quia fit ex absoluta determinatione ad vnum: quomodo bestiæ ex necessitate operantur; & homo iuxta hæreticos ex necessitate agit quicquid agit, quia ad omnia &

 singula

singula motione diuina impellitur, ita vt resistere nequeat, vt docet Caluinus lib. 1. Instit. c. 18. §. 1. & 2. Secundò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur autem ex *coactione* fieri, quod fit repugnante voluntate; nollet enim voluntas, nisi timor alicuius mali, aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum sit, temporale, an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione, (siue ea proueniat ex præcepto, siue ex voto, siue aliunde) absque vllo affectu repugnante.

Quod fit ex necessitate primo modo, non est laudabile aut meritorium; quia non est nostri arbitrij, sed eius, qui determinationem illam impressit. Vnde si Deus hominem ad omnia opera sua prædeterminaret, nullum esset meritum, nullum demeritum. fieri tamen potest vt id, quod fit ex huiusmodi necessitate sit maximum bonum; non quidem bonum morale, meritorium, laudabile; sed honorabile & diuinum; vt patet in visione & amore beatifico, in productione Filij & Spiritus Sancti.

Quod fit coactè & timore seruili non est malum.

Quod secundo modo fit ex necessitate, etiam non est meritorium: quia non fit ex affectu honesti, sed timore incommodi temporalis: & consequenter ex affectu commodi temporalis, vt opum, honoris, sanitatis. non est tamen quod sic agitur malum; etsi affectus ille non faciendi, qui coniungitur, malus esse possit; vt quando opus est præceptum: quia affectus ille, quo nollet facere, nisi cogeretur, non influit in opus, sed solùm est quid comitans per accidens. Vnde etiam timor seruilis, & id, quod fit ex tali timore, malum non est: licet seruilitas eius, quæ in affectu illo coniuncto consistit, mala sit.

Tertius modus non repugnat bonitati operis, aut merito, vel laudi eius: imò quò plures sunt tales necessitates ex quibus opus agitur, eò est laudabilius & melius; modò non adsit affectus operi repugnans, nimirum quo nolles opus, nisi obligareris. Ratio est, quia quò plures spectantur obligationes, eò plures sunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur; sicque opus externum affectu omnium illarum virtutum informatur.

Applicatur distinctio.

Ex dictis patet Responsio. Ad maiorem igitur dicendum; Id, quod fit ex necessitate coactionis esse minùs gratum Deo; (vt rectè D. Thomas ar. 6. ad 1.) quia fit repugnante affectu. & de tali necessitate loquitur Apostolus, cùm ait, *non ex tristitia*; tristitia enim nascitur cùm aliquid fit affectu repugnante. *aut ex necessitate*, id est, non quasi coacti imperio aut timore dedecoris, repugnante voluntate. Et ad Philemonem; *ne velut ex necessitate bonum tuum sit, sed voluntarium*, id est, non coactum repugnante voluntate, sed ex proprio affectu: at quod fit ex voto non fit ex tali necessitate; sed ex necessitate obligationis, non inuisa, sed amata, cui non repugnet affectus, sed sponte consentiat: qui modus operandi est Deo gratior; quia ex affectu plurium virtutum. vt si des eleemosynam non solùm affectu misericordiæ, quia pauper eget; sed etiam affectu religionis, quia Deo id promisisti; & affectu charitatis, quia Deo id placet.

Quo modo opus ex præcepto sit melius.

Vnde etiam meliùs est cæteris paribus facere opus bonum ex præcepto, quàm suo arbitrio absque præcepto. qui enim ieiunat ex præcepto, facit ex affectu temperantiæ, & obedientiæ; qui sine præcepto; temperantiæ tantùm. Hinc patet ad minorem: etsi enim votum inducat vinculum, tamen hoc est voluntarium, & necessitas amabilis, vtpote sponte suscepta. Neque Apostolus 1. ad Corinth. 7. votum vocat *laqueum*, sed præceptum inuitis impositum. quamuis votum etiam possit dici *laqueus* ijs, qui inuiti vouent, & qui post vota tepescunt, & retro respiciunt: sed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei sunt peccatoribus.

Petes, Quid si quis repugnante affectu faciat opus ex voto?

55 Implens votum affectu repugnante.

Respondeo, Id posse fieri multis modis. Vel enim displicet opus secundum se; vt quia asperum, molestum, verecundum; tamen quia vouit, vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius est quàm sine voto. meliùs enim est ieiunare affectu religionis, quàm affectu temperantiæ; vt rectè D. Thomas ad 2. Sic Religiosi facientes ex voto id, quod aliàs nollent facere, plus merentur quàm illi, qui id faciunt sponte sua.

Vel displicet etiam votum, ita vt homo vellet se non vouisse; tamen quia vouit, vult facere, vt voto suo satisfaciat. & sic quoque meliùs est facere ex voto: nam displicentia illa non influit in opus, sed solùm comitatur; nec est per se peccatum, quia potest interdũ subesse iusta ratio dolendi de voto. Quòd si iusta ratio nõ subsit, est quidem peccatum; (quia est quædam in Deum ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratiæ maximæ essent agendæ) non tamen est peccatum mortiferum, modò propositum exequendi perseueret.

Vel ita displicet votum, vt non sit ei curæ facere ex affectu voti; facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendat. & hoc quoque modo opus factum ex voto potest esse melius, quàm idem opus factum sponte ex affectu suæ virtutis: quia timor peccati, vt offendit Deum, est actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantummodo timore damnationis, aliàs non facturus. hoc modo opus non est melius; quia ex timore seruili; tamen non est malum; quia talis timor ex virtute fidei & spei excitatur. affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem seruare votum, nisi metuerem damnari, est peccatum; quia est affectus & amor eius, quod per se malum est, & contemptus iustitiæ & rectitudinis: imò continet implicitè quendam contemptum Dei & diuinæ amicitiæ. secus de illo affectu, Nollem facere nisi omissio esset peccatum, vel displiceret Deo.

56 Obiectio.

Dices, Meliùs est aliquid donare gratis, quàm ex obligatione; ergo meliùs est facere sine voto.

Resp. Obligatio ex promissione non repugnat liberalitati.

Respondeo Primò, Si illa obligatio orta sit ex liberali promissione; quod ex ea datur, etiam gratis datur: non enim obligatio, quæ nascitur ex promissione liberali repugnat liberalitati; sed est eius effectus.

Secundò, Etsi hominibus gratius sit vt aliquid ipsis detur gratis, quàm vt detur ex obligatione; (quia cùm gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari) Deo tamen non est semper gratius: quia non quærit lucrum ex operibus nostris: sed id semper est ei gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

DVBITA-

DVBITATIO 7.

Quale peccatum sit violare votum.

D. Thomas ar. 3.

57 RESPONDEO; Ex genere suo esse peccatum mortale; quia est contra reuerentiam Deo debitam, & notabilem quendam contemptum & vilipensionem Dei continere videtur: sicut qui fidem homini datam violat, censetur illum parui æstimare. si enim illum magni æstimaret, commoueretur ipsius reuerentiâ, ne fidem ipsi datam ausit fallere. fieri tamen potest vt ex paruitate materiæ, vel defectu animaduersionis sit veniale; sicut in cæteris peccatorum generibus accidit: vt si vouisti recitare psalterium, & omittas paucos versiculos: & in hoc consentiunt Doctores.

Potest esse veniale ratione paruitatis materiæ, & defectu cōsiderationis

58 Sed difficultas est, Vtrum violatio voti sit aliquando venialis ratione tenuitatis materiæ, quando totum violatur. vt si voueris salutationem Angelicam, & postea omittas. Caietanus qu. 89. de iuramento ar. 7. & Angelus, Votum 3. §. vltimo, existimant semper esse mortale, quando id, quod omittitur, est tota materia voti vel iuramenti.

Si tota materia sit tenuis.

Sed etsi hæc sententia sit probabilis; Contrarium tamen est probabilius, nempe esse solùm veniale, quando materia est valde exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauarrus cap. 12. nu. 40. Sotus l. 8. qu. 1. ar. 7. vbi acriter hoc tuetur. Probatur Primò, Quia etsi bona cogitatio, breuisque precatio sit res magni meriti; tamen ad vouendum, & inter ea, quæ voueri solent, censetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea, quæ homini debentur ex iustitia, datur materia magna & parua; cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In cæteris peccatis contra virtutes, quæ non versantur immediatè circa Deum, inuenitur materia magna & parua; est enim superstitio magna & parua, omissio orationis magna & parua: item in decimis, & oblationibus fraudatio magna & parua: in voluptatibus prohibitis, magna & parua. cur non etiam in peccatis contra votum. Idem censendum de iuramento promissorio.

Probabilius esse veniale.

59 Dices Primò, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, censendum est parui momenti, cùm vitam æternam promereatur: ergo ratione paruitatis materiæ non excusatur.

Obiectio 1.

Resp. Respondeo, Etsi non sit absolutè parui momenti respectu meriti, tamen ad vouendum, (id est, in ordine ad votum, & honorē Dei) paruum censetur. alioquin etiam mortale esset omittere aliquot versiculos, dum sunt pars materiæ votæ: nam recitatio illorum tanquam partis materiæ, est tam meritoria, quàm recitatio illorum vt sunt tota materia; nec minùs Deum honorat, si pari affectu fiat.

Obiectio 2. Dices Secundò, Quando versiculi illi sunt pars materiæ, si omittantur, nondum violatur votum, quod per se primò respicit totam materiam; (v. g. cùm vouisti legere psalterium) sed tantummodo cum quadam imperfectione soluitur: dum autē sunt tota materia, violatur totum votum: ergo est dispar ratio; nam totius voti violatio videtur esse magna irreuerentia.

Resp. Respondeo non esse disparitatem notabilem. ideo enim omittere istos versiculos est veniale; quia violatur votum in re parua, siue illa res parua sit tota materia, siue pars: hoc enim non facit illam strictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia si quis promiserit 10. & non soluat nisi nouem, violat promissum in vno, & hæc violatio censetur esse in re parua; cur non etiam censeatur esse parua si non soluat, quando tantùm illud vnum promiserat? Nec refert quòd ille dicatur soluere votum; hic verò nullo modo: quia ille ita soluit, vt etiam ex parte violet, quæ pars tanti est, quanti tota materia alterius. Nec obstat quòd illa pars non fuerit per se primò vota; quia sufficit illam verè votam esse in toto. parum enim interest an aliquid sit promissum per se & solitariè, an cum multis alijs: quia non ideo plus vel minùs est debitum, vt ex communi hominum sensu constat.

60 Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, si sit tota materia confessionis, est peccatum mortale; non autem si solùm sit pars materiæ, vt communiter Doctores docent: ergo similiter quando aliquid est tota materia voti; si violetur, erit peccatum mortale.

Obiectio 3. Mendacium de peccato veniali in cōfessione.

Resp. Respondeo esse disparem rationem. ideo enim tale mendacium est peccatum mortiferum, quando est tota materia confessionis, quia reddit irritum sacramentum, quod est peculiare opus sacerdotij Christi, ab illo singularem sanctitatem habens. votum autem non est functio sacerdotij Christi, nec vllam sanctitatem habet, nisi à vouente. nec redditur irritum, cùm iam præterierit; sed solùm agitur contra obligationem eius remanentem; idque solùm in re parua.

61 Dices Quartò, Lege diuina tenemur soluere vota: sed violatio legis diuinæ est peccatum mortale.

Obiectio 4.

Resp. Respondeo, Violatio legis diuinæ in re magna, est peccatum mortale, nō autem in re parua: nam lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi sit, concupiscere; tamen contrarium facere in re parua non est peccatum mortale.

Violatio legis diuinæ in re parua

DVBITATIO 8.

Vtrum votum alterius possit alterum obstringere, vt parentis, filium; testatoris, hæredem; decessoris, successorem.

VT respondeatur huic dubitationi, adhibenda est distinctio votorum in personale, reale, & mixtum; de qua suprà dubit. 4. Qua posita,

62 Dico Primò, Si votum sit *personale*, non obligat nisi personam vouentis. tale est votum ieiunij, peregrinationis, militiæ sacræ, ingrediendæ Religionis, & similia. Ratio est, quia hæc vota solùm sunt de actionibus personalibus, quæ à sola persona vouentis sunt exequendæ. hæ enim solæ promittuntur, nulla autem res externa: ergo non pertinent ad personam hæredis. itaque si huiusmodi votis nondum solutis vouens decesserit, non tenetur hæres.

Vota personalia.

Sed difficultas est de parentibus, Vtrum illi voto suo non possint obligare filios. Videntur posse; nam multis Canonibus habetur filium, qui à parente in infantia sua Monasterio dicatus fuerit, non posse, cùm ad pubertatem venerit, egredi. Ita habetur 20. q. 1. cap. Monachum, ex Concilio To-

An parentes obligent filios.

cilio Toletano 4.cap.48. *Monachum aut paterna deuotio, aut propria professio facit. quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnes ad seculum interdicimus regressus*. Idem habetur expressè cap. Addidistis, & cap. Quicunque, & cap. Quem progenitores, ibidem.

63 *Resp.* Respondeo, Nec votum, nec oblationem parentis posse obligare filium impuberem ad Religionis ingressum, vel permansionem in ea, nisi filius cùm ad annos discretionis peruenerit, consenserit, & factum parentis ratum habuerit. Ita Glossa in ca. Addidistis, vbi sic ait, *Intelligas hæc tria capit. de illis, qui post ætatem adultam consensum accommodarunt*. vnde patet responsio ad prædictos Canones. & habetur expressè cap. Cùm simus, de Regularibus, quod est Cælestini III. & cap. Illud autem, 20. qu. 1. quod est Marcelli. Colligitur etiam cap. Puellæ, & cap. Sicut, ibidem. Confirmatur ex Concilio Trident. sess. 25. cap. 17. de Regularibus, vbi statuit vt professio virginum liberrima sit. & ca. 18. excommunicat eos, qui aliquo modo virgines vel alias fœminas ad ingrediendum Monasterium, ad habitum, vel professionem cogunt, &c. Ratio est Primò, Quia nemo potest vouere aut promittere alteri, nisi quod habet in sua potestate: atqui arbitrium & actiones filij non sunt in potestate parentis. Vnde parens non potest aliud vouere, quàm se curaturum vt educetur dum adhuc impuber est, in Monasterio; & quantum in se est inducturum ad Religionem amplectendam: quandocunq; enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere non potest, nō censetur aliud promittere, quàm se, quantum poterit, inducturum alterum vt faciat; vt omnes Iurisperiti docent, & colligitur L. Stipulatio ista, ff. de verb. obligat. & Instit. de inutilib. stipul. §. Si quis alium.

Deinde in his, quæ ad statum vitæ pertinent, quisque est sui iuris, nec potest ad ea nisi suo consensu obligari; vt patet in matrimonio, sacerdotio, cœlibatu, &c. tantum enim onus, quod perpetuò homini adhæret, & in negotio salutis tantum in vtramque partem momenti habet, non ex alieno arbitrio pendere, sed sponte suscipi debet: ergo idem dicendum de statu Religionis. Denique quia Christus Dominus consilia sua voluit esse libera, idque tum propter illorum excellentiam; tum quia non sunt necessaria ad salutem. Vnde nulla potestas humana potest ad ea obligare. Itaque Religio duplici nomine libertatem postulat, nimirum quia & ad totius vitæ statum pertinet; & quia est bonum supernaturale consilia Christi complectens.

Quæ parens possit præcipere. Nec obstat, quòd parens possit quædam filio præcipere: quia non potest præcipere ingressum Religionis, sed ea tantùm, quæ ad domesticam disciplinam, & obseruationem mandatorum Dei pertinent. Deinde etsi ad hæc possit filium obligare præcepto, non tamen voto.

64 *Si occurrat impedimētum.* Petes, Quid si voto personali implendo occurrat impedimentum; tenebitúrne vouens per alium implere?

Respondeo, Non tenebitur, quia sola ipsius persona obligabatur; quæ iam per impedimentum excusatur. quòd si per alium fecerit, non ideo liber erit cessante impedimento; nisi commutetur votum. Excipe, nisi dum voueret, intendisset se obligare ad implendum per alium, in euentum, quo per se non posset; tunc enim teneretur id curare; & sic liberaretur.

65 *Si Reale.* Dico Secundò, Si votum sit *reale*, nisi ante mortem persolutum fuerit, obligat hæredem. colligitur ex cap. Si hæredes, de testamentis; vbi dicitur, *hæredes, qui iussa testatoris non impleuerint, esse interdicendos hæreditate*. talia enim vota inter iussa ipsius censenda sunt. Idem patet ex L. 2. ff. de pollicitationibus, vbi dicitur, *si decimam quis bonorum vouit, decima non priùs in bonis desijt esse, quàm fuerit separata, & si fortè qui decimam vouit, decesserit ante sepositionem, hæres ipsius hæreditario nomine obstrictus est decimæ: voti enim obligationem ad hæredem transire constat*. Idem docent communiter DD. vide Syluestrum v. Votum 2. q. 11. Ratio est, quia sicut hæres succedit in bonis, & in actionibus ac Iuribus defuncti; ita etiam in oneribus, quæ hæreditatem attingunt, etiamsi nulla res per se sit obligata. Vnde sicut ea, quæ testator promisit homini, tenetur soluere; ita etiam quæ promisit Deo.

Votum peregrinationis. Idem dicendum videtur, si defunctus vouerat aliquam peregrinationem, vel militiam sacram, ea intentione, vt si per se non posset exequi, per alium curaret: tunc enim sub conditione videtur tacitè vouisse se daturum sumptus ad hæc præstanda; & proinde fecisse votum reale; quare tenebitur hæres; quod est notandum.

Simile est, si quis vouit ædificare Monasterium, vel aliam piam fundationem instituere. Ita docet Abulensis qu. 98. in cap. 30. Numerorum.

66 *Si hæres negligat.* Petes, Quid si hæres nō curet fieri, peccabítne contra votum?

Respondeo, Non peccabit propriè contra votum, nec erit voti violator; quia ipse nihil vouit, aut promisit Deo; (sicut hæres, qui tenetur promissione testatoris iuramento confirmata, non tenetur vinculo iuramenti) sed partim contra obligationem, qua defuncto obstringitur ratione hæreditatis acceptæ, seu taciti pacti, quo eo ipso, quo hæreditatem adit, acceptat onera defuncti: partim contra religionem, quia non soluit quod Deo debet. etsi enim Deo non promiserit; tamen factus est Deo debitor, suscipiendo in se obligationem alterius Deo debentis. Sicut is, qui promittit se votum viuentis impleturum accepta mercede; si fallat, & ipsi & Deo iniuriam facit.

67 *Si mixtū.* Dico Tertiò, Si votum sit *mixtum*, partim obligat, partim non obligat hæredem: obligat quà reale, non obligat quà personale. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam, & offerre ibidem calicem; hæres tuus tenetur mittere calicem; non autem curare peregrinationem.

Sumptus itineris. Petes, An teneatur sumptus itineris in pios vsus conferre?

Respondeo non teneri: quia sunt accessorij voto personali; non enim sub illud cadunt, nisi indirectè, & vt necessarij ad expletionem voti personalis: illo igitur euanescente desinunt deberi. secus si ille vouendo intendisset vt per alium expleretur. Horum tamen habenda ratio in commutatione votorum, teste Nauarro cap. 12. num. 77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis, de voto. hoc tamen non videtur absolutè necessarium, sed decens.

DVBITA-

DVBITATIO 9.

Quot modis possit quis voto solui.

68 *Quinque modis obligatio voti tollitur.*

RESPONDEO, Quinque modis, vt colligitur ex DD. vide Syluestrum, Votum 4. qu. 1. Nauar. cap. 12. nu. 63. Primò, Desitione materiæ. Secundò, Absentiâ conditionis. Tertiò, Irritatione. Quartò, Commutatione. Quintò, Dispensatione seu absolutione.

Desitione materiæ soluitur, si id, quod ante erat legitima materia, desinat esse materia voti, vel absolutè, vel respectu vouentis. vt si fiat impossibilis, si mala, si maioris boni impeditiua, si indifferens, si inutilis.

Desitione conditionis; vt si votum factum sit eueniente vel durante certa conditione & illa non eueniat, vel desinat.

Irritatione, Quando materia, quam vouemus, subiecta est aliquo modo alienæ potestati, & ab eius cōsensu dependens; talia enim habent hanc tacitam conditionem, Nisi Superior, seu ille, cuius interest, contradixerit.

Commutatione, Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quòd si obligatio voti personalis transferatur ad opus reale, vt ad eleemosynam vel ædificationem loci pij, dicetur *redemptio*.

Dispensatione, Quando authoritate ecclesiastica quis omnino à voto absoluitur. Differunt hi tres modi, quòd irritatio non requirat authoritatem ecclesiasticam, commutatio verò & dispensatio requirant.

DVBITATIO. 10.

Quorum vota possint irrita reddi, & à quibus.

69 RESPONDEO, Generatim omnia illorum vota irritari posse, qui alteri vel perfectè & in omnibus; vel saltem quoad materiam, quam vouerunt, subiecti sunt. Ratio est, quia horum vota pendent à consensu alterius: ac proinde tacitam quandam conditionem, vel ex natura rei, vel ex iuris dispositione includunt, nempe hanc, *Nisi superior vel ille, cuius interest, contradixerit.* quare si ille intelligens votum, repugnauerit, cessabit obligatio.

Vnde sequitur, ad irritationem non requiri causam, sed sufficere irritantis voluntatem, vt docent communiter DD.

An sit peccatum.

Vtrum autem peccet qui sine causa irritum fecerit, non ita constat. Certum videtur non peccare mortiferè. Imò per se non videtur vllum peccatum; quia totum votum in ipsius arbitrium collatum est; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique suo Iure vtitur, siue probet, siue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. art. 2. Syluester, Votum. 4. quæst. 2. Angelus, Votum 2. num. 10.

70 Dices, Irritare votum alterius sine causa, saltem est actus otiosus, quia caret fine honesto: ergo est peccatum saltem veniale. Confirmatur Numer. cap 3. v. 16. vbi dicitur, *Sin autem contradixerit, postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem eius.*

Responderi potest non esse propriè opus otiosum; quia non caret fine honesto, eo tempore, quo tenetur illum habere. Ad Confir. dicetur, Ibi agi de marito, qui sciens votum vxoris, diu dissimulauit, & postea contradixit; cùm tamen statim id facere debuisset: *hic portabit iniquitatem vxoris*, quia voti violatio materialis non imputabitur vxori, sed marito; qui pro illa punietur, vel quia impediuit voti validi executionem; vel quia votum in irritum reuocauit quando id ei minimè licuit; etsi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamē non excusari à peccato veniali, si absq; vlla causa solo arbitratu suo votum subditi in irritum reuocet: quia sine causa bonum opus alterius impedire velle vituperabile est & malum. cùm enim alia causa non subest, videtur ex displicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

Notandum est, In particulari esse difficultatem de sex generibus votorum; scilicet de votis *Religiosorum, Nouitiorum, Impuberum, Seruorum, Coniugum, Laicorum.*

71 *Vota Religiosorum.*

Quod ad primum attinet, Suppono Religiosos validè & meritoriè posse multa vouere; nempe ea, quæ regulæ vel Superioris præcepto non repugnant: quia vouere per se est opus consilij, & aliàs non est Religiosis prohibitum. vnde obligantur etiam antequam Superior consentiat, aut rescisscat, vt rectè Paludan. in 4. d. 38. q. 4. a. 2. Sylu. Votum 3. q. 3. Caiet. qu. 88. ar. 8. Sotus l. 7. de Iustitia qu. 3. ar. 1. Nau. ca. 12. nu. 67. & alij passim.

Obligant ante cōsensum Prælati.

Obiectio.

Dices, cap. Monacho, 20. qu. 4. dicitur, *Monacho non licet vota vouere sine consensu Abbatis sui; si autem vouerit, frangendum erit.* Confirmatur, quia Monachus nō habet propriam voluntatem, sed eam transtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus dist. 38. circa quartum principale qu. 1. Maior eadem distinct. q. 4. & Angelus, Votum 2. q. 3. putant Monachum nō posse vouere sine Abbatis consensu, & ante illius consensum votum non habere vim. Sed quod diximus est verius;

Opinio quorundam.

Resp.

Vnde Respondeo, Canonem illum esse dubiæ authoritatis: non enim est alicuius Pontificis, aut Concilij: neque est S. Basilij magni; (etsi Gratianus id insinuet) quia in toto Basilio non est nomen Abbatis. Dici tamen potest cum Glossa cap. illud intelligendum de voto abstinentiæ, quo scandalizantur cæteri.

Ad Confirmationem: Monachus nō ita transtulit suam voluntatem in Superiorem, quin in multis, quæ Superior non vetuit, sui sit arbitrij.

72 *Si repugnet regulæ.*

Aduerte tamen, si vouisti aliquid regulæ repugnans, (vt orare ea hora in templo, qua debes esse in cubiculo) non posse te votum exequi antequam Superior consentiat, & in regula dispenset. vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim censeris te tacitè obligasse: alioquin frustra factum esset: quòd si ita illud voueris, vt clam Superiore intenderis exequi, est irritum; quia materia prohibita. Si autem vouisti aliquid, quod initio non erat prohibitū, postea tamen prohibetur; non potes exequi eo tempore, quo durat prohibitio; cessante tamen prohibitione, rursus teneris, & voti obligatio reuiuiscit: quia non fuit irritatum à Superiore; (cùm ignarus voti, id non intenderit) sed solùm consopitum ob mutationem materiæ.

Si materia mutetur.

73 *Caiet. sententia.*

His positis, sunt duæ sententiæ DD. Prior est Caietani ar. 8. omnia vota Religiosorum à Prælato ir-

lato irritari posse, præter ea, quibus vouetur euitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi contra præceptum Dei; vt non mentiri, non peierare; & præter votum transeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritare nequeat, causa est, quia materia nullo modo est ei subiecta. neque enim potest præcipere contrarium, aut materiam reddere illicitam; neque potest aliquid imperare, quod executionem materiæ impediat. Hæc sententia est valde probabilis.

74 *Omnia à Prælato irritari posse, &c.* Altera est, Omnia absolutè irritari posse à Prælato præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus, Votum 2. n. 3. Syluester, Votum 4. qu. 2. Sotus suprà, Nauarr. num. 65. & alij; estque ferè communis.

Hæc sententia videtur verior, & colligitur ex D. Thoma ar. 8. ad. 3. vbi docet, *Nullum votum Religiosi esse firmum nisi de consensu Prælati*; etsi Caietanus id solùm intelligat de voto, quod fit de opere consilij, non præcepti. Probatur, quia voluntas Religiosorum debet esse perfectè subiecta & dependens à voluntate Superioris in omnibus, quæ ad vitæ directionem pertinent: ergo etiam in nouis obligationibus suscipiendis. Sed hæc ratio nō videtur firma; ex ea enim sequeretur Superiorem posse præcipere vel prohibere actus merè internos, quod tamen communiter negatur. Vnde nō puto id validè posse probari ex natura rei, siue professionis, siue status religiosi; (nihil enim horum tantam subiectionem vel dependentiam voluntatis postulat) sed causa referenda est in dispositionem Iuris. sicut enim ex dispositione Iuris in omnibus votis impuberum est tacita conditio, *Si parens vel tutor non contradixerit*: ita in omnibus votis Religiosorum ex eiusdem Iuris dispositione videtur inesse hæc tacita conditio, *Nisi Prælatus contradixerit*. *Ratione tacitæ conditionis.* habet enim Ecclesia potestatem ita statuendi in votis & iuramentis, quando iusta causa subest: sicut potestas ciuilis in contractibus potest præscribere formulas, & apponere conditiones, quæ semper intelligi censeantur, etiamsi à contrahentibus additæ vel cogitatæ non fuerint. subest autem hic iusta causa: quia vt meliùs Religiosi in via spirituali à suis Prælatis dirigantur, expedit vt in omnibus à directione ipsorum pendeant; nec possint se nouis obligationibus, etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus possit eas tollere. Simili modo, quia expediebat eos, qui nondum annos pubertatis impleuerunt, in omnibus dirigi à parentibus, vel ijs, qui ipsis loco parentum sunt, (eò quòd sæpe iudicium illius ætatis non sit satis maturum) statuit, vt omnia illorum vota & iuramenta promissoria haberent tacitam conditionem, *Si parens non contradixerit*; vt infrà nu. 78. dicetur.

Petes, Vnde constat Ecclesiam ita de votis Religiosorum statuisse?

Respondeo id colligi ex vsu ipso, & praxi recepta in Religionibus; quæ nō potest aliunde quàm ex Ecclesiæ concessu prouenire.

Votum arctioris Religionis. Excipitur tamen votum arctioris Religionis; quia iura concedunt hunc transitum, etiam inuito Superiore; ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio constituere. Confirmatur, quia neque ratione materiæ subest hoc votum arbitrio Prælati, vt constat; neque ratione personæ, quando executio est facienda: quia tunc directio personæ non ampliùs ad Prælatum pertinet.

75 *An post consensum semel præstitum.* Petes Secundò, Vtrum postquam Prælatus consensit in votum, possit illud irritum reddere? Richardus dist. 38. circa 4. princip. q. 3. & quidam recentiores negant. Ratio ipsorum est, Primò, Quia postquam Prælatus consensit, non ampliùs votum est pendens, sed transit in absolutum: tacita enim conditio, quæ inerat voto, est impleta. ergo Prælatus nihil ampliùs habet quod circa illud agat. Secundò, Si subditus ex consensu Prælati aliquid homini promittat, non potest reuocari: ergo neque si Deo. Iuxta hanc sententiam dicendum est, votum Prælato vetante & impediente solùm suspendi donec impedimentum istud tollatur.

Contraria tamen sententia est verior; quamuis si sine iusta causa id faciat, peccet. Ita Panormitanus in cap. Charissimus, de conuersione coniugatorū, Sylu. Votum 4. qu. 2. Caiet. ar. 8. Nauar. nu. 61. Sotus l. 7. q. 3. ar. 1. Fumus v. Votum nu. 12. & alij. Probatur Primò, Ex D. Augustino q. 59. in Numeros, vbi apertè docet, Vxorem non teneri ampliùs voto, si vir contradixerit, etiamsi ante concesserat illud impleri. Loquitur autem D. Augustinus de votis ieiuniorum, & similibus, in quibus vir est caput mulieris: idem ergo dicendum de omnibus Superioribus. Secundò, Quia Superior per consensum priorem non desinit esse Superior, nec censetur cessisse iure suo, quod habet in subditum, quoad illam actionem. si ergo Superior illam vetet, inferior tenetur obedire. Tertiò, Si sit iusta causa, Superior potest irritare; atqui non est inferioris discutere an talis causa subsit: ergo quandocunque Superior irritauerit, potest inferior se absolutè censere liberum. Quartò, Successor potest irritare votum Religiosi, in quod Prælatus decessor consenserat, vt ipsi fatentur: ergo idem poterat ipse decessor: non enim minùs pendebat à priori Prælato, quàm à posteriore, nec minor est potestas prioris quàm posterioris.

Puto tamen hanc sententiam non habere locum quando materia non subest irritanti; sed solùm persona, ratione defectus iudicij: vt si pater consentiat in votum filij impuberis vouentis castitatem vel Religionem, non videtur posse ampliùs irritum reddere.

Respondetur ad rationes. Ad primam rationem: Non ita fit illud votum absolutum vt à nulla ampliùs conditione dependeat; alioquin non posset irritari à Prælato successore. Itaque manet in illo hæc tacita conditio, *Nisi aliquando Superior contradixerit*: idque meritò; quia non decet vt sit litigium inter subditum & Superiorem in ijs, in quibus aliàs ille Superior est.

Ad Secundam: Etsi talis consensus non possit sine peccato reuocari; (nisi iusta causa subsit) tamen reuocatio valida est, ita vt subditus non possit rem promissam tradere: quia non solùm promissio, sed etiam traditio & executio à Superioris nutu pendet.

76 *An quisque suis votis possit talem conditionē statuere.* Petes Tertiò, Vtrum sicut votis Religiosorum iure inest tacita conditio, *Nisi Superior repugnauerit*, ita possit quis statuere vt suis votis similis conditio insit respectu confessarij?

Respōdeo, Quadam ratione id fieri posse: vt si aliquis ad vouendum procliuior, potestetur coram Deo se nullum votum velle absolutè esse firmum,

firmũ, nisi confessarius illud approbauerit. Quod confirmatur, quia potest quis ita statuere de promissionibus faciendis homini, præsertim si hanc suam ordinationẽ explicet illi, cui promissio facienda est: ergo etiam de promissionibus faciendis Deo. Itaque tale votum poterit à confessario irritari: nisi vouens renuntiauerit illi conditioni, seu nisi à priori mente recesserit: quod non censetur fecisse, nisi expressè intenderit; vel nisi ita sit affectus dum vouet, vt etiamsi recordaretur illius conditionis, nollet eam in hoc voto locum habere. quibus euentis, votum censebitur absolutum; nec confessarius poterit irritum reddere.

Potest illa cõditio reuocari. Addo, Neminẽ posse vllo proposito, vel protestatione votis futuris eam cõditionem apponere, quin postea, si velit, possit eam reuocare, & absoluta vota facere; nisi fortè se alteri quoad materiam voti antea per obedientiam subiecerit, ita vt ea in re non ampliùs sit sui Iuris: quia quamdiu manet sui Iuris, potest prius propositum mutare, & absolutè absque vlla ad alterum dependentia se obstringere.

77 *Vota nouitiorum.* De Secundo, Vota nouitiorum non possunt à Prælato irritari; quia nouitij non sunt in potestate Prælati, cùm adhuc sint sui Iuris. possunt tamen suspendi; quia subest iusta causa differendi executionem, cùm satis grauentur exercitiis probationis. quod intellige, quando executio voti est impedimento probationi; aliàs non possunt, vt docet Syluester, Votum 4. qu.7. ex Paludano. Vnde vota realia non possunt à Prælato suspendi: possent tamen huiusmodi vota commutari in onera Religionis à Prælato vel confessario, & vt quibusdam videtur, etiam ab ipso nouitio; quia est commutatio in id, quod apertè melius est. Hoc tamen casu tenebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Quando votum fuit suspensum, reuiuiscit obligatio, si contingat illum egredi ante professionem. Si professionem fecerit, omnia commutantur ex dispositione iuris in vota professionis, vt infrà nu.92. dicetur.

78 *Vota impuberum.* Quod ad tertium attinet, Vota omnia impuberum, (id est marium vsque ad annum 14. expletum, fœminarum vsque ad 12. expletum) in irritum reuocari possunt à patre. *Pater & tutor.* Colligunt id Doctores ex cap. Mulier, 32. q.2. & ex c.1. de Regularibus in 6. & cap. Ad nostram, extra, eodem. est communis sententia. Idem dicendum de *tutore*, qui pupillo est loco patris. Ma[illegible] tamen non potest, nisi mortuo patre sit loco tutoris; quia nõ ipsa, sed tutor habet patriam potestatẽ. Quidam putant idem posse magistrum vel herum, si pupillus parentibus & tutoribus careat; quia est loco patris: quod videtur rationi consonũ. Ratio cur iura sic statuerunt est, quia ante illud tempus non præsumũtur passim habere satis iudicij vt maturè de huiusmodi rebus statuere possint. itaque ne imprudenter se votis inuoluant, voluit ius omnia illorũ vota esse subiecta potestati eorum, quibus subsunt; per tacitam conditionẽ, quæ votis insit.

79 *An post tẽpus pubertatis.* Petes Primò, An hæc vota post illud tempus irritari ab ijsdem possint? Sotus lib.7. qu.3. ar.2. putat non posse; quia iam non ampliùs illis ita subsunt. sicut dominus votum serui emissum in seruitute, non potest irritum reddere post seruitutem; eò quòd iam sit extra ipsius potestatem.

Verius est posse irritari. Sed contrarium est verius. Ita tenet Caietanus qu.189. ar.5. & Nauar. cap.12. nu.71. Lopez p.1. cap.48. & alij. Ratio est, quia illud votum ex interpretatione Iuris erat conditionatum; nempe *si parens vel tutor non contradixerit*. quam conditionem per tractum temporis non amisit. supponimus enim nullam circa ipsum votum mutationem esse factam, neque illud in ætate pubere fuisse ratificatum. Itaque cùm conditio adhuc maneat, & firmitatẽ voti quasi suspensam teneat; si parens nolit esse firmum, definet obligatio.

Nec obstat quòd filius habuerit intentionem seruandi, aut postea fortè illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerunt, quo putauit votum suum ab initio firmum absolutè fuisse; vnde non sufficiunt ad ratificandum. *Ratificatio.* Vt enim quis censeatur aliquid ratificare, necesse est vt sciens esse inualidum, velit esse validum; vel si nihil de ea re sciat, vt saltem intendat illud confirmare, etiam eo euentu, quo inualidum fuisset; vt rectè docet Nauarrus ex Caietano suprà.

Ad rationẽ Soti. Ad rationẽ Soti, Respondeo esse disparẽ rationẽ: nam dominus solùm potest irritare votũ serui, quatenus officit illius obsequijs; non quia iudiciũ illi non satis maturum. vnde quando nõ ampliùs potest officere, nõ potest irritare. vota autem impuberũ possunt irritari, quia ea ætate emissa, quæ sæpe iudicij maturitate caret; quæ qualitas semper manet in illis votis, nisi de nouo cõfirmentur.

80 *Vota collata in tempus pubertatis.* Petes Secundò, Quid dicendum de votis impuberũ, quę conferuntur in tempus pubertatis; vt si voueant aliquid exequendũ cùm adoleuerint.

Respondeo hæc eodem modo irritari posse. Ita sentit Syluester, Votum 4. q.2. & Religio.2. nu.15. ex Panormitano in cap. Scripturæ, de voto & voti redempt. Nauarrus n.67. Sotus lib.7. qu.3. ar.1. Ratio est, quia omnia vota impuberum habent tacitam conditionem ex dispositione iuris, ob ætatis illius imprudentiam; quæ in omnibus illorum votis locum habet. Idem dicendum de votis Religiosorum, quæ referuntur ad tempus, quo non suberunt Prælato; quia hæc vota in fauorem Religonis similem cõditionem habẽt, vt ante dictũ est, & tenent authores prædicti.

Vota puberum. 81 Vota puberum, (id est, quæ nuncupata sunt post annum 14. impletum in mare, & 12. in fœmina) non possunt à parentibus irrita reddi, nisi quatenus disciplinæ familiæ, & patriæ potestati obsunt. Itaque votum Religionis, castitatis, sacrorum ordinum, certarum precum, confessionis, communionis, & similia irritari non possunt. Secus de votis ieiuniorum, præsertim multorum, peregrinationum, & similibus; quia hæc ad gubernationem domesticam pertinent. Realia quoque irritari possunt (nisi fortè habeant bona castrensia vel quasi castrensia) non solùm à parente, sed etiam à curatore vsque ad vigesimumquintũ ætatis, quia ante illud tempus non habent administrationẽ. Ita Syluester, Votum 4. q.2. Nauarr. n.64. Lopez c.47. & alij. secus tamen est de votis realibus relatis in tẽpus, quo erunt sui iuris: quia non officiunt administrationi curatorum.

82 *Vota seruorum.* De quarto, Vota seruorum seu mancipiorum irritari possunt à domino, quatenus eius obsequio possunt esse impedimento, etiamsi ante seruitutẽ emissa essent; vt votum peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si non impediunt, non possunt;

vt votum castitatis, votum se non inebriandi, signandi se cruce, cõmendandi se Deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tẽpus finitæ seruitutis.

Votum serui complectens tempus libertatis & seruitutis.

Petes, Quid si ad vtrumque tempus referatur? vt si seruus voueat toto tempore vitæ recitare officium diuinum. Syluester votũ 4. qu. 2. §. Quintum, putat tale votum posse simpliciter à domino irritum reddi, sicut professio viri inuita vxore facta, est ita irrita vt ne post mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire; vt patet cap. Quidam, de conuer. coniugat. & cap. Placet nobis, eodem.

Sed verius est non posse irritari nisi pro tempore, quo domino erit subiectus; quia solùm illo tempore potest domino obesse: nihil autem ad dominum pertinet, quid postea acturus sit.

Ad argumentum Syluestri Respondeo, Qui profitetur inuita vxore, non obligatur post mortem ingredi: quia id nullo modo promisit aut intendit; non enim mens ipsius erat vt si nunc impediretur, teneretur ingredi vxore mortua, iam senex factus. Neque dici potest eum teneri ratione professionis; quia hæc Iure fuit inualida, vxore nolente consentire: nemo enim potest donare quod est alterius. Vnde etiam non tenetur ad paupertatem & obedientiam Prælati; quia hæc non habent locum nisi in Religione; nec alia ratione intendit se ad illa obstringere. Ad castitatem tamen tenetur ex interpretatione Iuris, quia hanc vouere poterat inuita vxore. vnde non potest petere debitum: & post mortem vxoris non potest aliam ducere. Tenetur tamen petenti reddere; quia contrarium promittere non poterat sine ipsius consensu. at iste, de quo agimus, directè vouet facere perpetuò, id est, in seruitute & post. vnde post tenebitur voto; quia nemini obest: sicut ille post mortem vxoris tenetur seruare continentiam.

83

Vota coniugum.

De Quinto sunt duæ sententiæ. Prior est, maritum posse omnia vota vxoris sine consensu suo facta dissoluere, sicut parens vota puellæ impuberis, & Prælatus vota Monachorum. Ita Panormitanus in cap. Scripturæ, de voto. Sotus l. 7. qu. 3. ar. 1. Abulensis in cap. 30. Numerorum q. 80. Lopez cap. 47. dicit esse satis tutam. fauet D. Augustinus q. 59. super Numeros; & scriptura c. 30. Numerorum. nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellæ, quæ est in domo parentum. Hæc sententia non est improbabilis: nã meritò videri potest id concessum vt fœmineę leuitati occurratur. excipe tamen votum continentiæ communi consensu emissum; vt infrà n. 85. dicetur.

Maritum omnia vxoris posse irritare, non improbabile.

Cõtrarium verius.

Altera sententia est, ea tantùm à marito irritari posse, quæ ipsi incommodant, vel quæ ad familiæ administrationem pertinent, in quibus est caput mulieris. Hæc est verior & magis recepta; eamq; tenet Paludanus d. 38. q. 4. ar. 2. & passim Canonistæ. Ratio est, quia vxor non est in omnibus subiecta viro, nec in omnibus ipsius iuri officit: nec censenda est ea iudicij tenuitate vt in omnibus à marito dirigi debeat, sicut impuberes à parente. Itaque maritus non potest tollere vota certarum precum, eleemosynarum, (puta è rebus, quarum integram administrationem habet) non mentiendi, non omittendi sacri, non petendi diebus festis debiti. secus de voto ieiunij, (præsertim crebri, quo posset reddi ineptior ad vsum matrimonij) peregrinationis, humi cubationis, habitus simplicioris, &c. Nec refert vtrùm huiusmodi vota ante coniugium, an constante iam coniugio emissa sint: satis enim est quòd executio in coniugio ipsi incommodet. Vxor verò non potest irrita reddere vota mariti, nisi quatenus ipsa inde incommodum contrahere potest: quia est subdita: nam *caput mulieris vir*; teste Apostolo 1. ad Corinth. 11. Si tamen iuri vxoris aliqua in parte possint obesse, eatenus ab ipsa dissolui poterunt; vt si maritus vouit gestare habitum religiosum, vel humi cubare, præsertim ad longum tempus, &c.

84

Votum non petendi debitum.

Petes, Quid si vouerit non petere debitum? Quidam putant vxorem posse dissoluere; quia ipsi onerosum & verecundum semper petere. Ita Nauarrus n. 60. ex D. Thoma in 4. d. 38. & Palud. ibidem. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed contrarium videtur verius; & tenet D. Thomas quodlib. 3. ar. 18. Confirmatur cap. Quidam, de conuersione coniugatorum, vbi is, qui continentiam inuita vxore vouerat, non potest debitum exigere; tenetur tamen reddere. Idem dicitur cap. Placet, eodem, de muliere, quæ viro inuito continentiam vouerat. Ratio est, quia onus petendi, quod imponitur coniugi est parui momenti: potest enim minimo indicio petere; & tunc alter coniunx tenetur se paratum exhibere. Distinctio, quam adfert Nauarrus inter petere & exigere, non videtur hîc locum habere: nam Pontifex apertè insinuat non posse ideo exigere, quia debet seruare votum cõtinentiæ quantũ in se est.

Ad locum scripturæ Numer. 30. dici potest, legem illam non esse naturalem, sed politiuam & pertinere ad politiam illius populi. non enim lex naturæ est vt parens possit omnia vota puellæ quamdiu in eius domo manet, irrita reddere; neque vt sola taciturnitate parentis vel mariti vota firmentur: neque vt ratum sit, nisi statim contradixerit; quæ tamen ibi habentur. Simili modo non est lex naturæ vt ætas puberum & impuberum illam distinctionem, quam suprà diximus, habeat. Dici etiam potest, scripturam loqui solùm de votis abstinentiæ quarundam rerum; quod insinuatur sub finem capitis: & ita explicat hũc locum D. Augustinus q. illa 59. in Numeros.

Petes Secundò, Quid si vterque pari consensu vouerit continentiam?

85

Votum continentiæ coniugum.

RESPONDEO, Tunc neutrum posse alterius votum irritum reddere, vt expressè docet D. Augustinus epist. 199. ad Ediciam. vnde neuter potest petere, aut petenti debitum reddere. Ratio est, quia tunc vterque iure suo cessisse videtur. Ideo enim consensus mutuus petitur, vt vterque se ab altero tutum præstet, ne videlicet ad reddendum cogi possit: nam sine hoc non potest integram, sed solùm dimidiatam castitatem colere, quæ in non petendo consistit: non potest autem se tutum reddere, nisi alter iure petendi cedat. quamdiu enim ius petendi retinet, subiectus est alter necessitati reddendi. Confirmatur, quia vt priues te potestate petendi, sic vt absque sacrilegio petere nequeas, non est opus coniugis consensu; potes enim absque illius consensu ad hoc te voti vinculo obligare: ergo quòd ipsius consensum requiris, est vt eximas te à necessitate reddendi: qua te non potes eximere, nisi ille iure petendi cesserit.

cesserit. vbi autem ille hoc iure cesserit, desinit esse debitum, quod ante debitum erat; ac proinde negari potest. si potest negari, teneris negare; quia teneris seruare votum, quantum absque iniuria alterius seruari potest. Idem dicendum si alter solus, altero consentiente continentiam vouit. visus enim est qui consentit iure suo cessisse: alioquin nihil suo consensu contulisse aut concessisse videtur, quod alter per se non posset facere. Et iuxta hæc intellige cap. Manifestum, 33. qu.5. ex D. Augustino. Quòd si non cesserit iure suo, tenebitur alter reddere.

86 *Vota laicorum.* De Sexto, Quidam putant omnia vota laicorum posse irritari à Romano Pontifice; quia hic est omnium Superior, ac proinde eius authoritas censetur vbique excepta.

Sed hæc sententia est parum probabilis; quia non est Superior in omnibus publicis & priuatis, neque quoad domesticam gubernationem; sed solùm in iis, quæ ad totam Ecclesiam spectant: non enim potest præcipere aut impedire ne laicus ieiunet, peregrinetur, oret, humi cubet, eleemosynam largiatur, &c. Itaque in huiusmodi votis non inest tacita conditio, quæ eius consensum respiciat. Idem dicendum de votis Clericorum secularium; nisi sint de rebus, quæ ipsius administrationi officere queat: vt si voueat quis resignare beneficium suum in fauorem Monasterij, vel si Episcopus voueat longam peregrinationem, aut ingredi Religionem; aut non egredi suum Episcopatum.

DVBITATIO II.

Quinam possint vota commutare, & quo modo.

87 *Quisque potest in melius.* DICO Primò, Quisq; potest sua authoritate votum suum commutare in id, quod constat esse melius. Est communior sententia Doctorum: ita enim sentit Maior in 4.d.38.q.3. Angelus, Votum 4.q.2. Caiet.q.88.ar.12. Sotus l.7.q.4. art.3. Couarr.in cap. Quamuis pactum, p.1.§.3.n.4. Nauarr.c.12.n.75. Probatur ex cap. Peruenit: 2. de iureiurando; *Propositum seu promissum non infringit, qui in melius illud commutat.* ratio est, quia in eo, quod melius est, censetur contineri quod minus est. vnde dando melius, excellenter soluit quod promiserat. Sic inter homines optimè soluit promissum, qui dat id, quod promissario est gratius; vt si loco canis promissi des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argentei, aureum.

Hinc fit vt votum orandi septem psalmos, possim commutare in votum faciendi sacrum; & peregrinationem ad S. Mariam Hallensem, in peregrinationem ad S. Mariam Lauretanã; & omnia vota personalia & realia in votum Religionis, & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in strictiorem.

Melius quid. *Melius* voco, nõ quod ex genere suo est præstantius; sed quod omnibus expensis Deo gratius est nos facere. Etsi enim per se & ex suo genere melior sit oratio quàm ieiuniũ, & eleemosyna quàm carnis afflictio per cilicium; tamen qui vouit ieiunium vel cilicium, non potest suo arbitrio ista in orationem aliquam vel eleemosynam cõmutare: quia nõ semper Deo gratius est nos id facere, quod per se est excellentius; sed quod pro tẽpore, loco, & dispositione nostra magis congruit ad nostram salutem à nobis fieri. Itaque in hoc poterit fieri commutatio: abũdè enim satisfacit promissioni, qui loco rei promissæ, soluit promissario id, quod ei est gratius. Nisi fortè ex alio capite ad hoc soluendum erat obstrictus, & solutio huius non impediat voti executionem. tunc enim non potest votum in illud cõmutari, sed vtrumque præstandum est. nõ enim potest fieri commutatio voti in id, quòd aliàs erat debitum; nisi quando executio vtriusque nequit constare: quamuis tunc nõ opus sit commutatione, cùm obligatio voti cesset, si alterum omitti nequeat.

88 *Obiectiones.* Sed contra Obijcitur Primò, Commutatio votorum pertinet ad authoritatem Superioris, sicut & dispensatio, vt patet ca.1. de voto & voti redempt. vbi dicitur *commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris*: ergo sicut nemo priuata authoritate potest in suo voto dispensare, ita nec commutare. Secundò, Quia debitor soluens creditori rem meliorem, non liberatur obligatione, sed tenetur soluere quod debet; vt habetur L.2. ff. Si certum petatur. Tertiò, Quia nemo potest esse Iudex in propria causa. Ob hæc argumenta quidam sentiunt vota non posse propria authoritate, etiam in apertè melius commutari. Ita Syluester, Votum 4. qu.7. citat pro se Innocentium, Ioannem Andream, & Goffredum. Sed quod diximus est verius. vnde

Resp. Ad Primum Respondeo, Commutatio non requirit authoritatem Superioris, nisi quando non constat id esse melius in quod fieri debet cõmutatio. vel enim requiritur Prælati authoritas in commutatione, vt in persona Dei determinet quid sit Deo acceptum, vt docet S. Thomas ar. 12. ac proinde non erit necessaria quando id per se satis notum est: vel requiritur vt nomine Dei condonet priorem obligationem pro posteriore; & hoc necessarium non est in proposito casu; quia promissio rei minoris abundè soluitur in re maiore; ita vt non sit opus condonationis beneficio.

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore; quæ tamen non est gratior creditori. sæpè enim quod melius est, non est homini gratius: secus in Deo, cui opera quò meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo potest esse Iudex in propria causa, inuita parte; secus si pars consentiat; vt in proposito.

89 *Commutatio in Episcopatum.* Petes Primò, Vtrùm votum ingrediendæ Religionis possit propria authoritate commutari in susceptionem Episcopatus? Quidam affirmant, vt Viualdus nu.73. Ratio est, quia Episcopatus est status perfectior, vtpote perfectionis acquisitæ.

Sed contrarium expressè habetur cap. penult. de voto: vbi Pontifex dicit, *eum, qui solemniter emisit votum suscipiendi habitum regularem, & postea electus fuit Episcopus; debere Ecclesiæ regimen resignare, & votum implere, si conscientiæ suæ consultum velit.* Ratio est, quia Episcopi status dicitur perfectior; *Episcopatus quo modo dicatur status perfectionis.* non quia hominem perfectiorem, Deoque gratiorem efficit quàm Religio, aut illum ad perfectionem magis adducit; sed quia secundum rectum ordinem perfectionem supponit: est enim status postulans perfectam charitatem, qua ani-

mam suam ponat pro ouibus suis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Episcopi est conferre sacramentum confirmationis & Ordinis, quibus efficimur perfecti Christiani & ministri Ecclesiæ. Vnde temeritatis & arrogantiæ esse videtur ad Episcopatum aspirare; quia videtur sibi perfectionem, quam ille status supponit, arrogare, & se idoneum tanto muneri iudicare. Status autem Religionis adducit ad perfectionem, Deoque magis charum efficit. Itaque etsi ille status dicatur perfectior, tamen non est Deo gratius vt illum hic & nunc amplectaris potiùs quàm statum Religionis; vel certè si gratius est in aliquo casu, id non constat. Idem docent passim Doctores, & Abulensis in cap.30. Numerorum q.94.

90 *Votum factum in fauorem tertij, potest in melius cõmutari.* Petes Secundò, Vtrum quis sua authoritate votum reale factum in fauorem huius Ecclesiæ, vel piæ causæ, possit commutare in votum reale melius, quod fit in commodum alterius Ecclesiæ? vt si vouisti dare tres aureos Ecclesiæ S. Petri, an possis commutare in calicem dandum Ecclesiæ S. Martini, vel Monasterio? Quidam putant ne authoritate quidem Episcopi id fieri posse. Ratio est, quia in causis piis per promissionem ius acquiritur absenti vt possit rem promissam exigere, vt patet L. Illud, & L. Vt inter, C. de sacrosanctis Ecclesiis: & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canonistæ apud Syluestrũ Votum 4. q.7. §. Quartum.

RESPONDEO, Verius esse, posse tale votum etiam ab ipso vouente in melius commutari; & ab Episcopo in æquale vel minus, etiam alterius generis. Ratio est, quia per tale votum nullum ius acquiritur pio loco vel Ecclesiæ, sed solùm Deo, cui ipsum votum fit; cui gratum est illud in melius commutari, vt eruditè ostẽdit Caietanus tomo 2. opusculo 11. de voto, q.3.

Si promissio ipsa dirigatur in Ecclesiam. Sed quid si addatur promissio, qua res promittatur Ecclesiæ, vel Sancto illius Ecclesiæ Præsidi?

RESPONDEO, Tunc esse distinguendum; si enim verba promissionis dirigãtur ad Sanctum, solùm acquiritur Ius ipsi Sancto; cui gratum est promissionem illam in melius commutari, teste Caietano supra. Si autem dirigantur ad Ecclesiam vel Prælatum, Ecclesia nullum ius acquirit, nisi promissio acceptetur. Vnde ante acceptationem potest commutari in melius ad commodum alterius propria authoritate. Post acceptationem non potest, nisi à Prælato vel Rectore Ecclesiæ: quia Ecclesiæ acquisitum erat ius per acceptationem Prælati. Potest autem huiusmodi promissiones absenti factas ad piam causam acceptare quiuis; modò verba promissionis ad ipsum dirigantur; aliàs minimè, vt dictum est cap. 18. dubit. 7.

Hinc patet responsio ad rationem diuersæ sententiæ.

91 *Vtrum in æquale.* Petes Tertiò, Vtrum propria authoritate possit votum commutari in æquale? Quidam censent id fieri posse, si causa iusta subsit, modò constet non esse minus. Ita Sotus lib.7. qu.4. ar.3. & Lopez cap. 49. in fine: tutius tamen est vt id non fiat nisi authoritate Superioris, vel saltem prudentis confessarij, vt docet Viualdus cap.14. §.15. ex plurium Doctorum sententia.

92 Dico Secundò, Omnia vota ante emissa commutari possunt propria authoritate in vota Religionis, quæ in professione fiunt: scz in votum paupertatis, castitatis, & obedientiæ perpetuæ. *Possunt commutari in professione.* Est communis DD. ex ca. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III. ait, *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam Religionis obseruantiam noscitur commutare*. Vbi aduerte, satis hîc insinuari non requiri vllam ad hoc authoritatem, sed ex natura rei validam esse. Vnde hoc ipso, quo quis profitetur, censetur hanc commutationem velle facere, vel certè ipsius iuris authoritate ea fieri videtur; nisi explicitè contrarium intendat: quia dum totam vitam suam alterius directioni subijcit, non censetur priuatas illas obligationes retinere velle.

Hinc sequitur, Etiam votum subsidij terræ sanctæ commutari posse in votum Religionis; quia bonum Religionis est melius, Deoque gratius: nisi fortè votum illud ab Episcopo vel Pontifice sit acceptatum; tunc enim Ius acquiritur Ecclesiæ ad tale subsidium: vnde saltem sumptus præstandi erunt.

93 *Vota nouitiorum.* Dico Tertiò, Vota nouitiorum personalia ante emissa, possunt durante nouitiatu, authoritate Prælati (& fortè etiam priuata ipsorum) commutari in exercitia probationis, donec vel profiteantur, vel egrediantur. Quòd *authoritate Prælati*, non est dubium; quia hic potest ea etiam suspendere absque vlla cõmutatione, vt meliùs per exercitia Ordinis probari possint, vt docet Syluester, Votum 4. q.7. & alij DD. idque ipse vsus confirmat; non enim solent cõmutari, sed suspendi, donec per professionem quodammodo expirent, & facessant in onus Religionis. Quòd etiam *authoritate propria* commutari possint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifestè est melius. facta tamen huiusmodi commutatione, si iste egressus fuerit ante professionem, redibit obligatio prior; sicut quando fuit sopita seu suspensa executio: quia solùm facta est commutatio pro tempore nouitiatus.

De votis realibus nouitij est maior difficultas. Puto tamen posse commutari in onera probationis authoritate Prælati; quia cùm per illa nullum ius acquisitum sit tertio, non video cur non possint sicut alia commutari.

94 *Qui potest dispensare, potest etiã cõmutare.* Dico Quartò, Quicunque habet potestatem dispensandi ordinariam vel delegatam, habet etiam potestatem commutandi; nõ tamen è contrario. De habente potestatẽ *ordinariam* est communis sententia DD. Sed de habente *delegatam* est dissensio. Nauarrus enim ca.12 n.79. putat eum, qui habet potestatem delegatam dispensandi, non continuò habere potestatem commutandi. Probat, quia hæ facultates sunt omnino distinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipso conceditur altera.

Sed Contrarium est verius. tenet Paludanus in 4. d.38. q.4. ar.3. Syluest. Votum 4. q.3. Sotus l. 7. q.4. ar. 3. Couar. de pactis 1. p. §. 3. nu. 10. Ratio est; quia commutatio est pars quædam dispensationis; est enim imperfecta quædã dispensatio, seu relaxatio, vt patet ex cap. 1. de Voto. Quod vt intelligatur,

Notandum est, *dispensare* in voto nihil aliud, esse, quàm nomine Dei absolutè condonare voti obligationẽ. *Commutare* verò est condonare cum onere,

onere, nẽpe vt loco prioris obligationis suscipias aliam: secunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam nascitur ex authoritate Prælati cõmutantis, (quod valde notãdum est) quàm ex consensu acceptantis, in quo consensu implicitè continetur votum alterius boni. Itaque in dispensatione Prælatus condonat absolutè; in commutatione condonat solùm sub conditione, nempe si voueas aliud. Vnde patet commutationem esse imperfectam dispensationem, & minus quiddam: atqui is, cui licet quod amplius est; licet etiam quod minus est; vt qui potest dispensare in tertio gradu consanguinitatis, potest etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauarri Respondeo, Has facultates non esse omnino distinctas, sed alteram in altera contineri; sicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Hinc constat altera pars assertionis: cùm enim longè minus sit commutare, quàm omnino absoluere & relaxare; non eo ipso, quo quis potest commutare, potest dispensare, quod est absoluere. Pari ratione, qui ex potestate delegata potest commutare vota, non eo ipso potest commutare vota iurata: quia iuramentum nouum vinculum addit. quamuis contrarium non sit improbabile, vt infrà cap. 42. dubit. 12. dicetur.

95 *Modus cõmutandi.* Dico Quintò, Quod ad modum commutationis attinet; qui solùm habet potestatem commutandi, debet commutare in æquale vel pene æquale: si enim notabiliter esset minus, admisceretur dispensatio. Quanquam valde probabile sit, priuilegium commutandi ita intelligendum, vt possit fieri in minus. nam vt fiat in æquale, multorum sententiâ non requiritur priuilegium. itaque parua dispensatio admiscetur. *Æquale* voco, quod æquè gratum est Deo à te hîc & nunc præstari.

Hinc sæpe fit, vt peregrinationes, etiam longinquæ, prudenter commutentur in ieiunia, largas eleemosynas, crebras confessiones, & sacræ Eucharistiæ perceptiones: quia plerumque hæc magis salutaria, Deoq; magis grata. Et quamuis vota realia optimè commutētur in realia, & personalia in personalia; tamen etiam contrarium fieri potest, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & salutem vouētis. Sic votum eleemosynæ corporalis potest ex causa commutari per Superiorem in eleemosynã spiritalem, per sacrificia, vel preces, vel bonam instructionem. Imò quando in Bulla vel Iubilæo dicitur commutatio votorum facienda in subsidium certæ rei, (v. g. belli contra infideles, vel hæreticos) potest fieri commutatio in subsidium spiritale per preces, sacrificia, ieiunia ad intentionem & finem Bullæ, vt docet Viualdus, cap. 14. n. 39. ex Deça; quæ sententia non est improbabilis, quãdo legitima causa subest. Ratio est, tum quia subsidium spiritale nõ est minus præstans quàm temporale; tum quia alioquin vota pauperum tunc commutari nõ possent: nam nihil subsidij temporalis conferre possunt, vel certè adeo modicum vt pro nihilo reputetur.

96 *Causa commutationis qualis esse debeat.* Dico Sextò, Quod ad causam attinet; ad commutationem minor requiritur causa, quàm ad dispensationem; quòd dispensatio omnino liberet, commutatio aliud subroget. Si fiat in melius, nulla alia causa requiritur. Si in æquale, & authoritate Superioris; sufficit voluntatis maior in illud propensio. Si autem dubitetur an sit æquale, sufficit notabilis aliqua molestia in implendo, vel magna fragilitas cum periculo violandi, vel repugnantia parentis, aut mariti, vel simile quiddam, quod prudens æstimabit.

97 *Potest redire ad priùs votum.* Petes, Vtrum facta commutatione possit vouens redire ad votum prius, omisso eo in quod facta est commutatio?

RESPONDEO posse, tum quia facta est in ipsius fauorem; vnde potest ei renuntiare: alioquin non tam esset fauor quàm onus; tum quia solùm videtur facta sub conditione, si nolit prius votum implere.

Vnde sequitur, si sæpius facta sit commutatio, posse seruari quiduis illorum in quæ facta fuit; v. g. votum peregrinationis annuæ cõmutatum est in menstruam confessionem; menstrua confessio in ieiunium hebdomadarium; ieiunium hebdomadariũ in certas preces quotidianas: potest vouens satisfacere voto, vel recitando illas preces, vel ieiunando singulis hebdomadis, vel confitendo singulis mensibus, vel annuam peregrinationem suscipiendo.

DVBITATIO 12.

Quinam possint in votis dispensare.

98 SVppono, *dispensare* in voto, (vt loquuntur Theologi & Canonistæ) non esse idem quod declarare materiam voti non esse Deo gratam; vt videtur velle D. Bonauentura d. 38. ar. 1. qu. 3. & Palud. ibid. qu. 4. ar. 4. tum quia id potiùs ad Doctores pertinet quàm ad Prælatos Ecclesiæ: tum quia cùm materia Deo grata non est, obligatio voti per se euanescit, nec opus est dispẽsatione. Tum denique quia cum multis dispensatur, qui gratissimum Deo facerent, si votum executioni mandarent. Pari modo non est idem quod dispensare in lege humana, quam homo sibi imposuit vouendo, vt vult Sotus lib. 7. qu. 4. ar. 1. quia votum non solùm est lex quædam priuata, sed etiam tribuit ius alteri; quod illi adimi non potest, nisi consentiat. Confirmatur, Quia dispensatio in lege humana fit per hoc, quòd is, qui sua authoritate obligationem imposuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non potest quando per eam alteri ius est acquisitum: id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non potest tolli obligatio voti; alioquin ipse, qui vouit, posset sua authoritate ab obligatione voti se eximere.

99 *Quid dispensare in voto.* Est igitur *dispensare* in voto nihil aliud quàm relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationẽ, condonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxisti; vt Caietanus insinuat art. 12. cùm enim vouendo te obstrinxeris Deo, eiq; factus sis debitor certi operis, solui eo debito nequis, nisi ipse vel alius eius nomine & authoritate condonet: sicut videmus in promissionibus humanis. His positis,

Hæc potestas est in Ecclesia. Dico Primò, In Ecclesia esse potestatẽ dispensandi in votis, iuramentis & similibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Est fide tenendum; vt patet ex perpetuo vsu Ecclesiæ. Probatur Primò, Ex scripturis, 2. ad Cor. 2. *Nam*

& ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi. vbi Apost. significat se condonasse debitum pœnæ contractum ex culpa; quod Ecclesia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationē ratam habuerit. vnde meritò colligunt Doctores etiā in alijs debitis, ortis ex voto vel iuramento, Ecclesiæ Prælatos nomine Dei cōdonare posse: Ita D. Thomas a. 12. colligit. Idem insinuatur in diplomatibus Pontificum, vbi potestati condonandi debita pœnarum per indulgentias, iungi solet potestas condonandi debita votorum: Matthæi 16. *Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Et rursus Matthæi 18. *Amen dico vobis, quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis*; quæ verba sicut generalia sunt, ita intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere potest, & aliquando solui expedit. Secundò, Probatur ratione: Si Dominus Ecclesiæ suæ contulit potestatem soluendi à vinculo culpæ & à vinculo pœnæ, vt ex scripturis & Ecclesiæ traditione constat: cur non etiam à vinculo votorum & iuramentorum? præsertim cùm id sæpe ad salutem animarum, & suauem Ecclesiæ administrationē sit necessarium? Idem confirmari potest à simili in regno terreno. qui enim Principis locum tenet in regno vel Prouincia, potest condonare subditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune postulat: ergo qui in Ecclesia locum Dei tenent, possunt condonare aliqua Deo debita, quando salus animarum, qui est finis spiritalis gubernationis, id poscit.

100 *Competit Prælatis.* Dico Secundò, Hæc potestas iure ordinario competit solis Prælatis habentibus iurisdictionem in foro externo.

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Ecclesiæ gubernationem; sicut potestas relaxandi leges, conferendi indulgentias, excommunicandi: ergo iis solis competit, qui Ecclesiæ administrandæ præsunt.

Secundò, Quia hæc potestas non est Ordinis, sed Iurisdictionis; vnde non competit cuiuis sacerdoti, nec ad eam requiritur sacerdotium, aut alius ordo sacer; sed solùm iurisdictio ecclesiastica in foro externo, qualis est in Episcopo confirmato, ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel priuilegio Principis sacrorum potest etiam alijs conuenire, qui in foro externo iurisdictionem non habent: vt Ordinibus mendicantium, & alijs quibusdam, iuxta varia ipsorum priuilegia.

101 *Causa iusta est necessaria.* Dico Tertiò, Vt dispensatio sit valida, requiritur vt subsit iusta causa. Est communis sententia DD. Docet D. Thomas a. 12. ad 2. & Caiet. ibid. Sotus. l. 7. q. 4. ar. 3. Nauar. n. 52. & alij omnes. Ratio est, quia nulla authoritas potest validè condonare quod Deo debetur, si iusta causa condonandi non subsit; Deus enim huiusmodi condonationem ratam non habet: vt si quis absoluatur sine legitima dispositione, est inualida absolutio; & si indulgentiæ dentur sine causa, vel supra causæ mensuram, eatenus vim non habent. Confirmatur, quia potestas dispensandi data est Ecclesiæ ad ædificationem, non ad destructionem: atqui in destructionem cederet, si valeret sine causa.

102 Petes, Quæ sit iusta causa dispensationis voti.

Quæ sint iusta causa. RESPONDEO, Generatim iustæ causæ sunt vtilitas Ecclesiæ, & honor Dei, vt docet D. Thomas ar. 12. item vtilitas vouentis, & magna fragilitas eiusdē, per quam timetur sæpe violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas vouentis, inconsideratio, inconstantia, timor, vel alia perturbatio animi in vouendo. Vide Nauarrum n. 77. Sotum q. 4. ar. 3. Caiet. ar. 12. Hoc etiam Notandum, rarò vtendum pura dispensatione seu relaxatione voti; quia rarò iusta causa subest vt sine vllo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione, quæ dispensationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel saltem opus aliquod semel vel sæpius faciendum in compensationem sublati voti est imponendum.

DVBITATIO 13.

In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue seculares, siue regulares.

103 DICO Primò, Episcopi iure ordinario possunt dispensare in omnibus votis suorum subditorum, exceptis ijs, quæ Summo Pontifici sunt reseruata. Est communis sententia DD. Ratio est, quia Episcopus seposita reseruatione Pontificis, in sua diœcesi potest in ijs, quæ sunt iurisdictionis, quidquid potest Pontifex in tota Ecclesia: est enim Princeps sacrorum in sua Ecclesia: ac proinde habet omnem potestatem necessariam ad eius rectam administrationem.

Subditi. *Subditi* autem quoad hoc, sicut & quoad omnia sacramenta (excepto Ordine) censentur omnes, qui in diœcesi habent domicilium; vt docet Nauarrus in cap. Placuit de pœnit. d. 6. num. 92. & sequentibus. Neque hi tantùm; (quia hi etiam ad Ordines suscipiendos subditi sunt) sed etiam qui etsi non habeant in diœcesi domicilium, tamen ibi habitant, cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; vt docet Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 14. Petrus Arragon. qu. 88. ar. 12. Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 23. nu. 13. & multi alij Doctores. nam etiam hoc modo valde probabile est contrahi parœciam, & acquiri proprium Parochum non solùm ad sacramenta, quæ Parochus confert, sed etiam ad sepulturam, vt fusè docet idem Sancius loco citato. *Propria parœcia.* Denique vagi, qui nusquam domicilium aut parœciam habent. hi enim sortiuntur diœcesim in qua se pro tempore reperiunt. vnde ab illius Episcopo dispensationem accipere possunt. *Vagi.*

104 *Vota Pontifici reseruata.* Petes, Quænam vota sint Pontifici reseruata? D. Thomas dicit vota perpetua ei reseruari: quod Caietanus art. 10. & Fumus v. Dispensatio, nu. 18. intelligunt de voto continentiæ & Religionis, quæ naturâ sua perpetua sunt, cætera non item. His addit D. Thomas art. 12. in fine, votum peregrinationis terræ sanctæ. Quidam Doctor lib. 3. de conscientia cap. 23. dicit, *Ex consuetudine, quæ est optima legum interpres, Episcopi in omnibus votis, exceptis tribus, castitatis, Religionis, & peregrinationis Hierosolymitanæ dispensare possunt.*

Quinque reseruantur Pontifici. Sed communis ferè sententia DD. est, Hæc quinque esse illi reseruata; *castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad*

rium, ad S. Iacobum Compostellam, & vltramarinum, seu in terram sanctam. Probari potest Extrauag. Etsi Dominici, vbi Sixtus IIII. inter cætera, sedi Apostolicæ horum quinque votorum absolutionem reseruat, & excommunicat eos, qui ab his præsumpserint absoluere. Sed responderi potest, ea solùm subtrahi confessariis, qui prætextu facultatum à sede Apostolica concessarum absoluebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verùm quamuis in iure nõ inueniatur expressè aliquod votum absolutè reseruari, nisi vltramarinũ causâ subsidij; (de quo ca. Quòd super his, & cap. Ex multa, de voto) tamen stylus curiæ Romanæ etiam cætera reseruat; cui parendum est, nisi alicubi alia sit consuetudo legitimè præscripta. Non desunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reseruari Pontifici, nisi fiant in subsidium. Vnde si solùm fiant causâ deuotionis, posse Episcopum dispensare. Ita Panormitanus in d. cap. Ex multa, & Glossa ibidem, Fumus v. Dispensatio nu. 16. Iosephus Angles de voto ar. 8. difficult. 9. Viualdus cap. de voto nu. 55. Tabiena v. Dispensatio n. 11. & quidam recentiores. Sed & hîc consuetudo est in contrarium, etiamsi solùm deuotionis causâ facta sint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, si ea in aliud opus quàm Religionis ingrediendę facienda sit.

105 *In quibus Episcopi potestatem habeat dispensandi.*

Ex his patet, Episcopum posse dispensare, Primò, In voto Religionis non approbatæ, & in voto paupertatis, & obedientiæ perpetuæ in tali Religione: quia tale votùm non est verè Religionis votum, cùm Religio non approbata à sede Apostolica non sit Religio, vt infrà cap. 41. dubit. 1. dicetur.

Secundò, In voto castitatis non perpetuæ, vt 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia censetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum: quia non sunt vota castitatis integræ, sed partis tantùm.

Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi; vt docent Angelus, Votum 4. nu. 9. Sylu. ibid. qu. 4. Nauar. cap. 12. n. 76. (etsi Caietanus tom. 2. opusc. 11. qu. 1. contrarium teneat) quia multùm differt à voto castitatis, cùm per fornicationem non violetur.

Quintò, In voto suscipiendi sacros ordines; quia non est votum castitatis; etsi hoc votum susceptioni ordinum sit annexum.

Sextò, Potest etiam dispensare in qualitatibus quibusdam substantiæ voti reseruati adiunctis; vt si vouisti ingredi Religionem strictam, potest commutare in laxiorem; hoc enim non est dispensare in voto Religionis: quia dispensatio est absolutio & liberatio. si peregrinari pedibus, potest concedere vt equo.

Septimò, Si Pontifex votum sibi reseruatum commutasset in aliud non reseruatum, posset Episcopus postea in hoc dispensare; quia est nouum votum, per se non reseruatum. Nec potest dici reseruatum ratione commutationis; quia nõ obligaris ex vi præcepti commutantis, sed ex proprio consensu: est enim nouum votum, quod suscipitur pro absolutione prioris.

Octauò, Potest etiam dispensare in voto virginitatis; si vouens nihil aliud intenderit quàm obligare se præcisè ad integritatem carnis conseruandam: tunc enim amissa virginitate per primum peccatum, extinguitur obligatio voti; quia res est impossibilis. Verùm communiter non sic intelligitur, sed vt inuoluit votum castitatis.

106 *In voto castitatis.*

Petes, Vtrum in nullo euentu Episcopus possit in voto castitatis dispensare?

Respondeo posse assignari aliquos casus, in quibus videtur hanc potestatem habere.

Primus est, Si aliquis habens votum simplex castitatis contraxit matrimonium, & cõsummauit; Episcopus ob periculum incontinentiæ potest dispensare vt petat debitum, vt quidam recentiores docent. Imò, si nondum consummauit, ob idem periculum videtur posse dispensare vt consummet petendo debitum. nam valde probabile est talem non teneri ingredi Religionem vt satisfaciat voto castitatis; (vt Sotus d. 38. q. 2. ar. 1. & multi recentiores docent) eò quòd sit res longè difficilior, quam ille nullo modo vouere intendit. quo posito potest consummare matrimonium reddendo, absque dispensatione, (quod etiam tenet Angelus v. Impedimentum matrimonij 3. num. 2.) & cum dispensatione etiam petendo, vt ijdem authores, & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur seruare castitatem: vnde hæc dispensatio non fuit integra, sed partialis tantùm, & ad tempus.

Secundus est, Si coniuges post contractum matrimonium vouerunt continentiam, & postea idem periculum vtrique, vel saltem alteri eorum ingruat. Ita docet Angelus, Votum 4. nu. 9. & notant Doctores in cap. Rursus, Qui Clerici vel vouentes. Probari possunt supradicti casus, quia Episcopus non relaxat absolutè & simpliciter hoc votum, sed solùm ex parte & secũdum quid, nempe vt eius executio ad tempus differatur: vnde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur seruare castitatem; quod est signum solùm fuisse sopitum, & executionem suspensam. Verùm securius est vt in his petatur dispensatio à Summo Pontifice vel à Legato, si facilis ad eum aditus pateat; vt plerique DD. tenent.

Tertius, Si votum castitatis sit metu emissum, licet non omnino iusto seu graui, ratione cuius sit irritum, videtur Episcopus posse dispensare vt matrimonium cõtrahat. Ita Angelus, Votum 4. nu. 9. & Glossa in cap. Veniens, Qui Clerici vel vouentes, Nauarrus cap. 12. nu. 59.

Quartus, Quandocunque est magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in d. cap. Veniens, Angelus suprà. Sed verius est hoc non sufficere, nisi aliud concurrat, nempe vt nõ sit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum; vt requirunt Syluester, Votum 4. q. 4. & v. Dispensatio n. 15. Nauar. cap. 12. nu. 59. & 76. Sotus lib. 1. de Iustitia qu. vlt. ar. vlt. & alij recentiores; tunc enim quia est necessitas, censetur Pontifex non intendere reseruare; sed permittere Episcopo, vt sua potestate ordinaria, quam seposita reseruatione habet, vtatur: non enim vult suam reseruationem esse in euersionem, sed in ædificationem animarum. Hoc tamen non censetur facere, quando facilis ad ipsum, vel Legatum eius, cui hanc potestatem commisit, est accessus. tunc enim nulla est necessitas tollendæ reseruationis.

Quintus est, Quando votum castitatis est accessorium & dependens ab alio voto principali in quo Episcopus posit dispensare: tunc enim sublato principali, cessat alterum: vt si voueas non ludere, non inebriari, non fornicari, sub pœna seruandæ castitatis, aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarrus cap.12.nu.43.& 75.impleta tamen conditione putat Episcopum non posse dispensare.

Sextus est, Si votum sit conditionale, & conditio nondum sit impleta. Ita Sotus lib.7. de Iust. qu.4.ar.3. Toletus lib.4. cap.18. vbi citat pro hac sententia Franciscum Victoriam. Ratio est, quia votum conditionale pendente conditione est imperfectum: Pontifici autem non censetur reseruari nisi absolutum & perfectum.

Septimus est, Si votum sit non solùm conditionale, sed etiam pœnale; id est, emissum sub conditione in pœnam delicti; tunc enim probabile est Episcopum posse dispensare, non solùm ante impletam conditionem, vt vult Sotus suprà, sed etiam post. Ita tenet Lopez cap.44. vbi pro hac sententia citat Melchiorem Canum, & Barthol. Medinam, Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p.1.§.3.nu.12. Petrus Arragon.qu.88. ar.12. Viualdus cap.14.nu.50. qui addit multos Theologos Salmanticenses consultos ita respondisse, & doctissimos quosque Hispaniæ Episcopos in praxi secutos. Ratio est, quia tale votum non fit ex affectu illius boni, cùm animus ab illo valde abhorreat; sed solùm in pœnam, vt illius metu caueat à peccato. vnde nō videtur tanti momenti, nec tam insolubile, quàm si spontaneo affectu nuncupatum esset; quale censendum quod Pontifici reseruatur. Confirmatur, quia cùm istæ reseruationes sint contra potestatem ordinariam Episcoporum, strictè sunt interpretandæ, vt Sotus ait. communiter autem per votum castitatis & Religionis non solet tale votum pœnale intelligi, sed quod directo affectu emissum. Hæc sententia, vt dixi, est probabilis. Contraria tamen in rigore videtur verior; quia impleta conditione illud votum fit absolutum.

Aduertendum tamen, vota conditionalia, quæ non sunt in pœnam, impleta conditione non subesse potestati Episcopi; quia iam censentur omnino absoluta; vt, Voueo Religionem, vel castitatem, si hanc tentationem vicero, si è morbo conualuero, si periculum euasero.

Octauus est, Si votum fiat disiunctiuè hoc modo, Voueo castitatē, vel ieiunium perpetuum: tunc enim in potestate vouentis est eligere alteram partem, in qua Episcopus potest dispensare.

107 *Prælati Regulares.* Dico Secundò, Prælati Regularium habentes potestatem quasi Episcopalem in suos, possunt dispensare in votis Regularium, sicut Episcopus in votis suorum subditorum. Est communis sententia DD. Soti lib.7. qu.4.art.3. Nauar.num.75. Sylu. Votū 4.nu.3.& aliorū. quando enim aliqua Religio vel Monasterium eximitur per Pontificem à iurisdictione Episcopi, conceduntur Prælato ea, quæ sunt iurisdictionis Episcopalis. Hinc fit vt etiam posint dispensare in voto transeundi ad Religionem arctiorem; quamuis fortè non posint illud irritare; & vt professus in arctiori, transeat ad laxiorem; si tamen consensus communis Capituli adsit, vt insinuat Sotus suprà, & docet expresse Syluest. Votum 4. n.3.§.Sextum.

In votis nouitiorum non possunt dispensare; nisi fortè habeant in omnes domesticos quasi Episcopalem authoritatem; vt ferè Abbates exempti habere solent. Prælati non exempti non habent hanc potestatem; sed Episcopus, cui cum toto Monasterio subsunt. Insinuat Nauarrus suprà nu.75. §. Tertiò.

Abbatissæ, etsi posint vota suarū Monialium irritare, non tamen possunt propriè in illis dispensare; quia iurisdictione spiritali carent, vt docet Sotus in 4.d.20.qu.1.ar.4. Viualdus nu.95. & alij. vide Syluestrum v. Fœmina. nu.4.

108 *Mendicantes.* Dico Tertiò, Confessores Ordinum mendicantium possunt ex priuilegio Pontificis dispensare in omnibus votis in quibus possunt Episcopi, excepto voto peregrinationis vltra duas dietas, (id est, 40. miliaria Italica) vt patet ex compendio priuilegiorum Fratrum Minorum n.115. quorum priuilegia cum reliquis Ordinibus mendicantium communicantur. Imò etiam in hoc voto possunt, si sint participes facultatis à Martino V. concessæ Benedictinis. Vide Nauarrum cap.12. nu.79.& Lopez cap.50. Vnde etiam possunt dispensare in voto non petendi dispensationem; hoc enim non est reseruatum. Imò sæpe per se desinit obligare; nempe quando ratio dictat expedire vt petatur. Hæ tamen facultates non competunt singulis personis, nisi per Superiorem & iuxta illius moderationem. Sed quid singuli Ordines posint, ex eorum priuilegijs colligendum est.

109 *Parochi.* Dico Quartò, Parochi non habent potestatem, ne in articulo quidem mortis dispensandi, aut commutandi vota, præsertim in id, quod notabiliter minus est. Probatur, quia cùm careant iurisdictione fori externi, non habent potestatem ordinariam; & cùm nulla extent hac de re eorum priuilegia, non possunt dici habere delegatam. Idem dico de Archidiaconis & Decanis; nisi consuetudo legitimè præscripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Episcopale acquirere possunt, vt rectè Syluester, Votum 4. n.3.§.Septimum, ex Archidiacono & Paludano.

DVBITATIO 14.

Vtrum Summus Pontifex posit dispensare in voto solemni castitatis Religiosorum.

D. Thomas art.11.

110 *Sententia D. Thomæ, non posse.* Diuus Thomas ar.11. docet non posse. Ratio ipsius est, quia votum castitatis statui religioso est essentialiter annexum; ac proinde non potest ab hoc statu diuelli. si non potest diuelli à statu, non potest etiam tolli ab homine habente illum statum; quia ille status ab homine tolli non potest. Quod probatur, quia hic status consistit in quadam consecratione, per quam totus homo Deo consecratur: id autem quod semel Deo consecratum est, non potest ampliùs ad vsus humanos conuerti, nec potest desinere esse consecratum quamdiu integrum manet: vt patet in calice consecrato, & in homine consecrato in sacerdotem: ergo qui semel est consecratus Deo per votum solemne Religionis, non potest desinere esse Religiosus. Vnde vlteriùs infert D.Thomas, nō posse dispensari in voto solemni paupertatis, & obedien-

Duo fundamenta illius sententiæ.

obedientiæ: quia etiam hæc vota essentialiter statui religioso sunt annexa, vel potius innexa, & intrinsecè inclusa. Hic est totus discursus D. Thomæ, qui consistit in duabus propositionibus: Prior est, Votum castitatis, seu debitum continentiæ essentialiter est annexum statui religioso. Hæc est verissima, & ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasteriū, de statu Monachorum. Altera est, Status religiosus non potest tolli ab homine, quādiu viuit. Hæc est ambigua, & à multis negatur. Eandem sentētiam de voti castitatis insolubilitate, licet non eodem fundamento, tenet Altisiodorensis lib. 3. Summæ cap 22. Glossa in d. cap. Cùm ad Monasterium, & in cap. 1. de voto & voti redemptione, Albertus in 4. d. 38. ar. 7. Almainus tract. de potestate Papæ cap. 3. Sylu. v. Votum 4. q. 5. Sotus li. 7. de Iustitia qu. 4. ar. 2. Petrus Arragon. q. 88. ar. 11. Armilla v. Dispensatio num. 12.

Probatio illius.

Probatur hæc sententia Primò, Quia nihil est melius continentiâ, quo possit pro ea fieri compensatio, iuxta illud Ecclesiastici 26. *Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.* Ita Altisiodorensis & Glossa. Secundò, In voto solemni est traditio sui; in voto simplici solùm promissio: id autem quod semel est traditum non potest vnquam repeti. Tertiò, Apostolus Matthæus noluit dispensare cum Iphigenia Regis Æthyopum filia, vt Hirtaco nuberet, etiamsi ipse promitteret conuersionem sui, & regni. Quartò, Si posset dispensare in voto continentiæ solemni, fieri posset vt viuente priori vxore posset quis ducere secundam: vt si Petrus ducta vxore, ante matrimonium cōsummatum ingrediatur Religionem; deinde Papa dispensante egrediatur, & ducat secundam. Quintò, Si talis voti vinculum posset tollere, posset etiam vinculum matrimonij rati, quod soluitur professione: atqui hoc videtur absurdum: ergo.

Contrarium verius.

Verùm Contraria sententia est multò probabilior, pro qua

111 Dico Primò, Summus Pontifex, si iusta causa subsit, potest relaxare votum solemne castitatis Religiosorum, & concedere vt matrimonium contrahant. Est communis sententia Canonistarum, teste Nauarro cap. 12. nu. 77. & ferè communis Theologorum, Henrici quodlib. 5. qu. 28. D. Thomæ in 4. d. 38. qu. 1. art. 4. quæstiuncula 1. ad 3. quamuis hîc mutarit sententiam, ex prauo intellectu Decretalis, Cùm ad Monasterium, teste Caietano, Richardi ead. dist. ar. 9. q. 1. Scoti ibid. qu. vnica. Duran. ibid. qu. 2. Palud. ibidem qu. 4. ar. 4. conclu. 11. & 12. Anton. 2. p. tit. 11. cap. 2. §. 9. Angeli, Votum 4. qu. 5. Caiet. ar. 11. Idem tenent plerique recentiores.

Votum solemne quod sit.

Probatur Primò, Pontifex potest relaxare votum simplex castitatis perpetuæ: ergo etiam solemne. Consequentia probatur, quia solemnitas voti sola Ecclesiæ constitutione est introducta; vt expreßè habetur cap. Quod votum, de voto in 6. vbi Pontifex sic ait, *Quod votum debeat dici solemne, ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluisti. Nos igitur attendentes, quòd voti solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione est inuenta; matrimonij verò vinculum ab ipso Ecclesiæ capite, rerum omnium conditore, ipsum in paradiso & in statu innocentiæ instituente vnionem & indissolubilitatem acceperit; præsentis declarandum duximus oraculo sanctionis, Illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut professionem expressam vel tacitam alicui de Religionibus per Apostolicam sedem approbatis.* Idem expreßè habetur in constit. Gregorij XIII. quæ incipit, Ascendente Domino. Si solemnitas est ex sola Ecclesiæ constitutione: ergo potest ipsa in ea dispensare: quia potest relaxare suam constitutionem.

In quo solemnitas voti sita sit.

Ex his apertè colligitur voti solemnitatem consistere in eo, quòd ipsum coniunctum sit professioni Religionis approbatæ, vel susceptioni ordinis sacri, & ex coniunctione cum tam præclaro actu, solemne dici: ait enim Pontifex *votum solemnizari per susceptionem ordinis sacri, aut professionem Religionis*, id est, *solemne* fieri. consistit ergo *solemnitas* eius formaliter in hac coniunctione. Dicitur autem hæc *solemnitas* esse ex constitutione Ecclesiæ: tum quia Ecclesia approbat Religiones, sine qua approbatione vota illa non essent solemnia, sed simplicia; & ordini sacro annectit votum castitatis: tum quia statuit vt ratione huius coniunctionis censeantur solemnia, & certos effectus habeant; quos per se non haberent: nempe vt votum castitatis reddat inhabilem ad matrimonium, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapacem; vt singula ex tribus inducant firmiorem, minusque solubilem obligationē: quæ omnia, ipsa per se non possent. Denique quia Ecclesia potest plura vel pauciora ad voti solemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere; sicut etiam ad solemnitatem matrimonij plura vel pauciora potest exigere. Sic olim erat votum solemne, etiamsi Religio non esset à sede Apostolica approbata; vt infrà dicetur.

Nō consistit in benedictione.

Hinc patet solemnitatem voti Religiosorum non consistere in aliqua *benedictione* vel consecratione, vt innuit D. Thomas: quia nulla benedictio aut consecratio est necessaria, præter eam, quæ fit ab ipso vouente per votum, quo se Deo consecrat; qualis reperitur etiam in voto simplici. Nec refert quòd in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus; non enim in Ordinibus mendicantium: nec est constitutiua rei sacræ, qua res accipiat quoddam esse sacrum, maneatq; immobiliter ad vsum sacrum deputata; (qualis est benedictio aquæ, salis, vestium sacrarum) sed inuocatiua tantùm; sicut benedictio Episcopi & Pontificis super populum, & benedictio mensæ, &c. de quo vide Caietanum ar. 11.

Non in traditione.

Neque etiam in *traditione* & acceptatione, vt volunt Sotus suprà, Arragon. & quidam alij; quia etiam in voto simplici castitatis fit traditio sui corporis ad cultum Dei, & acceptatio tum à Deo, tum à Prælato; vt patet in ijs, qui vouent castitatem in manibus Episcopi, & qui tria vota substantialia in nostra Societate; statim enim emissis votis post biennium probationis in Societate, manet vouens eodem modo ligatus, quo professus, & transit in Ius Religionis. Et sanè nulla fingi potest ratio cur homo non possit se tradere tum Deo, tum Prælato per votum simplex, ita vt Prælatus in illum ius acquirat, accedente præsertim ordinatione Ecclesiæ, qua hic modus approbetur, &

betur & Prælato authoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex potest dispensare in voto solemni Clericorum; vt fatetur D. Thomas, & communis sententia DD. cur non etiam in voto Monachorum? non enim illud est minùs solemne, nec minùs continet sui traditionem, quàm hoc. Nec refert quòd illud non sit essentialiter annexum ordini sacro, sicut hoc statui religioso; quia inde solùm sequitur fieri non posse vt quis maneat Religiosus soluto voto; sicut fieri potest vt quis maneat ordinatus sublato voto. nõ autem sequitur votum tolli non posse vnà cum statu religioso: imò conuincit ipsum quoque statum religiosum auferri posse; cùm hic non constet nisi votorum obligatione.

Exemplis probatur. Tertiò Probatur, Quia vt fide digni authores referunt, Pontifex sæpe vsus est hac potestate. Primò, Cum Nicolao Iustiniano Monacho professo dispensauit Alexander III. vt posset vxorem ducere, ne familia tam illustris extingueretur. ex qua susceptis sex filijs & tribus filiabus, ad Monasterium rediit, miraculis postea clarus. Habetur in vita S. Laurentij Iustiniani, & apud Volaterranum lib.4. historiæ. Secundò, Cum Rege Arragoniæ, qui cùm esset Monachus professus, & eius pater sine liberis obijsset, solutus est votis monasticis vt vxorem duceret, teste Paludano d. 38. qu.4. ar.4. conclus.11. & referunt annales Hispaniæ. Tertiò, Cum Constantia filia Regis Siciliæ, Moniali professa, vt nuberet Henrico VI. refert Platina in Cælestino III. Omitto alios: atqui durum est dicere Pontifices in re tanti momenti errasse.

112 In voto paupertatis & obedientiæ. Dico Secundò, Potest etiam dispẽsare in voto solemni paupertatis & obedientiæ, si legitima causa subsit. non enim in his est maior difficultas, quàm in voto castitatis. Dixi *si subsit causa*, quia Nauarrus comment.2. de Regularibus nu.17. putat non posse iustam causam subesse, præsertim vt dispẽsetur in voto paupertatis; quia sufficit vt ei concedatur plena administratio absque dominio, quæ tamen sit aliquo modo dependens ab arbitrio Pontificis: hæc enim sufficiens est ad omnes actus necessarios; vt ad donandum, ad acquirendum, ad contrahendum, ad condendum testamentum. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ; non enim necesse est hoc vinculum laxari, sed satis est materiam subtrahi, tollendo subiectionem, quam habet subditus ad suum Prælatum: & tunc manebit soli Pontifici subiectus; sicut accidit quãdo Monachus fit Episcopus vel Cardinalis. Hæc sentẽtia est valde probabilis.

Contrariam tamen puto veriorem, nempe posse iustam causam subesse; vt si dispensetur vt Monachus fiat Princeps secularis & ducat vxorem; tunc enim est sufficiens causa vt votum paupertatis ei omnino laxetur, ne affectu proprietatis, largitionibus, sumptibus superfluis, aliísve modis, qui facilè in hoc statu possunt occurrere, peccet contra votum. Idem dico de voto obedientiæ. imò videtur hoc votum sponte cessare, hoc ipso, quo desinit esse Religiosus; quia non intelligitur nisi de ijs, quæ continentur in regula, vel ad regulæ obseruationem diriguntur. In Episcopis tamen nõ desinit, sed mutatur in obedientiam congruentem illi statui, ipsorum tacito vel expresso consensu, vel nouo & formali voto.

Votum obedientiæ in Religioso Episcopo.

113 De Episcoporum paupertate. Notandum est, Sotum lib.10. de Iustitia qu.5. ar.7. insinuare reipsa dispensatum esse cum Episcopis Monachis in voto paupertatis: nam quod ad prouentus ecclesiasticos attinet, Episcopi ex Monachis facti eodem modo obtinent portionem sibi assignatam, quo Episcopi seculares suam: atqui seculares ita suam obtinent vt eius habeant dominium, vt verior sententia tenet: ergo etiam Episcopi Monachi dominium habent portionis suæ. Idem probatur de bonis secularibus ex cap. Statutum, 18. q.1. vbi sic dicitur, *Statutum est, vt Monachus, quem electio canonica à iugo regulæ & professionis monachalis absoluit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum fecit, velut legitimus hæres paternam sibi hæreditatem postea iure vendicandi potestatem habeat*. Vbi duo dicuntur: Alterum est, Monachum per electionem canonicam (intellige confirmatam à Pontifice) *liberari à iugo regulæ*, ita vt non ampliùs teneatur ieiunijs, abstinentia carnium, vsu laneorum, silentio, & reliquis monasticis obseruationibus in regula præscriptis. Excipio tamen *habitum*, quem vt seruent, statutum est cap. Clerici officia, de vita & honestate Clericorum: quamuis in quibusdã locis, vt in Italia, teste Soto, hoc non seruetur. Alterum est, *illum habere ius successionis hæreditariæ*; quod intellige, etiamsi fortè illud fuerit quasi extinctum; vt si sit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum absolutè, sed sub conditione, nisi fieret Episcopus. Confirmatur, quia Pontifex huiusmodi Episcopis interdum cõcedit potestatem vt emant bona secularia, eaque relinquant quibus volunt; quod est signum dominij.

Liberatur à iugo regulæ.

Succedit in hæreditate.

Verius est non esse liberos. Sed verius est eos hoc voto non esse absolutos, sicut nec voto obedientiæ; Ita D. Thomas expressè ar.11. ad 4. estque communis sententia DD. Nauarri, de redditibus q.3. monito 12. Syluestri Religio 6. nu.10. Armillæ v. Religio n.25. & aliorum. Ratio est, quia obligatio horum votorum est de essentia Religionis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium. Vnde cùm per Episcopatum non desinat esse Religiosus, non soluitur his votis.

Deinde quia necesse non est Religiosum Episcopum factum, esse dominum suæ portionis: satis est vt habeat administrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad suam sustentationem; tum ad pias causas: hæc enim administratio sufficit ad tales actus. Ius autem successionis non acquirit per Episcopatum nam; illud etiam ante habebat, existens Monachus, vt constat ex cap. Si qua mulier, 19. qu.3. & ex L. Deo nobis, C. de Episc. & Cler. sed per Episcopatum fit vt si quid in posterum acquirat, id cedat non Monasterio, sicut ante; sed ipsius Ecclesiæ: & hoc est quod disponitur cap. Statutum. Quòd si ipse sit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius successionis, sed per Episcopatum reuiuiscit in commodum Ecclesiæ ipsius, ita vt Ecclesia habeat dominium rei sic acquisitæ, & ipse administrationem. Vide Syluestrum Religio 4. quæst.10.

114 Ad argumenta. Status relig. potest tolli ab homine. Ad argumentum D. Thomæ, Negandum est statum religiosum non posse auferri ab homine: hic enim status non in aliqua consecratione distincta ab obligatione votorum consistit, vt supponit argumentum; sed in ipsa votorum obligatione.

tione. vnde cùm obligatio huius voti possit auferri ab homine, (vt patet in voto sacris ordinibus annexo) etiam cõsecratio illa, quæ est per votum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quæ sic Deo consecrantur, (vt sunt omnia, quæ ex voto offeruntur) quæ tamen ex causa ad vsus prophanos conuerti possunt. Sic etiam panes propositionis etsi Deo essent consecrati, & soli sacerdotes ijs vesci possent; tamen in necessitate Dauid & socij illis vsi fuere. Idem sæpe factum in armis, vestibus Deo oblatis, in terra consecrata, & similibus. Addo valde probabile esse, etiam alias consecrationes ab Ecclesia institutas, à rebus consecratis & benedictis tolli posse eiusdem Ecclesiæ authoritate, rebus ipsis saluis manentibus; vt à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, vestibus sacris, & similibus. Cur enim Ecclesia non possit constituere vt templum consecratum amittat consecrationem dum polluitur vel prophanatur? aut calix dum à fabro malleo tangitur? vel etiam vt consecratio non duret nisi ad certum tempus, & tunc per se euanescat? omnis enim talis benedictio & consecratio non videtur esse aliud quàm deputatio ad vsum sacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & assistentiæ vel ad debitum vsum, vel ad excitandam reuerentiam, & deuotionem, vel ad consequendum finem nostrarum precum: nam duo illa abundè sufficiunt vt res dicatur consecrata, & sacra. nec alia ratione videtur Ecclesia posse rei sanctitatem conferre extra sacramentum: atqui illa, nimirum deputatio & inuocatio, non habent vim nec durationem, nisi secundum intentionem deputantis & inuocantis.

Alias consecrationes tolli posse.

Quid consecratio & benedictio.

Ad argumenta aliorum.

Ad aliorum argumenta:

115 Ad primum respondet D. Thomas, negando nihil esse, quo continentia possit compensari: oratio enim & cõtemplatio multò est præstantior, cùm sit finis cõtinentiæ; & tamen votum horum potest relaxari. Adde aliam esse scripturæ mentem: non enim continentiam cæteris virtutibus, sed talentis auri præfert.

In voto aliquo simplici etiam est traditio.

Ad secundum: Etiam in voto simplici est traditio sui, non tantùm promissio; quia per votum simplex castitatis homo statim tenetur ad omnia ea, ad quæ per votum castitatis solemne. Imò per vota simplicia potest quis fieri verus Religiosus, si sedes Apostolica ad hunc finem ea acceptet; vt infrà cap. 41. nu. 8. ostendemus. Vnde verum non est, votum simplex se habere ad solemne sicut sponsalia ad matrimonium; nisi loquamur de certo & particulari illo voto simplici, quo quis vouet se fore Religiosum: hoc enim ad vota solemnia se habet vt sponsalia ad matrimonium, & de hoc intelligendus est D. Thomas ar. 11.

Ad tertium: Nõ est certum Hirtacum petijsse ab Apostolo vt cum Iphigenia dispensaret, vt Caietanus & alij testantur. Deinde si petijt, non videtur sincero animo promisisse conuersionem. Denique illis initijs Ecclesiæ fortè non erat expediens.

Ad quartum: Negandum est illum habiturum duas vxores viuas: nam prior desijt esse vxor, per professionẽ Religionis soluto vinculo coniugali.

116 Ad quintum: Non est absurdum, sed probabilius quàm oppositum, Pontificem ex causa posse dispensare in matrimonio rato nõ consummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum, Nauarrus cap. 22. n. 21. dicit Paulum III. & Pium IIII. ter vel quater se petente dispensasse. Caietanus tom. 1. opusc. 28. dicit Pontifices suo tempore sæpe dispensasse. Henriquez, de matrimonio cap. 8. nu. 11. dicit Greg. XIII. dispensasse vno die cum vndecim. sed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio.

Potest dispensare in matrimonio rato nõ cõsummato.

DVBITATIO 15.

Vtrum obligatio voti habentis tacitam vel expressam conditionem cesset, si conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis.

117 Verbi gratia, vouit aliquis Deo & Superiori perpetuò seruire in hospitali, vel Monasterio, sub hac tacita, vel expressa conditione, Si Superior me voluerit retinere; & Superior hoc votum legitimè acceptauit; Quæritur Vtrum obligatio voti cesset, si ipse de industria malè seruiendo, damna supellectili inferendo, & omnia turbando dimissionem extorserit.

Pars affirmans probari potest, Primò, Quia si Superior talem dimitteret sponte sua; ille ad nihil ampliùs teneretur, etiãsi nulla causa dimissionis subesset; idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipsius subest: ergo similiter in casu proposito liber erit, cùm absolutè dimittatur.

Probatio partis aientis.

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo si retinere noluerit, & dimiserit, ero liber. Conseq. probatur, Quia non refert ex qua causa proueniat quòd nolit retinere, quãdo reuera liberè dimittit.

118 Sed contrarium videtur omnino tenendum, scilicet talem non esse tutum, nisi paratus sit impedimenta per malitiam posita tollere, & rursum ad obsequium præstandum se offerat, si Superior velit eum admittere. Ita expressè docet Richardus in 4. dist. 38. ar. 5. qu. 3. Syl. Votum 2. qu. 2. Angelus Votum 1. nu. 10. & alij passim.

Cõtrarium tenendum.

Probatur Primò, Si alicui elocarem operam ad decennium certo pretio, sub hac conditione; si ille me volet in domo sua retinere; & postea malè agerem, eo fine vt me domo sua eijciat vel conuitijs aut minis id extorquerem; nemo censeret me liberum, nisi rursus offerrem me ad præstandum contractum promissa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent patrocinari: & sicut contractus debent esse liberi, ita etiam distractus, seu contractuum dissolutiones. atqui hic noster casus est planè similis: non enim minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promissionis, quàm ad dissolutionem alterius contractus.

Dissolutiõ contractuũ & cõdonationes debent esse liberæ.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuũ obsequium in hoc Monasterio, si me voles retinere; ita tamen vt si fraude, minis, aliòve modo dimissionem extorsero, nolim vlteriùs obligari; imprudenter & irreligiosè conceptum censeretur, nec Prælatus vellet acceptare: atqui hoc modo intelligi deberet, si quiuis modus tollendæ conditionis, & obtinendæ missionis ad liberationem sufficeret.

Tertiò, Qui illo modo vouet non minùs obligatus

gatur ex parte sua, quàm si nulla talis conditio subesset: non enim illa conditio additur vt ipse vouens minùs sit obstrictus, aut faciliùs obligationem possit excutere; sed quia Prælato est integrum, si aliquando deprehenderit ipsius obsequium minùs esse necessarium vel vtile, illum dimittere: atqui si illa conditio abesset, & eo modo dimissionem extorqueres, nemo te censeret liberum, nisi rursum te paratum exhibeas: ergo nec apposita tali conditione libereris.

119 Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extorquere dimissionem, facit iniuriam Prælato & Monasterio, adimendo illi libertatem, quam habere debet ad talem actum, & cogendo ad id, quod aliàs nollet: ergo tenetur illum restituere in priorem statum, reddita libertate vt faciat quod bonum illi videbitur. hoc autem fieri non potest, nisi paratus sit rursus ad obsequium recipi, & quantum in se est, omnia reddere infecta, ea in statum priorem reuocando. Confirmatur, quia quicunq; per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel distractum, tenetur illum restituere suæ libertati, & paratum se exhibere ad omnia reducenda in priorem statum, vt omnes DD. docent: de quo vide suprà cap.17.dub.6. at in tali voto, inter Prælatum & vouentem est aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum dissoluendum: ergo. Nec refert vtrùm cogat per metum grauem, an leuem, modò iniuria sit causa sine qua alter nollet dissoluere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei, quam illi debet ex iustitia, vel alia stricta obligatione, non liberatur, nisi illum restituat suæ libertati, vt liberè condonet: at iste vouens ex iustitia tenetur manere; & extorquet dimissionem per iniuriam: ergo non liberatur, &c.

Vouës finë, vouet tacitè media. Quintò, Qui vouet aliquem finem, censetur tacitè etiam vouere media ad illum finem necessaria, vt per se patet: atqui medium necessarium est non ponere directè impedimenta implendi voti, & si posueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obsequium in Monasterio, si directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro sua virili tollere; ac proinde mutatis moribus se rursus exhibere.

120 *Obiectio.* Dices id esse verum ante dimissionē, quando votum principale adhuc obligat: secus quando sublatum est per dispensationem.

Resp. RESPONDEO, Certum est hoc votum non posse tolli per dispensationem; quia non subest iusta causa, vti supponimus, cuius defectu omnis dispensatio est irrita. Per irritationem tamen, vel potiùs desitionem cōditionis, sub qua factum est, tolli potest: sed cùm hæc per iniuriam extorta sit, non potest ita tollere votum vt cesset omnis obligatio; nec potest alterum reddere securum, nisi paratus sit omnia in priorem statum reducere. Sicut si aliquid mihi, vel tertio in meū fauorem promisisti, & cogas me ad condonationem, non liberaris; vt ante dictum est.

Sextò, Talis non videtur posse verè pœnitere coram Deo, nisi paratus sit sarcire iniuriam, quam intulit Monasterio & Prælato, vtendo modis illis iniquis, & ita se ab obsequio promisso subtrahendo: præsertim cùm ei lege iustitiæ, vel quasi iustitiæ esset obstrictus; nam fides est pars quædam iustitiæ, vt suprà cap.18. dubit.8. ostensum est. Hoc enim habet omnis iniuria, vt non possimus de ea pœnitere sicut oportet ad salutem, nisi parati simus illam reparare vel tollere, si alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo, cogendo Prælatum condonare quod ipsi promiserat: sed iniuria ista non potest sarciri nisi dolendo ex animo de eo, quod factum est, & paratum se exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quantum fieri potest.

Denique omnis promissio facta alicui sub cōditione posita in arbitrio tertij, ita interpretanda est, vt illi tertio debeat relinqui libertas vt conditionem ponat, vel tollat; & si promissor cogat ad tollendam conditionem, non censebitur idcirco liber. v.g. promisisti puellæ nuptias, si parens eius consenserit; deinde cogis parentem vt non consentiat; non ideo censendus es liber; quia non sic ab initio conditionem intellexisti. Item omnis conditio ita interpretanda est vt non det occasionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occasio violandi, si ita intelligeretur vt posset huiusmodi malis artibus euerti: ergo &c.

121 *Ad argumenta.* Ad Primum: Prælatus eo casu dimittit quidem absolutè, sed coactè, non liberè: at quæ vi vel metu facta sunt, in irritum reuocanda sunt; cap. 2. de iis, quæ vi.

Ad Secundum: Ideo illa dimissio est valida, quia sponte facta; tollitur enim illa cōditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hîc autem extorta est per iniuriam. Ad probat.conseq. Maximi refert à qua causa proueniat consensus in omni cōtractu: si enim extorqueatur per iniuriam, contractus est irritus, vel in irritum reuocabilis; & qui extorsit, tenetur reducere omnia ad priorem statum, si alter velit. Neque verum est hunc liberè dimitti ea libertate, quæ sufficiat vt actus sit omnino validus, reddatq; alterum securum, vt patet in condonationibus simili modo extortis.

122 Petes, Quid si talis nō solùm vouit obsequium & famulatum, sed etiam continentiam perpetuam, sub eadem tacita, vel expressa conditione; Vtrum dimissione extorta teneatur adhuc voto castitatis?

Quid si vouit etiā continentiam. Respondeo, Probabile est non teneri immediatè hoc voto; quia mens ipsius nō videtur fuisse ad hanc se obstringere, nisi maneret in Monasterij obsequio; non autem si contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediatè, quatenus obligatur se rursus exhibere, vt recipiatur ad præstandum seriò & bona fide famulatum, quem promisit. vbi enim receptus fuerit, rursus tenebitur vi prioris voti.

Contrarium tamen videri possit probabilius; quia conditio sub qua promisit non fuit sublata eo modo, quo debuit vt votum cessaret: mens enim vouentis erat se obligare, nisi sponte ipsum Superior dimitteret, seu quādiu illum sponte retinere vellet: atqui nunc illū non dimisit sponte, sed coactus ab ipso per iniuriam; & adhuc cupit illum retinere quantum est ex parte sua: ergo conditio non est sublata eo modo, quo debebat tolli; ac proinde manet obligatio.

CAPVT

CAPVT XLI.

De Statu religioso.

Constat dubitationibus 15.

EXplicato voto, sequitur vt dicamus de statu religioso, de quo D. Thomas q.186. & tribus sequentibus. Tamen quia hic status totus constat voto, commodissimè hoc loco tractabitur.

Status Episcoporum in tractatu de sacramento Ordinis explicandus.

DVBITATIO I.

Quænam requirantur ad statum religiosum.

1 Quid status, & quotuplex.

NOTANDVM Primò, Nomen *status* in proposito dupliciter accipi. Primò, Generatim: sic quæuis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò perstat & permanet, *status* dicitur, vt status innocentiæ; status legis naturæ, status legis Mosaicæ & euangelicæ; status huius vitæ, & vitæ futuræ; status beatorum, & status damnatorum; status incipientium, proficientium, perfectorum; status ecclesiasticus, & status secularis; status seruorum & liberorum; viduarum, & virginũ, &c. Vide Caietanum qu.183. ar.1. Secundò, Strictè, pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus: hoc enim nomen quandam firmitatẽ denotat, vt docet D.Thomas q.183.ar.1.& passim alij DD. Hoc modo D.Thomas constituit tantùm tres status in Ecclesia, Episcoporum, Religiosorum, & coniugatorum; Episcopi enim perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ: Religiosi obsequio diuino: coniuges obsequio mutuo. ex his duo sunt spiritales, & vocantur status perfectionis: tertius est secularis.

Tres status.

2 Religionis nomẽ tripliciter accipitur.

Notandum Secundò, Nomen *religionis* tripliciter accipi. Primò, Pro virtute, qua Deus colitur. de qua suprà cap.36. Secundò, Pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ professione, per quam homo mancipatur obsequio diuino quantum præcisè necessarium est ad salutem; qualis est modò religio Christiana, & olim religio Iudaica. Tertiò, Pro peculiari quadam formula & professione, per quam homo ex libera sua electione penitus obsequio diuino mancipatur. hæc supponit omnia ad quæ obligat communis religio Christiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maximè ad perfectionem conducunt. vnde peculiari ratione vindicat sibi nomen Religionis. huius professores propriè dicuntur *Religiosi*; quasi toti diuino cultui addicti. Dionysius de ecclesiastica hierarchia cap.6. dicit *eos à suis ducibus*, id est, ab Apostolis *appellatos θεραπευτὰς, à puro Dei obsequio & cultu.* eodem nomine vocat illos Philo in lib. de contemplatione; idq; ob duas causas, vt ibi insinuat: tum quia cultui & obsequio numinis penitus dediti; tum quia toti sunt in animo suo curando & virtutibus excolendo. θεραπεύειν enim duo significat, *colere*, & *curare*, seu mederi; eodemque modo vsurpatur apud Græcos, quo hæc apud Latinos. Vocati sunt etiam ab Apostolis *Monachi*, teste Dionysio suprà, *à vita indiuisibili & singulari, qua in Deiformem monadem colliguntur & perficiuntur.* Dicuntur etiam ἀσκηταὶ à D. Basilio & alijs, id est, *exercitores*, quia eorum munus est, se in virtutis palestra exercere. Hinc ἀσκητικὰ eiusdem Basilij, quæ ad instructionem Monachorum pertinent. Nomen tamen *Monachi* propriè non conuenit omnibus Religiosis, sed solis vitæ contemplatiuæ deditis. non enim Mendicantes propriè sunt Monachi, cùm assiduè inter homines versentur, & multò minùs qui ex instituto sunt Clerici seu sacerdotes, vt sunt Canonici regulares, & Religiosi Societatis IESV. alia enim est Religio Clericorum, alia Monachorum, vt constat ex cap. Licet, de Regularibus, cap. Nullus, & cap. Mandamus, 19.qu.3. & alijs multis Iuribus. In fauoribus tamen, nomine Monachorum veniunt omnes Religiosi, vt docet Panormitanus in cap. Ex parte, de postulat. Prælat. & alij Doctores.

Religiosi.

Cur dicti θεραπευταί.

Monachi.

Ascetæ.

Vulgò in Italia, Hispania, & Gallia vocantur Patres; quod nomen potiùs est beneuolentiæ & charitatis, quàm honoris. vnde etiamsi secularibus sacerdotibus, & in primis Parochis tribui possit; tamen honoris causâ hi potiùs vocantur domini quàm Patres, sicut & Magnatum filij, patres suos dominos vocant. Itaque Religiosis, qui in plebem & pauperes quoslibet parentum affectum & officia præstant, & magis amoris, quo ad beneuolentiam excitentur, quàm honoris, quò intumescant, titulis delectari debent, hoc nomen propriè tribuitur.

3

Notandum Tertiò, Religionem, seu *statum religiosum*, sicut & quoduis officium dupliciter posse spectari. Primò, In actu primo, seu in habitu; & sic nihil est aliud quàm debitũ religiosè viuendi. Secundò, In actu secundo, & sic est ipsa religiosa vita voto firmata.

His positis, difficultas est de tribus votis, de solemnitate votorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Ad essentiã Religionis requiri tria vota.

4

Quod ad primum attinet, certum est ad statum Religionis essentialiter requiri tria vota, eaque perpetua, paupertatis, castitatis, & obedientiæ. Est communis sententia Theologorum & Canonistarum. Nec sufficit seruari hæc tria sine voto; quia sic non constituunt statum, cùm non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obseruatione absque voto; quia libertatem resiliendi sibi retinet, quæ per votum abdicatur. Hinc Nazaræi, qui erant typus nostrorum Religiosorum, voto consecrabantur Domino, vt constat ex cap.6. Numer. Deinde ad perfectionem Religionis requiritur vt homo totam vitam suam Deo consecret. nam vt Gregorius homil.20. in Ezech. ait; *Cùm quis omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipo-*

Nazaræi.

omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est; addens illud offerri ab his, qui seculum deserunt, & relicta Ægypto sacrificium offerunt Domino in eremo, id est, in statu Religionis: atqui non potest quis vitam suam totam simul Deo consecrare ipso actu; quia non tota simul agitur, vt inquit D. Thomas qu.186.ar.6. ad secundum: ergo id voto fieri debet. Nec sufficit votum, nisi sit perpetuum; quia alioquin est imperfecta sui mancipatio retro respiciens, & ius retrocedendi retinens.

Quòd hæc tria requirantur, Probatur Primò, Quia Religio est forma quædam vitæ, vel obligatio ad formam vitæ ducentem ad imitationem Christi, & ad perfectionem charitatis: sed hæc tria maximè sunt conuenientia ad imitationem Christi & perfectionem charitatis consequendam: ergo &c. Maior per se patet. Minor probatur. Ac primùm quòd *paupertas* ad hoc sit maximè conueniens, constat ex illo Matth.19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo*. & infrà, *Amen dico vobis, quòd vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis.* Hinc Dominus Matth.5. *pauperes spiritu* (id est, affectu & libera electione, non misera & ingrata necessitate) *beatos* vocat; quia ipsis regnum cælorum rependetur. hinc in primitiua Ecclesia omnia erant communia, nec quisquam aliquid suum esse dicebat, maximè apud Iudæos conuersos: idque voto videntur promisisse: alioquin Ananias & Sapphira non adeo grauiter puniti fuissent, quòd aliquid de pretio sibi retinuissent; nec Petrus diceret illos *mentitos Deo, non hominibus. Mentiri* enim *Deo* est non seruare quod ei promiseris. Ita expressè docent Patres, Hieronymus epist. ad Demetriadem, Augustinus serm.12. de diuersis, Chrysost. hom.12. in Acta, & alij. Denique Apostoli paupertatem seruarunt, Matth.19. *Ecce nos reliquimus omnia*: & Christus ipse pauperrimus fuit, Matth.8. & Lucæ 9. *vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet*.

Paupertatē requiri.

Anania & Sapphira votum.

5 *Castitatem requiri.*

De *castitate*, Matth.19. *Sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei. qui potest capere capiat.* quasi dicat, res ista est valde eximia, hortor vt quisq; pro suo captu ad eam aspiret, & qui difficultatem paratus est vincere, amplectatur. dicimur enim *posse*, quando audemus & non sinimus nos difficultate rei superari; *non posse*, quando cedimus difficultati, quamuis eam possemus absolutè vincere. sic vulgò dicitur, non possum hanc iniuriam diutius ferre, non possum condonare, non possum tam tenuiter viuere, &c. 1. Cor.7. *De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis. Beatior erit, si sic permanserit secundum meum consilium.* Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino meliùs seruiendi. Vnde Dominus, Apostoli, & clarissimi Sanctorum, continentiam coluerunt. Quòd autem voto firmari soleat, patet ex Apost. 1. ad Timoth. 5. *Adolescentiores viduas deuita*, (græcè παραιτοῦ, recusa, non admitte) *cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo*, (id est, in iniuriam Christi sponsi sui fornicatæ) *nubere volunt; habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Christo dederant vouendo continentiam) *irritam fecerunt*. Ita exponit hunc locum Concilium Chartaginense 4. cap. 104. & omnes Patres.

De *obedientia*, ad Philip.2. *Christus obediens fuit vsque ad mortem*: & qui Dominum vult sequi, debet *abnegare seipsum*, Matth.16. quæ abnegatio maximè fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem nostram in omnibus Superiori subijcimus.

Obedientiā requiri.

6 *Probatur ratione.*

Secundò Probatur; Status religiosus potest considerari vel vt est quoddam *holocaustum*, quo homo omnia sua consecrat Deo; vel vt est *exercitium* tendens ad perfectionem, vel vt est *remotio impedimentorum* salutis. Si primo modo consideretur, requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, subijciens iudicium & voluntatem in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum castitatis offert corpus, abstinens sè causâ Dei à voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, se illis propter Deum priuans. Si secundo modo, eadem requiruntur. vt enim homo exerceat se ad perfectionem, debet exuere affectum & solicitudinē rerum terrenarum; (vt multis docet Dominus, Matth.6.) quod fit paupertate volūtaria. Debet abstinere à voluptatibus carnis, quæ mentem ad spiritualia reddunt maximè ineptam; (vt patet 1. ad Corint.7.) quod fit cultu castitatis. Denique debet dirigi tanquam discipulus, ne proprio iudicio & affectu fallatur; vt sæpe scriptura monet, Prouerb.19.22. Eccles.6. & alibi. hoc autem fit obedientiâ.

Vt holocaustum.

Vt exercitium perfectionis.

Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria sunt quæ maximè salutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis, & amor proprij iudicij & voluntatis; quæ tria insinuantur 1. Ioannis 2. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Itaque cùm hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exuitur mundus.

Vt remotio impedimentorum.

Denique eadem requiruntur vt mens hominis à solicitudine seculi liberetur, & tranquillitatem assequatur. tota enim seculi solicitudo versatur in rebus temporalibus, in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam quæst.186. art.7.

Vt amotio solicitudinum.

7 *Imperfecta Religio.*

Ex his patet, Illa Instituta, in quibus non faciunt votum castitatis absolutæ, sed solùm castitatis coniugalis; vt fit in quibusdam Ordinibus militaribus, non esse propriè & perfectè Religiones, sed solùm imperfectè, & secundum quid: quia non continent primaria consilia Christi: castitas enim coniugalis non est consilij, sed præcepti. Vnde in tali Instituto non fit holocaustum perfectū; quia corpus Deo non offertur. Deinde mens hominis non abducitur à delectationibus carnis, quæ maximè illam ad spiritalia reddunt ineptam: nec à studio placendi vxori, quod hominem diuidit, teste Apostolo 1. Cor. 7. nec ab alijs solicitudinibus innumeris, quas status matrimonij ingerit, quæ hominem à rebus diuinis maximè auocant Denique quicunque iam inde à temporibus Apostolorum se Deo dedicare voluerunt, ante omnia castitatem ei vouerunt, tanquam hac vna re potissimùm reddamur diuino obsequio idonei. Idem docet diuus Thomas

Thomas qu. 186. ar. 4. ad 3. *Illi*, inquit, *modi viuendi, secundum quos homines matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter, & absolutè loquendo Religiones; sed secūdum quid, inquantum scilicet in aliquo participant quædam, quæ ad statum Religionis pertinent*, Et Sotus lib. 7. de Iustitia q. 5. ar. 3. In eadem est glossa in Clement. Ex eo, de sentent. excom. & alij. Quæ verò Nauarrus de reditibus qu. 1. monito 55. adducit, solùm probant tales posse dici *personas Ecclesiasticas* & *Religiosos* imperfectè modo.

Obiectio. Dices cum Nauarro, Qui verè est Religiosus, non desinit esse talis ex eo quòd Papa cum illo super aliqua parte voti dispenset: sed Papa dispensauit cum illis vt possint ducere vxores: ergo &c.

Resp. RESP. Maior vera est, si illa pars voti talis sit vt sine ea possit essentia Religionis consistere: at obligatio castitatis non est talis; vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum, vbi dicitur, *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, vt contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere*: quod DD. passim intelligunt remanente statu Monachi, seu religioso.

Vnde vlterius sequitur, si eorum professio ab initio fiat cum illa moderatione ad castitatem coniugalem, eos non fore propriè Religiosos. Cætera, quæ Nauarrus adfert, omitto, quia parum vrgent.

8 *Solemnitas non sit necessaria.* Quod attinet ad secundum, non est necessarium ad essentiam status religiosi, vt vota ista sint solemnia; sufficit vt ab Ecclesia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia solemnitas votorum est ex institutione Ecclesiæ, vt suprà cap. 40. dubit. vlt. ostensum est: quæ sicut in vna Religione potest aliquam solemnitatem vel conditioné requirere vt acceptet illam pro Religione, ita & in alia potest non requirere. Ea autem, quæ ipsi Religioni secundum se essentialia sunt, iure diuino sunt constituta. Secundò, Quia illa solemnitas solùm inducit quandam inhabilitatem ad proprietatem bonorum, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non est necessaria ad statum perfectionis: nam potest quis esse verus Religiosus manente vinculo matrimonij, si præscindatur facultas eo vtendi, vt patet quando coniunx ex cōsensu alterius profitetur. Simili modo dominium non magis repugnat statui Religionis quàm vsus, si omni momento dependeat à nutu Superioris, ita vt ad omnem nutum illius sis paratus resignare. Tertiò, Quia per vota simplicia in Societate IESV post probationem emissa, efficiuntur veri Religiosi, vt motu proprio & ex certa scientia declarauit & definiuit

Constitutio Greg. 13. Gregorius XIII. in sua constitutione, quæ incipit, Ascendente Domino, anno 1584. edita, vbi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia secularia ac regularia reddit eos, qui contrarium ausi fuerint affirmare. Idem colligitur ex Concil. Trident. sess. 25. cap. 16. de Regularibus, vbi agens de professione nouitiorum, quomodo in alijs Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis, (quam & Religionem Clericorum vocat) quo, peracto biennio probationis, emittunt vota simplicia, & desinunt esse nouitij, habenturque Religiosi: Ergo tacitè insinuat illos fieri verè Religiosos.

Probatur ex literis aliorū Pontificum. Idem apertè colligitur ex aliorum Pontificum, Pauli III. Iulij III. Pij IIII. & Pij V. diplomatibus; quibus Primò totum Societatis institutum & modus procedendi approbatur & confirmatur.

Deinde declarantur apostatæ & excommunicati omnes eius desertores; quæ declaratio falsa esset, nisi ipsi essent veri Religiosi. nemo enim in Iure vocatur apostata nisi qui Religionem Christianam, vel Institutum religiosum ab Ecclesia approbatum, cui insitus erat, deserit: neque sententia excommunicationis in iure causâ desertionis cuiquam, nisi talibus infligitur.

Tertiò, Istis desertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantium intercluditur, & professio in eis facta seu attentata decernitur irrita; præterquam in Religione Carthusianorum: atqui nemini, qui non sit in statu perfectionis aditus ad statum perfectionis est intercipiendus: ergo supponebant isti Pontifices illos iam esse in statu perfectionis. Ex quibus est perspicuum illos sensisse per ista vota simplicia fieri verè & propriè Religiosum: & sanè nisi ita esset, grauiter illi errassent, habendo apostatarum loco eos, qui egrediuntur, & excommunicationis sententiam, etiamsi alium Ordinem ingrediantur, in eos proferendo, & professionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud esset quàm impedire statum perfectionis, & sequelam consiliorum Christi, & pro ea hominem eijcere extra Ecclesiam? Itaque de hac re non potest esse vlla dubitatio.

Quartò, Si per vota simplicia non posset quis fieri Religiosus; id esset vel quia per illa non fit traditio sui, sed solùm promissio: vel quia per illa non sortitur statum immobilem: vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per solemnia. Non primum, Quia per illa fit vera traditio, vt suprà ostensum est, & Ecclesia acceptat illa, mediante Prælato, cui hanc authoritatem dedit. Non secundū, Quia qui sic se astrinxit, non potest se vllo modo illa obligatione eximere: vnde ex se est perpetua & immutabilis.

Nec obstat quòd possit dimitti, & votis liberari; quia etiam professi authoritate Pontificia votis solemnibus eximi possunt, vt cap. 40. dub. vlt. ostensum est. Ad statū sufficit, vt te ipse non possis ab ea vitæ conditione eripere; quamuis Superioris potestate præsertim suprema, eximi possis. Confir. exemplo serui, qui propriè est in statu seruitutis, quia seipsum ab eo eximere non potest; quamuis dominus possit illum manumittere: & coniugum, qui mutuo consensu possunt ad Religionem transire, & solui obligatione mutui obsequij: sic etiam Episcopus potest authoritate Pontificis Ecclesiam suam deserere, & sibi soli viuere. Non tertium, Quia vota simplicia possunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, sicut solemnia.

Nec obstat quòd DD. passim requirant votum solemne; quia loquuntur de Religione secundum Ius antiquum, quo iure non acceptatur votum simplex ad statum: non tamen negant quin authoritate Ecclesiæ acceptari possit.

9 *An regula requiratur.* De tertio, Ad essentiam status religiosi absolutè non requiritur alia regula, præter eam, quæ

diuinis mandatis & ipsis votis continetur. Ratio est, quia hæc absolutè sufficiunt vt ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua non est obligatio in singulis, præsertim essentialis: potest enim quis eximi à choro, ab vsu piscium, ab vsu laneorum, & similibus, manente essentia Religionis. Quia tamen ob multas causas Ecclesia non consueuit huiusmodi statum approbare pro Religione, absque aliqua particulari regula, ea est necessaria, non per se, sed per accidens.

10 *An Ecclesiæ approbatio.* Quod ad quartum attinet; ad statum Religionis saltem perfectum necessaria est Ecclesiæ approbatio, & votorum admissio. Vnde etiam initio Ecclesiæ, Monachi per Episcopos initiabantur, vt patet ex Dionysio cap. 6. Ecclesiasticæ hierarchiæ, vbi formulam huius initiationis describit: & virgines ab Episcopis velabantur, teste Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, & aliis. De quo ritu exstat decretum Pij I. qui vndecimus PP. fuit. cap. Virgines, 20. q. 1. nec vnquam fuit perfecta Religio, nisi quæ à Prælatis Ecclesiæ approbata fuit. Ratio est Primò, Quia sine hac approbatione non potest esse status spiritalis supra communem statum Christianorum, sed omnes merè sunt laici, subiecti potestati seculari; nisi fortè aliqui ex illis sint Clerici vel sacerdotes; quod non competit illis per istam vitæ conditionem, sed aliunde. Religio autem perfecta est status spiritualis & supernaturalis, distinctus à communi statu Christianorum, & proinde à Christo peculiari modo descendere debet, idque mediante ipsius Vicario; sicut omnes gradus ecclesiastici, & omnis iurisdictio spiritalis; iuxta illud Apostoli ad Ephes. 4. *Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, &c.* Secundò, Quia votum paupertatis & obedientiæ religiosæ respiciunt authoritatem Prælati habentis iurisdictionem spiritalem: paupertas enim religiosa non potest vlla re vti, nisi dependenter à voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore spiritalem potestatem à Christo descendentem. Confirmatur, quia Religiosus obedit Prælato tanquam Christo, in eoque Christum intuetur; nimirum quia à Christo potestatem accepit, & Christi vices gerit.

Cur approbatio necessaria.

11 *Obiectio.* Dices, Possum me alteri subijcere, eligendo illum in Superiorem, eique vouendo castitatem, obedientiam, & paupertatem, &c.

Resp. Respondeo, Eo casu non habebit ille potestatem spiritalem, sed solùm naturalem, quam tu illi dedisti; qualis est potestas Principum secularium, qui nō habent aliam iurisdictionem, quàm quæ illis data est à Repub. Omnis enim Respub. iure naturæ habet potestatē in singula membra, sicut totum in singulas partes; & hanc potest conferre in vnū vel duos, qui ipsam gubernent. itaq; hæc potestas est omnino naturalis: atqui talis est omnis potestas, quam Superiores accipiūt ab inferioribus; etiamsi ad aliquos spiritales actus imperandos se extendat. Hinc fit vt talis Superior non possit infligere pœnam spiritalem excommunicationis vel alterius censuræ; & vt possit ab inferioribus ea potestate priuari. quare non potest per hanc propriè Christum repræsentare, nec vices Christi gerere; cùm ab ipso potestatem illam non acceperit. vnde talis conditio vitæ non habebit eam connexionem aut dependentiam à Christo Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipso protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia sine hac approbatione non habet tantam immobilitatem: facilè enim talis congregatio potest dissolui: vt si nolint eligere Superiorem, &c. acceptatio quoque voti non est omnino firma: quia hoc ipso, quo ille renuntiabit suo iuri, vel eo spoliabitur, subditus desinet obligari. Quartò, Quia sine hac non habet securitatem; quia facilè potest continere errores; vt patet in Instituto Waldensium, qui initiò formā quandam religiosæ vitæ meditabantur, quam cùm Summus Pontifex ob varios errores, qui in illa continebantur, approbare nollet, se ab Ecclesia, multis hæresibus excogitatis, segregarunt. de quo vide D. Antoninum p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Ex quibus patet, absque hac approbatione magnum deesse Religioni ornamentum, & quandam perfectionem non parui momenti.

Petes, Vtrùm pertineat ad Religionis essentiam?

An approbatio sit de essentia. Respondeo, Si nomine *Religionis*, intelligamus statum & formam viuendi secundum primaria Christi consilia, omnino stabilem habentem perfectionem supradictam, quomodo passim accipitur in iure; sic approbatio Ecclesiæ potest dici pertinere ad essentiam Religionis: quia sine hac non habet tantam stabilitatem, nec potestatem spiritalem; neque eximit hominem iurisdictioni seculari: quod maximè verum est post constitutionem Concil. Lateran. qua inuentio nouarum Religionum prohibetur.

Nec obstat, quòd communiter dicatur Religio consistere solùm in tribus votis substantialibus; quia hoc intelligendum est de ijs, quæ requiruntur ex parte vouentis, seu Religiosi: neque negatur quin necessaria sit authoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio; sed excluduntur aliæ obligationes Religiosi, v.g. ad cantum, ad carnium abstinentiam: essentia enim Religionis ex parte Religiosi nihil requirit, nisi obligationem trium votorum. Absolutè tamē aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius, in quibus manibus hæc vota fiunt; qui nomine Ecclesiæ debet ea acceptare: alioquin non inducunt obligationem satis firmam, nec efficiunt statum spiritalem, & exemptum à iurisdictione laicorum.

12 *A quo hæc approbatio fieri debeat.* Aduerte tamen non esse per se necessarium vt hæc approbatio fiat immediatè à Summo Pontifice: Religiones enim SS. Antonij, Basilij, Augustini, Benedicti, non videntur initiò fuisse sic approbatæ; sed ab Episcopis, quibus tunc suberant, ipso vsu admissæ sunt, non repugnante Pontifice: deinde sensim à Concilijs & Summo Pontifice laudatæ & confirmatæ. Ante admissionem Prælatorum non erant perfectæ Religiones, sed inchoatæ duntaxat, & veluti mancæ.

13 *Pontifex sibi reseruat approbationem.* Postea tamen Pontifices totam hanc causam sibi reseruarunt; idque ob iustissimas rationes. Primò, Vt compesceret quorundam hominum indiscretum ardorem, qui nouis Religionibus seu formulis viuendi excogitandis erant intenti, quæ res magnam confusionem, & alia incommoda in Ecclesiam potuisset inuehere.

Secundò

Secundò, Ne irreperet aliqua Religio errores continens, aut aliter noxia Ecclesiæ vel saluti animarum: qualis erat Religio Waldensium.

Tertiò, Quia maiores Ecclesiæ causæ Sedi Apostolicæ reseruandæ; cap. Maiores, de baptismo & eius effectu: approbatio autem Religionum, sicut & canonizatio Sanctorum ad maiores Ecclesiæ causas pertinet. vnde in Concilio Lateran. sub Innocēt. III. cap. vlt. Ne nimia, de religiosis domibus, sic dicitur, *Firmiter prohibemus, ne quis de cætero nouam Religionem inueniat:* intellige mandando eam executioni absque Pontificis approbatione; nam paulò post multæ sunt inuentæ, & approbante Pontifice seruatæ. vt patet cap. Religionum, in Sexto. Idem constitutum in Concilio Lugdunensi, sub Gregorio X. vt habetur d. cap. Religionum; *Religionum* (inquit Concilium) *diuersitatem nimiam ne confusionem induceret, generale Concilium consulta prohibitione vetauit.* & infrà. *Repetita constitutione districtiùs inhibentes, ne quis de cætero nouum Ordinem, aut Religionem adinueniat, vel habitum noua Religionis assumat.*

14 *An professio ibi sit inualida.* Ex quibus sequi videtur, professionem in tali Religione fore inualidam; nec obligatum iri profitentem voto paupertatis, & obedientiæ. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam formulam viuendi & profitendi, nec tribuit potestatem acceptandi. hoc ipso enim, quo prohibet nouarum Religionum inuentionem, & susceptionem habitus in iisdem, prohibet etiam vsum illarum; & consequenter qui eam amplexi sunt, possunt illam deserere. imò videntur teneri, quamuis per bonam fidem possint excusari. Si possunt illam deserere, non tenentur voto paupertatis, ac obedientiæ; quia illud ad illam vitæ formulam restrinxerunt, non intendentes se obligare ad paupertatem vel obedientiam, nisi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem.

De castitate fortè est alia ratio, quia huius executio non dependet à Superiorum potestate & directione. Verius tamen puto esse eandem rationem; quia cùm Ecclesia absolutè prohibeat talem Religionem, cur professionem in ea factam acceptet quoad castitatem? Accedit, quòd ille non intendat vouere castitatem, nisi in Religione, vt sic vouendo fiat Religiosus: & si rogaretur, diceret non aliam esse suam mentem. quare cùm non sit Religio, sitque ipse in eo deceptus, non videtur teneri.

Habet vim votorum simplicium ex consuetudine. Aduerte tamen, cùm aliquæ ex nouis illis Religionibus in Ecclesia longissimo tempore sint permissæ, & ipso vsu quodammodo confirmatæ, nō vt Religiones, sed vt pia Instituta; videri professionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum simplicium: ac proinde subditos non posse redire ad seculum sine dispensatione Episcopi, qui eos ex causa à voto paupertatis, obedientiæ, ac stabilitatis loci absoluere poterit; non tamen à voto castitatis, vt ex dictis cap.40. nu.105. & 106. constat.

15 *Quæ ad essentiam Religionis pertineant.* Ex his patet, ad essentiam Religionis perfectæ seu completæ, per se nihil necessariò requiri præter tria vota supradicta, & Ecclesiæ approbationem seu acceptationem. Nec obstat quòd obseruatio votorum aliquando dicatur pertinere ad essentiam Religionis: id enim intelligendum est vel quia essentia Religionis ad eam obligat; debitum enim & obligatio seruandi vota est Religioni essentiale: vel quia pertinet ad essentiam Religionis consideratæ in actu secundo.

DVBITATIO 2.

Vnde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.

D. Thomas q.188. ar.1. & sequentib.

16 RESPONDEO & Dico Primò, Diuersitas Ordinum religiosorum prouenit ex aliquo, quod Religioni est essentiale, vt sunt tria vota essentialia, & approbatio Ecclesiæ. hæc enim omnibus sunt communia. Itaque si essentialia spectentur, omnes sunt eiusdem speciei: consistit enim omnium essentia in obligatione trium votorum ab Ecclesia acceptatorum.

17 *Diuersitas Ordinum Regul. ex duobus. 1. Ex fine. Contemplatiui Ordines.* Dico Secundò, Hæc diuersitas Ordinum prouenit ex duobus. Primò, Ex particulari fine seu functione, ad quem quisque Ordo speciatim est institutus. ita D. Thomas suprà ar.1. Quidam enim sunt instituti, vt præter obseruantiam votorum essentialium, potissimùm se exerceant in operibus vitæ contemplatiuæ. Tales ferè sunt quos antiquiores Patres instituerunt, Antonius, Pachomius, Basilius, Benedictus, Brunò, Ordo Cistercienſium, & Cluniacensium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant solitudini, & τῇ μονάδι, id est, vnitati, quæ Deus est, sunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio est horas canonicas in choro piè decantare. Alij instituti sunt ad opera vitæ actiuæ corporalia; vt ad redimendos captiuos, ad suscipiendos peregrinos, ad seruiendum infirmis, ad defendendam Ecclesiam contra hostes fidei. hæc enim omnia sunt opera charitatis, quibus tenditur ad perfectionem. vnde ad ea peculiari studio obeunda potest aliquis Ordo Religionis institui. Vide D. Thomam qu. 189. *Actiui.* Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vitæ actiuæ, sed spiritualia, quæ contemplationem supponunt; vt sunt Ordines mendicantium, & Societas nostra, quæ etiam inter mendicantes authoritate & iudicio sedis Apostolicæ censenda est. *Mixti.*

18 *2. Ex medijs.* Secundò, Ex particularibus medijs & ritibus, quibus vtuntur vel ad vota sua meliùs seruanda, vel ad functionem propriam meliùs obeundam. Sic inter Ordines ad cōtemplationem institutos, videmus magnam varietatem in habitu, victu, ieiunijs, alijsque pijs exercitijs. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit vt diuersæ sint regulæ & cōstitutiones Religionum, quibus hæc omnia in particulari præscribuntur. Et quamuis non numerentur à DD. nisi quatuor regulæ approbatæ, sub quibus omnes Ordines religiosi militant, (præter Carthusianos, qui habent sua statuta, & Societatem IESV, quæ suas constitutiones) videlicet Basilij, Augustini, Benedicti, & Francisci: tamen singuli suæ regulæ proprias constitutiones adiunxerunt, quibus inter se discrepant, etiamsi eandem regulam sequantur: sub regula enim D. Basilij viuunt pene omnes Græci Monachi: sub regula B. Augustini omnes Canonici regulares, Dominicani, Augustiniani, Seruitæ, Hieronymiani, Hospitalarij, Cruciferi, & aliqui alij: sub regula S. Benedicti, Monachi ni- *Regula approbata.*

 gri, Clu-

gri, Cluniacenses, Cistercienses, Camaldulenses, Cælestini, & alij. quamuis hi omnes proprijs constitutionibus regulæ superadditis, & habitu multùm differant. Vide Syluestrum, Religio 1. q. 7.

19 *Varietas Ordinum Religiosorum est Ecclesiæ ornamento.*

Hæc autem varietas Ecclesiæ est ornamento: sicut enim Reip. politicæ est ornamento habere omnia genera opificiorum, quæ iuuent & oblectent vitam istam temporalem; ita Ecclesiam, quæ est diuina quædam Respublica, exornat tanta varietas opificiorum & exercitiorum spiritualium ad excolendam animam & vitam spiritalem inuentorum. Deinde est etiam summè vtilis; sic enim quamplurimis patet aditus ad statum perfectionis: nam qui non est idoneus ad hoc genus exercitij, v. g. ad contemplationem; est idoneus ad aliud, scilicet ad actionem & contrà, &c.

20 *Quæ Religio sit perfectior.*

Ex dictis facilè colligi potest quis Ordo Religionis sit perfectior: perfectio enim Religionis primariò spectatur ex fine: secundariò ex mediis. Illi igitur Ordines absolutè sunt perfectiores, qui ordinantur ad finem intrinsecum, seu functionem perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis est vacare operibus vitæ contemplatiuæ, sunt perfectiores iis, qui operibus vitæ actiuæ; & qui non tantùm contemplationi vacant, sed etiam contemplata in alios transfundunt, perfectiores sunt, quàm qui soli contemplationi incumbunt. Tales sunt in Ecclesia Ordines illi, qui instituti sunt ad docendum, prædicandum, & sacramenta administranda. Primò, Quia perfectius est illuminare, quàm lucere tantùm. Secundò, Quia illi maximè sunt affines statui Episcoporum, quorum est alios ad perfectionem adducere. Tertiò, Quia hoc fuit officium Apostolorum, & ipsius Christi Domini. Quartò, Quia nihil potest esse excellentius, vel Deo gratius, quàm studium salutis animarum: ob hanc enim Deus creauit mundum, factus est homo, tanta fecit & pertulit: ob hanc instituta Angelorum ministeria: ob hanc euangelia, sacramenta, & omnis ordo ecclesiasticus. Quintò, Quia illi ex vtrâque vitâ sunt mixti, & continent excellentissimas functiones vtriusque. Denique sunt humanæ naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum postulat, & plerumque in vno genere torpescere solet. Et quamuis vacare soli Deo videatur esse quid melius quàm vacare proximo; tamen non semper. melius enim est humana conditione spectata, suis temporibus vacare Deo, & suis proximo, quàm semper vacare soli Deo; præsertim cùm vacare proximo propter Deum, sit excellés actus charitatis in Deum; & mens humana fatiscat, si assiduè in diuina sit intenta. Vnde D. Thomas q. 188. ar. 6. ita scribit, *Sic ergo summum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum, quæ & propinquissimæ sunt perfectioni Episcoporum: sicut & in alijs rebus fines primorum coniunguntur principijs secundorum, vt Dionys. ait 7. cap. de diuin. nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius est earum, quæ occupantur circa exteriores actiones,* &c. Rursus inter eos Ordines, qui operibus vitæ cõtemplatiuæ vel actiuæ vacant, is est perfectior, qui pluribus vel perfectioribus vacat. Denique inter eos, qui eundem finem habent, præstantior est, qui aptioribus medijs & exercitijs ad illum finem & ad vota sua præstanda vtitur.

21 *Non ex austeritate.*

Hinc sequitur, perfectionem Religionis non esse austeritate metiendam, vt rectè D. Thomas ar. 6. ad 3. quia fieri potest vt hæc austeritas minùs sit conueniens ad functionem principalem, ob quem Religio est instituta; vel vt etiam impediat mentem in spiritualibus exercitijs, quibus præcipuè perfectio comparatur.

Vtilitas moderata austeritatis.

Est tamen moderata corporis afflictio, præsertim per ieiunium, vtilis ad multa. Primò, Ad excutiendam mollitiem animi in rebus asperis. Secundò, Ad domandam carnem & spiritui subigendam. Tertiò, Ad meditationem & amorem rerum diuinarum. Quartò, Ad varia beneficia à Deo impetranda, iuxta illud, *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia.* vide infrà lib. 4. cap. 2. dubit. 10.

22 *Non ex rigore paupertatis.*

Secundò, Neque etiam ex rigore paupertatis; vt quòd nihil omnino, ne communiter quidem possideant, vt docet D. Thomas ar. 7. tum quia fieri potest vt hic paupertatis modus non sit ita commodus ad finem illius: tum quia religiosa paupertas non postulat vt nihil communiter possideant; (nam præterquam quòd Dominus & Apostoli loculos aliquando habuere, vt colligitur Ioannis 4. 6. & 13. sanctissimi viri Religiones suas bona in communi possidere voluerunt: vt Basilius, Pachomius, Augustinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) sed vt singuli non habeant nisi necessaria, idque solùm cum assidua dependentia ab arbitrio Superioris. Cæteris tamen paribus, quò maior est paupertas, eò Religio est perfectior.

23 *Non requiri ur chorum.*

Denique ad perfectionem Religionis non esse necessarium chorum: (etsi contrarium parum consideratè insinuet Sotus lib. 10. de Iustitia q. 5. ar. 3. vbi dicit Ordinem illum qui choro careat vix mereri nomen Religionis) Primò, Quia officium diuinum non minùs attentè & deuotè dici potest sine cantu, quàm cum cantu. Secundò, Quia fieri potest vt chorus impediat functiones principales, ad quas potissimùm talis Religio est instituta; vt prædicationem, administrationem sacramentorum, institutionem rudium, Gentilium conuersionem. Vnde videmus etiam in Ordine Dominicano, & alijs, primarias personas, quæ illis ministerijs vacare possunt, passim à choro exemptas. Tertiò, Etiamsi Ecclesia non haberet cantum, posset tamen esse perfecta Religio. Quartò, Quia perfectio consistit in officijs charitatis erga Deum & proximum, quæ omnia possunt sine cantu præstari. Pari modo vota essentialia, & cætera pietatis exercitia non requirunt cãtum. Quintò, Quia, vt inquit D. Thomas q. 91. ar. 2. ad 3. *diaconi & Prælati, quibus competit per prædicationem & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus insistere, ne per hoc à maioribus retrahantur.* & cap. In sancta Romana, dist. 92. dicitur esse *valde reprehensibile vt cantui vacent, qui ad prædicationis officium sunt destinati.* ergo Ordo, qui huic officio incumbit, non debet habere chorum. Vnde Caietanus q. 188. ar. 7. ait ad talem Religionem non debere omnes recipi ad professionem; sed solùm idoneos ad officium prædicandi, & confessiones audiendi, & ministros eorum necessarios.

DVBIT.

DUBITATIO 3.

Qui possint ingredi Religionem, qui non.

D. Thomas qu.188.

24 RESPONDEO eos posse absolutè ingredi, qui sui iuris sunt: qui autem alteri sunt obstricti, non possunt, nisi illius consensu. Tales sunt, Primò, Episcopi; hi enim iureiurando sunt obstricti obedire Romano Pontifici, vt patet ex forma iuramenti ipsorum; vnde sine illius consensu non possunt. Idem patet ex cap. Nisi cùm pridem, de renuntiatione; vbi causâ ingrediendæ Religionis non permittitur Episcopus renuntiare Episcopatui, & ponuntur hæ solæ causæ ob quas renuntiatio conceditur, nimirum *conscientia criminis*, (videlicet quod etiam post pœnitentiam impedit executionem officij; vt glossa notat) *debilitas corporis*, *defectus scientiæ*, *malitia plebis*, *graue scandalum*, & *irregularitas*. Deinde quia sunt obstricti suæ Ecclesiæ sicut maritus vxori; vnde & animam suam pro ea ponere tenentur sicut Christus pro Ecclesia posuit, d. cap. Nisi cùm pridem. quare sicut maritus non potest deserere vxorem absque eius consensu; ita nec Episcopus Ecclesiam absque consensu Ecclesiæ: quem consensum Pontifex, qui omnium Ecclesiarum curam habet, sibi reseruauit. Denique quia si pro arbitrio licitum ei esset Religionem intrare, posset id in magnum damnum Ecclesiæ cedere.

1. Episcopi.

Aduerte tamen, si voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri potest vt id & ipsi & Ecclesiæ sit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici suum votũ aperire, & copiam exequendi petere: nam sub hac conditione, *Si Pontifex concesserit*, censetur factum. vnde etiam implicitè vouit eidem proponere: alioquin non serium, sed illusorium votum esset. Vide Syluestrum Relig.2.qu.8.& Votum 3.q.3.

25 Secundò, Coniuges post consummatum matrimonium; cap. Quidam, & cap. Placet, de conuersione coniugat. vnde si alter altero ignorante vel saltem non consentiente profiteatur, alter potest professionem irritare, & coniugem repetere, & ille tenebitur redire, & debitum petenti reddere; non tamen poterit exigere, sed quantum in se est seruare castitatem; vt suprà cap.40.n.82. & 84. dictum est, & patet ex duobus cap. iam dictis. Ratio est, quia Ecclesia ita interpretatur ipsius professionem, vt absolutè valeat quoad seruandam castitatem, quatenus id non cedit in præiudicium alterius. in cæteris autem, non vt valeat absolutè, sed solùm sub hac conditione, *si coniunx non repugnauerit*. colligitur ex dictis cap. & cap. Consuluit, eodem tit. non enim professio talis est omnino irrita; (quod multi non aduerterunt) sed solùm in irritum reuocanda per coniugem, qui non consensit. vnde si non reuocetur in irritum, manebit valida. Idem dicendum si ipsa interim adulterium committat: tunc enim professio valida manet, quamuis ipsa copiam profitendi non fecerit, vel dolo metúve inducta fuerit, cap. Constitutus, cap. Veniens, cap. Accedens, de conuersione coniugat. Idem docet Syluester v. Diuortium qu.14. ex Panorm. & Calderino in cap.1. de conuers. coniugat. & alij Summistæ.

2. Coniuges.

An professio valeat.

26 Possunt tamen ingredi accedente mutuo consensu. Vxor nihilominus consentiens in ingressum mariti, tenetur etiam ingredi, si iuuenis est, vel talis, vt in seculo manenti meritò timeri possit de incontinentia. Si autem sit senex, aut certè talis vt non sit morale periculum in seculo, sufficiet votum continentiæ in manibus Episcopi. vtrumque habetur cap. Cùm sis, cap. Vxoratus, cap. Ad Apostolicam, de conuers. coniugat. quòd si ipsius consensu vir professus sit, & ipsa nec continentiam nec Religionis ingressum vouit, inducenda est vt id faciat. si nolit, & periculum sit incontinentiæ, debet Episcopus suspendere professionem viri ad vitam vxoris, vel donec ipsa faciat quod ius postulat; & illum vxori reddere: mortua vxore redit vis professionis, & tenetur redire ad Monasterium; quia cùm vxoris consensu facta sit, non potuit irritari, sed solùm ad tempus suspendi executio, cap. Consuluit, cap Ex parte.1. de conuersione coniugat.

Quibus casibus possint intrare.

Possunt mutuo consensu.

Si ipsa non vouit continentiam.

Sed quid si ipsa iuris dispositionem sciuit cùm consentiret, videlicet se non posse consentire nisi Religionem intrare velit?

27 Respondeo, Eo casu si periculum sit incontinentiæ posse compelli ad Religionem, vt colligitur ex cap. Significauit, à contrario sensu. Hoc tamen non sic intelligendum puto vt possit cogi ad profitendum; quia nullo modo intendit se ad hoc obligare, vti suppono: & si rogata fuisset, respondisset non eam esse mentem suam; poterat enim cogitare ius sibi fore relaxandum: & illud cap. non loquitur tantùm de ea, quæ sciuit Iuris dispositionem; sed in genere. Vnde illud ita intelligo, vt si periculum incontinentiæ sit in seculo, possit compelli habitare in Religione seu Monasterio, vbi custodiatur: nemo enim potest cogi ad professionem, nisi qui eam promisit; vt infrà dubit.4. ostendemus.

Si sciuit iuris statutum.

28 Circa prædicta aduerte, quòd sicut vxor consentiens in ingressum mariti tenetur ingredi, vel saltem profiteri continentiam; ita etiam maritus consentiens in ingressum vxoris; d. cap. Cùm sis. & cap. Quia Agatho, cap. Scripsit nobis, 27. qu.2. & hæc omnia debent fieri authoritate Episcopi, vt habetur cap. Si vir, 27. q.2. non tamen est irrita professio, si aliter facta fuerit.

Maritus tenetur etiam ingredi.

29 Potest tamen alter inuito altero ingredi, Primò, Antequam matrimonium sit cõsummatum, cap. Verùm, & cap. Ex publico, de conuers. coniugat. Secundò, Etiam post consummatum potest vxor ingredi, iuxta probabiliorem sententiam, si vir per vim consummauit ante expletos duos menses, qui ei à iure, cap. Ex publico, conceduntur: quia ei grauem iniuriam intulit; ratione cuius non debet ipsa priuari suo iure. Paludanus in 4. d.27. qu.3. ar.2. Panorm. in d. cap. Verùm, de conuers. coniug. Sylu. v. Diuortium qu.5. Fumus eodem nu.6. & alij multi, quos citat & sequitur Sanches lib.2. de matrimonio disput.23. num.6. Idem dicendum contra Syluestrum, si per metum grauem extorsit: quia est similis iniuria. Tertiò, Si alter cõiugum committat adulterium, innocens potest Religionem ingredi, cap. Agathosa, 27. qu.2. Idem colligitur ex cap.15.16.17. de conuers. coniugat. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri separatio authoritate Iudicis, causâ cognita; cap. Porro, de diuortijs; idque partim ad vitandum scandalum, partim ne possit repeti, & cogi ad redeundum. Quòd si ipse quoque adul-

Potest altero inuito ingredi in 4. euentis.

Si per vim cõsummauit.

Adulterium.

terium occultè commisit, non potest coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur; quia paria delicta mutua compensatione tolluntur, cap.fin. de adult. Idem dicendum si cognito illius peccato debitum petijt, vel reddidit; quia illi censetur reconciliatus, & ius suum condonasse, 32.q.1.cap.1. Vide Syluestrum v.Diuortium q.8.& 9. Quartò, Si alter incidat in hæresim, & iudicio Ecclesiæ separatio fiat. tunc enim innocens non tenetur illum admittere, sed potest ad Religionem transire, etiamsi ille conuerti voluerit; cap.final. de de conuers.coniugat. Si tamen non fuit facta separatio iudicio Ecclesiæ, tenetur emendatum recipere, nec potest ingredi Religionem, cap.De illa, de diuortijs, & Glossa in d.cap.fin.

Hæresis.

30 Tertio loco inter eos, qui non possunt ingredi Religionem est, qui virginem sub promissione matrimonij deflorauit. Nec refert vtrùm seriò an fictè promiserit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum, quod alioquin illa incurreret; de quo dictum est suprà c.10. dub.4.

3. Qui virginem decepit.

31 Quartò, Serui non possunt capessere statum religiosum absque consensu dominorum, cap.Si quis, 17. qu.2. quia quoad actiones vtiles seruus totus est domini. vnde furtum sui faceret si se illi subtraheret. quare etiamsi professionem fecisset, esset dominò petenti restituendus. tenetur tamen tunc seruare castitatem; quia ad hanc se potuit obstringere domino inuito: non cætera; quia professio quoad illa per dominum fuit in irritum reuocata. Hoc intellige de seruo, qui talis manet; non de eo, qui per fugam ad suos libertatem est consecutus.

4. Serui.

Aduerte tamen, nō esse restituendum, si triennio quæsitus non est, vt habetur d. cap.Si quis: tunc tamen iusta compensatio domino facienda est, ne damnum inde capiat; vt notat Glossa in d. cap.Si quis. Hoc autem triennium numerandum est non à tempore, quo dominus resciuerit vbinam seruus existat, vt vult Syluester Religio 2.q.3.& alij, quos ipse citat; sed ab inchoato anno probationis, vt Glossa tradit, & ex d.cap.Si quis, colligitur.

32 Quintò, Qui creditoribus non est soluendo: hic enim non potest ingredi, si intra paucos annos manens in seculo possit satisfacere. æquitas enim non patitur vt cum damno aliorum ingrediatur; si illud absque graui incommodo aliquamdiu in seculo manens potest impedire. Si autem non est probabilis spes satisfaciendi intra illud tempus, vel manēdo diutius in seculo incurreret notabile periculum salutis, potest ingredi, relinquēdo bona sua creditoribus diuidenda pro rata. vide suprà cap.16.dubit.8. D.Thomas qu. vlt.art.6. ad 3. apertè docet non teneri in seculo remanere vt soluat; sed sufficere si bonis præsentibus cedat creditoribus: quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. Idem tenet Syluester Religio 2. q. 4. vbi pro hac sententia citat Palud. Vldericum, Archidiac. Summam confessorum, Innocentium, Raynerum, & Hostiensem. In eadem sententia sunt cæteri Summistæ, Astensis in Summa lib.6.tit.19. qu.6. Angelus v. Religiosus n.6. Rosella, Religio 2.n.5. Fumus v. Religio n.5. vnde hæc sententia est probabilis. Vide Medinam C.de restitut. qu.3. causa.8. vbi pro vtraque sententia rationes adducit.

5. Qui non soluendo.

33 Sextò, Qui reddendis rationibus sunt obnoxij; quia illorum persona est ad illam functionem obstricta; estque solùm vna actio transiens. secus si ad aliquod officium longo tempore obeundum se obstrinxit; v.g. ad docendum aliquot annos, ad seruiendum perpetuò in hospitali, ad Rempub. administrandam. In his & similibus contractibus videtur exceptus status perfectionis; vnde intelligitur tacita conditio, Nisi Religionem ingressus fuero; non enim illi contractus ita interpretandi sunt vt censeatur promissor sibi aditum ad statum perfectionis voluisse intercludere: id enim magnæ esset insipientiæ. Vnde etiamsi iuramento sint confirmati, nihilominus potest intrare; quia iuramentum sequitur naturam promissionis, & actus super quē cadit, vt dictum est cap. 17.dubit.7. Vide Syluestrum Religio 2.qu.5.

6. Quæstores.

34 Septimò, Filius nō potest intrare Religionem, si parens eius graui egestate prematur, & ipse nequeat illi, nisi manendo in seculo, prouidere. Ratio est, quia iure naturæ tenetur eo casu parentem alere. Ita D.Thomas q.vlt.a.6. & quodlib.3.a.16. Idem dicendum de parente, si filius simili necessitate prematur. Non tamen est ea obligatio erga fratres & sorores, quia non est inter illos vlla dependentia, sicut inter parentes & proles: parens enim proli alimenta debet iure naturæ, quia est fructus eius, cui dedit esse; vnde debet ei conseruationem & educationem donec se possit iuuare; vt videmus in animalibus. Item est veluti pars ipsius, vnde debet illi alimenta sicut sibi ipsi. Filius parenti, quia est principium ipsius, & radix vnde accepit esse: quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter se illud vinculum.

7. Filius, &c.

Non tenetur alere fratres.

Illud tamen quod dictum est *Filium non posse Religionem intrare patre multùm egente*, limitandum est, nisi fortè ita res sint constitutæ, vt non possit diutius in seculo sine dispendio salutis, id est, absque probabili periculo peccati mortiferi, remanere; quia non tenetur causâ parentis se tali periculo exponere. Ita Syluester Religio 2. qu.7. ex Richardo.

Si filius parente in graui necessitate constituto professus fuerit, tenetur egredi, si aliter ei subuenire non potest: quia ingredi non poterat, obligatione subueniendi iam contracta. Ita Nauarrus cap.14. nu.14.& comment.3. de Regularibus nu.45. & Ioannes Maior in 4. d.38.q.2. professio tamen non est irrita; sed suspenditur executio donec parenti prouiderit. Si vero inciderit parens ex improuiso in hanc egestatem post filij professionem, non tenetur filius egredi; nec verò potest repugnante Prælato. Ita D.Thomas quodl.3. art.16. & 2.2.qu.101.ar.4. ad 4. Caietanus ibid. Syluest. suprà. Ratio est, quia iam mutauit statum, nec subest ampliùs patriæ potestati, sed Prælato: vnde illi obligationi superuenienti non tenetur satisfacere, nisi quantum potest saluo statu. Sicut si esset coniunctus matrimonio, non teneretur deserere vxorem, ad subueniendum patri. Hoc intellige de egestate non extrema, sed minori, in qua potest vtcunque viuere, licet multa incommoda perferat: si enim esset extrema, teneretur filius omni modo subuenire, etiam egrediendo Religionem; petitâ tamen priùs licentia, etsi non obtenta: quia id

Si professus fuerit dum parens est in graui egestate.

Si in extrema.

etiam

etiã externo in pari necessitate præstare deberet.

Dixi supra *non teneri egredi*, quia etsi non teneatur, tamen potest, obtenta licentia à Prelato. Hoc tamen casu nõ potest deserere habitum, nisi fortè in habitu non posset succurrere, de quo vide Nauarrum comment. 3. num. 44.

35 *8. Pueri.* Octauò, Pueri non possunt Religionem ingredi sine consensu parentum, vel tutorum, ante annos pubertatis: quia subsunt illis quoad vitæ dispositionem. Vbi verò ad annos pubertatis peruenerint, efficiuntur sui iuris in ijs, quæ ad statum vitæ pertinent: vnde possunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus; etsi ante 16. annum completum non possint professionem facere. de quo vide D. Thomam qu. 88. ar. 9. & 101. ar. 4. & qu. vlt. ar. 4. & Hieronymum Platum de bono status religiosi.

36 Supradictis exceptis, cæteri liberè possunt Religionem intrare; quia ab alterius consensu non pendent. potest tamen esse aliquod impedimentum ex parte Religionis; idque vel ratione Iuris communis, vel ratione propriarum constitutionum. *Impedimentum à Iure* Ratione iuris communis; vt si Monasterium vel domus nõ possit plures commodè alere ex suis reditibus vel consuetis eleemosynis. Ita Concilium Trid. sess. 25. cap. 4. Imò si Monasterium est fœminarum, viuẽs ex reditibus, receptio est irrita, si plures recipiantur, quàm sine penuria possint sustentari, cap. Periculoso, §. Sanè, de statu Regul. in Sexto. Huic tamen incommodo solet occurri per dotem, quam communiter exigunt huiusmodi Monasteria, de qua suprà cap. 35. dubit. 12. & 23.

37 *Illegitimus.* Illegitimus quoque non potest admitti in Religionem in qua pater eius siue ante siue post natiuitatem professus fuerit, si adhuc sit superstes; vt habet Gregorius XIIII. in sua constitut. in qua ea, quæ Sixtus V. statuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos Iuris communis.

Ratione propriarum constitutionum excluduntur à quibusdam Religionibus, homicidæ, infames, nati ex Iudæis, &c.

DVBITATIO 4.

Vtrum aliquis possit compelli ad Religionem.

38 *Neminem posse compelli.* RESPONDEO neminem posse compelli, nisi qui expresè vel tacitè seipsum sponte obligauit. Probatur Primò, Quia quisque in statu vitæ deligendo est sui iuris: non enim par est vt tantum onus ex alieno arbitrio pendeat. Secundò, Nemo potest compelli ad religionem Christianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tanquam necessariam ad salutem: ergo multò minùs ad statum vitæ religiosæ, quem Deus omnibus liberum esse voluit, quique ad salutem nõ est necessarius. vide suprà cap. 40. dubit. 8. Tertiò, Quia hic status est eius conditionis vt non possit ei satisfieri nisi quis sponte sua, & ex interno affectu illum colat & seruet: magis enim pertinet ad internam reformationem affectuum, quàm ad disciplinam externam. Quartò, Quia eius excellentia & sublimitas postulat vt sponte & ex amore, non cõpulsione externa, suscipiatur. Vnde contra dignitatem eius esset, si quis aliàs non obligatus cogeretur hunc statum suscipere. Ob eandem causam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Christianam: vtilitas enim & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abundè sufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur *qui potest capere capiat.* Denique si hic status inuitis imponi posset; & obligatio ad illum extorqueri, cederet in maximum animarum laqueum: quia vota Religionis non nisi à volentibus & animo bene ad illa affectis, seruari possunt.

39 *Decreta Concilij Trid. circa professionẽ, & renuntiat. bonorum.* Hinc Concilium Trid. sess. 25. de Regul. c. 16. 17. & 18. vt libertati ingredientium consuleret, & omnem coactionem arceret, statuit sequentia:

Nemo ad Religionem compellendus. Primò, Cap. 16. *vt nulla renuntiatio aut obligatio facta ante professionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuscunque piæ causæ valeat; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij; idq; intra duos menses proximos ante professionem; & vt etiam sic facta non sortiatur effectum suum, nisi secuta professione. aliter facta, etiamsi cum expressa huius fauoris renuntiatione, etiam iurata, sit irrita & nullius effectus.*

Renuntiatio nouitiorum irritat. Secundò, *Ne ante professionem, excepto victu & vestitu nouitij vel nouitiæ illius temporis, quo in probatione est, quocunque prætextu à parentibus vel propinquis aut curatoribus eius, Monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur.* idque præcipit dantibus & recipientibus *sub pœna anathematis.*

Tertiò, *Vt abeuntibus ante professionem, omnia, quæ sua erant, restituantur.*

Puellarum ingressus. Quartò, Statuit cap. 17. *vt puella non suscipiat habitum nisi duodecim annis sit maior, nec emittat professionem, nisi Episcopus, vel eo absente, aut impedito eius Vicarius, aut aliquis, eorum sumptibus ab eis deputatus, diligenter explorauerit virginis voluntatem, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Præfecta autem tenetur Episcopum de tempore professionis vnum mensem ante certiorem reddere; si omiserit, est suspensa ab officio quamdiu Episcopo videbitur.*

Excommunicantur cogentes mulierem ingredi Monast. Quintò, Cap. 18. *Anathemati subijcit omnes quacunque dignitate fungentes, qui quomodocunque coegerint aliquam virginem vel viduam, vel aliam mulierem inuitam (præterquam in casibus in Iure expressis) ad ingrediendum Monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscunque Religionis: vel ad emittendam professionem. Item qui consilium, auxiliũ, vel fauorem dederint. Denique qui conscij, eidem actui præsentiam vel consensum vel authoritatem interposuerint.*

Impedientes mulierem ingredi Monast. Sextò, *Anathemati subijcit eos, qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impedierint.*

40 *Testamentum.* Circa prædicta, maximè circa primum, secundum & tertium, Notandum est Primò, Non prohiberi testamentum: quia non est renuntiatio vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cùm nullam vim habeat ante professionem. *Renũtiatio conditionalis.* Idem dicendum de omni alia dispositione conditionali, collata in tempus professionis.

Renuntiatio facta ante nouitiatum. Secundò, Etsi Concilium non loquatur expresè nisi de renuntiatione & alienatione nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta est ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet; hæc enim potest non minùs cogere ad Religionem, quàm ea, quæ facta est in nouitiatu. Vnde etiam censebitur facta in fraudem huius Canonis.

Tertiò,

Societas IESV.

Tertiò, Id non habere locum in Societate IESV; nam Concilium expressè excipit Societatem, his verbis: *Per hæc tamen sancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere quin Religio Clericorum Societatis* IESV, *iuxta pium eorum institutum à S. sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inseruire possint.* Itaque ante ingressum validè potest quiuis disponere in quascunque causas. Ingressus etiam potest disponere, sed iuxta formam in constitutionibus præscriptam, & à sede Apostolica confirmatam, quam Cõcilium hîc apertè approbat.

41

42 Circa Quintum, vbi dicitur, *Præterquam in casibus iure expressis.* Notandum est Iure excipi, Primò, Eos, qui sponte Religionem vouerunt: hi enim compelli possunt vt votum impleant: sicut is, qui sponsalia contraxit, potest compelli vt procedat ad matrimonium. Deinde quando coniunx conscius dispositionis Iuris consensit vt alter profiteatur Religionem, vel sacros ordines suscipiat; tunc enim compelli potest vt ingrediatur Monasterium, eo modo, quo supra dubitat.3. num.27. dictum est. Tertiò, Qui crimen aliquod commiserunt, ob quod iubentur detrudi in Monasterium. hi quoque non tenentur profiteri, sed solùm pœnitentiæ opus impositum peragere vt ex supradictis colligitur. Et Confirmatur Primò, Quia nemo potest in pœnam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò, Quia status supernaturalis non potest habere rationem pœnæ, cùm requirat liberam electionem; pœna autem fit contra voluntatem. Itaque solùm ibi præcipitur inclusio & alia opera pœnitentiæ eidem imponenda.

Ob crimen non potest ad professionẽ compelli.

DVBITATIO 5.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.

43 NOTANDVM est posse voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primò, Indeterminatè, vt cùm eo animo voues, vt si non admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secundò, Determinatè, vt si dum voues, non determines hunc vel illum Ordinem; sed tamen non intendas ingredi nisi vnum, quem habita matura deliberatione seliges.

Dupliciter vouetur Religio in genere.

In particulari verò, cùm certus aliquis Ordo ab initiò deligitur.

Si vouit in genere primo modo.

Qui primo modo vouit, hic si non admittitur in vno Ordine, debet tentare alium; idque ad tres, vel quatuor, prout expressè vel tacitè intendit. ita Syluester Religio 2. qu.16. Sotus lib.7. de Iustitia qu.2. art.1. ad 3. & alij. Dico *tacitè*; quia spectanda hîc est etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuisset responsurus. Si in Ordinibus suæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciam, nisi fortè id intenderit. In dubio non præsumitur intendisse; quia est insolitum vt quis ita se Religioni ingrediendæ velit obstringere, vt non admissus in Ordinibus suæ Prouinciæ, teneri se velit ad foris extra patriam solicitandum. Si talis in probatione deprehendit se ad hunc ineptum, ideoque egressus fuerit; tenetur probare alium, si verisimile est illum fore accommodatiorem. Secus si bona fide non speratur melior successus.

44 Qui secundo modo vouit, non tenetur ingredi nisi illum, quem post delegit; non enim mens eius fuit ad amplius se obligare. vnde si in probatione deprehendit se ineptum, non tenetur alium tentare; sed manet liber à voto. Si vno loco illius Ordinis receptus non fuit, tenetur tentare duo vel tria alia loca eiusdem Ordinis; si tamen spes est admissionis. Secus si nihil vel parum spei; quia non tenetur tentare, nisi cum spe probabili; nec ad amplius censetur se voluisse astringere. Itaque cessat obligatio voti, cùm ex parte sua fecerit totum illud, ad quod tali voto se intendit obligare. Nec refert quòd non sit ingressus; quia non vouit ingressum absolutè, sed sub hac tacita conditione *si admittar*, quæ conditio non est in ipsius potestate, nisi quatenus pendet ab ipsius solicitatione. vnde si per hanc posita non fuerit, censetur impossibilis.

Si secundo modo.

45 Qui tertio modo vouit, nempe determinando à principio particularem locum, si ibi non recipiatur, non tenetur alia tentare, sed absolutè cessat votum; quia conditio sub qua vouit ingredi non extat, nec est in ipsius potestate vt extet.

Si tertio modo vouit.

Hîc tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali tenebatur, ob quod repulsus est, obligatur eo cessante se rursus offerre: quia solùm videtur dilatus ad tempus. Secus si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante. quo casu non tenetur, etiamsi postea illum reuocent; quia non videtur ipsius intentio fuisse se vlteriùs obligare, si absolutè repelleretur: alioquin semper deberet manere incertus & suspensus.

Quatuor obseruãda.

Si repulsus ob impedimentum temporale.

Secundò, Si culpâ sua impedimentum obiecit ne reciperetur, tenetur illud quantum potest tollere, & seriò adlaborare vt recipiatur. quia qui vouet ingredi, tacitè etiam vouet opportuna media ad hoc adhibere & impedimenta quantum in se est amouere: alioquin non seriò, sed delusoriè videtur Deo promisisse.

Si ipse est causa impedimenti.

Tertiò, Qui repulsam tulit, non tenetur in seculo seruare ea, quæ sunt Religionis, paupertatem, castitatem, obedientiam, &c. quia hæc non vouit, sed solùm vouit se hæc voturum si admissus fuerit. Vnde nec admissus ad hæc tenetur, sed solùm ad votum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui vouit suscipere ordinem sacrum, non tenetur ad horas, nec ad castitatem, priusquam Ordinem illum susceperit. Ethnici quoque etsi teneantur ad religionem Christianam; non tamen ad sacramenta Eucharistiæ vel pœnitentiæ, antequam religionem illam cum baptismo susceperint. Hinc fit vt si quis post votum Religionis duxerit vxorem, & consummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum; quia nondum tenetur vinculo seruandæ castitatis. ita Caietanus q.88. ar.3. Nauarr. cap.12. nu.47. Sotus suprà, & alij. mortua tamen vxore tenetur Religionem ingredi. nisi fortè per ætatem vel corporis dispositionem factus sit ineptus, aut non possit nisi difficillimè duriorem illa vitæ rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez cap.44. Idem dicitur docuisse Franciscus Victoria. & Ratio est, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, se voluisse

Nõ tenetur in seculo seruare ea quæ sunt Religionis.

An mortua vxore teneatur intrare Religionem.

ad hoc

ad hoc obligare. ad cautelam tamen expedit petere dispensationem; quia nemo securus Iudex in sua causa.

Si essentialia nõ seruantur. Quartò, Qui vouit ingressum certi Monasterij, vbi essentialia non seruantur, non tenetur ingredi, si nõ sit spes breui futuræ reformationis: quia est ei periculum peruersionis. Nec refert etiamsi habeat propositum omnia integrè seruandi; quia æstus communis consuetudinis facilè abripit mentem. Excipe tamen, nisi sentiret se adeo firmum, vt prudenter putet sibi non esse probabile periculum; quin potiùs speret se alios conuersurum. vide Nauarrum cap.12. n.46. & Maiorem in 4.d.38.qu.2.

Petes Primò, Quid si non admittatur, nisi ad statum laicorum?

Si non admittitur nisi vt laicus. Respondeo, Spectandam esse tacitam vel expressam mentem ipsius: si enim solùm cogitauit de statu sacerdotum cùm voueret, vel ita erat affectus, vt si rogatus fuisset, noluisset nisi ad illum statum in Religione suscipiendum se obligare; non tenebitur ex voto ad statum laicorum. Si dubium sit, spectanda est conditio & cursus vitæ, & qualitates personæ, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter literati, & studiosi adolescentes præsumuntur intendisse statum sacerdotũ; milites & mechanici statum laicorum.

46

47

Petes Secundò, Quid si non solùm vouit intrare, sed etiam profiteri & perseuerare?

Si vouit perseuerare. 1 Sententia, nõ differre. Sunt duæ sententiæ. Prima est, Hunc non obligari ad amplius quàm eum, qui solùm vouit ingredi: hoc est, ad bona fide probandum an ea vitæ norma ipsi sit conueniens; & si deprehendat eam minùs congruere, ob asperitatem vel aliam causam, non teneri. Ita Sotus l.7.q.2.ar.1. ad 3. & Ioannes Peña apud Lopezium cap.45. & aliqui recentiores. Probatur Primò, Qui vouet ingredi Religionem, etiam tacitè vouet perseuerantiam; nam ingredi Religionem est fieri Religiosum: hoc autem perseuerantiam includit: ergo est eadem ratio vtriusque voti. Secundò, Votum ingrediendæ Religionis ex dispositione iuris includit hanc tacitam conditionem, *si bona fide deprehendero in probatione eam mihi conuenire*; ideo enim constitutus est annus probationis: atqui eandem includit votum profitendi; quia vouens non intendit hoc votum exequi nisi secundum Iuris dispositionem, vtendo priuilegio anni probationis: alioquin frustra esset probatio. Tertiò, Concilium Tridentinũ sess.25. cap.15. de Regul. irritam decernit professionem ante annum probationis impletum; ne videlicet adimatur nouitio potestas retrocedendi, si intra annum deprehenderit formam illam viuendi sibi non congruere. Idem confirmatur ex cap.16. vbi omnes renuntiationes suspendit in tempus professionis. Ex quibus videtur colligi, mentem Concilij esse vt nemo possit se absolutè Religioni obstringere ante professionem; sed omnem talis voti promissionem intelligendam conditionaliter, nimirum, Si bona fide deprehendero illum Ordinem mihi conuenire.

Hæc sententia est probabilis, & iuxta illam qui vouit perseuerãtiam potest egredi, si bona fide in probatione putet sibi eam nõ esse accommodam.

48

Cõtrarium probabilius. Contraria tamen est probabilior, quam expressè tenet D. Thomas 2.2. quæst. vlt. art.4. in corp. Caiet. ibid. Nauarr. cap.12. num.47. & alij.

Probatur Primò, Qui dicit Voueo ingredi Religionem, & in ea profiteri vel perseuerare, amplius intendit promittere Deo, & se magis obligare quàm qui more consueto vouet solùm ingredi. cur enim hoc addat, nisi vt præscindat sibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret dispensationem in voto Religionis & non exprimeret se vouisse non solùm Religionis ingressum, sed etiam perseuerantiam, subreptitia censeretur dispensatio; vt docet Nauarrus suprà: ergo est amplius.

Tertiò, Etsi non possit quis ante exactum annum probationis obligari professione ad perseuerandum in ea Religione, potest tamen se obligare voto simplici: nusquam enim tale votum redditur irritum, nec restringitur vt vim non habeat in euentum si aliquid in Religione displicuerit.

Vouens ingredi Religionem. Quartò, Qui vouet se ingressurum Religionem, solùm duo censetur promittere; nempe bona fide probare, & si in probatione deprehenderit eam sibi conuenire, profiteri. vnde si bona fide iudicet eam sibi minùs conuenientem, ob illius asperitatem, vel ingenium suum præfractius, vel quia metuit inconstantiam, non tenetur, vt docent Caietanus & Nauar. suprà. Imò non tenetur, si modus ille viuendi displiceat; vt Nauarrus ait: vel si ob aliquam causam non sit gratus; vt vult Caietanus. Quod tamen intelligendum est, si displicentia illa sit ex causa iusta, vel non possit facilè superari. Item nisi amplius, vouendo intendisset: tacita enim intentio potissimùm in huiusmodi expendenda. In dubio tamen non videtur amplius intendisse, quàm quod dictum est.

Qui vouit perseuerantiam. Qui verò etiam perseuerantiam vouit, videtur se ita voluisse obstringere, vt non possit egredi vllo modo, si iudicaretur idoneus, & ratio viuendi esset tolerabilis; nam tantum se obligat quantum potest: ergo nisi tanta sit difficultas vt censeatur intolerabilis; & votum per se cesset ratione impossibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur.

Ad rationes. Ad primam rationem alterius sententiæ: Qui vouet solùm ingredi Religionem, non censetur se obstringere ad perseuerantiam, nisi sub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conuenire. Itaque si ob aliquam causam minùs conueniat, non tenetur. alter verò obligat se absolutè, modò sit idoneus; quamuis enim ob aliquam causam minùs conueniat, paratus est id incommodi tolerare.

Ad secundam: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum est ex parte sua. non tamen frustra ei conceditur probatio; tum quia debet innotescere Religioni, vt sciant vtrùm ipsis conueniat; tum quia debet experiri an possit formam illam viuendi perferre.

Ad tertium: Concilium non adimit potestatem sese obligandi voto simplici ad perseuerandum: sed solùm voto solemni.

DVBITATIO 6.

Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetuæ.

RESPONDEO, Primò, Tenetur abstinere à matrimonio: si enim contrahit, vel id facit animo

49

1. Tenetur abstinere matrimonio.

animo consummandi, & sic peccat contra votum: vel animo ingrediendi Religionem ante consummationem; & sic facit iniuriam, decipiendo coniugem; quæ si id sciuisset, noluisset cōtrahere: & fortè damnum incurret, quia fortasse putabitur deflorata, nec tam commodis potietur nuptijs. etsi enim coniunx possit intrare Religionem ante matrimonium consummatum, si Deus illi interea hanc voluntatem inspiret: tamen quando contrahit non potest animum absolutè ingrediendi habere; neque Ius id ei concedit: solùm tribuit Ius ingrediendi, supponens contractum bona fide esse initum. Accedit quòd contrahens matrimonium ordinariè se exponat periculo consummandi, cui is, qui voto tenetur, se obijcere non potest.

50 *An possit contrahere animo ingrediendi.*

Dices, Cap. Ex publico, de conuers. coniugat. conceduntur nouis coniugibus duo menses, vt possint ingredi Religionem: ergo qui tali mente contrahit, vtitur iure suo; & Cap. Commissum, de sponsalibus, dicitur, eum, qui iurauerat puellæ sponsalia, & postea volebat ingredi Religionem, tutiùs facturum si ante contraheret, & post ingrederetur Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractum. Confirmatur, quia aliàs qui tali animo contraxisset matrimonium, non posset postea Religionem intrare.

Sententia quorūdam.

Ob has rationes quidam Doctores putant nō esse peccatum post votum castitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem. Ita Guilielmus Altisiodor. l.3. Summæ tract.2. qu.3. Scotus in 4. d.38. versùs finem, Angelus, Matrimonium 3. Impedimento 5. nu.1. Caiet. v. Matrimonium, cap.1. Iosephus Anglez 2. p. q.11. de Impedim. matrimonij: quæ sententia est satis probabilis.

Sed quod diximus est verius.

Respōdetur ad rationes

Nec obstant rationes allatæ: nam cap. Ex publico concedit quidem duos menses; (quia fieri potest vt Deus interea alteri eorum inspiret propositum Religionis) non tamen concedit vt animo determinato intrandi contrahas. Cap. Commissum loquitur de eo, qui non statuerat quidquam de ingredienda Religione, sed dubitabat; & tamen iurauerat se contracturum matrimonium cum quadam ad certum diem: hic enim vrgente iuramento tenebatur cōtrahere; quia non habebat determinatum propositum Religionis, quo excusaretur.

Potest intrare Religionem.

Ad Confirmationem: Quidam putant talem non posse Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admissam. Sed verius est posse: quia non fecit iniuriam nisi in contrahendo: imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahendo, sed solùm contra charitatem peccauit. animus enim interior non facit actum externum iniustum, qui alioquin per se iustus erat: at ille cōtractus exterior per se erat iustus: ingrediendo quoque iniuriam non facit; quia ius id absolutè concedit. sed neque in eo contra charitatem peccat; quia nō tenetur se tanto bono priuare ob aliquod incommodum, quod fortè alteri obueniet, cùm suo iure vtatur. quare si votum Religionis habebat; non solùm poterit, sed etiam tenebitur intrare, non obstante tali contractu. In ipso tamen contractu, contra charitatem, si causa iusta non suppetebat, peccauit, vt dictum est.

51 *Quādo licitum contrahere post votum castitatis.*

Aduerte tamen licitum esse eo animo contrahere, si iusta causa subsit; vt si metu compellaris, qui tamen non cadit in virum constantem; si id facias vt proles ante suscepta legitimetur; si non possis aliter parentum custodiam euadere, qui te continent ne Religionem ingrediaris, &c. si aliàs graue scandalum timeretur. de quo vide Sancium lib.1. de matrimonio disp.43. nu.8. & Henriquez lib.2. de matrimonio cap.2.

52 *2. Tenetur abstinere vsu matrimonij.*

Secundò, Si voto castitatis obstrictus matrimonium cōtraxerit, tenetur abstinere illius vsu; ita vt non possit petere vnquam debitum; quamuis consummato matrimonio teneatur tacitè vel expressè petenti reddere. Est communis DD. vide Nauarr. cap.16. nu.30.

An possit consummare reddēdo.

Solùm dubium est, An possit cōsummare matrimonium reddendo? Plerique DD. docent non posse, sed teneri ante consummationem ingredi Religionem, vt possit voto suo satisfacere: hanc enim solam rationem illius seruandi superesse. Nauarrus cap.12. nu.80. Sylu. Matrimonium. 7. qu.5. & fere cæteri Summistæ. Insinuat D. Thomas 2.2. qu. vlt. ar.8. in 3. argumento.

Posse consummare reddendo.

Sed contrarium non minùs est probabile, & fortè verius, scilicet non teneri intrare Religionem vt votum castitatis seruet: & si coniugi castitatem persuadere nequit, posse reddendo consummare. Ita Sotus in 4. distinct.38. qu.2. ar.1. Corduba in Summa qu.136. Angelus Matrimonium 3. Imped.5. nu.2. & quidam alij recentiores. Probatur, Quia eo casu perfecta voti obseruatio censetur ei facta impossibilis; vnde non tenetur, nisi quatenus potest pro eo statu rerum, videlicet non petendo debitum. Antecedens probatur, quia illud censetur alicui iure impossibile, quod facere non potest per media ordinaria ad id ordinata: atqui iste est in eo statu rerum vt per media ordinaria non possit absolutè continentiam seruare: ergo, &c. Nec obstat quòd possit illam seruare capessendo statum Religionis: quia hic status non est medium ordinarium eò pertinens. Secundò, Quia iste nec expressè Religionem vouit, vt suppono, nec etiam implicitè; non enim censetur ei fuisse animus eo euentu se ad Religionem obstringere, nisi de contrario constet: non enim homo rem quantumuis arduam semper paratus est aggredi vt votum seruet. Tertiò, Religio est status supernaturalis, consistens maximè in interiore affectu & animi promptitudine; & obligans ad multa difficilia: ergo nemo ad eam cogendus, nisi qui sponte sciens & volens se ad illam obstrinxerit. Quartò, Quia alioquin qui vouisset ordinem sacrum, & duxisset vxorem, cogendus esset ad Religionem. Denique infertur graue incommodum coniugi, & timendus est malus exitus ex huiusmodi compulsione.

53 *3. Tenetur nō reddere.*

Tertiò, Si coniunx adulterium cōmittat, tenetur alter, qui votum castitatis habet, non reddere illi ampliùs debitum, sed perfectè seruare suum votum. Ratio est, quia tenetur illud seruare quantum potest sine iniuria coniugis; tunc autem potest sine iniuria. Idem dicendum secundum quosdam, si alter ante contractum sciebat votum alterius: tunc enim nō habet ius exigendi; quia mala fide contraxit. sciebat enim se non posse rem Deo consecratam ad vsum prophanum conuertere, & alterum non posse eam tradere.

vnde

vnde sibi imputet quòd matrimonio suo vti non possit. secus quando bona fide contraxit; quia absque culpa sua non tenetur seruare continentiam, quam non promisit.

Sed cõtrarium in priore casu verius puto; quia per matrimoniũ trãsiuit in alterius potestatẽ. Vnde etsi cõiunx petendo peccet in Deũ, vt ratio ista probat; tamen alter tenetur reddere, quia sui corporis potestatẽ nõ habet, sed coniunx nullo tamẽ modo potest petere. posset tamẽ alter in pœnam à Iudice priuari potestate petẽdi; quia id meretur.

54 Quartò, Si coniunx obierit, tenetur absolutè seruare castitatẽ, nec potest alteri rursus cõnubio iungi; quia obligatio est perpetua. i. vsq; ad mortẽ; estque præstanda quantũ status præsens patitur.

55 *5. Si votum præcedat sponsalia.* Quintò, Si votum castitatis vel Religionis præcedat sponsalia, reddit ea irrita, etsi iureiurando firmata fuerint; ratio est, quia executio est peccatum. quod enim Deo consecratum est, non potest sine sacrilegio alteri promitti vel donari. Estque communis sententia DD.

Si sequatur. Si verò sequatur post sponsalia, est dubium. Multi enim Doctores volunt sponsalia, etiam iurata, dissolui per votum castitatis superueniens, eò quòd intelligatur exceptus status perfectior, qualis habetur per votum castitatis. Ita tenent Richardus in 4. d. 27. ar. 3. qu. 4. Paludanus d. 38. qu. 3. ar. 3. Maior dist. 27. qu. 5. Sotus ibidem q. 2. ar. 5. Caiet. v. Periurium cap. 2. Henriq. lib. 1. de matrimonio c. 14. nu. 4. & multi Canonistæ.

Alij negant sponsalia per votum castitatis superueniens dissolui, sed esse implenda volente parte. Ratio est, quia tale votum fieri non potuit in præiudicium sponsæ: rem enim alteri promissam non posse Deo dicari per votum castitatis. secus de voto Religionis; quia hoc votum in sponsalibus iure censetur exceptum; cùm ius tribuat facultatem ingrediendæ Religionis, etiam post matrimonium ratum nondum consummatum: hoc tamen non potest ostendi de voto castitatis. Ita Hostiensis, Innoc. Ioannes Andreas, Panormit. Archidiac. in cap. Rursus, Qui Cler. vel vouentes, &c. Palud. dist. 27. qu. 1. ar. 3. casu 5. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 18. §. 2. Syluester Matrimonium 7. quæst. 5. dicto 5. & v. Sponsalia qu. 7. Tabiena eodem, q. 10. Fumus eodem, numero 12. Nauarrus cap. 22. nu. 27. & multi recentiores.

56 *Vtraque sententia probabilis.* Vtraque sententia est valde probabilis, & secura in praxi. secunda tamen est iuri conformior: quia iure probari nõ potest, conditionẽ melioris vitæ in spõsalibus censeri exceptam, præter statũ Religionis. imò Ecclesia talem cogere solet vel Religionẽ ingredi, vel sponsalia perficere. Sed hæc res non est huius loci: de qua vide plura apud Sancium nostrum lib. 1. de matrimonio disp. 46.

DVBITATIO 7.

Quid requiratur vt professio sit valida.

57 *Professio expressa. Tacita.* NOTANDVM est professionem posse fieri vel *expressè*, vel *tacitè*. *Expressè*, cùm quis vtitur aliqua formula promissionis, qua mentẽ suam explicet & intendat Religioni incorporari. Nec refert ex natura rei quibus verbis vtatur; modò per illa intendat se Deo & Religioni obstringere ac tradere. idque ipsis aliqua ratione exprimatur. Sicut in absolutione ab excommunicatione, non refert quibus verbis vtatur Prælatus, modò significent effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus nõ vouent expressè paupertatem, & castitatem; sed promittunt solùm *seruare regulam*, (intellige de præceptis regulæ) vel *obedire regulæ*, vel *viuere secundum regulam*: vel promittunt *obedientiam & conuersionem morum secundũ hanc vel illam regulam*. His aliqui adiungunt *stabilitatem*, vt Benedictini & Carthusiani. castitatem verò & paupertatem promittunt, tum in obedientia, tũ in promissione regulæ, in qua illa exprimũtur.

Varia formulæ professionis expressa.

Tacitè fit tripliciter. Primò, Cùm exacto probationis anno defert quis habitum professorum (vbi is aliquo signo externo distinctus est) per triduum; cap. Ad nostram, de Regul. & cap. Constitutionem, de Regul. in 6. Secundò, Si tali habitu suscepto faciat aliquod opus professis propriũ; vt si in Capitulo suffragiũ dederit, statim fit professus, nec requiritur triduũ; cap. Vidua, de Reg. Tertiò, Si in ea Religione vbi nulla exteriùs est distinctio habitus, deferas habitum per totũ annum, in termino anni censeris professus; cap. Ex parte, de Regul. in 6. & Clemẽt. Eos, qui, de Regul. vide Nauarrum comment. 4. de Reg. n. 73. & 74. Sylu. Religio 3. q. 19. Debent autem hæc fieri animo saltem tacito profitendi; & consentiente illo, cuius est admittere, vt rectè ijdem DD. & alij docent, & ex infrà dicendis patebit.

Professio tacita triplex.

58 *Nouem requisita vt valida sit professio.* His positis, vt professio sit valida multa requiruntur; Primò, Ætas. Secundò, Annus probationis. Tertiò, Animus profitendi. Quartò, Vt non metu vel fraude impulsus faciat. Quintò, Vt fiat authoritate eius, cuius est admittere, & cum consilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò, Vt fiat in Religione approbata. Septimò, Vt tria vota substantialia saltẽ implicitè emittantur. Octauò, Vt nulla adsit conditio substantiæ Religionis repugnans. Nonò, Vt nõ habeat aliquod impedimentũ, quod in ea Religione habeatur essentiale.

1. Ætas. Primò, Requiritur ætas: hæc ante Concilium Trident. in fœminis erat 12. annorum, in maribus 14. completorum. Ad Ordines tamen mendicantium requirebatur præterea vnus annus, qui erat probationis. Itaq; in illis Ordinibus ante annum 15. completum non erat valida professio, de quo vide Syluestrum Religio 3. q. 2. Verùm post Concilij Tridentini decretum, quod habetur sess. 25. cap. 15. de Regul. requiruntur in omnibus Ordinibus anni 16. completi, *In quacunque*, ait, *Religione tam virorum, quàm mulierũ, professio non fiat ante 16. annum cõpletum: nec qui minore tempore quàm per annũ post susceptum habitũ in probatione steterit, ad professionem admittatur. professio autẽ antea facta sit nulla, nullãq; inducat obligationẽ ad alicuius regulæ vel Religionis vel Ordinis obseruationẽ, aut ad alios quoscunq; effectus.*

Conc. Trident. requirit 16. annos completos.

59 *2. Annus probationis.* Secũdò, Requiritur integer annus probationis post susceptum habitũ. patet ex verbis Concilij.

Quãdo inchoandus. Vbi Notandum Primò, Hunc annum posse inchoari & expleri ante annum sextumdecimũ; quia iure antiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innouauit: non enim est opus vt statim expleto illo anno ad professionem admittatur. Nec obstat illud, quod cap. 16. dicitur, *Finito tempore nouitiatus, Superiores, nouitios, quos habiles inuenerint ad profitẽdum admittant, aut è Monasterio eijciant.* quia loquitur de ijs, qui sunt habiles, in quibus non est iusta causa differendi: non enim Concilium

lium vetat differri professionem, si causa aliqua iusta subsit; (vt si morbo aliquo laboret, si ætas desit, si in probatione non omnino satisfecerit) hoc enim esset contra rectam administrationem, & contra Monasterij ac ipsius nouitij bonum.

Debet esse continuus. Secundò, Hunc annum debere esse continuũ. Ita Syluester Religio 5. q. 4. & alij passim. Ratio est, quia quãdo Ius certum tempus, vt annum vel mensem requirit, intelligendum est de tempore continuo; vt docet Ioan. Andreas in c. 1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus assignatur vt experiatur austeritates Religionis: has autẽ meliùs experitur continuando, quàm diuidendo. Deniq; ita habet consuetudo. Glossa tamen in reg. Eum qui, de regul. Iuris in 6. tenet sufficere annum interpolatum; quod Panormitanus in cap. ad Apostolicam, de Regularib. nõ reijcit. fortè parua interpellatio, (vt paucorum dierũ) non impediret.

In habitu. Tertiò, Hanc probationem debere fieri in habitu; (etsi Panormitanus id neget) quia est pars austeritatis Ordinis. Item in ipso Monasterio; nisi à Superiore ei concessum sit vt foris moretur, vt docet Syluester, Religio 5. q. 5.

Quomodo computandus sit annus. Quartò, Annũ probationis & annos sexdecim ætatis, computandos esse à momento ad momẽtum. vt si habitũ acceperis primo Octobris post meridiem, nõ potes eodem die recurrente in termino anni profiteri ante meridiem, sed exspectãdum est punctum suscepti habitus. Similiter in ætate expectandum vt recurrat punctum natiuitatis. Colligitur ex L. 3. §. Minorem, ff. de minoribus, vbi dicitur, *Minorem adhuc dici vltimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurrat.* & ratio additur, *quia ante illam horam nondum compleuit 25. annos.* vnde colligit, *in huiusmodi à momẽto in momentum tempus spectari.* quod maximè verum est, quando certum tẽpus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui constitutum est in ipsius fauorem: v. g. vt possit restitui in integrum, vel vt non possit obligari aliquo contractu, vel lege. secus si tantùm requiratur quia non putatur antea satis idoneus; vt cùm requiruntur 7. anni ad sponsalia, & 14. ad matrimonium: tunc sufficit vltimum diem anni 7. vel 14. esse inchoatum; nec opus est expectare punctũ natiuitatis, vt docet Sancius lib. 1. de matrimonio disput. 16. n. 2. Idẽ credo dum requiruntur anni 14. ad beneficium; quia id fauorabilius.

Bissextus. Hinc sequitur, si ætas annorum 16. compleatur anno bissexto 24. Februarij, non sufficere vigesimum quartum priorem; sed addendum esse alterum; (bis enim tunc vigesimusquartus numeratur, & bis dicitur sexto calendas; vnde etiã annus bissextus nomen accepit) quia hic est necessarius ad complendum quadriennium præcedens, cùm senæ horæ singulis defuerint. Ita in simili docet Molina disp. 573.

Professio tacita intra annum probationis sublata. Quintò, Per hoc decretum Concilij sublatam esse omnem professionem tacitam, quæ intra annum probationis fieri poterat, per quam profitẽs obligabatur non huic Religioni in qua erat, sed Religioni in genere; quamuis hæc Religio ipsi esset obstricta, si ipse vellet. de quo cap. Ad Apostolicam, de Regul. & cap. Constitutionem, in 6. eodem. Similiter sublata professio expressa intra illud tempus.

Sextò, Eum, qui in Ordinibus mendicantium aliquem admittit ad professionem ante expletũ annum probationis, peccare mortiferè; quia id ei sub pœna excõmunicationis ferendæ strictè prohibetur: & esse suspensum ab officio admittendi ad professionem, cap. Non solùm, de Regul. in 6. In alijs Ordinibus peccare quidem mortiferè; quia contra præceptum Concilij Trid. in re graui: non tamen esse suspensum; quia iure non est statutum.

60

3. Animus profitendi. Tertiò, Requiritur animus profitendi. si enim hic absit, ita vt nec tacitè nec expressè intendas profiteri, nulla est professio; quia nec votum, nec vlla promissio per se obligat sine voluntate obligandi; cùm tota hæc obligatio à libera voluntate pendeat, vt dictum est c. 40. n. 5. & 6. Dico *per se*; quia potest obligari ratione scandali, vel damni vitandi, quod sequeretur si promissio exteriùs facta non præstaretur. vnde si horum periculum absit, qui sic professus est, posset fugere & recipere se ad exteras Prouincias.

4. Nõ fraude vel metu impulsus. Quartò, Vt non fraude vel metu inductus, de quo suprà cap. 17. dub. 5. & 6. & cap. 40. dub. 1.

61

5. Consensus Superioris. Quintò, Vt fiat consensu eius, cuius est incorporare Religioni. Ita Nauarrus cõment. 4. de Regul. n. 74. Syl. Religio 3. q. 19. & alij omnes. Ratio est, quia nulla professio est valida, nisi duæ personæ concurrant, quarũ altera se obliget Religioni, tradendo se in Ius eius & obstringẽdo ad manendum in ea; altera Religionẽ obliget illi, recipiendo illum in filium, & Iura reliquorum illi cõmunicando. continet enim professio obligationem reciprocam inter eum, qui illam facit, & qui recipit; iuxta cap. Ad Apostolicã, de Regul. Hæc potestas ordinariè est apud Prælatum: eius enim est incorporare cõgregationi, huiusque priuilegia & Iura cõmunicare, qui illi præsidet. Debet hic etiã (nisi aliud consuetudo vel regula præscribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere consilium Capituli: quia regula Monachorũ præscribit Abbatem præcipua quæq; cum cõsilio Capituli debere explere: admissio autẽ vnũ est ex præcipuis.

Consilium Capituli. Vnde sequitur admissionem esse irritam iure cõmuni, si absque illo consilio fiat: quia vbi à iure requiritur cõsilium, nisi adhibeatur, actus est nullus, cap. Nouit, de his, quæ fiunt à Prælato, iuncta glossa. nõ tamen tenetur cõsilium illud sequi, sed satis est exquirere & intelligere, vt docet Sylu. v. Religio 3. q. 13. Alij tamen putant non sufficere consilium, sed etiam requiri consensum. Probari potest ex cap. Ea noscitur, de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. vbi requiritur consensus maioris vel sanioris partis Conuentus, vt præsentatio vel collatio per Abbatem facta, sit valida. Vnde hæc sententia iure communi videtur verior. Verùm spectanda maximè est in huiusmodi recepta consuetudo, vt docet Panorm. in ca. Ad Apostolicam, de Regular. Episcopus etiã potest admittere ad professionẽ, sed tantùm in Monasterijs sibi subiectis; Syluester suprà q. 14. quia est Superior, cui etiam Abbas subest.

Si non habens authoritatẽ admiserit ad professionẽ. Si alius admittat absque mandato Prælati, professio est inualida; quia non potest Religioni incorporare. Si tamen nomine Prælati admiserit, potest Prælatus ratificare, vt docet idẽ Sylu. Religio 3. q. 18. Ang. v. Professio n. 1. & alij. Antea tamen non habebit vim professionis, sed solùm voti simplicis, quia non obligat omnino & absolutè sicut professio; sed sub conditione, Si Prælatus ratum habuerit. Si autẽ nomine Prælati

admissus

admissus non sit, non poterit Prælatus ratificare: quia *ratum nemo habere potest quod suo nomine gestum non est*, vt habetur reg.9. de regulis Iuris in Sexto. Itaque nisi rursus profiteatur, non erit professus.

Professus sine authoritate admittentis.

Petes, Vtrum ex huiusmodi professione maneat obligatus?

Respondeo, Probabile esse manere obligatum voto simplici ad ingrediendum, si velint illum recipere; quia obligauit se quantum potuit ex parte sua: cum hac tamen tacita conditione, si ipsi vicissim illum vellent recipere. vnde debet inquirere an velint; & si velint, rursus profiteri. si nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile est, & fortè verius; quia in contractibus reciprocis potest reuocari consensus & obligatio, quamdiu ab altera parte non est acceptata, nisi fortè tempus concessum sit ad deliberandum. atqui hîc non censetur acceptata; quia altera pars nullam potestatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & alijs contractibus. secus est si fiat sub ratihabitione Superioris; quia tunc expectanda est illa ratihabitio, cùm in illam consenserint.

62 *6. In Religione approbata.*

Sextò, Vt fiat in Religione approbata; cap. vnico, de voto, in 6. Si fiat in Religione prohibita, (qualis est ea omnis, quæ instituta est post Concilium Lateran. & non approbata) non est vera professio qualis iure requiritur. vnde nec irritum reddit matrimonium, nec impedit dominij acquisitionem. obligat tamen talis professio ad Religionem in genere, iuxta Syluestrum Religio 3. qu. 10. ex Archidiacono. quod intellige, si illa fuit mens vouentis: secus si voluit se huic soli obstringere, non vlli alteri: quo casu videtur totum iure irritum, & nulla obligatio; quia actus non operantur vltra intentionem agentium. Præsumitur autem se huic soli voluisse obligare, nisi expressè aliud intenderit. Aduerte tamen si talis Religio prohibita permittatur in Ecclesia vt piũ Institutum, professionem habituram vim votorum simplicium, vt suprà nu.14. dictum est.

7. Vota substantialia nuncupanda.

Septimò, Vt tria vota substantialia nuncupet: quia sine his nõ est perfecta Religio, vt ostensum dubit.1. sufficit tamen vt id faciat implicitè, vt suprà nu.57. dictum est.

63 *8. Conditio repugnans substantiæ Religionis.*

Octauò, Vt nulla adsit conditio Religionis substantiæ repugnans; vt si quis profiteatur ea lege vt possit retinere sua bona, viuere suo arbitratu, ducere vxorem moriente fratre, egredi si ferre non poterit: talis enim professio est irrita, nec vllam inducit obligationem. secus si profiteatur absolutè, quamuis antea pactus sit vt sibi concedatur aliquod peculium, vel vt maneat domi suæ, retineatque vsum bonorum suorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris, vt patet cap. Insinuante. Qui Clerici vel vouent. & cap. De viduis, 27. qu.1. de quo vide Nauarrum comment.2. de Regul. n.15. & 16. Post Concilium tamen Tridentinum talia pacta non possunt fieri sine Pontificis authoritate.

64 *9. Si impedimentum essentiale subsit.*

Nonò, Vt non habeat aliquod impedimetũ, quod in illo Ordine censeatur essentiale: hoc enim professionẽ redderet inualidam. Ratio est, quia per impedimentum redditur inhabilis ad professionem huius Religionis. sicut enim constituta sunt varia impedimenta dirimentia, quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, vel simpliciter, vel cum hac aut illa persona; ita etiam possunt constitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad professionem vel simpliciter, vel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui potest dispensare, & nouit impedimentum, valebit professio: quia admittendo tacitè videtur dispensasse. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit; tum propter causam prædictam, nimirum quia mansit inhabilis: tum quia defuit consensus ex parte recipientis; nam dolus dedit causam receptioni: quare vel irrita est, vel in irritum reuocabilis; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà, cap.17. dub.5. Vnde etiamsi impedimentum non sit tale vt reddat professionem irritam, tamen poterit talis ob fraudem eijci, quando receptioni causam dedit.

65 *An possit egredi.*

Petes, Vtrum quando professio fuit irrita defectu ætatis, vel quia professus est ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudéve impulsus; & multos annos mansit in Religione, possit egredi?

Respondeo, Posse, si absit scandalum: quia vt habet regula iuris, *Non firmatur tractu tẽporis, quod de iure ab initio non subsistit*. Quod limita, nisi postea sciens esse irritam, ratificauerit, vel certè nisi expressè ita apud se statuerit, Volo illã esse validam; etiamsi fortè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. non enim sufficit illam ratificare ex eo quòd putet ab initio fuisse validam; quia hæc ratificatio proficiscitur ex errore; vnde non est libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarrum in Summa cap.12. nu.71. & comment.4. de Regul. nu.71. & 75. Vt autem hæc res absque scandalo fiat, & ne fraus aliqua subsit, statuit Concilium Trident. sess.25. de Regularibus cap.19. *vt quicunque Regularis prætendat se per vim & metum ingressum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile: velitq́ habitum dimittere quacunque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum; non audiatur, nisi intra quinquennium tantùm à die professionis; & tunc non aliter, nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore suo & Ordinario. Quòd si antea habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandum quamcũque causam admittatur, sed ad Monasteriũ redire cogatur, & tanquam apostata puniatur. Interim verò nullo priuilegio suæ Religionis iuuetur.* hæc Concil.

Constitutio Conc. Trid.

66 Vbi Notandum Primò, Quod dicitur, *non esse audiendum nisi intra quinquennium*, intelligendum esse, nisi metus vel impotentia reclamandi vltra quinquenium durauerit. si enim durauerit vlteriùs, poterit ipso iure, vel restitutione audiri; vt ait Nauarrus comment.4. nu.76. de Regul. Exemplum apertum habetur cap. Perlatum, de his, quæ vi. Ad impotentiam reclamandi pertinet etiam ignorantia impedimenti; quia non minùs reddit impotentem ad reclamandum quàm metus, sed potiùs magis. denique intelligendum nisi causa iusta aliud suadeat.

An aliquando audiendi.

Secundò, Quod dicitur *nullatenus esse audiendum si habitum dimiserit priusquam causas deduxerit*, esse statutum in pœnam, vt patet ex verbis sequentibus: vnde non habet locum, si quis bona fide ad tempus habitum deposuerit ob aliquam causam; aut si non peccauit mortiferè in habitus dimissione.

Dimittentes habitum.

Tertiò, Ea, quæ hîc statuuntur, pertinere potiùs ad Superiores & Iudices, quàm ad inualidè professos. Itaque cessante scandalo non obligari eos in conscientia, saltem ad mortale. vide Nauarrum nu.77.

DVBITATIO 8.

Quam vim habeat professio in Religione approbata.

67 IN professione continentur tria vota solemnia, quibus homo se totum Deo & Religioni obstringit & dedicat. Itaque ratione diuersorum votorum habet diuersos effectus.

1. Träsfert Religiosum in Ius Ordinis.

Primò, Träsfert Religiosum in Ius & potestatem Ordinis & Superiorum, faciens membrum illius: ita vt Superiores possint illum, si discesserit, apprehendere sua authoritate tanquam rem suam, & reducere ac punire; sicut dux belli militem desertorem, maritus vxorem fugitiuam, dominus seruum fugitiuum. facit hoc professio ratione voti *obedientiæ*; non præcisè quatenus hoc votum obligat Deo, sed quatenus continet tacitam, vel expressam promissionem erga Superiorem, & sui traditionē in corpus Religionis, coniunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientiæ simplex peracto biennio. Superior enim à Summo Pontifice habet omnem iurisdictionem ex parte principij agentis necessariam; sed per votum obedientiæ modo iam dicto fit applicatio materiæ, in quam hæc iurisdictio se exerat

Hoc ius Superioris secundum quosdam non est Iustitiæ strictæ, sicut ius ducis in militem, domini in seruum, mariti in vxorem; quorum obligatio est propter mutuum, vel alterius commodum; (quia Religiosus non obligauit se Ordini vel Superiori propter commodum ipsorum, sed propter suam salutem, vt ab ipsis rectè gubernetur) sed est ius obedientiæ, quod Superiori competit in inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iustitiam, sed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitam Deo. quæ sententia probabilis est, eamque tenet Bañes qu.62.ar.2.dub.6. & quidam alij recentiores.

Verius tamen puto peccare etiam contra iustitiam; quia inter Religiosum & Religionem est contractus quidam, per quem ille se tradit in potestatem Religionis ad obsequium Ordinis, & vicissim Religio se illi obstringit ad illū tractandum tanquam filium: vnde in hoc contractu non solùm spectatur cōmodum priuatū Religiosi, sed etiā publicum cōmunitatis. vide supra c.8.dub.3.

2. Inhabilitat ad matrimonium.

68 Secundò, Facit inhabilē ad matrimonium cōtrahendum, ita vt si tentet cōtrahere, fit irritum; cap. Quod votū, de voto, in 6. habet hoc ratione voti *castitatis*; non præcisè, alioquin quoduis votū castitatis id efficeret; neque quia acceptatū ab Ecclesia; quia votum castitatis emissum publicè in manibus Episcopi id non facit, cùm tamen ab Ecclesia sit acceptatum: sed facit ex vi constitutionis Ecclesiæ, quæ vt illud votum meliùs seruaretur, illi in professione hanc vim annexuit, vt colligitur apertè ex dicto cap. Quod votum, vbi dicitur, *voti solemnitatem, quoad matrimonium dirimendum, ex sola Ecclesiæ constitutione esse inuectam.*

Obiectio.

Dices, Homo per professionem tradit se Deo & Religioni: ergo si postea tradat coniugi, iure naturæ est inualidum: sicut quod tibi donaui & tradidi non possum alteri validè donare.

Resp.

Respondeo negando consequentiam, Non enim per vota tradit potestatem corporis sui ad vsum matrimonij, sed se tradit Religioni vt ab ea gubernetur; Deo verò vt ipsi sit velut donarium consecratus, quæ traditiones non inducunt vinculum repugnans vinculo matrimonij, (nam hæc vincula simul stare possunt; vt patet quando coniuges communi consensu vouent continentiam, vel etiam profitentur in Religione) sed solùm repugnans vsui matrimonij. Itaque nec professio nec votum continentiæ irritum reddit contractum matrimonij superuenietem iure naturæ; sed solùm iure ecclesiastico. Hoc tamen ius antiquum esse colligitur ex Concil. Carthag.4. cap.104. cui D. Augustinus interfuit; & ex multis Canonibus 27. qu.1. cap. Viduas, ex Gregorio, cap. Quæ autem, Innocentij I. cap. Impudicas, ex Concilio Triburiensi, &c.

3. Soluit matrimonium ratum.

69 Tertiò, Matrimonium ratum nondum consummatum antea contractum dissoluit. Est fide tenendum, vt patet ex Concil. Trident. sess.24. can.6. *Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum, per solemnem Religionis professionem non dirimi, anathema sit.* Idem patet cap. Ex parte, Innocentij III. cap. Verùm, & cap. Ex publico, Alexandri III. de conuers. coniugat.

Quo iure. 1. Sententia, Iure naturæ.

Petes, Quo iure professio id faciat?

Est triplex sententia. Prima est, Iure naturæ id facere. ratio est, quia est mors quædam spiritualis; ac proinde potest dissoluere vinculum spiritale, quale est matrimonij rati, vtpote ex solo consensu ortum: sicut mors naturalis soluit vinculum matrimonij consummati, quod est carnale, ortum ex copula. Deinde quia iure naturæ licitum est transire ad statum perfectiorem; quando nulli per hoc fit iniuria. hîc autem nulli fit iniuria; quia Ius concedit: ergo, &c. Ita videntur sentire multi Doctores in 4. dist.27. D. Thomas, Richard. Durand. Palud. Lopez p.2.c.39. & nonnulli alij. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed verius est professionem non habere hanc vim iure naturæ. Primò, Quia hæc vincula non repugnant; possunt enim simul stare. Secundò, Quia alioquin matrimonium iure naturæ potiùs dicendum esset solubile quàm insolubile; suppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi sua naturali illud dissolueret. Tertiò, Si professio ideo soluit matrimonium ratum, quia est status perfectior; etiam soluet matrimoniū consummatum, saltē quando nulla est proles & coniunx consentit: hoc autem constat esse falsum. Quartò, Professio nō est vera mors, sed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deseritur. Vnde nō sequitur solui matrimonium ratū: sicut nec aliæ obligationes priores professione soluuntur. Quintò, Quia matrimoniū est vinculum non omnino spiritale, cùm ex mutua corporum ad vsum corporalem traditione nascatur. quomodo ergo ex natura rei soluitur vinculo merè spiritali? Sextò, Si ratio naturalis consulatur, professio superueniens matrimonio potiùs videtur esse irrita, quàm matrimonium dissolui; quia res huic tradita, non potest validè tradi alteri.

Secunda

2. Iure diuino.

Secunda sententia est, Professionem habere hanc vim iure diuino positiuo: nam concessu & ordinatione Christi, matrimonij cõtractum habere hanc tacitam conditionem, Nisi ad Religionem ante consummationem me contulero. Ità multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledesma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & sequitur Sanches lib.2.de matrimonio, disput.19.n.3. Probatur, quia initium huius rei non inuenitur in iure ecclesiastico, sed à principio nascentis Ecclesiæ fuit in vsu: nam B. Thecla contracto matrimonio, & nondum consummato, sponsum deseruit, & se Deo consecrauit, teste Ambrosio lib.2.de virg.col.3. Idem fecerunt S. Alexius, teste Metaphraste, & S. Cæcilia, vt habetur in eius gestis, & S. Macharius, vt refert Gratianus ex Hieronymo cap. Scripsit nobis. 27.qu.2. Hæc quoque sententia est valde probabilis.

3. Iure ecclesiastico.

Tertia est, Id prouenire ex iure ecclesiastico iam inde à temporibus Apostolorum instituto: quæ sententia videtur verior; eamque docet Michaël Medina lib.5.de continentia sacrorum hominum ca.86. & 87. Henricus quodlib.5.qu.35. Hostiensis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuersione coniugat. Felinus consil.26. & multi alij. Probatur Primò, Si professio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam contractum, non solùm id faceret in Religione approbata, sed etiam in non approbata; quia hæc quoque est status perfectionis, (etsi non habeat omnem eam excellentiam, & firmitatem, quam habet Religio approbata) & continet consilia Christi, & multis seculis non solent Religiones approbari, sed sensim ipso vsu permittebantur ab Episcopis, nec dabatur Superioribus Iurisdictio spiritualis. Confirmatur, quia professio in Religione approbata & non approbata non differunt iure diuino, sed solùm ecclesiastico. Secundò, Idem facerent vota simplicia in Societate, & vota Coadiutorum formatorum præcisa omni alia ordinatione Ecclesiæ; quia per hæc efficitur quis verus Religiosus Religionis approbatæ, vt suprà dubit. 1. ostensum est: atqui id verum non est; ergo &c. Tertiò, Si professio iure diuino id facit, sine dubio id habet ratione voti castitatis; eò quòd vsus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiam votum castitatis emissum in manibus Episcopi id faciet: quod constat esse falsum. Confirmatur, quia exempla, quæ ipsi adferunt magis probant de voto castitatis, quàm de professione Religionis approbatæ: illi enim Sancti non sunt professi aliquam Religionem approbatam; sed vel castitatem tantùm, vt Sanctus Alexius, S. Cæcilia, & S. Thecla; (quamuis huius exemplum nõ vrgeat, cùm maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticã, vt S. Macharius. Quartò, Professio Religionis non reddit iure diuino irritum matrimonium contrahendum, sed solùm ex constitutione Ecclesiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto: ergo multò minùs illo iure dirimit iam contractũ: hoc enim est multò difficilius. Confirmatur, quia professio hoc habet ratione solemnitatis; sed solemnitas est ex institutione Ecclesiæ: ergo habet ex institutione Ecclesiæ. Quintò, Pontifex potest ex causa graui dissoluere matrimonium ratum, vt probabilior opinio tenet: atqui hîc est sufficiens causa, nimirum transitus ad statum perfectionis, ad Christi consilia, & imitationem: ergo potuit statuere vt in hoc casu dissolueretur: ergo non est recurrendum ad ius diuinum.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Id solùm probare hoc Ius esse antiquissimum, sicut & multa alia, quæ Apostoli, vel Pontifices primis temporibus constituerunt, quorum institutio non inuenitur in iure scripto, vt suprà dictum est. Exempla illa, si quid probant, probant non solùm professionem Religionis approbatæ soluere matrimonium ratum, sed etiam professionem castitatis, & vitæ eremiticæ; & fortasse ita olim fuit ex ordinatione Ecclesiæ: sed postea statutum est vt sola professio Religionis approbatæ hanc vim habeat.

4. Priuat dominio.

70 Quartò, Professio priuat omni dominio bonorum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, cap. Quia ingredientibus, 19.q.3. & cap. Si qua mulier, ibidem; quod cap. ex Iure Ciuili, Authent. de Sanctis. Episcopis collat.9.§. Si qua mulier, translatum est, & Iure Canonico approbatum. *Dominio priuat*, ratione voti *paupertatis*, quia hoc votum in professione continet non solùm abdicationem vsus independentis, sed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, estque secundum consilium Domini, Matth.19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo.* Idem statuit Ecclesia in Religione faciendum, vt tum ex dictis Canonibus patet, tum ex cap. Monachi, cap. Super quodam, & cap. Cùm ad Monast. de statu Monachorum.

Dices, Quid si quispiam dum profitetur, intendat dominium non abdicare, sed retinere, saltem ad tempus?

Si intendat non abdicare dominium.

Respondeo, Eo casu non fore validam professionem, ac proinde talem non fore Religiosum, spectato iure communi. & quidem si ita intendat retinere dominium, vt non sit paratus illud abdicare quando Superior iusserit, professio erit omnino irrita: quia non intendit se obligare ad id, quod est de substantia status religiosi. abdicatio enim dominij saltem in præparatione animi & quoad vinculum abdicandi, ad substantiam Religionis pertinet. Si verò solùm intendat retinere dominium ad tẽpus, & postea quando Superiori videbitur illud à se alienare, maior difficultas est, quia id statui Religionis non repugnat. Nihilominus certum videtur, stante Iure communi talem actum non habere vim professionis, nec constituere hominem in statu religioso. Primò, Quia professio iure communi includit actualem abdicationem; ita vt nulla fiat in Ecclesia sine tali abdicatione. vnde qui profitetur, hoc ipso priuatur dominio, perinde ac si naturaliter moreretur, & hæredes ei tanquam mortuo succedunt. Secundò, Si quis non intenderet se in omnibus secundum regulam subijcere Superiori, sed aliquid exciperet, in quo sit sui iuris & arbitrij; aut si pro certo tempore non vellet se obligare nisi ad castitatem coniugalem, non valeret professio: ergo etiam non valebit, si non velit abdicare dominium: Iura enim hæc omnia æquè ad professionem requirunt.

Tertiò, Quia Prælatus non habet potestatem ad acceptandum talem actum táquam sufficientem ad incorporandum Religioni; nam Ius ei resistit, & est contra essentialia regulæ. Crediderim tamen habere vim voti simplicis, quia obligat se in futurum; & ita tenebitur postea profiteri: nisi mens eius expressa vel tacita alia fuerit; quia vota non obligant, nisi secundum intentionem vouentium. Si tamen de eo non constet, interpretatio facienda vt valeat instar voti simplicis.

Dixi, *stante Iure communi*, quia Ecclesia nouo iure vel priuilegio posset talem professioné, tanquam sufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos effectus professionis suo tempore inducendos, admittere; & tunc valida esset.

71 *Inducit inhabilitatē.* *Inhabilitatem ad dominium* inducit, non ratione voti paupertatis præcisè, quia non ideo quis est incapax Iuris & dominij quòd Deo paupertatem promiserit: nec ratione tacitæ renuntiationis; quia aliud est se dominio spoliare, aliud inhabilem se ad illud reddere; sed id prouenit ex duabus alijs causis. Prima est, Traditio sui in Ius Ordinis; ita enim se tradit Ordini, vt partim mancipio, partim filiofamilias comparetur, quorum neuter sibi acquirit, sed ei in cuius potestate est; vt infrà dubit. 11. dicetur. Secunda est, Decretum Ecclesiæ professioni annexum. hoc enim non solùm traditionem illam confirmat, ita vt ille non possit veluti manumitti aut emancipari sicut seruus, vel filius; aut sui iuris effici; sed etiam illum directè incapacem dominij acquirendi facit, sicut eiusdem Ecclesiæ decretum reddit profitentem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur, quia non apparet ratio, qua quis seipsum sua authoritate ad huiusmodi inhabilem & incapacem facere possit. quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, se nunquam matrimonium cum hac vel illa contracturum, aut rem aliquam comparaturum; non ideo efficitur inhabilis, ita vt si contrà faciat, sit irritū. Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hæc res ex lege & potestate Superioris prouenire, sicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia; quam nemo sine Ecclesiæ constitutione sibi irrogare potest. Qui autem huiusmodi inhabilitates constituere possint, pertinet ad 1.2. qu. 96. Similis inhabilitas annecti potest voto simplici, & reipsa annexa est votis Coadiutorū formatorum in nostra Societate.

72 *5. Priuat potestate vtendi suo iure.* Quintò, Priuat potestate vtendi rebus suo iure, seu absque dependentia à volūtate Superioris. facit hoc præcisè per votum paupertatis: in hoc enim paupertas Religiosi essentialiter consistit, vt quis non possit vlla re vti aut vllam rem possidere absque Superioris arbitrio; & vt sit paratus omni momento omne ius à se abdicare. vt autem careat reipsa omni dominio, vel vt sit incapax illius, non est de essentia paupertatis religiosæ; sicut nec de essentia castitatis religiosæ est non esse coniugatum, aut esse incapacem coniugij.

73 *Consectaria.* Ex dictis sequitur Primò, Religiosum si aliquid donauerit vel alienauerit absque consensu Superioris, nō solùm peccare mortiferè violando votum paupertatis; sed etiam dispositionem esse irritam, & eos, qui acceperint, teneri ad restitutionem: quia caruit potestate disponendi. Idem *Non potest donare.* dicendum, si fecit quidem ex consensu Superioris, sed Superior consensum dare non poterat: vt si expendit in rem turpem; vt suprà cap.4. dubit. 5. & cap.18. dubit.11. dictum est.

Non potest testari. Sequitur Secundò, Religiosum non posse validè testari; quod etiam habetur expresè cap. Quia ingredientibus, 19.q.3. & Authent. de Monachis, §. Illud quoque. Ratio est; tum quia per professionem priuatus est omni dominio & incapax illius redditus: tum quia quidquid acquirit, Monasterio acquirit: vnde nihil habere potest de quo testetur. vide Nauarrum comment. 2. de Regul. n.44. & sequentib. Potest tamen hæc facultas testandi de aliquibus rebus, quarum administrationem vel vsum habebat, ei concedi per Summum Pontificem; vt idem Nauarrus nu. 57. & 58. probat, & Couarr. cap.2. de testamentis nu.17. sicut enim potest ei fieri potestas alienandi donatione inter viuos; ita etiam donatione mortis causâ, & per testamentum: ad hoc enim non requiritur dominium, sed sufficit administratio, & consensus eius, qui illum dare potest. Sic Pontifex aliquando concedit potestatem testandi Religiosis beneficiariis, vt extra Monasterium sua industria viuētibus, vel in Monasterio administrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus. vt tamen hoc licitè fiat, debet subesse iusta aliqua causa, quia est contra Canones. vnde solus Pontifex hanc facultatem concedere potest, vt docet Nauarrus suprà. Quidam putant esse quandam voti relaxationem & dispensationem: sed verius est non esse; sicut nec est dispensatio quando Pontifex alicui concedit peculium.

74 *6. Commutat vota.* Sextò, Professio soluit vota simplicia priora, etiam Religionis strictioris ingrediendæ, eaque commutat in vota solemnia Religionis illius in qua agitur; cap. Scripturæ, de voto, & cap. Qui post votum, de Regularibus in 6. Simili modo matrimonium dissoluit sponsalia etiam iurata. vide suprà cap. 40. dub. 11. nu. 92.

7. Delet omnia peccata. Septimò, Delet omnia peccata. Ita D. Thomas qu.189. ar.3. ad 3. & Caiet. ibidem. Antoninus 3. par. tit.16. cap.3. §.3. vbi pro eadem sententia adfert Paludanum in 4. dist.38. qu.4. ar.1. Thomas Waldensis de sacramentis tit.9. c. 80. Angelus v. Religiosus nu.47. & alij Summistæ. Vide Hieronymum Platum lib.1. de bono status religiosi cap.13. vbi hoc eleganter explicat, & confirmat. Sed hoc intelligendum de reatu pœnæ, quæ remissâ culpa manet: culpa enim, præsertim mortifera, nō remittitur, nisi per contritionem, vel vsum sacramenti. Ratio est, tum quia per professionem vetus homo & veteres mores exuuntur, (saltem proposito & statu ipso) & induuntur noui; vnde censetur mors quædam vitæ mundanæ: tum quia qui se suaque omnia diuino obsequio mancipat & obstringit, huiusmodi beneficio dignus est. Hinc Patres susceptionem habitus monastici solent comparare baptismo; Hieronymus epist.8. & 25. Leontius in vita Simeonis Abbatis, Anselmus lib. de similitudinibus cap. vltimo, Bernardus lib. de præcepto & dispensat. quorum testimonia refert Platus. ex quibus etiam colligas professionem habere hanc vim quasi ex opere operato, sicut martyrium, si nullus ponatur obex.

Octauò,

75 *I. Irregularitatem tollit.*

Octauò, Tollit irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, cap.i. de filijs presbyterorum, & cap.1.d.56. cæteras autem iure communi non tollit; quia iure non est expressum, vt docet Abbas in cap. Ex literarum, de apostatis: aliæ verò tolluntur specialibus variorum Ordinũ priuilegijs. Vnde falluntur qui putant tolli irregularitatem, quæ est ex homicidio, vel bigamia, vt bene notat Nauarrus comment.2. de Regul.nu.60. Nec obstat Authent. de Monachis, vbi significatur, vt quidam dicunt, omnem irregularitatem Religionis ingressu tolli: quia non loquitur de irregularitate, sed de peccatis: ait enim *vitã Monachicam ita hominem Deo coniungere & appropriare, vt omnem humanam labem abradat & purum reddat*: vt patet ex textu græco; σπῖλος enim ἀνθρώπινος, apud Græcos sunt peccata, & peccatorum sordes, non irregularitas. Adde irregularitatem, quæ ex defectu natalium, non penitus tolli per professionem; (quia talis non potest eligi ad Prælaturam; vt ad Abbatiam virorum aut fœminarum, nec ad beneficiũ habens curam animarum) sed solùm ex parte, vt possit ordinari, & beneficium simplex obtinere, vt rectè Nauarr. suprà, ex cap.i. de filijs presbyt.

DVBITATIO 9.

Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.

76 *Votum obedientiæ ad quid obliget.*

RESPONDEO, Ratione voti obedientiæ tenetur, Primò, Ad præcepta regulæ.

Secundò, Tenetur non agere contrà regulam aut mandatum Superioris ex contemptu: nam per votum obedientiæ subiecit se regulæ & potestati Superioris: ac proinde se obligauit generatim ad viuendum secundum regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti consentaneè regulæ: in qua obligatione primò omnium continetur vt regulam & mandata Superiorum non contemnat; sed generale propositum retineat ijs se conformandi; contemptus enim euertit rationem formalem obiectiuam, atque adeo totum fundamentum obedientiæ. Hinc passim DD. tradunt Regularem peccare mortiferè si ex contemptu regulã vel Superioris iussa violet. de quo vide D.Thomam 2.2.qu.186.art.9.ad primum, & Caiet.ibidem.

Ex contemptu peccato.

Censetur autem ex contemptu violare, qui contrà facit, non ex negligentia, vel cupiditate, sed quia non vult regulæ aut Superiori esse subiectus, vt ait Caietanus. deinde qui directè eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem ostendat se nihili facere: hæc sunt valde grauia, nec possunt cadere nisi in malignum animum, Instituti sui, & iudicij, authoritatisque Ecclesiæ, qua institutum est confirmatum, & potestas Superiori tradita, contemptorem. Putat tamen Caietanus v. Inobedientia, contemptum præcepti in re minima non esse peccatum mortale; de quo infrà cap.46.dubit.6.

Præcepta Superioris.

Tertiò, Tenetur ad omnia, quæ Superior iuxta regulam seu institutum præcipit. & quidem si præcipiat in virtute sanctæ obedientiæ, tenetur obedire sub peccato mortali; tunc enim Superior ex more Religionibus vsitato intendit illum obligare quantum potest, atque adeo sub peccato mortali. Si autem hac forma præcipiendi non vtatur, non videtur velle obligare sub peccato mortifero nisi id aliunde constet: Videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandet: tum quia non intendit consulere & suadere duntaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum, quantum posset; (valde autem probabile est Superiorem posse suam potestatem, suumque præceptum ita moderari vt solùm ad peccatum veniale obliget, etiamsi alioquin materia sit grauis) tum quia ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat vt inferior obtemperet, etiamsi illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat vt non intendat absolutè obligare pro conditione materiæ, probabile est subditum non obligari sub aliqua culpa, sed solùm sub pœna & correctione regulari; quo modo ipsæ regulæ obligant; de quo plura 1.2. qu.96. tractat. de legibus.

Si contra regulam.

Quartò, Si Superior præcipiat aliqua *contra regulam*, non tenetur inferior obtemperare, nisi fortè ille possit in ea parte regulæ dispensare, & legitima causa contrarium præcipiendi subsit. ita Caietanus, q.104. ar.5.

Si supra regulam, vel infra.

Quintò, Si præcipiat aliquid supra regulam, non tenetur inferior. Est communis sententia DD. vt ostendit Corduba in regulam S. Francisci cap.10.qu.2. Idem dicendum si præcipiat *infra regulam*, id est laxiora quàm regula præscribat, nisi causa iusta subsit. Hinc D.Bernardus lib.1. de præcepto & dispensat. col.4. *Prælati iussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis, nec vltrà extendi potest, nec contrahi citrà. Nihil hic Prælatus prohibeat horum, quæ promisi, nec plus exigat quàm promisi. vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate.* Et infrà: *Monentes eos, non cogentes ad celsiora, condescendentes eis, cùm necesse fuerit, ad remissiora.* Ratio est, quia Superior est custos regulæ & Instituti, non author; eique potestas datur vt subditos secundum illam perficiat, non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio suã vitæ mensuram, suum exercitiorum modum sibi præscriptum habet, qui regulis & constitutionibus cuiusque exprimitur, ad quem vt perducatur, instituuntur Superiores. Accedit quòd inferior ex vi voti sui non intendat se obligare nisi ad viuendum & obediendum secundum proprium Institutum, vt docet D.Thomas quodl.10.a.10. & alij communiter.

Hinc sequitur non solùm Superiorem Regularem nõ posse ratione voti obedientiæ obligare subditum ad ea, quæ sunt *supra* vel *contra* vel *infra regulam*; (nisi ex causa, quæ tamẽ sit secundum regulam) sed nec Summum Pontificem: quia hic non potest amplius ex vi voti, quàm Superior Regularis; cùm inferior non magis illi quàm huic se intenderit per votũ obedientiæ obligare. quamuis vt Pastor vniuersalis Ecclesiæ (cui Dominus omnem potestatem necessariam ad bonam Ecclesiæ administrationem in oues cõtulit) plura præcipere possit quàm Superior Regularis, v.g. capessere Episcopatum, vel aliam dignitatem extra Religionem; quod tamen Prælatus Regularis præcipere non potest, vt ex D.Bernardi sententia apertè conuincitur.

77 *Supra regulam quæ sint.*

Supra regulam, iuxta Cordubam, sunt, ire ad infideles, vbi est manifestum periculum mortis, vel

 seruitu-

seruitutis, ieiunare longo tempore, abstinere à carnibus ad vnum mensem, quando regula non præscribit, & similia.

Hîc tamen duo Notanda sunt. Alterum est, Etiamsi huiusmodi longæ astinentiæ & similia, quæ non sunt secundum regulam, non possint imponi ad exercitium virtutis; possunt tamen ob alias causas. Primò, In iustam pœnam alicuius criminis: id enim est secundum regulam. Secundò, Si putentur necessaria ad seruanda vota. Sic præcipitur clausura Monialibus arctissima, etiamsi talem ante non vouerint; quia experientia docuit hanc esse necessariam ad custodiam castitatis, quam vouerunt. Sic etiam possunt præcipi ieiunia, & aliæ austeritates ad superandam aliquam tentationem. si tamen non putentur necessaria, non potest subditus ad ea obligari, vt docet Corduba suprà, & Syluester Religio 6. qu. 6. Tertiò, Ob aliquam publicam necessitatem possunt quædam austeriora ad tempus omnibus imponi; quia & hoc regulæ consentaneum. Sic Ecclesia præcipit ieiunia, vigilias, &c.

Ob quas causas possint austeriora præcipi.

Clausura Monialiū.

Alterum est, Regulas, & constitutiones in diuersis Religionibus esse varias; ac proinde potestatem præcipiendi & obligationem obediendi variam esse, & ad plura vel pauciora prout regula disponit, extendi; nam in regulis Minorum c. 10. præcipitur *vt obediant in omnibus, quæ non sunt contra regulam vel animam:* In constitutionibus Societatis IESV, *vt obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifestum peccatum.* Itaque omnia supradicta, quando iusta causa præcipiendi subest, censentur secundum regulam præcipi, & subditus tenetur ex vi voti obedire. In alijs Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Quando censeatur aliquid præcipi secundum regulam.

Dico *quando causa iusta subest*, quia nullus Superior, ne Pontifex quidem, potest ad aliquid obligare sub peccato mortali, nisi sit materia grauis, capax tantæ obligationis. *grauis*, inquam, vel per se, vel ratione circũstantiarum, quæ iustam causam sic præcipiendi adferunt, vt docet Syluester suprà; estque communis sententia Doctorum. vnde nec præcepta diuina obligant sub tali peccato; nisi talis materia subsit.

In dubio autem vtrùm causa præcipiendi iusta sit, fauendum Superiori: quia potestatem imperandi possidet; & in dubio nemo est spoliandus iure, quod habet: quare parendum.

In dubio obediendum.

Dices, Etiam inferior est in possessione suæ libertatis: ergo in dubio non tenetur parere.

Respondeo, Antecedens non esse verum; quia generatim constat, illi inesse debitum parendi, & suam libertatem abdicasse in Superiorem. Hoc tamen quod de dubio dictum est, intellige, nisi obediendo aliquod graue incommodum in persona, rebus, vel honore, ei, qui obedit, vel alicui tertio timeatur; non obediendo verò nihil tale metuendum sit: tunc enim si dubia sit causa præcipiendi, non tenetur parere, sed debet moraliter constare iustam esse: nam in dubio fauendum reo, & ei de cuius damno agitur. etsi enim inferior non sit in possessione suæ libertatis; est tamen in possessione suæ securitatis, seu iuris, quo potest se à rebus periculosis conseruare: vnde in eas non tenetur se conijcere, nisi constet Superiorem iustè præcipere. vide Lopezium 1. p. c. 56. vbi pro hac sententia adducit D. Thomam, Sotum, Cordubam, & Medinam. Idem dicendum in ijs, vbi Superiori præstituti sunt certi limites, vel à superiore potestate, vel à subditis veluti ex contractu, & dubium est vtrum illos excedat; tunc enim dubium est de potestate: vt in solutione vectigalium, in quibus subditi agunt potiùs vt debitores ex vi contractus, qui inter eos & Principem initio intercessit, quàm vt subditi erga Superiorem. de quo vide suprà cap. 33. dubit. 1. & 6.

78 Ex voto castitatis tenetur, Primò, Abstinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno & externo, qui fit cōtra castitatem; vt à turpibus cogitationibus & delectatione morosa, à pollutione, ab omni actu venereo, à turpi contactu, ab impudico aspectu. Denique ab omnibus ijs, quæ aliquo modo sunt contra virtutem castitatis. Quicquid enim in secularibus extra coniugium est aliquo modo peccatum contra castitatem, est in Religioso etiam sacrilegium contra votum; ac proinde duplicem habens malitiam: ita tamen vt malitia sacrilegij sit mortalis in ijs actibus, in quibus malitia libidinis est mortalis; venialis verò, in quibus illa est venialis.

Votum castitatis.

79 Ex voto paupertatis tenetur, Primò, Vt nihil velit habere, possidere, vel vti tanquam proprium, id est, affectu retinendi iure suo, seu independenter à voluntate Superioris; cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum.

Votum paupertatis.

Secūdò, Vt sit paratus exui possessione & vsu, omni momento, quo Superior iusserit, quia non potest hæc retinere nisi cum dependentia à voluntate Superioris; alioquin esset proprietarius, vt constat ex d. cap. Cùm ad Monasterium.

Tertiò, Non potest aliquid dare vel alienare, nisi cum facultate Superioris, & si contrà fecerit, est irritum.

Quartò, Si est dispensator aliquarum rerum, non potest eas distribuere pro suo arbitratu, sed solùm ex præcepto & mente Superioris, ita vt non det alia, nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quàm scit Superiorem velle: qua parte enim recedit à mente Superioris, incurrit in vitium proprietatis; nam ita dispēsat ac si esset dominus, & ab alterius arbitrio non penderet.

Dispensare, erogare.

Quintò, Non potest mutuò vel commodatò quidquam ex ijs, quæ ad vsum ipsi permissa sunt, dare alteri absque Superioris facultate. Ratio est, quia est solùm vsuarius habens nudum vsum facti; (vt Nicolaus III. Extrauag. Exijt, ait) idque præcariò, quamdiu Superiori videbitur. vsuarius autem non potest alteri vsum rei concedere; hoc enim non est vsuarij, sed vsufructuarij. Institut. de vsu & habitat. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebrò occurrentibus censetur esse facultas tacita vel generalis, saltē ad breue tempus.

Commodare.

Sextò, Non potest ab externis vel domesticis quidquam accipere absque Superioris consensu: sicut enim non potest quidquam retinere sine illius consensu, ita nec acquirere, d cap. Cùm ad Monaster. §. Si quidquam alicui.

Ab alijs accipere.

Septimò, Non potest ex rebus, quæ domi sunt, sine illius consensu aliquid sibi vsurpare, siue sint esculenta, siue poculenta, siue libri, siue alia vtensilia; cùm enim nihil istorum ipsius sit, sed communitatis, cuius loco Superior habet administrationem omnium, non potest inuito Superiore quidquam sibi vsurpare: alioquin furtum committit,

Vsurpare sibi aliquid.

mittit, vsurpans rem alienam inuito domino, seu administratore, qui est loco domini: & consequenter peccat cōtra votum paupertatis: omne enim furtum in Religioso est contra votum. Deinde vsurpat rem tanquam proprietarius, quia absque dependentia à Superiore: ergo, &c.

Abscōdere. Octauò, Non potest quidquam abscondere vt illud Superioris liberæ dispositioni subducat: hoc enim semper iudicatum fuit continere culpam proprietatis. Colligitur cap. Super quodam, & cap. Cùm ad Monast. de statu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid. & alij Doctores notāt *proprium* dici quicquid celas Prælatum vel contra eius voluntatem tenes. *Proprium quid.*

Expendere in vana. Nonò, Non potest expendere in res illicitas aut vanas, etiamsi Superior id ei permitteret. Ratio est, quia iura & Canones non concedunt administrationem Regularibus, nisi ad res necessarias, vtiles, aut honestas: prohibent autem ad vanas & illicitas: atqui non habēt maiorem facultatem quàm iura eis concedant; nec Superior potest aliquid contra iura concedere. Vnde peccat Regularis contra votum paupertatis si in huiusmodi expēdat; v.g. si in turpia, si in vestes sericas, in sumptuosa cōuiuia, in canes venaticos, falcones, equos generosos, in vanas picturas, lectisternia, &c. vide Clem. 1. de statu Monachorum.

Conseruare. Decimò, Tenetur præstare eam diligentiam in rebus ipsi permissis conseruandis, quam vsuarius, qui precario vtitur; vnde tenetur vitare culpam latam: hanc enim tenetur vitare omnis, qui aliquid precario accepit; L. Quæsitum est, §. Eum quoque, ff. de precario: Itaque si res ipsius negligentiâ pereat vel deterior fiat, peccat contra iustitiam, & consequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur; quia si dolo illam destrueret, vel deteriorem redderet, peccaret contra votum: ergo etiam si ex culpa lata; nam hæc ad eandem speciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quod si res concessa sit etiam in ipsius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui; sicut in commodato, quod in vtilitatem commodantis & commodatarij præbetur, iuxta L. In rebus, v. Hoc itaque, ff. Commodati, & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ita seuerè in Religione interpretandum.

Superflua. Vndecimò, Denique tenetur cauere ne habeat superflua, saltem notabili quantitate, quæ religiosam mediocritatem notabiliter superent. quia nec Superior id ei concedere potest, cùm sit per Canones prohibitum. Idem dicendum de pretiosis vestibus, vt docet Nauarrus comment. 4. num. 27. quia prohibentur Clement. 1. de statu Monachorum. si tamen ille paratus est omnia ad ad nutum Superioris relinquere, non est dicendus proprietarius, vt docet Syluester Religio 6. qu. 7. vers. Quartò, ex Archidiacono.

80 *Facultas generalis.* Circa prædicta duo Notanda. Alterum est, Considerandum esse in quibus rebus, & quousque censeatur in singulis Ordinibus & Monasterijs concessa facultas generalis: hæc enim sufficit vt non pecces contra votum, dando vel accipiendo, retinendo vel vtendo. In Monasterijs tamen bene ordinatis non conceditur hæc facultas passim omnibus, nisi in rebus minoris momenti & crebrò occurrentibus.

Ἐπιείκεια. Alterum est, Interdum excusari inferiorem per ἐπιείκειαν, à facultate petenda; vt si res vrgeat, nec Superior præstò sit; tunc enim potest agere perinde ac si veniam expressam haberet: nam adest consensus præsumptus. non enim mens est Superioris, vt eo casu non agat quod ratio dictat, aut vt consensum expressum requirat. non tamen adest consensus præsumptus, quando res facilè differri potest, vel Superior adiri.

Obiectio. Dices, Si peterem à Superiore, consentiret.

Resp. *An sufficiat quòd concederet si peteres.* Respondeo id satis non esse, alioquin omnes fere donationes, acceptationes, & vsus, qui à Superioribus concedi solent petentibus, in Religione essent liciti absque expressa venia: quod est euertere obedientiam regularem. Ratio est, quia non ex eo cessat vinculum legis quòd Superior dispensaret si peteres; per hoc enim non dispensat reipsa. nec ideo rem istam retinere potes quia dominus eam donaret si rogares: nam per hoc non donat reipsa. cùm enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur quoque id, quod ex ea sequeretur. eodem modo dicendum in nostro casu. Itaque requiritur, non solùm vt concederet si peteres, sed etiam vt reipsa censeatur concedere, quamuis non petas; & vt ipse non velit te cum illis circumstantijs petere. Sicut vt vinculū legis cesset per ἐπιείκειαν, requiritur vt mens legislatoris sit, hoc casu te non obligare vt agas secundum verba legis, aut vt petas dispensationē.

Crediderim tamen non esse peccatum mortale, quando sciret, vel bona fide putaret inferior, eum erga se esse Superioris affectum, vt libenter esset concessurus, si sciret ipsum tali re egere, vel tale quid desiderare; tunc enim censetur habere ex voluntate Superioris, saltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter; quia etsi illam rem habeat quodammodo ex voluntate Superioris; modus tamen illam sibi vsurpandi est contra eius voluntatem. Pari modo, in furto non est peccatum mortiferum, quando quis scit affectum domini in se talem esse; aut certè, quando dominus rem parui æstimat, aut ita in aliquem est affectus, vt nollet illum graui obligatione teneri; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 12. dubitat. 8.

DVBITATIO 10.

Vtrum bona Religiosi transeant in Monasterium per professionem, si aliter de illis antea non disposuerit.

81 Respondeo, & Dico Primò, Si Monasterium habet ius successionis, omnia bona Religiosi, de quibus ipse antea non disposuit, per professionem iure communi transeunt in illud Monasterium. est communis sententia DD. vide Nauarrum comment. 2. nu. 44. & sequentib. Ius autem succedendi habent omnia Monasteria Regularium, præter Domos & Collegia Societatis Iesv, Minorum de obseruantia, & Capucinorum. Societas enim per suas constitutiones hoc iure caret, non solùm in Domibus professis, sed etiam in Collegijs: Minoritæ & Capucini per suas regulas. cæteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum, etiam mendicantibus concessit Concilium Trident. sess. 25. de Regul. cap. 3. vt bona *Monasteria habentia ius succedendi.*

Mendicantes qui succedant. bona immobilia possidere possint: vnde etiam vt in eis succedant. nam ante Concilium poterant cæteri Mendicantes succedere, sed tenebantur bona immobilia vendere, vt docet Nauarrus ex alijs nu. 50. nunc autem possunt retinere.

Probatur conclusio ex nouella Iustiniani 5. quæ est de Monachis cap. 5. *Illud quoque decernimus, qui in Monasterium introire voluerit, antequam Monasterium ingrediatur, licentiam habere suis vti quo voluerit modo. ingredientem namque vnà sequentur omnino res, etiamsi non expreßim dixerit se illas inducere: & non erit dominus illarum vlteriùs vllo modo*: quæ posteriora verba etiam habentur Authent. Ingressi, C. de Sacrosanctis Ecclesijs. Additur in prædicta Nouella; *Si filios habeat, ijs solùm legitimam deberi, cætera Monasterio*: Et Nouella 123. cap. 38. *Si qua mulier, aut vir Monasticam elegerit vitam, & intrauerit Monasterium, filijs non extantibus, Monasterio, quod ingreditur, res eius competere iubemus. Si verò talis persona filios habeat, & non ante quàm intret Monasterium de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filijs deputauerit: etiam sic liceat ei postquam Monasterium intrauit, suam substantiam in proprios filios distribuere; ita tamen vt nulli filiorum suorum minuat legitimam partem. pars verò quam filijs non dederit, Monasterio competat. Si verò omnem substantiam inter filios diuidere voluerit, propria sua persona filijs connumerata, vnam sibi partem omnibus modis retineat, quæ iuri Monasterij competere debeat. Si verò in Monasterio degens moriatur antequam inter filios res suas distribuat, legitimam partem filij percipiant, reliqua vera substantiæ pars Monasterio competat*. eadem habentur Authent. Si qua mulier, de Sacrosf. Ecclesijs. & cap. Si qua mulier, 19. qu. 3. Idem probatur cap. Quia ingredientibus, 19. qu. 3. ex epist. 7. lib. 7. registri Gregorij magni, vbi sic dicitur; *Quia ingredientibus Monasterium conuertendi gratiâ, vlteriùs nulla sit testandi licentia, sed vt res eorum eiusdem Monasterij sint, aperta legis definitione decretum est.*

82 *Ratio constitutionis Iustiniani.* Est autem hæc constitutio rationi valde consentanea. Primò, Par enim non est vt dum quis se totum mancipat obsequio diuino, res suas faciat seruire mundo: & qui corpus suum tradit ad pœnitentiam, bona sua relinquat secularibus ad luxum. postulat enim ratio vt non solùm se, sed etiam omnia sua Deo seruire faciat. Secundò, Quia cùm in Monasterio viuere & ab eo alimenta percipere cupiat, par est vt illi potiùs res eius cedant, quàm alijs, quibus nihil debet, & à quibus nihil expectat. Tertiò, Quia cùm sit consilium Christi vt dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientiùs dari possunt, quàm ijs, qui sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum; & qui possint recipere in æterna tabernacula; quales sunt Religiosi. Denique quia sic augetur cultus diuinus & numerus Deo seruientium.

Quo modo post professionem bona sua distribuat. Circa prædicta quædam sunt annotanda. Primò, Si is, qui profitetur, habet liberos, ei permitti vt distribuat eis sua bona post professionem, si id ante non fecit. facit autem hoc non vt dominus, sed vt administrator constitutus à iure ad hunc effectum. testari tamen tunc non potest, quia id ei non est permissum, vt docet Nauarrus commentar. 2. n. 45. & meritò, quia factio testamenti maiorẽ præ se fert imaginem dominij, quàm nuda illa distributio.

Dices, Hæc constitutio est iuris Ciuilis, per quod nõ potest concedi administratio aliqua Religioso professo.

Respondeo, Eam non habere vim vt est iuris ciuilis, sed vt est recepta iure Canonico, seu approbata à Summis Pontificibus. vnde etiam relata est in corpus Decreti à Gratiano, cap. Si qua mulier, 19. qu. 3. de quo vide Nauarrum comment. 2. n. 44. & sequentib. vbi hanc constitutionem explicat & expendit.

83 *Quando filijs danda legitima.* Secundò, Ex æquitate canonica legitimam filijs statim post professionem tradendam, nec esse expectandam mortem naturalem parentis, vt docet Nauarrus n. 48. & Couar. cap. 2. de testam. nu. 12. & colligitur ex cap. Cùm simus, de Regularib. nimis enim durum esset si filij deberent alimenta petere à Monasterio.

Vsusfructus. Contraria tamen sententia non est improbabilis, quam tenent plerique Doctores, teste Couarruuia: vsusfructus tamen, quem fortè pater habebat in bonis aduentitijs suorum liberorum, transit in Monasterium vsque ad mortem eius naturalem, vt docet Nauarrus nu. 55. quia omnia transeunt, & ius nihil particulare de hoc disposuit. quamuis & in hoc contrarium probabiliter teneri possit; de quo videri potest Couarruuias nu. 14. Pari modo, pater in seculo manens, vsumfructum, quem in bonis aduentitijs filij habebat, non amittit per filij professionem, vt idem Nauarrus docet: nam professio filij non potest officere iuri paterno iam ante acquisito. secus est quando filius egreditur patriam potestatem ob crimen paternum; tunc enim amittit pater vsumfructum vnà cum patria potestate, vt rectè cum alijs docet Molina, de Iustitia disput. 9.

Tertiò, Si is, qui profitetur, non habet liberos vel nepotes, sed patrem vel matrem, auum vel auiam, iure communi illis debet legitimam: nimirum si hoc ius eo loco sit receptum. Nec obstat, quòd Monasterium habeatur pro filio vel hærede, vt colligitur cap. In præsentia, de probationibus, & Nouella 123. cap. 37. ac proinde nihil videatur deberi ascendentibus; quia hoc non est verum, nisi ad effectus iure expressos, qualis non est iste, qui proponitur in casu.

84 *Fideicommissum.* Quartò, Non solùm bona tua libera, per professionem transeunt in Monasterium, sed etiam quædam grauata; vt si tibi relictum sit fideicommissum, cum onere vt si absque liberis discesseris, restituatur alicui tertio, vt fratri: si ingrediaris Monasteriũ, cedit Monasterio, quia est instar filij. Ita expressè habetur d. cap. In præsentia, & d. Nouella. Secus si grauatum sit vt in aliam piam causam conferatur. vt ibidem habetur.

Feudum. Quintò, Etiam feudum cedit Monasterio, modò sit francum, id est, liberum ab obsequio, vel concessum fœminę, vel cum onere obsequij, quod Monasterium præstare possit, vel concessum cum facultate præstandi per alium. Ita Nauarrus n. 55. & alij passim. Commoditas feudi durat solùm ad vitam illius Religiosi: eo enim mortuo deuoluitur ad proximos hæredes, quibus ex sua institutione debetur; vel si desint, ad dominum directum. Ita Clarus, §. Feudum, q. 78. n. 2. ex Baldo, qui tamen Clarus n. 3. addit, sibi non placere sententiam communem, scilicet feudum transire in Monasterium: sed ratio eius solùm probat de feudis, quæ

dis, quæ requirunt seruitium sæculare. Religiosis indecorum & prohibitum.

Emphyteusis. Pari modo emphyteusis in Monasterium transit. si tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui non sit maiori priuilegio præditus, quàm prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus §. Emphyteusis, qu. 22. dicitque esse communem sententiam. Ratio est, quia conditio domini directi deterior redditur, cùm amittat spem laudemij, id est, trigesimam vel quadragesimam partem pretij, quam percipere solet quotiescunque venditur. vide suprà cap. 24. nu. 57.

Possessio. Sextò, Non solùm dominium, sed etiam possessio transit in Monasterium per professionem. Primò, Quia sicut persona transit in ius Monasterij; ita simul cum illa dominium, & possessio, quam illa habebat. Secundò, Quia Monasterium succedit non sicut hæres extraneus, qui vt comparet dominium debet adire hæreditatem, & vt possessionem capiat, debet apprehendere; sed sicut filius, seu vt hæres, qui in iure dicitur *hæres suus*, qui non comparat nouum dominium, sed continuat dominium, & possessionem eius, cui succedit. Ita Innocentius & alij in cap. In præsentia, de probationibus.

85 *Si disposuit in extraneos.* Dico Secundò, Si ante professionem per testamentum disposuit de bonis in hæredes non necessarios, vt in fratres vel amicos, Monasterium ijs fruetur vsque ad mortem ipsius naturalem; sicut ipse testator facturus erat si in seculo mansisset. vnde si illi moriantur ante testatorem, euanescit dispositio, & bona pertinebunt absolutè ad Monasterium, nisi alia mens testatoris fuerit. Ita Nauarrus suprà nu. 54. & Couar. cap. 2. nu. 11. vbi dicit esse communem sententiam.

86 *Si Monasterium caret Iure succedendi.* Dico Tertiò, Si Monasterium non habet ius successionis, omnia bona Religiosi (nisi ipse ante professionem aliter de illis disposuerit) statim per professionem deuoluuntur ad hæredes ab intestato, perinde ac si ipse morte naturali defunctus esset. est communis sententia DD. quia cùm ipse per professionem se spoliet omni dominio & possessione, nec transeant hæc in Monasterium, sequitur ea iure deuolui ad alios hæredes. non enim debent ea bona manere adespota & suspensa.

DVBITATIO II.

Cui acquirat Religiosus post professionem.

87 SVppono Religiosum vel habere beneficium aliquod post professionem, vt Prioratum, Abbatiam, parœciam, Episcopatum; vel non habere.

Si non habet beneficium. Nunc Dico Primò, Si non habet beneficium, acquirit suo Monasterio vel Ordini, siue id ei ex industria proueniat, siue ex eleemosynis, siue hæreditaria successione, siue alio modo. Colligitur apertè ex iuribus suprà citatis, & ex cap. Abbates, 18. qu. 2. vbi dicitur, *omnia, quæ Monachus acquisierit, ab eo auferenda, & hæc Monasterio profutura.* Dixi *siue hæreditaria successione*; quia non minùs post professionem succedit ex testamento & ab intestato, quàm si esset in seculo; nec possunt eum parentes legitima priuare; vt patet L. Deo nobis, §. Hoc etiam, de Episcopis & Clericis. ex qua L. etiam patet nec ob ingratitudinis culpam in seculo

Potest Monachus iure communi succedere ab intestato.

admissam priuari posse: & meritò, quia hæc insigni illa vitæ mutatione videtur abstersa. idem patet ex cap. non Liceat, 19. qu. 3.

Dices, Quomodo potest succedere, cùm sit incapax dominij; & omne ius in Monasterium sit translatum?

Respondeo, Non habet ius vt in suum commodum succedat aut sibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monasterium translatum est: retinet tamen ius succedendi in commodum Monasterij, vt illi acquirat. Hinc fit vt Monasterium possit adire vel repudiare talem hæreditatem etiam ignorante vel inuito Religioso. imò si hæreditas aliqua ante mortem Religiosi delata sit & nondum adita, potest Monasterium etiam post mortem illius eam adire, vt docet Couarruuias cap. 1. de testamentis nu. 31. ratio est, quia Ius adeundi ante mortem ipsius, Monasterio erat acquisitum, quod proinde per mortem ipsius non amittit: Religiosus autem ipse sine consensu Superioris validè illam adire non potest.

Religiosus cōparatur partim seruo, partim filiofam. Hinc Religiosus in acquirendo partim comparatur seruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo, cui acquiritur. quia sicut seruus non acquirit sibi, sed domino, ita Religiosus acquirit non sibi sed Monasterio. Filiofamilias, in modo acquirendi; quia sicut hæreditas vel legatum delatum filio, potest acceptari à patre, ignorante, vel inuito filio; ita Religioso delatum potest acceptari à Monasterio inuito Religioso. Hæreditas tamen delata seruo non acquiritur domino, inuito seruo. vide Nauarrum comment. 2. nu. 4. & 30. & Molinam disp. 140. vbi alios refert.

88 *Ius succedendi quomodo reuiuiscat.* Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius succedendi, etsi Religiosi alijs modis possint acquirere Monasterio vel Ordini, non tamen successione ab intestato. nam per professionem omne tale ius amittitur, & quodammodo extinguitur; quamuis non omnino irrecuperabiliter. nam si contingat talem Religiosum transferri ad alium Ordinem, qui capax sit, reuiuiscet hoc ius in commodum illius Ordinis; & incipiet illi acquirere successione ab intestato. vnde non tam fuit extinctum quàm consopitum. Sed hoc intelligendum de hæreditatibus, quæ post transitum ad alium Ordinem deferuntur, non autem de ijs, quæ ante obtigerunt; vt docet Couarruuias cap. 1. de testamentis, nu. 28. & tribus sequentib. Idem dicendum si talis Religiosus fiat Episcopus, vt patet cap. Statutum, 18. qu. 1. & docet Syluester Religio 4. q. 10.

89 *Regularis ab obedientia exemptus cui acquirit.* Notandum Secundò, Quosdam docere, eos Regulares, qui Summi Pontificis priuilegio sunt exempti à potestate Prælati, & foris viuunt, acquirere non Ordini, à cuius obedientia sunt exempti, sed Pontifici; idque siue acquirant ex aliqua pensione ipsis à Pontifice concessa, siue ex eleemosynis, siue sua industria, siue successione hæreditaria. quæ sententia est satis rationi consentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac sententia citatur, comment. 4. de Regul. nu. 68. id non docet, sed contrarium, nempe talia acquiri Monasterio. Sed spectanda est consuetudo recepta.

90 *An ex delicto & contractu Monachi teneatur Monasterium.* Notandum Tertiò, Etiamsi Monachus acquirat Monasterio, Monasterium tamen non teneri ex delicto Monachi, quamuis sit Prælatus; nisi quatenus inde aliquid cōuersum est in Monasterij commo-

commodum; cap. Delictum, de regulis Iuris in 6. vbi dicitur, *Delictum personæ in damnum Ecclesiæ non esse conuertendum*. Ex contractu etiam Monachi non tenetur, nisi quatenus tacitè vel expresse ei commissa est aliqua administratio. Si vlterius suo vel Monasterij nomine contrahit, probabile est obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in se est vt Prælatus approbet. Est tamen in potestate Prælati contractum ratificare vel irritare, prout commodius ipsi fuerit, vt docet Nauarrus comment.2. nu.42. Vnde is cum quo contraxit, non potest resilire, si Prælatus contractum approbet.

Contraria tamen sententia, scilicet ex tali contractu non nasci obligationem naturalem in Religioso, nisi damnum intulerit, est etiam valde probabilis, & plurimorum Doctorum, quos citat Nauarrus. Iuxta quam dici potest, eum cum quo contraxit non teneri, & posse resilire, nisi post approbationem Prælati ipse quoque ratificet. vide suprà cap.17. dubitat.8.

91 *Si beneficiarius.* Dico Secūdò, Si Religiosus habet beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem, acquirit non Monasterio, sed beneficio. Est communis sententia DD. colligitur cap. Statutum, 18. q.1. vbi dicitur, *Religiosum prouectum ad Episcopatum acquirere non Monasterio, sed Episcopatui.* Idem dicendum si ad Abbatiam extra suum Monasterium vel ad Prioratum aut parœciam, etiam illi Monasterio subiectam; vt docet Nauarrus comment.2. n.6. Vnde Prelatus non potest illi pensionem de nouo imponere, vel fructus in vtilitatem Monasterij conuertere, quia ad beneficium pertinent; vt idem docet. Nec obstat quòd tale beneficium sit manuale, id est, quòd nutu Superioris dari & auferri possit; quia quamdiu obtinetur, ipsi acquiritur, non Monasterio. si tamen iure vel consuetudine aliqua pensio annua Monasterio soluēda, tali beneficio sit imposita, hanc exigere potest.

92 *An omnia beneficio.* Petes, Vtrum omnia, quæ promotus ad beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem quouis modo acquirit, cedant beneficio?

Respondeo, Si sit Episcopatus omnia cedunt beneficio, etiam ea, quæ successione vel donatione obtinet. Insinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine suo est exemptus. Idem dicendum si est Abbas vel Prior in alieno Monasterio; quia tunc est exemptus à suo. De cæteris est distinguendum; si enim habet parœciam vel Canonicatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum seorsim ab alijs, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficium non habeat corpus distinctum; tunc ea, quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio; quæ verò aliunde, Monasterio. Ita Nauarrus comment.4. de Regul. nu.69. hoc modo concilians opinionem Bartoli in L. Seruus communis, ff. de stipulat. seruorum, (vbi dicit Bartolus Regularem beneficiarium, ea, quæ ex beneficio accipit, acquirere ipsi beneficio; ea, quæ aliunde, Monasterio) cum opinione communi Canonistarum, qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monasterio.

93 *Regularis beneficiarius an possit disponere de fructibus.* Ex prædictis infert Nauarrus comment.2. de Regul. n.10. & 11. & tract. de reditibus ecclesf. q.3. monito 25. Regularem beneficiarium posse disponere de fructibus beneficij ad honestam sustentationem sui, & ad pias causas, perinde ac secularis potest de fructibus beneficij sui; & addit, id firmè tenendum. Primò, Quia est sententia Card. Zabar. à toto orbe vsu recepta & à nemine in theoria reiecta. Secundò, Quia apertè insinuatur Clement.2. §. Sed & tales, de vita & honestate Clericorum. vbi ponitur differentia inter Regularem simplicem & beneficiarium, quòd hic absque facultate Superioris possit immediatè in opera pia impendere, ille non possit. Tertiò, Quia omnis titulus canonicus beneficij tribuit facultatem disponendi reditus in sui congruam sustentationem & opera pia. qui enim est administrator beneficij, est etiam administrator fructuum. Quartò, Quia Prælatus non potest illos fructus aut eorum partem mensæ suæ applicare, nec imponere nouas pensiones aut antiquas augere, vt expresse habetur Clement. 1. de suppl. negl. Prælatorum. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, administrationibus, alijsq; beneficijs, quæ mensæ Abbatis non sunt vnitæ, & à proprijs Rectoribus administrari solent, etiamsi illi ad nutum Abbatis reuocari possint, vt ibidem dicitur. vbi tacitè insinuatur & supponitur, fructus horum administrandos esse ab ipsis beneficiarijs.

94 *An sententia Nauar. sit certa.* Hæc sententia est certa, si loquamur de Regularibus, qui præsunt, & non subsunt Prælato Regulari à quo in alijs regantur, vel de ijs, quibus à Summo Pontifice collatio est facta. Verùm non est ita certa de alijs, qui ad nutum Prælati possunt amoueri. etsi enim Prælatus non possit imponere beneficio pensionem; tamen postquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum suæ Ecclesiæ non erat impensurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis possit statuere, vel præscribere modum expendendi. vnde Franciscus Sarmiento defensionis suæ parte prima monito 11. contrarium tenet. Sed Nauarri sententia videtur verior, nisi priuilegio vel cōsuetudine memoriam hominum superante contrarium alicubi sit receptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & distinctione supradicta de omnibus alijs, quæ Religiosus beneficiarius aliunde acquirit. vide consilio 70. de Regul. Vbi tamen Religiosus amotus fuerit, non habet ampliùs administrationem. vnde si quid pecuniæ secum attulerit ad Monasterium, subest dispositioni Prælati.

DVBITATIO 12.

Quorum beneficiorum ecclesiasticorum sint capaces.

95 *Est capax beneficij regularis.* DICO Primò, Regularis est capax beneficiorum regularium sui Ordinis; vt sunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus claustralis, Præpositura, parœcia Monasterio annexa. nam vt Clement.1. de suppl. negl. Prælat. dicitur. *beneficia regularia Regularibus conferenda sunt*. Imò seculari clerico beneficium, quod per se regulare est, conferri non potest; quia iure incapax: nisi authoritate Summi Pontificis; qui etiam idcirco non confert ea nisi in Commendam; quo modo videmus passim conferri Abbatias & Prioratus. quod autem sola annexione regulare est, vt sunt quædam parœciæ, potest conferri seculari, si regularis non reperiatur idoneus.

Dico Se-

96 *Etiam quorundam secularium.*

Dico Secundò, Est etiam Iure communi capax quorundam beneficiorum secularium.

1. Episcopatus.

Primò, Episcopatus, vt apertè habetur cap. Nullus Religiosus, de electione in 6. vbi etsi Pontifex, vt Religiosus sit capax Abbatiæ, requirat vt sit expresè professus, addit tamen id non esse necessarium vt posit eligi ad Episcopatum.

Vbi Notandum est verbum *Eligi*; quo significatur iure communi esse idoneum. Si enim aliquid obstaret, non posset eligi, sed solùm postulari; cap. finali, de postulatione Prælatorum: de quo vide Syluestrum Religio 7. qu.6. Idem patet ex cap. Quorundam, de Electione, in Sexto, vbi etiam statuitur vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris sibi acquirat ex electione, postulatione, prouisione, ad aliquam extra suum Ordinem Prælaturam, in discordia.

97 *Requiritur facultas Prælati.*

Aduertendum tamen, non posse Religiosum, qui sub potestate Prælati est, consentire in electionem vel promotionem sui ad Episcopatum, vel ad aliud beneficium extra suum Monasterium, nisi petita & obtenta licentia sui Prælati; alioquin consensus est inualidus; & in pœnam illius præsumptionis, electio ipso facto est irrita; vt habetur cap. Si Religiosus, de electione, in Sexto. posset tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendam facultatem, si necessitas vel vtilitas Ecclesiæ postularet, vt docet Glossa in illud cap. v. Obtenta, referens Tancredum & Bernardum, & Syluester suprà q. 3. & 4. Vel potiùs eo casu recurrendum esset ad Summum Pontificem, vt ipsemet, qui est Superior omnium Prælatorum Regularium, facultatem concedat. Porro vt Prælatus consensum validum ad hoc præbeat, non opus est consilio aut consensu Conuentus, quamuis id vnum sit ex grauioribus Monasterij causis: Ita enim expresè statutum est dicto cap. Si Religiosus, §. Quia verò: idque *vt ordinationes Ecclesiarum ac Monasteriorum, in quibus tales electi extiterint, celeriùs & faciliùs valeant expediri*, vt ibidem Pontifex ait.

98 *2. Cura animarum.*

Secundò, Est capax curæ animarum, patet ex cap. Doctos, & multis sequentib. 16. quæst.1. ex quibus constat à temporibus Ambrosij consueuisse Monachos ad curam animarum assumi. quòd si Monachi, qui ex Instituto vacant tantùm contemplationi, possunt ad talia beneficia promoueri, etiam possunt Mendicantes, & alij Regulares; quorum functiones isti officio sunt magis affines. Idem tenet Syluester Religio 7. quæst. 4. ex Panormitano. quod intellige, nisi aliquod particulare statutum Ordinis obstet.

Vbi Notandum, Si hoc beneficium subsit Monasterio, non requiri authoritatem Episcopi vt Religiosus promoueatur; sed sufficere voluntatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, potest illum amouere, & alium substituere. posset tamen inferior excipere, si probare posset malo animo fieri, vt tradit Nauarrus lib.3. consil. tit. de Regul. consil.20. num.15. Episcopi tamen est illum examinare & visitare, vt patet ex Concilio Trid. sess.7. cap.7. & 8. & sess. 24. cap.3. & 18. de reformat. nisi fortè Prælatus Regularis ibi iurisdictionem quasi Episcopalem exerceat: nam iis locis ipsius est examinare ad beneficium parochiale, & approbare confessarios; quod & vsus ipse confirmat, cui Episcopi non contradicunt; & ratio quoque probat; nam talis actus est Iurisdictionis, non Ordinis: quare cùm ille Prælatus Iurisdictionem habeat Episcopalem in suis locis seu terminis, ita vt subditi ipsius non agnoscant vllum Superiorem illo in spiritualibus præter Summum Pontificem, non est cur illi potestas ad talem actum denegetur: qua de re vide nostrum Suarem tom.2. de sacramentis disputat.28. sect.5. Si autem non subsit Monasterio, præter consensum Prælati requiritur & authoritas Episcopi vt promoueatur; nec potest à Prælato deponi, quia exemptus est ab eius iurisdictione, & subiectus Episcopo. Colligunt Doctores ex cap. In parœcia, 16. qu.1. vide Syluestrum Religio 7. q.11.

Si Prælatus habeat Iurisdict. Episc.

99 *3. Dignitas.*

Tertiò, Est capax Dignitatis in Ecclesia seculari, vt Præpositura, & Decanatus, si propriè habent curam animarum secularium; quia ratione huius curæ, ad quam Religiosi in primis videntur idonei, iure illis concessum est vt possint beneficia habere.

Si verò non habent curam animarum nisi respectu Capituli, dubium est. Tamen probabile est esse capacem, quia nusquam prohibetur. Ita Syluester, Religio 7. quæst. 4. & 6. ex Panormitano, & meritò; quia hîc etiam ratio curæ & doctrinæ (ob quæ concessum est illis à Iure beneficia obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia secularia beneficia non est Regularis promouendus, nisi necessitas, vel magna vtilitas Ecclesiæ postulet, ne & Monasteria præcipuis viris spolientur, & ambitioni porta aperiatur.

Canonicatus.

Ad Canonicatum & alia beneficia secularia Iure communi non sunt habiles. Ita communiter DD. & Panorm. in cap. Super eo, de Regular. & in cap. Quod Dei timorem, de statu Monach. Ratio est, quia in beneficijs simplicibus cessat ratio curæ & doctrinæ, ob quam promotio Regularis ad Ecclesiam secularem est cōcessa, vt notat Panorm. in d. cap. Quod Dei timorem. Vnde nec Episcopus in eo dispensare potest. Accedit, quòd hac ratione daretur occasio otij & mollioris vitæ, contra professionem regularem.

DVBITATIO 13.

Vtrum Regularis ex suo Ordine posit ad alium transire & qua ratione.

D. Thomas qu.189. art.8.

100 *Possunt transire ad arctiorem.*

Dico Primò, Omnibus Regularibus iure concessum est, vt possint ad Religionem arctiorem transire; cap. Licet, de Regularibus. hoc tamen non est laudabile, nisi ob notabilem necessitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apost. 1. Cor.7. *vt quisq; in vocatione in qua vocatus est, permaneat*; quod maximè locū habet in statu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc transitu plerumque scandalizantur illi, qui relinquuntur. Tertiò, Quia faciliùs quisq; proficit in Religione in qua consueuit, quàm in alia, cuius consuetudines illi sunt peregrinæ & insolentes, vt notat D.Thomas art.8. Quod confirmatur sententia Abbatis Nesterotis apud Cassianum collat.14. cap.5. *Cuique vtile est*, ait ille, *vt secundum propositum, quod elegit, summo studio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire festinet, & nequaquam à sua, quam semel elegit professione, discedat.*

An debeat esse absolutè perfectior.

Dico arctiorem, non perfectiorem, quia in hoc transitu non quęritur vtra sit absolutè perfectior; (etiamsi D. Thomas, Syluester & alij quidam Doctores contrarium non improbabiliter tenere videantur) sed vtra arctioris obseruantiæ, in qua tutiùs & meliùs possit salutem suam operari, vt colligitur ex dicto cap. Licet; & tenent communiter Canonistæ. Hinc permittitur omnibus Religiosis etiam Mendicantibus, transitus ad Ordinem Carthusianorum, vt habetur extrauagante Martini IIII. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus; quamuis absolutè hic Ordo non sit omnium perfectissimus. Non est tamen necesse vt illa Religio in omnibus sit arctior; nam Religio Minimorum in victu est arctior quàm Carthusianorum, quia non vtitur ouis nec lacticinijs; & tamen possunt huius cultores, cùm numerentur inter Mendicantes transire ad Carthusianos. Idem dicendum de Capucinis. Religio tamen Carthusianorum est arctior in silentio, & solitudine, & officij diuini prolixitate:

Omnes possunt transire ad ordinem Carthusianum.

Simili modo permittitur Canonicis regularibus vt transeant ad Religionem Monachorum, vbi disciplina bene seruatur; cap. Sanè, de Regular. quia Monachorum Religio est strictior, vt habetur cap. Quod Dei timorem, de statu Monachorum. Nec obstat cap. Mandamus, & cap. Nullus, 19. qu. 3. vbi id videtur prohiberi: quia solùm prohibetur ne transitus iste fiat cum detrimento Ecclesiæ, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliáve perturbatione, vt ibidem notat Glossa. ex Ordine etiam Cluniacensium possunt transire ad Cistercienses, cap. Licet, de Regul. Denique sicut Mendicantes possunt transire ad Carthusianos, ita vicissim Carthusiani ad Mendicantes, vt docet Nauarrus tit. de Regul. consilio 68. & Syluester Religio 4. qu. 6. Quod intellige vbi regula bene seruatur, & sine lite & alio graui incommodo fieri potest, vt idem notauit.

Canonici regulares ad Ordinē Monachorum.

Carthusiani ad Mendicantes.

101 *Cōditiones requisitæ in transitu.*

Hic tamen aliqua sunt notanda, Primò, Vt hic transitus fiat matura deliberatione, & studio melioris vitæ. Secundò, Vt petatur licentia à Prælato, (ne obedientia contemni videatur) qui tenetur eam dare. si non det, hoc ipso Ius concedit; vt habetur dicto cap. Licet. Si non petita facultate transeat, potest reduci ad prius Monasterium, vt faciat quod iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, consilio 59. Si tamen non leuitate animi, sed matura deliberatione transiuit, non est reducendus, vt alij tradunt, & colligitur cap. Sanè, de Regularibus. Tertiò, Vt Monasterium ad quod transit, non solùm Instituto, sed etiam vsu & obseruatione sit arctius. ideo enim fit commutatio, vt ibi sanctiùs & tutiùs viuat. Quartò, Debet explere annum probationis, vt docet Nauar. lib. 3. consil. de Regular. consil. 3. quia Concilium Trident. generatim hunc annum requirit. quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem huius professionis obtinebit locum in Capitulo, vt idem docet consil. 60. quod intellige si transit ad Ordinem distinctum, vel ad Monasterium sui Ordinis in quo arctior disciplina. Si transeat vt fit Prælatus, sufficit professio tacita, nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri professio noua, quia substantialia sunt eadem; & ad cætera satis censetur obligari ea lege & consuetudine, qua Prælati Regulares tenentur se communi regulæ & statutis loci conformare. Ita tenet Fredericus apud Nauarrum consil. 3.

102 *Ad laxiorem.*

Dico Secundò, Possunt etiam Regulares, si iusta causa subsit, cum facultate Prælati transire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non est, & cap. Significatum, de Regular. Innocent. ibidem, Hostiensis in Summa, Syluester Religio 4. quæst. 2. Nauarr. comment. 4. nu. 11. vbi prædictos citat. Idem tenet Glossa in cap. Non est dubium, de Regul. & vsus ipse confirmat.

Dico, *si iusta causa subsit*, quia sine causa nec Pontifex concedere potest; nam interuenit quædam votorum relaxatio, quæ sine causa validè fieri nequit. Cùm autem transitur ad strictiorem, vel illa est absolutè perfectior, & sic solùm fit commutatio in melius, in qua non est opus relaxatione; vel solùm est arctior, & sic etiam fit aliqua votorum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum, eaque commutatur in obligationem operum pœnitentiæ, quæ minùs sunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis salutaria. Causæ iustæ sunt; Primò, Si collapsa disciplina in strictiore. Secundò, Si odia & simultates in ea vigeant. Tertiò, Si ipse alijs exosus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non possit ferre rigorem.

Causa iusta.

Dico *cum facultate Prælati*, quia quando transitur ad Religionem laxiorem, non sufficit petijsse facultatem, sed oportet obtinuisse: nam ius non aliter hoc concedit. non tamen si absq; facultate dimisso habitu transeat, censetur apostata, vt quidam volunt: quia non deserit absolutè statum religiosum, sed commutat.

Si absque facultate.

Vtrum verò incurrat excommunicationem, dubitari potest. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici vel Monachi in 6. ita Nauarrus cap. 27. Enchrid. num. 131. in fine, citans Syluestrum & Caiet. Sed contrarium verius, ob similem rationem: quia non tam dimittit, quàm commutat habitum Religionis, præsertim quando immediatè assumit alium, neque id facit causâ euagandi, quæ fuit ratio tam seuerè id prohibendi. vnde cùm lex pœnalis strictè sit interpretanda, non videtur extendenda ad hunc casum. Sic tenent Angelus v. Religiosus, num. 37. Dominicus, & Ioannes Andreas in cap. 2. Ne Clerici vel Monachi, in 6. Panormitanus in cap. Sanè, de Regularibus, & colligitur cap. Ex parte, de tempor. ordin.

Non incurrit excommunicat.

103 *Quis det hanc facultatem.*

Petes, Quis potest dare hanc potestatem?

RESPONDEO, Si Monasterium est subiectum Episcopo, hic dare potest. si est exemptum, Prælatus, qui iurisdictionem quasi Episcopalem in suos habet, dare potest; cum consensu tamen Capituli. Ita Syluester Religio 4. qu. 2. & glossa in cap. Non est dubium, de Regular. Consensus Capituli requiritur, quia hæc res est vna de maioribus negotijs Monasterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli consensus.

Obiectio.

Dices, Concil. Tridentinum sess. 25. cap. 19. decernit vt nemo Regularis cuiuscunque facultatis vigore transferatur ad laxiorem Religionem.

Respondet

Responsio. Respondet Nauarrus libro 3. consil.56.de Regular. mentem Concilij esse solùm prohibere ne id fiat absque iusta causa, & sine consensu Conuentus, aut non præmissa causæ cognitione, vt olim interdum fiebat,quibusdam Prælatis id suo arbitratu concedentibus.

104 Notandum tamen est, Mendicãtes iure communi, etiam cum facultate sui Generalis nō posse transire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthusianos) absque facultate Pontificis: si contrà fecerint, tam recipientes quàm recepti sunt ipso facto excommunicati; & professio est irrita; vt patet extraua.1. de Regular. quæ incipit, Viam ambitiosæ; in communibus. hæc tamen non videtur recepta; nam Nauarrus consil. 56. de Regularibus absolutè docet, Generalem Ordinis S. August. posse facere potestatem transeundi ad Religionem laxiorem, ex iusta causa; idque probat iure communi, nec meminit huius extrauagantis, vel certè illa extrauagans agit de ijs,qui iustam causam non habent: quod insinuatur illis verbis, *fucatis coloribus, & vt liberiùs degant, & beneficia monastica consequi valeant.*

Dixi *Iure communi*, quia interdum Generales ex priuilegio possunt dare hanc licentiam.

105 *Mendicantes transeuntes, inhabiles ad officia, &c.* Circa Mendicantes illud quoque aduertendum; si aliquis ex Mendicantibus tanseat ad Carthusianos, vel ad alium Ordinem non Mendicantē, etiam cum facultate Pontificis, redditur inhabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda, ad curam animarum,& ad omnia officia,etiā nomine vicario,seu vt locum tenens; & caret loco, & voce actiua ac passiua in Capitulo, vt patet Clementina 1. Vt Professores, de Regularibus, vbi sub nomine officij DD. intelligunt etiam officium prædicatoris quidam & lectoris Theologiæ; hæc enim omnia dicuntur in Religione officia. *Omnes trāslati incapaces beneficiorum secularisū.* Adde, generatim omnes Religiosos translatos ad aliam Religionem, etiam arctiorem, esse incapaces beneficiorum secularium, etiamsi curata sint; & debere perpetuò manere in claustro sub obedientia Superioris. Ita statuit Concilium Trident. sess.14 cap.11.

DVBITATIO 14.

Vtrum Religiosus ob aliquas causas possit eijci, vel dimitti à Religione, & ob quas.

106 *Potest expelli.* DICO Primò, Certum est Religiosum ob aliquas causas posse expelli è Religione. Est contra Cardinalem Zabarel. qui, vt tradit Nauarrus, commentario 2. num.33. docuit ob nullum crimen expelli posse, sed carceribus includendum.

Probatur Primò, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula S. Augustini, cap. 20. & B. Benedicti cap.28.expresse tradunt posse eijci,si nolit emendari. Tertiò, Regula S. Benedicti cap.29. habet,Monachum tertiò fugientem, non esse ampliùs admittendum, quod perinde est, ac si reuersum expellas. Quartò, Idem præsupponitur in cap.vlt. de Regular. vbi Glossa & Panormitanus id expresse tradunt. Idem habetur cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum. Ratio est, quia meliùs est vt pereat vnus, quàm vnitas, vt inquit S. Bernardus. & cap. Resecandæ, 24. quæst.3. ex Hieron. dicitur, *Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus massa, corpus & pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, intereant.* Vnde in Repub. sunt exilia & in Ecclesia excommunicatio. Itaque hoc ius ex naturali iure descendit. Carcere autem omnes tales concludere nimis graue onus Religióni, & sæpe propter amicos fieri non potest; multaque alia incommoda secum trahit.

Causa expulsionis. Causæ autem sunt, Prima, Nolle corrigi seu emendari. hæc sola iure communi expressa. Secundò, Commisisse aliquod crimē, propter quod in illa Religione constituta est eiectio, vel ratione cuius timetur infamia Ordini: sicut enim Ordo non tenetur retinere subditum cum damno disciplinæ, quando est incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, si suis sceleribus factus sit infamis. Tertiò, Tacuisse aliquod impedimentum, quod in illa Religione censetur essentiale, vel valde graue. Ratio est, quia dolus dedit causam admisioni; ac proinde Monasterium nō tenetur eum retinere. Nec refert quòd hæ duæ causæ non sint iure expressæ, quia sufficit illas approbatas esse à iuris authore Sede Apostolica, & cognitas cuilibet ante professionem. accedit quòd sint consentaneæ Iuri Gentium & naturali.

107 Petes, Vtrum si Religio aliquem dimittat absque iusta causa, peccet contra iustitiam.

Respondeo, Si ille est professus, & recusat dimitti, fit ei iniuria, & Religio Iustitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio est, quia professio est contractus reciprocus, vt suprà ostensum est, per quem sicut Religiosus obstrictus est Ordini ad manendum, & perseuerandum, ita Ordo vicissim obligatur ad illum retinendum, & tractandum tanquam filium, nisi contingat illum Ordini esse noxium.

Si verò nondum est professus, factus tamen est Religiosus per tria vota substantialia,fieri potest vt absque vlla iniuria dimitti queat, etiamsi alia causa non subsit, quàm quòd temporis decursu deprehenditur illi Ordini minùs conueniens. Ratio est, quia statui potest vt vota illa, quibus efficitur Religiosus, habeant tacitè vel expresse hanc conditionem, Si Religio me retinere voluerit: quo posito, etsi ipse obstringatur Ordini, & in Ius eius transeat, Ordo tamen non obstringitur illi ex vi acceptationis voti, & contractus, qui in admisione initur. Vnde quantum est ex vi huius contractus, potest ille absque iniuria dimitti: quamuis ipse ex parte sua obligatus sit ad perseuerandum.

Quòd autem hoc absque vlla iniuria statui possit, Probatur Primò, Quia qui admittuntur, sciunt & acceptant tale statutum ab initio: at scienti & volenti non fit iniuria, vt habet Reg. Iuris 27. in Sexto. Secundò, In multis euentis iure fieri potest vt non sit vltro citroque obligatio in contractu, sed solùm ex altera parte, quando causa subest. *Multi casus in quibus non est vltro citroq; obligatio.*

Primò, In contractu sponsalium impuberis cum pubere; nam puber resilire non potest; impuberi verò, vbi ad pubertatem venerit, licitum est

tum est à contractu recedere, vt communiter tradunt Doctores, & habetur cap. De illis. 1. de desponsatione impuberum.

Secundò, In contractu pupilli sine authoritate tutoris, & in contractu minoris inito cum maiore sine authoritate curatoris. hi enim possunt maiorem sibi efficaciter obligare, etsi ipsi non possint obligari illi; vt expressè habetur Institut. de authoritate tutorum, initio; & §. Pupillus, de inutilibus stipulat. & L. Non eò minùs, C. de procuratoribus; de quo dictum suprà cap. 17. dubit. 8.

Tertiò, In contractu secularis cum Religioso, teste Nauarro, comment. 2. de Regul. nu. 30. & 65. vt ibidem dictum est, & hoc cap. nu. 90.

Quartò, In contractu ludentis creditò, cum eo, qui præsenti pecunia: hic enim in regno Castellæ post constitutionem Caroli V. si amittat, non potest repetere solutum: ille verò non tenetur soluere, ne quidem in foro conscientiæ, vt tradit Couarruuias ad regulam Peccatum, p. 2. §. 4. nu. 8. & Alphonsus Castro lib. 2. de potestate legis pœnal. cap. 2. coroll. 2. de quo suprà cap. 26. dubit. 2.

Quintò, In professione tacitè facta intra annum probationis, per susceptionem habitus professorum in Ordine non mendicantium, ante Concilium Trident. qui enim ita professus erat, non erat obstrictus illi Religioni: Religio tamen ipsi obstricta erat, ita vt teneretur illum retinere, si ipse manere vellet; vt tradunt DD. in cap. Constitutionem, de Regul. in Sexto.

Sextò, Multis est concessum priuilegium restitutionis in integrum, cum quibus si contrahas, non est par conditio; nam tibi hoc priuilegium non competit. de quo dictum est cap. 17. dubit. 9.

Quòd si in fauorem minoris ætatis, & eorum, qui in aliena sunt potestate, & ob similes causas minoris momenti, iure statui potest hæc inæqualitas, & alteri parti potestas recedendi à conuentione concedi, altera manente obstricta: cur eadem statui non poterit in admissione ad Religionem ob causas maximi momenti; nempe, vt Religio magnis & difficillimis muneribus addicta in Ecclesia, non grauetur personis inutilibus, vel parum idoneis, quique aliis possunt esse impedimento vel scandalo? sanè longè minùs incommodi est tales dimitti, & eorum loco idoneos & selectos suffici, quàm Religionem huiusmodi hominibus grauari, cum magno præcipuarum functionum detrimento. Accedit quòd hac ratione singuli faciliùs contineantur in officio, & meliùs ad suum Institutum se applicent, dum vident se posse dimitti, si secus fecerint. Denique experientia satis probat quàm salutare sit hoc statutum, adeo vt dubitari non possit, quin sit non solùm iustum, sed etiam diuinitus inspiratum: quod etiam satis constat per S. sedis Apostolicæ & Concilij Tridentini luculentam approbationem.

Dixi *posse dimitti quantum est ex vi admissionis, & illius contractus*; quia si Constitutiones spectentur, non possunt dimitti nisi ob graues causas ibidem expressas. Itaque etsi Religio non obligetur ex vi admissionis, obligatur tamen ex vi Constitutionum.

Dices, Si possunt dimitti: ergo non sunt verè Religiosi; quia non habent statum firmum & immobilem. Deinde iniquum videtur vt postquam renuntiauerint bonis absque vlla spe recuperandi, eijciantur extra Religionem, & cogantur sibi quærere victum. 108

Respondeo ad Primum, negando consecutionem. Ad essentiam enim Religionis aut alterius status propriè dicti non requiritur tanta firmitas vt per Superiorem non possis solui; sed sufficit vt teipsum non possis soluere; vt patet in statu seruorum, qui tamen à domino possunt manumitti; & in statu Religiosorum professorum, qui authoritate Summi Pontificis liberari possunt. Itaque cùm illi seipsos nullo modo possint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ sufficiat ad statum perpetuum & immobilem. Fateor tamen non habere omnem firmitatem, quam habent professi; sed hæc non est ad essentiam Religionis necessaria, vt suprà dubit. 1. ostensum est. Vide Nauarrum comment. 1. n. 19.

Ad Secundum: Ratione Constitutionum non possunt dimitti sine graui causa: vnde non plus est incommodi, quam in dimissione professorum; & rarissimè contingit vt quis post renuntiationem dimittatur. ob hanc etiam causam interdum permittitur vt renuntiatio ad aliquod tempus differatur.

DVBITATIO 15.

Quid intersit inter eiectum, fugitiuum, & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve possit.

SVPPONO, *Eiectum* non esse *Apostatam*, nec censeri fugitiuum: *Fugitiuus* enim est, qui sponte discedit, idque vel animo deserendi Institutum, & sic est *apostata*; vel certè vt sit extra potestatem Superioris, & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; & sic solùm dicitur *fugitiuus*. Qui *eijcitur* non sponte recedit, sed iussus vel compulsus. Itaque qui eiectus vel dimissus discedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas apostatarum. 109 *Fugitiuus.* *Apostata.* *Eiectus.*

Qui verò fugit dimisso habitu, est excommunicatus; etsi non animo apostatandi id faciat, c. Vt periculosa, ne Clerici vel Monachi, in 6. quia habitum suæ Religionis temerè dimittit. si tamen non dimittat habitum, non est excommunicatus, etsi fugiat ex Monasterio. nisi fortè animo apostatandi fugiat: quo casu secundum quosdam erit excommunicatus, etiamsi habitum retineat. *Dimittens habitum.*

Sed verius puto iure communi non esse excommunicatum. nam dicto cap. Vt periculosa, solùm excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit. Vnde DD. fatentur quidem talem esse apostatam, quod per se euidens est; (*apostata* enim dicitur à desertione Instituti religiosi; non autem ab habitus depositione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Syluester v. Apostasia, qu. 8. & Caiet. in Summa, eodem verbo, apertè insinuant non esse excommunicatum nisi habitum dimiserit. Confirmatur, quia lex pœ-

lex pœnalis non est extendenda vltra verborum proprietatem.

Obiectio. Dices, Si est apostata; ergo incurrit pœnas apostatarum, inter quas est excommunicatio.

Responsio. RESPONDEO, Posse puniri vt apostatam, videlicet excommunicatione, carceris inclusione, suspensione ab Ordinibus; non tamen incurrit pœnam excommunicationis latæ sententiæ, iure communi, nisi habitum dimiserit; quod ordinariè fieri solet.

Dico *iure communi*, quia quædam Religiones habent priuilegia, quibus ipsarum apostatæ absolutè excommunicantur, etiamsi habitum retineant.

110 *Eiecti an teneantur redire.* Quod autem ad *eiectos* attinet, quædam hic sunt notanda. Primò, Si quis solùm eiectus sit ad tempus, vt se emendet, hunc teneri se emendare, habilemque reddere, & tunc rursus se offerre Religioni vt denuo recipiatur. Si verò per sententiam absolutè eiectus sit, non teneri se offerre, imò nec posse compelli per Superiorem Monasterij vt redeat; iuxta Nauarrum consil.51. de Regularibus, & comment.2.nu.33. & 36. *Sententia Nauarri.* Ratio ipsius est, quia per sententiam talem, Religiosus desinit esse mẽbrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iurisdictioni; sicut seruus eiectus à domino, efficitur sui iuris, & desinit esse sub domini potestate.

Si dicas, Cap.vltimum de Regular. (quod est Concilij Lugdun. sub Gregorio X.) iubet vt Visitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos & eiectos; & cogant Monasteria vt eos recipiant; & si nolint reuerti, eos excommunicent.

Respondet Nauarrus locis citatis, hoc esse intelligendum de eiectis iniustè vel inordinatè, vel saltem non per sententiam definitiuam.

Alij dicunt dispositionem illius cap. non esse ampliùs in vsu: nam ne fugitiuos quidem requirere solent. etsi enim eiecti possint compelli ad reditum per Summum Pontificem, qui etiam statuere potest vt quærantur & reducantur; si tamen hoc statutum nõ est receptum; vel si contraria consuetudine abolitum, non obligat.

111 *Verius est teneri redire.* Verius tamen puto eos teneri reuerti, maximè si à suis Superioribus requisiti fuerint. Probatur Primò, Quia si nolint redire, possunt & debent excommunicari tanquam contumaces, vt expresè habetur d. cap. vlt. de Regular. vbi supponit Concilium eos saltem tunc teneri: non enim illis nouam obligationem imponit, sed eorum Superioribus, vt eos quærant & compellant. loquitur autem de omnibus eiectis & fugitiuis. Secundò, Facto diuortio per sententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, si innocens velit eum in gratiam recipere & sibi reconciliare; vt communiter Doctores tradunt. non enim innocens per diuortium iure suo priuatus est, cùm illud in fauorem ipsius factum sit. quod autem in fauorem alicuius inductum est, non debet in eius damnum retorqueri, vt habet reg. Iuris 61. in Sexto. ergo Religiosus per sententiam eiectus tenebitur reuerti, si Ordo illum repetat. sicut enim professio est spiritale coniugium, ita eiectio spiritale diuortium. Tertiò, Quia ex vi votorum & professionis suæ tenetur manere in Religione sua vsque ad mortem: ergo quantum in se est, tenetur id præstare, & impedimenta amouere: ac proinde cùm iam facta sit illi potestas redeundi, tenetur redire, vt soluat quod Deo promisit. Confirmatur, Quia antea solùm excusabatur per impossibilitatem, eò quòd non esset in ipsius potestate ibi manere: ergo cùm iam id ei factum sit possibile, recurrit vis obligationis. Hanc sententiam insinuat Syluester Religio 6. qu.12. cùm ait, eiectum cogi posse vt redeat; & D. Bonauentura q. 2. in regulam S. Francisci.

Nõ tenetur aliud intrare. Secundò, Eiectum non teneri intrare aliud Monasterium. Ratio est, quia ad hoc se non obstrinxit. vel enim tenetur redire ad suum, cui erat obligatus; vel ad nullum.

Si vouerat Religionem in genere. Dices, Quid si antea vouerat Religionem in genere?

RESPONDEO; Quidam putant eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, si in suo non recipitur; quia manet votum Religionis, cui tenetur & potest satisfacere. Insinuat hoc Sotus lib. 7. de Iustitia quæst.2. ar.1. ad 3. & quidam alij recentiores.

Sed verius est non teneri. Ratio est, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per professionem factam in hac Religione: omnia enim vota simplicia commutantur in solemnia Religionis; vt supra cap.40. num. 92. ostensum est. Adde, mentem ipsius non videri fuisse se obligare ad ingrediendam aliam Religionem, si post professionem contingeret eijci ex ista: nisi fortè id expresè cogitauerit, & apud se statuerit cùm voueret. quo casu si de eo constaret, putarem debere aliam Religionem capessere, nec posse in seculo remanere: quia illud votum non fuit per professionem commutatum, cùm nulla ratio commutationis subfuerit. Executio enim eius non concurrit simul cum executione professionis, sed solùm inducitur in locum huius, si contingat hanc impediri.

112 Tertiò, Posse eiectum in seculo vti veste clericali; quia spoliatus habitu suæ Religionis per sententiam, non tenetur, imò nec potest eo vti; vt docet Nauarrus comment.2.num.36. Superest igitur vt vtatur veste clericali, statui suo conueniente.

Quartò, Non posse acquirere sibi alicuius rei dominium: quia manet verè Religiosus, obstrictus tribus votis substantialibus. Itaque est dominij incapax.

Cui acquirat. Petes, Cui ergo acquirit? Nauarrus comment. 2.nu.33. docet non acquirere Monasterio, quia non est ampliùs illius membrum, nec illi subiectus. sed si exemptus sit, acquirere Summo Pontifici: si non exemptus, Episcopo loci. Hæc sententia est probabilis.

Verius est acquirere Monasterio. Verius tamen puto cum Molina disputat. 140. ipsum acquirere Monasterio: vel dominium, si est capax; vel saltem commoditatem post mortem suam, si non est capax. Ratio est, quia Monasterium per culpam & punitionem Religiosi, ius suum, quod in bona illius habebat, amittere non debuit. Nec est simile de seruo; tum quia seruus per eiectionem à domino efficitur planè liber, & dominij capax; Religiosus verò minimè: tum, quia hic non ita præcisus est à Religione sua, quin teneatur reuerti, si Re-

ligio velit; & si se emendauerit, cogi possit Religio illum admittere, nisi iustas causas habeat recusandi.

Infans & seruus expositus. Dices, Si infans fuerit expositus à parente, eximitur à patria potestate, nec acquirit parenti: similiter si seruus à domino, efficitur liber, vt colligitur cap. vnico, de infant. & languidis: ergo pari modo si Religiosus eiectus fuerit è Monasterio, eximitur Iuri illius, nec acquirit illi, sed Pontifici vel Episcopo.

Respondeo negando consequentiam; quia illud statutum est in pœnam crudelitatis parentum & dominorum: pœna autem non debet extendi vltra suum casum; præsertim cùm nulla sit crudelitas aut culpa in expulsione Religiosi. Deinde si hac in re est culpa aliqua, vel illa est in solo Prælato, & sic non debet nocere Monasterio; nam delictum personæ non debet in Ecclesiam redundare, vt habetur Regula 76. in Sexto. Idem dicendum si est in minore parte Capituli. Vel est in Capituli maiore parte; & sic, etsi Monasterium possit priuari, non tamen priuatum est iure suo ante sententiam. Quòd si beneficium obtinuerit, acquiret beneficio & suæ Ecclesiæ.

De fugitiuis & apostatis, dubium non est hos Ordini acquirere; quia Monasterium eos à se non abdicauit.

113 Quintò, Religiosum eiectum, eorum, quæ acquirit, habere administrationem, tum ad alimenta, tum ad pias causas; hæc enim tacitè conceditur dum eijcitur. non tamen potest testari, quia iure ad hoc inhabilis.

Si expẽdat in illicita. Dices, Quid si in illicita expenderit, tenebitúrne accipiens ab eo aliquid, ad restitutionem? Videtur teneri, quia ille non est dominus, sed solùm administrator: atqui ob hanc causam obnoxium est restitutioni quod Abbas vel alius Regularis illicitè expenderit, vt suprà dubit. 9. dictum est. Hæc sententia est valde probabilis: nam DD. generatim loquuntur.

Contrarium tamen magis est vsu receptum, idque verius esse docet Molina disput. 276. Ratio est, quia tota commoditas interim dum viuit ita ei relinquitur ac si Religiosus non esset; nec cuiquam curæ est quomodo expendat: nam Monasterium non censet res illius in bonis suis ante eius mortem.

114 *An recidat in obedientiam Episcopi.* Sextò, Verius est non recidere in obedientiam Episcopi ex vi sui voti, & professionis: etsi Nauarrus multis locis (vt comment: 2. num. 34. 35. & alibi) contrarium probare nitatur: sed solùm teneri illi obedire, sicut alij de Clero. Ita Molina disp. 140. & Azor. lib. 12. cap. 16. qu. 11. sic enim toto orbe vsu receptum; nec Episcopi aliquid peculiaris iuris in illos vsurpant. Ratio est, quia in professione non intendunt se obstringere Episcopo per votum obedientiæ, sed solùm suis Prælatis Regularibus, & Romano Pontifici, qui est omnium Religiosorum communis Superior, cùm ab ipso omnis iurisdictio spiritualis ad illos descendat. Itaque cùm promissio & votum non operetur vltra intentionem promittentis, non tenetur Episcopo ex vi voti: quod maximè locum habet in iis, qui erant ab Episcoporum iurisdictione exempti: nam in non exemptis valdè probabilis est sententia Nauarri; quia ex vi voti subsunt Episcopo. non tamen tenentur se illi offerre vt ipse eos dirigat, & ab ipso in omnibus dependeant, vt vult Nauarrus; quia hunc modum viuendi non vouerunt: sicut nec ad aliam Religionem tenentur; imo nec à Romano Pontifice cõpelli possunt vt aliam capessant, vt idem Nauarrus docet de Regular. consil. 17.

115 *An solutus suis votis.* Septimò, Eiectum non esse solutum suis votis, etsi cesset ex parte executio ob defectum materiæ; nempe quia caret Superiore, à quo dirigatur. debet tamen ea seruare in præparatione animi. A reliquis verò monasticis obseruantijs, vt à ieiunijs, vigilijs, delectu ciborum, silentio, est liber: quia hæ comitantur vitam monasticam.

CAPVT XLII.
De Iuramento & Adiuratione.

Constat dubitat. 14.

Explicatâ natura voti, & status Religiosi, qui voto constat; sequitur alius religionis actus, qui iuramentum, iusiurandum, & interdum sacramentum (eò quòd sit rei sacræ attestatio) à iure & scriptoribus vocatur. Huic affinis est adiuratio, quæ etiam per aliquid sacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas, quæst. 89. de adiuratione, q. 90.

DVBITATIO I.
Quid sit iuramentum.

D. Thomas q. 89. art. 1.

1 IVRAMENTVM dicitur à *Iure*; quia instar Iuris habendum. vnde à Latinis passim vocatur Iusiurandum. Græcis dicitur ὅρκος quasi ἕρκος, & septum firmum, extra quod non liceat procedere. Est autem *Iuramentũ* nihil aliud quàm attestatio diuini numinis: vel inuocatio diuini testimonij ad fidem faciendam; vel promissionem firmandam.

Iuramentum.

Attestatio. Est *attestatio*, id est, actio illa seu inuocatio, qua Deus adducitur in testem; quæ actio est opus intellectus, nã est locutio interior vel exterior, supponens actum voluntatis, quo intendimus illum in testem vocare.

Obiectio. Dices, Ergo qui iurat, petit miraculum: Deum enim præbere testimonium dictis hominum, est res insolens supra naturæ ordinem. Deinde si iuramentum est inuocatio diuini testimonij: ergo est actus orationis; quia inuocatur Deus vt opem ferat ad persuadendum; ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum vt miraculis prædicationem comprobaret, iurabant.

2 *Resp. Non petit miraculũ.* Respondeo ad primum, negando conseq. Non enim iurans petit absolutè vt Deus nunc testetur, sed quando ei placuerit; vel saltem *quando illumina-*

illuminabit abscondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium, quod testimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam; quia non facilè putatur quis ita esse improbus, vt ausit Deum facere testem falsi.

Ad secundum: Qui iurat, non inuocat diuinum testimonium per modum orantis, sed per modum testantis; sicut dicitur inuocare testimonium Principis vel populi, qui dicit Testor Principem, testor populum. hoc enim non est propriè orare, deprecari, sed testem constituere; & quantum in se est ad testandum mouere. simili modo dicimus, Facio Deum, meum Iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis est, mouemus, absque alia deprecatione.

3 Hinc patet Primò Cur periurium sit graue peccatum; quia nimirum qui falsum iurat, quantum in se est facit Deum approbare falsum pro vero; quæ est atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus sit mihi socius, adiutor, fautor huius furti, homicidij &c. affectu ipso & quantũ in se est, facit ipsum authorem & fautorem peccatorum: sic qui in mẽdacio dicit, Deus sit mihi testis, facit ipsum, quantum in se est, approbatorem mendacij.

Cur periurium graue peccatum.

4 Patet Secundò, Duo requiri ad essentiam iuramenti, intentionem iurandi, seu Deum testem faciendi, & locutionem, qua in testem vocetur. vnde si alterum horum absit, non erit iuramentum. Itaque illis formulis, *Per fidem meam*, *Fide boni viri*, *Fide boni Christiani* vel *sacerdotis*, vt ordinariè accipiuntur, non est iuramentum, vt docet Nauarrus cap. 12. nu. 2. Caiet. qu. 89. ar. 6. Sotus lib. 8. qu. 1. ar. 1. & alij multi. nam qui sic loquuntur, non intendunt iurare, sed solùm significare se loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Christianus, sacerdos, in dictis & promissis suis adhibere debet; & si fallat, vt non habeatur verax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem catholicam, erit iuramentum: qui enim dicit, *Per fidem catholicam*; *per sanctum euangelium*, censetur authorem illius in testem adducere. Nihilominus si alio sensu & alia mente huiusmodi verbis vteretur, non esset iuramentum; vt si dicendo *Per fidem meam* feci, dixi, faciam, &c. vellet significare causam efficientem vel impulsiuam. Neque in his est iuramentum, *Per meam conscientiam*, (etsi Soto de hoc aliter videatur) *super meam conscientiam, in conscientia, in veritate*; tantùm enim significant se loqui ex conscientia & veritatis notitia. & idem valent, per conscientiam, & in conscientia. neque etiam in hac, *Amen, amen dico vobis*, iuxta probabiliorem sententiam: etsi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum secuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim est Dominum tam sæpe iurasse; quin potiùs verisimile nunquam iurasse, qui omne iuramentum, quantum fieri posset, vitandum docuit. tantùm igitur volebat illâ forma loquendi insinuare, se ex certissima veritatis notitia docere. Apud Græcos idem ferè valet ναὶ, id est, certè, verè, vt colligitur 2. ad Corinth. 1. v. 17. 18. 19.

Duo requiri ad iura.

Varia formula.

In istis verò, *Coram Deo loquor*, *Deus scit* ita esse, *Deus videt* me vera dicere, *videt meam conscientiam*, prout vulgò accipi solent, censetur esse iuramentum. Sic Apostolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior*. Si tamen quis non intendat iurare, sed solùm affirmare Deum ista scire, intueri, non erit iuramentum, quia deest intentio; vt rectè Caietanus ar. 1. & Sotus suprà.

Denique in his, Ie renie Dieu, vt Galli dicunt; & Pese à Dios, vt Hispani, & similibus potiùs est blasphemia, quàm iuramentũ, vt docet Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 7. n. 12. etsi in illo secundo implicitè etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem, & ex Soto suprà colligitur.

5 Dices, Quidam iurant per falsos deos, in quibus nihil est numinis, vel per creaturas: ergo non omne iuramentum est attestatio diuini numinis.

Obiectio. Iuramentũ per falsos deos. Resp.

Respondeo, Iuramentum per falsos Deos non esse verum iuramentum, nec obligare nisi ex conscientia erronea, quia nulla reuerentia illis debetur: nec metuendum est ne illos videamur fecisse testes falsi. Vnde non est per se peccatum mortale iurare falsum per Iouem, si scias Iouem nihil esse; quia verè non iuras; sed iocaris & ludis imagine iuramenti: perinde ac si chimeram testeris, vel rem aliquam ratione carentem, nisi fortè fiat seriò vel ad imperium tyranni, vel cum illis circumstantijs vt videaris Ioui honorem diuinum deferre. Infidelis tamẽ putans Iouem esse Deum, erit periurus, saltem affectu, & culpa, si falsum iuret vel promissa iurata non seruet. Vide Couarruuiam suprà nu. 24.

Nec obstat quòd D. Augustinus serm. 30. de verbis Apostoli sub finem ait, *esse periurum, qui falsum iurat per lapidem*, (id est, *per Iouem*, vt patet ex antecedentibus) *etiamsi sciat Iouem nihil esse*; quia intelligi potest esse periurum ex opinione ethnici, cui tale iuramentum præstatur, & cui fides in contractibus seruanda, vel quia externa specie periurus videtur: nam seriò videtur iurare, sicut qui thus adolet Idolo, exteriùs est Idololatra, etiamsi in animo non habeat illud pro deo, nec intendat illi honorem deferre. Iuramentum autem per creaturas est verum iuramentum: quia cùm sic iuramus, non volumus ipsas nobis esse testes, sed eum, qui in ipsis singulari modo præsidet & relucet; cuius ipsæ sunt templum, sedes, thronus, tabernaculum, scabellum pedum; vt patet Matthæi 5. & 23. de quo infrà dubit. 3. accipitur enim continens pro contento, & signum pro signato. Possumus tamen etiam Sanctos secundum se in testes vocare; (vt testor B. Virginem, S. Petrum; & Apostolus 1. ad Timotheum 5. *Testor coram Deo, & Christo* IESV *& electis Angelis eius*) sed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus religionis, sed obseruantiæ, seu duliæ supernaturalis, sicut suprà dictum est de oratione & voto ad Sanctos directo. Ordinariè tamen tales formulæ ita accipiuntur vt illis censeatur primariò in testem vocari Deus, qui in Sanctis habitat, & secundariò ipsi Sancti, qui etiam res nostras cognoscunt: sicque idem actus externus, vt subest diuersis intentionibus, ad diuersas virtutes pertinet.

6 Per creaturas.

7 Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel promissionem firmandam*, vt explicetur finis immediatus vsus iuramenti, qui duplex est, vnde etiam duplex est iuramentum, *assertorium* & *promissorium*. Docet id Grego. Nyssenus in Cantica, explicans illud, Adiuro vos, &c. *Iusiurandum* inquit, *est oratio*

Finis iuramenti.

 per se

per se confirmans veritatem. Est autem duplex iuramenti operatio. aut enim quispiam ei, qui audit, facit fidem veritatis; aut alius per iuramentum affert necessitatem vt minimè mentiatur; vt iurauit Dominus Dauid veritatem & non frustrabitur eum; hic fides promissi confirmatur iureiurando.

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere, aut se ad aliquid obligare.

Respondeo, Illi non intendunt propriè iurare, sed potiùs imprecari malum vel patefacere iram.

DVBITATIO 2.

De multiplici iuramenti diuisione.

8 *1. Diuisio.* MVltæ sunt iuramenti diuisiones: aliud enim verbis concipitur, aliud nutu, vel alio signo; vt manu sublata. sicut enim votum & professio fit tacitè vel expressè, ita & iuramentum.

2. Diuisio. Per contestationem simplicem. Deinde aliud est *per simplicem contestationem*, in quo Deus solùm vt testis vocatur, v.g. Testis mihi sit Deus, testor Deum, iuro per Deũ, quæ omnia idem valent, vt docet D. Augustinus serm. 28. de verbis Apostoli.

Per execrationem. Aliud *per execrationem*, in quo etiam vocatur in vindicem; vt puniendo testetur, si fallo. Sic Apostolus 2. ad Corin. 1. *Testem inuoco Deum in animam meam*. Item, peream, dispeream, ita me Deus amet, adiuuet, ita mihi sit propitius. nam in his non solùm significatur vt sit propitius, si est verum; sed etiam vt nõ sit propitius, si falsum. Item illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicum, *hæc mihi faciat Dominus & hæc addat*, eundem sensum habet: sicut & ista *per animam meam*, per *caput meum*, per *vitam meam*. Simile videtur illud, quo Deus in veteri testamento aliquando vsus est, moribus humanis se accommodans, vt Psal. 94. *quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.* quasi dicat, *non sim Deus.* Alij tamen dicunt, *Si* accipi pro *Non*.

Aliquando non nostram personam, sed aliam nobis coniunctam obligamus Deo, vt in ea nos puniat, si fallimus, vt *per vitam filij, vxoris, per salutem Regis*.

9 *Obiectio.* Dices, Hoc est imprecari malum; quod est contra charitatem.

Resp. Respondeo, Esse contra charitatem, si mentimur; si autem verum est quod dicimus, non est contra, sed potiùs secundum charitatem: ostendimus enim quanti alterum faciamus, eumque sic honoramus.

Petes, Vtrum *execratorium* differat specie à *contestatorio*.

An differant specie. Respondeo, Non differre specie in ratione iuramenti: quia vtroque Deus vocatur in testem; sed in cõtestatorio solùm vt generali modo testetur & veritatem aperiat: in execratorio, vt aperiat puniendo, si fallo. Periurium tamen execratorium videtur specialem malitiam continere contra charitatem sui, quatenus homo sibi ipsi imprecatur malum, Deumque ad illud infligendum expressè prouocat. vnde pro diuersitate mali, est diuersa malitia huic periurio coniuncta, vt rectè Caietanus ar. 1.

10 *3. Creatura quadrupliciter spectari potest.* Tertiò, Aliud est per *Deum*, aliud *per creaturam*. Potest autem creatura spectari quadrupliciter. Primò, Secundum se. Secundò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numen diuinum. Tertiò, Vt est aliquid ad nos pertinens, quod obligamus Deo. Quartò, Vt falsò putatur habere aliquid diuinitatis.

Quadrupliciter per creaturam potest iurari. 1. Per creaturam secundum se spectatam. Si primo modo; Sic per creaturam non est verum iuramentum: quia vel ipsa per se testis esse non potest, vel non vt prima veritas. vel enim ipsa non cognoscit quid dicamus; & sic stultum est illam in testem adducere: de quo vide Nauarrum cap. 12. Enchrid. n. 5. Vel cognoscit; (vt Sancti) & sic potest quidem vocari secundum se in testem, sed non vt suprema veritas. vnde non est propriè iuramentum, sed actus duliæ, vt ante dictum est.

2. Per creaturam vt continet Deum. Si secundo modo consideretur, vt continens singulari modo & simul quodammodo inuoluens diuinum numen; sic per illam est iuramentum. hoc modo qui iurat per cælum, censetur iurare per eum, qui in cælo habitat; qui per terram, per illum, qui terram suspendit in nihilo, cui ipsa instar pedum scabelli; qui per templum, per eum, qui ibi colitur, vt patet Matth. 23. vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum, qui putabant iuramenta per creaturas (vt per templum, per altare) non obligare, nisi essent tales, quæ seruirent eorum commodis: vt per aurum templi; per donum, quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euangelia, intelligimus simul eorum authorem; dum per crucem, crucifixum; per reliquias Sanctorum, numen diuinum ibi singulari modo assistens, & in Sanctis habitans. Hoc modo si quis Deum in omni re norit contemplari, per omnem creaturam iurare potest; quia ipse omnium viuentium vita, & omnium existentium esse, & fundus essentialis, vt Dionysius loquitur; omnia creans, formans, sustentans, & assiduo influxu conseruans. Non tamen solemus iurare per res viles, vel sordidas, ob speciem indecentiæ; sed solùm per nobiliores, in quibus manifestiùs elucet, quæq; absque indecẽtia adhiberi possunt.

3. Vt exponitur vindictæ. Si tertio modo considerentur, erit iuramentum *execratorium*, vt cùm iuramus per animã, per vitam parentis, vel rem aliam nobis valde caram. Sic Ioseph iurauit per salutem Pharaonis, (Genes. 42.) à qua ipsius fælicitas pendebat, obligans illam Deo, si verum non esset quod dicebat. Quamuis hoc etiam posit intelligi per simplicem contestationem, vt docet D. Thomas ar. 6.

4. Vt ipsa habet aliquid diuinitatis. Si quarto modo spectetur, tanquam ipsa aliquid diuinitatis habeat; erit blasphemia & species idololatriæ. Similiter blasphemia erit, si quis inuerecundè iuret per membra Christi, & Sanctorum, quasi in illis sit aliquid pudendum. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. §. 1. num. 16. & 17.

An sit eiusdem speciei. Petes, Vtrum iuramentum per creaturas sit eiusdem speciei ac per Deum?

Respondeo esse, si ritè fiat; quia qui iurat per creaturã in modum simplicis contestationis, implicitè testatur ipsum Deum. qui per modum execrationis, etiam testatur Deum explicitè, vel implicitè; etsi simul maledictionem inuoluat.

11 *4. diuisio.* Quartò, Aliud est *simplex*, aliud *solemne*. Solemne est, quod habet aliquam notabilem circumstantiam externam, vt si fiat coram testibus vel Notario, vel in tribunali, vel tactis euangelijs, reliquijs, &c. Simplex, quod caret huiusmodi circumstantia. vtriusque eadem vis coram Deo.

Si ta-

Si tamen solemne violetur, est maius peccatum ob scandalum.

5. Diuisio. Assertoriũ, promissorium, comminatoriũ.

Quintò, Aliud est *assertorium*, aliud *promissorium*, aliud *comminatorium*. *Assertorium* adhibetur solùm vt credatur aliquid, quod aliter probare non possumus, siue sit præsens siue præteritum, siue etiam futurum; etsi hoc rariùs: vt si iurem Petrum cras moriturum, aut futuram pluuiam, &c.

Promissorium est, quo intendimus nos alteri obstringere, seu quo confirmamus nostram promissionem.

Comminatoriũ est, quo minamur alteri pœnam.

Differunt hæc, quòd in assertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, sed solùm facere fidem, vt aliquid credatur. In promissorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei, cui minamur, sed absolutè ad infligendam alteri pœnam; nempe, vt constricti reuerentiâ iuramenti non audeamus condonare.

Veritas requisita in singulis.

Deinde in primo requiritur tantùm vna veritas, quæ expressè asseritur. hæc si absit, semper est peccatum mortiferum, quantumuis res sit exigua: quia omnes veritates in ordine ad testimonium Dei eiusdem sunt rationis. In secundo & tertio requiritur duplex, nempe vna præsens, quòd habeas animum exequendi: & futura, quæ consistit in executione. Harum prior est principalis & necessariò requisita; si enim absit, erit periurium mortiferum. Altera est secundaria, & sæpe absque peccato abesse potest. Sæpe enim expedit, quod prudenter promissum vel comminatum est, non mandari executioni, mutatis circumstantijs. Sic Dauid iuramentum comminatorium aduersùs Nabal non est executus, 1. Reg. 25. vel quia tacita suberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum.

12 *6. Diuisio.*

Sextò, Aliud est *absolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expressam conditionem. Tacita conditio subest vel ex iuris dispositione vel ex iurantis intentione.

Ratio harũ diuisionũ.

Ratio harum diuisionum est: In iuramento quinque spectari possunt. Primò, Id, quod iuramento confirmatur, & ratione huius est diuisio quinta & sexta. Secundò, Id per quod iuratur, & sic est tertia. Tertiò, Modus, quo Deum testamur, & sic habetur secunda. Quartò, Circumstantia notabilis exterior, & sic habetur quarta. Quintò, Signa, quibus exprimitur, & sic habetur prima.

DVBITATIO 3.

Vtrum licitum sit iurare, siue per Deum, siue per res creatas.

D. Thomas ar. 2. & 6.

13 MVlti hæretici olim docuerunt non esse licitum iurare; vt Messaliani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, Waldenses; & nostro tempore idem docent Anabaptistæ, qui etiam id exactè seruant. Idem docuit Wiclef in contractibus humanis. vide Castro contra hæreses v. Iuramentum, & Iansenium in concord. cap. 40.

Iuramentũ esse licitũ.

Sed contrarium est fide tenendum. Primò, Quia in scripturis legimus viros sanctissimos in contractibus iurasse; Genes. 21. Abraham fœdus init cum Abimelech, & illud iuramento confirmat; Idem facit Isaac, Genes. 26. cum eodem Abimelech, vel eius successore; & Iacob, Genes. 31. cum Laban. Alij ob alias causas sæpe iurarunt. Moyses Deut. 4. *testes inuoco cælum & terram citò vos perituros*: & cap. 3. idem repetit. Dauid sæpe iurauit, *viuit Dominus*, q. d. per vitam Dei, & Psal. 62. ait, *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo*. id enim erat signum esse Dei veri cultores: & Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis*; Apostolus quoque in nouo testamento, Ad Rom. 1. 2. ad Cor. 1. Ad Philipp. 1. ad Timoth. 5. Imò ipse Deus sæpe legitur iurasse, Psal. 94. 109. &c. non quòd iuramentum Dei firmius sit quàm simplex assertio; (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ à diuina authoritate potest accedere) sed partim quia homines magis iurato credere solent, quàm iniurato; partim vt illis magis inculcet & ostendat immobilitatem consilij sui, vt ait Apostolus ad Hebr. 6. ne videlicet suspicentur subesse aliquam tacitam conditionem, cuius mutatione fieri posit vt non eueniat quod Deus promisit; vt interdum in prophetijs comminatorijs accidit. Ita D. Thom. in illum locũ Apostoli.

Cur Deus iuret.

Secundò, Probatur ex vsu omnium gentium, & omnium tribunalium. omnis enim controuersiæ finis est iuramentum, teste Apostolo ad Hebræos 6.

Tertiò, Iuramentum est cultus latriæ apud omnes gentes: per hoc enim tacitè testamur Deum habere prouidẽtiam rerum humanarum, & omnium rerum cognitionem & potestatem.

Quartò, Iuramentum facit vt reuerentia & timore diuini numinis, veritatem dicamus, pacta custodiamus, fidem seruemus, pacem retineamus, ab iniurijs abstineamus, controuersias desinamus; quæ omnia valde bona sunt & rebus humanis necessaria.

14 *Obiectiones. 1. Locus Matth. 5. de iuramento.*

Obijcitur Primò, Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. ego autem dico vobis nõ iurare omnino; neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum eius; neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni Regis. sit autem sermo vester, est, est, non, non; quod autem his abundantius est, à malo est.* Et Iacobi 1. *Nolite iurare quodcunque iuramentum.* Omisis varijs interpretationibus, quas videre est apud Iansenium, Maldonatum, & alios,

Resp. Duo errores Pharisæorum circa iuramentum.

Respondeo, Christum hîc corrigere duos errores Pharisæorum: quorum alter erat, Licitum esse quauis occasione iurare per creaturas. Alter, Iuramentum per creaturas non obligare; vt suprà dictum est, ex cap. 23. Matth. Itaque docet *non iurandum omnino*, id est, nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas; intellige quantum in nobis est, seu nisi necessitas compellat. Iuramentum enim non est de genere eorum, quæ per se bona sunt & frequentanda, vt ieiunium, oratio, eleemosyna; sed quæ solùm bona censentur, posita necessitate, vt antidota & medicamenta; & sicut occidere hominem, capere alienum. Ratio est, quia irreuerentia est tantum testem adducere ad confirmandam rem parui momenti, aut quando necessitas non postulat, vt optimè ostẽdit Chrysostomus homilia 9. in Acta. Quando verò res est grauis, & alia ratio commoda non suppetit, bonum est iuramentum adhibere, si debita circumspectione & reuerentia fiat. Colligitur hæc

tur hæc expositio tum ex ipsa scriptura, tum ex D. Augustino, lib.1. de serm. Domini in monte cap.30.& 31. eodem modo intelligendus est locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius est,* (extra necessitatem) *à malo est,* id est, à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ: qua voce diabolus significari consueuit, cùm πονηρία propriè non quamuis, sed morum malitiam denotet; vt suprà cap.37.n.20. dictum est. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noster Maldonatus. Significat ergo Dominus, iuramentum extra necessitatem adhibitum, vbi simplex affirmatio vel negatio sufficit, à diabolo, non à Deo introductum esse; ideoque valde cauendum. Vnde etiam in veteri testamento fuit prohibitum; Ecclesiastici 23. *Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.* & paulò post, *Vir multùm iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga*; & quæ sequuntur: quæ sanè à concionatoribus valde sunt inculcanda. vide Chrysostomum homilia 4.5.6.7. 8.9.& 10. ad populum Antioch. vbi omnibus viribus hanc consuetudinem exterminare conatur.

Quomodo iuramentũ dicatur esse à malo.

15 Obijcitur Secundò, Multi Patres docent, *Iudæis tanquam paruulis esse permissum iurare per Deum, vt minus malum, ne iurarent per creaturas; sicut permissus illis fuit libellus repudij: euangelicam autem veritatem non recipere iuramentum, cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Ita Hieronymus in cap.5. Matthæi, Chrysost. homil.15. in Genesim, & homil.9. in Acta, Basil. in illud Psal.14. Qui iurat proximo suo & non decipit.

Obiectio 2.

Resp. Respondeo, Patres loquuntur de iuramento per Deum passim adhibendo absque necessitate; hoc enim illis causa maioris mali vitandi permissum fuit, ne videlicet more ethnicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc permissionem sustulit. Itaque veritas euangelica non recipit iuramentum; intellige, absque necessitate; quo modo in vsu erat apud Iudæos. nõ enim in omni euentu volunt esse illicitum iuramentum, præsertim per Deum, vt ex Hieronymo & Basilio patet; sed solùm quando res sine iuramento potest expediri. Chrysostomus maximè insectatur iusiurandum per Deum, sed id facit vt in contrarium nitendo, consuetudinem prauam iurandi in populo reprimat.

16 Obijcitur Tertiò, Cap. Clericum, 22. quæst.1. Concilium Carthaginense 4. decernit *Clericum per creaturas iurantem esse acerrimè obiurgandum, & si perstiterit in vitio, excommunicandum.* Hieronymus etiam loco cit. apertè docet, *Iudæos iurantes per creaturas, honore & obsequio diuino illas veneratos fuisse,* & Innocentius III. in cap. Etsi Christus, de iureiur. *dicit Dominum prohibuisse iuramentum non per creatorem, sed per creaturas, ne per tale iuramentum transferretur ad creaturas honorificentia creatoris.*

Obiectio 3.

Resp. Respondeo, Cap. illud Clericum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tanquam Deos quosdam; (vt per Iouem, per Mineruam, per solem) quamuis enim non credantur dij, tamen turpe est Christiano, & scandalosum sic iurare; quia externo actu videtur illis deferri cultus diuinus; & periculum est ne sensim putetur aliquid diuinum illis inesse. simili modo videtur intelligendum cap. Etsi Christus.

Quòd si Iudęi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia. hinc tamen non sequitur quin bene fieri possit à rectè intelligente.

Obijcitur Quartò, Iuramentum est cultus quidam Dei: atqui non licet cultum diuinum ordinare ad res humanas: ergo non licet vti iuramento ad cõtractus. Omissa solutione Caietani,

Obiectio.

Respondeo Primò, Iuramentum esse cultum diuinum, non absolutè, sed in certo negotio, quando aliter fidem facere non possumus. sicut enim in alijs angustijs ad diuinam opem confugere possumus, ita in hac; idque Deo est honorificum. Secundò, Possumus vti re diuina ad finem humanum, quando alia ratio non suppetit, & illa res non æstimatur ex solo humano commodo. Sic ad sanitatem consequendam vtimur aliquando sacramentis, reliquijs Sanctorum, votis, &c. & Deus ad hominum salutem vsus est incarnationis mysterio.

Ex his satis constat iuramentum esse licitum, etiam ad humanos contractus.

17 Vt tamen in vsu non peccetur, requiruntur tres comites, vt docet D. Thomas ar.3. & cæteri DD. videlicet, *veritas, iustitia* & *iudicium*, quæ insinuantur Ieremiæ 4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* q.d. non iurabis tunc ampliùs per idola, sed per Deum verum, idque super re vera, & iusta, & cum debita discretione & reuerentia.

Tres comites iuramenti.

Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit iuranti, est peccatum mortiferum. Debet enim esse moraliter certum id ad quod Deum in testem vocamus: alioquin exponimus nos periculo faciendi eum testem falsi. Fieri tamen potest vt sit peccatum veniale; vt si iures ex aliqua negligentia cognoscendę veritatis, non tamen graui. Ita Syluester v. Periurium qu.1.

Si veritas desit, &c.

Si iustitia desit, id est, si res non sit licita, erit peccatum mortale, vel veniale, pro grauitate materiæ, vt infrà nu.18. dicetur.

Si iudicium, vt si super re leui, vel quæ maius bonum impediat, ferè non erit plusquam veniale. ita communiter Doctores.

DVBITATIO 4.

Quando iuramentum promissorium liberè factum obliget, quando non.

18 NOTANDVM est, Id, quod promittitur, vel est bonum exequi, vel est malum, vel indifferens. Item vel promittitur sub aliqua conditione, vel sub nulla.

Dico Primò, Si executio eius, quod est promissum, est peccatũ, iuramentum promissioni adiectum non obligat. inuoluit enim contradictionem obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deesse iustitia.

Petes, Quale peccatum est, si iures te facturum aliquid, quod scis esse peccatum?

Iurans id, quod scit esse peccatum.

Respondeo, Si desit animus exequendi, erit periurium, defectu veritatis primariò requisitę; ac proinde erit peccatum mortale. Si autem adsit animus, iam ratione illius affectus, quẽ includit, erit peccatum mortale vel veniale pro grauitate operis exequendi.

An autem per se, quatenus est testificatio Dei super re illicita facienda, habeat distinctam malitiam, dubitari potest. Multi DD. sentiunt, si opus, quod te

An iuramentum sit per re illicita.

quod te iuras facturum sit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum; si opus sit veniale, iuramentum fore veniale. Ita Sotus l. 8. qu. 1. ar. 3. Caiet. ar. 7. Anton. p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. & alij. Sed hæc sententia difficultatem habet: vel enim Deum adducis solùm vt testem propositi tui, & operis futuri; & sic non videtur referre vtrùm opus sit peccatum mortale an veniale; vel vt approbatorem & sponsorem; & sic vtrobique videtur esse peccatum mort. nam facere Deum approbatorem peccati venialis, est blasphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento vt approbator aut sponsor, sed solùm vt testis: qui enim aliquem testatur, non agit vt ille approbet vel spondeat, sed solùm vt veritatem latentem aperiat, & vt idem dicat quod ipse dicit: ergo si veritas subsit, non videtur in ratione iuramenti esse peccatum mortale.

Obiectio. Dices, In eo est magna irreuerentia, quòd authoritate diuina se velit firmare in malo proposito, quasi Deo placeret, & ipse vellet illud fieri.

Resp. Respondeo, Non apprehendit opus tanquam Deo placens, nec cupit vt Deus illud approbet; sed concipit confusè, esse immutabile, quod iuramento confirmatum fuerit, & sic adhibet illud vt suum malum propositum immutabile reddat: qua in re est quidem magna inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Verùm cùm contraria sententia ferè sit communis, ab ea non est recedendum. Itaque si id, quod iuramento quis proponit facere, sit p. mort. ipsum quoque iuramentum ex parte sua malitiam mortalem habebit; nisi fortè inaduertentia excuset.

19 *Promittens Latroni non denuntiare.* Ex dictis sequitur, eum, qui cum iuramento promisit latroni se illum non denuntiaturum Iudici, non obligari eo euentu, quo denuntiare esset præcepti. tūc enim cessat obligatio; quia iuramento non possumus nos astringere cōtra præceptum Superioris, vel legis naturæ. si solùm esset consilij, non posses denuntiare, nisi priùs relaxetur vinculum iuramenti. quia cùm sit in fauorem alterius, & possit sine peccato seruari, obligat, nisi ipse vel alius habens potestatem, relaxet; cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6.

20 *Indifferēs, & minus bonum.* Dico Secundò, Si quis iuret aliquid se facturum quod est indifferens vel quod non fieri est melius; non obligatur, nisi fortè sit factum in fauorem alterius. Colligitur ex D. Thoma art. 7. Caiet. ibidem, & in Summa v. Periurium. Nauar. cap. 12. nu. 12. Soto l. 7. q. 1. ar. 3. circa 2. conclus. vbi dicit esse in hoc eandem rationem voti, & iuramenti.

Probatur, Quia quando iuramentum non est in fauorem alterius, solùm potest obligare per modum voti, cùm solum Deum respiciat: atqui votum de re tali non obligat; ergo nec iuramentum. Secundò, Quando iuramentum factum est in fauorem alterius, non obligat ipso nolente, vel condonante debitum: ergo si factum sit in proprium fauorem, non obligabit, si is, qui fecit, mutet propositū, & nolit impleri. Exempla sunt, Si iures te hodie non ambulaturum, non egressurum domo; vel contrarium huius, nullo fine honesto, sed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item si iures te initurum matrimonium absque vlla promissione alteri factā, nō daturum eleemosynam, non mutuaturum, &c.

21 *Obiectio. Non iurat tunc falsum.* Dices, Teneris facere ne Deum adduxeris in testem falsi: si enim non facis quod iurasti, falsum erit, Deumque falsi testem feceris.

Resp. Respondeo non fore falsum; quia huiusmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Nisi mutauero, Nisi aliter visum fuerit. cùm enim nullius intersit ea impleri, præterquam iurantis; iure suo cedere potest, & sibi ipse condonare.

Dixi *Nisi factum sit in fauorem alterius*: tunc enim obligat, etiamsi sit de re indifferenti, nisi ille remittat; quia in promissione facta homini, spectatur quid gratius sit homini: non quid in se melius. Secus in promissione facta Deo; cui semper magis placet quod est melius.

22 *Tacita conditio vel restrictio.* Dico Tertiò, Quando promissio vel propositum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel restrictionem, siue ex mente loquentis; siue ex dispositione iuris, vel recepta consuetudine; iuramentum illi appositum censetur eandem conditionem habere. est communis DD. de qua vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum p. 2. §. 4. in principio. Probatur, quia iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit; *accessorium enim sequitur naturā principalis*, vt habet regula Iuris 42. in Sexto. Itaque si actus habet tacitam conditionem, etiam iuramētum habere censetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, vt promissio, propositum vel contractus aliter accipiatur quàm per se accipi solet, sed vt eo modo intellecta, quo solent intelligi, nō possint reuocari. Itaque nō tollit nec excludit solitas conditiones.

Varia exempla. Exempla sint, Iurasti Petro seruare promissa, subintelligitur tacitè, nisi ipse quæ tibi promisit non seruet. Facta pace cum inimico iurasti te illi non nociturum; nimirum ex causa præterita, siue, Nisi ipse causam nouis inimicitijs dederit, aut nisi ob flagitia proscribi contigerit, &c. Iurasti puellæ te illam ducturum, scilicet, Nisi ipsa fornicetur, vel in morbum incurabilem, paupertatē, infamiam, &c. incidat, vel nisi ipse Religionem ingressus fueris. Iurasti seruare secretum, scilicet, Nisi vergat in damnum alterius. Iurasti te castigaturum filium vel famulum, scilicet, Nisi fortè inde nasceretur maius incommodum, vel nisi veniam deprecando impetrauerint, vel ob aliquam causam aliud expediens visum fuerit. Iurasti parere Superiori, scilicet, Nisi excommunicetur, nisi officio priuetur. Iurasti honoris causâ te non præcessurum alterum, scilicet, Nisi te cogat: cùm enim sit in fauorem ipsius, censetur relaxare, dum non vult prior intrare; vel subintelligitur, quantum in te est, vt vult Caietanus art. 7. & Nauarr. nu. 5. Promisisti aliquid absenti cum iuramento; sed nemo iuramentum nomine ipsius acceptauit, vel certè is, qui acceptauit, non poterat validè acceptare; non teneris; quia promissio habet hanc tacitam conditionem, *Si validè acceptetur*. Hoc tamen intellige, Nisi iuramentum sit tale vt habeat vim voti: vt cùm quis iurat se fore Religiosum; tunc enim non eget acceptatione hominis, nam à Deo, ad quem dirigi censetur, satis acceptatur; vt etiam suprà cap. 17. dubit. 7. notauimus. Idem dicendum de quauis alia restrictione seu limitatione. Iurasti seruare statuta Capituli, scilicet, Quæ nunc sunt in vigore, & maioris momenti;

menti, seu quæ ex vi iuramenti sunt in vsu: non enim se iuramento vult astringere ad minima; neque ad ea, quæ non seruantur, vel si seruentur, non ex religione iuramenti: neque etiam ad statuta futura, nisi aliud intenderit. Iuramentum enim strictam habet interpretationem ob periculum animæ; vt docet Panormitanus in cap. Clericus, de iureiurando, Sylu. Iuramentum 4. q. 23. Iurasti dicere in causa quidquid nosti, scilicet, Si secundum ordinem iuris dici debet, non autum si occultum sit.

DVBITATIO 5.

Vtrum violatio iuramenti promissorij, præsertim in re parua sit peccatum mortale.

23 *Violatio iuramenti in re magna.*

RESPONDEO, Si promissio sit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. Est communis sententia Doctorum. Probatur, Quia iurando, quantum in te est fecisti Deum testari non solùm te habere animum faciendi, sed etiam te facturum, nisi iustum impedimentum interueniat. Itaque nisi facias quantum in te, facis vt Deus falsum testatus sit.

In re parua, an sit peccatum mort. Sententia Caiet.

Sed difficultas est, si in re parua violetur. Caietanus ar. 7. distinguit. vel enim, inquit, res parua est tota materia promissionis, vel pars solùm: si sit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatum mortale; quia tota promissio violatur: vt si iuramento promiseris assem, & nihil soluas. si autem solùm sit pars materiæ, erit tantùm peccatum veniale; vt si promiseris tres aureos, & vnum assem in solutione prætermittas. Idem tenet Couarruuias lib. 1. variarum c. 1. nu. 2. Simili modo distinguit in voto.

Alij generatim docent, si res promissa sit parua, siue ea sit tota materia siue pars tantùm; non fore nisi veniale; Syluester, Iuramentum 4. qu. 1. Sotus lib. 8. qu. 1. ar. 7. & qu. 2. ar. 3. Nauar. cap. 12. nu. 10. Idem tenet Antoninus p. 2. tit. 10. ca. 4. §. 1. Vtraque sententia probabilis est.

Verius est esse peccatū mortale.

Verius tamen videtur, violationem iuramenti in re parua, si seriò promissa sit, nec sit aliquid, quod excuset, esse peccatum mortale, siue sit tota materia, siue pars; Ita Gabriel in 3. d. 39. q. 2. conclus. 4. & 7. Tabiena v. Iurament. nu. 11. Caiet. in Summa v. Periurium, Fumus eodem, n. 12. Valentia disp. 6. qu. 7. puncto 2.

Probatur Primò, Qui rei paruæ promissionem, quam iuramento confirmauit, non implet, is quantum in se est, facit Deum testem falsi: hoc autem est peccatum mortale, cùm sit magna in Deum iniuria: ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras, ipso affectu & quantum potes, facis Deum testari te hoc præstiturum: ergo si non præstes, cùm possis, facis quantum in te est vt Deus falsum testatus sit. Secundò, Eiusdem rationis est falsum reddere id, quod Deus antea testatus est, & facere vt Deus in præsenti falsum testetur: atqui hoc est peccatum mortale, siue res sit parua, siue magna: ergo & illud. Tertiò, Homo sub peccato mortali tenetur curare vt sit veritas in iuramento assertorio, idque ideo ne Deum faciat testem falsi: ergo sub eadem obligatione tenetur curare vt etiam in promissorio sit veritas. Solùm est differentia, quòd veritas iuramenti assertorij debeat esse præsens, & sit speculatiua: veritas promissorij sit futura, pendens ab ipso iurante. Sed hæc diuersitas non facit vt ipse non teneatur pari modo procurare, esseque solicitus vt verum sit quod iurauit. Quartò, Iuramentum respicit materiã nõ quatenus est magni vel parui momenti, multùm vel parum vtilis homini; sed quatenus vera: ergo ex magnitudine vel paruitate materiæ non debet iudicari eius obligatio, sed ex veritate: atqui omnes veritates sunt eiusdem rationis in ordine ad testimonium diuinum: eiusdem enim rationis est in re parua, & in re magna falsum testari: ergo eiusdem rationis est in re magna & in parua Deum testem falsi facere.

24 *Si promissarius non curet.*

Aduerte tamen non esse peccatum mort. si putet promissarium non curare rem paruam, & facilè condonaturum; modò alioquin paratus sit soluere, si secus esset, quo modo is, qui iurasset dare tres aureos, & in solutione omitteret vnum assem, posset excusari: vel si promissio habeat aliquam tacitam conditionem aut restrictionem; tunc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, sed integrè impletur iuxta mentem iurantis.

25 *Differentia voti & iuramenti.*

Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potiùs est peccatum, quàm violatio voti in simili?

Respondeo, Quia in voto spectatur an res sit parua an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non censetur honor Dei ex violatione voti nisi parum lædi; & sic solùm est veniale. in iuramento hoc non spectatur, sed solùm curatur vt sit verum, quod iuratur; quia Deus adducitur in testimonium veritatis.

DVBITATIO 6.

Vtrum iuramentum promissorium metu graui extortum obliget.

26

VIdetur non obligare. Primò, Quia talis promissio est irrita, vel saltem arbitrio promittentis potest in irritũ reuocari; vt ostensum est suprà cap. 17. dubit. 6. ergo & iuramentũ illi appositum: nam iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit. Secundò, Votum tali metu extortum non obligat, vt ostensum est cap. 40. n. 5. ergo nec iuramentum. Tertiò, Tali iuramento deest consensus; nihil enim tam contrarium consensui, quàm vis & metus; vt habetur L. Nihil consensui, ff. de regul. Iuris. Quartò, Cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. dicitur, *pactum, si iuramento, nec vi nec dolo præstito, firmatum fuerit, omnino seruari debet:* ergo à contrario sensu, si vi vel dolo præstitum sit, non debet seruari. His tamen non obstantibus,

Obligat iuramentum metu expressum.

Respondeo, Certum esse tale iuramentum metu expressum obligare, modò factum sit animo obligandi & de re licita. Est communis Doctorum in 3. d. 39. Probatur, quia iure naturæ tenemur efficere vt verum sit quod iurauimus, ne Deum faciamus testem falsi: hoc enim est magna iniuria in tantam maiestatem; quam ne committamus, ante mors nobis præoptanda. Neque refert vtrum id, quod iuramento promissum est, sit per se actus virtutis an non; sufficit rem esse indifferentem, quæ sine peccato posita promissione fieri possit. Quod confirmatur, quia soluere vsuras non est per se bonum, sed potiùs habet speciem ma-

etiam mali, cùm præbeat occasionem maioris iniquitatis: & tamen si iuramento promisisti, teneris; cap. Debitores, de vsuris.

Dixi, *modò factum sit animo se obligãdi*, quia si absque tali animo factũ sit, quidam docent non obligare: de quo infrà dubit. 8. Idem dicendũ si addiderit restrictionẽ aliquam, vel clausulam tacitam.

27 *Promittens latroni 100.* Hinc sequitur Primò, Eum, qui pro redimenda vita promisit cum iuramento latroni 100. aureos, teneri soluere, vt docet Caiet. a. 9. Sotus l. 8. q. 1. ar. 7. & alij. etsi enim latro ex hac promissione nihil iuris acquisierit, eiq; nulla iniuria fiat si nõ soluas; tamen Deus ius habet vt verifices id, ad quod illum testem adduxisti. Vbi tamen soluisti, potes repetere: quia momentanea solutione satisfacis, quãdo iniuria causam dedit. quòd si latro condonet, etiam coactus metu, nõ teneris. Idem dicendum si Prælatus absoluat, vel Superior latronis relaxet. Ratio est, quia hæc omnia tacitè in tali iuramento subintelliguntur.

28 *Iurans redire ad carcerem.* Sequitur Secundò, Eum, qui iureiurando promisit se rediturum ad carcerẽ, quamuis iniuriosum, teneri, etiamsi sciat se iniustè plectendum. Ita Caietanus & Sotus suprà, Sylu. Iuram. 4. q. 26. Toletus l. 4. cap. 22. Colligitur ex D. Thoma ar. 7. ad 3. vbi dicit Iuramentum coactum in foro conscientiæ inducere obligationem, etiam cum damno temporali. Probatur Primò, Ista promissio fuit prudens; quia absq; illa non poterat obtinere reditum ad res suas componendas: ergo eius executio est licita: licitum enim est exequi, quod prudenter promittitur. si licita: ergo si firmetur iuramento est seruanda: Nec refert quòd res sint mutatæ, sublato metu & coactione; quia circa rem promissam non est facta mutatio: promisit enim redire absolutè, etiamsi coactio & metus tunc abfutura essent; & tamen prudenter promisit: ergo etiã prudenter exequi potest: executio enim nihil est aliud quàm promissionis cõpletio. Secundò, Supposita promissione redeundi, iste reditus non solùm est licitus, sed etiam est honestus, vtpote opus virtutis fidei, veritatis & fortitudinis, vt ex sensu omnium gentiũ constat: ergo si iuramẽtum accedat, nascitur obligatio. Tertiò, Si quis violet tale iuramentum, cõmuni iudicio censebitur periurus, & iniurius in numen diuinum, quod in testem adduxit; nisi fortè cum aliqua restrictione animo concepta iurauerit.

29 *Quorundã sententia.* Aduerte tamen, quosdam Doctores cõtrarium docere, scz nõ teneri redire, si carcer erat iniuriosus; vt tyranni vel Iudicis non cõpetentis; vel Iudicis legitimi, sed non procedentis secundũ ordinem iuris. Ita Nauarrus c. 12. n. 18. qui pro se adducit Tabienam v. Iurare, §. 10. Panor. in ca. Si verò, de iureiur. Glossam cõmuniter receptã in Clem. Pastoralis, de sentẽtia & re iudicata v. Per violentiam, Io. Andream in spec. Rubr. de iureiur. Idem docet Couarr. l. 1. var. ca. 2. n. 7. vbi citat Baldum, Curtium seniorẽ, Ancharanam, & Maiorem in 4. d. 15. q. 22. additq; non solùm nõ teneri redire; (de quo dicit non esse dubitãdum) sed si redierit grauiter peccare. Fundamentum huius sententiæ est, quia redire in tali casu, est seipsum quodammodo occidere, & vitam suam prodigere: hoc autem est illicitũ, quia tenetur homo vitam suã conseruare. Confirmatur Primò, Quia detẽtus tali carcere tenetur capessere fugã si potest: ergo si liber sit, non potest redire. Confir. Secũdò, Quia iuramentum non est seruandum quando vergit in deteriorem exitũ, ca. Quintauallis, de iureiurando: at hic vergit: ergo. Hinc sequitur non solùm non teneri, sed etiam non posse redire. Hæc sentẽtia est probabilis & secura in praxi, propter Doctores. *Est sententia probabilis.*

Sed quod diximus est verius ob rationes allatas, vnde

Ad rationes. Respondeo, Illud fundamentum non esse verum. qui enim ob iustam causam se in certũ vitæ discrimen conijcit, non censetur seipsum occidere, aut vitã prodigere. Nec homo tenetur quouis euentu vitam conseruare; sed si cõmodè & decorè potest: hîc autem iusta causa subest; tum ne videatur mendax, & promissi violator, quod minimè decet virum grauem; tum ne censeatur periurus. Itaq; exponit vitã propter opus virtutis, quod laudabile esse ostensum est supra cap. 9. dub. 6.

Ad Primam Confirmationem: Non tenetur fugere, si promisit, præsertim cum iuramento, nõ fugere. imò etiamsi absque iuramẽto promiserit.

Ad Secundam: Tunc iuramentum censetur vergere in deteriorem exitum, quando executio est illicita; vel si sit licita, quando est maioris boni impeditiua, & iuramentum non est factum in fauorem tertij; vt si iurasti non ingredi Religionem. Colligitur ex D. Thoma ar. 7. ad 2.

30 *Quale peccatum violatio talis iuramenti.* Petes, Quale peccatum est violare tale iuramentum metu extortum? Multi DD. præsertim Canonistæ putant esse solùm veniale. Ita Panormitanus in cap. Si verò, Ioannes Andreas, Hostiensis & alij in cap. Verùm, eodem, Angelus v. Periurium n. 7. vbi citat pro se Petrũ Aureolum, Card. & I. Andream. Probant ex dicto cap. Verùm, de iureiur. vbi Pont. Cælestinus III. respõdet, eos, qui inuiti pro vita vel rebus suis seruandis iurarunt, si nõ seruauerint, non esse tãquam pro mortali crimine puniendos.

Est peccatum mort. Sed cõmunis sententia Theologorum est, esse pec. mortale, præsertim si materia sit grauis, & is in cuius fauorem factum est, vel alius potestatem habens, non relaxet. Ratio est, quia facere Deum testem falsi, est grauis iniuria. Caiet. & Sotus suprà. Nauarr. nu. 14. Sylu. Iuram. 4. qu. 7. & alij.

31 Ad cap. illud Resp. Tantùm vult dicere, in foro ecclesiastico externo non esse puniendos pœna Canonib. in periuros constituta; sed mitiùs agendum; quia metus culpam attenuat, & venia ex parte dignos reddit. Ita Glossa; vel vt Caiet. ait, hoc pertinet ad iudicium præsentis clementiæ Pontificiæ; alioquin eodem cap. satis significatur eos esse periuros.

Ad argumenta initio proposita. Ad Primum argumentum initio positum Respondeo, Vt iuramentum obliget, non requiri vt promissio per se obligationem inducat; satis est vt executio eius sit licita.

32 Dicitur iuramentum sequi naturã contractus, non quoad esse firmum vel irritum, vt per se notum est; sed quoad cõditiones tacitas, & alias limitationes, quas contractus ex iure, consuetudine, vel contrahentium mente habet.

Ad Secundũ: Alia est ratio voti, alia iuramenti; nam in voto spectatur solùm vtrum executio operis sit Deo gratior, an eius omissio. In iuramẽto, vtrũ executio sit licita & promissario cõmoda.

Ad Tertiũ: Non deest cõsensus, qui iure naturæ ad substantiam actus est necessarius: qui enim

metu cõsentit, absolutè voluntariè & liberè consentit; secundum quid inuoluntariè. hinc dicitur cõsentire volũtariè mixtè. vide suprà ca.17.n.43.

Ad Quartum: Solùm inde sequitur nõ debere seruari omnino; id est, ita vt non possit obtineri relaxatio. vide eodem cap. nu.51.

DVBITATIO 7.

Vtrum iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

33 *Si dolus circa substantiam.*

NOTANDVM est, dolum & errorem posse versari vel circa substantiam rei vel circa qualitatẽ. Si circa substantiam, vt si putes vitrum esse gemmam, vel aurichalcum esse aurum; certum est, iuramentum appositum contractui, cui talis error causam dederit, irritũ esse: quia deest consensus. itaque qui læsus est ex huiusmodi contractu vel promissione, nõ tenetur; quia mens ipsius non fuit cõtrahere super hac re, sed super alia.

Si circa qualitatẽ.

34 Sed difficultas est, si dolus versetur solùm circa rei qualitatẽ, vel causam promissionis aut cõtractus. Doctores plerique generatim docent, si dolus causam dederit, iuramentum non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolus est, excluditur voluntas; L.1. ff. de dolo. Secundò, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intentionẽ iurantis, cap. Quintauallis, & cap. Veniens, de iureiur. atqui intentio iurantis non est se hoc casu obligare; nam mens eius tacitè repugnat: si enim sciret rei qualitatẽ nollet cõtrahere. Tertiò, Quia Deus non acceptat iuramentum, nisi secundum intentionẽ eius, qui bona fide iurat, non autẽ secundũ intentionẽ eius, qui fraude extorsit; cap. Humanæ aures, 22.q.5. Ita Nauarrus c.12.n.13. vbi insinuat hanc sententiam esse cõmunem; Sylu. Iuram 4.q.8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andrea, & Frederico. Idem q.19. Emmanuel Sà v. Iuram.

Est sententia probabilis.

Hæc sententia est valde probabilis, tum ob rationes allatas, tum maximè ob has. Primò, Quia promissio, cui error vel dolus causam dedit; etiãsi (quando nõ fuit error circa substantiã rei vel causam principalem, & quasi formalem ipsius actus) per se obliget donec reuocetur; tamẽ detecto errore potest in irritum reuocari, idq; vel ob tacitã conditionem, quæ huiusmodi promissioni inesse censetur, scilicet, Nisi rem talẽ vel talem esse deprehendero; vel ob tacitũ dissensum, & repugnãtiam animi; vel quia prudenti iudicio talis euẽtus censetur exceptus: etsi hæc tria parum differant. Accedente autẽ iuramento, hæc cõditio & exceptio non tollitur. iuramentũ enim non additur vt mutet qualitatẽ actus; sed vt illum secundum naturã ipsius confirmet. Vnde dici solet, Iuramẽtum sequi naturam actus super quẽ cadit. Itaq; actus retinet omnes suas conditiones & tacitas restrictiones, quas aliàs per se habet: nisi iurãs expressè aliud intendat, volens sibi etiã in illis libertatem adimere. Secũdò, Quia iuramentũ promissorium interpretandũ, Si res in eodem statu permãserint, si notabiliter mutatæ non fuerint, vt docet Sylu. Iurã. 3.q.1.§. Nam tertiò, ex cõmuni sentẽtia DD. atqui non censentur manere in eodẽ statu, quãdo postea aliquid se aperit, quod antea latebat: nam paria sunt in iure, aliquid superuenire & apparere, seu incipere cognosci: sicut è contrario, paria sunt nõ esse, & non apparere; vt colligitur L.77. ff. de contrahẽda empt. Deniq; quotiescunq; post iuramentũ aliquis casus euenit, quem prudẽti iudicio nõ censeris voluisse tua promissione cõprehendere, non obligaris ex vi iuramenti: Ergo si ab initio idẽ casus subsit, sed ignoretur, nõ censetur cõprehẽsus promissione, ità vt obligeris quãdo sciueris.

35 *Exempla.*

Explico exemplis. Primò, Iuramento promisisti puellæ nuptias, putans esse virginem; postea intelligis occultè fornicatam; non teneris iuramento, quia error dedit causam promissioni: non enim voluisses promittere, si sciuisses; & iudicio prudentis hic euentus censetur exceptus.

Secundò, Iuramento promisisti emere domũ Petri, quia putabas bonam; postea deprehẽdis vitium in fundamentis, vel esse subiectam lemuribus; non teneris, ob eandem causam.

Tertiò, Puella dolo inducta à fratribus renuntiauit cum iuramẽto hæreditati paternæ pro certa dote; non tenetur, si hæreditas multò pluris valebat; vt docet Fredericus consil.115.

Quartò, Vẽdidisti domũ tuã, & iuramẽto promisisti stare cõtractu: postea deprehẽdis te grauiter læsum, potes agere ad suppletionẽ pretij: nõ enim iuramento intendisti cedere iure tuo, si deceptus esses in pretio; omitto alia. Neq; contra hanc sententiã sic explicatã sunt vlla argumenta difficilia.

DVBITATIO 8.

Vtrũ si quis ficto aĩo aliquid iuramẽto promittat, obligetur, & quale peccatũ hoc sit.

36 *Tripliciter ficte iurari potest.*

NOtandum est, in iuramẽto promissorio posse distingui tria externa, scz iuramentũ externũ, promissionẽ, & executionẽ: & tria interna; scz intentionem iurandi, intentionẽ promittendi seu obligãdi seipsum, & intentionem exequẽdi. Itaq; tribus modis fieri potest vt quis animo ficto iuret. Primò, Si quis exteriùs iuret sine animo iurãdi. Secũdò, Si iuret animo quidẽ iurãdi, nõ tamẽ se obligandi. Tertiò, Si iuret animo nõ implendi.

Si desit animus iurandi.

Si Primo modo iures, scilicet absq; animo iurandi, non obligaris ex vi iuramenti coram Deo; quia reuera nõ iuras, nec intẽdis iurare aut Deum testari, sed simulare & fingere te iurare. sicut qui fingit se contrahere matrimonium, exteriùs verba contractus pronuntians absq; animo contrahendi, non obligatur contractu matrimonij. Similiter qui fictè promittit, non obligatur vi promissionis. denique omnis actus, qui essentialiter requirit intentionẽ agentis, est inualidus, si ea intentio desit; vt patet in collatione sacramẽtorum, excommunicatione, absolutione, &c. quod maximè locum habet in promissione, donatione, & cõtractibus, quorũ vis tota ex intentione pendet.

Si hoc sit causa damni.

Aduerte tamẽ, si occasione talis iuramenti obueniat damnum parti, teneris illud sarcire, quia causam dedisti: nisi fortè per iniuriam extortum fuisset; tunc enim iure tuo aduersùs illum vti censeris sic iurãdo. Similiter si scandalum iuramẽto non seruato nasceretur, teneris ratione scandali. Denique in foro externo cogẽris seruare prout sonat; nisi fortè metu extortum fuisset: tunc enim est per Iudicem relaxandum.

37 *Si desit intentio obligandi.* *1. Sententia, non obligari.*

De secundo modo est maior difficultas; suntq; duæ sententiæ. Prior est, eum, qui iurat animo se non obligandi, non teneri vi iuramẽti. Ita D. Bonauentura in 3.d.39.ar.3.q.2. Scotus ibid. q. vnica ar.3. Syl.

ar.3.Sylu.Iuram.4.q.7.vbi citat Panormitan.& alios,& q.19. Angel.Iuram.5.nu.32.vbi citat Richardum,& alios, Gabriel d.39.q.1.a.2.concl.5.

Probari poteſt hæc ſententia, Primò, Qui in aliquo contractu apponit clauſulam, quæ ſit contra ſubſtantiam contractus,non obligatur;quia talis clauſula irritũ reddit contractum; vt ſi contrahã matrimoniũ,ita vt nolim obligari ad reddendum debitũ,aut ad vinculum perpetuũ; ſi vendam domũ,ea lege vt eam à me non alienem: ſi promittã alicui 100. aureos,ſic tamẽ vt nolim teneri: atqui hîc apponitur clauſula, quæ ſit cõtra ſubſtantiam iuramẽti: ergo iuramentum non obligat.Nec refert quòd verbis nõ exprimatur, quia exprimitur mente,à qua ſola cõtractus vim habet. Secundò, Qui ita iurat,reuera nõ habet animũ ſeriò iurãdi, ſed ſolùm exteriùs verbis; ſicut qui contrahit matrimoniũ cum ánimo nõ ſe obligãdi ad reddendũ debitũ,non cenſetur ſeriò velle cõtrahere: nemo enim poteſt ſimul intẽdere cõtradictoria. quòd ſi putet ſe poſſe ſic cõtrahere,decipitur,nec ideo cõtractus vim habet. Tertiò, Deus nõ acceptat iuramentũ,niſi ſecundũ hominis intentionẽ,cap. Humanæ aures,22.q.5. vbi dicitur, *diuina iudicia talia foris noſtra verba audiunt,qualia ex intimis proferuntur.*

Hæc ſententia eſt valde probabilis, quia fere communis,& rationibus probabilibus nititur.

38 *Altera eſt verior.* Altera eſt, Tale iuramẽtum,ſi ſeria intentione iurandi factum ſit,obligare,etiamſi animus ſe obligandi defuerit. Ita Caietanus ar.7.circa reſpõſ. ad 4. quem ſequitur Sotus l.8.q.1. art.7. & multi recentiores; quæ mihi videtur verior.

Probatur Primò, Quia obligatio eſt omninò inſeparabilis à iuramento promiſſorio; nec eſt in poteſtate hominis efficere vt ſit tale iuramẽtum, & ex eo non naſcatur obligatio. Secundò, Quicunque aliquid iurat, tenetur efficere vt verũ ſit quod iurat, nec vlla arte poteſt hãc obligationem euadere; quia cauendũ ei quàm maximè, vt non adducat vel adduxerit Deum in teſtem falſi: ergo tenetur exequi quod iurauit ſe facturum, volente eo in cuius fauorem iurauit. Tertiò, In iuramento promiſſorio eſt duplex veritas; præſens, ſcilicet quòd habeas animum implendi: & futura;quòd reipſa implebis: ſed non potes efficere vt non obligeris ad veritatẽ præſentem: ergo neque vt non aſtringaris ad futuram. Quartò, Ex iuramento naſcitur obligatio, nõ ratione intentionis obligandi;vt in cõtractibus;ſed ex natura operis: ſicut ex dãno illato naſcitur obligatio reſtitutionis: & ex facto vnde damnũ metuitur, naſcitur obligatio impediẽdi: ergo etiãſi intẽtio obligandi abſit,nihilominus orietur obligatio vi iuramenti.

Obligatio iuramenti non ex intẽtione, ſed ex ipſius operis ſubſtantia naſcitur.

39 *Reſpõdetur ad rationes diuerſæ ſententiæ.* Ad primã rationem contrariæ ſententiæ, Reſpondeo, Hoc eſſe verum in contractibus, quorum obligatio tota pendet ex intentione: nam hi conſiſtunt in eo,quod eſt ſe obligare alteri, & alterum ſibi: ſecus in iuramẽto,quod cõſiſtit in eo, quòd Deũ adducat in teſtẽ veritatis præſentis vel futuræ. hoc enim efficaciter facere potes,etiamſi dicas te eius reuerẽtiã nolle teneri ad exequendũ; nam nihilominus teneberis,ne eum facias teſtem falſi circa executionẽ.Itaque talis clauſula, Quòd nolis obligari,non poteſt efficaciter addi iuramẽto promiſſorio, ſicut nec contumeliæ nec detractioni,vel alteri actui,ex quo ſecuturũ eſt dãnum vel alia iniuria in alterum. Addo,illam clauſulam non eſſe contra ſubſtantiã iuramenti; quia poteſt Deus verè in teſtẽ adduci,etiamſi nolis eius reuerẽtiã obſtringi; ſed vt ſummũ eſt contra effectũ:

Ad Secundum: Negandùm eſt talem non habere animum iurandi; ſupponimus enim illũ velle adducere Deum in teſtem, quamuis inde nolit obligari: nam ſimili modo poteſt quis teſtari Regem,& nolle teneri eius reuerentia vel ſpõſione.

Ad Confirmat. Nõ poteſt quis intendere contradictoria expreſsè,& efficaci affectu: poteſt tamen implicitè & inefficaciter; vt quãdo quis vult peccare, & tamẽ nõ vult eſſe reus mortis æternæ.

Quomodò poſſint intendi contradictoria.

Ad Tertium: Deus non acceptat; &c. Hoc intelligendum eſt quoad id, quod quis iurat; non autem quoad modũ obligandi, vel non obligãdi.

Ex quibus apparet diſcrimẽ inter votum & iuramentũ: qua in re falluntur Caietanus, Sotus,& quidam recentiores,putantes vtrobiq; eſſe eandẽ rationẽ: nam obligatio promiſsionis pẽdet ex intẽtione,obligatio iuramẽti ex ipſo facto externo.

Diſcrimen inter votũ & iuramentum.

40 *Si abſque animo implendi.* Si tertio modo iures,ſcilicet *abſq; animo implẽdi,* quidam inſinuant nõ naſci obligationẽ. Syluester enim,Iuram.4.q.26.ex Panor.dicit, eum, qui iurauit ſe rediturum ad carcerẽ iniquum,nõ teneri, ſi iurauit animo euadendi. ſecus ſi animo ſe obligandi; & D.Bonauẽt.in 3.d.39.a.3.q.2.apertè inſinuat; eum,qui iurauit non animo implendi, ſed euadendi periculũ,non teneri. Confirmatur,quia quicunque habet animum nõ implendi, cenſetur etiam ſe nolle obligare, vt docet Valentia diſp.6. q.7.p.4.quorſum enim vellet ſe obligare,ſi nollet implere? Sanè ſi rogaretur,ſtatim diceret hãc eſſe mentem ſuam. Itaque ſicut probabile eſt non teneri eum,qui iurat abſq; animo ſe obligandi; ita probabile erit eum non teneri,qui animo nõ implendi;quia in hoc,illud tacitè cenſetur cõtineri.

41 *Animus implendi nõ requiritur ad obligationem.* Hæc ſententia nõ videtur improbabilis;quãdo iuramentũ iniquè extortum eſt. Contrariũ tamen eſt verius & multò probabilius; vt patet ex iis, quæ ſuprà ca.40.n.15.de voto dicta ſunt. Et probari poteſt, Primò, Quia eſt verum iuramẽtum, factũ animo iurandi & adducendi Deum in teſtẽ: ergo inducit obligationẽ verificandi quod iuratũ eſt,ne facias Deum teſtem falſi circa executionẽ. Nec refert vtrùm metu extortum ſit an non:quia hæc obligatio prouenit ex natura iuramenti. Secundò, Quia in cõtractibus, animus nõ ſoluendi non tollit obligationẽ: ergo neque in iuramento. Tertio, Priùs eſt obligari quàm exequi: obligatio enim nõ naſcitur ab executione, ſed executio ab obligatione; ergo ex eo quòd deſit animus explẽdi non tollitur obligatio, nec animus obligandi: quia ſublato poſteriore nõ tollitur quod prius eſt. Deniq; hæc eſt communis ſententia Doctorum.

Ad Confirmat. Qui facit aliquem actum vnde neceſſariò naſcitur obligatio, non poteſt præſumi nolle ſe obligare, niſi expreſſo actu id nolit; nam ipſo actu contrarium facit: quod maximè locum habet in caſu propoſito; quia obligatio iuramenti non pendet ex intentione iurantis,vt dictum eſt; ſed ex ipſo facto. Nec obſtat quòd diceret ſe nolle obligari, ſi rogetur; quia quiuis cõtrahens cum intentione nõ ſoluendi, idẽ diceret, ſi rogaretur; tamen non ideo cenſetur ſe noluiſſe obligare, cùm abſolutè intenderit contrahere & cõtrahendo ſe obligauerit. Itaq; talis præſumptio locũ non habet, quãdo factum contrariũ obſtat.

42 *De culpa grauitate in 3. modo.* Quod ad grauitatem culpæ attinet; si tertio modo fictè iures, erit periurium mortiferũ: quia cùm duplex veritas requiratur in iuramento promissorio, præsens & futura, deest veritas præsens; nempe animus exequendi. quòd si postea non exequaris, accedet noua culpa lethalis, quia deerit veritas executionis, Deumque de nouo facies testem falsi.

In 2. modo. Si secundo modo, ita vt ipsa fictio versetur circa obligationem, est etiam peccatum mortale, vt rectè Syluester Iuram. 4. q. 7. Primò, Quia deest veritas præsens, id est, animus exequendi; iurat enim se facturum quod non intendit facere. Secundò, Quia non intendit se obligare; in eo enim est peculiaris irreuerentia, quòd velit Deum adducere in testem, & tamen nolit eius testimonio obstringi. vnde videtur esse grauius peccatum sic iurare, quàm solùm animo non implendi. Confirmatur, quia si iurares animo implendi, nolendo te obligare non solùm homini promissione, sed neque Deo ratione iuramenti; insignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit peculiarem malitiam. quòd si solùm intẽderes te non obligare homini, aliquod ius ei tribuẽdo, sed soli Deo ratione iuramẽti, cum intentione exequendi; erga hominem non videretur esse peccatum mortale, quia nihil falsi significatur verbis iuramenti, & non deest animus obligandi, quem natura iuramenti requirit, etiamsi desit animus promittendi homini.

In 1. modo. Si primo modo, ita vt fictio sit circa actum iurandi, distinguendum est: vel enim id, quod iuras, est verum, vel est falsum. si est verum, probabile est non esse peccatum mort. siue iuramentum sit *Iurãs verbis verum absq; animo iurãdi.* assertorium, siue promissorium; quia nec homini notabilis fit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini; quia in opere externo idem futurũ est atq; si ex animo iurasses; & si opus sit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo; tũ quia reuera nõ adducitur in testẽ, sed solùm id fingitur & simulatur; tum quia etsi externo actu adducatur, adducitur solùm in testem veritatis.

Contrariũ tamen videtur verius, si iures mandato Iudicis, vel in contractu magni momenti: oportet enim tunc sincerè & ex animo iurare; alioquin censetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vsum & finem iuramenti, rebus humanis tam necessarium. Ita Caiet. suprà ar. 7. ad 4. Sotus ar. 7. Si tamen iniquè exigeretur, non esset peccatum mortale sic iurare, vt Sotus docet contra Caietanum, quia nulli fit iniuria.

43 *Iurãs verbis falsum.* Si verò sic falsum iures, plerique putant esse peccatum mortale. Ita Caietanus & Sotus suprà, Couarr. in cap. Quamuis pactum, 1. p. §. 5. nu. 3. & alij passim. Ratio est, quia externo actu Deus adducitur testis falsi; quod perinde est ac si quis offerret illi sacrificium Iudaicum, v. g. agnum vel vitulum, absque animo sacrificandi; vel adoleret thus idolo absque animo venerandi. Sed hæc ratio non videtur conuincere; alioquin esset peccatum mortale iurare in tali casu cum restrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in testem falsi; & cum simili restrictione adolere thus idolo, laudare Mahumetem, vel solemnia illa Turcarum verba pronuntiare, *Vnus Deus & propheta illius Mahumet*, est peccatum mortale. satis enim est in honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circumstantijs, vt meritò videri possit velle sacrificare, laudare, &c. Itaque contraria sententia videri possit non improbabilis, scilicet non esse id peccatum mortale, si per iniuriam cogaris, & falsitas sit penitus occulta: quia neque reipsa iuras falsum, cùm non intendas Deum in testem vocare, sed simulare; neque secundum prudentem æstimationem potes censeri iurasse falsum; tum quia falsitas est penitus ignota; tum quia iusta causa erat alia mente iurandi. & in hoc casu locum habere posset sententia Panormitani, Angeli, & aliorum, qui volebant iuramentum metu expressum non obligare sub mortali: de quo suprà dubit. 6.

Verùm satius est tenere cum communi, ob rationem allatam.

DVBITATIO 9.

Vtrum si alio sensu quàm alter intelligit, iures, obligeris, & quale peccatum hoc sit.

NOTANDVM est, hoc dupliciter fieri posse; Primò, Si oratio sit ambigua, & tu de industria alium sensum intendas, quàm is, qui iuramentum exigit. Secundò, Si non sit per se ambigua, sed illi tacitè aliquam restrictionem addas. Rursus vel sponte iuras vel compulsus ab alio, idque vel iure vel iniuria.

44 *Iuramentũ vi sua obligat secundum mentem iurantis.* Dico Primò, Qui alio sensu iurauit, non tenetur præcisè ex vi iusiurandi, nisi iuxta suum sensum. Ita Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 5. in principio, Caietan. & Arragonius art. 7. Sotus lib. 8. quæst. 1. ar. 7. circa 4. argumentũ, & multi alij. Probatur Primò, Iusiurandum vi sua solùm obligat ad id, quod per ipsum est confirmatum & assertum; quia ad hoc solùm is, qui iurat, Deum in testem adduxit: sed solùm id assertum est, quod iurans in mente habuit: ergo solùm ad illud præstandum obstringit. Secundò, Quia iuramentum sequitur naturam promissionis, cui accedit: atqui promissio non obligat vltra intentionem promittẽtis: ergo nec iuramentum. Tertiò, *Humana aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. apud homines, cor ex verbis; apud Deũ verò verba pensantur ex corde*; vt ait Gregorius l. 26. moral. c. 7. & habetur 22. q. 5. cap. Humanæ aures: ergo cùm ex intimis alio sensu proferantur, Deus etiam sic ea accipit, & ita illa confirmare censetur.

45 *Obiectio.* Dices, Reuerentia diuina obligat non solùm vt verifices id, quod intendisti iurare, sed etiam quod alijs rationabiliter visus es iurasse: si enim id non serues, videberis periurus, & quantum in te minues apud illos honorem diuinum. Confirmatur ex cap. Quacunque arte, 22. qu. 5. ex Isidoro lib. 2. de summo bono cap. 31. *quacunque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conscientia testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit.*

Resp. Respondeo, Ob hoc argumentum multi Doctores videntur sentire contrariũ: sed facilè possunt conciliari: nam etiamsi iuramentũ non obliget per se & vi sua nisi secundum mentem iurantis, vt dictum est: tamen ratione damni, vel scandali secuturi, potest obligare iuxta mentem *Quomodo obliget iuxta mẽtem exigentis.* exigentis; & hoc solùm probat argumentum allatum. reuerentia enim diuina etiam obligat ad vitan-

vitandum scandalum in materia religionis; & non solùm vt nihil agas quod contra honore diuinum verè sit; sed neque quod videatur esse. Deus etiam accipit sicut alter intelligit; quia censet te ad hoc obligatum nō præcisè vi iuramenti; sed quia teneris alterum non decipere, causam damni & scandali non dare. sepósito tamen periculo damni & scandali, nulla obligatio grauis nascitur in foro conscientiæ: nam deceptio illa per se non est mortifera. In foro tamen externo cogendus est implere quod secūdum verborum legitimam interpretationem visus est promisisse.

Vtrùm autem teneatur parere si res sit integra, & impletio illi valde detrimentosa, & scandalum absit, quæri potest. de quo vide suprà cap.18.nu.61.

46 Dico Secundò, Quando quis se sponte sua offert ad iurandum vel legitimè ad hoc cōpellitur, peccat mortiferè, si alieno sensu iuret. Ita Nauarrus ca.12.n.8. Caiet. Sotus, Arragon. suprà & alij. quod maximè verum est in Iudicijs & contractibus: in his enim est grauis deceptio partis: in illis fit contra obedientiam Superioris, & peruertitur Iudicium. Accedit, quòd quando non subest causa legitima vtēdi illa calliditate, videatur falsum iurasse: præsumitur enim iurasse ad mentem exigentis, vt communiter fieri consueuit.

Institores iurantes. Petes, An sit peccatum mortale, quando institores iurant rem sibi tanti vel tanti stetisse, alio sensu, quàm emptores intelligant? Ratio dubitandi est, quia dicunt se alia ratione iustum pretium ab emptoribus non posse obtinere, nec per hoc velle aliquid iniusti committere.

RESPONDEO, Non facilè id esse credendum; tamen si verum sit, non videri eo casu peccatum mort. sed tūc mortale censendum, quando hac ratione intēdunt decipere, & extorquere supra iustum, vel obtinere pretium summū, quod alioquin emptor dare noluisset; vel alia ratione sunt ei causa damni.

47 *Si iusta causa subsit.* Dico Tertiò, Quandocunque aliquis iniustè cogitur ad iuramentū, vel aliàs habet iustam causam celandi mētem suam oratione ambigua, vel tacita restrictione; nō peccat, etiamsi alieno sensu iuret. quod intellige, si necessitas vel vtilitas iuramentum exigat. De *oratione ambigua* est fere communis sententia, Soti, Caiet. Arragon. suprà, & aliorum. Ratio est, quia cùm non teneatur loqui ad mentem alterius, potest orationē in aliam sententiam vsurpare, & aliena à proposito alterius respondere: & consequenter si ratio postulet, potest illi in eo sensu adiungere iuramentum.

Restrictio occulta. De *restrictione occulta* negant Sotus, Caiet. Arragon. & quidam alij; quia oratio illa, quæ exterius profertur, est falsa: vt si promittas latroni 100. tacitè addendo, si debeo, si ius habes, &c. exteriùs mentiris; quia oratio externa id non significat.

Sed Contrarium est probabilius, & tenet Nauarrus ca.12.nu.8.9.& 19. & cōment. in cap. Humanæ aures, 22.q.5. Syluester, Iuramētum 3.q.2. Iuram.4.q.7. Angelus, Iuramētum 5.n.9. Adrianus in 4. q. de sigill. confessionis. Maior in 4. d. 15.q.18. Toletus li.4.c.21.& l.5.cap.58. à Valentia disp.5.q.13.p.2.& disp.6.q.7.p.4.& alij multi. v.g.

Exempla. Si reus non iuridicè rogetur, potest dicere, Non feci; mēte addendo, in carcere: Non habui complices; puta, in alio crimine. Ita Toletus c.58. Si venis ex loco, qui putatur falsò infectus peste, potes custodibus oppidorū respondere, te inde non venire, te illac non transisse, intelligendo vel addendo tacitè, Hoc die; vel vbi sit infectio: sic enim respondes ad intentionem eorum remotam; Ita Syluester v. Iuramēt.3.q.2. Toletus lib.4.c.21. Nauar. suprà. Addit Toletus, *quamuis locus sit infectus peste, si tamen viator non sit infectus, potest vti æquiuocatione; quia non facit contra præcipuam intentionem illorum.* quod intellige, si sit omnino certus à se nihil esse periculi.

Probatur esse licita. Probatur, Quia in his, & similibus euentis non tenetur homo totam mentem suam circa rem de qua interrogatur aperire: ergò nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperiatur: poterit igitur partem exprimere, & partem tacitus addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totam mentem suam exteriùs declarare coram isto, quàm dum solus agit & secum loquitur: cùm iste nihil ad hoc iuris habeat. sed dum secum loquitur, non tenetur totum exprimere; sed potest partem in animo retinere: ergo etiam cùm agit cum illis ad quorum mentem non tenetur respondere.

Nec obstat, quòd illud, quod exprimit, per se sit falsum; quia non intendit per se & solitariè affirmare, sed coniunctum cum eo, quod tacitus addit, cum quo est verum. quod enim exprimitur, solùm est pars totius orationis, quæ constat partim locutione mentali, partim externa. quòd autem talis coniunctio rectè fieri possit, si causa subsit, patet Primò, ex Gregorio homil.1. in Ezechielem, vbi dicit, Prophetam connectere orationem externam cum interna, & ideo incipere suam prophetiam particulâ copulatiua *Et factum est,* &c. Secundò, Multis scripturæ exemplis; Genes. 27. *Ego sum primogenitus tuus Esau;* scilicet iure & priuilegio. Iudith 10. quædam dicit Sancta Iudith, quæ vix aliter à mēdacio excusari possunt, quàm aliqua conditione, vel restrictione tacitùs addita. Marci 13. *De die illo, vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius;* scilicet vt Legatus & hominum Doctor. Sic Legatus solet dicere se nescire, quod non habet in mandatis vt aperiat. Ioannis 7. *Ego non ascendam ad diem festum hunc,* scilicet modò, vel manifestè, vt soleo. neque etiam obstat, quòd alter inde decipiatur, quia non directè intendis decipere, sed tegere tuam intentionem, ne ipse eam cum tuo incommodo cognoscat. quòd autem ipse falsum iudicium sibi formet, ad hoc solùm permissiuè te habes, quia iure tuo vteris: & ipse si omnino prudenter agere voluisset, debuisset iudicium suspendere, & cogitare posse iustam causam celandæ veritatis subesse. accedit, quòd nihil incommodi ex illa deceptione ei proueniat.

48 *Quando fas adhibere iuramētum.* Ex his patet, quotiescunque licitum est vti oratione ambigua vel tacita restrictione; licitum etiam esse vti iuramento, si necessitas vel notabilis causa postulet. nunquam tamen licitum est vti hoc artificio orationis, nisi quando iustè possumus veritatem occultare; vt si aliquod malum vel incommodum aliter non possit auerti. Si absque iusta causa fiat, est abusio orationis cōtra virtutem veritatis, & ciuilem consuetudinē, ac proinde est peccatum; etsi propriè non sit mendaciū.

Si ioci causâ. Quòd si tali orationi, cùm iusta causa non subest, addatur iusiurandum; vt si iures Principem esse in oppido, intelligendo pictum, ioci causâ, erit graue peccatum; quia est magna irreuerentia, suis iocis Deum testem adhibere. Fortè tamen non erit mortiferum, si scandalum absit; nam reuera non est periurium, cùm id, quod iurare intendis, falsum non sit. quia tamen falsum esse exteriùs videtur, in foro externo periurium esse præsumeretur.

DVBITATIO 10.

Vtrum fas sit deferre iusiurandum ei, quem putas peieraturum.

49 RESPONDEO, Fas non esse, nisi iusta causa subsit: quia quantum in nobis est, tenemur tantam Dei iniuriam, & proximi peccatum vitare & impedire. vide D. Augustinum serm. 11. de Sanctis, vbi refert exemplum de quodam Tutolymeno, qui diuinitus in raptu flagris affectus fuit, eò quòd iuramentum à proximo in tali casu exegisset. *Tutulymenus.*

Casus quibus liceat. Potest tamē sæpe iusta causa subesse, ob quam hoc sit licitum. Primò, Si sis Iudex, & pars id postulet, vel aliàs ratio officij exigat; vt cùm adducuntur testes, vel proceditur via inquisitionis. Ita D. Thomas qu. 98. ar. 4. & Caiet. ibidem. Couarr. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 6. num. 3. & alij. Iudex enim non debet sequi priuatam scientiam, sed præscriptum Iuris, adhibendo ea, quibus solet elici veritas: alioquin daret iustam occasionem scandali; quod illi magis cauendum, quàm peccatum priuati. quando tamen Iudex id commodè potest declinare, (vt si aliud remedium facilè possit adhibere) tenetur. sic non potest exigere iuramentum à Clerico de relinquenda concubina, vt habetur cap. Clericos, de cohabitatione Clericor. & mulier. quia metuendum est ne periurium incurrat; & alia remedia suppetunt. *Iudex Ecclesiasticus.* Secundò, Si alterius causam agas, & ratio officij tui postulet vt ab aduersario iusiurandum petas. si enim omittas, videberis præuaricari. Tertiò, Si speras illum reuerentiâ numinis non ausurum peierare, & aliàs magni tua intersit; D. Thomas suprà; quia quod exigitur per se licitum est, & finis, qui speratur, bonus, & iusta necessitas interuenit. Quartò, Addi potest, si eius periurio possis vti in tuum commodum, v. g. ad eius fraudes detegendas, & fidem ei detrahendam, vt sic iniuriam euadas, aut ius obtineas: tunc enim licitum est illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit: sic licitum permittere furtum famuli, vel filij, vt explores indolem, vt ipsos corrigas, vt tibi in posterum caueas.

50 Petes, Quid si norim illum iuraturum per Mahumetum, vel idolum? *Si per falsos deos.*

Respondeo, Nihilominus in contractibus & alijs causis, vbi est iusta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potes exigere, vel etiam cogere vt iuret; nō quidem determinatè tali modo, sed absolutè & in genere: quod est quotidianum apud mercatores, qui cum infidelibus cōtrahunt. Sic Laban iniens fœdus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham, & Deum Nachor, Gen. 31. sine tamen iusta causa non licet. Vide Augustinum epist. 154. ad Publicolam, & serm. 30. de verbis Apostoli, qui totus est de iuramento.

51 Petes, Vtrum sit maius peccatum iurare per verum Deum fallaciter, an per falsum veraciter? *Vtrum maius peccatum.*

Respondeo, Per se maius peccatum esse, iurare per falsum Deum veraciter, si ex animo iures: quia veneraris illum animo & affectu pro vero Deo, quod est idololatria. potest tamen minus esse peccatum, vel ratione ignorantiæ, per quam gentiles multùm excusantur; vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D. August. epist. illa 154. vbi contrarium affirmare videtur.

DVBITATIO 11.

Vtrum sit maior obligatio iuramenti quàm voti.

D. Thomas art. 8.

52 NOTANDVM est, hanc quæstionem potissimùm habere locum in iuramento promissorio, quo aliquid Deo vel homini promittitur. *Iuramenti promissorium.* Ac primùm, si aliquid iuramento promittas Deo, certum est te magis obligari, quàm si solùm voueas Deo; quia illud iuramentum etiam continet votum. vnde est duplex in eo vinculum. Nec refert vtrùm expresè an tacitè promittas; vt si iures te daturum eleemosynam; quia tale iuramentum soli Deo factum, censetur continere votum: continet enim tacitam promissionem ad ipsum directam. Sed

Sententia D. Thomæ. Difficultas est, si nihil Deo promittas, sed solùm homini, vtrùm talis iuramēti maior sit obligatio, quàm voti, quo simile quid Deo voues. D. Tho. negat; quia magis tenemur esse fideles Deo in promissis, quàm reuerētes in verificando quod per nomen eius promisimus. qui enim est infidelis Deo, peccat contra reuerētiam & fidelitatem; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, solùm contra reuerentiam Deo debitā. Hæc sententia est probabilis, eamq; sequuntur Caietanus & alij Thomistæ, & multi Doctores. Sed contra

53 Obijci potest Primò, Qui non implet quod iurauit, facit Deum testem falsi: at hoc est grauius, quàm ei non seruare fidem in promissis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipsius naturæ repugnat; per hoc solùm officium debitum deseritur. *Rationes ob quas iuram. obligatio videtur maior.* Secundò, Periurium contra veritatem præsentem (vt cùm quis iuramento assertorio iurat falsum, vel promissorio absque animo implendi) est grauius peccatum quàm violatio voti: ergo iuramentum magis obligat, saltem ad illam veritatem procurandam, quàm votum ad soluendum promissum. Antecedens patet, tum ex grauissimis pœnis, quæ periuris apud omnes gentes statutæ sunt: plectuntur enim vel morte, vel manus aut linguæ præscissione, vel alijs modis corporaliter; & Iure Canonico depositione: tū quia sunt infames vel ex vno actu: tum denique quia in tali periurio censetur esse maior contemptus numinis. qui autem semel vel iterum violat votum, non habetur ita sceleratus, nec infamis. Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit; obligat enim non solùm erga Deum, sed etiam erga hominem, cui fit iniuria, si violetur: votum solùm obligat Deo: ergo, &c.

Obiectio. Dices, Potest quis iurare nemini aliquid promittendo; vt si iures te daturum eleemosynam.

Respon-

Resp. Respondeo, Tale iuramentum fit intuitu Dei, vt illi placeas; itaque continetur in eo tacita promissio erga Deum, quæ iuramento confirmatur: vnde erit in eo duplex vinculum. Quòd si quis tale iuramentum ita faciat vt non intendat quidquam alicui promittere, sed solùm affirmare quid sit facturus, nihilominus hoc vinculum per se fortius erit vt verificet quod dixit, quàm vinculum voti, vt ex secundo argumento patet.

Ob has rationes hæc sententia est valde probabilis, quam tenet Ioannes Maior in 4. d. 38. q. 5. Michaël Medina lib. 5. de continentia c. 22. & 23. & alij quidam recentiores. Nauarr. cap. 12. nu. 32. conatur has sententias conciliare; dicitque sententiam Maioris esse veram, quando vtrumque fit principaliter in honorem Dei, vel vtrumque principaliter in commodum proximi. sententiam autem D. Thomæ esse veram, quando votum fit principaliter in honorem Dei, iuramentum in commodum proximi. vbi satis indicat Nauarrus iuramentum per se & cæteris paribus maius vinculum inducere: quod si verum est, sequitur etiam in hoc vltimo casu (quando votum fit potissimùm in honorem Dei, & iuramentum in commodum proximi) magis obligare; nam in iuramento est duplex obligatio, scilicet religionis erga Deum, quæ per se est firmior; & iustitiæ erga proximum. in voto solùm est vna obligatio, scilicet religionis erga Deum.

Conciliatio Nauarri.

54 *Ad rationẽ contrariæ sententiæ.* Ad rationem alterius sententiæ: Periurium non solùm est cōtra simplicem reuerentiam Deo debitam, sed etiam cōtra perfectionem diuinam: nam periurus, quantum in se est, facit Deum testem falsi. In violatione voti, esse contra reuerentiam & contra fidelitatem, non sunt duæ malitiæ disparatæ, sed altera pendet ex altera; ideo enim est contra reuerentiam, quia est contra fidelitatem debitam ex promissione supremo Domino: violare enim fidē domino suo, irreuerentia est in illum. & quamuis essent distinctæ, non tamen omnino æquarent malitiam periurij.

Ratio tamen D. Thomæ bene probat opus, quod ex voto fit, esse Deo gratius, & magis meritorium quàm quod ex iuramento; quia illud immediatè offertur Deo, & ex affectu illum honorandi: itaque induit speciem actus religionis. hoc verò ordinariè non procedit ex tali affectu, sed ex affectu iustitiæ erga proximum, vel timore iniustitiæ, aut periurij; neque exhibetur Deo, sed proximo.

DVBITATIO 12.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti.

55 *Impeditur obligatio iuramenti per legem.* DVpliciter tolli potest obligatio à iuramento. Primò, Impediendo ne illam ab initio inducat. Secundò, Tollendo iam inductam. Impediri potest obligatio iuramenti per legem, si lex statuat vt iuramentum contractui vel promissioni alicui adiectum, sit irritum, & nullam inducat obligationem. Sic Concilium Trid. sess. 25. cap. 16. de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, si fiat ante bimestre, quod præcedit professionem: de quo suprà cap. 41. nu. 39. 40. Sic in regno Lusitaniæ irriti redduntur per legem omnes contractus, obligationes, conuentiones, promissiones, remissiones, & distractus iuramento confirmati, si alioquin ad forum seculare eorum cognitio pertinebat; nisi cum Regis facultate iuramentum appositum fuerit. Simili fere modo in regno Castellæ; exceptis quibusdam contractibus, vt refert Molina disput. 149. Quod ideo factum est, ne lites super huiusmodi contractibus traherentur ad forum ecclesiasticum. iuramentum enim facit vt causa, quæ aliàs merè est ciuilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap. fin. de foro comp. in 6.

56 *Quomodò fiat vt obligatio impediatur.* Sed difficultas est quomodo potestas humana hoc possit, cùm obligatio naturaliter & necessariò resultet ex iuramento; Iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus testem falsi, vt suprà ostensum est num. 38. Omissis varijs sententijs,

1. Reddendo inhabilem ad acceptandum. Respondeo, Dupliciter intelligi posse id fieri. Primò, Eum in cuius fauorem fit, reddendo inhabilem ad acceptandum. cùm enim iuramentum promissorium non obliget, nisi promissio acceptetur ab eo in cuius fauorem factum est; si hic sit inhabilis ad acceptandum, nulla potest nasci obligatio. Quòd autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci possit, non videtur dubitandum; quia lex ciuilis potest reddere inhabilem ad officia, ad contractus, ad alienationes, ad acquisitionem bonorum, & similia: cur nō etiam ad validè acceptandum alterius promissionem?

2. Condonando obligationem. Secundò, Intelligi potest id fieri condonando seu remittendo obligationem, hoc ipso, quo iurans tentat illam inducere: cùm enim iuramentum promissorium non obliget, si ille, cui fit, statim remittat, (nam sub hac tacita conditione, *Si velis, si non remiseris*, fieri censetur) etiam non obligabit, si Superior illius ex iusta causa remittat. hæc enim remissio non est minùs efficax quàm remissio inferioris, cuius interest; & eam virtute continet: vnde non minùs resistit obligationi, quàm illa. quare etiam lex irritans, eidem obligationi resistet; cùm talem remissionem continere censeatur.

3. Prohibendo executionem. Alio modo impediri potest obligatio, quando prohibetur executio, ita vt sine peccato fieri non possit: quomodo putant multi impediri obligationē pœnæ conuentionalis sponsalibus appositæ & iuramento confirmatæ, de quo suprà cap. 17. dubitat. 7.

57 *Quomodò tollatur iã inducta.* Obligatio iam inducta tolli potest quinque modis.

1. Mutatione materia. Primò, Mutatione materiæ; vt si res iurata fiat impossibilis iuranti, aut illicita, Superiore vetante.

2. Condonatione. Secundò, Condonatione; vt si is, in cuius fauorem factum est, remittat obligationem; quiuis enim potest condonare promissionem factam in suum fauorem, etiamsi facta sit in modum voti; vt si voueas Deo, & iures te ducturum Catharinam pauperem, vel daturum illi dotem vt meliùs nubat. Contrarium tenet Sotus lib. 8. de Iustitia quæst. 1. art. 9. & quidam alij.

Sed Probatur; quia qui facit tale votum vel iuramentum, non intendit se obligare nisi sub tacita conditione, Si ille, de cuius commodo agitur, velit acceptare. non enim intendit inuitum ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo si ille nolit, vel condonet, non obligatur;

ligatur; cessat enim conditio sub qua obligatio inducta est.

3. Commutatione.

Tertiò, Commutatione; vt si ille, cui factum est, concedat aliud opus loco illius, quod iuramento promissum est, præstari. Vbi Notandum est, quando talis commutatio facta est, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in quod facta est; quia illud iuramento non promisit: sed ex pacto, quo illud loco alterius acceptauit. Pari modo si iurasti soluere ad certum diem, & creditor terminum proroget ad mensem, non teneris post illum diem ante finem mensis ex vi iuramenti, sed solùm ex pacto. Secus tamen est in commutatione voti: quia dum acceptas commutationem, tacitè Deo promittis id in quod fit commutatio; quæ promissio cùm Deo fiat, habet vim voti. Ratio est, quia Prælatus commutans non condonat nomine Dei priorem obligationem, nisi ea lege vt loco illius aliam suscipias; non erga seipsum, sed erga Deum; quia non suo, sed Dei nomine agit: atqui hæc obligatio erga Deum est voti: ergo &c. Confirmatur, quia si creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipso, quo debitor acceptat, censetur illud promittere & se obligare.

Discrimen inter commutationē voti & iuramenti.

58 *A quo fieri possit commutatio iuramenti.*

Vt autem intelligatur à quo hæc commutatio fieri possit, Notandum est, omne iuramentum promissorium fieri vel in honorem Dei, & sic continet votum; vel in fauorem hominis; & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. Si fiat in honorem Dei, (vt si iures te auditurum sacrum, daturum alicui pauperi eleemosynam, seruaturum cōtinentiam) commutari potest ab eo, qui simile votum potestate ordinaria commutare potest, vt communiter docent DD.

Consectaria 3.

Vnde sequitur Primò, Episcopum & alios Prælatos habentes iurisdictionem quasi Episcopalem in suos subditos, posse omnia talia iuramenta, præter ea, quæ implicant votum Pontifici reseruatum, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extingui professione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis posse talia à se facta in meliùs commutare. quod colligitur apertè ex cap. Peruenit. 2. de iureiur. Nec refert etiamsi tale iuramentum cedat in commodum tertij; quia si promissionis verba ad illum directa non sint, nullum ille ius acquirit, sicut suprà cap. 40. n. 90. de voto dictum est. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè sit acceptatum, non potest commutari ab alio, ipso inuito; nisi intercesserit iniuria, vel in pœnam iustam, vel bonum commune aliud postulet, vt statim dicemus.

59 *An Regulares possint. Multorum sententiā, possunt.*

Petes, Vtrum Regulares, qui ex priuilegio & potestate delegata commutāt vota, possint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi sentiunt posse. Primò, Quia iuramenti vinculum per se minus est, quàm voti, secundum D. Thomam & plurimos DD. at cui concessum quod maius est, censetur etiam cōcessum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promissorij per se euanescit, sublata promissione per condonationem vel commutationem: ergo qui potest vinculum promissionis seu voti tollere, potest etiam tollere vinculum iuramenti. Confirmatur, quia accessorium sequitur naturam principalis; regula 42. de reg. Iuris in 6. sed iuramentum est accessorium voto: ergo sublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiusmodi iuramenta etiam sunt vota: ergo qui potest in omnibus votis, potest etiā in illis iuramentis. Hanc sententiā tenet Petrus Arragonius ar. 12. Didacus Lopez tract. de voto qu. 5. nu. 42. Viualdus cap. 14. qu. 8. & alij multi recentiores. Idem sentire videntur, qui dicunt idem iudicandum de absolutione à voto, & à iuramento, vt Syluester. Iuram. 5. q. 3. Sotus lib. 8. q. 1. ar. 9. Fumus v. Iuram. n. 19. & alij.

60 *Obiectio. Priuilegia.*

Dices, Hæc facultas commutandi & dispensandi est priuilegium: priuilegia autem sunt strictè interpretanda, cap. Cùm in illis, cap. Cui de non sacerdotali, de præbendis, in 6. quia iuri communi derogant: vnde etiam dicuntur odia iuris: odia autem sunt restringenda, vt habetur regula 15. de regulis iuris, in 6.

Resp.

Responderi potest talem facultatem concessam in fauorem aliquorum particularium censeri priuilegium, & odium Iuris; ac proinde strictè esse interpretandam: secus verò quando cōcessa in fauorem publicum; etiamsi alicui particulari concessa sit; tunc enim censeri non priuilegium & odium Iuris, sed fauorem & beneficium Principis. vnde latè esse interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulam dictam *Odia restringi, fauores conuenit ampliari.* Ita Panormitanus in cap. final. de simonia & Glossa ibid. & alij passim. quod multò magis locum habet, quando concessa est non particulari alicui, sed integro Ordini: tunc enim non solùm non censetur odium iuris; sed etiam æquatur iuri communi, inserto corpori Iuris, adeo vt per Bullas & alias reseruationes ei nō derogetur, nisi habeant expressam clausulā derogatoriam: quod etiam signum est esse merum fauorem & beneficium, ac proinde latissimè interpretandum; beneficium inquam, non tam Ordinis, quàm populi christiani. Nec obstat si dicatur vinculum iuramenti esse fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promissionis: si tamen hoc per condonationem soluatur, statim per se euanescit vinculum iuramenti. Hinc videmus ijsdem causis solui sponsalia iurata, quibus soluuntur simplicia; quia eandem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauarrus cap. 27. nu. 275. Enchiridij, Ioannes Azorius lib. 11. cap. 10. qu. 2. & quidam alij recentiores, quorum sentētia est magis conformis stylo curiæ Romanæ. solet enim tanquam speciale priuilegium concedi potestas commutandi iuramenta; vnde & mihi probatur.

61 *4. Irritatione.*

Quartò, Tolli potest irritatione, vt quando materia iuramenti promissorij subest alterius potestati, sicut dictum est de voto. Hoc modo interdum irrita redduntur à Concilijs & Summis Pontificibus iuramenta, quæ fiunt in Capitulis à Canonicis de seruandis statutis & consuetudinibus, de acceptando vel non acceptando beneficio, & similia. & quæ fiunt in Vniuersitatibus à Baccalaureis de non suscipiendis alibi gradibus & alia id genus; vt notat Caietanus ar. 9. censetur enim in huiusmodi semper excepta potestas Superioris, quam inferiores per suum iuramentum restringere non possunt.

Hinc patet, omnes eos posse irritare iuramenta, qui vota eiusdem materiæ irrita reddere poterant.

Hic tamen excipienda iuramenta minorum: etsi enim

Iuramenta minorum non irritantur. etsi enim curatores possint irrita reddere vota realia ipsorum, quatenus eorum administrationi officiunt, vt suprà cap. 40. nu. 81. dictum est: non tamen iuramenta, vt colligitur L. 1. & 2. C. Si aduersùs venditionem; vbi etiam non conceditur illis restitutio in integrum, etiamsi ex contractu læsi sint, si iuramento illum confirmarunt: quia iuramētum supplet defectum ætatis, eosque dispositione legis efficit maiores, vt ibidem Doctores notant. Nec refert quòd prædictæ leges loquantur solùm de contractibus; quia eadem est ratio in votis, vt patet ex dicta L. 1. non enim minùs perfidia & periurium in votis locum habere potest, quàm in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari possunt à tutoribus sicut & vota; quia nihil iura in contrarium statuerunt, & aliàs non sunt sui iuris, sed subsunt in omnibus regimini tutorum; & habetur expressè 22. qu. 5. cap. Pueri.

De iuramentis filijfamilias dicendum sicut de votis eiusdem. Vnde sicut pater potest in irritum reuocare vota filij de bonis aduentitijs, non solùm ante vigesimumquintum annum facta, sed etiam in vlteriore ætate; eò quòd illa iuri ipsius officiunt; ita etiam iuramenta de ijsdem: non enim per ætatem eximitur à patria potestate, vt communiter tradunt DD. in L. vlt. §. Pupillus, ff. de verb. obligat. nec ratione illius acquirit vsumfructum aut administrationem suorum aduentitiorum. Vide Sancium lib. 6. de matr. disput. 39. num. 10.

62 *§. Dispensatione.* Quintò, Dispensatione, seu absolutione. hæc fit authoritate Superioris. Et quidem si iuramentum habeat speciem voti, absoluere ab eo potest, qui potest à voto eiusdem materiæ absoluere ordinaria potestate. Si autem solùm delegatam potestatem à voto absoluendi habeat, multorum quidem iudicium est etiam posse à iuramento eiusdem materiæ. Contrarium tamen conformius stylo curiæ, iuxta ea, quæ diximus de commutatione num. 61. Si verò non habet speciem voti, sed factum est in fauorem tertij & acceptatum, Superior absoluere non potest, nisi legitima causa subsit; quia non potest Ius alterius tollere sine iusta causa. *Causæ dispensandi in iuramento præstito in fauorem tertij.* Causæ iustæ sunt; Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniustitia intercesit; vt cùm vsurarius exigit iuramentum de soluendis vsuris. Item quando quis in contractu grauiter læsus est, & coactus est illū iuramento confirmare, vel non aduertens illam læsionem, sponte confirmauit. Tertiò, In iustam pœnam. Quartò, Si bonum commune postulet; vt si filiusfamilias cum iuramento renuntiet Macedoniano; de quo suprà cap. 20. nu. 9. si cum iuramento promittas non accusare, &c.

63 *Quomodo possit vinculum iuramēti laxari.* Sed difficultas est qua ratione posit Superior in his euentis iuramenti vinculum relaxare. non enim sicut Prælatus nomine Dei condonare potest promissionem Deo factam, ita etiam condonare potest obligationem, qua teneris Deum non facere testem falsi, cùm nec ipse Deus hanc obligationē tollere posit: hoc enim esset dare licentiam periurij, ac irreuerētiæ & iniuriæ in Deum.

Subtractione conditionis soluitur. Respondeo breuiter, Iuramenti vinculum nō posse vllo modo tolli, nisi appositione vel subtractione alicuius conditionis, quæ tacitè censebatur inclusa promissioni; qui enim aliquid promittit alteri, tacitè subintelligit has conditiones, *Si velis, Nisi remittas, Nisi Superior, cui materia subest, contradicat, Nisi ipse sua authoritatè condonet*, & similes. Hinc dici solet, in iuramento censeri exceptam authoritatem Superioris. Itaque quando metu vel fraude extortum est, ille Superior absoluere potest, qui sua authoritate potest remittere solutionem. Sicut enim si is, qui extorsit, remittat, euanescit obligatio iuramenti; ita etiam si eius Superior, qui potest eum cogere ad remittendum, condonet; hæc enim condonatio Superioris supplet vicem condonationis inferioris. *Superior illius, qui extorsit iuramentum.*

Hac ratione à talibus iuramentis absoluere potest Summus Pontifex, & etiam Episcopus vel authoritatem quasi Episcopalem habens; maximè si ille, qui sic exegit, est illi subiectus; quia subditos suos cogere potest vt ab iniuria abstineant, eamque relaxent. continere autem alterum tali iuramento obstrictum assidua iniuria est, assiduumque tormentum. quòd si cogere illum potest vt relaxet, etiam ipsemet sua authoritate relaxare potest. sicut quando inferior lege iustitiæ tenetur ad solutionem vel restitutionem, potest Superior ex bonis illius restituere, si illum ob absentiam vel potentiam cogere ad hoc nequit.

Superior eius à quo extortum. Si autem qui extorsit non est subditus, est maior difficultas; nam mea condonatio non potest supplere condonationem alterius, qui mihi non subest, cùm ego nullum ius in illum habeam.

Nihilominus dicendum videtur te posse relaxare, si is, qui iniuriam passus est, sit tuus subditus. tunc enim ratione iniuriæ subdito tuo illatæ, ius in alterum habes, quo illum ad iniuriam tollendam cōpellere potes, præsertim si Superior ipsius id facere nolit. quo casu etiam ex bonis illius subdito tuo restitutionem facere posses, si damnum secutum esset. Imò credo non esse opus vt Superior illius, qui extorsit iuramentum, interpelletur vt subditum compellat ad iuramentum relaxandum; quia cùm tu ratione iniuriæ subdito tuo illatæ, satis iuris habeas ad illum compellendum; si non potes compellere ob absentiam vel potentiam, potes ipsemet condonare.

Hinc Doctores in cap. Debitores, de iureiurando, generatim docent, iusiurandum, quo quis vsurario promisit soluere vsuras, ab Episcopo relaxari posse. Possunt etiam huiusmodi iuramēta relaxare illi, quibus per priuilegium sedis Apostolicæ concessum est relaxare iuramenta, quorum absolutio non est in præiudicium tertij. quando enim per iniuriam extortum est, nullum ius propriè acquiritur extorquenti, aut alteri in cuius fauorem extortum; ac proinde absolutio non censetur esse in eius præiudicium, id est, in damnum iniquum. Ita Petrus Ledesma, de matrimonio qu. 47. ar. 3. dubit. 3. *Priuilegiati.*

64 *In pœnam.* In pœnam relaxari potest, quando is, cui præstitum est, id meretur, siue quia iniquè exegit, siue quia commisit aliquid, ob quod meretur bonis spoliari, siue quia contumax in Ecclesiam. Hoc modo Iudex, etiam secularis, ad puniendum vsurarium, qui absque Principis permissu vsuras fecisset, posset relaxare iuramentum ipsi præstitum à mutuatarijs de vsuris soluendis. Idem dicendùm de iuramentis vi vel fraude extortis; vt patet ex L. 2. C. Si aduersùs vendit. vbi sic dicitur, *Per vim autem vel per metum iustum extorta (sacramenta) etiam à*

Iuramentũ per vim & metum, iure irritum. etiam à maioribus (*maximè ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant*) *nullius esse momenti iubemus*; vbi generatim videntur omnia huiusmodi iuramenta irrita reddi; ac proinde non egere relaxatione Iudicis. Verius tamen puto non esse irrita, neque legem illam ab Ecclesia eo sensu receptam; nam cap. Si verò, de iureiur. dicitur requiri absolutionem à talibus. Sed dicuntur nullius momenti; quia talia iuramenta laicis præstita, in irritum reuocari possunt, etiam per Iudicem secularem, præcedente tamen causæ cognitione; quia extorquens meretur sic puniri.

Iuramentũ de non accusando. Excipiendum tamen videtur iuramentum de non accusando, seu de non facienda querimonia commissi maleficij, quod videtur statim irritum reddi; hoc enim bonum publicum iustitiæ videbatur postulare: alioquin non posset hæc querimonia sine periurio fieri; nisi quis fortè ante recurrat ad Episcopum: quod tamen ibi non intendebat Imperator.

In pœnam quoq; relaxatur iuramentum subditorum, quo obstricti sunt Principi, vel alteri Superiori, quando ille priuatur per Summum Pontificem vel alium Superiorem officio, vel dignitate, ratione cuius ei præstitum erat iuramentum. vel quando suspenditur ab officij executione. Sic *absoluti sunt à debito fidelitatis dominij & obsequij, qui manifestè lapsis in hæresim, aliquo pacto quacunque tandem firmitate vallato, tenebantur astricti*; vt habetur cap. Absolutos, de hæreticis: vt subditi, serui & vasalli. Idem dicendum de ijs, qui publicè excommunicatis hoc modo obstricti erant, cap. Nos Sanctorum, 15. q. 6. ex Grego. VII.

65 *Ratione boni communis.* Denique interdum ratione boni communis relaxari potest; vt quando quis cum iuramento promisit alicui sponte vel coactè non accusare, non denunciare, non contra testari, & similia, nisi enim talia relaxari possent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocentia defendi, iniquitas opprimi non posset; quæ omnia sunt contra bonum publicum. Itaque huiusmodi relaxare potest Summus Pontifex, Episcopus, & authoritatem quasi Episcopalem habens; & etiam Princeps secularis; quia ratio officij ipsius postulat vt posit tollere obligationes, quæ ipsius rectam administrationem impedirent. Hæc tamen iuramenta per se non cessant, nisi quando est necessitas hæc officia præstandi; ita vt sub peccato ad ea tenearis; excepto eo, quod de non accusando, quando per vim vel metum iustum extortum, vt dictum est.

66 *Ad quod forum pertinent.* Ex dictis patet, etiamsi iuramenti cognitio, quando agitur vtrùm obliget in conscientia, an non obliget; vtrum posit relaxari, an non posit, ad forum ecclesiasticum tantùm pertineat; vt patet cap. final. de foro competenti, in 6. tamen quando manifestè constat de iniuria, vel iniustitia exactoris, vel quando constat tale iuramentum bono publico noxium esse, posse etiam Principem secularem, & aliquando Iudicem inferiorem, non solùm præcipere vt ille remittat, sed etiam sua authoritate remittere & relaxare: quia hæc potestas non est per se spiritualis, sed generatim fundata est in potestate gubernandi. sine enim hac potestate, gubernatio ciuilis prorsus imperfecta esset ac manca & plurimis incommodis occurrere nequiret. Accedit, quòd potestas ciuilis ab initio posit obligationem iuramenti impedire ne nascatur: ergo & natam potest ex iusta causa tollere: hæc enim eiusdem sunt rationis & potestatis; præsertim cùm contractus ipsi, qui iuramento confirmantur, potestati ciuili subsint.

DVBITATIO 13.

Quid sit adiuratio, & in quæ competat.

D. Thomas qu. 90.

67 *Adiuratio.* RESPONDEO & Dico Primò, *Adiuratio* est rei sacræ contestatio ad permouendum alterum. sicut enim *iuramentum* est contestatio rei sacræ, per quam homo alteri seipsum obligat & ordinat ad aliquid; ita *adiuratio* est, quando rem sacram contestamur & veluti in rem præsentem adducimus, vt eius reuerentiâ permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipsum, eiusque numen, quantum in nobis est adducimus, vt eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id, quod petimus, idque eo modo, vt si nolit, videatur Deum quasi parui pendisse. sic enim illum adducimus, vt ipsemet nobiscum quasi petere videatur. non tamen idcirco alter obligatur, nisi sit inferior, cui posimus imperare. gratissimum tamen Deo est, si reuerentia vel amore ipsius, adiuranti obsequatur.

68 *Fit duobus modis.* Dico Secundò, Adiuratio duobus modis fieri potest, præcipiendo, & deprecando, vt docet D. Thomas ar. 1.

Exemplum prioris est 2. ad Timoth. 4. vbi Paulus adiurat Timotheum, *Testificor coram Deo & Christo IESV, per aduentum ipsius & regnum eius, prædica verbum*, &c. & 1. ad Thessalonic. vlt. *Adiuro vos per Dominum, vt legatur epistola hæc.* Matth. 26. Princeps sacerdotum adiurat Christum *per Deum viuum*. Genes. 24. Abraham adiurat seruum *per Dominum cæli & terræ*. Denique sic adiurantur dæmones in exorcismis Ecclesiæ.

Exemplum posterioris est in precationibus Ecclesiæ, quando per Christum petit exaudiri. Item in litanijs, Per *mysterium sanctæ Incarnationis tuæ*, Per *aduentum tuum*, &c. Quamuis si propriè loqui velimus, hoc potiùs sit obsecratio, quàm adiuratio. generatim tamen adiuratio dici potest, quando aliquid diuinum interponitur, vt eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

69 *Sola rationalis natura adiuratur.* Dico Tertiò, Sola natura rationalis est idonea, quæ per se adiuretur; quia hæc sola potest percipere diuina, eorumque reuerentia & amore impelli ad agendum. sic Deum adiuramus obsecrando per bonitatem, misericordiam, & omnes miserationes ipsius, per Christi passionem & merita, per merita B. Virginis, & Sanctorum omnium. quæ omnia allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, vt horum intuitu, affectu, & amore permoueatur ad præstandum quod cupimus. Simili modo possumus adiurare Sanctos.

Vbi aduertendum est, dum Sanctos & eorum merita interponimus, tacitè etiam ipsum numen diuinum, quod illis est causa sanctitatis & meritorum subintelligi; alioquin si solùm bonitas, quæ est in meritis & sanctitate illorum spectetur, non tam est actus religionis, quàm obseruantiæ in hac allegatione.

Dæmones

70 *Dæmones adiurātur imperio.*

Dæmones quoque adiurari possunt, non obsecrando, sed imperando & terrorem hac Dei & rerum diuinarum contestatione incutiendo. adiuratio enim nō tantùm fit vt quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum, commoueatur; sed etiam vt timore concutiatur, & sic abscedat vel nocere desinat. Sic etiam Ecclesia per exorcismos, qui sunt adiurationes quædam solemnes ab Ecclesia institutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab alijs creaturis: estque in Ecclesia Ordo exorcistarum, ad hoc munus institutus. Imò hæc potestas est propria Ecclesiæ, & veræ religionis nota: nulla enim alia religio potest dæmones eijcere. Vide Iustinum apologia 1. pro Christianis, & dialogo cum Tryphone, Tertull. in apologet. c. 37. August. lib. 10. de ciuit. c. 22. Fuit quidem apud Iudæos ante Christi aduentū, cùm apud ipsos erat vera religio: sed postea vnà cum religione desijt apud ipsos, & translata est ad Ecclesiam Christi, vt colligitur Act. 19.

71 *Commercium cum dæmone, cur illicitum.*

Dixi, *non obsecrando*; quia obsecrare aliquem est se illi subijcere tanquam maiori, & illius beneuolentiam & societatem captare: vnde etiam est signum beneuolentiæ erga illum; nullo autem modo possumus nos dæmoni subijcere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. Primò, Quia est hostis Dei, omniumque Deo adhærentium; nihilque aliud nisi honorem Dei & salutem animarum impedire studet. itaque in iniuriam Dei cedit, si honor, aut aliqua beneuolentia ei deferatur: sicut iniurius est in Principem, qui hosti proscripto beneuolentiam politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vnquam sponte facit, nisi vt decipiat & noceat saluti: itaque omne ipsius beneficium est maleficium. Hinc Apostolus 1. ad Cor. 10. *Nolo vos fieri socios dæmoniorum.* & 2. ad Cor. 2. *vt non circumueniamur à satana: non enim ignoramus cogitationes eius.* & B. Petrus epist. 1. cap. 5. *Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Quæ possint peti à dæmone in obsessis.

Vnde sequitur, non esse licitum à dæmone in obsessis posito petere, nisi ea, quæ pertinent ad eius expulsionem; vt quod sit eius nomen, quàm sint multi, quare ingressus; (hæc enim petijt Dominus Marci 5.) vel ad aliorū vtilitatem, vt docet D. Antoninus 2. p. tit. 12. cap. 1. §. 5. qualia ab hoste absque vllo signo beneuolentiæ peti possunt. Si tamen aliqua solùm ex curiositate petantur, non videtur peccatum mortale; vt docet Nauarrus c. 11. n. 28. ex Caietano; quia quando ipse non aduocatur, sed se sponte offert in corpore assumpto, vel obsesso, non censetur talis collocutio signum societatis & beneuolentiæ, præsertim notabilis.

72 *Res inanimæ, quo modo adiurentur.*

Res inanimæ per se & directè adiurari non possunt, quia non intelligunt; sed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præsidet, easque mouere potest, vt ait D. Thomas ar. 3. Sic exorcizatur aqua, sal, domus: partim enim inuocatur virtus diuina, vt in vsu harum rerum assistat, & diaboli vim coërceat: partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo vt abscedat, & in his non noceat. Item locustæ, mures, grandines, tempestates, & similes rerum humanarum noxæ, vt Deus damna eorum auertat, & diabolus per illa non noceat. Vide Sotum lib. 8. de Iustitia qu. 3. ar. 3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixij, qui infantem triginta dierum adiurauit vt diceret si ipse esset pater eius, vt quidam sparserant: cui infans respondit, *non pater meus es tu*; vt refert Gregorius Turon. l. 2. histor. Franc. cap. 1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur vt infanti vocem daret.

DVBITATIO 14.

Quid periurium, & quæ eius pœna.

73 *Periurium dupliciter accipitur.*

NOmen *periurij* dupliciter accipitur. Primò, Propriè, pro iuramento, cui deest veritas, siue præsens, vt si falsum sciens confirmes; siue futura, vt si fidem datam & iuramento confirmatam sine iusta causa non serues. Secundò, Generatim, pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, siue *iustitia*, siue *iudicium*, siue *veritas*. Si enim *iustitia* desit, etiam quodammodo deest veritas: quia quod promittitur, seruari non potest. Si verò iudicium, tunc etsi fortè ex parte rei non desit veritas, tamen periculum est ne desit; vt cùm quis iurat re non satis perpensa. Quando tamen iura loquuntur de periurio, intelligunt primo modo.

Periurij 4. modi.

Inter periuria primum locum tenet cui deest veritas præsens, nempe quo quis sciens & volens falsum confirmat. Deinde cùm quis fidem iuramento promissam violat. Tertiò, Quando iurat cōtra iustitiam. Quartò, Quando absque iudicio.

74 *Pœna periurij.*

Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes sunt valde graues, vt docet Couarruuias in ca. Quamuis pactū, p. 1. §. 7. n. 2. Apud Schytas, & Ægyptios plectebatur pœna capitis. Apud Indos manuum pedumque extremorum accisione. In multis locis puniuntur præcisione manus. Iure Ciuili sunt infames, si periurium erat in nocumentum alterius; non autem si nemini noceat, vt docet Glossa in L. Si quis maior, C. de transactionibus. Iure Canonico etiam sunt infames; cap. Infames, & cap. Quicunque, 6. qu. 1. quod intellige si res est notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, nisi irrogata sit per sententiam Iudicis: vt si quis de periurio sit condemnatus; tunc enim irregularis est & eget dispensatione, etiam post vitæ mutationem. alia infamia tollitur bonâ vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couarruuias & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pœnitentia; nam d. cap. Quicūque, dicitur, *quicunque sciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos pœniteat sequentes, & nunquam sit sine pœnitentia; & nunquam in testimonium recipiatur. communionem tamen post hoc recipiat.*

75 *An periurium grauius homicidio.*

Petes, Vtrum periurium sit grauius homicidio? Quidam putant esse grauius. Ita Syluester v. Periurium, q. 2. D. Thomas quodl. 1. a. 18. & Sotus l. 8. de Iustitia, q. 2. ar. 3. Primò, Quia hoc est contra Deum & virtutem religionis; illud contra proximum & iustitiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad se purgandum, & ille mauult fateri homicidium, quàm incidere in periurium. Sed hæ rationes non conuincunt, vt ostendit Gabriel in 3. d. 39. q. 2. ar. 3. dubit. 4.

Itaque Contraria sententia est Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richardum. Idem tenet Ma-

net Maior ibidem q.5. & Angelus. Ratio illorum est, quia homicidium est directè contra charitatem: periurium contra religionem. sed neq; hæc ratio conuincit. quia vt bene Syluester ait, homicidium est directè contra iustitiam particularem. Deindè non est directè contra charitatem Dei, sed proximi; quæ non est præferenda virtuti religionis.

Vtraq; sententia probabilis. Vtraque sententia est probabilis. Puto tamen homicidium omnibus spectatis esse grauius, & detestabilius; tum ob grauissimum & irreparabile damnum, quod proximo directè infertur; tum quia difficiliùs multò committitur: periurium autem facilè committitur, & solùm indirectè honor Dei læditur; non enim id intenditur. Accedit, quòd violatio voti non censeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etsi honor Dei in eo lædatur. Est tamen periurium crimen valde graue, dignum depositione; vt habetur cap. Cùm non ab homine, de Iudicijs.

CAPVT XLIII.

De Superstitione, eiusque speciebus.

Complectitur dubitationes 10.

EXplicatis functionibus religionis, dicendum est de vitijs oppositis. Hæc duplicia sunt; quædam per excessum cultus, quæ nomine *superstitionis* comprehenduntur: quædam per defectum vel contemptum, quæ nomine *irreligiositatis*: qualia sunt periurium, tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. periurio enim & tentatione ipsi Deo in se iniuria irrogatur: sacrilegio verò & simonia in rebus sacris. De periurio & simonia dictum est suprà, de tentatione & sacrilegio dicemus infrà cap.45. hoc verò capite, de superstitione.

DVBITATIO I.

Quid sit superstitio & quænam eius species.

D.Thomas qu.92. & 93.

1 *Superstitio vnde dicta.* SVperstitio dicta est vel ex eo quòd homines nimij erant in precando & immolando vt liberos relinquerent sibi superstites, vt vult Cicero l.2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus dijs colerent superstitem memoriam suorum maiorum, vt placet Lactantio lib.4. diuinarum Institut.cap.28. vel certè quòd homines nimium timerent iram deorum supernè impendentem & quasi superstantem, vt vult Seruius in 8. Æneidos; quæ originatio videtur maximè accommoda. Porro Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit superstitionem esse excessum in vera religione, cùm in hac excedi non possit: Deum enim non posse nimium coli. vnde ipse vult superstitionem tantùm esse cultum falsorum deorum, & eos solos superstitiosos, qui multos & falsos deos colunt: eos verò religiosos, qui vnum & verum.

Superstitio potest esse in cultu veri Dei. Verùm etsi maximè in cultu falsorum deorum *Superstitio* committatur; tamē etiam in cultu veri Dei hoc vitium locum habere potest; non enim Iudæi hoc tempore religiosi, sed superstitiosi dicendi sunt: & hæretici, qui aquam pro vino vel semen humanum, aut sanguinem infantum in Eucharistia offerebant, superstitiosi erant, etsi vero Deo hæc offerebant. Itaque superstitio vtrumque complectitur, cultum falsorum deorum, & excessum in cultu veri Dei, vt rectè docet D.Thomas ar.1. & D.August. l.2. de doct. christiana cap.18. & 20. *Excessum* dico, non quòd Deus vero cultu nimium coli possit, vel maiore quàm dignus sit; (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere potest, infinitè eius dignitate minor est) sed quia assumuntur alia quàm debent, quæ ad illum honorandum non sunt idonea. itaque est excessus non respectu dignitatis diuinæ; sicut cùm Comes vel Marchio afficitur honore regio; sed respectu eorum, quibus coli debet. *Excessus in cultu.*

2 *Quid superstitio.* Est igitur generatim *superstitio falsa religio*, id est, vitiosus cultus veri vel falsi numinis. Si quis excedat in vero cultu nimium continuando, v.g. orando ita diu & continenter vt se lædat, vel necessarium officium prætermittat, non est superstitio; quia cultus iste secundum se bonus est: sed solùm vitiatur per circumstantiam extrinsecam, quæ in omni opere cauenda.

Duæ eius species, superstitio cultus incongrui & superstitio ratione rei cultæ. Hinc patet, duas esse ipsius species, in quas immediatè diuiditur, scilicet superstitionem cultus indebiti, seu incongrui, & superstitionem ratione rei cultæ. illa est cultus peruersus veri numinis; hæc est cultus falsi. Dupliciter enim in cultu excedi potest; vel enim assumitur id, quod non congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus propriè dici potest ἐθελοθρησκεία, quasi dicas *religio voluntaria*, id est, mera voluntate, non iusta ratione assumpta. (quo nomine vtitur Apostolus ad Colossenses 2.) quamuis hoc nomen etiam possit generaliter accipi, vt simul cultum falsorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione constat; quomodo videtur illud Apostolus accipere; vt plerique interpretantur. Alter modus propriè dicitur δεισιδαιμονία quasi dicas *dæmonum timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum ferè est cultus dæmonum. Hoc nomine Festus appellabat religionem Iudaicam, Act.25. v.19. & Paulus Act.17. superstitionem Atheniensium.

3 *Superstitio cultus incongrui.* Rursus *superstitio cultus incongrui* diuiditur in superstitionem cultus falsi, & superstitionem cultus superflui.

Cultus falsus. *Cultus falsus* dicitur vel ratione falsæ significationis; vt si quis Deum colere vellet cerimonijs Iudaicis, quæ significant Christum venturum: vel quia imitatur & simulat verum cultum, cùm non sit; vt si quis falsis miraculis, vel testimonijs doctrinam fidei confirmare vellet, vel falsas reliquias

liquias proponeret. Item si quis mutaret formam vel materiam sacramentorum, præsertim Eucharistiæ animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis superstitionem falsi cultus admittunt in sua cœna: profitentur enim se imitari Christum, & eius institutum sequi, cùm suas inuentiones, suaque somnia pertinaciter sectentur.

Quale peccatum cultus falsus.

4 Hæc superstitio ex genere suo est peccatū mortale, quia ex infidelitate, vel crassa ignorantia rerum fidei proficiscitur, & continet falsam significationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarrum in Enchiridio cap.11. nu.27. Fumum v. Superstitio, nu.2. Caiet. in Summa v. Superstitio, & 2.2. quæst.93.art.2. Fieri tamen potest vt non sit mortiferum, vt si ex ignorantia excusabili proueniat. Sic multi Æthiopes excusari possunt, qui circunciduntur, putantes se per hoc Christum imitari; quia sic instituuntur à suis Episcopis & sacerdotibus; nec vnquam contrarium audiuerunt.

Superfluum.

5 *Superstitio cultus superflui* est, cùm præter Ecclesiæ morem ponitur religio in quibusdam circūstantijs vel rebus, in quibus non est ponenda; vt in numero, colore, situ, v.g. vt tot sint candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures; vt cera potiùs sit alba, quàm flaua, &c. Denique ad hanc speciem pertinere videtur, cùm quis in horis dicendis & sacro faciendo, relictis rubricis, & directorio Ecclesiæ, alias cæremonias pro sua deuotione adhibet, vt docet Caietanus v. Superstitio, Toletus lib.4. cap.14. Nauarrus cap.11. nu. 23. Hæc tamen ordinariè non videntur esse plusquam venialia, vt iidem Doctores notant: quia ex bona intentione fiunt; nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cùm diuino cultui non repugnent. posset tamen esse tanta in cærimonijs missæ peruersio, vt à mortali culpa non esset excusanda.

Est peccatū veniale.

Superstitio ratione rei cultæ.

6 *Superstitio ratione rei cultæ* diuiditur in tres species, iuxta D.Thomam, *idololatriam, diuinationem, & obseruantiam superstitiosam.* vel enim colitur diabolus, vt honoretur tanquam numen, & hæc est idololatria: vel vt aliquid occultum reuelet, & sic est diuinatio: vel vt iuuet & dirigat in operando, & sic est superstitio vanarum obseruationum.

Magia.

Vbi Aduerte, magiam debere referri ad superstitionem vanarum obseruationum, si omnes superstitiones his tribus speciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo distinguitur à vanis obseruationibus, tanquam aliquid deterius. Itaque si hoc nomen vanarum obseruationū strictè sumamus, erunt quatuor species superstitionum ratione rei cultæ, & magia quartum locum obtinebit.

DVBITATIO 2.

Quid sit idololatria, & quantum peccatum.

D. Thomas q. 94. art.1. 2. 3.

Idololatria

7 NOTANDVM est Primò, *Idololatria* nomine significari omnē cultum falsorum deorum, vt dæmonum, solis, lunæ, siderum, hominum mortuorum, & similium. etsi enim hæc propriè non sint *idola*; tamen à gentibus plerumque non nisi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura instar Dei colitur, *idololatria* dicitur; quia plerumque in idolo, & per idolum exercebatur.

Idolum.

Est autem *idolum* imago vana & instabilis, vel rei, quæ non est; vnde Eustachius ait Homerum pro eodem accepisse εἴδωλον, σκιὰν, καὶ ὄνειρον, id est, idolum, vmbram, & somnium. imò apud Homerum εἴδωλα esse quiddam vmbra imbecillius, quia est vmbra rei, quæ non est; vt eius, quæ videtur in somnio, vel hominis defuncti. sic εἴδωλα καμόντων apud Homerum sunt defunctorum vmbræ. Vnde meritò imagines falsorum deorum vocantur εἴδωλα; quia sunt similitudines numinum, quæ non sunt. Imagines autem Sanctorum & Christi Domini, idola dici non possunt; quia sunt imagines rerum verarum, institutæ ad repræsentandum id, quod illis verè inest. Sicut nec imago Regis idolum dici potest, quia repræsentat id, quod est.

Idololatria dupliciter accipitur.

8 Notandum Secundò, Nomen *idololatriæ* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundò, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mortiferè inhæret creaturæ. Sic Apostolus ad Ephes.5. *auaritiam* vocat *idololatriam*. & ad Philipp.3. *quorum Deus venter est*. Et Hieronymus in cap.2. Amos, explicans illud, Super tribus sceleribus Iudæ, *Auarus aurum, gulosus ventrem, libidinosus penem & Beelphegor colit. lasciua mulier, quæ cùm sit in delicijs, mortua est, adorat venereas voluptates.* Ratio est, quia id propter quod homo recedit à Deo vt ei adhæreat, censetur pluris facere quàm Deum; ac proinde illud habere loco Dei; & ita est illi instar idoli.

1. Metaphoricè.

2. Propriè.

Verùm hoc loco accipimus *idololatriam* propriè; quo modo nihil est aliud quàm cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, seu eo cultu, qui soli Deo congruit. Hoc autem fit non tantùm sacrificio, quod per se soli Deo debetur; sed etiam quouis alio signo honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tanquam deo vel deæ submittere intendis. vt si aperias caput ad statuam Mineruæ, tanquam numini belli & sapientiæ; si hymno celebres, si per illam iures, si aliquid illi voueas.

9 Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrunt tres vel quatuor actus; ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult se illi tanquam numini submittere. Tertiò, Externum signum, quo interior existimatio & submissio significetur; quod signum quale sit non refert. nam omnia externa signa honoris præter sacrificium, communia sunt Deo & creaturis: sed ex intentione vtentis determinantur ad excellentiam diuinam vel creatam significandam, vt supra cap.36. dubit.3. dictum est.

Grauitas huius peccati.

10 Hinc patet, peccatum idololatriæ genere suo grauissimum esse; quia honorem diuinum & diuinitatem ipsam quantum in se est, transfert ad creaturam: sicut grauissimum in Repub. censetur crimē, si quis alium quàm legitimum Principem pro Rege agnoscat & habeat, eique honorem regium deferat. Est itaque crimen læsæ maiestatis diuinæ, sicut illud humanæ.

Obiectio. An odium sit grauius.

Dices, Odium Dei & blasphemia ex odio, est maius peccatum: ergo idololatria non est maximum.

Resp.

RESP. Esse maximum inter ea, quæ opponũtur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere suo est maximum, quia si fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blasphemiam, vt docet D. Tho. ar. 3. vt si quis noscens verũ Deum, vellet alium facere Deum, eique honorem diuinum tribuere, non posset id facere nisi quodammodo odisset verum Deum, & insinuaret nõ esse Deum; quod est summa blasphemia.

Dico *quodammodo*, quia hoc peccatum, etiamsi fiat cum plena scientia, non necessariò includit odium directũ Dei: sicut qui alium Regem agnoscit, non est necesse vt legitimum directè oderit; quia non vult hoc vt ei malè sit, sed vt alteri benè, & vt se præstet ab illius potentia securum. Indirectum tamẽ odium includit, quia ex intentione malum infert, priuando Deum quantum in se est, suo honore singulari. Si quis tamen formali odio directè in Deũ feratur, optando illum nõ esse, vel esse miserum, &c. hoc peccatum est grauius idololatria: quia grauius est diuinitatem è medio absolutè tollere, quàm illam alteri tribuere. vnde grauius peccatum est ἀθεία, quàm πολυθεία: Item grauius est velle alicui malũ vt ei malè sit; quàm illud idem velle vt alteri bene fit. Quòd si fiat ex odio directo, tunc erit absolutè maximum peccatorum.

Odium directum Dei est grauius.

Sed etsi idololatria ex genere suo sit tantum peccatum; tamen ratione dispositionis subiecti, potest in plerisque idololatris esse minus peccatum, quàm sit hæresis in Christianis: quia illa potiùs ex ignorantia, quàm ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit. hæresis verò non ex ignorantia, sed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Ecclesiæ Dei. vide D. Augustinum lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chrysost. homil. 50. ad populum. Simili modo fieri potest vt idololatria exterior sit maius peccatum quàm ea, quæ ex interna infidelitate procedit: vt si fidelis committat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi. etsi enim interiùs non agnoscat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, sicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel saltem simulat se tribuere, cùm sciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & scandalum aliorum cedit.

Idololatria exterior.

Ob eandem causam homicidium, adulterium, periurium, in Christianis potest esse maius peccatum quàm idololatria sit in ethnico; quia ignorantia valde diminuit culpam. vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

11 *An excommunicatus.*

Aduerte tamen non esse verum, quod hîc ar. 1. docet Caiet. fidelem, qui solo actu externo committit idololatriam esse excommunicatum: quia nusquam in iure extat talis excommunicatio, de quo vide Syluestrum v. Hæresis 3. qu. 6. & Nauarr. cap. 11. nu. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apostatæ; sed hic hæreticus dici non potest, cùm hoc vitium in pertinaci assensu mentis consistat: nec etiam propriè apostata, quia reuera fidem Christi non deserit, sed solùm externam professionem: quamuis ex actu externo præsumatur in foro externo fidem deserere, & consequẽter in excommunicationem incurrere, præsertim quando metu graui non compulsus id committit.

DVBITATIO 3.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus. D. Thomas art. 4.

12 *Origo idololatriæ.*

RESPONDEO, Prima origo idololatriæ fuit desideriũ præsentiæ mortuorũ: nempe quo parens mortuũ filium prosequebatur, ei statuam erigens, in qua veluti præsentem retineret, & cerneret. Huic accedebat tyrannis, per quam iubebat eum à domesticis coli, vt non mortuus, sed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapientiæ 14. vbi sic dicitur, *Initium fornicationis, exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neq; erunt in perpetuum. superuacuitas enim hominũ hæc adinuenit in orbe terrarum, & ideo breuis illorum finis est inuentus. acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit; & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. deinde interueniente tempore conualescente consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est; & tyrannorum imperio colebantur figmenta, &c.* Nec obstat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum fuisse Ninum, qui illud statuerit parenti suo Belo, vt pro deo coleretur; Ita commentarius, qui tribuitur Ambros. in cap. 1. epist. ad Romanos, Eusebius in chron. Isidorus l. 8. etymol. cap. 11. quia iste fuit fortè primus, qui publicè erexit, constructo templo, & potestate regia populos ad illius cultum compulit. cum hoc tamen stat vt priùs parens priuatim filio idolum & cultum constituerit, vt Sapiens refert. Imò si quis bene aduertat vtramque originem insinuat, cùm ait; *Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, aut affectui aut Regibus seruientes homines incommutabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* affectui enim seruierunt, quando desiderio prolis mortuæ statuam erexerũt, & colere cœperunt. Regibus verò, quando statuas, vel illorum vel ab illis erectas coluerunt.

Primus idololatriæ modus, in cultu mortuorum.

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabulosum vocabat Varro, vt refert D. August. li. 6. de ciuit. c. 5. & à poëtis tractatur. sic cœpit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & similes; quibus poëtæ tribuunt adulteria, stupra, præposteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauissima; magno sanè diaboli artificio; vt homines dum similia faciunt, putent se deos imitari. Deinde hæc consuetudo sensim serpsit imitatione per genus humanum, accedẽte oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio statuarum; tum quòd per eas, absentes nobis quasi præsentes sistamus, vt ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui se statuis immiscebat, eisque motum, vocem, & quasi vitam dabat, ac responsa per eas edebat.

13 *Secundus in cultu statuarum.*

Hinc ortus est secundus idololatriæ modus, quo ipsæ statuæ per se, tanquam numine plenæ & animatæ coli cœperũt, & quia diabolus statuis illis, mox vt dicatæ erant, se insinuabat; putabant ethnici se posse deos facere, quam potestatem miratur

ratur & extollit Mercurius Trismegistus, vt refert D. Aug. lib.8. de ciuit. cap.23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronem, vt docet idem August. lib.6. cap.5.

3. In cultu partium mundi.

Postea capti pulchritudine & admiranda virtute corporum cælestium & elementorum, nec considerantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cœperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap.13. *Vani sunt omnes homines, in quibus nō subest sciētia Dei: & de ijs, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est: neq; operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquā, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. quorum si specie delectati deos putauerunt, sciant quantò ijs dominator eorum speciosior est.* Et hic est tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus physicum, iuxta Varronem suprà: quem non parum confirmarunt philosophi, præsertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum esse animatum, singulasq; eius partes habere animam, quam volebant esse numen quoddam & quandā diuinitatem: quam sententiam etiam docuit Varro, teste Aug. lib. 7. de ciuit. cap.6.

14 *4. In cultu cuiusuis rei vtilis vel noxiæ.*

Præterea crescente praua consuetudine eousq; hæc idolomania inualuit, vt si aliquid esset, quod aliquam vtilitatem vel noxam adferret hominibus, mox pro Deo coleretur, vt commoda sui generis conferret, incommoda auerteret. Sic bouem, ouem, capram, canem, serpentem, crocodilum, murem ægyptium, quem Ichneumonem vocant, imò febrem, & πορδὴν coluerunt. proueniebat id ex falsa imaginatione, quòd putarent omnibus huiusmodi rebus vim aliquam inuisibilem præsidere, & connexam esse, à qua regerentur; quam proinde precibus & sacrificiis cōciliandam & placandam censebant.

Denique omnibus fere rebus & operibus, quæ ad vsum humanum pertinent, deos vel deas diuersas præficiebant vt meliùs succederent, vt ostendit D. Aug. li.4. cap.8. de ciuit. & lib.6. c.9. & lib.7. cap.23.

Ex dictis patet primam idololatriam fuisse cultum hominum mortuorum; qualis est cultus Iouis, Saturni, Martis, & similium. secundā, ipsarum statuarum, & dæmonum in statuis. tertiam, elementorum & partium mundi, vt solis, lunæ, siderum. quartam, aliarum rerum generi humano commodarum vel noxiarum.

15 *Omnes dij gentiū dæmonia.*

Petes, Quomodo ergo psal.95. dicitur, *Omnes dij gentium dæmonia?*

Respondeo, Quia quidquid gentes colebant, per idola & in idolis colebant: hæc autem dæmonijs plena erant, qui statuas ipsas veluti animabant: & ita dæmones in ipsis colebantur. Intendebāt enim gentes honorē deferre numini, quod in statuis se manifestabat; quod ipsi quidem putabant esse numen solis, lunæ, Iouis, Veneris, aut alterius rei: tamen reuera erat diabolus, qui illarum rerum & personarum nomina assumebat, vt ipse sub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib.2. diuinarum instit. cap.16. & Euseb. de præparat. euangel. lib. 4. cap.6. Hinc Apostolus 1.ad Corin.10. *Scimus quia nihil est idolum in mundo;* (id est, nulla est diuinitas in mundo, quæ per idolum repræsentetur) *sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolant;* (nimirum qui in statuis se exhibent) *& non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum.* Vide D. Augustinum l.8. de ciuit. ca.24. vbi hanc responsionem insinuat.

Aduerte tamen, pro *dæmonia* in hebræo esse elilim, quæ vox etsi à 70. rectè vertatur *dæmonia*, tamen etiā significat *res vanas*, & consequenter idola, quia nihil his vanius aut imbecillius: & ita sensus est, *omnes dij gentium vani*; cui bene respondet altera pars versiculi per antithesim, *Dominus autem cælos fecit.* q.d. omnes dij gētium nullius virtutis, sed noster Deus est omnipotens, &c.

16 *Platonici etiam summū Deum colebant.*

Nec obstat, quòd Platonici & alij Philosophi etiam coluerint Angelos, quos appellabāt minores deos, & præterea summum Deum, deorum minorum patrem & conditorem; idque absque statuis: quia Propheta loquebatur de dijs populorum, qui publicè colebantur, non autem de diis aliquorum philosophorum, quos ipsi colebāt priuatim. quamuis etiam dum hos se colere existimabant, diabolum, qui se fingebat esse de numero illorum, coluerint. Ita enim diabolus est author hominibus colendæ creaturæ loco Dei, vt hunc honorem aliqua arte ad se transferat, sibiq; impendi, etsi sub alieno nomine, curet; vt tradit D. Augustinus tum alibi, tum l.8. de ciuit. c.24.

DVBITATIO 4.

Vtrum idololatria sit tantummodo in cultu, quo creatura instar Dei colitur.

17 *Sententia hæreticorū.*

QVIDAM hæretici docent, non solùm tunc propriè *idololatriā* cōmitti, quando creatura colitur loco Dei, sed etiam quādo Deus verus colitur aliquo cultu, quem ipse non mandauit. vnde concludunt Catholicos idololatriam cōmittere, quando colunt Deum, vel Sanctos per imagines; quia Deus hoc non mādauit. Ita docet Herbrandus Lutheranus, vt refert noster Gregorius à Valentia, 2.2. dispu.6. q.11. puncto 1. quem ibi fusè refutat. Idem ante docuit Caluinus lib.1. Instit. ca. 11. n.8. & 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quòd Iudæi adorantes vitulum aureum in deserto, non intederint cultum deferre illi imagini, quam scirent nullam vim habere; (neq; enim tam citò potuisse obliuisci eorū, quæ Deus fecerat in Ægypto & mari rubro) sed Deo vero per ipsam: iudicari tamen idololatras, quòd id fecissent per imaginē, quod Deus ipsis non mandauerat. Idem censet de paganis, quorū idololatriam vult in eo consistere, quòd Deum verum voluerint sibi præsentem habere per imagines, & in illis eum coluerint. Sed hæc sententia non solùm est hæretica, sed etiam absurda & apertè falsa.

18 *Est absurdum.*

Primò, Quia nomen *idololatria* in scriptura sacra, & apud scriptores ecclesiasticos nunquam accipitur nisi pro cultu, quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturæ tanquā Deo, seu fini vltimo: adeo vt etiam quando metaphoricè capitur, (vt cùm auaritia vocatur idololatria) respiciat creaturam quodammodo tanquam Deum.

Ethnici.

Secundò, Apertè falsum est Iudæos & paganos in idolis coluisse verum Deum: nam de gentibus dicitur ad Roman.1. *seruierunt creaturæ potiùs quàm creatori.* 1. ad Cor.10. *quæ gentes immolant, dæmonijs immolant, & non Deo;* & alia innumera. De Iudæis, *Iudæi.*

Deute-

Deuter. 32. *Immolauerunt dæmoniis & non Deo, diis, quos ignorabant: noui, recentesq; venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* quid dici potest clarius contra illud figmentum Caluini? Idem habetur psal. 105. Denique sexcentis locis reprehenduntur quòd Deum reliquerint, & deos, qui nihil possunt, nihil norunt, nihil sentiunt, adorent.

Tertiò, Si volebant fingere similitudinem veri Dei, vt per eam ipsius recordarentur, & cultũ ad ipsum dirigerent, cur potiùs finxerunt formam vituli, quàm alterius rei, cùm Deus nunquam sub hac forma illis apparuerit? Itaque hoc euidens signum est, voluisse illos colere primarium Deum Ægyptiorum Apim, qui forma bouis pingebatur: idque faciebant, quia putabant illius ope se eductos, vt apertè scriptura insinuat; & fortè eo fine faciebant, vt illius auxilio in Ægyptum redire possent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præsentem per signa externa multò expresiora, scilicet per columnam ignis nocte, & per nubem interdiu, quæ diuino nutu mouebantur & sistebantur: non ergo credibile est eos fecisse similitudinem vituli, vt præsentem haberent Deum verum, sed deum Ægyptium.

19 Quintò, Ridiculum est dicere ideo aliquem cultum esse malum vel idololatriam, quia non est à Deo mandatus: multa enim sunt bona in omni genere virtutum, quæ non sunt mandata; vt in abstinentia, in eleemosyna, in oratione, in gratiarum actione, in laude, voto, &c. Nec vnquam aliquis sapiens obsequium sibi delatum iniuriæ loco habuit, aut repudiauit, eo solo nomine, quòd illud nõ mandasset. quæ enim esset ista exotica barbaries, nullum officium admittere, nisi sub pœna mortis præceptum? Imò subditus aut seruus, qui nullum obsequium aut cultum vult deferre suo Principi vel domino nisi præcepto compulsus, hoc ipso parum obsequiosus, & parum amãs honoris sui Principis, & parum illi addictus aut vtilis censetur. Vnde meritò Dominus Lucæ 17. *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

20 *Fundamẽtum hereticorum.* Dicent fortè, non ideo malum esse quia Dominus non mandauit, sed quia vetuit omnẽ cultum, quem non mandauit: nam Deuteron. 12. v. vlt. dicitur, *quod præcipio tibi hoc tantùm facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc est antiquum eorum fundamentum, per quod, opus omne non præceptum volunt esse malum, si fiat cum opinione cultus, id est, animo placendi Deo.

Sed millies à Catholicis respõsum est, ibi non excludi nisi ea, quæ diuinis præceptis aduersantur, vt sunt cærimoniæ gentilium, de quibus agitur ibidem; vt patet duobus versiculis immediatè præcedentibus: testimonia enim scripturarum intelligẽda sunt iuxta subiectam materiam. vnde ea, quæ sunt consentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excludũtur. Confirmatur, quia non obstante hoc præcepto, Iudæi instituerunt aliquot dies festos, quos Deus non præceperat, vt patet Esther 9. Iudith 15. & 2. Machab. 10. & Apostolus 1. ad Cor. 7. commendat abstinentiam coniugij tanquam Deo gratissimã; quam tamen ait non esse à Deo præceptam. *Aliquem cultum non præceptum esse licitũ.*

Sextò, Etiamsi nullus cultus esset licitus, præter eum, quem Deus præcepit, non tamen idcirco esset idololatria. sicut qui non colit Principẽ debita cærimonia, non eo ipso agnoscit alterum pro Principe, aut defert alteri honorẽ Principi debitũ.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudæi modò dum circũciduntur, lauantur, seruant Sabbathum, edunt agnum, & alias cærimonias obeunt, vt legem seruent & Deo placeant, dicerẽtur propriè cõmittere idololatriam, quod est contra communem hominum sensum. Secundò, Is, qui orat negligẽter & animo vagabundo, esset idololatra: ille enim cultus non solùm est à Deo non præceptus, sed etiam vetitus. Tertiò, Ministri Lutherani & Caluinistæ obeuntes ministerium noui euangelij, cõmitterent idololatriam; (vt rectè colligit Valentia) quia Deus nusquam hunc cultum eis præcepit. quamuis fortè multò deteriùs in hoc peccent, quàm si idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim se solos perderent; nunc verò & infinitos secum in barathrum præcipitant, & totam Christi religionem ac doctrinam euertunt.

21 Argumenta illorum nullius sunt momenti, & solùm egent inspectione locorum scripturæ vnde desumpta: ex illis enim clarè liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, sed idolorum. Vide Valentiam suprà.

Obiectio. *An intendant colere verum Deum.* Dices, Gentiles & Iudæi, quando adorabãt idolum aliquod, putabant illud esse verum Deum: ergo ex intentione ipsorum cultus ille tendebat in verũ Deum. Sicut si diabolus in persona Christi loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putãs esse Christum, adorares ipsum, honor iste tẽderet in Christum. Confirmatur, Propter quod vnumquodq; & illud magis: sed ipsi colebãt idola propter diuinitatẽ: ergo magis colebant diuinitatem.

Resp. RESP. negando primã consequentiam: inde enim solùm sequitur eos cultũ suũ direxisse in id, quod stolidè putabãt esse verum Deum, non autẽ in verũ Deum. Sicut si quis agnoscat & honoret pro Rege aliquem Regis hostem, sibi absque ratione persuadens illum esse verum Regem; non potest dici honorare verũ Regem. Perinde enim faciunt idololatræ, ac si quispiam non facta priùs diligenti inquisitione quis & qualis sit Rex, deligeret aliquem ex plebe in Regem, ob aliquod cõmodum ab ipso perceptum, eiq; honorẽ deferret: qui sanè non censeretur velle honorare eum, qui verè est Rex, sed alium, cui nefariè hanc dignitatem tribuit.

Ad probationem: Est dispar ratio; idololatra enim dirigit cultum externum, & internam submisionem ad personam vel rem creatam, cui diuinitatem absque ratione attribuit; iste verò ad personam increatam, nempe ad Christum; non enim intendit se submittere diabolo, nec illi putat inesse diuinitatem, sed Christo. In eo tantùm fallitur, quòd diabolum apparentem in persona Christi putet esse Christum; & sic tribuit illi diuinitatem sub ratione formali personæ Christi: qui error non est Iuris, sed facti: potest tamen hic etiam esse graue peccatum; si enim facilè posis aduertere non esse Christum, vel meritò dubites, & non adhibita inquisitione, vel debita cautione adores tanquam Christum, committes idololatriam, saltem interpretatiuè & æstimatione morali; ac proinde peccatum mortale: etsi enim formaliter & expresè non intendas colere diabolũ, sed

sed Christū: tamen ita agis ac si id intenderes aut certè parum curares vtri è duobus cultum deferas. Si verò non possis id facilè aduertere, ita vt ignorantia vel inconsideratio non censeatur crassa, sed leuis tantùm; non erit quidem peccatum mortale; quia non erit absolutè voluntarium: à veniali tamen excusari non poterit; quia erit voluntarium imperfectè, scilicet ratione illius negligentiæ in considerando. quòd si nulla negligentia interueniat, erit formaliter actus latriæ, & materialiter tantùm idololatria; quia quòd tendat in creaturam nullo modo est volitum.

Ad confirmationem: Etsi gentes id, quod colebant, intendissent colere propter veram diuinitatem, & ipsa diuinitas fuisset ratio formalis obiectiua; tamē in eo peccassent, quòd hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tanquam terminum integrum, & obiectum quod adorationis. Sed reuera non colebant res creatas propter veram diuinitatem, sed propter tenuem diuinitatis speciem, & vmbram; quam putabant esse veram diuinitatem, nescientes quid sit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non sequitur illos coluisse veram diuinitatem. Potest tamen dici veram diuinitatem ab eis cultā remotè, nimirum quatenus conceptus illius confusus mouet hominem ad cultū deorum; sicut conceptus confusus fœlicitatis mouet ad appetitionem tam falsæ quàm veræ fœlicitatis; & conceptus confusus boni, ad appetitionem boni, tam delectabilis quàm honesti.

DVBITATIO 5.

Quid sit diuinatio, & quænam eius species.

22 Diuinatio, propriè tantùm est futurorum, quæ ex causis indeterminatis proueniunt, quorum prænotio est solius Dei. vnde dicitur diuinatio, quasi actio diuina & propria diuinitati. Græci *μαντείαν* vocant, ἀπὸ τῆς μανίας, à furore, vt ait Cicero lib. 1. de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina & sic vocatur *prophetia*; vel ope dæmonis, & sic propriè dicitur *diuinatio*, estq; species superstitionis. Hoc modo passim accipitur in scripturis; vbi soli illi vocātur diuini, qui ope dæmonis diuināt, vt notat Hieronymus in c. 3. Micheæ. Hoc modo accepta *diuinatio*, nihil est aliud quàm illicita vsurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium. sumitur tamen passim latiùs, vt extēdat se etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoscere non potest, illicitum studium & patefactionem: nam *diuini* vocantur, qui occultum furem indicant, qui res perditas ostendunt, qui causas occultas mortis, vel morbi animalium aperiunt, &c.

23 *Generatim accepta quid sit.* Itaque *diuinatio est*, quando quis ope vel disciplina dæmonis, de aliquo occulto, quod humano modo cognoscere non potest, prænuntiat.

Dæmones multis modis possunt plura de futuris nosse quàm homines. Vbi aduerte, etiamsi dæmones nō possint certò cognoscere futura, quæ à libero arbitrio alterius pendent, vt docet D. August. lib. de diuinat. dæmonum cap. 5. & 6. & l. 2. de Genes. ad literam c. 17. tamen possunt longè plura de rebus futuris, alijsq; occultis nosse quàm homines, idque quinque modis.

Primò, Quia cognoscunt exactè omnes causas naturales & vim earum; vt solis, lunæ, siderum, elementorum, plantarum, animalium, &c. vnde facilè colligere possunt qui effectus ex ijs secuturi sint, vel absolutè, vel si certo modo applicentur. Sic facilè possunt prædicere ventos, tempestates, naufragia, mortes.

Secundò, Quia sciunt quid ipsi & alij dæmones malorum socij, Deo permittente facturi sint. sic poterant prædicere euersionem familiæ Iob, & ipsius calamitates.

Tertiò, Quia summam habent experientiam; millies enim obseruarunt quid ex quo sequi in causis liberis soleat; quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: vnde sæpe fit vt de futuris liberis verè coniectent.

Quartò, Quia vident in longinquis locis causas iam positas vel effectus inchoatos, & possunt celeritate naturæ illos præuertere, & alibi prænūtiare. sic prædicere solent incrementa nili in Ægypto, visa copia aquarum in Æthiopia, vt refert Athanasius in vita B. Antonij.

Quintò, Possunt interdū aliquid de rebus futuris cognoscere ab Angelis, Deo permittēte, vel ex scripturis, quas meliùs intelligūt quàm homines.

24 *Diuinatio fit dupliciter.* Porro diuinatio fit bifariam: Primò, Per expressam dæmonis inuocationem, vt cùm diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipse se immisceat. Secundò, Sine expressa inuocatione; & hoc rursus dupliciter; vel enim fit per solam inspectionem dispositionis aliquarū rerum; vt motus, situs, figuræ, vocis, lineamentorum: vel per considerationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directa prouenit; vt cùm consideratur quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto resultet, aut quid in sortibus obueniat.

Tres species diuinationis. Itaque generatim sunt tres species diuinationis. Ad primā pertinet *necromantia*: ad secundam *augurium*: ad tertiam *sortilegium*; singulæ autem harum rursus habent multas species & modos.

25 *1. Fit per expressam inuocationem. Varijs modis inuocatur.* Prima enim species, in qua diabolus expressè inuocatur, complectitur multos modos, prout diabolus varijs modis consulitur, aut consultus varijs modis respondet. Primò, Consuli potest per sacrificia animalium; & tunc respondere solet per signa quædam apparentia in extis animalium: hoc genus vocatur *haruspicium*. Secundò, Per preces in idolis, & tunc respondere solet per idola; & vocatur *oraculum*. Tertiò, In suis prophetis, quos ipse possidet, qui vocantur *pythonici* & *pythonissæ* & ἐγγαστρίμυθοι, & tunc respondere consueuit per vmbilicum, vel per partes pudendas; (dignum sanè os tali numine) vt docet Origenes lib. 7. contra Celsum in principio. Quartò, Inuocari solet certo modo, vel loco, vel cum certa vnctione, aliisque cærimonijs, cubando, vt respondeat per somnia: & tunc facit hominem somniare ea, quæ vult ipsi persuadere & vocatur ὀνειρομαντεία. Quintò, Sæpe inuocari solet vt excitet aliquem mortuum, qui respondeat: hæc vocatur νεκρομαντεία. Hac vsa est pythonissa, petente Saüle cùm vellet sibi excitari Samuelem 1. Reg. 28. quamuis nō illius vi Samuel apparuerit. Sextò, Aliquando petitur vt respondeat per caput hominis mortui; & dicitur κρανιομαντεία. Septimò, Denique multis alijs modis per varias adiurationes, vnctiones, figuras, specula, aliaque signa, quæ ipse instituit, inuocari solet à diuinis, vt occulta patefaciant, & ipse varijs modis respondet.

Primò, Per speciem aliquam præstigiosam, oculis obiectam. Secundò, Per vocem in auribus formatā, quam nemo alius audire potest. Hi duo modi pertinent ad *præstigium*. Tertiò, Per varia visa in imaginatione: hæc *pseudoprophetia* dici potest. Quartò, Per aliquam figuram externā, quam ipse in re aliqua inanima efficit, & conspici facit. quæ quidem si conspiciatur in terra, vel re terrestri, vt in metallo, lapide, planta; generatim vocatur γεωμαντεία; si in aqua ὑδρομαντεία; si in aëre ἀερομαντεία; si in igne πυρομαντεία. Huc pertinent diuinatio per cribrum, quæ Græcis dicitur κοσκινομαντεία; per peluim aqua plenū, quæ λεκανομαντεία; per speculum, quæ κατοπτρομαντεία; & similes, quibus dæmon inuocatur, & in quibus, signis quibusdam respondet. de quibus vide plura in erudito opere nostri P. Martini Delrionis.

26 *Diabolus imitatur modos reuelationis diuinæ.* Ex quibus patet, diabolum omnes fere modos, quibus vera religio Deum consulit, & quibus Deus ipse vicissim suis seruis respondere solet, esse imitatum, vt hac ratione speciem aliquā diuinitatis captet & ostētet. Solet enim Deus respondere per propitiatoriū, per sacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, per somnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelum specie humana indutum, per voces in auribus Prophetarū formatas, per visa imaginaria, per varias species & affectiones in elementis procuratas, vt ex scripturis, & historia Eccles. facilè ostendi potest.

27 *Quale peccatum in prima specie diuinationis.* Petes, Quale peccatum sit in hac prima specie diuinationis.

Respondeo, In omnibus modis huius speciei esse graue peccatū mortiferum. Primò, Propter expressam societatem cum dæmone, quæ per se graue crimen est, ob duas causas. *Expressa societas cum dæmone cur graue peccatum.* Prior est, quia est societas & amicitia cum professo & perpetuo hoste Dei; ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei; (sicut in Republ. societas & commercium cum hoste Principis, est crimen læsæ maiestatis) maximè cùm omne studium diaboli in omnibus actionibus sit honorem Dei obscurare & animas perdere. Itaque cùm à diabolo opem petis, perinde facis atque si opem petas ab hoste Principis & Reipub. qui in eaipsa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera est, quia exponit se periculo apostasiæ à Deo, & damnationis æternæ. facilè enim diabolus, Deo permittente, hominem, qui societatem ipsius flagitat, suis artibus à Deo auertit, sibique obstringit, ita vt rarò contingat elabi, vt experientia docet. tanta enim est ipsius potentia, tam multiplex nocendi artificium, vt nisi Deus sua benignitate illum coërceret, facilè totum mundum breui tempore sit peruersurus: qui autem societatem cum illo petit, ingratus est in hanc Dei benignitatē: vnde meretur vt Deus permittat ipsum tyrannidi illius subijci. Vnde bene dixit Caietanus q.95.ar.4. quòd sicut consuetudo cum Angelis in hac vita, est inchoatio quædam æternæ beatitudinis; ita commercium cum dæmonibus est initium quoddam æternæ damnationis, cuius etiam signum est fœditas, miseria, & horridus vultus eorum, qui ipsis obstricti sunt. *Commercium cum dæmone.* Itaque omne commercium cum diabolo sacrilegum est, & religioni aduersum; quia contra fidem & honorem Deo debitum, qui postulat ne cum hoste tractemus. est etiam ex parte superstitiosum, tum quia periculum apostasiæ & superstitionis, qua diabolus pro Deo colatur, cōtinet: tum quia plerumque cum eo tāquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc societas multis locis in scripturis; Leuit.19. Deuterono.18. Ecclesiastici 34. & alibi; & Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

28 *2. Causa.* Secundò, Est peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod Deo est proprium, quod intellige cùm ab illo quæritur de futuris liberis, quorum cognitio solius Dei est. Vnde Isaiæ 41. dicitur, *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos.* Itaque cùm de huiusmodi consulitur, tribuitur ei honor diuinus, & committitur tacita blasphemia. Hoc tamen non habet locum, quando consulitur de aliis, quæ ipse naturaliter scire potest.

3. Causa. Tertiò, Sæpe coniuncta est huic diuinationi infidelitas vel hæresis; vt si quis credat diabolum esse aliquod numen, vel non esse miserum, aut damnatum, aut scire futuros mortalium euentus, &c. sæpe etiam pactum subest cum diabolo, in quo renuntiatur Christo, baptismo, & sacramentis omnibus; & renuntians se tradit diabolo. aliquando idololatria & varia sacrilegia. Itaque de his omnibus isti diuini tum in foro pœnitentiæ, tum in foro externo sunt diligenter examinandi, vt infrà c.44. dub.4. de magis dicemus.

Quartò, Si diuinus de occultis inquirat vt ipse sanctus vel Propheta habeatur, accedit malitia sacrilegæ ambitionis & hypocriseos. si solùm vt ipse sciat, erit curiositas, quæ tamen per se non addit malitiam mortalem diuinationi.

29 Petes, Vtrum sint excommunicati, qui diuinationes exercent, vel diuinos consulunt?

RESP. videri excommunicatos, propter Can. Si quis ariolos, 26. quæst.5. vbi dicitur ex decretis Gregorij III. *Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut phylacterijs eorum vsus fuerit, anathema sit.* & cap. Sortes, ibidem, prohibet Leo IIII. *sortes diuinatorias*, sub anathematis interdicto. Quidam tamen, inter quos Syl. v. Superstitio qu. vlt. putant non esse ipso facto excommunicatos, sed excōmunicandos, vt eadem qu. in alijs Canonibus dicitur. nisi fortè huic facto coniuncta sit hæresis. Nec obstat ille Canon; quia *anathema sit*, potest significare excōmunicationem ferendam, vt *sit exul, sit extorris*, id est, eijciatur in exilium, &c. Vide Nauarrum cap. 27. nu.12. Deinde hoc nomē non semper significat excommunicationē propriè dictā; nam generatim denotat quidquid est valde execrabile vel exitio deuotum. quomodo aliquādo accipitur in sacris Canonibus antiquorum Conciliorū, & apud Apost. 1. Cor.12. *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema* IESV: vel vt græca habent IESVM i. nemo IESVM execratur. & cap.16. *Si quis nō amat Dominum nostrum* IESVM *Christum sit anathema*, ad Rom.9. v.3. & alibi; vnde etiā in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non possunt.

30 *De 2 specie diuinationis.* Altera species diuinationis, quæ capitur ex sola dispositionis quarundam rerum inspectione absque alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primò, Ex consideratione motus, situs, vel numeri aliquarum rerum. Secundò, Ex obseruatione vocis, aut cantus, aut soni alicuius. Tertiò, Ex lineamentis, figuris, coloribus.

Si pri-

Si primo modo fiat; vel consideratur modus & situs siderum ad diuinandum de futuris; & sic erit *astrologia iudiciaria*, cuius pars *genethlialogia:* vel motus, aut situs, aut numerus auium, & erit *auspicium*.

Si secundo modo; vel capitur ex garritu auium, & vocatur *augurium*; vel ex voce humana alia intentione prolata; aut ex hominis sternutatione; & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo; vel considerantur lineamenta manus, & hæc dicitur χειρομαντεία; vel frontis, & dicitur μετωποσκοπία; vel dorsi & dicitur νωτομαντεία & alia huius generis.

Ad hos modos reducitur diuinatio, quæ ex motu, situ, voce, numero, lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur; omnium enim eadem est ratio, nec differunt nisi materialiter.

31 *De 3. specie diuinationis.* Tertia species, quæ capitur ex ijs, quæ fortuitò ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt, fit etiam varijs modis, vt rectè docet D. Thomas q. 95. ar. 3. sed omnes pertinent *ad sortes*, de quibus infrà dub. 8.

Notandum est, omnes modos diuinandi secūdæ & tertiæ speciei, ex genere suo esse peccata mortifera; vt docent omnes Doctores: cuius rationem infrà dubit. 5. & 6. adferam. Rarò autem per simplicitatem excusari possunt; quia qui volunt diuinare de futuris, non sunt simplices, sed versuti, & plerumque maligni. In vanis tamen obseruationibus ad praxim pertinentibus, est facilior excusatio; hic enim non intenditur prædictio, sed cautio alicuius mali, vel prosper successus; vt infrà dicetur; in quibus homines facilè sunt creduli, ex affectu commodi, vel incommodi timore.

DVBITATIO 6.

Vtrum omnis prædictio ex astris sit illicita. D. Thomas art. 5.

32 RESPONDEO breuiter, Non omnis prædictio ex astris per se illicita est, sed eorum tantùm euentuum, quorum astra causa esse non possunt; vt sunt ea, quæ ex libero arbitrio, tanquam integro vel partiali principio pendent.

Duplex astrologia. Hinc distingui solet duplex astrologia, *naturalis* & *iudiciaria*.

Naturalis quæ sit. *Naturalis* est, quæ ex astrorum, maximè planetarum ortu, occasu, coniunctione, oppositione, varioque aspectu tum inter se, tum ad stellas fixas; item ex colore, scintillatione seu micatione, de futuris elementorum affectionibus coniectat; vt de serenitate, pluuijs, tempestatibus, niuibus, grandine, æstu, frigore, & similibus, quæ à cælo pendent de quibus multa Virgilius in georgicis. & Aratus in phænomenis. *Qua parte sit vtilis.* Hæc non est quidem prohibita; tamen magna ex parte est incerta & parum vtilis; excepta ea parte, quæ sumitur ex ortu, occasu, aspectu, & colore solis ac lunæ. nam 33 virtus reliquorum astrorum est valde obscura, & omnis experientia, quæ de illis haberi potest, incerta. *Cur incerta experientia.* Primò, Quia sciri non potest an talis effectus proueniat à sidere, v.g. Veneris, an Iouis, an aliunde. Secundò, Nunquam hactenus idem aspectus siderum restitutus est; idque ob motum proprium sphæræ octauæ & nonæ: & sic nulla certa experientia capi potuit. Tertiò, Quia ex alijs causis, vt à ventis, vaporibus, æstu, frigore, aër potest esse variè affectus; vnde facilè actionem siderum variabit; varia enim affectio medij, mutat actiones causarum. Quartò, Denique vt quis aliquid certi in particulari possit prædicere ex astris, multa scire debet, quæ humanam scientiam longè superant. Primùm enim perspectas habere debet omnes astrorum proprias virtutes: si enim aliquæ illum latent, non potest scire an effectus non impediatur. *Quænam noscenda ad prædictiones astrologicas.* Deinde non solùm quid singula per se possint, sed etiam quid coniunctim, & in quouis aspectu, v.g. in aspectu trigono, tetragono, hexagono, opposito, &c. qui aspectus infinitis modis variari potest. Præterea simul considerare debet, quid omnibus locis operentur, ne fortè alibi quid faciant, quod effectum hoc loco impediet. Sæpe videmus nubes imbrium grauidas & ad pluuiam proximè paratas, discuti à ventis alibi excitatis, ne hîc se effundant. Vnde patet quàm hæc res sit supra facultatem humanam; & quàm vanæ sint prædictiones, quæ quotannis euulgantur, per ephemerides: quamuis & hoc, ex euentu, qui rarò respondet, satis cognosci possit. Vnde Ioannes Picus l. 2. contra astrologos c. 9. ait, ex 130. prædictionibus nobilissimi cuiusdam mathematici de mutatione cæli & auræ, se adhibita accurata obseruatione, tantùm 7. veras deprehendisse, idque iureiurando confirmat.

34 *De temperamento ex astris & hora natiuitatis non potest probabiliter iudicari.* Quòd si de pluuijs, ventis, & similibus, certò aut multùm probabiliter pronuntiare non possunt; multò minùs de inclinationibus hominum, eorumque temperamentis; vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia horâ natiuitatis illius, talis vel talis erat siderum aspectus, qui procreat copiam bilis, melancholiæ, &c. quod confirmari potest, Primò, Nam istæ inclinationes multò magis pendent ex temperamento parentum & alimentis eorum, quàm ab astris. Deinde quia impossibile est notare exactè aspectum siderum in cælo, quem habent ipso natiuitatis puncto: quod tamen iuxta astrologos est necessarium: at minimus hac in re error totum iudicium reddet falsum; nam in ictu oculi omnis aspectus siderum mutatur, tum inter se, tum respectu prolis. cælum enim octauum intra centesimam vnius horę particulam plusquam trecenta millia milliarium cōficit; vt ex doctrina astronomorum patet: quam velocitatem inferiores orbes in suis gradibus non exæquant. Tertiò, Quia gemini simul editi sæpe diuersissimas habent propensiones, temperamenta, mores, euentus; vt patuit in Esau & Iacob.

Si dicas id fieri quia aliqua parua nascendi mora intercedit, quæ in tanta cæli pernicitate magnam adducit mutationem: Iam singula membra debebunt habere diuersa temperamenta & fata; vt pulchrè contra astrologos ratiocinatur B. Gregorius hom. 10. in euang. Quartò, Quia ad hæc prædicenda non erat considerandum punctum natiuitatis, sed animationis in vtero, quod sciri nequit, non enim minùs astra agunt in infantem, quando est in vtero, quàm dum egreditur. si enim vis eorum sese in profunda terræ penetrat, quantò magis in vterum maternum? Confirmatur, quia tunc maximè astra suos effe-

ctus imprimere debent, quando fœtus est tenerrimus; hoc autem est tempore animationis, & reliquo, quo existit in vtero. Itaque mera amentia est ex aspectu siderum, qui tempore natiuitatis viget, velle de temperamento vel inclinationibus prolis iudicare.

Naturalis astrologia non est per se peccatũ.

Aduerte tamen, hoc iudicium, si vlteriùs non procedat, sed sistat in naturalibus affectibus & temperamento, non esse damnatum per Canones aut Leges; sed permitti, sicut multa alia friuola, quæ per se noxia non sunt, permittuntur.

35 *Astrologia iudiciaria.*

Astrologia iudiciaria est, quæ aspectu siderum obseruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio aliqua ratione dependentibus; vt de conditione vitæ, de matrimonijs, de liberis, honoribus, opibus, de infortunijs, inimicitijs, prælijs, exilio, carcere, morte, alijsque casibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis ex præsenti constellatione; vt docet Origenes apud Euseb. lib.6. præparat. euangel. ca.9. vt quis huius sit parens, cuius fortunæ & cõditionis fuerit, quis furtum vel homicidium commiserit. huius cultores vocantur astrologi, genethliaci, mathematici, (quamuis aliàs hoc nomen honestum sit) & aliquando chaldæi; quia hi præcipuè huic vanitati erant dediti. scriptura vocat *augures*, Isa.47.

Est peccatũ mortiferũ.

Huius astrologiæ vsus est per se malus & graue peccatum mortiferum.

Probatur Primò, Ex scriptura, Deuter.18. *Gentes istæ, quarum possidebitis terram, augures & diuinos consulunt; tu autem aliter à Domino Deo tuo institutus es.* vbi per *augures* intelliguntur astrologi, vt docent Hebræi; & colligitur apertè Isaiæ 47. *Stent & saluent te augures cæli,* (70. astrologi cæli) *qui contemplabantur sidera & supputabant menses, vt tibi vera prædicerent.* Vbi etiam insinuat Propheta ex astris non posse calamitates bellorum & euersiones regnorum prædici. Hierem.10. *A signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vana sunt.*

Secundò, Probatur ex vtroque iure: nam L. Nemo, & L. Etsi, C. de maleficis & mathematicis; iubentur puniri astrologi iudiciarij eodem modo, quo necromantici & alij magi. Et in Concilio Tolet.1.c.vlt. dicitur, *Si quis astrologiæ vel mathesi credendum esse duxerit, anathema sit.* Vide plurima de his in Decreto, 26.q.3.4.5.

Tertiò, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ cæteris D. Augustinum l.2. de Genesi ad literam c.17. & lib.2. de doctrina christ. cap.21.22. 23.24. l.5. de ciuit. c.1. & sequentibus; quibus locis contra hanc vanitatem fusè disputat, & ostendit eam pertinere ad occulta cum dæmonibus commercia. Idem post expositionẽ Psalmi 61. agit de pœnitẽtia cuiusdam mathematici, quem & libros comburere, & publicam pœnitentiam agere coëgit. Vide etiam Ciceronem l.2. de diuinat. Et Phauorinum in disceptatione contra chaldæos, apud Gellium lib.14. noct. atticarum c.1. vbi hæc astrologia refutatur. Denique disputationem Bardesanis Syri & Origenis contra eosdem, apud Eusebium, de præparatione euang. lib.6. cap.8. & 9.

36 *Inducit fatum.*

Quartò, Probatur ratione: Primò, Quia hæc diuinatio supponit actiones humanas pendere à stellis; quod est grauis error contra fidem; inducit enim fatum, & consequenter tollit liberum arbitrium, Deumque facit authorem peccatorum; vt eleganter ostendit Origenes apud Eusebium, suprà. vnde omnes antiqui astrologi posuerunt *Fatum* tanquam fundamentum suæ artis, quod dicebant esse immutabilem omnium euentuum dispositionem, à stellis dependentem; vt testatur Origenes suprà, & August. lib.5. de ciuit. cap.1.

Regulæ astrol. à dæmone. & ita diabolus honoratur.

Secundò, Vtendo hac diuinatione subijcis te disciplinæ diaboli, ex cuius traditione per homines curiosos ab ipso deceptos regulæ huius artis & similium processerunt; vt docet Lactantius l.2. diuinarum instit. c.17. Apuleius apud Augustinum l.8. de ciuit. cap.16. & ipse D. Augustinus multis locis. non enim seria aliqua humana ingenij inquisitione inuentas esse vel ex eo patet, quòd nulla in his experientia capi posit, vt ante ostensum est: omnis autem inuentio humana est per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolum, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quæ soli Deo est propria, tribuis. & hac ratione est peccatum superstitionis.

Obiectio. Veritas illarum est à dæmone. Resp.

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, possum illa veritate vti; quia veritas non est ipsius, sed Dei, & omnis notio veritatis à Deo est.

Respondeo ita esse, si id, quod traditur, per se verum sit; secus si in se sit falsum & vanum; nec habeat veri speciem, nisi diabolo procurante. tales autem sunt regulæ astrologorum, aruspicum, chiromanticorum, & similium: in seipsis enim sunt vanissimæ, & nullam cum natura rerum affinitatem habent; sed vt veræ videantur, diabolus effectum procurat.

37 *Allicitur diabolus.*

Tertiò, Quia per vsum huius artis allicitur diabolus vt procuret ea, quæ prædicuntur, vt docet D. Augustinus l.2. de doctrina christia. c.24. loquens enim de mathematicis & alijs curiosis diuinatoribus, ait; *Illi enim spiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per suspiciones, & consensiones eius viderint.* Et paulò ante; *quæ omnia tantum valent, quantum præsumptione animorum,* (id est, anticipata opinione) *quasi communi quadam lingua, cum dæmonibus fœderata sunt. quæ tamen omnia plena sunt pestiferæ curiositatis, cruciantis solicitudinis, mortiferæ seruitutis. non enim quia valebant animaduersa sunt; sed animaduertendo & signando factum est vt valerent: & ideo diuersis diuersa proueniunt, secundum cogitationes & præsumptiones suas,* &c. Cùm enim diabolus videt ista credi, dat operam vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac pestifera opinione confirmet. Vnde patet secundum D. Augustinum in vsu astrologiæ subesse tacitum fœdus cum diabolo, quo ipse promittat astrologis se illa procuraturum, si credantur & prædicantur; ac proinde in eodem vsu contineri etiam tacitam inuocationem vt ista procuret, & dogmata sua verificet.

Hæ duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus secundi & tertij generis, quæ fiunt absque expressa inuocatione: vnde etiam D. Augustinus de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

38 *Vtrũ astra possint poni saltẽ signa euentuum.*

Dicet fortè aliquis astrologus, se non facere stellas causas futurorum euentuum, sicut faciebant antiqui; sed signa duntaxat: Deum enim in cælo, veluti in tabula quadam, descripsisse omnes euentus etiam liberos, ab initio seculi vsque in

finem

finem futuros; quo modo in membranis per Prophetas descripsit ea, quæ futura erant circa Christum & Ecclesiam: quam sententiam expressè tradit Origenes apud Euseb. suprà; vbi cùm fusè & eruditè ostendisset stellas non esse causas futurorum euentuum, eò quòd sic introducatur fatum, tollatur libertas, & Deus constituatur malorum author: docet tamen esse signa diuinitatis, instituta ad omnia futura præsignanda: signa enim non officere libertati, sed causas. Quemadmodum enim potestas arbitrij humani minimè tollitur, etsi Deus quæcunque facturi sumus præuiderit: ita quęlibet signa ad præsignandum diuinitus constituta, libertati nostræ nequaquam obesse: statuit igitur Origenes vniuersum cælum quasi volumen quoddam apertum & membranam expansam, omnia futura in se descripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioseph, vbi Patriarcha Iacob introducitur sic loquens; *legi in tabulis cæli quæcunque contingent vobis, & filijs vestris*. Secundò, Ex illo Apocal. 6. *complicabuntur cæli vt liber*; vbi declaratur, inquit, *significatiuas futurorum rationes, adimpletas fore*, sicut prophetias adimpletas dicimus cùm iam euenerunt. Eandem sententiam secutus est Albertus magnus in speculo, (si tamen hic liber est illius) & Cardinalis ab Alliaco qu. 30. in Genesim, & lib. de legibus & sectis; vbi etiam docet, totam Christi vitam, eiusque miracula ex astris prædici potuisse.

39 *Resp. Refutatur hæc sententia. Non esse signa naturalia.* Respondeo Primò, Fundamentum huius sententiæ esse absurdum & impossibile. vel enim stellæ sunt signa naturaliter significantia, vel ex arbitraria Dei institutione. si naturalia sunt, necesse est vt sint vel causæ futurorum euentuum, vel effectus illorum; (quorum vtrumque est manifestus error contra fidem, & rationem naturalem) vel vt aliquam naturalem cōnexionem cum euentis futuris habeant, ratione eiusdem causæ communis; *Tripliciter potest aliquid esse signum naturale.* sicut iris est signum serenitatis, quia causa, quæ facit iridem, solet plerumque facere serenitatem: & sol *cæruleus imbres denuntiat, igneus euros*, teste Virgilio; quia causa, cur hi colores in sole appareant, solet imbres & ventos gignere. & hoc etiam modo sidera non possunt esse signa futurorum euentuum; quia Deus est agens liberum; vnde ex eo quòd talia sidera fecerit, eisque talem motum dederit, colligi non potest quòd tales vel tales euentus causabit. Secundò, Quia Deus non est per se causa operum humanorum, sed solùm per liberum arbitrium hominis. Tertiò, Quia nō potest dici causa operum malorum; quare saltem hæc non poterunt sic præsignari. Quartò, Quia impossibile est tam infinitam varietatem euentuum humanorum significari distinctè rebus tam paucis, tam vniformiter se habentibus: nam ea, quæ semper eodem modo & necessariò fiunt, non possunt præsignare ea, quæ liberè, & nunquam fere eodem modo fiunt: signum enim debet accommodari signato, & illud quodammodo sequi, vt ei possit accommodari & respondere. Itaque cælestia illa vel non significant actiones humanas, vel actiones humanæ necessariò eueniunt.

40 *Non esse arbitraria.* Si dicas ea significare ex diuina institutione; sicut voces inter homines, eadem obijci possunt: nam ea, quæ necessariò & vniformiter fiunt, non sunt idonea signa rerum contingentium & infinitam varietatem subeuntium; sed similem varietatem habere debent: vnde non minor penè est vocum varietas quàm rerum.

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hāc significationem poterit intelligere, nisi Deus eam reuelauerit. quis enim scire potest quid Deus hoc vel illo aspectu vel concursu stellarum velit significari, nisi ipse mentem suam patefaciat; cùm hæc significatio sit denominatio extrinseca ab actu diuino, nihil ponens in ipso signo? itaque inutilis erit tota illa descriptio, & superuacanea; cùm absque reuelatione nihil iuuet; & reuelatio sola sufficiat. Denique per se absurdum est & ridiculum Deum in illis stellis describere, quis, quo loco, quibus parentibus nascetur, quibus nuptijs, honoribus, opibus potietur, quæ scelera commissurus, qua morte obiturus, & similes minutias, quæ mille modis in eodem variari possunt. Quare cùm hæc sententia nullam probabilitatem habeat, non possunt astrologi per eam excusari. Oratio autem Ioseph, quam citat Origenes, est apocrypha. Illud ex Apocal. ca. 6. *Cælum recessit sicut liber inuolutus*, solùm significat cælum oculis subductum fuisse & desiisse videri.

41 *Resp. 2. Hæc sententia non excusat astrologos.* Respondeo Secundò, Etiamsi sententia ista probabilis esset, tamen excusari non possent astrologi à dæmonum commercio & superstitione; quia hanc significationem humanum ingenium assequi non potest, vt etiam Origenes fatetur. Itaque necesse est vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. quòd autem illorum regulæ nō sint ex diuina reuelatione satis constat: tum quia sæpissime falsæ sunt; tum quia sunt eædem, quæ aliorum astrologorum, qui stellas faciunt causas euentuum; nisi quòd in illis loco *causæ* dicatur *signa*, v.g. vbi alij astrologi dicunt *sidus martis facere homicidam*, hi dicunt, *sidus martis significare homicidam*; vt inquit D. Augustinus l. 5. de ciuit. Dei c. 1. vbi hanc sententiam refert & refutat: itaque eadem prorsus est prædictio. Quare cùm eædem sint regulæ, (vno duntaxat verbo mutato) & eædem omnino prædictiones; perspicuum est prouenire ab eodem magistro, qui hanc moderationem adhibuit ad dedecus artis & fraudes tegendas, & discipulos suos tutandos. Vnde etiam hîc diabolo tribuitur prænotio futurorum, quæ Dei est propria; quod ad superstitionem pertinet. Deinde tacitè inuocatur vt procuret quod prædicitur. cùm enim ipse præscire nequeat quid euenturum sit, nisi se immisceat, necesse est si regulas suas tueri velit, manum adhibeat.

Confirmatur hæc omnia, quia absolutè damnatur ab Ecclesia & sanctis Patribus omnis huiusmodi prædictio, siue tanquam ex causis, siue tanquam ex signis capiatur: nam reuera eandem solicitudinem, curiositatem, desperationem, animositatem, præfidentiam, religionis cōtemptum, dæmonum societatem, apostasiam animis hominum inducit. non enim tam curant homines scire causas euentuum, quàm præscire ipsos euentus. quibus præscitis nihil non audent; vt præsciant nihil non agunt, si spes sit præsciendi. Denique hæc astrologia est fundamentum magiæ & omnis diuinationis; vt docet Aggrippa magus lib. 2. occultæ philosophiæ c. 54. nam signa magica plerumque sub aliquo synasterismo seu constellatione fa- *Iudiciaria astrol. est fundamentum magiæ.*

tione fabricanda sunt; & ea per quæ quis diuinat, similiter ad aliquos siderum aspectus referenda sunt & componenda.

42 *Si non certò affirmant.* Petes, Vtrum sit peccatū mortiferum, etiamsi non prædicant tanquam certò euenturum?

Respondeo, Si aliquid particulare prædicant absolutè, v.g. hunc tali vel tali morte hoc tempore, vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Episcopum, & similia; grauiter peccant, & sunt puniendi, etiamsi postea dicant se non certò sed probabiliter affirmare voluisse: quia alioquin omnes facilè se excusarent, & contra Iudices defenderent. Secundò, Si prædicunt aliquid, maximè in particulari, cum circumstantijs, quarū non possunt reddere rationem nisi ex regulis astrologiæ iudiciariæ; v.g. quia horâ natiuitatis erat talis cæli catastasis, non sunt excusandi, etiamsi solùm dixerint esse probabile aut verisimile: quia cùm reuera nihil tale ex astris colligi posit, omnis talis prædictio referenda est ad disciplinam malignorum spirituum, & occultam eorum societatem. Et sanè perniciosum est putare regulas illas esse probabiles, cùm eadem fere incommoda sequantur: & ipsi astrologi, quos Ecclesia damnat, sæpe non plus dicant. Fatentur enim suas prædictiones non esse semper certas, & posse interdum aliter euenire. nihilominus meritò reijciuntur tanquam impostores & occulta commercia cum diabolo habentes, fallaciǽque eius disciplinæ dediti. Si verò solùm in genere pronuntient, ita vt probabilis ratio reddi posit ex ætate, dispositione corporis, temperamento, consuetudine vitæ, aut aëris affectione, quæ ex siderum concursu vel aspectu proueniat; non sunt condemnandi.

43 *Vnde prædicant vera.* Petes, Vnde ergo fit vt astrologi interdum etiam in particulari vera prædicant?

Respondeo, Id fieri ex quatuor vel quinque causis; vt colligi potest ex D. Augustino l. de diuinat. dæmonum ca.3. & habetur cap. Sciendum, 26.q.4. & lib.2. de Genesi ad literam, c.17. Primò, Id fit ex eo, quòd dæmon sæpe procuret quod prædictum est; vt pestiferam artem commendet. vnde maximè illi cauēdi, qui sæpius vera dicunt, vt monet idem Augustinus l.2. de Genes. cap.17. quia certius est illos cum dæmone habere commercium. Secundò, Quia interdum casu ita accidit, vt idem docet lib.7. confess. c.6. Tertiò, Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniaque tentanda vt assequatur; persuadet enim sibi fauorem cæli & numinis se habere: & è contrario cui mala, deijcitur in desperationem, putans numen sibi esse aduersum; & sic mirum non est si vtrique quod prædictum est obueniat. sic exercitus sæpe vicerunt & victi sunt. Quartò, Quia res sæpe ex alijs circumstantijs sagaci ingenio conijci potest. Quintò, Quia sæpe dæmon suggerit sibi nota, præsertim cùm hoc genus hominum plerumque expressum cum illo pactum & commercium habeat, vt docet D. Augustinus lib.5. de ciuit. ca.17. in fine. His adde eos multò sępius falsa prædicere quàm vera, sed illa non notari: Imò Phauorinus apud Gellium l.14. c.1. ait, partem millesimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non esse. Vide de eadem re Ciceronem l.2. de diuinatione, vbi dicit, *promiserunt astrologi Pompeio, Crasso, & Cæsari lætissima omnia; non nisi iam senes domi cum summa gloria morituros: at quisq; eorum infæliciter & immaturè perijt.*

DVBITATIO 7.

Quousque diuinatio ex alijs signis, ad secundam speciem pertinentibus, vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi possit.

D. Thomas ar.7.

44 *Quomodo hæc signa inspiciantur.* NOTANDVM est Primò, Hæc signa non posse inspici tanquam causas euentuum futurorum, (neque enim vllus vnquam haruspex aut chiromanticus ita illa accepit aut intellexit) & multò minùs tanquam effectus illorum euentuum, cùm præcedant illos. Itaque considerantur vt signa instituta & directa ab eadem causa, à qua euentus illi vel efficienter proueniunt, vel saltem vt res futuræ, præuisi sunt: quo modo Origenes dicebat aspectus siderum, futuros euentus præsignare.

Notandum Secundò, Hæc signa posse prouenire vel à sola causa naturali, vel ex peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His positis,

45 *Possumus illis vti vt signis naturalibus.* Dico Primò, Licitum est ex huiusmodi signis prædicere omnes euentus, qui per illa, vt à causa naturali proueniunt, significari possunt; seu illos euentus, qui ab eadem causa naturali sequi solent. Sic ex volatu auium aut cantu prædici possunt tempestates, venti, pluuiæ, serenitates, de quibus multa rei rusticæ scriptores, & Virgilius in georgicis, & Aratus in phænomenis, versùs finem. hi enim motus in auibus & alijs animalibus ex eo proueniunt quòd dum mutatio auræ ingruit,

Quomodo motus & cantus auium sit signum tempestatis.

Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris;

vt ait Virgilius. mutatio enim aëris afficit corpuscula auium, vel cerebrum aut spiritus animales, quam affectionem occulta naturæ consensione phantasia statim percipit, & per modum conuenientis aut discōuenientis apprehendit, & exteriùs volatu vel voce significat: homines non ita præsentiunt ista, tum quia phantasia alijs est intenta; non enim gubernatur à rebus externis in homine vt in bestijs, sed à ratione & libera voluntate: tum quia insita non est hominibus (nisi fortè ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris sympathia cum mutatione cæli, quam videmus in varijs animantibus. Fatui tamen & stupidi, quia brutis affines, & sensibus non ratione reguntur, magis diuinant de rebus naturalibus quàm prudentes; & dormientes magis quàm vigilantes; & morti propinqui (nisi fortè doloribus vel stupore sensuum impediantur) magis quàm sani: partim quia corpora faciliùs afficiuntur externis mutationibns; partim quia phantasia faciliùs percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine; longa, breuique vita, quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membro-

membrorum, ex colore & similibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, sanitate, crisi bona vel mala; ex pulsu, colore, sudore, alijsque naturæ excretionibus, suppresionibus, motibus, conturbationibus, & alijs signis, de quibus Hippocrates in coicis, & Galenus opusculo de crisibus & alijs locis.

46 *Si dirigantur à Deo.* Dico Secundò, Quando certum est vel probabile aliqua signa prouenire à Deo, vel singulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præsignandum, (quod tamen perrarum est) non est illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ virentibus folijs, erat signum placatum esse Dominum, & aquas diluuij exhaustas, Genes. 8. Sic iris est signum non ampliùs delendi mundi per aquas, Genes. 9. Verbum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant*, erat signum ipsam fore vxorem Isaac, Genes. 24. id enim pro signo petierat Eliezer famulus Abrahæ. Sic narratio somnij de pane subcinericio, Iudicum 7. erat signum Gedeoni cædendorum hostium: & verba illa Philistæorum, 1. Reg. 14. *Ascendite ad nos*, erant signum Ionathæ ipsos fore cædendos: Deus enim hæc ita dirigebat, & instituebat vt talia significarent; idque occulta inspiratione ijs, qui inde omen caperent, significabat.

47 *Si non dirigantur à Deo.* Dico Tertiò, Si non constet vel non sit probabile huiusmodi ex peculiari Dei prouidentia ad certum euentum liberum præsignandum destinari, superstitio est ex talibus diuinationem capere. Itaque superstitio est ex volatu, garritu, situ, numero auium, aut aliorum animalium; ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, secundum regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à causa libera pendentibus pronuntiare. Exempla complura vide apud Valerium maximum l. 1. c. 4. 5. 6. *Ratio, cur sit superstitio.* Ratio est, quia signa ista non significant illos euentus naturali modo, cùm neque sint illorum causæ, neque illorum effectus, neque vnà cum illis ab aliqua communi causa pendeant: neque ex directione peculiari diuinæ prouidentiæ; tum quia plerumque sunt fallacia; tum quia sic potiùs à viris sanctis obseruarentur quàm à magis & incantatoribus: ergo significant illos euentus ex directione & institutione dæmonis, qui huiusmodi signa instituit, & euentum, quem præsignari voluit interdum procurat, vt mentes hominum, superstitione & curiositate implicitas, quocunque lubet, impellat. Confirmat id D. Augustinus lib. 2. doct. christ. c. 24. ex augurum ritu, *qui*, vt ipse ait, *& antequam obseruent, & postea quàm obseruata signa tenuerint, id agunt ne videant volatus vel audiant voces auium*; quod est euidens argumentum hæc nihil valere nisi ex dæmonum pacto.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, Se subijcit disciplinæ diaboli, vtens regulis ab ipso traditis, tacitumque cum illo commercium habet. Deinde, attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quæ Deo soli est propria. Tertiò, Tacitè illum inuocat vt procuret quod prædictum est, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia, quæ dubit. 5. n. 37. dicta sunt ex D. Augustino l. 2. de doct. christiana c. 23. & 24. *Interdum est peccatū veniale.* Fieri tamen potest vt solùm sit veniale peccatum; vt si homo cogitet in hoc vel illo casu fieri posse vt talia signa sint à Deo ad aliquid ipsi insinuandum directa; & ideo aliquid faciat vel omittat vt sibi caueat vel consulat in omnem euentum: modò id per se licitum sit. hoc modo fœminæ & homines parui iudicij huiusmodi signa obseruare solent, & actiones suas ex illis moderari.

Quòd interdum vera ex huiusmodi prædicantur, prouenit ex ijsdem causis, ex quibus suprà nu. 43. astrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc spectantia apud Valerium maximum locis suprà notatis.

48 *Obiectio.* Obijcies Iob 37. *Qui in manu omnium hominum signat, vt singuli nouerint opera sua*; vbi videtur commendari chiromantia; & Genes. 44. Ioseph dicit fratribus, *an ignoratis quòd non sit similis mei in augurandi scietia?* & æconomus eius, *scyphus, quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet*: ergo Iosephus fuit augur, vel saltem videri voluit: non voluisset autem vir tam sanctus & sapiens talis esse vel videri, si id malum fuisset.

Resp. Respondeo, Illâ sententia ex lib. Iob adductâ iuxta Lyranum & D. Thomam significari Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua vel in phantasia cuiusque, vt singuli norint quid sibi congruat. alij enim inclinationem habent ad mathesim, alij ad musicam, alij ad poësim, alij ad metaphysicam, alij ad hanc artem mechanicam, alij ad aliam. item pro temporum diuersitate & opportunitate ad diuersa quoque incitantur aggredienda, vt in agricolis constat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus sic exponunt, qui *in manu*, id est, per potentiam suam, qua imbres, niues & tempestates inducit, *omnes homines signat*, id est, domi concludit, eos impediens ne possint visere operas suas in agris. Sed 70. & noster interpres intelligunt de *manu hominis*, non *Dei*. Deinde minutum est illud, quòd homo non possit suos visere operarios.

Vnde accommodatiùs sic intelligetur; *Qui in manu omnium signat*, id est, qui per tempestates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediens ab operibus agriculturæ & pasturæ. *Signare in manu* dictum est more hebræo, pro signare, & claudere manum. *Vt singuli sciant opera sua*, id est, vt singuli sibi prospiciant quid quouis tempore agere debeant. vel vt singuli sciant opera sua pendere à Deo: vnde 70. vertunt; *vt singuli norint infirmitatem suam*. Vide nostrum Pinedam hunc locum fusè & egregiè explicantem.

49 Ad locum Genesis dici potest cum D. Thoma ar. 7. ad 1. & D. Augustino qq. in Genesim c. 145. id à Iosepho ioco dictum; vel illum locutum ex vulgi opinione, qua summus augur habebatur. Adde, nomen *augurandi* esse generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex signis à Deo directis. Itaque Ioseph non voluit videri *augur* vel *diuinus* talis, quales erant alij in Ægypto, sed longè excellentior; vt qui spiritu Dei diuinaret, sicut iam ante aliquoties ostenderat; & pro tali illum habebant Ægyptij.

DVBI-

DVBITATIO 8.

Quousque diuinatio ex somnijs sit licita.

D. Thomas ar. 6.

50 *Somnia ex quinque causis.*

NOtandum est, *somnia* posse prouenire ex quinque causis. Primò, Ex singulari Dei prouidentia. Secundò, Ex constitutione cæli vel aëris. Tertiò, Ex affectione corporis humani. Quartò, Ex præuijs cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc

Dico Primò, Si constet vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei prouidentia fuisse immissum, fas est homini ex eo capere futurorum prænotionem: Deus enim illa non immittit, nisi ad aliquid significandum, quo hominem moueat vel instruat.

Dupliciter in somnis aliquid significatur.

Potest autem id fieri duobus modis. Primò, Apprehensione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantasia vel sensus communis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba, quibus quid fieri debeat, significetur: & simul mentem reddit certam, vel interna illustratione, vel occulto quodam gustu & experimento, non subesse fraudem. Tale fuit somnium Ioseph de Virgine non deserenda, de fuga in Ægyptũ, & de reditu ex Ægypto, Matth. 1. & 2. & somnium Magorum de non redeundo ad Herodem: & alia plurima in scripturis. Sæpissime enim Deus in somnis loquebatur; vnde Num. 12. dicitur. *Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum.* hoc genus somnij vocatur χρηματισμός, latinè *oraculum*, vt docet Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis.

Secundò, Apprehensione aliquarum rerum, quæ vel similes sint rebus euenturis, vel aliquam saltem analogiam cum illis habeant. Hoc si perspicuè rem exhibet sicut futura est, vocatur ὅραμα, id est, *visio*. Si obscurè & ænigmaticè, dicitur ὄνειρος, latinè *somnium*. Tale fuit somnium Iacob, Genes. 31. v. 10. de ouibus; vbi etiam prior modus admiscetur, nam loquitur ei Angelus in somnis; Et somnia Ioseph, Genes. 37. Pincernæ & pistoris, Genes. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. spicis, Genes. 41. Nabuchodonosor de statua illa mystica, Daniel. 2. & alia in scripturis & profanis authoribus. Tale etiam fuit somnium Theodosij, quando adhuc priuatus per quietem vidit sibi coronam Imperij per Episcopum Meletium imponi, cùm tamen ea de re non cogitasset, nec Episcopum illum nosset; vt refert Theodoretus lib. 5. hist. c. 6. & 7. & S. Polycarpi, cui in somnis suum ceruical comburi visum est; quo præsignatum fuit illi genus sui martyrij.

51 *Vnde possit discerni.*

Petes, Vnde poterit cognosci vtrum sit à Deo, an à dæmone?

Respondeo, Id cognosci partim ex eo ad quod homo per somnium impellitur; vt si ad deserendum seculum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, existimandum esse à Deo: partim ex affectu, qui relinquitur; vt, si inde remaneat illustratio animi, cõsolatio sancta, promptitudo ad obsequiũ Dei: partim ex intimo quodam sapore & gustu; aliter enim afficiunt mentem somnia diuinitus immissa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius l. 4. dial. ca. 48. *Sancti*, inquit, *viri inter illusiones atque reuelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, vt sciant vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab illusore patiantur.* vnde B. Monica (vt refert Augustinus l. 6. confess. c. 13.) *dicebat se discernere intimo quodam sapore, quem verbis explicare non poterat, quid interesset inter reuelantem te, & animam suam somniantem.* cùm enim sint supernaturalia, sapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & supernaturale, ita vt si homo diligenter consideret, facilè aduertere posit à Deo prouenire. Interdum tamen res est obscura, & tunc opus est consilio sapientum, ne fraude dæmonis, quod multis accidit, circumueniamur. Idem dicendum quando significatio est obscura. quando autem est clara, & simul constat esse à Deo, nullo modo est dubitandum de euentu.

52 *Si non est probabile esse immissum à Deo.*

Dico Secundò, Si non est probabile somnium esse à Deo, non est licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio est, quia somnia non possunt illa futura præsignare naturâ sua, nec etiam vt proueniunt à causis naturalibus, vt ex dictis patet: ergo solùm ex directione Dei vel malignorum spirituum: ergo quando nõ est probabile esse à Deo, si quis ex illis diuinet, subijcit se disciplinæ dæmonis, eiq; tribuit futurorum prænotionem, & tacitè illum allicit vt procuret quod ipse putat præsignatum.

Est peccatum mortiferum ex genere suo.

Nec refert si dicas te hæc non intendere; quia ipso facto & interpretatiuè intendis; positis enim illis circumstantijs, talis diuinatio ad nihil aliud valet, nec vllam habet speciem assequendæ veritatis, nisi eo modo accipiatur. Itaque ex genere suo est peccatum mortiferum; vnde prohibetur Leuit. 21. *Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.* & Ecclesiastici 34. *Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes,* &c. & infrà, *multos enim errare fecerunt somnia & exciderunt sperantes in illis.* quod quàm verum sit, ostendit Gregorius l. 4. dialog. cap. 49. de quodam, *qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa vitæ spatia promissa sunt: cúmque multas pecunias pro longioris vitæ stipendijs collegisset; ita repente defunctus est, vt intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret.*

53 *Potest esse veniale.*

Potest tamen esse veniale. Primò, Ratione simplicitatis; quia homo rudis facilè putat esse à Deo. Secundò, Quia solùm tenuiter ipsis credit. Tertiò, Si propter somnium metuat aliquid aduersi, vel speret aliquid prosperi, cogitans secum (etsi nullo fundamento) illud fortè à Deo immissum, ideoque aliqua faciat vel omittat, modò ea non sint contra aliquod præceptum naturale vel positiuũ; vt docet Caietanus in Summa v. Somniorum obseruatio, & Nau. cap. 11. nu. 33. Si tamen quis ita deditus esset obseruationi somniorum, vt passim illâ in rebus agendis vteretur, non posset à peccato mortali excusari.

54 *Quærens diuinationem per somnia.*

Multò maius peccatum est, quando quis per somnia quærit diuinationem certo modo vel ritu se componendo ad somnium: hoc enim expressè est inuocare diabolum. Sic olim ethnici præmisso ieiunio in pellibus cæsorum animalium dormire solebãt, vt responsa in somnis acciperent. vnde Virgilius,

Pellibus incubuit stratis, somnosq; petiuit.

de quo vide Cœlium Rodiginum lib. 27. antiquarum lectionum cap. 14. facilè autem est diabolo somnia qualia lubet immittere, concitando humores & spiritus; sic enim varia visa excitantur in febri-

in febribus, in atra bile, in phreneſi, alijsque morbis & affectibus.

55 *Si ſit à cauſa naturali.* Dico Tertiò, Si ſomnia putantur eſſe ex cauſa naturali, licitum eſt ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa cauſa prouenire ſolent, facere: vt de mutationibus auræ, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia; de quibus multa ſcripſere medici, Hyppocrates de inſomnijs, & Galenus de præſagio ex inſomniis. cælum enim & aër impreſsionem aliquam in corpus humanum, ſanguinem & ſpiritus faciunt, ratione cuius per ſympathiã phantaſia conſentanea viſa apprehendit, maximè per quietem, dùm ſenſuum exteriorum operatione non diſtrahitur, eo ferè modo, quo dictum eſt fieri in auibus vigilantibus.

56 *Coniectura de corporis affectibus ex ſomnijs.* Sæpius tamen & certiùs ex ſomnijs capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cæli; quià immediatè ex corporis diſpoſitione oriuntur. Hoc modo ſi quis incendia per ſomnium videat, flaua bile infeſtari iudicatur: ſi fumum, caliginem, profundas tenebras, funera & alia id genus triſtia, atra bile: Si pluuiam, niues, grandines, glaciem; pituita vel frigido phlegmate: Si ſomniet ſe volare aut velociſſimè currere, ſignum eſt leuis & temperatæ complexionis. Si grauia onera ferre aut in anguſtis locis, vbi vix ſe mouere queat, verſari, ſignum eſt vim animalem multitudine humorum grauari: Si ea, quæ ad libidinem pertinent, ſignum eſt redundantiæ ſpermatis: Si verſari in cœno, fimo; indicium eſt abundare humoribus putridis, aut inteſtinorum excrementis. Sic qui ſomniarat crus effectum ſibi lapideum, paulò poſt præter opinionem omnium factus eſt crure illo paraliticus. Sic etiam Galenus, eum, qui ſomniarat ſe in ciſterna plena ſanguine conſtitutum, coniecit plethora ſanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in libello de præſagijs ſomniorum.

Huc pertinet ſomnium illud, quo aliquod ſpectrum irruere & opprimere hominem videtur, quod ἐφιάλτην & πνιγαλίωνα medici vocant, latini incubum. hoc enim prouenit à craſſo tetroque vapore in cerebrum irruente & vias ſpirituum animalium intercipiente; vt docet Galenus lib. 3. de locis malè affectis, cap. 4. Itaque ſignum eſt craſsi & melancholici ſanguinis, & cruditatum, & eſſe periculum epilepſiæ ſi quis crebrò patiatur. hoc genus vocatur *phantaſma*, Cicero *viſum* vocat.

Dico Quartò, Quando ſomnia proueniunt ex præuijs curis vel cogitationibus, nihil de futuris ſignificant. ſed ſolùm inſinuant ſuam cauſam. hæc vocantur propriè ἐνύπνια, id eſt, *inſomnia*.

Ex dictis conſtat quinque genera ſomniorum diſtingui poſſe, *oraculum, viſionem, ſomnium, inſomnium, phantaſma*, de quibus fusè agit Macrobius ex ſententia veterũ, lib.1. in ſomnium Scipionis. ſed quæ diximus ad noſtrum inſtitutum ſufficiunt.

DVBITATIO 9.

Vtrum vſus ſortium ſit licitus.

D. Thomas art. 8.

57 *Sortes.* NOTANDVM Primò, *Sortes* dici, quando aliquid eo fine agitur vt eius euentu ſpectato, innoteſcat aliquid occultum, v. g. quid cui competere debeat. ad hoc autem neceſſarium eſt vt ſortibus ſua ſignificatio imponatur; ſiue vt præcedat aliqua conuentio inter partes, (ſi inter plures aguntur) vel homini ſecum, quid quæque ſignificare, quam vim habere debeat.

Tria ſortium genera. Sunt autem tres ſortium ſpecies ex fine petitæ, *diuiſoria, conſultoria, diuinatoria. Diuiſoriæ* ſunt, quãdo iudicio ſortium quæritur quid cui tribuẽdum, ſiue illud ſit res poſſeſſa, ſiue honor, ſiue pœna, ſiue functio aliqua. *Conſultoria*, quando inquiritur ſortibus diuinum conſilium, vt ſciatur in negotio obſcuro quid agendum. *Diuinatoriæ* ſunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

58 Notandum Secundò, Directionem ſortium poſſe expectari vel à cælo, vel à caſu, vel à Deo, vel à dæmone. His poſitis;

1. Sortes diuiſoria. *In quibus habeant locum.* Dico Primò, Sortes diuiſoriæ licitæ ſunt, ſi euetus expectetur à caſu, vel ex peculiari Dei prouidentia: non tamẽ in rebus omnibus licitæ ſunt, ſed in pleriſque. Primò, In rebus externis & alijs, quæ aliter commodè non poſſunt diſtribui. Sic hæreditates, & alia bona communia ſæpiſsime ſorte diuiduntur. Huc pertinet contractus ſponſionis & ſortium, qui frequens eſt inter homines. conſentiunt enim partes vt eius ſit res vel electio, cui ſors & caſus fauerit. Secundò, In functionibus, vbi de honore vel periculo agitur; vt quando oppidum inuadendum, ſorte inter milites diuerſarum nationum decidi ſolet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Auguſtinus epiſt. 180. ſcribit ſorte eligendum ſacerdotem, qui tempore peſtis & perſecutionis maneat in oppido, & fidelibus res ſacras adminiſtret. Tertiò, In dirimendis litibus, maximè de rebus ſecularibus; L. Si cùm ambo, ff. de Iudicijs. Quartò, In pœnis, vt cùm duo vel plures ſunt rei mortis, & Princeps vt clementiam in ſancienda diſciplina adhibeat, vult aliquos punire, alijs ignoſcere. Deniq; quotieſcunque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri. Vide D. Auguſt. lib.1. de doctrina chriſtiana cap. 28.

An in officijs. Officia tamen etiamſi ſecularia ſint, regulariter non ſunt ſorte diſtribuenda, ſed conferenda maximè idoneis, quos diligens inquiſitio & examen rationis, non caſus & cœca ſors oſtendit. nihilominus ſi plures ſint benè idonei & fere pares, poterit res ſorti committi. Hoc tamen permiſſum non eſt in electionibus ad beneficia *In beneficijs.* eccleſiaſtica, vt patet ca. Eccleſia, de ſortilegijs, ſub finem. Fortaſſe tamen ad litẽ beneficiariam, quando ratio commodior iniri non poteſt, terminandam, ſortes non eſſent improbandæ; quià non eſt mens Eccleſiæ vt lites diu protrahantur, & aliàs iure naturæ id non ſolùm eſt licitum, ſed etiam optimum conſilium; nec Eccleſia id vſquam prohibuit.

59 *Obiectio. Saül, Matthias.* Dices, Saül ſorte electus eſt, 1. Reg. 10. & Matthias Apoſtolus, Act. 1.

Reſp. RESP. Non eſſe dubitandum quin Saül ita electus ſit inſpiratione diuina: nam electioni eius præerat Samuel, qui illũ ante vnxerat iuſſu Dei: Vnde etiam ſortes certiſsimè à Deo ita erant dirigendæ vt ipſum eſſent confirmaturæ. Idem de Matthia Apoſtolo: quod colligi poteſt tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat à Spiritu Sancto; tum ex cõmuni oratione omniũ, qua petebant vt Deus oſtenderet quem elegiſſet:

Quidam tamen ex textu græco putant Matthiam non sortibus, sed suffragiis electum. sed manifestè repugnat textus græcus & latinus. non enim græcè est, ἔδωκαν ψήφους αὐτοῖς, *dederunt eis suffragia*: *sed* ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς, *dederunt sortes eis*, vt interpres vertit: vnde sequitur καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν. *& cecidit sors super Matthiam.* Nec obstat quod subiungitur, καὶ συγκατεψηφίσθη, *quod per suffragia annumeratū* indicat; quia nihil aliud significatur quàm ipsum cōmuni decreto vel cōsensu, postquam viderunt sortē in illum cecidisse, vndecim Apostolis connumeratum; quod nihil aliud fuit quàm iudicium sortium communi suffragio vel decreto fuisse approbatum. Accedit quòd sicut alij Apostoli immediatè à Christo, non suffragio humano, electi erant; sic etiam decuisse vt eligeretur is, qui in locum Iudæ succederet. Denique magna exteriùs apparebat paritas; vnde non facilè erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionysius Areopagita li. de ecclesiastica hierar. cap. 5. parte 3. putat sortem appellari à scriptura (quando dicitur, *cecidit sors super Matthiam) diuinum quoddam donum, insinuans illi cœtui, quem Deus elegisset*: fieri enim potest vt Deus sortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel sapientiæ, vel vt sortes miraculosè omnibus aduertentibus direxerit. non enim negari potest quin verè sortes miserint; cùm expreßè dicatur, *dederunt sortes illis*, quod de tali dono intelligi non potest. Item, *cecidit sors super Matthiam.*

60 *2. Consultoria.* Dico Secundò, *Consultoriæ* sortes regulariter sunt illicitæ, nisi quando humanum consilium non suppetit, vel nisi Deus inspiret illis vtendum. ratio est, quia sine necessitate velle vt Deus suam voluntatem peculiari modo manifestet, pertinet ad Dei tentationem, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promisit se has sortes temperaturum: ergo vanum est inducere in animum hanc Dei esse voluntatem, quam sortes indicant: imò etiam est periculosum; quia facilè dæmon se immiscebit & hominem decipiet. vnde meritò hic vsus reprehenditur à D. Augustino epistola 119. cap. 20. & à Leone IIII. ad Episcopos Britanniæ; habetur cap. Sortes, 26. qu. 5. *Sortes*, inquit, *quibus cuncta vos vestris discriminatis Prouincijs, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quàm diuinationes & maleficia esse decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos vltra nolumus nominari; & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

Si desit humanum consilium. Quando tamen humanum consilium non suppetit, licitum est has sortes adhibere, cum bona spe fore à Deo singulari prouidentia moderandas, iuxta illud Prouerbiorum 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adesse & eas regere dignetur. Huc referri possunt exempla quædam superiùs posita de sortione in oppugnatione oppidi, & in deligendo sacerdote tempore pestis, vel persecutionis, & similia: si tamen eo fine sortes iaciantur vt diuina voluntas exquiratur: secus si euentus à casu expectetur; nemo enim casum consulit. itaque tunc ad diuisorias referentur. Item si diuina inspiratione mittantur; sicut dictum est de electione Saulis & S. Matthiæ Apostoli. quò etiā pertinet exemplum, quod habetur Iosue 7. vbi indicio sortium inuentus est Achan, qui de anathemate aliquid sibi vsurpauerat. Simili modo deprehensus est Ionas à nautis, Ionæ 1. & quamuis hi ex inspiratione diuina id non facerent, nec euentum à Deo, sed à dæmonibus expectarent, Deus tamen propter Ionam eas moderatus est.

61 *3. Diuinatoriæ.* Dico Tertiò, Diuinatoriæ sortes omnino sunt illicitæ: vnde prohibentur cap. 1. de sortilegiis. & 26. quæst. 5. cap. Sortes, cap. Peruenit, cap. Si quis Clericus, cap. Contra, cap. Episcopi; quibus locis prohibentur sortilegia, sicut aliæ diuinationes & incantationes.

Ratio est, quia vel expectatur earum moderatio à Deo, vel à cælo vel à casu, vel à dæmone: atqui non est expectanda à Deo; quia non est probabile Deum illas ad præsignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nusquam enim id promisit; & euentus sæpißime contrarium ostendit. Denique nulla est necessitas ordinariè tam peculiaris concursus; vnde vanum est sine alio fundamento illum expectare. Nec à cælo, quia hoc esset actiones humanas à cælo suspendere, & fato subijcere. non enim possunt sortes euentis futuris vi cælorum & astrorum accommodari, nisi vel vtraque à cælo necessariò prouenjant, vel euentus ipsi cælo sint præcogniti, vt sortes iis poßit aptare: quo modo Deus futura præsignare vel occulta declarare per sortes potest. Non etiam à casu moderatio earum expectatur; quia vt sortes casu sic vel sic cadunt nihil præsignare possunt: ergo expectatur à dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prænotio, & ipse tacito quodam pacto & consensu inuocatur tum vt sortes regat, tum vt effectum præsignatum procuret. Quod autem Agrippa lib. 2. occultæ philosophiæ cap. 54. contendit, In anima humana esse sufficientem potestatem ad sortes dirigendas, præsertim si accedat cælestis opportunitas, id est, congrua constellatio, vanum est, & vnum ex magiæ fundamentis, vt infrà dicemus cap. 44. dubit. 2.

DVBITATIO 10.

Quæ & quotuplices sint vanæ obseruationes, & quale in his peccatum.

D. Thomas q. 96.

62 *Vanæ obseruationes.* VANAE *obseruationes* dicuntur, cùm aliqua fiunt vel adhibentur ad aliquem effectum, ad quem nec à Deo nec à natura vllam vim habent: Item cùm ex consideratione alicuius euentus fortuiti conijcit quis aliquid prosperi vel aduersi, & inde actiones suas moderatur. Harum tres sunt species, ad quas omnes reduci possunt, vt ex D. Thoma colligitur, *ars notoria, obseruantia sanitatum*, & *obseruantia euentuum*. *Ars notoria* est ratio quædam consequendi scientiam infusam per quædam ieiunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana & inefficacia.

Ars notoria.

Est peccatum mortiferum. Esse hoc peccatum mortale constat; quia saltem tacitè inuocatur diabolus, eique attribuitur potestas infundendi animæ subitò habitus scientiarum; quod solius esse Dei docet D. Augustinus lib. 10. de ciuit. ca. 9. ex testimonio ipsius Porphyrij; cùm enim hæ cærimoniæ non habeant illam

illam vim à Deo, (si enim eam haberent, Ecclesia id non ignoraret) nec à natura rerum, quæ adhibentur, nec ab astris; consequens est effectum non posse expectari nisi à diabolo; cui proinde tribuitur potestas scientias animæ infundendi.

Nec obstat quòd aliqui repente videantur operâ diaboli scientiam scripturarũ consecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptistas sumpto bolo detestabilis illius cœnæ; quia diabolus illos occupat, & per os illorum legit, scripturas profert, & disputat; eosque ita dementat vt se hæc omnia nosse putent; quomodo quidam mania laborantes videntur sibi valde sapientes, & omnia scire: cuius signum est quòd redeuntes ad fidem catholicam, recedente spiritu nequam, sint rudes, vt erant ante hæresim.

63 *Cærimonia vana.*

Obseruatio sanitatum est, quando adhibentur aliqua verba, vel alia signa, aut cærimoniæ inanes ad hominum vel aliorum animalium curandos morbos, sistendum sanguinem, mitigandos dolores; ad conseruandam vitam vel valetudinem; ad se præstandum immunem contra læsiones hostiũ vel casus fortuitos, & similia. Huc item pertinet cùm adhibentur quidem medicaměta naturalia, tamen ijs aliqua friuola adiunguntur tanquam necessaria. Eodem etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquiæ, verba sacra, preces descriptæ, quæ gestantur à quibusdã ne possint lædi, aut ne effluat sanguis, aut ob similes alios fines; si contineant aliquas circumstantias parergas, tanquam necessarias. omnis enim circumstantia inutilis, si tanquam necessaria abhibetur, facit vt opus sit superstitiosum; cùm enim illa non iuuet vt causa; necesse est vt adhibeatur instar signi: quod cùm non sit à Deo, consequens est vt ad pacta occulta cum dæmonibus pertineat. Quod cõfirmatur, quia effectus non potest expectari à vi naturali illius rei; nec etiam à Deo, qui talia nec per se nec per Ecclesiam instituit: ergo expectatur à malignis spiritibus. Eodem referendæ sunt imagines astronomicæ sub certa constellatione fabricatæ; vt si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram leonis, quam dicunt valere contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem, febres. de quibus multa scribit Cornelius Agrippa lib.2. de occulta philosophia à c.35. vsque ad 48. vnde mirum est quid Caietano hoc loco art. 2. in mentem venerit vt eas defenderet. certum enim est figuram illam leonis, arte impressam, non facere aurum illud magis idoneum ad influxũm & impressionem signi Zodiaci, quod leoně vocant, suscipiendã; quàm faceret figura bouis vel aquilæ. Itaq; pertinet illa figura ad occulta pacta cum dæmonibus; qui viso tali charactere, tali modo & cærimonia insculpto, alliciuntur ex pacto à seipsis constituto ad præstanda illa, ad quæ ex ipsorum disciplina & regulis homines persuasi sunt ea valere. de quo plura cap. sequenti dubit.2. Denique huc pertinet si quis aliquas reliquias, vel schedulas sacris verbis aut signo crucis inscriptas gestet, cum certa persuasione se propterea nõ posse lædi ab hostibus, aut mori sine confessione: quia etsi nihil superstitionis admisceatur exteriùs, animus tamě illis rebus superstitiosè vtitur; nempe ad effectum, quem neque naturâ sua, neque ordinatione diuina habent, scilicet ad certam salutem animi vel corporis, &c.

Amuleta.

Circumstantia vana.

Imagines astronomicæ.

Reliquiæ cum certa persuasione effectus gestatæ.

Petes, Quale peccatum est in huiusmodi obseruantijs?

64 Resp. Earum vsum ex genere suo esse peccatũ mortale, maximè quando opus externum superstitiosum est. Ratione tamen ignorantiæ & bonæ fidei plerique excusantur à mortali; nisi ignorãtia sit valde crassa, vel adsit dolus; vt si moniti à Parocho, vel aliis, quibus tenentur credere, nolint desistere, vel suborto dubio non inquirant. vide Nauarrum cap.11. nu.33.

65 *Obseruantia euentuum.*

Obseruantia euentuum est, quando fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo sibi vel alteri aliquid aduersi vel læti coniectat, & inde actiones suas moderatur. vt si quis manè domo egrediens, pedem offendat, ideoque domum reuertatur, putans vel metuens iter infaustum fore: si calceos induens sternutet, & idcirco lectum repetat vt omen auertat: si egresso foras prima occurrat virgo, & idcirco putet diem fore sterilem; prosperum verò & fœcundum, si meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Augustinum li.2. de doctrina Christiana cap.20. & Chrysost. homil.21. ad populum Antiochenum. Sic occursus vulpis, & canis prægnantis, vel Æthiopis censebantur infortunati. Similiter quidam putant dies aliquos infortunatos; vnde nihil illis aggredi audent; alios fortunatos. quò pertinent quidam Canones superstitiosi ad rem medicam pertinětes, quales multos habet Ioannes de Indagine l.4. vt, non abluendum caput diebus Martis: ad subuentionem hypochondriorũ dies auspicatos esse Iouis, lunæ & solis; inauspicatos, Martis & Mercurij: natis in leone, infaustos esse diem Iouis & Saturni: & similes neniæ sine iudicio confictæ. quasi verò planetæ cælestes dies istos peculiariter sibi vindicent, quibus suas vires effundant, quomodocunque calendaria ab hominibus disponantur.

66 *Discrimen inter diuinationem & vanam obseruationem.*

Notandum est hunc modum superstitionis esse valde affinem diuinationi; differt tamě in duobus. Primò, Quòd in diuinatione homo de industria quærat signa vnde diuinet; hic verò nõ quæruntur, sed cõiectura capitur ex ijs, quæ fortuitò incidunt. Secundò, Quòd ibi quæratur principaliter notitia; hic vero directio operationum. Est autem hæc obseruatio peccatum mortiferum ex genere suo: sæpe tamen est veniale, ratione ignorantiæ & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali, sed vtuntur tanquam regulis à maioribus traditis, & experientiâ comprobatis, & ad causas sibi ignotas referunt, vt docet Caietanus ver. Superstitio obseruationum. Addit Caietanus, posse hominem quandoque absque omni peccato ex aliquo præsagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præsens occursus sit signum futuri, ex communi vtriusque causa, cælesti vel diuina; vt si quis cadens corporaliter, timeat aliquem casum sibi futurum in statu vel honore. Idem sentit in obseruatione somniorum, & diuinatione. Sed hoc limitandum posse fieri, quando adsunt circumstantiæ, ex quibus tale quid prudenter vel rationabiliter timeri aut suspicari possit. alioquin à peccato veniali excusari non potest; nam est gradus quidam ad superstitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

Est peccatum mortiferum.

CAPVT XLIIII.

De Magia. *Constat dubitat. 6.*

DVBITATIO I.

Quid sit magia & quotuplex.

SEquitur *Magia*, quæ est quarta species superstitionis, per quam mira quædã & insolita ab hominibus fiunt, dęmonum operâ. Accipitur hoc nomen aliquando generaliter; & ita duplex distinguitur *magia, naturalis* & *superstitiosa*. *Naturalis* est ratio quædam operandi mira per causas naturales, absq; dæmonis operâ. Huius extãt multæ regulæ & exẽpla apud Cardanũ de varietate rerũ, Alexium Pedemontanũ, Baptistam à Porta, & alios: qui tamẽ authores quædã superstitiosa passim admiscent. Et quãuis hæc *magia* per se mala non sit, tamẽ est periculosa; quia ingenia humana rebus curiosis & inutilibus implicat, & ex curiosis magis curiosa reddit, ac sensim ad magiã superstitiosam introducit: nam sub specie occultæ operationis naturæ, diabolus facilè se admiscet, & ita occultæ virtuti causæ naturalis tribuitur, quod ipsius præstigijs agitur. Vnde videmus maximos quosq; magos velle haberi tantùm professores magię naturalis, & omnia sua conari tegere imagine quadã occultæ virtutis naturæ. etsi enim interdũ quasdã causas naturales adhibent, hæ tamẽ vel nihil prorsus valent ad effectum intentũ, vel insufficientes sunt; & sic necesse est quædam signa, quę ad magiã superstitiosam pertineant, adiungere. quare meritò D. August. li. 8. de ciuit. c. 19. dicit, *omnia miracula magorũ, doctrinis fiunt & operibus dæmonum.* & Apuleius apud August. eodẽ lib. c. 16. dicit, *ad dæmones pertinere diuinationes augurum, haruspicum, vatum, atq; somniorum: ab his quoq; esse miracula magorũ.* & Lactãtius li. 2. diuin. instit. c. 17. dicit, *inuenta dæmonum sunt astrologia, haruspicina & auguratio, & ipsa, quæ dicuntur oracula, & necromantia, & ars magica.* & c. 14. *magorum ars omnis & potentia horum adspirationibus constat.* Idem docet Ioãnes Franciscus Picus l. 7. de prænotione rerum cap. 2. Omnes itaq; libri, qui magiam naturalem tradunt, suspecti habendi sunt, & tanquã periculosi vitandi iuuentuti.

1 *Duplex magia.*

Magia superstitiosa est ratio quædam operãdi mira per signa ope dæmonũ. sicut enim magia naturalis vtitur causis naturalibus, ita hæc vtitur signis, quæ sunt causæ morales: his enim ex pacto allicitur dęmon vt faciat quod magus petit, & sic ipsa signa facere videntur. vnde D. August. l. 21. de ciuit. cap. 6. *Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus creauit; non vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusque delectationi congruunt, per varia genera herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum, rituum.*

2 *Magia superstitiosa.*

Instituta autẽ sunt hæc signa & tota disciplina primùm à dæmonibus, vt ibi. Aug. docet. *Neq; enim potuit, inquit, nisi ipsis docentibus disci, quid quisq; illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur; vnde magicæ artes, earumq; artifices extiterunt.* Vbi tamen aduerte, dæmones non delectari signis per se spectatis, sed quatenus illis honorãtur, aut ab eorũ instituto pẽdent. hoc modo intellige Augustinum. Idem luculẽtè docet Eusebius li. 5. de præparatione euang. c. 7. ex Porphyrio; & Cyprianus oratione de idolorũ vanitate. Vnde parũ refert quis inter homines inuentor primus, seu primum instrumẽtum per quod diabolus mũdo hanc pestẽ infudit, extiterit. Greg. Turonensis l. 1. hist. Frãcorum c. 6. scribit Cus primogenitum Cham diabolo imbuẽte fuisse totius magicæ artis inuẽtorem, quẽ Persæ ad se venientem vocauerunt Zoroastrem; hũc igne cælesti consumptũ, ab ipsis pro deo habitum. D. Clemens li. 4. recognitionum, putat etiã ante diluuium viguisse, & post diluuium à Chamo traditã filio Mizraim, à quo Ægyptij, Babilonij, & Persæ genus ducũt, qui his artibus maximè dediti fuere. Hunc appellatum Zoroastrem cõmunior opinio est, quam refert D. August. l. 21. de ciuit. c. 14. Zoroastrem inuentorẽ magiæ fuisse Regẽ Bactrianorum, vixisse temporibus Nini Regis Assyriorum, à quo & bello superatũ; hunc solum in lucem editum mox risisse.

Est à dæmonibus instituta.

Hæc *magia* duplex est, vel potiùs duplicẽ finẽ habet: vel enim refertur ad ostentationẽ aliudve cõmodum suum vel alienũ; & sic vocatur nomine cõmuni *magia*: vel refertur ad aliquã noxã inferendã alteri, & propriè dicitur *maleficium* aut *veneficiũ*, qualis est, quæ vulgò dicitur *sorciaria*. Græci hanc vocãt φαρμακείαν. i. *venenariam*; illam θεουργίαν, quasi dicas *diuinam operationẽ*, & τερατουργίαν. i. *operationem portentorum* & rerũ mirabilium. De magia & alijs superstitionibus scripserunt eruditè nostri Bened. Pererius, & Mart. Delrio; ille breuiter, hic copiosissimè. nobis satis est fundamẽta aperire & selectiora duntaxat persequi. qui plura volet, ab illis petat, licet.

3

DVBITATIO 2.

Quæ sint magiæ fundamenta.

DIabolus, vt nõ statim appareret ipsum esse operum magicorum authorẽ, & vt faciliùs hominibus curiosis hanc artẽ cõmendaret, excogitauit quædã principia & fundamẽta, quibus positis, hęc ars videretur licita, & in naturaliũ rerũ concursu, cooperatione, sympathia & antipathia fundata.

4

Primũ est, Mundũ & singulas mundi partes esse animatas anima intelligente, quæ & ipsis vitã tribuat, & vim intelligẽdi & sentiendi habeat. Secũdum, Nomina deorũ & dearũ, vt Iouis, Iunonis, nõ esse nomina malorũ dæmonũ, sed animarũ istarum naturaliũ. quatenus enim quæq; animarũ istarum habet vim intelligẽdi, eatenus vocari nomine masculino: quatenus autẽ animat corpus, fœminino. Itaq; Plutonẽ & Proserpinã, nihil esse aliud quàm animã terræ, quatenus duplicẽ illã vim habet: Neptunũ & Thetym, animã aquæ: Iouẽ fulminatorẽ: & Iunonẽ, animã aëris; Phanetã & aurorã, animam ignis: nouem musas & nouẽ bacchos, esse animas nouem cęlorum; animas septẽ planetarũ significari nomine Saturni, Iouis, Martis, solis, &c. quibus etiã alia nomina & epitheta tribuunt. vocant enim Saturnũ patrem deorũ, dominum temporis, dominũ altũ, magnum, sapientẽ, arcanæ contẽplationis authorẽ, absconditorem, custodẽ & ostensorẽ, authorem vitæ & mortis. Lunam vocant Dianã, Lucinã, Proserpinam, Hecatẽ, reginam cæli, summã numinum, reginã manium, elementorũ omnium dominã, rectricẽ mundi, calcantem tartarũ, &c. similia plurima epitheta diuinitati propria cęteris tribuũt.

1. *Fundamentum magorum.* 2. *Fundamentum.*

Hæc

Hæc duo fundaméta excogitata sunt, vt quando magi expressè inuocant dæmones, nó videantur ipsos inuocare, sed animas stellarum, vel elementorum, quas dicũt esse bonas virtutes, à Deo in ministerium & vtilitatem hominis, qui illis vti nouerit, per mundum distributas.

5 *Refutatur primũ fundamentum. Elementa non esse animata.*

Sed hæc omnino vana sunt: Primò, Absurdũ enim est dicere terram, aquám, aërem, ignem, esse animata anima rationali & sentiente, si enim habent animam sentienté, etiam debent habere vegetantem, quæ sentienti subseruit, & sanguinem, spiritumq; illius functionibus suppeditat. debent etiam habere organa suis figuris & temperamentis distincta. nó enim potest esse sensio sine organo conuenienti, vt Aristoteles li.2. de anima probat, & omnia sentientia nobis nota declarant. Itẽ si illa anima intelligit, bruta, plantæ, saxa & metalla non solùm sentient, sed etiam intelligent: erunt prædita sapientia, scientia, arte, prudentia: tenebunt logicam, physicam, metaphysicam, mathesim, theologiam, & similia, quæ nullus sanæ mentis dixerit. Rursus, partes elementorum dum separantur à toto, vel retinent animã, & sic erunt innumerabiles animæ in singulis elementis; vel amittunt eam, & rursus vnitæ toti recipiunt: & sic morientur assiduè, & resurgent. Denique illæ animæ cùm sint intelligentes, erunt liberi arbitrij; ergo iustæ vel iniustæ; beatæ vel miseræ; in via vel in termino; quorum nihil probabiliter dici potest. Secundò, Absurdum etiam est cælum & stellas animatas ponere: est enim contra communiorem sententiam SS. Patrum & theologorum, & numeratur à D. Hieronymo epistola ad Pammachium, & Auitum, inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib.17. hist. c.28. inter anathematismos, quos Synodus 5. Constant. contorsit in Origenem, ponit etiam hunc, *Si quis dicit cælum, & solem, & lunam, & stellas, & aquas, quæ supra cælos sunt, animatas quasdam esse & materiales virtutes, anathema sit.* Eadem sententia erroris damnata est à Facultate Parisiensi, tanquam occasionem idololatriæ præbens. Vnde Conradus Wimpina lib. de superstitione cap.7. & 8. docet, diabolum philosophis inseruisse opinioné de anima mundi, vt cultum diuinũ tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc fere omnes Platonici, vel magi fuere vel magiæ fauere; adeo vt etiam Marsilius Ficinus ab hac peste non fuerit omnino immunis, vt patet ex lib.3. de vita cælitus comparanda.

6 *Stellas non esse animatas.*

7 Præter rationes prædictas, quibus illud refutari potest, hæc vna sufficiat, quòd sacra scriptura & religio Christiana nullas agnoscat creaturas rationales præter homines & Angelos. Si aliæ essent, non deberent ignorari, cùm ad eandem societatem pertineant.

Ad rationes in contrarium.

Nec obstant quædam locutiones scripturæ, vt docet Damascenus lib.2. de fide orthodox. c.6. in fine, sic scribens, *Nullus etiam cælos aut luminaria arbitretur animata; inanima enim sunt & insensibilia; quare si scriptura dicit, Lætentur cæli & exultet terra; Angelos, qui sunt in cælo, & homines, qui in terra ad lætitiam vocat. Nouit etiam scriptura prosopopeia vti, & de rebus inanimis tanquam animatis differere; vt, mare vidit & fugit, &c.*

Similiter non obstat quòd quidam Patres cælo animam & spiritum tribuere videantur; quia intelligunt animam assistentem, non informátem; quæ nihil est aliud, quàm intelligentia motrix cæli, vt Peripatetici loquũtur. Vide D. Thomam 1.p. quæst.70. ar.3. & comment. nostrorum Conimbr. in lib.2. de cælo cap.1. q.2.

8 His adde, Etiamsi essent tales animæ, parum tamen iuuare posse magicas operationes; tũ quia alligatæ essent suis corporibus, nec rebus humanis possent interesse; tum quia non possent iuuare nisi per virtutes astrorum, nimirum per lumen & influentias, (si tamen præter lumen & calorem sunt influentiæ) quæ minimè ad effectus magicos sufficiunt. Præterea vel illæ animæ essent bonæ vel malæ; si bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia fere sunt magorum: si malæ, quid opus est ad illas confugere, cùm dæmones ad iuuandũ in huiusmodi sint paratissimi?

Ex his patet, nominibus illis non animas inuocari, quæ nullæ sunt, sed dæmones, qui se fingunt esse animas stellarum & elementorum, vt sub his nominibus ipsi colantur.

9 *3. Fundamentum.*

Tertium fundamentum est, Præter Angelos bonos & dæmones malos, esse multa genera dæmonum bonorum, quorum alij sint cælestes, & præsint stellis, & animabus illarum: alij elementares; ex quibus alij sint ignei, alij aërij, alij aquatici, alij terreni. Ita tradit Agrippa lib.3. cap.16. Eadem est sententia Platonicorum.

Sed est contra scripturas, & Ecclesiæ doctrinam, quæ nullos dæmones nisi malos agnoscit. vide D. Aug. lib. 8. de ciuit. cap.13. & 14. & sanè si boni sunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curiosa, ad ostentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiunt, & in varias fraudes impellunt? si boni, cur magia sub pœna mortis in veteri testamento prohibita? cur damnata ab Ecclesia? cur olim proscripta à Republ. Romana? statim enim euangelio illucescente Resp. Romana, etsi persisteret in infidelitate & cultu idolorũ; tamen magiam cœpit cognoscere esse perniciosam, & malorum spirituum auxilio subnixam; vt ex gestis martyrum constat, & L. 2. C. de maleficis & mathematicis.

10 *4. Fundam.*

Quartum fundamentum est, Animam humanam, quando in magnum desiderium exardescit, habere sufficientem potestatem ad imprimédam verbis, scripturis, imaginibus, & characteribus vim quandam, quæ naturaliter efficax sit & energiam habeat ad effectum desideratum; modò illa proportionem quandam ad hunc effectum habeant, quæ in eo significando sita sit. v. g. si alicui velis inferre noxã aliquam, adhibenda sunt verba, vel alia signa, quæ noxam illam aliquo modo designét: si concitare ad amorem, debent ea adhiberi, quæ amoré significent, depictis duobus sese mutuò complectentibus, vel alia ratione: si ad odium, duobus inter se pugnantibus.

5 Fundam.

Quintum est, Imagines & characteres siderum, & signorum cælestium sub congrua sibi constellatione fabricatos, concipere vim siderum, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipsa sidera valent. Hæc duo fundamenta excogitata sunt ad persuadendum, omnes incantationes, adiurationes, characteres, & sigilla, quæ ab ipsis adhibẽtur, naturaliter operari per vim, ipsis à sideribus, vel ab ipsa anima impressam; atque adeo omnem operationem magorum per signa, esse naturalem.

11 *Refutantur hæc duo fundam.*

Sed hæc omnino vana esse, nec vlla probabili ratione niti, constat ex philosophiæ principijs. Primò, Quia anima imaginando vel desiderando non potest res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nam actiones illæ sunt immanentes, quæ nullum effectum in rem separatam producunt. possunt quidem concitari spiritus & humores; sed hæc ipsi substantiæ animæ sunt præsentissima, & naturalem ad illam subiectionem habent. quod autem magi dicunt esse similem subiectionem & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi desiderio fertur, est contra rationem, & omnem experientiam, & contra illud Domini, Matth. 6. *Nemo potest ad staturam suam adijcere cubitum vnum.* & Matth. 5. *Non potes vnum capillum album facere aut nigrum.* si nō possumus rem tam coniunctam mutare; quomodo rebus externis vires effectrices imprimere?

Secundò, Verba nō sunt capacia talis virtutis; nā in substātia nihil sunt aliud quàm voces & soni meri; quibus nihil magis euanidum, aut ineptū stellarū virtutibus, aut alijs qualitatibus excipiēdis. Vnde sicut vox non potest esse propriè alba aut nigra, (alio enim sensu Græci φωνὴν λευκὴν, & latini claram dicunt) lucida aut tenebrosa, calida aut frigida; ita nec accipere vires à stellis vel anima impressas, quibus corpora immutet. sed nec significatio quidquam ad hoc iuuare potest; quia nihil in ipsis vocibus ponit, cum solùm sit denominatio extrinseca ab institutione hominis, quæ præteriit. Vnde ridiculum est in vocibus requirere significationem effectus, vt possint virtutem physicam ad effectū illum producēdum recipere.

Idem dicendum de aliorum signorū significatione. cùm enim hæc nihil sit aliud quàm extrinseca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocem facta, non potest vllo modo esse dispositio ad aliquam qualitatem realem suscipiendam; nec iuuare quidquā ad physicam actionem, sed solùm ad moralem, quæ fit alliciendo naturā intelligentem ad aliquid ex pacto efficiendum. Itaque pertinent omnia illa signa & significationes ad pacta quædam cum spiritibus malignis, vt sæpe ostēdit D. Augustinus l. 2. de doct. christ. ca. 21. & sequēt.

Tertiò, Etsi anima aliquid imprimeret illis signis; id tamen statim euanesceret, nec posset hærere & diu operari: at signa magica diutissimè vim habent. Denique non possent operari in res valde dissitas; quod tamē signa magica præstant.

12 *De imaginibus & characteribus astronomicis.*

Vanissimum etiam est quod de imaginibus & characteribus astronomicis docent: vt cùm dicunt imaginem leonis insculptam auro, sole existente in prima facie leonis, (id est, in aliquo ex decem primis gradibus illius signi) & mane exoriente concipere vim contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem, & febres. Eandem, si fiat sole in corde leonis existente, & medium cæli obtinente, accipere vim contra calculum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri sunt pleni.

Hæc vana esse, Probatur Primò, Quia ipsa astra tales vires non habent, vel si habent, non constat quænam ex omnibus illa sint: hoc enim nulla experientia deprehendi potest. Secundò, Etiamsi constaret quænā astra hanc vim habeant, tamen ea ab hominibus secerni, colligi, & veluti seorsim conuasari non potest: nam omnia agunt in omnem partem, & effectus inter se miscentur; vnde nullius astri mera & sincera virtus colligi potest. Tertiò, Si quam vim habent, eam potiùs imprimunt herbis, lapillis, & metallis, in quæ longo temporum tractu assiduè agunt; quàm rebus arte factis, quæ ad breue tempus illis obijciūtur. Item si quid istis imprimerent, id statim euanesceret, nec posset ad vsum adhiberi. Quartò, Figura arte impressa non est idonea dispositio ad qualitatem, aut virtutem physicam excipiendam: videmus enim ignem, solem, & alia æquè agere in aurum, vitrum, & similia subiecta, qualiscunque demum figura in illis descripta sit. vnde sæpe Aristoteles docet, res mathematicas abstrahere à materia sensibili. Itaque superstitiosum est insculpere formam leonis, scorpij, aut alterius animalis, vt possit excipere vim illius astri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cælo non sunt tales figuræ, quales ponunt mathematici, sed illæ conſictæ sunt ex aliqua confusa & rudi similitudine dispositionis astrorum cum tali figura, vt omnia astra 48. figuris seu asterismis possint comprehendi & exprimi. Itaque non magis est ibi imago leonis quàm vulpis, virginis quàm asini, arietis quàm lupi, scorpij quàm catuli, & ita de cæteris. potuissent enim hæc alijs rebus assimilari, si mathematicis placuisset. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè describunt, & miram vim habere asserunt. Ex quibus perspicuum est ad excipiendam virtutem leonis cælestis, non magis valere imaginē leonis terreni, quàm bouis vel hominis: idemq; dicendum in cæteris: vt mirum sit Caietanū q. 96. ar. 2. potuisse in mentem inducere huiusmodi imagines aliquid valere. refutat easdem D. Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 11. & D. Thomas qu. 96. art. 2. & lib. 3. contra gentes cap. 105.

Alia cerimonia adhiberi solita.

Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres; interdum etiam illis adhiberi suffitus ex thure, galbano, storace, aloë, & similibus, vt vim habeant; quod est mera idololatria.

Ex his patet, effectus & operationes magorum non posse per hæc fundamenta reduci ad causas naturales. quare cùm alia non habeant, superest eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiam expressa pacta contrahunt.

DVBITATIO 3.

Quomodo cognosci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indicijs spiritus redeuntes discerni.

13 *Tribus modis id cognoscitur.*

RESPONDEO, Id tribus modis cognosci posse. Primò, Ex conditione causarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertiò, Ex conditione effectus.

1. Ex conditione causæ.

Quod ad primum attinet, Ipsa cōditio & qualitas causæ indicat magiam; Primò, Si expressè inuocetur diabolus. Secūdò, Si preces adhibeantur, quibus falsa permixta sunt; vt Christum habuisse febres, & spasmum. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, sigilla. Quintò, Si ligaturæ, si specula, vnctiones, & similia, præter Ecclesiæ morem: cùm enim effectus ad quem diriguntur non possit expectari ex virtute

virtute talium causarum, vt quæ nullam in se habeant: nec etiam à Deo, cùm nec ab ipso, nec ab Ecclesia, quæ spiritu Dei regitur, sint instituta, imò ab ipsa Ecclesia reprobentur; sequitur eum expectari à malignis spiritibus, qui huiusmodi rebus tanquam signis alliciuntur ad præstandum id ad quod ipsi ea instituerunt. itaque omnia ista sunt magicæ illecebræ, & tacitæ dæmonum inuocationes. Nec obstat quòd interdum nihil nisi verba sacra, aut versiculus aliquis sacræ scripturæ adhibeatur; quia talis versiculus non dirigitur ad Deum, nec eo sensu profertur, quo sacer est; sed animo profano, vt aliquis effectus vanus, vel alius, ad quē ex Dei vel Ecclesiæ institutione non valet, proueniat.. Sic illo versiculo, *consummatum est*, quidam vtuntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *In chamo & freno*, &c. ad sopiendos canes. Itaque implicitè diriguntur ad dæmonem, qui etiam in rebus sacris sua signa instituit, vt & homines faciliùs decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat.

Dæmon aliquando in rebus sacris sua signa constituit.

14 Secundò, Ex conditione operationis; vt cùm repente curatur equus vel homo, absque diuino miraculo; cùm breuissimo tempore multa milliaria conficiuntur; cùm operatio ad rem valde distantem se extendit; vt si hîc pungatur imago cerea Petri & ille alibi doloribus conficiatur.

2. Ex conditione operationis.

Tertiò, Ex conditione effectus, si hic industriam humanam superet: sunt autem huiusmodi cōplura, quæ à magis operâ dæmonum, vel reipsa vel in speciem fiunt, possuntque reduci ad tria genera. Vel enim fiunt circa elementa; vel circa alia corpora, præsertim hominum aut animalium; vel circa animas & spiritus. quæcunque autem exhibent reipsa, possunt etiam exhiberi in speciem per præstigium.

3. Ex conditione effectus.

Circa elementa excitare possunt tempestates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, iisque lædere & euertere arbores, segetes, animalia, ædificia, & similia; vt experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob c.1. euidenter colligitur. non enim difficile est illis spiritibus nubes aliis in regionibus collectas, & ventos alibi spirantes, huc vel illuc, quò Deus permiserit, impellere, ibique sistere, stipare, collidere. Simili modo possunt facere inundationes, terræmotus, ruinas ædium, repentina incendia, & similia, si Deus id illis permittat. possunt excantare segetes, seu transferre ex agro in agrum; quod olim videtur fuisse adeo frequens, vt legibus duodecim tabularū apud Romanos vindicari debuerit. possunt transferre arbores & pomeria integra: idque vel singulis transplantatis, vel superficie terræ ad certam altitudinem simul abrepta & translata. Vnde Plinius lib.17.c.25. dicit, *suo tempore Vectij Marcelli oliuetum vniuersum viam publicam transgressum, & arua inde è contrario in locum olíueti profecta.* Neque hoc mirum videri debet; possunt enim plurimi simul ad huiusmodi opus concurrere.

Circa elemēta quid possint.

15 Circa corpora hominum & animalium: Primò, Possunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; sunt enim & ipsi celerrimi & potentissimi, quibus nulla potestas super terram comparari valeat; Iob 41.

Circa corpora hominum.

Hîc tamen Notandum est, non deesse qui negent sagas reipsa transferri à dæmone, & eas, quæ se putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim translationem & cætera, quæ in conuentibus sagarum fieri videntur, vt conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & similia, non fieri reipsa exteriùs, sed solùm in imaginatione: sopiri enim ipsas, & dæmonem hæc omnia facultati phantasticæ ita repræsentare, ac si reipsa fierent, ita vt illæ mulierculæ sibi persuadeant se hæc omnia reipsa egisse: quod confirmant exemplis quarundam, quas constat sopitas fuisse, quæ tamen postea excitatæ narrabant se mira fecisse & vidisse.

An sagæ reipsa transferantur.

Sed hæc sententia falsa est, & Reipub. perniciosa. Falsa; Primò, Quia repugnat innumeris experientiis, & exemplis eorum, quos translatos fuisse reipsa deprehensum est; de quo vide Alphonsum Castro l.1. de iusta hæreticorum punit. c.16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & nostrum Delrio l.2. disquisit. magic. q.16. Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum confessionibus, non tantùm mulierculaum, sed etiam virorum prudentum omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi. cur enim diabolus id non possit, cuius tanta potentia vt non sit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cùm magi & sagæ in id consentiant, & diabolum ad hoc aduocent; & ipse Dominus se permiserit à diabolo ex deserto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelsum, vt ex cap.4. Matth. colligitur, & Patres passim docent?

Sententia perniciosa.

Est Reipub. perniciosa; Primò, Quia patrocinatur crimini grauissimo & nocentissimo Reipub. & Ecclesiæ; & impedit illius dignam castigationem; Iudices enim, quibus hæc opinio est persuasa, vel non puniunt sagas, vel non nisi leuiter, concessâ vita. hinc fit vt innumeri eo inficiantur, & diabolus tutò grassetur. Secundò, Condemnat omnia pene tribunalia orbis christiani tam ecclesiastica, quàm secularia, non solùm imperitiæ & imprudentiæ, quòd non possint distinguere inter ea, quæ fiunt reipsa, & quæ sola imaginatione; sed etiam iniustitiæ & crudelitatis, quòd tam sæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipsi re vera non fecerunt, sed solùm somniarunt & illusione diabolica sibi visi sunt fecisse. Itaque hæc opinio nullo modo est toleranda.

Nec obstant exempla quarundam, quæ adhibita vnctione consopitæ fuerunt, & mira se interim egisse putarunt: quia hoc interdum diabolus facit vt idem putetur semper fieri, & ita persuadeat Iudicibus totam hanc rem esse imaginationis, & nemini exteriùs nocere.

16 Dices, Si interdum deluduntur: ergo non poterunt tutò puniri; quia fortè sunt innocentes: vnde enim constare potest hanc non deludi?

Respondeo negando consequentiam: Primò, Quia rarum est vt ita deludantur. itaque præsumi debent non delusæ, nisi probetur contrarium: sicut in aliis criminibus, qui fatetur, non præsumitur delusus, si est sanæ mentis. & si alii de ipso testantur, non potest præsumi diabolum loco illius fuisse suppositum; sed hoc clarè tunc probandum; alioquin secundum leges iudicandum.

Secundò, Plerique optimè norunt distinguere vtrùm sola imaginatione, an reipsa quid actū sit: cur ergo illis fides non adhibeatur? Tertiò,

Ex indicijs & varijs circumstantijs à prudente & perito Iudice facilè deprehendi poterit quomodo res gesta sit. Sæpe enim apparet aliquis effectus exterior; sæpe accedunt aliorum testimonia; sæpe ipsæ personæ sunt boni & integri sensus, & fatentur rem exteriùs gestam; explicant causam & modum, & locum, & tempus, & personas coram quibus, &c. Quartò, Quia etiam illæ, quæ in somno delusæ, puniri possunt; tum propter expressum pactum cum dæmone & apostasiam ordinariè coniunctam; tum propter desiderium & conatum faciendi ea, quæ consopitæ videntur facere, & approbationem postquam ad se redierint: ideo enim se iungunt & signa magica ponunt vt illa fiant reipsa; & postea cùm putant facta, approbant & gaudent, & proponunt rursus facere, quæ se iam fecisse putant: inter quæ sunt idololatria, commercium cum dæmone, renuntiatio christianismi, studium alijs in corpore vel substantia nocendi, & similia. vide plura de his apud Delrium lib.5.sect.16.

17 *Cap. Episcopi.* Similiter non obstat cap. Episcopi, 26.q.5. vbi significatur sagas non reipsa transferri, aut alia similia perpeti; sed solùm imaginatione: quia non agitur illo cap. contra sagas aut maleficas; quales nostræ sunt; (vt docet Alphonsus Castro dicto l. 1.cap.16.) sed contra alias quasdam mulierculas, *quæ deceptæ à diabolo varijs illusionibus, credebant se nocturnis horis cùm Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire; eiusq; iußionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad eius seruitium euocari*; vt dicto cap. Episcopi, habetur. Si enim erant sortiariæ & maleficæ, cur tam immane flagitium in illis non reprehenditur? cur sola praua credulitas damnatur? Deinde etiamsi concederemus fuisse sortiarias, nihil referret; quia non damnatur in illis quòd crederent ea, quæ nostræ de se referunt; nimirum se à diabolo in specie hirci, ad conuentum sagarum transferri; ibidem conuiuia & tripudia cum ipso & veneficis agitari, diabolum adorari, nefarios cum ipso concubitus misceri, &c. sed quòd crederent longè alia; nimirum, hæc & similia esse vera, Dianam & Herodiadem esse deas; illis honorem & obsequium esse exhibendum; posse ab his naturas rerum mutari & transformari; esse veras bestias ab ipsis conditas, quarum ope per aërem vectarentur. nihil horũ credunt nostræ sagæ; sciunt enim esse diabolum, quicum habent negotium. Denique si hic Canon aliquid contra nostram sententiam faceret, sequeretur eum fidem perdere, & esse infidelem, qui crederet sagas per diabolum specie hirci transferri; quod omnino absurdum est.

18 *An possint corpora transformare.* Secundò, Possunt etiam corpora hominum & animalium transformare; non quidem intrinsecè figuram mutãdo; sed extrinsecùs ex vaporibus aliam circumponendo. Sic aliqui opera dæmonis conuertuntur in speciem lupi & dicuntur λυκάνθρωποι, quasi dicas lupihomines: accommodant enim se ad speciem bestiæ quantum possunt, manibus & pedibus incedendo: & diabolus adijcit reliqua, circumposita alia figura, ita vt speciem lupi exactè referant. deinde ingreditur, mutat phantasiam, & animum ferinum inducit; quod ei perfacile est, commotis humoribus & venenatis succis adhibitis: denique agilitate lupina corpus regit. hinc fit vt tales inuadant, lacerent & deuorent homines, vt veri lupi solent. Potest etiam veram bestiam, homine repente sublato, substituere; ita vt ipse homo oculorum iudicio videatur in lupum conuersus: quomodo D. Augustinus lib.18. de ciuit. cap.18. docet, socios Diomedis conuersos fuisse in aues, & Iphigeniam in ceruam. Simili modo credibile est virgas magorum fuisse conuersas in serpentes: non enim diabolus causas naturales virgis applicando poterat tam breui tempore ex materia tam dissimili veros serpentes efficere. Potest etiam, homine consopito, ipsemet formam bestiæ assumere, & in ea varia ministeria subire; & interim per alium dæmonem efficere vt ille homo dormiens, videatur sibi in bestiam mutatus hæc omnia præstare. Hoc modo D. Augustinus loco citato putat socios Vlyssis mutatos à Cyrce venefica in porcos: & alios quosdam suo tempore, veneno in caseo accepto à fœminis stabularijs, conuersos in iumenta, quæ onera gestabant quamdiu illæ volebant, & postea videbantur sibi in formam humanam reuerti. Denique potest hanc mutationem facere nudo præstigio. sicut enim melancholici & phrenetici videntur sibi mira exteriùs videre, cùm totum sit interiùs ex qualitate & commotione humoris; ita etiam operâ dæmonis fieri potest vt mira exteriùs videantur vel audiantur sola humorum agitatione & infectione. hac ratione potest exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempestates, fulmina, tonitrua, & similia.

Ex his patet, quatuor modis has transmutationes à magis opera dæmonis fieri posse. non tamen est negandum quin possit dæmon aliquas veras transformationes efficere, applicando actiua passiuis; quales etiam ab hominibus fieri possunt; etsi ipse plura, subtiliora, & expeditiùs possit. sic potest efficere ranas, mures, muscas, &c. Item quæ ex semine; sed infusis seminibus in locum naturalem genituræ.

19 *Irrogare morbos.* Tertiò, Possunt inferre morbos occultos, qui nulla arte medica valeant curari. facile enim diabolo est instillare venena ignota, eaque ita regere vt lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum; vel si sinat illa operari, potest renouare quotidie noxam, intercipere vias spirituum & humorum, & alijs mille modis nocere: potest etiam inferre in corpus humanum pilorum villos, clauorum & vitrorum fragmenta, & alia huiusmodi, quæ maleficijs affecti excernunt. quamuis etiam præstigio facere possit vt hæc videantur è corpore eijci, cùm reuera ibi non fuerint.

20 *Curare morbos.* Quartò, Possunt curare morbos omnes, qui naturalibus remedijs curari possunt, & omnes, qui à dæmonis actuali nocumento pendent. Possunt impedire sanguinis è vulnere effluxum: imò omnes læsiones, quæ gladio, igne, alijsque instrumentis irrogari possunt, si Deus permittat. facile enim ipsi est ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea, quæ vim ignis impediant assiduè interponere; sed Deus raro hæc permittit.

Quintò, Possunt eruere thesauros occultos, & opes

Eruere thesauros. & opes mari abditas; sed Deus rarissimè id permittit; quia esset maxima ad malum illecebra. vnde videmus omnes pene magos & sagas esse pauperes, viles, abiectos.

21 *Reddere inuisibilem.* Sextò, Possunt etiam aliquo modo se efficere inuisibiles: idque vel efficiendo vt subitò transferantur aliò, astantibus non aduertentibus; quo modo fortè Apollonius se inuisibilem reddidit, quando à Domitiano capiendus erat; de quo Philostratus in vita ipsius: vel aliquod corpus instar veli interponendo, quod simile sit corporibus adiacentibus, v.g. parieti, tapeti, &c. vt ab illis nō videatur distinctum; vel alienam figuram interponendo, vt etsi videatur, non agnoscatur: vel certè subtrahendo aut impediendo spiritus visorios, qua parte ad illius obiecti visionem debent concurrere.

22 *Immittere dæmones.* Septimò, Possunt immittere dæmones in hominem, & facere vt ab ijs obsideatur, Deo permittente: huius multa exempla extant in historijs. possunt etiam eosdem expellere, idque vel ex pacto cum ipsis & volentibus ijsdem; (quamuis simulent se cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere potest: de quo vide Gregorium lib. 1. dialog. ca. 10. hoc tamen nunquam facit iste dæmon, nisi vt magis noceat; vt exemplo Gregorius docet.

23 *Circa animam.* Circa animam humanam coniunctam corpori, omnia ea possunt operâ dæmonum, quæ ex corporis dispositione & imaginatione pendent; vt inferre amentiam, incitare ad amorem, odium, libidinem erga hunc vel illum, & similia. facile enim est dæmoni efficere vt obiectum aliquod assiduè obuersetur phantasiæ in modum conuenientis vel disconuenientis, & simul concitentur humores & spiritus consentaneè affectui amoris vel odij, &c. Huc pertinent philtra, & odiorum maleficia; de quibus vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 4.

Circa animas separatas nihil possunt magi, quia nec dæmones ipsi aliquid in has valent; præterquam quòd damnatis possint irrogare supplicia secundum modum & mensurâ à diuina iustitia pro meritis cuiusque constitutam. Itaque non possunt illas ab inferis excitare, & viuis repræsentare; sicut nec tortor potest reum ducere quò libuerit. quòd si id non possunt in animas damnatas, quantò minùs in sanctas, quæ ipsis, veluti domini & Iudices, sunt admodum formidabiles?

24 *An Samuel excitatus fuerit.* Nec obstat illud 1. Regũ 28. vbi cum Saül petijsset excitari Samuelem per pythonissam, ipse Samuel apparuit, vt verior sententia tenet, quæ maximè confirmatur Ecclesiastici 46. vbi Samuel dicitur post mortem prophetasse, & Regi interitum prædixisse. non enim Samuel vi magica excitus prodijt, sed iussu diuino in pœnam impij Regis; cuius signum est quòd magicam incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythonissa; & rectus capite sursum elato, è terrâ emerserit, contra morem vmbrarum magicarum; quæ pedibus sursum versis, & capite deorsum prodire dicuntur. Insinuare hoc videtur pythonissa cùm ait, *Deos vidi ascendentes è terra*; id est, virum instar Dei, vel similem Deo. etsi enim elohim sit numeri pluralis, tamen plerumque apud Hebræos accipitur pro vno; quo modo his accipi patet ex verbis proximis, *qualis est forma eius?* itaque non de vmbris, sed de Samuele augusto modo apparente loquitur pythonica. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum se exhibent, sunt dæmones, qui se horum vel illorum animas fingunt.

25 Petes, Quibus indicijs poterunt spirituum apparitiones internosci, vt non decipiamur acceptantes malos pro bonis?

Respondeo, Indicia mali spiritus sunt ista: Primò, Si ad præsentiam vel vsum rerum sacrarum diffugiat, nimirum signi crucis, aquæ benedictæ, nominis IESV, B. Virginis, aut alicuius Sācti, sacrarum reliquiarum, sacræ imaginis agni Dei, cerei benedicti, stolæ sacræ, & similium, quibus Ecclesia vti consueuit contra diabolicas fraudes, quæque veræ religionis sunt τεκμήρια, & certa signa. Item si hæc improbet aut dissuadeat: hæc enim indicia sunt manifesta dæmonem esse.

Secundò, Si falsam vel prauam causam suæ apparitioni prætendat, vt si dicat se redire imperio alicuius magi: aut vt aliqua reuelet, quæ friuola sint, curiosa, vel noxia.

Tertiò, Si aliqua dicat, quæ sunt contra fidem & Ecclesiæ doctrinam; vel suadeat aliquid, quod sit à moribus Sanctorum alienum. sicut puella, quæ nuper prope Louanium repente reuixit, & mira per triduum coram omnibus retulit. horum summa erat, se vidisse Sanctissimam Trinitatem, & ibi intellexisse parentibus & fratribus nullam superesse spem salutis, nisi ipsa rediret ad corpus & pro illis martyrium subiret, & illi deinde ex ordine idem martyrium paterentur. Modus martyrij erat iste: Imponendus erat faciei puluillus, deinde validè pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. persuasit vt sibi id fieret. inde processum ad fratres, quorum primus cœptus calcari, grauiter est læsus; sed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quartò, Si sua oratione excitet mentem hominis ad superbiam, ad vanam gloriam, ad præsumptionem animi, ad desperationem, vel ad alium minùs ordinatum affectum. nunquam ad talia alloquium boni spiritus excitabit.

Quintò, Si blandè accedat, sed postea relinquat mœrorem, desolationem, turbationem animi, tenebras: hoc enim signum esse mali spiritus docuit B. P. N. Ignatius in suis Exercitijs, & D. Macarius hom. 7. sicut enim boni spiritus est illuminare, solari, & tranquillitatē animi adferre; ita maligni est relinquere in animo tenebras, mœrorem, perplexitatem, turbationem; nam quisque sibi consentanea operatur.

Sextò, Si rem non patitur tractari cum Superiore, vel confessario: boni enim spiritus non quærunt tenebras, nec volunt ordinem, quem sancti Patres & sacra scriptura tradiderunt, peruerti: facile enim ipsis est & Superiores permouere.

Septimò, Si in forma tetra aut abiectâ appareat, v. g. Æthiopis, serpentis, bufonis, canis; vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade discedat.

Octauò, Si vbi semel præstitum est quod subsidij causâ petijt, rursus quæsitis alijs occasionibus friuolis redeat: animæ enim, vbi satisfeceris, vel non redeunt, vel semel tantùm redeunt vt gratias a-

tias agant. dæmones quia paucis congressibus conficere nequeunt quod volunt, varias occasiones quærunt vt sæpe appareant. vnde hæc crebritas debet esse suspecta. vide Thyræum lib.1.de apparit.spirit.cap.16.Peltanum de purgat. cap.5. & Delrium lib.2. qu.26. sect.3. vide etiam infra dubit.5.alia quædam huc pertinentia.

DVBITATIO 4.

Quale peccatum sit magia.

26 *Per se est mortiferũ.* RESPONDEO, Ex genere suo esse mortale; quia continet tacitam vel expressam dæmonis inuocationem; ac proinde societatem & beneuolentiam erga illum. Fieri tamen potest vt aliqui actus magici excusentur à peccato mortali ratione ignorantiæ; vt si quis ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem, cùm hæc sæpe sit valde occulta. *Ignorantia potest excusare.* plerumque tamen ingeritur homini aliqua suspicio latentis mali, ratione cuius tenetur abstinere donec pleniùs de re cognouerit: quod si non faciat, peccat saltem venialiter. Ratione leuitatis materiæ præcisè non videtur vnquam esse veniale; quia quòd in re parua vel ludicra dæmon inuocetur, per se non minus crimen est, quàm si id fieret in magna. similiter tacita vel remota inuocatio, si plena considerατio adsit, est eiusdem rationis ac expressa. sæpe tamen contingit vt quando res est modica non apprehendatur mali magnitudo; & sic potest esse veniale defectu animaduersionis.

27 *Crimina coniuncta.* Notandum est, huic crimini in ijs, qui ei sunt addicti, ordinariè alia crimina grauissima esse coniuncta; de quibus à confessarijs & Iudicibus sunt interrogandi. Primum est, Hæresis: multi enim ex his non credunt diabolum subiturum pœnas æternas, aut esse damnatum & miserum; & eos, qui ipsi adhærent esse damnandos, aut eum nihil posse nisi Dei permissu, & similia. Denique pauci ex his sunt firmi in fide; & plerique deprehenduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secundum, Apostasia; abnegant enim Christum & Christi fidem, & sæpe ipsum Deum: renuntiant baptismo & confirmationi, eaque conantur in se quibusdam cærimonijs extirpare. Tertium, Idololatria; accipiunt enim diabolum loco Dei; huic fidem spondent, se totos dedunt & mancipant, sacrificia offerunt, aliosque deferunt honores. Quartum, Blasphemiæ in Deum, in Christi humanitatem, in B.Virginem, & Sãctos omnes. Quintũ, Sacrilegium; sæpe enim in suis incantationibus vtuntur rebus sacris, & interdum ipsa sanctissima Eucharistia. Sextũ, Luxuria; vt nefariæ cum dæmone commixtiones. Septimum, Damna proximorũ; vt homicidia, præsertim infantium, è quorum corpusculis decoctis conficiunt vnguina, pulueres, & alia magica symbola; varij morbi hominibus irrogati, mortes animalium, vastationes segetum, & similia. Ex quibus patet magos & sagas dignos esse morte, & omnino è Republica exterminandos ob apostasiam, idololatriam, nefandos concubitus, & similia; etiamsi fortè damna non intulerint. vnde etiam Exodi 22. præcipitur, *Maleficos non patieris viuere.*

DVBITATIO 5.

Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi.

28 *Remedia naturalia.* REmedia maleficij esse possunt vel naturalia, vel supernaturalia, vel moralia. *Naturalia* plerumque paruam vim habent; quia diabolus facile omnem illorum actionem eludit, si velit. bonum tamen est illa initio experiri, ex præscripto medicorum adhibendo ea, quæ ipsi ex symptomatibus congrua iudicabunt: vt si indicia sint veneni, si abundet humor melancholicus, vel alius, quo diabolus in hac affectione vti videtur: si alicui parti intemperies illata, & similia.

29 *Ecclesiastica.* *Supernaturalia*, seu Ecclesiastica sunt optima. hæc decem numerari possunt.

Magna fides. Primum est, *Magna fides* & fiducia in diuina protectione. Colligitur hoc clarè ex Psalmo 90. *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur,* & quæ sequuntur; quibus docemur diabolum nihil posse in eos, qui omnem spem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Cassianum collat.8.cap.18.& 19. Paulinum in vita D.Ambrosij, Gregorium lib.1.Dialog.c.4.

Baptismus. Secundum est, *Susceptio baptismi*, si non sis baptizatus. Huius rei extat memorabile exemplum in historia Peruana Petri Chieza p.1.ca.118. Ratio est, quia baptismo exuimus veterem hominem, quem diabolus induxit, & induimus Christum; efficimur eius membra, eius filij, & domestici; transferimur de potestate tenebrarum in regnum filij Dei, vt Apostolus ad Coloss.1.ait.

30 *Confessio.* Tertium, *Confessio peccatorum*. Sæpe enim ob peccata permittitur diabolo potestas in hominem, quibus deletis, illa quoque euanescit; quibus permanentibus, frustra alia remedia adhibeas, vt docet Petrus Cluniacensis lib.1.de miraculis cap. 6. de quo etiam vide lib.1. vitæ S. Bernardi ca.8. Itaque qui maleficijs infestantur siue in se, siue in rebus suis, exhortandi ad accuratam peccatorum confessionem & vitæ emendationem.

Eucharistia. Quartum, *Sumptio Eucharistiæ*, vel eius præsentia: nulla enim conuentio lucis ad tenebras, nec Christi ad belial. hoc pacto maleficia fuisse curata refertur in vita S.Bernardi l.1.cap.10. & D.Augustinus l.22.de ciuit. cap.8.scribit domum quandam ab infestatione dæmonum liberatam oblato in eo sacrificio. Palladius l.1.histo.cap.19. refert S. Macharium, cùm ei oblata esset fœmina maleficio affecta, dixisse, Illud propterea vim in eam habuisse, quòd quinque septimanis à sacra Eucharistia abstinuisset.

31 *Exorcismi.* Quintum, *Exorcismi Ecclesiæ*. hi varij sunt; alij enim instituti sunt ad expellendum dæmonem à corporibus hominum, alij ab infestatione ædium, alij ad illum compescendum, ne damna per tempestates, vel alia ratione inferat. Horum autem maximam esse vim patet, tum ex vsu quotidiano: tum quia in Ecclesia est ordinatio specialiter instituta à Christo, vel (vt quidam volunt) ab Apostolis ad dæmones pellendos & coërcendos, vt patet ex Conc.Carthag.4.c.7.& ex Cypriano epistola 2. 55.& 76. & alijs Patribus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Ecclesiæ Christi sponsæ. refert Iosephus l.8.antiquit.ca.2.

Salomo-

Salomonem quoq; instituisse coniurationes, quibus dæmones fugentur. non tamen constat quales hæ fuerint, sanctæ an superstitiosæ: quia non extant, nec scitur quando instituerit, in cultu veri Dei, an in idololatria.

32 *Aqua benedicta.* Sextum, *Aqua benedicta.* hæc habet vim ex precibus Ecclesiæ, per quas factum est vt diuina virtus ei assistat, ac quodammodo insideat & connexa sit ad dæmonis infestationes auertendas. hoc remedio plurimi vsi sunt, vt B. Marcellus Episcopus, apud Theodoretum lib.5. histor.cap.21. S.Macharius, apud Palladium lib.1.cap.19. S.Bernardus l.2. vitæ eius cap.3. & alij innumeri; estque modò frequentissimum apud Indos.

Reliquia Sanctorũ. Septimum, *Reliquia Sanctorum*, & res aliæ ab Ecclesia benedictæ, vt agnus Dei, cerei sacri, panis & sal benedictum & similia. Horum exempla quotidie se offerunt.

33 *Signũ crucis.* Octauum, *Signum crucis*. huius est vis magna contra omnes diaboli machinationes. Primò, Quia continet tacitam inuocationem Sanctissimæ Trinitatis, per meritum passionis Christi. sicut enim voce, sic gestu Deum inuocare & mentem nostram exprimere possumus. Secundò, Quia continet totius doctrinæ christianæ compendiariam professionẽ. significatur enim (præsertim adiuncta formula, *In nomine Patris, &c.* qua fieri solet) Primò, In Deo esse vnam essentiam, potentiam, maiestatem; & tres personas, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum. Deinde, Patrem esse principium, Filium procedere à Patre, Spiritum Sanctum ab vtroque, & hunc esse amorem & vinculum vtriusque. Tertiò, Filium à Patre descendisse in vterum Virginis, hominem factum, & nos per mortem suam transtulisse à finistris ad dexteram, à damnatione ad gloriam. hæc omnia Ecclesia, & fideles eius intendunt hoc signo insinuare & profiteri. Quartò, Quia crux est instrumentum, quo Christus diabolum vicit, & eius potentiam fregit; quod etiam ipsum Christum crucifixum refert & obijcit. Vnde crux triplici modo vim habet. Primò, In modum inuocationis. Secundò, Tanquam opus fidei & professio religionis christianæ. Tertiò, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuina assistentis: nam etiam in infidelibus vim habet, vt constat de Iuliano apostata ex historijs ecclesiast. & de quodam Iudæo ex lib.3. dial. S. Gregorij cap.7. His addi potest quartus, scilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominiæ, quam per crucem accepit, & timorem virtutis Christi. Hæc sufficiunt ad hoc signum contra hæreticos defendendum. Simili modo reliquæ cærimoniæ ecclesiasticæ defendi possunt. nihil enim sunt aliud quàm professiones tacitæ veritatum fidei; & sacræ precationes. excitant etiam animum ad maiorem reuerentiam, & recreant sua varietate & pulchritudine. De efficacia crucis aduersus dæmones extant infinita exempla. vide Chrysostomum homil. 8. in epist. ad Colloss. Lactant. lib.4.cap.27. Cyprianum, vel quicunque est author, sermone de passione Domini, vitam D. Bernardi lib.2.ca.2.& 3.& nostrum Gretzerum, de cruce.

Cærimonia Ecclesiæ.

34 *Inuocatio nominis IESV.* Nonum, *Inuocatio nominis* IESV, *B. Virginis*, Angeli custodis, & etiam aliorum Sanctorum. exempla plurima extant apud authores.

Oratio. Decimum, *Oratio*, præsertim coniuncta ieiunio. Hæc valent etiam ad pessimum quoddam genus dæmoniorũ expellendum, vt patet Matth. 17. Vide Gregorium l.3.dial.cap.33. & Palladium l.2.hist.ca.28. Qui plura supradictorum exempla desiderat, consulat Delrio lib.6.cap.2.

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone dissoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo signa magica, ad quorum præsentiam nocumentum irrogat; de quo dubitat. sequenti.

DVBITATIO 6.

Vtrum liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine vt diabolus desinat nocere.

35 HÆc quæstio ante complures annos ad me è longinquo missa fuit, multis argumentis pro parte negante (quam viri quidam docti & pij tenere dicebantur) instructa: quam deinde tractaui in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. verùm quia propria est huius loci, quæ ibi dicta, huc transferenda, bona illorum, qui aliter sentiunt, venia, putaui: solius enim veritatis & proximi iuuandi amore hæc à me tractantur: & eos, qui secus sentiunt non damno, sed pietatis, doctrinæ & dignitatis causa veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum est; quòd tollere illa signa vt diabolus nocere desinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactionis implendæ monitio. Sed

Signa magica non posse tolli maleficio. Angeli & Aureoli sententia. Dico Primò, Nullo modo fas esse aliquo maleficio signa magica tollere, quamuis ad id paratum sese maleficus offerret. est certa, & communis DD. sententia, excepto Angelo v. Superstitio, §.13. & Petro Aureolo, quem Angelus adducit. hi enim etsi concedant non esse licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus sit, incantatione & maleficio vti, vt à nobis vel alijs noxam maleficij tollamus. Confirmatur hæc sententia, quia licitum est petere ad vsuram ab vsurario parato dare; & exigere iusiurandum ab eo, qui paratus est per falsos deos iurare: vt suprà ostensum. Sed horum sententia refutatur ab omnibus tanquam error. vide Caietanum tom.2.opusc.12. Sylu. v. Maleficium q.8. & Castro l.1. de iusta hæreticorum punit. cap.15. Ratio est, quia illa malefici operatio est intrinsecè mala, cùm sit vsus artis magicæ, & tacita vel expressa dæmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo benè fieri potest: ergo nec petere, nec consentire potes vt fiat; iuxta illud ad Rom.1. *qui talia agunt, digni sunt morte, nõ solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Secus est cùm petitur iuramentum ab eo, qui putatur per falsos deos iuraturus, aut mutuum ab eo, qui solet exigere vsuras: nam id, quod hîc petitur, malum non est, & bene fieri potest, si velit is à quo petitur.

36 *Posse amoueri industria naturali.* Dico Secundò, Ius tamẽ est cuique, tollere & destruere illa signa absque maleficio, vbi inuenta fuerint. Est communis sententia Doctorum, qui hanc doctrinã attingunt. Inter quos Henricus à Gandauo quodl.5.qu.33. Scotus in 4. dist.34. vbi dicit,

dicit, *ridiculum esse quærere an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum: non enim*, inquit, *solùm licet, sed etiam est meritorium destruere opera diaboli.* Idem docet Gabriel iisdem fere verbis in 2. d.8.q.2.a.4.dub.2. Caiet.tom.2.opusc.12. *Duobus modis*, inquit, *contingit maleficium à maleficis solui. Primò, Per simplicem dissolutionem seu destructionem maleficij priùs facti, puta dissoluendo ligaturam capillorum, cum annulo ligneo, &c. & hoc absque dubio licitum est, nec est opus malefici vt maleficus est, sed hominis scientis impedimentum boni proximi sui: quia hîc nulla euenit dæmonum inuocatio, sed sola dissolutio signi; quo durante diabolus statuerat malum alterius continuare. Secundò, Per inuocationem dæmonum, seu aliud maleficium: & hoc absque dubio peccatum est mortale.* hæc ille. Idem docet Syluester v.Maleficium, nu.2. Castro lib.1.de iusta hæret.punit.ca.15. valde fusè. Dominicus Sotus d.34.q.vni.a.3. *Potest quisque conuenire maleficum & rogare, & pecuniâ ab illo extorquere, vt illas ligaturas, quas habet sepultas, aut suspensas, aut alicubi asseruatas, inde dimoueat; quia illud maleficum facere virtus est, &c.* Ioseph. Angles in florib. qu.6.de maleficiatis. Nauarr.cap.11.n.29. Petrus Binsfeldius in tit.de malef.& mathem. qu.5. & alij. Hi omnes docent hanc sententiam vt indubitatam. incredibile autem est omnes decipi; præsertim cùm non agatur de positiuo aliquo dogmate, cuius ratio sola Dei sit voluntas; sed de veritate naturali ad moralem philosophiam, vbi ingenij acumen maximè valet, pertinente.

37 *Probatur ratione.* Probatur ratione. Primò, Si esset illicitum amouere huiusmodi signa vt diabolus nocumentum desinat, id esset quòd ille actus amouendi censeretur esse tacita quædam dæmonis inuocatio: sed id verum non est: ergo non est illicitum amouere. Maior est euidens, & conceditur ab authoribus diuersæ sententiæ; nulla enim potest alia vel in speciem causa fingi; sepono enim scandalum, quod vbique vitandum est. Minor probatur, quia amotio illa signorum neque ex natura rei est inuocatio dæmonis, vt per se patet; neque ex intentione amouentis: non enim intendit dæmonem inuocare, sed inuocationem per magum illo signo factam impedire, & dissoluere. neque ex pacto aliquo antecedente; quia qui amouet signum, non est pactus cum dæmone vt ad amotionem signi desinat nocere. Nec refert, quòd fortè magus id pactus sit; quia qui amouet signum, non intendit ex pacto ipsius magi operari, aut dæmonem inducere vt pactum cum mago initum seruet; sed solùm intendit pactum nocendi rescindere; quod licitè & meritoriè potest. Confirmatur à simili; si quis cum hoste esset pactus vt dato certo signo (v.g. suspenso funiculo coccineo, sicut fecit Raab, Iosue 2.) accurrat, & mœnia conscendat, vel ignem vrbi inijciat, & ego tale pactum scirem, possem illud signum tollere, nec vllo modo censerer consentire illorum pactis; sed potiùs illa odisse & destruere: ergo similiter, si sciam inter magum & dæmonem esse pactum vt dato certo signo (v.g. posito capillorum glomo sub limine) noceat, potero illum glomum tollere, vt euersa pacti conditione, non noceat: neque censebor vllo modo in illud pactum consentire: cur enim hîc potiùs quàm ibi consentire videar?

Secundò Probatur, Si quis verbis alliceret dæmonem vt mihi vel alteri noceat, possem omni ope impedire; similiter si per scripturam vel characteres: cur non etiam possum impedire si alijs signis illum accersat? quid enim interest, verbisne, an scriptis, an alijs quibusuis signis dæmonem allicias ad nocendum? possum igitur illa signa remouere & destruere vt dæmon desinat allici; & consequenter vt desinat nocere.

Tertiò, Qui habet pactum cum sicario, vt posito certo signo ad fenestram vel ostium Petri, ipsi vel rebus eius noxã inferat, tenetur signum, quod ad hunc finem ibi posuit, tollere, si aliter nocumentum impedire non potest; similiter & & quiuis alius, qui illud nouit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicunque nouit signum pacti, tenetur illud tollere, vt damnum impediatur.

Sed contra obijciuntur multa argumenta.

38 Primum: Est certum dæmoniorũ genus, quod non eijcitur nisi in oratione & ieiunio, vt Dominus Matth.17. ait: ergo si hoc genus ingressum esset per maleficium, non liceret eius egressum procurare per signi ablationem.

Respondeo Primò, Si hoc argumentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorcismis agere in hoc casu. Secundò, Quomodo potest nobis constare an sit ex illo genere? fortasse enim est ex alio, ac proinde nihil vetat quin possim tentare per signorum amotionem. Tertiò, Dominus agit de dæmonum eiectione, qui hominem possident, quos non legimus eijci per amotionem signorum, sicut neque permittuntur ingredi operâ magorum, nisi fortè rarissimè, & interueniente nocumento, quod dæmon magicis signis illectus infert.

Secundum argumentum: Hieronymus in vita S.Hilarionis refert, cùm quædam puella per incantationes à dæmone obsessa adducta esset ad Hilarionem, *noluisse virum Sanctum, antequam purgaret virginem vel adolescentem, signa iubere perquiri, ne aut solitis incantationibus recessisse dæmon videretur, aut ipse sermoni eius accommodasse fidem*: ergo perquirere & tollere signa vt nocumentum cesset, ad incantationem pertinet.

Respondeo Primò, Hieronymum non dicere *ne solitis incantationibus recederet*, sed *recessisse videretur*, scilicet, vulgo spectanti, cui meritò id visum fuisset, si vir tantus ad hoc auxilium confugisset; maximè cùm dæmon hoc consilium suggessisset, indicato signorum loco, & dixisset se illis ligatum teneri, neque posse egredi illis non sublatis.

Secundò, Hierony. disiunctiuè dicit, *ne aut solitis incantationibus recessisse videretur, aut ipse sermoni dæmonis accommodasse fidem*: verebatur enim Hilarion, ne si signa quæri iussisset, alterum horum sequeretur. Adde, prorsus indignum fuisse tanto viro signa illa iubere inquiri, quasi absque illis non posset expellere, qui excellenti miraculorum dono præditus erat.

39 *Non miscet se pacto magico.* Tertium argumentum: Qui signum tollit vt cesset noxa, miscet se pacto, quod malefico cum dæmone intercessit; quod est huiusmodi, vt signo posito dæmon nocere incipiat, ablato desinat.

Respondeo Primò, Plerumq; solùm est vnum pactum, scilicet vt posito tali signo noceat. quando enim diabolus aliquo signo debet allici vt faciat aliquid extraordinarium, non est opus nouo pacto vt

pacto vt desinat facere; sed satis est vt desinat allici; quod fit sublato signo. hinc enim sequitur vt desinat operari, eò quòd vis prioris pacti ex quo ad operandum est inductus, sit elisa. Secundò, Etsi fortè tale pactum esset inter magum & dæmonem, is tamen, qui signum tollit, id ignorat, & potest existimare tale pactum non esse; sicque signum illud tanquam dæmonis illecebram submouere. Tertiò, Quamuis sciret esse tale pactum, non tamen idcirco se huic misceret, aut ei vllo modo consentiret: quia amotione signi non intendit dæmonem inducere ad pactum seruandum, neque vtitur amotione ligaturæ veluti signo alterius pacti; sed solùm intendit destruere signum prioris pacti, quo dæmon ad nocendum alliciebatur: hæc enim multùm distinguuntur: aliud enim est amouere signum ea mente vt moneas dæmonem vt seruet pactum, & ex fide data desinat nocere; aliud amouere vt destruas dæmonis quasi realem inuocationem, & pactum cum mago initum, vt per se patet. quando enim aliquod signum ex natura sua non est ordinatum ad aliquid significandum; facilè per intentionem aliò referri potest; vt patet in adoratione Naaman Syri, 4. Regum 5. qui adorante Rege in templo Remmon, simul flectebat genua ante idolum, vt Regi sibi innitenti se aptaret. quæ actio etsi videbatur esse idololatria, tamen reuera non erat; quia non intentione adorandi idoli, sed sustentandi domini fiebat. Multò apertiùs id cernitur in proposito: cùm enim amotio signorum, facta eo fine vt cesset dæmonis noxa, non fit inuocatio dæmonis ex natura rei, sed potiùs euersio prioris pacti; neque etiam ex intentione amouentis, vt quæ illi prorsus sit contraria; nullo modo censeri potest illicita.

40 Quartum argumentum: Qui signum tollit spe nocumenti cessaturi, hunc effectum non expectat à causâ naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à voluntate Dei: ergo expectat à diabolo: ac proinde est opus superstitiosum; nam perinde est ac si diabolo dicat, Pactus es amoto signo te cessaturum; ecce amoueo signum, præsta quod promisisti.

Effectus priuatiuus potest à dæmone expectari.

Respondeo, Effectus, qui hîc expectatur, non est aliqua actio positiua dæmonis, sed cessatio seu priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare: multa enim quotidie facimus vt diabolus aliquid non faciat, vel cesset facere, non solùm coactus diuina potestate, sed etiam quasi offensus & abhorrens; vt dum gestamus agnos Dei, & reliquias, dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam possimus destruere signa magica, vt desinat nocere, tanquam non ampliùs ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitum est expectare effectum priuatiuum à dæmone, sed expectare illum ex fide data & accepta; seu ex vi alicuius pacti cum dæmone initi; quod hîc nō fit: non enim expectatur ex vi pacti, sed ex euersione pacti seu inuocationis: est enim effectus priuatiuus, qui sufficienter ex hoc sequitur, quòd non ampliùs per signum prouocetur, seu quòd prius pactum destruatur.

Vnde qui sic expectat cessationem à diabolo, non perinde facit ac si dicat, Præsta quod promisisti: sed potiùs perinde facit ac si dicat, Pactum tuum cum mago rescindo, signa tua, quæ instituisti ad nocendum, destruo; non est ergo quòd noceas ampliùs.

41 Quintum argumentum: Diabolus nunquam cessat sponte à nocumento corporali, nisi vt grauiùs noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora sunt omnibus vulneribus, vt testatur D. Leo serm. 19. de passione: ergo per cessationem nocumenti, quæ fit amoto signo, grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel vtrique.

Respondeo negando consequentiam; etsi enim diabolus id fortè intendat, non tamen semper assequitur quod intendit, præsertim cùm in nostra sit potestate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum est expectari cessationem tanquam beneficium eius; nisi quis dicat eum, qui amouet signum proditionis vrbis, expectare cessationem proditionis tanquam beneficium proditorum.

42 *An possit nocere sine signis.*

Sextum argumentum: Diabolus non est alligatus signis; potest enim nocere sine signis, & desinere nocere etiam positis signis, & non desinere sublatis signis: ergo frustra tolluntur signa; nisi intercedat pactum, vt illis sublatis desinat nocere.

Resp. Primò, negando consequentiam: tolluntur enim signa vt euertatur pactum magicum & tacita dæmonis inuocatio, vt dictum est. Quòd autem diabolus possit continuare vel non continuare nocumentum, parum refert, modò constet semper vel ferè semper desinere nocumentum sublato signo.

Secundò, Sæpe diabolus nō potest nocere corporaliter, nisi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata est eius potestas, vt nihil ferè solus possit in hominis corpus vel bona externa, vt patet ex historia Iob; nisi Deo id ei specialiter permittente: quia tanta est eius malitia vt nihil prætermitteret mali, quod posset inferre; humana tamen potestas non sic ligata est, (quia homo homini resistere potest) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit, quàm soli. Vnde Franciscus Victoria relect. de arte mag. sub finem, *Mirum*, inquit, *est & mysterium, quod cùm dæmones per se nocere non permittantur; tamen non adeò impediuntur nocere per homines; vt magos, lamias, & alias maleficas*: quod etiam cæteri Doctores tradunt, Quare falsum est dæmonem ordinariè posse nocere sine signis magicis, sicut potest cum illis; vel posse continuare noxam sublatis signis, sicut potest positis signis. Hinc fit vt non frustra tollantur; nam illi fortasse permissum non est sublato signo nocere. Neque hinc sequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone: sicut si Rex non impediat hostem in iis, quæ facit cooperantibus subditis, non inde sequitur Regem habere pactum cum suo hoste.

43 *An teneat procurare amotionem.*

Septimum argumentum: Si licet signa malefica amouere, vel ad eam rem malefici opem implorare: ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, si aliud remedium non occurrat.

Respondeo posse contingere vt tenear signum amouere, si sciam, & commodè possim: maximè autem ad id tenetur maleficus, qui posuit: nec video quomodo de hoc dubitari possit. neque re-

 fert

fert quòd DD. hoc expreßè non doceant; ſatis eſt id ex eorum doctrina ſequi. ſicut enim maleficus, qui diabolum inuocat verbis vel ſcriptis vt noceat cuipiam, tenetur ceſſare ab iſta inuocatione, non ſolùm quia ſuperſtitioſa, ſed etiam quia noxia; ita quoque tenetur ſigna poſita, quibus allicitur ad nocẽdum, tollere, ſi aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia ſicut is, qui poſuit puluerem tormentarium certo loco, vbi damnum illaturus eſt, tenetur illum tollere, ſi aliter damnum nequit auertere: ita qui ſignum poſuit, ex quo nocumentum ſequitur, illud amouere debet. quid enim refert quòd puluis vi naturali ſit nociturus, ſignum vi morali, ſeu vi pacti; quando æquè certò & efficaciter nocumentum ſequitur? Sanè perinde ſe habet illud ſignum ac ſi vis diabolica illi eſſet alligata. vnde tanquam res nocentiſsima eſt tollendum.

44 *Abradere pilos maleficarum.* Octauum argumentum: Si licet ſigna amouere: ergo rectè faciunt qui maleficis ad quæſtiones vocatis abradũt omnes pilos corporis, ne quo maleficij ſigno corpori adhæreſcente, reddantur inſenſibiles, & ita non poßint cogi ad confeßionem: atqui hoc eſt ſuperſtitioſum. Confirmatur ex Victoria relectione de magia nu.16. vbi dicit, *ſi ad expulſionem dæmonum radunt pilos aut capillos aut aliquid huiuſmodi, eſt magia manifeſta.*

Reſpondeo, Si id faciant ne ſub capillis aliquod tale ſignum occultatum lateat, non ſunt damnandi ſuperſtitionis. Vide Damhouderium. An ſatis decorè faciant, non diſputo.

Quod Franciſcus Victo. ait, ad propoſitum nõ facit: loquitur enim de expulſione dæmonum è corporibus hominum, per gratiam gratis datam, qualem habent viri ſancti, ad quam expulſionem nihil facit raſura pilorum. non enim pili ſunt ſignum maleficum, ibi poſitum à mago; ac proinde non ſunt amouendi vt pactum aliquod magicum ceſſet.

Argumentum nonum. 33. q. 1. cap. Si per ſorciarios, Hincmarus Remenſis enumerat remedia contra maleficium cõcubitus coniugalis, nec meminit huius remedij, nec alij Patres meminerũt.

RESP. Primò, Non eſt neceſſe huius remedij mentionem facere, quia vulgò ſatis notũ ſemper fuit, nec decuit eos niſi remedia eccleſiaſtica, & diuina proponere. Secundò, Si illicitum putabant hoc remedium, non ſolùm debebant eius nullam facere mentionem, ſed etiam expreßè prohibere, cùm ſcirent eſſe vulgare; quod nobis argumento eſt eos non improbaſſe. Adde, eos loqui in caſibus, in quibus humana auxilia non ſuppetunt: plerumque enim ignorantur ſigna & eorum loca, niſi à magis indicentur. Vnde niſi remedia eccleſiaſtica & diuina proſint, cenſent impedimentum maleficij eſſe perpetuum, iubentq́; eos ſeparari: quod tamen non facerent, ſi ſigna malefica cognita eſſent, & illis ſublatis maleficium poſſet ſolui. Communis enim Doctorum ſententia eſt, impedimentum non cenſeri perpetuum, quando ope humana ſine nouo maleficio tolli poteſt.

45 Dico Secundò, Non ſolùm fas eſt tollere ſigna magica, ſed etiam, per ſe loquendo, ponere alia, quibus poſitis expirat vel deſtruitur pactũ prius, & diabolus deſinit nocere: vel certè priora ſigna vim ſuam amittunt. Colligitur ex iiſdem DD. & Probatur Primò, Quia licitum eſt aliquid facere, quo poſito finitur prauum pactũ, & diabolus deſinit nocere: hoc enim non eſt ſignum pacti noui, ſed euerſio vel impedimentum antiqui. Nec refert vtrùm hoc proueniat ex eo quòd diabolus tali ſigno offendatur; an quod ipſemet ſtatuerit vt tali re interueniente pactũ non conſtet, ſi non fiat modo deprecatorio, aut affectu aliquo beneuolentiæ. Exempla ſint; ſi venefica te tangat, inficeris; ſi tamen illam mox repercutias, impeditur noxa; vel quia diabolus ſtatuit tunc non nocere; vel quia ſignum veneficæ non eſt tale, quale ipſe requirit. Item cùm à ſaga quis eſt infectus, dicitur ceſſare nocumentum, vel reddi inefficax, ſi infectus det illi panem & ſalem, vel ab illa panem accipiat; fortaſſe propter Euchariſtiæ myſterium. Nec refert quòd diabolus ipſe fortè hoc ſtatuerit; quia ſolùm ſtatuit his poſitis nõ nocere, & vt pactum præcedens expiret: atqui licitum eſt aliquid facere quod per ſe indifferens eſt, vt diaboli pactum expiret, & nocumentum ceſſet: hoc enim non eſt ſignum amicitiæ; quia etiam erga inimicum poteſt quis talibus ſignis vti abſque vlla ſpecie beneuolentiæ.

Dices, Hìc expectatur effectus à dæmone.

RESP. Non expectatur vllus effectus poſitiuus, ſed ſolùm ceſſatio à malo, qualis effectus expectari poteſt, modò non ex amicitia. Secundò, Licitum eſt tollere ſigna vt deſinat pactũ & nocumentum: ergo licitum eſt apponere alia ſigna ad eundem finem. Tertiò, Licitum eſt petere verbo à diabolo vt deſinat nocere, modò id non petatur deprecando, aut ex amicitia aliqua: ergo idẽ licitum eſt petere ſigno. Secus eſt ſi petas vt aliquid agat; hoc enim eſt beneuolentiæ. Quartò, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, vt poſito tali ſigno noceat donec ponatur ſignum aliud contrarium, & non eſſet aliud remedium ad deſinendum nocumẽtum, poſſet magus illud alterum ſignum adhibere; ſicut enim poſſet diabolo dicere, Ceſſa; ita poteſt idipſum ſigno aliquo exprimere.

46 Hæc tamen omnia intelligenda ſunt de pura ceſſatione; nõ autem de aliqua actione poſitiua, aut fauore eliciendo à diabolo. vnde ſi putaretur nocumentum per actionem poſitiuam eiuſdem vel alterius dæmonis deſinendum, non liceret: ſimiliter ſi res ſit dubia. non enim licitum eſt vti remedio ſuperſtitionis, aut de quo dubium eſt an contineat tacitam dæmonis inuocationem: hoc enim eſt ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis; niſi fortè id fiat cum expreſſa voluntatis contrariæ proteſtatione. Pari modo fas non eſt à mago petere vt maleficium diſſoluat, ſi dubitas an abſque nouo maleficio id poßit: quia id de quo dubium eſt an ſine peccato fieri poßit, ſicut abſolutè non eſt faciendum, ita nec abſolutè ab alio petendum vt faciat. ſecus quando conſtat ſine peccato fieri poſſe: & cauſa iuſta petendi ſubeſt, vt ſuprà cap.42. dubit.10. dictum eſt.

CAPVT

CAPVT XLV.

De Irreligiositate.

Habet 4. dubitationes.

Expositis vitiis religioni oppositis per excessum; proximum est vt dicamus de iis, quæ eidem opponuntur per defectum, quæ nomine *Irreligiositatis* comprehenduntur, & à D. Thoma quatuor numerantur; vt dictum est cap.43. in principio: *Tentatio Dei, Sacrilegium, Periurium, Simonia.* De tertio & quarto actum est suprà suis locis. Itaque superest *tentatio*, & *sacrilegium*.

DVBITATIO I.

Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum.

D. Thomas q. 97.

1 *Tentatio.*

Tentatio generatim est dictum vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt sciatur qualis sit potentiâ, scientiâ, bonitate, voluntate, &c. vt cùm quis examinatur in aliqua scientia, vel cùm fit alicui contumelia, vt videatur quid facturus sit. neque tantùm dicitur quis tentare dum id facit vt ipse sciat, sed etiam quando aliorum causâ: quo modo Deus dicitur tentasse Abraham, Iob, Tobiam, & alios sanctos, vt mundo illorum virtutem manifestam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquando *tentare* idem est quod ad malum incitare: inde enim capitur experimentum virtutis vel vitiositatis hominis: quomodo diabolus & concupiscentia dicitur hominem tentare, & Deus dicitur *intentator malorum*, ἀπείραστος κακῶν, *& neminem tentare*, Iacobi 1.

2 *Tentatio Dei.*

In proposito, *Tentatio Dei est*, quando quis absque iusta causa aliquid dicit, vel facit ad capiendum experimentum diuinæ potentiæ, sapientiæ, iustitiæ, misericordiæ, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex D. Thoma ar. 1. & sequenti. Nec refert vtrum id facias vt tu aliquid de Deo cognoscas, an vt alius: fieri enim potest vt tu non dubites, & tamen Deum tentes vt alius cognoscat.

3 *Fit dupliciter: expressè, implicitè.*

Potest autem hæc tentatio fieri dupliciter, Primò expressè, quando directa intentione talis experimenti capiendi aliquid agitur; vt si petas miraculũ, vt tu vel alius sciat Dei in aliquo negotio voluntatem; si salias in puteum, vt experiaris an Deus te sinet lædi, quomodo fecit quidam Monachus apud Cassianũ collat.2. Abbatis Moysis c.5. Huc pertinent purgationes vulgares, quæ fieri solent ferro candenti, vel aqua feruente, quæ reprobantur cap. Omnibus, & cap. Consuluisti, 2. q.4. vel duello, quæ damnatur cap. Monomachiam, ibidem, & cap.1. & 2. de purgatione vulgari, & à Concilio Tridentino sess. 25. cap.19. de reformatione.

Secundò, Interpretatiuè, quando expressè non intendis tale experimentum; id tamen facis quod per se ad illud tendit: vt si quis vellet abstinere cibo totis quadraginta diebus, vt Christum imitetur; nisi fortè id faciat instinctu Dei, vt Simeon Stylites. Si alicui alteri periculo se sponte committat, à quo non possit eripi nisi extraordinario modo Deus succurrat, etiamsi eo fine non faciat.

4 *Quale peccatum.*

Porro hæc tentatio Dei, si absque iusta causa fiat, peccatum est; mortiferum quidem, Primò, Quando prouenit ex crassa ignorantia, vel dubitatione earum rerum, quas homo scire debet; vt potentiæ, sapientiæ, misericordiæ, iustitiæ, prouidentiæ, aut alicuius articuli fidei. Secundò, Quando coniunctum est cum aperto vitæ periculo, aut grauis læsionis; vt si te ex turri despræcipitem, putans Deum te excepturum, quod prohibitum est Deutero. 6. vt constat ex cap.4. Matthæi. Item si in graui morbo remedia naturalia spernas.

Nec obstat quòd Deus olim videatur sæpe purgationibus vulgaribus periculosissimis miraculo fauisse; vt ex multis historijs constat, quas commemorat noster Delrius lib.4. de magia cap. 4. quia id factum vel ob simplicitatem illius seculi, cùm multi etiam Episcopi putarent in quibusdam euentis esse licitas; vnde etiam erant satis vsitatæ: vel quia innocentes suspecti ad eas cogebantur. interdum quoque euentus non respondebat.

Tertiò, Quando est periculum scandali; vt si quis publicè absque necessitate offerat experimentum miraculosum ad confirmationem fidei; nisi fortè sentiret se dono miraculorum præditum, vel peculiari instinctu Dei se ad hoc impelli.

Quartò, Si ex curiositate, vt videat res mirabiles, petat miracula: est enim magna in Deum irreuerentia; quia agit cum illo tanquã cum ludione, & fautore curiosorum. Veniale autem erit vel ratione ignorantiæ non crassæ, aut inconsiderationis, vel ratione exiguitatis materiæ aut periculi. Vide Toletum lib.4. cap.16. & Caietanum in Summa v. Tentatio.

5 *Si iusta causa subsit, non est propriè tentatio Dei.*

Si iusta causa suppetit, non erit peccatum, nec propriè tentatio Dei. Iusta causa est Primò, Diuina inspiratio. Sic Abraham Genesis 15. petijt à Deo signum, vnde sciret semen suum possessurum terram Chanaan, quam ei Dominus promittebat: & Gedeon, Iudicum 6. petijt bis signum in area & vellere, vnde cognosceret an reuera Deus per ipsum vellet populum liberare, sicut Angelus dixerat. eodem pertinet illud Isaiæ 7. vbi Dominus videtur præcipere Achaz vt signum petat: *Pete*, inquit, *tibi signum*, (scilicet futuræ liberationis) *à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra.* Quamuis dici possit Dominum non præcepisse, sed obtulisse, peccauit autem Achaz recusando petere, quia ex infidelitate noluit. Secundò, Necessitas; vt si infidelis, cui alia ratio cognoscendæ veritatis non ce-

non occurrit, bona mente petat miraculum, vt sciat vtrum hæc doctrina sit à Deo. Sic Epiphanius hæresi 30. narrat Christum apparuisse cuidam Iudæo, & præcepisse vt peteret miraculum, & sic crederet.

DVBITATIO 2.

Quid sit sacrilegium.

D. Thomas qu.99.

6 *Sacrilegiũ vnde dicatur.*

SAcrilegium dicitur à *sacris legendis*, id est surripiendis: græcè ἱεροσυλία, quod idem valet, à συλεῖν τὰ ἱερὰ, quod est prædari vel violare sacra: vtrumque enim συλᾶν seu συλεῖν denotat: accipitur interdum generatim, vt etiam contineat impios cultus. Sic sacrificia idolorum vocantur ab Augustino & aliis Patribus sacrilega sacra; & pacta cum dæmonibus, sacrilega pacta. Propriè tamen accipitur *pro violatione rei sacræ*. *Res sacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata est, siue sit persona aliqua, vt sacerdos, siue res alia, vt templum, altare, calix.

Quid sit.

Violatio.

Hæc dicitur *violari*, quando indignè seu contra reuerentiam Deo in rebus ipsi dicatis debitam tractatur. Hinc patet *sacrilegium* distingui à *periurio* & *tentatione*, quòd his ipsi Deo immediatè & in se iniuria irrogetur: *sacrilegio* verò in rebus ipsi dicatis. A *simonia* vero iuxta Caietanum distinguitur, sicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone. sicut enim furtum & rapina sonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam; ita sacrilegium dicit circa rem sacram commutationem inuoluntariam: agitur enim inter Deum & hominem, & res Deo sacra contra ipsius voluntatem malè ab homine tractatur. simonia verò agitur inter duos homines, & fit consentiente parte.

7 *Discrimen eius à cæteris.*

8 *Simonia videtur species sacrilegij.*

Sed hoc discrimen bene probat in simonia aliquid amplius includi, quàm in ratione sacrilegij; tamen non conuincit in illa non contineri malitiam sacrilegij: nam qui vendit rem sacram, indignè eam tractat & violat eius sanctitatem contra voluntatem Dei, qui est illius dominus; ac proinde sacrilegium committit.

Nec refert quòd id fiat consentiente parte; quia etiam ipsa sanctitatem rerum illarum violat emendo. Itaque simonia videtur species quædam sacrilegij: consistit enim in eo, quòd speciali modo, nempe emendo & vendendo, res sacra violetur. Confirmatur ex Gregorio, cap. Audiuimus, 1. quæst.3. *à sacrilegio hoc facinus non dispar dixerim, cùm id, quod gratis fieri debuit, sub pecunia pactione causatur*. Vbi glossa, *dicitur hîc quòd sacrilegium & simoniam committunt qui Ecclesias vel ecclesiastica beneficia per pecuniam acquirunt vel concedunt.*

DVBITATIO 3.

Quomodo species sacrilegij sint distinguendæ.

D. Thomas art.3.

9 *Vnde sacrilegiorum distinctio.*

RESPONDETVR Esse distinguendas secundum diuersitatem rerum sacrarum, seu iuxta diuersam rationem sanctitatis, quæ in rebus sacris reperitur. Ita D. Thomas ar.3. tantò enim, cæteris paribus, sacrilegium est grauius, quantò maiorem sanctitatem obtinet res ea, quæ violatur. Dico *cæteris paribus*; quia non tantùm consideranda est rei sanctitas, sed etiam conditio operis, quo violatur, vtrum multùm an parum illi sanctitati repugnet. maius enim peccatum est confringere imagines Sanctorum, quàm indeuotè accedere ad Eucharistiam.

10 *Tria genera rerum sacrarum.*

Diuus Thomas ponit tria genera rerum sacrarum: tribuitur enim sanctitas *personis*, & *locis*, & *aliis rebus ad cultum Dei ordinatis*; & hoc modo statuit tres species sacrilegij. Primam, Qua violatur persona. Secundam, Qua locus. Tertiam, Qua res aliæ. Ad Primam speciem pertinet percussio Clerici, fornicatio ordine sacro initiati, Religiosi, & Religiosæ, & cuiuslibet votum castitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuslibet voti personalis: hoc ipso enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, teipsum illi dedicas & consecras, vt ei cultum exhibeas. itaque si omittas, violas tuam personam vt sacra est, iuxta Caietanum.

Tres species sacrilegij.

1. Species.

11 *Præcipua malitia violationis voti in perfidia.*

Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionem in violatione votorum esse, non qua parte res Deo dicata indignè tractatur; (in qua indigna tractatione consistit sacrilegij ratio) sed qua parte non seruatur promissio Deo facta, & fides irrita redditur, vt Apostolus loquitur. Votum enim est promissio Deo facta, qua non tam sanctificatur aut sacra efficitur persona vouens, quàm res, quæ vouetur: atqui violatio promissionis per se non est sacrilegium, sed perfidia. Itaque perfidia in Deum est præcipua in huiusmodi peccatis: quæ potest accidere, etiamsi aliàs propriè nulla res sacra malè tractetur; vt fit quando per nudam omissionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum contra votũ, propriè & per se est perfidia in Deum, sicut peccatum contra iuramentum est periurium.

Est tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio sacrilegij, clariùs aut obscuriùs, perfectiùs vel minùs perfectè: qui enim vouet castitatem, corpus suum Deo consecrat, vt immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua consecratione & dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit; contra quam si agatur, erit propriè sacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur sponsæ Christi. In votis autem, quibus alios virtutum actus, vt paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium, vouemus, non tam apertè cernitur hæc sanctificatio personæ. nihilominus quia persona aliquo modo se dedicat cultui diuino, obligando se per votum ad cultum Deo tali opere exhibendum; videtur & ipsa quodammodo sacra fieri; & ita potest ibi sacrilegium aliquo modo locum habere, dum voluntariè contra illam sanctitatem agitur, vel omittitur id, quod ipsa postulabat. Aduerte tamẽ in huiusmodi, perfidiam & sacrilegium nõ esse duo peccata, sed vnum tantùm; quia alterum ex altero necessariò sequitur, soloque respectu distinguuntur. In votis realibus, res, quæ vouetur, sanctificari censetur. Vnde si hæc postea ad profanum vsum applicetur, sacrilegium erit: nisi fortè illius fiat iusta redemptio. hoc tamen potiùs ad tertiam speciem pertinet.

Ad pri-

12 Ad primam quoque sacrilegij speciem pertinet pertractio personarum ecclesiasticarum ad tribunal seculare, exactio vectigalium ab iisdem per Principes seculares, contra Canones; quia Ecclesia in reuerentiam status sacri voluit illas ab his esse immunes, & hac immunitate seruanda Deum in illis per seculares honorari: quod meritò facere potuit, vt ostensum est suprà cap.33. dubit.3.

13 *2. Species.* Ad secundam speciem pertinent omnia, quæ fiunt contra sanctitatem loci sacri. Primò, Effractio vel incendium loci sacri, euersio altaris. Secundò, Effusio iniuriosa sanguinis, effusio seminis, excommunicati vel infidelis sepultura, extractio violenta personæ, quæ asyli causa eò se contulit: quod intellige, nisi sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel commiserit enorme maleficium in loco sacro fiduciâ asyli, de quibus vide Syluestrum, Immunitas 3. qu.2. Ratio est, quia Ecclesia in reuerentiam loci sacri & cultus diuini voluit loca sacra ab his esse libera, & huiusmodi priuilegio illa honorari. Tertiò, Huc etiam referri possunt mercatus, deambulationes, clamores, & alia huiusmodi profana, quæ per se cultum diuinum impediunt, cap. Decet, de immunitate Eccles. in 6. quamuis in his posterioribus non semper sit peccatum mortale, maximè si scandalum absit, & non sit grauis excessus, nec cultus diuinus impediatur. Quartò, Furtum in loco sacro. & quidem si asyli & securitatis causâ res ibi sit deposita, vt reuerentiâ loci tuta sit, circumstantia loci sacri addit furto malitiam sacrilegij mortiferam: quia sanctitas loci sacri violatur & contemnitur. acceperat enim locus sacer, vel potiùs Deus, quatenus loco sacro præsidet, rem illam in suam veluti fidem & custodiam. Si autem eam ob causam ibi deposita non sit, probabile est rationem sacrilegij mortiferam non esse; quia res illa custodiæ loci sacri non erat concredita, sed per accidens ibi posita. Quare non censetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari quàm per confabulationes, risus, detractiones, contractus seculares, & similia; in quibus tamen, si scandalum absit, & cultus diuinus non impediatur, non videtur malitia sacrilegij mortifera: non enim habent ista peculiarem repugnantiam cum loci sanctitate, sed solùm generalem, sicut omnia peccata; nec Ecclesia peculiariter statuit horum abstinentiâ locum sacrum honorari; sicut constituit ibi non fieri actum matrimonij, effusionem sanguinis, homicidium, &c.

14 Furtum in loco sacro.

15 *3. Species.* Ad tertiam pertinent ea peccata, quibus aliæ res sacræ temerantur. Dicuntur autem aliæ *res sacræ*, vel quia sanctitatem efficiunt, vt sacramenta: vel quia rebus sacris administrandis sunt instrumenta, vt vasa sacra, vestes sacræ, ornamenta: vel quia sacra significant, vt verba sacra: vel quia ea repræsentant, vt imagines Christi & Sanctorum: vel quia sunt particulæ, aut res sacrorum, vt reliquiæ: vel quia sunt mensura actionum sacrarum, vt dies dominici & festi: vel denique quia ad sustentationem sacrorum sunt dedicata, vt bona Ecclesiarum. Hæc omnia continentur nomine *rei sacræ*, vt distinguitur à persona; iuxta D. Thomam.

Varijs modis res dicuntur sacra.

16 *Violatio sacramentorum.* Inter hæc primum locum tenent sacramenta. Itaque ad hanc speciem sacrilegij Primò Referenda est omnis iniuria, omnisque abusio sacramentorum: item perceptio & administratio eorundem in statu peccati mortiferi. & quia inter sacramenta supremum locum tenet Eucharistia, quæ non solùm sanctitatem efficit, sed etiam ipsum fontem sanctitatis realiter continet; violatio huius est grauissimum sacrilegium, vt rectè D. Thomas dixit. quod intellige de sacrilegijs, quæ committuntur in res sacras, non autem quæ in personas: nam grauius est sacrilegium, quod committitur in ipsam Christi humanitatem in sua specie se exhibentem, quale erat Iudæorum, Christum malè tractantium & occidentium. Nec obstat quòd in Eucharistia sit etiam persona Christi, eiusque sanctissima humanitas viua & intelligens; quia non exhibet se in modum naturæ intelligentis, sed rei inanimæ. Vnde D. Thomas Eucharistiam refert inter res sacras, non inter personas sanctitatem habentes.

Sanctiss. Eucharistia sacra.

Secundò, Abusio & violatio vasorum sacrorum; vt si quis vtatur calice consecrato ad potandum, sicut Baltazar vasis templi: si ex vestibus sacris conficiat sibi caligas vel thoraces, sicut multi fecerunt hæretici; si res huiusmodi surripiat.

17 *Abusio S. scripturæ.* Tertiò, Abusio sententiarum sacræ scripturæ ad superstitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. Item ad stabiliendas hæreses, vt docet D. Thomas ar.2. vnde omnes hæretici hac ratione sunt sacrilegi; iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ad stabiliẽda perniciosa mendacia: qua in re etiam ipsum Deum authorem mendacij faciunt & sic tacitè etiam blasphemiam committunt. Item irreuerentia omnis, quæ committitur in recitando vel cantando officio diuino, sacrisque cærimonijs obeundis: hæc enim omnia reuerenter & decorè, tanquam res, quæ ratione significationis & institutionis suæ sacræ sint, peragi debent. eodem pertinet musica lasciua vel prophana rebus diuinis adhibita: qua in re multis locis peccatur, & meritò à Summo Pontifice & Prælatis Ecclesiæ remedium adhiberi deberet.

Hæretici sacrilegi.

Musica profana.

Quartò, Mala tractatio vel confractio imaginum sacrarum; si id fiat vt Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum, sicut fit ab hæreticis: si indecorè pingantur, vel sculpantur; vt cùm D. Virgo instar fœminæ mundanæ exprimitur. in his etiam tacita blasphemia continetur.

Quintò, Si reliquiæ Sanctorum indecorè habeantur, si dissipentur, eo animo ne colantur.

18 *Omissio sacri.* Sextò, Si dies sacri operibus seruilibus, vel alijs prohibitis violentur. Omissio sacri non tam videtur esse sacrilegium quàm cultus debiti neglectus: sacrilegium enim sonat indignam rei sacræ tractationem: vnde dicit aliquem positiuum actum circa rem sacram. Itaque in operibus seruilibus potiùs cernitur ratio sacrilegij; quia per ea sanctitas diei (quæ consistit in eo, quòd dies ille deputatus sit cultui diuino, per auditionem sacri & abstinentiam operum seruilium, præstando) violatur & quasi contaminatur. Confirmatur, quia sacrilegium est contra præceptum ne-

Sanctitas diei festi.

gatiuum, *Non violabis sacra*; omissio sacri contra affirmatiuum. Itaque est contra virtutem religionis, tanquam priuatio actus debiti religionis.

Septimò, Inuasio bonorum vel iurium ecclesiasticorum, retentio Ecclesiæ legatorum, &c. hæc enim sæpe in iure sacrilegia vocantur; vt patet multis Canonibus, 17.q.4. etsi enim hæc bona nullam in se sanctitatem habeant, tamen iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent esse ab occupatione secularium immunia.

19 Circa prædicta aduerte, non omnia sacrilegia, quæ ad hunc tertium modum pertinent, esse eiusdem speciei propriè loquendo, sicut nec omnia, quæ ad primum, vel secundum. sicut enim longè aliter sacramenta sunt sacra, quàm vestes sacræ vel verba sacra, vel reliquiæ Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuersæ rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiusdem speciei, nimirum generalis & subalternæ, quæ alias sub se species peculiares continet.

DVBITATIO 4.

Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale.

20 *Quale peccatum.* RESPONDEO, Mortiferum esse, Primò, Quando procedit ex contemptu rei sacræ; vel cultus ad quem refertur: talia sunt sacrilegia hæreticorum, cùm vasa sacra, sacramenta, altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & similia violant, prophanant, proterunt, vastant: cùm Sacerdotes, Religiosos, vel alios viros ecclesiasticos, quia tales sunt, malè tractant, contumelijs afficiunt, &c. tunc enim ipsum sacrilegium, seu violatio sanctitatis rei directè est intenta. Secundò, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei sanctitate; vt si habens votum castitatis fornicetur, si actus matrimonij fiat in loco sacro, etsi occultè, extra casum necessitatis, &c. si longum opus seruile die festo.

Secus si materia sit parua; vt si opus sit breue; vel si non habeat repugnantiam peculiarem cum sanctitate rei, sed solùm generalem. quo modo omnia peccata repugnant sanctitati loci & temporis, & personæ; vt si quis loco sacro, vel die sacro detrahat proximo, se inebriet, malum alteri imprecetur, contractum iniquum faciat, &c. tunc enim malitia sacrilegij per se non est nisi venialis, etiamsi peccatum, cui cõiungitur, per se mortiferum sit. Tertiò, Quando ex ignorantia vel negligentia crassa fit aliqua notabilis iniuria rei sacræ; vt si quis malè baptizet, consecret, absoluat; si in irregularitate vel censura ordinetur vel ordinet; si in peccato mortali vel excommunicatione sacramentum administret, vel accipiat, & alia huiusmodi. Si autem ignorantia vel inaduertentia, ex qua procedit opus, sit leuis, erit solum veniale: si inculpata, nullum.

De pœnis sacrilegorum vide multa 17.qu.4.

21 *Pœna sacrilegorum.* Solùm Notandum est hoc loco, non omnes sacrilegos incurrere pœnam excommunicationis latæ sententiæ ipso facto, sed quosdam tantùm. Primò, Percussores Clericorum; cap. Si quis suadente, 17.q.4. Secundò, Incendiarios, qui Ecclesias vel alia loca sacra incendunt & vastant; cap. Tua nos, de sententia excõmunicationis; estque communis sententia Canonistarum. Verùm iste Canon hoc non efficaciter probat, vt ostendit Caietanus v. Excommunicatio cap.22. & Nauar. cap.27. nu.94. solùm enim dicitur, *etiam incendiarios, ex quo sunt per Ecclesiæ sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad sedem Apostolicam mittendos*: vnde Glossa dicit primùm excommunicandos per Episcopum, iuxta hunc canonem, & tunc publicandos. nullus autem alius canon est, per quem ipso facto excommunicentur, vt docent Caietanus, & Nau. suprà. Itaque nisi consuetudine à Prælatis approbata (quæ ex communi sententia DD. orta esse potuit) excommunicati sint, videri possint nõ esse ipso facto excommunicati. Suares noster & quidam alij dicunt illos esse excommunicatos per cap. Conquesti, de senten. excom. vbi excommunicantur qui effringunt & spoliant Ecclesias: qui enim incendunt, possunt dici illas effringere, cùm omnino destruant; & spoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Ecclesiæ illata continetur; vt si quis frangat, vel laceret vel comburat imagines, vestes sacras, &c. non minùs spoliat quàm qui hæc secum asportat. Hæc sententia mihi probatur; cùm enim hic Canon editus sit in Ecclesiæ fauorem, verba amplè sunt interpretanda, quantum orationis proprietas patitur.

22 Tertiò, Qui effringunt & simul spoliant Ecclesiam vel alium locum pium; cap. Conquesti, de sententia excommunicationis. Vbi nota alterum non sufficere, sed vtrumq; debere coniungi, effractionem & spoliationem; vt Caietanus cap.21. v. Excommunicatio, & Nau. n.94. docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & similia imponunt Clericis, vel imposita exigunt, vel exigi curant absque Summi Pontificis concessu. de quo & alijs quibusdam contra libertatem ecclesiasticam, vide Bullam Cœnæ Domini. vide etiam Concilium Trident. sess.22. cap.11. de inuasoribus bonorum & Iurium ecclesiasticorum, & locorum piorum.

Hactenus de Religione & vitijs ei aduersis.

SECTIO

SECTIO SEPTIMA.

DE RELIQVIS VIRTVTIBVS IVSTITIÆ ANNEXIS, IN QVIBVS EST RATIO DEBITI LEGALIS, VEL MORALIS.

Quæ virtutes Iustitiæ annexæ. Duplex debitum.

ILLAE *virtutes dicuntur esse annexæ Iustitiæ, eiusq; veluti partes quædam, in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum; tamen illud vel est adeo magnum vt illi non poßit satisfieri ad æqualitatem; vel est ita paruum vt non inducat obligationem legalem & strictam, sed solùm moralem, quæ ex quadam honestate virtutis procedit: estq; talis, vt nisi illi satisfiat, honestas morum conseruari non poßit, vel non commodè & decorè poßit. vide D. Thomam q 80. art. vnico. Prioris generis sunt, Primò,* Religio. *Secundò,* Pietas. *Tertiò,* Obseruãtia. *Quartò,* Obedientia, *quæ est pars* obseruantiæ. *Posterioris, Primò,* Gratitudo. *Secundò,* Vindicatio. *Tertiò,* Veritas, *cui opponitur* mendacium & hypocrisis; iactantia & ironia. *Quartò,* Amicitia, *cui opponitur* adulatio & litigium. *Quintò,* Liberalitas, *cui opponitur* auaritia & profusio. *Sextò,* ἐπιείκεια, *seu* æquitas. *De Religione iam dictum est, de cæteris nunc breuiter dicendum, vt singularum ratio constet. Fusior tractatio non est necessaria, quia pleræque difficultates aliis locis sparsim sunt tractatæ. Itaq; hæc sectio continebit duo capita. Prius erit de virtutibus prioris generis. Posterius de illis, quæ sunt generis posterioris.*

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale. *Constat 6. dubitationibus.*

DVBITATIO I.

Quid sit pietas & quæ eius officia.

D. Thomas q. 101.

1 *Pietas pro religione.*

NOTANDVM est, hoc nomen accipi tripliciter, vt colligitur ex D. Augustino lib. 10. de ciuit. cap. 1. Primò, vt sit idem quod Græcis εὐσέβεια & θεοσέβεια; & sic non distinguitur à *religione*, & idem est *esse pium*, quod esse *religiosum*, seu cultui diuino addictum. cumque omni opere bono Deus dicatur coli, iuxta D. Augustinum & scripturæ phrasim, omne opus bonum dicitur opus *pietatis*. hoc modo accipitur passim in scripturis, vt 1. ad Timoth. 4. *Exerce teipsum ad pietatem. pietas (εὐσέβεια) ad omnia vtilis est, promißionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.* vbi nomine *pietatis* videtur intelligere studium internæ deuotionis & sincerum affectum erga Deum & proximum: opponit enim illam corporali exercitationi, quæ consistit in multis ieiunijs, vigilijs, labore manuum, aliisque corporis afflictionibus, vt rectè exponit Anselmus. Eodem modo sæpius accipitur in eadem epistola; & Isaiæ 11. *Spiritus scientiæ & pietatis.* 2. Machab. 12. *Qui cum pietate dormierunt*, & alibi sæpe. Hinc cultores Dei passim vocantur *pij*: idololatræ & peccatores, *impij*: quod nomen maximè in atheos competit, qui diuinitatem & omnem θεοσέβειαν tollunt.

2 *Pro misericordia & benignitate.*

Secundò, Accipitur pro *misericordia*, seu benigno affectu, præsertim erga filios opis nostræ egentes: hoc modo *pietas* sæpe tribuitur Deo; vt quando dicitur *pius pater*, *pius saluator*; Ecclesiastici 2. *Quoniam pius & misericors.* 2. Paralip. 30. *Pius enim & clemens est Dominus*, vbi græcè est ἐλεήμων, quod misericordem significat.

3 Tertiò, Pro speciali virtute, qua colimus parētes, tanquam vitæ & educationis nobis secundum Deū authores. hoc modo accipitur hîc à D. Thomà, & definitur à D. August. lib. 83. qq. q. 3. ex Cicerone hoc modo, *Pietas est per quam sanguine iunctis patriæq; beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus.*

Quid pietas.

Vbi notandum est, *pietatem* primò & principaliter respicere parentes, quia hi post Deum sunt præcipui authores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia etiam patria aliquo modo est principium ortus; tum quia parentes fouet, tum quia opportuna ad ortum & educationem suggerit. *patriam* voco oppidum, vicum, Prouinciā cum habitatoribus suis. Tertiò, Alios consanguineos: non quòd illi sint ortus principium, sed quia in illis quodammodo repræsentantur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis sunt ortus principium. ob eandem rationem potest etiam extendi ad liberos & ad vxorem; quia in liberis repræsentantur nobis parentes nostri; & vxor est instrumentum per quod natura à parentibus accepta in posteros deriuatur. rarò tamen in praxi vtimur hac consideratione: filios enim diligimus & honoramus tanquam aliquid nostri; quia sunt veluti pars à nobis decisa, in qua natura nostra conseruetur. itaque nosipsos potiùs, quàm parentes nostros in illis intuemur & curamus. vxorem verò, quia vna caro nobiscum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ subsidia. nihilominus tamen, quia in his consideratur coniunctio sanguinis & naturæ, rectè à Cicerone & D. Thoma hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propagine coniunctos pertinere dicitur.

Pietas generatim ad omnes sanguine iunctos pertinet.

4 Notandum Secundò, Rationem, quam *pietas* in suis obsequijs principaliter respicit, esse debitum illud, quod habemus erga parentes & erga patriam, quatenus sunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonam institutionem complectitur) quod debitum, præsertim erga parētes, tale est, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualens, iuxta Aristotelem. quod intellige in eodem rerum ordine & obsequiis ordinarijs: nam beneficium à parente & etiam à patria acceptum, obsequijs supernaturalibus, vel extraordinarijs compensari & etiam vinci potest: vt si filius conuertat parentem & patriam ad fidem Christi; vel si vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide disputationem apud Senecam lib. 3. de beneficijs cap. 34. & 35. vbi ostendit beneficium paternum à filio etiam vinci posse. Hoc tamen non soluit filium obligatione naturali, qua patri obstringitur; quia semper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ nostræ præ reliquis Prouincijs vel locis obstricti dicimur ratione beneficij ortus, non esse ita magni momenti; vt pulchrè ostendit Lipsius in sua Constantia cap. 11. quia hoc beneficium potiùs est astrorum & elementorum quàm angusti natalis soli. Hinc videmus viros sapientes vulgarem illum patriæ affectum non magni fecisse; quasi non hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria sit, sed mundus totus. quia tamen communia elementorum & cælorum beneficia ad nos non nisi per loca, quæ incolimus, perueniunt, non est, cæteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

Debitum quod pietas intuetur.

5 Ex dictis colligi potest Primò, Quod sit *obiectum quod*, & *obiectum cui*, & *ratio formalis obiectiua* huius virtutis; quæ tria, sicut in omni virtute ad Iustitiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. *Obiectum* enim *quod* huius virtutis est cultus & obsequium externum, ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet se per modum obiecti respectu actus interni, & consequenter respectu ipsius habitus. Nec obstat, quòd idem actus sit opus eiusdem virtutis; quia virtutes operatiuæ faciunt suum obiectum; & in eo distinguuntur à speculatiuis, quæ illud supponunt, non faciunt. Deinde non est opus virtutis immediatè à virtute elicitum; hoc enim non potest esse obiectum; sed imperatum & productum mediante alia potentia, cui operi non repugnat esse obiectum virtutis imperantis. consistit autem hic cultus partim in honore parentibus suo tempore & loco deferendo; partim in necessarijs vitæ subsidijs præbendis, quando ea aliunde non habent; vt si capti sint ab hostibus, liberentur; si egestate laborent, sustententur; si pressi mœrore, recreentur; vt colligitur Matth. 15. In quem locum vide Hieronymum & D. Thomam ar. 2. cùm enim ipsi nobis sint causa vitæ & educationis, tenemur vicissim Iure naturali cuiusdam gratitudinis, illorum vitam & statum, si in periculo versetur, quantum in nobis est, conseruare. alioquin indignus est vita, qui vitæ suæ authorem negligit: sicut è contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Neque solùm hæc naturalia obsequia continet ille cultus, sed etiam supernaturalia, quibus iuuentur ad salutem: nam etiam hæc illis præ cæteris debentur.

Obiectum quod, & cui. ratio formalis obiectiua.

Quis cultus parentibus debitus.

6 *Obiectum cui* sunt parentes & consanguinei, patria & patriæ beneuoli: pietas enim cultum defert parētibus, tanquam vitæ authoribus, & propter parentes alijs consanguineis, quia in ipsis parentum sanguis existit. Deinde patriæ, & propter patriam socijs, & patriæ fœderatis: sicut enim consanguinei honore & obsequio digni sunt, quia parentes in ipsis quodammodo conspicimus; ita beneuoli patriæ, quia in ipsis fauorem & auxilium patriæ conspicimus.

Obiectum cui.

7 *Ratio formalis obiectiua* potest considerari vel in *obiecto quod*, vel in *obiecto cui*. In *obiecto quod* nihil est aliud quàm ratio *debiti*: hæc enim non solùm tenet se ex parte subiecti, sed etiam obiecti in Iustitiæ partibus. In *obiecto cui* est ratio *principij ortus nostri*; quæ rationes ita se habent, vt altera alteri subordinata sit. ideo enim pietas præstat cultum & obsequium parentibus & patriæ, quia hoc illis est debitum; ideo autem est debitum, quia ipsi sunt principium ortus. vnde hæc est prima ratio obiectiua, quam hæc virtus mediatè respicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio *debiti*) quam respicit immediatè, speciem accipit. vnde etiam hæc virtus ab eadem speciem habet, etsi mediatè. habet igitur speciem ab vtraq; ratione obiectiua, ab altera mediatè, ab altera proximè. Idem cernitur in alijs Iustitiæ partibus; vt suprà c. 2. dub. 1. nu. 7. dictum est.

Ratio obiectiua.

Vtrum autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingredienda Religione, vel si ingressus sit, teneatur egredi, dictum est suprà ca. 41. dub. 3. vide D. Thomam q. 101. a. 4.

Colligi-

8 Colligitur Secundò, Hanc virtutem meritò sibi primum locum post religionem vindicare; quia parentes sunt veluti secundarij quidam dij respectu filiorum, tanquam secundaria principia essentiæ, vitæ & doctrinæ. vnde repræsentant filijs quodammodo ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium parens. Hinc fit vt post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinet, primum secundæ tabulæ sit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamen intellige considerato statu hominis naturali, & intra limites legis naturæ; nam in ijs, quæ ad statum supernaturalem pertinent, parentum non est illa authoritas.

9 *Pietas in parentes spiritales.* Vnde quæ dicta sunt de *pietate* in parentes carnales, accommodari possunt cuidam virtuti, quæ respicit debitum, quod parentibus spiritalibus (qui nobis secundum Deum sunt authores vitæ spiritalis, per quam sumus Christiani vel Religiosi) debemus, quæ etiam *pietas* dici potest, sicut illi *parentes* dicuntur: non enim his minùs debetur, quàm parentibus carnis; quia ab illis naturæ diuinæ cõmunionem & vitam quandam supernaturalem accepimus; sine qua parum proderat totum id, quod à parentibus carnis nostræ habemus. sed hæc virtus non distinguitur ab *obseruantia* supernaturali.

DVBITATIO 2.

Quid sit obseruantia.

D.Thomas qu.102.

10 *Quibus deferenda.* RESPONDEO, Sicut virtus *pietatis* defert cultum parentibus, quia sunt authores vitæ & educationis, ita *obseruantia* omnibus Superioribus, quia sunt authores nostræ gubernationis, quicunque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni sunt; & cultus eis, ratione huius eminentiæ coniunctæ cum beneficio gubernationis, est debitus. Sic honor & obsequium debetur magistro à discipulo, duci à milite, Magistratui à ciue, Principi à subdito, Abbati à Monacho, Episcopo à Clericis, domino à seruis. in his enim omnibus est excellentia quædam & authoritas per quam gubernant alios.

11 *Obiectio.* Dices, Non solùm eos, qui nos gubernant, obseruantiæ cultu prosequimur, sed etiam eos, qui sapientia, sanctitate, virtute, vel authoritate sunt insignes; quamuis nullam in nos iurisdictionem habeant, aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non respicit debitum ex gubernatione proueniens.

Resp. Extendit se primariò ad eos, qui actu gubernant: secũdariò ad idoneos gubernare. Respondeo negando consequentiam; quia etsi isti actu nulla in re nos gubernent, tamen idonei sunt gubernare, ratione excellentiæ, quam habent: & ideo cultus illis debetur. Itaque obseruantia respicit tanquam *obiectum cui*, id, quod est principium gubernationis actu vel potentia, vt docet D.Thomas ar.1. ad 2. primariò tamen id, quod actu gubernat; secundariò quod aptum est gubernare. quare cùm omnis virtus ad hoc rectè disponat hominem, facit eum obseruantiæ cultu dignum, vt docet Caietanus qu.103. ar.4. quamuis debitum erga hunc hominem non sit tantum, quantum erga illum, qui actu gubernat. cuius signum est, quòd si omittas cultum debitum Superiori, possis puniri per leges; secus si cultum alijs debitum negligas; quamuis in hac omissione peccatum esse possit.

12 *Quid sit obseruantia. Obiecta eius.* Hinc patet Primò Quid sit *obseruantia*; est enim virtus cultum deferens Superioribus & alijs personis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare sunt idoneæ. vbi explicatur actus virtutis, & obiectum quod, & obiectum cui, & ratio obiectiua. actus enim est, *deferre cultum*, id est, honorem & obsequium, quando ratio postulat. Idem cultus est *obiectum quod*, cùm sit opus externum virtutis, quod virtus intendit. *Obiectum cui* est Superior & quæuis persona excellens: *ratio obiectiua* in obiecto cui est excellentia, vt est principium gubernationis actu vel potestate. hinc oritur *ratio obiectiua proxima*, quæ cernitur in *obiecto quod*, nempe ratio debiti ob talem causam.

Ex quibus facilè intelligi potest definitio illa, quam ex Cicerone refert D. Augustinus lib.83. qq.qu.31. *Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodam & honore dignamur.*

13 *Discrimen pietatis & obseruantiæ.* Patet Secundò Quid intersit inter pietatem, & obseruantiam: *pietas* enim defert cultum debitum alicui vt principio ortus & educationis; *obseruantia* debitum vt principio gubernationis: quæ debita sunt diuersæ rationis, sicut & beneficia & causæ ex quibus oriuntur. vnde

14 Patet Tertiò *Pietatem* esse præstantiorem obseruantia, per se loquendo; & cæteris paribus magis obligare, vt docet D.Thomas qu.102. ar.3. quia maius, magisque intimum est beneficium ortus & educationis, quàm gubernationis reliquæ vitæ, in eodem ordine rerum.

Dices, Magis obligamur erga Principẽ, quàm erga parentem: si enim vterque esset in extremâ necessitate, Princeps esset parenti in ope ferendâ præferendus: atqui Princeps colitur *obseruantia*, parens *pietate*: ergo obseruantia magis obligat quàm pietas.

15 *Quomodo Princeps parenti præferendus.* Respondeo Principem esse parenti præferendum, non præcisè vt me gubernat, quo modo illi debeo *obseruantiam*; sed vt patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium *pietatis*, vel *Iustitiæ legalis*. *pietatis* quidem, quia hæc est etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: *Iustitiæ legalis*, quia bonum commune continet. Pari modo patria colitur officio *pietatis*, si spectetur vt principium ortus; *Iustitia* verò *legali*, si spectetur vt quoddam totum, seu corpus politicum, cuius ego sum pars. respectus enim & debitum partis ad totum, ad Iustitiam legalem pertinet, vt suprà cap.1. dub.3. ex D.Thoma dictum est. Denique etiam *obseruantiâ* coli potest patria, si consideretur præcisè vt est mihi author gubernationis per suas leges & statuta: potiùs tamen erga patriam, sicut & erga parentem dicitur esse pietas, quàm obseruantia: vel quia ista virtus est præstantior & præuenit alteram; vel quia parens & patria potiùs sonant principium ortus, quàm gubernationis.

16 *Gradus obseruantiæ & pietatis.* Porro Primus gradus huius virtutis, sicut & pietatis est propositum, quo quis statuit parentibus & maioribus omnibus honorem & obsequium debitum impendere.

Secundus est, Æquo animo ferre eorum molestias, asperitatem, morositatem, iniurias; nec propterea ab officio desistere; iuxta monitum sapientis, Ecclesiastici 3. Fili, *suscipe senectam patris tui; &*

tui, & non contristes illum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas illum in virtute tua. eleemosyna enim patris non erit in obliuione. si tamen in via Domini (vt in consilijs Christi sequendis) impedire vellent, non sunt hac in re tolerandi; vnde Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me & non odit patrem suum, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores; adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* In quem locum vide Gregorium hom.37.in euang. Rectè Chrysostomus hom.84. in Ioannem; *Sicut cùm spiritualia impediunt parentes, ne cognoscendi quidem sunt; ita cùm nihil impediunt, meritò omnia ipsis tribuenda, & omnibus anteponendi.* Hieronymus epist.1.quæ est ad Heliodorum; *Licet paruulus ex collo pendeat nepos; licet sparso crine & scissis vestibus, vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat; licet in limine pater iaceat; per calcatum perge patrem; siccis oculis ad vexillum crucis euola; solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem.* vide totam illam epistolam. Idem tradunt reliqui Patres.

17 *Parentes si efficiāt pietati, non sunt audiendi.*

Tertius est, Cum voluptate illis seruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud nostrum Bernardinum Rossignolium lib.4.de perfectione christiana cap.23.

DVBITATIO 3.

De diuisione obseruantiæ.

18 MVLTAE sunt obseruantiæ species, sicut & multæ dignitatum & excellentiarum. Illæ tamen magis interna æstimatione & affectu reuerentiæ distinguuntur, quàm opere externo, vt patet ex dictis cap.36.dub.2. Idem enim opus externum, vt procedit à diuerso affectu interno, & ad testandam diuersam excellentiā ordinatur, est diuersæ speciei moralis & diuersæ virtutis.

Obseruantia politica.

Primò igitur diuidi potest obseruantia in *politicam*, & *religiosam*. *Politica* est quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum defert: talis est qua coluntur Principes, Magistratus, & alij dignitate seculari conspicui: item magistri à discipulis, domini à seruis, patroni à clientibus.

19 *Religiosa.*

Religiosa est, quæ ob dignitatem vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum numen respicientem, cultum exhibet; vt quando quis honoratur vt sacerdos, vt Propheta, vt sanctus, vt beatus. Dicitur *religiosa*, non quia actus eius est à virtute religionis, sed quia ipsi religioni affinis, & cum ea coniunctus.

Naturalis.

Hæc rursus duplex est; alia enim est *naturalis*, qualis fuisset in statu nudæ naturæ, & modò esse potest vbi sacerdotium & cultus diuinus sola ratione naturali vel constat, vel æstimatur. Alia *supernaturalis*, quæ ob ministerium supernaturale, vel ob aliquam excellentiā supernaturalem cultum defert. talis est qua honorantur sacerdotes, Episcopi, Pontifices, & alij Ecclesiæ ministri & Religiosi; si tamen eorum dignitas apprehendatur & æstimetur vt oportet. cùm enim hæc non sit politica, sed supernaturalis, & ad Deum specialem ordinem habeat; necesse etiam est vt æstimatio interna, affectus reuerentiæ, animique submissio sit alterius rationis, quàm in cultu politico; & consequenter externus quoque cultus, quo hanc submissionem nostram & illorum excellentiam testamur, induit alterius virtutis rationem; signum enim accipit speciem ex ordine ad rem signatam. Multùm ergo falluntur hæretici, cùm putant homines in hac vita non posse nisi cultu politico coli. qui enim ob causam sacram & supernaturalem defertur, sacer est & supernaturalis, non politicus; etsi externa nota submissionis politico cultui accommodetur.

Supernaturalis.

20 *Dulia.*

Supernaturalis obseruantia diuiditur in *duliam* & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis, ob sanctitatem vel beatitudinis statum: eandem puto etiam extendi ad viatores, quando ob sanctitatem vel dignitatem supernaturalem honorantur: sanctitas enim huius vitæ & futuræ est eiusdem ordinis; etsi ibi sit perfectior.

Deferuntur tamen sanctis beatis quidam externi cultus, quibus eorum gloria significatur; qui non consueuerunt mortalibus tribui. Ad eundem ordinem pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum ministrorum Ecclesiæ. Meritò autem vocatur hic cultus *dulia*, quia Sanctos debemus æstimare & reuereri tanquam nostros dominos, & summa animi demissione nos erga illos veluti serui erga dominos gerere; fœlices nos ducendo, si in seruos recipere dignentur.

Hyperdulia.

Hyperdulia vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob singularem & præcellentem ad Deum vnionem aut respectum; vt B. Virgini, quia mater Dei; & humanitati Christi, quia Verbo diuino substantialiter vnita. esse enim matrem Dei, est singularis & suprema quædam dignitas, qua maior infra Deum, seu in supposito, quod nō est Deus, cogitari non potest; ratione cuius debetur ei singularis æstimatio, reuerentia, & submissio animi, ab omni creatura rationali. vnio verò hypostatica cum Verbo, est summa dignitas creaturæ communicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus: quia tamen non efficitur Deus per essentiam, sed per vnionem & communicationem idiomatum, ideo si ipsa consideretur præcisè vt terminus integer cultus, nō colitur latriā sed hyperduliā. de quo plura diximus 3. p. qu.25.

21 *Vtrum sit vnus habitus.*

Vtrum autem sint habitus specie diuersi, à quibus hi cultus procedunt, non ita constat. valde probabile est cultum hyperduliæ & etiam duliæ, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem supernaturalem ad Deum, posse elici ab habitu religionis; quia tota ratio colendi est Deus, seu respectus ad Deum. quamuis etiam probabile sit dari proprium habitum & distinctum, qui absque cōsideratione Dei, immediatè possit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: sicut in habitibus intellectus, etiamsi ex vi assensus principiorum possis assentiri conclusioni, tamen datur habitus scientiæ, quo immediatè possimus assentiri conclusioni, absque consideratione principiorum. Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel sanctitatem, hic omnino referendus est ad habitum à virtute religionis distinctum. vide suprà cap.36.dubit.3.

DVBITATIO 4.

Quid obedientia, & quanam eius functiones. D. Thomas q.104.

22 NOtandum est *obedientiam* dici quasi *obaudientiam*, quòd vox & præceptum Superioris audiatur

audiatur & admittatur: Græci ὑπακοὴν dicunt, quasi subauditionem. accipitur autem hoc nomen tum pro *obedientia formali, tum pro materiali.*

Materialis obedientia. *Materialis obedientia* est omne opus virtutis, quo impletur præceptum, etiamsi non ea intentione expressim fiat. satis enim est illa intentione fieri potuisse; quæ intentio si adesset, illi formalem obedientiæ rationem superadderet. Hæc obedientia non est specialis virtus, sed omnes virtutes complectitur, quæ aliquem actum cadentem sub præceptum habent.

Formalis. *Formalis obedientia* est, quæ ideo expresse aliquid facit, quia præceptum est. hæc est virtus specialis; quia etsi ad omnis virtutis materiam se extendat, tamen sub speciali ratione honesti id facit, videlicet quatenus opus eius debitum est ratione præcepti.

23 *Obiecta.* Itaque *obiectum quod* huius virtutis, est omne opus præceptum. *Obiectum cui*, Superior. *Ratio obiectiua in obiecto quod*, est debitum Superiori ratione præcepti; obedientia enim facit opus, quia ratione præcepti cœpit esse certo modo debitum. *Ratio obiectiua in obiecto cui*, est præceptum factum authoritate illa per quam est Superior: per hanc enim habet potestatem obligandi, & debitum certi operis subdito imponendi. ideo enim obedis Petro, quia ipse Superior tuus præcepit, & præcepto obligationem & debitum imposuit.

24 *Ius imperandi ex triplici radice.* Hinc patet, primam *rationem formalem obiectiuam* in hac virtute esse *Ius & potestatem regendi*, seu imperandi. circa quam potestatem considerandum est eam ex triplici radice prouenire. Primò, Ex ratione *causæ & effectus*: causa enim naturaliter habet potestatem in effectum. hac ratione Deus potest imperare omni creaturæ rationali; quia ipse est author, & illa est opus & figmentum eius. Idem suo modo competit parentibus in filios. Secundò, Ex ratione *totius & partis*: pars enim naturaliter subest toti, & regitur à toto. hoc modo Respublica habet authoritatem in singula membra. Tertiò, Ex *spontanea subiectione*; potest enim quilibet in his in quibus sui Iuris est & arbitrij, alteri se subijcere, & potestatem in se dare, tradendo se illi in seruum, vel obligando ad obsequium, siue gratis, siue mercede, vel subdendo per votum, &c.

Ex prima radice prouenit omnis potestas ecclesiastica; quę à Christo immediatè in Summum Pontificem, & per hunc in omnes alios Superiores ecclesiasticos ordine quodam descendit. Christi autem humanitati competit ex diuinitate, iuxta illud Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

A secunda prouenit omnis potestas Imperatorum, Regum, Principum, & consequenter cæterorum, qui ab his authoritatem habent.

A tertia prouenit potestas Superiorum in Religionibus; sed ex parte tantùm & inchoatè; nam completur authoritate, quam illis tribuit Summus Pontifex. Sed plura de his 1.2.q.96.

25 *Potestas imperandi quadruplex.* Ex his perspicuum est potestatem imperandi esse quadruplicem; alia enim est diuina, alia humana; & hæc vel est ecclesiastica, vel politica, vel religiosa; quamuis hæc sub ecclesiastica comprehendi possit.

Obiectio. Dices, Ergo etiam est quadruplex obedientia; diuina, ecclesiastica, politica, religiosa. sicut enim hæ potestates sunt diuersæ rationis, ita etiã affectus obediendi propter illas, videtur esse diuersæ rationis. Confirmatur, velle enim facere opus præcisè quia Deus præcepit, & suprema illa potestas obligationem imposuit, seu quia præcepto tantæ maiestatis debitum, alterius est rationis; quàm velle idem opus quia Princeps, vel Prælatus ecclesiasticus præcepit: illud enim est actus religionis, hoc verò obseruantiæ. *An sit quadruplex obedientia.*

Resp. Est vna virtus. Respondeo, Verius videri, virtutem obedientiæ, qua obeditur præcepto diuino & qua humano, non esse specie distinctam. Primò, Quia etsi potestates illæ distinguantur specie, imò toto genere; non tamen ideò præcepta & obligationes specie distinguuntur: grauitas enim & diuersitas obligationis non sequitur magnitudinem & diuersitatem potestatis; sed materiæ præceptæ.

26 *Obedientia respicit obligationem præcepti præcisè.* Secundò, Ratio à priori esse videtur, quòd obedientia respiciat obligationem ortam ex præcepto Superioris, sufficientem potestatem ad obligandum habentis, præscindendo à modo & qualitate potestatis; hanc enim alia virtus considerat. Ita D. Thomas ar.2. ad 4. quæ autem Caietanus ibi annotat, obscuriora sunt.

Dupliciter potest quis obedire præcepto. Vnde ad argumentum in contrarium allatum Respondeo, Si consideretur conditio potestatis imperantis, & opus fiat affectu illi satisfaciendi; admiscetur alia virtus, qua talis potestas honoratur: vt si obedias mandato diuino, quia id debitum est tantę maiestati, admiscetur virtus religionis: si mandato Pontificis, quia id postulat dignitas Vicarij Christi, erit actus obseruantiæ religiosæ: si mandato Principis, quia id debitum eius dignitati, erit actus obseruantiæ politicæ. Itaque dum quis sic obedit, duæ virtutes concurrunt; virtus quidem obedientiæ, quatenus opus procedit ex affectu satisfaciendi præcepto præcisè considerato; virtus verò religionis, vel obseruantiæ, quatenus simul procedit ex affectu debitum honorem & obsequium soluendi tali vel tali dignitati, seu excellentiæ. Confirmatur, quia dum obedio præcepto Superioris, simul honorem & obsequium ei defero: nam tali modo operandi tacitè insinuo internam æstimationem, quam de illius excellentia habeo, & me illi subijcio. vnde possum idipsum in obediendo expressè intendere, idque iuxta conditionem potestatis, cui obedio: atqui hæc intentio pertinet ad virtutem, qua talis potestas honoratur: ergo in tali modo obediendi illa virtus admiscetur. Insinuat hæc D. Thomas ar.3. ad 1.

27 *An obedientia requirat præceptum.* Diximus suprà *obedientiam respicere præceptum Superioris*. Sed contrà facere videtur, quòd Religiosus non dicatur perfectè obediens Prælato, qui expectat præceptum, & absque eo nihil vult facere. similiter nec seruus domino, nec filius patri, nec vxor marito: imò SS. Patres commendant maximè eam obedientiam, quæ præceptum non expectans, ad nutum obedit. vide Basilium constitut. monast. c.23. & Bernar. de præcepto & dispensat. col.4. ergo obedientia non solùm respicit præceptum, sed etiam nutum & inclinationem Superioris.

Obedientia dupliciter accipitur. Respondeo, *Obedientiam* sæpe accipi pro virtute, qua quis morem gerit alteri, præsertim Superiori, faciendo quod ille cupit, siue præcipiat, siue non. & hoc modo obedientia non solùm respicit præce-

Nomē præcepti aliquando latè capitur.

præceptum; (nisi hoc nomen latè sumatur vt comprehendat *omne id, quod Superior fieri cupit*, etiamsi propriè non præcipiat) sed etiam inclinationem & nutum Superioris: nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum se accommodare, per se honestum est & laudabile. Iuxta hunc modum non dicitur perfectè obediens, qui requirit præceptum propriè dictum, sed qui statim cognita propensione Superioris, facit opus. vnde Albertus cap.3. de virtutibus, ait, *Verus obediens nunquam præceptū expectat, sed solùm voluntatem Prælati sciens vel credens, feruenter exequitur pro præcepto; exemplo Domini nostri* IESV *Christi, cui voluntas & complacentia Patris summum præceptum fuit*. Talis obedientia maximè requiritur in Religiosis; estque necessaria, non solùm ad bonam & suauem gubernationem, sed etiam ad perfectionem religiosæ vitæ. sicut enim valde imperfectus & reprehensibilis est Christianus, qui nihil vult facere, nisi quod Deus vel Ecclesia strictè præcepit: ita valde reprehensibilis est Religiosus, qui Superiori aut regulis se non accommodat, nisi interueniat tale præceptum. ratio est, quia Superior locum Dei tenet, eique loco Dei inferior se subiecit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiusque vocem tanquam Dei vocem accipere, iuxta illud Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit*; quod præclarè docet D. Bernardus lib. de præcepto & dispensat. col.6. Sicut ergo si à Christo visibiliter regeretur, eius voluntati morem gerere deberet, etiam absque præcepto; (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religiosus adspirat, postularet) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Christi locum tenet, & eius præest nomine.

28 *Cuius virtutis opus sit.*

Petes, Ad quam virtutem pertinet iste obediendi modus? non enim ad virtutem obedientiæ strictè acceptæ; quia non interuenit strictum præceptum.

Respondeo, Pertinere ad virtutem illam, quæ generatim & vulgò obedientia dicitur, cuius ratio præcisè in eo consistit, quòd quis se voluntati Superioris in operando accommodet, siue præcipiat, siue non: hoc enim per se peculiarem honesti rationem & laudem habet. potest etiam esse actus imperatus religionis, charitatis & aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Christum, cuius ille est Vicarius, erit actus Religionis. Si autem quia Christo gratum, erit actus charitatis. pari modo, si facias ex reuerentia erga Prælatum, erit actus obseruantiæ; si quia illi gratum est, erit amicitiæ seu beneuolentiæ. vide Gregor. lib.4. exposit. in 1. lib. Regum. cap.10.

DVBITATIO 5.

Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa, maximè commendentur.

29 RESPONDEO, Tres potissimùm, *cæcitatem, promptitudinem, fortitudinem*: *obedientia* enim perfecta debet esse *cæca, prompta, & fortis*.

1. Cæca obedientia.

Cæca dupliciter, Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris, vt hæc non consideret, nec ob hæc minùs ad obediendum paratus sit; sed solùm consideret eum, cuius locum tenet: ad hunc enim quàm maximè oculatam esse decet. monet hoc Dominus, Matth.23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis seruate & facite; secundum verò opera illorum nolite facere.* & Apostolus ad Ephes.6. *serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes, &c.* multò ergo magis hoc requiritur in Religiosis respectu suorum Prælatorum.

Secundò, Debet esse cæca ad rationes præcepti scrutandas; nempe vt non velit scire causas cur quid præcipiatur; sed satis ei sit præcipi vel proponi ab eo, qui locum Dei tenet, nec constet per se esse illicitum. hanc conditionem maximè commendant Patres; Basilius cōstitut. monastic. cap.23. *Quemadmodum pastori suo oues obtemperant, & viam quamcunque ille vult, ingrediuntur; sic qui ex Deo pietatis cultores sunt, moderatoribus suis obsequi debent, nihil omnino illorum iussa curiosiùs perscrutantes, quando libera sunt à peccato*. deinde docet Religiosos debere se gerere *sicut instrumentum in manu artificis*, quod sine repugnantia seruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Cassianus de Institut. renuntiantium lib.4. cap.41. *Quartum hoc præ omnibus excole, vt stultum te secundum Apostoli sententiam facias in hoc mundo, vt sis sapiens; nihil scilicet discernens, nihil diiudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata; sed cum omni simplicitate & fide obedientiam semper exhibeas; illud tantummodo sanctum, illud vtile, illud sapiens esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit*. & cap.10. loquens de Monachis Ægypti. *Vniuersa complere quæ fuerint ab eo præcepta, tanquam si à Deo sint cælitus edita, sine vlla disquisitione festinant.*

Superiori tanquam Deo obtemperandum.

D. Greg. l.2. ca.4. in 1. Regum; *Vera obedientia nec Præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit: quia qui omne vitæ suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur, operatur: nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire.* D. Bernardus l. de præcep. & dispensatione col.6. *Siue Deus, siue homo Vicarius Dei mandatum quodcunque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum; vbi tamen Deo contraria non præcipit homo*. & infrà. *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quàm si præcipiat Deus. quid enim interest, vtrum per se, an per suos ministros, siue homines, siue Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus?* Idem alij passim; & in primis præclarè B.P.N. Ignatius in sua de obedientiæ virtute epistola.

30 *Cur cæca obedientia commendetur.*

Ratio cur hoc tantopere commendetur est, Primò, Quia sine tali modo obedientiæ vix potest constare pax & bona administratio in congregatione religiosa: erunt enim assiduæ disputationes & altercationes inter subditos & Superiores.

Secundò, Quia est cōtra humilitatem & modestiam religiosam, velle à Superioribus rationes exigere mandatorum: hoc enim non est se gerere vt subditum, sed vt parem; neq; facere opus quia præcipitur, sed quia iudicatur expediens; sicut cùm homo illud suo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoscere Christum, & illis tanquam Christo obedire; vt passim docent Patres, & D. Bernardus suprà. vnde in regula S. Benedicti dicitur, *Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur*. Idem colligitur ex Apostolo ad Ephes.6. vbi iubet etiam seruos

obedire

obedire dominis suis sicut Christo; & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non est Christus, nec infallibiliter à Christo regitur: nam & falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, & in præcipienda fallere potest.

Quid si fallatur. Respondet D. Bernardus, *Quid hoc refert tuâ, qui conscius nō es? præsertim cùm teneas de scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiā, & legem ex ore eius requirēt; quia Angelus Domini exercituum est.* & infrà, *A quo deniq; diuina potiùs consilia requirūtur, quàm ab illo, cui credita est dispensatio mysteriorū Dei? Ipsum proinde quē pro Deo habemus, tanquam Deū, in his, quæ apertè non sunt contra Deū, audire debemus.* hæc ille. Itaq; etiamsi absolutè falli possit Superior; tamē id nō est vnquā in particulari præsumendū, nisi de eo constet; eò quòd singulari modo à Deo dirigatur; vtpote ab ipso ad alios in via salutis dirigēdos cōstitutus.

In dubio obtemperandum. Vnde etiam quando res post diligentem discussionē manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, vt omnes DD. tradunt; de quo suprà c. 41. n. 77. Deinde etiamsi fortè in aliquo falleretur, id tamen inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipsius detrahet; quia est error ipsi inculpatus, qui nō impedit quo minùs obedientia sit actus virtutis ex charitate vel religione proficiscēs. Sicut cùm quis dat eleemosynam homini opulēto vel impio, putans esse pauperem vel sanctū: actus enim ex ipso motiuo, quo voluntas ad electionem operis impellitur, virtutis rationem accipiunt.

31 *Certior directio ad salutem in obedientia.* His accedit quarta ratio, quòd homo in hac vita non possit scire quid sibi in particulari expediat ad salutem: sæpe enim illa exercitia, quæ ipsi videntur maximè salutaria, sunt occasio lapsus & perditionis. vnde cuique in hac vita maximè desiderandum est vt ita à Deo in omnibus dirigatur, sicut ipse nouit illius saluti expedire: in hoc enim situ est donū perseuerantiæ: atqui si hoc vllo modo à Deo obtineri potest, obtinetur per simplicem & cæcā obedientiam: ergo hæc maximi facienda. Minor probatur, quia si Christus per seipsum visibiliter nos regeret in terris, & ad hūc finē prorsus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi; non est dubiū quin nos ita regeret: ergo cùm suo loco constituerit Superiores, quibus tanquam sibiipsi voluit nos morem gerere; si nos illis totos permittamus propter Christum, fiduciā bonitatis & prouidentiæ ipsius, nō videtur dubitandū quin ita nos reget, sicut saluti expedire nouit. nō enim minùs potest nos regere per suos Vicarios, quàm per suā præsentiā corporalē. alioquin magno nobis dāno fuisset huius pręsentiæ subtractio; quod tamē falsum esse constat ex scripturis. Hæc ratio bene expensa maximè debet mouere Religiosum vt totam vitæ suæ directionē Superiori purè permittat; sibi persuadēdo, illud, quod ipse cōstituerit, meliorē exitū in ordine ad salutē habiturum.

32 *2. Promptitudo.* Altera cōditio est *Promptitudo* ad exequendum; nempe vt non expectet strictum præceptum, non differat, nō tergiuersetur, nō excuset, nō lentè & cum torpore ad opus accedat. hanc commendat Bernardus lib. de præcepto & dispens. col. 4. *Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, neq; contenta angustijs professionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur, spontaneo vigore liberalis, alacrisq; animi, modū non considerans, in infinitum extenditur.* & tamē Superior nō potest obligare nisi ad ea, quæ intra terminos professionis continentur, vt idem docet: vnde loquitur de non obligatorijs. Idem sermone de virtute obedientiæ; *Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & sic se totum intra se colligit, vt mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Basilius cap. 23. constitut. monasticarum.

33 *In quibus hæc promptitudo exhibenda.* Valde tamē notandū est, nō in omnibus hanc promptitudinem exhibendam; sed in ijs tantùm quæ ad Religionis exercitia, vel regularem disciplinam, aut mortificationem pertinent. Si enim Prælatura, Episcopatus, vel aliud munus honorabile imponitur, non est ordinariè laudabile se promptū & alacrē exhibere; sed expedit modestè deprecari, & expectare etiā præceptū; præsertim si agatur de Prælatura extra Ordinē suscipienda: sic enim doctissimi & sanctissimi viri fecerunt, qui quantū potuerunt huiusmodi dignitates semper detrectarunt, nec nisi compulsi acceptarunt; Ita fecerūt SS. Gregorius Nazīazenus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, Bernardus, Anselmus, Thomas, Laurentius Iustinianus, & alij. Ratio est, quia tā multę dotes requiruntur vt quis sit idoneus ad Prælaturā, præsertim ad Episcopatū, (vt patet ex Apost. 1. ad Tim. 3. & ad Titū 1.) vt arrogātiæ sit, putare se omnibus illis pręditū. Accedit, quòd status ille multis expositus sit periculis, propter opes & honores, propter occasiones & potestatē malè agendi, propter onus cōscientiæ alienæ, propter defectū monitorū, propter delitias & blandimenta carnis, propter assiduas curas, distractiones & rerum externarum tractationem, & alia id genus salutis turbamenta.

Dignitates non facilè acceptādæ.

Confir. testi. Gregorij. Confirmantur hęc omnia ex D. Gregorio lib. 35. siue vltimo moralium cap. 13. vbi docet, obedientiam in quibusdam rebus debere nihil propriæ affectionis habere, sed solo alterius imperio moueri; in alijs contrà, debere multùm habere de suo: *quia,* inquit, *nonnunquam nobis huius mundi prospera, nonnunquam verò iubentur aduersa; sciendū summopere est, quòd obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est; aliquando autem si de suo aliquid non habet, minima: nam cùm huius mundi successus præcipitur, cùm locus superior imperatur, is, qui ad percipiēda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem euacuat, si ad hæc etiā proprio desiderio anhelat. rursum cùm mundi despectus præcipitur, cùm probra adipisci & contumelia iubentur, nisi ex seipso animus hæc appetat, obedientiæ sibi meritū minuit, &c.*

Idē confirmat exemplo Moysis & Pauli: Moyses enim à Deo ipso vocatus ad præfecturam populi, ex humilitate detrectat & excusat, & alium præfici rogat. Paulus verò ex diuina reuelatione Hierosolymam proficiscens, vbi grauia passurus erat, non detrectat, sed alacriter ad omnia se comparat. *Moyses itaq;* (inquit Gregorius) *ad prospera de suo nihil habet, quia precibus renititur, ne Israelitica plebi præferatur. Paulus ad aduersa etiam ex suo voto ducitur; quia malorum imminentium cognitionem præcipit, sed deuotione spiritus etiam ad arctiora feruescit. ille præsentis potestatis gloriam Deo voluit iubente declinare: iste Deo dura & aspera disponente, se studuit ad grauiora præparare. Præeunte ergo vtrorumq; ducum infracta virtute instruimur, vt si obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, prosperis huius seculi ex sola iussione, aduersis autem etiam ex deuotione militemus.* hæc ille.

34 *Obiectio.* Dices, Religiosus voluntatẽ Superioris ducere debet pro diuina: atqui fas non est diuinæ voluntati refragari: ergo.

Resp. RESP. Maior vera est, Primò, In præceptis. Secundò, Extra præceptum, in iis, quæ pertinent ad vitæ directionẽ & exercitia Religionis. Tertiò, In honoribus verò & Prælaturis acceptandis, nõ est voluntas diuina vt statim acceptemus; sed vt quãtum in nobis est declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiam huiusmodi declinationẽ laudare, & celerem acceptationẽ vituperare consueuit. facit enim inferior declinando huiusmodi, cõsentaneè suo statui; sicut & Superior imponẽdo: quare vterq; facit laudabiliter. Itaq; inferior declinãdo non facit contra voluntatẽ Superioris, nisi materialiter, donec accedat pręceptum. Quod confirmatur exẽplo Moysis, qui detrectabat præfecturam populi, quã Deus illi volebat imponere; qua in re nõ faciebat contra voluntatẽ diuinam, nisi materialiter; nam Deo idipsum placebat; vt ex Grego. dictũ est; nisi cùm nimiũ tergiuersabatur; tunc enim dicitur iratus Dominus, Exodi 4. v.14. vt sciamus in hac quoq; re modũ seruandũ.

Declinando non facit contra voluntatem rationabilẽ Superioris, nisi materialiter.

35 *3. Fortitudo.* Tertia cõditio est, Vt *sit fortis*, scilicet in opere præcepto aggrediendo, & perseuerando in illo; vt non detrectet exequi difficilia, & postquã inceperit, nõ resiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit *Dominus, factus obediens vsque ad mortem, mortem autẽ crucis*: ad Philip.3. Hanc fortitudinem cõmendat D. Basilius cap.20. monast. constitut. *Oportet*, inquit, *in primis, vt is, qui se ad vitæ huius rationem cõtulerit, stabili, firma, immobiliq; voluntatis constantia sit, iudicioq; tali, vt à malignis spiritibus neq; concuti, neq; loco pelli queat. Deinde animi firmitate tanta, vt ad mortem vsq; constantiam martyriũ exhibeat, tum diuinis præceptis retinẽdis, tum obedientia erga magistros suos conseruanda. hoc enim totius vitæ Instituti est caput.* Chrysost. hom.3. in 2. ad Corint. valde fusè. Cassianus de Instit. renuntiant. lib.4. c.10. & alij.

36 *An sit alijs virtutibus præstãtior.* Petes, Vtrum obedientia sit præstantior cæteris virtutibus?

RESP. Posse id quæri, vel de obediẽtia omnibus Christianis cõmuni, quam *christianam* vocare possumus: vel de *obedientia religiosa*. Si loquamur de *christiana*, hæc est præstãtior cæteris virtutibus moralibus, excepta religione. Ratio est, Primò, Quia per hanc virtutẽ homo se subijcit Deo, Superioribus ecclesiasticis & tẽporalibus, in omnibus eorũ præceptis exequẽdis, quæ subiectio valde difficilis est, & ad plurima se extendit: hoc autẽ multò pręstãtius est, quàm restituere ablata, seruare modũ in voluptatibus, & cætera, quæ per alias virtutes morales à religione distinctas, præstãtur. Secundò, Quia continet actiones omniũ virtutũ, quatenus sunt in præcepto. respicit enim debitũ, seu obligationem ex præcepto prouenientem in omni virtutis materia. Tertiò, Quia *obediẽtia sola virtus est, quæ cæteras menti inserit, insertasq; custodit*, vt S. Gregorius li. vltimo moral. c.12. ait; ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omnium virtutum, (v.g. nunc ad ieiunium, nunc ad audiendum sacrum, nunc ad frequentanda sacramenta, nunc ad eleemosynam, & sic de cæteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & conseruantur.

Christiana obedientia præstantior cæteris moralibus, excepta religione.

Obedientia cæteras virtutes inserit.

Non tamen est prima. Hinc tamen non sequitur esse omnibus virtutibus priorem: tum quia illa necessariò prior est, quã authoritas præcipientis innotescit, nempe fides: tum quia sæpe actus aliarum virtutum fiunt absque præcepto; tum quia infusio gratiæ & virtutũ potest præcedere omne opus virtutis, vt patet in paruulis. Ita D. Thomas ar.3. ad 2.

Nõ est præstãtior theologicis & religione. Similiter nõ sequitur eam esse præstantiorem theologicis, quia hæ immediatè cum Deo mẽtem coniungunt, & ad omnes alias se extendunt; fides dirigendo; spes & charitas imperando; idque ex altiori motiuo; nec tãtùm ad opera præcepta, sed etiam ad consulta pertinent. Idem dico de virtute religionis: hæc enim ipsum Deũ colit, cùm obedientia eius præceptum duntaxat intueatur. Deinde religio officia aliarum virtutum nõ minùs ad suum finem quàm obedientia refert. Nec obstat quòd *obedientia sola* dicatur cæteras virtutes menti inserere; quia *sola* obligat ad actus omnium virtutum, nimirum quãdo sub præceptum cadunt: & sola omnia præcepta intuetur; quæ dum seruantur, omnes virtutes acquiruntur.

37 *Obedientia religiosæ præstantia.* Si de *obedientia religiosa* agatur, hæc etiam cæteris moralibus, etiam obedientia communi (non tamen religione) est excellentior. Primò, Quia per illam homo non solùm in communibus & aliàs præceptis; (vt obedientia communis) sed etiã in totius vitæ directione subijcit se alteri propter Deum. itaque deserit propriam voluntatem & potestatem viuendi arbitrio suo & consequenter omnia solatia & oblectamenta, quæ homines hinc capere solent. quod sanè maius est & difficilius, quàm relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores sunt bona externa, quæ interdum ethnici propter cognitionem rerum naturalium adipiscendam deseruerunt; oblectationes carnis solùm ad corpus & sensus externos pertinent, & cum turpitudine, verecundiaque coniunctæ; vnde etiam à multis ethnicis spretæ. At potestas viuendi iudicio & arbitratu suo est bonum spirituale, & præcipuum homini, quà homo est, quod nullus vnquam philosophus sibi contemnendum aut deserendũ duxit. Itaq; hoc ipsum propter Deũ relinquere, est maioris perfectionis & meriti, quàm relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras.

Confirmatur, quia in eo deseritur proprium iudiciũ & arbitriũ in vitæ directione; ac proinde omnia ea, quæ homo iudicio suo agere, pati, consequi, habere, retinere, elargiri potest. Itaque per hanc obedientiam homo non minùs deserit sponte, quàm per seruitutem amittit inuitè; quæ tamen morti æquiparari solet.

38 Secundò, Quia cùm in hac obedientia subijciat se Religiosus homini propter Deum, includit ipsa non solùm nudã virtutem obedientiæ, quæ respicit debitũ præcepti, sed etiã virtutẽ religionis & charitatis; vt colligitur ex D. Thoma ar.3. ad 1.

Tertiò, Quia obedientia religiosa est ex voto: hæc enim subiectio Deo promittitur: vnde est instar sacrificij, quo homo seipsum totũ, animam & corpus, intellectum & voluntatem, & totam vitæ rationem Deo offert. Itaque etiam hac ratione includit virtutem religionis.

Obedientia quomodo melior quàm victima. Hinc facilè intelligi potest quomodo *melior sit obedientia quàm victima*: etsi enim oblatio victimarum sit actus religionis; tamen subiectio suæ voluntatis sub Deo (in qua consistit obedientia) est etiam a-

etiam actus religionis, si fiat ex voto, aut ex reuerentia erga maiestatem diuinam; vel charitatis, si studio gratificandi Deo. deinde res nobilior exhibetur: nam vt ait Gregorius lib. vlt. moral. cap.12. hunc locum ad suum propositum exponens vel accommodans, *Per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur*. i. propter Deum deseritur. Quamuis alium sensum videantur habere verba illa; (quæ sunt Samuelis ad Saül 1. Reg.15.) nimirum melius esse omissis victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit; quàm omisso diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas; sicut fecit Saül.

39 *Quatuor gradus obedientiæ.*

Ex dictis colligi possũt quatuor obediẽtię gradus.

Primus est, Exequi exteriùs quod præcipitur.

Secundus est, Voluntatem suam omnino subijcere voluntati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quidquid ipse mandauerit.

Tertius est, Subijcere iudicium suum iudicio Superioris, credendo id melius esse, vel meliorem exitum habiturum quod ipse iusserit.

Quartus, Hæc obseruare non solùm in ijs, quæ stricte præcipit, sed etiam quæ non præcipit, sed solùm fieri desiderat.

DVBITATIO 6.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D. Thomas qu.105.

40 *Omne peccatum inobedientia quædã est.*

SIcut dictum est *obedientiam* dupliciter accipi; ita quoque *inobedientia* dupliciter vsurpatur, *materialiter* & *formaliter*. *Materialis inobedientia* est cuiusuis præcepti præuaricatio. hoc modo omne peccatũ est inobedientia quædam; nam per omne peccatum violatur aliquod præceptum magnum vel paruum, in re graui vel leui, cum perfecta vel imperfecta animaduersione; adeo vt contradictionem implicet, esse peccatum, & non esse contra præceptum. Itaq; hæc notio inobedientiæ includitur in omni peccato, tanquam ratio generica, vel vt circumstantia quædam generalis, iuxta diuersum modum explicandi rationem peccati.

Multa turpitudines & malitia generales in omni peccato.

Simili modo in omni peccato est offensio Dei, quatenus est cõtra amicitiam & amorem ipsi debitum; vilipensio & quidam contemptus, vt est contra æstimationem Dei; irreligiositas, vt est contra reuerentiam & honorem; ingratitudo, vt est contra beneficiorum ipsius recognitionem. *Inobedientiæ* tamen ratio clariùs apparet in omni peccato, magisque videtur intrinseca: quia desciscere à lege & regula operandi, in omni genere peccatum dicitur. vnde *peccatum* ex D. Ambrosio definiri solet *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti*.

Formalis inobedientia.

Formalis est, quando quis præceptum violat ea intentione vt illud violet, & ei suo facto aduersetur. hac ratione est propria species peccati ab aliis distincta, per quam cõtemnitur præceptum, vel ipse præcipiens.

41 Notandum autem est, hãc inobedientiam esse contra duplex præceptum, videlicet contra præceptum, quod expressa intentione violatur, à quo habet suam speciem, & rationẽ inobedientiæ formalis; & cõtra præceptũ, quo talis violatio prohibetur; scilicet, Non cõtemnes præceptũ Superioris, nõ violabis ex cõtẽptu: & hinc habet rationem genericã, sicut alia peccata: nã hoc modo est contra pręceptũ materialiter, & solùm materialis inobedientia; cùm hoc præceptũ non contẽnatur.

42 *An obedientia formalis sit præcepta.*

Petes Primò, Vtrum sicut datur præceptũ, quo vetatur inobedientia formalis, ita quoque detur præceptum, quo obedientia formalis præcipiatur.

Respondeo non dari, si loquamur de executione bonorum operum. ratio est, quia nunquam est necessarium vt faciamus opus bonũ præcisè quia debitũ ex præcepto: sufficit vt illud faciamus propter intrinsecã ipsius honestatẽ, aut vt Deo placeamus; sic enim abundè satisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis est dilectio*. Itaq; nullũ inuenitur præceptũ Dei, aut Ecclesiæ, quo iubeamur facere opus hac intẽtione: omnia enim præcepta iubent opus fieri simpliciter secũdum propriã honestatẽ.

Nec obstat præceptum, quo iubemur *obedire Superioribus, eisq; subiacere*: huic enim satisfit, partim si ea, quæ iubent faciamus, etiamsi nõ illa intentione formali satisfaciendi præcepto: partim si velimus illis subesse; quod velle possumus propter amorem Dei, absque formali affectu obedientiæ. Dum tamen implemus aliquod præceptum, obligamur non habere intentionem impletioni contrariam: hoc enim esset contemnere præceptum. cum hac tamen intentione non implendi præcepti potest impleri præceptum re ipsa; ita vt non sis illius præuaricator, nec tenearis rursus opus præceptum exequi: nam per præceptum solùm intenditur vt opus virtutis fiat, non autem vt ex affectu satisfaciendi præcepto fiat. vt tamen euites internum peccatum contra præceptum, requiritur vt reuoces animum non implendi præcepti; & ita cupias opere illo præterito satisfecisse obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præceptũ, nisi cum expressa, vel implicita intentione implendi: quia sine intuitu præcepti vix fieri potest vt opportunè se applicet ad operis præcepti executionem. In executione tamen nõ tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, sed satis est vt procedat ex affectu propriæ honestatis.

43

44 *An possit hic modus præcipi?*

Petes Secũdò, Vtrũ Prælatus non possit imperare subdito suo Religioso, vt hoc modo operetur.

RESP. Verius videri nõ posse. ratio est, quia iste modus operãdi nõ est necessarius vt opus sit actus virtutis; potest enim esse actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia fit ex affectu charitatis aut religionis, absq; intuitu præcepti. vnde nõ videtur subesse iusta causa, cur talis modus operandi præcipi possit circa aliquod opus. Sed nec secundũ se pręcipi potest, nẽpe vt velis & proponas sic operari. tum quia si nõ potest præcipi vt sic opereris, multò minùs vt sic velis operari; velle enim est propter operari; tũ quia actus interni secundum se præcipi humana potestate non possunt, sed solùm vt sunt necessarij ad constituendum actum externum in aliqua specie virtutis, vt pleriq; DD. tenent: vel si possunt præcipi, non tamen omnes, sed ij tantùm ad quos iure diuino vel naturali, absque determinatione temporis, loci, vel modi astringimur; in quibus potestas Ecclesiæ hæc potest determinare. de quo plura 1.2.q.96.

45 *Quale peccatum.*

Petes Tertiò, Quale peccatum sit formalis inobedientia.

RESPONDEO, Ex genere suo esse peccatum mortale. potest tamen esse peccatum veniale vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materiæ. materia autem leuis hic, est præceptum de re leui, vel quod solùm obligat sub peccato ve-

 niali,

niali. Ita Valentia disput.7. qu.3. puncto 3. Idem insinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, *in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materia minima.* & Lopez 1.p. cap.55. in fine. Verùm hoc eget limitatione & explicatione. Dicendũ igitur hanc inobedientiam nasci immediatè vel ex contemptu præcepti vel præcipientis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expressè Deus ipse; & hoc est directè contra æstimationem & reuerentiam ipsi debitam, ac proinde contra virtutem religionis, quæ tota tali contemptu euertitur; vnde est graue peccatum mortale. Vel contemnitur homo, qui est Superior; & tunc considerandum est quomodo contemnatur. si enim contemnas ipsam potestatē, tanquam nullius momenti, vel ipsum hominem, etiam ob aliam causam, ita vt absolutè nolis illi parere, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas potestatem, nec recuses parere in rebus maioris momenti; etiãsi contemnas illum ob defectum eruditionis, prudentiæ, nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptum eius in re leui violes, fortè non erit mortale. Similiter si offensus Superiori, quasi in vindictam id facias: negari tamen nequit quin sit graue peccatum veniale.

Cõtemptus præcepti & præcipientis.

46 Si autem nascatur ex contemptu præcepti tantùm; vel est præceptum rei grauis, & sic est etiam peccatum mortale: vel est rei leuis, & minoris momenti; estque vel præceptum diuinum vel humanum. si sit diuinum, & contẽnas tanquam inutile aut vanum, & ideo nolis ei parere; sine dubio est peccatum mortale: continet enim tacitam blasphemiam. Si non reputes inutile, sed solùm parui æstimes, quia non obligat sub peccato mortali; & ideo violes, fortè non erit peccatum mortale: erit tamen graue veniale, quia magna est inordinatio, si ideo pecces vt ostendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non sit præceptum diuinum, sed humanum, & in materia leui, faciliùs potest eius contemptus esse peccatum veniale: quia homo potest in præcipiẽdo errare; & cum hoc stare potest obedientia, respectu præceptorum maioris momenti.

Cætera, quæ de præcepto & obedientia dici possent, pertinent ad 1.2. qu.96.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solum debitum morale. *Constat dubitat. 9.*

TAles sunt Gratitudo, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas; quibus sua vitia opposita adiungemus.

DVBITATIO I.

Quid sit gratitudo, & quod eius officium.

D. Thomas q.106.

Gratitudo quid.

1 GRATITVDO generatim est virtus, quæ respicit debitum ex beneficio accepto natum, & vt illi aliquo modo satisfaciat, rependit aliquid benefactori; vt actionem gratiarum, obsequium, cultum, vel aliud beneficium. Itaque extendit se ad omnes, à quibus aliquid beneficij accepimus; nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrum autem sit vna virtus, vt ad omnes hos se extendit, an plures, ita tamen vt identificetur religioni, pietati, & obseruantiæ, quatenus earum obiecta respicit, dubium est.

An sit vna communis gratitudo.

2 Videri possit esse vna, Primò, Quia *obedientia* statuitur vna virtus, eò quòd respiciat debitum ortum ex præcepto; nec diuersa est pro diuersitate præcipientium, aut præceptorum: ergo similiter *gratitudo* erit vna virtus respiciens debitum proueniẽs ex beneficio accepto, nec erit diuersa pro diuersitate beneficiorũ, aut benefactorum. videtur sanè vtrobique eadem ratio.

Secundò, Compensare pro suo modulo beneficium acceptum, à quocunq; demum acceptum sit, habet peculiarem rationem boni; sicut satisfacere præcepto, à quocunque demum sit impositum, specialem honestatem & laudem continet: ergo est aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem honesti præcisè & nudè consideratam respiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Tertiò, Etiamsi homo interdum se applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum; tamen ratio formalis cur Deum colat non sunt beneficia, sed eminentia primi principij. ideo enim cultu latriæ dignus est, eique hic cultus congruit, non quia beneficia contulit, sed quia habet excellentiam primi principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter possumus pro illis satisfacere, nisi reddendo cultum) ipse tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationem; sed beneficia sunt causa impulsiua & applicatiua animi ad cultum, sicut præceptum in omnibus virtutibus; non autem formalis ratio colendi. honoramus enim Regem propter beneficia, tanquam causam impulsiuam; propter dignitatem regiã, tanquam causam formalem. vnde consequens videtur, *gratitudinem*, qua grati sumus erga Deum, distingui à virtute *religionis*; qua verò in parentes, à virtute *pietatis*; qua in Superiores, à virtute *obseruantiæ*. erit enim vna virtus, quæ vniformiter debitum ex beneficio natum respiciet, & pro eo satisfacere studebit; quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, sint diuersarum virtutum. Hæc sententia est valde probabilis, & facilè defendi potest.

Beneficia sunt causa impulsiua ad actus religionis, pietatis, & obseruãtiæ.

Valde probabile est esse vnam communem distinctam.

3 Nihilominus contraria est D. Thomæ ar.1. qu.106. nimirum *gratitudinem*, si erga Deum spectetur, non esse habitum à virtute *religionis* distinctum: si erga parentes, non distingui à *pietate*: si erga Superiores, non distingui ab *obseruantia*. Si tamen

Contraria magis ex mente D. Thomæ.

tamen consideretur vt respicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio proueniens, hac ratione esse virtutem specialem à supradictis distinctã; quia hac ratione respicit specialem rationem debiti, quæ non est tam stricta, quàm in prædictis virtutibus, nimirũ erga Deum, parentes, & Superiores: non enim est debitum legale, sed morale tantùm. Itaque iuxta hanc sententiam *gratitudo* est specialis virtus, quæ propriè solùm respicit benefactorem particularem.

Qua ratione sit virtus specialis.

Confirmatur hæc sententia, quia virtutes annexæ iustitiæ distinguendæ sunt secundum speciales rationes debiti ad alterum: atqui Primum & principale debitum est illud, quo obstringimur Deo, vt primo principio; quod debitum intuetur religio. Secundo loco est illud, quo parenti & patriæ, vt principio secundario; quod respicit pietas. Tertio; Quo Superioribus, vt principio gubernationis, & beneficiorum communium; cui respondet obseruantia. Quarto loco est illud, quo obstringimur priuatis, ratione beneficiorũ particularium; & huic satisfacit gratitudo. Itaq; *gratitudo* est virtus particularis distincta à supradictis: sicut quodlibet posterius distinguitur à priori tanquam deficiens ab eo. Ita D. Thomas ar. 1. vbi

4 Notandum est, Sicut in obiecto, cui *religio* defert cultum, continentur excellenti modo obiecta, quæ reliquæ tres virtutes respiciunt; (Deus enim vt est primum principium rerum, est *pater, dominus, & benefactor per excellentiam*) ita in *religione* continentur reliquæ tres virtutes eminenter. est enim *religio* eminens *pietas, doulia* & *gratitudo*. simili modo in obiecto *pietatis* continetur excellenter obiectum *obseruantiæ* & *gratitudinis*. parens enim vt est principium generationis, habet potestatem gubernandi, & est maximus benefactor. vnde *pietas* erga parentem est excellens quædam *obseruantia & gratitudo*. Denique in obiecto obseruantiæ continetur obiectũ gratitudinis; quia gubernatio est magnũ beneficium. vnde in virtute *obseruantiæ* quodammodo continetur *gratitudo*.

In religione continetur pietas, obseruantia & gratitudo eminenter.

Verùm hæc omnia solùm probant actus illarum virtutum esse actus gratitudinis materialiter, sicut sunt actus obedientiæ: quia etsi illis actibus beneficia accepta compensentur, non tamen respiciunt formaliter hanc compẽsationem. colere enim Deum, honorare parentes, vel Superiores, non est formaliter eorum beneficia compensare, sed materialiter tantùm; quia sunt actus, qui hac intentione fieri possunt, etsi in sua specie hanc intentionem non includant.

Nec obstat quòd *religio* dicatur eminens *gratitudo*, tum quia hoc non impedit quin detur aliquis actus, quo formaliter in Deum grati simus: tum quia etiamsi religio contineat eminenter rationem gratitudinis, vt hæc respicit priuatum benefactorẽ, non tamen vt respicit ipsum Deum: sic enim solùm est materialis gratitudo, vt patet ex dictis. Addo tamen *gratiarũ actionem* erga Deũ, esse actum religionis secundum se, (etiamsi ex affectu compensandi beneficij proueniat) quatenus in illa agnoscimus & testamur illum esse primum principium & fontem beneficiorum acceptorum: sicut oratio per se est actus religionis, quatenus est quædam protestatio diuinæ potentiæ, prouidentiæ & bonitatis, etiamsi ex affectu spei procedat.

5 Officia gratitudinis sunt quinque: Primum, Beneficij æstimatio. Secũdum, Benigna acceptatio. Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemoratio. Quintum, Repensio. Colligitur ex D. Thoma, art. 3. q. 5.

Officia gratitudinis.

Primum est *Beneficij æstimatio*, nempe vt ostendamus nos illud æstimare, si non ex rei magnitudine, saltem ex affectu & animo donantis: hic enim in beneficijs gratuitis potissimùm est ponderandus. vnde conferentes aliquod beneficium, præsertim maioribus, solemus excusare & rogare, ne rem ipsam, quæ datur, sed affectum, quo datur, intueantur: vnde Seneca lib. 1. de beneficijs cap. 6. *Beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit; sed in ipso dantis & facientis animo*: & Cicero lib. 1. de officijs, *Acceptorum beneficiorum sunt delectus habendi, & in primis quo quisq; studio vel beneuolentia fecerit, ponderandum*.

Secundum, *Benigna acceptatio*; si enim repudies, vel absque indicio, quo significes gratũ esse, accceptes, videris contemnere, vel certè parui facere beneficium & affectum donantis. Si autem benignè acceptes, ipso modo illum honoras, & affectui eius quodammodo satisfacis. vnde Seneca lib. 2. de beneficijs, cap. 35. *Vis reddere beneficium? accipe benignè*; & cap. 24. *Qui gratè beneficium accipit, primam eius pensionem soluit*: gaudio enim afficitur donator, videns beneficium suum gratum esse, & aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario: tunc enim censet se non frustra collocasse, & fructum, quem principaliter intendit, retulisse.

6 Tertium, *Gratiarum actio*: hæc nihil est aliud, quàm beneuola protestatio gratiæ acceptæ, seu beneficij gratis & absque debito dati, cum quadam sui subiectione & demissione, ad ipsum benefactorem directa. hæc actio est quædam beneficij compensatio; quia per illam honoratur benefactor, & alter se illi quodammodo submittit tanquã maiori: dare enim gratis est signum abundantiæ & perfectionis; accipere gratis est signum defectus & egestatis. secus de muneribus, quæ honoris causa à subditis dantur Principibus: hæc enim nõ sunt beneficia; sed veluti honoraria tributa. Hinc fit vt gratiarum actio non semper sit necessaria, nec soleat vsurpari à magnatibus erga homines infimæ sortis. Vt autẽ conuenienter fiat, magis accõmodanda est ad affectum benefactoris, quàm ad beneficij quãtitatem, vt ostendit D. Thomas ar. 5. cuius ratio est, quia gratitudo respicit beneficium prout est gratis impensum, i. absq; intuitu mercedis, vel debiti: hoc autẽ ex affectu pendet. huic adde aliam; quia affectus benefactoris longè maior est, quàm beneficium externum; vellet enim longè maiora donare, si facultas vel opportunitas adesset.

Gratiarum actio quid.

Quartum est, *Grata commemoratio*, videlicet vt primò apud nos tempore & loco simus memores beneficij accepti, vt enim ait Seneca lib. 3. ca. 1. *Ingratissimus omnium est, qui beneficij oblitus est: cui enim totum beneficium elapsum est, gratus fieri nunquam potest*. Deinde vt apud alios, quando occasio se offert, libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet; vnde est quædam compensatio.

7 Quintum est, *Beneficij relatio*, quando vicissim beneficium re, vel obsequio redditur. circa quod

Beneficij relatio.

Notandum Primò, Si non suppetit quod re-

 pendas,

pendas, reddendam huius loco bonam imprecationem; vt, *Deus remuneret, compenset in centuplum*, vel pias ad Deum pro salute benefactoris preces. hæc enim nemini desunt; & his vtcunque beneficia temporalia compensantur, & interdum etiam vincuntur.

Secundò, Si suppetit aliquid, non statim referendum beneficium, sed opportunitas expectanda. ratio est, quia, vt inquit Seneca lib.4. de beneficijs in fine; *qui festinat reddere, non animum habet grati hominis, sed debitoris*; nam non videtur æstimare id, quod in beneficio est præcipuum, scilicet gratuitum animum benefactoris: ita enim soluit, ac si ille non gratis, sed intuitu compensationis dedisset. deinde ostendit beneficium non esse gratum, & se illud animo reijcere; nam *reijciendi genus est, protinus aliud in vicem mittere, & munus munere expungere*, vt ibidem Seneca ait. Denique es ingratus in benefactorem, dum videri beneficio affectus non vis, aut illi ratione beneficij obstrictus. vnde Seneca suprà: *Qui nimis citò cupit soluere, inuitus debet; & qui inuitus debet, ingratus est*; nimirum quia non vult agnoscere beneficium. Sed hoc intellige, nisi alter expectet statim remunerationem; vt quando intuitu illius confertur; vel nisi aliæ circumstantiæ aliud poscant.

8 Tertiò, In compensando magis nobis spectandum animum benefactoris, quàm rem datam, curando pro nostra facultate vt beneficium, quod reddimus, respondeat potiùs illius affectui, quàm rei. Itaque si maior vel etiam æqualis potestas adsit, plus rependendum est, quàm sit acceptum. vnde Cicero lib.1. de offic. *In referenda gratia (si modò Hesiodo credimus) imitari debemus agros fertiles; qui plus multò adferunt, quàm acceperunt*: si enim reddis æquale, non videtur esse redditio gratiæ, sed solutio debiti; tantundèm enim accepisti. Oportet igitur reddas amplius, vt ratione excessus sit beneficium; & ita beneficium beneficio compensetur; & affectus affectui respondeat.

DVBITATIO 2.

Vtrum innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quàm pœnitens; & quomodo gratitudo excitanda.

D. Thomas ar.2.

9 NOTANDVM est, hanc quæstionem supponere aliam, videlicet vter maius beneficium acceperit à Deo: qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarū. Dupliciter autē potest beneficiū dici maius, Primò, Quia res, quę datur, est melior, aut maioris æstimationis. Secūdò, Quia magis datur gratis; vtrūque enim ratio beneficij complectitur. Similiter gratiarū actio dupliciter potest esse maior. Primò, Quia est professio maioris boni accepti. Secundò, Quia profitemur esse magis gratis datum. Vnde patet has magnitudines in beneficiis esse diuersarum rationū, similiter in actionibus gratiarum; cùm ex causis diuersarum rationum proueniant; vnde etiā non possunt commodè inter se comparari. His positis,

Beneficium maius dupliciter: similiter & actio gratiarum.

10 *Quomodo innocens teneatur ad maiorem actionem gratiarum.*

Respondeo, Innocētem teneri quodammodo ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarum est professio boni accepti, est enim innocentia maius bonum, quia includit continuam existentiam iustitiæ in homine, quæ magis optabilis est, quàm iustitia interrupta per peccatum mortale. Itaque si bona data spectentur, tenetur magis, & ad maiorem gratiarum actionem, profitendo se gratis maius bonū accepisse. Pœnitens verò magis tenetur, si spectentur gratiæ; quia enim ei maior gratia facta, seu magis gratis datū, tenetur id magis profiteri; & ita ipsius gratiarum actio debet esse maior in confessione gratiæ: alterius verò in confessione doni in se spectati.

11 *Quomodo pœnitens magis teneatur.*

Aduerte tamen, etsi bonum innocentiæ per se maius sit & optabilius; tamen bonum, quod confertur pœnitenti maius est respectu pœnitentis, quàm bonum collatum innocenti respectu ipsius. & hac ratione pœnitens absolutè magis obligatur ad gratiarum actionē, & non solùm ex parte. Primò, Quia pœnitēti vsq; ad tempus lapsus collatum est æquale auxilium & ęqualis protectio, vt supponimus. quod enim hic ceciderit, nō prouenit ex defectu auxilij diuini, quasi illud minus fuerit, quàm in altero; sed ex propria libertate, qua potuit auxilio non vti, & illo præsente consentire peccato. itaque vsque ad illud tempus non debet Deo minores gratias, quàm innocens. A tempore verò lapsus vsque ad restitutionē iustitiæ inclusiuè, nō accipit minus beneficium quàm alter, sed multò maius, facta comparatione ad accipientes. ipsi enim lōgè maius est beneficium quòd à Deo toleretur dum est in peccatis; quòd ad gratiam excitetur, quòd pœnitentia inspiretur, peccata condonentur: iustitia restituatur; quàm alteri sit beneficium illud, quo à Deo interea in iustitia accepta conseruatur. nam vel vna remissio peccatorum præcisè considerata tanti æstimanda est à peccatore, quanti Iustitia & spes vitæ æternæ ei, qui non est peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à pœna ignis, cui iam erat addictus, non minùs gaudet, nec minoris hoc beneficium æstimat, quàm vir probus gauderet, si conferretur ei regnum: liberatio enim à summo malo est instar summi boni. Itaque hac ratione tenetur absolutè ad maiorem gratiarum actionem. Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod absque meritis datur. quò ergo quis longiùs abest à merito, & ab omni dignitate, qua possit videri dignus munere; eò magis gratis ei datur: peccator autem longissimè abest ab omni dignitate, qua dignus sit venia & amicitia Dei: ergo hac ex parte summum est illius beneficium, & consequenter summam & humillimam debet gratiarum actionem. vnde etiam in compensatione huius beneficij tenetur ad humiliora obsequia & maiorem sui demissionem quàm innocēs. Beneficium enim, qua parte datur magis indigno, compensatur maximè demissione sui, confessione suæ indignitatis, & obsequiis humilibus: sicut qua parte est excellentius, compensatur maximè æstimatione, laude, prædicatione illius boni, & datoris; & obsequijs maioribus.

Beneficium remissionis peccatorum.

12 Illa autem distinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem*, & *obligari ad maiorem actionem gratiarum*; cùm ait pœnitentem magis obligari ad gratiarum actionem quàm innocentem; hunc tamē obligari ad maiorem gratiarum actionem; neque rem explicat, neque vera est: nam pœnitens etiam ad maiorem actionem gratiarum

tiarum tenetur, quatenus debet confiteri sibi maiorem gratiam factam, magisque gratis donatum; & beneficia accepta respectu sui esse maiora. Deinde sicuti obligatio crescit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, cæteris paribus etiam magis obligatur.

13 Ex dictis colligi potest quomodo *gratitudo* in Deum sit excitanda.

Quomodo gratitudinis affectus excitandus.

Primò enim consideranda sunt ipsius dona in seipsis, quàm magna, quàm varia, quàm innumerabilia, siue quæ ad animam, siue quæ ad corpus pertinent. corporalia enim omnia facta sunt propter hominem, vt ab illis obsequium, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad salutem caperet; vt sol, luna, sidera, cæli ipsi, & motus eorum, elementa, & omnia, quæ in eis, & ex eis: de quibus vide Senecam lib. 4. de beneficijs cap. 5. & 6. Spiritales quoque substantiæ ad eius ministerium deputatæ; *omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis; ad Hebr. 1.* Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris seruiunt homini, vt eum dirigant ad salutem; & hæc omnia externa sunt. Iam interna omnem æstimationem superant, præter enim integritatem corporis, & sensuum, quorum nullum vel cum regno amplissimo commutare velis, dedit animam immortalem & inexterminabilem, capacem vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totum mundum & ipsum Deum pulcherrimè in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes atque adeo Dei amicitiam, omnis boni supernaturalis fontem, consequaris. Ad gloriæ suæ consortium te supra naturæ conditionem destinauit, in filium adoptauit, spiritus sui participem fecit; media salutis obtinendæ facilia contulit, assiduè sua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & à malis innumeris protegit. visionem sui, qua ipsi planè similes veluti quidam dij, diuinitate fulgétes, euadamus, promittit, & omnium bonorum suorum fruitionem. adhæc iacentem in peccatis & reum æternæ mortis, gratia sua excitauit & erexit, peccata condonauit, Iustitiam & Ius vitæ beatæ restituit. hoc autem beneficium remissionis peccatorum tantum est, quantum malum est mors æterna. constituit præterea thesaurum meritorum suorum veluti fontem gratiarum perennem, quo à peccatis, quotiescunque opus fuerit, ablui possimus, sacramétis inclusum. Denique, quod omnem vincit admirationem, reliquit nobis sanctissimum Eucharistiæ sacramétum, corpus & sanguinem ipsius, cum animâ dotibusque eius omnibus, cum vnione hypostatica & diuinitate perfectè continens & nobis repræsentans ac reipsa exhibens. Hæc si quis attentè consideret & expendat, abyssum beneficiorum inueniet.

Secundò, Considerandum est hæc omnia præstita indignis, ingratis & supplicio dignis.

Tertiò, Consideranda maiestas & sublimitas Dei conferentis: quò enim maior est qui beneficium confert, eò pluris æstimatur beneficium; amari enim & æstimari à magnis, magnum per se est beneficium.

Quartò, Considerandus modus, quo Deus hæc præstitit; quàm extraordinarijs vijs, quantis difficultatibus & laboribus: ideo enim semetipsum exinaniuit & factus est homo; ideo tot labores, tot asperitates, tot probra, tot supplicia, & mortem denique crucis sustinuit; hoc enim mirificè auget beneficij rationem. magnum est beneficium si rex malefico ad mortem damnato benignè condonet & illum pristinæ dignitati restituat; sed incomparabiliter maius erit, si dum aliud remedium liberandi non suppetit, iubeat filium suum è solio descendere, vestibus regijs spoliari & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Considerandus affectus, quo Deus omnia beneficia sua nobis cótulit, nimirum, non vt ipsi inde sit meliùs, sed vt nobis sit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis suæ communionem aptet & disponat. vide Albertum de virtutibus cap. 25. & nostrum Rossignolium lib. 4. disciplinæ christianę cap. 25. vbi sententias quasdam SS. Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligenter perpensis intelliget homo infinita quadam obligatione & immenso debito se obstringi Deo, tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem; tum ad vitam suam diuino obsequio penitus consecrandam, & honorem ipsius omni industria promouendum. etsi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apostolus Paulus, nondum tamen millesimam diuinorũ beneficiorũ partem exæquauerit.

14 Aduerte tamen, hoc debitum ad ista omnia præstanda non esse legale, seu strictum; nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem sensus nostri, ideoque noluit imperare, etsi iustissimè potuisset; sed est debitum morale, seu decentiæ: hoc enim perfecta ratio gratitudinis postulat; ita vt sine eo præstito non possimus, nisi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO 3.

Quid ingratitudo & quale peccatum.

D. Thomas qu. 107.

15 Dupliciter admittitur *ingratitudo, formaliter* & *materialiter*: hæc enim distinctio non solùm in inobedientia; sed etiam in sacrilegio, impietate, inobseruantia, & similibus vitijs, in quibus contra virtutem oppositam peccari ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitudo.

Formalis ingratitudo est, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris ei obnoxius, seu debitor ratione beneficij: sicut formalis inobedientia est, quando contemnitur præceptum, vel potestas Superioris, vt ei non videaris subesse, aut non páreas. hoc modo ingrati sunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris eleuant, aut sinistrè interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur esse grati, agendo gratias; aut ne impediantur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D. Thomas ar. 2. ad 1. & Caietanus ibidem, & in Summa v. Ingratitudo, non enim satis explicant in quo hæc ingratitudo consistat.

16 Hæc ingratitudo ex genere suo est peccatum mortale, vt docet D. Thomas ar. 3. cum Caietano suprà: contemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & sinistra interpretatio beneficij non videtur minus peccatum, quàm iudicium temerarium, cùm tale iudicium inuoluat: iudicat enim

Est mortale ex genere.

affectum esse simulatum, vel alio quàm beneuolo animo rem dari. hoc autem iudicium ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex communi DD. sententia; de quo suprà cap. 29. dubit. 2. Accedit, quòd homines longè magis offendantur huiusmodi contemptu, quàm iudicio temerario; vnde magis lædit charitatem. potest tamen esse veniale, vel ob imperfectum consensum; vt quando ex repentino choleræ motu accidit; vel ob materiæ exiguitatem, vt si beneficium sit paruum; contemptus enim parui beneficij non censetur notabilis iniuria benefactoris; modò absit scandalum. si enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur, posset esse peccatum mortale.

Potest esse veniale aliunde.

Adde, quòd varij sint gradus contemptus: contemnitur enim aliquid tanquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tanquam minùs vtile vel dignum quàm exteriùs videatur, vel gradus eius requirat. In omni autem contemptu est iudicium, quo res, vel persona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exteriùs vel interiùs pro tali. Itaque si contemptus non sit grauis, sed leuis; vt si beneficium aliquod temporale & affectum benefactoris reputes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatum mortale; modò occasionem grauis offensionis ipsi non præbeas.

Varij gradus contemptus.

17 *Materialis ingratitudo* est, quando absque contemptu, vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. colligitur ex D. Thoma art. 3. & Caietano ibidem. Officium autem gratitudinis est quintuplex vt suprà n. 5. & 6. dictum est. D. Thomas ar. 2. reducit ad tria. Primum est, Beneficium agnoscere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro sua facultate. Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod est vltimum in generatione, est primum in resolutione, ideo (inquit D. Thomas) Primus gradus ingratitudinis est, Beneficium non retribuere. Secundus, Dissimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoscere. Circa quæ

Materialis ingratitudo.

Tripliciter officium gratitudinis prætermittitur.

Tres gradus ingratitudinis in omittendo.

18 Aduerte, non retribuere beneficium, non esse peccatū, nisi quādo benefactor est in necessitate, & tu illi opem ferre potes, vel quando ex omissione putatur iure offendendus. beneficium enim, cùm gratis collatum sit, non inducit strictam obligationem; nisi quando benefactor eget opera nostra; vel id necessarium est ad vitandam eius offensionem. vnde non erit peccatum mortiferum, nisi quando charitas sub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda faciliùs peccatur; quia hæc omnibus est facilis, & statim fieri debet. seposita tamen offensione benefactoris, non videtur hæc omissio esse peccatum mortale; quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo: est enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immensitatem beneficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non sit determinatum; vnde de ea loquendum sicut de obligatione dilectionis super omnia.

19 Nolle agnoscere beneficium hominis priuati (de quo nobis est sermo) non videtur quoque per se mortale: quia parum incommodi adfert benefactori, seposita ipsius offensione. posset tamen ratione grauis offensionis & turbationis, quæ inde prouentura putaretur, esse graue peccatum.

Porro ad supradictos tres gradus ingratitudinis, qui in omittendo consistunt, addendi tres alij, qui in committendo. Itaque Quartus est, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficij; qui est summus ingratitudinis gradus. hi tamen gradus, præsertim secundus & tertius, pertinent ad ingratitudinem formalem.

Tres in committendo.

Ex dictis facilè intelligi potest qui sint gradus ingratitudinis erga Deum.

20 Primus enim est, Non conari obsequio & cultu diuina beneficia pro suo modulo compensare.

Sex gradus ingratitudinis in Deum.

Secundus, Rarò vel nunquam gratias agere.

Tertius, Rarò vel nunquam de diuinis beneficijs cogitare.

Quartus est, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum. vnde omne peccatum est ingratitudo in Deum; sicut & inobedientia: repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipsi obstringimur, ad ea cauenda, quæ ipsum offendunt.

Quintus est, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, si neges beneficium redemptionis Christi & gratiæ necessitatem. qua ratione Pelagiani à SS. Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Prosper scripsit opusculum aduersùs ingratos.

Sextus, Illa loco maleficij æstimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impij huius seculi, qui non reputant loco beneficij, sed potiùs maleficij, quòd Deus non sinat ipsos perpetuò hoc mundo frui.

DVBITATIO 4.

Quid sit vindicatio, & cuius virtutis opus.

D. Thomas qu. 108.

21 Vindicatio, græcè ἐκδίκησις, est vltio iniuriæ; videlicet cùm pro iniuria rependitur pœna. Itaque est redditio mali pro malo; mali pœnalis pro malo culpabili. Latiùs accipitur apud D. Augustinum lib. 83. qq. q. 31. cùm definitur *vindicatio, per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut vlciscendo propulsatur*: nam defensio priuata authoritate fieri potest; nec in malum alterius tendit. secus in vindicta: potest autem hæc fieri ob varias causas.

Vindicta ob varias causas irrogari potest.

Primò, Ea intentione, vt ei, qui te læsit, malè sit, nihil aliud spectando. illi enim malè esse, apprehendis tanquam tuum bonum. hoc modo est actus odij & contra charitatem proximi.

Secundò, Vt emendetur; quo modo pater vindicat delicta filij & magister discipuli. hoc modo est actus charitatis proximi; *quæ charitas* (vt inquit D. Bernardus epist. 2.) *piè solet sæuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari*. & Prouerb. 3. *quem diligit Dominus, corripit*.

Tertiò fieri potest, quia per se decens est malefactorem puniri; & pœna per se congruit & quodammodo debita est malefactori, sicut laus benefactori; idque vt rectus ordo seruetur, & quod extra ordinem recti prolapsum est, ad ordinem

Pœna congruit malefactori.

dinem reuocetur. hac ratione est actus virtutis specialis; quia rationem specialem honesti respicit. Sic Deus per vindictam, omnes eos, qui ab ordine pulcherrimo Iustitiæ & legum diuinarum prolapsi sunt, & ordinatissimam dispositionem fœdè perturbarunt, ad ordinem Iustitiæ reducet, infligendo congruam pœnam; vt nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confusum, sed omnia pulchrè suis locis & gradibus sint disposita, vt sæpe docet D. Augustinus: vide illum lib. 5. de ciuit. c. 9. & lib. 11. ca. 17. & 18. & lib. 1. de ordine, multis locis.

Reparatio iniuriæ.

Quartò, Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, restituitur ex parte honor parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur; qui enim lædit, plus iusto, suo affectui indulget, sibique sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari: & sic fit nonnulla compensatio, vt experientia probat. tunc enim animus læsi acquiescit & sibi satisfactum putat. est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & iniuriæ reparatio. hic finis intimè coniunctus est cũ tertio, & ex eo necessariò resultat.

Quintò, Vt qui læsit, & alij eius exemplo, in posterum ab iniuria coërceantur. hic finis est magis extrinsecus: vnde post hanc vitam non ampliùs spectabitur, sed solùm tertius & quartus. In hac tamen vita spectatur, tum à Deo, tum à Iudice humano, sicut tertius & quartus.

22 *Quomodo sit virtus specialis.*

Igitur *vindicatio* facta intuitu tertij & quarti finis, videtur esse specialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pœnam debitam pro iniuria; sicut gratitudine ad reddendum benefactori obsequium debitum pro beneficio: hoc autem debitum in quadam congruitate & decentia consistit. Si autem fiat intuitu quinti finis, scilicet vt coërceatur à maleficio, sic est actus eius virtutis, ad quam pertinet defensio Reipub. vel priuati, vel suiipsius. est enim hæc *vindicatio* quædam defensio. Itaque sicut hæc defensio pertinere potest ad Iustitiam legalem, ad pietatẽ, ad amorem Reipub. vel hominis priuati, vel suiipsius; ita etiam vindicatio.

23 *Debet fieri authoritate non priuata sed publica.*

Vt autem hæc meliùs percipiantur, Notandum est, *vindicationem*, vt sit actus virtutis, conuenienti modo fieri debere. si enim fiat priuata authoritate, non est actus virtutis, sed vitij; quia est vsurpatio alienę potestatis, nempe Superioris, ad quem solum executio huius actus pertinet: vnde illa multis locis in scripturis prohibetur. Ad Roma. 12. *Non vosmetipsos defendentes* (græcè ἐκδικοῦντες, id est, vlciscẽtes) *charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim, mihi vindictam, & ego retribuã*, &c.

Parua vindicta permissa.

Permittuntur tamen passim in Repub. priuatæ quædam vindictæ paruæ, si fiant ex incontinenti, accepta iniuria: hoc enim aliquo modo putatur necessarium ad publicam pacem, vt quisque à minoribus iniurijs, quæ ad tribunalia non solent deferri, tutus sit. Hoc modo quidam DD. eum, qui percutit alterum alapa, pugno, vel baculo, dicunt statim posse repercuti, ne alter audacior in posterum ad similia euadat; esse enim hoc genus quoddam defensionis. Sed de hoc dictum suprà cap. 9. dub. 12.

24 *A publicã potestate potest fieri ex varia virtute.*

Eo autem seposito, priuatus non potest per se actum vindictæ facere, sed solùm curare fieri per publicam potestatem. Vt autẽ fit à publica potestate, potest pertinere ad varias virtutes. Si enim Iudex vindictã faciat, quia id debet Reip. ratione officij, quod gerit, erit actus Iustitiæ commutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub. quæ illum ad Ius administrandum veluti conduxit: si autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illam vt pars ad totum, quatenus pars debet curare bonum totius, sic est actus Iustitiæ legalis: si quia debitum patriæ, est actus pietatis: si quia leges præscribunt, est actus obedientiæ: si quia pars postulat, est actus Iustitiæ commutatiuæ respectu partis. Porro in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ *iustitia vindicatiua* dicitur. Si Iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut vt fiat aliqua reparatio iniuriæ; ob eundem finem pars læsa illam desiderare potest; eritque eiusdem virtutis actus.

Dices, Desiderare vindictam vt reparetur iniuria, videtur esse actus odij, quia desideras alteri malum, vt illi sit malè, & hoc reputas tuum bonum; quod proprium est odij.

25 *Cur non sit actus odij.*

Respondeo esse magnum discrimen: in odio enim desideratur alteri malum, solùm vt ei sit malè; idque absque modo vel mensura: in vindicta, solùm secundum mensuram delicti. ibi sistitur in malo proximi; hîc in recto ordine Iustitiæ. ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo, quo debet fieri; sicut nec in damno, cùm quis propria authoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum sibi sarcit: hic verò fit debito modo.

26 *Appetitio vindictæ ex quo affectu procedat.*

Aduerte tamen, quando pars læsa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc desiderium esse actum amoris proprij: id enim petit in proprium commodum vel honorem. Itaque cùm hoc desiderium non sit actus virtutis, sed quid indifferens, vindicatio, vt ex vi huius sequitur, non est actus virtutis, sed indifferens. huic tamen desiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictam mandari executioni, nisi legitimo modo, scilicet per potestatem publicam, & iuxta mensuram delicti: & hic affectus est Iustitiæ vindicatiuæ; & consequenter ipsa vindicatio, vt ex vi huius sequitur: proprium enim opus Iustitiæ vindicatricis est non vindicta absolutè, sed debitus in vindicta modus. Simili modo cùm quis petit solutionem debiti, vel damni reparationem, illud desiderium est ex affectu proprij commodi, & sic non est actus virtutis, sed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus est alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, nisi secundum regulas Iustitiæ, & hic est actus Iustitiæ. Id enim quod volumus affectu proprij commodi, possumus ex affectu Iustitiæ vel alterius virtutis velle exequi secundum leges illius virtutis; & sic executio operis quoad modum est actus virtutis: quoad substantiam præcisè consideratum, non est.

Quo modo vindicatio sit actus virtutis.

27 *Meliùs ignoscere priuatas iniurias.*

Ex dictis sequitur, multò meliùs esse propter Deum ignoscere, quàm vindictam expetere; nisi fortè publicum bonum aliud postulet. ratio est, quia appetitio vindictæ ob iniuriam priuatã, per se non est virtus, cùm ex amore proprij cõmodi oriatur; vnde nemo propter hoc laudari solet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamsi

fit actus

fit actus virtutis, tamen hæc virtus est valde parua, multùm habens adiunctum ex amore proprio, à quo & ipsa applicatur ad moderandum actum punitionis. est hîc etiam periculum ne & affectus charitatis violetur, & odia excitentur. Denique res non est optimi exempli. In condonatione est officium charitatis in Deum & proximũ, est imitatio Christi Domini & Patris cælestis, est consilium euangelicum, est ædificatiò proximi, est victoria sui, est magna pax animi & tranquillitas vitæ, est singularis fiducia impetrandæ remissionis à Deo: remissio enim peccatorum ijs, qui proximis iniurias remittunt, peculiariter promissa est. Deniq; sæpe est lucrum animæ malefactoris. Interdum tamẽ ratio postulat vt desideremus vindictã, vt diximus; tum vt malefactor in posterum coërceatur; tum ad exemplum aliorum, ne similia audeant attentare. hoc tamen magis in iniurijs Dei, quàm nostris faciendum. Interdum tamen etiam in nostris, ita tamen vt pœna, quam petimus irrogari, minor sit iniuriâ accepta. vide epistolam D. Basilij ad Candidianum.

Aliquando vindicta expetenda.

28 *Vitia opposita.* *Vindicationi* per excessum opponitur *crudelitas*: per defectum omisſio, vel *nimia remisſio* in malefactoribus castigandis, ex qua fit vt eorum audacia crescat.

DVBITATIO 5.

Quid sit veritas & quæ eius functiones.

D. Thomas qu. 109.

29 *Veritas duplex.* VEritas propriè est conformitas iudicij ad rem iudicatam, vel signi ad rem significatam: sed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in sermone, scriptura, gestibus, alijsque signis, quibus aliquid significare intendimus, sit veritas, saltem secundum nostram conscientiam, seu prout eam nouimus: siue quæ curat vt sit conformitas & consensio linguæ & mentis, signorum externorum & internæ conscientiæ. vnde hæc virtus dicitur *veritas*, quia veritatem in signis, quibus aliquid significare volumus, affectat & procurat. facit itaque nos rectè vti signis, quæ nobis data sunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus vsus in eo consistit vt signa sint menti conformia.

30 *Est virtus specialis.* Ex quibus patet Primò, Veritatem esse virtutem specialem à cæteris distinctam; quia speciale bonum rationis spectat, videlicet veritatem in dictis & factis; & specialis laus est in oratione & vita colere veritatem.

Patet Secundò, Esse virtutem annexam Iustitiæ: tum quia versatur circa ea, quæ diriguntur ad alterum, nimirum circa signa, quibus aliquid alteri intendimus significare: (signa enim non sunt data homini propter se, sed propter alterum, cui aliter mentem suam aperire nequit) tum quia spectat in his rationem debiti, non legalis seu stricti, sed moralis.

31 *Obiectum huius virtutis.* *Obiectum* igitur materiale huius virtutis est, signa externa, quibus mentem nostram patefacimus proximo. *Ratio obiectiua* est, esse verum, seu conforme menti, quatenus id, quodammodo debitum proximo. *debitum*, inquam, non ex parte ipsius; sicut benefactori debetur compensatio; sed ex parte nostra, ne nos turpes simus & parum ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per se turpe est linguam à mente dissidere & cum ea veluti pugnare. Deinde sine veritate vita socialis non bene & commodè constare potest. Itaq; hoc debitum est solùm morale & ex honestate virtutis proueniens. quod intellige de debito veritatis per se consideratæ, seposito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iustitia, in iureiurando, ex lege religionis.

Obiectum cui, est proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis est, quicum conuersatio & amicitia haberi possit.

32 *Functiones veritatis.* Functiones huius virtutis sunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. hic est primus & intrinsecus actus huius virtutis: nam ipsa essentialiter in habituali amore veritatis consistit.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut significetur: ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò, Patefacere iudicium mentis. ad hoc non obligat pro quouis tempore: nam sæpe expedit mentem non aperire, sed tegere: & multis alijs circumstantijs opus est vt patefacere mentem sit opus virtutis. vnde meliùs diceretur opus huius virtutis esse, quando mens patefacienda est, procurare vt oratio menti sit conformis. hoc enim est quod hæc virtus spectat tanquam proprium bonum in debita materia. materia autem debita non est, nisi adsint circumstantiæ, quæ efficiant vt mens honestè alijs patefieri possit.

Quartò, Inquirere veritatem rei, quando aliquid absolutè affirmandum vel negandum est: qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius est nescius vel dubius, non est verax, quia dicta non sunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter sentit. Deinde quia omnis virtus, vt præstet opus suum, debet adhibere conuenientem circumspectionem & diligentiam, ne offendat.

Quintò, Exequi promissa: hoc enim necessarium vt promissio sit vera; quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur; quam esse distinctam à virtute veritatis, suprà ca. 18. dub. 8. ostensum est. hæc tamen intelligenda, nisi quid accidat quod excuset, vt ibidem dictum est: promissio enim multis euentis non est præstanda.

DVBITATIO 6.

Quid mendacium, quotuplex & quale peccatum.

D. Thomas q. 110. 111. 112. 113.

33 *Quid sit.* MEndacium propriè est locutio contra mentem, cùm videlicet aliud loquimur exteriùs, aliud interiùs sentimus. Nomine *locutionis* accipi potest omnis significatio, siue verbis fiat, siue gestu, siue alia ratione. potest enim mendacium fieri nutibus & gestibus; his enim sæpe vice verborum vtimur. vnde *simulatio* est mendacium in gestu. Porro sicuti ad actum veritatis tria requiruntur, scilicet voluntas dicendi verum; (id est edendi signum conforme menti, ipsa locutio, & significatio, mentis iudicio conformis) ita tria ad mendacium requiruntur, volũtas dicendi falsum, ipsa locutio, & significatio mentis iudicio contraria. ex quibus consequitur quartum, id est, *deceptio alterius*. sed hoc non est necessarium ad rationem

Tria ad mendacium requiruntur.

ratione mendacij, sicut nec intentio deceptionis, vt rectè D. Thomas art.1. potest enim quis velle mentiri, vt non possit conuinci ex propria confessione, etiamsi norit alterum non crediturum. regulariter tamen qui mentitur, intendit falsam opinionem alterius animo ingenerare, seu decipere. vnde deceptio est affectus ordinariè consequens mendacium.

34 *Mendaciū actui veritatis opponitur formaliter.* Ex his patet Primò, *Mendacium* formaliter & directè opponi *veritati*, seu veritatis actui; quia sicut hæc procedit ex affectu veri, seu vt locutio sit conformis menti; ita illud ex affectu falsi; nempe vt oratio à mentis iudicio dissentiat: non quòd falsitas per se ametur; sed quia absolutè est volita, etsi propter aliud. & sicut actus veritatis est expressio veri opinione nostra; ita mendacium est expressio falsi opinione nostra. Dico *opinione nostra*; *Non semper opponitur materialiter.* quia si dicas verum, cùm putes esse falsum, mentiris, & mendacium formaliter dicis; nam ex affectu falsi & intentione significandi falsum loqueris; quamuis materialiter, seu præter intentionem verum sit quod dicis. è contrario si dicas falsum, cùm putes verum, ex virtute veritatis & formaliter verum dicis; quia ex affectu veri, & intentione significandi veri, etsi materialiter falsum sit.

35 Patet Secundò, Non esse mendacium cùm quis vtitur amphibologia, vel restrictione tacita: quia non intendit dicere falsum, nec loqui contra mentem; sed vel mentem suam aliter exprimere quàm alter intelligit, vt in amphibologia: vel non totam exprimere, sed solùm ex parte, altera parte orationis interiùs retenta; de quo dictum est suprà cap.42.dub.9.& cap.31.dubit.3. & cap.11.dubit.20.

36 *Malitia mendacij.* Tertiò, Malitiam huius peccati intrinsecam consistere in abusu signorum, quòd illis vtamur contra naturalem institutionem & finem. cùm enim signa non sint data nisi ad exprimendum iudiciū mentis, vtimur illis cōtra iudicium mentis, ita vt sit contradictio inter mentē & linguam. quod enim lingua affirmat, mens negat; & quod mens negat, lingua affirmat: atqui per se turpe est & vituperabile vt in vno eodemque homine inter interiora & exteriora sit contradictio; cùm exteriora debeant interioribus conformari. sic ergo vti signis externis vt contradicant iudicio interno per se malum est. Ad hanc accedit alia, quòd mendacio proximus decipiatur; vnde offendit amicitiam & politicam conuersationem. Itaque omne mendacium malum est. Primò, Quia in eo est voluntas falsi, & contradictionis, qua contradicit quis suæ conscientiæ. Secundò, Quia regulariter in eo est voluntas deceptionis proximi. intendit enim, qui mentitur, alteri falsam opinionem ingenerare. Tertiò, Quia in eo est falsitas & repugnantia cum propria conscientia. Quartò, Quia est deceptiuum proximi & violatiuum amicitiæ. Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacij formalem, ratione cuius imputatur ad culpam; duo posteriora ad obiectiuam, ratione cuius non potest vllo casu rectè appeti.

37 *Prohibetur in scripturis.* Hinc omne mendacium prohibetur in scripturis; Ecclesiastici 7. *Noli velle mentiri omne mendacium*. hic tamen locus non omnino conuincit de omni, vt ostendit D. Augustinus lib. de mendacio cap.17. Prouerb.13. *Verbum mendax iustus detestabitur.* & cap.30. *Vanitatem & verbum mendacij longè fac à te.* ad Coloss.3. *Nolite mentiri inuicem.* hæ locutiones vim habent vniuersalis. vnde Innocentius III. cap. Super eo, de vsura, dicit, *diuini præcepti verbo constanter vetari; ne quis etiam pro alterius vita seruanda mentiatur.* Idem fusè docet D. Augustinus libris duobus ad Consentium, quorum alter est de mendacio, alter contra mendacium. Denique est communis sententia Patrum & Theologorum in 3.d.37.& 38. quam & Aristoteles probè intellexit, quando ethicorum lib.4. cap.7. ait, *Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est: verum autē, & honestum & laudabile.*

38 *Qui putauerint mendacium aliquando esse licitū.* Aduerte tamen olim non defuisse qui putauerint licitum esse mendacium, quando videtur necessarium ad vitandum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita sensit Origenes in 6. stromatum, vbi approbat sententiam Platonis, quam habet lib.3. de Repub. *Deo quidem indecens & inutile esse mendacium; hominibus verò quandoque vtile & necessarium, vt eo tanquam medicamento vtantur.* Idem fusè tradit Abbas Ioseph apud Cassianum collat.17. cap.8. vbi inter cætera dicit, *mēdacio vtendum tanquam elleboro, quod sumitur imminente aliquo exitiali morbo*, cui videtur Cassianus consentire. Eandem sententiam videtur approbare Chrysostomus in fine lib.1. de sacerdotio, & homil.32.& 53. in Genesim. Denique Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & plerique Græci in ca.2. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuisse simulatam, & factam ex composito: licitum enim esse, boni alicuius causa, vti simulationibus: atqui *simulatio est mendacium in facto.*

39 *Est contrà scripturas.* Verùm hanc sententiam esse falsam, & contra scripturas fusè docet D. Augustinus, præsertim lib. priore, qui est de mendacio cap.5.6.7. & sequentibus; & satis patet ex dictis. Eandem damnat Hieronymus apologia 1. contra Ruffinum, arguens ob illam Origenistas. vide Sixtum Senensem annotat.89.& 107. Putarem plerosque ex prædictis Patribus excusari posse, quòd *mendacium* *Quomodò aliqui ex Patribus possint excusari.* vocet etiam orationem alio sensu dictam, vel habentem tacitam mentis limitationem, ita vt alter aliud intelligat & decipiatur; & nomine *simulationis* etiam *dissimulationem* intelligant; vt patet ex Chrysostomi & Hieronymi exemplis. poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex composito absque propriè dicto mendacio & vera simulatione: sicut aliquando ex composito obiurgamus aliquem, vt tertius, qui offensus est, placetur, vel ne audeat imitari factum ipsius. quæ obiurgatio intelligēda est secundum externam speciem facti, quod malū videtur, vel videri possit: sed de hoc plura 1.2. qu.103. art.4. de cessatione legalium.

Exempla Scripturæ. In exemplis alijs, quæ adferuntur ex scripturis, vel satis clarum est non esse propriè dictum mendacium aut simulationem, sed solùm veritatis occultationem; vt quando Abraham dixit Saram esse sororem suam; quando Michol posuit statuam in lecto Dauid; quando Moyses spoliauit Ægyptum; quando Paulus circūcidit Timotheum, totondit caput in Cenchris, &c. Vel possunt excusari per restrictionem mentalem; vt cùm Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac, & mul-

& multa, quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non est opus excusare; vt ea, quæ Dauid dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saül de Dauidis absentia, quæ Iehu ad sacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obstetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à scriptura; etsi laudetur interdum bona intentio per se spectata.

40 *Mēdacium per se est peccatum veniale tātùm.*

Aduerte tamen mendacium per se non esse peccatum mortale, sed solùm veniale, quia inordinatio illa neminem grauiter lædit: & deceptio proximi, quando nihil interest sic an aliter res habeat, est parui momenti, nec euertit vitam socialem; etsi illi nonnihil incommodet.

Obiectio.

Dices, D. Augustinus lib. de mendacio cap. 6. & sequentibus, apertè indicat omne mendacium esse peccatum mortiferum: nam vult etiam illum, qui pro vita corporali vel sua vel aliena conseruanda mentitur, amittere æternam; vnde sequitur esse mortiferum. quòd si tale mortiferum est, quod tamen inter omnia mendacia pene est leuissimum, vt constat ex cap. 14. eiusdem libri; consequens est cætera quoque omnia mortifera esse. Et confirmatur ex illo Psalmi 5. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Resp.

Respondeo, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, nō dici asserendo, sed disputando: nam vt D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. vltimo scribit, *istius libri magna pars in inquisitionis disputatione versatur.* neque ipsi omnino satisfecit; vnde etiam de opusculis suis librum illum auferre decreuerat, quia obscurus & anfractuosus, & omnino molestus ei videbatur: quam ob causam scripsit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipsius solùm erat ostendere omne mendacium esse malum, adeo vt ob nullam causam sit licitum; ad quod probandum induxit quasdam scripturæ sententias, quæ nō de omni, sed de solo pernicioso contra Deum vel proximum sunt intelligendæ; quales sunt duæ illæ in confirmatione allatæ: vt facilè ex antecedentibus & sequentibus ostendi potest.

41 *Diuisio mēdacij.* 1.

Quod ad diuisionem mendacij attinet, tripliciter diuidi potest. Primò, Secundum propriam rationem, scilicet vt opponitur veritati. hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Aristotele lib. 4. ethic. cap. 7. in *Iactantiam* & *Ironiam*. Sed hoc intellige non de omni mendacio, sed de eo, quo quis in ijs, quæ ad laudem suam pertinent, mentitur.

Iactantia.

Iactantia (Aristoteli ἀλαζονεία) est cùm quis maiora de se prædicat, quàm insint. hic Aristoteli vocatur ἀλαζών, id est, *iactator.*

Ironia.

Ironia est, cùm minora quàm insint, vel cùm laudabilia, quæ insunt, negat. hi Aristoteli vocantur εἴρωνες, *dissimulatores.* si parua sunt & manifesta, quæ de se negat, dicitur Aristoteli βαυκοπανοῦργος, quasi dicas *delicatus veterator.* Si quis se iactet de malo, quod fecit, nō est propriè iactantia, quia deest mendacium; sed est vana gloriatio, similis iactantiæ; eò peior, quò res de qua gloriatur peior est. Si autem illud non fecit, est peccatum iactantiæ; quia est mendacium, quo de se maiora prædicat quàm insint.

Nec obstat, quòd illud, quod de se dicit, malum sit; quia accipit illud instar boni, & laudabilis, & ita opinione ipsius bonum est.

42 *Iactantia quale peccatum.*

Est autem *Iactantia* per se, seu ex genere suo peccatum veniale, continens malitiam mendacij & vanæ gloriæ. Potest tamen esse peccatum mortale quinque casibus, vt colligit Caietanus q. 112. ar. 2. ex D. Thoma.

Aliquando mortiferū, idq; sex euentu.

Primò, Si quis se iactet cum iniuria Dei, sibi tribuendo quod Dei est; sicut Rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego sum*, Ezechiel. 28.

Secundò, Cum iniuria proximi, sicut Pharisæus Lucæ 18. qui contemnebat, se iactando, publicanum.

Tertiò, Si procedat ex superbia vel inani gloria mortifera; vt si quis glorietur de donis Dei, tanquam sit illis dignus.

Quartò, Si iactet se cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniustè, aut exponendi se periculo nocumenti; vt cùm quis se prædicat præclarum medicū, aduocatum, &c.

Quintò, Si ita sit addictus iactantiæ, vt paratus sit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere. his adde

Sextum casum, Quando quis iactat se de opere, quod est peccatum mortiferum; nam videtur illud approbare. Si tamen solùm narret vt inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, absque approbatione vel affectu ipsius operis, non videtur esse mortiferum.

43 *Est peior quàm ironia.*

Iactantia peior est quàm *Ironia*, teste Aristotele suprà; quia regulariter ex turpiori causa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò *ironiâ* vtitur, minùs dicendo, vel negando quæ insunt, plerumque id facit vt fastum & iactantiam fugiat, vt Aristoteles ait; sicut Socrates faciebat, qui, vt idem testatur, gloriosa omnia de se negabat. Fieri tamen potest vt ex peiore motiuo procedat, & tunc peior erit; vt si quis minora de se diceret, animo peruertendi alios; sicut hæretici faciunt, dum sibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo soli tribuunt, vt videantur humiliores & gloriæ Dei studiosiores; de quibus maximè intellige illud Ecclesiastici 19. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.* & Prouerb. 26. *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde ipsius.*

44 *2. Diuisio. Iocosum. Officiosum. Perniciosū.*

Secundò, Diuidi potest ratione finis vel effectus, in *iocosum, officiosum, & perniciosum*. *Iocosum* est, quod causâ voluptatis vel suæ vel alienæ dicitur. *Officiosum*, quod causâ vtilitatis: vtrumque autem tale esse debet vt nemini noceat. *Perniciosum* est quod alicui iniustè nocet, siue alteri prosit, siue non: seu quod est contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale est omne mendacium in religione, in sacramento confessionis, in iuramentis, in detractione, in falso testimonio, in contractibus iniquis, &c. est autem hoc mendacium peccatū mortale, quia est contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiæ, vt si nocumentum sit paruum, potest esse veniale; vt in parua detractione vel deceptione proximi. reliqua duo genera solùm sunt peccata venialia; nam culpa mēdacij minuitur ex eo quòd ad aliquod bonum siue delectabile, siue vtile, siue ad alicuius mali auersionem absque vllius iniuria ordinetur.

Tertiò,

45 3. Diuisio. Tertiò, Diuidi potest ratione signi, quo quis vtitur. hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. illud propriè vocatur *mendacium*, de quo iam satis dictum est: hoc *simulatio*, quæ nihil est aliud quàm mendacium in actionibus vitæ; nimirum cùm quis per has intendit aliud significare, quàm interiùs in animo sentit. hoc modo mētiuntur, qui externis gestibus & actionibus præ se ferunt gaudium, dolorem, compassionem, amorē, amicitiam, & similia, cùm nihil tale subsit. huius species est *hypocrisis*; quod nomē etsi propriè significet simulationem seu fictionem alienæ personæ, vt solet fieri in theatro & scena, vt docet D. Aug.li.2.c.3. de ser.Dñi in monte, tamen in sacra scriptura & apud authores ecclesiasticos accipitur pro ea, qua quis se simulat esse iustū, cùm non sit.

Simulatio. *Hypocrisis.* *Quale peccatum.*

Est autem *hypocrisis* per se peccatum veniale, sicut mendacium & iactantia: potest tamen esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis; vt si quis simulet se iustum, sanctum, Prophetam, doctorem veritatis, vt falsam doctrinam seminet; sicut faciunt hæretici, præsertim ministri. hi sunt verissimi hypocritæ, interiùs lupi, exteriùs oues; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matthæi 7. Item si talia simulet, vt ad ecclesiasticam dignitatē indignus irrepat, aut alio modo noceat.

46 Secundò, Si hoc nomen simul inuoluat contemptum sanctitatis vel religionis internæ, qui sæpe cum hypocrisi est coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis sunt hypocritæ. solùm enim curāt vt exteriùs videantur iusti vel catholici, cùm internam religionem nihili faciant. talis hypocrisis est peccatū mortale, ratione illius contemptus, quē includit. hoc modo sæpe reprehenditur in scripturis, vt notat D.Tho.q.111.ar.4. vt Mat.6.& 23.Luc.12.& 16. Isa.63.Iob 8.& 20.&c.

Gradus mendacij.

Gradus mendacij à D.August.li.de mēdacio c. 14. ponūtur octo; quorum primus & infimus est, cùm quis mentitur ad impediendū stuprū, seu castitatis violationē, sibi vel alteri inferendam. Secūdò, Cùm ad impediendū homicidium. Tertiò, Ad impediendā fortunarum direptionē. Quartò, Cùm placendi cupiditate. Quintò, Cùm sola mētiendi libidine. Sextò, Cùm quis ita mentitur, vt vni prosit & alteri obsit. Septimò, Cùm ita mentitur vt nulli prosit, & obsit alicui. Octauò, Quādo mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio crescunt ad summū. tres primi gradus pertinēt ad mendacium officiosum; quia nemini nocent, & præterea aliquam vtilitatem adferūt, dum graue malum, vel stupri, vel mortis corporalis, vel amissionis pecuniarum vitatur.

Stuprū est morte deterius.

Vbi aduerte, D.August. insinuare maius malū esse pati stuprum quàm mortē; quod facilè admiserim; maximè propter periculū peccādi, quod illi voluptati coniunctū est. Vnde minus peccatū est mentiri ad vitādum stuprum, quàm ad vitandam mortē: sicut minus est ad vitandam mortē, quàm ad cauendum damnum pecuniarium. Quò enim maius est bonū propter quod mentiris, eò mēdacium est minus peccatū; quia malitia & deformitas illius minùs est voluntaria: qui enim nollet mentiri, nisi necessitas magni boni consequendi vel mali auertendi cogeret, satis ostendit sibi non placere per se mendaciū, & se inuitum & cum displicentia illius per se considerati, ad illud descendere; idq; eò magis, quò causa, qua impellitur, maior est, vel saltem iustior apparet. Hinc dici solet bonitatem intentionis minuere malitiam operis.

Intentio bona minuit peccatum.

Quartus & quintus gradus pertinēt ad mendacium iocosum. minus tamen culpæ est in quarto quàm in quinto; quia minùs turpe est mentiri vt alterum oblectes, quàm vt libidini mentiendi satisfacias. Sextus, septimus & octauus pertinēt ad mendacium perniciosum.

DVBITATIO 7.

Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa,

D. Th.q.114.115.& 116.

47 *Affabilitas quid.* Affabilitas est virtus, quæ procurat vt conuersatio nostra cum proximis in rebus seriis sit grata, & talis, qualē esse decet, spectata conditione nostra, personarū quibuscum agimus, negotiorū, & reliquis circūstantijs; ita vt neq; nimis blandè neque nimis asperè in congressibus nos geramus.

Dico *in rebus serijs*, nam vt in *iocis* sit nostra conuersatio grata, præstat alia virtus, quam Aristoteles l.4.ethic.c.9. vocat εὐτραπελίαν, quę nos decorè facit vti iocis & ludicris, quę animi causa assumūtur; ita vt nec in illis modum excedamus, tāquam scurræ; nec ab illis abhorreamus tanquam agrestes quidam & rupicones.

Eutrapelia.

48 *Affabilitas* apud Græcos proprio nomine caret, teste Aristotele c.6. non malè tamen quis εὐπροσηγορίαν vocauerit, ex Isocrate ad Dæmonicū. apud Latinos vocatur *affabilitas* & *comitas*; vt ex Cicerone 2.offic. constat. etsi enim nō in solo alloquio cōsistat, sed etiā in alijs actionibus & officijs, quibus nos accōmodamus proximo, vt ipsi nostra cōsuetudo grata sit; tamē potissimùm in sermone & affatu sese ostendit; sicut & *adulatio* & *litigiū*. addit Aristoteles esse similē *amicitiæ*: nā exteriùs ita se ad omnes gerit tanquā ad amicos. Differt tamē ab *amicitia* propriè dicta; quia hęc nihil est aliud quàm mutua beneuolentia in peculiari quadam cōmunione fundata; quæ cōmunio & consociatio causa est amandi alterū sicut seipsum, & comiter cū illo tractādi. Sic inter milites est amicitia, ratione societatis & cōmunionis militiæ: inter eruditos, ratione cōmunionis in eruditione: inter cōsanguineos, ratione cōmunionis sanguinis: inter Religiosos, ratione societatis vitę religiosæ: inter Deū & hominē, ratione cōmunionis bonorū supernaturalium, & maximè ratione cōmunionis gloriæ, quam præstolamur in cęlo, qua Deo erimus simillimi. Interdum cōmunio est causa inimicitiæ, non per se; sed quia impedit bonū alterius. Sic figulus figulū odit, & faber fabrū, iuxta Hesiodū. Deniq; quando cōmunio ad nimis multos se extendit, laxior fit amicitia & facilè euanescit. sic cōmunio religionis christianæ, quæ olim, cùm pauciores essent christiani, erat vinculū arctissimæ amicitiæ, postea cœpta est negligi, tanquā ad amicitiā, sine alio magis particulari nexu, insufficiēs. Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Arist.8.eth.

Affabilitas *Differt ab amicitia* 49

At *affabilitas* non requirit talē communionem; neque ideo benignè cum alio tractat, quòd illi sit amicus, aut ei bene velit; sed quia ita congruit ad vitam socialem.

50 *Obiectum materiale.* *Obiectum* igitur materiale *affabilitatis* est tota cōuersatio hominis cum proximo, consistens in colloquijs, conuictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus. hæc omnia nititur affabilitas ita mo-

derari, vt proximo nostra consuetudo grata sit & delectabilis; (seruata tamen decori ratione) idq; ideo quia hoc debitum est, non quidem ex parte proximi, quasi ipse aliquo beneficio id meruerit, vel ad hoc aliquod Ius habeat; (quomodo aliquid est debitũ parentibus, Principibus, Superioribus, benefactoribus) sed ex parte nostra, quia naturæ socialis sumus, & sine hac moderatione nõ sumus bene idonei ad vitã socialem. sicut dicere *veritatẽ* extra contractus & alia negotia, in quibus haud magni interest nosse sic an sic res habeat, debitum est nõ ex parte proximi, cui loquimur; sed ex parte nostra, vt dictũ est suprà dub.6. Itaq; hoc *debitũ* solùm est morale, seu ex honestate virtutis; & minus quàm debitũ gratitudinis, vel obseruãtiæ.

Formale. Vnde patet, *obiectum formale*, seu rationem obiectiuam huius virtutis esse attẽperationem nostræ conuersationis cũ proximo, qua ita sit ei accõmodata secũdum normã rationis, vt ei sit grata; idq, quia hoc debitũ vitæ sociali. hanc enim attẽperationẽ hæc virtus in ipsa conuersatione tanquã in proxima materia intẽdit & procurat. Huic tamẽ virtuti non repugnat, si interdũ seueriùs cum illo agamus, quãdo res postulat; nõ enim omni tẽpore tenemur nos affabiles cuiuis offerẽti præstare; sed quãdo culpa illius vel iusta ratio aliud nõ postulat.

Obiectum cui, est proximus; huic debemus affabilitatem, quia nos & ipse ad vitam socialem & amicitiam apti sumus.

51 *Vitia opposita.* Dupliciter in hanc virtutem peccatur; excessu delectandi & defectu: id est, *blanditia* & *morositate*. quidam enim nimiùm student in conuictu esse blandi & placidi: vnde in omnibus se accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant: qui si id faciant vtilitatis causa, vocantur *adulatores*, (*Adulatores.*) Aristoteli κόλακες, quibus Principes sæpe obsepti; magnarum aularum magna pestis. Si solùm vt placeant, vocantur *blandi*, (*Blandi.*) Aristoteli ἄρεσκοι, à studio placendi. Alij nimis parum curant placere, sed vbique sunt difficiles, vbique contradictores, nusquam se accommodant: hi vocantur *morosi* (*Morosi.*) & asperi, Aristoteli δύσκολοι καὶ δύσεριδες, genus hominum parum ad societatem & amicitiam idoneum. sunt tamen in hoc varij gradus; alij enim plus, alij minùs hoc absynthio morũ sunt imbuti. D.Thomas hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua versione; proni enim sunt homines morosi ad cõtradicendum, & consequenter ad litigium: quam ob causam Aristoteles vocat eos δυσέριδες, id est, *contentiosos*, vel *pugnaces in contentionibus*.

52 *Quale peccatum adulatio.* *Adulatio* per se est solùm peccatũ veniale; quia est tantùm excessus in studio placendi & oblectandi in communi congressu. potest tamen esse peccatum mortale trifariam, vt docet D.Thomas q.115.ar.2. Primò, Ratione materiæ; si laudes alicuius peccatum, præsertim mortiferum; iuxta illud, *Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.* Et Isaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*; vt cùm quis laudatur à constantia in hæresi, à rebellione, &c. Sic plerumq; adulatores vitia nominibus virtutum tanquam fuco honestant & laudant: de quo pulchrè D. Basilius in illud psal. 61. *Cucurri in siti.* Secundò, Ratione finis, si aduleris vt noceas, vt ad libidines pertrahas, &c. Tertiò, Ratione effectus; vt cùm per adulationem præbetur occasio alicuius grauis peccati, etiam præter intentionem. nihil enim est quod tam facilè mentem hominis corrumpat, quàm adulatio; teste Hieronymo epist. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Antoninum par.2.tit.10.cap.2.§.2.

53 *Quale morositas & litigium.* *Morositas* etiã, seu litigium per se est solùm peccatum veniale; quia tantùm adfert proximo nõnullam molestiam & tædium in cõgressibus; quæ res non censetur grauis aut contra charitatem, nec euertit vitã socialem, etsi ei nonnihil incommodet, eamque minùs suauem reddat. est tamen deterior quàm adulatio, si vtrumque præcisè & per se spectetur; nam peius est esse molestum in congressibus, quàm nõnihil excedere blanditijs: illud enim longiùs abest ab officio huius virtutis, cuius est delectabilem efficere nostram consuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus consequẽtis, adulatio ordinariè est multò deterior: vnde magis ab adulatoribus, quàm ab asperis ingeniis cauendum, vt etiam insinuat Propheta psal.140. *Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

DVBITATIO 8.

Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita. D.Thomas q.117.118.119.

54 *Quid liberalitas.* LIBERALITAS, Aristoteli ἐλευθεριότης, est virtus, quæ moderatur amorem pecuniæ, & reddit nos faciles & promptos ad eas expendendas quando ratio dictat; vt rectè docet D.Thomas q.117.ar.1.2.& 3. ex Aristotele lib.4. ethicorũ ca.1. *Pecuniam* (*Pecunia.*) vocamus non solùm nummos, sed *omnia, quorum pretium pecunia metitur*, vt Aristoteles ibidem ait. cùm enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum sit vehemens, & grauia inducat incõmoda, (*omnium enim malorum radix est cupiditas*, teste Apostolo) oportuit esse aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem moderaretur: hanc vocamus *liberalitatem*.

Circa quid versetur & quo modo. Itaque *liberalitas* immediatè versatur circa æstimationem & affectum diuitiarum, vtriq; modum imponẽdo, & faciendo eas æstimari & amari in suo gradu, non suprà, nec infrà; mediatè circa earum vsum: idque dupliciter. Primò, Tollendo impedimentũ recti vsus. hoc ipso enim quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quãdocunq; casus inciderit quo id iudicetur conueniens: nimius enim earũ amor & cupiditas promptã erogationẽ impediebat. Secũdò, Inclinando directè ad earũ elargitionẽ, vel potiùs ad certũ in elargiendo modũ. Liberales enim maximè ex eo vocãtur, quòd libenter & hilariter de rebus suis largiantur aliis: idq; non quia hi egent; hoc enim est misericordiæ: nec quia amici, hoc enim amicitiæ: neque ob beneficia; quia hoc gratitudinis: nec intuitu cõpensationis; quia hoc amoris concupiscentiæ, qui maximè repugnat liberalitati: sed quia hic modus elargiendi, in vita politica & sociali decet hominẽ, & consentaneus est eius affectui & habitui. Itaq; inclinat propriè in modum, qui in largiendo seruandus est, quatenus hic congruit illius affectui, siue vt effectus illius, siue vt signum; & vitæ sociali.

55 Ex quibus patet Primò, Hanc virtutem esse magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet, nam res est summè vtilis & necessaria in

ſaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum eſſe compreſſam, & ſecundum rationis regulam temperatam. & hoc munus poteſt habere in omnibus, etiam pauperibus, imò in nullis magis, quàm in ijs, qui voluntariè pauperes ſunt, qui minimè cupiditate diuitiarum tenentur: quamuis in his aliquid maius ſit quàm liberalitas vulgaris: quia eſt diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum cæleſtium & Chriſti imitationem: qui eſt gradus heroicus liberalitatis.

Liberalitas in gradu heroico.

Secūdarium officiū, ſcilicet elargitio & modus debitus in ea ſeruādus, quatenus præcisè declarāt hunc moderatū affectum & quandam vilipenſionem diuitiarū, eſt minoris momenti; etſi per hanc liberalitas ſe maximè oſtendat: nec omnibus cōuenit; cùm non omnes habeant quæ largiantur.

56 *Conſiderationes incitantes ad hanc virtutem.*

Porro ad illam moderationem cupiditatis diuitiarū conſiderandum eſt Primò, Quid ipſæ ſint in ſe, quàm viles, quàm exiguæ, quàm incertæ & inſtabiles. Secundò, Ad quid valeant; nimirū ad faſtum, ad oblectationes ſenſuum, & ad omnem mali licentiā. Tertiò, Quantas curas & moleſtias ſecum trahant. Quartò, Quàm paucis natura cōtēta, & quàm multa illi ſuperflua. Quintò, Denique melius & honeſtius eſſe dare, quàm accipere.

57 *Obiectum, & materia.*

Patet Secundò, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, ſeu materiam proximam eſſe *cupiditatem pecuniæ*: huic enim cupiditati modum imponere, eſt primarius finis huius virtutis, & conſequenter *modus* ille eſt obiectū formale. mediatum eſt *erogatio pecuniæ*: nam & huic modum imponere debet, vt libenter, hilariter & copiosè, prout ratio decori in vita ciuili poſtulat, fiat. vt tamen erogatio ſit materia ſeu obiectum liberalitatis, debent adeſſe circumſtantiæ illæ, cum quibus ipſa ſecundum ſubſtantiam ſuam honeſtè fieri poſsit, alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet eſſe honeſta) ſed profuſio. Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, eſtque quodammodo debita ex honeſtate huius virtutis, vt per eam affectus internus ſe prodat, facit vt hæc virtus ex parte ſit ſimilis iuſtitiæ, & numeretur inter eas, quæ iuſtitiæ dicuntur annexæ. materia remotiſsima huius virtutis eſt *pecunia*: circa huius enim elargitionē & vſum verſatur: quæ intellige nō de ingenti ſumma; hæc enim ad magnificentiam pertinet, vt infrà lib. 3. ca.2.dub.4. dicetur, ſed de mediocri & ordinaria.

58 *An liberalitas in Deo.*

Petes, Vtrum in Deo ſit propriè liberalitas?

RESP. Si *liberalitas* accipiatur pro virtute moderante cupiditatem diuitiarum, ſic in Deo non eſt liberalitas, niſi metaphoricè, ſicut nec ira: ſed quia hoc nomen propriè & magis ordinariè accipi ſolet pro affectu ad promptè, copiosè, & abſq; intuitu compenſationis de rebus ſuis erogandum alijs, ſiue interueniat cupiditatis moderatio, ſiue non; ideò abſolutè dicendum eſt in Deo propriè eſſe *liberalitatem*; & quidem maximam; ſicut & beneficia ipſius maxima ſunt & propriiſsimè beneficia; quorum collatio eſt actus liberalitatis. ipſe enim eſt propenſiſsimus ad erogandum, & quidem hilariter, copiosè & merè gratis, idq; quia decet ipſius benignitatem & beneficam naturam.

59 *Vitia oppoſita.* *Auaritia.*

Liberalitati opponuntur duo vitia, *auaritia* & *profuſio*. *Auaritia* (quæ ἀνελευθερία Ariſtoteli vocatur; quia res illibera & homine maximè indigna) excedit in æſtimatione & amore diuitiarum, & conſequenter in illis nimiùm retinendis, vel nimio ſtudio quærendis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas: vnde apud Græcos etiam dicitur πλεονεξία, à ſtudio plus habendi: opponitur tamen liberalitati per defectū; quia deficit in erogando; non enim erogat quando ratio poſtulat: ab erogatione autem potiſsimùm liberalitas appellatur.

Eſt periculoſa.

Hoc vitium etſi per ſe ſit ſolùm peccatum veniale; vtpote inordinatus amor diuitiarum; tamen eſt valde periculoſum. facilè enim hic amor ita creſcit, vt propter diuitias homo paruipendat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas aſſequendas patrare. vnde crebrò & grauiſsimè reprehenditur in ſcripturis: Eccleſiaſtici 10. *Auaro nihil eſt ſceleſtius*: nimirum, quia paratus eſt quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex verſu præcedente patet: deinde ſtatim additur, *Nihil eſt iniquius quàm amare pecuniam: hic enim & animam ſuam venalem habet: quoniam in vita ſua proiecit intima ſua*. Ad Epheſ.5. Apoſtolus dicit *auaritiam eſſe idololatriam*, quia auarus auro afficitur præ Deo; omnia paratus propter aurum agere & pati. 1. ad Timotheum 6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. radix enim omnium malorum eſt cupiditas.* nimirum quia nullum eſt malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat.

60 *Eſt vitium capitale.* *Filiæ auaritiæ.*

Vnde meritò auaritia inter peccata capitalia numeratur, quæ ſunt veluti fontes & radices multorum aliorum: Hinc Gregorius li.31.moral. c.31. ſeptem auaritiæ filias enumerat. *De auaritia*, inquit, *proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentiæ, & contra miſericordiam obdurationes cordis oriuntur.* Quarum ratio ſic breuiter iuxta D.Thomam explicari poteſt. *Auaritia* enim excedit in duobus; in retinendo, & in acquirendo. vt excedit in retinendo, parit filiam *obdurationem cordis*, claudens viſcera ſua ad preces pauperis: vt verò in acquirendo, ſic in affectu quidem parit *inquietudinem*, & ſuperuacaneas curas, ſemper in craſtinum ſolicita. nam vt Eccleſiaſtæ 5. dicitur, *Auarus non implebitur pecunia*. In effectu autem interdum impellit vt *vim* proximo inferas; (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo vtaris, vt ſæpe fit in contractibus: qui dolus, ſi committatur ſimplici verbo, erit *fallacia*; ſi additum fuerit iuramentum, erit *periurium*. Si verò committatur in opere; vel id fiet circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel contra perſonam, & dicetur *proditio*. Ex quibus etiam patet prædictas filias ex auaritia oriri ſecundum rationem cauſæ finalis: impellit enim auaritia ad iſta peccata, ſicut intentio ad electionem. omnia enim iſta fiunt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ: vnde cùm in moralibus finis habeat rationem principij, modus iſte naſcendi propriè eſt moralis.

Qualo peccatum.

Aduerte tamen, etſi hoc vitium dicatur capitale, non tamen idcirco putandum ſemper eſſe mortiferum; ſed tunc ſolùm, cùm propter diuitias conſequēdas, vel retinēdas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans ſub mortali, violare.

61 *Profuſio.*

Profuſio, Ariſtoteli ἀσωτία, aduerſatur liberalitati, tum defectu in opibus conſeruandis, tum exceſſu in erogandis: prodigus enim dat quibus non oportet; vt hiſtrionibus, adulatoribus; vel pluſquam oportet, vt cùm magnis expenſis facit

 quæ

quæ paruis fieri possunt: vel in res friuolas multa expendit. hoc tamen vitium per se non est nisi veniale, quia homo est dominus suæ pecuniæ, & pecunia ex infimis bonis: estq; minus quàm auaritia. Primò, Quia est vicinius liberalitati. Secundò, Prodigus est vtilis multis; auarus nec sibi nec alijs prodest. Tertiò, Quia faciliùs emendatur. His accedit, quòd auaritia sit ignominiosior, cùm per eam homo se faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ: vnde Cicero quodam loco ait, *nihil esse tam angusti, tamq; parui animi, quàm amare pecuniam.*

Per se est veniale.

Est minus peccatum quàm auaritia.

62 Potest tamen profusio esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis, si ad finem referatur in quo est peccatum mortale. Secundò, Ratione effectus; cùm quis se reddit impotentem ad soluenda debita, vel quando, vt profusè expendat, omittit eleemosynas in casu extremæ vel grauis necessitatis. Tertiò, Ratione offensionis proximorum. Quartò, Ratione peculiaris obligationis expendendi superflua in pias causas. sic profusio ex bonis ecclesiasticis est peccatum mortale. Denique sæpe profusio est causa auaritiæ: qui enim multa profundunt, cùm opes non sint ipsis inexhaustæ, coguntur malis artibus, auarisque modis aliunde conquirere, vt fomenta vitio profusionis suppeditent. hinc plerumque fit, vt qui sunt in quibusdam profusi, in aliis sint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè corrogando vt profusionem contineant. Exempla habemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Aristotelem 4. ethicorum cap. 1. sub finem.

Aliquando est mortiferum.

Profusio & auaritia se mutuò gignunt.

DVBITATIO 9.

Quid sit ἐπιείκεια seu æquitas.

D. Thomas q. 120.

63 Ἐπιείκεια est quando aliquid agitur contra verba legis, eò quòd bonum commune, vel ratio virtutis id postulet. cùm enim leges vniuersaliter proponantur, & regulæ vniuersales multas patiantur exceptiones; sæpe casus incidunt in quibus malum esset verba legis sequi; v. g. lex sit, *Depositum esse reddendum*: accidit autem vt quis gladium depositum repetat causâ pugnandi cum inimico; non est parendum verbis legis, sed contrà faciendum. hoc igitur est officium huius virtutis, quæ Græcis ἐπιείκεια, Latinis *æquitas* dici potest. Item lex sit, *Nemo mœnia transcendat*: incidit casus, vbi nisi mœnia transcendero, hostis vrbem capiet: æquitas iubet facere contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunij, audiendi sacri, confitendi & aliis innumeris. nec solùm in positiuis, sed etiam in naturalibus quibusdam generaliter expressis locum habet. vt rectè Caietanus q. 120. ar. 1. docet; vt, *Non occides, depositum reddes*, &c. Hac ratione dicitur hæc virtus esse *directiua & correctiua* legum, quando ob suam vniuersalem expressionem deficiunt à recto; quia inclinat vt contra verba legis agatur, idque ob altiorem quandam considerationem. vnde patet, quando quis eximitur per dispensationem à lege, hanc virtutem non habere locum; quia non est opus correctione legis, cùm non cesset eius obligatio ob vniuersalitatem.

Quid sit.

Est directiua legum & correctiua.

64

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*; sicut iudicium, quo diriguntur ea, quæ fiunt secundum verba legis, vocatur *synesis*; vt dictum est supra lib. 1. cap. 2. de Prudentia, dub. 3. *Synesis* enim, secundum D. Thomam, est iudicium rectum de rebus agendis, ductum ex consideratione verborum legis & finis proximi, quem lex respicit. v. g. esse hodie mihi ieiunandum, quia Ecclesia præcipit, vel quia caro castiganda, & subijcienda spiritui. quòd si ieiunium grauiter læderet valetudinem, gnome ex altioris principij consideratione iudicat verba legis non esse hic seruanda, sed esse comedendum; nempe ex eo, quòd lædere valetudinem sit contra charitatem sui, & impediat obsequium Dei vel proximi; quæ cùm sint maioris momenti, quàm id, quod legislator in sua lege intendebat, cessat obligatio verborum legis.

Gnome eam dirigit.

Synesis alias virtutes.

Petes, Vtrum æquitas sit vna aliqua virtus?

An sit vna virtus.

65 RESPONDEO, Valde probabile est non esse vnam virtutem à reliquis distinctam, vel saltem talem virtutem non esse necessariam. ratio est, quia *æquitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum, locum habet, & non respicit vnam rationem formalem; (sicut obedientia, quæ vbique intuetur debitum præcepti; & iustitia legalis, quæ debitum ciuis erga Rempublicam) sed diuersas rationes honesti (ob quas à verbis legis recedit) in diuersis materijs, imò in diuersis casibus circa eandem legem intuetur: quod ex prædictis exemplis est perspicuum. nam legem illam de mœnibus non transiliendis, non seruat hoste imminente, ex affectu boni communis: depositum negat, ex affectu iustitiæ vel charitatis proximi: legem ieiunij non seruat, ex affectu charitatis sui, vel proximi, vel obsequij diuini, quod est religionis: aliquando etiam ex affectu iustitiæ erga proximum; vt si non possit aliter reddere debitum vxori, vel soluere creditoribus. Itaque cùm virtus speciem contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum sit valde varium, & diuersorum generum, perspicuum est æquitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confirmatur, quia quando lex propter suam generalitatem offensura esset aliquam virtutem, nobis eius verba sequentibus; illa virtus sufficiens est vt contra verba legis honestè agamus, modò prudentia adsit, quæ dirigat; vt ex prædictis exemplis colligitur: ergò non est opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus; sed solùm prudentiâ, quæ ostendat legis verba in hoc casu huic vel illi virtuti aduersari; ac proinde tali modo & fine contra agendum: quæ prudentia multis deest, vel ob scrupulos, quibus implicitì, verbis legis ita præstringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu sequenda non sint, expendere nequeant; vel ob iudicij tenuitatem.

Valde probabile est, non esse.

Ex his sequitur, singulas virtutes habere rationem æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriæ honestatis operantur. ac proinde non distingui æquitatē à singulis, nisi ratione.

Singulæ virtutes vt habeāt rationē æquitatis.

66 Dices Primò, Æquitas respicit correctionem legis: atqui hæc est vna quædam ratio obiectiua. Secundò, Aristoteles 5. ethic. ca. 10. dicit, *æquum esse quoddam iustum & melius quàm iustum legitimum; esse enim correctionem iusti legitimi.* Item *æquitatem esse quandam iustitiam & iustitia legali meliorem*: hoc autem non potest dici de quauis virtute.

Obiectio.

RESP.

Responsio. RESPONDEO ad Primum: *Correctio* legis propriè fit per prudentiam vel gnomen, quæ est pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam, qua hæc virtus dirigitur: tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis, & ita ipso opere lex corrigitur. vnde non est necesse hanc virtutem accipere speciem ab hac correctione; quia non ideo facit opus vt legis verba non seruet, aut vt legem corrigat; sed propter aliam rationem honesti; quæ cogit à verbis legis recedere; quæ ratio varia esse potest.

67 τὸ ἐπιεικές. Ad Secundum: *Æquum* est quoddam Ius seu iustum; quia est conforme menti legislatoris, quæ est legis anima, vel potiùs altior quædam lex, quàm ipsis verbis contineatur. vnde etiam est melius quàm *Ius legitimum*; quia altiorem finem respicit. *legitimum* enim ius, verbis legis & proximo legis fine continetur. *æquum* verò continetur sola mente legislatoris, & altiorem finem habet. vnde etiam est correctio iuris legitimi: nam ius legitimum prætermittitur, vt æquitatis ratio seruetur; hic tamen finis altior non est vnius rationis: vnde nec vnam constituit virtutem. Simili modo *æquitas est quædam iustitia*; quia satisfacit menti legislatoris; estque melior iustitia legali, si *iustitia legalis* accipiatur pro ea, quæ solùm satisfacit legi scriptæ. melius enim est sequi mentem legislatoris secundum altiorem finem, quàm sequi verba secundum finem inferiorem. Si autem *iustitia legalis* accipiatur generatim pro virtute, quæ satisfacit verbis legis, vel menti legislatoris; sic æquitas est pars iustitiæ legalis; vt rectè D. Thomas ar.2. ad 1. explicat.

Sed ex his non sequitur esse vnam virtutem secundum Aristotelem; quia neque iustitia legalis Aristoteli vna virtus est; sed omnis virtus, quatenus legi satisfacit, vt suprà l.2.c.1.dub.3.ostesum.

68 Quomodo possit vna virtus statui. His tamen addo, Sicut *obedientia* constituitur vna virtus, quæ respicit præceptum seu legem, maximè verbis expressam: ita *æquitatem* posse statui vnam virtutem, quæ respiciat tacitam legislatoris mentem; quæ est, vt in certis euentis non agatur secundum verba legis, sed secundum dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis potest quis hac consideratione legem corrigere, & contra verba legis honestè operari, vt menti legislatoris obtemperet. sicut enim per se honestū est præcepto expresso Superioris se conformare; ita etiam per se honestum est tacitæ menti Superioris se conformare, quando verba legis non sunt sequenda. Hoc modo videtur intelligendus D. Thomas, qui *æquitatem* vnam virtutem statuit, & præfert iustitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*. Eodem modo potest explicari Aristoteles. Iuxta hunc modum *æquitas* definiri potest, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis, quando ob vniuersale bonum deficit à recto, vt intentioni legislatoris nos accommodemus. Fatendum tamē est, quan-

69 do æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris considerationis, nos id non facere principaliter vt nos menti legislatoris accommodemus; (quamuis eo motiuo vti possimus) sed ne aliam virtutem offendamus. vnde suprà dixi, præter virtutes particulares non esse distinctam virtutem (quæ vocetur ἐπιείκεια seu æquitas) necessariam. sed quamuis necessaria non sit, est tamen vtilis, vt quis etiam illo motiuo operetur.

70 Ex quibus patet, hāc virtutem eodem ferè modo Iustitiæ annexam esse, quo obedientia; quia sicut hæc satisfacit legi & præcepto, eius verbis se conformando; ita illa satisfacit intentioni, à verbis legis recedendo.

Hæc dicta sint de Iustitia & Iure, & virtutibus illi annexis: & ita finis esto libri secundi.

LIBER TERTIVS.

DE FORTITVDINE, TERTIA VIRTVTE CARDINALI.

EXPLICATA PRVDENTIA & IVSTITIA, *sequitur* FORTITVDO, *quæ est tertia virtus cardinalis. Hæc posterior quidem est dignitate quàm Iustitia: quia Iustitia omnes vitæ nostræ actiones, quæ alium respiciunt, rectè componit; vnde & latissimè patet, & sine ea nec pax humano generi, nec vlla societas aut Respub. constare potest, vitaq́ hominum, ea sublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem solùm in eo versatur, vt impedimenta quædam rectè operandi ex periculis & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honesto recedamus: prior tamen quàm temperantia; quia difficilius est timorem mortis & verberum vincere, quàm cupiditatem voluptatum refrænare. cuius signum est, teste Aristotele, quòd etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abstineant. deinde quia functiones fortitudinis magis ad bonum commune, defensionem patriæ, & Iustitiæ pertinent, quàm temperantiæ.*

Constabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de fortitudine secundum se, eius functionibus, & vitijs ei aduersantibus. Alterum de virtutibus fortitudini affinibus, & vitijs iisdem oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine secundum se & eius functionibus.

Habet 6. dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid fortitudo, & quæ illius officia.

D. Thomas qu. 123.

1 *Fortitudo dupliciter accipitur. 1. Acceptio.*

NOTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, vt docet D.Thomas art.2.

Primò, Pro firmitate animi in bono honesto. hoc modo vel est virtus generalis, nimirum obiecto & extensione materiæ, quamuis specialis essentia & habitu; sicut amor honesti in genere. vt enim possum habere firmum propositum sequẽdi in omni negotio bonum honestum, quod recta ratio dictabit; ita etiam perstandi in eo firmè, nec sinendi ab eo vllis incommodis me auelli: quod propositum habitu permanens, videtur esse virtus quædam. Hoc modo accipit Ambrosius lib.1. de officijs cap.36. cùm ait; *In duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primò, Vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis, quàm expetenda ducat. Secundò, Vt ea, quæ summa sunt, omnesq; res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur, præclara animi intentione vsque ad effectum persequatur.* Itaque fortitudo, iuxta Ambrosium, complectitur contemptum diuitiarum, honorum, & voluptatũ, & firmum propositum inhærendi bono honesto, sic vt nullis malis te sinas ab eo diuelli; vt idem fusiùs prosequitur.

2 Vel certè est conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhærere suo obiecto; si tamen perfecta sit. qui enim perfectè temperans est, ita amat bonum temperantiæ in opere suo, vt nullis malis impelli possit ad illud violandum.

Dixi, *Si perfecta sit*, seu *in gradu heroico*; quia etsi omnis virtus, quà habitus, aliquam firmitatem tribuat, iuxta Aristotelem; hæc tamen facilè expugnabitur, nisi alia perfectio accedat, qua bonũ suum omnibus commodis & incommodis anteponat, idq; firmo & inexpugnabili proposito; quò cùm peruenerit, dicitur esse in gradu heroico.

3 *2. Acceptio.* Secundò, Pro firmitate animi in sustinendis & repellendis ijs, in quibus difficillimum est animum regere, & statum rationis retinere; vt sunt pericula mortis. Vbi enim est peculiaris difficultas in retinendo rationis præscripto, (quod rationis bonum dicitur) ibi necesse est nos peculiari virtute dirigi & iuuari: atqui in periculis mortis est peculiaris difficultas vt quis decorè & ex rationis norma interiùs & exteriùs se gerat: in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum est ita coërcere vt non perturbet, & ad aliquid indecori compellat: vel excitatur motus audaciæ, ad mali repulsam; qui etiam moderandus est, ne temerè in periculum præcipitet: vel vtraque affectio, alternantibus animi motibus, & veluti inter se confligentibus (quod sæpissime fit) exoritur; & tunc vtramque simul ad rationis præscriptum temperare oportet. Itaque opus est peculiari virtute, quæ has difficultates superet, & motus illos, secundum rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. sicut enim magno robore corporis opus est, vt immotus sustineas vel etiam repellas id, quod corpus tuum validè impellit; ita magno animi robore opus est vt pericula mortis, quæ animum mediante apprehẽsione vehementer concutiunt, sustineas, aut repellas, immotus in honesto permanens.

4 *Obiectio.* Dices, Virtutes singulæ ad hoc in sua materia sufficiunt, præsertim in gradu heroico: ergo hæc non est necessaria.

Resp. Respondeo Primò, Negando consequentiam; quia pauci eas habent in illo gradu: itaque saltem cæteris est necessaria. Deinde aliæ virtutes non moderantur timores & audaciam; quia id per se bonum & congruum homini; sed quia necessarium ad finem ipsarum; vnde potiùs dicuntur id facere imperando quàm eliciendo: ergo debet esse aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per se boni, & eliciendo.

5 Vt autem penitiùs intelligatur quod sit officium huius virtutis,

Officium & functio fortitudinis. Notandum Primò, Quòd sicut *Iustitia* versatur circa actiones, quæ alium respiciunt, modum & mensuram rationis, quam in se habet, illis imponendo, vt congruant habitui & deceant virum iustum; ita *Fortitudo* immediatè versatur circa passionem timoris & audaciæ in periculis mortis, debitam rationis mensuram sibi insitam illis imprimendo, vt respondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. omnis enim virtutis habitualis finis est, imprimere similitudinem sui in actionem vel passionem animi, tanquam in propriam & proximam materiam, vt colligitur ex D.Thoma qu.123. art.7. *Modus rationis quomodo descendat in opus.* modus enim rationis primò & essentialiter existit in virtute prudentiæ, & ab habitu transit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ transit & veluti imprimitur actui interno voluntatis, qui alioquin vt à voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarij. Ab actu voluntatis interno transit in habitum, qui per actum in voluntate genera-

generatur. habitus verò genitus hanc rectitudinem intendit immediatè imprimere, vel actioni externæ, si circa eam immediatè versetur; vt in Iustitia; vel passioni, si hæc eius proxima sit materia: mediatè tamē etiam actioni externæ; nā huius moderatio est finis principalis virtutis illius.

6 Vnde patet Primò, Quo modo bonum prudentiæ, & rectitudo, quæ est in prudentia, veluti in regula, descendat in vim appetitiuam, & ibi habeat rationem virtutis; & à vi appetitiua in actiones & passiones.

Passiones internæ se habent instar materiæ circa quam.

Patet Secundò, Actiones externas & passiones animi internas ad virtutem se habere instar materiæ; sicut lignum & æs ad artem statuariam: sicut enim statuaria intendit æri vel ligno sui quandam similitudinem imprimere; ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit sui speciem iuxta materiæ capacitatem inserere. Rursus, sicut proprium opus artis statuariæ non est lignum vel æs, sed forma statuæ impressa illi materiæ & ipsum compositum ex forma & materia; (quod etiam est proprium obiectum & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis non est timere absolutè, vel audere, vel aggredi periculum; sed quando timendum vel audendum est, ponere in his rectitudinem rationis; & consequenter opus eius est compositum ex passione & illa rectitudine, quod est timere, & audere moderatè, sicut fortem decet. Insinuat hæc Aristoteles 3. ethicorum cap.7. cùm ait, *consentaneè enim habitui*, (græcè κατ' ἕξιν, non κατ' ἀξίαν, vt Lambinus & alij quidam interpretes non rectè legunt) *& vt ratio præscribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis est congruere habitui*, &c.

7 *Etiam tristitiam moderatur.*

Porro sicut moderatur *timorem* & *audaciam*, antequam malum euenerit, vel quando superari potest; ita postquam euenit, & superari nequit, moderatur passionem *tristitiæ*, ne quis nimiùm se affligat, aut aliquid indecori ex mœrore agat.

Patet Tertiò, Proximam fortitudinis materiam esse *timorem, audaciam* & *tristitiam* in periculis mortis; his enim moderationem & rationis mensuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorem, *externam actionem* & *compositionem*, vt fugam, permansionem, adgressionem, totumque corporis motum, & gestum: nam conatur hæc omnia moderari, vt consentaneè viro forti fiant. non enim solam aggressionem fortitudo temperat; sed etiam fugam, quando ratio fugiendum esse dictat, & totam externam constitutionem. Remotissimam, *ipsa pericula*.

8 *Pericula sint honesta.*

Notandum Secundò, Hæc pericula debere esse talia vt honestè suscipi vel sustineri possint; vt sunt ea, quæ pro salute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defensione suscipiuntur. vnde Aristoteles lib.3. cap.7. ait, *Qui ea, quæ oportet, & cuius causa oportet, & vt oportet, & quando, perfert, & timet, similiter & confidit, fortis est.* ratio est, nam materia virtutis non potest esse inhonesta; alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax non esset. sicut materia, quæ repugnat figurationi, non est capax figuræ statuæ. Vnde latrones, grassatores, duella ineuntes, & iniqua bella gerentes, non sunt dicendi fortes, sed temerarij, feroces, crudeles; quia eorum audacia & aggressio est iniqua, plenaque temeritatis vel beluinæ immanitatis: ac proinde incapax honesti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis & proiectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare vt affectus interni vel actus externi sint materia fortitudinis, requiritur vt per se tales sint, vt accedente moderatione fortitudinis sint absolutè honesti, & rationi consentanei.

9 *Potissimùm in periculis bellicis versari.*

Notãdum Tertiò, Fortitudinem potissimùm spectari in periculis bellicis, vt docet Aristoteles lib.3. ethicorum cap.6. hæc enim honestissima & maxima censentur, & humanam conditionem non superant. Huc pertinent non solùm illa communia, quæ ad patriæ defensionem suscipiuntur in bello publico; sed etiam priuata, quæ ab iniquis hominibus, priuata impugnatione, propter Iustitiam inferuntur; vt rectè D. Thomas ar.5. Secundariò spectatur in alijs periculis siue mortis, siue aliorum malorum, & grauium calamitatum: qui enim bene ad illa bellica comparatus est, etiam alia, præsertim minora, facilè sustinebit. Itaque se ad omnia grauia & honesta, siue pericula, siue mala, vt mortis, mutilationis, flagellorum, exilij, morborum, vinculorum, sustinenda extendit. quamuis ex eo, quòd quis in periculo minoris mali confidenter agat, non sit absolutè fortis dicendus; vt si quis flagellis cædendus confidat, vt ait Aristoteles suprà cap.6. quia virtus ex perfectioribus actibus suis metienda est.

10 *Quibus considerationibus excitetur fortitudo.*

Notãdum Quartò, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediante consideratione rationis & imaginatione phantasiæ: non enim aliter appetitus inferior à superiore moueri potest; vt ostensum est 1.2. qu.17. art.7. Considerandum igitur est, Primò, Mortem non esse tantum malum, quantum vulgò putatur, vt quæ tot malis hominem liberet, & maxima bona, si rectè obita fuerit, conciliet. Secundò, Melius esse gloriosè mori, quàm ignominiosè viuere. Tertiò, Proponenda exempla Sanctorum & Domini nostri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia; audacia, si nimia sit, comprimitur cōsideratione periculi, & quòd vita non sit sine causa proijcienda.

11 *Quid fortitudo.*

Ex dictis perspicuum est quid sit *fortitudo*: est enim virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præsertim periculis mortis sustinendis vel repellendis moderatur. D. Augustinus lib.83. qq. qu.3. ex Cicerone illam definit *consideratam periculorum susceptionem & laborum perpessionem*. vbi per *consideratam* intellige *prudentem, cõgruam viro forti, & eo nomine amatam.* Si enim suscipias periculum amore patriæ, erit actus Iustitiæ legalis vel pietatis: si amore rectæ fidei, erit confessio fidei: si amore commodi, vel honoris, non erit opus virtutis, sed amoris sui commodi: si ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque vt sit formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, quod in illo opere obiectiuè relucet; nimirum vt illud effectiuè in eo ponas; quod bonum situm est in congruentia illius operis cum statu & conditione viri fortis, quà fortis, id est, cum virtute, vnde dicitur fortis. Passim tamen in scripturis & Patribus non tam strictè hoc nomen vsurpatur: sed fortes dicuntur qui ex quauis causa honesta opus fortitudinis præstant, vt infra dicetur.

DVBITA-

DVBITATIO 2.

Vtrum martyrium sit opus fortitudinis.

D. Thomas qu.124.art.2.

12 MArtyrium in genere idem est quod testimonium. Verùm hoc loco & passim apud scriptores ecclesiasticos accipitur pro testimonio veritatis fidei, vel alicuius virtutis per mortis tolerantiam; nimirum cùm quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem subit. Hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Cum aliquo actu, quo mors ipsa propter illum finem acceptetur; quo modo agitur in adultis ratione vtentibus. & hoc est martyrium perfectum & formale; quia sequitur ex intentione testificandi. Secundò, Absque vllo actu, sicut in paruulis propter Christum occisis; *quos in honorem martyrum receptos veneratur Ecclesia*, vt ait D. August. lib.3. de libero arbit.cap.23. & Origenes hom.3. in varios euang. locos. vbi etiam dicit eos esse *primos martyres pro Domino occisos & primitias martyrum*. sed hoc erat solùm *martyrium materiale*; nam intelligentia rei testificandæ & voluntas aberat. quia tamen illa mors propter Christum inferebatur & tolerabatur, *testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibebant passione, & sufficit causa testimonio, licet non eloquio distinguatur*; vt pulchrè ait author sermonis de stella & Magis apud Cyprianum. Idem significat Ecclesia in collecta, *Deus, cuius præconium Innocentes martyres, non loquendo, sed moriendo, confessi sunt*, &c. vnde Deus acceptat illam mortem instar formalis martyrij; nimirum vt sicut voluntas & peccatum Adami illis obfuit, vt nascendo ex ipso contraherent peccatum; ita voluntas & meritum Christi illis prodesset, vt renascendo per ipsum consequerentur Iustitiam.

Dupliciter subitur martyriũ.

Martyriũ paruulorũ.

Supplet igitur Christi meritum defectum propriæ voluntatis; quia dum pro ipso patiuntur, singulari modo ipsi conformantur & ad ipsum; tanquam membra ad caput pertinent. & ita voluntas Christi, qui est caput, ipsis veluti membris tribuitur, cùm ipsi aliam habere nequeant.

Christi meritum supplet in illis defectum voluntatis propriæ.

Verùm hac specie martyrij omissa, (cùm constet nõ esse opus virtutis in paruulis) quæstio est de martyrio adultorum; de quo Martinus apud Caietanum ar. 2. contendit non esse opus fortitudinis, sed virtutis, quæ impugnatur, in gradu heroico constitutæ. quod sic probari potest. Nam quælibet virtus in eo gradu est sufficiens vt amore sui honesti mortem contemnat: in eo enim gradus heroicus virtutis magna ex parte consistit, quòd voluntatem ita firmè honesto faciat inhærere, vt illud vitæ anteponat. Itaque cùm quis solo amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis; cùm amore fidei, erit actus fidei; cùm amore castitatis, erit actus temperantiæ.

13 Martyriũ esse opus virtutis, quæ oppugnatur à tyranno.

Confirmatur Primò, Quia eiusdem virtutis est amare finem, & medium ad finem necessarium: atqui amare castitatem est virtutis temperantiæ: ergo & amare mortem, eamque subire, quando hæc ad castitatem conseruandam est necessarium medium, est opus virtutis temperãtiæ.

Ad hoc respondet Caietanus, Maiorem non esse veram, quando medium & finis sunt diuersi generis: tunc enim amorem finis & medij non pertinere ad eandem virtutem. quare cùm perpessio mortis sit bonum alterius generis, quàm castitas, amorem illius, & amorem castitatis non esse virtutis vnius, sed diuersarum. Sed hæc solutio solùm probat, ipsam secũdum se perpessionem mortis, esse actum materialem alterius virtutis & posse formaliter ab illa procedere, si fiat amore propriæ honestatis; nõ autem si fiat amore castitatis. si enim illam perpessionem solùm consideres vt hîc & nunc est medium seruandæ castitatis, eamque sic eligas, haud dubiè hæc electio est virtutis temperantiæ; quia immediatè ex vi amoris castitatis procedit: & consequenter ipsa perpessio externa sequens illam electionem formaliter temperantiæ opus erit. intentio enim finis, electio medij, & executio ex vi electionis secuta, ad eundem habitum pertinent, vt constat ex 1.2. qu.12. ar.4. Nec refert vtrum medium per se sit eiusdem generis ac ipse finis, an diuersi; quia non consideratur per se & secundum propriam honestatem; sed solùm vt medium vtile ad finem, & propter illum expetendum.

Resp. Caietani.

Confirmatur Secundò, Si possum moderari timorem mortis, eamque velle sustinere affectu boni fortitudinis, quod satis obscurè se ostendit, cur non etiam affectu castitatis, religionis & aliarum virtutum, quando euidens est id esse medium ad earum bonum tuendum necessarium? non enim minùs efficaces sunt affectus boni illarum virtutum, quàm boni fortitudinis; nec minùs perpessio mortis illo casu est necessaria ad bonum illarum, quàm ad bonum huius.

14 Hæ rationes conuincunt, perpessionem mortis posse procedere ab alijs virtutibus, absque formali actu specialis virtutis fortitudinis: non est tamen negandum quin aliquando & plerumque ipsa virtus fortitudinis se immisceat, ita vt martyrium etiam ex proprio illius affectu procedat: quia rarò virtutes eum gradum perfectionis habent vt solæ ad hoc sufficiant; vnde aliarum adminiculo opus habent: & tunc idem actus externus à diuersis virtutibus internis (prout in actu illo externo per se vel in ordine ad diuersos fines, diuersæ rationes honesti possunt cõsiderari) procedit: quod vt intelligatur in re proposita,

Martyriũ posse ex affectu variarũ virtutũ procedere.

15 Notandum est, in martyrio tria considerari posse. Primum est, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpessio. Primum non est opus virtutis, sed impietatis, & iniustitiæ: semper enim est contra Iustitiam, quia fit grauis iniuria proximo, dum sine causa occiditur. est etiã cõtra eam virtutem, quæ impugnatur, & cuius odio supplicium infligitur.

Tria in martyrio.

Nec obstat quòd aliquæ mulieres seipsas amore virtutis occiderint, quæ tamen vt martyres coluntur; de quibus Eusebius lib.8. hist.c.12. & 17. & Ambrosius lib.3. de virginibus, ante medium: quia etiam hæ à tyrannis occisæ censentur; cùm ad hoc quodammodo ab illis compulsæ fuerint, stupri timore incusso; cui compulsioni meritò potuerunt cedere, seipsas interficiendo, Deo id illis permittente. non enim minùs testimonium perhibet virtuti, qui eius retinendæ causa, alio moliente auferre, seipsum occidit, si id ei licitum sit, quàm si ab alio se patiatur occidi. quod in primis locum habere potest in castitate, quæ & vi nobis inuitis eripi potest, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione est magnum discrimen salutis, ob voluptatem.

Secundum

16 *Acceptatio & perpessio mortis ex affectu diuersarum virtutum.*

Secundum & tertium ad varias virtutes pertinere potest. si enim acceptatio & perpessio mortis consideretur quatenus fit ad testandam fidei veritatem in seipsa, vel in opere virtutis elucentem; (quo modo semper à martyribus mors acceptari & sustineri solet; hinc enim martyriũ dicitur) sic est confessio fidei, procedens à virtute fidei. eiusdem enim virtutis est aliquid interiùs credere & exteriùs profiteri. Si spectetur vt fit ad placendum Deo, est actus charitatis: si vt præcepto diuino obedias, est obedientiæ: si vt sit conformitas inter signa externa & iudicium internum, est actus veritatis. Deniq; si fiat quia in tali rerum peristasi decet virum fortem acceptare & sustinere mortem; sic propriè procedit à virtute fortitudinis: hæc enim operatur ex affectu proprij boni, quod est similitudo seu conformitas cum habitu à quo fortis dicitur, vt suprà ex Aristotele ostensum est. Similiter moderatio timoris & tristitiæ, quæ etiam necessaria est vt mors fortiter sustineatur; & cohibitio animi intra limites patientiæ potest fieri affectu variæ virtutis: nec procedit à virtute fortitudinis, nisi fiat affectu proprij boni; nempe quia hoc per se honestum est, & congruum viro forti. In praxi autem, omnes supradictæ rationes & aliæ similes considerandæ sunt, & mors propter omnes & singulas acceptanda & sustinenda, passioque timoris & tristitiæ moderanda, sicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt.

Item moderatio affectuum.

17 *Cur semper dicantur actus fortitudinis.*

Aduertendum tamen, siue hi actus (scilicet acceptatio & perpessio mortis causâ fidei, itemque timoris & tristitiæ in illis malis moderatio) procedant ab affectu specialis virtutis fortitudinis, siue alterius virtutis; semper tamen secundum communem modum loquendi Patrum, esse dicendos actus fortitudinis; idque ob duas causas. Prior est, quia in his potissimùm actibus, robur & firmitas animi in bono, elucet; vnde etiam sunt propria fortitudinis materia. Altera est, quia reipsa procedunt ex summa animi in bono honesto firmitate: atqui ea firmitas, qua quis ita alicui bono honesto inhæret, vt paratus sit pro eo retinendo mortem oppetere, passim à Patribus vocatur fortitudo, vt constat ex Ambrosio l.1. de officijs cap.36. Augustino lib.1. de moribus Ecclesiæ c.22. & 23. & alijs. nullus enim Patrum, fortitudinem ad eas angustias restringit, vt solùm id, quod decet virum fortem respiciat, eiusque solius intuitu operetur.

18 *Quo modo martyrium sit actus fortitudinis.*

Ex quibus perspicuum est, martyrium verè & propriè esse actum fortitudinis, etiamsi solius charitatis & fidei affectu subeatur; non simplicem & vulgarem, sed excellentissimum, quia in nobilissima fortitudinis materia; (vt etiam ex Aristotele l.3. ethic. cap.6. colligitur) nimirum in periculis bellicis, ijsque pulcherrimis versatur. In martyrio enim est bellum contra tyrannum pro defensione fidei & religionis, (iuxta illud Apostoli ad Hebr.11. *Fortes facti sunt in bello*, vt D. Thomas interpretatur) quod non inuadendo, sed tolerando conficiendum est: at multò difficilius tolerare quàm inuadere; vt docet Aristoteles suprà; idque ob tres causas. Primò, Quia qui tolerat, veluti à fortiore inuaditur & opprimitur: qui inuadit, aggreditur tanquam fortior. difficilius autem est cum fortiore pugnare quàm cum debiliore. Secundò, Qui tolerat, iam sentit malum præsens: qui inuadit, æstimat tanquam futurum. Tertiò, Tolerantia diu durat: inuasio fit motu repentino: vnde Prouerb.16. *melior est patiens viro forti & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* & D. Ambr. lib.1. offic. ca.41. fusè ostendit, fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo constare. Idem eleganter prosequitur Chrysost. hom.85. in Matth.

Difficilius est tolerare quàm inuadere.

DVBITATIO 3.

Quænam ad martyrium requirantur.

19 *Martyrium paruulorum.*

Respondendum cum distinctione martyrij paruulorum & adultorum: nam ad *martyrium paruulorum* non requiritur aliud, quàm vt in odium Christi, aut religionis christianæ occidantur. est communis sententia DD. & sensus Ecclesiæ, quæ Innocentes pueros pro martyribus colit, eò quòd occisi sint propter Christum, de quo suprà nu.12. Si enim hi censendi sunt martyres ob hanc causam, cùm tamen nullam aliam relationem ad Christum haberent, quàm quòd Christus putaretur inter eos esse, & posse eorum indiscreta cæde inuolui; non minori Iure etiam censendi, qui maiorem coniunctionem cum illo habent; vt sunt illi, qui occiduntur quia Christiani, quia baptizati, quia filij Christianorum, &c. hi enim occiduntur quia inest illis certa cum Christo coniunctio, vel ad illum respectus; & ita ipsa mortis perpessione dant testimonium Christo & religioni eius.

20 *Martyrium adultorum quinque requirit.* *1. Irrogatio mortis odio Christi.*

Ad martyrium adultorum, vt sit quale oportet ad salutem, requiruntur quinque. Primò, Mortis irrogatio. Secundò, Acceptatio eiusdem ex pia causa. Tertiò, Vt non resistat tyranno. Quartò, Vt fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò, Status gratiæ.

Primò, Requiritur vt mors inferatur odio Christi, vel religionis christianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. martyrium enim est testimonium externum, quod Christo vel doctrinæ eius præbetur, per hoc quòd mortem pro ea subimus. hoc autem fieri non potest, nisi aliquis mortem inferat, vt Christum vel eius doctrinam nobis auferat. Hinc hæretici, etiamsi putent se pro doctrina Christi occidi, non sunt martyres; quia mors illa non infertur illis odio doctrinæ Christi, sed hæreseos, quæ Christi doctrinæ repugnat. Vnde rectè D. Augustinus concione 2. in Psal.34. ait *Martyrem non pœna, sed causa facit: pœna enim communis est latroni & martyri, hæretico & Catholico, sed causa dispar.* Nec refert, quòd ipsi putent se iustam causam habere; tum quia est error culpabilis; tum quia supplicium non irrogatur odio veritatis, & ita moriendo non dant testimonium veritati.

Hæretici.

21 *An requiratur mors.*

Sed dubium est, Vtrum necesse sit reipsa mortem sequi. Martinus contendit id non esse necessarium, imò propositum sustinendæ mortis sufficere; quia martyrium est actus virtutis: hic autem à nostra libertate pendet: reipsa autem mortem subire non est in nostra potestate, sed pendet ab arbitrio tyranni.

Verùm hoc benè refutat Caietanus ar.4. inde enim sequeretur, omnes illos, qui tale habent propositum, esse martyres: quod est contra communem

munem sensum Ecclesiæ. Neque mirum est, fieri martyrem non esse in sola nostra potestate, quia est opus externum, supponens tyrannum in nos sæuientem. Simili modo sæpe fit vt non sit in potestate hominis baptizari, confiteri, ordinari, dare eleemosynam, &c.

22 *Quatuor gradus martyrij.* Dicendum igitur est quatuor gradus martyrij distingui posse.

Primus & supremus est martyrium omnino completum: hoc requirit vt mors reipsa sequatur; per hanc enim fit extrema & summa testificatio veritatis. quamdiu enim vita superest, semper restat aliquid, per quod vlteriùs testari possimus.

Secundus est, Cùm martyrium completum est ex parte causæ proximæ & intrinsecùs penetrantis; vt quando inflicta sunt vulnera lethalia, quæ nulla vi naturali prohiberi possunt à morte inferenda: hoc enim censendum verum martyrium, etiamsi contingat mortē diuinitus impediri: quia est proxima & necessaria ad mortem dispositio.

Tertius est, Cùm est completum ex parte tantùm causæ extrinsecùs applicatæ, etiamsi martyr nihil inde incommodi sentiat. tale fuit S. Ioannis, cùm in dolio feruentis olei positus fuit: hoc enim est subire mortem in causa per se efficaci, & naturaliter impediri nescia. vnde non est minùs efficax testimoniū veritatis apud homines, quàm si reuera mors secuta fuisset. quinimò quòd mors diuinitus impediatur, auget vim testimonij; nam per hoc omnibus fit manifestum, Deum illius causam approbare.

23 Quartus est, Quando martyrium seu perpessio mortis solùm est inchoata per tormenta; vt quando quis propter confessionem fidei coram tyranno, tormentis non lethalibus afflictus est. nam & tales passim à Cypriano, Tertull. & alijs martyres vocantur, & distinguuntur à confessoribus; *Confessores.* qui etsi Christum confessi essent, nondum fuerant tormentis subiecti; quamuis in carcerem conclusi, vel in exilium eiecti essent. vide Cyprianum epist. 9. quæ inscribitur *martyribus & confessoribus.* & 10. *honorem martyrum, & confessorum pudorem turbare conatur.* & infrà, *hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus seruant, contempta Dei lege, quam ijdem martyres & confessores tuendam mandant*, &c. Idem apertè colligitur ex epistola 15. 30. 37. 81. & alijs. Tertullianus scripsit librum ad martyres, quos etiā vocat *designatos martyres*: & paulò post, *martyres*; cùm ait, *quam pacem quidam in Ecclesia nō habentes, à martyribus in carcere exorare consueuerunt.* & lib. aduersùs Praxeam, dicit *Praxeam de iactatione martyrij fuisse inflatum, ob breue carceris tædium.* Interdū ijdem vocantur etiā *confessores*, vt patet ex epistola 17. quæ est Luciani, & 18. Cypria. &c. nam martyrium etiam est confessio. quia tamen est eximia & qualificata, ordinariè distinguitur à nuda confessione.

Ex his patet, martyrium omnino perfectum requirere mortem; reliqua non. Posteriore tamen æuo non vocantur martyres, nisi qui mortem per tormēta, vel afflictiones pro Christo inflictas obierunt.

24 *2. Acceptatio.* Secundò, Requiritur mortis acceptatio ob causam honestam & piam. de acceptatione probatur, quia sicut adultus non potest absque suo consensu contaminari peccato, ita neque consequi Iustitiam. vnde nec baptismus quidem adulto prodest, nisi in illum consentiat, eumque acceptet. non tamen est necessarius consensus præsens; sufficit præcessisse, nec esse reuocatum mutatione propositi. vnde si quis ob fidem coniectus in vincula, statueret apud se, perpeti potiùs mortem, quàm fidem negare; & ille postea in somnis odio fidei interficeretur, esset verè martyr, & haberet martyrij coronam: sicut patet in simili de baptismo: nam illam mortem acceptauit; eiusq; perpessio est ei voluntaria, quatenus pendet à voluntate præcedente, & in habitu perseuerante. Si tamen nihil de morte antea cogitarat, verisimilius est non esse propriè martyrem: sicut cùm quis baptizatur in somnis, vel amentia, qui nihil de baptismo cogitauit, hic non est verè baptizatus; quia defuit consensus. *Occisus pro Christo in somnis.* *Quid si ante nihil de martyrio cogitauerit.*

25 *Obiectio.* Dices, Datur Eucharistia & extrema vnctio in periculo mortis, ei, qui repente priuatus est vsu rationis, etiamsi antea hæc non petierit; & hæc sacramenta in illo vim habēt; quia ille bona vita sua & modo viuendi christianè, censetur petijsse: ergo similiter martyrium vim habebit, si homo iustus in somnis interficiatur: nam hoc ipso quòd iustè vixit, videtur satis acceptasse mortem pro Christo sustinendam, si articulus necessitatis vrgeret. Hæc ratio facit hanc sententiam non improbabilem, eamque insinuat Caietanus 3. p. qu. 87. ar. 1. & tenent aliqui recentiores. Contraria tamē videtur verior, ob rationem allatam, vnde

Resp. Respondeo esse magnum discrimen: nam illa sacramenta sunt remedia salutis ordinaria, quæ omnes Christiani in extremis petere solent, si ratione vtantur; & antequam incidant in morbum habent propositum illis vtendi in eo articulo: quod propositum manet etiam dum ratione non vtuntur; quia nunquam fuit reuocatum. Ipso etiam vsu sacramentorum per vitam, satis declarant quid sibi fieri velint in morte. At perpessio mortis pro fide non est remedium ordinarium, nec omnes ita sunt comparati vt id desiderent: neque ipso modo viuendi satis declarant se id cupere. Deinde etiamsi quis sæpe optaret mori pro Christo extra periculum positus; hoc tamen non sufficeret: tum quia qui extra periculū id optant, sæpe in medijs periculis animum mutant: tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in somnis, nihil cogitauit, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo consistit, quòd quis proposita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tanquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cùm id ei propositum nō fuerit.

26 *Causa honesta.* Debet etiam hæc acceptatio fieri ob *causam honestam*, alioquin ipsa perpessio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. vt si quis statueret mortem pro fide subire ad vanam gloriam, v. g. ad famā patientiæ aut sanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per se non sit peccatum mortale, huiusmodi finem intendere in mortis discrimine subeundo, si aliàs causa sit iusta; (quia quando opus per se licitum est, non est peccatum mortale, si quis ad illud ob finē indifferentem aut venialem se applicet, & per illud huiusmodi finem quærat; vt patet in milite bello iusto operam dante) tamen in proposito vix sine peccato mortali fieri potest: nam in huiusmodi negotio tenetur se ad Deum conuertere, & robur

ab eo

ab eo flagitare, vt susceptum agonem decorè decertet. quod quomodo faciet nisi opus illud tanquam Deo gratum præstare velit? Deinde in huiusmodi negotio occurrunt homini multæ rationes ob quas mors sit acceptanda; vt præceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Christi & Sanctorum, dignitas religionis christianæ, & similia: atqui moraliter fieri vix potest vt quis omnibus istis prætermissis, sola vana gloria moueatur in illo necessitatis articulo; nisi illas causas contemnat, & hanc vnam tanti faciat, vt ob eam paratus sit mori, quamuis alia causa non subesset.

27 *Causa pia.*

Denique debet esse *causa pia*, id est, quæ cum vera religione & fide coniuncta sit, v. g. vt placeat Deo, ne Deum offendat, ne à Christi doctrina recedat, ne à vita æterna excidat, &c. vnde 1. Petri 4. dicitur, *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius spiritus, super vos requiescet. nemo autem vestrum patiatur vt homicida aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat; glorificet autem Deum in isto nomine.* quibus verbis satis explicatur causam patiendi debere esse piam. Ratio est, quia alioquin non erit martyr Christi, sed seculi vel philosophiæ: martyr enim Christi dicitur, qui dat testimonium doctrinæ Christi; quæ doctrina, omnia, quæ ad piè viuendum pertinent, complectitur. Itaque si quis pro aliqua assertione philosophica mortem sustineat, non erit verè martyr, quia Christus eam non tradidit. Secus si pro vitando in ea re mendacio, quatenus id est contra doctrinam Christi, qui docuit omne mendacium esse vitandum; vel quatenus id displicet Deo. Simili modo si quis pateretur pro aliqua virtute absque vllo respectu ad Christum vel Deum, non esset martyr Christi; quia non pateretur vt Christianus, vt cultor Dei, sed vt philosophus, more stoico: vt si quis nollet mentiri, vel peierare, quia id dedecet philosophum, sectatorem Epicteti aut Zenonis: secus si quia indecens Christiano seu cultori Christi. Idem dicendum de cæteris virtutibus, vbi

28 *Omnis causa patiendi in martyrio reducitur ad confessionē fidei.*

Aduertendum est, hoc ipso, quo quis patitur pro opere virtutis, cum respectu ad Christum vel religionem christianam, pati etiam pro veritate fidei, quæ tale opus approbat vt Deo gratum; & contrarium improbat vt ei displicens. Itaque martyr semper dat testimonium doctrinæ fidei, & patitur pro illa; nimirum in seipsa nudè, vel in opere virtutis (cuius ipsa est regula) spectata. vt rectè D. Thomas ar.5. qu.124.

Dices, Quid si mors inferatur propter opus bonum iam factum; sicut Sancto Ioanni Baptistæ accidit?

29 *Martyriū pro opere transacto.*

Respondeo, Tunc eam ita acceptari debere, vt malis eam subire, quàm factum tuum improbare. improbare enim opus bonum est contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus esse laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique testimonium tua morte præbes. Nec est contra rationem martyrij, etiamsi doleas te id fecisse, (si ex præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcirco perfers, (quamuis id gloriam operis nōnihil obscuret) modò in eo perstes, esse opus bonum; & malis mortem oppetere, quàm id negare: quia in hoc testimonium veritatis situm est.

30 *Acceptatio debet esse à Spiritu Sancto.*

Petes Primò, Vtrum actus acceptandi debeat esse supernaturalis?

Respondeo, Haud dubiè debere esse aliquo modo supernaturalem, seu ex motione Spiritus Sancti; quia solis naturæ viribus non potest quis subire martyrium sicut oportet ad salutem; sicut nec alia pietatis opera facere: estque in martyrio peculiaris ratio ob summam difficultatem; & quia fidei Christianæ professionem continet, quam nemo sine auxilio Dei profiteri potest; vt ex scripturis constat: *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutē*: actus autem quo quis salutem consequitur, sine gratia fieri nequit.

31 *An ex dilectione Dei supra omnia.*

Petes Secundò, Vtrum hæc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei super omnia? Ita videtur sentire Caietanus art.2. vbi contra Martinum conatur ostendere, martyrium ex genere suo esse actum charitatis imperatum. ratio ipsius est, *quia*, inquit, *qui ponit vitam pro Christo; ipso facto præponit Christum vitæ suæ, ac per hoc omnibus bonis vita minoribus*; & consequenter omnibus bonis exterioribus, opibus, honoribus, gloriæ, famæ.

Id non esse necessarium.

Sed contrarium est verius. Primò, Quia multæ sunt aliæ causæ piæ, ob quas mors illa acceptari potest; vt præceptum diuinum, dignitas fidei, exemplum Christi, ædificatio proximi, promissio vitæ æternæ, comminatio damnationis: multi enim martyres elegerunt mortem pro fide Christi, ne vita æterna exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent; vt ex gestis martyrum constat. Sic Eleazarus lib.2. Machab. cap.6. *Etsi in præsenti tempore supplicijs hominum eripiar, sed manum omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam*: & hæc est præcipua ratio, quam Dominus ipse nobis ob oculos ponit, cùm ait Marci 8. *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam; & qui perdiderit animam suam propter me & euangelium, saluam faciet eam.* quibus verbis efficacissimè nos deterret, ne in tormentis, vitæ saluandæ causa, fidem negemus, proposito æterno exitio; & animat ad constanter vitam temporalem profundendam, proposito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc sibi in martyrio proponit, & ex his se firmat in confessione contra tormenta, facit ex mente Christi. Idem patet ex multis alijs scripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus, per remunerationem; Lucæ 21. ad Hebr.10. Iacobi 5. &c.

Secundò, Quia quando aliquid per se pium & religiosum est, nulla est necessitas vt id ex affectu charitatis fiat; (vt patet in actu fidei, spei, religionis) quia satis per se placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Christi est per se pium; est enim opus fidei & fortitudinis christianæ: ergo.

Tertiò, Matth.10. Dominus ait; *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, cōfitebor & ego eum coram patre meo.* vbi non requirit vt hæc confessio procedat ex dilectione Dei super omnia.

32 *Ordinariè tamen procedit ex affectu charitatis.*

Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationem etiam ex charitate procedere; quia fit affectu placendi Deo, eique gratum obsequium exhibendi: qui affectus est charitatis: quo modo intellige D. Thomam ar.2. ad 2. *martyrium esse actum charitatis vt imperantis*; imperari enim à charitate nihil

nihil est est aliud, quàm procedere ex affectu charitatis.

Hic affectus non semper est dilectio Dei supra omnia.

Hic tamen affectus non est idcirco dilectio Dei super omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum est dilectio super omnia: hæc enim includit propositum seruandi omnia mandata propter Deum, quod propositum non includitur in simplici affectu illi placendi per martyrium. aliud enim est velle placere Deo in illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis obseruandis. Vnde etiam velle ponere vitam pro fide Christi, non est dilectio Christi super omnia, vt vult Caietanus. Primò, Nam ex vi huius solius voluntatis non est paratus seruare omnia præcepta: multi enim mallent mori quàm fidem Christi negare; non tamen idcirco deserunt fornicationem, ebrietatem & similia peccata, quæ ipsi minoris æstimant, quàm Christi negationem: quod signum est illam voluntatem non includere propositum seruandi omnia mandata; ac proinde non esse dilectionem Dei super omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non statim hoc ipso etiam horret minora: & qui ita detestatur abnegationem Christi vt præoptet mortem, simul potest habere propositum fornicandi. Secundò, Si iste actus esset dilectio Dei super omnia, statim per eum homo consequeretur remissionem peccatorum, nec opus ei esset contritione: quia dilectio illa iustificat hominem, conformans eum perfectè legi diuinæ, & delet omnia peccata mortifera: atqui non est probabile eo ipso peccatorem iustificari, quo statuit secum potiùs mortem subire, quàm fidem negare: quia cum illo proposito potest consistere voluntas minoris peccati: ergo hoc propositum non est dilectio Dei super omnia. Tertiò, Esse paratum mori pro aliquo, non est illum diligere supra omnia; tum quia vita corporalis non est maximum hominis bonum; (multi enim pluris faciunt honorem, famam, posteritatis splendorem) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum supra omnia: non enim habet illum pro vltimo fine suo.

33 Velle ponere vitam pro Christo non est dilectio Christi supra omnia.

34 Obiectio.

Dices, Qui paratus est vitã fundere pro Christo, paratus etiam est cætera omnia, etiam voluptates suas, quibus fruitur in vita, propter ipsum deserere, atque adeo reipsa deserit illas, mortem acceptãdo: ergo acceptatio illa est dilectio Christi supra omnia.

Resp.

Respondeo, Inde vt summum sequi, illum malle omnia deserere quàm Christũ negare; non autem velle absolutè omnia deserere vt Christo placeat: vnde non est dilectio super omnia. cuius signum est, quòd possit quis velle mori, ne fidem datam amico violet: hic tamen non ideo diliget amicum super omnia. Simili modo, possum affici in Christum absque dilectione super omnia. Nec obstat illud Domini, Ioan.15. *Maiorem hac dilectionẽ nemo habet, vt animã suam ponat quis pro amicis suis.* quia hoc est intelligendũ quando absq; intuitu proprij commodi, sola dilectio amici, vt eum à malis liberes, vel bonis cumules, te ad ponendam animam impellit: tunc enim ponere animam pro amicis, est signum maximæ dilectionis; non simpliciter; (non enim ideo diligit amicum super omnia) sed quæ honestè ipsi impendi possit. quòd si proprium commodum ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis signum erit.

Maxima charitas in proximum.

Hinc patet, ponere animam pro Christo non esse per se infallibile signum dilectionis Christi super omnia: quanquam fatendum sit, inter signa dilectionis diuinæ, quæ homines exteriùs dare possunt, martyrium esse vel maximum. quia etsi per se illa mortis acceptatio non sit dilectio super omnia; hæc tamen illi ordinariè est coniuncta: tum quia Deus singulari modo hominem in illo articulo constitutum ad eam excitat: tum etiam quia homo se quantum potest disponit, & omnium virtutum præsidia ad illum agonem accersit.

35 Est maximum signũ dilectionis.

Similiter non obstat illud Apostoli 1.Corin.13. *Si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* quia solùm vult docere, cætera omnia nihil prodesse, nisi charitas adsit in eodem homine; non autem omnia ex charitate debere procedere. Itaque hinc solùm colligitur, martyrium non prodesse, nisi saltem circa finem, dum adhuc durat, charitas adsit. Simili modo dicere potuisset baptismum sine charitate non prodesse.

Debet charitas adesse saltem in fine.

Tertiò, Requiritur vt non resistat tyranno. hinc milites, quamuis pro fide pugnent, & multùm mereantur, si pura intentione id faciant, non tamen sunt martyres, cùm in bello occumbunt; nec Ecclesia vnquam tales pro martyribus coluit. ratio est, quia martyr Christi debet in patiendo imitari Christum, cuius passio est exemplar martyrij. Vnde sicut ille dedit testimonium veritati patiendo, non repugnando; (*cùm enim pateretur non comminabatur,* sed *tanquam ouis coram tondente se, sine voce*) ita omnes, qui volunt esse martyres Christi, non debent persecutori armis repugnare, sed sinere se tranquillè occidi. Confirmatur, quia qui pugnans moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, sed inferre; vnde reuera non acceptat mortem, nisi indirectè, quatenus se periculo exponit. Deinde moriendo non dat testimonium veritatis fidei, quia non videtur mori vt Christianus, sed vt miles victus ab hoste: nec mortem eligit voluntariè, sed patitur necessitate, eò quòd non potuit illam hosti inferre. erit tamen martyr, si iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eam causam mortem acceptet.

36 3. Non resistit.

Quartò, Requiritur vt fide supernaturali veritatem illam credat, pro qua potissimùm tuenda mortem eligit. Primò, Quia si proprio iudicio illam teneat, sicut hæretici, non tam tuetur doctrinam & authoritatem Christi, quàm suam. non enim quia Christus ita docuit, sic sentit; sed quia ipsi ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur, quia eadem ratione, qua illam veritatem credit, etiam suas hæreses credit, & pro illis paratus est mori: quod est signum illum reuera non moueri authoritate Christi, aut alia pia ratione ad ita firmiter credendum & mortem pro sua fide acceptandam sufficiente, licet exteriùs ita videatur.

37 4. Vt fide teneat veritatem.

Dices, Fieri potest vt patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit esse veram; vt pro confessione vnius Dei, vel detestatione idolorum, &c. quæ notitia & sufficiens est ad firmiter credendum & ad mortem subeundam.

Obiectio.

RESPON-

Resp. RESP. Etsi hæc notitia sit sufficiens, tamen non ideo propriè erit martyr Christi, quia non credit propter authoritatem Christi, vel Dei, sed propter rei perspicuitatem.

38 Hæretici nō sunt martyres. Secundò Probatur, quia Patres docent, hæreticos, etiamsi pro nomine Christi mortem subeant, non esse veros Christi martyres; & extra Ecclesiam martyrium nihil prodesse: idque tum quia Christo per veram fidem non sunt coniuncti: tum quia charitate (quæ sine vera fide esse non potest, & sine qua mors pro Christo, iuxta Apostolum, nihil prodest) sunt destituti. Cyprianus epist. 73. ad Iubaianũ; *Nunquid potest vis baptismi esse maior, aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur? & tamen neque hoc baptisma hæretico prodest, quamuis Christum confessi, & extra Ecclesiam fuerint occisi; nisi si hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos, martyres prædicant, &c.* vocat *falsam confessionem*, quia non procedit ex verâ fide, sed simulata & falsa. Idem docet epist. 52. ad Antonianũ, & alibi sæpe. Idem tradunt D. Augustinus epist. 61. & 167. lib. 3. contra Crescon. grammat. cap. 47. lib. 4. contra Donatistas cap. 17. Hieron. in ca. 1. ad Galatas; Chrysostomus oratione prima contra Iudæos.

39 5. Status gratiæ, vel dispositio ad eam. Quintò, Requiritur status gratiæ, vel saltem legitima ad gratiam dispositio: nam vt ex Apostolo 1. Cor. 13. & Patribus citatis constat, martyrium sine charitate nihil prodest. Nec refert quòd absque statu gratiæ possit esse actus martyrij, si solam operis substantiam spectes; quia cum hîc nihil prosit, nec Christus tales pro suis agnoscat, meritò non habentur pro veris martyribus.

Sed difficultas est, quænam sit illa dispositio; de qua sit

DVBITATIO 4.

Quænam dispositio in peccatore sit necessaria, vt martyrium ei prosit ad salutem.

40 1. Sententia, requiri contritionem. SVnt tres sententiæ, Prima est; Necessariam esse veram contritionem ex dilectione Dei super omnia profectam. ratio est, quia putant authores huius sententiæ martyrium non conferre gratiam per se & vi sua, sed solùm ex opere & affectu patientis. quare sicut peccator extra martyrium non potest iustificari sine vera contritione; (nisi sacramentum pœnitentiæ suppleat) ita nec in martyrio. Ita sentit Paludanus in 4. d. 4. qu. 3. ar. 1. vbi dicit, *Ad baptismum sanguinis non sufficit attritio, sed requiritur contritio. Ad baptismum aquæ sufficit attritio. & causa est, quia ille iustificat ex opere operato, iste ex opere operante.*

Nec obstat quòd paulò post dicat *martyrium æquipollere baptismo aquæ in duobus effectibus priuatiuis, qui sunt amotio omnis culpæ, & remissio omnis pœnæ*; quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem dist. p. 2. quæst. 2. *Baptismus sanguinis solùm à veniali liberat, à mortali non; quia præsupponit charitatem; aliter nihil valeret ad salutem.* & infrà; *Gratiam non tribuit, sed consummat.* Alex. Hallensis 4. p. qu. 22. memb. 5. ar. 1. *Virtute martyrij non confertur gratia, sed collata confirmatur, &c.* Eandem sententiam sequitur Canus relect. de pœnit. par. 3. Probatur Primò, Quia non est sacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, sed solùm ex interno motu animi. Secundò, Quia Apostolus 1. Cor. 13. ait; *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

41 2. Sententia, Sufficere voluntatẽ patiendi pro Christo. Secunda est, Sufficere voluntatem patiendi pro Christo, nec opus esse alia pœnitentia; etiamsi homo recordetur suorum peccatorum. ratio est, tum quia hæc voluntas est virtualis quædam dilectio Dei super omnia, & peccatorum detestatio; tum quia non expedit hominem tunc occupari circa peccata sua, sed totum intentum esse martyrio sustinendo. Ita Vega lib. 6. in Concil. Tridentinũ cap. 36. sub finem; vbi addit hanc rationem: Quando duo sunt remedia salutis per se sufficientia, possumus eligere vtrumlibet: sed martyrium per se est sufficiens: ergo possumus illud amplecti, omissa formali pœnitentia.

42 3. Requiri attritionẽ. Tertia est, Requiri saltem attritionem; si homo sit conscius peccati.

Pro solutione Notandum est, contritionem posse dupliciter requiri ad fructum martyrij; Primò, Directè, tanquam necessariam dispositionem; Secundò, Indirectè, tanquam opus necessarium ad vitandũ nouum peccatum. his positis;

Contritio requiritur indirectè. Dico Primò, Si is, cui martyrium imminet, sit in peccato mortifero, necessaria est illi ad fructũ martyrij contritio indirectè, (vel saltem attritio, quæ putetur esse contritio) tanquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum, quod fructum illius impediret.

Probatur Primò, Quia si vnquam obligat præceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is, qui subiturus est martyrium est in periculo mortis: ergo ratione illius præcepti tenetur tunc contritionem concipere: quare si id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato, quamdiu omittit: vnde martyrium ei prodesse non potest. impossibile enim est hominem iustificari quamdiu manet in affectu peccati. Vnde patet contritionem requiri, si non per se vt dispositionem, saltem vt opus necessarium ad vitandum nouum peccatum contra præceptum contritionis; quod tunc obligat, non propter fidei confessionẽ, sed generatim ob periculum mortis, ex quacunque causa id impendeat. Deinde attritionem, si putetur esse attritio, non sufficere; quia per eam non satisfit præcepto contritionis. secus verò si bona fide putetur legitima contritio; quia ita ei satisfit vt contra illud non peccetur.

43 Obiectio. Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, nisi propter iustificationem: atqui probabile est attritionem cum martyrio sufficere ad iustificationem, sicut sufficit cum baptismo & pœnitentia, vt statim dicemus: ergo sufficit attritio, etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non potest iuuare ad iustificationem: ergo est impertinens.

Resp. Respondeo, Etsi sit probabile attritionem sufficere cum martyrio ad iustificationem, tamen non est certum; quia multi Doctores tenent contrarium. in illo autem extremo æternæ salutis discrimine homo non potest sequi vias dubias relictis certis, sed tenetur eligere certam quantum fieri potest: alioquin sine causa exponit se periculo damnationis: nam si illa opinio non sit

Tenetur homo in periculo mortis sequi viã certã quantum potest.

 vera;

vera, eius probabilitas non supplebit defectum necessariæ dispositionis, & ita martyr ille non saluabitur. Secus est in baptismo & pœnitentia: tum quia certius est attritionem ibi sufficere: tum quia non subest periculum præsens damnationis; loquimur enim extra casum mortis. Satis tamen probabile est, in simili discrimine, etiam in his opus esse contritione.

Error per accidens iuuat.

Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iustificationem per accidens; quia excusat à violatione præcepti contritionis. Itaque cùm non peccet contra præceptum, si aliàs attritio est legitima dispositio, homo per martyrium iustificabitur.

44 *Martyriũ supponit bonam constitutionẽ in homine.*

Secundò Probatur, Martyrium non est institutum vt remedium delendi peccati, sicut baptismus & pœnitentia; sed est opus heroicum, supponens hominem bene constitutum ad mortem subeundam; est enim voluntaria mortis perpessio: ergo non tollit obligationem remediorum ordinariorum, sed potiùs ex se requirit vt homo quantum in se est faciat omnia, quæ Deus præscripsit ad gratiam ante mortem consequendam. vnde si non est baptizatus, tenetur quatenus ei facultas suppeditat, procurare baptismum; si non suppeditat, tenetur conuerti in Deum per dilectionem super omnia & concipere contritionem. Pari modo, si baptizatus est conscius peccati mortiferi, tenetur confiteri: si non potest, tenetur concipere contritionem: hæc enim omni tempore fuit medium necessarium ad remissionẽ peccati, præsertim quando sacramentum externum, ad hunc effectum institutum (quod contritionis vicem suppleat) adhiberi nequiuit.

45 *Non est directè necessaria.*

Dico Secundò, Contritio non est necessaria per se & directè vt dispositio ad fructũ martyrij, sed sufficit attritio. Est sententia D. Thomæ, 3. p. q. 87. ar. 1. ad 2. *Passio, inquit, pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, & ideo purgat ab omni culpa veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem.* Idem docet Caietanus ibidem, & passim Thomistæ sequuntur.

Martyriũ per se vim habere.

Probatur prior pars; quia fundamentum contrariæ sentẽtiæ, scilicet Martyrium per se nullam vim habere ad remissionem culpæ mortiferæ, sed solùm ex interno affectu patientis, videtur omnino falsum.

Primò, Quia alioquin etiam in paruulis sanctificandis nullam vim haberet; quod etsi Alexãder Hallensis loco citato concedat, & Adrianus in 4. q. vltima de baptismo ad 3. probabile putet; est tamen contra sensum Ecclesiæ, quæ Innocentes pro Christo occisos, semper tanquam martyres sanctos coluit: & contra communem DD. & Patrum sententiam, qui docent, illos, dum pro Christo occiduntur, esse factos martyres Christi, consecutos statum melioris vitæ, regnum cælorum, gloriam martyrij, esse factos consortes Agni, &c. vt supra ostensum est.

Neque dici potest paruulis esse factum particulare priuilegium præ adultis: quia priuilegium annexum martyrio nõ est concessum intuitu personæ, sed causæ; id est, non quia erat martyrium paruulorum, sed quia erat passio pro Christo & conformatio cũ Christo patiente; quæ causa perfectiùs cernitur in adultis, quàm in paruulis.

46 Secundò, Quia illud fundamentum non est consentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorum, in vi delendi peccati, æquant baptismo. Clemens lib. 5. constitutionum Apostolicarum cap. 5. *Qui martyrio habitus est dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quòd tantam coronam adeptus sit, & quòd propter confessionẽ ex hac vita exeat. & si catechumenus sit, recedat ad Deum lætus; cruciatus, quo propter Deum afficitur, erit ei verior baptismus; quòd is quidem experientia ipsa mortis commoritur Christo, reliqui verò mystica repræsentatione.* vbi nõ actum internum, sed ipsam mortẽ externam pro Christo obitam, præfert baptismo quoad efficaciam; quia est realis configuratio cum Christo. Tertullianus in Scorpiaco; *Martyribus nulla delicta posse imputari, quibus in lauacro vita ipsa deponitur.* & in apologet. sub finem; *Quis non pati exoptet vt totam Dei gratiam redimat, vt omnem veniam ab eo compensatione sui sanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur.* quibus locis causam remissionis peccatorum & iustificationis tribuit passioni & morti. Cyprianus epistola 73. *Nunquid potest vis baptismi esse maior aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & suo sanguine baptizetur?* Sanè si passio pro Christo non haberet vim nisi ex opere operantis, longè maior esset vis baptismi, qui per se ad salutem valet. D. Augustinus lib. 13. de ciuit. cap. 7. *Quicunque, etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum ijs valet ad dimittenda peccata, quãtum si ablueerentur sacro fonte baptismatis.* quod probat, quia qui dixit, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c,* etiam dixit, *Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: & qui perdiderit animam suam propter me inueniet eam.* Addit; *hinc est quòd scriptum est, Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. quid enim pretiosius quàm mors, per quam fit vt delicta omnia dimittantur, & merita cumulatiùs augeantur?* Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium. & cap. 6. *Si pro pietate, iustitiaq; pendatur, (mors) fit gloria renascentiũ, & cùm sit mors, peccati retributio, aliquando impetrat vt nihil retribuatur peccato.* Idem docent alij Patres.

Æquatur baptismo à SS. Patribus.

Vbi Notandum est, ipsam mortis perpessionem secundum se comparari cum baptismo, eique non minorem vim tribui in peccatis abluendis, quàm baptismo; neque hanc vim tribui internæ contritioni, sed operi externo: ergo sicut baptismus non requirit contritionem vt gratiam conferat, ita nec martyrium.

Tertiò, Si contritio esset necessaria, nunquam martyrium posset conferre primam gratiam iustificationis; nam hæc haberetur iam per ipsam dispositionem. hoc tamen est contra sententiam Patrum, qui non minus omnem culpam per martyrium deleri volunt, quàm per baptismum.

Quartò, Si solùm haberet vim ex opere operantis, nõ magis deleret peccatum quàm exilium pro Christo, carcer, direptio bonorum, eleemosyna Christi amore data: quod est contra Patres supradictos, & communem sensum Ecclesiæ.

Quintò, Non esset certum martyrio defunctos regnare cum Christo; imò posset meritò sæpe de eo dubitari: quia si quis multa commiserit peccata, opus est longa satisfactione, vel feruentissimis actibus internis, vt ex opere operantis omne debitum pœnæ tollatur. Sæpe autem fit vt martyr parum patiatur, & actus internos parum feruẽtes habeat. Itaque temerè faciet Ecclesia,

clesia, quòd illos statim pro martyribus sine vllo discrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cùm Marthæ, de celebrat. missarum, §. finali, ex D. Augustino, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.*

47 *Obiectio.* Dices, Martyrium in adultis habere id priuilegij vt per se tollat omnem pœnam; quia adimit tempus necessarium ad satisfactionem; non autem vt per se tollat omnem culpam: hanc enim momento temporis tolli posse per actum proprium hominis, dilectionem vel contritionem: vnde non fuisse opus vt ipsi martyrio per se hoc priuilegium daretur. vt enim martyrium deleat omnem culpam & pœnam, statimque cælo inferat sicut facit baptismus, satis esse, si ratione actus interni, qui ordinariè adest, deleat culpam; & ratione passionis externæ, reatum pœnæ. In paruulis autem habere priuilegium delendæ culpæ originalis; tum quia hæc aliena voluntate contracta est, tum quia illi non sunt capaces actus proprij vnde vt aliquem fructum possent ex martyrio reportare, necessarium fuit vt id ei concederetur.

Est probabile. Hic modus dicendi non videtur improbabilis, & iuxta illum defendi posset sententia D. Bonauenturæ, Paludani & aliorum, qui requirunt actum charitatis vel contritionis.

Non satisfacit hic modus. Verùm Patres citati amplius velle videntur, dum ipsam perpessionem mortis non minorem vim ad salutem habere volunt, quàm baptismum: quod verum propriè non esset, nisi etiam per se haberet vim sanctificandi. Deinde non distinguunt de culpa & pœna, & generatim docent, omnem culpam, etiam originalem, per illam passionem veluti per baptismum sanguineum deleri; idque quia est realis configuratio Christi. Si enim baptismus aquæ, qui est tantùm configuratio mystica, tantam vim habet, quomodo martyrium, quod est configuratio realis, non habebit?

Denique alioquin sæpe valde incertum esset an martyr esset saluus; quia sæpe fit vt non tam perfectos actus internos habeat, vt per eos omnia peccata deleri queant.

48 *Sufficere attritionẽ ad martyrij fructum.* Ex his facilè probari potest altera pars, nimirum sufficere attritionem. Si enim non est necessaria contritio vt peccatori prosit martyrium ad salutem: ergo sufficit attritio; nam post contritionem & dilectionem Dei super omnia, non potest esse melior dispositio quàm attritio.

Quod confirmatur Primò, Quia attritio sufficit vt baptismus prosit: ergo etiam vt martyrium; cùm hoc non minorem vim habeat, vt patet ex dictis. Secundò, Nisi attritio sufficeret, nunquam martyrium deleret peccata mortifera; hoc autem non est consentaneum sententiis Patrum: ergo. Tertiò, Martyrium per se habet vim augendæ gratiæ: ergo conferet primam iustificationis gratiam peccatori non ponenti obicem. consequentia patet à simili in sacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non ponenti obicem, vt communiter Doctores tradunt, idque ideo quia per se & vi sua gratiam conferunt: atqui non ponitur obex, sed tollitur per attritionem; quia per hanc affectus absolutè recedit à peccato & conuertitur ad iustitiam: ergo sufficit attritio ad fructum martyrij. Confirmatur, quia attritio est vltima dispositio ad gratiam, inter eas, quæ per se gratiam non includunt vel adducunt: ergo est sufficiens vt martyrium, quod per se gratiæ est efficax, superueniens, primam iustificationis gratiam conferat. Quartò, Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadem causâ dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro sanctis martyribus, cùm solùm habuerint attritionem.

Neque dici potest Ecclesiam præsumere omnes, qui patiuntur pro Christo, si in peccatis sint, cōcipere perfectam contritionem; quia satis cōstat experientiâ, plurimos perstare metu damnationis, idq; sufficere ad fructũ suprà ostensum est ex verbis Domini, *Qui amat animam suam, &c.*

Si aduertat esse attritionem. Notandum tamen, si martyr aduertat suum dolorẽ esse imperfectum, ob metum gehennę, debere conari ad excitandum perfectiorẽ, quò certiori modo se disponat; vt ante dictum est. si autẽ non aduertit, excusatur, & attritio per se sufficit.

49 *An voluntas patiẽdi pro Christo sufficiat.* Dico Tertiò, Etsi voluntas patiendi pro Christo, per se sufficiens sit ad fructum martyrij in iustis; non tamen videtur satis esse in peccatore. & primùm, si est sibi conscius peccati mortiferi, videtur certum; quia tenetur excitare in se dolorem & petere veniam, vt Deo reconcilietur. *Pœnitentia peccatori necessaria.* pœnitentia enim est medium per se necessarium ad reconciliationem, quando homo aduertit se esse in peccato. cuius ratio est, quia qui cupit reconciliari, debet factum suum, quo offendit, quantum in se est, abolere & reddere infectum; quod non fit, nisi illud detestando, & de eo dolendo, cum proposito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia salutis ordinaria, si adhiberi possunt; sed potiùs facit vt illa obligatio hîc & nunc vigorem habeat, cùm hominem in periculo mortis & extremi certaminis constituat. *Dolor de peccatis nō impedit cōsiderationē necessariā martyri.* Neque ille dolor distrahet animum aut debiliorem reddet circa martyrium; sed magis excitabit & confirmabit. consideratio enim & dolor peccatorum efficiet, vt libentiùs mortem pro Christo feras: tum vt ingratitudinem præteritam corrigas; tum vt pro peccatis satisfacias, vt patet exemplo Bonifacij martyris & aliorum. Neque enim martyr ita debet esse intentus cogitationi mortis pro fide subeundæ, vt non cogitet varias rationes & motiua, cur eam subire, & amplecti debeat.

50 *Peccator nō aduertens se esse in peccato.* Quòd si non aduertat se esse in peccato, est maior difficultas. Sed vtendum distinctione: si enim voluntas patiendi pro Christo talis sit, vt ex vi illius necessariò sequeretur contritio vel attritio, occurrente peccato; sufficiet cum martyrio: quia est contritio vel attritio virtualis. si autem non sit talis per se, credibile est non sufficere. Exemplum hoc esse poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, sed vitio carnis vehementer deditus: hic ab hæreticis interceptus, repente iubeatur abnegare fidem Ecclesiæ Romanæ, & iurare in sectam Caluini; & ille amore fidei orthodoxæ & odio hæresis eligat potiùs mori; & priusquam alia cogitet, occidatur. non enim illa voluntas moriendi pro fide videtur esse talis vt ex ea necessariò secuturus sit dolor de peccatis carnis, si illa memoriæ occurrerent.

Obiectiones 1.

Contra obijci potest Primò, Dominus generaliter dixit, *Omnis, qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: & quicunque perdiderit animam suam propter me, & propter Euangelium, viuificabit eam:* atqui hic confitetur Christum, & perdit animam suam propter illum: ergo. Secundò, Quia D.Thomas 3.p.q.87. art.1. ad 2. dicit, *Paßio pro Christo suscepta, purgat ab omni culpa & veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem:* atqui hîc non inuenit voluntatem actualiter peccato inhærentẽ: ergo. Tertiò, Nisi talis sit saluus, meritò poterit Ecclesia de multis martyribus dubitare; ac proinde etiam pro illis orare, quod est contra dictum Innocentij suprà allatum. Quartò, Decet diuinam bonitatem, vt illam voluntatem acceptet pro dispositione ad hoc sufficiente vt per realem conformationem cum Christo patiente gratiam cõsequatur. Nec refert quòd ad baptismum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec sufficiat illa voluntas: tum quia hæc voluntas non sufficit, nisi coniuncta cum opere externo, cui annexum est illud priuilegium: tum quia Patres maiorem vim tribuunt martyrio quàm baptismo: tum deniq; quia illa acceptatio mortis pro Christo in illis terroribus & doloribus, censeri potest virtualis quædam dilectio Dei opere ipso exhibita; ex qua sequeretur actualis dolor, si peccatum memoriæ occurreret.

51 Resp.

Respondeo, Ob has rationes est satis probabile hanc voluntatem sufficere in casu proposito, & quotiescunque non aduertit quis se esse in peccato. & sanè ea videtur esse mens D.Thomæ & Caiet. suprà, & Soti in 4.dist.3.q.vnica.ar.11. vbi dicit martyrium in eo solùm differre à baptismo flaminis, (quod sola contritione vel dilectione supra omnia cum voto baptismi constat) *quòd illud non requirat formalem detestationem, sed solùm hũc actum, Volo mortẽ pro Christo perpeti: hunc enim actum cum opere exteriori sufficere ad plenißimam indulgẽtiam omnium peccatorum quoad culpam & pœnam, si non opponatur obex complacentiæ vllius criminis.* Hic tamen in duobus falli videtur. Primò, Quòd videatur existimare cum Vega, martyrium non requirere formalem detestationem, etiamsi peccata memoriæ occurrerent; quod sine dubio falsum est. Secundò, Quòd putet illud solùm operari per modum meriti; vt patet ex verbis Soti, quæ paulò ante habet eodem art. inde enim sequeretur, peccatorem, dum vult pati pro Christo, mereri remissionem peccati mortalis; quod sanè falsum est; nisi quis impropriè & largè de merito loquatur, vt se extendit etiam ad dispositionem nõ vltimam & aptitudinem, cum qua consistere possit peccatum. Eandem probabilem censet noster Suarez disput.39. sect. 3. de sacramentis. Facilè tamen argumenta proposita solui possunt.

52

Vnde ad Primum dicendum est: Generales huiusmodi sententias habere tacitã conditionem vel limitationem, Si necessaria dispositio, & alia requisita adsint, vt multis exemplis ostendi potest. Simili modo dicitur de baptismo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit:* & tamen requiritur saltem attritio.

Ad secundum: D.Thomas ibi non plus tribuit martyrio quàm baptismo, ait enim, *Paßio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi: vnde purgat ab omni culpa, &c.* itaque supponit aliquam formalem vel virtualem pœnitentiam præcessisse; sicut in baptismo est necessarium.

Ad Tertium: Ecclesia nõ statim habet aliquem pro sancto martyre, nisi constet illi quomodo in confessione & passione se gesserit.

Adde rarissimum esse vt non adsit saltem virtualis attritio; quia Deus singulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

DVBITATIO 5.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat suum effectum.

53 Actus interni in martyrio.

In martyrio duo sunt consideranda; actus interni, & externa perpeßio. Interni, sunt affectus varij, ex quibus passio acceptatur. potest enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientiæ, vel religionis, vel fidei, vel spei, vel fortitudinis christianæ. quo posito,

Dico Primò, Hi affectus & acceptatio ex vi illorum proueniens in iustis, sunt meritorij vitæ æternæ; quia sunt opera pietatis christianæ: & delent omnes culpas veniales, quarum continent virtualem detestationem. debitum pœnarum per se non tollunt integrè, sed nonnihil minuunt, sicut omnia bona opera, præsertim laboriosa & pœnalia. In peccatoribus verò solùm disponunt ad gratiam iustificationis, idque vel proximè, vt affectus dilectionis super omnia; vel remotè, vt cæteri.

54 Externa perpessio habet vim quasi ex opere operato.

Dico Secundò, Externa perpeßio pro fide suscepta, per se & quasi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam, & conferendi gratiam iustificationis, subiecto debitè disposito; & tollendi omnem reatum pœnæ, vt colligitur ex testimonijs Patrum & D.Thomæ suprà. Idem docet Durandus in 4.d.4.q.8.nu.6. & 14. Richard. eadem dist.a.2.q.3.in fine. Maior ibidem q.3. Suarez disput.39. & pleriq; alij recentiores. ratio est, quia si vis delendæ omnis culpæ & pœnæ collata est baptismo, eò quòd sit mystica quædam configuratio mortis Domini, vt ex Apostolo ad Roman.6.constat, multò magis conueniebat hanc vim tribui martyrio, quæ est realis conformatio cum Christo moriente. hãc rationem apertè habet Clemens lib.5. cap.5. & reliqui Patres, qui martyrium vocant *baptismum sanguinis.* Vnde rectè Durandus suprà, num.6. *Non minùs,* inquit, *operatur paßio Christi ad salutem in eo, qui ei conformatur secundum realem susceptionem, quàm in eo, qui conformatur ei solùm secũdum figuralem repræsentationem.* Et in fine; *Martyrium non solùm habet efficaciam à charitate patientis; (licet illa requiratur secundum Apostolum) sed ex causa patiendi, & ex conformitate ad paßionem Christi: propter quæ virtus paßionis Christi æquè plenè vel pleniùs cõmunicatur martyrio quàm baptismo.* vbi Nota, Durandum requirere charitatem, non ex qua martyrium procedat, sed quæ adsit vnà cum martyrio, saltem in fine; quam ipsum martyrium adducere potest. quænam autem ad hoc dispositio requiratur in peccatore, patet ex dub.4.

55

Hinc sequitur, martyrium in homine iusto habere vim augendæ gratiæ, & tollendæ omnis pœnæ

In iusto per se habet vim augendi gratiæ.

pœnæ: si enim habet vim delendi peccati, & conferendæ gratiæ instar baptismi, vbi non inuenit impedimentum; maximè eam conferet iustis, qui nihil habent gratiæ infusioni repugnans: ac proinde in ipsis gratia augebitur. Confirmatur, quia Iustitia est melior dispositio ad suscipiendum incrementum sanctitatis quàm attritio (quæ simul consistit cum peccato) ad primam sanctificationem: ergo si homini attrito cōfert gratiam, multò magis iusto conferet. Denique idipsum significant Patres suprà citati.

An deleat per se culpā venialem.

Petes, Vtrum deleat etiam culpam omnem venialem?

56 Respondeo, Si affectus nullo modo ei inhæret, valde probabile est deleri; quia tunc voluntas patiendi pro Christo potest censeri sufficiens dispositio, vt accedente ipsa passione, illa peccata deleantur: quod sanè multò credibilius est de venialibus, quàm de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhæret, quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipso tempore, quo inhæret; (hoc enim contradictionem implicat) sed postea, vel saltem post mortem; vt si affectus ille peccati venialis duret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia disp. 8. qu. 2. p. 2. Idem videtur sentire Caietanus 3. p. q. 87. a. 1. vbi dicit, *Si quis iuisset dormitum cum proposito dicendi manè mendacium officiosum, & interim dormiens occideretur pro Christo; crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati plenissimam remissionem per martyrium consequi; quamuis per baptismum illius remissionem non consequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhærentem.*

Sed hæc sententia non videtur consentanea D. Thomæ, qui eodem loco ad 2. satis insinuat martyrium non habere maiorem vim delendi peccati, quàm baptismum; nec delere peccatum veniale, si voluntatem inuenerit ei actualiter inhærentem, sicut hîc inuenit, saltem actu virtuali, vt Caietanus fatetur. Neque etiam veritati, quia ad remissionem peccati actualis, cessante iam actuali vel virtuali inhæsione, semper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute displiceat; vt apertè docet D. Thomas suprà q. 87. ar. 2. ad 2. qualis est contritio, attritio, displicentia peccati, dilectio Dei supra omnia, voluntaria susceptio eius, quod peccati est remedium, v. g. susceptio baptismi, pœnitentiæ, extremæ vnctionis, & aliorum sacramentorum, iuxta D. Thomam eadem q. art. 3. denique acceptatio martyrij. sed de hoc plura alibi.

57 Quo momento confert martyrium suum effectum. Sententia Caietani, dari in instanti vitæ terminatiuo.

Quod attinet ad momentum temporis, quo martyrium suum effectum confert; Caietanus 2. 2. qu. 124. art. 4. ad 2. argumentum Martini, insinuat conferri in instanti vitæ terminatiuo. Ratio ipsius est, quia in eo instanti martyrium terminatur, & adhuc existit veluti in termino; & homo tunc adhuc meretur veluti in termino: ergo tunc effectum suum confert. Confirmari potest hæc sententia; quia sicut sacramenta conferunt gratiam in instanti terminatiuo, quo perficiuntur, ita etiam martyrium: atqui hoc in martyrio est instans mortis: ergo, &c.

Refutatur illa sententia.

Sed hæc sententia non videtur probabilis, si illud momentum ponatur vitæ extrinsecum, sicut Caietanus ponit. Primò, Quia posset anima mereri & accipere gratiæ augmentum, iam separata à corpore. Secundò, Fieri posset vt ipsa toto tempore, quo vnita est corpori, fuerit in peccato & caruerit fide, spe, charitate, & primo momento, quo desinit esse in corpore, consequatur fidem, gratiam & remissionem, & immediatè post illud momentum videat Deum; vt patet in paruulis ante baptismum pro Christo occisis. Tertiò, Nō omnes essent iudicandi secundum statum, quem habuerunt in corpore; quod non est consentaneum illi sententiæ Apostoli 1. ad Cor. 5. *vt recipiat vnusquisque relaturum propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum*. nam id, quod ille in corpore gessit vel passus est, non est tale vt possit delere peccatum; aut efficere dignum vita æterna; nisi accedat aliquid post vnionem corporis, quod iam non est in ipso homine, sed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis.

58 Reiectio cuiusdam responsionis.

Dices, Hanc ipsam priuationem tribui homini, quia illam in vita acceptauit, & supplicia ad illam necessariò ducentia sustinuit.

Sed Primò, Hoc non habet locum in paruulis. Deinde si ideo hoc dicitur gessisse in corpore, quia illud adhuc viuēs acceptauit: ergo acceptatio illa & passio, quam sustinuit in vita, erat digna vita æterna & gratia, ante separationem animæ: ergo tunc data fuit gratia: Deus enim ne momento quidem tēporis differt condignum præmium ad quod satis dispositi sumus.

Quartò, Quia iuxta hanc sententiam dabitur aliquod momentum in quo anima poterit consequi gratiam & remissionem peccatorum, non tamen peccare: & ita status merendi & demerendi non erunt pares. quæ omnia sunt parum consentanea scripturis & sensui Ecclesiæ & SS. Patrum.

59 Si momentum terminans sit intrinsecum.

Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinsecum, ita vt homo desinat per vltimum sui esse; (quæ sententia non est improbabilis) sic valde probabiliter dici potest martyrium conferre gratiam in illo instanti; quia idem instans est terminus intrinsecus martyrij. consentaneum autem est vt effectum suum conferat in termino, sicut sacramenta, quæ non in termino extrinseco, sed intrinseco complentur & gratiam conferunt. Si verò illud instans, quo vita terminatur, ponatur esse extrinsecum, ita vt homo desinat per primum non esse sui, sicut communior sententia habet; dicendum est gratiam conferri non in illo instanti; tum ob rationes dictas, tum quia illud instans non est intrinsecū passioni hominis & vitæ: sed vel in aliquo instanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex passione ita est constitutus, vt sine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega lib. 6. in Conc. Trident. cap. 37. in fine; Suarez 3. p. disput. 29. sect. 3. & passim recentiores. ratio est, quia tunc martyrium censetur consummatum: mors enim extat in causa proxima & necessaria.

Quādo detur gratia.

60 An possit postea peccare.

Dices, Tunc adhuc potest peccare & consequenter damnari.

Respondeo, Moraliter non posse peccare, quia credibile est corpus ita esse perturbatum, vt non possit vti ratione, vel si potest vti, adest magna gratiæ copia, quæ illum custodiat, ita vt non peccet. Accedit, quòd confecto iam pene certamine, & præsente æterno præmio, vix aliquid possit occurrere, quod hominem ad peccandum mo-

 ueat.

ueat. quòd si miraculo curetur & superuiuat, verisimile est singulari gratia custodiri, ne qui iam erat veluti in ianuis cæli, & præmium pene manibus tenebat, occasione miraculi excidat.

Idem probabile de iustis à mortuis excitatis. alioquin si in eodem incerto versaturi essent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent: nec quisquam est, qui non summopere illud deprecaretur.

DVBITATIO 6.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. Thomas q.125.126.127.

61 RESPONDEO, Tria censeri à D.Thoma, & Aristotele 3.ethicorum cap.7. *Timiditatem*, quam Aristoteles vocat δειλίαν, id est, Ignauiam: *Intimiditatem*, quam ille ἀφοβίαν, id est, timoris vacuitatem; & *Audaciam*.

Ignauia. *Timiditas*, seu *ignauia* est vitium excedens in timendo, (timet enim quod nō oportet vel quando non oportet, vel plusquam oportet) & deficiens in audendo, vt rectè Aristoteles suprà: non enim audet aggredi quando ratio dictat, aut sicut dictat: & hac consideratione apud Latinos vocatur *ignauia*, priore verò *timiditas*.

Quale peccatum. Hoc vitium si in seipso sistat, nec ad alium prauum affectum vel consensum impellat, est solùm peccatum veniale; sicut excessus aliarum passionum, qui nullam aliam noxam infert, nisi quòd mentem perturbet, & curis, cogitationibusque inutilibus impleat. Si verò impellat ad alterius peccati consensum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro cōditione illius ad quòd impellit: vt si timore mortis (id est, vt mortem, quam times, euadas) paratus sis aliquid facere vel omittere, cuius commissio vel omissio est peccatum mortiferum, erit peccatum mortiferum: si veniale, erit veniale. Et hoc est quod vult D.Thomas ar.2.qu.125. Hunc timorem vetuit Dominus, Matth.10.cùm ait; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & post hæc non habent quod faciant.*

62 *Timor inordinatus aliorũ malorum.* Notandum est, non omnē inordinatum timorem opponi virtuti speciali fortitudinis; sed eum tātùm, qui est circa pericula mortis, vel grauium calamitatum: in his enim solis fortitudo versatur, vt suprà dubit.1. ostensum est; ac proinde etiam vitia fortitudini aduersa. Itaque alij timores mali ad alia vitia pertinent. sicut enim in omni virtute est inordinatus amor, & consequenter etiam inordinatus timor; (omnis enim timor nascitur ex amore boni amati; & omnis amor parit timorem, si bonum amatum potest amitti; vt ex 1.2. q.25.ar.1. & 2. constat) ita in omni vitio habituali est inordinatus amor alicuius boni creati, & consequenter inordinatus timor. vnde intemperans timet amittere suas voluptates, auarus pecunias, ambitiosus honores: solus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis, aduersatur fortitudini.

63 *Intimiditas.* *Intimiditas*, vel potiùs vacuitas iusti timoris est alterum vitium fortitudini oppositum, deficiens in timendo. non enim timet quando timendum, aut quæ timenda. Fortitudo enim non solùm reprimit timorem, ne excedat, sed interdum etiam excitat, vt malum declinetur; vt quando illud vires superat, nec est iusta ratio cur sustineatur. tale est terræmotus, fulmen, naufragium, vis hostilis longè superior. Denique omnia manifesta pericula mortis, quando deest causa subeundi. In huiusmodi ergo non timere vitiosum est; quia est causa cur malum non declinetur: timere autem laudabile, quia est causa declinandi. Huc pertinet securitas perniciosa eorum, qui se manifestis periculis mortis, cùm in peccato mortifero sunt, exponunt, nec æternam mortem timent.

64 *Ex qua causa proueniat.* Prouenit autem hoc vitium ex triplici causa. Primò, Ex eo quòd vitam suam minoris faciat, quàm oportet: qui enim aliquid parui æstimat, non multùm timet illud amittere, etiamsi periculo sit expositum. sicut autem vitiosum est pluris facere vitam quàm oportet; (vt cùm anteponitur virtuti) ita etiam vitiosum est eam minoris facere quàm oportet; vt cùm vanæ gloriæ vel rerũ temporalium causâ manifesto periculo obijcitur; est enim bonis tēporalibus longè præstantior: tum quia res temporales sunt propter vitam humanam, ad eam fouendam, solandam, ornandam: tum quia vita ista temporalis facultatem iustitiæ & meritorum vitæ æternæ suppeditat.

Secundò, Ex superbia; hæc enim facit vt homo sibi præfidat & alios contemnat, quasi ab illis lædi non possit; & ita nō timet, iuxta illud Iob 41. *Factus est vt nullum timeat, omne sublime videt.*

Tertiò, Ex animi stoliditate: vnde Aristoteles 3. ethic. cap.7. ait *furiosos nihil timere*. sic quidam milites nihil timent; quia per vecordiam non concipiunt animo quid sit mors, & quæ mortem sequantur. Hoc vitium est peccatum mortale vel veniale, pro ratione mali, & periculi, cui se defectu timoris exponit: si enim sit magnum malum, (v.g. mors) cui sine iusta causa se obijcit, erit peccatum mortale, nisi fortè per stuporem animi excusetur. si autem malum sit paruum, vel periculum non sit notabile, erit veniale. vide Caietanum in Summa verb. Intimiditas. Hæc tamen timoris vacuitas non est distinctum peccatum ab eo, quo quis se periculo exponit: solùm enim est peccatum quatenus est causa illius, continens tacitum in illud periculum consensum.

65 *Audacia.* *Audacia*, seu temeritas hic accipitur pro excessu in audendo, & aggrediendo; cùm quis vt malum imminens repellat, aggreditur aliquid, quod non conuenit, vel quando non conuenit, vel quo modo non conuenit. Oritur hoc vitium ex ijsdem causis ex quibus vacuitas timoris, quæ est maxima dispositio ad temeritatem. plerumque tamē ex cupiditate vanæ gloriæ, sicut & *iactantia*, cui vt plurimùm hoc vitium est connexum: nam audaces ferè sunt iactabūdi, & volunt videri fortes, cùm non sint. hinc fit vt plerique talium etiam sint timidi, quos Aristoteles θρασύδειλους vocat, quasi dicas *audacitimidos*; quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Initio enim* (vt idem Aristoteles ait) *sunt præproperi, & ante quàm res vrgeat, adire pericula volunt; in ipsis autem periculis cedunt & absistunt. at viri fortes, in factis ipsis sunt acres & celeres, ante facta sedati & quieti.* quando verò cupiditati vanæ gloriæ simul coniunctus est vitæ contemptus, vel stoliditas animi, mortem nō apprehendentis, tunc se in pericula cœco quodam impetu proijciunt, & persistunt, etiamsi parua sit spes vi-

spes victoriæ. hos Aristoteles vocat ῥιψοκινδύνους, id est, proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula lusum faciunt & iocum, & instar belluarum depugnant. hoc vitium est peccatum pro ratione mali & periculi, cui se exponunt; sicut dictum est de timoris vacuitate.

66 Quatuor vitia fortitudini aduersa.

Circa prædicta Aduerte, etsi solùm tria vitia *fortitudini* opposita numerentur, re vera tamen esse quatuor: sicut enim fortitudo moderatur timorem, ita etiam audaciam; vnde sicuti peccatur contra fortitudinem excessu & defectu timoris, ita etiam excessu & defectu audendi. Verùm defectus audendi continetur sub *timiditate*, qua parte hæc consistit in eo, quòd quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè *ignauia*. sed sicut inter *timoris vacuitatem* & *temeritatem* est magna affinitas, ita etiam inter *excessum timendi* & *defectum audendi*. Hinc apud Aristotelem eodem nomine continentur: vtrumque enim δειλίαν vocat. Latini habent nomina distincta; illud vocant *Timiditatem*, hoc *Ignauiam*.

CAPVT II.

De Virtutibus Fortitudini connexis, & vitijs oppositis.

Constat 6. dubitationibus.

DVBITATIO I.

Quæ sint partes fortitudinis.

D. Thomas qu. 128.

1 Subiectiua partes.

NOTANDVM ex D. Thoma, virtuti triplices partes assignari posse, subiectiuas, integrantes & potentiales. *Subiectiuas* fortitudo propriè, iuxta D. Thomam, non habet; quia ipsa est species specialissima, cùm versetur circa pericula mortis, quæ omnia sunt eiusdem generis, etsi alia alijs maiora. Hoc tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam si diuersos virtutum ordines spectemus, duplex erit fortitudinis virtus; alia enim est ordinis *naturalis*, qualis esse potest sine fide; hæc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates sustinet, hac tantùm consideratione, quia decet hominem ratione præditum, vel philosophiæ præceptis imbutum, vel illustri familia clarisque maioribus ortum.

Fortitudo naturalis.

Alia *supernaturalis*, quæ fidem & affectum supernaturalem supponit, & prudentia supernaturali vt regula vtitur. Hæc eadem sustinet, quia decet Christianum, crucis Christi cultorem, immortalitatis candidatum, &c. etsi enim istæ fortitudines circa eadem pericula & circa easdem passiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta versentur; tamen non eandem prorsus rationem formalem in illis spectant. vnde nec ob eandem causam ad suas functiones mouentur, sed ob diuersam, & affectibus planè diuersis. qua ratione etiam in fortitudine naturali discrimen specificum fortasse inueniri posset.

Supernaturalis.

2 Partes integrantes.

Partes integrantes vocat, non ex quibus ipse habitus intrinsecè coalescat; sed quæ necessariæ ad integrum fortitudinis officium.

Potentiales.

Potentiales verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minùs difficili imitantur. Porro huiusmodi partes quatuor numerantur à D. Augustino lib. 83. qq. q. 31. ex Cicerone *Fortitudo*, inquit, *est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius partes magnificentia, fidentia, patientia, perseuerantia*; quod D. Thomas optimè declarat qu. 128. ar. vnico in corp. & ad 5.

Officium enim *fortitudinis* in duobus situm est; *in adgrediendo* & in *sustinendo*. ad *aggrediendum* autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo animi ad periculum suscipiendum: hanc præstat *fidentia*; qui enim confidit se malum imminens superaturum, facilè periculum suscipit. Secundò, Strenuitas in executione; hanc tribuit *magnificentia*, quæ teste D. Augustino, ex Cicerone, *est rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, cogitatio & administratio*. Itaque hæ duæ virtutes, quatenus versantur in periculis mortis, sunt partes integrantes fortitudinis, cōcurrentes ad actum aggressionis.

Esse quatuor partes fortitudinis.

Similiter ad sustinendū, qui est alter fortitudinis actus duo requiruntur. Primū est, Ne animus difficultate & asperitate malorum frangatur. ad hoc valet *patientia*, quæ tristitias & dolores moderatur, animumque continet ne hisce passionibus victus, à recto & decoro decidat.

Alterum est, Ne diuturnitate malorum fatiscens, cepta bona abrumpat & desinat; & ad hoc est *perseuerantia*: quo nomine hic intelligimus non eam, quæ est Iustitiæ vsque ad finem continuatio, sed propositum durantibus malis in cœpto perseuerandi.

3 Quô modo sint integrantes.

Ex his patet qua ratione hæ quatuor virtutes dicantur partes *integrantes* fortitudinis; nimirum si considerentur vt versantur in propria fortitudinis materia, id est, in periculis mortis; sic enim ad integrum illius officium concurrunt, suntque veluti quædam illius membra.

Quomodo potentiales.

Si verò spectentur in alijs quibusdam materijs minùs difficilibus, dicentur partes fortitudinis *potentiales*, quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionem non assequantur. vide suprà ca. 46. dubit. 1. Sic *fidentia est* virtus, quæ in alijs rebus difficilibus extra pericula mortis, promptum animum præstat; *magnificentia*, quæ talia splendidè exequitur; *patientia*, quæ tales difficultates tolerat; *perseuerantia*, quæ in finem in illis perdurat.

4 Reducuntur ad supradicta.

Notandum est Primò, Prædictis partibus fortitudinis tres alias adijci à Macrobio li. 1. in somnium Scipionis; *magnanimitatem*, *securitatem*, & *constantiam*. Verùm magnanimitas & securitas sub *fidentia* possunt comprehendi; *fidentia* enim

continet

continet credulitatem mali superandi vel boni consequendi, & spem conficiendi. vtrumque parit *magnanimitas*: facit enim vt id, quod arduum est, videatur confici posse, & simul eius desiderium inijcit.

Securitas est perfectio quædam *fidentiæ*, excludens timorem & anxiam curam. tunc enim securus est animus, quando ita confidit vt non amplius timeat vinci à malo, vel excidere à bono; item quando malum est superatum.

Constantia ad *perseuerantiam* pertinet. quid enim est aliud *perseuerantia*, quàm *constantia* vsque in finem? eodem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatē non finit animum à recto desciscere.

5 *Non sunt omnes distincti habitus.* Notandum Secundò, Non omnes prædictas partes esse virtutes distinctas, sed satis esse vt sint actus distincti: eiusdem enim habitus est præbere se magnanimum & confidentem in periculis, & securum absque anxietate. Item eiusdem virtutis est efficere patientem, constantem, longanimem & perseuerantem.

Cætera vide apud D. Thomam in respō. ad 6. vbi corruptè in multis exemplaribus legitur *lenia* pro *lema*, græcè λῆμα; quod non patientiam aut tolerantiam, sed animi confidentiam & promptam audaciam significat. Plerumque accipitur in bonum; aliquādo etiam in malum; vt ex Græcis authoribus constat. hinc λημαλέος vir strenuus & animo confidenti, quod est virtutis; vel etiam præfidenti, quod est vitij.

DVBITATIO 2.

Quid sit magnanimitas & qui eius actus.

D. Thomas qu. 129.

6 *Quid magnanimitas.* MAgnanimitas, seu magnitudo animi, græcè μεγαλοψυχία, est virtus ad opera magna & heroica in omni virtutum genere inclinans. magnus enim dicitur animus, qui ad magna adspirat, eaque sola æstimat & cogitat: parua negligit vel despicit. ex affectu enim & studio rerum magnarum vel paruarum, animus magnus vel paruus dicitur. *Quid verè magnum.* Nihil autem verè magnum in rebus humanis, præter virtutē, quæ sola est hominis bonum, & ornamentum quà homo est, animum perficiens, & æternùm permanens, æternamque vitam concilians: cætera omnia, vt diuitiæ, voluptates, honores hujus mundi, parui sunt momenti, vtpote ad vitam istam corporalem duntaxat, & temporalem pertinentia. Et quamuis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna sint bona; tamen non omnia in suo genere sunt magna vel ardua: sunt enim minora & maiora, facilia & difficilia. propriè autem dicuntur *magna*, quæ in singulis virtutum generibus magna, seu ardua censentur, magnoque honore sunt digna; vt sunt magnæ abstinentiæ, magna vitæ austeritas, magni labores pro salute animarum, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis studium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat.

7 Nec obstat, quòd omnis virtus, si perfecta sit, ad opera magna sui generis incitet; (magna enim virtus abstinentiæ, ad magna ieiunia; magna religio, ad magna in Deum pietatis officia impellit) quia aliam rationem formalem, seu aliud motiuum intrinsecum aliæ virtutes in suis obiectis spectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutum, non quia in illis elucet honestas peculiaris illius vel illius virtutis, v.g. bonum abstinentiæ, vel religionis; sed quia magna sunt & ardua; id est, quia consentanea animo magno & generoso, magnis gratiæ præsidijs adiuto, magna rerum cælestium cognitione instructo, magnis præmijs illecto, magnis exemplis prouocato. *Quomodo hæc virtus inclinet ad magna opera virtutū.* qui enim hæc perpendit, facilè videt magna virtutum officia sibi congruere; & decorum esse non nisi magna cogitare, æstimare, affectare, moliri. *Ratio formalis obiectiua huius virtutis.* Itaque esse *magnum*, seu *arduum* in operibus virtutum aliarum, est ratio formalis obiectiua huius virtutis; ob quam ad illa inclinat, & quam in illis efficere & veluti in sua materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, si perfectæ sint, seu in gradu heroico, inclinant ad opera magna sui generis; non ratione magnitudinis, sed ratione peculiaris honestatis, quam habent ex sua materia, quæ honestas in magnis operibus est illustrior. *Quo modo aliæ virtutes inclinēt ad magna.* Itaque magnitudo operum non se habet tanquam motiuum principale seu formale illarum virtutum, sed vt circumstantia obiecti, ratione cuius honestas obiecti magis elucet; & vt circumstantia operis, in executione respondens circumstantiæ quæ est in causa. sicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus Iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera sui generis.

8 *Distinguitur specie ab alijs.* Hinc patet, virtutem hanc, etsi ad opera illustriora aliarum virtutum inclinet; tamen ab illis distingui specie, & esse virtutem specialem: habet enim distinctum obiectum formale, à quo suam speciem accipit: & illa opera solùm se habent instar materiæ, cui suam formam inserat, quæ est, esse magnum & arduum.

Hanc doctrinam expressè tradit Caietanus q. 129. ar. 1. & 4. & est D. Thomæ ibidem. sed clariùs in 3. caput lib. 4. ethicorum, exponens illa verba Aristotelis, *Etiam viri magnanimi esse videatur quod in quaque virtute magnum est*; vbi dicit, *Per hoc magnitudo est specialis virtus distincta ab alijs, quia tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere, v.g. fortitudo intendit fortiter agere; magnanimitas intendit magna operari in fortiter agendo*, & sic de alijs. Idem docet qu. 134. ar. 1. ad 2. Eadem est mens Aristotelis in verbis allatis; & infrà cùm ait, *videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium ornamentum; nam & maiores eas, ampliores'q; facit, & sine illis constare nullo modo potest.*

9 *Obiectio.* Dices, Aristoteles cap. illo 3. & D. Thomas qu. 129. art. 2. 3. & 4. docent *magnanimitatem* versari circa *magnos honores*, ideoque esse virtutem specialem: ergo non extendit se ad actus eximios aliarum virtutum.

Resp. *Quo modo versetur in magnis honoribus.* Respondeo negando consequentiam: aliter enim versatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim versatur non quidem eos propter se expetendo; (hoc enim laudabile non esset) sed tanquam circa materiam remotam; moderando appetitum honorum, vt eis rectè vtamur, nec pluris, quàm par est æstimemus: sicut liberalitas versatur circa diuitias, & fortitudo circa pericula mortis. circa verò actus virtutum versatur tanquam circa obiectum materiale, seu materiam propinquā, magnitudinem & excel-

& excellentiam quandam in illis appetendo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo moderatur timorem & audaciam in periculis, vt fortiter agat; & liberalitas amorem pecuniæ, vt ea rectè vti possit, & facilè donare vbi ratio dictat: ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, vt opera magna sincero affectu designet; ne vel si honor absit, desistat; vel si adsit, eius affectu potissimùm moueatur. qui enim magna præstare in aliquo virtutum genere student; potissimùm infestantur appetitu honoris, qui illustria facta comitari solet, & vehementer affectum ad se trahit: itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus. eiusdem enim virtutis est bonum opus operari, & intrinseca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum est honoris immodicus appetitus. neque solùm in honoribus moderationem animi parit hæc virtus, sed etiam in contumelijs & omni fortunæ conditione; vt Aristoteles loco citato docet. *Maximè*, inquit, *in honoribus versatur vir magnanimus. verùm tamen in diuitijs quoque & principatu, in omni denique secunda & aduersa fortuna quidquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in aduersis mœrore contrahetur; nam ne in honorem quidem sic animatus est; qui tamen quàm maxima res est.*

Etiam in contumelijs & fortuna aduersa.

10 *Officiũ magnanimi.*

Ex his perspicuum est Primò, Quodnam huius virtutis sit officium: principale enim munus eius, quod ipsa potissimùm intendit, est opera magna, seu quæ magno honore sint digna efficere, nõ propter honorem huius mundi (non enim est vera virtus, quæ honorem humanum sibi propositum habet, vt docet D. Augustinus lib.5. de ciuit.cap.12. quia est res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) sed propter ipsorum operum excellentiam, ratione cuius honore sunt digna.

Secundum munus eius est, appetitum honorum moderari, ita vt eos neque multùm appetat, neque plusquam par est refugiat: si deferantur, ijs non extolli, non exultare lætitia, sed moderatè se gerere. vnde Aristoteles ait, *Magnis honoribus & ijs, qui à viris bonis deferentur, modicè delectabitur, tanquam sibi accommodatis: qui autem à vulgo & ob res paruas tribuentur, prorsus contemnet.*

Tertium, In omni prospera & aduersa fortuna moderatè agere. cùm enim nihil magni æstimet, nisi quod verè magnum est, fit vt omnia temporalia parui pendat, ac proinde non multùm curet illorum secundos vel contrarios successus.

11 *Quem honorem possit magnanimus quærere.*

Quamuis autem magnanimus honorem huius mundi parui æstimet, neq; propter illum operetur; maximi tamen facit honorem cælestem, vt apud Deum & Angelos magnus habeatur & sit. hic enim honor est pars nostræ fœlicitatis, & premium virtutis; & inter bona nostra externa maximum. Itaque propter illum honestè operari potest, & ad ardua virtutum conniti: vnde 2. Corinth. 10. dicitur, *Qui gloriatur, in Domino glorietur; non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* & Ioannis 5. ver. 38. apertè indicatur, *gloriam, quæ à solo Deo est*, esse quærendam.

12 *Quibus insit hæc virtus.*

Patet Secundò, Hanc virtutem maximè reperiri in ijs, qui spretis omnibus, quæ in mundo sunt, Christi consilia sunt secuti, & ad eius imitationem vitam componunt. magnitudo enim animi potissimùm in duobus sita est; in contemptu earum rerum, quæ maximi vulgò æstimantur, & quæruntur; vt sunt diuitiæ, voluptates & honores; & in conatu, nisuque ad ea, quæ sunt maximè ardua & honore cælesti digna; vt sunt consilia Domini, & perfectio vitæ christianæ.

13 *Fidentia & securitas.*

Patet Tertiò, Ad hanc virtutem pertinere *fidentiam & securitatem*. *fidentiam* quidem, quia non potest quis ardua generosè aggredi, nisi multùm confidat se posse conficere. Deinde *fidentia* oritur ex eo quòd quis aduertat sibi suppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quòd earum perficiendarum desiderio teneatur; quorum vtrumque est in hac virtute. *Securitatem* verò; quia qui res humanas non multùm curat, & solis æternis est intentus, ad quas satis opis & præsidij à Deo se habere sentit; multis curis est solutus, & magna animi securitate fruitur. magna quoque confidentia securitatem parit.

14 *Mores magnanimi.*

Vt meliùs huius virtutis indoles intelligatur, Notandum est, ab Aristotele assignari viginti mores, seu conditiones viri magnanimi, quæ nobis breuiter explicandæ: sunt enim notæ quædam eximiæ huius virtutis, meritò vitâ & moribus exprimendæ.

Prima, *Dignum se magno honore existimare*, intellige spectato officio, quod gerit, vel donis Dei, quibus est ornatus: cum hoc tamen stare potest vt sit humillimus coram Deo, dum considerat se ex seipso nihil boni habere, nihil posse, nihil esse; sine Deo in profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic Sancti in cælis & humillimi sunt; & tamen ab hominibus coli volunt, diuersa sui consideratione.

Secunda, *Modicè honoribus, etiam magnis, & à bonis viris oblatis delectari. à vulgo & ob res paruas delatos contemnere.*

Tertia, *In prosperis & aduersis moderatũ se præbere.*

Quarta, *Non offerre se casibus paruorum periculorum, nec amare pericula, eò quòd paucas res magni faciat; magnis tamen*, vbi de rebus præclaris agitur, *se exponere & tunc vitæ non parcere.* Aristoteles tribus verbis, οὐκ ἐςὶ δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος, μεγαλοκίνδυνος δὲ.

Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio compensare.* vnde fit vt non multùm meminerit beneficiorum acceptorũ; quia maioribus illa beneficijs obruit. quod intellige de beneficijs humanis & vulgaribus, quæ ipse facilè potest vincere.

Sexta, *Neminem, aut vix quenquam rogare.* vel enim parua sunt quæ ab alijs potest accipere; & ita non curat: vel certè sua industria potest consequi; & sic non vult ab alio pendere, nec alteri molestus esse.

Septima, *Libenter alteri operam dare atque inseruire*: hoc enim est perfectionis, & ἀυταρκείας signũ.

Octaua, *Cum viris Principibus & opulentis præstare se magnum & excelsum*; nimirum illis non adulando, nec sinendo suam libertatem opprimi eorum authoritate. *cum mediocribus & infimis modestum ac moderatum.* sic enim Deum quodam modo imitatur, *qui humilia respicit.*

Nona, *Non se locis aut functionibus honoratioribus ingerere*: hoc enim potiùs ambitiosi, quàm magnanimi.

Decima,

Decima, *Cunctari & quietem agere, nisi res magna sit proposita*: quia parua non moratur; vnde fit *vt pauca faciat, sed magna.*

Vndecima, *Apertè odisse & apertè amare*; puta quæ odio vel amore digna: græcè est, εἶναι φανερομισῆ καὶ φανερόφιλον, *quia timentis est, fronte occultare sententiam.*

Duodecima, *Apertè omnia dicere & agere*: intellige intra limites prudentiæ. Addit Aristoteles, *amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos est propensus*, id est, cùm res humanas parui faciat, facilè ita se gerit, vt etiam alios parui pendere videatur. quod intellige, quando de veritate, vel iustitia agitur: exempla habemus in martyribus, & alijs viris sanctissimis.

Decimatertia, *Vti, dissimulatione in vulgus*: non enim sua patefacit omnibus, sed tegit; non enim quærit vulgi laudes.

15 Decimaquarta, *Non posse alterius nutu viuere, nisi amici*: seruile enim id est, nec sine assentatione fieri potest; à qua ille longissimè abest. quòd si amici nutu viuere potest, multò magis nutu Superioris, qui & maximè est amicus, (cùm omne bonum subdito ex sincera beneuolentia velit ac procuret) & loco Dei præsidet. vnde patet religiosam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, sed ei consentaneam esse.

Decimaquinta, *Non facilè admirari: nihil enim ei magnum est*, inquit Aristoteles, puta in rebus humanis.

16 Decimasexta, *Non meminisse iniuriarum: viri enim magnanimi non est*, ait idem, *memorem esse, præsertim iniuriarum & malorum, sed ea potiùs pro nihilo putare.* Itaque viles animæ sunt, Aristotelis sententiâ, qui iniurias priuatas, sine fine persequuntur, quo modo enim non viles, quorum status & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec nisi eo vindicato, constare potest? quantò generosius est statum suum extra fortunæ aleam repositum ducere; nec se à quoquam nisi à seipso lædi posse? Multum igitur errat vulgus, qui illos generosos & magnanimos putat.

Decimaseptima, *Non cupidè loqui de hominibus; quia neque vt laudetur solicitus est, nec vt alij vituperentur. nec aliorum laudator est, nec maledicus, ne in inimicos quidem, nisi accepta contumelia.* vbi Aristoteles

17 permittit illis rependere χακολογίαν, id est, probrum seu conuitium, acceptâ contumelia ab inimico: tunc enim non videtur esse contra virtutem, si moderatè & absque scandalo fiat, vt sic contumelia repellatur. plerumque tamen melius est dissimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra præceptum Apostoli, & Domini nostri: idque maioris animi est signum. *leo ad latratus canum vix lentus respicit.*

Decimaoctaua, *In rebus, quæ necessariò perferendæ, vel quæ exiguæ sunt, non esse queribundum aut supplicem: quia est animi nimiùm rebus humanis addicti.*

Decimanona, *Malle possidere res honestas quàm fructuosas; hoc enim magis proprium est hominis seipso contenti.*

Vigesima, *Habere motum tardum, vocem grauem, orationem stabilem ac sedatam: quia festinare non solet, qui paucis rebus studet; nec vehementer contendere, cui nihil magnum esse videtur*: Ita Aristoteles.

DVBITATIO 3.

Quæ vitia magnanimitati aduersentur.

D. Thomas q.130. & 131.

18 Opponuntur magnanimitati tria vitia per excessum, *præsumptio*, *ambitio*, & *inanis gloria*. *Præsumptio* respicit propriè opus aliquod: *Ambitio* honorem: *Inanis gloria* opinionem & famam. Vnum per defectum, *Pusillanimitas*; quæ tamen illis tribus respondet.

Præsumptio quid sit. *Præsumptio*, quam etiam *præsidentiam* Latini vocant, est nimia suarum virium confidentia, qua fit vt quis aggrediatur aliquid, vel paratus sit aggredi, quod est supra ipsius vires. *Vires ipsius* intellige, quas vel in seipso, vel in alijs paratas habet. quod enim per amicos possumus, nos ipsi posse dicimur. consistunt autem vel in facultate naturali, vel in virtute aliqua infusa aut acquisita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis datâ, vel in potestate Ordinis, vel in potestate iurisdictionis: nam ratione horum omniũ si quis aliquid supra suam facultatem tentet, erit vitium præsumptionis; vt patet ex Caietano ver. Præsumptio, in Summa.

19 *Supponit falsam opinionem.* Hoc vitium in intellectu supponit opinionem falsam de suis viribus, ex culpabili ignorantia vel inconsideratione ortam: si enim hæc non esset culpabilis, neque opinio inde nascens, neque affectus voluntatis consequens culpabilis esset; vt cùm quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid supra suam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel absolutè exequendi tale opus: vel sub conditione, si nimirum res ad se pertineret, si tempus & locus posceret, &c.

In quibus hoc vitium. Hoc modo præsumptuosi & præsidentes censendi hæretici, qui scripturas audent exponere non præuio longo studio, vel Sãctorum Patrum lectione: qui tentant miracula vel futurorum prædictionem, absque dono miraculorum vel prophetiæ: qui solis naturæ viribus putant se posse bene viuere & legem implere. Item qui absque debita peritia suscipiunt officium medici, aduocati, Parochi, confessoris, &c. qui vsurpant sibi potestatem, quam non habent, vel maiorem quàm habent; vt si diaconus vellet offerre sacrificium, absoluere; baptizare coram sacerdote; si Iudex secularis cognoscere de causis ecclesiasticis.

Esse peccatum. Hoc autem peccatum esse probat D. Thomas, quia per illud violatur lex naturæ, orta ex lege æterna, quam omnes res naturales tenent: hæ enim omnes ex diuina ordinatione hanc seruant legem; vt nihil conentur supra suam facultatem; sed solùm inclinent ad opera viribus suis commensa: præsumptio verò impellit ad id, quod est supra facultatem.

20 Est peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius, sicut præsumptio medici, Iudicis, confessoris: vel quando prouenit ex errore contra fidem, sicut præsumptio hæreticorum in multis actibus. extra tales euentus ferè est peccatum veniale. Ita Caietanus suprà.

Præsumptio misericordiæ. *Præsumptio de misericordia Dei*, (quæ dicitur peccatum in Spiritum Sanctum) qua quis non curat diuinam Iustitiam, confidens Deum ipsi præstiturum veniam, etiamsi non sit solicitus de conuersione vitæ, potiùs opponitur spei quàm magnanimitati; excedit enim modum in sperando, indebitè con-

bite confidens de diuina bonitate non de sua virtute: sicut desperatio deficit non satis de ea confidens. nisi forte hæc præsumptio proueniat quod sibi tale Dei beneficium deberi putet; tunc enim immediate præsumit & præfidit de sua virtute, per eam volens consequi id, quod longe illam superat; & sic erit contra magnanimitatem.

21 *Ambitio.* *Ambitio* est inordinatus appetitus honoris: *honor* autem est testimonium excellentiæ; quod multis modis deferri potest, vt detectione capitis, inclinatione corporis, genuflexione, concessione loci honoratioris, erectione statuæ, delatione officij, magistratus, principatus, &c. vt dictum est supra cap. 36. dub. 3. hos omnes modos respicit ambitio; qui enim aliquid horum sibi inordinate appetit deferri, est ambitiosus.

Inordinatè appetitur honor trifariam. Porro honor tripliciter inordinate potest appeti. Primò, Si appetas honorem ob rem, quæ tibi non conuenit; vel notabiliter maiorem, quàm par sit: vt si quis velit honorari ob gradū vel doctrinam, quam non habet: si laicus velit præcedere sacerdotem aut Episcopum: si adspires ad officium honorabile, quo es indignus; aut velis præferri multò dignioribus: si ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi. Secundò, Si quæras honorem ex re, quæ tibi conuenit, sed illicita, v. g. ex rebellione, quòd audeas resistere tuo Principi, ex arte magica, &c. Tertiò, Si ita ames honorem vt paratus sis Deum offendere causâ illius acquirendi vel conseruandi: vt si Episcopatum compares per simoniam, principatum per bella iniqua, si vt officium retineas, iniquum præstes iusiurandum, &c.

22 *Quale peccatum.* In primo est peccatum veniale tantùm, nisi appetatur cum iniuria alterius. In secundo est peccatum mortale vel veniale pro ratione materiæ, ex qua honorem captat. In tertio similiter, pro ratione mediorum, quibus vtitur vel paratus est vti.

Reprehenditur hoc vitium à Domino, Matth. 23. *amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. vos autem nolite vocari Rabbi, &c.* & Ecclesiastici 7. *Noli quærere ab homine ducatū, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur ex superbia. Oritur hoc vitium ex superbia. sicut enim superbia est inordinatus appetitus excellentiæ, ita ambitio est inordinatus appetitus honoris, qui est testimonium excellentiæ: vnde omnes ambitiosi sunt superbi, & omnes superbi ambitiosi. habet enim se ad superbiam vt propria pasio, vel vt effectus adæquatus.

Si autem honor appetatur moderate ex re bona, nullum erit peccatum, etiamsi nullus alius finis spectetur, vt colligitur ex D. Thoma q. 131. ar. 1. ad 3. quia per se est obiectum indifferens, proxime accedens ad rationem honesti, cùm sit testimonium & imago quædam virtutis.

23 *Inanis gloria.* *Inanis gloria*, quam Græci κενοδοξίαν vocant, hoc loco accipitur pro vanæ gloriæ cupiditate: alioqui propriè ipsa non est peccatum, sed peccati obiectum, in alio existens. *Gloria est clara cum laude notitia*, inquit Cicero: puta de excellētia alicuius. Itaque complectitur *opinionem* & *laudem*, & consequenter *famam*; quia bona fama in laude consistit: supponit autem excellentiam aliquam veram his dignam, tanquam materiam & obiectum opinionis & famæ. Vnde patet gloriam ab honore distingui, & consequenter ambitionem à cenodoxia seu vanæ gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, sita est. Honor verò in dignitatibus, magistratibus, & aliis testimoniis excellentiæ, quæ signis exhibentur. quando tamen vana gloria statuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda est.

Potest autē gloria tripliciter esse vana in proposito. Primò, Si de simulata excellentia quæratur opinio vel fama; sicut faciunt hypocritæ, & omnes, qui se fingūt peritos alicuius disciplinæ, cùm non sint. Secundò, Si maior quæratur quàm par sit, aut de rebus alias indignis; sicut faciunt iactabundi, & omnes, qui de opibus & rebus friuolis gloriantur. Tertiò, Si apud eos, qui de rebus non possunt rectè iudicare: sicut si quis coram imperitis disputaret, vt sapiens ab eis habeatur; nisi forte id ad vlteriorem finem honestum referret.

24 *Quale peccatum sit.* Erit autem hæc cupiditas peccatum mortale, Primò, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod est peccatum mortiferum; vt de magia, de adulterio, de duello, de homicidio; nam talis gloriatio includit facti approbationem. si tamē non de ipso facto, sed de robore corporis, audacia, ingenio, quæ tali facto patefiunt, gloria quæreretur, non esset per se peccatum mortale; quia cum eo stare potest facti praui detestatio. Secundò, Si ob illam acquirendam vel retinendam negligat ea, quæ ad salutem sunt necessaria, vel aliter paratus sit mortiferè peccare: quales erant multi ex primoribus Iudæorum, de quibus Ioannis 12. dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei.* & Ioannis 5. *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis?* Extra hos casus solùm est veniale; vt docet Caietanus verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per se veniale est; neque fit mortale, nisi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vanæ gloriæ inuoluitur.

25 *Est vitium capitale.* Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia seu capitalia, à D. Gregorio lib. 31. moralium cap. 31. quem sequitur D. Thomas q. 132. ar. 4. & 5. & cæteri Doctores; quia *vitium capitale* dicitur ex quo tanquam radice virulenta, multa alia vitia veluti propagines venenatæ nascuntur. talia sunt quæ versantur circa obiectum valde appetibile, cuius causa plerique mortalium parati sunt multa mala facere & pati; vt circa gloriam, (sub qua etiam famam & honorem intellige) diuitias, voluptates gustus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia sunt *cupiditas vanæ gloriæ, auaritia, gula, & luxuria.* Item quæ versantur circa obiectum valde molestum, saltem in imaginatione, cuius mali pellendi, vel molestiæ solandæ causâ, etiā multa mala facere solent, vt sunt *Inuidia, ira, & tristitia.*

26 *Septem filiæ vanæ gloriæ.* Sic igitur vanæ gloriæ cupiditas est vitium capitale; ex qua nascuntur hæ septem filiæ, iuxta D. Gregorium, *inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentiones, pertinacia, discordia,* & *nouitatum præsumptiones.* Ratio est, quia *vana gloria* consistit in manifestatione suæ excellentiæ siue veræ, siue fictæ. Dupliciter autem excellentiam tuam inordinatè patefacere potes. Primò, *Directè*, idque vel per verba; & sic est *iactantia*; vel per facta: quæ si vera sint & aliquid admirationis habeant,

beant, erit *præsumptio nouitatum*; (has enim solent homines magis admirari) si falsa sint, erit *hypocrisis*. Secundò, *Indirectè*, quatenus videlicet vis ostendere te non esse altero minorem, idque quadrupliciter. Primò, Ratione intellectus; quod fit *pertinaciâ*, qua quis nimis inhæret suæ sententiæ, nolens cedere meliori. Secundò, Ratione voluntatis; quod fit *discordiâ*, qua quis non vult alteri consentire. Tertiò, Quoad verba; sicque est *contentio*. Quartò, Quoad facta; dum quis non vult exequi præceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam*. vide D. Thomam ar. 5. q. 132.

27 *Aduersantur magnanimitati tria prædicta vitia.* Quòd autem hæc tria vitia magnanimitati aduersentur, perspicuum est ex dictis. *Magnanimitas* enim versatur circa tria. Primò & principaliter circa magnum opus, ad quod iuxta mensuram suarum virium tendit. hac ratione aduersatur ei *præsumptio*, quæ ad idem supra vires tendit. Secundò, Versatur circa honorem, tanquam materiam, cuius appetitum moderatur; sic opponitur ei *ambitio*, quæ immodicè in honorem tendit. Tertiò, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum; hæc enim ad eandem virtutem, ad quam honor, pertinent. sic opponitur ei *cupiditas vanæ gloriæ*, quæ ex quibusuis rebus, etiam ex mustaceo, & apud quosuis gloriolam captat. Aristoteles non expressit distinctè omnia vitia, quæ magnitudini per excessum opponuntur, sed solùm vnum, quod ille χαυνότητα vocat; quo is, qui est indignus, seipsum dignum magnis honoribus æstimat, splendoreque vestium & opum ostentatione honores vbique captat. hos vocat χαύνους, quasi dicat, laxos aut tumidos, vel πρὸς τὰς τιμὰς κεχηνότες, honoribus inhiantes; χαῦνον enim à χαίνειν *hiare*, ductum. eosdem dicit esse stolidos, & seipsos ignorare.

28 *Pusillanimitas.* *Pusillanimitas*, quam Aristoteles μικροψυχίαν vocat, est alterum extremum magnanimitati directè oppositum. hoc vitium supponit apprehensionem, qua quis omnia tanquam nimis magna, & suam facultatem vel dignitatem excedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus suis refugiat officia ad quæ probè est idoneus, & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia, quæ facilè alioquin posset præstare. Si vocetur à Deo ad religionem, imaginatur rem esse nimis grauem, tristem, intolerabilem; nec audet capessere. Rursus considerans suam conditionem, putat se indignum honore, qui defertur, (quasi honor sit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiamsi recta ratio aliud postulet; seque nimium abijcit, non habita ratione officij vel gradus, in quo est constitutus. Eodem modo se habet etiam ad gloriam, laudem, & famam; etsi his verè sit dignus. vnde perspicuū est hoc vitium respondere in altero extremo tribus illis vitiis explicatis, præsumptioni, ambitioni & vanæ gloriæ. vt enim nimium refugit opera & officia suis viribus commensa, repugnat præsumptioni: vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriam & famam, vanæ gloriæ.

29 *Quale peccatum.* Hoc vitium est peccatum mortale, si id, quod detrectat, tale sit, vt ad illud suscipiendum, sub peccato mortifero teneatur. si autem solùm teneatur sub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiamsi res sit consilij tantùm; nam etsi non tenearis amplecti, tamen ex pusillanimitate animi refugere, quasi vires, quas Deus tibi dedit vel paratus est dare, superet, malum est.

Contra pusillanimitatem. Aduersùs *pusillanimitatem* facit consideratio diuini auxilij, quod in iis, quæ ad salutem, aut vocationem nostram pertinent, nobis præstò est; exempla Sanctorum, magnitudo præmiorum, & alia, quæ fiduciam augent.

DVBITATIO 4.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersetur. D. Thomas q. 134. 135.

30 *Dupliciter accipitur. 1. Generatim.* NOmen *Magnificentiæ* dupliciter accipi potest, vt colligitur ex D. Thoma q. 134. art. 1. Primò in genere, pro quauis virtute, quæ facit res magnas; siue illæ sint actiones, quas Græci πράξεις vocant; siue res effectæ, quæ ποιητά. *facere* enim aliquando generatim sumitur, vt actiones & effectiones comprehendat. hoc modo *magnificentia* non est virtus specialis, & conuenit etiam Deo & Christo; cerniturque in opere creationis, redemptionis, gubernationis, sanctificationis, glorificationis. hæc enim valde magna sunt; & horū ratione scriptura tribuit Deo & Christo *magnificentiam*, 1. Paralip. 29. Psal. 8. 110. 144. & alibi.

31 *2. Specialim.* Secundò, Pro virtute humana, quæ magnis sumptibus in externa materia aliquid magni efficit. hoc modo est peculiaris virtus, quam explicat hic D. Thomas, & Aristoteles lib. ethicorum cap. 2. eamque vocat μεγαλοπρέπειαν, q. d. *magnidecentiam*.

Quo modo distinguatur à magnanimitate. Distinguitur à *magnanimitate*, secundum Caietanum ar. 2. quòd hæc intendat magnitudinem in actione virtutis; (hanc enim vult magnam & splendidam efficere: vnde dicit Aristoteles ipsam esse omnium virtutum ornamentum; nimirum quia earum actiones illustriores facit) illa verò intendit magnitudinem in opere externo, quatenus est opus artis, vel vsibus humanis accommodatum, magnos sumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monasterijs, Collegijs, in constituendis piis fundationibus, in epulo publico exhibendo, quando ratio postulat. De huiusmodi intellige definitionem Ciceronis, quam refert D. Augustinus, q. 31. tract. 83. qq. *Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum, cum ampla quadam & splendida propositione cogitatio, atque administratio.* In iisdem tamē versari etiam potest magnanimitas, si spectentur vt sunt magna virtutum opera, vt expressè docet D. Thomas art. 2. ad 2. cùm ait, *Ad magnanimitatem pertinet non solùm tendere in magnum, sed etiam in omnibus virtutibus magnū operari, vel faciendo, vel qualitercumq; agendo, vt in 4. ethic. dicitur.* Itaque *magnificentia* videtur vel pars quædam esse magnanimitatis; vel parum ab ea distingui, vt versatur in tali materia.

32 *Officium magnificentiæ.* Officium primarium huius virtutis est, res magnas, ad quas magno sumptu opus est, efficere, quando ratio id postulat, vel suadet. Deinde huius rei causâ affectum copiosæ pecuniæ ad id necessariæ moderari, ne per illum vel opus non audeat suscipere quando oportet, vel susceptum relinquat, vel non decorè perficiat. tota enim difficultas in huiusmodi splendidis operibus suscipiendis, & perficiendis prouenit ex affectu

affectu pecuniæ non mediocris, sed grandis, & ingentis summæ, quæ impendenda: hic enim affectus facit vt homini valde difficile sit tantam copiam profundere, quantam opus postulat. Itaque requiritur aliqua virtus, quæ hanc difficultatem vincat. neque ad hoc sufficit *liberalitas*; quia hæc solùm moderatur affectum circa mediocres & ordinarias expensas; tollitque difficultatem, quam homo in illis sentire solet; non ex affectu magnitudinis summæ; sed simpliciter ex affectu pecuniæ: at longè alia sentitur dum magnæ expensæ faciendæ; vnde oportuit maiorem quandam esse virtutem, quæ id præstet in magnis, quod *liberalitas* in mediocribus: hanc *magnificentiam* vocamus. Simile cernitur in honoribus: affectum enim in magnis honoribus regit *magnanimitas*: in mediocribus virtus ἀνώνυμος, quam φιλοτιμίαν vocare possumus, hoc nomine in bonam partem accepto. vide Aristot. lib. 4. ethic. c. 4. & D. Thomam, q. 129. ar. 2.

Duplex virtus circa honores, & duplex circa pecunias.

33 *Cur nō duplex circa voluptates, &c.*

Petes, Cur non simili modo ponitur duplex virtus circa voluptates corporis, altera circa maximas, altera circa mediocres?

Respondeo, Quia illa virtus, quæ affectum moderatur in maximis voluptatibus, sufficiens est vt illum moderetur etiam in mediocribus, v. g. ciborum vel venereorum: cuius ratio est, quia idem motiuum, seu obiectum formale in vtrisque spectatur. siue enim cibi sint multùm delicati, siue parum, hoc tantùm agitur vt eorum vsus externus sit temperatus, & interna affectio sub hac ratione in eorum vsum feratur. Itaque solùm opus est vna virtute abstinentiæ, quæ sicut affectum & vsum temperat in magnis ciborum voluptatibus, ita & in paruis. Similiter in rebus venereis moderãdis idem motiuum spectatur; siue magna in illis sit voluptas, siue parua: vnde eadem virtus castitatis vtrique moderãdæ sufficit. Pari modo fortitudo, quæ maximos timores mortis temperat, etiam ad mediocres pertinet: & mansuetudo, quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit. Istæ enim virtutes non spectant nisi vnum obiectum formale, siue passio magna sit, siue mediocris. Cùm enim voluptates magnæ, & timores magni, & iræ magnæ omnibus sint communes; nec in his magnitudo & mediocritas diuersum faciant hominis statum, sufficit vna ratio honesti in quoque horum genere, quæ principaliter moderetur affectum in magnis, & secundariò se extendat ad moderandum in mediocribus.

Circa voluptates gustus.

Circa voluptates tactus.

Circa timores.

Circa iras.

34 *Circa honores & opes.*

Secus verò res habet in affectu pecuniæ & honoris: magni enim honores & magnæ diuitiæ sunt paucorum; vnde diuersum efficiunt statum, & consequenter mutant rationem decori & honesti. Hinc fit vt qui magnis honoribus sunt digni, vel magnas expensas facturi sunt, aliam rationem honesti in moderando affectu, & in vsu talium honorum vel opum spectent & adhibeant, quàm passim solent homines in mediocribus. Itaque alia est virtus circa magnos honores, alia circa mediocres. Confirmatur, quia magni honores pertinent ad eos tantùm qui magna cogitant & moliuntur; hi enim soli magnis honoribus sunt digni: atqui magna moliri est proprium magnanimitatis: ergo moderatio affectus circa magnos honores, & rectus eorum vsus pertinet ad magnanimitatem.

Simili modo expensio magnarum opum secundum rectam rationem non solet fieri nisi ad magnifica opera externa, quæ magnos sumptus requirunt; talia autem pertinent ad magnificentiam: vnde etiam ad eandem pertinet affectum in huiusmodi sumptibus regere. Longè autem aliud spectant homines vt moderentur affectum in mediocribus tum honoribus, tum sumptibus; vt per se satis constat. Non tamen negauerim, quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes vel magni honores contemnuntur, possint etiam contemni parui. Verùm quia plerumque aliud motiuum respicitur quando de magnis agitur, aliud quando de mediocribus: ideo ad vsum humanum & moralem diuersa virtute opus fuit. Vide D. Thom. q. 129. ar. 2. vbi tamen paulò aliter hæc explicat, etsi in re non sit discrepantia.

35 *Per excessum. βαναυσία.*

Opponuntur magnificentiæ duo vitia, alterum per excessum, quod Aristoteles vocat βαναυσίαν, q. d. operariam & indecoram diligentiam in sumptu faciendo; vt cùm quis de industria sumptus auget supra quàm res poscat, aut decorum patiatur; sicut faciebat ille, qui in filij epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis, cùm referrentur è mensa, proijciebat in tiberim. Item qui in res paruas sumptus magnos facit, aut inconcinnè splendorem & magnificentiam ostentat; sicut ille, qui scenæ præpositus substernebat histrionibus purpurã; & mercator, qui conuiuis ad cœnam vocatis, cum hyems esset, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam ἀπειροκάλους vocat Aristoteles, id est, decori inexpertos & ignaros.

36 *Per defectum μικροπρέπεια.*

Alterum per defectum, quod Aristoteles vocat μικροπρέπειαν, D. Thomas *paruificentiam*, cùm quis præ angustia animi, operi magno pares sumptus non exhibet: vt si templo, vel Cœnobio, quod extruendum suscepit, vellet facere parietes cratitios, aut tectum stramineum, vt minùs expendat. hic (vt Aristoteles ait) *magnã pecunia consumpta, in parua honestum omne perdet, & extinguet: quidquid facturus est, procrastinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quàm minimo sumptu id conficere poßit, considerabit; & in his lamentabitur, & ingemiscet, omniáque se efficere maiora quàm oporteat, arbitrabitur.*

Est peccatū veniale.

Hoc vitium per se non est nisi peccatum veniale; nisi fortè ex voto, testamento, vel alia ratione ad opus illud magnificum, in quo perficiendo deficit, sit obstrictus.

DVBITATIO 5.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.

D. Thomas qu. 136.

PATIENTIA dupliciter, iuxta D. Thomam, accipitur.

37 *Patientia quomodo sit pars integralis.*

Primò, Pro virtute, quæ firmat animum aduersùs timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enituit maximè in martyribus. hæc est pars fortitudinis integralis, vel ipsa virtus fortitudinis inadæquatè concepta. de qua suprà cap. 1. dubit. 1. huius libri tertij.

Quomodo potentialis.

Secundò, Pro virtute, quæ in alijs malis animum confirmat, moderando mœrores qui ex il-

lis percipi solent; ne videlicet propter hos à præscripto rationis recedat, seu aliquid indecori agat: vt in morte parentum, filiorum, amicorum, in exilio, in damnis, in morbis, in contumelijs, alijsque id genus malis: hæc enim magnos mœrores adferre solent, qui hominem sæpe ab arce rationis, & officio virtutis deturbant, & ad malum concitant. hoc modo est virtus annexa fortitudini, vt secundaria principali.

Materia.

Proxima igitur huius virtutis materia est tristitia & afflictio animi ob mala prædicta incidere solita: hanc enim vel planè comprimit; vel moderatur, ei quandam sui similitudinem veluti formam imprimens, & ita eam temperans vt recta ratio præscribit, & virum patientem decet; nimirum, vt rationem plenè sui compotem relinquat, nec virtutes alias in suis officijs impediat. Remota sunt actiones, verba, & gestus externi, quæ ita regit, vt interna moderatio in eis eluceat; ita vt per tristitiam nihil indecori foris agat; sed mala se æquo animo ferre ostendat. Remotissima autem, sunt ipsa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ; non quòd patientia illis formam, seu modum virtutis imprimat; (hâc enim solis affectibus internis, & actionibus externis communicat) sed quia sunt obiectum, & causa tristitiæ, quæ proxima patientiæ est materia. Simili modo pericula mortis dicuntur materia fortitudinis.

38 *Ex vario affectu possumus moderari tristitiam.*

Sed Notandum est hanc moderationem posse fieri dupliciter.

Primò, Ex affectu solius honestatis, quæ in illa relucet. moderari enim tristitiam, & mentem in quadam æquanimitate conseruare, statumque externum corporis huic conformē reddere, per se bonum est & honestum. & hoc modo patientia est virtus specialis, à cæteris distincta.

Secundò, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis, quæ per tristitiam & afflictiones oppugnatur. & hoc modo, quod ad internum affectum actualem vel habitualem attinet, non est virtus distincta à cæteris: nam quæuis virtus sicut amat honestum sui generis; ita ex vi huius amoris resistit ijs, quæ illi directè vel indirectè repugnant, animumque aduersùs ea firmat. hoc modo passim accipitur in scripturis, & Patrum scriptis, & in sermone vulgari. quicunque enim affectu alicuius virtutis moderatè fert afflictiones, patiens dicitur.

Definitio Ciceronis.

Hoc modo definitur à D.Augustino q. illa 31. ex Cicerone, cùm ait, *Patientia est honestatis aut vtilitatis causâ, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.* vbi illud, *honestatis*, intellige generatim de omni honesto, quod propter se expetitur. *Vtilitatis*, de eo, quod ad aliud honestum vtile est; vt si patiaris pecuniæ consequendæ causa, qua soluas creditori: nam solius vtilitatis causa, si vtile ab honesto distinctum sit, pati, non est virtutis patientiæ. *Voluntaria*, non quòd semper sit in potestate non pati; sed quia in potestate est malle pati quàm ab officio rationis desciscere, quàm improbè vel indecorè agere. *Diuturna*; intellige vel in re vel in animi præparatione. debet enim patiens esse animo comparatus ad patiendum longo tempore, si opus sit. Eodem pertinet descriptio D.Augustini, quam habet lib. de patientia (quem ex indiculo cōstat esse ipsius, etsi Erasmus reclamet) cap.2. *Patientia hominis est, qua mala æquo animo toleramus, ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perueniamus.*

39 *Necessitas huius virtutis.*

Ex his perspicuum est quàm patientia sit necessaria. tam enim est necessaria ad salutem, quàm est necessarium, hominem per huius vitæ mala, quæ vel nostra mortalitas inuehit, vel ab alijs irrogantur, à bono nō abstrahi, aut ad malum non impelli. & quia huiusmodi mala maximè oppugnant christianos vt rectam religionem deserant, aut iuxta eius præscriptum non viuant; ideo his maximè necessaria est, iuxta illud Domini, *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* quo significatur salutem animæ non nisi per patientiam acquiri posse. *Possidere*, phrasi hebræa accipitur pro acquirere; sicut ibi, *Possedi hominem per Deum*, Genesis 4. &, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, Prouerb.8. Parum aptè hunc locum explicat Martinus, de perfecto animæ dominio per patientiam. non tamen refert vtrùm hæc tolerantia malorum affectu solius honestatis, quæ propriè ad hanc virtutem pertinet, an illius, quæ oppugnatur, an vtriusque fiat: nihil enim horum peculiariter est præceptum. expedit tamen quamplurimas rationes sibi propositas habere, ob quas mala fortiter sint perferenda: efficaciùs enim multa bona, quàm vnum mouent.

40 *Longanimitas.*

Longanimitas, quam Græci μακροθυμίαν vocant, potiùs est pars patientiæ, vel ipsa virtus patientiæ inadæquatè concepta, (vt ex D.Thoma ar.5. colligitur) quàm virtus distincta: nam inter mala, quæ patientia æquanimiter tolerat, vnum est molestia, quæ percipitur ex rei expectatæ dilatione; huius autem mali, seu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Itaque *longanimitas* nihil est aliud, quàm patientia, vt circa tale malum versatur, spectata. Sic Deus longanimis dicitur, quatenus dum nos ad pœnitentiam inuitat & expectat, moras nostras & tergiuersationes tolerat, quæ illi quodammodo molestiam adferunt.

41 *Vitia patientiæ aduersa. Insensibilitas.*

Vitia patientiæ aduersa, sunt *Insensibilitas*, & *Impatientia*. illud per defectum: non enim est laudabile, nec naturæ humanæ consentaneum, nullis malis neque tuis, neque proximorum tangi; id enim signum est vel brutæ stoliditatis, vel inhumanæ duritiei: nec congruit amicitiæ & vitæ politicæ. Hoc verò per excessum: vt cùm quis nimiùm dolet, aut etiam ex dolore à recto discedit. Quicunque enim ob dolorem vel mœrorem, vt illum vitet, pellat, aut soletur, animoque suo sic affecto indulgeat, aliquid mali facit, *impatiens* est; iustum dolendi modum, quem patientia præscribit, exuperans. *Impatiens* etiam dici solet, qui ira vel indignatione excedit, præsertim si hunc motum animi sui foris ostendat: nam ira etiam tristitiam & afflictionem includit. è contrario, qui non facilè irascitur, patiens. quamuis hic potiùs mansuetus sit dicendus, alter iracundus, vt infrà lib.4.cap.4. ostendetur.

Impatientia.

Quale peccatum sit.

Est autem hoc vitium per se peccatum veniale tantùm; quia solùm est excessus in dolore, vel iracundiæ motu, signo externo expressus. potest tamen esse mortiferum vel ratione scandali, vel ratione mali, quod quis ex impatientia facit. *Insensibilitas* seu duritiės raro est peccatum mortale; certè per se non potest esse nisi veniale.

Quia ve-

42 Quia verò patientiæ virtus maximè est homini Christiano necessaria, notanda duxi ex scripturis & Patribus quædam præcipua eius incitamenta, quæ nos ad eius cultum & exercitationem vehementer possint commouere. Primum sit patientia ipsius Dei: in qua duo potissimùm consideranda. Alterum, quòd tanta beneficia assiduè in peccatores conferat. Alterum, quòd eorum iniurias tam benignè toleret. Vtrumque eleganter expressit Tertullianus libro de patientia, cùm ait: *nobis exercendæ patientiæ authoritatem, &c. diuina dispositio delegat, Deum ipsum ostendens patientiæ exemplum: iam primùm qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit: qui temporum officia, elementorum seruitia, totius genituræ tributa dignis simul & indignis patitur similiter occurrere: sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium, & opera manuum suarum adorantes, nomen & familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt sua sibi patientia detrahat: plures enim Dominum idcirco non credunt, quia seculo iratum tam diu nesciunt.* Eundem locum pulcherrimè prosequitur Cyprianus libro de bono patientiæ, in principio; *Si Dominus*, inquit, *nobis Pater & Deus est, sectemur patientiam domini pariter & patris: quia & seruos oportet esse obsequentes; & filios non decet esse degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quòd in contumeliam suæ maiestatis & honoris instituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & sacra sacrilega patientissimè sustinens, super bonos & malos æqualiter facit diem nasci, & lumen solis oboriri: & cùm imbribus terras rigat, nemo à beneficijs eius excluditur, quò minùs iustis simul & iniustis indiscretas pluuias largiatur. videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxijs, religiosis & impijs, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere; & cùm crebris, imò continuis exacerbetur offensis Deus, indignationem suam temperat, & præstitutum semel retributionis diem patienter expectat, &c.*

Patientiæ adminicula sex.

Patientia Dei.

43 Dices, Hanc patientiam esse alterius rationis: Deum enim non esse capacē mœroris aut molestiæ, quam patientiā sustineat: ac proinde non debere nobis in exemplum proponi.

Obiectio.

Respondeo, In patientia duo posse considerari. Primò, Compressionem tristitiæ ex iniuria, vel malo, quod nobis accidit, obortæ. Secundò, Compressionem vindictæ, cum affectu quodam benigno coniunctam. Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum tristitia non cadit, quam patientiā soletur. vnde neque hac ratione ipsius patientia proponitur nobis imitanda. Alterum verò maximè in patientia Dei relucet; quò enim ipsius Maiestas est maior, & creatura indignior, magisque ipsi obnoxia; eò iniuria in ipsum est grauior; ac proinde magis ipsum prouocat ad indignationem & vindictam: vt nihil sit admirabilius quàm Deum cohibere manus, iramque in peccatores non effundere, & beneficia sua protelare. & hac ratione proponitur nobis patientia Dei imitanda; nimirum vt ad exemplum ipsius cohibeamus vindictam, continuemus beneficia, & benignum retineamus affectum in eos, qui iniuria nos affecerint: *vt sitis*, inquit, *filij patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos*; Matth. 5.

Resp. Quomodo patientia Dei sit nobis exēplo.

Secundum, Patientia Christi, *in quo Deus*, vt inquit Tertullianus, *spiritum suum cum tota patientia collocauit*, cuius tota vita eximium fuit patientiæ speculum; passio verò supremum exemplar. *Saginari enim*, vt idem Tertullianus ait, *voluptate patientiæ discessurus volebat*. Prosequitur hoc pulcherrimè Cyprianus loco citato. Hîc considerandum quis patiatur, & quantus, quid, à quibus, pro quibus, cur, vbi & quando.

Patientia Christi.

Tertium, Patientia Sanctorum veteris testamenti, Abelis, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moysis, Dauid, Tobiæ, & in primis S. Iob, *qui*, vt Tertullianus loquitur, *omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit, quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij vno ruinæ impetu adempti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia fide Domino dedita exclusit*. & infrà: *Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo exstruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cùm ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias? &c.*

Patientia Sanctorū.

Quòd si illi, rudi illo seculo, ante Christi doctrinam & exemplum, tantam in aduersis patientiam præstitere; quantum nos perpetrare oportet (vt Tertulliani verbo vtar) in luce euangelij, in schola Christi, in hac copia gratiæ, inter infinita exempla Sanctorum noui testamenti?

Quartum, Maximus patientiæ fructus, cùm in hac vita, tum in futura. in hac enim vita, Primò, Parit satisfactionem pro peccatis: exiguā enim tolerantiā maximas futuri seculi pœnas redimimus. facilè toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiscatio decem millium. vide Concilium Tridentinum sessione 14. cap. 9. & Gratianum de pœnitentia dist. 3. Secundò, Iuuat omnes virtutes, easque reddit stabiles & perficit: qui enim virtutis bonum in aduersis retinet, ostendit affectum suum illi perfectè & firmiter inhærere, & quouis alio casu inhæsurum. declarat hoc Tertullianus, *Patientia*, inquit, *fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitentiam expectat, exomologesin assignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frænat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat, &c.*

Patientiæ fructus.

Similia habet Cyprianus libro de bono patientiæ. hinc Iacobi 1. dicitur; *Omne gaudium existimate fratres, cùm in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habet: vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes.*

In futura vita maximam adducet gloriam; nam vt Apostolus 2. ad Corinth. 4. ait, *Id, quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis; non contemplantibus nobis quæ videntur; sed quæ non videntur*. vbi in verbis illis, *momentaneum* & *æternum*, *leue* & *pondus*, *tribulationis* & *gloriæ*, *in præsenti* & *sublimitate*, emphasin & antithesin considera.

Eodem pertinet illud Domini, Matth. 5. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum*

ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.

Omitto alia scripturæ testimonia. pulchrè in hanc sententiam dixit Tertullianus; *Adeo satis idoneus patientiæ sequester Deus; si iniuriam deposueris penes eum, vltor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem!*

Tormenta inferni. Quintum, Tormenta inferorum, quibus sæpe digni fuimus, & tamen euasimus: qui enim hæc attentè considerat, omnia huius vitæ incommoda nihili æstimabit; sed veluti in delitijs ponet. Sicut qui considerat maximam calamitatem, qua plurimi sunt oppresi, se cum paucis euasisse, modicam iacturam nihili facit; sed se cum illa fœlicem reputat, sibique gratulatur, quòd licuerit tam paruo incommodo elabi. Vide Albertum de virtutibus cap. 4.

Impatientiæ incommoda. Sextum, Impatientiæ incommoda. Nam Primò, Amittis meritum patientiæ. Secundò, Afflictio non minuitur per impatientiam, sed exasperatur: maius enim ipsa tormentum, & diriùs animum excrucians quàm ipsum originale malum, vnde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valde mitescit. Tertiò, Impellit ad omne genus peccati; ad blasphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus; *Vt compendio dictu sit, omne peccatum impatientiæ asscribendum: malum impatientia est boni.* hìc tamen nomen istud paulò laxiùs vsurpatur. Idem prosequitur Cyprianus. Hæc de patientiæ incitamentis, nam minutiora prætermitto. vide infrà lib. 4. cap. 4. dubitat. 3. de mansuetudine.

44 *Gradus patientiæ.* Quod ad gradus patientiæ attinet, varijs modis assignari possunt. Primò, Ex parte malorum, quæ quis patitur: & sic Primus gradus est, Cùm patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ, Tertius, In detrimentis corporis & vitæ; quò pertinet patientia Iob, & Sanctorum martyrum, & in primis Christi Domini.

Secundò, Ex parte modi perferendi: sic Primus gradus est, Tolerare sine murmuratione. Secundus, Sine lamentatione & querimonijs apud alios. Tertius, Cum gaudio; sicut Apostoli, *qui ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine* IESV *contumeliam pati*. Ad hunc hortatur Apostolus Iacobus capite 1. suę epistolę; *Omne gaudium existimate fratres*, &c.

Tertiò, Ex parte causæ ipsius mali, quod patimur. Hoc modo Primus gradus est, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis nostris, siue à Deo siue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si absque nostra culpa ab inimicis, vel alijs, qui nobis obstricti non sunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab ijs, qui multis beneficijs à nobis affecti fuerunt: illa enim ingratitudo maximè auget iniuriæ atrocitatem & prouocat iram. vnde difficillimum est erga tales retinere patientiam. Quartus est, Huiusmodi iniurias non solùm æquo, sed etiam libenti animo perferre, & etiam desiderare; vt sic aliquo modo Dominum nostrum imitemur, qui omnia iniuriarum & afflictionum genera ab ijs, quos summis beneficijs affecerat, patientissimè sustinuit, & pro ijsdem etiam patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertullianum locis citatis.

DVBITATIO 6.
De perseuerantia, & constantia, vitijsque oppositis.

D. Th. q. 137. 138.

45 *Perseuerantia dupliciter accipitur. 1. Cōtinuatio Iustitiæ.* Perseuerantia dupliciter accipitur. Primò, Pro continuatione Iustitiæ vsque ad mortem; & sic non est peculiaris virtus, sed conditio quædam, seu circumstantia virtutis, in eo consistens, quòd iustitia adhæreat homini vsque ad mortem. hanc perseuerantiam nemo habet completè & in actu secundo, nisi in termino vitæ: estque magnum illud donum proprium electorum, de quo D. Augustinus lib. de bono perseuerantiæ.

2. Propositum perseuerandi in opere. Secundò, Pro proposito perseuerandi in bono opere, quamdiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Ex affectu peculiaris honestatis, quæ in illo opere spectari potest; vt cùm quis vult perseuerare in ieiunio quadragesimæ vsque ad finem, vel vt carnem domet, vel vt pro peccatis satisfaciat, vel vt obediat Ecclesiæ, &c. aut in aliquo alio pio exercitio, bonaque consuetudine, ob peculiare bonum illius. hac ratione etiam non est vna aliqua virtus, sed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprij boni potest velle operis sui continuationem & durationem vsque ad finem: omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiusdem sunt virtutis.

46 *Quo modo sit virtus peculiaris.* Secundò, Præcisè, ex affectu ipsius perseuerantiæ & continuationis. nam vsque ad finem constitutum in bono opere perseuerare & continuare, per se honestum est, peculiaremque laudem meretur. hoc modo *perseuerantia* est virtus peculiaris, de qua hoc loco D. Thomas. sicut enim *magnanimitas* est peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honesti intendit, & efficit, (nimirum vt magnum sit, & animo generoso congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proueniens tollit: ita *perseuerantia*, cùm in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honesti, nimirum diuturnitatem & continuationem vsque in finem; vincatque tædium & molestiam, quæ ex diuturnitate obrepere solet, est virtus peculiaris.

47 *Materia huius virtutis.* Huius igitur virtutis principalis materia est opus bonum cuiusuis virtutis. forma, quam huic inserere intendit, est illius continuatio vsque in finem, quem ratio præscripserit; siue ille sit finis vitæ, siue certi negotij, vel temporis præfiniti. *Continuationem* voco, non qua opus nunquam interpelletur (hæc enim homini ad longum tempus non est possibilis) sed qua suis temporibus repetatur; & non omittatur, dum statæ vices recurrunt.

Secundaria autem materia est molestia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laboriosæ & difficilis ca-

lis capitur; hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus: sicut patientia vincit molestias aliorum malorum. Dixi *materiam secundariam*, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; vnde & nomen ab his contraxit, non à molestijs, quas sustinet. secus in patientia, cuius cùm præcipuum munus sit mala æquanimiter ferre, ab illorum perpeßione etiam nomen sortitur. Quæ autem hîc Martinus apud Caietanum contra D. Thomam disputat, parui sunt momenti, sicut & alia pleraque eiusdem authoris, cùm D. Thomam oppugnat: est enim in illis vt plurimùm vel mera logomachia, vel aliena intelligentia.

48 *Constantia.* *Constantia* parum à perseuerantia differre videtur, in eaque includi. quid enim est aliud *perseuerare*, quàm vsque in finem *constantem esse*, sibique in bono constare? nisi fortè quis ita velit distinguere, quòd *constantia* vincat difficultatem continuandi boni, quæ prouenit ex naturali quadam animi mutabilitate, & impedimentis extrinsecis incidentibus: vt sunt blanditiæ, promißiones, displicendi timor, placendi cupiditas, &c. *Perseuerantia* verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei molestæ, & laboriosæ oritur. Sed hæc distinctio, neque ab authoribus, neque vulgò seruari solet; estque in re morali satis minuta: nam propriè ille etiam constans dicitur, qui in re ardua vsque ad finem perstat: & perseuerans, qui ab externis impedimentis non vincitur. distinguuntur tamen ratione & conceptibus: ratio enim *constantia* in eo sita est, quòd homo sibi in bono proposito constet, sibique similis permaneat contra omnes difficultates occurrentes, idque quamdiu ratio dictabit. *Perseuerātia* verò in eo, quòd in cœptis pergat, eaque vsque ad finem continuet.

49 *Vitia extrema.* His virtutibus duo extrema aduersantur, *pertinacia* & *mollities* animi, vel *inconstantia*: hæc per defectum, illa per excessum. qui enim perseuerat & firmus manet in proposito siue sentiendi, siue agendi vbi non oportet, vel plus quàm oportet, pertinax dicitur; *Pertinacia.* Aristoteli 7. ethic. cap. 9. ἰσχυρογνώμων, quòd fortiùs æquo suæ sententiæ inhæreat, & ἰδιογνώμων, quia suæ sententiæ amantior: estque hoc veniale vel mortale, pro materiæ grauitate; vt cùm quis non vult mutare fidem aut religionem falsam, quam semel suscepit, ne videatur inconstans: cùm Princeps non vult reuocare legem, quam vsus deprehendit perniciosam, &c.

Inconstantia. Qui verò facilè mutat propositum, vocatur *inconstans*. si id faciat tædio diuturnitatis, vel similis incommodi, *mollis*. *Quale peccatum.* Est peccatum mortiferum, si tenebaris ex voto, vel præcepto, & materia sit grauis; vt cùm quis deserit Institutum religiosum, &c. Si verò sit leuis, veniale. si nullo modo tenebaris, non erit peccatum mutare propositum, & relinquere primum exercitium: nisi fortè id fiat ex inordinata aliqua paßione; tunc enim inordinatè à bono proposito desistis; vt rectè Caietanus v. Inconstantia: de quo vide Gregorium homilia 3. in Ezechielem, sub finem.

Hactenus de fortitudine.

LIBER QVARTVS.
DE QVARTA VIRTVTE CARDINALI TEMPERANTIA.

HIC liber constabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia, eiusq; partibus in genere. Secundum, De speciebus Temperantiæ, seu partibus illi subiectis, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, & Virginitate. Tertium, De vitijs, quæ Temperantiæ speciebus aduersantur; scilicet Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiæ annexis, Continentia, Clementia, Modestia, vitijsq; oppositis.

CAPVT PRIMVM.
De Temperantia, eiusque partibus in genere.

Habet dubitat. 4.

DVBITATIO I.
Quid sit temperantia, & quod eius officium.

D. Thomas qu. 141.

1 *Temperantia dupliciter accipitur.*

TEMPERANTIA, græcè σωφροσύνη, dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 2. in corp. Primò, Secundùm amplitudinem suæ significationis, pro virtute, quæ refrænat affectum ab his, quæ ipsum contra præscriptum rationis alliciunt. *Temperantia* enim insinuat quandam *temperiem* & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit. quo modo non est virtus specialis; nam omnis virtus moralis id præstat. Iustitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractib. & similibus, quæ ipsum ratione lucri ad se trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à sectandis rebus caducis, & honoribus humanis, &c.

2 Secundò, Strictè, & κατ' ἐξοχὴν, pro virtute, quæ refrænat appetitum in his quæ maximè alliciunt: & sic est virtus magis specialis, & cardinalis, de qua hîc agendum.

Materia. Huius virtutis materia sunt delectationes corporales, non omnes, sed quæ tactu percipiuntur ex esculentis, & poculẽtis, & rebus venereis.

3 *Delectationes duplices.* Vbi Notandum est ex Aristotele 3. ethicorum ca. 10. quasdam delectationes esse *spirituales*, quasdam *corporales*. *Spiritales* dicuntur quæ sequuntur operationem mentis, vel phantasiæ; vt sunt omnes, quæ ex contemplatione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiusuis veritatis nascuntur. Item ex honoribus, & fabularum narratione, &c. circa huiusmodi nõ est propriè temperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperans, quòd huiusmodi oblectationes moderatè, vel præter modum quærat; sed vel curiosus, vel ambitiosus, vel alio nomine: impropriè tamen & metaphoricè possunt dici intemperantes, qui in rebus spiritualibus sensibilem quandam suauitatem nimiùm sectantur; quasi hæc sit præcipuus illius fructus. non quòd talis delectatio sit mala, vel prohibita; sed quia pluris, quàm oportet, æstimatur, & solidæ virtuti præponitur.

Delectationes corporales. Corporales sunt quæ capiuntur per sensus externos. sed neque circa has omnes versatur hæc virtus: quia nemo iudicatur temperans, aut intemperans, quòd aspectu cælorum & figurarum, aut cantu, aut odoribus moderatè aut immodicè delectetur; nisi quatenus hæc incitant ad delectationes

ctationes gustatus, vel tactus. restant igitur horum duorum sensuum voluptates; inter quas & illas hæc est differentia, quòd hæ sint homini cum reliquis animalibus communes, reliquorum verò sensuum homini propriæ. solus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipsam obiectorum suauitatem, & perfectionem, absque vllo respectu ad voluptates tactus, aut gustatus: cætera verò animalia nequaquam; sed solùm vt hæc imaginationem cibi, aut commixtionis ingerunt, horumque simul cupiditatem excitant. non enim lupus delectatur figura ouis per se, aut balatu, aut odore; sed esca; & illis per accidens tantùm, quatenus apprehensionem escæ vicinæ concitant. Sic aues cantu, non ob dulcedinem & proportionem, sed vt excitat ad cōiunctionem: cuius signum est, quòd non delectentur nisi voce sui generis; non enim passer cantu luciniæ; sed suæ speciei gaudet, eiq; respondet.

4 *Voluptates gustus & tactus.* Igitur temperantia primariò versatur in voluptatibus gustus, & tactus moderandis: hæ enim & vehementissimæ sunt, & à ratione longissimè abducunt; sunt enim nobis cum bestijs communes, & ea parte, qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiam maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habent, cùm similes brutis faciant. quare maximè necessaria fuit virtus, quæ has frænaret, & secūdum rationis præscriptum, (quæ humanarum actionum est mensura) vt homine sint dignæ, moderaretur. Secūdariò tamen etiam in oblectatione aliorum sensuum; nimirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus, vel gustatus mediante imaginatione incitant: eiusdem enim virtutis est moderari finem, & ea, quæ sunt ad finem.

5 Aduerte tamen, voluptatem gustatus, si per se & solitariè spectetur, non esse sufficientem materiam temperantiæ; tum quia hæc non magni æstimatur, neque magnam difficultatem adfert, vt patet in ijs, qui vina probandi causâ degustant, aut obsonia condiunt; tum quia non dicitur quis intemperans (Græcis ἀκόλαστος) quòd in delicijs ciborum, & saporum oblectamentis excedat, si in alijs modum seruet; sed delicatus & τρυφερός: tum quia præcipua oblectatio cibi, & potus non est in gustando, sed in fruendo; quæ fruitio fit per contactum, maximè dum traijciuntur per œsophagum. Vnde helluo quidam Philoxenus nomine, optabat sibi collum longius collo gruis, vt qui contactu cibi, quàm gustatu magis delectaretur; vt Aristoteles 3. ethic. cap. 10. refert. Itaque hæc voluptas non sufficit, nisi accedat ea, quæ est per sensum tangendi. Verùm quia etiam ex saporibus per sensum gustatus magna voluptas capitur, & propter hanc multi intemperanter edunt & bibunt, vtramque ad materiam temperantiæ dicimus pertinere: maximè cùm gustatio fiat per contactum, & Aristoteles dicat gustatum esse quendam tactum.

6 *Proxima materia tēperantiæ.* Ex his patet Primò, Quæ sit proxima huius virtutis materia, cui suam formam imprimit: cùm enim circa delectabilia tactus, id est, esculenta, poculenta, & venerea versetur, vt in horum appetitione, delectatione & vsu externo modum rationis seruemus; sequitur proximam temperantiæ materiam esse horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediatè modum rationis imponit, eos frænando, & coërcendo, ne debitum modum excedant, ne vim menti inferāt; sed tales sint, vt animum sui compotem, suæque spontis relinquant.

Remotior, est ipse externus vsus: huic quoque modum imponit, faciendo vt talis sit, qualis temperantem virum decet.

Remotissima autem, sunt ipsa obiecta delectabilia.

7 *Officium temperantiæ.* Itaque officium temperantiæ est, moderatè se habere in illis delectabilibus, non solùm vsu, & actu externo, sed etiam affectibus internis; nimirum interiùs appetendo quantum, quale, vbi, quando, & quo modo oportet, & similiter exteriùs vsurpando: sicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non solùm exteriùs in opere, sed etiam interiùs in affectibus. Idem docet D. Augustinus lib. de morib. Eccles. cap. 19. *Munus eius* (temperantiæ) *est in coërcendis, sedandisq; cupiditatibus, quibus inhiamus in ea, quæ nos auertunt à legibus Dei, & à fructu bonitatis eius, quod est beata vita.* Fusiùs & distinctiùs officium huius virtutis expressit D. Prosper lib. 3. de vita contemplat. cap. 19. *Temperantia,* inquit, *temperantem facit, abstinentem, parcum, sobrium, moderatum, pudicum, tacitum, serium, verecundum. hæc virtus si in animo habitat, libidines frænat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, ordinata corroborat, cogitationes prauas remouet, inserit sanctas, ignem libidinosæ voluptatis extinguit, animi teporem desiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit,* &c. vbi quasdam functiones tribuit temperātiæ, (vt, cogitationes sanctas inserere, desideria sancta multiplicare, animi teporem accendere, mentem ab omni vitiorum tempestate defendere) non quòd ipsa hos actus eliciat, sed quia est optima dispositio hominem ad eos præparans, & expeditum reddens: facit enim mentem maximè idoneam rerum diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex consideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia pene vitia, & peccata proueniunt ex defectu considerationis; quòd bona & mala pro meritis non expenduntur. *Omnia peccata quomodo ex defectu considerationis.* vnde videmus omnes pene Sanctos per abstinentiam ad virtutum culmen peruenisse; eamque esse cæterarum veluti fundamentum. vnde Philo in libello de supplicum virtutibus, *Continētiam primùm tanquam fundamentum in anima collocant, deinde cæteras virtutes superstruunt.* & Menander ipsam ἀρετῆς ταμεῖον penum virtutis vocat; quia omnis virtus ex illa facilè veluti ex quodam penu depromitur.

8 *Est virtus cardinalis.* Patet Secundò, Temperantiam meritò dici virtutem *cardinalem,* seu principalem. sicut enim fortitudo est virtus cardinalis, quia cōfirmat animum aduersùs ea, quæ inter omnia ardua contra rationem maximè absterrent; ita temperantia, quia coërcet in ijs, quæ inter omnia delectabilia maximè contra rationem alliciunt. sicut enim illa versatur in principali arduo, & terribili, animum contra illud confirmando; ita hæc in principali delectabili appetitum coërcendo.

DVB.

DVBITATIO 2.

Quæ sit regula temperantiæ statuenda.

D. Thomas ar.6.

9 RESPONDEO, Hanc à Sanctis Patribus & scriptura sacra statui in ipsa rerum ad hanc vitam & huius vitæ officia pertinentium necessitate. Ita D. Augustinus lib. de moribus Ecclesiæ cap.21. *Habet*, inquit, *vir temperans, in huiusmodi rebus mortalib. & fluentibus, vitæ regulam, vtroque testamento firmatam; vt eorum nihil deligat, nihil per se appetendum putet; sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis est vsurpet, vtentis modestiâ, non amantis affectu*. vbi nota illud, *Vitæ & officiorum necessitatem*. Hieronymus in cap. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exasperantem; Caro similiter circunciditur, vt nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro necessitate corporis facere compellimur; cibum capere, & potum & somnum, & vti vestibus: quæ tunc circuncidimus, si non ad delitias & ad luxuriam, & ad inertiam, sed ad necessitatem naturæ, & corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter stomachum & frequentes infirmitates, & odit ebrietatem, circuncidit carnem suam, &c.* Idem tradunt alij.

Regula temperantiæ.

Necessitas quæ.

Hic tamen sub *necessitate* intelligunt etiam vtilitatem & conuenientiam. non enim illud solùm dicitur necessarium vitæ humanæ, eiusque officijs, sine quo viuere, aut ea officia obire non potes, sed etiam sine quo non potes commodè & conuenienter tuo statui, spectata conditione loci, personarum quibuscum viuis, & negotiorum occurrentium. eodem pertinent multæ sententiæ scripturarum; Ecclesiastici 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem*. *Initium*, id est, caput & summa eorum, quæ vitæ hominis sunt necessaria. simili phrasi dictum est Psal.110. *Initium Sapientiæ timor Domini*. & Psal.118. *Principium verborum tuorum veritas*. 1. ad Cor.7. *Hoc itaque dico, fratres: tempus breue est: reliquum est vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint, & qui gaudent, tanquam non gaudentes & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi*. & 1. ad Timo.6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus*: & similia.

Vt autem clariùs quænam sit temperantiæ regula intelligatur,

10 Notandum est, aliam esse eius regulam vt versatur in esculentis & poculentis; aliam vt in venereis. nam alius debet esse finis in horum vsu, alius in illorum. Vt igitur circa cibum & potum versatur, eius regula sumẽda est ex fine, ob quem illa vsurpantur: hic autem est bona corporis valetudo, & mentis ad suas functiones idonea dispositio; quorum vtrumque indicauit D. Augustinus illis verbis, *ad vitæ & officiorum necessitatem*. ob hanc enim causam, & quatenus ad hunc finem expedit, secundum rectam rationem est edendum & bibendum; non amplius, nec alio modo: nisi fortè in aliquo casu, vbi id necessarium foret ad finem maioris momenti: (v.g. ad euadendam mortem, vel aliud graue malum) Nec etiam minùs, nisi ob similem causam, vel nisi finis altior intendatur, v.g. satisfactio pro peccatis, &c. ratio est, quia cibus & potus, & omnis voluptas, quæ est in illis, à natura, seu à Deo naturæ conditore ordinata est ad corporis assiduas, quas calor efficit, ruinas sarciendas; illudque quantum ista mortalitas patitur, in sua integritate, & vigore conseruandum. corporis autem bona constitutio est propter animæ functiones; nam si *corpus corruptibile aggrauat animam & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*; multò magis id faciet si mala affectio accesserit. quare mensura in appetitione, delectatione & vsu ciborum seruanda, ex hoc fine sumenda est. Itaque qui plus comedit aut bibit, vel sæpius, vel alio modo, vel res alias, quàm congruit valetudini, aut mentis functionibus, nõ seruat temperantiæ regulam. Idem dicendum de eo, qui solius voluptatis causa; vt ex testimonio D. Augustini colligitur. appetere enim vel facere aliquid solius voluptatis causa, etiamsi ea licita sit, non est opus virtutis, aut vlla laude dignum; quia hoc motiuum non est per se honestum, sed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

Explicatur clariùs.

11 Qua verò parte versatur in re venerea; temperantiæ regula extra coniugium est ab his penitus abstinere: in coniugio eatenus vti, quatenus expedit prolis causâ, non voluptatis. vide D. Augustinum lib. de bono coniugali cap.6. & 7.

DVBITATIO 3.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduersentur.

D. Thomas qu.124.

12 RESPONDEO, Hæc duo ei aduersari, *Intemperantiam*, & *Stuporem*. hoc D. Thomas vocat *Insensibilitatem*; id enim sonat ἀναισθησία, quod latine visitatiùs *stupor* dicitur. *Stupidi* enim dicuntur, qui parum sentiunt. Illud opponitur temperantiæ per excessum, hoc per defectum. *Stupor* enim est, cùm quis ita auersatur & fugit delectationes tactus & gustus, vt nolit eis vti, quando, vel vbi, vel quantum secundum rectam rationem oportet: quod vitium rarum est. pauci enim in voluptatibus ideo peccant quòd parum eas expetant, vt Aristoteles ait lib.2. ethic. cap.7. Erit peccatum mortiferum, si ex eo prætermittat quis id, ad quod sub peccato mortifero obligatur; quale est reddere debitum coniugi exigenti, sumere cibum ad vitam necessarium. Veniale, si ad illud obligetur sub veniali. vide Caietanum ver. Insensibilitas. Denique peccatum erit, saltem veniale, quamuis non obligetur, si omnem delectationem gustatus fugere velit, tanquam per se malam & peccatum; nisi ignorantia excuset: quia hoc iudicium est contra rectam rationem, & ex falso fundamento procedit; est enim delectatio illa per se bonum indifferens; non autem bonum vel malum morale. Secus si ob aliquam iustam causam, v.g. causâ castigandi corporis, satisfaciendi pro peccatis, &c. sicut multi Sanctorum fecere.

Stupor.

Quale peccatum.

13 *Intemperantia* (Aristoteli ἀκολασία) est excessus in concupiscendis vel fruendis delectationibus gustus vel tactus: vt cùm appetuntur, vel vsurpantur, quando, vel vbi nõ oportet, vel plusquam oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel quas non oportet. estque peccatum mortiferum, aut veniale, pro conditione materiæ in qua versatur; vt infrà ex speciebus eius constabit.

Intemperantia.

14 Notandum autem Primò, Hoc vitium inter omnia vitia humana esse maximè probrosum & infame;

Est vitium probrosum. infame; vt docet Aristoteles 3.ethic.c.12.ratio est, cum quia homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes; & ita similis fit brutis, & in eorum ordinem redigitur, humanæ naturæ dignitate, & rationis luce veluti extincta; fit mancipium ventris & gulæ; & rerum vilissimarum seruus: *à quo enim quis victus est, huius & seruus efficitur*, Apostolo teste. tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil, sicut in alijs vitijs, elucet ingenij, nihil industriæ, nihil generositatis, nihil quod hominem deceat; sed brutus sine ratione impetus, & cœca sui ad pastum & venerem abiectio. Dixi, *inter vitia humana*, id est, quæ hominis naturæ aliquo modo sunt conformia; quia magis probrosa sunt quæ à natura humana prorsus abhorrent; vt delectari esca carnis humanæ, vel brutorum aut masculorum concubitu: quæ vitia Aristoteli lib.7.ethic. cap.5. non sunt humana, sed ferina, vel morbosa, (quia ex praua dispositione, & corrupta phantasia fit vt videantur delectabilia, à quibus natura aliàs maximè abhorret) & ideo sunt peiora quàm simplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiam pertinere: sed potiùs vult in illis summam intemperantiam esse, vt quæ modum humanum excedat.

15 *Esse vitium puerile.* Notandum Secundò, Idem vitium ab Aristotele lib.3.ethic. c.12.ad puerilia vitia referri; quia concupiscentia est similis puero; idque ob quatuor causas, quas ibi attingit. Primò, Quia sicut puer impetu fertur ad ea, quæ oblectant, absque rationis directione; ita concupiscentia. Secundò, Puer si suo arbitrio permittatur, crescit in propria voluntate, magisque fit in dies rebellis, iuxta illud Ecclesiastici 30. *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps*: concupiscentia, si suis motibus sinatur, augetur indies, magisque fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, si coërceatur. concupiscentia, si coërceatur & comprimatur, ad debitum honestatis modum perducitur. Quartò, Puer debet viuere ex præscripto pædagogi: concupiscens animæ facultas, ex imperio rationis.

DVBITATIO 4.

Quæ sint partes temperantiæ.

D. Thomas qu.143.

16 *Integrates.* Diuus Thomas partes triplices statuit huius virtutis, sicut suprà fortitudinis; integrãtes, subiectiuas, & potentiales. *Integrantes* duas, *verecundiam* & *honestatem*: nam integrum officium temperantiæ duabus partibus constat; fugâ turpitudinis intemperantiæ, & amore decoris temperantiæ: ad fugam turpitudinis iuuat verecundia: ad amorem decoris, honestas.

Verecũdia. Vbi aduerte, *verecundiam* non esse propriè virtutem, sed passionem; dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile est fugere turpia & probro digna; quod facit hæc passio. est enim timor probri ex consideratione rei vel facti turpis seu probrosi. Itaque cùm probrum fugiat, facit etiam vt vitemus ea, quæ probro sunt digna; qualia maximè sunt peccata intemperantiæ: & hac ratione iuuat virtutem temperantiæ; estque aliqualis ad eam dispositio.

17 *Honestum* in moralibus dupliciter accipitur. Primò, Generatim, & sic conuenit omni operi virtutis: nam ratio honesti moralis consistit in conformitate cum iudicio rectæ rationis, tanquam regulâ operationis naturæ rationalis; & cum ipsa naturâ rationali vt fundamento illius regulæ. hæc autem conformitas rationem virtutis constituit in operibus humanis; ac proinde reperitur in omni actu virtutis. differt autem à ratione delectabilis, quæ est in eodem opere, consideratione. ratio enim delectabilis in eo sita est, quòd aptum sit parere delectationem. ratio honesti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc est causa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio sequitur ex eo, quòd obiectum sit conforme. Itaque honestum, cùm sit conforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti: sicut ea, quæ sensibus sunt consentanea, sunt delectabilia parti sensitiuæ: omnis enim delectabilitas nascitur ex conformitate & consensione vel cum ratione, vel cum sensu, vel cum natura; vel cum aliqua dispositione ingenita, aut acquisita naturæ sentientis, aut intelligentis.

Honestum. Delectabile. Honestum est fundamentũ delectabilis.

18 *Honestum strictum.* Secundò, Capitur honestum strictè, pro eo in quo peculiariter elucet decor temperantiæ; hic autem decor elucet, Primò, In operibus temperantiæ: hæc enim habent peculiarem pulchritudinem; quatenus excludunt ea, quæ hominem maximè dedecorant; vt sunt voluptates brutorũ. Secundò, In ipso habitu virtutis, quatenus ad opera temperantiæ inclinat. Tertiò, In quadam inclinatione speciali, quam quidam habent ad castitatem, & alia temperantiæ opera: videntur enim quidam natura casti & sobrij. Si primo modo spectetur, est conditio quædam operum temperantiæ. Si secundo modo, sic potest dici pars temperantiæ; quia reipsa non videtur distingui ab habitu, sed esse ipsemet habitus temperantiæ inadæquatè cõceptus; quatenus nimirum inclinat ad honestum sui generis. Sicut enim sunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & sectari honesta; ita etiam possunt duæ eius partes statui vt ad hæc se extendit. Si tertio modo, sic etiam potest dici pars temperantiæ, quia iuuat ad sectandum temperantiæ decus; sicut verecundia iuuat ad fugiendam eius turpitudinem. vide D. Thomam qu.145. ar.4. vbi satis breuiter & obscurè hanc rem expedit.

19 *Partes subiectiuæ quatuor.* *Partes subiectiuæ*, seu species temperantiæ sunt, *abstinentia*, *sobrietas*, *castitas* & *pudicitia*: quod ex D. Thoma sic ostendi potest. Species enim virtutum, distinctionem accipiunt ex ordine ad diuersa obiecta vel materias; materia autem temperantiæ sunt delectationes tactus, quarum duo sunt genera: quædam enim pertinent ad alimentum, quod constat cibo & potu; & in his quoad cibum, est *abstinentia*; quoad potum, *sobrietas*. Aliæ delectationes pertinent ad vim gignendi; quarum alia est principalis ex ipso actu coniunctionis; & circa hanc versatur *castitas*. Aliæ secundariæ, ex osculis, tactibus, amplexibus: circa has est *pudicitia*.

Ex quibus patet, temperantiam, secundum D. Thomam, non sic esse virtutem specialem, quasi sit species specialissima; (cùm alias species sub se complectatur) sed quia non est communis, sicut quando significat cõmunem virtutis conditionẽ; nec ad materiam alterius generis se extendit.

Partes

20 *Partes potentiales sex.* Partes potentiales temperantiæ sunt virtutes quædam secundariæ, quæ modum illum, quem temperantia seruat in frænanda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias secundarias. Itaque omnis virtus refrænans appetitum in aliquid inordinatè tendentem, & efficiens in aliqua materia moderationem, potest dici pars temperantiæ, seu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis potest fieri hæc moderatio. Primò, In motibus animi internis. Secundò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima prosequitur aliquid, (præter concupiscentiam, quam moderatur temperantia) sunt tres. Primus est, Motus voluntatis concitatæ impetu passionis: & hunc refrænat *continentia*; qua fit vt licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiscentiæ, superior tamen non vincatur. Secundus est, Motus spei, tendentis inordinatè in excellentiam aliquam: hunc refrænat *humilitas*. Tertius est, Motus iræ tendens in vindictam: hunc coërcet *mansuetudo*, cui affinis est *clementia*. Externa autem quæ moderatione indigent, sunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (sub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quædam, quæ *modestia morum* dici potest. Cultum autem externum & omnem apparatum externum regit alia virtus, quam *modestiam cultus* vocare possumus. Itaque partes potentiales temperantiæ sunt *continentia*, *humilitas*, *mansuetudo*, *clementia*, & *modestia* duplex. Interdum tamen *modestia* accipitur generaliùs, vt contineat etiã humilitatem, & studiositatẽ, vt patet ex D.Tho.q.143. & 160.ar.2. vbi quatuor ponit species modestiæ.

CAPVT II.

De speciebus Temperantiæ, Abstinentia, Ebrietate, Castitate, Pudicitia.

Habet dubitat. 16.

DVBITATIO I.

Quid sit abstinentia.

D. Thomas qu. 146.

1 *Abstinentia.* ABSTINENTIA in materia tẽperantiæ significat propriè alimentorum subtractionem, quæ maior sit, quàm ratio temperantiæ per se postulet. nõ enim qui temperatè bis vescitur carnibus per diem, sumpto fortè manè ientaculo, dicitur abstinere, vel esse abstinens, sed temperans. vnde propriè significat maiorem quendam & insigniorem virtutis temperantiæ, circa cibos versantis, actum, & hãc ipsam virtutem, qua parte ad talem actum se extendit. hoc modo passim accipitur à Patribus, qui de abstinentia loquũtur, & 2. Petri 1. *Ministrate in scientia abstinentiam.* Tamen D.Thomas hoc loco accipit hoc nomen vt significet integram virtutem temperantiæ circa cibos; quæ alioquin nomine specifico caret, & solet nomine communi temperantiæ appellari.

2 *Quid sit.* *Abstinentia* igitur hoc modo accepta, est virtus, cupiditates & delectationes esculentorũ inordinatas refrænans, & in ipso vsu debitam moderationem constituens. *Inordinatæ* autẽ illæ esse possunt, vel quia trahunt ad id, quod est illicitum, (v.g. ad vescẽdum cibo vetito) vel loco, aut tempore incongruo; vel ad nimiam quantitatem; vel ad modum indecorum; vel quia nimis sunt vehementes & importunæ, nõ sinentes hominẽ aliud quàm de cibo & ventre cogitare. Hæc igitur omnia resecat & tollit virtus abstinentiæ. facit autẽ hoc eo modo, quo ratio & appetitus superior rationi conformis, appetitum inferiorem regere & coërcere solet: de quo supra lib.3.ca.1. nu.5 & 6. & 1.2.q.9.ar.2.

3 *Debita moderatio* in ipso vsu requisita est, quæ valetudini & officijs mentis cõgruit. vnde D.August.lib.10.confes.ca.31. *Hoc me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam*: vel certè quæ congruit castigationi corporis & carni subiugãdæ spiritui, absque notabili valetudinis læsione. etsi enim delectationes ciborũ non sint appetendæ aut vsurpandæ, nisi quatenus valetudini corporis & idoneæ dispositioni mentis ad suas functiones obeundas congruit; (nisi fortè in casu aliquo particulari, ob causam extrinsecam ratio aliud poscat) tamẽ hæc mensura non semper est seruanda in illis subtrahendis: possunt enim occurrere circũstantiæ & iustę causæ, ob quas expediat abstinere etiã plus quàm valetudini congruit, v.g. vt caro castigetur & spiritui subijciatur; vt pro peccatis satisfiat, &c. etiamsi vires corporis minuantur: modò tamen nõ grauiter breui tempore valetudo frãgatur, ita vt mens reddatur ad suas functiones ineptior: ea enim bona est corporis valetudo, quæ optimè menti seruit; nam corpus est propter animæ functiones.

4 *Ex varia virtutu affectu fieri potest.* Notandum tamen est, quando abstinentia est maior, quàm ratio tẽperantiæ per se postulat, non semper illã fieri ex affectu virtutis, quæ sit species temperãtiæ; ac proinde nec esse semper actũ talis speciei formaliter: si enim fiat tantùm affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis; si vt satisfacias pro peccatis, erit opus pœnitentiæ; si vt carnẽ subijcias spiritui, erit opus castitatis. huius enim est frangere libidinem, ac motus carnis inde sequentes, & facere illam rationi parere; si autem quia cõgruit tibi ad hoc vt mens sit magis idonea ad suas functiones, sic erit propriè actus huius virtutis. Ex cuiuscunq; tamen virtutis affectu procedat, semper dicetur actus tẽperantiæ & abstinentiæ; quia est actus virtutis in materia abstinẽtiæ.

5 Porro qui abstinentiæ sunt dediti, his duo vitia potissimùm vitanda sunt, *impatientia*, & *superbia*; vt eleganter docet D. Gregorius, 3. parte pastoralis, admonit.20. *Impatientia* quidem, quia abstinentia exsiccat corpus, humores accendit, & biliosos efficit. *Superbia* verò, quia magni æstimantur ab hominibus: est enim res vulgo ardua, foris apparens, & speciem eximiæ sanctitatis præ se ferens. vide plura hac de re loco notato, & apud D. Augustinum libro 10. confessionum cap. 30.

DVBITATIO 2.

Quid sit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obseruationem requirantur.

D. Thomas qu. 147.

6 NOmen *ieiunij* abstinentiam ciborum importat: vnde per metaphoram transfertur ad abstinentiam vitiorum. Sic D. Basilius hom. 1. de ieiunio dixit, *Verum ieiunium est ab omnibus vitijs esse alienum*. & D. Augustinus tract. 17. in Ioan. *Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi*.

Ieiunium quid. Propriè autem significat maiorem quandam victus parsimoniam & abstinentiam, quàm communis temperantiæ regula postulet; *maiorem* inquam, tum temporis diuturnitate, tum ciborum qualitate: vt enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi scripturæ, & SS. Patrum; requiruntur hæc duo, abstinentia longior, & victus ratio durior. vnde Danielis 10. de tali ieiunio dicitur; *Panem desiderabilem non comedi; & caro & vinum non introierunt in os meum*.

7 Potest hoc varijs modis fieri, vt patet ex gestis Eremitarum & Monachorum; quorum plerique solo pane & sale ad cibum, & aqua ad potum vtebantur: alij etiam pane abstinebant, radicibus, herbis, vel leguminibus contenti: alij semel in die, idque ad vesperam reficiebantur: alij alternis: alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus interpositis; sicut Simeon Stylites, qui extra tempus quadragesimæ, solùm octauo die cibum sumebat, lupinos nimirum aqua maceratos; per totum tempus quadragesimæ nihil omnino; vt refert Theodoretus in vita ipsius. Quòd si fiat eo modo, quo Ecclesia omnibus fidelibus præscribit, dicetur propriè *ieiunium ecclesiasticum*.

Ieiunium ecclesiasticum.

Vt autem eo modo fiat, tria requiruntur.

8 *Tria requirit.* Primò, Abstinentia ciborum certi generis. Secundò, Abstinentia plurium refectionum. Tertiò, Certa refectionis hora.

Cibi à quibus abstinendum. Quod ad primum attinet; cibi à quibus abstinendum, sunt in primis carnes vulgò dictæ; nempe vt carnes distinguuntur à piscibus. nam & pisces suam carnem habent, sed vulgò caro non vocatur. Secundo loco, oua; sed tempore quadragesimæ; nam extra hoc tempus iure communi non sunt vetita, sed solæ carnes, teste D. Thoma art. vltimo; quibusdam tamen locis, consuetudo ea non permittit in ieiunijs, etiam extra quadragesimam, vt in Hispania, & quibusdam partibus Galliæ, teste Nauarro cap. 21. num. 15. vnde ibi ab illis abstinendum. Tertio, Lacticinia: sed iure communi, solùm tempore quadragesimæ vetantur, extra illud permittuntur. quibusdam tamen locis consuetudo permittit lacticinia, etiam in quadragesima, exceptis paucis diebus, vt in Belgio: alijs non permittit; etiam extra quadragesimam, sicut de ouis dictum est.

Porro hæc tria genera prohiberi tempore quadragesimæ, patet cap. Denique, dist. 4. ex Gregorio I. *Par est, vt nos, qui his diebus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementiuam trahunt originem carnis, ieiunemus; a lacte videlicet, caseo & ouis*. Verùm consuetudo hæc mitigare, sicut & alia iura humana, potuit; cuius quanta sit authoritas in Ecclesia, docet D. Augustinus epist. 86. ad Casulanum, & 119. ad Ianuarium. Itaque generatim dicendum est, ab illis cibis abstinendum tempore ieiunij, quorum vsum consuetudo loci non permittit. secus de ijs, quos permittit. Neque requiritur vt consuetudo ius commune relaxans quadraginta annorum spatio bona fide fuerit obseruata, sed sufficit aliquot annorum spatium, si Prælati, præsertim Summus Pontifex sciat, & non contradicat: de quo suprà ca. 6. dub. 14. vide Medinam, de Ieiunio q. 8. Olim etiam à vino abstinebant, vt colligitur ex Cyrillo catechesi 3. Theophilo Alex. epist. 3. de cyclo Paschali, & Chrysost. homil. 6. ad populum. Verùm modò non est obligatio talis abstinentiæ saltem in Ecclesia latina.

9 *Vna refectio.* Secundò, Requiritur abstinentia plurium refectionum, ita vt intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus cibo reficias. hoc etsi iure non videatur expressum, vsus tamen Ecclesiæ antiquissimus, & ratio ipsa docet: ita enim Ecclesia vult per ieiunium corpus castigari & concupiscentiam coërceri, vt tamen natura ipsa non notabiliter lædatur: læderetur autem, nisi vna refectio permitteretur: & corpus non castigaretur, si permitterentur duæ. Refectionem intelligo sumptionem cibi ad alendum corpus.

10 *Sumptio potus.* Ex his infertur Primò, Potus sumptionem crebriorem non vetari; vt notat D. Thomas ar. 6. ad secundum: quia potus ordinatur potiùs ad cibi per corpus distributionem, & sanguinis refrigerium, quàm vt per se corpus alat. quòd si interdum alat, id per accidens est; & non tantum alit, quantum cibus. vnde Ecclesia eius rationem non habuit. quare etiamsi quis eo fine vtatur, etiam immoderatè, non violabit præceptum Ecclesiæ de ieiunio; etsi contra temperantiam peccet.

Petes, Vtrùm immoderato potus vel cibi vsu amittatur meritum ieiunij, sicut insinuat D. Thomas art. 6. ad 2.

An meritum perdatur ieiunij. RESP. Si tantus sit excessus vt peccet mortiferè, amittit meritum ieiunij, sicut & aliorum bonorum operum. si autem non peccet mortiferè, non amittit absolutè, sed solùm ex parte. quia qua parte voluntariè abstinet à cibis vetitis, & à secunda refectione propter Ecclesiæ præceptum, meretur; quod meritum non eliditur, etiamsi in vsu cibi vel potus non seruet debitam moderationem. qua tamen parte excedit, non meretur. Idem videre est in plurimis aliis operibus externis, quæ multis partibus constant, vt in oratione, sacro audiendo, distribuenda eleemosyna, concionando, studendo, &c.

Secundò,

Secundò, Non prohiberi etiam vsum electuariorum, & conditorum; quia non sumuntur vt alimenta; sed vt medicamenta. nisi quis hæc sumat magna copia in fraudem ieiunij; vt D. Thomas ar. 6. ad 3. ait.

11 *Lectores.* Tertiò, Excusari lectores, & ministros mensæ in Monasteriis, aliquid præsumentes, secundum Caietanum ver. Ieiunium, & Nauarr. cap. 21. nu. 13. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur: tum quia illud est inchoatio quædam prandij; & illa diuisio, seu interpositio temporis fit ex iusta causa.

Cœnula. Item sumentes collatiunculam vespertinam; etiamsi id faciant non solùm ne potus noceat, vt olim; sed etiam alendi causâ, & absque potu: quia consuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus suprà, & Medina C. de ieiunio qu. 8. mensura autem huius est, quam pro varietate locorum & personarum, consuetudo recepta tenet. non tamen permissum est vt collatiuncula illa sumatur manè, aut meridie, cœnâ in vesperam dilatâ; iuxta Caietanum & Nauarrum suprà: quia est contra Ius; & consuetudo id non concedit, nisi fortè aliqua causa iusta subsit; vt ratione debilitatis, negotiorum per diem agendorum, studiorum, &c. Si tamen absque causa fiat, non erit nisi veniale, iuxta Toletum lib. 6. cap. 2. quia non violatur ieiunij substantia, sed solùm circumstantia illius cœnulæ mutatur.

Interruptio refectionis. Quartò, Qui ante iustam refectionem auocatur, potest negotio illo absoluto perficere, donec satis habeat: nam ex intentione censetur vna solùm refectio. secus si satis sumpserat, & surrexerit animo non redeundi: nisi fortè prandium adhuc duraret. tunc enim, si mutata intentione rediret ad conuiuas à quibus recesserat, non censeretur bis prandere; quia est vnicum prandium.

12 *Hora refectionis.* De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ex consuetudine iam passim recepta, est circa meridiem. olim erat circa nonam diei, id est, tertiam pomeridianam; vt colligitur cap. Solent, de consecr. dist. 1. ex Concilio Cabilonensi: quæ consuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, vt patet ex artic. septimo. Hanc horam dico requiri, non positiuè, quasi necesse sit ea hora cibum capere; quia possumus toto die abstinere, si velimus: sed negatiuè, ne videlicet ante illam sumamus, notabili temporis spatio illam præuertentes.

13 Petes, Vtrum notabilis anticipatio, v. g. per vnam vel duas horas, sit peccatum mortiferum? Plerique Doctores putant esse peccatum mortale, si absque iusta causa fiat. Ita Couarruuias lib. 4. varia. cap. 20. num. 16. & Nauarr. cap. 21. nu. 27. citant hi duo authores glossam in ca. Vnum, dist. 25. v. Ieiunantibus. Sed vt notat Archidiaconus, glossa quærit, non asserit. Idem sentire videtur Paludanus dist. 15. quæst. 4. ar. 4. vbi dicit, notabili anticipatione sine causa facta, frangi ieiunium; & Caietanus in Summa, horam conuenientem tanquam vnam ex principalibus conditionibus requirit. Ratio esse potest; quia terminus ille præscriptus est, tanquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunij difficultatem, & meritum; hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen sententia, id esse tantùm veniale peccatum, est probabilis; quam tenet Angelus ver. Ieiunium num. 2. & Innocentius in Rubricam de obseruat. ieiuniorum num. 3. Alexander Hallensis p. 4. quæst. 103. m. 3. Palacius in Summam Caietani ver. Ieiunium; Toletus lib. 6. Instruct. cap. 2. & alij quidam recentiores. Ratio est, quia non violatur substantia ieiunij; (quæ solùm in duobus sita est; in abstinentia ciborum vetitorum, & abstinentia secundæ refectionis) sed circumstantia quædam accidentalis: quæ manente ieiunij substantia variari potest; & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Nec obstat quòd dilatio prandij multùm videatur facere ad ieiunij difficultatem & carnis mortificationem: quia sicut anticipatio minuit difficultatem, quæ ante meridiem sentiri solet; ita auget eam, quæ percipitur ad vesperam: & sic omnibus consideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quòd si iusta aliqua causa subsit, (verbi gratia, si iter ineundum, si hospites dimittendi) non erit peccatum; vt Nauarrus suprà & alij notarunt; addentes quamuis honestam causam ad hoc sufficere. In multis Monasteriis ex priuilegio vel consuetudine receptum est, vt sesquihora vel amplius ante meridiem in ieiunio prandeant.

14 Porro Ius est cuique pro arbitrio tempus refectionis prorogare, vt Caietanus notat; id enim ieiunij difficultatem auget; & conformius est moribus veteris Ecclesiæ: nam ex indulgentia hora vicinior concessa est.

DVBITATIO 3.

Vtrum in ieiunio ita vetentur plures refectiones, vt in singulis peccetur mortiferè.

D. Thomas quæst. 147. ar. 6.

15 *Singulis peccari refectionibus.* QVidam docent toties peccari mortiferè, quoties plus quàm semel comeditur. Ita Ioannes à Neapoli, teste Angelo ver. Ieiunium, nu. 22. quam sententiam Medina quæst. 5. de ieiunio, & Couarruuias. lib. 4. varia. ca. 20. nu. 13. putant probabiliorem. Probatur hæc sententia; nam in aliis omnibus rebus, quando vetamur aliquid sæpius quàm semel, vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, non solùm vetamur facere secundò, sed etiam tertiò & quartò; sicut cùm sacerdos vetatur sæpius quàm semel eodem die celebrare, aut fidelis sæpius communicare; aut sæpius in vita baptizari, confirmari aut ordinari; sæpius quàm semel in eodem morbi statu inungi. his enim & similibus euentis, non solùm secundo, sed etiam tertio & quarto actu peccatur contra præceptum. Accedit, quòd etsi ieiunium non possit perfectè seruari post secundam refectionem, potest tamen imperfectè, scilicet reliqua diei parte.

Contrarium probabilius. Contraria tamen sententia est probabilior, Non peccari, saltem mortiferè, nisi in secunda. hanc tenet Durandus in 4. d. 15. qu. 11. nu. 9. Gabr. in 4. d. 16. qu. 3. dub. 5. Angelus ver. Ieiunium, nu. 22. vbi dicit hanc esse communiorem; Syluest. eodem,

16 dem, nu.22. Caiet. in Summa, eodem, & qu.147. ar.8. Nauar. cap.21. nu.14. quam passim sequuntur recentiores.

Probatur Primò, Quia nemo obligatur ad impossibile: at post secundam comestionem ieiunium est impossibile illo die: ergo. Ita Angelus. Sed hæc ratio videri possit parum firma: quia qui semel comedit carnes, non potest eo die seruare ieiunium, vt ab Ecclesia præscribitur; non tamen ideo potest secundò comedere siue carnes, siue pisces. deinde etiamsi non possit seruare præceptum ieiunij quatenus vetat secundam comestionem, potest tamen seruare quatenus reliquas; sicut patet in simili de sacerdote, qui sine necessitate bis celebrauit: etsi enim hic non possit seruare præceptum Ecclesiæ; quo prohibetur plusquam semel sacrificium offerre; potest tamen illud seruare vt vetat tertiam, quartam, quintam oblationem.

Secundò probatur, Non vetantur plures comestiones absolutè; sed solùm vt per eas transgredimur limitem in ieiunio præstitutum, qui est vnica refectio: atqui per solam secundam hunc limitem transilimus: ergo solùm secunda prohibetur. Confirmatur à simili: si certus limes constituatur, vltra quem veteris progredi, eò quòd oporteat intra illum consistere, parum interest (si illum transilias) vtrum decem, 20. an 100. passus vlteriùs procedas. ita parum refert, si limitem ieiunij per secundam refectionem transeas, vtrum bis, ter, an quater comedas. Ita ferè Durandus & alij. Sed non satis explicant cur per solam secundam illum limitem transeamus.

17 *Solidior probatio.* Tertiò igitur probari potest, & clariùs, Plures refectiones non prohibentur in ieiunio, nisi quatenus earum abstinentia videtur pertinere ad mortificationem carnis: sed solùm abstinentia à secunda videtur ad hoc aliquid valere; non autem à tertia vel quarta, nisi fortè valde parum: passim enim homines extra tempus ieiunij (exceptis mechanicis) non nisi bis comedunt: & qui bis comedit, non potest, abstinendo à tertia, videri aliquid notabile facere, quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque sola secunda principaliter subtrahenda erat, vt ieiunij ratio constaret, non tertia, vel quarta. Confirmatur Primò, Quia in confessione non solet explicari, nec rogari numerus refectionum; (quod tamen erat necessarium, si singulæ refectiones sint peccata mortifera) sed simpliciter dici solet non seruatum ieiunium. Confirmatur Secundò, Qui ratione debilitatis vel ætatis excusatur à lege ieiunij, ita vt bis possit comedere, potest etiam ter vel quater comedere, vt passim Doctores notant: quod signum est in præcepto ieiunij non haberi rationem nisi secundę refectionis. hic tamen non excusatur à ciborum vetitorum abstinentia; sed toties peccat, quoties illis vtitur. harum enim abstinentia absolutè præcipitur: quia siue vna, siue duabus aut tribus refectionibus vtaris, semper abstinentia carnium ad mortificationem pertinet. Denique Ecclesia potuit hoc modo ieiunium instituere, & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Credibile tamen est, in tertia & quarta refectione esse aliquod peccatum, saltem veniale: etsi enim hæ non sint primariò prohibitæ, quasi earum abstinentia magnum ad corporis castigationem momentum habeat; tamen videntur prohibitæ secundariò: tum quia per eas longiùs itur vltra ieiunij limitem, & magis receditur à fine intrinseco ieiunij, quàm per secundam solam; (vnde etiam communi hominum iudicio magis censetur violare ieiunij legem qui quater comedit, quàm qui bis tantùm) tum etiam quia illa abstinentia est nonnulla corporis castigatio, præsertim gula incitante.

18 *Sumēs ientaculum.* Ex dictis inferunt aliqui Doctores, eum, qui die ieiunij sciens sumpsit ientaculum, siue id cum culpa fecerit, siue absque culpa, (vt causâ profectionis) non teneri eo die ieiunare, etiamsi contingat non proficisci. ratio est, quia ieiunium iam est voluntariè violatum; vel certè causa violandi data, nec potest illud reparari. Ita Nauarrus cap.21. num.27. Paludanus in 4. dist. 15. quæst.4. art.5. Viualdus, de ieiunio, num.60. Syluester, ver. Ieiunium, num.21. quæ sententia est probabilis; maximè si ponamus illum non posse reliquum diei sine cibo transigere, si enim id sine incommodo posset, videretur teneri; quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectionem seruari posset.

Quod autem Paludanus addit, talem teneri alio die ieiunare; passim ab omnibus reijcitur: nam omnia Ecclesiæ ieiunia sunt certis diebus affixa, tanquam proprij illorum cultus, sicut & festorum celebratio.

19 *Sumēs ientaculū nesciens esse ieiunium.* Qui verò nesciens esse ieiunium, manè comedit, tenetur reliquo tempore seruare ieiunium, eo modo, quo alij, perinde ac si nihil sumpsisset: vnde potest cum aliis prandere. ratio est; quia illa prior comestio, cùm prorsus fuerit inuoluntaria respectu violationis ieiunij, non computatur: non enim violatur præceptum nisi per actum aliquo modo voluntarium. Ita Nauarrus, Palud. Syluest. Viualdus, suprà.

Putarem tamen illum non posse prandere cum aliis, aut cœnare, si commodè possit abstinere; quia tunc absolutè posset seruare ieiunium, quoad vnicam refectionem. deinde si potest prandere, cur non potest etiam cœnare, sicut ille, qui absque culpa sumpsit ientaculum causâ profectionis, & postea non est profectus? qui enim bonum ientaculum & prandium sumpsit, non potest seruare præceptum de vnica refectione; & parum videtur referre vtrùm addat tertiam. Nihilominus DD. sententia, quam attulimus, probabilis est.

20 *An amicus possit inuitari.* Petes, Vtrum si tibi ratione laboris vel debilitatis sit licita cœna die ieiunij, possis inuitare amicum ad cœnam, quem scis solere violare ieiunium domi cœnando?

Nauarrus cap.21. num.24. ex Caietano docet, licitum esse, eum, qui paratus est cœnare, inuitare causâ vrbanitatis, vel hospitalitatis, ad cœnam; quatenus cœna est actus secundum se indifferens. Id probat Primò: Licitum est inuitare ad actum per se bonum, vel indifferentem, quando iusta causa subest: Secundò, Quia Deus inuitat & iuuat ad agēdum aliqua, quatenus sunt entia, quæ aliàs etiam sunt peccata. Tertiò, Quia licitum est gaudere de occisione Christi, qua parte est

he est nostra redemptio; etsi de illa doleamus vt fuit peccatum. Quartò, Licitum est egenti petere mutuum ab vsurario; & parochiano sacramenta à suo Parocho, quem putat peccaturum, &c.

21 *Non potest seriò inuitari.* Nihilominus dicendum est non posse talem seriò & absolutè inuitari vt tecum cœnet; nec in mensa vrgeri vt comedat. ratio est; quia nemo potest inuitari, aut incitari ad id, quod sine peccato præstare non potest: atqui hic non potest sine peccato comedere, vt supponitur.

Ad rationes. Vnde patet respõsio ad Primum; quia etsi cœnare in genere sit actus per se indifferens, non tamen est indifferens vt hic & nunc à tali agitur; sed solùm malus.

Ad Secundum: Deus nunquam inuitat ad aliquid, quod sine peccato fieri nequit, ne vt ens quidem est: nec ad illud iuuat, nisi auxilio generali, & per se indifferente; vt alibi fusiùs ostensum est.

Ad Tertium: Licitum est quidem gaudere de occisione Christi, sub illa ratione; non tamen licitum fuit ad illam incitare, aut inuitare Iudæos: gaudium enim potest esse de bono præcisè & per se considerato, absque approbatione causæ vel circumstantiæ prauæ: non autem incitatio, & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, sine peccato præstari potest. Idem dicendum de elocatione domus facta meretrici, & aliis, quæ ibi adfert Nauarrus.

DVBITATIO 4.

Vtrum caupo peccet, si die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.

Res est frequentissima per Germaniam & in locis hæreticorum.

22 *Apponere cibos vetitos.* RESPONDEO, Quod ad cibos vetitos attinet, In locis Catholicorum eos apponere, præsertim carnes, est graue peccatum; & grauiter punirentur si qui id facerent; quia ibi censetur hæreseos quædam tacita professio: nisi fortè in casu aliquo particulari ratione euidentis necessitatis, vel si nihil aliud suppeteret, vel si aliquis hospitum, qui videretur fide dignus, diceret id sibi à Superioribus indultum.

23 In locis verò hæreticorum, vbi passim ab aliis solent apponi, credo id esse licitum cauponi catholico; positis tamen duabus conditionibus. Prima, Si hospites petant: non enim ingeri possunt non petentibus; hoc enim esset illos ad illicita inuitare. nisi fortè simul apponat carnes & pisces, vt plerique illis locis, maximè catholici faciunt, vt vtrique parti faciant satis, quemque suæ conscientiæ relinquentes.

Secunda, Si non potest recusare sine suo notabili incommodo: vt si alioquin ab hospitibus esset deserendus, vel aliquid incommodi passurus à Magistratu. Ratio est, quia id per se malum non est, sed quiddam indifferens: ergo supposita legitima causa fieri potest sine peccato: hæc enim facit vt non censeatur esse professio hæreseos, aut cooperatio ad malum. Confirmatur, quia hac ratione excusantur à DD. ancillæ dominorum hæreticorum, quæ diebus ieiuniorum carnes coquunt & cœnam apponunt; quia id sine notabili incommodo suo non possunt detrectare; & auriga vehēs dominam suam ad locum adulterij; & Naaman Syrus comitans dominum suum ad locum idoli, eumque in adoratione sustentans & veluti iuuans; de quo alibi dictum est. etsi enim hæc & similia speciem mali habeant, & reuerà mala sint, quando commodè vitari possunt; quia censentur fieri affectu cooperationis ad malum: tamen quando absque notabili incommodo nõ possunt detrectari, non sunt mala; non enim tunc censentur fieri causâ cooperationis, sed vitandi incommodi, & inuoluntariè. Huc pertinent rationes, quas congerit Nauarrus cap. 21. nu. 25. vide suprà lib. 2. cap. 13. num. 29. & sequent. & cap. 9. num. 122.

24 *Cœnam apponere.* De cœna apponenda est distinguendum; vel enim constat istos non teneri ad ieiunium, vel constat teneri, vel est dubium. Si primum, potest eis cœna dari; modò scandalum absit; quod vbique exceptum volo. Si secundum, non potest; si tamen absque incommodo possit negari. hoc fusissimè probat Gabriel in 4. dist. 16. quæst. 3. dub. 6. & ratio est, quia tenetur impedire offensionem Dei & lapsum proximorum, quantum commodè potest: atqui in hoc casu non solùm non impedit, sed etiam cooperatur, præbens illis instrumentum peccandi, quod facilè potuisset negare. hoc tamen maximè locum habet quando illi alibi habere non possunt; si enim aliò ituri, & ibi cœnaturi erant, non est necesse recusare; quia peccatum non potest sic impediri; iuxta ea, quæ scribit Nauarrus cap. 21. num. 24. & Caietanus quæst. 147. ar. 4. Idem dicendum si grauiùs offensuri essent Deum murmurando, conuitiando, maledicendo, cœnâ negata. quo modo excusantur interdum patresfamilias, famulis & domesticis cœnam permittentes; vt Gabriel notat.

Si tertium, vel decorè possunt interrogari an excusentur à ieiunio; vel non possunt: si possunt, sunt interrogandi, & iuxta quod responderint, faciendum. Si non possunt, propter authoritatem, præsumendum excusari. ratio est, quia in dubio nemo præsumitur velle peccare, L. Meritò, π. Pro socio; & dubia in meliorem partem sunt interpretanda: de quo suprà lib. 2. cap. 29. dub. 4.

DVBITATIO 5.

Quo iure obligemur ieiunare, & quanta sit hæc obligatio.

D. Thomas qu. 47. ar. 3.

25 *1. Sententia est hæreticorum.* SVnt tres sententiæ. Prima est hæreticorum nostri temporis, qui docent, fideles nullo iure ad ieiunia adstringi, sed omnia esse libera. ratio ipsorum est, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad iugum & seruitutem legis veteris, à qua per Christum liberati sumus; cui Ecclesia non potest nos rursus subijcere. Vnde inferunt esse superstitionem, si veluti ex obligatione ieiunes; quia id est professio quædam seruitutis legalis. Ita Caluinus libro 4. Institut. cap. 12. & Confessio Augustana art. 26. Idem ob eandem rationem docuit olim Aërius, vt referunt S. Epiphanius hæresi 75. & S. Augustinus lib. de hæresibus cap. 53.

26 *Refutatur.* Sed hæc sententia est aperta hæresis, olim à Patribus in Aërio damnata, quam etiam consensus & vsus omnium seculorum iam inde à temporibus Apostolorum refutat; nam ab eo tempore semper in Ecclesia multa ieiunia vt obligatoria seruata fuere; non ad satisfaciendum præcepto legis veteris; (nusquam enim in lege veteri quadragesimale ieiunium, aut vigiliarum præceptum fuit) sed ad obediendum præcepto Prælatorum Ecclesiæ, quibus dictum est à Domino, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* & Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo.* & Ioan. 20. *Sicut misit me pater, & ego mitto vos.* id est, simili cum potestate ad Ecclesiam gubernandam. quibus locis apertè significatur potestas præcipiendi, & præceptis obligandi, vt Patres omnes explicant.

27 Nec obstat, quòd ieiunia in veteri lege præcepta fuere: si enim bona sunt & salutaria, cur non possit Ecclesia illa præcipere etiam in noua lege? alioquin non poterit etiam præcipere orationem, aut eleemosynam; quia hæc in veteri lege præcepta fuere. Nec refert, quòd ieiunia illa vetera aliquid cæremoniale habuerint illi legi proprium, quia cum tali circumstantia ab Ecclesia non præcipiuntur; & ipsa secundum se illam non requirunt, cùm ad Ius naturæ pertineant, & apud omnes gentes vsurpentur. *Ieiunia legis veteris habent aliquid cærimoniale.*

Nō pertinet ad iugum legis veteris. Neque hæc obligatio dici potest pertinere ad iugum legis veteris; sicut nec obligatio, qua potestatibus secularibus in variis rebus, solùm ad disciplinam externam & commodum temporale pertinentibus, obedire tenemur, ad seruitutem illius legis pertinet. Quòd si hæc obligatio, quæ etiam conscientiam vinctam tenet, (vt Apostolus expresse ad Rom. 13. ait) ad illam seruitutem non pertinet; multò minùs ea, qua tenemur obedire Prælatis Ecclesiæ, quorum potestas directè descendit à Christo, & dirigit nos ad salutem.

28 *Respōsio ad argumentū hæreticorū.* Hinc patet responsio ad fundamentum hæreticorum: nam libertas Euangelica, qua Christus nos liberauit, non soluit nos à lege ieiunij, neque ab aliis, quæ ab Ecclesiæ Prælatis imponuntur; (sicut neq; à legibus ciuilibus & Principum subiectione) hæ enim obligationes non sunt fugiendæ; neque ab his liberandi eramus, cùm ad Iustitiæ seruitutem pertineant: sed ab aliis quibusdam vinculis; nimirum à quintuplici seruitute. *Libertas euangelica à quintuplici seruitute nos soluit.* Primò, A seruitute peccati, quod duplici vinculo nos firmiter constrictos tenebat, vinculo culpæ & vinculo pœnæ seu reatu. à neutro nos eripere poteramus: ab vtroq; liberauit nos per mortem suam Christus. Secundò, A tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.* Tertiò, A seruitute concupiscentiæ, cui gratia destituti seruiebamus: & consequenter à necessitate peccandi. Hæc tria insinuantur ab Apostolo, ad Rom. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis Iustitiæ.* Liberatio enim à peccato secum trahit, vel includit liberationem à tyrannide dæmonis, & à seruitute concupiscentiæ, quam etiam Apostolus passim nomine peccati comprehendit. Quartò, A seruitute legis moralis, partim quatenus nos sua pœna vinctos tenebat; de quo Apostolus ad Galatas 3. *Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* partim quatenus solo timore (quod seruile est) ei obediebatur. vnde Apostolus ad Gal. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege,* nimirum seruili modo, sicut mancipium subest domino amara necessitate; sed sicut filius patri spontaneo amore. Item *non estis sub lege*, quoad vim puniendi: quia non dominatur iustis infligendo pœnam. & ad Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Quintò, A seruitute legis veteris, præsertim cæremonialis, cuius iugum erat valde graue & quasi importabile, vt constat ex verbis D. Petri, Actorum 15. præsertim cùm absque gratia esset inutile ad salutem. De hac sæpissime loquitur Apostolus in epistola ad Galatas & alibi. In his igitur christiana consistit libertas; non in libertate à ieiunijs & præceptis Prælatorum, quibus libertas spiritus iuuatur, & conseruatur.

29 *2. Sent. Ieiuniū quadragesimæ esse iuris diuini.* Secunda sententia est quorundam, qui etsi concedant cętera ieiunia esse iuris humani; tamē ieiunium quadragesimæ putant esse iuris diuini. Primò, Quia nusquam inuenitur eius institutio: imò iura, quæ illius meminerunt, insinuant & supponunt iam antea institutum. Secundò, Quia aliqui Patres id apertè indicant; D. Augustinus in Psal. 110. dicit *quadragesimam nobis præcipi ex lege, & ex Prophetis, & ex ipso Euangelio.* D. Ambrosius sermo. 23. dicit *quadragesimam à Domino consecratam.* ser. 25. *Non leue peccatum est fidelibus, indictam quadragesimam à Domino, non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.* & serm. 27. *Istud autem præceptum eius est primum, vt his quadraginta diebus, ieiunijs, orationibus, vigiliis operam commodemus.* D. Leo, serm. 12. de quadragesima, vocat illam *ieiunia diuinitus instituta.* Sed hæc sententia est parum probabilis, vt statim patebit.

30 *3. Sent. omnia esse Iuris humani.* Tertia sententia est communis DD. & nobis amplectenda; Omnia Ecclesiæ ieiunia, etiam quadragesimæ esse iure humano instituta, eoque solo obligare. Sub *iure humano* comprehendo etiam ordinationes Apostolorum, quas ipsi vt Ecclesiarum Rectores fecere. *Probatur.* Probatur Primò, Quia Patres passim docent ieiunium quadragesimæ esse ab Apostolis institutum, & Ecclesiæ traditum: S. Hieronymus epist. 56. ad Marcellam, de erroribus Montani, *Nos vnam quadragesimam, secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore congruo ieiunamus.* D. Leo, sermo. 6. de quadragesima, *Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunijs impleatur.* Idem indicat Epiphanius hæresi 75. in fine. Eiusdem meminit S. Ignatius epist. ad Philadelphos, & Clemens lib. 5. Const. Apost. cap. 12.

Secundò, Si esset à Domino institutum, non posset in illud incidere tanta variatio quoad tempus, modum, cibos, ætatem ieiunantium, exemptiones plurimorum, quantam consuetudine variis temporibus & locis videmus inductam; sed ab omnibus eodem modo seruari deberet: nam ius diuinum non potest consuetudine mutari.

Tertiò, Si Christus instituit, id fecit solùm exemplo, vt Patres indicant: nullum enim aliud in Euangelio huius rei habemus vestigium: sed exemplo non instituit; quia illud nimium à nostro ieiunio discrepat: ille enim nullam discretionem

tionem ciborum habuit; sed per 40. dies & noctes omni cibo & potu abstinuit; nos delectum ciborum habemus, & quotidie semel comedimus, & sæpius bibere possumus: ille nullũ diem excepit; nos dominico non ieiunamus: ille statim post baptismum & in deserto ieiunauit; nos ante Pascha inter homines versantes. Itaque etsi hoc exemplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum pro modulo nostro suscipiendum; (vt apertè tradit Ambrosius) non tamen præcepit, nec instituit nostrum; sed id Apostolis, & Rectoribus Ecclesiæ reliquit, sicut & cætera, quæ ad Ecclesiæ disciplinam pertinent. satis enim erat Domino fundamenta religionis, quę inconcussa manere debebant, per se instituisse.

31 *Respondetur ad Patrum dicta.*

Nec obstant dicta Patrum: Dicitur enim *præcipi ex lege,* &c. tum quia ad imitationem Moysis, Heliæ & Christi præcipitur; tum quia occasio præcipiendi, ex lege, Prophetis, & Euangelio accepta est. Dicitur *à Domino consecrata*: quia hunc dierum numerum suo facto sacrum & religiosum fecit; & hunc explendo, imitamur & colimus Christũ. Dicitur *indicta* à Domino & ab eo *præcepta*; quia exemplo suo eam nobis commendauit; quod exemplum nobis debet esse instar præcepti, præsertim accedente mandato Apostolico. Item, quia Apostoli instinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam non esse *humana cogitatione* inuenta; quia numerus iste dierum primitus à Deo cõstitutus fuit in ieiunio Moysis, Eliæ, & Domini nostri. Denique Patres interdum indicant ieiunium esse *à Deo institutum*; quia Iure diuino est nobis præceptum in genere absque determinatione temporis, & modi; quæ relicta est Ecclesiæ dispositioni. Seposita autem hac determinatione tenemur Iure diuino ieiunare, quando id putatur necessarium ad aliquas tentationes, prẹsertim carnis, superandas, & eam spiritui subijciendam, vel ad flagella impedentia auertenda.

32 *Quantum obliget.*

Quod ad alteram dubitationis partem attinet; *Quanta sit huius præcepti obligatio*: Quidam putant non obligare ad mortale, nisi vt non agatur contra ex contemptu. Idem dicunt de omnibus præceptis humanis. vnde si quis ea violet absque contemptu, non peccare mortiferè; sed solùm venialiter. *Ex contemptu* autem violare dicunt non solùm illum, qui eo fine id facit vt Ecclesiæ potestatem, vel ieiunij opus contemnat; sed etiam qui facit ex consuetudine: quia consuetudo peccandi est quidam interpretatiuus contemptus præcepti. Ita Angelus v. Ieiunium nu.14. vbi citat pro hac sententia Cardinalem Zabar. & v. Inobedientia, vbi citat pro ea D. Thomam, Richard. Archidiaco. Geminianum, & alios. Cõfirmatur, quia qui habet propositum seruandi ieiunij præcepti, & ordinariè seruat, sed ex infirmitate, dum superuenit tentatio, labitur, & statim concepto dolore rursus proponit, & conatur implere, multò magis venia dignus est, quàm is, cui nullo modo præceptum est cordi, & liberè illud violat: nec videtur mens legislatoris illi laqueum culpæ mortalis inijcere, præsertim cùm finem principalem sui præcepti in illo magna ex parte assequatur, qui est, vt subditus quãtum fert communis fragilitas bene agat.

Sententia quorũdam.

33 *Refutatur.*

Verùm communis & recepta DD. sententia est, hoc præceptum ita obligare ad mortale, vt si absque causa violes, mortaliter pecces, quamuis id non ex consuetudine, sed ex aliqua tentatione, & semel tantùm facias. ratio est, quia res præcepta capax est huius obligationis; (est enim opus virtutis, homini ad salutem necessarium, aut valde expediens, & in suo genere graue) & Ecclesia absolutè præcipit, nec temperat obligationem secundum hunc vel illum modum violandi: ergo imponit obligationem sub mortali. Consequentia patet ex communi regula, Præcepta obligare pro materiæ capacitate & grauitate: quæ nisi admittatur, nulla alia superest norma discernendæ obligationis: nam confugere ad intentionem legislatoris, est diuinare; præsertim cùm hæc se accommodet materiæ, nisi disertè aliud in lege exprimatur. Confirmatur, quia præcepta diuina obligant absolutè in re graui, sub mortali, etiamsi vel semel violentur, nec admittunt illam distinctionem, *ex consuetudine* & *ex infirmitate*: ergo etiam humana. consequentia patet, quia præcepta humana debent imitari diuina, & Deus non est minùs in præcipiendo suauis, nec minùs se infirmitati humanæ accommodat, quàm Ecclesia. Hinc patet responsio ad fundamentum sententiæ aduersæ.

Obligat sub mortali.

34 *Probatur ex sensu veteris Ecclesiæ.*

Idem confirmatur ex sensu veteris Ecclesiæ: nam Canone 68. Apostolorum dicitur, *Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor sacram quadragesimã Paschæ, aut quartam feriam, aut parasceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquam si imbecillitate impeditur corporis. si laicus sit, communione priuator.* Vbi nota, tunc temporis & aliquot seculis pòst, etiam feriâ quarta & sexta solitum ieiunari per annum. vide Epiphanium, hæresi 75. Sexta Synodus œcumenica can.56. *Visum est, vt omnis Dei Ecclesia, quæ est in vniuerso terrarum orbe, vnum ordinem sequens, ieiunium perficiat,* (quadragesimale) *& abstineat sicut ab omni mactabili, sic ab ouis & caseo: quæ quidem sunt fructus eorum, à quibus abstinemus. Qui autem hoc non seruauerint, si quidem sint Clerici, deponantur: si autem laici, segregentur.* Hic violatores ieiunij iubet deponi, vel excommunicari. Concilium Gangrense ante annos 1200. can.19. *Si quis ieiunia, quæ communiter ab Ecclesia custodiuntur, dissoluat, anathema sit.* Ambrosius sermo.25. *Si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium; quia resoluerit, morti addicitur; qui sciens à Christo indictum resoluit, quid meretur?* Eodem pertinent testimonia, suprà in secunda sententia allata.

Si quis tamen putaret subesse iustam causam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, non peccaret, saltem mortiferè; quamuis in ea re fallatur, suæque sensualitati indulgeat, vt notauit Caietanus in ar.3. & Nauarrus cap.21.n.20. quod intelligo, modò non sit ignorantia crassa, quæ dolo æquiparari possit. In dubio an causa sit iusta, tenetur inquirere veritatem; & manente dubio debet seruare ieiunium, nisi petat à Superiore, potestatem habente, dispensationem: quia in dubio tenetur legem seruare; cùm illa sit veluti in possessione libertatis subditi; vt constat ex dictis lib.2. cap.41. dubit.9.

35 *Vesci carnibus.*

Grauissimum autem semper in Ecclesia iudicatum fuit, tempore ieiunij vesci carnibus; vt constat ex Concilio Tolet.8. can.9. & ex d. cano. Apostolorum 68. & sexta Synodo. can.56. Vnde non facilè Catholicus eas comedet, nisi inter hæ-

reticos: vbi tamen id facere non possunt, si absq; graui periculo possint vitare, & alij cibi suppetant. Quare grauiter reprehendendi mercatores Belgæ, qui dum in quadragesima ad nundinas Francfurtenses proficiscuntur, carnibus liberè cum alijs vescuntur; cùm alij cibi suppetant; modò petant.

DVBITATIO 6.

Qui teneantur ieiunij ecclesiastici præcepto, & qui excusentur.

D. Thomas ar.4.

36 *Sententia Begardorū, &c.* QVidam hæretici, circa annum Domini 1310. tempore Clementis V. ex Begardis & Beguinis, docuerunt posse hominem in hac vita ad eam perfectionem conscendere, vt sit impeccabilis & non ampliùs proficere possit; quò cùm peruenerit, non teneri ampliùs ieiunare, vel orare, sed posse concedere corpori quidquid lubet. Vnde solos imperfectos ad ieiunia obligari volebant. Ita refert Turrecremata lib.4. de Ecclesia p.2.cap.36.& D.Anton.p.4.tit.11.cap.7.§.4.

37 *Est hæresis.* Sed hæc doctrina tanquam hæretica damnata est in Concilio Viennensi à Clemente V. vt habetur Clement. Ad nostrum, de hæreticis. Et facilè refutari potest. Primò, Quia fundamentum eius falsum est, & hæreticum; quamdiu enim in hac vita sumus, peccare possumus, & proficere, vt ex multis scripturis constat. vnde Apostolus 1. ad Corinth.9. qui tamen perfectus erat, si quis alius in hac vita, *Castigo*, inquit, *corpus meum & in seruitutem redigo, ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* & Apocalyp. vltimo, *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc; & qui iustus est, iustificetur adhuc.*

Secundò, Etiamsi quis ratione suæ perfectionis & tranquillitatis carnis, non egeret ieiunio, non tamen idcirco à præcepto esset exemptus: quamuis enim ratio præcepti in aliquibus cesset, non tamen idcirco desinit illos obstringere. nisi ex eius obseruatione aliquid, quod sit contra intentionem legislatoris sequatur; vel certè nisi ratio præcepti vniuersè vel in plerisque ita cesset, vt lex censeatur inutilis; de quo plura 1.2.q.96.

Tertiò, Quia qui maximè in hac vita perfecti fuerunt, maximè ieiunarunt, vt Ioannes Baptista, Apostoli, SS. Patres, Eremitæ, Fundatores Ordinum. Denique hanc hæresim cum suo fundamento refutat D.Leo ser.11. de quadragesima; *Adest*, inquit, *maximum, sacratissimumq; ieiunium, quod obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denuntiat; quia nemo tam sanctus est, vt non sanctior; nemo tam deuotus est, vt non debeat esse deuotior, &c.*

38 *Omnes obstringi.* Hoc igitur errore refutato, Respondeo, Omnes Christianos, cuiuscunque sint perfectionis aut dignitatis, præcepto ieiunij obstringi; nisi iusta aliqua causa excusentur. Ita communiter DD. D.Thomas hîc, art.4. & cæteri in 4.d.15.vel 16. Innocentius & Canonistæ in Rubri. de obseruat. ieiuniorum, Summistæ v. Ieiunium; & colligitur apertè ex testimonijs suprà allatis; maximè ex Can.68. Apostolorum & Synodo sexta, Can.56. & dicto serm. S.Leonis. Ratio est, quia causa huius præcepti in omnibus locum habet, vt bene ostendit Caietanus; omnes enim egent castigatione carnis, vt spiritui sit subiecta, satisfactione pro peccatis, & aptitudine mentis ad orandum. & quamuis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant; tamen vt plurimùm egent, & semper sunt valde vtilia. Itaque Ecclesia potuit omnibus præcipere id, quod ad istos fines iudicabat maximè opportunum, quod est ieiunium, vt dubit.8. dicemus.

39 Dixi, *nisi iusta causa excusentur*: quia etsi in præceptis diuinis non facilè cadat excusatio, cùm sint de necessarijs ad salutem; vt patet in præcepto fidei, baptismi, pœnitentiæ, Eucharistiæ: tamen in humanis, quæ versantur circa vtilia duntaxat, vel circa determinationem præceptorum diuinorum, sæpe multæ causæ possunt incidere, ob quas cesset obligatio.

Causa excusantes à ieiunio. Reduci autem possunt ad tria capita, *impotentiam, laborem, & pietatem.*

40 *1. Impotentia.* Ob *impotentiam* excusantur quotquot sine notabili noxa non possunt ieiunare; vt sunt infirmi, conualescentes, & debiles, præsertim medicorum accedente iudicio; quia crebriore refectione opus habent: prægnantes, & lactentes; quia pro se & pro fœtu egent. Denique pauperes, qui iustam refectionem non habent: non enim mens Ecclesiæ est, cum graui dolore vel læsione naturæ ad ieiunium obstringere; cùm ad medendum non solùm animis, sed etiam corporibus illud instituerit.

Adolescentes. Ob eandem causam, D.Thomas ad 2. & communiter DD. excusant pueros & adolescentes vsque ad finem tertij septennij; quia cùm vsque ad illud tempus magnis incrementis augescat corpus, eget copioso alimento: vnde sæpius capere cibum debent, ne accretio & perfectio naturæ intercipiatur. Et quamuis valde conueniat vt interdum ieiunent, præsertim cùm ætas illa vitijs carnis sæpe sit valde subiecta, quibus ieiunium est optimum remedium; tamen Ecclesia non voluit generatim aliquid statuere; sed hanc rem prudentiæ confessariorum & Rectorum reliquit, vt quibus, & quando videbitur esse opus, præscribant.

41 *Senes.* Excusantur etiam senes, iuxta communem DD. sententiam; quia senectus ipsa est morbus, & quidem incurabilis, & opus habet refectione crebra & modica. Ætas autem qua incipit hæc senectus non est determinata, vt multi DD. notant: quia, vt inquit Caietanus, alij trigesimo anno senescunt, alij quadragesimo, alij quinquagesimo. Secundum medicos prima senectus incipit circa annum quinquagesimum, & in quibusdam circa quadragesimumquintum, nimirum quando vires & calor naturalis notabiliter incipiunt minui, & humor primæuus absumi. Vnde puto paucos excusari anno 30. vel 40. ob senium. Omnes autem conueniunt, excusari ordinariè sexagenarios: hac enim ætate est media senectus, iuxta medicos: in qua natura facilè inedia & repletione grauiter læditur, & præcipitatur. Vnde nisi constet euidenter (teste Caietano) alicuius naturam adeo tunc esse viridem & vegetam vt non sit lædenda ieiunio, non tenetur, neque in dubio tenetur tentare, iuxta eundem authorem; quia in illa ætate præsumitur non posse, nisi de contrario constet; præsertim cùm experimentum sit periculosum.

42 *2. Labor.* *Ob laborem* eximuntur, Primò, Quotquot labore suo victitant, cum quo probè ieiunium consistere

sistere nequit; quales sunt agricolæ, & ferè mechanici omnes. Nec refert vtrùm diuites sint, an pauperes: quia hoc ipso, quòd ex officio laborant, possunt æquè diebus ieiunij ac alijs laborare; ac proinde à ieiunio excusantur, si reipsa laborem subeant. Ita declarauit Eugenius IIII. (teste Syluestro, v.Ieiunium, qu.21. & Rosella, quem citat ibidem) quia multi DD. antea putabant non excusari, nisi qui necessitate aliqua compulsi, diebus illis laborarent. Vnde famuli & ancillæ solita ministeria, etiam diebus ieiunij præstare debent, volentibus dominis; etiamsi cum illis ieiunium constare nequeat.

43 Dixi *ferè omnes*; quia si qui sint mechanici, vel alij, quorum labor sit exiguus, hi non sunt excusandi; vt sunt pictores, quorum opus est ingenij potiùs quàm virium, & ars ferè liberalis; sculptores, tonsores, sartores; quibus Toletus addit etiam sutores; quorum tamen ars videtur laboriosa.

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occasio non semper datur) captandi causa laborant, etiamsi ex officio non soleant: vt qui ad nundinas proficiscuntur, præsertim pedites; vel ad alia negotia, quæ commodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio suo fungi nequeunt cum ieiunio, etiamsi labor non sit nisi ingenij: quia parum refert qualis sit labor, si non patitur secum ieiunij vsum.

44 *§. Pietas.* *Ob pietatem* excusantur omnes, qui operibus præstantioribus vel maioris momẽti incumbunt, quæ ipsi vnà cum ieiunio perficere non possunt: qualia sunt opera misericordiæ spiritalia & corporalia, & opera religionis; vt concionari, docere, visitare infirmos, administrare sacramenta, ornare templa, peregrinari ad loca sancta: si tamen hæc non possint commodè differri. Ratio est; quia Ecclesia ita præcipit ieiunia, vt alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco se offerunt, non impedire. vnde non est necesse vt hæc fiant ex voto, aut præcepto Superioris, vt docet Nauarrus n.18. Malè tamen facit, qui peregrinationem, quam commodè poterat differre, potiùs instante ieiunio, quàm alio tempore suscipit, vt ieiunio non teneatur. Excusatur etiam coniunx, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non potest: & vxor, quam maritus ieiunare non permittit, eò quòd metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat esse nimis debilem, &c. vt notat Tabiena, v.Ieiunium nu.20. & Syluester n.15. Nauarr. nu.16. secus si fortè maritus id faciat in contemptum Ecclesiæ; vt si hæreticus vellet vxorem cœnare, vt hac ratione ostendat vxoris facto se potestatem Ecclesiæ aspernari; tunc enim potiùs mors oppetenda quàm parendum.

45 *Exemptio à ieiunio quomodo intelligenda.* Circa prædicta Notandum est, cùm ieiunium Ecclesiæ duo contineat, abstinentiam à cibis vetitis, & abstinentiam à secunda refectione, vt dubit.3. dictum est; quæ de exemptione ab ieiunij præcepto dicta sunt, intelligenda potissimùm de exemptione à præcepto, qua parte vetat abstinentiam à secunda refectione; nõ autem quà abstinentiam à carnibus & cibis vetitis: hæc enim sunt distincta præcepta. pauci enim sunt quibus concedatur vsus ciborum vetitorum; plurimi quibus secunda refectio. Vbi tamen est euidens necessitas, etiam cibi vetiti conceduntur, absque vlla Superioris dispensatione. *In dubio.* In dubio opus est dispensatione Superioris, qui respectu secularium est Ordinarius, & illo absente, Parochus: nã & huic ob creberrimos & quotidianos casus, potestas in hac lege Ecclesiæ dispensandi concessa est; vt passim DD. notant: Respectu Religiosorum, Prælatus Regularis. *Si concessus vsus carnium.* Quibus tamen concessus vsus carnium, his etiam censetur permissa secunda refectio, vt docet Toletus lib.6.c.3. quod tamen ex sententia Caietani & Nauarri limitauerim habere locum, si ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis id concessum sit: non autem, si quia à piscibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim causa non subest cur gemina refectio concedatur.

DVBITATIO 7.

Vtrum peregrini teneantur speciali ieiunio loci in quo versantur.

HÆc quæstio pendet ex illa generali, Vtrum peregrini, ratione transitus vel hospitij teneantur consuetudinibus loci, vbi versantur, quam fusè tractat noster Sancius lib.3. de matrimo. disput.18.

46 *Constituens domicilium.* Respõdeo breuiter & Dico Primò, Si peregrinus venerit eò vt ibidem constituat domicilium, statim contracto domicilio tenetur seruare ieiunia, festa, & alias loci illius consuetudines, sicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes DD. nam hoc ipso, quo ibi constituit vel contrahit domicilium, desinit esse peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & consuetudinibus.

Ad contrahendum autem alicubi nouum *domicilium*, requiritur vt incipias ibi habitare cum animo perpetuò manendi, vt ex communi sententia DD. docet Syluester v. Domicilium nu.2. & Sancius lib.3. de matrimo. disput.23. Vnde si venias cum animo manendi solùm ad tempus aliquot annorum, sicut studiosi ad Academias, non contraxisti domicilium. In dubio tamen an statuerit quis manere perpetuò; præsumitur voluisse (ac proinde habere domicilium) ex habitatione decennali, vt ijdem tradunt. Quòd si quis duobus locis vicissim habitet cum animo ita perpetuò faciendi, in vtroque domicilium habebit; vt Syluester nu.2. & alij docent. Vnde consuetudinibus loci, vbi præsens fuerit, tenebitur. Domicilium autem semel contractum non amittitur animo recedendi; sed requiritur vt reipsa deserat, ita vt non dicatur ibi ampliùs habitare: vnde non desinet obligari, donec reipsa recedat.

47 *Manens per maiorem anni partem.* Dico Secundò, Etiamsi non constituat ibi domicilium, sed solùm cogitet manere per maiorem anni partem, tenetur similiter ieiunijs loci & alijs consuetudinibus. Hanc etiam credo esse communem sententiam; quia plerique DD. etiam strictiùs loquuntur. Probatur, quia etsi talis habitatio non est sufficiens ad contrahendum domicilium absolutè; sufficit tamen ad domicilium parochiale, & ad contrahendam parœciam quoad omnia sacramenta necessaria, vt docet Syluester v. Domicilium nu.2. & Angelus, eodem, & vterque v. Parochia: nam hoc ipso, quo quis cum tali animo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & subiectus illi parœciæ. quod non

solùm

solùm verum est quoad sacramenta necessaria; sed simpliciter quoad omnia ecclesiastica, vt cõfirmationem, matrimonium, sepulturam, dispensationem votorum, &c. prҿter sacramentum Ordinis; (sub quo intellige etiã primam tonsuram) vt bene ostendit Sancius disp.23. & tenẽt pleriq; recentiores, vsusque confirmat: ergo etiam talis habitatio est sufficiens ad contrahendam obligationem statutorum & consuetudinum loci.

48 *Si minore anni parte.*

Sed difficultas est, Vtrùm obligetur, si non statuerit ibi tanto tempore manere; sed minore anni parte? Sancius probabilius censet non teneri, si scandalum absit, & illa in loco domicilij non obligent. Primò, Quia tali mansione non contrahitur parœcia, seu obligatio sacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec consuetudinum loci: non enim videtur esse maior ratio in his, quàm in illis. Secundò, Quia illæ consuetudines solùm obligant ibi habitantes: sed qui solùm minore parte anni ibi versatur, non censetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Ioan. Medina C. de ieiunio qu.10. dicens non obligari eos, qui illuc aliunde conueniunt non animo habitandi. Idem apertè insinuat Paludanus d.15. q.4.ar.3. D. Antoni. p.2. tit.6. cap.2. §.2. Syluester v. Ieiunium nu.7. & multi alij. Quod confirmatur, quia Episcopus loci & Magistratus non possunt obligare nisi suos subditos, qui sunt soli incolæ. Minor probatur, quia à minore parte non fit denominatio; sed solùm à maiore. Tertiò, Quia hæc sententia est media inter eam, quæ requirit domicilium; quæ est nimis laxa, & inter eam, quæ solùm transitum, vel vnius diei præsentiam; quæ est nimis stricta: nec commodior terminus videtur posse assignari, quàm is, qui à DD. assignatur ad contrahendam parœciam. Nec obstat versiculus ille vulgatus,

Sententia quorundam non obligari tales.

Si fueris Romæ, romano viuito more,
Et si sis alibi, viuito sicut ibi. Nec illud D. Ambrosij, quod refert D. Augustinus epist.118. cap.2. *Ad quamcunque Ecclesiam veneris, eius morem serua.* quia hæc continent non præceptum; sed bonum consilium, seposito scandalo, vt ex toto Augustini discursu, & ex glossa in cap. Illa, dist.12. colligitur.

49 *Est probabilis.*

Hæc sententia est valde probabilis, & videtur omnino vera, si solùm conditio & natura talium statutorum consideretur: hæc enim per se & vi sua non possunt nisi subditos & incolas constringere. Vnde idem puto dicendum de vagis, qui nusquam fixam sedem habent, quod de peregrinis: nam eadem ratio in illis locum habet, nimirum quia non sunt incolæ aut inhabitantes; & DD. generaliter loquuntur, nec distinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos; sed volunt omnes alienigenas, qui veniunt animo non manendi, non teneri. Ita Paludanus D. Anton. Syluester, & Medina suprà. Nec obstat quòd possint percipere sacramenta vbicunque se inueniunt; quia illud est priuilegium, nõ obligatio: ad nullam enim in particulari adstringũtur parœciam; nisi per maiorem anni partem aliquo loco consistere decreuerint. Neque absurdum videri debet, eum, qui nusquam sistit, nullis statutis particularium locorum teneri. Verùm etsi hæc probabilia sint, tamen

50 Dico Tertiò, Contrariam videri veriorem, spectata consuetudine fidelium passim recepta. Probatur Primò, Quia fideles non solùm rudes, sed etiam doctiores passim vbique putant se obligari ad ieiunia & festa locorum, vbi ipsos versari contigerit, si constituerint ibi ad aliquot dies manere: adeo vt si quis deprehenderetur vesci carnibus die ieiunij, vel violare festa, puniretur ab Ordinario tanquam transgressor: maximè si duos vel tres menses ibi mansisset: atqui consuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem, non minùs quàm lex vniuersalis; non enim alio modo id, quod ante non obligabat, incipit per consuetudinem esse obligatorium, quàm quòd homines putent se obligari, & incipiant illud passim tanquam obligatorium seruare, vt communiter DD. tradunt. Itaque cùm consuetudo seruandi aliquod statutum, vel consuetudinem, etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem; & hæc consuetudo talis sit; videtur omnino inducere obligationem. Nec refert, quòd hæc consuetudo orta sit ad scandalum vitandum; quia non respicitur ex qua occasione, vel causa impulsiua inducta sit, quando tanquam absolutè obligatoria est inducta: sicut enim vitatio scandali est sufficiens ratio ad aliquid absolutè vetandum per legem; ita etiam ad absolutè vetandum per consuetudinem.

Contraria videtur verior.

Secundò, Quia id est magis consentaneum rationi, & moraliter necessarium, vt alij præceptum seruent: si enim peregrini possent vesci carnibus & cœnare, magna daretur occasio ijs, apud quos versantur, se illis causâ hospitalitatis & amicitiæ adiungendi, & violandi præcepti; idq; probat quotidiana experientia, quando aliquis tempore ieiunij accedit foris, vel recedit: nam sub prætextu tractandi amici, qui causa itineris non obligatur, hospes & domestici simul comedunt, & præceptum ieiunij violant. Vnde ob hanc causam puto Episcopum loci posse etiam peregrinos ibidem per aliquot dies subsistentes obligare vt se alijs accommodent.

Tertiò, Quando quis est extra suum oppidum, non obligatur ampliùs ieiunijs & festis oppidi, vt statim dicemus: ergo par est vt subeat obligationem loci, in quo versatur: qui enim sentit commodum, debet etiam sentire onus, iuxta 55. regulam Iuris.

Hanc sententiam tenet Driedo lib.1. de libertate christiana cap.17. circa medium, vbi probat illam ex D. Augustino, Couarruuias lib.4. varia. cap.20. n.8. vbi pro ea adducit Imolam, Bonifac. & Zabar. in Clement.2. de celebrat. missarum & Maiorem d.15. qu.5. eamque probat ex cap. Illa, d.12. vbi referuntur verba D. Augustini ex epist. 118. cap.2. Nauarrus cap.13. nu.5. in fine & cap.23. n.120. vbi præter dictos adducit Panormitanum, addens communi consuetudine ita seruari. Lopez 1.p. cap.52. & alij multi.

51 *Non sufficit simplex transitus.*

Non tamen ita strictè intelligendam puto, vt ratione simplicis transitus obligetur: non enim consuetudo id tam strictè obseruat. Vnde si eodem die, quo venit, vel postridie cogitet discedere, non tenetur. secus si integro die, vel pluribus ibi manere statuerit: multoque magis, si aliquot hebdomadis, vel mensibus; tunc enim postridie quàm venit, debet se conformare: quia talis dicitur ibi manere, & habitare pro tempore: quòd si ab initio

ab initio non statuit ibi manere, & singulis diebus captet occasionem redeundi, non puto teneri; etiamsi fortè non proficiscatur; quia non censetur ibi vllo die manere, sed esse assiduè veluti in transitu.

52 *Qui ieiunium vno loco expleuit.*

Petes, Vtrum is, qui expleuit ieiunium quadragesimę, vel aliud, si venerit ad locum vbi nondum illud est peractum, (vt sæpe modò fit ratione noui calendarij, non vbique recepti) teneatur ibidem rursus ieiunare & à carnibus abstinere?

Respondeo non teneri; quia præceptum illud iam impleuit in sua Ecclesia. vnde etiamsi constitueret ibi domicilium, non teneretur: quia etiamsi per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationes ciuium illius loci; id tamen solùm est intelligendum de obligationibus particularium statutorum & consuetudinum loci, non autem præceptorum communium toti populo christiano, quibus iam satisfecit. Cauendum tamen ne alij inde scandalizentur. Idem dicendum de celebratione festorum & communione paschali.

DVBITATIO 8.

Vtrum ciuis teneatur peculiari ieiunio sui oppidi, dum absens est.

53 PALVDANVS d.15.qu.4.ar.3. putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare, & statutis illius loci obligari. Ratio ipsius est, quia par est quemque obligari statutis sui loci, donec incipiat adstringi statutis loci alterius: sicut Iudæi tenebantur ad legalia, donec post Christi mortem cœperunt obligari ad euangelica sacramenta: atqui non incipit obligari statutis loci alterius, nisi incipiat ibi esse animo habitandi: ergo si solùm transeat, vel maneat ad breue tempus, manet obstrictus legibus & consuetudinibus sui loci. Idem ex Paludano docet D. Antoninus p.2.tit.7.ca.2. §.2. in fine & Syluester v. Ieiunium nu.7.

54 *Probabilius est peregrinum non teneri statutis sui loci.*

Sed contraria sententia est multò probabilior & ferè communis, quam tenent Driedo, Nauarrus, Couarr. & Lopez suprà, & alij, quos isti citant. Denique Sancius lib.3. disput.8. vbi complures adducit. Probant DD. communiter ex cap. Illa, d.12. desumpto ex D. Augustino epist.118. c.2. vbi adducit Ambrosium respondentem sibi in hæc verba: *Cùm Romam venio, sabbatho ieiuno; cùm Mediolani sum, non ieiuno: sic & tu ad quamcunque fortè Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi.* Vbi apertè indicat licitum fuisse B. Monicæ, existenti Mediolani, non seruare ieiunium suæ patriæ, eò quòd in loco, vbi tunc præsens erat, non ieiunaretur. Idem confirmatur ex illo versiculo, *Si fueris Romæ*, &c. Ratio est, quia statuta & consuetudines locales sunt veluti affixa loco, & ligant ratione existentiæ in loco. vnde statuta Episcopi non ligant extra territorium; & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur à subditis furtum extra territorium committentibus, vt habetur cap.2. de constitution. in 6. quia extra territorium Ius dicenti nō paretur impunè, vt ibidem dicitur.

55 *Possunt se accommodare incolis in cibis.*

Hinc sequitur Primò, Vbi incolæ, vel parochiani possunt vesci carnibus, vel ouis, certis diebus, ibidem id posse etiam peregrinos, etsi illo tempore in oppido, vel parœcia illorum non liceat, & illi eodem die domum sint reuersuri, vel ab ea discesserint. Vnde Lusitani & Nauarri per castellam iter agentes, possunt diebus sabbathi comedere extrema & viscera animalium; quamuis id in patria eorum sit illicitum; vt Nauarrus cap.13. nu.5. Couarruuias suprà & alij DD. Hispani tradunt.

In festis celebrandis.

Secundò, Quando est festum in vna parœcia oppidi, in altera autem non est, vt interdum fit, possunt subditi parœciæ in qua est festum, extra limites suæ parœciæ laborare. Hi tamen manè debent audire sacrum, iuxta Nauarrum suprà; quia præceptum, in loco vbi vim habet, ipsum deprehendit. Confirmatur, quia præscius impedimenti superuenturi, quod ab implendo præcepto impediet, tenetur præuenire: vt si tempore paschali posterioribus septem diebus à communione es impediendus, teneris prioribus communicare, vt præceptum impleas.

56 *An teneatur audire sacrum.*

Aduerte tamen, etsi hæc sententia Nauarri sit tutior, alteram tamen esse valde probabilem, vt Sancius ex quibusdam doctis recentioribus testatur; nimirum tales non teneri ad sacrum, si durante adhuc commoditate implendi præcepti sint futuri extra limites loci: nam quamdiu adhuc superest illa commoditas, non peccant contra præceptum non audiendo; dum verò sunt extra limites loci, desinunt obligari. Neque tenentur præuenire, audiendo ante abitum; quia tunc solùm tenemur pręuenire, quando manente vi præcepti, seu nostra subiectione, impediendi sumus: vt cùm quis manens in loco, vbi viget præceptum, videt se horis posterioribus impeditum iri: secus verò quando intra tempus implendi desinet esse subditus præcepto. Ratio est, quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias, intelligitur tacita conditio, Si toto illo tempore subditus præcepto manseris. vnde si te contigerit interea eximi à subiectione præcepti; siue per dispensationem, siue alio modo, non teneberis tempus exemptionis præuenire. Ex quibus patet responsio ad argumentum.

57 *Discedens ex oppido vbi non est ieiunium.*

Tertiò, Qui manè discedit ex oppido, vbi non est ieiunium, potest comedere, etiam carnes vt alij, etiamsi vesperi, vel meridie peruenturus sit ad oppidum domicilij vbi abstinetur. hoc tamen loco non poterit carnibus vesci; quia in loco domicilij statim eius legibus tenetur. Poterit tamen cœnare, quia ieiunio semel violato non tenetur à cœna abstinere. quòd si nondum violatum est, tenetur illud seruare, & à secunda refectione abstinere.

58 Quartò, Qui discedit manè ex oppido domicilij vbi est ieiunium, peruenturus ad locum, vbi non est ieiunium, non potest quidem in loco domicilij vesci carnibus; quia quamdiu ibi est, obligatur præcepto abstinendi à carnibus, sicut alij; potest tamen sumere ientaculum, vt rectè docet Sancius, si certus sit se peruenturum ad locum illi præcepto non subiectum. ratio est, quia tenetur illo die abstinere à secunda refectione, cùm in loco, quò peruenturus est, posit secundò & tertiò comedere: ergo potest primam refectionem sumere manè antequam discedat. quicunque enim potest intra diem bis comedere, non tenetur illo die præcepto ieiunij quoad vnicam refectionem, vt suprà dubit. 3. ostensum est.

Petes,

59 *Qui recedit è loco vbi adhuc durat quadragesima in alium vbi transacta. Verius est non obligari.*

Petes, Vtrùm is, qui durante quadragesima in oppido vbi versabatur, recedit aliò, vbi illa iam est transacta, teneatur ibi eam perficere. Res est, quæ quotannis accidit ob mutationem calendarij, quibusdam locis non recepti. Videntur teneri; quia hoc præceptum est generale: ergo obligat vbique, & vbique impleri debet.

Respondeo, Verius videri non obligari, ob rationem illam generalem, quòd possit se moribus eorum, quibuscum viuit, accommodare. Confirmatur; quia qui primis quatuor diebus quadragesimæ veniunt Mediolanum, non tenentur ieiunare, vt communis in Italia est opinio; eò quòd ieiunium illud ibi nondum sit inchoatum: ergo etiam qui veniunt aliquò, vbi iam est transactum, non tenentur; sed possunt se incolis accommodare. Idem dicendum de festorum celebratione.

De confessione annua, & communione alia est ratio; nam qui in Paschate non impleuit, tenetur postea ad primam opportunitatem, iuxta veriorem sententiam: hoc enim onus absolutè personam absque respectu ad locum, afficit.

60 *Ad rationē.*

Ad rationem Respondeo, Etsi ieiunium quadragesimæ obliget omnes, & vbique; non tamen omnino absolutè, sed sub tacita conditione; si sit in loco vbi nondum est expletum; sicut festa communia.

DVBITATIO 9.

Vtrum tempora ieiunij ab Ecclesia sint rectè determinata.

D. Thomas ar. 5.

61 RESPONDEO affirmatiuè: cùm enim ieiunium vsurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maximè temporibus indicitur ab Ecclesia, quibus in hæc præcipuo quodam studio est incumbendum; nimirum ante solemnitatem paschalem, quatuor anni temporibus, quibus Ecclesiæ ministri ordinandi, & in vigilijs maiorum Ecclesiæ festorum.

62 *Ieiunium quadragesimæ cur tempore verno.*

Ac Primò quidem, ieiunium quadragesimæ indicitur tempore verno ante solemnitatem Paschæ, ob quatuor potissimùm causas. Primò, Quia maximè illo tempore vacandum fidelibus orationi & recolendis ijs, quæ Dominus pro nobis gessit; præsertim passione, morte, & resurrectione; ad hoc autem præstandum aptissima dispositio est ieiunium. Secundò, Quia tunc debent se parare ad confessionem, & Eucharistiam, agendo pœnitentiam, castigando carnem, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrando; ad quæ omnia nihil accommodatius ieiunio: vnde in collecta dicitur, *Deus, qui Ecclesiam tuam annua quadragesimali obseruatione purificas*. Tertiò, Istud tempus est ieiunio accommodatissimum, ratione castitatis, & vt caro non dominetur spiritui. nam verno tempore natura maximè incitari solet ad libidinem, ob sanguinis & spirituum augmentum, ac feruorem. Itaque parsimoniâ victus & vsu ciborum refrigerantium, minusque alentium, comprimenda. Quartò, Est aptissimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. medicus D. Viringus edito libello eruditè ostendit: tunc enim humores augeri, & efferuescere incipiunt: vnde opus est detractione, & temperatione per medicamenta cathartica, & sanguinis missionem; quorum locum saluberrimè supplet ieiunium, vt inquit D. Basilius orat. 2. de ieiunio.

63 *Cur eo dierum numero.*

Porro hic numerus dierum potiùs quàm alius est definitus, Primò, Vt Dominum aliquo modo imitemur, qui vnico solido ieiunio hunc numerum impleuit. Secundò, Ob varia mysteria huius numeri, quibus designatur tempus huius vitæ esse tempus pœnitentiæ. vnde & Moyses 40. dies in deserto ieiunauit, vt legem acciperet: & Elias totidem dies, per desertum fugiens Iezabel, & ad montem Dei Oreb proficiscens. Filij Israël 40. annos in deserto peregrinati sunt, & 42. mansionibus ad terram promissionis peruenerunt. Denique diluuium 40. dierum pluuiâ totum mundum inundauit, eumque peccatis expiauit. vide Ambrosium ser. 23. 24. & 34. Chrysost. hom. 1. in Genesim, Cyprianum, serm. de ieiunio Christi. Tertiò, Quia sic Domino, cui de omnibus decimas dari lex iubet, soluimus decimas dierum anni, vt pulchrè tradit Gregorius hom. 16. in Euangelia. constat enim annus diebus 365. huius numeri decima pars sunt 36. Primis Ecclesiæ temporibus, quadragesimæ ieiunium propriè solùm constabat sex hebdomadibus seu 36. diebus & inchoabatur à dominica quadragesimæ, vt habetur cap. Quadragesima, dist. 5. dicebatur tamen ieiunium quadragesimæ includendo dominicas; etsi illis non ieiunabatur. Postea Telesphorus, qui fuit nonus Pontifex addidit septimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ est à dominica quinquagesimæ, vt patet cap. Statuimus, d. 5. Verùm quia hæc lex moribus vtentium non est approbata, (vt Gratianus ad cap. In istis, ait) vel certè contraria consuetudine est abolita, præterquam in quibusdam Monasterijs, modò non obligat. Multi tamen pij viri abstinentiam carnium à quinquagesima incipiunt.

64 Mansit autem in Ecclesia consuetudo inchoandi hoc ieiunium à feria quarta quinquagesimę; tum vt 40. dies ieiunij expleantur; tum quia olim per totum annum extra tempus paschale, feria quarta & sabbatho ieiunabatur: & ita etiamsi solùm 36. dies propriè ad quadragesimam dicerentur pertinere; tamen reipsa erant 39. assumptis tribus ex hebdomade quinquagesimæ.

Ieiunium feriæ 4. & 6.

De ieiunio feriæ quartæ & sextæ constat ex Epiphanio hæresi 75. vbi dicit hoc ab Apostolis institutum, & toto orbe receptum.

Sabbathi ieiunium.

Sabbathi ieiunium etsi non vbique, tamen in Ecclesia Romana & in Africa receptum erat, vt constat ex D. Augustino epist. 118. cap. 2.

65 *Quatuor temporum.*

Ieiunium quatuor temporum respondet quatuor anni quadrantibus, quibus insignes existunt aëris & corporum mutationes; nimirum veri, æstati, autumno, hyemi. Olim solùm ter celebrabatur; sed Calixtus I. epist. 1. constituit quater fieri, vt habetur cap. Ieiunium, d. 76. Quibus autem temporibus fieri debeat, statuit Vrbanus I. cap. Statuimus, d. 76. vbi multa alia de hoc videre licet; & apud Couarr. lib. 4. varia. cap. 20. n. 9.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, sextæ, & sabbathi per annum non ita strictè obligasse, nisi ad abstinentiam carnium: alioquin superfluum fuisset instituere ieiunium quatuor temporum.

Ieiunia

66 Ieiunia vigiliarum sunt ista, vigiliæ natiuitatis Domini, & assumptionis B. Virginis: vtrumque habetur cap.1. de obseruat. ieiun. Vigiliæ omnium Apostolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangelistæ. Ita habemus cap.2. eodem, vbi Innocentius III. *Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd omnium Apostolorum vigiliæ sunt in obseruatione ieiunij celebrandæ, præter vigilias Apostolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangelistæ: quoniam ipsorum solemnitas intra solemnitatem paschalem, istius autem intra natalem Domini celebratur.* Vnde patet Concilium Prouinciale non posse ieiunium vigiliæ SS. Bartholomæi, Matthiæ, Iacobi, vel Thomæ tollere; quia non potest tollere legem aut consuetudinem Ecclesiæ vniuersalis. Si tamen in aliquo loco longa consuetudine receptum esset vt illis diebus non ieiunetur, excusaret à peccato: sicut enim consuetudo potest tollere obligationem seruandi festi S. Bartholomæi, vt habetur d.ca.2. ita etiam obligationem ieiunij. eadem est ratio aliorum festorum & ieiuniorum; quamquam difficilius sit consuetudinem contra illustriora inualescere, quàm cōtra minùs illustria.

Ieiunia vigiliarum.

Præter hæc sunt quatuor ieiunia, quæ etsi iure scripto non contineantur; tamen generali Ecclesiæ consuetudine seruátur; Vigilia S. Ioannis Baptistæ, S. Laurentij, omnium Sanctorum, & Pentecostes, vt communiter tradunt Doctores.

Quatuor ieiunia ex consuetudine.

67 Ex his patet, ieiunia, ad quæ Iure scripto obligamur, esse 56. nimirū quadraginta in quadragesima, nouem ratione quatuor temporum, (nam tria incidunt in quadragesimam) & septem vigiliarum. His adde quatuor vigiliarum ex consuetudine; & præterea quæ cuique loco sunt peculiaria.

Ieiunia 60.

Petes, Vtrum Dominico die fas sit ieiunare?

An die dominico.

68 Respondeo, Si non fiat ex aliquo errore, vt fiebat à Manichæis; nec ex contemptu moris ecclesiastici, & scandalum absit, posse ex aliquo honesto motiuo fieri. vnde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, vt ex vitis Patrum constat.

DVBITATIO 10.

De ieiunij commodis.

69 Maxima commoda adfert ieiunium, sed potissimùm quinque. Primò, Præstat corpori bonam valetudinem, & agilitatē; arcendo omnē pene genus morborū: nam ferè omnes morbi ex eo proueniūt, quòd homo plus ingerat quàm natura possit rectè conficere ac dispensare, & superflua discutere. Hinc vertigines, apoplexia, paralysis, & varij capitis dolores: hinc tusses, asthmata, & phthisis, & pectoris mala: hinc variæ cruditates & lancinationes in stomacho: Ileus, colica, dysenteria, diarrhœa in intestinis: obstructiones in mesentereo, in hepate, in splene: calculi in renibus: hinc omnes morbi articulares: hinc crudis humoribus corruptis multæ febrium species. vnde meritò dixit Demetrius Epagomenus ἀδδηφαγία καὶ πολυποσία πλείσων νοσημάτων αἴτια. Saturitas & larga potio plurimorum morborum causæ, & vulgò dici solet, *Plures occidit gula, quàm gladius.*

1. Bona valetudo.

Ieiunium verò causas morborum tollit: nam facit vt perfecta sit concoctio, & facilè consumit & discutit quidquid ex prima, secunda, vel tertia concoctione est superfluum; quod alioquin istorum morborum est causa. Hinc Cyprianus, vel quicunque est author sermo. de ieiunio Christi, *Ieiunium carnes azymas mundat, & solidat; & putredines, quæ ex adipe prodeunt, consumit & siccat.*

70 Secundò, Longæuitatem præstat: dum enim arcet vel consumit humores naturā grauantes & calorem natiuum opprimentes, vis naturæ manet integra & sui iuris, vitamque extendit quamdiù naturaliter produci potest: ita vt homo non nisi mero senio, & naturæ defectu viuere desinat. Confirmatur, quia pleriq; ante istam ætatē morbis oppresi decedunt; quos morbos ieiunium excludit. Denique exemplo sunt Eremitæ, & multi SS. Patrum, qui vitam per ieiunium in extremam ætatem extenderunt, vt Paulus, Antonius, Hilarion, Hieronymus, Romualdus, Frácíscus à Paula, & alij innumeri.

2. Longæuitas.

Neque est quòd hîc recurrat quis ad miraculū; quia ferè omnes ieiunio dediti, qui aliis laboribus fracti non fuere, longæui fuere. Noui Monasterium fœminarū, tenuissimo victu vtentium, vbi etiam sexagenariæ & septuagenariæ nondum inter seniores censentur: vt meritò dixerit Sapiens, Ecclesiastici 37. *Qui abstinens est, adijciet vitam.*

71 Tertiò, Carnis tentationes extinguit, eamque spiritui subijcit: hæ enim ferè prouenįunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiunium autē siccat & refrigerat. Cyprianus ser. de ieiunio; *Ieiunijs vitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, cōcupiscentia languēt, fugitiuæ abeunt voluptates, extinguitur ardentis æthnæ incendium, & flāmiuomi fornax vulcani extincta intrinsecùs, montes conterminos non adurit. ieiunium si discretione regatur, omnē carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ spoliat & exarmat. ieiuniū extraordinarios motus in cippo claudit & arctat; & appetitus vagos distringit & ligat.* Basil. ora.1. de ieiunio. *An ignoras, quòd perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert suppetias, facit vt altera vincatur? ita qui carni se adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit. proinde si cupis mentem reddere validam, fac vt carnem domes ieiunio.* Augustinus lib. de vtilitate ieiunij tomo 9. (videtur esse sermo ad plebem) cùm dixisset non esse audiendum tentatorem suggerentem, *Quid facis, quia ieiunas? defraudas animam tuam, tibi ipse ingeris pœnam, tuus ipse tortor es,* &c. subijcit, *Responde ei per hanc similitudinem, Si iumento fortè insideres, si equo vtereris, qui te gestando posset præcipitare, nónne vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quem fræno non posses? caro mea iumentum est: iter ago in Ierusalem: plerumq; me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea Christus est. ita exultantem nō cohibebō ieiunio?* Denique omnes Sancti hoc præcipuè remedio ad carnem domandam vsi sunt.

3. Tentationes carnis sedat.

72 Quartò, Sensus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectū serenat, & ad omnes suas functiones aptiorē reddit: consumptis enim humoribus & vaporibus caput opplentibus, magna serenitas oboritur menti, & facilitas ad studia pulcherrimarum disciplinarum, ad orationē, meditationē, & rerum diuinarum cōtemplationem; vt quotidiana experientia docet. Idem testantur Patres, Chrysostomus hom.1. in Genesim, *Ieiuniū leues pēnas animæ producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat, voluptatibusq; & omnibus, quæ in*

4. Sensus exacuit.

 hoc mun-

hoc mũdo habentur suauia, ipsa sit superior. & sicut leuiores naues maria facilius transeunt; contra multis oneribus grauatæ submerguntur: ita ieiunium leuiorem reddens mentem, efficit vt faciliùs huius vitæ pelagus transmittat, & in cælum, ac ea, quæ in cælis sunt, respiciat, & nihili faciat præsentia; sed vt vmbras & somnia, & si quid minus, diffugere censeat, &c. Leo serm.2. de ieiunio decimi mensis, *Semper virtuti cibus ieiunium fuit. de abstinentiis prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia: & per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innouatur.* Vbi aduerte, vocari *cibũ virtutis*; quia virtus alitur & crescit ieiunio. Sic ieiunium est alimentum animæ: sicut enim cibus iste corporalis impinguat corpus; ita ieiunium animam habiliorem & valentiorem reddit.

73 *5. Illustrationibus animam aptat.*

Quintò, Animã ad diuinas illustrationes, aliaq; charismata præparat: idque duplici ratione. Primò, Quia mẽs in sereno versans, aptior est à Deo tangi, & cælestia sentire. etsi enim Deo volenti illuminare nullum impedimentum, aut ineptitudo hominis possit obsistere; ordinariè tamen requirit vt homo se disponat, & quantum potest idoneum reddat. Secundò, Qui se à carnis solatiis auocant, merentur solatia spiritus. Cyprianus suprà, *Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunio non legimus ascẽdisse: nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius abstinentia præcessisset.* & paulò ante, *Ieiunium, scripturarũ delitiis pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur, cælesti pane nutritur. Danieli interpretatio somniorum reuelatur ieiunio, & trespueri de Babylonio egrediuntur incendio.* Basilius orat. de ieiunio, fusè hunc locũ prosequitur, allatis exemplis scripturæ. Primùm de Moyse, qui 40. dierum ieiunio cùm animum præparasset, admissus est ad colloquium Dei, & legẽ accepit: idq; tabulis ob peccatum populi fractis, secundò factũ est. Deinde de Helia, *Heliam,* inquit, *magni illius miraculi spectatorẽ ieiunium fecit,* &c. De Daniele sic ait, *Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones videre meruisset, nisi ieiunio reddidisset animam limpidiorem. siquidem è copiosiore pastu, ceu fumosi quidã vapores exhalantur, qui lucem S. Spiritus in hominis mentẽ irradiantem, quasi densa nubes interueniens, intercipiũt.* Eadem habet Chrysostomus hom.1. in Genesim. Adde, donum prophetiæ & miraculorum vix vlli concessum, qui non eximius ieiunij cultor fuerit.

74 *6. Flagella auertit.*

Sextò, Flagella impẽdentia auertit, & pro peccati reatu satisfacit. constat exemplo Niniuitarum, Ionæ 3. & Regis Achab, 3. Regum 21. qui flagellum impendens ieiuniq redemerunt. Denique Prophetæ passim ad hunc finem ieiuniũ prædicabant; Ioel.2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu; & scindite corda vestra,* &c. Matth.3. *Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Inter *fructus,* seu opera pœnitentiæ, maximè semper habitum est ieiunium, vt constat exemplis allatis, & aliorum, qui pœnitentiæ se dederunt.

75 *7. Impetrãdi vim habet.*

Septimò, Quæuis beneficia impetrat, præsertim orationi coniuncta. Cyprianus id fusè declarat; *Quoties* (viri Sancti) *aliquid à Deo obtinere conati sunt, ieiuniis incubuere & lachrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, supplices beneficia postularunt, nec defuit prouentus,* &c. Danielis 10. *Noli metuere Daniel; quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua.* Illa autem afflictio erat per ieiunium, vt ex verbis præcedentibus constat. Matth.13. de pessimo genere dæmoniorum dicitur, *Hoc genus in nullo eycitur, nisi in oratione, & ieiunio.* D. Thomas in difficultatibus sacræ scripturæ orationi iungebat ieiunium, vt à Domino intelligentiam impetraret, vt refertur in vitæ ipsius historia.

76 *8. Est meritorium.*

Octauò, Est meritorium mercedis apud Deum, etiam vitæ æternæ, Matth.6. *Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo, qui est in abscondito: & pater tuus, qui est in abscondito, reddet tibi;* nimirum mercedem cælestem, de qua mox subdit, *Thesaurizate vobis thesauros in cælo,* &c. Ieremiæ 35. Rechabitis, quòd obediuissent patri in abstinentia vini, & mansione in tabernaculis, promittitur luculenta merces; nimirum vt non deficiat ex stirpe eorum stans in conspectu Domini cunctis diebus. Denique, esse meritorium, est commune omnibus operibus bonis, in statu gratiæ factis; vt orationi, & eleemosynæ, vt ex scripturis constat, quibus virtus orationis, & eleemosynæ commendatur: ergo etiam ieiunio; est enim opus bonum & commendatur cum cæteris. Tobiæ 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere.*

Ex his patet quantum bonum sit ieiunium.

Porro has, & alias commoditates quidam Patres confertim expressere, vt simul menti propositæ magis alliciant. Basilius oratione 1. *Ieiunium Prophetas generat, potentibus robur addit. Ieiunium legumlatoribus subministrat sapientiam, bona animæ custodia, corpori tutus conuictor, armatura fortiter bellantibus, athletis exercitatio. hoc tentationes depellit, hoc vngit ad pietatẽ, vigiliæ familiaris comes, sobrietatis architectus, in bellis addit fortitudinem, in pace docet quietem, Nazaræum sanctificat, sacerdotem reddit sacris idoneũ,* &c. Chrysostomus hom.1. de ieiunio, to.5. *Ieiuniũ Angelorum imitatio est pro nostra virili, contẽptus præsentium, schola precũ, alimonia animæ, frænum oris: & mitigat concupiscentias; sciunt qui ieiunant: & mitigat voluptates; non ignorant qui tentarunt: mollit furorẽ, compescit iram, sedat fluctus naturæ, excitat rationẽ, claram facit animam, alleuiat carnẽ, fugat nocturnas fœditates, ab ebrietate liberat, capitis dolores tollit, claros adfert, & colores & aspectus:* & alia, quæ sequuntur. Vide plura apud prædictos Patres, & Ambros. lib. de Elia & ieiunio.

DVBITATIO II.

Quid hæretici in ieiunio catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.

77 *Hæretici in nostro ieiunio sex conditiones calumniantur. 1. Delectum ciborum.*

HÆretici huius tẽporis, sex quasdã conditiones vel circumstantias in nostro ieiunio calũniantur. Primò, Quòd in eo seruemus delectũ ciborum, abstinentes à carnibus, & etiam ab ouis & lacticinijs in quadragesima: esse enim doctrinam dæmoniorum *abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarũ actione fidelibus, & iis, qui cognouerunt veritatem,* vt inquit Apost.1. ad Timot.4. quod confirmãt, *quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendũ, quod cum gratiarũ actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* vnde Matt.15. *Non quod intrat in os coinquinat hominẽ, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominẽ.* Deinde delectum

delectum ciborum pertinere ad seruitutem legis veteris & Iudaicas cærimonias. Ad Coloss.2. *Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei festi*, &c.

78 *Resp.* Ad hoc respondendum est, Nos non abstinere à carnibus, aut aliis cibis tanquam immūdis, sicut ab illis abstinebant Iudæi, & quidam hæretici; (alioquin nunquam illis vesceremur, sicut nec illi vescebantur) verùm causâ domādi coporis, & vacandi meliùs orationi; & ob alios fines suprà dictos: vt docet D. August. contra Adimantium cap.14. & contra Faustum lib.30. cap.5. & Theodoretus, de diuinis decretis ca. vlt. quo modo Daniel à carne, vino & pane delicatiore per tres hebdomadas abstinuit, Daniel.10. & Rechabitę à vino, Ieremiæ 35. & Nazaræi ab omni eo, quod inebriare posset, Num.6. & Ioānes Baptista ab omnibus delicijs, solo melle syluestri & locustis contentus: quo modo ab initio nascētis Ecclesiæ viri sancti, & fideles omnes, in ieiunio, à carnibus & aliis quibusdam cibis abstinuerunt; vt ex supradictis constat.

79 *Locus Apostoli explicatur.* Ad testimonium Apostoli Respondeo, Ipsum loqui de abstinentia, quæ fit à cibis tanquam naturâ suâ immundis. prædicit enim spiritu propheticō fore hæreticos, qui instinctu dæmonum iuberent abstinere à nuptiis, tanquam malis, & à cibis quibusdam, tanquā immundis. Tales fuerunt postea Tatiani, qui & nuptias damnabant, (vnde dicti Encratitæ, quasi continentes) & à carnibus, tanquam immundis abstinendum docebant, teste D. Augustino, hęresi 25. Tales Manichęi, qui similiter damnabant nuptias, & *vinum* dicebant esse *fel Principum tenebrarum*; vnde ab eo prorsus abstinendum. Item *à carnibus, tanquam de mortuis, vel occisis fugerit diuina substantia, tantumq; ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari*; vt inquit D. Augustinus hæresi 46. & ab ouis, *quasi & ipsa cùm franguntur, expirent*; vt ibidem ait. Tales etiam Priscillianistæ quoque, qui & nuptias detestabantur, & *carnes tanquā immundas escas vitabant*, teste eodem, hæresi 70. De his & similibus loquitur Apostolus; & contra eos valet eius ratio. Ita passim hunc locum exponunt Patres, Augustinus contra Adimantium, cap.14. Chrysostomus homil.12. in 1. ad Timoth. Ambrosius, Theodoretus, & alij in hunc locum.

80 *Ad locum Matthæi.* Ad confirmationem: Illo loco Matthæi solùm significatur hominē non coinquinari ex eo, quòd non lotis manibus manducet, sicut Pharisæi putabant: nōn enim agitur ibi de ciborum delectu; neque Pharisæi reprehendebant discipulos quòd cibis legē vetitis vterentur. Potest tamē illa sententia etiam generaliter accommodari: etsi enim durante lege veteri essent aliqui cibi, qui censerentur immundi, non naturâ, sed mysterio, & significatione, ex illius legis decreto; tamen post mortem Christi omnis hæc immunditia est sublata; vnde Actorum 10. dicitur Petro, *quæ Deus purificauit, tu ne commune dixeris*. & Apostolus ad Titum 1. *Omnia munda mundis*. Itaque modò à nullo cibo tanquam immundo abstinendum est: quia neque naturâ immundus est, vt hæretici volebāt, neq; significatione, vt tēpore legis veteris. Quare *nihil, quod intrat in os, coinquinat hominem*; nimirum per se, & vi suâ, sicut Iudæi putabant: potest tamen coinquinare ratione inobedientiæ, qua sumitur; sicut potest ratione scandali, cum quo sumitur: quo modò vesci carnibus die ieiunij coinquinat animam.

81 Ad alterum Respondeo, Iudaicum esse abstinere à certis cibis tanquam ex lege immundis: hæreticum autem tanquam naturâ immundis: christianum & catholicum, tanquam per se bonis; sed mortificationi carnis non satis accommodis, & ob eam causam ab Ecclesia certis diebus vetitis. Apostolus autem loco isto ad Coloss. 2. loquitur de primo & secundo modo abstinendi; non de tertio.

82 *2. Delectū dierum.* Secundò, Reprehendunt quòd certis diebus ieiunia sint dicata more Iudaico. Idem olim criminatus est Aërius, vt patet ex Epiphanio, hæresi 75. & Augustino, hæresi 53.

Ad quod Respondeo, Nos neq; iisdem diebus, quibus Iudæi, neque ob easdem causas ieiunare: itaq; nihil hîc Iudaicū. Quinā verò sint illi dies, & quas ob causas delecti, suprà dubit.9. dictū est.

83 *3. Quòd ex obligatione.* Tertiò, Quòd ex præcepto ieiunemus: hoc enim pertinere ad iugum legis veteris, non solùm nostri hæretici, sed etiam olim Aëriani docuerunt; vt ex Epiphanio & Augustino locis notatis constat. Sed hoc satis suprà refutatum est dubit. 5. Et sanè si ieiunium liberè obitum bonum est, nulla est ratio cur reddatur malum ratione præcepti: præceptum enim operi bono non aufert bonitatem, quam per se habet, sed potiùs nouam addit; dum facit vt agatur non solùm ex affectu boni proprij, sed etiam ex affectu obedientiæ.

Obiectio. Dices, Si quis ieiunet ex præcepto legis veteris, peccat superstitione: ergo præceptum potest opus aliàs bonum efficere malum.

Resp. Respondeo negando consequentiam, si loquamur de vero præcepto: præceptum enim legis veteris non est præceptum huius temporis, sed solùm valet pro tēpore veteris testamenti: vnde ex affectu illius nunc ieiunare est superstitio; quia est professio doctrinæ perniciosæ, nimirum legē veterem adhuc durare. Secus autē cùm ex præcepto Ecclesiæ, quia tali modo nullū errorē profitemur; sed agnoscimus Ecclesiæ potestatem ad huiusmodi opera bona & salutaria præcipienda, quam potestatem, illam habere constat ex scripturis, vt suprà dubit.5. dictum est.

Neque per hoc præceptum Ecclesia nos seruituti legis subijcit; quia non præcipit tanquā cærimoniam legis; sed tanquam opus morale, pertinens ad legem naturæ, & simul tāquam cultum quendam nouæ legi accommodatum: sicut nec per cultum diei dominicæ, & aliorum festorum; nec per solutionem decimarum, vel primitiarum legi veteri subijcimur.

84 *4. Quòd cum opinione cultus.* Quartò, Quòd ieiunemus cū opinione cultus, putantes per hoc nos Deo placere: hoc enim putant esse superstitiosum; nihil enim ad cultum adhibendum, nisi quod Deus præceperit.

Sed respondendum est, Id fundamentum esse vanissimum: non enim ideo opus est bonum, & Deo placens, quia præceptum; sed ideo præcipitur, quia bonum, & quia placet. Deinde quis vnquam Princeps noluit sibi deferri vllum obsequium, nisi quod ipse præcepisset? vel repudiauit sponte oblatum, eò quòd ipse non mandasset? quinimò gratiora solent esse obsequia sponte oblata, quàm quæ solius præcepti authoritate exprimūtur. Verùm de hoc plura suprà li.2. c.40. dub.6.

Itaq; etsi ieiunium non sit à Deo præceptum, tamen optimè fit ad eius cultum; Primò, Quia in scripturis commendatur, sicut oratio, & eleemosyna, quibus Deus colitur, Tobiæ 12. Danielis 10. Ioëlis 2. Matth.6. Actor.13. Secundò, Quia Lucæ 2. expressè dicitur de Anna Prophetissa, *Non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte & die.* quibus verbis apertè significatur ieiunium esse cultum & seruitutem Dei: nam græcè est λατρεύουσα, quod cultū latriæ significat. Idem insinuatur Acto.13. & 2. ad Corint.6. Tertiò, Idem comprobat vsus omnium gentium, quæ ieiuniis numen se colere putant. Quartò, Quia omne opus bonum, quod fit studio honorandi Deum, vel illi placendi, vocatur cultus & seruitus in scripturis; vt suprà ostensum est, & ipsi hæretici fatentur: tale autem est ieiunium.

85 *5. Quòd pro peccatis.* Quintò, Quòd vsurpemus ieiunium ad satisfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioëlis 2. & Ionæ 3. & ex alijs locis. vide dubitat.10.

6. Quòd ad promerendum. Sextò, Quòd illo vtamur ad aliquid à Deo promerendum vel impetrandum. de quo suprà dubit.10. Hæ duæ postremæ criminationes, non ad solum ieiunium; sed generatim ad omnia bona opera pertinent: de quibus plura 1.2.q.114. & 3.p. tractatu de satisfactione.

DVBITATIO 12.

Quid sobrietas, & quod eius officium.

D.Thomas qu.149.

86 *Accipitur tripliciter.* Hoc nomen tripliciter accipitur, Primò, Generatim pro virtute temperantiæ: Sapien.8. *Sobrietatem & prudentiam docet*, vbi græcè est σωφροσύνην, id est, temperantiam. Simili modo accipitur ad Titum 2. *Sobriè, & iustè, & piè viuamus*; græcè σωφρόνως. Secundò, Magis strictè, pro temperantia cibi & potus. ita vulgò dicuntur *sobrij*, non solùm qui parcè bibunt, sed etiam qui parum comedunt. Tertiò, Strictissimè & propriè pro moderatione potus valentis inebriare. propriè enim *sobrij* dicuntur, (græcè νηφάλιοι) qui in potu inebriante, ita sibi temperant, vt iudicij serenitatem conseruent. sicut è contrariò *ebrij*, qui debitam mensuram excedunt; ita vt iudicium notabiliter offuscetur: sic accipitur crebrò in scripturis; Ecclesiastici 31. ad Titum 2. 1.Pet.5. & alibi.

87 Hoc modo accepta *sobrietas est virtus, quæ affectum & vsum potionis inebriare valentis, debitè moderatur. Affectum*; quia cùm sit species temperantiæ, versatur immediatè circa passiones. *Vsum*; quia in vsu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis: nimirum quando formam suam, hoc est, rationis regulam non solùm affectui interno; sed etiam operi externo imprimit, vt suprà sæpius ostensum est. Imò ideo formantur affectus interni ad virtutis normam, vt illorum moderatio in opera externa redundet.

Materia sobrietatis. *Potus inebriare valentis*; hæc enim est propria materia, etsi remota, huius virtutis. si non possit inebriare, non pertinebit ad hanc virtutem: neque excessus erit contra *sobrietatem*; sed contra virtutem *abstinentiæ*, vt rectè D. Thomas ar.2. ad 1. vt si quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, si sit saccarata.

Officium sobrietatis. *Debitè moderatur*. Vt hæc moderatio debito modo fiat, debet congruere serenitati mentis & iudicij, ita vt eam nullo modo lædat, aut notabiliter obtenebret. hoc enim propriè est officium huius virtutis, eâ mensurâ vti potu inebriante, quando eo vtendum est, quæ mentis functiones non impediat vel offendat.

88 *Obiectio.* Dices, Ergo hæc virtus non distinguitur à virtute abstinentiæ; quia etiam huius officium est vti moderatè cibo & potu, vt congruit valetudini & functionibus mentis.

Resp. Respondeo, Si nomen abstinentiæ sumatur vt vulgò solet, & sicut à Sanctis Patribus passim vsurpatur, *sobrietas* est pars abstinentiæ: nemo enim dicitur habere virtutem abstinentiæ, qui est intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quantumuis alioquin sit moderatus in vsu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen strictissimè sumatur, vt accipit D. Thomas, sic potest inueniri aliqua distinctio: nam congrua moderatio in vsu vini (sub vino intellige omnem potum vinosum, & inebriantem) habet peculiarem difficultatem, quæ non est in moderatione cibi & potus alterius: tum quia homines passim sunt magis procliues ad excessum in vino, quàm in cibo: tum quia excessus in illo est multò facilior: tum denique quia est grauior & maiorem noxam infert; vt Prouerbiorum 23. dicitur, *Ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit vt coluber*. Hinc fit vt in eius vsu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præstet; quam propriè vocamus *sobrietatem*, à seruanda bria; (quæ vox mensurā vini significat, iuxta Donatum) eò quòd maximè in vsu vini, moderatio seu mensura sit adhibenda. Quæ verò moderationem adhibet in vsu cibi & potus alterius, (v.g. aquæ, vel lactis) in qua non est tanta difficultas nec tantum periculi, communi nomine dicetur *abstinentia*.

Petes, In quibus maximè hęc virtus requiratur.

89 *Quibus hæc virtus maximè necessaria.* Respondeo, Esse quidem aliquo modo necessariam omnibus, peculiari tamen ratione Episcopis, Principibus, & senibus; præterea fœminis, & adolescentibus, vt rectè D. Thomas ar.4. Prima pars patet, tum quia omnes debent resistere tentationibus carnis, quas absque hac virtute moraliter impossibile est vincere: *Luxuriosa* enim *res vinum*, vt ait Sapiens, Prouerbiorum 20. (nimirum si immoderatè sumatur) & Apostolus ad Ephes.5. *nolite inebriari vino, in quo est luxuria*: tum quia omnes debent esse vigilantes, & excubare animo aduersus insidias diaboli; quod absque hac virtute fieri nequit. vnde Apost. Petrus epist.1. cap.5. *Sobrij estote*, (græcè νήψατε) *& vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* & 1. ad Thessalo.5. *Nos, qui diei sumus, sobrij simus*; græcè νήφωμεν: tum denique quia *ebriosi regnum Dei non possidebunt*, 1. ad Cor.6.

90 Secunda pars probatur: Episcopi enim, Principes, & senes præ cæteris ad functiones sibi proprias requirunt mentis serenitatem, quam præstat sobrietas.

Episcopi quidem, (sub quibus intelligendi cæteri Ecclesiæ ministri; vt notat D.Thomas) quia ipsorum est vacare orationi, lectioni sacræ, erudiendo populo, & sacramentorum administrationi;

tioni; quæ omnia mentem puram, serenam, & peruigilem requirunt. Vnde Apostolus inter cætera, quæ in Episcopis requirit, ponit sobrietatem.

Principes, quia debent populum sibi subditum iustè gubernare: ad quod summa vigilantia opus est, tum vt idoneos ministros constituant; tum vt iam constitutis inuigilent, vt hi officium præstent, ne priuatis potiùs commodis, quàm bono publico studeant. tum denique vt peculiariter curent ne causæ pauperum negligantur, vel peruertantur. Vnde Prouerb. 31. *Noli Regibus, ô Lamuel, noli Regibus dare vinum; quia nullum secretum est, vbi regnat ebrietas.* &, *Ne fortè bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alexandro lib. 3. cap. 11.

Denique senes, quia in his ratio vigere debet ad aliorum eruditionem: nihil enim turpius ebrioso & fatuo sene. vnde Apostolus ad Titum 2. iubet moneri *senes vt sobrij sint.*

91 Tertia pars patet; adolescentibus enim est necessaria sobrietas, ob feruorem illius ætatis. vnde ante annum trigesimum vinum bibere, etiam viris, apud Romanos criminosum erat, vt Alexãder ab Alexandro loco citato refert.

Fœminis verò ob iudicij debilitatem, quod facilè vsu vini perturbatur: eo verò perturbato, facilè aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat, teste Plinio lib. 14. cap. 13. & Valerio Max. lib. 2. cap. 1.

DVBITATIO 13.

Quid castitas, & in quibus rebus versetur. D. Thomas q. 151.

92 *Castitas generalis.* CASTITAS propriè significat puritatem quandam, à voluptatibus & actibus carnalibus, in quibus est peculiaris quædam turpitudo & impuritas, alienam. Generatim verò, vel potiùs per metaphoram, puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturarum; atque adeo ab omni labe peccati, quæ in amore creaturarum malè ordinato consistit. quo modo dixit Apostolus 2. ad Corinth. 11. *Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Sic D. Augustinus lib. de mendacio, cap. 20. *Castitas animi est amor ordinatus, non subdens maiora minoribus.* & hanc dicit pudicitiæ corporis anteferendam. Verùm nos hic de *castitate* propriè loquimur, quæ circa voluptates carnis versatur.

93 *Officium castitatis.* Igitur sicut abstinentia moderatur affectum & vsum in esculentis, sobrietas in poculentis; ita *castitas* in venereis, ne plus, alio tempore, loco, modo illis delectemur, vel vtamur, quàm rectæ rationis præscripto secundum præsentem statum congruit.

Castitas perfecta. Est autem *castitas* alia perfecta, alia imperfecta. *Perfecta* est quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quàm illicitis, perpetuò abstinere proponit: vnde etiam affectum nuptiarum excludit.

Imperfecta. *Imperfecta* est, quæ vel solùm ad tempus id proponit, vel solùm ab illicitis abstinere, & licitis moderatè vti, vt in matrimonio. Hæc autem moderatio consistit in debito loco, tempore, modo, & fine. qui enim cum hisce circumstantiis matrimonio vtitur, ab aliis abstinet, castitate coniugali præditus est. *Castitas coniugalis.*

94 *Obiectio.* Dices, Etsi abstinere à voluptatibus illicitis, & in licitis adhibere debitam moderationem sit per se honestum, ac proinde virtutis obiectum; tamen non videtur per se honestum abstinere licitis & moderatis: tum quia nemo in statu innocentiæ ab illis abstinuisset, cùm pertineant ad speciei humanæ propagationem; tum quia vsus illarum est actus virtutis; ac proinde abstinentia illarum non potest esse virtutis opus; quia virtus virtuti non est contraria.

Resp. RESP. Si *per se honestum* dicatur id, quod in omni statu, & cum quibusuis circumstantijs honestum est; sic abstinere ab illis voluptatibus non est per se honestum; quia initio mundi, genere humano nondum satis propagato honestum non fuisset: sicut neque ieiunia, aliæque afflictiones honestæ fuissent in statu innocentiæ. Si verò per se honestum dicatur, quod in præsenti statu cum circumstantijs nunc passim occurrentibus, absque relatione ad finem extrinsecum, honestum est; sic abstinere à licitis voluptatibus matrimonij est per se honestum, quia nõ solùm quatenus fit propter Deum est honestum, sed etiam ex propria ratione, quatenus id per se hominem liberat multis rerum secularium curis, & reddit magis idoneum & expeditum ad functiones mentis, facitque similiorem spiritibus Angelicis. & hac ratione est obiectum virtutis castitatis. Vnde castitas perfecta videtur specie distingui à castitate cõiugali; (quod etiam insinuat D. Thomas q. 152. ar. 3.) quia alia ratio honesti & laudabilis reperitur in absoluta abstinentia, alia in moderato vsu. *Castitas coniugalis specie distinguitur à perfecta.*

95 *Materia castitatis.* Ex dictis facilè intelligas quæ sit castitatis materia, & quod officium. Proxima enim materia sunt interni concupiscentiæ motus; hos enim vel comprimit, vel secundum rationis normam componit.

Remotior sunt actus externi, qui vel sunt præuij coniunctioni, vt aspectus, oscula, tactus; vel sunt ipsa coniunctio. Et quidẽ vt hæc virtus circa ipsam coniunctionem versatur, affectum ab ea auocando, vel debito modo ea vtendo, vocatur *castitas*: vt verò circa actus præuios simili modo se habet, *pudicitia*, vt D. Thomas annotauit. est tamen vna eademque virtus circa præuia, & circa principale. Vel certè dicitur *castitas*, quatenus inordinatum affectum & vsum venereorũ resecat; *pudicitia*, quatenus pudori, qui in vsu illorum esse solet, est conformis. De laude castitatis vide D. Augustinum serm. 249. de tempore. *Pudicitia.*

DVBITATIO 14.

Quid sit virginitas. D. Thomas quæst. 152.

VIrginitas à virore dicta putatur, quia denotat immunitatem à concupiscentiæ adustione: quæ adustio fit cùm homo illius motibus consentit.

96 *Dupliciter accipitur.* Dupliciter hoc nomen accipitur. Primò, Pro carnis integritate, libidinosæ contagionis experte: & sic non est virtus, sed quid naturale, cum quo nascimur; quod etiam inuiti perdere possumus.

Secundò, Pro voluntate & proposito illius integritatis & puritatis seruandæ, vel perpetuò, vel saltem vsque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus est. & quidem si vsque ad tempus coniugij duntaxat, non est propriè virginitatis virtus; (nam simul consistit cum proposito virginitatis & integritatis violandæ) sed status quidam castitatis, vt inquit Caietanus ar.1.§. Ad euidentiam: vbi ad virginitatem, vt denotat statum castitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non esse voluntariè pollutum: Ex parte animi, propositum ita se seruandi, nisi matrimonio iungatur.

97 At virtus *virginitatis* prorsus tale propositum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione stare potest. Hanc D. Augustinus lib. de sancta virginitate cap.13. sic definit: *Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Itaque hæc virtus in subiecto supponit & cõnotat *integritatem carnis*, & *immunitatem* à contagio libidinis, & formaliter in eo sita est, quòd hanc perpetuò tueri intendat, omnia illi contraria vitando.

Definitio virginitatis.

Meditationem vocat, quia est propositum multam curam & meditationem postulans, vt illum thesaurum conseruet.

98 Dices, Illa integritas, & puritas est quid naturale: ergo eius conseruatio non est virtus; sed quiddam per se indifferens. Confirmatur, quia habere illam non est obiectum per se honestum: ergo circa illam per se non versatur aliqua virtus; omnis enim virtus est amor & affectus boni per se honesti.

Obiectio. Integritas carnis.

Resp. Respondeo, Illam integritatem carnis dupliciter spectari posse. Primò, Vt est à natura, vel vt eius conseruatio non est in nostra potestate: & hoc modo non est obiectum huius virtutis, quia non est laude aut vituperio digna. & hac ratione rectè dixit D. Thomas ar.1. Integritatem carnis per accidens se habere ad virtutem virginitatis; nam sine huius virtutis amissione potest amitti.

Quo modo sit obiectũ virtutis.

Secundò, Vt subest nostræ potestati: & sic est obiectum virtutis; quia laudabile est, cùm in potestate tua fuerit libidinis contagione inquinari, non esse tamen inquinatum: sicut laudabile est cùm potueris transgredi, non esse transgressum, & seruasse innocentiam: nam illud ipsum per se est dignitas quædam & ornamentum naturæ rationalis, per quod & longiùs recedit à conditione brutorum, & propiùs accedit ad similitudinem Angelorum, vt dictum est de castitate.

99 Dices, Innocentia, quæ consistit in nunquam peccasse mortiferè, est res laudabilis, & magnum ornamentum naturæ; non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, sed sufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocentia: ergo similiter integritas illa non requirit aliquam virtutem, præter eam, quæ impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ est castitas.

Obiectio. Innocentia quid.

Resp. Virginitas quomodo à castitate distinguatur.

Respondeo, Hoc argumento rectè probari, virtutem *virginitatis* non distingui à *castitate*, nisi connotato; sed esse ipsam virtutem castitatis in subiecto incorrupto. vtriusque enim officium est vitare omnem libidinis contagionem, & subiectum seruare immune in posterum à tali labe. Sed virginitas vlteriùs connotat hoc subiectum nunquam antea fuisse libidine contaminatum: quod non includit ratio castitatis. Itaque *virginitas*, vt est virtus, nihil est aliud quàm castitas perfecta, integritati & puritati carnis coniuncta. *Perfectam* voco, quæ consistit in proposito abstinendi perpetuò ab omni voluptate carnali tam licita quàm illicita. Imperfecta enim est, quæ solùm ab illicita, vel ad tempus abstinere proponit.

100 Nec obstat, quòd D. Thomas ar.3. in corp. dicat virginitatem se habere ad castitatẽ sicut magnificentia ad liberalitatem; quia loquitur de castitate imperfecta, quatenus dicit propositum abstinendi à voluptatibus illicitis, seu *ab inordinatione venereæ voluptatis*, vt ipse inquit: respectu enim huius virginitas habet quandam excellentiam, sicut magnificentia ad liberalitatem: quia sicut liberalitas versatur circa sumptus, & opera mediocria, magnificentia circa magna; ita castitas illa solùm mediocre aliquid præstat, dum illicitas duntaxat voluptates abdicat: virginitas verò magnum quiddam & arduum, etiam concessas, perpetuò repudians. Proportio tamen non tenet in omnibus; quia virginitas non respicit suum obiectum sub ratione magni & ardui, sicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intendit, vt rectè Caietanus ar.3. contra Martinum.

Ad castitatem coniugalẽ se habet vt magnificentia ad liberalitatem.

101 Notandum est, etiamsi obiectum virginitatis, nempe conseruatio integritatis & puritatis carnis, per se honestum sit; tamen quia est valde difficile, & nuda ratio honestatis, quæ illi per se inest, non satis virium habet ad animos hominum absque maioris boni spe alliciendos, raros vel fortè nullos in mundo esse, qui solo intuitu honestatis illius, rem tam difficilem amplectantur. Itaque plura motiua, & consequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animum permouendum, v. g. quia Deo gratum; quia ipsi, voto dicatum; quia præbet facultatem meliùs Deo seruiendi; quia liberat à multis inutilibus & superfluis curis. Vnde ad diuersas virtutes iste integritatis affectus pertinere potest. Et hac ratione D. Thomas indicat virginitatem, vt est virtus, importare propositum integritatis perpetuæ voto firmatum; (sub hac enim consideratione passim colitur) quo modo formaliter ad religionem, & ratione solùm materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamen negat D. Thomas, quin virginitas etiam sit virtus absque voto, ratione propriæ honestatis, & pulchritudinis sui obiecti.

Obiectum virginitatis.

DVBITATIO 15.

Vtrum virginitas sit præstantior matrimonio. D. Thomas qu.152. ar.4.

102 COmparatio fit non inter sacramentum matrimonij (quod consistit in ipso contractu) & virginitatem, sed inter statum matrimonij & statum virginitatis, vt diuersas viuendi formas continent. In statu virginitatis generatim cœlibatum intellige.

Iouinianus, etsi fateretur propter huius vitæ necessitatem, ne coniugales patiamur molestias, virginitatem esse præferendam; vnde nec ipse vxorem habere volebat, vt refert D. Augustinus hæresi 82. tamen apud Deum hos status pares fecit, affirmans non maioris esse meriti cultum virginitatis,

Sententia Iouiniani.

ginitatis, quàm matrimonij. *Dicit*, inquit Hieronymus lib.1. contra Iouinianum, *virgines, viduas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepent cæteris operibus, eiusdem esse meriti*. Eadem docent hæretici nostri temporis, quibus addunt etiam deteriora. Primò, Virginitatem non solùm non esse maioris meriti apud Deum; sed esse impiam superstitionẽ, si cum opinione cultus, id est, veluti obsequium Deo gratum seruetur: quia, inquiunt, omnis cultus à Deo non præceptus est superstitio. Secundò, Si seruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob euangelij prædicationem commodiùs obeundam, non esse quidem per se malam; stultum tamen esse se ad illam obstringere, aut illam velle seruare, nisi quis habeat singulare quoddam donum continentiæ, quod paucissimis detur, & sciat se illud habere. Ita Lutherus in libello, quem inscripsit Epithalamium. Et Caluinus lib.4. Institutionum c.13. §.17.18. & 19.

Sententia nostrorum hæreticorũ.

103 *Sententia catholica.*

Sed fide tenẽdum est statum virginitatis coniugio esse præferendum, non solùm ratione commoditatis huius vitæ, sed etiam propter fructum spiritalem, & maius meritum apud Deum, atque adeo propter vitam æternam. Probat id fusè D. Hieronymus lib.1. contra Iouinianum, & D. Augustinus lib. de bono cõiugali, & lib. de sancta virginitate. Nos præcipua duntaxat argumenta adducemus.

1. Probatur ex scripturis.

Probatur ergo Primò, Ex scripturis. Matth.19. cùm discipuli dixissent; *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere*; Dominus dixit illis, *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est: sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt; & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum; qui potest capere, capiat.*

Ex hoc loco tria perspicuè colliguntur. Primò, Virginitatem esse coniugio præferendam; approbat enim Dominus quod dixerant discipuli, Nõ expedit nubere. Si non expedit nubere; ergo expedit non nubere, vt Hieronymus inquit: melior ergo virginitas nuptijs.

Secundò, Virginitatem esse præferendam propter regnum cælorum, id est, vitam æternam, & non tantùm propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per *regnum cælorum* intelligunt prædicationem euangelii. Sed contra. Quia sic castratio illa, quam Christus commendat, non pertineret ad fœminas; (his enim non competit euangelij prædicatio) sed ad solos viros, eosque paucissimos, nimirum verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipsi Caluino, qui suprà n.18. & 19. professionem cœlibatus etiam fœminis, sed senioribus permittit. Deinde est contra communem sententiam Patrum, qui hîc præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus lib.1. contra Iouinianum exponens hæc verba: *Proponit*, inquit, *ἀγωνοθέτης præmium, inuitat ad cursum, tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purißimum fontem, & clamitat; Qui sitit, veniat & bibat.* D. August. l. de sancta virginit. cap.23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, eos, qui pio proposito ab vxore ducenda se continuerint, castrare seipsos propter regnum cælorum: & contrà, humana vanitas impia temeritate contendit*, (notent hoc hæretici) *eos, qui hoc faciunt, præsentem tantummodo necessitatem molestiarum coniugalium deuitare, in regno cælorum amplius quidquam cæteris nõ habere.* Chrysostomus hom.63. in Matth. *His omnibus ad optandam eligendamque virginitatem inducit. Possibile namque id esse hominibus, hoc ferè modo confirmat. Cogita tecum, si aut à natura eunuchus esses, aut iniuria hominum sic effectus: quid faceres, cùm & huiusmodi voluptate careres, & nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas; quia magna præmia, rutilantesque coronas habebis, si ita viues, quemadmodum sine aliquo præmio illi*, &c. D. Basilius lib. de vera virginitate, de istis spadonibus loquens. *Ipsi semet propter regna cælorum ad virginitatis præclarum certamen exercent: coniugiumque & simul omne seculum, eius seruandæ causâ, contemnunt, regnum cæleste cum sudore & gloriosis laboribus capessunt.* Omitto cæteros; omnes enim idem docent.

Quid sit propter regnum cælorum.

Omnes inuitantur.

Merces virginitatis.

Virginitatē omnibus esse possibilem.

104

Tertiò, Colligitur virginitatem proponi omnibus, illamque seruare, per gratiam Dei esse in nostra potestate: omnes enim ad illam inuitat, cùm ait: *Qui potest capere, capiat*: sicut omnes inuitat ad fidem & doctrinæ suæ considerationem, cùm ait: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Ita docent Patres omnes, Hieronymus & Chrysost. in verbis allatis, & idem Chrysost. homilia illa 63. explicans illa verba, *Qui potest capere, capiat. Ita*, inquit, *magis animat atque incendit; vel quia magnitudinem virtutis ostendit; vel quia inæstimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis concludere. Et ad hæc possibile id esse monstrat, vt eligendi cupiditas crescere possit.* Deinde obijcit; *Si electionis opus id est, inquies, quo modo dixit; non omnes capiunt, sed quibus datum est?* Respondet, *Vt singulare id esse certamen perdiscas, non vt forte datam necessitatem suspiceris. his enim datum est, qui sponte id eligunt. quod ideo dixit, vt ostenderet superiore auxilio nobis opus esse; quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac lucta superiores euadere. solitus quippe est, quando res ardua proponitur, vti hoc modo dicendi.* similia habet Cyprianus lib. de habitu virginum; Basilius lib. de vera virginitate & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitari.

Quibus datum est capere.

Obiectio. Quo modo omnes possunt vel nõ possunt capere.

Dices, Si omnes id possunt capere, quo modo dicit Dominus: *Qui potest capere, capiat?*

Respondeo, *Capere* hoc loco est practicè intelligere. i. iudicare hoc sibi expediens esse ad salutẽ, ita vt affectus quoque in id trahatur. Itaque non omnes possunt *capere*, nimirum potentia propinqua & sufficiente: quia non omnes satis sunt instructi vt tantum bonum intelligant, nec diuinitus excitati vt illud ament. omnes tamen possunt *capere* potentia remota, quæ in actum reduci valeat, si velint. omnes enim (de Christianis loquor) cùm audiunt virginitatis fructus prædicari, possunt petere à Deo vt illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes, qui audiunt fidei prædicationem possunt credere, quamuis fides non minùs sit donum Dei quàm continentia. cur autem tali modo loquendi vtatur, suprà explicatum ex Chrysostomo.

105 *Probatur ex cap.7 prioris ad Corinth.*

Eadem veritas probari potest ex cap.7. prioris ad Corinth. vbi multa in hanc sententiam habentur. Apostolus enim quæstionibus Corinthiorum respondens dicit, Primò, *Bonum est homini mulierem non tangere*. vndẽ infert Hieronymus: ergo malum est tangere; id est, minus bonum. Nec obstat quod subdit Apostolus; *Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat.* Non enim

vult dicere vt quisque propter fornicationem ducat vxorem; alioquin vt rectè Hieronymus ait, *hac excusatione libidini fræna laxasset, vt quotiescunque vxor moritur, toties ducenda sit alia, ne fornicemur: sed suam*, inquit, *habeat, id est, sua vtatur, quam habebat antequam crederet*, quod sequentibus verbis fusiùs explicat; *Vxori vir debitum reddat*, &c.

Secundò dicit, *Volo omnes vos esse sicut meipsum*, id est, opto vos omnes esse cœlibes: præfert ergo cœlibatum coniugio.

Tertiò, *Dico autem non nuptis & viduis; bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego*. Hîc rursus cœlibatum præfert.

Quartò, *De virginibus præceptum Domini nō habeo*; (nimirum vt maneant in virginitate) *consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis*. Nec obstat quod subdit; *Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem*: quasi virginitatem præferat propter necessitates huius vitæ. nam *per instantem necessitatem* intelligit necessitatem moriendi quotidie impendentem, & vitæ huius breuitatem; vt ipsemet paulò post explicat, cùm ait; *Hoc itaque duco, fratres, tempus breue est; reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint*, &c. vt ergo tempus redimamus, & breue illud incertumque spatium vitæ, quod nobis superest, saluberrimè expendamus, nobis vtilissima est virginitas.

Instans necessitas.

Quintò, *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem*, &c.

Sextò, *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; & qui non iungit, meliùs facit.*

Septimò, *Beatior erit, si sic permanserit*, (nimirum libera à viro) *secundum meum consilium: puto autem quòd & ego spiritum Dei habeam.*

Denique probat idipsum Apostolus hac ratione; *Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu; quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro*, &c. vbi rationem adfert cur virginitas matrimonio sit præstantior: nimirum quia illa liberat hominem vinculis seculi & præbet facultatem perfectè seruiendi & vacandi Deo; hoc verò seculi vinculis astringit, & istam facultatem eripit.

Idem probatur Apocalypsis 14. *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt: hi sequuntur agnum quocunque ierit.* Vbi insinuatur eximium quoddam præmium præparatum virginibus, quod alijs non dabitur. quem locum eleganter tractat Augustinus lib. de sancta virginit. cap. 27. 28. & 29. & Hieronymus suprà.

2. Ex Patribus.

Secundò Probari potest ex Patribus, quorum testimonia sunt infinita, nec hæretici diffitentur. Vide Augustinum, & Hieronymum locis citatis, Cyprianum de habitu virginum, Ambrosium l.1. de virginibus, Basil. de vera virginitate.

106

3. Probatio ex ratione.

Tertiò Probatur ratione. Primò, Coniugium per se non est bonum virtutis, sed naturæ, & indifferens, per se nulla laude dignum. Vnde Hieronymus, *Non peccat*, inquit, *si ducit vxorem; non tamen bene facit, si duxerit*: intellige *non bene facere* per se loquendo, nempe si nihil aliud quàm ipsum matrimonium, eiusque commoda, voluptates & sobolem spectauerit, vt passim homines solent: nam nec amor sobolis & posteritatis per se est virtutis, sed naturæ tantùm affectus. vnde omnibus communis; & nemo inde præcisè laudem meretur. Idem colligitur ex lib. 3. hypognost. vbi inter cætera, quæ de bono naturæ oriuntur, & adiaphora censentur, numeratur *velle ducere vxorem*. Virginitas verò est bonum honestum, eximiæ virtutis obiectum, adeo vt apud omnes gentes semper in admiratione fuerit habitum, quasi humanam conditionem superans, & soli numini dicandum, vt cōstat de Vestalibus Romanorum, de Bonzijs Iaponensium & Sinensium, de Monachis Turcorum, &c.

Secundò, Matrimonium quoad vsum & inclinationem conuenit homini secundum portionem inferiorem, qua similis est brutis: virginitas autem conuenit homini magis secundum portionem superiorem, qua similis est Angelis. Etsi enim integritas incorruptionis sit in carne; inclinatio tamen ad illam & affectus non inest carni, sed spiritui; neque est naturalis, sed supernaturalis, & cælestis; vt pulchrè explicat Ambrosius l.1. de virginibus. Vnde similes facit Angelis, iuxta illud Domini, Matthæi 22. *In resurrectione non nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Et D. Augustinus lib. de sancta virg. cap. 13. *Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè quia socialiter procreant; & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia tori fidem inuicem seruant, quia sacramentum connubij non violant: hæc tamen omnia humani officij sunt munera. Virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio est; & in carne corruptibili, incorruptionis perpetua meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis*, &c.

Est angelica portio.

Tertiò, Actus proprius & præcipuus matrimonij habet coniunctam maximam verecundiam: vnde etiam requirit secretum; nec quisquam est tam impudens, quin testes omnes, famulos, cognatos, paranymphos, etiam suos liberos, qui sunt ipsius matrimonij fructus, abesse velit, quando illi actui dat operam; vt docet D. Augustinus lib. 14. de ciuit. ca. 18. & 20. quod est euidens signum in hoc opere inesse turpitudinem & dedecus, illudque minùs decere hominem, quà homo est: non enim nisi de re turpi & dedecorosa erubescimus. Ratio est, Tum quia præterquam quòd iste actus conuenit homini, qua parte similis est brutis, membra in illo non obediunt rationi: de qua inobedientia, cùm sit pœna peccati, inflicta propter inobedientiam mentis erga Deum, erubescit animus; vt docet D. Augustinus dicto lib. 14. ca. 17. & sequentibus. Quanquam non dubitauerim etiam in statu naturæ nudæ talem verecundiam fuisse futuram. Turpe enim est animo carnem suam regere non posse: tunc tamen non fuisset pœna peccati, sed naturæ imperfectio. Deinde quia in actu illo *pene omnis acies & quasi vigilia cogitationis obruitur*; vt Augustinus ait. Indecorum autem est menti ita à carnis voluptate vinci, vt quasi sui compos, suique iuris non sit.

Duplex causa erubescendi.

Quartò, Matrimonium implicat hominem voluptatibus carnis, quæ maximè mentem à studio orationis & rebus spiritualibus impediunt. vt enim D. Augustinus lib. 14. de ciuitate cap. 16. docet, illa voluptas hominem intrinsecus & extrinsecus sibi vindicat, totumque commouet, animi simul

107

simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto: vnde animus efficitur carnalis, plenus cogitationibus & affectibus carnalibus. Itaque Apostolus 1. ad Corinth. 7. monet abstinere ab vsu coniugij, quando orationi vacandum. Et Hieronymus, *Oro te*, inquit, *quale illud bonum est, quod orare prohibet? quod corpus Christi accipi non permittit? quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani*, &c.

Quintò, Implicat solicitudinibus huius seculi. Primò, vt alter alteri placeat. Secundò, Vt ipsi cum familia honoratè inter suos viuant. Tertiò, Vt proles decenter educent. Quartò, Vt amplam hæreditatem illis relinquant: quibus in rebus videmus coniuges passim adeo occupari, vt vix dimidiam horam per hebdomadam seruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apostolo supra. Declarat hoc D. Basilius lib. de vera virginitate: *Quæ*, inquit, *mortali connubio coniuncta est, ad suam ipsius curam, viri quoque alterâ adiectâ, geminam in vna anima ex coniuncto sibi corpore solicitudinem necessariò sustinet; nec ea vnius tantùm corporis causa laborat; sed in vna anima, & ad suum, & ad viri corpus curandum iugiter intenta diuiditur. Vbi verò filios post cubiculi solemnia, & secreta commercia parturire, ac in lucem edere cœperit, per vnumquemque nascentem animo scinditur, & præsentibus miserijs, nascituri cura semper adijcitur*, &c.

Sextò, Adfert intolerabile onus viuendi semper cum eodem coniuge, & ei in officio coniugali obsequendi. Nisi enim summa sit morum consensio, diuturna illa cohabitatio parit mutuum fastidium: & multæ intercurrunt offensiones, quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quandam ingenerant, vt sæpe mutuum conspectum vix ferre possint: nihilominus matrimonij nexu tanquam compedibus vincti, non possunt se inuicem effugere, sed coguntur semper vnà manere, vnà viuere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu coniugali sibi mutuò obsequi; vt meritò dixerit Sapiens, Ecclesiastæ 7. *Inueni amariorem morte mulierem.*

108 *Rationes in forma.* Ex his discriminibus possumus sic ratiocinari. Id est melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis & curis huius seculi: sed virginitas est talis: ergo est præstantior & gratior Deo quàm coniugium. Secundò, Id est melius & Deo charius, quod maximè præbet facultatem orandi, & Deo seruiendi: sed virginitas talem facultatem maximè præbet, & matrimonium eandem impedit, vt patet ex dictis, & docet expressè Apostolus 1. ad Corinth. 7. ergo, &c. Tertiò, Id est melius, & Deo charius, per quod homo propter Deum abstinet à maximis carnis voluptatibus, & se totum Deo consecrat, quàm id per quod se totum rebus seculi & voluptatibus immergit: atqui talis est virginitas: ergo, &c. Deniq; id est melius, quod Dominus noster, quod Apostoli, & præcipui Sanctorum complexi sunt: sed hi complexi sunt virginitatem, vel si aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abstinuerunt ab vsu coniugij, vt Hieronymus de Apostolis ait: ergo, &c.

109 *Obiectio 1.* Sed contra obijcitur Primò, Genesis 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Hic Dominus videtur dare præceptum coniugij, ac proinde vetare virginitatem. Confirmatur ex Apostolo 1. ad Timotheum 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse.*

Resp. 1. Respondeo Primò, Præcepto illo Geneseos non imponi obligationem singulis, sed primò & per se ipsi multitudini, seu generi humano; vnde non tenetur singuli illud exequi, sed sufficit satis multos esse in genere humano, qui huic officio non desint; quantū nimirum opus est ad generis humani propagationem. Ita D. Thomas art. 4. ad 1. Et sanè si hoc argumentum aliquam vim haberet, sequeretur Christum Dominum, vtrumque Sanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum fecisse.

Resp. 2. Respondeo Secundò, Illis verbis non tam significari præceptum, quàm benedictionem, per quam tribuit eis generandi facultatem & fœcunditatem; quod apertè indicat illa verba: *Benedixitq; illis Deus & ait, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris*, &c. *Est benedictio, non præceptum.* Sunt ergo verba benedicentis, fœcunditatem & dominium tribuentis, non præcipientis. Simili modo paulò ante benedixit piscibus & auibus, dicens, *Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terram.* vide D. August. lib. 14. de ciuitate Dei cap. 21. Fateor tamen initio mundi non vi illius præcepti, sed iure naturali ob necessitatem propagandæ naturæ singulos ad matrimonium contrahendum fuisse obstrictos: qua necessitate, propagato iam satis humano genere, cessante, cessauit etiam obligatio illius præcepti: sicut cessante necessitate & inopia pauperis, desinit obligatio præcepti naturalis eleemosynæ. *Desinit*, inquam, non in actu primo; (manet enim semper habitualis obligatio pro tempore, quo posset incidere necessitas) sed in actu secundo; quia hîc & nunc non tenemur ad opus. Pari modo non tenemur hîc & nunc ad matrimonium, nisi fortè posita tali necessitate, qualis erat initio mundi, & statim post diluuium.

Ad locum Apostoli Respondeo, Illum loqui de iunioribus fœminis, maximè viduis, quæ se non continebant; vt patet ex illis verbis: *nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia*, id est, ne malè viuendo & fornicando dent occasionem gentilibus malè loquendi de Christianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius est, quàm sub specie cœlibatus malà vità religionem christianam infamare.

110 *2. obiectio.* Obijcitur Secundò, Id est melius, quod plus boni confert mūdo: sed matrimonium plus boni in mundum adducit, quàm virginitas: parit enim multas proles, quæ postea piè institutæ multa ad gloriam Dei acturæ sunt, & Deum perpetuò in beatitudine laudaturæ. Confirmatur, quia totum bonum generis humani est ex matrimonio: sublato enim matrimonij officio periret mundus, & omnia bona opera conciderent.

Resp. Respondeo, Si hoc argumentum valeret, probaret etiam opus matrimonij omnibus alijs operibus bonis esse præferendum: quia sine illo cætera omnia concident: priùs enim quisque debet nasci, quod fit per vsum matrimonij, quàm possit aliquid boni operari. vnde etiam expediet ducere quàm plurimas vxores, vt plurimæ proles suscipi possint, quæ postea saluæ fiant: vide D. Augustinum de sancta virginit. cap. 9. vbi hoc argumentum soluit. *An coniugium plus boni conferat mundo.* Primum igitur negari potest maior in sensu

in sensu ad nostrum propositum accommodato. *Melius* enim hîc vocamus, quod est magis salutare, magisque expediens homini ad salutem: quo modo non semper est melius, quod plus boni confert mundo, vt patet in cura pastorali, in administratione regni, alijsque functionibus publicis, per quas etsi multum boni posit fieri in mundo; tamen meliùs & perfectiùs est seruire Deo in Religione. Sic qui pecunia sua emit multos seruos ethnicos vt eos faciat christianos, non audebit pecuniam suam comparare muneri sacræ virginitatis, vt Augustinus ait. Id enim melius, quod hominem magis cum Deo coniungit, eique magis gratum efficit: quale non est matrimonium, sed virginitas. Secundò, Negari potest minor: matrimonium enim non plus boni confert mundo, quàm virginitas, sed multò minùs. matrimonium enim per se solum producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eosdem in esse christiani & filij Dei: sanctificatio enim illorum per sacramenta, & pia institutio fit per ministros Ecclesiæ, qui virginitatem seu cœlibatum colunt. Deinde plus boni est vacare Deo, eiusque obsequio totum esse addictum, quod facit virginitas, quàm vacare liberorum procreationi. minimum enim bonum diuinum maioris est momenti, quàm totum bonum creaturarum. Denique Deus, mundo iam satis repleto, non quærit qui filios hominum & peccatores procreent, quorum satis magnus est numerus; sed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptissima dispositio est virginitas, non matrimonium. sicut enim matrimonium est institutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum cælum; vt Hieronymus ait lib.1. contra Iouinianum, & Tertull. lib. de monogamia.

Ad confirmationem: Bonum virtutis est ex matrimonio solùm remotè, quatenus natura supponitur gratiæ. vnde non potest ex hoc colligi eius perfectio: sicut nec perfectio carnis aut sensuum externorum, ex eo quòd sine his concideret mundus, & non possemus mereri. Addo virginitatem esse præferendam per se, & quamdiu non est periculum defectu coniugij periturum mundum.

3. *Obiectio.* Obijcitur Tertiò, Nihil assumendum in cultum, nisi quod Deus præcepit; iuxta illud Deuteron.12. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas*: sed Deus virginitatem non præcepit: ergo non potest assumi ad colendum, & gratum obsequium Deo exhibendum, quinimo est superstitio & ἐθελοθρησκεία.

Responsio. Respondeo, Maiorem esse non solùm falsam, sed etiam fatuam, & omni specie veritatis destitutam: vt suprà lib.2. cap.40. dubit.6. ostensum est.

111

4. *Obiectio.* Obijcitur Quartò, Nemo potest continere, nisi habeat donum continentiæ; Matth.19. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* & Sap. 8. *Nemo potest esse continens nisi Deus det*: sed hoc donum non omnibus datur: ergo stultè facit, qui continentiæ se addicit, nesciens an hoc donum habeat. stultum enim est se obstringere ad id, quod nescit an posit implere.

Responsio. Respondeo Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam posset amplecti fidem Christi, nisi ante sciret se donum fidei & perseuerantiæ habere: nec quisquam posset iungi matrimonio, nisi sciret se donum continentiæ coniugalis habere, quæ non minùs est donum Dei, quam continentia virginalis, iuxta illud Apostoli 1. ad Corinth.7. *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic.*

Dupliciter haberi potest donum continentiæ. Respondeo Secundò, Sicut auxilium amici dupliciter haberi potest, nimirum in actu primo, cùm amicus est paratus ferre opem, si rogetur; & in actu secundo, cùm re ipsa iuuat: ita donum continentiæ dupliciter haberi potest; in actu primo, seu in præparatione diuina, & in actu secundo. Omnes igitur qui cupiunt continere, habent donum continentiæ in actu primo: Deus enim ex parte sua paratus est illos iuuare, vt re ipsa continentiam præstent; ac proinde in potestate illorum est habere donum continentiæ in actu secundo, si ex parte sua collaborare, & idonea remedia adhibere voluerint; vt docet D. Chrysostomus suprà homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in cap.19. Matth. Augustinus lib.6. confess. cap.11. in fine.

Remedia contra tentationes carnis ex parte nostra. Remedia autem quæ ex parte sua adhibere debent, potissimum sunt tria; *oratio, ieiunium, & fœminarum deuitatio*: cùm enim tentationes carnis oriantur vel ex suggestione diaboli, vel ex redundantia cibi & potus, vel ex fœminarum aspectu & consuetudine; Contra primum adhibenda oratio, (sub qua comprehendimus etiam sacramentorum, præsertim Sanctissimæ Eucharistiæ, vsum: hoc enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, Zachariæ.9.) Contra secũdum, ieiunium. Contra tertium, vitatio aspectus, & nimiæ familiaritatis fœminarum. quibus ex parte nostra adhibitis, non deerit donum continentiæ in actu secundo, quo facili negotio continentiam præstemus.

DVBITATIO 16.

Quibus modis virginitas amittatur.

112

DICO Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur castitas: quia reipsa ab hac non distinguitur, sed solùm ratione & connotato, vt dictum est. vnde etiam desiderijs turpibus perditur: quod confirmatur ex D. Augustino lib.1. de ciuit. cap.18. vbi docet etiam corporis sanctitatem amitti per consensum in opus turpe. Idem dicendum de morosa delectatione.

113

Petes, An etiam voluntate nubendi?

Virginitatis virtus, non status nudo consensu amittitur. Respondeo, Ipsam virtutem virginitatis amitti; quia hæc in proposito abstinendi perpetuò, etiam à concessa voluptate consistit. *Virginitas* tamen amitti vulgò non dicitur; quia manet corporis integritas, atque adeo ipse status, qui communiter nominatur virginitas.

114

Dico Secundò, Non amitti violatione carnis, si hæc nullo modo est voluntaria. est communis sententia DD. quam pulchrè docet D. Augustinus suprà, *Quis*, inquit, *sana mente putauerit se perdere pudicitiam, si fortè in apprehensa, vel oppressa carne sua exerceatur & expleatur libido non sua? si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi non erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus rectè viuitur, sed in bonis corporis numerabitur: qualia sunt vires, pulchritudo,* &c. *Si autem animi bonum est, etiam oppresso corpore non amittitur.* & infrà: *Et ideo cùm eis* (concupiscentijs)

ſcentijs) non cedere inconcuſſa intentione perſiſtit, nec de ipſo corpore perit caſtitas, quia eo ſanctè vtendi perſeuerat voluntas, & quantum in ipſo eſt, etiam facultas.

115 *An poſſit conſecrari.*

Petes, An ergo talis virgo, quæ vi oppreſſa fuit, poſsit accipere velum conſecrationis?

Reſpondeo, Si ipſa eſt certa ſe nullo modo delectationi iſti conſenſiſſe, & res eſt occulta, videtur poſſe conſecrari: nam vt ait D. Thomas a.1. ad 3. ſi contingat præter animi propoſitum, aliquo caſu membri integritatem corrumpi; non magis præiudicat virginitati, quàm ſi manus, vel pes corrumpatur. vnde talis poteſt dicere ſe incorruptam, nimirum corruptione voluntaria. Confirmatur ex D. Auguſtino ſuprà, vbi dicit, tali virgini *nihil de corporis ſanctitate periſſe*: eamq; parem facit illi, *cuius integritatem obſtetrix, ex iuſta cauſa, manu velut explorans, caſu, dum inſpicit, perdidit*: atqui non eſt dubitandum hanc poſſe velari: ergo & illa poterit.

Nec obſtat decretum Leonis, quod refertur cap. Illæ autem, 32. qu. 5. quia loquitur quando res erat notoria: tunc enim ob ſuſpicionem conſenſus, & indecentiam externam non ſunt velandæ. Deinde non tam videtur eſſe præceptum, quàm conſilium; ſic enim ait, *Illa autem famula Dei, qua integritatem pudoris oppreſſione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate, ac verecundia, ſi ſe incontaminatis non audeant comparare virginibus. quamuis enim omne peccatum ex voluntate naſcatur, & potuerit corruptione carnis mens inuita non pollui; minus tamen hoc illis oberit, ſi quod potuerunt animo non amittere, ſe doleant vel corpore perdidiſſe.*

116 *Amiſſio irrecuperabilis.*

Dico Tertiò, Si violatio integritatis, vel puritatis carnis fuit voluntaria, amittitur virginitas irrecuperabiliter. eſt communis ſententia DD. D. Thomæ ar. 3. ad 3. Caietani ibidem. & colligitur ex D. Hieronymo epiſt. 22. quæ eſt ad Euſtochium, de cuſtodia virginitatis, *Audenter loquar; cùm omnia poſſit Deus, ſuſcitare virginem non poteſt poſt ruinam: valet quidem liberare de pœna, ſed non vult coronare corruptam.* Idem docet D. Baſilius lib. de vera virginitate; *Cæterùm, inquit, ſi hoc amittas patrimonium integerrimæ caſtitatis, quamuis illa omnia facias quæ dixi, cælúmque ac terras, maria & abyſſos, immenſumq́; aërem peruagata fueris, nulla omnino ratione hoc recuperare iam poteris. Quo enim pacto quod corruptum ſemel, incorruptum fiet? qua ratione quæ cognouit virum, quaſi non agnouerit, exiſtimabitur?* Et infrà: *Pœnitentiâ quidem peccatum relaxari certum eſt: verùm quæ corrupta eſt, quaſi inuiolata perſtiterit, redintegrari omnino non valens, dum viuit, lugebit.* Ratio

Cur non poſſit recuperari.

eſt, quia ſicut innocentia denotat animam nunquam peccato mortifero fuiſſe contaminatam: ita virginitas includit, vel connotat carnem nunquam voluntariè eſſe violatam, aut libidine pollutam. vnde ſicut vno peccato mortifero, irrecuperabiliter perit innocentia; ita virginitas vno actu libidinis. ſicut tamen omnes virtutes, quæ cum innocentia erant, & quidquid eſt poſitiuæ perfectionis, recuperari poſſunt; ita etiam quidquid eſt poſitiuæ perfectionis in virtute virginitatis, recuperari poteſt: non tamen dicetur virginitas; quia hoc nomen negationem experientiæ voluntariæ libidinis denotat. tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant, eſt, quia negationem connotant, quæ ſemel ablata nequit reſtitui: quia ad actum præteritum, quo ablata eſt, tollendum, non eſt vlla potentia: qui enim ſemel ruit, fieri nequit vt nunquam ruerit.

117 *Quibus modis amittitur.*

Petes, Quibus modis ita amittitur, vt nō poſſit abſolutè recuperari?

1. Per copulam.

Reſpondeo, Primò, Ex parte viri, per copulam carnalem: ex parte fœminæ, per voluntariā clauſtri virginalis violationem, ſiue in matrimonio, ſiue extra; idq́ue ſiue per copulam, ſiue per aliam turpitudinem. Hic modus eſt maximè notus, adeo vt etiam vulgò ſciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

Talis non poteſt velari.

Vnde tali modo corrupta non poteſt vnquam velari; nimirum velo conſecrationis, quod ab Epiſcopo anno 25. ætatis accipitur: de quo eſt Canon Pij Papæ cap. Virgines, & Gelaſij cap. Deuotis, & Concilij Africani 3. cap. Placuit, 20. quæſt. 1. Huius conſecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag. 186. & ſequentibus. Secus de velo profeſsionis. Nec refert etiamſi res ſit occulta, & paſsim habeatur virgo, ſitq́ue pro virgine admiſſa & profeſſa; & ſcandalum naſceretur, ſi reijceretur; vt multi DD. tradunt, D. Thomas in 4. d. 14. q. 1. art. 5. & Caietanus in Summa, v. Virginum conſecratio, Fumus eodem, num. 3. Syluester v. Cōſecratio virginum num. 2. quia vt ijdem aiunt, in ſacramentalibus Eccleſiæ actionibus non debet interuenire fictio, ſicut nec in ſacramentis: atqui fictio eſſet, ſi ea, quæ verè non eſt virgo, vocaretur virgo. Deinde illa conſecratio eſt propria virginum: ergo nullo modo poteſt non virginibus applicari; ſicut conſecratio aquæ non poteſt applicari vino.

Addunt tamen, hoc caſu, quando eſſet periculum ſcandali, poſſe illas benedici, omiſsis ijs, quæ ſunt de ſubſtantia conſecrationis, & mutato nomine virginitatis, in nomen caſtitatis, vel continentiæ.

118 *Obiectio. Si res ſolùm ex confeſſione conſtet.*

Dices, Quid ſi Epiſcopus rem norit ex ſola confeſsione? Quid ſi illa cautela nihil proſit ad virginis famam tuendam, & re detecta impendeant grauiſsima incommoda? Deinde ſi nomina, quæ ponuntur in forma, ſic commutari poſſunt, cur non etiam eorum ſignificatio abſque commutatione poteſt extendi, vt per virginitatem etiam intelligatur virginitas putatiua; & appelletur virgo, quæ paſsim talis putatur & vocatur; ſicuti dicitur Doctor, Prætor, Comes, qui talis paſsim habetur, & ſicut Ioſeph in ſcriptura vocatur pater Chriſti?

Reſp.

Reſpondeo, In priore caſu, Epiſcopum, ſi illi perſuadere non poteſt vt ſponte abſtineat, poſſe & debere illam more aliarum conſecrare, nihil mutando, vel omittendo: quia alioquin illam apud eos, qui adſunt, periculo ſuſpicionum exponeret, & ſecreta confeſsionis facto ſuo panderet: quod nullo caſu eſt licitum.

Idem videri poſsit dicendum in ſecundo caſu, quando ſcandalum impendens eſſet graue, & nulla alia ratio illius euitandi ſuppeteret; quod tamen rarum eſt. Hoc probari videtur ratione adducta: & confirmari poteſt; quia preces, & cætera, quæ in conſecratione virginum adhibentur, ſolùm habent vim per modum deprecationis factæ in perſona Eccleſiæ, concurrente ad hoc ipſo ordine Epiſcopali; & tota ſignificatio cæremoniarum eſt ex inſtitutione Eccleſiæ: ergo in

poteſtate

potestate Ecclesiæ est, hanc formam consecrandi, quando periculum grauissimi incommodi ita postulat, etiam illis accommodare, quæ publicè virgines habentur: nam & hæ quoque suo modo possunt esse sponsæ Christi; & sunt omnium gratiarum, quæ ibi postulantur, capaces. Hanc sententiam tenent aliqui antiqui, vt patet ex Syluestro; & quidam recentiores.

119 *2. Voluntaria pollutione amittitur.*

Secundus modus est per voluntariam pollutionem, etiamsi fiat absque copula. hac enim virginitatem perire absque spe recuperandi, docet D.Thomas ar.1.ad 4.& ar.3.ad3. Caietanus ibidem, & passim alij Doctores. Probatur, quia præcipua voluptas carnalis in hac consistit, & omnes alij actus, etiam copula, & violatio claustri, ob illius voluptatem fiunt: ergo si vllo actu amittitur, maximè isto, qui est cæterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius actus exterior, quo hic excitetur, vt putat Martinus, quem refutat Caietanus ar.1. in 3. quæstione: quia alioquin qui sola imaginatione huiusmodi fœditatem sponte in se procuraret, etiamsi millies id fecisset, esset virgo, & habiturus esset laureolam virginitatis post pœnitentiam: quod est absurdum; etsi enim cum mulierib. non sit coinquinatus, non minus tamen fœdè, imò turpius, & magis contra virtutem castitatis; vt infra cap.3. dicemus.

Si in somnis accidat.

Nec refert, etiamsi in somno contingat, modò in vigilia procurata fuerit: vt si quis eo fine certo genere cibi vel potionis sit vsus. Secus tamen si non fuit procurata; sed præter intentionem absque culpa, saltem lethali euenerit: etiamsi fortè postea placeat; quia approbatio illa superueniens, non facit actum illum præteritum esse voluntarium, vt rectè Caietanus ar.1.dub.3.

120 *Polluta potest velari.*

Aduerte tamen, puellam, quæ hoc modo, vel etiam accedente contactu externo polluta fuit, si carnis integritatem retinet, posse velari; vt rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Syluester, & Fumus, suprà. Ratio est, quia etsi coram Deo non sit virgo, nec habitura sit laureolam; tamen apud homines censetur virgo. omnes enim vocant virginem, quæ claustrum virginale retinet illæsum, etiamsi sæpius intra se spermatis effusione sit contaminata: quamuis enim non sit virgo virtute; est tamen virgo statu, vt inquit Caietanus. Vnde Ecclesia, quæ vtitur nominibus vt plures, idem per nomen *virgo* & *virginitas* intelligit, quod vulgò intelligi solet: cuius signum est, quòd in Pontificali Romano, vbi de hac consecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, sed *de vita, conscientia, & carnis integritate*, vt notat Caietanus. Itaque non requirit Ecclesia nisi carnis integritatem.

121 *3. Per contactus impudicos.*

Tertius modus est per turpes contactus, animo libidinoso factos, vel admissos; nimirum si tales sint, & eo modo fiant, vt in natura sana necessariò pollutionem excitarent: quamuis fortè reipsa in hoc homine ob naturæ debilitatem, vel morbum id non faciant: id enim per accidens est. Confirmatur, Quia non videtur dubium quin per sodomiam amittatur illa carnis puritas, quam postulat virginitas, etiamsi fortasse non adsit pollutio; quia actus ille ob eam causam fit, & ex se est ad hoc sufficiens in tali ætate. Idem dicendum de alijs turpibus contactibus. Ita sentit Rosella v. Virginitas, citans Vldericum, & insinuat Caietanus art.1. versùs finem, ad 5. quamuis paulò post dubitet de viro. In puero tamen, cui ratione ætatis deest potestas seminandi, sentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium fortè verius, si adsit perfectus rationis vsus. Ex his patet, qua ratione virginitas sit recuperabilis, qua non sit.

122 *Obiectio. An virtus possit recuperari.*

Dices, Etiam ipsa virtutis species non videtur posse recuperari: nam hæc consistit in proposito seruandæ integritatis: hoc autem propositum amissa integritate est impossibile; quia conseruari non potest quod non potest recuperari. Ob hoc argumentum Martinus, etiam ipsam virtutem, quà talis est speciei, irrecuperabilem esse tradit contra D.Thomam.

Resp. 1.

Respondeo Primò, Hoc argumento solùm probari, non posse hanc virtutem recuperari actibus efficacibus; non autem non posse inefficacibus, qui in simplici affectu & bonis desiderijs consistunt: hi enim sufficiunt ad virtutem comparandam, & suo modo exercendam. sic pauper potest comparare virtutem magnificentiæ, etiamsi illi materia ad opus externum necessaria desit.

2. Resp.

Respondeo Secundò, Etiam posse recuperari efficacibus actibus, non quibus velit conseruare integritatem; sed quibus velit in posterum abstinere ab omni actu, quo posset violari integritas, si esset. Virtus enim virginitatis non aliter conseruat integritatem carnis, quàm cauendo omnia, quæ illam possent lædere. quare cùm eadem omnia, etiam amissa integritate caueri possint, potest habere omnes actus, quos ante habebat. Non tamen dicetur *virginitas*, quia hoc nomen connotat integritatem.

CAPVT

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Habet dubitat. 16.

HÆC vitia, virtutibus superiore capite expositis opponuntur; gula abstinentiæ; ebrietas sobrietati; luxuria castitati.

DVBITATIO I.

Quid gula, & quale peccatum.

D.Thomas q.148.

1 *Comessatio.*

HOc nomen dupliciter accipitur; Primò, Generaliùs, vt etiā comprehendat inordinationem, quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur à quibusdam in *comessationem & ebrietatem*, tanquam in species; quarum meminit Apostolus ad Rom.13. *Non in comessationibus & ebrietatibus*: puto tamen *comessationem* ibi amplius inuoluere; κῶμος enim (qua voce ibi vtitur Apostolus) significat lasciuam compotationem cum impuro cantu, alijsq; temulentis dictis & factis: vt ex scholijs Photij, Theophylacto & alijs authoribus Græcis cōstat. hoc apud Latinos vocatur comessatio, non tam à comedendo, quàm à κωμάζειν, quod est compotationi lasciuæ deditum esse.

Secundò, Strictè, vt opponitur virtuti *abstinentia* strictè acceptæ: & hoc modo sicut abstinentia est virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu non inebriante; ita *gula* est vitium in appetitione & vsu delectationis cibi & potus debitum modum, id est, præscriptum rationis, excedens.

2 *Quinque modis exceditur.*

Hoc autem fieri potest quinque modis, vt pulchrè ostendit D. Thomas art. 4. ex D. Gregorio lib.30. moralium cap.27. qui hoc versiculo continentur, *Præproperè, lautè, nimis, ardenter, studiosè.* nam excessus spectari potest vel circa ipsum cibum, qui huic homini non congruit, vel circa illius sumptionem. circa cibum, vel ratione substantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis.

Ratione *substantiæ* est excessus, cùm appetuntur cibi pretiosiores, quàm conueniat statui; vt si Religiosus contemptis aliis cibis, nolit comedere nisi perdices, phasianos, ficedulas. hoc insinuatur per *lautè*.

Ratione *qualitatis*; vt cùm in condimentis & studio præparandi est excessus: vt si nolit comedere, nisi multo saccaro, vel succis variis sit conditum. hoc indicat *studiosè*.

Ratione *quantitatis*; cùm nimiùm comeditur, id est, plus quàm natura requirat: qui modus est frequentissimus.

Circa ipsam *sumptionem* potest esse excessus, vel ratione *modi*; vt si quis voraciter comedat, cibos non mansos deuorando, sicut canes, & leones: hoc significat *ardenter*.

Vel ratione *temporis*, debitum tempus præueniendo; vel etiam sæpius quàm deceat comedendo. quod indicat *præproperè*.

3 *Discrimen illorum modorum.*

Differunt autem hæ inordinationes specie, secundum D. Thomam; vnde etiam diuersæ in diuersis reperiuntur: alij enim solùm peccant in pretiositate ciborum, quia nihil illis sapit, nisi peregrinum & sumptuosum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alii in crebritate sumendi: alij in pluribus horum: alij in paucioribus. Expressit hos quinque modos D. Gregorius loco cit. his verbis: *Quinque modis nos gulæ vitium tentat: aliquando namque indigentiæ tempora præuenit: aliquando lautiores cibos quærit: aliquando quæ sumenda sunt, accuratiùs præparari appetit: aliquando in ipsa quantitate sumendi, mensuram refectionis excedit: aliquando in ipso æstu immensi desiderij aliquis peccat.*

4 *Obiectio. An omnes species contineantur.*

Petes, Vtrum his modis omnes gulæ species contineantur; videntur enim esse aliquæ aliæ: nam qui comedit carnes tempore vetito, peccat peccato gulæ; similiter qui comedit ante communionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito, v.g. in templo, vel in foro comedit. Item qui cibis noxiis vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, alijsq; cibis execrandis delectatur.

Resp. Quæ dicantur propriè vitij abstinentiæ species.

Respondeo, Illas solas esse gulæ species, quæ constituuntur per circumstantias inducentes diuersas inordinationes, oppositas virtuti abstinentiæ. tales autem videntur esse solùm quinque supradictæ; quia inordinatio, quam inducunt, non repugnat propriè alteri virtuti quàm abstinētiæ. Circumstantiæ verò, quæ inducunt inordinationem repugnantem alteri virtuti, non constituunt speciem gulæ, sed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per se pertinet. v. g. ex eo quòd cibus sit noxius non constituitur species gulæ; quia nocere naturæ suæ non est contra virtutē abstinentiæ, sed contra charitatem sui. Vnde in vsu talis cibi non est alia inordinatio propria gulæ, quàm quòd cibus nimis ardenter appetatur; ita vt ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in casibus propositis nō constituitur distincta species gulæ, sed inordinatio gulæ, quæ in illis reperitur, pertinet ad aliquem ex modis prædictis; etsi in quibusdam, alterius speciei malitia sit cōiuncta.

5 *Quo modo in prædictis casibus sit species gulæ.*

Itaque in primo casu est species gulæ, quatenus comeditur *præproperè*, seu quia cōueniens tempus vtendi tali cibo præuenitur. Caietanus respondens Martino, refert ad primum modum, vbi cibus ratione substantiæ non congruit homini: sed hîc re vera congruit ratione substantię, sed solùm ratione temporis non congruit; sicuti cùm debitum tempus præuenitur.

In secundo similiter præuenitur tempus conueniens. vel dicito potiùs esse peccatū sacrilegij quàm gulæ; quia non tam peccat tunc comedendo, quàm volendo post cibum communicare.

In tertio casu, cùm in loco incongruo, si id fiat affectu gulæ; vt quia non potest differre donec venerit domum, reducitur ad præproperè, vel nimis ardenter. Circumstantia autem loci illius non constituit speciem propriam gulæ, quia non inducit inordinationē contra abstinentiam; sed contra religionem vel modestiam.

De quarto, cùm quis cibo notabiliter noxio vtitur, iam dictum est.

In quinto non tam est vitium gulę humanum, quàm feritas belluina, praua consuetudine cõtracta, vel affectio morbida, aut belluinæ naturæ cõstitutio. Ex his ferè soluas multas minutias, quas contra istos quinque modos obijcit Martinus.

Vtrum verò istæ inordinationes sint species vltimæ, vt vult Caietanus; an alias sub se habeant, vt contendit Martinus, parui est momenti, & nihil facit ad negotium morale.

6 *Quale peccatum sit gula.* Quod ad alteram partem dubitationis attinet, Quale peccatum sit gula; Dicendum est esse peccatum mortiferum, si quis in illa delectatione vltimum finem constituat. Hoc autem fieri potest *Potest tripliciter finis vltimus poni in delectatione gulæ.* tripliciter. Primò, Expressè; vt cùm quis expressè, seu in actu signato illam voluptatem summum esse bonum iudicat; sicut olim Epicurei. Secundò, Implicitè; cùm id quidem expressè non iudicat; tamen erga illam sic afficitur, vt paratus sit propter illam omnia humana & diuina iura violare. Tales sunt multi hoc tempore hæreseos ministri, qui sanam doctrinam & religionem propter ventrem adulterant, cauponantes verbum Dei: de qualibus dicit Apostolus ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est.* Tertiò, Interpretatiuè; vt cum quis affectu gulæ paratus est non quidem quoduis, sed aliquod peccatum mortiferum admittere. hic enim etsi minùs perfectè & propriè ponat vltimum finem in voluptate ciborũ, quàm secundus, qui omnia ad illam refert; tamen aliquo modo id conuincitur facere: nam hoc ipso, quo mortiferè peccat, Deum propter voluptatem deserit, & hanc illi suo facto præponit: vnde etiam de talibus dici potest; *Quorum Deus venter est.* Sed de hoc plura 1.2.q.1.ar.5.

7 *Varij casus in quibus gula est peccatum mortiferũ.* Porro tertius iste modus in multis casibus locum habet. Primò, Quando propter gulæ voluptates furatur, vel iniquos contractus facit. Secundò, Cùm omittit id, ad quod ex præcepto diuino tenebatur; vt si non soluat creditoribus vt opiparè victitet. Tertiò, Quãdo violat ieiunia Ecclesiæ, vescendo carnibus, vel sæpius comedendo. Quartò, Quando ex gula grauem noxam infert valetudini, id aduertens, vel saltẽ suspicans euenturum. Si nocumentum non sit graue, erit solùm peccatum veniale. Quintò, Si cum scandalo proximi: vnde Apostolus 1. Cor. 8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem.* Sextò, Quando probabiliter timetur aliquod peccatum mortiferum, ex quantitate vel qualitate cibi sumpti committendum: vt si experientia nosses te inde ad turpia solere concitari & consentire. Si tamen omnino putares te satis firmum ad resistendum, & solius gulæ affectu vescereris, non esset mortiferũ. Imò quando quis ex certo genere cibi, aut potus putat se nocturnam pollutionem passurum, nõ peccat mortiferè, si non eo fine vtatur, nec sit ei periculum consensus in delectationem, vt post Nauarrum & alios docet Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 60. Sed de hoc infrà dubit. 14.

Septimò, Si quis vesceretur carnibus humanis. Verùm quia hoc habet peculiarem difficultatem, instituemus de eo alteram dubitationem.

8 *Est vitium capitale.* Numeratur etiam gula inter peccata capitalia, quia ex hoc vitio, tanquam radice, multa alia velut rami pullulant, quæ gulæ filiæ appellantur. Cibus enim & potus, circa quæ gula versatur, duplici ex causa trahunt affectum hominis, & maximi æstimantur. Primò, Per se; quatenus sunt media necessaria conseruandæ vitæ, quæ homini præ cæteris rebus est chara. Secũdò, Ratione voluptatis, quæ quia est quædam fœlicitatis proprietas, etiam maximè appetitur. Hinc fit, vt horum causa homines plurima & facere & pati soleant; adeo vt totus ferè labor humanæ vitæ ad cibum & potum referatur, iuxta illud Ecclesiastæ 6. *Omnis labor hominis in ore eius.*

Quinque filiæ gulæ. D. Gregorius lib. 31. quinque gulæ filias recenset; quarum ratio sic accipi potest. Gula consistit in eo, quòd immoderato vsu cibi & potus superflua delectatio quæratur. Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda sunt, quæ ex tali immodico vsu nascuntur. Porro ex immodico vsu cibi & potus & superflua delectatione coniuncta, primùm in intellectu nascitur *hebetudo mentis*; idque tum ratione vaporum, quibus cerebrum oppletur: tum quia affectus & imaginatio est tota in ollis & patinis, nec de aliis mẽtem cogitare sinit. Deinde in appetitu nascitur *inepta lætitia*, & alij motus animi, qui ad hanc referuntur. Cùm enim mens hebetata non percipit altiora, & in voluptate illa magnum bonum imaginatur, exultat animus, tanquam partem quãdam fœlicitatis in cibo & potu adeptus, & exteriùs per risum & alia signa lætitiæ se effundit. Tertiò, In ore parit *stultiloquium* & *scurrilitatem*: *Stultiloquium*, quia ratio, cibi & potus suffusa vaporibus & voluptati intenta non considerat quid dicat, sed facilè quicquid videtur iucundum effutit. *Scurrilitatem*, quia inepta lætitia excitat ad indecora vel turpia agenda vel dicenda, risus mouendi causâ. Denique in corpore parit *immunditiam*; tum quia ex saturitate nascuntur vitia carnis; tum quia gula sæpe parit vomitus, & alias superfluorum fœdas excretiones. Vide D. Thomam q. 148. ar. 6. Nec obstat *Quomodo nascantur secundum rationem finis.* quod idem ar. 5. dicat ista vitia oriri ex gula secundum rationem finis, cùm potiùs videantur nasci ex ea secundum rationem causæ efficientis: quia etiamsi ista vitia per se non fiant propter gulam tanquam propter finem; ac proinde neq; vt media, neque vt electiones mediorum ex ipsa sequãtur; tamen eorum acceptatio & permissio, ex affectu gulæ sequitur: nã ex affectu voluptatis gulæ fit, vt quis paratus sit illa vitia in se permittere, eaque acceptare, vt rectè explicat Caietanus.

DVBITATIO 2.

Vtrum aliquando licitum sit vesci carne humana.

9 *Extra necessitatem.* RESPONDEO & Dico Primò, Extra grauissimam necessitatem vesci carne humana est peccatum mortiferum. Ita passim DD. qui hoc attingunt, Caietanus qu. 148. ar. 2. ad 2. Victoria relect. de temperantia nu. 5. Nauarrus ca. 23. nu. 122. Valentia disp. 9. qu. 1. puncto 1. Toletus de peccatis mortalib. cap. 60. & alij.

Probant id aliqui ex sententia illa Domini, Genes. 9. *Omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in escam. quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum sanguine non comedetis.* nisi enim hic pro-

hic prohiberetur vsus carnis humanæ, id, quod sequitur, non rectè cohæreret; *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animam hominis: quicunq; effuderit sanguinem humanum super terrã, fundetur sanguis illius.* Ita locum illum intelligunt Lyranus & Burgensis. Sed veriùs est loco illo prohiberi non esum carnis alicuius coctæ, sed esum sanguinis, non solùm humani, sed etiam pecorini, sicut prohibitum postea fuit Leuit. 7. & 17. & Actor. 15. Vnde Caietanus putat non prioribus, sed sequentibus verbis, *sanguinem enim*, &c. vsum carnis humanæ prohiberi. Et sanè ex illis potest vtcunque colligi: (etsi non putem scripturam eò spectare) si enim per se licitum esset humana carne vesci, etiam fas esset viuam occidere: quidquid enim in cibum concessum est, licitum est occidere & præparare. Vnde Petro, Acto. 10. dicebatur, *occide, & manduca*: at nullo modo licitum occidere viuam: ergo nec mortuam comedere.

Secundò, Alimẽtum debet esse ignobilius alito, secundum rectum ordinẽ, vt ex inferiore gradu ad superiorem euehatur; plantæ enim aluntur ex succo terræ; animalia ex plantis: perfectiora & robustiora animalia, ex speciebus animaliũ debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animalium genere. Quòd si aliquando animalia hominem deuorent, id ex peccato est: ergo similiter est contra naturæ ordinem, si homo vescatur carne humana.

Tertiò, Confunderetur magna ex parte distinctio corporum in resurrectione.

Quartò, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, ἀνθρωποφαγίαν rem extremæ barbariei & feritatis semper censuerunt; vt colligitur ex Homero, & Virgilio de Cyclopibus; & Aristotele lib. 7. ethic. cap. 5.

Denique est contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum est officium sepulturæ.

10 *An in extrema necessitate.*

Sed difficultas est, Vtrùm saltem in extrema necessitate id fieri possit?

Dico Secundò, Vtraque pars est probabilis: Affirmans tamẽ videtur omnino verior. Negantem tenet Victoria nu. 6. & probat multis rationibus. Affirmans placet Caietano q. 148. ar. 1. ad 2. Martini. Eandem insinuat Martinus q. 2. de gula, & Nauarrus suprà. Eandem docet Abulensis in 4. Reg. cap. 6. & Toletus, de peccat. mortalib. ca. 60. mihique probatur præ altera. Primò, Quia licitum est causâ morbi vti carne humana in medicamentis, vt vsus receptus declarat in mumia, quæ nihil est aliud quàm caro corporis humani, cum pretiosis vnguentis sepulti: cur non etiam in extrema necessitate famis, quæ morbi maximi est instar, licitum sit vti non condita?

Secundò; Licitum est haurire sanguinem humanũ ex vena adolescentis detractum, causâ conciliandi vigoris corpori senili, & senectutis prorogandæ: vnde quidam medici (inter quos Marsilius Ficinus, lib. de sanitate tuenda) hoc tanquã singulare remedium ad istum finem præscribunt, etsi fortè in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob similem causam liceret vti carne humana, si ars medica præscriberet?

Tertiò, Quia caro mortua est res inferior, & licitum est eam exponere feris, & auibus dilaniandam, quando viui ob crimina sunt commeriti: cur eo casu non possit homo ex ea sumere, extrema vrgente fame? cessat enim hîc ratio iniuriæ, & aliunde succurritur extremæ necessitati.

Quartò, In extrema necessitate Iudæi potuissent vesci carne immunda, v. g. suilla, equina, coruina, (vt docet Victoria suprà, n. 10.) quod tamen extra illam fuisset nefas: ergo etiam hîc extrema necessitas excusabit.

11 *Obiectiones.*

Dices Primò, Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellant, licebit vesci. Tertiò, Cur in obsidione Hierosolymitana non sunt vsi, vbi erant tot corpora mortuorum? Cur tam horribile visum quòd mater comederit filium? vt refert Iosephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 8. Denique si tunc fas est vti: ergo quisque tenetur; quia tenemur omni modo vitam conseruare.

Resp. Ad 1.

Ad Primum Respondeo negando consequentiam, quia homo non est destinatus homini in cibum, sicut cætera animalia. Vnde etsi medicamenti causâ sit opus carne vel adipe humano; non tamen idcirco licitum occidere; nisi aliàs sit meritus mortem, & executio debito modo fiat.

Ad 2.

Ad Secundum: Negatur; quia illa compulsio fieret in odium nostri moris, & illius virtutis, per quam ab huiusmodi extra necessitatem abstinemus. Simili modo si cogerent vesci idolothytis, non liceret obsequi.

Ad 3.

Ad Tertium: In illa obsidione non sunt vsi nisi paucissimi; quia reputabant huiusmodi cadauera maximè immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob insolentiam, & anticipatas opiniones. Factum illius mulieris visum valde horribile, non quia cadauer hominis per se mortui comederat; sed quia oblita maternæ pietatis, proprium filium, vt comederet, occiderat, & reipsa iam medium deuorauerat.

12 *Ad 4. Non tenemur quouis modo vitã conseruare.*

Ad vltimum: Negãda consequentia; non enim tenemur omni modo licito vitam conseruare; sed possumus illam negligere, vel exponere, quando honesta ratio suppetit; vt bene docet Victoria d. relect. de temper. n. 9. ratio est, quia bonũ virtutis est præstantius vita: vnde propter illud potest vita deseri. deinde cùm vita nõ sit ex bonis supremis, & semel necessariò deserenda, non tenemur eam nisi medijs ordinarijs secundum proportionẽ nostræ conditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v. g. non tenemur in obsidione vesci canibus, felibus, muribus, calceorum segmẽtis, &c. nec tenemur pretiosissimis vti medicamentis vel cibis, ad morbi, aliàs lethalis, curationem. non teneor me tueri cõtra inuasorem, si non possum sine ipsius interitu. nõ teneor mutare solum patrium, etiamsi medici id dicant necessarium ad vitam conseruandam, teste Victoria suprà. potest vxor ministrare marito in peste, ad coniugalem amorem demonstrandum, etiamsi eius opera non sit marito necessaria.

Carthusianus an in necessitate teneatur vesci carne.

Denique potest Carthusianus, etiam in extrema necessitate abstinere à carnibus, (etsi possit iisdem etiam vesci) propter exemplum virtutis & decus abstinentiæ in suo Ordine tuendum; ne videlicet aperiatur aditus dispẽsationibus & interpretationibus; sicq; sensim relaxetur ille cõmunis abstinentiæ rigor, vt docet Victoria, suprà nu. 10.

 Idque

Idque verum puto, etiamsi illa necessitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus suppeteret. sicut enim si à morbo proueniret, non censeretur à se, sed à morbo perimi, vt ibidem rectè ait Victoria; ita etiam cùm prouenit à fame, censetur fame vel calore interno absumi: non enim magis tenetur famem tali esca pellere, quàm morbum, cæteris paribus. Confirmatur, quia vt idem docet, Iudæi tempore Machabæorum in solitudine versantes, non tenebantur vesci cibis lege vetitis, etiamsi fame alioquin fuissent morituri; tamen potuissent iis vesci: poterant enim vesci ob necessitatem extremam, & poterant abstinere ob reuerentiam diuinæ legis: ergo idem dici poterit de Carthusiano in simili casu; maximè cùm non nudo statuto humano, sed etiam voto videatur obstrictus; dum vouet obedientiam secundum statuta. Itaque ob reuerentiam statuti, quod strictissimè abstinentiam præcipit, & etiam in extremis morbis in Ordine seruatur; & ob reuerentiam Dei, cui se per votum obstrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abstinere.

DVBITATIO 3.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. Thomas qu. 150.

13 Ebrietas dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 1. Primò, Pro defectu vsus rationis, nimio potu inducto, vnde dicitur quis *ebrius*. & sic non est peccatum propriè, sed peccati effectus: Secundò, Pro ipsa potatione, quæ hunc defectum efficit. sic est peccatũ, & definiri potest hoc modo,

Ebrietas pro peccatò quid.

Ebrietas est excessus in potando, causâ voluptatis, vsque ad violentam vsus rationis priuationem. vel sic; Est violenta rationis interceptio per nimium potum, causâ voluptatis assumptum.

Hæc definitio habet tres partes. Prima, *Est excessus in potando*: sicut enim gula consistit in excessu in cibo & potu nõ inebriante; ita ebrietas in excessu vini, vel cuiusuis alterius potus inebriantis. Hinc *ebrietas*, iuxta D. Thomam, dicta est, quasi *extra briam*, quòd debitam vini mensuram excedat. Vnde dum quis odore lupuli salictarij, vel suffitu tabaci, vel opio, aliisque narcoticis priuatur vsu rationis, non est ebrietas; quia hoc non fit excessu potandi.

Si causâ medicinæ.

Secundò, *Causâ voluptatis*: si enim causâ medicinæ, ex præscripto medicorum, nõ esset ebrietas, etiamsi vsque ad interceptam mẽtem sumeretur, vt rectè docet Caietanus art. 2. ad 3. & in Summa v. Ebrietas, Syluester v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus cap. 23. nu. 119. vt si in subito pestis terrore, alijs remediis æquè commodis non suppetentibus, magnus haustus vini generosi sumatur; vel aduersùs venenum frigidum (vt opium, solanum, cicutam, hyoscyamum) aut contra cantharides magna vini copia bibenda, ex qua rationis vsus sit impediendus, præscribatur. non enim est excessus respectu talis subiecti, & ad talem finem: neque causâ delectationis gustus vel tactus, palati, vel œsophagi sumitur: vnde non repugnat temperantiæ, quæ circa tales delectationes versatur.

Ob eandem non peccat peccato gulæ, qui iudicio medicorum varia edulia inordinatè & copiosè ingerit, ad vomitionem mouendam: quia neque ob delectationem id agitur, neque modus rationis respectu talis subiecti exceditur.

14 Tertiò, *Vsque ad violentam*, &c. Dupliciter aufertur rationis vsus, modo naturali, & violento. *naturali* per somnum; spiritibus animalibus in centrum retractis, & neruis sensoriis, qui in sensuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. Hic modus à natura est institutus ad spirituum, & consequenter ad virium instaurationem: nam per quietem nulla fit dissipatio, & copiosa nouorum spirituum generatio. *violentè* aufertur, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt etiã in vigilia, ratione vti non possit. Idem interdum accidit vel ex nimio spirituum feruore, vt in phrenitide; vel ex humore maligno, cerebrum per idiopathiam assiduè occupante, vt in melancholia primaria; vel ex vapore noxio, cerebrum per interualla petente, vt in melancholia hypochondriaca.

Duplex vsus rationis priuatio.

15 Quod ad alteram partem attinet, dicendum est talem ebrietatem, si voluntaria sit, esse peccatum mortiferum. Ita D. Thomas art. 2. quem omnes alij sequuntur. Est autem voluntaria, Primò, Directè, quando quis ebrietatem intendit. Secundò, Indirectè, vt quando quidem expressè non cupit inebriari, sed tantum bibit, quantum potest, non curans an sequatur ebrietas, an non. Item quando aduertit se inebriandum, si pergat potare, nihilominus non desistit.

Est peccatũ mortiferũ.

Nunc probatur id esse peccatum mortiferum. Primò, Ex scripturis, Prouerb. 23. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fouea? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nõnne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?* vbi breuiter attinguntur mala, quæ ebrietas, etiam in hac vita infert. Est igitur & ipsa graue malum in moribus. Ibidem, *Ne intuearis vinum quando flauescit; cùm splenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet:* nimirum quia sicut illa venena sunt corpori lethifera, ita vinum in fine mortem æternam adferet animæ & corpori. Sequitur, *Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa*. Vbi significatur, ex multo vino sequi fornicationes & adulteria, maledicta, & blasphemias, &c. Ecclesiastici 19. *Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos*, id est, facient reprehensioni obnoxios. Et cap. 31. *Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit*. vide plura ibidem. Isaiæ 5. *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque ad vesperam.* & infrà, *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem*, q. d. qui strenuè incumbitis compotationibus. *væ* autem in scripturis passim comminationem damnationis æternæ significat. 1. ad Corinth. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* hic ebrietatem connumerat aliis vitiis mortiferis, & pari modo à regno excludere affirmat.

Probatur ex scripturis.

Nec obstat, quòd *ebriosus*, non ebrium, sed deditũ ebrietati designet; ac proinde requirat consuetudinem: *ebriosus* enim dicitur non qui semel aut bis ebrius est, sed qui ebrietati est deditus: hoc, inquam, non obstat, quia græcè est μέθυσος, quod ebrium significat, & idem valet ac μεθύων, vnde

vnde sicut is, qui alia illa vitia vel semel commiserit, excludetur à regno, nisi pœnitētiam egerit; ita etiam qui vel semel ebrius fuerit. Ad Galat. 5. *ebrietates* ponũtur inter opera carnis, quæ à regno Dei alienum reddunt.

16 *Ex Patribus.* Secundò, Probatur ex Patribus, D. August. serm. 231. de tempore, sæpius dicit, per ebrietatem *perire animam, hominem Deo fieri inimicum, & reum in die iudicij.* Similia habent alij Patres, vt S. Basilius hom. in ebrietatem, D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 14. S. Chrysost. homil. contra luxum & crapulā, & alij. Præterea D. Augustinus sermone illo citato sic ait, *Qui contra columnam & amicam suam ebrietatem loquentibus irascuntur, libera à nobis voce audiant; quia quicunque ebriosus pœnitentiam de ipsa non egerit, sed vsque ad mortem suam in ipsa ebrietate permanserit, in æternum profectò peribit; quia non mentitur Spiritus Sanctus per Apostolum dicens, Neque ebriosi regnū Dei poßidebunt.* Deinde docet quomodo auxilium diuinum sit ebrioso implorādum, vt eripiatur de luto fæcis, & cloaca ebrietatis, nimirum dicendo totis animæ viribus cum Propheta, *Eripe me de luto fæcis, vt non inhæream.* &; *Non me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.* & rationē subdens, cur ita illam vocet, addit, *Ebrietas enim quasi inferni puteus, quoscunq; susceperit, nisi digna subuenerit pœnitentia, & emendatio fuerit subsecuta, ita fortiter sibi vendicat, vt eosdem ipsos de inferni tenebroso puteo, ad charitatis vel sobrietatis lucem redire sine pœnitentia non permittat.* Idem serm. 232. *Qui credit ebrietatem esse paruum peccatum; si se nō emendauerit, & pro ipsa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pœna cruciabit,* idq; probat ex Apostolo, 1. Corinth. 9. & ad Ephes. 5.

Obiectio. Dices, D. Augustinus ser. 41. de Sanctis, crimina enumerans capitalia, non ponit ebrietatem absolutè; sed cum restrictione; *Ebrietas,* inquit, *si assidua sit,* &c. vbi videtur insinuare si non sit assidua, sed rara, non esse peccatum mortiferum.

Resp. Respondeo, D. Augustinum solùm enumerare ibi aliqua crimina capitalia, de quibus non poterat esse controuersia apud populum: nam simili modo ponit iracundiam; *Si longo tempore,* inquit, *teneatur iracundia*; & tamen certum est, etiam breuem iracundiam, si plenè sit voluntaria, & graue malum imprecetur, esse crimen capitale, seu mortiferum. vel certè, vt D. Thomas ar. 2. ait, addit illam restrictionem, vt indicet se loqui de ebrietate plenè voluntaria. qui enim rarò inebriantur, non videntur id voluntariè, sed præter mentem pati, nimirum ex eo quòd ignorent vim potus, vel debitam mensuram, aut non aduertant ebrietatis periculum.

17 *Probatur ratione. 1. Ratio.* Tertiò Probatur ratione, Primò, Quia se inebrians priuat se violentè nōn solùm vsu rationis; sed etiam potestate propinqua vtendi; impedimentum & veluti vinculum menti suæ inijciendo, vt etiam vigilans ratione vti nequeat; idque causâ voluptatis: vnde propter voluptatem se ad brutorum abijcit stoliditatem. hoc autem censetur maximum malum & grauis inordinatio; quia præcipuum bonum hominis, & quo à brutis distinguitur, est posse vti ratione, & sua omnia hac regula dirigere: quod valde ponderat D. Basilius, & alij Patres, vt infrà dicemus. Confirmatur, quia si quis alteri hanc potestatem etiam ad aliquot horas eriperet graue inferret illi iniuriam, & peccaret mortifere: ergo etiam qui sibi ipse illam adimit.

Obiectio. 1. Dices Primò, Est dispār ratio, quia quisque cedere potest iure suo, & nemo sibi ipse facit iniuriam: sed non potest cedere iure alterius.

18 *Resp.* Respondeo, Etsi quisque possit cedere iure, quod habet ad vsum rationis hîc & nunc adhibendum; & ita possit se illo vsu priuare, dormiendo, vel nolendo mentem applicare; tamen non potest cedere iure, quod habet ad potestatem vtendi: huius enim non est dominus; sicut nec integritatis membrorum, aut sensuum. Vnde non minùs peccat dum sibi hanc potestatem eripit, quàm dum alteri id facit. etsi enim non sit propriè iniuria, dum sibi hanc potestatem adimit, cùm non fiat nolenti; est tamen contra charitatem, & debitum custodiendi sui, & suæ naturalis integritatis.

Alia est ratio somni. Hinc patet responsio ad obiectionem de somno: etsi enim somnus priuet vsu rationis; non tamen potestate propinqua vtendi; quia relinquit organa expedita, vt statim secutâ vigiliâ mens possit ratione vti: ebrietas verò ita ligat, & obsidet, vt etiam secutâ vigiliâ, ratione vti nequeat. Accedit, quòd somnus est institutus in bonum naturæ; vt illa quiete vires tum sensitiuæ, tum motiuæ reficiantur, corpus roboretur, & officijs mentis instrumentum debitum, id est, spiritus animalis reparetur. Vnde etiamsi vsus rationis in somno tollatur; tamen hoc detrimentum multis commodis compensatur.

19 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Suffitu peti seu tabaci tollitur violentè potestas vtendi ratione; similiter odore lupuli, si quis in eo cubet; & tamen in his non est peccatum mortiferum.

Resp. Respondeo, Illo suffitu non tolli potestatem vtendi extra somnum, sicut per ebrietatem; sed solùm in somno (qui modus est naturalis) sua facultate refrigerante & constringente inducendo soporem: est enim ex genere narcoticorum, sicut & hyoscyamus. vnde etiamsi suffitus ille hauriatur causâ voluptatis, quam Indi dicuntur in illo sopore percipere, non erit mortiferum. Odor lupuli turbat quidem caput, non tamen puto planè inebriare. si re vera inebriaret, sicut ipse potus, putarem eodem modo vitandum; maximè quando nulla est in eo cubandi necessitas.

20 *2. Ratio. Mala ebrietatis. 1. Exhaurit substantiam.* Secundò Probatur: Ebrietas multa alia grauia mala secum trahit, ob quæ meritò graue crimen censeri debeat. Primò, Facultates exhaurit, Prouerb. 23. *Qui amat vinum & pinguia non ditabitur.* & cap. 25. *Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pānis dormitatio.* Hinc sequitur grauis familiæ afflictio, liberorum neglectus, creditorum fraudatio, furta, latrocinia, &c. vt quotidiana experientia docet.

2. Eneruat & fœdat corpus. Secundò, Corpus fœdum, imbecillum & morbidum efficit: hinc enim est oculorum lippitudo, narium coryza, oris graueolentia, anima fœtida, membra tremula. hinc capitis destillationes, tusses, fœdique screatus. hinc apoplexia, & paralysis membrorum, & articulares morbi. D. Chrysostomus homil. contra crapulam tomo 5. *Oculi, nares, & os, coryza, muco & putredine, & his, quæ intus gene-*

generantur cœnosis & impuris affectibus sunt plena: & ipsa carnis substantia laxior fit, quàm natura proportio requirat, & fœtida, ac inutilis; atque ad omne opus bonum inepta. confirmat similitudine, *Etenim & terra aquarum abundantia oppressa, innatum perdit calorem, perdit & suas vires, neque ad suum opus vel procreationem est idonea. hinc & incurabilibus & difficillimis implicantur morbis, tremoribus, palloribus, podagra, chiragra, & alijs pluribus,* &c. addens tanta esse illa mala, vt etiamsi nulla esset gehenna, nullúmve aliud incommodum, meritò propter illa ebrietas sit fugienda. D. Augustinus ser.231. *Est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, animæ ac mentis stupor. In talibus impletur quod scriptum est, Cui væ, cui tumultus, cui ira, cui rixa, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorum, nónne his, qui morantur in vino, & student calicibus epotandis?* Similia habet D. Basilius homil. in ebrietatem, circa medium, & S. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16.

Obnoxij morbis.

Incōmoda corporis ex ebrietate.

21 Tertiò, Reddit hominem ad bonum inutilem; nimirum non solùm ad opera pietatis; sed etiam ad studia literarum, ad politica, ad mechanica: denique ad omnem vitæ vsum. Docet hoc pulcherrimè D. Augustinus suprà, *Quia, inquit, corpora nostra terrena sunt; quo modo pluuia nimiùm grandis & diuturna si fuerit, terra infunditur, & in lutum resoluitur, vt nulla in ea cultura fieri possit: sic & caro nostra quando abundantiore potu fuerit inebriata, nec spiritalem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere.* Vnde infert, *Si velimus vt ager corporis nostri bonos fructus proferat, non plus bibendum quàm oportet, ne per nimiam, inquit, ebrietatem ipsa corporis terra velut in paludem conuersa, magis vermes & serpentes generare, quàm fructus bonorũ possit afferre.* Deinde subdit, *Omnes ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur: quod enim in paludibus nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. nascuntur ibi serpentes, sanguisugæ: nascuntur ibi ranæ & diuersa genera vermium, quæ magis horrorem possint generare, quàm aliquid ad victum exhibere. ista enim herba, vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus, aut circa ripas nasci solent, nihil vtilitatis habere videntur; intantum vt annis singulis incendio concrementur. Videte, quod de ebrietate nascitur, igni præparatur.* Eandem similitudinem attingit S. Chrysostomus loco citato. D. Basilius homil. in ebrietatem; *Periculum, ô miser, est, ne pro homine cœnum lutumq́; fias: sic penitus vino deditus marcescis, ac quotidianam crapulam haud aliter quàm vasa putida oles.*

3. Ad omnia reddit inutilem.

Simile ab agris.

Sunt similes stagnis.

22 Quartò, Facit hominem bestiis similem; & etiam viliorem. D. Augustinus suprà. *Considerent ebriosi, si non peiores animalibus iudicandi sunt. cùm enim animalia amplius quàm eis opus est, bibere nolint, illi & duplum, & triplum, quàm eis expedit, potum accipiunt. & vnde trium vel quatuor dierum refectionem poterant habere, vno die cum grandi peccato contendunt perdere potiùs quàm expendere. & vtinam potum tantummodo perderent, & non etiam ipsi perirent.* D. Basilius suprà, *Qua in re, dic homo miser, à brutis differs? nónne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliquæ creaturæ factus dominus & Imperator? hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes numerari poteris, & illis similis videri.* Hæc sanè est præcipua iniuria, quam ebrietas per se & proximè dignitati naturæ rationalis, qua parte est imago Dei, infert; ob quam maximè diximus esse peccatum mortiferum.

4. Assimilat brutis.

Addit S. Basilius, *Imò & bestijs longè peiores existimauerim eos, qui ab ebrietate superantur; cùm illa coeundi statas habeant leges & horas; hi verò nullius temporis & horæ rationem habentes, nequissimis complexibus & amoribus inter se vtuntur.* Idem ostendit ex vsu sensuum, *Nec solùm eò peiores brutis, quòd mente insani, sed etiam quòd sensibus longè infra illa deficere videantur. an non vmbras sæpenumero tanquam fossas, vel loca prærupta transiliunt? aures terrifico sonitu, tanquam fluctuantis maris refertas habent; terra interdum insurgere & in rectum erigi, montes verò circumagi videntur?* &c. *His somni sunt graues, ac reuera morti vicini: vigiliæ verò somnis stupidiores. Insomnium quoddam est vita ipsorum,* &c. D. Chrysostomus homil. 58. in Matth. *Quantò melior asinus ebrioso est? quantò canis præstantior? omnes certè animantes, quæ rationis expertes sunt, cùm bibunt aut comedunt, vltra quàm satis, etiamsi mille homines cogerent, nunquam elabuntur. peiores igitur irrationalibus vos estis, qui inebriamini;* quod fusiùs deinde prosequitur.

Brutis peiores.

Quintò, Secreta prodit, Prouerb. 31. *Nullum secretum vbi regnat ebrietas.* Huius rei multæ extant historiæ: hinc Horatius,

> *Reges dicuntur magis vrgere culullis*
> *Et torquere mero, quos perspexisse laborant.*

D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 17. *Plerique etiam vino vtuntur vt equuleo; & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo; vt patriæ statum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. quis inter cyathos texit quod latere cupiebat?*

5. Secreta pandit.

23 Sextò, Ad mores absurdos & grauia crimina excitat. hos exprimit ex parte D. Basilius suprà. D. Hieronymus in cap. 1. epistol. ad Titum, explicans illud, Non vinolentum, *Longum est ire per singula, & insanias, quas ebrietas suggerit, explicare. Videas alios pocula in tela vertentes, cyphum in faciem iacere conuiuæ: alios scissis vestibus in vulnera aliena proruere, alios clamare, alios dormitare. qui plus biberit fortior computatur: accusationis occasio est, adiuratum per Regem, frequentiùs non bibisse. vomunt vt bibant, bibunt vt vomant. digestio ventris & guttur vno occupantur officio.* Deinde addit, *Hoc nunc dixisse sufficiat, quòd secundum Apostolum, in vino luxuria est, & vbicunque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominetur. Specta ventrem & genitalia; pro qualitate vitiorum, ordo membrorum. nunquam ego ebrium castum putabo.* Nota grauissima verba tanti Doctoris. D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16. *Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ. hæc sensus hominum mutat & formas; per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. si quidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam, vini calore flammati cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur:* & cæterà, quæ elegantissimè persequitur. Similia habes cap. 12. & apud D. Chrysostomum homil. 58. in Matth. sub finem. S. Basilius hom. in ebrietatem; *Ebrietas dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit,* &c.

6. Est causa multorum criminum.

Pugna ex ebrietate.

Fœditas ebriosorum.

Ebriosus nunquam castus.

Libidines.

Septimò, Difficillimè curatur: ratio est, quia vinum corporis habitum immutat, hepar accendit, fauces exsiccat, & siticulosos reddit; quo fit vt sitis bibendo augeatur, faucibus magis & magis arescentibus. D. Basilius, *Denique huius mali finis est nullus: ipsum namque merum inexplebilem continuò sitim ad-*

7. Difficillimè curatur.

ftim addit; nec necessariũ quærit vsum, sed ad alium irrefragabiliter potum inuitat, quum ardentes ebrios & semper bibendi cupidiores reddit. D. Ambrosius cap.14: *Meritò Deus per Moysen non solùm veneno, sed etiã draconum veneno vinum comparauit, dicens, Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis. & pulchrè additur, insanabilis: multi enim reliquorum serpentum veneno curantur, nemo ebrietate.*

Vbi Aduerte, locum illum Deutero. 32. positum ab Ambrosio iuxta editionem 70. Nostra lectio sic habet, *Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.*

24 *Quo modo possit curari.* Quomodo autem his curatio adhiberi possit, docet pulchrè D. Augustinus serm.231. *Qui se de hoc malo desiderat liberare, quo modo sibi internallo dierum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit; ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat. qui si simul totum, quod amplius accipiebat, subtraxerit, vbi nimia siti cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamet & dicat, malle se mori, quàm sibi bibendi & inebriandi consuetudinem tollere: nec attendit quòd tolerabilius erat illi carne mori, quàm in anima per ebrietatem interfici. Et ideo vt nec ardorem nimium patiatur, & de tam graui malo liberetur, per interualla dierum, sicut diximus, aliquid de nimietate potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.*

Hæc paulò fusiùs ex Patribus dixerim, propter fœdam huius æui apud multas gentes sese inebriandi consuetudinem. plura licet videre apud citatos, maximè Ambrosium & Basilium.

25 *An cõmissa in ebrietate sint peccata?* Petes Primò, Vtrum ea, quę homines in ebrietate committunt, sint peccata, ita vt imputentur ad culpam?

Respondeo, Vel ebrietas est voluntaria, seu culpabilis, vel non est voluntaria. Rursus, vel malum inde secuturum poterat præuideri, vel non poterat. *Si nullo modo voluntaria.* Si non est vllo modo voluntaria, ita vt sit prorsus inculpata, quidquid ex ea secutum fuerit, etiam culpâ vacat; non minùs quàm id, quod committitur ab amente. ratio est, quia nullo modo est liberum. nec enim per se liberum est; nam cùm agitur, deest vsus rationis. nec etiam in causa; quia supponimus causam non esse voluntariam. talis erat nuditas Noë, ex ebrietate inculpata, consecuta: ignorabat enim vini efficacitatem, vt Patres docent. Ita communiter D. Thomas q.150.ar.4. Caietanus ibidem, D. Bonauentura in 2.d.22.ar.2.q.3.ad vltimum, & alij.

26 *Si sit aliquo modo voluntaria.* Si verò ebrietas sit aliquo modo culpabilis, & malum præuideri poterat, (vt si aliàs erat expertus, in simili dispositione tale quid à se commissum; vel si dubitans non adhibuit sibi custodem, vel aliam cautionem) etiam ipsum ad culpam imputabitur. Et quidem si solùm venialiter peccauit se inebriando, malum inde secutum solùm erit veniale. Si verò mortaliter, mortale. *Si ebrietas sit venialis effectus non potest nisi venialis censeri.* Ratio est, quia illud malum (v.g. homicidium in ebrietate commissum) non est in seipso voluntarium, seu liberum; cùm ab eo patretur, qui iam vsu rationis caret: sicuti quod fit à dormiente; sed solùm est voluntarium in causa, quæ est ebrietas: ergo non potest maiorem contrahere culpam, quàm ipsa causa hîc & nunc habeat, atque adeo quàm voluntas illa, à qua ebrietas illa dicitur voluntaria: ergo si hæc voluntas solùm est venialis, illud malum, etiamsi fortè sit homicidium, non imputabitur nisi ad culpam venialem. Confirmatur, quia tota culpa est in illa voluntate: & solùm per denominationem extrinsecam tribuitur ebrietati & effectui secuto: nam ebrietas, & opus secutum solùm imputatur ad culpam, quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euidens est, non posse esse maiorem culpam in opere secuto, quàm in voluntate illa præuia ebrietati. Vnde patet fieri non posse vt ebrietas sit peccatum veniale; & opus ex ea secutum imputetur vt mortiferum.

27 *Si malum non poterat præuideri, non imputatur.* Fieri tamen potest vt ebrietas sit mortifera, & malum ex ea secutum, etiam aliàs per se grauissimum, non imputetur ad culpam, vel saltem non nisi ad venialem. ad nullam culpam, si malum nulla ratione præuideri poterat: quod enim nullo modo est cognitum, nullo modo censetur volitum, aut voluntarium; vt si nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi: quod facilè accidit ei, qui nihil tale est antea expertus: vel si occurrit, humano modo sufficientem cautionem adhibuit: quo modo incestus Loth videtur fuisse inculpatus, etsi fortè ebrietas eius excusari non possit. Vnde D. Augustinus lib.22. contra Faustum cap.44. dicit; *Inebriauerunt eum, & se nescienti miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non quantum ille incestus, sed quantum illa merebatur ebrietas.* Idem docet S. Chrysostomus homil.44. in Genesim.

28 *Si præuisum imperfectè, erit veniale.* *Ad venialem* imputabitur, si aliquo modo præuideri poterat, (vt si aliqua leuis de eo dubitatio incessit animum) & per venialem negligentiam maior consideratio fuit prætermissa. Ratio est, quia etsi tenebatur ebrietatem sub peccato mortifero vitare, ob intrinsecam ipsius malitiam, eius periculo satis animaduerso; non tamen pari obligatione tenebatur illam vitare ob malum v. g. homicidij; eò quòd non satis eius periculum aduerterit; sed solùm leuiter: & in eo neglectu non peccauerit nisi venialiter, vti suppono. Confirmatur, quia in homicidio casuali potest esse peccatum veniale, ob defectum considerationis necessariæ ad culpam lethalem: atqui tale homicidium est casuale respectu illius hominis & voluntatis præcedentis: ergo, &c.

Si perfectè animaduersum. Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali; si hoc malum graue sit, tenetur sub peccato mortali vitare periculum. Vnde si hoc etiam per se sit peccatum mortiferum, sicut est ebrietas; in voluntate illa prætuia, qua periculum acceptat vel non vitat, erit duplex malitia mortalis; altera quatenus terminatur expresè vel implicitè ad ebrietatem: altera vt respicit malum inde secuturum: quarum alteram habet ab ebrietate, vt per se spectatur; alteram ab eadem vt est causa continens periculum alterius mali.

29 *An rationis defectus & mala secuta sint peccata.* Vtrum autem ebrietas, vt rationis defectum denotat, & mala secuta dicenda sint peccata, potiùs ad modum loquendi, quàm ad rem ipsam pertinet; quia constat totam malitiam moralem & culpam esse in voluntate, quæ ebrietatem antecessit. Si tamen propriè loqui velimus, potiùs dicenda sunt effectus peccatorum, quàm formaliter peccata. Ratio est, quia non dependent à voluntate vt actiones liberæ; sed vt effectus consequentes, qui positâ semel causâ, non sunt ampliùs in nostra potestate. posito enim potu largiore vini, eoque in stomachum infuso, non est in

nostra potestate vt nō sequatur mentis defectus: & posito tali defectu non sunt in nostra potestate opera, quæ inde sequuntur: atqui de ratione peccati est esse liberum & in nostra potestate. Confirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorum dependent à voluntate libera, aliter hæc opera. illæ enim ita dependent, vt omni momento sit in nostra potestate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumpere, vel continuare. Vnde ipsæ per se sunt propriè voluntariæ, laudabiles vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia secundum se assiduè à voluntate pendent, & conseruantur; & consequenter ab ea informantur, & veluti animantur ad vnum perfectum opus morale constituendum. Hæc verò non sic; sed remotè solùm à voluntate libera pendent, nimirum quatenus liberè facta est applicatio causę: qua posita, necessariò sunt secutura, nec ampliùs est in potestate nostra ea inchoare vel differre. Vnde per se non sunt peccata, sed solùm vt considerantur in libera applicatione causę inebriantis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus considerandi.

Quòd vt meliùs intelligatur, notandi sunt in proposito quatuor actus. Primus est, Voluntas illa, qua quis expressè vel implicitè vult se inebriare; etiamsi videat periculum ex ebrietate impendere. Secundus, Actus potandi. Tertius est, Operatio vini, qua tollitur vsus rationis. Quartus est, Homicidium ex ebrietate commissum. Primus est fons totius mali, & in eo residet tota culpa. Secundus est actio libera, assiduè pendens ex illa voluntate: vnde cum illa constituit integrum & completum opus morale. Tertius est effectus secundi, qui posito secundo naturaliter & necessariò sequitur. Quartus sequitur ex tertio. Itaque cùm tertius & quartus per se non pendeant à voluntate libera, sed solùm ratione secundi; non sunt etiam per se peccata, sed solùm vt continentur in secundo, vt in causa.

Idem dicendum de omissione, quando ex aliqua causa libera sequitur necessariò, ita vt non maneat ampliùs libera: vt cùm ex ebrietate omittitur sacrum, vel lectio precum: vel abiecto sponte breuiario lectio facta est impossibilis. Verùm de his fusiùs agendum 1.2.qu.20.

30 *Signa pridiana ebrietatis.*

Petes Secundò, Quibus signis cognosci poterit an quis fuerit ebrius?

Respondeo. Primò, Quando quis postridie non meminit quid dixerit, egerit; quomodo domum venerit, aut cubitum concesserit, à quo deductus, vel adiutus; aliàs autem id probè meminisse solet; magnum signum habet hesternæ ebrietatis. Ratio est, quia dum quis ratione vtitur, reflectit mentem super suos actus, & ita retinet gestorum memoriam. Vnde si non retinuit memoriam, non videtur rationis compos fuisse.

Secundò, Si commisit quæ nunquam integra mente solet: vt si loquutus aut fecit turpia & absurda, cùm aliàs sit castus & prudens: si iurauit, blasphemauit, vxorem & familiam turbauit, cùm aliàs sit modestus & benignus: indicia enim hæc sunt rationem & prudentiam fuisse consopitam, & hos insolitos motus, ex vino perturbata imaginatione processisse.

Tertiò, Qui nouit discernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur esse ebrius; etiamsi non possit rectà incedere, & omnes domus ei verti videantur: talis enim discretio non potest cum defectu rationis consistere. Pari modo si adhuc solita officia possit vtcunque exequi, etsi cum vertigine & difficultate. Vide Caietanum v.Ebrietas, & alios Summistas.

DVBITATIO 4.

Vtrum sit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas respondere.

31 *Est contra rationem.*

RESPONDEO & Dico Primò, Prouocationem illam sonare per se quid alienum à ratione, & in moribus turpe: nam regula bibendi statuitur non ratio, non necessitas naturæ, non bona valetudo, non animi vigor, aut sensuum alacritas; sed venter alterius, vel tota ventris, viscerum, & venarum capacitas. *vtres* vel *lagenas* (vt eos vocat D. Basilius) rectiùs hos dixeris, aut certè *tubos*, vel potiùs *cloacas*, quàm homines; solùm ad hoc idoneos, vt plurimum vini tanquam lagenæ capiant, vel per corpus tanquam per tubum aut cloacam transfundant & perdant. Et mirum non simili modo institui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum.

32 *Est peccatum mortiferum.*

Dico Secundò, Prouocationem illam esse peccatum mortiferum, si eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel si aduertas aut facilè aduertere possis inde in te vel altero ebrietatem secuturam; etiamsi non eo animo facias: nisi fortè causa aliqua iusta excuset. sequitur ex dictis dubitat.3. si enim inebriare seipsum directa vel indirecta voluntate est peccatum mortiferum, etiam inebriare alterum. & quia plerumque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, sequitur ebrietas, & alia peccata non leuia; ideo grauissimè hæc consuetudo à Sanctis Patribus reprehenditur.

D.Basilius hom. in ebrietatem; *Deinde potatione procedente eò veniunt, vt de augenda hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius authorem legis, diabolum habent; victoria verò præmium, peccatum. nam qui plus hauserit meri, is præ cæteris laudatur, is victoriam refert: atque ita gloriam in ignominia captant. Inter se namque contendunt, & velut in Iudicio aliquo defensitant. Quisnam sermo, eorum, quæ hîc fiunt turpitudinem vnquam satis explicet?* &c.

D.Ambrosius de Elia & ieiunio cap.13. eadem elegantissimè prosequitur, & morem nostri seculi ad amussim describit in conuiuiorum apparatu, ministrorum obsequijs, vasorum ordine & ostentatione, certamine potandi & alijs insanijs. *Primò*, inquit, *minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verùm hæc non sobrietatis est species, sed disciplina bibendi, vt irritent sitim*, &c. *ergo vbi recalere cœperint, poscũt maiorib. poculis, feruor inardescit.* Et infrà; *Deinde procedente potu longiùs, contentiones diuersæ & magna certamina, quis bibendo præcellat. nota grauis si quis se excusat, si quis temperandum fortè vinum putet. & hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi consummatæ fuerint epulæ, putes iam esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum, & cùm consummauerint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres, quasi instrumenta bellorum. ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub Iudice, sub lege decernitur. agonothetes illic furor est, stipendium*

Certamina potatorum.

stipendium debilitas, victoria præmium culpa. pendet anceps diu & dubius belli euentus, &c. Idem cap.14. *Nec vos excusamini, qui vocatis vt amicos, & emittitis vt inimicos; quantò melius in terram tua vina fudisses? quid te delectant damna sine gratia? rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem; inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum; cibos promittis, tormenta irrogas; vina prætendis, venena suffundis*, &c.

Reijcitur excusatio.

D. Augustinus ser.231. *Maiora pocula prouidentur; certa bibendi lege contenditur; qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et infrà, adfert illorum excusationem; *Sed illi, qui tales esse volunt, miserabiliter se excusare conantur dicentes, Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit, non dedero.* quam sic refutat; *Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & suus est inimicus. si & te & alium inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum; & ideo sapienter considera, si iustum sit vt te à Deo separes, dum te ebrioso coniungis; cùm extremum, tu eum noli adiurare, noli cogere; sed in potestate illius dimitte, vt quātum sibi placuerit, bibat; & si sic se inebriare voluerit, vel solus pereat, & non ambo pereatis. ò infœlicitas generis humani*, &c. Et in fine sermonis; *Ergo fratres carissimi, dum hæc suggero, me absoluo apud Deum. quicunque me audire contempserit, & ad bibendum pronus fuerit, vel in conuiuio suo alios adiurare, vel cogere voluerit, & pro se & pro illis in die Iudicij reus erit. Et quia, quod peius est, aliqui etiam Clerici, qui hoc deberent prohibere, cogunt alios bibere plus quàm expedit; amodo incipiant & seipsos corrigere & alios castigare, vt cùm ante Christi tribunal venerint, nec de sua, nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium.* Idem serm.232. *Solent ebriosi ita se excusare vt dicant, Persona potens me coëgit vt amplius bibam, & in conuiuio Regis non potui aliud facere. ad excusandas excusationes in peccatis ista prætendimus, & quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus. nolle in culpa est nostra & non posse prætenditur. Etiamsi ad hoc veniretur, Aut bibas, aut morieris, melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*, &c.

Excusatio quorūdam. Reijcitur. Esse peccatum mortiferum. Excusatio quorūdam.

33 *Vtrum ad graue malum impediendum, possit quis alterum inebriare.*

Petes, Quid si grande aliquod malum impendens non posit alia ratione impediri, nisi inebriando authorē, qui illud machinatur; vtrum tunc licitū sit illum inebriare? v.g. aliqui meditantur proditionem oppidi in certam horam, vel impediens ne oppidum, quod est in rebellium hæreticorum potestate, suo Principi, condicto tempore tradatur; nec suppetit mihi vlla facultas id auertendi, nisi eos lautè excipiendo & sopiendo per potum. Item captus à volonibus deducor ad tabernam, & spes est euadendi, si eos inebriauero.

Respondeo & Dico Tertiò, Hoc casu videri licitum prouocare ad æquales haustus, & alterum inebriare, hoc est potu consopire: ideoque in secunda assertione dixi, *Nisi iusta causa excuset.* Probatur, quia licitum est suadere & inducere ad minus malum vt impediatur maius, vt communiter DD. tradunt: atqui hîc nihil aliud fit: ergo, &c.

34 *Obiectio.* Dices, Tunc solùm fas est suadere minus, quādo hoc fit vt mens alterius auocetur ab eo, quod est maius; illa enim est bona commutatio: hîc verò non auocatur.

Resp. Respondeo, Non solùm id esse licitum ad mutandam ipsius mentem; sed etiam ad impediendum maius malum, quamuis mens eius non sit mutanda: volenti enim occidere Petrum, possum suadere vt primùm spoliet eius domum, vel abigat pecora, vt interea illum subducam; si copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere vrbem, possum suadere vt expilet ærarium, vt interim proditio impediatur. Et captus à latronibus potest eis suadere vt alium quendam insequatur; (quem certò scit euasurum ratione celeritatis, vel ob insidias eo loco positas) vt ipse interim possit fugere, vel vt illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioseph volentibus author fuit vt demitterent in cisternam veterem, ibique fame emori finerent, Genesis 37: Vbi non minus, sed æquale peccatum suasit; vt etiamsi in illa voluntate mortis per famem inferendę perstarent, effectum tamen ipse impediret: Denique quando non potest quis in seipso impedire quin faciat id, quod per se est peccatum, licitum ei amplecti id, quod re prudenter expensā videtur minus; vt colligitur ex cap. Dominus, de secundis nuptijs. & cap. Inquisitionis, de sententia excōm. Ergo quando non potest impedire in altero quin è duobus peccatis alterum committat, potest illi suadere quod est minus.

Nec refert, quòd minus malum in illo casu videatur absolutè suaderi, cùm solùm comparatiuè id facere liceat; v.g. fac hoc potiùs quàm illud: quia non est opus id exprimere, quando nihil ad malum impediendum prodesset; vt cùm vides planè obfirmatum: sed sufficit vt mens tua sit, illud minus obijcere velut illecebram; vt dum circa illud occupatur, possit impediri maius. Itaque non suades illud eo animo vt absolutè faciat, sed vt potiùs faciat, quàm illud maius; quamuis ob iustas causas id non exprimas. Et sanè si possum ei dicere, Fac hoc potiùs quàm illud, & vt faciat, rogare; cur non possum, non expressa comparatione tali, rogare vt hoc, quod minus est, faciat, vt interea impediam maius, quando video non posse à proposito abduci? Sic medici in morbis quibusdam desperatis; vt mortem auertant, venenā quædam minorem noxam inferentia adhibent.

35 Dices, Non sunt facienda mala vt eueniant bona: ergo neque vt vitentur mala.

Respondeo, Nemini quidem fas esse vt ipse malum faciat, vt aliud malum à se vel alio faciendum impediat: potest tamen alteri suadere minus malum, vt impediat in illo maius, quod aliā ratione impedire nequit: illa enim suasio mala non est, sed bona; quia non tendit ad hoc vt minus malum fiat absolutè, sed vt præferatur malo maiori; licet id non semper exprimatur: imò si quis bene aduertat, talis suasor solùm permissiuè ad illius consensum in minus malum se habet: vtitur enim suasione vt propositione obiecti, vt alter à maiore malo abducatur; non intendens vt consentiat in minus, sed id permittens, vt relinquat maius. vnde etiam minus dissuaderet & impediret, si posset absque maiori vel pari incommodo. vide suprà lib.2. cap.13. dubit.3.

Iuxta hæc excusari poterit quidam, qui ante aliquot annos captus à volonibus hæreticis & ductus ad tabernam, cœpit strenuè cum illis potitare, vt eos inebriaret: & se fugā proriperet: quod ita est consecutum.

36 *Vtrum aliquando liceat se inebriare.*

Sed hinc alia dubitatio nascitur, Vtrùm causā vitæ saluandæ possit quis seipsum inebriare, vel potando, se periculo ebrietatis exponere; vt in casu pro-

casu proposito, vel cùm quis cogitur ab altero. quibusdam enim locis dicuntur esse adeo barbari, vt nisi æquali cyatho respondeas, prouocent ad duellum, vel inuadant gladio.

Videtur sanè id non esse licitum; nam ob nullam causam fas est facere peccatum: atqui se inebriare peccatum est, & quidem mortiferum, vt dictum est. Confirmatur ex D. Augustino serm. 232. *Etiamsi*, inquit, *ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas, aut morieris; melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*. vbi apertè dicit hoc non esse licitum, & indicat esse peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus ar.2. in respons. ad 3.

37 Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate vt solùm dicit priuationem vsus rationis ex potu, quæ per se non est peccatum. Ita mecum tenent multi viri docti in hac Vniuersitate consulti. Probatur Primò, Quia id licitum est causâ medicinæ (vt suprà ex Caietano & alijs ostensum est) ad pellendum vel arcendum morbum: cur non etiam ad vitandam mortem ab alio intentatam?

Respondet Caietanus, quia non est medium per se ordinatum ad hoc, sicut ad illud: vnde ibi ille potus non censetur immoderatus; hîc verò censetur. Sed hoc non satisfacit: nam licitum est ad vitandam mortem multa facere, quæ per se ad hoc non sunt ordinata, sed solùm ex malitia alterius. Sic suprà lib.2.cap.9.dub.14. ostensum est, probabile esse licere sibi amputare manum vel digitum iubente tyranno ad mortem redimendam; & tamen hoc nullo modo per se est ad istud idoneum, & extra illud periculum, est etiam graue peccatum. Secundò, Ob similem causam possum ieiunare plus quàm valetudo ferat, aut ratio virtutis abstinentiæ extra illum casum: cur non similiter amplius comedere & bibere? Tertiò, Possum vesci fungis aut alijs rebus noxijs, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris; possum haurire medicamentum valetudini noxium, & similia; quæ tamen extra illam necessitatem nullo modo essent licita. sicut ergo ista non sunt contra virtutem, quando sunt necessaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit: quia cum omnibus illis circumstantijs, in ordine ad salutem corporis re vera immoderatus non est. sicut enim licitum est lædere sanitatem, & corporis integritatem ad vitandam mortem ex alterius malignitate impendentem; ita etiam licitum est lædere rationis vsum ad breue tempus, ob eandem causam. etsi enim dominium istorum non habeat; tamen habet custodiam in ordine ad bonum totius; ac proinde potest de illis disponere prout necessarium ad salutem totius. denique priuatio rationis hîc non est intenta, sed solùm permissa; quam non tenetur cum tanto suo malo impedire.

38 *Ad rationē contrariæ sententiæ.* Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, In eo casu non esse peccatum, saltem mortiferum, sicut nec quando fit causâ medicinæ.

Ad testimonium D. Augustini Respondeo, Illud esse intelligendum quando quis cogit bibere in contemptum virtutis, vt sobrietatem & modestiam sugillet: non autem cùm id solùm facit quòd putet se contemni, aut sibi fieri iniuriam, nisi tantundem bibatur quantum ipse propinauit: vel certè quando is, qui initio coactus bibit, postea causâ delectationis sponte pergit in potando, vt sæpe fieri solet: vel quando facilè potest se subducere vt ad ebrietatem non perueniat. talis enim si inebrietur, non potest excusari.

DVBITATIO 5.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. Thomas quæst.153.

39 *Luxuria dupliciter accipitur.* LVxuria vel luxuries à luxu dicitur, & ab authoribus æquè generatim accipitur: quo modo significat omnem excessum non solùm in re venerea, sed etiam in vestitu, epulis, vnctionibus, & similibus delitijs. Græci ἀσωτίαν vocant.

Strictè autem, pro excessu in re venerea accipitur: nam luxuriosus dicitur, teste D. Thoma, quasi luxatus & solutus in voluptates: maximè autem animum hominis dissoluunt voluptates venereæ. Hoc modo passim vsurpatur à Theologis, & opponitur castitati, & vocatur ab Apostolo ad Galat.5. ἀσέλγεια, quod intemperantiam libidinis significat.

40 *Est peccatū mortiferū.* Porro hoc vitium genere suo est peccatum mortiferum, & præterea vitium capitale. Esse peccatum mortiferum colligitur ex Apostolo ad Gal. 5. vbi *luxuria* ponitur inter *opera carnis*, de quibus ibidem affirmat Apostolus, *quòd qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*. Et probatur ratione: Vsus rei venereæ ex natura sua est opus necessarium ad naturam propagandam & perennandam, sicut vsus ciborum ad conseruandum indiuiduum. nam vt inquit D. August. de bono coniugali c.6. *Quod est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis*: ergo hic vsus censetur res grauis & magni momenti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vsu, est in re graui; ac proinde ex genere suo est mortifera. Confirmatur, quò enim bonum est excellentius, quod ex opere prouenit, eò maioris momenti censetur illud opus; & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & conseruatio generis est bonum excellētius quàm conseruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, est grauior, quàm quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infrà, cùm de speciebus agetur.

41 *Est vitium capitale.* Esse autem luxuriam vitium capitale, docet D. Gregorius lib.31. moral. ca.31. & ratio est, quia ex hac, tāquam ex fonte, plura alia vitia manant. nam ex affectu delectationis venereę homo multa alia peccata facit; vel certè sinit se in illa incidere, vt rectè hîc explicat Caietanus art.4. non enim est necesse vt omnes filiæ alicuius vitij capitalis oriantur ex affectu illius, sicut electiones mediorum ex affectu finis, vt obijcit Martinus; quia quædam vitia non sunt media ad consequendam v.g. delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiæ: sed sufficit vt homo ex affectu illius paratus sit alia illa vitia incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij spectemus, non est opus filias vitiorum capitalium restringere ad modum nascendi secundum rationem finis. nam quædam multò euidentiùs nascuntur secundum rationem causę efficientis, aut dispositiuæ; vt cæcitas mentis, & similia, ex luxuria:

luxuria: mentis hebetudo & scurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res est parui momenti.

42 *Filiæ luxuriæ octo.* Numerantur filiæ luxuriæ octo à D. Gregorio suprà, quarum rationem reddit eleganter D. Thomas ar.5. nimirum *cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror futuri.* Ratio horum *Ratio earum.* sic accipi potest: quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor posteriora ad voluntatem. In intellectu enim sunt quatuor operationes. Prima est, Simplex consideratio, v.g. boni spiritalis, per quam homo dicitur bene apprehendere & intelligere quàm bonum sit rectè viuere, seruire Deo, relinquere seculum, & similia. Secunda est, Bona consultatio de medijs ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & medijs occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam; tum quia voluptas illa est vehementissima, & consequenter impedit considerationem & attentionem circa spiritalia, vtpote totā animam & omnes eius vires ad se violètè rapiens: tum quia est infima, & secūdum infimum sensum, & communis cum brutis; vnde etiam mentem maximè deprimit, & in brutalem indolem format, peruersâ phantasiâ, & affectu hominis. Et quidem vt mentem reddit ineptam ad considerationem rerum spiritalium, earumque dignitatem apprehendendam, generat *cæcitatem mentis*: vt ad consultandum de medijs, *præcipitationem*; immersus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad consultandum non solùm de modo rectè viuendi; sed etiam de alijs rebus: & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptum ad rectè iudicandum de medijs salutis, eaque expendenda, *inconsiderationem*. Vt verò mollem & debilem ad exequenda bona proposita, ob speciem quandam difficultatis, *inconstantiam*. etsi enim sæpe aliquid boni proponant, tamē quando animus imperare debet executionem, statim retrocedunt, asperitatis specie territi; vt pulchrè D. Augustinus sui exemplo ostendit lib.8. confess. cap.5. & 11.

Luxuria totam prudentiam euertit. Hinc patet, hoc vitio maximè euerti *prudentiam*: nam actus supradicti ad prudentiam pertinent, & totam eius vim & functionem comprehendunt. quod confirmatur ex Aristotele lib.7. ethic. cap.11. *Prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudentiam impediunt voluptates, eoq; magis, quò quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in hac enim neminem posse quid intelligere.* Hinc patet quàm perniciosum sit hoc vitiū omnibus, qui prudentia vel sapientia cæteris antecellere debent; vt sunt Prælati, Principes, Gubernatores, Iudices, Consiliarij, Doctores, Parochi, & similes.

43 In voluntate sunt operationes duæ, Intentio finis, & electio mediorum. Intentionem peruertit hoc vitium, voluntatem trahendo ad delectationes carnis; & sic ingenerando *amorem sui*: quod intellige, non tantùm quia homo hoc ipso, quo appetit voluptates venereas, inordinatè se amat; sed etiam quia ita sensim æstimat carnem suam, eiusque voluptates, vt in eis finem vltimum collocet, omnes suas cogitationes & curas ad eas consequendas referendo. Hinc mox sequitur *odium Dei*, qui voluptates illas grauiter prohibet, & punit. Electionem peruertit, ingenerando *amorem huius sæculi*, id est, vitæ præsentis, & rerum hanc vitam oblectantium, quo ita istis inhærent, vt hîc perpetuò manere exoptent. vnde statim nascitur *horror & desperatio futuri*. *Horror* quidem, quia norūt se ibi his voluptatib. priuandos, & earum loco pœnas grauissimas subituros. Hinc nemo magis horret mortem, quàm homines voluptuarij; iuxta illud Ecclesiastici 41. *O mors, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantijs suis: viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.*

Desperatio, quia vinculis concupiscentiæ constricti, desperant se posse eripere & salutem consequi.

44 Præter has luxuriæ filias, quæ internę sunt, ponuntur ab Isidoro quatuor externæ, *turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia.*

Turpiloquium. *Turpiloquia*, quia *ex abundantia cordis, os loquitur*, vt Dominus ait Matth.12. cor autem hominis luxuriosi (id est, cogitatio & affectus) turpitudine plenum est.

Scurrilia. *Scurrilia* sunt verba aut facta parum honesta, risum mouentia: hæc ex eodem nascuntur fonte: sicut enim fœdi homines delectantur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimantur; ita etiam alijs, eodem, etsi remotiùs, pertinentib. ijsque risum mouere student.

Ludicra. Nec solùm parum honestis, sed etiam *ludicris*, aliàs indifferentib. quæ ad iocos pertinent, impensiùs delectantur. vnde videmus quosdam libidini addictos ex varijs libris colligere turpes, scurriles, & ludicras narrationes & facta, vt ea in promptu habeant, cùm in consortio sunt aliorum.

Stultiloquium. *Stultiloquium* sequitur ex cæcitate mētis; mens enim libidine cæca, multa stulta, seu ratione carentia effutit. Vide D. Thomam art.5. ad 4. & D. Hieron. in c.5. ad Ephesios, vbi explicat quid sit stultiloquium, & scurrilitas.

DVBITATIO 6.

Quæ sint luxuriæ species.

D. Thomas qu.154. art.1.

45 *Species luxuriæ.* Divvs Thomas ex Gratiano 36. qu.1. cap. Lex illa, sex species luxuriæ assignat; *fornicationem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, & vitium contra naturam*. cuius numeri ratio vt intelligatur, Notandum est, principalem actum venereum, ad quem reliqui referuntur, esse spermatisin, seu seminationem: in quo dupliciter potest committi inordinatio. Primò, Quoad substantiam illius actus; vt cùm non fit in organo naturali, vel cum persona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumstantias; vt cùm inter coniuges in eo tantùm peccatur, quòd debitus modus in congressu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non seruetur, &c. Luxuria generatim vtramque inordinationem complectitur; sed hîc accipitur, & assignantur ei species vt dicit inordinationem quoad substantiam actus: hæc enim absolutè vocatur luxuria, estque peccatum secundum speciem suam lethale. Inordinatio quoad modum, per se est solùm luxuria secundum quid, & peccatum veniale in ratione luxuriæ; quamuis ratione sacrilegij annexi, vel

nexi, vel scandali, vel praui affectus possit esse mortifera; vt bene ostendit Caietanus in artic. primum. Hinc soluas plurima, quæ hîc obijcit Martinus.

Ratio istarum specierum. Ratio autem harum specierum sic accipi potest: vel enim est inordinatio circa actum principalem, quòd ita fiat vt non possit sequi generatio; & sic est peccatum *contra naturam*: aut quia ita fit vt non possit sequi commoda institutio & promotio prolis vsque ad statum perfectum; & ita est *simplex fornicatio*, quæ est soluti cum soluta: aut quia fit cum persona incongrua: idque quadrupliciter, Primò, Quia nimium propinqua; & ita est *incestus*. Secundò, Quia alteri iuncta; & sic est *adulterium*. Tertiò, Quia sub potestate parentis; & ita est *stuprum*. Quartò, Quia non consentit; & sic est *raptus*. Simili ferè modo D.Thomas art.1.

Vtrùm tamen stuprum sit species distincta à simplici fornicatione, quando puella consentit, dictum est suprà cap.10.dubit.1.

Sacrilegum concubitum refert D. Thomas ad adulterium; quia personæ sacræ, connubio quodam spirituali Deo sunt coniunctæ.

Inordinatio, quæ in tactibus & osculis impuris sita est, & *impudicitia* dici solet, refertur ad illam speciem, ad quam disponit; vt si fiat cum alterius côiuge, refertur ad adulterium; si cum consanguinea, ad incestum.

An sit aliqua species ratione distantiæ. Dices, Sicuti propinquitas facit vt persona sit incongrua, ita etiam nimia distantia; vt si discrepet religione. maius enim peccatum est habere commercium cum Iudæa, quàm cum meretrice christiana: ergo est statuenda aliqua species ratione discrepantiæ, sicut ratione propinquitatis.

Respondeo, Hoc peccatum pertinere ad sacrilegium, vt infrà dicemus. Simili modo quando ex alia aliqua causa est inhabilitas, ad aliquam ex prædictis speciebus reducitur. v.g. si ratione publicæ honestatis, ad incestum: si ratione criminis, vel impotentiæ, ad fornicationem; etsi ex illa circumstantia inhabilitatis multùm aggrauetur. Circa prædicta

46 Notandum ex Caiet. ar.1. *adulterium, incestum, raptum, stuprum* & *sacrilegium* non esse propriè & metaphysicè species luxuriæ, sed solùm morali & vulgata ratione loquendi, qua minùs communia species dicuntur, etiamsi solùm per accidens communem aliquam rationem contrahant. Nam deformitas, quam addit circumstantia illa personæ vel loci luxuriam contrahens, non est contra castitatem, sed contra aliam virtutem: in *adulterio, raptu*, & *stupro*, contra Iustitiam: in *sacrilegio* contra Religionem: in *incestu* contra pietatem, quæ parentibus & sanguine iunctis debitam reuerentiam defert. *Quomodo dicantur species.* Fieri autem nequit vt circumstantia vel deformitas, quæ est contra aliud genus virtutis, ita contrahat malitiam luxuriæ, vt simul cum ea propriè dictam speciem constituat. vna enim species non potest esse in diuersis generibus: nec vnum genus potest contrahi per differentiam alterius generis. itaque circumstantia propriam luxuriæ speciem constituens debet addere deformitatem, quæ solùm sit contra castitatem; qualis est circumstantia vasis indebiti, & personarum debito vinculo non connexarum. Hinc infert Caiet. huiusmodi actus propriè esse sub duplici genere: adulterium enim ratione iniuriæ, quæ fit coniugi, esse speciem Iniustitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter personas, esse speciem luxuriæ. idem dicendum in cæteris. *Sunt sub duplici genere.* Dicuntur tamen species luxuriæ potiùs quàm iniustitiæ, vel sacrilegij, ob duas causas. *Cur dicantur species luxuriæ.* Prior est quam adfert D.Thomas, quia luxuria magis est formalis, cùm se habeat in illis peccatis per modum finis: Iniustitia verò & sacrilegium magis se habet materialiter & per accidens. adulterium enim committitur non vt fiat iniuria, sed propter voluptatem carnalem: similiter sacrilegium, & aliæ species. Quòd si quis adulterium committeret eo fine vt contumeliam inferat marito; vel sacrilegum concubitum, vt iniuriam Deo vel rebus sacris, &c. tunc potiùs dicerentur species Iniustitiæ, vel Irreligiositatis, quàm luxuriæ: quia finis non esset luxuria; sed iniuria & violatio rei sacræ: luxuriæ autem peccatum se haberet instar medij. Altera causa est, quia illa peccata committuntur in materia luxuriæ, & per actum eius, & ita potiùs dicuntur species luxuriæ, quàm Iniustitiæ, &c. luxuria enim magis ibi elucet. In raptu tamen res paulò aliter se habet; nam iniuria præcedit, & luxuria sequitur.

Malitia luxuriæ in speciebus naturalibus. Ex dictis sequitur, malitiam luxuriæ in prædictis speciebus naturalibus, quæ alijs virtutibus opponuntur, si præcisè consideretur quà castitati repugnat, esse eiusdem rationis, & pertinere ad fornicationem: quamuis ex parte affectus humani diuersam grauitatem sortiatur, vt ex D.Thoma ar.1. colligitur. nam quò quis plura vel grauiora peccata in se admittere paratus est affectu venereæ voluptatis, eò affectus ille est peior. nam in illo tanquam in causa côtinentur. vnde infert, illas circumstantias, etsi sint contra alias virtutes, non tamen omnino per accidens se ad luxuriam habere. vide Caietanum.

DVBITATIO 7.

Vtrum fornicatio sit peccatum mortiferum.

47 QVidam hæretici docuerunt fornicationem non esse peccatum. Ita Nicolaitæ, & mulier illa, quæ se Propheten dicebat temporibus Apostolorum: de quibus Apocalyp.2. & Gnostici, qui etiam alias impuritates admittebant; vnde dicti Borboritæ, de quibus Epiphanius hæresi 26. Et Græci schismatici, teste Guidone in catalogo. Denique nostri temporis Anabaptistæ, qui nô solùm fornicationem, sed etiam promiscuum concubitû, spiritu instigante, permittunt, & patrant.

Fornicationē esse peccatū mortiferum. Sed fide tenendum est, esse peccatum mortiferum. Probatur Primò Ex scripturis: 1. ad Corinth.6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles,* &c. *regnum Dei possidebunt.* Ad Galat.5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,* &c. *quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ad Ephes.5. *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. nemo vos seducat inanibus verbis,* &c.

Idem docent omnes Patres, & DD. Scholastici. Nec ob-

Nec obstat, quòd aliqui Iurisperiti concubinatum dicant esse *coitum legitimum*: Ita Bartolus in L. penult. ff. de cōcubinis, & quidam alij; quia solùm volunt dicere, legibus permitti, & non puniri: vt enim in d. L. penul. dicitur, *quia concubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis pœnam est.* vnde meliùs dicerent esse lege permissum, quàm legitimum; vt notat Couarr. de sponsalibus, p.1. cap.4. nu.8.

48 *Sicut vis gignēdi, ita etiam matrimonium à Deo.*

Vt autē ratione probetur, Notandum est, sicut Deus instituit id, quod erat necessarium ad prolem concipiendam & pariendam, nimirum vim generandi & organa opportuna; ita etiam instituit id, quod erat necessarium ad prolem rectè educandam & promouendam ad perfectū statum hominis. nam finis generationis humanæ est proles perfecta: hoc autem est vinculum insolubile maris & fœminæ, posito mutuo consensu, quod matrimonium vocamus. sine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat vt proles rectè educaretur; cùm ad hoc non solùm materna, sed etiam paterna cura sit necessaria. vnde etiam in aliis animantibus, vbi vtriusque parentis cura ad sobolis educationem requiritur, (vt in feris quibusdam, & in auium genere) videmus quandam matrimonij speciem in maris & fœminæ societate, nec eas vti vago concubitu. Et sanè nisi hunc instinctum & inclinationē accepissent, nō fuisset illis in necessarijs ad speciē propagandam & conseruādam satis prospectum: nam ferè semper soboles moreretur, cùm mater illi educandæ & fouendæ sola non sufficiat. Simili modo nisi in genere humano esset illud vinculum, proles rarò bene posset educari, & ad statum hominis perfectum adduci; nam cura paterna plerumque abesset; vt experientia docet.

49 *Probatur ratione.*

His positis, sic possumus ratiocinari: In fornicatione prætermittitur illa conditio, quam naturæ lex in generatione humana ad eius finem, qui est bona prolis institutio, obtinendum requirit: ac proinde ipsa repugnat illi fini: atqui hæc inordinatio est grauis & in re graui: ergo est peccatum mortiferum.

Extrinseca prouisio nō sufficit.

Nec refert quòd incommodo prolis educandæ alia ratione possit occurri; vt si cum certa pensione constituatur vir probus, qui curam prolis suscipiat: tum quia in paucioribus id locum habet, nimirum in diuitibus: & ita his solis, non autē pauperibus licita, vel nō mortifera erit fornicatio; & quò quis erit ditior, eò cum pluribus fornicari poterit; quæ sunt absurda. tum quia id nō tollit inordinationem, quam actus per se habet, quatenus in eo prætermittitur illa conditio personarum, quam ipsa natura instituit, & requirit in illo actu ad prolis suscipiēdæ perfectionem. Confirmatur, quia sicuti esset grauis inordinatio in natura rerum, si animantes, quæ habent instinctum vt certis vtantur coniugiis, inciperent vago modo coniungi: ita etiam censenda est grauis inordinatio, si homines vago concubitu vtantur. sicut enim natura humana est sublimior quàm brutorum, & eius cōueniens propagatio, institutio & perfectio est maximi momenti: ita etiā vinculum coniugij est sublimius, & magis necessarium ad actum generationis; ac proinde maior erit peruersio recti ordinis, si ille actus sine eo fiat.

50 Hinc sequitur, fornicationem iure naturæ non solùm esse malam; sed etiam esse graue malum, & consequenter peccatum mortiferum: quia caret cōuenienti ordine & habitudine, quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem; quæ habitudo est magni momenti, sicut & prolis bona instructio.

Opinio Durandi, Nō esse iure natura peccatum mortiferum.

Durandus in 4. dist. 33. qu.2. num.10. fatetur fornicationem iure naturæ esse quidem malam & inordinatam; non tamen esse malum, quod sit peccatum mortiferum; sed hoc habere à lege positiua Dei. Ratio ipsius est, *Nam fornicatio simplex non meretur mortem æternam secundum legem naturalem; quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte æterna. & ideo quòd fornicatio simplex sit peccatum mortale, hoc procedit ex iure diuino pluribus locis expresso.* Eiusdem sententiæ est Martinus à Magistris apud Caietanum ar.2. licet non ob rationem Durandi; sed quia quando educationi prolis aliunde prospicitur, non videtur grauis inordinatio. Confirmatur, quia neque est contra dilectionem Dei, neque proximi, neque suiipsius.

Refutatur.

Sed satis ostensum est hanc inordinationē esse grauem, cùm sit omissio debiti ordinis, quæ iure & instituto naturæ est necessaria in illo actu ad prolis complementum. Et sanè si leuis esset iure naturæ, ius diuinum superueniens non efficeret grauem; sed relinqueret eam in suo gradu. nam Deus prohibens aliquid iure naturæ illicitum, non facit illud peius, sed eius malitiam inculcat, & expresiùs proponit: non enim ideo malum est quia prohibetur, sed quia malum ideo prohibetur; vt patet in mendacio, verbo otioso, & similibus, quæ ex genere suo leuia sunt.

Soluitur ratio Durandi.

Ratio autem Durandi nullius est momenti: ex ea enim sequeretur nec homicidium, nec adulterium, nec sodomiam fore peccata mortifera, nisi iure diuino positiuo essent prohibita. Imò seposito iure positiuo nullum esse peccatum mortale: quod omnino absurdum est.

Nec est necesse vt ratione naturali non constet tale peccatum mereri mortem æternam; sufficit vt illa dictet esse graue peccatum, & Deo grauiter displicere. inde enim ratione naturali est cōijcere graues pœnas, & quæ offensioni tantæ maiestatis respondeant, mereri.

Ad confirmationem: Reducitur ad ea peccata, quæ sunt contra charitatem proximi; cùm sit cōtra bonū prolis nasciture, vt inquit D. Tho. ar.4.

Nec refert, quòd illi, qui cōueniunt, fortè sint steriles, idque sciant: quia actus ex se talis est vt careat ordine debito, quem natura propter bonum prolis requirit, siue reipsa sit secutura proles siue non.

51 *Obiectio 1.*

Dices, Meliùs est proli sic esse, quàm non esse: atqui in potestate parentum erat vt non esset, abstinendo ab illo actu: ergo non videntur ei nocuisse. Deinde possunt impedire ne id nocumentum reipsa sequatur; sicut non magnam infert iniuriam, qui accendit domum, sed statim cauet ne comburatur; incendio extincto.

Resp.

Respondeo, Etsi meliùs sit proli sic esse quàm non esse; tamen si parentes velint dare operam generationi, debent id ita facere, vt opus habeat conuenientem ordinem nō solùm ad prolem suscipiendam, sed etiam ad educandam & instruēdam: vnde si careat illo ordine, priuant quantum est ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu non est natum sequi, sed contrarium.

Nec obstat quòd illud nocumentum possit aliquando impediri; quia id per accidens est; nec impedit quin illi quantum est ex vi operis censeantur proli nocuisse; prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonum prolis tenebantur adhibere. quando enim aliquid ob certum finem est absolutè præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finem, etiamsi alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta obijcit Martinus, quæ vide apud Caietanum ar. 3.

52 *Obiectio 2.* Dices Secūdò, Dominus, Oseæ 1. præcipit Prophetæ his verbis, *Sume tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum*: ergo non est semper illicita.

Resp. Respondeo Primò, Inde vt summum sequi, diuina dispensatione posse fieri licitam; vt inquit D. Thomas ar. 2. ad 2. Secundò & meliùs, Ibi solùm præcipi vt sumat meretricem, seu mulierem, quæ valde dedita fuerat fornicationi, in vxorem, (id enim hebraismo illo significatur) & ex ea procreet filios, qui suis nominibus & ordine nascendi repræsentaturi sint filios Israel, (qui erant verè filij fornicationum, per assiduam & multiplicem idololatriam fornicantes à Deo) & vltionē diuinam illis impendentem. vnde hîc non agitur de actu carnali fornicationis permittendo.

53 *Fornicatio christianorum est grauior quàm ethnicorum.* Porro præter ea, quæ diximus, tria hîc sunt Notanda: Primò, Fornicationem in christianis habere peculiarem deformitatem, ratione Baptismi & Confirmationis, quibus corpora nostra facta sunt membra Christi, & in templum Spiritui Sācto consecrata. Vnde Apostolus 1. ad Corinth. 6. *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit*, &c. & infrà, *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? empti enim estis pretio magno.* vbi tribus argumentis deterret à fornicatione. Ex quibus colligitur, in hoc actu, dum à christianis fit, esse peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum; & consequēter speciem quandam sacrilegij, (latiùs accepto hoc nomine) vnde est multò grauius peccatum in illis quàm in ethnicis.

54 *An sit grauius peccatum cæteris contra proximum.* Secundò, Fornicationem non esse grauius peccatum, quàm cætera, quæ sunt cōtra Deū vel proximum, vt rectè ostendit D. Thomas ar. 3. grauitas enim peccati per se spectatur ex magnitudine boni, cui ipsum opponitur: maius autē est bonum diuinum quàm humanum. vnde peccata, quibus bonum diuinum contēnitur, vt ea, quæ repugnāt directè virtutibus theologicis, vel religioni, sunt deteriora secundum suam speciem, quàm fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rursus inter ea, quæ bonum humanum violant, peiora sunt quæ tendunt in nocumētum vitæ hominis, quàm quæ in damnum fortunarum, & quæ contra vitam hominis nati, quàm quæ contra vitam nasciturì. vnde infert D. Thomas: Cùm fornicatio ex se tendat ad læsionem vitæ, & quidem certæ prolis, nimirum quæ ex hoc actu nasci potest, est deterior furto, quo solùm fortunæ læduntur: minor tamen est homicidio; quia per hoc læditur vita hominis iam nati; per illam nascituri. Hæc tamē comparatio furti & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum est contra iustitiam, fornicatio solùm contra castitatē: atqui peccatum est eò grauius, quò præstantiori virtuti opponitur, vt constat ex 1. 2. q. 72. ar. 4. Secundò, Per furtum læditur homo iam existens in re actu possessa: per fornicationem nemo propriè læditur: nam proles nō est, & nihil ei detrahitur, imò melius est ei sic esse quàm non esse. Solùm in eo peccatur, quòd actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futuræ educationem, cuius ordinis carentia est contra castitatem, non contra iustitiam: quod signum est non esse propriè læsionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium: cuius sententia est etiam valde probabilis.

Nec obstat quòd fornicatio in Christianis præ se ferat speciem sacrilegij; quia simile quid etiam in reliquis illorū peccatis inuenitur, etiamsi spiritalia sint: sicut enim membra nostra sunt membra Christi, & templum Spiritus Sancti; ita etiam spiritus noster est vnū cum Christo; (*qui enim adhæret Deo vnus spiritus est*, 1. ad Corinth. 6.) & est templum Spiritus Sancti.

55 *Quomodo censetur ex maximis peccatis.* Tertiò, Etsi fornicatio non sit ex maximis peccatis mortalibus; tamen quadā ratione posse dici maximum; quia hominē maximè detinet, & difficillimè superatur; idque propter concupiscentiā homini congenitam, cuius motus sunt maximè importuni. Vnde D. Isidorus lib. 2. de summo bono cap. 39. dicit, *Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo, quàm per aliquod aliud peccatum.* Et D. Augustinus, de honestate mulierum cap. 2. *Inter omnia christianorum certamina, sola dura sunt prælia castitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria.* vnde præcipua industria in eo collocanda vt hoc vitium superetur.

DVBITATIO 8.

Vtrum in osculis & tactibus sit peccatum mortiferum.

D. Thomas qu. 154. ar. 4.

56 *Osculū tripliciter fieri potest.* NOTANDVM est, Osculum posse fieri tripliciter. Primò, In signum amicitiæ. Secūdò, Causā delectationis cōcubitus. Tertiò, Causā delectationis ipsius osculi secundū se considerati. Idem dicendum de contactu partis honestæ.

Contactus etiam partis verendæ potest fieri totidem modis. Primò, Causā medicandi, vel aliā necessaria. Secundò, Causā voluptatis cōcubitus. Tertiò, Causā voluptatis illius contactus per se spectati. His positis,

Osculum causā amicitiæ. Dico Primò, Osculum causā amicitię, secundū consuetudinem patriæ, per se est licitum; similiter & delectatio inde consequēs. Est communis sententia DD. & patet ex scripturis & vsu generis humani. Ratio est, quia hoc nihil est aliud, quàm testari signo externo beneuolentiam, & vnionē animorum, (cuius osculum est symbolum) fundatam in coniunctione sanguinis, vel professionis; vt olim inter christianos; vel in alia causa honesta. vnde etiam delectatio hinc consequens, licita est. Sicut enim licitum est delectari amicitia & coniunctione, ex qua amicitia est orta, & præsentiā amici; ita etiam testificatione & vsu signi illius amicitiæ. seruandum tamen hîc decorū, & consuetudo recepta, cauendumq; scandalum: non enim decet viros ecclesiasticos, maximè Religiosos hoc modo testari amicitiam erga fœminas; etiamsi aliquo modo sanguine iunctæ essent; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel scandali nasci posset.

Dico

57 *Causâ delectationis concubitus.* Dico Secūdò, Oscula, si fiant causâ delectationis concubitus, extra matrimonium, sunt peccata mortifera, & pertinent ad speciem illius actus, ad cuius delectationem referuntur. Ita D. Thomas hoc arti. 4. & alij DD. omnes. Potest autem id fieri dupliciter. Primò, Si quis vtatur osculo tanquam dispositione ad concubitum; nimirum cum animo per illas blanditias ad concubitum excitandi: & de hoc est res manifesta; nam ordinatur ad finem mortiferum: vnde pertinebit ad speciem illius actus ad quem ordinatur, & disponit; siue ille sit fornicatio simplex, siue adulterium, siue incestus, siue alterius speciei.

Secundò, Si vtatur tanquam signo, quo phantasiæ repræsentetur ipse concubitus, vt sic voluptate concubitus in signo fruatur. Hoc modo cōstat etiam esse mortale: quia exhibet voluptatē actus illiciti tanquā præsentis, simili modo corpus commouens, & ad seminationē spiritus cōcitans.

Nec refert quòd ille non cupiat vlteriùs progredi; quia etsi non cupiat opus ipsum facere exteriùs; tamen vult illud habere præsens in imaginatione, eoque sic frui: quo modo fit in delectatione morosa absque signo externo, vt infrà dubit. 15. dicemus.

58 *De osculo per se spectato.* Sed difficultas est de osculo, quatenus ipsum per se est actus delectabilis carni, & remotè disponens ad seminationem; Vtrum si quis hac ratione illo vtatur, non intendens vlteriorem voluptatem, quàm quæ præcisè ex ipso osculo nascitur, peccet mortiferè, seposito periculo pollutionis, & vlterioris consensus.

Videtur enim non tam grauiter peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut seminationis; neque alia, quæ ad hāc propinquè excitet, (qualis est in contactu turpi) sed longè minore, & quæ solùm remotè ad illam disponat: ergo non pertinet ad eandem speciem, nec est peccatum mortiferum: sicuti nec ea, quæ ad alia peccata lōginquè dirigunt, vt ad ebrietatem, furtum, homicidium, sunt peccata mortifera: vnde nec denegatur absolutio sacramentalis ijs, qui ab huiusmodi nolunt abstinere.

Secundò, In alijs peccatorum generibus dantur non solùm peccata grauia, sed etiam leuia, ratione paruitatis materiæ; vt patet in furto, in detractione, in contumelia, in læsione corporali, in timiditate, seu ignauia, in impatientia, in gula, in sacrilegio, in votorū & iuramentorū violatione, & alijs peccatis; exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus theologicis, quarum materia vel obiectum est Deus: cur non etiam in peccatis luxuriæ detur paruum ratione materiæ, quod non sit nisi veniale, etiamsi cum plena deliberatione fiat? Sanè non videtur posse dari vlla ratio cur id sit peculiare in hoc genere peccati; præsertim cùm in materia eius sint diuersi gradus, tum actuum tum voluptatum, ordine quodam secundum magis & minùs se habentium.

Tertiò, Sponsis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præcisè ex osculo & contactu manus vel faciei percipitur; ita vt nec venialiter quidem in ea peccent, vt docet Nauarrus cap. 16. num. 12. Toletus lib. 5. cap. 14. Valentia disput. 9. q. 3. p. 3. (quamuis Caietanus ar. 4. insinuet esse peccatum veniale): quia cùm sponsalia sint dispositio ad matrimonium, sponsi ius habent ad id, quod est dispositio & præparatio ad actum matrimonij, vt ijdem docent: atque id nullo modo eis esset licitum, nisi esset dispositio & voluptas remota, & parua in hoc genere, & ex se insufficiens ad excitandum actum principalem. Itaq; hoc signum est non esse peccatum mortiferum inter nō sponsos.

Obiectio. Dices, Osculum tale, naturâ suâ ordinatur ad concubitum; vt etiam patet ex vsu & instinctu quorundam animātium, in quibus huiusmodi signa solent præcedere: ergo qui cōsentit in illud, censetur consentire in voluptatem concubitus; ac proinde peccat mortiferè.

Resp. Remotè tendunt ad cōcubitum. Respondeo negando consequentiam: etsi enim naturâ sua eò tendat; tamen hæc tendentia est remota, & ab agente non eò refertur, sed sistitur in voluptate, quam actus ipse per se habet: quæ multùm distinguitur à voluptate cōcubitus. Vnde nō est necesse vt qui in illam consentit, etiam videatur in hanc consentire. sicut qui consentit in litigium, non ideo consentit in homicidium; aut qui in potum largiorem quàm necessitas postulet, in ebrietatē. Confirmatur, quia alioquin etiam inter sponsos essent illiciti; cùm hi non possint consentire in voluptatem concubitus præsentem.

59 Hæc sententia videri possit alicui probabilis, & speculatiuè vera; vnde in eā valde inclinat Nauarrus, de pœnitēt. d. 1. cap. Si cui, in fine, eamque tenet Martinus de Magistris, & aliqui recētiores, quibus idem videtur de visu; eò quòd hic sensus sit magis spiritalis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis.

Sententia receptior. Verùm cōmunior sententia est, in istis esse peccatum mortiferū; quæ & mihi probatur in praxi; tum quia cōmunior; tum quia tutius est vt omnia ista quàm maximè vitētur: tum quia sæpe est periculum vlterioris consensus, vel morosę delectationis, vel etiā pollutionis, ratione temperamenti, aut peculiaris dispositionis corporis; quam ob causam expedit in huiusmodi non esse laxum. Vnde etiam inter sponsos censeo planè dissuadenda, si causâ voluptatis fiant.

60 *Contactus partium inhonestarum, ex causa iusta.* Dico Tertiò, Contactus partium verēdarum, si fiat causâ medicandi, vel alia, quæ censeatur necessaria, aut iusta, nullum est peccatum. est communis sententia DD. talis enim cōtactus est honestus moraliter, quia consentaneus rectæ rationi. Nec refert quòd interim aliqua delectatio vel motus turpis suboriatur; quia id est planè inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, præsertim virgines, non teneri huiusmodi genus medicandi in locis secretioribus à viris admittere, vt rectè docet Nauarrus d. cap. Si cui, nu. 13. ratio est, quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minùs abhorret quàm ab ipso morbo, vel morte: at multæ virgines pudicæ malunt tolerare morbum, vel mortem, quàm à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id, cui coniunctum est periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroicum castitatis gradum pertinet malle mori, quàm permittere in se turpes imagines, aut sensum vllum libidinis.

Si causâ voluptatis, est peccatū mortiferū. Dico Quartò, Si talis contactus fiat causâ voluptatis eius, quæ præcisè ex ipso nascitur, est peccatum mortiferum, etiamsi desit vlterior intētio. est communis DD. D. Thomæ & Caietani ar. 4. Nauarri suprà, & in Enchiridio, cap. 16. nu. 13.

 Pro-

61 *1. Ex scripturis.* Probatur Primò, Ex scripturis: ad Galatas 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria*, &c. vbi *impudicitia* ponitur inter peccata, quæ excludunt à regno: atqui *impudicitia* propriè consistit in turpibus contactibus, vt D.Thomas docet. Aduerte tamen in græco non haberi *impudicitiam*; sic enim ibi legimus, ἅτινα ἐστὶ μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια: latinè, *quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria*. sed rectè hoc genus impudicitiæ per ἀσέλγειαν significatur, quod generatim omnem luxuriæ intemperantiam complectitur; vel per ἀκαθαρσίαν, quæ omnem turpitudinem, & impuritatem designat. Vnde etiam alibi sub hoc nomine ista turpitudo damnari intelligenda est: vt ad Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis*, &c. & infrà: *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus*, &c. *nō habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* nō enim Apostolo est curæ, omnes libidinum species à fornicatione & adulterio distinctas proprijs nominibus exprimere; sed satis ei est verbis generalibus indicare; vt notat D. Hieronymus in cap.5. ad Galatas, explicans illud, *Manifesta autem sunt opera carnis.*

2. Ex Patribus. Secundò, Probatur ex Patribus: D. Cyprianus epist. 62. ad Pomponium, *Certè ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & coniacentium duorum turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur?* quibus verbis docet esse graue crimen virgini, dormire cum masculo, etiamsi ab eo non corrumpatur; propter complexus, oscula, & fœdam corporum nudorum vicinitatem, quibus voluptas carnalis quæritur.

D. Basilius lib. de vera virginitate, *Tactum verò vt sensuum omnium perniciosissimū, & seuissimè blandientem, sensusq; reliquos in suas illecebras pellicientem, immaculatum quàm maxima poterit cura seruabit*. loquitur de virgine. Vide sequentia. Vbi etiam ostendit, aspectum non allicere ad voluptatem, nisi per tactum quendam; *Iactis enim*, inquit, *luminum radijs, veluti quibusdam incorporeis manibus, quemcunque voluerit eminus tangit; & quæ corporeis manibus attingere non potest, oculorum iactibus pathicos complectitur*, &c.

62 *3. Ratione.* Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiusmodi contactus non solent fieri nisi propter voluptatem resolutionis seminis: atqui intendere hanc voluptatem extra matrimonium, est peccatum mortiferum: ergo, &c.

Secundò, Quia per se & proximè ad hanc disponunt, & hæc ordinariè ex illis sequitur, vt passim Doctores tradunt: ergo pertinent ad eandem speciem moralem, tanquam occasio & causa propinqua.

Si causa curiositatis fiat. Aduerte tamen, secundum quosdam, si talis contactus non fiat causâ voluptatis carnalis, sed solius curiositatis, per se non esse peccatum mortiferum; præsertim si periculum pollutionis absit: quia tunc sub alia ratione magis spiritali, & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturam cōcitandam non habet: & affectus non quærit in eo voluptatem carnalem, sed curiosæ cognitionis. Videntur id insinuare DD. cùm dicunt illa esse peccata mortifera, si causâ voluptatis fiant: quam restrictionem non adderent, si idem putarent, dum causâ curiositatis. Verùm talis curiositas est periculosa: vnde non solùm vt peccatum veniale, sed etiam ob periculum mortalis cauēdā.

63 *Vtrum turpiloquiū sit peccatum mortiferū.* Petes Primò, Vtrum in turpiloquio sit peccatum mortiferum.

Respondeo, Si fiat animo se oblectandi rebus ipsis narratis, & imaginationi obiectis tanquam præsentibus, est peccatum mortiferum; sicut & ipsa delectatio morosa, cuius causâ fit. Similiter si animo excitandi se, vel alios ad turpia, vel cum periculo in illa consentiendi, etiamsi animus iste desit. Si verò solùm fiat ob voluptatem, quæ præcisè ex ipsa narratione capitur, absque vlteriore intentione, est peccatum veniale; vt docet Toletus lib.5. cap.14. Ratio est, quia est solùm voluptas remota, ex confusa apprehēsione rerum narratarum, tanquam absentium, prouenien s, solùm remotè ad turpia disponens. non enim narrata & audita leuiter, ita mouent vt visa; & multò minùs quàm contacta: castus tamen animus, huiusmodi narratione, sciens & volens nunquam delectabitur.

64 *Si contactus per se honestus, ex affectu turpi procedat.* Petes Secundò, Vtrū fœmina aduertens se tangi ab alio affectu libidinoso, teneatur sub peccato mortali se retrahere, vel impedire talē contactū.

Respondeo, Si cōtactus sit exteriùs honestus, & iuxta receptum patriæ morem fiat; vt cùm in aduentu, vel recessu amicorum, osculum figitur, vel dextera apprehenditur; non tenetur illum refugere, etiamsi impurum alterius animum nouerit, vt rectè Caiet. hoc loco docet. Ratio est, quia hic actus per se est licitus.

Nec refert, quòd iste praua intentione faciat; quia quando duo ad vnum opus concurrunt, potest alter facere, vel pati bona intentione, quod alter facit malâ: vt multis exemplis ostendi potest. Quod generaliter verum est, quotiescunque ille iustam causam habet non detrectandi; qualis in proposito est patriæ consuetudo, & amicitia, vel consanguinitas. Idem dicendum de contactu locorum secretorum, cùm medicamenta applicanda, vel alia causa iusta intercedit; quia actus externus cum istis circumstantijs est honestus.

Si per se inhonestus. Si autem contactus per se, & spectatis externis circumstantiis sit inhonestus, tenetur sub peccato mortali illum vitare, si potest. Ratio est, quia sicuti lege castitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id, quod ad eam proximè excitat: atqui non minùs ad eam excitat talis contactus passiuus quàm actiuus, id est, non minùs ita tangi quàm tangere; ergo sicuti tenemur vitare actiuum sub mortali, ita etiam passiuum. Dicitur autem non posse vitare, quando sine graui incommodo non potest: quod incommodum debet esse tale, vt perpessioni istius contactus, vel violationis præponderet, vel saltem sit æquale: vt si periculum mortis, infamiæ, vel amissionis bonorum non permittenti impendeat. vide Caietanum art.4. sub finem.

DVBITATIO 9.

Quale peccatum sit stuprum & raptus.

D.Thomas ar.6. & 7.

65 *Stuprū generatim.* STuprum generatim significat omnem concubitum legibus vetitum. vnde passim apud authores *adulteriū, incestus, & libido præpostera* stuprū vocantur: vt ex Plauto, Cicerone, & aliis cōstat.

Strictè

Strictè. Strictè verò accipitur pro virginis violatione, maximè si per vim fiat: quo modo addit malitiam mortiferam contra iustitiam, actui fornicationis; estque graue crimen, quod etiam morte per leges punitur; siue virgo sit, cui vis illata est, siue corrupta. Grauius tamen est in virgine, propter florem pudicitiæ vi ereptum.

Si verò non fiat per vim, sed ipsa sponte consentiente, probabilius est circumstantiam virginitatis non addere malitiam mortiferam, vt ostensum est lib. 2. cap. 10. dubit. 1. quo cap. de hoc vitio & obligatione iustitiæ ex eo orta sat multa diximus.

66 *Raptus.* *Raptus* propriè dicitur, cùm persona aliqua libidinis causâ, vi illata abducitur, siue sit masculus, siue fœmina; siue nupta, siue innupta; siue vis inferatur soli abductæ, siue ijs, quorum potestati subest, siue vtrisque: vt colligit Gratianus ex cap. De raptoribus, 36. q. 1. Ad raptum enim tria requiruntur; nimirum vis illata, abductio, & vt fiat causâ concubitus, aut alterius libidinis.

Si non abducatur, sed in loco violetur, non propriè dicetur *rapta*, sed vim, seu *stuprum* passa: quàuis generatim id etiam raptus vocetur, iuxtà D. Thomam ar. 7. & Nauar. cap. 16. num. 3. & Gratianum d. cap. De Raptoribus 36. qu. 1. quem sequuntur alij. vnde & pœnæ raptorum ad tales pertinent. Similiter si nulla vis inferatur, sed ipsa sponte discedat cum amasio, parentibus nescientibus, non erit propriè raptus, sed voluntaria fuga. Itaque requiritur vt vis inferatur vel ipsi, vel saltem ijs, ad quos pertinet, v. g. parenti, marito, sponso, curatori; abducendo illam ipsis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non causâ libidinis, sed redigêdi in seruitutem, & vindicandi dominij, dicetur *plagium*, non raptus: est enim furtum hominis, non luxuria. non tamen requiritur ad raptum vt re ipsa concubitus sit secutus; sufficit vt eo fine rapta sit, vt ex varijs textibus iuris colligitur.

67 *Quomodo pertineat ad luxuriã.* Petes, Quomodo ergo *raptus* ponitur species luxuriæ, cùm potiùs sit species iniuriæ?

Respondeo, Ratione intentionis pertinere ad luxuriam; quia libidinis causâ fit: ipse tamen actus exterior secundum se, solùm est contra iustitiam, nisi ei coniungatur violatio. Vel certè dicendum est raptum completũ esse speciem luxuriæ; completur enim per concubitum, ad quem proximè tendit: & sic ratione sui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quędam species eius; non tamen est propriè, seu metaphysicè loquendo species; quia circumstantia illa, per quam contrahitur communis ratio luxuriæ in raptu, non est propriè contra castitatem, sed contra iustitiam.

In raptu est duplex malitia. Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu includi; alteram contra iustitiam, alteram contra castitatem: ac proinde ad vtrumque vitium pertinere; quamuis ratione finis inter species luxuriæ numeretur.

68 *Pœna in raptores.* Notandum est, graues pœnas vtroque Iure in raptores esse constitutas. L. vnica, C. de raptu virginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ statuitur supplicium capitis tum raptori, tum iis, qui ipsi auxilio fuerint: & bona eorum addicenda per Iudicem mulieri raptæ. Deprehensus in flagranti crimine, potest à coniunctis personis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impunè interfici. Si rapta sit serua, etiam supplicium capitis decernitur, absque tamen bonorum addictione. Hìc sub raptu Doctores etiam vim illatam libidinis causâ, etsi persona non sit abducta, intelligunt.

Iure verò Canonico cap. Raptor, & cap. Statutum, 17. q. 2. statuitur, Primò, Vt raptor alienæ sponsæ publica pœnitentia mulctetur.

Est impediens impedimentum. Secundò, Vt sine spe coniugij maneat. Itaque est impedimentum non quidem dirimens, sed impediens ab omni coniugio. Potest tamen Episcopus in eo dispensare. imò quibusdam locis non est hoc impedimentum in vsu; vt Nauarrus notauit cap. 22. nu. 74.

Sunt excõmunicati. Tertiò, Raptor alicuius puellæ, vel mulieris cuiuscunque, & omnes illi consilium, auxilium & fauorem præbentes sunt ipso iure excommunicati, & perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu deijciendi. Ita Concilium Trident. sess. 24. de reform. matrim. cap. 6.

69 *Est impedimentum pro tempore dirimens.* Quartò, Inter raptorem & raptam quamdiu ipsa in eius potestate manserit, nullum potest consistere matrimonium; etiamsi ipsa liberè consenserit; vnde pro eo tempore est impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit separata, & in loco tuto & libero constituta, potest illi nubere, si velit. Ita Concilium suprà. quo casu putant quidam tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptum contractam: *An per nuptias cum rapta, tollatur infamia.* alioquin rapta cogeretur nubere viro infami; quod esset in ipsius grauamen, contra fauorem, quem Concilium intendit dare matrimonio. vide Henriquez lib. 2. de matrim. cap. vlt.

Contrarium puto verius: nam Concilium id apertè videtur excludere; sic enim ait, *Quòd si rapta, à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, fauorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames,* &c. quasi dicat; etiamsi illam duxerit, incurrat in has pœnas.

Ad rationem. Ad rationem in contrarium dico non cogi illam nubere infami, sed posse abstinere, si velit: imò iure ciuili non poterit ei nubere, vt patet C. de raptu virginum; quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptores, & cap. Placuit, 36. q. 2. quamuis id postea reuocatum fuerit; vt constat ex ca. fin. de raptoribus. vnde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præstare; sed restringit concessionem d. cap. finalis; vbi non requiritur vt constituatur in loco tuto, sed solùm vt liberè consentiat. Sed de his plura tract. de matrimonio.

70 *Si sponsus rapiat sponsam.* Notandum est, hæc non habere locum in raptu, quo sponsus rapit propriam sponsam; quia id in iure non vocatur crimen *raptus*; eò quòd ex desponsatione aliquid iuris in eam habeat; vt rectè notat D. Thomas art. 6. ad quartum, & reliqui Doctores. Vnde Gelasius Papa (vt habetur 36. quæst. 1. cap. Lex illa) dicit, *Lex illa præteritorum Principum, ibi raptum dicit esse commissum, vbi puella, de cuius nuptijs ante nihil actum fuerat, videbatur abducta.*

DVBITATIO 10.

Quid adulterium & quale peccatum.

D. Thomas art. 8.

71 ADulterium, iuxta D. Thomam, dictum est quasi *ad alienum torum* accessio: nihil enim est aliud quàm alieni tori violatio: vnde requiritur vt vterque vel alter sit iunctus matrimonio; nam circumstantia coniugij in viro vel in fœmina facit vt actus luxuriæ dicatur adulterium.

Est peccatū mort. Porro hunc actum esse peccatum mortiferum constat ex plurimis sacræ scripturæ locis; Exodi 20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Idem habetur Deuter. 22. & 27. *Maledictus qui dormierit cum vxore proximi sui.* Iob 31. *Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum: scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij: hoc enim nefas est & iniquitas maxima. Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

Vide pulcherrima in hanc sententiam Ecclesiastici 23. Prouerb. 6. Hieremiæ 5. 1. ad Corin. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neq; molles regnum Dei possidebunt.* Addo etiam animalia quædam adulterium detestari & vindicare, vt Guilielmus Parisiensis primæ partis de vniuerso, parte 3. cap. 8. de ciconiis testatur: *Tempore*, inquit, *meo, ciconia tanquam de adulterio conuicta per olfactum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo, vel detegente eius crimen, à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est, tanquam concilio aut iudicio omnium esset adulterij iudicata.*

Bruta nonnulla adulterium plectunt.

72 *Cur sit peccatū mortale.* Ratio est manifesta, quia continet totam malignitatem fornicationis, quam ostendimus esse mortiferam; & præterea iniuriam in coniugem: quatenus enim est inter personas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatē & omnia incommoda fornicationis: quatenus verò est cōtra ius coniugis in re graui, est grauis iniuria contra iustitiam admissa: nam *vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor*; & contrà, *vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*; vt docet Apost. 1. ad Cor. 7. *Ius coniugis.* Consistit autem hæc potestas, seu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale persoluere. Secundò, Quòd teneatur à persona extranea abstinere. Itaq; duobus modis fit coniugi grauis iniuria in causa matrimonij. *Dupliciter fit coniugi iniuria.* Primò, Si nolit petenti debitum reddere; tunc enim ei denegat vsum rei suæ. Secundò, Si se alteri copulet; tunc enim id, quod est coniugis quoad vsum, tribuit alteri: imò cùm sit vna caro cum coniuge, carnem coniugis miscet & vnit carni extraneæ. quanta autem sit hæc iniuria, patet ex communi hominum æstimatione, qui illam tanti faciunt, vt putent vix posse irrogari maiorem: vnde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare solent.

73 *Si coniunx cedat iure suo.* Dices, Quid si coniunx cedat iure suo, vel etiam fiat leno suæ vxoris vt sit particeps pretij, vel alterius commodi?

Respondeo, Eo quidem casu non fore propriè iniuriam in personā coniugis, vt constat ex dictis suprà cap. 7. dubit. 1. *Scienti enim & consentienti non fit iniuria*, vt habet regula Iuris 27. l. 6. de Reg. Iuris: nihilominus erit iniuria in ipsum matrimonij statum & ordinem coniugatorum: sicut si Clericus cedat iure suæ exemptionis, quo non potest conueniri coram Iudice seculari, & sponte sinat se ad tribunal seculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria; sed statui clericali & ordini ecclesiastico. Simili modo qui occidit hominem volentē, non facit illi propriè iniuriam; sed peccat in naturam humanam. Vnde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra castitatem, alterā contra matrimonij statum; etsi nō dicatur propriè iniuria in personam coniugis, v.g. in Petrum; eò quòd non fiat ipso nolente & inuito, (quod tamen propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad restitutionem vel satisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè est contra iustitiā; quia est contra ius coniugij, & coniugis vt coniūx est, quo ille cedere efficaciter nō potest; eò quòd competat ipsi non ad bonum priuatum, sed ratione status, qui est communis. vnde cùm cessio sit nulla, ius manet: & ita contra illud peccatur.

Notandum est, adulterium triplici modo posse committi. Primò, Ex parte viri tantùm. Secundò, Ex parte fœminæ tantùm. Tertiò, Ex parte vtriusque.

74 *Adulteriū tripliciter patratur.* Si primo modo fiat, (vt si coniugatus solutæ copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, vt ex dictis patet; minus tamen, quàm si cōiugata soluto. Ratio est, quia longè magis repugnat iuri naturæ vt vna fœmina iungatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus fœminis. vnde etiamsi hoc aliquando fuerit concessum; (vt patet in Patribus veteris testamenti, qui habebant plures vxores) illud tamen nunquam. *Cur vna nō possit iungi pluribus.* Causa cur magis repugnet, est Primò, Quia vna mulier pluribus viris satisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio, quæ est finis istius cōiunctionis. Secundò, Quia etsi fortè interdum generatio non impediatur; tamen erit cōtra certitudinem prolis: nam incertum erit vtri viro proles sit assignanda, marito an adultero: quod est cōtra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna opera indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles supponitur; vel saltem ipsa se constituit in periculo id faciendi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionem hæreditatis extraneo. Hæc incommoda non sequuntur ex adulterio viri cum soluta. Hinc fit vt adulterium coniugatæ vindicetur morte, si maritus illam iure prosequatur; coniugati verò nequaquam. quanquam in veteri lege vterque morti addicebatur, vt patet Leuitici 20. & Deuteron. 22.

Si vterque matrimonio iunctus. Grauissimum autem erit, si tertio modo fiat, nimirum vtroq; coniugij vinculis adstricto: tunc enim in illo actu est duplex iniuria mortifera; nam duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Vnde eo casu in confessione non sufficit accusatio sui de adulterio in genere; sed explicanda est illa circumstantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Nec refert, etiamsi illæ iniuriæ sint eiusdem speciei; quia non solùm species peccati, sed etiam numerus explicandus; non tantùm numerus actuum materialium, sed etiam numerus malitiarum, quæ sunt in vno actu; vt si quis vno ictu occidat

occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuitietur.

Adulteriũ ex parte fœminæ. Pari modo, quando est adulterium ratione solius fœminæ, puto id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

Nec obstat, quòd vir in hoc actu nihil agat contra fidem à se datam, cùm nulli fidem coniugalem dederit: quia satis est quòd fœminæ cooperetur in violanda fide, quam ipsa suo dedit marito; & ad alia damna, quæ inde sequuntur.

DVBITATIO II.

Quid incestus & quale peccatum.

D. Thomas ar. 9.

75 *Incestus.* INcestus est congressus cum consanguinea, vel affine intra gradus prohibitos: quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ, vsque ad quartum gradum, vt communiter DD. tradunt: ex fornicatione verò vsque ad secundum; vt constat ex Concilio Tridentino sess. 24. cap. 4.

Gradus autem cognationis legalis, quæ nascitur ex adoptione, & cognationis spiritalis, quæ ex baptismo & confirmatione, propriè ad hoc vitium non pertinent; quia sunt vincula magis spiritalia, nec faciunt coniunctionem carnis & sanguinis, sicut consanguinitas & affinitas. negari tamen non potest quin violatio talis cognationis per actum luxuriæ habeat specialem deformitatem; cùm illa cognatio cõstituat impedimentum dirimens: vnde talis actus poterit etiam dici *incestus*; paulò latiùs extensa hac voce: quia fit cum persona, cui ratione istius coniunctionis specialis debebatur reuerentia in ista materia; nec est aliud nomen, quod ei meliùs conueniat, si cognatio sit ex adoptione. si verò fit ex sacramento, rectiùs referetur ad sacrilegium.

76 *Est peccatum mortale.* Porro *incestum* esse graue peccatum constat ex scripturis: 1. ad Corinth. 5. *Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita vt vxorem patris aliquis habeat. & vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit*, &c. vbi etiam Apostolus illum tradit satanæ, eijciendo extra Ecclesiam: & vult totam Ecclesiam ob tale facinus esse in luctu. Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, vt reuelet turpitudinem eius: ego Dominus Deus vester.* Deinde recensentur omnes gradus, iure diuino pro illo tempore vetiti, & prohibetur coniunctio: & cap. 20. constituitur pœna mortis in transgressores; additur causa, *quia rem illicitam, rem nefariam operati sunt.*

77 *Qui gradus vetabantur in Leuitico.* Vetabatur autem illo tempore inter consanguineos quidem primus & secundus gradus; præterquam inter neptem & patruum, vel auunculum: & inter consobrinos. Inter affines, primus & secundus lineæ rectæ; vt inter nouercam & priuignum, eiusque filium: inter vitricum & priuignam, eiusque vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ transuersæ; vt inter maritum & sororem vxoris; inter vxorem & fratrem mariti: mortuo tamen marito sine liberis, poterat frater eius accipere vxorem defuncti, vt patet Deutero. 25. Similiter mortua vxore, videtur maritus defunctæ potuisse accipere sororem illius; vnde d. cap. 18. signatè dicitur, *Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente*: indicando, *post mortem* non esse impedimentum.

78 *Est contra reuerentiã iure sanguinis debitam.* Ratio cur hoc tantum peccatum sit, est; quia est contra reuerentiam & honorem debitum, in hoc genere actuum, consanguinitati; quam causam passim indicat scriptura, cùm ait, *Ne discooperias, ne reueles turpitudinem* matris, sororis, &c. cum enim in consanguineis & affinibus principiũ ortus nostri intueamur, vt suprà lib. 2. ca. 46. dub. 1. dictum est, debetur illis certa quædam reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignendi pertinent. Hinc filij Noë, Sem, & Iaphet, cum tanta cautione & eulabia virilia patris texerũt; & Cham maledictionem patris ob irreuerentiam & irrisionem incurrit; Gen. 9. Imò etiam quibusdam animantibus similis quidam reuerentiæ instinctus erga parẽtes est ingenitus; vt Aristoteles lib. 9. historiæ animalium cap. 47. docet: vbi refert camelos nec vi adigi posse vt matribus congrediantur: cumque fraude camelarij pullus quidam contectam matrem, ne posset agnosci, inscendisset, & postea detracto tegumento eam cognouisset, morsu interfecisse authorem. Ibidem narrat equum quendam generosissimum regis Schytarum cum matri congredi nollet, simili artificio deceptum, postea re detecta fugisse, & ex alto se præcipitem datũ elisisse. Simile refert Guilielmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso parte 3. cap. 8. de quodam equo, qui pari modo admissus in matrem, sibi genitalia mordicus præscidit: natura ipsa testante quàm id sit graue piaculum.

Accedit, quòd per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus. vnde natura quærit eos, inter quos ante non erat coniunctio carnalis; & refugit, qui iam ante ratione consanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Denique ad illud opus requiruntur mas & fœmina, tanquam duo principia partialia distincta: at per consanguinitatem & affinitatem duo sunt veluti vnum quid, tenens se ex parte alterius principij; vel potiùs abstrahens ab hoc vel illo sexu: nam frater & soror non aliter sunt vnum, quàm duo fratres, vel duæ sorores, &c.

Grauior tamen multò est incestus cum consanguinea, quàm cum affine in eodem gradu, v. g. cum sorore sua, quàm cum sorore vxoris: quia illud vinculum est multò arctius; nam plus est esse coniunctum alijs ratione proprij sanguinis, quàm ratione sanguinis vxoris: maior enim est vnio ad suam carnem quàm ad carnem vxoris; vnde etiam hoc vinculum est magis naturale.

79 *An diuersitas graduum faciat diuersitatem specificam in incestu.* Dubium tamen est, Vtrum id faciat diuersitatem specificam in incestu.

Caietanus in artic. 9. negat, & vult solùm esse circumstantiam aggrauantem; sicut maior quantitas rei ablatæ in furto. Idem docet de diuersitate graduum vtriusque: addens non oportere esse solicitum in ea explicanda in confessione. Idem sentiunt aliqui recentiores.

Sed veriùs est esse diuersitatem specificam. Primò, Ratione consanguinitatis & affinitatis: hæc enim vincula specie differunt, sicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Confirmatur, quia multò immanior censetur incestus cum matre, quàm cum nouerca, cum sorore

rore, quàm cum vxore fratris. Secundò, Ratione lineæ rectæ & lateralis; nam nullo vnquam casu fuit licitus concubitus inter consanguineos in lineà rectà. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita est matri, alia sorori, & longè fœdior illius, quàm huius violatio. Tertiò, Ratione primi gradus consanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum. item ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præsertim lineę transuersę; vt colligitur ex Apostolo 1. Cor. 5. Ratio est, quia illi iure naturæ prohibiti; & matrimonium dirimunt; hi solùm iure positiuo.

80 Quod ad gradus reliquos attinet, qui solo iure positiuo prohibiti sunt, etsi probabilis sit sententia Nauarri cap. 16. nu. 3. & multorum aliorum, omnes specie differre, & efficere incestum specie diuersum; tamen contrarium est probabile, nimirum illos gradus in consanguinitate esse eiusdem inter se speciei, similiter in affinitate. Ratio est, quia nullus horum iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quam habent ad illum actum, est solùm ex iure positiuo; quod ob easdem causas, eademque motiua illos vetuit; quorum præcipuum est, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur; accessoria, vt affinitates ac amicitiæ multiplicentur, occasiones libidinis inter propinquos (qui sæpe cohabitare solent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis non nimiùm increscat; vt ex D. Thoma ar. 9. & Caietano ibidem colligitur. Et quamuis hæ rationes eò magis appareant & locum habeant, quò gradus est propinquior; vt in secundo, plus quàm in tertio, & in tertio quàm in quarto; hoc tamen non conuincit diuersitatem specificam, sed solùm differentiam secundum magis & minùs intra eandem speciem.

81 *Impedimentum ex incestu cum consanguinea vxoris.* Notandum est, etsi incestus cum sua consanguinea sit grauior quàm cum affine, consanguinea vxoris, cæteris paribus; tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior est, quòd impediat petitionem debiti; eò quòd cognoscendo consanguineam vxoris factus sit vxoris affinis eo gradu, quo ipsa vxori erat sanguine iuncta. Hoc tamen intelligendum, nisi fortè ignorabas esse affinem: tunc enim non esset formaliter incestus, sed simplex fornicatio; vnde nec pœnam incestui constitutam, vt est non posse petere debitum, induceret.

Alter est, quòd mortua vxore non possit aliam ducere, & si duxerit, non poterit exigere debitum absque dispensatione. inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, sed impediens. vtrumque colligitur cap. Transmissæ. 1. & 2. De eo, qui cognou. consang. vxoris, & 32. qu. 7. multis capitulis.

82 *Incestus cū consanguinea propria.* Vtrum verò simile impedimentum inducat incestus cum consanguinea, disputatur inter DD. D. Thomas in 4. d. 34. q. 1. ar. vltimo negat, quem communiter sequuntur Theologi, teste Nauarro ca. 22. n. 74. & Couarruuias in epitome 4. decret. cap. 7. in princ. num. 4. Idem tenet Toletus lib. 5. cap. 12. & Syluester, Matrimonium 7. num. 6. cum Rosella & Archidiacono. Nauarrus verò & plerique Canonistæ cum Panormitano in ca. 1. & 2. De eo, qui cogno. consang. vxoris, affirmāt. Vtraque sententia probabilis. Mihi placet sententia Theologorum: nam cap. De incestis, 35. q. 3. imposita pro tanto crimine satisfactione, additur in fine, *Sanè quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugij libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur. & cap. Si duo, 35. q. 6. de incestuosis iam separatis dicitur, *Qui iuuenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* Vbi, vt bene notat Caietanus cōtra glossam, non disponitur vt si non sint iuuenes, prohibeantur; sed determinatur causa, cur in futurum illi non sint prohibendi. Olim tamen aliquando in pœnam prohibebantur contrahere secundas nuptias, sicut & alij, qui pœnitentiam publicam egerant; quod videtur adhuc seruari in curia Romana. nam quando dispensatur inter consanguineos vt possint contrahere; si præcessit copula, additur clausula, vt mortuo cōiuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamē dicunt id non obstare in foro conscientiæ: esse enim clausulam ordinariam. Verùm hæc pertinent ad disputationem de matrimonio.

DVBITATIO 12.

Quid sacrilegium in materia luxuriæ & quale peccatum.

D. Thomas art. 10.

83 *Res sacra.* Sacrilegium hoc loco nihil est aliud, quàm violatio rei sacræ per actum venereum. *Rem sacram* voco personam Deo per votum castitatis dicatam, & locum, vel aliam rem consecratam. *Violatio.* *Violatio est* cùm aliquid agitur, quod peculiariter sanctitati illius vel reuerentiæ illi vel potiùs diuino in illa numini debitæ, repugnat. tunc enim illa res, quantum est ex facto hominis quodammodo contaminatur, polluitur, & veluti prophana efficitur. Potest autem res sacra dupliciter violari.

Dupliciter res sacra violatur. Primò, Actione, quæ fit cōtra aliam virtutem, v.g. contra iustitiam, vel castitatem; vt si persona sacra verberetur, vel occidatur; si res consecrata furto surripiatur, si reus ad locum sacrum confugiens, vi inde cōtra ius abstrahatur, si persona sacra se polluat: & tunc opus habet duplicem malitiam & duplicem speciem, & sub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea, quæ dubitat. 4. diximus.

Secundò, Actione, quæ non fit contra aliam virtutem, sed solùm inde malitiam contrahat, quòd rem sacram indignè tractet; vt si opus matrimonij in loco sacro absque necessitate fiat. Nos hîc solùm de violatione illa rei sacræ agimus, quæ fit per *actum venereum* internum, vel externum, siue ille simul sit directè contra castitatem, vel iustitiam, siue non sit. De alijs sacrilegijs dictum est lib. 2. cap. 45.

84 *Quinque modis fit hoc sacrilegium.* Hoc autem fieri potest quinque modis. Primò, Si persona sacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam consentiat: violat enim sanctitatem suæ personæ, quæ in eo sita est, quòd Deo per votum castitatis sit consecrata.

Secundò, Si persona non sacra consentiat in turpe opus circa personam sacram.

Tertiò, Si vtraque sit sacra: tunc enim duplex est sacrilegium; sicuti est duplex adulterium cùm vterque est coniugio copulatus.

Quartò, Cùm fit in loco sacro absque necessitate, etiamsi sint coniuges.

Quintò,

Quintò, Cùm fit circa aliam rem sacram, vel eius interuentu: vt olim fecerunt quidam hæretici excipientes sperma calice, horrendo prorsus sacrilegio.

85 *Si coniuges longo tempore in loco sacro conclusi.* Dixi in quarto modo, *absque necessitate*; quia si longo tempore maneant conclusi in loco sacro, ratione belli, vel concussionis militaris & immineat alteri periculum incontinentiæ, non erit peccatum reddere, aut etiam petere debitum in loco sacro, si alibi non est opportunitas: vt docet Syluester, v. Debitum, nu.5. & v. Consecratio 2. nu.5. Richardus in 4. d.32. ar.3. qu.2. Alphonsus à Castro lib.1. de potest. legis pœnal. ca.7. docum.2. Couarruuias, de sponsalib. p.2. cap.7. §.2. num.3. Toletus lib.5. cap.12. (quamuis Paludanus in 4. d.32. qu.4. & quidam alij, putent esse peccatum mortiferum.) Ratio est, quia in eo casu id non censetur ab Ecclesia vetitum; hoc enim nimis esset durum, nec satis congruum indulgentiæ Apostoli, 1. ad Corinth.7. *Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram*: quando ergo est periculum incontinentiæ, non est id prohibendum. Vnde etiam Ecclesia tunc non polluitur, vt rectè docet Castro suprà, & alij: sicut nec cùm sanguis licitè in sui, vel rerum sacrarum defensionem effunditur, aut semen per pollutionem nocturnam; quia vbi nulla est culpa contra loci sanctitatem, nulla est violatio. Danda tamen est opera vt quàm occultissimè fiat, propter scandalum.

86 *Si non sit periculum incõtinentiæ.* Si tamen nullum sit periculum incontinentiæ, non videtur licitum; quia in eo loco tenentur abstinere quantum commodè possunt. Vnde passim DD. requirunt vt actus ille sit necessarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Syluestro, fore peccatũ mortiferum, si sobolis vel delectationis causâ conueniant; quod intellige de petente: nam reddens faciliùs excusari potest, cùm nesciat alterius dispositionem.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus v. Debitum, nu. vlt. citans pro se Richardum & Alexandrum. hominibus enim plebeijs maior quædam licentia est necessaria; vix enim possunt definire quando sit periculum sufficiens incontinentiæ, ad petendum. Deinde alter non potest scire an in petente sit re vera periculum, an fingat; nec petens id facilè fatebitur. præterea nisi interdum conueniant, facilè incident in tale periculum. vnde Apostolus insinuat vt reuertantur in idipsum, ne in periculum incidant. Denique res illa satis est in praxi intricata & perplexa.

87 *Si sacerdos monachus fornicetur.* Petes, Vtrum si is, qui peccat luxuriæ peccato sit sacerdos simul & Religiosus, committat duplex sacrilegium, alterum contra sanctitatem, quæ est ex voto castitatis, alterũ contra sanctitatem ordinis? Videtur enim esse duplex, quia illæ rationes sunt specie diuersæ: aliter enim Religiosus, ratione voti dicitur persona sacra, aliter ratione sacerdotij: ergo etiam erit diuersa obligatio vitandi actum venereum. Confirmatur; quia constitutio illa, qua Ecclesia ob honorem ordinis sacri vetat illum actum, constituit illum in specie sacrilegij, & imponit obligationem religionis: atqui hæc obligatio est specie diuersa ab ea, quæ inducitur per votum castitatis in Religione: sicut obligatio audiendi sacri ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ est diuersa: ergo sicut hic est duplex sacrilegium, si sacrũ omittatur; ita ibi, si contra illam duplicem obligationem peccetur.

Probabile est esse duplex sacrilegium. Ob hoc argumentum hæc sententia videtur mihi valde probabilis, & iuxta eam vtraque circumstantia distinctè in confessione explicanda.

Cõtrarium etiam probabile. Multi tamen recentiores tenent esse solùm simplex sacrilegium: etsi altera circumstantia alteram nonnihil iuuet ad augendum peccatum intra eandem speciem. Ratio est; quia illæ obligationes sunt eiusdem rationis, vel potiùs non sunt nisi vna obligatio: sicut cùm idem bis eidem diuersis occasionibus promittitur, si postea fides violetur, non est duplex iniustitia, aut duplex peccatum contra fidem, sed simplex: quia secunda promissio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promissario; cùm omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci potest, iam priore actu sit inductum; sed confertur idem quod ante, repetito eodem titulo. Simile est, cùm idem bis donatur: secundus enim actus est inefficax respectu noui iuris, cùm iam totus effectus eius sit productus. Vnde sequitur, votum castitatis ordini sacro annexum, non inducere nouam obligationem distinctam ab ea, quam induxit professio Religionis; sed eãdem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc sententia est valde probabilis, si ponamus non esse peculiare præceptum Ecclesiæ, quo ordinati teneantur continere sine voto; sed totam obligationem esse ex voto, sacris ordinibus constitutione Ecclesiæ annexo. Sed hæc pertinent ad disputationem de ordinibus sacris.

88 *Pœna in solicitatores & corruptores virginum sacrarum.* Notandum, graues pœnas in solicitatores & corruptores sacrarum virginum, & in eos, qui consilium, vel auxilium præbuerint, esse constitutas, vt patet 27. qu.1. cap. Si quis rapuerit: nimirum supplicium capitis, & bonorum priuationem Monasterio addicendorum. Acceptum est hoc caput ex Nouellis Iustiniani.

DVBITATIO 13.

Quæ peccata luxuriæ dicantur esse contra naturam.

89 *Dupliciter dicitur peccatum contra naturam.* Dupliciter peccatum dicitur esse *contra naturam*. Primò, Generatim, quia est contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo, etiam fornicatio, incestus, adulterium, raptus & sacrilegium dicuntur esse contra naturam. Secundò, Strictè, quia est contra ordinem, quem natura, etiam in cæteris animantibus requirit; seu quem natura illius actus postulat, vt possit sequi conceptus. Cùm enim hic ordo ita peruertitur vt conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum *contra naturam*. natura autem actus venerei, vt ex eo possit conceptio fieri prolis eiusdem speciei, postulat quinque. Primò, Coniunctionem duorum. Secundò, Eandem in vtroque naturam. Tertiò, Sexum diuersum. Quartò, Organa, seu vasa congrua. Quintò, Debitum modum. *Quinque modis potest peccari esse contra naturam.* Hinc fit vt quinque modis possit esse peccatum contra naturam in hac materia.

Primò, Si quæratur voluptas carnalis per sui corruptionem absque coniunctione. hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio*.

Secundò,

Secundò, Si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ, v. g. cum bruto, vel dæmone. quod rursus diuersis modis fieri potest; vt dæmone comparente in forma bruti (v.g. hirci) vel hominis, vel alicuius dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni, vt olim quibusdam fœminis. Item vel in vase naturali, vel contra naturam. Vnde possunt hîc plures turpitudines ratione diuersarum circumstantiarum concurrere.

Tertiò, Si in eodem sexu: vt si mas cum mare, fœmina cum fœmina. cùm enim est idem sexus, coniunctio non solùm repugnat naturæ generationis, ratione vasorum, seu organorum, sed etiam ratione personarum, quæ secundum se sunt prorsus ineptæ.

Quartò, Si in diuerso sexu eiusdem speciei, sed non in congruo vase, vel instrumento. Hi duo posteriores modi ad *sodomiam* pertinent, tertius tamen est grauior, & iuxta D. Thomam & Caietanum continet deformitatem alterius speciei, ratione circumstantiæ eiusdem sexus.

Si modus sit contra naturam.

Quintò, Si coniunctio quoad cætera sit naturalis, sed inordinatio sit in modo, (vt si auersè fiat, vel viro succumbente) ita vt non possit sequi generatio, nimirum quia genitura non potest recipi vel attrahi. eodem pertinet si alter de industria, in congressu, genituræ emissionem impediat: de quo vide Caietanum art.11. dubit. 5. Si autem non sit tanta peruersio in modo, quin possit sequi conceptus, non erit per se peccatum mortiferum, neque dicetur peccatum contra naturam, sed præter naturam. Quòd si ratione constitutionis corporis coniuges nō possint seruare modum vsitatum, non peccabunt vtendo altero; modò fieri possit conceptio, genitura in matricem attracta: quia tunc iste modus non erit incongruus; sed conueniens illorum dispositioni.

90 *Distinguuntur specie.*

Notandum est, prædictos modos specie distingui; quia singuli continent peculiarem & distinctam turpitudinem repugantem castitati, vt ex dictis colligitur: cui turpitudini coniungi possunt aliæ deformitates, quibus constituuntur species luxuriæ naturalis; nempe *adulterium, stuprum, raptus, incestus, sacrilegium*, vt bene declarat Caietanus. si enim vxor alterius cognoscatur in vase non naturali, erit non solùm peccatum sodomiæ, sed etiam adulterij; quia per luxuriam fit iniuria toro coniugali. quamuis non propriè dicatur adulterium, eò quòd hoc nomen violationem tori per luxuriam naturalem denotet. continet tamen similem iniuriam; etsi non parem, secundum Caietanum; quia proprium vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportione in *raptu, stupro, & incestu*: nam circumstantia personæ, & vis illata talem malitiam addent luxuriæ contra naturam, qualem naturali; etsi non omnino parem, & nomina illa non soleant tribui nisi naturali. Similiter in *sacrilegio*: nisi quòd hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, si per eam locus sacer, vel persona Deo dicata violetur, atque de naturali.

91 *Esse peccata mortifera.*

Quòd autem omnes istæ species sint peccata mortifera, est communis sententia DD. & colligitur manifestè ex scripturis. nam de tertia & quarta specie, quæ sodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18. & 20. & constituitur illi pœna mortis: & Apostolus ad Romanos 1. valde exaggerat grauitatem istius peccati; docetque Deum permisisse gentilium Sapientes in tantam turpitudinem & ignominiam labi, in pœnam idololatriæ. ad Gal.5. *opera carnis sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* vbi sub *immunditia* hoc peccatum comprehenditur; nam ita vocat illud ad Rom.1. Similia de *immundis* habet ad Ephes.5. Idem patet ex vindicta, qua Deus olim hoc peccatum persecutus est, igne sulphureo in pentapolim cælitus immisso, & oppidis illis cum omnibus habitatoribus suis momento deletis, Genes.19. In historijs Peruanis legimus nationem quandam robustam, & giganteæ staturæ, ob idem flagitium, simili ferè modo deletam; immisso de cælo iuuene quodam instar solis splendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exusserit; & huius facti multa adhuc extare vestigia. Hinc passim receptum apud christianos vt hoc crimen flammis expietur.

Vltio diuina in sodomitas.

Ex quibus patet, etiam secundam speciem, quæ duas infra se comprehendit, concubitum cum bruto, & cum dæmone, esse peccatum mortiferum; quia hæc sunt grauiora, quàm sodomia; cùm diuersitas speciei magis repugnet illi congressui. Complectitur ista Apostolus generali nomine *immunditia* vel *luxuria*. Concubitus cum bruto prohibetur expressè Leuit. 18. & 20. sub pœna mortis, & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vsu receptum apud christianos.

De quinta specie est etiam communis DD. sententia; quia iste modus repugnat cōceptui, & naturæ generationis: vnde non est minus peccatum, quàm pollutio. Confirmatur, ex scriptura Genes.38. Vbi Dominus ob simile peccatum puniuit morte Onam filium Iudæ: quamuis ibi aliud quoque crimen accesserit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi nasceretur semen.

De mollitie dicemus dubit. sequenti.

92 *Quod ex his sit grauissimum.*

Ex his facilè potest intelligi quis sit ordo inter hæc peccata: nam grauissimum est *congressus cum dæmone*: tum quia cùm sit spiritus, longissimè abest à debita proportione, quæ requiritur inter congredientes; tum propter commercium & societatem cum ipso, quæ est contra virtutem religionis. Deinde *bestialitas*. Tertiò, *Sodomia* cum eodem sexu. Quartò, *Cum diuerso sexu*. Quintò, Quando *modus est contra naturam*. Sextò, *Pollutio simplex*.

93

Porro omnes hæ species sunt peiores quàm reliquæ supradictæ, si considerentur qua parte sunt contra castitatem: non autem si spectentur absolutè vt inuoluunt malitiam alterius speciei, cōtra iustitiam, pietatem, vel religionem: simplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non est absolutè maius peccatum, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali: est tamen maius in ratione luxuriæ; quia per se magis est contra naturam generationis; cùm ista non sint contra naturam illius actus, sed solùm contra conuenientem ordinem requisitum ad prolis educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intellige DD. qui omnia peccata contra naturam videntur cæteris facere maiora. alia tamen ratione in istis videri possit esse maior luxuria; nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis

causa

causâ paratus est adulterium & incestum admittere, non abstinebit etiam à sui pollutione. pronitas quoque & facilitas ad pollutionem nonnihil minuit in ea luxuriæ culpam.

DVBITATIO 14.

Quale peccatum sit pollutio voluntaria, & quibus euentis possit excusari.

94 RESPONDEO, Eam, si plenè voluntaria sit, esse peccatum mortiferum: si autem non sit plenè voluntaria, solùm veniale, vel nullum. Est communis sententia DD.

Pollutio est peccatum mortiferũ. Probatur prior pars ex scripturis; 1. ad Cor.6. *Nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, &c. regnum Dei possidebunt.* Vbi DD. passim per *molles* intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant *mollitiem*. Verùm Græci per *molles* (μαλακοὺς) intelligunt pathicos, seu turpia patientes, quibus respondent masculorum concubitores (ἀρσενοκοῖται). Neque vsquam alibi in scriptura hoc nomen pro crimine libidinis ponitur. nihilominus satis probabile est etiam istud peccatum significari: nam est signum peculiare mollitiei animi. Deinde probari potest ex ijs locis, vbi *immunditia* damnatur, vt ad Gal.5. & ad Ephes.5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines significantur, vt D. Hieronymus notat: & alioquin est quoque specialis quædam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iste actus est contra primarium finem, ob quem à natura est institutus; qui est generatio, vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine, quam natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confirmatur, quia si fornicatio est peccatum mortiferum, quæ tamen solùm caret debito ordine ad prolis educationem; multò magis hic actus, qui repugnat conceptioni.

95 *Dupliciter est voluntarius. 1. Per se.* Potest autem hic actus dupliciter esse voluntarius. Primò, Per se. Secundò, In causa. *Per se*, vt cùm directè est volitus & procuratus. Dico *& procuratus*: quia vt actus dicatur voluntarius, non sufficit esse volitum, sed etiam requiritur vt ab illa voluntate procedat. Hoc modo est peccatum mortiferum, etsi non voluptatis, sed solius sanitatis, vel tentationis mitigandæ causâ procuretur; vt communiter DD. tradunt. Confirmatur, *Si causa sanitatis vel molestia carnis mitiganda.* quòd enim tentationis causâ non liceat, patet; tum quia sic non vincitur tentatio, sed ei ceditur & succumbitur; tum quia si id licitum est, cur Sancti tantam inediam & alias asperitates carnis domandæ causa subierunt? Cur hoc certamen durissimum & præcipuum hominis christiani à Sanctis Patribus est habitum? tum denique, quia si quis alijs præsidijs vti nolit, hoc opus concessum est quidem in remedium cõcupiscentiæ; sed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis institutio peruertenda est ob finem extrinsecum & accidentarium. Vnde si quis hoc opere in hunc finem vti velit, debet capessere matrimonium. confir. quia finis primarius illius operis est proles: ac proinde postulat eum statum in quo proles suscipi & rectè educari possit, qui est matrimonium.

Ob eandem causam non est etiam licitus sanitatis ergò, nisi in legitimo coniugio.

Licitum emittere sanguinem, nõ semen. Nec obstat, quòd fas sit detrahere sanguinem ob hunc finem, & etiam secare membrum; quia hæc solùm sunt instituta propter bonum indiuidui: partes enim sunt propter bonum totius: vnde de illis disponere possumus prout expedit saluti indiuidui. genitura autem solùm propter naturæ propagationem: vnde illa vti non possumus, nisi eo modo vt possit sequi generatio.

96 *Obiectio.* Dices, Ipsa vasa spermatica, sunt instituta ad propagationem, tamen propter salutem corporis possunt exscindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, si corporis saluti officere incipiat?

Resp. Respondeo, Est dispar ratio: quia illa vasa etiam sunt pars corporis: vnde de illis, sicut de alijs partibus statuere possumus: at semen non est pars corporis, nec propter illius bonum est institutum, sed sobolis causâ, tanquam eius rudimentum. Deinde etsi fortè semen in illo casu detrahi posset medicamento cathartico; (si tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia absque libidinis sensu subduci potest, quod ego non puto) tamen non potest pelli eo actu & impetu, quem natura fecit illi proprium: quia hic solius sobolis causâ institutus est: vnde nec à medicis præscribi pharmacum eo fine vt naturam ad illum impetum concitet.

97 *1. In causa.* *In causa voluntarius est*, quando præuidetur ex aliqua causa secuturus; & illam idcirco tenemur vitare, nec tamen vitamus.

Vt peccatũ sit voluntarium in causa tria requiri. 1. Vt sit præuisum. Vbi Aduerte, tria requiri vt aliquod peccatum sit voluntarium in causa. Primò, Vt aliquo modo præuisum sit illud secuturum: quod enim nullo modo est cognitum, non potest censeri voluntarium, seu liberum; ac proinde nec potest imputari: atqui hic non esse præuisum, est non esse cognitum: agitur enim de effectu secuturo ex aliqua causa, qui non cognoscitur nisi præuidendo. Itaque etiamsi causa sit culpabilis; si tamen nullo modo suspicabaris inde talem effectum secuturum, non imputabitur tibi ad culpam; quia non erit voluntarius. etsi enim erat in tua potestate vitare causam & non vitare, & cõsequenter pecces in ea quantum ipsa secundum se peccatum est; non tamen erat in tua potestate illam vitare vt est causa talis effectus; quia sic non erat tibi cognita.

98 *2. Vt causam teneatur vitare.* Secundò, Vt causam, propter illum effectum, tenearis vitare. si enim causam vitare non teneris, iam effectus ille non potest tibi imputari ad culpam; vnde non censebitur tibi voluntarius, sed solùm permissus maioris boni causâ.

Quãdo nõ teneatur vitare. Non teneor causam vitare, quãdo ipsa secundum se est licita, præsertim si sit consentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honestum. Sic DD. passim tradunt, confessarium non teneri vitare suam functionem, nec studiosum sua studia, etiamsi inde tale quid patiantur: de quo vide Nauarrum c.16. nu.7. vbi idem docet de veredario, cui id ex equitatione obuenire solebat; & alibi de medicis, chirurgis, & alijs, qui infirmos tractant. Et meritò; quia hæc omnia non sunt ex natura rei dispositiones ad illum effectum, sicut nec ad turpem vllum motum; sed solùm ex miseria naturæ, per pecca-

peccatum originale contracta, quæ non est culpa, sed pœna; cui interdum accedit peculiare corporis temperamentum, vel praua consuetudo olim contracta, eodem iuuas. Itaque hic effectus planè per accidens se habet ad illam causam: sicut defectus proueniens ex conditione materiæ, ad operationem artificis circa eam materiā operantis, v.g. vt rubigo obueniens cultro ad intentionem & actionem cultrarij; vt rectè dixit Caietanus opusc.22. Vnde sicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ex necessitate materiæ; ita nec homo tenetur honestas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptæ, illarum occasione, obuenientem.

Si absit periculū cōsensus. Hoc tamen intelligendum si absit morale periculum consensus: vt cùm quis se satis firmum credit vt huiusmodi illecebrâ non sit voluntas rationalis permouenda. Si subsit morale periculum, ita vt non confidat se fore satis firmum, tenetur causam vitare, non enim ob vllam rem potest se formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Ecclesiastici 3. *Qui amat periculū, peribit in illo.*

99 *Si causa aliunde sit illicita.* Petes, Quid si ob alium finem tenear vitare causam & non vitem; censebiturne tunc pollutio inde secuta voluntaria & mortifera? Exemplum sit in esu copioso bulborum, vel aliorum ciborum calidorum, & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ; in studio rerum medicarum, vel anatomicarum, ex affectu curiosæ cognitionis.

Videri possit hoc casu non esse voluntaria, etiamsi putetur secutura. Primò, Quia illæ causæ vt sic fiunt, non sunt naturâ suâ dispositiones propinquæ aut remotæ ad illam; sed solùm per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari temperamento: non enim fiunt eo modo, vel eo fine, quo ad venerem fieri solent: vnde motus, qui inde sequuntur, potiùs veluti necessitate materiæ, quàm ex illis causis sequuntur: ergo non eo ipso, quo quis illas vult, censetur velle istum effectum.

Secundò, Si illæ actiones per se essent licitæ, non essent vitandæ ob effectum illum euenturum, eò quòd per accidens sequi censeatur: atqui non minùs per accidens sequitur, dum illæ ponuntur ob causam alterius generis illicitæ; cùm illarum deformitas non repugnet castitati, & planè per accidens se ad hunc effectum habeat: ergo etiamsi sint vitandæ ob propriam malitiam, non tamen ob illum effectum.

100 *Effectus censetur aliquo modo voluntarius.* Respondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem censeri aliquo modo voluntariam, nimirum in sua causa, etsi remota; ac proinde in illa esse peccatum: quod non tantùm verum esse puto quando causa ex alio capite est illicita; sed etiam quando est honesta, & sine vllo incommodo omitti, vel differri potest. Ratio est, quia etsi ille effectus non sit ita per se malus vt adulterium, homicidium, furtum; tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit: ergo quantum commodè possumus, vitare tenemur: atqui in præsenti casu possumus sine notabili incommodo causam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi sensu & vsu omnium castitatem amantium, qui semper ab eo multùm abhorrent.

Non videri mortiferū. Crediderim tamen ex hac parte non esse peccatum mortiferum in causa, nisi ipsa ex intentione eò dirigatur, vel nisi per se sit propinqua dispositio; vt contactus turpis, vel delectatio morosa. quod apertè docet Nauarrus cap.16.n.8. vbi dicit non esse peccatum mortale comedere nimis, aut edulia calida, vnde pollutio euenit; dummodo non comedat eo fine vt eueniat, sed vt suæ gulæ satisfaciat. Idem ante illum ijsdem penè verbis docuit D. Antoninus p.2.tit.6.cap.5. Angelus v. Pollutio, n.2. Syluester, eodem verbo. Idem tenet Toletus lib.5.cap.13. Lopez p.1.ca.74. & alij multi. Et quamuis aliqui ex his DD. requirāt vt dubium sit an ille effectus sequetur, an nō, vt Angelus, Syluester, Toletus; alij tamen id non requirunt: Vnde Lopez supponit illum solitum ex tali causa sequi. idem indicat Nauarrus; & meritò; si enim in causa est peccatum mortale, dum valde probabile est talem effectum secuturum, etiam erit dum est dubium; vt patet in periculo homicidij, vel adulterij: quia sicut non licet se exponere periculo manifesto, ita nec dubio, in quo non potest hic & nunc prudenter confidere se vitaturum incommodum.

101 Ratio cur non videatur mortiferum, est quia illa causa non est propinqua dispositio, sed remota ex natura rei; & effectus ex illa per accidens & præter intentionem prouenit, nimirum ratione dispositionis corporis, & veluti necessitate materiæ: vnde valde imperfectè censetur volitus in causa. Deinde quia effectum illum hoc modo prouenire veluti necessitate materiæ absque vlla intentione vel dispositione ad illam directa, non censetur graue incommodum; imò per se non est obiectiuè malum, etsi ad malum incitet, vt statim dicetur: ergo nec permittere, vel non impedire ne sic eueniat non censetur grauis culpa. Confirmatur, quia si id per se esset malum, non liceret, etiam dum causa est honesta, permittere; sicut non licet in se permittere homicidium, vel adulterium; & si timeas tale quid à te committendum in somnis, teneris omni ratione euitare: Secus tamen in hoc effectu. Ratio huius discriminis est, quia hic effectus prouenit necessitate materiæ, vt dictum est: nam in natura est causa ad illum sufficiens absque vlla cooperatione voluntatis: & aliàs etiam habet sua commoda, ob quæ natura sic est instituta. Homicidium verò, adulterium & similia, non habent similem causam in natura, nec similia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando possint, vt infra dicetur.

102 *3 Vt non vitetur. Causa positiua.* Tertium, quod requiritur ad voluntarium in in causa, est vt causa non vitetur. Hæc causa potest esse vel positiua, vel priuatiua. *Positiua*, vt cùm quis liberè vacat alicui actioni, v.g. cogitationi vel operi, ex quo sequitur talis naturæ concitatio.

Priuatiua. *Priuatiua*, cùm præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neque conatur diuertere; sed negatiuè se habet. In priore modo tenetur abstinere ab illa actione: & si in illa pergat, effectus secutus censebitur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare istam actionem cum tali periculo, virtute est etiam volitio effectus; & eo ipso, quo illa actio ab ista volitione procedit, censetur effectus, vt in causa existens, voluntariè fieri. In altero tenetur cogitationem aliò transferre quantū potest: quòd si omittat, illa omissio

erit cau-

erit causa voluntaria effectus. sicut negligentia nauarchi est causa submersionis nauis. quæ quidem in genere physico est causa per accidens; tamen in moralibus censetur quasi per se, quia subest intentio interpretatiua.

103 *Altera pars assertionis.* Altera pars assertionis initio positæ, nimirum *Pollutionem non esse peccatum mortale, quando non est plenè voluntaria*, est etiam certa & communis DD. id enim commune est omnibus peccatis. Potest autem id fieri tripliciter.

Dupliciter non plenè voluntaria. Primò, Si nullo modo aduertas, ex actione in qua versaris, (siue ea sit externa, siue cogitatio) periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi esse illicitam. & tunc si sequatur, nullum omnino erit peccatum: quia quod non est cognitum, non est voluntarium; vt ante dictum est. Hoc maximè locum habet in ea, quæ fit in somnis ex cibo, potu, vel cogitationibus præuijs in vigilia. Interdum etiam in ea, quæ accidit vigilanti; præsertim antequam ille habeat rerum suarum experientiam.

Secundò, Si aliquo modo aduertas periculum, & actionem idcirco esse illicitam; tamen confusè & imperfectè, animo ad alia intento: & tunc est quidem peccatum, sed veniale: imperfecta enim consideratio facit vt res vel obligatio non appareat grauis.

Dupliciter res non apprehēditur vt grauis. Duobus enim modis fit vt res non offerat se tanquam grauis. Primò, Ratione ignorantiæ, quæ grauitatem ita occultat, vt etiamsi mens plenè attendat, non tamen aduertat. Secundò, Ratione imperfectæ considerationis, seu attentionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quasi eminus aliquid videtur, eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio attentionis. Potest hæc imperfectio esse vel in consideratione periculi; vt cùm parum apprehenditur periculum euentus; vel in apprehensione illiciti in actione; vt cùm parum consideratur, actionem, ex qua periculum, esse ob hanc causam illicitam; quod interdum accidit inexpertis. Vtrouis modo fiat, effectus non erit nisi venialis; quia effectus non habet vllam culpam, nisi in causa; cùm in illa solùm sit voluntarius; at causa hîc solùm est peccatum veniale: ergo, &c. Potest tamen effectus interdum imputari vt veniale, quamuis causa sit mortifera; quamuis tunc hæc culpa in causa, proueniat non ex ordine causæ ad illum effectum, sed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alterius circumstantiæ; vt constat ex iis, quæ de admissis in ebrietate dicta sunt suprà dubit.3. num.26.

Tertiò, Si solùm sit voluntariũ in causa remota. quo casu est imperfectè volũtarium, & potiùs permissum quàm volitum. quia tamen tenemur (etsi imperfecta obligatione) causam vitare, propter periculum talis effectus, ideo si non vitetur causa, censetur effectus aliquo modo voluntarius in causa, vt suprà explicuimus. *Effectus.*

104 *An licitum desiderare, gaudere.* Petes, Vtrum licitum sit aliquando desiderare vt tibi vel alteri eueniat pollutio, vel quòd euenerit, gaudere?

Quidam negant. Ita Sotus in 4.d.12.qu.1.ar.7. & Lopez suprà, cap.74. putat hanc sententiam esse probabiliorem, citans pro ea Cordubam, Adrianum & Metinam. sed Adrianum aliter sentire constabit infrà.

Probatur Primò, Quòd licet desiderare, fas etiam est procurare vt fiat, saltem per alios: atqui nullo modo possumus procurare vt fiat pollutio: ergo non licet eam desiderare. Secundò, Id, quod per se est illicitum, non potest desiderari propter bonum finem, vt patet in adulterio, mendacio, homicidio: sed pollutio per se est illicita: ergo. Tertiò, Quando id, quod per se malum est, ita fit per somnum, furiam, vel ignorantiam, vt excusemur à culpa, non est licitum in illud consentire, aut de eo postea gaudere, vt passim Doctores tradunt, & patet in aliis peccatis: ergo.

Contraria tamen sententia videtur verior; pro qua

Dico Primò, Causâ voluptatis nullo modo licitum est illam desiderare, aut de ea iam facta gaudere, etiamsi sine culpa acciderit: consensus enim in illam delectationem, secundum omnes Doctores est peccatum mortale.

Dico Secundò, Nullo etiã modo fas est illã procurare, aut aliquo modo ad illã iuuare, aut aliquid eo fine vt eueniat, facere. patet ex dictis. Vnde medicus nõ potest aliquid eo fine præscribere, aut infirmo suadere. nec vlla ratione potest quis eam ita sibi desiderare, vt ex vi illius desiderij disponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc desiderium esse omnino inefficax: sicut earum rerum, quæ nec ipsæ sunt in nostra potestate, nec vlla ad eas dispositio. *Non est fas ad eam iuuare.*

105 *Potest desiderari simplici affectu.* Dico Tertiò, Probabile est licitum esse illam desiderare simplici affectu, causâ alicuius boni effectus cum ea coniuncti; verbi gratia, causâ sanitatis, sedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. Ita docet Nauarrus cap. 16. nu.7. Toletus lib.5. cap.13. Angelus v. Pollutio, nu.2. D. Antoninus p.2. tit.6. cap.5. Adrianus in quarto, tractatu de Euchar. quæst. de consensu in opus prauum in furia, vel somno committendum, sub finem, & alij. Ratio est, quia id, quod hîc desideratur, non est peccatum, sed per se indifferens: desideratur enim vt fiat via naturali per causas à natura constitutas, sine omni libera cooperatione: & finis, ob quem desideratur, est bonus & verè optabilis: ergo in tali desiderio nullum est peccatum.

Gaudere de facta. Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent iidem Doctores, & Paludanus in 4. dist.9. quæst.3. ar.1. (qui tamen non admittit de desiderio) & D. Thomas ibidem art. 4. ad quintum. Probatur, quia quod licitum est desiderare vt fiat, licitum etiam est de eo gaudere quòd factum sit: & contrà, si fas gaudere de facto, etiam licitum desiderare vt fiat. hæc enim sunt eiusdem moris; nam gaudium necessariò resultat ex bono desiderato obtento, & supponit, vel implicitè desiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non est malum, & formale est bonum: ergo gaudium de eo conceptum non est malum. Neque solùm licitum est gaudere de ipso effectu bono, vt quidam volunt; (quamuis hic sit ratio formalis obiectiua, seu totum motiuum desiderij & gaudij, consideratus cum conditione futuri vel præsentis) sed etiam de ipsamet causa propter effectum: sicut gaudemus non solùm de tranquillitate publica, sed etiam de morte illius,

qui eam turbabat, & de facto illius, qui eam intulit, si innocenter fecit: etsi tota ratio gaudendi sit bonum publicum.

Ad rationem. Ad primam rationē sententiæ contrariæ: Non semper qui potest aliquid desiderare vt fiat, potest etiam procurare vt fiat: vt patet in passione Christi, & in morte multorum. quādo enim nemo est qui ius habeat faciendi, procurari non potest. cùm tamen est aliquis, qui tale ius habet, fas est illum inducere vt faciat.

106 Ad secundam: Primò, Concessa maiore potest negari minor: pollutionem enim sic fieri non est quid per se malum, sed indifferēs, vt ante dictum est. Secundò, Potest negari maior: etsi enim aliquid per se sit illicitum si cum iudicio rationis fiat, ac proinde non possit desiderari ob bonum finem vt ita fiat; tamen si fiat absque iudicio seu culpa, poterit aliquando desiderari causâ alicuius magni boni, quod inde proueniet, v. g. vt tyrannus pereat manu furiosi; vt matrimonium inter duos Principes inculpatè contrahatur, quamuis inualidè, & proles suscipiatur, si inde pax regni secutura putetur. *Potest res per se illicita desiderari vt fiat inculpatè.* Docet hoc Adrianus suprà, *Nullo*, inquit, *modo licet consentire consensu, qui sit causa actus, in aliquid, quod de se esset mortale, si in vigilia fieret; vt in homicidium pro tempore furiæ, vel somni perpetrandum, aut in stuprationem virginis, vel pollutionem in somno cōmittendam: sed consensu nudæ complacentiæ licet in tale præteritum vel futurum consentire propter bonum inde secutum vel secuturum*. Idem sequitur ex sententia eorum, qui id admittunt in pollutione; quia eadem est ratio: tota enim ratio cur hæc ob bonum finem possit appeti sic fieri, est, quia eam sic fieri non est peccatum, & subest aliquod commodum, quod illud materiale incōmodum compenset: atqui idem locum habet in exemplis prædictis. Idem expresè docet noster Vasquez 1.2. disput.115. cap.2.

Ad tertiam, Quando id, quod per se malum est, ita fit, vt per somnū, furiam, vel ignorantiam excusetur, non est licitum ante vel post liberè in illud consentire: Respondeo, Hoc esse intelligendum de consensu, quo istud placeat per se & absolutè, vt docet Adrianus suprà: sic enim consentires in illud prout est obiectiuè malum, & consequenter consensus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non est gaudere de pollutione vel homicidio secundum se considerato; sed solùm ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DVBITATIO 15.

Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, sit peccatum mortiferum.

107 NOTANDVM Primò, In imaginatione (sub qua intellige quamuis aliam apprehensionem & notitiam per intellectum, vel sensum) operis illiciti duo considerari posse: nimirum ipsam imaginationem, quæ est actus vitalis, ac notitia quædam; & opus illicitum, eius obiectum. vnde duobus modis percipi potest delectatio. *In imaginatione operis illiciti duo spectari.*

Delectatio ex ipsa imaginatione. Primò, Ex ipsa imaginatione, quatenus est notitia seu apprehensio veritatis, aut rei pulchræ, subtilis, raræ, exoticæ, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æstimatur: vnde magno studio ad huiusmodi spectacula solent concurrere.

Delectatio ex re imaginata. Secundò, Ex ipsa re, seu obiecto imaginato. Inter hos modos est hoc discrimen, quòd in priore ipsa imaginatio vel perceptio rei per intellectum aut sensum sit immediatum obiectum delectationis; vt apertè indicant D. Thomas 1.2. qu. 74. art.8. Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 13. art. 3. dub. 3. & alij DD. *Discrimen harum.* Delectamur enim huiusmodi res intelligere, videre, vel audire narrari; etiamsi ipsas detestemur, ac tristissimas iudicemus. vnde sola notitia talis rei apprehenditur vt bonum delectabile; non autem res ipsa secundum se, nisi quatenus subit rationem veri, rari, admirandi: quo modo est obiectum notitiæ, & mediante notitia oblectat. sed hoc nihil aliud est quàm ipsam notitiam delectare, & esse immediatum talis delectationis obiectum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis est ipsa res imaginata, (hæc enim concipitur vt bonum delectabile, & imaginatio solùm se habet vt applicans & proponens obiectum. nulla enim res potest ciere delectationem, nisi per sensum vel intellectum fuerit apprehensa, & affectui applicata.

Vnde vlteriùs fit, vt hæc delectatio sit planè similis illi, quæ ex rei præsentia & actuali fruitione percipitur; & sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem. *Hæc est similis illi, quæ ex rei præsentia.* Nam dupliciter potest à nobis aliquid fieri, vel esse præsens: Primò, Reipsa. Secundò, Vi phantastica per imaginationem: & vterque modus eandem delectationem parit; vt constat ex ijs, quæ nobis in somnis accidunt; cùm videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiam docet D. Augustinus lib. 12. de Trinit. cap.9. Ratio est, quia phantasia habet vim sensuum exteriorum, vt apertè etiam somnia testantur. Vnde sicut res, dum actu fit, vel præsens est, percepta sensibus externis, delectationem causat; ita etiam dum vi phantasiæ percipitur vt præsens, etiamsi re vera non existat.

Altera verò delectatio, cuius obiectum est ipsa imaginatio vel notitia, longè alterius est generis, vtpote magis spiritalis, & sequens ex affectu non erga rem, sed erga rei cognitionem. His positis,

108 Dico Primò, Si priore modo delectatio percipiatur, non est per se peccatum. *Delectatio de ipsa imaginatione.* Est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia delectatio sequitur conditionem operis ex quo nascitur: talis enim est delectatio, quale est opus vnde oritur; iuxta Aristotelem 10. ethic. cap.4. est enim quiddam necessariò ex operatione nobis congrua resultans: atqui opus, ex quo nascitur, non est malum, sed bonum, vel quid indifferens; nimirum notitia veritatis, vel rei raræ aut admirandæ visio; quam notitiam & visionem homines magni æstimant, etiamsi obiectum, circa quod versatur, maximè execrentur: ergo talis delectatio non est per se mala. Hoc modo delectantur homines lectione, vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum, quæ per artem magicam fiunt: vel eorum, quæ pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, absque tamen vllo affectu ad res ipsas.

Dixi,

Dixi, *per se*, quia potest esse peccatum ratione curiositatis, vel etiam periculi vlterioris: vt si quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, vt desideraret easdem in se experiri, vel ab aliis fieri, vel esset periculũ ne ipsæ per se placere incipiant. talia enim ex nimia curiositate sequi solent.

109 *Delectatio ex re imaginaria.*

Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipiatur, & voluntas in eam consentiat, erit peccatum mortiferum, vel veniale pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Est communis sententia Doctorum, quam docet D. Thomas 1.2.q. 74.ar.8. & ibidem Caietanus, Conradus, & Medina. Idem docet Magister in 2.dist.24.ex D. Augustino, quem sequũtur ibidem Doctores Scholastici, Bonauentura, Richardus, Durandus, & Scotus, in 2. dist. 42. quæst. 4. §. Sequitur.. vbi dicit: *Quando voluntas imperat cogitationem alicuius illiciti, qua vult vt obiectum sit sibi præsens ad continuandam delectationem & complacentiam in illo; si illud cogitatum sit illicitum, in complacentia plena illius est peccatum mortale. Et hoc non solùm de carnalibus, vt cogitare luxuriam; sed etiam in actibus intellectus, respectu aliorum obiectorum, vt imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum*, &c. Angelus v. Cogitatio nu.2. vbi pro hac sententia citat Bonauenturam, Richardum, Alexandrum & D. Thomam. Caietanus v. Delectatio, & passim Summistæ eodem verbo, & cæteri recentiores; vnde contraria sententia non est probabilis.

Probatur ex D. Augustino.

Et probatur clarè ex D. Augustino lib.12. de Trinitate cap.12. quem etiam adducit Magister in 2. dist. 24. *Nec sanè*, inquit, *cùm sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen & voluens libenter, quæ statim vt attigerunt animum respui debuerunt, negandum est esse peccatum; sed longe minus quàm si & opere statuatur implendum. & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectusq; percutiendum & dicendum; Dimitte nobis debita nostra*, &c.

Dices, Illis verbis insinuat D. Augustinus hoc esse peccatum veniale.

Respondeo negando assumptum: nam vt D. Thomas ait, oratio dominica etiam valet contra mortifera. Tantùm vult dicere esse minus peccatum, & faciliùs veniam impetrare, quàm propositum operis exequendi. nam esse mortiferum manifestè indicat verbis sequentibus, cùm ait; *Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat; & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtique mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in vno homine, si delectationibus illicitis, à quibus continuò se deberet auertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec facienda decernat mala, sed tamen suauiter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari. Absit hoc credere. Hîc quippe vna persona est, vnus homo est, totusq; damnabitur, nisi hæc, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* Quibus verbis (quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet consensum in delectationem esse peccatum mortiferum: nam dicit *totum hominem propter illud damnandum*, nisi per gratiam mediatoris fuerit remissum: sicut mulier etiamsi sola pomum illicitum edisset, morte fuisset plectenda. Idem probari potest ex Gregorio in pastorali par. 1. cap. 11. vbi docet eum, qui huiusmodi delectationibus, etiam absque proposito operis inquinatur, non esse idoneum ad offerẽdum Deo sacrificium, aut ad aliena peccata diluenda, *cùm ipsum vastent sua*; apertè significans esse peccatum mortiferum.

110 *Probatur ratione.*

Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ex imaginatione rei turpis existit, est planè similis ei, quæ ex rei ipsius præsentia & vsu nascitur: cuius signum est, quòd simili modo corpus immutet, & ad illicita concitet: atqui delectatio, quæ ex vsu talis rei percipitur, est mortifera: ergo etiam illa, quæ ex imaginatione.

Excitat ad pollutionẽ.

Secundò, Contactus turpis, & opera venerea externa sunt peccata mortifera; quia sunt propinqua dispositio ad illicitam genituræ profusionem, vt suprà dubit. 8. ostensum est: atqui turpis imaginatio, & delectatio subsequã etiam disponunt naturam ad eundem effectum: nam delectatio non sequitur ex opere imaginario, nisi quatenus ipsum est dispositio naturam commouens & ad seminationem excitans: ergo, &c.

Tertiò, Qui ex imaginatione occisionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interiùs afficitur, sicut affici solet is, qui inimicum reipsa in potestate habet, & malè tractat, peccat mortiferè contra charitatem; quia placet illi malum inimici: illa enim delectatio oritur ex affectu odij, seu complacentia erga malum inimici; ergo similiter qui cogitatione turpi ita sensibiliter delectatur, sicut is, qui ipsi operi incumbit, peccat mortiferè contra castitatem; quia habet complacentiam circa opus, quod castitati repugnat. Neque dici potest hoc esse peccatum veniale; quia versatur in materia graui contra castitatem; v.g. circa turpem contactum, vel copulam: vnde si est peccatum, (sicuti manifestè constat esse) est mortiferum, non veniale.

111

Quartò, Probant aliqui hac ratione: delectatio sequitur ipsum opus: ergo hoc ipso, quo consentis in delectationem, consentis tacitè in opus, eiusque exetutionem; etiamsi ob aliam caussam nolis exequi.

Vtrum consentiens in delectationem, consentiat in opus.

Verùm hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia constat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non consentiunt in opus. Secundò, Quia alioqui Carthusianus oblectans se imaginarijs carnium epulis, vel per somnium tali voluptate frui desiderans, consentiret in opus externum comestionis; & ita peccaret mortiferè contra votum, vel contra regulæ præceptum. Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Ecclesiæ. Hoc autem etsi quidam concedant, parum tamen videtur verisimile: quia non est illis vetitum frui delectatione carnium per somnium, vel imaginationem; sed solùm exteriùs vesci, & velle vesci. Tertiò, Alioqui sacerdos fingens se esse Iudicem, & plectere sontes, qui turbant Rempublicam, eoque figmento se oblectans, consentiret in opus externum ipsi vetitum, & peccaret mortiferè. Idem dicendum esset de iis, qui imaginario regno, ludo, prælio, vel alio opere ipsis ratione status illicito, delectarentur.

Cõsentit in opus re vel imaginatione præsens.

Hæc argumenta bene probant ex consensu in delectationem non necessariò inferri determinatè consensum in opus vt reipsa exequendum; sed solùm sub disiunctione, vt re vel imaginatione præsens.

112 *Requiritur affectus in opus, seu simplex operis complacentia.*

Verùm quia opus imaginatione propositum non potest placere, ac proinde nec oblectare, nisi ipsum secundum se sit conforme affectui voluntatis, vel appetitus inferioris, vt rectè docet D. Thomas 1. 2. quæst. 74. art. 8. (ideo enim res per imaginationem præsens delectat, quia ipsa per se est conformis affectui, & apprehenditur vt bonum hominis) hinc fit vt eo ipso, quo consentis in delectationem, etiam consentias in affectum & complacentiam operis externi, qua illud opus, qua parte est obiectum delectabile, placet affectui. Vnde si talis complacentia sit illicita, necesse est etiam consensum in illam illicitum esse; idque pro grauitate vel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ex conditione obiecti, seu operis externi, quod placet. Itaq cùm affectio & complacentia circa res venereas in materia graui sit illicita & censeatur grauis, consensus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occisionis inimici, & aliorum operum, quæ lege naturæ sunt prohibita. Vnde manifestè sequitur etiã delectationem, quæ ex horum imaginatione percipitur, si materia grauis sit, mortiferam esse.

113 *Discrimen delectationis venereæ, & esus carnium.*

Ex his intelligi potest, cur is, qui imaginatione rei venereæ delectatur, potiùs mortiferè peccet quàm Carthusianus imaginario carnium esu; supposito neutrum velle ad opus externum procedere. Ratio enim est, quia ille consentit in venerem imaginariam, & phantasticam fornicationem, (vt D. Aug. lib. 12. de Trinit. cap. 9. loquitur) & consequenter in corporis commotionem, ac libidinosam pruriginẽ, quæ ex tali imaginatione naturaliter sequi solet, & ex qua immediatè illa sensibilis voluptas fluit: atqui phantastica illa actio, sicut & corporalis immutatio inde consequens, est illicita; cùm ad pollutionem disponat; ac proinde etiam voluptas inde resultans illicita est. Item consentit in complacentiam operis externi, qua parte est delectabile; sine qua complacentia non apprehenderetur illud opus vt delectabile: atqui hæc complacentia etiam est obiectũ sufficiens peccati mortalis: nam affectum habere conformem operi, quod per se est peccatum mortale, est graue malum: & consequenter consensus in illud, mortalis.

Carthusianus autẽ ille solùm consentit in imaginarias carnium epulas, & in corporalem commotionem, (si qua fortè in spiritibus, humoribus, aut corde sequatur) & in voluptatem hinc resultantem; quorum nihil illi est prohibitum. sola enim actio externa illi vetita; idque non tam causâ vitandæ voluptatis, quàm mortificandæ carnis per externam abstinentiam. Itaque satisfacit præcepto exteriùs abstinendo, & volendo abstinere: quantumuis imaginario esu & sapore delectetur.

Nec obstat quòd videatur consentire in affectum erga carnes: quia hic affectus malus non est: sicut nec affectus comedendi tempore ieiunij. Sepono omne periculum vlterioris consensus in opus externum. est tamen in huiusmodi sæpe peccatum veniale; quia superflua delectatio quæritur.

114 *Si opus sub iure positiuo vetitũ.*

Confirmari hæc possunt ex iis, quæ tradit Gabriel in 4. dist. 15. q. 13. art. 3. dub. 3. vbi ex Rosella v. Ludus, §. 2. docet non esse peccatum mortiferum delectari opere cogitato vel viso, si illud non iure naturæ; sed solo positiuo est prohibitum: vt cùm quis imaginatione vel aspectione ludi vetiti recreatur. Quod intellige, etiamsi illa recreatio talis sit, qualem ipsi ludentes percipiunt. Secus esse cùm opus iure naturæ est illicitum. Ex qua doctrina sequitur, delectationem illam ex imaginario carnium esu non esse peccatum mortiferum, cùm realis earum esus iure naturæ non sit illicitus.

Petes, Quæ sit ratio huius discriminis.

115 *Ratio discriminis.*

Respondeo, Quia id, quod per se malum est, non solùm exteriùs & re ipsa facere non licet; sed neque interiùs vi phantastica per imaginationem; neutro enim modo licitum illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem. Non vt fit exteriùs, quia per se malum est: non etiam vt faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in se considerati. Non enim potest placere opus in imaginatione, nisi etiam placeat in seipso: atqui omnis affectus & simplex complacentia obiecti per se mali, est mala, & tentatio, quæ non est à Deo; iuxta illud Iacobi 1. *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*; eamque oportet à se depellere, & nullo modo ei consentire. Quod autem solo iure positiuo est illicitum, id non est vetitum practicari per imaginationum, cùm solùm externum exercitium operis prohibeatur. Suppono enim iure positiuo non prohiberi reipsa actus merè internos. Neque affectus ille ad opus externum in se spectatum malus est, quando solùm est simplex complacentia appetitus inferioris, non mouens ad externam executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adiaphora, per se mali non sunt, etiamsi voto vel præcepto positiuo veteris illa sectari; vt affectus cibi vel potus tempore ieiunij; affectus opum, honorum, dignitatum; affectus vitæ, longæuitatis, &c. vnde tales affectus interdum sine peccato directè appeti & excitari possunt; vt si quis appetat famem vel sitim, vt difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in seipso naturalem affectum vitæ & horrorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte subeunda haberet. Quando autem obiectum per se est illicitum, eius affectus seu complacentia nullo modo appeti potest aut voluntariè excitari.

His adde, cùm opus solo iure positiuo vetitum est, facilè posse à ratione illiciti præscindi, & solitariè tanquam licitum menti obiici; quæ præcisio in opere per se malo fieri nequit.

Ex quibus infertur, eum, qui vouit abstinere ab vsu fœminæ, solùm intendẽs se voto illo obstringere ad abstinentiam actus externi, non peccare peccato sacrilegij contra votum, etiamsi interiùs morosè delectetur: quia per votum hanc delectationem sibi non præscidit, sed solum opus externum. Idem dicendum in aliis similibus. Secus si absolutè vouit continentiam, non intendens votum suum ad actum externum restringere.

Dixi,

116 *Qualis debeat esse consensus.* Dixi, *Si voluntas in eam consentiat*; quia absque consensu peccatum esse nequit. Debet autē iste cōsensus esse ex plena deliberatione, seu animaduersione intellectus. Si enim nullo modo aduertas illam cogitationem aut delectationem esse illicitam, nullum erit peccatum, etiamsi per diem in ea verseris: vt passim DD. tradunt. quia vt illicita, nullo modo est voluntaria. quod enim nullo modo est cognitum, non potest esse volitum. Si imperfectè aduertas, erit solum veniale. Imperfectus enim rationis vsus in opere aliquo non potest nisi imperfectum consensum, & consequenter imperfectum peccatum causare. talis autem animaduersio est cùm res confusè se offert, instar mali certi vel dubij, sed mens alijs intenta & vix sui compos, tenuiter id apprehendit, ita vt ad pleniorem considerationem remissè & languidè excitetur. Si plenè aduertas quid agas, & opus esse illicitum, etiamsi sub dubio se offerat, tamen si voluntas consentiat, & positiuè illa delectatio placeat; erit peccatum mortiferum; & tunc propriè dicetur delectatio *morosa*, eò quòd homo illi post plenam considerationem immoretur, quamuis breuissimo tempore id fiat.

117 *Si voluntas se haberet negatiuè.* Sed dubium est, Si voluntas non consentiat positiuè, nec etiā positiuè dissentiat, sed permissiuè se habeat, an sit peccatum mortale? Quidam DD. negant, putantes necessariam esse positiuam complacentiam. *Caietani sententia.* Ita Caietanus v. Delectatio morosa, vbi dicit; *Si ex complacentia illius delectationis prouenit quòd negligas prohibere illius continuationem, voluntaria fit delectatio, & verè morosa. Si autem non ex complacentia, sed ex non æstimatione commota cogitationis & delectationis, negligentia prouenit, (puta quia scit voluntatem suam constantem, & confidit quòd propter huiusmodi commotiones phantasiæ & concupiscentiæ non ruet in consensum malum) peccat quidem, non tamen mortaliter, &c.* Idem docet Angelus v. Cogitatio, nu. 2. *Quando*, inquit, *non imminet periculum casus, non est mortale peccatum si non repellit; est tamen periculosum.* Eandem refert D. Bonauentura in 2. dist. 24. p. 2. ar. 2. q. 2. nec omnino reijcit; quamuis contrariam dicat tutiorem.

Probabilius est teneri repellere. Verùm probabilius est hominem teneri positiuè dissentire, & etiam conari repellere. Ita docet D. Thomas 1.2. q. 74. ar. 6. vbi dicit rationem in directione passionum dupliciter deficere. Primò, Imperando illicitas passiones. Secundò, Illas non reprimendo. vnde concludit peccatum morosæ delectationis esse dupliciter in ratione: sentit igitur esse peccatum morosæ delectationis, quando voluntas negatiuè se habet. Idem docet D. Bonauentura suprà; vbi dicit talem *interpretatiuè consentire.* & D. Antoninus p. 2. tit. 5. §. 5. in fine. & passim recentiores. Probatur, Quia talis delectatio est illicita & contra castitatem: ergo tenetur homo illam in se non permittere: & consequenter tenetur excitare in se illius displicentiam, & illam expellere. Confirmatur, Quia ob hanc causam tenetur impedire in se contactus turpes ab alio illatos, etiamsi ipse nullo modo positiuè ad illos concurrat; nimirū quia isti contactus castitati repugnant, & ad luxuriam excitant: ergo cùm talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipsamet essentialiter sit luxuriosa, repelli debet. Neque dici potest hanc obligationem esse leuem; cùm in materia graui & sufficiente ad peccatum mortale versetur. Confirmatur, Quia expressus consensus in talem delectationem est peccatum mortale: ergo etiam interpretatiuus, quo quis negligit eam reprimere: hi enim consensus sunt eiusdem moris; nam indirectum & interpretatiuum in moralibus reducuntur ad speciem expressi; cùm idem habeant obiectum. Neque verum est quod ait Caietanus, *talem in veritate dissentire virtualiter saltem*; quia cùm non habeat illius positiuam displicentiam, nullus in eo potest assignari actus, qui hunc virtualem dissensum contineat. Nec refert quòd parui illam æstimet, & non metuat ab illa superari: quia illam interim sponte in se permittit, & locum ei in animo suo tribuit; vnde etiamsi non consentiat in id ad quod ipsa solicitat, consentit tamen vt secum moretur: cumque nullam causam extrinsecam habeat illius in se permittendæ, censetur ex affectu ergà illam id facere; ac proinde interpretatiuè consentit.

118 *Si causa subsit.* Aduerte tamen, si causa iusta subsit insistendi alicui operi vel cogitationi, vnde talis delectatio præter intentionem nascatur, non fore peccatum eam non repellere; vt passim Doctores tradunt, & dubitatione superiore dictum est. Quòd si causa non sit quidem iusta, tamen aliquid commodi, vel humanæ vtilitatis habeat, ratione cuius illi actioni incumbitur, erit quidem peccatum: probabile tamen est non fore mortale; modò affectu illam detesteris, & prudenter confidere possis te non consensurum. ratio est, quia tunc nec expressè, nec etiam interpretatiuè videris in illam consentire, cùm aliunde causam habeas, cuius affectu operi incumbis, tibique displiceat quòd talis delectatio, vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum sit in studio curioso artis medicæ vel anatomicæ. Vide suprà dubit. 14. vbi id probauimus in simili multis authoribus adductis, & in tali euentu sententia Caietani locum habere posset.

119 *Quale peccatum respectu cuiusque sit ille delectatio.* Dico Tertiò, Quod ad rationem peccati attinet, talis cuique est delectatio venerea imaginatione percepta, quale est ipsum opus secundum se in præsentia: vnde cui ipsum opus in præsenti est mortale, ei quoque delectatio est mortifera; cui veniale, venialis. Est communis sententia Doctorum, & sequitur ex dictis. Ratio est, quia præciso iure positiuo, delectatio sequitur conditionem operis, ex cuius præsentia reali, vel imaginaria resultat. est enim veluti passio quædam appetitus necessariò ex opere apprehenso tanquam præsenti, & adamato efflorescens, ac proinde eiusdem moris. Confirmatur Primò, Quia talis est delectatio, qualis est amor seu complacentia operis: talis est autem complacentia operis, quale est ipsum opus, seposito iure positiuo, quo solum opus externum vetatur: ergo talis est delectatio, quale est ipsum opus vt præsens spectatum. Confirmatur Secundò, Quia delectatio operis vt reipsa præsentis, & delectatio eiusdem vt præsentis per imaginationem, sunt eiusdem rationis. eodem enim ferè modo corpus & sensualitatem afficiunt: atqui delectatio operis vt re ipsa præsentis talis est, quale est ipsum opus; ergo etiam delectatio operis vt præsentis per imaginationem.

 Ex his

120 *Sponsi de futuro.* Ex his infertur Primò, Sponsos de futuro non posse se oblectare imaginatione copulæ futuræ, eam tanquã præsentem fingendo. Ratio est, quia cùm hoc opus, & corporis immutatio, quæ inde sequitur, illis sit illicita in hoc statu; etiam illicita est voluptas, quæ inde proximè resultat. Si tamen illam apprehendant solùm tanquam futuram, possunt de ea gaudere. Hoc enim nihil est aliud, quàm gaudere spe & expectatione boni futuri; quæ spes modò præsens est, & per se licita.

Vidua. Secundò, Viduam non posse delectari actu coniugij præterito, si illum tanquam præsentem & nunc exercitum per imaginationẽ constituat; quia ille actus, & corporis immutatio, quæ inde sequitur, in hoc statu illi non sunt concessa. Secus si solùm gaudeat de illo tanquam de re præterita: hoc enim nihil est aliud, quàm consentire in rem licitam, seu approbare actum præteritum, & gaudere de cognitione, experientia, vel simili effectu bono, ex tali actu consecuto. nam de præterito non potest esse gaudium, vel delectatio, nisi vel illud vi apprehensiua statuatur tanquam præsens, in quo modò verseris; (qua ratione similem parit voluptatem ac si reipsa præsens esset) & hoc modo diximus illam non posse delectari: vel ratione alicuius effectus, v.g. experientiæ, famę, honoris, vel similis rei inde relictę, quæ mala non est. Et hoc modo intellige authores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere posse, vt Angelum v. Cogitatio, n.2. Nauarrum cap.16.nu.10. Caietanum tomo 1. opusc.14. quæst.1.& 2. & in Summa v. Delectatio morosa, & alios.

121 *Coniuges.* Tertiò, Coniugẽ in absentia coniugis nõ peccare mortiferè, etiamsi imaginaria copula oblectetur, modò absit omne periculum pollutionis. Nam qui est in eo statu, vt ei opus externum reipsa præstitum sit permissum, ei quoq; permissum est opus imaginarium, seu vi phantastica præstandum, alijs incommodis seclusis. Ita docet Caietanus suprà v. Delectatio morosa, §. Rursus. Fumus eodem v. nu.4. Idem indicat Paludanus in quartum, d.9.q.3.

Quia tamen periculosum est huiusmodi cogitationibus immorari absente coniuge, sæpe potest esse mortale; & ideo quidam Doctores strictiùs hac de re loquuntur; nec facilè est permittẽdum. In præsentia tamen coniugis, vbi periculum illicitæ pollutionis abest, non est vnquam peccatum mortale: vt colligitur ex D. Chrysostomo hom. 17. in Matthæum, explicante illud: *Qui viderit mulierem*, &c. *Neque propterea*, inquit, *tibi Deus oculos effinxit, vt per illos ad animum adulteria transmittas; sed vt creaturas eius aspiciens mireris authorem. Sicut ergo est temerè irasci; ita etiam temerè videre, si id ad libidinem facias.* Deinde addit: *Si enim vis videre, atque ex visu capere voluptatem; aspice propriam coniugem, & illius vsque amore perfruere: hoc enim nulla lex prohibet omnino. Si verò alterius venustatem penitiùs intuebere, etiam tuam iniuria afficis, à qua in aliam oculos auertis; & illam quoque quam contueris, nefariè eam tangens. Etsi enim illam non attrectasti manu, at oculis tamen & voluntate palpasti*, &c. Vbi Chrysostomus apertè insinuat delectationem ex aspectu coniugis non esse peccatum: (saltem mortale) eam tamen quæ ex aspectu capitur alienæ, mortiferam esse. Videri tamen posit Chrysostomus loqui de consensu in opus, cùm ait, *voluntate palpasti*. Sed hoc intelligi potest de voluntate tangendi per oculos, tanquam per longas quasdam manus. Vasquez pro *voluntate* legit *voluptate*. sed voluptate potiùs dicimur tangi quàm tangere.

122 *An peccatũ delectationis & operis sint eiusdem speciei.* Petes, Vtrum peccatum delectationis pertineat ad eandem speciem, ad quam peccatum operis?

Respõdeo, Si delectatio talis sit, qualis ex ipso opere præsente ab eius authore percipi solet, ad eandem speciem pertinere, ad quam ipsum opus, vt est obiectum formale illius delectationis, pertinet. Est cõmunis sententia DD. Ratio est, quam suprà attigimus; quia delectatio sequitur complacentiam operis, estque eiusdem moris: complacentia autem operis pertinet ad speciem operis, qua parte opus est illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam speciem pertinebit. Et confirmatur, quia in consensu delectationis est tacita approbatio operis; quod proxima delectationis est causa.

Hinc sequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad speciẽm fornicationis; & quæ ex cogitatione peccati contra naturam, ad speciem peccati contra naturam; quæ ex imaginaria occisione inimici, ad speciem homicidij; quæ ex phãtasia indebitæ excellentiæ, ad speciem superbiæ; & sic de cæteris.

123 *An duplicẽ habeat malitiam.* Dubium tamen est, Vtrum si opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio vtramq; contrahat, quamuis circa illud solùm sub vna ratione versetur? vt si quis delectetur cogitatione coniugis alienæ absque desiderio operis explendi, vtrum illa delectatio habeat nõ solùm deformitatem contra castitatem, sed etiam contra iustitiam, sicut ipsum opus adulterij. Idem quæri potest de reliquis luxuriæ naturalis speciebus; vt de stupro, raptu, incestu, & sacrilegio: quæ vt suprà dubit. 6. ostensum est, in ratione luxuriæ sunt eiusdem speciei.

Argumenta pro parte negante. Videri posit nõ habere duplicem speciem malitiæ, sed vnicam tantùm, nimirum luxuriæ. Primò, Quia non versatur circa illud obiectum quatenus est iniuriosum alteri; (nõ enim delectatur quòd persona sit iuncta matrimonio, aut quòd marito fiat iniuria) sed solùm quatenus est delectabile secundum tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumstantia. Consequentia patet, Quia in illa delectatione neque expressè, neque interpretatiuè approbatur iniuria in maritum; cùm nullo modo consentiatur in opus externum, vt reipsa exequendum, quo solo iniuria irrogatur. Idem videtur dicendum si persona sit affinis, vel Religiosa: præscinditur enim ab hac circumstantia, nec ea quicquam confert ad illam delectationem.

Secundò, Qui videt inimicum suum malè tractari & vulnerari in loco sacro, & delectatur illa inimici calamitate absque consideratione loci sacri, peccat solùm peccato odij inimici, & non sacrilegij; quamuis sacrilegium sit circumstantia obiecti: ergo similiter qui delectatur circa vxorem alterius peccat solùm peccato luxuriæ, non autem iniustitiæ.

Tertiò, Qui delectatur verbis contumeliosis in alterum dictis, non vt contumeliæ sunt, sed vt facetiæ, non peccat contra iustitiam: similiter si illa ver-

illa verba sint impura; & ex illis voluptatem capiat, vt impura sunt, non vt contumeliosa, vel detractoria: ergo similiter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, nō vt est adulterium, sed præcisè vt est opus libidinosum, non peccabit contra iustitiam sicut adulter, sed solùm contra castitatem. Simile argumentum fieri potest de eo, qui videt personam sacram fornicantem, eoque aspectu delectatur.

Denique, ideo consensus in executionem operis, siue efficax sit, siue inefficax per modum desiderij, contrahit duplicem operis malitiam; quia in executione neutra potest ab altera separari: vnde qui vult executionem, consentit in vtramque executioni necessariò coniunctam. At hæc ratio non habet locum quando quis consentit in delectationem. facilè enim mens potest diuersas illas rationes (v.g. luxuriæ & iniuriæ, delectabilis secūdum tactum, & iniuriosi in proximum) in opere distinguere, & alteram sine altera sibi proponere, & circa eam absque vllo affectu ad alteram, per complacentiam & delectationem versari.

Hæc sententia ob has rationes mihi semper visa est valde probabilis, eamque docet Angelus v. Luxuria n.2. quamuis ibi etiam amplius videatur velle, nimirum consensum in opus in omni luxuria naturali esse eiusdem speciei. Eandem eruditè tradit Vasquez 1.2. disput.112. Ex qua sequitur in confessione delectationis morosæ circa species luxuriæ naturalis non esse necessarium explicare circumstantiam personæ imaginationi obiectæ; eò quòd hæc non mutet speciem illius delectationis, quando abest consensus in executionem operis.

Verùm quia altera est magis recepta, & ferè communis Doctorū, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet; maximè quia huiusmodi delectationibus morosis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & solùm abstinent ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confessione talium delectationum explicanda est etiam conditio personæ, quæ animo fuit proposita: v.g. An fuerit coniugata, consanguinea, affinis, Religiosa. Quæ sententia confirmari potest ex D. Chrysostomo suprà hom.17. in Matth. vbi insinuat: *eum, qui ad hoc aspicit mulierem vt oblectet aspectum, iam in corde esse mœchatum.* Sic enim illa verba, *Qui viderit mulierem*, &c. interpretatur. & hoc modo intellectâ illâ communiori sententiâ, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

CAPVT IIII.

De partibus temperantiæ potentialibus, Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia; & vitijs oppositis.

Constat dubitationibus 14.

DVBITATIO I.

Quid sit continentia.

D. Thomas qu.155.

1 Continentia dupliciter accipitur.

NOMEN *continentia* dupliciter accipitur. Primò, Vt significet virtutem quandam, qua quis sese ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo passim accipitur in scriptura sacra, & apud Sanctos Patres: nec differt à castitate. & hac ratione tres continentię gradus à DD. ponuntur, virginalis, vidualis, & coniugalis; de quibus suprà cap.2. dubit.13. & 14.

2 Secundò, Vt significet firmitatem animi contra impetus passionum. hanc Aristoteles 7. ethicorum vocat ἐγκράτειαν, & de ea sicut & de eius opposito fusè toto eo libro disputat. Hoc modo accipitur in hac quæstione: & nihil est aliud quàm firmum propositum animi, quo quis se continet in bono rationis contra impulsus concupiscentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præsertim venereas impellitur. *Est propositum*, quia omnis virtus & bona dispositio voluntatis consistit in proposito seu affectu honesti: in hoc enim sita est huius potentiæ perfectio: atqui continentia est virtus vel dispositio voluntatis, & in ea sedem suam habet, vt docet D. Thomas art.3. Debet autem hoc propositum esse *firmum*; quia alioquin facilè cōcupiscentiæ motibus expugnabitur; sicut in eo, qui est incontinens, qui etiam bonum propositum habet, sed infirmum: vnde facilè suis cupiditatibus cedit.

Continet in bono rationis.

Isto proposito *se continet voluntas in bono rationis*, quatenus vult inhærere ei, quod ratio dictat, nec sinere se impetu concupiscentiæ abripi ad illicita: quorum alterum ex altero sequitur. Ex eo enim quòd quis firmè alicui rei inhæret, consequens est vt à contrarijs non sinat se aliorsum abduci. *Contra impetus concupiscentiæ*, &c. Quia hi motus maximè voluntatem ad bona sensibilia contra rationis præscriptum alliciunt; & propensioni naturali, quæ homini ad conseruationem indiuidui & speciei insita est, sunt maximè conformes. Itaque in ijs, qui nondum virtutem moralem, qua isti motus comprimantur, adepti sunt, præcipuè opus fuit quadam dispositione animi, qua voluntas se in bono contineret, ne ab illis ad illicita abriperetur; quam *continentiam* vocamus.

Obiectio. An circa alias passiones sit continentia.

Dices, Etiam aliæ passiones magnam vim habent voluntatem à rationis præscripto abducendi; vt cupiditas honorum, opum, vindictæ, & similes: ergo in quibus per virtutes morales illæ passiones nondum sunt compressæ, ijs etiam opus

opus est *continentia*, quæ illis resistat, & voluntatem à recto discedere non sinat.

3 *Resp.* Respondeo, Hoc argumento rectè probari similem quandam animi dispositionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur absolutè *continentia*, neque ab ea dicitur quis simpliciter *continens*, sed secundum quid, seu cum restrictione; vt continens iræ, continens cupiditatis honorum, opum, &c. Ratio est, quia istæ passiones neque sunt ita consentaneæ naturali propensioni vt concupiscentiæ delectabilium tactus; (vnde etiam non sunt tam importunæ & assiduę) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo se ab istis non est illa peculiaris laus & difficultas, quæ est in resistendo gulæ & veneris cupiditatibus.

4 *An distinguatur à temperantia.* Petes, Vtrum continentia distinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non distingui, quia versatur circa eadem, circa quæ temperantia, vt docet Aristoteles li.7.ethic.cap.4.& idem officium præstat: nam etiam temperantiæ est voluntatem in bono honesto continere aduersus voluptates.

Respondeo, Continentiam absolutè dictam non distingui à temperantia, nisi vt imperfectum & inchoatum à perfecto & completo; & sicut dispositio distinguitur ab habitu; vt docet D. Thom. ar.4. in corpore, & Caietanus in artic.3. *Temperantia* enim cõsistit in firmo proposito continendi se in bono rationis, per quod passiones iam sunt domitæ & rationi subiectæ; vnde includit (saltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformantur. *Continentia* verò est propositum simile, sed quod nondum eò peruenit vt passiones edomuerit, & rationi subiecerit: vnde adhuc pugnat cum hoste; cùm temperantia de illo victoriam obtinuerit, & subiecerit seruituti. Quare continens similis est illi, qui feras agrestes cicurandas accepit: temperans ei, qui iam cicurauit. Per temperantiam bonum rationis descẽdit non solùm in voluntatem, sed etiam in appetitum inferiorem: per continentiam in solam voluntatem. Vnde patet continentiam esse inchoatam quandam temperantiam. quod maximè locum habet in sententia eorum, qui sedem temperantiæ & fortitudinis faciunt ipsam voluntatem, & has virtutes non pertinere ad appetitum inferiorem, nisi per quandam extensionem, & veluti ramum sui.

5 Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi temperans nullos ampliùs concupiscentiæ motus patiatur; (hoc enim non est huius mortalitatis) sed quòd rariùs patiatur, & ordinariè non tam vehementes: est enim intrinsecus multò meliùs compositus quàm continens; tum quia habitus voluntatis est firmior; tum quia præter hunc includit habitum appetitus inferioris, per quem compressis passionibus, appetitus iste rationi subijcitur. Hinc fit vt ab intrinseco non possint magnæ passiones exurgere. Hæc tamen interdum excitari possunt à causa extrinseca; vt à dæmone, humores & spiritus commouente, & obiectum delectabile assiduè phantasiæ proponente: quo casu virtus temperantiæ sese exeret, & munus continentiæ præstabit, perfectiori tamen modo quàm ipsa.

6 *Cõtinentia secundum quid.* Quod attinet ad cõtinentiam secundum quid, quæ circa alias passiones versatur, hæc eodem modo se habet ad virtutes illarum passionum moderatrices, sicut se habet continentia simpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continentia iræ nihil est aliud quàm inchoatio mansuetudinis: continentia cupiditatis honorum, vel opum nihil est aliud quàm inchoatio magnanimitatis, magnificentiæ, liberalitatis; vt apertè colligitur ex D. Thoma, & Caietano, art.2. Eædem enim virtutes, quæ vbi completæ fuerint appetitum inferiorem rationi subiectum & passiones compressas tenent, iam primùm inchoatæ & quasi in cunabulis constitutæ passionibus nondum edomitis resistunt, & voluntatem in bono rationis aduersùs illas continent, idque eiusdem honesti amore.

7 *An sit virtus.* Ex dictis intelligi potest Vtrum continentia sit dicenda virtus. Si enim virtus dicatur habitus completè potentiam circa aliquam materiam (v.g. circa passiones) perficiens; continentia non tam est virtus, quàm virtutis inchoatio & rudimentum. Vnde Aristot. 4. ethic. cap. vltimo in fine, dicit *continentiam non esse virtutem, sed quiddam virtutis habere admixtum*. nimirum quia voluntatem quidem rationi conformat, sed appetitum inferiorem, cõtra quem pugnat, rationi non subijcit, & ita à perfectione virtutis moralis deficit. Si tamen nomen virtutis accipiatur communiùs (vt passim solet) pro dispositione animi ad opus rectæ rationi consonum, seu pro principio laudabilium operum, vt inquit D. Thomas, sic continentia est virtus; disponit enim voluntatem ad rationis dictamen sectandum, & passionibus repugnandum, quod est honestũ & laude dignum.

8 *Quomodo possit esse virtus generalis.* Notandum tamen est, *Continentiam* posse constitui virtutem quandam generalem, (non essentia & attributione, sed obiecto & extensione) qua voluntas bono rationis in genere contra quaslibet passiones inhærere decernit: illud enim obiectum habet quandam communem rationem honesti per se expetendam, ac proinde potest constituere virtutem, atque adeo certam virtutis speciem: affectus enim & propositum voluntatis ex ordine ad tale obiectum certam speciem contrahit; & hæc virtus ex eo quòd voluntatem in bono honesto contra passionum illecebras & impetus continet, rectè continentia dicetur. quamuis hoc nomen præcipuè ei conueniat, quatenus delectationibus tactus resistit. Hoc modo videtur explicari continentiæ ratio à Martino; sed non ex mente Aristotelis, vt rectè ostendit Caietanus art.2.

Neque hic modus est consentaneus praxi: non enim solent homines ex nudo illo & generali motiuo honesti passionibus resistere, sed ob particularem aliquam boni honesti rationem, quæ pro diuersitate materiæ se offert.

9 *Incitamenta continentiæ.* Quæ ad continentiæ cultum possint nos incitare, multa sunt, vt videre est apud D. Antonin. p.4.tit.4.ca.2.§.4. & Guil. Peraldum in Summa tit. de Beatitudinibus, parte 6. è quibus sex præcipua recensebimus. *Continentiam* accipio generatim pro refrænatione animi à voluptatibus.

1. Exemplũ Christi. Primum sit exemplum Christi & Sanctorum. *Christus enim qui falli non potest, vtpote ipsa Dei sapientia, voluptates contempsit, & quod carni molestius est, ele-*

est, elegit. Id ergo est melius, id vtilius, id potiùs eligendum; & quisquis aliud doceat vel suadeat, ab eo tanquam à seductore cauendum; vt sermone 3. de natali Domini D.Bernardus ait.

2. Pœna voluptatis. Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit; vt exemplum Euæ, de qua Gen.3. dicitur. *Vidit mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum*, &c. quæ voluptati cõsentiens mundum perdidit; marito simul in præuaricationem pertracto. Exemplum generis humani diluuio propter voluptates deleti: Sodomitarum, qui cælesti igne propter voluptates consumpti: Salomonis, qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum effectus est: Denique quia maior pars mundi per voluptates perit.

3 Locus. Tertium, Consideratio loci in quo degimus, nimirum nos esse in loco exilij, in valle lachrimarum, non delitiarum; qualis erat Gehennom, id est, vallis Ennom, à qua putatur dicta gehenna: & meritò, nam delitias tormentum gehennæ sequitur.

4. Tempus. Quartum, Consideratio præsentis temporis: vniuersum enim vitæ nostræ spatium est tempus pœnitentiæ, & tanquam peruigilium quoddam magnæ illius solemnitatis, & æterni sabbathi, quod præstolamur: vigilia autem non est tempus voluptatis, sed ieiunij, & afflictionis carnis. Huc referri potest illud Apostoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*

10 *5. Conditio voluptatis.* Quintum, Consideratio conditionis ipsius voluptatis, quàm sit vilis, quàm breuis, quàm permixta doloribus, quàm inutilis. Vilitas eius ex eo conspicitur, quòd in ea nihil sit magnificum, nihil generosum, nihil masculum; & brutis nos similes efficiat, carni duntaxat & sensibus externis lenocinans; vnde etiam pudorem & dedecus homini inijcit. Breuitas, quia sequitur operationem trãseuntem; & quò auidiùs hauritur, eò citiùs in contrarium recidit. Doloris permixtio; tum quia magno labore comparatur; tum quia omnis voluptas corporis nihil est aliud quàm mitigatio quædam & solatium molestiarum, vt rectè Aristoteles dixit; tum quia relinquit quandam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitum quoddam conscientiæ flagellum. vnde rectè Genes.1. Dominus in typo *congregationes aquarum appellauit maria*; quia tota delectationum huius mundi congeries, quæ instar aquarum diffluit, multam habet admixtam amaritudinem. Et Ecclesiastæ 7. dicitur, *Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est*, &c. nimirum ratione voluptatis. Inutilitas, seu vanitas; quia desiderium non satiat, sed magis accendit & animi inquietudinem relinquit. Vnde Ecclesiastæ 2. *Dixi in corde meo, Vadam & affluam delitijs, & fruar bonis: & vidi quòd hoc quoque esset vanitas. Risum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid frustra deciperis?*

6 Mala consequentia. Sextum, Consideratio malorum, quæ ipsa secum trahit: nam corpus eneruat, & effœminatum reddit; spiritum carni subijcit; obliuionem salutis inducit; mentem obtenebrat, & sapientiæ percipiendæ ineptã reddit; vt meritò dictum sit Iob 28. *Sapientiã in terra suauiter viuentiũ nõ inueniri*: bonorũ operum sterilem reddit; diuinis consolationibus priuat; æternam afflictionẽ adducit. Momentaneum enim est quod delectat, sed æternum quod cruciat, vt quodam loco dixit Gregorius.

DVBITATIO 2.

Quid sit incontinentia, & quale peccatum. D.Thom. qu.156.

11 INcontinentia, vt opponitur continentiæ suprà explicatæ, est, quando passio, præsertim ea, quę versatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vsu rationis manente. Dico *Rationis vsu manente*: Dupliciter enim passio rationem vincere potest. *Manere debet vsus rationis.* Primò, Si adeo sit vehemens, vt iudicium rationis impediat, & consequenter moralem libertatem adimat: sicut fit in ijs, qui amore fiunt amentes. quo casu non est propriè incontinentia. Sicut enim bestiæ non dicuntur *incontinentes*: ita nec illi, qui rationis vsum amiserunt, quantumuis turpia committant. Confirmatur, quia *incontinens* est, qui non continet se in bono rationis, cùm possit & debeat: atqui talis non potest: ergo, &c. Dicitur enim incontinentia quasi per priuationem continentiæ: priuatio autem locum non habet, nisi vbi & quando habitus adesse deberet.

Manente vsu rationis potest resistere. Secundò, Si rationis vsum non tollat: & tunc locum habet *incontinentia*, si voluntas passionem sequatur. Ratio est, quia manente rationis vsu semper potest homo passionibus resistere, & in rationis præscripto se continere, quantumuis illæ vehementes fuerint; vt rectè docet D.Thomas qu.156.ar.1. Si potest: ergo debet: si debet continere & non facit, iam est incontinens: deest enim continentia, vbi & quando debebat inesse.

12 Porro dupliciter passio rationem vincit, manente rationis vsu; vt colligitur ex Aristotele l.7. ethicorum cap.7. & D.Thoma ar.1. Primò, Si impetu suo rapiat ad se voluntatem, priusquam ratio consultet, aut exactiùs deliberet; & hæc vocatur effrænata concupiscentia, & incontinentia. Accidit autem hoc, vel ob passionis celeritatem, vt in cholericis; quia humor iste ob tenuitatem & calorem facilis est moueri & accendi: vel ob illius vehementiam; vt fit in melancholicis, qui ob siccam & terrestrem constitutionem vehementem accenduntur. In huiusmodi igitur voluntas non diu cunctatur, neque finit negotium ratione expendi; sed statim cedit: satis tamen in confuso aduertens malum esse quod proponitur.

Secundò, Si voluntas tenuiter bono rationis inhæreat: tunc enim etsi passio magnum impetum non habeat, facilè tamen voluntatem ad se trahit; vt fit in mulieribus, & ijs, quorum constitutio mollior est, & fœminea: vt sunt phlegmatici, teste D.Thoma art.1. ad 2. & Arist. suprà.

13 Petes, Quomodo passio potest vincere rationem, manente rationis vsu, quo res iudicatur esse illicita?

Respondeo, Rationem non ita vinci quin possit resistere; & ideo meritò illi imputari, quòd se vinci sinat, vel potiùs quòd sponte cedat & consentiat. Passio enim solùm allicit, blanditur, & suadet per modum propositionis obiecti; facit enim vt obiectum appareat valde suaue & conueniens homini. Hinc per sympathiam potentiarum intellectus simili modo illud apprehendit, & voluntati proponit. Et quamuis ex altera parte iudicet illud esse illicitum, nihilominus quia ap-

quia apprehensio delectabilis est vehementior magisque sensibilis,ac naturalis,& ex ratione illiciti non cernitur præsens periculum, vincit ista apprehensio, & voluntati persuadet vt delectabile, hîc & nunc honesto præponat, passionique consentiat.In potestate tamen voluntatis erat se continere & illam delectationem contemnere; tum quia satis per rationem aduertit esse illicitam, tum quia minimè sibi necessariam.

14 *Incôtinentia est peccatum.* Ex his colligitur Primò, Incontinentiam esse peccatū; tum quia turpe est rationem vinci à passione, & voluntatem deserere bonum rationis, vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quæ homini cum brutis sunt communes. Vnde etiam hoc vitium peculiarem turpitudinem continet; vt docet D.Thom.ar.2. & Aristoteles li.7. ethic. cap.8. est autem mortale vel veniale pro ratione materiæ.

15 *Est minus malum, quàm intemperantia vitium.* Secundò,Incontinentiam cæteris paribus esse minus malum quàm intemperantiam. Primò, Quia *intemperans* non peccat ex passione, sed spontanea electione, & propriæ voluntatis malitia: *incontinens* verò ex impulsu passionis,tāquam ab extrinseco contra suam voluntatem incitatus: nam & ante & post passionē voluntati displicet opus, eoque commisso statim pœnitentia ducitur. Secundò, *Intemperans* habet intellectum prauè dispositum quoad iudicium obiecti, (non enim reputat illud inhonestum, vel certè parui æstimat, tanquam exiguum malum) & voluntatem prauè dispositam habitu vitioso,& appetitum inferiorem similiter: *incontinens* verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra passionem, & appetitus inferior nō est adeo corruptus. Nec refert quòd incontinens sæpe vincatur,ex actibus autem frequentatis nascatur habitus: quia etsi dum labitur, aliqua praua dispositio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur; hoc tamen paulò post displicentia & dolore commissi abstergitur,vt in habitum solidum non facessat. Denique intemperans multò difficiliùs emendatur quàm incontinens, propter iudicij & voluntatis inolitam longa consuetudine peruersitatem.

16 *Incontinentiā iræ minùs dedecorosa.* Tertiò, Incontinentiam concupiscentiæ plus habere probri & dedecoris, quàm incontinentiam iræ; turpius enim est à voluptatibus quàm ab ira superari: idque propter quatuor rationes, quas profert Aristoteles lib.7. ethic.cap.6. & D. Thomas art.4. Prima est,Quia motus iræ habet aliquam speciem & imaginem rationis; (offert enim se vindicta menti specie iustitiæ) sed in eo deficit, quòd modum, qui à ratione præscribitur non attendat. sicut veloces famuli, qui simul atque dominum aliquid imperantem audiunt, anticipant,& priusquam totum imperium perceperint, ruunt ad executionem. Motus autem concupiscentiæ nullam habet rationis speciem, sed totus est secundum sensum, totus mollis, fœmineus, carnalis, ad hoc solùm tendens vt carni & sensualitati seruiatur.

17 Secunda, Quia motus iræ magis sequitur corporis temperamentum, & humoris cōditionem; propter choleræ (quæ huic passioni seruit) tenuitatem & calorem. Hinc enim fit vt posita apprehensione iniuriæ humor biliosus statim efferuescat, & concitetur ad vindictam. concupiscentiæ verò deseruit sanguis & pituita, quorum motus lentior; nec ita accenduntur. Itaque motus iræ magis est venia dignus quàm concupiscentiæ, qui non ita ratione corporalis dispositionis concitatur.

Tertia, Quia ira quærit manifestè operari, quasi in opere nihil sit dedecoris; concupiscentia verò quærit latebras, veluti conscia suæ turpitudinis.

Quarta, Quia concupiscentia quærit voluptatem superfluam; ira verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excusationis qui in malo à se depellendo modum rationis excedit, quàm qui in voluptate superflua adsciscenda.

Incôtinentia iræ periculosior. Incontinentia tamen iræ plus habet periculi; propter malum proximi, ad quod irrogandum ira prosilit. hinc enim seditiones,bella,cædes,incendia,& tota ferè generis humani turbatio. vnde vt plurimum incontinentia iræ absolutè est grauior.

DVBITATIO 3.
De mansuetudine.

D. Thomas qu.157.

18 Mansuetudo (quæ Græcis πραότης & ἠπιότης dicitur) *est virtus irarum moderatrix*: vel vt glossa in cap. 5. Matthæi explicans illud, Beati mites, ait; *Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo.* Sicut enim temperantia moderatur cupiditates delectationum gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi subijciens,vt etiam oblatis occasionibus non plus quàm par est concupiscat: ita *mansuetudo* moderatur iram,subijciens rationi appetitum inferiorem,ita vt oblatis irritantibus,in motum iræ non prorumpat,vel saltem iustum modum in eo teneat. Proxima igitur materia huius virtutis est ira,cui modum à ratione præscriptum veluti formam quandam imponit; nimirum, vt irascamur quando, & cui oportet,quam ob causam, quātum, & quo modo oportet: & cùm non irascendum iram omnino comprimamus. *Materia proxima mansuetudinis.*

Hæc virtus multis locis commendatur in scripturis,vt Ecclesiastici 10. *Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum.* Psal.36. *Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* & Matthæi 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

19 *Incitamenta mansuetudinis. 1. Mansuetudo Dei.* Ad hanc colendam sex potissimùm considerationes possunt nos impellere. Primò, Consideratio mansuetudinis diuinæ,quæ infinitis mortalium peccatis prouocata iram cohibet, & solita beneficia largissimè effundere non cessat; iuxta illud Matth.5. *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.*

2. Mansuetudo Christi. Secundò, Consideratio mansuetudinis Christi, *Qui cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniustè*, vt ait B.Petrus epist.1.ca.2. Qui etiam Matthæi 11. de se inquit, *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Hæc eius mansuetudo tota vita in conuersatione cum peccatoribus & rudibus enituit; sed maximè in iniurijs & contumelijs atrocissimis, quas toto tempore prædicationis, & præsertim in passione sustinuit, cùm tamen facillimè se vindicare posset.

Tertium

20 Tertium est, Consideratio nocumenti, quod sibi ipse infert, qui iniuriam facit. Hic enim se ante grauissimè lædit, quàm alteri nocere possit. nam ipsa nocendi voluntate coram Deo occidit suam animam, perdidit æternam vitam, & reum æternæ mortis constituit: *Coram hominibus verò dedecore & infamia se afficit, & multorum aduersùs seipsum aperit ora, tibiq; maiores texit coronas, & multos patientiæ ac magnanimitatis tuæ constituit præcones*; vt pulchrè docet Chrysostomus hom.62. in Matth. Vnde rectè Psal.10. dicitur. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*: nimirum, quia ante omnia illam grauissimè lædit. itaque magis cõmiseratione quàm ira dignus est: sicut si quis vt tibi talitrum inferat, vel pomum eripiat, per medios rueret enses, & in spicula se indueret, potiùs miserandus quàm plectendus esset.

3. Nocumentum iniurij.

21 Quartum, Consideratio nocumenti, quod accipies, si illi irascaris, quod longè maius est quàm quicquid aduersarius inferre potuit. pulchrè enim à Chrysostomo demonstratum est; neminem lædi nisi à seipso. Itaque si irasceris, aduersarium iuuas, & crudelior tibi ipse es, quàm ille fuerit: si iram contines, irritum ipsius conatum reddideris, & illæsum te custodieris, & præclarè illum non solùm viceris, sed etiam vltus eris. Docet hoc pulcherrimè Chrysostomus homil.85. in Matth. *Illa*, inquit, *fulgentissima victoria est, qua iniuriam inferentem, patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus casi facilè ipsos dissoluunt: sic Sancti omnes præclaro coronati præconio, trophæa præclara statuerunt, hanc victoriam laboris expertem consecuti; non enim luctari te aut laborare oportet. Deus eas tibi vires concessit, vt non manuum consertione, sed patientia vincas*, &c.

4. Noxa irascentis.

Quintum est, Consideratio illa B. Thomæ Mori: Vel bonus est, cui irasceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi irasceris, vt quem Deus amet, qui Dei sit amicus & filius. Si malus est, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur, & erit bonus: si semper erit malus, sat habebit miseriarum æternis incendijs addictus, vnde magis commiseratione quàm ira dignus; si verò in æternitate futurus est bonus, iniquum est illi irasci, qui æterna amicitia tibi futurus sit deuinctus, Deoq; charissimus.

5. Consideratio B. Thomæ Mori.

22 Sextum, Consideratio bonorum, quæ mansuetudo secum adfert. Primò enim, facit similem Deo & Christo Domino, qui infinitam mansuetudinem erga peccatores præstant. Secundò, Meretur remissionem peccatorum, (iuxta illud Matth.6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater cælestis peccata vestra*) & beatæ patriæ possessionem: vnde Matth.5. dicitur, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*: nimirum, terram viuentium, de qua pelli non poterunt, vt D. Augustinus & alij communiter explicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod insinuatur Psal.36. *Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis*. quod etsi potissimùm in futura vita impleatur, tamen etiam in ista locum habet. Et Ecclesiastici 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris*. quasi dicat, consequêris gloriam & amicitiam apud homines. Denique, omnes pene mortalium turbæ, dissensiones & bella ex ira procedunt, quam mansuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam serenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ira maximè perturbat, & impedit. vnde Iacobi 1. dicitur, *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras*. Mansuetudo enim facit vt homo non contradicat doctrinæ veritatis, quod plerique ex commotione iræ faciunt. vnde D. Augustinus lib.2. de doct. christ. cap.7. ait, *Opus est mitescere, neque contradicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit; siue non intellectæ, quasi nos melius sapere, veriusq; percipere possimus: sed cogitare potiùs & credere id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiamsi lateat; quàm id, quod per nosipsos sapere possumus*. Vide D. Thomam ar.4. ad 1. Idipsum confirmat experientia: nihil enim adeo impedit hæreticos quò minùs conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Ecclesiam Romanam, qua fit vt tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant.

6. Bona mansuetudinis.

DVBITATIO 4.

De ira & iracundia.

D. Thom. qu.158.

23 Mansuetudini, sicut & alijs virtutibus, quæ passiones moderantur, duo vitia opponuntur; ira vel potiùs *iracũdia* (quæ actum & habitum vitiosum irascendi designat) per excessum, & lentitudo per defectum. Ira per se nec bona est, nec etiam mala, sed quiddam indifferens, quo bene & malè vti possumus; sicut & reliquæ passiones. Malam non esse vel ex eo constat, quia naturæ est apprimè vtilis ad ardua facta, & ad sui conseruationem. Sicut enim passio amoris data est homini ad boni prosecutionem: ita passio iræ ad repulsionem malorum & nocentium; ne ea in re natura sit torpida, & languida. Itaque habet eum locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchrè Nemesius lib. de natura hominis cap.21. dixit ὅτι ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν ἐστὶ τοῦ λογισμοῦ, *Iram esse satellitium rationis*. Nec obstat quòd rationem turbet, & sanum consilium ac iudicium de rebus impediat; quia non debet excitari nec adhiberi nisi post consilium; nimirum quando veniendum est ad executionem: sicut miles non adhibetur nisi post Senatus vel Principis decretum; sed iubetur quiescere, donec accersatur ad opus. Deinde ira nihil est aliud quàm appetitio vindictæ: atqui vindicta bona est, si debito modo fiat.

Ira est quid indifferens.

Vtilitas iræ.

24 Erit peccatum, si modum à ratione præscriptum non seruet, & tunc dicetur propriè *iracundia*, quam Aristoteles vocat ὀργιλότητα, distinguẽs eam à simplici ira, quæ ὀργὴ dicitur. Dupliciter autem fieri potest vt ira præscriptum rationis nõ seruet. Primò, Ex parte obiecti, si iniustam vindictam appetas; vt ob causam non legitimam, vel maiorem quàm oportet, vel absque publica authoritate exequendam. Et hoc modo ex genere suo est peccatum mortiferum; quia contra proximi charitatem & iustitiam. Potest tamen esse veniale ob imperfectionem actus; quæ spectatur vel ex parte voluntarij, vt cùm motus iræ perfectum rationis iudicium præuertit: vel ex parte obiecti seu materiæ; vt cùm quis modicam vindictam appetit; v.g. si parum trahas puerum per capillos, vt inquit D. Thomas: modicum enim instar nihili reputatur. Nec obstat quòd ex genere suo

Quale peccatum sit.

nere suo dicatur mortifera; quia hoc intelligendum de actu perfecto tam ex parte voluntarij quàm ex parte obiecti, vt rectè explicat Caietanus; nimirum vt actus sit ex pleno iudicio rationis & obiectum sit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus est actus, cùm ex genere suo dicitur mortalis vel venialis.

25 Secundò, Potest præscriptum rationis non seruari ex parte ipsius motus; vt si nimiùm interiùs irâ exardescas, vel exteriùs eam per signa nimiùm patefacias. Hoc modo non est quidem ex genere suo mortale: potest tamē esse mortale, vel ratione affectus & præparationis animi, quam inducit; vt si tantum irâ accendaris, vt paratus sis aliquid facere, quod sit peccatum mortale: vel ratione scandali; vt interdum accidere potest in Prælatis, vel ijs, qui in Infidelibus conuertendis occupantur.

26 *Obiectio.* Dices, Omnis ira videtur esse peccatum mortiferum; nam Dominus, Matth.5. generatim dicit, *Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Quibus verbis significatur illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam *reus Iudicio* Hebræis dicitur, qui dignus est condemnatione, puta mortis: illa enim est præcipua, & absolutè dicitur condemnatio, & Iudicium: vnde translata ad tribunal Dei designat damnationem æternam.

Resp. Respondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira; sed de ea, quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*; addens, non solùm externum homicidium esse peccatum mortiferum in iudicio diuino, sed etiam occultam iram, qua quis proximi mortem optat: vt rectè D.Thomas ar.3.ad 2.

De eadem ira intelligendum id, quod sequitur, *Qui dixerit fratri suo raca, qui dixerit fatue*, &c. nimirum ex ira, qua mortem illius desiderat: vt idem D.Thomas aduertit art.5.ad 3. ponit enim Dominus tres gradus ad homicidium. Primus est, Ira interna optans mortem proximi. Secundus, Eadem ira prorumpens in contumeliam sed leuiorem. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto est ipsum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

27 *Discrimen iræ ab odio & inuidia.* Vt autem quale sit peccatum iræ meliùs intelligatur, notandum est. Illud per se minus esse peccatum, quàm odium vel inuidiam: vt docet D. Thomas ar. 4. *Odium* enim appetit malum proximi, quia malum; & eo duntaxat fine vt ei sit malè. Illi enim malè esse apprehendit tanquam suum bonum. Hinc fit vt nulla mali mensura satietur. quia quæ per se appetuntur, sine mensura & termino appetuntur; sicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes sine termino. *Ira* verò appetit malum alterius sub ratione iustæ vindictæ; nimirum, vt qui offendit, sentiat & doleat se malè fecisse, & ita fiat compensatio. Vnde non appetit malum alterius nisi secundum certā mensuram; nimirum ad æqualitatem iniuriæ, vt pœna sit commensa culpæ. cuius signū est, quòd si vindicta hanc mensuram excesserit, ira vertatur in misericordiam. Itaque spectat in obiecto imaginem quādam iustitiæ, vt iustitiam vindicatiuam imitari videatur. *Ira imitatur Iustitiam.* Sicut enim hæc appetit malum proximi sub ratione iustæ vindictæ; sic ira sub specie & imagine iustæ vindictæ, sed in eo est discrimen, quòd Iustitia illa regatur vera prudentia: Ira non verâ, sed imagine duntaxat prudentiæ. vnde etiam in obiecto non spectat veram rationem iustæ vindictæ, sicut iustitia vindicatiua; sed speciem tantùm iustæ vindictæ.

Inuidia. *Inuidia* dolet de bono alterius, quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obscurare. Vnde desiderat illi malum, nempe illius boni priuationem, vt suam existimationem & excellentiam illibatam conseruet; ac proinde affectu proprij boni mouetur. Vnde patet *inuidiam*, quæ non appetit alteri malum vt ei sit malè, sed vt sibi sit benè, esse minus quidē malum quàm *odium*, quod solum appetit vt alteri sit malè: maius tamē quàm *iram*: nam ira spectat imaginem Iustitiæ; & omnis irascens iustam causam iræ suæ prætendit, qua se excuset. Vnde etiam Iudicio generis humani minùs probrosa aut inhonesta quam inuidia, quæ nullam iustitiæ vel honesti speciem præfert. Ob eandem causam ira censetur honestior, seu minùs dedecorosa quàm concupiscētia, vt suprà dub. 2. n. 16. dictum est.

28 *Ratione modi ira habet peculiarem deformitatem.* Aduerte tamen, etsi ira ex parte obiecti formalis sit minùs mala vel minùs dedecorosa quàm odium, inuidia, & concupiscentia; tamen ex parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis passionibus peculiarem quandam inordinationem. Primò, quia maximè rationem perturbat. Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertiò, quia corpus maximè immutat, adeo vt hominem furiosæ belluæ similem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius l.5. moralium c.31. *Per iram sapientia perditur, vt quid, quóue ordine agendum sit, omnino nesciatur; sicut scriptum est; Ira in sinu stulti requiescit, quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cùm mentem permouendo confundit.* Et infrà: *Nam ira sua stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: lingua quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur, ignorat. In quo itaque iste ab arreptitijs longè est, qui actionis suæ cōscius non est?* &c.

Cur ira maximè perturbet mentem. Ratio est, quia sicut amori, desiderio & gaudio deseruit sanguis; odio, timori, tristitiæ melancholia: ita bilis deseruit iræ. Hæc enim, motu iræ insurgente, statim efferuescit, & concitatur, tanquam in malum præsens factura impetum. Motus enim spirituum & humorum respondent motibus animorum, propter mutuam corporis & animæ cōsensionem, & illius ad hanc naturalem subordinationem. Rationem igitur perturbat, non solùm, vt aliæ passiones, faciendo obiectum aliter quàm in se sit, apprehendi; sed etiam, quia suo calore spiritus accendit, & commouet: qui tamen vt functionibus mentis sint idonei, debent esse temperati & tranquilli; deinde quia nimiùm calefactis humoribus fumi excitantur, qui caput opplent & offuscant. Dat impetum passioni, ratione caloris & incitationis: sicut enim passio bilem concitat, ita vicissim bilis concitata passionem auget per quandam sympathiam, mediante tamē imaginatione, qua res vehementiùs apprehendatur. denique corpus immutat, quia calidissima: vnde accendit spiritus & sanguinem, & simul cum illis veluti foras contra malum ruitura, exteriùs, in vultu præsertim, & oculis, sese prodit.

Notan-

29 *Species iræ apud Arist.* Notandum Secundò, ab Aristotele 4. ethic. cap. 5. poni quatuor species, seu modos iræ; etsi D. Thomas ar. 5. tres solùm enumeret, secutus in eo Gregorium Nissenum, vel potiùs Nemesium lib. de natura hominis cap. 21. & Damascenum lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 16.

Prima est eorum, qui simpliciter dicuntur *iracundi*, Aristoteli ὀργίλοι, qui celeriter irascuntur, & quibus non oportet, & quam ob causam non oportet, & vehementiùs quàm oportet; sed paulò post placantur.

ἀκρόχολοι. Secunda est eorum qui dicuntur ἀκρόχολοι, id est, *summè iracundi*, qui celerrimè, ad omnia, & ob quamuis causam iracundia exardescunt. Hi duo modi fundamentum habent in temperamento bilioso, & in copia humoris biliosi, eiusque feruore, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas irascendi ad minimas quaslibet occasiones. *Hi*, iuxta Gregorium lib. 5. moralium cap. 32. *accensis calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suæ sonitus reddunt; & citiùs quidem flammam faciunt, sed protinus in fauilla frigescunt.*

πικρόχολοι. Tertia est eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quasi dicas, *amarobilarij*, qui postquam excanduerint, propemodum sunt implacabiles. cuius ratio est, quia cùm laborent humore melancholico, diu tristitiam ex offensione conceptam retinent; & consequenter retinent iram, quæ tristitiæ quærit medicinam: tollitur autem illa tristitia, vel temporis tractu concocta & euanescens; vel vindicta obtenta: vtrumque enim, & tempus & vltio est tristitiæ illius medicina. De his intelligi potest quod ait Gregorius suprà: *Alij lignis grauioribus durioribusque non dispares, accensionem tardè suscipiunt; sed tamen accensi semel, difficiliùs extinguuntur: & quia se tardiùs in asperitatem concitat, furoris sui diutiùs ignem seruant.*

χαλεποί. Quarta est eorum, qui χαλεποὶ, id est, *saui & difficiles*, qui nunquam placantur, nisi iniuriam vlti sint: non propter tristitiam, vt isti priores; sed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregorij: *Alij, quod nequius est, & citiùs iracundiæ flammas accipiunt, & tardiùs deponunt*. quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirum πικρόχολοις, locum habeat.

In prima igitur & secunda specie est inordinatio, ratione nimiæ celeritatis, qua fit vt rationis præscriptum non expectetur: quæ celeritas in prima est maior quàm oportet, sed non summa: in secunda est summa, seu in summo gradu. In tertia & quarta specie est inordinatio ratione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex tristitia; in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

30 *Diuisio Nemesij & Damasceni.* Nemesius loco citato tres iræ species constituit. Primam vocat ὀργὴν & χολὴν, quam *excandescentiam* vocare possumus: estque nihil aliud quàm ira, principium & motum habens. Hæc primam & secundam speciem Aristotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν παρὰ τὸ μένειν, quòd diu maneat: quæ nihil est aliud quàm ira inueterascens, & *simultas* dici potest. Hæc pertinet ad tertiam Aristotelis. Tertiam vocat κότον ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quòd vindictam repositam habeat: quæ est ira obseruans occasionem vlciscendi. hæc *Inimicitia* vocari potest; & pertinet ad quartam Aristotelis.

31 *Qua ratione sint passiones, & qua vitia.* Possunt supradicti modi considerari vel vt habent initium, & veluti fundamentum in naturæ dispositione: & sic sunt passiones, quæ per se moraliter nec bonæ nec malæ sunt. vel vt proueniunt ex dispositione voluntaria, aut aliquo modo à consensu voluntatis pendent: & sic sunt distincta peccata, habentia inordinationes specie distinctas, vt rectè ostendit Caietanus, & satis colligitur ex dictis. quod intellige de secundo, tertio, & quarto modo; nam primus & secundus non videntur specie, sed solùm secundùm magis & minùs distincti.

32 *Esse vitium capitale.* Notandum Tertiò, Iram seu iracundiam poni à DD. vitium capitale; quia ordinariè plura alia ex eo nasci consueuerunt: idque duplici ratione. Primò, Ex parte obiecti, quod est vindicta, habens speciē iustitiæ: ratione cuius homines multa facere consueuerunt. nam & appetitui naturali, vt est depulsio mali; & rationali, vt habet specimen iustitiæ est valde conformis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audendum vindictæ desiderio præcipitat. Huius vitij D. Gregorius lib. 31. moralium cap. 31. recenset has sex filias: *De ira*, inquit, *rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, blasphemia proferuntur*. Quarum ratio, iuxta D. Thomam, sic accipi potest:

Filiæ iræ sex. Ira potest tripliciter considerari. Primò, Vt est in corde: ibi parit *indignationem* & *tumorem mentis*. *Indignatio* est, qua is, cui irascimur, contemnitur, & vilipenditur tāquam indignus à quo tale quid patiamur: *Tumor mentis* est quo seipsum irascens extollit, & alteri præfert. Facit enim ira vt is, qui offensus est, se apprehendat vt magnum, & extollat; Eum verò qui offendit, vt vilem, & contemnat. sic animalia in ira intumescunt, & se extollunt.

Secundò, Vt est in ore; & sic parit *clamorem, contumeliam*, & *blasphemiam*. *Clamorem*, faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè & confusè iactantes: *contumeliam*, iactando conuitia verborum in proximum, *blasphemiam* contra Deum.

Tertiò, Vt procedit ad factum; & sic parit *rixas*, seu *pugnas*, & quæ ex rixis sequuntur, vulnera, homicidia, &c.

33 *Remedia iræ.* Notandum Quartò, Remedia iræ esse eadem, quæ sunt adminicula ad mansuetudinem, de quibus dubit. 3. Inter omnia autem meritò Primum locum tenet consideratio illa, qua perpendimus nobiscum, quoties & quàm grauiter ipsi Deū post infinita ab eo percepta beneficia offenderimus, & tamen quòd exigua vel nulla satisfactione oblata cupiamus nobis ignosci, & Deus promptè ignoscat: Quantæ igitur impudentiæ erit, si fratri, qui nihil vel parum beneficij à nobis accepit, exigua in nos peccanti non condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem statim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoscemus? hanc consideratione proponit Dominus, Matth. 18. Secundum locum tenet Exemplum Christi, qui tot & tantas iniurias ab iis, in quos tanta beneficia contulerat, sustinuit: & iisdem etiam ve-

niam & pacem à patre rogauit. Gregorius lib.5. moral.cap.32. duos modos frangendæ iræ recenset. *Primus*, inquit, *est, vt mens solicita antequam quidlibet agere incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus redemptoris sui probra cogitans, ad aduersa se præparet*, &c. *Secundus est, vt cum alienos excessus aspicimus, nostra, quibus in alios excessimus, delicta cogitemus. considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena, &c.*

34 *Alterū extremum per defectum. Lentitudo.* Quod ad alterum extremum mansuetudini oppositum attinet, id proprio nomine caret; sed dici potest *lentitudo*, vel *stupor*; vitium non ita frequens. Aristoteles vocat ἀοργησίαν, quasi dicas, *Inirascentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cùm quis ita insensilis est mali & iniuriarum, vt non excitetur ad iram, quando etiam secundum rectam rationem oporteret. Est autem id signum stoliditatis, iuxta Aristotelem, quia tales non videntur habere sensum mali, aut apprehendere iniuriam. quod intellige, si id à stupore quodam naturæ proueniat: secus, si philosophica consideratione, & exercitio comparatum; vt in aliquo fortasse è Stoica disciplina, quæ omnem iram vult exclusam, & ἀπάθειαν profitetur.

35 *Non est per se vitiosa.* Hæc tamen iræ vacuitas non est per se vitiosa. Sicut enim irasci non est per se bonum: ita nec iræ motu vacare, aut esse ad irascendum stupidum, est malum. Potest tamen esse vitiosum, quatenus est causa, vt quis defectu iræ, & animositatis, prætermittat aliquod officium iustitiæ, vel charitatis, ad quod erat obstrictus: vt monere, corripere, castigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ira vsus legitur; vt Marci 3. *Circumspiciens eos cum ira.* & Ioannis 2. cum eiecit vendentes è templo. Quando enim ad tale quid obligamur, si per se friget animus, & detrectat tanquam rem arduam, excitanda est ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excusso. Ea enim est humana conditio, vt sine huiusmodi stimulo & præsidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira est satellitium rationis; sine satellite in Repub. mala non impediuntur: nec sine ira ratio in homine contra malum strenuè insurgit. vnde in eiusmodi euentis non excitare iram est vitiosum, & contrarium mansuetudini per defectum. mansuetudinis enim est non solùm iram comprimere, sed etiam cùm opus est, excitare, & assumere: quamuis hoc nomen magis compresionem insinuet. Illa tamen iræ vacuitas non habet distinctam malitiam à malitia, quæ est in omissione officij debiti, cuius est causa: nam solùm est mala, quatenus in ea omissio debitæ actionis censetur volita.

DVBITATIO 5.

De clementia, & crudelitate.

D.Thomas qu.157. & 159.

36 *Distinctio clementiæ & mansuetudinis.* CLEMENTIA est virtus mansuetudini affinis; non tamē eadem, iuxta D.Thomam. Distinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Mansuetudo enim proximè versatur circa iram: clementia circa vindictam externam. Illius officium est iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, seu mitigare externam punitionem, quantùm iustitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad subditos & infimos quàm ad Superiores: hæc propria est virtus Superiorum & maxime Principum.

37 *Obiectio. Esse eūdem habitum.* Dices, Eiusdem virtutis est moderari affectum internum, & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiscentias voluptatum carnis refrænat, etiam vsum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggressionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiam externam largitionem moderatur. Idem cernitur in φιλοτιμίᾳ (prout est virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe mansuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam consentaneè suo affectui, ac proinde non distinguetur à clementia. Confirmatur, quia ira est cupiditas vindictæ & punitionis: at qui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipso etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate sequitur, minuit.

Ob hoc argumentum videri posset alicui idem habitus virtutis, qui quatenus temperat iram dicatur *mansuetudo*; quatenus vero externam punitionem, *clementia*. Quæ sententia confirmari potest; quia vterque, nimirum mansuetus & clemens, videtur quærere in seipso benignitatem quandam & suauitatem affectus in proximum, (vnde etiam vocatur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

38 *Responsio. Videri distinctos habitus.* Nihilominus placet sententia D.Thomæ. Vnde respondeo, Dupliciter fieri posse vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat. Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit mansuetudo; vt rectè probat argumentum. imminuta enim vindictæ cupiditate, sequitur imminutio vindictæ. sicuti imminuta concupiscētia delectationum, sequitur moraliter imminutio in ipsarum vsu externo.

Secundò, Ex consideratione suæ potestatis, qua inclinatur ad intemperanter ea vtendum: ita enim est humanum ingenium, vt delectetur ostentatione potestatis, & aliorum sub se depresione, & miseria. Hoc modo mitigat punitionem clementià, quæ retinet animum ne tota potestate in vindicta inferenda vtatur.

Spectāt diuersa obiecta formalia. Vnde patet has virtutes diuersas rationes formales spectare. *Mansuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id consentaneum animo iræ dominanti: *clementia* verò, quia id consentaneum & decorum homini, potestate in alium prædito. Decet enim in malis, pœnisque inferendis non vti tota potestate, sed aliquid remittere, & infra meritum punire: sicut è contrario in præmiis conferendis honestum est etiam supra merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adijciat, & supplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignum præmiare. Cùm

Mala minuenda, quia contra naturam. enim pœna sit malum, & præter Dei primæuam institutionem, decet eam minui quantùm ratio

ratio boni patitur. Et è contrario cùm præmium sit bonum, & ex primo Dei instituto ac intentione, decet illud augeri quantum iusta proportio & bona gubernatio permittit.

39 *Definitiones clementiæ.* Ex his facilè intelligas quid sit clementia. Seneca lib.2. de clementia, cap.3. sic definit: *Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi: vel lenitas Superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis.* Et infrà: *Clementia*, inquit, *est moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens.*

Tria ad clementiam requisita. Quæ definitiones idoneæ sunt, & insinuant tria ad clementiam, vt in actum externum exire possit, requiri. Primò, Potestatem puniendi; quæ tantùm reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus est propria Superiorum, & maximè Principū, qui pœnas legibus definitas possunt mitigare.

Secundò, Vt mitior pœna irrogetur, quàm iure irrogari posset. Est enim clementia quædam gratia, & condonatio, non perfecta, (distinguitur enim à venia) sed ex parte, ita vt iustitiæ vindicatiuæ officium non excludat, sed solùm asperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate; qua fit vt quis proximo benignè afficiatur, eiusque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque si quis pœnam sonti mitiget inductus pecunia, vel amicitia, vel timore; non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, sed ex alio motiuo id facit. dicetur tamen actus clementiæ, quia ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

40 *Motiua clementiæ 1. Exemplū Dei.* Porro quæ ad clementiam moueant, præcipua sunt ista. Primum, Exemplum Dei, in quo maximè hæc virtus elucet. quàm exigua pœna finit in hac vita innumerabilia peccata sui, quorum singula æternos cruciatus merebâtur? vnde meritò Psal. 144. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus!* In futura vita etsi summam seueritatem exerceat, quatenus de pœna statuta nihil remittit; in eo tamen est aliquid clementiæ, quòd minorem statuit quàm iure potuisset, non continens in ira misericordiam suam; vt communiter Theologi tradunt.

2. Miseria delinquentis. Secundum est, Consideratio modi, quo peccatū commissum est; vt si perpetratum ex aliqua ignorantia, vel passione; quò pertinet, si ex paupertate, ex praua institutione, ex graui tentatione, si iniuria prouocatus, si ex ebrietate vel inconsideratione. hæc enim omnia apta sunt flectere animum ad clementiam, & ad mitiora in pœna statuenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quisque apud se statuere debet, similia vel grauiora fortasse se perpetraturum fuisse, si diuina gratia destitutus, & in similibus occasionibus deprehensus fuisset. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi iuuaretur ab eo, per quem factus est homo, vt quodam loco D. Augustinus ait.

Quartum est, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem subditorum, præstat ei securitatem, & cōfirmat regnum. Vnde Prouer. 28 dicitur: *Misericordia & veritas custodiunt regem, & clementia roboratur thronus eius.* E contrario crudelitas alienat animos, parit odia & inimicos plurimos, à quibus assidua pericula & euersio status impendent. *Sicut enim præcisæ arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum*, vt rectè quodam loco dixit Seneca.

41 *Quādo vtendum seueritate.* Aduerte tamen, quibusdam euentis bono publico magis expedire *seueritatem* quàm clementiam. Est autem *seueritas* inflexilis animi rigor, nihil de merita vel statuta pœna remittens. Hac vtendum, Primò, *In militia*: hîc enim omne erratum capitale est, propter publicum periculum. *1. In militia.* vnde exactè disciplina seruanda, vt si semel peccatum fuerit, saltem non contingat secundò; vt quidam ait: quod absque rigore fieri non potest. Accedit, quòd illa hominum colluuies, nisi seueritate & præfractis imperijs regi non possit. Refert in hanc sententiam nonnulla Valerius Maximus li.2.c.2. & li.6.c.3. & Lampridius in Alexandro Seuero. sed in primis memorabilis fuit seueritas disciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidolosa erat, vt post vnam castrensem animaduersionem nemo sub eo deliquerit ampliùs. Illius epistola ad Tribunum militum, quem præsidio præfecerat, talis extat: *Disciplina militaris.* *Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, salem, ligna nemo exigat: sua quilibet sit annona contentus. Hostili præda, non prouincialium lachrymis ditescant: arma detersa sint, calceamenta fortia: noua vestis veterem excludat; stipendium habeat in baltheo, non in pompa.*

2. In Præfectos. Secundò, In præfectos & ministros iustitiæ, præsertim qui muneribus corrupti iustitiam peruertunt, & ius omne venale habent. Hi enim potestate publica, qua, tanquam sacrosancta, castissimè vti deberent, abutūtur ad oppressionem innocentum, & priuatum compendium. Huius seueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpsichore, seu li.5. & Valerius Maximus li.6.c.3. attingit: *Otanem*, inquit Herodotus, *Darius Rex, oræ maritimæ præfecerat. Huius patrem Sisamnem vnum è regijs Iudicibus, quòd iniustè ob pecuniam iudicasset, Rex Cambyses, qui ante Darium fuit, interemit, interemptoq; detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicarat, intendit, ibidemq; filium eius Otanem sedere Iudicem iussit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.*

Tertiò, Cùm populi ingenium est malignū & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. ob hanc causam tota lex vetus, cuius ipse Deus erat author, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat seuera, & acres pœnas infligebat, vt pro adulterio, pro violatione Sabbathi, pro esu panis fermentati tempore paschatis, &c. pœnam mortis: quia populus iste duræ ceruicis erat, vt scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commissum: tunc enim clementiam non meretur. Denique seueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens vel ad emendationem delinquentis, vel certè ad publicam disciplinam sanciendam. hic enim est finis punitionis: ac proinde mensura vindictæ hinc capienda. finis enim est mensura eorum, quæ sunt ad finem. alioquin decet vt animus ex se propensior sit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non postulat.

42 *Vitia opposita clementiæ.* Clementiæ opponuntur duo extrema, *Crudelitas*, per excessum, & *Nimia lenitas*, per defectum. *Crudelitas* nihil est aliud quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantùm ratio permittit: ita crudelitas illam supra iustum modum exaggerat: idque ex animi quadam asperitate, malo alterius minimè compatientis.

Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi, siue legitimam, siue vsurpatam. nam in eo consistit quòd in vsu istius potestatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiam causam, nimirum iniuriam, quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca libro 2. de clementia cap.4. *Illos*, inquit, *crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt, non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse.*

Crudelitas enim est excessus in pœnis exigendis. pœna autem delictum vel speciem delicti supponit. ita crudelitas propriè respicit ad aliquam culpam, & prætendit speciem quandam iustitiæ.

43 *Obiectio.* Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen videntur, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt; nec interficere contenti, sæuiunt, vt Busiris ille, & Procrustes & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obijcit.

Responsio. Respondeo cum eodem Seneca, Tales nō tam esse *crudeles* quàm *feros*, & vitium eorum *feritatem*, *Feritas.* cui voluptati est sæuitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iustitiæ aut rationis speciem attendentes, sed solam voluptatem pastus: ita qui non vindictæ causa (quæ aliquam iustitiæ imaginem præfert) cruciatus inferunt, sed quia tormentis & sanguine humano delectantur, meritò dicuntur *feri*, & sæui, vtpote belluis quàm hominibus affectu & truculentia morum similiores. tales se præstant quidam hæretici in catholicos, præsertim sacerdotes, inusitatis suppliciis eos afficiētes, non vt puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quæ enim iniuria est antiquam religionem toto orbe diffusam, & tot seculis florentem colere?) sed vt animum tormentis & sanguine eorum expleant. Latronum sæuitia, qui propter compendium homines torquent & occidunt, magis ad feritatem, quàm ad crudelitatem referenda est: quia non vindictæ aut punitionis causa id faciūt, sed sui commodi; sicut immanes feræ, quæ ob pastum occidunt.

44 *Nimia lenitas.* Alterum extremum clementiæ oppositum est *nimia lenitas*. Hæc inconsultè pœnam mitigat, vel omnino remittit, etiam cùm bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minùs Reipublicæ perniciosum quàm crudelitas. Inde enim criminosi, & turbatores pacis publicæ inualescunt. vulgò tamē *clementia* vocatur, cùm potiùs crudelitas sit in Rempub. quàm clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compassione; cùm fortuna & calamitas, quam patitur, nō causa spectatur. hanc Seneca vocat *misericordiam*, nomine non satis in eum sensum, præterquam apud Stoicos, vsitato. potest etiam prouenire ex naturæ quadam lentitudine & stupore, culpæ magnitudinem non percipiente; de quo suprà dubit. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi. vt cùm Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittendi impulsus sontibus parcit, quamuis hîc non tam sit vitium nimiæ lenitatis, quàm auaritiæ vel ambitionis.

DVBITATIO 6.

Quid modestia, & quæ eius species.

D. Thomas qu.160.

45 *Modestia.* MODESTVS vocari solet, qui intra modum & limites sui status, ingenij, & fortunæ se continet, suo modulo contentus. Vnde *modestia* est virtus, qua quis hanc mediocritatem in se amat & præstat, motus suos internos & externos, & omnem rerum suarum apparatum, intra mensuram sibi congruam coërcens. Hinc patet modestiam esse affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in ijs in quibus difficillimum est adhibere, nimirùm, in delectationibus tactus: ita modestia in alijs quibusdam modum ponit, vbi id minùs quidem est difficile, tamen ad rectè præstandum opus est virtute. D.Thomas huius virtutis quatuor statuit species; *humilitatem, studiositatem, modestiam motuum exteriorum*, & *modestiam externi apparatus*. Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*; & impetu iræ per *mansuetudinem*; quatuor supererant, quæ potissimùm moderatione quadam, & intra certos limites restrictione egere videbantur. inter quæ Primum est, motus animi ad excelsa, ad quem coërcendum est *humilitas*. Secundum, Nimium desiderium cognitionis, præsertim curiosæ: hoc refrænat *studiositas*. Tertium, Motus & gestus externi corporis: hos componit *modestia morum*. Quartū, Externus cultus & apparatus in vestibus, conuiuijs, supellectili: hūc moderatur alia quædam modestiæ species, quæ *modestia cultus* dici potest.

DVBITATIO 7.

Quid sit humilitas, & quod eius officium.

D. Thomas q.161.

46 *Humilitas duplex.* HVMILITAS ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum vsque deprimimur. Dupliciter autem id fieri potest.

Primò, Si contra voluntatem ab alio depressus sit; & hoc modo humilitas est pœna: sicque dictum est, *Omnis qui se exaltat, humiliabitur.*

Secundò, Si quis sua sponte ex consideratione suorū defectuū se deprimat; & hoc modo est virtus, quæ varijs modis definiri potest. D.Tho.ar.1. ad 1. *Humilitas*, inquit, *est virtus, qua quis defectū suum considerans, se in infimis secundum modum suum continet.* *Humilitatis definitiones.* Idem ad 2. *Est laudabilis sui ad ima deiectio.* Ioannes Rusbrochius li. de præcipuis virt. ca.1. *Humilitas est animi demissio, id est, interna quadam & profunda cordis & animi corā celsissima Dei maiestate inclinatio & submissio.* Aptissimè D. Bernard. li. de gradibus humilitatis in principio. *Humilitas est virtus, qua quis verissima sui cognitione sibiipsi vilescit.*

Ex qui-

47 *Supponit notitiã sui.* Ex quibus patet, humilitatem ſupponere cognitionem ſui, id eſt, ſuæ imperfectionis, ſuique defectus. Hæc *ſui cognitio* comparatur, dum quis *Quo modo illa notitia habeatur.* ſe coram Deo & Angelis conſtituens, conſiderat qualis ſit tum animo, tum corpore: quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lentus & infirmus, quàm rebus infimis addictus, quàm leuis & inſtabilis: quantis peccatis obnoxius, quantis miſeriis ſubiectus, quàm in Deum ingratus: præterea ſe ex ſe nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe: ſua omnia aſsiduè à diuina bonitate pendere, ſicut imago in ſpeculo pendet ab obiecto; ſicut pondus ſuſpenſum in aëre à manu tenentis; ſicut lumen à ſole; & ſicut vmbra à corpore; denique ſine aſsiduo Dei influxu ſe in nihilum ruere.

Dixi, Coram Deo hanc conſiderationem faciendam; *quia ad illud lumen veritatis conſtitutus homo, ſeipſum & ſine diſsimulatione inſpicit, & ſine palpatione diiudicat*, vt inquit D. Bernardus ſerm. 42. in Cantica. Sicut, vt quis næuos omnes ſui corporis perſpectos habeat, ſeipſum ſoli exponit, vt in eius lumine omnia detegantur.

48 *Actus humilitatis.* Hac cognitione poſita in intellectu, ſequuntur in voluntate multi affectus & motus, qui ſunt humilitatis actus & functiones.

Primò, Vilipenſio & contemptus ſui, per quem ſe, quoad ea, quæ ex ſeipſo habet, nihil æſtimet.

Secundò, Reputat ſe omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque ſine falſitate, vt docet D. Thomas art.6. ad 1. Talis enim reuera eſt ſecundum ea, quæ ex ſeipſo habet.

Tertiò, Hinc ſequitur, vt veritatis amore impulſus, non cupiat ab aliis magni æſtimari, honorari, vel laudari: quia videt id ſibi non congruere, ſed ei à quo omne bonum accepit. Vnde cum Apoſtolo dicit; *Regi ſeculorum immortali & inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria*. non enim imago vel pictura laudem meretur, ſed pictor: nec olla, ſed plaſtes.

Quartò, Quantũ in ipſo eſt deſiderat etiã vilis haberi, & ab aliis contemni. talem enim cupit ſe ab aliis iudicari & æſtimari, qualem ſe veritatis ſententia, & in oculis Dei nouit eſſe. Vnde D. Bernardus ſerm. 16. in Cantica; *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari: gaudet contemptu ſui, hoc ſolo ſanè ſuperbus, quòd laudes contemnat.* Dixi, *quantum in ipſo eſt*, quia non ſemper expedit vt alij noſtros defectus nouerint, aut nihili nos æſtiment; propter ædificationem, & fructum aliorum: vt D. Bernardus ſermone 42. in Cantica notat.

Quintò, Cùm videt ſe magni fieri vel honorari, dolet; nec illum honorem in animo ſibi attrahit, imò nec admittit, niſi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, ſaltem implicitè, refert.

Sextò, Conferendo ſe aliis, cenſet ſe omnibus viliorem & deteriorem: conſiderat enim ſe iuxta ea, quæ ex ſeipſo habet; alios verò ſecundum ea, quæ ipſi ex Deo; & ſic illos ſibi præponit; vt bene D. Thomas art.3. declarat. Hoc enim eſt ingenium humilitatis, in ſe intueri ſua mala, in aliis, eorum bona. Sicut è contrario ſuperbiæ indoles eſt, intendere in ſua bona, & in aliorum mala. quiſque autẽ ſecundum ſua eſt deterior quàm ſint alij ſecundum ea, quæ ſunt Dei; vt bene docet Anſelmus lib. de ſimilitudinibus cap. 109. & D. Thomas art.6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimò, Subijcit ſe Deo veluti infimum mancipium, vel potiùs, ſicut teſta figulo, & opus ſuo factori, vt de ſe diſponat pro ſuo beneplacito in omnibus, præſertim quæ ad hanc vitã pertinent: verbi gratia, quod ad paupertatem vel diuitias, ſanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam, mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis.*

Octauò, Subijcit ſe hominibus propter Deum, ſinens ſe ab illis tanquam inſtrumentis Dei gubernari. Vnde 1. Petri 2. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi, quaſi præcellenti*, &c.

Nonò, Denique in externis rebus & functionibus, quantùm in ſe eſt, amplectitur ſemper id, quod eſt abiectius, & minùs honoratum. v. g. locum inferiorem in conſeſsibus; latus ſiniſtrum in congreſsibus, ſocios ſimpliciores, officia vulgò minùs honorata, veſtes, ſupellectilem, &c. In vſu tamen externo debet habere rationem decori & officij, quod gerit, vt ante dictum eſt. Hæ ſunt actiones humilitatis, & hoc ferè ordine ad ipſam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

49 *Duplex humilitas. Iudicij.* Notandum eſt, à D. Bernardo ſermone 42. in Cant. duplicem humilitatem diſtingui, alteram iudicij, quæ adhuc imperfecta eſt: alteram affectus, quæ perfecta iudicij humilitas eſt, qua quis ſeipſum ad lumẽ veritatis intuens agnoſcit ſuam vilitatem, & ſe coram Deo demittit; non tamen vult ab aliis vilis haberi aut contemni, ſed potiùs magni æſtimari & honorari. dicitur *iudicij*, non quòd nullo modo tranſeat ad affectum; (demittit enim ſe in abſcondito corã Deo) ſed quia non ita efficaciter tranſit, vt ſicut ſe vilem iudicat, ſic quoque ab aliis vilis haberi cupiat. vnde potiſsimùm in iudicio remanet. Affectus humilitas eſt, qua quis etiam ab aliis talem ſe haberi cupit, qualem ſe coram Deo cognoſcit. De his ita Bernardus loco citato; *Eſt humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & eſt humilitas, quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione conſiſtit. Etenim tu, ſi temetipſum intus ad lumen veritatis & ſine diſsimulatione inſpicias, & ſine palpatione diiudices, non dubito quin humilieris & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamuis necdum fortaſſe id eſſe patiaris in oculis aliorum. Eris igitur humilis, ſed de opere interim veritatis, & minimè adhuc de amoris infuſione.* *Humilis ab opere veritatis & de charitate veritatis.* *Nam ſi veritatis ipſius, quæ te tibi veraciter atque ſalubriter demonſtrauit, ſicut ſplendore illuminatus, ita amore affectus fuiſſes: voluiſſes procul dubio, quod in te eſt, eandem de te omnes tenere ſententiam, quam ipſam apud te veritatem habere cognoſcis.* Et infrà, reprehendit eos, qui ſolam iudicij ſeu veritatis humilitatem habent. *Pondus*, inquit, *& pondus abominatio eſt apud Deum. Quid enim? Tu te depretiaris in ſecreto apud teipſum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius pretij mentiens, maiori te pondere vendis nobis quàm ab ipſa accepiſti? Time Deum; & noli hanc rem peſsimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim eſt reſiſtere veritati, hoc pugnare contra Deum*, &c.

50 *Obiectio 1. An distinguatur à magnanimitate.*

Dices Primò, Humilitatis est cohibere affectū, ne feratur ad excelsa supra conditionē & proportionem hominis: atqui idem præstat magnanimitas: ergo non videtur distingui à magnanimitate. Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem reipsâ non discrepantem à magnanimitate. sed fallitur; vt rectè ostendit Caietanus. *Responsio.* Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus suis distinguendæ sunt: atqui principalis functio *magnanimitatis* est, non coërcere affectum, sed impellere ad ardua & magna, quibus homo est dignus; secundariò autem retrahit ab his, quæ dignitatem ipsius superant. *Humilitatis* autem primarium munus est non impellere, sed retrahere animum inordinatè ad excelsa tendentem, & intra suam mensuram coërcere, vt ijs, quæ hominis vilitati congruunt, acquiescat. Itaque hæ virtutes contrario modo procedunt; magnanimitas impellendo ad ardua, quæ sua difficultate animum absterrent, & desperationem injiciunt: humilitas retrahēdo à magnis, quæ splendore & excellentiâ suâ animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectum impellit, ab eo humilitas retrahit, licet sub diuersa ratione. Deinde etiamsi magnanimitas secundariò à quibusdam animum retrahat, à quibus retrahit etiam humilitas, sub alia tamen ratione formali id facit. Illa enim retrahit animū à quibusdam excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quàm ipsi ratione donorum, quibus præditus est, congruant) hæc verò retrahit animum ab omnibus excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ex parte sui. Ratio itaque coërcendi & retrahendi animi est diuersa, nimirum excessus obiecti respectu eius, quod homo habet à Deo: & excessus obiecti respectu eius, quod homo habet ex seipso. Hunc respicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art.1. ad secundum.

51 *Obiectio 2 An humilitas impediat magnanimitatem.*

Dices Secundò. Si humilitas coërcet affectum ne feratur ad aliquid, quod est supra proportionē & mensuram hominis, quam ex seipso habet: ergo non permittet hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere; quia omne bŏnum superat hanc proportionem: ac proinde impediet præcipuam functionem magnanimitatis.

Responsio. Respondeo, Non posse hominem quicquam appetere, vel conari, tāquam ipse per ea, quæ præcisè ex se habet, eo fit dignus, aut illud possit efficere: potest tamen, quatenus per id, quod accepit à Deo, sufficientem ad illud proportionem habet. Hinc fit vt is, qui ex se est humillimus, ex dono Dei fit summè magnanimus. *Summè humilis est sūmè magnanimus.* Etsi enim ex se nihil possit, nulloque bono aut honore dignus sit; tamē ex dono & auxilio Dei plurima potest, (iuxta illud Apostoli: *Omnia possum in eo, qui me confortat*) & maximis bonis, honoribusque dignus est, & se dignum iudicat. Declarat hoc Gregorius li. 6. in 1. Regum cap.3. explicans illa verba cap.16. *Adhuc reliquus est paruulus & pascit oues*. Meritò, inquit, *paruulus iste dicitur oues pascere; quia electus quisque humilis est, & sterilis non est: quia quotidie magna agit, sed de se magna non sentit. Meritò ergo non solùm paruulus, sed pastor asseritur; quia qui verè humiles sunt, foris se deijciunt, sed per internam societatem in summis & æternis pascuis immorantur: nam scriptum est; Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quæ autem gratia, nisi vt summa videant & cognoscant, cognoscant & diligant, atque ad ipsa dilecta quasi fortes & pingues currant*. Idem cernitur in omnibus beatis. sunt enim & ex se humillimi, & ex donis Dei summè magnanimi. Imò nulli sunt magis magnanimi quàm illi, qui verè sunt humiles. Cùm enim non suis viribus, sed Dei tantùm auxilio, cui se penitus subiecere, nitantur, eiusque omnipotentiam & bonitatem assiduè cogitent; nihil est quod hac ratione illis impossibile aut valde arduum appareat: ac proinde etiam quiduis aggredi, cùm honor Dei postulat, non dubitant. Exemplo nobis sunt maximi quique Sanctorum, & in primis Apostoli, qui stupenda, Deo confisi, sunt aggressi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit segnem, aut timidum, aut pusillanimem, sed ad veram animi magnitudinem disponit. mundi magnanimitas, quia suis viribus nititur, superbia potiùs est, quam magnanimitas.

52 *Fundamentum humilitatis.*

Ex dictis colligi potest, Primò, Fundamentum humilitatis esse notitiam sui, quæ vt sit perfecta, postulat etiam cognitionē Dei; vnde fit vt coniunctissimæ sint humilitas & charitas: sicut cognitio sui & cognitio Dei non possunt à se inuicem separari. humilitas enim sequitur cognitionem sui; charitas cognitionem Dei. Itaque rectè dictum à D. Augustino: *Nouerim te, nouerim me; vt amem te, & contemnam me.*

Secundò, Hanc virtutem esse non in intellectu sed in voluntate. Inclinat enim voluntatem vt se intra mensuram sui suppositi contineat, nec ad aliquid per motum spei vel desiderij supra illam feratur.

Obiectū humilitatis. Tertiò, Obiectum huius virtutis esse id, quod congruit nostræ vilitati. hoc enim est quod per humilitatem & interiùs appetitur, & exteriùs agitur.

53 *Obiectio.*

Dices hoc non esse appetibile. esse enim vile vel probrosum, non est bonum neque laudabile, ac proinde nō potest esse obiectum virtutis; quod debet esse honestum & honore dignum. Hæc res non videtur satis à Doctoribus explicata.

Responsio. Quo modo illud obiectum sit expetēdum & honestum.

Respondeo tamen, Id, quod vile est, non esse quidem per se expetendum, aut honestum; posse tamen sub alia consideratione, honesti rationem induere. Primò, Si spectetur vt est cōgruens nostræ conditioni: honestum enim est amplecti sibi congruentia. In hac tamen cōgruentia non consistit totum bonum & honestum humilitatis: nō enim per se est magnæ laudis vilem vilia amplecti, quòd hæc ipsi congruant. Itaque adhuc vlterior ratio formalis requiritur, respectu cuius prior illa se habeat instar fundamēti quasi materialiter. Secundò igitur, Id, quod vile est, seu amplecti vilia, potest honesti rationem induere vt est professio quædam seu testificatio nostri nihili, qua profitemur nos ex nobis nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: & consequenter omne bonum nostrum esse ex Deo, ad ipsum veluti authorē omnia referenda, in ipsum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipso enim quo nostram vilitatem profitemur, tacitè etiam significamus omne bonum nostrum Deo assignādum. Sub hac igitur ratione vilia & probrosa sunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa nostram sortem, & tacitè diuinam in nos

in nos benignitatem testamur: quod sanè honestum est, & valde laudabile; tum quia est professio veritatis, maximè in vita necessariæ: iuxta illud; *Nosce teipsum*; tum quia id redundat in honorem Dei, vt dictum est.

54 Quartò, Hinc patet, humilitatem sic rectè definiri: *Humilitas est virtus inclinans nos, ad nostram vilitatem signis vel factis profitendam*. *Signis* siue internis, siue externis; vt locutione spiritali, vel corporali submissione corporis, prostratione humi, genuflexione, &c. *Factis*, vt humilibus obsequijs, humili loco, humili sodalitio, &c.

Nec obstat, quòd humilitas non solùm inclinet in hanc professionem, vt procedit ab ipsius supposito, sed etiam amet illam vt procedit ab alio, & auersetur quod illi est contrarium. (humilis enim non solùm se ipse vilipendit, & varijs modis suam vilitatem testatur, sed etiam gaudet & amat contemni ab aliis, & laudari dolet) Hoc, inquam, non obstat: quia virtus bonum sui obiecti amat non solùm in suo supposito, sed etiam in quouis alio, & vbicunq; illud inuenerit, quamuis primariò in illud inclinet, vt à proprio subiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facilè est omnes supradictos actus humilitati assignare, & ostendere quomodo ab ea procedant. in omnibus enim illis est professio suæ vilitatis, vel certè inclinatio & amor in illam, iuxta modum nunc explicatum.

55 *Excellentia humilitatis.* Quintò, Colligitur humilitatem esse virtutem valde excellentē. Primò, Quia inclinat ad subijciendum nos Deo in omnibus, & nostris Superioribus tanquam Dei instrumentis. Cùm enim inclinet generatim ad omnia, quibus nostram vilitatem testamur, maximè inclinat in hanc subiectionem, per quam vniuersaliùs nostrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus est D. Thomas a. 4. cùm excellentiam humilitatis in eo constituit, *quòd ordinationi iustitiæ legalis faciat hominem bene subiectum in vniuersali quantùm ad omnia; cum qualibet alia virtus moralis id faciat solùm quantùm ad aliquam materiam specialem*. Secūdò, Quia, vt dictum est, eo ipso, quo profitemur nostram vilitatem, & nihil boni nos habere ex nobis, implicitè testamur omne bonū nostrum esse à Deo; & ita Deum honoramus.

Itaque humilitas inclinat ad quosdam actus, qui tacitam continent religionem, cùm implicitè Deum honorent; etsi non ex formali affectu religionis procedant. sicut enim actus Religionis primariò & formaliter continent professionem diuinæ excellentiæ, secundariò verò & quasi materialiter professionem nostræ vilitatis, &, vt ita dixerim, infirmitatis: ita è cōtrario præcipuus actus humilitatis (qui est vilipensio sui & veluti annihilatio coram diuina maiestate) cōtinet formaliter & primariò professionem nostræ vilitatis; secundariò verò & ex consequenti, professionem diuinæ excellentiæ. Tertiò, Denique signum excellentiæ virtutis huius est, quòd Philosophi eam non agnouerint. Non enim intellexerunt, nisi fortè perpauci, quo modo homo nihil ex se boni, sed solùm defectum & malum habeat: & quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

56 Aduerte tamen, hanc virtutē non esse præstantiorem theologicis; quia hæ proximè nos Deo coniungunt. neque religione; quia præstantius est Deum colere, eique honorem & reuerentiam exhibere, quàm suam abiectionem profiteri, & cohibere se ab inordinato affectu excellentię. Ob eandem causam non est præstantior obedientiâ; quia hæc bene ordinat affectum ad totam legem, illum legi conformans. neque Iustitia legali; quia vel hæc non distinguitur ab obedientia, vt suprà lib. 2. cap. 1. dubit. 3. ostensum est: vel si distinguitur, respicit bonum commune, & ad omnia, quæ ad bonum commune pertinēt, rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi; neque intendit bonum commune; sed facit hominem bene subiectum Superiori, & ordinationi tum legis tum Iustitiæ legalis, vt D. Thomas ar. 5. in corp. indicat. Est tamē præstantior fortitudine & temperantia, vt docet Caiet. a. 5. sub finem, ex sententia D. Thomæ; quia in illa maius bonum rationis cernitur. reddit enim humilitas hominem subditum & patulum bono rationis, non in hac vel illa materia, sed vniuersè: quod est præstantius quàm rectè se habere circa pericula mortis vel voluptates tactus. Ob eandem rationem videtur etiam præstantior Iustitia particulari, etsi Caietanus dissentiat. Notandum tamen has virtutes non posse exactè inter se cōparari, cùm habeant proprias excellentias diuersorum generum, quibus se mutuò excedunt, & exceduntur. vnde quæ vna ratione videtur præstantior, altera est inferior. *Cōparatiō eius cum aliis virtutibus.*

57 *Incitamēta humilitatis.* Incitamenta humilitatis præcipua sunt tria. Primum, Ratio veritatis. hæc enim si ad eius libellam nos appenderimus, quodammodo ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum suam vilitatem, prauitatem, imbecillitatem, suumque nihilum intuetur, se magni æstimare queat? vt supra ex D. Bernardo ostensum est. *1. Professiō veritatis.*

2 Exēplum Christi. Secundum, Exemplum Christi, qui etsi omnium esset summus, tamen in natura humana fuit humillimus; Matthæi 11. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde*. Vbi allicit omnes ad suam capessendam disciplinam; ex eo quòd cùm ipse sit mitis & humilis, consequens etiām est, vt eius disciplina, eiusque iugum suaue sit & onus leue: mitis enim & humilis aspera & intolerabilia non imponit. D. Augustinus lib. 14. de ciuit. cap. 13. *Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc seculo peregrinanti maximè cōmendatur humilitas, & in eius rege, qui est Christus, maximè prædicatur: contrariumq; huic virtuti elationis vitiū in eius aduersario, qui est diabolus, maximè dominari sacris literis edocetur.* Hæc humilitas mirificè elucet in tota eius vita & passione, tanquam in absoluto quodam exemplari. Vnde meritò Ecclesia in collecta dicit, *Deus, qui ad imitandum humilitatis exemplum, Saluatorem nostrum carnem sumere & crucem subire fecisti, &c.*

Obiectiō. An Dominus fuerit humilis interno iudicio. Dices, Non videtur Dominus verè humilis fuisse interno iudicio, sed solùm externa conuersatione. humilitas enim supponit iudicium vilitatis & imperfectionis sui: atqui Dominus non poterat se vilem aut imperfectum iudicare. Confirmatur ex D. Bernardo ser. 42. in Cant. *Ipse*, inquit, *se exinaniuit, ipse se humiliauit non necessitate iudicij, sed nostri charitate. poterat nimirum vilem se & contemptibilem demonstrare, sed planè non reputare,*

quoniam sciebat seipsum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio, qui talem se obtulit, qualem esse nesciuit: magis autem placuit minimum reputari, qui se summum non ignorabat.

Dupliciter potest quis se vilé iudicare.

Respondeo, Dupliciter posse quépiam se vilem & contemptibilem iudicare. Primò, Absolutè; vt cùm quis iudicat se esse peccatorem, posse peccare, esse dignum probro & supplicio. Secundò, Ex parte, & secundum quid, nimirũ consideratis ijs, quæ præcisè à se, & non à Deo habet. Priore modo humanitas Christi non iudicabat seipsam vilé, quia sciebat suam excellentiã, quam ex vnione Verbi habebat, & ratione illius se omni honore esse dignam. Hoc modo intelligendus est Bernardus cùm ait, Dominum nõ fuisse humilem iudicio, sed affectu. Vnde paulò post subdit: *Non enim quo modo ego vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu, dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiam supplicijs, dignos plagis: non, inquam, ita & ille; quæ tamen omnia expertus est quia voluit, tanquam humilis corde.*

Altero modo poterat se vili, imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatissima humanitas se nihil ex se boni habere, sed omne suũ bonum à diuinitate prouenire: imò si à diuinitate, eiusque donis desereretur, se relapsuram repente in ignorantiam, pronitatem peccandi, atque adeo in peccatum, & posse damnari: subtracto quoq; influxu illo substantifico, quo cõseruatur, se in suum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati se profundissimè submittit, eique omne suum bonum acceptum refert, in eam omnem honorem & gloriam sibi exhibitam refundens. Ex simili consideratione est humilitas in sanctis Angelis, & beatis. Vnde & coronas suas mittũt ante thronum, dicentes, *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt*; vt Apocalyp.4. dicitur. Verùm sicut Christi humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & consequenter charitate: ita etiam cognitione sui, & dependentiæ, quã ipsa cum omnibus donis suis à Deo dependet; ac proinde etiam vera humilitate, quam etiã præ omnibus declarauit, humiliando se vsque ad mortem crucis, & ad omnes illas indignitates quas Iudæi intulerunt.

58

3. Quia virtutum fundamentũ.

Tertium, Quia humilitas est fundamentum virtutum. *Virtutum*, inquit D. Bernardus li.5. de consideratione in fine, *bonum quoddam & stabile fundamentum est humilitas.* D. Augustinus li.1. de verbis Domini ser. 10. *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento priùs cogita humilitatis.* Et infrà: *Hoc in te fodi fundamentum humilitatis, & peruenies ad fastigium charitatis.* D. Basilius Constit. monast. c.17. dicit: *humilitatem esse* θησαυροφυλάκιον *virtutum*, quo virtutes tutissimè custodiantur. Est fundamentum virtutum non quidem directè & principaliter; (sic enim sola fides est supernaturalium virtutum fundamentum, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*) sed indirectè & dispositiuè. Indirectè quidem quatenus remouet virtutum impedimentum, quod est superbia. Dispositiuè verò quatenus facit hominem Deo subditum, ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiendum, qui est virtutum semen, origo, & conseruatio.

Vtrumque insinuat D. Iacobus in sua epistolá cap.4. *Deus*, inquit, *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Si Deus illis resistit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur superbia influxum diuinæ gratiæ: & consequenter, virtutum studium, quod sine auxilio gratiæ constare nequit. Humilitas verò influxum illum attrahit, excipit & colligit. Vnde D. Augustinus serm.27. de verbis Domini: *Confluit aqua ad humilitatem vallis, denatat de tumoribus collis.* & serm.175. de tempore: *Videte magnum miraculum, altus est Deus, erigis te, & fugit à te: humilias te, & descendit ad te. quare hoc? quia excelsus Dominus, & humilia respicit vt attollat: alta, id est, superba, de longè cognoscit vt deprimat.* vide eundem de S. Virginitate, cap.39. Præterea humilitas sicut facit vt homo seipsum vilipendat, ita etiã omnia terrena parui facit æstimari: atqui æstimatio terrenorũ maximè impedit studium virtutis: tollit igitur humilitas virtutum impedimẽtum. Denique sola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit B. Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimuntur. habet autem hoc, partim quia subijcit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio; partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiectu diabolus tentationes solet excitare.

DVBITATIO 8.

Quid sit superbia, & quomodo ab alijs vitijs distinguatur. Item de nimia sui abiectione.

D. Thom. qu.162.

59

HVMILITATI opponuntur duo extrema vitia; *Superbia*, per excessum; & nimia *sui abiectio*, per defectum.

Vnde dicta.

Superbia dicitur à *super*, & *eo*: quod supra suam mensuram eat, iuxta illud Psal.130. *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.*

Definitio.

Definitur à D. Augustino lib.14. de ciuit. ca.3. *Quid est*, inquit, *superbia, nisi peruersæ celsitudinis appetitus?* & à Prospero sententia 292. *Superbia est amor excellentiæ propriæ*, nempe inordinatus.

Peruersam celsitudinem vocat, non quæ in seipsa, sed quæ respectu appetentis peruersa sit; eo quòd ipsi non congruat. Vnde cùm dicitur, *peruersæ celsitudinis appetitus*, idem valet ac si diceretur, *appetitus peruersè excellendi.* superbus enim appetit excellere, sed peruerso modo, id est, qui fit contra rectam rationem. vnde & ipse appetitus peruersus est. Si enim obiectum est prauum, etiam appetitio eius praua est.

60

Qualis excellentia.

Sed difficultas est quo modo excellentia hic accipiatur, absolutè an relatè; id est, vtrum superbia sit appetitus excellẽdi absolutè, an solùm præcellendi alijs. Martinus, vt refert Caietanus, putat superbum solùm appetere præcellere alijs; vnde definit superbiam *amorem excellentiæ despectiuæ*, id est, quo ita amat excellere, vt alios præ se contemnat. Sed verius est superbiam ad hoc non esse restringendam, vt rectè ostendit Caietanus. Potest enim quis esse superbus, etsi nemini explicitè se præferat. Superbia enim est æquare se maioribus, & non solùm illis se præferre; quamuis implicitè in actu superbiæ semper aliqua cõtineatur prælatio. Effert enim se supra se, ac consequenter

supra

ſupra alios eiuſdem ſortis: vnde fit vt quotieſcunque ſe cum æqualibus confert, ſe illis etiam expreſsè præferat. ſed de implicita illa prælatione hîc non eſt quæſtio. explicita verò non habet locum niſi in quibuſdam actibus. Itaque obiectum ſuperbiæ adæquatum, eſt *excellentia in genere*, vt extendit ſe ad excellentiam abſolutam & relatiuam, ab vtraque tamen per ſe abſtrahens; ſicut obiectum Metaphyſicæ eſt ens communiter ſe habens ad abſolutum & relatiuum, vt inquit Caietanus.

Excellentia in genere eſt obiectũ ſuperbiæ.

Quo modo ab alijs vitijs diſtinguatur.

Dices, Etiam quædam alia vitia ſpectant excellentiam tanquam obiectum. *Præſumptio*, in functionibus: inclinat enim ad functiones, quæ proprias vires ſuperant: *Ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tendens ad dignitates proportionem ſubiecti excedentes: Deniq; *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque *magnanimitatis* in ijſdem rebus magnitudinem & excellentiam ſpectat: inclinat enim ad excellentes functiones; ad excellentes dignitates & honores; ad excellentem famam & gloriam; vt patet ex dictis ſuprà li. 3. c. 2. dubit. 3. Quo modo ergo ab his diſtinguitur ſuperbia; cùm hæc quoq; excellentiam ſpectent & pro obiecto habeant?

Reſponſio.

Reſpondeo, Superbiam ab iſtis vitijs diſtingui quòd ipſius obiectum ſit in genere excellẽtia perſonæ: iſtorum verò, excellentia non perſonæ, ſed functionis, vel dignitatis, vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam. Quod vt meliùs intelligatur,

61

Tripliciter ſuppoſitum cõparatur ad virtutẽ & vitium.

Notandum eſt, perſonã poſſe tripliciter ad virtutes & vitia comparari. Primò, vt ſubiectum. Secundò, vt obiectum. Tertiò, vt menſurã obiecti, ſiue vt terminum commenſurationis illius, quæ in obiecto ſpectatur. Primus modus eſt cõmunis omnibus virtutibus & vitijs. Perſona enim, ſeu ſuppoſitum ſe habet ad omnia tanquam ſubiectum; cùm ipſa nihil ſint aliud quàm bona vel mala diſpoſitio ſuppoſiti ad ſuum opus. Tertius modus eſt communis reſpectu omnium virtutum & vitiorum, in quibus medium conſtituitur in obiecto ex ordine ad proprium ſuppoſitũ; vt in temperantia, quæ inclinat ad cibum & potum ſecundum eam menſurã, quæ congruit ſuppoſito: & in magnanimitate, quæ inclinat ad magnas virtutum functiones; tamen iuxta menſuram propriæ perſonæ. præſumptio verò inclinat ad magnas functiones, ſed ſupra perſonæ mẽſuram. intemperantia ad cibum & potum, ſed ſuppoſito non commenſum. Secundus modus eſt proprius ſuperbiæ & humilitatis, hæc enim reſpiciunt ſuũ ſuppoſitum per modum obiecti: ſuperbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depreſsionem. Vnde in definitione ſuperbiæ ſignatè dicitur *Excellentia propria*, id eſt, quæ primò & per ſe circa perſonam conſideretur. Confirmatur, quia per ſuperbiam ipſa perſona ſeſe inflat & extollit; & ſi quid in operibus externis magni vel ſplendidi faciat, huc refert, nimirum vt ipſa magni fiat. Itaque generatim excellentia perſonæ eſt obiectum ſuperbiæ: præſumptionis verò obiectum eſt excellentia operis: ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ, in fama & opinione.

Naſcuntur ex ſuperbia

Aduerte tamen hæc vitia non ità diſtingui à ſuperbia quin ipſius ſint fructus, qui ex ipſa naſcantur, eamque ſupponant. Nam ex inordinato appetitu excellẽtiæ perſonæ fit vt quis aggrediatur opera præſumptuoſa & ad magnas dignitates, honoreſque ſupra ſuam proportionem adſpiret. Ideo enim hæc appetuntur vt ipſum ſuppoſitum excellens videatur. itaq; ex affectu ſuperbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & ſic ad ſuperbiam pertinẽt, ſaltem tãquam actus imperati, ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifeſtè à ſuperbia diſtinguitur; tum quia non appetit principaliter magnitudinem perſonæ ſed operis; tum quia magnitudinem illam nõ appetit, niſi ſecundum præſcriptum rectæ rationis, & commenſionem ad proprium ſubiectum; quorum vtrumque contrario modo ſe habet in ſuperbia.

62

Fundamentum ſuperbiæ.

Porro vt natura, & functiones ſuperbiæ meliùs intelligantur, Notandum eſt, quod ſicut humilitas ſupponit conſiderationẽ ſuæ imperfectionis, & ex ea oritur: ita ſuperbia conſiderationem ſuæ perfectionis (ſub qua intellige quicquid vllo modo ad excellentiam facit) & ex hac conſideratione naſcitur. Dum enim quis ſuam perfectionem conſiderat diſsimulatis imperfectionibus, & non aduertit ſe illam à Deo habere, videtur ſibi multò excellentior quàm reuera ſit: ſicut & merces præſtantiores videntur emptoribus, quando vitia non conſiderant. Nam purum bonum multò eſt excellentius quàm imperfectionibus permixtum. Hinc naſcitur amor iſtius excellentiæ apprehenſæ, quo illa placet homini, & homo propter illam ſibi plus quàm oportet: ex his verò æſtimatio ſui, qua pluris ſe facit quàm oportet. Atque hic eſt primus ſuperbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis eſt vilipenſio ſui: ita primus ſuperbiæ eſt magnipenſio ſui, qua quis ſeipſum æſtimat ſupra id quod eſt: qui actus non conſiſtit in ſolo iudicio vel apprehenſione, ſed etiam in affectu, quo erga ſe tanquam quid magnum afficitur, & talem quodammodo ſe facit, qualem apprehendit. Vnde ſuperbus dicitur ſeipſum inflare, tumefacere, exaltare: quia quantum in ſe eſt, affectu & apprehenſione, vt affectui ſeruit, maiorem ſe facit & celſiorem quàm re ipſa ſit. Dixi eſſe *primum actum completum*, quia affectio illa voluntatis, quæ præcedit hanc æſtimationem, nõ eſt actus completus, à quò quis dicitur ſuperbire & ſe eleuare; ſed eſt inclinatio interna ad actum completum. ſicut inclinatio religionis ad cultum Dei non eſt actus completus religionis, ſed ipſe actus colendi. eſt igitur hic ordo actuum animi. Primò, Eſt conſideratio perfectionum coniuncta cum defectu conſiderationis imperfectionum, & dependentiæ à Deo. Secũdò, Apprehẽſio maioris excellentiæ quàm inſit. Tertiò, Amor illius, ſeu ſimplex cõplacentia. Quartò, Æſtimatio ſui ex illa apprehẽſione & amore orta. amor enim accedens illi apprehenſioni facit excellentiam maiorem videri & pluris æſtimari.

Primus actus completus ſuperbiæ.

Hæc igitur æſtimatio ſui eſt Primus actus ſuperbiæ completus, & fundamentum cæterorum qui ſuperbiæ tribuuntur.

Secundò, Hinc ſequitur, vt æſtimet ſe dignum & idoneum rebus magnis, ſuamque menſuram excedentibus.

Tertiò, Vt inordinatè appetat dignitates, & alia, quæ ad excellentiam pertinent, tanquam ſibi congruentia.

Quartò,

Quartò, Vt ab alijs quoque velit magni fieri, honorari, & laudari.

Quintò, Si videat id se non obtinere, indignatur, irascitur, dolet.

Sextò, Conferendo se alijs, censet se meliorem, doctiorem, potentiorem, &c. vnde & alios contemnit, & quæ ab alijs fiunt paruipendit. Ad suos enim defectus clausos habet oculos; & ad suas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit se in ijs, quæ sunt proximi. Hinc fit vt sua pluris æstimet, & præferat rebus proximorum, & seipsum personæ proximi.

Septimò, Recusat se subijcere Superioribus, quasi id ipso sit indignum: persuadens sibi, se illis esse prudentiorē, & meliùs seipsum gubernaturū.

Octauò, Recusat etiā se Deo subijcere, apprehendens illud tanquam sit contra suam dignitatem; &c. volens suo arbitratu viuere, quasi Deo opus non habeat. Hi sunt actus huius vitij, & hoc fere ordine ab illo procedunt.

63

Est vitium speciale.

Ex dictis colligitur hoc vitium esse speciale, habet enim speciale obiectum per quod à cæteris distinguitur, vt ostensum est; & speciales functiones, quas modò recensuimus. quadam tamen ratione potest dici vitium generale, nimirum potestate causandi; quatenus ex superbia quoduis peccatum nasci potest. Id autem fieri potest dupliciter, vt explicat D. Thomas a.2. Primò, Directè, vt si quis peccet eo fine vt videatur excellens & neminem curare, neminē timere. tunc enim directè ex affectu superbiæ illud peccatū imperatur. Secundò, Indirectè, & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens, quatenus semel per superbiam diuina lege, qua à peccando prohibebatur, abiecta, veluti remoto fræno, facilis est homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ieremiæ 2. *Confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti non seruiam.* priore modo peccatum est ex contemptu. hoc verò ex affectu voluptatis, cōmodi, honoris, &c. His adde quadam ratione posse dici generale essentia & attributione; quia omne peccatum tacitam quandam superbiā continet ipso opere: magna enim est præsumptio audere Deū offendere, & veluti contra se lacescere, non timere fulmen maledictionis, nō curare presentem maiestatem. Simili modo omne peccatum est quidam Dei cōtemptus interpretatiuus.

Generale tamen causalitate.

Directè.

Indirectè.

64

Alterum vitium humilitati oppositum est *inordinata sui abiectio.* Humilitas enim etsi inclinet ad sui abiectionem, non tamen quouis modo, sed prudenter; nimirum, cum ijs circumstantijs, quibus decet. debet enim ita fieri vt non redundet in iniuriam status, vel officij, quod geris, vel talēti, quo præditus es, aut in eorum incommodum, quibus prodesse potes vel debes. Si ergo aliqua talis circumstantia desit; erit vitium humilitati oppositum per defectum; quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellentiam curas: vt si sacerdos subijciat se iudicio seculari: si Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore: si Episcopus præponat sibi sacerdotē vel diaconū, &c.

Quomodo opponatur humilitati.

Dices, Talis abiectio sui videtur opponi humilitati per excessum: nimiùm enim se humiliat.

Respondeo, Humilitatem dupliciter posse considerari. Primò, Quatenus refrænat appetitum excellentiæ; & hoc modo *superbia* ei opponitur per excessum; nimia vero *abiectio* per defectum. Sicut enim superbia nimiū appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent; ita nimia sui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundò, Quatenus inclinat ad ea, quibus suam vilitatē profitetur. hoc modo nimia sui abiectio opponitur humilitati per excessum, superbia verò per defectum. quamuis deformitas superbiæ magis consistat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humilitatis defectu.

An pertineat ad pusillanimitatem.

Nec obstat quòd nimia sui abiectio videatur pertinere ad pusillanimitatē, quæ opponitur non propriè humilitati, sed magnanimitati: quia si fiat ex nimio affectu ad se demittendum, opponitur humilitati: si verò ex nimia honoris, tanquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad pusillanimitatem. quale autem hoc sit peccatum, patet ex dictis li.3.ca.2. dubit.3. æstimandum enim est ex iniuria, quæ fit statui, & incommodo, quod sequitur, &c.

DVBITATIO 9.

De speciebus superbiæ, & quale peccatum sit superbia.

D. Thomas ar.4. & seqq. q.162.

65

DIVVS Gregorius li.23. moralium c.7. quatuor species superbiæ constituit. *Quatuor, inquit, sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cùm bonum aut à semetipsis habere se æstimant: aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant: aut certè cùm iactant se habere quod non habent: aut despectis cæteris singulariter videri appetunt habere quod habent.* Ratio harum specierum est. Superbia consistit in eo quòd homo se æstimet excellentiorem quàm reuera sit: hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Si putet se esse causam sui boni: magni enim refert ad excellentiam, si sua industria vel meritis bonum illud sit consecutus. Secundò, Si putet se habere bonum, quod non habet. Tertiò, Si putet se habere tam excellenti gradu, vt id, quod est in cæteris quasi nihili reputet respectu boni sui. Et quidem si putet se causam sui boni; vel censet se causam illius physicam, (v.g. se industria, ingenio & labore suo id comparasse, cùm aliunde acceperit) & sic erit prima species: vel causam meritoriam; & sic erit secunda species. Si putet se habere bonum, quod non habet, vel in eo sitam excellentiam, quæ non est, & inde se extollat, erit tertia species. Deniq; si putet se illud habere tam excellenti gradu, respectu aliorum, vt illorum bona non videantur ipsi cum suo posse conferri, erit quarta species.

Ratio istarum specierum.

Vbi aduerte, non esse necessarium ad istas species, vt quis apud animum suum seriò iudicet se bona à se habere, aut suis meritis absque Dei gratia obtinuisse: (sic enim deberet esse hæreticus) sed satis est vt apprehendat illa tanquam sua & à se dependentia, absque formali iudicio, & simul non consideret quo modo illa acceperit. tunc enim poterit se ita gerere, & in animo se extollere, ac si sola sua industria haberet: vt patet in paupere, qui alienis opibus affatim fruens, non aliter se effert, quàm si essent suæ, vel sua industria partæ. quia non meminit, vel certè non aduertit esse beneficium alterius; quamuis expresse id non neget, nec contrarium iudicet.

An seriò debeat iudicare.

Dices

66 *Obiectio.* Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel Episcopatum propter dignitatem, committit peccatum superbiæ, & tamen in nulla dictarum specierum; similiter si tanti Doctoratum iam obtẽtum faciat, vt malit peccare mortiferè quàm illum gradum perdere.

Respondeo, Priorẽ modum pertinere ad tertiã speciem. Dum enim aspirat ad gradũ, quo est indignus, intumescit de bono, quod nõ habet: quia effert & gerit se tanquã idoneum, cùm sit ineptus. De altero modo respondet Caietanus, eum non comprehendi speciebus enumeratis; eò quòd in illo non sit inordinatio ex parte obiecti, sed solùm ex parte appetentis: species autem istæ sunt assignatæ ex parte obiecti. Posset tamen referri ad tertiam speciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quam reuera non habet. Sicuti cùm diues sese effert propter diuitias, & parẽ facit alijs sapientia vel sanctitate conspicuis, tribuit sibi per diuitias sua æstimatione quod non habet in veritate.

67 *Possunt singula quatuor modis exerceri.* Notandum est supradictas species singulas posse quatuor modis exerceri. Primò, Si æstimes bonum tuum iuxta aliquam istarum specierum in animo tuo, & ibi te extollas, v.g. te illud industria tua parasse, vel ex meritis habere, vel illud maius esse quàm sit, vel cæteris te per hoc longè præstare.

Secundò, Si velis vt ita etiam æstimetur in animo alterius.

Tertiò, Si coneris illud ipsum opere declarare: vt si ita te opere externo geras, ita loquaris, ac si illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

Quartò, Si aduertens te tali modo non habere, optes saltem ita habere vt inde te possis extollere & gloriari: itẽ si desideres id alijs esse persuasum. vide aliqua in hanc sententiam apud Toletum libro de septem peccatis mortalibus, cap.4.

68 *Quale peccatum sit.* Quod ad alteram partem dubitationis attinet, quale peccatum sit superbia: D.Thomas a.5. docet ex genere suo esse peccatum mortiferum; & a.6. docet esse grauissimum peccatorum. Sed hoc intelligẽdum est de superbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & subiectionẽ excludit; vt cùm quis tantum sese effert, vt nolit etiam Deo & legi diuinæ esse subiectus, qualis est in diabolo, & in hominibus quibusdam pessimis. Hæc sola est superbia completa: quia quamdiu homo vult manere Deo subiectus, adhuc habet aliquid humilitatis, ac proinde superbia eius est adhuc imperfecta. *Superbia completa.*

Grauissimũ peccatorũ. Dicitur grauissimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorum species sit grauissimum, cùm odium Dei sit grauius: sed quia ad genus grauissimorum pertinet, nempe eorum in quibus auersio à Deo est directè volita. Itaq; dicitur grauissimum respectu eorum in quibus auersio solùm censetur volita interpretatiuè; vt sunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore cõmittuntur: vt rectè D.Thomas a.6. docet. Quod autem auersio directè sit volita in superbia, patet; quia nolle subijci Deo est directè auertere voluntatem ab eius subiectione & consequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle illum habere superiorẽ ac Rectorem. Prouenit autẽ hæc auersio ex amore peruersæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod est esse planè liberum & sui iuris: cui libertati repugnat omnis subiectio. itaque recusat subiectionem, quatenus hæc repugnat excellẽtiæ libertatis, quam quærit. Potest etiã ista auersio prouenire ex ira in Deum, vel odio; sicut ex ijsdẽ causis potest quis recusare subiectionem alicuius Principis terreni.

Si verò loquamur de superbia incompleta, hæc non semper est peccatum mortale, nisi quatenus nobis est causa alicuius peccati mortalis; v.g. violandi alicuius alterius præcepti diuini, vel subtrahendi se ab obedientia Ecclesiæ aut alterius Superioris, vel in integrum, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans sub mortali: vel si fiat cum notabili iniuria aut contemptu proximi. Extra hos casus superbia solùm est peccatum veniale: vt docet Nauar. cap.23. n.6. Toletus de peccatis mort. cap.4. Caiet. v. Superbia & passim alij. nam in genere pluris se facere quàm oporteat, per se non est grauis inordinatio. Est tamen hoc peccatum valde periculosum; quia facilè parit contemptum aliorum & inobedientiam erga Superiores: redditque hominem ineptum ad bonam instructionẽ capessendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ absq; humilitate vix fiunt.

69 Notandum est, Superbiam esse primum mundi peccatum: Ecclesiastici 10. *Initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem.* Et Tobiæ 4. *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccauit superbia, diuinam similitudinem peruersè appetendo. Colligitur Isaiæ 14. & Ezechielis 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiã primò superbia creduntur peccasse; tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatũm superbia fuit, vt cõmuniter Theologi tradũt.

Nec obstat quòd 1. ad Timotheum 6. *Cupiditas, omnium malorum radix* dicatur; Non enim vult Apostolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, esse primum peccatum generis humani; sed ex hac cupiditate omne genus peccati comitti posse, & pleraque in genere humano reipsa committi: vt suprà l.2. c.47. dubit.8. ostensum est.

70 Notandum Secundò, Superbiam à D. Gregorio l.31. moralium cap.31. non annumerari alijs vitijs capitalibus, sed poni reginã & matrem omnium vitiorum, propter vniuersalẽ eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia interpretatiuè in omni vitio includitur; vt superiori dubitatione ostensum est. Vnde Gregorius loco citato: *Tentantia*, inquit, *vitia, quæ inuisibili contra nos prælio regnanti super se superbiæ militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus sequuntur.* Et infrà: *Ipsa namq; vitiorum regina superbia, cùm deuictum plenè cor ceperit, mox illud septẽ principalibus vitijs, quasi quibusdam suis ducibus deuastandum tradit.* Rursum infrà: *Radix cuncti mali superbia; prima autem eius soboles, septem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibusdam tamen, vt à Cassiano lib.5. cap.1. numeratur inter vitia capitalia, eaque octo statuuntur: sed modus Gregorij est magis receptus.

71 Notandum Tertiò, Eadem esse ex parte nostra superbiæ remedia, quæ humilitatis adiumẽta; præcipua

præcipua tamen sunt hæc septem. Primum est, Consideratio suæ vilitatis & miseriæ tum in anima, tum in corpore; quæ tanta est, vt vtrumque nihil videatur aliud quàm omnis miseriæ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miseria corporalis; in animum, omnis spiritalis. Vnde meritò quisque sibi dicat illud Ecclesiastici 10. *Quid superbit terra & cinis?*

Secundum, Consideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia sunt instar nihili. Item perfectionis angelicæ, & quàm modica sint omnia nostra ad illorum excellentiam.

Tertium, Quàm imperfecta sint & vilia ex quibus superbimus. Quid enim sunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid scientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuersa? vapor ad modicum parens: modica scintilla ad commouendum cor nostrum. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri*, Isaiæ 40. Hæc tria insinuat D.Thomas ar.5. ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, esse Dei, gratis ab eo accepta, & precariò possessa: vnde & aufert illa quando placet.

Quintum, Superbiam esse vitium diabolicum, & notam eorum, qui ad ipsum pertinent, id est, ciuitatis diaboli, qui dicitur *rex super omnes filios superbiæ*. Iob 41. Vnde Apostolus 1. ad Timotheum 3. vetat ordinari neophytum; *ne in superbiã elatus, in iudicium incidat diaboli:* apertè insinuans superbiam esse diaboli vitium. E contrario humilitas est propria virtus Christi, & eorum, qui ad Christum pertinent; de qua re vide D. Augustinum lib.14. de ciuit. cap.13. vbi docet duas illas ciuitates, societatem nimirum iustorum & impiorum, & duos ipsarum duces Christum & diabolum, his notis potissimùm, superbia & humilitate, distingui.

Sextum, Superbiæ nocumenta; vt, quòd Deus superbis resistat, superbos disperdat, & humiliet: vt bene explicatur Ecclesiastici 10. & plurimis constat scripturæ exemplis: vt in Lucifero & socijs, in primis parentibus, in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saûle, in Roboam, in Sennacherib, in Nabuchodonosor, in Holoferne, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Item quòd diuinas inspirationes impediat, & cætera, quæ suprà insinuauimus, de quibus videri potest Cassianus lib.12. c.27. Tantũ enim malum est superbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita sua miseria humilietur. Vnde D. Augustinus loco citato: *Audeo*, inquit, *dicere, superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestumq́; peccatum, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant. salubriùs enim Petrus sibi displicuit, quando fleuit; quàm sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit & sacer psalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomẽ tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operum humilium: contraria enim contrarijs optimè curantur. vide Cassianum suprà cap. 32. & 33.

DVBITATIO 10.

De gradibus humilitatis, & superbiæ.

D. Thomas quæst. 161. ar. 6.

72 GRADVS humilitatis varijs modis assignari possunt. Primò, Ex parte obiecti, cui ipsa se subijcit; sic Glossa in illud Matth.3. *Sine modò; sic enim decet nos implere*, &c. constituit tres gradus. Primus est, Subdere se maiori, & non præferre se æquali. Secundus est, Subdere se æquali, nec præferre se minori. Tertius est, Subijcere se minori. Primus, inquit, est sufficiens; secundus abundans; in tertio est omnis iustitia. Per primum subijcimus nos omnibus Superioribus tam secularibus quàm Ecclesiasticis, debitam obedientiam illis præstantes. Cum æqualibus verò socialiter & æquabiliter viuimus, nolentes illis præferri, aut maiores videri, nec ad nostrum sensum aut modum eos pertrahere.

Tres gradus humilitatis ex parte obiecti cui.

Per secundum ita nos æqualibus subijcimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter concedamus, & facilè in rebus honestis nos ipsis accõmodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interiùs in animo; tum etiam exteriùs, quãdo id decorè fieri potest, libenter profitendo illos nobis doctiores, sanctiores, &c.

His opponuntur tres gradus superbiæ. Primus est, Præferre se minoribus, non simpliciter, sed cum supercilio & contemptu, quasi nihil sint respectu nostri, vel indigni quibuscum agamus. Secundus est, Præferre se æqualibus, nec posse cum eis pacificè viuere, nisi ipsi se nobis in omnibus accommodẽt. Tertius est, Præferre se etiam maioribus, vel saltem illis se æquare: vt si diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Episcopum, discipulus magistrum.

Tres gradus superbiæ his oppositi.

73 Secundò, Assignari possunt humilitatis gradus iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectissimum humilitatis actum ascenditur. Hoc modo à D. Anselmo lib. de similitudinibus à cap. 99. vsque ad 108. ponuntur septem gradus, quos sigillatim ibidem explicat.

Septem gradus humilitatis ex parte functionum.

Primus est, Cognitio sui, nimirum quoad peccata & defectus culpabiles. Hæc cognitio est humilitatis fundamentum, vt suprà ostensum est. Secundus est, Dolor de suis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, Confessio illorum; nempe, non solùm in sacramento, sed etiam cùm rogatur à Superiore, & aliàs quando ratio dictat. Nolle enim culpã fateri, signum est arrogantiæ. Quartus, Vt non solùm fateamur nos peccasse, sed vt etiam velimus id ab alijs credi. Quintus est, Vt patienter feramus hoc de nobis dici. quidã enim semetipsos satis iudicãt, inquit Anselmus, & culpam fatentur; sed ferre nequeunt vt tale quid ab alijs dicatur, vel ab alijs vituperentur. Sextus, Patienter ferre se pro sua culpa contemptim tractari, vel puniri. Septimus est, Desiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectissimè pro culpa se humiliat, qui non solùm se culpabilem & dignum punitione fatetur, & pœnã sine murmuratione sustinet; sed etiam ipsam punitionem amat.

Gradus superbiæ his aduersi, contrario modo sunt statuendi. Sicut enim bonum procedit construendo: ita malum destruendo: id autem quod in constructione est vltimum, in destructione est primum: v.g. in domo construenda, à fundamento proceditur ad culmen; in destruenda, à culmine ad fundamentum. Itaque Primus gradus est, Etiamsi cõstet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatienter ferre punitionem.

Septem gradus superbiæ illis respondentes.

Tertius,

Tertius, Impatienter ferre si ab alijs dicatur te deliquisse. Quartus, Agere vt alij non credant te peccasse. Quintus, Si nolis fateri, præsertim Superiori, tuam culpam. Sextus, Nullum signum doloris ostendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tanquam bonum factum.

74 *12. Ratione exercitiorũ quibus acquiritur.* Tertiò, Statui possunt secundum ordinem, quo humilitas ab interioribus ad exteriora progrediens primò moderatur animũ in maioribus; deinde in minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc modo D. Benedictus in Regula c. 7. duodecim gradus disponit. Primus est, Dei timorem habere præ oculis; & memorem esse omnium, quæ ipse præcepit. Secundus est, Delectari implere non suam voluntatẽ, sed diuinam. Tertius est, Pro Dei amore, omni obedientia se subdere maiori. Quartus est, In duris & asperis non recedere ab obedientia, sed amplecti præsidium patientiæ. Quintus est, Prauas cogitationes, & mala à se in occulto commissa, humiliter Superiori confiteri. Sextus est, Ad omnia se indignum & inutilem iudicare. Septimus est, Omnibus se inferiorem & viliorem non solùm lingua pronuntiare; sed etiam intimo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare se communi regulæ, singularitate vitata. Nonus est, Seruare taciturnitatem vsque ad interrogationem. Decimus, Non esse facilem, aut promptum ad risum. Vndecimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non clamosa voce. Duodecimus est, Non solùm corde, sed etiam corpore humilitatem vbique præseferre, inclinato in terram aspectu.

75 *Ratio istorũ graduũ.* Ratio horum graduum est: Ad perfectam humilitatem, præsertim Religiosorum, de qua in regula D. Benedicti est sermo, tria requiruntur. 1, Vt hominem benè subijciat Deo; quod fit 1. Per Dei timorem: qui est primus humilitatis christianæ gradus, omnibus maximè necessarius, vtpote totius vitæ christianæ fundamentum. 2. Per studium implendæ non suæ, sed diuinæ voluntatis: quod fit gradu secundo. 2, Vt hominem faciat benè subditum suis Superioribus; quod fit quatuor gradibus sequentibus. Primùm enim oportet vt Superiori suam voluntatem per obedientiam subijciat, quod fit tertio gradu. 2, Vt in hoc, quod semel Deo & Superiori promisit, sit firmus; ita vt propter dura & aspera ab obedientia non recedat: quod fit gradu quarto. 3, Vt etiam in cæteris, quæ ad conscientiam pertinent, à Superiore, tanquam Dei locum tenente, dirigi velit. ad hoc est gradus quintus, quo quis arcana conscientiæ suæ illi vult patefacere. 4, Vt medicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, & seruet; nec sua prudentia aut industria in via spiritali vllo modo fidat. quod fiet, si defectibus suis benè expensis se ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui est gradus sextus. 3. Requiritur vt benè illum ordinet ad proximos, tum quoad internam æstimationem; quod fit gradu septimo, dum quis se omnibus viliorem ex animo credit: tum quoad externam conuersationem: quod fit quinque gradibus sequentibus, quibus exteriora nostra ad humilitatem formantur. 1, In accommodando se in ijs, quæ vitam communem attingunt, cæteris, & vitanda singularitate. 2, In taciturnitate & seruando silentio. 3, In vitando risu, & alijs ineptæ lætitiæ signis. 4, In vitando multiloquio, & elatiori voce in loquendo. 5, In modestia aspectus. Paulò aliter hæc explicat D. Thomas, sed nonnihil intricatè. nostra explicatio consentit omnino cum ea, quam insinuat D. Bernardus gradu 10.

76 *Gradus superbiæ 12. illis oppositi.* Idem D. Bernardus, tractatu de gradibus humilitatis, constituit duodecim gradus superbiæ, prædictis humilitatis gradibus directè oppositos, quos etiam pulcherrimè explicat. 1, est Curiositas. 2, Leuitas animi. 3, Inepta lætitia. 4, Iactantia. 5, Singularitas. 6, Arrogantia. 7, Præsumptio. 8, Defensio peccatorum. 9, Simulata confessio. 10, Rebellio. 11, Libertas peccandi. 12, Consuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium destruendo, ob caussam supradictam. vnde primus opponitur duodecimo, eumque euertit; secundus vndecimo; tertius decimo; quartus nono; & sic deinceps.

1. Curiositas. Primus est, *Curiositas*; quæ consistit in hoc, quòd quis huc illuc vago adspectu circumspiciat, cupidus omnia videndi & audiendi. *Si videris*, inquit Bernardus, *monachum, de quo priùs benè confidebas, vbicunque stat, ambulat, sedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare suspensas; è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoscas.* Adfert exemplum Dinæ, quæ sua curiositate perdidit virginitatem.

2. Leuitas animi. Secundus est, *Leuitas animi*. Hæc in eo consistit quòd quis sit facilis ad iudicandum de aliorum factis, & ad suam sententiam de illis proferendam; ad quiduis effutiendum, ad facilè alijs contradicendum, ad sua sine fine tuenda. Vide de hoc pulcherrima apud D. Bernardum.

3. Inepta lætitia. Tertius est, *Inepta lætitia*. Nascitur ex prosperis successibus, & ex eo quòd homo non considerat sua mala, sed solùm bona, læta, & suæ vanitati consentanea. *Illum*, inquit Bernardus, *qui eiusmodi est, aut nunquam, aut rarò gementem audies, aut lacrymantem videbis; in signis scurrilitas; in fronte hilaritas; vanitas apparet in incessu. Pronus ad iocum, facilis ac promptus in risum*, &c. Deinde dicit eum esse similem vesicæ vento inflatæ, quæ puncto perforata dum subinde stringitur, varios crepitus emittit, &c.

4. Iactantia. Quartus est, *Iactantia*. Qui ad hunc gradum conscendit, *plenus est sermonibus*, inquit Bernardus, *& coarctat eum spiritus vteri sui. Esurit & sitit auditores, quibus suas iactitet vanitates, quibus omne quod sentit, effundat, quibus, qualis & quantus sit, innotescat. Inuenta autem occasione loquendi, si de literis sermo exoritur, vetera proferuntur & noua, volant sententiæ, verba resonant ampullosa. Præuenit interrogantem, non quærenti respondet; ipse quærit, ipse soluit, & verba collocutoris imperfecta præscindit*, &c. Eodem pertinet libenter de suis rebus, quæ aliquam admirationem vel commendationem habere videntur, loqui vel audire.

5. Singularitas. Quintus est, *Singularitas*; Cùm scilicet aliquis agit aliqua vltra communia, vt præ cæteris æstime-

æstimetur. Huc pertinet, teste Antonino par.2. tit.3. cap.3. §.8. si in sermone vtaris verbis peregrinis & obscuris; in disputatione nouas seceris opiniones; in tractatione cum alijs de rebus agendis, discrepes à communi iudicio aliorum, vt alijs doctior, subtilior, prudentior videare.

6 Arrogantia.

Sextus est, *Arrogantia*; qua quis sibi plura tribuens quàm habet, alijs se præstantiorem æstimat scientiâ, virtute, nobilitate, aliáve re, quæ inter homines sit in pretio. Hic quicquid de se laudatum agnouerit, non ignorantiæ aut beneuolentiæ laudatoris, sed suis meritis adscribit.

7. Præsumptio.

Septimus est, *Præsumptio*, qua quis ad omnia se parem æstimat, & multa supra vires audet. *qui enim*, inquit D. Bernardus, *alijs se præcellere putat, quo modo non plus de se quàm de alijs præsumat? Primus in conuentibus residet; in concilijs primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quicquid ipse non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchrè existimat ordinatum; iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

8. Defensio peccati.

Octauus est, *Defensio peccatorum*: sub qua etiam friuolas excusationes, quas procaciter quis prætendit, intellige. *Multis verò modis*, vt inquit Bernardus, *fiunt excusationes in peccatis. aut enim dicit, qui se excusat, Non feci: aut feci quidem, sed benè feci: aut si malè, non multum malè: aut si multum malè, non mala intentione.*

9 Simulata cõfessio.

Nonus est *Simulata confessio*, nempe cùm quis manifestus peccati vel conuictus & videns excusationi non esse locum, fatetur delictum, & etiam fortasse exaggerat, præ se ferens magna signa doloris & emendationis, vt hac ratione existimetur humilis & verè pœnitens. Gloriosa enim res humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat. Hæc hypocrisis sic detegitur: *Cuius simulata confessio est*, inquit Bernardus, *vna vel leui contumelia, vel exigua pœna interrogatus, iam humilitatem simulare, iam simulationem dissimulare non potest: murmurat, frendet, irascitur: nec in quarto stare humilitatis, sed in nonum superbiæ gradum corruisse probatur.*

10. Rebellio.

Decimus est, *Rebellio*, id est, nolle Superioribus obedire, mandata eorum paruipendere. Oritur hic gradus ex priore: vbi enim simulatio pœnitentiæ retecta fuerit, videns se hac ratione non posse honorem suum tueri, ad impudentiam se conuertit, & tanto deteriùs quanto desperatiùs in decimum gradum Rebellionem corruit: quique priùs latenter arrogans fratres contempserat, iam patenter inobediens etiam magistrum contemnit.

11. Libertas peccandi.

Vndecimus est, *Libertas peccandi*. excusso enim Superioris, quem timebat, iugo, & fratribus, quos reuerebatur, remotis, quantò securiùs, tanto liberiùs sua desideria implet.

12. Consuetudo peccandi.

Duodecimus est, *Consuetudo peccandi*: cùm quis reiecto penitus Dei timore, in omne genus peccati se præcipitat, & in eo continuat, donec eum praua consuetudo penitus constringat. *Postquam*, inquit Bernardus, *terribili Dei iudicio, prima flagitia impunitas sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiscentia reuiuiscit, sopitur ratio, ligat consuetudo; trahitur miser in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiorum; ita vt carnalium voragine desideriorum absorptus, suæ rationis diuiniq; timoris oblitus dicat insipiens in corde suo Non est Deus.* Qui plura de his desiderat, videat D. Bernardum. Hoc solùm addam, istos duodecim gradus posse ad tres reuocari. nam in sex primis est contemptus fratrum; in quatuor sequentibus contemptus Superioris. in duobus postremis contemptus Dei; vt notat idem Bernardus gradu 10.

DVBITATIO II.

De studiositate & curiositate,

D. Thomas qu.166.167.

77 Studiositas.

STVDIOSITAS est virtus secundum D. Thomam, quæ affectum & studium cognoscendi iuxta rectæ rationis normam temperat. Proxima huius materia non est ipsa per se cognitio; (hæc enim non est libera, nec eget vlla moderatione vt in se sit qualis esse debet) sed studium cognoscendi: hoc enim est actus liber, elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens vt sit actus virtutis. Nam *studium* cognoscendi nihil est aliud quàm vehemens animi applicatio ad aliquid cognoscẽdum; quæ applicatio fit per voluntatem. huius enim est reliquas potentias, quarum liberum est exercitium, ad suas functiones applicare, ijsque ad suum finem vti. In ista autem applicatione duo actus continentur; affectus sciendi, & conatus. Affectus est in voluntate, & vocatur vsus actiuus: nam per ipsum velle, potentiæ actiuè applicantur. Conatus, in ipsis potentijs cognitiuis, & dicitur vsus passiuus vel formalis; quo ipsæ potentiæ intrinsecè & formaliter applicantur ad suum opus. Nihil enim est aliud quàm ipse actus cognitionis, vel certè productio eius, vt voluntati subest: vt colligitur ex 1.2. q.16. ar.1. Itaque studium hoc loco continet & vsum actiuum, quo voluntas actiuè potentias cognitiuas ad suas functiones applicat; nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantasiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad considerandum & iudicandum: & vsum passiuum, nimirum actus istarum potentiarum vel actuum productiones, vt vsui actiuo subsunt, ab eoque dependent, & moraliter informantur; hi enim propriè studium dicuntur.

Materia eius. *Studium.*

78 Officium huius virtutis.

Officium igitur huius virtutis est, Primò, Moderari appetitum sciendi, vt quis non velit plura aut altiora scire, quàm ipsius conditioni & capacitati conueniat; nec pluris faciat scientiam, quàm oportet, præponendo illam virtuti, aut rebus ad salutem necessariis; sed vt illam æstimet & amet in suo gradu.

Secundò, Moderari ipsum studium, & conatum animi in acquirenda scientia, vel ea vtenda, rectæ rationis regulam illi imponendo; nimirum vt studeamus ea diligentia, qua oportet, & eo fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet.

Tertiò, Non solùm refrænare affectum & moderari studium; sed etiam interdum vtrumque im-

que impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum, studium sibi necessarium vel congruum refugit, vel in eo languidè se gerit, vel si congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc plerisque accidit, (plures enim in rebus necessariis vel vtilibus addiscendis deficiunt quàm excedunt) ideo hæc virtus potiùs ab impellendo quàm à refrænando dicitur.

79 Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte refrænat affectum ne nimium in scientiarum studium feratur, annexam esse temperantiæ; cuius munus est moderari affectum ne nimium in voluptates corporis se effundat: magna enim est voluptas cognitionis; vnde & *omnes homines naturaliter scire desiderant*, Aristotele teste: itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute temperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. qua verò contra laborem impellit, posse reduci ad fortitudinem. Opus enim est aliquo animi robore ad difficultates studiorum superandas; quod robur non debet alteri virtuti assignari quàm huic; quia ordinatus sciendi affectus ad illud sufficit.

Est annexa temperātiæ & quodammodo fortitudini.

80 *Studiositati* duo vitia opponuntur, *Curiositas* & *Negligentia*; illa per excessum, hæc per defectum.

Curiosus generatim dicitur, qui maiorem curam circa rem aliquam inutilem cognoscendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio postulet. sic dicimus aliquem curiosum in vestibus, in supellectile, in sermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte sua, & similibus. Itaque *curiositas* generatim denotat superfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum, minimè necessariam. Propriè verò locum habet in studio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis: nimirum cùm quis superfluam diligentiam adhibet vt aliquid sciat, quod nihil ad ipsum scire attinet, vel quod captum ipsius superat; idque affectu solius cognitionis. tales enim propriè curiosi dicuntur; vt sunt qui res alienas scire cupiunt & inuestigant, tantùm vt illas sciant. Quòd si non affectu cognitionis, sed operationis scire conentur; verbi gratia vt aliis noceant, vel sibi consulant, non erit propriè curiositas, nec illi dicentur curiosi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum sciendi, nec omnem excessum in studijs esse curiositatem: sed illum, qui tendit in ipsam scientiam propter se, maximè in eam, quæ est homini inutilis.

Curiosus.

Curiositas strictè.

81 Et quia omnis ferè nostra cognitio parui est momenti, si in sola speculatione maneat, nec ad vsum vitæ, vel ad rectè viuendum, Deumq; cognoscendum adhibeatur; ideo curiosi etiam dicuntur, qui cognitioné aliquam philosophicam, vel etiam theologicam quærunt, vt in sola sterili speculatione sistant. Vnde D. Augustinus lib. de vera religione cap. 29. ait: *Non frustra & inaniter intueri oportet pulchritudinem cæli, ordinem siderum, candorem lucis, dierum & noctium vicissitudines, lunæ menstrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripertitis elementis congruentem, tantam vim seminum, species numerósque gignentium, & omnia in suo genere modum proprium naturámque seruantia. in quorum consideratione non vana & peritura curiositas exercenda est; sed gradus ad immortalia & semper permanentia faciendus.* Vbi apertè D. Augustinus talem cognitionem curiosam vocat.

Dices, Talis cognitio, v. g. Physica vel Mathesis, est virtus intellectus: ergo per se appeti potest: ergo illam per se appetere, & in illa sistere non est curiositas.

Obiectio.

An cognitio philosophica sit per se appetenda.

Respondeo, Non esse curiositatem, saltem vitiosam, illam per se appetere, modò æstimetur in suo gradu, seu non pluris quàm oportet: secus verò si ita appetatur & quæratur quasi in ea magna quædam fœlicitatis portio consistat; sicut fit à vanis hominibus & philosophis ethnicis. Item si sic quæratur vt Dei vel rerum ad salutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa sistere curiositatis est.

Addo, etiamsi æstimetur in suo gradu, nec ita quæratur vt necessaria ad salutem prætermittantur, tamen appetitum & studium sciendi propter nudum scire non esse laude dignum; ac proinde neque opus virtutis: sed pertinere ad quandam curiositatem, si non malam, at certè adiaphoram. Nec refert quòd scientiæ dicantur virtutes; quia non sunt virtutes simpliciter quæ hominem reddant probum, sicut iustitia, temperantia, fortitudo: sed secundum quid; quia perficiunt intellectum ad suas operationes, & in ordiné ad proprium obiectum: alioquin inter bona naturalia & adiaphora censendæ sunt, sicut viuere, sentire, intelligere; propter quæ nemo laude, vel vituperio dignus est, etsi hæc per se sint expetenda. Vnde patet, curiositatem esse si quis maiorem partem cogitationum & curarum suarum in hac tanta vitæ breuitate, & incertitudine, in illas expendere velit, nisi ad meliorem vsum referantur: quia re vera tanta temporis & industriæ iactura non sunt per se dignæ. & hæc videtur mens D. Augustini.

82 Neque solùm in cognitione intellectus, sed etiam in notitia sensuum curiositas locum habet; nimirum, cùm quis appetit videre, audire, olfacere, gustare, tangere, sciendi, iudicandi, vel discernendi causâ, ea, quorum notitia ad ipsum nihil attinet.

Curiositas sensuum.

Dico *sciendi* vel *iudicandi causâ*, quia si non causâ notitiæ, sed voluptatis, quæ ex ipsa re percipitur, vel actionis, videre vel alio sensu apprehendere quid velis; non erit propriè curiositas; sed poterit esse alterius generis peccatum, vel etiam quid adiaphorum: vt si musicam audire velis, non vt iudices de vocibus, symphonia vel alia re simili, sed vt voluptatem auribus captes. Simile est in aliis sensibus, etiam in tactu; aliud enim est tangere causâ noscendi, vt discernas inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle, elatum & depressum, aliasque qualitates tactiles & figuras: aliud voluptatis causâ. Itaque sensuum vsus pertinet ad curiositatem, quatenus ordinatur ad nudam notitiam, & discretionem sensibilium; nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipsa res per se affert. cuius signum est, quòd ex curiositate non minùs ea, quæ offendunt, quàm quæ delectant sentire velimus. Vnde

Si cupias sensu percipere nō causa notitiæ, sed voluptatis, vel actionis.

facilè est distinguere vtrum aspectus vel contactus ad libidinem, an ad curiositatem pertineat.

83 Petes, Quale peccatum sit curiositas.

Quale peccatum. Respondeo, Per se solùm esse veniale: quia non est magna inordinatio quòd homo appetat scire quæ ad se non pertinent, aut superfluam in huiusmodi rebus operam ponat, modò necessaria non negligat. Ratione tamen circumstantiarum potest esse mortale.

Quãdo sit mortiferũ.

1. Ratione prohibitionis. Primò, Ratione prohibitionis; vt si tale quid legere, audire, spectare sit prohibitum. vt si quis legat libros vetitos: si spectet duella, vel ludos spectari vetitos: si velit audire vel cognoscere quæ dicuntur in confessione, absque consensu pœnitentis: si Religiosus exeat Monasterium vt audiat ius ciuile, vel medicinam: similiter si sacerdos, vel beneficiarius habens Dignitatem vel Personatum, easdem disciplinas publicè audiat; & sunt hi tres ipso facto excommunicati, si per duos menses continuent; vt patet ex cap. Non magnopere, & cap. Super specula, Ne Clerici vel Monachi negot. secul. & cap. 1. eodem, in Sexto. Non tamen peccant si isti priuatim ob bonum finem huiusmodi disciplinis vacent. Crediderim quoque aspectum duelli, vel alterius spectaculi prohibiti non esse mortale peccatum, si quis casu aliquo ex occulto spectet; ac proinde talem non esse excommunicatum per Concilium Trident. sess.25.cap.19. vbi spectatores duellorum excommunicantur: quia talis inter spectatores non censetur. nam spectatores vocari non solent, nisi qui in publico se exhibent, & sua præsentia spectaculum cohonestant: & aliàs pœnæ sunt restringendæ.

84 *2. Ratione materiæ.* Secundò, Ratione materiæ, idque tripliciter: vel enim materia est per se illicita; vt si contineat occultum pactum cum dæmone, vt sunt omnia magica, & pleraque astrologica, chiromantica, hydromantica, & similia ad prædictiones futurorum, vel patefactionem occultorum pertinentia: hæc enim propriissimè dicuntur *curiosa*: quia omnino superuacanea, plena superfluis curis, & vanis imaginationibus; de quibus Actorum 19. *Multi ex ijs, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus.* Vel materia est periculosa, vtpote inductiua in peccatum: hoc modo lectio curiosa de rebus amatorijs potest esse peccatum mortiferum, ob probabile periculum consensus. Similiter visus & contactus curiosus. Vel est intellectui improportionata; vt sunt mysteria fidei, quæ si quis ingenio suo scrutari velit, & de illis iudicium ferre, erit mortifera curiositas: qualis est in hæreticis, qui nihil volunt credere, nisi priùs à se examinatum deprehenderint suis phantasiis conforme. Hanc curiositatem vitare monemur Ecclesiastici 3. *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris:* nempe animo illa perfectè capiendi, aut de illis iudicandi, aut nimio studio & conatu, *sed quæ præcepit tibi Deus illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.* Et infrà: *Multos quoque supplantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum,* id est, multi decepti sunt, & vani effecti, cùm putarent se capere quæ non intelligebant. Græca hîc paulò aliter habent, sed sensus eodem redit. Huc etiam pertinet illud Prouerb. 25. *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria*; & illud Apostoli ad Romanos cap. 12. *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.*

3. Ratione mediorum. Tertiò, Ratione mediorum; vt si quis illicitis medijs notitiam aliquam parare velit: verbi gratia arte notoria, vel magisterio dæmonis. Item si non possis scire nisi alterum ad malum inducas; vt si velis scire arcanum alteri commissum, vel quod ipse patefacere non potest, præsertim si iuramento prohibeatur. Si, vt spectes mira, alterum inducas vt magia vtatur, vel desideres, vel consentias vt vtatur. secus si tibi non placeat ipsum ista facere; nec possis impedire.

4. Ratione finis. Quartò, Ratione praui finis; vt si intentione decipiendi, vel alicui notabiliter nocendi aliquid scire velis. quamuis propriè tunc non sit curiositas, nisi materialiter; quia non affectu sciendi quæritur notitia, sed operandi.

5 Ratione incommodi coniuncti. Quintò, Ratione incommodi connexi; vt si ita alicui studio minùs vtili incumberet, vt ea quæ necessaria sunt ad salutem discere vel exequi prætermitteret; vel si cum scandalo aliorum studium aliquod tractaret.

Denique, Quandocunque appetitus sciendi est illi causa committendi alicuius peccati mortiferi; quacunque ratione id fiat, est peccatum mortiferum.

85 *Alterum extremum negligẽtia.* Alterum extremum est *negligentia* studiorum; quæ nihil est aliud quàm voluntaria omissio discendi illius, quod discere vel scire tenetur; vt si quis negligat discere articulos fidei, & alia ad salutem necessaria: si medicus, Aduocatus, Parochus, Episcopus, negligant ea discere, quæ suum cuiusque officium attingunt; si studiosus negligat sua studia.

Quale peccatum. Est autem hæc negligentia per se, quatenus procedit ex tædio laboris, & defectu amoris ad cognitionem sibi congruentem, peccatum veniale; sæpe tamen potest esse mortale ratione materiæ, nimirum si sub peccato mortali ad eam discendam, iure diuino vel humano erat obstrictus. quod si solùm sub veniali tenebatur, erit veniale.

DVBITATIO 12.

De Modestia in motibus externis.

D. Thomas quæst. 168.

86 MODESTIA, à modo scientiæ quid deceret hominem, appellata est, teste D. Ambrosio libro 1. offic. cap. 18. vel à modo nostris motibus imponendo. Græci vocant εὐταξίαν. à Stoicis apud Ciceronem lib. 1. officior. sic definitur: *Modestia est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco suo collocandarum.* dicunt esse *scientiam*, quia virtutes omnes scientias esse putant, eò quòd prudentia est omnium bonarum actionum regula. Meliùs sic definietur: *Modestia est virtus, externos motus & gestus corporis*

corporis ex præscripto rectæ rationis temperans; vel sic: *Est virtus decorum in externis motibus & gestibus seruans*.

87 *Materia.* Materia ergo huius virtutis est motus corporis & gestus exterior sensibus obuius; vt incessus, statio, sessio, motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorum iactatio, vox, risus, aspectus. Vnde Cicero lib. 1. offic. *ex oculorum obtutu, superciliorum aut contractione aut remissione, ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & submissione, ex cæteris similibus facilè iudicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab officio naturaq́ue discrepet*.

Ratio est, quia motus externi membrorum sunt liberi; ac proinde subsunt rationis ordinationi. id autem quod subest rationis ordinationi, cùm rectè & prauè ordinari possit, est materia virtutis & vitij.

88 *Forma.* Forma verò quam huic materiæ modestia imprimit, est congruentia ad personam spectatam tum absolutè, tum in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur; & ad locum, tempus, & negotia, de quibus agitur.

Primùm enim debent hi motus & gestus ita fieri, vt congruant personæ, cuius sunt. Decorum enim est, quod congruit naturæ rationali in eo, cui inest: seu quod secundum rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur. Vnde Ambrosius lib. 1. cap. 19. *Hoc est*, inquit, *pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexui & personæ reddere*. Debet etiam congruenter fieri ad alios; quia pro diuersitate personarum, quibuscum agitur, diuerso quoque modo tota conuersatio, & ratio agendi est moderanda. Similiter pro diuersitate temporis & loci. Vnde Stoici modestiam in eo constituebant, vt omnia suis temporibus & locis agantur & dicantur: quod Cicero explicans; *Tanta*, inquit, *vis est & temporis & loci, vt si quis cùm causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse meditetur, non reprehendatur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inscientiâ temporis*.

89 *Officium.* Officium igitur huius virtutis est ista omnia sic moderari, vt congruant personæ tum in se consideratæ; tum vt habet ordinem & respectum ad circumstantes, ad locum, tempus; & negotium præsens.

Moderatio gressus. Et quidem quod ad gressum, qualis esse debeat in viro graui, docet luculentè Ambrosius lib. 1. offic. cap. 18. vbi inter cætera ait: *Est etiam gressus probabilis, in quo sit species authoritatis, grauitatisq́ue pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex, (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industria emendet, vt ars desit, non desit correctio*. quod postremum in cæteris externis formandis tanquam regula est adhibendum.

Moderatio vocis. De voce cap. 19. sic ait: *Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt; sed formam quandam & regulam, ac succum virilem reseruans*. Et infrà: *Vt molliculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo: ita neque agrestem ac rusticum. naturam imitemur, eius effigies formula disciplinæ, forma honestatis est*.

Moderatio orationis. Oratio qualis esse debeat, siue in colloquijs siue in tractatu seu concione, docet cap. 22. his verbis: *In vtroque seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia: absit pertinax in familiari sermone contentio*: Et infrà: *Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione*. Et infrà, qualis esse debeat oratio concionatoris: *Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis; non affectata elegantia, sed non intermissa gratia*, Vide plura apud eundem ad huius virtutis officium pertinentia.

90 Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, vtpote necessaria ad bonum nomen, ad proximi ædificationem, & ad amicitiam, vitamque communem. Nam vt idem Ambrosius cap. 18. ait, *Habitus mentis in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contrà grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus*. Idem insinuat illud Ecclesiastici 19. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus*. Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ consistit.

91 *Potest à diuersis virtutibus imperari.* Notandum tamen hanc externam moderationem ex diuersarum virtutum affectu præstari posse, eaque ratione ad diuersas pertinere virtutes. Si enim externam modestiam præstes, vt talem te foris exhibeas, qualem te intus esse putas, pertinebit ad virtutem veritatis: sicuti hypocrisis est aliud foris simulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te alijs commodum, & suauem in conuersatione exhibeas; erit officium amicitiæ, seu affabilitatis: Si vt reuerentiam rebus sacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiæ semper dicetur modestia: ad quam etiam formaliter pertinebit, si fiat affectu congruentiæ, quam habet ad ipsam personam, cui inest, cum circumstantijs occurrentibus spectatam.

92 *Vitia modestiæ opposita. Per excessum.* Contra hanc virtutem peccatur per excessum & defectum. Per excessum, cùm plus agitur, quàm præscriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel gestus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *petulantia*, vel *insolentia*. Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem assumas; vt si Religiosus vtatur moribus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, gressu, gestibus, quam D. Ambrosius sæpe reprehendit. Tertiò, Si ficto animo modum aliquem assumas; quod est hypocrisis. Cæterùm in his non est peccatum mortale, nisi ratione praui finis, vel scandali, vel alterius graui nocumenti.

Per defectum. Per defectum peccatur contra hanc virtutem, morum ruditate & rusticitate: Hæc per se non est peccatum nisi veniale; per accidens tamen mortale esse potest: v. g. ob scandalum vel offensionem, cùm alij putant se tali ratione contemni.

DVBITATIO 13.

De Eutrapelia.

D. Thomas qu.168. ar.2.3.4.

93 *Ludus.* OMNES motus gestusque externi vel seriò fiunt, vel ludi iocíve causâ. *Seriò* fieri dicuntur, cùm non ad ludum vel iocum. *Ludus* propriè in factis, *iocus* in verbis est. Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

Moderatio eorum, quæ seriò aguntur. Si seriò agantur, eorum moderatio ad virtutem, quæ communi nomine dicitur modestia, pertinet. Si ludi causâ, moderatio quidem ad modestiam pertinet; tamen vt sit distinctio inter hanc modestiam, quæ est in ludicris, & illam, quæ in serijs, hæc proprio nomine vocari solet εὐτραπελία, & qui ea præditi, εὐτράπελοι, quasi εὔτροποι, (vt Aristoteles lib.4. ethicorum cap.8. ait) id est, flexibili ac versatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Est igitur eutrapelia species modestiæ. Vnde definiri potest, *Quid eutrapelia.* vt sit *modestia in ludicris*: vel hoc modo; *eutrapelia est virtus, quæ ludis & iocis rationis modum imponit*: vel sic; *quæ in ludicris decorum seruat.*

94 *Materia eutrapeliæ.* Itaque materia huius virtutis sunt *actiones ludicræ*, siue in factis, siue in dictis sitæ: sunt enim istæ actiones liberæ, vt constat, & per se non illicitæ, sed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti, vel praui à ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitij consistit. Quòd autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non sint, patet: quia sicut corpus fatigatur corporali labore, propter consumptionem spirituum, & membrorum exsiccationem: ità anima rebus seriis intenta fatigatur labore spiritali. cogitando enim attentè, consumuntur spiritus animales, quibus ipsa vtitur ad functiones, non quidem ipsius per se intellectus, sed phantasiæ, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipsum quoque cerebrum incalescit & exsiccatur. vnde sicut corpus eget quiete ad refectionem spirituum, & virium instaurationem: ita etiam anima sua quiete opus habet: quies autem animæ propria est ludus & iocus, quia in his non laborat, cùm magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam sensus internos afficiant: & interea dum animus ita recreatur, natura nouos spiritus suppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero lib.1. officiorum: *Ludo*, inquit, *& ioco, vti illo quidem licet; sed sicut somno, & quiete, tum, cùm grauibus serijsq; rebus satisfecerimus.* Vnde sequitur, eos, qui grauibus studijs, & rebus spiritualibus multùm intendunt, hoc solatio subinde vti posse. quod etiam docet Cassianus collatione 24. seu vltima cap.20. idque confirmat cap.21. exemplo & responso B. Ioannis Euangelistæ, qui similitudine arcus assiduè intenti & nunquam laxati hanc rem declarabat. Idem insinuat D. Augustinus lib.2. de musica, in fine, cùm ait; *Volo tandem tibi parcas: sapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, decet.* Constat igitur materiam istam licitam esse.

95 *Forma.* Forma, quam hæc virtus ludo inserit, est *congruentia*, ad personam ludentem, tum in se spectatam, nimirum vt eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præsens. Facit enim vt ludus sit congruens personæ cum istis circumstantijs spectatæ: sicut modestia reliquos motus & gestus conuenienter personæ disponit.

96 *Tria cauenda circa materiam & formam.* Porrò tria hîc sunt maximè cauenda. Primò, Vt absit omnis iniuria, obscœnitas, & illiberalitas. Vnde Cicero suprà: *Vt pueris non omnem licentiam ludẽdi damus, sed eam, quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicãs quales ioci vitãdi, addit: *Duplex omnino est iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum. Illiberale* vocat, quod homine ingenuo est indignum; quale aurigarum, nautarum, & similium, ex hominum fæce, qui sordibus & nugis delectantur. *Petulans*, quod habet contumeliam. *Flagitiosum*, quod blasphemiam, vel aliud graue crimen implicat. *Obscœnum*, quod impuritatem.

Secundò, Ne nimium in ludicra simus profusi. Vnde Ambrosius l.1. offic. c.20. *Caueamus ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam & quasi concentum quendam bonorum operum.* Et Cicero: *Ipsum genus iocandi non profusum, nec immodestum; sed ingenuum & facetum esse debet.*

Tertiò, Ne ista adhibeantur in rebus sacris, v.g. in concionibus, neque per sacra exerceantur. quod, iuxta D. Thomam, insinuat Ambrosius l.1. offic. cap.23. cùm ait: *Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Et sanè graue peccatum est in sacris concionibus iocos adhibere: est enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco est remissio attentionis, & reuerentiæ, in eoque assumitur quædã libertas, tanquam si cum æqualibus de nullo serio negotio ageretur. est etiam cõtra fructum & ædificationẽ: quia vis verbi diuini in animis auditorum veluti retunditur, & impressio mentibus eorum facta euanescit. Denique concionator existimationem suam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum est verbis sacris ad iocos & facetias vti. vnde Concilium Trident. sess.4. in fine *mandat & præcipit, ne de cætero quisquam vllis sacræ scripturæ locis vtatur ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam famosos*; & iubet eos puniri per Episcopos. sæpè tamen ex leuitate materiæ, vel ratione incõsiderationis, huiusmodi ioci sunt peccata venialia.

97 *Vitia opposita eutrapeliæ.* Porrò sicut in ludis & iocis potest esse moderatio: ita excessus & defectus. Excessus est, cùm quis amplius in istis sibi indulget quàm ratio recta permittit. Defectus, cùm minùs. *Excessus dupliciter. 1. Ex specie actionis.* Dupliciter autem potest esse excessus, vt docet D. Thomas art.3. Primò, Ex ipsa specie actionum, quæ ad ludum assumuntur, nec tamen ad hoc sunt idoneæ: idque vel quia per se sunt peccata; (vt cùm ludi iocíve causâ quis vtitur verbis, vel factis obscœnis, vel proximo noxijs) vel quia sunt sacra; & maiorem reuerentiam postulant.

stulant. Quòd si verba illa vel facta per se sint peccata mortifera, excessus erit lethalis: quia non ideo propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinentur. Si autem illa per se tantùm sint venialia, erit excessus venialis: quia ordinatio ad ludum superueniens, non addit culpam lethalem. Vnde simplex turpiloquium ex ioco profectum non est peccatum mortale, vt rectè Caietanus ar.3. Secus si animo trahendi ad libidinem. Si verba sint sacra, & absit scurrilitas, contumelia, infamatio; iocus plerumque est venialis; nisi fortè esset magnus excessus, ita vt grauis videatur irreuerentia.

98 *2. Ex circumstantijs.* Secundò, Potest esse excessus ex circumstantijs, scilicet personæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumstátiæ personæ; vt si propter dignitatem deceat personam sic ludere. sic aleæ lusus vetatur Clericis ob dignitatem personæ. Non tamen est peccatum mortiferum, si absq; scandalo, recreationis causâ interdum fiat; quia vsus permittit: neque etiam si ob pecuniam; modò scandalum absit, & de ea liberè possint disponere. Secus tamen si aleæ sint dediti. de quo vide suprà li.2. cap.26. dubit.1. & Nauarrum in Enchiridio cap. 20.n.3. Ob eandem causam illicitus est illis laruarum vsus, quamuis non videatur peccatum mortale, si scandalum & prauus finis absit, vt indicat Caietanus in Summa v. Laruarum vsus. Secundò, Ratione loci, vt si fiat in loco sacro: non tamen erit peccatum mortiferum, nisi vel ratione scandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia speciatim prohibitum est talem ludum ibi fieri; sicuti vetitum est de ludis theatralibus, vt patet cap. Cùm decorem, de vita & honest. Cleric. Tertiò, Ratione temporis; vt si quis bonam diei festi partem ludis absumat. Hoc tamen non erit mortiferum, si sacrum & si quod aliud officium diuinum præceptum sit, non omittat: vt docet Nauarrus cap.20. nu.3. & Caietanus a.3. Ludus enim, etsi operosus sit & laboriosus, vt ludus pilæ, prælij vmbratilis, & similes, tamen non est opus seruile, aut aliàs speciatim ob cultum festi prohibitum. Quartò, Ratione finis, Vt si quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis sit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art.3. Syl.v. Ludus.q. 4. & alios quosdam. quorum ratio est, quia cùm ludus natura sua ad recreationem & animi quietem referatur, abusio est illum ordinare ad lucrum. vnde etiam huiusmodi lucrum volunt esse sordidum & illiberale, vtpote acquisitum per id, quod natura aliò destinauit. Fatentur tamen non esse peccatum mortiferum. Contrarium tamen est verius; vt suprà lib.2. cap.26. dubit.1. ostensum est. nam ludus etiam includit vel supponit contractum, estque illius executio. Itaque possunt eo sic vti, qui rerum suarum liberam habent administrationem. quare nullum per se est peccatum illo ad lucrum vti. plerumque tamen quando quis ad talem finem vtitur, est aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis, ex qua ordinariè tunc procedit. Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibitæ ad ludum vsurpari. Sic olim ludus alearum (quo nomine omnes fortuitum euentum habentes continentur) prohibitus erat ob varia incommoda, quæ inde sequebantur. illa tamen lex iam pridem contrario vsu est abrogata. Tales enim ludi maximè rationem ludi habent: quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habent; vt est ludus latrunculorum, pessimi sunt ad finem ludi, vt Caietanus ait: ad vitandum tamen otium optimi. Vnde huiusmodi nunquam vetiti; quia vitatio otij maximè necessaria. Sextò, Ratione modi; vt si quis vtatur fraude contra leges ludendi; de quo suprà lib.2. cap.26. dubit.2.

99 *Peccatur defectu.* Defectu quoque in his peccari potest. Primò, Quando quis eget hac animi remissione, & eam præ austeritate animi non vult admittere. Secundò, Quando alijs sua austeritate molestum se exhibet, honestos eorum ludos & iocos non admittens: hoc tamen vitium minus est peccatum quàm excessus: sicuti minus malum est nimis aspernari voluptates, quàm nimis easdem sectari. Tales vocat Aristoteles lib.4. ethicorum cap.8. σκληροὺς καὶ ἀγρίους, duros & agrestes: & qui iocis excedunt, βωμολόχους, scurriles.

DVBITATIO 14.

De modestia circa res externas, & præsertim ornatum corporis.

D. Thomas q.169.

100 SICVT circa motus & gestus externos tum in serijs, tum in ludicris versatur quædam virtus & vitium, eò quòd secundum normam rationis, vel contra temperari possunt: ita circa exteriorem apparatum & cultum (quatenus hic nostris actionibus, & consequenter dispositioni rationis subest) est virtus quædam, quæ est species modestiæ, & vocari potest *modestia cultus*. Ea sic definiri potest: *Modestia cultus est, quæ in rerum externarum apparatu, rationis moderationem adhibet.* vel sic: *quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu seruat.*

101 *Materia.* Materia huius virtutis est, remota quidem externus apparatus, consistens maximè in cultu, ornatuque corporis, domus, supellectilis, & conuiuiorum: proxima verò sunt nostræ actiones, quibus ista procuramus & vtimur. *Forma.* Forma verò, quam huic materiæ imprimit, est congruentia ad personam, ad receptam consuetudinem, ad tempus, locum, negotium præsens, &c. Facit enim hæc virtus, vt exterior apparatus talis sit vt congruat personæ, spectatæ in ordine ad consuetudinem, locum, tempus, & reliquas circumstantias, idque ex affectu honestatis, quæ in ea re elucet. si enim alio affectu fieret, non esset actus huius virtutis, nisi ratione materiæ.

Peccari contra hanc virtutem circa eandem materiam potest per excessum, & defectum.

Peccatur dupliciter. 1. Per excessum. Si cõtra consuetudinẽ, vel supra statum. Per excessum dupliciter. Primò, Ratione ipsius cultus, nimirum quando per se talis est, vt non congruat receptæ consuetudini proborum in tali loco. Quò pertinet omnis insolentia apparatus in conuiuijs, in vestibus, & similibus, à peregrinis gentibus mutuata, & à consuetudine

patriæ abhorrens: & quidquid in loco vbi viuit, censetur supra conditionem status: vtrumque enim est inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam *quòd turpis sit omnis pars suo vniuerso non congruens*, vt dicit D. Augustinus lib. 3. confess. c. 8.

102 *Si ex affectus inordinatione.* Secundò, Ratione affectus ipsius hominis, qui istis rebus ambitiosè, delitiosè, vel luxuriosè vtitur. vnde D. Augustinus l.3. de doct. christ. c.12. ait: *In omnibus talibus* (scilicet externis) *non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est.* Et infrà: *In omnibus rebus, non ex earum rerum natura, quibus vtimur; sed ex causa vtendi, & modo appetendi vel probandum est, vel improbandum quod facimus.* Potest autem iste affectus esse inordinatus, vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quasi intrinseci; vt si ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines; vel delicias apud se. (ad vtrumque enim horum cultus corporis referri potest: quia est corporis & ornamentum & fomentum: vt ornamentum, ad vanam gloriam; vt fomentum, ad delicias) Vel ex parte finis remoti & extrinseci; vt si per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

103 Ex parte agentis affectus est inordinatus, quando nimium studium in huiusmodi rebus ponitur; vt sæpe faciunt fœminæ, aliquot horas in se ornandis ponentes; & molliculi iuuenes vt fœmina compti. hoc ad quandam curiositatem pertinet. sed hæc inordinatio rarò est sola; quia ferè semper ad vanam gloriam, vel delicias, vel ad libidinem, vel ad hæc omnia simul ordinatur.

104 *2. Per defectum.* Per defectum quoque dupliciter hîc peccatur. Primò, Ex parte agentis, ratione negligentiæ; cùm quis præter decorum, in cultu corporis & rerum suarum est negligentior. Secundò, Ex parte finis, vt si ex vilitate cultus quæratur vana gloria, quod ad hypocrisim pertinet. De quo D. Augustinus l.2. de ser. Domini in monte c.19. *In hoc*, inquit, *capitulo maximè aduertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam; & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit.* Idem lib.3. de doctrina christ. cap.12. *Quisquis*, inquit, *rebus prætereuntibus restrictiùs vtitur quàm sese habent mores eorum, cum quibus viuit, auttemperans, aut superstitiosus est. Superstitiosum* vocat, quòd putet huiusmodi re externa numen coli, qua ille ad vanam gloriam abutitur.

105 *De ornatu fœminarū.* Quod ad rationem peccati attinet, Aduertendum est esse peculiarem difficultatem de excessu ornatus fœminarum per pigmenta & comam apposititiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per nouas vestium formas; præsertim si his vtantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem. *Cur videri possit peccatum mortiferum.* Videtur enim talis excessus per se esse lethalis, etiamsi nullus malus finis extrinsecus intendatur. Primò, Propter scandalum; quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & istarum concupiscentiam. Secundò, Quia adulterant opus Dei, & illud emendare volunt; quod in iniuriam cedit authoris. Tertiò, Quia scriptura & Patres hunc excessum grauiter reprehendunt: nam 1.Pet.3. sic dicitur; *Quarum non sit extrinsecùs capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimorúmve cultus.* Vbi prohibetur cultus, id est, ornatus (græcè κόσμος) capillaturæ, monilium aureorum, & indumentorum. In quem locum Glossa ex Cypriano, *Serico & purpura indutæ Christum syncerè induere non possunt: auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt.* Et 1.ad Timoth.2. *Similiter & mulieres in habitu ornato*, (id est, decoro) *cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa; sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.* Cyprianus lib. de disciplina & habitu virginum: *Cæterùm*, inquit, *si tu te sumptuosiùs comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, suspiria adolescentum post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas; vt, etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te ac venenum videntibus prabeas: excusari non potes quasi mente casta sis, & pudica.* vbi agit contra illas, quæ etiam nullo malo fine se ornant, & vult id esse non solùm scandalum, sed etiam contra castitatem. Idem docet artem fucandi à diabolo mortalibus traditam. *Ars fucandi inuētum dæmonum.* *Illi*, scilicet dæmones, *& oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptela sua impugnatione docuerunt.* Deinde ostendens per hoc Deo fieri iniuriam, ait: *Fit iniuria Deo.* *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes quia Dei opus est omne quod nascitur; diaboli quodcunque mutatur.* Declarat id exemplo periti pictoris, qui iure indignatur, si quis imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: *Tu te existimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines, & incesta fucis lenocinantibus non sis; corruptis violatísque quæ Dei sunt, peior adultera detineris.* *Peior adultera.* & infrà: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum capillos tibi flammeos auspicaris.* & paulò post: *Non potest videre Deū.* *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit; sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arsura.* Quæ omnia indicant id esse peccatum mortale. Denique mortale esse videtur commutatio vestium inter virum & fœminam, vt colligitur Deuteronomij 22. *Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste fœminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc*: atqui non minor est inordinatio in excessu ornamentorum: ergo, &c.

106 *Sententia quorūdam.* Ob hæc argumenta quidam Doctores putant in tali excessu esse peccatum mortale. Primò, Quando pulchritudo quæritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò, Quando per fucos. Tertiò, Quando curiosis, pretiosis & superfluis vestibus supra conditionem status. Ita Angelus v. Ornatus, nu.3.4.& 6. citatque Alexandrum Hallensem.

Contraria verior. Sed contraria sententia est communior Doctorum. Pro qua Notandum est, Cultum corporis posse ordinari ad quatuor fines. Primus est, Fo-

est, Fouere corpus, & contra iniurias aëris defendere. Secundus, Tegere verecunda naturæ. Ex his duobus illud est necessitatis, hoc communis honestatis. Tertius est, Ornare hominem secundum suum statum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aspectu. His positis.

Quadruplex finis vestium.

107 *Ornatus decori.* Dico Primò, Quiuis potest petere & procurare cultum corporis non solùm necessarium ad corporis fomentum & tegumentum; sed etiam ad sui status decorum, nimirum vt pro conditione sui status decorè compareat. Ratio est, quia hoc est laudabile: contrarium verò dedecorosum. Dictat enim ratio vt in vita politica membra singula in suo ordine se alijs accommodent, vt aptè sibi mutuò respondeant & decorè inter se versari posint. Item vt suum statum in Repub. ornent. Hinc viri nobiles & Magistratus vtuntur splendidioribus vestibus quàm alij, vt suam nobilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus diuinis adhibent sacerdotes pretiosum apparatum, ad declarandam officij illius excellentiam, & maiestatem eius, cui seruiunt.

108 *Ornatus pulchritudinis.* Dico Secundò, Præter hos fines possunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aspirantes, in cultu corporis intendere etiam ornatum pulchritudinis. Ita D. Thomas ar.2. ad 4. vbi dicit: *Mulieres licitè posse se ornare, vt conseruent decentiam sui status*; (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid superaddere vt placeant viris.* Vbi apertè præter ornatum necessarium ad decorum status, permittit ornatum, qui fit ob solam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap.23. num.18. & sequentibus, & alij passim.

Probatur Primò, Quia sicut in viris commendatur robur corporis, & forma mascula; ita in fœminis pulchritudo, vt à viris suis amentur, eosque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aspectu sui alliciant: vnde natura pulchritudinem in fœminis posuit, tanquam propriam illius sexus dotem, & veluti illecebram amoris & officij coniugalis, & delectabilioris conuersationis: ergo fœmina potest eam desiderare ac procurare, & si minor sit, arte iuuare, & augere; ita tamen vt ea in re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor potest appetere viro suo placere, & ea de re esse solicita. Vnde Apostolus 1. ad Corinth.7. *Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro:* atqui inter cætera, quibus maximè viro placere solet mulier, est pulchritudo. Vnde sequitur etiam eas, quæ nondum nuptæ sunt, sed nubere cogitant, ornamenta pulchritudinis sibi posse asciscere, vt virorum aspectibus placeant, ad commodas nuptias consequendas; nam iusta ratio subest: secus est in ijs, quæ nubere nolunt; præsertim si votum non nubendi habeant: hæ enim non possunt se, vt viris placeant, ornare; quia causam ad hoc non habent. imò hoc esset illis dare incentiuum peccandi, vt D. Thomas ait.

Confirmatur vtrumque ex D. Augustino epist.73. ad Possidium: *Nolo,* inquit, *de ornamentis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam: nisi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo.* Vbi non vult huiusmodi ornamenta facilè prohiberi coniugatis, aut ad coniugium adspirantibus, quòd sine peccato his vti posint; sed ijs tantùm, qui coniugium nolunt: quia in his non subest iusta ratio vtendi.

109 Si tamen istæ sese ornent non vt à viris concupiscantur, sed vt censeantur inter pulchras, & laudentur vt pulchræ, non peccant mortiferè; vt apertè docent D.Thomas & Caietanus locis citatis, Syluester, v.Ornatus, quæst.4. Rosella nu.12. Fumus nu.1. Nauarrus cap.23. num.18. quamuis in eo notabiliter modum excedant, vt Caietanus & Nauarrus notant. Ratio est, quia id per se non continet grauem inordinationem, sed solùm iactantiam & vanam quandam gloriam. Pari ratione non est peccatum mortiferum in adolescentibus & viris, pulchritudinis esse studiosum, si nullo alio malo fine, sed solùm ex simili vanitate id fiat. Est tamen in his magis reprehensibile; quia fœminarum est, non virorum, pulchritudinem affectare: vnde etiam ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud;

Sint procul à nobis iuuenes vt fœmina compti.

110 Dico Tertiò, Excessus in hoc ornatu per se non est peccatum mortale, sed solùm veniale. Ita expressè D. Thomas, & Caietanus suprà; & reliqui locis citatis.

Probatur Primò, Quia quando aliquid non est per se malum, sed indifferens, excessus in appetitu vel vsu illius, (seposita omni alia malitia extrinseca) non est nisi peccatum veniale; vt patet in appetitu & vsu diuitiarum, honorum, voluptatum. vnde & excessus in potu non est peccatum mortale, nisi ratione nocumenti, quod infert, priuando vsu rationis, &c. atqui esse pulchrum, lautum, splendidum in cultu corporis per se non est malum, sed indifferens: ergo inordinatio, quæ est in nudo excessu istorum non est mortifera; sed pertinet ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis, vtendisque temporalibus plerumque solent committere: difficile enim est in huiusmodi mensuram rationis seruare.

Secundò, Quia talis excessus neque est contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipsius vtentis; neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipse vtens: & potest quis cum tali excessu seruare præcepta Dei & Ecclesiæ, & suæ salutis curam gerere: ergo non est peccatum mortiferum.

111 *De pigmentis.* Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur; quia fictio, quando in nullius cedit detrimentum, non est mortifera. Deinde non est propriè fictio, nisi id fiat eo fine vt intuentes putēt hunc colorem esse natiuum: at plerumque nō eo fine id faciunt, sed solùm vt sint & appareant pulchræ, abstrahendo à causa vnde id proueniat. vnde etiam fieri potest vt sine peccato vtantur. Primò, Causâ tegendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat, nimirum vt vxor inter alias magis decora appareat: etsi enim mariti non cupiant adulterina illa fal-

illa fallacia decipi, vt D. Augustinus loquitur; sæpe tamen vxores suas cupiunt sic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationabilis causa subsit: Sicut Iudith & Hester omni genere ornamentorum sibi pulchritudinem conciliarunt, quam & ipse Dominus adauxit. Et quamuis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudinem adscititiam esse natiuam, parum id refert: tum quia deceptio non est intenta, sed permissa; & vsus istorum est adeo frequens vt intuentes facilè illud artis mangonium possint suspicari: tum quia etiamsi deceptio esset intenta, parum interesset, cùm sit innoxia, nec limites mendacij officiosi excedat. Denique pingere faciem, eique varios colores inducere non est per se malum, sed indifferens: similiter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ: ergo nihil hîc est mali, nisi ratione excessus in affectu & vsu rei indifferentis: qua in re non est peccatum mortiferum; vt ostensum est. Idem dicendum de vsu comæ adoptiuæ, futilisque capillamenti, vt Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum vti licet; ita etiam capillis humanis arte compositis.

De vsu vestis pretiosæ, annulorum, catenarum, & aliorum monilium, horumque multitudine & varietate, eadem ferè est ratio: excessus enim in his solùm est peccatum ratione profusionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque sicut in his non est per se peccatum mortale: ita nec in illorum vsu. Nec refert etiamsi forma sit noua, & non vsitata eo loco: quia etiamsi maius tunc sit peccatum, eò quòd alijs datur exemplum vanitatis: non tamen est per se mortale; ob rationem supradictam. Vnde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant: quia illæ formæ per se malæ non sunt; & bonum vsum habere possunt, etiamsi multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

112 *Quando sit peccatum mortife.*

Dico Quartò, Potest tamen in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ.

Primò, Ratione mali finis; vt si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti positiui; vt si talis excessus esset vetitus aliqua lege sub pœna excommunicationis, eaq; seruaretur. Quòd si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non grauem, non erit plus quàm veniale: imò credibile est plerasque leges ciuiles de huiusmodi, quæ passim varijs locis habentur, esse solùm pœnales, & obligare tantùm ad mulctam.

Tertiò, Ratione scandali; vt si quis vteretur veste adeo tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non satis tegerentur: id enim iudicio morali non tam esset pulchritudinem ostentare, quàm homines directè ad libidinem allicere. Secus est in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant; præsertim vbi est ea consuetudo: nam pars illa honesta censetur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolutè tegi. Graue tamen peccatum esset huiusmodi morem introducere vbi id non est consuetum: insolita enim magis mouent; & res ipsa meritò ob periculum, etiam vbi est recepta, tanquam illicium libidinis esset abroganda, vt DD. monent.

113 *Ornatus scandalosus.*

Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quòd multi occasione illius putentur ad praua desideria prouocandi, vt rectè prædicti Doctores tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset: nam multò magis prouocat quàm artificiosa; cùm natura longè superet artem. Itaque etiamsi fœmina putet aliquos peccaturos, non tamen idcirco sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: sicut is, qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abstinere vt inimicis non detur occasio odij. Ratio est, quia ornatus iste solùm remotè ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abstinere ne alij peccent: alioqui perpetuò abstinere deberet, (cùm illa occasio sit perpetua & vniuersalis) quod nimis graue esset humanæ conditioni. sufficit igitur vt ei peccatum proximi displiceat: & illius salutem non contemnat. Et confirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, non ex conditione ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id, quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine nostro impedire. secus si aliquo casu ad breue solùm tempus ob peculiare periculum alicuius abstinendum esset: tunc enim charitas postularet vt pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi; vt si quis ita propter ornatum se extollat, vt proximos despiciat, vel affectu ornatus, proximi salutem nihili pendat, non curans an scandalizetur, an non.

Quintò, Ratione effectus; vt si ornatus esset illi causa furandi, non soluendi debita, non dandi eleemosynam, quando sub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus; si nimirum ita afficiatur ornatui, vt in eo vltimum finem collocet: siue vt paratus sit propterea mortiferè peccare: qui modus cæteros ferè complectitur.

114 *Respondetur ad rationes.*

Nunc ad rationes respondendum. Ad Primam: Patet responsio ex dictis; ostensum enim est id per se non esse scandalosum. Ad Secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei, quia non facit illud deterius, sed solùm facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ, vel operis Dei, quà Dei est; sed supplendi defectus naturæ, vel iuuandi opus naturæ, quà naturæ est. Potest enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cùm nullum verbum præceptiuum habeant; vel si continent præceptum, agitur de illis, quæ se ornabant vt alijs placerent, vt notat Diuus Thomas ex glossa: vel certè propter ædificationem ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cyprianus verò loquitur de illis, quæ or-

quæ ornabant se propter lasciuiam, vel in contemptum Dei, vt D. Thomas ad secundum ait; vel quæ id faciebant cum cõtemptu salutis proximi, quo modo primum eius testimonium videtur intelligendum. Addo, illis temporibus propter exemplum ethnicorum, huiusmodi moderationem fuisse magis necessariam, ideóque potuisse à Prælatis Ecclesiæ præcipi. Ad Quartam: Vsus vestis alieni sexus non est intrinsecè malus: vnde ob causam iustam fieri potest, v.g. si alia desit, vel opus sit se occultare ab hoste, vel causâ repræsentationis, vt in comœdijs; si ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obstat locus Deuteronomij; quia pertinet ad cærimonias vel politiam illius populi. vide D. Thomam ad tertium, & Caietanum ibidem.

Ex his patet quomodo confessarij se in huiusmodi gerere debeant: etsi enim omnes sint hortandi ad moderandum cultum corporis, totúmque externum apparatum iuxta conditionem sui status; (*nam verus ornatus Christianorum & Christianarum non fucus mendax, non auri vestisq́ pompa, sed mores boni sunt*; vt ait D. Augustinus epist. 73.) non tamen aliquis cogendus est superfluum ornatum deponere, denegata ei absolutione; nisi constet aliunde connexum esse peccatum mortale: quod ex prædictis causis est iudicandum.

Hactenus de temperantia, atque hîc esto finis totius de virtutibus cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor est, conseruator, adiutor, altor, & merces.

INDEX CAPITVM ET DVBITATIONVM.

LIBER PRIMVS.
DE PRVDENTIA.

CAPVT PRIMVM.
De Prudentia in ſe ſpectata.

DVBITATIO PRIMA.

CAPVT II.
De partibus Prudentiæ & vitiis oppoſitis.

LIBER II.
DE IVSTITIA ET IVRE.

CAPVT PRIMVM.
De Iuſtitia generatim.

CAPVT II.
De ipſo Iure in genere.

CAPVT III.
De ſpeciebus Iuris realis; vt ſunt dominium, vſusfructus, vſus, poſſeſsio, & alia quædam.

CAPVT IIII.
Quibus & in quæ Dominiũ competat.

CAPVT V.
De modo acquirẽdi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes ſunt: vbi de mancipiis, venatione, piſcatione, aucupio, theſauris.

Vtrum

CAPVT VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit præscriptione.

CAPVT VII.

De Iniuria & Restitutione in genere.

CAPVT VIII.

De Iniurijs & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

CAPVT IX.

De Iniurijs in corpus proximi per homicidium vel mutilationem; & de necessaria restitutione.

CAPVT X.

De iniurijs in corpus proximi per stuprum & adulterium, deque congrua restitutione.

CAPVT XI.

De iniurijs famæ, & honoris, per detractionem & contumeliam, deque necessaria restitutione.

CAPVT XII.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc causam.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

CAPVT XIIII.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

5 Vtrum

CAPVT XV.
De ordine in restitutione seruando, deque loco & expensis.

CAPVT XVI.
De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

CAPVT XVII.
De Contractibus in genere.

CAPVT XVIII.
De Promissione, & Donatione.

CAPVT XIX.

De Testamento & Legatis.

CAPVT XX.

De Mutuo & Vsura.

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione.

CAPVT XXII.

De Censibus seu Reditibus annuis.

CAPVT XXIII.

De Cambijs.

CAPVT XXIIII.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

CAPVT XXV.

De Contractu Societatis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

CAP. XXXII.

De Acceptione personarum.

DVB.

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

CAPVT XXXIIII.

De Beneficijs.

CAPVT XXXV. De Simonia.

9 Vtrum

CAPVT XXXVI.
De Religione in genere.

CAP. XXXVII.
De actibus internis religionis, De[...] ne, & Oratione.

CAPVT XXXVIII.
De Sacrificio & Adoratione.

CAPVT XXXIX. De Decim[...]

CAPVT XL. De Voto.

CAP. XLI. De Statu religioso.

CAP. XLII.
De Iuramento & Adiuratione.

CAPVT XLIII.
De Superstitione, eiusque speciebus.

CAP. XLIIII. De Magia.

CAP. XLV. De Irreligiositate.

CAPVT XLVI.
De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

CAPVT XLVII.
De virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solum debitum morale.

4 Quid

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM, QVÆ HOC VOLVMINE TRACTANTVR.

Prior numerus, paginam; Posterior, marginalem paginæ numerum denotat. Vbi numerus marginalis solùm apponitur, ad proximè designatam paginam refertur.

App[...]

Approbatio.

Arrogantia.

Ars.

Assecuratio.

Assignatio.

Astra, Astrologia.

Astutia.

Asylum.

Attentio.

Attritio.

Auaritia.

Auctio.

Aucupium.

Audacia.

Audire.

Austeritas.

Baptismus.

Bellum.

Beneficium.

Blanditiæ.

Bona.

Bona fides.

Columbaria.

Comessatio.

Commissoria lex.

Commodatum.

Communio rerum.

Commutatio.

Compulsio.

Compensatio.

Concilium.

Concio.

Concupiscentia.

Conditio.

Condonatio.

Conductio.

Confessio, confessarius.

Confiscatio.

Coniugium.

Dam-

De

Domini

Fœmina.

Fœnus.

Fœtus.

Formido, vide Timor.

Fornicatio.

Fortitudo.

Franciscani.

Fraus.

Fructus.

Fuga, Fugere.

Funus.

Furtum, Fur.

Gabellæ.

Gehenna.

Gemmæ.

Gloria.

Gnome.

Infam[...]

Iud[...]

Aliter

Pecu[...]

Pubertas.

Publicum.

Pudicitia.

Puer.

Pupillus.

Purgatio.

Purgatorium.

Pusillanimitas.

Quæstor.

Rapina.

Raptus.

Ratificatio.

Ratihabitio.

Rationis vsus.

Rebellio.

Rechabitæ.

Recursus.

Regnum.

Regula.

Religio, Religionis ſtatus, Religioſus.

Remedium.

Remiges.

Renuntiatio.

Reparatio.

Res.

Rem

Re

Quando

N

Pot[...]

Vsucapio.

Vsura.

Vsurpatio Iudicij

Vsusfructus, Vsus

Vxor.

Zelus.

FINIS.

Additiunculæ.

g. 622. n. 15. v. Deo id illis permittente, *scri-* Deo id illis suo instinctu permittente.

25. n. 26. in fine, *adde*, loquor enim in eo euen- quo vana gloria, vel similis finis est integrum tiuum hominis.

55. n. 35. Nisi inter hæreticos. *clariùs sic*, Etiam er hæreticos, quia id facere non possunt, si que, &c.

ine istius numeri 35. *adde*, nunquam autem uis periculo proposito comedi possunt in con- ptum religionis, aut cum eius præiudicio; vt s sæpe in similibus monuimus.

60. n. 60. in fine. *adde*, Contraria tamen sen- cia mihi probatur in praxi, præsertim cùm sic ior ad præcepti tanti obseruationem, & mo- honestatem; quam etiam à viris doctissimis træ Societatis Romæ teneri intelligo.

7. n. 59. in fine illius numeri, *adde*, Itaq; sen- iam illam practicè probabilem non dixerim. od confirmatur, Primò, Quia osculum, vt est ctabile carni, natura sua est signum copulæ, nstantis, vel futuræ; vt etiam ex vsu animan- n constat. sicut enim osculum amicitiæ signũ nionis animorum; ita carnale coniunctionis porum: explicatur enim hoc signo interior af- us, & priùs sit quodammodo in signo, quod ea implendum est in opere. Itaque in eo con- ri videtur tacitus quidam consensus in copu- . Secundò, Quia materia non debet censeri nino remota, quæ tantam vim ad libidinis ignem excitandum, & ciendum spermatismum habet. Alia tamen est ratio aspectus; quia natura sua eò non tendit, neque corpus ita commouet.

Ex his patet responsio ad rationes supradictas. Ad 1. & 2. Negandum est esse materiam omnino remotam, aut tenuem in genere luxuriæ.

Ad 3. Sponsis conceditur; quia est signum copu- læ futuræ, in quam ratione matrimonij quodam- modo inchoati consentire possunt.

p. 688. n. 64. Post illa verba, Cum illis circum- stantijs est honestus, *adde*, Hæc tamen intellige, quantum est ex lege virtutis temperantiæ: nam lege charitatis, ne videlicet alter peccet, tenetur tales contactus, quantum commodè potest, de- clinare.

p. 692. n. 81. Induceret. *adde*, Petitio quoque de- biti post Concil. Trid. non impeditur, nisi sit con- sanguinea in primo vel secundo gradu, vt colli- gitur ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 4. de re- form. matrimonij.

p. 697. n. 105. Post illa verba, Ergo in tali deside- rio nullum est peccatum. *adde*, Ego tamen huius- modi desideria admitti cuipiam non sim author: tum quia etsi per se mala non sint, tamen imperfe- ctum indicant castitatis affectum: tum quia san- ctiora remedia & à viris sanctis vsurpata non de- sunt. Idem dixerim de gaudio, de quo in 4. as- serto. Cauenda quoque in omnibus huiusmodi, vt iam sæpe monuimus, omnis cooperatio & pe- riculum consensus.

Errata.

a 231. *columna 2. lin. 60. poterit*, lege, *non poterit.*
. *col. 2. quæ habentur nu. marginali 163. præponan-* r *ijs, quæ habentur nu. 162.*
col. 2. l. 9. nam, lege, *suam.*
col. 2. l. 7. fuis, lege, *fuit.*
col. 1. l. 1. non potest, lege, *potest.*
col. 1. l. 17. sit, lege, *si.*
col. 1. l. 25. 1000. lege, *100.*
col. 2. l. 7. non peccare, lege, *non sic peccare.*
col. 1. l. 48. peccet mortifere iudicando, lege, *peccet* *ortifere ex alio capite, ratione videlicet communica-* *tionis, iudicando.*
415. col. 2. l. 1. esse, lege, *esset.*
423. col. 2. l. 61. Matth. 3. lege, *10.*
436. col. 2. l. 3. Paulus, lege, *Petrus.*
521. col. 2. l. 9. prouenit, lege, *non prouenit.*
537. col. 2. l. 24. reipia. lege, *reipsa.*
590. col. 2. l. 52. superstitionis, lege, *suspecto.*
659. col. 2. l. 61. tenetur, lege, *non tenetur.*
662. col. 1. lin. 61. coniuncta, lege, *coniunctum.*
678. col. 2. l. 24. magis, lege, *magnis.*
987. col. 2. l. 34. dele illa verba, *in praxi.*

IHS